3 1761 08117056 5

JOHN L. PAYER
4340 Superior Rd.
Cleveland Heights, O.

JOHN L. PAYER
14340 SUPERIOR RD.
CLEVELAND HEIGHTS, O.
1944.

NAŠE DOBA

REVUE

PRO

VĚDU, UMĚNÍ A ŽIVOT SOCIÁLNÍ.

Vydavatel:
JAN LAICHTER.

Redaktor:
PROF. DR. T. G. MASARYK.

JUL 18 1944

ROČNÍK XIX.

v. 19

1912.
MAJITEL A NAKLADATEL JAN LAICHTER NA KRÁL. VINOHRADECH,
U RIEGROVÝCH SADŮ Č. 4.

W S

Veškera práva vyhrazena.

AP
52
N35
roč. 19

1113638

TISKEM EDVARDA LESCHINGRA V PRAZE, ŠTĚPÁNSKÁ ULICE Č. 624.

JOHN L. PAYER
14340 SUPERIOR RD.
CLEVELAND HEIGHTS, O.

JUL 18 1944

Obsah ročníku devatenáctého.

A.

Články.

Stránka

Předehry. Č. 1
Národní nebezpečí. — Bran. — 6
Diona Chrysostoma Lovec. Přeložil a úvod napsal Em. Peroutka. . . . 10
Slovenská církev evangelická. Napsal Stanislav Klíma. 23, 122, 195
Sociální otázka v Japonsku. Napsal Robert Schachner. 37, 113
Náhlé změny. Č. 81
Druhá česká universita v Brně. Napsal Fr. Drtina. (Řeč při manifestační schůzi pořádané městskou radou v Písku 12. listopadu 1911.) 89
Výsledky světové výstavy brusselské. Napsal Georg Brodnitz. 99
Týdenní výkaz Anglické banky. Napsal Dr. Jaroslav Šlemr. 102
Zahradní města. Napsal arch. Ladislav Blažej. 161
Celibát. Napsal K. Štech. 168
Émile Boutroux: Filosofie ve Francii od roku 1867. Přeložil Rud. Malý 171, 277, 357
Marie nebo Antonie Pospíšilová — Angelinou Musy Boleslava Jablonského? Napsal Dr. Jos. Pešek. 186, 268, 362, 428
Hranice vědecké kritiky. Napsal Dr. Em. Rádl. 200
Problém jednotného klubu. Č. 241
Zamýšlená změna politického postupu české delegace ve vídeňském parlamentě a naše požadavky. Píše Jan Koloušek, prof. české techniky v Praze. 247
Obecné školství Bosny a Hercegoviny. Píše Dr. A. Hassmann. 254, 350, 424
Hospodářské potřeby zemí českých, pokud jsou uhrazovány státním rozpočtem cislajtanským. Píše prof. Jan Koloušek. 261
Krok v před a — ve znamení ústupu. Trochu propagační a trochu kritický passus. 288
Aehrenthal. Č. 321
»Revise ústavy.« Č. 333
Státní rozpočet cislajtánský pro naše hospodářské a kulturní potřeby. Napsal prof. Jan Koloušek. 344, 407, 493, 567
Vojenské předlohy Č. 401
Polská belletrie za rok 1911. Napsal Václav Dresler. 434, 515
Ještě revise ústavy. Č. 481

Stránka

Funkce politických stran ve veřejném životě moderních demokracií. Napsal Dr. Edvard Beneš. 506, 589, 670
Nové české dějiny. O. J. 519, 612
Branná předloha. Č. 561
O povaze novověké filosofie. Napsal Frant. Drtina. 580, 659
Sociální musea. Napsal J. Tomas. 603, 674, 739
Pomník Palackému. Č. 641
Státní finanční hospodářství rakouské i v druhé polovici naší monarchie a považlivá nebezpečí jeho. Napsal prof. Jan Koloušek. 648, 726, 805, 889
Nová politika. Č. 721
Karel Sladkovský roku 1849. Napsal Dr. H. Traub. 751, 834, 912
Družstva konsumní v osnově nového zákona družstevního. Napsal Dr. Lev Winter. 763
Přestávka v dohodování. Č. 801
O nadlepšovacích fondech král. české zemské pojišťovny starobní. Napsal Frant. Rödling. 816
Plinius Mladší, nový autor školní na našich gymnasiích. Napsal Dr. Lad. Brtnický. 822
Příspěvky k povahopisu české politiky. Č. 881
Emil Reich. Napsal dr. Em. Rádl. 902

Posudky a úvahy.

Krásné písemnictví.

Aladin Ladislav, Jsem dítě . . . 932
Bojko R., Modlitby víry a lásky . 625
Borecký Jaromír, Zpěvy života . . 383
Brabec Adolf, Peníze a jiné básně 786
— Z města 628
Browningová Elizabeth Barett, Aurora Leigh 70
Čapek K. M., Patero třetí 859
Duchoň Ivan, Na horké půdě . . 61
Finberk Václav Jan, Vzbouřená nitra 146
Fingal Petr, Barevné jiskry . . . 308
Frýs Karel, Ve vírech vášní . . . 145
Hašek Roman, Svatební píseň . . 543
Hlaváček Václav, Melodie mládí . 934
Holý Josef, Černé moře 541
Hýsek Dr. Mil., Naše lidová četba 544
Jahoda Josef, Improvisace 306
Jeřábek K. V., Štěstí domova . . 542
Jiskra Václav, Zrcádka 785
Kálal Josef, Rolničky 935
Kamínek Karel, Dies irae a jiné prosy 698
Kaminský Bohdan, Návštěvou u chorého muže 629
Karas J. F., Hořké časy 221
Karásek Jiří ze Lvovic, Posvátné ohně 783
Kočubyňskij Michajlo, Z hlubin duše 223
Kovanda St., Na skřipci 308
Kuprin A., Nocleh a jiné povídky 309
Leger Karel, Dvě povídky 859
z Lešehradu Em., Démon 544
Lošťák Ludvík, Požáry krve . . . 142
Macek A., Ottův literární almanach 785
Mahen Jiří, Díže 857
— Dvě povídky 59
— Mefistofeles 58
Machar J. S., Apoštolové 359
— Barbaři 359
— Pohanské plameny . . . 359
Matějka Josef, Malý prorok a jiná prosa 145
Müller Zdeněk V., Akáty 61
Novotný Oldřich, Krůpěje světla . 143
Osten Jan, Paní Klára 223
Pasovský Jaroslav, Kniha královská 785
Plaček Dr. V., Atropa belladona . 222
Půlpán Karel, Černé obrázky . . . 61
— Chudé děti 543
Rybář Frant., Ze zahrad uzamknutých 307
Stella, Život vítězící 307
Sudermann K., Píseň písní 224
Svátek Josef J., Hagar našich dnů 59
Svoboda F. X., V našem vzduchu 931

Šalda F. X., Život ironický a jiné povídky 696
Šlejhar Josef, Maloměstská idylla . 626
Šrámek Fráňa, Osyka 858
Štech Václav, Hříchy paní Hýrové . 384
Štědrý Karel, Komedie lásky . . . 934
Theer Otakar, Úzkosti a naděje . 382
Vinař Jos. Dr., Národní zpěvy albánské 146

Spisy vědecké a poučné.

Bílý Fr., Illustrovaný průvodce po Slovensku 788
Boutroux Émile, Filosofie ve Francii od r. 1867 . . . . 171, 277, 357
Buchtela-Niederle, Rukověť české archaeologie 787
Crane W. J., The passing of War 631
Čapek Tomáš, Padesát let českého tisku v Americe 224
Časopis Matice Moravské 147
Čermáková A., Karolina Světlá ve stycích s Janem Nerudou . . . 709
Černý Josef, Sbírka přednášek a rozprav z oboru výchovy a lidového vzdělání 545
Dětská práce v Rakousku 63
Dušek V. J., O základech umělecké výchovy v moderní škole . . . 938
Eucken Rudolf, Können wir noch Christen sein? 466
Hartwig B., Jaký jest smysl našeho života? 548
Horák Lad., Počátkové dějepisu národního na škole národní . . . 789
Hýsek Miloslav, Literární Morava v letech 1849—1885 701
Jakubec Jan, Dějiny literatury české 463
Jatho Carl, Fröhlicher Glaube . . 935
Kalivoda J., Volné lidové školství v cizině a u nás 311
Kierkegaard Sören, Okamžik . . . 64
Khol Fr., Benátčana Jakuba Casanovy život a dílo 545
Kunte Ladislav, Církev a škola . 62
Liszt Fr. v., Mezinárodní právo . 548
Literatura česká XIX. století. Díl I. 386
Mareš F., Mravnost a kultura k otázce vivisekce 62
Martinek V., J. S. Machar 389
Masarykovi k šedesátým narozeninám 309
Mayerová MUDr. Emanuela, Od dítěte k ženě 871
Müller Josef, Osnování učiva z jazyka vyučovacího 788
Náprstek Fr., Dítě a jeho život . 861
Norman Angell, The great illusion 630
Novák Vladimír, Studentské koleje a internáty 862
Novotný Alois, Vyučování slabomyslných 227
Novotný Jos., Hygiena plic ve stavu zdravém i chorobném 63
Novotný Václav, České dějiny 518, 612
Pigorov N. I., Otázky života . . . 863
Polská belletrie za rok 1911 . 434, 515
Procházka Václav, Poučení o zkouškách dospělosti i způsobilosti pro školy obec. a měšťanské . . 789
Purkyně J. E., Útržky ze zápisníku zemřelého přírodopisce 61
Ramus Pierre, Francisco Ferrer . 547
Rozhled po stavu průmyslu textilního 632
Satranský Jan, Národní pohádky . 860
Skála Fr. JUDr., Odluka církve od státu 547
Skalský Gustav Adolf, Z dějin české emigrace osmnáctého století 226
Slánský Obzor 149
Slovanstvo. Obraz jeho minulosti a přítomnosti 698
Stöckerová, Dr. Helena, Die Liebe und die Frauen 637
Šmíd Josef, Škola pravopisu pro školy obecné 632
Tille V., Božena Němcová 146
Theurer, Dr. Jos. A., Úvod do nauky o záření 632
Traub Dr. H., Občanská nauka rakouská 631
Vymazal Fr., Tisíc nových zrnek . 546

Zprávy.

Zprávy knižní a literární.
(20. října 1911.) 77

Výnosnost městských podniků vídeňských. - Vliv alkoholu na zdraví lidské.
(20. listopadu 1911.) 159

Bytová otázka a městské dráhy. - Úbytek tuberkulosy. - Reorganisace nejvyšší rady školské ve Francii.
(20. prosince 1911.) 236

Zprávy knižní a literární.
(20. března 1912.) 478

Ve kterých odvětvích výrobních řádí nejvíce tuberkulosa?
(20. dubna 1912.) 559

Zprávy knižní a literární. - Nemocnost a úmrtnost personálu c. k. stát. drah.
(20. června 1912.) 714

Ideový pomník autorovi »Emila«.
(20. července 1912.) 799

Národnostní poměry u c. k. st. drah. - Stáří osob výdělečně činných. - Hlášení úrazů u c. k. st. drah.
(20. srpna 1912.) 877

B.

Slovensko.

Politická bezradnost a její příčiny. - Korupce v Slov. L'ud. Novinách. - Ondřej Hlinka. - Slováci a všeobecné volební právo.
(20. dubna 1912.) 526

Veřejné hospodářství.

Rozpočet říšský na rok 1912 - Drahotní »akce«? - Zvýšené tarify.
(20. října 1911.) 47

Nové daňové předlohy. - Rusko a Brusselská cukerní konvence. - Usnesení subkomitétu státní železniční rady o reorganisaci správy státních drah.
(20. listopadu 1911.) 131

Kartelní anketa. - Celková hospodářská bilance česká roku 1911. - Státní hospodářství. Vodocestný zákon.
(20. prosince 1911.) 211

Novela k vodocestnému zákonu a investice hospodářské. - Passivum obchodní bilance a hlavní položky platební bilance. - Rakouská půjčka ve Francii. - Obchodněpolitické napětí mezi Ruskem a Amerikou.
(20. ledna 1912.) 293

Deficity chronické ve státních rozpočtech. - Státní cislajtanské dluhy a dluhy hlavních států evropských. - Kritika státního dlužení; emise rent za nízké kursy. - Pasivní obchodní bilance a státní dluhy. - Potřeba vydávati 4½% ní úpisy zemských bank.
(20. února 1912.) 369

Cislajtánský »system« daňový a nové berně od říšské rady vymáhané. - Feudální panství ve finanční správě. - Sanace zemských financí a její nesnáze; neupřímnost vlády. - Rozdělení zemských vydání a zemských zřízenců podle národnosti.
(20. března 1912.) 444

Státní hospodářství cislajtánské silně pasivní podle účetních uzávěrek; nezodpovědnost vlád za nesprávné vylíčení státního hospodaření. - »Prozatímní« zrušení malé loterie. - Loďstvo námořní a vzdušné ve službách válečných; církev pro zbrojení námořní. - Odmítavé stanovisko vlády proti zemské dani z piva.
(20. dubna 1912.) 531

Přivtělení Bosny a Hercegoviny a uherské státoprávní nároky. - Finanční oběti Rakouska na přivtělené země. - Připojení bosenských drah k dalmatským a uherské překážky v tom směru. - Spojení dalmatských drah s rakouskými přes chorvatské Přímoří neprovedeno odporem uherským a nedbalostí cislajtanské správy. - Přijetí branné předlohy v Uhrách a její finanční důsledky. - Naše zadlužování do ciziny, obchodní pasivní bilance a zubožený úvěr obou států v monarchii. - Dluhy zemské a jich příčiny zejména v Čechách. - Špatné zabezpečení branné moci bez finanční síly.
(20. června 1912.) 682

Povolnost lidového parlamentu vůči ohromnému zatěžování poplatnictva; hrozný vzrůst státních vydání. - Nákla-

dy branné reformy a k doplnění výzbroje a válečného loďstva. - Ostatní budoucí náklady státní: na zvýšení služného státním zřízencům, na vodní stavby, na vypravení státních drah a doplnění jich sítě, na sanace autonomních financí, na sociální pojištění atd. Následek toho pokles cen státních papírů. - Panská sněmovna proti dlužení. - Zmařené vyjednávání o bosenských drahách následkem nepovolnosti uherské. - Zamýšlená půjčka obce Pražské ve Francii, nesmyslně lichvářské podmínky její. - Nezbytnost vydávati komunální dluhopisy zemské banky 4½%ní.

(20. července 1912.) 771

Nemožnost dělati stále jen nové dluhy státní. - Schodky státních rozpočtů nutno hraditi novými daněmi. - Možnost většího výtěžku lepším rozvržením starých daní. - Malý pravděpodobný výtěžek z daní nových. - Jak uměnénost rakouských finančních ministrů poškodila zemské finance, zejména české. - Francouzská půjčka Praze a půjčka rak. úv. pozemkového ústavu. - Dlužení do cizíny a pražská půjčka; cynismus našich kapitalistů. - Absolutismus vojenské správy.

(20. srpna 1912.) 844

Mladočeši a čeští agrárníci pro branné předlohy a pro všechny přílišné vojenské požadavky. - Vojenská správa považuje dosud povolené požadavky za shola nedostatečné. - Pro zotavení rakouského úvěru marné jsou rozpočtové úspory vůči válečným obětem. - Zlepšení železničních příjmů nestačí na ukrytí jiných schodků. - Eucharistický kongres a upravení kongruy; jmění církve katolické v Rakousku.

(20. září 1912.) 922

Věci sociální.

(20. října 1911.) 48
(20. listopadu 1911.) 133
(20. prosince 1911.) 213
(20. ledna 1912.) 296
(20. února 1912.) 373
(20. března 1912.) 448
(20. dubna 1912.) 533
(20. května 1912.) 618
(20. června 1912.) 687
(20. července 1912.) 776
(20. srpna 1912.) 849
(20. září 1912.) 925

Škola.

(20. října 1911.) 53
(20. listopadu 1911.) 138
(20. prosince 1911.) 218
(20. ledna 1912.) 301
(20. února 1912.) 378
(20. března 1912.) 452
(20. dubna 1912.) 538
(20. května 1912.) 622
(20. června 1912.) 691
(20. července 1912.) 779
(20. srpna 1912.) 853
(20. září 1912.) 928

Literatura.

(20. října 1911.) 58
(20. listopadu 1911.) 142
(20. prosince 1911.) 221
(20. ledna 1912.) 306
(20. února 1912.) 382
(20. března 1912.) 459
(20. dubna 1912.) 541
(20. května 1912.) 625
(20. června 1912.) 696
(20. července 1912.) 783
(20. srpna 1912.) 857
(20. září 1912.) 931

Umění.

Výstavy: Starý portrét v Čechách (1780—1860). - Umělecká výstava v Obecním domě: »Manes«, »Jednota« a »Skupina«. - H. Böttinger.
(20. března 1912.) 457

Ženské hnutí.

Aurora Leigh. - Sjezd žen v Rousinově.
(20. října 1911.) 70

Tři druhy žen. - Některé publikace o volebním právu žen. - Vítězství myšlenky volebního práva žen v Kalifornii. - Z praxe zápasu o politická práva žen.
(20. listopadu 1911.) 154

Jihočeská žena. - Přednáška L. Pisarjevské. - Německé soudružky sociálně-demokratické. - Advokátky v Rusku. - Svaz ženských spolků českých.
(20. prosince 1911.) 233

Svaz ženských spolků českých. - Výzva k zřízení ústřední kuchyně. - Hlas proti jednotné kuchyni. - Z hnutí »dámského«. - Výjimečné nařízení o spalování mrtvol. - Sociální služba žen.
(20. ledna 1912.) 317

Oslavy Boženy Němcové. - Manifestace za vyšší vzdělání ženské. - Nedělní škola pro matky. - Nové časopisy.
(20. února 1912.) 396

Příspěvek k názorům na prostituci. - Výstava a kongres žen v Berlíně. - Voličky v Kalifornii.
(20. března 1912.) 474

Volebni právo žen.
(20. dubna 1912.) 553

Umění žíti. - Příručka pro ženskou otázku.
(20. května 1912.) 637

Karolina Světlá a Jan Neruda. - Ženské kandidatury. - 12. květen. - Svaz katolických žen. - Mírové hnutí.
(20. června 1912.) 709

Úvaha po zvolení ženy poslancem. - Některé myšlenky o výstavě »Polská žena«. - Výstavka slovenského vyšívání. - Žena v »Sokolstvu«.
(20. července 1912.) 794

Od dítěte k ženě.
(20. srpna 1912.) 870

Marie Baškircevá.
(20. září 1912.) 945

Po životě náboženském a církevním.

(20. října 1911.) 66
(20. listopadu 1911.) 149
(20. prosince 1911.) 228
(20. ledna 1912.) 312
(20. února 1912.) 391
(20. března 1912.) 470
(20. dubna 1912.) 549
(20. května 1912.) 633
(20. června 1912.) 704
(20. července 1912.) 790
(20. srpna 1912.) 865
(20. září 1912.) 939

Předehry.

Podzimní zasedání říšské rady má být pro další vývoj vnitřní politiky rakouské rozhodující a směrodatné, definitivní likvidace systému barona Bienertha má tu být baronem Gautschem provedena. Tak se říkalo v červenci a tak říkali zejména ti, již příchod nového ministrpresidenta vítali jako pokrok. A všecka veřejnost byla nakloněna hlasům těm uvěřiti. Vždyť se vědělo o baronu Gautschovi, že nepřichází s určitým svým programem, že nebyl zavolán proto, poněvadž jeho politické vyznání zaručovalo nápravu a rozřešení panující krise. Mělo se za to, že baron Gautsch už něco najde, čím by pomohl dále, poněvadž základním rysem politické povahy jeho je ono programové vacuum, které je vždy ochotno a schopno přijmout politiku dne, program up to day. K tomu názoru klonili se i ti, kteří přejí určité politice, určitému směru, politice určitých cílů — nečekali jí od barona Gautsche, ale považovali jej za zkušeného faiseura, který svou úhořovitou hladkostí se dostane přes překážky baronem Bienerthem nahromaděné a pak nějakému svému nástupci umožní onu určitější, zásadnější politiku. K takové pověsti si baron Gautsch pomohl svou akcí pro zavedení všeobecného hlasovacího práva. I tenkrát se vědělo, že baron Gautsch nenáleží k politikům v Rakousku, kteří z důvodů politické a sociální spravedlnosti hlasovacímu právu přejí, ale okolnosti volební reformu doporučovaly a byly jí příznivy a bylo brzy zjevno, že ji baron Gautsch navrhne, třeba několik měsíců před tím v parlamentě prohlásil, že návrhy k zavedení všeobecného hlasovacího práva směřující nejsou časové, ba daleko předčasné. Krátce: baron Gautsch byl považován za politika, který má bystré oko pro potřeby aktuální politiky, kterému nějaké pevné zásady nepřekážejí dělati nejpodivnější skoky a přemety. Tato víra zejména ovládá politiky české a odtud ta nepopiratelná důvěra v něho u nás, sympatie pro něho mezi českými poslanci. Malá obliba, které se těší u oficiálního vedení,

přímočárná zásadní politika určitého směru a cíle, snad tuto víru v barona Gautsche utvrzuje. Jeho ministrování po dru. Koerbrovi v roce 1905 tuto mnohostrannost barona Gautsche jen potvrdilo. Kdyby figura Freytagova, žurnalisty Schmocka, během doby nebyla obdržela přídechu urážky, mohly by se jeho vlastnosti a zejména jeho confiteor aplikovati na nynějšího chefa kabinetu. Praví Schmock: »Naučil jsem se u Blumenberga psáti v pravo a psáti v levo«. Barona Gautsche Blumenberg byl hr. Ed. Taaffe a u něho se on naučil vládnouti v pravo a vládnouti v levo. Proto se namnoze u nás má za to, že po bar. Bienerthovi baron Gautsch směr politiky rakouské odvede zase, když už ne docela na pravo, tož alespoň na střední linii.

Baron Gautsch je čtvrtý měsíc ministerským předsedou, ale nikdo dosud neví, kterým směrem chce vládnout a povládne a ani pro denní politiku nedovedl nalézti vhodných prostředků. Naopak: právě ty denní události strhly pověst a víru v barona Gautsche hodně s oné výše, kterou měl, když postupoval své místo princi z Hohenlohe. Podavatel vládní osnovy o zavedení všeobecného hlasovacího práva zahájil svou novou činnost ministerskou pouličními bitvami na ulicích vídeňských a krutým odsuzováním účastníků těchto demonstrací; politik, jemuž vedení sociálnědemokratické strany blahopřálo před krátkou dobou k šedesátým narozeninám, ačkoliv mu byl znám jako muž silně konservativní, ne-li zpátečnický, dostal se při svém nastoupení v čelo ministerstva do nejprudšího boje právě s těmito gratulanty. Boj ten je tak příkrý a osobní, že jsme přesvědčeni, že baron Gautsch se stejnou mrštností, se kterou se 1906 přesmekl ze svého odporu proti hlasovacímu právu k volební reformě, by dnes toto právo odvolal, kdyby měl podporu oněch kruhů, které mu ji tenkrát dodaly. Je nejisto při povaze barona Gautsche, zda jsou všecky tyto zjevy dokladem pro měnivost a bezprogramovost barona Gautsche anebo mají-li být příznakem, že se ministr-president ve svém stáří vrací k původnímu svému názoru životnímu, k reakci. Ou revient toujours à ses premiers amours! Sklon k reakci baron Gautsch v poslední době akcentuje při každé příležitosti tak ostře, že skoro už ani nezbývá než věřiti v jeho pokání a návrat k staré víře. Tyto akcenty reakce jsou tak silné, že zejména u něho musí překvapiti, uváží-li se, že býval vždy znamenitým posuzovatelem okamžité situace a svou hladkostí se dovedl vyhýbat všem projevům, které by na jedné neb druhé straně narážely. Ne, že bychom se pozastavovali nad tím, když baron Gautsch jako »strážce

řádu a pořádku« s největší energii odsuzuje činy šílence, útočícího revolverem na ministry v parlamentě. K tomuto odsouzení není oné známé energie ani třeba — jen soucitu s bláznem. Ale různé projevy a činy barona Gautsche skoro nutí k domněnce, že lituje svého pobloudnění vůči masám lidu a že tím houževnatěji chce jim dnes ukázat svou pěst. Ovšem — u státníka, který má tak neskonale jemný smysl pro smýšlení na rozhodujících místech, dlužno míti na zřeteli, že také tam dnes věje jiný vítr než za doby ruské revoluce a rozmachu košutovského radikalismu v Uhrách. Revoluce na Rusi je potlačena a František Košut je excellencí!

Po této stránce baron Gautsch zklamal; kdo počítal s ním jako s pokračovatelem politiky nutné pro všeobecné právo hlasovací, je rozčarován. Z Pavla Šavel.

Zbývá ještě poměr barona Gautsche k nám, po případě k českým Němcům. Také spor českoněmecký baron Gautsch jednou měl řešit, po Badenim 1897. Tenkrát měl provést zázrak: upokojit Němce a nás nepobouřit. Šikovnost nejsou žádné čáry — zázraků baron Gautsch nedělá. Vydal jazyková nařízení Badeniho a odstoupil. Že otázku českoněmeckou nesprovodil se světa, víme a nejlepším důkazem je, že nyni, když je presidentem po třetí, kníže Thun se o rozřešení sporů pokouší takřka ve vlastní režii, jako by se vídeňské vlády vůbec zřekly této práce, uznávajíce svou pro ni neschopnost.

Znamenalo by však baronu Gautschovi křivditi, kdybychom jej, pokud se týče věcí českých a českoněmeckých, chtěli stavěti do jedné řady s ministrpresidenty, kteří se v posledních letech vystřídali. Má pro české věci rozhodně větší znalosti a daleko vyšší porozumění než jeho předchůdce baron Bienerth i dr. Koerber, ba i baron Beck. Nelze zapříti, že zejména celkový poměr českého národa k státu, českého poselstva k ostatnímu parlamentu a k vládě baron Gautsch na základě svých velkých a dlouholetých zkušeností posuzuje daleko správněji než kterýkoli z jeho kollegů. Baron Gautsch především vždy byl přesvědčen, že českým poslancům náleží v parlamentě stejně přední a rozhodující místo jako Němcům a Polákům a v důsledcích takového přesvědčení baron Gautsch se vždy pokoušel přiměti českou delegaci do vládní většiny, české poslance a politiky do kabinetu, jehož byl chefem, v roce 1905 vstup dra Pacáka a dra Žáčka už byl rozhodnut a měl nejvyšší souhlas. Baron Gautsch nevládnul nikdy proti nám a tak docela bez nás jako na př. dr. Koerber a baron Bienerth. To vše dle pravdy nutno přiznati

a právě z těchto důvodů možno si vysvětliti sympatie pro něho, přes to, že ovšem ve smyslu naší české politiky nikdy nevládl — což zase jistě bylo částečně vinou této naší politiky — a pro nás nikdy nic vážného nepodnikl a neprovedl. Očekávání, že nynější chef kabinetu odčiní alespoň největší chyby systému barona Bienertha, bylo na české straně všeobecné už proto, poněvadž státní nutnosti, které baron Bienerth zůstavil nevyřízeny, po příchodu barona Gautsche byly rozmnoženy vojenskými předlohami. Očekávána tedy náprava už z důvodů parlamentárně-technických a taktických i tam, kde nebyl takový optimism, který se jevil v prázdninovém článku dra Kramáře o nynějším premiérovi. Jen náladový optimism mladočeského vůdce mohl věřit, že baron Gautsch v politice českoněmecké provede tak zásadní obrat, jaký zahájil v celé rakouské politice volební reformou. Je tedy nesporno, že všecky tyto úvahy způsobily pro barona Gautsche náladu, která mu alespoň v červenci umožnila klidný průběh krátkého zasedání parlamentu a vyřízení pilné předlohy bankovní.

Nyní, když se říšská rada opět sešla k definitivnímu zasedání, kdy se bude muset přikročit ke konečnému vyřizování celé řady pilných záležitostí, baron Gautsch se svým kabinetem stojí osamocen, nemaje za sebou ani onu nejistou většinu, která jakž takž držela jeho předchůdce. To je pro chefa kabinetu tím horší, uváží-li se, že si do parlamentu vnutily vstup záležitosti hýbající přímo elementárně vším obyvatelstvem: otázky drahotní. V otázce masné vláda postavila se přímo proti nejnaléhavějším potřebám lidu, vymlouvajíc se na znění vyrovnání s Uhry, ale zdá se, že mnohem víc je vázána tajnými úmluvami bývalého ministra obchodu dra Weiskirchnera s vládou maďarskou. To patří do humoru rakouské politiky, že právě dr. Weiskirchner, jeden z předáků strany křesťanskosociální, vedoucí nejurputnější boj s Maďary, vydal životní potřeby Rakouska nenáviděné druhé polovici říše. Postavení ministerského předsedy v této otázce bylo přímo žalostné a soucit vyvolávající: byť baron Gautsch v té věci opuštěn nejen sněmovnou, nýbrž i — vlastním kabinetem. Zděděný kabinet prokázal totiž tak dokonalou neschopnost, že baron Gautsch byl nucen probojovávat celý boj sám bez sebe menší podpory a opory resortních ministrů. Také v otázce zlepšení platů úřednických baron Gautsch stojí sám v bitevní linii, jelikož ministr financí dr. Meyer je povaha trpná a dovede jen žádat, ale neumí vymáhat. Vůči úřednictvu vláda pak vůbec nalézá se v postavení víc než divném: žádá na všech stranách disciplinu a pořádek

a není s to, uspokojit hmotně životní potřeby úřednictva a zřízenectva. Tím dostává se každou chvíli na nůž hrozící pasivní resistence jednou na poštách, po druhé na drahách.

Už aby ze všech těchto útrap a nesnází politických a věcných vyvázl, baron Gautsch musí tedy hledět, aby alespoň v parlamentě si zajistil trochu opory. To bude možno ovšem v první řadě pronikavou změnou kabinetu. Musí hledět, aby parlament v osobách vedle něho vládnoucích viděl věci znalé odborníky, od nichž by alespoň správné vyřizování záležitostí resortních čekati mohl, když už rozhodování ve věcech politických chce rozhodovat ministr-president sám. Ty změny v kabinetě baron Gautsch si dosud provésti netroufal a je ještě otázkou, zdali se mu podaří a není-li na ty změny pozdě, zdali parlament bude mít dost důvěry v trvanlivost nynějšího režimu. Při tom zejména na české straně postup barona Gautsche musí vzbudit nejméně vážné pochybnosti. Chef kabinetu neměl dosud odvahy provésti změnu kabinetu vzhledem na — pražské jednání o dohodu českoněmeckou.

Baron Gautsch, ačkoliv přirozeně ani okamžik nemyslel na utvoření kabinetu parlamentárního, nýbrž chce vyměnit nynější úředníky jinými, bál a bojí se, že by změnou kabinetu pobouřil Němce, kteří by pak v odvetu pokazili dohodu pražskou. Že by se ale baron Gautsch byl lekl nespokojenosti Čechů, kteří přec musí být udržováni v stejně dobré náladě pro pražské dohodování, neviděli jsme dosud. Tyto přílišné ohledy na dobrou náladu Němců i tam, když se jedná o dobré naše právo, když se jedná o odčinění dosavadního bezpráví, baronem Gautschem samotným doznaného, musejí přece u nás vzbuditi jisté pochybnosti, třeba ne o dobré vůli barona Gautsche, ale jistě o jeho schopnosti dobrou vůli svou provést.

Zdá se, že baron Gautsch právě nyní se nalézá před rozhodným krokem, který rozhodnouti má o možnosti a trvanlivosti jeho nynějšího ministrování. Baron Gautsch asi provede nyní výměnu osob v čele jednotlivých ministerstev stojících, ministrů a správců. Zdali ji provede tak, aby v parlamentě uspokojovala, — aby umožnila a zajistila práci parlamentární na říšské radě i v jednotlivých sněmech, zejména v českém, ukáže se brzy. Důvěry ve zdar této akce barona Gautsche je v politické veřejnosti poskrovnu.

Ukázaloť se, že baron Gautsch dovedl sice na povel rakouský parlament přeměnit, v základech přestavit, ale že má pro nový tento parlament jen málo porozumění. Je ze starší školy — a tomuto světu už málo rozumí. *Č.*

Národní nebezpečí.

Jak známo, projednával plná dvě léta vzláštní výbor bývalé poslanecké sněmovny osnovu zákona o sociálním pojištění. Zákonem tímto, který bude[1] novému parlamentu v přepracovaném rouše opět předložen, má se poopraviti pojištění nemocenské a úrazové, kterážto v Rakousku již od roku 1888 existují, a nově zavésti pojištění starobní a invalidní, jehož dosud v Rakousku není.

O obsahu osnovy ve smyslu sociálně ethickém psáti není nesnadno[2] a bylo konečně i v českém tisku posudků podobných dosti. Chceme tu poukázati na chystaný zákon se stanoviska národnostního, a to za tím účelem, aby se v české veřejnosti pro tuto stránku chystaného zákona vzbudil zájem, po případě poskytlo se včas upozornění.

V oboru pojištění nemocenského nemáme, co bychom na organisaci navrhované vládou po stránce národnostní vytkli. Zde o nějaké dalekosáhlé organisaci, o nějakém hierarchicky upraveném tělese vůbec nelze dobře mluviti.

V oboru pojišťování úrazového máme proti návrhům osnovy celkem dvě výtky, a to ohledně budoucí úpravy pojištění hornictva a ohledně pojištění zřízenců železničních.

1. Dle platného práva jest hornictvo pojištěno proti nemoci a úrazu u bratrských pokladen. Protože se toto pojištění ukázalo nedokonalým, hodlá je vláda nejen po stránce věcné zdokonaliti, nýbrž i zvoliti pro ně formu organisační jinou. Pro úrazové pojištění hornictva chce totiž vláda zříditi zvláštní odborovou úrazovou pojišťovnu pro celé Rakousko se sídlem ve Vídni. Tento svůj centralisační plán odůvodňuje osobitostí podniků horních, nebezpeč-

[1] Dne 6. října t. r. předložila vláda novou osnovu zákona o sociálním pojištění, ve které organisace centralistická z osnovy původní úplně je zachována. Vzhledem k tomu stávají se řádky naše tím více aktuálními.

[2] Parafrasují se pravidelně motivy zákona.

nosti jich a kumulativnosti úrazů, pro kteréž okolnosti jest prý třeba vyjmouti pojištění horníků z působnosti úrazoven zemských.

Že důvody tyto nejsou směrodatné, svědčí již okolnost, že tíž referenti, kteří zpracovali nynější osnovu, v Körbrově »Programu« z r. 1904 pádnými důvody dokazovali potřebu, aby pojištění horníků bylo přikázáno právě úrazovnám zemským.

Jedná se tedy o centralisaci. Veškero hornictvo v Rakousku bude vtěsnáno v ústav jediný, německy ovládaný a sídlící ve Vídni. Úřadovati se tu bude německy, »protože by se za respektování národnostních citů musilo úřadovati v 7 řečech rakouských«, úřadovati tu budou úředníci němečtí, »protože Vídeň je město německé« a úředníků německých je dostatek. Tak vznikne nová posila centralisaci.

2. Úrazová pojišťovna rakouských drah ve Vídni, jež existuje od roku 1889, jest nejlepší výstrahou proti centralisaci. Úřaduje jen německy, i rodinným příslušníkům nejnižších zřízenců železničních vydává rozhodnutí v jazyce německém. Veškero úřednictvo jest německé, rozhodčí soud jest německý, kapitály ústavu jsou uloženy u německých ústavů.

Tento centralistický ústav má býti dle osnovy zákona nejen zachován, nýbrž dokonce má býti jeho působnost rozšířena na v š e c k y dráhy v Rakousku. I elektrické malodráhy budou nuceny ohlásiti své zřízence u tohoto ústavu. I město Praha bude nuceno korrespondovati s úrazovnou touto v jazyku německém.

Usnese se totiž na německé úřední řeči »z věcných a úsporných důvodů« představenstvo, ve kterém budou Slované vždy v menšině a dozorčí úřad podobné usnesení potvrdí.

V jednáních výboru a podvýboru sněmovního nenapadlo nikoho ze slovanských zástupců, aby se tu učinila náprava. A přece sama osnova zákona (strana 206 motivů) praví, že i při sloučení podniků v risikové společenství jest v organisaci nositelů pojištění přípustna nejdalekosáhlejší decentralisace.

Naopak byli čeští poslanci, kteří zřízení ústřední pojišťovny h o r n i c k é přímo vychvalovali (P. Šrámek) a proti decentralisačnímu návrhu politických odpůrců (posl. Černý) hlasovali.

3. Co tkne se invalidního pojištění, navrhuje osnova dalekosáhlou centralisaci. Dle ní bude zřízen pro toto odvětví sociálního pojištění jediný centrální ústav ve Vídni.

Motivy pro tuto formu organisační vládou uváděné jsou tak

rafinovaně zkresleny, že dovedou i nejhorlivějšího autonomistu a i odborníka svésti k špatnému pojetí.

Na tuto potutelnost upozornil po prvé německý spisovatel Dr. Lev Verkauf ve svém nedávno vydaném spise »Sociální pojištění jako organisační problém«.

Údaje jeho zasluhují tím spíše pozornosti české veřejnosti, protože založeny jsou na hluboké znalosti poměrů a dají se použíti co nejsilnější argument pro český požadavek zterritorialisování invalidního pojišťování.

Zatím co »Program« — praví Dr. Verkauf — upřímně přiznal se k centralisaci, ujišťuje osnova, že stojí na principu decentralisačním a dovolává se neblahých zkušeností, jež učinila říše německá s organisací territoriální, aby odůvodnila aspoň společenstvo risikové v ústavu centrálním.

Dovolávání to však jest nesprávné a to, co nazývá osnova decentralisací, jest prý vlastně nejdokonalejší centralisace. Neboť zemské úřadovny pro invalidní pojištění, jež mají býti pomocnými orgány ústavu ústředního, nejsou nadány takřka pražádnou kompetencí. Celá instituce zemských úřadoven nepatří prý do organisačního rámce a byla tam na škodu věci zasazena, jen aby se autonomistickým poslancům zastřel zrak.

Dle Verkaufa vyžadují poměry rakouské, zvláště pro různé sociálně politické milieu jednotlivých korunních zemí, aby invalidní pojištění bylo zbudováno na principu národních oblastí.

Představoval bych si myšlenku Dr. Verkaufovu provedenu tak, že by pro země koruny české, pro Halič a Bukovinu, pro země alpské a jihoslovanské zřízeno bylo po jedné starobní a invalidní pojišťovně a že by pojištění zřízenců železničních a horníků bylo přiděleno nynějším úrazovnám zemským.

Jak jsem naznačil, pádem parlamentu, padla i osnova a bude — jak prošlo tiskem — novému parlamentu předložena v přepracovaném rouše. A poněvadž předpokládám, že práce ta není ještě skončena a vím, že po jejím skončení jest již těžko prosaditi nějakou zásadní změnu, mám za nutno, aby již nyní ozval se český hlas proti centralisaci úrazového pojištění hornického a železničního a všeobecného pojištění starobního a invalidního. Nestane-li se tak, bude české poselstvo slabo, prosaditi později národnostní požadavek tento ve výboru nebo plenu příští sněmovny. Podobný návrh předpokládá přec změnu celé konstrukce osnovy, důkladné studium otázek finančních, jimiž může se ovšem zabývati jedině řada odbor-

níků vládních. I kdyby české poselstvo bylo dosti silno a našlo pro návrh takový většinu, musila by vláda osnovu vzíti zpět a Češi vzali by na sebe odium, že zmařili veliké dílo sociálního pojištění, jímž osnova po stránce hmotné rozhodně jest. Proto nechť dopíše ten, jenž repraesentuje národ, ev. po dohodě s Poláky a Slovany, ihned ministerstvu vnitra, že chce-li toto osnovu míti zákonem, musí dosavadní centralistickou organisaci sociálního pojištění nahraditi organisací ve smyslu práv Slovanů. — *Bran.* —

Diona Chrysostoma Lovec.

Přeložil a úvod napsal Em. Peroutka.

Než budeme míti »Antickou knihovnu«, po níž před několika lety právem Machar volal, podávám ve volném ztlumočení část jedné z řečí méně známého u nás řeckého spisovatele z římské doby císařské. Prosím však čtenáře za odpuštění, že ho ještě chvilku zdržím zběžným výkladem o poměrech a osobě spisovatelově.

Dion, nazvaný později, snad na rozdíl od dějepisce Diona, Zlatoústým, Chrysostomos, pocházel z Prusy, malého řeckého města v římské provincii Bithynii, a žil v prvním stol. po Kr., asi až do r. 106. Za doby římských císařů není o bývalém politickém životě v řeckých městech ani stopy. Ani v mezích provincie není politický život možný. Jednotlivá města nemají stejného právního postavení. Ve větších městech řeckých na př. jsou kolonie římských občanů, a taková města mají různé výhody, jichž menší města arciť jim závidí. Svou starou zásadou řídili se Římané i nyní a dosáhli toho, že jednotlivá města v téže provincii na sebe nevražila. A tak veřejný život v tehdejších venkovských městech obmezoval se čistě jen na místní zájmy. Ctižádostí průměrného tehdejšího zámožného občana bylo státi se starostou obce, skoro jako u nás. Jenže u Řeků tato čest ukládala těžké hmotné oběti. V obecní pokladně obyčejně z různých příčin nebývalo nic, a tak různé veřejné náklady, stavba lázní, divadel, vodovodů, opravy chrámů, nákup obilí za doby hladu, deputace k senátu nebo ke dvoru do Říma, vystrojování her ukládaly se soukromé obětavosti zámožnějších občanů. Za to spoluobčané neskrblili uznáním. Kovová nebo mramorová socha, veřejná pochvala, čestné místo při slavnostech a po smrti veřejný pohřeb a nad to pohřební hry bývaly odměnou občanské obětavosti — až tyto pocty pro častost svou sevšedněly. A přece těchto obětavých občanů nebyl nikdy nedostatek. Neuhasínající cit pro povinnost občanskou je jednou ze světlých stránek antiky.

Ale což vyskytl-li se člověk nadprůměrný, jenž toužil výše než aby celý život strávil v maloměstských potyčkách se sou-

peři a kolísavou přízní spoluobčanů? Jednu věc měla tehdejší řecká města společnou přes veškeru osamocenost: vědomí, že jsou potomky velké a slavné kultury, že hellenská vzdělanost zvítězila nad hlavním městem světové říše. V millionovém Římě řečtí učitelé i každý vzdělaný Řek byl vítán i v nejvyšších kruzích, ba u samého dvora. Kdo v sobě cítil schopnost a sílu, a zvláště byl-li finančně nezávislý, mohl v Římě ukojiti svou ctižádost docela. Z takových lidí byl Dion. Rodina jeho byla z nejzámožnějších v Pruse. Oba dědové jeho stáli v čele obce, oba obětovali obci velkou část jmění a dostalo se jim za to všech možných poct. Jeden z nich byl v Římě a málem byl by od císaře Claudia vymohl obci své titul i postavení svobodné obce, civitas libera (jak o těch věcech vykládá Dion v řeči 41. 44, 45, 46). Vyšší vzdělání bylo tudíž v rodině Dionově tradicí.

Vzdělanost starověku nelze srovnávati jen tak šmahem se vzdělaností naší. Hlavní rozdíl od doby přítomné jest po mém mínění, že veřejný život, účast v osudech obce byla docela jiným činitelem v životě jednotlivcově než u nás. Poměry ty za doby hellenistické a římské — za doby velkých monarchií se změnily, staly se podobnější poměrům našim: ale podstatu starověké kultury dlužno hledati v době, kdy trvá řecká p o l i s, ve století V. a IV. př. Kr. Ztrátou samostatnosti řecké r. 338 př. Kr. podťaty jsou kořeny starověké kultury, co následuje potom, jest vyznívání, pozvolné, dlouhé umírání. Ale přes to vzdělanostní ideál je po celý starověk týž: kultura starověká vůbec je kulturou živého, mluveného slova proti dnešní naší chabé kultuře knižní. I na konci starověku za doby římské trvá v této příčině dědictví doby Perikleovy: Kdo vzdělal se ve škole u grammatika, rhetora a filosofa, tak že dovede o každém daném předmětě zajímavě, vkusně a bez nesnáze mluviti, byl na vrcholu vzdělání, byl sofistou. Velicí sofisté a řečníci 5. a 4. stol. př. Kr. Gorgias, Protagoras, Isokrates vzdělávali mládež athenskou pro skutečné zápasy politické. Za císařské doby sofista mohl umění své ukázati jen před spoluobčany v radě nebo na provinciálním sněmě. Jinak zbývaly jen epideixe, parádní řeči buď o aktuálných otázkách dne nebo smyšlených, libovolných thematech. Čelní sofisté konají umělecká tournée, vystupují buď v městských divadlech nebo v domě předního některého občana a mluví před zvaným obecenstvem. Takovým sofistou byl také Dion. Titul ten neměl nyní o sobě příhany, záleželo na osobních vlastnostech. Někteří sofisté požívali velké vážnosti, nejen u spoluobčanů, jako právě sám Dion, nebo na př. ve 4. stol. Libanios. — Po Dionovi zbylo

nám 80 řečí z různých dob jeho života. V prvním století po Kr. stává se modou čistotou řeči a slohem chtít přiblížiti se co nejvíc spisovatelům attickým z 5. a 4. stol. př. Kr. V literatuře říká se těmto spisovatelům atticisté, a na rozdíl od sofistů starších říká se době této sofistika druhá. Je pravda, že sofisté z doby císařské myšlenkově ke dřívějšku nepřidali nic. Ale historicky jsou důležiti tím, že jsou dokladem, jak i za doby císařské tradice a ideály doby Platonovy a Aristotelovy jsou živy. Ani ve 4. stol. po Kr. nezmizel kult harmonie mezi krásou myšlenky a krásou formy. Zbožňování a obdiv krásna sluchového je týž jako za Demosthena.

Ostatně Dion zajímá i svým osudem. Byl několikrát v Římě na kratší i delší pobyt. Tam seznámil se důvěrně snad s J. Rustikem, jenž byl blízký dvoru, ale r. 82 brzy po nastoupení Domitianově byl očerněn, že baží po vládě, a popraven. Podezření a tresty, jak bývá, stihly i jeho přátele. Dion vypovězen z Italie a Bithynie, jak vypravuje o tom v 13. řeči. Byl by sice mohl snadno si vymoci zrušení trestu. Ukázalo se, že Junius Rusticus byl popraven marně. Nějaká chvalořeč na císaře byla by to spravila. Ale Dion toho neučinil. Raději snášel po celých 14 let svízele tuláckého života až do smrti Domitianovy. V Pruse měl ženu a dítě a v řeckých městech leckde dosti ctitelů a přátel. Ale nechtěje nikomu býti na obtíž, zmizel z Říma a z Italie a potuloval se po římské říši, vyhýbaje se městům, jako žebrák a dával se najímati k polním pracím u venkovských hospodářů. Teprv Nerva trest zrušil a Trajan vyznamenal ho svým přátelstvím. Vyhnanství mělo účinek na vývoj Dionův. Život učinil z něho filosofa. Než byl Dion nucen jíti do vyhnanství, staví se v řečech svých okázale proti »filosofům« a zakládá si na tom, že je sofistou.

Praktických filosofů, totiž upřímných přívrženců některého filosofického směru a hlavně stoického, bylo za Dionovy doby v Římě dost — lidé, kteří dovedli podle učení, jež vyznávali, i žít i umírat, jako Paetus Thrasea, Helvidius Priscius, Junius Rusticus, Petronius i Seneca. Ale ti se nejmenovali filosofy. Filosofové, proti kterým vystupuje Dion a proti nimž píše Lukian, byli většinou nevzdělaní ubožáci, kteří žádné filosofii nerozuměli a docela svému mistru kyniku Diogenovi odkoukali jenom věci vnější: nedbání zevnějšku a nešetření slušnosti. S takovými filosofy vzdělaný sofista jako Dion právem nechtěl se stotožňovati. —

V řeči 13., svrchu uvedené, Dion vypravuje, jak byl přiveden k filosofii. Přicházeli k němu lidé, kteří hledali u něho odpověď

k tomu, co je dobré a co zlé, v čem záleží lidské štěstí. A tyto otázky přiměly ho k tomu, že začal o nich přemýšlet. Nyní v tísni a v strádání cítil, že jenom úsilné hledání pravdy, pravé poznání pro člověka má cenu. Působení sofistovo objevilo se mu nyní jalové a prázdné: práce, vynaložená na chvilku aesthetického požitku, proti snaze polepšit člověka, ulehčit mu břímě života. Řeči z tohoto období života Dionova jsou plny útoků proti epideixím sofistů, a člověk cítí, jak spisovatel je celou duší při tom, co píše. Později po návratu do Prusy blížící se stáří a blahobyt ostří útoků zmírnilo. Dion koná přednášky opět, ale zušlechtěné moudrostí, nabytou ve vlastním trpkém životním boji.

Odborná práce začíná všímati si nyní více než dosud i zastrčených koutů starého světa, duševního života za doby hellenistické a římské. Mezi spisovateli z té doby Dion je z nejsilnějších osobností, a proto je tak milý.

Připojená ukázka je část řeči, v níž Dion mluví o ceně chudoby, a příběh, vypravovaný podle vlastní zkušenosti Dionovy, idylla, jakých ve světové literatuře je málo, osvětlující z několika stran život v odlehlém koutě římské říše, má toho býti dokladem.

* *
*

Budu vypravovati něco, tak začíná Dion, co jsem sám zažil. Starci a ti, kdo mnoho chodili světem, rádi povídají o svých zkušenostech, patrně proto, že těší je vzpomínka na to, co přestáli. Asi uprostřed řecké země stala se mi taková příhoda. Kdysi na podzim převážel jsem se z Chiu s několika rybáři v člunu docela malém. Strhla se bouřka a my s těží se zachránili na strmých březích eubojských. Rybáři, chtějíce se zdržeti delší čas na Euboji, sami vydali chatrný člun na pospas vlnám a vidouce, že nedaleko odtud nějací rybáři loví nachovce, odešli k nim, aby jim pomáhali. I bral jsem se samoten po břehu, neuzřel-li bych nějakou jinou loď, jež by mne vzala s sebou. Kráčel jsem dlouho a nespatřil živé duše. Pojednou vidím na samém kraji břehu ležícího jelena, těžce zraněného, a za okamžik se mi zdálo, že přes hukot mořských vln doráží ke mně odněkud shora psí štěkot. Vydrápu se nahoru na stráň a vidím několik psů, jak marně slídí a sem tam pobíhají. Za chvíli objeví se člověk zdravého vzezření s dlouhým vousem a vlasem, podle zevnějšku lovec a táže se mne, neviděl-li jsem tady běžeti jelena. Ten leží dole v moři, odpověděl jsem a vedl jej k tomu místu. On vytáhl jelena z vody, stáhl mu za mého přispění kůži, uřízl běhy a na-

loživ jej i s kůží na ramena, odcházel. Spolu mne vyzval, abych šel s ním a pochutnal si s ním na mase. Bydlí prý nedaleko. — »Vyspíš se u nás a z rána dorazíš k moři, — beztoho není pomyšlení na plavbu. Rád bych, kdyby do pěti dnů vítr se stišil, ale není mnoho naděje, leží-li mraky na horách eubojských tak těžce, jako dnes!« Spolu tázal se mne, jak jsem se sem dostal. A když jsem mu pověděl, že spěchaje plul jsem samojediný s rybáři a že člun se rozbil, pravil: »Není divu. Vždyť vidíš, jak divoké a srázné jsou břehy ostrova. Tady je veta po každé lodi a stěží lze zachrániti holý život, není-li kdo obratný plavec. Nuže pojď a neboj se ničeho. Oddechneš si a zítra učiníme pro tebe, co bude možno, až se domluvíme. Zdá se mi, že jsi člověk z města a žádný námořník ani venkovan, a podle hubenosti tvé soudím, že jsi nějak mnoho churav.« — Uposlechl jsem rád jeho vyzvání. Nebálť jsem se žádných úkladů, vždyť všecko mé jmění byl chatrný plášť. Byl jsem již jindy často zkusil při stálém bloudění svém, že chudoba je vskutku cosi svatého a bezpečného. Člověk jest jistější před ublížením, než kdyby přicházel s holí hlasatelskou. A tak šel jsem docela klidně. K místu bylo asi dvě hodiny cesty. Cestou vyprávěl mi muž o svých poměrech a jak žije se ženou a s dětmi. »Bydlíme dva pohromadě na témž místě, za ženu máme sestru jeden druhého a živíme se většinou lovem a k tomu vzděláváme něco málo půdy. Půda nepatří nám. Naši otcové byli pastýři, svobodní sice, ale chudí, jako my, kteří za mzdu pásli stáda bohatému nějakému muži odtud z ostrova, jemuž náležel celý tento kraj se vším všudy. Hned po smrti jeho — byl prý usmrcen k vůli bohatství svému od císaře — odehnali stáda a s těmi i několik kousků našich, a mzdy nikdo nám neplatil. Tenkrát zůstali jsme z nouze na tom místě, kde právě jsme pásávali a kde měli jsme stany s nevelkou dřevěnou ohradou, postavenou pro telata k vůli vedru. V zimě totiž pásali jsme dole v rovině, v létě pak vyháněli jsme do hor. Nejčastěji zastavovali naši na tomto místě. Je to hluboký a stinný úval, otevřený s obou stran, jímž protéká řeka s hojnou a čistou vodou a břehy nízkými, takže dobytek snadno do ní mohl vcházeti. V létě proudil úvalem svěží větřík. V okolních lesích vlhkých a podrostlých svěží travou nebylo střečků a vůbec nic, co stádům by škodilo. Před nimi rozkládaly se pod vysokými, štíhlými stromy četné, krásné trávníky a všude po celé léto bylo plno vonné pastvy, takže nebylo třeba daleko se potulovati. A tak zůstali tedy ve stanech těch, až by našli nějaký výdělek nebo práci. Malý kousek půdy, jejž vzdělali poblíže stanu, stačil jim ku

živobytí úplně, protože byl hojně zmrven. Nejsouce zaměstnáni prací se stády, oddali se lovu, pro nějž vycvičili si bývalé ovčácké psy. Když pak přišla zima a oni nedostali žádné práce ani ve městě ani ve vesnici, obloživše pečlivěji stany, zatarasili lépe ohradu a strávili tam zimu. Výtěžek lovu v zimě byl větší a snazší než v létě. Od té doby tam zůstali a netoužili už po jiném životě. Později pak oženili nás s dcerami svými a oba zemřeli loni ve vysokém věku a byli přece ještě silných a pevných těl. Z obou matek na živu jest už jenom má matka. Druh můj, ač už mu jest padesát let, nebyl dosud ve městě. Já sám byl jsem tam jen dvakrát, jednou ještě jako hoch s otcem, pokud jsme měli stádo. Potom jednou později přišel k nám jakýsi člověk z města, chtěl na nás peníze a poroučel, bychom se odebrali do města. My peněz žádných neměli a také jsme odpřisáhli, že jich nemáme, jinak, že bychom je dali. Pohostili jsme jej pak, jak nejlépe jsme mohli, dali jsme mu dvě jelení kůže a já šel s ním do města. Neboť trval na tom, že jeden z nás má jíti s ním, aby sám pověděl o svých poměrech. Viděl jsem tam jako tenkráte mnoho velikých domů a kolem města pevnou hradbu s nějakými budovami nevysokými na ní a mnoho lodí, kotvících klidně jako v nějakém rybníce. Tady nic takového není a proto lodě se ztroskotávají. Pak viděl jsem, jak mnoho lidí sehnáno jest do jakési ohrady a jak hrozně hlučí a křičí. Myslil jsem, že bojují navzájem. Můj průvodčí odvede mne k nějakým pánům a praví se smíchem: »To jest ten, pro nějž jste mne poslali. Nemá nic, leda své dlouhé vlasy a chatrč z hrubých klad.« Pánové odebrali se do divadla a já s nimi. Divadlo vyhlíželo jako hluboké údolí, jenže není podlouhlé, nýbrž jako půlkruh a není učiněno tak od přírody, nýbrž vystavěno z kamenů. Snad se mi budeš smáti, že ti to popisuji, který to přece dobře znáš. Nejprv lid zabrán byl dlouho něčím jiným a všichni křičeli brzy mírně a vesele jako na pochvalu, jindy pak prudce a hněvivě. A z hněvu jejich šla vskutku hrůza. Lidi, na které vzkřikli, uváděli ihned ve strach, takže někteří běhajíce kolem, prosili jich, druzí ze strachu vrchní roucho odhazovali. Já sám byl bych křikem jejich padl na zem, jako kdyby mne mořský příboj nebo blesk byl zasáhl. Potom vystupovali jiní na řečiště, někteří mluvili ze středu shromáždění, jedni řekli jen několik slov, druzí mluvili dlouho. A některé poslouchali dlouhou dobu, na jiné obořovali se hned, jak začali, a nedopouštěli jim ani pípnout. Když konečně na čemsi se rozhodli a nastalo ticho, přivedli také mne a kdosi z nich pravil: »To je, mužové, jeden z těch,

kteří užívají obecních pozemků po mnoho let, pasou na našich horách, ořou na nich a loví, příbytky si tam vystavěli, vinice nasázeli a jiné četné výhody z nich mají, ač nikomu za ně nezaplatili nic, ani od lidu nedostali jich darem. Zač by je také byli dostali? Ačkoli mají náš majetek a ačkoli jsou boháči, nikdy žádnou veřejnou povinnost nekonají, a ničeho neodvádějí z úrody, ale jako nějaci dobrodinci obce žijí pěkně beze všech poplatků a leiturgií. A docela myslím, že nikdy ani sem nedocházejí.« Přikývl jsem, že ne. A zástup se tomu dal do smíchu, když to viděl. Ale ten, co mluvil, se na mne dopálil pro ten smích a tupil mne. Potom pravil: »Jste-li s tím srozuměni, tož můžeme o překot rozchvacovati obecní majetek, jedni obecní důchody, jak se arci děje dosud, a druzí polnosti, necháte-li tomuto dobytku přes tisíc plethер nejlepší půdy, z níž mohlo by připadnouti na muže po 3 attických mírkách žita.« Když tohle jsem uslyšel, smál jsem se, co nejvíc jsem mohl. Ale nyní zástup už se nesmál, nýbrž hrozil mi. A onen člověk rozhněval se na mne, zuřivě se na mě podíval a pravil: »Vidíte-li výsměch a zpupnost tohoto ničemy? Myslím, že bude třeba záhy jej odvésti do vězení i jeho společníka; dovídám se totiž, že jsou dva, náčelníci těch, kteří veškeru téměř naši půdu v horách zabrali a myslím docela, že nezdržují se ani od obírání ztroskotavších se lodí — bydlíť totiž nedaleko Kaferských skal. Neboť odkud by nabrali tak nádherných polí, ba spíše docela celých vesnic a takového množství stád, vozů a otroků? A vy snad díváte se na to, jak chatrná jest jeho kazajka a na kůži, již navlékl, aby nás oklamal, jako by byl žebrák s holýma rukama.« — A patře na mne pokračoval: »Téměř se bojím, jako bych viděl Nauplia přicházeti od mysu kaferského. Myslím, že ohněm ze skal dává znamení plavcům, aby dadouce se svésti se rozbili o skály.« Když toto a mnoho jiného mluvil, lid stával se zuřivým. A já nevěděl, co činiti, a bál jsem se, aby mi neublížili. Tu vystoupil nějaký jiný, jak se zdálo, řádný člověk i podle řeči i podle zevnějšku. Ten žádal nejprve lid za ticho. Když umlkli, pravil mírným hlasem, že ti, kdož vzdělávají a osévají půdu ladem ležící, nečiní nic zlého, nýbrž naopak že zasluhují chvály. »Vždyť i teď, mužové, dvě třetiny naší půdy leží ladem pro naši nedbalost a pro nedostatek lidí. Já sám mám mnoho plethер půdy jako leckterý z nás a to netoliko v horách, ale i v rovině. A kdyby mně je někdo chtěl vzdělati, nejen bych mu rád dal je zadarmo, ale rád zaplatil bych mu ještě. Vždyť i pro mne měla by pak půda větší cenu a kromě toho jest to krásný pohled na

zemi zalidněnou a vzdělanou. Půda nevzdělaná je nejen majetek bezcenný, ale ukazuje žalostný stav a sešlost samého majitele. Proto myslím, měli bychom co nejvíce občanů povzbuzovati, aby vzdělávali obecní polnosti, každý seč jest, aby země naše oživla a občané aby zbaveni byli dvou nejhorších věcí, lenosti a chudoby; na deset let nechť mají všecko zadarmo. Potom nechť z plodin odvádějí nějaký malý díl, ale ze stád ničeho. Vzdělával-li by cizinec nějaký půdu, po pět let ani ten ať nic neplatí, potom však dvakrát tolik jako občané. Kdo bude vzdělávati dvě stě plether, nechť stane se občanem, aby co největšímu počtu dodala se chuť. Vždyť nyní před samými branami města je všecko samá divočina, jako v nejhorší pustině a ne jako v blízkosti města. A uvnitř hradeb většina se zorává a spásá. Nelze potom diviti se řečníkům, že udávají ty, kteří u Kaferea na konci Euboje vzdělávají půdu, ale o těch, kteří nám ořou v tělocvičně a pasou na náměstí, myslí, že jednají správně. Vždyť sami vidíte, jak z tělocvičny udělali vám pole, takže Herakles a jiné sochy heroů i bohů v létě jsou ukryty obilím a kterak každodenně právě dobytek tohoto řečníka vtrhne na náměstí a pase se kolem radnice i obecního domu. Proto cizinci, kteří k nám ponejprv přijdou, se nám smějí nebo nás litují.« — Když toto slyšeli, zlobili se zase na onoho prvního řečníka. — »Navrhuji,« pokračoval, »abychom lidem těmto nechali majetek, kterého nabyli svou prací a aby na příště platili nějaký malý poplatek, ale co se týče dřívějška, abychom jim odpustili, že vzali si prázdnou a nepotřebnou zem, aby ji vzdělali. Chtějí-li zaplatiti nějakou cenu za půdu, abychom jim ji dali levněji než jiným.« — Onen druhý tomu odporoval a dlouho spolu se hádali. Na konec vybídli mne, abych pověděl své mínění. »O čem mám tady mluviti?« pravil jsem. »O tom, co bylo řečeno.« — »Nuže, tvrdím, že ani zbla pravdy není na tom, co mluvil onen člověk. Myslil jsem, mužové, že sním, když tlachal o polích, vesnicích a takových věcech. My nemáme ani osady ani koní ani oslů ani volů. Kéž bychom měli tolik, kolik onen tvrdil, abychom vám z toho dali a sami žili v blahobytu. Ale i to, co nyní máme, nám stačí. Z toho vezměte, co chcete, a budete-li chtít všechno, my opatříme si nové.« — Za ta slova mne pochválili. Potom úředník se mne ptal, co budeme moci dáti lidu. »Čtyři jelení kůže, velice pěkné,« pravil jsem. Skoro všichni dali se tomu do smíchu. Ale úředník se na mne rozzlobil. »Medvědí kůže totiž,« omlouvám se; »jsou tvrdé a beraní stojí ještě za méně, některé jsou staré, jiné malé, ale chcete-li,

vezměte si i ty.« Zlobil se na mne a pravil, že jsem naskrze neotesaný venkovan. »Což ty zase mluvíš o polích?« pravil jsem. »Neslyšels, že nemáme žádných?« Tázal se mne, chceme-li dáti každý po talentu attickém. »My nevážíme masa,« děl jsem, »ale dáme, co máme; něco málo je ho nasoleno, ostatní jest uzené, není toho o mnoho méně než onoho, vepřové a jelení kýtky a jiné pěkné maso.« — Tu začali křičeti, že lžu. Ten pak se mne ptá, máme-li obilí a kolik. A řekl jsem jim pravdu. »Dvě měřice pšenice, čtyři ječmene, a tolikéž čočky, bobů jednu dvanáctinu (měřice); letos totiž se neurodily. Pšenici a ječmen si vezměte, čočku nám nechte, ale potřebujete-li jí, vezměte si ji také.« »A což nelisujete víno?« otázal se jiný. »Lisujeme,« pravil jsem. »Přijde-li někdo z vás k nám, dáme mu. Ale jen ať přinese s sebou měch, neboť my jich nemáme.« »Kolik máte rev?« »Dvě před vraty, dvacet ve dvoře a za řekou také tolik, ty nasázeli jsme před nedávnem, jsou to ušlechtilé révy a dávají veliké hrozny. Abyste se nemuseli na jednotlivé věci ptát, povím vám, co vše ještě máme. Osm koz, malou kravku s hezoučkým telátkem, čtyři srpy, čtyři motyky, tři kopí a každý jeden nůž na zvěř. Hliněné nádobí nebudu vám vypočítávati. Také máme každý ženu a děti a bydlíme ve dvou pěkných stanech. Ve třetím je složeno obilí a kůže.« »Tam asi,« pravil onen řečník, »máte zakopané také peníze?« »No tak přijď, bloude,« pravil jsem, »a vykopej si je. Kdo pak zakopává peníze? Což rostou?« Tu se všichni smáli. »To je vše, co máme, chcete-li všechno, rádi vám to dáme a netřeba, abyste to brali násilím jako nějakým cizím a zlým lidem. Vždyť my jsme také občany této obce, jak od otce jsem slýchal. Kdysi totiž sem přišel, když právě rozdělovaly se peníze, a sám také dostal peníze jako občan. Vychováme vám tudíž ve svých synech spoluobčany vaše, a oni, bude-li třeba, i pomohou vám proti lupičům nebo nepřátelům. Nyní je pokoj, ale nastane-li jednou potřeba toho, budete si přáti, abyste měli mnoho takových. Nemyslete, že takový řečník bude potom se za vás bíti, leda, že bude láti jako ženy. Ale z masa a kožích, kdykoli zvíře nějaké ulovím, vám dám díl, jen pošlete si někoho pro něj. Poroučíte-li, abychom strhli stany, překážejí-li vám, strhneme je. Ale pak nám dejte příbytek tady. Nebo jak budeme moci přestáti zimu? Máte tady mnoho domů, v nichž nikdo nebydlí, jeden z nich nám postačí. Co pak se onen člověk opovážil říci o ztroskotavších lidech — takovou bezbožnou a ohavnou věc; na to málem bych byl zapomněl, ačkoli měl jsem se o tom zmíniti

nejprve. Kdo z vás by tomu uvěřil? Neboť vedle toho, že je to bezbožné, ani není možno odtamtud něco si vzíti, kde není vidět na břehu leč jen písek a kam velmi zřídka kdy zapadne kousek dříví. A právě tam obzvláště je břeh nepřístupný. I racky, jež kdysi moře vyvrhlo a jež jsem našel, upevnil jsem na posvátný dub blízko moře. Chraň mne bůh, abych si něco vzal anebo chtěl se obohatiti z neštěstí lidí. Nikdy neměl jsem z toho nejmenšího užitku, ale často, když ztroskotavší lidé přišli, slitoval jsem se nad nimi a uvedl jsem je do stanu, dal jim jísti a píti a pomohl jsem, jak jsem mohl, a doprovodil je, až přišli mezi lidi. Avšak kdo to mi tady může dosvědčiti? Vždyť ani tehdy jsem to nečinil k vůli svědkům ani k vůli odměně, ani jsem nevěděl, odkud kdo je. Kéž nikomu z vás se nic takového nepřihodí.« Za mé řeči vystane jakýsi člověk a já myslil, že bude také zase o mně něco lháti. »Mužové,« pravil, »dlouho jsem si nedůvěřoval a nemohl poznati jistě tohoto člověka. Ale když jsem jej nyní na jisto poznal, pokládal bych za špatnost a bezbožnost, abych neřekl, co vím z vlastní zkušenosti o něm a abych slovy nevzdal mu dík za to, co on dobrého mně učinil ve skutečnosti. Je tomu třetí rok, co pluli jsme já a soudruh můj tuto s lodí Sokleovou. Ta u Kaferea se nadobro rozbila a jen docela málo nás se zachránilo. Některé z nich přijali lovci nachovců, měli totiž někteří z nich peníze v měšcích, ale my, kteří jsme vyvázli holým životem, šli jsme jakousi stezkou, nenašli-li bychom přístřeší někde u pastýřů, a hynuli jsme takřka žízní a hladem. Stěží dolezli jsme k jakýmsi stanům a zastavivše se, volali jsme. I vyjde tento muž zde, dovede nás do vnitř, rozdělá skrovný oheň a jednoho z nás natírá sám lojem, druhého jeho žena; neboť neměli oleje. Na konec lili na nás teplou vodu, až jsme opět nabyli vědomí. Potom uloživše nás, zabalili nás, jak jen mohli, a předložili nám k jídlu pšeničný chléb, kdežto sami jedli vařenou čočku. Nám dali víno, ale sami pili vodu, a kromě toho dali nám dost jeleního masa, vařeného i pečeného. Když druhého dne jsme chtěli jíti pryč, zdrželi nás ještě tři dny. Potom vyprovodili nás, až dolů na rovinu a dali nám na cestu maso a každému pěknou kožešinu. A poněvadž viděl tento muž, že od mořské bouře se mi vede zle, musil jsem obléci se v suknici, kterou vzal dceři své, takže ona musila vzíti za vděk nějakým chatrným cárem. Suknici vrátil jsem, jak jsme přišli do vesnice. Tak po bozích my nejvíce tomuto člověku jsme povinni za zachránění.«

Tato řeč líbila se lidu, i chválili mne, a já vzpomenuv si, pravil

jsem. »Pozdrav Bůh, Sotade!« a přistoupiv k němu, políbil jsem jej i soudruha jeho. A lid smál se tomu, že jsem je líbal. Tenkrát jsem poznal, že ve městech lidé se nelíbají na pozdrav. Potom ujal se slova onen řádný člověk, který zprvu se mne zastal a řekl: »Navrhuji, mužové, abychom pohostili člověka tohoto v prytaneiu nákladem obce. Neboť kdyby v bitvě zachránil štítem svým některého z občanů, dostalo by se mu velkých darů — nyní, když zachránil dva, ba snad více občanů, kteří nejsou přítomni, nezasluhuje žádné pocty? Za roucho, jež dal spoluobčanu našemu v nebezpečenství, vzav je dceři své, nechť obec dá mu suknici i plášť, aby to bylo pobídkou i jiným ke spravedlivému konání a vzájemné pomoci, nechť se usnese dáti jim a dětem místo, jež mají, v majetek a nikdo nechť jich neobtěžuje, kromě toho nechť jim dá 100 drachem na zlepšení hospodářství. Ale ty peníze dám za obec ze svého.« Za návrh svůj došel pochvaly a stalo se, jak řekl. Do divadla přineseny šaty i peníze. Nechtěl jsem jich vziti, ale pravili: »Nemůžeš jísti v kožešině!« »Tož,« pravil jsem, »zůstanu dnes bez jídla.« Ale přes to mne navlékli v chiton a dali mi přes ramena plášť. Chtěl jsem kožešinu přehoditi svrchu, ale oni nedopustili toho. Peněz však jsem nepřijal nikterak a přísahou jsem to dotvrdil. »Hledáte-li, kdo by je vzal, dejte je tomu řečníkovi, aby si je zakopal. Patrně to umí.« Od té doby neobtěžoval nás už nikdo více.«

Za takového hovoru přišli jsme ke stanům. A já usmáv se, pravil jsem: »Ale jednu věc jsi zamlčel občanům, tu nejhezčí!« »Kterou to myslíš?« pravil. »Tuto krásnou zahradu s množstvím zeleniny a stromů.« »Té tehdy jsme neměli,« odvětil, »nýbrž až později ji zřídili.«

Když jsme vešli do vnitř, odpočívali jsme si ostatek dne, ležíce na vysoké vrstvě listí, přes něž přehozeny byly kožešiny. Blízko muže usedla žena jeho. Dospělá dcera posluhovala nám a nalévala příjemného, tmavého vína. Synové připravovali maso a podávajíce nám, sami s námi také jedli, takže jsem velebil ony lidi a domníval se, že žijí nejblaženěji ze všech. Poznal jsem domy i stůl boháčů a to nejen soukromníků, nýbrž i správců země a císařů, a ti všichni zdáli se mi tenkrát ještě bídnějšími než jindy, když jsem viděl chudobu a při tom volnost těch lidí — a kterak jedli a pili ne s menším požitkem než oni, nýbrž spíše ještě s větším. Když jsme byli nasyceni, přišel jeho soudruh. Provázel jej jeho syn, mladík pěkně urostlý a nesl zajíce. Vešed dovnitř, začervenal se. A zatím co otec jeho nás vítal, políbil dívku a podal jí zajíce. Dívka pře-

stala nyni obsluhovati, usedla vedle matky a jinoch ujal se obsluhy sám. »To jest,« pravil jsem, »ona, jejíž sukni dal jsi onomu ztroskotanému?« »Nikoliv,« vece se smíchem, »ta už dávno je vdaná za zámožného muže dole ve vsi a má velké děti.« »Což ti vám pomáhají,« pravil jsem, »potřebujete-li něčeho?« »My nepotřebujeme ničeho,« odvětila žena. »Oni sami dostanou od nás, ulovíme-li si něco a také ovoce a zeleninu. Neboť nemají zahrady. Loni dostali jsme od nich pšenici, jen na zasetí, a hned po sklizení jsme jim ji oplatili.« »A což, tuhle také chcete provdati za bohatého, abyste si mohli vypůjčiti pšenici?« Tu oba, dívka i jinoch se zarděli. A otec její pravil: »Ta si vezme chudého lovce, jako jsme my,« a s úsměvem pohlédl na jinocha. »Proč tedy mu ji už nedáte? Či přijde odněkud z vesnice?« »Není, trvám, daleko,« odvětil, »nýbrž je tu u nás. A svatbu budeme míti, jakmile vhodný den nastane.« »A podle čeho pozorujete vhodnost dne?« »Není-li měsíc malý, potom musí býti čistý vzduch a docela jasno.« »A což,« zeptal jsem se, »je vskutku zdatným lovcem?« »Ano,« ozval se jinoch, »i jelena během umořím a divokou svini podstoupím. Zítra uvidíš, cizinče, budeš-li chtít.« »Tos ty chytil toho zajíce?« »Ovšem,« pravil se smíchem, »do oka, v noci. Byla totiž velice jasná noc a měsíc byl tak veliký, jako nikdy před tím.« Tu zasmáli se oba, nejen otec dívčin, ale i jeho. A on zastyděl se a umlkl. Otec dívčin na to pravil: »Já, hochu, věc neodkládám, ale otec tvůj čeká, až koupí žertvu k oběti. Neboť nutno bohům přinésti oběť.« I řekl mladší bratr dívčin: »Obětní zvíře opatřil on už dávno a je vzadu za stanem, pěkně vykrmené.« Tázal jsem se ho, je-li tomu tak. On přisvědčil. »Ale kdes je vzal?« řekli. »Když chytli jsme onu divokou svini s mláďaty, všechna rozutekla se, neboť utíkají rychleji než zajíc; jedno však zasáhl jsem kamenem a dostihnuv je, hodil jsem mu kůži přes hlavu, pak vyměnil jsem je ve vsi a dostal jsem za ně podsvinče a vykrmil jsem je ve chlévě, který jsem vzadu zrobil.« »Proto smála se matka,« děl otec, »když jsem říkal, že slyším chrochtati svini, a na to potřeboval jsi pšenici! »Kaštany,« pravil, »nebylo lze je vykrmiti, protože nechtělo žráti ani žaludů. Chcete-li je viděti, přivedu je.« Prý ano. S radostným během vzdálili se onen i hoši. Zatím dívka zdvihnuvši se přinesla z druhého stanu nakrájené ovoce, mišpule, zimní jablka a plné hrozny ušlechtilé révy a položila je na stůl, jejž listím byla očistila od masa a položila naň . . . K tomu přiváděli již hoši svini za žertu a smíchu. Za nimi přicházela matka jinochova a malí dva bratři jeho a přinášeli čerstvý

chléb, vařená vajíčka v dřevěných miskách a pražený hrách. Pocelovavši se s bratrem a neteří, usedla vedle svého muže a řekla: »Hleď, toť obětní zvíře, které on dávno již ke svatbě si krmil, i ostatní vše, co jest na nás, jest hotovo, pšeničná i ječná mouka připravena, jenom snad nějaké víno ještě budeme potřebovati. A to snadno se dostane ze vsi.« Blízko ní stál její syn, pohlížeje na tchána. A ten usmáv se pravil: »Tenhle to zdržuje, snad bude chtít, až svině ztuční.« »Vždyť,« ozval se mladík, »tlouštkou již praskne,« a já, chtěje mu pomoci, pravil jsem: »Pozor, aby, co svině bude tučněti, ten zde vám nehubnul.« »Pravdu dí cizinec,« řekla matka, »vždyť je nyní hubenější než byl. Viděla jsem nedávno, jak v noci nespal a vyšel ze stanu ven.« »Štěkali psi,« vymlouval se jinoch, »proto vyšel jsem se podívat.« »Nikoliv, ale zamyšlen bloudil jsi kolem. Nuže nenechme jej déle trápiti.« A objavši matku dívčinu, políbila ji. A ta řekla ke svému muži: »Nuže, učiňme podle jejich přání.« I shodli se na tom a řekli: »Třetího dne učiníme svatbu.« a spolu vyzvali mne, abych pozdržel se do té doby. A já zůstal jsem rád a uvažoval na mysli o životě boháčů a jejich zvycích svatebních, o jejich námluvách, poptávkách po jmění a rodě, o věnech a svatebních darech, o jejich slibech a podvodech, ústních i písemných smlouvách a posléze o urážkách a nepřátelstvích při sňatcích samých. —

Slovenská církev evangelická.[1]

Napsal Stanislav Klíma.

I. Dějiny.

Slovenská církev evangelická (augsburského vyznání) jest největší evangelickou církví slovanskou vůbec. Vedle Slováků jsou evangelickými jen nepatrné menšiny jiných národů slovanských;

---

[1] Literatura: 1. Památka roku slavnostního 1863. Vydali J. Janata, V. Šubert a H. z Tadry. Obsahuje na str. 42—84 »Nástin dějepisného vyvinutí církve evangelické a její práv v Uhrách« od K. Kižana. Praha. 1864.

2. Jaroslav Vlček, Dejiny literatúry slovenskej. Turč. sv. Martin 1890.

3. »Slovensko.« Prémie Umělecké Besedy na rok 1901. Obsahuje článek Jos. Holubyho »O poměrech slovenské církve evanjelické a. v.« na str. 126—131.

4. »Slovenská čítanka.« Vydává Moravsko-slezská beseda v Praze nákladem E. Šolce v Telči. Obsahuje článek Julia Botta »O náboženských poměrech evangelické církve v Uhrách« na str. 88—96.

5. Julius Botto: Slováci. Vývin ich narodného povedomia. Svazek 2. Turč. sv. Martin 1910.

6. Ladislav Pauliny: Dějepis superintendencie nitrianskej. V Senici 1891. (Svazek 1.—3.) V Jasenovej 1894. (Svazek IV.)

7. Biskup Joachim Kalinka. Obraz jeho života, práce a utrpenia. Podává Jan Mocko. B. Čaba 1897.

8. Život a diela Daniela Krmana, ev. biskupa. Napísal Dr. M. Zsilinszky. Přeložil D. Bachat. V Senici 1901.

9. Obrana slovenskej reči na generálnom konvente dňa 4. a 5. oktobra 1893. Turč. Sv. Martin.

10. Jos. Škultéty: Pamiatka Dr. Jozefa M. Hurbana. Turč. Sv. Martin 1888.

11. Památník »Tranovského«, spolku pro vnútornú missiu. Ružomberk 1898.

Z četných monografií:

12. Pawel Zoch: Historia cirkwe ew. a. w. Záriečskej. Turč. sv. Martin 1885.

13. Julius Bodnár: Historia církve ev. a. v. bukovskej. Senica 1904.

14. Jan Dobrý: Památnica církve ev. a. v. Veľko-Prietržskej. Myjava 1908.

Poláků (Mazuři v Německu a Poláci v Těšínsku), Čechů (v Polabí, ve vysočině českomoravské a na Valašsku), téměř celý nejmenší národ slovanský Lužičtí Srbové v Německu a konečně $^1/_3$ přimurských Slovinců v Uhrách.

Kořeny svými tkví slovenská církev evangelická v naší české reformaci. Husitství dostalo se na Slovensko nejprve s bojovníky Žižkovými na jeho výpravě do Uher roku 1423 a na dalších pěti výpravách husitských v letech 1428—1433, zcela zdomácnilo pak na Slovensku za doby Jana Jiskry z Brandýsa, který ovládal je v letech 1440—1460 a obhájil královské právo nezletilého Ladislava Pohrobka proti Janu Huňádymu bitvou u Lučence roku 1451. V dobách těch Husité nejen opevnili a vystavěli na východním Slovensku některé hrady jako Muráň, ale i osadili lidem svým celé osady na př. Dlhá Lúka pod Muráněm, České Březovo v stolici Novohradské na hranici Gemeru a pak osady v dolině rimavské ve stolici Gemerské, kde památkou na husitské kolonisty dosud jsou některé husitské, zdí opevněné kostely, na př. v Rimavské Bani, v Teriakovcich pod Maginom hradem a j.

O těchto husitských kostelících napsal pěknou studii Jan Koula ve Sborníku »Slovensko« Umělecké Besedy na rok 1901 a již roku 1796 vydal ochtinský farář Lad. Bartholomaeides v Prešpurku knihu »De Bohemis Kis-Hontensibus« (O Češích malohontských — dolina rimavská tvořila totiž dříve samostatnou stolici malohontskou). Emil Edgar v Našem Slovensku III. dokazuje, že kostely ty nebyly vystavěny od husitů, čemuž neodpíráme. Husité je pouze ohradili. Tak husitství připravilo půdu Slovenska pro reformaci a hned v 1. polovici 16. století současně s reformací Lutherovou v Německu spatřujeme i na Slovensku vznikati evangelické církve čili sbory. Prvá luterská církev na Slovensku vznikla r. 1522 v Novém Městě nad Váhem (Gebhardi Geschichte III., 32). Doba bojů mezi Ferdinandem I. a Janem Zápolským o trůn uherský, uprázdněný smrtí krále Ludvíka u Moháče, byla šíření reformace příznivá. Také za Maxmiliána pokračovala tiše přeměna bývalých příslušníků církve katolické v církve evangelické, tak že za časů Maxmiliánových v letech 1564—1576 bylo v Uhrách již na 1000 evangelických církví, ovšem pod správou katolických biskupů. Ale již za Rudolfa II. vzchopili se katoličtí biskupové, využivše oslabení evangelíků, vzniklé rozdvojením jejich na vyznání helvetské a augsburské, na shromáždění v Čepregu roku 1591 a zakazovali evangelickým duchovním křtít, vyháněli je z far a školy i kostely jim zaví-

rali. Když si pak evangeličtí stavové na sněmě roku 1604 na to stěžovali, vydal Rudolf bez schválení sněmu zákon, »že náboženství se týkající žaloby na sněmích se zakazují«.

Ale se zlou se potázal. Evangelíci uherští spojili se s uherskou šlechtou, která cítila se ve svých právech dotčenou a vedením Štěpána Bočkaye dobyli celých Uher, takže Rudolf musil s nimi ve Vídni roku 1606 mír uzavříti a smlouvou zaručiti stavům uherským »svobodné vykonávání náboženství«. Smlouva tato stala se roku 1608 zemským zákonem, kterým svoboda náboženství rozšířena byla i na sedláky.

V tom čase sorganisovaly se slovenské sbory evangelické na synodě v Žilině roku 1610, na které pod předsednictvím hraběte a palatina (místodržitele) Jiřího Thurzy zvoleni byli tři slovenští superintendenti pro 10 stolic západoslovenských, Turky neobsazených, a to: 1. Eliáš Lány, farář v Bytči pro Trenčín, Oravu a Liptov, 2. Izák Abrahamides, farář v Bojnicích pro Nitru, Těkov a Prešpurk a 3. Samuel Melík, farář v Brezně pro Turec, Zvolen, Novohrad a Hont.

Jim k ruce přiděleni byli inspektoři pro neslovenské sbory a sice Pavel Lentz, německý kazatel šťávnický, Šimon Heuchelin, německý farář prešpurský a Štěpán Kürti, maďarský farář seredský. Organisace této synody trvala pak do roku 1670.

Podobná synoda svolána byla pro východní Slovensko bratrem Jiřího Thurzy hrabětem Krištofem Thurzou do Spišského Podhradí, kde zvoleni byli rovněž 2 superintendenti a sice 1 pro stolici spišskou a šáryšskou a 1 pro svobodná královská města hornouherská. Také gemerské církve dostaly od palatina Jiřího Thurzy svolení, aby si zvolily svého superintendenta a evangelíci zadunajští (Němci) zvolili si též svého superintendenta.

Veliké posily dostalo se v té době slovenské evangelické církvi, když valná část českých vystěhovalců po bitvě na Bílé Hoře obrátila se na Slovensko. Nejeden vystěhovalec stal se na Slovensku evang. farářem. Z Moravy novokřtěnci čili anabaptisté (zvaní »habáni«) usadili se ve stolici prešpurské v Levárech, Sobotišti a jinde a stali se pak základem kvetoucího průmyslu keramického. Jiní obrátili se na východní Slovensko, za Tatry, které zůstalo pod mocí spojence Čechů, sedmihradského vévody Gabriela Bethlena. Hrabě Matyáš z Thurnu, hlavní velitel českých vojsk na Bílé Hoře, stal se tak guvernerem Košic. V západním Slovensku měli Čeští Bratří po bitvě na Bílé Hoře 3 sbory: ve Skalici (ve stolici nitranské), Pú-

chově a v Lednici (ve stolici trenčanské). Lednice náležela tehdy rodině Rákóczych. Tam žil také soudruh Komenského Mikuláš Drabík, jehož proroctví pojal Komenský do svého spisu »Lux in tenebris« a jenž byl popraven 14. července 1671 jako 83letý stařec v Prešpurku.

Z té doby pochází asi známá píseň českých vystěhovalců, kterou i Kollár ve svých »Zpěvánkách« zaznamenal:

Krásná je ta řeka,
řeka Vltava,
kde jsou naše domy
i vlast laskavá.

Hezké je to město,
to naše Praha,
v kterém bydli naše
rodina drahá.

Co že nám do řeky,
co nám do města:
ach nám vykázána,
k vyhnanství cesta.

Nevzali jsme s sebou
nic, po všem veta!
Jen bibli Kralickou,
Labyrint světa.

Tatry vy přijměte
nás v té úzkosti,
u vás chceme žíti
i složit kosti.

Jest samozřejmo, že po porážce Čechů na Bílé Hoře, když zemřel ochránce evangelíků palatin Jiří Thurzo roku 1617, katolíci v Uhrách pozvedli hlavu a nedbajíce zákona z roku 1608, evangelíkům znovu odnímali kostely a ve vykonávání náboženství jim překáželi. Evangelíci uherští stěžovali si na to na nejvyšším místě, což však za Ferdinanda II. a Ferdinanda III. ovšem neprospělo ničeho. Obrátili se proto k sedmihradskému knížeti Jiřímu Rákóczymu, který brzy opanoval celé Uhry a přinutil císaře mírem v Linci uzavřeným znovu k uznání svobody náboženství uherským stavům i sedlákům. Smlouva ta roku 1647 potvrzena potom na sněmu uherském zvláštními artikuly a evangelíkům mělo býti ze 400 odebraných kostelů 90 navráceno.

Toho času vnitřním pojítkem všech slovenských evangelíků stal se kancionál Tranovského, zvaný »Cithara sanctorum«, který vyšel tiskem poprvé r. 1635, složen jsa od kněze Jiřího Tranov-

s k é h o, rodem Slezana, faráře v Lipt. Sv. Mikuláši (pohřbeného v tamním dnes katol. kostele).

Kancionálu toho užívá se na Slovensku podnes. Byl vydán od té doby již dvacetkráte.

Avšak pronásledování evangelíků v Uhrách neustalo ani po roce 1647. Někteří šlechtici uherští ze zištných ohledů přestoupili z církve evangelické zpět ke katolické, na př. z mocných rodů palatin Zikmund Forgáč, Jiří Zrinský, Mik. Forgáč, Jiří Erdödy a Ondřej Balaša a stali se pak s Petrem Pázmánem, biskupem ostřihomskými, horlivými pronásledovateli církve evangelické.

Když potom pro omezování politických svobod uherské zemanstvo vedením katolických pánů palatína Vešelényho, hraběte Fr. Nádašdyho a Kr. Frankopana, Petra Zrinského a Er. Tattenbacha roku 1667 zvedlo se proti Leopoldovi I., ale odboj jejich byl potlačen, musila evangelická církev trpěti za ně — nastaloť desítileté (1671 až 1681) kruté pronásledování evangelíků.

Na 300 uherských zemanů evangelických uvězněných v Prešově a v Košicích odsouzeno bylo roku 1670 »krvavým soudem prešpurským«. 22 bylo z nich popraveno, ostatní odvezeni za otroky na lodě, aneb uvězněni v rakouských žalářích.

Roku 1672 do vyhnanství posláni 3 evangeličtí faráři z Prešpurku. Odsoudila je královská komise pod předsednictvím nepřítele evangelíků Jiřího Selepčényho, ostřihomského arcibiskupa a uherského místodržitele.

Následujícího roku 1673 před tutéž komisi obesláni evangeličtí faráři a učitelé ze stolice zvolenské, turčanské a liptovské. Přišlo jich 32, mezi nimi i 2 superintendenti Jáchym Kalinka a Martin Tarnóczy. Všichni odsouzeni k smrti, ale »z milosti« vypovězeni nebo uvězněni. Roku 1674 obesláni konečně všichni evang. kazatelé a učitelé z ostatních 7 stolic slovenských. Bylo jim ponecháno na vůli, aby přestoupili k církvi katolické, aneb zanechali svého povolání a život soukromý si zvolili. Kteří pak nechtěli se své víry zříci (a bylo jich na 300), byli z části do žalářů odvlečeni, 36 pak bylo 8. května 1675 na lodě neapolské za otroky prodáno (každý za 50 dukátů). Kapitán Gödermann, když je do Neapole přivezl, ještě je napomínal, aby se stali katolíky, a když nechtěli, pravil: »Tedy vás dám na galeje, tam vás naučí, co je to církev katolická!« To poznali pak všichni náramně dobře.

Teprve po 9měsíční porobě 11. února 1676 od hollandského

admirála Raytra byli vysvobozeni. Do vlasti vrátilo se pak jenom 18 reformovaných a 8 luterských farářů.

Na fary takto uprázdněné byli katoličtí kněží dosazeni a lid evangelický nucen byl k přijetí náboženství katolického. Mimo církve malohontské, které byly »za větrem« v horách, a jedinou církev šoproňskou nezůstalo tenkráte v celých Uhrách ani jediného chrámu evangelického, vyjímaje ovšem ty církve, které měly to štěstí, že nebyly pod panstvím křesťanského či vlastně katolického krále Leopolda, ale byly pod vládou »nekřesťanských« Turků. Tak na př. pokojně žily evangelické církve v Hontě a Novohradě a proto dodnes zachovala se v těchto stolicích značná část evangelíků (v Hontě 46%, v Novohradě 59% všech Slováků).

Jest samozřejmo, že ukrutným pronásledováním evangelíků za Leopolda vzmáhala se nesmírně nespokojenost v lidu a nedivíme se pranic, že když roku 1678 Emerich T ö k ö l y opět zbraně proti dynastii habsburské se chopil, za krátko 20.000 mužů se k němu připojilo. To přinutilo Leopolda, že svolal zemský sněm uherský do Šoproně roku 1681, na kterém dovoleno bylo evangelíkům v každé stolici dva kostely si vystavěti, které potom zvány byly kostely artikulárními, protože a r t i k u l e š o p r o ň s k é ustanovily hned ona místa, kde kostely takové směly býti vystavěny. Byly to obyčejně nejodlehlejší a nejnepřístupnější dědiny v celé stolici. Tak na př. byl v Nitře artikulární kostel v Prietrži, v Turci, v Ivančiné a v Něcpalech, ve Zvoleni, v Garamszeku a v Ostrolúce, v Těkově, v Šimunovanech a v Slažanech.

Po potlačení povstání Tökölyho nastalo však hned zase nové pronásledování evangelíků. Generál Karaffa zřídil v Prešově roku 1685 soud zvaný »prešovské jatky«, kterým nejlepší muže slovenské evangelické církve dal popraviti.

Marně si na to stěžovali evangelíci na sněmu v Prešpurku roku 1687.

Jak si počínal Karaffa v Prešově se svými 30 katy, kteří stále byli pohotově ke konání jeho rozkazů pro větší čest a slávu církve katolické, vidno z následujícího dokladu, který uvádí Pauliny ve svém »Dějepise superintendencie nitranskej« na str. 92.:

»Juraja Radvanského dňa 8. mája vyzliekli kati do naha, natiahli ho na škripec, pak mu celé telo posypali žeravým uhlím a potom pripekali driek jeho žeravým železom. Radvanský v nesmiernych bolasťach reval čo ranený lev, po chvíli zostal bez povedomia, mrmlajúc len nesrozumitelné slová. K takémuto zavolali

Mikuláša Lipóciho, aby mu prislúžil Večeru Páne. Kňaz prišiel a sotva dokončil modlitbu, už skonal Radvanský. Na druhý deň vyniesli jeho mrtvolu na popravište a uviazanú za šedivé vlasy, chceli ju povrazom hore vytiahnuť, keď však nahnitá koža na hlave od lebky sa odtrhla, klesnul mrtvý nazpäť. Vytiahli ho znovu, odtiali mu najprv pravú ruku, potom hlavu, telo rozčtvrtili a na hradskú vyhodili, konečne ale pod bránou prešovskou pribili hlavu na šibenici.

Až potom pak odsúdili tí pekní súdcovia Radvanského na smrt.«

Slovenští evangelíci trochu si oddychli zase až za povstání Františka Rákóczyho, který sám jsa katolík, přece kamkoli přišel, evangelíkům odňaté chrámy navracel a i synodu v Ružomberku konati roku 1707 dovolil. Mírem satmárským, roku 1711 uzavřeným, svoboda náboženská byla slíbena, zůstala však jen na papíře.

Je ku podivu, že i v těchto bouřlivých časech měli slovenští evangelici své muže vynikající, z nichž ovšem nejeden skončil život svůj buď ve vyhnanství anebo v temných zdech žalářních.

Na konci 17. století nejvíce vynikl proslulý pedagog slovenský Daniel Horčička-Sinapius, který svým slovanským uvědoměním a láskou ke svému národu předstihl svou dobu nejméně o 100 let. Vydalť v Lešně roku 1678 knihu »Neoforum latinoslovenicum« (Nový trh latinsko-slovenský), k níž připojil i prvou sbírku slovenských přísloví. V předmluvě chválí bohatství a čistotu jazyka slovanského a pojednává o rozsáhlosti Slovanů.

Jemu po bok se staví dva slovenští duchovní: spisovatel a superintendent Daniel Krman, který r. 1707 posvětil v Žilině vojsku Rákóczyho prapory a vyslán byl pak ze synody ružomberské ke švédskému králi Karlovi XII. do Polska se žádostí o podporu. Za to byl pak od roku 1729 do své smrti roku 1740 zavřen v žaláři prešpurském. Vrstevník jeho Matěj Bél byl od roku 1714 rektorem lycea prešpurského. Bél napsal latinsky podrobný zeměpisný a dějepisný obraz Uher. Česky napsal pouze předmluvu k Doležalově knize »Grammatica slavicobohemica«, vydané v Prešpurku roku 1776, kde praví, že »slovanská řeč v ničem nezůstává pozadu, ani za vážností a velebností španělčiny, ani za půvabem a hladkostí francouzštiny, ani za vznešeností a silou angličiny, ani za bohatstvím smyslu a důrazu němčiny, ani za měkkostí a libozvučností italštiny, ani konečně za velitelskou přísností maďarčiny.«

Za vlády krále Karla VI. bylo utiskování evangelíků v Uhrách ještě stupňováno. Karel VI. hned roku 1715 zakázal konání synod evangelických a roku 1731 vydal pro evangelíky t. zv. r e s o l u c i, dle které evangeličtí duchovní nesměli se vzdalovati artikulárních míst, šoproňskými artikulemi dovolených. Své souvěrce navštěvovati tedy nesměli a tito zůstávali tak bez duchovní posily, vydáni jsouce na pospas kněžím katolickým. Za to musili evangelíci platiti štolu katolickým farářům i v tom případě, když církevní výkon od evangelického kazatele si vykonati dali; přestupování z církve katolické bylo zakázáno; smíšené sňatky bylo dovoleno pouze před katolickým farářem uzavírati, a katolické svátky musili i evangelíci světiti a řemeslníci veřejných procesí se účastniti. Proto také, jak se raduje dr. A. Kolísek ve »Slovenské čítance« na str. 99. v článku »O nábož. poměrech katolických na Slovensku«, v některých krajích evangelíci »formálně náležejí evangelické církvi, ale věcně svým citem a náboženským smýšlením jsou více katolíky, žádajíce po svých farářích i obřadů podobných katolickým na př. odpoledního požehnání, svátků mariánských.«

Roku 1734 sešli se v Pešti evangeličtí pánové (Radvanský, Ostffy, Ottlik, Hellenbach a j.) a rozdělili evangelickou církev v Uhrách na 4 distrikty: předdunajský, báňský, potisský a zadunajský a žádali krále za povolení čtyř superintendentů na čelo těchto distriktů. Jim k ruce a ochraně zároveň ustanovili čtyři distriktuální inspektory světské ze šlechty, podobně jako i seniorům seniorální a farářům místní inspektory ze šlechty ustanovili. Zřízení to podržela evang. církev v Uhrách až po dnes.

Resoluce Karlova tížila uherské evangelíky až do vydání tolerančního patentu císařem Josefem II. roku 1781. Toleranční patent dovoloval všude tam, kde bylo nejméně 100 evangelických rodin, vystavěti evangelický chrám a povolati faráře i učitele, takže povstalo tehdy ihned mnoho evang. církví na Slovensku. Svoboda náboženství byla pak utvrzena zákonem, za Leopolda II. na sněmu v Prešpurku roku 1791 přijatým, dle něhož žádný evangelík neměl býti nucen ke katolickým službám Božím a k placení štoly katolickým farářům.

Nový život nastal tímto uvolněním tlaku náboženského v době josefinské. Slovenští evangeličtí duchovní počali pěstovati i jazyk a literaturu československou a postavili se vůbec v čelo ruchu národnímu. Tak prosluli zejména Bohuslav T a b l i c, ev. farář v Kostelních Moravcích v Hontě a Jiří P a l k o v i č, profesor ev. lycea

v Prešpurku. Jejich přičiněním zřízeny byly stolice řeči československé v Prešpurku a Šťávnici.

Té doby vzešly Slovanstvu z evangelické církve slovenské dvě hvězdy prvého řádu: Jan Kollár a Pavel Josef Šafařík.

Slavný pěvec »Slávy dcery« narodil se v Mošovcích v Turci 29. července 1793 a zemřel jako profesor slovanských starožitností na universitě vídeňské 24. ledna 1852.

Slavný spisovatel »Slovanského Národopisu« narodil se v zapadlé vísce gemerské v Kobeljarově 13. května 1795 a umřel v Praze jako bibliotékář universitní knihovny 26. června 1861.

Nedaleko rodiště Šafaříkova v Jelšavské Teplici stála kolébka jiného opět syna slovenské církve evangelické — slavného skladatele naší hymny »Hej Slované!«, pozdějšího evang. faráře v Chyžném, Sama Tomáška. Tomášik roku 1834 na cestě do Německa na universitu v Berlíně stavil se v Praze na návštěvu Šafaříka a jiných národovců českých. V Praze velmi byl zarmoucen tím, že na ulici zřídka kdy uslyšel mluviti česky vyjma chudobné lidi. Spěchal proto s myslí zkormoucenou do svého hostince na Poříčí, přemýšleje, zdali opravdu matička Praha utone v moři německém? Tu mu na mysl přišla polská hymna: »Jeszcze Polska niezginęla« a na tento nápěv u víře v lepší budoucnost Slovanů řinuly se mu ze srdce tři sloky naší velebné hymny slovanské, která i Slovanům stala se posilovatelkou nadšení pro boj národní.

Ačkoliv náboženský útisk poněkud ustal a ještě více svobod dostalo se evangelíkům na sněmu roku 1844, který dovolil smíšené sňatky uzavírati také před evang. duchovními a usnadnil přestup z církve katolické k církvi evangelické, nebylo popřáno úlevy slovenským evangelíkům, očekával je útisk neméně surový — útisk národnostní ze strany rozmáhající se národnosti maďarské.

Maďarisace vtírala se do církve evangelické v Uhrách již od roku 1835. Gymnasia založená církví evangelickou bez rozdílu národnosti a společná proto Slovákům, Němcům i Maďarům, odstraňovala vyučovací řeč před tím latinskou a zaváděla místo ní vyučovací řeč maďarskou. Jedině v Prešpurku a Šťávnici vyučováno také slovenčině jako předmětu. Aby mohli však Slováky evangelické ještě více maďarisovati, zamýšleli roku 1842 Maďaroni zavésti t. zv. unii t. j. spojení evangelické církve aug. vyznání s evangelickou církví helvetského vyznání čili reformovanou (kalvínskou), která jest v Uhrách čistě maďarskou a čítá přes 2 milliony příslušníků, v jejichž moři bylo by se půl millionu Slováků prostě utopilo. Jest

pochopitelno tudíž, že slovenští národovci evangeličtí bránili se uni všemi silami.

Vyslali totiž roku 1842 za vůdcovství superintendenta dra Pa vla Joseffyho ke králi Ferdinandovi V. do Vídně deputaci s pros bou o záštitu trůnu proti maďarisaci. Ale palatin arcikníže Josef strýc krále Ferdinanda V., ve všem Maďarům nakloněný, poda o žádosti Slováků zprávu nepříznivou; jest prý neodůvodněna a bezpodstatná. A tak prosba zůstala oslyšena.

Slovenští evangelíci, aby pak unii s reformovanými co nejvíce znemožnili, houževnatě drží do dnešní doby a zdůrazňují všecky konfesijní rozdíly, které je dělí od reformovaných a které většin dílem ještě z dob katolických pocházejí. Tak na př. českým evan gelíkům třeba i stejného vyznání se slovenskými je nápadný zvyk že při službách Božích nosí slovenští evang. duchovní přes černý talár ještě bílou komži »albu« jako katoličtí kněží. Jinou známkou konservatismu slovenských evangelíků jsou příliš dlouhé, až una vující služby Boží: zpívají se před kázáním vždy tři písně, z nichž každá má deset a více veršů a běda učiteli organistovi (varhaní kovi), kdyby některý verš vynechal!

V boji proti Maďarům a maďarisaci přišla pak slovenským evangelíkům na pomoc nová myšlenka: myšlenka slovenské spisovné řeči. V provedení této myšlenky viděli dvojí prospěch, především slovenčinou bylo lze získati nejširší vrstvy lidové a za druhé slo venčinou mohli se spojiti se slovenskými katolíky, kteří už od konce století osmnáctého, od časů Bernolákových emancipovali se od české řeči spisovné a tiskli své spisy v západní slovenčině (na př. básně Hollého).

V létě roku 1843 radili se o této otázce tři slovenští geniové, kteří pak i myšlenku tu ve skutek uvedli. Bylo to na faře v Hlbokém v Nitře, kde u mladého tamního faráře Jos. Miloslava H u r b a n a dlel návštěvou Mich. Miloslav H o d ž a, ev. farář v Lipt. Sv. Mi kuláši a Ludevít Š t ú r, nadšený vychovatel slovenské mládeže na evang. lyceu v Prešpurku.

A od těch dob slovenští evangelíci mají lví podíl na slovenské literatuře i ve všech národních podnicích slovenských. Nejlepší bás nici a spisovatelé ze školy Štúrovy byli ze řad slovenských evan gelíků. Tenkráte střed Slovenska, stolice zvolenská, byla bohatá těmito národovci.

Ondřej S l á d k o v i č (Braxatoris), ev. farář v Radvani u Báňské Bystřice, zpíval roku 1853 svoji epickou báseň »Dětvan«

s námětem z doby krále Matyáše a s plastickým vystihnutím slovenského lidu. V Báňské Bystřici jako inženýr žil syn gemerské dědiny, opěvující smrt největšího hrdiny slovenského Janošíka, Ján Botto. A nedaleko v Horní Lehotě byl evang. farářem slovenský básník Samo Chalúpka, kterého navštívila i naše Božena Němcová.

Štúr, Hurban a Hodža byli také vůdci slovenského povstání roku 1848, které ovšem nemělo kýženého výsledku, nevyprostilo totiž Slovensko z rukou maďarských, vždy více na ně doléhajících.

Po přemožení uherské revoluce vojenský velitel svobodný pán Haynau sesadil roku 1850 všecky evangelické superintendenty v Uhrách a stav ten trval až do zrušení stavu obležení roku 1854. Roku 1859 vydán byl pak zvláštní patent, obsahující nové církevní zřízení pro evangelickou církev v Uhrách. Církve slovenské se nad ním velice radovaly, poněvadž založen byl na soustavě osobní rovnoprávnosti všech členů církve a tak živel slovenský podle převážné většiny své nabýti měl rozhodujícího vlivu ve správě církevní i ve školství. Maďarská šlechta však viděla, že její nadvláda v církvi je tím zlomena a postavila se proto proti patentu pod záminkou, že ruší »autonomii« evangelické církve v Uhrách. Tak zřídily se dle patentu pouze slovenské evangelické církve v distriktu předdunajském, zástupcové jejich sešli se 28. června 1860 na konventě v Brezně a zvolili si 66 hlasy ze 78 za svého superintendenta Karla Kuzmányho, původce známé i u nás slovenské hymny »Kdo za pravdu horí«. Kuzmány sídlil potom jako slovenský superintendent v Turč. Sv. Martině, ale následkem velké agitace proti patentu odpadly od něho některé církve, takže roku 1863 čítala jeho superintendence jen 23 církve a sice v seniorátě nitranském 3 církve a slovenská církev v Pešti, v seniorátě trenčanském 4, turčanském 6, oravském 5 a zvolensko-novohradském 4. Ostatní církve přidržovaly se starého »autonomního« rozdělení na 4 distrikty. V době té založili si Slováci svá dvě evangelická gymnasia a sice vyšší v Revúci ve stolici gemerské roku 1862 a nižší v Turč. Sv. Martině roku 1867.

Vyrovnání Rakouska s Uhrami pohřbilo také slovenskou »patentální« superintendenci a maďarská šlechta pomstila se slovenským evangelíkům tím, že roku 1874 zrušila gymnasia, jimi založená.

Veliké rozhořčení povstalo proto mezi evangelickými Slováky v distriktu předdunajském, kde měli tehdy ještě ohromnou většinu. Skládal se totiž tento distrikt z čistě slovenských seniorátů: liptovského, oravského, turčanského, trenčanského, nitranského a ze smíšeného prešpursko-stoličního a německých: prešpursko-městského a mošoňského. Distriktuální konvent v Trnavě, konaný dne 15. září 1875, přijal ve svou ochranu gymnasium církví turčansko-svatomartinskou 17. ledna 1875 nově založené, splnomocnil k jeho zřízení oravského seniora Samuele Nováka a turčanského seniorálního inspektora Jana Jesenského. Tito vyzvali nejprve ke sbírkám na gymnasium, na kterých do konce roku 1894 sešlo se 168.000 K. Ale vláda školu nepovolila, naopak pojala úmysl rozbíti distrikt předdunajský, tuto baštu slovenských evangelíků. K tomu však bylo potřebí svolati synodu všech uherských evangelíků.

Evangeličtí Slováci v distriktu předdunajském tušili nebezpečí, hrozící jim ze synody a proto usnesli se 15. dubna 1891 na distriktuálním konventě v Prešpurku, že synodu neobešlou a tak ji znemožní, neboť synoda neúplná nemůže vynášeti zákony všecky uherské evangelíky zavazující.

Maďaróni získali si však superintendenta Bedřicha Baltíka, faráře v Lipt. Sv. Mikuláši, který býval sice dříve slovenským národovcem i členem výboru Matice Slovenské, nyní však přičinil se, že seniorát liptovský vyslovil se pro obeslání synody. Na novém pak distriktuálním konventě v Prešpurce 12. srpna hlasovaly proti obeslání synody senioráty: oravský, turčanský, trenčanský a nitranský, pro obeslání pak liptovský, dva prešpurské a mošoňské. Při rovnosti hlasů rozhodl předseda Baltík hlasem svým pro obeslání.

Slováci vyslali na synodu znamenité své muže: Pavla Mudroně, Štefana Fajnora a Miloše Štefanoviče, duchovní Jana Lešku, Samuela Nováka, Jána Kmetyho a Miloše Krčméryho. Když však synoda usnesla se 8. května 1892 na roztrhání distriktu předdunajského, opustili slovenští poslanci synodu.

Distrikt předdunajský byl pak »zaokrouhlen« tím způsobem, že seniorát liptovský a oravský přidělen byl k distriktu potisskému, seniorát turčanský k distriktu báňskému. K distriktu předdunajskému přiděleny pak byly maďaronské senioráty těkovský, hontský, novohradský a maďarský komárenský.

Hned 25. dubna 1895 svolal Leška a Fajnor na Starou Turou poradu o tom, jaké stanovisko mají zaujmouti Slováci proti roz-

trháni distriktu předdunajského. Porada byla sice zakázána, ale přece dorozuměli se Slováci na tom, že nebudou obesílati distriktuálních konventů. Maďaři pomohli si však tím, že sesadili odbojné seniory a seniorální inspektory s úřadů a odsoudili je nad to i k peněžitým pokutám. Tak učinili v Trenčíně L. Dohnányimu a Pavlu Zochovi, v Turci Pavlu Mudroňovi a Jos. Horvátovi, v Nitře Janu Leškovi a jiným. Za krátko ustoupily však senioráty od své pasivní oposice. Distrikt předdunajský v novém svém složení hned na prvém svém konventě nedopustil žádnou řeč slovenskou. Jinak ale probudilo roztržení distriktu předdunajského nový život mezi evangelickými Slováky. R. 1893 založen měsíčník »Stráž na Sionč«, r. 1896 spolek Tranovský, z něhož se vyvinul později nynější akciový nakladatelský spolek Tranoscius v L. Sv. Mikuláši.

Dlouhá řada jest utrpení, kterých bylo zakusiti slovenským evang. farářům a učitelům pro jich slovenské smýšlení od té doby, co Maďaři stali se v Uhrách pány situace. Uvedeme aspoň několik nejkřiklavějších případů.

Jednou z prvých obětí byl Daniel Lauček. Vystudoval theologii v Prešově, ale potisský superintendent Czékus pro jeho slovenské smýšlení nechtěl ho vysvětiti. Vysvětil ho pak předdunajský superintendent Geduly. Církev na Píle u Tisovce v Gemeru zvolila si jej za svého faráře na místě jeho otce. Poněvadž pak Píla jest v distriktu předtisském, dal ho Czékus 31. července 1881 z pilanské fary vojskem vyhnat.

Leopold Abaffy, farář ve Slov. Aradáci na Dolní Zemi, vydával od roku 1881 kazatelský časopis »Slovo života«. Tam uveřejnil článek, kárající míšení politiky do věcí církevních. Bánátský senior Bela Kramár odsoudil ho za to k pokutě 400 K, aniž by soudem pro tiskový přečin byl žalován. Abaffy se z rozsudku odvolal, ale následkem rozrušení zemřel roku 1883, nedočkav se výsledku svého odvolání.

Ludevít Boor, farář v Krajném v Nitře, odsouzen byl 15. srpna 1882 nitranským soudem na 1 rok do vězení a k pokutě 1000 K za to, že v soukromém rozhovoru pravil, že maďarská obecní pečeť odporuje národnostnímu zákonu.

Karel Salva byl učitelem evang. školy v Klenovci v Gemeru a vydával »Domový kalendár«. V kalendáři tom na rok 1887 umístil svůj článek »Co Slovák, to človek«, namířený proti maďarskému přísloví, že Slovák není člověk (Tót nem ember). Praví

v něm, že »hoc celou parou pracujú na zotročení, ba znivočení národa slovenského, dávna minulosť a těžká prítomnosť predstavujú Slováka v najjasnejšom svetle krásy človeka«.

Maďarské soudy nenašly sice v článku onom nic závadného, ale za to církevní úřady seniorální zbavily proň Salvu úřadu. Církev klenovská a její inspektor Štefán Daxner z Tisovce zastali se sice svého učitele, ale jenom s tím výsledkem, že i Štefán Daxner a městský notář Martin Albíni sesazeni z úřadu.

Pro rozšiřování Salvova kalendáře odsouzen byl pak i Gustav Kellner, ev. farář v Polomce v Gemeru, k pokutě 400 K.

Také v církvi oroslánské ve stolici komárenské zbaveni byli úřadu všichni tamní slovenští národovci. farář Jur Moštenan, učitel Jan Bartoš a notář Jan Cablk na žalobu mladšího učitele Julia Pohanky, že prý byli proti zavedení maďarských služeb Božích. (Pokrač.)

Sociální otázka v Japonsku.[1]

Rok 1869 vybudoval dráhu modernímu Japonsku; poslední zápasy za starý Japan a za šogunát — japonský majordomát — skončily porážkou, počala perioda »Meji« t. j. epocha osvěty, šedověký vývoj byl přeťat, a dopřáno neočekávaně místa cizím státním ideám i cizí kultuře. Historie sotva zaznamenává revoluci, která byla tak radikální a které se tak dokonale zdařilo dosažení cíle, o nějž usilovala, jako tomu bylo při tomto převratě v Japonsku.

Nebyl ovšem revolucí sociální ani měšťáckou, nýbrž vyšel ze šlechty, a šlechtický egoismus jej řídil. A jako se ještě nikdy nestalo, aby vítězové v revoluci sebe samých při rozdílení výtěžku zapomenuli, mohlo se to nejméně očekávati od sobectví asiatského. Poněvadž pak výsledkem této revoluce bylo přizpůsobení se mocnějším evropským poměrům státním i hospodářským, hleděl každý v tomto ránici nalézti odměnu za svůj revolucionářský čin.

Šlechta, která vytvořila nové Japonsko, samurajové ze Satsumy a Choshu, z Tosy a Hizenu, ustlali si velmi měkce.

Samurajům se dostalo patřičné odplaty za jejich zásluhy o znovuzřízení samostatného císařství. Z jejich řad ustavuje se ministerstvo, jádro úřednictva a elitní sbor důstojnický až ke stupni poddůstojnickému, oni tvoří, dík svému jmění nebo aspoň vzdělání, lepší stav kupecký a všestrannou protekcí úzce jsou spojeni a spoutáni se všemi směrodatnými veličinami, které třímají dnes v rukou otěže osudů Japonska.

Tato stará šlechta neztratila ještě do dneška svého postavení nad lidem, »heiminem«, nýbrž je vedoucí kastou, která s odporem pohlíží na člověka z lidu.

Tato šlechta dovedla odložiti při nejmenším aspoň o dvě století každou ústavu, která chtěla její moc jen obmeziti. Poprvé to bylo v roce 1889, kdy státní správa byla sformována v jakousi konstituci, při které byl opatrně nápodoben pruský a belgický vzor.

[1] Napsal Robert Schachner.

Občanská rovnost zůstala v ústavě také jen prázdnou frází jako v evropských konstitucích, a to nejen proto, že tradice a moc zachovávají stará pouta a kovají nová, ale také proto, že v konstitucích se nepomýšlelo na zavedení rovných státoprávních oprávnění.

Lidové zastoupení nezměnilo tohoto svého rázu ani potom, když bylo r. 1900 upraveno známým, častokrát již přetřásaným ústavním zákonem.

Tento zákon povolil modernímu duchu jen malým rozšířením účastenství v dolní sněmovně, aniž by však nějak změnil roztřídění moci. I podle tohoto nejmladšího zákona zůstala horní sněmovna zúplna vyhrazena vlivu šlechty, a předpisem daňové kvalifikace byla sněmovna dolní reservována většímu pozemkovému vlastnictví, rozsáhlejšímu živnostenskému podniku a vyššímu úřednictvu. Census vylučuje tu nejenom dělníky, ale i všechna vzdělaná odvětví povolání, jako učitele škol obecných a středních, jakož i mladší a podřízené úředníky, zejména osoby obstarávající dopravní, celní a bezpečnostní službu. Mimo volební právo stojí také ruční práce i obchod, které v Japonsku oživují nejeden dům, dále veliká legie obchodních pomocníků, soukromých úředníků a mnohých jiných lidí, kteří svým vzděláním i zaměstnáním dostatečně jsou kvalifikováni k tomu, aby měli vliv na politiku a státní hospodářství.

Při tom však jsou volby i v tomto uzoučkém rámci tak úplně v područí mocných, že sotva připuštěného mínění lidu dbá se asi tak málo jako ve státech balkánských. Hrabě Okuma stěžoval si nejdůtklivějším způsobem na vliv, který vláda provozuje na volby, a na korrupci ve veřejném životě, kterážto nejnověji provalila se na světlo v cukernictví, kde zbankrotělí průmyslníci podplacením poslanců doufali zhostiti se svých továren cestou státního monopolu; vůbec japonské poměry zdají se mu tak beznadějné a špatné, že vidí jediné východisko z nich ve volebním právu všech vzdělanců.

Nedosti na tom, že lidové mínění nemá účinného zastání, ale v parlamentu panuje následkem japanské ješitnosti, patriotické nekritičnosti a ohledů vůči peněžnímu trhu, na nějž se činí značné požadavky, citelný strach veřejně odhaliti tyto vady, odkrýti plazivé zlo a s nezbytnou bezohledností přikročiti k ozdravění veřejného života i hospodářského stavu. Mnohý zlořád pochází také z toho, že ruka ruku myje. Tak vládne lidu nelidový parlament v duchu naprosto nelidovém.

* * *

Jako Starojaponsko těžilo co nejvíce z nových poměrů, tak zase starojaponské mravy a obyčeje poskytly příznivou půdu k tomu, aby z moderního hospodářství kořistili majetkem i vzdělánim nadanější pánové uplynulé epochy. Dosud žijí v lůně japonské rodiny nadále ona práva i moci, jež se příčí novodobému právnímu citu. Přiznání osobní svobody není nic platno tam, kde všemohoucí otcovská moc víže syna doživotně, kde žena — pokud je neprovdaná — musí slepě poslouchati svých rodičů, po sňatku pak svého muže a po čas svého vdovství svého syna.

Ba nepřešly dosud doby, kdy hladovící rodiče posílali svoje dcery a manželové svoje ženy do neřestných hampejzů jošivarských, a tyto ochotně, ano radostně, tam šly, jen aby se prokázaly dobrými dětmi nebo manželkami. Stejnou podstatu má pronajímáni osobních služeb v moderních průmyslových provozovárnách. V barákovém ležení, které bych podle nucených tábořišť Číňanů v Jižní Africe nazval »compound« a které patřilo bavlnové přádelně v severním Tokiu, viděl jsem na vlastní oči sta mladých děvčat, která vesměs byla svým rodičům odkoupena za hubenou zálohu mzdy a která jsou tam držána v jakési otrocké závislosti po tolik let, jak bylo smlouvou vymíněno. Město se bojí porušiti starý mrav, který nepřeje tomu, aby tato děvčata docházela do města, a proto vzata za záminku mravnostní péče, kterou má Japonec jinak pramálo na zřeteli, a dotyčným divkám je styk s městem naprosto zakázán; a tak je možno za několik jenů vydržovati si pracovní síly, kterým otcovská moc urvala veškeru vlastní vůli.

Také z reformovaného státního zřízení nevyprýštil dosud žádný nový poznatek, neboť vzdělanostní soustava moderní nedovedla probuditi individuelní státoobčanský cit, a to tím spíše, když ho ani probuditi nechtěla.

Ve škole lpí se pevně na starojaponských ideálech: statečnosti, věrnosti, poslušnosti a rodinné kázni, a spíše by se stalo vše jiné, než aby se proti nim postavily nové ethické zásady; a pak je také intelektuelní vzdělání, které se ve škole vštěpuje, nedostatečné k tomu, aby lidu poskytlo možnost samostatného myšlení a tím pomohlo odvrátiti jej od zastaralých názorů.

Především všeobecná školní povinnost existuje pouze na papíře. Již uložení školního platu je příčinou toho, že rodičové děti buď vůbec do školy neposílají anebo je brzo z ní berou, a nedají se nijak zdržeti od toho, aby je — kde se jen příležitost naskytne — posílali raději do fabrik, a stát nemá odvahy podlomiti rodinný

rozpočet tím, že by dítě připravil o výdělek, a proto béře všeobecnou školní povinnost na tak lehkou váhu, jak jen je možno. Konečně také učitelstvo je tak bídně placeno — skrovněji než policie — že vláda může se od něho nadíti jen malého předběžného vzdělání a malých schopností a může od něho očekávati ještě méně chuti k jejich povolání. Sama japonská společnost vzdělávací výslovně prohlásila, že všeobecná školní povinnost, která zaujímá čtyři léta, je úplně nedostatečná, anať stěží postačuje k tomu, aby si děti osvojily japonské písmo.

Za těchto okolností nelze se diviti, že jak hospodářská tak i politická reforma vzala na se pouhý evropský nátěr, kdežto ve skutečnosti zůstalo staré korrupční asiatické jádro. Tyto nepřístojnosti mohly se tím spíše těšiti delšímu trvání, že je tuzemské ani zahraniční publikum takřka neznamenalo, neboť veškerá pozornost byla zaměstnána nejprve hnutími revolučními a potom také válkami.

Těžká povstání — totiž rebellie Higova v roce 1876, vzpoura Satsumská v roce 1877, nebezpečný útok na nový vládní system a Saitamaská revolta v roku 1884 — ohrožovala existenci nově utvořeného panství a po zdolání těchto vnitřních nepřátel přistoupilo Japonsko k tomu, aby svoji prestiž sesílilo na zevnějšek a aby si zabezpečilo a upevnilo světové postavení. K tomu pomohla mu válka s Činou v roce 1894/5 a s Ruskem 1904/5.

Žhavá láska k vlasti jakož i hospodářská ctižádost zapomněly na vše vyjma otázku moci, a tak bylo možno, že v posledních 14 letech učinily z Japonska stát průmyslový, vytvořily z něho pomocí válečného štěstí velmoc, a státní správa mohla pohrdati sociální spravedlností. A také cizina byla japonskými výsledky tak oslepena, že přijala Japonsko ve svůj kruh jako rovnoprávného soudruha, ačkoliv vlastně nevykonalo nic jiného, nežli že prolilo spoustu krve. Jako hořký výsměch zní slova Motona, japonského vyslance v Paříži:

»Pokud jsme my, Japonci, platili jen za národ umělců, nepočítalo se s námi vůbec. Ale od té doby, co svět poznal, že umíme také zabíjet lidi a porážet armády, platíme za velmoc!« Ale podle názorů 20. století nelze za stát kulturní považovati stát, který postrádaje sociálního citu, nestará se o hospodářský stav mass, nýbrž nechává tyto massy chátrati v bídě.

* *
*

Ale válečné vavříny přišly Japoncům nesmírně draho, neboť vyprázdnily státní pokladnu až na dno, vyčerpaly úvěr a položily

na daňovou schopnost národa nezměrné požadavky. Po skončení války musí osoby, které samy nemají politických práv, krýti finanční potřeby. Zakládaly-li se finance japonské druhdy — jak byly zreformovány za součinnosti Rathgenovy — na pramenech přímých, jest jejich těžiště dnes přesunuto na zdroje nepřímé. Silné zvýšení přímých daní bylo by se jistě citelně dotklo těch, na jejichžto dobré vůli a votu je dnešní státní japonský stroj vybudován. Nepřímé daně nacházejí také ochotnější nositele a současně brání jejich účasti na vládě, kteráž je zůstavena přímým daním. Není pochyby, že by též podmínkou zvýšení a rozšíření přímého zdanění byla považlivá reforma veřejnoprávní poctivosti. Všecky tyto věci ukázaly cestu nepřímému zdanění. A v japonském zákonodárství daňovém opět se zrcadlí složení parlamentu.

Od března r. 1895 do března r. 1909 vzrostly japonské státní dluhy ze 300 millionů jenů na 2250 millionů, a řádná státní vydání stoupla od r. 1895/6 ze 67 millionů na 404 milliony v roce 1909/10, při čemž na účet půjčky zaneseno r. 1895/6 24 mill., r. 1909/10 153 millionů. 7·20 millionu, kterážto suma vypadá na jednoho obyvatele k zúročení a umoření, je pro Japonsko příliš vysoké břemeno. když při zcela jiné produktivnosti musí Anglie sehnati 9·50 mill., Rakousko-Uhersko a Italie 11·10 mill., Německo 11·60 mill. a Francie 20 millionů.

Japonský starý soupeř Rusko platí dosud jen 5·20 mill. Vyjímaje 383 milliony jenů, které byly obráceny k hospodářským podnikům, jsou všecky japonské dluhy povahy neproduktivní. A přece i v oné sumě vězí zakuklené vojenské výdaje, na př. na strategické železnice. na zřízení státní slévárny železa a p., což přibližně vyžaduje obnosu as 100 mill. jenů. Válečná výstroj a válka sama pohltily skoro dvě milliardy, z nichž jedna a dvě třetiny jsou dosud ještě v seznamu dluhů neumořeny. Vedle toho vystoupilo obecní zadlužení se svými nároky na měšec státního občana. Stouplo sice jen z $10^1/_2$ mill. v r. 1896 na 100 mill. jenů v r. 1909, za to však také nalézají se japonská města v žalostném hygienickém i policejním zpátečnictví, ježto se tam nikdy vážně nepřemýšlelo o ulicích, osvětlování a o veřejno-zdravotních opatřeních. Japonská výroční zpráva z r. 1907 rozepisuje se též o považlivých přehmatech ve správě komunální, ale stát jich netrestal, pokud se města se svými finančními potřebami zdržovala ve skromných mezích na prospěch státu. Okolnost, že i z dluhů městských byla okrouhle polovina neproduktivní, je důkazem pochybené městské finanční politiky. Ovšem dnes

ještě nehrají obecní břemena žádnou roli, která by nějak oproti zatížení státnímu padala na váhu.

Aby se kryl zčtvernásobený státní budget, byly sice i přímé daně zvýšeny, ale dnes vynášejí stále jenom $^4/_{10}$, kdežto v r. 1895 docílily ještě plných $^6/_{10}$.

Přímé zdanění bylo tedy rozšířeno měrou zcela nepostačující, a k tomu ještě velice slabá ramena, která dříve bývala volna, byla nemírně obtížena, kdežto na vyšší příjmy a větší majetek nebylo sáhnuto přiměřeně progressivně.

Při nedostatečném rozvinutí těchto daňových zřídel musely dávky ze spotřeby mass vyplniti zející mezeru ve státním hospodářství.

Těžiště padlo tedy na ono zdanění, které neukládá břemen podle schopnosti, nýbrž rovnoměrně s hlavy na hlavu, ba které často postihuje nižší lidi v horších poměrech. Kdežto Seddon, anglický koloniální státník ochranářského Nového Zélandu, požadoval kdysi, aby snídaně dělníkova byla úplně sproštěna cel a nepřímých daní (a tato anglicko-australská snídaně je bohatě vystrojena), studovali japonští daňoví politikové právě naopak, co všecko z toho, co malý člověk potřebuje ve své domácnosti, by mohlo býti daní zasaženo. Důkazem toho je zvláště zavedení nových daní po ruské válce, válečná přirážka z r. 1901, celní tarif z r. 1906, solní a tabákový monopol.

Nové celní projekty mají tato břemena ještě více zveličiti, přes to, že státníci přející svobodnému obchodu — jako hrabě Okuma — varují před takovýmto zdražováním životních potřeb na prospěch zemědělství. Revise obchodních smluv stojící na prahu r. 1912 otevře bránu politice vysokých ochranných cel, k tomu se druží výtěžkudychtivá finanční politika, a obojí hrozí tím, že na massy obyvatelstva svalí se lavina nových břemen.

Vysoká cla i daně byly uloženy na luštěniny, které hrají velikou úlohu při vegetariánské výživě Japonců, a nezbytný bobový přípravek k úpravě luštěnin, jménem »Shoja«, byl podroben ještě zvláštní vyšší dani. Sůl, které se při tamním způsobu výživy více používá než u nás, je monopolisována, podobně i tabák, jenž je stejným požitkem mužův i žen. Mlsavý lid je těžce zkrušen vysokými daněmi cukernimi. Vášeň k »sake«, národnímu nápoji, doznala ještě těžšího zdanění. Následkem nešťastného tarifování postihla daň z provozu percentuelně nejtíživeji jízdu na krátkou distanci a jízdu dělnictva. Daň na zboží tkalcovské zdanila ještě také oděv, a zvý-

šená daň z léků stíhá dělníka, když nejkrutější dny naň dolehnou. Obchodová daň tíží vše, co jen přijde v oběh, a zvýšením daně pozemkové byla zdvojnásobeno, ba ztrojnásobeno vstupné do lázní, denní potřeby Japonce, i do divadla, jediného místa, odkud si Japonec může přinésti do života ušlechtilejší chování. Všecko, co jest Japonci potravou neb nápojem, co jím hýbe a co jej šlechtí, co potřebuje ke svému domovu nebo k požitku, všecko bylo mnohonásobně zdraženo.

* *
*

V Japonsku stojíme před tak rapidním stoupáním nákladů, kterých si vyžaduje opatření životních potřeb, že ve světových dějinách hospodářských podobného dosud ještě nikdy nebylo dosaženo.

Bylo by nesprávné svalovati povznes cen výhradně na konto zákonodárství daňového. Zvyšování cen začalo s vítězným skončením čínského válečného tažení, japonské ceny přizpůsobily se ponenáhlu cenám světového trhu, všeobecný hospodářský rozmach přivodil vzrůstající blahobyt a rostoucí obchodní potenci; rozšíření státní činnosti i působnosti kommunální působilo podobně na podporu živností jakož i výdělku jednotlivcova; mzdy zvětšily se zejména v těch oborech, kde dělnictvo zřídlo zdvojnásobením armádního kontingentu a vystěhovaleckým ruchem na Formosu. Nejhorší a nejvýznačnější postup cenového zvyšování je však následek nesmírné peněžní spotřeby, jež padla za oběť výzbroji a vedení ruské války.

Proti tomuto zdražování životních potřeb nestál žádný obdobný vzrůst příjmů. Zatím co Calwer vykazuje v německých professionálních dílnách společenstevních zvýšení mzdy o 37 až 38% od r. 1895 až inclusive r. 1906, zdá se, že v Japonsku se obětovalo manům Karla Marxe. Statistická výroční zpráva říše japonské znázornila v grafické tabulce zmíněný nepoměr, jak se vytvářil od r. 1900. Ceny stouply od r. 1900 až 1907 o 30%, mzdy o 20%. Teprve krise roku 1908 měla v zápětí spád cen, který tuto zlou nesrovnalost pozměnil.

Jen málo skupinám dělníků poštěstilo se dosáhnouti náležitého zvětšení mzdového; sem náleží především městští řemeslníci. Následkem industriálního a obchodního rozmachu jakož i zakládání továren, zařizování přístavů, plynáren atd., pak následkem stavby evropských úředních budov, které — ač v ošklivém slohu kasárnickém — zabraly v Tokiu celé nové městské čtvrti, nastoupil v mě-

stech veliký nedostatek dělnictva, který se ještě sesílil příznivými vyhlídkami a vysokými mzdami, které se těmto dělníkům nabízely na Formose, v Číně, Mandžursku, na Havaji a v Americe. Ke skrovné nabídce dělnictva připojila se ještě případná jeho organisace, která jeví snahu zaměstnati veškerý po ruce jsoucí materiál dělnický pokud možno stejnoměrně a za vysokou mzdu.

Cechy, které tam od pradávna existují, jsou více méně tajné a ukládají svým členům nejrůznější podmínky na prospěch jejich interessů a jejich pracovního trhu. Tak předpisují počet dělníků, kteří se mají dostaviti na staveniště, a zavazují své údy k určité výši mzdové a k určité pracovní době. Ve mnohých odvětvích rukodělství — kde pracovníci dosáhli mzdy jako ve státech evropských — je oprávněný stesk, že mzda není v náležitém poměru k vykonané práci a že by vláda dobře učinila, kdyby zanechala chorobného poskytování nejrůznějších výhod vystěhovalcům, kterými obšťastňuje Koreu, Čínu, Javu, Havaj a Severní i Jižní Ameriku. Přes to však základem této politiky, kterou japonská vláda značnými prostředky podporuje, jsou motivy, jichž se takové úvahy nedotknou. Japonské vládě jedná se o to, aby nejen vyslala průkopníky exportu, ale aby také měla v cizích zemích vyzvědače, a aby lidové živly, které se kloní k příliš radikálním demokratickým požadavkům, byly učiněny cestou vystěhovalectví neškodnými.

Stejnému zvýšení těšily se také mzdy služebnictva, ale i tu je nabídka organisována cechy, které provozují sprostředkování práce, regulují pracovní smlouvu a zastávají se svých členů co nejpečlivěji. Rozmnožení evropského osadnictva, návštěva cizinců, jakož i přírůstek v zámožnosti jistých japonských kruhů, na př. obchodních a průmyslových, a přibírání úřednictva způsobilo velikou potřebu služebných.

Dotčené cechovní svazy zahrnují v sobě mužské i ženské zaměstnance. Jsou dílem tak pevně organisovány, že mohou jaksi nečleny boykotovati. Každý cechovní tovaryš musí při nastoupení místa zapraviti jistý poplatek, který se řídí podle stupně zaměstnání; kočí u vyslance zaplatí cechovní pokladně asi 200 jenů, u velkoprůmyslníka 20—50 jenů. Rozsah práce je přesně stanoven: Kuchař nesmí připraviti lázeň, kočí nesmí vézti dítě na procházku a p., evropská rodina je nucena opatřiti si pro každé své dítě zvláštní služebnou osobu. Špatné zacházení se služebnictvem a jiné poruchy

cechovních předpisů mstí se těžce na panstvu, kterému — nedá-li zadostiučinění — je pak nesnadno obdržeti od cechu novou sílu.[1]

Také v průmyslu, který potřebuje vysoce kvalifikované mužské práce řemeslné — jako v industrii železářské a strojařské — bylo proto dosaženo povážlivého vzestupu mzdy. V takových industriích a závodech se cvičenými dělníky podařilo se též uvésti v život dělnická sdružení podle vzoru evropského.

Ale všude tam, kde je možna práce ženská a dětská, uplatnilo se zvýšení mzdy — kde vůbec nastalo — u mužů co nejnepatrnější, kdežto ženy a děti nedočkaly se žádného. Také v žádném průmyslovém odboru, kde se ujala ženská a dětská práce, nedospělo se k organisaci. Nicméně ve všech nejdůležitějších průmyslových podnicích bije nám do očí stoupající účastenství ženy. Při tom je ženského pohlaví percentuelně méně než mužského, tedy pravý opak nežli v Německu:

Roku 1909 bylo	mužů	25,143.385
	žen	24,626.319
na Formose bylo	mužů	1,642.670
	žen	1,489.430

Vpád ženy do industriální činnosti je především následek toho, že bylo nutno nahraditi na čas mužské ruce, které stály v poli nebo které šly za vojskem davše se zlákati vysoce zaplacenými pracemi. Ale také vzrůstající daně ztížily velice možnost, aby pouze jeden člen rodiny vydělával na živobytí, a proto musí nyní žena i děti přispěti svým výdělkem, — k tomu ještě přidružila se trpká nouze, která vzkřičila v domácím průmyslu následkem tovární konkurence.

Útěk od práce zemědělské, která při nízkých mzdách a patriarchálním nevolnictví dostupuje 16 až 17 hodin, byl ještě stupňován oblibou k městu, v němž kupuje si nepředložená mládež velice snadno los ještě svízelnější.

U porovnání s Německem vidíme, že pohlaví ženské a děti účastní se výroby v Japonsku daleko větší měrou, a to zvláště v in-

[1] Jak velice leží cechům na srdci prospěch jejich členstva, je patrno z následujícího skvostného případu:

Jistý diplomat mi vyprávěl, že se shánělo po kuchaři, a že se mu dostalo osoby naprosto nezpůsobilé, která přese všecky jeho protesty u cechu opět a opět byla mu posílána do domu. Když se šel zeptat představeného cechu po příčině takového jednání, vysvětlil mu tento muž, že prý přece má za manželku Němkyni, která umí kuchaře vyučiti. Teprve, když ho diplomat informoval, že jeho žena je Američanka, obdržel pak beze všeho potřebnou kuchařskou sílu

dustrii textilní. Ale i průmysl tabáční, sirkový a tiskařství přitahuje k sobě v Japanu více žen nežli v Německu. Krom toho shledáváme, že ženy vnikly také v povolání, kterých se u nás buď vůbec nezúčastní, anebo jen zcela nepatrně. Sotva přirazí parník k japonskému pobřeží, zmocní se nás úžas při pohledu na malé, titěrné ruce žen, které plní lodní útroby uhlím. Rychle stárnouce pracují ženy na spěšném díle — lopotě krátkého žití. Chápou se též hornictví a hutnictví. I děti obojího pohlaví zasahují všude svou prací. S druhé strany vzdaluje zase mrav a pověra ženy od palíren a barviren; při praní prádla je asi způsob processu — totiž tepání dřevy — příčinou toho, že tento úkol připadá silným mužům.

Ve všech industriích, jejichž dělnictvo je valně složeno ze žen a dětí, mzdy se sotva pohnuly. Při tom nutno pojímati říšskou statistiku jen s největší zdrženlivostí, neboť podává příliš utěšený obraz, a to proto, že shrnuje v jedno všecky pracovní kategorie; zvýšení platů vymohli si jenom zvláště vyškolení dělníci — strojníci, přední dělníci, dozorci — a tím, že je statistika sčítá s dělníky obyčejnými, dociluje se průměrného čísla, které je pro necvičené dělníky příliš vysoké.

Převážně však jsou mzdy tak nízké, že si lidé nemohou dopřáti ani takové výživy, která zachovává síly v plné svěžesti.

Dva evropští učenci, Dr. Kellner a Mori, zkoušeli asi před 12 lety japonskou výživu a shledali, že nejnižší třídy japonské nacházejí se ve stavu nevyživení. Podle dnešních mzdových poměrů není již ani toto »nevyživení«, které oni badatelé zjistili, v dostupnosti mnohých skupin průmyslových dělníků, kteří dnes zastávají zcela jinou kvalitu i kvantitu práce nežli byla ona, kterou se lid v době jmenovaných výzkumů zanášel.

(Pokračování.)

ROZHLEDY.

VEŘEJNÉ HOSPODÁŘSTVÍ.

Rozpočet říšský na rok 1912. — Drahotní »akce«? — Zvýšené tarify.

Rozpočet říšský na rok 1912, který byl vládou předložen parlamentu, přišel dřív, — což u nás není nic divného, — než byl parlamentem vyřízen rozpočet starý. O rozpočet celkový říše jest, jak se zdá, v kruzích našich politiků zájem již docela nepatrný. Každý z poslanců prohlíží ty tlusté tiskopisy asi jen na těch místech, kde by mohly být položky subvenční jeho okresu. Celek zůstává netknut. A přece, když se dostaví různé důsledky takového rozpočtu, jako šroubování daní a poplatků, skutečné šikanování lidí, nestačí jezdit poslanci na protestní schůze. Rozpočet na rok 1912 blíží se v cifrách výdajových a příjmových téměř třem miliardám korun. Schází do nich jen 84 mil. K. Finanční ministr vypočetl přebytek. Ne značný. Jen 305.081 K. Fakticky je nikoli přebytek, nýbrž deficit, poněvadž položka na společné vydání říše jest táž, jako v roce 1911, ač bude musit na společné vydání Rakousko platit r. 1912 aspoň o 4 mil. K více, než r. 1901. Mimo to jsou položky rozpočtové, které se vztahují na příjmy z daní, cel, poplatků a příjmů železničních, příliš optimistické. Nedá se přece myslit, že při panujících drahotních poměrech a to poměrech tak zostřených mohly vynésti daně o tolik millionů korun více než v r. 1911. Při tom se myslí na nové daně. Úprava osobní daně z příjmů, daň totalisatorů, reforma daně činžovní, daně výdělkové a dědické. Novými daněmi má být sehnán obnos, který potřebuje stát na úpravu platů státního úřednictva. Rozpočet 1912 obsahuje na úřednické gáže celkem položku 700,000.000 K. Tato položka bude úpravou platů zvýšena. Zdá se, že v rakouském rozpočtu nebude poznenáhla vůbec místa na jiné věci, než položky na vojsko, úroky z dluhů a úřednické gáže. Reforma osobní daně z příjmů postihne největší měrou důchody střední. Velké důchody těžko se dají zdaňovat příliš vysoko, poněvadž by kapitály movité mohly odplynout do ciziny, a větší rentovníci by se mohli vystěhovat. Před touto možností musí finanční správa kapitulovat. Ale říšským rozpočtem nejsou passiva veřejných budgetů ani z daleka vyčerpána. Zbývají ještě polobankrotní budgety zemí a komun nižšího řádu. Na obzoru jsou nová vydání (sociální pojištění a snad úbytek z celních příjmů po roce 1915).

* * *

Drahotní akce státu uvízne, jak se zdá, na suchu. Dalekosáhlé návrhy sociálních demokratů, které by byly skutečně jediné s to přinésti do

trhových poměrů nové proudy, nemají vyhlídky na provedení. Vláda zůstane při slovech a rekriminacích minulosti, agrárníci při svalování viny drahoty na obchodnictvo a to zase při svalování viny na agrárníky. Konec konců uplyne rok a mezi tím se leccos změní, snad také ceny aspoň některých potravin. Mezi tím budou pracovat města. Ovšem svým způsobem. Nakupovat brambory za 8—10 K metr. cent a prodávat je, dokud bude pro ně odběratelů. Nakupovat zelí a zeleninu, dokud nevyroste nová. Víc než všecky tyto »akce« by vydalo, kdyby správa rakouských státních drah osvědčila aspoň částečně dobrou vůli, zacházet s potravinami jako s drahou mastí. Není dne, aby do většího města jako je Praha nedošly zkažené zásilky potravin. S živým dobytkem zachází se na drahách skutečně nelidsky a není divu, že se ve vagonech najde často nějaká zdechlina. Transporty, které mají dojít do Prahy za 48 hodin, docházejí za 96 hodin, po stanicích se válejí vagony zkaženého zelí atd. To jsou denní obrázky z naší dopravy potravin, nemluvě ani o tom, že lokální doprava na četných tratích jest tak bídná, že znemožňuje rozšíření obvodu pro nákup mléka a pod.

* * *

Jednou z položek, kterou chce vláda hradit zvýšené platy úřednictva a železničních zřízenců, má být zvýšený výnos drah. Správa státních drah rozřešila problém přímo šalamounsky. Hodlá zvýšit tarify pro ony průmyslové výrobky, které jsou zkartelovány. Tento nápad mohl se skutečně zrodit jen v době, kdy se musí brát, ať je to kde chce. Co znamená zvýšení tarifů na cukr, petrolej, cement, lih? Tarify mají být zvýšeny jen pro zásilky do tuzemska a nemají se dotknout tarifů exportních. Ponesou zvýšené tarify skutečně skartelované průmysly? Zdá se, že moudrá hlava, která na tento nápad přišla, skutečně s tím počítala, že zvýšení půjde na účet kartelních zisků. Ve skutečnosti věc dopadne asi jinak. Zvýšené dopravní náklady připadnou na účet konsumenta, poněvadž jmenované zkartelované obory bez toho počítají cenu loco továrna. Pak ovšem neznamená zvýšení tarifů nic jiného, než obtížení konsumenta a pokud dopravné za tyto předměty bude vyšší, než u jiných stejně důležitých předmětů, bude zvýšení sazeb dopravních rovno zvýšení spotřební daně, pokud se z uvedených předmětů platí. Není tomu dávno, co se poslanecká sněmovna bouřila proto, že vláda nechtěla vydatně snížit cukerní daň. A od té doby byl novou úpravou tarifů fakticky státní příjem z cukru zvýšen už jednou od 1. ledna 1910 a nyní po dvou letech má být zvýšen podruhé. A mimo cukr je tu ještě lih a petrolej.

VĚCI SOCIÁLNÍ.

Hnutí proti drahotě jinde a u nás. — Debata a atentát v parlamentě. — Sociálnědemokratický návrh. — Požadavky státních a železničních zřízenců. — Předloha zákona o sociálním pojištění znovu podána. — Sociální pojištění v Anglii. — Sjezd pro ochranu mateřství v Drážďanech.

Drahota a zjevy ji provázející byla v loňském ročníku několikráte thematem, o němž v těchto místech bylo referováno. Není

vinou referentovou, musí-li se k tomuto nepříjemnému thematu znovu a znovu vracet, zvláště děje-li se tak za okolností tak mimořádných, jaké právě máme, stojí-li celá střední Evropa v boji s příšerou hladu.

Na říšskoněmeckém sjezdu strany sociálně demokratické referoval o hrozícím hladu dr. Südekum. Zdraví národa je v sázce, volal, 99 procent obyvatelstva trpí touto vyhladovovací politikou, která uzavíráním hranic před potravinami zahraničního původu, zdaňováním potravin a spekulacemi potravinami vraždí děti ve velkoměstech a průmyslových střediscích, oslabuje pracovní sílu dělníků a revolucionisuje mysli. Kolem Německa však to již bouří. Ve Francii, Belgii a Rakousku procházejí hladovějící lidé ulicemi a bouřlivě protestují proti stálému zvyšování cen veškerých potřeb životních. V Hautmontu donucují konsumenti násilím venkovany, aby snížili ceny, v Douai prosazují ženy nižší ceny pečiva, v St. Quentinu pustoší lid krámy pekařů a řezníků, v Roubaix a Charleville staví barikády, za nimiž se brání útočícímu vojsku. Ve Španělsku nabývá protidrahotní hnutí revolučního rázu, průmyslová místa Bilbao, San Sebastian ovládána jsou vzbouřenci, Carcagente a Alcira prohlašují komunu, všeobecný svaz dělnický vyhlašuje generální stávku v celém Španělsku a vláda odpovídá suspendováním ústavních záruk pro obvod celého Španělska.

V Rakousku nevře lidem v žilách temperamentní krev románská, a přes to žene hlad davy do ulic. Ze Štěpánova oznamuje »Hlas Lidu«, že 4. září poražena tam tuberkulosní kráva. Zvěrolékař nařídil, aby kráva byla spálena, ale přes noc, nežli bylo možno krávu odvézti, zůstal z ní pouhý hřbet, ostatní části lidé v noci odnesli a snědli. Takové zjevy nebyly ojedinělé. Nebylo třeba žádné zvláštní agitace, nebylo třeba uvádět v činnost agitační aparát dělnické strany, nebylo třeba »pobuřování«, aby protestní schůze a tábory po celém Rakousku černaly se tisíci účastníků, kteří bouřlivě aplaudovali vývody referentů. Úkolem řečníků tentokráte nebylo vnášet nadšení do davů, nýbrž naopak zabraňovat, aby rozhořčení lidu nestrhalo hrází a nenastoupilo nebezpečných cest. Vláda neviděla v protestním hnutí, bohužel, nic jiného, nežli nějakou agitaci sociálně demokratickou a domnívala se, že postačí úplně prohlásiti ústy svého předsedy, že každé vybočení bude násilně potlačeno.

A brzy dokázala, že v tomto směru dovede dostát slovu. V neděli 17. září konány protestní tábory po všech velkých městech v Rakousku, které již neskončily klidně. Ve Vídni došlo ke krvavým srážkám lidu s policií a vojskem, ke srážkám ve Vídni neznámým; okolí radnice demolováno, v Ottakringu stavěny barikády, jeden mrtvý a množství těžce raněných, z nichž později tři zemřeli, skropili svou krví dlažbu vídeňských ulic. Vyhrožování výminečným stavem nad Vídní a vyznamenání policejních úředníků byly bezprostřední odpovědí vlády. Ale hnutí proti drahotě tím neutlumeno, neboť olovem se hladoví nenasytili. A tak vláda snižuje sazby pro dopravu dobytka, potravin a píce na státních drahách o 50 procent, vymáhá podobnou slevu také u soukromých drah a navazuje s uherskou vládou vyjednávání o zvýšení kontingentu srbského dobytka. Než opatření tato jsou téměř ilusorní. Dopravní poplatky jsou

v poměru k ceně dopravovaných potravin tak nepatrné, že padesátiprocentní snížení jich nemůže míti na prodejní cenu jednotky téměř žádného vlivu, a jak správně poukázala městská rada pražská shodně s tarifními theoretiky, plyne zisk ze snížení dopravy a snížených poplatků jatečných jedině do kapes dobytkářů a řezníků.[1]

Účinky těchto opatření vládních nebyly nijak patrny, naopak ceny stoupaly neustále, takže v textilním kraji severovýchodních Čech, na Královédvorsku a Náchodsku došlo ke srážkám městských konsumentů s venkovskými prodavači na trhu, když konsumenti žádali, aby venkované neprodávali proti ustanovením tržního řádu pruským překupníkům. Ve Zbečníku bylo 7 selských usedlostí přepadeno, vrata vyvrácena, okna vytlučena, rámy vytrhány. I jinde došlo k násilnostem, takže místodržitelství, přes to, že násilnosti krutě stíhalo, rozeslalo podřízeným politickým úřadům výnos, jímž ukládá jim za povinnost činiti opatření ke zmírnění drahoty, a podává některé informace.

»Jako nejdůležitější z těch opatření budiž uvedeno, že politický zemský úřad nařídí dle § 51. živn. řádu stanovení maximálního tarifu pro drobný prodej zboží, které náleží k nejnezbytnějším předmětům denní spotřeby.« Okresním politickým úřadům se ukládá, aby po náležitém šetření podaly příslušné návrhy. Dalším opatřením je nařízení, »aby zřetelně byly vyznačeny v drobném obchodě ceny zboží, které náleží k nejnutnějším předmětům denní spotřeby«. Dále dány pokyny k potírání bytové nouze, organisování obesílání trhů, snížení tržních a jatečních poplatků, obstarávání nákupu ve velkém obcemi, zřizování lidových kuchyní a polévkových ústavů.

K řešení otázky drahoty sešla se sněmovna již 5. října, dříve nežli původně bylo projektováno, a drahotní debata dána jako první bod na denní pořádek. Je přirozeno, že již první řečník Dr. Adler připomenul krev, prolitou 17. září, a protestoval proti drakonickým trestům jimiž účastníci bouří jsou stíháni. Rozhořčená slova tribuna lidu jsou náhle přehlušena třesknutím revolverové rány, po níž následuj ještě další čtyři. Výstřely platí ministru spravedlnosti dru Hochenburgrovi. Pětadvacetiletý dalmatský dělník Něguš Vavrák chce být mstitelem hladovícího lidu, jehož zájmy svým nerozvážným činem těžce poškodí. Dr. Adler vystihuje ihned nebezpečí, a předem odmítá zodpovědnost za šílený tento skutek. »Sociální demokraté vědí, že tohoto šílenstv bude proti nim využitkováno, že z těchto revolverových výstřelů bude vytloukán kapitál proti straně, že bude pomýšleno na to, aby vytloukán by kapitál proti massám a proti millionům nešťastných. Agitujte si z mini-

[1] Engelhard vyslovil to již roku 1879 v »Oesterreichische Eisenbahn Zeitung«: »Auch ist es fraglich, ob die Tarifermässigung, für welche mai agitiert, schliesslich dem Kleinconsumenten zugute kommt .... Es ist darun erklärlich, dass die Bahnverwaltungen gegen Tarifermässigungen etwas zu geknöpft sind, weil ein grosser Teil der gewährten Tarifermässigungen doch nur wieder in die Säcke derer fliessen würde, die über die »Tyrannei de Bahnen«, über das »Transportmonopol« ein lautes Geschrei erheben, keines falls aber gewillt sind, von dem früheren Gestehungspreise ihrer Artike etwas abzulassen.«

sterské lavice, postavte se v čelo této demagogie, my se vám nebojíme!« A agitace skutečně ihned zahájena. Byl to sám předseda ministerstva, jenž po dru Adlerovi ujal se slova, ale ne, aby mluvil o drahotě, ale aby využil této chvíle na obranu vlády proti předneseným výtkám, neboť »jsou ještě vyšší statky ve státě, než ony, o kterých mluvil dr. Adler«. Je divu, dochází-li ke zločinům, když dr. Adler včera ve Favoritech pronesl prý na schůzi tato slova: »vidíme, jak tisícům a statisícům lidí hrozí nebezpečí, že ocitnou se prostě v zoufalství, jak sta a tisíce lidí počíná klásti si otázku: Jakou cenu má pro nás život? Než vyhladovíme, než pojdeme, pomstíme se alespoň na svém nepříteli.« Zde skončil sv. pán Gautsch Adlerův citát; pokračování jeho musil přednésti sociální demokrat Daszynski: »Nesdílím tyto pocity, a vy neměli byste je rovněž sdíleti... Neboť rozum musí vám říci, že po každém dni výbuchu následuje další den, a že takovými výbuchy se ničeho nezíská, a že někdy pozbude se dosti síly a pohotovosti a především výchovy, jíž jest nám co nejvíce třeba.« Excellence, jak se jmenuje takové jednání?

V téže schůzi podali sociální demokraté i ostatní strany návrhy proti drahotě. Obsáhlý návrh sociálních demokratů skládá se ze tří částí. První část obsahuje opatření proti drahotě životních potřeb. V první řadě žádá přechodní zrušení cel na potraviny, dále organisování nákupu potravin prostřednictvím vojenských intendantur, bezplatnou dopravu pro potraviny, kontrolu mléka, dovoz argentinského masa, dovoz živého dobytka z Ruska, Rumunska a Srbska, zrušení daně z masa na venkově a na potravní čáře, dovoz cukerinu, snížení daně z cukru, dozor na kartely, zrušení blankotermínového obchodu obilím v Uhrách, používání § 51. ž. ř., neprodlužování mostného v Praze, dotování bytového fondu, provádění vodních staveb, zákaz práce přes čas, pojištění proti nezaměstnanosti, úpravu platů nižších kategorií státních zřízenců, hlavně železničních.

Druhá část navrhuje opatření na zamezení podobné drahoty v budoucnosti, část třetí žádá podporu konsumních družstev státem, změnu daňové soustavy a omezení zbrojení. Návrh tento, obsahující cenné podněty, nemá nejmenší naděje na přijetí ve sněmovně, kde členové měšťanských stran jsou volání k solidaritě proti sociální demokracii.

*

Požadavky státních a železničních zřízenců po úpravě platů, přiměřené poměrům, vláda s počátku briskně odmítala. Když pak mezi železničními zřízenci počaly proskakovati pověsti o pasivní resistenci, odpověděla vláda poloúředně, že by podobný pokus zmařila vojenskými opatřeními. Když však veškery železniční organisace bez rozdílu stranické příslušnosti a veškery kategorie státních zřízenců zároveň se ozvaly, viděla vláda, že stojí před elementárním hnutím, jež nelze zdolat, a slíbila úpravu platů nejnižších kategorií, zvýšení příbytečného a služebního přídavku a zvýšení mzdy dělnictva. Železniční zřízenci na to dali vládě nepřekročitelnou lhůtu do 15. října, do které doby služební výkon bude prováděn obvyklým způsobem.

6. října vláda skutečně podala předlohu zákona, jímž zvyšují se aktivní přídavky státních a železničních zřízenců. Zvýšení toto činí u úředníků v VI. hodnostní třídě 10 procent, v VII. 15 procent, v VIII. a IX.

20 procent, v X. 25 procent, v XI. 30 procent, u podúředníků a sluhů 15 procent. Náklady této úpravy budou kryty jednak zvýšeným výnosem státních drah, jednak zvýšenými příjmy daňovými, hlavně z vyšší osobní daně.

*

V zasedání říšské rady 6. října byla opět podána předloha sociálního pojištění ve znění přijatém podvýborem předešlé sněmovny. Jak jsme již předem oznámili, není v ní již obsaženo ustanovení o 90 K příspěvku státním, nýbrž je nahrazeno ustanovením novým; stát přispívá desetinásobným ročním pojistným příspěvkem pojištěncovým, nejvýše však 90 K.

*

Kdežto touto předlohou má býti samospráva pojišťování co nejvíce omezena, předkládá v Anglii Lloyd George předlohu sociálního pojištění s nejširší samosprávou, předlohu, jíž co do šíře není žádné rovné, a jíž podle »Neue Zeit« mají býti vydědění teprve pojati do národa. Do povinného nemocenského a invalidního pojištění jsou pojaty všechny za mzdu pracující osoby mladší 65 let s příjmy nižšími než 160 liber sterlinků. Pojištěnec platí týdně 4 pence, zaměstnavatel 3 pence, a stát přispívá 2 pencemi. Povinnosti členů jsou stejné, nároky však nikoli.

Členové pojistných spolků Friendly Societys mají vedle lékařské pomoci po 13 týdnů podporu 10 šilinků, po dalších 13 týdnů 5 šilinků, svobodní do 21 let stále jen 5 šilinků, načež dostávají invalidní rentu 5 šilinků týdně, resp. 4 šilinky. V 70 letech dostanou pak starobní rentu. Šestinedělky dostanou 30 šilinků v naturaliích. Osoby, které nepříslušejí žádnému pojistnému spolku, jsou pojištěny u poštovní pojišťovny. Ačkoli platí stejně jako ostatní, prodělávají dvojnásobnou karenční dobu, a mají na peněžitou podporu jen potud nárok, přebude-li z jejich příspěvků něco po uhrazení léčebných výloh. Tito pojištěnci nepožívají žádné samosprávy, kdežto členové volných pojistných spolků mají naprostou samosprávu. Zaměstnavatelé jsou ze správy úplně vyloučeni, jediným kontrolním orgánem je říšský pojistný ústav. Správu poštovních pojišťoven obstarávají zdravotní výbory, jimž přísluší i dohled na sanatoria a zdravotní poměry jejich obvodu. Shledají-li abnormálně vysoký počet onemocnění, z něhož lze soudit na abnormálně nepříznivé poměry zdravotní, mohou žádati od vlády podpory. Shledá-li se, že nepříznivý zdravotní stav zavinil podnikatel, nebo majitel domu, nebo dodavatel vody, jsou tito vinníci povinni náhradou zvýšeného vydání a nápravou. Členy těchto výborů vysílá stejným počtem místní správní korporace, pojistné spolky, eventuální jednota poštovních pojištěnců a pojistný úřad. Kde nelze docílit shody, vysílá členy pojistný úřad. Cizinci jsou ve značné nevýhodě, neujedná-li jejich stát vzájemnostní smlouvu s Anglií.

Tuto širokou samosprávu pojistných spolků vykládá »Neue Zeit« podrobně tím, že celé risiko nesou dělníci. Nemůže-li spolek povinnostem vůči členům dostát, nikdo mu nepomůže, a sanace provede se na útraty členů, podobně jako při bratrských pokladnách, neboť není stanovena minimální hranice podpor spolků pasivních. Nejbídnější z dělníků, nemocní,

sešli, jež žádný pojistný spolek nepřijme za členy, ponesou pak břemena pojistná, kdežto výhody budou mít dělníci, kteří se o svoje pojištění již dnes sami postarali bez státní pomoci.

Do povinného pojištění proti nezaměstnanosti jsou pojati mužští dělníci živností stavebních, konstruktivních, stavby lodí, strojů, incl. zbraní a vozů. Týdenní příspěvek dělníkův i zaměstnavatelův obnáší po 2 a půl pencích. Po uplynutí 26 platebních týdnů nabývá dělník nároku na podporu v obnosu 6, resp. 7 šilinků týdně pro nejvýše 15 týdnů ročně, po případě pětinu příspěvkových týdnů. Při stávkách a výlukách se podpora neplatí. Správu »fondů nezaměstnaných« vedou bursy práce, u nichž se nezaměstnaný denně musí hlásit. Odborové organisace, které samy vyplácejí podpory v nezaměstnanosti, mohou s povolením ministerstva financí vést tuto agendu pro svoje členy samy. Ministerstvo může spolkům, jež vyplácejí svým členům podpory, i nepodléhají-li tito členové pojistné povinnosti, nahraditi až jednu šestinu podpor.

Dělník, jenž platil příspěvky po 500 týdnů, může v 60. roce svého stáří, je-li neschopen práce i v 55., dostati všechny svoje příspěvky po srážce podpor, jež obdržel, se 2 a půlprocentním zúročením zpět buď najednou nebo jako roční rentu.

Odborové organisace usnesly se již na sjezdu 20. a 21. června, že budou pojištění svých členů spravovati samy. Ale vzniká jim z toho nebezpečná povinnost, že jměním, určeným pro podpory, nebudou moci v případu potřeby volně disponovati, jako až dosud.

*

U příležitosti hygienické výstavy konal se v Drážďanech sjezd pro ochranu mateřství, z něhož vyšly cenné podněty. Dr. David žádal ochranu těhotných žen a šestinedělek pro udržení zdraví rasy. Poukazy na přirozený výběr jsou zde naprosto nepřípadny, neboť pojem hospodářsky slabých nekryje se s pojmem slabých ve směru rasové hygieny. Vedle pojištění matek žádala Lišněvská dětské renty, jež by se vyplácela rodinám s příjmem pod 5000 marek, počínaje třetím dítětem. Vycházeje ze zásady, že mateřství je pro národohospodářství nejcennějším a také nejvlastnějším pracovním výkonem ženy, žádá pastor Kiessling státní péči o nemanželské matky a děti, aby nemanželské mateřství přestalo být národnímu hospodářství břemenem, méněcennými jedinci, již z něho pocházejí. Zásadou musí tu býti ne boj proti nemanželskému mateřství, nýbrž překonání zvláštních nevýhod, jež jsou s ním spojeny. *R.*

ŠKOLA.

Otázka úpravy učitelských platů v Čechách ve stadiu projednávání. — Návrh zemského výboru, jeho přednosti i vady. — Návrh ústřední rady učitelské.

Otázka úpravy učitelských platů v Čechách, stále otevřená a stále palčivá, dostala se k opětnému projednávání na zemském sněmu. Německé učitelstvo pod vedením obratného poslance Leglera, který je současně pří-

sedícím zemského výboru, členem zemské školní rady a předsedou svazu německých poslanců na zemském sněmu, dobylo značného stavovského úspěchu již tím, že Němci otázku úpravy učitelských platů vyjmuli z akt obstrukčních a svolili k projednání a odhlasování zákonů o třech permanentních komisích, a to národně-politické, školské, k výhradnímu projednávání návrhu zákona o učitelských platech, a finanční, jejímž hlavním úkolem bude projednání návrhu zákona o úhradě se zvýšením platů spojené.

Osud úpravy, která se dostala takto do stadia projednávání, je dosud velmi nejistý a záviseti bude do jisté míry na výsledcích jednání v komisi národně-politické, od nichž Němci očekávají splnění svých politických požadavků.

Zajímavé jsou události, které předcházely nynějším jednáním o úpravě učitelských platů, a o nichž se dovídáme jednak ze zprávy zemského výboru o platech a ještě více z t. zv. »Motivů ku zprávě zemského výboru v příčině úpravy služebních požitků učitelstva škol obecných a měšťanských«. Obě tyto tištěné publikace jsou velmi podrobné a obšírné. První byla čtena v plenární schůzi dne 23. září, druhá byla všem poslancům rozdána ad informandum.

Učitelstvo, čtoucí uvedené publikace, neubrání se jistému pocitu obojakosti a tím i neupřímnosti, s jakou ke spravedlivým jeho požadavkům se chovají činitelé, v jichž rukou spočívá osud jeho hmotného zabezpečení.

Obojakost a neupřímnost ta karakterisuje jak ministerstvo vyučování, tak zemský výbor království Českého. Ministerstvo vyučování tolikrát ujistilo učitelské deputace o oprávněnosti požadavku úpravy platů dle norem státního úřednictva posledních čtyř tříd dietních. Mělo by býti vlastně pro nejvyšší školský úřad říšský lichotivým, když by některá země upravila učitelstvu platy tak, jak je upravuje stát svým úředníkům se středoškolským vzděláním. Zatím však stát osvojuje si právo dávati zemím příkaz, do jaké míry mají jíti s úpravou platů učitelstva národních škol, na něž ani haléřem ze svých prostředků nepřispívá. Stalo se již, že nepředložil k nejvyšší sankci zákon o učitelských platech, přijatý na zemském sněmě bukovinském, zpracovaný dle tříd úřednických, a to z té příčiny, že by bukovinská úprava mohla se státi nebezpečným (!) praejudikem pro ostatní země korunní.

Je to zjev specificky rakouský, brání-li vláda, aby země neupravovala hmotné poměry jednotlivých společenských stavů dle normy, podle které sama upravuje poměry svého úřednictva. Pokládá snad tuto normu pro jiné stavy za nespravedlivou?

A co se stalo před několika lety v Bukovině, stalo se nyní také v Čechách, s tím rozdílem pouze, že v Bukovině nebyl předložen k sankci zákon o úpravě učitelských platů dle norem státních úředníků, a v Čechách se již před úpravou zemský výbor vybízí, aby návrh o platech dle norem uvedených nepracoval. Ministerstvo vyučování přípisem zemskému výboru z 21. srpna 1911 č. 27.901 »vyslovilo přání, aby úprava platů učitelských pro království České zamýšlená nepřekročila meze, v jakých pohybuje se nejnovější úprava platů v jiných korunních zemích, poněvadž

by jinak mohlo nastati závodění mezi jednotlivými korunními zeměmi ohledně úpravy platů učitelských«.

Je-li chování vlády, resp. ministerstva vyučování, k požadavkům učitelským neupřímné a obojaké, je neupřímným a obojakým také chování zemského výboru. Orgán tento, v němž se stal řídícím duchem ve věcech školských z dopuštění svobodomyslných českých poslanců prelát dr. Burián, uznává na jednom místě v »Motivech« »zásadně, že by bylo spravedlivo, by požitky učitelstva rovnaly se služebním požitkům úředníků těchto čtyř hodnostních tříd, a to proto, poněvadž pro úředníky těchto čtyř hodnostních tříd žádá se stejná kvalifikace, maturita na ústavu středním a jedna nebo dvě praktické zkoušky, z nichž druhá předepsána jest pro postup do třídy VIII.« To je jaksi theoretické uznání učitelských požadavků.

Prakticky zemský výbor vychází vstříc uvedenému ministerskému přání s radostným zajisté přesvědčením, že »království České nestojí co do finanční síly na prvním místě (nýbrž Dolní Rakousy), a i prostředky zemské království Českého k účelům autonomní správy určené jsou poměrně daleko skrovnější, než v mnohých jiných zemích, — a proto nevypracoval zemský výbor samozřejmě návrh takový, kterým by úprava hmotných poměrů v království Českém stavěna byla na první místo oproti ostatním korunním zemím«.

Učitelský tisk táže se proto vším právem: »Stalo se již také, aby ministerstvo osvěty projevilo přání, aby na příklad úprava platů zemských úředníků, na niž haléřem nepřispívá, nepřekročila meze úpravy v ostatních korunních zemích obvyklé? A stalo se, že by zemský výbor vyšel tomuto přání vládnímu s takovou blahovůlí vstříc, jakou projevil, jednalo-li se o požadavky učitelské, které uznává na jiném místě za oprávněné?« Stát je přesvědčen, že ani nynější úprava platů státního úřednictva současným drahotním poměrům nestačí a podává říšské radě předlohu na zvýšení aktivních přídavků úřednických v VI.—XI. třídě o 15—30 procent, kterážto úprava vyžádá si nákladu 20millionového. A při tom zemskému výboru ukládá, aby neupravil učitelské platy ani do míry nynějších platů státního úřednictva, které uznává za nedostatečné. Učitelstvo v Čechách může si při tomto obojakém chování ministerstva i zemského výboru citovati básníkova slova: »Nevěřme nikomu na světě širém, nemáme jednoho přítele tam.«

Zemský výbor tedy, řídě se přáním ministerstva vyučování, nevzal za základ úpravy třídy úřednické, dle nichž by služné učitele po třicetileté službě od zkoušky způsobilosti, t. j. po služební době 33leté, dostoupilo na obecných školách nejvyššího stupně platu třídy IX. (3600 K) a na školách měšťanských po téže době služební nejvyššího stupně tř. VIII. (4800 K) a proto navrhl úpravu, která by zavedla pro učitelstvo v král. Českém »nejvyšší služební požitky o něco nižší než u úředníků státních IX. resp. VIII. hodnostní třídy a než v jiných zemích korunních po tomto vzoru pro učitelstvo v jistých hlavních místech se poskytují.«

Návrhy zemského výboru jsou po některých stránkách jistým zlepšením proti stavu dosavadnímu. Bylo by nemístným to upírati. Zvyšuje se

v přední řadě remunerace zatímních učitelů po zkoušce dospělosti (maturitě z pedagogií) z 900 na 1000 K ročně. V tomto ohledu je učitelstvi proti jiným stavům ve výhodě. Kdežto u státních úředníků je zavedena v prvních letech bezplatná nebo chatrně honorovaná doba praktikantská, učitel po absolvování pedagogia dostává ihned remuneraci a to poměrně slušnou. Ovšem, dostane-li hned místo, což je nyní v době tuhého úsporného systému školského, kdy nové pobočky, třídy a školy se nezřizují, věci velmi vzácnou. Dnes jsou učitelské osoby, které i 3 roky vypomáhají a bývají i po této době pro nedostatek míst propouštěny a jsou bez chleba.

Jinou výhodou návrhu zemského výboru je zavedení 9 trienálek místo dosavadních 5 kvinkvenálek po 200 K pro definitivní osoby učitelské po zkoušce učitelské způsobilosti. Mimo to zavádí se ve formě desáté trienálky přídavek 200 K pro osoby, které se nestaly správci škol. Na školách měšťanských návrh zavádí analogicky 8 trienálek po 200 K a 2 kvinkvenálky po 400 K. Tím zvyšuje se nejvyšší dosažitelné služné pro učitele škol obecných z 2800 na 3400 K, pro učitele škol měšťanských z 3500 na 4400 K.

Zavedením aktivních přídavků také pro obce s méně než 8000 obyvateli vychází se vstříc spravedlivému požadavku velké většiny venkovského učitelstva. Návrh roztřiďuje obce pro vyměřování aktivních přídavků do pěti místních tříd. V V. třídě (do 1000 obyv.) zavádí v prvním desítiletí od zkoušky způsobilosti aktivní přídavek 180 K, ve druhém desítiletí 240, ve třetím a dalším 240 K, ve IV. třídě (do 15.000 obyv.) 270, 360 a 450 K, ve III. tř. (do 50.000 obyv.) 350, 480 a 600 K, ve II. tř. (nad 50.000 obyv.) 420, 550 a 700 K a v I. tř. (v Praze) 500, 650 a 800 K, na měšťanských školách činí přídavek tento ve třetím služebním období dle místních tříd 350, 520, 690, 830 a 950 K.

Jinou výhodou návrhu je započítávání části aktivního přídavku a to na obecných školách do 10 let 240, do 20 let 320, přes 20 let 400 K, na měšťanských 320, 400 a 480 K do pense, kterážto výhoda platí však jen pro učitele, nikoli také, jak by bylo spravedlivo, pro pozůstalé. Další výhodou je započítávání služební doby ztrávené před zkouškou způsobilosti do pense. Tím celková, do pense vpočitatelná služební doba snižuje se z dosavadních 42—43 let na 40 let. Služební doba snižuje se ze 40 na 35 let, ale jenom u věku 60 let jako u katechetů. Z drobnějších výhod uvésti třeba ještě zvýšení funkčního přídavku učitelů spojených škol obecných s měšťanskými více než o 6 definitivních třídách na 700 K. Zatímním učitelům měšť. škol bez odborné zkoušky přiznává návrh přídavek 200 K, def. učitelům ob. škol s odbornou zkouškou, ustanoveným zatímně na školách měšťanských, v prvních 6 letech 600 K, pak 400 K do pense vpočitatelných. Příbytečné říd. učitelů v V.—II. tř. zvyšuje se o 100—150 K, ředitelův o 150—290 K. Pozůstalým po katechetech přiznává se pohřební kvartál.

Návrh zemského výboru má však povážlivé stinné stránky. Snižuje základní služné učitelstva obecných škol ze 1600 K na 1400 K a staví tak učitelstvo základním platem do kategorie státních sluhů. Snižuje dále prvních šest trienálek na školách měšťanských. Snižuje také aktivní pří-

dávky na obecných školách ve II. tř. v prvním desítiletí služby o 60, v I. tř. v téže době o 140, na měšť. školách v II. tř. o 50, v I. o 150 K. Pensijní příspěvek učitelstva do pense, který činil dosud v prvním roce 10 a v dalších 3 procenta, zvyšuje na 20 a 4 procenta. Nehumánně nevpočítává do pense pro pozůstálé nic z aktivních přídavků a neupravuje nynější nedostatečné výslužné. Učitelkám přiznává sice rovný plat s učiteli, neruší však jejich celibát a odpírá jim na dále nejpřirozenější lidské právo na mateřství.

Pravou bouři odporu vyvolává návrh zemského výboru tím, že převádí na obce IV. třídy třetinu, na obce II. a III. tř. celou polovinu aktivních přídavků. A má k tomu tyto zajímavé motivy: »Budou-li nyní školní obce nuceny aspoň částečně přispívati na platy učitelské, budou samy nuceny vykonávati střízlivější kritiku požadavků učitelstva a tím v zájmu spravedlnosti bude učiněn konec zdání, jako by veškeří činitelé veřejní oprávněnost požadavků těch ve všech směrech uznávali, jediný zemský výbor však se stavěl požadavkům učitelstva na odpor.« Kdo zná poměry velké většiny našich obcí, zvláště menších, kde je namnoze tak živelný odpor ke každému zvýšení věcného nákladu na školství, kde se odpírá svolení k rozšíření školy o jedinou pobočku, kde veškeré úsilí školních úřadů o to, aby nedostatečné školní budovy byly nahrazovány novými a účelnějšími, je namnoze marné, nemůže neviděti v citované větě »Motivů zemsk. výboru« jistou dávku zlomyslnosti. Neboť, co je tendencí zemského výboru, kterou z citátu vyciťujeme? Nic jiného než snaha sesílit odpor obcí ke zvyšování nynějších věcných nákladů na školství, odporem k zaváděným obecním příspěvkům na náklad osobní. Návrh zemsk. výboru na částečné převedení nákladu na aktivní přídavky na bedra obcí stal by se silnou brzdou vnějšího i vnitřního rozvoje národního školství a proto zvedá se proti němu silný odpor i mezi členy školské komise.

Návrh zem. výboru vyznačuje se ve mnohém směru nejasnou a nepřesnou stylisací, svědčící o tom, že autor jeho není školským odborníkem. To je novým dokladem pro požadavek, aby do úřadů školských byli povoláváni odborní a praktičtí znalci školství a ne všude privilegovaní právníci.

Náklad spojený s úpravou dle návrhu zemského výboru vypočítává se na 15 milionů korun. Rozdělíme číslo toto okrouhlým počtem asi 20 tisíc osob učitelských v Čechách, dostaneme 750 K průměrného přídavku ročního na jednotlivou učitelskou osobu. Uvážíme-li, že celá sta učitelských osob v určité době služební by nejen nic nezískala, ale namnoze i značně ztrácela, musíme přijíti k závěru, že výpočty zemského výboru jsou nepřesné, nespolehlivé, nechceme-li již se přikloniti k projevovanému přesvědčení učitelských kruhů, že jsou fingovány na oklamání širší veřejnosti.

České strany politické zastoupené na zemském sněmu přijaly a podaly 27. září za svůj návrh na úpravu vypracovaný ústřední radou učitelskou. Návrh je pracován přesně dle platů státních úředníků XI.—VIII. hodnostní třídy. Stanoví pro zatímní učitele se zkouškou dospělosti 1200 K remunerace, učitele se zkouškou způsobilosti zařazuje do XI., po 6. roce od této zkoušky do X., po 14. roce do IX. třídy, učitele měšť. škol do 6. roku od

zkoušky způsobilosti pro školy obecné do X., po 6. roce do IX. a po 16. roce do VIII. tř. dietní s příslušnými stupnicemi služného. Je to návrh průhledný, jasný, jednoduchý a doporučuje se těmito vlastnostmi školské komisi za podklad jednání daleko lépe, než návrh zemského výboru.

LITERATURA.

Krásná:

Jiří Mahen: Mefistofeles. (Slunečnice, knihovna »Noviny«, ročník druhý, svazek druhý. Nákladem Grosmana a Svobody v Praze.) — Jiří Mahen: Dvě povídky. (Knihovna Přehledu revuí, svazek 14.—15. Pořádá a vydává Přemysl Plaček v Praze.) — Josef J. Svátek: Hagar našich dnů. (Nakladatel Jos. R. Vilímek v Praze.) — Ivan Duchoň: Na horké půdě. (Nákladem literárního fondu spolku přátel vědy a literatury české v Plzni.) — Karel Půlpán: Černé obrázky. (Nákladem knihtiskárny nár.-sociálního dělnictva v Praze.) — Zdeněk V. Müller: Akáty. (Nákladem spisovatelovým V komisi J. F. Pavelce, knihkupce v Strakonicích.)

Faustovský problém, o nějž se pokusil Jiří Mahen v dramatické legendě Mefistofeles, vyvrcholí ve vítězství člověka nad ďáblem, když za východu slunce stoje u hřbitovních vrat dospívá k poznání: »Naše láska musí být vždy prostě lidská, má-li přemoci svět... Život je nejvzácnější ze všech divů. Máme-li mu však rozumět, nesmíme do něho s velikými slovy dvou legend. Bůh i ďábel sídlí v našem srdci: Nebojme se! A nezoufejme!« Duši jeho naplňuje první krásné sebevědomí úžasem, pochopením, roztoužením a silou, celý svět za vodopádů světla řítících se s nebe odráží se mu ve zracích a slunce tvoří gloriolu kolem hlavy jeho, jenž jest krásný jako anděl a ubohý jako žebrák: scéna prý obyčejná, která se však popsat nedá. Takových nevypsatelných scén jest v básni plno, a přece na ně básník vynaložil velké úsilí, v němž démonická fantastičnost, připomínající groteskní fantomy Przybyszewského, zápolí s pessimistickou skepsí, s rozumem a rozmachem zdeptané vůle, aby člověk zoufající nad životem a upínající se jediné k lásce, dospěl k vědomí vlastní síly, nezávislé na nikom a na ničem. Velkého úkolu odvážil se Jiří Mahen. Šlo umělecky o to, aby ze chvil a výjevů nejtajuplnějších a nejmlhavějších probleskoval paprsek skutečného života, aby ponurost záhady zjasnila se v lidskou pravdu, asi tak, jako když po úděsné noci mezi hroby temnými oblaky zachvěje první vzruch vzcházejícího dne. Jak však jest úkol velký, tak jest nesnadný, a nesnáz ta projevuje se především formálným nepoměrem básně, v níž dlouhé reflexe, takřka vědecky střízlivé, jak je známe také z »Kamarádů svobody«, nebo deklamace musí nahraditi zřejmé stopy vnitřního, duševního procesu, a epická intermezza přejímají roli dramatického nervu. Proto konečné vítězství člověka jeví se unáhleným, vnitřně málo zdůvodněným, poměr člověka k Mefistofelovi i Mefistofela k bohu trpí nejasností, při níž melancholický stesk přechází v ďábelský cynismus a propast mezi smrtelnou

skleslostí člověka a procitnutím jeho síly není náležitě překlenuta. Ale básníkova odvaha svědčí o snaze, dáti projev vlastnímu individuálnímu zápasu, s kterým se chce prodrati k světlu.

Proti této dramatické legendě povídka D a e m o n i, jejíž koncepce snadno mohla spadati mezi chvíle, kdy vznikala nejedna scéna básníkova »Mefistofela«, obmezuje se na případ pathologický. Její Petr Klaudius se svou vírou, že člověk nikdy není na světě sám, »že tu je za námi, nám v zádech někdo, kdo nás pozoruje, kdo s námi mluví nejtišší řečí pod sluncem, přítel či bratr, spolubojovník či vrah«, jest šílenec, jehož otec zemřel sebevraždou, jehož matka nikdy nemilovala pro jeho podivínství, ztřeštěnost a zádumčivost; svou milenku v záchvatu šílenství zabije, má záhadnou vzpomínku na příšerné erotické intermezzo ze Singapore, při jehož vypravování vyrazí ze sebe skřek, že není ani ženou ani mužem, má jen jednu touhu, aby kteréhokoliv boha uviděl před svými zraky a pak se zabil; šílená fantasie vykouzlí mu uskutečnění této touhy v kostele, za dnů křesťanského smutku, kdy plátno, přikrývající hlavní oltář, se zavlní, protrhne a on před svými zraky vidí Afroditu, nahou a čistou; vypálí ránu přímo do jejích prsou a sobě do spánku. Psychiatrický experiment, který napíná i rozčiluje a hledí buditi soucit. Ten však opravdověji proniká tam, kde básník z oblasti hypertrofické obrazotvornosti sestupuje na půdu holé skutečnosti, jako v historii o ubohém písaři Andrýskovi v povídce O p á j e j m e s e, který ve svých čtyřiapadesáti letech ujede s několika stovkami záložny, aby si zpříjemnil život plný bídy a ústrků; pozná však, kdekoli se octne, nejvíce v zapadlých krčmách, že je vyhaslý a jiným k posměchu: po několika dnech se vrátí a ve svém pokoji se oběsí. V tom, jak se nenápadně analysuje duševní stav ubohého člověka, projevuje se i tuto Mahenova schopnost čísti na dně lidského nitra; není k tomu vždy třeba nadsmyslného aparátu.

S tajuplným pathosem biblickým J o s e f J. S v á t e k zahajuje svou »romantickou novellu« H a g a r n a š i c h d n ů. Cituje s přesným udáním místa a paragrafů místo z první knihy Mojžíšovy: »Našel ji pak Anděl Hospodinův u studnice vody na poušti. A řekl: Ágar, děvko Sarai, odkud jdeš a kam se béreš? I řekla: Od tváří Sarai, paní své, já utíkám.« Uvádí kapitoly z Genesis, vypravující, jak propuštěná Hagar dlouho bloudila, až stanula v poušti Bessabé, kde její pachole s ní sténalo žízní tak, že jeho výkřiky uváděly ji v zoufalství, až Hospodin seslal anděla svého na zemi... A připojuje autor vzpomínku osobní: kdysi zabloudil daleko do pouští, a tu uzřel u studnice, nad níž klonilo se několik palem, klečeti krásnou ženu v černém hávu, naklánějící se nad nehybným tělem dítěte; i vzpomněl si v té mrtvé poušti na onu divnou ženu, která měla tolik půvabů, že mohla býti šťastna, a přece mnoho vytrpěla; »jako Hagar, opuštěná, vysílená, uštvaná, kdysi hvězda velkého světa, zapadla a jen v několika přátelských dušich zanechala světlou stopu.« A celá tato captatio benevolentiae, chtějící vsugerovati zájem o utrpení ženy, již přezdívali Hagar, jest jen pro to, abychom rozvleklým vypravováním zvěděli, jak Míla, která má již svou »minulost«, o níž se nedovídáme nic podstatného, podala ruku doktoru Řehořovi, jehož bývalý poměr k choti sestárlého profesora lékaře má její »minulost« vyvážiti, a v manželství tom nedožila se štěstí. Vzá-

jemné přátelství obou přešlo sice v opravdovou lásku, ta však u Řeho
brzy ustoupí smyslné žádostivosti po vnadách paní Záhorové, kterých n
štědře nabízí; nedovede se opanovati ani ve chvíli, kdy Míla sklání se n
ložem umírajícího děcka: Míla hledajíc ho přistihne jej v jeho poko
v němž paní Téza zasypává uplakanou jeho tvář vášnivými polibky; b
lestí nad tím zklamaná Míla skončí život ve vlnách fontány. Herma
Conradi, kdysi z nejslibnějších talentů německé moderny, ve svých »Br
talitäten« vylíčil scénu, v níž umírající matka přistihne syna v náručí n
věstky v sousedním pokoji; scénu neobsáhlou, ale sytě zachycující r
lidské bestiálnosti, třeba že v ní šlo více o projev zvířecké smyslnosti sá
než o dokument sociálně pathologický: bylo by stačilo, kdyby Jos.
Svátek byl novelu svou soustředil k analogickému rozhodnému okamžik
a skorem tři čtvrtiny knihy nevěnoval věcem a podrobnostem, které úč
vlastního jádra novelly jen mohou a musí seslabiti. Musíme jeho d
lidi provázeti na nočních procházkách Prahou, které jsou celkem jen k tom
aby daly spisovateli podnět k líčení krás města, v němž nepostřehne jed
ného rysu nového; musíme se dáti zasvětiti do familiérních poměrů, j
nemají rázovitosti; musíme s nimi šlaviti hlučné veselí svateb
na zámku Míliných příbuzných se zástupem družiček a mládenců, s v
branými toiletami, s deputací a hudbou hasičů či vysloužilců, a zařizova
byt ve starém paláci pod Hradčany s krásnou zahradou a krásným v
hledem. Dvě, tři strany na to stačily, zejména když duševní život mu
i ženy celkem zůstává na povrchu; vášeň Řehořova jest zcela banálníl
rázu, potácejíc se mezi nudou dlouhé chvíle v klidné domácnosti a obča
ným roztoužením po »pružném« těle paní Záhorové, a Míla svůj úč
s Dobnerem, který byl příčinou její »minulosti«, vyrovná při jedno
jouru tím způsobem, že mu rozčileně vytkne před společností jeho blase
vanost ke krásám Prahy, a chválou chauvinismu, jenž má býti povinnos
i ctí každého Čecha, »aby se zbavil onoho obojživelnického býlí, jež d
vede z naší půdy a krve stejně bezohledně týti, jako ji po případě i zap
rati«; tak z čista jasna toto horování v ní propukne, že se zdá býti zřejm
vypočteno na aplaus, tak jest mimo vši posavadní souvislost s její p
vahou. Ze všeho jest patrno, že spisovatel předmětu svého nepromysl
Okouzlilo jej jenom ono přirovnání ženy s biblickou Hagar, ale tertiu
comparationis umělecky neproniká. Několik dojemných chvil rodinnéh
štěstí, jež svědčí o spisovatelově vřelosti, k tomu nestačí, a bolest Míli
daleko má do oné bolesti, kterou zmírala Hagar v nesmírné samotě v
prahlé pouště se svým dítětem. Autor chtěl asi vykonati akt piety k n
komu, jenž mu byl zvláště drahým, zůstalo však při pouhé dobré vů
Velmi málo jí však vynaložil na stránku formální; jeho styl nejen že je
bezbarvý, ale nedovede se obejíti ani bez velmi hrubých poklesků pro
jazykové správnosti. Označení »romantická novella« není odůvodně
ničím; tak důležitými terminy nesmíme plýtvat.

Naše poesie sociální, jak se projevuje v románě i lyrice, má dnes
sebe mnoho akademického, programového. Nemá tím býti nic řečeno pro
poesii samé; sociální život a útvary vždycky ještě skýtají a budou skýta
podstatných motivů s dostatek. Ale není v ní Bezručovské elementárnost
bezprostřednosti, prudké, nehledané výbušnosti, proto v ní jest málo př

vědčivé síly; a o tu přece běží nejvíce, má-li tendence splniti svůj úkol. Probíráme-li se slokami Ivana Duchoně, které vznikly Na horké půdě českého západu, jistě uvěříme v oprávněnost jeho stesků, jimiž žaluje na bezpráví a příkoří, kterými trpí pracující český člověk, závislý na bohatém a necitelném cizinci, věříme všemu, co úhrnně rekapituluje ve »Verších závěrečních«, dodávaje porobenému lidu odvahy, »jak už nutno setřást jařma tíhu kletou, — roztít bičů tvrdé uzle, — na Dunaji jež se kletou« —, a vyzývaje k vytrvalosti: »jak nutno o píď ani — neustoupit z rodné hroudy«. Ale celkem máme dojem, že jsme to a podobné četli už kolikrát, a nenajdeme nového rysu, ani ideového, ani formálního; leda ten, že básník má odvahu činiti vlastním lidem výčitky pro netečnost a alkoholismus: »temná krčmo ... kouř tvůj čpavý kolik v sobě taji zrady ... tys ten had a tys ten upír, — jed co tajně vtřebá do žil, — tys ta šelma krvelačná, — jejíž rány nejvíc bolí«. Avšak celkem i v této knize sociální lyriky jest více střízlivé pečlivosti a uhlazenosti než strhujícího výkřiku, který dovede podmanit; je v ní málo síly při vší sympatii. Z opravdového sociálního cítění vznikly také některé Černé obrázky, jež nakreslil Karel Půlpán. U něho však je zřejma snaha působiti více literární hodnotou než pouhým faktem, místo něhož nejednou nastupuje příběh jistě smýšlený, jako v »Hrůze«, Nocturnu«, »Třech povídkách«. Jeho soucit není konvenční, nýbrž spojuje se se snahou pochopiti čin, příčící se řádu věcí, a zejména hledí zpřítomniti duševní stav lidí, již z něho vybočili nebo vybočiti museli (»Útěk«, »Nábřeží«). Tím vlastní tendence ustupuje nenápadně do pozadí a zájem připíná se k momentu psychologickému.

Akáty, kniha lyriky Zdeňka V. Müllera, jsou sladké, něžné verše roztouženého, snivého a milujícího mládí, lehké a obratné formy. Hrstka prostého, skromného kvítí. —*ejč*—

Poučná.

J. E. Purkyně: Útržky ze zápisníku zemřelého přírodopisce. — Ladislav Kunte: Církev a škola. — F. Mareš: Mravnost a kultura k otázce vivisekce. — Jos. Novotný: Hygiena plic ve stavu zdravém i chorobném. — Dětská práce v Rakousku. (Publikace c. k. úřadu pro statistiku práce.) — Sören Kierkegaard: Okamžik.

J. E. Purkyně: Útržky ze zápisníku zemřelého přírodopisce. V Praze, vydal J. Otto (Světové knihovny sv. 789—790).

Znalost starších fází české filosofie je u nás dosud velmi kusá již z toho důvodu, že mnohé a mnohé práce sem hledící jsou dosud nepřístupny a nevydány; nemáme proto ani jasného obrazu o jednotlivých českých myslitelích, ani přesného přehledu o celém vývoji a rázu české filosofie od doby obrození. Vítáme proto s tím větší radostí překlad malého, ale obsažného i hlubokého spisku nezapomenutelného našeho Purkyně, jenž po všecku dobu své akademické činnosti měl živý zájem pro problémy filo-

sofické. K nepatrnému a dnes dávno zapadlému spisu Planetogenesis lip
ského antikváře Ernsta napsal (německy) Purkyně a anonymně vydal d
datek, jejž tu poprvé přeložil do češtiny O t. J o h n a úvodem i poznán
kami opatřil Dr. E m. R á d l, který svou dobou psal o filosofii Purkyňov
(v »České Mysli« I. a ve »Věstníku Král. české společnosti nauk« 1900
Spisek nezapře, že jej psal horlivý »naturfilosof« a pantheista, a temný
svým obsahem i slohem (srv. na příklad kapitolu o atmosférickém smysl
duše zemní, str. 82 sl.) činí na průměrného čtenáře požadavky přílišn
nicméně pro poznání bohaté individuality autorovy, třebas neukonče
skýtá mnoho nových a cenných detailů. Zajímavo, že právě nejmoderněj
z moderních filosofů francouzských, Bergson, obnovil a obhájil někte
these Purkyňovy filosofie, jež tak po letech dostává se na světové foru
Docent Rádl napsal k překladu pěkný úvod, v němž čteme také tuto -
patrně osobnostní — větu: (Purkyně) »slyšel sice rád uznání, ale nedove
si je vynutiti; ve filosofii pak prosté pronesení mínění platí ještě dalel
méně než ve vědě.« Kd.

Ladislav Kunte: C í r k e v a š k o l a. V Praze 1910, nákladem Voh
Myšlenky.

Autor, jenž, jak známo, byl dříve katolickým knězem, stručně a jas
demonstruje tu pravdu, dnes, bohužel, již všední, že mezi církví a školo
knězem a učitelem, chtějí-li oba plniti své poslání, musí nezbytně dojiti
konfliktům a sporům, jimž lze se vyhnouti jen tehdy, zapře-li jedna stra
sama sebe. Škola učí myslit, kostel slepě věřit — a proto musí mezi oběn
býti stálá vojna, neboť církev, t. j. kněžstvo, nepřestane ve vlastním své
hmotném i životném zájmu usilovat o to, aby ovládlo znovu školu, n
kterou kdysi jediné rozhodovalo a na niž proto pohlíží stále jako na k
řist neprávem urvanou. Odtud resultuje pro autora a ovšem i všecky p
krokové lidi vůbec p o l i t i c k á povinnost, aby stáli na straně školy v r
hodujícím tomto boji, jehož koncem může býti jen zničení jedné ze z
pasících stran. Bohužel, že naše politické strany, jak dobře připomí
Kunte (str. 48), tuto úlohu zanedbávaly nebo podceňovaly a podceň
dosud. Právě poslední volby, kdy zájmům strannickým obětován nejle
obrance svobody české školy, jsou novým a smutným dokladem, jak pra
divý jest stesk Kunteův. Kdo by se byl nadál, že se tak brzo vyplní slov,
jež napsal Kunte o něco níže r. 1910 jako mínění politických odpůrc
»Masaryk-Drtina jsou sice výborní lidé, vzdělaní, schopní, ale nejs
našimi stranníky. Škoda! M u s í m e j e p o r a z i t.« Prvého zachrán
jen dělnictvo, u druhého asi socialisté neučinili výjimku. *H.*

F. Mareš: M r a v n o s t a k u l t u r a k o t á z c e v i v i s e k c.
V Praze, vydal J. Otto 1910 (Lidových rozprav lékařských č. 92.).

Byl-li kdo oprávněn vysloviti otevřeně a jasně své mínění o d b o r
v otázce vivisekce, jež časem i u nás zavdává příčinu k výtkám přehr
ným a akcím nepromyšleným, byl to professor fysiologie naší medicins
fakulty, muž, jenž s opravdovým rozhledem po své disciplině spojuje h
bokou erudici filosofickou, jako nikdo z jeho kolegů. Mareš tu doce
klidně, vážně a důstojně odmítá všecky povrchní útoky na vivisekci, uk
zuje, proč je pro potřeby lékařství, veřejného zdravotnictví i hospodá
ství nutno znáti výkonnost živého těla, vykládá, že vivisekce dávno

u nás omezena jen na vážné výzkumy a nejnutnější potřeby vyučovací; že líčení jejich hrůz dávno již jsou vybájena a vymyšlena, neboť vivisekce se zdokonalila vědou a ztratila ostří; dobře namítá dále, že se tu k odpůrcům této methody připojují i lékaři »přírodní«, předstírajíce lásku ke zvířatům, ale ve skutečnosti bojujíce tak proti lékařům vědecky vzdělaným. Tak konec konců otázka přestává být vědeckou a stává se m r a v n í, neboť odpůrcové vivisekce nebojují vědeckými důvody, nýbrž mluví z nich citové a mravní rozhořčení, jež je proto svádí k překrucování a upřilišování. Mareš sám od let prakticky omezil vivisekci na nejnutnější míru a nejnižší obratlovce, ale odstraniti ji docela odpírá naprosto již proto, že kdo chce v daném případě získati si rychlé a určité zkušenosti v tom, jak pomoci člověku, musí si tuto zkušenost opatřiti dřív na zvířeti, nechce-li těžce se jinak prohřešiti na člověku.

Všecky tyto důvody a výklady znějí docela přesvědčivě a srozumitelně i obyčejnému člověku, což však nelze říci o závěru spisu, kde Mareš rozvádí myšlenku, že obavy z vivisekce souvisí patrně s budhisticko-křesťanskou morálkou humanity, nehodící se pro evropský lid a evropské poměry, jež jsou poměry nikoli života požívavého a trýzněného, nýbrž naopak života tvořivého. Tato kapitola by potřebovala rozhodně prohloubení a jasnější formulace, neboť takto sotva bude asi působiti na neodborné čtenáře, jichž je přece většina. *P.*

Jos. Novotný: H y g i e n a p l i c v e s t a v u z d r a v é m i c h o r o b n é m. 1910, vydal J. Otto. (Lidových rozprav lékařských čís. 91.)

Dobrý a srozumitelný výklad pro lid o funkcích i chorobách orgánu, pro zdraví člověka rozhodně nejdůležitějšího. Základem je německý spisek prof. dra rytíře ze Schröttrů, jenž od let bojuje u nás energicky proti tuberkulose, decimující veškero lidstvo. Autor dobře upozorňuje zvlášť na hygienické poměry a požadavky bytu, na význam oddechu po práci i pohybu na čerstvém vzduchu, na zhoubné zárodky chorob plicních vězící v prachu, všude, kde možno, doprovázeje svá slova instruktivními obrázky. Některé detaily překvapí čtenáře: tak prach u jirchářů vyvozovaný pokládá se za ne-li prospěšný, tedy aspoň neškodný: tak řeč. »přepracování« duševní prý resultuje zpravidla jen z příliš dlouhého pobytu ve špatném vzduchu a ustavičného sedění; tak tělocvik nemá se dle autora vůbec provozovati bez dohledu lékařova neb zkušeného odborníka atd. Že spisovatel vyslovuje se i proti šněrovačkám, je pochopitelno, ale zůstane patrně bez praktických účinků jako sta hlasů jiných. Celkem spisek sám propagačnímu úkolu vyhoví jistě dobře. *P.*

Dětská práce v Rakousku. (Publikace c. k. úřadu pro statistiku práce.)

Úřad pro statistiku práce u ministerstva obchodu jest jedním z nejplodnějších odborů správních, pokud jde o vydávání publikací. Mimo časopis Soziale Rundschau a každoroční publikace vydává ještě příležitostně výsledky různých šetření, konaných zpravidla na podnět pracovní rady. Kritika publikací úřadů pro statistiku práce jest řídká. Se strany českého dělnictva bylo již vícekráte žádáno, aby revue Soziale Rundschau se vydávala také česky. Dosud marně. Každoroční publikace, jako na př. Statistika kolektivních smluv, vykazují nedostatky, o nichž se zmíníme příležitostně. Také »Šetření o dětské práci v Rakousku« není

publikace bezvadná, přes svou důkladnost a obšírnost. Zatím vyšel I. díl obsahující tabulky přehledné, cifry, kterým schází slovní doprovod. Ten má obsahovati díl II. Možná, že oba díly poskytnou obraz úplnější a správnější, že ze slovního doprovodu bude možno leccos doplnit, co z holých cifer nelze vyčíst. Výsledky šetření byly zpracovány na základě dotazníků vyplněných učiteli obecných a pokračovacích škol a kursů. Data vztahují se na školní rok 1907/8, co do teritoria stejnoměrně na různé oblasti dětské práce v Rakousku a zjišťují různé poměry celkem u 148.368 školních dítek ve stáří do 14 roků.

Poměry zjištěné u zmíněného počtu dětí nesmějí se však přes to aplikovat na poměry celkové. Úřad pro statistiku práce konal totiž šetření hlavně v okresích a obvodech zamořených dětskou prací. Ve školním roce 1907/08 navštěvovalo školu obecnou v Rakousku celkem 418.391 dětí. Šetření vztahuje se tedy asi na $^1/_3$ všech dětí obecnou školu navštěvovavších. Co do uspořádání jest hlavní vada statistiky v tom, že nečiní zásadní rozdíl mezi dětskou prací konanou u cizích podnikatelů. O dětské práci u rodičů mohou být mínění rozdílná; nedá se podceňovati výchovná práce dětí a nedá se rovněž paušálně každá dětská práce konaná u rodičů schvalovati. Ale rozhodně nemůže jít k duchu práce těm dětem, které pronajímají svoje síly podnikatelům. O tom jest vlastně v zákonodárství částečně již jasno (§§ 94. odst. I. a 966. odst. I. živnostenského řádu). Tabulka VII. publikace podává sice jakýs takýs přehled o tom, kolik dětí tedy 79·9% a mimo to jak u rodičů, tak u cizích 11.100 čili 7·5%. Avšak těmito ciframi nemohou být všecky rozdíly dětské práce z toho plynoucí vyčerpány. Provádějí-li tabulky I.—XI. detailní rozbory, jak jest práce intensivní podle věku, původu (manželského či nemanželského), odvětví pracovního atd., nemělo být zapomenuto na kriterion nade vše důležité práce doma a v cizím podniku. Tím se cena šetření valně oslabuje. *s.*

Sören Kierkegaard: O k a m ž i k. Přeložila Milada Krausová. (Otázky a Názory. Nakladatel Jan Laichter.)

»Pravé neštěstí tohoto světa jest, že se z každého náboženství poznenáhlu udělá také řemeslo a výživa, a že pak již, jaký jest člověk obyčejně u mnohých řemeslnické a výdělkářské ohledy zastíní duševní. Kdo čteš, rozuměj. Kdyby bylo zůstalo křesťanské náboženství vždycky ve způsobu prvních časů svých, kdežto kněží nebyli ještě naskrze zvláštním stavem, nýbrž jen to, co jejich jméno »presbyter« (starší) skutečně znamenalo, to jest mužové v celé obci vážení a pro zkušenost a váženost svou od své obce za kněze vyvolení, kteří však se neživili ze svého kněžství, nýbrž své vlastní živobytí odjinud a již dříve měli a kněžský úřad a církevní důstojnost jenom vedle svého jiného světského povolání zdarma (jak říkáme pro čest) zastávali, asi tak na př. jako jsou jiné hodnosti obecní: kdyby byly, pravím, věci zůstaly asi v podobném pořádku, bylo by zůstalo také křesťanství upřímnější, čistější a podobnější pravému svému účelu.« Tak napsal Havlíček před více než šedesáti lety v svých Kutnohorských Epištolách. Uvádím zúmyslně tento výrok, poněvadž při četbě »Okamžiku« Kierkegaardova a při vzpomínce na úkol a význam, jež v Dánsku měly Kierkegaardovy články, psané r. 1855, tedy o několik let později než Havlíčkovy Epištoly, mimovolně se dosta

vila myšlenka na Havlíčkovu knihu a na význam jeho Epištol u nás. V nich Havlíček útočí na hierarchii katolickou, připomínaje, že všechno to, co napsáno proti hierarchii katolické, platí také v stejné míře proti hierarchii protestantské. V Kierkegaardových epištolách obráceně máme útok na hierarchii protestantskou a ovšem čteme-li, jsme si vědomi, že všechno to, co napsal Kierkegaard o hierarchii katolické, platí také stejnou měrou proti hierarchii protestantské. A zajímavo je, jak v přemnohých myšlenkách Havlíček s Kierkegaardem jsou si příbuzni! Jako Havlíček vidí zlo a neštěstí v zřemeslnění kněžství, stejně i Kierkegaard, jenž mluví o živnosti kněžské, o kněžích úřednících, kteří mají peněžní zájem na tom, aby se lidé nazývali křesťany — čím větší stádo ovcí, tím lépe — kteří se živí tím, že pode jménem křesťanství cpou lidem něco, co jim lichotí a co je prý pravým opakem křesťanství Nového Zákona. A jako Havlíček ukazuje, jak nepřátelé pravdy a osvěty přijali jen zdánlivě křesťanství, jak chytře jméno mu ponechavše a farisejsky vydávajíce se za pravé přátele a ctitele Krista, ve skutečnosti jsou vlastně jeho největšími protivníky a jak za našich dnů Kristus stejně byl by od nich odsouzen jako za časů Pontia Piláta, podobně Kierkegaard ukazuje, že oficielní křesťanství lstivě odstranilo a zabilo pravé křesťanství a že by bylo potřebí pouze jedné věci, totiž, aby Kristus opět přišel a tu že všechny ty milliony dnešních křesťanů by buď práskly do bot, anebo že jako jeden muž by se vrhly na Krista, aby ho zabily. Zde možno si vzpomenout i na velkonkvisitora Dostojevského.

Kierkegaard ve svém Okamžiku je radikálnější než Havlíček. Havlíček ještě soudí, že jest jen prospěch řádného kněžstva, aby se čistota učení křesťanského od světských a zištných přívěsků zachránila, že to, co napsal o špatných kněžích, neplatí o dobrých kněžích — Kierkegaardovi však ani jediný kněz není poctivým člověkem a Kristovo »Varujte se těch, kteří chodí v dlouhém rouše«, znamená mu »především varuj se kněží!« K pojmu býti křesťanem náleží prý trpět pro učení. »A věř mi, jako se jmenuji Sören Kierkegaard, neřekne to žádný úředník kněz, což je přirozeno, neboť by to pro něho znamenalo zabít se.«

Celá kniha Kierkegaardova je variací na jednu a tutéž základní myšlenku, že dnešní křesťanství kněží i nás všech ostatních, kteří se zoveme křesťany, není křesťanstvím. Kierkegaard vymýšlí nové a nové důkazy, aby nám názorně osvětlil tuto svou pravdu. Od pokolení do pokolení je dle něho křesťanstvo společností nekřesťanů, křesťan dle Kierkegaarda je vzácnější než genius, býti křesťanem je prý něco tak ideálního, »že místo žvastu o křesťanství a jeho 1800leté historii, o tom, že křesťanství je zdokonalitelné, mohla by se dobře položiti věta: křesťanství vlastně nepřišlo na svět, zůstalo při vzoru (Kristovi) a nanejvýš při apoštolech, neboť ti je hlásali už tak silně vzhledem k rozšíření, že zde už počínají nesrovnalosti.« Jsouť dle Kierkegaarda lidé náboženský v bídném stavu, náboženský život je nemocný a vymřelý, křesťanství, ochraňované státem, není křesťanstvím. Jako později Tolstoj i on ukazuje, že kdo je služebníkem státu, nemůže být služebníkem křesťanství. Podstatným živlem náboženství dle Kierkegaarda je vášnivost, na vášnivosti spočívá dle něho náboženství. Naproti tomu žijí prý tisíce, které si vezmou kousek toho

náboženství, zředí je a zkomolí a pak nevášnivě (nenábožensky, indiferentně) mají to jisté náboženství, t. j. jsou pojištěni proti obvinění, že by neměli náboženství.

Kierkegaard na několika místech definuje křesťanství Nového zákona, ale jednostranně a mylně vidí podstatu učení Kristova jen a jen v utrpení. Stát se křesťanem znamená mu stát se nešťastným, znamená mu ukřižování těla, nenávist k sobě, pláč a kvílení, co svět se bude radovati. Tedy askesi. Také podobně jako Tolstoj vidí přednost v panictví, dovolává se pro stav panický evangelia, a tvrdí, že kněží ve smyslu křesťanství vlastně by měli použiti všeho, aby zdrželi lidi od manželství, neboť křesťansky, t. j. ve smyslu evangelia se Bohu nezalíbíme, plodíme-li děti. Ale i to je nesprávné, neboť Kristus všude projevoval lásku k dětem — a pak což svatba v Káni galilejské?

Přes tu jistou jednostrannost kniha Kierkegaardova je knihou poctivého, nezlomného, nekompromisního člověka. V dnešní požívačnosti a bezbarvosti je v ní povzbuzující duch síly a touhy po pravdě. A vzpomněl-li jsem na Havlíčka, který kdysi byl v jistém smyslu našim Kierkegaardem, mohu vzpomenouti i na Masaryka a na Machara, kteří opět dnes nás neúprosně nutí, abychom se dobře podívali, jaké je to naše křesťanství a naše náboženství a abychom se z indiferentismu povznesli k opravdovějšímu životu. *D.*

PO ŽIVOTĚ NÁBOŽENSKÉM A CÍRKEVNÍM.

Meziraçové náboženství. — Sjezd evangelických Slovanů. — Klerikální školství v Rakousku.

Na světovém kongresu lidských plemen mluvilo se přirozeně také o náboženství, jakožto činiteli raçovém, odlišujícím i slučujícím. Co bylo všeobecně pověděno o náboženství, není nic nového. Zajímavý rys vnesl do debaty Sir Harry Hamilton Johnston, místopředseda Královského anthropologického institutu, který navrhoval jakési mezipleménné náboženství. Tím by podle něho mohlo být mimodenominační a prostě nedogmatické křesťanství, tedy křesťanství oproštěné od hranic jednotlivých církví a zbavené věroučné formulace. O obojím pravil Sir Harry, že jich neznal Ježíš; ani forem církví ani forem dogmat, proto prý může existovat křesťanství bez nich.

Principy křesťanství jsou uloženy authenticky v evangeliích a epištolách a dosud nebyly převýšeny ničím, jakožto pravidla života, podklad praktické ethiky.

Navrhovatel si představuje, že by toto meziraçové náboženství mohlo býti zavedeno dohodou národů, vlastně říší, a nařízením příslušných vlád. Nařízení by se ovšem týkalo pouze všeobecného ethického rámce. V tomto rámci by potom každý jednotlivec a každá skupina stejně smýšlejících

lidí měli volnost vypracovati soustavu obřadů podle individuelní potřeby a užívati jí.

Takovéto zjednodušené náboženství, které by při tom se neuzavíralo vědě, nýbrž užívalo jí a jejích výsledků, zaručuje podle názoru navrhovatelova, že vědomí bratrství mezi lidskými plemeny by vzrostlo a se utužilo.

Nevím, jaký ohlas, jakou kritiku vzbudil tento návrh. Noviny o tom nereferují, pokud jsem mohl sledovati. Navrhovatel ztrávil mnoho let v zámořských krajinách mezi různými národy a jest pokládán za autoritativního znalce kulturních a mravních poměrů a potřeb hlavních zemí a říší. A přece jeho návrh má v sobě cosi fantasticky neskutečného a politicky romantického.

Z toho, co praví o křesťanství takto zjednodušeném, jest patrno, že mu jde spíš o mravouku a mravnost než o náboženství, nebo o mravnost na podkladu náboženském. Významné jest jeho svědectví o nepřevýšené ceně křesťanských principů mravnosti. V tom jest za jedno se všemi uznanými znalci světových náboženství a liší se od povrchních kritiků zaujatých proti křesťanství a spatřujících všude jinde něco lepšího.

Pravdu má také v tom, že by taková jednotná náboženská ethika založená na principu lásky k bližnímu, rovnosti lidí a bratrství pomohla překlenouti propasti mezi raçami a vzbudila vědomí bratrství a utužila praktické projevy bratrství. Jen že obsahově, theoreticky i prakticky by zavedení takovéto ethické jednoty narazilo na překážky beze vší pochyby nepřekonatelné. Která internacionální komisse by se jednotně shodla na theoretickém, ideovém podkladu takového meziraçového náboženství? Jak by musila být složena taková komise? Z theologů, filosofů, sociologů, přírodovědců, politiků? Které raçy by v ní mohly a musily býti zastoupeny? Dnešní raçy kulturní, či všecky až po nejnižší, mravně dosud neuvědomělé, mravně neživé? A kde jest autorita, která by závazně zavedla dohodu, když by se podařila? Vždyť i mezinárodní konference mírová dosud nevyspěla nad theoretické úvahy a platonická přání a nezávazné návrhy u zeleného stolu! A smír jest přece jen malá část mezinárodní a individuelní ethiky! V ethice všeobecné jest mnoho nesnadnějších problémů. Nad to pak náboženství, jímž navrhovaná jednota má býti nebo které má nahrazovati, jest zjev ještě daleko složitější a individuelnější. Potom: i kdybychom se přenesli přes tyto začáteční obtíže a připustili, že ideová dohoda jest možná, — nezačalo by hned zase rozlišování a třídění? Navrhovatel sám připouští volnost zaváděti individuelní rituál. Rituál pak jest sice jen forma, ale nejen odpovídá obsahu, nýbrž i mnohdy zpětně účinkuje na obsah. Konečně zavedení nového zjednodušeného náboženství a společné mravouky nařízením státním jest něco tak nemoderního, že na ně může připadnouti snad jen moderní státník, politik, který jest zvyklý zaváděti reformy cestou zákonodárnou a správní. Čím se liší takový moderní státník od středověkých, na prahu novověku rozhodujících politiků a theoretiků, kteří uplatňovali zásadu cuius regio eius religio — čí území, toho i náboženství?

Cestou nařizovací lze zavésti zákon, ale i zákon musí býti napře
přijat aspoň zástupci lidu jako výraz jejich názorů, a zákon ještě ne
mravnost. Při náboženství pak jsou vnitřní obtíže ještě daleko hlub
a větší. Mravnost nenahradí náboženství. Při náboženství pak dosud j
dinou úspěšnou cestou se objevilo dobrovolné, zvolné přijetí na základ
přesvědčení. Praktický národ japonský pomýšlel již na úřední, oficiel
zavedení státního náboženství křesťanského v jeho pozměněné protestan
ské formě, totiž ne národ celý, nýbrž někteří jeho státníci, ale i ti o
toho upustili; věděli, že to není způsob, jímž se vžívá náboženství. V Ja
ponsku křesťanství, specielně protestantism jest a stává se čím dále tí
vlivnějším a patrnějším činitelem náboženským, mravním, kulturní
prostřednictvím těch, kteří se stali křesťany skrze missii neb osobní
poznáním, ale beze vší pochyby přestalo by jím býti, jakmile by se za
vádělo oficielním nařízením.

Prostřednictvím missií roste vliv křesťanských idejí a principy kře
sťanské vnikají i do raç posud nepočítaných mezi kulturní a není spor
o tom, že křesťanství touto cestou se bude šířiti dál. Ale uměle zavádě
je nelze. To vědí zrovna Angličané ze své zkušenosti v císařství Indickém
a Sir Harry jako Angličan a jako znalec kolonií by měl vědět též.

Nějaké sjednocení pak? V křesťanstvu jsou prastaré i nové proud
a snahy směřující ku sblížení, ano sjednocení církví rozdělených dávný
nebo novějším vývojem. Pokud jde o církve novějším vývojem rozl
šené, toto úsilí se daří, některé protestantské církve se spojují neb aspo
konfederují. Ale méně úspěšné neb i zcela neúspěšné jsou tyto snahy
pokud se týče církví starých, římské a řecko-katolické i se vztahem n
církev anglikánskou, která s oněmi dvěma se cítí vnitřně příbuznou apo
štolskou posloupností biskupů. Nedaří-li se tyto pokusy sjednocovací do
hodou nezávazných sjezdů na Velehradě a jinde, cestou nařizovací poda
řily by se ještě méně. Takový cíl potřebuje dlouhého zrání. Proto zů
stane návrh na meziraçové náboženství pouhým přáním.

* * *

Českomoravští evangelíci pořádali ve dnech 7. a 8. zá
v Praze dva sjezdy: angločeskou konferenci a předběžný po
radní sjezd slovanských protestantů. První aranžovala círke
reformovaná, druhý Kostnická Jednota, ústředí československých evan
gelíků různých konfessí.

Na světových sjezdech dokumentuje se vnitřní ideová jednota prote
stantismu rozděleného na řadu církví podle konfessí a řeči a národní
individualit.

Letošní konference byla třetím takovým pokusem ve větším měřítk
na české půdě. Čeští evangelíci již po desetiletí udržují živé mezinárodn
styky s protestantským světem a slouží tak nejen sobě výměnou nábo
ženských proudů a podnětů a zúrodňováni vlastní práce osvědčeným
vzory odjinud, nejen protestantismu světového, do kterého vnášejí a v
kterém uplatňují svůj národní, individuelní, český tón a ráz, nýbrž i če
skému národu jako celku. Kdo ví, čím se stalo, že český národ má n

světě pověst služebníka Říma. Na tom faktu dosud dovedly málo změnit všecky dosavadní styky s Francouzi; s jinými národy nebylo a není živějších a přímých vztahů. Musíme býti vděčni za každou pásku, která nás pojí s kulturní cizinou a šíří sympatické informace, rozptyluje předsudky a přivádí k nám vlivné cizince ochotné poznati náš národní život a učiniti sobě a zprostředkovati jiným obraz našich snah. Angličané, Američané, Francouzi přicházející na evangelické sjezdy do Čech, všímají si nejen jednostranně církevního života českých evangelíků, nýbrž zajímají se o historii, o kulturní pokrok, o školství, umění české, učí se chápat naši situaci politickou a jazykovou, stávají se živými svědky a hlasateli krásy naší Prahy, zajímavosti Tábora, Kutné Hory. Pro české evangelíky samotné jsou takovéto sjezdy informací o myšlenkových proudech v cizině, vzorem pro praktickou práci charitativní a duchovní jinde osvědčenou, povzbuzením ve všech směrech.

Sjezd slovanských evangelíků letošní byl prvním skromným pokusem v tomto směru, vlastně jen poradou, zdali by takový sjezd ve větším měřítku byl možný. I ten se vydařil nad očekávání. Kromě Rusů, mezi nimiž protestantism má číselně nejvíc přívržencův, ovšem nezorganisovaných, nesouvislých, velice různorodých, a kromě Slováků, jejichž delegace se nedostavila z příčin neočekávaně nahodilých, byly zastoupeny všechny slovanské národy, mezi nimiž jsou evangelické církve: Poláci z Těšínska, Litvané, Bulhaři, Lužičtí Srbové. Nálada byla taková, že zdar příštího slovanského evangelického sjezdu, bezpochyby v Husově roce 1915, jest zajištěn.

Myšlenka evangelického sjezdu slovanského tu a tam překvapila. Říkalo se, že evangelických Slovanů je málo. Není jich tak málo, jak se za to má. Lužičtí Srbové jsou z větší části evangeličtí, Slováků evangelických jest přes půl millionu, Poláků statisíce, na Rusi různé druhy evangelického rozkolu čítají dohromady přes deset millionů, jsou evangelíci mezi Bulhary, něco mezi Srby a Chorvaty, začátky i mezi Slovinci, jejichž osud v příčině náboženské byl podobný osudům Čechů, jenže ještě radikálnější ve vykořenění ducha Primože Trubara. Polští evangelíci v Těšínsku svou existencí mařÍ tvrzení, že katolicism jest totožný s národností polskou, právě tak jako hrstka českých evangelíků kazí radost z dovršení protireformačního díla u nás. Slováci a Rusové potřebují jen uvolnění tlaku po stránce politické, a budou mocným činitelem.

Sjezd evangelických Slovanů jest první pokus o slovanskou vzájemnost s novým obsahem, na základě principu svobody svědomí a náboženského a mravního pokroku. Mimovolně při tom vzpomínáme listu, jejž Tolstoj poslal před třemi lety novoslovanskému sjezdu v Sofii. Tolstému se zdálo, že pouhé ethnologické a jazykové slovanství nestačí, aby bylo podkladem skutečné vzájemnosti, praktického sblížení a součinnosti. Tolstoj se nedovedl nadchnout ani pro ruské slavjanofilství, ani pro novoslovanství. Tvrdil, že obojí nemá ideového obsahu takového, aby mohl být reálným sdružovacím principem. Nepamatuji se jasně, zdali proti nedostačující jazykové vzájemnosti vyslovil určitě požadavek náboženství jakožto možného základu sblížení, ale jistě je aspoň mínil. Tolstoj šel

přirozeně dál. Jemu šlo lidství přede vším jiným jakožto konečný cíl. Žádal sdružení i sblížení ne slovanské jen na podkladu ideové příbuznosti a mravního pokroku, nýbrž všenárodní, všelidské. Ale nám se zdá, že idea národnostní sama není ještě dosti zrale promyšlena a propracována. Uzráním národností jedině lze dospěti k jednotě lidstva. Proto soudíme, že požadavek Tolstého jest ve své velkoleposti a konečnosti předčasný, a následkem toho vítáme sblížení Slovanů na základě principu svobody svědomí a náboženského pokroku jakožto plodný pokus o novou praktickou a proveditelnou formulaci slovanské vzájemnosti.

Svoboda svědomí podle referátů shromážděných Slovanů jest nejširší a nejdokonaleji provedena ve státě nejmladším, v Bulharsku: tam není žádného omezení pro kolportáž, shromažďování, evangelisaci a missii. Za krátkou poměrně dobu stal se tudíž protestantism v Bulharsku vážným kulturním činitelem a Bulhaři předstihli všecky jižní Slovany. Tak účinkuje svoboda svědomí.

* * *

Jak je v Rakousku postaráno o církevní výchovu mládeže ve smyslu klerikálním, ukazuje »Oesterreichisches Klosterbuch« vydané premonstrátem Alfonsem Žákem. Podle něho jest v rukou mnichů 11 veřejných c. k. státních vyšších gymnasií, která čítají 3024 řádných žáků, 101 privatistů na státním gymnasiu v Chomútově působí 1 mnich jako ředitel, 7 jako professoři; kromě toho mají 8 soukromých gymnasií tedy v celku 18 středních škol. Studentských konviktů jest 28; učitelských ústavů mužských 5, dvě obchodní školy, tři školy průmyslové, dvě zemědělské, šest měšťanských, dvacet obecných, čtyři sirotčince, dvacet sedm útulků pro chlapce. Vlastní klášterní školy nepočítáme.

Ženské řády vydržují tři dívčí gymnasia, dvacet ústavů ku vzdělání učitelek s právem veřejnosti, osm vyšších dívčích škol (lyceí), čtyři školy obchodní, 178 ústavů dívčích, 108 větších pensionátů, 56 škol měšťanských 571 obecných; kromě toho vyučují kláštérnice ve 143 veřejných školách obecných, v 512 průmyslových; mají v rukou 6 kursů pro industriální učitelky a 5 pro pěstounky škol mateřských, 19 škol pro hospodyně, 273 dětských zahrádek, 64 školy pokračovací, řadu dětských asylů.

Podáváme bez poznámky k úvaze.

11. září 1911.

ŽENSKÉ HNUTÍ.

Aurora Leigh. — Sjezd žen v Rousinově.[1]

Velký význam přikládám tomu, že v naší překladové literatuře došlo na spis tak vzácný, jako je Aurora Leigh Elizabeth Barrett Browningové.

[1] Pro nával látky opožděno. Red.

Aurora má cenu literární i jako spis, zasáhnuvší do srdce ženského hnutí. Po těch stránkách byla již ve veřejnosti naší oceněna. Nejen že jsou ve spise tom projeveny zdravé názory o ženách, o společnosti, o sociální práci, umění, mravnosti v dokonale krásné formě, ale autorka sama vyslovila v něm celé své nitro, napsala »knihu, v niž vložila své nejvyšší názory o Životě a Umění«, a počíná své dílo případnými slovy: »knih nových bez počtu se píše dnes; a já, jež prósu i verš přemnohý jsem jinými psala, sobě teď chci psát, — chci psát svůj román pro své lepší já, jak portrét svůj bys druhu maloval,« — tedy napsala autobiografii své duše. Autorka je svými názory a možno říci i životem typem nové ideální ženy. Browningová nejen básnila ideál, ona ho žila, nevytvářela pouze umělecké dílo, ale byla v něm účastna svými osudy, oživila a ztělesnila ho. Ona také nežila ideál pouze svůj, ale svým dílem a životem ztělesnila ideál dnešní ženy, vlastní jádro dnešního ženského hnutí, zejména po stránce mravní, vnitřní.

V tom jeví se Browningová pravým umělcem. Hlásať pravý umělec kromě toho, co vysloviti chce, ještě něco, co vyslovuje celou svou bytostí, celou svou tvorbou, myšlenku, kterou cítí, ku které spěje, již se snaží uskutečnit, v níž nalézá své štěstí životní, a kterou postřehujeme v celém jeho životě a díle, které koná, a jež je vodítkem a proroctvím umělecké inspirace. Pravý umělec je i prorokem a vyslovuje svou přítomnost, žije budoucnosti.

To vše je v Auroře Leigh podáno. Život, vývoj, názory Aurory podávají nám vznik a vzrůst celého ženského hnutí až po naše dny. Do další budoucnosti ukazuje ideál celého hnutí, snahy všech ušlechtilých, rozumově i citově vyrovnaných žen, které jedině mohou být vůdčími ve vytváření dalších osudů společnosti lidské. Začínajíc dětstvím Aurory, vyslovuje Browningová překrásně a prostičce pojem mateřské péče na rozdíl od otcovské. V tom již ukazuje na individuální rozdíly matky a otce, ženy a muže, kteří však dohromady tvoří jednotu, žádoucí k vychování nového člověka a v mezích té jednoty musí takřka býti rozdílni. Jest to myšlenka, která stává se v dnešním pokročilém ženském hnutí vedoucí a která rovněž vede celý román Aurory. To, co líčí v další části, děj dívčích let, vývoj Aurory pod dozorem tety, která svůj život neprožila, v tom nalézá tak mnohá dnešní žena svůj životopis, a pravdy, které ji vedly k emancipaci. Jeť v této tetě, tak životně líčené, upiaté a tuhé, chladné a přitrpklé, »snad lásek neopětovaných hořkostí neb pronášením skoupých polopravd, která prožila život, řekněm, neškodný, což ctností zvala, život pokojný, jenž vůbec nebyl plně životem (dost nežila však, by to věděla)«; — »žila život ptáka jatého, jenž v kleci zrodil se a zvykl si, že skákat na bidélko s bidélka je ptáku činnosti a slasti dost,« — zobrazena celá lidská společnost, povrchní a malicherná, se svými požadavky konvence, vychovávající ženu k poslušnosti a oddanosti vůči hlavě rodiny, svému pánu-muži, a k bezduchosti a k prázdné činnosti, která rovněž případně charakterisována jest takto: »Zaměstnání žen jsou symbolická. Šijem, šijem jen, své prsty pícháme, zrak kazíme, tvoříce — co? Pár trepek, pane, vám, když unaven jste, byste obul je — neb podnožku, o niž se klo-

pýtá a jež vás zlobí...«, »snad přece jen jsme placeny dle ceny práce své.« Žel, že toto zastaralé stanovisko, na jehož základě děje se tato výchova v tak zvaných lepších rodinách, dodnes není překonáno a mnohá dívka může říci s Aurorou: »Divoký, jedva opeřený pták, do její klece jsem se dostala...«, leč hned hrdě hlásá, že »Před životem, jenž na mne přikvačil, jsem uchránila vnitřní život svůj s veškerým volným jeho prostorem pro srdce, plíce, vůli, intellekt, konvencí nedotčené. Bože můj, jak jsem Ti vděčna za tu milost Tvou.« Duchem i silou projevu je tu Aurora hodně blízká pamětem naší Světlé a Němcové, které svými spisy naši inteligentní generaci vychovávaly k samostatnosti a k odboji vůči všemu násilí duševnímu a dusící, prázdné společenské formalitě, které první postavily se proti názoru, že »duše nebezpečné věci jsou«. Proto mnohá dnešní žena nalézá tolik příbuzného s vývojem duševního života Aurory, která jim mluví ze srdce.

To, čím strádala hrdinka Browningové, je až na výjimky dnešní dobou takřka překonáno, dívčí výchova béře se jiným směrem, díky průkopnicím, směrem volného sebeurčení, avšak dnes klopýtá se v ženském hnutí přes nepochopení ne již se strany různých tet, vychovatelek a společnosti, ale od žen samých, které nechápou plně významu volnosti a emancipace. Vývoj hnutí, zejména po stránce mravní, ukazuje, že hnutí mass jsou živelní a nejsou vždy totožna s ušlechtilými snahami a s krásou, a ocitají se na scestí, ztrhujíce ideál, který musí být opět nalézán a pozdvižen. To je údělem a úkolem každého období, nových generací.

Další osudy Aurory jsou rovněž osudy dnešní ženy, která ocitá se před otázkami, plynoucími z práva sebeurčení: zda má žena i v manželství zůstat věrna svému povolání, či splynouti s mužem jako jeho spolupracovnice, a zda dovede povolání, sebe vznešenější a sebe vážněji prováděné, naplniti ženinu bytost a nahraditi jí lásku? K tomu odpovídají události.

Aurora umělkyně miluje Romneye, sociálního reformátora, a je milována. Průkopník sociální spravedlnosti nevěří v tvůrčí schopnosti ženy, a žádá, aby své poslání umělecké obětovala jeho positivním snahám a stala se jeho pomocnicí a zneuznává vůbec sílu poesie. Aurora hájí právo sebeurčení a v poesii vidí lék trpícího lidstva. Tento rozpor, který se projevuje mocněji než láska, rozvádí oba a teprve po letech setkávají se v názorech, když životem byli přesvědčeni, že v doplnění a vzájemnosti nalézá se pravá harmonie a štěstí života. Vidí, že tu bylo víc než jen poesie, kterou hájila Aurora, že to byl život sám, který se v ženě instinktivně vzepřel proti chladné, jednostranné rozumovosti muže. Oba samostatni, spějící za vyššími cíli a rozvíjející se individuality, přece poznali, že pravé uspokojení naleznou v doplnění nejen obojích svých snah, sociální činnosti a umělecké tvorby, ale že i prvky obsažené v každém z nich, rozum a cit, teprve dohromady tvoří celek. Oba neuspokojeni a zklamáni setkají se v porozumění, aniž by jeden porušoval volnost druhého. To vše již se uznává i v dnešním ženském hnutí.

Nejvyšší však, co vyslovuje Aurora a co teprve v budoucnosti ženského hnutí spočívá, je mravní stránka života. Browningová vyslovuje

řísný mravní názor nejen slovy, kterými líčí osudy a očištění Marian, ale pět událostí, jednání Aurory podává hlavní myšlenku, kterou vyjadřuje elé dílo a která i v ženském hnutí je dosud záhadou, dosud není positivně yslovena.

Ženské hnutí praví: Je třeba uplatnit a rozvinout individuum k dobru elku, je pravdou, že štěstí lidské spočívá ve vzájemnosti a není správno otlačovat k vůli povolání lásku. Oba, muž i žena, musí dospět k po- nání, že lze spojit povolání, které vyvřelo z vnitřní potřeby, a manželství mateřství, a není správno potlačovat jedno nebo druhé, a Browningová odává: ale pravé štěstí života dostaví se teprve tehdy, dyž vykonány byly všechny povinnosti, mezitím životě vzniklé. Po té stránce nebylo dílo Browningové dosud ceněno a v tom spočívá nejvyšší jeho význam. Mohla být Aurora při ovaze a způsobu tvorby Browningové šťastna, kdyby byla šla ke spojení Romneyem přes život Marian, či byla by šla vůbec? Nebyla by šťastnou, protože byla ideál, nebyla by mohla ani jít. Naleznuvši Marian, musela konat svou povinnost, byť by i její životní štěstí padlo za oběť, ba nebylo by ani bývalo pro ni již štěstím, protože její mravní založení toho nepři- pouštělo. V tom je pravý mravní význam Aurory a v tom tkví, co Brow- ningová celým dílem vyslovila, a co leží v ženském hnutí v zárodku, ne- rozluštěno, neobjasněno, a co mu vytkne teprve pravý směr a hranice. Ženské hnutí chce uplatnění osobnosti, ale v té snaze nesmí jednotlivec překročiti meze mravní povinnosti. Ženské hnutí musí uvolnit ženu, ale nesmí uvolnit mravnost a pojmy zodpovědnosti, musí ji uvolnit vnitřně tak, aby žena sama byla schopna poznávati onu hranici volnosti a povin- nosti a musí v ní vypěstovat sílu ke konání toho.

Pokud ženské hnutí, uvolnění ženy, je nepochopeno, vyvolává vý- střelky, bezuzdnost a podléhá živelním hnutím mass, musí vždy být znovu napravováno a vedeno silnými individualitami. Pokud nedojde až k to- muto kořenu života společenského, dotud nebude dosti prohloubeným a účinným a bude plodit výstřelky. A protože dnes u nás zhoubně působí heslo nevydané, ale všeobecně působící, po »vyžití se«, protože dnes nejen dospělí, ale i mládež vedena je moderní nechápající a perversní palite- raturou na tutéž cestu, přichází jako ozdravující činitel dílo opravdové, umělecké, aby očistilo mysli a srdce a ukázalo, kde je cesta pravá a kde se se ocitá dnešní generace na scestí.

Mravní ideál Browningové staví se tu mocně proti modernímu heslu o »vyžití se«. Aurora učí nás nejen, že život sestává z rozumu a citu, že rozumový svět, representovaný mužem a vědou, musí býti z poloviny do- plněn citem, krásou, poesií a ženou, aby byl úplný, ona neluští jen otázku pravého povolání ženy, která nesmí je podříditi pomocnictví mužovu, neboť by oloupila sebe i jeho život o nutnou harmonickou součást, žena má svůj vlastní individuální život a v životě je společnou částí a necítí se šťastna a uspokojená bez lásky. Jeť ženino nitro pusto bez lásky a bez mateřství, ale to samo nestačí tam, kde žena zná svůj úkol vnitřní. K shar- monisování toho všeho je však třeba pochopení mužova a jeho spolu- účasti. Teprve při vzájemném pochopení možno dosáhnouti oběma štěstí

pravého a nejvyššího pod jednou ještě podmínkou: pakli jsou všechn povinnosti v životě splněny. V tom je nejen nejvyšší mravní význa spisu, ale i jeho filosofický základ. Spočívá na vědomí, že lidské zev osudy jsou symboly vnitřních duchovních dějů. Z toho přirozeně plyne, ž nese-li duše v sobě vinu, nemůže být ani klidu, ani štěstí, není schopnos k obému. To je, co nebylo vyřknuto a co mluví z celé knihy, to je to prav proroctví pro budoucí vývoj ženy, co Browningová vyřkla v básnické zanícení, co ozařovalo celý její život. »Že život všeliký se z nitra vyvíjí, poznala zajisté ve své odloučenosti v dlouholeté chorobě, kdy jediným přáteli byly jí knihy a korespondence, kdy dlela v samotě se svou duš Nalezla, jaké poklady dřímají v lidské duši, které nepřijdou v ruchu ž vota k platnosti, »člověk živlu svého neznaje, se rodí, slepě tápá ne prvé... a duchovní zrak maje otupen a zkřížen počitky. Než za krátk se začne cosi hlásit v duše tmách; tu pozor dej a s úctou poslouchej. — t tichá hnutí nedokonalá jsou věštby Božství všeho života, jež svědčí o Zá světí«. Kam by lidé dospěli, kdyby se takto více obraceli do sebe. Tom svědčí i co se o ní praví, že jen síla duševní ovládla a živila křehké těl potud, dokud nepověděla vše, co v životě pověděti chtěla. Ona to mohl protože ve své samotě hlavně sílu duševní pěstila. Vnitřní život a krás předčí život tělesný, který je překážkou vyššího vzletu. Marně brání s sevšednění a klesání, kdo se podřizuje tělesnému životu před duševní A nedovede toho, kdo není schopen, kdo nemá opravdový hnus pře smyslností a kdo vlastním poznáním nedojde k tomu, že duševní je vyšš krásnější, bezpečné a životodárné. Tak nejen dílo Browningové, ale i ce její osobnost, její vlastní manželství, zbudované na těchto zásadách, pat dějinám krásy a ideálů. —

V době, kdy Aurora vyšla, přijata byla nadšeně. Byly však hlasy, j spisovatelce vytýkaly, že snížila svoji poesii v místa, ženě i umění zaka zaná. Byly to zajisté hlasy těch, které tepala. Browningová se bránila př značně: »Dotýkám-li se v díle tom jistých věcí, je to proto, že mi svě domí velelo neignorovati jich. Co pohoršuje v mé knize nejvíce — víc než povídka o Marian, daleko více! —, je zmínka o postavení žen v na šich městech, jehož prý se žena nijak nesmí dotknouti, praví obvyklé po dání. Já smýšlím naprosto jinak. Nevšímá-li si žena téhle bídy, budou ženy jako pohlaví trpěti dále; pak není pomoci žádné z nás — buďm němy a umírejme. Proto jsem mluvila a mluvíc užila prostých slov, v padajících jako skvrny, jež byste rádi vymazali, slov, jež zmírněna, h snad ohrozila sílu a přímost mravního účinu.«

Aurora Leigh byla známa již Sofii Podlipské před pětadvaceti léty přece dnes teprve došla tolik pochopení, že byla přeložena, dnes, kdy j jí tolik potřeba jako vedoucího ideálu. Došla překladu, kdy je žens hnutí na postupu k mravní své stránce, k svému prohloubení, kdy spo lečnost ocitá se ve svém zmatku na pokraji zkázy. A proto přála bych s aby kniha ta ocitla se v rukou každé dívky, aby ideály její byly dány n cestu životem každé naší dcerce tak, jak je překladatel s dobrým poch pením věnoval své dceři. S těmi ideály v srdci i v duši nemusí se na

mládež báti budoucnosti, ale musí se báti všech pohrom, půjde-li dále za heslem zhouby »vyžíti se«. To není »rozvinout se«.

*

Sjezd žen v Rousinově, který se konal 20. srpna, možno nazvati neblahou událostí v ženském hnutí, která vrhá ženy pracovnice o mnoho let nazpět v dobývání veřejného mínění a v poměru k mužům, jež nutno získati, a kteří nedovedou se rychle orientovat, pochopit situaci a odlišit různé činitele a proudy, které se navzájem ruší, ale kteří hned z celkového dojmu odsuzují ženy vesměs. Již přípravy sjezdové dály se ve znamení nejednotnosti. Původně vypadaly různé předzvěsti sjezdové jako manifestace proti »Organisaci pokrokových žen«, avšak zakročením vlivných činitelů dostalo se mu rázu všeobecného sjezdu, na němž promluvily zástupkyně různých směrů v ženském hnutí, které zaručovaly vážnost jednání.

Žel, že opět zasáhla tu neblahá působnost Elišky Machové, známé organisátorky moravské. Iniciativnosti nelze jí upříti, ani organisátorského ducha, jemuž děkuje Morava základy mnohých ústavů: Vesny, Hospodyňské školy v Kateřinkách, Útulny v Brně, spolku »Záchrana« v Praze a j. Avšak působnost její měla by přestávati na sorganisování a založení, pak měla by vždy ustoupiti, neboť v pravidelném vedení pravidelně dopustí se výstřelků. Tak i na sjezdě v Rousinově, kde nepřipustila poslední řečnici a se svými pomocnicemi, poměrů neznalými, zamezila volební resoluci »Organisace pokrokových žen«. Jedna z účastnic líčí v dopise své dojmy takto: »Krásný dojem, kterým se nesl celý sjezd, všechny vážné a věcné přednášky, zakončil ošklivým, strannickým vystoupením Machové, která, kdyby se byla mírnila, byla by snad obstála. Resoluce se mohla podat a mohlo se o ní hlasovat — ale ty osobní třenice ničí vše krásné a dobré a práce úspěšná a šlechetná rozráží se vášnivými nárazy. Ctižádost, nevraživost, nedorozumění a klevetářství hraje velkou úlohu, pak musí vzníti taková práce nepěkně a nepravdivě. Při tom působí i politika, každý chce vnutit druhému své náhledy — a proto potom takový chaos!... A co se docílí rozčilováním se? Jen výsměch mužů. »Chtějí prý být voleny do parlamentu a hádají se již mezi sebou — jaké by to bylo tam? Nejlépe se neplést mezi ně,« smáli se muži. To nelze nazvat úspěchem ženské práce, to je zpětný krok a musí býti v budoucnosti zamezován. Kam bychom dospěly, kdyby ženské hnutí ocitlo se v rukou tak nepovolaných a nevyspělých, jak ukázalo se býti pořadatelstvo sjezdu tohoto?«

V předvečer sjezdu jednáno bylo kromě jiných otázek též o to, aby organisace moravsko-slezská, kterou před lety založila E. Machová a která vlastně je passivní a neexistuje ve skutečnosti (až na Machovou, která kuje sem tam nějaký vlastenecký výbuch), aby se formálně rozešla a spolky, které v ní měly být zastoupeny, aby vešly ve »Svaz«. Většina správně uznala, že je to pro tu chvíli zbytečné a násilné, když zatím vzrostla »Organisace pokrokových žen« a že Morava nemůže upotřebovat direktivy z Prahy, jelikož poměry tamní valně se liší od poměrů v Čechách. Napřed je třeba organisovat se v obou zemích samostatně a již sorganisované země pak budou zdárně pracovat společně, jako to začala »Organisace pokrokových žen« s »Výborem pro volební právo žen«. Není

třeba vyvolávat umělé útvary tam, kde necítí se toho potřeba a kde přirozeným vývojem tvoří se sdružení takřka sama ve formě vyhovující. Proto možno říci, že dnes každý pokus tvořiti nové »Svazy« je pokusem proti tvořící se »Organisaci pokrokových žen«. Ostatně shora uvedený posudek účastnice sjezdu, podávající tak smutný obraz našich dnešních žen, ukazuje, že místo budování »Svazů« musíme nejdříve upevnit organisaci, disciplinu, a působit k sebevýchově jednotlivce a v první řadě k mravní sebevýchově, sebezodpovědnosti a sebekázni, z níž plyne celá ostatní povaha člověka. *O. S.*

ZPRÁVY.

Zprávy knižní a literární. Logos, Internationale Zeitschrift für Philosophie der Kultur. Unter Mitwirkung von Rudolf Eucken, Otto Gierke, Edmund Husserl, Friedrich Meineke, Heinrich Rickert, Georg Simmel, Ernst Troeltsch, Max Weber, Wilhelm Windelband, Heinrich Wölfflin herausgegeben von Georg Mehlis: vychází od loňského roku, ročník 9 mk. — H. Schulz, Die Schulreform der Sozialdemokratie, 1911, za 2 mk. — Deutsche Soziale Rundschau. Eine Halbmonatsschrift für freiheitlichen Nationalismus und gesunde gesellschaftliche Entwickelung, Vídeň, ročně 12 K. — Dr. Med. Kaup, Ernährung und Lebenskraft der ländlichen Bevölkerung, 1910, 12 mk. — M. Sering, Die Verteilung des Grundbesitzes und die Abwanderung vom Lande, 1910. — Dr. F. Müller-Lyer, Formen der Ehe (2. sv. spisu: Die Entwickelungsstufen der Menschheit). — Dr. Engert, Die Sünden der Päpste im Spiegel der Geschichte, za 6 mk. — Tews, Großstadtpaedagogik, 1911. — Paperson Inter-Racial Problems, Communicated to the First Universal Races Congress, held at the University of London, July 26—29, 1911. — Quellenlesebuch zur Kulturgeschichte des früheren deutschen Mittelalters. Herausgegeben von W. Jahr. I. Texte. II. Übersetzungen und Anmerkungen. 1911. — Willy Helpach, Das Pathologische in der modernen Kunst, 1910. — Goethe und seine Freunde im Briefwechsel von R. M. Meyer, 3 sv. — Dr. Fr. Oppenheimer, Dozent, Theorie der reinen und politischen Oekonomie, ein Lehr- u. Lesebuch für Studierende u. Gebildete, 2. vyd. 1911. — Ratgeber für die weibliche Berufswahl. Eine Übersicht über die Berufe, die den Frauen in Österreich offenstehen. Zur Beratung erwerbsuchender Frauen und Mädchen, und für die Eltern heranwachsender Töchter auf Anregung und unter Mithilfe der »Vereinigung der arbeitenden Frauen« von Eduard Leonhardt, Direktor der Fachschulen und Kurse der »Vereinigung der arbeitenden Frauen«, 2 K. — Lilli Hauff, Die Entwicklung der Frauenberufe in den letzten Jahrzehnten. Mis besonderer Berücksichtigung der beruflichen Entwicklung in Halle a. S. Berlín, 1911. — Prof. G. Heymans, Die Psychologie der Frauen, 1910, za 1 Mk. — Im steinernen Meer: Großstadtgedichte von Hübner und Moegelin, 1911: zajímavá sbírka lyriky velkoměstské, popisující moderní města a jejich vývoj. —

Rob. Hessen, Die Prostitution in Deutschland, 1910. — Alexander v. Heichen-Russwurm, Geselligkeit, Sitten und Gebräuche der europäischen Welt 1789—1900. Stuttgart, 1910. — August Bebel, Aus meinem Leben, 2 sv. — Prof. K. Neumeyer, Internationales Verwaltungsrecht. Innere Verwaltung, I, 1910. — Prof. Dr. Ernst Friedrich, Geographie des Welthandels und Weltverkehrs. Mit 6 Karten. 1911. — Werner Sombart, Die Juden und das Wirtschaftsleben, 1911. — Prof. Jos. Schumpeter, Wie studiert man Sozialwissenschaft? 1910. — Morris Hillquit, Der Sozialismus, seine Theorie und seine Praxis. Übersetzt von A. Heppner, 1911. — Jeronym Šubrt a spolupracovníci. České menšiny v severovýchodních a východních Čechách. S dodatkem: Roztroušené německé menšiny (se 3 mapami). V Praze, 1910. Nákladem Národní Jednoty Severočeské. 410 str. 8 K. — Prof. L. Bernhard, Die Polenfrage, 2. Auflage, 1910. — Deutschtum und Polentum in politisch-konfessioneller Bedeutung. Im Auftrage der Deutschen Vereinigung verfaßt von Dr. Johannes Altkemper. Mit einem Geleitwort des Vorsitzenden der Deutschen Vereinigung Grafen zu Hoensbroech-Haag, 1911. — Ed. v. Wertheimer, Graf Julius Andrássy. Sein Leben und seine Zeit, nach ungedruckten Quellen; I: Bis zur Ernennung zum Minister des Äussern: životopis je podán s maďarského hlediska, vyniká v něm nepřátelství Andrássyho k Slovanům a zejména k Čechům, vyniká však také neúspěch naší české politiky vedené šlechtou. Na vzniku říjnového diplomu Maďaři měli značnou účast, také v sistování ústavy, jakož vůbec Maďaři vždy dovedli silně působit na vnitřní politiku Rakouska; vliv císařovny v knize Wertheimerově vypsán podrobně. Proti Čechům mezi jiným dvoru mohlo být namluveno, že způsobili povstáníčko v Ogulině, — za nálady tím vzniklé fundamentálky padly. — Anton Springer, Handbuch der Kunstgeschichte. I: Das Altertum. 9., erweit. Aufl., bearbeitet von Adolf Michaelis. Leipzig. — Mein Leben von Richard Wagner, 2 sv., 1911: Wagner napsal tuto svou autobiografii 1868—74. Větší část (léta od narození do r. 1861) byla již 1870 pro nejbližší přátele Wagnerovy vytisknuta, ale jen v 15 exemplářích; jeden se dostal také Nietzschemu, tenkrát obdivovateli Wagnera, posloužil mu však za doklad, že Wagner je neupřímný a člověk malý. Autobiografii teď vydala paní Kozima, obávajíc se, že by za dvě léta mohla být vydána, neboť do té doby právo vlastnické na spisy Wagnerovy přestane. Paní Kozima dovede počítat. Ona je do značné míry autorkou Wagnerovy autobiografie; v předmluvě se nám říká, že Wagner své zprávy o sobě a j. diktoval své přítelkyni a manželce — paní Kozima ty zprávy velmi pečlivě vybírala a upravovala. Wagner sám ve své autobiografii rád by korrigoval svůj život, obzvláště by světu rád namluvil, že láska ke Kozimě byla jedinou láskou a strastí. Ve skutečnosti plamenně miloval svou prvou ženu, herečku Mínu (Elza), se kterou žil 25 let; následovala episoda s Matyldou Wesendonk (Isolda), která sice jeho lásku opětovala, ale která se mu neoddala, vnucujíc mu takto úctu před povinností — (Matylda zachovala se muži a dětem) — a vzbuzujíc v něm idee o čistotě a věrnosti, které se

bjevují v »Tristanu« a »Parsifalu«. Podle těchto idei Wagner se neza-
hoval s ženou Bülowa, Kozimou. Dopisy Wagnerovy k Matyldě vyšly
902 (dnes už je 26. vydání!). Kritický životopis Wagnerův máme teprve
d loňského roku od Kappa: R. Wagner, Eine Biographie; zde
e nám Wagner jeví ve vší své neustálenosti a neopravdivosti k ženám.
'íše Matyldě z Paříže o své bezmezné lásce, ale již miluje ženy jiné a
v r. 1864) začíná poměr s Kozimou: ani W. ani Kozima neměli tolik od-
rytosti, aby se Bülowovi vyznali — tento náhodou 1866 poznává, že žena
e mu již dvě leta nevěrnou (list, jenž to prozradil, teď u Kappa). — Prof.
\. Drews, Die Christusmythe. II: Die Zeugnisse für die Ge-
chichtlichkeit Jesu, 1911: odpověď Drewsova různým theologickým kri-
ikům. — Arthur Bonus, Wider die Irrlehre des Oberkir-
henrats. Mit einem Anhang: Aktenstücke zum Fall Jatho,
nd einer Beigabe. 60 pfeniků. — Jos. Leute, Ultramontanismus
n Theorie und Praxis, 1911. — Prof. Hugo Greßmann: Nově objе-
ený spis z doby Kristovy (»Internationale Wochenschrift für
Wissenschaft«, V, 9): Předseda židovsko-theologického semináře ameri-
kého v New Yorku, S. Schechter, uveřejňuje sbírku textů »Docu-
nents of Jewish Sectaries«, z niž hned první svazek, mající ne právě
vhodný podtitul »Fragments of a Zadokite Work« (Cambridge 1910),
vzbudil v Americe a Anglii zaslouženou pozornost. Jedná se o dva ruko-
pisy, z nichž prvého, pocházejícího z 10. století po Kr., zachovalo se úplně
16 stran, z druhého, z 11. neb 12. století, pouze 2 stránky. Oba texty jsou
buď zlomky téhož spisu nebo dvě podání jednoho spisu, nemálo se lišící,
o to spisu, jehož sepsání spadá do doby hodně starší. Vydavatel nejen uve-
řejnil texty, ale odvážil se i přeložiti je, ač dosud není možno mluviti
o úplném porozumění, pokud texty nebudou udělány čitelnějšími. Schechter
myslí, že tu jde o dokument sekty zadokitské, o níž víme tak málo
jako nic (teprve pozdější spisy sdělují, že zavrhovala úplně rozvod a že
čítala na měsíc třicet dní), což však jest — dokazuje prof. Hugo Greß-
mann — pochybno, poněvadž spisek souhlasí jenom částečně se známými
sděleními, kterážto ostatně, pocházejíce z novějšího podání, nejsou doku-
mentární, a poněvadž odporuje zcela názorům Saduceů, jež nemožno od
Zadokitů odlučovati. Také málo pravděpodobna jest domnělá souvislost se
sektami samarskými nebo dokonce egyptskými, ježto je téměř jisto, že
spis sepsán byl v Damašku, a dle jistých okolností (silné zdůrazňování
zákona, hlavně svěcení sabatu) dá se souditi na dílo farisejské. Proto prof.
Greßmann navrhuje jmenovati spis, jehož původní název není znám,
»Písmo damašské« místo »Písmo zadokitské«, kterážto označení (Schech-
terovo) jest, ne-li chybné, tož aspoň sporné. Řeč je hebrejská, promíšená
tu a tam pozdějšími rabínskými výrazy, které vnikly do původního textu
pozdějším přepracováním. První část spisu je pojata poeticky; druhá část
skýtá pohled do zřízení židovské diaspory v Damašku (byly 4 stavy: kněží,
levité, t. j. podřízení kněží, israelité, t. j. laici, nezasvěcenci, a proselyté;
vláda byla sestavena ze zvolených kněží a 6 laiků ve stáří 25—60 let;
v čele vlády byl kněz a »spoluradní«). První část rukopisu damašského,
již možno pojmenovati Haggada, obsahuje poetická přísloví s úvahami
dějepisnými. Historický rozhled sahá až do doby »strážců«, andělů, kteří

byli svrženi s nebe a spoutáni, a jichž synové byli obři. Druhá část, kter
možno označiti jako H a l a c h a, je prosaická a jsou v ní vedle zákon
o zřízení předpisy o pomstě, přísaze, očistě vodou a především o svěce
sabatu. Četné c i t á t y ze Starého Zákona neskytají ničeho nápadného
pozoruhodny jsou však citáty p s e u d o e p i g r a f i c k ý c h p í s e m
které jaksi tvoří most mezi Starým a Novým Zákonem (jsou to spis
které asi od 2. století před Kr. do 2. století po Kr. byly židy uznávány
rovnocenné se staršími »svatými« písmy, ale od 3. století po Kr. byly p
pokutou zakázány a také do kanonu nebyly pojaty). Citáty ty ukazu
jasně, že prvotní znění »Knihy jubileí« (o jejímž názvu dovídáme se z
poprvé) bylo hebrejské, ač dříve myslilo se i na prajazyk aramejský, a
správně soudilo se o Zákonech dvanácti patriarchů, existujících úpl
v překladě řeckém s četnými odkazy na Krista, že jich základní sepsá
bylo židovské a věty křesťanské byly později připojeny. Záhadná je jeno
často uváděná »Kniha HHGV«, za níž asi bude se skrývati název samo
ného spisu damašského. Citáty dávají nám hlavně vysvětlení n á b o ž e
s k é h o s t a n o v i s k a toho dokumentu. Spis damašský vznikl z téh
ducha jako Jubilea a Zákony dvanácti patriarchů, a o těch je jisto,
nejsou »saducejské« nebo »zadokitské«, jak dříve se vysvětlovalo, ale čis
»farizejské«. Všecky tyto tři spisy také v mnoha jednotlivostech se sh
dují (na příklad v přijímání tajných písem a tajných učení, v úzkostlivé
plnění nařízení o sabatu, v odlučování se od pohanů, v zdůrazňování »z
kona«, v odporu proti farizejskému kalendáři atd.), a jediný odchyl
bod mezi nimi právě ukazuje na těsnou jich souvislost: »Pomazaný« tot
pocházel dle spisu damašského z »Arona a Israele«, ale dle Jubileí a Z
konů z »Levi a Judy«. Anděl »Mastema«, jehož jméno, známé pou
z ethiopského překladu Jubileí, nebylo dosud jistě vysvětleno, takže
pochybovalo o správnosti podání, jest zde označován jako »anděl sočite
(16, 5). Zajímavo je, že zde vidět, jak už v židovství byl předem připr
ven pojem »nového zákona« nebo »rouhání se proti duchu svatému« at
D o b a s e p s á n í pohybuje se mezi lety 100 před Kr., kdy asi povsta
Zákony a Jubilea, ve spise už citované, a 200 po Kr., v kteréžto dol
možno také v židovské diaspoře damašské překládati správný fariseis
nejspíše spadá do doby Kristovy. Přesné určení je ztíženo tím, že text n
uchoval se nám v podobě původní; jen ze zpráv, obsažených v pozdějš
přípiscích, možno budovati domněnky, ale ničeho více nežli domněnky.
Hermann Guthe, Prof. f. alttest. Exegese, B i b e l a t l a s in 20 Haup
und 28 Nebenkarten mit einem vollständigen Verzeichnis der alten u
neuen Ortsnamen. 1911. — H. Schneider, Dozent, K u l t u r u n d D e
k e n d e r B a b y l o n i e r, 1910. — D a n zove se měsíční revue, vych
zející na Cetyni. Redaktory jsou Dr. Škeřić a Dušan Džukić. Soudíc pod
posavadních příspěvků revue dělá dojem dobrý; upozorňujeme na člán
o Křižanovićovi; zaznamenáváme báseň krále Nikoly: M o ř i — progra
Černé Hory dostat se k moři. »Dan« přináší hospodářské a hygienic
přehledy. (»Dan« stojí ročně 12 franků.) — R o d i n a, čtrnáctidenník č
ských otců, matek, rodin a domácností, Smíchov, 1044. — U j e d i n j e n j
je nyní název bělehradského »Slov. Jugu«, vydávaného prof. B. Mark
vićem.

Náhlé změny.

Když po letošních volbách do říšské rady svob. pán Gautsch povolán v čelo vlády, ani jeho nejbližší přátelé nevěřili, že by tentokráte chtěl zůstati tak dlouho v úřadě, až by se mu podařilo ve vnitřní politice rakouské zjednati situaci, která by, když už ne zajišťovala, tož alespoň slibovala a umožňovala klidný další vývoj věcí. Vědělo se, že baron Gautsch co samostatný politik nedovede pracovati za určitým cílem a nevzdati se dříve svého poslání, dokud by sám nezjistil úspěch neb neúspěch. Baron Gautsch nelekal se nikdy překážek a obtíží, jež politická situace skytala, přejímal úřad vedoucího politika za každých okolností, ale stejně nevázal svůj odchod na určitou politickou událost, ať kladnou nebo zápornou. Jednoho dne zdála se mu, pokaždé když byl u vesla, situace nepříjemnou — bez dlouhého váhání žádal za propuštěnou, nemaje pražádných starostí, co se dále stane. Après nous le deluge. Ani letos, když baron Gautsch přejímal po baronu Bienerthovi vládu, nikdo v dlouhé trvání třetího kabinetu Gautschova nevěřil, ale přec jen mělo se za to, že vydrží rok. Neminulo půl roku a baron Gautsch zmizel z ministerské lavice, tentokráte jak se zdá trvale. Místo presidenta nejvyšší účtárny, které si v dřívějších letech nechával v reservě, je obsazeno a jiného vysokého úřadu pro barona Gautsche není. Jistě na tuto nestálost působí stará choroba barona Gautsche, která rozrušující a nesporně ohromně obtížný úřad předsedy ministerstva na dlouhou dobu nesnese, ale tentokráte způsob odchodu jeho vnucuje přímo domněnku, že jej přimělo k odstoupení poznání, že mu schází státnické umění pro spletitou situaci ve vnitřní politice rakouské. Známá ješitnost barona Gautsche tuto domněnku činí sice velmi pravděnepodobnou, ale přec hlubšího důvodu pro tento jeho odchod věru nezbývá. Přehlédneme-li totiž průběh jeho posledního režimu, vypadá vše tak, jako by baron Gautsch byl přišel pouze proto, aby okázalým způsobem prohlásil Bienerthův systém za nemožný a pak

aby ihned odešel, aniž by byl sám dokázal, že zná správnější a úspě
nější. V poslední den své vlády baron Gautsch prohlásil, že b
Čechů v Rakousku nelze vládnout a s tímto prohlášením zmizel.

Bývalému ministrpresidentu za konstatování této pravdy př
znána v politické veřejnosti naší skoro nedotknutelnost. Aniž b
chom se proti tomuto § 64. mladočeského trestního řádu chtěli pr
hřešiti, zdá se nám přece, že to i na skrovné ambice barona Gautsc
trochu málo. To, co baron Gautsch v poslední své řeči v parlamen
o poměru české delegace k vládě a ostatním stranám řekl, může b
předmluvou, předpokladem pro další jeho postup, má-li ten výr
mít cenu, ceny té pozbývá, když ministr odejde, aniž by důsledk
toho poznání provedl. A v tom provedení nelze spatřovat jen jm
nování českých ministrů, hlavním důsledkem podobného prohláše
je methoda vládní, trvalý systém takový, aby českým stranám, aspo
některým, bylo umožněno se ctí takový režim podporovat, a kte
spočívá hlavně v tom, že se potřeby a požadavky české, časové
oprávněné, splňovaly stejně jako polské a německé, aniž by od č
ských poslanců žádány byly za to zvláštní oběti, aby jmenová
toho českého úředníka sebe vyššího nebylo považováno za bůh
jakou koncesi. V dané situaci výrok barona Gautsche bez odpo
měl svou cenu, ale jen potud, že měl a mohl být začátkem. Ale
byl ihned koncem a působil do budoucnosti jen potud, že nástup
Gautschův jmenoval českého ministra (snad zatím i dva) — b
dou-li následovat zmíněné už důsledky ostatní, prozatím není vid
ale podle začátků, jak se jevily ve vystupování a vstupování minist
spravedlnosti, jsou o tom jisté pochybnosti. Že ostatně onen zač
tek není mnoho, alespoň zůstane-li osamocen, víme z historie kab
netů Bienerthových, v nichž skoro stále seděli čeští ministři.

Prohlášením svým baron Gautsch alespoň autoritativně dal
pravdu nám potud, že prohlásil, že bez nás nelze vládnout. To
v poslední den dané prohlášení barona Gautsche, kterým tedy d
savouoval vládní systém barona Bienertha, je celým obsahem leto
ního intermezza barona Gautsche. Opakujeme, že nijak nepod
ňujeme ani tohoto prohlášení v daném okamžiku ani odvahu, kte
k němu náležela. Nicméně považovali bychom za velkou politick
chybu, kdyby toto credo barona Gautsche, credo tak samozřej
pro každého rakouského ministrpresidenta, mělo být u nás přeceň
váno a zejména i tenkrát, když autor jeho už dávno odešel. Pol
cké dějiny rakouské nutí nás přímo k takové skepsi, nehledě a
k tomu, že taková prohlášení o nestrannosti a objektivitě v Rak

sku dosud každá vláda dávala, dává a dávati bude. Ale když porovnáme jen jeden podobný výrok učiněný na ministerské lavici, srovnáme-li, jak jinak se s tímto prohlášením nakládalo súčastněnou stranou, a za jakých okolností sama vláda ono prohlášení dala, poznáme brzy, jak oprávněna je naše opatrnost. Druhého března 1885 ministr financí dr. Julian rytíř Dunajewski řekl v poslanecké sněmovně, skládaje jaksi účty ministerstva po pětiletém zasedání v roce 1880 zvolené sněmovny: »Čeho jsme dosáhli? Dokázali jsme, že žádná strana v Rakousku co taková nestačí, aby státní loď v patřičnou dráhu uvedla, že v Rakousku vláda nenáleží žádné straně a žádné národnosti výhradně. Dokázali jsme, že vládní monopol jedné strany anebo národa neexistuje, dokázali jsme, že lze vládnouti n e s i c e p r o t i v á m (Němcům) — b y l i j s m e d a l e c i t é t o m y š l e n c e — ale, a o tom jste pochybovali, velectění pánové, že lze vládnouti b e z v á s a přec že lze uspokojiti potřeby státu.« To řekl Dunajewski Němcům jménem kabinetu hraběte Taaffa a zajisté nikdo dnes nebude tvrdit, že hrabě Taaffe vládl v našem smyslu. Naopak: člen redakce, která dnes baronu Gautschovi slibuje věčnou pamět za jeho prohlášení, o hraběti Taaffovi napsal (po zkušenostech skoro dvacetiletých!): »Taaffe změnil naproti nám methodu. Za to, že jsme bez podmínky obeslali říšskou radu, dostali jsme Stremayrova jazyková nařízení a českou universitu. Přijali jsme to jako odměnu a zde začala naše falešná posice... Davše se oblouditi sliby, že oprávněným našim požadavkům vláda bude vyhovovati krok za krokem, od případu k případu, ocitli jsme se na vratké půdě, která se nám pod nohama trhala a bořila při každém hnutí. My byli Taaffem postaveni pod zákon a Němci, mistři v překrucování faktův i slov, dovedli dáti věci vzezření takové, jako by nám bylo vykázáno privilegované místo n a d zákonem. Taaffe nikdy nenabral síly, aby tento poměr uvedl na pravou míru zákonitosti, ani toho nechtěl. Tedy zlo, kteréž přinesl obratný Taaffe do politického života v Čechách, rozšířilo se a zachvátilo celou Cislajtanii a zachvátilo ji jak upír svou obět... Poznání, že systém Taaffův je českému národu v e l m i n e b e z p e č n ý a že třeba býti na bedlivé stráži nejen nemnohých našich statků národních, nýbrž i zdravého citu a vědomí národního, záhy začalo zobecňovati ve straně mladočeské.« Nesouhlasíme ovšem s panem Holečkem, připouštíme, že vláda Taaffova pro nás znamenala pokrok ohromný proti dřívějšku, že máme na jeho vládu vzpomínky, které k takové dnes tak zlacinělé věčné paměti mnohem víc opravňují, než prohlášení

barona Gautsche, ba možno skoro říci, že celý náš kulturní a poli
tický fundus instruktus, pokud nepovstal na naší půdě, nýbrž v
Vídni, pochází z doby hr. Taaffa — universita a nařízení Stremay
rovo! A hrabě Taaffe také není vinen, že jsme po jeho odstoupen
a smrti nedovedli to dědictví uchovat. Ale česky, v duchu české po
litiky ani staročeské, hr. Taaffe nevládl a přece drem Dunajewskin
dal prohlásit, že byl dalek toho vládnouti proti Němcům. Jak dobř
německy centralisticky ten dobrý hrabě Taaffe vládl bez Němců
a jak jej Němci krvavě potírali, jak mu dnes ještě zlořečí, ba možn
konstatovati, že baron Gautsch jen proto přijat u Němců a zejména
u vídeňského tisku — ne snad poněvadž byl členem kabinetu hr. Ba
deniho — jen proto, poněvadž byl ministrem vyučování za hr
Taaffa. A my nyní máme být vděčnými na věky baronu Gautschov
za to, co řekl pod tlakem stokrát dokázané pravdy?! Možno tedy
že baron Gautsch chtěl si zaříditi svou politiku jinak, než jak se n
ni dívali ve Vídni až do jeho příchodu, ale pak nesměl přejímat
úlohy druhé. Zvrátit zvrácené názory na politické možnosti v Ra
kousku, uspořádat poměry v parlamentě a na sněmu českém vyžaduj
tolik státnických kvalit, tolik práce celého člověka a silného politika
že je naprosto vyloučeno, aby se i nejsilnějšímu vedle toho vydaři
úkol druhý a jiný. Vždyť baron Bienerth po celou dobu své vlád
nemohl provésti nic jiného, než pokusiti se o důkaz, že lze vládnou
bez nás a snad i proti nám. Když se důkaz ten nepodařil, odešel
ale všecky otázky státní i politické stály tam, kde byly, když baro
Bienerth vládu nastoupil. Jen proto říká se dnes systému jeho »sy
stém nečinnosti«. A nyní po něm povolán baron Gautsch, aby pro
vedl důsledky nezdařeného pokusu Bienerthova, aby přesvědčil neje
parlament, ale celý rakouský svět politický, že pravý opak toho, c
dokazoval baron Bienerth, je správný, ale aby při tom současně
zároveň provedl další dvě maličkosti: reformu vojenskou a bern
To byl úkol nadlidský a na ten nestačí státník daleko větší, než j
baron Gautsch. A co více: baron Gautsch povolán v první řad
proto, poněvadž měl nejdřív a především opatřit peníze a vojáky
Těm, kteří jej povolali, nebylo třeba dokazovat, že bez Čechů nel
vládnout, a proto mysleli patrně, že příchod barona Gautsche sá
vystačí na vládu s námi. Jakých škod politických nadělalo dokaz
vání barona Bienertha v parlamentě a u Němců, na to se zapom
nalo, a zapomněl na to i baron Gautsch sám, jinak by jistě se t
optimisticky nebyl pouštěl do akce a poslání, na něž nestačil. Ješi
nost barona Gautsche a snad i osobní sympatie, které u jednotlivý

vůdců českých požívá, jistě jej klamaly a rozčarování dostavilo se až tehdy, kdy mělo dojít ke skutkům, když se ukázalo, že osoba barona Gautsche nevystačí na české straně, i když vedle něho dva Češi budou sedět na ministerské lavici a ukázalo se na německé straně, že tam považují právě osobu barona Gautsche a dva české ministry za nejkrajnější ústupek, za naprosté sestátnění české delegace. Jakmile baron Gautsch chtěl udělat krok dál, Němci baronem Bienerthem tak zhýčkaní se vzepřeli a zatarasili mu cestu. Teprve, když baron Gautsch neviděl východiště z této situace, řekl Němcům, že odpor jejich bude marným, ale sám viděl už, že nedostane ani peníze ani vojáky ani že neuspořádá poměry ve Vídni a tím méně v Praze.

Odešel. Němci za vstoupení do vládní většiny českým poslancům chtěli koncedovati jedině dva ministry a ti povolání[1] do kabinetu nástupce barona Gautsche, jímž se stal dosavadní ministr vyučování dr. Karel hrabě Stürgkh. V posledních dnech panování barona Gautsche v politických kruzích mluvilo se o požadavcích, které prý čeští poslanci stanovili vedle jmenování dvou ministrů. S české strany sice prohlašováno, že určitých požadavků nebylo, ale z obsahu publikovaných těch požadavků a vlastně podle zamítnutí jich německým svazem bylo patrno, že baron Gautsch pochopil, že musí zjednati ústředí, v němž by české delegaci anebo alespoň části její bylo umožněno vstoupit a setrvat ve vládní nějaké kombinaci. V poradách s baronem Gautschem byly mu líčeny nemožné poměry ve vídeňské byrokracii a bylo jistě poukazováno k nemožnosti pokračovati v dohodování českoněmeckém, budou-li se opakovati u německých soudů v Čechách případy porušování platných dosud předpisů a nařízení, zejména Stremayrova. Jakmile však baron Gautsch Němcům o těchto stížnostech se zmínil, byl konec všemu jednání. Jak lehkomyslně baron Gautsch převzal po pádu Bienerthově obtížný svůj úřad, ukázalo se teprve nyní, on přehlédl, jak značné obtíže jsou na německé straně a odešel, aniž by se byl pokusil je překonati a už proto jeho poslední prohlášení ztrácí na ceně. Ony obtíže prostě přenechal nezmenšené svému nástupci. Tentokráte Němci byli opatrnější: snad aby vzali jak novému ministrpresidentu tak zejména české delegaci možnost nějakého jednání na základě oněch požadavků,

[1] Ministr veřejných prací Otokar Trnka jmenován ihned, s drem Bráfem do dnešního dne se jedná o převzetí ministerstva orby. Dr. Bráf vzpírá se dosud, ale zdá se, že velkému nátlaku z míst nejvyšších na konec povolí a jmenování přijme.

jichž splnění by bylo znamenalo ne víc než nápravu nemožných a neudržitelných poměrů ve státní správě, požadavky české, jak jim baronem Gautschem byly oznámeny, uveřejnili zároveň s jich naprostým odmítnutím a vedle toho si zjistili, zdali rukojmí Němců v kabinetě, ministr spravedlnosti dr. Hochenburger, je připraven a odhodlán ono odmítnutí českých požadavků německým svazem v ministerstvu zastávati. Zajistili si tuto podporu svého ministra. Dr. Hochenburger oznámil dru Grossovi, předsedovi německého svazu, že vstoupil do kabinetu hr. Stürgkha za určitých podmínek a podmínky ty nebyly ničím jiným, než výslovným zamítáním českých požadavků. I ty podmínky dra Hochenburgera byly publikovány k nemalé mrzutosti hr. Stürgkha, který se opět a opět namáhal zlý dojem jimi na české straně způsobený oslabiti. Z tohoto úsilí je patrno pouze, že nový ministrpresident lituje jen nešikovnosti svého ministra spravedlnosti a nemožnosti zapřít meritorní správnost onoho autoritativního uveřejnění podmínek dra Hochenburgera. Na slovo lze hr. Stürgkhovi věřit, že pan ministr spravedlnosti žádných podmínek písemných nepodal a že také při přísaze v schönbrunském kotrádku nesložil svůj slib za určitých podmínek. Nutno znát názory, minulost hraběte Stürgkha a jeho poměr k dru Hochenburgerovi, aby bylo usnadněno posouzení celé záležitosti. Hrabě Stürgkh to byl, který baronu Bienerthovi dra Hochenburgera ze Štyrského Hradce co ministra spravedlnosti objevil a dohodil. Muse tedy jako starý přítel a krajan názory dra Hochenburgera znát a stejně znal nynější chef justice politické kredo hr. Stürgkha. O tom přece mezi oběma nebude asi sporu, že si objektivní správu v Rakousku dovedou představiti bez českých sekčních chefů a stejně asi dr. Hochenburger bude přesvědčen, že chef kabinetu je ochoten pomáhati Němcům při nulifikaci nařízení Stremayrova via facti a při zřízení německého statu soudcovského stejnou cestou. O tom mezi oběma pány nemusilo být ani zvláštních konferencí, stačilo asi mžiknutí oka, páni se znají. Z dob hraběte Badeniho. Mezitím co hrabě Stürgkh, tenkrát dvorní rada v ministerstvě vyučování, svým ostentativným odchodem z úřadu revoltoval vysokou byrokracii vídeňskou proti chefu vlády a jeho systému, dr. Hochenburger vedl v parlamentě revoltu poslanecké sněmovny.

Hrabě Stürgkh, aniž by to zvláště a ústně teprve musel prohlašovat, jistě stojí na stanovisku německého svazu: bez Čech v parlamentě jistě nelze pracovat, ale víc než dva ministry se Čechům dát nesmí. Vše ostatní si Čechové musí vykoupit »smírem

v Praze, a pracovat v parlamentě znamená především schválení peněz a vojáků.

O politické osobnosti hr. Stürgkha netřeba prozatím zevrubněji mluvit. Situace v parlamentě všemi těmito okolnostmi je tak rozháraná, nemožná a neudržitelná, že celý kabinet nynější vypadá stále ještě jako provisorium, jako předehra k něčemu, co nikdo nezná a neví. V parlamentě vláda nemá majority, má jen strany, k vstupu do majority ochotné, Poláky, křesťanské sociály a část Němců. Ale Poláci svou ochotu projevují tím pouze, že slibují hlasovat pro vládní předlohy a potřeby. Dál jejich ochota pro vládu posud nesahá. Nesahá hlavně k tomu, aby pracovali k utvoření takové situace, aby hlasovat mohli. Tu práci Poláci by snad vykonali rádi, ale pro vládu jinou, zejména pro vládu parlamentární a nejraději pro vládu dra Bilińského, svého předsedy.

Poláci uznávají znamenitou kvalitu jednotlivých ministrů a jak již řečeno, jsou ochotni vládu podporovat, ale nemají, jak se zdá, valné důvěry v její trvanlivost a z toho důvodu si své pracovní síly šetří pro tu trvanlivější. Jistě se hrabě Stürgkh může na hlasy Poláků spolehnout, na nic víc. Oni mají v kabinetě jednoho ministra, krajana dr. ryt. Zaleskiho, který dočasně až do příchodu dra Bráfa spravuje ministerstvo orby. Resortu tedy nemají. Pro tuto skromnost Poláci udávají důvod zcela věcný na první pohled: nechtějí prý, aby polští úředníci opouštěli svá důležitá místa. Rychlou spotřebou mohlo by se pak státi, že nebudou mít v jednotlivých ministerstvech potřebný a důležitý počet vyšších úředníků, a tomu chtějí zabránit. Zkrátka: úředníci jsou pro úřady, pro druhou hodnostní třídu, pro křesla ministerská jsou poslanci. Jelikož nynější ministerstvo je úřednické, Poláci zůstávají v reservě. Že v ní dlouho nevydrží, je jisto. Tato reserva Poláků je pro nynější vládu povážlivou, už proto, že i kdyby hrabě Stürgkh chtěl obsadit resort nějaký Polákem, bude to politik, poslanec a tím by se povaha kabinetu změnila do té míry, že by bylo nemožno, aby se nezměnil kabinet i v osobách. Jakmile by vstoupil do vlády druhý polský poslanec, jistě Němci budou žádat stejně poslance, už aby byla zachována rovnováha. Ale jak řečeno, Poláci jsou tak pevně přesvědčeni o nemožnosti delšího trvání nynějšího kabinetu, že prozatím ze své reservy nevystoupí.

Hrabě Stürgkh je sotva 14 dní v úřadě, nemá tedy majority a dosud si netroufá k ní pracovati. Ví jen, že musí opatřit vojenskou a berní reformu, že k tomu potřebuje dvoutřetinové většiny, ví dále,

že Němci nejsou ochotni mu k ní dopomoci ochotou vůči Čechům a ví dále, že jednotný klub český . . . . . .

O tom asi neví nic, poněvadž jednotný klub sám dosud neví jak a co. Tam jsou poměry rozháranější, než kdy před tím a už se počínají ukazovat následky špatných výpočtů kartelových. Proces, který jednotný klub český nyní prodělává — už by se mohl nazvat krisí — je tak přirozený a předvídaný, že nikoho nepřekvapuje. Že věci není poslouženo tím, že právě v dobách nejdůležitějších v českém klubu je vleklá krise, která ochromuje vůli a postup všech stran, o tom dnes už nepochybují ani největší optimisté a největší přívrženci a přátelé mladočesko-národně sociálního kartelu. Jeví se důsledky, na které jsme opět a opět ukazovali, které byly nevyhnutelny a k nimž dojíti muselo. Kartel, který měl umožnit jednotnou politiku českou, je největší její překážkou a už dnes je jasno, že by taktika všech českých poslanců mohla být jednotnější, mohla všecky strany mnohem spíš uspokojovat a české věci mnohem lépe sloužit, kdyby oné osudné koalice nebylo. Bylo by možno hledati mezi politikou jednotlivých stran jistou výslednici, kterou by bylo možno podporovat a nemožno potírat. Bylo by možno, že by strany své politické zásady hájily a uplatňovaly, fortiter in re, suaviter in modo, ale nemusely jich zapírat, jak se nyní žádá. Boje, spory, sváry v jednotném klubu jsou nyní horší, než bývaly.

Ta koalice, která se tak slavně osvědčila při volbách, nyní není s to, dohodnout se o volbě taktiky. Jak těžce se tím poškozuje ne ta fata morgana jednotné politiky předvolební, ale skutečná politika vůbec a zvláště v době, kdy se mění skoro měsíčně situace, ba vláda, to už pozná slepý. V parlamentě vídeňském jednotný klub sice existuje, ale jednotná politika tohoto klubu ještě se nezrodila. Máme za to, že se nezrodí. Krise vypukne brzy. České strany mohou se dohodnouti o nejbližších cílech společné politiky, o postupu a o stejné taktice pro všechny případy a situace se nedohodnou. My od prvopočátku chtěli jsme více loyálnosti, méně jednotnosti. Dosud není ani jedné ani druhé. *Č.*

Druhá česká universita v Brně.[1]

Napsal Fr. Drtina.

Požadavek druhé české university má životní důležitost pro kulturní, vědeckou, osvětovou a hospodářskou vyspělost českého národa. Ve státě tomto — budiž na to trpce žalováno — jsou kulturní potřeby českého národa, národa co do kulturní vyspělosti, poplatné mohoucnosti a hospodářské síly přední místo majícího v této říši, hříšně, lehkomyslně a soustavně zanedbávány. Zanedbávání toto v poslední době má povahu smělé vypočítavosti, dráždí nás a chce nás dráždíti.

Před 29 lety byla rozdělena staroslavná pražská universita na českou a německou. Již tehdy ozývalo se správné volání: Máme-li míti jednu universitu, musíme míti dvě. Česká universita starala se o to, aby vychovala vědecký dorost pro universitu druhou, vlády tohoto státu jedna po druhé uznávaly sice potřebu druhé české university, ale odbývaly nás sliby, zanedbávaly jedinou českou universitu pražskou a nezřizovaly university druhé. Při tom říkaly, že dříve prvá musí býti náležitě vypravena, nežli druhá může býti zřízena. A tak prvou nechávaly ve stavu zanedbaném, aby zřízení druhé oddálily. Osudný začarovaný kruh! To bylo jednání neupřímné, pro český národ ponižující a urážlivé.

Parlament vyslovil se několikrát jasně o nutnosti druhé české university na Moravě, naposled za vlády Beckovy. Vedle toho zemský sněm moravský přijal rovněž usnesení, že zříditi druhou českou universitu na Moravě jest naléhavá nutnost. A přece vlády nečiní nic, a ani jediného haléře nenalézáme v třímiliardovém rozpočtu aspoň na přípravné práce pro zřízení druhé české university v Brně.

Tak se v Rakousku vystřídávají vlády, které na své programy píší krásná hesla, že chtějí vytvořiti národnostní právo, že chtějí svě-

[1] Řeč při manifestační schůzi pořádané městskou radou v Písku 12. listopadu 1911.

domitě zachovávati základní zákony státní, ujišťují o své neochvějné objektivnosti a úsilí získati si všeobecné důvěry, vystříhati se každého národního znepokojení. Ale po takovýchto ujištěních a krásných slovech na skutky stále marně čekáme.

* *
*

Universita moderní má ústřední postavení v osvětovém životě národa i státu. University jsou vědecké ústavy, ale jsou spolu přední kulturní činitelé národního života, jsou strážcové vědeckého i mravního pokroku, jsou nejvyššími středisky výchovné a vyučovací práce v národě. Rakousko je stát mnohonárodní, a předním úkolem má mu býti, aby poskytl všem národům v něm obývajícím školství vysoké v jich jazyku a duchu. Tento úkol je dosud hříšně zanedbáván, neboť péče vyučovací správy tohoto státu je takřka výhradně věnována universitám německým. University neněmecké, pokud existují, bojují těžký boj za elementární podmínky své existence.

Statistická data osvětlují nám, jak v kulturních věcech Rakousko vůbec za ostatními státy stojí v pozadí.

Kdežto malé Švýcarsko má 7 universit, a jedna připadá již na půl milionu obyvatelů, Nizozemsko, Belgie, Italie, Španělsko mají universit tolik, že jedna připadá na 1—2 mil. obyvatelů, Dánsko, Anglie, Řecko, Německo a Rumunsko mají jednu universitu na 2—3 mil. obyvatelů, náleží Rakousko teprve do čtvrté třídy kulturních států, neboť u nás jedna universita připadá teprve na 3·27 mil. obyvatelů. Za Rakouskem jsou již jen mladé Bulharsko s universitou dosud jedinou v Sofii, připadající na 4 mil. obyvatelů, Portugalsko s jedinou universitou, připadající na 5·4 mil. obyvatelů, Uhry se třemi universitami, takže jedna připadá teprve na 6·1 mil. obyvatelů, a posléze Rusko se svými 10 universitami, kde jedna připadá teprve na 12·8 mil. obyvatelů.

S tím však souvisí zahanbující čísla státního rozpočtu: Celý rozpočet státní na rok 1912 činí 2.916 mil. korun, a je zajímavo, že v posledním pětiletí ročně rozpočet vzrůstá průměrně o 250 mil. korun, takže zajisté za rok vzroste na celé 3 miliardy. Z této ohromné sumy převážná část vydává se na účely vojenské a námořnické, celá pětina na umořování a úrokování státního dluhu, nepoměrně malá část připadá na výdaje skutečně produktivní, a teprve 35. díl celého státního rozpočtu v částce 83 mil. korun je věnován věcem osvětovým.

V rámci tohoto státního rozpočtu činí náklad na českou universitu pouhých 1·99 mil. korun, na obě polské 3·65 mil. korun, na 5 německých naproti tomu 11·43 mil. korun. To znamená: slovanským universitám věnuje stát v příštím roce pouze 5·64 mil. korun, naproti tomu německým plných 11·43 mil. korun. Jest to v příkrém rozporu s počtem obyvatelstva, neboť v Rakousku čítáme více než 61% obyvatelstva slovanského a toliko 36% obyvatelstva německého. Máme-li zřetel dále k výdajům na techniky (na dvě české techniky nalézáme v rozpočtu 1·98 mil. korun a na jednu polskou 0·83 mil. korun, na německé techniky připadá 3·29 mil. korun) i na ostatní vysoké školy: zemědělské, zvěrolékařské atd., vidíme dle výpočtů prof. Srdínka,[1] že na vysoké školství české v rozpočtu na rok 1912 je preliminován náklad 3·97 mil. korun, na polské 4·64 mil. korun, na německé 16·35 mil. korun, čili na slovanské úhrnem 8·61 mil. korun, na německé naproti tomu 16·35 mil. korun. To znamená: obyvatelstvo německé tvoří 36% všeho obyvatelstva říše, ale má účast ve státním rozpočtu vysokoškolském na rok 1912 částkou 65·4%, slovanské obyvatelstvo naproti tomu tvoří 61% všeho obyvatelstva v této polovině říše, ale náklad na vysoké školství jeho ve státním rozpočtu na rok 1912 preliminovaný činí toliko 34·4% nákladu na vysoké školství vůbec. Čistě rakouská spravedlnost.

Ještě významnější je však fakt, že z celé částky určené pro 8 rakouských universit 17·48 mil. korun více než třetinu spotřebuje jediná universita vídeňská, jejíž rozpočet na rok 1912 činí 6·08 mil. korun. To znamená, že jediná vídeňská universita německá má rozpočet o ½ milionu korun větší než všechny tři slovanské university v Praze, Krakově a Lvově dohromady. Naproti tomu ovšem jediná universita pražská má více posluchačů nežli tři německé: pražská, inšprucká a černovická dohromady.

Zajímavo je také srovnati náklad a počet posluchačů obou universit pražských. Česká universita měla v zimním semestru 1910/11 4457 posluchačů, a náklad na ni ve státním rozpočtu na rok 1912 činí v rozpočtu řádném 1,868.146 K, v mimořádném 113.898 K, úhrnem tedy 1,990.000 K. Pražská německá universita naproti tomu měla v tomtéž semestru 1844 posluchačů, ale rozpočet na rok 1912 činí v ordinariu 1,670.168 K, v extraordinariu 98.063 K, čili pouze o 213.667 K méně nežli na universitě české, počtem posluchačů více

[1] »Věda a vysoké školství české ve státním rozpočtu na rok 1912«. Ve Věstníku českého ústř. spolku učitelů vysokoškolských roč. IV. 1911, č. 1. str. 9.

než dvojnásobné, která zároveň má býti průpravou pro druhou českou universitu. Znamená to jinými slovy, že český posluchač stojí stát v Praze ročně 421 K, německý naproti tomu 905 K.

Ještě křiklavější jsou data ta, uvážíme-li, že Češi činí 23·5% všeho obyvatelstva v této říši, ale v nákladu na universitu dostává se jim pouze částky 15·3%.

Významnější však jest ještě, že se rozpočet nedodržuje. Jest zásluhou profesora Srdínka, že na to důrazně poukázal. Přímo křičí fakt, jevící se nám v účetních závěrkách za rok 1909, že totiž celá veliká částka 200.000 K, která byla preliminována na českou universitu, ve skutečnosti k tomuto účelu ústavně povolenému vydána nebyla. Částky té prý bylo upotřebeno jinak »na vydání neočekávaná, vzniklá během roku v resortu ministerstva kultu a vyučování«. Naproti tomu však ve Vídni při universitě, jejíž ohromný rozpočet jsem právě vylíčil, nestačila částka ústavně parlamentem povolená, a rozpočet byl překročen o částku 300.000 K. Tázati se musíme, odkud se tato částka vzala. Snad ne dokonce z peněz, které v rozpočtu na české universitě nebyly k účelům této university vydány?[1]

Přihlédneme-li ještě k číselnému poměru rakouského obyvatelstva, vidíme, že Rakousko má dnes 8 universit, z nichž jest pět německých. Připadá tedy jedna universita německá již na 2·06 mil. obyvatelů. Naproti tomu slovanská většina obyvatelstva musí se spokojiti pouhými třemi universitami, čili připadá jedna teprve na 5·84 mil. obyvatel. Věc je pro nás ještě nepříznivější, uvážíme-li poměr Čechů a Poláků. Kdežto Poláci mají university dvě, a jedna připadá na 2·1 mil. obyvatelů, máme my Čechové jedinou universitu pro 6 mil. obyvatelů. Uvážíme-li dále, že 3·4 mil. Rusínů a 1·2 mil. Slovinců nemají university žádné, musíme bohužel doznati, že v této říši neplní se základní zákony státní, které v § 19. přece výslovně stanovily, že »každému národnímu kmenu mají býti poskytnuty potřebné prostředky ke vzdělání svým jazykem vlastním, aniž by byl nucen učiti se druhému jazyku zemskému.« Netřeba znova vytýkati, kdyby se nám měřilo v Rakousku stejnou měrou jako Němcům, že bychom dnes musili míti v této říši 3 university.

*

[1] V ministerstvu vyučování vůbec mají prapodivné ústavní cítění. Jeden vysoký úředník vážně mi vykládal, že povolení určité částky parlamentem k stanoveným účelům není pro vládu závazkem (Verpflichtung), nýbrž pouze zmocněním (Ermächtigung); že tudíž vláda má možnost libovolně částky ustanovené nevydávati anebo je obrátiti k účelům jiným. Nepodobá se to rakouské lžiústavnosti?

Teprve roku 1882 byla rozdělena universita pražská na dvě samostatné university státní, českou a německou. Usilování českého národa o nezbytnou druhou universitu českou v Brně naráží stále na příkrý odpor a svévolné překážky. A přece již početný vývoj university naší jediné činí náš požadavek po druhé universitě nutným a neodkladným. Uvažme jen, že na české universitě v zimním semestru 1910/11 bylo zapsáno 4457 posluchačů (na německé pak současně toliko 1844) a z těch, že bylo celých 990 posluchačů z Moravy a Slezska; uvážíme-li dále, že sta českých posluchačů studují ve Vídni, jeví se jasným, že frekvence druhé české university v Brně je zajištěna a byla by značna. Stejně vykonala česká universita pražská všechny přípravné práce, a druhá česká universita mohla by býti hned otevřena jsouc opatřena zdatnými, vědecky i učitelsky náležitě kvalifikovanými silami. Vše to svědčí o nutnosti a neodkladnosti druhé české university v Brně nejen z důvodů čistě vědeckých, ale i z důvodů přeplněnosti jediné nynější české university pražské.

Nechci líčiti podrobně nedostatečnou výpravu jediné české university pražské: Pilný návrh před dvěma roky mnou podaný a sněmovnou poslaneckou jednomyslně přijatý byl křiklavou ilustrací často citovaného výroku rakouského ministra vyučování, jenž před 20 lety ubohý tento stav nazval »evropským kulturním skandálem«. Ministr vyučování hr. Stürgkh uznal oprávněnost našich stesků a slíbil, že přičiní se o nápravu. Zůstalo však při slovech. Dnes na staveništích universitních je stále pusto, a vláda nenalezla možnosti v 5 letech vyříditi návrh profesorského sboru české fakulty filosofické, aby byl vypsán užší konkurs mezi 5 českými architekty pro opatření plánů na budovu této fakulty. University druhé nezbytně potřebujeme, ježto jediná universita pražská nestačí nám vědecky, ježto nemá dostatečných místností. Sama jest rozptýlena v Praze i předměstích, nemá náležité výpravy, nemá ani místa ani možnosti studia pro přečetné své posluchače.

* *
*

Nutnost druhé české university na Moravě vyplývá však také ze zásadně změněné povahy university vídeňské. V novější době byla universita vídeňská dlouho považována za universitu representační, bohatě dotovanou s německým jazykem vyučovacím, za universitu říšskou, mající význam pro celou říši, pro všechny její národy. Měli tam přístup a byli tam vítáni posluchači, profesoři i docenti všech rakouských národností. Slavná česká jména Škody, Ro-

kytanského, Alberta a jiných šířila její dobrou pověst ve vědeckém světě. Toto priviiegované, jednomyslně uznávané postavení vídeňské university bylo však porušeno v té chvíli, kdy universita tato byla prohlášena za část německé državy. Tím přestala býti universitou rakouskou a stala se universitou německou přes to, že i dnes mezi učiteli jejími nacházíme vynikající učence české: Konstantina Jirečka, Vondráka, Maxe Dvořáka, Ferd. Menčíka i jiné učence slovanské. Proto tím více a usilovněji musíme žádati, aby se pražská universita česká stala representační universitou českého národa a nebyla jako dosud zanedbávána na prospěch vídeňské university německé.

Český národ žádá z důvodů těchto druhou svou universitu v Brně, ale požadavek tento za neutěšených poměrů našich politických stále se tříští o neústupnost Němců i nečinnost vlády. Úsilí o ne německé university v Rakousku vyvolá vždy na straně německé neústupnost, tvrdošíjnost a panovačnost.

Důsledné odpírání universit národům neněmeckým a odkazování jich na to, aby si zjednaly prve souhlas Němců, je postup násilný, nepřirozený, živí národnostní vášně a způsobuje zdivočilé sesurovělé formy národních zápasů, jakých svědkem byl před lety Inšpruk.

Je smutné znamení kulturní vyspělosti německého národa v tomto státě, že jsou to právě Němci, národ Lutherův, Herderův, Kantův, kteří školství v Rakousku považují za svou nedotknutelnou državu a neprávem zřízení každé nové školy pro jinou národnost v tomto soustátí prohlašují za porušení této državy. Druhá česká universita na Moravě je nezbytnou a neodkladnou nutností. I máme-li zřetel k autonomii zemské, musíme důrazně prohlásiti, že žem z velké většiny česká (češtější poměrně nežli Čechy samy), země p Čechách a Dolních Rakousích v celé říši nejvíce poplatná, mají 29 českých gymnasií, má právní nárok na universitu českou, zvlášt hledíme-li k tomu, že chudé Tyroly s 10 gymnasii mají universit svou v Inšpruku, Štyrsko s 8 gymnasii ve Štyrském Hradci, neb že v Bukovině pro pouhých 160.000 německých obyvatelů je zřízen samostatná universita německá v Černovicích. Němci ovšem jso saturováni a říkají: My německé university na Moravě nepotřebu jeme — a tedy ji Češi také nemusí míti.

Ale ještě více váží to, že Morava samostatnou universitu ji měla: Bývalať universita moravská (ovšem latinská jako všechn ostatní university) v Olomouci. Byla založena r. 1570 králem Max

milianem II., kolem r. 1778 přenesena na krátkou dobu do Brna a snížena na lyceum. Záhy však vrátila se vysoká škola tato opět do Olomouce a úplně byla vybudována za císaře Františka I. r. 1827 dle vzoru universit rakouských se všemi čtyřmi fakultami. A tato universita olomoucká měla r. 1849 946 posluchačů, počet na tu dobu nepoměrně značný. Přes to byla přece zrušena na velkou škodu českého národa probouzejícího se právě k novému životu. Marné bylo úsilí A. V. Šembery, žádajícího r. 1848, aby byla na universitě olomoucké rovnoprávnost národnostní provedena, marné bylo votum moravského stavovského sněmu, jenž se usnesl, aby všechny předměty, ze kterých se konají státní zkoušky, byly přednášeny česky i německy. R. 1851 byla zrušena fakulta filosofická, r. 1855 fakulta právnická a v r. 1874 konečně i učení chirurgické. Dnes zbyla z této university v Olomouci jedině fakulta theologická s universitní knihovnou značné ceny, jež se nyní nazývá knihovnou »studijní«.

Již r. 1864 žádal školský výbor sněmu moravského marně, aby universita zrušená znovu byla zřízena, a stejně marně v r. 1871 zemský sněm moravský vyzval vládu, aby zřídila na Moravě universitu úplně samostatnou. Ale již r. 1876 slibuje vláda zříditi universitu moravskou.

V r. 1890 400 akademiků a 285 měst podávají petici radě říšské za zřízení české university na Moravě, 30. října 1891 prof. Masaryk ujímá se důrazně na říšské radě požadavku, aby vláda konečně otázku rázně rozřešila.

Positivní projevy vlády nalézáme v r. 1896. Tehdy 7. listopadu baron Gautsch jsa ministrem vyučování prohlásil, že je nutno pomýšleti v dohledné době na zřízení university na Moravě, a že je nutno vydatnými prostředky hmotnými připravovati dorost schopných akademických sil. Baron Gautsch ovšem tehdy myslil na universitu utrakvistickou.

Určitě se vyjádřil v r. 1902 v plenu sněmovním v rozpočtové debatě tehdejší ministr vyučování rytíř Hartel, prohlašuje universitu českou na Moravě za kulturní potřebu a zdůrazňuje moment finanční, »aby především byly dokonale vypraveny university již zřízené, které po mnohé stránce mají vážné nedostatky«.

Vláda stále i za Körbera předstírá, že sleduje snahu zdokonaliti university existující a urychliti přípravné práce k založení samostatné university na Moravě.

Myšlenka university utrakvistické znenáhla jako nesprávná se opouští, a již min. předseda baron Gautsch r. 1905 prohlašuje, že na

Moravě jsou možny a účelny toliko dvě samostatné university, česká a německá. Prý dobře rozpoznává velikou přeměnu universitního studia, netají si velikých požadavků, jež činí university existující, mají-li odpovídati modernímu způsobu vědecké práce, a má-li se menšiti ten veliký rozdíl, jenž co do výpravy universit je mezi cizinou a námi.

Vláda chce prý proto zjednati nápravu rázným činem a žádá především za povolení částky 25 mil. korun na zdokonalení universit již stávajících. Slibuje pak, že ještě v zákonodárném tehdejším období předloží sněmovně předlohu zákona na zřízení dvou universit na Moravě. Mluviti o universitě utrakvistické, jediné pro oba národy považuje se nenáhle za utopii.

Tento názor byl také utvrzen memorandem akademického senátu české university v Praze, podaným 19. prosince 1905 a žádajícím zejména, aby druhá česká universita byla zřízena v Brně.

Nepříznivými poměry politickými za doby vlády Beckovy a vlády Bienerthovy celá otázka do značné míry uvázla. V r. 1908 přijata poslaneckou sněmovnou resoluce Žáčkova, kterou se vláda vyzývá, aby neprodleně zařídila potřebné kroky, by zřízení university na Moravě s českou vyučovací řečí co nejdříve mohlo následovati. V resoluci není však zmínky o Brně, a vláda nevěnovala jí pozornost nižádnou. Proto do následujících rozpočtů na léta 1909—12 nevřadila ani haléře do státního rozpočtu na druhou českou universitu v Brně.

Ovšem vláda nedovedla ani pohnouti otázkou italské právnické fakulty, ač již velkou většinou hlasů (40 proti 4 slovinským a 2 radikálních Němců) v rozpočtovém výboru byla přijata, ač tato fakulta je zajištěna zákonem, existovala v Inšpruku, její profesoři jsou placeni, ale mají stále prázdno — poněvadž v Rakousku platí zákon jen tehdy, když se k tomu vymůže svolení od Němů.

Nutno však dále říci, že druhá česká universita je myslitelna toliko v Brně, a to z důvodů čistě věcných. Brno není dnes baštou němectví, nýbrž je hlavním městem země z velké většiny české, má samo 45% českého obyvatelstva, leží uprostřed kraje úplně českého a tvoří samo geograficky skutečný střed země. Brno je dále sídlem nejvyšších úřadů státních i samosprávných, má zemskou knihovnu, museum, nemocnici a různé jiné ústavy.

Možno říci, že Brno jediné na Moravě má hospodářské, sociální i kulturní podmínky, za kterých jen tam moderní česká universita

může prospívati. Není pravda, že by moderní universita mohla zkvétat v malém venkovském městě. Jako není možno si mysliti, aby druhá česká universita německá na Moravě byla zastrčena do Nového Jičína nebo Znojma, tak nelze dávati druhé české university do Kroměříže, Prostějova nebo Přerova. Poukazování na malé university německé je nesprávné. Malé tyto university (Jena, Tübingy, Marburg, Giessen, Heidelberg atd.) byly založeny v dobách státního absolutismu, kdy ještě university neměly mezinárodního významu, kdy život vědecký vyvíjel se mimo ně. Samy byly pouze »instrumenta dominationis«, ústavy, které zeměpánu vychovávají schopné úředníky a vojáky. Dnes se věci změnily, university novějšího data jsou vesměs založeny ve velkých městech (Mnichov, Berlín, Strassburg).

Rozvoj věd přírodních a duchových zmohl se utěšeně, jednotlivé fakulty vytvořily se všemi obory veřejného života mnohonásobný organický styk, k universitám přičlenily se techniky, vysoké školy zemědělské obchodní, zvěrolékařské, universita v malém venkovském městě byla by dnes zkrátka anachronismem.

Zvláště je důležitý organický vzájemný styk mezi universitou a technikou. Universita česká na Moravě nemůže býti jinde umístěna, nežli kde již je vysoká škola technická, t. j. v Brně. Vždyť studující techniky (zvláště kandidáti profesury) musí navštěvovati přednášky i cvičení ústavní a seminární na fakultě filosofické a právnické, a naopak četným studujícím universitním bude s prospěchem navštěvovati přednášky a cvičení na vysoké škole technické.

Celá úprava vysokoškolského studia zemědělského a obchodního předpokládá možnost návštěvy jak university tak techniky. Jediné město musí slučovati obě tyto vysoké školy, které bez toho budou asi časem sloučeny. Otázka druhé české university sama sebou je povahy čistě kulturní, a nesprávně vláda a Němci prohlašují ji za věc politickou.

K otázce té vracíme se dnes s novým důrazem, s dojmem nad jiné neutěšeným a nepříjemným, že stát tento neplní své povinnosti ke kulturním potřebám českého národa a tudíž není spravedliv, nestojí na výši doby a nechápe, že nejsou zde národové k vůli státu, nýbrž stát k vůli národům.

Tím smutnější je fakt, že národu takové minulosti kulturní a takové zdatnosti přítomné ve všech oborech lidské práce, jako je národ český, odpírají se způsobem nešetrným a zpátečnickým nejnutnější podmínky kulturního jeho života.

Je zároveň smutným znamením, že právě Němci, kterým v této říši úplně dokonalé organisace universitního studia se záhy dostalo, prohlašují zřízení každé nové neněmecké university a fakulty za porušení svých národnostních práv.

Třeba s důrazem prohlásiti, že záležitost druhé české university v hlavním městě Moravy Brně má pro nás význam eminentně kulturní, týká se výhradně českého národa, neporušuje v nejmenším sféru německou a nikterak nesmí záviseti na milostivém svolení Němců.

Naproti Němcům a zejména naproti vládě třeba prohlásiti dnes zřetelně a jednomyslně: Záležitost druhé české university v Brně je neodkladnou kulturní potřebou českého národa, zříditi ji důstojně je svatou povinností tohoto státu, chce-li se zváti státem kulturním a moderním.

Výsledky světové výstavy brusselské.[1]

Napsal Georg Brodnitz

Brusselská výstava ukazuje, že vzniká nový typ výstav velikého slohu, který projevuje se tím, že zdůrazňuje se kvalita proti kvantitě, uplatňuje se pavillonový systém a upouští se od přitažlivých »zlatých hřebů«. Tento nový směr nejvýrazněji byl projeven oddělením německým; především už zevně tím, že upuštěno bylo od historických reminiscencí, že vymýtěna byla všechna výstavní okázalost a že dbáno všude požadavku účelnosti; vnitřně pak tím, že těžiště výstavy spočívalo ne v těžkém a strojovém, ale v uměleckém průmyslu a v umění prostorovém a knihařském a že závěrem tu bylo oddělení vyučovatelské.

Zdůraznění výkonu kvalitního odpovídal již poměrně veliký rozsah oddělení vyučovatelského. Tu právě nejvíce vyniklo Německo, což bylo uznáno i odborníky belgickými. Pokroky německého školství jsou opravdu překvapující a pro sociálního politika bylo tentokráte zajímavo viděti, jak v rámci logicko-gramatického vyškolení stále víc a více se uplatňuje ohled k reálním faktorům života hospodářského, sociálního a státního. Pozornost především poutaly vynikající výkony drážďanského Vereinigung für Heimatskunde. Avšak i vyučovatelské výstavy jiných zemí podaly mnoho pozoruhodného. Z oddělení nizozemského zasluhují zmínky nástěnné obrazy pro školy obecné, velmi zajímavé svým sujetem: bylo tu zobrazení nejen vysokých pecí, uhelných dolů a pod., ale i sezení parlamentu a vydávání svědectví před soudem. Školy jistě budou musiti všímati si otázek ústavních a volebních a k tomu dobře se hodí taková zobra- otázek ústavních a volebních a k tomu dobře se hodí taková zobrazení. Rozhodného uznání zasluhuje městské školství v Brusselu a Antverpách, které ukazuje, co lze dokázati při usilovné práci i za nenucené návštěvy školní. Pochvaly zasluhuje hezký zvyk vyučovací správy antverpské, poskytovati každoročně 4000 fr. absolventům umělecké akademie na zařízení, začež tito postupně umělecky vyzdobují

[1] Výtah poučného článku z Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik, 1911.

všechny školy. V belgickém školství vůbec projevuje se značná snaha po názornosti; proto fonograf, kinematograf, světelné obrazy nebo aspoň pohlednice jsou důležitými pomůckami vyučovacími; to souvisí s uplatňováním nového požadavku enseignement occasionnel vůči staršímu école pour la vie, kterézto vyučování přizpůsobeno vždy místním poměrům, počíná už v seminářích pro učitele škol obecných, kteří pak získané znalosti uplatňují na škole, zejména v hodinách geografických, které poskytují nejvíce příležitosti ku poučení o otázkách hospodářsko-sociálních.

Snaha, kvalifikovati výše pracující třídy, projevuje se dále v péči věnované školství pokračovacímu a průmyslovému. Tu se ukázalo, že Francie (vystavovaly státní Ecoles professioneles) je hodně pozadu za Německem. Sociálně-politicky je zajímavo při pokračovacím školství belgickém — které je také ponecháno soukromé iniciativě, ač školy, které se podřídí určitým ustanovením normativním, dostávají státní podporu —, že na organisaci průmyslového a pokračovacího vzdělávání částečně spolupůsobí služebodárci i organisace zaměstnaných. Důkazem veliké snahy vzdělavací širokých kruhů v Belgii jsou výsledky brusselského Université libre, která zřídila 557 vysokoškolských kursů v 65 místech a odbyla 131 přírucku v 168.000 exemplářích. Ještě zajímavější je menší podnik Université populaire de Saint-Lez-Bruxelles, spolek o 1500 členech (s příspěvkem 3 fr. ročně nebo 25 ctm. měsíčně), který v poslední zprávě vykazuje 1179 podniků. To vytvořilo dělnické obyvatelstvo brusselských předměstí vlastní silou.

O zvláštní výstavu v oboru vlastní politiky sociální pokusila se jen Belgie. Zmínky zasluhuje družstevnictví, jemuž v čele stojí socialistická družstva konsumní počtem 174 a obratem 40 mil. franků. Pozoruhodno je, že belgická družstva smějí prodávati každému a že zisk rozdělují členům slevou při koupi zboží. V Belgii výrobní družstva omezují se na pekařství, řeznictví a pivovarství. Svůj vlastní pavillon zřídila na výstavě výrobní družstva francouzská, která dle mínění Brodnitzova potvrdila starý úsudek, že »družstva produktivní mohou býti za určitých, přece však jen zcela řídkých okolností působivá, ale nikdy nepřivedou změnu v organisaci průmyslové, jež by stála za zmínku«.

Něco vskutku nového poskytla belgická výstava domácké práce, první to pokus zasaditi otázku průmyslu domáckého do rámce výstavy světové. Podnět k tomu vyšel se strany socialistické, ale výstava sama byla společnou prací všech činitelů, kteří také společně

hradili výlohy 90.000 fr. Otázka domácké práce je pro Belgii dosti palčivá: při posledním sčítání r. 1896 bylo zjištěno okrouhle 120.000 domácích výrobců; největší jich počet je v oboru textilním: tu počet dělníků továrních a domáckých je přibližně stejný. Brodnitz vypočítává jednotlivé obory na výstavě zastoupené a při tom zaznamenává povšimnutí hodná data o mzdě: »deuilleuses«, které opatřují papír smutečním rámcem, přivedou to v 69 hodinách na 24 fr.; provazník dostává za 78 hodin 18·20 fr., kdežto tkadlec docílí svých 18 franků za 55 hodin; lepiči kornoutů vydělají 4·32 fr. za 78 hodin a výrobci umělých květin dostanou za 480 hodin 33·68 fr., t. j. 7 centimů za hodinu.

Přívětivý rámec vhodně odpovídal výstavě dělnických domků, kde vedle obrazů, plánů, modelů a návrhů byl i značný počet domků in natura. Umělecky cenně zastoupeno bylo Německo dvěma dřevěnými domky, ovšem nedělnickými — cena 5000—6000 M jen za dřevěný dům bez podstavby a montáže je pro obyčejného dělníka příliš veliká, třebas poskytoval jisté výhody proti stavbě zděné.

Sociálnímu politikovi výstava poskytla mnoho podnětů a ukázala, jak takové výstavy jsou velice vhodné k tomu, aby staly se pomůckou názorného vyučování a aby vedly široké massy k správnému poznání reálných faktorů našeho života. Pro tento význam projevily některé instituce zvláštní smysl. Belgická vláda nakoupila 80.000 vstupenek pro dělnictvo; o žactvo pečovaly obce. Bádenská tovární inspekce vypravila studijní výpravu 120 dělníků, která měla značný úspěch. Brémy daly k disposici 6000 M řemeslníkům, úředníkům i dělníkům. Pruská vláda poskytla pouze slevu na jízdném pro členy nemocenských pokladen. Cášský konsumní spolek poskytoval jízdu tam i zpět, vstup i průvod výstavou i městem, zaopatření i byt na tři dny za 30 M (nabídky té užilo na 2000 osob).

»V tom smyslu nutno v budoucnosti pracovati dále, aby výstavy poskytovaly zisk vrstvám širokým, všeobecnosti«, píše Brodnitz a končí: »Kvalita, ne kvantita rozhoduje, a to vyžaduje nejen kvalifikaci práce, ale i kvalifikování dělníků, s níž stanou se nejen nositeli práci, ale uvědomělými nositeli veškerých poměrů hospodářských a sociálních. Kvalifikace lidového hospodářství je nejbližší cíl, který však může přinésti požehnání jenom tehdy, jestli to kvalifikování bude dosaženo a zbudováno na základě co nejširším.«

Týdenní výkaz Anglické banky.

Napsal Dr. Jaroslav Šlemr.

I. Celková povaha Anglické banky.

Anglická banka vykonává v anglickém hospodářství národním tyto funkce:

1. jest bankéřem anglické vlády,

2. majitelem monopolu vydávati bankovky, jež jsou v Anglii zákonnou měnou,

3. bankéřem anglických bank a držitelem reservy zlata pro anglický život hospodářský a konečně jest

4. držitelem reservy zlata, jež jest nejvíce přístupna světovému trhu peněžnímu.

ad 1. Povinnosti Anglické banky jako bankéře anglické vlády jsou obdobny povinnostem bankéře vůči svému klientovi. Anglická banka vede správu anglického státního dluhu. Jestliže vklad vlády u banky nedostačuje, aby z něho byly zaplaceny úroky ze státního dluhu, poskytuje banka státu půjčku ve formě »deficiency advances«, jestliže pak státní vydání překročila v určité periodě roční státní příjem, poskytuje opětně banka půjčku »against ways and means«. Anglická banka spolupůsobí při emissi dlouhodobých půjček státních i při půjčkách přechodných, uzavřených ve formě pokladničních poukázek (treasury bills). Každé oddělení anglické správy státní má u banky účet, jež vedeny jsou bankou od r. 1834 pod souborným účtem »His Majesty's Exchequer«.

Anglická banka nemá z tohoto obchodu velikých materiálních výhod, nehledíme-li k prestigi, jehož banka nabývá stálým stykem se státními úřady. Určitých materiálních výhod dalších nabývá banka z tohoto postavení, jestliže vklad státní u banky vzroste a může-li býti jí použit na ovládání peněžního trhu.

ad 2. Anglická banka samojediná z londýnských bank má právo vydávati bankovky, jež na rozdíl od bankovek vydaných některým

bankami provinciálními jsou zákonnou měnou »legal tender«. Právo toto bylo podrobeno v průběhu doby různým změnám. (Viz prof. Andréadès »History of the Bank of England«.) Poslední důležitou změnou byla t. zv. Peelova acta z 19. července 1844, která akceptovala ve velkém rozměru currency theory, ačkoliv i Law-ově theorii cedulových bank dopřávala místa. Nejdůležitější zásady Peelovy acty jsou:

a) oddělení banky pro vydávání bankovek (issue department) budiž odděleno od ostatních oddělení bankovních (banking department), počínajíc 31. srpnem 1844,

b) po té budiž přeneseno záruk (securities) za £ 14,000.000 (z čehož £ 11,015.000 záruk státních) z oddělení bankovního do oddělení pro vydávání bankovek s tak velikým množstvím drahého kovu, kolik činí všechny bankovky v oběhu v té době. Stanovila tedy Peelova acta drahým kovem nekrytý kontingent £ 14, 000.000.

c) oddělení emmissní nesmí chovati ve svých zásobách více stříbra nežli $^1/_4$ celkového pokladu drahého kovu. Od r. 1853 nemá Anglická banka vůbec stříbra v drahém pokladu emmissního oddělení a snaha vlády z r. 1897 o přípustnost stříbra v drahý poklad oddělení pro vydávání bankovek nedoznala souhlasu v obecenstvu.

d) banka jest povinna vydávati bankovky za zlato a sice v poměru £ 3. 17 s 9 d za standardovou ounci,

e) jestliže některé angl. banky, mající právo vydávati bankovky, vzdají se v budoucnosti práva tohoto, zvýší se kontingent Anglické banky o $^2/_3$ kontingentu bank, jež práva toho se vzdaly. Banky vzdají se práva toho, jestliže právně zanikly (konkurs, spojení s jinou bankou atd.) aneb přesídlí-li do Londýna. Takovým způsobem zvýšila Anglická banka svůj kontingent na £ 18,449.900.

Emmisse bankovek není pro anglické národní hospodářství té důležitosti, jakou mají tyto funkce u ostatních cedulových bank. Neužívá se v Anglii bankovek v takové míře jako prostředků platebních jako v jiných státech; emmittované bankovky vracejí se velice často po jednom použití k bance (zvyklost opatřovati podpisem bankovky před jich směněním). Anglické hospodářství národní používá vlivem zvyku pro větší platy šeků, pro platy menší (nejnižší appoint bankovky jest £ 5, —, —) kovových peněz. Emmissní činnost Anglické banky mohla by míti význam jen v dobách úvěrových krisí.

ad 3) Daleko větší význam má Anglická banka jako bankéř ostatních anglických ústavů úvěrních. Téměř všechny anglické banky mají u Anglické banky své vklady, a vklady u banky bývají pravi-

delně kryty 40%. Vklady tyto jsou však jen do polovice vklady ve vlastním slova smyslu, jsouce z druhé polovice nevyzdviženými úvěry, jež poskytnuty byly ostatním bankám Anglickou bankou na různé záruky, hlavně cenné papíry. Eskomptované směnky činí jen malou část těchto záruk, neboť Anglická banka bere jen malý podíl na směnečných obchodech anglických (průměrem kol 2 mil. £), přenechávajíc je bill-brokerům, již v době poslední zatlačováni jsou diskontními společnostmi.

Vklady u Anglické banky jsou pokládány za rovné peněžním hotovostem a mají pro anglické hospodářství národní ten význam, že slouží ve veliké míře jako základ pro oběžné prostředky, jsouce vklady, na které vydávány jsou šeky klienty Anglické banky. Tím nabývají anglické prostředky oběžné veliké elastičnosti, neboť veliká část platů provádí se šeky na Anglickou banku, jež však vyrovnávají se pouhými přepisy na účtech u Anglické banky, jsouce velikou částí jen šeky zúčtovacími. Poněvadž však Anglická banka má možnost proti zárukám zvětšovati tyto vklady do nekonečna — nejedná se ani o výdej zlata ani o výdej bankovek — možno zaopatřiti anglickému hospodářství národnímu veliké množství prostředků oběžných bez ohledu na zásoby zlata ve sklepích cedulové banky.

Jak patrno, přivádí tato činnost Anglické banky potřebu drahého kovu jako prostředku oběžného na minimum.

Anglická banka chová však také i reservu zlata, ku které sahají anglické ústavy úvěrní, potřebují-li peněz pro lokální potřebu aneb pro platy za hranice. Jedná-li se o platy pravidelné, nečiní tato služba Anglické bance zvláštních potíží, poněvadž vydané peníze vracejí se zpět k bance po krátkém použití.

ad 4. Větší potíže vznikají Anglické bance z toho důvodu, že chová u sebe t. zv. reservu zlata celého světa, neboť jest všeobecná důvěra, že v Anglii všechny doklady (směnky) vyplácejí se zlatem. Poněvadž pak k Londýnu obracejí se všechny ostatní země, potřebují-li zlata, musí se Anglická banka ze známé obavy o eventuální zmenšení jejího drahého pokladu starati o to, aby pro ostatní státy nebylo výhodno zaopatřovati si v Londýně zlata, čili aby devisový kurs anglických směnek činil zaopatření zlata v Londýně příliš drahým.

II. Týdenní výkaz.

Dle Peelovy acty má Anglická banka povinnost uveřejňovati týdně výkaz svého jmění. Dle ustálené praxe uzavřen jest tento výkaz středou a oznámen anglické veřejnosti ve čtvrtek ráno.

Důležitost týdenního výkazu Anglické banky jest veliká, poněvadž v něm znázorněn jest postup peněžního trhu v Londýně, který zaujímá nejdůležitější místo v peněžním trhu světovém vůbec. Týdenní výkaz Anglické banky jest však také její bilancí, neboť Anglická banka neuveřejňuje bilance ve vlastním slova smyslu.

Týdenní výkaz Anglické banky má tuto podobu:

»Banky anglické účty dle act. 7 a 8. Victorie, kap. 32, za týden ukončený středou, 27. září 1911.

Oddělení pro vydávání bankovek (Issue department).

	£		£
Vydané bankovky (notes issued) .	58,851.505	Dluh vlády (Government debt.) .	11,015.100
		Jiné záruky (Other securities)	7,434.900
		Zlato v mincích a prutech (Gold in coin and bullion)	40,401.505
	58,851.505		58,851.505

Oddělení bankovní (Banking department).

	£		£
Akciový kapitál (Proprietors capital)	14,553.000	Vládní záruky (Government securities)	14,097.524
Zbytek (Rest) . . .	3,727.917	Jiné záruky (Other securities)	29,157.772
Veřejná deposita (Public deposits)[1]	12,170.653	Bankovky (Notes)	29,157.772
Jiná deposita (other deposits)	43,711.175	Zlaté a stříbrné mince (Gold and silver coin)	1,158.435
Sedmidenní a jiné směnky (Seven day and other bills) .	38.054		
	74,200.799		74,200.799

[1] Zahrnujíc v to vklady vládní, spořitelen, správce státního dluhu a účty dividendové.

Vydáno dne 28. září 1911.

J. G. Naire, hlavní pokladník.«

Týdenní výkaz Anglické banky vykazuje na rozdíl od týdenních výkazů jiných bank cedulových dvě oddělení a sice:

1. Oddělení pro vydávání bankovek, jehož nejdůležitějšími položkami jsou:

a) *vydané bankovky*. Počet vydaných bankovek vzrostl velice od prvního výkazu z r. 1844. Činily tehdy vydané bankovky £ 28,351.295, bankovky pak vydané dle připojeného výkazu činí £ 58,851.505. Zjev tento není možno vysvětlovati tím, že by se zvýšila anglická potřeba oběžných prostředků ve formě bankovek nastalým vzrůstem anglického obchodu, nýbrž vnitřním sesílením banky. Činil totiž obnos bankovek v oběhu — bankovek zastávajících funkci oběžných prostředků — dle prvního výkazu ze 7. září 1844 £ 20,175.530, kdežto dle výkazu připojeného z 27. září t. r. jen £ 19,064.070, a dle výkazu z 10. května t. r., doby pravidelné menší potřeby oběžných prostředků, jen £ 9,963.465.

b) *Vládní dluh, jiné záruky a zlato v prutech a mincích*. Tyto majetkové hodnoty vzrostly úměrně s počtem vydaných bankovek. Toliko vládní dluh se nezměnil, naproti čemuž jiné záruky z původních £ 2,984.900 učinily vzestup na £ 7,436.900 — číslice to v průběhu let ne příliš měnitelná — z důsledku zániku emmissních práv některých provinciálních ústavů. Podobně zvětšil se i zlatý poklad, který činil dle prvního výkazu £ 14,352.293 (z čehož £ 12,657.208 zlata a £ 1,694.087 stříbra) a který dle připojeného výkazu činí £ 40,401.505 jen zlatého kovu.

2. *Bankovní oddělení*. Důležité položky tohoto oddělení jsou:

a) *akciový kapitál*, jenž činí £ 14,553.000. Svým akciovým kapitálem přesahuje Anglická banka všechny cedulové banky na kontingentu.

b) *rest* (zbytek) obsahuje nahromaděný a dosud nerozdělený zisk, čili ve smyslu bilancí akciových společností evropských reservní fond a čistý zisk. Položka tato neklesla již od r. 1844, kdy činila £ 3,564.729, pod 3 mil. £ jako důsledek již velmi starého rozhodnutí akcionářů. Menší změny této položky vznikají v době vyplácení dividendy, kdežto v periodách před výplatou jich vzrůstá od posledního poklesu vzrůstajícím ziskem. Mimo tyto reservní fondy má Anglická banka ještě další skrytou reservu v bankovních budovách, jež činí kol £ 20,000.000.

c) *veřejná deposita*. Položka tato skládá se hlavně z vkladů vládních. Denní příjmy anglického státu, vybírané úřady finančními a celními, ukládány jsou u banky a naopak všechny platy činěné vládou na úroky z konsolů a pravidelné výdaje vybírají se šekem na banku.

Pohyb této položky podmíněn jest hlavně změnami v hotovosti státní. Pro peněžní trh nejdůležitější jest vzestup ku konci měsíce března (kol 7 mil. £), po jehož uplynutí opětně nastává pokles, poněvadž v té době splácí anglická vláda své dluhy, jež činí splatnými k této lhůtě. Výše uvedený postup dlužno vysvětliti koncem fiskálního roku anglického, kdy placeny jsou daně a podmíněn jest jednak hotovými platy menších poplatníků (kol 3 mil £ v mincích a 1½ mil. £ v bankovkách), jednak přepisech s účtu »jiných deposit« na »veřejná deposita«, jež provedeny bankou na základě šeků na ni vydaných jinými bankami z podnětu jich větších klientů za příčinou placení daní.

V té době má Anglická banka velikou zásobu peněz k své disposici, jež přímo odňaty byly peněžnímu trhu. Tím také roste vliv banky na peněžním trhu, což patrno z toho, že rozdíl mezi soukromým a bankovním diskontem v té době není veliký.

d) j i n á d e p o s i t a. Položka tato obsahuje v sobě vklady činěné bance soukromými osobami, hlavně bankami. Bohužel vklady bank nejsou od r. 1877 speciálně uváděny.

Z pravidelných změn této položky jest vzestup ku konci polovice roku, kdy valná většina anglických bank uveřejňuje své bilance. Za příčinou »zkrášlení výkladních skříní« (window dressing) ukládají akciové banky své hotovosti u Anglické banky, aby tím dokazovaly svou liquiditu. Další vzestupy nastávají na počátku měsíce dubna a října, kdy placeny jsou Anglickou bankou úroky na konsoly, jež však nebývají pravidelně oprávněnými hotově vybírány, nýbrž ponechány na účtě u banky. Platy dubnové nesetrvají u banky však příliš dlouho, jsouce upotřebeny peněžním trhem, který jest předbřeznovým placením daní úplně vyčerpán.

Důležitějšími těchto pravidelných změn jsou změny nepravidelné, jež nastávají:

a) v době krisí. Za této situace každý realisuje své pohledávky, výnosy jich ukládaje u Anglické banky, aneb zaopatřuje si půjčky u ní na záruku cenných papírů neb směnek. Poskytnuté půjčky ponechávají se také jako vklady u banky. V obou případech nastává zvýšení jiných deposit, jež v posledním případě provázeny zvýšením »jiných záruk« na straně aktiv.

b) v době nepříznivých kursů anglických směnek v cizině. V té době poklesla cena peněz tuzemských v cizozemí, který následován bývá vývozem drahého kovu do ciziny, jež si anglický obchodník zaopatřuje buď koupí zlata in natura od Angl. banky, aneb předlo-

žením bankovek k vyplacení jich zlatem. Anglická banka, chtějíc zmenšení svých zásob zlata zabrániti, používá těchto prostředků:

a_1 Zvýšení prodejní ceny nemincovaného zlata s £ 3 17 š. 10½ až na £ 3 17 š. 1 ps. ounci. Dalšího zvyšování pravidelně banka nečiní, poněvadž bylo by prospěšnější tuzemskému platiteli vyvážeti vlastní kovové mince, jež byť i opotřebované může si za své bankovky u banky vyměniti. Bude je zajisté cizozemský věřitel přijímati dle jich obsahu zlata. (Tuzemskému platiteli jest možno za opatřiti si laciněji stejné množství zlata v zlatých penězích, složí-li u banky bankovky a obdrží-li od ní peníze, než aby kupoval od banky zlato v prutech.)

b_1 Zvýšení diskontní sazby. Cena úvěru (t. j. peněz ve finančně technickém slova smyslu) závisí na množství hospodářských statků, jichž možno jako prostředků úvěru použiti. Je-li těchto statků víc než v daném případě potřeba úvěru, cena úvěru klesá. Na peněžním trhu, trhu krátkodobého úvěru, v určitém okamžiku cena úvěru závisí na množství oběžných prostředků (peněz a jich surrogátů), jež mohou dány býti peněžnímu trhu k disposici. Na tento trh vykonává pak centrální cedulová banka veliký vliv z důsledku svého privilegia, mohouc si zaopatřiti v mezích jeho veliké množství oběžných prostředků. Majíc pak veliký svůj kapitál vlastní a jsouc vyzbrojena bankovním privilegiem vykonává na peněžní trh veliký vliv, poněvadž jest pravidelně největší dodavatelkou prostředků úvěrních, upotřebitelných na peněžním trhu. Vliv tento možno přirovnati vlivu majitele velkého množství určitého zboží na trh téhož zboží. Cedulová banka stanoví diskontní sazbu — cena, za kterou jest ochotna poskytnouti krátkodobý úvěr — vykonává vliv na ostatní činitele peněžního trhu, ochotné poskytnouti úvěr. Mají-li tito činitelé (banky a ostatní finanční domy) s dostatek oběžných prostředků a není-li potřeba úvěru veliká, nesetká se činnost cedulové banky s výsledkem, t. j. se zvýšením ceny krátkodobého úvěru, vyjádřeného diskontní sazbou.

S jakým pravděpodobně setká se tato diskontová politika Anglické banky výsledkem na peněžním trhu, možno posouditi dle velikosti »jiných deposit« t. j. dle množství prostředků, jichž peněžní trh anglický může použíti pro potřeby úvěrové. Jsou-li »jiná deposita« v týdenním výkaze velikými, není zvýšení diskontní sazby pravidelně velikého účinku, jsou-li však poměrně malými, účinek se dostaví, cena úvěru učiní v Anglii vzestup, který jednak může zabrániti odlivu peněz do ciziny, jednak přivodí příliv cizích prostředků.

do Anglie, jestliže za celkové situace světového trhu peněžního může cizozemský kapitalista očekávati větší zúročení svých peněz v Anglii než na vlastním domácím peněžním trhu.

Jestliže zvýšení diskontní sazby nemá předpokládaného účinku, uchýlí se Anglická banka k dalšímu prostředku a sice:

c_1 ku prodeji svých cenných papírů »for money« (za hotové) a zpětné jich koupi »on account« (na účet). Touto politikou snaží se Anglická banka odebrati anglickému trhu peněžnímu hotové peníze, jichž by tento k svým úvěrným obchodům mohl použíti. Cena zpětné koupě »on account« jest vyšší ceny prodejní »for money« a obsahuje v sobě úrok ze zápůjčky, která v této formě poskytnuta jest bance peněžním trhem.

Kupci cenných papírů »for money« vydávají šeky na své banky, jež pak sprostředkují jich výplatu pomocí šeků, vydaných na své vklady u banky. Tento způsob sprostředkování výplaty za koupené cenné papíry má pak důsledek svůj ve zmenšení »other deposits«, jež objeví se v následujícím týdenním výkaze bankovním. Tím však také odejmut jest peněžnímu trhu dostatek peněžních prostředků potřebitelných v obchodě úvěrním a eventuální současné zvýšení diskontní sazby setká se pravidelně s plným účinkem.

e) Seven day bills (sedmidenní směnky) jsou v stálém oběhu. Jsou to směnky vydávané na Anglickou banku splatné 7 dní po viděné (tolik trvalo za dřívějších dob poštovní spojení z provincie do Londýna) za tím účelem, aby jich majitel mohl varovati banku před jich vyplácením, byly-li mu ukradeny.

f) Government securities (vládní záruky) jsou cenné papíry, jichž výnos jest garantován britskou vládou. Pohyby jich nejsou pro peněžní trh celkem příliš důležitými; toliko ku konci čtvrtletí připoutávají na sebe pozornost čtenáře týdenního výkazu, když Anglická vláda, nemajíc dostatečně hotových prostředků, vypůjčuje si od banky peníze proti složení »deficiency bills«, aneb ku konci měsíců, kdy liquidovány jsou časové obchody v konsolech (dluhopisech státního dluhu anglického).

g) Other securities (jiné záruky) jsou investice činěné Anglickou bankou v jiných cenných papírech, v poskytnutých půjčkách a diskontovaných směnkách. Poměrně malé číslo v těchto investicích zaujímají diskontované směnky, poněvadž Anglická banka v tomto odvětví peněžního trhu nemůže konkurovati co do výše diskontní sazby s bill-brokery a diskontními společnostmi. Toliko v té době, když depositní banky (joint-stock banks) odepírají bill-

brokerům úvěr, jsouce poměry peněžního trhu k tomu donuceny, aneb je-li obava, že nastane zvýšení diskontní sazby, zvětší se investice banky ve směnkách.

Daleko větší částku těchto investic banky činí půjčky lombardové.

Změny »jiných deposit« nastávají:

a_1 ku konci čtvrtletí, kdy v Anglii koná no jest mnoho platů (služné, dividendy), a kdy joint-stock banks vypovídají bill-brokerům své půjčky a kdy tito vypůjčují si peníze na lombard ev. reeskompt u cedulové banky,

b_1 v době placení daní od polovice ledna do konce března,

c_1 před krisemi,

g) poslední položky týdenního výkazu činí »notes« (bankovky) a »gold and silver coin« (zlaté a stříbrné mince), pokud jsou k disposici bankovního oddělení. Tyto dvě položky zvány jsou »bankovní reservou« a naznačují, do jaké míry může Anglická banka poskytovati úvěr a tento také hotově vyplatiti, aniž by překročila kontingent stanovený jí Peelovou actou. Položka tato jest velmi pozorně sledována finančními časopisy celého světa. Značí zajisté každé nepravidelné zvětšení neb zmenšení její snížení neb zvýšení diskontní její sazby — brání se také i Anglická banka zvyšováním diskontní sazby neoprávněnému aneb i jen přílišnému zvýšení úvěru domácího —, což při vynikajícím významu Anglické banky na světovém trhu peněžním a závislosti peněžních trhů jiných hospodářských celků (německý trh peněžní) na peněžním trhu anglickém míva v zápětí zvyšování ceny úvěru v jiných zemích.

Příčiny změn této položky jsou poměrně málo důležitými, jsou-li vyvolávány pravidelně opakujícími se příčinami. Jsou však velmi důležitou výstrahou Anglické banky, jsou-li vyvolány příčinami nepravidelnými, jimiž mohou býti buď krise na domácím neb některém zahraničním trhu, buď veliké napnutí úvěru v tuzemsku, neb i v cizozemí. Jsou zajisté otřesy peněžních trhů cizozemských nejvíce pociťovány na peněžním trhu anglickém.

Pravidelné změny »bankovní reservy« jsou vyvolány příčinami:

a_1 tuzemskými. Tyto změny nemají pro Anglickou banku příliš veliké důležitosti, poněvadž jest jisto, že při dokonalém fungování anglických zařízení, ušetřujících potřebu hotových peněz, peníze jednou dané v oběh Anglickou bankou vrátí se brzy ve sklepy a pod

lisy bankovní, jakmile jich není třeba pro domácí potřebu. Tyto změny jeví se:

a_2 ve zvětšení reservy ku konci března za příčinou placení daní,

b_2 v poklesích v měsících květnu a listopadu, kdy dle ustáleného zvyku vyrovnávány jsou všeobecně ve Skotsku platy. Skotské banky cedulové mají kontingentovány obnosy bankovek, jež v případě překročení musí krýti drahým kovem. Jestliže tedy skotské banky potřebují většího množství bankovek, což nastává ve výše uvedených dobách za příčinou všeobecného regulování platů, vypůjčují si drahý kov u Anglické banky, který jí po krátkém upotřebení opětně vracejí. Stává se pak dosti pravidelně, že nerozpečetěné bedničky zlata vracejí se od skotských bank cedulových filiálce Anglické banky v Newcastle-on-Tyne (pravidelně kol 1 mil. £),

c_2 v poklesích za příčinou prázdninových cest na kontingent a k přímořským městům, hlavně v měsíci srpnu,

d_2 v poklesích ku konci čtvrtletí za příčinou pravidelného regulování vzájemných platů;

b_1 zahraničními. Tyto jeví se:

a_2 vzestupy vyskytujícími se pravidelně na jaře, kdy platební bilance a směnečné kursy jsou ve prospěch Anglie,

b_2 poklesy na podzim, kdy i platební bilance i směnečné kursy bývají v neprospěch Anglie za příčinou velikých dovozů surovin do této země.

III. Týdenní výkaz Anglické banky a jeho časté změny dokumentují příliš pádným způsobem zastaralost struktury anglického cedulového ústavu. Při veliké elastičnosti anglického trhu peněžního, při vynikajícím rozvoji všech zařízení, jež na anglickém trhu peněžním zmenšují potřebu hotových peněz, nucena jest Anglická banka velmi často i při poměrně malých příčinách ku poklesu neb zvýšení diskontní sazby, čili působiti k tomu, aby dle daného jejího stavu i anglický trh peněžní reguloval svou úrokovou míru, což však někdy vlastními poměry peněžního trhu stojícího mimo banku nebývá odůvodněno. Struktura Anglické banky, založená na modifikované currency theorii, přivádí velmi často otřesy diskontní sazby, jež při známém vlivu cedulových bank na peněžní trh přivádějí časté otřesy anglického trhu peněžního vůbec. A není pro peněžní trh větších nesnází nežli kolísavá míra úroková. Jeť celé národní hospodářství přítomné doby z veliké části založeno na úvěru a každé soukromé hospodářské těleso zpravidla zahr-

nuje úroky ve svou kalkulaci. Jestliže však cena úvěru vyjádřená úrokovou sazbou stále se mění, nemůže býti poskytnut jeden z nejdůležitějších základů přesné kalkulace, tak důležité pro hospodářský pokrok.

Okolnost tato byla velmi často pociťována anglickými techniky finančními a národními hospodáři, a podáno bylo mnoho reformních návrhů, jež však budou míti vždy málo naděje na uskutečnění při známém konservatismu anglickém a důvěře, jíž »stará teta z Threadneedlestreet« se těší v anglickém obecenstvu. Jeť důvěra v Anglickou banku veliká a dosud platí klassická Bagetova slova: »Nic nepřesvědčí anglický lid, aby odstranil Anglickou banku; a jestliže by snad smetla ji nějaká pohroma, generací bylo by třeba, aby stejná důvěra poskytnuta byla podobné instituci.«

Literatura: Walter Bagehot: Lombard street (Nové vydání Hartley Withers-a), Londýn 1910, George Clare: A money market primer, Londýn 1909, F. Straker: The money market, Londýn 1904, Charles Duguid: How to read the money article, Londýn 1909, Francis E. Steele: Present —, day banking, Londýn 1909 (Bank-rate), Hartley Withers: The English banking system, Washington 1910, Edgar Jaffé: Das englische Bankwesen, Lipsko 1904, Dr. William Scharling: Bankpolitik, Jena 1900, Dr. Georg Obst: Banken und Bankpolitik, Lipsko 1909. — The Economist (Londýn).

Sociální otázka v Japonsku.

(Dokončení.)

Tuto bídu illustruje nejlépe fakt, že jsme v Ashiu, v sídle známých měděných bání, potkávali nahé horníky, kteří chodí domů na vzdálenost mnoha kilometrů za zimního mrazu, v bouři a sněhu. Jaký to nedostatek způsobila jim nouze, s jakou nevšímavostí nedbají svého zdraví a života! A dobře při tom vědí, že za to musí pykati, že souchotiny brzo zachvátí jejich prsa . . . . . .

Ruku v ruce s neobyčejně nepříznivými poměry mzdovými jdou nesociální podmínky pracovní.

Při mnohých živnostech nikdy se kola nezastaví, sviští dnem i nocí a musí býti obsluhována lidmi, kteří se střídají ve dvou šichtách, při čemž se zdraví škodlivá noční práce ani neplatí lépe než práce denní, poněvadž k noční práci se tlačí spousta lidí, kteří mají ve dne jiný výdělek, anebo aspoň mohou býti činnými v domácnosti. V nejpříznivějším případě dávají lidé noční práci přednost z touhy po zábavě, kterou lze spíše ve dne než v noci ukojiti. Kde neexistuje střídání šichet, tam není pracovní doba o 15 hodinách žádnou vzácností, takže továrny o dvou šichtách těší se dokonce zvláštní oblibě.

Polední přestávka obnáší nanejvýš jen půl hodiny, ale stroje během ní namnoze neodpočívají, a často také, a to právě při podnicích zdraví nejškodlivějších — jako na př. v továrnách na zápalky — lidé ani pracoven neopouštějí. Při čase kontraktním je úplně dělníkům ponecháno na vůli, zdali si chtějí přestávky dopřáti nebo ne.

Je špatným zjevem, že sedmý den odpočinku v týdnu — křesťanská neděle — nenalezl v Japonsku žádného uznání a následování. Dnové odpočinku kryjí se v průmyslu s nutnými čistícími pracemi, a často jich nebývá více než asi tucet v celém roce. V nejlepším případě bývá první a patnáctý den v měsíci dnem klidu.

O ochranná opatření proti vlivům zdraví nebezpečným nebo proti hrozícímu úrazu není nikde postaráno, ba i ve státních provo-

zovnách běží transmisse nekrytě; v hutích hledají marně sirnaté výpary Bessemerova processu východ z místnosti; v dolech značně ztěžují práci nízké štoly, špatná atmosféra krátí dech, a chatrné trámoví děsí každým okamžikem zmrzačením neb smrtí.

Navštívíme-li dílny průmyslové, spatříme dusné boudy beze vzduchu a beze světla, zachmuřené jedovatými parami, které zužují dýchání; nikdy nezapomenu na místnost jedné sirkárny v Osace. Byla sroubena ze dřeva, klády byly tak špatně sklíněny, že dělnictvem probíhal zimní mráz; modravě bílý čoud lpěl na všem; sta útlých dívčin i mladých žen sedí tu před svou prací klečíce s přitaženýma nohama, matky s kojenci u prsu, jednoroční a dvouletá děcka ukryta jsou v košících, starší, tří neb čtyřleté děti mučí po boku své matky droboulinké prstíčky tím, že se snaží vtěsnati sirky do krabiček. Malá dýmka tabáku a doušek stále připraveného čaje jsou dráždidla, kterými se tito trpitelé udržují na nohou.

V přádelnách bavlny vidíme něžné děti lopotiti se u stavu, malé, vyzáblé postavičky, které nikdy nevyrostou výše, neboť příliš mlády začaly s prací, jež tělu i duši jejich přinese zakrnění.

Řady dělníků záhy řídnou, v lokálech čpících kouřem a jedem brzo vyssaje z nich dření dětství a přetvoří je v ustaralé dělníky, kteří se zárodkem smrti v prsou musí opustiti dílnu často již v takovém věku, v němž evropští dělníci a dělnice dospívají teprve plné síly ve své pracovní výkonnosti.

*

Stát přihlíží klidně k tomuto drancování sil svého národa a nepředstavuje si, jaký bude jeho vliv na příští generace. Marně zazněla varovná volání japonských sociálních politiků jako na př. Matzuzakiho.

Před ruskou válkou měl Katsurův kabinet ve svém portefeuillu tovární zákonodárství. Právě v zemi, kde se proti moderní výrobě staví staré mravy, kde jednotlivec ještě nemá svobodné vůle a kde — pokud a jak je svoboden — pro nedostatek organisace nemůže zlepšiti své individuální pracovní smlouvy zrovna v těch bodech, kde je toho nejnutnější potřeba, právě v takové zemi bylo by státní zasáhnutí žádoucí. Místo toho, aby ze západu povolaný průmysl přivedl s sebou také sociální zákony západní, zůstalo v Japanu ještě docela při starých asiatských pracovních poměrech, a Japonsko odlišuje se stěží od Číny, ačkoliv na rozdíl od Číny vytasilo se s nárokem na podíl v moderní kultuře a žádá si názvu státu kulturního.

Vládní předlohy držely se v pozoruhodně skromných mezích a týkaly se jen podniků s více než 30 zaměstnanci. Dle nich mělo býti třeba k zařízení továrny úředního povolení, měla býti učiněna opatření k ochraně života, zdraví a mravnosti dělnictva, děti, mladší 11 let, nesměly býti v budoucnosti zaměstnávány. Ale shovívavé přechodné ustanovení postaralo se o to, aby ještě po vstoupení zákona v moc práva 8leté děti ještě 2 roky, 9leté 3 roky, 10leté 5 let mohly pracovati. Práce osob mladších 16 let a žen byla zakázána v době mezi 10. hodinou noční a 4. hod. ranní, jejich maximální pracovní doba měla obnášeti 12 hodin, při čemž $1^1/_2$ hodiny bylo jim vyměřeno k jídlu a odpočinku a dostalo se jim dvou úplně volných dnů v měsíci. Krom toho neměla jim býti přidělena v žádné továrně práce, která by mohla poškoditi nebo ohroziti jejich zdraví.

K tomu se pojily ještě některé předpisy pečující o stav při nemoci a po smrti. Tato ustanovení k ochraně dělnictva rovnala se nejprimitivnějším počátkům našeho sociálního zákonodárství a ještě se setkala s jednolitým odporem všech obchodních komor, ježto japonský průmysl nemohl unésti takového zatížení.

V listopadu r. 1907 oznámila vláda opětovně svůj úmysl, že v nejbližším zasedání říšské rady míní předložiti nové zákony o zařizování fabrik, o zaměstnání dělníků, o odškodnění při úrazech a o péči starobní. V zápětí na to vyslovil se vlivuplný časopis »Jiji Shimpo«, že o nuceném pojištění dělnictva nelze v Japonsku vůbec ani mluviti. A tak pohybovala se zákonná osnova, která byla v listopadu 1907 parlamentu předložena, ve stejných kolejích jako její předchůdkyně, až na to, že stanovila hranice stáří na 12 let a chtěla zapověděti noční práci od 10 hodin večer do 5 hodin ráno pouze mladistvým dělníkům. Padla však r. 1910 opposicí parlamentní většiny, která byla podnikatelům nakloněna a daleka každého sociálního citu a porozumění.

Neodvážil-li se dosud ještě nikdo žádného humanitního počinu na poli průmyslovém, byly za to poměry v hornictví až přes příliš žalostné, nežli aby nepřinutily vládu k činné intervenci; ale přes to jsou normy zákona ze dne 7. března 1905 příliš mdlé a nestačí ani k tomu, aby aspoň na polích tímto zákonem upravených přivodily skutečné zlepšení.

Jmenovaný zákon spokojil se pouze tím, aby jednou měsíčně byla vyplácena mzda v hotových penězích, stanovil bezcenná nařízení o pracovních knížkách, která dělníku spíše škodila než prospěla, a zavedl pro případ neštěstí povinnost k zaplacení náhrady,

pro kterou však zákon sám žádného rámce neposkytl. Tak důležité věci jako pracovní lhůta, zaměstnání žen a dětí byly přenechány ministerskému nařízení. Tato ustanovení odhalila důkladně roušku zastírající běžný truckový systém a bezprávné nakládání s hornictvem, ale skutečné odpomoci mu nezabezpečila.

Při povinné opatrnosti nebude podnikateli nesnadným, aby před juristickým soudem se zdarem provedl důkaz o vině dělníkově, a v nejlepším případě zůstane při almužně, kterou vyplácejí pokladny, do nichž plynou příspěvky služebodárců i dělníků, pokuty a pod., a které uštědřují často úmrtní podpory ve směšném obnose pouze 5 jenů. Jak byla tato ustanovení nedostatečna a jak zůstala — pokud byla vydána — jenom nařízeními papírovými, o tom svědčí zoufalé mzdové boje, které v dolech vypukly. Dužina patriarchální dobrodušnosti byla již příliš silně napjata. Vláda se klamala myslíc, že dělnictvo je trpělivo a vyslovila mu chválu v pamětním spise o japonském průmyslu zaslaném na světovou výstavu v Saint Louis; pravila v něm doslovně:

»Většina dělnictva působí pod zemí a pracuje za podmínek nad míru nepříznivých; ale je přese všecky tyto poměry spokojena se svým údělem a jde k práci s lehkým srdcem. Při tom úředníci a ředitelé zacházejí s dělníky tak dobrotivě, že jim stávka ani na mysl nepřipadne.«

Skutečnost však záhy odkryla tento omyl. Leden r. 1907 zastihl dělníky v měděných a uhelných dolech v nejprudším povstání. Vláda musila vyslati své vojsko, aby vykázalo dlouho potlačované rozhořčení do zákonných mezí. Ještě hůře se vedlo v únoru r. 1907 v měděných báních ashioských blíže Nikko; tato kutiště byla objevena již r. 1596 a za svůj rozkvět děkují hlavně Turakawovi. Dnes zaměstnávají 16.000 horníků.

»Asahi Shimbun«, vážný občanský list tokijský, přinesl zprávu, že příčinou nespokojenosti horníků je zlořád, že podplácení důlních úředníků za účelem přidělení dobrých kutacích stanovišť pohlcovalo veliký díl jejich mzdy. Krom toho kvetl truckový systém tak velice, že dělníci s celkovým výdělkem 52 senů nebyli s to, aby si k obživě svých rodin přinesli domů více než 10 senů.

I vystoupili tedy dělníci s požadavkem, aby jejich mzda byla zvýšena o 60%, aby zdraví poškozující poměry byly zlepšeny, aby bylo zmírněno nebezpečí úrazu, a aby doly byly lépe osvětlovány. Ředitelstvo zamítlo tyto požadavky; tu horníci zapálili mlýny na rudu, demolovali ředitelův dům a některé správní budovy dynami-

tem, založili oheň ve skladištích zboží a vyloupili je, ztýrali z dozorčího personálu, kdo se jim jen z vinníků v cestu namátl. Hrozili sice také tím, že vyhodí celý důl dynamitem do povětří, ale v dalším bořivém díle zastavilo je uspokojivé prohlášení ředitelstva, v kterém se přece jen trochu svědomí pohnulo, a snad ještě spíše vyslaná policie a vojsko.

Byl to zlovolný čin zoufalství, které však vytrysklo z toho, že stát zanedbával tvrdošíjně sociální péči.

* *
*

Podnikatelstvo zabezpečilo si nyní svoji nedělnost vůči každému sociálnímu zákonu a jalo se tvrditi, že jeho konkurenční zdatnost na světovém trhu je ohrožena. Ctižádostiví Japonci chtěli by se rádi státi žlutým nebezpečím i na poli hospodářském, nastávající vysoké clo ochranné má je k tomu učiniti plně zralými, s rozhodností odmítají vše, co by tomuto cíli mohlo státi v cestě anebo co mu aspoň podle jejich mínění v cestě stojí. Při tom jsou však takřka slepí k oněm překážkám, které jim v kýženém triumfu bránily a které až do dneška měly silně špatný vliv na jejich schopnost soutěže. Ve skutečnosti nachází se industrie japonská ještě dnes na světovém trhu v nepříznivé situaci.

Přirozenou závadou je nedostatek železa — této základní látky světového průmyslu. Také vlna musí se dovážeti z cizích zemí, přece však není Japonsko daleko od hlavního producenta, Australie. Suroviny jako: hedvábí, měď, uhlí, čaj, hrají ještě ve vývozu hlavní roli. Typicky japonské zboží hedvábné a bavlněné hrubšího a jednoduššího druhu, slaměné pletivo a sirky jsou jedinými průmyslovými fabrikáty, které opouštějí Japan ve větším množství.

V obchodě a průmyslu dočkalo se Japonsko až dosud málo organisátorských talentů. Postrádá též onoho tvořivého, vynalézavého ducha a onoho nikdy neuspokojeného zkoušení a studia, kteřížto činitelé přizpůsobují lokálně všecky v cizích končinách nabyté schopnosti a zručnosti nebo kteří dopomáhají technice či methodě ke zdokonalení. Chybí mu též i ona zkušenost a vyškolená práce, které s námahou mnoha desítiletí vybudovaly průmysl německý neb anglický.

Špatný je obraz, který poskytují nám vyšší vzdělavací ústavy, o nichž se nejnověji »Grenzboten« rozepsaly: »Ředitelé jsou všude stejně nesvědomití a ignorantní, ať již na školách státních nebo soukromých; u oněch bývá často příčinou jejich jmenování patronát

stran, u těchto věží za vypínavým titulem čistě finanční podnik. A i když žáci zahájí příležitostně stávku pro upřílišněnou tyranii nebo paedagogické tmářství svých učitelů, přece dosud nedosáhli oné znalecké úrovně, která je nutna k modernímu průmyslu a k modernímu obchodu.«

A na vysokých učilištích není lepšího ducha ani vyššího učení. Jistý japonský státník varoval mne před jejich prohlídkou, ježto se prý tam čtou namnoze jen přednáškové archy evropských mistrů, kterým se ani řádně nerozumí.

Odkud mají se tedy vzíti zdatní průmysloví generálové nebo důstojníci?

Japonští průmyslníci zhotovují skutečně jenom nejlacinější a nejobyčejnější tovary, s nimiž lze sice zaplaviti blízký trh asijský, ale které jsou naprosto bezvýznamny na trhu světovém. Pokud Japonsko vůbec naši industrii ohrožuje, je to v takových výrobních odnožích, kterým bude lépe, jestliže u nás vymizí, neboť živoří pouze o bídné mzdě anebo v domáckém průmyslu, který udržuje chudinská podpora.

Ale často bývá Japonskem v Asii otevřen trh, který je našemu vývozu nedostupný. Kdysi stěžoval si mi v Pekingu vzdělaný Číňan, že japonská prostitutka, která nyní tak neradostně často svými klapotnými střevíci cupotá ulicemi, stále ještě při tom zabývá se obchodem a béře z úst chléb malému čínskému kupci. Její rukou neprojde nic jiného nežli zboží její v neřesti dosud si libující vlasti. Jak známo, zásobuje Japonsko těmito kočovnicemi hříchu celé čínské, indické a arabské pobřeží od Vladivostoku až k Suezu i všecky ruské garnisony na Východě, sledujíc při tom určitý cíl. Tyto ženy bývají často základním fondem kolonie, které se záhy dostane konsulátu, a slouží vedle pověstného špehounství také hospodářskému průkopnictví.

Ale i ve svém produkčním okrsku bojuje Japonsko s nepříznivými podmínkami. Těžce na ně doléhá vysoká úroková míra, kterou si Japonsko samo dvojnásobně zavinilo; neboť zamezilo cizímu kapitálu přístup zápovědí provozovati zemědělství a hornictví a znesnadnilo příchod cizozemcům odepřením pozemkového vlastnictví, čímž schází hlavní záruka v obchodním životě. Nyní je alespoň dovoleno takové nabývání půdy, jaké je dopřáno Japoncům v cizozemsku.

Ještě hůře nežli tyto okolnosti působí v japonském obchodním ruchu korrupce. Německý konsul v Kobe, Thiel, uvádí skrovnou

obchodní morálku japonského malého i velikého obchodníka i průmyslníka v souvislost s jejich mělkou výchovou.

Tak je průmyslový úvěr ještě nepříznivý, neboť se páčí při nejlepších industriálních bursovních papírech na 7%, v úrokové míře lombardní kolísal mezi 10—13%, poněvadž japonští průmyslovi podnikatelé jednali tak, že tím pozbyli důvěry cizího peněžníka; ale mnoho viny spadá také na vládu, která přísným zákonem bursovním a akciovým snadno mohla předejíti dnešním zakládacím švindlům a byla by musila přivoditi poctivé bilancování. Místo toho podala právě nedávná léta obraz ošklivého a podvodného »Tohuwabohu« ve světě industriálním.

Od 1. července r. 1906 až do 1. listopadu r. 1906 byla v průmyslu a v bankovnictví investována jedna milliarda jenů; ale většina podniků nedospěla dále než k zařízení bureau a k vydání akcií. V březnu r. 1907 bylo již 18 nově založených akciových společností v mnohomillionovém úpadku. Kursy klesaly jako šílené:

	7. února 1907	14. října 1907
Tokijská železnice	112·50	61·35
Nippon Yusen Kaisha	127·—	88·30
Tokyo Stock Exchange	623·—	132·—

Japonský cukerní skandál vrhl ostré světlo na japonský řád obchodní. Staly se pokusy vhoditi státu na krk rafinerie, falšovaly se bilance, v nichž byly udávány výrobní náklady místo na 18 na 8 jenů a 104.000 jenů bylo vynaloženo na podplacení parlamentářů.

Víra a důvěřivost znova byla otřesena, poctivý podnikatel trpí tím, že nepoctivec má volnou dráhu. V celém podnikání panuje taková korrupce a takový nepotismus, že od nedávna oživuje zase myšlenka povolati do ředitelstev Evropany, aby se tím lépe naladili peněžní půjčovatelé.

Přeplňování obchodních lokálů lenošivými, časopisy pročítajícími »clerks« je zrovna tak typický zjev, jako mrhání peněz na podplácení za účelem dosažení soukromých i veřejných mandátů. Ve svém »Japonsku« tvrdí Rathgen, že ani veřejný úředník neostýchá se bráti peníze. Často nevolí se nejlepší strojová installace, nýbrž taková, jejíž zavedení přináší ředitelům a úředníkům nejtučnější podmazánku.

Subvence, kterých dosáhly jednotlivé společnosti, byly též ponejvíce jen nepřístojně vylouzeny a jsou na překážku vzniku zdravé, neodvislé industrie. Stát pokusil se o to, aby státní železárny ve

Wakamatsu soutěžily ve stavbě lodí a za osm let ztratil při tom 40 millionů marek.

Japonský průmysl je nejenom slepý vůči obchodní poctivosti, ale zuří zároveň také přímo proti svému vlastnímu prospěchu, považuje-li nejnižší mzdy za basi nejlevnější výroby. Výhoda, která plyne z toho, že nepřetržitou činností, neutuchající ani ve dne ani v noci, využitkuje se kapitál zařizovací, ušetří kapitál oběžný a obmezí prostředky provozovací, bývá vyvážena jinými stinnými stránkami.

Neobyčejná námaha dělníků, kterým není dopřáno žádných odpočívacích dnů, a nesmírně dlouhá pracovní doba jsou příčinou cyanosy, na kterou si lidé tolik stěžují. Stýskají-li si podnikatelé stavební i průmysloví na nepravidelnost dělnictva, která jim vnucuje 33% reservní armádu, pak mají připsati tento fakt činnosti, která nezná žádných svátků.

Jestliže podnikatelé přijímají každého dělníka, který se jim laciněji nabídne, pak si příliš málo cení výcviku déle zaměstnaných sil a ve zpustošení materiálu a v poškození strojů dočkají se nejcitelnějších následků. Rychlé znehodnocení kotlů, na něž se tak často ozývají stížnosti z řad majitelů závodů, a plýtvání palivem má svou příčinu v umístění lacinějších, nevyškolených dělníků.

Výkonnost bídně placených, vyčerpaných pracovníků je příliš nespolehlivá, špatné osvětlení a nedostatečná čistota jsou produktu na úkor, a chyby v tkanivu, skvrny a jiná nedbalost v práci nejen že zmenšují její cenu, ale také vážnost a důvěru, která se věnuje japonskému podnikateli, a oslabují prestiž japonské industrie. Krom toho však nízké mzdy odradily vydatnější upotřebení strojů a tím i racionelnější využitkování práce, čímž uškodily i samé průmyslové výkonnosti. Japonsko zřejmě dokázalo poučku, že laciná mzda o sobě neznačí ještě také lacinou výrobu.

Dokonce i panegyrik japonských poměrů — professor Doflein — musil se přiznati (ve spise »My a Japonci«), že Japonci nejsou ani zdaleka duševně i tělesně tak vyspělí jako Angličané a Němci: »Je veliký nedostatek prostředních vloh, a také tělesná síla a tělesné zdraví jednotlivců není nijak nápadně značné.«.

Je známo, že Japonsko musí velice bolestně trpěti pro nepatrnou fysickou výkonnost svých továrních dělníků. V přádelně bavlny pracují v Německu na jednom »selffaktoru« 1 muž a 4 ženy, v Japonsku 1 muž a 6 žen. K vytápění kotlů potřebuje se o třetinu více dělníků než u nás.

Naproti tomu mohl se u tříd, které si mohly dovoliti dražší evropský způsob výživy, konstatovati nejen vyšší vzrůst tělesný, nýbrž i zcela patrné sesílení fysické výkonnosti.

Nedostatek dobrého elementárního, jakož i technického vzdělání uplatňuje se dnes ve všech průmyslových odvětvích, která vyžadují vysoce kvalifikovaných pracovníků.

Ze všech těchto důvodů zaujímá Japonsko ještě skromné místo vedle velikých zemí průmyslových, a můžeme dnes dobře říci, že pro Japonsko na vždycky již zašla doba, kdy mohlo býti nebo se státi hrozivým nebezpečím západu.

Mělo-li kdysi japonské podnikatelstvo výhodu laciné mzdy za lacinych cen a nižšího zdanění, tlačí za to nyní břímě válkou nakupené těžce na lid a na průmysl. Na mandžurských bojištích klesla v prach konkurenční převaha, které Japonsko mohlo dosici.

Úpadek japonského vývozu v r. 1908 nelze připisovati jenom na konto krise americké a ochabnutí čínského trhu následkem poklesu stříbra, krise měděné a bojkotu japonského zboží, nýbrž také na účet chřadnoucí konkurenční schopnosti japonské, hynoucí následkem zdražení životních potřeb a zvýšení nákladů výrobních, které přivozeno bylo nejrůznějšími daněmi.

Japonsko musí vše možné vynaložiti, aby se zastavilo na nakloněné rovině, na niž se dostalo svou velmocenskou horečkou a aby při svých výrobních nevýhodách přírodních i raçovních se propracovalo aspoň k naší konkurenční zdatnosti. Ze všech faktorů, kteří tvoří propast mezi průmyslovou výkonností Japonska a starých států industriálních, lze nejsnáze překonati následujícího činitele, kterého si však Japonci — ovšem k našemu prospěchu — na posledním místě všímají, totiž: zlepšení dělnických poměrů. Podmínkou jejich průmyslové konkurence s námi je sáhnutí k sociální reformě. Až bude míti Japonsko lépe vyškolené a lépe placené dělnictvo, teprve pak může sníti o stejné soutěživé schopnosti se Západem, neboť sociální reforma prospěje nejenom pouze dělníkovi, ale i průmyslu a celému japonskému národnímu hospodářství. Teprve tím pozdvihne se Japan z asijských hlubin ke státu kulturnímu.

Dr. Vend. Halík.

Slovenská církev evangelická.

Napsal Stanislav Klíma.

(Pokračování.)

Nejkřiklavější případ stal se však v Hnúšti ve stolici gemerské. Tam chtěli si církevníci r. 1889 zvoliti farářem Zikmunda Križana, kterého jim před půl rokem sám superintendent Czékus za pomocného kazatele poslal. Ale Križan chodil prý mezi panslávy do Tisovce a proto volen býti nesměl. Když však v Hnúšti nechtěli voliti nikoho jiného, přišla 16. března 1890 do Hnúště distriktuální deputace, aby je k volbě jiného faráře přinutila. Ženy však začaly v kostele zpívati žalmy, aby jednání znemožnily. Bylo tam tehdy přítomno 10 četníků a ti dostali rozkaz vyhnati ženy hlavněmi pušek. Muži proti tomu protestovali, byli však rovněž tak bodáky z kostela odstraněni. Deputace pak oznámila, že za 14 dní přijde »voliti« znovu se 2 setninami vojska. A skutečně 2. dubna přišla opět v průvodě 178 vojáků a vyzvala církevníky shromážděné v kostele, aby si volili faráře, vyjma Križana. Rychtář Jan Hruška jménem církve odpověděl, že voliti si nebudou a odešel z kostela a za ním všichni ostatní. Deputace nařídila pak vojákům, aby rychtáře zatkli a uvěznili, což když se stalo, lid vehnán byl vojskem do kostela a zde musil si zvoliti faráře toho, kterého jim vnucovali Maďaroni.

Také Ludevít Engler, farář v Budikovanech v Gemeru, sesazen byl s úřadu proto, že na školní zkoušce v Hostišovcích odsoudil maďarský zpěv. Podobně zbaven byl chleba i učitel revúcký Ján Kordoš, protože jako knihovník církevní půjčoval dětem slovenské knihy.

Pravdu má Julius Botto, když ve své knize »Slováci. Vývin ich národného povedomia« 2. svazku na str. 71. praví o evangelické církvi slovenské:

»V takej nepriatelskej církvi nemá čo hladať národ, ktorý verí v Krista a v jeho sväté učenie a musí si utvoriť, alebo hladať cirkev takú, v ktorej by mohol najsť spasenie svoje a pokoj Boží. Žialbohu,

slovenský evanjelický, národne zväčša neprebudený lud chytá sa len foriem bohoslužby. I maďarónski ev. kňazia odbavujú oltárnu liturgiu a kázne v reči československej čo do formy dosť ozdobne, vyplňujú kázne výpoveďami Biblie zhusta, čo ludu stačí úplne. A ani nebadá ten lud, že maďarónski kňazia hlásajú sice na kancli lásku Kristovu, ale v živote zúria proti Slovákom s pohanskou ukrutnosťou.«

2. Rozhledy po stavu současném.

Dnes poměry slovenské evang. církve jsou smutnější. Evangeličtí duchovní, kteří jsou rodu svému věrni, podobně jako katoličtí duchovní musí snášeti ústrků a pronásledování neslýchaných. Na theologické akademii, na které připravují se k svému povolání ať v Prešpurku nebo Prešově, neslyší ani slova v jazyku, ve kterém mají potom kázati lidu slovenskému slovo Boží a ani soukromě nesmějí se v něm vzdělávati pod následky vyloučení z ústavu. V Prešově roku 1900 dokonce vyloučeni z ústavu slovenští bohoslovci jen proto, že se dali společně fotografovati. Jest proto s podivením, že přes tyto ústrky přece ještě slovenští evang. duchovní jsou ve většině své slovenskému národu věrni. Slovenští katolíci probouzejí se dnes k životu národnímu měrou nebývalou, zejména ve stolici prešpurské, mají svého Jurigu a dra Blahu a přece je slovenští evangelíci uvědoměním a vzděláním svého lidu dodnes předčí. Kálal praví ve svém Slovensku (v Matici lidu na rok 1905, str. 111.): »Maďaři zdrží slovenské vzdělání, oni kazí jejich mravy, jakož každé odrozování znemravňuje, ale neodrodí je. Tak věřím. Ale kdybych se klamal, jsem přesvědčen, že poslední slovenský kahanec bude plápolati na krbu evangelickém.«

Navštivte některé evangelické město slovenské v Nitře, Myjavu, Starou Turu nebo Brezovou, Modru v Prešpurku, Lipt. Sv. Mikuláš a seznáte hlavní tepny slovenského života. Navštivte však jen některou zapadlou vesnici evangelickou v Nitře a třeba hned sousední bohatou vesnici katolickou a seznáte rozdíl v uvědomění a ve vzdělání nesmírný.

Školství evangelíků slovenských jest dnes na Slovensku na prvém místě a ačkoli nový školní zákon Apponyiho z roku 1907 ohrožuje existenci každého slovenského učitele, který by neučil maďarštině náležitě, přece mají evangeličtí Slováci dnes 211 čistě slovenských škol s 289 učiteli a s 21.000 žáky. Ovšem vedle toho 25.400 slovenských žáků chodí do evangelických škol již pomaďarštěných.

A rozšíření vzdělání mezi slovenskými evangelíky jest zje vysoce zajímavý. Ze Slováků umí totiž číst a psát průměrně 50% ze slovenských evangelíků 70%, ze slovenských katolíků 54%. V těc slovenských stolicích, kde obývají evangelíci, je všude vzdělání sl venského lidu vyšší.

Slovenští evangelíci jsou ve většině ve třech stolicích na Sl vensku: v Turci, kde jich je 68% všech Slováků, v Novohradě 59% a v Gemeru 56% a v těchto třech stolicích umí čísti a psáti 58% 56% a 62% všeho obyvatelstva.

V značnějším počtu jsou ještě v Hontu (46%), v Liptov (45%) a ve Zvoleni (35%), kde umí číst a psát 64%, 59% a 58%. Z katolických stolic jediný Prešpurk se 61% znalých čte a psaní blíží se vzděláním stolicím evangelickým

Slovenšti evangelíci dodnes zaujímají ve slovenské literatu a kultuře místo čestné, místo vedoucí, přes to, že representují pou čtvrtinu svého národa. Z řad jejich vyšli největší současni básní slovenští Pavel Országh-Hviezdoslav, známý svými bibl ckými motivy a Svetozar Hurban-Vajanský, novellista K kučin i nejmladší dorost básnický: Ludmila Riznerová-Podj vorinská, nábožensky naladěný Ján Botto (Ivan Krasko) zvučnými verši proslulý Ján Jesenský. »Dennicu« založila pa Terezie Vansová, choť evang. faráře na Píle u Tisovce.

Ze slovenských evang. farářů současných jsou literárně činn Jur Jánoška v Lipt. Sv. Mikuláši, Julius Bodnár v Bukovc Martin Braxatoris v Senici, Samuel Bodický v Krajnér zesnulý Pavel Beblavý v Sobotišti, literární kritik P. Bujná v Krupině, Jos. Holuby, farář na odpočinku v Pezinku a jin

Ze slovenských učitelů evangelických: Rehor Uram-Podt transký, básník v Lipt. Sv. Mikuláši, Ludevít Rízner, bibli graf v Zemanském Podhradí, Ján Uram v Tisovci, Miloš Jáno ška ve Štrbě a jiní.

V pěstování historie slovenské vynikl pravotár Julius Bott v Revúci, před ním zesnulý Pavel Križko, archivář v Kremnic I znamenité politiky mají slovenští evangelíci: redaktora Milar Hodžu, faráře M. M. Bellu z Ružomberka, dra Ludevíta Me veckého ve Zvoleni, dra Milana Ivanku v Trnavě a j. Bohuže na sněm uherský nedostali z nich při volbách roku 1910 ani jediného

Největší chybou slovenské církve evangelické jest její nesamo statnost. Ona jest pouze částí uherské církve evangelické (aug burského vyznání), a ačkoliv slovenští evangelíci čítají asi polovin

všech příslušníků této církve v Uhrách, přece jsou zájmy slovenské v evang. církvi uherské úplně podřízeny zájmům cizím, maďarským.

Církevní schematismus z r. 1903 (sestavený Alex. Poszvékem) čítá všech uherských evangelíků a. v. 1,085.603. Kromě nich jest ještě v Sedmihradsku 220.000 evangelických Sasů, ale ti zachovali si podnes svoji organisaci zvláštní.

Evang. církev a. v. v Uhrách rozdělena jest na 4 distrikty, z nichž každému v čele stojí superintendent a církevní záležitosti spravují se na distriktuálním konventu.

Senioráty, ze kterých skládají se jednotlivé distrikty, shodují se skoro všude s rozdělením na stolice, podle kterých také mají svá pojmenování.

Všech církví (sborů) evangelických a. v. v Uhrách uvádí schematismus z roku 1903 673. Z těch jest čistě slovenských 198. (Roku 1891 bylo ze 630 církví slovenských 210, roku 1885 ze 611 církví slovenských 228, roku 1863 ze 552 církví 241.) Jest patrno tedy, že slovenských církví evangelických ubývá. Proč? Poněvadž, zavedou-li v některé třeba čistě slovenské církvi evangelické na žádost několika odrodilých úředníků jednou nebo několikráte do roka též služby Boží maďarské, už taková církev není slovenská, nýbrž slovensko-maďarská. A zavésti tyto bohoslužby maďarské musí, to dokazuje zřejmě persekuce církve kovačické, která se zavedení maďarských bohoslužeb bránila. Zajímavo jest, že v některých církvích konají se tyto maďarské bohoslužby i v den Štěpána krále, národní to svátek uherský, ačkoliv evangelíci svátky svatých neuznávají a nesvětí. Takovýchto slovensko-maďarských církví jest dnes 98. (Roku 1891 bylo jich jen 79, roku 1885 69, roku 1863 49.) Církve slovensko-maďarské jsou pak prvním krokem k úplnému pomaďaršténí bohoslužby a k zařadění mezi církve ryze maďarské. Počet těchto stoupá pak ovšem úžasně. Dnes jest jich 181, roku 1891 bylo jich pouze 147, roku 1885 jen 125 a roku 1863 dokonce jen 103. Před 25 lety bylo tedy maďarských církví o 100 méně než slovenských, dnes jest jich již jen o 17 méně.

Maďarisace slov. církví evang. provádí se již dávno. Již před rokem 1848 byli Slováci Lájoš-Komárenští ve stolici vesprimské na rozkaz stolice jako vzpurníci a buřiči biti za to, že při službách Božích od slovenštiny ustoupiti a maďarštinu přijmouti nechtěli. M. Bartoš dostal 64 rány holí a 1 měsíc byl žalářován, Jiří Junáček dostal 50 ran holí, P. Rus 40 a St. Vrabec pro vysoké stáří jen 24. Schematismus z r. 1903 neudává počet příslušníků církve evange-

lické dle národnosti, nýbrž jen dle bohoslužebné řeči, kterých zná o s m, totiž: slovenskou, slovensko-maďarskou, slovensko-německou slovensko-maďarsko-německou, maďarsko-německou, maďarskou německou a maďarsko-vendskou čili slovinskou (v stolici Železné) Čítáme-li za Slováky všechny duše z církví slovenských (306.825) i $^2/_3$ ze sborů slovensko-maďarských (213.123) a k tomu polovinu ze sborů slovensko-německých (13.688) a třetinu ze sborů slovensko maďarsko-německých (47.769), obdržíme pravděpodobný počet slo venských evangelíků a. v. číslem 471.674, tedy asi 23·5% všech Slováků v Uhrách. Při sčítání roku 1900 bylo jich napočteno 472.375 Toto číslo zdá se nám však velmi malým.

Také Pavel Balogh ve své knize »A népfajok Magyarországon« vydané roku 1903, čítá na základě sčítání lidu r. 1890 jenom 444.557 Slováků evangelických a. v. čili 23%. Příčina toho jest v tom, že značná část slovenských evangelíků sídlí mezi Maďary na Dolní Zemi, kde mohou snadno býti započítáni mezi Maďary, jelikož ma ďarskou řeč dobře ovládají. Na Slovensku, v oblasti, ve které Slo váci spojitě obývají, jest mezi Slováky jenom 19% evangelíků, 75% římských katolíků a 5% řeckých katolíků, kdežto na Dolní Zemi jest v osadách slovenských 56% evangelíků a 42% katolíků.

Také na Dolní Zemi jest nejvíce církví slovensko-maďarských V distriktu báňském jest 104.747 Slováků ve sborech čistě sloven ských a 133.583 Slováků ve sborech slovensko-maďarských. Naproti tomu v předdunajském distriktu (západní Slovensko) jest pouze 33.053 Slováků ve sborech smíšených naproti 118.889 Slovákům ve sborech čistě slovenských a v distriktu předtisském (východní Slovensko) 43.341 Slováků ve sborech smíšených naproti 83.186 Slovákům ve sborech čistě slovenských.

Pokusme se nyní přehlédnouti slovenské evangelíky dle jednotli vých distriktů a seniorátů.

1. *Distrikt předdunajský.*

Superitendentem tohoto distriktu jest Fridrich Baltík, býv farář v Lipt. Sv. Mikuláši a dobrý Slovák, nyní Maďaron a fará v Balašových Ďarmotách. Čítá 205.375 duší, z nichž jest asi 148.000 Slováků, tedy většina.

Slováci jsou v 5 seniorátech (distrikt čítá 9 seniorátů). V se niorátě p r e š p u r s k é m jest 6500 Slováků. Jsou to 4 čistě slo venské sbory: Pezinok, Modra, Králová a Leváry. V samém měst Prešpurku jsou evangelíci většinou Němci, vyjímaje 1300 Slováků

V Prešpurku na evang. lyceu učilo se od r. 1803—1841 češtině. Professory byli Palkovič a Štúr. V Modře jest nyní evang. sirotčinec slovenský, založený farářem P. Zochem, který tu vydával lidový časopis evangelický »Stráž na Sioně«. V seniorátě nitranském jest 25 církví, z nichž 23 čistě slovenské. Jedině 2 církve: Kerť a Skalica jsou slovensko-maďarské. Slováků jest tu 56.000. Největší slovenský sbor jest tu Myjava 9600 duší, spravovaný dvěma faráři. Také velké sbory mají města Stará Turá a Brezová. Všecky tyto sbory mají obyvatelstvo uvědomělé, vzdělané, které vyniká i poměrnou zámožností. V Brezové býval ev. farářem zesnulý již senior Štěpán Leška, znamenitý kazatel, jehož česká kázání otiskovaly Církevné listy. V Bukovci je farářem J. Bodnár, nynější redaktor výborného časopisu pro vnitřní misii »Stráž na Sioně«, kterou vydával dříve zesnulý farář Pavel Zoch v Modře. »Stráž na Sioně« tiskne dosud tiskárna Šimona Roháčka v Modře. Roční předplatné činí 2 K. Nitranský seniorát jest jedním z oněch, které zachovaly si dodnes na svých konventech (církevních schůzích) právo mluviti i zápisník vésti jazykem slovenským. Mimo Nitru jsou to ještě senioráty liptovský, oravský, turčanský a trenčanský, chorvatsko-slavonský a prešpurský. Jinde je všude slovenský jazyk vyloučen a to i v čistě slovenských seniorátech, jako jsou zvolenský, hontský, novohradský a šaryšský. Přijdou-li tam na konvent světští zástupcové církví, nerozumějí z jednání ani slova! Na to naříká si již Kollár v předmluvě ke svému cestopisu do Italie: »Udělali jste z nás Slováků, maďarsky neumějících, jen prázdné figuranty a němé posluchače na konvenech. Kdo nejlépe maďarsky umí, tenť jest nyní největší protestant, byť by i žádného náboženství neměl, přece soudí o náboženských a církevních věcech.«

Na Staré Turé vydává Ján Chorvát časopis »Svetlo«, jehož hlavní spolupracovnicí jest spisovatelka Kristina Royová, dcera bývalého tamního faráře. Časopis ten jest směru svobodněreformovaného. Někteří faráři slovenští dívají se na působení jejich jako na »sektářství«, ačkoliv přívrženci tohoto směru nevystupují z církve evangelické. Snaží se pouze šířiti duchovní probuzení ve svém okolí, nechodí však do kostela, ale shromažďují se k výkladům písma, modlitbám a zpěvu sami. Kristina Royová se sestrou svou Marií složila mnohé písně v duchu slovenských písní lidových »Písně Sionské«. Napsala též mnohé pěkné povídky ze života lidu slovenského, snažíc se zejména působiti jimi k vytržení lidu slovenského z moci alkoholu. Jsou to zejména: »Ztracení« (vydáno česky v Praze v Sou-

kenické ul. č. 15 za 80 h), »Moc světla« (vydáno česky v Praz v Hálkově ul. č. 5 za 5 K) a »Bez Boha na světě« (vydáno v Praz u Bašteckého ve Školské ulici za 40 h). Tato poslední povídka pře ložena i do němčiny, polštiny a dolnolužické srbštiny.

V trenčanském seniorátě jest 14 církví čistě slovenskýc s 24.000 Slováky. Jedině sbory v Trenčíně a v Žilině jsou slovensko maďarské.

V těkovském seniorátě 3 slovenskomaďarské církve ma 1500 Slováků.

V hontském seniorátě jest 20 čistě slovenských a 10 slo venskomaďarských církví se 21.000 Slováky. Zde vinou maďarských farářů a učitelů velmi se maďarisují.

V novohradském seniorátě jest 24 čistě slovenských a 2 slovenskomaďarských církví s 38.000 Slováky. Zde v posledním čas začíná se čilejší život národní v okolí města Lučence hlavně zásluho dra L. Bazovského, tamního advokáta. Největší církví jest tu Ma linec. Uvědomělý farář slovenský i tu je bílou vranou.

2. *Distrikt báňský.*

Superintendentem tohoto distriktu jest Scholtz, farář něm ckého sboru v Budíně a zuřivý Maďaron. Báňský distrikt čí 433.583 duší, z těch bylo by 251.702 Slováků, čítáme-li všecky př slušníky sborů slovenskomaďarských za Slováky. Ze Slovenska je v tomto distriktu jedině seniorát turčanský, odtržený od distrikt předdunajského a zvolenský. Ostatní sbory jsou velké slovensl osady dolnouherské. Čítáme-li ze sborů slovenskomaďarských pou: $^2/_3$ za Slováky, nabudeme čísla 207.175 Slováků, které zdá nám býti minimem pro počet slovenských evangelíků v tom distriktu.

V turčanském seniorátě jest 12 církví, vesměs čistě sl venských, se 26.000 Slováky. Jedině ve Vrútkách vymohli si tam maďaronští úředníci bohoslužby maďarské, přes protest starousedlý církevníků.

Ve zvolenském seniorátě jest 19 církví čistě slovenský a 3 slovenskomaďarské (ve Zvoleni, Báňské Bystřici a Slovensl Lupči) se 39.000 Slováky. V tomto seniorátě ve Slatině zakus Slováci právě loňského roku neslýchaný útok na svoji církevní sam správu. Slovenští evangelíci volí si totiž svého duchovního sam nemusí býti spokojeni s každým, kterého jim biskup pošle, jako k tolíci. Tak ve Slatině po úmrtí bývalého faráře Fábryho, znamei

tého pracovníka v oboru vnitřní missie (vydával spolu s Pavlem Zochem z Modry »Stráž na Sioně«), zvolili si farářem Bázlika z Pribyliny v Liptově, ačkoliv se hlásil také o Slatinu Maďaron Bakay. Když Bakay konal však 18. dubna 1909 ve Slatině své kázání na zkoušku, vyšlo několik Slatinců z kostela ven. Nechtěli poslouchati Maďarona. Za to bylo obžalováno 43 občanů slatinských a mimo ně i dr. Ludevít Medvecký, advokát ve Zvóleni a dr. Ján Fábry, syn zesnulého faráře, kteří prý byli »popuzovateli«. Žalováni byli pro přečin dle § 191. uh. trestního zákona (veřejné pohoršení v bohoslužebné místnosti), na který je trest 6 měsíců vězení a 400 K pokuty — avšak odsouzeni byli dle § 190., který trestá toho, kdo bohoslužby církve, státem uznané, násilně přeruší, vězením 1 roku a pokutou 2000 K. Proti Slovákům musí se užíti vždy ostřejšího paragrafu, ať se proti němu prohřešili čili nic. Rozsudek vynesen byl 5. října 1909. Jenom 15 obžalovaných bylo osvobozeno, poněvadž toho dne vůbec v kostele nebyli. Také dr. Fábry zproštěn obžaloby, poněvadž od počátku roku do konce dubna v Slatině vůbec nebyl. Za to dr. Medvecký odsouzen na 1 rok do vězení a k pokutě 1800 K, 7 Slatinců dostalo po 2 měsících vězení a 22 po 14 dnech, ačkoliv proti odsouzeným nebylo téměř žádného důkazu. Tak žena Jana Drdoše odsouzena proto, »že jest ženou Jana Drdoše, hlavního vůdce slovenské strany v Slatině a proto musí se o ní předpokládati, že o popuzování věděla, ano i muži svému pomáhala«.

Baňskobystrický odvolací soud zrušil však tento rozsudek dne 12. února 1910, dra L. Medveckého zcela osvobodil, Slatincům pak snížil tresty ze 2 měsíců na 14 dní a některé osvobodil. Obhájce dr. Vlad. Fajnor žádal totiž výslech hlavního svědka slúžného Bendeho, který tvrdil, že ví o tajné poradě u Brodnianského. Slúžný Bende pak doznal, že sice poslouchal pod okny Brodnianského(!), u něhož sešlo se několik občanů, avšak z řeči nerozuměl ani slova. A tak hlavní svědectví scvrklo se na nullu.

V seniorátě bácském (na jihu Uher, mezi Dunajem a Tisou) jest 6 velkých církví čistě slovenských a 2 církve slovenskomaďarské se 27.000 Slováky. Největší církví čistě slovenskou jest tam Petrovec se 7800 Slováky.

V arad-békešském seniorátě jsou 4 církve slovenskomaďarské s 35.000 Slováky. Největší mezi nimi jest Slovenská Čaba s 27.000 Slováky. Její znamenitý farář L. Seberíny jen proto nestal se biskupem, že jest Slovákem. V Čabě jest církevní knihkupectví,

vydávající náboženské knihy pro lid evangelický. V Čabě jest také sbor baptistů s 230 dušemi a 2 kazateli.

V banátském seniorátě (stolice Torontál) jsou 4 církve slovenské a 2 církve slovensko-maďarské s 15.000 Slováky. Za slovenskomaďarskou zapsána jest tu i Kovačica, která má z 4546 obyvatelů 91% Slováků, totiž 4141. Jak Kovačici násilím byly vnuceny bohoslužby maďarské, jest známo.

Několik Maďaronů tamních, kteří do kostela nikdy ani nechodí, přálo si míti maďarské bohoslužby; i podali o ně roku 1907 žádost k presbyterstvu sboru. Presbyterstvo však žádost jejich zamítlo z důvodu, že všichni žadatelé slovensky dobře rozumějí. Žadatelé podali proti tomu stížnost k biskupovi, který faráři Čaplovičovi jednoduše nařídil, aby maďarská kázání konal každou prvou neděli v měsíci. Farář Čaplovič ovšem poslechl a oznámil maďarské kázání na první neděli v květnu 1907. Na toto maďarské kázání přišli však sami Slováci a sotva farář pronesl jednu větu maďarskou, spustili všichni jako jeden muž nejoblíbenější svou píseň, Lutherovu hymnu »Hrad přepevný jest Pán Bůh náš«. Farář z kazatelny lid prosil, ale marně; k slovu se již nedostal. Za to byl farář Čaplovič zbaven svého úřadu a 35 občanů kovačických odsouzeno bylo do vězení na 6½ roku a k pokutě 6280 K!

(Dokončení.)

ROZHLEDY.

VEŘEJNÉ HOSPODÁŘSTVÍ.

Nové daňové předlohy. — Rusko a Brusselská cukerní konvence. — Usnesení subkomitétu státní železniční rady o reorganisaci správy státních drah.

Vláda předložila parlamentu současně s osnovou o zlepšení platů státních úředníků a zřízenců daňové předlohy, které v podstatě se úplně kryjí s těmi, které předložil svého času Biliński. Nynější finanční ministr Dr. Meyer patřil svého času k odpůrcům předloh Bilińskiho, a to z téhož důvodu, ze kterého byly potírány na všech jiných místech, totiž že nevyhovují daňovému systému a že nepřinášejí pro fiskus podstatnějších výtěžků. Jest ovšem osudné, že ani Dr. Meyer nebyl s to najíti vydatnější a lepší zdroj příjmů než Biliński, a týž osud bude pronásledovati patrně již všecky, kdož budou se pokoušeti o zlepšení rakouských financí. Ty se prostě bez ztrát již zlepšiti nedají, ztráty však znamenají zároveň vysýchání pramenů příjmových v jiných směrech. Moderní berní politika, vypěstovaná do bodů vrcholných, znamená totiž podkopání soutěživosti výroby a obchodu v cizině a tlumení hospodářského rozvoje. Zřetelně nesou stopy těchto účinků na sobě říšskoněmecké průmysly, které byly při poslední reformě daňové postiženy vydatněji daňovými břemeny. Nové daně nejsou prozatím tohoto druhu. Horší je, že dávají pečeť různým daňovým břemenům, která již od let se pokládají všeobecně za nesnesitelná, a o nichž se stále doufalo, že budou uvedena v soulad se skutečnými poměry. Takovýmto zklamáním jest na příklad daňová předloha o zdanění akciových společností, jichž rozvoj u nás jest nesnesitelnou výší daně notoricky tlumen. Vládní osnova přináší tak zv. přirážku daňovou k dividendám, přesahuje-li rentabilita 10 procent, a to 2procentní při 10 procentech, 4-, 6-, 8- a 10procentní při 12, 14, 16 a 20 procentech. »Rentabilita« nepočítá se ovšem jen podle dividend, nýbrž též podle dotací reserv a podle tantiém. Přáním, která byla projevena tak často z kruhů průmyslových, aby akciová daň byla snížena, vychází osnova potud vstříc, že stanoví daň při výnose menším než 4 a 6 procent na 6 resp. 8 procent místo dosavadních 10 procent. Tím se ovšem poměry na trhu dividendových papírů jistě podstatně zhorší, poněvadž akciové společnosti se budou snažit svoje kapitály zředit tak, aby poměry rentabilitní byly horší a daň menší. V osnově vládní leží k tomu přímo impuls.

Daň z tantiem odpovídá úplně návrhu, který obsahovala svého čas osnova Bilińskiho. Škála daňová činí 2, 4, 6 a 8 procent podle výše tantiemy (do 2000 K, 16.000 K, 60.000 K a přes 60.000 K). Novela k osobní dani z příjmů zatěžuje vyšší sazbou příjmy od 10.000 K výše, progressi sazeb jde až do 6 a půl procenta, tedy velice značně. Osnova podržela i monstrum »mládenecké daně«, naproti tomu však stanoví různé úlevy pro menší stupně příjmové. Zůstala ze staré osnovy také povinnost k předkládání obchodních knih, avšak s tím rozdílem, že nenastupuje teprv v odvolací instanci, nýbrž již v instanci daň ukládající a že se stanovují jisté kautely, aby nebylo zneužito obchodního tajemství.

Novela k zákonu o dani domovní opustila myšlenku zásadní reformy a vrhla se na drobnosti.

Druhá serie daňových předloh týká se daní spotřebních. Z dřívějších předloh objevila se v parlamentě opětně osnova o zvýšení daně z lihu. Zvýšení má činiti, jako již dříve bylo projektováno, 50 h na hektolitru. Nová jest daňová předloha o dani pivní, která inkameruje pivní dávky zemské a současně zvyšuje dosavadní pivní daň z 34 na 80 h za hektolitrový stupeň mladinky. Z obou daní mají se značně zvýšiti úděly zemí a to z výnosu nové sazby daňové za lih se má dostati zemím sedm osmin, z výnosu nové pivní daně, která činí asi 5 K za hektolitr, má se dostati zemím asi 56 millionů K. Celkem se má dostati zemím na údělech z daně příjmové, daně lihové a pivní podle výpočtů vládních asi 126 millionů K. S daní lihovou mají být podrobeny revisi kontingenty a vývozní bonifikace. Konečně byly předloženy ještě nové osnovy o zdanění šumivých vín a automobilů a osnova o poplatcích dědických a darovacích.

Tento program daňový má stačit k ucpání největších trhlin v rozpočtovém hospodářství státním a zemí. Že na obojí nevystačí, jest hned z předu jisto.

*

Poslední dobou bylo hlášeno, že Rusko žádá, aby státy participující na brusselské cukerní konvenci povolily mu zvýšený kontingent exportní. Při jednání o obnovení cukerní konvence v r. 1907 bylo, jako známo, Rusko vzato do svazku smluvních států, a to za dvou podmínek, že totiž zůstane nezdaněno pro export toliko 1,000.000 tun cukru za pětiletí trvání konvence a že stálá komise cukerní stanoví před 1. září 1912 způsob daňového a celního zákonodárství, které po 1. září 1913 má v Rusku nabýt platnosti. Za režimu této smlouvy vzrostly ruské zásoby cukerní značnou měrou a jest jen přirozeno, že letošního roku se značně vysokými cenami na světovém trhu Rusko vyšlo se žádostí o zvýšení vývozního kontingentu. Stejně přirozeno jest, že i Anglie jako největší konsument cukru, který sama nevyrábí, podporuje tuto žádost Ruska s poukazem na vysoké ceny světového trhu. Až do r. 1912 mají ostatní smluvní státy úplně na vůli, tento požadavek Ruska zamítnouti. Otázka jest jen, jaké poměry nastanou, až se bude jednati o obnovu cukerní konvence. Není pochyby, že letošní abnormální stav cukerního trhu bude pro Anglii podnětem k tomu, aby pamatovala na příště na levnější zásobování cukrem. A nebude asi jevit valné ochoty převzít plnou měrou znova závazek ukládati na cukr nekonvenční

trestní sazby celní. Naproti tomu Rusko bude určitě stát na svém požadavku vyššího kontingentu vývozního.

*

Subkomitét státní železniční rady konečně dospěl v otázce reorganisace správy státních drah k usnesení. Podle něho mají být zřízena nová teritorální ředitelství a ředitelství traťová mají být odstraněna. V Čechách mají být zřízena dokonce tři nová ředitelství, jedno nové má dostat také Morava. Celé reorganisační usnesení subkomitétu bylo trochu zaranžováno politicky. Kdesi bylo psáno, že Němci dostanou v Čechách dvě ředitelství, my jen jedno, a poněvadž z dosavadních plzeňské nemůžeme počítat svým, nýbrž »smíšeným«, budeme mít při nepoměrně větší délce a významu tratí státních drah, probíhajících českým územím, vlastně jen dvě, Němci také dvě ředitelství. Pokud je nám známo, jest také pražské ředitelství státních drah »smíšené« a také nové »české« bude asi smíšené a doufejme, že nejen české, nýbrž také nová »německá« že budou »smíšená«. Nebudou-li také »německá« ředitelství smíšená, pak to znamená, že pro službu na celé trati nebude část personálu vůbec kvalifikována, poněvadž celou trať v celém živobytí nikdy neuzří. A jest otázkou, zda při tomto stavu věcí by nebyla bývala traťová ředitelství přece jen lepší, poněvadž při nich jest dáno méně nebezpečí, že Němci budou »svá« ředitelství před českým úřednictvem uzavírat a že konec konců služba na trati bude vedena hůř než za dnešního stavu. O traťových ředitelstvech mluveno jest zde ovšem, aniž by byl projevován jen z daleka souhlas s tím, že dnes mají všecka až na jedno sídlo ve Vídni. Otázka sídla je vlastně pro nás důležitější, než zásada, zda koncentrická či traťová ředitelství. K zásadě koncentrických ředitelstev jsme tlačeni jen faktem, že dnes traťová ředitelství skoro všecka jsou ve Vídni.

VĚCI SOCIÁLNÍ.

Zlepšení poměrů železničních zřízenců. — Úprava platů učitelů v Čechách. — Sjezd stavebních a bytových družstev. — Česká samospráva a bytová otázka. — Německá města pro pojištění proti nezaměstnanosti. — Stávka textilního dělnictva v Čechách. — »Proč stávkujete?« — Střední stavy proti dělnictvu.

První vystoupení sjednocených národních organisací železničních zřízenců, totiž koalice Zemské jednoty, českého spolku úředníků železničních a obdobných organisací německých, polských a slovinských, skončilo blamáží. Tato internacionální koalice nacionálů, založená proti koalici s rozhodujícím vlivem sociálnědemokratické Právní ochrany, chystala se převzít vedení záležitostí železničních zřízenců z osvědčených pobud rukou staré koalice. Větší prý počet stoupenců měl ji k tomu legitimovat. Těžko rozhodovat, která koalice má více členů za sebou, ale má-li nacionální koalice pravdu, že ona, tím horší vysvědčení si vydala. Akce, vedené starou koalicí, podobnou blamáži neskončily nikdy.

S velkým hlukem oznámila nová koalice jako termín vyjednávání 1. říjen, pak dala vládě »nepřekročitelnou lhůtu« do 15. října, kdy měl být v případu nevyhovění zahájena pasivní resistence. 15. říjen minul požadavky nesplněny ani zdaleka, čeho získáno, byly pouze nedostatečné sliby — a pasivní resistence nebyla zahájena. Ovoce takové prázdné křiklounské politiky uzrálo brzy — bývalý předseda ministerstva Gautsch mluvil v říšské radě o železničních zřízencích tónem, známým posud je nom v Prusku. Posice železničních organisací jsou přičiněním nové koalice nacionální na dlouhou dobu oslabeny.

Požadavky železničních zřízenců jsou projednávány ve výboru pro záležitosti státních zřízenců s požadavky ostatních kategorií úřednických Podstatného zlepšení jich oproti předlohám vládním nelze se tu nadíti, po hybují se téměř všechny strany v začarovaném kruhu vládní politiky ohledy k úředníkům jsou tím menší, čím dále k novým volbám.

Nová vláda převzala předlohy své předchůdkyně. Programová ře předsedy naladila sice mírnější struny proti úřednictvu, nevyhrožoval silnou pěstí, ale přes to naznačovala vláda ihned, že nesmí se doufat že by byla ochotna jíti příliš vysoko nad meze, stanovené požadavkům státních zřízenců bývalou vládou. A tak možno očekávati, že ve výbor pro státní zřízence počne smlouvání, v němž více sleví podvýbor, žádající pro železniční zřízence 38,010.170 K, nežli vláda, nabízející 13,997.778 K

Ještě neutěšenější perspektivy otevírají se u č i t e l ů m, neboť maj naději zůstat i na dále obětí vlastenectví německých obstrukčních poslanců. Za velký úspěch lze tu považovati již pouhou možnost jednán školské komise, ovšem úspěch to, vynucený německými organisacem učitelskými. Zpravodaj Morawetz navrhuje následující úpravu učitelských platů: Prozatímní učitel s vysvědčením zralosti 1200 K, definitivní učite na obecné škole základní služné 1600 K, čtyři trienálky po 250 K a 5 trie nálek po 200 K, odborný učitel na měšťanské škole základní služné 2200 K čtyři trienálky po 300 K a pět trienálek po 250 K. Osobní přídavky pro učitele, již ani po 25 letech po složení zkoušky o učitelské způsobilost neobdrží místa řídícího, 200 K na škole obecné a 300 K na škole mě šťanské. Přídavky aktivní buďtež vyměřeny dle týchž ustanovení, jaká plat pro státní úředníky v XI. až VIII. hodnostní třídě. Školské obce ne budou na částečnou úhradu aktivních přídavků připlácet. Řídícím obec ných škol přísluší funkční přídavek na školách až trojtřídních 300 K na čtyř- a pětitřídních školách 400 K, na více než pětitřídních 450 K, n školách s deseti a více třídami 500 K, ředitelům měšťanských škol 400 K při sloučení s obecnou školou dle počtu tříd 500 až 700 K.

Po 35 služebních letech se započtením služební doby od zkoušky zra losti a po dosažení 60. roku věku má každý učitel nárok na výslužb s plným platem. Korreferent posl. Kafka rozchází se ve svých názorec s referentem, a tak po dlouhé debatě přikázáno zemskému výboru, ab vypočetl náklad na úhradu učitelských platů dle všech alternativ sněm a komisi předložených. Ostatní návrhy obsahuje školská hlídka v pře dešlém čísle.

* * *

Č e s k á b y t o v á a k c e podrobena přehlídce na p r v n í m s j e z d s t a v e b n í c h a b y t o v ý c h d r u ž s t e v, svolaném »Českým zem

ským spolkem pro reformu bytovou«, zahájeném 14. října neúnavným p. drem Lošťákem. Ačkoli dle sdělení rady zemského výboru p. Tobische samosprávné korporace po většině tvrdí, že u nich není bytové nouze a tudíž není třeba pomocné akce, je zapsáno již dle referátu p. dra Záveského 164 českých stavebních družstev, jež mají asi 6900 členů a 1,100.000 K závodních podílů. 13 družstev postavilo nájemní domy se 220 byty, 80 družstev postavilo již 741 rodinných domků bez záruky státního bytového fondu. Domky jsou sice levné, průměrná jich cena obnáší asi 4000 K, ale bylo by si ještě lecčehos přáti po stránce technické a hygienické. Aby těmto nedostatkům bylo odpomoženo, nutno zříditi stavební poradnu. Výtka referentova do nečinnosti našich obcí v otázce bytové byla potvrzena sdělením delegáta žižkovského družstva, že obec Hrdlořezy povolila družstvu parcelaci zakoupeného pozemku jen s tou podmínkou, že se družstvo vzdá daňových výhod poskytovaných zákonem z r. 1902.

Pan dr. Lošťák referoval o finanční stránce a doporučoval obracet se na spořitelny prostřednictvím obecního zastupitelstva, které může působit k tomu, aby spořitelna po případě i snížila úrok. Ochotu městské spořitelny pražské vylíčil již předem delegát bytového družstva úředníků a zřízenců státních drah, poukázav na to, že pražská spořitelna nabídla družstvu úvěr za stejných podmínek jako každému soukromníku. Dr. Straka odmítá osnovu daňové předlohy, ježto nevyhovuje ani ve své části všeobecné, v části týkající se úlev stavbám malobytovým pak tím méně. Dr. Krutský žádá všeobecný zákon o bytech lidových, jenž by se týkal všech osob méně zámožných, hlavně dělníků, a nezvyšoval by stavebních nákladů. Pozemky pro stavbu rodinných domků a domů družstevních buďtež osvobozeny od převodních poplatků a kolkových poplatků. Nejdůležitějším, protože nejsnáze proveditelným bodem jednání sjezdového byla resoluce p. architekta Zákrejse, jíž se Zemskému spolku pro bytovou reformu ukládá, »aby ve vhodné chvíli a jakmile to bude finančně možno, přistoupil ke zřízení stavební poradny, jež budiž účelně zřízena tak, aby mohla poskytovati družstvům účinné rady ohledně koupě pozemků, jich úpravy a parcelace, projektů domů a provádění staveb a to tak, aby zabezpečeno bylo provádění reformy bytové nejen po stránce obydlí pohodlného a zdravého, nýbrž i levného.« Poradna má také založiti archiv účelných plánů již provedených a býti družstvům oporou proti obcím, jež činnosti jejich nepřejí.

Otázka bytová byla také na denním pořádku sjezdu české samosprávy, kde dr. Lošťák žádal obec pražskou, aby podporovala tyto snahy a přispěla ku zřízení velké noclehárny dělnické. Referent nad jiné povolaný, pan prof. Horáček, apeloval na obce, aby snahy o bytovou reformu podporovaly, neboť »účelná politika bytová jest jedním z dnešních hlavních sociálních i kulturních úkolů našich měst«. Jak tomuto svému úkolu rozumí obec pražská, o tom píše »Právo Lidu« ze dne 15. září 1911, popisujíc obecní dům v Lodecké uličce. »V přízemí se vchodem do ulice je polosklepní pokoj, do něhož sestupuje se po čtyřech schodech. Pokoj je dlouhý 5·30 m. široký

4·80 m, klenutý a uprostřed největší výška jest 2 a půl metru. Z tohoto jediného pokoje platí se měsíční činže 26 K 66 haléřů, to jest ročně 320 K. Chudá nájemnice nemůže sama platit a má zde ještě dvě rodiny v podnájmu. Pravým skandálem bytových poměrů však jest, když v tomto domě pražské obce byla najata bídná díra za příbytek. Díra klenutá má největší výšku 2 a půl metru, délku 5 a půl, šířku 4 a půl metru, není tu vůbec kamen, není tu pořádného okna, jen jakási štěrbina, která vykukuje do schodů. Z tohoto bytu, z této jedné díry dala si obec platit 340 K ročně, a »byt« je nyní již proto prázdný, že nájemník nezaplatil předem činži a byl vystěhován«. Zpráva tato je tak strašlivá, že jí nechceme ani věřit a přenecháváme zodpovědnost za její pravdivost »Právu Lidu«. Je-li však pravdivou, pak ptáme se s úžasem, čeho že ještě je třeba, aby míra hříchů pražské radnice byla dovršena?

* * *

Říšskoněmecké komuny, uznávajíce, »že v nezaměstnanosti jedná se o mimořádně nebezpečnou chorobu hospodářského systému«, přistupují k vážnému řešení této otázky. Dosavadní způsob dobrovolného pojišťování proti nezaměstnanosti nestačí, v Anglii je ze 2.421.000 dělníků, již budou podléhati povinnému pojištění, dosud pojištěno dobrovolně pouze 350.000. Proto vyslovil se sjezd německých měst, konaný v Poznani, ve svém podání ke spolkové radě pro povinné zavedení pojištění proti nezaměstnanosti. Ježto otázka všeobecného povinného pojištění posud není zralá, a nezaměstnaností jsou nejvíce ohrožováni sezónní dělníci, žádá sjezd v uvážení, »že nejzávažnější námitky proti všeobecnému povinnému pojištění pozbudou na významu, bude-li ono obmezeno na nejnutnější případ zimní nezaměstnanosti a touto nejvíce postižená povolání a skupiny dělníků, zvláště dělnictvo živností stavebních, pozemních prací a dělnictvo příležitostní«, za zavedení pojištění proti zimní nezaměstnanosti těchto odborů, načež »k dalšímu rozšíření pojištění může pak dojíti kdykoli, ukáží-li se zkušenosti, získané na omezeném území, příznivými pro další postup«.

Sjezd poskytl také cenných zpráv o obecních institucích pro zaměstnání osob pouze částečně schopných práce. Město Mühlheim a Krefeld má pro ně zvláštní dílny, v nichž jsou prováděny lehké práce. Darmstadt zaměstnává je na městských statcích. Městskému chudinství je tím ulehčeno a s těchto ubožáků je sňata příhana, s jakou se naše společnost dívá na osoby požívající chudinské podpory. U nás se s oblibou dělají vtipy na »říši kázně a dobrých mravů«, ale srovnejme s německými městy, co se týče činnosti sociálně politické, naši Prahu!

* * *

Po delším jednání o úpravu mzdových poměrů zahájilo textilní dělnictvo na Náchodsku 17. října všeobecnou stávku. Hned následujícího dne počalo prostřednictvím okresního hejtmanství jednání o dohodu, jíž docíleno nejprve u firmy Bartoňovy, a pak u Rakouských textilních závodů, v nichž vlastně stávka byla zahájena. 19. října připojilo se ke stávce Královédvorsko, kde továrny odpověděly 23. října všeobecnou výlukou. Téhož dne rozšířila se stávka na Hořice, Jaroměř a Se-

nily. Náchodské akční komité stávkové vyzvalo vzhledem k tomu, že ěkteří zaměstnavatelé se odkazují na místa, kde dělnictvo dosud nesáhlo boji, veškero textilní dělnictvo, aby všude co nejrozhodněji hnutí za pravu svých poměrů zahájilo a přidalo se solidárně k bojujícím, načež e stávka rozšířila i na Jilemnicko, Rychnovsko a Holice.

3. listopadu stávkovalo dle úřední zprávy v okrese královédvorském 17 závodech 5400 dělníků, v okrese semilském v 19 závodech 5600 děl-íků, v lanškrounském obvodu v 15 závodech 3120 dělníků, v náchod-kém okresu 6000 dělníků, v okresu novopackém a novoměstském 1000 ělníků, v hořickém 2000 dělníků, celkem asi 23 tisíc dělníků. Dnes nožno považovati stávku téměř za skončenu. Po poskytnutí přídavků - až 12procentních vrátilo se špatně organisované dělnictvo do továren.

Stávkou postižena také továrna dra Kramáře v Libštátě, zaměstná-ající 500 dělníků. Jsme daleci toho, abychom stávky chtěli využívat po-iticky, boj tento neměl se žádnou politickou stranou ničeho společného, akčním komitétu byli příslušníci strany sociálnědemokratické, národně křesťanskosociální i lidé indiferentní. Ale není možno nepoukázat na o, jak pohodlné stanovisko dr. Kramář zaujal. Je-li továrníkem, budiž, nechť stojí na stanovisku zaměstnavatelů. Ale p. dr. Kramář je vůdcem národa, a aby mu továrna nepřekážela v politice, přijímá sice její zisk, ale zříká se veškeré zodpovědnosti za ni vůči veřejnosti. Na pozvání tábora stávkujících odpověděl dopisem: »Zajisté mně nezazlíte a bu-lete mně rozuměti, řeknu-li Vám, že se do otázky stávky míchati ne-nohu. Ponechávám veškeré řízení závodu svému bratranci, poněvadž inak bych nemohl účastniti se politického života tak, jak to činím...«

* * *

Za stávky anglických železničních zřízenců vypsána otázka »Proč stávkujete?« Vypsané ceny dostalo se následující odpovědi: »Jako dělník mám na prodej pouze jeden druh zboží, totiž svoji pracovní sílu. Přísluší mi právo, abych si trhovou cenu tohoto zboží sám určoval, a při-ozeně se snažím, abych za ně obdržel co nejvíce, stejně jako můj kapi-alistický zaměstnavatel činí se svým zbožím. Vstupuji dále do sdružení — zase v souhlase s methodou mého zaměstnavatele — které stanoví enu, za niž má býti pracovní síla prodávána; členové sdružení se zava-ují, že laciněji pracovní síly neprodají. Zaměstnavatel užívá této me-hody nerušeně, ale mně upírá právo na podobné jednání. Kdybych za eho zboží nezaplatil ceny, již on za ně určil, nedostanu ho. Proto, když n nechce za mé zboží zaplatit cenu, kterou jsme my stanovili, také ho edostane! Stávkuji!«

Vedle tohoto národohospodářského výkladu stávky došly i výklady thické. Jeden zřízenec píše: »Stávkuji, abych pomohl dokázat, že bez ráce dělníkovy je kapitalismus úplně bezmocný. Dále, abych pomáhal lepšiti poměry těch, kteří za nejtěžších podmínek pracovních skoro umí-ají hlady. A konečně, abych dnešním a příštím generacím opatřil aspoň ást toho dostatku, spokojenosti a pohodlí, jimiž oplývají boháči.«

* * *

Je příznačno pro střední stavy, že hledajíce původce zdra-ování všech potřeb životních, docházejí na konec vždycky dělníkovi, jehož požívačnost je drahotou vinna, žádajíc stále vyšších

a vyšších mezd na ukojení stále neskromnějších požadavků. Jedinou o pomoc shledávají v omezení koaliční svobody dělnictva. Slyšeli jsme u nás na stech voličských schůzí, slýcháme to stále ještě i v parlamen hlavně řeči agrárních poslanců jsou naladěny v této tónině, a slyšíme i ze zahraničí. V posledních dnech tři korporace středních stavů v Ně mecku, pojednávajíce o neutěšených poměrech středních stavů, vyslovil se proti ochrannému zákonodárství dělnickému, proti koaličnímu práv dělnickému a pro jeho omezení, hlavně pro ochranu stávkokazů, pro ome zení práva stávkového a boykotu. Zástupci středních stavů posud k po znání příčin klesání středního stavu se nepropracovali a stěží se kdy pro pracují. Dělník a žid jsou alfou i omegou jejich sociální politiky, prot také veškerá reakce nalézá ve středních stavech nejlepší půdu. *R.*

ŠKOLA.

Změna v ministerstvu vyučování. — Po hr. Stürgkhovi ryt. Hussarek z Hein leinu. — Neudržitelné postavení industriálních učitelek v Čechách. — Záp do českých škol menšinových. — Jednání v permanentní školské komi o úpravě učit. platů v Čechách.

Ministr Stürgkh byl pověřen úkolem sestaviti nové ministerstvo opustil proto úřad ministra kultu a vyučování. Povolání ryt. Hussark z Heinleinu k řízení tohoto státního ressortu korunuje důstojně minulo činnost nového ministerského premiera. Malý krok, který bylo třeb učiniti k úplnému poklerisování ministerstva vyučování učiněn volbou vy sloveného klerikála.

Ryt. Hussarek býval professorem církevního práva na právnické fa kultě vídeňské. Universitní stolice církevního práva obsazují se na přá a se souhlasem konsistoří a to znamená, že professoři církevního práv na fakultách právnických musí se líbiti vysokým hodnostářům katolick hierarchie.

Ryt. Hussarek nezapřel svoje smýšlení ve svých literárních pracícl Staví se v nich příkře proti všem pokusům o moderní úpravu manže ského práva. V pojednání o náboženství dětí z nábožensky smíšených manželství a náboženském vychování dětí bezkonfesijních rodičů, zastáv názory, které jsou ve zřejmém odporu se základními říšskými zákony V tomto muži tedy našel zalíbení nynější ministrpresident. Šlo mu o z skání křesťanských sociálů, kteří od poslední své porážky při říšských volbách trochu střečkovali a dělali vládě drahoty. Měla-li se upravi omeleta spolehlivé většiny pro státní potřeby, nové válečné lodi, zvětšen armády a nových daní, musilo padnouti několik vajíček pro různé stran a cenným vajíčkem pro stranu křesťansko-sociální je zajisté portefeuill minsterstva kultu a vyučování. Nevadí, že nový ministr vyučování je v vnitřním a zásadním odporu s duchem liberálních říšských zákonů státníc vůbec a školských zvlášť. A cestou administrativní dá se v Rakousk ne-li namlouvati, tedy aspoň k nepoznání porušiti i nejjasnější zně státních zákonů. A tak tedy je dnes v čele vyučovací správy v Rakousk

vyslovený klerikál. Jak může míti smysl i cit pro svobodu vědy a volnost vědeckého badání, když církevní autorita je mu autoritou nejvyšší, jíž třeba i autoritu státní podřizovat?

Zřejmě zpátečnický ministr v čele nejvyšší rakouské vyučovací správy, to je karakteristika celého nynějšího kabinetu vůbec a jeho předsedy hr. Stürgkha zvlášť. Hr. Stürgkh připravoval vlastní celou svou činností v ministerstvu vyučování nynějšímu kabinetu cestu.

Nynější ministerský předseda je typickým představitelem úpadku rakouského liberalismu. Ještě v érách Badeniových a Thunových útočil ostře proti zhoubnému vlivu klerikálův a feudálů. Záhy na to se již změnil od základu a postavil se v čelo úporného boje proti předloze o všeobecném právu hlasovacím. Za jeho úřadování v čele ministerstva vyučování byla svoboda školy omezována. Marně jsme se domáhali práva na **české školy**, zejména v Dolních Rakousích, kde nejenom že nedošlo ke zveřejnění první české vídeňské školy v X. okrese, ale byly mimo to ostatní soukromé české školy pozavírány. Učitelstvo v Čechách nezapomíná, že za ministrování Stürgkhova poslán byl zemskému výboru přípis s přáním, aby chystaná úprava jeho platů nevyrovnala se posledním čtyřem třídám státního úřednictva.

Ministr Stürgkh uzavřel i vzorně vypravené školy vídeňské Freie Schule. Za něho právě minsterstvo vyučování rozhodlo, že nestačí jen učitelská způsobilost k vyučování náboženství, nýbrž také konsistorní povolení, čili t. zv. missio canonica. Předchůdce Stürgkhův dr. Marchet nemohl se ještě odhodlati ke svolení, aby neúčast dětí na náboženských cvičeních byla trestána. Za Stürgkha školní děti, jež rodičové jejich odpírají posílati do náboženských cvičení, jsou trestány nedostatečnými známkami z náboženství a bývá jim i snižována známka z mravů. Stalo se docela, jak Učitelské Noviny z 8. prosince připomínají, že ve Weyru v Horních Rakousích byl zabaven úředně i majetek rodičům, protože nezaplatili pokuty, jež jim byla vyměřena pro neposílání dětí do kostela. Za ministrování Stürgkhova odpírá se postup dětem rodičů bezkonfesijních ze třídy do třídy, když nemají na školní zprávě známku z náboženství. Na hejtmanstvích, u okresních a zemských školních rad i u ministerstva vyučování leží řady stížností rodičů, svědčící o tom, jak svoboda svědomí je v Rakousku nyní oklešťována.

Ministerstvo vyučování i za Stürgkha stranilo až příliš okatě Němcům ve sporech o školy menšinové. Rekursům německých obcí proti zřizování českých škol vycházelo se vstříc s největší blahovůlí. Ve čtyřech alpských zemích přijaty byly školské zákony, prohlašující němčinu za výhradní vyučovací jazyk ve školách, a ministerstvo Stürgkhovo je předkládalo ochotně k sankci, ač duchu základních říšských zákonů odporovaly. Perkův moravský zákon školský musil si vybojovat drobet uznání po mnohých stížnostech u správního soudu proti vůli ministerstva vyučování.

Za ministrování Stürgkhova přitužena byla i persekuce učitelstva. Učitel Weber z Prasetic hájil v občanských schůzích ducha školských zákonů a byl přeložen do nejzastrčenější vesnice šumavské. Učitel Peer z Neukirchenu byl rovněž přeložen, protože jako člen obecního zastupitelstva hlasoval pro resoluci odsuzující zhoubnou činnost klerikálního školního inspektora.

Na středních školách byla zvláště místa ředitelská obsazována dle přání hierarchie, item místa školských inspektorů. Za ministrování Stürgkhova přibyla celá řada soukromých klášterních pedagogií, vypravených nedostatečně a vykazujících učitelské osoby s nízkou kvalifikací. Protežování soukromých pedagogií má v Rakousku za následek, že v posledním desítiletí na státních pedagogiích ubylo na 1000, za to ale na soukromých klerikálních přibylo přes 2000 chovancův a chovanek. Rakouská vyučovací správa vydává vzdělání učitelského dorostu klerikalismu krok za krokem na pospas.

Není pochyby, že hr. Stürgkh přenese nyní zpátečnický směr z ministerstva kultu a vyučování na celý svůj kabinet. Je možno, aby české svobodomyslné strany to neprohlédly a hnaly se slepě do jeho černých služeb?

*

Letošní zápis do českých škol menšinových vykazuje sice na některých školách značný úbytek dětí (v Běhánkách 105, v Trnovanech 44, v Duchcově 16, v Třebušicích 26, v Čouši 45, v Mostě 81), ale přes to celkem dětí ve školách přibylo. Česká Stráž ze 6. října přinesla přehlednou tabulku o návštěvě škol severočeských. V 59 severočeských obcích, rozložených v 28 soudních čili v 21 politických okresích, je nyní 64 škol, z nichž 29 veřejných, 35 matičních. Veřejné mají 114 tříd a 80 poboček, matiční 85 tříd a 6 poboček. Ve veřejných školách je nyní zapsáno 11.196 dětí, proti loňsku přibylo 267 dětí. V matičních je 5141 dětí, proti loňsku přibylo 259 dětí. Všech veřejných i matičních škol severočeských je 64 s 285 třídami a pobočkami. Chodí do nich 16.335 dětí. Proti loňsku přibylo 516 dětí.

Také na Moravě přibylo dětí českým školám v Olomouci, kde je zapsáno 599 dětí, v Brně 3313 (+ 274). Na severu a jihu Moravy znamenati lze značnější úbytek v pánvi ostravské a ve Slezsku. V Hrušově ubylo 67, ve Vítkovicích 100, v Mor. Ostravě 92.

*

Neudržitelné právní i hmotné postavení industriálních učitelek v Čechách mělo by již konečně probuditi svědomí země, která jako při učitelstvu národních škol vůbec, tak u těchto nejhůře placených učitelských osob zvlášť ukazuje se ve světle necitelného a nehumánního zaměstnavatele.

Člen okr. školní rady smichovské učitel Cyr. Vojáček podává v »Čase« z 10. listopadu obraz stavu českých i německých industriálních učitelek dle úředních dat, obraz, který je obžalobou příslušných činitelů zemských. V 65 českých venkovských školních okresích vyučovalo na 3167 českých školách ženským ručním pracím 2125 industriálních učitelek, z nichž bylo pouze 430 t. j. 20 procent definitivních, a to 91 na školách měšťanských, 73 na měšťanských spojených s obecnými a 266 na školách obecných.

O něco příznivější je postavení industriálních učitelek v německých školních okresích. V 51 německých okresích učilo na 2326 školách 1306 industriálních učitelek, z nichž bylo 507 t. j. 38·8 procent definitivních, a to 51 na měšťankách, 49 na měšťankách spojených s obec-

nými a 407 na školách obecných. Definitivní industriální učitelky dostávají na měšťanských školách 1000 K, na obecných 900 K, ostatní učí za ještě hubenější remuneraci a nejistotu svého doživotního provisoria mají nádavkem místo osobních přídavků.

Křiklavý je nepoměr definitivních učitelek: 20 procent v českých a 38·8 procent německých. Není to důkazem, že u Němců je citlivost k sociální křivdě větší než u Čechů? Služné 430 definitivních industriálek českých činilo 430.400 K, služné 507 definitivních industriálek německých 466.300 K. Definitivních německých industriálních učitelek bylo o 77 víc než českých a měly o 62.900 K větší služné.

Nepoměr objevuje se ve světle ještě křiklavějším, srovnáme-li pouze industriálky na školách obecných. Českých bylo definitivně ustanoveno 266 se služným 239.400 K, německých 407 se služným 366.300 K. Definitivních industriálních učitelek bylo tedy na německých školách obecných o 141 víc než na obecných českých a měly o 126.900 K větší služné. Zákonité podmínky pro ustanovování definitivních industriálních učitelek, uvedené v zemském zákoně z 8. září 1899, jsou pro obě národnosti stejné, proč tedy takové nepoměry. Či nestarají se české školní úřady tak o učitelské osoby a jich právní zabezpečení, jako německé? Nemluví to o větší české sklonnosti k tomu, aby bylo pokud možno nejvíce lidí od úřadů odvislých?

Industriálních učitelek, ustanovovaných za odměnu a tedy bez zvláštních právních závazků pro zaměstnavatele, bylo v 65 českých okresích 1695 a celková jejich odměna činila 707.748 K, v kterémžto obnosu je zahrnuto i 92.586 K cestného. Průměrně připadlo na 1 českou industriální učitelku, ustanovenou za odměnu, 417 K roční odměny, neboli 1 koruna 14 haléřů denně. Verše Macharovy ze sbírky »Satiricon:«— za trochu těch grošíků lze živit jen pár vrabčíků, **ne schránku** lidské duše« — vtiskují se bezděčně na rty.

V 51 německém školním okrese venkovském mělo 799 industriálek, ustanovených za odměnu, 424.782 K i s 88.270 K cestného. Průměrná odměna jedné německé učitelky, ustanovené za odměnu, činila 513 K, t. j. jednu korunu 46 haléřů, o 32 haléře víc než učitelky české.

Veškerý náklad na vyučování ručním pracím v 65 českých venkovských okresích činil 1,111.148 K, v 51 německém okrese venkovském 891.082 K. Náklad na jednu českou industriální učitelku činil průměrně 522 K, na německou ale 682 K, to jest o 60 K víc.

Z toho je jediný závěr: »Není v Čechách krutějšího a nelítostnějšího zaměstnavatele a vykořisťovatele nad zemský sněm a zemský výbor. V těchto dnech jedná o právním postavení industriálních učitelek permanentní školská komise. Postará se o odstranění do nebes volající sociální křivdy, páchané po desítiletí na nejubožších českých proletářkách?

Učitelstvo království Českého upíná nyní svou pozornost k jednání permanentní školské komise. Vleklé jednání to budí oprávněnou nespokojenost a nedůvěru. Výraz nespokojenosti k jednáním školské komise dal

širší výbor zem. ústředního spolku učitelského, který ve schůzi z 5. list padu prohlásil návrhy referenta školské komise poslance Morawtze nedostatečné a projevil přání po zrychlenějším postupu komise. Výb trvá správně na návrzích, které podali poslanci Anýž a Klofáč. Jsou návrhy zpracované přesně dle posledních tříd státního úřednictva.

Dle návrhu referenta Morawtze má býti stanovena remunerace p zatímní učitele se zkouškou dospělosti na 1200 K, základní služné učite se zkouškou způsobilosti pro školy obecné 1600 K, pro školy měšťansk 2200 K. První 4 trienálky na obecných školách po 250, dalších 5 po 200 celkem 2000 K, na měšťanských školách první 4 po 300, dalších 5 po 25 celkem 2450 K. Osobní přídavky pro učitele, kteří se nestali řídícími 25 letech, 200 K, pro odborné učitele, kteří se nestali po téže době ředite 300 K. Aktivní přídavky ve výši XI.—VIII. dietní třídy. Referent pod mimo to řadu eventuelních návrhů aktivních přídavků a návrh funkčníc přídavků ve výši od 300 do 700 K dle kategorií školních a návrh na 35let služební dobu při 60. roce věku.

Ve školské komisi byly věnovány dvě schůze všeobecné debatě, v da ších přijaty návrhy hr. Wallise, aby prozatímnost končila zkouškou zp sobilosti, aby remunerace zatímního učitelstva byla vyšší než 900 K, a nebylo pro pražské učitelstvo stanoveno zvláštní služné, a aby učitel byly postaveny v platech na roveň učitelům.

Dne 4. listopadu hájil přísedící, prelát Burian, stanovisko zemské výboru k úpravě učitelských platů. Byl však nucen přiznati, že při poč 6846 učitelstva obecných škol se služební dobou do 10 let bude zlepše služné o 200 K 4534 učitelům, 1709 učitelů že nic v této periodě nezís a 603 učitelů že bude míti po úpravě služné nižší. 28 odborných učite na měšťanských školách, kteří slouží první 3 léta po zkoušce způsobilos nezíská po úpravě ničeho, ve 4. a 5. roce bude míti 110 o 200 K víc v 6. roce 43 o 50 K méně. Na 2000 učitelských osob v království, t. j. te víc než celá desetina, nezískala by úpravou dle návrhu zemského výbo buď nic, anebo by dokonce i ztratila. Je možno, aby některému jiné společenskému stavu navrhovala se úprava, při níž by na 700 osob ztr celo? »Koho bohové nenáviděli, toho učinili učitelem.«

LITERATURA.

Krásná:

Ludvík Lošťák: Požáry krve. (Nákladem Ludvíka Lošťáka) — O dřich Novotný: Krůpěje světla. Básně. 1911 Praha. (Vytiskl Vác Kotrba, redigoval a vydal Vilém Bitnar v Praze.) — Josef Matějka: Ma prorok a jiná prósa z pozůstalosti. Vydáno péčí »Kruhu českých spisovatel (Knihovna Zlaté Prahy svazek 58.) — Karel Frýs: Ve vírech vášní. 191 (Nakladatel Fr. Švejda v Praze-VIII.) — Jan Václav z Finberka: Vzbo řená nitra. (Nakladatel Jos. R. Vilímek. Vilímkova knihovna.) — Národ zpěvy albánské. Přeložil z albánštiny Dr. Jos. Vinař. (Sborník svět poesie. Vydává Česká akademie pro vědy, slovesnost a umění. Svazek 10

Kdo četl 2 knížky prósy Lošťákovy »A tak jsem žil«, ví, že p. L šťákovi je skutečnou potřebou říci něco o životě a především o naše

českém životě, na nějž se dívá svýma nekničníma očima, a že je mu i skutečnou potřebou pomoci trochu bořit, co zasluhuje, aby bylo zbořeno, a pomoci stavět na tom, co dle jeho mínění má býti zbudováno. Nalezl si i svou vlastní formu pro své myšlenky a obě ty sbírky mají svou skutečnou cenu.

Nyní vydal sbírku veršů »Požáry krve«, knihu, která částečně se vymyká z poslední jeho prosaické tvorby již tím, že méně se dotýká konkrétních předmětů. Pak je v ní také již méně bujarosti a odvahy, méně sarkastického humoru, který je vlastní p. Lošťákovi, tóny zní místy resignovaně, jako by cosi bylo podlomeno. Básně, které hlásají víru básníkovu v nový lepší život, střídají se s verši, jež vyznívají pessimisticky, na př. »Duše«, »Třicet tisíc metrů hora vysoká«. Jsou tu již předtuchy smrti (»B-moll pochod smuteční«), básníkovo já chce sice opět ještě dál a výš, ale svět kolem jako by již navždy měl zůstat špatným, strastným a zubožením světem. Upozornil bych hlavně na dvě charakteristické básně :»Píseň břichu« a »Krčeneček«. Jsou z celé sbírky obsahem i podáním nejrázovitější a pro literární profil p. Lošťákův jistě nejpříznačnější. *t.*

Tituly knih bývají suggestivní. Ale nechť s jakýmkoli očekáváním přistoupím k lyrické knize Oldřicha Novotného, jíž dal název Krůpěje světla, když se jí proberu, stěží nalézám bližší vztah mezi jejím obsahem a nadpisem. Jest ovšem sama jedna báseň označena názvem týmž, »Krůpěje světla«. V její první strofě těžkopádného rhytmu a přeplněné, jako celá báseň, hymnickými, o pathetickou, dithyrambickou velebnost usilujícími výrazy, čteme sice o krvácejících krůpějích, jež »z žárů příboje v šíř bezkonečných světů« stříká západ šarlatový, »o černá horstva opřený« a s oblakovým požárem padají do zahrad a na květy, v řeky i háje, i na básníkovy »oči zoufalé v žeh bílý slunce vzpiaté«; čteme i potom apostrofu krůpějí: »Ó svatých ohňů purpury, ó žáry slunce zlaté, — vy rozhořené krůpěje, jež Věčné Světlo trysklo, — z nějž (!) vytékáte vášnivě a v němž se zažíháte«, a poznáváme touhu, aby krůpěje vnořily se nazpět v zářivý svůj zdroj: »Ty, jenž jsi vzňal a rozpětnil nás v příliv nedohledna, — svěj nás, své jiskry, v požárů svých rozpoutané lože, — nechť nezachvělá žádostí do jeho klesše bezdna — ztoneme v Tobě jásavě, Ty Světlo, Ohni, Bože!« Celá ta báseň není jiným než hlučným chvalozpěvem Tvůrce, jemuž básník podává »prvotin svých číš«, která měla hovořit květy a zázrakem nebí a »tančit rytmem světel Tvých z muk černých našich dní«. Avšak lyrika Oldřicha Novotného tíhne jinam. Hned v básni dedikační slibuje, že Ten, »z jehož bezdna hledí ssál proud šťastných radostí a čisté mléko mládí«, má z jeho slok ucítiti novou »chuť krve z rozkoší jiskření«, a tím udává základní tón knihy. Jest to poesie erotického mysticismu, lépe řečeno smyslné mystiky, oslnivé, prahnoucí kosmickou žízní, zmítaná vášní a touhou rozkoše, — která se musí udolat, umořit a u vědomí toho utíká se k lásce k bohu. Není jediné básně, která by byla vroucím projevem opravdového zanícení mystického; do toho se básník jen nutí; ne nadarmo proložil svou lyriku několika reprodukcemi ženských portrétů Dante Gabriela Rossettiho. V jedné z básní opěvuje Samotu; svou paní ji nazývá, svou bílou mi-

lenkou, jejíž plavý vlas jej spial k nahé hrudi její a »na ní pohřbil zcel
v její pohled přikován sžíhá ret jak žebrák nedočkavý, touží, aby kler
rukou jejích, »jež chtivě uzavřela v hořícím sepětí si žízeň jeho tě
semkla se na věky, chce pod jejich »jemným lisem« zlačnělý se chvít
končí: »V plamenném objetí, ó Samoto, má paní, — nechť zpiti žádos
a láskou omdlelí — v květ vonný o B o h u sny stkáme andělí!« V bá
»Vůně jeseně« horuje se o Snoubence, jež věčně hladová po milenc
nových, rozběhla se v dáli, aby rvala houšť srdcí, a básník nemůže se
již dočkati; proč prý jiným »dává sklouznout k ňadrům svojim«, p
jiné »připoutává k sobě celů žní«, vždyť čeká on, aby své srdce spo
s jejím »v tajemném lisu noci svatební«, aby zpit žhavou rozkoší b
duchý klesl z jejího objetí, a dovídáme se ze strofy poslední, že tím m
s m r t: »Z tvých jenom ramen, Smrti, v náruč boží — smím zkvésti p
v slunný jeho žár, — ó, Sladká, pojď, nechť na tvých paží loži — vzpl
tebou spálen do nebeských jar!« Báseň »Modré světlo« jest věnová
Lásce Ježíšově, v ní Anděla, »choť Kristova a dcera Svaté Panny«, kter
úzkostlivá moudrost otců pokládala za znemravnělou, když toužně se ro
chvěla po »Miláčku sladkém« a snívala o jeho těle (s velkým T ovšen
»jež rozkoší se bělá«, velebí jako první krok na výšiny Milosti, al
v srdci svém neztrpěl nikoho jiného krom boha, a jako krok druhý Ch
dobu: »jí sobě uloupený, — s ní líbej se, s ní láskou šil — neznaje ji
ženy, — než svaté Slitovnice té, — v klín jejíž obnažený — se Kris
schýlil, slíbal jej, — v něm dítky zplodil ráje«... je možno všemu to
a podobnému věřit doslovně? A i kdyby, jak srovnati máme vedle to
básně takové, jako »Lože svatební«, blouznící o milostném semknu
v němž se »klíny naše ztaví« a vášeň shoří v prach, »než krev
obětovná nového žití jas v tě vprýští usměvavý«, a z téhož cyklu S l a
n o s t r o z k o š e básně »Příchod ženichův«, v níž Kristus vyzývá
věstu, aby opili se rozkoší u rajského stolu, »z nějž (!) crčí víno kr
mé a chléb žhne sluncí v běle (?)«, a volá: »Pažemi prudce semkne
svá těla nedočkavá, — je v lože bezdna vzneseme, jež hoří do konce
pro lásky snění schystané a pro objetí žhavá«, takže nevěsta (v bás
»Nevěsta odpovídá«) musí krotit jeho žár: »Proč právě mě chceš k r
koši v svém mazlit objetí?« Anebo když (v básni »Nevěsta pláče k cl
rům nebeským«) žena churaví milostnou žízní býti lůžkem těla ženicho
jejž nazývá bělounkým Ježíšem; když Maria kojíc nevěstu svá p
dává v rozbodlé její srdce, aby v ně »horkými jak paprsky trysk
mléčná řeka«, a chce ji dovésti k choti, »jenž o ňadra tvá opírá h
žhoucích pohledů, — svou hlavu touže ztrýzněnou skrýt v hloubi jeji
žhavé«? Vše to dokazuje, že smysly jsou silnější než imaginárnost, kte
se chce haliti v hektickou touhu nebo násilné odříkání, jež vidí v d
bolesti sníti jako růže v zahradách (»Hymnus smrti«). Rozpoltěno
dvojakost, prostě neupřímnost jest proto výslední dojem lyrických těch
extasí; prchavý lesk imitovaných drahokamů. Při tom snaha po vybro
šenosti verše a slok nedovede dáti splynouti spodní idei s ekvivalent
formou, po níž básník mimo k umělé architektonice poesie románs
vzhlíží k Březinovi a Sovovi. Zdá se však míti dosti talentu, aby čase
nalezl odvahu vyslovit nepokrytě, co hárá jeho mladým nitrem.

Jednu útěchu literární můžeme míti přes nejrůznější stanoviska a hesla, přes nejprudší a nejsubjektivnější potyčky denní nejsme nepietní k seriosní literární, umělecké snaze, byla-li přerušena ve svém slibném rozběhu. Zemře mladý literát nebo básník a hned uznalá kritika hledí uvědomiti si jeho význam, zajistiti jeho paměť a pečuje, aby z jeho duševní dílny nic nepřišlo na zmar: nebýti toho, nad mladým spisovatelem by se jistě asi uzavřely vlny zapomenutí. Takovým sympatickým aktem literární piety jest vydání básnických prací z pozůstalosti Josefa Matějky, které pořídil Kruh českých spisovatelů knihou Malý prorok a jiná próza. Josef Matějka, autor moderního románu »Exotikové«, vzešlého z tragického rozporu mezi chladnou, nechápavou skutečností a marností smělých illusí, byl talent slibný, který by se byl mohl z vnitřní rozháranosti propracovati v básníka kladných hodnot individuálních. Karel Sezima v úvodní stati nejen jej intimně charakterisuje jako temperamentního a neúmorného hloubala, který zřeknuv se jiných literárních božstev upínal se k Dostojevskému a Meredithovi, nýbrž také pěkně a kriticky účtuje s jeho dílem. Zejména hledí drobnější jeho prósu přiřaditi k románu »Exotikové« a vystopovati ji v jejím organickém vzniku. Snad v lecčem vzhledem k této knize pohrobní jest soud jeho předčasný a v lecčem se úsudek může lišiti; nepokládal bych aspoň groteskní mystifikaci Zlato za rozkošnou a duchaplnou. Ale jest jisto, že mezi touto prósou Matějkovou jsou takové, jež nesou pečeť svéráznosti, jako Překypělé síly a Mrtvý bod, ale zejména fragment z moderního vesnického románu Duše pramenů, na jehož vydání můžeme být zvědavi, a Malý prorok, jehož svět muk a ran a žluči se svou dusnou atmosférou, zrádným temnosvitem a tajemnou fosforencí nad bažinami a rašeliništi rozkládajících se duší, jak o něm mluví úvodní stať, vybízí k srovnání s krásným románem Ricardy Huchové »Aus der Triumphgasse«. Je v tom svéráznost motivu i stilu. Nejsme aspoň v záplavě dnešní prósy zvyklí těšiti se takové stilistické výraznosti, s jakou Matějka postřehne třeba hlubokou vrásku (»v linii tak určité, že to bylo patrně na místě dávno obvyklém a ovládaném, jež se propadávalo jako řečiště občasného proudu... Kontrastujíc s mrazivým dojmem bílých vlasů a lety odbarvených tváří, osvědčila jen, jako ohořelý trám na spáleništi, o nesmírném řádění rozpoutaného živlu« (26); nebo tvář tuláka (66), ženu (»oblak plný blahodárné rosy, se stajenou silou, vybíjející se do našich smyslů, aby je obrodila«).

Velmi slabou jeví se proti takové umělecké přemýšlivosti prósa, jakou je psána novella neb románek Karla Fryse »Ve vírech vášní«. Obsahem i formou. Vypisuje zápas venkovského notáře se statkářem o jeho ženu, při němž statkář (Horský) zranění podlehne, notář (Molnár) po čase se ožení kdesi daleko »s dívkou, s níž byl již dávno zasnouben«, a paní Horská, která muži svému měla být zavázána aspoň vděčností, na osamělém, nevlídném statku skončí deliriem. Při čemž čteme takové stilistické vybranosti jako: »Vzpomínaje si občas, ve chvílích nudy a osamělosti na onen dvorec, zdá se mi, že —«; duševní porucha ženy ohlašuje se krouceními hlav a vypravováním, »že v hlavě paní Horské není vše v pořádku«; scéna vyznání lásky v lese srší dialogem této duchaplnosti: »Nu, co? — Já vás miluji. — Tak? A skutečně? — Ó, vy ještě pochybujete?

Řekněte mi, prosím vás, máte mne alespoň trochu ráda? — (Pomlčka.) — Máte? — Ano. — Nuže, nyní jsem spokojen...« Při tom se závidění-hodnou důkladností registruje se jídelní lístek při hostině na statku (»pojídáno haricots de mouton, sněhule, ragout z krabů královských, ústřice, biscuity, ananasy, persimóny, ovoce, pistorie, artičoky, granátová jablka, banány«), rovněž jako zařízení pokoje od draperií vkusu à l'italienne až k bižuteriím a malbám Navrátilovým. Po vírech vášní pátráme marně, přes vhodné motto ze Seneky a Jacobsena.

Nazval-li J. V. z Finberka své čtyři horské obrazy Vzbouřená nitra, mohl tak činiti jen vzhledem k vzbouření, o němž nikdo nezví. Ti jeho lidé z hlineckých hor proti lopotě a chudobě bouří se jen v sobě, doma; jsou tak passivní, že se tomu při úžasných poměrech jejich až divíme; mají tuze daleko tito čeští tkalci k odvaze a rozhodnosti tkalců z německého dramatu; sotva že si pozasteknou; oddaně a trpělivě vlekou břímě života, v němž největší událostí jest odvésti kus práce do města za malý peníz a vzmoci se na jedinou kozu. Skorem se zdá, že spisovatel své ubožáky až idealisuje; u srovnání s nimi jsou na příklad krkonošské obrázky Jos. Šíra reelnější. Jistě však účast s nimi a jich osudem založena jest na skutečném poznání věcí a jest nelíčená, i přispěla k tomu, že obraz bídy a úmorné lopoty vtiskne se v pamět. Tím spíše mohly snadno odpadnouti suché, nezáživné popisy přírodní, z nichž celkem nevyjde na jevo víc, než že kdesi na poli rostou brambory a po zimě přijde léto. A nemělo by se přicházeti s takovými objevy, jako že lidé v horách i v kruté zimě rozběhnou se z chalupy do chalupy bosi a chatrně ustrojeni a nedostanou kašle ani rýmy, nebo že po smrti se za ubožákem země zavře jako kniha a jen v srdcích nejbližších po něm zůstane vzpomínka. Dobrý vypravěč nesmí klesati v povídavost.

Národní zpěvy albánské, jež z originálu přeložil Josef Vinař, jsou důležité hlavně pro srovnání s národní poesií srbskou. V jejich epice obráží se roztříštěná jejich historie, která vrcholí v jejich boji s Turky, jejich charakteristické základní pojmy právní, posvátnost svazku pokrevenského, pohostinství, krevní msta a posvátnost daného slova jsou analogické poměrům srbským. Důležité jsou dále pro srovnávací studium látkové, ballada o Garentině na příklad jest variací motivu o Lenoře, a svým rázem samostatným vůbec. Překladatel dobře informuje o nejvýznamnějších událostech z historie Albánců a případně vytýká charakteristické známky jejich poesie epické i lyrické, uvádí také jejich literaturu knižní. Překlad sám, ne snadný pro neobyčejnou krátkost a úsečnost albánského jazyka, čte se velmi pěkně. —*cjč*—

Poučná.

V. Tille: Božena Němcová. — Časopis Matice Moravské ročník XXXIV.; redaktorové Fr Kameníček a Fr. Jar. Rypáček, — Slánský Obzor. Ročník XVIII.

V. Tille: Božena Němcová. (Se 72 podobiznami a 2 facsimily. Zlatoroh. Sbírka illustrovaných monografií. Vydává S. V. U. Mánes v Praze.)

V. Tille napsal nám knihu o Boženě Němcové, za níž můžeme mu být jen vděčni. Je to dosud nejúplnější dílo o slavné spisovatelce, výsledek obsáhlých, jistě dlouholetých studií, ale i opravdové lásky a vnitřního prožití života spisovatelčina. Když V. Tille provází Boženu Němcovou na její cestě od útlého dětství, stráveného v krásném údolí ratibořickém, do věku dívčího, kdy se v ní probouzejí prvé touhy po něčem neznámém a krásném, a pak do věku ženy, kdy nejasné touhy se realisují v spisovatelskou činnost, kdy její život zářivě se rozvíjí, ale i kdy tento život se stává tragedií, nečiní to jako suchý a střízlivý referent, nýbrž spíš jako umělec, kterému je dáno bezprostředně vidět do života, jejž líčí. Proto čteme-li tento životopis, máme silně dojem uměleckého díla. A kdyby nebeželo ani o Boženu Němcovou, jež svými spisy každému z nás přirostla k srdci, nebylo by možno bez hlubšího dojmu odložit tuto knihu, v níž je něco všelidského: krása i pád, touha i zmar. A třeba V. Tille se zdržuje úsudku a nepouští se ani do širokých rozborů spisů Boženy Němcové, myslím, že v celku správně vystihl smysl jejího života i jejích děl, jak je to vlastně úkolem každého životopisce. Neboť nemůže být správného životopisu, nepronikne-li životopisec k jádru, k tomu podstatnému a stěžejnímu, co tvoří nejzákladnější a nejvlastnější charakter osobnosti.

Smysl života B. Němcové spočívá v její horečné touze obohatit svou duši, rozšířit svůj obzor, poučit se, dostat se dál a pak tím lépe působit pro dobro národa, pro dobro v celém životě — v této touze, ale především v touze po krásném, ušlechtilém člověku. Touha tato vine se jako základní thema celým životem Boženy Němcové. Němcová vtělila ji v Babičku a v celou řadu povídek a vyjadřuje ji velmi silně ve svém listě, jejž píše 13. června 1857 svému muži: »Touha ta, spojená s láskou, láskou opravdivou, ne k jedné osobnosti, ale ku každému člověku, k veškerému lidstvu, láska, která nežádá odplaty, nalézajíc sama v sobě vše, snaha státi se vždy lepší a Pravdě se sblížiti, to je můj ráj, moje štěstí, můj cíl.« Jenže, jak z knihy V. Tilleho tušíme, tu jsme u zlého rozporu jejího života, který vedle jejího manželství a vlastně společně s jejím manželstvím — sedmnáctiletou dívku provdali za muže jednou tak starého — a vedle hmotné bídy tvoří tragiku jejího života.

V. Tille nepouští se do kritiky těchto poměrů, neříká také, co Němcová mohla nebo měla činit, ale z jeho životopisu samo sebou vše vyplývá: světla i stíny, všecky stránky její povahy, dary jejího ducha, cena jejího života, jeho smysl, jeho vina i smutek.

Kniha je psána velmi jemně, se vzácným porozuměním pro spisovatelčinu činnost i pro její životní utrpení. *V.*

Časopis Matice Moravské. Ročník XXXIV; redaktorové Fr. Kameníček a Fr. Jar. Rypáček. — Brno 1910. Str. 420.

Nebývá zvykem referovati v této rubrice o jednotlivých ročnících odborných časopisů. Zmiňujeme-li se zde přece o loňském ročníku Časopisu Matice Moravské, má to také zvláštní příčinu. Matice Moravská slavila r. 1909 jubileum svého 60letého trvání — redakce sama vzpomíná této

události, a z jejího popudu vznikl asi také pokus o vypsání dějin Matice který v tomto ročníku zahájil H. T r a u b. Tato věc sama nutí k přemýšlení a snad i k upozornění, jehož tento významný kulturní ústav sesterské země, jak se zdá, stále ještě má zapotřebí, ač by přirozeně největš pozornosti zasluhoval. — S jubileem ústavu samého nespadá, jak již z označení ročníku v záhlaví položeného patrno, v jedno jubileum jeho časopisu. Teprve po dvacetiletém trvání Matice Moravská mohla se odhodlati k vydávání svého orgánu, první ročník časopisu vyšel r. 1869 A ani pak časopis nemohl s ostatní činností spolkovou držeti stejný krok Doba začátků časopisu nebyla valně příznivá, po několika letech vydáván přerušeno. Jeho trvalé vzkříšení — snad se o této věci, jejímiž jsme sam již pamětníky, bylo možno dověděti zajímavějších podrobností z pokračování vzpomenuté již studie Traubovy — bylo potom přední zásluhou muže, který ve dvojici dnešních redaktorů časopisu stojí na místě prvém a to zásluhou, jíž mu nikdo neupře, jež i při jiné jeho rozsáhlé činnosti podrží místo význačné a trvalé, již uznáváme již dnes, a již ještě víc uznávati a ceniti bude budoucnost.

Příčiny někdejšího zániku byly jistě rozličné a několikeré, ale byl mezi nimi i ta, jíž — ovšem dnes již měrou značně menší — Časopis trp z části podnes, totiž nedostatek vědeckých spolupracovníků. V dějinách Časopisu obráží se literární a vědecký vývoj Moravy. Jest to něco podobného jako v Čechách při Časopise Českého Musea, jenže vývoj na Moravě, později začav, trvá déle a plně ukončen není dotud. Původně jediný odborný časopis má program širší, popřává (ač předem vlastivědě určen místa pracím ze všech oborů vědeckých; ale rozvíjející se život vědecký vede přirozeně k jistému zúžení programu, ku koncentrování na určité obory vědní, když zatím jiné nalezly útulku ve svých vlastních publikacích odborných. Dnes jest Časopis Matice Moravské, ač svému širšímu programu úplně se neuzavírá, přece především časopisem historickým a literárně historickým. A tu jeví se potěšitelný pokrok. Nejen obsahově, ale také provedením a methodou stojí příspěvky stále výše, dilettantismus — (nepodceňuji práce dilettantů a dovedu si vážiti jejich výsledků, ale ne vidím v ní ovšem účel sám o sobě), — jemuž redakce skutečnými poměry byla nucena dělati koncesse, ustupuje stále více přísně vědecké práci odborníků. Souvisí to ovšem s rozvojem všeho českého života na Moravě a zejména s pokroky ve školství, se vzrůstem českých škol středních, jimž řady starších zasloužilých pracovníků rozmnoženy a osvěženy dorostem školy Gollovy a Gebauerovy, a snad již i Vlčkovy. Jistě má nyní redakce postavení mnohem snazší. Není třeba, a nemělo by v revuálním referátě ani smyslu ani účelu, vyčítati a posuzovati jednotlivé příspěvky, skoro vesměs zajímavé a cenné. Stačí konstatovati celkový vzrůst a pokrok. Je v oboru kritiky, ač ani zde nelze popříti pokroku, zbývá ještě nejedno přání, arci ne asi tak vinou redakce, jako spíše vinou poměrů — zde Morava, ač v některém směru nás i předstihla, jest přece ještě za námi. Velmi poučná v té příčině jest polemika, vedená v tomto ročníku o básníka Soukopa. Nikdo nebude pochybovati o tom, že »obrana« Soukopova vyplynula z motivů nejčistších, ale literárního významu nelze přece měřiti vřelost osobních vzpomínek, jež ani pro posouzení osobnosti nebývají vždy nej

spolehlivějším kriteriem, ani popularitou některých písní, ba ani popularitou vůbec. Ostatně, že autor, proti němuž se otiskuje polemika v témže časopise, kde on svou práci uveřejnil, má právo žádati, aby mu byla dříve dána k nahlédnutí, mělo by se rozuměti samo sebou. — To tedy jest bolavé místo, k němuž nutno pečlivěji přihlížeti. A snad právě odtud může plynouti i nové potvrzení názoru, který se mimovolně vtírá, sledujeme-li celý vývoj, jak se v rámci »Časopisu« jeví. Časopis Matice Moravské může býti jedním z dokladů, že česká věda na Moravě jest tak vyspělá, aby zasluhovala a odůvodňovala existenci druhé české university. Ale té jest jí zase naopak právě k jejímu dalšímu rozvoji potřebí nevyhnutelně.

V. N.

Slánský Obzor. Ročník XVIII. Rok 1910.

Slánský Musejní a literární spolek Palacký měl před lety dobrý a zdravý nápad, jejž bychom doporučili rádi i jiným sdružením podobným: vydávati pod uvedeným titulem roční sborník (pomocí obce slánské, okresního výboru i dvou tamějších záložen), jenž je zároveň i obrazem všeho společenského a kulturního života v městě, v němž nikdy nebývalo ostatně příliš rušno a nerodily se překotné ideje pokroku. Obsah ročenky bývá vždy instruktivní a bohatý, oč hlavní zásluhu má patrně redaktor, profesor Dr. Ant. Krecar, žijící nyní v Slaném na odpočinku. V tomto ročníku je úryvek z pamětí král. města Slaného (v době ústavní), informační článek o kaolinových vrstvách beřovických, data o vzrůstu okresu a obcí v posledních letech, podrobný přehled všech důležitějších událostí v městě Slaném atd. Mimo vlastní a užší program sborníku je neveliký článek K. Riegra: Reformace v díle Václava Beneše Třebízského, v němž se přesvědčivě ukazuje, že Třebízský zachycuje náboženskou stránku českého hnutí reformačního nezapřel nikdy v sobě katolíka, že jmenovitě na hnutí husitské díval se spíše se stanoviska národního než náboženského, v luterství a kalvínství viděl přímo úpadek české reformace, o Jednotě bratrské psal jen velmi zřídka a mimochodem — zkrátka jeho názor na toto období českých dějin byl rozhodně jednostranný i úzký, a proto ovšem nesprávný. — Dvě tabulky illustrací, vložené do sborníku, zobrazují význačnější předměty z městského musea slánského, v poslední době v tamějších končinách vykopané.

R.

PO ŽIVOTĚ NÁBOŽENSKÉM A CÍRKEVNÍM.

Přeložení a zrušení svátků se stanoviska náboženského. — Stíny rozlukového zákona ve Francii. — Náboženství a — opium a herny. — Statistické drobty.

Mnoho se již napsalo o letošním papežském motu proprio o přeložení některých svátků s dnů všedních na neděli. Není zbytečno psát o tom víc? Ještě jsem nečetl posudku se stanoviska náboženského. První posudky vycházely se stanoviska hospodářského a sociálního, a v tomto kruhu se točily skoro všecky.

Jest arci pravda, že samo papežské rozhodnutí k tomu přímo vedlo. Jeho zdůvodnění bylo výslovně materielní, skoro materialistické. Ukazovalo na fakt, že země katolické jsou hospodářsky poškozovány ve kvantitě své výroby množstvím svátků, jimiž se ztrácí každoročně celá řada pracovních dnů, naproti zemím protestantským, které svátků nesvětí a tím jsou ve výhodě větší pracovní výkonností.

V tomto odůvodnění pohnutek jest implikováno zajímavé doznání, které možno vykládati dvojím směrem: buďto rozhoduje u hlavy církve na předním místě zájem a prospěch hospodářský před ziskem a zájmem náboženským, nebo papež uznává, že svátky, památné dny světců pozbyly náboženského významu a vlivu, nepodporují náboženskost a neobohacují nábožnost.

V prvním případě by to byl dokument o církevní politice katolicismu, ve druhém symptom náboženské psychologie. Snad tu splývají momenty oba. V obou případech je to zajímavý motiv. Slouží-li památné dny světců zájmům náboženským, obohacují-li svou existencí a svým obsahem náboženský život, tu by církev nejen ve vlastním zájmu, ale hlavně v zájmu svého členstva, svých svěřených věřících, nesměla ochuzovat náboženský život o plodné činitele z jakýchkoli příčin, nejméně již materielních a materialistických. Když by náboženství skutečné, čisté, vnitřní bylo něčím obohaceno, není pochyby, že by tím byly nahrazeny některé snad nevýhody hospodářského rázu, a i kdyby nebyly nahrazeny finančně byly by vyváženy ideově, mravně, neboť ne samým chlebem živ bude člověk. Nejen bývaly do nedávna, ale dosud jsou případy, že v některých krajích Židé jsou zákonem nuceni zachovávati křesťanskou neděli kliden obchodním, a svým vlastním náboženstvím a svědomím jsou vázáni zachovávati svou sobotu vedle toho, a přece buďto necítí hospodářské újmy nebo cítí-li, pokládají náboženství a klid svědomí za zájem vyšší než finanční prospěch. Církev se snad nemá nechat zahanbit Židy v ideálnosti a v cenění náboženských hodnot!

Nerozhoduje-li při motu proprio výlučně zájem hospodářský, nelze ho vyložiti jinak než nevysloveným poznáním a doznáním, že svátky pozbyly náboženské ceny buď naprosto nebo do té míry, že nestojí za to udržovati je, když ukládají oběti hmotné.

Se stanoviska a podle rozpoznání všech lidí, stojících konfessí nebo smýšlením fakticky mimo katolickou církev, nebylo by toto doznání ničím překvapujícím. Kdyby tudíž návrh na zrušení nebo přeložení svátků na neděli byl vyšel z kruhů mimocírkevních, sotva kdo by se nad ním pozastavil. Ale od církve katolické, od její hlavy překvapuje. Revoluční Francie zrušila všecky svátky církevní, — to je důsledné z jejího nenáboženského nebo protináboženského stanoviska. Protestantism zrušil v státech, kde měl majoritu a vliv, aspoň svátky světců, většinou dokonce též výroční památky hlavních událostí ze života Ježíšova. V Anglii, v Americe a jinde se skoro ani nepozná v církvích protestantských, že jsou vánoce nebo velikonoce, a kde se pozná vůbec, tedy jistě ne v tak řečený prostřední nebo dokonce třetí slavnostní den. Za to je nedělní klid přísnější. Ale o církvi katolické je známo, že klade na památné dny světců větší důraz než na neděli.

Mezi svátky, navrženými ku přeložení, jsou nejen památné dny menších světců, nýbrž i několik svátků mariánských. Což se zmenšila náboženská úcta k Marii? Není to pozorovat. Aspoň dosud může ve Francii M. Léon Daudet právě na základě nedostatku kultu mariánského vytýkati nejen protestantům, ale — nově i svobodnému zednářství a všem druhům protiklerikalismu, neúctu k ženě, nešetrnost k principu feminismu, přímo zotročování ženy. Božské uctívání Marie jest mu dokladem a zárukou, že jediný katolicism zaujímá pravé, lidské, vznešené stanovisko k ženě a k ženiným právům. Je to argument hodně starý a zastaralý; proti faktům, které jsou nesporné a mnohem výmluvnější než theorie, měli by si obráncové vymyslit přec už aspoň něco nového zas. Ale je to argument **příznačný.**

A přece myslím, že již i theorie uznává, jak svátky nejsou náboženským statkem a nejsou obohacením náboženství. Jest charakteristické, že proti zrušení svátků málo kde a velice nesměle protestovali věřící katolíci. Ale za to nadmíru hlasitě protestovali ředitelé a majitelé divadel a zábavných podniků, hostinští, kteří hrozí přímo úpadkem živností. Svátky byly, staly se dnes skoro výlučně dny zábavy a útraty nad poměry. A poněvadž mnoho zábav jest rázu málo ušlechtilého, přímo škodného nejen hospodářsky a hygienicky, ale též přímo mravně a nábožensky, nemusilo by překvapit, kdyby pro zrušení svátků agitovali lidé náboženští. Tak se situace kříží a kroutí! Církev navrhuje zrušení náboženské instituce, ale pro zachování svátků se energicky vyslovují lidé nenáboženští a protináboženští. Vedle zmíněných zájemníků též dělnické organisace, sociálně demokratické a jiné. Tvrdí, že zrušení svátků byl by čin protisociální, protidělnický.

Hned s počátku bylo upozorňováno, že proměna svátků ve dny pracovní jest jen v zájmu podnikatelů, zaměstnavatelů, kapitalistů a proti zájmům dělnictva. Kdo by byl zaražen tím, že církev má na zřeteli kapitál víc než pracující lid, tomu není pomoci od nevyléčitelného optimismu nebo naivnosti. Církev ovšem by měla míti na péči nejen kapitalism, ale také ne proletariát samotný, poněvadž společnost se neskládá jen z jednoho z nich. Na to zapomínají i zástupcové toho i onoho. Rozhodovati musí prospěch celku. Kam ten povede, není ještě jasno. Za zmínku stojí, že v Americe se navrhuje vedle neděle ještě jeden pravidelný týdenní den klidu. Navrhují to kruhy, které neděli drží nejen jako den odpočinku, nýbrž neděli světí a svěcenu míti chtějí jako den náboženského života. Připouštějíce pak každému a zvláště zaměstnaným právo na odpočinek a zábavu, navrhují vedle neděle den klidu. Nebojí se hospodářské újmy. Ostatně náhradný půlden neb i celý den klidu vedle neděle v obchodech a průmyslu se již leckde osvědčil a neruinoval podnikání a výroby. Snad půjde vývoj tímto směrem dál.

*

K divným nedůslednostem dochází ve Francii v důsledcích zákona odlukového a stanoviska kurie k němu.

Stopujeme tyto věci se zájmem, poněvadž jsou příznačné, dnes pro Francii, zítra budou míti vliv na Portugalsko a Španěly, a kdo ví jak brzy budou též vzorem nebo postrachem u nás.

Zákon odlukový z r. 1905 v pověstném článku 4. (který byl tu a tam nazýván článkem protestantským) dával právo na dosavadní majetek církevní (tedy budovy, fundace, pozemky, odkazy atd.) kultickým společnostem, utvořeným podle zákonných předpisů.

Jest známo, že protestanté a Židé bez obtíží a odporu se přizpůsobili podmínkám a utvořili kultické společnosti. Katolická církev váhala. Někteří biskupové republikánského smýšlení radili přizpůsobiti se též. Ale přímý zákaz papežův znemožnil nové útvary. Církev odmítla podmínky a formy, požadované státem, a s podmínkami odmítla hrdě též užívání církevních budov a jiného majetku.

Vyskytli se však jednotliví kněží katoličtí, kteří zorganisovali zákonné kultické společnosti, neodvislé od Říma. Těm přirozeně připadlo užívání kostelů a jmění, poněvadž se podrobily zákonu. Ale dějí se jiné případy. A tu jsme u zmíněných divných nedůsledností:

Kněz Calvin v Sains-les-Fressins (dep. Pas-de-Calais) utvořil kultickou associaci podle zákona. Jí se mělo dostati práva na kostel docela přirozeně. Ale biskup suspendoval abbého Calvina a ustanovil jiného kněze. Poněvadž kostel byl zabrán náboženskou společností, utvořenou podle rozlukového zákona, musil se římskocírkevní sbor uchýliti se svou bohoslužbou do stodoly. Ale to mu nevyhovovalo a nestačilo. Žádal tudíž u státních úřadů, aby bylo zrušeno přiřknutí kostela a jmění kultické associaci. Požadavek nezákonný na první pohled. Ale Státní rada (Conseil d'Etat) dala stěžovatelům za pravdu a odebrala kultickému sdružení kostel. Své rozhodnutí odůvodnila tím, že kněz kultické associace nemá autorisace církevní.

Co znamená toto rozhodnutí a zvláště jeho překvapující odůvodnění? Nic méně než: stát francouzský uznává za katolíky, za pravé katolíky, jen ty, kteří se podrobují biskupům a papeži. Ostatní, kteří se řídí zákonem státním, nejsou katolíky, ani když vyhovují výslovnému znění rozlukového zákona. Papež a jeho státní sekretář se mohou radovati z nového obratu ve Francii. Zdá se, že nejstarší dcera Církve se vrací se své pouti nezdárné dcery a blíží se ovčinci a chce vrátit majetek odcizený. Nástrojem tohoto pokání pak je vláda prokletá nedávno a exkommunikovaná. Kdo by to byl čekal? Časopis »La Vie Nouvelle« spatřuje v činu státní rady vládní uznání a podepření papežského absolutismu; republika prý se dává v práci pokorné služby ultramontanismu.

Jiný fakt: Stát francouzský po zrušení všech svazků s církvemi a náboženstvím nemá rozlišovati své občany podle konfesse nebo bezkonfessí. Jemu mají býti všichni stejnými a rovnými občany, bez zřetele na to, je-li kdo katolík, protestant, žid, volný myšlenkář. Ale stát si tak nepočíná ve všem a ke všem. Kněz abbé Bouteyre se přihlásil ke konkursu kandidátů o mimořádnou stolici na universitě. Bylo mu však oznámeno že »církevní stav, jemuž se byl zasvětil, se příčí tomu, aby byl připuštěn k veřejnému učitelství, jehož ráz jest laický«. Abbé protestuje, odvolávaje se na své francouzské občanství, které mu dává zákonné právo, aby byl připuštěn ke všem veřejným úřadům a povoláním. Odvolal se ke »Státní radě«. Na její rozhodnutí jsme zvědavi. Konkurs byl veřejný bez omezení jakéhokoli, přístupný všem kvalifikovaným občanům.

*

Mezi problémy, o kterých iniciativně jednala světová konference missijní v Edinburku r. 1910, byla také otázka importu opia z britské Indie do Číny, jakožto jeden z problémů praktického života, politiky a obchodu, které souvisí s náboženstvím a náboženskou ethikou. Víme, že nanmoze theoretické přesvědčení, vyplývající z náboženství a zásad mravních, zůstává bez vlivu na osobní a praktické zájmy těch osob a vrstev, které vyznávají určité náboženství a hlásí se k určité morálce.

V říjnu, 24., roku 1910 bylo tomu padesát let, co byla ratifikována tak řečená smlouva tientsinská o dovozu opia do Číny. V den tohoto výročí prohlásily křesťanské církevní kruhy anglické všeobecný den pokání a modlitby. Jednotlivci po celých 50 let burcovali svědomí anglického veřejného mínění v této otázce. Úspěch se nedostavoval hned, jako se v otázkách tak složitých nikdy hned dostaviti nemůže, ale práce úsilná působila zvolna a jistě. Resoluce edinburské missijní konference a mravní váha všeobecného dne národního pokání přinesla ovoce: v letošní smlouvě mezi Anglií a Čínou z 8. května jest přijato ustanovení, že se ruší podmínka obnovené smlouvy z r. 1907, podle které vývoz měl nezkráceně trvati až do r. 1917; místo ní stanoveno, že exportu bude učiněn konec dřív; čínský korrespondent »Timesů« Dr. Morrison předpovídá, že ve dvou letech přestane docela opiový obchod mezi Čínou a Anglií. Anglie se zavazuje nevyvážeti opium do žádné čínské provincie, kde se neprodukuje opium domácí, svoluje ke zvýšení cla na opium do výše trojnásobné.

Není to ještě všecko, čeho by si bylo přáti, ale ani takovýto pokrok nesmí býti podceňován. —

O málo dříve, v březnu r. 1910, byl v Kantonu v Číně proveden čin více místní, ale v dosahu podobný a s obchodem opiovým souvisící: úředně byly zavřeny a zakázány herny. Také proti nim obracela se po dlouhou dobu činnost a agitace se strany křesťanského obyvatelstva domácího i missijního, ale zase na druhé straně mezi pravidelnými návštěvníky těchto doupat bylo snad stejně mnoho »křesťanských« plavců jako domorodého obecenstva v tomto obrovském světovém přístavě.

Usilovné agitaci se podařilo vymoci uzavření a vůbec zákaz hry pod přísnými tresty, každé hazardní hry, jak národně čínského fan-tanu, tak mezinárodní rouletty, tak i (skoro specielně rakouské) loterie, hry ve veřejnosti i soukromé. Obtíže tohoto zákazu byly tak veliké proto, že herny koncessované byly největšími poplatníky daní. Provincie kantonská přijímala od nich na daních více než polovičku svých veřejných vydání, více než 6 millionů taëlů. Proto také, když se před časem začalo mluviti o možnosti zákazu, silná strana v provinciálním shromáždění znemožnila debattu vůbec a překazila jakékoli usnesení. Ale v době poměrně velice krátké podařilo se dáti veřejnému mínění jiný směr. Zvítězila mravnost a náboženství, zájem veřejného, celkového dobra nad sobeckými cíli mocných jednotlivců. Jest již také bez velkého odporu odhlasována náhrada za ztrátu na daních: bylo nutno zvýšiti ostatní daně. Kromě soli, která také jest postižena, jsou to hlavně příbuzné předměty luxu a degenerace: víno a tabák, které byly postiženy vyššími dávkami. Zrušení

heren, které byly národní pohromou, bylo oslavováno nadšeně všeobecným svátkem, průvody a lidovými slavnostmi.

Když vzpomeneme na naši loterii, na evropské herny, skoro bychom si vzdechli: v těch »pohanských« zemích jsou přece jen lepší »křesťané«!

* * *

Několik statistických drobtů.

Katolická církev s pozorností a zálibou sleduje a často konstatuje, že v protestantských zemích ubývá církevního smýšlení a roste proticírkevní a protináboženské hnutí.

Jest jisto, že katolický člověk jest více a těsněji připoután ke své církvi nejen zevně, tradicí, obřadnictvím atd., nýbrž i vnitřně: větší závislostí na církevním prostřednictví, menší samostaností osobní ve věcech náboženských. Protestant v celku zaujímá k církvi stanovisko volnější, proto také snáze může býti bez církve a lehčeji tudíž uvolňuje pouto a pojítko mezi sebou a církví. Nebereme tu v počet vnitřní poměr k církvi a náboženství u příslušníků těchto dvou různých konfessí. Mluvíme jen o zevním přerušení církevních svazků.

Pro pevnost a vzdornost katolické církevnosti jest zajímava statistika dvou katolických kantonů švýcarských: v kantonu lucernském bylo r. 1900 jen 95 bezkonfessijních, r. 1910 však již 1047; v kantonu tessinském před deseti lety 583, r. 1910 za to již 1570. Heslo vystupovati z církve bylo se strany sociální demokracie nejostřeji a také nejúspěšněji propagováno v Berlíně. O výsledcích svědčí číslice: r. 1911 jest 1,689.479 evangelíků, 243.020 katolíků, 90.013 Židů, 49.106 příslušníků všech jiných náboženství a bezkonfessijních dohromady. +

7. listopadu 1911.

ŽENSKÉ HNUTÍ.

Tři druhy žen. — Některé publikace o volebním právu žen. — Vítězství myšlenky volebního práva žen v Kalifornii. — Z praxe zápasu o politická práva žen.

»Právo ženy« přineslo v jednom ze svých čísel následující redakční poznámku, která je pro dnešní naše ženské hnutí příznačnou, a zní: »Málo zpráv dostáváme přímých o činnosti ženských spolků a sdružení, o práci jednotlivých žen, o událostech, majících vztah k životu ženy. Či jest činnost našich žen opravdu tak chudá? Či proudící život a jeho nárazy na osudy naší ženy nalézají ji tak lhostejnou?!« — Tento výkřik našeho ženského politického týdenníku není bezpodstatný. Kdo sleduje život našich žen středních vrstev ve venkovských městech a místech, vidí dnes trojí druh žen. Ženy, které se starají o domácnost, přinášejí rodině obětavost a nezměrnou péči, ale při tom zůstávají jednostrannými, omezujíce se na svůj domácí a rodinný život. Přistoupí-li k veřejné práci, je jim druhořadou, a věnují-li jí více času, vyčítají si, že ochuzují o svou péči ro-

dinu. Jiné, které honí se za zábavou a požívačností, ubíjejí čas a energii prázdným flirtem a fintivostí přivoďují zkázu domácnosti a rodinného života společenského a veřejného. Těchto druhých je stále víc a více a vtiskují veřejnosti svůj ráz. Z nedostatku vyšších zájmů zabývají se malichernostmi, klepařstvím, závodí mezi sebou ve všem, od toilett až po jídelní lístek, od zařízení bytu až po cvik a veřejné produkce svých dětí. Co udělá paní doktorová nebo ředitelová, to již nemůže udělati paní poštmistrová nebo notářová, ale »přetrumfne ji přece«. To je střed, kolem něhož otáčí se dnes veřejnost a společenský život našeho venkova, jemuž podléhají časem i veřejně působící muži. Při takových poměrech není divu, že ani veřejná práce v ženském hnutí nedaří se tak, jak je žádoucí. Práce za účasti těchto žen s počátku rychle postupuje, poháněna jsouc ctižádostí, ale brzy nastanou osobní třenice, které postup znemožní. Však nejsou tu jen otázky ženského hnutí, kterými by se ženy měly zabývati a k nimž projevují netečnost, a neměly by je nechávati nepovšimnuty. Všude vystávají otázky nejhlubšího významu národního a sociálního, na nichž by ženy měly bráti plně podílu a činně se zúčastniti. Jen když se jich nestraní, jen když ukážou pochopení pro záležitosti, nejen svého, ženského hnutí, ale i pro otázky společné, politické, sociální, hospodářské, kulturní, tehdy ukážou ženy, že jsou rovnocenné a rovnoprávné občanky ve státě. Výtky, které se ženám tak často činí, že jsou jim nové módy důležitější, než události života ve státě, že čtení románů je více zajímá než sociální a politické poměry, jsou, žel, nejčastěji podstatny. Většina žen stále jedná tak, jakoby se jich veřejné záležitosti netýkaly, ač od nich často závisí všechna naše práce a celé bytí. Ženské spolky měly by po vzoru dělnických organisací věnovati této stránce života ženy více pozornosti, obraceti mysl užitečným a ušlechtilým směrem, soustřeďovati ženy všech vrstev a získávati k spoluúčasti i ženy širšího okolí a okresu.

Jest však ještě jeden druh žen na našem venkově, který jest důležitým, nedosti uvědomělým a oceněným činitelem v životě národním. Ženy v pravdě intelligentní a duševně samostatné, ženy, mající svůj ideál v duši, který se snaží ve všedním svém prostředí uskutečnit. Ty odvracejí se od života, který jim neodpovídá, obracejí se samy k sobě neb pohybují se v malém kroužku přátel, v němž prožívají a uplatňují krásu své duše, v němž chrání si duševní život před profanací. Straní se veřejnosti, samostatně přemýšlejí, jejich myšlenkový život béře se samostatnými cestami. To jsou ženy, které znamenají pokrok, obrat, nový směr v našem životě. Jsou tichými jeho průkopnicemi. Je pochopitelno, že chrání si své nejhlubší já, neboť to jest to nejcennější, co v životě člověk nalézá, leč právě ony měly by do veřejného života zasahovat, jejich povinností jest, udržovat stupeň kulturní a mravnostní na své výši a napomáhat tak lidstvu dále. Nebýti jejich duševního života, nebylo by té kulturní výše. Duševní život je všude kolem nich, ale neprojevuje se všude a je třeba ho budit a udržovat. Připadá mi tu krásný výrok Maeterlinckův, který pravil: »Není ničeho na zemi, co by po kráse více lačnělo a snadněji se zkrášlilo nežli duše. Nic na zemi nepovznese se přirozeněji a nezušlechtí rychleji. Nic na zemi neuposlechne svědomitěji čistých a ušlechtilých rozkazů. Nic na zemi nepodřídí se ochotněji nadvládě myšlenky, která je

vyšší. Proto málo duší na zemi odolá panství duše, která se kráse vzdala. Zdá se často, že dav se krásy bojí, jí se posmívá, i když v nitru cítí jej působení. Vzpírá se a stydí. Je jisto, kdyby lidé krásu poznávali a uznávali, ničeho více by nechtěli. Krása jest jedinou řečí duše, je ve všech nitrech a je třeba jen toho, aby ji někdo vyslovil a nalezne ohlasu všude. Proč neučiniti ten začátek, na nějž mnozí v taji čekají, zatím co dodávají si často zdání netečnosti a nízkosti, a jemuž jiní neodolají? Je třeba krásu zvykati, ji uplatňovati a stane se naší životní podmínkou. S tímto názorem, svědčícím o vysokém duševním životě, můžeme plně souhlasit. Žádná krásná myšlenka, žádné krásné slovo neztratí se v životě. Vždy byť i po delší době, vydá své ovoce, zrovna jako slovo zloby a nízkosti. Toho měli by si býti lidé vědomi, že veškerým svým životem, činem, slovem, ba i myšlenkou tvoří další budoucnost lidstva. Proč bychom j tedy nebudovali na kráse duševní, když by již i náš život nabyl vyšš ceny? K tomu napomáhat, by měly ony ženy, které krásu duševního života znají, ji žijí. Nestačí jen žíti sám sobě, ale kolem sebe rozsévat a zúrodňovati nutno. Proto je člověk i společenským tvorem, aby duševní majetek stával se všeobecným. Bylo by velkým kulturním krokem vytvořiti ze všech zdatných prvků uvedených druhů žen typ ženy oddané energické, duševně samostatné a krásné.

*

Jakmile v našem rušném politickém životě tak mocně vzedmulo se hnutí za politická práva žen, jako tomu bylo u nás v posledním pětiletí, nemůže již ustati, dokud nebude dosaženo toho žádoucího stavu, že žena zrovnoprávněna bude s mužem. Jest tedy přirozeno, že ve veřejné činnosti ženské převážně pracuje se k tomu cíli v přesvědčení, že politická práva otevírají cestu k právům ostatním a k reformám žádoucím, jež si ženské a moderní, pokrokové hnutí vytknulo za cíl. Dosud pracovaly ženy poradními a manifestačními schůzemi, přednáškami, peticemi ke sborům zákonodárným, dotazy k zástupcům národa a jiným vynikajícím jeho členům. S takto nabytým materiálem, vyzbrojeny zkušenostmi, přistupují ženy k dalšímu stupni práce, která rozšiřuje se o stránku publicistickou a která více než schůze, více než ankety, vniká do všech koutů vlasti a činnost započatou rozšiřuje i mezi ženy, vzdálenější ruchu veřejnosti. Jsou lidé, kteří nepřijdou do schůzí a přednášek, ba máme zkušenost, že vídáme při takových příležitostech vždy stejné tváře. Proto kam nevnikne živé slovo, tam přečte se leták, brožurka a působí také. Toho je nám nyní nejvíce třeba. Armády žen, všech českých žen, potřebujeme, která by imponovala svou početností, jednotnou vůlí účastniti se na veřejném životě, na díle dosud jen mužském a svou spoluprací je doplňovati a zcelovati. Ale nejen armády vynikající počtem, ale i uvědoměním, je třeba. A proto je nyní na místě, vedle té práce politické, kterou konají vůdkyně, též práce drobné uvědomovací, vzdělavací, která by pronikla všechny vrstvy lidu. V pravý čas počal vycházeti politický týdeník ženský »Právo ženy« a již čile druží se k němu několik brožurek informačních a agitačních, které vyšly jako »Knihovnička Práva ženy«. V jedné, »Pro volební právo žen« dokazuje slečna M. Tůmová nejen jeho pro-

spěšnost na příkladech z ciziny, kde ženy na veřejné činnosti již spoluúčastny jsou s muži, ale i spravedlnost. »Účast ženy ve správě veřejné je spravedlivá, nutná i možná a je proto povinností všech přičiniti se o docílení její všude.« K tomu cíli dlužno znáti, že překážkou jest sobectví plynoucí z různých důvodů a cestou k překonání jeho jest stálá výchovná práce v řadách žen i mužů.

V druhém čísle pojednává paní Zd. Wiedermannová-Motyčková »O demokratisaci české ženy«. Místo moderní české ženy je nesporně mezi lidem — píše — který přece převážně tvoří národ. Vzbuditi v ženě z lidu pochopení pro život ušlechtilý, vzbuditi v ní jiskřičku nadšení pro vyšší zájmy životní, probuditi v ní utajované, nevyslovené »proč«, sdíleti se s ní o slovo lásky, podávati jí praktických rad v životě potřebných, vůbec postaviti se jí po bok za lepší její bytí, je první podmínkou dobrého vývoje ženského hnutí. Ženy musí porozuměti této práci sociální jako práci národní a vésti k ní již mládež. — Bylo by žádoucí, aby tyto stručné a levné spisky opravdu vnikly mezi lid a působily ve všech vrstvách, budily pochopení pro snahy žen. Rovněž je žádoucí, aby ve vydávání jich bylo pokračováno, aby programovým nárysům následovala politická abeceda, výklady různých zřízení a útvarů státních i politických, aby tak dostalo se ženám vědomí toho, co jim škola nepodává, a doplnění i ucelení toho, co jim život jen úryvkovitě a kuse dává poznati.

*

Hlasováním lidu v Kalifornii dostalo se ženám rovného volebního práva většinou 3000 hlasů. Jest to šestý stát v Unii severoamerické. Dobytí Kalifornie, tohoto lidnatého a průmyslového státu, přikládá se velký význam, ježto tu jde o důležitou posici vzhledem k ostatním státům západu a středu pevniny. O úžasné agitační činosti žen svědčí, že 400.000 mužů všech národů i stran, různého vzdělání i vyznání sjednotilo se v názoru na politickou oprávněnost žen. Promluvil tu cit pro neodvislost a vzepření se nadvládě trustů, proti nimž jsou ženy vydatnými pomocnicemi. Proti nim byly mocnosti, libující si v korupci, úplatnosti a lichvě. Přes padesát ženských organisací pracovalo za pomoci odborných sdružení, klubů ženských a spolků abstinentních, universit, mnohých církevních společností a sekt. Tisíce schůzí bylo pořádáno, nevynechána žádná farma, vesnice či město. Milliony letáků rozšířeny. Odměnou veškeré té obětavé práce je překonání odporu a dosažení cíle.

*

Ve dnech 4.—8. října zasedal v Hamburku »Svaz pro volební právo žen«. V 11 zemských svazech a 70 místních sdruženích soustřeďuje 8000 žen. Ze všeho jednání nejvíce nás zajímá zásadní otázka, týkající se požadavku všeobecného, rovného volebního práva pro muže i ženy. Vyskytl se totiž proud, který spatřuje v stávajícím znění tohoto požadavku porušení nestrannosti a překážku pro příslušnice oněch stran, které na tomto požadavku nestojí. Po živé debatě usneseno, že tento bod programový bude zníti: »**všeobecné**, rovné, přímé i tajné, aktivní i pasivní právo pro ženy« místo »pro obě pohlaví«.

Ještě zajímavější byla však diskuse, která se rozvinula při referátech paní T. Breitscheidové a Lidy G. Heymannové. První horovala pro sou-

činnost žen v politických stranách, neboť jí budou strany získány pr politická práva žen. Muži nedovedou ceniti zájem, pochopení a výkonnos žen, dokud se o ní nepřesvědčí a nepřekonají své předsudky o politick činnosti žen, dokud neseznají její působení na ženy. Nedlouhá doba, v ní ženy se účastní při práci stran, přivodila patrnou již změnu v jich nazírání Ženy, sloužící straně, slouží tím i své věci ženské a navzájem získávají poznávajíce věci, které by jim jinak zůstaly skryty, naučí se disciplině seznají parlamentní řád, nabudou lepšího porozumění pro politické otázk a nepozorovatelně vzrůstají ke svým politickým úkolům. Druhá referentk tvrdila opak, že dle všech zkušeností ženského hnutí v jiných zemích není naprosto spolehnutí na strany; muži nedají ženám volební právo, al ženy samy ho dobudou pomocí ducha doby. Politického vzdělání pak, n něž kladen důraz, mohou nabýti vlastním studiem a nabudou tím ne strannějšího úsudku. K názoru L. G. Heymannové je zajímavým do kladem varovný dopis vynikající anglické sufražetky Isabely Seymou rové, z něhož uvádím několik citátů: »Mrs. Paukhurstová postřehla, ž všechna práce, kterou liberální ženy konaly, byla prací pro stranu, ne pr ženy.« »Každým rokem ztrácejí liberálové i konservativci nejzdatnější pra covnice, které se připojují k ženským sdružením, pracujícím jen pr ženy.« »Muži chtěli by naši práci, neboť nás mohou potřebovati, ale ne ztrácejte času stranickou prací, nýbrž pracujte pevně k svému cíli.«

Na sjezdu hamburském otázky tyto zůstaly nerozřešeny; rozhodnut zůstaveno jednotlivým členům. Také u nás byly veřejné diskuse o těcht otázkách. Ukázalo se, že obě strany maji část pravdy, je však nutno, ab ženy pracující ve stranách byly si vědomy svých povinností k ženském hnutí a propagovaly a pečovaly o uskutečnění svých tužeb a naopak, pro tože ženské hnutí je pokrokem, musí i ženy pokrokově a svobodomysln smýšlet, aby dosáhly rovnocennosti občanské, musí se stát nositelkam občanské svobody, sociální rovnosti, kulturního vzestupu a pak se sejdo i s požadavky politických stran. Rozhodnutí o příslušnosti ke stranán musí být ovšem ponecháno volně každému jednotlivci. Jen takovým vyš ším uvědoměním si společných zájmů a společných cílů ženských moho se ženy sjednotiti a čelit zhoubné roztříštěnosti.

ZPRÁVY.

Výnosnost městských podniků vídeňských. Právě vyšlá statistická ročenka města Vídně poskytuje mnoho zajímavého a poučného o kapitole o komunálním hospodářství. V celku sice končí finanční správa městská deficitem 3 millionů korun, v podrobnostech jeví však některé dosti jasné momenty.

V první řadě jest to vodárenský podnik Vídně. Řádná vydání činila tu 8½ mil. (z čehož připadá 7½ mil. na první horský vodovod), mimořádné 258.638 K. Mimo to z investičních zápůjček plyne příjem 19¾ mil. Řádná vydání činila 2 mil. (1½ na první horský vodovod), mimořádná 23½ mil., spotřebovaná k stavbě a rozšíření vodovodů, hlavně k zřízení druhého horského vodovodu (22¼ mil.), tedy ryze vydání investiční. První vodovod vykazuje tedy přebytek 6 mil. Uváží-me-li, že jest ve vodovodu tom investováno 86 mil. korun, poznáme, že jeho výnosnost jest mimořádně uspokojivá. Nejinak jest tomu s výrobou plynu. Zde bylo přijato 25¼ mil. a vydáno 21,400.000 K. Přebytek činí tedy takřka 4,000.000 K.

Příjmy elektrických podniků činily 23¾ mil., vydání 17 mil., čemž zahrnuto 3 mil. na odepsání a 3½ mil. na zúrokování zařizovacího kapitálu. Čistý výnos činí 6,694.000 K. Neméně skvělý zisk poskytují městské pouliční dráhy, jež zaznamenávají 38½ mil K příjmů a $25^1/_3$ mil. vydání. Příjmy tyto stále vzrůstají. V roce 1907 vyjel jeden kilometr, ujetý motorovým vozem 86·4 h, roku 1909 však již 89·06 h. Také městské pohřební ústavy jsou skvělou aktivní složkou. Oproti tomu shledáváme negativní výsledky u podniků, jež slouží jen k ukojení soukromých potřeb, jako pivovar. Podniky prv uvedeného druhu, a tedy pospolitým zájmům sloužící, stávají se stále významnějším zdrojem obecních příjmů. Zatlačují i příjmy daňové a celní; bylo-ť těchto titulů přijato v roce 1909 $76^2/_3$ mil., z čehož vydáno za výběr jiní $2^1/_3$. Čistý zisk ze 4 uvedených městských podniků činí tedy letos více než $^1/_3$ příjmů daňových.

Zjevy tyto měly by býti pohnutkou, aby obce rozšířily své úkoly provozováním podniků úkoji veřejných potřeb sloužících, zejména aby mohly se podniků approvisačních a staveb obydlí. —*bran*—

Vliv alkoholu na zdraví lidské. Právě bylo vydáno císařským statistickým úřadem v Berlíně dílo o nemocnosti a úmrtnosti v obvodu místních nemocenských pokladen pro Lipsko a okolí. V díle tom jest

také obsažena partie o vlivu silného konsumu alkoholu na nemocnost úmrtnost členů nemocenských pokladen. Pro zajímavost věci podávám tu některá data z tohoto díla. Za alkoholiky pokládají se jen osoby, které prokázaně nemírně a ze zvyku požívají alkoholových nápojů. Základ pozorování tvoří období 17 let, takže výsledky statistické lze pojímati s důvěrou

Kdežto všeobecně připadlo na 100 příspěvkových dnů, t. j. dn po které členové nemocenských pokladen platí příspěvky, 2·5 dnů nemo u alkoholiků však 8·8 dnů takovýchto. Na tisíc pojištěnců připad všeobecně 396·5 onemocnění, u alkoholiků 1167, úmrtí všeobecn 7·65, u alkoholiků 26·20.

Zajímavo jest, jak působí přílišný alkoholismus při jednotlivý onemocněních. Proti všeobecnému průměru přesahuje u alkoholiků:

při nemocech	o procent		
	onemocnění	nemocen. dnů	úmrtí
infekčních (spála, záškrt, tuberkulosa atd.)	63·5	30·8	42·0
všeobecných (pakostnice, rakovina atd.)	415·5	331·9	196·4
nervových (mozková mrtvice, neuralgie atd.)	441·3	431·6	427·6
oběhu krve (srdce, cev atd.)	163·3	176·9	121·5
orgánů zažívacích	227·9	352·9	144·1
močovodu a pohlavních orgánů	122·4	192·9	156·2
kožních	92·9	144·2	950·0
orgánů pohybových (zánět kloubů, kostí atd.)	311·8	331·1	272·7
zranění	196·3	231·3	336·5

Jako v nemocnosti a úmrtnosti, tak v úrazovosti jest znamenati n poměrně větší účast alkoholiků.

Úrazů spojených s pracovní nezpůsobilostí, trvající dobu kra 4 neděl, bylo všeobecně při 1000 osobách 82, při 1000 alkoholicích 229 úrazů spojených s pracovní nezpůsobilostí delší všeobecně 15·4, u alk holiků 53·4. Data tato jsou zajisté pozoruhodna a nasvědčují boji pr alkoholismu více než jakákoliv plamenná provolání. Dr. *Branišovský*.

Zahradní města.

Napsal arch. Lad. Blažej.

Mám za to, že péče o sociální blaho i méně zámožných tříd jest povinností všech politických a stavovských stran, a nemá jen býti starostí jedné skupiny. Uvědomělým členem politické frakce býti neznamená jen zájmy její chrániti, značí to ve státnickém smyslu slova daleko více: stát a společnost dle jejich snah organicky doplňovati, aby všem třídám národa zůstalo vědomí, že historicky vzniklý stát není snad jenom výsledkem dějinných událostí, nýbrž i vnitřní nutností a dobrodiním obyvatelstva. Tato politika, která se o to snaží, posílí lásku k státu a rodné půdě, což jest nejhlubším kořenem pevného bytí státu v dějinách člověčenstva.

Hrabě Possadovsky 5. ledna 1910.

V dnešní době stranických zájmů a osobních aspirací jest zřídka slyšeti podobných výroků a o ně usilovati, jako tento výraz předního německého politika, tak zřejmě udávající směr, jímž by měly vésti snahy všech zodpovědných činitelů politických. Nikoli na osobních výhodách a prospěších několika vyvolených stran závisí míra blahobytu národa. Ji lze měřiti dle toho, jaká jest kulturní i hmotná úroveň všech tříd jeho, a jak blízka či daleka jest možnost jejího zlepšení. Kulturní stav národa posuzujeme dle jeho činnosti vědecké a umělecké, a dle života rodinného a společenského; hmotný jeho stav se pak odráží ve výši průměrného výdělku jeho příslušníků. A právě to bylo snahou prozíravých státníků, aby jejich národ dosáhl ve všech těchto bodech mety poslední, aby co možno nejvíce byl zveleben hmotný jeho stav a kulturní úroveň povznesena co nejvýše. Avšak těmto snahám staví se v cestu četné obtíže, jež jsou tím závažnější, ježto vycházejí přímo z dnešního útvaru lidské společnosti. Lidé se houfně stěhují do měst, kamž je láká jednak snaha po větším zisku, jednak touha po požitcích velkoměsta. Tím se stává, že města tak nepřirozeně a náhle vzrostší nemohou svým úkolům vůči všem pří-

slušníkům vyhověti. Důsledkem toho jsou četné sociální závady, jako nezaměstnanost, nedostatek hygienických opatření, mravní pokleslost, rozšíření alkoholismu, atd., a v soukromém životě má toto hromadění lidí na místech společné výroby za následek zdražení bytů a potřeb životních. Pokračujícím následkem drahoty bytů, jež jest zaviněna spekulací pozemkovou, jest zlo, které má na vývoj rodiny velmi špatný vliv, totiž přeplňování bytů. Již jsem v minulém článku[1] vyvodil, jaká zla mají přeplněná obydlí za následek, která byla by odstraněna, kdyby bylo umožněno bydleti v bytech prostorných, a všem etickým i estetickým požadavkům vyhovujících. Tomu jedině odpovídá obydlí rodinné; jest tudíž zapotřebí, nalézti takové podmínky, jež by dovolovaly každému míti rodinný dům, aniž by se existenční poměry jednotlivce zhoršily.

Problém ten poprvé velmi šťastně řeší Angličan Ehenezer Howard. Vychází z předpokladu, že město samo nemůže nikdy úplně vyhověti těm požadavkům, na jichž splnění závisí zlepšení hmotných i duchovních poměrů jejich obyvatelů. Závady, které všeobecně projevují se v městech po stránce sociální a jež vyplývají z řečeného hromadění lidí na místech společné výroby, nikdy úplně odstraniti nelze. Toho lze dosíci tehda, spojí-li se výhodně přednosti venkova i města, jakýmsi zasnoubením obou v jediný celek, jenž nepostrádaje výhod jednoho ni druhého, paralysoval by zároveň nevýhody obou. — tak zvaným městem zahradním. Ve své knize »Garden Cities of to Morrow« (Zahradní města budoucnosti) vyšlé r. 1898 činí konkrétní návrh na jeho zbudování. Aby bylo co nejlépe dosaženo všech předpokládaných výsledků, navrhuje ono spojení města s venkovem pro maximální počet 32.000 obyvatelů, z nichž 30.000 by připadalo na město a 2000 na venkovský pás, město obklopující. Výhodnost této methody dokládá ciframi. Z hospodářských ohledů nutno pro ně vybrati nové území na venkově, jež by bylo možno levně získati — 1 *ha* za 2000 sh, v celku 4,800.000 sh za celý komplex, čítající 2400 *ha*, 400 *ha* na město, 2000 *ha* na hospodářství kol města. Obnos by se opatřil hypotekární výpůjčkou, ve 30 letech splatnou, tak že by při 3½% úročení obnášelo roční nájemné 160.000 sh., což rozděleno na 43.000 dílů, dělalo by 6 sh = 7·2 K na jednoho obyvatele. Toť suma kterou by každý obyvatel zahrad. města platil po 30 let z půdy. Přičteme-li k tomu ještě dalších ročních výloh 34 sh. na vlastní vybudování města, jako jsou cesty, kanalisace, parky, školy, museum atd. připadne v celku 40 sh. na obyvatele, kdežto v Anglii dosud se na ře-

[1] O dnešním stavu městského bydlení. Srpen 1911.

čené výlohy čítá obnos 90 sh. Již v tomto způsobu osídlovacím lze ušetřiti na ročních dávkách 50 sh., a při tom býti účasten dalších výhod, ať v ohledu sociálním i kulturním, o jakých u dnešních měst není ani zdání. Především nové město lze všestranně zbudovati na základě nejmodernějších vymožeností technických, účelným vedením cest a ulic a založením vodovodu, plyno- a elektrovodu, by se každému poskytlo komfortu velkoměsta, a zároveň možnosti pohodlně a zdravě bydleti, ježto by na jednotlivou rodinu o 5 členech připadl průměrně pozemek 250 m^2 pro vystavění prostorného rodinného obydlí. A k těmto výhodám přistoupí nové plus, mající svůj podklad ve vlastní organisaci města. Továrníci, kteří si zde založí nové továrny neb z velkoměsta sem se přestěhují, budou moci platiti svým zřízencům větší služné, ježto investiční náklad následkem láce pozemku se značně zmenší. Rolníci, kol města usídlení lépe zpeněží své plodiny, najdouce pro ně dostatečný odbyt, a při tom je budou moci levněji prodávati než ve městě, ježto ušetří výloh na dopravném, které při dnešním zásobování velkých měst potravinami činí sumy velmi značné. Vezmeme-li na př. v úvahu pouze mléko, činí při denní spotřebě po $^1/_6$ *l* na jednoho obyvatele 30tisícového města na 5000 litrů náklad za dopravu železniční — jak se nyní děje — 36.000 sh., což zde přijde k dobru konsumentů. A v ostatních směrech, ethickém, kulturním a společenském, bude dosaženo zcela uspokojivých výsledků, jelikož při zcela nových poměrech společenských bude možno mnohem snáze vésti úspěšný boj proti alkoholismu a jiným neřestem mravním, a zlepšiti společenskou úroveň založením četných místností vzdělávacích a klubovních, nežli jest to možno u města již stávajícího. Za takových poměrů nebude zde rozdílu mezi životem městským a venkovským, nýbrž oboje splyne v život nový, bohatý všelikými zdroji kultury a družného společenského života, a nebude zároveň postrádati výhod venkova, jež tkví v možnosti stálého styku s přírodou.

Pouhé srovnání s Londýnem ukáže markantně výhodnost této methody. Kdežto v Londýně obnáší roční nájem z 1 *ha* půdy 1,500.000 sh., činil by tento u zahradního města, na novém prostranství založeného, nejvýše 200 sh. Dle toho jest viděti, s jakým nepoměrně menším nákladem jest spojeno jak opatření místa pro budovy veřejné a sady, tak i domů soukromých, vedle již řečených předností, spočívajících v organisaci města samotného.

Vývody tyto došly nadšeného ohlasu v anglické veřejnosti. Již rok po vyjití knihy ustavila se společnost »Garden City Association«,

jež vytkla si za úkol účinně pracovati v intencích Howardových. Aby dosáhla všestranného zlepšení bytových poměrů, rozšířila program Howardův v tom smyslu, že k původní jeho myšlence zakládání nových měst přičlenila ještě další, jež obírají se otázkou reformy bytové při městech již stojících. Jest to především zřizování zahradních předměstí, která mají sloužiti pouze k účelům bytovým pro lidi ve městech zaměstnané, dále zahradních kolonií dělnických při větších závodech průmyslových, a konečně získávání velkých komplexů kolem měst, aby bylo lze v budoucnu míst těch použíti k rozšíření města zahradním předměstím, dříve nežli se jich zmocní soukromá spekulace, která provádění této idee brání. Zatím lze pozemků těch použíti ke zřizování menších hospodářství, jež mají stejný účel jako při městech zahradních, a přispějí též k obohacení vůkolní přírody.

Prvním dílem této společnosti jest zahradní město Letchworth. V sociálních dějinách člověčenstva jest skutečným zázrakem; zlepšeny existenční poměry, bytové, kulturní i společenské, při úplné individuelní svobodě. Vybudování města dělo se přesně na zásadách Howardových, a došlo se i předpokládaných jím výsledků. Území asi 1500 *ha* čítající jest velmi příznivě položeno, ve zdravé krajině a s velmi dobrou kommunikací — 50 *km* od Londýna při velké severní dráze — koupeno za obnos 3,000.000 sh., tedy asi za cenu Howardem míněnou. Vše další, postup prací a osídlování šlo vše tak, jak asi Howard navrhl, a získáno ku podivu i všech výhod, jím naznačených. Továrny, jež se sem většinou přestěhovaly z Londýna, nalezly zde mnohem levnější pozemky, a mohly se tudíž značněji rozšířiti a pohodlněji zaříditi, a krom toho i mohly lépe platiti své dělníky. Jednotlivé domy následkem láce pozemku mohly býti prostorněji provedeny a velkou zahrádkou opatřeny. Veřejnému parku zde z téhož důvodu dána rozloha 70 *ha*, tedy v poměru k počtu obyvatel, jenž má obnášeti maximum 30.000, nebývale veliká, a krom toho $^2/_3$ půdy určeno pro účely polního hospodářství. Se stanoviska obecné prospěšnosti jest půda majetkem společným a pronajímá se pouze, aby zabráněno bylo spekulaci. V ohledu kulturním a společenském pečováno hned s počátku založením škol, přednáškových síní, hřišť atd. Výborné vlastnosti této methody objevily se již v několika letech po jeho založení. Stačí uvésti toliko data týkající se úmrtnosti obyvatel, u porovnání s ostatními velkými městy Anglie.

Z tisíce obyvatel umírá:

v Letchworthu	v Londýně	v Birminghamu	v Liverpoolu
5·2	14·00	15·4	19·00

a ve vzrůstu dětí jeví se zde proti blízkému Londýnu velmi značný rozdíl v jeho prospěch, jak ukazuje tabulka:

Váha hochů obnáší v

Letchworthu	20·4	24·0	28·1	32·8
Londýně	17·7	21·4	25·5	28·9
při stáří	6	8	10	12

A v bytovnictví samém značný pokrok učiněn následkem pečlivé snahy společnosti, aby zde bylo možno bydleti co nejlevněji, a při tom ovšem i krásně. O to se stará vypisováním veřejných soutěží na krásné levné domy, a dochází k podivuhodným výsledkům, tak že zde možno bydleti již za roční nájemné 200 K v rodinném domě; a lze si koupiti domek sestávající z kuchyně, obýv. pokoje a 3 ložnic již i za cenu 3600 K.

Další činnost této propagační společnosti, jež k založení města dá pouze impuls a vlastní vybudování jeho předá určité stavební společnosti (trustu), jest řadou krásných zahradních předměstí a kolonií. Hned po Letchworthu dává popud k zahradnímu předměstí londýnskému Hampstead, jež jest jedním z nejskvělejších výsledků na poli bytovnictví. O úžasné činnosti její a plném pochopení veřejnosti blahodárného významu hnutí pro zahradní města mluví fakt, že cena postavených objektů dosáhla během necelých 10 let sumy 500 mil. K. a to v Anglii, kdež bytové poměry nejsou ani zdaleka tak tísnivé jako u nás.

Jako všech dobrých věcí, chopili se tohoto hnutí i Němci; vystavěli v krátké době více nežli 15 zahradních měst a předměstí, na něž půjčeno 320 mil. marek a státem darováno 41 mil. Odtud si razí ono hnutí vítězně cestu i do Švédska, Ruska, Francie, ba i Italie.

Pro nás má myšlenka zahradních měst veliký význam pouze po stránce bytové, jelikož zde nelze takřka mluviti o zahradním městě po způsobu Letchworthu, o sobě úplný hospodářský celek značícího. Za to tím více volá o nápravu hrozných bytových poměrů, a proto uvedu jakýsi konkrétní návrh, ovšem velmi zdaleka přibližný, nicméně však ve hlavních rysech asi správný, abych porovnal výhodnost této methody ve věcech bydlení pro naše pražské poměry. Vycházím z téhož stanoviska jako Howard, že drahota bytů zaviňuje tak zvaný »nezasloužený přírůstek ceny pozemků«, jenž má za následek nesmírnou cenu stavebních míst. Proto nutno si opatřiti pozemek bez tohoto přírůstku, t. j. dosud hospodářské hodnoty, a na něm zahradní kolonii zbudovati. Z té příčiny musíme ovšem jíti dosti daleko za pražský

obvod, abychom takový pozemek našli, nicméně však i dosti velká vzdálenost, k vůli níž by bylo nutno zvlášť zříditi komunikaci, nebude její finanční překážkou, a pro bydlení bude přec proti Praze nejméně 15kráte výhodnější, jak dovodím.

Dejme tomu, že dosud nezdražené území, jež by se k zahradní kolonii hodilo, jest asi 10—15 kilometrů vzdáleno od Prahy. Pro 10.000 obyvatelů bylo by zapotřebí rozlohy asi 140 hektarů, z níž 40 hektarů by připadlo na cesty a veřejné sady, ostatek pro domy rodinné, tak že jedné rodině o 5 členech připadne průměrně pozemek 500 čtverečních metrů, k vystavění úplně pohodlného domu a zřízení prostorné zahrádky. Za celý komplex by se zaplatilo asi 1,400.000 K, tedy 1 čtvereční metr za 1 K, cena pro hospodářské pozemky dosti veliká. K úplnému jeho zařízení, vystavění cest a ulic (500.000 K), kanalisace (250.000 K), školy (500.000), obecního domu s čítárnou a přednáškovou síní (300.000 K), parku a jiných veřejných podniků (1,300.000 K), by bylo nutno obnosu 4,250.000 K, aby mohlo tvořiti úplný společenský a kulturní celek. K tomu by se mohla zřídit ještě dobrá komunikace s centrem Prahy — předpokládám totiž že by byli všichni obyvatelé zaměstnáni v Praze, třeba méně nákladná na příklad elektrická tramway bez kolejnic, nákladem asi 2,000.000 K tak že by celkový obnos k založení jeho nutný činil asi 6.250.000 K jejž by bylo lze opatřiti hypotékární výpůjčkou proti 4½% úrokům což by dělalo 281.250 K, tedy průměrně by připadlo na obyvatele ročn 28 K nájemné, z půdy i dávek obecních, jež jsou v samotné Praze daleko vyšší. Do obnosu obecních dávek neberu kapitál provozovací, ježto z tramwaye bude zajisté profit, jenž náklady na udržování cest a kanalisace asi úplně ukryje. Abych tento odhad postavil proti pražským poměrům bytovým ještě do příznivějšího světla, učiním srovnání ceny pozemku s průměrnou cenou stavebních pozemků v Praze.

Čítáme-li v Praze na 1 čtvereční metr průměrně 100 K, musili bychom zde zaplatit za tentýž pozemek (500 m^2 pro pětičlennou rodinu) jako v území projektovaného zahradního předměstí 50.000 K, a při 4½% úrocích bychom zaň musili platit ročních 2250 K úroků, nepočítaje v to dávky obecní, jež by byly po případě ještě větší. Tedy v onom zahradním předměstí bychom zaplatili 15krát méně, a měli při tom tentýž velkoměstský komfort, dobré cesty, kanalisaci, vodovod, atd., a neplatili bychom více ani haléř obecních přirážek!

Jest sice nyní dosti nesnadno i ve větších vzdálenostech od měst získati pozemek asi za cenu, kterou jsem vzal v úvahu. Jsouť takřka

všechny pozemky v širém okruhu kolem velkých měst dávno spekulantsky okupovány, neb se stanou předmětem spekulace, jakmile se stane o nich zmínka ohledně stavby. Aby se tak nestalo, jest úkolem prozíravé komunální politiky, jež má sama hleděti předměstské pozemky výhodně k účelům bydlení získávati. Kde však již to není možno, a pozemky již spekulací vyhnány do nepoměrné výše, nutno pomýšleti na cesty, které k odstranění těchto největších překážek zdárného řešení bytové otázky vedou, totiž použiti zákona proti lichvě pozemkové, t. zv. práva stavěti na cizím pozemku (německy: Erbbaurecht, angl.: Leasehold). Význam tohoto zákona, jejž u nás usilovně v obou sněmovnách, avšak dosud marně propaguje bývalý ministr spravedlnosti Dr. Klein, — pozůstává v tom, že se půda za náhradu její hospodářské ceny pro účely stavební vyvlastní, a pak jednotlivě pronajímá, aby se umožnilo levné bydlení. Neboť všechny zkušenosti, jež z hnutí pro zahradní města vyplývají, svědčí o tom, že levné byty závisí jedině na láci pozemků, a ony všestranně závadné činžovní kasárny jsou jedině neblahým následkem pozemkové lichvy. Všechny dosud učiněné pokusy o zlepšení bytových poměrů uvnitř velkých měst ukázaly se bezmocnými; naproti tomu v methodě zahradních měst byl nalezen zcela uspokojivý, a lze říci i jediný způsob řešení reformy bytových poměrů velkých měst. Kolem měst zakládati již řečenými prostředky zahradní předměstí, která dobrými komunikačními prostředky s centrem spojena, každé o sobě malým společenským celkem, kde se dá pohodlně a zdravě bydliti, všem požadavkům úplně vyhoví. Povstane nová městská kultura, která, podmíněna zdravým hospodářským stavem prostředí, nebude zkomírati tísní slabých, nýbrž sevšeobecní se a zušlechtí uměním. A tak toto hnutí přinese ovoce, jehož dosažení bylo neustálou snahou filosofů a umělců všech dob, totiž uchování jisté míry idealismu v člověčenstvu. V tom hnutí pro zahradní města znamená v dnešní materialistické době mocný krok ku předu, neboť úspěšně bojuje pro to, aby byl umožněn zdravý rodinný život, podmíněný takovým obydlím, jež z etické i estetické stránky jemu nejlépe vyhoví.

Celibát.

Napsal K. Štech.

Jednáním stálé školské komise stala se otázka zrušení celibátu uč
telek časovou. Ženský klub uspořádal v uplynulých dnech debatn
večer o celibátu žen výdělečně činných. Referentkou byla sl. Fr. Pla
mínková. Základní myšlenky jejího referátu byly:

Živnostnice, obchodnice, dělnice, mohou se vdávat, proč ne žen
intelligentní, učitelky? Je velkou škodou pro národ, když značná čás
žen jest odsouzena k životu bez mateřství. Neodůvodněnou je ná
mitka, že by trpěla domácnost ženy výdělečně činné, neboť většin
učitelek má příbuzné (matky, sestry atd.), které by se rády ujaly je
jich domácnosti v době vyučování. Touha po dítěti je vrozená ja
muži tak ženě. Žena neprovdaná cítí ve většině případů v době své te
lesné zdatnosti život jako něco zatímného. Stane se ve svém povolán
spokojenější a šťastnější, bude-li její přirozená touha po dítěti uko
jena. Platí to i v případě, že se nevdá, právě nejlépe. Naříká-li se, ž
žena není tak dobrou pracovnicí jako muž, že nemá soustředěnosti, vy
trvalosti v práci atd., je toho příčinou fakt, že žena pohlíží na své za
městnání jako na něco jen dočasného, zatímného. Bude-li i jako vdan
ve svém povolání dále pracovati, přimkne se k němu úžeji a také je
práce bude pečlivější. Vdaná žena ve škole, v kanceláři bude mí
dvojí práci, ale také dvojí uspokojení. Víme, že jsou a budou vžd
ženy, kterým je domácnost vším světem, a nechceme se na ně an
v nejmenším dívat s patra. Ale jde o to, aby ženy, které chtějí kon
něco mimo to a nad to, měly k tomu také skutečně možnost, aby
mohly uplatnit, jak toho jejich osobnost vyžaduje.

V rozhovoru bylo dotčeno i toho, že pro usnadnění věci česk
učitelky se zavázaly v petici, podané školské komisi, ke zřízení sou
kromého fondu platiti zástupkyni v době mateřství. Poukazováno tak
na to, že vdaná žena bude míti ve škole zcela jiné porozumění p
dětskou duši, než svobodná. Schůze byla přípravou pro velkou schů

manifestační, která bude svolána, jakmile se ukáže potřeba akce na sněmu král. Českého.

Byly doby, kdy učitelky se styděly ozvati se proti celibátu a kdy bylo mezi nimi dost jeho obhájkyň. Dnes již stud vymizel, a učitelky volají hlasitě, aby odstraněno bylo zařízení, které je středověkým přežitkem, výslekem názorův o nedokonalosti a hříšnosti těla. Celibát zřízený papežstvím měl a má cíle politické: připoutat kněžstvo k církvi a vymanit je ze všech rodinných i občanských povinností a svazků, utvořit kastu, ovládanou a řízenou jedině předpisy církve a sloužící jejím zájmům a cílům.

Celibát je zřízení nepřirozené. Odporuje přírodním zákonům, vkořeněným hluboce do lidské přirozenosti. Je to zákaz stromu, květině, aby nevykvetla a nepřinesla ovoce.

Celibát je význačnou formou protisociální. Vede jednotlivce i strany k tomu, aby se vymykali ze svazků rodových i společenských. Je také typickou formou protinárodní. Brání početnému vzrůstu národů, jejichž účel naznačuje Písmo ve slovích: »Rozmnožím potomky tvé jako hvězdy na nebi a písek v moři.« Sledují-li tento účel po početné velkosti velcí národové — Němci žárlivě stopují plodnost svou a srovnávají ji se slovanskou — musí jej tím více míti na zřeteli národové malí. Pocit malosti svíral a dosud svírá všechny naše lidi, přemýšlející o budoucnosti národa. Maďarský básník sevřený pocitem malosti národa volá s nadsázkou: »I otcovrahům měla by být milost dána — tak málo nás.«

Celibát jest omezením osobní svobody, jest útokem na osobní svobodu, je zřízením násilnickým a nelidským. Neuspokojuje ani lidi, kteří velikostí svou mají zajištěnou nesmrtelnost, na př. našeho J. Nerudu, který v »Prostých motivech« vzpomíná Krylovovy bájky o smutku modré chrpy: »Ta chrpa tichou nocí naříkala, že hlavu svou již těžko k zemi kloní, než jitro svitne, — ach! — že bude po ní, a teskně nad svou smrtelností štkala — — Ta hloupá chrpa! Když tak hlavu chýlí, že símě její širým polem letí, že příštím jarem vzkvetou její děti, že vzkřísí se v nich — hloupá chrpa ví-li? Že ten jen na skon smí si naříkati, kdo hlucho kvetl, bez ovoce přejde, kdo bez vzkříšení pod tu hroudu sejde — —«

Poslat svou bytost ve svých dětech dál do života, slavit v nich svoje osobní vzkříšení, pojistit si tak kus věčnosti — to jest básníkův odkaz nejčistší, protože nejlidštější. A tomu brání celibát.

Jednotlivci, pravda, budou míti pro dobrovolný svůj celibát důvody zdravotní, rodinné, společenské i j. a důvody ty musí býti re-

spektovány, nikdy však nebude dost důvodů pro celibát celých sta
ať mu již dá posvěcení církev, zemské nebo jiné zákonodárství, ne
jiná společenská moc.

Celibát učitelek není ve všech rakouských zemích zaveden. N
ho v Haliči, kde učitelky přispívají na osobní fond, z něhož se pl
náhrada za zastupování v době mateřství, není ho na Kraňsku,
zrušen před několika nedělemi pro učitelky vídeňské zemským zá
nem dolnorakouským a 7. t. m. panovníkem potvrzen.

Je pravda, že dvěma pánům nelze sloužiti a že vdané učitel
budou míti dvojí službu ve škole i v domácnosti, ale nesmí býti jej
osobní svoboda omezena, dokáží-li, že prací v domácnosti netrpí pr
ve škole. Je také jisto, že řady učitelek nabudou cestou zkušen
poznání, že síly jejich nestačí na dvojí úkol, a že se učitelství zřekn
V tomto případě má jim zákonodárství zajistit odbytné a po d
služební době poměrné výslužné. Poskytovati však někomu právo, a
si dobýval vezdejší chléb, ale při tom aby se zřekl práva tak při
zeného a lidského, jako je právo na mateřství, zůstane vždy čin
krutým a bezdůvodným, činem, který příčí se právu, jež má býti k
dému jedinci zaručeno — právu na osobní svobodu.

Émile Boutroux: Filosofie ve Francii od r. 1867.

Přeložil Rudolf Malý.

O světovou výstavu roku 1867 Félix Ravaisson podal přímo klasický nástin dějin francouzské filosofie za první dvě třetiny devatenáctého století. Tudíž nebude snad nevčasné, pokusíme-li se na tomto kongresu o podobnou práci vzhledem k filosofickému hnutí ve Francii od r. 1867. A byli bychom šťastni, kdyby nám při tom pověděli svá pozorování cizí filosofové, kteří — žijíce mimo Francii — jsou snad způsobilejší než my, aby bez předsudků rozeznávali naše zvláštní snahy od obecných směrů.

Nejprve se arciť zazdá, jako by vybaviti z nynější filosofické práce nějakou obecnou tendenci vůbec nebylo lze, a jako by bylo marno chtíti ji podati úhrnně. Ale právě, čím více a různějších tu děl, tím neodbytněji se hlásí otázka, zdali skutečně tu každý pracuje jen o sobě a o svém nejbližším okolí, či se snad připravuje tím svobodným účastenstvím jednotlivců dílo celku, ve kterém se harmonicky spořádají prvky na pohled co nejrůznější.

I.

Ravaissonova práce značí v dějinách filosofie náhodou znamenité datum.

Roku 1867 něco se končilo a něco jiného současně vznikalo. Zajisté byla dotud skvěle representována filosofie eklektická a dialektická, které dodával cti zvláště Victor Cousin. Bylo tu smělé dílo Vacherotovo: La Métaphysique et la Science (1863); a pojednáním Paula Janeta se jistě nenedostávalo vědeckosti a obsažnosti, aniž Caroovým polemikám vzletu a jemnosti. Nicméně filosofie se byla stala hlavně školskou. Svrchovanou normou myšlení byly podmínky a potřeby lycejního vyučování, jehož hlavním úkolem bylo utvářeti mládež podle klasického ideálu poctivce; a takové původní soustavy jako A. Comteova[1] nebo Renou-

[1] Auguste Comte, Cours de Philosophie positive, 1830-42.

vierova[1] zůstávaly ve stínu anebo byly známy jenom skromném počtu věrných.

Ale právě na počátku poslední třetiny XIX. století několi okolností zbudilo filosofickou činnost.

Vděčíme za to v první řadě přednáškám Jul. Lachelier při École Normale, toho učitele, který mimo svědomité hledá pravdy neznal jiného cíle, a používal k tomu předůkladné i ne jemnější učenosti s nejbystřejším smyslem kritickým. Potom ji zmíněné práci Felixe Ravaissona, v níž se projevov novým ohněm a novou důvěrou zanícený metafysický duch, jak mluvíval ústy mistrův. Jinou okolností bylo poznání děl Darw nových a Herb. Spencerových, děl důležitých neje proto, že poučovala, nýbrž i pro svědectví, které vydávala o filo sofickém významu přírodních věd. Ještě jinou okolností bylo ob novené studium německé filosofie, zejména Kantovy — stu dium, žádostivé hlubokého a opravdového seznámení s nejvlas nějšími myšlenkami tohoto filosofa. A posléze spisy uveřejně roku 1870: »Intelligence« Hippolyta Tainea, a »La psycho logie anglaise contemporaine (École expérimentale)« Théodul Ribota.

Za těchto rozmanitých vlivů filosofická činnost ve Francii n toliko nabyla nového rozmachu, ale i hledala nové směry.

Odvrátila se od abstraktní dialektiky, jejímž cílem jsou jeno analysa, definice a logická shoda pojmů, aby se vmísila do sdruže vědeckých, náboženských, uměleckých, politických, etických, literá ních a hospodářských činností, jimiž člověk přichází do přímého styk s danou skutečností. Nedělajíc si nároků na to, aby si sama dostač vala, domnívala se, že potřebnou látku ke svým teoriím nalézti mů pouze ve vědách, v životě a v těch uměních, která se vyvíjejí samo volně. Všímajíc si věd, unikala jaksi z transcendentna, v němž byl a pokoušela se státi imanentní.

Tak nenáhle postupovala významná a do jisté míry paradoxn proměna. Až žárlivě jednotnou a všeobecnou filosofii tradiční n hradila filosofická badání navzájem si více méně cizí. Positivn vědy, tak mnohé a tak různé, ústily do jediné filosofie, a ta se ji přizpůsobovala; vidíme vznikati psychologii, sociologii, metodologi z nichž každá se uchází o zvláštní experimentální základ a tí i o samostatnost. Místo filosofie, zdá se, zaujímají filosofické věd

[1] Renouvier, Essais de Critique générale, 1854-64.

Současně arciť, jako by se duch všeobecnosti chtěl za to oddělování mstiti, každá z těchto věd stupňovala své požadavky tou měrou, jakou nabývala nových výbojů — míříc k tomu, vydávati se nejen za povolanou vykladačku speciálního oboru filosofického, nýbrž za samu filosofii vůbec, kteréž by na konec bylo cele se poddati jejímu správnému principu. Tak pozorujeme rozkvétati psychologii, která — přihlédneme-li pozorněji — všechny filosofické problémy řeší po svém, a veškerým výkladům, jichž mohou poskytnouti jiné vědy, přisuzuje pouze cenu relativní a podřízenou. Rovněž tak sociologie. Ona také se pokládá za filosofii úplnou a nikoliv jen za část filosofie. S jejího hlediska výklady psychologické samy nepostačí: svého smyslu a hodnoty nabývají teprve na svých sociologických základech. Nejinak sobě vedou logik, filosof dějin, teoretik věd. A mohli bychom vůči všem těmto pseudo-částem filosofie opakovati Faustovo slovo k Mefistofelovi:

»Du nennst dich einen Teil, und stehst doch ganz vor mir.«

Prozkoumáme nyní tato různá hnutí jednotlivě a pokusíme se uhodnouti jejich pravý směr.

II.

1. *Metafysika.*

Především konstatujeme procitnutí metafysické činnosti. Rozvoj této činnosti se projevil roku 1893 založením Revue de Métaphysique et de Morale, která též pilně pomáhala množiti její sílu a rozsah.

Všeobecně se zavrhuje abstraktní dialektika a eklekticism, jež tíhnou k tomu, zřizovati filosofii pouhým zpracováním a spořádáním pojmů, kteréž si v podstatě vypůjčují ze systémů již jsoucích. Člověk se staví přímo tváří v tvář událostem, datům vědy, podmínkám lidského života; a jestliže se někdo pokusí pokračovati v díle klasiků, tož neobnovuje jejich učení proto, aby jich mohl použiti jako složek více méně nové stavby, nýbrž aby se jejich duchem inspiroval k volnému a živému badání.

Díla narozená z tohoto ruchu dají se rozděliti asi na tyto tři kategorie:

1. Nový rozvoj racionalismu.

Tímto směrem postupují práce Renouvierovy, kteréž, přestávše v Essais de Critique générale (1854—64) novokriticism, končí se tím, že povznášejí veškerou substanci na

vědomý subjekt, a že souhrnu vědomých jednotek, z nichž se skládá svět, principem dávají jediné vědomí, nejvyšší osobnost.[1]

Ravaisson slučoval v pojednáních stále jasnějších a zevrubnějších řecký rozumový spiritualism s křesťanským spiritualismem vůle a srdce. Řekové spatřovali princip věcí v harmonii a kráse. Křesťanství poznalo, že pramen krásy prýští z oddanosti, kterouž je Bůh.

Jules Lachelier poukazuje k tomu, že vědecká indukce konec konců nespočívá na abstraktním principu příčin působivých nýbrž na principu příčin finálních, a že stálost pohybových systémů které tvoří podstatu těl, má svůj základ v živém a vědomém aktu myšlení.

Alfred Fouillée rozpřádá v každém směru, jak v metafysice a psychologii, tak v sociologii, etice a politice vývojový idealism, jemuž jsou principem poznání, činnosti a bytí — ideje-síly.

J.-M. Guyau[2] věří, že život jest přirozeně tím expansivnější, čím jest intensivnější, a že tudíž v sobě již sám rozvoj individuality zahrnuje vzrůst snahy o solidaritu, čili sociální náklonnost, vzhledem k tomu považuje život za obecný princip umění, morálky a náboženství. Vývoj pak, jímž jest život, postupuje, podle něho, od jednotlivcovy samostatnosti k jeho neustále uvědomělejšímu spojení se společnostmi ustavičně rozsáhlejšími — a posléze s celým vesmírem, pojatým netoliko v jeho nynější podobě, ale i minulé a budoucí.

Z různých hledisek racionalisticky vykládají Pillon, Boirac, Georges Lefèvre, Georges Dumesnil, Souriau, Lapie, Peillaube, Albert Leclère.

Hamelin, přiznávající se ke škole Hegelově a Platonově, pokusil se nedávno (1907) o rozumovou konstrukci pojmu osobnosti, a tím i prvních zásad poznání a bytí v »Essai sur les éléments principaux de la représentation«.

O rok později v »Évolutionnisme et Platonisme« 1908, René Berthélot načrtl kombinaci evolucionismu s racionalismem, kterou by neviděla použití rozumu na fysický svět jenom v mechanismu, a která by si zároveň přisvojila části rozborů tak zvané romantické psychologie.

---

[1] Viz Renouvier, La Nouvelle Monadologie, 1898, a Le Personnalisme, 1903.

[2] »Esquisse d'une morale sans obligation ni sanction«, 1885. »L'irréligion de l'avenir«, 1887. »L'art au point de vue sociologique«, 1889.

A posléze jest možno při racionalismu uvésti částečně již uskutečněný Lalandeův návrh na zřízení filosofického slovníku, kterýž by vytýkal a definoval podstatu idei, společných různým filosofickým školám. Podle Lalandea shodují se filosofové mnohem více než si sami myslí; a pokrok filosofie by se udál, kdyby, vycházejíc od obecně uznaných zásad, neustále se rozšiřovalo ono společné území.

2. Metafysika, vycházející z kritiky netoliko rozumu, ale zejména vědy, jakožto objektivního výrazu souvislosti rozumu s věcmi.

Toto hledisko záleží v myšlence, dívati se na vědy jako na dané skutečnosti, zkoumati jejich základy a podmínky, a objevilo-li by se, že tyto základy jsou něco jiného nežli objektivně pozorovaná fakta a nežli vztahy, které lze vázati metodami objektivních věd — hledati východisko metafysické spekulace ve vědách.

Tou cestou se ubírali: Émile Boutroux, Louis Liard, Evellin, Arthur Hannequin, Milhaud, Dunan, Brunschvicg, Gaston Richard, Joseph Wilbois, Louis Weber atd.

Evellin na př. rozumovým pochodem rozeznává v infinitesimálním počtu obsažený metafysický prvek, a se zřetelem ke jsoucnosti obmezuje nekonečné na konečné, plynulé na přetržité.[1] Potom, vynasnaživ se pokud možná jasně a rozumově pochopiti konečnou i přetržitou věčnost, končí tím, že se vzdává kantovských antinomií na prospěch tesí, totiž na prospěch svobodné a individuální samovolnosti.[2]

Arthur Hannequin[3] vidí v atomismu vědecký postulát, ale zdráhá se ono učení považovati za výraz pravé skutečnosti, ježto jest nemožno vyvoditi z nedělitelného plynulost a pohyb, jakosti, které skutečno vyznačují. Protož náleží metafysice, aby hledala stanovisko, na němž by bylo lze snížiti plynulé: prostor a čas, s přetržitým: s atomy a čísly. Podle Hannequina spory vymizejí v jednotě bytosti, kteráž sebe neustále tvoří a určuje, promítajíc zároveň do trvání a do rozlohy pomíjivé formy své určující činnosti.

Podle Gastona Milhauda vědy ztrácejí na objektivitě,

[1] Evellin, Infini et quantité, 1880.

[2] Evellin, La raison pure et les antinomies, 1907.

[3] Hannequin, Essai critique sur l'hypothèse des atomes dans la science contemporaine, 1894.

kolik získávají na přísnosti.[1] A v každé vědě jest něco, co předs
huje dané; přesnost, po níž věda dychtí, má svůj zdroj v tvů
svobodě ducha.[2]

Dunan se snažil postaviti psychologickou teorii prostor
Domnívá se, že prostor jest sestrojován rozumem v témž okamžik
kdy jej vnímáme. Mimo to hleděl Dunan uvésti pojem náhodno
na pojem nekonečna, jehož od skutečné metafysické jednoty, jak
jest duše, nelze odděliti.[4]

Brunschvicg ukazuje, jak duch přemítá o svém vlastn
životě a jak jej zároveň tvoří a rozvíjí.

Život jest rostoucím sjednocováním daného, z čehož vyplýv
věda, umění, ctnost, náboženství.[5]

Pro Louise Webera[6] věda, kteráž nespoléhá, pokud se
tkne, nežli na záruku zkušenostní, vyšší jistotu nalézá v absolutn
idealismu, jejž zplozuje filosofická reflexe.

3. Metafysika, vyplývající z úsilí, jasné uvědomění si vnitř
zkušenosti v její bezprostřední a opravdu původní formě.

Tuto cestu razil a soustavně jí postupoval — Henri Ber
son. On nejprve ukazuje pravou povahu trvání, nezávislého ani
prostoru ani na hmotě a spíše jakosti duševní;[7] kdežto prostor,
nějž by naše líná představivost všecko ráda převedla, v základě j
trvání — jenom zastavené a poměrně upevněné umělou prací ro
umovou. Potom, dotazovav se, zdali jest duch něčím opravdu p
vodním, Bergson překonává paralelism těla a duše.[8] Kdež
hmota mu jest v podstatně stálá a určená, duše jest život a napros
svoboda. Život jest skutečné tvoření; ale tvoření tu neznamená výrob
určovanou představou cíle, jejž by bylo uskutečniti: život jest spí
zápalem, iniciativou, jest úsilím zploditi ve hmotě něco, čeho by t
sama nezplodila.[9] Filosofie H. Bergsonova představuje směl

[1] G. Milhaud, Essai sur les conditions et les limites de la certitu
logique, 1894.

[2] G. Milhaud, Le positivisme et les progrès de l'esprit, études c
tique sur Auguste Comte, 1902.

[3] Dunan, Théorie psychologique de l'espace, 1895.

[4] Dunan, Essais de philosophie générale, 1898.

[5] Brunschvicg, Introduction à la vie de l'esprit, 1900.

[6] L. Weber, Vers le positivisme absolu par l'idéalisme, 1903.

[7] Bergson, Essai sur les données immédiates de la conscience, 188

[8] Bergson, Matière et mémoire, Essai sur la relation du cor
à l'esprit, 1896.

[9] Bergson, L'évolution créatrice, 1907.

reakci vůči vědeckému intelektualismu, a má i mimo Francii značný vliv.

Obdobně jako Bergson zejména Albert Bazaillas[1] se snaží vybaviti z klamných syntesí, kteréž pocházejí z osamocené činnosti úsudku, bohatou a pohyblivou rozmanitost, jíž osobní duchový život v podstatě jest.

2. *Psychologie.*

V úvodě ke knize o současné anglické psychologii (vyšlé r. 1870) Théodule Ribot ukázal, jak se psychologie odlučuje od filosofie: právě tak, jak se od ní byly postupně odloučily vědy matematické, fysické a jiné vědy. Netoliko vlastní experimentální psychologii, nýbrž veškerému psychologickému badání vůbec bylo konečně se státi, po jeho mínění, vědou positivní — totiž vědou složenou z fakt a jejich stálých vztahů. Tento hlas a Taineův příklad byly signálem velmi úrodného obnovení psychologických studií.

Již Hippolyte Taine[2] — ovládaný arciť ještě metafysickými teoriemi, jako jsou logický monism Spinozův nebo Hegelův — všímaje si zkušenosti, pokusil se synteticky přestavěti všecek mechanism poznání, vyšed z jakýchsi základních, stejnorodých a nepatrných počitků, jichž došel, analyticky sestoupiv od symbolů k obrazům, od obrazů ku počitkům a od těch k jejich podstatným prvkům — ku počitkům základním, které mu se zdály souhlasiti se zvratnými spojitostmi nervového systému.

Théodule Ribot hledal pravou vědeckou metodu psychologickou mimo introspekci, totiž v různých způsobech objektivního pozorování. Nejprve studoval ony psychologické události, které jsou fysiologickým zjevům nejblíže: psychologickou dědičnost (1873), nemoci paměti (1881), nemoci vůle (1883), osobitosti (1885).

V těchto studiích schvaluje vývojový zákon jako hypotesu uznanè úrodnou, nikoliv jako princip. Psychiatrii považuje za více nežli za psychologické odvětví: za metodu analytickou a experimentální, jíž nám poskytuje sama příroda. Vědomí Théod. Ribotovi jeví se v prvních pracích jednoduchým vedlejším zjevem. V pozdějších spisech, týkajících se psychologie pozornosti (1888), psychologie citů (1896), vývoje obecných představ (1897), tvůrčí obraznosti

[1] Bazaillas, La vie personelle, étude sur quelques illusions de la perception intérieure, 1905.

[2] Taine, De l'intelligence, 1870.

(1900), logiky citů (1905) — Ribot vniká stále hlouběji netoliko do podmínek jevů fysiologických, ale i specificky psychologických, a tou měrou zároveň se mu stává vědomí skutečným činitelem a základním prvkem těchto jevů.

Popud, jejž dali Taine a Ribot, byl velice úspěšný. Psychologie potom pěstována jako zvláštní věda velikým počtem horlivých badatelů, kteří vesměs navazují více méně přímo na tyto mistry.

1. Pokud se týče psychologie všeobecné, můžeme rozeznávati tyto směry:

a) Psychologie zhola objektivní zastupována učenci Marillierem, Paulhanem, Godfernauxem, Ruyssenem;

b) psychologie v pravém smyslu experimentální, táž, jak se provádí na př. v laboratořích Beaunisově a Binetově,[1] nebo v Institut général psychologique, či jak jest představována Gleyem, Bourdonem, Foucaultem, Philippem, G. Dumasem[2] a jinými;

c) psychologie, která zůstává při introspekci, ale zároveň upotřebuje — pokud tak lze — poučení psychologie objektivní. Sem náležejí psychologické práce Fouilléeovy,[3] kterýž, překládaje základ duševního života do vůle, zároveň překonává jak radikální intelektualism, tak učení o epifenomenálním vědomí. Mimo něho tímto směrem postupují: V. Egger, Compayré, Henri Marion, Derepas, Dugas, Malapert atd.

Povšechně se zdá, že hledisko asociační neboli atomové trvale uznáno nedostatečným, a že vyniká úsilí o jeho nahrazení pojetím formy syntetické, myšlenkou živoucí a složité jednoty, jakožto význačné pro úkaz psychologický.

2. Od všeobecné psychologie odloučila se Richetem, Janetem[4] a Grassetem[5] větev, která nabyla velikého rozvoje, a málem hodlá utvořiti zvláštní vědu: studium duševního automatismu a hypnotismu. Skutečnost onoho duševního kraje, jenž jest níže nežli vědomí, ale není zrovna bezvědomým, skutečnost podvědomí, dnes se vůbec připouští.

3. Byl učiněn velice zajímavý pokus založiti interpsycho-

---

[1] Beaunis et Binet, Bulletin, 1892 sqq.
Binet, L'Année psychologique, 1895 sqq.

[2] P. Janet et Georges Dumas, Journal de psychologie, 1905 sqq

[3] Fouillée, La psychologie des idées-forces, 1893.

[4] Pierre Janet, L'automatisme psychologique, 1889.

[5] Grasset, Le spiritisme devant la science, 1904.

logii, totiž vědu, která by studovala, jak na sebe navzájem působí individuální vědomí různých subjektů. Tento druh badání zahájil slavný Gabriel Tarde knihou Les lois de l'Imitation (1890) a provedl jej skvělým vývojem. Jemu jest blízké dílo Le Bonovo: La Psychologie des foules, 1895.

4. Nezávisle na fysiologicko-psychologických studiích, kteréž se byly také zabývaly zjevy náboženskými (rovněž jako jinými projevy duševního života), poslední čas vzniklo několik prací, týkajících se právě toho, co jest na těchto zjevech zvláštního. Tu sluší uvésti spisy: Récéjacův, Essai sur les fondements de la connaissance mystique (1896), H. Delacroixův, Études d'histoire et de psychologie du Mysticisme (1908) atd.

5. Konečně jest se ještě zmíniti o pracích Fouilléeových, Boutmysových a j. z oboru psychologie národů.

3. *Sociologie.*

Roku 1877 Alfred Espinas uveřejnil knihu s názvem: Les Sociétés animales, a ta může býti považována za východisko nynějšího sociologického hnutí. Espinas v ní jistí, že společenství není, vzhledem k životu, jenom zjevem pomíjivým, vedlejší nahodilostí, nýbrž něčím ze samé podstaty života. Žíti znamená — žíti pospolitě. Hlavním zákonem života není boj, ale spojení pro život. Stopovav vývoj životního společenství od jeho podob nejnižších až po nejvyšší, Espinas dochází toho, že vidí v každé organické osobnosti společnost, v každé společnosti osobnost: společnost lidská — toť společné vědomí.

Zakladatelem opravdové sociologické školy jest Émile Durkheim, na nějž měl vliv Auguste Comte. Ve knize De la division du travail social (1893) Durkheim prohlásil sociologii za vědu přesně obdobnou jiným vědám, totiž za studium událostí a zákonů, kteréž jsou podrobeny přísnému determinismu, a jež lze poznati metodami ryze objektivními. Ale zároveň učí, že sociologie má svůj vlastní obor a své pojmy: přiznává jí skutečný svéráz.

Začal vyšetřováním útvarův a podmínek sociálního života. Solidarita jest podle něho dvou forem: buď jest podmíněna podobností — solidarita mechanická, anebo jest určena dělením práce — solidarita organická. Příkladem prvého způsobu jest rodina, totiž soužití odůvodněné pokrevenstvím (ať skutečným či domnělým):

druhé formě vyhovují organisace různých zaměstnání. Oba způsoby solidarity jsou v antagonismu. Ve společnosti pokaždé bývá příčinou dosazování organisace zaměstnanců za rodinný svazek — vzrůst síly a rozsahu této společnosti. Když se tedy v některém kraji takový vzrůst přihodí, nutným následkem jest, že rodina zaniká, kdežto organisace se rozvíjí a nadále hodlá žíti sama. Z toho vyplývá proměna morálky. Povinnost k solidaritě na základě podobnosti, vyjádřená větou: buď člověkem, nahrazuje se v organické společnosti povinností ku povolání, kterou lze pověděti slovy: přizpůsob se své funkci.

Když byl dosáhl jasného ponětí o podmínkách sociologické vědy netoliko teoreticky, ale též prakticky,[1] Émile Durkheim založil roku 1898 časopis L'Année sociologique, jehož úlohou bylo soustřeďovati činnost badatelů na soustavné, objektivní a induktivní studium sociologických problémů.

Na obě hlavní otázky: 1. Co jest sociálním faktem? 2. Jak se sociální faktum vysvětluje? — Durkheim odpovídá takto:

Sociálním faktem jest všeobecný případ vnějšího donucování jímž společnost na jednotlivce působí anebo působiti může.

Co se tkne vysvětlení této události, tož jest je hledati mimo dění ryze psychologické — a to v sociálních událostech dřívějších v povaze sociálního prostředí, ve způsobu, jakým jsou sestaveny součástky, které společnost tvoří.

Ve shodě s programem naznačeným Émilem Durkheimem spolupracovníci Année sociologique, nežli by se pokoušeli o konstrukce a soustavy — raději podnikají rozsáhlá vyšetřování, podrobné rozbory a studium speciálních otázek. Vůbec se snaží rozeznati v životě národův i jednotlivců rozhodný vliv sociálního činitele, totiž nátisku, jejž činí společnost na své členy vnukajíc jim myšlenky, city, svědomí, upravené se zřetelem ke svému vlastnímu zachování, a vylučujíc individua, která se jejím existenčním podmínkám nepřizpůsobí. Tudíž jsou v Année sociologique projednávány jak otázky všeobecně sociologické, tak sociologicky náboženské, mravní a právní, sociologicky kriminální hospodářské atd. Mimo Émile Durkheima jsou jejími stálými přispěvateli: Bouglé, Mauss, Henri Hubert, Lapie, E. Lévy, Simiand, Milhaud, H. Bourgin, Muffang, Paul Fauconnet, Razel, Parodi, Gaston Ri

[1] Durkheim, Le suicide, 1897.

chard, Steinmetz, Charmont, A. Meillet, F. Huvelin, R. Hertz. Zvláště náboženské zjevy byly předmětem hlubokých badání a znamenitá díla vyšla z této činnosti. Na př. spis Bouglé-ův: Essais sur le régime des castes (1908).

Mimo tento kruh ještě řada jiných učenců promýšlí otázky, týkající se společnosti; ovšem, více méně odlišně.

Gabriel Tarde neustává hledati v interpsychologii vysvětlení zjevů, kterých individuální psychologie vyložiti nedovede.[1]

Alfred Fouilée[2] považuje společnost za danou samým aktem myšlení; neboť mysliti jest srozuměti se s jinými myslivými bytostmi, solidarisovati s nimi: Cogito, ergo sumus (Myslím, tedy jsme). A protož míní, že sociologie a psychologie jsou v konkretním studiu člověka nerozdílné.

Ve knize La Cité Moderne (1894) Izoulet srovnává associaci s chemickým sloučením, kteréž jest něco jiného nežli pouhá fysikální směs; za tvůrkyni pokládá společnost, netoliko za množitelku; onať zplozuje dělením práce duši, rozum a mravnost.

René Worms založil roku 1893 Revue internationale de Sociologie. Sám přispíval k ustanovení a zvelebení vědy spisy: Organisme et société, 1895; Philosophie des sciences sociales, 1904 sq.

Henri Michel,[3] na něhož měl vliv hlavně Charles Renouvier, rozeznává individualism empirický, pokládající každé individuum, jak jest, za svrchované — a individualism racionální a pravý, podle něhož se může lidské individuum uskutečniti, totiž státi se osobností, jenom pospolitě s ostatními lidskými jedinci. Společnosti nelze z pojmu individua vyloučiti, chce-li ono skutečně žíti — nejen v možnosti, ale činně.

Do řady sociologických děl, sepsaných ve Francii, sluší se ještě počítati spisy dvou ruských učenců: Novicowa a Eugèna de Roberty.[4] Tento filosof očekává od pravdivé vědy sociologické ústavu mravnosti: zjevy sociologické, podstatně rozdílné jak od

[1] Tarde: La logique sociale, 1893. Études de Psychologie sociale, 1896. Les lois sociales, 1898. Psychologie économique, 1902.

[2] Fouillée: L'idée moderne du droit, 1878. La science sociale contemporaine, 1883. Les éléments sociologiques de la morale, 1905.

[3] Michel, L'idée de l'État, 1896.

[4] Eug. de Roberty, L'Éthique. Nouveaux programmes de Sociologie, 1903.

zjevů biologických tak od zjevů psychologických, shodnou se, myslí, se zjevy etickými.

4. *Etika positivní vědou.*

Myšlenka, že jest etika samostatnou positivní vědou, byla vyslovena v knížce Léona Bourgeoise: Solidarité (1896) takovým způsobem, že vzbuzoval pozornost a dával podnět četným pracím. Mohou-li psychologie a sociologie spočívati na základech skutečně vědeckých, proč by bylo jinak s etikou? Bylo by jí k tomu třeba jenom fakta, kteréž, jsouc objektivně pozorovatelné, bylo by zároveň způsobilé poskytnouti normy lidskému jednání. Nuže — oběma podmínkám zdá se vyhovovati solidarita. Jest určitou skutečností.

Nikdo by nebyl, kým jest, kdyby nebylo práce milionů jednotlivců, kteří předcházeli; a každý jest — ať za dobré či za zlé — dlužníkem svých předků. Tož, ti jsou nyní zastoupeni svými potomky. A člověk tedy může a musí dluh, jejž ujednává užíváním kulturních statků, — spláceti svým současníkům. Týž pojem, totiž pojem solidarity, vyjadřuje tak jednak vědecké faktum, jednak právní závazek, z něhož vyplývají jak povinnost pro individuum, tak právo pro společnost.

Kniha L. Bourgeoisova podávala netoliko prostředek, jak etiku vtěliti do rámce positivních věd, nýbrž byla taktéž první výpovědí, ba vzorem, mravouky ryze světské; a v té příčině nabyla značné důležitosti. Na rozličných stranách se odtud usiluje o vytvoření morálky na základech čistě lidských a přísně vědeckých, která by nicméně nezůstala svou vznešeností a praktickou účinností za systémy, které se opírají buď o náboženství nebo o nějakou víru filosofickou (jakou byla na př. Kantova důvěra v kategorický imperativ praktického rozumu).

Za tímto cílem šli — byť i různými směry — Duprat, Lévy-Bruhl, Belot, Lalande, Albert Bayet a j.

Duprat[1] staví mravouku na rozpínavosti života, jakožto přirozeném principu družnosti.

Aniž by sociologii s etikou zrovna ztotožňoval — jak činí Eugène de Roberty — Belot[2] hlásá, že hlavním předmětem lidského chtění jest pokrok sociálního života; pročež hledá základy positivní etiky v existenčních podmínkách společnosti. Rozdíl mezi etikou a sociologií po jeho zdání záleží v idei dokonalé společnosti

[1] Duprat, La morale . . . , 1901.

[2] Belot, Études de morale positive, 1907.

neboli jednoty subjektů, kteří se vespolek navzájem domýšlejí: tu myšlenku etika nadřazuje sociologickému poznání společnosti skutečné.

Velmi rozšířeno jest dnes učení (ač v úpravě více méně pozměněné), které mravnost spatřuje v povinnosti podrobiti se požadavkům společnosti.

Radikálnější způsob, jak přizpůsobiti etiku podmínkám positivní vědy, záleží v tom, že se přísně odlišují živel normativní a spekulativní, které se v našich mravoučných soustavách obyčejně mísí. Není vědy, aby byla sama sebou normativní; ta vlastnost náleží jen uměním, stavěným na vědách — vědy jsou výhradně zkoumavé a vysvětlující. Postupuje tímto směrem, Lévy-Bruhl[1] ve vědě o mravech rozeznává skutečnou vědu, kterouž jest, po jeho mínění, vlastně sociologie — a vlastní, čistě technickou etiku, která sociologických dat upotřebuje.

Ve shodě se základy, položenými Lévy-Bruhlem, Albert Bayet[2] v essai o rozumové etice povzbuzuje ku používání sociologických poučení při lidské životosprávě.

A. Lalandeovi[3] se jeví svrchovaným kriteriem vědy shoda duchů. Proto se domnívá, že na dosažení vědecké etiky postačí trvale odstraniti náboženské víry a metafysické spekulace, ježto jest vzhledem k nim nemožno dojíti shody, a pak určiti všeobecně platné povinnosti. Jest to podle všeho návrat k Sokratově učení o etické pravdě v τὰ μάλιστα ὁμολογούμενα.

Ačkoli v myšlence, aby se s etikou zacházelo jako se skutečnou vědou, srovnávají se četní myslitelé, přece se velmi rozcházejí v odhadu, jakou měrou jest se této vědě podobati ostatním vědám. U mnohých spisovatelů jest myšlenka etické vědy myšlenkou sui generis, která mezi věcmi mravními a hmotnými ponechává hluboké rozdíly.

Nedávno (1908) byla na přání přátel filosofie znovu otištěna Ch. Renouvierova: Science de la Morale (1869), po jejímž smyslu jsou matematické pojmy a mravní zákony rozumovými formami na sobě nezávislými a stejně potřebnými: jedny co pravidlo pro užívání smyslů, druhé jakožto norma pro praksi. Tato etika, kterou jest možno nazývati neokriticistní, shrnuje se do per-

[1] Lévy-Bruhl, La morale et la science des moeurs, 1903.
[2] Albert Bayet, La morale scientifique, 1907.
[3] André Lalande, Précis raisonné de morale pratique, 1907.

sonalismu. Přiznává solidaritě štědrý vliv — pokládá ji však za podmínku osobnosti a za výplod svobodné vůle.

Alfred Fouillée,[1] upotřebuje svého principu idei-sil při pojmu sebevědomí, kteréžto pojem po jeho mínění obsahuje též zřetel k jiným a ke všemu, vyvozuje z něho přesvědčivý mravní ideál, jejž staví vůči libovolnému a despotickému Kantovu Imperativu. — Guyau označuje účelem mravnosti zachování a rozmnožení života. O samotné mravnosti pak soudí jak o pouhé události, bez jakékoliv nucené povinnosti či sankce. — Brochard se zřekl kantismu, aby se uchýlil na hellénské stanovisko etiky blaženostní.

Darlu nepřipouští, že by se mohla etika ryze sociologická shodovati s pojmem mravnosti. Jsou případy, kdy mravnost člověku velí, aby porušil solidaritu, která jej spojuje s jeho skupinou. Spravedlnost, práva mravního svědomí ovládají i existenční podmínky společnosti.

Bouglé, Jacob a mnozí jiní, více zaujati odstraněním veškerého metafysického rozjímání, — nicméně považují čistě sociologické tlumočení mravnosti rovněž za nedostatečné.

Bouglé[2] jistí, že jest opravovati důsledky skutkové solidarity podle požadavků svědomí, jakožto původní moci, jejímž zakročováním se liší vývoj společností od vývoje přírodního.

Jacob[3] myslí, že svérázné ctnosti kulturních národů nelze úplně vysvětliti podmínkami života společenského, ale že asi existuje individuální mravověda, která se zakládá na citu lidské důstojnosti; a ten cit jest zvláštní prvek, jenž si sám stačí.

A. Landrymu[4] mravní potřeba, trvale provázející lidskou povahu, v podstatě usiluje o samosprávu pro já. Jest tedy potřebou oné nejvyšší vlohy, kterou jmenujeme rozumem. Mravnost — toť sám rozum, praktický rozum. Naše já, po své přirozenosti, vyhledává ovšem radost a vyhýbá se bolesti. I jest příkazem rozumové mravovědy, pátrati po radostech podle jejich ceny — a po radostnosti bližních, důsledkem toho, neméně nežli po své.

Frédéric Rauh[5] míní, že člověku se vtírá důvěra v ideál v cit povinnosti, tak neodbytně jako víra ve přírodní zákony. Uznati

[1] Fouillée, Morale des idées-forces, 1908.
[2] Bouglé, Le Solidarisme, 1907.
[3] Jacob, Devoirs, 1908.
[4] Adolphe Landry, Principes de morale rationnelle, 1906.
[5] Rauh, L'expérience morale, 1903.

uto znamená podrobiti se oné. Člověk není jenom bytostí, která zji-
šťuje, ale také tvorem, který věří. Tož cítění povinnosti jest vý-
značnou, nutnou podmínkou mravnosti; a vzhledem k tomu jest
potřebí, aby se trvalo na učení Kantově. Ale místo vyvozování
mravouky z abstraktního principu závazku o to běží, aby zásady,
které určují povinnostní city, a které řídí, anebo by měly řídit,
naše jednání — vybavovány byly ze samé činnosti, z mravní zkuše-
nosti, aby byly vyváděny na světlo vědomí, a aby byly stále přesněji
a jasněji chápány. Etika se ustavičně tvoří přemítáním jemnějších
osobností o jednání a o životě.

Posléze jest se zmíniti o četných myslitelích, kteří trvají na
tom, že důkazy o právu etiky jsou spiaty s důkazy o právu meta-
fysiky. Tak činí: Georges Lyon, Chabot, Georges Le-
fèvre, Émile Thouverez, Albert Leclère a jiní.

Ještě jiní zase, oddělujíce povinnosti od základu, na němž jest
závislá jejich praktická působivost, popírají, že by čistá etika
v praksi sama dostačila — i kdyby bylo pravdou, že sama o sobě
obsahuje pro každého tytéž předpisy. Žádají, aby mravouka, vstu-
puje-li z teorie do skutečnosti, spoléhala na nějaký princip, který
na lidskou duši zcela jistě působí — a ten princip nalézají jenom
v náboženské víře. Po jejich rozumu tedy mravouka předpokládá
náboženství.[1]

(Pokračování.)

---

1 Viz: Paul Bureau, La Crise morale des temps nouveaux, 1907.

Marie nebo Antonie Pospíšilová – Angelínou Musy Boleslava Jablonského?

Napsal Dr. Jos. Pešek.

Ve článku »Marie Pospíšilová — Angelína Musy Boleslava Jablonského«, jejž přinesla »Česká Revue« roku loňského,[1] dotkl jsem se otázky, jež byla přetřásána zvláště v rodině Pospíšilově, která z obou dcer J. H. Pospíšila byla »růží« pěvce milosti, jež proň nevykvetla . . .

Není pochyby, že »růží« tou byla Marie. Jablonský sám výslovně mluví o Marii v dopisech svých i ve svých verších, kde ‚harfy tonem' zní mu jméno: »Angelína-Marie!«

Jablonský poznal obě dívky[2] u bratra jejich Jaroslava Pospíšila, který vedl pražskou impressi, jež náležela před tím Veronice Šollové. Tenkráte vedl Jablonský korrekci almanachu »Vesny«, jež vycházela u Pospíšila. I docházel v té příčině častěji do bytu tohoto. Zde seznámil se také s oběma dívkami. Marie pak ovládla srdce Jablonského docela. Než souzeni si nebyli. Jablonský vrátil se na Strahov, odkud hledal marně tu hvězdu, jež mu zapadla . . .

Jaroslav Pospíšil cítil s Jablonským, který po nějakou dobu našel v něm i důvěrníka svého bolu. Než vřelým citem lnula k mladému premonstrátu i Mariina sestra Antonie, dívka vysoce nadaná. Antonie byla Jablonskému těšitelkou. Snad také prošly rukama jejíma lístečky psané drobounkým písmem, plné touhy a něhy, v nichž tišil Jablonský rozrušenou duši svou . . .

Je zajímavo, že lístečky ty opsala si vlastnoručně Antonie asi na památku a to, jak z písma patrno, na kvap. Ale překvapí, že se

[1] Česká Revue, 1910, str. 234, 287; též jako separát.

[2] Dcer bylo více. Ty však zemřely ještě v útlém věku. Devatenáctiletá Aloisie po několikanedělním štěstí manželském zemřela v Polsku († 17/I. 1833). — Jar. Pospíšil: Vzpomínky z Haliče. Vesna I., 1837, str. 242 — Pešek J.: Rodina nakladatele Jana Hostivíta Pospíšila. Český Svět, VI. seš. 14.

dc setkáváme s hříčkou slovní tony — Tony, podobně jako v rukoisné sbírečce drobných veršů Jablonského »Křížek«, a to několikráte. Za př.:

»O mé dítko, sladké robě!
rci, to vše když chci činit,
budou mi pak, stále, věrně
Tony — sladké tony — znít? —«

»Tony« ozývá se i v krakováčcích »Bílé listky«. Básník děkuje ebi, že propůjčilo mu k hudbě samo sebe:

»Neb když v tvém blankytu
duha se zachvěje,
ty nejsladší písně
»Tony« srdce pěje.«

Kdyby básníkovy zraky byly ‚písmenkami', utvořily by ze všeho nihy:

»Kdyby moje hledy
písmenkami byly,
ze všeho co kolem
knih by utvořily.
Ve všech by jen ale
jedno slovo stálo, —
tak že by se světu
vše jen hudbou zdálo.«

Básník táže se dívky, proč se ho bojí, vždyť jest jen pouhá yšlenka:

»Ó proč se mne bojíš,
jsemť myšlenka pouhá,
a jestli že mluvím,
není řeč má dlouhá.
Znám pak jen dvě slova,
první jesti — nebe,
druhé pak rým jeho, —
sladké slovo — Tebe.«

V dopise Jablonského (bez data, snad z r. 1837, neb začátku 838) k Jar. Pospíšilovi,[1] respektive k sestře jeho Marii, čteme: Pomysli tam, kdykoliv nuzný, otrhaný žebrák, za almužnu děkující, ěžnou ruku Tobě políbí, — tento muž jest šťastnější nežli onen, enž bílým kmentem přioděn u plného stolu v nádherné hodovně na t—vě sedí, a veselým hovorem bratry své baví, — an zatím srdce ho slova opakuje:

[1] Viz uvedený čl. v České Revui, 1910, str. 239, sep. str. 7. Básnička le uvedená poprvé otištěna jest ve Vlastimilu, 1840 (II.), sv. 3.; str. 228 a d.; ocházel by tedy nejspíše dopis ten až z konce r. 1840.

»Kde dlíš, o dítko milené? —
Mé oko slzu roní? —
Proč pláčeš, posle duše mé?
— Já? — ach já pláču pro Ni!«

A nyní si všimněme krakováčka:

Někdy mne vídáváš
dosti hlučivého,
ptej se však potichu
»je to živel jeho?«
Když pak stín lehýnký
prsa ti ovane,
a ty řekneš: »jiný
svět mu v srdci tane!«

Pak verše tyto jsou ohlasem řádků předcházejících, jak na upozorníme ještě.

* *
*

Položme si nyní otázku:

Což nebyla snad předce Angelinou Antonie Pospíšilová?[1] Sa se prý k tomu hlásila. Možnost vyloučena není.

Srovnáme-li ony »lístky« s básničkami Jablonského, jež u se chovala Antonie Pospíšilová (provdaná Dušánková), shledáme n obyčejnou podobnost mezi nimi. Tyto drobné verše Jablonské mají jen nepatrnou cenu básnickou, ale jsou výmluvným svědectví Lyra jeho jest o strunách: láska, víra ... Autor moralisuje, zakrý hlubší cit. Na př.:

»Víš kam světlo v bolu těžkém
zbožná ruka stavivá?
k rakvi! — u níž láska věrná
při modlitbě slzivá.
Slzivá, neb když poslední —
má již srdce: »S Bohem!« dát,
ó nechtějtež dítky dobré
se na jeho bolest ptát!

Ó nechtějtež, nebo spíše
mramor vám snad odpoví,
nežli srdce když se loučí
bolest svou vám vysloví.«

[1] Narodila se r. 1818 a dne 29. května 1842 vstoupila v sňatek s a solventem práv Jos. Dušánkem. Zemřela 6. června 1900, manžel její 24. č vna 1893.

Anebo v »Křížku«:

»A nuž, s Bohem!
řeč se chvěje, —
dále mluvit těžko mi!
Dítko! Tony! — Dušc má! —
. . . . . .
Měj se dobře! — Měj se dobře! —
S Bohem buď! —

V těchto verších i v oněch lístcích najdeme jisté ohlasy toho,) vypěl Jablonský v »Písních milosti«. Ale co mýlí, že zas a zase)akuje se »T o n y« a pak datum, jež je nadepsáno nad rukopisnými erši Jablonského — a to rok — 1851. S jakou událostí ze života ıblonského možno datum toto spojiti? Mluví zde o loučení a o od- ıodu do ciziny, mezi lidi neznámé.

A přece již od r. 1847 je v Polsku. Či jsou to snad verše původu aršího, k nimž byl později rukou Jablonského — připojen rok? ıad značí datum to dobu, kdy byly verše opsány a Antonii doru- ny?! Nic bližšího nevíme a dnes již lze jen říci: snad. Roku 1851 l Jablonský v Praze...

Dále běží o to, komu byly psány ony lístky, o nichž jsme se ıínili již nahoře, Marii nebo Antonii? Kdyby byly psány Antonii, oč by si je opisovala, vždyť by měla originál. Podle toho by přece resátkou byla Marie. Ale zase nás mate ona slovní hříčka. — A tu ıkolik těchto drobností uvedlo nás do rozpaků, kdo jest Angelínou lusy Jablonského.

Nás zajímají zde hlavně lístky, na nichž pěvec milosti roz- ıouval s tou, jež byla jeho srdcem. Známe je z opisu Antonie Dušán- lvé, po níž je chová mezi jinými památkami sl. M. Pospíšilová, cera Jaroslava Pospíšila.

Chceme s nimi naši veřejnost seznámiti. Podáváme je ve věrném cisu. Paní Dušánková opisovala je do malého notisku, a soudě podle ıkopisu, kvapem; zaujímají celkem dvacet stráneček. Čteme tam:

»Vše, co jsem až po dnešní den zvěděl o srdcích jiných jen buď ı mým odporem mi bylo k srdci tvému anjelskému, aneb pouhým sem a slabým odleskem záře duše tvé. — Mně dalo nebe anjela sážce v tobě — ke mně pravilo nebe: »tvá láska zde na zemi n sí jen zníti, ona jen svatými tony být musí — jen tak se staneš hlen slyšet u věčnosti ty Tony budoucí.«

A já, vyžší pomoci milosti nebeskou zůstal věrný tomu příkazu.

Co dobrého v srdci mém, co jasného na duši mé — to k zásl
mi přičteno býti může; — to Ji[1] se stalo, to Ní jsem nabyl, za to anj
svému poděkovati musím, který mně nebem svatým za střežite
za těšitele byl dán. —

*

A jak mnohý listek jsem polibil při zpomínce té vřelé: že dotk
se jej ručka její drahá, ze utkví na něm očko její snivé, že ova
jej dech její sladký.....

(ah, a ne tak až blízko k srdci přistupujte mi zpomínky žhavé
a že třeba i... kvapem uschová jej na anjelských svých prsou.

A byla by to veliká kniha, kdyby k sobě, jeden k druhé
měli (!) se složiti, ty listky malé.

Jestli kdy odjela — psával jsem denně více, méně, vždy
než den se ukončil něco. Jednou řka 4 neděle v Praze byla, ah, a
povstalo přemnoho lístků! a čeho důkazem bylo to všechno dr
ničké, kvapné písmo? o čem svědčiti jí měly všecky ty malinké pís
co dokázati chtěly ji ty bludné třpítící se myšlénky a bajky? o č
poučiti ji měly ty ozvěny buď toho, co sám jsem v duchu svém p
coval, neb co příbuzného jsem tu onde v knihách četl? ah, čeho
kazem ji to vše mělo být? — ah toho, že neustanně — a
neustanně na ní jen myslím, toho, ze celá duše má, celá my
má, celé srdce mé, celý život můj byl jen u ní, že O
a jen Ona mně je celým životem!

Ah, v tomto citu, který člověka řka jiným tvorem učiní
něco přepodivného, něco nevyzpytatelného něco tak hlubokého,
jen věčnost postačí, citu tomu dáti slov. —

*

A tak ucházíte dnove vy dnové poslední, a každou hodinou
více srdce strachuje a chvěje bolestněji. Ah, což tedy mně to ne
býti přáno, nemá, s Ní jen jedenkráte ještě mluviti! Arci, bez poč
kráte řekla Anna,[2] že mně knihy pošle, až by někdy k ni přišla
a to že mi známkou bude, že bych mohl přijíti i já.. a as hod
s ními hovořit, však již tomu bude půl druhého roku, co mně
slibuje — a splnit to nechce, a snad také nesmí! As před týdnem
opět o tom zminila, však.. čekám nadarmo, marně, a snad se nič
nedočkám. A co nejukrutnějšího při tom že nesmím ji o to pros
Denně si myslím, snad dnes, snad dnes, však zalkám vždy

[1] Místo: Jí.

[2] Anna, nejstarší dcera J. H. Pospíšila, provdaná za Jana Vávru-L
nického.

klamán. A jinde? kde, o kde bych mohl s Ní mluvit? k Ní jíti nelohu, nesmím! U Míny,[1] byť bych tam třeba schválně dost často el — nenalezl bych ji také, a když bych i někdy tak šťastný byl, i vím, vím, že by se ten anjel bál, se jen na mne podívat a slovem němu tam promluvil, je čirou nemožností, v domě u rodičů[2] dosti sto je, však i tam ji hledati nesmím, a i tam bych bych s Ní mluviti mohl, a tak mi nezbývá než pláč a jen ta naděje, někdy ještě. dnou — dvakrát — snad ji uvidět, v kostele, neb na ulici ji otkati. —

A až přijde ten den poslední, tu ovšem přijdu, jako druzí, ruce jim podám a řeknu: s Bohem! však jakou bolesti mi bude to vo — žádný nezvíte....

Byly jste dosti často utrpné, ah, což by jste nemohly jen jednou ště být! — — —

A při všem, kdo ví, zdali tím větší bolesti by mi nebylo, kdych hned mohl s ní u A.[3] mluviti, a předc promluvit k ní nemohl? ožná že se to dítě svaté již té myšlenky hrozí, se mnou jen prouvit, však nemusela by se bát, těžko se v slzách mluví, a já jen ch žádal Ji ruku moci políbyt (sic!) — naposled! a tiše odejit.

[1] Asi Vilemína, dcera Karla Šádka, odborného spisovatele a učitele vní školy v Hradci Králové, který tiskl svůj »německý pravopis«, »všecný zeměpis«, »přírodozkum« a »hyboměrství čili mechaniku« u J. H. spišila. — K hotovému památníkovému obrázku: dívce sypou dva amorett tí na cestu, kde napsáno drobounce »Dankbarkeit«, napsala Marii památové dívčí veršování: »Bild der Unschuld ist die Rose;

Sei ihr gleich, sei gut.
Tugend nur gibt wahre Freude,
Und im Unglück Muth« a na straně druhé:
»Wie entzückend
Und süss ist es, in einer schönen Seele
Verherrlicht uns zu fühlen, es zu wissen
Dass unsere Freude fremde Wagen räthet
Dass unsere Angst im fremden Busen zittert,
Dass unsere Beiden fremde Augen wässern.«

Jinou přítelkyní dcer Pospíšilových byla Ida, dcera prof. Jos. Chmely, krá do jich památníku napsala (nedatovaný) lístek, kde čteme pode dvěma porozvitými růžemi s poupátky tyto verše:

»Wenn des Schicksals Stürme Dich umtosen —
Muth! sie reichen in's heit're Land,
Wo des ew'gen Frühlings lichte Rosen
Blüh'n um schöner Lebensquelle Rand.«

[2] Manželé Pospíšilovi častěji navštěvovali svůj tiskařský závod v Praze. Ak třeba rozuměti slovům Jablonského.

[3] Nejspíše u Anny Vávrové, sestry Marie a Antonie Pospíšilových.

Že jsem ji teď posledně několikrát pozdravil šátkem, až boj se myšlenky, jest-li mi to odpustí, neboť pak zakázala mi to, a činil jsem to také již, však nyní, když jen několikráte ještě ji spat mně přáno bude, a když v té hrozné tísni srdce mého jinak nemol nesmím k Ní promluvit, snad že to uváží a pomyslí — »již bez to mne dlouho trápit nebudeš, dělej tedy co chceš«. Aneb, soudila outrpněji snad? aneb docela snad, o ty srdce se chvěješ?, ráda to někdy vyděla? ah! kdo — kdo mi to poví! alespoň tím ule nalezám — když bolně takto myslím.

Už snad mnohé starosti má, kterak se přesídlením velké obt jsou spojeny to dítko outlé, má a musí vše skládati a rovnati a tak mnohé věci spomínati, o pomozte ji sestry přítelkyně vy všec pomozte ji, nebo uvidíte, že tak mnohé starosti má, a že při vš si často zapláče. — Až však náhle — při skládání všelikých ki a papíru, i na něco přijde, co až posud — (zachovala-li to!) j skrývati musela, o ty ubohé dítko mé! Tu státi zamyšleno zůstan — a nebudeš věděti, co s tím? Ach možná že teprv teď pravou ob pocítíš, což až posud ti bylo příčinou pláče mnohého — snad zvoláš: díky neby! již vysvobozena budu nyní [ze?] všeho? vš jen teď, ať mi někdo radí: co, a kam s tím? . . . .

O pak bych sobě přál neviditelně u tebe moci stát a takto zaprositi: »odpusť! má jediná duše! odpusť! že jsem hřešil pr tobě tak často, a tak mnohým! Alespoň nyní odpusť! a chceš-li pře památku své bolesti, již příčinou já bídný jsem se stal — seb vzít, ó pak neber něco jen, ale vezmi všecko, — snad ti předc něj bude možno teď i později, někde ten nejposlednější ten nejtmavě koutek v bytu tvém vyhledat a tam ty smutné upomínky své bole uložit«. Tak bych k ní promluvil a jest-li by se mi oko při tom [ok zatmělo, ruce bych sepial a zvolal[1] tím vroucněji tím prosebně Vezmi to vše na památku knihy listky . . na památku jako od un rajícího, tobě odkazané svěcené, neprosím abys snad v těch knihá v těch listkách nekdy čtla, a na mne ubohého si zpoměla — za to tě prosím: nepovažuj to nikdy za ten nejchatrnější dar ja tobě od lidi podán kdys byl. Nebo než já ti tím dal duši svou, sr své, mysl svou, já všecky poklady jaké mne ubohému zde nebe da obětoval jsem tobě! Ty listky jsou vzdechy srdce mého vlastní jsou plody duše mé vlastní, jsou ovocem ducha mého — a v m knihách spatříš, jakou říši sám obývám. Že žádal jsem abys pozn a někdy ah někdy! v té říši mne navštívila.

[1] Přepsáno: prosil . . .

A nyní s Bohem.

Zde se třese mi v ruce ještě listku několik, listku posledních, však možno mi důvěřovati se, že odpustíš, pakli zaprosím, abys i tyto přijala? tak bych mluvil, tak prosil, a plakal, a co ona by řekla mi, co by učinila? ah to nevím a nedovím se snad nikdy, jakož mi není možno zvěděti, co skutečně učiní.

A kdyby mi bylo i možno se sní sejit, co bych kní promluvit mohl, sklesl bych k nohoum jejich [jejím] a zvolal jen: odpust odpust čím jsem Ti ublížil! a zvěděla by, co tím slabým slovem bych chtěl vyslovit? tím bych říci chtěl, odpust světice má, že lidským srdcem jsem Tě miloval, odpust že jsem ti to hrozné tajemství svého života vášeň totiž tu mou věčnou byl zjevil. Odpusť, že jsem tebe ze všech socialních poměrů vyloučil v duchu svém a z tebe jsem dítko si tvořil, jen dítko, které co anjel nevinný, všech vazeb (?) prosto, jen nebi náleží, odpust, že touha má podobala se plamenu, který [s] nebe dolů chtěl [bych] ztrhnouti, a tu s anjelem mluviti těšiti se, bojovati a se modliti.«

Toť vše, co opsala paní Dušánková.[1] Z ukázek Jablonského básní pozorujeme nejednu narážku na stav srdce básníkova. Sám lístky tyto nazývá velice pěkně ‚vzdechy svého srdce'. Jinde skutečně také mluví ‚o drobničkém', ‚kvapném' (ale jinak je úhledné!) písmu, a o ‚malinkých písních', ‚bludných to třpytících se myšlenkách'.

Ale nabyli jsme přesvědčení z toho, že Angelínou byla Antonie? Otázka tato jest přesně zodpověděna! Jablonský mluví zcela určitě o Marii. A což nemohl býti jat opravdovým přátelstvím k Antonii, a což nemohla Antonie sama Jablonského milovat? Což nemohl, aby zničil veškeré stopy hlubokého svého citu, zakrýti jméno Mariino jménem sestry její Antonie? A nebyla tím tato uvedena sama v omyl? Antonie byla o tři roky starší než Marie, učila se u J. Prokše hře na piano. Pobyla delší dobu v Praze v expedici otcově. Příprava k odjezdu byla zdlouhavější, jak čteme v lístcích, — ne, a nemůžeme si mysliti, že by po Marii náleželo srdce Jablonského Antonii...

[1] Z dcer Pospíšilových byla nejbystřejší, výborná pianistka. Často hrávala veřejně v Hradci Králové v »besedě«. K pozdějšímu vydání (pátému a násl.) kromě ‚jiných paniček' upravila M. D. Rettigové »Kuchařku«. — Ženské Listy, XIII. (1885), str. 98 a n. — Literaturu o Jablonském staršího data uvádí Al. Mattuška v Život Bol. Jablonského. V Praze 1885, str. 146 a n. — Jar. Vlček: Několik kapitolek z dějin naší poesie. V Praze 1898, str. 89. — V. Novák v Laichterově literatuře XIX. stol. III. 1., str. 3660 n.

A co více! Jablonský viděl v střízlivé, praktické upravovatelce ‚Kuchařky' Rettigové svou hvězdu nepříznivou ... Panovala ‚u ní více filosofie ...' Horlil na ni, když mu vyčítala, že dobře vyhlíží po svém návratu do kláštera a rozluce s Marií. Roztouženého Jablonského mrzela i slova Toniččina, že láska je ‚nesmírná slabost — pošetilost' ... Aby člověk tomu prý věřil, ‚jestiť k tomu trochu psychologie, trochu morálky a trochu estetiky a ještě trochu vlastní zkušenosti potřebí ...'

Jablonský po všem tom byl Antonii j e n přítelem. Miloval ji jen jako sestru své Angelíny — Marie ...

Mnoho bolesti, roztoužení vane z dopisů ‚pěvce milosti', z listů ‚Mariana', jež adressoval bratru Mariinu Jaroslavu Pospíšilovi. Zachovaly se v pozůstalosti po JUDru Jar. Pospíšilovi a dostalo se mně jich prostřednictvím sestry tohoto, slečny Marie Pospíšilové. Listů těchto jest celkem devět a jeden úryvek; nikde dosud nebyly uveřejněny. Podáváme je v pořadu chronologickém.

(Pokračování.)

Slovenská církev evangelická.

Napsal Stanislav Klíma.

(Dokončení.)

V seniorátě békešském jsou 3 slovenskomaďarské církve s 30.000 Slováky. Největší z nich jest Sarvaš s 18.000 a Slov. Komlóš s 9000 Slováky. V Sarvaši byl roku 1907 z úřadu sesazen farář Hrdlička a učitel Styk z toho důvodu, že zápis církevních schůzí vedli slovensky, že farářovy děti slovensky mluví a učitel Styk ve své knihovně má také české a slovenské knihy. Pro tyto své viny musili splatiti později pokutu 500 K a 300 K a byli přijati opět na milost.

V Pešti jest slovenská církev evangelická v VIII. okrese Rákócziho třídě číslo 27 (dříve Kerepešská cesta), kde má svůj rozsáhlý Lutherův dům, v jehož nádvoří jest chrám a v zadním křídle církevní škola. Tato církev založena byla Kollárem, vystoupením slovenských členů z tamější církve německomaďarskoslovenské. Má asi 4000 členů.

V pešťanském seniorátě jsou v okolí Pešti četné slovenské osady evangelické. Mají 15 sborů slovenskomaďarských s 13.500 Slováky. Evang. církev v Maglódě projevila tu nedávno své slovenské smýšlení tím, že na církevním konventě usnesla se jednohlasně, aby ve škole náboženství se učilo slovensky. Ale usnesení to seniorální konvent prostě zrušil.

V čanádském seniorátě jest čistě slovenská církev Naďlak s 7000 dušemi a 4 slovenskomaďarské sbory, úhrnem se 16.000 Slováky.

K tomuto distriktu báňskému náleží také chorvatskoslavonský seniorát, který však pracuje o svém osamostatnění a oddělení od Uher. Jsou tam 2 církve čistě slovenské se 9.600 Slováky. Město Stará Pazová ve Srěmu má 5000 Slováků. Jsou to sousedé Slováků v Báčce (Petrovec a j.). Celkem jsme tedy napočítali v báňském distriktu 215.000 Slováků.

3. *Distrikt potisský.*

Tento distrikt má 83.189 Slováků v 68 církvích čistě slove
ských a 43.341 Slováků ve 29 církvích slovenskomaďarských. Čí
me-li z nich jen $^2/_3$ za Slováky a připočteme-li i díl sborů německ
slovenských a trojjazyčných, napočteme tu Slováků 113.880.

Dle seniorátů jsou takto rozděleni:

V seniorátě oravském jest všech 6 církví čistě slovenský
se 7000 Slováky.

V seniorátě liptovském jest 15 církví čistě slovenský
jediná církev Sv. Ján, kde bydlí téměř sami »zemani«, jest slove
skomaďarská. Úhrnem 35.000 Slováků. Největší církví jest tu S
Mikuláš-Vrbica se 6000 duší. Sv. Mikuláš jest bývalým působišt
Jiřího Tranovského, pohřbeného v dnešním katolickém chrámě, sk
datele kancionálu »Cithara sanctorum«, ze kterého Slováci dodn
zpívají. Zde působil také Michal Miloslav Hodža a dnes půso
tu zdárně Jur Jánoška, redaktor »Církevních listů« a »Evang. k
zatele«. Jeho přičiněním založen byl tu také slovenský evang. sir
činec. Nákladem spolku »Tranoscius« vychází lidový čtrnáctidenn
»Evanjelický posol zpod Tatier«. V Mikuláši a ve Vavrišově js
také baptisti (asi 180 duší). Mají spojení s Brnem (s kazatel
Čapkem). V Liptově jsou také Smrečany smutně proslulé. Pa
Čobrda, tamní farář, projevil na školní zkoušce v Palúdzce 19. čer
1904 nesouhlas s návrhem ministra Berzeviczyho na vyučování m
ďarčině ve školách nemaďarských. Soud v Ružomberku odsoudil
za to na základě výpovědí dvou židů k vězení na 3 měsíce a k poku
200 K. Církevní vrchnost ho pak sesadila s úřadu farářského.

V seniorátě gemerském jest 20 církví čistě slovenský
(mezi nimi Kobeljarovo, rodiště Šafaříkovo) a 13 církví slovensk
maďarských. Zde jsou slovenští evangelíci přímými potomky č
ských Husitů a vystěhovalců českobratrských a přece se úprkem m
ďarisují, zvláště ve městech: Revúci, kde dříve bývalo jediné sl
venské evang. gymnasium a učitelský ústav a v Jelšavě.

V seniorátě malohontském, který také je ve stolici g
merské a zabírá celou dolinu rimavskou, jest 9 církví čistě slove
ských, Klenovec se 4300 a Tisovec se 2500 evang. a 4 církve sl
venskomaďarské. Také v Tisovci jest malý sbor baptistů asi 70 du
Zde maďarisace pokračuje. V schematismu z r. 1838, který sesta
Jan Kollár, tehdy kazatel v Pešti, zapsána jest na př. Rimavs
Sobota jako církev slovensko-maďarsko-německá a dnes jest již čis
maďarská. Oba tyto senioráty gemerské mají 42.000 Slováků.

V seniorátě šesti král. svob. měst jsou 2 církve čistě slovenské: Bardiov a Plavnica v Šaryši, a 3 slovenskomaďarské: Košice, Prešov a Sabinov.

Vedle těchto církví jest v Šaryši v seniorátě šáryšském 10 církví slovenských a 3 slovenskomaďarské. Celkem čítáme v Šaryši 13.000 evang. Slováků. Jsou to nejprobudilejší obce šáryšské, většinou v giraltovském okresu.

Ve Spiši v seniorátě podtatranském jsou evangelíci většinou Němci. Jen 3 sbory jsou tu čistě slovenské: Batizovce, Švábovce a Slov. Ves se 4500 Slováky.

V seniorátě heďaljanském (nazvaném dle pohoří Heďalja ve stolici abaujské) jest 1 církev slovenská (Rankovce), 1 církev slovensko-maďarská (Kamenica) se 2000 Slováky.

V seniorátě potisském (ve stolici Zemplínské a Sabolčské) jsou 2 církve slovenské (Kladzany a Sola u Vranova) a 4 církve slovensko-maďarské (Merník a Pozdišovce v Zemplíně, Nový Klenovec v Beregu a Nyiregyháza v Sabolči). V Nyiregyháze jest 15.000 evang. Slováků, při sčítání za Slováky přihlásilo se jich však pouze 1000. V celém tomto seniorátě napočteme asi 6000 Slováků (v Zemplíně 4600, v Sabolči 1000, v Beregu 400).

4. *Distrikt zadunajský.*

Tento distrikt má jen 3 slovensko-maďarské sbory ve stolici Vesprimské se 3000 Slováky. Největší z nich je Černě.

Bylo zde více evangelických Slováků, ale podlehli usilovné maďarisaci. Tak na př. v Orosláni.

V Jazdě farář zavedl písně maďarské a v hněvu, že lid nepřestal zpívati v rodném jazyku, požehnání omezil vždy jen na ty účastníky, kteří zpívali maďarsky: »Žehnám všem těm, kteří zpívali maďarsky, ale ti co zpívali slovensky, ať jdou k čertu«. (Scotus Viator: Národnostní otázka v Uhrách str. 85.)

III. Slovenští evangelíci reformovaní (Kalvíni).

Vedle veliké slovenské evangelické církve aug. vyznání (luterské) jest v Uhrách dle posledního sčítání ještě 11.306 Slováků, kteří jsou reformovaní čili, jak Slováci říkají, Kalvíni. Jest to jen malá část (0·5%) všech Slováků.

Šafařík čítal ve svém Slovanském národopise roku 1842 22 slovenských kalvínských církví. Z těchto církví však dvě klesly na pouhé filiálky a sice: Terhoviště (Zemplín) je filiálka Bánovců a Jenašovce

(Ung) je filiálka Lúček. Ostatních 20 rozděluje se dle stolic takto Ve stolici u n g s k é jest 7 církví: Vyšné Revišče, Lúčka, Bežovce Jenkovce, Pinkovce, Stretava a Pálin. V z e m p l í n s k é stolic jest 5 církví: Sečovce, Hardiště, Tušice, Bánovce a Lastomír. V stolici a b a u j s k é jest 8 církví: Ďurkov, Svinica, Garbovce-Bohda novce, Ždaná, Bystar, Čaňa, Sina a Valkovce. Z těchto abaujských církví Ďurkov a Sina jsou dnes úplně pomaďarštěny, Sina leží toti na národnostním rozhraní slovensko-maďarském, Ďurkov pak ne daleko maďarskoreformované obce Bídovců uvnitř oblasti slovenské Svinica, Garbovce-Bohdanovce, Ždaná, Bystar a Čaňa jsou poma ďarštěny jen na polovic. Jediné Valkovce jsou dosud čistě slovenské V Zemplínské stolici se silně maďarisuje Hardiště, v ungské stolic Pinkovce, obě na národnostním rozhraní.

Tak zůstává dnes jen 11 slovenských kalvínských církví věrn svému národu. Nejvíce slovenských Kalvínů jest ve stolici u n g s k é totiž 5262 čili 12% všech tamních Slováků a sice v okresu Kapu šanském, sobraneckém a ungvárském. V Z e m p l í n s k é stolici jes 3082 slov. Kalvínů, t. j. 3% všech Slováků tamních v okresu sečov ském, michaloveckém a šatoraljaňjhelském. Konečně v abaujsk stolici i s Košicemi jest 993 slov. Kalvínů čili 2·6% tamních Slo váků.

Hlavní příčinou maďarisace slovenských Kalvínů jsou jejic duchovní, ryzí Maďaři, vyšli většinou z bohoslovecké fakulty v Šároš pataku (založené Komenským), kteří již z vlastní pohodlnost zavádějí maďarské bohoslužby a všemožně omezují slovenské.

Již Sreznievský cestuje roku 1843 po východním Slovensku za účelem kontroly Šafaříkova Slovanského Národopisu, napsa v Žurnálu Ministerstva Nar. Prosv. v Petrohradě o reformovan církvi v Lúčce, že tamní lid, neznaje slova maďarského, musí v ko stele zpívati maďarské písně. Dnes ovšem lid již maďarsky částečn umí a slovenský zpěvník reformovaný, v posledním svém vydán z roku 1864 jest zcela rozebrán a znova vydán již asi sotva bude Byl vydán poprvé roku 1752 v Debrecíně, podruhé roku 1824, p třetí roku 1864. Slovenčina jeho ovšem není spisovná, ale zabarvená východoslovenským nářečím, psána pak pravopisem maďarským. Pa trno jest to již z nadpisu: »Gu obecznej szluzsbe Boszkej sporadan *Pisznye pobozsne* z piseny z novu vidanich Czirkvi Uherszkej, vedly helveticzkeho viznanya obnovenej vibrane a na slovenszki jazik pre lozsene, gu uzsitku tich kreszcsanoch, chteri na hornyim kraju

szlavnej uherszkej krajini vedlya naridzenia teho viznanya z szlovenszkim jazikom szluzsbu boszku vikonavaju.«

Bylo odpoledne jedné srpnové neděle roku 1905, kdy vstoupili jsme do kalvínského kostela v Hardišti, kde se právě konaly odpolední služby Boží. Kostelik vypadá tam chudě, podlahu má ze země upěchovanou, strop dřevěný, ačkoliv zdejší lid, živě se chovem koní, není tak chudý, jako Slováci v hornatých krajích ostatního Slovenska. Po maďarském kázání následovala maďarská modlitba. »Magyar haza«, »magyar nyelvi«, byla slova, která nám obzvláště v paměti utkvěla. Kazatel modlil se za maďarskou vlast a za všecky lidi maďarského jazyka... Skončil pak Otčenášem: »Mi atyánk, ki vagy a menynyekben atd.«

Smutni vycházeli jsme odtud. Zde maďarisace zapustila již kořeny až k nejhlubšímu nitru lidskému — k srdci, a tu ovšem je už ztraceno vše!

Česká církev reformovaná nemá žádných styků s těmito svými opuštěnými bratry slovenskými.

Zajímavo jest však, že české sbory po tolerančním patentu zřízené z těchto končin své první kazatele dostaly a sice roku 1782 přišel do Čech František K o v á č, který před tím již 15 let maďarsko-slovenským kazatelem byl a stal se kazatelem v Krouné a Joel J e s s e n i u s stal se kazatelem ve Chvaleticích.

Hranice vědecké kritiky.

Napsal Dr. Em. Rádl.

Dr. Chalupný uveřejnil v únoru ve feuilletonu Národních Listů článek o České Mysli, o Filosofické jednotě a o prof. F. Krejčím, ve kterém ukazoval na prof. Krejčího jako na neschopného muže. Ostrá tendence článku měla jakés odůvodnění v tom, že byl reakcí proti jinému článku, uveřejněnému v témž časopise, kterým se Filosofická jednota doporučovala účasti čtenářstva. Koncem května uveřejnil však týž autor v nedělní literární příloze téhož časopisu nový článek, který jest formálně kritikou čtvrtého dílu Krejčího »Psychologie«. Poněvadž jsem účasten vědeckého života českého a sám jsem doporučoval kritisování, zvláště kritisování od laiků, uznal jsem za vhodné v tomto případě veřejně odmítnouti tendenci tohoto útoku. Učinil jsem to feuilletonem v Čase dne 2. června 1911. Psal jsem také o pohnutkách, které útok na Krejčího vzbudily. Uznávám, že to bylo ode mne přenáhlené. Domníval jsem se však, že obsah a forma útoku proti Krejčímu byly každému odborníku tak jasny, že nebylo třeba o nich psát. Byly-li jasny, nevím; ale psáti jest o nich třeba, sic se na konec bude domnívati každý, že Chalupný má svým článkem pravdu. Vyložím, co jest kritikou a co není a jakého rázu jest článek Chalupného.

Společenský styk nutí nás k veřejným projevům o činech druhých osob. Tyto projevy jsou v nejširším smyslu buďto vysvědčením (osvědčením), kritikou nebo obviněním. Vysvědčení oceňuje schopnosti druhého; v něm stojí, co osoba, jíž se vysvědčení dává, umí, co neumí a jak. Dokazuje-li se o panu X., že nerozumí chemii, třebas byl professorem na universitě, o panu Y, že neovládá materiálu matematického, o panu M., že zná dokonale anglickou literaturu, o odborníku Z., že jest v cizině velmi chválen, dává se mužům, o kterých se takto píše, veřejné vysvědčení. Jest v podstatě vysvědčení, že se týká osoby, a posuzovaná věc jest jí jen prostředkem; dále, že vysvědčení předpokládá jistou předem danou míru, podle které se osoba oceňuje: dávaje vysvědčení žáku, že umí přírodopis dobře, vím předem, co znamená známka dobrá, a srovnávám jeho vědění s předpisy o povinných vědomostech žáků každé třídy. Protože se vysvědčení týká osoby, jest nezbytnou podmínkou, aby osoba tato dala předem k němu své svolení; proto mohou zkušební komise dáti vysvědčení jen těm, kteří se zkoušce komise podrobí. Dávati vysvědčení osobě, která k tomu nesvolila, jest dle okolností směšností nebo omezováním osobní svobody. Jen za zvláštních příležitostí jsou veřejná osvědčení zvykem;

k v nekrologích, při jubilejích a podobných slavnostních příležitostech. imořádné, okolnosti dovolují zajisté i uveřejnění vysvědčení nepřízni-ch, ale jest nezbytno, aby předně takové okolnosti byly a za druhé, aby svědčení pocházela od kompetentních osob. Týkajíce se osoby, vysvěd-ní nejsou vědeckým projevem.

Jiného rázu jest o b v i n ě n í. To dotýká se vědomě cti obviněného a celem jeho jest vždycky provokovati rozsudek nestranného soudu. Za ob-nění musí ručiti určitá osoba a musí býti tak doloženo, aby soud měl ávo zakročiti. Kde jest možnost takového soudu, tam ani vinník ani ob-něný nemohou sami o sporné věci rozhodovati.

Zmínil jsem se o vysvědčení a o obvinění pouze proto, abych ukázal, kritikou není. Kritik se pečlivě musí vystříhati zdání, že jeho projev má obní pozadí, t. j. že jest vysvědčením nebo obviněním, že posledním cílem st mu o s o b a, o které píše. Neboť účelem kritiky jest pouze odraz my-ení jednotlivcova o čin kterýs cizí, jest zaujetím stanoviska, kde u příle-tosti cizího projevu sám projevuji svůj názor.

Dokumentovaným rozborem kritisovaného díla kritik ukazuje, jaké to dílo hájí názory a měří je názory svými. Proto musí zřetelně dáti na vo, s jakého stanoviska kritisuje, zdali učebnici jako učebnici, zdali jen avopis spisu, zdali pokládá jen idealism za jedině možnou filosofii atd. ení světových měr ani vah pro literární projevy a proto musí kritik sám kázati, jako měrou měří, aby čtenář věděl, jak jeho kritiku pro svoji otřebu oceniti. Loyálnost žádá za druhé, aby kritik se vynasnažil poroz-ěti kritisovanému; možná, že toho nedokáže — dokonale nerozumíme den druhému nikdy — ale poctivé úsilí o porozumění jest tak nutnou odmínkou pro kritiku, že kde toho nenajdeš, máš plné právo a limine ritiku odmítnouti. Jest hrubým přestupkem proti vědecké slušnosti, chy-ti autora za slova, podkládati mu názory, kterých patrně nemá, vědomě mlčovati podstatné věci atd. Kde se cos takového objeví, máme právo, vší energií takové jednání jako nevědecké odmítnouti.

Nelze kritisovati bez vnitřního vztahu ke kritisovanému předmětu. istě nejsou jen úředně zkoušení odborníci povoláni vyslovovati se kriticky článcích a knihách; k a ž d ý má právo kritisovati v š e c h n o, každý, d o j e s t v n i t ř n í p o t ř e b o u k e k r i t i c e v e d e n. Jsou laikové, teří mají živý zájem o vědecké záhady, ale nemají žádoucího vzdělání; řes to si staví své theorie — možné, nemožné — na kterých houževnatě í a velmi prudce odsuzují muže jiných názorů. Mají k tomu plné právo, ť mají pravdu či nic, neboť útočí z p ř e s v ě d č e n í. Ať volí třebas rubá slova, ať nepochopí svého domnělého odpůrce, ať mu velice ubližují, ť dělají těžké chyby ve svých vývodech; jejich víra je omlouvá.

Ve vědě jest dovolena také kritika bez přesvědčení; jsou to jakés řední referáty, které se o spisech podávají; za ty neručí osobnost pisa-lova, nýbrž jeho úřední povolání; tak když jeden professor zkritisuje čebnici, napsanou druhým. Při takovýchto kritikách se však předpokládá vojí věc; předně, že kritisovaný spis není projevem osobního názoru, ýbrž jakous úřední zprávou o stavu vědy, o které se ve spise jedná, za

druhé, že kritik jest uznaným odborníkem, kterému jeho veřejné postav dovoluje soud pronésti.

Záleží také na místě, kde se kritika pronáší: jinak lze psáti v odb ném listě, kde lze předpokládati, že čtenáři jsou aspoň zhruba samost ného úsudku o posuzovaném předmětu schopni, jinak v denním listě; j jistě velmi dobře, když i denníky si všímají vědy a kritisují, i ostře kr sují, ale osobní výpad proti odborníkovi, učiněný v denním listě, j hrubším pokleskem, než stal-li se v listě odborném; neboť čtenáři denn listů nevědí, co jest kritika a co není.

Rozeberu podle těchto zásad článek dra Chalupného, nadepsa »Z české psychologie« (Národní Listy 28. V. 1911), který má býti kritik čtvrtého dílu »Psychologie«, sepsané prof. F. Krejčím. Pan dr. Chalu není uznaným odborníkem ve vědecké psychologii; o otázkách toho dru o jakých v kritice jedná, t. j. na příklad o Poggendorffově klamu, o r dílu mezi pojmem a představou, o associační psychologii, vyslovuje pokud vím, v oné kritice poprvé; i mám právo držeti se pouze této k tiky a z ní odvozovati své závěry.

Dr. Chalupný má mnoho výtek proti Krejčímu; nejvíce však út naň pro falešný výklad Poggendorffova klamu. Tak bylo také jeho člá rozuměno; nečetl jsem aspoň, že by se bylo debattovalo také o jiných j výtkách. Výklad Chalupného o chybách Krejčího v učení o Poggendorff klamu není však protestem člověka uraženého ve svém vědeckém přesv čení chybou Krejčího, nýbrž slouží Chalupnému za důkaz, že Krejčí umí vysvětliti náležitě tento klam. K cíli tomu jest článek Chalupn sestaven tak, aby se čtenáři vsuggerovalo domnění, že výklad tohoto kla jest velmi snadný, a že Krejčí ani takovouto snadnost nedokáže. »Snad tato partie bylo pro autora tím snadnější, že ji skoro celou mohl přejmo z Wundtových Grundrisse d. p. Physiologie a tedy nemusil se zde namáh vlastním výkladem« — píše Chalupný. Jest to »nejjednodušší partie sp (Krejčího), která jest známa i ze školních účebnic, každého zajímá každému jest pochopitelna«. »Klam ten jest u Wundta a dle něho u Kr čího znázorněn celou řadou obrazců, pro zábavnost bývá často zob zován i v časopisech pro mládež a pod.; a má význam i v praktickém votě.« — »A vše to, opakuji, takové hrozné zvrácenosti se přihodily rozboru jevu, srozumitelného každému laikovi! Jak potom dopadá v kn výklad úkazů složitých, každý se domyslí.«

Jak viděti z těchto dokladů, dokazuje Chalupný, že Krejčí jest schopným spisovatelem, podává o něm špatné vysvědčení. M bych právo útok Chalupného odmítnouti, i kdyby bylo všechno tak prav jak Chalupný píše. Ale Chalupný neměl vůbec práva, tropiti takový hl pro chybu Krejčího. Aby mohl býti touto chybou právem uražen, bylo třeba, aby klamu Poggendorffovu sám rozuměl (nepravím, správ rozuměl, nýbrž jen rozuměl po svém), a aby se výklad Krejčího pruc srazil s pochopením jeho.

Podstata klamu Poggendorffova záleží v tom, že dvě rovnoběžky, tuze od sebe vzdálené, jsou šikmo protaty přímkou, jejíž část, ležící m rovnoběžkami, jest vynechána, i zdá se, že obě části přímky (a, b) js k sobě posunuty; levá se zdá býti níže, pravá výše, než jest. Tento kl

jest každému jasný, kdo, byv naň upozorněn, podívá se na obrázek; ale velmi obtížno jest jej vyložiti, t. j. pověděti, jak to přijde, že přímku a b, ač jest jistě přímkou, nevidíme jako přímku.

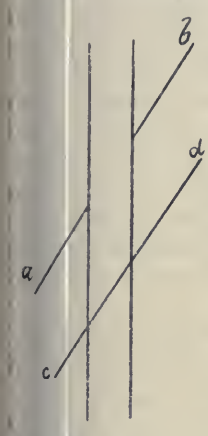

V rukojeti W. Nagelově na příklad stojí, že jest 27 rozmanitých výkladů onoho druhu zrakových klamů, a jest jich ještě víc. Z toho už je viděti, že vyjádřiti správně, co vlastně na Poggendorfově obrazci doopravdy vidíme (to znamená, klam ten vysvětliti), není lehká věc. Nebyla to ani pro Chalupného lehká věc; opakuje sice mnohokrát, jak primitivní jest to úkaz a každému pochopitelný, ale popis, který podává, jest jen parafrasí popisu Wundtova. Následující slovný souhlas jistě není náhodou: (Wundt:) »Man hält nicht *b*, sondern *c* für die Fortsetzung von *a*, obgleich *b* die wirkliche Fortsetzung und *c* paralell nach oben verschoben ist.« Chalupný: »...zdá se..., jakoby přímka *a* pokračovala v *c*, ačkoli ve skutečnosti pokračuje v *b*,.. oko hledá.. pokračování.. o něco výše nežli skutečně jest«; Wundt: »in ähnlicher Weise scheinen in B...«; Chalupný: »stejným klamem zdá se v obrazci A...«. Popsav Poggendorffův klam, Chalupný chce čtenáře utvrditi v přesvědčení, jaký jest to prajednoduchý zjev, a jaký jest Krejčí neohraba, že ho nepochopil; i spouští se Wundta a podává výklad ze svého:

»Klam ten.. má význam i v praktickém životě, jak se může přesvědčiti každý, zamíří-li si cestou šikmo přes ulici s širokými chodníky: namíříš si šikmo k určitému bodu na druhé straně ulice, ale nedáš-li dobrý pozor, příčné čáry krajů chodníkových tě svedou, že bezděky jdeš směrem kolmějším, nežli jsi chtěl, a místo zamýšlené přímky jdeš klikatě, ježto od původního směru musíš se později odchýlit, abys cíle došel.«

Krejčí vskutku chybil ve výkladu toho klamu, popisuje jej sice (se svého stanoviska) správně, ale píše, bůh ví jakým nedopatřením, úhel »menší« a »ostřejší« místo správného »větší« a »tupější«. Pozorujme úhel, který na obrázku svírá pravá rovnoběžka s přímkou *b* a srovnejme ji s tímto popisem Krejčího: »Sledujíce rameno jedno až k vrcholu, zahýbáme k druhému dřív, než vlastně k vrcholu dospějeme, a proto se zdá rameno sledované více přichylovati k druhému a svírati úhel menší.« Jedině poslední slovo jest v tomto výkladu nesprávné. Této chyby, kterou Krejčí třikrát opakuje, Chalupný užil k útoku. Že jej nevedl zájem o Poggendorffův klam, jde z toho, že tam, kde opustil text Wundtův, přenešťastně se zmýlil. Uvedl jsem nahoře jeho výklad o praktickém významu klamu: jest v něm táž chyba, jakou Ch. vytýká Krejčímu; jenže v Krejčím lze chybu opraviti slovní transformací, kdežto u Chalupného jest chyba v samé myšlence. Vyložím věc populárně.

Klam Poggendorffův patří mezi t. zv. geometricko-optické klamy, t. j. nazíráme-li na jistý geometrický obrazec, vidíme něco ji-

ného než naměříme. Proto musíme míti před sebou c e l ý Poggendorffův obraz, rovnoběžky i šikmou přímku; dívati se na dvě rovnoběžky a šikmou přímku přes ně si jen mysliti, jest málo; také ta šikmá přímka musí skutečně být nakreslena. Ch. tuto věc, zajisté elementární, přehlédl: chci-li jít přes ulici, myslím si pouze směr a o tom nelze jen tak tvrditi, že by s skutečnými okraji chodníku způsobil zjev Poggendorffův. Tuším, že jest to věc prostá dost, aby ji každý nahlédl. Ale v případě Chalupného jest chyba ještě elementárnější; dejme tomu, že první námitka neplatí a že skutečnou přímku lze nahraditi myšleným směrem; Pogg. klam vznikne jen tehdy, když šikmá přímka jest mezi rovnoběžkami přerušena; na našem obr. jest pod přerušenou přímkou *a b* nakreslena druhá (*c d*) sou vislá, a jak viděti, u té klam nevzniká. Díváme-li se však přes ulici na druhou stranu, pak přece jest tento směr nepřetržitý a není příležitost pro klam Poggendorffův.

Co jsem uvedl, jest tuším každému snadno srozumitelné; odborník si však všimne na příkladu Chalupného jiných věcí; napadne mu, i kdyby si nevšimne zmíněných chyb, že příklad jest neexaktní, protože o směru chůze na ulici rozhoduje mnoho činitelů v e d l e domnělého Poggendorffova klamu (na př. předměty, které se na ulici pohybují a p.) a tyto vlivy by bylo vyloučiti, aby účinek klamu nastal. Odborník jest dále povinen si všimnouti, že experiment Chalupného (i kdyby byl správný) nepatří vůbec ve smyslu jeho theorie (t. j. theorie Wundtovy) mezi klamy geometricko-optické, nýbrž do orientačních klamů, o jakých psali na př. Delage, Loeb a p., klamů, které se vykládají jinak než klamy geometrické. Z tohoto posledního důvodu mám zvláště za zcela nepravděpodobné, aby byl Chalupný někde o tom příkladě v souvislosti s opticko-geometrickými klamy četl, anebo o něm od nějakého odborníka slyšel, neboť chyba Chalupného není ve špatném pochopení nebo falešném vyjádření, nýbrž v zmatení dvou pojmů, jaké se jen laikovi může přihoditi.

Konečně mám dokázati, že se Chalupný zmýlil jako Krejčí; tento napsal ostrý úhel místo tupý, onen naopak tupý úhel místo ostrý. Znázorním to na našem obrázku. Mysleme si, že neplatí námitky dosud uvedené, a že náš obr. znázorňuje ulici, rovnoběžky jsou kraje chodníků, my stojíme v *a* a chceme do *b;* napadlo čerstvě sněhu, ale leží jen na chodnících, ulice sama jest čista. Půjdeme z *a* do *b* (nedbejme, zda přímo nebo s odchylkami); došedše tam, velkým obloukem, abychom nepokazili svých stop vyšlapaných do sněhu, se vrátíme do *a* a díváme se na pěšinku, kterou jsme vyšlapali. Teď jsou tu podmínky Pogg. klamu snad trochu zmatené tím, že pěšina není docela rovná. Bude se nám zdát, že pěšinka svírá s krajem chodníků tupější úhel; ale tupější než jest — k t e r ý ú h e l? Než jest ten, který jsme vskutku opsali jdouce prvé z *a* do *b*. Obráceně: šli jsme směrem š i k m ě j š í m, než jak teď tento směr vidíme, a nikoli tupějším, jak píše Ch.[1]

[1] Toto jest velmi populární opis fakta, které by se dalo vědecky vyjádřiti stručněji. Chalupný chybil asi tak, jako kdyby někdo, stříleje ryb v rybníce, mířil n a d n ě, protože se zdají pro lom světelných paprsků výš než jsou; protože jsou v ý š, musí se mířiti n í ž e.

Debatovalo se mnoho o chybě v Krejčího výkladu Poggendorffova klamu; překvapuje mne velice, že žádný z odborníků, kteří o věci psali, na tuto chybu Chalupného neupozornil; nedá se mysliti, že by si jí odborník na první ráz nevšiml. Čtenář vidí z tohoto dokladu dvojí: jak ošemetno jest tvrditi, že popis geometricko-optických klamů jest snadný a jak v neprávu byl Chalupný, útoče na Krejčího pro chybu, která se mu stala.

Povinností kritikovou, když by našel v kritisovaném díle chyby, jest, buď je prostě vytknouti, anebo doložiti jimi, jak posuzovaný autor nesprávně tu onu věc chápe. Chalupný však chybou Krejčího podporuje toto tvrzení: »Snadná tato partie [o smyslových klamech] byla pro autora tím snadnější, že ji skoro celou mohl přijmouti z Wundtových Grundzüge d. p. Psychologie a tedy nemusil se zde namáhati vlastním výkladem.« Jinde píše: »Jak dospěl Krejčí k této učeně se tvářící a principu setrvačnosti se dovolávající absurdnosti? Je to jeho vlastní nápad či opsáno odjinud?«

Ačkoli těmito slovy není výslovně řečeno, že K. opsal stať z Wundta, jistě jim tak každý porozumí. Tím, že Ch. v čtenáři vzbudil zdání, že výklad o Pogg. klamu jest opsán z Wundta, ukazoval, jak jest Krejčí neohrabaný, že ani opsati věc pořádně nedovede. Vizme, jak se věci skutečně mají. Klamy opticko-geometrické vznikají dle Krejčího »tendencí čidlového mechanismu setrvati v činnosti, k níž dán vnímáním popud a kterou jsme sváděni podržeti při posuzování toho, co vidíme, jisté měřítko, ač skutečnost žádá, abychom je změnili.« (Str. 147.) Tohoto výkladu, který připomíná, tuším, Lotzeho, užívá mezi jiným k výkladu klamu Müller-Lyerova, Zöllnerova atd. Je-li Krejčího theorie správná, je-li její užití náležitě provedeno, jest otázka, kterou tu řešiti nebudu (mám o těchto klamech zcela jiné názory než Krejčí), ale faktum, o které nám jde, jest, že se výklad Krejčího podstatně liší od Wundtova. Podstata všeho filosofování Wundtova záleží v zamítání zásadních a jednoduchých výkladů a v redukci záhad na všelijaké vedlejší okolnosti. Wundt jmenuje Poggendorffův klam výslovně »interessantní kombinací různých motivů klam budících« (str. 570). Není tedy prostě pravda, co Chalupný svým dokazováním napovídá. Pravda jest pouze, že Krejčí v našem případě převzal obrázky z Wundta; v tom není chyba; ale pravda jest, že tím se asi zapletl do chyby, která se mu stala. Obrázek znázorňuje myšlenku jako popis, a pro novou myšlenku mám míti i nový obrázek.

I shrnuji: Dr. Chalupný, nerozuměje sám klamu Pogg., nalezl v knize Krejčího chybu a užil jí k tomu, aby o něm tvrdil, že nerozumí nejprostším věcem. Neprávem tvrdí Chalupný, že tento klam jest prostým zjevem, každému srozumitelným; neprávem se dovolává dokladu, který jest nemožný; neprávem tvrdí, že Krejčí výklad Pogg. klamu opsal z Wundta.

Chalupný učinil chybu Krejčího ve výkladu Pogg. klamu hlavním předmětem svého rozboru. Podařilo se mu stylisovati útok tak, že pozornost čtenářů byla zaujata jen Poggendorffovým klamem a o jiných výtkách Chalupného se mlčelo. Rozbor jejich však teprv náležitě osvětlí jeho kritickou methodu.

Chalupný píše: »Krejčí neovládá však ani methody. Hlásá neoblomný determinism příčin, ale dovede s pikantní snadností akceptovat jakési

‚okolnosti', které se sbíhají nezapříčiněně, nahodile (str. 263, též str. 4)«. Tato výtka (všimněme si, jak jest vyslovena plným dechem, bez nejmenšího zdání pochybnosti o tom, co jest pravda a co není) znamená zajisté, že Krejčí, ač jest deterministou, věří v náhodu. Marně se namáhám jinak rozuměti výtce Chalupného. Posuďte nejprve, co Krejčí píše na místech, která se Chalupnému tak málo líbí.

Str. 263: »Bez příčiny neděje se nic a bezpříčinnost při úkazech, jež nazýváme nahodilými, jest subjektivní, t. j. nám se zdají nezapříčiněnými, s čímž jest spojeno domnění, že by se nemusely státi ... [následuje 6 řádek a pak se pokračuje]. Příčiny sice působí stejně, ale okolnosti, za nichž působí, sbíhají se nezapříčiněně, nahodile ...« V dalším se podrobně a na konkrétním případu vykládá na př., jak cihla, spadnuvši náhodou na hlavu kolemjdoucího jej zabije: pohyb cihly jest způsoben řetězem nutných příčin, pohyb kolemjdoucího také, ale jest náhodným sběhem okolností, že se člověk ten dostal právě pod padající cihlu.

Jest mi opět zhola nepochopitelno, že tato výtka Chalupného nikoho nezarazila. O takových otázkách, zdali determinista, který užívá slova »náhoda«, jest neschopným filosofem, přece nelze debatovati. Neučeného čtenáře přesvědčí tento citát z J. St. Milla, zajisté osvědčeného filosofa deterministy: »Jest tedy nesprávné říkati, že nějaký zjev vzniká náhodou; ale možno jest říci, že dva nebo několik zjevů jest náhodně spojeno ..., čímž se rozumí, že nejsou spolu v příčinném vztahu ...«[1] To jest skoro do slova totéž, co praví na uvedených místech Krejčí. Není tu místo debatovati, obstojí-li determinism či nic; je-li jeho výměr náhody správný či nic; jednám jen o tom, že Krejčí má se svého deterministického stanoviska právo věřiti v náhody a že tak činí v témž smyslu jako Mill. Darwin přece byl také determinista a přece jest základem jeho theorie kupení »náhod«.

Druhá věta Krejčího o náhodě, na kterou Chalupný upozorňuje, zní:

Str. 4.: »Avšak u lidí ... provádějí se společné práce, jichž cíl není předurčen, nýbrž vyplývá z nahodilých okolností, takže součinnost — jakés rozdělení práce — těmto okolnostem, ne vždy stejným, musí se přizpůsobiti ...« Kdo jen jednou slyšel cosi o methodě, kterou Darwin (také determinista) vykládá z kupení náhod dnešní stav věcí, shledá slova Krejčího zcela přirozenými. Čtenář mi zajisté rozumí: já netvrdím, že má Krejčí svým učením pravdu, já si věci tyto představuji jinak, ale nelze přece napsati o něm, že věře, ač jest determinista, v náhodu, jest nedbalec.

Pouze laik se může domnívati, že determinista nesmí vůbec užíti slova »náhoda«; pak by nesměl ani idealista užíti slova »hmota«, materialista slova »duše«, skeptik slova »zákon« atd. Užiti těch slov smějí, ale jen ve svém smyslu, jak si je definují. Připomínám událost, která se stala loni. Inženýr jakýs strhal spis jakéhos příslušníka jedné vysoké školy; měl prý celkem pravdu, ale označil jakýs výrok kritisovaného spisu nesmyslem nebo tak nějak. Čtenář si vzpomene, že tehdy mnoho odborníků demonstrativně potvrdilo, že onen výrok nesmyslem není. Nedovedu po-

[1] Uvádím podle německého překladu Milley Logik od Schiela. Str. 281. (Kap. Definice a charakteristika náhody.)

diti, šlo-li o nesmysl či nic; ale odborníci říkali, že kritisovaný výrok ela oprávněný nebyl a že jen slovo »nesmysl« bylo upřílišené. V na- případě jest výrok Krejčího zcela správný v duchu determinismu... akuji, nechápu, jak jest možno míti článek Chalupného za vědecký.

Nade vše výmluvná jest jiná výtka Chalupného: »Krejčího psycho- ie jest i psána zcela nedbale. Jinak než nedbalostí nelze vyložiti, když př. stotožňuje pojmy a představu (str. 102).« Vmysleme se do duše náře laika, jak asi toto odsouzení naň působilo! Když Krejčí nerozezná pojem od představy, pak jest jistě docela na hlavu padlý člověk, vždyť ždý nestudovaný člověk ví, že tato dvě slova znamenají něco jiného; timáni se učí o pojmech, oktaváni o představách, a tuto universitní pro- sor jich nerozezná! K náležitému osvětlení methody Chalupného bylo třeba uvésti z Krejčího několik stránek, na kterých Krejčí vykládá om, jak pojem ze představ vzniká; i laik, který o této otázce nikdy lyšel, porozumí, co Krejčí chce svým výkladem říci. Nemohu však než sti místo Chalupným inkriminované. Zní:

»Pojmy jsou, ať je vezmeme jakožto představy obecné anebo jakožto ší ještě útvar myšlení ve smyslu našem...« Vedle této věty vysky- e se slovo pojem a představa na uvedené stránce ještě v těchto vazbách: šlení předpokládá... »utvoření představ obecných a pojmů...« »U lo- ů jest definice: soud jest spojení nebo rozpojení dvou pojmů (nebo dstav) nebo: klad vztahu dvou pojmů (v kterémžto případě je defi- e formálně správnější).«

Za literárních poměrů, jaké v Čechách jsou, nedovolím si říci, čeho tu Chalupný dopustil; omluva, že neví, co znamenají terminus tech- is »všeobecné představy«, neplatí, protože v Krejčím se o této věci per gum et latum píše. Citované vývody Krejčího jsou zcela správné, neboť ociační psychologové tvrdí, že pojem vzniká zevšeobecňováním jed- livých představ; »všeobecná představa« (anebo »představa« v širším slu) znamená jim totéž co pojem. Vizme zase Milla, který začíná ka- lu o abstrakci a o tvoření představ takto (s. 434): »Metafysické umání o povaze a složení toho, co jmenují abstraktními ideami, neboli mi slovy o povaze pojmů... nepatří do logiky... Nás se týká jen ec uznané faktum, že takové všeobecné představy neboli pojmy exi- ují...«

Opakuji, není možná ani laikovi přehlédnouti, co znamenají ona slova jčího. Krejčí výslovně vykládá, že on má pojem za něco vyššího než obecné představy — jak mohl Chalupný dospěti k svému výroku, že jčí mate představu a pojem? Tu není třeba dlouhého vykládání. Pryč kovou kritikou!

Proti domněle nesprávnému obsahu knihy Krejčího Chalupný nepo- il názorů lepších. Či snad ví někdo, jakou filosofii hájí Chalupný? V někdo, jak Chalupný si představuje českou psychologii, který krétní vědecký zájem jej ke kritice Krejčího spisu přivedl? Nikdo ieví, nikdo to nepoví, zcela jistě nevyčtete nic takového z článku Cha- ného, který tu rozbírám. Věří snad Chalupný v associační psychologii? snad v idealism? Nebo ve Wundta? Nebo jest mu Poggendorffův klam ladem psychologie? Má své názory o poměru představy a pojmu, de-

terminismu a náhody? Kde jest legitimace, pro kterou si dovolil Chal vstoupiti tak zvláštním způsobem do společnosti českých badatelů?

Účel článku Chalupného jest v takových slovech: »Krejčí post první podmínky psychologické tvorby, bohatého duševního života v ního; nemá hlubšího daru pozorovacího, ani širokého rozhledu po vě s psychologií spojených; nedovede ani napsat řádnou kompilaci, nedo cizí odborná díla číst ani chápat, stavěje výklady jejich nohama vzh Tento závěr, který jest ve vší formě v y s v ě d č e n í m, podaným o d literárně činné, nebyl by přípustný, ani kdyby bylo všechno pravda Chalupný píše — jako že to pravda není.

Vzpomenu zase jedné události z české vědy. Raýman psal je v Živě (tedy v časopise určeném odborníkům, nikoli v denním li o kterémsi spisu jednoho protivníka svého a neudal obsah jeho spr V »Přehledu« (tuším, že byl Chalupný tehdy jeho redaktorem) vyz Akademii, aby za to Raýmana sesadila z čestného úřadu, který v ní stával... Mnoho zadržených poznámek jest v těchto tečkách!

Probral jsem všechny věcné výtky, které Chalupný činí ob knihy Krejčího; abych výklad zbytečně neprodlužoval, pomlčím o kritice slohu Krejčího, který sám nemám za chvályhodný. Nejednal vůbec o obsahu knihy Krejčího; zkoumal jsem pouze, jak Chalupný stihuje tento obsah a domnívám se, že jest správný můj závěr, že vše výtky Chalupného pocházejí z toho, že materiálně sice cituje Krej správně, ale nepodává náležitě obsahu kritisovaných míst. Nemohl uváděti z Krejčího dlouhé věty, abych dokázal, že objektivní čtenář, tř byl laikem, nesmí býti sveden, aby textu rozuměl tak, jak jej podává lupný; ale jsem jist, že každý, kdo klidně posoudí, co jsem uvedl, d za pravdu, že co Chalupný o Krejčím napsal, nelze míti za kritiku. Na jsem v několika článcích, že potřebujeme vědecké kritiky. Nemáme do bohužel, svého prostředí vědeckého a žijeme většinou z vysvědčení, k o nás podává cizina. Řádného zájmu veřejného o své snažení nabud zpracováváním svých zásad a veřejnou kritikou. Kritisovati však znam projevovati už tím jakýs respekt ke kritisované věci — bez něho není v lze vzíti kritické péro do ruky. Když na příklad posuzuješ Purkyni, uzn tohoto učence za vhodný předmět, abys na jeho názorech jako na vhod pozadí rozvinul názory své — ať jeho názory uznáváš nebo zamítáš. T způsobem připoutáváš myšlenkově své snažení k snažení jeho, organ je s ním spojuješ, stáváš se uvědomělou částí toho celku, ku kter i on patří.[1]

Vypichování »chyb«, které Chalupný ve svém článku prováděl, dálo se v tomto případě poprvé, ba jest u nás takovým zvykem, že n komu napadne, že by mohlo a mělo být jinak. Jsme všichni lidé chybu třebas jest žádoucno, aby chyb nebylo, nikdo z nás se jich neuvaruj

---

[1] Slyším, co se mi namítne: vždyť ani tvůj článek o Chalupném dřívější ani tento nedýchá respektem k tomuto spisovateli. Ale ani feuilleton v Čase ani tento článek není kritikou; článek v Čase byl mítnutím, ve kterém jsem neuvedl důvodů, spoléhaje na to, že každý ř odborník vyčetl v článku Chalupného, co vyčísti jest povinen. Poněvad tak nestalo, uveřejňuji toto odůvodnění svého odmítnutí.

trvám, že není odborníka, zvláště ne takového, který samostatně myslí, který by byl ne jednu, ale mnoho chyb provedl. Jest to ošklivé, že nelze přes opětovné zkušenosti se nám vybaviti z chytání nepříjemných lidí za tyto chyby. Znáte zajisté, co o tom napsal velký německý filosof: »Erfinderisch in kleinen Schlauheiten, warten sie auf solche, deren Wissen auf lahmen Füssen geht, — gleich Spinnen warten sie... Ich sah sie immer mit Vorsicht Gift bereiten, und immer zogen sie gläserne Handschuhe dabei an ihre Finger...« Což se jinde nechybuje? Upozornil jsem již v Čase na takové chyby cizích autorů. Podávám namátkou jiné. V Edingerově známém díle o nervstu (v 7. vydání! str. 209) stojí, že parietální ústroje jsou u »Hatteria, Anguis, Sphenodon, Varanus«. Lepší oktaván by mohl užasnouti, že »pan Edinger neví«, že Hatteria a Sphenodon jsou dvě jména pro totéž zvíře — a zůstane proto přece oktaváném a Edinger slavným anatomem. H. Held vydal nedávno velké dílo o nervstvu a uvádí na str. 11. přehled zvířat, která zkoumal; tam stojí: aves: gallinacei: gallus domesticus, ansa domestica; Rodentia: mus musculus. Z textu jest viděti, že ansa má býti kachna, mus morče. Primán spráskne ruce s podivem, že »pan Held je takový ignorant, že ani neví«, že kachna se píše latinsky anas a že nepatří mezi slepice, nýbrž mezi ptáky vrubozubé a že mus znamená myš. Pochybuji však, že některý kritik uzná za sebe důstojno na to chybu ukázati. Z toho, co kritik vytýká, lze přece také souditi o něm, co ho zajímá, co v knize hledal, jak vysoké jest jeho měřítko. Což je to tak těžko nahlédnouti?

A přece se u nás kritiky duchem podobné článku Chalupného objevují pořád a pořád; jen osoby, které jsou jimi bity, se mění. Nejsmutnější jest, že každý se brání, jen když jest sám bit, a tu, ku podivu, hned má pravý výklad takových chyb a pravé důvody, pro které se chyb těch využívá proti němu. Jde-li však o jiného, který náhodou nekouří s ním dýmku míru, nastrojí hned přísnou tvář a potají se směje: jen do něho!

Mohl bych uvésti za doklad způsob, jakým se píše o mně; vzpomenu však jiného. Což byly ty boje, které asi před třinácti lety vzrušovaly české odborníky, podstatně jiné než dnešní?

My studenti byli tehdy udivováni nevědomostí jistých lidí. Jeden z nich, nezáleží na jménech, považte, nevěděl ani, »co ví každý rolník«, že rez bilná a paličkovice nachová jsou dvě různé věci, jiný myslil, že jen bratlovci mají krev! A takoví lidé — tak se tehdy říkalo — chtějí u nás míti hlas ve vědě! Pamatujete se na ty doby? Pamatujete se zajisté, že také tehdy, jako dnes, stála na jedné straně práva filosofie, na druhé t. zv. právná fakta. Jak málo jsme pokročili od té doby! Obhájce filosofie tehdy těžce nesl, že odpůrci nechtějí jednati o jeho názorech a vypichují jen jednotlivosti z jeho spisů; apostrofoval tehdy pány, o kterých měl a to, že za útokem proti němu stojí, mezi jiným takto:

Potřebujete »někoho, kdo by jako pan professor v úloze červeně podtrhával vynechané čárky, aby i g n o r a n c e c o m o ž n o v y n i k a l a; někoho, kdo pevně věří v učebnice, tak že jest přesvědčen, že za jejich obzorem už jest konec světa...Potřebujete konečně někoho, jehož mravný charakter není ještě dosti pevný, tak že by se neostýchal překrucovati řejmý smysl řeči odpůrcovy a tvrditi o něm patrné nepravdy...«

Jak jest možné, že se od té doby nezměnilo nic, pranic? Kd
jsou výsledky tehdejších bojů? Kde jsou dnes ta práva filosofie, za kter
bylo tehdy bojováno? Hle, po třinácti letech zde zase stojí filosofie –
jiná sice než tehdejší, ale co záleží na jejím zevnějšku? A opět pro
filosofii se staví učebnicová správnost t. zv. fakt. Bylo by trapné pro mn
provésti toto srovnání do důsledků, neboť bych se musel přiznati k vel
kému, velikému zklamání o ceně tehdejší bojů. Jediná útěcha, kterou mám
jest, že tehdy, když Raýman a Mareš zápasili jednak o význam správnos
detailů bez filosofie jednak o filosofické pochopení fakt, třebas bylo blou
děním, ve veřejnosti zvítězila filosofie. Jistě také dnes veřejnost naše je
rozumná dost, aby se nedala zmásti novou konstellací osob a pozná pravd
i v novém rouchu, ve kterém přichází.

Četli jste, jak se přede dvěma lety vídeňský časopis posmíval česk
vědě, že v ní smí jeden odborník druhému dokazovati veřejně, že se vě
deckých úspěchů domáhá podvodem a že si u nás odborníci nadávají ign
rantů. Zkusil jsem loni dokázati, že to není pravda; že veřejnost česká je
silná dost, aby s takovým obviňováním naložila jak se sluší a patří.
Nenadál jsem se, že budu míti brzo příležitost, abych prováděl důkaz, že
u nás literární spory vyřizují jinak než předhazováním ignorantství. Vždy
ten Němec byl ještě velmi slušný; on psal, že u nás odborníci se me
sebou titulují ignoranty; zde však žurnalista v nejofficiálnějším denník
českém užívá slov, proti kterým titul ignoranta jest ještě zdvořilostí.

Útok proti Krejčímu podniknutý článkem Chalupného mne vytrh
z mé vědecké práce; jeho důsledky a důsledky mého článku o něm mn
objasnily mnoho a mnoho. Mnohé osoby jsem poznal se stránky nové
myslím, že jsem některým mohl nahlédnouti hluboko do duše — a s úžase
jsem pozoroval, co se tam hýbe a co jest tam mrtvo! Poznal jsem tak
muže vzácné, sebevědomé a nezávislé, znalé svých lidských povinnost
Velmi často poslední léta přemýšlím o české vědě; pořád hledám a hl
dám zkušební kámen, kterým bych o jistých svých pochybnostech ro
hodl. Důsledky článku Chalupného zkušebním kamenem pro mne byly –
ale pochybnosti... trvají dál.

ROZHLEDY.

VEŘEJNÉ HOSPODÁŘSTVÍ.

artelní anketa. — Celková hospodářská bilance česká r. 1911. — Státní hospodářství. — Vodocestný zákon.

Vláda svolá anketu, na níž se má jednati o problému kartelním. Anketa může, bude-li dostatek odvahy na straně spotřebovatelů, přinést mnoho světla do dnešních hospodářských poměrů a podmínek výrobních. Ale o to právě jde, že na straně spotřebovatelů mnoho odvahy nebude. Nejedná se kartely výrobních odvětví, které provádějí konečně zušlechtění surovin polotovarů. Tyto kartely až na několik významných výjimek konec konců mají vždy význam dočasný, totiž potud, pokud tlak outsiderů nepřivede buď vůbec rozklad, nebo aspoň stlačení cen pro podstatnější zvýšení výroby.

Větší část kartelů jest pak skutečně jen na papíře. Mnohem pevnější jsou kartely surovinové a nebezpečné pro utváření soutěžních poměrů průmyslu na suroviny odkázaného doma i za hranicemi. Typem kartelů surovinových se všemi zlými účinky na výrobní a soutěžní poměry jest náš kartel železářský. Kartel železářský obmezuje především podstatně vývoz a zkrátil nás na výrobě zejména strojnické velice mnoho. Kartel dává, nedbaje k nerovným cenám železa, pro tuzemský trh, nestejné vývozní bonifikace. Jednomu víc, druhému méně a třetímu konečně nic. Jest jasno, že firma, která dostává na metrickém centu železa o 100 K i více procent exportní bonifikace, než soutěžní firma jiná, může znemožnit vůbec vznik výdatnější konkurence. A takové poměry mezi odběrateli železářského kartelu v tomtéž výrobním odvětví skutečně jsou. Druhá bolestná věc pro spotřebitele jsou dodací lhůty. Kromě několika šťastných jednotlivců nemá nikdo jiný práva činit nárok, aby mu bylo v nutných případech dodáno dřív, než jak právě stanoveno. U nás se kvapné objednávky vůbec nevyplácejí, není-li náhodou po ruce materiál již dodaný. Veliké svízele vznikají pro výrobce tím, že někteří členové kartelu zušlechťují surovinu až do konečného výrobku, při čemž soutěžně vystupují velice ostře. Má-li kartelní anketa osvětliti všecky stránky problému, pak musí být uspořádána tak, by výrobky znalců zůstaly anonymní. Nenajde se konsument-výrobce, který by v pocitu závislosti na kartelu vystoupil otevřeně a veřejně.

*

Rok 1911 lze charakterisovati všeobecně jako rok špatný. Peníze by
celý rok drahé, byla takřka všeobecná tíseň finanční, koupěchtivost d
mácích odbytišť podstatně menší následkem neúrody a stoupání cen p
travin. Napětí peněžního trhu jest dáno z části těmito poměry, z části sp
kulační horečkou, která při silnějších vzestupech cenových u cukru a
ných produktů zachvátila široké vrstvy obecenstva, z části pak tím, že p
nepříznivé poměry na domácích trzích byla značnější část průmyslu n
cena hledati odbytiště zahraniční, čímž se úvěry značně prodlužují.
těchto poměrů bylo těžko očekávat silnější rozmach českého průmys
Jen v několika málo odvětvích se staly jakési pokroky, hlavně v tom,
jsme zasáhli svým vlivem kapitálovým do podniků německých a cizích.
to s druhé strany bylo pozorovati zřetelněji vlivy německého kapitálu
celé řady našich podniků, které dokonce z části přešly v majetek spol
ností financovaných německými bankami. Bohužel, ukazuje se stále č
dále tím zřetelněji, že do vlivu našeho kapitálu dostávají se německé a c
podniky druhého řádu, vulgárně řečeno, podnosky, které zbyly s tabule r
meckých velkobank, kdežto do vlivu německého kapitálu dostávají se na
podniky nejlepší. Tato trpká zkušenost vzbuzuje přece jen nedůvěru,
u našich abnk není všecko v pořádku. Tak zvaná česká expanse kapitálo
jde v četných případech bez odporu příliš daleko a těžko hájíme pak
nanční posici doma.

Nejsystematičtěji pracuje v expansi kapitálové Pražská úvěrní bank
která jest na nejlepší cestě státi se dobrou naší bankou balkánskou. Jin
nelze popírat ovšem, že naše peněžní ústavy musí hledět zakotvit také v
zině, a to z toho důvodu, že našemu průmyslu se stávají domácí odbyti
čím dále tím těsnější. Žádný exportér, tím méně náš, se neobejde b
opory finančního ústavu a jest tedy věcí samozřejmou, že za českým e
portérem musí jít také česká banka. Zakladatelský ruch roku 1911 b
u nás, nepočítáme-li se zvyšováním akciového kapitálu podniků již stáv
jících, podstatně menší než léta předešlá. V jednotlivých oborech prům
slových byla situace naprosto nestejná. Průmysly, odkázané na zpracová
zemědělských plodin, octly se ze značné části v nouzi o surovinu, kte
byla nejakutnější u průmyslu lihovarského. U drobnějších průmyslů h
spodářských, které zpracují výrobky, s nimiž se neobchoduje na bur
nastalo vlivem snížených tarifů takové kolísání cenové, že tím byla oh
žena nejedna existence. Průmyslové obory, které jsou dodavateli rolnict
měly letos podstaně nižší domácí odbyt a musí hledět vyrovnat úbytek
domácím trhu tržbou zahraniční. Strojírny pražské byly zaměstnány let
ního roku poněkud lépe než loni, a zdá se, že osvobozující vliv, který m
rozbití strojnického kartelu, bude mít další dobré účinky. Rozhodně dojd
naše strojírny cestou volné soutěže k specialisaci dřív než v kartelu. Pr
ská akciová strojírna a Breitfeld & Daněk založily v Uhrách nové spol
nosti strojírenské a není vyloučeno, že k podobným zakládacím obchodi
dojde ještě v našem průmyslu hospodářských strojů. Textilní prům
osvěžila značně letošní příznivá sklizeň bavlny a spojený s tím pok
cen bavlny.

* *
*

Ministr financí Zaleski vylíčil ve svém exposé finanční situaci Rakouska. Dluhy dosáhly výše téměř 12¼ miliardy korun. Necelých 6 roků od známé řeči dra Korytowskiho, který hlásal tehdy do světa, že se nám obře vede, poněvadž účetní závěrka vykazovala přebytek několika desítek milionů korun. Zaleski dal nahlédnouti do knihy dluhů státních proto, aby příš dostal nové daně, Korytowski líčil svého času skvělými barvami státní finance proto, aby vzbudil naději a udržel koalici. Za posledního desítiletí vzrostly státní dluhy o 3·1 miliardy korun a vzrostou příští rok opět o dobrých 400 milionů korun. Vzrůst státních dluhů jest považlivý jen z jednoho důvodu, že totiž valná část peněz nově kontrahovaných státních dluhů byla obrácena k účelům neproduktivním, k nimž počítáme také zbrojení. A v tom je memento všech militaristických států evropských. Jest totiž dosaženo ve vydáních vojenských skoro všade už onoho bodu, kdy daly poplatníků vypovídají nebo začínají vypovídati službu. A při tom čeká státi stále řada velkých nesplněných úkolů finančních.

*

Vodocestné stavby v Čechách byly prováděny dřív, než vstoupil v platnost zákon vodocestný z června r. 1901. Na základě zvláštního zemského zákona byla utvořena komise pro kanalisování řeky Vltavy a Labe, která z společných příspěvků státu a země provádí splavnění Vltavy a Labe a byla již v práci, když vídeňský parlament odhlasoval známý zákon vodocestný. První stavební perioda tohoto zákona, která ná skončiti koncem roku 1912, zaručovala provedení splavňovacích a regulačních prací nákladem 250 milionů korun. Všecky tyto prostředky nebudou koncem roku 1912 vyčerpány a také z prací splavňovacích bude provedena jen nepatrná část. Program druhé stavební periody a zajištění prostředků na provádění stavebních prací jest právě předmětem vyjednávání vlády se zástupci různých zemí a stran. Program vodocestného zákona nechává se úplně stranou a sdělává se »program« s příchutí vodohospodářskou vůbec, který však zatrá v sobě veliké nebezpečí, že prostředků povolených nebude vůbec užito hospodárně. To prozrazují jasně také požadavky, které předkládají jednotlivé strany, při čemž nejdále jdou naši Němci, kteří žádají dokonce »národnostní« dělení regulací v splavňovacích pracích. České potřeby o české dání při tomto stavu věcí sotva budou i jen z části uspokojena. Běží především o Vltavu, na jejíž splavnění vláda nabízí — nepočítaje práce v obvodu města Prahy — směšný obnos 4½ milionu korun. Labe od Mělníka k Jaroměře má býti dotováno rovněž obnosy, které nestačí na kanalisaci ani do Čelakovic.

VĚCI SOCIÁLNÍ.

Sčítání dobytka. — Drahotní debata v parlamentě. — Obecní pojištění proti nezaměstnanosti v Praze. — Stávka textilníků skončena. — Výluka kovodělníků v Německu. — Tovární zákon japonský.

»O šest gramů snížilo se množství masa, připadající na jednoho obyvatele Vídně; dejte mi lékárnické váhy, abych toto kvantum mohl kon-

statovati,« volal pan ministr Zaleski za potlesku agrárních poslanců do poslanecké sněmovny. Ovšem volal tak ve své dočasné vlastnosti ministra orby; toť polehčující okolnost, neboť u nás ministři orby se domnívají, že jsou ministry agrární strany. Z nepříznivých výsledků sčítání dobytka dovedl ministr orby statistickými čarami vykonstruovat, že kvantum masa připadající na jednoho obyvatele, kleslo o nekonečně nepatrnou veličinu. Data ona vypadají následovně:

Druhy zvířat	1900	1910	Přírost + úbytek — absolutně	v %
koně	1,716.488	1,801.090	+ 84.602	+ 4·9
hovězí dobytek	9,511.170	9,159.808	— 351.362	— 3·7
osli, mezci, muli	66.647	73.041	+ 6.394	+ 9·5
kozy	1,019.664	1,253.650	+ 233.986	+ 22·9
ovce	2,621.026	2,428.586	— 192.440	— 7·3
vepři	4,682.654	6,431.966	+ 1,749.312	+ 37·4
úly	996.139	1,232.380	+ 236.241	+ 23·7
drůbež	26,671.592	35,743.075	+ 9,071.483	+ 34·0

Potěšitelný je přírost dobytka vepřového a drůbeže, ale nepříznivý j stav dobytka hovězího, zvláště pozorujeme-li, že stav telat klesl víc nežli stav dorostlého dobytka — o 4·1% proti 3·5%. Poměry jsou ješt nepříznivější, uvážíme-li vzrůst obyvatelstva. Roku 1900 připadalo ješt na tisíc obyvatel 363·7 kusů hovězího dobytka, roku 1910 již jen 320·6 kusů Ministr Zaleski odvolávaje se na přírost dobytka vepřového, snažil s dokázat, že kvantum masa zůstalo téměř nezměněno. Takový počet můž ještě předvádět jen rakouské sněmovně, kde je si jist většinou svých stou penců, jinde by mu řekli, že mohl vypočítat dokonce, že masa ještě při bylo, kdyby byl vzal váhu vepřů trochu vyšší, hovězího dobytka troch nižší, nežli skutečně učinil; vše závisí právě jen od této jednotné váh a tu možno stanovit libovolně; vždyť při sčítání nikdo dobytka neváží

Nad poklesem hovězího dobytka pozastavuje se také zpráva dra hotního výboru, která vládě činí různé výtky. V prvé řadě prohlašuje drahotní výbor, že dovoz argentinského zmrzlého masa nemůže býti nijak stěžován nebo zamezová ani článkem XX. ani bodem 12. prováděcích nařízen rakouského vyrovnání, a také že nejsou proti tomut dovozu žádné zdravotně policejní překážky. Rakousk je v této otázce od Uher úplně neodvislým. Ježto Rumunsko nemůže dod množství dobytka, k jehož dodání jest oprávněno, žádá drahotní výbo aby byl zvýšen srbský kontingent, při čemž nutno také připomenouti dov z Ruska, ježto je možno, že ani Srbsko nebude moci svého kontingen využít.

Rozmluva srbského ministra obchodu Nikoly Kapet noviče s redaktorem maďarského časopisu, kde ministr tvrdil, že Srbsl má dostatečný počet dobytka, který může být poražen, konala se ješ před zahájením války italsko-turecké. Nyní činí Italie značné nároky n srbský trh dobytčí, takže není jisto, zdali Srbsko bude ještě s to kry spotřebu Rakouska, zvláště jedná-li rakouská vláda se srbskou tak. j

ministr v této rozmluvě tvrdí: »Zaslali jsme sousední vládě dopis, v němž sme dávali podnět k úpravě dalšího neobmezeného dovozu masa podle autonomního celního tarifu. Na tento dopis nedostali jsme odpovědi a soukromě nám bylo sděleno, že vláda sousedního mocnářství udělila istému srbskému občanu povolení k poražení a dovozu patnácti tisíc prasat. Tuto přímou zakázku nemohla srbská vláda vůbec schváliti.« V další rozmluvě praví ministr, že jak se soukromě dověděl, rakouská vláda udělila různým lidem povolení k dovozu více než 60.000 vepřů a 0.000 volů. Srbský ministr povolil vývoz pouze 10.000 vepřů a 3000 volů. »Nic dalšího se však nestane, dokud vláda sousedního mocnářství nezodpoví náš návrh na další vývoz nekontingentovaného masa a dokud i další podmínky nebudou řádně upraveny.« Jak viděti, Srbsko neshledává žádné nilosti v povolení dovozu masa do Rakouska, a právem.

Pokud se týče horentních cen cukru, doporučil drahotní výbor ku přijetí návrh Adlerův a Rennerův: »Aby čeleno bylo drahotě cukru, vyzývá se vláda, by neprodleně zrušila nařízení ze 20. dubna 1898 č. ř. z. 52, týkající se dovozu sacharinu, a aby s uherskou vládou zahájila vyjednávání o zrušení nařízení ze 20. dubna 1898 č. ř. z. 49 a 51 o dovozu sacharinu z ciziny« a návrh Glöcknerův: »Vláda se vyzývá, aby zahájila jednání s cukerním kartelem o přiměřené snížení cen cukru, ež nejsou v žádném poměru k výrobním nákladům.«

Příznivěji vyslovil se výbor pro kartel petrolejový. Když konkurence Limanové a Standard Oil Company byla pomocí vlády zdolána, vyšroubována cena petroleje ihned ze 24 K na 35 K. I když přiznáme, že konkurenční cena 24 K je neudržitelna, nemožno souhlasiti se stanoviskem výboru, jenž cenu 35 K prohlásil za přiměřenou, vycházeje z toho názoru, že zachování vývozu, který je spojen s velkými ztrátami, možno jest jen na základě smluvení kontingentu mezi rafineriemi pro odbyt tuzemský. Je však otázkou, zdali je rakouským zájmem, aby export petroleje byl zakupován těžkými obětmi na domácím trhu. Podle nejnovějších zpráv o petrolejových pramenech rozhodně tomu tak není. V nejvydatnější oblasti tustanovické objevuje se v pramenech stále četnějších voda a jsou obavy také již o prameny boryslavské. Důkazy to, že vydatnost pramenů klesá — od roku 1909 klesla ze 20.000 cisteren měsíčně na 11.300 cisteren v dubnu 1911 — třeba že je jisto, že v Haliči bude navrtáno ještě četně pramenů. Ale rozhodně je nebezpečí, že loupeživým dolováním je petrolejářský průmysl rakouský ohrožován, a to jedině v zájmu exportu, jímž nad to ještě je vydražován petrolej na domácím trhu.

Ohledně uhlí žádá drahotní výbor veliké rozšíření právo-moci státní; žádá vládu, by předložila novelu k hornímu zákonu, íž zmocňuje se stát z důvodu veřejného blaha postaviti uhelné doly v každé lobě pod nucenou správu, zvláště pak, když majitelé dolů a majitelé outacího práva súčastní se kartelů nebo monopolních snah, nebo když svůj podnik z důvodů sloučení s jinými podniky obmezí. Dále vyzývá vládu, aby předložila návrh vyvlastňovacího zákona, který by zmocňoval stát v každé době doly z důvodů veřejného blaha vyvlastniti. Uhlí ze státních dolů budiž prodáváno přímo konsumentům větších měst nebo obecním

správám jich. Další požadavky výboru, na získání kutacího práva v obvodu moravskoostravském a snížení tarifů uhelných na státních drahách o 50 procent, budou těžko proveditelny, prvý z důvodu, že tím by vznikla nepohodlná konkurence osobám vysoko postaveným, druhý z důvodu, že uhelné tarify jsou již nyní tak nízké, že se pohybují na samé hranici vlastních nákladů s dopravou spojených.

O zprávě drahotního výboru jednáno v plenu sněmovny 22. listopadu. Hlasování skončilo dokonalým vítězstvím stran agrárních. Mimo návrh Rennerův, vyslovující zásadu, že dovoz argentinského masa není vázán na povolení Uher, zamítnuty všechny návrhy výboru, týkající se masné otázky, a přijat návrh Steinhausův, vyzývající vládu, aby se postarala dle potřeby o dovoz argentinského masa, omezený co do množství a času. Rovněž přijat návrh Rennerův na povolení dovozu srbského masa a návrhy, týkající se zvelebení chovu dobytka. Hůře nežli pro agrárníky dopadlo votum sněmovny pro cukrovarnický kartel, neboť návrhy výboru shora uvedené přijaty i přes to, že kartelu svými hlasy přiskočili na pomoc mladočeši.

*

Svaz českých měst přikročil také k řešení otázky drahoty a svolal za tím účelem anketu do Plzně.

Plzeňské dělnictvo podalo anketě ve formě resoluce nejakutnější požadavky. Mezi jiným žádá tu, aby obce přikročily k řešení otázky nezaměstnanosti. S povděkem dlužno konstatovat, že obec pražská chce dát první příklad k řešení této otázky v Rakousku, založivši obecní ústav pojišťovací, který má již od 1. ledna 1912 zahájit svoji činnost. Ústav záleží ze dvou oddělení: pojišťovací pokladny a nadlepšovací pokladny. Obec hradí zařizovací a správní náklady pojišťovací pokladny a nadlepšovací poskytuje roční příspěvek. Správa ústavu děje se za dozoru městské rady zvláštním výborem, jenž záleží z obecního úředníka, jmenovaného městskou radou, a z přísedících, z polovice volených městskou radou s jedné strany a členy pojišťovací pokladny, jakož i zúčastněnými spolky s druhé strany. Pro prvý rok je celý výbor volen městskou radou.

Za členy pojišťovací pokladny mohou býti přijati všichni dělníci a zřízenci v Praze bydlící nebo zaměstnaní, pravidelně výdělku schopní, u věku od 16. až do 65. roku; ženské osoby však jen tehdy, jsou-li svobodné, ovdovělé, nebo trvale rozvedené, či provdané, ale pro výdělkovou neschopnost mužovu nutkané vyživovati rodinu. Dělníci výdělku neschopní nebo se mzdou větší než 2400 K jsou vyloučeni. Příspěvky jsou roztříděny stupňovitě dle povolání a rodinného stavu členů ve čtyři třídy. V případě nezaměstnanosti poukazuje městský ústav práce členům, kteří vyhověli svým povinnostem k pojišťovací pokladně, příležitost k práci před ostatními přihlášenými. Nemůže-li býti poukázána přiměřená práce, kterou nezaměstnaný dle sil svých tělesných a duševních zastati může, obdrží členové podporu, mají-li odbytu karenční lhůtu 52 příspěvkových týdnů. Pod trestem ztráty podpory dlužno přijati každou práci přiměřeně placenou a vhodnou i mimomístní a mimo povolání. Vůči tomu není závazku přijímati poukázanou práci, je-li nepoměrně těžší než posud konaná a způsobilá přivodit

jmu ve schopnosti povolání nebo dostavila-li se stávkou a výlukou. Neaměstnaní členové mají se denně v úředních hodinách osobně předstaovati. Sdružením zaměstnanců, čítajícím aspoň 30 členů, bylících neb zaměstnaných v Praze, a majícím vlastní sídlo správní v Praze, ůže býti povoleno, aby přihlásila hromadně ku pojištění ony své členy, teří splní podmínky přijeti do pojišťovací pokladny.

Účelem nadlepšovací pokladny je zvýšiti pojištění nezaměstnaných oskytováním přídavků, pokud berou podporu od pokladny pojišťovací. Výše nadlepšovacího přídavku stanoví se podle stavu jmění vždy na měsíc. družení zaměstnanců shora uvedená mohou být připuštěna k účasti nadlepšovací pokladně.

Výbor ústavu podává zprávu po skončení každého roku účetního činnosti ústavu městské radě a fakultativně i spolkům zúčastněným.

Městská rada povolila ústavu pro počátek jeho činnosti 25.000 K, edy jenom o 5000 K méně, nežli povoluje každoročně německým koňským ávodům.

*

Stávka v textilním průmyslu severovýchodních Čech končena, když ve všech závodech poskytnuty dělnictvu tu větší tu menší řídavky. Jedním z posledních, kdož se s dělnictvem vyrovnali, byl Dr. Kramář.

*

V německém průmyslu kovodělném došlo koncem listoadu v Berlíně k velké výluce dělnictva. Podnikatelé chystali se ní již dávno, jak vysvítá z komuniké ze 30. srpna, kde ústřední svaz něeckých kovoprůmyslníků prohlašuje, že na uzavření tarifních smluv a avedení minimální mzdy kovoprůmyslníci asi za žádných okolností neistoupí. Kdyby dělníci trvali na těchto nebo jiných požadavcích, podopávajících výkonnost kovoprůmyslu, podporoval by ústřední svaz svorně íslušné okresní svazy.

Výluka provedena 30. listopadu, když stávkující dělnictvo slévárenské amítlo nedostatečné ústupky zaměstnavateli poskytované. Do 3. prosince ylo vyloučeno 32 tisíc dělníků, 5. prosince docíleno však již dohody, když a schůzi stávkujících slévačů více nežli dvoutřetinovou většinou usneseno řijati ústupky zaměstnavatelů, zvýšení hodinové mzdy o 2 feniky a zkrácení pracovní doby na 9 hodin.

*

O strašlivých přímo poměrech japonského dělnictva odána zpráva v předešlých dvou číslech »Naší Doby«. Dodatkem ke článku chachnerovu nutno sděliti, že 28. března 1911 přijat v Japonsku přece ovární zákon s předpisy ovšem zcela nedostatečnými. Zákonu tomu odléhají podniky, zaměstnávající více nežli 15 dělníků, a podniky s nezpečnou a zdraví škodlivou výrobou. Osoby mladší 12 let nesmějí být aměstnávány, ale správní úřady mohou povolit zaměstnávání osob starích 10 let v podnicích s lehkými a jednoduchými pracemi. Osoby mladší 5 let a ženy nesmějí být zaměstnávány déle než 12 hodin denně, ale pří-

slušný ministr může pracovní dobu prodloužit nejvýše o 2 hodiny den
Tyto osoby nesmějí být zaměstnávány mezi 10. hodinou večer a 4. hodin
ráno. Ustanovení toto má zase tolik výjimek, že vždycky některá se ho
Těmto osobám musí podnikatel poskytnouti měsíčně alespoň dva dni o
počinku, při dvojí střídě s prací od 10 hodin večer do 4 hodin ráno čty
dni. Při práci více nežli šestihodinové musí dělníkům poskytnout pracov
přestávku alespoň 30 minut, při práci více nežli deset hodin alespoň jed
hodinu. Směny od 10 do 4 hodin v noci nutno nejméně každých 10 d
střídat. Prodloužení pracovní doby o nejvýše 2 hodiny denně může by
povoleno nejvýše pro 120 dní v roce.

Osobám mladistvým a ženám nesmějí být přidělovány práce s jede
výbušnými látkami nebo jinými nebezpečnými látkami, ani nesmějí b
zaměstnávány v místech, kde se vyvinuje hodně prachu nebo nebezpečný
plynů. Ale i tato ustanovení mohou být ministrem po dobu 15 let suspe
dována. Ministr může omezit nebo zakázat práci nemocných osob ne
těhotných žen.

Zákon zavádí také jakousi tovární inspekci a sociální pojišťová
přivodí-li si dělník při práci bez vlastního hrubého zavinění úraz, ne
onemocní-li, nebo zemře, je majitel továrny povinen podporovati jeho ne
jeho rodinu dle ustanovení, jež určí císařské nařízení.

Podařené jest ustanovení článku XVIII., dle něhož majitel továr
může určit továrního správce, splnomocněného pro všechny záležitos
továrny se týkající, mimo povinnost podporovati nemocného dělníka. Je
však majitel nezletilý, nebo zbaven občanských práv a povinností, ne
jedná-li se o právnickou osobu, přejímá zástupce i tuto povinnost. P
přestupky ustanovení ohledně žen a mladistvých dělníků stanoveny js
peněžité pokuty až do výše 500 yenů. Kdo bez závažného důvodu zame
inspekci, je trestán pokutou až do 300 yenů. *R.*

ŠKOLA.

Reorganisace pokračovacích škol živnostenských.

Otázka živnostenská je důležitou součástí národní české politiky.
jádro její tkví v akci svépomocné, zvelebovací a vzdělávací. V trůnní ř
roku 1907 slibováno nové sněmovně »promyšlené a energické provádě
výrobní politiky, která by všechny v lidu dřímající síly přivedla k harm
nickému rozvoji a umožnila úplné využití vymožeností technického p
kroku«. Zůstalo, bohužel, namnoze při těchto krásných slovech. Nedostat
jakékoliv zákonné úpravy rakouského školství pokračovacího je to
smutným dokladem. Ani organisace živnostnictva samého (společenstv
neuvědomují si dosti důležitosti této věci, nechápou, že spása živno
nictva je především ve zvýšené výrobní zdatnosti, obchodní vyškolenos
a mravní vyspělosti. Příliš a bezdůvodně stále se živí nesprávná oba

před účinky výroby velkokapitalistické na malé živnosti a bláhově se věří neudržitelné theorii Marxově, jako by vzrůst průmyslu znamenal zánik živností malých. Zkušenosti statisticky zjištěné tomu nikterak nenasvědčují. V Německu vykonáno bylo v r. 1907 po 12 letech všeobecné sčítání obyvatelstva dle povolání, jež vědecky zpracoval prof. Conrad v »Jahrbücher für die Nationaloekonomie und Statistik«. Tu se nám objevují pozoruhodná fakta: Ve vzpomenutých 12 letech (1895—1907) ubylo v Německu zemědělských zaměstnanců celých 800.000, čili účast obyvatelstva v zemědělství klesla z 35·7 procent na 28·6 procent. To znamená pokračující zprůmyslnění německých zemí. Naproti tomu v živnostnictvu takového úbytku nenalézáme, naopak ve mnohých oborech, zejména ve zpracování kůže, dřeva, ve výrobě potravin, oděvnictví, malé živnosti t. j. takové, které zaměstnávají 2—5 činných osob, stouply za čtvrtstoletí od r. 1882 do r. 1907 z 436.418 závodů, zaměstnávajících 1·11 millionu lidí, na 501.963 závodů s 1·35 milionu zaměstnanců. Střední živnosti, zaměstnávající 6—10 činných osob, stouply dokonce z 12.846 závodů se 104.508 zaměstnanci na 46.773 závodů s 340.779 osobami zaměstnanými. Profesor Conrad dovozuje z toho správně, že theorie Marxova o zániku živností oprávněnosti nemá, ale že také krajní snahy ochranářské, požadující všemožné průkazy způsobilosti a omezující živnostenskou svobodu, nejsou správné a účelné. Nenalézáme-li tedy v Německu úpadku živností, nýbrž naopak jich zvelebení a vývoj, jdoucí souběžně s povznesením průmyslu, musíme hledati příčinu toho především ve zdatnosti i odborném vzdělání řemeslnictva. Tím více náleží také u nás otázce živnostenského vzdělání věnovati bedlivou pozornost. Zvláště pak školství naše pokračovací je velmi zanedbáno, a zákonná jeho úprava stává se potřebou neodkladnou. Jest významno, že již v základních zákonech školských z r. 1869 na pokračovací školy se pamatuje, že v Dolních Rakousích školy takové byly zřizovány zvláštním zákonem zemským z r. 1873 a prospívají velmi utěšeně; že však my zákonité úpravy nemáme.

Nařízení z dne 24. února 1883, dle něhož se školy zřizují, naprosto nepostačuje. Zpráva dvorního rady prof. dra. Čelakovského, podaná jménem zemské komise školské na sněmu českém dne 14. března r. 1907 o úpravě pokračovacích škol živnostenských, jest vlastně křiklavou obžalobou vlády tohoto státu. Vytýká se tam, že od mnoha let jako červená nit táhne se jednáním českého sněmu a jeho komisí školské, rozpočtové i živnostenské otázka tato, podnícená peticí, podanou sněmovně Jednotou k povznesení průmyslu v království českém již r. 1880. Vyskytly se obtíže dozoru ke školám, nesnáze finanční, a působeny byly stálé průtahy. Vláda zaujala stanovisko naprosté nečinnosti. Proto r. 1902 k návrhu poslance Špindlera vyslovila školská komise politování, že vláda po 23letém naléhání staví se proti zákonnému upravení průmyslových pokračovacích škol. Tehdejší prohlášení vládního zástupce ze dne 10. července 1902 ve školské komisi bylo skutečně dokumentární. Ačkoli vláda před tím slíbila podati na sněmu rámcový zákon o školách pokračovacích, prohlásila nyní, že »se zákonnou úpravou musí se vyčkati potud, pokud dobrovolným zakládáním škol pokračovacích nebude aspoň přibližně podán obsah rám-

cového zákona«. Máme prý v Čechách čekat, »až se poměry vyjasní« a »až také v ostatních zemích rozvoj pokračovacího školství živnostenského dle skutečných poměrů a praktických potřeb v přibližně uzavřený cele se ustálí«. Jest to dokladem ubohé školské politiky v tomto státě. Marn bylo úsilí zejména českých povolaných činitelů, zvláště pražské obchodn komory, a našich odborníků, dvorního rady Černého a inspektor Weignera.

V naší době, kdy dle známého výroku Dra. Kramáře »školství není vůbec aktuální«, neděje se ve věci nic, a královská Prah mající peníze na luxusní stavbu obecního domu i na koňské dostih v Chuchli, otálí stále s vystavěním aspoň jedné vzorné budovy pokrač vacích škol odborných s dílnami. Organisace živnostenské nevěnují rovně důležité této otázce pozornost dosti energicky a nevystihují plně daleko sáhlého jejího významu. Jako v pomocném školství Německo nás pře čilo o celé hony, tak ani v pokračovacím školství poměry naše nesnes srovnání s německými. Do Mnichova není z Prahy daleko. Nuže, tam dnes 46 pokračovacích škol odborných, umístěných ve 4 účelně zařízený budovách ústředních a některých domech škol obecných, stejnoměr rozdělených na sever, západ, východ a jih města. Počet učňů stoupl v ro 1911 na 12.000; náklad na jednotlivce činí u děvčat průměrně ročně 40 M u hochů 85 M. (Ovšem žák obecné školy stojí 90 M. a žák střední ško dokonce 200—300 M.) Správně tvůrce pokračovacího školství mnicho ského dr. Kerschensteiner naproti rozpakům finančním dí: »Ne dražším na světě je vždy nevědomost a neschopnost, nejlacinější je vž nejzdatnější práce.«

»Jednota Komenského«, spolek pro reformu školství, za součinnos dvorního rady Černého, inspektora Weignera i učitelstva škol pokrač vacích zřídila zvláštní odbor, který však pro neochotu povolaných činite nemohl dosud rozvinouti žádoucí činnost. Péčí její inspektor Weigner v konal řadu přednášek v jednotlivých městech českých a moravských, al vzbudil zájem — bohužel, věc znovu usíná. V poslední schůzi sboru obe ních starších cís. rada Schrötter správně znova připomenul královské Pra velikou její povinnost; Praha by měla dávati světlý příklad jiným městů českým. Ale také česká delegace ve Vídni a ministerstvo veřejných pra neměly by otázky zákonité úpravy pokračovacího školství ponechávati dá bez povšimnutí. Nesmí se přece státi, čeho se obával inspektor Weigne že »zištnost a krátkozrakost, hospodářská a sociální nouze naše a koneč politická odvislost postaví těmto požadavkům silné hradby«. Je to k české palčivé otázky školské, jež řešena nebude řečmi a manifestacem nýbrž promyšlenou, houževnatou a trpělivou prací jedinců pro věc na šených. Jest to krásný úkol živnostenské kulturní svépomoci. —*na.*

LITERATURA.

Krásná:

J. F. Karas: Hořké časy. Román ze švédské vojny. V Mor. Ostravě 1911. (Levná sbírka lidové četby sv. 3. Nákladem Vydavatelského družstva Moravsko-slezské Revue.) — Dr. V. Plaček: Atropa belladona. Humoresky a šílenstva. 1910. (Nakladatelství Přemysla Plačka na Kr. Vinohradech.) — Jan Osten: Paní Klára. 1910. (Nákladem Aloise Lapáčka v Praze-V.) — Michajlo Kočubyňskij: Z hlubin duše. Z ukrajinštiny přeložil V. Charvát. V Telči 1910. (Česká expedice XX. století, rediguje Lad. J. Živný, svazek 3. Nákladem knihkupectví Emila Šolce.) — H. Sudermann: Píseň písní. Z němčiny přeložil Rudolf Neumann. V Praze 1910. (Hajnův výběr románův a povídek III. Nakladatelství Dra Ant. Hajna v Praze.)

Pro děj svého historického románu Hořké časy sáhl J. F. Karas do doby po smrti Valdštejnově, kdy vojsko císařské stíhal nezdar za nezdarem a pod zhoubou války úpěti počala Morava. O Olomouc běží, jejíž posádce velel slabošský a rozmařilý Antonio de Miniati, který Švédům, Torstensonovi, pevnost vydal bez boje a s potupou; císařští pokusí se po dlouhém obléhání zmocniti se města opět lstivým vpádem nočním, avšak marně; a když armádu, jíž velel Burian Ladislav z Valdštejna, bylo nutno odvolati, aby čelila švédskému vpádu na jižní Moravu a k Vídni, město zůstane v moci švédské. S tímto všeobecným podkladem historickým spisovatel spojil romantický příběh o lásce mladého důstojníka ve službách císařských, Libora z Drahan, k měšťanské panně Cecile, která mu v nestálých a nebezpečných dobách zůstane věrna, až po hrdinských činech, jež ho málem stály život a uvrhly v zajetí švédské, vzchází naděje na jejich spojení; ji však zachvátí mor a Libor, vystoupiv ze služby vojenské, odchází z města spustlým krajem, aby — snad — utrpení své vyhojil těžkou prací na rodné půdě.

Jeden úkol román tento může vykonat: dobře poučí o smutných časech, jež dolehly na české vlasti za osudné války; informuje, oč běželo strategicky a politicky, vyličuje situaci a jednotlivé důležité etapy v průběhu války na základě historie a kroniky; ukazuje, jak válka stala se krutým řemeslem, při němž idea nebo přesvědčení byly věcí vedlejší, a jak přítel i nepřítel ubližovali zemi stejným dílem. Dovede také občas vzbuditi napětí, jako při popisu nebezpečných srážek, při nočním vpádu, jehož se císařští odvážili a v nadlidském zápasu s nepřátelskou přesilou podlehli; naží se napětí zvýšiti tím, že co nejčastěji je soustřeďuje k osobě odvážného Libora, arci se zřejmou idealisující stranickostí vzhledem k jeho poměru k Cecile. Avšak uměleckého měřítka na dílo klásti nelze. Zmíněné dvě složky románu neprolínají se v organickém zpracování, nýbrž jdou takřka mimo sebe, po partii historické následuje partie sentimentální romantiky, jimiž děj se nevyvíjí, nýbrž jen posouvá. Román není propracován ani ideově. Prokmitá sice tendence protikatolická, která horlí a to, že ve jménu Kristově páchají se nelidskosti, při nichž Hospodin se svém chladném bytě nadhvězdném nepohne rukou, ale stejně horlivě odsuzuje se nestatečnost císařského generála Miniatiho, neschopnost jeho vojska a potupná kapitulace; věří se, že jediní Čechové ve švédském vojště slouží z přesvědčení nemohouce zapomenouti na slávu českého

jména a majestátu Rudolfa II., ale s velikou chutí vyličuje se lest císařských, s kterou na radu pátera Michala podniknou v noci vpád tajnými chodbami, aby zaskočili Švédy, od nichž evangelíci mnoho čekají. O vážných případech válečných usuzuje se ne na základě situace, dané v románě nýbrž na základě předběžného studia historie; oddal se jim spisovatel tak horlivě, že v románě cituje jako v odborném pojednání tu V. Praska, tu Rezka nebo Bretholze. Podobně výpovědi zúčastněných osob nejsou sdělením vlastních dojmů a zkušeností, nýbrž referováním z kroniky. Na vylíčení až bravurně hrdinských kousků vynakládá se mnoho píle, ale otázky dalekosáhlého významu se odbudou celkem hladce a stručně; stačí na příklad příčinu války vyložiti pouhým tvrzením, že »jedněm i druhým jako na zavolanou přišel přímo lavině podobný rozvoj Lutherova učení«? Nesvědčí při tom o stilistické promyšlenosti, když o šenkýři nestačícím nalévat se praví, že »pot s něho lil hrubým crčkem, jako s jelena, jemuž v patách bystrá smečka běží«, když milenci se rozcházejí s varovnou poznámkou panny Cecily, že »nesluší se to ani, za takové tmy stát s vojákem«, a když zemře, říci že »bylo po ní«; taková triviálnost výrazu nedá se vyvážiti otřepanými a nevhodnými analogiemi z řecké mythologie.

Atropa belladona, obsahující »humoresky a šílenstva«, jest dle vlastních slov autora V. Plačka název knihy veselé či »chtějící být veselou«, v mateřštině to slovo znamená rulík zlomocný, ale čtenář prý učiní dobře, když si názvu nevšimne, neboť autor si přeje, aby kniha »udělala čtenáři dobře«, rád-li se zasměje, a nerad-li, nebo nesměje-li se vůbec, aby mu také udělala dobře; v tomto druhém případě tři následující tečky s vykřičníkem mají snad nějaký význam hlubší. Posloužíme několika málo dávkami na zkoušku. Je tu humoreska (či šílenstvo?) Revakcina ce, v níž dcery učitelovy vyhlížejí, zajde-li doktor Vaněk dříve k nim č k purkmistrovům, a když zamíří k těmto, padnou do mdlob; »což poznal zdrcený otec dle toho, že si mnoho v místě nevybíraly a skutalily se svorně od okna přímo pod piano...«; paní purkmistrová jediné své dcerušce vykládá, že je husa, protože »když ti svobodný doktor při mdlobě rozepíná živůtek, nemáš ho nikdy chytati za ruku; to je proti všem pravidlům slušnosti«; a marné jsou dceřiny protesty, »že je na místech, jichž se u ní dosud před doktorem žádný muž nedotýkal, značně choulostivá« je jisto, že si tím pokazila kariéru. V humoresce (či šílenstvu?) Anglické hodiny slečny Vlachovy městský strážník promlouvá k stěhujícímu se adjunktovi městského úřadu slovy: »Pane adjunk, teď už jim nezbývá, než aby se nakvartýrovali do našeho lapáku defenetiv!«, a když se zamiluje do krásné Američanky, interpeluje ho tajemník: »Tak už mi přece jednou, člověče kancelistská, řeknou, co tam s tou ženskou dělali?« Milostné záchvaty skončí tím, že služka Manča místo do komůrky k sluhovi Jakubovi vleze po žebříku k doktoru Čapkovi. Jiném zákona doktor Římbaba hartusí »ouřadně« na »policajta«: »A to jste to prase, prasata, pěkně hlídali!« První remunerace Timotheje Lapáka zaznamenává fakt, že když »byl pan učitel někdy nucen vyhověti nutkání přírody a musil vyjíti«, dával na žáky pozor Timothej. Když v Bílých vranách kapitán vltavského parníku zadívá se na

iběl nožek i lýtek dívčích« tak, že zapomene přistáti, tu »davelské ho- ně po něm hodily několik shnilých jablek a jedno smradlavé vejce«, ranc ho šťouchl do břicha bidlem a kormidelník mu srazil perkem čapku hlavy. V jiné humoresce (či šílenstvu?), Co z m ů ž e l á s k a, otec rnuje synovi své zkušenosti z ciziny slovy: »Koza volete, seňór a be- hlen's jsem se při tom naučil.« Stačí? Je třeba dokazovati, že kočovské ipady pro pobavení u džbánku nejsou ještě humorem? Že to sotva má i svědomí Ignát Herrmann, který prý spisovatele do literatury zaváděl?

Svou knihou P a n í K l á r a znova ukazuje J a n O s t e n, jak v ne- lném životě hledí zachytiti každý dojem a významnější jednotlivost; ho prosaické črty by mohly míti název deníku všedního života. I v této ize vypravuje o všem pravidelně s takovou sdílnou účastí, že si ne- dnou pomyslíme, že by byla hodna věci lepší. Zabíhá však tentokráte ední skutečnost leckdy v smyšlenou pravděnepodobnost, jako K r á s n é i s t o, P ř í p a d, ba i sama povídka úvodní P a n í K l á r a, přes náběh případu složitějšímu. Takových detailů však, jako vypsání banálního ilostného dobrodružství, počínajícího slovy: »Odešel jsem do vedlejšího koje. S tlukoucím srdcem naslouchal jsem šustění šatů, slyšel jsem, jak ehá do postele a zhasla lampu« a končícího: »Mohu říci, že jsem byl lažen jako zřídka kdy«, mohli bychom už býti ušetřeni. Místo toho je sti příležitosti k takovým postřehům společenské lži a přetvářky, na kou naráží třeba Z n á m ý z P e t ř í n a.

Velmi jsme povděčni České expedici, že k nám uvedla tak pozoru- dný zjev, jakým jest ukrajinský básník M i c h a j l o K o č u b y ň- k i j, překladem jeho prósy, pojaté v knihu Z h l u b i n d u š e. Hodí se lmi dobře, abychom poznali v Kočubyňském skutečného básníka, citu- nou jemnou duši, na kterou, zdá se, nebyla bez vlivu poesie Whitmanova Joh. Schlafova. Jest básníkem individuálního smutku a soucitu s lidskou atností a bídou, který hledá útěchu v klamné lásce k životu a v elegické dosti nad nádherou přírodní krásy. Ať se oddává lyrické reflexi (M r a- y, Ú n a v a, S á m a s á m) či vyličuje dojmy z neobyčejně těžkého a ne- idného života doby (S m í c h, P e r s o n a g r a t a, N e z n á m ý), v nichž ami se nebo pronikne zoufalý výkřik spoutané svobody, ubíjené násilím tyranstvím, vždy vycítíme záchvěvy duše plaché, která se přece chce odvá- ti závratného letu, a postřehneme hluboký, pronikavý smysl, kterým básník alysuje nejen vlastní své nitro, ale s jistotou dovede čísti také v duších ných. Z případů lidskosti a nelidskosti dovede vytěžiti bohatství vnitř- ho života; ukládá je v neobsáhlé prósy, fragmenty, skizzy, studie, avšak) věta, to poznatek, a řádky mluví za celé strany. Z vědomí lidské tragiky věrá jeho vnímavost duševního dění; tragika spočívá v touze po su- erenní individualisaci vlastní bytosti a v nemožnosti ji realisovat, pro- že řád věcí toho nedopustí; závidí planetám, jichž dráze nikdo se ne- stavi v cestu, kdežto on vždy a všude na své cestě setkává se s člo- ěkem, avšak hrdost této touhy ustupuje před soucitným poznáním člo- ěka, trpícího tíhou společenských poměrů; chtěl by žíti jako mrtvé nebe. ako neživá země, jako voda, rostlina, životem svým, samostatným, ne- ůže však zavříti zraku před nutností, která místo toho přikazuje boj a lříkání. A jako jest bohatý obsah vnitřní jeho prós, tak jest sytá jeho

forma, která se promyšleně zhušťuje v plastický výraz. Odkazuji k obra jasného zimního dne v »Neznámém«, k portrétu vězeňského dozorce K lenika v »Persona grata«, k vystižení dojmu tichého deště v »Cestou« vůbec k malbě přírody tamtéž i jinde. Praví na jednom místě (v »Nezn mém«): »Budu ležeti a budu navlékati jako korálky úryvky svých myšlen beze slov, bez inkoustu a bez papíru. Neboť myšlenky jsou bystré a leh jako ptáci a slova jako tenata, do nichž myšlenky lapáš: jednu polapíš ostatní se rozprchnou«: ale cokoli polapil, jsou opravdové korálky, v lovené z bohatého nitra básníka.

V Sudermannově obsáhlém románě Píseň písní jde o že (Lilli), která stojíc ve světě sama, poutá svou neobyčejnou, neodolatel krásou, po prchavém flirtu stane se chotí sestárlého vysokého hodnostá vojenského, na jehož statku zapřede se v poměr s mladým hospodářský elevem (Prell) a musí odejíti; v Berlíně chce se živiti poctivou pra stane se však, byvši oklamána, maitressou Prellova přítele, bohatého t várníka (Dehnicke), žije pohodlný život s několika episodami pravý berlínských orgií, vášnivě se zamiluje do mladého učence, stojícího prahu své kariéry, k vůli němuž opustí Dehnicka, odhodlána jsouc zam niti život rozmařilé nádhery s prostým životem po boku jeho; on vš v jedné nestřežené chvíli pozná její nezkrotný, vášní žhavý temperame a zřekne se jí; načež Lilli jde, aby v noci s mostu vrhla se do řek avšak — nemá k rozhodnému činu odvahy a z jara příštího roku sta se — Dehnickovou chotí. Jest to variace thematu o padlé ženě, která vypisuje s napínavostí až raffinovanou, pro Sudermanna však dí nemá zvláštního významu. Tím také, přísně vzato, odpadá důvod, pr bychom právě tento z jeho románů měli míti přeložený. Bylo by z hodno, aby překladatel byl přímo vyslovil důvod, který jej k to přiměl. Zdá se, že tak jako Sudermann, také on vedle časovosti počít především se zvláštním označením díla, jakožto »Píseň písní«; to vš není ničím jiným, než celkem nejapným symbolem: otec zanechal dce prchnuv od ní a od ženy, odkazem rukopis vlastní hudební skladby, které si mnoho sliboval a kterou nazval »Das hohe Lied«, a odkaz ten st se jí symbolem všeho jejího konání, dovedl ji aspoň učiniti vnímav pro toho, kdo sám čist, jednou se k ní měl přiblížiti; přiblížil se k v osobě onoho učence; když však ani tu nenadešla pro ni hodina splně vrhla odkaz otcův do vln, sama však se vrátila v život bývalý. Jak patrn i vztah k dílu samému jest hledaný, nucený. —*ejč*—

Poučná.

Tomáš Čapek, Padesát let českého tisku v Americe. – Gustav Ado Skalský, Z dějin české emigrace osmnáctého století. – Alois Novotn Vyučování slabomyslných. — Jan Lenner, Realie na středním stup školy obecné.

Tomáš Čapek: Padesát let českého tisku v Americ New York 1911.

Kniha známého českého emigranta je věnována oslavě, třebas o něco opožděné, události, která ku podivu nejen u nás, nýbrž v samé Americe nedošla vůbec povšimnutí, natož oslavy: dne 1. ledna 1910, jak praví úvodní slova předmluvy, bylo tomu zrovna padesát let, co se v Americe narodilo české písmenko, neboť toho dne před půl stoletím František Kořízek vydal první číslo »Slowana Amerikánského« v městečku Racine, ve státu Wisconsinu. K jubileu významné té události, ba dějinného mezníku amerického Češství chystal Čapek prvotně jen menší stať, ale čím hlouběji vnikal do zajímavé látky a materiálu, sebraného v době několika let, tím pevněji v něm se zachycovala myšlenka, aby pořídil co možná přesný a úplný soupis všeho českého tisku v Americe za poslední padesátiletí. Nebylo to dokonce věcí snadnou a příjemnou v zemi, kde nebylo dlouho vůbec českých knihoven, kde ani hlavní časopisy nemívaly vlastních archivů, a kde soukromníci neměli ovšem vůbec smyslu pro uschovávání českého tisku. Kdežto Poláci mají již léta vlastní své museum národní s bibliotékou polskou v Chicagu, sběratel českých tisků je odkázán stále jen na soukromou pomoc a trudnou práci vlastní. Nikdo by neuvěřil, že nejen z mnohých časopisů českoamerických zachoval se dnes pouhopouhý titul, nýbrž že dokonce není nikde sebrána ani literatura, pozůstalá po muži tak svého času známém a plodném, jako byl Ladimír Klácel.

Historik literatury i dějin politických nebude proto moci býti ani dost a dost vděčen Čapkovi za to, co vykonal v trpkých těchto poměrech. Jádro eho spisu (str. 81 další) podává zajisté soupis neméně než 326 českých asopisů, počínajíc zmíněným již týdenníkem racinským, a o pár dní nladšími Národními Novinami v St. Louis, až po denník Svět, měsíčník Oděvník a volební týdenník Český Demokrat, jež vesměs začaly vycházeti v únoru 1911. Druhý oddíl soupisu (od str. 187 další) podává ostatní eské tiskopisy, adresáře, besedníky, knihy obsahu nejrůznějšího; je charakteristické, že časopisy, ač měly namnoze život pouhých jepic a vycházely většinou dobu velmi krátkou, vždy dusily a dosud dusí literaturu knižní docela ve shodě s životem amerických Čechů, jimž ve shonu o denní hléb nezbývá vůbec více času než na zběžné přečtení novin. Ostatně není se ani co diviti, čteme-li úsudek Čapkův, že v celé knižní literatuře českoamerické mimo slovníky a učebnice (hlavně jazykové) není ani pět prací skutku cenných: většinou jsou to překlady, často dost ubohé, a brožury epatrného rozsahu i obsahu příliš časově omezeného.

Hlavní slovo tedy i na dále budou míti v Americe časopisy. Lze nich — docela jako u nás — uznati celkem dva hlavní směry, příkře roti sobě stojící: svobodomyslný a klerikální: k nim teprv v poslední obě přibývá proud třetí, bujně se šířící: literatura pracovníků socialisticko-anarchistických, jimž samy poměry Spojených Států severoamerických pracují do rukou. Je zajímavo, že názvy časopisů velmi často vzaty sou přímo z literatury české vlasti, a že některé z nich opět a opět se vykytají a zas zanikají (na příklad Čechoslovan, Diblík, Hlas, Národní Noiny, Pokrok, Slovan, Věstník a pod.).

Soupisu předesláno několik statí volně spojených o prvních českých ystěhovalcích, o činnosti Vojty Náprstka a Ladimíra Klácela, o poměrech postavení redaktorů a literátů českoamerických vůbec. Jsou to, bohužel,

pravidelně zprávy smutné a bolestné: čteme o trpkém zklamání prvních českých osadníků, kteří se docela vážně obírali myšlenkou, přejíti do asijské Rusi (záměr ten zrodil se v hlavě samého Náprstka, který snil o jaké ideální Nové Čechii v Amuru); čteme o trapném osudu i hlubokých strastech mystického idealisty Klácela (Čapek opětně s důrazem vyvrac tvrzení, jako by teprv Klácelův příchod znamenal vznik Volné myšlenky v Americe); čteme o jeho utopistických snahách o sloučení všeho lidstva v komunistickém Svojanově; čteme o ubohých poměrech redakčních, je výmluvně illustruje faktum, že časopis, vycházející dnes již 23 let, má v své knihovně všeho všudy kus Riegrova (!) Naučného slovníku, několik oškubaných brožur, jeden informační almanach a něco tiskopisů, rozesí laných státem zdarma. Že o nějakém soustavném dopisovatelství a promy šleném i vyčerpávajícím plánu redakčním pravidelně nemůže býti ani řeči rozumí se samo sebou: Žije se někde takořka den ze dne, bez větších ob zorů a bez přehledu celkového vývoje.

Nejtrapnější ze všeho je poznání, že výsledek vší té práce nehono rované a nedoceněné je pravidelně nepatrný: i Čapek sám svým míste vykládá, jak rapidní je úpadek národního vědomí u českých emigrant a jak s tím docela paralelně ubývá i zájmu pro to, co se děje v české vlast Je zjevem docela pravidelným, že s počátku časopis věnuje událostem doma ve vlasti aspoň tolik místa, co věcem americkým, ale postupem dob zájmu i zpráv ubývá, z politických článků stěhují se do podřízených a za strčených rubrik, konečně mizejí a zapadají tak, že »kdežto se dříve vy dávaly české knihy v Americe, tisknou se nyní americké noviny v česk řeči«. Byl kdysi u nás veden prudký spor o budoucnosti amerických Čech a kvapném odnárodňování odumřelé té větve, jíž nestačí oživiti nový a nov příliv přistěhovalců: v slovech Čapkových je obsaženo trpké potvrzen toho, že skeptikové měli i v této věci pravdu. A co při tom nejdivnější – i v praktickém prostředí americkém nejdéle udržují se právě neblah rysy českého tisku, velikolepé projekty, návrhy kongresů i sjezdů a — las not least — spory o náboženskou víru.

Spis Čapkův je vyzdoben přečetnými illustracemi, obrazy českoam rických žurnalistů (Oliveriusa, Čady, Bárty, Pastora atd.), snímky čas pisů, ukázkami tisků atd. Jsou výmluvnými doplňky líčení, jež v české srdci nemůže zanechati než bolné dojmy a city lítosti nad tím, jak n patrný výsledek měly všecky ty ideální a vlastenecké snahy a co tis zdatných a pracovitých lidí na vždy již ztratilo se nám v nenasytné oceánu americkém. *S.*

Gustav Adolf Skalský: Z dějin české emigrace osmn ctého století. I. díl. 1911.

V posledních letech stoupá u nás patrně zájem historiků o pohnu doby české reformace i protireformace; sama akademie česká ohlásila d konce dvojí sbírku pramenů těchto dob, navzájem se doplňující. Kdež dříve práce Tomáše Bílka o době jesuitů byla dlouho jediným cenný dílem, z něhož bylo lze čerpati poučení objektivní, není z neposlední zásluh professora Golla i Rezka, že dovedli vznítiti soustavný interes o borníků o studium dob, v nichž přece tkví nesporně všecky kořeny na doby a jejichž následky cítíme podnes docela nepochybně. Professor V

eňské bohoslovecké fakulty a odchovanec škol vysokých ve Vídni i v Erlmkách stojí sice stranou této naší české školy historické, nicméně četné ráce jeho historické (české i německé) o husitismu, českobratrství protestantismu, jakož i příspěvky k dějinám náboženství, školy a kulury dovedly mu zajistiti čestné místo bohatou snůškou materiálu, vřelostí lasteneckého citu, objektivitou zásadního stanoviska.

Skalského od let vábilo hlavně osmnácté století a osudy české emirace v zemích německých, jejichž středem je postava namnoze dosud áhadná a tajemná, evangelický kazatel Liberda. Proto vyloživ stručně vodem o náboženských poměrech v Čechách v století sedmnáctém, a tedy vlášť o následcích války třicetileté, věnuje hlavní pozornost osudům čeých exulantů v Sasku, Slezsku a Prusku, souvislosti českého protestanmu s pietismem Spencerovým a Franckeovým, dějinám české církve ve elkém Hennersdorfu, kde byla jedna z nejstarších evangelických farností ižických a kde k vyzvání zakladatelky církve, baronky z Gersdorfu, půbil právě kazatel Liberda; Skalský ukazuje podrobně, proč se protenantům v Hennersdorfu znelíbilo a proč pokusili se odtud proniknouti do erlína, jak s nimi sloučili se exulanti podobně vyšlí z Gerlachsheimu exulanti říkali: Kerlicejnu), a jak vznikla proslulá osada evangelíků Rixdorfu, dnes ovšem nadobro již poněmčených. Všecko líčení Skalého, věcné, ale při tom živé a barvité, prozrazuje nepochybně, kam hnou sympathie samého autora, ale třeba konstatovati, že nikde a nikdy edává se Skalský těmito sympathiemi svésti z dráhy objektivity přísně ědecké, ač k tomu látka sama sebou časem přece přímo vábila. Je pozoruodno konečně, že také Skalský souhlasí s míněním, projeveným již častěji říve (Cranzem, Noppem a j.), že pronásledování českých nekatolíků dolovalo namnoze pravého opaku, ježto lid právě upozorňovalo na evangeckou víru a budilo touhu i zvědavost po ní, a že v tom, jak lid tehdy si vykal různému pokrytectví a licoměrnictví, aby zatajil vlastní své nábonské přesvědčení, tkví vlastní příčina známé dvojakosti a poruchy české árodní povahy, kterou trpíme dodnes a kterou marně snažíme se zaojiti. *R.*

Alois Novotný, *Vyučování slabomyslných.* (Knihovny Komenského sv. XVII.) V Zábřeze 1909.

Vyučování dětí slabomyslných a »neplnomyslných« konečně i u nás tupuje v lepší stadium dík tuhé energii skrovného počtu jednotlivců. hž nedovede odstrašiti žádný nezdar a nepřízeň. Konečně i u nás vznijí pomocné třídy a samostatné výchovny, interesenti sjeli se letos ž k druhému sjezdu (tentokráte na Moravě, aby i tam otázkou bylo žiji pohnuto), a tak nebude snad od místa, upozorníme-li aspoň dodatečně nevelikou brožuru Novotného, učitele ve vychovatelně dřevohostické, ž může kruhům nejširším podati žádoucí poučení o tom, které dítě pozujeme za slabomyslné, jak máme zařídíti jeho výchovu a vyučování, k zařizovati zvláště pomocné školy a třídy a k čemu všemu přihlížeti enovitě ve cvicích předběžných. Nepodává se tu přirozeně nic nového, boť vše, co Novotný pověděl, vzato, jak ostatně sám docela loyálně iznává, z pramenů cizích (českých a německých); nicméně spisek vyví dobře svému úkolu a snad by proto pořadatelstvo sjezdu mělo se

postarati o to, aby co nejdříve v čas rozšířen byl mezi lidem, aby tak po
nícen byl zájem o otázky, o kterých neodborníci (a často i odborníc
mají stále a stále obraz docela mlhavý. *Kd.*

Jan Lenner, *Realie na středním stupni školy obecné.* V Plz
1909, nákladem vlastním.

Spisek Lennerův má podtitul »kritická úvaha o stavu přítomném«
vskutku kritisuje dnešní učebné osnovy obecných škol, vytýkaje jim,
na středním stupni z přílišné horlivosti a nadšení pro vědomosti reál
obsahují látky příliš mnoho a nepřihlížejí k chápavosti dětské v těchto l
tech, takže učení nezbytně stává se povrchním a mělkým. Vinu toho d
autora nesou sami okresní školní inspektoři, kteří přicházejíce ze šk
středních, nemají míry ve stanovení požadavků; vedle toho kamene
úrazu jsou i leckteré články v nových čítankách, jež prý obsahují ro
hodně nových pojmů a slov příliš mnoho, jak autor na některých dokl
dech ukazuje. Nechci tuto rozbírati, pokud přetížení toto vskutku existu
na řečeném stupni obecné školy, ale nač bych jen upozornil, je vzác
upřímnost a otevřenost autorova, s kterou poukázal na některé nepěk
zjevy z učitelského světa. Lenner mluví docela vážně o »úzkoprsé an
pathii stranické, která slaví přítomně ve vrstvách našich pravé orgie, n
ostýchajíc se ani bezpráví«; jinde vykládá, že jsme si příliš zvykli vz
jemnému pochlebování, lichocení i poklonám, že jsme příliš nedůtkliv
na práci svou hledíme prý příliš subjektivně a jednostranně atd. P
všecka tato slova mohl by každý, kdo se odvážil psát v poslední době k
tiky o publikacích učitelských, uvésti leckteré zajímavé doklady. — Sl
Lennerův je, bohužel, místy hodně šroubovaný a nečeský; na str. 31
lapsus: »tažte se kvintána, žáka nejméně desítiletého«, kte
mimoděk budí podezření, nebylo-li tu užíváno předlohy německé, neb
jen v Německu vskutku jsou kvintáni (= žáci II. třídy střední školy
desítiletí. *Kd.*

PO ŽIVOTĚ NÁBOŽENSKÉM A CÍRKEVNÍM

**»Případ Traubův«. — Sociální demokracie a náboženství. — Přestupy v Rusk
— Spalování mrtvol v Prusku.**

V procesu Jathoově, o kterém jsme pro jeho principielní důležito
referovali obšírněji než o kterékoli jiné události ze současného náb
ženského a církevního života, byl obhájcem obžalovaného před berlínský
rozhodčím soudem (Spruchkollegium) farář Traub, vedle professo
Baumgartena. Tehdejší obhájce jest nyní sám obžalovaným; stojí sice fo
málně před jiným soudním dvorem, postup jeho processu jest jiný, d
vody k němu odlišné, ale faktum, že jest dnes obžalován a brzy bu
souzen, a bude-li odsouzen, stejně jako Jatho bude zbaven úřadu a titul
činí oba tyto nejnovější časové »případy« příbuznými zjevy současné
výboje, boje a přerodu v německém protestantismu.

Že Traub bude snad brzy veden v šlepějích Jathoových před církevní soud, zdálo se více než pravděpodobným již za prvního processu. Jeť Traub po léta již jeden z předáků církevního liberalismu v Porýnsku a Vestfálsku. Jeho časopis »Die christliche Freiheit« jest neohrožený mluvčí reformně radikálního směru, smělý kritik oficielního církevnictví, odvážný bojovník za rovnoprávnost theologických směrů v církvi. Vším tím se stával dortmundský farář Traub stále nebezpečnějším pro kruhy orthodoxně konservativní a nepohodlnějším pro úřední představitele církve.

Nelze říci, že by Traubovo vystupování v samém processu Jathoově i po něm bylo vlastním podnětem. Mluvil sice velice ostře před kollegiem i na protestních schůzích. Jeho obhajovací řeč jest sice teď dodatečně vydána mezi materiál jeho obžaloby, ale vlastním a hlavním podnětem k zahájení disciplinárního šetření jest spis »Staatskirchentum oder Volkskirche« (Ein protestantisches Bekenntnis, Jena 1911, o Pfennige), jejž jako svou osobní konfessi a skoro jako úmyslnou vlastní denunciaci vydal po ukončení processu Jathoova.

Zdá se, že Traubovi bylo vnitřní potřebou zjednati jasno ne tak pro sebe, jako pro všecky, kteří stojí na kritickém, liberálním stanovisku, odmítají některé předpoklady protestantského státního církevnictví, ale přes to nebo právě proto se cítí dobrými protestanty a chtějí upřímně pracovati pro náboženství, pro náboženský pokrok, náboženské zduchovnění v rámci protestantismu a v mezích církve.

Zmínili jsme se, že bezprostředně po rozsudku nad Jathoem přihlásilo se přes sto farářů, kteří veřejným prohlášením se svými jmény se přihlásili za podobné kacíře. Účel tohoto prohlášení bylo dáti církevním úřadům příležitost zjistiti, mohou-li muži takto odchylného stanoviska býti faráři zemské církve nebo ne.

Konsistoře a církevní rada však nereagovaly na tento veřejný projev. Nelze tedy tvrdit, že by církevní úřady hledaly příležitost přivoditi jasnější patrné třídění a vyhnati stávající protivy na ostří boje. Neoficielní, mínim neúřední representanti směru konservativního, některé časopisy, farářské konference a jednotliví jeho mluvčí se ovšem netajili přáním, aby církevní úřady postupovaly ostřeji proti všem, kteří se odchýlili od litery symbolických knih, přáním, aby podobných processů, jako byl Jathoův, bylo víc. Církevní úřady se chovaly šetrně a opatrně, chtějíce patrně církev šetřiti otřesů.

Traub je muž, který mocí své osobní přímosti nesnese neurčitosti a nejasnosti, tím méně dvojakosti. Jeho přesvědčením, jímž se liší od většiny svých nejbližších liberálních přátel, jest, že záchrana církve jest v jasnosti a určitosti. Rozpor mezi směry a neudržitelnost dosavadního stavu pociťují všichni na obou stranách. Ale umírněné skupiny na obou stranách, konservativní i liberální, hodlají vyčkávati a doufají, že šetrností a vývojem spor se vyrovná, že nastane jakýsi přechod. Radikální živlové na obou stranách chtějí demonstrovati neudržitelnost přítomného stavu a přivoditi rozhodnutí, nebojíce se ani rozříznutí. Traub náleží mezi nejradikálnější z radikálních ve straně liberální. Nesnese, aby byl v církvi mlčky jen trpěn shovívavostí a kompromisem. Chce, aby buďto bylo uznáno celé

právo jeho a stejně smýšlejících v církvi, anebo, nemůže-li jim býti p
známo, tedy aby bylo církevnictví postaveno na nové základy.

U Jathoa již se mluvilo o jakési provokativnosti. Nechtěl býti šet
a trpěn. Tím spíše se as bude takto mluviti o Traubovi. Jeho zmíně
spis má nádech vědomé a úmyslné sebeobžaloby, ne provokace, ale b
ohledné upřímnosti.

Jatho stojí značně, skoro úplně osamocen ve svém mystickém na
rání na podstatu náboženství a jeho zažitky. Traub se sice snaží jemu
přiblížiti a své názory tak vysloviti, aby se jevily příbuznými s ním. Je
vlastní názor o náboženství však jest daleko jasnější. Traub je skuteč
nábožensky a theologicky ujasněný, propracovaný muž, hluboká osobno
A poněvadž jeho stanovisko není tak osamocené jako Jathoovo, nýbrž
opak jest stanoviskem mnohých moderních bohoslovců i laiků, jest za
mavo též pro naše kruhy seznámiti se s ním.

Zmíněný spis tu může býti vodítkem.

Traubovi jest náboženství, to jest víra ve své podstatě, »nadšení
nadšení jest živel, ve kterém náboženství žije, a nadšení jest moc, kte
uchvacuje celého člověka; může objímati fantasii, vůli, cit nebo myšle
ale neomezeně působí jen tam, kde člověk právě v plné individuálno
svých darů a svých osudů bývá uchvácen nekonečnem. V tom je já
náboženského zažitku. Následkem toho jest náboženství přirozeně vla
ním, osobním přesvědčením; nemůže býti nějakým nápadem nebo libov
nýbrž nutným duchovním vzrůstem za vývoje všech sil, především s
domí. Všecko, co nevyplývá z oné jistoty o posledním smyslu veškeré
dění, jest falešné, zlé. Život vzniklý dotekem nekonečna jest v křesťansk
smyslu specificky ethický. Býti dobrým jest všecko; arcidobrým ve smy
obrazu, který nám září v evangeliích, není nikdo, jehož dobrota zná h
nice. Proto se musíme těšiti již z vůle k dobru. O vině není třeba mluv
kde je svědomí vším. Vykoupení jest ve smyslu podobenství s marnotr
ným synem sebevykoupením ke všemu dobrému.

Křesťanství jest ethické náboženství vykoupení, spásy. Toto ná
ženství má zvláštní složku v ideálu protestantské kultury. V církevní p
čině protestantism nesplnil všecka očekávání; vytvořil církve, které čas
o sobě vytvořily některé podstatné známky katolicismu. Ale poukazem
vlastní svědomí a svou zásadní otevřeností naproti světu postavil se p
testantism do vědomé souvislosti s vývojem duchového života. S t
však jest nesrovnatelna uniformita učení; naopak: rozmanitost ve víře a
uce, v mravu a právu náleží k charakteru protestantismu. Objektivní s
bor myšlenkových výroků a motivů nenáleží ke společnému náboženské
statku. Ostatně nauka není poslední zralý plod, daný lidstvu jednou p
vždy, nýbrž jest to neustálá vážná práce. Cena křesťanství netkví vůl
v jeho myšlenkových útvarech, nýbrž v síle, která tvoří smýšlení, objekti
nauka není zárukou smýšlení. Proto v protestantismu musí nauka býti p
nechána volná, ale za to musí býti požadována nejpřísnější subjekti
pravdivost. Každý jednotlivec má sám pro sebe přemýšleti, svou víru
uvědomovati a ji vyjadřovati; tyto myšlenky a jejich výraz pak musí o
státi při srovnání se vším, co jest cenného v myšlenkovém světě souč
nosti.

V tomto názoru o víře jest mnoho oprávněného, ale příliš mnoho subktivismu. Náboženský život jest subjektivní a individuelní a musí být, e zároveň přesahuje pouhou individuelnost a jest ve všech stejný, Bohem ůsobený. Bez tohoto božského normativního rázu a rysu byl náboženský vot hříčkou bezmezného individualismu a subjektivismu, což neodpovídá utečnosti.

Traub sám uznává nutnou souvislost jistých základních názorů s náženským životem. Bůh jest mu skutečností, ve kterou nepotřebuje věřit, ěvadž ji má, ji zakouší. Bůh jest mu ve stálém vztahu k nejhlubším jmům lidského srdce. Pojmenování a určení Boha jest mu vedlejší. Smrt ní nic jiného než přechod do úplně jiné formy života.

Traubovi jest samozřejmo, že život nemůže trávit jen z minulosti. rci nepřichází tím u něho k platnosti zvláštnost křesťanského a náboženého poměru k minulosti, neboť víra se neupíná jen k počátkům církve, brž na něco přítomného, co lze zakusit. V Bibli nehledá Traub formu boženských představ dnes nutnou, ale i jemu jest něčím nade vše motným.

O církvi soudí Traub, že se musí přetvořiti z církve státní v církev lovou nebo národní, v níž by přišly k platnosti všecky síly, které protantism vytvořil. Traub chce církev svobodnou od státu a od jakéholi formulovaného vyznání.

Tyto positivní vývody a hlavně negativní stránka Traubova spisu, ho kritika nejen rozhodčího kollegia, ale církve a theologů a úřadů církvních vůbec jest podkladem zavedeného disciplinárního postupu proti mu.

Přátelé Traubovi se bouří proti tomu, že nebylo zavedeno zjišťovací ení, nýbrž hned disciplinární postup pro veřejnou urážku, snižování nody, kollegia, církve a jejího vyznání, úřadů a řádů a celého stavu fařského, čímž prý se ukázal nehodným vážnosti a důvěry, jaké žádá jeho volání.

O průběhu a výsledku processu podáme zprávu.

*

Otázka náboženská a církevní zaměstnává všecky vrstvy a směry. šení poměru k církvi a náboženstvi se řídí ve své různosti podle rozmitých okolností a historicky daného stavu. Dělnické strany sociálněmokratické jsou v celku hodně jednotné v povšechných theoretických edpokladech a konečných cílech a přec i na ně účinkuje různorodost olí tak, že v otázce církevní a náboženské dospívají ke způsobům řešení oro protichůdným. Nejostřejší stanovisko k náboženství zaujímá sociální demokracie německá. Podle Bebela usiluje sociální demokracie na poli boženském o atheism. Podle Liebknechta jest novým náboženstvím pro ssy názor sociálně demokratický. Podle Bebela jest křesťanství nepřítem svobody a kultury. Podle programových projevů z let sedmdesátých jí křesťanství a socialism proti sobě jako voda a oheň; křesťanská kev jest divoce fantastický náboženský systém. Na schůzích sociálněmokratických bývá voláno, že lid nepotřebuje, nechce náboženství; jeho sitelem jest Bebel.

V Anglii jest celkové smýšlení rozhodně jiné. Vůdcové strany prá oficiálně prohlašují, že nesouhlasí s oním stanoviskem německé sociál demokracie. Mr. Mertens řekl před delegáty z Německa slova: »Hnutí t silné a mocné jako německá sociální demokracie nemělo by zapírati náb ženství Kristovo, chce-li počítati na trvalý vliv na nejlepší, co v člověk jest, na duši.« Jemu »proti násilnému přetvoření společnosti« nejlepším pr středkem napraviti člověka jest, aby německá sociální demokracie pečova o to, aby každý jednotlivec začal sám u sebe.

Ve Švýcařích pak se shledáváme se zajímavým zjevem sociálních d mokratů, kteří jsou církevní a náboženští. Ve Švýcařích mají sociál demokratické faráře, ne náš typ křesťanských sociálů podle recep Lva XIII., nýbrž muže, který výslovně stojí na principech sociální d mokracie.

Zajímavý rys náboženské psychologie sociálně demokratické projev se nedávno při volbě faráře v Curychu. Sociálnědemokratický farář Pflüg se vzdal úřadu a doporučil za svého nástupce kollegu stejného smýšle z Winterthuru. Ale sociálněděmokratické dělnictvo zvolilo za něho a min to na dvě jiná vakantní místa duchovní ne sociálně demokratické, nýb hodně positivní, ovšem s hlubokým porozuměním pro sociální potřeb směru křesťanskosociálního, který ovšem podstatně se liší od našeho kle kálního křesťanského socialismu. »Pflüger,« prohlašují demokraté, »je nám milý jako soudruh, vážíme si ho, ale jako farář není nám d o s n á b o ž e n s k ý!«

V R u s k u není náboženské svobody dosud, zvláště odstupy od stát církve pravoslavné nejsou dovoleny v té míře, která by odpovídala pri cipu naprosté volnosti, ale přec edikty z r. 1905 umožnily větší pohyb vost. »Der christliche Orient« zjistil, že od 17. dubna 1905 do konce r. 19 nastaly tyto změny: od pravoslavné církve odstoupilo k římskokatolic 233.000, k islamu 50.000, k lutherství 14.500, k buddhismu 3400, k židov ství 400, k pohanství 150, v celku 301.450 lidí. Počet ten je značný i p obrovském čísle obyvatel v Rusku. A není nejmenší pochybnosti, že p slední tři léta tu způsobila změny ještě dalekosáhlejší.

* *
*

Pruská vláda předložila sněmu návrh na fakultativní pohřbívá ohněm. Již sám počin vlády při nynějším spojenectví strany konservativ s centrem znamená velký krok odvahy. Generální synoda pruských církv protestantských prohlásila způsob pohřbu ohněm za nezávadný církevn a nábožensky. Centrum proti tomu agituje jakožto proti útoku na křesťa ství, poněvadž prý se tím má zničit víra v život budoucí. Jemu jest hnu pro pohřbívání ohněm hnutím protináboženským. »Chceme býti nejen p hřbíváni do země, ale chceme býti též pohřbíváni na konfessijních hřb tovech.«

V komisi byl návrh zamítnut rovností hlasů, což professor Baum garten nazývá hanbou před celou Evropou.

8. prosince 1911. +

ŽENSKÉ HNUTÍ.

hočeská žena. — Přednáška Lydie Pisarjevské. — Německé soudružky ociálně-demokratické. — Advokátky v Rusku. — Svaz ženských spolků českých.

Jihočeská otázka přivodila nám se studiem poměrů jihočeského kraje ké cenné poznatky pro ženskou otázku.

Jihočeskou ženou zabývá se v posledním čísle revue »Jihočeský kraj« Harmachově článku »O národohospodářském významu ihočeské ženy«, který má značnou cenu pro její poznání. Autor poává důkaz o tom, že neprávem zapomínalo se na ženu a že byla podceována tím, že vůbec na ni nedbáno. Důkazem křivdy páchané jsou vysoce ajímavá statistická data, která mluví o její účasti v hospodářství kraje. 'avý význam působnosti její spočívá v činnosti zemědělské. V povoláních ntelligentních nemají ženy toho významu jako muži, protože jsou tu zaoupeny jen pořídku, v podřízených a málo honorovaných místech. V průyslu a obchodu je poměr ten, že muži mají převahu ve funkcích vyšších řízenců a dělníků. Ženy drží rovnováhu co do samostatných osob a náenníků a jeví převahu v počtu spolupomáhajících členů rodiny.

Za to v zemědělství je na Táborsku v šesti politických okresech činno 0.638 žen oproti 82.427 mužům. Z počtu toho je skutečně činno ve svém ovolání 49.312 mužů a 49.866 žen. Muži mají převahu při tom na místech amostatných (22.876 proti 2140 žen), vyšších zřízenců, jichž je 401 žádná žena; naproti tomu má žena ohromnou převahu jako síla pracovní. est tu 12.198 dělníků + 5874 nádeníků + 7963 členů rodiny = 26.035 užů a 9959 dělnic + 6018 nádennic + 31.749 členek rodiny = 47.726 en. Číslice tyto vedou k poznatku, že je nutno nahrazovati v zemědělství edostávající se pracovní sílu mužskou ženami, a to především členkami odiny a pak nádennicemi.

Aktivní účast ženy v zemědělské výrobě je eminentně postupující. 'rojevuje se tím, že na ženu složeno je veškero břímě zemědělské od časého jara nepřetržitě do pozdního podzimku za muže, kteří odcházejí na elou tu dobu do ciziny za vedlejším výdělkem. Tu jeví se nezbytno především se zastaviti a uvědomiti si stav, v jakém se tento ženský pracovní adr nalézá. Seznáváme, že je zcela bez odborného vzdělání. V okresech ení odborné školy pro dívky a nejvýše tu a tam nějaký ten kurs přiláká návštěvě zamožnější dcerku selskou. Náprava je naléhavá. Proto je utno snažiti se o vybudování:

1. Odborného ženského školství.

2. Vytvořiti na místech příhodných podnebím a polohou výrobní podiky luxusních poživatin (zelenin, ovoce). K tomu bude třeba vzbudit pozumění, zjednat dostatek vycvičených pracovních sil a provést organiaci obchodu dle moderních zásad průmyslového zemědělství.

3. Speciálními kursy zelinářskými, drůbežnickými, mlékařskými, zaradnickými vypěstit řadu odborných učitelek; za tím účelem rozřešit áhy otázku připuštění kandidátek na vysoké učení zemědělské.

4. Po té pustit se do podniků obchodně-živnostenských, které již dnes

existují v primitivních formách nedostatečné výroby a utlačujícího mez obchodu.

Na českém jihu je také zanedbáno kuchařství, které by se mohlo p probouzejícím se turistickém ruchu státi kvetoucím odvětvím hospodá ským. Je proto nutno zavésti státní kuchařský kurs v Táboře.

Pak přechází článek k průmyslovým zaměstnáním a konstatuje, že n Táborsku je 20 procent žen činných v průmyslu a obchodu. I tato čísli nabádá k přemýšlení. Autor zabývá se otázkou obšírně a nabádá, by dal postup děl se s porozuměním pro potřeby zemědělství. Zevrubně probí jednotlivé druhy ženské ruční práce a průmyslové práce domácké, vyp čítává řadu vhodných odborů pracovních a připojuje k nim hned stat stiku dovozu a vývozu. Číslice ty jsou tak pozoruhodné, že nutno nad nir vážně se zamysliti. Patrno z nich, že možno mnoho učiniti pro domácl průmysl a pro hospodářskou zdatnost ženy, pakli vejdou ve styk růz činitelé výrobní, obchodní a konsumní na prospěch lidu.

Článek je výmluvným dokladem významu ženy. Po odchodu mužů z prací a výdělkem obstarává hospodářství sama — ona uchová v půdu. Chovem husí, drůbeže, mlékařstvím, máslařstvím a pod., za n přichází do hospodářství mnoho hotových peněz, zavedla do ubohého jih českého zemědělství intensivní reformy racionelního hospodářství a t stala se pokrokovým živlem po stránce hospodářsk Ten význam má jihočeská žena dnes a ten musí být respektován při prá pro povznesení kraje. Tomu odpovídají navrhované prostředky po strán národohospodářské úplně. Opakuji, prací touto učiněn byl značný náb pro porozumění ženě v její práci národohospodářské a ženským spolků jihočeským a Jihočeskému sboru národohospodářskému měly by vývo autorovy býti podnětem k sorganisování plodné práce k napomáhání da šího zdravého a všestranného vývoje.

*

O ženské otázce jako sociální přednášela 1. prosince o borná spisovatelka a sekretářka stálého výboru pro mezinárodní fem nismus v Paříži, slč. Lydie Pisarjevská. Přednášku uspořáda česká sekce mezinárodního ústavu pro výměnu sociálních zkušenost Přednášející pravila asi toto: Ženy hlásí se o svá práva jako ženy a dru se k hnutí dělnickému, proto musí postupovat společně a soustavně. Dě nice zápasí o hospodářské postavení, ženy měšťácké o svobodu osob Dokud však žena není osvobozena hospodářsky, není ani svobodna a muži rovna ani dosti mravna. Dělnice však nevybojují ženské otázky sam nemají dosti času k zápasu a proto musí ženy měšťácké, mající čas možnost, podati jim ruku a bojovat za všecky společně. Nutno pracov k tomu, aby ženy byly připraveny svých práv se ujati a je podržeti. Žen musí být pro zápas vzdělávána, pro práva připravena, aby jich užíva dovedla. Tyto zásady francouzsky přednesené podepřela také řečnice v svém ruském proslovu zkušenostmi, nabytými v Rusku. Mluvila o ob tavé práci ruské intelligentky na prospěch zákonem snížené, mužem a p měry utlačované ženy selské, nejubožejší svým osudem ženským.

Obsah přednášky tlumočen byl obecenstvu tak, že žena měšťanská usí se organisovat a *snížit* k ženě dělnické. Žena česká nesníží e, ona podá pomocné ruky ženě dělnické, musí přiti doba, kdy organisace ženy měšťácké půjde s organisací dělnickou společně za dosažením společých cílů.

S obsahem přednášky lze úplně souhlasit. Zásady projevené odpodlají snahám svobodomyslným a pokrokovým, ale více než veřejné předšky v řeči cizí bylo by nám třeba porady odborných a interessovaných nitelů, kteří by věc prodebatovali a shodli se na společném, jednotném stupu. Pak by spíše dosaženo bylo účelu, jaký si vytknul »Ústav pro ezinárodní výměnu sociálních zkušeností«, který řečnici vyslal.

*

Německé soudružky postavily se na konferenci žen při sjezdu mecké sociální demokracie v Inšpruku proti českým sociálním demoatkám. Souhlasně se svými soudruhy vyslovily se vůči československému ěru v sociální demokracii asi následovně: Neuznáváme ženy organisované v československé sociální demokracii, neboť ony opustily půdu inrnacionály. Před tímto prohlášením usnesla se konference žen dopoičiti českým organisacím centralistickým, aby byl centralistický list Žena«, v Brně vycházející, obligatorně zaveden. Zajímavo je, že již i posledním sjezdě ve Vídni odmítl (soukromě) poslanec Adler šíření Ženského Listu«. To může býti jen utvrzením, že »Ženský List« za reakce Karly Máchové béře se opravdu směrem, který bude muset být mán i celou sociální demokracií, že internacionála musí spočívati nejve na národnostní basi.

*

Zástupci pokrokové strany ruské předkládají letos dumě návrh záona, aby i ženy mohly býti obhájci. Studentky silně agitují o jeho uzákonění. Dosud mohou ženy v Rusku býti advokáty s výjimkou, nemohou býti právními zástupci.

ZPRÁVY.

Bytová otázka a městské dráhy. Překotný vývoj velkoměst v p
sledních desetiletích byl provázen mnoha nezdravými zjevy. Nejnebe
pečnějším z nich bylo obrovské stoupnutí pozemkové renty, jež mělo v z
pětí bytovou nouzi. Z vnitřního města, které se stalo obchodní čtvrtí, by
dělnictvo a četní jiní lidé vytlačeni buď do vzdálených předměstí anel
byli vtěsnáni do nájemných kasáren, pařeniště velkoměstské bídy. Měs
americká a anglická perhoreskují středoevropský typ nájemných kasáre
v širokém okruhu kolem nich vznikají dělnické osady s rodinnými domk
jež každodenně ráno vysílají svoje obyvatele na práci do vnitřního měst
odkudž se tito večer vracejí k domovu. Totéž je cílem bytové pé
středoevropské.

Základní podmínkou k dosažení tohoto cíle je však v y b u d o v á n
d o p r a v n í c h p r o s t ř e d k ů, které by obyvatelům předměstský
osad umožňovaly snadnou a rychlou dopravu jak do práce tak dom
Uliční tramwaye stačí k tomuto účelu ještě v půlmilionových městech, a
ve větších již nevyhovují, a na jejich místo musí nastoupit komunikač
prostředky, umožňující dopravu hromadnou, to jest železné dráhy. Sta
linie pro dalekou dopravu nemohou tomuto úkolu vyhovět, a také jim a
nepřísluší, tu musí být vybudovány zvláštní předměstské dráhy p
blízkou dopravu, jež mohou vniknout až do vnitřního města a být spojk
mezi drahami pro dopravu dalekou a tramwayemi a omnibusy.

Vybudování sítě rychlodrah setkává se v městech, kde nebylo pam
továno na potřeby budoucího velkoměsta, s velikými překážkami. Pr
vede-li se pak nepromyšleně, stane se místo prostředkem pokroku spí
brzdou zdravého vývoje velkoměsta a náprava, je-li vůbec možna, vyž
duje pak velikých obětí. Klasickým příkladem takové pochybené drál
je městská dráha vídeňská, při jejíž zakládání bylo vyhověno všemožný
požadavkům, jenom ne dopravním potřebám moderního velkoměsta, tak
dopravní význam její je minimální, což se jeví nejzřetelněji ve finanční
výsledcích jejích; během deseti let od 1898 do 1908 bylo na ni doplace
asi 66 millionů korun.

Rovněž Berlín pociťuje potřebu nového, systematického vybudová
svých komunikačních prostředků, nejen, aby vyhověly potřebám nynější
nýbrž a b y s e s t a l y u r č o v a t e l i b u d o u c í h o v ý v o j e Velké
Berlína. K získání jednak podnětů, jednak plánu celé sítě byla vypsá
konkurence. O výsledku jejím, pokud se týče rychlodrah, přednášel vrch
inženýr Petersen ve »Verein für Eisenbahnkunde zu Berlin«, ktero

ednášku uveřejňují Glaserovy »Annalen für Gewerbe und Bauwesen« číslech z 1. a 15. července 1911.

Veliký Berlín vyrostl docela divoce bez jednotného plánu. Dopravní ice nejsou náležitě odlišeny od ulic obytných. Tím trpí ovšem doprava, ě ještě více bytové poměry. Téměř polovina berlínského obyvatelstva í byty nejvýše o jedné světnici a kuchyni, asi jedna třetina dvě svět- ce a kuchyni. Na byty s více než třemi pokoji připadá o málo více nežli dna desetina obyvatelstva, kdežto devět desetin má byty nejvýše o třech kojích a kuchyni. Za štukaturou fasád tísní se masy berlínského oby- telstva v úzkých dvorech nájemných kasáren bez světla a vzduchu, tím co anglický dělník obývá pěkné zdravé domky, a stejně i německý lník v Ulmu. Poměry těmito jsou vinny regulační plán, stavební řád hypoteční zákon, které umožnily obrovské stoupnutí cen pozemků.

»Uměle a spekulativně zvýšené ceny pozemků nejsou v podstatě ničím ým, než zadlužením pracujícího obyvatelstva ve prospěch nepracujících ajitelů pozemků, tedy neproduktivní rozmnožení základního kapitálu ždého živnostenského a obchodního podniku, tedy zdražení výroby a tím bezpečí v mezinárodní soutěži.« Je v zájmu státu zamezit stoupání cen zemků, neboť je to neproduktivní zadlužení. »Při tvoření budoucího lkého Berlína nemělo by tudíž zákonodárství a obecní politika brát prvé řadě ohled na umělecké zájmy, nýbrž na hospodářské hledisko: ržet cenu pozemků v okresech obytných a v okresech určených pro roz- ení místa pokud možno nízko.«

Má-li toho být dosaženo, je třeba umožnit osídlení vzdálenějšího olí zřízením rychle jezdících železných drah, jež musí být naprosto ne- vislé od povrchu ulic. Stanice těchto drah budou východisky plánů po- hy těchto předměstí. Tak se bude velkoměsto rozšiřovat radiálně podle ti těchto drah, což má před starým koncentrickým rozšiřováním velkou hodu, že mezi jednotlivými paprsky zůstávají velké plochy nezastavěné.

Řešení nesmí se díti bez ohledu na dráhy pro dalekou dopravu, jednak, s nimi předměstské dráhy úzce souvisí, jednak že tyto dráhy jsou vlastně činou vzrůstu velkoměsta. První starostí, jež musí předcházeti další ravě, je budoucí rozšíření drah pro vzdálenou dopravu, které dnes lnčí na periferii města, a při tom přece město svírají. Otázka tato není pjednávána s hlediska nejvýhodnější dopravy, nýbrž všechny konku- ční projekty se snaží osvobodit město z objetí těchto drah. »Zkoušejí estavbu tratí v tom smyslu, aby bylo dosaženo maxima výkonnosti při nimu potřebného místa. To vede k naprostému nebo částečnému od- anění nádraží čelních a nahrazení jich nádražími průběžnými. Všechny vrhy se snaží přeložit seřaďovací a odstavovací koleje, lokomotivové nisy a pod. z vnitřního města do předměstí. Nákladní nádraží naproti tou zůstávají v podstatě na svých nynějších místech, přeměňují se však t., že se z nich stávají pouhá nákladiště, a posunovací nádraží se pře- dají dle možnosti do předměstí.«

Rozšíření a vybudování sítě drah pro vzdálenou i předměstskou do- vu tvoří však pouze jednu část dopravních úkolů; zbývá ještě řešení ázky rychlodrah uvnitř města. Tyto rychlodráhy předsta- vi si laikové jako okružní linie, to však je naprosto pochybeno. Vysvitne

to jasně, pohlédneme-li na číslice dopravy jednotlivých linií velkoměstsk
rychlodrah. Tu vidíme jak v Paříži, tak v Berlíně a ve Vídni, »že hla
dopravní tepny jsou radiálně obchodním městem, a že okružní linie
zbývají tím více na významu, čím dále jsou od středu.« Doprava
těchto vzdálených liniích nekryje investovaného v nich kapitálu, a pr
je nutno i na výnosných vnitřních tratích stavět šetrně, aby z přeby
jejich byly kryty schodky tratí vzdálených. Kde na tohle nebyl vzat zře
tam je celá dráha pasivní, jako na př. ve Vídni. Neboť není možno na
kladě investovaného kapitálu a provozního nákladu stanovit tarify, ný
naopak daným tarifům třeba přizpůsobovat stavební kapitál. Názorn
příkladů poskytují londýnské městské dráhy. Metropolitan D
strict dopravila roku 1906 65 milionů cestujících, provozní náklad
obnášel 6·6 millionů marek, přebytek 1·6 millionu. K pětiprocentní
zúročení investovaného kapitálu bylo však třeba přebytku 13·3 millio
marek. Kdyby dráha měla míti tento přebytek, byla by musila stano
průměrný tarif 31 feniků a nikoli 12½ feniku. To však není možno, k
nehledíme k jiným důvodům, prostě z ohledů na konkurenci pouličn
drah. Chyba je v základě, v optimistickém pojímání rentability městsk
podzemních drah.

Z toho plyne, že městské rychlodráhy nutno stav
jako nadzemní dráhy, kde je jen možno, nemá-li městský rozpo
být zatížen velikými břemeny na nedohlednou dobu. Proti nadzem
drahám ozývají se hlavně aesthetické námitky. »Při tom je však vel
pozoruhodno, že tyto námitky nepocházejí z kruhů uměleckých, ný
jsou zdůrazňovány hlavně ve spolcích a kruzích majitelů pozemků. Te
aesthetický zájem je vysvětlitelný pouze obavou před znehodnocením
zemkového vlastnictví.«

Přednášející nepodceňuje uměleckých zájmů, ale nutno míti na my
že »rychlodráhy nejsou stavbami přepychovými, naopak náležejí k p
středkům pro ukojení nejnutnějších potřeb životních.«

V debatě na to se rozvinuvší byly projeveny extremní názory na úk
dopravních prostředků. Vládní rada Kemmann ukázal na příkl
londýnských předměstí Golders Green, jaký mají význam pro byto
otázku. Před čtyřmi lety, nežli byla zahájena dráha Charing Cross Eus
and Hampstead, nebylo zde jediného domu, dnes zde bydlí v pěkných d
cích velké množství klerků zaměstnaných v City a západním Londýně;
9000 marek mohou si tu malí lidé koupit domek na splátky. Ale rozk
těchto předměstí ukládá drahám velké oběti. Na otázku, přispívají-li
jitelé pozemků ke stavbě drah, odpověděl mu generální ředitel drá
»Bohužel je dráha v situaci, že tvoří hodnoty, sama však nemá na n
podílu. Proto jsou dráhy nuceny přestat se stavbou tam, kde ubývá
pravy.«

Naproti tomu zastával professor Mehner názor, že dráha je
středkem obecně užitečným, a jako takového budiž možno v zájmu
rodní práce a národního zdraví bezplatně jí používat tak jako
K úhradě budiž drahám poskytnuto právo vyvlastňovat
zemky ve svém okolí, nikoli však pouze úzký pruh, nýbrž tolik, a
se dráha stala výnosnou. Se spojením vlastnictví pozemků

leznou drahou projevil souhlas i inženýr Petersen, neboť není spravdlivo, plyne-li zisk ze stoupání cen pozemků, způsobeného celkem obytelstva, do kapes jednotlivců, kteří na vyšší hodnotě nemají nijaké sluhy. Uskutečnitelno bylo by to, kdyby k provedení velkých cílů soue byla založena »Pozemková banka pro velký Berlín« ve mě akciové společnosti, ale s veřejným kapitálem. Akcie její ly by rozděleny na jednotlivé obce a státní správu. Úkolem této vené banky by bylo skoupit co možno nejvíce výhodně položených poků za levnou cenu, otevřít je drahami, způsobem sociálně účelným je dit a pak pronajmout nebo prodat s podmínkou práva zpětného zaupení.

Podáváme jednání o berlínské soutěži, vynechavše technické detaily stního významu, neboť máme za to, že bylo zde proneseno mnoho podů, jež mají pravdivost i mimo Berlín. Ing. *Arnošt Winter.*

Úbytek tuberkulosy. »Arbeiterschutz«, orgán říšské komise nemoských pokladen, přináší v čísle 22. tohoto roku k této otázce více zajívých dat, jichž pozoruhodnost nutká nás k několika řádkům. Jedná se Vídeň. Tam zemřelo vůbec

v roce	1871	z	1000	domácích	obyvatel	35·46	osob
»	»	1890	»	1000	»	»	22·04	»
»	»	1907	»	1000	»	» jen	16·90	»

Na celkové úmrtnosti účastnila se tuberkulosa v roce 1871 22·15% roce 1907 16·81% všech případů úmrtí. Zemřelo totiž tuberkulosou roce 1871 z 1000 obyvatel 7·33, v roce 1890 4·43 a v roce 1907 2·82. Úmrtnost tuberkulosou v roce 1907 byla tedy o $^2/_3$ nižší než před 37 lety. Všem ostatní příčiny úmrtnosti klesly daleko více. Z dat specielních vno, že tuberkulosy ubylo hlavně v řadách dětských a v kruzích lépe stovaných. Ve vnitřním městě vídeňském, kde žijí osoby zámožnější, rá tuberkulosou v průměru let 1901—1907 8·4‰, v dělnických okresu Ottakring 39·6 a Favority 45·4‰. Řádí tedy tuberkulosa v kruzích pletářských nejvíce a jak ukazují přesná data, ubývá jí tu jen měrou vmi nepatrnou. Z úbytku tuberkulosy mezi dětmi a boháči a z okolnosti, že v kruzích dělnických ubyla jen v míře pranepatrné, dá se souditi, že péče protituberkulosní, která takřka výhradně se soustředila mezi dostlými, mezi dělníky zůstává bez patrného vlivu. Ježto úbytek tuberkulosy se dá do období před objevením tuberkulosního bacilu a hygiena živnostenská, sanatoria, zákazy plivání atd. působily jen v řadách chudých (v kruzích zámožných nebylo takových opatření třeba), dá se tvrditi, že objevení bacilu a protituberkulosní opatření nejevila účinku. Aspoň ve statistice se význam boje proti tuberkulose neobráží.

Či snad jen proto, že boj ten nebyl dosti intensivní?

Věc nabádá k vážným úvahám. *Dr. H. Branišovský.*

Reorganisace nejvyšší rady školské ve Francii. Nový ministr vyučování ve Francii, Steeg, připravuje novelu ke školskému zákonu, zajíž zvláště zajímavý je úmysl reorganisovat nejvyšší radu školskou

(conseil supérieur de l'instruction publique). Úkolem instituce této, v které již nyní učitelstvo všech stupňů a kategorií škol je zastoupeno z stupci volenými, jest jednak stanoviti základní zásady i program učebných plánů, podávati dobrozdání o otázkách vnitřní správy školské býti nejvyšší odvolací instancí ve věcech disciplinárních učitelstva i žactv Pravomoc tato zůstane nezměněna, ale v novém zákoně budou míti v ra školské zastoupení také dva činitelé dosud odtamtud vyloučení: žen a dělníci. Odčiní se vážný nedostatek. Jest na př. křiklavé, že učitell dívčích lyceí ve Francii dosud žádného zastoupení neměly, a je pro na poměry přímo neuvěřitelno, že by dělníkům se dostalo zastoupení. Z stupci dělnictva mají býti jmenováni nejvyšším poradním sborem prá jenž je ve Francii zástupcem dělnických odborových organisací. Kol zastupuje zemská školní rada u nás?

Problém jednotného klubu.

Parlament nově zvolený pracoval bezvadně, povolil rozpočtové provisorium, povolil půjčky dobrovolně vládě zvýšené a přec nezasedá, nezasedá v lednu a únoru přes to, že řádný rozpočet na r. 1912 už v říjnu podaný zůstal nevyřízen a že se tou mimořádnou prázdní skoro znemožňuje vyřízení jeho do konce června vůbec. Opětný důkaz, že původcem finančního nepořádku v Rakousku není parlament sám, že větší na něm vinu má vláda.

Není tajemstvím, proč nastaly kromobyčejné prázdniny: nejedná se o zemské sněmy, jimž prý nutno uvolniti parlamentární kalendarium, už proto ne, poněvadž nejdůležitější sněm nemůže být svolán, sněm český. Jediným důvodem, proč parlament svolán bude až koncem března, je předloha, jejíž osud ovládá vůbec celý politický zájem říše: předloha vojenská. Hraběti Khuen-Hedervárymu podařilo se po velkých bojích přiměti uherský říšský sněm k tomu, že připustil branné předlohy k prvnímu čtení. Dál se nedostal, v Uhrách osud této předlohy stále ještě je nejistý a nejen s dola, on je nejistý s hůry. Mezi podáním vojenských zákonů vybojován boj ve správě armády, byl odvolán baron Schönaich, autor vojenských předloh, a nahrazen rytířem Auffenbergem a pak odvolán i chef generálního štábu baron Conrad a dosazen podmaršálek Schemua. Změna v osobách zajisté najde výrazu i ve znění vojenských osnov a není vyloučeno, že nové zákony vojenské budou mezi projednáváním v uherské sněmovně pozměněny. Rakouské vládě — jak nynější tak i předchozi barona Gautsche — nejistota této předlohy v Uhrách byla víc než vítanou, poněvadž poměry v rakouském parlamentě dávno ještě nejsou tak vyjasněny, aby se dalo počítat s jistým přijetím předloh. Mimo to v Rakousku nelze předlohy vážně projednávat před rozhodnutím v Uhrách, poněvadž by se mohlo opakovat, co se stalo, když v Rakousku před několika lety schválen zvýšený počet nováčků a uherská sněmovna zvýšení zamítla. Ve Vídni pak zvýšení bylo zrušeno. Vojenská předloha v Rakousku spojena je s dvěma obtížemi: musí být zároveň schváleny nové daně, jichž výnos má sloužit částečně ku krytí výloh spojených s novými vojenskými předlohami

a druhá obtíž spočívá v tom, že branná předloha, obsahující změnu branného zákona, vyžaduje přijetí dvoutřetinovou většinou.

Tato dvoutřetinová většina v rakouském parlamentě dosud vládě není k disposici. Proto je jí nejistý osud branné předlohy v Uhrách vítanou výmluvou, poněvadž vláda hraběte Stürgkha takto získává času k získání takové kvalifikované většiny. Jak již řečeno, tato kvalifikovaná věšina není pohromadě a sice jedině proto, poněvadž hrabě Stürgkh neví, jak se v té věci, jak se budoucně zachovají poslanci čeští, jednotný klub český.

Jak jednotný klub český budoucně bude postupovat, je otázka, která zajímá nejen ministerského předsedu, ale daleko více ještě českou veřejnost a jednotný klub samotný, ale zodpověděti ji doposud nemůže nikdo. To, co se dělo v zasedání před vánočními svátky ukončeném, to vše bylo předehrou k rozluštění a rozřešení otázky příštího postupu jednotného klubu.

Události v minulém zasedání v jednotném klubu vytvořily problém, zdali jednotný klub vůbec ještě existuje, ano vznikla otázka, může-li existovat vůbec. Dokud tento problém nebude definitivně rozřešen, nelze přirozeně zodpověděti otázku, jak jednotný klub český bude postupovat. O to veden právě v minulém zasedání tichý, ale urputný boj, který, jistě ne na prospěch jasného rozřešení celé otázky, nebyl dobojován. Jednotný klub se nerozešel — to je úspěch a zároveň problém posledního zasedání. Úspěch pro ty, kteří touto formální svorností chtějí v české veřejnosti za každou cenu udržet fikci, že jednotným klubem se dá spasit česká politika ve Vídni, ať už ten klub je jednotným dle jména a rozháraný, nejednotný, nesvorný a nesrovnatelný sebe víc, problém pro ty, kterým formace českých poslanců je věcí druhého řádu a kteří jsou přesvědčeni, že se dá české politice prospěti i tenkrát, budou-li mezi poslanci směry dva, které by, každý svou cestou, hleděl dospěti k témuž, ovšem smluvenému cíli, dva směry, mající nejlepší vůli prospěti české věci. Problém je tím složitější, uváží-li se, že přívrženci názoru druhého méně formálního nalézají se v souhlasu s faktickými poměry, které přehlížet může jen předem stanovený úmysl, zachovat fiktivně jednotný klub i přes všecky vnitřní rozpory.

Dávno před utvořením jednotného klubu jsme na tomto místě ukazovali k zjevné nemožnosti, spojit strany konservativnější s radikálními v jeden stejně postupující šik, třeba že by jedni o sobě tvrdili, že nejsou konservativní a byli jimi a druzí o sobě hlásali, že jsou radikály a nebyli radikální.

Tyto nesrovnalosti v titulech a povaze jsou už českou specialitou. Ale nám bylo vždy jasno, že snaha spojit strany mladočeskou, agrární a národněsociální v jednu politickou jednotku je nemožné a poněvadž jsme nahlíželi politický prospěch plynoucí z toho, když jedna část českých poslanců se připojí nějaké možné vládní kombinaci, byli jsme vždy odpůrci názoru, že takové vstoupení Čechů do vládní strany je jen tenkrát možným, když se stane jednotně celou českou delegaci, když tedy do vládní většiny vstoupí všichni čeští poslanci. Takovému výkladu jednotnosti jednotného klubu jsme se vždy uzavírali, poněvadž jsme nahlíželi stejně nemožnost, aby národní sociálové se vzdali svého postupu, jak jsme měli porozumění pro politický prospěch příslušnosti majority české delegace k nějaké vládní kombinaci. V tom jsme se lišili od ostatních propagátorů jednotného klubu, poněvadž jsme si přáli skutečné nápravy ve vídeňské politice české. Není přec dnes už tajemstvím, že se česká delegace v posledních měsících vlády bar. Bienertha nalézala v neudržitelné posici, stejně jako za Koerbra, a že jen proto baron Gautsch byl tak nadšeně vítán, poněvadž byla — stejně jako když vystřídal dra Koerbra — dána českým poslancům možnost, onu neudržitelnou posici opustit. Už z toho důvodu pochopovali jsme vždy snahu zejména mladočeského a agrárního vedení, zaměnit konečně oposici v taktiku vládě příznivou. Ale právě z toho důvodu jsme se vždy vyslovovali proti takovému výkladu svornosti, který ukládal národně sociální straně postup za každou cenu stejný, poněvadž jsme věděli, že tato strana tak radikální změnu své taktiky provésti nemůže a že, i kdyby se svornostářským heslem získat dala do takové jednotné formace, bude svou příslušností v takové koalici jen překážet, nikdy ji podporovat anebo prospívat. Nicméně volební kartel zrodil na straně mladočeské takovou zásobu optimismu, že jsme často žasli nad lehkověrností vůdců mladočeských, kteří českou veřejnost utvrzovali v přesvědčení, že ona svornost je možnou a trvalou.

Co znamenalo třeba i trpné přikyvování takovým názorům se strany národně-sociální, je těžko říci. Dlužno sice doznati, že někteří vůdcové radikální předem prohlašovali rozluku v případě, že by jedna část českých poslanců chtěla vstoupit do nějaké vládní většiny, ale přece jen národně-sociální strana dost určitě neprohlásila, že se spojuje, karteluje a sjednocuje s mladočeskou stranou jen pro oposici, a je na onom svornostářském uspávání, na onom boji proti »rozkolníkům« spoluvinna.

Jak neupřímné v zásadách to dohodování bylo a jak se týkalo jen a jedině mandátů, nejlépe je vidět z uveřejněného znění kartelové smlouvy, kde o budoucím postupu na základě kartelové dohody zvolených nestojí slova. V tom hlavně vidíme ono trpné přikyvování národních sociálů k obsahu jednotnosti, jak jej propagovali před volbami i po nich mladočeši. Ovšem národní sociálové dnes ukazují k tomu, že každé politické dítě v Čechách muselo vědět, že národně-sociální strana nepůjde za daných poměrů nikdy do vládní kombinace, stejně jako nešla, když dr. Fořt, dr. Pacák, dr. Fiedler a Prášek byli ministry. To je poukaz jistě správný, ale národní sociálové přece stejně museli vidět, jaké plány a názory se rodí v mladočeské straně, že tam jen dřívější Národní Listy považovány za překážku pro účastenství českých poslanců na vládní kombinaci a že nyní, když dřívější Národní Listy jednoho dne se proměnily v nynější, překážka ta odpadla.

Neupřímnost byla tedy na obou stranách stejná a měla stejný důvod: pohodlné a laciné volby.

Následky onoho volebního kartelu na neupřímnosti i mezi skartelovanými založeného jeví se nyní způsobem co nejpalčivějším — ochromuje politickou práci jednotného klubu. Zde nemá být prozatím probírána otázka, zdali postup mladočeských, agrárních a klerikálních poslanců, jejich hlasování pro vládu hr. Stürgkha a takto provedený vstup do vládní majority už teď byl včasný, politicky správný a odůvodněný, zdali vodocestná předloha a ostatní domnělé koncese byly a jsou dostatečnými předpoklady pro změněnou taktiku většiny jednotného klubu — zde jedná se především o to, že tato změna taktiky, která pro mladočechy byla předpokladem jednotného klubu a tudíž i volebního kartelu, už se stává problémem jednotného klubu, ba jeho hrobem. Opakujeme ještě jednou a výslovně, že máme za zcela oprávněnou a rozumnou politiku, když většina českých poslanců chce být ve vládní většině, ovšem za určitých okolností, a každý český poslanec s tím musel počítat, ale po všem, co se stalo a dělo, zejména však po kartelu volebním, museli jsme v zájmu dobrého prospěchu politiky čekat, že takový postup zmíněné většiny klubu nepovede ku krisi klubovní a zejména ne ku krisi přivoděné účastníky kartelu, stranou národně-sociální. Národní sociálové dnes jsou prudkými odpůrci postupu majority klubovní a svým odporem ničí jednotný klub, který společně s mladočechy před volbami prohlašovali za arkanum české politiky. Ukazuje se prostě, že není už možno, aby všichni čeští poslanci ve Vídni šli jedním směrem

a to ukazuje se bohužel způsobem, který celkovou politiku českou na konec musí poškozovat. Jistě však vinu na tom nemají tak ani ti, kteří zastupují odchylné názory, nýbrž ti, kteří vidět a věřit nechtěli, že ten kýžený jednotný postup různých politických stran stal se za našich poměrů i tenkrát nemožným, kdyby jednotlivé strany neměly přes všechny kartely a jednotné kluby zcela zjevné zájmy strannické, agitační a mandátové, pro přítomnost a hlavně do budoucnosti. Dnes snad už ani původcové volebního kartelu nevěří, že se při příštích volbách kartel bude opakovat a obnovovat.

Jedním z nejsilnějších hesel, kterým pro kartel a pro jednotný klub bylo agitováno, je heslo o nutné zodpovědnosti všech poslanců. Je nesporno, že ani stínu dohody o české politice, jistě žádoucí, nelze docíliti, nejsou-li všichni poslanci ochotni vzíti na se zodpovědnost za tuto politiku, alespoň potud, že nepodniknou ničeho, co by společné cíle české politiky vídeňské přímo poškozovalo. Dle našeho mínění lze takového poměru docíliti mnohem lépe za různého postupu stran, než nějakým nejednotným jednotným klubem. Společný cíl české politiky nikterak nepoškozuje, když část české delegace není ve vládní straně, když zůstává ve věcné opposici. Ta opposice ovšem musí být v souhlase s celkovým postupem, který může a musí být smluven, ta opposice musí být ovšem ukázněná a nesmí být ochotna každou chvíli přesmeknout se do mechanické obstrukce. Taková opposice je přímo posilou vládní strany, když se jí operuje vážně a s nutnou vypočítavostí, taková opposice ovšem vyžaduje poměr naskrz loyální všech stran a směrů ve Vídni a nesmí pak mít oněch vedlejších cílů a zájmů, o nichž jsme se už zmínili. Ale taková opposice takřka vládní stranou objednaná, která je ochotna převzíti část zodpovědnosti za celkovou politiku, stává se tam nemožnou, kde postup není výsledkem loyálních porad a dohod, nýbrž v nejčetnějších případech výsledkem vůle, nápadů a rozmarů jednotlivců anebo určité kliky. A jen z toho důvodu nelze docíliti, aby všichni čeští poslanci za dnešních poměrů přejímali také zodpovědnost za tuto politiku. Jak má brát každý poslanec zodpovědnost za vůli, rozmar a nápad jednotlivce nebo kliky, za řeči, skutky jednotlivce, který se ve své marnivosti s nikým neradí, nikým si radit nedá a sebe považuje vždy za poslední a neomylnou instanci v české politice? Kolikrát se v posledních letech stalo, zejména v otázkách zahraničných, že dr. Kramář bez předchozí úrady, ba bez předchozího uvědomění nějakou řečí neb nějakým článkem přivedl ostatní české poslance do nejtrapnější situace —

často i své nejbližší přátele — do největších rozpaků, a že se oficiálně a veřejně neodmítla zodpovědnost za podobné extratoury jen proto, že to je právě dr. Kramář, jen aby z toho nebyla blamáž a ostuda? Jak možno za takových okolností mluvit o společné zodpovědnosti?

To vše jsou důvody pro neudržitelnost nynějšího stavu věcí ve Vídni a je přímo katastrofální, že se poměry utvářily tak právě nyní v době, kdy nastávají skutečně rozhodnutí velká, právě nyní, kdy každou hodinu přímo může nastati v státě obrat nejrozhodnější a historicky nejdalekosáhlejší.

A náprava? Máme své pochybnosti o možnosti takové nápravy, poněvadž leží v osobách a osoby ty jsou do jisté míry stiženy neomylnictvím, že se sotva svých předsudků a omylů zřeknou. Především by musel padnout mylný názor, že číslice ve všem a jedině rozhodují, musel by padnout názor, že jen tehdy, když všech 81 českých poslanců budou vládní aneb budou dělat oposici, česká politika může prospívati, musí padnout názor, že 81 poslanců různých názorů musí být v jednom klubu, aby vláda měla respekt z velkého počtu českých poslanců. Což pak vláda neví, kolik Čechů ve sněmovně je a což pak vláda neví, že kdyby bylo v jednotném klubu tisíckrát všech 81 českých poslanců občanských, p r o n i tam bude za všech okolností spolehlivých mnohem méně? Koho tedy onou nejednotnou jednotností klamat, nehledě k tomu, že pro případ oposice české můžeme právem počítat s hlasy českých sociálních demokratů a to mnohem určitěji než dříve?!

Opakujeme: nikdo nebude tvrdit a nikdy netvrdil, že čeští poslanci mají dělat usque ad finem saeculorum oposici, nikdo nebude tvrdit a nikdy netvrdil, že by čeští poslanci našemu národu nemohli konat znamenité služby ve vládní straně. Naopak: i s naší strany bylo uznáváno, že část a třeba majorita české delegace m á být v nějaké vládní kombinaci. Do vládní kombinace však nemusejí vstupovat poslanci všickni a mezi klubem vládním, mezi skupinami vládními a opositními může být utvořena pouze parlamentární komise, která se má o společném postupu obou skupin radit a podle těchto úrad postupovat. Ale především: l o y á l n ě. Proto opakujeme to, co jsme řekli před utvořením jednotného klubu: více loyálnosti a méně jednotnosti. *Č.*

Zamýšlená změna politického postupu české delegace ve vídeňském parlamentě a naše požadavky.

Píše Jan Koloušek, prof. české techniky v Praze.

Podzimní zasedání říšské rady přineslo českému voličstvu jakési překvapení, ovšem již dosti zřetelně předvídané a očekávané. Přestala nejen ostrá oposice proti nové Stürgkhově vládě, která proti »Bienerthovu systemu« často byla až obstrukcí dosti špatně zahalenou, nýbrž většina Jednotného klubu (mladočeši, agrárníci a klerikálové) — hlasovala přímo pro zatímný rozpočet i pro veliké nové požadavky úvěrní, kterými státního dluhu přibude nejméně 450 mil. K a tedy úrokového nového břemene 18 mil. K ročně. Také bylo provedeno prvé čtení nových těžkých berních předloh, které ovšem podal říšské radě ještě předešlý finanční ministr dr. Meyer a které také převzal nový finanční ministr Zaleski. V delegacích pak zrovna jako na říšské radě hlasovali mladočeši s agrárníky také pro zatimný společný rozpočet.

Nuže, odkud ten obrat v politickém postupu rozhodujících českých stran ve Vidni? Je sice pravda, že ani mladočeši ani agrárníci ani konečně čeští klerikálové se nechtí dosud přímo a otevřeně přihlásiti za strany čistě vládní. Také by nebyl ten postup ještě dosti důvodněným vůči voličům; vždyť se nezměnila podstatně ani dosavadní vládní politika jazyková ani není jinaká prakse při obsazování úřadů ve prospěch český ani nepominulo německé veto proti životním našim požadavkům kulturním. Neustala dosud německá obstrukce na sněmu království Českého, ani není naděje na dohledné zanování zemských financí království Českého. A ke všemu není ěpe ani se zemskými financemi moravskými, kde vinou neurovnaných poměrů a obstrukce německých stran končí zemský rozpočet na 1912 ohromným schodkem téměř 25 mil. K (při celkové potřebě otva 55 mil. K), a kde roční anuita na samy zemské dluhy činí

již 7⅓ mil. K. — Kdysi jsme mohli míti po odvolání jazykových nařízení Badeniho a Gautschových — (a snad již dříve) — bez jakýchkoli průtahů druhou českou universitu na Moravě (v Brně) ale dnes je to pro naše poslance již požadavkem nevčasným a tak nepohodlným, že jsou velice nešťastni a nevrlí, když se o tom pouze mluví na našich vlastních manifestačních schůzích. Že by si česká delegace na říšské radě za svůj vstup do vládní většiny a za povolení velikých břemen, které tento vstup bude míti v zápětí, klásti měla snad aspoň tu podmínku, aby německé strany upustily od zásadního odporu proti tak eminenetně kulturnímu a jistě naprosto spravedlivému požadavku, jako je zřízení české — (a zároveň i německé) — university na Moravě, toho si u nás skoro ani nikdo žádati netroufá. A přece by se tím našim sousedům Němcům ani vlásek na hlavě nezkřivil, ano dostali by za to novou svou universitu, které ovšem sami nepotřebují.

Dnes jsou už skoro nedostižným ideálem ona Stremayrova nařízení, kterými jsme pohrdali, pokud měli staročeši většinu, a která se tehdy prohlašovala za naprosto nedostatečná. Nařízení těch jsme si začali vážiti teprve tehdy, když je němečtí soudcové v Čechách prohlašovali šmahem za nezákonná a když se stala »via facti« podle prakse německých soudců v uzavřeném území ve skutečnosti opravdu neplatnými. A ten ministr, který tuto praksi německých soudců nejen trpí, nýbrž i vším vlivem státní moci hájí, sedí nejen ve vládě, které se povoluje od našich zástupců rozpočet, nýbrž má v ní rozhodující slovo. Německé strany by okamžitě odepřely (a odepírají občas už) svou podporu vládě, kdyby ministru dru Hochenburgerovi od vlády byly činěny v jeho jazykové a obsazovací praksi jakékoli překážky nebo jen námitky.

Co tedy mohlo jen změniti oposiční smýšlení většiny zástupců českých? Zajisté k tomu nepostačilo by ani jmenování dvou n e p a r l a m e n t á r n í c h ministrů Čechů a k tomu ještě v odborech takových, kde by se pro naše české požadavky dalo velmi málo udělati i kdyby ministři oni měli nejlepší snahu a také úplnou volnost rozhodovati, jak by chtěli sami. Kromě toho česká delegace nezměnila v předešlém období říšské rady svého oposičního stanoviska ani tehdy, když jsme měli v ministerstvu t ř i č e s k é l i d i a t o v l i v n ě j š í c h o d b o r e c h n e ž l i n y n í. Proč tento obrat nyní, když víme, že bude míti v zápětí zároveň velmi mrzuté i nepříjemné nadělení pro voliče a vůbec osudné následky pro celé státní hospodářství: totiž nová válečná břemena, zvýšení stav

vojska v čas míru, veliké nové daně spotřební, jakož i staré vyšší daně přímé i nepřímé? A při tom nelze ani očekávati, že by se udržel státní rozpočet v rovnováze, ani není naděje na ozdravení zemských financí ať v Čechách ať na Moravě. Čechy jsou již v takové tísni finanční, že je vůbec pochybno, zdali se to v budoucnosti dá ještě napraviti a Morava tím, že na r. 1912 musí kryti neuhrazený schodek 25 mil. K, přitíží své situaci dalšími ročními břemeny přes 1 mil. K úroků a asi ¼ mil. K na splátky dluhu. A tu ještě čeká a není vyřízena neodbytná úprava platů učitelských, která bude státi desítky milionů K ročně. Odkud bude moci poplatnictvo naše za těchto těžkých dob sehnati k tomu potřebné spousty peněz?

A s tím ještě nejsme u konce požadavků finančních. Kromě vojska a námořní moci, které zajisté hrozí samy o sobě pohltiti všecky nové výtěžky daní a snad ani s nimi se nespokojí, je tu ještě bída zřízenců státních, které nepostačí snad ani 100 mil. K ročně — (když ne hned na poprvé, tedy jistě v letech nejbližších). Dále jsou břemena povinného sociálního pojišťování dělnictva i samostatných, které státní rozpočet obtíží jistě nejméně 100 mil. K ročně. A odkud bráti peníze na vodní stavby a železniční investice, jakož i na vypravení našich vysokých škol i na jiné četné neuhrazené nezbytné potřeby veřejné (na př. na zanedbané veřejné zdravotnictví, na investice státních podniků, na nutnou pomoc komunálním financím, na meliorace atd. atd.)? Na to ovšem se dají vypůjčiti veliké kapitály, ale z dluhů těch se přece musí platit úroky, které jistě nebudou uhrazeny snad výtěžky z těchto veřejných zařízení.

A tu narazili jsme na maličkost, která je záminkou většině české delegace pro změnu opositního stanoviska a pro vstup do vládního zajetí. Jsou to vodní cesty, které už jednou za Körbra zarazily českou obstrukci. Ale tenkrát se dělaly plány, které dnes jsou už dávno opuštěny a marny. Snilo se o spojení velikými transkontinentálními vodními drahami z moře Severního do moře Černého (od Labe a Vltavy k Dunaji, jednak přes Horní nebo Dolní Rakousy, jednak od Labe přes Pardubice, Přerov po Moravě až do jejího ústí do Dunaje), — dále z moře Baltického do moře Černého také po dvojí cestě — (Dunajsko-Oderským průplavem a průplavem spojujícím Vislu s Dněstrem). Dnes z těch plánů, o kterých před 10 lety nikdo se nesměl ani odvážiti pochybovati, a o jichž divotvorných účincích byly rozšířeny přímo pověrečné naděje, nezbylo skoro nic. Jen velice málo, a to si svou houževnatostí uhájili Poláci, totiž průplavy projektované od Visly k Dněstru a splavnění

Visly v okolí Krakova. V ostatních zemích — hlavně českých — mají býti pouze regulovány řeky, po případě býti nanejvýš zřizovány vodní nádrže, ale to jen velmi pomalým tempem, — namnoze v nedostatečné míře, zejména pro Moravu, — rozděleným na dobu 15 let (do r. 1927). Ze státní pokladny má se tu dostati Čechám i Moravě dohromady něco přes 130 mil. K rozdělených na 15 let! Již tento poměrně malicherný obnos ukazuje, o jakou vlastně nepatrnost a bezvýznamnost se tu jedná.

A přece ani ta maličkost není úplně zajištěna. Nejsou s tím spokojeni ani alpští Němci ani Němci v Čechách ani Vídeň. Alpští Němci dostali sice svého času v náhradu za vodní cesty, — které se pak nestavěly, — nákladné dráhy prvého řádu v Alpách, které nejen že jsou už dávno hotovy, nýbrž na které padlo skoro dvakrát tolik peněz, nežli bylo rozpočítáno (prostavělo se na 500 mil. K). Ale to poslancům z Alp nevadí, aby nyní znovú chtěli zase něco, když se konečně aspoň část z toho chce dáti Čechám a Moravě, co bylo už zákony dřívějšími dávno povoleno. Jenom že ty dřívější zákony byly v Alpách provedeny s nákladem skoro dvojnásobným, kdežto v Čechách a zvláště na Moravě se vůbec neprováděly. — Němcům z Čech se zase zdá, že většina regulací bude pouze v území českém a proto žádají také svůj podíl. A konečně Vídeň je zvyklá miti ze všeho lví podíl, ačkoli má již své městské dráhy, jichž schodky hradí stát a úpravu Dunaje na státní náklad atd.

Ale když tyto předlohy vládní prošly také všemi úskalími, která jim hrozí ve sněmovně poslanců, zvedá se ještě panská sněmovna svým varovným hlasem proti těmto vydáním, že prý jsou pouhým plýtváním státních peněz, kterých je jinde nezbytněji potřebí — (snad na děla a na válečné lodě!).

A ještě jiné vymoženosti jsou na obzoru. Prošel ve státní železniční radě — poradním to sboru pro vládu — návrh, aby pro zjednodušení železničního provozu byla zrušena dosavadní ředitelstva dráhy státní společnosti a severozápadní dráhy, aby nová železniční ředitelstva dopravní přeložena byla do středu tratí, tedy aby byla zřízena dvě (německá) ředitelství po jednom v severovýchodních a severozápadních Čechách, jedno (české) ve východních Čechách (v Pardubicích) a jedno (smíšené) v Brně. Na severní dráhu, aby týmž způsobem byla decentralisována, se ještě železniční rada neodvážila. Ale ani tato vymoženost, o které se ostatně vláda rozhodně nevyslovila, není jistou, ačkoli je to pro účelné a opravdu bez zbytečných nákladů opatřené řízení provozu věcí samo-

zřejmou. Také tu Vídeň a dolnorakouský sněm protestují a jaksi za samozřejmé považují, aby všechno rozhodování i nejmenších věcí se týkající bylo ve Vídni a ovšem aby tam zůstala i celá armáda železničních úředníků a zřízenců, kterých by mohlo býti pak méně i kteří by byli lépe na místě při ředitelstvech uprostřed provozovaných tratí. Ale není jisto, nebude-li míti Vídeň větší moc nežli všecky země i stát, v jichž přirozeném prospěchu by tato úprava byla, táž Vídeň, která již bez toho přes míru vyčerpává síly všech korunních zemí a která pro jiné národnosti má srdce úporné a naplněné krutou nechutí.

Nuže, to stanovisko některých stran českých, aby ve Vídni prozatím v jistém směru na nějaký čas se odstavily dosavadní, skoro výlučně na jazykových základech spočívající požadavky národní, i aby pro české země hledělo se především docíliti hospodářských úspěchů a hospodářského i kulturního sesílení, nebylo by zajisté naprosto nepřijatelným a dalo by se o něm jistě vážně jednati i uvažovati. Zvláště kdyby k tomu se pojil také náležitý vliv a podíl českého národa a jeho zastupitelstva ve vládě. Ale k tomu bylo by nutno a vlastně už dávno bylo povinností i v oposici usilovně pracovati a opravdu houževnatě hájiti všech kulturních a hmotných zájmů jak národa tak i zemí koruny české. Tedy nikoli jen podle okamžitých rozmarů jednou na všecky ty zájmy zapomínati ano je i obětovati za jiné, třeba i domnělé úspěchy, jako tomu bylo často při t. zv. našich jazykových vymoženostech, — po druhé zase snad abychom se vrhali jednostranně na určité požadavky hospodářské vší silou a pro nic jiného pak vedle nich skoro neměli smyslu, jako tomu bylo právě při obratu za Körbra, když dostali čeští zástupci vnadidlo vodocestného zákona ceny tak pochybné.

Ano, politiku oportunní mohou jistě politické strany, také některé strany české, provozovati, ale oportunní politiku upřímně doznanou, a právě proto, že je to politika oportunní, politiku rozumně promyšlenou, nikoli náladovou, nikoli *spoléhající na nějakou vyšší pomoc,* nýbrž pečlivě odvažující výhody, kterých lze nabyti, i oběti, kterým se je potřebí za to podvoliti.

A k tomu je ovšem nezbytným předpokladem, aby se znala okamžitá situace hospodářská i politická, v níž jest náš národ, jakož i české země, aby byl před očima stále praktický cíl, k němuž se chce dospěti, i aby se k tomu postupu znaly pohotové síly a prostředky vhodné. Vedle toho ovšem se nesmí ani zatracovati, ani

pohrdnouti stranami, které volí snad postup odchylný, taktiku opoziční. Neboť namnoze potřebují oportunní strany kontroly nebo povzbuzení právě od opozičních stran, které jsou zajisté svědomím stran vládních, jehož hlasu je také vždy potřebí dbáti: Kromě toho mohou naše vládní strany zrovna v příbuzných stranách opozičních také hledati i najíti oporu občas vůči vládě samé, která by jinak jich využila přes míru a nebyla by snad ochotna dáti za prokázané služby ani trochu přiměřené náhrady. Ovšem, že vládní poslanci takové oposici ve svém osobním zájmu nepřejí, jelikož konkurence opozičníků jim stěžuje jejich postavení vůči voličům. Ale ani voliči nebývají vždy za každou cenu opozičně naladěni a obratná vládní politika zástupců lidových mívá všeliké drobné výhody v zápětí, kterými si lze zase přízeň voličů udržovati. Ale se stanoviska národního i vůbec lidového nelze oposice postrádati ani tenkrát, — ba právě tenkrát nejméně — když taková oposice je vedoucím vládním stranám nejnepohodlnější, když opoziční hlasy opravdu jsou hlasy probuzeného svědomí lidu a kdy mohou býti jedinou hrází proti demoralisaci, s níž každá vláda u zástupců občanských počítá a z níž hledí co nejvíce vykořistiti pro svou moc a pro samovolné rozhodování.

U nás však poctivá a svých povinností dbalá oposice je obzvláště nezbytná, jelikož my dosud máme proti vládám vídeňským veliké nevyrovnané účty a tak obrovské požadavky, že by jim žádná vláda, jakákoli, najednou ani nemohla vyhověti. A proto všech těch účtů ani vládní strany, které by se u nás utvořily, by nemohly předložiti. Připadá tedy naší oposici ještě ten významný úkol, aby po splnění nejnaléhavějších postulátů, pokud by je naše vládní strany prosaditi dovedly, usilovala ještě o splnění dalších, na které už by vliv dočasných vládních stran nepostačoval.

Zmíněné nevyrovnané naše účty s vládami vídeňskými je však potřebí v celém dosahu znáti také zástupcům, kteří jsou ochotni z jakýchkoli důvodů podporovati vládu a míti také na vládě účast. Neboť tím teprve lze změřiti úspěchy, kterých se nám za přinesené oběti, jichž každá vládní politika vyžaduje, dostati má. A mohou v tom býti ovšem, — a zajisté budou především, — úspěchy hmotné hospodářského rázu, ano i prospěchy kulturní, za které se nemusíme utkati ani s odporem našich národních odpůrců; neboť je mnoho mezer a nedostatků ve státní péči o naše české země, kterými trp zrovna tak naši krajané Němci jako my.

Právě z těchto všech důvodů pokusíme se v různých úvahách podati co možná výstižný obraz, jaký je stav našich českých veřejných záležitostí opatřovaných státem, na něž musíme platiti tolikeré těžké berně, jaká je dosavadní péče státní o naše hmotné i kulturní potřeby a jaká je konečně kulturní, hospodářská i finanční síla celé naší říše, celého státu i jednotlivých korunních jeho zemí. O tom musí býti zjednán náležitý přehled také pro ty strany, které jsou ochotny změniti dosavadní taktiku opoziční v postup oportunní a byly by ochotny po případě k podpoře vlády.

Obecné školství Bosny a Hercegoviny.

Dr. A. Hassmann.

Obecné školství zemí okupovaných spočívá i dnes ještě na poměrně starých základech. Hlavní principy — zejména finanční — vzaty jsou ještě ze starého osmanského školního řádu ze dne 25. džemaziulahira 1285 p. h., tedy z r. 1868.

Jmenovaný zákon jest papírovým výrobkem osvícenské éry říše turecké, zahájené první ústavou.

Nazval jsem jej papírovým výrobkem, neboť nikde nevešel v pravý život, zejména ne ve vilajetu bosenském. Pouze některé finanční body jeho byly realisovány, jako organisace školního fondu (mearif sanduk). Jinak ostalo vše při starém. — Okupace r. 1878 nezastihla žádných plodů tohoto mnohoslibného zákonu. Jen 535 t. zv. sibbian mektebů, 54 katolických a 56 srbsko-pravoslavných škol konfessionálních přešlo v nové panství. Školy tyto byly vesměs rázu ryze konfessionálního. V mektebu učil anekdotární hodža s rákoskou v ruce průpovědem z koránu nazpamět svoje žáčky, nevyloživ jim ani dostatečně významu učených slov. Cílem bylo tedy pouhé papouškování. Hodža předříkával, žáci snažili se po něm opakovati. Přes potřebné modlitby se dále nepřišlo.

V nemuslimských školách vyučovali rovněž duchovní, katoličtí resp. pravoslavní. I zde bylo jedinou tendencí vychovati z dětí sebevědomé katoliky resp. pravoslavné. Biblická dějeprava, modlitby, poněkud staroslověnčiny — to byl celý učební plán těchto škol. Učilo se sice psáti, skoro nikde však počítati. Počtům naučil život sám. —

Ačkoli nebyl tedy osmanský zákon realisován, přece objasním v hlavních rysech jeho strukturu, neboť jest v některých momentech i dnes basí pro další vývoj.

§ 1. zmíněného pramenu dělí školy na veřejné a soukromé, i slibuje veřejné školy vydržovati z prostředků státních; nade vším školstvím pak reservuje si vrchní dohled.

Z veřejných škol, jež zákon dává zřizovati, zajímají nás obecné školy. Tyto mají býti dle § 3. cit. zák. zbudovány v každé vesnici i každém městském okresu (mahala). Útraty spojené s vybudováním těchto škol, s vydržováním jich, zejména i učitelské platy platí školská obec sama. (§ 4. cit. zák.) Jak vidno, slib zákonodárce vydržovati veřejné školy z pokladny státní zůstal jen pouhopouhým slibem.

Věren úzkostlivé separaci muslimů od obyvatelstva druhých věr, ustanovuje zákonodárce v § 3. cit. zák. i dělení škol dle konfessí v té formě, že dává ve smíšených obcích muslimskému lidu jednu výlučnou školu. Druhé konfesse pak vtěsnává v druhou školskou budovu.

Návštěva školní má býti, jak dekretuje zákonodárce, obligatorní. Všechny děti dotyčné školní obce jsou povinny navštěvovati obecnou školu po čtyři roky (§ 6. cit. zák.) a to hoši od 7—11 let, děvčata od 6—10 let. Osvobození od školní návštěvy dovoluje se jen z důvodů v § 13. cit. zák. taxativně uvedených, a to buď pro nemoc školou povinného, chudobu rodiny, vzdálenost přes ½ hodiny cesty od školy. Přirozeně zůstávají vyloučeni od návštěvy obecné školy ti, pro něž není ve školské budově místa, i ti, pro něž vůbec není školy. Domácí vyučování může nahraditi povinnou školní návštěvu.

Plán učební jest tento:

Učí se především náboženství, pak čtení, psaní, počátkové počtů, krátké dějiny osmanské říše, zeměpis i některé drobnosti »pro život«. O jazyku učebném zákon nemluví. Ze srovnání těchto škol s neždijemi — o nichž níže — vidíme však, že se učilo turecky.

Navštvuje-li dítě tuto obecnou školu a složí předepsanou zkoušku, obdrží vysvědčení, jež opravňuje k návštěvě ruždije (školy měšťanské).

Povinnost návštěvy školní vztahuje se tu, jak jsem se už mínil, na hochy i děvčata. Děvčata však mají se vyučovati, co možná, odděleně od hochů (§ 15. cit. zák.). Jsou-li k disposici dvě školní budovy, má se jedna vyhraditi za dívčí školu. Není-li takovéto oddělení možné, mohou sice hoši i děvčata býti vyučováni téže budově, ale aspoň v různých místnostech. Na dívčích školách učí ženský personál. — Ovšem nouze byla mocnější než vůle zákonodárcova a ještě dnes učí hodža namnoze děvčata i hochy v jedné světničce.

Jakýmsi pendantem škol obecných byly školy zvané ruždije. Tyto měly se zřizovati v městech s více než 500 obytnými staveními.

Přísný separatismus proveden i zde. Ve smíšených obcích měly se otevříti dvě ruždije a to jedna pro muslimy, druhá pro ostatní konfesse, ovšem jen tehdy, jestli minorita měla aspoň 100 obytných stavení ve školním místě. (§ 18. cit. zák.)

Školy tyto zavázal se vybudovati stát z osvětové pokladny příslušného vilajetu i platiti odtud učitele. (§ 19. cit. zák.) Kdo bude tyto školy udržovati, zákon nepraví; ale můžeme se nadíti, že by toto břemeno spadlo na kompetentní obec, zvláště jestli už první výdaj si stát limitoval sumou 40.000 grošů (= 8851·20 K) ročně.

Školy tyto byly již modernějšími.

Učební plán byl trochu širší a hlubší. Vedle nezbytného náboženství učilo se turecké, arabské a perské gramatice, stylistice, počtům, vedení obchodních knih, kreslení, počátkům geometrie, všeobecným dějinám, historii turecké říše, zeměpisu, tělocviku — a na posledním místě mateřskému jazyku žáků.

Dle tohoto plánu měli vyučovati definitivní i pomocní učitelé zkoušení a kvalifikovaní. Pro obecné školy tato kvalifikace předepsána není! Celá látka učební měla se absolvovati ve čtyřech letech.

Školní rok přerušovaly mimo svátky i prázdniny počínající dnem 1. srpna a trvající 22 dní. — Opět jakási vymoženost nad školami obecnými, na kterých se učilo bez přestání.

Návštěva ruždijí byla fakultativní pro hochy i děvčata. Děvčata však měla jen málo naděje na tyto školy, neboť zákon sliboval jich zřízení »zatím« jen Cařihradu a hlavním městům vilajetů. Mimo tato města měly se zřizovati ruždije jen ve velikých městech.

Pravidelné ruždije byly tedy ženám nepřístupny.

Konfessionální rozdělení platilo i pro dívky. Ruždije dívčí měla vyučovati jen dítky jedné a téže konfesse. Minorita ve smíšených městech měla právo na dívčí ruždiju jen, měla-li aspoň 500 obytných stavení. —

Tyto školy měly se vesměs zříditi. Ale r. 1878 jich prostě nebylo. Existoval pouze jediný plod zákona z 25. džemaziulahira totiž t. zv. osvětový fond vilajetu (mearif sanduk) tvořený z daní, důchodů vakufských (stipendijních), školného vyšších škol a tax zkušebních. Tento fond přejala okupační vláda do

28. října 1878. Obsahoval privátní dluhopisy na sumu 400 dukátů, 168 lir tureckých, 630.525 grošů 17 par[1] a v hotovém 29.855 piastrů[2] a 2322 zl. 87 kr. — Jiné památky tento zákon nezanechal. —

Bojovný rok 1878 i počátek r. 1879 nedovoloval mysliti na nějaké znovuvzkříšení aspoň těch škol, jež okupační vláda zastihla, tím méně na nějakou akci směřující k rozmnožení, prohloubení a modernisaci bosenského školství.

Teprve dne 6. června 1879 vydává zemský chef nařízení k organisaci tak zv. poddůstojnických škol. Přeje si zřizování obecných škol na basi co nejširší. Šíře jde na prvním místě. Hloubka není veliká. Učitelstvem jsou poddůstojníci, odtud i jméno škol, kteří za malou remuneraci 150 zl. ročně vyučují děti od 6—12 let psaní a čtení latinských liter i cyrilice. Ovšem ani na počátky jazyka německého není zapomenuto. Vyučování trvá 2—3 hodiny denně od 1. září do konce června.

Z otomanského zákonu zachována je tu pouze povinnost školních obcí dáti k disposici školní budovu, posluhu a v zimě otop. Učitele platila vláda zemská sama.

V tom bylo ulehčeno školním obcím ve srovnání se dřívějším právem.

Podstatně nové bylo toto: Povinnost školní návštěvy padla. Školní budova stála i r. 1879 ještě na horké půdě. Ani katolíci ani pravoslavní nedůvěřovali mnoho cizinci »Švábu«. Muslimani zůstávali v resignovaném mlčení. Bylo třeba teprve si připraviti cestu k pravidelným školám.

Druhé novum bylo odstranění separatismu konfessí v těchto poddůstojnických kursech. Vyučovány jsou děti rozličných konfessí pohromadě. Rozdíl víry tedy rovněž padl.

Třetí — nejinteressantnější — novost byla vyloučení vyučování náboženství z těchto prvotních škol. Zemský chef praví výslovně: »Vyučování náboženství v takových školách má odpadouti.« Předmět tento měla obstarati dotyčná konfesse sama. — Nad jediný příklad volné školy v našem mocnářství!

Dozor nad těmito školami svěřen okresním úřadům. —

Na těchto principech neměněno až do dnes skoro ničeho. I dnes vyučuje se v obecných školách mládež bez rozdílu víry, i dnes není na těchto školách učitelů náboženství ve smyslu našem. Rozdělení financování školy zůstalo rovněž bez proměny: země platí pravi-

[1] 143.893·36 K.

[2] 6603·92 K.

delné učitele, obec dává školní budovu, obsluhu i palivo. Jediná fakultativní návštěva školní nahrazena letos modifikovanou obligatorní.

Tuto prvotní kostru školní organisace proměnilo poněkud nařízení zem. vlády v Sarajevě ze dne 10. května 1880 č. 9228. Tohoto roku zařízeno jest v zemi v celku 25 pravidelných obecních škol.

Vedle psaní a čtení zavedeno nyní i vyučování počtům, zpěv a tělocvik; s pokročilejšími doporučeno projíti hlavní partie zeměpisu, dějin, přírodozpytu i hospodářství.

Zvláštní důraz položen na to, aby se vyučovalo obojímu písmu, latince i cyrilice, čímž měla býti vyloučena obava pravoslavných, že katolická vrchnost vytlačí náboženskou i národní cyrilici. Pravoslavní mají se učiti, jsou-li ve většině, předem cyrilici, katolíci a muslimani latince.

První školní knížky i ostatní školní pomůcky věnovala nově založeným školám zemská vláda.

Učitelstvo ale zůstalo neproměněno. Byli to zase ještě c. a k. poddůstojníci, kteří první prokopávali v Bosně cestu osvětě. Jenže plat jejich — 150 zl. ročně — neposkytovala už zemská vláda, nýbrž dotyčná školní obec, která byla mimo to povinna dáti učiteli ve škole nebo při ní zdarma byt. V tom i v podílu na školní zahrádce záležel první honorář bosenského učitele.

Vzpomenul jsem výše obavy pravoslavných o cyrilici. Tyto vzbudily dva kursy, které zřídila zemská vláda v Sarajevě v r. 1879. Vyučovaloť se tam výlučně latince. Zemská vláda byla dokonce tak neprozřetelnou, že uvedla v nařízení o těchto kursech slovo »chorvatské písmo«, což však říšské ministerstvo financí včas opravilo.

Že bylo při tom všem o dívky macešsky postaráno, je přirozené. Do obecných škol před poddůstojníky dívky nešly; odporuje to lokálnímu mravnímu citu stejnému u muslimanů jako ostatních vyznání — a jiných škol nebylo, mimo konfessionální.

Jediný ženský školský ústav representovala z počátku dlouho městská obecná škola pro dívky v Sarajevě, otevřená zemskou vládou dne 3. listopadu 1879. Škola tato byla vlastně soukromým ústavem městské obce sarajevské, neboť veškery útraty s ní spojené hradila městská pokladna. Ale přes to podařilo se zemské vládě vtisknouti tomuto ústavu svoje tendence známé z prvotního nařízení z r. 1879. Škola tato byla trochu lepší než poddůstojnické školy: učilo se tam i fysice, krasopisu, počátkům měřictví, ručním

pracím. Novum bylo v tom, že vyučování náboženství bylo obligátním předmětem.

Za budoucnost ústavu učiněna zodpovědnou první učitelka v Bosně! Učební plán i knihy dodala vláda dle svých šablon.

Při tom dlouho zůstalo.

Teprve r. 1894 zřízen zemí v Sarajevě kurs pro muslimanské dívky, jenž ve čtyřech letech měl probrati učební látku obecné školy. R. 1879 proměněn byl v pravidelnou dívčí obecnou školu pro muslimany.

V těchže skoro letech založen v Bos. Brodě muslimanský mekteb pro dívky a ve Fojnici kurs ručních prací, čímž jest ale i výpočet zemských dívčích škol obecných v Bosně a Hercegovině vyčerpán.

Vše zajisté dobré, ale ne dostatečné pro vzdělání žen vůbec, ani ne muslimských žen. Ovšem muslimani ani toho nežádali. Nejsou vůbec přáteli západoevropského vzdělání; u mužů stačí jen pozlátko civilisace, u žen je i to nejen nepotřebné, ale přímo obávanou vadou. —

Vrátím se ke školstvu slouzícímu promíšeně hochům i dívkám! — Dle principů vytknutých r. 1879 budovala zemská vláda na školství i dále.

R. 1880 existuje již 38 obecných škol dle starého vzoru.

Teprve r. 1881 počato s nahrazováním c. a k. poddůstojníků kvalifikovanými a zkoušenými učiteli. Až dosud bylo nemožno těchto sil získati. Jak vláda přiznává ve své správní zprávě z r. 1906 (str. 153), nebylo pro to financí ani dostatek učitelů.

Učitelstvo tehdy většinou je importováno z blízkého Chorvatska a Slavonie. Něco málo učitelů odchovala si zemská vláda sama na tříročním kursu pro pomocné učitele, založeném v Sarajevě r. 1881, proměněném později v řádný učitelský ústav, na němž se dnes vzdělávají učitelé i učitelky.

S těmito učitelskými silami a učebním plánem ze dne 23. září 1880 č. 22603 resp. ze dne 26. listopadu 1880 č. 28132 pracováno až do r. 1904 na rozmnožených tehdy školách.

S těmito veřejnými obecními školami plně konkurovaly školy konfessionální. Z těchto první místo v ocenění zaslouží konfessionální školy pravoslavné nebo, jak se dnes už smí říkati: srbské.

Abychom rozuměli působení církevních škol srbských! Srbské pravoslaví není jen duševní potravou národa. Pravoslavný pop neočuje jen o duševní blaho svých svěřených. Poslání jeho je hlubší,

jde dále. Jeho povinností není jen dbáti neurčitého pojmu duše, jest i v širším okruhu rádcem svého lidu, jeho soudcem i jeho obráncem. A v tomto odvětví jeho činnosti nenese se jeho cíl k blahu církve, nýbrž v první řadě k všeobecnému blahu pravoslavného národa. Srbské pravoslaví je církví národní. Duch jeho je mnohem světštější onoho, s kterým se shledáváme v katolictví.

A národ důsledně není odchován dogmatářsky. Je již a priori velmi svobodomyslný. Volnost v pojímání všech věcí, jich oceňování a značná dávka vznětlivosti karakterisují bosenského Srba. Obrániti tuto přirozenou svobodomyslnost, využitkovati vznětlivost k pokroku, to byla pracovní látka pravoslavného popa Bosny i Hercegoviny.

Konfessionální školy pravoslavné nebyly tedy již v samých počátcích svých jen náboženskými mlýnky, nýbrž dávaly základ i k n á r o d n í m u uvědomění Srbů bosenských. Byly snad hlavním zřídlem dalšího pokroku, pokroku čistě národního. Ony vštěpovaly pravoslavným heslo Srbstva: Samo sloga Srbina spaseva. (Jen ve svornosti je spása Srba.)

Že už za vlády turecké pracováno v tomto směru, vidíme z toho, s jak mocným i jednolitým odporem se setkalo protěžování latinky okupační vládou v r. 1879. Takové obrany byl schopen pouze lid vědomý svých práv a svého postavení. Tohoto uvědomění pak získal lid pravoslavný od svých popů v kostele i škole. Odtud i ona vážnost, které požívá škola v pravoslavném lidu.

S okupací cítil se srbský živel v Bosně volnějším a volnosti této využil ne k rozšiřování svých práv, k nabytí nadvlády, která mu sice právem majority připadala, nýbrž k prohloubení dosavadní práce. Rozmnožování škol bylo tu první péčí pravoslavné církve. Pravoslaví chtělo se tu postaviti na vlastní nohy. Zemských škol obecných užito tu pouze jako provisorních vzorů. P ř i j a t y n e b y l y; pouze zkoušeno na nich a praktické applikováno na školy konfessionální. Báloť se pravoslaví, že se mu massa návštěvou zemských škol odnárodní, nebo alespoň upadne v národní lhostejnost.

(Pokračování.)

Hospodářské potřeby zemí českých, pokud jsou uhrazovány státním rozpočtem cislajtanským.

Píše prof. Jan Koloušek.

1. *Hospodářská převaha zemí českých nad ostatními zeměmi rakouskými a jich vysoká poplatnost.*

Země koruny české jsou v Předlitavsku nejen největšími poplatníky, nýbrž zároveň také jich zemědělská a průmyslová výroba předčí těžení všech zemí ostatních a také jejich obchod i všecka hmotná i kulturní jich činnost vyniká velmi značně nad jiná království a země v říšské radě zastoupené.

Některá data na doklad toho uvedená to zvláště zřetelně objasní: Čechy s Moravou zaujímají pouze necelou čtvrtinu Předlitavska (24·73% celého povrchu) a sotva třetinu všeho obyvatelstva ($32^{7}/_{8}$% cislajtanského obyvatelstva dle sčítání z r. 1910). Ale v Čechách a na Moravě sklidilo se průměrně ročně (v období 1906—1909) z celé čisté sklizně rakouské: 45¾% obilí, přes 40% brambor, 44% jetele, ano až 93% cukrové řepy; ovšem že i v jiných zemědělských kulturách intensivnějších vynikají české země vysoce nad průměr cislajtanský. Také chovem dobytka předčí zvláště v nejnovější době (podle sčítání z r. 1910) Čechy s Moravou silně rakouský průměr: hovězího dobytka bylo v Čechách a na Moravě 33¾% a vepřového 25·6% z celého stavu rakouského.

Ze všeho kamenného uhlí v Cislajtanii vytěženého (v desetiletí 1899—1908) připadalo na Čechy s Moravou skoro 47% (na všechny země koruny České skoro 89%); z hnědého uhlí vytěženo v samých Čechách 82½%. Z vyrobeného železa a ocele v Cislajtanii připadá asi přes 40% na Čechy a Moravu.

V Čechách a na Moravě má hlavní sídlo skoro všecek průmysl cukrovarský, z piva v Cislajtanii navařeného při-

padá téměř polovice na samy Čechy. Země koruny české jsou hlavním sídlem rakouského průmyslu textilního; stačí tu uvésti jen jména měst: Liberec, Trutnov, Warnsdorf a jich okolí, Brno, Krňov, Náchod s okolím atd. V Čechách a na Moravě dále jsou nejpřednější závody železářské a strojnické — (Pražská železářská společnost, Poldina huť, Vítkovické železárny atd.; Škodovy závody, Pražské strojírny dříve Ruston, Daňkovka, Ringhofferovy vagonky, Českomoravská atd. atd.). — Také ve všech jiných odvětvích průmyslových jsou Čechy s Moravou na nejpřednějším místě v Rakousku.

Všecka tato hospodářská převaha Čech a Moravy (po případě se Slezskem) objevuje se také v odváděných daních, zvláště v daních přímých, o kterých jsou podrobné výkazy uvedeny ve státních rozpočtech. Tak v rozpočtu na rok 1912 byl podíl z pozemkové daně na Čechy 31%, na Moravu 14·7%.

Při ostatních daních vyloučíme z celého Rakouska především Dolní Rakousy, poněvadž sídelní město Vídeň má výjimečné postavení: do Vídně se odvádí zajisté mnoho daní z jednotlivých zemí jako do centra. To platí zvláště o daních výdělkových, o osobní dani z příjmů a o daních rentových i ze služného, jelikož daně ty se předpisují po většině v místech, kde poplatné podniky nebo poplatníci mají své sídlo nebo bydliště; a Vídeň bývá volena za sídlo podniků nebo za bydliště nejen pro svou výhodnost jako dvoumillionové město, nýbrž zvláště také, protože tam jsou nejmenší berní břemena. Ve Vídni a v Dolních Rakousích vůbec pro veliký základ daňový, z něhož se vypisují přirážky, mohou se stanoviti nepoměrně nižší přirážky samosprávné nežli v kterékoli zemi jiné. Tím každý podnik nebo jednotlivec mnoho na veřejných dávkách uspoří, když může za své sídlo si ustanoviti (třeba jen dle jména) Vídeň.

Vyloučíme-li tedy k tomu cíli Dolní Rakousy z ostatní Cislajtanie, byl by počet obyvatel v Čechách ze všech ostatních zemí sotva 27·1% a na Moravě sotva 10·5%, dohromady v Čechách a na Moravě 37½% (3/8) všeho cislajtanského obyvatelstva bez Dolních Rakous. A tu bez Dolních Rakous připadalo podle rozpočtu na r. 1912:

z daní domovních:

na Čechy 36·7%, na Moravu 10·1%; na Čechy s Moravou 46·8%;

z daně výdělkové všeobecné:

na Čechy 43·2%, na Moravu 14·9%, na Čechy s Moravou 58·1%;

z daně výdělkové, uložené podnikům, k veřejnému účtování povinným:

na Čechy přes 42·9%, na Moravu přes 14·1%; na Čechy s Moravou 57·1%,

z daně rentové:

na Čechy 40·3%, na Moravu 10·4%; na Čechy s Moravou 50·7%,

z osobní daně z příjmů:

na Čechy 40·3%, na Moravu 11·8%; na Čechy s Moravou 52·1%,

z daně na vyšší služné:

na Čechy 41·3%, na Moravu 13·7%; na Čechy s Moravou 55%.

Tedy ze všech t. zv. osobních daní přímých (s vyloučením Dolních Rakous) připadalo na všechny země 120·11 mil. K, z toho na Čechy 50·215 mil. K, na Moravu 15·792 mil. K a na Slezsko 5·291 mil. K, tedy na Čechy 41·8%, na Moravu 13·1%; na Čechy s Moravou 54·9% (na všechny země koruny české i se Slezskem 59·4%).

Z tohoto přehledu o daních přímých, zvláště o osobních daních přímých plyne velmi jasně, jak velice české země, zejména Čechy jsou státu poplatny. Ačkoli obyvatelstva v Čechách a na Moravě je pouze 37½% (3/8) ze všech zemí kromě Dolních Rakous, přece osobních přímých daní platí Čechy s Moravou 54·9% a Čechy samy při počtu 27·1% obyvatelstva platí z těchto daní 41·8%!

Ve všech zemích koruny české na 40½% obyvatelstva připadá 59·4% všech osobních přímých daní.

Také z podniků státních je podobný vyšší výnos v zemích českých proti ostatním zemím předlitavským. U železnic státních se sice výnos drah podle jednotlivých zemí nedá zjistit, ale ví se nicméně, že bývalé soukromé dráhy: severní Ferdinandova (ponejvíce na Moravě rozvětvená), dráha státní společnosti, dráha severozápadní, bývalá Česká severní dráha, dráha Česká západní poskytovaly značných výtěžků svým akcionářům a výtěžků těch stále silně ještě přibývá i po jejich výkupu od státu. Proti tomu jsou dráhy v alpských zemích a v Haliči s Bukovinou silně pasivní, tak že stát na celou svou síť železniční musí průměrně ročně asi 100 millionů K doplácet.

Vyloučíme-li dále při poště, telegrafu a telefonu Dolní Rakousy, byl hrubý výnos v tisících korun podle rozpočtů:

na leta	1896	1899	1912
v Čechách	20.020	23.077	49.993
na Moravě a ve Slezsku	7.851	8.929	19.280
v ostatních zemích mimo Dolní Rakousy	23.606	27.943	62.185
ve všech zemích mimo Dolní Rakousy .	51.477	59.949	131.458

Připadalo tedy hrubého výnosu z poštovní dopravy na jednotlivé země (s vyloučením Dolních Rakous v procentech):

	1896	1899	1912
v Čechách	38·9%	38·5%	38·—%
na Moravě se Slezskem	15·2%	14·9%	14·7%
na ostatní země mimo Dolní Rakousy .	45·9%	46·6%	47·3%

Po srážce nákladů byl čistý zisk z poštovní dopravy v jednotlivých zemích a letech v tisících K:

roku:	1896	1899	1912
v Čechách	6283	6753	16.150
na Moravě se Slezskem	2704	2914	6.23[illegible]
v ostatních zemích mimo Dolní Rakousy . .	976	2172	10.92[illegible]
ve všech zemích mimo Dolní Rakousy . .	9963	11837	33.30[illegible]

V procentech se dělil tento čistý výtěžek

roku:	1896	1899	1912
na Čechy	63·2%	57·0%	48·5%
na Moravu se Slezskem	27·1%	24·6%	18·7%
na ostatní země (mimo D. Rakousy)	9·7%	18·4%	32·8%

Ovšem, že by se tento čistý výtěžek musil redukovati, jeliko při ústředních výlohách je veliký schodek, z kterého poměrně mno hem větší podíl připadá však zrovna na pasivní země.

Je viděti, jak ještě stále svým výnosem při poštovní doprav převažují české země nad ostatními korunními zeměmi, zvlášť Čechy znamenitě vynikají svým čistým výtěžkem. Bohužel, že vy těžku toho dociluje poštovní správa částečně také tím, že při ná kladech neměří Čechám stejným dílem jako zc mím ostatním, nýbrž že na nich hledí co možn ušetřiti, jako se tak děje vůbec ve všech oc větvích státní správy, že *se českým zemím neměří neje dle jejich veliké důležitosti a vynikající poplatnosti, nýbrž naopa že náklad státní na jejich správu je podprůměrný, značně nižší, n by připadal na ně i jen dle počtu obyvatel.*

2. *Jak skrovný podíl mají Čechy a české země vůbec v nákladech politické správy státní* (v rozpočtu ministerstva vnitra).

Je zapotřebí pro posouzení státního nákladu, jak se rozděluje na jednotlivé země, míti především na paměti poměr obyvatelstva v jednotlivých zemích, který byl podle výsledků sčítání v r. 1910 tento (v přibližných procentech):

v Dolních Rakousích .	12·4%	v Krajině	1·8%
(z toho na Vídeň) . .	7·1%	v Přímoří	3·1%
v Horních Rakousích .	3·0%	v Čechách	23·7%
ve Štyrsku	5·0%	na Moravě	9·2%
v Salcbursku	0·8%	ve Slezsku	2·6%
v Tyrolsku (s Vorarlberskem)	3·8%	v Haliči	28·1%
v Korutanech	1·4%	v Bukovině	2·8%
		v Dalmacii	2·3%

Nebylo by správné měřiti vydání státní podle obyvatelstva, jako bylo již dříve viděti, že ani poplatnost ani výtěžky ze státních ústavů neřídí se podle počtu hlav, nýbrž že jsou v českých zemích nepoměrně vyšší. Země pokročilejší, které také více státu poskytují důchodů, vyžadovaly by průměrně vyššího nákladu správního, protože jsou v nich všechny poměry výrobní, obchodní, společenské i kulturní mnohem spletitější nežli v zemích opozdilých. Ale u českých zemí je tomu zrovna naopak, na Čechy s Moravou a se Slezskem připadá mnohem menší procento správního nákladu se strany státu nežli na ostatní země rakouské. Patrně se tak uplatňuje zásada, že čím více české země státu dávají, tím méně od něho berou.

Na politickou správu v Cislajtanii byly zařaděny podle rozpočtů v jednotlivých letech tyto položky v tisících korun:

roku:	1896	1899	1912[1]
na centrální zřízení	1.342	1.997	3.789
na správu v jednotlivých zemích . .	13.531	15.191	24.299

[1] Léta ta, jako dříve už byla volena takto, aby vynikly rozdíly různých systémů vládních. Na r. 1896 byl rozpočet dělán od koaliční vlády (Plenerovy-Windischgrätzovy) nám nepříznivé; rozpočet na r. 1899 je dílem vlády Thun-Kaizlovy, kdežto potom je stálý skoro system vlád, proti kterým česká delegace byla v oposici, po případě i v tuhé obstrukci.

V procentech tedy připadalo

roku:	1896	1899	1912
na centrální řízení	9·0%	11·6%	13·5%
na správu v jednotlivých zemích . .	91·0%	88·4%	86·5%

Je viděti z toho, že se centrální správa poměrně stále více rozšiřuje a že tedy centralisační úsilí se vzmáhá a roste na úkor jednotlivých zemí. Vídeň stále větší podíl státních vydání sama absorbuje. Uvidí se to ještě z jiných dokladů.

Při posuzování nákladů na vnitřní správu mimoústřední, jak se rozděluje na jednotlivé země, musíme vyloučiti především Vídeň s jejími 7·1% obyvatelstva, jelikož Vídeň má jednak svou samostatnou správu magistrátní, na niž stát nevede žádného nákladu, jednak na policii státní ve Vídni je vykazován náklad samostatně mimo politickou správu. Jsou ovšem také v jednotlivých zemích města se svým vlastním statutem (v Čechách pouze Praha s Libercem), ale podíl jejich obyvatelstva je celkem nepatrný a může se bez újmy na vzájem při srovnávání jednotlivých zemí zanedbati. Podle toho připadalo na země mimo Vídeň 92·9% obyvatelstva a z toho na země koruny české 35·5%. Tedy vezmeme-li za základ celkový počet obyvatelstva mimo Vídeň, připadalo by na země české 38·2% a na země ostatní (mimo Vídeň) 61·8%.

Náklad na vnitřní správu v korunních zemích se dělil pak v tisících korun

roku:	1896	1899	1912
na české země	4.162	4.700	8.438
na ostatní země (mimo Vídeň) . .	9.369	10.491	15.861

v procentech:

roku:	1896	1899	1912
na české země	30·8%	30·9%	34·7%
na ostatní země (mimo Vídeň) . .	69·2%	69·1%	65·3%

V poslední době se sice náklad ten v českých zemích poměrně o něco zvětšil, je však stále hluboko pod průměrem obyvatelstva (náklad činil 34·7%, kdežto obyvatelstva bylo 38·2%).

Nejzřetelněji ta dvojí míra vynikne při srovnání nákladů r. 1912 pro Moravu s náklady vnitřní správy pro Tyrolsko. Na 3·8% obyvatelstva v Tyrolsku připadalo 1·329 mil. K, kdežto pro Moravu byl náklad ten 1·840 mil. K na 9·2% obyvatel. Podle poměru obyvatel měla by státi vnitřní správa na Moravě v souhlase s tyrolskou skoro 3¼ mil. K místo nyní

vynaložených 1·84 mil. K; nebo by se náklady vnitřní správy v Tyrolsku mohly redukovati na 0·76 mil. K (místo 1·33 mil. K).

V Čechách by dle poměru obyvatel se mělo vydati přiměřeně k nákladům v Tyrolsku asi 8¼ mil. K místo rozpočtených 5·919 mil. K.

O tolik jsou stále ještě zkracovány naše země při vnitřní správě oproti zemím alpským.

[Ministerstvu vnitra podřízená státní policie vyžaduje ročního nákladu 26·07 mil. K. Tyto náklady proti roku 1895, kdy činily 9·58 mil. K, vzrostly tedy o 172%.

Jevil se pak poměr nákladů na státní policii ve Vídni a v Praze pro jednotlivá leta v tisících korun

roku:	1896	1899	1912
ve Vídni	6.897	7.157	16.102
v Praze	1.454	1.808	4.588
pro celou Cislajtanii	9.875	10.714	26.070

v procentech činilo to

roku:	1896	1899	1912
ve Vídni	69·8%	66·8%	61·8%
v Praze	14·7%	16·9%	17·6%
v ostatních městech	15·5%	16·3%	20·6%

Ovšem mimo Vídeň a Prahu jest výhradně státní policie jen ještě v Terstu; v ostatních větších městech je státní policie pouze doplňkem a kontrolou policie místní.]

(Dokončení.)

Marie nebo Antonie Pospíšilová – Angelínou Musy Boleslava Jablonského?

Napsal Dr. Jos. Pešek.

(Pokračování.)

Snad datem nejstarši jest a nejbližší 5. dubna 1873 zmíněn úryvek, jenž zní:

Gestiť o půlnoci. Wy snad právě we sladkých snech se kochát Wy spjte — a s Wámi spj weškeré město — weškeren krag. I zc wšecko spj. — Toliko strážňjci nad poklady bdj — a gá bdjm s nim a střežjm poklad, genžto mi giž odňat gest! — Toť může gen bláze činiti! — hahaha — a přece geg střežjm! — Blázen gsem, prawd máte; ale tichý dobrosrdečný blázen, který žádnému neuškod který swou wlastnj útrobu diwoce drtj, aby nad tjm ginj plesal — Ó kde gesti duše, genž semnou cjtj? —

Znáte to kouzlo, genž w srdci ráge štěpuge, kdy mu přízniv gest; genž ale hřbitow ze srdce twořj, w gehožto každém hrol tisjcero radostj pohřbeno ležj — kdy mu nepřege? — Nemyslet že snad básním! Bůh gesti swědek prawdiwosti wýroku mého - swědek oněch tagných žalostj, genžto se w prsou mých co pjsn pohřebnj ozýwagj. — Wy ste jakživ nemiloval. A byť byste i b miloval — nemiloval ste tak gako gá nynj ... odpusťte mi ma upřimnost! Odpusťte, že právě Wám srdce své otwjrám! — — - Wámť jsem giž mnoho swěřil — nemějte mi za zlé, když si Wá i tentokráte postesknu.

Djtě newj, co gest matka, až když mu umjrá. Člověk newj, gest předmět náklonnosti geho, až když geg opauštj. —

Tak sem také gá newěděl, gak ona krásná duše, genžto se w ol i twáři spanilé sestry Wašj gewj, weškerau bytnost mogi pauta — až když sem se od nj — té drahé, ušlechtilé duše — odlaučiti mě — Gá plakal gako djtě — ach, a nikdo z Wás se mne nezeptal: »Pr pláčeš?« — gen ona slzila, rozuměgic rozervanosti srdce mého.

O že mi nenj wšech pokladů země, aneb aspoň tolik dopřáno, abych omu něžnému, rozkwjtagjcjmu paupěti — této angelské bytosti, egižto každé slowo strunami citelného srdce kauzelně pohybuge — ibych gi po boku kráčeti směl! — Zpomýnka na nj mě umořj! — Odpusťte mé upřimnosti! —

Wás

Karel.

Děkuji Wám, přjteli! za zprávy a útěšky Waše. Gá sám zprávu Wám dáwám, že ne Marinka, nýbrž Toninka sem přegede. Ostatně ych Wám ještě gednu zpráwu dal, kdybych newěděl, že Wám ovněž tak známa gest gako mně. — Gá šel dnes do domu Wašeho, bych se potěšil. Potěšil? — ó kýž bych tam nikdy nebyl šel!! — Hrůza, hrůza na to pomyslit! Gedna láska wytlačila mi slze — druhá — ta mi snad krew z očí vynutí! — — Geliž to možná?! — Proč — proč musela M. do Hradce? — O Bože! proč tam musj ůstati? — kdyžbych tam nikdy nebyl šel!! — Nawštivte mně p. otcem a p. Wáwrou o swátcjch — nagdete-li mě na loži, ne-iwte se! —

Wáš

bratr.

13. května 1837.

Milý Jaroslave!

Onna Wám dobře powědomá truchlohra w njžto tři hlawnj soby gednaly, totiž Marinka, Wy a gá není ještě pjsemně ukončena. Kylbych Wám sice giž dáwno konec gegi oznámil, ale domnjwage se, e Wám ljp ještě powědom gest nežli mně, neučinil se toho. Nynj šak pozorugi, že aspoň děláte, gakobyste o ničem newěděl a to ně velice rmautj. Gá na Wašem mjstě zeptal bych se přjtele svého, o as ge přjčinou, že se s njm taková změna stala, že gindy w kaž-ém listu na mne nepokog duše své a bolest srdce svého živými owy progewowaw — nynj mlčj! Představte sobě člověka, genž brazem čisté nevinné, milostné a laskavé duše co negmocněgi zagat, egswětěgšj k duši této láskou zahořel. On cjtj co negvře-egi, že miluge, a pozoruge také, že gest milován. Myšlenka: gá sem milován — od takové krásné, waté bytnosti milován — gediný mezi tolika udy člověčenstwa od nj milován — myšlenka ato gesti také gediná, kteráž mu za tolikeré ne-náze a skryté bolesti v srdci geho náhradu po-kytuge. On přestane žjti pro sebe — on žige toliko pro nj,

pro tu božskou, ušlechtilou duši; on nehledá než blaho gegj a mysij, že by se těžce prohřešil, kdyby spanilou bytnost tuto giným nezaswěceným rukaum swěřil. On nemůže cit swůj tagiti, a otevře celé srdce své tomu, genž se mu zdá býti toho neghodněgšjm. Tento geg těšj, přjgemnými slovy lásku geho geště wjc rozněcuge, přislibuge mu w odstraněnj překážek na cestě k cjli geho nápomocným býti — — — — a nagednou udeřj dvogi rána do srdce milugjcjho a zhrotj weškerou duši milencowu!! — — Onna čistá, nevinná, milostná a laskawá duše, onna krásná, svatá, zpanila a ušlechtila bytnost, z g e g j c h ž t o r e t ů a t w á ř j s v a t é p r w o t i n y s s á t i s e m s e d o m n j w a l, n a g e g j m ž t o s r d c i n e g s l a d š j h o o d p o č i n u t j p o ž j w a t i s e m s e d o m e g š l e l, w g e g j c h ž t o o č j c h n e g s k w ě l e g š j p r o m n e g i s k r u b o ž s t w a z ř j t i s e m m j n i l — »m o g e m á t i, m ů g o t e c, m o g e n e b e, m ů g r á g, m ů g B ů h« — — — mne oklamal!!! Ano přjteli! gá nebyl sám od Márinky milován. O jak Wy to dobře vjte proč chodjwala n a š e s t a u!

Ale Wy ste mi to tagil. Wy ste držel mámicj roušku před okem mým, chlácholil ste mě přjgemnými neprawdami, zrušil ste swatý zákon, genž ku přátelům prawj: »Nebudiž mezi wáma tagemstwj!« — Můg negmilegšj druh, můg negdražšj přjtel — m ů g b r a t r mne také oklamal. Z toho můžete posaudit, gaký cit skljčil weškerau bytost mogi, když sem tehdáž před sw. Janem od Wás odkwapil. Nebylo by diwu bywalo, abých se byl newljdnjkem stal a weškerému člověčenstwu wšecku důwěru na wěky odepřel! — Giž sem pocjtil co ge ztráta lásky rodičůw, ach! proč mě nebe i k tomu ustanowilo abych okusil muky zklamané lásky — přátelstwj!? — Sladká gest láska pečliwé matky, sladká gako mléko materské; ale blaženosti prawého přátelstwj nám neposkytne; však ale i neghorliwěgšj přátelstwí nenahradj nám lásku djwčinu. Wšeho sem zakusil — ale to co mě negwjce blažilo, co mě nad hwězdy powýšowalo, gest pr mne na wěky ztraceno! —

Gako prázdná skořepa gest nynj srdce mé, z njžto ste Wy negdražšj perlu mau wylakali, a gižto ste nenaplněnou opět zawřeli — Bůh ti odpust duše rozmilá! Tak wolám, kdykoli památku geg na wraucj ústa tisknu; Bůh ti odpustiž, nebot si nevěděla, co činjš Tys vládla žiwotem mým; gá chtěl gen wěděti, zdalibys beze mn štastna — blažena býti mohla — tys mi ale dřjwe odpowěděla, ne gsem se tě tázal. — Bůh odpust i Wám přjteli můg. Gá Wám

)běma odpouštjm, oběma wšeho dobrého přegi — oba p ř á t e l s k y
n i l u g i! — Můžete wjce odemne žádati?

Wáš

3./6. 1837. Tupý.
14./6. 1837.

Předrahý! — Zneuznaný!

Zwěstovatel přjgemné zprávy gest wjtaný zwěstovatel, a slova
geho znj napotom dlauho gako gasný zvon, genžto nás k negkrás-
ěgšjm radostem wolá.

List Wáš od 10. června negednau sem přečetl. Po každém
přečtenj giné a giné idey w duchu mém zniknuly. Mé tři hlawnj
dey negvjce zagjmaly duši mau. První totiž, že sem ubljžil Ma-
ince — druhá že sem ubljžil Wám — a třetj, že mi přjbuznj Waši
ásku a tauhu mau za zlé pokládagj.

»Dobrá chybugjícj duše gest wjce trpjcj nežli gednagjcj a tudy
: politowánj.« Tak sem prawil w gednom listu na Wás, a gak upřj-
nně to praweno, tak upřjmně to myšleno bylo. Nechtěgtež se do-
nnjwati, že sem neprawými zpráwami zaslepen, Marince takowau
vinu dáwal, gaké se Wám že slova »oklamala« wyswjtati zdála.
Kdybych německy psal, byl bych řekl »getäuscht« — ale v češtině
em mjrněgšjho názwu pro onen pogem nenalezl. A wšak ani my-
lénka, že mě skutečně klamala, a gak sem nepráwě myslil — p o
v y g e v e n j h o r a u c j l á s k y m é klamala — ani tato myšlenka
neodwrátila milost mau od Nj, ba ona se stala tjm wášniwěgšj,
čkoliw i tjm bolestněgšj, nebot se spogila s wětšj autrpnostj.

Gá ljbal od té doby tjm častěgi tjm wraucněgi drahau památku
Gegj, nebot sem se domnjwati musel, že Ona sama pro mne ztra-
ena.

Djky Wám, že ste mě z černého bludu na swětlo swaté pravdy
vywedl! Djky Wám, že ste s angela poskwrnu winy setřel, kte-
ážto nezaslauženě záři čela geho pozatemnila! Tjm ste zadost učinil
owinnosti bratrské — tjm ste osladil čjši hoře, kteréžto pige
řjtel Wáš! — O gak gest mi toho ljto, že sem té roztomilé dušince
akowau křiwdu učinil. Leč ga gi učinil gen mysli, gen slowy —
ikoliw ale srdcem! Gá gi učinil toliko před Wámi — důwěrnjkem
wým — bratrem gegjm! Gá gi tak dlauho w prsou swých dusil, až
em gi musel se srdce složiti, nemoha sám snésti břemeno mne
btěžugjcj! Gá nechtěl domnělý poklesek Gegj žádnému ginému
wěřiti, djlem z té přjčiny, že sem nechtěl dokonalostem a před-
ostem gegjm w žádných očjch ugmu učiniti, — djlem že sem se

styděl ode duše, gižto ze wšech bytnostj na swětě negvjce milugi — tak odměněnu býti:

Odpust angeli můg! — gen zaslepená mysl má tobě ubljžila — srdce mé tobě ubljžiti nemůže! Gá zůstal Twým i když mě nepřjznivé zprávy k myšlénce donutily, že Ty nechceš býti mau! — Ani wěčnost nenj s to, odlaučiti srdce mé od Tvého.

A nynj k Wám přjteli wěrný upřjmný! Wy ste pro nás a skrze nás mnoho zkaušel a zkaušjte snad posawad. Wy gste našjch srdcj prostřednjkem — nepřjgemný to ale wznešeny auřad. — Odpusťte zaslepenci, že i Wám ubljžil, wždyt Wám ubljžil nápodobně toliko mysli — slovy, ne ale srdcem. Co se týče wýroku Wašeho, že mi přibuznj Waši lásku mau za welikou slabost pokládali nepochopugi wěru, gak se může cit, negwětšj sjlu a moc w sobě obsahugjcj slabostj nazývati! Gsemliž proto slabým, že ginému oblažiti chtěge, sám sobě škodjm? W tomto náhledu se neshodugeme, awšem ale giném — w tom totiž, že gsem slabý, nemage sjly k uskutečněnj lásky a tauhy své — že gsem chudý, málomocný od Boha i od lidj opuštěný člověk, kterému žádný ruku djwčinu nesvěrj, kterému se gen posměchu a powrhy dostane — který nemá nic giného krom dobré, upřímně každému tworu otewřené srdce! — O wlasti má! — O rodičové mogi! — kam ste mě zawedli!? — Plačte přjteli! plačte nad neštastným člověkem, genž by wšecky lidi rád štastnými učinil — on pláče také! — Tak daleko to s náma přišlo, že se s tau zpanilau dušj ani pozdrawowati nesmjme! Bůh wj, co Gi Toninka o mně pjše — že gsem wesel — že gsem na nj zapomněl gen aby zapomněla na mne. Potom má bližšj láska mezi námi kwésti potom se máme k gednomu cjli bljžiti, když nás tolikeré ruce různj — Ona mě bude většjm právem z nevěrnost winiti, když se gi řekne, že na nj zapomínám — hahaha! gá zapomenouti!!

Wáš přítel

14./6. 1837. Marian.

»Zbortělé harfy ton, ztrhané
struny zwuk....«
»Na tváři lehký smjch
hluboký w srdci žal.«

Drahý Jaroslawe!

Poslednj dwa listy Waše způsobily we mně sensacj, gakauž st asi sotwa očekáwal. A předce gest docela přirozená gest nutný aučinkem přjčin w obsahu Wašich listů ležicjch. Poslyšte tedy, kar ste mě přiwedl.

Prwnj z osudných psanj Wašich gest šjp — druhé d ý k a, a jedowatost obau doswědčuje, aby negsladšj naděgi, negwyššj tauhu mau nawždy usmrtily! — Wy ste mi připowěděl se žjhadlem m e d u — gá četl listy Waše mnoho-mnohokráte, pokaždé žihadla nowá srdce mé ranila; ale ach — m e d u sem nadarmo hledal!

Ze wšeho, cokoli ste mi o powaze staršj sestry swé laskawě sdělil, ze wšeho gasně wyswjtá, že T-a prawého citu lásky posud nezná, a protož také saucitu se srdcem auplně milugjcjm — neschopna gest.

Anna wyššj, z negswětěgšjho pramene prsau se preyštjcí, neyčistěgšjm ohněm srdce plápolagjcj láska — což gest ona giného, nežli krásná poesie, ku kteréž se duše prosaická — nežli krásné náboženstwj, ku kterémuž se duše »hrdá« nikdy nepowznese? — O r e l b e z k ř j d e l gesti člowěk, který neustále w prachu země se plazj, aniž kdy do řjše bohůw zaljtne. Tam — tam w onné swatyni cnosti kochá se nadšenec we blaženostech, gakýchž duchu nezaswěcenému pocjtiti nelze! W dobách neywyššjho utěšenj wytrhla se duše mocně z okowů smyslnosti, a gásá we swatém widění, w rozkošném obgjmánj se s duchy wyššjmi — wšeliké požjwánj smyslů gest genom powzbuzenjm k tomuto nadhwězdnému letu.

A gakž se pak diwiti máme, když slabému, takowéhoto letu neschopnému tworu pochopiti nelze, »gak by láska weškerau duši člowěka opanowati mohla, gakby člowěk s to byl, gi wšecko — wšecko obětowati?« — když mu pochopiti nelze, že gediná zpanilá duše cenu celého swěta přewyšuge, že gedinau rozkošnau dobu, w njžto čarownau sympathij se šlechtilau bytnostj w gedno splýwáme — ani wěčnost pozemských radůstek nenahradj?

»Ona by se hanbila, tomu gegž miluge, zřegmě to wygewiti; toliko symbolická slowa gi gsau whod.« Měl sem g á taktéž činiti? — Ž e n a gest od přirozenosti mluwná; ale wřelý prudký cit ústa gi zamkne a otwře za to pramen očj. M u ž, tento gařegšj silau nadaný člowěk, nedá citu ústa zawřjti. Žena gest wjce trpná, muž wjce činný; ona tichá, on hlučný. Gestit to přirozená nutnost, musitelnost wšech žiwaucjch twarů, že wnitřnj žiwot swůg wšemožně g e w i t i se snažj. Nerozumný twor, hluboko pod námi stogjcí žiwočich progewuge radost i žalost swau hlasem i hnutjm gemu přirozeným — a člowěk, tento organ mluwjcího božstwa, mělby se n a n b i t i, co w něm neykrásněgšjho gesti, s l o w e m na gewo láti? — Ospalá, mrtwá to láska, které se sjly nedostáwá, bytost wau w š e m o ž n ý m z p ů s o b e m progewiti! Mluwa symboli-

cká gest toliko hračka, nýžto se djtky tiché, poklidné a nekalen milosti bawj, aneb gest giž poslednjm tlumočnjkem ne šťastných srdcj. Pro tyto dwa extremy se hodj, — nikoli ale pr střed, kdežto láska w bogi se nacházj a silněgšjch zbranj a štjt potřebj má! —

A wšak upřimné, horaucj lásce nestačj pauhá slowa k wyge wenj bytosti swé. Onno welemocné kauzlo, genž srdce na srdc tiskne, lokty okolo drahého tjlka wine, ústa k ústům připewňuj — onno welemocné kauzlo, genž nám horké slzy — slasti ne strasti — wynucuge... wěřte mi, drahý přjteli! onno netauží ta po užitj wlastním, gako po zgewenj sebe saméh Nemá-li člowěk předmět wášně neb touhy swé okolo sebe, tuť s uchopj wěcj se předmětem onjm w neybližšjm spogenj gsaucjch a těch-li tu nenj, nehledá daleko. Proč kázal Xerxes moři, na něm byl bitwu prohrál, šlehati a na ně okowy klásti? Proč mnohý wůdc zwěstowatele newjtané zprávy usmrtiti dal? Proč ljbá wyhnane w cizině strom, který byl we wlasti často wjdal? A proč medle gá poswátnou památku Gegj, proč kwětiny swoge celugi, s nimi ho wořjm, ge sautrpně těšjm a gim opět sladce wytykám? Zákon přj rody gest to — pomsta, zlost, wlastenectwí, láska — celý život du šewnj nemůže tagným zůstati a musj — newyhnutelně se mus gewiti — A gakowé gewenj — takowý cit! — Ó, má drah T—o![1] gestiť k tomu trochu psychologie, trochu morálky a troch estetiky a ještě trochu wlastnj zkušenosti potřebj, má-li člowě uwěřiti a nemá-li řjci, že gest láska »nesmjrná slabost – pošetilost«. A byťby Vám drahá! i »nenapadlo« že mohu cjl swého předce něgak dosáhnouti: tedy byste, pakli skutečn milugete, měla pomysliti, láska že nezná času, nezná m sta, wlastj gegj že gest celý swět a lhůtou gegj — wěčnost! Něžné duše i we wzdálenosti se dotýkagj. —

Ale »ona widí, že w obličegi dobře vypadám, an gj gjnj prawi že sem dřjve sušší byl a bledší, což skutečně prawda gest — —«

Špatný fisiognom, kdo wnitřnj žiwot člowěka, kdo staw du geho w mase hledá! — —

Gá tedy miloval wjce, nežli sem w tato mjsta přišel — wjce se pro lásku snášel; neboť sem hůře wyhljžel než nynj! Risum teneat amici! — —

Málokdy sem we městě hned po druhé hodině, často wšak na samý wečer, kolikráte w noci — po lekcj — obědwáwal; k to

[1] Toničko! — Antonie, sestra Mariina.

nepořádná strava, probděnj tolika nocj: zde naopak pořádný stůl, wšecko w určitý čas, pravidelné žiwobytj — a pak mi řekněte, geliž to co podiwného a s ohněm citů mých zcela nespogitelného, když t a m »w obličegi sušší a bledšj« byw z d e lépe wyhljžjm! —

Nenj zagisté milugjcjmu srdci nic trpčegšjho a skoro nesnesitelněgšjho, gako když se mu n e w ě ř j! Ty muky si ani představiti nemůžete! —

Mysljte, že bych snad t a k š p a t n ý č l o w ě k byl, abych ze sebe nutil, čeho we mně nenj, abych autlé srdce zbůhdarma znepokogowal, s celau budaucnostj geho z pauhého žertu zahráwal, abych sletbu nespokogeného manželstwj na sebe uwalowal, abych přjtele námil, geg marně o tolik času připrawowal, abych se domu w němžto sem ctěn i milowán byl tak hanebně odměnil? — Fui! to byste mě byl š p a t n ě poznal! — — —

* *
*

»N y n j n ě c o o M a r i n c e«, ano — té létawé, nestále, jcméně wšak předce d r a h é, m i l o w a n é Marince! — To gest náš miláček, s tau musjme mirněgi zacházet. —

»K Wám sem u nj žádnou mocněgšj náklonnost nepozorowával... až w předposlednj den, negwjce autrpnosti gata, snad poegprw positem lásky překwapena byla.«

Marinka ge hezké, dobré dítě; ona má wjce poesie do sebe nežli —a, (neb u této panuge tedy wjce filosofie).

Gegj výmluwné oči, gegj milostný pohled, gracie hnutj, lahoda eči, něžnocitnost a upřímnost srdce gegjho — tyto krásné wlastnosti ábily mně a rozplamenily ve mně tauhu, s nj w gednu morálnj sobu splynouti; ale sestry gegj — a Bůh wj kdo ještě — mi toho epřegi, a bratr gegj, přjtel můg, mi píše, že mě zamilowala a u t r p n o s t i.

Nenj-li na mně skutečně nic giného, coby mě l á s k y h o d n ý m nilo, nežli mé *utrpenj*: tedy ruky G e g j n e z a s l u h u g i! —

Ale gá w nj snad cit lásky z b u d i l? Nechť! Láska šlechtj. — rwnj láska gest nezapomenutelná! To gest možná; ale také možná, by láska z a u t r p n o s t i s pominutjm u t r p e n j také pomila. — Budiž tomu tak, gak tomu přjbuznj chtěgj. Gediné opuštěné dce proti tolika ustům a spogeným rukám — gestiť to welmi těžká ec! A Marinka bude snad šťastněgšj, nežlibych gá gi mohl učiniti. dybych k w ů l i n j staw swůj změnil — ona by byla w á z á n a. istaniž gj swobodná wůle! —

Slyš swětice má! gá se s Tebou laučjm! Zde pře
Bohem wšewědaucjm a před drahau památkou Twogj přísahám T
wěčnau lásku, a resignugi s bauřjcjm srdcem na korun
blaženosti swé! —

Twůj

pamatuj Karel.

Nynj máte po čem ste wšickni tauzili — přiwedli ste to g
tam, kam ste to přiwésti chtěli. Ano T—a giž přetrhla ten nelil
swazek — ať tedy plesá, ať se raduge, že zwjtězila nad nesmj
nau slabostj! Ga gi ukáži, že gsem muž, a že umjm tak
trpěti bez žalowánj.

Marinko má! negdražšj perlo srdce mého! někdy má milenk
— nynj přjtelkyně — sestro — spanilá hvězdo, gjžto na zemi d
sáhnouti nelze — iza hroby kvetau růže! — S Bohem buď
Měg se dobře, a zpomeň si časem na toho, genž Tě miluge! —

Negswětěgšj radost má gest, milowané osobě radost učini
— ach, a gá Ti nesmjm, nesmjm žádné způsobit! Ale ačkoli na
swazkem našjm zwjtězili, lásku mau k Tobě ze srdce w
puditi nelze gim! — Tu Tobě wěnugi — wjce nesmjm — nemoh
— A Wás, drahý přjteli! žádám, abyste listy mé žádnému wj
čjsti nedáwal; neboť nepadla slowa má na půdu dobrou, padla n
skálu, mezi trnj a byla zahubena. Děkugi Wám srdečně za Wa
trpěliwost a sautrpnost se mnau — giž Wás nebudu wjce obtěž
wati. Ale kdykoli na mne zpomenete, pomyslete si pokaždé w duch
I pod habitem tluče srdce wřelé! —

Na Strahově dne 23. června 1837.

Mariam T.

(Pokračování.)

Émile Boutroux: Filosofie ve Francii od r. 1867.

Přeložil Rudolf Malý.

(Pokračování.)

5. *Filosofie věd.*

Bystrý a plodný duch, badatel, učenec a filosof zároveň, kterýž byl roku 1904 předčasně sklácen do hrobu ve věku jedenašedesáti let, nedlouho po tom, kdy byl vedl své vážnosti důstojným způsobem na našem minulém kongresu oddělení pro dějiny věd — Paul Tannery vynakládal své síly kolem roku 1879 na založení filosofické teorie matematického poznání. Odtud zejména stále více mírnila se dlouhá půtka učenců s filosofy. Vědy stávaly se východiskem filosofických úvah — netoliko duchům, kojeným klasickou filosofií, ale velmi mnohým učencům odborným; a jejich pracemi filosofii dostalo se nového a důležitého obohacení.

Směry, jimiž se bralo badání vědecké filosofie, shrnouti lze do tří:

1. Metodologie. — Již Descartes a Kant prozkoumávali výkonnost lidského rozumu, netoliko vycházejíce z jeho poddatý, ale pozorujíce jej i za činnosti při tvoření vědy. A právě touto druhou cestou ubírá se, tak po třicet let, neustále vzrůstající množství pracovníků. Soustavně pozorujíce, jak si počíná duch vědecky zaměstnaný, doufají nejen, že pravidla věd jasně určí a objektivně uvedou do soustavy, nýbrž, že i zákony a povahu rozumové činnosti hlouběji a jistěji vystihnou, nežli by mohla nejbystřejší dialektika nebo nejdůmyslnější introspekce. Z myslitelů a učenců, kteří ten druh studií pěstovali, sluší se jmenovati zvláště: Jul. Tanneryho, Milhauda, C. de Freycinet, Couturata, Edmonda Goblota, H. Poincaré, Émila Picarda, Duema, Lechalase, Painlevé, Boutyho, Le Roy, Luciena Poincaré, Hadamarda, Lalandea, Borela, Pierra Boutrouxa atd.

Ze zkoušky veškerých věd Edmond Goblot[1] soudí na ko řennou stejnorodost všech metod — jak ve vědách matematických tak ve vědách pozorovacích — pokud jde o stanovení vztahů. Mate matika vybavuje nutné vztahy věcí použitím deduktivních důkazů Vědy experimentální, objevujíce nepochybné vztahy, připravuj dráhu matematické dedukci, která ty vztahy ponenáhlu přetvoří n nezbytné spojitosti. Formově jest tedy věda jednotna. Ale za t látkou dělí se nezdolně na několik určitých věd (jak byl již správn zpozoroval Auguste Comte), které jsou svými principy na vzájem nezávislé.

André Lalandeovi[2] všecka hybnost věcí tíhne ke zru šení rozdílnosti a ke všeobecnému ztotožnění. Ve shodě pak s tímt základním přírodním zákonem všechny vědecké metody směřuj k tomu, aby podrobily veškeré poznatky principu totožnosti.

Speciálně matematickou metodu studoval Couturat[3] – kterýž ji hleděl uvésti — jako Russel a Peano — na ryzí lo giku. Logika ostatně tímto porovnáním s matematickými vědam hodně získává. Klasická logika, zabývající se jediné uzavíráním d pojmů, stává se tak pouhou kapitolou logiky mnohem obecnější, lo giky studující nejen vztah uzavřených pojmů, nýbrž všecky vztahy které snášejí formální vlastnosti, činící je způsobilými k deduk Ale jakou měrou matematiku vůbec lze převésti na čistou logiku totiž na pončtí, zbavené vší názornosti? A zvláště, je-li možno zto tožňovati, se zřetelem k tomu, s matematikou hotovou matematiku která se tvoří? Není-li záhodno, aby myslitel dával přednost věd které se tvoří, před vědou, zdánlivě hotovou, nicméně však povžd zdokonalitelnou? Takové záhady z různých hledisek vyšetřu Poincaré, Painlevé, Borel, Pierre Boutrox a jin

Co se tkne fysiky, Duhem[4] se snažil určiti způsob, jak s děje přechod od pozorovaných událostí k matematickým teoriím a vyšlo mu, že účinek, jejž tu rozum způsobil, jest vlastně překl dem. Myslí pak, že snaha o překlad co možná ryze matematick a pojmový jest a povždy zůstane zákonitá a nutná — i když nemů dojíti toho, aby učinila z překladu jiný výtisk téhož textu.

---

1 Goblot, Essai sur la classification des sciences, 1898.

2 A. Lalande, L'idée directrice de la dissolution opposée à celle l'évolution dans la méthode des sciences physiques et morales. 1898.

3 Couturat, Les Principes des Mathématiques, 1905.

4 Duhem, La théorie physique, sou objet et sa structure, 1906.

Oproti tomu učení Abel Rey[1] trvá na převaze metody experimentální a mechanické — po jeho mínění jediné, která jest přirozená, pronikavá a opravdu plodná.

2. Hodnota vědy.

Nespokojeny s tím, aby jenom analysovaly podmínky vědeckého poznání, mnohé hlavy se namáhají čerpati z té analysy důsledky o způsobu a stupni jistoty, která vědě přísluší.

Gaston Milhaud[2] se domnívá, že přísnost, vyznačující vědy matematické, na tom závisí, že ony nahrazují data zkušenostní výmysly, odhadnutými právě se zřetelem ku přísnosti a ku přesnosti. Uvésti tyto výmysly s věcnostmi ve vztah přesné rovnocennosti jest nemožno a nepochopitelno. Ztrácejí tudíž vědy na přísnosti, kolik získávají na předmětnosti. Přesných určení, stálosti a naprostého determinismu, které vyznačují vztahy vědecké, ve věcných vztazích není.

Henri Poincaré[3] vidí v nejobecnějších zásadách každé vědy o skutečnu konvence, jejichž zákonnost nemá jiného odůvodnění mimo svou pohodlnost, totiž mimo svou jednoduchost a shodu se zkušeností. Pročež hypotesa neznačí pouze předchozí chvíle vědy, nýbrž jest její doplňující součástkou. Z toho však neplyne, že by věda byla něco libovolného a umělého. Věda jest způsob, jak duch myslí o věcech ve shodě se svými vlastnostmi a jejich přirozeností.

Mnohem silnější jsou výhrady, které vzhledem k objektivní ceně vědy činí Le Roy.[4] Po jeho názoru nejen teorie a zákony, nýbrž i vědecká fakta jsou utvářena, hotovena lidským duchem; a rozum svými kategoriemi stálosti, určitosti a povrchnosti nezvratně znetvořuje všecko, čeho se dotkne. Závěrky, jimiž rozum povyšuje jisté dané zdánlivosti na zákony — jsou z logického hlediska libovolné. Nicméně za tou logickou zvůlí jest činnost ducha, která má svůj zákon. Věda jest v podstatě celá vědeckým výmyslem, není reálnou nebo ideální soustavou hodnot, které by nám bylo jenom odkrýti; jest vynálezem ducha. Teorie tohoto druhu shledaly se s odpůrci v učencích Painlevéovi, Perrinovi[5] atd.

[1] Abel Rey, La théorie de la physique chez les physiciens contemporains, 1907.

[2] Milhaud, Essai sur la condition et les limites de la certitude logique, 1894.

[3] Henri Poincaré, La science et l'hypothèse, 1902.

[4] Le Roy, Un positivisme nouveau: Revue de Métaphysique et de Morale, 1901.

[5] Perrin, La théorie de la physique, 1907.

kteří sice uznávají, že by vědecké absolutno nebylo absolutnem pravým, ale popírají, že by byl lidský duch schopen chápati něco, co by mělo ku pravdě vztah mimo principy stanovené vědami. Jest to jakýsi způsob vědeckého dogmatismu: aby se ochránili od metafysických záměrů — v praksi si osobují všecko právo na pravdu a na jistotu.

3. Přírodní filosofie. — Sem konečně náleží mnozí myslitelé, kteří přikládají samé vědě, pokud jest slušně řízena nebo vykládána, schopnost samostatně řešiti všecky věcné a srozumitelné záhady, které jsou obsaženy v otázkách, zvaných filosofické.[1] Někteří vyvozují ze souhrnu věd všeobecnou filosofii — vhodnou k tomu, aby vytlačila bývalou metafysiku. Jiní zase provozují určitá speciální zkoumání až potud, kde docházejí důsledků, které sice nemají té všeobecnosti jako poučky metafysické, ale přece svými znaky a dosahem představují, co se všeobecně rozumí filosofickou hodnotou.

Do první kategorie jest možno počítati Duranda (de Gros), učence dlouho neznámého a teprve poslední čas zařazeného na patřičné místo; pak přírodního filosofa Armanda Sabatiera, Edmonda Perriera, Le Danteca, Lalandea a j.

Durand (de Gros),[2] protivník positivismu, považuje vědu za úvod do metafysiky. Jeho stanovisko jest jakýmsi animismem, sprostředkujícím mezi vitalismem a organicismem. Obmýšlí zvláštním duševním prvkem nejen nervová střediska vyšší, nýbrž i každý z nervových středů druhotných; tak že zdánlivá duševní jednota stává se u něho duševní hierarchií. Odtud jméno polypsychism nebo polyzoism, jímž se jeho systém udává.

V řadě děl, v nichž jsou nejnovější vědecké objevy zkoumány z hledisek rozumu a svědomí, Armand Sabatier[3] vyznává spiritualistický a nahodilostní evolucionism, jehož posledním slovem jest svoboda.

Edmondu Perrierovi věda není pouze základem filosofie, ale filosofií. Ona nám vývojovým zákonem ukazuje, jak vyšší formy jsoucna přirozeně pocházejí z forem nižších; a tak nám odhaluje jednotu, souvislost a přírodní rozvoj veškerenstva věcí.

[1] Viz zejména: Bibliothèque de Philosophie scientifique, vydávanou Ernestem Flammarionem v Paříži.

[2] Durand (de Gros): Antologie et psychologie physiologique, 1871; spis znovu vydán s názvem: Variétés philosophiques, 1900, a j.

[3] Viz Sabatierovy závěrky ve Philosophie de l'effort essa- philosophique d'un naturaliste, 1903.

Vůči evolucismu, jakožto přechodu ze stejnorodého do různorodého, činí André Lalande, vykládaje hlavní výsledky věd, základním dynamickým zákonem našeho vesmíru — zákon rozkladu neboli postupného převodu různotvarého na totožné.

Félix Le Dantec,[1] z věd vyšed, stal se téměř celý filosofem. Analysami dospívá k tomu, že považuje každou formu bytí, každou danou jsoucnost ve skutečnosti za díl rovnováhy uprostřed velikého množství sil; takže nic z toho, co pokládáme za jsoucí, nemá vlastně snahy o jednotu a o stálost — kteréž jsou předpokladem pravého bytí. V pokroku od lidského hlediska, které klade celek před části, ke vědě, která přiznává jsoucnost pouze prvkům stálým — záleží vývojový zákon člověka.

Do druhé kategorie můžeme spořádati ony učence, kteří přestávají na filosofických indukcích více méně odborných; jsou to: Boussinesq, Dastre, Giard, Painlevé, Borel, Perrin atd.

J. Boussinesq, postřehuje, že jisté mechanické problémy vykazují s hlediska výpočtu věcnou neurčitost, a že rovnice upravené pro jejich určení dovolují rozluštění zvaná singulární, vykládá se znamenitém pojednání takovými řešeními, co jest zvláštního na životních zjevech: místním spojováním a rozvětvováním integrálů, které rovnice pohybu živého organismu připouštějí.

Rovněž Alfred Giard,[2] žel, záhy zesnulý, vyvozuje ze svých vědeckých badání filosofické závěrky; příkladem: převod životních zjevů na úkazy mechanické neboli fysikální a chemické a, vůbec — finality na mechanickou kausalitu.

6. *Filosofie dějin.*

Jako přírodní vědy i dějiny byly poslední léta předmětem stále přesnějších filosofických badání. Hlavní otázkou, která byla pro-jednávána, byl problém: historie vědou. Jakou měrou, v jakém směru, za jakých podmínek dějepis může prokázati vědecký ráz?

Roku 1894 Paul Lacombe uveřejnil významné dílo,[3] v němž dokazuje, jak dějezpyt vyhovuje podmínkám vědy jednak tím, že studiem řádů dochází fakt — nikoliv individuálních, ale obecných,

[1] Le Dantec: Les lois naturelles, 1904. De l'homme à la science, 1907.

[2] Giard, Conciliation du véritable déterminisme mécanique avec existence de la vie et la liberté morale, 1878.

[3] Lacombe, De l'histoire considérée comme science, 1894.

a jednak tím, že v obecných psychologických pohnutkách lidské činnosti nalézá příčiny, které jsou způsobilé, aby vysvětlily události.

Oproti Paulu Lacombeovi rumunský dějepisec Xénopol,[1] přísně rozeznav zákony, které prý patří do kategorie setrvání od příčin, které shrnuje do třídy změn — jistí, že přírodní vědy především objevují zákony, kdežto v historii ponětí zákona zůstává téměř neužito; ale za to jest možno v ní odhalovati příčiny.

Čilý zájem o dějepisnou teorii[2] projevil se v červenci roku 1900 založením Revue de synthèse historique, sborníku, vydávaného Henri Berrem. Mimo jiné filosofické otázky ojasňovala tato revue též vztahy dějepisu k sociologii. Dvoje mínění tu spolu zápasila, z nichž prvé zastáváno zvláště dějepisci povoláním Seignobosem, Langloisem,[3] Hauserem, Mantouxem, a druhé sociology: Simiandem, Bouglém atd.

Dějepisci, zaujatí hlavně konkretní, individuální a ve své absolutní skutečnosti nepochopitelnou stránkou historických jevů, nedůvěřují sociologii, vědě o všeobecném a abstraktním, a jsou náchylni k tomu, považovati sám dějepis za oprávněný, aby nám jednou poskytl opravdu objektivních sociologických vědomostí; je-li, arci vůbec v naší moci, dojíti jich.

Sociologové naopak prohlašují, že v samé dějinné osnově, jak nám ji podávají inejopatrnější dějepisci, nezřetelně nebo výslovně obsažena jest již všeobecnost, která nikterak není jiné povahy, nežli výpověď nebo hypotesa sociologická; tak že sociologie jim jest netoliko pravou jako samostatná věda, která udržuje těsný poměr s dějepisem, ale jeví jim se i důležitým činitelem přímo v dějepisu. Domnívají se, že v individuálním a pomíjivém dějepisná věda může a má hledati všeobecno, zákony a příčiny; proto ani je-li samostatnou existencí, což jest nepochybno, neobsahuje méně nutně pátrání sociologického rázu.

V nedávno vydané studii o dějepisné metodě[4] Gabriel Monod, pečlivě trvaje na původnosti historie, jejímž úkolem po-

[1] Xénopol, Principes fondamentaux de l'histoire, Paris 1899; 2. vydání nazváno: La théorie de l'histoire, Paris 1908.

[2] Kromě jiných vyšla na př. G. Renardova: La méthode scientifique de l'histoire littéraire, 1900.

[3] Seignobos et Langlois, Introduction aux études historiques 1898. Seignobos, La méthode historique appliquée aux sciences sociales 1901.

[4] Viz: De la méthode dans les sciences, par différents professeurs, 1909.

eho názoru jest v podstatě znovu setrojiti co možná úplný dřívější ivot člověčenstva — vykládá, jak dějezpyt, aniž by si dělal nároků a přísnost, která vlastně náleží jen vědám matematickým, přece smí louti opravdovou vědou, když nepomine nižádných prostředků, které nu dovolují povznésti se od zvláštního a měnivého ke všeobecnému stálému.

7. *Filosofie náboženská.*

Smýšlení Francie bylo v devatenáctém století vývoji náboženské ilosofie málo příznivo. Náboženství nedůvěřovalo filosofii, filosofie iedůvěřovala náboženství, a mlčky nastala shoda v tom, že by bylo áhodno navzájem se o sebe nestarati. Nový ruch se tu projevil eprve nyní, poslední čas. V této době zkoušky, všeobecné konfronace, též náboženství a filosofie musily se dotazovati po svých vespolých vztazích: i na zamítnutí filosofie theologii bylo se státi filoofickou.

Toto oživení bylo lze znamenati především v církvi katolické. Tu bylo následkem encykliky, vydané papežem Lvem XIII. srpnu roku 1879, velmi horlivé pěstování tomismu. Domýšleli e, že hloubáním naleznou v tomto učeném přizpůsobení aristoteismu víře katolické veškeré důvody potřebné jednak na vyvrácení šechněch nepravých učení, jak dávných tak novějších i nejnovějších, jednak na upokojení všech oprávněných otázek lidského rozumu. Hnutí zastupuje zejména Revue thomiste, pak Gardair, Domet de Vorges, de la Bouillerie, Régnon, abbé Farges, abbé Élie Blanc a jiní.

Téměř současně vyvíjelo se v lůně katolicismu jiné hnutí, počaté částečně Ollé-Laprunea dílem o mravní jistotě.[1] Ollé Laprune se namáhal ukázati, že již v samé mravní jistotě, jak ji pochopují obecný lidský rozum a filosofie, obsažena jest víra, která vou povahou nijak se neliší od víry, zvané náboženská. Pročež jsou íra a rozum v podstatě shodny: rozum závisi na víře; a všecka luboká filosofie řeší se ve filosofii křesťanské, v křesťanství.

Povzbuzeni Ollé-Laprunem, svědomití a důvtipní badatelé ozvíjeli celou náboženskou filosofii, usilujíce prokázati v náboženství — a zvláště v katolickém křesťanství — onu životní a myšlenovou formu, která jediná uskutečňuje nejdůležitější možnosti lidské luše. Tak: Maurice Blondel, Fousegrine, Le Roy, Wilbois, Laberthonnière atd.

[1] Ollé-Laprune, La Certitude morale, 1880.

Ve knize: L'Action (1893) dovozuje Maurice Blondel, že by nižádná víra nedovedla proniknouti a oživiti přirozenost chtějícího a jednajícího subjektu, kdyby byla k té přirozenosti zhola beze vztahu. Je-li nutno lidské duši stávati se náboženskou, tož děje se tak, poněvadž jí jest již jaksi v základě své jsoucnosti. A činnost, k níž tíhne vůle ve vlastním smyslu slova lidská, jest ve skutečnosti takového rázu, že nemůže býti vykonávána leč v pospolitosti s Bohem. Buď chtiti aniž by mohl, anebo moci, ale s volním sebezapřením — toť člověkova alternativa.

Metafysiku této teorie, zvláště problém jejího poměru k vědecké jistotě, vyvíjeli Le Roy[1] a Wilbois,[2] kteříž učí, že veškerá věda závisí — ba i fakta, která jí jsou základem — na svobodné činnosti ducha.

Kdežto Laberthonnière[3] zase trvá vedle vůle na rozumovém živlu co podstatném činiteli v pravém náboženském životě a víře.

Éduard Le Roy,[4] vyšetřuje zvláště vznik a význam dogmat, rozeznává v nich smysl teoretický a praktický; i tvrdí, že s hlediska teoretického dogma má hlavně jen význam negativní, avšak se stanoviska praktického jeho význam jest opravdu positivní, a že křesťanské dogma jest v tomto směru nedostupné. Teoretický prvek dogmatu, způsobilý k vysvětlování a pokrokovému určování, má ostatně svou úlohu zákonitou a potřebnou vedle praktického živlu.

Rovněž na protestantské straně projevil se nový život, vyvolán zejména přednáškami Augusta Sabatiera. Sabatier,[5] ovšem, jda ve stopách směru Ritschova, vylučuje z teologie filosofii neméně nežli princip vnější autority. Náboženství po jeho zdání vzniká z pocitu úzkosti, jenž jímá člověka, když on pozoruje protivu vznešenosti a bídy, která vyznačuje jeho povahu. Sabatierovi náboženství v podstatě záleží v modlitbě, která jde ze srdce a ve vysvobození; a tak dospívá k tomu, že jest příkře odlišovati víru od přesvědčení: přesvědčení jsou předepsaná, proměnlivá, nahodilá; víra jest jediná, základní a opravdu nadpřirozená.

---

[1] Éd. Le Roy, Un positivisme nouveau: Revue de Métaphysique et de Morale, 1901.

[2] Wilbois, L'esprit positif, 1901.

[3] Laberthonnière, Le dogmatisme moral, 1898.

[4] Édouard Le Roy, Dogme et critique, 1907.

[5] Aug. Sabatier, Esquisse d'une philosophie de la religion d'après la psychologie de l'histoire, 1897.

Obdobně hlásá Ménégoz[1] ospravedlnění duše čistou vírou, nezávislou na spisech a na církevních dogmatech; svůj system označuje výrazem symbolo-fideism.

Těmto směrům odporuje Henri Bois,[2] kterýž zase obnovuje počáteční roli živlu ryze filosofického, shledávaje pravý důvod víry a náboženského života v povinnosti a jejích postulátech, pokud se totiž povinnost týká celého člověka, vůle, rozumu a citu. A co se tkne tak řečené náboženské zkušenosti, tož ona jest jí jen mravním přesvědčením, které obsahuje.

8. *Estetika.*

Estetika přinesla nezávisle na experimentálních pracích, jež dotud příslušejí spíše fysice nežli filosofii umění a krásnému cítění, hojné studie, které sice si nedělají nároků na přísnost věd o hmotě, přece však se vyznamenávají umíněnou péčí o přesnost a objektivní hodnotu. Metodou jsou auktorům celkem: introspekce, pozorování a analysa, podporované všemi prostředky, jichž mohou poskytnouti učenost a experimentální vědy. Z tohoto oboru lze uvésti jména: Sully Prudhomme, Gabriel Séaïlles, Guyau, Jules Combarieu, Jean Pérès, Durand (de Gros), Bergson, Georges Lechalas, Robert de la Sizeranne, Dugas, Roussel-Despierres, Paul Sourian, Lionel Dauriac, Paul Gaultier, Paulhan, Albert Bazaillas. Žádati rozdělení těch myslitelů na školy bylo by marno, neboť jejich studie jsou velmi ndividuální.

Sully Prudhomme,[3] psycholog, jemuž ten karakter znamená obyčej chápati formy jako skutečně význačné, shledává původ uměleckého výrazu v nějaké podstatě, společné formě i citu, smyslu i duši, živlu hmotnému i mravnímu, v podstatě, kterou umělec sympatií dovede vybaviti.

Gabriel Séailles[4] spojuje genia s přírodou a vysvětluje jedno druhým. Je-li již příroda tvořením, tož každé tvoření jest zase básnictvím. Vědomě nebo nevědomě bytí hledá ideál a usiluje o jeho uskutečnění: toto tíhnutí jest jeho vlastní podstatou.

---

[1] Ménégoz, Publications diverses sur le fidéisme et son application à l'enseignement chrétien traditionel, 1900.

[2] Henri Bois, De la connaissance religieuse . . . , 1894.

[3] Sully Prudhomme, L'expressions dans les Beaux-Arts, 1883. Le Testament poétique, 1901 a 1904.

[4] Gabriel Séailles, Essai sur le génie dans l'art, 1883 Léonard de Vinci, l'artiste et le savant, 1892.

Jules Combarieu[1] se snažil v hudbě dokázati řeč, která jest nezávislou na básnické mluvě, a prokázati, že přímý hudební projev jest jména myšlenky neméně hoden, než co bylo vypověděno slovy.

Durand (de Gros)[2] míní, že na založení objektivní vědy o krásnu především jest třeba přesné míry, jíž by bylo lze užívati při fysických podmínkách, určujících naše krásné cítění — asi jako se užívá teploměru při fysikální působnosti našeho pocitu tepla.

Henri Bergson[3] vidí komickost v trvanlivých grimasách, na něž ztrnuly pohyblivé výrazy fysiognomie, kdež by se chtěla projevovati nekonečná pružnost života: to mechanism hmoty na chvíli potlačuje neustálou svobodu ducha.

Paul Souriau[4] tvrdí, že jest jakási krása, věčně rozdílná od subjektivního cítění jedincova, a že měřítkem této krásy, měřítkem venkoncem rozumovým, jest — samozřejmá dokonalost.

Lionel Dauriac[5] rozeznává hudební akustiku, která se týká pouze sluchu, od hudebního smyslu, který teprve činí hudebníkem. Hudební smysl jest zvláštni vloha duše; jeho výkonem jest syntetické, tož rozumové pochopení kvantitativních prvků nápěvu: taktu, míry, rytmu.

Albert Bazaillas[6] spatřuje v hudbě samovolný plod přírody, zdroj důvěrného spojení duší, zjevení nevědomého duchovního života, zjevení bezprostřednější a hlubší, než jakého poskytuje čisté myšlení.

9. *Dějiny filosofie.*

Nepopíratelnou zásluhou eklekticismu bylo, že způsobil řadu prací z oboru filosofické historie. Nicméně i zde — alespoň do jisté míry — dějepiscův zrak zatemňovalo zaujaté mínění, jako by přispíval ku pokroku samé filosofie. Plné samosprávy historické smýšlení nabývá teprve s úpadkem eklekticismu; pak hojně vycházejí díla, jejichž pisatelův hlavní starostí jest, aby došli v přestavbě a výkladu líčených učení co možná ryzí, objektivní pravdivosti.

Nevymanily se tak dějiny filosofie jenom z filosofie; ale hleděly

---

[1] Jules Combarieu, Les rapports de la musique et de la poésie, 1893.

[2] Durand (de Cros), Nouvelles recherches sur l'esthétique et la morale, 1898.

[3] H. Bergson, Le rire, essai sur la signification du comique, 1900.

[4] Paul Souriau, La beauté rationelle, 1904.

[5] Lionel Dauriac, Essai sur l'esprit musical, 1904.

[6] Albert Bazaillas, Musique et Inconscience; Introduction á la psychologie de l'Inconscient, 1908.

e též zbaviti pravidla jakési imanentní dialektiky a zvláštní ne-
řetržitosti, jemuž bylo vespolek vázati výtvory velikých filosofů.
e filosofickém učení tedy spatřován daný zjev, při němž jde o roz-
or a vysvětlení nejinak nežli u jakéhokoliv přírodního úkazu, jehož
říčiny možno hledati rovněž mimo podobné úkazy předešlé jako
prostřed nich.

V tomto smyslu Paul Tannery,[1] namáhaje se vylíčiti
enesis hlavních teorií před Sokratem, nespatřuje v nich logická
ypracování abstraktních ponětí, nýbrž rozvíjení vědeckých dat té
oby, a úvahy, jimž byly popudem existenční podmínky tehdejší
polečnosti. Tu se již neuvažuje o filosofově soustavě jakožto doko-
ané svou vnitřní harmonií, ani se nepátrá po Leibnicově pe-
ennis philosophia, probíhající následnými systémy: dějiny
ilosofie řeší se v osamocených studiích, jejichž předmětem sice jest,
o se obecně nazývá filosofickým pojetím, ale jejichž výsledky záleží
tom, že se filosofické zjevy zase ukládají do všeobecné historie věd
lidského života.

Ať osvojeny nebo popírány — tyhle myšlenky se vtíraly každému
rancouzskému historiku filosofie. Nastalo jasné uvědomění o tom,
aký význam mohou míti pro vznik filosofické soustavy živly, které,
amy nejsou filosofickými, a začalo se nedůvěřovati předpisům,
e by bylo soustavy navzájem logicky spojovati — jako by jejich
ývoj úhrnem nutně musil mířiti k uskutečnění ideální filosofie.
tak, nežli celková vyšetřování všeobecného směru filosofie — spíše
e konala dějepisná studia speciální.

Nicméně zájem o skutečnou cenu a úlohu velikých učení filoso-
ických u mnohých zůstal velice živý, jak dosvědčují právě nejno-
ější, dějin filosofie se týkající, francouzské publikace.

Na tomto poli pracovali: Renouvier, Ravaisson, La-
helier, Penjon, Émile Boutroux, Brochard, Paul
annery, Espinas, Pillon, Dauriac, Georges Lyon,
évy-Bruhl, Thamin, Mauxion, Georges Noël,
odier, Gaston Milhaud, Élie Halévy, Picavet,
lengry, Xavier Léon, Basch, Delbos, H. Berr,
arppe, Louis-Germain Lévy, Piat, Albert Lévy,
lbert Rivaud, Bréhier, Robin, Léon Bloch atd.[2]

(Dokončení.)

[1] Paul Tannery, Pour l'histoire de la science hellène, 1887.

[2] Čtenář si zajisté správně opravil některé tiskové chyby v minulém
isle: na str. 172 bylo skromnému (m. skrovnému počtu...), na str. 175. sní-
ti (m. sb'ížiti plynulé...), na str. 171. se jistě nenedostávalo (m. jistě neschá-
elo...) a j.

Krok v před a – ve znamení ústupu.

Trochu propagační a trochu kritický passus.

Snad trochu problematický nápis. Následující řádky nechť jej ospr vedlní. Bude v nich trochu fakt, trochu citátů a trochu osobních poznámc

»Wir fürchten nur Gott«, říkají Němci, ale jest mnoho fakt, že bojí mnohého. V loňském a předloňském ročníku této revue uveřejn překlad kontroversy o slovanskou otázku v Německu — a v jednom článků se čte: »Jest tedy příkazem německé národní chytrosti, aby sezn menim se se světem slovanským zabezpečila nynějšímu i budoucímu p kolení vůdčí postavení.«

Hned jest jeden důkaz, že se Němci bojí i jiného než pouze bol Bismarck se spojoval s junkery a fabrikanty pruskými, aby potřel rod se červenou internacionálu — muž krve a železa má svůj odpočinek a r stupcové jeho císaře, císaře, který byl »věrným pánem svého služebník jak to praví v článku o Bismarckovi Hofman (Spisy, I, 332), a nástu cové jeho v úřadě kancléřském hledí s obavami vstříc volbám letošní ohledávají se posice a větří se nebezpečí, jež roste ze strachu před m sami mohutnějící právě oné rudé internacionály. Afera Spahnova je cl rakteristikon jiného citlivého místa, dotknou-li se ho; císař ve vlast ručním listu psal: »Dr. Spahn bude jistě silou výtečnou; jest mi milo, jsem mohl splniti dávnou tužbu svých Elsasanů a jim, jakož i mým ka lickým poddaným dokázati, že uznaná zdatnost vědecká na základě lás k vlasti a věrnosti k říši ode mne bude využita k prospěchu a zdá vlasti« — tak se mluvilo oficielně, ale téměř svědomí německé výbo kultury, »ve službách vědy sešedivělý Mommsen« se v listopadu 1 ozval: »Německé universitní kruhy mají pocit vlastního ponížení (der D gradierung). Náš životní nerv jest nepředpojaté badání. Tedy badání kové, jež nehledá tak, aby výsledky jeho nalézaly to, co by sloužilo úč ným rozvahám a ohledům na cíle, ležící mimo obor pravé vědy a badá chceme ono badání, jehož logické a historické výsledky u svědomitého datele dají průchod pravdě a pravdivosti.« »Na tomto badání stála mecká věda, která svými výsledky přispívala k moci a velikosti německé národa.« (Reden und Aufsätze 432 násl.) — Tady vidíme strach p internacionálou černou, ačkoliv Spahn k té pravé římské internacion nenáležel, naopak, on patřil k směru Schellovu, který Římem odsouz v dopise k Hoensbrochovi prohlásil, že »klerikalism je zlo katolickou kev nejvíce tížící« (Krejčí: Filosofie přítomnosti 157).

Předložil jsem již několik citlivých míst, jež tlačí nezranitelnou německou patu. Našlo by se jich a najde je čtenář sám: upozorňuji z žurnalistických zpráv na vyhlazovací boj Polákům, na knihu tak význačného Němce, jako je beze sporu Max Lenz, Die Grossen Mächte a téhož pojednání: »Die geschichtliche Stellung der Deutschen in Böhmen« (Deutsche Bücherei: Ausgewählte Vorträge a Aufsätze von prof. Dr. Lenz 99—115, tato sbírka knížek pro nejširší kruhy německé je sama velmi charakteristická).

Je tedy Achillových pat mnoho — jedna z hlavních jsme my; jak specielně Čechové, tak Slované vůbec a tím přecházím po trochu delším úvodě k vlastní práci.

Stoupající množství poznatků v jednotlivých odborech nutí, aby zainteressovaní po trochu slušnějších odborných vědomostech si z kruhu celé své discipliny vybrali určitý průsek a na sesbíraných faktech tohoto průseku zkoušeli pravdivost method a zákonů zvolené discipliny. Proti ustavičnému dělení a specialisování, jež obzvláště na německých universitách našlo své stoupence, takže tyto dodávají kontingent specialistů zabořujících se v ten svůj maličký průsek a ztrácejících z obzoru široké lány svého celku, ozvalo se u Němců samých jakési zhrození se této specialisace, a našli se mužové, kteří »zbadání jednotlivosti považují jen za prostředek sloužící k tomu, aby se nabylo celkovosti obrazu. Specialisace pro specialisaci na způsob l'art pour l'art zdá se jim hromaděním kostí« (Lindner: Geschichtsphilosophie 2. vyd. V.). A z této hrůzy před specialisací vznikají ona tři krásná téměř životní díla: Breysigovo, Lamprechtovo a Lindnerovo. Prvá dvě jedněmi vychvalována, jinými prohlašována za vědecký humbug. Lindnerovy Weltgeschichte zdají se mi býti z nyní vyšlých a vycházejících světových dějin nejlepšími právě proto, že si odnášíme jednotné ucelené hlediště, které je opodstatněno důvěrou v auktora, jenž se naučil pracovati a zkoušeti zmíněnou již věrohodnost všeobecných pravidel historické kritiky i methodiky také jednak na odborných otázkách (míním jeho: Die sogenannte Schenkungen Pipins etc. a Das Urkundenwesen Karls IV. und seiner Nachfolger), jednak ve výsecích z celého světa vědního oboru (zařazuji k tomuto tvrzení jeho: Deutsche Geschichte unter den Habsburgen und Luxemburgen 1273—1437). O díle jeho Weltgeschichte dovolím si podat co nejspíše dojmovou studii s trochou osobních poznámek.

Každý speciální odbor hleděl dostati k zdárnějšímu rozvoji práce své časopisy a své instituty. Každý takový časopis vítán v posledním dvacetiletí s nedůvěrou jistě opodstatněnou. Prvá vždy byla otázka: Jaké je raison d'être nově příchozího. Této nedůvěře byl snad nejupřímnějším tlumočníkem zemřelý přítel Slovanstva K. Krumbacher, jenž píše v úvodě k Byzantinische Zeitschrift: »Nemůže býti pochybno, že v nynější nadprodukci vědeckých časopisů každý nováček bývá, jsa nejmírněji posuzován, přijat buď s nelibostí nebo lhostejností.« (Populäre Aufsätze 31.) Dnes, kdy jeho časopis po smrti zakladatelově vedený dvěma učitele jednými dědici: Augustinem Heisenbergem a Pavlem Marcem, má za sebou 20 let, a když máme po ruce ukazatel ročníků 1892—1903, vidíme, že svou úlohu plnil a plní.

Středověká říše východořímská našla své obdivovatele, kteří s láskou a pracovní úporností odhalovali krok za krokem mlhu, jež zavinila, že »slovo byzanz patří ke jménům zlé pověsti«, jak to pravil Ch. Diehl v svých Etudes Byzantines. Ale takových oddaných obdělávatelů neměl je den z hlavních dědiců Byzance — Rusko, jehož důležitost pro západní kulturu vůbec a důležitost nejen kulturní, ale i obchodní a průmyslovou širším vrstvám německého čtenářstva právě ukázala zmíněná kontroverse Krumbacher-Goetzova. Přemrštěnou národní pýchou nezaslepeným odborníkům všech oborů byla důležitost Ruska zjevná a železné zákony theorie vývojové donutily i oficiální kruhy německé, že obrácen zřetel a dány prostředky, aby poznán a pochopen spletitý vývoj východu.

V Berlíně založen »Východní institut« a ředitelem jeho je auktor děl Geschichte Russlands unter Kaiser Nikolaus I. (I. 1904, II. 1908), Zur Geschichte der Regierung Pauls I. und Nikolaus I. (1906) a vydavatel ročních přehledů: Deutschland und die grosse Politik (vychází od r. 1901 dosud 11 svazků) a překladatel díla Bilbasovova: Katharina II. im Urteile der Weltliteratur (2 sv. 1897), Th. Schiemann. Institut má účel theoreticko-praktický, jak viděti z programů přednášek. Roku 1904 zemřel slavista a auktor velikého díla o Kateřině II. V. A. Bilbasov, kníž. Fr. Liechtenstein zakoupil r. 1908 jeho knihovnu v ceně 300.000 K a daroval ji vídeňské universitě. Krásný dar byl příčinou, že ve Vídni téhož roku zřízen »Východní seminář« pod vedením prvního znalce balkánského poloostrova K. J. Jirečka. Nový institut berlínský a seminář vídeňský (obě »v ý c h o d n í«) odchovaly již žáky a vzbudily zájem, takže v »Byzantinische Zeitschrift«, roč. XX. (1911), na straně 339—340, čteme: »Zeitschrift für osteuropäische Geschichte. Vydávají: Theodor Schiemann, Otto Hötzsch (professor král. akademie v Poznani), H. Uebersberger (1911 z jara jmenovaný nástupce Jirečkův a auktor velikého díla o dějinách a vzájemných poměrech Rakouska a Ruska v XVI. století, rodem Němec z Korutan, který dlouho studoval na Rusi. Pozn. pis. t. č.) a K. Lamprecht (universitní professor v Bonnu), svazek I., sešit 1., 1910, u Jiřího Reimera v Berlíně. Studium východoevropských dějin, které v posledním desítiletí i v Německu ukazuje důležitý pokrok, postrádalo dosud vlastního orgánu sloužícího jeho cílům. Této úloze věnován nový časopis, čtvrtletně o 10 arších (za 20 Mk.) mající vycházeti. Četní němečtí a slovanští obzvláště ruští badatelé sešli se ku společné práci. Články otiskují se buď v němčině nebo francouzštině, pojednání ruská a polská v německém překladu. Vítáme s obzvláštní radostí nového spolupracovníka, slibujícího býti cenným doplňkem našeho časopisu ze zřením na svět slovanský. Vyšlý prvý sešit přináší na str. 23 až 26 práci L. K. Goetze: Der Titel »Grossfürst« in den ältesten russischen Chroniken I.« Potud Byzantinische Zeitschrift.

Bližšího o prvém ročníku nového časopisu jsem nezvěděl. Neznám ani programu nového pracovníka na poli slovanských dějin, který jistě v prvém čísle uveřejněn byl. Z 1. sešitu II. ročníku, který jsem trochu prostudoval, zjednal jsem si představu, že časopis chce vážně kráčeti v předsevzaté dráze.

Dovolím si podati bližší zprávu o obsahu.

Jak tomu bývá u všech seriosnějších časopisů, tak i zde jdou za sebou obvyklém pořadí následující rubriky: I. Články, II. Drobnosti, III. Re-ráty, kritiky a autoreferáty, IV. Časopisecký rozhled, V. Bibliografie, I. Vědecká kronika: *a*) Stav badání, *b*) Organisace badání a *c*) Po-námky.

Článek prvý Antonija Florinského o prvém německém překladu In-rukce císařovny Kateřiny II. dokazuje na základě několika dopisů stát-ho rady Müllera a hraběte Arnošta Münnicha, uchovaných v t. zv. porte-uillu Münnichově v Moskevském hlavním archivu, domněnku Pekar-ého (Dějiny akademie věd 1870), A. Čertkova (Všeobščaja biblioteka ossii I, Moskva 1838, s. 244) a Bezgina (Bibliografické poznámky k ru-ému vydání instrukce, vydání Pantělejevovo, Petrohrad, 1893), že prvý eklad německý z r. 1769 pořízen společnou prací hraběte Arn. Münnicha syna proslulého polního maršálka), člena Akademie věd Timoteje Kling-edta a Bedřicha Müllera, ruského dějepisce. Překlad samou císařovnou očten a na to pod dohledem Müllerovým vytištěn (3). Co se týče fran-uzského překladu, mají pravdu ti, jak dokazuje uveřejněný passus do-su carevny Bedřichovi Velikému, kteří nepátrajíce marně po nezvěstném ekladateli, tvrdí, že francouzský překlad z r. 1769 je překlad textu ru-ého z r. 1769, což ovšem neplatí o textech z r. 1767 a 1770. Druhý a nej-elší článek Waltera Recka o nastoupení carevny Anny Ivanovny 1730 plánech ruských oligarchů — článek velice pečlivý, odhalující mnohé ze vota vlivuplného barona Leforta, který ze sekretáře ruského admirála ruyse (tedy nebyl komorníkem, jak podle svých některých pramenů pře-má Ključevskij: Kurs IV. 334, 375) vyšinul se nejen na muže, k němuž utíkaly děti popraveného careviče Alexeje jako k jedinému věrnému dci, ale i na ředitele ruské zahraniční politiky, kterou ostatní státy pouze vůli němu respektovaly, čemuž nasvědčuje místo ze zprávy španělského yslance Da Liria: »Nepotřebujeme se o Rusko starati, až Ostermann za-raniční ministerstvo opustí.« Nelze dále sledovati načatou práci, abych ředbíhal auktora; lze říci jen tolik, že bojarům se jednalo o to, zmoc-ti se vlády, rozděliti říši dle dřívějšího pokusu v řadu samostatných nství, v nichž by dědičné místodržitelství bylo nesesaditelně v rukou ední rodiny. Jednání »verschovniků« (8 členů nejvyšší tajné rady) po 4 dvou rodin způsobilo oposici ve šlechtě, které se podařilo svrhnouti ádu dvou rodin, senát dostal 21 členů, každého z jiné rodiny; jakousi ho protiváhou byl stočlenný konsultativně-exekutivní úřad. K práci bude nutno vrátit po jejím ukončení, slibuje poskytnouti v ruských dějinách arallelu s dějinami Polsky, boj dvou rodin o prvenství a o panovníka, nž vedl k znevážnění panovníka a zkáze říše. Potěšitelný je článek ar-iváře B. Bretholze, informující o vedoucích českých historických časo-isech (86—93). Jsou registrovány časopisy: Musejní (oba, český i ně-ecký), M. V. G. D. B., Deutsche Arbeit, Rezkův Sborník Historický a oll-Pekařův Č. Č. H.

V referátech je pěkný referát N. Mileva o Klinčarovově biografii bul-arského básníka-novináře a bojovníka za národní svobodu, Christa Bot-va, padlého na půdě rumunské 18./30. května 1876 u Milen Kamyku ve ážce s Turky. Bedřich Dukmeyer, vydavatel Korbsova: Diaria itineris

in Moscoviam a je doplňujících pramenů, podává dlouhý autoreferá o edici, kteryžto je vlastně zhuštěným obsahem celé práce, jež osvětluje jak pruský vliv i milostnými zápletkami se na Rusi zabezpečoval, sem tan je i zmínka o katolické propagandě, jejímž patronem byl habsburský vy slanec Guarient.

V hlídce časopisecké registrováno pro výňatky z obsahů 39 časopisů mezi nimi český Č. Č. H. Bylo by jen dobré, aby se ustálila jakási pevn značka pro každý časopis, ovšem jest při tom pamatovati, aby ze zkratk bylo lze vyčísti aspoň odbornějšímu čtenáři jméno časopisu, který jí jes označen. Hned ze značky pro Č. Č. H., který tam registrován značkou Č nevyčteme ničeho. Takové přílišné šetření se nevyplácí. Uvedu některý příklad. Tak Bulletin International de l'Académie de Sciences de Cra covie, classe de Philologie, classe d'Histoirie et de Philosophie označe pouze B, co si z toho kdo vybere, nevím, a tak by se dala najíti řada, té měř polovice uvedených časopisů, jejichž značka je buď nedostatečná, neb nesrozumitelná. Časopisy při tak velikém počtu registrovány ovšem je články nejhlavnějšími, a myslím, že by bylo lépe časopis objemem zvětši aby registrování bylo úplnější, anebo od systematického registrování upu stit a důležitější články zařadit mezi bibliografii, na niž vzhledem k časo pisům připadá ještě méně místa, než na ony. Snad je toho příčinou, ž časopis dosud mladý nedostal dostatečný počet děl pro oddíl bibliografie která třídí knihy dle území a dob, jež probírají.

Ve vědecké kronice *a*) podán pěkný informativní článek o Platonovu ruském historiku, vyšlém ze »smutnago vremeni XVI.-XVII. věka«, člán bez životopisných dat, sloužící ne k poznání osoby v jejím životě, ale osob v jejích názorech, myslím, že i data biografická jsou dobrá, nemohu s nikdy ubrániti pravdivosti slov Saint Beuvových: »rozumím knize teprv potom úplně, až mi přáno poznati fysiognomii, temperament a životn osudy jejího auktora,« pravím znova, je to jen má, dejme tomu, sna osobní libůstka.

Byl bych tedy s obsahem časopisu jakž takž hotov.

Nemohu si však vysvětliti, proč oba instituty: berlínský a vídeňsk a proč také časopis nazván »Osteuropäische«. Přece na východě Evrop je jen jedna hlavní národnost, v jejímž množství se cizí přílivy neznatelně ztrácejí — ustavičná manipulace slovem východní a východoevropský mí sto konkrétního — ruský nebo slovanský zdá se mi vrhati špatné světl na tolik hlásanou nebojácnost německou — při nejmenším je to jistě ji vzdálenějšímu pozorovateli nápadné. bližší a zainteresovaný — obzvlášt na všeho příčiny poukazující Čech vidí v tom jistě znamení bojácné no bojácnosti. *G. J.*

ROZHLEDY.

VEŘEJNÉ HOSPODÁŘSTVÍ.

ovela k vodocestnému zákonu a investice hospodářské. — Passivum obodní bilance a hlavní položky platební bilance. — Rakouská půjčka ve Francii. — Obchodněpolitické napětí mezi Ruskem a Amerikou.

Novela k vodocestnému zákonu jest co do zevní formy vlastně finančním zákonem, který opatřuje úhradu pro vodocestné stavby tak zv. druhé« stavební periody. Ve svém jádru však znamená vlastně naostou zásadní změnu vodocestného zákona z r. 1901, poněvadž předmém zákona nejsou již vodní cesty, nýbrž vodohospodářské podniky ibec. Novela neváže se také ani zdaleka na postup prací vodocestch, jak je naznačoval zákon z r. 1901, nýbrž jde dále a mnohem nezpečnější cestou, dítě politických rozpaků, než Körbrův vodocestný kon z r. 1901. Toto nebezpečí jest v tom, že sice se nezabývá výhradně dními cestami a splavňovacími pracemi, má tedy program mnohem rší, ale současně se drží teritoriálního rámce vodocestných fantasií zána z r. 1901. Je na něm pozorovati markantně vlivy, které se musí latniti v tak bezzásadovém díle zákonodárném vždycky. Prim hrají láci, kteří dostali vnitrohaličský průplav od slezské hranice k Dněstru kladem 63·3 mil. K, mimo řadu prací úpravních.

A hned, aby parlament nemohl tento obchod zkazit, začali stavět iv, než novela »vodocestná« byla v parlamentě vůbec podána. Čechy myšlí osnova regulačními a kanalisačními pracemi za celkový obnos 5·1 mil. K, z čehož připadá na státní pokladnu 116 mil. K. Poněvadž še poměry jsou nám nejbliže, vysvětlíme na nich zvláštnosti noly. Na kanalisační a regulační práce labské od Mělníka do Jaroměře rámci kanalisačního projektu se dává celkem 72·5 mil. K. Z tohoto nosu se má stavět také melioračni kostra. Během 15 let, na něž tento ěr jest rozpočten, dalo by se na Labi provést mnoho prací a dojista by dalo úvěru využit racionálně aspoň k provedení trati, která by dovně měla pro střední Čechy velký význam. Naproti tomu jest Vltava

odbyta obnosem, který nestačí ani na splavnění do Štěchovic, tím mén na úpravu Vltavy v trati Svatojanské proudy, jak se v novinách rozhla šovalo. Není snad pádnějšího důkazu proti celé konstrukci zákona ne to, že se věnuje na ostatní řeky a potoky obnos 71 mil. K a hlavní tok Vltava, která v trati Štěchovice-Budějovice jest v žalostném stavu, po něvadž se na ni dosud nevěnoval nikdy ani haléř, že má vyjíti na prázdn na celých dalších 15 roků.

Současně má býti na investice železniční a telefonní věnován obno 40 mil. K. Investiční fond 40 mil. K může snad pro okamžik zastavi příval stížností na oba nejdůležitější dopravní podniky, poněvadž inte esenti budou čekat, že se odpomůže z tohoto fondu naléhavým potřeb dopravním. Ale co je u nás naléhavé? Je toho tolik, že obnosy povole jsou v poměru k potřebám pravý pakatel. Jen přestavba anebo dokon stavba pražské telefonní centrály, která jest snad nejhorším podnike v rakouském telefonu, bude vyžadovat nákladu několika milionů a všec ostatní přání a stížnosti se ukojí jen podle toho, co zbude a to bude ro hodně málo, počítáme-li s tím, že mimo Čechy budou hledět z úvěru i vestičního urvat ostatní země také přiměřenou část. Investiční půjč železniční má sloužit rozmnožení vozidel. Staniční zařízení, která z jména na severozápadní dráze jsou v žalostném stavu, přestavba tratí at jsou však právě tak nutná, jako rozmnožení vozidel. Kdy bude těm steskům odpomoženo? V celku lze říci, že investičním úvěrem dá se a tam něco zlepšiti, avšak pochybujeme, že při našem hospodářství budou potřeby nejnaléhavější, které dojdou ukojení.

* * *

Pasivum naší obchodní bilance bylo předmětem častějších úvah naposledy o něm bylo debatováno v klubu rakouských průmyslníků Vídni. Konstatováno bylo, že pasivum naší obchodní bilance v poslední 4 letech vzrostlo náhle takovým způsobem, že jest skutečně jednou z n vážnějších otázek hospodářských mocnářství.

Prof. Landesberger, který v klubu o tomto thematě přednášel, ko statoval, že saldo platební bilance dlužno hledati vzhledem k značné pasivu naší bilance obchodní ve zvýšených aktivních položkách ses vajících z peněžních zásilek vystěhovalců, sezónních dělníků zah ničních a cizineckého ruchu. Naše obchodní bilance se zhoršila v posl ních 9 letech od r. 1901 do r. 1910 okrouhle o půl druhé miliardy kor Naproti tomu se zvýšily aktivní položky platební bilance z vystěho leckých zásilek a přínosů peněžních, z cizineckého ruchu, z přínosů c nictva z prací v evropské cizině celkem okrouhle o půl třetí miliar Není ovšem nikterak lichotivé, že aktivita platební bilance se udrž těmito druhy příjmů. Prozatím nelze si utvořit úsudek o jiných položk platební bilance, poněvadž poslední šetření, které oficiálně vláda podnil se vztahuje na léta 1901 a 1902, tedy na poměry, které nemohou být p kladem pro úsudky o dnešním stavu.

* * *

Když hrabě Aehrenthal tlumočil vídeňskému vyslanci francouzské republiky stanovisko Rakousko-Uherska k dohodě uzavřené mezi Německem a Francií, vyslovil přání, aby půjčky rakousko-uherské došly ve Francii vlídnějšího přijetí než dosud. To mohlo být vykládáno se strany francouzské všelijak. Jisto jest, že přání vyslovené representantem rakouské zahraniční politiky bylo ve Francii pojato jako přání politické a politicky bylo na toto přání také reagováno. Žurnalistika francouzská odpověděla ostrým ne a zdůraznila toto stanovisko známými poměry v naší zahraniční politice a jejím postavením proti dohodě franko-anglo-ruské.

Vídeňská žurnalistika se nad těmito projevy francouzského tisku pozastavuje docela neprávem. Půjčky většího slohu jsou vždycky věcí politickou. Souvislost mezi poměry politickými a finančními byla ode dávna a jest dosud a byla vlastně označena také Aehrenthalem, když projevil přání, aby rakousko-uherské půjčky docházely ve Francii vlídnějšího přijetí. Tím se tedy netřeba rozčilovat. Mimo to jest celková finanční situace ve Francii v tuto dobu umisťování cizích rent ne právě nejpříznivější. Banky jsou zásobeny emisemi na řadu let a budou je moci jen postupně umístit.

* * *

Napětí mezi Ruskem a Spojenými státy vzniklo nejnověji pro otázku židovskou. Židé v Rusku podléhají zvláštním předpisům a bylo i se strany rakouského obchodnictva nesčíslněkrát žádáno, aby byl pro rakouské židovské příslušníky zrušen tak zv. židovský kolek, kterým se obchodní cestující židovští stigmatisují. Z téže příčiny vznikla také žádost Spojených států, aby židovští státní příslušníci požívali v Rusku týchž práv, jako ostatní občané. Žádosti nebylo s ruské strany vyhověno a s americké strany vypovězeny byly dosavadní plavební a obchodní smlouvy. Případ tento jest dojista jen zevním podnětem k roztržce, ve skutečnosti jest napětí mezi Ruskem a Spojenými státy mnohem staršího data a má hlubší kořeny. Datuje se od té doby, kdy se poznalo, že Tichý oceán jest mořem budoucnosti, poněvadž na jeho březích žije více než polovina obyvatel zeměkoule a kdy nastal o panství nad Tichým oceánem zápas, který se později vyhrotil ve válku rusko-japonskou. Amerika těžce nesla rozpínavost Ruska na tichooceánských březích a podporovala proto Japonsko v boji proti Rusku. Nejnovějšími poměry se však situace změnila v neprospěch Ameriky potud, že Japonsko uzavřelo s Ruskem dohodu a následkem toho zůstaly plány republiky nesplněny. S několika stran upozorňuje se, že by za nynější roztržky obchodní se mohl český průmysl uplatnit v Rusku. Půda pro to je skutečně připravena a možno konstatovat, že český průmysl, speciálně průmysl hospodářských strojů se snažil v posledních letech získat ruská odbytiště i proti soutěži německé a americké. Nepochybujeme ani dost málo, že příznivé situace náš průmysl také plně využitkuje.

VĚCI SOCIÁLNÍ.

Mzdové boje r. 1910. — Úrazová pojišťovna pražská r. 1910. — Československé odborové organisace. — Sjezd československ. soc. demokracie o sociálním pojištění. — Podpůrná činnost anglických odborových organisací r. 1908. — Berlínské opatrovny kojenců. — Péče o opuštěné děti v Uhrách. — Kolektivní smlouvy r. 1909. — Zdražení jízdného na pražských elektr. drahách. — Hromadná otrava v Berlíně.

Statistika mzdových bojů roku 1910 ukazuje rok tento jako rok stoupající konjunktury: počet stávek stoupl, počet výluk klesl. Oproti 580 stávkám roku 1909 bylo 657 stávek, jimiž bylo postiženo 2888 závodů (roku 1909 1741) se 108.464 dělníky (108.641), z nichž zúčastnilo se stávky 55.474 (61.978), t. j. 57·7%. Největší počet jak stávek tak stávkujících připadá na Čechy, kdež byly také stávky nejdelšího trvání. Stávek bylo zde 251 = 38·2%, jichž se zúčastnilo 20.271 = 36·5%. Pak následují Dolní Rakousy se 160 = 24·4% stávkami a 9854 = 17·8% stávkujícími. Halič je na třetím místě s 56 stávkami a 5909 stávkujícími, kdežto Morava tentokráte až na čtvrtém s 52 stávkami a 4997 stávkujícími, načež následuje Slezsko se 28 stávkami a 3852 stávkujícími. Na posledním místě je Dalmacie, kdež jediné stávky zúčastnilo se 7 dělníků, kdežto roku 1909 pěti stávek 299 dělníků.

Co se týče odborů, jest na prvém místě opět živnost stavební se 110 = 16·7% stávkami a 9564 = 17·2% účastníky, načež následuje textilnictví se 76 = 11·6% stávkami a 7555 = 13·6% účastníky. Co do počtu stávkujících je však na druhém místě hornictví, kde 9504 = 17·1% dělníků zúčastnilo se 37 = 5·6% stávek. Na to následuje průmysl kamenický se 7376 = 13·3% účastníky 68 = 10·4% stávek.

Slabší bylo hnutí v odboru kovodělném, kde 69 = 10·5% stávek zúčastnilo se 4334 = 7·8% dělníků, a v odboru dřevodělném, kde v 75 = 11·4% případech stávkovalo 4265 = 7·7% dělníků.

148 = 22·5% stávek byly stávky skupinové, jichž se zúčastnilo 19.966 = 36·0% stávkujících. Největší počet stávek, 238 = 36·2% připadá na období březen až květen, pouze 84 = 12·8 na zimní měsíce.

Průměrná doba stávky obnášela 20·1 dne. Nejdelší stávky byly v Čechách v textilnictví, kde 161 dělníků stávkovalo 480 dní a 25 dělníků 328 dní; pak následuje hromadná stávka 120 stavebních dělníků v Domažlicích po 307 dní.

Příčiny stávkové jsou stejné jako v jiných letech: ve 416 případech nespokojenost se mzdou, ve 114 nespokojenost s pracovní dobou, v 83 propuštění dělníků a důvěrníků. Útočných stávek je 508 proti 434 roku předešlého, obranných 81 proti 101 z r. 1909 a neurčitých 68 proti 45.

Uskutečnění požadavků dosaženo ve 102 stávkách úplně, ve 264 částečně; 142 stávek skončilo bez úspěchu. Průměrné zvýšení mzdy kolísá mezi 2 a 50%. Zkrácení pracovní doby kolísá mezi 10 minutami a 2 hodinami.

Ztraceno bylo stávkami více než million pracovních dnů a přes 3½ millionu korun mzdy.

Výluk bylo méně nežli roku 1909. Ve 246 závodech bylo v 19 výkách ze 20.350 dělníků vyloučeno 19.292. Důvody výluk byly hlavně iference mzdové a stávky.

*

Zpráva o činnosti úrazové pojišťovny dělnické ro království České za rok 1910 s velkým uspokojením konatuje, že rok tento jest od roku 1893 prvním, jenž skončil přebytkem to značným. Již roku 1909, kdy nastala změna v ředitelství, klesl hodek se 3,610.243·64 K, jež vykazovala bilance r. 1908, na pouhých 8.245·55 K, roku 1910 pak podařilo se již dociliti přebytku 2,523.295·65 K. říznivého tohoto výsledku dosáhl ústav »vlastní silou a z vlastní inciavy; ústav odhalil totiž samostatně příčiny dosavadního nedostatečného iznávání mzdy a našel též vhodné prostředky a cesty k správnému zjiování započítatelných mzdových obnosů«. Také v tomto správním roce ly předepsány veliké doplatky za minulá leta od r. 1889 až do 1909 celkovém obnosu 1,121.612·27 K. Položka tato při řádné kontrole, jak st nyní prováděna, bude se ovšem stále zmenšovat, ale přes to nebude jím poklesem ohroženo bilanční aktivum. Z celkového stoupnutí obnály tyto kontrolou dodatečně předepsané příspěvky 50·07%.

Stoupnutí pojistných příspěvků nepřičitá zpráva za zásluhu zákona 8. února 1909 ř. z. č. 29 o nuceném vedení záznamů mzdových, neboť nto zákon ještě ani se řádně nevžil, a již snaží se jednotlivé podniky j obcházet, nýbrž jedině řádné kontrole. Ano zpráva obává se nepříznivých účinků tohoto zákona. Nebezpečí plyne pro ústav z ustanovení, že stav může požadovati doplatky příspěvkové jen za 3 leta zpět a toliko tom případě, činil-li podnikatel nepravdivá udání v tom úmyslu, aby stav zkrátil, za 10 let.

Nepříznivý účinek na finanční hospodářství ústavní bude míti dále stanovení, kterým výše úroků z prodlení z nezaplacených pojistných příěvků byla stanovena na 4%, kdežto dříve platila všeobecná zákonitá íra úroková 5% a ústav dociluje ze svého pohotového kapitálu úrokové íry 4·37%.

Příjmy ústavu obnášely celkem 12,687.947·93 K, z čehož připadá na jistné příspěvky 11,566.335·66 K. Úrazů hlášeno 23.192. Na odškodném placeno 7,422.887·88 K, správní výlohy vyžadovaly 883.552·81 K, celové bilanční zatížení 11,520.440·09 K. Úhradní jistina obnáší 75,980.539·71 run oproti 73,571 413 22 K roku minulého. Ústav má po ruce 3.456.838·55 K oproti 33,524.416·41 K roku minulého, t. j. o 4,932.422·14 run více. Jeví se tudíž schodek 37,523.701·16 K oproti 40,046.996·81 K ku 1909.

Zpráva obsahuje též delší pojednání o opatřeních k zamezení úrazů 19 illustracemi.

*

Zpráva k desátému sjezdu československé strany sociálně-demokratické podává nejen výkaz o síle politických organisací, které soustřeďují 4 tisíc členů, nýbrž také stručnou zprávu o českých organisacích odborových. Vášnivý boj, jaký proti osamostatňovacím

snahám českého dělnictva zahájila vídeňská odborová komise, hnutí t
muto jen prospívá a umožňuje, že se šíří i do Vídně, na niž se vůbec a
nepomýšlelo. R. 1910 přestoupilo ve Vídni k českým svazům na 1500 d
níků. Roku 1908 bylo v českých svazech organisováno 36.312 člen
koncem r. 1910 již na 50.000 a v listopadu 1911 61.905. K tomu prá
nyní přibudou ještě železniční zřízenci, kteří jako poslední z velký
organisací setrvali v jednotné organisaci.

Že samostatnost českému dělnictvu nikterak neškodí, je vidno
stavu jmění, jaké za krátkou dobu svého trvání nahromadilo. Finanč
zpráva vykazuje

	r. 1908	1909	1910
příjem	1,305.393	1,332.327	1,669.042
vydání	683.715	834.315	941.040
jmění	621.702	641.864	728.262
podpory mimostávkové	381.999	417.962	468.858

O samostatnosti odborových organisací na sjezdu již vůbec neje
náno, o tomto předmětu je veškera debata již zbytečna. Národnost
debata pojednávala již o poměru celkového hnutí dělnictva českého k d
nictvu ostatních národností v Rakousku.

*

Jako zvláštní bod denního pořádku sjezdu bylo projednání s o c
á l n í h o p o j i š ť o v á n í. Resumé referátu a debaty je resoluce, ods
zující stálé odklady uzákonění sociálního pojišťování. Času, získané
stálými odklady, nevyužila vláda k odstranění vážných nedostatků osno
zejména aby odstraněny byly vady organisační, jako z veliké míry b
účelné, nepoměrně drahé okresny, jichž úkoly mohou býti úspěšně pro
děny silnými, jednotnými nemocenskými pokladnami. Získaného času
bylo použito ani k tomu, aby zjednán byl podklad pro vybudování řádné
vdovského a sirotčího pojištění místo navrhovaného nedostatečného
bytného, naopak bylo toho času použito ke zhoršení předlohy, zejmé
pokud se týká státního příspěvku k rentám. Sjezd odsuzuje snahy po
loučení jednotlivých vrstev výrobních ze sociálního pojištění, zvláště d
nictva zemědělského a horníků, stejně i snahy po vyloučení jednotlivý
zemí. Rovněž protestuje proti tomu, aby v pojištění železničních zřízen
a hornictva nabytá práva jakýmkoli způsobem i pro budoucnost byla zh
šována.

*

Předloha a n g l i c k é h o zákona o sociálním pojištění basiruje,
se pojištění proti nezaměstnanosti týče, na d ě l n i c k ý c h s p o l c í
p o d p ů r n ý c h. Nebude nezajímavo podat několik dat o tomto pojišt
za rok 1908. Řádnou podporu v nezaměstnanosti má zajištěnu 1,455.4
členů, kdežto 534.832 členů má pouze nároky na cestovní podporu, pro
nutí spolkových příspěvků, podporu v nouzi a pod. Výše podpory zna
diferuje. 201.884 členů má nárok na podporu pod 6 šilinků týdně, nejvě
část — 606.452 od 9 sh. 3 d. do 10 sh., a 296.184 více než 10 sh. a 3

V kategorii nízkých podpor stojí na prvém místě textilnictví a kovoprůmysl, ve vysokých podporách dřevodělný průmysl a knihtiskařství.

Doba podporování kolísá od méně než 9 týdnů až do 52 týdnů. 484.450 dělníků požívá podpory 14—26 týdnů, 341.415 40—52 týdnů, 327.043 10 až 13 týdnů, 184.832 9 týdnů a méně, 79.418 27—39 týdnů. Roku 1908 vyplatilo 1059 odborových organisací, soustřeďujících 2,357.381 členů, celkem 1,254.065 liber šterlinků jako podpory v nezaměstnanosti, průměrně na člena 10 sh. a 8 d.

*

Na drážďanské výstavě zdravotnické předložily také berlínské opatrovny kojenců zprávu za první pětiletí svojí činnosti. Po vzoru francouzském byly první opatrovny otevřeny v Berlíně 1. května r. 1905. Úkolem jejich jest, aby se v nich kojencům do jednoho roku dostávalo lékařského ošetření. Lékaři mají působit k tomu, aby matky samy kojily, po případě mají k tomu být povzbuzovány poskytováním prémií za kojení, jež nesmějí přesahovati obnos 5·60 marek týdně. Kde jsou děti uměle vyživovány, dostávají zdravé mléko buď zdarma nebo za snížené ceny. Do opatroven jsou přijímány děti pouze chudých rodičů, při čemž však podpora z opatroven neplatí za podporu chudinskou, nemá tudíž žádného vlivu na veřejnoprávní postavení otcovo. Matky přijatých dětí mají jedinou povinnost, aby svého kojence přinášely jednou za 8 až 14 dnů do opatrovny k prohlídce. O každém kojenci veden je žurnál, v němž je zapisována jeho váha a zdravotní stav. Matka dostane vždy potřebné pokyny a podporu.

Zařízení opatroven vžívá se velice rychle. Roku 1905 bylo v pozorování opatroven 6167, t. j. 13·5 procenta všech živě narozených Berlíňanů. Roku 1908 však již 14.943, t. j. 30·9 procenta; roku 1909, v roce příznivější konjunktury, počet jich poklesl na 13.494, t. j. 29·9 procenta, což representuje více nežli polovici všech dětí potřebných. Počet lékařských porad stoupl z 51.721 na 156.510. Náklad opatroven stoupl se 92.929 marek roku 1905 na 336.819 marek roku 1909. Na peněžních podporách uděleno r. 1905 24.148 marek, r. 1909 167.518 marek. Mléka rozdáno r. 1905 90.159 litrů, roku 1909 231.464 litrů. Správní vydání stoupla s 18.912 marek na 80.709 marek. Úmrtnost klesla s 8·4 procenta na 4 procenta, kteráž data však nejsou spolehlivá.

*

Uherská vláda na téže výstavě upozorňovala na svoji péči o opuštěné děti malou německou brožurkou a objemným, 511 stránek čítajícím pojednáním Bosnyák-Edelsheim-Gyulai: Le droit de l'enfant abandonné et le système hongrois protection de l'enfance, jež návštěvníkům zdarma podávány. V Uhrách má opuštěné dítě právo, aby je stát vydržoval. Stát nesnižuje se k dítěti s dobročinností, nýbrž pozvédá je k sobě právem, uvádí hned na začátku úřední publikace. »Opuštěným« jest ono nemajetné dítě pod 15 lety věku, o jehož vydržování a vychování jeho příslušníci z jakýchkoli důvodů dostatečně se nestarají. Tyto děti přijímá 17 státních dětských asylů; nemocné dává do nemocnic, zdravé dává do státních dětských kolonií, jichž je 374, kdež lékař a opatrovnice —

státem placená úřednice — dítěti vyberou pěstouny. Při přijímání kojenců usiluje se o to, aby s kojencem byla pojata do opatrování i jeho matka. Má-li matka svůj byt, dostane kojence sama do opatrování a dostává měsíční prémii za kojení; jinak je dána i s kojencem k pěstounům. Roku 1910 podařilo se takto získati matky v 57·4 procenta všech případů. Výsledky toho jsou tak znamenité, že kojenců zemřelo pouze 16 procent.

Do 12 let navštěvují děti školu, načež jest jim vybráno povolání. Tu dohlíží stát, aby pracovní síly dítěte nebylo zneužíváno. Rodiče mají vždycky právo dítě vzíti k sobě, aniž musí hradit náklady jeho posavadního vydržování.

Stát platí pěstounům za kojence měsíčně 14 K, je-li s kojencem v opatrování také matka, 18 K, za děti ve stáří od 1 do 2 let 10 K, od 2 do 7 let 8 K, a od 7 do 15 let 10 K. Mimo to poskytuje stát dětem také oděv. Celkový náklad obnášel roku 1910 8,550.855 K.

*

Kolektivní smlouvy nabývají v Rakousku víc a více půdy. Dle zprávy statistického úřadu ministerstva obchodu bylo v Rakousku roku 1909 uzavřeno 570 kolektivních smluv pro 9741 podniků, zaměstnávajících 127.016 dělníků, kdežto roku 1908 pouze 483 smlouvy pro 5776 závodů se 64.482 dělníky. Největší význam mají smlouvy v živnosti stavební — 72 pro 4327 závodů a 50.286 dělníků. V odboru kovodělném uzavřeno sice více smluv, ale počtem podniků i dělnictva zůstává za odborem stavebním. Pracovní doba stanovena v 76 procentech případů. Převládá doba 9½ hodin, platná pro 41.531 dělníků, načež následuje 9hodinová pro 32.399 dělníků. Doba delší než 11 hodin je až na posledním místě se 225 dělníky. 96 procent smluv obsahuje ustanovení o mzdě. 216 smluv stanoví pevnou mzdu minimální, 73 smluv mzdu kusovou a 200 mzdu sníženou. Smlouvy platí obyčejně 2 a 3 roky, pouze 6 smluv má delší platnost nežli 5 roků. Za zaměstnavatele jednali a podepsali ve 82 případech organisace, ve 38 společenstva, v 8 delegáti a ve 372 sami zaměstnavatelé; za dělníky ve 437 případech odborové organisace, ve 30 pomocnické výbory, ve 33 důvěrníci dělnictva.

*

Po plzeňské anketě českých měst o drahotě pospíšila si obec pražská se zdražením jízdného na elektrických drahách. Nejen že byly sazby 10 a 20haléřové zvýšeny, nýbrž zrušena i ranní sazba 6haléřová a ponechána pouze pro dělníky, opatřené legitimacemi, a zavedena nová sazba noční 22 h a 30 haléřů. Odůvodnění radničnímu, že nutno zvýšit sazby pro krytí deficitu drah, v celé Praze nikdo nevěří. Kdo ještě chtěl věřit, byl přesvědčen o opaku znamenitou řečí dra Meissnera na schůzi v Plodinové burse, kde číselně byla prokázána nepravdivost radničních výkladů. Zvláště zajímavo bylo sledovat vývody dra. Meissnera o jednotlivých tratích, z nichž bylo nade vši pochybnost patrno úsilí radnice předložit veřejnosti rozpočet drah, obsahující schodek. Ale i kdyby dráhy skutečně vykazovaly schodek, nutno vzít v úvahu, že značnou měrou odlehčují městské ulice, odvádějíce jim velkou část chodců, čímž po-

statně snižují náklady na udržování a čistění chodníků, což je třeba jim připsat k dobru.

*

B e r l í n u dostalo se strašlivého vánočního překvapení h r o m a d n o u o t r a v o u ubožáků, kteří na štědrý večer vyhledali asylu pro lidi bez přístřeší. **Příšera** cholery zatanula na mysli polekaným Berlíňanům, když byly hlášeny stále nové a nové případy onemocnění a úmrtí nejen v samotném Berlíně, nýbrž i v okolí. Berlín si oddechl, když konečně bylo zjištěno, že nejedná se o zhoubnou epidemii, nýbrž o Ježíška chudých, kteří si na štědrý den chtěli přilepšit, ať již to byla kořalka nebo zkažení uzenáči. *R.*

ŠKOLA.

Zásady zrevidovaného kulturního a školského programu české strany pokrokové. — Vleklé jednání stálé školské komise v Čechách a dosavadní výsledky. — Osud návrhu Seitzova a Pacherova na 20 milionů pro zlepšení platů učitelstva rakouského.

Po jedenácti letech zrevidovala česká strana pokroková na III. svém sjezdu, konaném ve dnech 6.—7. ledna, svůj kulturní a školský program. Universitní profesor Dr. Frant. Drtina, který již na ustavujícím sjezdu strany dal programu obsah i formální stylisaci, vytknul ve schůzi sekce vůdčí myšlenky zrevidovaného, doplněného a uceleného programu.

Otázka národního vzdělání je straně, dle prof. Drtiny, středem politické činnosti, je jádrem vnitřní politiky Havlíčkovy, jež v mohoucnosti, přičinlivosti, mravnosti a zachovalosti národa vidí záruku jeho lepší budoucnosti a politické samostatnosti. Cílem kulturního usilování českého národa je, aby český člověk, kdekoli žije, měl nejpříznivější podmínky pro svůj tělesný, duševní i mravní vzrůst. Pravé vzdělání, o něž třeba usilovati, je organickým vzrůstem lidské bytosti, není pouhým hromaděním vědomostí, je obrozením celého člověka, uschopňuje ho, aby plnil povinnosti svého povolání, aby byl uvědomělým členem občanského celku.

Rodina je základem výchovy a vzdělání národa, v ní jsou kořeny a podmínky všenárodní síly. Zušlechtění rodinného života třeba proto věnovati zvýšenou péči, a mládeži, rodinného života zbavené, zajistit účelnou jeho náhradu. Tělesná výchova a zdravotní opatření, organisace školského lékařství, styk mládeže s přírodou mají vychovávat mládež silnou, zdravou k životní radosti.

Jádrem výchovy je výchova mravní, pouhý výcvik rozumu a paměti nestačí. Základ výchovy proto třeba položiti v ušlechťování srdce a v síle mravní vůle. Náboženské vyučování konfesijní do školy nenáleží, ale světský učitel má pečovat v laické škole o náboženskou výchovu, opřenou o psychologii náboženského citu a o dějiny náboženského vývoje lidstva.

Ve správě školské třeba žádati úplné znárodnění školství tak, ab sloužilo výhradně vlastnímu národu a bylo spravováno jeho příslušník a zodbornění školství v tom, aby administrativní dozor byl odloučen od vý chovného a vyučovacího, a tento aby byl svěřen učitelstvu a kulturním či nitelům v národě. Nejvyšší národní rada školská má býti poslední instanc národa ve věcech výchovy a vyučování.

Učitelstvo národních škol má se vzdělávati na škole střední a odborn vzdělání má nabývati na akademiích, zřízených při universitách nebo sa mostatně ve větších městech. Program zdůrazňuje všeobecnou povinnos (zrušení úlev), bezplatnost, nekonfesijnost obecné školy a vyučování, uděl lované výhradně mateřštinou, reorganisování a rozšíření měšťanské škol o čtvrtý ročník, řádnou úpravu, zodbornění a osamostatnění pokračovacíh školství živnostenského a zemědělského, a zajištění menšinového školstv nákladem zemským v každé smíšené školní obci.

Podrobně jsou v programu vytčeny mezery a nedostatky školství od borného. Žádá se účelná reorganisace škol průmyslových, obchodních zemědělských.

Pro školství střední žádá se vesměs soustava osmitřídní a zrovnoprá nění všech typů středních škol. Program doporučuje zřizování šestitřídníc škol středních (lyceí) pro žáky, kteří nemíní jíti na školy vysoké, a žád úpravu těchto škol se zřetelem k příštímu povolání žákovu v různých obo rech t. zv. nižší státní a veřejné služby. Tímto typem zamezilo by se ny nější nezdravé přeplnění středních škol. Němčina, která má býti z prvníc 5 školních roků obecné školy vyloučena, má se státi na střední škole po vinnou. Program protestuje důrazně proti militarismu na středních šk lách, příčícímu se humanitnímu jich úkolu.

Theologická fakulta má býti od vysokých škol odloučena. Fakulta fil sofická má se vybudovati na ústřední ústav vysokoškolský pro theoretic vědy a má se rozděliti na přírodovědeckou a duchovědnou. Na právnic fakultě má jíti reforma v tom směru, aby se zmírnilo jednostranné studiu historické a specialisovalo studium státovědecké a národohospodářské jedné, vlastní právnické studium na straně druhé. Program vytýká nut reformy na fakultách lékařských a na školách technických, a žádá účel sečlenění veškerého vysokého školství, tak aby se vzájemně doplňova a podporovalo. Druhá česká universita v Brně je neodkladnou potřeb stejně jako reforma a doplnění českého školství uměleckého. Rovněž ž doucí je zřízení vysoké školy obchodní a zvěrolékařské.

V otázce výchovy žen program žádá úplné zrovnoprávnění muže ženy a provedení koedukace na většině škol. Pro zvláštní povolání ženi žádá zřízení účelných kursů a škol ženských, zdokonalení nevyhovující dnes lyceí v tom směru, aby vzdělávala pro život rodinný a umožňova samostatnou výživu žen. Lycea třeba také doplniti kursy umožňujícími nám přístup na vysoké školy. Ženám má býti umožněna účast ve škols administrativě.

Po stránce lidovýchovné, která je dnes v popředí snah kulturních, p gram zdůrazňuje usoustavnění činnosti přednáškové, jež musí býti pok kového rázu, potřebu extensí středo- i vysokoškolských, přednáškový

rsů Osvětového Svazu a volných škol lidových. Veškeré lidovýchovné ilí má býti doplněno knihovnami a čítárnami, jež mají býti finančně, sahově i organisačně zajištěny zákonodárstvím.

Program vytýká podrobně i úkoly výchovy umělecké a žurnalistické. dá účelné průpravné vzdělání žurnalistů na všenárodní vysoké škole rnalistické a řádnou organisaci žurnalistiky.

Toť jsou vůdčí motivy obšírného, promyšleného a propracovaného kulrního a školského programu české strany pokrokové, který bude vydán zvláštní knížce a stane se potřebnou příručkou všeho pokrokového itelstva a kulturních pracovníků českých.

*

Stálá školská komise zasedá již čtvrt roku. Za tu dobu mohla vypravati při dobré vůli zástupců všech tří kurií i politických stran, zastoupných na zemském sněmu, zákon paragrafovaný. Zatím není však hotova i se zásadami budoucí úpravy učitelských platů v království. Celé jední komise nemůže působiti ve 20.000 bídou zkrušeného a z valné části ačně zadluženého učitelstva konejšivě. Na Moravě a ve Slezsku, kde itelstvo má úpravu lepší a dokonalejší, zemské sněmy konají pilné přívavy, aby povolily učitelstvu aspoň drahotní přídavky s platností od ledna t. r., v Čechách se dle všeho ani to nestane, a učitelstvo prožije snad nejkrutější rok své bídy, která je u něho stálým hostem. Spokojiti musí patrně jenom tím, že mu bude dosavadní jeho nízké služné vyplácno únorem počínajíc prvního místo čtvrtého dne v každém měsíci.

Z nepochopitelných »důvodů autonomních« selhala vinou mladočeských grárních poslanců na říšské radě akce, vedená zástupci stran německých sociálně-demokratických za tím účelem, aby byl ze státních prostředků mským fondům království a zemí na říšské radě zastoupených poskytnut rok 1912 celkový obnos 20 milionů K na zlepšení příjmů učitelstva veních škol obecných a měšťanských, a aby rozdělení to bylo provedeno jnoměrně všem učitelským osobám v rakouských zemích, ustanoveným finitivně nebo zatímně. V tomto smyslu byly v rozpočtovém výboru ské rady formulovány dodatkové návrhy poslanců Seitze a Pachera dalšímu působení zákonů, týkajících se zvýšení daně z lihu a podporoní hospodářských lihovarů a vinopalen. Návrhy byly pohřbeny, neboť slanec Kramář a ostatní autonomisté byli proti tomu, aby se určovalo ním, k jakému účelu mají zmíněného obnosu užít, a tak přijata ve sněovním plenu dne 16. prosince resoluce, vybízející vládu, »aby provedla ci, směřující k ozdravění zemských financí, se vším úsilím, aby zvláště lo umožněno zemím zlepšiti učitelské platy.« Z »důvodů autonomních« pravен byl každý rakouský učitel v roce 1912 o 240 K.

Stálá školská komise schválila ve schůzích listopadových v přední lě zásady úpravy hmotných poměrů industriálních učitelek, jejichž stav v Čechách přímo k zoufání, a učitelův a učitelek cizích řečí. Posledním ji býti zvýšeny odměny v prvním desítiletí na 80, ve druhém na 90 a 20 letech na 100 K. Pro učitelky industriální byla přijata zásada, aby ich roční plat, jsou-li ustanoveny definitivně, stanoven byl na 1200 K, učují-li aspoň 8 hodin týdně na měšťanské škole, pro ostatní na 1000 K.

Za každou vyučovací hodinu přespočetnou stanoven honorář na 50 K
ních na školách obecných a na 60 K na měšťankách. Svobodné nebo o
vělé industriální učitelky veřejných škol s menším počtem vyučova
hodin mají býti po nepřetržitém a uspokojivém 10letém působení jm
vány definitivně s ročním platem 600 K na obecných a 720 na obec
a měšťanských školách. Učitelky, které nemohou nabýti definitivy,
dostávati 50 nebo 60 K ročně za týdenní vyučovací hodinu. Cestné st
veno na 20—30 haléřů za 1 kilometr. Přijat návrh na 6 čtyřletých 10
centních zvýšení základního služného industriálních učitelek. Usne
zásadně, že definitivní industriálky mají míti nárok na aktivní přída
a schválena ustanovení o pensi a podporách ve stáří. V celku ko
schválila zásady návrhu zemsk. výboru z roku 1908. Zlepšovací náv
na úpravu dle nynějších drahotních poměrů byly zamítnuty. Budo
přijaty odhlasované návrhy plenem sněmovním, stav industriál
učitelek v Čechách se příliš nezlepší.

Z dalších usnesení školské komise zaznamenati třeba stanovení
kladního platu a to pro učitelské osoby se zkouškou dospělosti na 1100
po zkoušce způsobilosti 1600 K, pro učitelstvo měšťanských škol 2200
Ustanovením tímto zvýšen základní plat z navrhovaných 1000, 1
a 2000 K tak, že základní plat učitele po zkoušce způsobilosti vyrovná
zákl. platu XI. a učitele měšť. školy X. třídy služného státních úřední
Značnou výhodou proti dosavadním platným 6 kvinkvenálkám budou
vedené trienálky, jichž má býti dle návrhu zemsk. výboru 9. Školská
mise se usnesla, aby byly všechny stejně velké pro učitelstvo obecn
a všechny stejně velké pro učitelstvo měšťanských škol. Výše jejich do
nebyla stanovena. Přijata byla dále resoluce, vybízející zemský výbor,
vzal v úvahu zvýšení položky, určené ve školním rozpočtu na podp
učitelů, nalézajících se následkem četné rodiny v nezaviněné tísni.
učitele, kteří se nestali po 25 letech od zkoušky způsobilosti správci š
řídícími učiteli nebo řediteli, ustanovila komise většinou hlasů osobní,
pense vpočítatelný přídavek 200 K na obecných a 300 K na měšťansk
školách. Třeba vytknouti, že přídavek tento je nepatrný (— obec karlín
dává ze svých příjmů takovým učitelům po 600 K ročně, Praha po
až 500 K —) a že učitelům nevýhody v postupu ničím nezaviněné
z poloviny nenahradí. Podivné je také ustanovení, které má býti vlož
do ustanovení zákona, působily-li totiž příslušné osoby »dle povinn
prokázané v posledních letech«. Podobná omezení byla již ze zák
z roku 1903 vypuštěna.

Funkční přídavky správců škol jedno- až čtyřtřídních mají býti l
usnesení komise zvýšeny, do jaké výše, opět neustanoveno. Funkční
davky na jedno- až trojtřídkách mají býti stejné. Úprava funkčních
davků na školách pěti- a vícetřídních bude upravena později. Zv
má býti také funkční přídavek ředitelů měšť. škol spravujících více
7 tříd a řídícím učitelům, kteří mají ve správě expositury, přiznána za
týdenní cesty příslušná náhrada.

Návrh zemsk. výboru stanovil, aby obce byly přidržovány k uhra
vání nákladu na aktivní přídavky učitelské. Školská komise se pro t
nemístné zařízení zcela rozumně nevyslovila. Ustanovením, aby akti

přídavky byly přiznány všemu učitelstvu, učiněno bylo zadost spravedlnosti. Dodnes jsou přiznány aktivní přídavky malému zlomku učitelstva v obcích od 8000 obyvatelů. V otázce výměry aktivních přídavků není v učitelstvu v Čechách žádoucí shody. Přijalo-li učitelstvo za základ dietní třídy státních úředníků, mělo by i důsledně přijmouti různost aktivních přídavků dle velikosti místních obcí. Učitelstvo pražské žádalo však přídavky dle normy vídeňské, učitelstvo venkovské pro všechny obce stejné.

Vyhovělo-li by se učitelstvu venkovskému, byla obava, že budou přijaty pro všechny obce aktivní přídavky minimální. Pražské a okolní učitelstvo hlásalo, že nebude míti nic proti tomu, přiznají-li se i venkovským učitelům přídavky maximální, zástupci všech zemských organisací se na konec shodli v tom smyslu, aby pražské a okolní obce byly postaveny v aktivních přídavcích na roveň Vídni, pro ostatní obce do 100 tisíc obyv. aby byl stanoven 90, pro místa do 50 tisíc 80 a pro všechny ostatní obce do 30 tisíc obyv. 70procentní aktivní přídavek. Školská komise konečně rozhodla, aby byl aktivní přídavek vyměřován dle služebního stáří a dle služebního místa. Zřetel má býti vzat na místa, jichž drahota je všeobecně známá.

Zamítnut byl návrh, aby správci škol, řídící učitelé a ředitelé, kteří mají zákonem stanovený funkční přídavek a příbytečné, dostávali celý aktivní přídavek. Přijato zásadní usnesení, aby byl aktivní přídavek počítán částečně do pense a aby obce školní směly na dále poskytovati učitelstvu drahotní přídavky nebo příbytečné. Komise přiznala konečně správcům škol právo na byty dvoupokojové jako dosud místo bytů trojpokojových, jak bylo žádáno.

Důležitou otázku služební doby školská komise rozřešila v tom smyslu, že »po dokončeném 35. roce služebním se započtením služební doby po zkoušce způsobilosti učitelské má každá učitelská osoba p o d o k o n a n é m 60. r o c e svého věku nárok na odpočinek. Dnes musí učitelé sloužit až 43—44 let, budoucně omezí se služební doba nejvýše na 40 let. Do pense má se čítati dle usnesení školské komise: 1. základní služné, 2. starobní přídavek, 3. osobní přídavek, 4. funkční přídavek a 5. část aktivního přídavku. V prvním roce má učitelstvo platit 20 procent (dosud 10) a v dalších 4 procenta (dosud 3) do pensijního fondu. Komise se prohlásila za nekompetentní (?) řešit otázku celibátu učitelek, ale uložila zemskému výboru, aby konal přípravná šetření k řešení této otázky. Přijata zásada, aby definitivním a zatímním učitelkám, které opustí po provdání se službu, bylo přiznáno odbytné, a to: 1. při nepřetržité služební době nejméně 5leté nebo při zatímním ustanovení delším v obnose zaplacených přídavků pensijních, 2. při nejméně 5leté nepřetržité definitivní službě i také po zkoušce způsobilosti v obnosu posledních započítatelných ročních příjmů a 3. při stejné 10leté nepřetržité definitivní službě ve dvojnásobném obnosu posledních započítatelných příjmů. Do služební doby má býti dle usnesení započítán rok jejich služby vojenské. V poslední schůzi dne 6. ledna němečtí členové komise s velkostatkářskými prosadili masohubný návrh, dle něhož země má zabezpečit zvýšené pensijní přídavky učitelům, rodilým z Čech, kteří působí na soukromých německých školách vydržovaných státem v Soluni a v Cařihradě. (!)

Na jednání školské komise visí netrpělivě pozornost neuspokojených dvaceti tisíc učitelův a učitelek. Nechť není zklamáno učitelstvo v Čechách v důvěře, že se s ním na povolaném místě smýšlí upřímně a poctivě!

LITERATURA.

Krásná:

Josef Jahoda: Improvisace. V Praze 1911. (Nakladatelské družstvo »Máje«. — Stella: Život vítězící. (Verše.) Mor. Ostrava 1911. (Nákladem vydavatel družstva Moravsko-slezské revue.) — Frant. Rybář: Ze zahrad uzamknu tých. Kniha veršů. Praha 1911. (Nákladem Em. Stivína v Praze II.) — St Kovanda: Na skřipci. Povídky. (Knihovna Lumíra svazek 16, redaktor Vikto Dyk, nakladatel J. Otto.) — Petr Fingal: Barevné jiskry. Praha 1911. (Na kladatel Fr. Švejda v Praze-VIII.) — A. Kuprin: Nocleh a jiné povídky Autorisovaný překlad F. Mézla. (Slavní autoři literatur světových, Spisy A. Kup rina III. Nakladatel Jos. R. Vilímek.)

V knižní záplavě našich dnů občas přece vyskytne se kniha, kterou vyznačuje aspoň zřejmá snaha nésti pečeť individuálnosti a jíž rýsuje s jistý básnický profil. Josef Jahoda, při jehož knize lyriky označen Improvisace sotva lze bráti doslovně, představuje se jako přemítav myslitel s jistou dávkou skepse a pessimismu, k němuž vedou reflex o osudu člověka, životních otázkách víry, životního úsilí a pokroku. Pln vážnosti jsou jeho verše, v jichž nedosti pružném rhytmu i stavbě stro fické není nic improvisovaného. Vážnost ta nevyznívá v elegii, ani se ne povznáší k zlobnému hněvu, nýbrž zamýšlený efekt zádumčivosti nejedno vyvrcholí jen v pointu negace, ve stručnou formulaci výslední myšlenky Zejména tam, kde dojem a kresbu přírody básník promítá v člověka, nej více v prvním oddílu knihy. Zadívá se na olši, jejíž tmavé kořeny ne ustále obnažuje proud vody, když koruna její v záplavě slunce touží p radosti a štěstí, a stane se mu symbolem lidských snů a nadějí do bu doucna, jež hlodají na kořenech lidského života; staré vrby při poko sených lukách vnuknou mu myšlenku, že tak jako člověk nedovedou zvyk nouti resignaci, která by povznášela nad nutnost zániku a bolestí; zdá livý klid a mír tichého koutu při břehu nezvrátí mu přesvědčení, že na přírodou tak jako nad námi tkví věčné záští, k němuž apathicky přihlí velký neznámý cynik z nekonečné dálky; obraz nové krajiny, v níž »délko přímek, kolmicemi myšlenkový obzor stlačen«, připomene mu, že podoba se jim duše jednotvárné, nemající mladosti a vřelosti, a v přírodě utišují bolesti »člověk na všechno s kamenem číhá«, celý život zdá se mu ukry v trpké vůni bahna; v chladných kolejnicích vidí ruce napřažené do dálk kam prchly lidské naděje; tvrdí sice, že celý svět se točí kol hrdé ruk lidské, avšak ve snu vidí ji trčeti na mrazivé točně jako smutnou trof vědy, zápasu s přírodou a chladným tajemstvím; byť člověk křídla nejv rozpnout chtěl, »zakopne o lebku s černavým důlkem vlastního já«, a n

pelnicí se zadumá: »co zbyde z nás?... myšlenka zemře, silou mohutnějších duší zdeptaná - a pravnuk příštích věků spíše na tu šedou urnu hne - než v haldy škvárů, které po nás zbydou v příští neznáma...« epse básníkova přechází v mírnou ironii tam, kde dotýká se marnosti aktické víry v boha (»Kostel v dálce«, »Hora«, »Modlitba«, »Víra«, brázek«), i v účinný sarkasmus, jako v básni, v níž soudruhu do semiře, který je zdráv a tloustne, prorokuje, že se jistě stane vzorem »naho kleru s hladkou lící, - rtem našpuleným, tváří - nádechem ráje svíjící«, přestane však býti člověkem; uznává sílu jen jediné modlitby, dlitby vykonané práce, lásky k pravdě, dobru a kráse. Ze všeho toho býváme představy o tom, co jest záležitostí básníkova nitra. Avšak výžek ten si odnášíme spíše rozumově než básnickým účinem. Ve verších hodových není naprosté podmanivosti; jeho přemýšlivost nemá ještě ělecké vynalézavosti, která by myšlenku připiala k výstižnému, nezamenutelnému obrazu, opravdovost přesvědčení a názoru není dost proáta subjektivním hřejným teplem ani nadzdvihována temperamentním, pathetickým vzrušením, které strhuje a přikazuje. Jeho lyrika má do be více akademičnosti než inspirace a zanícení.

Procítěnost více se sdílí ve verších Život vítězící, jež Stella ipsala památce Hany Kvapilové. Silná i něžná touha ženství z nich uví; touha po krásném splynutí s mužem a velkých životních dojmech. lmi ideálně představuje si básnířka poměr k muži, jehož duše budí v ní šení nových krás; věčně se chce modlit před »tabernakulem duše« jeho v něj se »vroucně nořit, jak rosy krůpěj do květu«. Ale také s žíznivou šní po něm volá chtějíc měkkým, vlnivým pohybem lichotného hada lnout k jeho tělu, ssáti jeho mladou vůni i uštknout jedem svého srdce, za nostalgických nocí zimních se její tělo svíjí v křeči. Uvědomuje si ak také, jak daleko má její vášnivá a čistá touha k splnění, jak místo lásy duše nastupuje krása těla, jak muž, o němž dívčí bytost snívá, není ný jako slunce, smavý den, jako svěží rosa a modré moře, nad nímž jí oblaka, nýbrž temný, panovačný a chladně chtivý rozkoše: »Je tajnstvím, jež nejvíc srdce ženy mučí, - nepřítel, jehož znát se nikdy neučí. - Když stane před ním, vysílena bojem už - a šeptne: Kdo jsi? pohne se, dí jen: Muž!«; a v duši, jež byla plna bělostných květů, ide jen ironie pro pohádky a bezcitný smích pro sny. Avšak přece se snířka životu — poddá; když čistá duše marně klečela na prahu zavřené té síně umění, kam vášnivé vření života nepronikalo, doufajíc sladkou dějí, že jí »tajemná milost udělí posvěcení na čelo«, tu modlitba zvrhla v zoufalství, vrhla ji střemhlav do víru života, i chce chápati smysl o radosti i bolů a jeho nádheru: »duše se vzdala kráse a síle nového ění«. Cítíš z těch nemnohých veršů delikátního výrazu záchvěv jemné še ženy, slyšíš tlumený výkřik bolestné vášně i upřímnost odhodlání.

Smíšený jest dojem z lyrických veršů Frant. Rybáře, jimž dal, po vzoru exotického novoromantika Stefana George, název Ze zaladu zamknutých. Shrnuta jest v ně žeň plných dvanácti let, ale mo snahu o vybroušený, zdobný verš barevného třpytu sotva zanechají alou stopu básnického projevu. Není ani toho, aby kniha bylo dosvědčím slov, jež básník praví v sloce závěreční: »Jen tolik zbylo, bych svě-

domím mohl třásti, - s idejí neplodnou v hrob tělo schýlím. - Zhrdá ducha, hněv svůj zanechám vlasti, - jež hrob můj zatěžká krásným mr morem bílým.« Jaké svědomí? Jaká ideje? Jaký hněv a pohrdání? M síme se spokojit s několika oslnivými motivy erotickými, z nichž někte jako Útěchou nebo Pozdrav, povznášejí se úsilně k stravuj žhavosti, a jiné, jako Koupající se dívce, k feerické nádheře s tého výrazu. Jsou však také sloky, k nimž musíme se vraceti znova, ab chom se dopátrali jejich smyslu, jako v básních Sursum, Výsměch ozvěn. A vždy máme dojem, že básníkovi jde více o vybraný dekorač výraz než o hloubku a opravdovost myšlenky. Jeho verše jsou skelné lesku a křehkého lomu.

Povídky Naškřipci, s nimiž nově přichází St. Kovanda, ma nespornou přednost svěží koncepce a promyšleného zpracování. Ať vypr vuje o svůdné krasavici, která půvaby smyslného mládí zvítězí nad peda tickou starostlivostí (»Na skřipci«), a záletníkovi, který u energické že prohraje svou milostnou při (»Útulek«), o klamaném, lakomém neduživ nad jehož záletností se mstí mladá žena (— ne bez malé dávky theatra nosti —) v náručí milence (»Pomsta«), o milenci misogynu a zachvác ném literárním slavomamem (»Na cestě za milou«, »Šťastná myšlenka« či o ztraceném životě mladého muže vybočivšího z pravidelných kol (»Píseň vod«, »Ostny«), všude jest patrno jaré zaujetí, s kterým se spis vatel chápe motivu a jej sdílí. Nejednou se zdá, jakoby měl v úmys upoutati především překvapujícím obratem a nepředvídaným důsledke ale neděje se tak na úkor životní pravděpodobnosti, právě pro promyš nost motivu, jež vyniká zejména v Písni vod, kde symbol účinně je spiat s lidským osudem, a v elementárnosti kontrastu povah kellerovský Na cestě za milou. V jedné však z povídek zmíněná náhlost obra spisovatele přece svedla k psychologické i reelní mezerovitosti, v Os nech. V ní vůbec autor vybočuje z role, přecházeje, ne nutně, na ther vlastně jiné; v osudu jeho herce zůstává cosi nedopověděno, přes autor doslov; pozoruhodně však uvažuje v této nejobsáhlejší ze svých povíd o morálce manželství a přesvědčivě vytýká úzkoprsé filistrovství spoi dané měšťácké obmezenosti, které se uzavírá před nejlidštějšími city.

Za to v Barevných jiskrách, povídkách a humoreská Petra Fingala, najdeme tuze málo jiskrného a svérázného. Itals nokturno »Puklý zvon« jde nezdařeně šlépějemi heyseovskými, »Důlež záhady« selhávají jakožto doklad pro psychologii dětskou, právě tak ja »Kamarádky« nepodávají pranic nového z psychologie dorůstající dcerek městských, »Jizva«, »V romantickém zákoutí«, »Pařízek« a »D plikát« jsou povídání, hodící se do nevalného kalendáře nebo do poštov knížky, »Peníze« jsou jednou z četných historek o venkovském děvče které se ve velkém městě ve službě zaprodalo, »Z všedního života« je sen mentální vypravování o nešťastné lásce se starostí o osud děvčátka, kte »nemá prý rádo vojáky, leda šat jejich se mu líbí... Bude-li se mu líbi také až doroste a pozná, čím byl jeho otec?« Zmínky zasluhuje leda p vídka ze života kočovného loutkáře »Čarovný svět«, vyličující dychtivo s jakou dětská mysl doufá a věří ve skryté zázraky primitivního umě jež se jí mají odhaliti; ale je v ní více povšechných detailů než bystrý

výmluvných postřehů. Při tom není v knize stránky, která by i stilicky se povznášela výše. Pouhé povídání.

V třech ze svých próz, obsažených v knize Nocleh a jiné povídky, čerpá Kuprin ze zkušeností vojenského života. Nevznikly ko u Liliencrona ze zaujatosti o povolání; Kuprin v něm poznal příliš noho stínu, sociálních protiv a nesrovnalostí, aby bylo stačilo k vyplnění vota; to jej od něho odpuzovalo a netají se tím ani v této knize. Ne ímou obžalobou, ale výmluvným vystižením bezúčelné, únavné nudy a chovné dressury, která svádí k brutálnostem (Nocleh, Kadeti Armádní poručík, ač tato povídka jest rozmarnější). Kadeti ají význam přímo dokumentární tím, jak ukazují na pedagogickou zvrátnost, která vlivně zasahuje v mladé duše, podlamujíc útlé kořeny jejího lravého vzrůstu. Neběží Kuprinovi o tendenci, dává mluviti faktům, jak mu vybavují z vlastní zkušenosti v celém vzniku, rozsahu, důsledku a zpřítomnění pocitů nesmazatelně utkvělých. S překvapující jistotou ává nám prožívati život mladého Bulanina, Míšenky, od vstupu do vonského gymnasia až ke chvíli, kdy mu bylo oznámeno, že dle usnesení dagogického komitétu odsuzuje se pro kormutlivě hrubé porušení disciliny k tělesnému trestu ve výměře desíti ran pruty. Nikdy již se v jeho ši nezacelila tato krvavá, potupná rána, a co předcházelo, než k ní došlo, směs působilo bolest; je žalno viděti jeho plachou, citlivou bytost rženu mezi otrlé, sveřepé druhy o poznání starší, před nimiž se svým locitem se musí skrývati, jejichž brutálnost znenáhla setře pel jeho neažené mysli, jak mezi úžasnou rafinovaností hochů, odkázaných na stěny detky a neschopné učitele, jeho ostýchavost od prvního kroku neví kudy m, jak se nedovede vyznati ve vlastních citech, potácí se mezi strachem hrdostí, naivností a strachem, až pobledne, zhrubne a stane se zlým. mělecky nejvýše stojí však povídka Mořská nemoc, v níž případ ásilnění ženy, vylíčený s naturalistickou tíhou a podrobností, podává rallelně analysu duševního stavu hrdé oběti. —*ejč*—

Poučná.

G. Masarykovi k šedesátým narozeninám. — J. Kalivoda: Volné lidové školství v cizině a u nás.

T. G. Masarykovi k šedesátým narozeninám. Vydali rosman a Svoboda v Praze. Redigovali E. Beneš, Frant. Drtina, Frant. rejčí a Jan Herben. Kresby a úprava od Adolfa Kašpara. Přispěvatelé: S. Machar, E. Denis, A. L. Pogodin, Ivan Franko, Ivan Bryk, Božidar arkovič, Josip Smodlaka, Vladimír Jelovšek, V. Iljadica Grbešič, Ant. ermota, Dragotin Lončar, Ivan Žmavc, Frant. Krejčí, In. Arnošt Bláha, ustav Tichý, Em. Rádl, F. V. Krejčí, W. Schmidt, F. Žilka, B. Odstrčil, řetislav Foustka, Josef Pešek, Jindřich Vančura, K. Velemínský, Adolf rný, Jan Krejčí, Jindřich Vodák, Jos. Laichter, J. Polívka, J. Hanuš,

Karel Štech, Edvard Beneš, V. Šrobár, Fr. Drtina, B. Hlaváč, Františ
Veselý, Karel Dědic, Fr. Modráček, Alois Šašek, Zdenka Wiedermanno
Motyčková, Dr. Vohryzek, J. Všetečka, Antal Stašek, L. Niederle, Fe
Císař, Jan Zachoval, Arnošt Kraus, K. Kálal, Jan Koloušek, Otokar
scher, R. Wisteinová, Edv. Lederer, O. Wagner, L. Brtnický, Pavla Bi
ková, Olga Stránská, Josef Krkoška, Zdeněk Franta.

Kdyby se mne někdo ptal na knihu, ze které by se mohl poučiti n
lépe o kulturním životě českém přítomné doby, doporučil bych mu t
knihu s dobrým svědomím a bez obavy, že by obraz, jejž podává, byl př
kusý nebo příliš jednostranný. Jistě se nedá sebe kratší perioda v živ
národa vystihnouti jednou knihou (nevystihne se ani mnoha knihami,
vystihne se knihami vůbec), ani jedním směrem — v tomto příp
realismem. Ale směr ten tak prostupuje naším současným životem a
novým a pronikavým světlem osvětluje naši minulost, že kniha, ve kt
snahy a práce zakladatele toho směru jsou líčeny jeho přáteli, stoupe
a žáky, jedná o všech skoro složkách našeho kulturního života. Jmen
a věcný rejstřík (škoda, že není vzadu připojen) nejlépe by ukázal bo
tost materiálu, který realismus za posledních třicet let ideově zpracová
a množství fakt, kterých se přímo nebo nepřímo dotýkal. V seznamu
spěvatelů najdeme řadu jmen vynikajících v našem národním prostř
a nejedno jméno, které dobře obstojí ve vědecké a literární produ
mezinárodní.

Někteří z přispěvatelů výslovně říkají, že Masaryk určil směr jej
myšlení, ba i života, a měl na ně pronikavý vliv. Ale stejně je to poz
i u většiny druhých: z jejich článků vyčteš vděčné doznání toho, co M
saryk pro ně znamenal a znamená. Je zajímavo pozorovat, co je n
nimi zastoupeno nejrůznějších zaměstnání, směrů a proudů. Je zajím
čísti, v čem souhlasí a v čem nesouhlasí, co přijímají a proti čemu
staví, jak různě leckdy jeden a týž Masarykův názor posuzují, ale
vidět, že tento realistický kriticismus, obracející se i proti svému zal
dateli, nikterak nevadí upřímnému obdivu a opravdové úctě.

Stejně zajímavo by bylo shledat si jména těch, kteří nejsou mezi
spěvateli, ale na které Masaryk více méně silně působil. Někteří nej
tu zastoupeni jistě jen z důvodů vnějších (rád bych byl na příklad
příspěvek od prof. Václava Novotného, Gustava Jaroše, řed. Úlehly, I
Kunta a j., kteří všichni by mohli o Masarykovi něco podstatného ří
jiní řekli své slovo jinde (prof. Čáda a Kádner v »České Mysli«, Š
v »Novině«, Herben v »modré« knížce, jiní jinde v březnu r. 1910).
myslím především ty, kteří s Masarykem nebo za ním delší, kratší čas
pak se od něho odklonili a šli, jdou mnohdy přímo proti němu. Jak b
tu rozmnožila řada jmen, na něž vykonával vliv, často proti jejich v
co by tu bylo vědců, literátů, politiků! Co by se tu našlo v českém ná
lidí, kteří vědomky nevědomky zlato jeho myšlenek rozměňovali a roz
ňují v koruny, desetihaléře a haléře, kteří, aby se mu aspoň trochu
rovnali, se staví na chůdy, zhotovené ze dříví z jeho lesa, kteří ří
»ne« jen proto, že on říká »ano«, a obráceně!

U nás v nové době není příkladu, že by někdo tak hluboko a tak
stranně zasáhl v národní vývoj, že by tak »zrevolucionoval hlavu i sr

svých vrstevníků, jako on to učinil. Přítomná kniha dobře v sobě obráží ten rušný proud nových myšlenek, který rozvlnil hladinu našeho českého vnitrozemského jezera a spojil je se světovým mořem tak širokým tokem, jako nebylo u nás před tím. A nejen u nás: jen si přečtěme, jak Slovinci, Charvati, Srbové, Malorusové, Slováci, vesměs příslušníci menších slovanských národů, soudí o Masarykovi a jeho vlivu v národě vlastním. V některých příspěvcích jasně se také obráží ta druhá, a já raději řeknu první, poněvadž nejcennější stránka činnosti Masarykovy — jeho úsilí o obrození náboženské a mravní, které vyváženo je z nejvnitřnější hloubi české duše: zde jsme nejen od světa přijímali, nýbrž také světu dávali. Všimněme si, jak z cizích přispěvatelů právě příslušníci velkých národů kladou důraz na mravní stránku činnosti Masarykovy (Francouz Denis a Rus Pogodin) a na stránku náboženskou (Němec Schmidt), a v tom vidí všichni tři hlavní význam Masarykův. Z leckterého příspěvku zní, Masarykem byv probuzen, tento základní kdysi tón české duše jako ohlas té velkolepé symfonie, kterou slyšel od nás svět ve století XV., tón, který se snaží Masaryk v národě našem v moderní formě zase rozezvučeti. Rozezvučí se? —

Nevím, co jiného bych měl napsati na tomto místě o této knize, než toto všeobecné upozornění. Začni kterýmkoli příspěvkem a jsi v pokušení zmíniti se o všech. Tolik vroucího, jarého, bystrého, nábadného, tolik opravdového, milého, upřímného a mnohdy myšlenkově i citově hlubokého je ve většině jich (leckde by sis ovšem také rád zapolemisoval). Tak význačně zachycují různé stránky Masarykovy bytosti a činnosti, tak jednotným duchem jsou prodchnuty při vší různosti názorů a přesvědčení. Na každém z nich je tak zřejma snaha, aby přispěvatel podal nejlepší, co v duši chová.

Opakuji: Je to důležitá a významná kniha, psaná nejen o Masarykovi a pro Masaryka k jeho šedesátým narozeninám, nýbrž i psaná o všem, co je nám drahé a vzácné v našem lidském a českém životě, psaná pro všechny, kdož nemají a nechtějí mít zavřených očí pro práci, kterou realismus a jeho zakladatel pro národ vykonali, psaná pro budoucnost, která práci tu teprve náležitě ocení a docení. A je to krásná a radostná kniha, neboť vlévá do srdce radost ze života a víru v život: Stojí za to žíti v národě, který má syny takového ducha a povahy, s takovou prací za sebou, s takovou energií v sobě a s takovými ideály před sebou, jako je Masaryk, stojí za to žíti mezi lidmi, kteří mají odvahu a sílu uváděti zároveň s ním ideály tyto v život. *Z. F.*

J. Kalivoda, Volné lidové školství v cizině a u nás. Nákladem Přem. Plačka v Praze, bez roku.

Z pramenů domácích i cizích snesl tu Kalivoda rukou pilnou a svědomitou vše hlavní, co víme o vyšším lidovém vzdělání v Anglii, Dánsku, Francii, Německu, Rakousku i jednotlivých národů slovanských, k čemuž pak připojil krátký obraz analogických snah českých, tedy jmenovitě zprávy o dělnické akademii, ústřední škole dělnické, universitní extensi, osvětovém svazu, volných školách lidových a — české škole politické. Vlastní své credo lidovýchovné uložil autor k závěru knížky, a to je při-

rozeně nejcennější její partie. Autor právem je nespokojen s přílišnou nadvládou politiky u nás a nedostatečnými snahami o kulturní povznesení lidu, kde stále a stále pokulháváme za cizinou, v mnohých věcech jí dosud vůbec ani nenapodobujíce (nemáme na příklad dosud skutečných vysokých škol venkovských ani pravé školy dělnické, o jiných ani nemluvě). Docela dobře odůvodňuje, že jiným směrem musí se nésti lidové školství v městech, jiným na venkově, po stránce methodické i formální varuje před zneužíváním citů k účelům poznávacím (v té věci bych nebyl rozhodně tak rigorosní) a je pro hojné užívání debaty jako výborné zbraně proti nečinné pasivitě, jakož i pro instituci lidových besed jakožto středisk umělecké výchovy a ušlechtilé zábavy. Vůbec rozvoj lidového školství českého musí se díti znenáhla, postupně a nenásilně, se stálým zřetelem k stáří i povolání posluchačstva: od volné školy okrskové a dělnické po stupních musíme dospěti až k vysoké škole lidové a studiu na universitě jakožto vrcholu vzdělání. — Spisek, pěkně vypravený, zasluhuje hojného rozšíření a pilné četby. *Kd.*

PO ŽIVOTĚ NÁBOŽENSKÉM A CÍRKEVNÍM.

Motu proprio z 6. října 1911. — Katolický spisovatel o pětiletí církve po rozluce ve Francii. — Uruguay.

Vysoce instruktivní jest historie posledního papežova Motu proprio (»Quantavis diligentia«) ze 6. října 1911, instruktivní svým obsahem a dosahem, instruktivní též svým osudem.

Motu proprio se vztahuje na platnost nebo neplatnost světských zákonů a soudů naproti kněžím všech hodností; popírá kompetenci soudů a vylučuje platnost občanských zákonů, když kněží nějakým činem vstupují do jejich dosahu.

Aby bylo jasno, oč jde, citujeme část papežových vývodů. Motu proprio se začíná výrazem politování, že církevní výnosy podléhají často nedorozumění. Tak na příklad bulla »Apostolicae sedis« z 12. října 1869. Stále se vyskytují případy, že kněží, ano i sami biskupové a kardinálové bývají citováni před světské soudy, čímž se porušuje svrchovanost a immunita církve. Toho církev nedovoluje. Proto »když soukromý člověk, ať laik, ať řádový nebo jiný kněz, ať muž nebo žena, přivede církevní osobu před světský soud v záležitosti trestní nebo civilní bez dovolení církevních instancí, a nutí ji, aby se dostavila, propadá tím exkommunikaci latae sententiae, jejíž zrušení jest vyhrazeno zvláštní cestou samému papeži římskému.«

To je docela jasná a určitá řeč: církev jest immunní, nedotknutelný útvar, jest svrchovaný, svéprávný, autonomní stát ve státě, vlastně nad státem a přes hranice všech států. Občané tohoto státu-církve nejsou ve vlastním smyslu občany politického státu, ve kterém náhodou žijí, jsou

ouze a výlučně občany církve. Ve státech politických mají tudíž požívati espektu a práv, jaká přísluší cizím poddaným. Proviní-li se snad, nepřísluší světským soudům politického státu, aby je obesílaly a soudily. Jen lastní jejich vrchnost, totiž správa církve, je může právem soudit, a laický soud jen v tom případě, když si protistrana vyžádá přivolení církevních instancí. Nedá-li církev takového přivolení, prohlásí-li na příklad, že vinníka potrestá sama, musí se s tím soud a politický stát spokojiti.

Se stanoviska církevního jest toto vše velice jednoduché a jasné.

S jiné stránky na to hledí stát, a s jiné stránky na to hledí katolický átní občan, který není v nejvlastnějším smyslu plnoprávným občanem átu-církve, knězem, tedy každý katolický laik.

Postavme se nejprve na hledisko katolického laika.

Necháváme úplně stranou rozlišování mezi kněžími a laiky, které je ložen v církevním dogmatu. Vezmeme stav tak jak je: církev — to jest apež s biskupy a kněžími. Laikové nejsou církev. Ve státě-církvi má kněz d nejnižší hodnosti až po nejvyšší výsadní postavení naproti všem náům světských lidí a úřadů. Úřad jeho, zvláštnost, výjimečnost jeho řadu, zakládá hluboký rozdíl mezi ním a neknězem. Rozdíl v církevních rávech. To je přirozený důsledek dogmatu a tak dalece věc vnitrorkevní. Církev však činí pokusy přenésti důsledky tohoto rozlišování ezi knězem a laikem do oborů mimocírkevních, v našem případě do oboru ráva a spravedlnosti, do soudnictví.

Účinek tohoto nároku církevního by byl, že rovnost občanů před záonem státním se stává illusorní, určitěji řečeno: katolický laik by byl naroti knězi prostě bezprávný. V každém sporu s knězem bylo by konání pravedlnosti závislo na předchozím svolení biskupském. Beze svolení iskupova nebyl by možný soud. Řekne se, že by přece biskup dal svolení u procesu, když by vina knězova byla patrna neb již i obvinění odůvodněno, tak jako parlament dá svolení k soudnímu stíhání poslanců, chráněných jinak immunitou, v případech trestního provinění. Dal by — neal by — v každém případě jest tento postup nejistý a při nejmenším klikový. Vlastně by byl tento postup daleko víc než nejistý. Není žádná teorie možnosti, nýbrž prostá skutečnost, že církev nevydala vinných něží, kněží stíhaných zatykačem, usvědčených; pod církevní ochranou ednoduše ušli zákonnému trestu.

Co si má počít laik katolický, má-li spor s knězem? Obrátit se na oud nesmí, propadl by tím činem samým již kletbě vyobcování. Žádat iskupa o souhlas k trestnímu stíhání, ta cesta je mu ovšem volna, jen ude-li úspěšná? Jest více než pravděpodobno, že nebude úspěšna. Motu roprio z října 1911 tvoří stav právní nejistoty a činí laiky upřímně dbalé irkevních předpisů bezprávnými v širokém oboru veřejného i soukroého života. Každý skoro styk s knězem může přivoditi tento stav bezrávnosti. Ano, kdyby kněz žil v nějakém ideálním uzavřeném okruhu áboženských funkcí, církevní praxe v nejvlastnějším, nejryzejším smyslu! 'ak by nebylo třeba báti se konfliktů rázu civilního nebo trestního, a motu roprio by bylo prakticky nezávadné a tudíž theoreticky přípustné. Ale y nežijeme v takovém ideálním stavu. Propast mezi knězem a laikem

jest pouze v dogmatu; prakticky zasahují kněží do všech oborů život pracují jako funkcionáři ve spolcích, ve finančních a vůbec hosp dářských podnicích, účastní se politiky jako organisátoři, novináři, ag tátoři, kandidáti a poslanci; — není pole, na kterém by se laik neshl dával s knězem, a tu je nekonečná možnost konfliktů rázu naprosto n náboženského, necírkevního, nýbrž čistě soukromoprávního a pod. M tu laik býti zbaven možnosti sebeobrany a ochrany právní se strany z kona a státu?

To jest posudek nedávné enunciace papežovy s hlediska katolický laiků.

Neméně oprávněné námitky lze uvésti se stanoviska moderního stát

Stát jest strážcem práva, ochráncem svých občanů, zárukou be pečnosti. Může v zájmu vlastním a v zájmu svých občanů svoliti, a vykonávání práva záviselo na předchozím souhlasu církevní instanc Tim by se při eventuelně nutném postupu proti obyčejnému knězi stáv biskup, při postupu proti biskupovi stával papež, vždycky stávala církv nezbytnou instancí právní, na jejímž souhlasu by záviselo provádění ne neprovádění zákonů. Mlčelivým souhlasem zbavoval by se stát sám své svrchovaného práva a vydával se na milost a nemilost církvi.

Instruktivní jest vedle obsahu též částečný osud výnosu. Jak se z chovaly státy, jak si počínal náš stát, nevíme. Známo jest pouze, pruská vláda podala protest aneb učinila dotaz o platnosti říjnové motu proprio. Pruská vláda hájila tímto postupem právo svých kat lických občanů, poněvadž protestanté tím nebyli nijak dotčeni; prot stantů by se netýkala kletba exkomunikace, vyobcování z církve, ne týkala-li by, nic by si z ní nedělali. Protestantská vláda pruská te zachraňuje státo-občanská práva svých katolických poddaných napro jejich vlastnímu svrchovanému otci, papeži. Není v tom kus kruté ironi Rozumí se, že pruský stát při tom byl určován především a jedině zřetele na své svrchované právo, na státní suverénnost, ne nějakou konfessij pohnutkou, nějakou zvláštní péčí o jednu konfessi. V důsledcích be prostředních znamená ovšem krok pruské vlády meze položené poku o zklerikalisování právní praxe.

Úspěch zakročení pruské vlády jest nesporný. Kurie prohlásila, že motu proprio nevztahovalo na Německo, nebo že neplatí pro Němec Na tyto podrobné rozdíly mohou klásti důraz diplomaté nebo jesuité, p neboť je to spor o slovo, o formu. Oficiální orgány římské líčí affé tak: vyslanec německý u Vatikánu učinil dotaz, co soudí kurie o článk v němž Msgr. Heiner rozváděl význam papežského motu proprio a je dosah. Papežský státní sekretář odpověděl, že církevní právní zásad které Heiner rozváděl, se nevztahovaly na Německo.

Naproti tomu některé říšsko-německé časopisy tvrdí, že pruská vlá protestovala, a kurie na protest omezila platnost výnosu, vyloučila N mecko. Officielní politika německá taktně mlčí.

Ať je forma jakákoli, jest patrno, že s kurií možno jednat, že n nutno přijímat všecko, co by ráda zavedla. Energické uplatňování p

občanských a státních jest potřebí postavit proti jednostrannému nároku práv církevních.

Co učinily státy katolické na ochranu práv svých občanů? Co učiní? Tato poslední otázka není zbytečna. Motu proprio z října r. 1911 obnovuje, zostřuje zásady obsažené a prohlášené již roku 1869 v bulle »Apostolicae sedis«. Všeobecné zásady v této bulle obsažené se nesou tím směrem, že klerikové podléhají pouze církevní právomoci. — Jakýmsi prováděcím nařízením k bulle z r. 1869 vysvětlila kurie r. 1886 23. ledna, co tím míní, tak, že pohrozila exkommunikací zákonodárcům, kteří by vydali zákony vztahující se též na osoby duchovní a podrobující je světským soudům. Motu proprio hrozí exkommunikací všem, kteří by užili práva zákonem zaručeného proti knězi.

Jest patrno, že nároky papežovy stoupají. Loňské motu proprio znamená zostření a zároveň pokus o uvedení zásad do praxe a zjednati jim platnost aspoň v některých případech, kde se jednotlivec nechá zastrašiti hrozbou exkommunikace, aby buď upustil vůbec od soudního stíhání některého klerika nebo aby nastoupil dvojitou právní cestu, napřed před instancí církevní.

Nároky církve rostou a porostou. Proto vedle otázky: co učinily státy na obranu své svrchovanosti a na obranu právní bezpečnosti a rovnoprávnosti svých občanů? není zbytečnou otázka: co učiní?

* *
*

O katolické církvi ve Francii po rozluce bylo již mnoho psáno. Hlavně ovšem se stanoviska kritického, mimocírkevního, ano proticírkevního. Následkem toho často dosti jednostranně.

Jest nejen zajímavo, ale i spravedlivo slyšeti posudek se strany katolické.

Pařížská »Société des Hautes Etudes Sociales« uspořádala přednášku katolického spisovatele M. de Starson o přítomném stavu katolické církve ve Francii. Přehled, jejž de Starson podává též tiskem, jest jaksi jubilejní: uplynulo pět let od zavedení zákona o rozluce.

M. de Starson líčí stav církve takto: materielní ztráty způsobila rozluka církvi obrovské. Nejen ubyl naprosto roční pravidelný příspěvek na kultické potřeby se strany státu, příspěvek, který v roce před rozlukou obnášel okrouhle 35 millionů franků ročně, a spíše rostl, než se menšil. Nad to církvi byl odňat a většinou obcím připadl veškeren nemovitý majetek farností a biskupství, jejž de Starson odhaduje na 350 millionů. Připusťme, že značná část tohoto majetku byla neproduktivní, jistě velká část záležela v úrodných pozemcích; a i ztráta té neproduktivní části, budov na příklad, kostelů a far, dolehla těžce na církev, poněvadž musila a musí opatřovati náhradu.

Rána finační zasazená rozlukou dosud se nezhojila, církev nebyla s to, aby uspokojivě uspořádala své finance. Tím trpí především kněží. Jejich příjmy jsou nepatrné, vlastně pouhé almužny, které nestačují na

nejnutnější, a přec nerostou, nýbrž spíše se scvrkají. S kněžími trpí církevní život, církevní organisace. Již ve stopadesáti případech dovolila vláda na přímou žádost, aby farní obvody byly zrušeny. V případech mnohem četnějších není zánik farnosti sice formálně úředně prohlášen ale fakticky farnost nefunguje, tedy neexistuje. Na materielní zlepšení není vyhlídky, poněvadž papež zakázal tvořiti kultické associace dovolené zákonem, které jediné mohly odpomoci, poněvadž by byly zákonnou právní osobou, která se může starati o finance, přijímati dary a odkazy.

Mravní stav církve není příznivý. Bohoslovecké semináře mají sotva polovici toho počtu chovanců, na který byly zařízeny, a který mívaly. Není dostatek kněží, tak že na mnohých místech musí jediný kněz, pokud může, obstarávati několik farností, které se tím slučují v jednu.

Nedostatek kněží z důvodů nedostatečného finančního zaopatření jest dokladem, že příčinou úpadku není nátlak rozlukového zákona, nýbrž neuspokojivý, nežívý vnitřní stav církve před rozlukou již. Zevní poměry jen ukázaly, na povrch vyvedly, co bylo uvnitř jako hlubší zlo.

Přes to M. de Starson se nevzdává naděje, že církev překoná přítomné obtíže a sesílí.

O tomto posledním nadějném proroctví můžeme i se svého odlišného hlediska říci, že má z veliké části pravdu. U spisovatele samého jest to arci výron jeho víry v církev, v její nepřemožitelnost a konečné vítězství, výron víry, které nesdílejí ostatní a která ve své katolické absolutnosti není neklamná, která není ani dějinami doložena, nýbrž spíše vyvrácena. Ale bez ohledu na původ této naděje de Starson má jistě kus oprávněnosti ve svém proroctví, oprávněnosti věcné. Nevím, zdali který z původců rozlukového zákona myslil, že církev zanikne, jakmile se jí zastaví státní příspěvek, který ji *skoro* cele vydržoval. Mnozí radikálové ve Francii a jinde to čekali. Ale klamali se. Církev má hluboké kořeny a ještě hlubší má náboženství. Arci hmotné seslabení a mravní osamocení církve přirozeně mělo, musilo mít hluboký vliv na organisaci a zevní i vnitřní stav církve, a bude mít ještě dál; taková proměna se neobejde bez otřesů ale na kořeny nedosáhne. Církev z části opravdu překoná obtíže přítomné situace.

Jest příznačno, že i tak orthodoxní katolický spisovatel jako de Starson zakrytě obrací hrot svých vývodů proti papeži. Míním dvě místa jeho přednášky. O jednom jsem se zmínil: papež zakázal tvořiti kultické associace a tím znemožnil finanční restauraci církve. Biskupové — ne všichni ale většinou — se chtěli smířit se stavem diktovaným republikou a přizpůsobiti se poměrům. Papež ve své intransigeanci zakázal. Není to jako volání po větší svobodě, decentralisaci církve? — Druhé místo jest stručná zmínka, skoro jen jako poznámka o svobodách, které v možnostech též pro katolickou církev obsahoval zákon rozlukový. Ale papež učinil tyto svobody illusorní. — Jest to skryté doznání, že rozluka není pro církev principielně nepřípustná, doznání zahrocené zas proti absolutnosti Říma. Jinde žije církev katolická v poměru ke státu stejném, jako teď ve Francii již dříve, a dobře se jí daří. Proč by se nemohla ve Francii zaříditi také tak, aby neutrpěla?

*

Rozluka ostatně právě proti katolické církvi postupuje nezadržitelně. V Uruguay odhlasovala zákonodárná komora zákon, jímž se ruší všecky dosavadní výsady náboženských společností. Ustanovení zákona zní všeobecně a nejmenuje církve, ale prakticky se týká pouze církve katolické, poněvadž jiná tam neexistuje jako uznaná. Uruguay náleželo dosud mezi ty z amerických států, kde nebylo náboženské svobody, poněvadž jí nechtěla katolická církev pro jiné náboženské společnosti. Nový zákon obsahuje jmenovitě ustanovení, že armáda se nesmí nijak účastniti církevních aktů oficiálně. Voják ovšem každý má volnost choditi do kostela jako soukromník, ale armáda církve nezná, vojenští duchovní obdrželi propuštění. Šavle a kropáč, dosud nejpevnější alliance leckde, začínají se rozcházet — v Uruguay. V Rakousku se zavádějí exercicie pro důstojníky. První r. 1910 v Haliči, v krakovské divisi hraběte Huyna, od Poňska, dobrovolně ovšem, jinde, též v Čechách. +

5. ledna 1912.

ŽENSKÉ HNUTÍ.

Svaz ženských spolků českých. — Výzva k zřízení ústřední kuchyně. — Hlas proti jednotné kuchyni. — Z hnutí »dámského«. — Výjimečné nařízení o spalování mrtvol. — Sociální služba žen.

Svaz českých spolků ženských uskutečnil se v prosinci minulého roku na ustavující schůzi, konané na radnici staroměstské. Účelem Svazu jest spojit české spolky ženské ku společnému a jednotnému postupu; sprostředkovat stálý styk vzájemný a výměnu názorů mezi spolky; poskytnout příležitost, aby rozšířen byl obzor a prohloubeno porozumění úkolům ženským; zdůrazňovat požadavky ženské společným zastupováním. Utvoření Svazu lze jen uvítati. Semknutí roztříštěného ženského hnutí v Čechách je nejvýše žádoucím. Čeká tedy Svaz velká práce, jak organisační, tak pracovní. Jeho velkým úkolem je vedle semknutí spolků též sorganisování sboru pracovnic. Jak oběma těmto úkolům dostojí, nutno vyčkati. Volba výboru postavila v čelo oficiální české representace také mnohé pracovnice nové, které se ve vedení ženského hnutí dosud nezúčastnily a které byly zvoleny bez ohledu na vyslané delegátky spolků. Mají nejlepší příležitost osvědčit se.

*

V Časopise českých učitelek z 15. prosince 1911 činí se ato veřejná výzva: Chceme založiti a postaviti v Praze dům se společnou kuchyní pro jednotlivce i rodiny. Jest nás už řada, které vcházíme do projektu s vřelým přáním, aby se brzy uskutečnil. Prosíme, aby ženské listy pojednaly o této otázce a rozvířily tak o ní zájem a úvahu. Přihlásiti se možno u paní V. Laichtrové-Havlíčkové, u slečny F. Plamínkové nebo u paní M. Legnerové, aby mohlo býti ustaveno přípravné družstvo. Pod-

nět k zřízení společné domácnosti v Brně podalo rovněž »Právo ženy« ze 17. listopadu minulého roku. Tato akce přijata byla s radostí v kruzích žen a pokračuje příznivě.

V Praze již před delší dobou usilovaly ženy o zřízení takového domu se společnou kuchyní. Působily k tomu, aby jeden z domů úřednických v V. části byl k tomu účelu zařízen. Tomu nebylo lze vyhovět, protože v té době byly projekty již hotovy a nezměnitelny. Bylo by dobře, nyní působit k tomu, aby do bytové poradny, na jejíž zřízení usnesl se sjezd bytových družstev, povolány byly i ženy a aby některé bytové družstvo takový dům zřídilo. Je mnoho žen i rodin, které by podobné zařízení vítaly.

*

Proti jednotné kuchyni ozývají se, jako proti každému novému zjevu, hlasy mužů, kteří mají více obav o pohodlí domácnosti než o trvání rodiny. V poslední době ozval se tímto způsobem K. Jentsch v »Zukunft«. Jeho pojednání působí humoristicky. Dům se společnou kuchyní značí mu rozpad rodiny, ale odůvodňuje svůj názor hlavně vařením kávy, krmením husí, zavářením ovoce atd. K čemu ústřední kuchyni, když ženy rády vaří? A vyjma některé výkony k docílení čistoty, jsou všechny domácí práce takové, že člověku duševně i tělesně zdravému působí potěšení. Co je tu činností: opatření a udržení prádla, příprava chleba a jiných pokrmů, máslaření, udění masa, zaváření ovoce a zeleniny. Pravou idylu venkovskou líčí při opatření husy. Husa je mu nejušlechtilejším tvorem božím, neboť není jediné části jejího těla, která by člověku nepřinesla užitek. Více nemohl autor vyznačit podnět, který ho vede k projevu proti ústřední kuchyni. Obává se, že by o to vše rodina přišla. Tato část pojednání sama o sobě nestála by za zaznamenání, kdyby autor nebral tyto změnitelné hospodářské úkony a formy za nezměnitelné, základní, přírodní zákony a neodvozoval z nich theorie o energii. Není většího zneužívání energie ženy, než když musí se mechanicky otloukat a vybíjet ve věčně stejném kolotoči domácích prací, má-li při tom větší tužby a schopnosti. Proč nežádá si muž, stejně duševně a tělesně zdravý, přístup k té radosti z domácí činnosti a pohybu. Nelze podceňovat domácí práci, ale nelze též k ní nutit ženy všechny a není možno dnes poukazováním na její zdravost, krásu, užitečnost zabránit, aby žena uhájila svou existenci jen domácí prací, vařením kávy a chovem hus, když na to nemá.

*

Berlínský odbor německého evangelického svazu žen uspořádal řadu přednášek státovědeckých. Předsedkyní je choť ministerského předsedy, hraběnka Schwerin-Löwitzová, přednášky vysocepostavených osob konaly se v budově předsednictva říšské rady a přítomna byla vždy některá dáma z okolí císařovny. Již z těchto údajů lze soudit, že obsah přednášek byl oficielní, to jest, neodhaloval veškeru bídu a potřeby ženského hnutí. Německé ženy, které hned při vzniku uvedeného

Svazu« projevily obavy, zda semknutí žen na základě konfese jest pro nské hnutí zdravým, i nyní ostře posuzují toto zastírání pravého stavu ci a tváření se vůči dvorním kruhům, jako by všechno bylo v pořádku. Správně ukazují na povinnost, právě v těchto kruzích objasniti avý stav, neboť podpora jejich mnoho by znamenala. Leč »Svaz« je okojen ve svém klidu, to však není hnutí, a proto neměl by se ani čítati k ženskému hnutí. Jest otázka, proč byl vyvolán. Či proto, aby máhal ctižádostivým a zadržel nepohodlné jim elementy, či aby splana byla malá daň duchu doby, aby uklidněno bylo sociální svědomí kruzích vysokých a kněžských, anebo opravdu, že tato zjevná spokonost zasluhuje název »ženské hnutí«? Jisto je, že by bylo lépe, aby kového »ženského hnutí« nebylo — píše časopis »Frauenbewegung«. ede k názorům naprosto nesprávným a tvoří překážky umělé, takové, na příklad v uvedených kruzích obviňují se emancipační snahy z úmrtsti kojenců. Jako by nebyly ženy první, které volaly po ochraně matky dítěte. Rovněž nebyla to úmyslnost ani svévole, která přiměla na 10 miů žen k výdělečné činnosti. O jejich strádání ty vysoké kruhy nedí. Jest však povinností státu, vlády, aby svá zařízení budovala na utečném stavu. Pak ale nesmí se vykládat ženám, že je vše v pořádku.

*

Návrh prováděcího nařízení k novému zákonu pohřbívání ohněm vydalo ministerstvo pruské. Je opravdu vým, že u svobodných žen musí býti před spálením zjištěna virginita. pravdě výjimečný zákon nejhoršího druhu. Účel toho není pochopilným a není jasno, komu by se tím prospělo. Naopak provádění jeho hlo by míti nejkrutější následky. Ženy ohrazují se energicky proti mu a označují za původ tohoto nařízení snahu, aby počet těch, kteří spáliti dají, byl omezen. V čelo hnutí postavily se přední pracovnice: nna Papritzová, Dr. jur. Alix Westerkampová, Dr. med. Agnes Bluhová a osvětlily věc ze stanoviska ethického, právního a lékařského. ohlídka mrtvoly jest se stanoviska právního bezúčelná a z lékařského zcenná, protože bezpečné zjištění vymyká se moci svědomitého lékaře. stanoviska lidského a ethického jest zavržitelným vsahováním do jintimnějšího života zesnulé osoby. Pojetím tohoto bodu do úmrtního tu otevírá se cesta pomluvě a čest zesnulé, která se nemůže již bránit, kož i pověst celých rodin mohla by být porušena. Leč jest ještě jeden sadní důvod. Nařízení vyplynulo z dvojí morálky a proto již musí býti tíráno.

*

V německých kruzích zase začíná se ozývat myšlenka o sociální povinnosti ženy, kterou by konala po určitou dobu státu jako prošek k vojenské povinnosti muže. Jenže tentokrát béře na sebe novou ářnost. Vyšla z kruhů »Vlasteneckého ženského spolku«. Jeho kolem dosavadním bylo: pečovati, aby širokým vrstvám dostalo pochopení o ošetřování nemocných. Avšak nyní chce systematicky vyořiti pomocnou armádu pro válku a chce, aby uzákoněna byla sounnost žen jako služební povinnost. Kdežto ženské hnutí usiluje o to, y nejširší massy žen pochopily, že každá válka odporuje všem přáním

a snahám žen, že ženy ukazují více vlastenectví, když v zájmu kulturn snah potírají každou myšlenku války, jest řada žen, která se uvědom chce k válce připravovat. Ale nad to chce přípravu tu uzákonit, ul ženám novou povinnost občanskou v době, kdy ženy občanských práv mohou dobýt a kdy na uzákonění nových povinností nemají ani vlivu moci. Za takových názorů a snah věru nelze se divit, že provolání, kt ženám vydala Ruth Bré, aby protestovaly proti ukrutnostem, páchan v tripolské válce, zůstalo bez velkého ohlasu. Ruth Bré volá všecl ženy i nás. Zejména v naší situaci, při politice evropských států je zodpovědným a neodpustitelným, že mírové hnutí ještě ani nezvlnilo r ženskou veřejnost.

Oprava. V článku v 2. čísle »Naší Doby« »Týdenní výkaz Angli banky« a sice str. 108: (Zvýšení prodejní ceny nemincovaného zl s L 3 17 s 10½ d) čti Ł ß 17 s 11 d za st. ounci.

Aehrenthal.

Zcela jinak, než se v posledních letech, a zejména naposledy v létě 1911, čekalo, opustil hrabě Aehrenthal ministerský palác na ídeňském Ballplatze.

Nemoc, která v kritických okamžicích oficiósně byla oznamována už proto považována za smyšlenku, byla vážnější, než kdo měl za): po ne zcela dvouměsíční akutní chorobě hrabě Aehrenthal zemřel 7. února 1912. Zemřel co aktivní ministr. Tragika jeho náhlé smrti šetřila jej před tragikou politického pádu. Kdyby byl hrabě Aehrenhal nebyl zemřel, jistě by byl asi v stejné době odešel z úřadu následkem boje a štvanic proti němu pořádaných ze strany, která jej letech dřívějších a hlavně v době krise bosenské a srbské všemi ilami držela. V létě loňského roku křesťansko sociální strana a šechny konservativní živly s ní tajně a veřejně spolčené hraběti ehrenthalovi vypověděly boj na život a na smrt a boj zastaven eprve tenkráte fakticky formálně, když už lékaři prohlásili, že nové ministra zahraničních záležitostí jsou sečteni a že součet ten e strašlivě malý a nepatrný. Boj proti hraběti Aehrenthalovi byl eden tak úporně a bezohledně, že ani tento zdrcující bulletin lékařský nedovedl působiti chlácholivě a smířlivě. Byla vyslovena lítost, e však nad beznadějným stavem ministrovým, nýbrž nad ukvapeostí, se kterou obětován baron Conrad, chef generálního štábu, už mírajícímu ministru ..... Proto všecky projevy milosti a důvěry, ež hraběti Aehrenthalovi prokázány na smrtelné posteli a v poední hodině jeho života, nemohou smazati dojem a přesvědčení, že dravý hrabě Aehrenthal by byl v onom boji proti němu na podzim 911 počatém podlehl.

Konec hraběte Aehrenthala je v pravdě tragický. Muž v nejrásnějším věku umírající je v každém případě zjev, vzbuzující přítele nepřítele hluboký soucit. Že hrabě Aehrenthal padá skolen sudem v boji proti někdejším, ba nedávným svým přátelům a pří-

vržencům, že padl v okamžiku, kdy mu jeho odpůrci přáli síly, t
gický dojem ten zvyšuje. Hrabě Aehrenthal nepatřil nikdy k sdílný
lidem, nepovažoval nikoho za hodna své důvěry a svět se tu
nikdy nedoví, s jakými pocity odešel z tohoto světa. Že ale trpko
vyvolaná u něho bojem s vojenskými činiteli, přes viditelná je
vítězství v osobách byla značná a že nemoc jeho přiostřovala, sk
jeho urychlila, o tom jsou zprávy zaručené.

Než — tyto osobní detaily zakončení působení hraběte Alo
Aehrenthala, jakkoliv jsou důležitým příspěvkem k poznání pomě
a osob v tomto státě, nemohou ani v okamžiku tragického kon
tohoto ministra věcně pozměnit úsudek a úvahu o politické je
činnosti. Hrabě Aehrenthal býval vyhlašován za vynikajícího st
níka, za obroditele Rakouska a byli lidé, kteří jej chtěli ozdo
přívlastkem rakouského Bismarcka. V hodině jeho tragické sm
jistě tyto hlasy neumlknou, naopak budou jistě sesíleny. A přec j
nevěcní posuzovatelé politiky hraběte Aehrenthala mohou tak
mluvit. I když na okamžik zapomeneme námitky, které proti polit
hraběte Aehrenthala máme ze svého českého stanoviska — a
s hlediska zájmů mocnářství celého hraběti Aehrenthalovi nebu
náležet vavřín velkého politika, který posici, moc a vliv a všec
důležité a velké zájmy svěřeného mu státu opatroval uměním p
vého státníka. Co v první řadě politickou veřejnost tak klamalo,
nejvíc přispívalo k domněnce, že hrabě Aehrenthal byl skuteč
velkým státníkem rakouským, byla jeho snaha po činech. Rakous
veřejnost od uzavření trojspolku spatřovala v provádění této úmlu
summum státnické moudrosti a proto od dob hraběte Andrássy
který s Bismarckem spolek s Německem smluvil, tato politi
veřejnost byla spokojena, často i nadšena každým státníkem v č
zahraničního úřadu, který celou svou činnost viděl jen v opatrová
plnění a po případě obnovení trojspolkové úmluvy. Každé posun
této linie vzbuzovalo nedůvěru a neklid. Proto veleben po krá
episodě barona Haymerleho po Andrássym hrabě Kálnoky i hr
Goluchowski. Že všem těmto ministrům opatrováním trojspo
neuložena práce příliš obtížná, netřeba dokazovati nikomu, zvlá
však tomu, kdo ví, jak velkou cenu trojspolek má pro Německo i
Italii. Trojspolek na dlouhá léta chránil a zaručoval mír v Evr
a proto ty sympatie pro politiky, kteří tento trojspolek chránili, dr
a obnovovali. V Rakousku ovšem trojspolek mimo to byl jis
složkou německonacionální politiky, ačkoliv střízlivý pozorov
nemohl přehlédnout, že toto násilné zatahování zahraniční smlo

o vnitřní politiky Němců bylo jen agitační a věcně zřídka kdy právněné. Trojspolek, vlastně aliance rakousko-německá, působila ntensivněji snad jen jednou: za doby srbské krise a to nepůsobila nlouva ta sama, svou povahou a svým obsahem, nýbrž morální liv smlouvy se sousední říší německou působil hlavně z iniciativy raběte Aehrenthala. Německo uzavřelo s Rakouskem smlouvu, čkoli vědělo, že německo-liberální režim ve Vídni je v koncích, držovalo a prodlužovalo tento poměr za Taaffa, Badeniho, a bylo v zajisté zůstalo Rakousku věrno v krisi srbské i tenkrát, kdyby se an dr. Hochenburger nebyl stal ministrem spravedlnosti.

Veškerá činnost ministrů a celý obsah jejich činnosti byl tedy rojspolek. Že jak Německo, tak zejména Italie míru trojspolkem ručeného užívá k hospodářské práci doma i za hranicemi, to rakouská veřejnost politická neviděla a stejné ani od Kálnokyho až po ehrenthala nežádala. Proto neschopnost vyslaneckých a konsulárních stoupení Rakouska po stránce hospodářské stala se po celé zeměpuli pověstnou. Jednou za rok idyllický život ministrů vyrušen zadáním delegací, ale pak hned zase mohla se excellence věnovat stě representačním úlohám svým. To byl zvyk a s tím, jak řečeno, anovala všeobecná spokojenost a tu najednou přišel Aehrenthal Petrohradu, o němž bylo známo a ještě víc tvrzeno, že při všem znání důležitosti a prospěšnosti trojspolku považuje dobrý poměr Rusku za hlavní úkol rakouské politiky zahraniční. Po té stránce ehrenthal mohl se odvolávati na svou činnost na Rusi. Schůzku saře rakouského s carem ve Vídni a v Mürzstegu smluvil v Petrohradě on a jistě úmluvy při honbách v štyrském pohoří působily ahodárně a valně přispěly k udržení míru. Mělo se tenkrát za to, Mürzsteg stane se východištěm jistého systému v zahraniční polici obou států, Rakouska a Ruska, a že dobrý poměr mezi oběma trvá, přetrvá a umožní dorozumění o vzájemném postupu a šetření jmů obou zemí na Balkáně. K tomu nedošlo a vina přičítána pasivní vaze hraběte Goluchowskiho. Tím více vzrostly ty naděje příodem hr. Aehrenthala do zahraničního úřadu, zejména tenkrát, lyž v tisku dokazováno, že povolán právě on k řízení zahraniční olitiky, poněvadž znalost jeho poměrů na Rusi a zejména oblíbenost ho u cara přispěje znamenitě k trvalému a výhodnému upravení ájemných styků a hlavně poměrů na Balkáně, jež byly pro hospoářské kruhy rakouské tak důležity. A právě z tohoto důvodu také kruzích českých jmenování hr. Aehrenthala ministrem bylo pozdrano s jistým zadostučiněním, jelikož zahraniční politika českých

členů delegace nesla se po dlouhá leta právě směrem, který připiso
bývalému velevyslanci v Petrohradě.

Čeští delegáti a hlavně přední jich mluvčí dr. Kramář s
žádali zlepšení a upravení poměru Rakouska k Rusku a možno ř
že dobrá nálada v českých kruzích pro nového ministra zahraničn
záležitostí měla svůj původ v mínění dra Kramáře, který sv
častým pobytem na Rusi zdál se o úmyslech hr. Aehrenthala do
tečně informován. Jinak jistě právě pro hraběte Aehrenthala v če
veřejnosti dobré disposice by nebyly povstaly, jelikož hrabě Aeh
thal pocházel z rodiny, která své němectví a své antipatie vůči r
v Praze i na svých statcích vždy okázale stavěla na odiv.

Už tím tedy, že se čekala od hraběte Aehrenthala čilejší p
právě naznačeným směrem, bylo mínění o něm odlišné od náz
o jeho předchůdcích. Hrabě Aehrenthal přišel do Vídně a Rus
lomcovala revoluce po válce rusko-japonské. Jakákoliv akce k u
vení poměrů na Balkáně byla by se na Rusi potkala jistě s ocho
poněvadž Rusko mělo právě tenkrát nejvíce zájmu na tom, aby
poměry na Balkáně nevyrušily z prací zotavovacích doma. Aeh
thal skutečně chopil se záhy úpravy balkánských poměrů, zahájil a
směřující k přivtělení okupovaných Rakouskem zemí Bosny a He
goviny k mocnářství. Ze způsobu, jak hrabě Aehrenthal tuto
zahajoval a připravoval, je patrno, že byl mylný názor o něm, jak
on svým pobytem na Rusi byl dospěl k jinému poznání o obs
a cílech rakouské politiky vůbec a na Balkáně zvláště, jako by o
měl stát ministrem, který i v politice zahraniční béře patřičný zř
na smýšlení a city Slovanů rakouských a balkánských. Hrabě Aeh
thal chtěl přivtělit dvě slovanské země k habsburské monarchii,
nedovedl přivtělení provésti tak, aby zejména slovanské obyvatel
v Rakousku i mimo ně mělo přesvědčení, že přivtělení to zname
bude prospěch pro Slovany v Bosně a Hercegovině a tím pro Slov
vůbec. Hrabě Aehrenthal postaral se spíše o to, aby přivtělen
provedlo se pod dojmem moci a síly Rakouska, aby právě forma r
jistý obsah odstrašující všecky ty, kteří z důvodů politických
národnostních tomuto převtělení nepřáli. Hrabě Aehrenthal hnec
svém příchodu do Vídně, anebo alespoň brzy po něm, byl si
vědom, že toto přivtělení provésti chce. Co bylo důležitějšího,
zjednati v celém slovanském světě přivtělením dotčeném náladu
tuto annexi a akci a pro Rakousko vůbec příznivou? Hrabě Aeh
thal jednal právě opačně, jako by se mu bylo nejednalo o sym
pro Rakousko a jeho annexi, nýbrž o strach z Rakouska a t

rach z annexe. Jako by chtěl Bosny a Hercegoviny opětně dobývati raněmi, docela po středověcku si vedl.

Dříve než se někdo ozval, bylo slyšeti heslo hraběte Aehrenala v této akci: und gehst du nicht willig, brauch ich Gewalt! v tomto ovzduší, v této náladě hrabě Aehrenthal akci připravoval, ováděl a provedl. Že překvapil i Turecko, že tam nedovedl akci patřičně připraviti, je samo o sobě důkazem, jaká křivda se mu la, když vyhlašován za diplomata prvního řádu. Ale jak vystupol hrabě Aehrenthal vůči Slovanům? Aby zjednal patrně patřičnou ladu mezi Chorvaty a Srby, podporoval tehdejšího ministrpresinta maďarské koalice Weckerla v jeho politice protichorvatské, erá nebyla ničím, než pomstou strany neodvislosti za to, že Chorti se nepřipojili k této divné společnosti, která půldruhého roku ádla. Následkem a výsledkem této politiky Weckerle-Rauchovské l velezrádný proces v Záhřebě, který pověst Rakousko-Uherska celém světě zhanobil a poškodil. Jaký dojem zanechati musel tento oces právě u Slovanů, kteří krátce potom měli býti přivtěleni k říši, erá dovede bezdůvodně odsuzovat k patnáctiletému vězení atd! rabě Aehrenthal ovšem dokazoval později, že poměry v Chorvatsku j právě donutily k annexi. Jaké ty poměry byly, když celý proces usel býti potlačen, všem odsouzeným dána milost! A dále: hrabě ehrenthal připravoval annexi a nedovedl smluviti se sousedním rbskem slušnou obchodní smlouvu, třeba smlouvu, která by byla to zemi přinesla jisté oběti právě vzhledem k připravované annexi. akouská vláda smlouvy nedojednala a v Srbsku proti mocnářství m dál tím víc rostl odpor. A hrabě Aehrenthal zase užil své taktiky ko u velezrádného procesu: onen odpor v Srbsku byl zase důvodem přivtělení Bosny.

A jak se choval hrabě Aehrenthal k nám, od nichž přec v delecích a v parlamentě musel žádat a čekat podporu své akce? Už za ády Beckovy, která přece měla být začátkem zlepšeného poměru ských poslanců k vídeňské vládě, která měla zároveň se zavedením eobecného hlasovacího práva uzdraviti poměry v parlamentě, bylo ámo, že hr. Aehrenthal systému a politice barona Becka nepřeje. rabě Aehrenthal tenkrát byl tak docela ve službách kruhů klerilních, že se v okamžiku, kdy určité kruhy vídeňské počaly barona ecka porážet, musil jim postavit po bok. Baron Beck odstoupil nastoupil baron Bienerth, kterého česká delegace považovati musela škůdce našich zájmů, jehož systém považovala za zhoubný kterého tudíž potírala na nůž: barona Bienertha opět v souhlase

s oněmi kruhy hrabě Aehrenthal držel a podporoval ze všech
a ukázalo se, že hrabě Aehrenthal v rozhodných okamžicích ne
vede zapomenout svůj původ z ústavověrné šlechty z Čech, kt
proti nám vystupovala vždycky nepřátelsky a která vždy a vš
podporovala snahy, které měly zameziti, aby se nám dostalo v t
říši, co nám patří.

Tento postup proti Slovanům v říši a mimo ni byl víc
dostatečným důvodem pro opoziční taktiku českých členů deleg
Je známo, jak prof. Masaryk zasáhl do záležitostí chorvatsk
a srbských a jak soustavně potíral machinace a intriky hra
Aehrenthala a jeho lidí v Chorvatsku a Srbsku. Hrabě Aehrent
v obou těch aférách dokázal, že není ani státníkem velkého stř
ani že by byl politikem moderním, který co muž opovrhuje nekal
prostředky, korupcí a špínou. Hrabě Aehrenthal trpěl, aby j
úředníci pracovali Nastičem, hrabě Aehrenthal trpěl, že jeho
vinili celou řadu slušných lidí v Chorvatsku z velezrady, aby
lidé byli souzeni a odsuzováni, hrabě Aehrenthal trpěl, že k stejn
účelům bylo zneužito dobrého jména a naivnosti dra Friedjung
hrabě Aehrenthal trpěl, že v c. a k. rakouském vyslanectví zh
vovány dokumenty, které měly být dokladem, jak Srbsko připrav
odpor a revoluci v Bosně a Hercegovině proti Rakousku. Způs
jak si hrabě Aehrenthal ve všech těch záležitostech počínal, za
chává nejen na jeho politice, ale i na jeho osobě příznak nečist
a to tím více, jelikož nescházelo loyálních hlasů volajících po nápr
než dojde k veřejným skandálům, kompromitujícím nejen hra
Aehrenthala, jeho přátele, ale i všechnu politiku a pověst říše. Hr
Aehrenthal neměl odvahy k návratu k pravdě a souboj, který s
prof. Masaryk ve dvou zasedáních delegací svedl, věru nedopad
prospěch ministra zahraničních záležitostí a rakouské politiky vů
Je a zůstane trvalou zásluhou prof. Masaryka, že dovedl před ce
světem ukázati na prostředky, jimiž hrabě Aehrenthal hleděl o
a odůvodniti přivtělení okupovaných zemí a že tak odvrátil po
zení dobrého jména jihoslovanského. Jistě za živa hrabě Aehren
dovedl zameziti, aby německý tisk rakouský pověděl své lepší
zory o těchto věcech a dovedl německý a maďarský tisk pošt
proti ojedinělému takřka prof. Masarykovi, který nepřestával
každé příležitosti dokazovati, jak zbytečně a jak šeredným zp
bem hrabě Aehrenthal poškozuje vlastní akci, o jejíž oprávněn
nikdo nepochyboval. Ale lidé na hraběti Aehrenthalovi nezávislí
v parlamentě tak i mimo něj už v době kampaně Masarykovy

ili a psali jinak než oficiósní pomahači zahraničního úřadu a jistě řijde doba, kdy se názory o tehdejším souboji prof. Masaryka hrabětem Aehrenthalem pozmění a jistě ne v neprospěch českého elegáta. Složení delegace, vliv vlády Bienerthovy ovšem nepřiputily formální vítězství prof. Masaryka v delegacích: vždy i členové elegace, kteří nepokrytě mluvili o špatnostech v Bělehradě páchaých, o evropském skandálu v Záhřebě, netroufali si v delegacích ystoupiti na prospěch dobré věci Jihoslovanů, poněvadž by tím prý yla poškozena pověst říše. Ve věci prof. Masaryk zvítězil už dnes. Bělehradě, na rakouském vyslanectví nezůstal takřka kámen na ameni, jediný úředník z oné doby prof. Masarykem stigmatisovaný ení už v Srbsku. Dr. Friedjung je dnes předmětem soucitu svých řátel, poněvadž už i nejzatvrzelejší chvalořečníci Aehrenthalovi znávají, že byl oklamán. A že velezrádný proces záhřebský byl cířskou milostí zprovozen se světa, už jsme řekli.

Anekční akce hraběte Aehrenthala zničila všecky dřívější plány eho, které si přivezl z Petrohradu. Místo upravení a zlepšení poěru Rakouska k Rusku, místo sblížení obou říší nastalo mezi nimi apětí do té míry, že car Mikuláš ohromnou oklikou na příč skoro elou Evropu projel na cestě do vlašských lázní, jen aby nemusel agonem dotknouti se rakouské půdy. Tenkrát hrabě Aehrenthal něl zjevný důkaz, jak zájmy říše poškodil způsobem, jak anexi Bosny prováděl a provedl. Ale tenkrát hrabě Aehrenthal byl v miosti nejen u mocnáře, ale i u následníka trůnu a vedle německých tran všemocná tehdy strana křesťanskosociální byla mu k disposici snad část pochybené akce přivtělovací spadá na účet tohoto jeho oměru ke straně klerikální.

Jak hrabě Aehrenthal citelně říši svým postupem poškodil, ukáalo se brzy po provedené anexi a ukazuje se ještě dnes. Nejen že lovanský Balkán proti Rakousku je na dlouhou dobu rozeštván a ospodářsky ztracen, nejen že turecký boykot obchod a průmysl raouský mnohamilionovými ztrátami na místě ztrestal, že Rakousko a konec muselo zaplatiti 54 mil. korun za přivtělení, jež hrabě ehrenthal prohlašoval za zcela oprávněné, z berlínské smlouvy vylývající, třicetiletou okupací, kulturní prací Rakouska a »revoluemi« v Srbsku odůvodněnou — strach a respekt před Rakouskem, terý hrabě Aehrenthal svým postupem chtěl na jihu mocnářství zbuditi, musel být vzbuzen mobilisací a výzbrojem armády, stál mocnářství sta milionů a měl v zápětí takové oslabení finanční síly tátu, že poslední emise renty rakouské mohla být umístěna jen za

90%, cenu, za kterou Mexiko a Argentina prodává své státní dl
hopisy. To vše hrabě Aehrenthal neviděl a nepředvídal, to vše zdá
se mu malicherné proti slávě, kterou si anexí získal.

Než — poměry vyvinuly se jinak a i zde neschází tragika -
osudu Aehrenthalova. Rozmach a obrození Rakouska, nový živo
jejž staré říši vdechl, jak se psalo a tvrdilo, stály hraběte Aehre
thala, jak se ukázalo, posici a snad i život. Když v době srbsk
krise armáda povolána do zbraně, když rychlá mobilisace vojsk
tak znamenitě se vydařila, že skutečně vzbudila obdiv povolaný
soudců domácích i cizích, vojenským kruhům se zachtělo častější
takových vavřínů. Současné obnovení branného zákona pro obě ří
stupňovalo požadavky vojenských kruhů způsobem, který by b
musel přivoditi finanční katastrofu celého mocnářství. Požadavk
generálního štábu, v jehož čele stál baron Conrad, dosáhly výš
které si ani tehdejší ministr vojenství baron Schönaich netrouf
delegacím předložiti, které mu teprve krátce před tím povolily t
ohromné výdaje anekční. Spor mezi nejvyšší vojenskou správo
tedy následníkem trůnu a ústavním ministerstvem války, trval př
rok a nabyl takových forem, že baron Schönaich, jakkoliv se mu p
dařilo u mocnáře proraziti se svými názory proti přáním baro
Conrada, uznal za vhodné opustiti svoje místo, dovozuje, že ne
v zájmu armády, když ministr vojenství se nalézá v osobním a vě
ném sporu s nejvyššími veliteli armády. Císař loňského roku ro
hodl ve věci pro barona Schönaicha, osoba ministra vojenství vš
oněm kruhům obětována. Brzo ukázalo se, proč tak náhle ch
generálního štábu naléhá na zdokonalení výzbroje armády a na j
rozmnožení: ukázalo se totiž, že vojenské kruhy víc než přípust
všímají si událostí v Italii a že veškeré snahy armádního velitelst
obráceny jsou k opevňování a k obsazování pohraničných míst r
kousko-italských. To ovšem nemohlo zůstati bez odpovědi v so
sední říši a na jižní hranici Rakouska nastal stav jako před válk
Při tom nescházely jednak projevy se strany vojenskému vede
blízké, jinak i akce tohoto vedení samého, které docela okázale o
kazovaly, že všechen zájem armády soustředěn na Italii. Když p
Italie sama se pustila do dobrodružství tripolského a vojensky
tam zaměstnala, nervosita v Římě stoupala a dala podnět k různ
diplomatickým krokům.

Hrabě Aehrenthal podporoval od prvopočátku barona Schön
cha už z dvou na snadě ležících důvodů: jednak sdílel názor m
nistra války o neprosaditelnosti ohromných požadavků barona C

ada a měl o tom i spolehlivé informace z kruhů finančních, že by ové půjčky a výdaje čistě vojenské tak obrovských rozměrů finance tátu musely co nejpovážlivěji ohroziti. Na druhé straně hrabě ehrenthal cítil, že pokračování v postupu vojenského vedení musí ésti k zrušení trojspolku. Poměr k Italii jistě je neutěšený, ale rávě zásluhou a vinou těch kruhů, které podporovaly celým svým řemocným vlivem barona Conrada, vinou klerikálních kruhů, které Italii vidí přes všechny paragrafy trojspolkové smlouvy odvěkého epřítele a hlavně utlačovatele svatého otce v Římě. V Italii tyto roudy jsou ovšem dobře známy a zejména okolnost, že nemohlo losud dojíti k vzájemné návštěvě císaře Františka Josefa a krále iktora Emanuela, působí tam velkou hořkostí. Rakousko tím způobem jaksi abstinencí svou uznává stále ještě papežský stát a ahá takto na nejsvětější city vlašského národa. Jako v Rakousku ak i v Italii oficiální kruhy jistě chovají se korektně, ale přec během asu vyvinul se v Italii pocit, jako by se v Rakousku chystalo přeadnutí Italie a málo přátelské pocity v Italii vůči Rakousku v poledních letech stupňovány neslýchaným postupem rakouské vlády a arlamentu v záležitosti vlašské fakulty právnické. Že si tak zvaná talská irredenta nenechává ujít žádné vhodné a nevhodné příležitosti k protirakouským demonstracím a že pod Apeninami volání A basso Austria je víc než oblíbeným, nedá se upříti. Buď jak buď: rabě Aehrenthal trojspolek pokládal vždy za unum necessarium akouské politiky a nemohl potřebovati nějaké porušení této smlouvy nebo dokonce její zrušení zejména v době, kdy se všecky jeho lány na lepší poměr Rakouska k Rusku bosenskou akcí na dobro zhatily a kdy nebylo vyhlídky, že by se tyto někdejší ruské aspirace raběte Aehrenthala v dozírné době daly splniti, poněvadž hrabě Aehrenthal cítil, že jeho osoba je nejvážnější překážkou takové dohody s Ruskem.

Z těchto důvodů rakouský ministr zahraničních záležitostí hleděl zmírňovati a seslabovati dojem různých, v Italii pobuřujících akcí vojenského velitelstva. Křesťanští sociálové odhodili všecky ohledy a vykonávajíce přesný rozkaz svého pána, postupovali co den ostřeji proti hraběti Aehrenthalovi, vyčítajíce mu zneuznávání a zanedbávání rakouských zájmů! Toho se hrabě Aehrenthal musel dočkati od svých nejvěrnějších. Není pochybnosti, že si hrabě Aehrenthal byl vědom od prvního okamžiku, že se dostal do nebezpečného víru, z něhož živ a zdráv se nedostane, třeba že si byl jist důvěry a podpory mocnářovy. Dostal se konečně sám tam, kde byl

baron Schönaich. Když naléhání na zvýšené vojenské potřeby strany vojenského velitelstva, podporovaného nyní i novým min strem války, neustávalo a zároveň nepřátelské projevy klerikál se množily, hrabě Aehrenthal položil u koruny kabinetní otázk Císař rozhodl na prospěch hraběte Aehrenthala, baron Conrad b obětován. Nicméně hrabě Aehrenthal jistě věděl, že definitivně sp s činiteli stojícími za bar. Conradem a křesťanskými klerikály n vyhraje. Že mocnář ani svými generály se nedá vplést do nějaké válečného dobrodružství, tím hrabě Aehrenthal si byl jist, disposi stařičkého císaře nebyly ani po čas bosenské krise bojechtivé. A stejně jako baron Schönaich hrabě Aehrenthal by byl jednoho d přišel k poznání, že je nemožno vésti skrytý boj s oněmi faktor boj tak unavující, a jak se ukázalo, vysilující a že jednoho d v zájmu věci bude muset ustoupit. Toto vědomí hrabě Aehrenth měl, jak řečeno, dávno, už tenkrát, když baron Schönaich opakov svou žádost za propuštěnou a také tenkrát už propukaly na veřejnc zprávy, že zároveň s ministrem války hrabě Aehrenthal podal d misi. Nebyla přijata, ale Aehrenthal poznal, že je raněn smrtel a poznal to dále podle zbraní, jichž proti němu užíváno. On, jeh celá politika po krisi bosenské směřovala k utvrzení poměru k Be línu, byl pojednou obviňován, že v aféře marocké pruského sp jence dost nepodporoval a tvrzeno, že i německý císař se v t smysl vyjádřil. Císař Vilém dal sice podobné pověsti energicky v vrátit, ale kdo zná osobní poměry tak dobře jako ministr císařské domu, věděl, že už dlouho zahraniční záležitosti rakousko-uhers říditi nebude. V té situaci hrabě Aehrenthal ulehl, churavěl a z sypáván projevy přízně, důvěry a milosti mocnářovy skonal. N smrtelné posteli hrabě Aehrenthal mohl poznati, že nástupce je počne politiku tam, kde on chtěl co ministr začíti: upravování poměru k Rusku. Na podzim loňského roku odebral se bývalý vel vyslanec v Petrohradě hrabě Berchthold na Rus a stýkal se tam honech s členy panovnické rodiny. Už tenkrát se tvrdilo, že hra Berchthold na Rusi nedlí jen co soukromník, že má diplomatic poslání. Jak se zdá, měl. Na zpáteční cestě ze Sofie zastavil velkokníže Ondřej Vladimírovič ve Vídni, kde byl okázale uvítá Návštěva velkoknížete považována za počátek lepších styků s R skem. Ale hrabě Aehrenthal už se s ruským hostem nesetkal, du jeho jen občas se v tělo vracela.

Takovým způsobem zakončena tragedie Aehrenthalova. O půrci jeho, nemohouce se třeba smířiti s jeho osobou, schvalují je

politiku a jsou dojemnému zakončení pozemské jeho dráhy přístupnější než bývalí pochlebovači a nadšenci jeho. Co lítost s osudem hraběte Aehrenthala ještě zvyšuje a stupňuje, je poznání, že i osoby jeho nebylo nikterak šetřeno. Stejně jak on považoval anexi za svůj největší úspěch politický, tak přirozeně povýšení do stavu hraběcího po provedené anexi pokládal za nejvyšší úspěch osobní. A zrovna tak, jak byla anexe nejvlastnějším původem otřesení jeho postavení, hraběcí titul způsobil jistý odpor i proti jeho osobě v kruzích, které po anexi potíraly jeho politiku. V těchto společnostech vysoké aristokracie si pojednou vzpomněli, že šlechtictví hraběte Aehrenthala není staré, že je ministr císařského domu původu židovského a že šlechtický titul rodiny Lexovy se vztahuje na dodávky obilí pro armádu (Aehre = klas), jež nějakému pradědu nynějšího hraběte byly svěřeny. Co barona jej snesly, už proto, poněvadž matka jeho byla hraběnkou Thunovou, ale — hrabě, to bylo víc, než stavovská pýcha těchto kruhů mohla klidně trpěti a o hraběti Aehrenthalovi nejněžnější ústa kněžen a hraběnek mluvila jako o »böhmischer Jud« a i po vídeňsku »böhmischer Saujud«. Hrabě Aehrenthal znal tyto proudy ve vídeňské aristokracii a jen nezmenšená přízeň mocnářova zdála se mu být náhradou. Jisto je však, že Aehrenthal tuto změnu nálady v jistých kruzích těžce nesl a že mu poslední rok jeho života ztrpčovala, neboť třeba by vysoké šlechtictví jeho bylo sebe mladší, stavovská pýcha byla jedním z nejvýznačnějších rysů jeho povahy. Hrabě Aehrenthal zcela ve smyslu své společenské kasty pohlížel na zahraniční politiku, diplomacii a konečně i na svůj úřad jako výhradnou doménu šlechty a také pohlížel na ten svůj úřad jako člen společnosti nepřátelské všemu modernímu názoru. Proto svůj úřad vedl více jako úředník dvoru než ministr ústavního státu. Za něho nedostalo se do zahraničního úřadu trochu čerstvého vzduchu a tam dosud nemají ponětí, jak ministerstva zahraniční jinde vypadají. Je ovšem pravda, že státní zřízení ministry zahraničních záležitostí v těchto středověkých přímo názorech podporuje a hlavně tím, že zahraniční politika je výsadou delegací, malého kroužku lidí, kteří jednou do roka milostivě společnou vládou bývají poučováni o mysteriích diplomacie. Národové království a zemí na říšské radě zastoupených byli uznáni zralými pro všeobecné hlasovací právo, ale o nejdůležitější zájmy své, o poměry zahraniční se zajímati nesmějí. Kdežto jinde zahraniční úřady a vyslanectva bývají předvojem domácího obchodu a průmyslu, u našich diplomatů platí zájem o hospodářské interessy

obyvatelstva přímo za vlastnost ponižující. Nynější ministr ob chodu, který byl dříve obchodním sekčním chefem v zahraničním úřadě, by mohl o tom povídat. Delegace ke všemu nejsou jen vý borem poslanecké sněmovny, nýbrž pro všechnu jistotu dostávaj ochromující injekci z panské sněmovny, jen aby se do zahraničn politiky nedostalo ani dost málo demokratického živlu a smýšlení Způsob, jak dualism a ústava naložila zahraniční politikou, je nej větší polehčující okolností pro státnické a politické zjevy, jako by hrabě Alois Aehrenthal, a dokud se lidový parlament nevzmůž k důkladné reformě této instituce, bude na nedemokratickém, čist absolutistickém systému v zahraničním úřadě spoluvinen.

Okolnosti, za nichž hrabě Aehrenthal skončil své působení ovšem ještě více tragický jeho konec přispívají valně k mírnějším soudu o něm a jeho politice. Přes to nutno říci, že byl ministrem zahraničních záležitostí, jakých si zejména my Čechové už ne přejeme. *Č.*

„Revise ústavy."

Kdykoliv v parlamentě dřívějším kuriovém a v nynějším lidovém parlamentární stroj vypověděl službu, zejména však, kdykoliv selhaly různé pokusy o dohodu českoněmeckou anebo kdykoliv v parlamentě vypukly spory jazykové a ohrožovaly parlamentarism a ústavnost, bylo slyšeti slušný počet lidí, kteří dávali jedinou radu, znali jen jeden lék a měli jen jediné proroctví pro budoucnost. Říkávali: dokud neudělá koruna sama pořádek, dokud císař nezasáhne sám, nebude v Rakousku klid a pořádek. A věru, nebyli to jen Jeho c. a k. Apošt. Veličenstva skuteční tajní radové, co tak radili, i politikové demokratičtí — alespoň dle jména — se tak vyslovovali. Avšak nejvíc podobného názoru byli členové parlamentu, zvolení z kurie velkostatkářské. Dlužno přiznati, že podobné názory a úsudky z parlamentu nevymizely ani nyní, když zástupcové velkostatkářských kurií už ve sněmovně nejsou. Jistě i dnes podobné názory zastupují hlavně konservativci, ale i mezi příslušníky jiných stran je dosti lidí, kteří spoléhají na podobné absolutistické zasáhnutí. Doposud však nikdo s takovými názory netroufal si na světlo denní a všecky nesčetné hovory v parlamentě a i mimo parlament toho druhu vyzněly v přesvědčení, že se nynější mocnář k podobnému kroku neodhodlá.

Často bývá citováno — nevíme, zdali autentické — jeho slovo, že prý absolutismem začal, ale nechce přestat, že oktroyovat už nebude nikdy.

Tím více musel překvapit článek Revise ústavy, který v únorovém čísle České Revue uveřejnil pan dr. Karel Maade. Česká Revue je sice orgánem Národní strany svobodomyslné, její vydavatel a odpovědný redaktor poslancem mladočeským a vynikajícím faktorem této strany — nicméně nechceme projev ten připisovati mladočeské straně k tíži, po ohrazení, jež bylo uveřejněno hned po vyjití posledního čísla zmíněné revue v Národních Listech. Nechceme tak učiniti přes to, že právě ono ohrazení v hlavní otázce neuspo-

kojovalo. Nár. Listy, a v nich snad redakce České Revue, nazva článek kacířským a odvážným; ale to se patrně týkalo víc státopráv nictví než návrhu a protežování absolutismu. Ostré odmítnu a zavržení všeho absolutismu, všeho převratu cestou nezákonito tam scházelo.

Článek svůj dr. Maade uvádí jako článek k diskusi. Ta, doufám brzy bude skončena a jistě nebylo zapotřebí vyslovovati obavu, by někdo článek ten považoval »za předpověď budoucích událostí Vracíme-li se tedy přece k tomuto článku, děje se tak jen prot poněvadž jej považujeme pro jisté kruhy nejen v Rakousku vůbe ale i u nás zvláště za příznačný. Je už u nás rozhodně jistá tříd lidí, která v bezmyšlenkovité snaze po klidu a pokoji, po skonče neplodných bojů, ale hlavně v poznání naprosto neuspokojivých v sledků české politiky, by souhlasila s takovým násilným převrate ve vnitřní politice tohoto státu. I u nás je dost lidí, kteří se blí názorům kruhů nejkonservativnějších a vidí spásu Rakousk i českého národa v nějakém »Staatsstreichu«. Ti lidé přijímají, ja se zdá, už theorii oněch kruhů, které bojují proti revoluci zdola, a nespatřují v nějaké oktrojírce revoluci s hůry — a když vidím že podobné názory se tisknou už i v orgánech strany svobodomysln třeba s ohrazením proti státoprávnímu kacířství, vidíme v tom p vážlivý zjev, přes to, že, jak jsme již konstatovali, projevy ty n chceme považovati za nějaké spodní proudy mladočeské vůbec. I jaké míry pak takové názory se smiřují s tendencemi jistých vrst vedoucích torryů, je nejlépe patrno z toho, že autor článku už p čítá s určitou osobností. Prospěch státního převratu, praví, byl v veliký, risiko malé(!) a mohl by ho snadně provésti energick panovník, nevázaný ani ústavními přísahami ani ohledy n posloupnost trůnu ve vlastní rodině. Brutálněji nel vyslovit, s kým autor článku počítá. A ne v poslední řadě vidím povážlivost podobných projevů právě v této větě. Je-li jen desá díl všeho toho pravda, co se vypravuje o »energickém panovník nevázaném ani ústavními přísahami ani ohledy na posloupnost trů ve vlastní rodině«, pak náklonnosti k podobným experimentům sk tečně existují a je jistě víc než neopatrno, když už z kruhů obča ských, dokonce i demokratických a svobodomyslných a především ale z kruhů českých docházejí takové vybídky a nabídky. Neopatr a povážlivé nazýváme takové projevy proto, poněvadž při přizna náklonnosti celé a mocné vrstvy činitelů na podobnou příležito k převratům čeká a kdyby se jí podařilo rozhodné kruhy k tak

ému činu přiměti, snadno a s úspěchem by se mohla takových pro-
vů dovolávat. Neopatrné a považlivé podobné projevy nazýváme
ned nyní už proto, poněvadž by i našim lidem v Čechách snadno
ohly poplést hlavu. Ta politická bezradnost, která tak dlouho už
eskou politiku opanovává, mohla by svést k podobným chutěm a
áklonnostem víc lidí než jednotlivce, než autora článku Revise
stavy, jemuž se jinak přiznati musí celá řada správných pozoro-
ání a názorů. A poněvadž tedy projevy ty považujeme za nebez-
ečné, zasahujeme do diskusse, kterou si pan dr. Maade přál a to
naději, že přispějeme jednou pro vždy k vymýtění podobných na-
ějí a spekulací z myšlenkových proudů politické veřejnosti české.

Konstatujeme předem, že považujeme násilný, absolutistický
řevrat za největší nebezpečí pro český národ, a kdyby se politické
oměry v Rakousku utvářily sebe hůř, považovali bychom nějakou
ktivní pomoc na takovém experimentu s české strany za politický
ločin prvního řádu.

Pan dr. Maade v první řadě považuje dualism za přežilý, ne-
dpovídající nynějším poměrům hospodářským a politickým, ačkoliv
ám myslí, že byl založen na zdravých základech, o čemž prý svědčí
louhé jeho trvání. Že dlouhé trvání nějaké státoprávní formace
nebo nějakého politického systému není důkazem pro zdravý jeho
nitřní základ, netřeba snad ani široce vykládat. Rakouská ústava
rvá stejně dlouho a chce někdo tvrdit, že je založena na zdravých
ákladech? Sám autor článku to netvrdí, vždyť si proto přeje pře-
rat. Dualism byl zaveden co kompromis mezi revolučními stra-
ami v Uhrách a dynastií, když se ve Vídni po r. 1866 poznalo, že
rvalý revoluční stav v Uhrách ohrožuje existenci monarchie a dy-
astie vzhledem na zahraniční politiku. Nebýt Solferina a Hradce
Králové, byli by se snad ve Vídni pokoušeli dál o provedení toho,
o je dnes ještě předpokladem zrušení dualistického zřízení: o d o-
y t í U h e r. Ale i kdyby se bylo podařilo Uhry vojensky v pra-
ém slova smyslu dobýti, různost povahy země a lidu před a za
itavou nebyla by bývala dovolovala naložiti s Uhrami jako
e zemí dobytou, nehledě k tomu, že by do dnešního dne snad bylo
utno udržovati v Uhrách celé armády při stavu obležení. Co by se
ylo zatím stalo z Rakouska a s námi, to nelze ani domyslit. Když
e už tedy o ten kompromis jednalo, poznal každý, že nutno Uhry
pravovat zcela jinak než Rakousko, zejména když se z důvodů
átní raisony současně o to jednalo, spravovat oba státy konsti-
učně. Kulturní stav obou tak zvaných polovin říše byl 1867 tak

rozdílný, že by jednotná říše i tenkrát byla holou nemožností, kdy Maďaři z důvodů národnostních nebyli stáli na rozdělení do té do jednotné monarchie. Jak značnou úlohu v takových okamžicích k turní (tedy i hospodářský) stav země hraje, vidíme přec do dn ního dne. Základy a zásady vládní jsou si sice ve Vídni a v B dapešti velice podobny, ale — jakkoliv nepovažujeme bůh rakouskou správu za ideální — přece bychom jen silně pochybov o tom, že se v Budapešti dnes vládne stejně jako ve Vídni. Jis rozdíl přec jen je patrný, celý státní i politický apparát, celá p litická morálka za Litavou má přec jen trochu silně orientální p chut. A není vidět ostatně stejný dualism, třeba jen praktick i když theoreticky neexistuje, v poměru státní správy k Haliči?

Pokud tedy poměry ty bylo a je lze nazvat zdravými, byl du lism zřízen na základech zdravých, jak praví dr. Maade. Že politické základy dualismu nebyly zdravé, o tom dnes přece nejmé lze pochybovat, a že zejména stěžejní zásada dualismu — převa Němců v Rakousku, Maďarů v Uhrách — byla víc než krátkozrak poněvadž protismyslná, je na bíledni. Dnes přece právě tato teh tak velebená zásada je příčinou »zralosti Rakouska k převratu dnes všecky činitele, kteří všemi silami 1867 k uplatnění oné zása pracovali, trápí lítost nad zaslepením tehdejším. V Rakousku b Němců o zachování oné převahy ruinuje stát a v Uhrách by nejr ději z Vídně organisovali nemaďarské národnosti k stejnému bo proti Maďarům, jen aby i tam převaha Maďarů, ovšem mnohe zajištěnější a upevněnější než nadvláda Němců v této polovi mohla být zničena. Ale zvrácenost dosavadní politiky v Uhrách ty pokusy stále znemožňuje. Maďaři zdržovali po 40 let násil kulturní vývoj a vzrůst nemaďarských národů v Uhrách do té mír že dnes k takovému boji jsou stále ještě neschopní. Je otázka, zd »blížící se za Litavou všeobecné hlasovací právo Maďary zatlačí podobného postavení jako Němec u nás«, při čemž, jak právě vír my, postavení Němců po všem zatlačování hlasovacím právem st je ještě výhodnější než všech ostatních národů v Rakousku. Maďa po čtyři desítiletí dualismem tak sesílili, že dnes jsou silni do aby zamezili zavedení hlasovacího práva, které by je právě zat čilo. To přec je vidět z názorů všech těch maďarských stran a p litiků, kteří pro volební reformu v Uhrách pracují. Tam přec h o volební právo není bojem za spravedlnost sociální nebo dokon národnostní. Pan Kossuth, Justh, Apponyi stejně obmezí prá hlasovací pro Nemaďary jako Štěpán Tisza nebo Khuen-Hedervá

Boj za hlasovací právo v Uhrách je boj dvou mocných společností politických, které se definitivně chtějí ve vládě v Uhrách vystřídat, nic víc. Kdyby se strana Justhova a Kossuthova vzdala jistých aspirací v armádě a kdyby bylo pak možno ve Vídni se na někdejší stranu neodvislosti spolehnouti, ani za dvacet let nikomu by nebylo napadlo v Uhrách zavádět všeobecné hlasovací právo. Strany osmačtyřicátníků však oněch aspirací maďarských nevzdávají se proto, poněvadž jimi získávají stále ještě politicky nezralé masy maďarského lidu proti nepopulární Vídni, která zase drží staré liberály za to, že stojí na vyrovnání z r. 1867, ony vojenské zejména požadavky vylučující. Viděli jsme pokus s koalicí. Starý osmačtyřicátník a nositel revolučního jména nejen že se postavil na půdu vyrovnání Deakova, on je obnovil 1908, ovšem co král. ministr obchodu a skutečný tajný rada krále uherského a císaře rakouského. Tato zkušenost také vyvrací to, co dr. Maade povídá o obtížích jistých otázek. Dualism prý dnes neumí řešit otázku bankovní, bosenskou, politiku zahraniční a obchodní smlouvy. Vyhoví-li se choutkám jednotlivých stran (a někdy i jednotlivců), vyřídí ten zastaralý dualism vše, před i za Litavou. Vyřídil vyrovnání, otázku bankovní (v Uhrách dříve než v Rakousku), vyřídil otázku bosenskou (v Uhrách přímo hravě), politiku zahraniční (Maďaři do posledního okamžiku byli nejsilnější oporou hr. Aehrenthala). Že otázky vojenské vyřizuje s obtížemi, to právě leží v poměrech strannických. Ale opakuji: nějaké ministerstvo Justhovo upraví i otázku tu, a to tím více, že dnes v Uhrách, jak ukazují námitky hr. Apponyiho proti vojenským předlohám, není odporu proti zvýšení kontingentu, proti novým břemenům hmotným, nýbrž jen a hlavně proti udržení armádní němčiny. Při obchodních smlouvách s Maďary bývají potíže jen malé: jim stačí ochranářská cla pro tamější výrobky, hlavně agrární, s ostatním jsou více méně spokojeni. Z důvodů státoprávních musejí být mezi vyjednavači také státní sekretáři maďarští vedle rakouských sekčních šéfů. Všecky obtíže, které v posledních letech při řešení otázky bankovní a vojenské povstaly, nebyly obtíže věcné a obtíže plynoucí z vyrovnání a tedy z dualismu, nýbrž to byly politické obtíže vnitřní, obtíže strannické. Stejně jako u nás: od r. 1897 Badeni, Thun, Koerber a Gautsch museli pracovat provisoriem v otázce bankovní, § 14. při rekrutech, § 14. při vyrovnání, až koalice Beckova vše to upravila. A přec u nás nikdo nechtěl mařit vyrovnání z důvodů protidualistických, nikdo nechtěl samostatnou banku a nikdo nechtěl ode-

přít rekruty, které přec i česká obstrukce povoluje — císaři. Přec poklady pro dualism tedy nepadly, jak myslí dr. Maade, a jis udrží dualism po dlouhá léta: vše, co autor článku Revise ústav uvádí jako přežilé předpoklady dualismu, ty různé krise v Cis Trans, nejsou krise dualismu, nýbrž krise špatné vnitřní politik v obou bývalých polovinách říše. Ostatně: hájit dualism věru ne naší věcí, právě z našeho českého stanoviska hájí se dualism sá i tenkrát, kdyby pro celou monarchii se neosvědčil. Nám se nestýsk pranic po jednotném státě, v němž bychom se museli snad rv vedle Němců ještě s Maďary . . .

Zcela pochybné stanovisko zaujímá pan dr. Maade, pokud týče domnělých překážek národohospodářských a zejména vstoupe do okruhu světového hospodářství nezničilo hospodářské předp klady dualismu. Vedlo by příliš daleko, kdybychom chtěli dokazov nesprávnost tohoto názoru, opřeného o tvrzení, že se vývojem o chodu a průmyslu Rakousko-Uhersko stalo mnohem závislejším cizině než dříve. Pan dr. Maade by takový názor sotva vážně mo dokázati, poněvadž pravý opak je skutečností theoretickou i prakt ckou. Dokud nebylo dostatečného průmyslu a obchodu, byli jsm na cizině mnohem závislejší, poněvadž obchodní i platební bilan byla pasivní. Pan dr. Maade zapomíná, že jsme dříve museli při vážet z ciziny obchodní a průmyslové výrobky a že jsme za to v váželi — dluhy a renty. Monarchie byla do let devadesátých cizině mnohem závislejší než dnes, o tom se může každý přesvědč statistikou pohybu rakouských rent a dluhopisů. Z týchž důvod jsou přec Uhry do dneška na Vídni tak závisly, z týchž důvod přec se nemohl vydařiti plán samostatné banky maďarské.

Pan dr. Maade tedy dospívá k přesvědčení, že dualism za n dlouho padne a počítá s přetvořením monarchie v novou formu myslí, že se toto přetvoření dá uskutečniti jen cestou nezákonito to jest státním převratem. O považlivosti theorie o nezákonité převratu už jsme úvodem se zmínili a vrátíme se k ní. Zde přihlé neme jen k důvodům této theorie p. dra Maadeho. On zde stejn jak zaměňoval krise specielně rakouské a specielně uherské s kri dualismu, zaměňuje politické krise rakouské, následky to nesprá né, faktickým poměrům neodpovídající politiky rakouských vlád celá desítiletí s nedostatečností ústavy nynější. Důvody, které R kousko činí k převratu zralým, jsou ovšem jiné než ty, jak je udá pan dr. Maade. Ty důvody, jak je udává, daly by se odčiniti klid v rámci nynější ústavy, kdyby se v Rakousku v l á d l o uvědomě

a určitým cílem a s určitým vědomím a snad i sebevědomím, třeba
akouským. Pan dr. Maade udává: ústup před sociálními demo-
raty, záležitost vodních cest a škol menšinových, revolta němec-
kých soudců, zničení vlašské fakulty v Innsbrucku. Důvody pro
řevrat státní cestou nezákonitou!! Jsou to věci tak nesčíslněkrát
řetřásané, že je můžeme odbýti hezky zkrátka. Přihlédneme-li
líž, poznáme, že za všemi těmi věcmi skryt je boj o panství a vládu
ajority v parlamentě, boj Němců o udržení staré převahy a na
onec boj jazykový. Kdyby se bylo dru Koerbrovi podařilo vy-
ídit jazykové spory, nebyl by nikdy předkládal parlamentu vodo-
estnou předlohu v té formě, jak skutečně byla podána. Aby získal
posici pro alpské dráhy, z důvodů vojenských mu diktované, musel
tavět kanály (nebo alespoň se tak tvářit) a regulovat řeky u nás
v Haliči. Kdyby se bylo podařilo vyřídit jazykový spor, nebylo
y revolty německých soudců a také nebylo by boje o menšinové
koly a stejně boj českoněmecký je první příčinou, proč otázka
lašské fakulty se dostala na tak špatnou cestu. Boj českoněmecký
strach o majoritu v parlamentě, nic víc. Německá obstrukce za
lády hraběte Badeniho zničila v parlamentě rakouském princip
arlamentární, princip, že majorita rozhoduje. Strach Němců, že
y se našla přirozená majorita proti nim, hnal je do násilného od-
oru, k obstrukci a následky této obstrukce do dnešního dne se ne-
odařilo parlamentu odstranit. Události na Rusi a v Uhrách při-
něly zdejší rozhodující činitele k prvnímu rozumnému státnímu
řevratu cestou zákonitou, k změně volebního práva, k zavedení
ráva všeobecného. Tomu dr. Maade říká zcela v žargónu kleri-
álních a konservativních zatvrzenců ústup před sociálními demo-
raty. Přes všecky omluvy a výhrady je to názor, který by svobo-
lomyslná redakce přec jen neměla propustit. A je-li ostatně p. dr.
Maade mladočeský konservativec a »aklerikál«, můžeme jej ubez-
pečit: nebýt okolností, jimž rozhodující činitelé v Rakousku ustou-
pit považovali za kategorický imperativ státní raisony, sociální de-
nokraté mohli pořádat demonstrační průvody jako procesí třikrát
a den. Ostatně i po té stránce mohl by pan dr. Maade klidně spát:
edlouho před tímto »ústupem« vlády tatáž vláda dokázala, že do-
ede neustupovat demonstračním průvodům a srážky na vídeňské
Ringstrasse tenkrát jsou ještě v dobré paměti.

Kdyby jen to, co dr. Maade uvádí, bylo důkazem zralosti k pře-
vratu — ten důkaz by byl slabý. Stát není shnilý veskrz a naskrz,

vlády jsou špatné. To, co dr. Maade uvádí, nestačí ani jako důvo pro revisi ústavy, natož na převrat cestou nezákonitou. Na to v stačí energická vláda, vzdělaný a sebevědomý parlament a vše půj hladce a shnilost je vyléčena. Při tom ovšem ani nechceme rozbír stanoviska p. dra Maadeho vůči všem těm důvodům k převrat Když už on připouští všelicos a ničemu se neumí divit, ani vzpou německých soudců ani odporu Němců proti fakultě vlašské, co zbý pak na důvody k převratu! »Nastává nám nyní úkol zkoumati, jak vliv by měla násilná přeměna našeho soustátí v nový útvar na je notlivé národy,« praví se v článku a to zkoumání dopadlo asi takt »Poláci by byli zatlačeni do postavení, které jim vzhledem k jic počtu náleží. Pro Maďary by znamenal státní převrat kat strofu — zaslouženou. Změna, která by nastala v postavení Němců, spočívala by hlavně v tom, že by na jedné straně němčina v j stých obvodech zase opanovala celou říši, že by jejich na výcho roztroušené menšiny se zachovaly a že by jako my měli možno kolonisovat; na druhé straně by počet jejich relativně klesl z jedn třetiny v Cislajtanii na jednu čtvrtinu v celé říši a že by prot přestali vládnouti státním apparátem, kterého dosud k udržení sv nadvlády používali.« Citujeme doslova. To, co dr. Maade tu po vídá, už samo ukazuje, co by se v státě muselo stát, když pro Ma ďary, Němce a Poláky převrat znamená katastrofu, a podle toh zkoumání každé dítě může vypočítat, jak by ten navrhovaný a do poručovaný převrat dopadl. Ať už právem nebo neprávem: tyt tři národnosti po 45 let ústavního života v Rakousku vykonáva rozhodující vliv — pokud jsme k tomuto stavu přispěli svou ab stinencí, nebudeme rozvádět — a teď cestou násilnou se má všeck postavit na hlavu a politicky soudný člověk má věřit, že se takov převrat dá provést i tenkrát, kdyby sociální demokracie chovala s dle názoru p. dra Maadeho lhostejně, kdyby bylo závazným sliben zaručeno, že absolutism potrvá »několik určitých málo let«. Theori přímo bezpříkladná. Jen malou útěchou pro ty, kteří by takov převrat prováděli, by bylo, že nový stav věcí by byl Jihoslovanům Rumunům, Rusínům a Slovákům na prospěch a že by byl Vlachů úplně lhostejným. Jen mimochodem doporučujeme našemu protek toru absolutismu pohled do Charvatska: tam mají už po několi let absolutism a ne už jen maďarský, teď je už »národní«, pa Cuvaj je Charvat. Ať se pan dr. Maade přeptá, je-li Charvatů ten absolutism na prospěch a je to právě absolutism po chuti těch s kterými náš absolutista počítá.

A konečně uvažuje autor článku, jak bychom pochodili my: odstata české otázky dá se prý vyjádřiti několika málo slovy: : nás málo, a chceme-li se udržeti, musí nás být víc. To je ovšem ohodlná definice české otázky. My ji považujeme za daleko slo- tější, ale chce-li ji pan dr. Maade formulovat tak populárně, tož yslíme, že by ta definice musela znít alespoň takto: Je nás s i c e ilo, ale máme právo, a proto musíme mít možnost kulturně, po- ticky a hospodářsky žít bez překážky jiných, jichž je třeba víc, jimž nikterak sami nepřekážíme.

Pan dr. Maade není ani státoprávním utopistou, není státo- ávníkem vůbec, ale jeho protistátoprávní důvody jsou víc než tinské, zejména ty hospodářské. Kdo pak na př. nám brání už es, abychom kupovali pozemky mimo české území, abychom se astnili na průmyslovém podnikání v Uhrách a v alpských zemích?

Pan dr. Maade je pro jednotný stát a vyličuje nám jej po dobu solutismu tak lákavě, že se ho musíme bát víc než kdy jindy. ž ten poměr k Němcům: na jedné straně by němčina opanovala lou říši. Děkujeme pěkně: ze všech sil svých po celé století my oro se namáháme, abychom toto opanování němčiny alespoň u nás Čechách a na Moravě vymýtili potud, pokud nás obtěžuje a ná- odnostně a politicky poškozuje a najednou ten absolutism, ten ásonosný absolutism všecku tu práci, která ubírala všecinké kul- rní práci ostatní naše nejlepší síly, zase zvrátí. Myslí pan dr. laade, že bychom se kdy tohoto opanování zbavili, když jsme mohli udržet ani jazyková nařízení Badeniho, ano když už mu- me jednat o záchranu alespoň zbytku Stremayrova nařízení? Anebo : máme s tím opanováním smířit? A máme se smířit s opanováním mčiny, když Němci klesnou s jedné třetiny na jednu čtvrtinu celé říši? Pan dr. Maade má za to, že přestanou vládnouti appa- tem státním, ale dává jim ten apparát opanováním němčiny sám ruky, nehledě k tomu, že by tím apparátem vládli pak víc než sud, a že my bychom se vůbec k tomu apparátu nedostali, ten byl výhradně v rukou Němců a Maďarů, kteří by se ihned spo- li k uplatnění theorie, která vedla — — k dualismu. Pan dr. laade mýlí se dále, když myslí, že se Vídeň podrobí, poněvadž se jí přeložení sídla vlády do Budapešti, ke kterému již Bismarck dil. Toho se Vídeňáci věru nemusí bát a Bismarck nikdy k pře- žení v l á d y do Budapešti neradil. Toto slovo Gentzovo Bismarck akoval rakouskému velvyslanci hr. Karolyimu před válkou r. 1866 ak kancelář hr. Beust v delegační schůzi 19. srpna 1869 prohlásil)

a netýkalo se vlády; jednalo se o t ě ž i š t ě politiky Rakousk
»Oesterreich hat den Schwerpunkt nach Ofen zu verlegen«. A kdy
i dnes někdo chtěl uposlechnouti této rady, myslí pan dr. Maade,
by toto přestěhování vlády znamenalo prospěch pro nás Čechy?! A
jak řečeno, ta rada týkala se těžiště politiky, týkala se politi
Rakouska na Balkáně a tu radu dával Rakousku také už Cavo
z důvodů přirozených. My Čechové prý nemáme příčiny státní
převratu klásti odpor, naopak, účinnou podporou jeho mohli bych
snad hned předem oněch výhod pro své menšiny dociliti, které
nám bylo později usilovnou prací teprve dobývati.

K neuvěření přímo. Němčina opanuje po převratu celou i
a my máme usilovnou prací teprve dobývati výhody pro své menši
když už i naše většiny budou tím trpět! Že p. dr. Maadovi nepřek
»zprva jistě klerikální ráz celé říše«, tomu se nedivíme. Toto »zprv
je stejné jako onen nahoře citovaný slib, že absolutism bude tr
jen několik málo let.

Opakujeme a zavíráme: chtěli jsme ukázat na článek
Maade-ho jen jako na symptom politické bezradnosti, která, jak
zdá, už i v intelligenci se vzmáhá a která i kruhy intelligentní sv
k nehoráznostem katastrofální politiky. Dr. Maade chce, abych
si už dnes uvážili co odpovědeti, až se nás před převratem, kt
má provésti »energický panovník, nevázaný ani ústavními přísaha
ani ohledy na posloupnost trůnu ve vlastní rodině«, zeptají: mitth
oder nicht mitthun? Ubezpečujeme dra Maade-ho, že jeho starc
jsou zbytečné, najde-li se onen »energický panovník«, který bu
mít odvahu provésti experiment, pak se nás nebude nic ptát.
našeho názoru by takovou věc, jak si ji představuje pod rouš
revise p. dr. Maade, mohl podniknout jen energický panovník, kt
by zbraněmi Rakousko-Uherska d o b y l. Energie provést přev
který nás, Němce, Maďary i Poláky musí pobouřit do nejkrajn
krajnosti, nenajde se nikdy. Tempi passati. Český národ už nejm
směl by k takovému násilí pamáhat a radit. Kdykoliv se v Rakou
k absolutismu sáhlo, skončilo vše proti nám, ať si jen p. dr. Ma
přečte historii »Frei ist die Bahn« hraběte Belcrediho. Státní pře
provádí vedle energického panovníka armáda, byrokracie a hi
archie. Věří p. dr. Maade, že tito činitelé provedou státní pře
pro nás? (Pro ty otázka ta asi by zněla: Mit Thun oder nicht
Thun.)

Revise ústavy jistě je zapotřebí. Správa státu neodpovídá po
rům a požadavkům doby. K tomu však není potřebí státního

vratu, revoluce. Nechť jen onen energický panovník pošle energickou vládu, vládu zkušených, spravedlivých a slušných lidí, ať předloží osnovu revise a pak nechť se zeptá parlamentu: mitthun oder nicht mitthun. Nevěříme, že by se našel parlament, který by odepřel spolupráci. Pak budeme a musíme my Čechové říci v první řadě ano. Ale musí nám být dovoleno, abychom se na tu revisi podívali, abychom věděli, co máme, co si můžeme a co si nesmíme dát líbit. Co se v státě stane, stát se může jen se svolením a schválením zástupců lidu a také českého. Na oktrojírky doba přešla. Nepřeceňujeme naši sílu, ač je nás málo, ale máme za to, že by Rakousko dnes už nesneslo ani oktrojírku proti nám namířenou. Ale my stejně v první řadě musíme hledět, aby se pracovalo ústavně, dle zákona, poněvadž vímę, jak nastane vláda mimo zákon, absolutism, jsme, když ne ztraceni, tož jistě vrženi o padesát let nazpět. A proto na takové revise ústavy státním převratem a absolutismem máme jen jednu odpověď: ruce pryč! *Č.*

Státní rozpočet cislajtánský pro naše hospo dářské a kulturní potřeby.

Napsal prof. Jan Koloušek.

(Pokračování.)

3. *Státní stavby silniční a vodní naprosto nepostačitelné v zemích českých* (v rozpočtu ministerstva veřejných prací).

Jestliže správa politická již velmi nedostatečně se postaral o země české — (zvláště o Moravu), — mnohem horší je tato péč o tyto země při státních stavbách silničních a že lezničních.

Pro snazší přehled rozdělíme si pro tyto stavby korunní zem na čtyři skupiny:

1. na země české (Čechy, Moravu a Slezsko) s oby vatelstvem 35½% z Cislajtanie;

2. na země Alpské (obojí Rakousy, Štyrsko, Solnohrad sko, Tyrolsko a Korutany) s obyvatelstvem 26·4%;

3. na země Krasu (Krajinu, Přímoří a Dalmacii) s oby vatelstvem 7·2%;

4. na Halič s Bukovinou s obyvatelstver 30·9%.

Náklady na státní stavby silniční a vodní se sice dle rozpočt dělí na řádné a mimořádné, ale dělítko to není dosti správn a určité. Mimořádná vydání na stavby státní nejsou snad jen ona která se často neopakují a která by se vyskytovala jen občas, nýbr jsou to vydání neustálá a pouze jich výše se mění, — pravidelu vzrůstaji. A proto není příčiny, proč bychom vydání ta zásadn proti sobě odlišovali.

Bylo pak věnováno na stavby silniční v tisících korun

	vydání řádných		
roku	1896	1899	191
v českých zemích	2804	3090	521
v alpských zemích	3070	3495	656

	vydání řádných		
roku	1896	1899	1912
krasských zemích	651	824	1585
Haliči s Bukovinou	2161	2439	3825
o všechny země nerozděleně	—	100	100

	vydání mimořádných		
roku	1896	1899	1912
českých zemích	138	514	1559
alpských zemích	541	1785	4571
krasských zemích	630	1144	2046
Haliči s Bukovinou	224	393	955
o všechny země nerozděleně	—	—	11

Tedy všech vydání na stavby silniční:

roku	1896	1899	1912
českých zemích:	2942	3604	6774
alpských zemích	3811	5280	11132
krasských zemích	1281	1968	3631
Haliči s Bukovinou	2385	2832	4780
o všechny země nerozděleně	—	100	111

Poměrné náklady na státní stavby silniční:

roku	1896	1899	1912
českých zemích	28·3%	26·2%	25·6%
alpských zemích	36·7%	38·3%	42·1%
krasských zemích	12·2%	14·3%	13·8%
Haliči s Bukovinou	22·8%	20·5%	18·1%
všech zemích nerozděleně . . .	—	0·7%	0·4%

Stavební náklady státních silnic jsou dosti značné, obnášely o rok 1912 26·428 mil. K a vzrostly za 16 let na sumu víc jak ½ násobnou (skoro o 154%).

Ale veliká většina jich jde do Alp a do Krasu. Alpské země s svých 26·4% obyvatel dostávají 42·1% státních silničních nákladů, kdežto české země na 35½% obyvatel mají z těchto nákladů podíl pouze 25·6%; Kras konečně na 7·2% obyvatel vyžaduje 13·8% ze státních nákladů silničních. Alpské země se zeměmi v Krasu mají mnohem méně obyvatel s nepoměrně nižší poplatností nežli země české — (obyvatelstva i s Vídní jen 33·6% proti 35½% českých zemích) — a přece na ně připadá 55·9% všech

státních nákladů silničních, víc jak obnos dv
násobný proti zemím českým.

Zvláště křiklavě se to jeví pro Moravu, která na r. 1912 vyměřeno na státní silnice pouze 1·050 mil. K proti 4·404 mil. K Tyrolsko s Vorarlberskem určeným. Tedy Morava s 9 obyvatel dostává na své silnice od státu su *mnohem menší nežli čtvrtinu*[1] *z toho obnosu, kterého se dos Tyrolsku, jež má jen 3·8% obyvatel cislajtanských.* Tak nedostat se měří našim zemím proti německým zemím alpským.

Toto nadpráví alpských zemí (a Krasu) snadno by se aspoň zmírniti, jelikož jím trpí všechny ostatní země, i také H s Bukovinou, kam přijde státních peněz ještě méně na stavbu si nežli do zemí českých; ovšem Halič s Bukovinou aspoň tolik měrně neodvádějí do státní pokladny. Ale jako všude i v politic zastoupení málo zámožné země Alp a Krasu mají veliké předn proti bohatším zemím českým, tak dovedly si uchvátiti lví podíl z peněz státních, které jsou věnovány na hmotný prospěch jedn vých zemí. Národnostní nevraživost Čechů a Němců jim dovo kořistiti na útraty obou těchto se svářících kmenů.

Nákladů na státní silniční stavby kro toho pro české země poměrně ubývá, klesly r. 1896 do r. 1912 s 28·3% na 25·6% (totéž platí také o H s Bukovinou).

Podobně neutěšený je stav při státních stavbách v ních. Státní náklad na vodní stavby byl v řádných vydán v tisících korun:

na rok	1896	1899
pro české země	427	498
pro alpské země	1364	1642
pro Kras	27	33
pro Halič s Bukovinou	391	579

a ve vydáních mimořádných (o kterých ostatně platí t co při stavbách silničních, že se podstatně neliší od vydání řádný

na rok	1896	1899
pro české země	441	414
pro alpské země	2713	3359
pro Kras	100	186
pro Halič s Bukovinou	1054	2051

[1] Pouze 23·8%.

Všech státních vydání pro vodní stavby bylo tisících korun:

	na rok 1896	1899	1912
ro české země	868	912	2524
ro alpské země	4077	5001	4669
ro Kras	127	219	170
ro Halič s Bukovinou	1445	2630	5781

Poměrně byly náklady ty rozvrženy tedy:

	na rok 1896	1899	1912
a české země	13·3%	10·4%	19·2%
a alpské země	62·6%	57·1%	35·5%
a Kras	1·9%	2·5%	1·3%
a Halič s Bukovinou	22·2%	30·—%	44·—%

Pro české země na r. 1912 (s 35½% obyvatelstva) připadlo pouze 19·2% ze všeho státního ákladu věnovaného vodním stavbám, kdežto ro alpské země (s 26·4% obyvatelstva) připadlo 5½% nákladu toho a pro Halič s Bukovinou 44% při 30·9% obyvatel). České země tedy jsou tu dbyty mnohem hůře ještě nežli při stavbách ilničních. Jestliže v posledních letech se nicméně podíl ten ro české země — (ovšem, že stále ještě velmi nedostatečně) — výšil, to způsobeno bylo vodocestným zákonem, jelikož tím vodních taveb v českých zemích něco přibylo. V tom směru se Halič s Bukovinou dovedly náležitě uplatniti a jich podíl je nyní i poměrně dvojnásobný (absolutně skoro čtyrnásobný), nežli byl před 16 lety a převyšuje velice značně poměr obyvatelstva.

Mnohem hůře je však Morava odbyta při státních vodních stavbách nežli při stavbách silničních. Z celého nákladu r. 1912 na vodní stavby 13.144 tisícek korun připadalo na Moravu necelých 18 tisícek (17.830 korun), edy jen 0·14%, kdežto na př. na Horní Rakousy připadlo 2.194·5 tisíc korun, tedy obnos 124krát větší a k tomu ještě značné náklady, které věnuje komise pro upravení Dunaje, na jejíž vydání stát přispívá celé dvě třetiny. Při tom obyvatel v Horních Rakousích není ani třetina co na Moravě (v Horních Rakousích 3%, na Moravě 9·2%).

Když sčítáme vše, co se přidělilo na státní stavby silniční a vodní v rozpočtech, dostáváme v tisících korun:

v letech	1895	1899	19
pro české země	4337	4709	92
pro celou Cislajtanii	17311	23449	395

a tedy pro České země byl poměrný náklad státní stavby silniční i vodní:

v letech	1895	1899	191
v českých zemích	25·—%	20·1%	23·5
v ostatních zemích	75·—%	79·9%	76·5

Tedy pro r. 1912 připadá na počet obyvat 35½% v českých zemích jenom 23½% státní nákladů a podíl ten je znatelně menší, nežli b před 17 lety.

4. *Nedostatečný podíl českých zemí ve státních nákladech na sou na finanční správu a na veterinářskou službu* (v rozpočtech mi sterstva justice, financí a ministerstva zemědělství).

Jen stručně možno již poukázati také na ostatní státní p o země české v oboru správy soudní, finanční a zemědělské, jelik o těch poměrech bude následovati samostatná úvaha (o stavu úře nictva v jednotlivých zemích cislajtanských).

Při rozboru této státní péče omeziti se možno na posle rok 1912, jelikož v těchto vydáních jeví se státní správa zvlá konservativní a poměry v letech předešlých se podstatně neliší nynějška. Vyloučíme také celkem neveliké náklady mimořád jelikož bývají to skutečně vydání, která přímo aspoň s dotyčný odvětvími státní správy tak úzce nesouvisí.

Ve státním rozpočtu na r. 1912 je celkové vydání soudní správu v jednotlivých království a zemích celkem 77·612 mil. K.

Z toho připadá na království České 15·358 mil. K, čili 19·8 (při 23·7% obyvatel), na Moravu 6·650 mil. K, čili sotva 8·6 (při 9·2% obyvatel) a na Slezsko 1·697 mil. K, sotva 2·2% (p 2·6% obyvatel); tedy vesměs jsou tu vydání stát hluboko pod průměrem obyvatel. Ve všech z mích českých připadlo na soudní správu 23·7 mil. K, čili 30½%, proti počtu obyvatel 35½%. Naproti tomu na Tyrolsko s Vorarlberskem připad 3·41 mil. K, čili 4·4% všech státních vydání na soud správu v korunních zemích na počet obyvat pouze 3·8% a podobně tomu bylo i v jiných zemích alpských.

Na finanční úřady vyměřující daně v jednotlivých korunních zemích připadá na r. 1912 nákladu 30·071 mil. K, čehož na Čechy 6·671 mil. K, na Moravu 2·275 mil. K a na Slezsko 0·691 mil. K. Tedy i zde jsou státní vydání nesměs pod průměrem počtu obyvatelstva, ač ne do té míry, jako při soudní správě. Připadalo z celého onoho nákladu státního 22·2% na Čechy, jen něco přes 7% na Moravu a 2·3% na Slezsko. Na všecky české země činily výlohy oněch finančních úřadů 32% jen při 35½% obyvatel. Pro Tyrolsko také v tom odvětví činí státní náklad mnohem vyšší procento nežli dle stavu obyvatelstva, totiž 1·307 mil. K čili přes 4·3% všech státních vydání.

Na veterinářskou (zvěrolékařskou) službu v jednotlivých zemích korunních t. j. na stálé platy zvěrolékařům stát započítává v roce 1912 celkem 1·687 mil. K, z čehož v zemích českých 0·590 mil. K čili 35%, jen o málo méně nežli počet obyvatel.[1] Ale toto vydání ovšem je nepatrné proti ostatním odborům státní správy.

Možno tedy tvrditi, že také v jiných oborech státní správy, jmména při soudnictví a finanční správě jsou české země velmi nápadně a povážlivě zanedbávány a skracovány, což tím více padá na váhu, jelikož o pokročilejší celkový stav kulturní a hospodářský i pro větší požitost všech poměrů by měl připadati na české země mnohem vyšší náklad, nežli jaký by byl dle počtu obyvatel. Zatím tento státní náklad je právě v zemích českých silně pod průměrem obyvatelstva.

(Pokračování.)

---

[1] Počet hovězího dobytka činil dle sčítání 1910 v českých zemích 9% z veškerého dobytka cislajtánského.

Obecné školství Bosny a Hercegoviny.

Dr. A. Hassmann.

(Pokračování.)

A nejen rozmnožováním konfessionálních škol zakládala pevná půda pro budoucnost. Staré i nové školy jsou z konalovány. Jak jsem vzpomenul, vzorem byly tu zem školy obecné. Ale vše není od nich slepě přijato. Zejména konfe onální školství pravoslavné nepřijalo nikdy za základ svého vyu vání školní knihy vydávané zemskou vládou. Byly národní tend Srbů trochu příliš suchopárnými. Vláda zachovala si sice vý zkoušeti i knihy školní konfessionálních ústavů učebních i pr eliminovati to, co neodpovídá jejímu vkusu. Praktikům srbsk podařilo se však přes tento kámen úrazu zavésti na své školy ki nejen literou, ale i duchem ryze srbské, psané však obratně. Zem vláda nemohla alespoň na nich shledati ani v dobách persekuce vadného.

Učební plán byl během let osmdesátých postupně rozšiřo vedle čtení, psaní a počtů počalo se učiti i počátkům geome zeměpisu, hospodářství a hlavně dějin. Obratná stylisace dějep vhodné ukázky z národních písní guslarů v čítankách, vše to ne uchovalo to národní niveau, jež zastihla okupace, ale i zvýšilo připravilo to, že dnes právem může zváti ministr Burian Srby intelligentnějším elementem Bosny. — Snad musíme ještě c tento výraz rozuměti cum grano salis, ale bude-li se pokračo i dále v duchu a disciplině posavadní, dočkáme se, že se bude k úplně s pravdou.

Jak dalece jde konkurence konfessionálních škol pravoslavn můžeme seznati z toho, že v místě, kde jest zemská škola obe spolu s pravoslavnou, snad ani jediné dítě srbské nenavštěv zemské školy obecné.

A úspěch škol těchto není malý. Snad v didaktickém ohledu lecos vytknouti, ale jisto jest, že srbská obecná škola vychová řádné Srby. Tato jednostrannost ovšem připravila učitelům ským zejména v době, kdy vanul v Sarajevě vítr vše srbské lezřivající, mnohou krušnou chvíli. Dnes se však tento stav stě akceptuje.

Za srbským konfessionálním školstvím stojí dosti daleko kacké. Katolický Bosňák velmi přesně rozlišuje to, co je nutné o, co je užitečné. Zpravidla pak dosti nu na tom, co jest nutné. lať jeho vychovatelkou katolická církev. Její representanti uiti, zejména v okolí Sarajeva, Trávníku a jedné části Hercegoy, stejně jako řád františkánský nebyli lepší na okupované půdě li jinde. Byli sice političtější. Zatím co se Vlasi (Srbové) nocnými muslimany rvali o existenci a trpěli, znali si jmenovaní ové vydobýti na tureckých panovnících a jejich náměstcích ferny, jimiž zajištěna jim volnost víry, ale i majetek, který nebyl horší. Ve vědomí své moci nebyli jmenovaní řádové ideálnější ch jmenovců na západě Evropy. Dávali to, co bylo nutné a nutné o pouze býti katolíkem. Dostávalo se tedy katolickému obyvatelu na jeho konfessionálních školách jen to, co činilo katolíka katolm. Psaní, čtení zůstávalo více majetkem klášterů nežli věřících. pruhy, která by vedla k poznání, nebylo lidu dáno. Z církevního ha nebylo ji možno dáti, a druhého ostenu k práci ani nebylo.

Katolická církev jest církví mezinárodní. K národnímu probuzení spěla jen výjimečně. Bosenští katolíci dávno ještě neznali nic ho, nežli že jsou katolíky — přezdívkou Šokci —, kdy pravoní už cítili dobře příbuzenství sousedních Srbů. Dnes sice právě spěním kleru katolického nezove se už katolík bosenský Šokac, rž Chorvat, ale jméno to nemá proň žádné ceny. Nezná jeho výmu, dosahu ani povinností, které ukládá. Jest přesvědčen, že olík a Chorvat je jedno a totéž. A přece řekl bych, že toto nové menování vtisknuto je lidu ne z příčin národněpolitických, nýbrž církevně-politických. Zdá se mi, že katolictví nemohlo dosti nesmně hleděti na mohutnění pravoslaví v Bosně, i snažilo se nabýti rouškou národní širší base proti pravoslaví. Jestli jsou katolíci v Bosně v menšině, mají se vyrovnati pravoslavným pomocí zahraní!

Nedostatek jakékoliv pohnutky k šíření poznání a osvěty v lidu za následek, že katolické konfessionální školy mají jen velmi

malý podíl na všeobecném probouzení bosenského lidu, přes značnou pomoc vládní.

Kdežto r. 1879 existovalo ještě 54 katolických obecných š shledáváme jich r. 1904 jen 32. Zatím co tedy pravoslavné obe školy vzrostly od r. 1879 z počtu 56 do r. 1904 na 69, sklesl po katolických o 22. A tento rozkladný proces pokračuje dále. školním roce 1909—1910 existuje už jen 29 katolických konfessio ních škol; počet pravoslavných rozšířil se zatím na slušné číslo více jak jednu třetinu zemských škol obecných.

Mládež, jež by měla plniti katolické konfessionální školy, jímá většinou školství zemské. Tím jest snad výchova katolík levnější. Pravoslavní však rádi obětují pro své školy značné jm jen aby svůj samostatný peň zachovali a štěpovali.

Na posledním místě vzpomenu konfessionální obecné škol muslimanské.

Hodža s rákoskou, děti kývající se a učící na paměť úry koránu a rozličné obřadné modlitby jest i dnes podstatou toh konfessionálního školství. I dnes učí se ty pěti, šesti až jedenácti hlavičky to, a jen to, co se učili jejich dědové. Učí se sice arab čísti, ale čtené se jim nepřekládá. Ptáte-li se i vtipnějšího musl dnes, co značí ten či onen výraz arabský, nemůže vám zprav odpovědíti; pošle vás jednoduše k svému učiteli, hodži. Čtení a p — ať už latinkou nebo cyrilicí — mateřskému jazyku, počítání tomu se na mektebu neučí.

A v této mučírně sedí trpělivě děti často už od pěti let po až osm roků. Absolvujíce tuto školu znají sice svou víru, znají jsou muslimy, ale nic více. Že muslimanství není více tím vře odporučením, s kterým mohli projíti před lety skvěle životem, t učí teprve život sám. A učí trpce. Lid sám trpí tím nejvíce.

Obchodník, jenž mohl za starodávných poměrů prosperov dnes jedva žije. Chléb od úst mu berou čipernější jinověrci, zejm Srbové. A polepšení — odkud je čekati? Národní zástupci v bo ském parlamentě jsou skoro s devadesáti procent sami analfab Jediné, co je dosud chrání, je zemská vláda sama.

V letech devadesátých sice projevila se u muslimanů touha obrození. Mekteby měly býti reformovány, předány do rukou k fikovaných hodžů a učební jejich plán systemisován. Až d mohl býti hodžou každý muslim, jenž znal trochu arabsky čísti a potřebné modlitby na paměť. Vědomost tuto nabyl buď ze svého letého sezení v mektebu, po případě pobyl ještě dva, tři roky na

cré medresse (vyšší konfessionální škole muslimské) — a pak
átiv se domů, stal se hodžou. Zaměstnání toto bylo jeho vedlejším
městnáním. Pracoval i dále na svém statečku nebo sedával ve své
ávárničce nebo dučanu (obchodu) a nějakou tu hodinu učil děti.
lat jeho byl velmi nepatrný, zpravidla záležel v naturáliích, které
m s mošnou na zádech vybíral.

Učebního plánu nebylo. Každý hodža měl svůj systém, podle
hož učil. Pedagogie byla mu ovšem neznámá. Předříkával jedno-
še a děti opakovaly. Málo vtipná hlava se otvírala rákoskou.

Že s těmito učiteli nebylo mnoho pořízení, uznali tedy r. 1890
uslimani konečně sami.

Vláda jim šla na ruku. Založila v Sarajevě r. 1892 jakýsi uči-
lský ústav pro hodže, t. zv. dům učitelů (dar-ul-mualim), kamž
ijímáni žáci medress. Škola tato existuje dosud. Ale učitelé tam
dělaní neučí na mektebech, nýbrž na zemských obecných školách.
ebyloť žádné ochotné ruky, jež by je platila. S almužnou starých
ždžů nechtěli se pak spokojiti.

Téhož r. 1890 zreformován systém učení na mektebech i pro-
eden na nových t. zv. reformovaných mektebech, založených r. 1894.
le neměl žádného úspěchu. Muslimani brzo ochladli. Provedení
obré myšlenky mělo státi dosti peněz. Zemská vláda nepokládala se
a povinnu tu příliš přispívati, neboť šlo pouze o vyučování nábo-
enství, vakuf[1] nebyl dosti finančně silný pro nové investice, a inte-
ssenti, kteří s počátku projevili vůli školu podporovati, musili býti
splnění svého slibu dohánění exekutory.

Celá myšlenka tedy padla. Roku 1906 existovalo sice ještě 85 re-
ormovaných mektebů, ale počet jejich se geometrickou řadou tenčí.
emská vláda vydala sice na udržení těchto škol v celku do r. 1896
76.515 K, ale tento peníz je neudrží.

Konfessionální školství obecné muslimanů tedy representují
dnes ještě starodávné mekteby. Roku 1906 existovalo jich ještě 810.
rozmnožováním obyvatelstva množí se i tyto školy. Roku 1907 jest
ch už 940 i pohlcují 35.856 žáků. Roku 1910 shledáváme 1970 mek-
ebů s 64.805 žáky. Reformované mekteby vzrostly za dobu šesti-
tého svého trvání pouze o 9 nových škol. Na těchto 94 reformo-
aných mektebech učí se 7719 žáků, v tom 1262 dívek muslimských.

Že jsou školy tyto nezpůsobilými konkurrovati zemským školám
ecným, jest očividno. A přece má od nich pokrok na poli školství

[1] náboženský fond muslimský.

škodu největší. Neboť návštěva mektebu zadrží muslimanskou mládež od pravidelných obecných škol. Desetiletý hoch má býti přijat do první třídy obecné školy! A přece teprve v deseti letech vychází z mektebu. A ostaviti mekteb dříve, k tomu se nemůže skoro nikdo odhodlati. Bez nauk mektebu je muslimanu nemožno žíti.

Z tohoto důvodu jsou muslimani řídkými návštěvníky zemských obecných škol. Brániť jim v návštěvě těchto mimo už uvedenou okolnost předsudek náboženský. Starý Turčín nemůže se zprostiti obavy, že dávaje dítě do nevěrecké školy, nečiní smrtelný hřích. A nedůvěra tato přivádí s sebou ten až nepochopitelný analfabetism, a což je ještě horší, přímo nechuť k učení psaní a čtení. Musliman vyzbrojuje se sice pro ráj boží, ale život dnešní zůstavuje jej naprosto chladným a pohrdavým.

Kontingent žactva zemských škol obecných tvoří tedy především katolíci, muslimani, a tam, kde není konfessionální školy pravoslavní i Srbi. Muslimani jsou sice pravidelně na obecných školách ve většině, ale percentuálně účastní se vyučování na těchto velmi slabě. Nesmíme zapomínati, že je obyvatelstvo měst skoro vesměs převahou muslimanské.

A co je nejzajímavější, přes všechny instrukce vládní, dané okresním politickým úřadům, přes varovný hlas žurnalistiky, žactvo na zemských školách obecných konstantně ubývá. Každá správní zpráva ministerstva financí vykazuje úbytek žactva ve srovnání s předchozím školním rokem. Příčinou tohoto úpadku je jedině nepochopení pro školu, s jakým se shledáváme ve městě i na vesnici. Nechuť ke škole je sice u srbských rolníků značně menší nežli u druhých konfessí — ve městě jí vůbec není —, ale jest i tam. Rolník raději upotřebí jediného syna za pasáka koz, nežli aby jej poslal do školy. Napomínání odvrací od sebe poukazem na svou chudobu. Přesvědčil jsem se však několikaletým stykem se sedlákem bosenským, že obrana tato je velkou většinou pouhou výmluvou. Hlavní vadou jest pohodlnost a nevědomost. Stariješina nechce si najíti pasáka nebo nemá chuť platiti obecnímu honáku, protože by takto vydal asi to, co pojí jedna slepice za půl roku. Chce využiti sil své zadruhy do poslední kapky. Jest bosenský sedlák velmi egoistický. K tomu pak ještě jeho nevědomost! Nač by syna posílal do školy, když otec který ve škole nebyl, přece žije a žije dle svého měřítka dobře. Zdokonalení, pokrok jeví se mu směšnou zbytečností.

Tuto koru rozbíjeti nemohou úřady. Tlakem s hůry se nezvítězí. Třeba tu drobné práce a práce soukromé. U Srbů přejala tuto úlohu

Prosvjeta« a dnes hlavně »Srpska narodna organisacija«. Tato jest ce spolkem politickým, ale nemanipuluje s massou jako materiálem, ýbrž pracuje s ním jako druh a rádce. U Chorvatů pracuje v tomto něru »Napredak«.

Politické kapacity bosenské doporučovaly vládě zlomiti odpor du ke škole mocí. Radili zavésti obligatorní návštěvu školní, slí- nou už osmanským školním zákonem. Vláda se zdráhala. Nedů- čřovala této radě a na každý způsob nechtěla převzíti na sebe odium to novoty. Teprve majíc parlament za sebou, vydala r. 1911 zákon obligatorní návštěvě škol.

Absolutně obligatorní však návštěva obecných škol není ani dle hoto nejnovějšího zákonu. Jest povinna školní návštěvou mládež z rozdílu víry a pohlaví, počínajíc sedmým, osmým nebo devátým kem věku svého, a l e p o u z e p o t u d, p o k u d jest bytem vzdá- na od školní budovy nejdále 4 k i l o m e t r y.

Přijmouti tento modus, navržený vládou, byl parlament nucen několika důvodů:

Všeobecná povinná návštěva škol nedala se prostě provésti, neboť ení potřebných školních budov. V roce 1909—1910 jest v celé Bosně Hercegovině jen 306 zemských obecných škol. Školní síť jest tedy ště stále dosti řídká, i zůstává takovou, vpočteme-li i 143 konfes- onální školy obecné i 9 soukromých. Upraviti tuto síť tak, aby dpovídala počtu školou povinné mládeže, značilo odložiti realisaci ikona na nedohlednou ještě řadu let.

Tomu nedalo by se odpomoci ani zvětšením školního okruhu, terý i takto jest již značně veliký.

Provésti opravdovou obligatorní návštěvu školní znamenalo by udovati v každém městě i v každé vesnici školu; a ve mnoha ves- icích i více škol. Země okupované nejsou totiž osídleny dle systému esnic, nýbrž dle systému dvorového. Dnešní vesnice jest jen souhrn- ým označením politického sdružení více míst (maha, selo), jež jsou amnoze i n ě k o l i k h o d i n c e s t y v z d á l e n y. Taková vesnice aujímá poměrně značně velikou plochu velmi řídce osídlenou. Jedno- livé mahaly representují starodávné dvory, osídlené zadrugou, jež e průběhem času rozdělila. Znakem toho jest jméno mahaly, jež pravidla souhlasí s rodinným jménem jejích obyvatel.

Vzdálenost jednotlivých mahal od centra vesnice, které snad ani ůbec obydlené není — tedy geometrického centra — nesmíme však rčovati pouze geograficky, dle mapy. Nesmíme pustiti z očí, že esta ta je jednou z nejhorších cest vůbec, nemá vůbec srovnání s na-

šimi cestami, nýbrž odpovídá ještě stále stavu cest v Makedoni jinde po Balkáně. Cesta ta je pravidelně přervána potoky, jež nen lávek. Přehozený strom, několik kamenů usnadňuje přechod. To cestou ani devítiletý hoch nepřejde ještě bez nesnází v létě, na v zimě.

A nápravu cest čekati v dohledné době je nemožné. O tyto ce má pečovati selská obec, jež však není organisována způsobem, kt by zaručoval uplatnění její. Udržování cest jest úkolem obyvat obce. Země vydržuje jen hlavní cesty, hlavně strategické. A bosenského sedláka čekati nápravu — značí odložení věci ad calen graecas. Raději se namáhá nejhorší cestou, ničí svoje soumary, aby přiložil ruku k dílu. Praví, že platí na cesty; ovšem že daň t pohltí správa zemských cest. Opravu obecní cesty lze proto prov jen s četnickou assistencí, což se generalisovati nedá.

Nebylo by tedy zbytí, než stavěti školu v každé obci, na což n peněz. Měly by totiž tyto stavby provésti dotyčné obce samy, jež náklad tento nesnesou. Daňová síla obyvatelstva jest skoro vyč pána zemskými daněmi; přirážka obce značila by donucení k zad žení a normální úrok v Bosně je 8—10 procent.

Nezůstalo tedy, než přijmouti modus vládou nabízený.

Dozor nad návštěvou školy, zápis dětí — to vše jest vloženo p do rukou t. zv. školního výboru, jenž ovšem nemá docela společného s naší školní radou. Neníť tu autonomie, nýbrž pouze p nesení jednoho dílu dosavadní agendy politických okresních úřa na laiky.

(Dokončení.)

Émile Boutroux: Filosofie ve Francii od r. 1867.

Přeložil Rudolf Malý.

(Dokončení.)

III.

Pokoušíme-li se, seznámivše se s hlavními směry, jimiž proudila ve Francii filosofická činnost za posledních třicet let, z té práce vyvoditi některé obecné závěrky, tož jeví se zvláště zajímavou otázka, zdali obraz, jejž jsme načrtli, znázorňuje pouze ruch filosofický ve Francii, či vyznačují-li souhrn tohoto hnutí nějaké specificky francouzské rysy. Obecně se shodujeme v tom, že přikládáme celkým filosofickým dílům, jež během minulých století vznikla v Anglii, ve Francii, v Německu, zvláštní anglickou, francouzskou, německou známku. Lze-li tak tolikéž ve století přítomném? Možná-li ještě mluviti o národní povaze filosofické produkce, uvážíme-li mnohých filosofů, o nichž jsme byli právě rozpravěli, těsné vztahy k mysliteľům cizím, a považíme-li mnohonásobnost překladů, které poskytly množství důležitých děl filosofických všem ku použití po libosti?

Prvním společným rysem právě vypsaných prací jest, zdá se, úsilí mysliti opravdu všeobecně, a zároveň, jak jen možno vymknouti se vší školské tradici, pokud si jí auktoři jsou vědomi. Není tu nezajímavé, existuje-li ten znak opravdu; neboť jest známo, že bývalo obyčejí domýšlivostí Descartovou ignorovati vše, co byl kdokoliv myslil před ním. Alespoň chtěl říci, že se usilovně namáhá mysliti po zásadách samotného rozumu, rozumu jediného a všeobecného. A toť, obecně posuzováno, francouzský rys.

Jiným znakem jest značného množství našich filosofů zřejmé úsilí ke spojení filosofie s positivními vědami, zvláště s matematikou. Starají se o prokázání několika druhů jistoty; a jistota positivních věd, zejména věd matematických nebo fysikálně-matematických, ráda se jim zdává jistotou par excellence. Hledají ve filosofii jistotu touž aneb obdobnou; a shledají-li, že filosofie na tom neb onom základě vystavěná takové jistoty poskytnouti nemůže, bývají mnohem spíše náchylni rozváděti filosofii na vědy, nežli uznati duševní vědy, které by byly vůči přírodním vědám naprosto různorodé.

Naši filosofové jeví se tímto stavem opět dědici Descartů, Malebranchеů, Comteův.

A posléze, naši filosofové — přes značný vliv, jejž měly jejich rozjímání vědy positivní — nevzdali se ani oněch subtilní studií lidského srdce, v nichž byli vynikali francouzští moralis XVII. a XVIII. století. Ani u našich psychologů nejupoutanější na experimentování objektivní nechybí zcela studium, upiaté na su jektivní stránku zjevů. Aby mravní život pozorovali a analysov zrovna, naši moralisté zaujímají vůči němu postavení svých předk A subjektivní stránka vědomí, považována nějaký čas za pasiv vedlejší zjev, rychle se u nás znovu stala skutečností, a znovu se vědě uplatňuje — den ze dne důležitěji. Ba právě z nejpůvodnější pokusů naší nynější filosofie jeví se subjektivním vyzkoumáván vědomí, vystihováním jeho přímých základů a nejvlastnější činno (Henri Bergson).

Tak tato filosofie, jakkoliv se zároveň projevuje neustále sc dárnější s filosofickým badáním jiných zemí, povšechně zachová jisté povahové vlastnosti, jimiž se zvláště vyznačuje duch francouzsk

Možno-li nyní — toť druhá a poslední otázka, kterou bych si rádi položili — možno-li získati ponětí o cekovém pochodu t filosofie, a zvláště, je-li možno v ní rozeznati nějaký všeobecný smě

Především patrným úkazem jest postupné oddělování vše větví, které tak dlouho nesl a společnou mízou povzbuzoval peň k sické filosofie.

Filosofie se nahrazuje mnohostí rozdílných a samosprávný věd: psychologií, sociologií, logikou věd, dějinami filosofie, kte jsou zdánlivě na ústřední filosofii tak nezávislé, jak mohou býti sika nebo chemie. Řekl bys, že se blíží doba, kdy úplně odbytou fi sofii bude prostě zastupovati kolekce filosofických věd, totiž něko jednotek, připojených k seznamu věd positivních.

Připomenete, že podle obecného zákona lidského ducha po t náklonnosti k analyse musí jednou přijíti úsilí o synthesu; že dneš filosofové jenom schystávají stavivo, z něhož příští stavitelé pos vější nové budovy?

Taková domněnka byla by nepochybně neplatná, neboť jí nija znamení nedovozuje. Smysl pro cenu filosofických syntes, který u n nikdy nebyl příliš živý, spíše se dnes jeví otupenějším než kdy. Rob pravdu, zvanou metafysická, subjektivním skladem výsledků analy považuje se za nerozvážné a zbytečné — nechť jest ona subjektiv činnost jakkoliv důmyslná.

Nezatajujme si: zevrubné nahrazování ústřední a jediné filoso samostatnými filosofickými vědami, stavěnými výhradně na so

hlasných vědách positivních, není vývojem, nýbrž potlačením filosofie. Ona vyžaduje pro své bytí dvou podmínek: 1. pojetí věcí z hlediska jednoty — filosofie jest v podstatě úsilím o souhrnné ovládnutí lidských vědomostí a o přivedení jich na společný princip; 2. jednotného principu, čerpaného z lidské přirozenosti. Filosofie chce netoliko poznávati, nýbrž i chápati, a tím hodnotiti. Ovšem, chápati jest — vztahovati k sobě. Jistý antropomorfism tak jest obsažen již v samém pojmu filosofie. Člověk rozumí věcem jenom pokud v nich nalézá sebe.

Nuže, positivní vědy podle definice přírodu odlidšťují — neznají totiž, dají-li se věci nějak uvésti na jednotu; jsouce částmi mnohonásobného, k jakési jednotě dozajista míří, ale jest jim zapovězeno svůj cíl míti kdy za princip, a za skutečné o sobě považovati redukce, kterých zkušenost potud nedosvědčila.

Zkrátka, z dané vědy může vědecky vzejíti jenom věda přesnější aneb obecnější, či nanejvýše ona zatímní vědomost, jež se nazývá hypotesou, nikdy však spekulace, hovějící jménu filosofie. Každá všeobecnost, která se k vědě připíná, jest z vědeckého hlediska buď čistou vědou nebo planým tlacháním.

Kdyby tedy bylo doslovně rozuměti úmyslu, jejž časem projevují filosofické vědy, odloučené od společného kmene: ničeho již nevěděti o ústřední filosofii a výhradně se živiti šťávou positivních věd — slušelo by se za daných poměrů uznati, že přítomné hnutí domáhá se naprostého zahlazení filosofie a úplného nahrazení jí vědami.

Ale jest opravdu jisto, že filosofické vědy, jak se před námi vyvíjejí, odvrátivše se od filosofie, jejíž dogmatism jim byl na závadu — jenom k tomu směřují, aby splynuly a sjednotily se s vědami positivními?

Z dosavadního líčení vychází, že snahou našich filosofů jest rozeznati ve věcech specifický a opravdu karakteristický prvek, tedy co jest v nich nejvlastnější, snad jediné, v čem jejich jsoucnost pravdivě záleží; kdežto věda svou pozornost soustřeďuje na všeobecnou stránku zjevů — pátrajíc, jakým úkosem by na ně bylo hleděti, aby vyhověly kategoriím již stanoveným. Ku ponětí všeobecného, kteréž jest známkou učencovou, připojují — anebo kladou oproti němu — ponětí skutečného, živoucího, úplně konkrétního a určitého bytí. A srovnávajíce, co jest, s tím, co vykládá věda, neustále znamenají, že jest mezi těmi dvěma smysly průzev. Naši filosofové hájí, mohlo by se říci, práva zkušenosti živé a plné vůči zkušenosti umělé a systematické, kterou zavádí věda.

K tomuto prvnímu rysu, který již zřetelně liší naše filosofy o pouhých učenců, přidružuje se u velmi mnohých druhý, ještě vý značnější.

Kdežto věda zkoumá pouze, co jest dáno, a jmenuje výklade jen převod události na jinou, za všeobecnější uznávanou událos mnozí naši filosofové, míníce, že tvůrčí život jest ještě reálnější než jeho projevy a výtvory, zálibně vyšetřují netoliko hmotné a mravn nejvnitrnější úkazy, nýbrž i mravů, umění, náboženství, vědy a sam zkušenosti — zdroje a původ. Což za tohoto studia nejeden dospív ke zkoumání vnitřní a subjektivní práce ducha při skutečných udá lostech, totiž při daných skutečnostech, jež lze smysly postihnouti – ke zkoumání živé moci, která bohatstvím a skutečností předčí na všechny konkrétní formy, jimiž se projevuje. Tak se rozvíjejí filoso fické úvahy, které se od vědy opravdu liší, poněvadž vyzkoumáva její podmínky a význam, poněvadž touží objeviti, jak se tvoří: jedna události, které věda pozoruje, jednak způsoby objektivní souvislost kterou věda předpokládá.

Posléze, přes nepovolnou umíněnost dbáti vědy, vstoupiti d její školy, spoléhati na její výsledky, naši filosofové nepřestáva se věnovati studiu a obraně principů, které s vědeckými pravdam možno spojovati jenom velmi libovolně: myslíme ideje práva a po vinnosti, spravedlnosti, důstojenství a bratrství lidí. Oddáni věd zůstávají věrozvěsty ideálního. Nemíní oddělovati poznání toho, c jest, od stíhání toho, čemu jest býti.

Je-li tedy tak zřejmé, že se dostává francouzská filosofi kladouc své východisko do vědy a ne již do rozumu — jako u D e s c a r t a a jeho nástupců — do alternativy: buď vědu zbytečně zdvojíš anebo jí nadřídíš jalový žvást? — Velmi se zdá, že směr, jímž se ber filosofovo myšlení a výsledky, jichž dochází, neurčuje pouhé vychá zení z vědy. Dnes tolik vyhlášený výraz: vědecká filosofie — dovo luje nejeden výklad, a jest spíše problémem nežli zřetelným udání určitého mínění. Věda sama svou filosofií vědy se nezakládá.

Nevidíme sice, že by kde francouzští filosofové se chystali zří diti novou metafysickou syntesu, obdobnou S p i n o z o v ě nebo H e g e l o v ě. Ale což kromě budování systémů se jinak nefilosofuje Neukazují-li nám samy dějiny filosofie, jak systém po systému s boří, a jak je filosofie všecky přečkává?

Soustavy mají své právo, svou velikost i prospěšnou úlohu zpředmětňují jistou tvářnost mysli a tím jí udílejí relief a trvanlivo bytnost. Ale filosofický duch, od soustav rozdílný, jest taktéž realita

)n právě se vtěluje na nějaký čas do toho kterého systému; neustává šak trvati a působiti ani v těch, kdož se tvoření nových systémů zdávají.

Filosofická mysl jest zvratná moc vzhledem ke vědě a k vě-em; jest schopností tvořiti rozumově a mravně. Hotoví pojmy, teré zkušenost a prakse stavějí tváří v tvář událostem a životním odmínkám, aby z nich formou přírodních zákonů nebo pravidel cho-ání ustálila ty, které při konfrontaci vítězně obstojí. Filosofická ysl tehdy dokoná své dílo a zmizí nedostatkem zaměstnání a práva a jsoucnost, až budou veškeré býti a veškeré jest-býti zhuštěny do zorců naprosto a navždy shodných. Nezdá se příliš odvážlivým, při-ustíme-li, že toho okamžiku nikdy nebude. Filosofická mysl, zá-oveň květ i kořen života a vědy, jest něco jiného nežli život a věda, čkoliv se od nich nemůže odloučiti. Svou původnost a plodnost do-ede uhájiti i tam, kde chtějí mysliti jen za návodu věd.

Zdá se, že jest u nás nyní tento filosofický duch živější a jařejší ežli náklonnost k dogmatickým spekulacím. Což arciť není nijaký cela nový zjev. Descartes své metodě nevykázal nejvyšším úko-em sestrojování soustavy, nýbrž kulturu lidského rozumu. »Stu-diorum finis esse debet ingenii directio ad so-ida et vera de iis omnibus quae occurrunt profe-enda judicia« čteme v čele spisu »Regulae ad directio-nem ingenii«. U Pascala, u Rousseaua, u Voltairea, Renana, kteří u nás měli tolik vlivu, nalézáme mnohem více ur-ité, živoucí a činné filosofické mysli, nežli systémově ztrnulé a uza-řené učenosti. Co nám podávají díla dnešních našich filosofů, rovněž est hlavně úsilím filosofické mysli, totiž ducha, uvědomiti si sama ebe uprostřed věd a řádů, kteréž (narozeny z něho) neustále snaží e od něho odloučiti a trvati o sobě; ale jeho úsilím jest i zachovati rozvíjeti svou plodnost jak v teorii tak v praksi.

Povšechně: v teorii filosofická mysl se namáhá určovati den ze lne dokonaleji podmínky zákonného převádění věcí na čisté pojmy.

V praksi hledí přesně vyložiti pojmy dobra, práva, povinnosti, pomáhati jim k vládě v konkrétních poměrech individuí, společností národů.

Filosofická mysl, která, zejména ve Francii, těsně lne ke sku-tečnostem a tím se důvěrně spojuje s duchem vědeckým, není ne-tečnou a nepotřebnou. Má zásadu, která jí navždy zaručuje vyni-kající úlohu jak ve vědě tak v praktickém životě. Mohli bychom ji vysloviti tak: Pravdou ke spravedlnosti.

Marie nebo Antonie Pospíšilová – Angelínou Musy Boleslava Jablonského?

Napsal Dr. Jos. Pešek.

(Pokračování.)[1]

Drahý Jaroslawe!

List Wáš sub dato 10/7, jakož i balíček s aučty a knihami r ležitě sem obdržel. Aučty by mi však mnohem vjtaněgšj byly bývа kdybych v nich byl giž určitý facit z celého podánj a wybránj mé nalezl. Aučtovánj takové gest, abych se Wám upřjmně přiznal, r negmrzutěgšj věc, kolikráte sem ani newěděl, co sem wlastně ko rigowal w rukopise a co pauze w tisku; obogj mě meglilo. Něk sem přišel na články, které sem neoprawowal celé. Tu sem opět m slil, že musjm různé kausky podle niti měřit. Konečně sem se na rozzlobil a spočjtal sem to gen leda bylo, a z toho »leda bylo« wy resultát, že podánj moge a podánj Waše mnoho si neodevzdagj. Měj strpenj, až přjsněgi sečtu. Kdybychom to mohli spolu progiti, to mi bylo ovšem neymilegšj.

Gá přjcházel při počjtánj článků na archy, které sme někdy s M korrigowali. Netřebať Wám onen smjšený cit popisowati, který w útrobě mé znikl. Neníliž prawda — tehdáž ste newěděl, s gak rozkošj korrektor Wáš korriguge! Za takowé korrektury měl by gá Wám honorár platit ne však Wy mně. Co dělá ta spanilá korre torka? gak se gj wede? Což na mne giž docela zapomněla? nebo n giž ani pozdrawowati nesmj? Bogj se snad přjbuznj Waši, že z toho opět nebezpečenstwj powstalo? — Ať gsau beze strachu! Nu nost sama s ohniwým mečem stále předemnou — gá přjsahal, a n gsemť zwyklý s božstwem zahráwati.

Duše lidské gsau tony w harmonii duchů. Nesčjslné množst tonů, a předce každý giný. Dissonancie, gsau nenáwist, konsonanc láska. Geden ton může s w j c e g i n ý m i konsonovati. Po každé

[1] V dopise předešlém čti Marian místo Mariam.

[2] Márinkou.

spogenj zaznj giný akkord. Nebylo-liž by i našim dušjm gednoho ze sladkých sauzwuků dopřáno? Sauzwuku wjtězné lásky negsau struny naše wjce schopny; ale sauzwuku negčistšjho přátelstwj —? Wy ste mi chtěl k blaženostem l á s k y dopomoci, a negste ani s to, požjwánj rozkoše přátelstwj mi usnadniti! Láska má ge zgemněná a čista gako paprslek swětla wěčného — a ta by — nesměla rodinou Wašj proniknouti? Co sem zawinil, že Gi ani pozdrawowati ani od Nj pozdrawowán býti nesmjm? — Ano, příteli, gen dosti chladné pozdrawenj a srdce okřege gako prahnoucj bylina po mágowém dešti! —

Snažjteli se, abyste mi Gi z mysli wypudil — marné snaženj! Záť n e m o h u zapomenouti, n e m o h u Gi nemilowati! Prawá láska, p r a w á zbožnost a prawá poesie gsau dcery ducha gednoho, sestry nerozlučitelné. A ohljdněte se kam chcete, budete-li g a s n ý m o k e m pozorowati, budeteli slowo »p r a w á« před očima mjti, wšude se o prawdě této přeswdčjte. Komu netekau slowa ze srdce, ten gest toliko umělý řemeslnjk a ne básnjk, u toho troglistu onoho nepohledáwegte. Awšak i tomu, kdo werše neskládá, básnického ducha wždy neupjregte. M.[1] gest básnjřka, prawá básnjřka; gegj básně čte znalec w oku, tváři, hnutj, w celé bytnosti gegj. Ona gest i zbožná a cjtj, proč gi nebe srdcem nadalo. A zagiste kdyby nawedenj měla, onaby i pjsemně básnila. To by byly zagisté přígemněgšj korektury nežli pro Tichou.[2] O cožbych se radowal, kdybych něco g e g j h o do Wesny připrawiti mohl! Co mysljte, přjteli, nebyli bychom s to, gi k tomu powbuditi? — —

Co sem zde, nemohl sem na nic giného mysliti, nežli na Gegj a můg nepřjzniwý osud a budaucj rozhodnutj geho nad náma; a protož se také nediwte, že sem čas tento takořka prosnil, a prowzdychal. Zapoměl sem na celý swět, na wšecky wazby ostatnj, zapoměl sem i že mám rodiče. Ubozj! oni slawili hody radosti, a newěděli, že pigj slzy mé mjsto wjna! — Pro Kwěty skládám nynj několik romancj, ale do čla. 29ho musjte si geště zginad pomoci. B á c h o r k a určena pro Wesnu. Budět obsahu delšjho než obyčegné báchorky — w próse — na způsob powjdky — Márinka gi bude vyprawowati. Zůstaniž to ale tagemstwjm, že právě b á c h o r k u[3] chystám. Rád

[1] Verše její skutečně přinesly Květy 1838, V. str. 65 ‚Sen' a str. 351 ‚Jinocha žal'. Jungmann je přičítal Čadské. Hist. Lit. České, 2. vyd. str. 392. Podobně Michl J. J.

[2] Tehdejší básnířka hlavně do Květů a Vesny psala.

[3] Zdá se, že nevyšla tiskem vůbec. Ve Vesně aspoň nikoliv.

bych gi do poslednjho dohotowil. Má krásná wyprawowatelka nadch
mě duchem swým!

Po shotowenj přjspěwku do Wesny dám se dálbůh do předělá
powjdky »Modrý zwonek«.[1] Poněwadž ale Ludmila[2] sama honor
nedostane, musjm g á gj nějaký present kaupiti, aby se neřeklo,
sem to přepracowáwal pro zisk.

Kdypak mě nawštjwjte? Či ste na mne giž zapomněl? Wy se
zdá wšeckni giž zapomjnáte! Slušné poručenj na Waše přjbuzn
pozdrawugte Wrťátko.

Wáš

wěrný přjtel

Eug. KM. Tupý.

$18^{13}/_{7}37$.

$18^{12}/_{9}38$. W Kardašowé Řečici.

Co dělá Praha? —
Ljbám tebe, srdce wlasti mé!

Rozmilý Jaroslawe!

Giž třetj den po mém odgezdu z hlawnjho města počal gsem li
pro Wás psáti, ale zpomena si, že budete na báseň k gmenowinám
snad giž čekati, umjnil sem si, gi dřjwe wyhotowiti, k čemužto se
se teprw dnes ráno odhodlati mohl. Zde tedy gest — učiňte s nj, g
sem Wás žádal. Proukažte mi tu lásku, a deyte gi hned opsati, N
s duplikátem; pak to odešlete hned do censury a můg opis, může
hned wysázet. Gméno mé gest gen k wůli censuře připogeno
o t i s k n o u t i s e n e m á — a kdyby se státi mělo, že by censu
přeworowo »Widi« žádala, buďte tak laskaw a doručte mu to k po
pisu; doufám ale, že toho nebude potřebj. Gen Wás přátelsky žádá
abyste to brzo z censury dostal a co neydřjwe o tisk se postaral. Be
toho se to pak u knihaře zdržj. Až to ale z censury wygde, neop
miňte mi hned o tom zprávu dáti. Gen se Přjteli přičinte, aby se
neopozdilo! — abych neměl žádnau hanbu a žádnau mrzutost. Gá
Wám zase přátelsky odslaužjm. — Co dělá obálka? Dobrá korre
tura!! — Milý Garosláwku, mně se tu welmi dobře wede — ale

[1] Také tato povídka asi nevyšla.

[2] Ludmila Tichá. Rok narození 1838 udává Jungmann a po něm Ott
Sl. Naučný mylně.

[3] Běží patrně o ‚Slovo lásky' k jmeninám Jeronyma a Jos. Zeydle
opata Strahovského, jež přinesly Květy r. 1837 (str. 313) ze dne 5. října t
Jablonský však zde jest podepsán.

sem předc welmi nespokogen! gen že to nesmjm dát na sobě znáti. Všecky radosti zdeyšj bych obětowal, gen aby se mi gediné w Praze ostalo! Wěřte mi, dralıý Přjteli! Bůh gest mým swědkem, že bych aděgi w Praze umřel, nežli w Řečici žiw byl. Praha, ta krásná, rozošná, srdečně milowaná Praha poskytuge wjce radosti spjcjmu nežli Řečice bdjcjmu. Ale proč?.... W prawdě rozmilý Přjteli! mne to ak připadá gakobych w cizině byl, a liliowá ulice zdá se být mau rawau otčinau. Gsemť tady wšude u weliké lásce a wážnosti — aždý mi činj, co mi gen na očjch widj, ale gá bych předce raději Praze byl.[1] U Wás, předrahý bratře! gest neymilegšj domow ůg — tam mám swé rodiče, bratry a sestry, k njmžto mě většj láska áže, nežli k těm, genž na zřjceninách srdce mého chrám swé radosti ystawěli. Zde milugi z wděčnosti a autrpnosti, tam ale v prawé čisté náklonnosti. Snad se přjroda w duši mé zmeylila a gi do lůna eprawé rodiny wdechla! Může mi to kdo za zlé mjti? Láska gest cit cit nenj powinnost; rozumem wládne člověk — srdcem Bůh! — o dělá pan Wáwra,[2] gemnostpanj,[3] Tonynka, Andělinka,[4] Bounjrka, Bohusláwek?[5] Ach gá bych Wás wšecky rád widěl, s Wámi nluwil a se radowal. Zpomjnáte si předce na svého Karla? Zpomeňte i naň, — on na Wás neustále myslj! — Ani gsem Wám ještě neowěděl, gak sem se domů dostal. Wyšed od Wás, blaudil sem nějaký čas po ulicjch pražských při měsjčku, kterýžto tak gasně swjtil, e by byl při něm čjsti mohl. Odebraw se od »zlatého anděla« se wými společnjky, uzřel sem brzo blahoděgné slunce, ano opustiwši Sitřenku, ke mně se bljžilo a oswětlugjc kalné oko mé, twář mau gasňowalo. Diwný pocit pogal mě při pohledu na tuto milostnau ebes ozdobu. S mými saucestnjky bylo špatné wyraženj. Nebylť em owšem také w neylepšjm rozmaru. Weselá mysl opustila mě giž ři odlaučenj se od zlatého anděla. Na neštěstj neměl sem nic přjemného k čtenj. Gediné to přiwábilo časem chladný ausměch do ného obličeje, že když ostatnj spali neb dřjmali, gá se djwati mohl, ak se podiwně twářegj, a sem tam hlawami házegj. — Prwnj noc trávil gsem w Milčjně. Druhého dne přigeli sme před polednem do Soběslawi, kdežto giž na mne bratr čekal. Po obědwawše tam u se-

[1] Stejná touha Jablonského po Praze jako o něco dříve u Jar. Langra. Spisy Jar. Langra, II. (1861), str. 501 a n. V Lilijové ulici byla tiskárna Pospíšilova.

[2] Vávra, švagr Pospíšilův.

[3] Anna, paní Vávrová; či paní K. Pospíšilová?

[4] Marie Pospíšilová.

[5] Sourozenci Jaroslavovi.

střenice přegeli sme za hodinu půl druhé mjle cesty a byli sm
w Řečici. Shon lidu, ljbánj a gratulowánj. We čtwrtek na to hod
sem se do taláru a šel sem w bjlých střewjcjch a rukawičkách na dě
kanstwj swau poklonu složiti. Geště wětšj shon lidu. Toť prý ne
mužský, to ge panna! W sobotu a w neděli sem při mši assistowa
Rodiče byli w sedmém nebi. Když sem w Praze práwnictwj poslau
chal a we dne i w noci o wezdegšj chléb náš se starati musel; kdy
sem suchý chléb slzami smáčeti musel; když sem každé sausto
každau nit zaplatit musel — nedostal sem od laskawých rodičů ar
haljře, a bylo mi vzkázano, abych gim do smrti na oči nechodil. Nyn
mohu bez welkého namáhánj počestně žiw býti, nepotřebugi od ro
dičů ničeho — a otec obětowal ke dwěma stům, aby mi k ferijm čist
pokog zřjdil; a matka wychowala množstwj kuřat, kachen, a ka
paunů, aby mě gen dobře častowati mohla! Není-liž prawda, to gsa
laskawj rodičowé? Ti milugj swé djtě! Dobrého chutnánj k tako
wým hodům! — — Mimo to bývám i na děkanstwj a k auřadnjkům
zwán, ale gá bych raděgi w Praze zemčata nežli zde bažanty ged
Gsemť zde giž jako na trnj, ale nemohu si pomoci. Co gest těl
proti duchu? — nenj člověk žiw gen chlebem! — Piwo zde nen
walné — u Tichých bylo tehdáž lepšj; ale kýž by bylo raději gak
woda bývalo! mně aspoň bolenj hlawy způsobilo. — Právě sem s
zpomněl, že sem tu před čtyřmi lety gistau Antonii Zpěwáčkow
k oltáři wedl; byla to prwnj ale ach i poslednj. Mně to připad
welmi diwno. — Nebylo by možno Webrowu poslednj myšlénk
w opisu mi sem zaslati. Neznáť gi tu nikdo a gá bych gi welmi rá
slyšel. Giž gsem si gi chtěl dát zahrát u direktorů, ale nadarmo. Přj
teli! pište mi h n e d! každý řádek z milowané Prahy potěšj a občer
stwj srdce mé gako krůpěg wody prahnaucj ústa na paušti. Aspo
řádek mi napište! Gá se Wám wšem s dušj i srdcem poraučjm
wšecky Wás přátelsky pozdrawugi a srdečně ljbám. Milugete-li pa
ještě wšickni swého upřjmného Karla? Měgte se dobře — s Bo
hem znj mi příliš smutně.

(Po straně): Co dělají drahé Segprawice?[1] Poručte m
p. Wagnerovi. Aspoň řádek mi napište!

Milý Jaroslawe!

»Elegie Beskydské« sem tedy ještě gednau a sice pozorněgi pře
četl. Přiznati se musjm, že se mi nynj, wjce w nich nalezšjmu, wjc

[1] Též Svépravice, okres Karlín.

)j než poprwé; nicméně wšak gsem daleko od toho přeutěšenými : nazwati.[1] — Přeutěšené bylyby tenkráte, kdyby přeutěšené my-enky po přečtenj gich w mysli našj wznikly, a tjmto způsobem pře-ěšenými city srdce naše naplnily. Toto wšak platj gen — a sice tu gen w gistém stupni — o třetj, kdežto w nás básnjk útěchu, na-je zbuzuge, řka: »Daufeg w Pána... negen hrdým vrcholům wě-ige světlo — — — slunceť sype hogné blahodárné záře (i) w doly awé — w mlhawé žaláře!« Myšlénka tato wšak nenj dosti gasně ywedena. Tato báseň měla by být w cyklusu tomto poslednj, poně-adž gakausi náhradau útěchu za wšecky ty ztráty, gež básnjk ostatnjch třech elegijch žalostně ozpěwuge, w sobě zawjrá. Prwnj st nazwjce holý popis slawnosti Radogosta, pročež by se nebylo mu diwiti, kdyby se duchu starožitnopiseckému neywjce ljbila. slawnosti této nacházj básnjk charakteristickau ideu národa slo-anského, giž těmito slowy wygádřuge: »Plamen, zpěw, swatyně s slowanský swjrá — w němžto žige sjla, milost, wlast a wjra.« ilost a wjra magj zde tentýž symbol (plamen). Že zpěw na národ-st, na wlast se potahuge, oswědčugj slowa: Z pjsně hrdost národnj sláwa do slowanských srdcj hrdokrásně zwučj. A tuto právě my-énku měl básnjk krásně prowésti a nám ukázati, gak se w slawnosti rodnj idea Slowanstwa gewj, gak se duch geho od ducha giných rodů lišj a rozděluge, ku př. scenami parallelnjmi, poukázánjm na né téhož času národy. On ale běduge nad ztrátou idey božstwj pod néném Radogosta, mjsto coby ku př. bědovati měl, že za našich sů, kdežto wznešeněgšj a welebněgšj idea božstwj w srdcjch našjch umýstila, nicméně národnost tak hluboce klasla! —

Elegie druhá zawjrá w sobě nad mjru různé předměty, genžto pod ginau kategorij podřjditi nedagj, nežli:

znamentosti wlastenské wůbec (hradowé, rekowé, biblj, znamе-tý wlastenec, dobrodinec člowěčenstwa, a giné rozmanitosti); tyto šak gsau tak neurčitě wygádřeny, že báseň ta skoro wětšjho kom-entáru potřebuge, nežli sama gest. To ge chyba! Konec znj:

»Nad hrobem wojáka slaup powstáwá,
Též nad hrobkau důwtipných člowěků;
Hroby wšak, w nichž dřjmá naše sláwa,
Kryge tmawý rum a swadlá tráwa.«

[1] Od Er. Vocela. Wyšla v Květech 1839, str. 121, a 129 z 18. a 25. ibna 1839. — Báseň ponechána v původním znění; nevyšla podle návrhu blonského.

Totoť gest owšem welmi krásná myšlénka; ale — k nj nále
ještě giná! Gá aspoň bych být na W . . . wě[1] mjstě newděčnému p
tomstwu na srdce wložil, gak by to krásná wěc byla, kdyby nad hr
bem sláwy swé aspoň duchownj, ducha předků swých následugj
památnjky wystawělo, ginak to zůstalo welmi smutné, nikoli »u
šené«. — Teď by mohla elegie III. gakožto poslednj umjstěna býti.

Báseň IV. obsahuge milostné myšlenky. Gá bych ale ku kon
raděgi řekl:

»Gest to látka, která srdce wáže
K památkám wymřelé národnosti«,

místo k hrobu wyhynulé národnosti; a gsaut wěru památky ta
utěšeněgšj nežli hrob. —

Z toho wšeho následuge, že skladatel elegij těchto mnoho si
poetického materiálu má, ale že si často idey, gižto wyobraziti ch
dobře wědom nenj a geli si gi sám dobře wědom, že gi neumj giný
tak gasně sdělit, gak by potřebj bylo. Časem přjliš mnoho, čas
přjliš málo řekne, k čemuž geg nesgednocenost fantasie s pořá
gjcjm rozumem zawádjwá. — Ostatně se domýšljm, že se dosti č
nářů nagde, gimžto se básně ty welmi ljbiti budau.

P. S . . lc[2] ku př. bude ge hnedle deklamowati.

S Bohem!

$^{72}/_{239}$. Wáš přjtel.

(Dokončení.)

---

[1] Vocelově.
[2] Štulc(?).

ROZHLEDY.

VEŘEJNÉ HOSPODÁŘSTVÍ.

Deficity chronické ve státních rozpočtech. — Státní cislajtánské dluhy a dluhy hlavních států evropských. — Kritika státního dlužení; emise rent za nízké kursy. — Pasivní obchodní bilance a státní dluhy. — Potřeba vydávati $4^1/_2\%$ní úpisy zemských bank.

Státní rozpočet cislajtánský již delší dobu pozbyl své rovnováhy, ačkoli ještě ministr financí K o r y t o w s k i mohl se pochlubiti velikým přebytkem 146 mil. K. Deficity jsou nyní již chronické a nikoli malé. Neobjevují se ani přímo, nýbrž správa finanční hledí je všelijak na venek zahalovati: Do řádných příjmů řadí se bez rozpaků výtěžek státních výpůjček (t. zv. umořovací renta); vydání na t. zv. i n v e s t i c e povolují se mimo rozpočet jako samostatné úvěry, ačkoli se jedná velmi často jen o skutečná vydání běžná (na pořízení vozidel drah, na úpravu státních staveb atd.). Ale především na mimořádné potřeby válečné, mezi než řadí se vydání, která jinak jsou stálá a jejichž mimořádnost se jeví leda v tom, že jich stále přibývá, shledávají se úhrady stále většími výpůjčkami. K tomu připojila se potřeba na nové vodní cesty, na rozšíření telefonní sítě a na jiné podobné maličkosti. Takovým způsobem státních dluhů stále přibývá a rostoucí potřeba úroková nově porušuje rovnováhu rozpočtovou.

Náš rozpočet se svou řádnou roční potřebou plných 3000 mil. K znamená již roční zatížení na hlavu přes 105 K čili přes 110 franků. Ve velmi zámožné Francii s daleko největšími státními dluhy mají celkovou roční státní potřebu asi 4500 mil. franků, čili 114 franků na hlavu, tedy jen o 4 franky vyšší nežli u nás. Ale ve Francii nemají žádných z e m s k ý c h vydání — (departementální rozpočty jsou nepatrné a zdaleka se nemohou srovnávati s našimi zemskými rozpočty), — a také obecní potřeby a jiných samosprávných celků jsou tam mnohem menší než u nás, jelikož francouzské samosprávě je vytčen mnohem užší obor působnosti. (Na př. náklad na obecné školství je úplně obsažen ve státním rozpočtu.)

*

Je přirozené jen, že při takovém hospodaření našeho zadlužení velmi povážlivě přibývá a že celý státní dluh království a zemí v říšské radě zastoupených činí již přes 13.000 mil. K, na něž ročně nám připadá platit

přes 520 mil. K. úroků. K tomu sice Uhry jsou povinny ročním příspěv
kem asi 58 mil. K, ale i tak je břemeno úrokové přes 460 mil. K, čil
přes 16 K na každého obyvatele ročně (asi 17 franků na oby
vatele). Pouze jediná Francie má ještě obtížnější zadlužení; činí pře
900 mil. franků čili asi 22¾ franku na každého obyvatel
Za to Velká Britanie s Irskem platí ročně sotva již 17 mil. libe
sterl., t, j. 425 mil. franků, na úroky, co činí asi jen 9⅓ franku n
každého obyvatele.

Ale Francie a zvláště Velká Britanie jsou bohaté země, kdežto naš
prostředky hmotné jsou velmi skrovné. Potřebí si jen připomenouti, ž
výnos důchodové daně u nás (t. zv. osobní daně z příjmů
je rozpočten přibližně na 87 mil. K, kdežto ve Velké Britanii s Irsker
vynáší income tax (daň naší osobní z příjmů velmi podobná) a
35 mil. liber šterlingů, t. j. 840 mil. K, skoro desetkrát víc
U nás však daň ta počíná již od čistého důchodu 1200 K ročně, kdežt
v Anglii teprve od 160 liber šterlingu, t. j. 3840 K ročně. Z toho lze
již učiniti ponětí, jaká je to ohromná zámožnost v Anglii proti naší ve
liké chudobě.

Není také bez zajímavosti všimnouti si státních dluhů v Prusku a při
rovnati je k našim. Prusko bude míti již bezmála na 10.000 mil. M
státních dluhů a připočteme-li k tomu přes 3000 mil. M. jako pruský pod
na říšských dluzích německých, dostaneme celkové zadlužení 13.000 mil. M
s ročním úrokem přes 350 mil. M., čili 8¾ M., t. j. asi 10¼ K ročníc
úroků na každého obyvatele, nepoměrně méně nežl
u nás v Rakousku.

Ale Prusko má při tom ohromné zdroje důchodů ze svého státníh
majetku: z rolního hospodářství, ze státních lesů, dolů, z bank a zvlášt
ze státních drah. Čistý výtěžek ze všeho tohoto státníh
jmění činí ročně na 570 mil. M. (ze státních drah samých 45
mil. M.) a tedy se z toho zisku zaplatí nejen všecky úrok
státních dluhů pruských i s podílem, připadajícím
na zúrokování říšských dluhů — (a říše německá má krom
toho také své výnosné jmění) —, nýbrž po zaplacení všec
těch úroků zbývá ještě veliký roční přebytek asi 22
mil. M. Toho u nás není, naše státní dráhy nekryjí ani úroků ze svýc
vlastních dluhů, a tedy zbývá přece veliké roční břemeno úrokové, kter
zůstává naprosto neukrytým a musí býti uhrazováno z výtěžků státníc
daní.

Je zajímavé ukázati přehled zadlužení hlavních šesti států evrop
ských: Francie má na 32.000 mil. franků dluhů s ročním úrokem pře
900 mil. franků. Rusko 9000 mil. rublů s ročním úrokem skoro 380 mi
rublů, čili přes 1000 mil. franků, takže celkové roční dluhové zatížení j
tam největší; arci nesmí se zapomínati, že Rusko má již přes 160 mil. lid
a skoro polovice úrokového břemene je uhrazována čistým výtěžkem dra
státních. Německo a německé státy mají už přes 20.000 mil. M
státních dluhů s ročním úrokem přes 700 mil. M., t. j. asi 870 mil. franků
ale samy státní dráhy vynášejí skoro tolik čistého zisku, co je zapotřeb
na krytí úroků všech státních a říšských dluhů. V Rakousku-Uher

sku mají oba dva státy již plných 20.000 mil. K státních dluhů, na něž roční úrok činí více než 800 mil. K, t. j. přes 840 mil. franků, z čehož výtěžkem státního jmění (drah) je uhrazována sotva čtvrtina. Velká Britanie s Irskem má státních dluhů sotva 680 mil. liber šterlingů s ročním úrokem 17 mil. liber šterlingů, t. j. 425 mil. franků. A konečně Italie přes 12.500 mil. franků (lir) s ročním úrokovým vydáním as 437 mil. franků, z čehož značná část je ukryta výtěžkem státních drah.

*

Ale nejhorší je při státním dlužení rakouském a uherském, že dluhy ty tak úžasně vzrostly teprve v posledních letech. Ještě dle rozpočtu na rok 1909 činily úroky na státní dluh cislajtánský sotva 380 mil. K, kdežto na r. 1912 jsou už silně přes 460 mil. K.; tedy přibylo státních dluhů rakouských za tři leta víc jak o 2000 mil. K, a podobně rostou také státní dluhy uherské.

Tomuto úžasně ukvapenému zadlužování v dobách úplného míru je ovšem přiměřeno, že náš úvěr tím zle trpí, a že dnes rakouské a uherské státní papíry mají nejnižší kursy ze všech větších států evropských, ani španělské a turecké nevyjímaje. Turecko, které je zapleteno do beznadějné války, a které také uvnitř je zle rozháráno, tak že zápasí skoro o bytí a nebytí, přec má lepší úvěr než naše monarchie. Neměli by se nad tím zamysliti naši rozhodující činitelé? Co je nám platno zbrojiti na suchu i na moři, rozmnožovati šiky armádní a stavěti nové dreadnoughty, když v rozhodném okamžiku bychom jich ani nemohli použiti pro nedostatek peněz?

A ten nedostatek je takový, že letos koncem ledna náš finanční ministr nemohl se odvážiti ani na výpůjčku 250 mil. K 4procentní renty, které potřeboval, nýbrž musil se spokojiti s pouhými 200 mil. K. A to byla výpůjčka na železnice, na telefony a na vodní cesty, tedy vesměs na hospodářské účely. Kdyby se bylo hleslo jen, že snad by se toho mohlo užiti pro skutečnou válku, zajisté, že by se byly zavřely všecky měšce kapitalistů, nebo by se musilo sáhnouti k výpůjčkám lichvářským. Ale s těmi se dlouho nedá vystačiti, aby se nepřivodila hrozná katastrofa hospodářská i politická.

Ale o tom je nejlépe dáti mluvit suchým číslicím. Bylo již v »Čase« (v Hlídce jeho ze dne 24. ledna t. r.) uvedeno, jaké byly letos v lednu zrovna před uzavřením rentové půjčky 200 mil. K kursy státních papírů jednotlivých států. Podle nich nyní má nejlacinější úvěr Francie a nejhorší a nejdražší Rakousko a Uhry. Dne 20. ledna zúrokovaly se totiž státní dluhopisy: francouzské 3·17 procenta, anglické 3·24 procenta, italské 3·54 procenta, německé 3·64 procenta (podle ceny 3procentních konsolů, 3½- a 4procentní byly poměrně výše úrokovány), ruské 4·22 procenta, španělské 4·32 procenta, turecké 4·37 procenta, rakouské 4·41 procenta, uherské 4·42 procenta. Že Uhry jsou nám soudruhem v této bídě a tísni našeho státního úvěru, není pro nás nijakým ziskem ani útěchou; to jen naše nesnáze přiostřuje, neboť my ve společné monarchii do jisté míry ručíme zároveň za uherské dluhy, po případě můžeme míti zlé obavy také z té příčiny, že jsme hlavními věřiteli uherskými.

*

Emise 4procentní renty rakouské ze dne 29. ledna byla velmi ne
šťastně volena. Jedinou správnou formou za nynějších poměrů měla být
renta 4½procentní.

Při kursu rent 4procentních 90·75 procenta převzata byla 4procentní
půjčka od společných bank s poštovní spořitelnou v čele za kurs 90 pro
cent a byla vyložena od těchto bank k upisování za kurs 90¼ procenta.
Při tomto kursu dostal tedy stát 180 mil. K hotových, avšak za to
zavázal se k dluhu 200 mil. K. Úroky roční z toho dluhu jsou 8 mil. K.

Kdyby stát byl vydal půjčku 4½procentní, mohl ji zajisté dostati za
kurs nejméně 99 procent. Jsou totiž soukromé dluhopisy 4½procentní
bez sirotčí jistoty kupovány na trhu nejméně za kurs 99·75 pro
cent. Tedy při subskripčním kursu 99¼ procenta zajisté by se byla státní
půjčka 4½procentní bez jakýchkoli nesnází rozprodala a banky tedy mohly
rovně tolik podle analogie 4procentní půjčky nabídnouti státu kurs 99 pro
cent za půjčku 4½procentní. Při tomto kursu by stačilo vydati 4½ pro
centní renty pouze 181·8 mil. K, aby se za ni stržilo zrovna
tolik, co za 200 mil. K. 4procentní renty.

Byly by tedy sice roční úroky na 4½procentní rentu 8·181 mil. K
proti 8 mil. K, které se platí na 4procentní rentu, ale za to byl by dluh
o 200 — 181·8, t. j. o 18·2 mil. K menší. Tedy výška úroků byla by při
rentě 4½procentní o bezvýznamnou nepatrnost $^1/_{44}$ značnější, za to však
je dluh při 4procentní rentě o celou $^1/_{10}$ vyšší.

Kdyby na příklad za 10 let klesla běžná úroková míra našich státních
půjček na 4 procenta (byla asi před 8 lety dosti hluboko pod 4 procenty)
mohla by se pak 4½procentní renta konvertovati na 4procentní, a tu by
úroky z ní činily už jen 7·272 mil. K proti 8 mil. K z renty nyní vydané,
které by se snížiti nedaly, jelikož renta ona je již 4procentní. Ovšem by
se bylo za těch deset let zaplatilo na 4½procentní rentu v celku 1·81 mil. K
více úroků, ale to by se již vyrovnalo za dobu kratší dvou a půl roku a po
té době byla by ona značná úroková úspora trvalou.

*

Téhož dne, kdy u nás byla prodána 4procentní renta za kurs 90 pro
cent, prodalo Prusko (společně s říší) mnohem větší půjčku 500 mil. M.
za kurs 100·8 procenta. Tedy bylo Prusku (a říši) vyplaceno hotově
504 mil. M. a závazek dluhový činí při tom pouze 500 mil. M. Takováto
forma dlužení je zajisté nejsprávnější: nedělati dluhy pod
statně větší (raději menší), nežli kolik se za ně dostane
vyplaceno v hotovosti.

*

S nekonečným děláním dluhů, jak u nás tak v Uhrách, souvisí
dobře se také vysvětluje t. zv. pasivní bilance obchodní. V po
sledním desetiletí minulého století a ještě na počátku století dvacátého
měli jsme stále silně aktivní bilanci obchodní, t. j. cena vyvezeného zboží
od nás do ciziny byla mnohem vyšší nežli cena zboží dovezeného k nám
z ciziny. Slušelo nám to jako zemi zadlužené, která tak přebytkem utrže
ným za vyvezené zboží proti dovezenému platila dlužné úroky, po případě
snad i částečně splácela dluhy. Ale od pěti let se aktivní obchodní bilance
zvrtla v úplně pasivní: vyvezené naše zboží má menší cenu než to zboží

které k nám cizina přivezla. A sice byl přebytek ceny přívozu proti ceně vývozu (t. zv. p a s i v u m) v mil. K:

1907	1908	1909	1910	1911
45	143	427	434	777

Při tom je číslice obrovského pasiva 777 mil. K dosud prozatímní, kdežto pro předešlá leta jsou sumy uvedené konečnými (definitivními).

Když považíme, že naše monarchie (oba státy její) nadělala na mnoho tisíc milionů K nových dluhů, pochopíme, že obrovské ty sumy uveřených kapitálů stát nemohl ani dostati od svých vlastních málo zámožných občanů, a že tedy ty vypůjčené kapitály aspoň z části plynuly z ciziny. Na tom ani nezáleží, že jen málo půjček rakouských (více ovšem uherských) bylo skutečně také k prodeji vyloženo v cizině. Cizina nepotřebovala kupovati zrovna n o v é s t á t n í p ů j č k y rakouské a uherské, nýbrž mohla nabývati buď už starších státních půjček nebo kupovala rakouské a uherské cenné papíry soukromé nebo se stávala věřitelem jiným způsobem bez prostředkování cenných papírů vůbec.

Toto zadlužování naše do ciziny je ovšem značně větší, nežli co činí pasiva obchodní bilance, jelikož my zůstáváme také ještě dlužni úroky z dluhů dřívějších i nových, kterými jsme cizině povinni, a které jsme jinakým způsobem vyrovnati nedovedli. Pouze tedy z části nové dluhy naše vůči cizině objevují se v pasivech obchodní bilance!

*

Zrovna jako je u nás nevýhodné dělati státní půjčky nominálně 4procentní, podobně je tomu také při hypotekárních a komunálních půjčkách zemských bank, jichž 4procentní dluhopisy se prodávají dosti hluboko pod paritním kursem (od 92 do 94 procent).

Proto také se musí schvalovati ta novota, kterou zavedla moravská hypoteční banka se svolením sněmu zemského, že vydávati bude dluhopisy 4½procentní. To by se doporučovalo také při zemských úvěrních ústavech království českého. Ovšem podle nynějšího stavu trhu stačilo by asi již vydávati jen 4¼procentní hypotekární a komunální úpisy zemských českých ústavů, které by se snad daly prodati za kursy blízké paritě. —*ek.*

VĚCI SOCIÁLNÍ.

Výluka kovodělníků v Čechách. — Hnutí personálu elektrických drah v Praze. — Sociální nepokoje v Portugalsku. — Stávka horníků v Belgii a Anglii. — Projekt dělnické osady v Praze. — Starobní pojišťování na Islandu. — Owensův stroj na výrobu lahví.

Rok 1912 počal ve znamení velkých bojů sociálních. U nás je to velká v ý l u k a »Z e m s k é h o s p o l k u s t r o j í r e n«, kterou úplně zastaven strojnický průmysl český, v Belgii stávkuje hornictvo, v Anglii odhlasována hornická stávka s 1. březnem jako počátkem boje, mladá republika Portugalská prožívá přímo sociální revoluci.

Důvodem k výluce kovodělníků jest, že dělnictvo nepřijalo pracovního řádu, který byl jednostranně, bez vědomí dělnictva přes to, že kolektivní smlouva je posud v platnosti, vypracován a živnostenskými úřady schválen. Zaměstnavatelé líčí věci tak, že kdyby vše bylo pravda, žili by čeští kovopracovníci v ideálních poměrech, při tom však by v průmyslu tomto byla naprostá anarchie. Hlavní věcí jest ustanovení, jímž zavádí se okamžitá výpověď místo posavadní osmidenní, a tu poukazují zaměstnavatelé na to, že toto ustanovení je pouze vyslovením stavu ve skutečnosti již existujícího, neboť prý dělníci výpovědní lhůty vůbec nedodržují. Máme-li tomu uvěřit, nutno předpokládat, že tak činí za tichého souhlasu zaměstnavatelů, neboť právě ve strojírnách není taková libovůle zaměstnanců možna. Ani mzdové poměry nejsou tak utěšené, jak je líčí zaměstnavatelé, neboť pak by dělníci, kteří na výluku odpověděli podáním nových požadavků, nyní žádali méně, nežli dnes již mají.

Zaráží již způsob, jak byl nový pracovní řád, jenž označován jako »smlouva«, ohlašován. Daňkovka na př. oznamovala dělnictvu, že byl vydán na výslovný rozkaz a se svolením c. k. okresního hejtmanství jakož i živnostenského inspektorátu dle formuláře, který vydalo ministerstvo; tvrzení to, které později jak okresní hejtmanství karlínské, tak i náměstek místodržitelův a dokonce i úřední »Pražské Noviny« prohlásili nepravdivým. Při vyjednávání žádalo dělnictvo, aby buď nový pracovní řád byl odložen až do vyjednávání o nových požadavcích dělnictva anebo aby vyloučení výpovědní lhůty platilo jen pro nově vstupující dělníky na dobu tří měsíců. Požadavek tento byl zaměstnavateli odmítnut, vyjednávání přerušeno a na 23. ledna ustanovena výluka dělnictva, která vlastně počala již 15. ledna u firem Kolben a Novák a Jahn.

Pohnutkou k výluce v době, kdy všechny strojírny vykazují vyšší zakázky nežli roku minulého, v době, která všeobecně je pozdravována jako počátek nového rozmachu hospodářského, kdy na všech stranách je vidět známky stoupající konjunktury, nemohla být snaha zavésti pracovní řád, který obsahuje ustanovení jako tato: Dělník v úkolu pracující obdrží úkolový lístek a jest mu volno cenu přijmout nebo dát výpověď. Práci přes čas je dělnictvo povinno vykonávat, aniž má nárok na dosavadní přirážky k hodinové mzdě. Nebéře se zřetele k reklamacím, které se vztahují na vyplacenou hotovost, neboť v balíčku se nalézající obnos je přepočítán a s vykázanou hotovostí porovnán. Bylo předem jisto, že dělnictvo takového pracovního řádu nepřijme a o to se jednalo. Pouze z á m i n k o u k výluce byl, d ů v o d y jsou jiné. Zaměstnavatelé obávali se, že dělníci využijí příznivé konjunktury ke kladení požadavků a aby to znemožnili, snaží se předem již zničit delším bojem odborovou organisaci kovodělníků.

K tomu hledí využít také nynější nejednotnosti dělnictva, jehož největší část jest organisována v mladé ještě české sociálně-demokratické organisaci autonomní, a doufají, že odpor centrální organisace proti autonomní půjde tak daleko, že tato úplně zapomene dělnické solidarity a bude nečinně, ne-li se škodolibou radostí přihlížet k tomu, jak příslušníci mladé organisace budou nuceni kapitulovat před kapitalistickou přesilou. Nej

bližší dny již ukáží, zda velká doba neshledala centrální organisace malými.

*

Výluka zahájena 15. ledna u Kolbenů a Novák a Jahn, 23. ledna vyloučeno dělnictvo ve všech velkých továrnách pražských, pak následovaly výluky v menších dílnách a konečně rozšířila se i na venkov, kde se jednotlivé firmy jen nerady připojovaly. Slánská filiálka Daňkovky na př. ve výpovědní vyhlášce vyslovuje naději a přání, »aby sporné strany během krátkého týdne se shodly, čímž by nám byla poskytnuta možnost výpověď odvolati.« 28. ledna bylo dle sdělení »Bohemie« vyloučeno 8055 dělníků. Obchodní a živnostenská komora v Praze nabídla oběma stranám sprostředkování; nabídka byla přijata a 6. února konala se první schůze zástupců obou stran. Zde sice nedocíleno dohody, ale v jednání se pokračuje.

*

Když zdražováno jízdné na elektrických drahách pražských, omlouváno to tím, že prý zřízenci elektrických podniků domáhají se zvýšení platů. Zdražení provedeno — ale zřízenci z toho neměli ničeho, leč ztrátu na zpropitném. Ve schůzi 25. ledna dospěla správní rada elektrických podniků k »jednomyslnému přesvědčení, že tou dobou nelze vysloveným požadavkům vyhověti«. »Zemská jednota zřízenců drah«, v níž je sdružena většina zřízenců elektrických podniků, svolala na 5. února v 1. hodinu v noci schůzi těchto zřízenců, kde nedocíleno rozhodnutí o budoucím postupu, nýbrž doporučeno vyčkat schůze správní rady. Obchodní a živnostenská komora nabídla sprostředkování, správní rada ho však nepřijala, jelikož »nemá příčiny, aby tou dobou zaujaté stanovisko měnila«.

Správní rada počítá pravděpodobně opětně na benevolenci národně-sociální »Zemské jednoty« k mladočeské radnici, jež se osvědčila již při posledním hnutí personálu elektrických drah před sokolským sletem. Je však otázka, bude-li chtít »Zemská jednota« pro krásné oči radnice znovu riskovat pobouření svého členstva, a bude-li chtít toto členstvo znovu uposlechnout vlasteneckých apelů, jako se již jednou stalo.

*

Z Portugalska docházely koncem ledna poplašné zprávy, z nichž těžko bylo vypátrat důvody ohlašované revoluce, jež násilně hromadným zatýkáním a stanným právem potlačována. Ze stávky zemědělců v Evoře, proti nimž použito násilných prostředků, vzplanulo za neurovnaných posud poměrů v mladé republice hnutí, jehož hleděly přirozeně využít také reakční živly k restauraci monarchie, jež se jim až posud nedařila. Ale ani tentokráte nepodařilo se jim při ohni sociálního boje ohřát si svoji reakcionářskou polívčičku, a nebylo by se jim to podařilo ani, kdyby vláda nebyla použila všech prostředků násilí, jež měla po ruce. Svým vplížením se však mezi dělnictvo, bojující o větší skývu chleba a politická práva, poskytly tyto živly vládě záminky k použití násilí, poskytly jí možnosti volat, že republika je v nebezpečí. Na ulicích lisabonských, v Setubalu, Coimbře a jinde dobývalo vojsko každé píde půdy s velkými obětmi, syndikalisté obleženi ve spolkovém domě, na nějž na-

mířeny jícny děl, na 5000 zatčených uvězněno ve spodcích válečných lod
Hnutí sociální převedeno v hnutí politické a jako takové násilně potlačen
Slova portugalské vlády o monarchistickém rázu hnutí usvědčuje z ne
pravdy nabídka anglické a německé vlády, že vyšlou do Portugalska svoj
válečné lodi.

*

V Belgii zamítají majitelé dolů návrhy na dosazení smírčíh
soudu, jak žádají nejen stávkující horníci, nýbrž i vláda, která nemůž
nečinně přihlížet k ochromení veškerého průmyslu, jenž trpí nedostatke
uhlí. Majitelé dolů spoléhají, že dělníci budou hladem donuceni, aby s
jako poražení navrátili do práce. Situace stávkujících jest zoufalá. 7. úno
oznamovala korespondenční kancelář, že stávkující na několika míste
napadli sedláky, kteří přinášeli na trh potraviny. Vzhledem k neústu
nosti majitelů dolů je vláda vyzývána, aby uhelné doly sestátnila a těžl
provozovala sama.

V Anglii zatím vyjednává se o dohodu. Všeobecným hlasování
rozhodnuto pro stávku, když 445.801 horníků hlasovalo pro a 115.921 pro
stávce. Na dohodovací konferenci prohlásili majitelé dolů z Jižního W
lesu, že dělnictvo svým postupem porušilo platné smlouvy a odešli z ko
ference, čímž výsledek její ohrožen. V Jižním Walesu je situace prá
nejkritičtější, poněvadž strojníci a topiči zahájí 1. března stávku, čín
bude práce přerušena i v tom případě, když horníci se k ní nepřidají. -
Ve vyjednávání se pokračuje, při čemž vláda i průmyslové kruhy
snaží, aby bylo docíleno dohody ještě před 1. březnem. Jeť Anglie n
nerušené těžbě uhelné interesována více než kterákoli jiná země. Rok
1909 bylo v jejím průmyslu zaměstnáno 46% výdělečně činných obyvat
o 6% více nežli v Německu a ze 264 milionů tun vytěženého uhlí sp
třebováno doma 132 mil. tun, representujících 17·6 milionů koňských s
Ježto Anglie jiných zdrojů motorické síly nemá, znamená pro ni ned
statek uhlí národní katastrofu.

*

23. ledna uvedl p. dr. Procházka svojí přednáškou v obecním dom
na veřejnost projekt města Prahy pro dělnickou kolon
Důvody hygienické přikazují kategoricky, aby bylo vážně přikročeno k ř
šení bytové otázky dělnické. Úmrtnost dětí v proletářské Libni je čtyř
krát tak vysoká jako na Novém Městě; 30% živě narozených dětí ná
umírá. Zdravotní poměry dospělých vykazují rovněž zhoršení. Procen
úmrtí tuberkulosou stouplo ze 44 v roce 1904 na 46 v roce 1906. Pro
již r. 1908 řešen v městském stavebním úřadu projekt dělnických byt
ale uskutečnitelným stal se teprve zřízením státního fondu bytového, kte
umožnil také řešení po stránce finanční. (Při stavbě representačníl
domu těchto starostí nebylo.)

Na rozhraní Libně, Žižkova a Vysočan vlastní obec pražská p
zemek o výměře 237.473 m², jenž dosud vynášel 4125 K. Na pozemk
tomto je projektováno 391 domků, takže na jeden připadá 8·60 K ročn
Na pozemku, jenž má mírný svah k severu, budou čtyři ulice svírat kr
hovitě náměstí se sadem, hřišti a rybníkem. Ulice jsou projektovány ta
aby zahrady byly otevřeny k jihu, a z domků aby byl výhled do těch

hrad. Vedle jednorodinných a dvourodinných domků se zastavěnou ochou 54 a 90 m² budou zde zřízeny dva domy pro svobodné, lázně tělocvičnou a společenským sálem, a škola. Rodinné domky mají v přímí velkou obývací místnost, jež zvýšením o schůdek je rozdělena v kuyni, jídelnu a pracovnu. Dvě ložnice jsou v podkroví.

Stavební náklad domů jednorodinných je rozpočten na 7200 K 8800 K, dvourodinných na 12.960 a 15.480 K. Roční nájemné je rozčteno na 350 K, 440 K, 324 K a 387 K, takže mohou si zde najati byty lníci s denním výdělkem 6 až 7 K. To je však nejslabší stránka proktu. Neboť bohužel dělníků se 6 až 7 K denního výdělku je nejmenší st, takže pro široké masy dělnictva, jež bytovou nouzí trpí právě nejce, projekt obce pražské úlevy neskytá. Má-li zde být pomoženo, nutno dnak přispět hotově z pokladny obecní, zemské nebo státní, jednak — to je hlavní — upravit stavební řád, aby dělnickým bytům poskytoval lev.

*

»Soziale Rundschau« uveřejňuje ve svém listopadovém čísle překlad slandského zákona o starobním pojišťování z 9. července 1909. Dle tohoto zákona musí být v každé obci zřízena pokladna ro starobní pojišťování. Všechny osoby mezi 18. a 60. rokem věku jsou ovinny příspěvky, mimo osoby, jež požívají chudinské podpory, jež muji pečovat o jednoho nebo více nuzných, jež nemají výdělku a jsou hudé; dále jsou od příspěvku osvobozeni vězňové a osoby, jež jsou pojištěny na nejméně 150 K od 60. roku. Příspěvek pro muže obnáší K 1·50, ro ženy 75 öre,[1] stát pak přispívá na každého člena 50 öre. Obecní úřady estavují ročně seznam osob, jež jsou povinny platit příspěvky.

Ženatí mužové platí za své ženy, rodiče za děti, zaměstnavatelé za aměstnance, mají však právo příspěvky tyto si srazit z jejich mzdy.

V každé obci mají být ročně rozděleny pravidelně dvě třetiny zaplaených příspěvků členů, polovina státního a polovina úroků z kapitálu pokladny. Obnos tento rozdělí obecní zastupitelstva oněm osobám, jež překročily 60. rok věku, mají v zemi nárok na starobní podporu a během posledních pěti let nepožívaly chudinské podpory; ve výjimečných případech mohou podporu dostat také osoby chorobné, mladší než 60 let. Podpory nesmějí býti nižší než 20 K a vyšší než 200 K ročně. Není-li podáno dosti žádostí, aby celý volný obnos mohl být rozdělen, přikáže se zbytek pokladní hotovosti.

*

Naprostý převrat odehrává se právě v průmyslu sklářském ve výrobě lahví. Láhve byly až posud téměř výhradně vyráběny ručně — stroje Bouchéův, Severinův a j. nepadají vůbec na váhu, ježto výkonnost jejich je nepatrná a práce dokonce dražší nežli práce ruční. Američanu Owensovi však podařilo se sestrojit upotřebitelný stroj, který člověku převezme tuto namáhavou a nezdravou práci. Bohužel je výkonnost nového stroje taková, že obsluhován čtyřmi muži, nahradí 75 vyfukovačů a 15 pomocných dělníků. Všeobecné zavedení tohoto stroje znamenalo by

[1] 1 K = 1·32 K.

naprostou nezaměstnanost dělníků zaměstnaných výrobou lahví. Aby ta neblahým následkům blahodárného vynálezu bylo pokud možno zabrá něno, ustanovil evropský svaz továren pro výrobu lahví, který získa Owensův patent pro celou zeměkouli mimo severní Ameriku, Mexiko, Čín a Japan, že stroj smí býti zaváděn jen ponenáhlu. Do konce r. 1910 byl jich postaveno 17. První rok po postavení stroje smí být propuštěno 10% každý následující rok 5% dělníků, kteří zavedením stroje stali se pře bytečnými. Tito však nacházejí zaměstnání při speciálních pracích sklář ských, jež strojně posud nelze provádět. *R.*

ŠKOLA.

Události v bance »Praze« a Ústř. záložně učitelské. — Výroční zpráva o stav národního školství v Čechách. — Postup práce ve stálé školské komisi. — Drahotní výpomoc učitelstvu na sněmu moravském.

Události v bance »Praze« a těsně s ní spiaté Ústřední záložně učitel ské otřásly povážlivě správou Zemského ústředního spolku jednot učitel ských v království Českém, sdružujícího téměř tři čtvrtiny českého učitel stva v Čechách. Značná defraudace v záložně a úžasné provisní řádění v bance, pohybující se na samém ostří trestního zákona, ukázaly na po vážlivé slabiny hospodářské organisace, na její špatné chápání a bez ohledné zneužívání.

Správné heslo hospodářské organisace posunul Viktor Rašín hned od samého počátku svého působení v čele organisace na šikmou plochu, kter nemohla jíti jinam, než kam v posledních dnech dospěla. Hospodářská organisace ZÚS neměla na zřeteli hospodářské osvobozování a posilován učitelského celku, všech organisovaných tisíců učitelů, ale posilování ně kolika jednotlivců, stojících v čele spolku a řady jejich oddaných kama rádů po království. Jednotlivci hromadili na sebe placené funkce, sháněl se po sinekurách, a ostatní tisíce organisovaných učitelů to krvavě platil a odnášeli. Tak byla hospodářská organisace stavovská postavena na hlavu.

Zřízena Ústřední záložna učitelská, ale úvěr, který učitelským massám poskytovala, byl nesmírně drahý, daleko dražší než v okresních záložnách občanských, které dříve učitelstvu půjčky zprostředkovávaly. Vypůjčené peníze zdražovaly se mimo to vysokými 100korunovými podíly a ne zbytnou podmínkou čerstvých pojistek banky »Prahy«, z jichž provis V. Rašín se švagrem, ředitelem Ústřední záložny, mohli se děliti za pouh čtyřletí o celé čtvrtmiliony korun. Stanovy záložny dopouštěly, aby jednotlivci mohli ústav ovládnouti nahromaděním podílů, z nichž na každý byl hlas ve valné hromadě, stanovy banky nedemokratickou institucí 80 de legátů připouštěly zase plné ovládnutí ústavu tohoto prostřednictvím vy volených, spříbuzněných a skamaráděných delegátů. Zřízeno knihkupectví nakladatelství a papírnictví, ale tisíce učitelů od něho kupovaly za plné

…y, aby z čistého jeho výtěžku mohl býti vyplácen čtyřtisícový repre…ntační honorář starostovi, zajištěná procenta z čistého výtěžku zpro…edkovateli firmy z rodu Rašínova.

Správa ZÚS právem je obviňována, že cestu k provisnímu řádění …pance a záložně přímo upravovala, preparujíc pojištěnce k odhlasování …nov dle přání Rašínova. Nynější obrat její a snahy po zavedení po…ádku jsou již marny, neboť ztratila k tomu základní podmínku, t. j. dů…ru nejširšího členstva a široké veřejnosti. Její dlouholeté a důvěrné spo…í s V. Rašínem a jeho celým rodem vrhá i na ni stíny a proto jí ne…ývá nic jiného, než odstoupení a předání správy důvěry hodným členům …ganisace, kteří jedině budou s to zavésti pořádek a uvésti hospodářské …dniky organisační na správnou cestu, tak aby měly na zřeteli hospo…řské povznášení učitelského celku a ne jeho několika předáků, tvořících …ružení hospodářsky se posilujících kamarádů.

*

Zemská školní rada vydala v ý r o č n í z p r á v u o s t a v u n á r o d h o š k o l s t v í v Č e c h á c h n a k o n c i r o k u 1910. V tomto roce …itužen byl úsporný systém v národním školství vlivem neblahých poli…ko-národnostních poměrů v zemi do míry nejkrajnější. Škody, jež …toho vznikly, jsou nezměrné a budou pociťovány tím hůř, čím déle sy…ém úsporný potrvá. Dnes není na jeho zlomení ani pomýšlení.

Dle uvedené zprávy bylo v Čechách koncem roku 1910 celkem 121 …k o l n í c h o k r e s ů, 67 českých a 54 německých. V posledním čtyřletí …zmnoženy české školní okresy o 2 a německé také o dva.

V e ř e j n ý c h š k o l m ě š ť a n s k ý c h bylo úhrnem 610 a z nich …74 českých a 236 německých. Za uvedené čtyřletí přibylo 32 českých a …německých měšťanek. Měšťanské školy měly dohromady 2382 tříd, při…lo 315 tříd. Do měšťanských škol v Čechách chodilo v roce 1910 celkem …3.031 chlapců (v roce 1906 50.357) a 48.194 dívek (42.225). Citelnou …atistickou vadou zprávy je, že není možno z ní vyčísti, kolik bylo mě…anských tříd českých, kolik německých a rovněž kolik bylo žáků v mě…anských třídách českých a kolik v německých.

O b e c n ý c h š k o l v e ř e j n ý c h bylo v českých okresích 3213 če…ských (koncem roku 1906 3106) a 24 německých (25), v německých okre…ch 48 českých (41) a 2295 německých (2248). Úhrnem tedy bylo v Če…ách veřejných škol českých 3261 (3147) a 2319 německých (2273). …koly tyto měly úhrnem 18.441 tříd (17.398) a chodilo do nich 498.981 …hlapců (488.663) a 510.729 dívek (501.073). V celku chodilo do českých …eřejných škol obecných 703.320 dětí (683.561), do německých 424.655 …418.673). Českých dětí přibylo tedy v českých školách přes 20 tisíc, ně…eckých v německých školách obecných pouze 6 tisíc. Do českých škol …německých okresích chodilo 17.718 (13.303), do německých škol v če…kých okresích 5607 (7536) dětí). Nápadné je tedy, že přes veškeré násilí …eských dětí školních v německých okresích přibývá, německých dětí v če…kých okresích bez násilí z české strany povážlivě ubývá. Fakt pro českou …árodnost vysoce potěšitelný. Všech dětí školou povinných bylo v Čechách …161.380 (1,102.234).

Soukromých měšťanských škol v Čechách bylo 25 (ko cem r. 1906 jen 20) a chodilo do nich 2125 (1813) dětí. Soukromý škol obecných bylo 187 (213) a chodilo do nich 19.597 (20.361) dě Ubývá tedy jak soukromých škol, tak žactva v nich.

Z počtu dětí ve věku školou povinném chodilo do vyšších šk 16.894 (13.820) a z tohoto počtu 1938 (1217) dívek. V domácnos se vyučovalo 950 dětí (876), pro tělesné nebo duševní vady bylo od návštěvy školní osvobozeno 3802 (3670) dětí. Bez veš ho vyučování bylo 105 zdravých dětí (155).

Dle rozčlenění bylo nejvíce škol dvojtřídních a to 1717 (r. 19 jen 1687) a pětitřídních 1116 (1068), nejméně bylo čtyřtřídek, a to 5 (536). Trojtřídek bylo 960 (936), šestitřídek 107 (92). Ani sedmitříd a osmitřídky obecné dosud nevymizely a neustoupily měšťankám, první bylo dosud 5 (8), druhé 2 (3).

Expositur bylo 211 (173), přespolních stanic 17 (16). Zlo pol denního vyučování kvetlo dosud na 51 školách (v r. 1906 na 60 částečně polodenní a z části celodenní vyučování na 38 (36) školách. V č ských okresích bylo zavřeno 58 (před 4 roky 81) tříd, v německý 56 tříd. Zjev tento vysvětluje se jednak ubytím školních dítek, jednak z zováním nových škol v obcích přiškolených a expositur.

Nové měšťanky byly zřízeny v roce 1910 pouze 2, německý v roce 1906 32, nových obecných škol pouze 42, z nich 26 v českých okr sích (r. 1906 bylo zřízeno 45 nových českých škol obecných). Nových tř přibylo 276, z nichž 164 v českých okresích, v roce 1906 byly otevře 493 třídy. Zde je hlavně patrná tuhost úsporné soustavy školské.

Němčině vyučovalo se na všech českých měšťanských a na 6 školách obecných (v r. 1906 na 586), češtině na 59 (58) německý měšťankách a na 83 (73) německých školách obecných. Francou ština byla pěstována na 356 měšťankách (306), angličtina na těsnopis na 58 (43), psaní na stroji na 9 německých, ruč práce chlapecké na 33 (28).

Pomocných škol bylo v českých okresích 8, v německých (r. 1906 všech pouze 3), školní lékaři působili na 324 (319) šk lách, školních lázní bylo zřízeno 65 (56). Hospodářské ku sy byly při 128 (113), průmyslové při 22 (0) školách. Čtvrtý ročníků při měšťankách bylo 61 (34).

Ústavy pro hluchoněmé byly 4 (4) s 28 tř. (25) a 334 (39 dětmi, ústavy pro slepé 2 (2) s 5 třídami (4), ústavů pr slabomyslné 5 (2) s 9 třídami a 189 dětmi (8 s 58 dětmi), ústav pro zanedbané dítky 17 (8) s 16 třídami a 683 dětmi (15 s 2 dětmi).

Počet mateřských škol vzrostl ze 1320 v roce 1906 na 138 počet opatroven ze 165 na 186, počet hříšť pro děti ze 796 na 88 Jednotlivých úlev v docházce bylo poskytnuto v českých okr sích 25.593 (38.569), v německých 10.109 (16.696). Přes 14. rok věku ch dilo do školy v českých okresích 3626 (3895), v německých 1690 (325 dětí. Pro zanedbanou školní docházku uloženo 35.702 tres

1909 36.236). Na penězích zaplaceno pokutami 27.185 K (25.528 K r. 1909).

Soukromých škol měšťanských s právem veřejnosti bylo 8 českých a 14 německých, bez práva veřejnosti 3 (v r. 1906 ských 7, německých 13), soukromých škol obecných s právem veřejnosti bylo 96 českých (87) a 64 (68) německých, bez práva veřejnosti 25 českých (24) a 22 německých (33).

Na veřejných měšťankách působilo 2400 učitelův a 887 itelek (v r. 1906 2117 a 703), na obecných 15.174 učitelův a 3310 itelek (14.584 a 2885). Industriálních učitelek působilo v Čeách 3374, na soukromých školách učilo 935 učitelských osob. Do 8 čeých ústavů učitelských chodilo 1243, do 8 německých 21 kandidátů (1440 a 1388), do 3 soukromých českých ústa- 267 (r. 1906 do 2 soukromých českých 126). Německých sou- omých pedagogií v Čechách není. Kandidátek učitelví bylo na jediném (!) českém veřejném ústavě 173, na německém 218 41 a 233), na 8 soukromých českých ústavech 1038, na 5 německých 539 91 a 144). Povážlivým zjevem je ubývání kandidátův a kandidátek na řejných a přibývání na soukromých klerikálních pedagogiích.

*

Stálá školská komise postupovala také v uplynulém měsíci obvyklým ým zdlouhavým tempem a jednání své nikterak neukončila. Nedospěla ště k paragrafovanému návrhu zákona, nýbrž jednala pouze o dalších sadách budoucí úpravy právních poměrů učitelských.

Přijala návrh, aby sněm uložil zemskému výboru, vypracovati osnovu kona, kterým by se zajistilo přiměřené zvýšení požitků učitelských osob, ž byly pensionovány dle dřívějších zákonů, a vdovám a sirotkům po učiích, jimž se dostalo dle dřívějších zákonů zaopatření. Spravedlivější vrh, aby pensijní ustanovení nového zákona mělo bezpodmínečnou platst pro staropensisty, kteří musí nést také zdražení životních potřeb, byl mítnut, rovněž návrh na 30procentní přídavek nejstarším kategoriím nsistů.

Přijaty byly dále zásady pro zákon substituční. Zástupci učitelských osob aspoň s vysvědčením dospělosti mají dostávati roční odměnu 1000 K na obecných školách a 1320 K na měšťanských. Hodiny nad učovací povinnost mají býti honorovány 2 K. Cestné ze služebního místa školy přespolní, je-li vzdálena víc než 1·5 kilometru, bude honorováno —30 h za každý kilometr cesty tam i zpět. Zástupcům správců škol bude iznáván celý funkční přídavek (dosud polovina) a po 5letém zastuponí má býti při vstupu jich do pense započítáván. Stravné při přesídlení stupců stanoveno na 5 K denně.

Velikou důležitost má vyřízení otázky zatímnosti, která tíží vláště učitelstvo velkopražské. Zatímní místa učitelská, vzniklá zřizoáním zatímních poboček, zatímních postupných tříd, nebo systemisováím učitelských míst extra statum, mají býti vypisována jako definitivní obsazována prozatímně příslušnými okresními školními radami (v Praze Liberci městkou radou) za stejného zákonného postupu jako při místech efinitivních. Po pětileté působnosti dle povinnosti mají býti zatímní

učitelské síly presentovány zemské školní radě k definitivnímu ustano
vání ad personam, při čemž mají býti zachovávána dosavadní navrho
a presentační práva jako při obsazování definitivních míst učitelsk
Zástupci okresních školních inspektorů budou pokládáni za zatímně u
novené síly učitelské. Uprázdní-li se požitky učitelského místa uděle
dovolené, sluší obsazovat tato místa zatímně a nikoli dle substituč
zákona.

Základní služné katechetů bude vyměřováno tak, aby se rovn
základnímu služnému učitelů světských s přídavkem ve výši triená
druhé zvýšení přísluší jim po 2 letech, osobní přídavky, zvýšené akt
přídavky a pensionování (při dovršení 60. roku věku) o 4 léta dříve
učitelům světským. Katecheta dostane druhou trienálku po 2., svět
učitel po 8. služebním roce (tomuto počítají se od zkoušky způsobilos
bude tedy katecheta proti světskému učiteli ne o 4 léta (seminární
dium), ale o plných 6 let ve výhodě. Mimo to schváleny ještě následu
zásady pro úpravu platů katechetských: Učitelům náboženství, kteří j
zároveň činni v duchovní správě a ve školní službě, nebo kteří byli u
noveni za učitele náboženství s remunerací, buďtež započteny nejv
3 roky do služební doby, potřebné pro výslužbu. Odměny učitelů nábož
ství za přespočetné hodiny katechetů, za výpomocné vyučování světsk
učitelů a za vyučovací hodiny, přikázané duchovním správám, buďtež
měřeně zvýšeny a stejnoměrně vyměřeny jak učitelům duchovního,
i světského stavu. Náhrada cestného budiž vyměřena tak jako pro ost
učitelský personál světský národních škol.

*

Moravský sněm rozhodl se aspoň poskytnouti učitelstvu drahotní
pomoc, která si vyžádá náklad 2,216.000 K. Drahotní výpomoc bude
měřena letos dle rozhodnutí školského odboru z 12. února dle následujíc
zásad. Zatímní učitelé a učitelky dostanou 100 K, učitelé a učitelky
zkouškou způsobilosti 180 K, ženatí učitelové bezdětní 240, ženatí s 1
dětmi 340 K, se 4 a více dětmi 400 K. Svobodné industriální učitelky
finitivní dostanou 120 K, zatímní s 10 a více hodinami týdenními 100
zatímní se 4—9 hodinami 70 K. Vdané industriální učitelky a vdané
terní učitelky přídavek nedostanou.

LITERATURA.

Krásná:

Otakar Theer: Úzkosti a naděje. Básně. (Nakladatelství J. Otto v Pra
— Jaromír Borecký: Zpěvy života. 1911. (Poetické Besedy Máje řada
čís. 1. Pořádá Jaroslav Vrchlický. Nakladatelské družstvo Máje.) — Vác
Štech: Hřích paní Hýrové. Předměstský román. Illustroval Artuš Schei
(Knihy Václava Štecha 4. Vydal J. Otto v Praze.)

Stalo se, že básník předstoupil před shromáždění a chtěl promlu
několik slov o veřejné činnosti. Nedali mu domluvit; »nechte si své

nky«, zakřikl jej brutální hlas. A nedlouho potom muž veřejně činný
d četným shromážděním prohodil, že stokrát důležitější než básnická
kha jest nově zřízený závod, obchod, nebo tak nějak se vyjádřil. Tak
slo se takřka oficielní prohlášení o tom, že literatura u nás v dnešních
ch důkladně klesla v kursu. Měli jsme a máme se tomu diviti a nad
t se zlobit? Málo by zpomohlo. Ale fakt utkví v paměti a působí, že až
liš dobře porozumíme básníkovi, když žaluje: »Pár bludných v předu
j, pár s nimi akrobatů, - a měšťák, v zlatu dlaň, si po faiácku hvízdá.
- Jen bezejmenný dav, ten ještě sílu má tu, - však cizejší mi je než
m krajem jízda.« Trpká ta slova pronáší Otakar Theer ve své
kze lyriky Úzkosti a naděje. Básník temperamentu Dykova by
tomu furiantství davu postavil s ironickým úsměvem v tváři a s vý-
ěchem; Otakar Theer však prchá od něho v ústraní umění: »Pryč
z oby, macechou jež byla mi, ne mátí! — Hle, klášter umění!... Kéž
h tří zpěv bych slyšel!« Jemu vůbec neleží tak na srdci bědný stav ny-
šího českého života, jako vlastní osud v něm; s úzkostí se ptá, čím
hle on, když vidí surovou masku všech věcí a kolem sebe lidi, kteří se
j škorpí, štvou a lžou. I v této nové knize své podniká výpravy k své-
n já, ne s hrdou odhodlaností troufalých snů a tužeb, ale s úzkostlivým
ovchem a podlomenou nadějí. Více úzkosti než nadějí chová ta básnická
bice posavadního života. Básník připadá si jako poutník, který musí
z lakat nad prohraným životem. Život jest mu drsným otrokářem,
utným a lstivým pánem, který jej štve svou žhavou plantáží, smrt
pí laskavou, milenkou nejsladší, z jejíhož zraku může pít víno smír-
no, smírného zániku. Úzkost básníkovi hyperbolicky vzrůstá; všechno
znitá, rozkoš, práci, štěstí i bol; vidí jen tesknÝ listopad věcí. Avšak
v om není slabosti, ba ani odříkání, není to konvenční pessimismus:
věchto lyrických výlevech Otakara Theera je mnoho dramatické síly,
síž úporně zápasí negace a klad života, síly, která bolesti dává vyvěr-
ri se skutečného prožitku nitra a není jiným než hlasným projevem
pčivé a mučící nedočkavosti, s kterou touha jeho strhnouti chce, k čemu
ná se od mládí. Jeho lyrika je mužnější, protože zkušenější. Proto,
kž z těch tesknÝch chmur chvílemi probleskne jiskra naděje, chápeme
se stejným porozuměním: »Nejsem už sám, kol sterý je zjev, - v ži-
kh mi proudí rytmus a zpěv, - umělce žiji bolestné štěstí.« Chápeme
jo touhu po osvobození i jeho modlitbu, v níž prosí o požehnání, aby
b lítosti přes všechno příliš lidské upřel pohled ku hvězdám. Drama-
tý živel jeho lyriky působí, že symboly jeho mluví a personifikace se
zdstatňují. Tím jest umělecky významna.

Také Jaromír Borecký cítí se spoután všedností světa, chce
sísti okovy pozemské tíže a přes propasti vznésti se k světlu výš. Také
c nalézá útěchu v umění. Když nad prostým stolem hlavu sklání v dlaň
a idí svůj život jako keř, který chřadne, když vzpomíná všeho strádání
a klamání, jež mu život přinesl, tu zdá se mu, jak kdos nad ním zavlá
temnou perutí, jako když útlá dívka v lesní tišině se nad studánkou
sání a shrnujíc zlato kadeří stře vůni mateřídoušky, jako když žena
ži tiskne dlaň a anděl slzy stírá oběma: »to Poesie — duše má —
né utrpení zírá.« Veliké bylo jeho utrpení, bolestné a těžké, pro něž

hledal úlevy ve chvílích básnické zpovědi: vytrpěl je nad ložem dr
bytosti, hrozně trpící; v slzách líbal její choré čelo, když křečovitě svír
se její ruce a bílá duše její ubíjela se o mříž klece svého těla a holu
křídla krví třísnila, »krví srdce zmítaného záchvaty nezaviněn
strachu, - hrůzy, jež nemá příčin, než v zmatení chorého čivstva, -
výparech mozku, jemuž ono vše sděluje křivě, - radost obracejíc v
smích v slzu, v ztrnulost ruch«; trpěla tak ona, kterou nevýslovně mil
jež mu byla jediným skvostem v žití, sluncem, jež mu svítilo v temn
Jsou to verše, jichž bolestná vroucnost dodává knize Zpěvy živo
glorioly; tiskneme básníkovi za ně ruku. Sdílíme také jeho radost, k
po době utrpení může zvolati: »Nám vrácena! V sladké muce - Ti líb
čelo, líbám dobré ruce«, když ji vidí opět zdrávu a může dopět »píseň
rtu jež chvít - se počala, s posledním dechem v jasu - by splynul
zpívala Tvou krásu«. Na život básníkův dolehl soumrak; vidíme, jak
zvážněl a — zvnitřněl. Požitek, sbájená rozkoš a nádhera ustupují
krutým majestátem melancholie, děsné a přece velebné, svou mukou
liké, a když ji básník přetrpěl, vytrysknou mu zpěvy nového života,
dovede vyplniti prostá radost kosmická i smysl pro utrpení jiných, ani
básník musí vzdáti své vlastní vzletné touhy — může i tu zvolati:
cítím sil vzmach, - nad bláto, prach, - úžící hrázi, propastí srázy -
vichru vznést rázy, - setřást, co kruší, - dát svobodu duši, - dráp
losti zchromit, - konvenci zlomit - a v nesmírno nebes, ve vichru ry
vyrazit z prsou vítězný vzkřik«; i nyní může svůj roztoužený zpěv v
šeti k »své hvězdě«, jež jest záštitou jeho žití a prositi, aby v život
stkvěla se Pravdou, Dobrem, Poesií. Rosa mystica ustupuje zelen
stromu života; tím nová kniha znamená v tvorbě Jaromíra Boreck
stupeň dál a výš. Chvílemi se v něm posud hlásí romantik a exotik,
hledí zapustiti kořen v reálnosti. Svého úsilí o vybranou formu umělec
nemusí se při tom zříkati; docílí na takovém základě jistě toho, že se
varuje vzdouvati ji v didaktický pathos a skorem deklamačnost, ja
místy vykazuje druhý oddíl jeho knihy (třeba v básni Na Kreml
a že pro ne nedostupnou hloubku filosofie (Nad vodopád
v Krimmlu) spokojí se s přiměřenější prostotou výrazu, jež nabude
téže přesvědčivosti, jako na příklad krásně výstižný symbol ženství v
gii o marné lásce Dvě jména.

Velmi čiperně jest sestaven V. Štechův román Hříchpa
Hýrové. Spáchala jej dvakráte. Poprvé, když svedena byvši mlad
lehkomyslníkem, architektem Vlachem, přistoupila na úskok matči
stala se ženou bývalého medika, Hýry, který klesl na hospodského žva
karbaníka a opakovače starých anekdot a sprostých vtipů, aby tak
dcerušce dostalo se legitimního otce. Po druhé pak, když po letech
vzdala svému bohatému zbožňovateli, vlivnému hodnostáři radničn
Podolskému, aby si dopomohla k značnému majetku. A kolem tohoto
chu točí se celý stroj veřejného hospodářství na pražském předměs
svými důsledky strhne k sobě zájem vší veřejnosti velkoměsta. O
Hýrovou, jejíž muž stal se pro ni i pro všechny ostatní úžasnou zby
ností, podstupují boj Podolský s Vlachem, sokové nejen v lásce, nýbrž
veřejném působení. Vlach zatím byl se vrátil z ciziny jako vychytralý

katel staveb, a nad bývalým poměrem k paní Hýrové přimhuřuje oči
k jako ona sama, vydatně spekuluje zrovna v tom předměstí, kde ona
rovozuje živnost hostinskou; ve vlastním domě jí k tomu pronajal la-
no místnosti. Zakoupil nesmírně výhodné místo stavební, a nešetře
latků a slibů, jimiž radniční panstvo držel v šachu, měl pevnou naději,
šťastnou parcelací dopomůže si k ohromnému zisku. V tom však bu-
va smělých plánů jeho dostane zlou trhlinu: na radnici zavládne nový
žim, v jehož čele je Podolský, a ten způsobí, že na radnici rozhodnou,
y zmíněné místo nebylo zastavěno, nýbrž aby na něm povstalo náměstí;
znamená, že Vlach za ně dostane nejvýš tolik, kolik za ně zaplatil sám,
-li méně. Musí proto nasaditi všechny páky, aby projekt byl zmařen.
k tomu pomoci mu má paní Hýrová. Zvěděl, že se jí Podolský zasle-
ně koří, i vytasí se před ní s návrhem, aby za pět tisícovek Podolského
ivedla na jeho stranu: »Podolský sem chodí. Udělejte nějak, aby
někl —«. Nezalekne se, když paní s nevolí jej odbývá; vytáhne jiný
jstřík: že chce pamatovati také na své a její dítě, a slíbí mu dům. To
ůsobí. Paní Hýrová sice doufá, že Podolského dovede nějak obelstíti.
ždyť Vlach sám ji poučuje, že »mužští poslechnou krásnou dámu laci-
ěji, než až za nejposlednější konsekvence«. Ale když Podolský se uvolil
snesení rady zvrátiti, činil tak v naději jen právě na ty konsekvence nej-
oslednější; nevydá jí listiny, ukáže jí pouze se slovy: »Až budou zítra
ouci tři hodiny u svatého Jakuba, budu na vás čekat v hotelu »u váhy«
šestce v prvním patře... Když se vás nedočkám, vyleti to pozejtří zase
ko prachárna. Ruku líbám.« Jí nezbude jiného, než po krátkém rozmy-
lení říci k sobě: »Půjdu!« I stane se velmožnou paní, pomstila se na
odolském tím, že ho finančně vyssála tak, že si za nedlouho revolverem
yhnal duši z těla, a Vlachovi tím, že odmítne jeho nabídku na sňatek, již
učiní po smrti své ženy, která bývala zaměstnána ve vykřičeném domě.
a to si chce zpříjemniti život co neplépe; oddá se své zálibě pro divadelní
esk a slávu, která byla jejím cílem již od mladí a která ji také poprvé
vedla na scestí. Zve k sobě literární a umělecké veličiny a zamiluje se do
enoristy Baumanna, s nímž chce prchnouti za hranice; ten však opanuje
její vlastní dceru a ujede s ní. Když detektivní výprava matčina za uprch-
íky skončí nezdarem, vrhne se do moře s přístavního náspu v Janově.
Baumann na lodi volně se vzdalující smekl. Zamával kloboukem — Ju-
inka šátečkem.« Bez tenoristy paní Hýrová nechce žít.

Je toho mnoho nakupeno v románě Štechově. Mravní bída žen, jež
áry své špatnosti usilují buď zaměnit klamným třpytem nádherného po-
látka vnějšku nebo svou očistu hledají v raffinované pomstě; zpustlá a
rutální sobeckost mužů obchodujících s ženskými těly jako s dobytkem;
lá malichernost a bezohledné prospěchářství lidí, již dostali se jakýmkoli
působem na povrch vlivné činnosti veřejné; prázdnota a hlupáctví mužů,
na něž svět hledí jako na nadšence ve službách umění, jehož oni zneuží-
vají jen pro své osobní choutky a intriky; nízkost všelijakých
plhavců. Víme z jiných knih autorových, že má pro takové
ociální zločády — ty literární nejsou menší než ono kupčení
prodejnost — bystrý smysl a že je dovede účinně přibíti. V tomto
románě však — zdá se — nezaujímá k nim výslovného stanoviska,

snad právě proto, že jich vypsal příliš mnoho. Jde mu spíše o jakousi vadelní zápletku, ve které by jedno křížilo se s druhým, důkladně se drhlo a na konec aby se z toho kluba našlo východisko, pokud mož efektní. Chce udržeti v ustavičném napětí, neběží mu o vážnost věcí a p padů. Jak by mohl s tak zábavnou lehkostí vylíčiti třeba scénu, kdy ma zařídí vše tak, aby medika Hýru přistihla s dcerou in flagranti ve v jeho pokojíku, hned ho »vezme na skřipec« a vnucuje mu sňatek s před kteroužto perspektivou se medik zachvěl, »jako před náhle rozev nou bránou pekla« (a je k tomu ovšem nevyhnutelný obrázek). Pr také málo přesvědčuje jeho snaha, Hýrovou stůj co stůj ve všem jej počínání omluvit: to není pochopení ani vysvětlení, nýbrž stranictví. jejího muže, který sotva zasluhuje méně sympatického zájmu než ona, náší barev a stínů nejčernějších, a nikdy nemá pro něho slůvka omluv ona však má buditi zdání, jakoby vše činila v právu, dovolává se ště svého dítěte: »za jeden hřích — za hřích ukrytý cizím očím, stojí budo nost jejího dítěte«, ale hlavní pohnutkou k hříchu jest jí žádost: »chci ještě na sluníčku ohřát, chci se také jednou dostat výše na žebřík, cl aby také mně jednou musili závidět«; otřásá se hnusem při pomyšle jak »Hýra se frivolně ušklíboval, když se smělí lidé opovážili před n sáhnout na jeho ženu«, ba s opovržením si odplivne, ale ani na okam nevzpomene toho, jak jej s matkou obalamutily, a že nemá vlastně prá na jeho lásku; ale za to si sáhne k srdci a pozvedne oči k nebi, když do hotelu za Podolským. Můžeme pak věřiti, že, když jednou se v ní oz soucit k chudé stařeně, »vyrůstá v postavu jako z dětských pohádek Táž žena, která za nedlouho potom chce si na ženě jiné vydražit sv tenoristu: »Peníze jsou ohromná moc. Nabídnu jí mnoho tisíc za něho Dám jí třicet — dám jí padesát tisíc... Bude-li mít rozum, prodá mi ho Správné by bylo, podati ji jakožto nutnou oběť zlých poměrů, k tomu však bylo především třeba bráti ty žalostné poměry se svrchovanou v ností; té v románě nenalézáme. Proto selhává veškerá snaha, chtít v gerovati pro hlavní postavu románu jakoukoli tragičnost. —*cjč*—

Poučná.

Literatura česká devatenáctého století. Druhé vydání. (Nakladá Jan Laichter.) — V. Martínek: J. S. Machar. Přehled jeho básnického d

Literatura česká devatenáctého století. Druhé vydání. (Nak datel Jan Lachter.)

Jest zajisté úkazem velmi potěšitelným, jestliže nakladatel, který vážně podnikl dílo veliké a záslužné, může po neplném desítiletí dílo znovu vydati. Svědčí to o opravdovosti, vyspělosti i vkusu českých č nářů, že »Literatura česká devatenáctého století«, upravená a doplně může vycházeti ve druhém vydání, redigovaném tentokráte professor Jakubcem.

Není doby v dějinách české literatury, která by byla více vábila dějesce literární, než doba obrozenská. Od cenných dokumentů, nashromážděných v biografiích Rybičkových, přes kardinální filosofickou monografii Zeleného, pečlivé a jemné doplňky Jakubcovy, kriticky pronikavé obrázky poetické Vlčkovy až k souborným studiím a výkladům zázraku českého obrození po stránce literární, filosofické i sociální rozbírána a vykládána byla doba prvních dvou stupňů, českého osvícenství a české romantiky vždy zevrubněji a dokonaleji. Mohutné filosofické hnutí realismu přineslo v době vítězného dobojování sporů o podvržené rukopisy zvýšený zájem a nová hlediska. Mladá universtia a kritická česká věda na dlouhá léta význačně určily si poměr k české historii a literatuře svého století, a vycházejíce z polemik, odporu proti mocnější, nechápavé nebo zlé většině, tím intensivněji, bystřeji studovaly českou romantiku i svůj ideál proti romantice postavený, české osvícenství.

Z toho ovzduší vyšel později podnět k založení široké sbírky literárních celkových obrazů i monografií, zabírajících české písemnictví v devatenáctém století, ve století, kdy souvislost tradiční se staršími dobami byla sice úplně téměř přervána, kdy však česká literatura prošla tolika stupni vývojovými a dala na sebe působiti tak četnými vlivy domácími i cizími, že celé poslední století daleko více než kterákoli doba předešlá jest dodnes živým průvodcem a součinitelem i našich nových a nejnovějších tužeb a slovesných ideálů, pokud jsou upřeny k vybudování krásné a typické národní literatury. Může-li tedy podrobné a zrale zvážené i zcela věcné roztřídění a popsání všech století minulých našeho dějinného života slovesného platně přispěti dnes látkově i methodicky tvůrčímu umělci a filosofu k vyššímu přehledu celé produkce slovesné, objektivnějšímu ohodnocení dnešní tvorby a pravděpodobnějším myšlenkám o možnostech a nadějích v budoucnosti přináší nesporně tak všestranné, pečlivé a v uspořádání celkovém pronikavě jednotné dílo, jako jest zejména nové druhé vydání »Literatury devatenáctého století«, po těchto stránkách veliký zisk a kladnou basi pro moderní kulturu národní.

V jádře podržel nový redaktor tytéž kapitoly a požádal všecky takřka spolupracovníky vydání prvního, aby ponechávajíce názvy kapitol i text většiny jich nezměněný, doplnili jednak své vědecké výklady, na základě novějších badání, jichž s potěšením pozorujeme u nás celou řadu v posledních desetiletích, jednak však aby se přizpůsobili v úpravě textové souvislejšímu a bezpečnějšímu plánu, který po velmi zdařilém pokusu prvního vydání, v němž bylo i počítati s nesplněnými sliby některých spolupracovníků, byl snazší a bezpečnější. Proto celá řada drobných portrétků, řada málo významných povídkářů i povídek, příliš detailní vypisování některých oborů činnosti některého spisovatele a zdůrazňování jich proti neméně význačným stránkám jiným odpadly. Nelze ve stručném referátu do podrobností sledovati postup a zdokonalování ve vydání druhém; o detailnější srovnání pokusil jsem se na místě jiném.

Základní rozdíl českého osvícenství a české romantiky proveden je v uspořádání kapitol i v jejich doplňcích a textech důsledněji, než tomu bylo ve vydání prvním. Zejména české osvícenství, doba lákající, ne nepatrná odnož, často i rovnocenná sestra vysoké kultury rozumové v Ně-

mecku a ve Francii, vůdkyně duševního života v Rakousku, za níž Vídeň tenkrát hodně pokulhávala, dochází po monografických a zevrubných šetřeních Hanušových a Krausových ovšem v novém vydání náležitého doplnění a ocenění. Lví podíl práce spadá tu na vědecky, až chladně kritické s rozsáhlou znalostí opřené a všim zaujetím pro krásnou dobu vědecké čestnosti a literárního gentlemanství psané partie Jakubcovy. Šíře ne v prvním vydání rozebral tu autor kořeny a nenáhlé rozvíjení se osvícenských idejí v kruzích vzdělaných, jejich místní zabarvení, současné proudy osvícensky nacionalistické, i zejména nenáhlé vnikání prvků vzdělanostních do tříd širokých. Tyto hutné kapitoly, pozorně a prolínavě ohledávající, jak se krok za krokem přetvářely na české půdě myšlenky z ciziny přišlé, kterak se vnější popudy pojily s domácími tradicemi a studiemi, a jak před našima očima vyvstává potom populární národní osvícenství, české národní obrození, jsou mistrovským dílem kollektivního s mnohých bodů přehlížejícího a podle pevné ideje poutajícího díla spíš kulturně než literárně historického.

Za to našel Jakubec ve vděčné a krásné době několik hlav, jimž na psati ocenění bylo mu radostí. Na prvním místě přirozeně upoutal h v českém osvícenství geniální zjev Dobrovského, k němuž se historik z vnitřního sklonu a pro užitek obsáhlé své monografie velmi úzce při tiskl. Harmoničtěji, s většími zase předběžnými znalostmi, s přibráním pramenů o osvícenství cizím a s vřelejšími tóny ještě než ve vydání prvním beze slov plochého vychvalování, jen vytyčováním poměrů možnosti a činů, širším ohledáním na vše strany pronikavé osobnosti rázný mi tahy kreslen jest portrét velikého Čecha, člověka i vědce, jednoho z největších synů národa. Spravedlivě mizí proti rozšířenému portrétu Dobrovského celá řada příležitostných, neuvědomělých pisálků zcela do pozadí.

Rozpoltěný zjev Jungmanna, velikého syna přechodné doby, pilného a energického pracovníka osvícenského a geniálně instinktivního básníka a organisatora romantického, vyplňuje druhou hlavní část patrie tým autorem napsané. Ačkoli nemáme ještě monografického ocenění jeho slavných překladů romantických, víc než po jedné stránce předůležitých, ač koli též úvodní práce k Slovníku nejsou dostatečně zvláštními studiem ozřejměny, náleží s Vlčkem přední místo v oceňování ohromných zásluh prvního českého buditele Jakubcovi, nepočítáme-li sem starší, často osobně detailní a vůči starší době příliš uzavřenou monografii výborného Zelen ného. A jako si byl Jakubec již při líčení rozšiřování idejí osvícenských všímal nově a poučně ve zvláštní kapitole specificky českých detailů a modifikací, tak jeho nové úhrnné sebrání a zvážení českých časopisů před romantických je rázným krokem v před při našich studiích o změnách a náhlém přerodu literatury v romantickou. Těmito úhrnnými kapitolami dostává se dílu jakési vyrovnanosti, širokého, bezpečného základu sociálně-kulturního, při čemž živel význačně výlučný, vědecky a básnicky literární uplatnil se tím směrem, že zase duchům vedoucím dostalo se monografií tak všestranných, zevrubných a pronikavých.

O práci ostatních spolupracovníků, kteří všichni až na prof. Smetánku zůstali, chci se zmíniti jen stručně. Otiskujíce po většině nezmě

ěně své kapitoly z vydání prvního, následovali redakčního plánu potud, e přihlížejíce k rozměrům díla, vyměřovali svědomitě literárním zjevům tudovaným tolik místa, kolik jim po nových šetřeních náleží. Že všechny éměř obrazy ztrácejí se takřka již i ve vnějším rozdělení proti Dobrovkému a Jungmannovi, lze jen schvalovati. Také patrná výhoda nového ydání jest v tom, že letmé a nesouvislé poznámky o některých spisovaelích v novém vydání jsou seřazeny, takže i čtenář okamžitého poučení odle rejstříku hledající je v celku souvisleji a pohodlněji informován, ež byl ve vydání prvním.

Plným právem napsal v úvodu redaktor, že v poslední době jeví se pěstování literárního dějepisu u nás potěšitelný ruch. Máme z poslední doby opravdu řadu svědomitých a mnoho dobrých studií hlavně o starší asi literatury naší ve století minulém. Také doba po výtce literární, v níž de již o kvality hudební a artistické, a ne jenom o ideje a stránky socidlní, počíná býti s historickou perspektivou a vědecky měřena. Výsledky ěchtó studií mají se obrážeti v posledních svazcích »Literatury«, na jeichž sestavení, napsání a vydání pomýšlí se dnes určitěji, než dříve. Nemůžeme si tedy ničeho vřeleji přáti, než aby naši produkující spisovatelé, básníci i jiní umělci našli korrespondující zvýšené tempo radostné filosofii historicko-literární na veliký prospěch našeho nového písemnictví a vůbec umění národního. *Karel Hikl.*

V. Martínek: J. S. Machar. Přehled jeho básnického díla. (Nakladatel F. Šimáček.)

Knihou Martinkovou dostává se nám prvé monografie o Macharovi. Celkem monografie dobré. Autor hlavní váhu své knihy vložil v rozbor ideových názorů Macharových, v ocenění jeho básnické esthetiky. Dostál svému úkolu se zdarem, podal plastický obraz básnické bytosti Macharovy. Zejména poprvé je tu učiněn pokus vystihnouti Machara v jeho nejzákladnějších prvcích a vyvoditi z těchto prvků pozdější rozvoj Macharův. Právem Martínek naznačuje, jak již v Konfiteoru je in nuce celý pozdější Machar, jak jednotlivé tóny v dalších sbírkách sesilují a se doplňují, jak vše roste a rozvíjí se k vrcholu, jejž Martínek vidí v Golgatě. S literárně historického stanoviska obmezuje se Martínek na vymezení poměru Macharova k nejbližším předchůdcům: Nerudovi, Havlíčkovi, Vrchlickému, Čechovi, Zeyerovi a k některým vrstevníkům. Ale právě po této stránce byl bych si přál hlubšího pojetí a větší literárně-historické perspektivy. Povím, jak. Literární historik nejen rozebírá a oceňuje, nýbrž i třídí a zařazuje do celkového historického vývoje. Proto musí vědět, co určuje a charakterisuje literaturu toho kterého národa, co je v ní typicky individuelního, musí znát její podstatné a stěžejní znaky i základní hybné síly, které ji řídí.

Nepochybně i naše česká literatura má něco svého, individuelního, má svou českou duši. Objevit, vystopovat tu českou duši na našich literárních dílech — to je právě i úkolem literárního historika.

Česká duše! Individualita, duch národa nejvýznačněji projevuje se velkými lidmi toho kterého národa. V nich duch národa dochází nejvyš-

šího rozvití, na nich poznáváme nejvyšší hodnoty národa. Podíváme se do své české minulosti, vidíme tam nejvyšší projevy české duše v H sovi, Chelčickém, Komenském. Jsou to nejen největší muži, ale i nejvě spisovatelé naší české minulosti. Jejich česká duše projevila se o p r a d o v o s t í, hlubokou n á b o ž e n s k o u opravdovostí, s jakou usilov o vytvoření lepšího člověka. Ta opravdovost hlásí se životem Husov i jeho spisy, ta mluví ze snahy Chelčického o obnovu života v pravdě k sťanského, i ze života Komenského, který výchovou chtěl dát světu lepší člověka. Tam v té minulosti máme i odkaz pro svou českou přítomno Neboť není možno, aby v naší české přítomnosti a v její opravdově čes literatuře nebylo nějaké souvislosti s minulostí, aby tu byla jen propa a na jejích koncích dvě různé jednotky. Vždyť jako životem každé jednotlivce vine se jistá základní čára a zní jistý základní tón, tu silně tu slaběji, tak i životem národa a tak i jeho literaturou, která je j odrazem života. Jinými slovy naši literární historikové musí se a bud se musit zabývati pojmem českosti děl našich spisovatelů. O té česko jedné doby vlastně dosti se u nás mluvívalo. Mluvívalo se o Čechovi, He dukovi atd. jako básnících po výtce českých, poněvadž sbásňovali thema z dějin domácích a ze života domácího nebo slovanského. Vrchlický n proti tomu byl básníkem ne dosti českým, nýbrž kosmopolitickým. Krit rium se tu hlavně spatřovalo v látce. My ovšem českost budeme hled jinde. V čem je českost české minulosti, jsem již naznačil. A českost čes přítomnosti? Na př. českost Havlíčkova, Palackého, českost Masaryko Macharova? Zas jen v tom reformním úsilí, které se projevova u nás před staletími, v té opravdovosti o vytvoření lepšího české člověka. To charakterisuje Masaryka i celou činnost jeho, Masaryk který ve své České otázce a v Naší nynější krisi vlastně odha nám a naučil nás vidět tu českou duši. Palacký ji v sobě měl a cít když v české reformaci ukazoval vrchol českého ducha a kd na základě celoživotného svého díla zůstavil svému národu odka pravě, že již jsme dokázali před světem, že umíme d u c h e m, t. j. tím r formním duchem, tíhnoucím k božnosti, předčiti jiné národy. A Havlíče v jehož Kutnohorských epištolách jako spodní proud se ozývá hlas refo mace a jenž je tak vytrvalým bojovníkem, učitelem a podnes vzore svému národu, zdali svou životní opravdovostí nepřipomíná opravdovo české minulosti? A teď tedy Machar! Všimněme si, jak silně v sobě c českou minulost, jak se k ní vrací opět a opět ve svých básních a jak stá a silný je u něho pojem věčnosti — nábožensky silný. Ne, nebojím toho slova u pohanského Machara. Byla zde učiněna zmínka o té jisté n boženskosti Macharově již před lety a od té doby četl jsem výroky o »n boženském« Macharovi i jinde. Ostatně i Goethe již řekl, že jen náb ženští lidé mají tvůrčí sílu. A v tom, jak Machar bojuje proti našem lžináboženství, neozývá se také něco jako hlas reformace? V té jel opravdovosti a stálém úsilí o lepšího českého člověka? Zde je ta jedno českého člověka s minulým silně realisována. I Neruda ji cítil a po toužil, když psal své Páteční zpěvy.

Nuže, byl bych si přál hlubšího pozadí pro celkový literární portr Macharův. P. Martínek to pozadí tuší, když praví: »Nemožno, aby čl

ěka Čecha, pochopil-li základní pásmo své historie, nechala chladným Macharova kresba protipapežská a stálé doklady z české minulosti.« Nejde však dál, aby z toho odvodil důsledky a základní složky básnického charakteru Macharova. Neboť nestačí říci: »Je to Neruda, jehož ideové dědictví Machar přejímá v plném rozsahu a rozšiřuje vlastním individuálním rozpětím, je to Neruda, s nímž duševní bratrství Machar neměnně vyznával na celé dosavadní básnické dráze.« Tu otázka: »Jak tedy Neruda... a je to pouze Neruda?«

Ale i tak musíme Martínkovu knihu vítat s povděkem. Je psána širokou znalostí věci i pramenů a s nevšedním pochopením pro snahy ideje básníkovy. Taková kniha předpokládá vnitřní zpracování velkého díla básníkova — již to není práce ani malá ani snadná — předpokládá sám vnitřní hlubší život autorův. *Z.*

PO ŽIVOTĚ NÁBOŽENSKÉM A CÍRKEVNÍM.

Papežský proslov v konsistoriu. — Církev a italsko-turecká válka. — Kardinálové noví a staří. — Sčítání lidu v Čechách po stránce církevní.

Před posledním jmenováním kardinálů koncem listopadu 1911, při němž mezi osmnácti novými kardinály připadli také dva na Rakousko, totiž vídeňský arcibiskup František Nagl a olomoucký arcibiskup František Bauer, měl p a p e ž v tajném konsistoriu delší řeč, jejíž hlavní obsah jest s t e s k a v ý č i t k a. Rok 1911 byl prý pro papeže nadprůměrně zarmucujícím rokem. Především deprimovala církevní kruhy všecky a jmenovitě nejvyšší až do samého Vatikánu římská jubilejní oslava sjednocené Italie. O té se vyslovil papež, že od ní vyšlo mnoho těžkých urážek proti právům apoštolské stolice, mnoho potup k hlubokému bolu každého věrného syna církve. Až do svatého města proniká a uplatňuje se naprostá beztrestnost všem nepřátelům náboženství; zlopověstný tajný spolek, kterému jest Bůh a náboženství a křesťanský řád předmětem nenávistného odporu (míněn patrně spolek svobodných zednářů), směl konati beztrestně své schůze před očima samého papeže.

Mimo Italii zvláště Portugalsko smutně proslulo násilnou bouří nenávisti a pronásledování proti katolickému náboženství. Papež pokládá za svou povinnost, znova výslovně odsouditi tak řečený zákon o rozluce mezi státem a církví, který není ničím méně než pomníkem záludnosti.

Kromě těchto zevnějších do očí bijících událostí vzpomíná papež v n i t ř n í choroby: odpůrcové nohama šlapou křesťanský mrav, modernistické zlo se plíží potměšile zahaleno ve vědecké zakuklení, materialistický jed kane do duší a ochlazuje srdce. Ale přes to vše není důvodu zoufati nad záchranou mass. Podkladem této neutuchající naděje jest láska ke sv. eucharistii, kterou viděti neztenčenou na obou polokoulích, jak dokázaly eucharistické kongressy v Kolíně n. R., Londýně, Montrealu

a Madridě (na r. 1912 jest projektován další eucharistický kongress d Vídně). Jmenovitě zdar posledního kongressu v Madridě ukazuje, že pře všecky hrozivé a skutečně nebezpečné příznaky Španěly nehodlají pře trhati staleté pásky vížící je k apoštolské stolici.

Tyto výroky papežovy vybízejí ke kritickým poznámkám.

Papež odsuzuje principielně zákon o rozluce státu a církve. Upo zornili jsme již jednou na zvláštní zjev, že v kantonu ženevském v Švýcařích právě katolické oficielní kruhy nejhorlivěji agitovaly pro roz luku před několika lety, velice krátkou dobu po tom, kdy se církev ne úporněji stavěla proti rozluce ve Francii. V Portugalsku jest katolick církev energicky proti rozluce a k vůli rozlukovému zákonu též ene gicky proti republikánské vládě, tak ostře, že otevřeně sympatisuje s mo narchistickými pretendenty a dokonce s monarchistickou revolucí; všu a vždycky se vydává církev za základ a záštitu státního pořádku, tvrd že učí věrnosti a loyálnosti k vrchnostem a k vládě, hrozí, že zmenše církevní moci znamená uvolnění svazků mezi panovníky a poddaným ale v daném případě, jakmile vláda a vrchnost nehoví zájmům církv dovede se církev postaviti proti ní. Z apoštola Pavla cituje »každá duš vrchnostem poddána buď«, ale dělá, jako by Pavel nepokračoval »neb není vrchnosti, jediné od Boha, a kteréž vrchnosti jsou, od Boha zřízen jsou«. Jsou-li dynastie, vrchnosti a vlády z milosti boží, tedy všechny vrch nosti, i republikánské a protiklerikální, jako Pavlovi byla od Boha zř zena vrchnost a vláda římské říše, přes to, že jistě nebyla církevní, kře sťanská, ba byla přímo křesťanství nepřátelská.

Ve Francii, v Portugalsku, v Brasilii, v Mexiku, v Uruguay, v Ra kousku jest římská církev proti rozluce; ve Švýcařích jmenovitě v Že nevě byla pro rozluku a není pochyby, že by se konečně vyslovila pr rozluku na příklad v Prusku, její členové by zcela určitě hlasovali pr disestablishment v Anglii (odstátnění anglikánské církve).

Co to znamená? Znamená: církev jest proti rozluce se státem tam kde spojení se státem slouží církvi, a kde rozlukou utrpí; církev jest pr rozluku církve od státu tam, kde sama jí nemůže ničeho ztratit, nýbr spíše získat, a kde ztratit mohou jen církve jiné. Tak je to se školou ko fessijní a paritétní a bezkonfessijní, a kdo ví, zdali by tomu nebylo ta i s rozlukou manželskou, kdyby protestantské církevní právo v této vě nebylo napřed. V zemích katolických, všude, kde má většinu a moc, trv katolická církev na požadavku výlučně vlastní nadvlády a na princip nesnášelivosti, podle vlastních zásad, v zemích protestantských, všud kde je menšinou, volá po rovnoprávnosti a snášelivosti — dovolávajíc s principů protestantských.

Tolik o papežově odsudku proti rozlukovému zákonu.

Že papež nezapomněl na hnutí modernistické, rozumí se samo: »mo dernistické zlo se plíží potměšile zahaleno ve vědecké zakuklení,« to jso silná a nenávistná slova sama o sobě, a nad to jsou zarámcována p jedné straně narážkou na odpůrce, kteří »nohama šlapou křesťansk mrav«, a po druhé straně výpadem proti »materialistickému jedu«.

Proti modernismu užila kurie opatření velice drakonických: přísaha
logických professorů, zostřená censura spisů, zvýšený dozor biskupů,
nemluvíme o hrozbách klatbou a exkommunikací.

V officielním oslovení doznává papež, že tyto vnější prostředky ne-
mohly zcela. Nemohly pomoci, poněvadž vnější prostředky nedovedou
staviti »chorobu«, kterou církev sama prohlašuje za »vnitřní«. Odpor
ti antimodernistické přísaze, jejž zvedly nejen vlády některé v zájmu
body svých professorů a vědy, ale též někteří theologičtí professoři
ii, ukázal, že obratem ruky a škrtnutím péra nelze přivoditi změnu
třní tendence a přesvědčení. Arci tlak působící zvenčí, bezohledný
or a censura a důsledky hospodářské a společenské přimějí k opa-
rnosti, zamezí projevy neoblíbeného smýšlení a zpozdí, u slabších povah
ažní vzrůst modernistického směru.

Časovou, politickou příchuť má papežův výpad proti loňskému ju-
lu sjednocené Italie, ale pozadí a podklad jeho jest principielní: vy-
ází z nároků na světské panství papežovo. Jest přirozeno, že právě
ileum, které pro sjednocenou Italii bylo událostí povznášející, vyvo-
lo v kruzích vatikánských hořké vzpomínky. Při rázu slavnosti a při
peramentu italském se nelze diviti, když se jubilejní řeči a officielní
neofficielní články neobešly bez hrotů proti Vatikánu. Stesky na »po-
ty« a »urážky« jsou tedy oprávněny, a konečně i nářek na porušení
v apoštolské stolice se stanoviska církve jest zcela vysvětlitelný. Církev
nevzdala nároků na světské panství. Skoro každý větší katolický kon-
ss vyvrcholuje svá jednání v resoluci, která volá po jeho obnovení.
ngresům německých nebo rakouských katolíků se snadno volá po ob-
vě světského panství papežova, když se tento požadavek netýká jejich
mí, jejich říše a vlastní státní nebo národní jednotnosti. Arci Italové
u jiného mínění, a myslím, že by byli jiného mínění též němečtí kato-
, kdyby ze sjednocené říše měli popustiti část ke zvýšení lesku římské
kve a její hlavy.

*

Hned po vypuknutí války italsko-turecké o Tripoli pro-
ly do veřejnosti zprávy, že italští kardinálové a biskupové
ili a aranžovali patriotické projevy. Byla jmenována přímo
itá jména a citovány výroky z kázání, z pastýřských listů, modliteb.
popředí stáli kardinálové Maffi z Pisy, Ferrari z Milána, a biskup
nomelli z Cremony. Při slavnosti jinak velice mírumilovné: o šlech-
ké svatbě měl kardinál Vanutelli bojovnou řeč, ve které velebil začatou
iku jako záslužný kus civilisační práce. Officielní orgán »Osservatore
mano« hned v říjnu vyslovil politování nad těmito projevy z toho dů-
du, že kompromitují důležité náboženské zájmy v ottomanské říši a jen
dhánějí hnutí protiklerikálnímu. Desavouement se strany papežské sto-
e byl dosti ostrý. Citujeme ze zmíněného listu: »Některé listy, které
čitají mezi katolické, a někteří řečníci, duchovní i laikové vyslovují se
posudku italskotureckého konfliktu takovým skoro způsobem, jako
šlo o svatou válku, která jest podniknuta ve jménu náboženství a církve
na jejich podporu. Jsme zmocněni prohlásiti, že Svatá Stolice nejenom

nepřejímá zodpovědnosti za takovéto výklady, nýbrž neschvaluje a li
jich, poněvadž musí zůstati mimo přítomný konflikt.« Dále officielní
v témže listě: »Ottomanský Lloyd a jiné listy tvrdí opětovně, přes
dřívější officielní prohlášení, že Svatá Stolice jest súčastněna na ital
tureckém konfliktu dokonce z finančních zájmů. Svatá Stolice prohla
tato tvrzení za nesprávné a tendenční informace bez nejmenšího
kladu.«

Takovému úřednímu dementi rozumí každý; každý by byl překva
kdyby se neobjevilo před veřejností. Ale jím se sotva co změní na fa
že se chystala již celá expedice kněží a řádových osob na výpravu
duchovním dobytím Tripole pro kříž proti půlměsíci. Byla také p
jmenována klerikální banka, která má určité zájmy v Tripoli a u
zájmy na válce. Svatou Stolici k jejímu zdrželivému a přímo odmítav
chování přiměla jednak opatrnost, která jest vlastností diplomacie k
a stupňovanou schopností diplomacie církevní, jednak nesporně též
odpor proti italské vládě. Quirinál vede válku, — Vatikán oficielně
může býti pro válku. Válka vzbudila takový zájem, skoro nadšen
celém národě, že i část sociálních demokratů se vymkla ze vleku p
válečné nálady mezinárodní strany socialistické a nedemonstrovala
válce; tu přece nemohla církevní skupina intransigentní než zachová
reservu a projevovati vyšší státnickou moudrost.

Pravé smýšlení klerikálních stran naproti italské vládě prozra
klerikové mimoitalští, jmenovitě naši vídeňští, a to je smýšlení kr
nepřátelské. Arci vedení křesťansko sociální strany před několika
vydalo officielní communiqué, že není pravda, jako by strana podrý
půdu ministrovi zahraničních věcí hraběti Aehrenthalovi pro jeho k
liantní chování vůči Italii. Ale zde zase musíme říci, že každý do
čísti mezi řádky takového úředního projevu. Po měsíce povídalo se v
svěcených kruzích rakouského politického života, že křesťanští sociá
vídeňští pracují proti Aehrenthalovi proto, že všemožně hledí předejít
kékoli srážce s Italií. Obrat ve smýšlení křesťanských sociálů vůči
šemu zahraničnímu ministrovi od loňska byl skutečně nápadný: lon
hájili a drželi jako svého muže proti pokrokové části politického s
ke konci roku však hleděli jej svrhnouti. Odkud ten obrat? Bylo víc
pouhé dohadování, když se tvrdilo, že nedávno zemřelý papežský nun
ve Vídni (mimochodem řečeno — ale ne náhodou zařízeno — prý
bystřejší, nejchytřejší, proto též nejnebezpečnější hlava ze štábu
pežských diplomatů) byl středem a zdrojem agitace protiitalské, ins
torem kliky, která chtěla vehnat Rakousko do války s Italií. A to zr
v době, kdy jest Italie vojskem i penězi vázána v Tripoli. Toto je p
smýšlení pravověrné a důsledné církve proti uchvatiteli světského pa
papežova. Odtud se nám podaří vysvětliti rozpor mezi spontánními
jevy hodnostářů jako Bonomelli, Vanutelli, Ferrari a Maffi pro v
a mezi stanoviskem officielních kruhů vatikánských: jako Ital, a kon
i jako italský kardinál může každý Vanutelli a Bonomelli sdílet nár
nadšení pro výboj s kterýmkoli redaktorem nebo politikem; jako ka
může pomýšlet na rozšíření sféry církevního vlivu v Africe; ale

odsičník proti politice a správě Quirinálu nesmí veřejně schvalovat žný krok usurpátorovy vlády.

Tak se kříží náboženství a politika v Italii a v církvi — a tak se eskem mísí také v našich kritických rozhledech.

*

Z nově jmenovaných osmnácti kardinálů připadá na Italii 6, Spoé Státy severní Ameriky 2, Rakousko 2, Francii 4, Španělsko 2, glii 1, Hollandsko 1. Kardinálské kollegium se skládá nyní ze 64 nů, z těch 35 z Italie, 7 z Francie, 6 z Rakouska-Uherska, 5 ze Španěl, Německa, 3 ze Spojených Států, 1 z Anglie, 1 z Hollandska, 1 z Portgal, 1 z Australie, 1 z Brasilie, 1 z Belgie.

*

Výsledky loňského sčítání lidu v Čechách po stránce rkevní příslušnosti mají některé zajímavé momenty. Uvene některá čísla pro srovnání.

Všeho obyvatelstva v Čechách jest 6,769.522. Z těch je katolíků 75.863. Z ostatních si všimneme jen těch náboženských společností, ré vykazují nad 10.000 příslušníků. Jsou to postupně podle početnosti ngelíci augsburského vyznání 97.874, israelité 85.899, evangelíci helského vyznání (reformovaní) 78.398, starokatolíci 14.617 a bezkonssijní 11.198.

Celkový vzrůst obyvatelstva za desetiletí 1900 až 1910 se značí v prontě 7·13. Nadprůměrný přírůstek vykazují na prvním místě bezkonssijní, totiž 491·23%. Zapomíná se arci, že do počtu bezkonfessijních čítají naše státní úřady též všecky, kdo se hlásí do církví státem nenaných, především tak řečené svobodné reformované, kteří sami udáji počet svého příslušnictva přes 3000 duší, k tomu baptisty a některé ště menší protestantské sekty. Vlastní bezkonfessijní, to jest beznábonští, atheisté a lidé vůbec mimo církve stojící se tím redukují v počtu něco přes polovici udané úhrnné číslice. Neobyčejný vrůst bezkonssijních (sám o sobě ostatně vysvětlitelný tím faktem, že při malém čtu každý jednotlivec přibylý znamená značný vzestup procenta) není dy jen výsledkem agitace Volné myšlenky, ač ovšem Volná Myšlenka ště na něm má lví podíl.

Po bezkonfessijních nejvíce vzrostli starokatolíci, o 42·17%, jimž rospělo německé hnutí Pryč od Říma, jako evangelíkům augsburského yznání, ne sice absolutně stejně, ale relativně víc, zase proto, že jejich ivodní počet byl menší. Augsburským přibylo 34·22%, reformovaným 28% (průměr pro obojí evangelíky 21·85%; s ostatními denominacemi všem víc; v poměru ke všemu obyvatelstvu jest evangelíků 2·6%). Pod emským průměrem zůstala římsko-katolická církev se 6·77%. Úbytek ten ouvisí s hnutím Pryč od Říma pro protestantism, starokatolicism a bezonfessijnost. Židé vykazují absolutní úbytek o 6846 duší, čili o 7·38%, či čemž hlavní příčinou asi jest vystěhovalectví, ač jest zjištěno též poměrně dosti přestupů ke katolické církvi.

6. února 1912. +

ŽENSKÉ HNUTÍ.

Oslavy Boženy Němcové. — Manifestace za vyšší vzdělání ženské. — dělní škola pro matky. — Nové časopisy.

Když prožíváme slavnostní dny, které povznášejí mysl k něčemu vyššímu a nevšednímu, nechce se nám pak sestupovati do všednosti, k vyklým každodenním pracím z povinnosti. I pak dlouho zůstávají v mysli stopy povznesených chvilek a hradíme si je co nejdéle. Podobn chvílemi vzácnými a povýšenými jsou oslavy Boženy Němcové. Její život i tvoření je takovým zdrojem bohatým, k němuž se dlouho deme vracet. Těžko se odlučujeme od té, která nám ukázala svým votem bolestivé rány i našeho života, které začínáme rozumět a tím rozuměním se jí přibližujeme. Mnoho bylo psáno o Němcové ve dny, připadlo padesáté výročí jejího úmrtí. Osvětlována byla z různých novisek. Shledány všemožné detaily z jejího života, které osvětlily duševní i lidskou podstatu. Odlesky toho života a těch úvah budou dlo a mocně v budoucnost zasahovat.

Byly tu oslavy, zdá se, že na Moravě upřímnější, opravdovější v Čechách. Jisto je, že k tomu, aby správně oceněna a na své místo řazena byla, jako spisovatelka i žena, přispělo dílo vysoké hodnoty. Till životopis Boženy Němcové v Zlatorohu. Jím objasněna byla podst této velké spisovatelky a ženy. V lidské podstatě kotví i tvůrčí duch znajíce tuto, pochopíme teprve správně ducha. Nelze v životě odlou jedno od druhého, a to ukázal nám prof. Tille svým dílem. V oslav Němcové bylo i patrno, že psány byly pod dojmy, vyvolanými koresp dencí mezi Karolinou Světlou a Janem Nerudou. Odhalený román d velkých, celým národem milovaných duší, přispěl k lepšímu chápání m ných tužeb Němcové, a společnost se ukázala býti náchylnější k odp štění toho, co u Němcové pokládala za poblouzení a poklesky. Nebylo poblouzení a poklesky, byl to zápas velké duše o své bytí a štěstí.

Když Němcovou život zklamal ve všem, když přestala důvěřo lidem, jež poznala v jejich chladné sobeckosti, a věřit, že uplatní své slání plně a prospěje ještě mnohými pracemi svému národu, obrátila k své duši a pro její upokojení napsala, čeho byla plna. Vložila jas duše, jemuž nikdo nechtěl rozumět, v svoje nejkrásnější práce. Byla pochopena osobně a sesměšněna ve své nejsvětější ženské touze, a to b její největší křivda životní. Nestála pak už o to, být pochopena, když děla marnost svých snah a jen pro svou radost chtěla zachytit to, měla v duši, harmonii života. Teprve tehdy, když už pro sebe nic od vota neočekávala, projevila se nejupřímnější. V tom je ohromná síla tragika této ženy. Ona měla, co by dala, a neměla, komu dát tu svou d ženy. Ona hledala porozumění a doplnění sebe a teprve, když už se vzd svého osobního štěstí, ukázala bez ohledu na své okolí a bez vlivu je svou velikou duši. To svoje nejvnitřnější jádro, které skrývala pro to kdo by mu rozuměl a rozvijel je dál, zanechala budoucím generacím vyslovila tím problém dnešní ženy. To, co Němcová chápala, a ce

ší chtěla, byl d u š e v n í m u ž, dnešní požadavek nového muže. Dnes
čináme pořádku chápat teprve velikost té myšlenky, kterou Němcová
to částí svého života, za niž byla tolik ponížena, nám zjevila. Byla to
uha ženy po zázračném štěstí lásky s vysněným hrdinou. Byla to zá-
zeň záruka, že to zázračné štěstí by žena dovedla prožívat, žena po-
nesená duší, žijící duševním životem, kdyby měla sobě rovného muže,
rý by jí byl rozuměl a ji doplnil, kdyby byla zažila toho zázračného
sti, ku kterému v duši cítila schopnost, byla by — můžeme soudit, vy-
vořila skutečně krásné, nové manželství, i co do formy i obsahu, a za-
hala nám odlesk jeho ve svých dílech, neboť k tomu byla celou svou
stí předurčena. Že projevila tyto své tužby nepokrytě, společnost
itánsky se od ní odvracela a ještě dnes nalezly se v oslavných statích
námky a výrazy, svědčící o nepochopení v tomto ohledu. Nízké pode-
vání je v tom, pakli se píše o hříchu, souditi ten či onen krok, či detail
ota krásné ženy a poukazovati, že je privatissimum každého člověka
a jen věcí jeho vlastního svědomí a zodpovědnosti. To temné napo-
ání a neobjasnění dává každému právo souditi dle nejširšího svě-
ní něco, co se posudku všedního člověka vymyká. Umělec, člověk,
rý je celou bytostí o století napřed, má právo na výjimečný život, a
ý umělec žije svým výjimečným životem, vůči celé společnosti, bez
edu na ni, i když si přivodí její odsouzení. V tom právě tkví, že
ly kamenujeme naše výjimečné lidi, protože jim nerozumíme, když
jinak, než všednost káže. I dnes, vím, že kdyby Němcová se vrátila
kékoli podobě, nežila-li by, jak společnost předpisuje, šla-li by svými
tami a stavěla svou zodpovědnost a své svědomí výše, pak by jistě
hla znovu umírat neuznaná a hladem a lidé zase házeli by jí trní
estu a stáli nad ní jako soudci života.

Co je soustředěno v umělci a průkopníku, je i problémem mnohých.
problém Němcové je problém člověka, muže i ženy. Pochopení a do-
pění sebe navzájem. To, co vidíme se uskutečňovat v lidstvu manželstvím
fickým, že teprve muž a žena tvoří onu jednotku, z níž může vzejít
ý člověk, je i ve světě duševním, touha po duševním manželství,
z čehož prýští štěstí osobní a duševní tvůrčí schopnost. Otázka duše-
no manželství je také důležitou otázkou dnešní ženy. Zena nenalézá
ští v uspořádání společnosti lidské. Nová žena ho hledá, je probudilá,
sevědomá, vědomá své bytosti, své osobnosti a tu chce uplatnit, té musí
b porozuměno. Již často bylo vysloveno, že dnešní žena inteligentní se
čeji neprovdává, protože nemá dosud sobě rovného muže. Tyto touhy
ž přivedly i vědu na nové cesty a přibližují pochopení ženě. Nejnovější
vecké poznatky potvrzují ženinu osobnost neodvislou od muže, ale do-
jící se navzájem. Těmito poznatky mění se i ideál ženy a názor na
úkoly v životě. Dnes není již ideálem ženy dokonalá, pečlivá ho-
lyně, žena naprosto slepě oddaná, takový »domácí skřítek«, který má
výše porozumění pro muže. Dnes vyhledává se samostatnost a vzá-
nost. Tento ideál, ku kterému ukázala cestu touha žen a který je
epírán již i psychologií, stává se vychovatelem nových generací a ty
teprve s to pochopiti a oceniti životní utrpení takové Němcové. Ty
erace nebudou zakrývat rouškou delikátnosti a děkovat nebi za to, že

mnohé z života takové velké ženy je dosud a snad zůstane neodhal nedopovědeno. To, co je nedopovědeno, je na nás dopovědět. A my to povídáme voláním po novém, duševním muži.

*

Prvním veřejným činem »Svazu ženských spolků českých« v P byla manifestace za vyšší vzdělání ženské. Význam bylo, že pro připuštění žen ke studiu věd technických, právních a k vštěvě umělecké akademie promlouvali muži ve svých oborech význ a příjemně překvapilo, že svému úkolu dostáli s veškerou opravdiv Pečlivým rozborem ukázali závažnost těchto požadavků. Úroveň rátů a celý průběh manifestace ukázal, že ženské hnutí u nás vsto do vyššího stadia. Jest si jen upřímně přáti, aby »Svaz« tuto úroveň dále ve svých řadách udržel. Nemohlo býti šťastnější a významnější pro jeho vznik nežli období oslav Boženy Němcové, jejíž směr slibuje chovávati, její tužby uskutečňovati. Zdůraznila to předsedající sl. Tůmová. Z referátů bylo význačným prohlášení rektora techniky, d ního rady dr. J. Stoklasy, který projevil souhlasný názor celého s professorského o připuštění žen na vysoké školy technické a slib, p nésti návrh a pracovati pro něj v nastávající konferenci rektorů v technik rakouských ve Vídni.

Od jednohlasného usnesení této konference lze očekávati vliv na hodování ministerstva. Referát docenta dr. J. Vacka vyznačil se deckou přesností a jasností pojmů. S některými jeho názory lze se st viska feminismu polemisovat, ale vysoce cenným je, že postaven tu věcně názor proti názoru, bez osobního zabarvení. Vzhledem k tomu také ke konci schůze za všeobecného souhlasu přijato uspořádání d ního večera, na němž by se projednávala sporná otázka o vhodnosti řejných úřadů právních pro ženy. Za to mistr Al. Kalvoda uvedl sluchače na výši uměleckých poznatků, pojednav o thematě »Žen umění«.

Paní Eliška z Purkyňů zachytila u nás již se probouz potřebu po vzdělání žen k sociální práci. Žádala za zřízení sociál kursů při lyceích a kursů universitních pro ženy se státní zkouškou, by opravňovala absolventky k zastávání veřejných úřadů sociální Paní M. Trachtová rozvinula ve své řeči pozoruhodný systém ško hospodyňského. Přijatou resolucí staly se všechny otázky vytknuté níky úkolem »Svazu«, jemuž uloženo vyřízení. Tento šťastný zač usmiřuje s některými disharmoniemi, které nastaly při utváření »Sva Snad právě spočívá dobro v tom, že k vedení přistoupily živly nové, d nestranné a v pravdě smířlivé, snažící se o věc opravdově a povzne nad všechny třenice a stranictví. Je na těchto činitelích, aby disharm v ženském hnutí mezi spolky vymizely neb se aspoň zmírnily. »S ač byl velice žádoucí, musí si přece důvěru veřejnosti tímto způs dobývat.

*

Z nejvážnějších podniků, které v poslední době byly na prospěch žen kutečněny, jest škola pro matky, kterou zřídil »Ústřední spolek s. žen« v Praze a před ním »Organisace pokrokových žen« v Brně. Škola ažská vznikla z hygienického cyklu universitních extensí, který těšil se ačné návštěvě 200 žen. Tyto přednášky předpokládají jakousi předavu školní a budou soustavně doplňovány dalšími kursy. Aby však učení nejen z oboru lékařského, ale i vychovatelského dostalo se nejšim vrstvám, zřízena bezplatná a všem přístupná nedělní škola. Z předšek prof. dra Scherera, MUDra Čapka, lékařek dr. Lankašové-Bumové a Nevšímalové seznají ženy pravidla zdravotní, slč. A. Sychrová přednáší o vychovatelství a soudce V. Pšorn o právu manželském rodinném. Později budou tyto přednášky přeneseny ze středu Prahy obvod města, hlavně do čtvrtí dělnických. Z venkova pak již docháji žádosti za uspořádání těchto cyklů v městech krajinských. Význam chto škol je svépomocnou akcí spolků ženských. Je to součást silného utí sociálního, které se u nás probouzí a kterým naše ženské hnutí napuje novou fasi.

Společnost musí dbát o zdatný dorost a především ženy, v tom směru avní činitel v životě rodinném, musí tuto svou působnost přenášeti do vota veřejného. V tom tkví první význam účasti žen ve veřejnosti, že ní uplatní ve velkém své zkušenosti nabyté v životě soukromém. Již kojence nutno pečovat právě tak jako o děti a dorůstající mládež. První ba života rozhoduje často o celém dalším životě člověka, tvoříc základ sické i mravní zdatnosti jeho. Tu nejhlavnějším činitelem je matka. atku musíme vychovat a již dívku uvědomit o tom, co jí nastává mařstvím, jaké povinnosti na sebe béře manželstvím. To jsou požadavky ešní doby, která nespokojuje se velkým, vrozeným citem lásky mařské, ale žádá i rozumovou výchovu její. Náš život je sociálními i kulrními poměry tak změněn a odlišuje se od života našich babiček i matek lik, že nelze již spoléhati na zkušenosti těchto. K moderní výživě i výově mládeže nedostačují již jejich tradice. Změna poměrů dostavila se chleji než duševní rozvoj lidu a z toho nastala nerovnováha, které usí být odpomáháno. Dřív než stát, pochopují tyto povinnosti k lidu dnotlivci a uskutečňují, pokud mají v moci, úkoly sociální, dávajíce tak klad budoucím zařízením všeobecným.

*

O napiatých poměrech mezi stavy učitelskými svědčí, že dosavadní iloha »Časopisu učitelek« »Příloha ručních prací«, která byla orgánem Organisace učitelek ručních prací«, přestala vycházeti jako věstník a stává na dále opět jen přílohou časopisu. Od nového roku pak vydává Organisace« svůj vlastní list »Věstník učitelek ženských ručních prací«. dustriální učitelky následovaly tu učitelky škol mateřských, které již ed rokem šly touto cestou, když viděly, že zájmy jejich nejsou stotožvány se zájmy učitelek literních. Samostatný »Časopis učitelek škol ateřských« vychází již druhý rok. Že poměry mezi učitelkami jsou velice

ostré, svědčí, že k rozhodnutí tomuto vedena byla prý »Organisace telek ručních prací« činem zodpovědné redaktorky »Časopisu učitel a že tím činem byl poškozen stav učitelek ručních prací. Výbor » ganisace« vyzval své členy, aby se vzdaly svých funkcí ve výb Z. J. U. do té doby, dokud nedostane se stavu řádné satisfakce. » sopis učitelek škol mateřských« o dosažení této satisfakce, z vlastní z šenosti, velmi pochybuje. Z celé této situace je jasno, že jsou tu rů druhy učitelského povolání a tedy různé zájmy, které nelze měřit jednoho měřítka, že je zcela přirozeno, že se tyto druhy seskupují v sa statné zájmové skupiny a že tyto skupiny mohou se sjednotit pouze v t co mají všechny společného. Je-li však přirozeno, že se odlučuji a r dělují, je škoda, že vždy teprve na základě neshod, že nelze si uvědo nutnost toho předem a utvořit skupiny na základě uvědoměléhо a pře ujasněného a vymezeného programu práce i propagace.

Jiný nový časopis přinesl nám »Svaz ženských spolků českýc totiž svůj »Věstník organisační«. Pořádají ho: Eliška Macho zodpovědná redaktorka, Eliška z Purkyňů a Marie Tůmová. Věstník listem pouze organisačním.

Vojenské předlohy.

Dvě léta už se vleče boj a spor o nový branný zákon. A není to
) boj vlády, v našem případě tak zvané vlády společné, s parla-
entem, jak by se konečně rozumělo, je to boj mezi původci nového
anného zákona a účastněnými kruhy vojenskými. Následník trůnu
vůli mocnářově od několika let zaujímá v armádě zvláštní po-
ení, ve vojenské organisaci rakouské armády dosud nebývalé,
stavení, které mocnář následníkovi udělil proto, aby jako na-
ající chef armády už nyní činně mohl zasahovati do všech
adních a hlavně organisačních otázek, rakousko-uherského vojska
týkajících. Nutno doznati, že mocnář zřízením této instituce pro
civévodu-následníka projevil značnou dávku sebezapření, jak ve
ci tak i v osobě. Není znám případ podobný ani v Rakousku ani
cizině a zejména v státech vojenských je dobrovolné se vzdání
jvyšší moci věcí nebývalou. Rakousko-uherská armáda ze všech
tních institucí je zřízena na základě nejabsolutističtějším a jen
láštní poměry dualistické říše činily a činí toto zřízení pochopitel-
jším.

V organisaci vojenské figuruje mocnář prostě jako nejvyšší
n — oberster Kriegsherr, a zde slovo p á n mělo a má plný svůj
znam a obsah, který císař František Josef dosud co nejpečlivěji
ijil a který mu obě legislativy dosud beze všeho přiznávaly, poně-
dž se bály konfliktů, jež z dualistického zřízení říše snadno by
hly povstati. Povstaly fakticky a vždy v Uhrách, ale byly vždy
tlačeny buď násilně nebo kompromisem a začátek těchto konfliktů
žno hledati a nalézti v koncesi, kterou císař svého času povolil
rnému svému ministrpresidentovi Kolomanu Tiszovi. Jakmile
vější c. k. armáda se proměnila v armádu c. a k., státoprávním
nfliktům otevřeny dvéře dokořán. Toho vchodu přirozeně strana
odvislosti v Uhrách užívala co nejčastěji a podaří-li se urovnati
nflikt nynější, dá se očekávati, že v nejkratší době vypukne nový

a z důvodů jiných. Přes to, že tedy mocnář je ve vojště dle záko
neobmezeným pánem, císař František Josef před několika le
ustanovil, že následník trůnu, František Ferdinand, má býti postav
takřka nade všechny vojenské úřady jako generál přidělený n
vyššímu komandu. Skutečně mocnář od té doby nerozhoduje
vojenských otázkách samostatně, nýbrž svého neobmezeného prá
rozhodovacího na prospěch arcivévody následníka se vzdal a t
stanovisko přesně a úzkostlivě zachovával a zachovává. Dává t
na jevo, že instituci, která se mu zdá pro stát nejdůležitější, je
organisace má být trvalou, nechce říditi už docela samostatně, nýb
že budoucímu veliteli armády už dnes popřává vlivu tolik, a
o budoucích poměrech v armádě mohl spolurozhodovat. Jistě mocn
při tomto rozhodnutí svého času počítal s tím, že se mezi ním a p
děleným mu bezprostředně arcivévodou diference nevyskytnou a m
tím spíše počítati na svornou a jednotnou práci následníka, jelikož
poměry u dvora po všechny časy panující nějakou oposici vylučova
Než ukázalo se brzo, že arcivévoda-následník nepovažuje své mís
jen za nějaký representační úřad, nýbrž že mu skutečně jde o to, a
do armády přivedl jiného ducha, když ne modernějšího, jako nepří
všeho modernismu, tož jistě mladšího. To znamenalo především
mladší lidi. Této snaze padla za obět celá řada tak zvaných stary
zasloužilých generálů, především pak dřívější dlouholetý chef gener
ního štábu hrabě Beck. Už tato změna v osobách znamenala dale
viditelné změny, bylo patrno, že vliv následníkův ve vojensky
záležitostech stal se tak vydatným, že se míra jeho rovnati mo
výhradnému rozhodování. Když se podařilo tomuto vlivu odstran
důstojníka císaři osobně nejbližšího, muselo se podařiti i vše ostat
Vojenská kancelář arcivévody stala se kontrolní stanicí nejen
všechna velitelstva sborová a plukovní, ale i pro všechna vojens
ministerstva, rakouské, uherské a společné. Už při sdělávání nove
branného zákona a nového trestního řádu vojenského ministers
války dostávalo se do častého sporu a rozporu s vojenskou kancel
následníkovou. Tehdejší ministr vojenství, baron Schönaich, zna
dobře poměry parlamentární, bral pokud mohl ohled na vlivy a prou
ve sborech zákonodárných v přirozené snaze, aby předlohy, až
k projednání v parlamentě dostanou, nezpůsobovaly překážky.

Zdá se, že vojenská kancelář následníkova na tyto staro
tehdejšího ministra války nebrala ohledu a záhy povstaly konflik
které vedly k demisi barona Schönaicha. Sotva že se tomuto minis
podařilo odstraniti obtíže, způsobené maďarskými požadavky jazy

vými při sdělávání trestního řádu vojenského, vypukl mezi baronem Schönaichem a následníkem o branný zákon spor tak prudký, že následník odmítl na dále jakékoliv zasahování do této otázky a odvolal svého zástupce z komise pro sdělávání nového branného zákona v ministerstvu války ustanovené.

Císař demisi barona Schönaicha na jaře 1911 podanou zdráhal se přijmouti a povolil mu jen dočasnou dovolenou, svolil však k odstoupení jeho, když ministr války v srpnu se dostavil do Išlu a žádost tu obnovil, dokládaje, že považuje stávající poměr mezi vojenskou kanceláří následníka a ministerstvem války za poškozování zájmů armády.

Jaké to byly důvody k oněm sporům, co vojenská kancelář následníkova v novém branném zákoně potírala, to ovšem nebylo určitě zjištěno nikdy, ale možno považovati jistým, že následník, který na poslední redakci obou vojenských předloh už neměl podílu, není valným přítelem nové osnovy.

Je známo, že maďarská oposice soustředila všechen svůj boj proti hraběti Khuenovi, který v posledních volbách tvářnost uherského sněmu tak důkladně dovedl změnit na vojenských předlohách a pokud nestačily důvody věcné, zejména frakce Justhova nechtěla připustiti reformu vojenskou dříve, pokud vláda nepředloží reformu volebního práva. Justh i Kossuth po celou dobu pracují pro zavedení všeobecného hlasovacího práva a síle tohoto hesla ovšem také v Uhrách lze jen slabě vzdorovat. Proto se odpůrcové volební reformy s Andrássym a Tiszou v čele spoléhají na maďarský šovinism a chtějí připustit hlasovací právo jen na základech maďarského nacionalismu. Hrabě Khuen ovšem a jeho strana práce stanovisko to, falšující tak základně a zásadně princip všeobecnosti a rovnosti, přijali. Vedle toho zdržuje vládní strana a její pomahači volební reformu právě úsilím provésti dříve reformu zákona vojenského. Justhovci i Kossuthovci potírali vojenské předlohy příkrou obstrukcí a jen s největším namáháním podařilo se hraběti Khuenovi prosaditi dočasné zastavení této obstrukce pro projednání rozpočtu, aby se parlament uherský vyhnul opětné situaci zvané »ex lex«. Spor mezi vojenskými činiteli o vojenské reformy a neméně politické poměry v Rakousku, které vedly k rozpuštění parlamentu a novým volbám, hraběti Khuenovi v boji proti obstrukci vydatně dlouho pomáhaly. Nemusel na vojenské reformy spěchati a mohl obstrukci potírat svou pasivitou. Zdálo se už, že zvítězí. Obstrukce v širokých vrstvách maďarských dávno ztratila popularitu a také věčné

»spory s králem« maďarskou veřejnost omrzely. Vedle toho maďarské poměry chefu vlády skoro v každé krisi přicházejí na pomoc. Doby nezlomného odporu v Uhrách dávno vymizely a hrabě Khuen platí za mistra využitkování lidských slabostí opositních poslanců. Tak se hraběti Khuenovi konečně podařilo odvrátiti frakci Kossuthovu od obstrukce a tím zlomil opositi vůbec. Kossuth, který, ač nemocen, stále ještě doufá se vrátit do kabinetu a stát se opět ministrem, smířil se s vojenskými zákony, za cenu formulky, která měla být zlatým mostem. Do branného zákona měl být přijat odstavec, kterým se znemožňuje zavolání náhradních záložníků do služby, když parlament v některém roce nepovolil kontingent nováčků. Na tento požadavek Kossuthův přistoupil i hrabě Khuen jen že se zdráhal ustanovení to přijmouti do zákona samého. Chtěl jen § 43. nového zákona v parlamentě slavnostním způsobem interpretovati určitou deklarací vlády. Hrabě Khuen přijel s touto formulkou do Vídně a zdálo se, že v Schönbrunnu na zásadní odpor nenarazil. Musí se uznati, že věcných námitek proti takovému ustanovení v konstitučním státě ani být nemůže a nemá. Je-li roční odvod postaven pod sankci parlamentu — a to je — pak ústavně má být postaráno o to, aby se tato sankce parlamentní nijakými pokoutními možnostmi nemohla obcházet. Požadavek Kossuthův zakládal se na zkušenostech z let minulých: v Rakousku vláda pomáhá si prostě paragrafem čtrnáctým, neobdrží-li v čas parlamentární schválení k odvodům; v Uhrách, kde § 14. není, pomáhali si tím, že počet nováčků v dotyčném roce na Uhry připadající nahrazen byl záložniky, kteří tak dlouho zůstali ve službě presenční, až se vládě podařilo vymoci na parlamentu povolení k odvodu. Vzhledem k zmíněným zkušenostem žádost maďarské opositce jeví se pochopitelnou, i když bez mučení připustíme, že se panu Kossuthovi i spol. nejednalo j e n o nějaké utvrzení tisícileté ústavy uherské. Na tuto věrohodnost bývalý vůdce osmačtyřicátníků maďarských zároveň c. a k. tajný rada a ministr obchodu m. s. nároku nemá. Jistě se opositi jednalo daleko více o zbraň pro nějaké příští boj politické, o zbraň o to účinnější, oč se na rozhodujících místech vždy jednalo o včasné a parlamentární vyřízení kontingentu branců. A poněvadž víme, že právě maďarští šovinisté užívají té své ústavy jen a jen k potlačování ústavních práv a ústavního života nemaďarských národů v Uhrách, nedovedeme se pro zdánlivě ústavní boj této kliky maďarské nadchnout, třeba bychom theoretickou oprávněnost žádané interpretace plně uznávali. Jinak ovšem dlužno tuto

formulku posuzovati se stanoviska praxe. Branný zákon podává mocnáři jako nejvyššímu pánu armády i nyní tolik práv absolutních a absolutistických, že praktická cena oné formulky je dost problematická. Uherský (a třeba i rakouský) ministrpresident může v obou sněmovnách prohlašovat a interpretovat sebe více: kdyby jednou zde nebo tam došlo opět k ústavním sporům, které by schválení ročního odvodu zamezily, zavolání záložníků takové prohlášení nezabrání. O tom byl patrně hrabě Khuen Hedervárý přesvědčen, když formulku Kossuthovu, zrozenou ve vynalézavé hlavě hraběte Apponyiho, přijímal a byl o tom stejně přesvědčen mocnář, když návrhu Khuenovu v prvním okamžiku nebránil. Jistě ani mocnář ani hr. Khuen nespatřoval v té formulce, kterou se měly branné předlohy v Uhrách rychle vyříditi, nějakou újmu dynastických práv, už proto ne, poněvadž ani Apponyi ani Kossuth k nějakému oslabení těchto práv vážně nepracují.

Odpor přišel odjinud. Ministr války, generál pěchoty Auffenberg, nástupce Schönaichův, o němž důvodně se má za to, že je naprostým důvěrníkem vojenské kanceláře následníka trůnu, ozval se ihned, jakmile zmíněná resoluce vešla v jeho známost a ozval se ihned také rakouský ministerský předseda hrabě Stürgkh. Že se konečně ozval voják a viděl v resolučním požadavku seslabení dynastických práv, tomu nelze se diviti a ještě méně, když generál Auffenberg platí za vykonavatele vůle následníkovy, ale že se k protestu jeho co nejrychleji připojil předseda ministerstva rakouského, to už je méně srozumitelné. Rakouský ministrpresident mohl klidně vyčkat, zdali říšská rada rakouská se opře určitějšímu výkladu branného zákona, zdali majorita říšské rady se dobrovolně vzdá této určitější interpretace nové vojenské předlohy. Ale hrabě Stürgkh nečekal, až jak se rozhodne parlament; jakmile uslyšel, že vojáci troubí na poplach, připojil se k útoku už proto, když slyšel, že hrabě Khuen chce přistřihnouti dynastická práva.

Na protest, který generál Auffenberg a hrabě Stürgkh do Pešti poslali, hrabě Khuen odpověděl jen tomuto. Námitkám vojenských kruhů hrabě Khuen odpověděl cestou do Vídně, do Schönbrunnu, chtěje tam si opatřiti jistotu pro svůj postup. Tam, zdá se, že nalezl situaci změněnou: deklarace hraběte Khuena nenalezla schválení koruny a demise celého kabinetu uherského byla přijata. V Uhrách vypukla tedy kabinetní krise, která tam znamená také krisi vojenské předlohy. Je s pochybením, že by majorita strany práce, sesílená o frakci Kossuthovu, jinému ministrpresidentu pro-

pustila vojenskou předlohu bez deklarace, kterou na svém miláčku Khuenovi žádala. Nezbývá tudíž jiného, než rozpustit uherskou sněmovnu a oddálit nejen vyřízení vojenských předloh, ale i nějakého provisoria, při čemž povstává i risiko, že dosavadní majorita vládní dobytá tak značným nákladem peněz a terorismu při volbách, se do sněmovny nevrátí a když, bude-li pak ochotnější přijmouti vojenské předlohy tak, jak jsou bez interpretace a bez deklarace. Mnohem pravděpodobnější bude, že hrabě Khuen, podporovaný stávající majoritou, vynalezne nějakou kompromisní formulku deklarační, která dojde schválení jak u koruny, tak i v uherském parlamentě.

Co k takovému rozřešení řekne pak říšská rada rakouská a co zejména pak řekne hraběti Stürgkhovi, je ovšem otázkou jinou. Obtíže, které vyřízení vojenských předloh byly ministrem války Auffenbergem způsobeny, patrně na vyšší povel, činěny bez ohledu na tyto možné krise v obou parlamentech, tak že se zdá, že činěny hlavně z dvou důvodů: aby u jistých vojenských kruhů neoblíbené předlohy i s letou službou presenční byly zmařeny vůbec, a aby při této příležitosti dost nepatrné suverenitě a malému sebevědomí parlamentů zasazen byl políček. Tyto povážlivé zjevy nevěstí věru nic dobrého. Kdyby se v Rakousku nebylo už dávno ztratilo skoro všecko porozumění pro vlastní politiku a hlavně všecko porozumění pro politiku pokrokovou, lidovou a ústavní, musela by krise vojenských předloh zdolati všechny malicherné spory dne: ale zdá se že pan Auffenberg je dobře informován o slabosti ústavního cítění zejména rakouského parlamentu a že věděl, že se ve svém boji za zdánlivá práva dynastická může na své pappenheimské v rakouské říšské radě spolehnout. On sám asi padne, ale nástupce jeho na této linii tím jistěji bude pokračovat a postupovat. *Č.*

tátní rozpočet cislajtánský pro naše hospodářské a kulturní potřeby.

Napsal prof. Jan Koloušek.

(Pokračování.)

II.

Naše kulturní potřeby podle rozpočtu.

1. *České vysoké školství nedostatečně opatřeno státem.*

Český národ v Cislajtanii činí asi 23½% (data ze sčítání dle bcovací řeči nejsou ještě z roku 1910 úplně ze všech korunních emi uveřejněna, ale celkem nebude značnější odchylky od uvedeného de čísla).

Vzdělání českého národa se zajisté vyrovná s německým v tomto tátě a předčí nesporně vzdělání všech ostatních národů rakouských. le státní zásluhou to zajisté není a nebylo, že sme se ve vzdělání neopozdili. Až do let osmesátých minulého století neměli jsme vůbec české university, ačkoli ro Poláky byly již university dvě a pro Němce jich bylo zřízeno pět. 'ozději zřízená česká universita v Praze zůstává stále jedinou a už tomto listě bylo vyloženo, proč na dlouhé doby není naděje na tak otřebnou druhou českou universitu, jelikož sami naši poslanci neradi tomto životním požadavku slyší a odstavili jej nyní z politických říčin dočista.

A přece naše universita v Praze sama nebude nikdy řádně vyravena a nesplní úplně ani svého vědeckého ani národního úkolu, okud zůstane osamocena a nebude míti opory v druhé české universitě, jež přirozeně patří do hlavního města Moravy, jako tam ž prospívá druhá česká technika.

Jak nedostatečně je pamatováno na jedinou českou univeritu, která má posluchačů mnohem více než celé tři německé (v Černovicích, Inšpruku a v Praze), viděti z číslic nákladů rozpočtených

pro ni, když je srovnáme s náklady věnovanými universitám p
ským a německým.

V tisících korun bylo rozpočteno na university:

v roce	1896	1899	1912
na českou universitu	829	1039	1953
na university polské	1215	1550	3384
na university německé	4717	5246	10072

Poměrně se tedy dělil tento náklad na universi
jednotlivých národů:

	1896	1899	191
na českou	12·3%	13·3%	12·7
na polské	17·9%	19·8%	22·0
na německé	69·8%	66·9%	65·3

Proti r. 1899 tedy poměrného nákladu na ur
versitu českou ubylo dosti znatelně a náš pod
je skoro jen poloviční, než by nám připad
podle počtu obyvatel.

Proti tomu při technikách je zřetelný pokrok, protože jsi
dosáhli konečně v r. 1899 druhé vysoké školy technické v Brně.

Státní náklad na technické vysoké školy
v tisících korun:

	1896	1899[2]	19
na české techniky	293	340	17
na polskou techniku	227	261	7
na německé techniky	1255	1402	31

a poměrně tedy se dělil tento náklad na technic
vysoké školy:

	1896	1899	1912
na české	16·5%	17·—%	30·2%
na polskou	12·8%	13·—%	13·8%
na německé	70·7%	70·—%	56·—

Zřízením české techniky v Brně získala te
znamenitě i česká technika v Praze; neboť nákl

[1] K nákladům na jedinou českou universitu připočítáváme ještě po
vinu nákladu, který je společný české i německé universitě v Praze.

[2] Léta 1896 a 1899 uvedena pro srovnání, protože rozpočet na r. 1
byl od vlády Windischgrätzovy-Plenerovy a na r. 1899 proti to
od vlády Thunovy-Kaizlovy sestavován.

na pražskou českou techniku je rozpočten na r. 1912 na 1·222 mil. K, čili na 21·6% ze všeho státního nákladu na vysoké školy technické v Rakousku vůbec. Zvětšil se tedy od r. 1896 víc jak o 5% z celkového vydání státního na techniky a je víc jak čtyřnásobný, nežli byl před 16 lety ($4^1/_6$násobný).

Ovšem, že tento rozvoj pražské české techniky je podmíněn rozšířením a oblibou realního studia v českých zemích, což bude také patrno při nákladu na české realné školy.

Takový by zajisté mohl býti i vývoj při české universitě v Praze, kdyby se mohla opírati o českou universitu v Brně. Tím by se mohl zároveň omeziti proud českých studujících universitních do Vídně, který je stále veliký a který nám snad i do jisté míry odcizuje část naší intelligence.

Kromě university a dvou technik nemáme už vysoké školy, kdežto Němci mají ještě vysokou školu zemědělskou a zvěrolékařskou (ve Vídni), dvě vysoké školy hornické (v Příbrami a v Lubně ve Štyrsku) a tři theologické fakulty samostatné (dvě katolické v Olomouci a v Solnohradě a jednu evangelickou ve Vídni) a Poláci vysokou zvěrolékařskou školu (ve Lvově).

Sčítáme-li náklad na všecky tyto vysoké školy podle národností, bylo rozpočteno na vysoké školy vůbec v tisících korun:

v letech	1896	1899	1912
na české	1121	1379	3662
na polské	1442	1893	4325
na německé	6500	7270	14811
na všechny	9063	10542	22798

a poměrně se jevil ten náklad takto:

v letech	1896	1899	1912
na české	12·4%	13·1%	16·—%
na polské	15·9%	17·9%	19·—%
na německé	71·7%	69·0%	65·—%

Je tedy stále státní náklad na vysoké školství české silně podprůměrný a jestliže jeho procento proti dřívější době o něco stouplo, stalo se to zřízením druhé české techniky v Brně. Poměr ten se dále podstatně nemůže změniti v náš prospěch, pokud nebudou naše vysoké školy řádně doplněny, pokud totiž nebude zřízena druhá česká universita v Brně, pokud nedostaneme samostatné zvěrolékařské školy a konečně vysoké školy zemědělské, která v zárodku tu sice již je jako oddělení české vysoké školy technické v Praze, ale svým

vypravením nepostačuje. Bohužel že pro tyto naše požadavky vys koškolské není ve veřejnosti naší dosti vážného a usilovného zájmu politickým stranám našim tyto samozřejmost našeho kulturního života nejsou pak ani aktu álními, ano prohlašují se přímo za nevčasné v nynější politick situaci, kdy se tak nedočkavě dereme ke vládnímu stolu.

Jak nedostatečně je vypravena naše universita, o tom se tu ner potřebí mnoho rozepisovati. Stačí prostě uvésti, že jen o málo víc je rozpočteno na českou universitu v Praze nežli na německou, kter nemá ani 40% toho počtu posluchačů co česká. Všech professorů n české universitě má býti podle rozpočtu na r. 1912 celkem 115 – (skutečně je jich mnohem méně), — kdežto na německé je jic 96. Ale na německé universitě je z těch professorů pouze 25% m mořádných, kdežto na české universitě je mimořádných professor 33·9%. Na německé universitě ve Vídni je 170 professorů (pro 115 na české universitě)! Na všech německých universitách je 47 professorů, na polských 185. Také dotace na jednotlivé stolice jso zhola nedostatečné a o umístění našich vysokých škol v Praze byl by zde zbytečno mluviti, jelikož o tom z denních i odborných list může býti naše obecenstvo dosti dobře poučeno.

Ještě je potřebí vytknouti podíl českého vysokého školství k ně meckému v zemích koruny české. Při tom sluší uvážiti, že pr Němce v Čechách, na Moravě i ve Slezsku nejsou pouze vysok školy v Praze a v Brně, nýbrž že mohou studovati a také hojně stu dují na všech ostatních vysokých školách německých, zvláště v Vídni. S Vídní jsou české země znamenitě spojeny, Vídeň jak hlavní město říše poskytuje kromě toho zvláštní přitažlivost neje na studentstvo německé národnosti, nýbrž i na posluchače jiných ná rodností. Ovšem, že ty ostatní národnosti jsou ve Vídni na vy sokých školách jen trpěny, jestliže se nikterak neozývají a jich po třebám kulturním se neprojevuje leč nejvyšší nepřízeň. Jestliž tedy Němci v českých zemích by měli i menší procento státních ná kladů na své vysoké školství, nebyli by tím nijak zkráceni, jelikc se jim to hradí bohatě jinými vysokými školami, zvláště ve Vídn Ale poznáme hned, že i v tomto směru se německému školství v na šich zemích neděje naprosto žádná křivda, nýbrž naopak těší s i v Čechách a na Moravě neobyčejné péči se strany státní. Pod rozpočtu na r. 1912 bylo věnováno na university pražsk (jediné v zemích koruny české):

	na českou	na něm.
tisících korun	1953	1756
procentech	52·7%	47·3%

k tomu ještě se musí doložiti, že o něco větší suma na českou uni-rsitu se částečně vysvětluje mnohem vyšším nájemným za míst-sti, které jsou v soukromých a nevhodných domech. Při tom je čet posluchačů na české universitě 2½krát větší nežli na německé iversitě.

Pro techniky v Praze a v Brně byl náklad podle rozpočtu na 1912:

	na české	na něm.
tisících korun	1709	1336
procentech	56·1%	43·9%

Také zde při českých technikách značná část nákladů jde na et nájemného za místnosti v nedostatečných soukromých budo-ch. Počet všech posluchačů na českých a německých technikách Praze i v Brně se má k sobě asi jako 67 : 33.

Kromě toho jsou ještě dvě německé vysoké školy: hornická s. škola v Příbrami a theologická fakulta v Olomouci, které do-omady vyžadují na r. 1912 228 tisíc korun nákladů. Podle toho ní na r. 1912 rozpočet na vysoké školy v českých :mích:

	na české	na německé	na všechny vysoké školy
tisících korun	3662	3320	6982[1]
procentech	52·4%	47·6%	100%

Počet obyvatel byl asi 63% Čechů a 37% Němců, pro které šem jsou ještě všechny ostatní vysoké školy německé v Cislajtanii. počet posluchačstva je asi ¾ české národnosti a ¼ německé ná-dnosti! Tím je péče státní o vysoké školy české dostatečně osvě-na.

2. *České střední školství ve státních rozpočtech cislajtánských.*

Ve státním rozpočtu v posledních letech nedělí se již náklad střední školství podle jednotlivých druhů škol, totiž odlišeně pro mnasia, reálky a dívčí střední školy, nýbrž všechny tyto druhy

[1] Z celého nákladu státního na vysoké školy připadá na české země 30·6%, tedy daleko méně než na jiné země.

středních škol jsou v rozpočtu shrnuty dohromady. Proti dřívěj dobám se stala ve středním školství českém potud značná zm že reálky jsou mnohem četněji navštěvovány nežli dříve, kde dium gymnasialní značně převažovalo studium na školách realn — Podle výsledků zápisových na českých gymnasiích i realných mnasiích — (do toho vpočtena také dívčí gymnasia) — stud v r. 1911/12 16.724 veřejných žáků a žákyň (v Čechách 11.236, Moravě a ve Slezsku 5.488), kdežto na realkách českých je zaps 15.427 studujících (v Čechách 10.721, na Moravě 4.706). — V vějších dobách gymnasialních studujících bývalo až i dvojnáso počet jako na realkách.

Gymnasialní čeští studující činí pouze 16% všech gymnas ních žáků v Cislajtanii, kdežto čeští studující na realkách činí 31 všech žáků na realkách v Cislajtanii.

Střední školství je v českých zemích zvláště vyvinuto. K t jednak bylo velmi dobrou podmínkou, že je vysoký stupeň vzdě v českých zemích, jednak také způsobila to řevnivost obou soup cích kmenů národních. Zvláště snaha českého lidu o náležitý roz středního školství u nás poháněla k podobnému rozkvětu t střední školství německé. České střední školy byly původně zř vány jen velmi nedostatečnou měrou od státu a proto se ujala tě škol buď samospráva (byly zřizovány obecní nebo na Moravě šinou na zemský náklad), nebo se zřizovaly soukromou péčí sdružení odkázaných na dobrovolné sbírky (různé »Matice školské Když tyto české obecní (zemské) a soukromé ústavy pro svou likou návštěvu musily býti později převzaty od státu, stát rozh se převzíti zároveň také německé obecní a zemské ústavy do správy, které často byly zakládány jen na protiváhu proti česk soukromým (jako na př. tomu bylo v moravských městech v Li ku, v Hodoníně, v Břeclavě, v Mor. Ostravě atd.). Nebo stát zřizoval a udržoval také německé střední školy v čistě českých stech (jako četné ústavy v Praze, na Král. Vinohradech, v Karl na Smíchově, v Kroměříži, v Uherském Hradišti, v Prostěj v Hranicích atd.). Tak vzrostl velmi silně státní náklad na stře školství české i německé v českých zemích. Ale dosud na Mor celou řadu realek si musí země vydržovati svým nákladem, po padě musí přispívati k nákladům na ústavy státní. Zemský mo ský rozpočet na vydržování četných středních škol vykazuje té 2 mil. K.

Podle státních rozpočtů bylo na střední školy věnováno v tisících K:

	1896	1899	1912
všechny školy střední v Cislajtanii . .	12.347	14.144	34.114
všechny školy střední v čes. zemích	5.759	6.478	14.694

Poměrný náklad na střední školství v českých zemích byl tedy:

1896	1899	1912
46·6%	45·8%	43·1%

Je sice doposud přiměřeně k velikému vzdělání mnohem vyšší náklad na střední školy v českých zemích, nežli jaký by byl podle poměru obyvatelstva, ale nákladu toho nicméně poměrně dosti ubylo klesl s 46·6% až na 43·1% za dobu posledních 16 let. Příčinou jest hlavně veliký náklad na haličská gymnasia.

Na české střední školy samy připadalo:

	1896	1899	1912
v tisících korun	3010	3453	8217
v procentech celého nákladu cislaj. .	24·4%	24·4%	24·1%

Klesl tedy také poměrný podíl na české střední školství vůči celkovému nákladu v Cislajtanii. Vinu toho ovšem hlavně je zcela nedostatečná státní péče o české střední školství na Moravě a zejména ve Slezsku. Ve Slezsku je pouze jediná státní střední česká škola: gymnasium v Opavě proti deseti státním středním školám německým a jedinému státnímu gymnasiu polskému (v Těšíně). Na Moravě pak má německá čtvrtina obyvatelstva sedm státních realek německých proti šesti českým a 14 německých státních gymnasií proti třem českým.

Náklad na střední školy s českým vyučovacím jazykem činil poměrně ze všeho nákladu na státní školy v českých zemích:

	1896	1899	1912
	52·3%	53·2%	55·9%
a německé	47·7%	46·8%	43·5%)
a polské[1]	—	—	0·6%)

Jestliže se procento státního nákladu na střední ústavy s vyučovacím jazykem českým za 16 let dosti patrně zvýšilo, sluší hle-

[1] Polské gymnasium v Těšíně teprve v nejnovější době se postátnilo.

dati příčinu toho jedině ve velkém návalu žactva na některé ne stačitelné ústavy české, který si vynutil pak i rozšíření ústavů tě

Tak na př. české gymnasium na Vinohradech má až 12 pa lelních tříd, I. česká realka na Vinohradech má 10 paralelek, če realky v Praze na Novém Městě a v Brně I. česká mají po 9 pa lelkách, I. české gymnasium v Brně a realka v Žižkově po 8 pa lelkách, realky v Písku, v Praze na Malé Straně, v Budějovicí v Karlíně a v Olomouci po 7 paralelkách atd.

Ze 168 státních středních škol v českých zemích je jich po 90 českých čili 53½%, tak že je hned viděti, kterak průměrný klad je na české ústavy vyšší nežli na německé, jelikož jsou pr české ústavy silnější a některé z nich přímo přeplněny, jak to svítá z hořejších četných příkladů.

V jednotlivých zemích byl na r. 1912 rozpočten státní nák na střední školy:

	v tisících korun	v procente
v Čechách		
na české	6210	61·8%
na německé	3842	38·2%
na Moravě		
na české	1925	53%
na německé	1704	47%
ve Slezsku		
na české	82	8·1%
na německé	848	83·7%
na polské	83	8·2%

Z toho viděti, že v Čechách do správného poměru dle nár nosti (asi 63% Čechů a 37% Němců) neschází příliš mnoho. T procento celkového státního nákladu na střední školy v králov Českém (29½% skoro) vyhovuje dosti dobře. — Za to na Mor není o školství české zdaleka správně postaráno a ve Slezsku če i polské střední školy jsou jako by jen trpěny a naprosto nepos čují; zvláště citelný je úplný nedostatek českých i polských rea

Na Moravě jsou zcela zbytečné ústavy německé v ryze ských městech, o kterých se už stala zmínka; zvláště křiklavé je v Hranicích, kde jsou dva německé ústavy střední: něme gymnasium státní a vojenská něm. realka (která ovšem je vydr vána na účet vojenské správy) a kde pro české obyvatelstvo mě skoro ryze českého a venkova bez jakékoli německé menšiny n vůbec české střední školy!

3. *Odborné školství průmyslové s českým vyučovacím jazykem úplně nepostačitelné.*

Jestliže při vysokých a středních školách státní péče pro český národ není přiměřena potřebám jeho a neměří se stejně oběma národnostem v českých zemích, je to mnohem horší ještě při školství průmyslovém a nepolepšilo se to podstatně ani přeložením správy školství toho do oboru ministerstva veřejných prací.

Rozdělíme si toto průmyslové školství podle vykazovaných rubrik ve státních rozpočtech na ústřední ústavy se státními průmyslovými školami všeobecného rázu a na průmyslové školy odborné (Fachschulen). Mezi ústřední ústavy čítá se také umělecko-průmyslová škola v Praze, která je utrakvistická, ale jež nicméně počítána k ústavům českým, protože většina professorů i žactva je národnosti české. Podobně je mezi školami odbornými dřevařská škola ve Valašském Meziříčí utrakvistická, kterou stejně čítáme mezi školy české. Tím ovšem patrně bude se zdáti poměr českých škol ještě příznivější, nežli skutečně je.

Státní průmyslové školy všeobecného rázu vyžadovaly dle rozpočtů v tisících korun:

	1896	1899	1912
v celé Cislajtanii	2244	2546	7515
v českých zemích	1056	1206	3083

Tedy se poměrně vydávalo na tyto školy v českých zemích:

1896	1899	1912
47·1%	47·4%	41%

Patrně se náklad na školství to v českých zemích poměrně až do nejnovější doby silně zmenšil; za 13 let (1899—1912) kleslo procento nákladů těch se 47·4 na 41; tedy téměř o 6½% z celkového nákladu cislajtanského připadá na české země méně než před 13 lety. Země české, které vedle Vídně jsou hlavním a v jistých odvětvích jediným sídlem vyvinutého průmyslu, zajisté nemají náležitého a přiměřeného účastenství ve státní péči o vzdělání průmyslové.

Toho dokladem mohou býti odborné školy pro jednotlivá odvětví průmyslová, které se ovšem dají zřizovati pouze tam, kde skutečně se jednotlivé odborné průmyslové práce v dostatečné míře provozují. A proto mezi nimi právě školy

v českých zemích nápadně převažují, protože jinde pro ně není an u obyvatelstva náležitého porozumění.

Na tyto školy odborné bylo dle rozpočtů věnováno v tisí cích korun:

	1896	1899	191
pro celou Cislajtanii	1761	1941	368
pro české země	965	1049	229

Celkem je náklad na toto odborné školství mnohem menší, ne na státní průmyslové školy všeobecného rázu.

V českých zemích na odborné školy z celého cislajtan ského nákladu připadlo:

1896	1899	1912
54·8%	54·0%	62·4%

Tedy pro tyto odborné školy je náklad státní pro české zem dostatečně příznivý, ale zároveň je z toho viděti, jak naopak nepo stačuje při státních průmyslových školách všeobecného rázu.

Ale jakmile se ptáme, kolik z toho státního nákladu připadá n školy s českým vyučovacím jazykem, shledáváme že o naše školství průmyslové je v tom směru nepoměrně hůř postaráno než v ostatních oborech vzdělání.

Na státní průmyslové školy všeobecného rázu s českým jazykem vyučovacím bylo rozpočteno

	1896	1899	191
v tisících korun	457	512	151
v procentech z cislajtanského nákladu . .	20·4%	20·1%	20·1%
v procentech nákladů v českých zemích . .	43·3%	42·4%	49·0%

Na odborné školy s českým vyučovacím ja zykem:

	1896	1899	191
v tisících korun	321	377	80
v procentech cislajtanského nákladu . . .	18·2%	19·4%	21·9%
v procentech nákl. vydaného v čes. zemích .	33·2%	35·9%	35·3%

Ať si tedy české školství průmyslové posuzujeme vzhleden k celé Cislajtanii nebo jen vzhledem k německému průmyslovém školství, jakož o ně postaráno v českých zemích, nemůžeme být nijak spokojeni s péčí státu, které se nám v tom směru dostává Z cislajtanského celkového nákladu připadá na české státn průmyslové školy pouze 20·1% a na české odborn školy pouze 21·9%, na všechny české školy prů

myslové (denní) vůbec pouze 20·7%. Tedy v každém směru se musíme cítiti zkráceni, jelikož se nedostává našemu národu tak vyvinutou činností průmyslovou proti ostatním národům ani daleka tolik peněz na průmyslové školství, kolik by mělo mu připadnouti podle poměrného počtu obyvatel; a to zajisté již bylo by měřítkem zhola nepostačitelným.

Ještě horší je poměr českého školství průmyslového proti německému v českých zemích. Tak na státní průmyslové školy české připadá 49%, na německé 51% z celkového nákladu státního pro české země; a na české školy odborné jen 35·3% proti 64·7% německým školám věnovaným.

Procenta ona pro české školy dříve byla ještě horší, ale poměrné stoupnutí nákladu na české školy nestalo se snad z větší přízně vládní, nýbrž prostě protože na české průmyslové školy pro jich malý počet je mnohem větší nával žactva.

Nejpěknějším dokladem, jak přejí naše vlády českému průmyslovému školství, je způsob, jakým zřizovány byly nové státní průmyslové školy v Čechách samých: Když za Körbrovy vlády po dlouhých letech konečně byl vyřízen říšskou radou státní rozpočet, byla přijata ve výboru rozpočtovém i v plenu říšské rady resoluce, že v Čechách mají býti zřízeny dvě nové státní průmyslové školy a sice jedna německá v severních Čechách a druhá česká v Budějovicích. Ale vlády následující vyhověly tomu tak, že zřídily pouze dvě německé státní průmyslové školy v Chomutově a v Aši (pro textilní průmysl) a *žádnou českou,* a když konečně přece se musila zříditi česká státní průmyslová škola v Budějovicích, byla zároveň ještě zřízena německá škola v Ústí nad Labem, ale kromě toho také v Budějovicích samých zřizuje se vedle státní české průmyslové školy německá odborná škola pro klempíře.

Proto i v samých Čechách je státních průmyslových škol německých pět (v Aši, v Chomutově, v Liberci, v Plzni a v Ústí nad Labem), kdežto českých je také jen pět (v Praze, v Budějovicích, v Pardubicích, v Plzni a na Smíchově) a jedině tím, že k nim připočítáváme ještě umělecko-průmyslovou školu v Praze (utrakvistickou) a stavební i řemeslnické školy v Jaroměři a na Kladně (kdežto

takového druhu škola německá jest jediná v Děčíně), mají nicmé
české státní průmyslové školy v Čechách převahu. Za to státní
odborných škol německých v Čechách je šes
advacet, kdežto českých jen čtrnáct.

Hůře je tomu na Moravě; tam je státní průmyslov
škola česká pouze jediná (v Brně), kdežto něm
cké jsou tři (v Brně dvě a v Zábřehu jedna). Státní
odborných škol německých je šest, české js
pouze tři a jedna je utrakvistická (dřevařská
Valašském Meziříčí). Odborná strojnická škola (česká) v Př
rově již po leta byla určena k přeměně ve státní průmyslov
školu, ale dosud k tomu nedošlo. Na Moravě na všech
čistě německé průmyslové školy připadá z
státního nákladu 63·8%, kdežto na české a utr
kvistické jen 36·2%.

Ve Slezsku jsou *výhradně německé* průmyslov
školy (je tam jedna státní průmyslová v Bílsku a čtyři odbor
průmyslové školy). Že by českých průmyslových škol tam bylo z
potřebí a také by tam bylo vhodné místo pro ně v českém měs
v Polské Ostravě, největší to obci ve Slezsku vůbec, toho zajis
není potřebí dokazovati. Bohužel Slezsko s velikou slovanskou v
šinou zvykli si Němci považovati za zemi výlučně německou a r
jsme si to svým chabým zastáváním vlastních zájmů dali líb
skoro bez odporu dosud.

4. *Nedostatečná státní péče o české ústavy učitelské a o české školy obchodní.*

Nejzřetelněji se jeví nedostatečná péče státní o české škols
potřeby při ústavech učitelských.

V Čechách je školních dítek přes 63% českých, kdežto něm
ckých ne celých 37%. Českého učitelstva sice není tolik, kolik
ho na počet dětí mělo býti, ale přece je českých učitelů bezm
$^3/_5$ proti $^2/_5$ učitelstva německého. Ale státních ústav
ku vzdělání učitelů a učitelek je v Čechách zro
na jen tolik českých co německých (po 8 mužský
a po 1 dívčím pro obě národnosti).

Na Moravě jsou čtyři ústavy české a tři německé, ale dvě
německým ústavům soukromým (pro vzdělání učitelek) dává s
kromě toho subvence a českému žádnému. A přece více než
třetiny učitelů škol obecných a měšťanských je českých.

Ve Slezsku konečně proti třem ústavům německým je pouze po jednom ústavu českém a polském, ale jednomu německému soukromému ústavu (evangelickému v Bílsku) dostává se značné státní dotace.

Celkem tedy v českých zemích je státních učitelských ústavů: českých 14, německých 14 a polský jeden. Tedy pro 63% obyvatelstva českého a totéž nejméně procento českých dětí není ani polovina učitelských ústavů českým vyučovacím jazykem.

Zvláště křiklavý je poměr státních ústavů pro vzdělání učitelek. Německé jsou tři (po jednom v každé druhé zemi) a české pouze dva (v Praze a v Brně). Není tedy divu, že se rozbujela klerikální paedagogia dívčí s českým vyučovacím jazykem. V Čechách je už pět dívčích učitelských ústavů nepokrytě klerikálních (klášterních sice v Budějovicích dva, v Praze, v Chrudimi a v Kutné Hoře o jednom) a jedno poloklerikální (na Kladně); na Moravě pak sou dvě klerikální dívčí paedagogia (v Olomouci utrakvistické a Repčíně). V Čechách konečně je zřízen český klerikální učitelský ústav mužský (v Bubenči) a co neviděti bude podobný ústav otevřen i na Moravě (v Olomouci). Tuto záplavu klerikálními českými ústavy zavinil právě nedostatek státních paedagogií českých.

Na všechny učitelské ústavy v Cislajtanii bylo pro r. 1912 rozpočteno 6·292 mil. K; z toho nákladu na české země připadalo 2·286 mil. K čili pouze 36·3%. Zajisté tento podprůměrný náklad státní naprosto nepostačuje na země s tak vysoce vyvinutým obecným a měšťanským školstvím. Ovšem pro německé školství je náklad ten postačitelný, jak je viděti z tohoto přehledu:

V českých zemích bylo věnováno na ústavy učitelské tisících korun:

v letech	1896	1899	1912
a české	525	557	1073
a německé	597	639	1166
a polské	—	—	48

oměrně na jednotlivé národnosti se tento náklad rozděloval:

v letech	1896	1899	1912
a české ústavy	46·1%	46·6%	46·9%
a německé ústavy	53·9%	53·4%	51·0%
a polské ústavy	—	—	2·1%

Na německé ústavy učitelské v českých zemích připadá te v r. 1912 skoro 18·7% z celého nákladu cislajtanského, ačk Němci v korunních zemích českých tvoří jen asi 11·8% cislajta ského obyvatelstva. Za to pro české ústavy učitels dostává se jen 17% z celého státního nákladu (23½% českého obyvatelstva)!

* * *

Školství obchodní dlouho bylo ponecháváno úplně soukro péči, stát se o ně nestaral, leda že už osvědčeným školám poskyto celkem málo vydatné subvence. Proto školství to bylo pro studuj mládež, zvláště méně zámožnější, velmi nákladné; bylo vymáhá s nutnou přísností velmi vysoké školné a velmi řídká byla os bození od tohoto školného. Posud je velká většina denních škol chodních vydržována buď soukromými společnostmi nebo obce a korporacemi (obchodními gremii). Státní školy obchodní prve v 20. století prvně zřízeny byly v Haliči, později Štyrsku a teprve v posledních třech nebo čtyřech letech převz byly také některé vyšší obchodní školy (čtyřtřídní) na Morav v Čechách do státní správy. Dosud v Čechách je od r. 1911 jed státní obchodní akademie v Chrudimi a měla býti převzata záro německá obchodní akademie v Praze, ale dosud se stát nedoh o její převzetí s německým obchodním gremiem pražským. Na M ravě jsou obě obchodní akademie brněnské (česká i německá) st ními a na německé obchodní akademii v Olomouci je aspoň řed ve státní službě. — Dvoutřídní obchodní školy nejsou dosud ni státními, vydržovány jsou obcemi nebo obchodními korporace

Ale jak při vší drahotě obchodního studia jsou české soukro obchodní akademie přece přeplněny, pozná se z výkazu tříd žactva v nich pro školní r. 1911/12: Pražská obchod akademie s dívčím oddělením měla by míti celkem 8 tříd (c peckých a dívčích), ale má jich skutečně 30 s počt žactva 1368 — (tedy průměrně přes 45 žáků ve třídě, kde zákonitě nejvýše 40 žáků přípustno)! — Akademie v K líně (dosud neúplná), v Hradci Králové a v Plzni m 897 žáků (bez připojených dívčích škol dvoutřídních a bez sa statných kursů) s počtem tříd vesměs dvojnás ným. Na státním ústavě v Chrudimi studuje 314 žáků. Tedy kem na šesti českých čtyřtřídních obchodních akademiích v chách (když čítáme pražskou za dvojnásobnou, totiž chlapčí a dív

uduje 2597 žáků a žákyň. Kdybychom každou třídu počítali s maimálně předepsaným počtem 40 žáků, znamenalo by to 65 tříd ili 16 přeplněných ústavů (čtyřtřídních) a z těch dosud st jediný státní!

Na Moravě česká státní akademie v Brně a obecní v Prostěově mají 624 žáků, kteří by tedy stačili na 16 tříd čili na plné ýři ústavy.

Jak se nerovnoměrně dělí státní subvence komunalním a soukromým ústavům obchodním v Čechách podle národností, je viditi, že na pět českých akademií (pražskou čítáme za dvojnásobnou) ostává se od státu 71.500 K, na pět německých však 102.000 K.[1]

K tomu dalších poznámek není potřebí.

Nedostatečná státní péče o ostatní školství české i vůbec o české kulturní zájmy.

Kromě vytčených již škol v odst. 1.—4. nejeví už stát nijakého ájmu o české školství, ačkoli se totéž nemůže říci o školství něeckém.

Stát totiž nikde nezřizuje sám obecné školy (a měšťanské) výjimkou jediných německých a to nikoli jen v rozčtu ministerstva vyučování. Na př. na účet ministerstva eleznic jsou vydržovány obecné školy německé pro železniční ízence v krajích neněmeckých, kde není německých veřejných škol, tak i ministerstvo železniční samo pečuje o germanisační ústavy neněmeckých krajích.

Ministerstvo vyučování vydržuje německé státní školy měšťanské a obecné v Přímoří (v Terstu a v Pulji) celkovým nákladem řádným 557 tisíc korun a mimořádným 156 sic korun; podobně i ve Vlašském Tyrolsku (v Tridentě) státní německou školu obecnou s nákladem 75 tisíc. A na čet správy zahraniční jsou vydržovány německé školy obecné také Turecku. O jiné národnosti státní správa podobné péče nejevuje.

Také ministerstvo zemědělství má ve své správě átní vzdělavací, pokusné a vyučovací ústavy, ale jen v zemích imočeských (v Dolních a Horních Rakousích, v Gorici a Dalacii). Vyučovací jazyk je německý (až na jediný ústav

[1] Na pražskou německou čítáme 20.000 K, jelikož pro 2/3 roku je rozčteno 13 000 K.

charvatský). Náklad na tyto zemědělské (a lesnické) státní ústa
činí na r. 1912 dosti značnou sumu 922 tisíc korun.

Ministerstvo veřejných prací vydržuje ve Vídni jediný stá
— ovšem německý — ústav: »Museum für Kunst und I
dustrie«, na který vynakládá roční značný obnos 329 tisíc kor
Podobné ústavy jsou v ostatních zemích soukromé a dostávají
nejvýš dosti hubené státní subvence. Tak na všechny podol
ústavy v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, které jsou po větš
buď německé neb utrakvistické, je pro rok 1912
měřeno státním rozpočtem pouze 72 tisíc korun, tedy zdaleka
čtvrtina toho, čeho se dostává vídeňskému museu. A kromě t
jest ještě mezi ústředními školami průmyslovými technolo
cké museum ve Vídni se značným nákladem státním 362 t
korun (1912), kdežto v Praze podobný ústav je úplně na star
odkázán obchodní a živnostenské komoře bez jakékoli podp
státní.

*

Mimo rozpočet školský ministerstva kultu a vyučování
ještě v centrálním rozpočtu téhož ministerstva značný náklad
akademie pro výtvarná umění a jim podobné
učovací ústavy umělecké. Z těchto škol jsou dvě ně
cké ve Vídni, jedna polská v Krakově a jedna utrakvistická a
demie v Praze — (která kromě toho mohla býti zřízena jen
spěním českého nadání Hlávkova). — Takový stav je zajisté
naše národní umění nejen nepostačitelný, nýbrž přímo ponižu
Zároveň třeba doložiti, jaký nepoměrně malý obnos připadá z t
rozpočtu na české země: Na všechny *umělecké* akademie je
r. 1912 rozpočteno 736 tisíc korun, z čehož na utrakvis
ckou pražskou se dostává jen 206 tisíc čili pouze 28

Všechny ostatní vědecké a umělecké ústavy spravované a
kazované v centrále ministerstva vyučování jsou už pouze ve V
a ovšem jsou výlučně německé. V rozpočtu na r. 1912 je pro
vyměřena dosti značná suma 1·468 mil. K.

Dělí se to v tisících korun: na říšský geologic
ústav 230, na centrální ústav meteorologick
geodynamický 156, na rak. komisi pro evrop
měření stupňů 27, na akademii pro hudbu a u
ní dramatické 670, na centrální komisi pro u
lecké památky 308, na rakouský archaeologic
ústav 77.

Pro hudební vzdělání věnuje stát celkem 1·2 mil. K, na české
né z toho připadá pouze 196 tisíc čili jen 16·3% (a ještě je
tom zahrnuta velkou částí subvence pražské konservatoři hudební
0 tisíc korun).

*

Na vědecké akademie a jim podobné ústavy
o pěstování vědy (a umění) [na př. musejím a jiným
olkům na vědecká badání — uvedeno je to v rozpočtu centrálním
pak roztroušené položky v rubice »příspěvky« (Beiträge)] je
rozpočtu na rok 1912 vykázáno celkem asi 600 tisíc K. Z toho
stávají v českých zemích subvence šest ústavů celkem 145 tisíc
sou to akademie F. J. pro vědy a umění v Praze 50 tisíc, král.
ská společnost nauk 10 tisíc, Společnost českého musea 35 tisíc,
skosl. národopisné museum 6 tisíc, Společnost pro pěstování ně-
ecké vědy, umění a literatury 35 tisíc a Fr. Jos. museum v Brně
tisíc). Tedy také v tomto oboru českým zemím dostává
jen něco přes 24%. Nejpěkněji je péče o české věc-
ké a umělecké snažení znázorněna tím faktem, že jediná vě-
cká akademie česká dostává 50.00 K, kdežto vědecké akademii
Krakově se dostává 77.000 K a vědecké akademii ve Vídni s po-
obným německým ústavem v Praze (pro něm. vědu a literaturu)
ipadá 273.000 K.[1] Tedy poměrně podpory tyto se rozdělují: na
mecké akademie 68·3%, na polskou 19·2%, na če-
ou 12·5%. Je to podobná spravedlivá míra, jako
me ji už poznali při péči o university.

*

V jiných směrech, kde se vykazují dosti značné podpory na
dělání vysokoškolských pofesorů a docentů, na stipendia výtvar-
m umělcům, na nákupy uměleckých děl, na podporování odbor-
ch listů a podob., nelze ovšem zjistiti, kolik z toho dostane se
encům a umělcům českým. Zajisté při známém obsazení všech
tředních úřadů, které o tom rozhodují bez veřejné kontroly, je
díl ten minimální. Ale tu již nejedná se aspoň o veliké milliony
i o každodenní nezbytnosti. Obraz státní péče o české kulturní
třeby a zájmy je v předešlých úvahách dosti výstižně podán a
lze konečný úsudek pronésti jinak, než že je péče ta nedosta-
ná.

(Pokračování.)

1 Král. česká učená spol. a museum kr. Českého jsou ústavy utra-
stické.

Obecné školství Bosny a Hercegoviny.

Dr. A. Hassmann.

(Dokončení.)

Pravil jsem nahoře, že stavba škol jest břemenem obce. Tuto zása přejala zemská vláda z osmanského zákona. Místní poměry n tily však vládu, aby stavbu tu převzala na sebe, jen útraty hradí ob Nebylo možno očekávati modernějších staveb od obecních orgán Dnes pracuje plán pro školní budovy krajský úřad, a to dle pevný typů. Nejlevnější, s jedinou školní světnicí, potřebuje as 14.900- 17.400 K.

Takovýto dluh by pravidelně obecní hospodářství přivedl do ro paků. Aby tomu vláda předešla, poskytuje školní obci subvenci v formě, že obecní příslušníci zaváží se platiti na stavbu nějaký p spěvek, dovézti materiál (dříví ze zemského lesa, kámen, cihly) i pr covati po případě po určitý počet dnů na novostavbě. Je-li závaz tento dosti příznivý, hradí vláda sama zbytek. Takto vydala zemsl vláda od r. 1879 do r. 1906 postupně 1,802.000 K.

Udržování školní budovy rovněž spadá na školní obec, jež je i povinna dáti školního sluhu i otop v zimě; to vše platí dnes jak roku 1879, jen s tou výhodou, že vláda jest ochotnou poskytnou opět subvenci.

Učitele jmenuje a platí vláda. Někde obec jmenuje učitele a pl sama, nebo má právo předložiti učitele k jmenování vládě.

Učitelské platy ustanovuje zemská vláda, která je i skoro r od roku reguluje. Platy jsou celkem příznivé. Pensijní statut da rovněž zemská vláda.

Celibát učitelek byl až do r. 1906 neznám. Tohoto roku však r řízeno, že provdání učitelky jest dobrovolnou resignací na úřad. V jimka poskytnuta jen pro případ, že se učitelka provdá za učit téže kategorie školy. Učitelé jsou tedy privilegovaní manželé učitel

Učební plán jest už hodně zastaralý. První pochází z r. 1880. Učí se mateřštině v latinských i cyrillských literách, počítání nižšímu, rasopisu, trochu země- a dějepisu, přírodopisu, počátkům geometrie kreslení, hospodářství, zpěvu, tělocviku, němčině a na ženských kolách ručním pracím. Nynější učební plán jest pouhou modifikací, e pravým zlepšením starého. Pochází sám z r. 1887 s doplňky roku 1908.[1]

Školní řád datuje se ještě z r. 1881. Moderních vymožeností tedy obecné školství okupovaných zemí ještě účastno není.

Trochu více porozumění pro pokrok než učební osnova sama přiádí učitelstvo samo, jež snaží se i ve starém rámci zdokonalovati. nahy tyto potkávají se ale jen někde se zadostiučiněním, totiž u odorných kruhů. Zemská vláda sama připravuje sice přepracování čební osnovy spolu s redakcí školních knih, ale příprava tato trvá ž trochu déle. Zprávy o správě Bosny a Hercegoviny z let 1908 sliují už nové výsledky, ale ani r. 1910 nejsou tyto ještě vydány.

Vyučování děje se principiálně v mateřštině. Důsledkem toho st, že obecné školy pro kolonisty vyučují mateřštinou těchto. Ve ranz-Josefsfeldu u Bjeliny, Branjevu, Glogovcu a Vranovcu jsou vláštní obecné školy německé pro kolonisty, v Kralupech, Kreki, 'eslíču a Fenici německé oddělení při hlavní škole obecné. V Bjelině Banjaluce existuje maďarský kurs při škole obecné pro maďarské olonisty. Všude ale jest přece zemský jazyk předmětem obligátním.

Otázku písma na školách obecných zemských rozřešila zemská láda ve smyslu prvotní instrukce — už zmíněné — z r. 1880 naříením ze dne 25. srpna 1910 č. 4931 pres., přesněji a důsledněji proádějíc princip: V obecné škole musí se každý žák — tedy ez rozdílu na konfessi nebo národnost — učiti i latinku i cyillici čísti i psáti.

Pravoslavní počínají cyrillicí, katolici latinkou, muslimani tím ismem, které určí jejich zákonný zástupce.

Učební pomůcky, zejména veškeré knihy školní, vydává zemská láda sama i rozesílá školám podobně jako písanky i druhé školní ešity. Nemajetní obdrží vše zdarma.

Vrchní dozor nad školstvím zemským, konfessionálním i souromým jest reservát vládní.

Prvním článkem tohoto dozorčího řetězu jest okresní politický řad. Ingerence jeho byla s počátku velmi značnou. Vše potřebovalo eho svolení nebo aspoň visum. Zejména v disciplinárních věcech

[1] t. zv. maksimální a minimální učební plán.

byli učitelé podřízeni okresním úřadům, které uplatňovaly svoji s verenitu často způsobem velmi tvrdým. Zlo toto odstraněno tepr r. 1910 vydáním nového, spravedlivějšího disciplinárního řádu p učitele.

Nedostatek odborného vzdělání a tudíž pochopení, jaké vyk zovaly okresní politické úřady pro školství, přiměly zemskou vlá k zřízení míst krajských školních inspektorů. Tito, odborníci, revidu nyní jako školní referenti krajských úřadů obecné i ostatní školst krajů. I příslušné oddělení zemské vlády opatřeno z části odborník

Tito krajští školní inspektoři mají povinnost i právo inspek nad školami konfessionálními i soukromými. Postavení těchto šk jest však od r. 1908 značně samostatné. Učitel těchto škol přiroze není podroben disciplinární moci zemské vlády, ale nad to není a povinen přijati nijakých výtek od krajských inspektorů, leč na vlast žádost, resp. na žádost svého bezprostředního (konfessionálníh smluvního) nadřízeného. Zpráva o inspekci dostane se tedy konfe sionálnímu úřadu zpravidla teprve cestou zemské vlády. Tato oklil má velmi značnou cenu pro samostatnost tohoto školství a značí p ně stejné uvolnění jako odstranění t. zv. učitelských certifikátů, j vláda vydávala dříve učitelstvu škol konfessionálních, a to provisor a po zkoušce dospělosti definitivně. Dnes oprávnění k učitelování konfessionální škole dává konfessionální úřad svým učitelům sá

Pravoslavné školství konfessionální má nad to své vlastní o borné orgány dozorčí (školní inspektory autonomní) od r. 1906, t. od autonomie pravoslavné církve v Bosně i Hercegovině. —

Na konci pokládám za vhodné zmíniti se o t. zv. analfabetický kursech a o vyučování náboženství na obecných školách zemí ok povaných.

Konání analfabetských kursů zemská vláda s počátku veh značně omezovala z politických příčin: bála se politických rejd Dovolovala pak zřízení těchto kursů jen zvláště kvalifikovaný osobám po předchozí vládní koncessi.

Roku 1910 byla však tato vládní nařízení z r. 1907 zrušena dovoleno zřízení těchto kursů každé osobě, u níž lze se s pravděp dobností nadíti prospěchu z tohoto podnikání. Koncesse zemské vlá už netřeba; stačí ohlášení kursu politickému okresnímu úřadu 14 d před započetím vyučování.

Od této doby se analfabetské kursy utěšeně rozvíjejí a ma opravdový úspěch. Jsou také vládou finančně podporovány.

Vyučování náboženství zůstalo dnes jako i dříve neobligátním předmětem školního vyučování na školách obecných. I dnes jest vyučování toto věcí konfessionálního úřadu. Uděluje se sice ve školní budově. Vláda ukládá učiteli, aby se ohledně rozvrhu vyučovacích hodin dorozuměl s učitelem náboženství, ale povinným předmětem vyučování náboženství není. Kněz není také učitelem obecné školy. Zemská vláda poskytuje sice učiteli náboženství remuneraci ve výši od 200 K do 600 K ročně: je li byt učitelův od školy vzdálen přes 10 kilometrů, cestovní příplatek 100 K ročně. Ale plat tento jest pouhou remunerací, není učitelským honorářem.

Na pravoslavných školách konfessionálních povinen jest vyučovati náboženství učitel-laik dle statutu církve této.

Netřeba připomínati, že vyučování náboženství na konfessionálních školách je předmětem obligátním. —

Resumuji: Školství obecné zemí okupovaných není nejskvělejším bodem zpráv o správě těchto zemí. Pokrok jeho ve srovnání se stavem r. 1879 jest zajisté ohromný, ale měřítka moderního přes to školství to ani dnes nesnese. Ceníme-li školy dle toho, jaký užitek přinášejí těm, kteří je zakládají a vydržují, pak musíme přiznati první místo školám srbským, jež svým zvláštním požadavkům plně vyhověly a přes to nespustily se všeobecných tendencí, jež škola dnes má.

Marie nebo Antonie Pospíšilová – Angelínou Musy Boleslava Jablonského?

Napsal Dr. Jos. Pešek.

(Dokončení.)

Milý Přjteli!

Posjlám Wám »oběť«[1] a sice bez proměny. Dowolte wšak, abyc o nj několika slowy promluwil, což k osprawedlněnj se proti před hůzce Wašj za powinnost k sobě samému mám. Myšlénka hlawn celé básně gest: že muž šlechetný k zrušenj powinnosti ničjm po hnauti se nedá. Myšlénka tato wšeobecná dalaby se mnohými podří zenými přjpadnostmi wyobraziti. Abych gi tjm žiwegi wyobrazit mohl, zwolil sem dwě z neyswětěgšjch a neykrásněgšjch powinnost totiž: negednati proti wlastnjmu přeswedčenj u wěcech neydůležitěgšjch (gakož gest náboženstwj) a nezraditi národ, k ně muž nás krew i duch, láska i wděčnost pautá. Proti dwěma těmt welikým powinnostem postawil gsem welikau dwogj lásku: otcow skau k djtěti a ginošskau k milence. Gestiť to láska neyprudšj, poně wadž předmět gegj ne uniwersálnj, gak n. p. národ, nýbrž indiwidu álnj gest. w gakémžto se paprskowé gegj tjm auže shromadniti mo hau, kdežto se při přednětu uniwersálnjm rozptylugj. Nynj počjn bog w duši Milwogowě, z gedné strany wlast a náboženstwj, s druh strany láska k djtěti, a k té, gegichžto neštěstj mimo to sám pů wodcem gest. W bogi tomto tragickém gewj se člowěk we sw malichernosti a welikosti — malichernosti k njžto geg hra neuwarowného osudu snižuge — welikosti k njžto geg swobodn wůle, wědomj swé důstojnosti, cit nepodrobitelnosti powyšuge. Mil wog gest čerwem a bohem v tomto okamženj! Ale takowé odporn

[1] Vyšla ve Vesně, III. (1839, str. 175–200) s podtitulem ‚romantick báseň' anonymně. V souborném vydání Jablonského označena jako ‚Lásk boj'. Není to snad ona ‚báchorka' připravovaná pro Vesnu již r. 1837?

‚Obět' rozpadá se v pět oddílů: I. Slavnost Lady. – II. Věneček. – III. Pěvec. — IV. Matka. — V. Soud.

bytnosti w tétéž osobě nemohou obstáti, nýbrž celá osoba musj zničena býti, což Milwoge tragickým rekem činj. Vernichtung der Widersprüche nazývá Solger w tomto smyslu t o, co tragickým gmengeme. Bog gest ukončen; powinnost zwjtězila — a láska zůstala l á s k o u!

Milwog pak nynj tjm wjce lásky hodným se obgevil a tjm většj aktivnj lásky schopným, gelikož se ukázal w člowecké důstognosti. Co by také byla láska muže, který by takowé wnitřnj ceny neměl? — Milwog padl co rek, pohan co trestu hodná nestwůra hřjchu. Milada stala se oběti zaslepené ukrutnosti lidských zákonů i smyla spoluwinu swou; newědomé sobě djtko usmrtila neuwarowná náhoda — pozemskost zmizela a časnost stala se wěčnostj. Powinnost obgjmá se s láskou. kdož bude nad tjm plakati? Ba gen wělomj své wlastnj ceny a hodnosti a patřenj »wie sich gerade in dem Verrichten eines solchen wiederspruchs wollen, nicht bestehen könnenden Wesens die Gottheit, das Göttliche offenbart« (Solger), gen to w člověku wzdělaném onen hrdý, blahostný cit wzbuzuge, gegžto tragickým nazýwáme. Zpomeňte si na můg »Slib«[1] — osud náhoda a láska. S tjm jsme tedy hotowi.

Widjte tedy, že jsem k wyvedenj myšlénky své milence a otce pospolu potřeboval. Milwog není anděl, nýbrž člowěk; nicméně wšak ne špatného, nýbrž šlechetného srdce; nenjť swůdce, nýbrž chybám podrobený člověk; wina geho gest hřjch wášniwého o k a m ž i k u; wina Miladina hřjch slabosti ženské. Nechcit winu za newinu wydáwati — Bůh uchowej! — oba zhřešili, ale oba gsau spjše k politowánj nežli zatracowánj hodni; oba winy swé litugi a přjsným trestem zaplacugj. Deyme tomu, aby se událost tato básnická skutečně byla stala, nebyla by opěnj hodna? Gestliže byste ještě »zneuctěnj« hlawnj myšlenkau básně této nazýwal, pak bych wěru newěděl co hlawnj myšlenkau wyrozumíwáte! Ostatně bych soudil že w celku básně té nic se nenachází, co by cit i neynewinněgšj djwky uráželo, aneb dobrým mrawům gegjm škodilo; ba naopak mysljm, že tam bolest pro nenahraditelnau ztrátu neyskwostněgšjho klenotu djwčjho dosti živě wyobrazena gest. Panna a djtě jest welký rozdjl — a pro djtě jsem nepsal. Může-li djwka leckterou z nowell ve Květech bez pohoršenj čjsti, tedy doufám, že Obět mau bez pohoršenj přečte. A slyší-li gi čjsti, může se při tom přirozeným studem zardjti, to wšak mrawům gegjm neuškodj; ona se zardj pakli kdo o citech

[1] Novella tato, ač vytištěna, z Vesny (1839) wypuštěna. Zachován z ní jediný list.

i neyswětěgsj lásky báseň gj předčjtá. Kdybyste wšak přece mysli že se Oběť pro almanach nehodj, (ač by z toho následovalo, že s nikam nehodj; neb není-li hodna, aby w almanachu od djwky čten byla mjsto gi nezlepšj), tedy Wám to, co přjtel na swědomj kladu abyste gi tam nedáwal; budte ubezpečen, že mi na mé cti wjce záleží než na tom, aby báseň tato wytištěna byla. Raději bych ještě dne péro své odložil, než aby se NB. z epické básně mé wlastnj mrawn zásady křivě posuzowaly. Z té přjčiny sem také při básni této gmén Jablonský we gméno Jan (jakž biřmowán gsem) změnil, abych pakli se Oběť přec wytiskne, a gestliže by se pro přjčinu mně neyrmut livěgšj neljbiti měla, abych aspoň gméno Jablonský od wšelikéh možného podezřenj zachránil, pod njmžto sem si básně podáwa předewzal, genž by neyčistěgšj panny hodny byly. »Der Dichter so sein wie eine Jungfrau« — progewil se gednau krasocitnj professo můg w humanioribus, a to se mi hluboko do srdce wštjpilo. Neměla by se ljbiti, tedy změnjm někdy po čase winu Milwogowou a použig mjsto z páchané winy — unesenj. Tjm báseň ztratj, ale sna i zjská.

Gsem celý mrzutý!

Ještě gsem tomu powděčen, že ge censura powolila; nebo kdyb měla z mrawnických přjčin propadnaut, tedy bych se skoro styděl.

S bohem! *K. J.*[1]

Dralıý Přjteli!

S gakau toužebnostj gsem Wás tyto dva dni očekával, sotw mi uwěřjte. Ale opět nadarmo! Gá k Wám nemohu a Wy ke mi — snad nechcete.

Doufám, že bych si za tolik strastných dob, které gsem wytrp a w skrytosti srdce svého ještě wytrpjm, aspoň několik blahýc okamženj zasloužil! Co dělá Muza má? Snad se na mne nehněvá? A gakž bych Gi také gá mohl rozhněvati? Líbám tu drahou duši, genž mne neštastně štastným a štastně neštastným učinila.

Ještě dnes zůstanu doma. Bude-li Wám gen trochu možno, dá přegte mi Přjteli té sladké chvjle, kdebych mohl Oné twáři w twá hleděti, genž nás bratřjmi činj. Kdo wj, zdali Gi ještě gedenkrá takto uwidjm? Mně se aspoň při každém pohledu na Nj zdá, gak bych Gi viděl naposled. Naposled! — Gak smutná to myšlenka A srdce by mělo při nj lhostejným zůstati? —

[1] Dopis jest sice bez data. Pochází však dle všeho z konce r. 1838.

Ale wždyt gsem si umínil, žalost svau tajiti, abych se gevenjm i obtjžným nestal. Pomyslete si dralý Přjteli, že gsem Wám nic epsal, myslete, že gste mi to wšecko sám bez wědomí mého, w srdci etl.

S Bohem buďte!

Wáš upřjmný
Eg.

Tuto maličkost, prosím by M—nka m . . .[1] s touž laskou prjgala, gakauž Gj to poskytugi.

* * *

Z milenky stala se Marie Jablonskému přítelkyně. Vstoupil do lástera. Vzpomínal. Chtěl zapomenouti. Nemohl. Přítelkyně — Na nec nebylo možno ani v Marii viděti více. Nepodepisuje se celým ménem pod žhavou báseň »Přítelkyni«. Užil jen začátečního písmene ména rodného: T.[2] Píše:

»Umíralť jsem, — a hle! oko drahé
Oplakalo svého přítele;
Není-liž to umírání blahé,
Při kterémž i pláčí andělé?

Ústa zbožná za mne modlila se,
Ruka panny zmřelce žehnala;
Na hrobě — mém srdci — v rajské kráse
Z každé slzy lilje zkvítala« . . .

Jablonský žárlil na svoji Angelinu. V dopise svém uvádí i důvod oto. Marie byla dívka mladá, veselá, švitorná. Věděla o sobě, že je zká. Budila pozornost štíhlá postava její. Pozorovala, že není lhoejnou. Víme, jak dovedla opoutati Hurbana, jak zbouřila srdce L. túra. Zpívala při kytaře krakováčky a písně vlastenecké. Hurbanovi vila se »jako osvícená dcera Slávy« a jíž »řeč čistě česká« plynula rtů . . . A přece po vší chvále této musíme říci, že viděl Hurban Marii více než v ní bylo. Sotva bylo v ní tolik hloubky, aby dívka, ž čítala sotva dvacet jar, pojímala plamennou duší všecky vidy, jež znášejí obyčejně jen ve výši vzdělanců a spisovatelů . . .

Ještě nebylo úplně skončeno drama lásky B. Jablonského, a hle, posice k dramatu novému. U Hurbana nedošlo dále než k dispoci, u Štúra došlo až ke kollisi . . .

---

[1] moje (?)

[2] Květy, 1838, ze 17. května, str. 153.

Marie nevěděla, že »se srdcem divno hrát . . .« A jako dívka še nácti, nejvýše sedmnácti let, hrála si asi se srdcem Jablonského. Asp nemožno u ní mluviti o lásce hluboké. Nebo rozhodoval snad pře u ní soucit k našemu Abelardovi . . .?

* * *

Poznamenal jsem dříve,[1] že Marie Pospíšilová po roce 1838 v se neozvala, a že ještě r. 1843 přinesly ‚Pomněnky' její prvoti »Sen« . . . A přece zdá se, že cit její k Jablonskému byl hlubší, r by se zdálo na první pohled. Ozvalať se totiž láska její ještě r. 18. A je zajímavo, že se sešli oba milenci ještě jedenkráte a to — naj sledy. Ve Vlastimilu odhaluje Frant. Doucha[2] anonymitu Marie P spíšilové, prozrazuje, že přispěla též do Tylových ‚Českých Bese Pod příspěvkem básnickým ‚Tajný bol'[3] podepsána jest M a r i patrně tato píseň vyniká nad báseň ‚Jinocha žel' dokonalostí formál slyšme: ji upravoval někdo, jak dálo se dosti často. Vyslechně ji tedy:

Proč ta luna smutně svítí,
Když mé srdce žalost cítí?
Proč se mrakem zakrývá,
Když mé oko slzívá?

Soucitná! ach, čí to vinou
Po lících mých slze plynou?
Svědkyně ty trestů mých —
Spáchalo-liž srdce hřích?

Marná lásko — růže planá,
Přírodou jen pěstovaná,
Proč mi v jaře života
Jenom tvůj květ rozkvétá?

Všady luna světlo lije,
Jen mou lásku temnost kryje;
Ticho, mrtvo kol a kol,
Jen zde tlukot — srdce bol.

Ztiš se, srdce, přestaň biti,
I ty budeš večer míti;
Hlučno bude kol a kol,
Jen zde mrtvo — jinde bol![5]

---

[1] Česká Revue, 1910, v cit. čl., sep. str. 10.

[2] Vlastimil, 1842, I. 4. seš.

[3] O této básni vyslovuje se referent ve Vlastimilu na rok 1842 (1 spíše žertem G. J. K(olář) takto: »Jaký bol? Nač bol? Odkud bol? — ty líbezný klame lásky?« — (Str. 92.)

[4] Doucha neoznačuje přímo, kterou básní přispěla sem M. Pospíšilo ale lze téměř s jistotou naprostou označiti báseň tuto za plod její. Označ Marie jest pod básní tou stejné jako u prvotin jejích v Květech 1838, 1 »Sen« a 44 »Jinocha žel«. Na všech básních těchto pracovalo mnoho asi p cizí. Podle prof. Krále náležela k básníkům, kteří veršovali buď úplně chyby neb s poměrně nepatrným počtem úchylek od správného přízvu (Listy Filolog. XXI., str. 419.)

[5] České Besedy, 1842. V Praze. Tiskem a nákl. J. H. Pospíšila. 91—92.

Také Jablonský nemohl zapomenouti. R. 1842 byl strahovským k ventuálem. Dlel v Praze. V básni své ‚Poselství'[1] posílá holubici k hrobu drahé matky a pozdravuje srdce otce rozmilého. Ale holubice má zaletět nejen sem, nýbrž i v místa jiná. Udílí tedy holubici rozkaz další:

‚Pozdrav tu, jenž tam snad
Před pianem sedí,
A milostným okem
V české písně hledí.

Až pak svou hlavinku
K tobě pootočí,
Utrhni pomněnku
S jejích krásných očí.

A já z těchto kvítků
Vínek spletu sobě,
Aby někdy truchlil —
Na mém dálném hrobě!'

To bylo ještě tři roky před Mariiným sňatkem . . .[2]

Cit Marie Pospíšilové měl býti pro budoucnost před veřejností uzen, a také s Marian ztlumil struny srdce svého . . .

* *
*

Dopisy Jablonského prozrazují, že byl Bolzanista. Prozrazují též že jedinou Angelínou jeho byla Marie, jak prozrazuje i 19. báseň ‚Ení milosti' (II. odd.):

‚Obraz Tvůj mne obletuje,
Láska-li kde žaluje,
Pronikne-li ucho moje
Andělský zvuk: Marie.'

---

[1] České Besedy, 1842, str. 136.

[2] Že podala ruku k sňatku MUDru P. Zeiskovi, rozhodnému Němci, vyčtlíme si z části také povahou její. Zdá se, že byla nucena dostáti slovu mu tomu. (Pešek J.: Jan Hostivít Pospíšil, Typografia, XXII, str. 72 a d.) Je zajímavo, že přilnula k Jablonskému i Antonie Pospíšilová, jež sympatisovala kdysi i s Tylem. Kořil se jí též J. B. Pichl.

Polská belletrie za rok 1911.

1. *Román a novellistika.*

Na knihkupeckém trhu polském vystřídaly se během roku 1911 v ob
původního románu i původní novellistiky všecky pracovní odstíny, jež
mácí krásnou literaturu už od několika posledních let hlavně charakt
sují. Román historický jest tu zastoupen vedle politického, belletrie z
nického ovzduší střídá se zde s pracemi námětů exotických, několik k
ních svazků má tady humoristika a řadou ukázek karakterisována sku
prós s motivy maloměstskými s jedné, i problémově psychologickým
strany druhé. Tón smutný, skeptický a někde i pessimistický převládá
nad rozmarným, veselým ve všech těchto odvětvích belletristické
dukce, jako převládal v původním polském písemnictví belletristic
předloni a léta bezprostředně předešlá. Vlastně už od revolučního
1905. Themata výslovně revoluční, jimiž byla krásná literatura polská
už vznikala a měla své středisko ve Varšavě či v Poznani, anebo v Kral
i Lvově, z větší části zaplavována v tříletí 1906—1909, loni sice z knižn
trhu zmizela mezi belletristickými novinkami skoro docela, ale pochmu
teskná nálada, vyvěrající z povšechného rozčarování po éře revoluční,
stala. Tou určeno také vše, co loni vydala belletrie polská význačněj
tak že ona právě stanoví výslední dojem nejnovější zábavné literatury
mácí.

Čím se polská belletrie také loni, jako v letech posledně minulých
šila od soudobé české, jest především hojně zastoupený obor románu c
pisného, politického a exotického. Ve znamení těchto tří druhů prac
a své knižní novinky publikovali nejlepší nositelé belletristické myšl
v Polsku. A jest to pro Poláky i pro současnou polskou kulturu zvlášť
značné. Příznačnější než sebe zevrubnější statistika a nejúplnější bill
běžných projevů veřejně společenských. Historism má v Polsce p
půdu nepřeoranou a politický zájem z denního života četnými ohlasy
náší se i do literatury románové či povídkové. Souvisí to jednak s
ským lpěním na národní tradici, jednak s vůdčí ideou po politickém
mostatnění. Po té stránce jest domácí polská belletrie těsněji spiata se
lečenským žitím národně veřejným, než pokud lze tento zjev vystop
dnes kdekoli na evropském západě. Jest tak věrnějším výrazem náro
cítění i smýšlení domorodého, a ve svých románových dějích i sbellet
vaných postavách zachycuje plnost národního snažení soudobého. N
chyluje se od života a nejde mimo něj, naopak se mu i tvorbou někde

kosmopoliticky nazírajících dekadentů či symbolistů pořád více přibližuje...

V oboru původního románu historického s novou knihou nepřihlásil se loni sice hlavní a nejpopulárnější žijící představitel jeho, Henryk Sienkiewicz, jenž prozatím pouze sbíral a připravoval materiál k dějepisné epopeji ze slavné epoky polských legionů; také autor proslulých historických »Popiolů«, Stefan Żeromski, nedostal se zatím z průpravného stadia ve své rozpracované skladbě napoleonské a Kazimír Tetmajer časopisecky publikoval teprve část svého široce zamýšleného románu »Napoleon Wielki«, rovněž i Reymont knižně vydá svůj vpravdě epochální (dle dosavadních časopiseckých ukázek) román »Rok 1794« jako první část historické trilogie, jejíž druhá část bude věnována bouřlivému roku 1831 a část třetí má býti inspirována nešťastným povstáním z roku 1863, teprve během jarní saisony letošní — ale za to cennou novinku toho druhu dal domácímu písemnictví jiný přední člen dějepisně romanopisecké obce polské, Waclaw Gąsiorowski. Jeho »Bem« látkově navazuje přímo na populární napoleonskou trilogii (do češtiny již přeloženou), a zejména na její poslední součást, nedávno vydanou pod záhlavím »Szwoleżarowie gwardyi«. Titulní postava románu, jenž dějově jest vlastně cele věnován jejím životním osudům i vojenské kariéře, býval na počátku devatenáctého věku nejproslulejším polským generálem a osobou stejně populární jako vlivnou. Kol ní soustředěna pestrá a barvitě nakreslená epoka polských bojů za svobodu, jíž Bem byl zasvětil všechen svůj život i svou vlastenecký cítící duši. Na pozadí jeho válečných plánů, činů i nezdarů vylíčeny autorem všecky složky národně politické, jež měly kdysi činnou účast v emancipačním hnutí polském z éry po-rozborové. V tom směru podobá se práce Gąsiorowského široce založené a pestře vyplněné mosaice, kde zevrubná a sytě vystínovaná malba bitevních výjevů, vojenských pochodů, hromadných scén i rušných akcí hraje hlavní roli. Tím ožil v Gąsiorowském typ Sienkiewiczovský z trilogie i »Křižáků«, typ, kol vůdčí dějinné individuality trpělivě kreslící vzrušené i hybné ústředí válečných srážek, bitevních panoramat, vojenských operací a strategických pohybů. Malíř bitev převládá tu nad oživovatelem detailů i dokumentů kulturně historických, jež u nás, v Čechách, mistrně ovládá na příklad Zikmund Winter.

Z ostatních historických romanopisců polských Gąsiorowskému loňskými novinkami nevyrovná se žádný. Umělecky ani hloubkou zpracovaného materiálu. Veleplodný a až téměř příslovečně psavý Jeske-Choiński vydal sice dva dějepisné romány brzy za sebou, ale oba mají ráz vypravovatelsky konvenční a v příčině dějinné jsou spíš směsí volně nakupených dat, záznamů i poznámek, než jednotnou, všestranně rozvinutou evokací líčené minulosti. Vlastní historické události jsou zde spíše vnější dekorací než ústředním prvkem ideovým. To platí zvláště o první novince »Boží soud«, k níž spisovatel čerpal až z odlehlého věku dvanáctého a která má víc středověky smýšleného než opravdu dějepisného. Širší rámec historický má rozlehlá, třídílná skladba »Teror«, jejíž děj odehrává se v období francouzské revoluce. I tady zbytečně větší pozornost věnuje však autor episodním výplním mravoličným i zvykovým a zapleteným

osudům rodinným než ruchu politicko-sociálnímu či kulturnímu. Přes to však stojí »Teror« mnohem výše než »Boží soud«, neboť v něm snesena aspoň poměrná zásoba dobově karakteristických podrobností, třebas ideově bohaté a společensky důležité ovzduší nezachyceno jím v své složité plnosti. Snad se o to romanopisec ani nesnažil, jemu stačilo, aby dostal v pestrém prostředí pařížské revoluce effektní pozadí pro zábavně motivované příběhy milostné i dobrodružné.

Poslední člen slavné poromantické trojice (po předčasném úmrtí Asnykově a předloňské smrti Marye Konopnické), parnassovec i jemný belletristický estetik, jeden z nejstarších žijících belletristů polských vůbec, Viktor Gomulicki, publikoval loni hned dvě historicko-románové skladby většího rozměru. První, nadepsaná »Grandmuszkieter«, obírá se dobou Augustovou a hromadí pestrou zásobu pečlivě vybraného materiálu kulturně společenského, který jest v ní probrán i karakterisován mnohem zevrubněji než titulní postava sama. Kresba povah nedaří se spisovateli vůbec. Jest to zřejmě patrno i na druhém dějepisném románu jeho, jehož dějem uvádí nás belletrista pod mnohomluvným záhlavím »Sedmé amen pana Mokřeckého« v totéž podstatně ovzduší augustovské a který zcela zřetelně připomíná starošlechtické, obyčejové prósy Kaczkowského, Rzewuského, Chodźky i Polovy, tedy románový druh, pěstovaný v Polsce pokolením předsienkiewiczovským. Velkých dějinných individualit tu autor nekreslí, neřeše ani složitějších historických konfliktů. Ani politicko-národní pozadí do šířky, ani psychologie vůdčích postav do hloubky Gomulického nezajímá do té míry, jako humoristické příhody, drobné rodinné slavnosti, starosousedské zábavy i processy, svatby, křtiny, lovy i malá dobrodružství předváděných šlachčických figurek. Celý ten komplikovaný projev nejhlubšího národního i státního úpadku šlechtické republiky polské za dob Augustových zachycen zde pouze letmo, mimochodem a jako nutný vnější rámec. Po té stránce jest »Grandmuszkieter« nepoměrně obsažnější a barvitější.

Co mimo práce dosud uvedené vyšlo loni z oboru historické prósy v Polsku jako knižní novinky, jsou skladby umělecky vesměs podřadné, vypočtené jen na lekturu pro široké vrstvy čtenářské a psané patrně ne z hlubšího vnitřního popudu, nýbrž prostě proto, poněvadž dějepisná belletrie těší se u domácího odběratelstva poměrně vysokému kursu a jest jím s oblibou vyhledávána. A této čistě zábavné potřebě hoví průměrná produkce dějepisně románová tím, že ve volně načrtaný rámec všeobecně známých kronikářských fakt zasadí se pestře pointovaná historie milostná, rodová nebo starosousedská. Vyšších cílů si autoři nekladou a o nějakou evokaci dějinných období jim ani dost málo nejde. V tom duchu pohybuje se Artura Gruszeckého, neméně plodného než Jeske-Choiński, románová kronika »Za krále Stefana«, Ludv. Romockého »Žoldnéř knížete Konstantina«, kde poněkud sytěji podmalováno aspoň politické pozadí a diplomatické zákulisí dvorských intrikánů, Wal. Przyborowského »Obležení Varšavy« se skrovnými poukazy na domácí polskou kulturu měšťanskou z konce osmnáctého věku, Stefana Zorjana »Otčině vždy věrní« s tendencí vlastenecky idealistní, novinářského popularisátora Boleslavity sentimentální »Tuláci« a vážněji myšlený

románový obraz z éry před polským povstáním r. 1831, nazvaný »Před bouří«. Jadviky z Lobzova »Pán krakovský« jest z nich nejslabší a působí mdle a bezkrevně. Do jisté míry zajímav jest román Stefana Ostrowského »Z gwiazdą mocnarza«, kde, ač vlastní historism nejde ani tady příliš do hloubky, jeví se aspoň jakési vědomé následování nejlepšího novodobého dějepisného románu polského (»Popelů«) a Žeromského vůbec. Methodou, stylem i předmětem (éra napoleonská). Jako žák Žeromského jest Ostrowski epigonem novoromantismu v historické belletrii a o něco aspoň usiluje, ač ovšem tak vysoko posud nestačí. Ale již touto snahou prospěšně liší se od oněch tuctových obměňovatelů genru do základů vyrutinovaného a hromadících v něm prostě více méně effektní varianty.

Více trvale hodnotných románových děl než odvětví historické vydal loni obor belletrie politické, mezi jejíž nejlepší pěstitele vstoupili předloni i oba dnešní koryfeové poského románu, Henryk Sienkiewicz svými »Víry« a Bol. Prus »Dětmi«. První loni obrátil se na pole zcela jiné, exotické, a druhý nového společensko-politického románu »Přeměny« vydal teprve první část, zatím co druhou tiskne v »Tygodniku illustrowanym«, jehož jest proslulým stálým kronikářem. Za to publikovali v tom směru práce opravdu cenné a pozoruhodné tři jiní významní autoři polští, kdežto další dva si na tom poli spíše zakoketovali literárním experimentem, ač nikoli nezajímavým.

Vyloženě politickým romanopiscem, belletrii s náměty důsledně politickými pěstujícím skoro programově, jest nyní Józef Weyssenhoff, známý českému čtenářstvu hlavně překlady »Myšlenek i života pana Podfilipského« a »Marnotratného syna«. Na samém počátku loňské zimní saisony zjevila se od něho na knižním trhu polském populární dnes »Unia«, a na sklonku téže saisony už zase dal svým krajanům »Hetmany«. První je rozhodně poetičtější, druzí bohatší na řešení programů i dobových problémů. — V Unii projevil Weyssenhoff oproti satirickému tradování, jímž jest nasáklá jeho dříve vydaná »Sprawa Dołęgi« a trochu i »Dnové političtí« (z Podfilipského znám byl hlavně jako elegantní ironik aristokraticko-šlechtických sfér polských), rys zcela nový, dosud jím nevyzkoušený: sklon k přírodní malbě, citové lyričnosti i popisné poesii. Tento lyrism dělí se v románě o autorův zájem rovnou měrou s ideovým řešením národní i politické unie mezi Litvou a Polskou. Unie, opírající se o staletou historickou tradici a z dějinné minulosti přenášené zde do poměrů soudobých. Nositeli této unistické myšlenky jsou u Weyssenhoffa dva mladí, ideálně nadšení lidé, milenci a později manželé, Kazimír i Kristina, kteří onu tradici národně-společenskou chtějí dnes vzkřísit a oživit unií srdcí i lásky, ve jménu křesťanství a smírného soužití. Idea jejich má ovšem v románě i své skeptiky a protivníky, ale práce vrcholí věrou v možné obrození unie polsko-litevské, jež by přirozeně změnila na Litvě nynější vzájemné napětí polsko-rusko-litevské v žádoucí součinnost živlů slovanských oproti germánsko-židovským. Myšlenka sama zůstává ovšem zatím jen politickou utopií, ale jest Weyssenhoffem ujasněna do nejzazších důsledků. V tom jest také ideová váha díla. — Také Hetmani jsou románem eminentně politickým, bez nudné didaktičnosti, symbolicky vy-

jadřujícím nejhlubší smysl dnešního národního žití polského; zajímavým pokusem o synthesu politických živlů i proudů v soudobé Polsce. Dvěma titulními postavami: zbohatlého bankéře i berlínského průmyslnického potentáta Lorence, fantasujícího o všelidství, všemožně chtějícího v své polské vlasti potírati jednostranný nacionalism, pokoušejícího se ve Varšavě udržovat stálé společenské vření, bojujícího vášnivě proti »zastaralým tradicím polského vlastenectví«, koketujícího se špatně pochopeným pokrokářstvím a representujícího v Polsku řady oněch internacionalistů, pod heslem demokratického pokroku šířících nenávist k všemu polskému — a »velkého, odvěčného snílka i revolucionáře«, Vojtěcha Piasta, tradovaného jako živé vtělení nejnadšenějších snah národně polských, jako představitel národa, celé minulé století zápasícího »za naši i vaši volnost« — těmito dvěma hlavními postavami zachytil spisovatel dva přední tábory v nynější polské veřejnosti. První jest kreslena více realisticky, výrazně a životně, kdežto druhá jest spíše symbolem, jistým druhem básnické vise. Ona na okamžik v románovém ději vítězí, ale tato, zastřelena, vstane jednou z mrtvých a bude v polských srdcích žíti už na věky, stále... Jim po bok staví autor dvě paralelně karakterisované bytosti ženské: kosmopolitně nazírající odchovanku kultury západoevropské a národně cítící enthusiastku i nadšenou pracovnici na domácí nivě Žofii. A mezi touto čtveřicí postav žije i kolísá Tadeusz Sworski, trochu revolucionář, trochu publicista, a jest živým výrazem dlouho váhajícího národního ducha polského, až se v závěru definitivně rozhodne pro Piasta. Tak i tento román Weyssenhoffův vrcholí smírně, ve smyslu národním, křesťanském a mravním, ale vedle poetičtější »Unie« trpí poněkud rozvláčnou traktátovostí a theoretismem. Co se týče shromážděného materiálu a propagovaných autorem názorů, jsou »Hetmani« opravdovou studnicí, z níž už nyní čerpají a ještě více v dohledné budoucnosti budou čerpati i domácí »politikové z povolání«.

Celkovou románovou stavbou i tímto theoretickým karakterem silně ač bezděčně (neboť dostal se na knižní trh současně) se »Hetmanům« blíží román Wacława Berenta »Ozimina«. Podati nástin obsahu jest u toho myšlenkově hutného a až téměř přeplněného románu velmi obtížno. Více než román v obvyklém smyslu je to vlastně řada podrobně propracovaných obrazů, v příčině komposiční tvořících sice belletristický celek, ale jinak volně k sobě kupených a jdoucích mimo tak zvanou souvislou fabuli dějovou. Převládá v nich živel visionářsko-malířský a na venek v celek spojuje je ples u bohatého finančníka varšavského, vnitřně pak řeší se jimi zcela po odborničku »problém duše polské«. Jednota času i místa dodržena zde téměř s ideální přesností, neboť děj románu odehrává se v jediné noci, během zmíněného plesu, asi jako proslulé drama nejnárodnějšího, předčasně zesnulého poety Wyspiańského »Wesele«, anebo psychologický portrét odsouzence před popravou (v Strugově »Jutru«)... Obrazy, rozmluvy, debaty, životopisné úryvky i příležitostně vybavované vzpomínky střídají se v ději za smutečních zvuků Chopinových z uvedeného »Wesela« a emotivná účinnost obrazů těch jest sesilována upřímnou, ač bolestnou snahou spisovatelovou o postižení plnosti polského života novodobého. — Na pozadí barvitě líčeného plesu vykreslena hojn

obená galerie duší skeptických, beznadějně zoufanlivých a nevěřících možnost nejen státního, ale vůbec národního obrození polského: obchodky vypočítavého barona z Nemanic, krajně nervosního Zaremby, hysterické Olgy a pornografického Scholze. V této prohnilé atmosféře lidí zkažených a pro veřejný život nadobro ztracených dusí se mladé děvče Nina, jíž nadějně propukajících duševních sil i zdravých instinktů. V tomto ovzduší všeliká ušlechtilejší snaha společensko-národní zvrhá se v karikaturu a karikaturou stává se vše, co se s ní jakkoli stýká. I na bývalého předsvitele válečné polské slávy, majora národních vojsk a baronova otce, padá z tohoto černého pozadí. A oproti tomuto světu bez síly i vůle hledí autor postaviti svět jiný, dýchající svěžími vzněty i lepšími rozběhy: enthusiatickou apoštolku společenského zápalu Wandu, po veřejné práci lačnícího venkovského s tajemným původem, zamilovaného do Orientu, professora-archeologa z Krakova, polského Piasta Němsta atd. Ale tento druhý svět belletristovi tak nedaří, jako první (jenž jest vylíčen s mistrovstvím leč nevyrovnatelným, a v jehož psychologické kresbě byl už autor dotečně vyzkoušel své síly v románech dřívějších, zejména v hlubokém »Próchnu«). Příliš připadá vám vykombinován, papírový a málo odvídající životné pravděpodobnosti. Jest to svět síly i zdraví, svět, který býti osením na nivě polského národního života. Spisovatel pokouší se o tuto svou základní thesi dokázat, ale nečiní to dost přesvědčivě. Jako chom měli v tomto Berentově případu mimoděkou obdobu dvojitých typů ského Gončarova nebo Turgeněva z druhé fáse jejich literární tvorby. ko Gončarov v »Oblomovu«, chtěje titulní, nečinné a v snění se utájící postavě vytvořiti v Štolcovi povahovou protiváhu, upadl v abstraktst a dělanou úmyslnost; jako Turgeněv svým Insarovem (V předčer), nebo Bazarovem (Otcové a děti) vykreslil méně životný typ než příklad Rudinem, či rozmanitými obdobami svého oblíbeného typu mletovského — podobně i Berent jest šťastnější, pokud operuje v roině povahami duševně složitými nebo úpadkovými, neenergickými, nenopnými rázného činu a nořícími se v stále opakované reflexe. Při tom ak poctivě touží po světě lidí silných, zdravých, životně zdatných. tento hlas po síle i moci zní celou jeho »Oziminou«, psanou poněkud strbatým, ale pro spisovatele už z překladu Nietzscheova »Zarathustry« iznačným jazykem.

Speciálně politickým belletristou jest Ondřej Strug, z jehož oslulého povídkového cyklu »Podzemní lidé« svým knižním vydáním čátku zimní saisony loňské náleží novellistická sbírka, úhrnně nadeaná »V tvrdé službě«. Vedle drobnějších prós, jež dějem i zalonim ideovým jsou spíše povídkovými studiemi a psychologickými náčrty ž povídkami vlastními, jest sem zařaděna delší práce vpravdě novellického karakteru, to jest zmenšený a uvnitř zhuštěný románek »Selanka« revolucionáři, krajně znaveném každodenní politickou agitací, uštvaném olicejními persekucemi a churavícím od jednostranného způsobu života, erak šťastnou shodou okolností přichází jako rekonvalescent na staroský zemanský dvorec, v ovzduší svěží venkovské přírody, do společsti mladých děvčat, jak se po krátkém styku opravdově zamiluje do vesické krásky mimoprůměrných sklonů i povahových zálib, cítí se šťasten

v novém, klidnějším i plněji rozvitém prostředí životním, a chtěl by s prázdninovou idyllu prodloužit co možná nejvíce do časové dálky, ale mile dojde mu z Varšavy zvěst, že jeho strana prochází tam právě no krisí policejního pronásledování a jeho přítomnosti by akutně potřebov násilně odtrhne se od zamilované vsi i dívky, milostný román zůstaví uzavřen, selanku nechá selankou, osobní štěstí sám v sobě hrdinsky za a jde, kam jej volá soudružská povinnost, sociální altruism i láska lidská. Vlastní duševní klid a rozvírající se před ním kus soukrom štěstí životního ustupuje mu před buditelskou i průkopnou prací, za cenou lepšímu příští společenských vyděděnců, proletářů či drobných pracovních. Idea jest v něm hlasem mocnějším a přitažlivějším než ol na životní pohodlí sebe sama jako jedince. Sociální zájem celku, hrom jde mu nad štěstí vlastní ... A podobným společenským altruismem i s obětováním ve prospěch idey všesociální, revoluční, jsou motivovány jové závěry ve všech ostatních obrázcích. Jsou to stručně kreslené výj z denní praxe socialistických řečníků, agitátorů i organisátorů na R mimo oddanou službu milované ideji neznajících zájmu podružného, stranního. Spisovatel do podrobna zná zákulisí politického revolucionis má rád ty své tiché, skromné mučenníky idey a snaží se zachytit hla způsob jejich myšlení, cítění i nazírání, jejich duši i nitro, méně dl o pestrost akcí a projevů vnějších. V tom smyslu jest Strug podrob historikem revolucionářovy duše ruské a v své nejnovější belletrist knize, vydané už na samém rozhraní roku loňského i letošního, O j c o v n a s i, posunuje své oblíbené povídkové thema do nedávné minulos podkresluje je širším pozadím národně dějinným, povstáním polsl z roku 1863.

Ráz převážně politický má látkový námět také v jedné z četr loňských novinek A r t u r a G r u s z e c k é h o, jenž současně pokouš ve všemožných pracovních oborech literárních. Román jmenuje »L i t w a c k i e m r o w i e«, jeho děj jest položen do Varšavy jako ve městského střediska v království polském a skizzuje zevrubně náhlý p i podvratnou činnost ruských, z Moskvy úředně vypovězených židů čili zvaných litvaků na půdě polského království. Dvěma hlavními sn sleduje a glossuje autor jejich hospodářské působení v novém velkom ském prostředí: předně v národnostním nebo přiléhavěji řečeno, plen ném vztahu jejich vůči domorodému živlu polskému a za druhé v je nemravně i egoistně rozpoutané konkurenci vzhledem k vlastním souk novcům, ve Varšavě od dřívějška jako obchodníci i drobní kupci used Boj na obě fronty a při tom důsledná bezohlednost, vypočítavost i ho dářská dravost: karakterisují povahu a vůdčí snahu litvackých příživn kteří hned po svém příjezdu do Varšavy krajně rozeštvou obapolné žití polsko-židovské a mimo to ve vlastní tábor židovských kolonistů denčně vnesou stranicky separatism jednak protipolský, jednak rusofil Tento společensky politický podklad litvackého vpádu do Varšavy (Lit odpovídají asi haličským sionistům) kreslí Gruszecki s popisnou zev ností a důkladností až publicistickou, ale i episod milostných a rodin využívá autor k tomu, aby vyzvedl protikulturnost, nespolečenskost i mr podvratnost litvackého živlu. Ač má román v své ideové tendenci zře

hnot antisemitský, podává poměrnou hojnost cenných a bezprostředně odpozorovaných dokladů místních i dobových. A především: dokladů spolehlivých (po stránce literárně-umělecké román zvláštní hodnoty nemá). Tato spolehlivost schází poslednímu románu Lud. Romockého »Hakata«, v níž hodlal spisovatel vylíčiti politický i národní útisk poznaňských Poláků se strany pruských hakatistů, ale podal jen chaotické zkreslení skutečných poměrů, tak že celá řada význačných veřejných pracovníků polsko-poznaňských proti politické složce románového děje autorova už hlasitě protestovala. Neinformovaností a nedostatečnou znalostí daného terénu belletrista zkarikoval, co původně zamýšlel ujasnit i s polského stanoviska hájit...

Četně zastoupenou skupinu v románových i povídkových novinkách polských loňského roku tvoří belletrie exotická, k níž látkově bylo čerpáno z cizokrajných ovzduší i vzdálených společenských ústředí a jež ve většině případů vyznačuje se jistým sklonem k romantičnosti, místy vybočující až ve fantastičnost. V čelo této skupiny postavil se tentokrát sám Henryk Sienkiewicz svým románem »Na poušti i v pustině«, o němž v tomto přehledu podrobněji se zmiňovati netřeba, když tě současně s polským originálem vyšel knižně v českém překladě. A jako Sienkiewicz byl na tomto literárním poli (po nejstarších povídkových náčrtech amerických) své románopisné schopnosti vyzkoušel loni poprvé, nováčkem byl na něm také Reymont, když ke knižnímu trhu polskému přispěl loni svým »Wampirem«. Jest to poprvé, co autor »Chlopů« v románové skladbě opouští své polské prostředí (v menších novellkách učinil tak nedávno několika skizzami z cyklu »Burja«). Ve »Wampiru« z tichého poměrně vesnického ovzduší svých proslavených »Chlopů« přenáší spisovatel čtenářův zájem v hlučný, velkoměstský labyrint londýnských ulic, paláců i aristokratických salonů. Tím však ocitl se spisovatel právě nejvíce doma, ve svém nejvlastnějším živlu, neboť ruch, pohyb a barvitost od dávna jsou nejšťastnějšími inspirátory jeho belletristické tvorby. Tady plnou měrou byl autor s to uplatnit své bohaté nadání malířské, popisné a impresionistické, jež obdivovali jsme u něho stejně na poetických vesnických popisech »Chlopů«, jako na bohatě obměňovaných deskriptivních passážích »Zaslíbené země«, zachycující rušné ústředí tovární i průmyslové Lódži. A bylo tohoto jemného umění popisného ve »Wampiru« svrchovaně třeba, neboť jenom jím zachránil spisovatel dějovou náplň svého londýnského románu před sensačností i fantastičností. Nezajímaje se o společenský typ moderně anglický ani o duši národní rasy západoevropské, soustředil se veškerou pozorovatelskou i romanopiseckou péčí na zákulisí dnešního hnutí theosofického (spiritistického, magnetického, satanistického, fakirského, sektářského), na tajemství indických kouzel i mysterií. Polák, literát, přijíždí do velkoměstského chaosu londýnského, aby v něm zapadl se svým milostným zklamáním. Nezapadne však, ale naopak se proslaví, dokud neovládne jej polotajemná, polopozemská bytost, miss Daisy. Ač ví, že tato démonická žena vleče jej buď do šílenství nebo na smrt, jde slepě za ní... V tomto dobrodružně tradovaném ději nespočívá však literární váha románu, nýbrž v sytých a náladově jemných popisech exotického ústředí, barvitých scén i křižících

se velkoměstských projevů. Malíř a básník převyšuje tu luštitele theosofických záhad.

Zatím co Sienkiewicz a Reymont se ve sféře cizokrajného románu pouze pokusili, domovem jest a zůstává v ní Sieroszewski, jenž nejnověji přihlásil se sbírkou Z falina falę a v posledních dnech roku s knihou polocestopisnou, polobelletristickou Na daleki wschód. První sbírka jest řadou obrazů z života i přírody japonské, kterou vystřídal tu spisovatel za častěji jím kreslenou sibiřskou i čínskou. Tyto nové východoasijské prósy autorovy liší se tím od většiny jeho předešlých, z téhož ovzduší látkově braných, že belletrista netraduje zde své exotické motivy jako pouhý pozorovatel a evropský turista, nýbrž jako svět sám v sobě uzavřený, kterak se uvnitř, bez ohledu na dojem cizinců v životně jeví. Touto bezprostřední kresbou duše japonské Sieroszewski hlouběji vnikl v dané ovzduší než některými dřívějšími pracemi, v nichž prvek reflexivný, srovnávací, kritisující hrával začasté značnou roli. S tím přímo souvisí, že v nové knize spisovatel méně popisuje a více dává svým postavám žíti, ať už v dramaticky vzrušivém »Harakiri knížete Asana Naganori« či idyllicky navázaném protestním obrázku »Widmo sakurskie«. Belletrista zřejmě rozlišuje staré, původní, nepřizpůsobené typy domorodců, kteří dovedou žíti i umírat s úsměvem na rtech a typy mladších odkojenců evropské kultury, se sklonem k hamletovství či wertherovství... Poněkud vymyká se z rámce knihy nejrozměrnější novella její »Jako podzimní list«, kde líčeny jsou zase dojmy i zkušenosti turisty, Poláka, v orientálním území. — V druhé novince, »Na daleki wschód« převládá tón cestopisný a essayistický, ač se dost mísí s belletristickým.

Zcela zvláštní, od dosud uvedeného dost odchylný exotism v románě vytvořil Jerzy Żulawski, jehož vlastní význam přece jen, ač autor jest poslední dobou hojně činný na poli románové i povídkové prósy (z drobných povídek jeho líbil se zejména cyklus »Kuszenie satana«), spočívá v poesii. Exotism v podstatě fantastický, upomínající na slavné Broučkiády našeho Svat. Čecha, ale nedostihující jich ani umělecky ani originelním humorem. Loni publikoval Żulawski druhou část svých měsíčných historií, bezprostředně pokračující v ději části prvé (»Na srebrnym globie«). Prvá část románové trilogie, jejíž zakončením je »Stara ziemia«, líčila příhody cestujících pozemšťanů na měsíci, tajemným způsobem tam vržených a pak všestranně trpících od úskočných domorodců. Čekají vysvoboditele a ten přichází v druhé části trilogie, nazvané »Zwycięzca«, zvítězil nad plemenem domorodců, podmanil si je a dlouho žil, dle pověsti ožije pak i po dočasné smrti, aby byl dále vůdcem svému oddanému lidu. Smělostí obraznosti a melancholickou poesií vyrovná se tato druhá část prvé, ale ustupuje jí poněkud v síle uměleckého rozvedení.

Je-li Żulawski ve svých románech náměsíčných poetou-myslitelem, jest jím nebo aspoň snaží se jím býti také Ščepanowski ve dvou románových skladbách »Król powietrza« i »Przewrót«. Kdežto však u onoho převládá poesie, tento hledí býti hlavně myslitelem a přesněji vymezeno, hadačem, spekulantem, experimentátorem. Srovnal-li jsem prvního s naším Čechem, patří druhý ke skupině verneovské a welseovské, i s jejich

značným sklonem k sensačnosti látkové i s neméně karakteristickou zá-
ou jejich v popularisaci novodobých vynálezů (prostřednictvím dějo-
ch episod). V »Králi vzduchu« dobrodružným, ale při tom pravdě-
dobným postupem skizzuje slibnou budoucnost vzducholodi a napínavým
řevratem« líčí mezinárodní válku nedalekého zítřku, ve vzduchu, nad
mí . . . Exotism Žulavského, spočívající ve vzdálenosti terénu, jest u Šče-
nowského přenesen v odlehlost dobovou, ale tady nebezpečně hraničí už
prostou sensačností. Méně sensační, ale také sušeji a jen episodně tra-
vaný exotism mají ještě další knižní novinky loňské saisony: Choro-
anského »Zuzana«, kde v některých povídkách cyklu exotism mísí
s historismem (z období biblického nebo z volně přetvořené éry don-
anovské), Tokarzevského vypravování vyhnance »Na útěku« a
ierzbického románový obraz ze života potulných cikánů (»Bies
skarbonka«). Literární hodnoty tyto tři skladby, s částečnou výjimkou
slední, nemají a nutno je tu uvést jen pro úplnost.

Václav Dresler.

(Dokončení.)

ROZHLEDY.

VEŘEJNÉ HOSPODÁŘSTVÍ.

Cislajtánský »systém« daňový a nové berně od říšské rady vymáhan
Feudální panství ve finanční správě. — Sanace zemských financí a její
snáze; neupřímnost vlády. — Rozdělení zemských vydání a zemských
zenců podle národnosti.

V novém zasedání říšské rady dojde snad již k brzkému projedn
vládních předloh o nových daních; vlastně z největší části je to pou
mechanické zvyšování daní starých.

Naše berně jsou snad nejnáhodnější sbírkou nejpestřejších sta
i nových dávek a systémem to zváti nemůže ani nejshovívavější pos
vatel. Mnohé z našich daní přímých jsou přejaty už z dob osvícensk
absolutismu v 18. století, jako na př. daň pozemková a domovní
třídní; jiné daně opět zavedeny byly v nejvyšší státní tísni a s výslov
vytčením, že jsou pouze prozatímně na krátký čas zaváděny, ale z
prozatímnosti se vyklubalo trvání staleté. Tak tomu je při všeobecné
výdělkové, jejíž celý základ byl dán již počátkem devatenáctého st
a rozhodoval také při její úpravě v r. 1896, která tedy aspoň svými koř
tkví v prozatímnosti zavedené zrovna asi před s
letím. V r. 1896 byla zavedena nová daň: osobní z příjmu zv
správně vlastně osobní daň důchodová se slibem, že budou p
nabytých zkušeností opraveny také všechny ostatní zastaralé daně př
nejdéle v r. 1909. Ale r. 1909 prošel a opravy žádouci a tolikrát sl
vané se poplatnictvo nedočkalo — (leda jen nepodstatná nová úpr
daně domovní provedena) — a všechna veliká reforma slibuje se z
až pro r. 1917. Ale je téměř jisto, že ani tehdy nedojde a nemůže ani říš
rada dospěti k důkladné reformě našich všech zchátralých daní přím
i nepřímých. Spokojíme se asi novými prozatímnostmi, starým příští
váním a novými sliby, že se oprava udělá až..., až k tomu snad
stanou chuť jak vláda, tak i poslanci pamětlivi pravého prospěchu
vatelstva a spravedlnosti odvažující se nejen proti nezámožné chud
nýbrž i proti všem mocným tohoto světa. A to snad bude někdy př
ale lidé nyní žijící a nejspíše i jejich dosti pozdní potomci se toho s
dočkají.

Ministr financí Zaleski, když hájil a vychvaloval kytici nov
daní předloženou cislajtanskému parlamentu už od předchůdců K

tvského, Biliňského i Mayera, odvážil se tvrditi, že od r. 1896 nebyla k mě daně z jízdních lístků (na drahách) žádná jiná daň ani zavedena a zvýšena. Ale dostalo se mu hned ve finančním výboru vysvětlení i po ení, že byly zvýšeny, a to velmi značně, daně cukerní, kořaleční a ta ového monopolu. Ale ministr Zaleski zapomněl při tom vytknouti, ž zůstaly a jsou stále u nás hrozně vysoké daně ze soli, z petro , ze všech možných nejnutnějších potravin a věcí spotřebních ve vkých městech — (potravní daň na čáře) — a daň z blouposti: malá erie. A jsou to daně ostudné, ano přímo hanebné, berouci nejchudším chudých jejich poslední groš, plynoucí vlastně z bídy a nouze. Ale ize státu i nouze zemí je tak zlá, že se vláda nemůže vzdáti žádné ěžkých daní těch, ba že musí na jediný cukr uvalovati daň přes mil. K ročně. A přece je cukr potravou všeobecnou již a nezbytnou le nynějších spotřebních zvyků i nejnuznějším.

A jak pestré jsou ty nové předkládané daně! A kolik vynesou podle adů ministra financí Zaleského? Z piva se má pro první dobu do i vyšší dávka 62 mil. K ročně, z čeho však už země dosud vybírají mil. K, tedy celkem zvýší se nově pivní daň o 39 mil. K. ň kořaleční stoupne o 35½ mil. K. Z těchto dvou daní se míní cem nejvíce vytěžiti asi 75 mil. K ročně pro první leta, ale to později upne, až se konsum následkem zvýšené daně zmenšený vyrovná nyšímu, nejméně asi na 105 až 110 mil. K ročně. — Ostatní »reformo vé« daně jsou sice velmi četné, ale již jen málo výnosné: Zvýšené sby osobní daně z příjmu z vyšších důchodů, jakož i pro oby, které nemají rodiny (daň t. zv. staromládenecká) vynesou a 12¾ mil. K ročně; daň z akciových podniků vysoké renta bty asi $1^1/_3$ mil. K, daň z tantiém a platů správních rad asi 1 mil. K; áva daní dědické a z darování asi 10 mil. K; poplatky ze sluv pojišťovacích asi $3^1/_3$ mil. K; poplatky z totalisa tů a ze sázek při dostizích asi 4 mil. K; daň z automo bů (neodhadnuta) a konečně daň ze šumivých vín něco přes mil. K.

Všechny jiné daně mimo pivo a kořalku se tedy odhadují na výnos a 35 mil. K, kdežto z kořalky a piva bude hned výnos 75 mil. K, který později bude asi trojnásob větší nežli z oné celé směsice hořejších daní. Ovšem největší část zvýšené daně pivní a kořaleční připadne zemím ikoli státu, ale pro poplatníky je to arci věcí dosti lhostejnou, do které pladny své dávky budou odváděti.

Už jen povrchní pohled na tyto plány ukazuje, že největší část no vých břemen se má hraditi pouze z hromadného konsumu piva a kořalky, ice po ustálení těch daní bude to podíl téměř tří čtvrtin ze všeho ostaného většího výnosu daňového. Při tom je zajisté v nejvyšší míře adné, že se nechce zdaniti z alkoholických nápojů zroveň *víno*, bez toho dosud velmi nepatrně zdaněné, když už se t silně stupňuje sazba na líh i pivo, že se počítá pro počátek s uskrov ním spotřeby o 15%. Ale víno je požitkem lidí zámožnějších a zvláště obeným nápojem Vídně i zemí alpských a to právě rozhodlo. Na víno sáhnouti nesmělo, neboť již tehdy, kdy Biliňski chtěl opravdu silněji

víno zdaniti, rozhodla se Vídeň dělati proto až skoro revoluci. A se milé Vídni i zhýčkaným a rozhodujícím alpským zemím nesm trochu přitlačiti na toto jejich »kuří oko«.

Ale i jinak celá reforma daňová, jakož i celý náš systém bern kazuje ještě mnohem vlivnější mocnosti. Ukazuje se, že jsme státem ještě velmi silného feudálního zbarvení a to nejen v zákon ství kulturního směru, nýbrž i národohospodářsky. Při zdanění ko nezapomnělo se ovšem na velkostatkáře. Náš stát má při své tís nanční přece dosti prostředků, aby svým milým velkostatkářům moh nic za nic darovati na 8 mil. K ze své pokladny. Děje se to fo bonifikací — (vrácení daně lihové) — t. zv. »hospodářsk lihovarům. Jaké jsou to hospodářské lihovary, je viděti n z toho, že na Moravě na jeden takový »hospodářský lihovar připadá měrně asi 420 *ha*, v Čechách přes 450 *ha* a v Haliči dokonce 680 *ha* v orné půdy — (tedy přibližně 2300, 2500 resp. 3800 měřic). — Js tedy vesměs velkostatkářské lihovary, mezi nimiž je pouze naprosto procento společenských lihovarů rolnických. A tu se praví pokryt že těch millionových bonifikací vyžaduje zájem zemědělství a agr všech národů se dali na podobnou frási chytit! Zatím se jedná o dlouhé měšce velikých pánů feudálních, které nemají a nesmějí býti ceny. Biliński aspoň ještě se vymlouval, že bonifikace ty se nem zrušiti, pokud není nové vyrovnání s Uhry, tedy do r. 1917. Zales o takové možnosti ani nemluví, nýbrž předstírá zájem zemědělství mohl velkomožným pánům, zejména v Haliči, kde je »hospodářských« varů daleko nejvíce, zachovati tučný podíl z daní ukládaných na m nejnuznějšího poplatnictva.

A jak jinak je znamenitá ta péče o veliké zemědělce při obtížen ňovém. U nás je vykazováno přiznaných důchodů z pozemků obděláva pouze 7½% všech občanských důchodů ke zdanění povinných vůbec. by tomu chtěl a mohl věřiti? Obyvatelstva zemědělského (všech jeho slušníků) je u nás více než polovina a tato polovina — (všechny v statkáře v to počítaje!) — nemá prý ani $^1/_{13}$ všech důchodů. Jak jinak je tomu na př. ve vysoce průmyslovém Sasku (království). není zemědělských příslušníků ani celých 11% (jen 10·7%) a důc jejich činí celkem asi 12½%, tedy nepoměrně vyšší procento nežli u n tak četných zemědělců. Ovšem velkostatkáři jsou zákonem u nás o něni udati za čistý výtěžek svých pozemků tolik, kolik je odh čistý katastrální výnos (za účelem vyměření pozemkové daně) tento čistý katastrální výnos je pro velkostatkáře směšně nepa sazbou vyměřen. Tím se vysvětluje tak nepatrný zemědělský dů Podle nové osnovy daně důchodové (osobní z příjmů) budou míti fin úřady právo nahlížeti do obchodních knih průmyslníkům a obchodní když budou míti pochybnosti o správnosti přiznaných důchodů, ale v statkáři se tomu snadno vyhnou, pro ně je důchodem z pozemků č katastrální výnos!

*

Naše soustava daňová tak zmatená i tak zastaralá se tedy n i starými stupňovanými berněmi ani neuspořádá ani se neopravuje

dobně se neuleví nejchudším poplatníkům a vůbec ne nebo jen velmi nepatrně se přitěžuje třídám vládnoucím a bohatým. Ale také se touto úpravou nedosáhne a snad ani nechce dosáhnouti druhého předstíraného jejího účelu: pomoci totiž zubožených financím zemským a vůbec samosprávnému hospodářství. Kdyby se všecky nové berně přijaly tak, jak toho vláda žádá, připadlo by z toho zemím pro počátek asi 60 mil. K nových důchodů ročních a později snad (někdy po r. 1914 nebo 1915) asi 90 mil. K ročně. Jak nepostačitelná je pomoc ta, viděti z toho, že jediné království České by skoro celý ten vyšší úděl vyměřený všem zemím nebo největší část z něho spotřebovalo, kdyby chtělo ukrýti dosavadní schodky svého hospodářství a zároveň kdyby upravilo učitelské platy podle míry nejnižších platebních tříd státního úřednictva. Tedy stát se staví při ukládání nových těžkých berní, jako by chtěl ozdraviti finance zemské, ale zatím podává těmto zemím pouze naprosto nepostačitelnou almužnu, která neuchrání je ani pro nejprvnější léta ohromných deficitů.

Ale vláda nechce ani zemským sněmům dovoliti, aby si své finance aspoň vedle této nedostatečné pomoci státní samy mohly upraviti. Na českém sněmu referent finanční komise (dr. Preiss) navrhl celý obsáhlý plán pro sanaci financí zemských, s kterým po většině souhlasili svorně čeští, němečtí i velkostatkářští členové komise. Ale vláda v podstatě odmítla z toho plánu všecko, co by slibovalo nějaký slušnější výsledek a svoluje milostivě jen k tomu, co vynese nejvýše sumy zcela nepatrné.

Tak odmítá přenechání jakékoli části daní reálních, jelikož prý za ně pro stát nelze nalézti žádné náhrady; nechce připustit zvýšení školního příspěvku z dědictví; nedovoluje zdanění kávových náhražek; odmítá zemské daně ze zápalek, kol, z uhlí a minerálních vod, jakož i poplatky z autonomních rozhodnutí. Vyslovuje se zcela rozhodně proti tomu, že by stát měl převzíti vlastní státní náklady zemím naložené na ubytování vojska, náklady postrkové a na očkování. Nechce slyšeti o tom, aby stát vydržoval passivní dráhy zemské nebo zemí garantované, ačkoli jsou nezbytným doplněním sítě státních drah i jakkoli jimi doprava po státních drahách podstatně vzrostla. V alpských zemích stát podobné dráhy stavěl sám nebo sám za ně ručí. Rozhodně stát odmítá také jakýkoli příspěvek na platy učitelské. Co stát dovoluje, jsou směšné paběrky, na př. taxy a poplatky honební, daň z přírostu hodnoty, zvýšené taxy z rybolovu a daň z kinematografů. Jiné daně, také málo významné, jako zemskou přirážku k dani z vína, různé daně přepychové (z koní, psů, ze služebnictva atd.) doporučuje ponechati obcím.

Co jedině vydatnějšího chce zavésti, jest zvýšení zemských přirážek k daním přímým. Ale ty již s ostatními velmi vysokými samosprávnými přirážkami přitužují a stupňují jen tím více náš velmi nespravedlivý a zastaralý systém daní přímých. Nejvýše by se mohly snad zavésti progresivně stoupající přirážky zemské, ale k tomu se neodhodlají ani zástupci zámožnějších tříd, které jsou jedině na sněmu zastoupeny. Ani vláda sama by k podobné reformě zemských přirážek nepřivolila a nepředložila by ji zajisté k panovníkovu schválení, jak se o tom již vyslovila vůči jiným sněmům, na př. vůči návrhům podaným na sněmě moravském. Nezbývá tedy zemím žádné spásy ze zoufalé situace nežli buď vedle státních

údělů dále zvyšovati zemské přirážky nebo prohlásiti naprostý úpadek. Ale k tomu úpadku se vše už schyluje také při zvyšování přirážek, jelikož nelze tím ani nynější vydání zemská uhraditi, tím méně lze čeliti všem nutným požadavkům novým.

*

Ještě jiná potíž pouze pro českou národnost hrozí z nové úpravy zemského hospodářství zároveň se změnou zemského zřízení.

Němci uveřejnili své minimální požadavky na místa obsazovaná v zemské správě, jakož i na rozdělení vydání zemských pro obě národnosti. Žádají, aby se místa i vydání dělila mezi Čechy a Němce podle klíče 6:4. Ale poměr národnosti je přece 63:37; nejvýše by se mohl připustit jednodušší poměr 5:3, kterým by se ještě nadržovalo dosti patrně Němcům. Ale když se bude jednati o zemská vydání a když se za každou cenu mají děliti podle národností, není zajisté žádné překážky, proč by se neměla děliti přesně dle číselného poměru 63:37, kterým se beztoho Němcům připočítává mnoho lidí českých, hospodářsky odvislých. Podobné rozpočítání lze provésti až na haléře stejně hravě jako podle křivého a nás také nejvýše urážejícího klíče 6:4. — Ale se strany české nebylo v té příčině slyšeti žádného důraznějšího ohražení proti této úmyslné vyzývavosti.

Pokud se týče míst obsazovaných, tu by ovšem osoby se nedaly tak lehko děliti jako peněžní obnosy. Ale ani tu nelze připustiti podobně nesprávný klíč, nýbrž přesnější podle počtu obsazovaných míst: Na př. budou-li celkem tři místa, připadly by Čechům dvě a Němcům jedno. Při osmi místech by měli Češi nárok na pět, Němci na tři. Pouze při deseti místech by mohli Němci žádati z nich čtyři; ale při dvaceti by patřilo zase Čechům třináct a Němcům sedm, při třiceti Čechům 19, Němcům 11 atd. *ek.*

VĚCI SOCIÁLNÍ.

Výsledky výluky kovodělníků. — Stávka horníků v Anglii. — Odborové organisace národně sociální a křesťanské. — Konference domáckých dělníků. — Zákon o domácké práci při výrobě oděvu, obuvi a prádla. — Hlad na Rusi a dělnické hnutí roku 1911. — Spor syndikalistů a reformistů v Lyoně.

Ve chvíli, kdy náš referát o výluce kovodělníků nacházel se v tisku, došlo v pražské obchodní a živnostenské komoře k dohodě zástupců bojujících stran, jíž docíleno zabezpečení míru na delší čas kolektivní smlouvou pracovní, platnou do 31. prosince 1915. Týdenní doba pracovní stanovena 54 hodinami se dvěma 5minutovými přestávkami ke svačině a třemi minutami před polednem k mytí. Ve smlouvě jest pamatováno také již na možné zrušení svátků, a pro ten případ je v ní pojato ustanovení, že dělníci nejméně čtyři roky v závodě zaměstnaní obdrží dovolenou třídenní, placenou ve mzdě základní. Minimální mzdy oproti dosavadním podstatně zvýšeny, pro vyučené dělníky v Praze ze

7 až 33 haléřů za hodinu na 32 až 36 haléřů za hodinu do 30. června 1913, d toho dne pak na 32 až 38 h hal. Nebude-li o práci úkolové mezi nistrem a dělníky docíleno dohody, rozhoduje správa dílen po slyšení ívěrníka příslušného oddělení. Při práci úkolové zaručuje se dělníku ři normálním výkonu výdělek nejméně o 10% vyšší, než činí normální ızda hodinová. Práce přes čas, v neděli a ve svátky odpoledne lati se, jak posud bylo obvyklo. Při práci noční poskytuje se přídavek yučeným dělníkům 1 K, pomocným 80 hal. Výpověď pracovním ıdem stanovená bude továrnami i dělnictvem po dobu trvání této smlouvy rováděna tím způsobem, že vystoupení z práce nastane vždy teprve s ukon-ením denní doby pracovní, že továrna sdělí dělníkovi, po př. dělník to-irně nejdéle do 10. hodiny dopolední, že toto vystoupení nastane. Všech-y smlouvající firmy zřídí dělnický výbor a zaručují jeho členům, e je pro jejich činnost ve výborech nebudou zkracovat. Spory ze mlouvy této, které nebyly vyřízeny uvnitř závodu samého, rozhoduje vláštní rozhodčí soud. Obě smlouvající strany podrobují se roz-odnutí tohoto rozhodčího soudu bez odvolání a nesmí tudíž během této mlouvy vzniknouti ani výluka ani stávka. Rozhodčí soud sestává ze tří ástupců organisací dělnických, dále ze tří zástupců Zemského spolku to-árem na stroje a konečně z předsedy, kterého jmenuje Obchodní a živno-enská komora v Praze společně s předsedou c. k. živnostenského inspe-torátu pro policejní obvod pražský.

Cenným ustanovením jest zřízení rozhodčího soudu, jež jest důkazem ly organisací obou stran; neboť jenom silné organisace, které mohou za-ručiti, že členstvo příslušného odboru podrobí se jejich příkazům, mohou řijati rozhodčí soud. Obchodní komoře pak přísluší dík za její horlivou ıahu o docílení dohody, jíž dokázala, jak veliký význam sociální komory ohou mít.

* .

Zadostiučinění z pražské dohody, v níž rozhodčí soud je pokládán i nejcennější úspěch, jest kaleno zprávami, docházejícími z klassické země ozhodčích soudů, Anglie. Rozhodčí soudy nesplnily prý zde nadějí, o nich kladených, a proto dělnictvo anglické chápe se poznovu své staré svědčené zbraně, stávky. Po velké stávce dopravního dělnictva do-ází ke stávce horníků, o níž předešle již jsme se zmínili. Zaměst-ıvatelé po celou dobu vyjednávání odmítali požadavek horníků po mini-ální mzdě, a tak dle výroku »Times« blížila se »všeobecná stávka hor-ků klidným a dobře uváženým způsobem, který na kritické pozorovatele nil nekonečně hlubší dojem, než kterýkoli z náhlých průmyslových vý-ıchů posledního roku«. Usilovná snaha vlády po sjednání dohody mi-ala se účinkem, hlavně pro neústupnost majitelů dolů walesských. Vi-ouc nezdar svojí sprostředkovací akce zabezpečila vláda alespoň dostatek ıli válečnému loďstvu skoupivši walesské zásoby, čímž ovšem je vzala ukromému trhu, který pak hned v prvních dnech stávky těžce byl po-ižen. Naděje do dovozu zahraničního uhlí byly předem již zklamány ednak mezinárodní solidaritou horníků, již přislíbili znemožnit vývoz do nglie, jednak solidaritou dopravních zřízenců anglických, kteří nechtějí opravovat uhlí zahraničního původu, hlavně však nedostatečnou těžbou

ciziny, která sama jest odkázána na anglický vývoz. Není to snad blízké severní Německo, nýbrž i pobřežní Adrie, kde jedině rakou Lloyd spotřebuje ročně 250.000 tun anglického uhlí.

1. března, na kdy stávka byla ohlášena, obnášel počet stávkujících 1,015.000; v dolech zůstali pouze horníci, jichž jest nezbytně třeba, doly nebyly zatopeny nebo naplněny plyny. O bezpečnost dolů bylo staráno, hůře je však s ostatním průmyslem, kde pro nedostatek uhlí l nutno zastavit výrobu. Již v prvních dnech stávky bylo hlášeno, že l nutno nechat vyhasnout vysoké pece, železniční doprava obmezena, choďní plavba zaražena nejen v Anglii, nýbrž i v cizině. Dusné ticho vládlo v průmyslových střediscích, ticho úzkostlivého očekávání, co b dále. 2,167.000 liber šterlinků mají stávkující dle sdělení »Times« k dis sici, obnos to, jenž umožňuje čtyřnedělní stávku. Čtyřnedělní stávka l níků znamená však pro Anglii katastrofu horší nežli prohraná válka, k strofu, »která nejen že sama sebou je bezpříkladná, nýbrž která má j temné pozadí neznámých možností«.

Obavy »Times« nebyly lichy: 8. března jest označován počet n městnaných dělníků v ostatních průmyslových oborech číslicí 450.(Škody materiální jsou nesmírné; při čtrnáctidenní stávce jsou odhadov mírně na dvě a půl miliardy. Což divu, že vláda nenechává se p vadními nezdary zastrašit a uznávajíc oprávněnost dělnického požada po minimální mzdě, o jejíž výši však ještě si vyhrazuje debatu, svol nové dohodovací konference. Stávka trvá již týden, ale stanovisko jitelů dolů z Walesu se nezměnilo, kdežto angličtí majitelé dolů při nové návrhy vládní.

19. března předložila vláda poslanecké sněmovně osnovu zák o minimálních mzdách v hornictvi.

*

Odborové hnutí strany národně sociální vykaz roku 1910 53 odborových ústředen oproti 58 roku předcházejícího, v ni je soustředěno 62.413 členů, o 2403 více nežli r. 1909. Přes vyšší p členů je příjem organisací z členských příspěvků nižší nežli roku 1(263.593·13 K oproti 273.484·30 K. Celkový příjem obnášel 629.868·43 vydání 421.912·93 K, z čehož připadá na mzdová hnutí a stávky 51.486·3((což vyčerpává téměř úplně nepatrný příjem ochranného fondu 52.82· K), na podpory v nemoci 84.095·24 K, v nezaměstnanosti 24.853·55 pohřebné 15.802·68 K, mimořádné 32.385·68 K, na právní ochr 18.026·94 K, časopis 91.924·55 K, vzdělání a agitaci 24.442·62 K, a správ náklady 78.895·75 K. Ze 6217 členů, již se hlásili o práci, bylo umíst 4257. — Na jednoho člena připadá průměrný roční příspěvek 10·09 v čemž však jest obsaženo i zápisné a jiné příjmy, za časopisy, ze zá atd., z čehož nutno soudit, buď že mají národně sociální organisace p nízké a tedy nevyhovující příspěvky, nebo že členové dluhují v obnosy.

*

Všeodborové sdružení křesťanského dělnict v Čechách přijalo 34.008·79 K, z čehož je členských příspěvků p 26.262·42 K, takže na vedlejší příjmy připadá abnormálně vysoké cento 23. Vydání obnášela 31.838·33 K, v čemž jsou podpory v ne

10.788 K, v nezaměstnanosti 3247 K. Bilance to velice chudá, sloužící českému dělnictvu ke cti.

*

Ve Václavicích jednala 25. února konference domáckých tkalců o způsobu, jak pracovat k záchraně domáckého průmyslu tkalcovského. Konference vyzněla v apel k domáckým tkalcům, by nespoléhajíce na pomoc s hůry, chopili se svépomoci. Dle referátu »Práva Lidu« má být v nejbližší době provedeno sloučení všech malých výrobních družstev domáckých tkalců v jedno velké svazové společenstvo, které by provedlo řádnou organisaci společného nákupu ve velkém, dále organisaci výroby a prodeje a také organisaci odborného vzdělání tkalcovského dorostu. Nákupem ve velkém a zvláště uzavíráním výhodných dlouhodobých uzávěrek má býti výrobním družstvům opatřena laciná surovina, dodávky mají být přijímány svazem a rozdíleny pak dle zařízení jednotlivých družstev. Pro prodej má být vypracován jednotný ceník zboží, dále má být zřízen sklad výrobků, jakož i vzorkové sklady ve větších městech.

*

Průmyslová rada zabývá se osnovou zákona, týkajícího se úpravy pracovních poměrů domácké práce při výrobě oděvu, obuvi a prádla. Osnova obsahuje četné předpisy, které znamenají značné zatížení a obmezení domácké práce, hlavně z důvodů hygienických, vedle toho však obsahuje ustanovení o komisích pro domáckou práci a o rozdě, vyhovujíc tak přání vyslovenému sněmovnou. V průmyslové radě dostalo se osnově nepříznivého přijetí. Zpravodaj Löw-Beer vidí v ní ztěžování domácké práce, jež bude mít v zápětí snížení výroby a vývozu, zvýšení dovozu, zmenšení příležitosti ku práci a na druhé straně zvýšení vystěhovalectví. Dělnictvo, které jistě přeje si úpravy domácké práce, není projednávanou osnovou také uspokojeno. Zvláště znepokojuje je ustanovení o komisích pro domáckou práci, kterážto instituce sama o sobě je mu vítána. Avšak tyto komise mají míti také funkci rozhodčího sboru, jehož nálezy ve mzdových a pracovních sporech jsou pro obě strany závazny. Složení komisí je však pro dělnictvo nejvýše nevýhodno. Každá komise skládá se ze šesti sekcí po třech až šesti členech. První sekce obsahuje tovární podniky, druhá obchodní podnikatele, třetí živnostenské podnikatele, čtvrtá štukverkáře, pátá jejich pomocníky a šestá domácké dělníky. Dělníci mají tedy pouze dvě sekce proti čtyřem zaměstnavatelským, takže komise co rozhodčí soud obsahuje dvoutřetinovou většinu zaměstnavatelů.

*

V »Akademii« píše Vjačeslav Mencl o hladu na Rusi. Hlad jest obvyklým zjevem, ani v úrodná léta se lidé nenasytí, tím hůře je v dobách neúrody, jako letos. »Dle vládních zpráv má nárok na pomoc obilím 19½ milionů lidí a přes 8½ milionů potřebuje nevyhnutelně pomoci.« Sklizeň žita jest dle ufimské »upravy« oproti normální sklizni nižší o 74 procent, sklizeň ovsa o 87 procent a sklizeň pšenice o 79 procent. Podobně je s krmivem. Hladovící rolníci obracejí se na popy s prosbou, aby je zaopatřili, dříve nežli zemrou hladem. Vláda nejen že sama nekoná své povinnosti na nasycení hladových, ona dokonce znemožňuje každou soukromou akci dobročinnou. »Pokládá každou snahu společnosti být nápo-

mocnou hladovým, nasycení hladových za snahu nebezpečnou státu, či že nebezpečno je pro ruskou vládu, aby společnost sytila umírající hladem lidi, aby pomáhala lékařským ošetřováním tisícům nemocných hladovým tyfem a jinými s hladem spojenými nemocemi.«

Je přirozeno, když venkov hladoví, že nevede se lépe průmyslu ruskému, který jest odkázán téměř výhradně na ruský trh. Továrny zastavují nebo omezují výrobu, propouštějí dělníky, armáda nezaměstnaných roste hroznou měrou, rozmnožována jsouc ještě nad to venkovským proletariátem, tlačícím se do měst, kde doufá, že se spíše uživí.

A přece i za těchto svrchovaně nepříznivých poměrů pokusilo se dělnictvo ruské a dosti úspěšně o zlepšení svých hospodářských poměrů. Dle zpráv továrních inspektorů bylo roku 1911 422 stávek, jichž se zúčastnilo 98.554 dělníků, kdežto v roce 1910 zúčastnilo se 222 stávek pouze 46.62 dělníků. Stávkami ztraceno 768.556 dnů, kdežto roku 1910 256.385 dnů. Největší počet stávek připadá na textilnictví a místně ovšem na průmyslové Polsko. Ačkoli celkové poměry jsou pro stávky dosti nepříznivé, přece 57 procent stávek skončilo buď s úplným nebo částečným úspěchem dělnictva.

*

Na sjezdu francouzské sociální demokracie v Lyoně došlo k ostré srážce mezi směrem syndikalistickým a směrem reformistickým. Konflikt byl následkem projevů poslanců Compère-Morela a Ghesquièra, pronesených v poslanecké sněmovně proti dnešní taktice syndikalistů, již označují za anarchistickou a proti sabotagi. Přes to, že projevy tyto ve sněmovně nebyly právě taktické, nelze oběma poslancům upřít, že jednotlivé činy syndikalistů, zvlášť za poslední stávky železniční, nelze schvalovati, naopak, že skutky tyto jako poškozování telegrafního spojení, vytrhávání kolejnic a pod., jsou jen k tomu, aby poškozovaly jak akci, již mají podporovati, tak i dělnictvo jako celek, stejně jako dynamitové atentáty bratří Namarů v Americe. Jaurès, který v podstatě souhlasí s oběma jmenovanými poslanci, z důvodů taktických neschvaluje jejich vystoupení. Přes úsilí Jaurèsovo byla by však resoluce Compère-Morelova za pomoci Guesdistů získala většiny, kdyby navrhovatel sám nebyl žádal, aby byla odkázána komisi, kde spracován resoluce kompromisní, vyzývající na konec dělnictvo, aby ve smyslu sjezdových usnesení pracovalo pro dílo nutného vzájemného sblížení a dohody.

R.

ŠKOLA.

Znovuobsazení místopředsednictví zemské školní rady v Čechách. — Vicepresidentem ni Čech, ni odborník. — První sjezd sociálně demokratických členů obecních zastupitelstev v Čechách o obecní péči o školní děti. — Referát Fr. Housera.

Nový značný neúspěch zaznamenává neblahá éra t. zv. positivní politiky české, která se dosud vyznačovala negativními výsledky. Tichý

odchodem dvor. rady Dra Tobische do pense uprázdnilo se vysoce důležité místo vicepresidenta zemské školní rady pro království České a za tichého souhlasu rozhodující české politické veřejnosti jmenován na místo o Němec, dvor. rada dr. Goll. Nic nemůže osvětliti lépe váhu české positivní politiky než fakt, že v království, z dobrých dvou třetin obydleném Čechy, i předseda i místopředseda nejvyššího zemského školního úřadu jsou Němci.

Boj, který se o místo před dvěma roky po odchodu Zabuschově odehrával, je dosud v živé paměti. Tehdy rozumělo se samo sebou, že místo musí obsazeno Čechem, a spor byl sveden na požadavek, aby v čelo tak důležitého oboru kulturního byl povolán nejen Čech, ale i důkladný školský odborník. Kandidován byl dvor. rada Wenig zásluhou prof. Drtiny. Proti němu postavil se v rozhodné chvíli německý místodržitel království Českého hrabě Coudenhove. Úsečná jeho poznámka, že dvorní rada Wenig je smýšlení svobodomyslného a že je národnostně prononçován, platila víc, než váha celé české delegace. Jmenován tedy nenocný a národnostně vlažný Čech dvor. rada Tobisch, který v Praze posílal své děti do německých škol a který byl povoláním právníkem a nikoli školským odborníkem.

Je nutno připomenouti, že jmenování dvor. rady Tobische bylo podkládáno za políček vlády české delegaci. Na políček ten vláda troufala si jim spíše, protože nemohla nevidět dvojakost, nerozhodnost i hříšnou ústupnost čelných českých poslanců a ministrů. Aktuelními otázkami vedoucích českých politiků nejsou otázky kulturní a školské — školství nemůže nyní dle dra Kramáře aktuelní — ale otázky obsazení vratkých ministerských křesel. Cítíme příliš na své vlastní kůži, jak chabě jsou hájeny české zájmy při spoluúčasti českých ministrů ve vládě. Protinárodnostní násilnické zemské zákony dolnorakouské, vymycující češtinu ze škol pokračovacích, byly předloženy přece k sankci v době, kdy byli v ministerské radě také čeští členové. Ale tak to již u nás chodí. Za pochybné a vratké ministerské křeslo, které národnostnímu celku nepřináší zpravidla nic, a jenom jednotlivcům osobní prospěch ministerského dočasného služného a ministerské doživotní a dle možnosti zvýšené pense s lesklým, ale prázdným titulem, obětujeme méně lesklá sice, ale důležitá místa sekčních radů v ministerstvech a místopředsednická místa zemských školních rad. Osobním úspěchům ustoupiti musí na konec úspěchy celonárodní.

A tak tomu bylo i při posledním jmenování místopředsedy zemské školní rady. Za nějakou sinekuru v hypoteční bance, která přinese prospěch kterési agrárnické veličině, ztrácíme místopředsednické místo nejdůležitějšího kulturního úřadu zemského.

Jak jinak vedou si Němci. Věděli dobře, co může znamenat pro ně národnostně místo tak důležité, a starali se usilovně o to, aby v čelo zemské školní rady byl jmenován dvorní rada Schedlbauer, který v ministerstvu hájil houževnatě nezákonitosti proti zákonu Perkovu před správním soudem. Nepodařilo se jim to zcela, ale přece vymohli, že byl jmenován Němec, dvorní rada Goll. Místopředsednictví zemské školní rady stalo se po krátkém období Tobischově vlastnictvím Němců, o nichž je přece s dostatek známo, že neradi vracejí, co jednou uchvátí.

Nový místopředseda zemské školní rady je líčen jako muž národnostn tolerantní a slíbil, že bude úřadovati s přísnou nestranností, ale kde v rakouských úřadech Němec, který by vždy a ve všem nepociťoval svo národnost a nedal se unášeti při rozhodování národnostním cítěním? T kové úředníky dodáváme státní správě jen my, Čechové, takovým úřed níkem byl Čech, dvor. rada Tobisch, ale bude jim také Němec, dvor. rad Goll? Těžko uvěřiti. Počkáme na výsledky.

Obsazení místopředsednictví zemské školní rady je novou známko naší politické slabosti. Ještě před 2—3 roky chtěli jsme Čecha i odborník ve školství, dnes nemáme ani Čecha, ani odborníka. To je positivní pol tika, počítající od desíti k pěti. Karakterisuje to nejen úžasnou slabo naší politiky, ale také změněný systém vládní, který se dle soudu věčn optimistického dra Kramáře a jeho politické strany podstatně zlepšil.

* *
*

Na prvním sjezdu sociálně-demokratických členů obecních zastupite stev v Čechách podal pražský učitel Fr. Houser obsažný referá o obecní péči o školní děti. Tresť jeho je následující: Soustavn péče počíná se u nás věnovati dětem abnormálním: slepým, hluchoněmým slabomyslným, zmrzačelým, osiřelým, mravně zanedbaným a opuštěným O mládež normální, na níž budoucnost společnosti spočívá, té soustavn péče dosud není. Zřizují se pro ni národní školy obecné a měšťanské, kter jsou plodem rakouského liberalismu před 40 roky a mají dětem podáva vědomosti, potřebné pro život, a klást v nich základy k čestné povaze. Ná rodní školy, rozvíjející v tomto duchu harmonicky všecky vlohy dětsk jsou ještě dnes ve značné menšině. Učitelé i širší veřejnost vytýkají prá vem národní škole mnohé vady. Podávají dětem své zvláštní čítankov pravdy. Neučí na příklad v dějepise, že tvůrcem dějin jsou celí národov jejich společenské třídy a hospodářský život, ale panovníci, státníci, g nerálové. Vychovávací stránka škol národních je zanedbávána. Děti n vychovávají se při všech předmětech učebných. Učitelé zastávají při učeb nynější stav společenský se všemi jeho nedokonalostmi. Dnešní školu zř dily současné kapitalistické řády pro sebe, aby jim sloužila, a proto odpo vídá její dnešní stav současnému nedokonalému životu.

Dnešní škola obecná je jediným pramenem vzdělání pro dorost dě nický v továrnách, v drobných živnostech, v zemědělství. Pro děti zaměs navatelů není jediným pramenem vzdělání, pro ty jsou školy střední, od borné, vysoké. Na nich může dohonit, co na ní obecná škola zanedbal Majetní občané, kteří rozhodují o škole, nestojí mnoho o její práci. Ro hodný vliv na zdar práce nemá vzdělání všeobecné, ale odborné, toto pa se stále zmenšuje. Omezení ruční práce, její nahrazení strojem a dělb zmechanisovaly dělnickou činnost, že ji může převzít po krátké době prax i dělník nevyučený. Ještě méně odborného vzdělání je třeba v zemědělstv Zaměstnavatelé nedbají na odborné vzdělání svého dělnictva, jen když s nezvýší výrobní náklad. Všeobecné vzdělání může však zaměstnavate i poškodit. Uvědomělý dělník nedá se tak snadno ovládat, je organisová třídně a žádá za svou práci zvýšený plat. To vše má vliv na školskou p

iku. Majetní mají snahu udržet národní školu hodně nízko a omezit její lo na práci nejnutnější.

Škola nemívá přátel ani v rodičích svého žactva. Postavili se proti ní, lyž přijat byl nový říšský zákon školský. Odpor ten, živený zámožnými idami, měl veliký význam, protože se proti nové škole postavili rodiče, eří nechtěli, aby děti jejich chodily do školy do 14 let, a nemohly tak ým výdělkem přispívat k větším rodinným příjmům. Škola nemá býti dičům milá ani nyní; proto se vybírá školní plat a žádá se po rodičích, y opatřovali dětem školní knihy a potřeby. Vybírá se dle 4 tříd dle zá-ožnosti 8—24 h týdně školního platu, což činí ročně 4·16 až 12·48 K. eplacení se trestce pokutami, dochází k exekucím, k zabavování mzdy, ž vše není s to budit lásku ke škole.

Je kusem sociální péče obecní, aby školní plat byl zrušen, nebo za-avován, jako se již dosud namnoze děje, z obecních pokladen. Referent značil cesty k odklizení školního platu: prostřednictvím hromadných dostí za osvobození, návrhy v místních školních radách na jeho zrušení pod. Školní plat se nijak nesrovnává se všeobecnou povinností školní. absurdní, nutit rodiče k posílání dětí do školy a hned na nich vymáhat at za tuto docházku. Je žádoucno, obracet se prostřednictvím zvýšené tiční akce, aby zemský sněm nesmyslnost školního platu zrušil. Do dnes bírají se pouze 3 milliony K školního platu, což při téměř padesáti-illionovém výdaji na národní školství je zlomek nepatrný.

Další nepřístojností je nucení rodičů, aby opatřovali svým dětem olní potřeby. Dítě obecné školy vydá jen za učebnice průměrně 3—4 K, měšťance až 12 K. Připočtou-li se výdaje za sešity, papír, péra, štětce, ojí výprava děcka do školy ročně až 20 K. Jednotlivé obce (— Vršovice Prahy na příklad —) opatřují veškerý náklad na školní knihy i potřeby ímy. Jde o to, aby naše obce dobrý příklad následovaly a postaraly se to, aby děti dostaly ve škole vše, čeho k učení potřebují, úplně zdarma, ako v nejpokročilejších státech. Voják při všeobecné branné povinnosti ostává na vojně vše zdarma, a také žák při všeobecné povinné docházce ěl by všecky potřeby zdarma ve škole dostávati.

A neměl by také trpěti ve škole nedostatkem potravy. Pražští lékaři istili, že ze 3200 dětí prvních (elementárních) tříd nemá dobrou výživu polovina, prostředně dobrou jen 40 procent, špatnou 11 procent. V Ber-ně napočetli nedávno 14.500 školních dětí, které nemají k obědu nic te-ého, a 5000, které jsou bez oběda často. Nejhůře je s dětmi přespolními, ro něž se v poslední době zřizují aspoň polévkové ústavy. Je úkolem ko-unální péče, aby děti netrpěly při učení hlad. Hladový žák je žák ne-ocný, a žádá se po něm, aby napínal ducha, aby dělal dokonce tělocvik. travování mládeže provádí se již namnoze ve velkém. Paříž platí na ně a příklad přes million franků a stravuje v kantinách na 180.000 dětí, nichž asi 30.000 si stravování platí. Anglie vydala před 5 lety zvláštní ákon o stravování na obecných školách. Místní školní úřady jsou jím vy-ívány, aby zřizovaly kuchyně a jídelny pro školní děti nákladem obecním. bce mají právo vypsat k tomu účelu zvláštní daně. U nás jsme dosud po-adu. Starost o stravování měl by převzít v každé obci širší kruh občan-

stva; byl by to krok ke zveřejnění polévkových ústavů. Je třeba stravo nejen školní děti přespolní, ale také místní, které toho potřebují.

K péči o školní děti patří také starost o oděv a obuv. I ta je u odkázána ponejvíce různým lidumilným spolkům a společkům, které p často t. zv. slavnostmi podělovacími mládež hrubě ponižují. Také tato p náleží do oboru působnosti místních obcí.

Mnohé školy národní, zvláště venkovské, postrádají náležitého zoru zdravotního. Kde je opravdová péče o školní mládež, tam je ta stálá starost o zdraví žáka. Instituce školních lékařů pomalu se u ujímá a je dosud nedostatečná a namnoze vedlejším zaměstnáním vodních a městských lékařů. Je třeba náležitě stabilisovat stav školní lékařů tak, aby jim byla svěřena veškerá péče o žactvo, nejen vyšetřov jako namnoze dosud, ale i léčebná. V Praze má 14 školních lékařů na s rosti 82 škol, všech škol, ke kterým školní lékaři dohlížejí, je pouze 3

Důležitým zdravotnickým zařízením jsou prázdninové kolonie dětí jejichž úkolem je slabé děti osvěžit, překonat strádání školního rol upravit výhodně celý způsob života. Kolonie takové má jen Praha, v ných českých městech se dosud neujaly.

Péče o mládež je dnes již povinností výslovně předepsanou. Nákl jejž vyžaduje, vřaďuje se do školního rozpočtu komunálního. Někt obce (Praha a j.) mají ve školním rozpočtu položky na všechny obo péče o děti, jen že dosud ještě nedostatečné. Obce měly by lépe využit nější t. zv. dobročinnosti občanstva, organisovat ji a pomáhat dostat nými příspěvky. Dnes ještě musí býti většina dětské bídy pro nedostat nost prostředků přehlížena. Ujímají-li se mládeže spolky, necítí zpravid obce zodpovědnost a omezují se na poskytnutí příspěvků, a nestaraji o to, vystačí-li. Mimo to mezi obec a děti stavějí se dobrodinci, kteří často tváří, jakoby byli sami dobrodinci. Poměr měl by býti obrácený. Ob měla by přijímat od dobrodinců příspěvky, doplácet tolik, kolik je třeb a v případě potřeby obracet se o pomoc k nejbližším samosprávným ko poracím, okresním zastupitelstvům a zemskému výboru.

Ve školním zákonodárství neobyčejně rozvinutém není ni řeči o p vech rodičů ke škole. Rodiče nesmějí překročit ani práh školní učeb Vědí však, co se v ní děje, vědí, že zanedbáváni péče o tělesné bla dětské činnost školskou seslabuje. Seslabení těla má vliv nejen na těles vývoj, ale i na vývoj duševní. Nedostatečné tělesné opatření školní m deže je zjev hromadný a je vlivem degeneračním, neboť mu padá v ob mnoho dětí předčasně zemřelých. Společnost přichází o dorost, o kr která by ji měla omlazovat, proto, že si neuvědomila dosud jasně osud nebezpečí v zanedbávání dětí. Kdo jsou o nebezpečí přesvědčeni, musí ně upozorňovat a ukazovat, že mládež nemůže na pomoc čekat, a pracov aby se neodkládalo na zítřek, nýbrž poskytlo hned.

Rozhovor, který se po obsažné zprávě referentově rozvinul, dal pěk podněty k promyšlené a plánovité akci na poli dosud hodně zanedbané Lze očekávati od známé energické práce sociálně demokratické stra že obecná péče o školní otázky vystoupí z pouhého theorisování do živé praktického provádění. Škola i učitelstvo a ovšem i široká veřejnost bu z toho míti jen prospěch.

UMĚNÍ.

Výstavy: Starý portrét v Čechách (1780—1860). — Umělecká výstava v Obecním domě: »Manes«, »Jednota« a »Skupina«. — H. Böttinger.

»Manesova« výstava »Starý portrét v Čechách« měla spíše ráz výstavy soukromých sběratelů než odborné výstavy centrální, jakou bychom dle názvu očekávali. Nepřekonatelné překážky a jistě také krátkost i nedostatečnost příprav snížily její podstavec a daly jí ráz nahodilosti, který pak také súžil období její na léta 1780—1860, jež nijakými mezníky nesou. Výstava přes to předvedla dosti značnou ukázku portrétů z Čech (138 čísel), převážnou většinou ze společnosti měšťanské, dosti hojně ze společnosti umělecké, méně již z učené, ještě méně ze šlechtické, z kruhů vojenských jen dva, kněze jen jednoho a rovněž jednu podobiznu panovníkovu. Ale ti umělci a učenci byli rovněž z třídy měšťanské, i ten kanovník, i ti jenerálové, tak že možno tuto výstavu nazvat výstavou starého portrétu měšťanského v Čechách.

Byla především obsahově zajímavá i milá, což ovšem není pravým stanoviskem uměleckým. Ukázal se nám tam Jan Quirin Jahn i se svou choti, Jungmann, Palacký i choť jeho s dítkami, Jos. Krasoslav Chmelenský, Antonín a Václav Manesové, Jan Ev. Purkyně a jeho syn Karel, malíř, Bož. Němcová, Jos. Navrátil, Jaroslav Kalina, Fr. Rubeš, rodina Fügnerova, J. V. Frič, otec a matka Bedřicha Smetany, Anna Náprstková, Wenzig, Hálek, Mařák a j. Kdo by se nepodíval rád do těch tváří? Jen že v naší představě Jungmann nebyl tak suchý, Božena Němcová dávala tu jen tušit, čím byla skutečně, atd. Malířsky byla tato výstava celkem mělká. Rokoko i klassicism našeho portrétu jest jen maloměstský, a nikoliv velkosvětský; nejde sebevědomě a radostně v přední řadě s ostatní Evropou, jako portrét ruský, a pokulhává opožděn a sláb. To není výčitka, než jen konstatování toho, co bylo výsledkem okolností. Není v něm smělosti, není odhodlanosti, není výbojnosti, jakých je třeba k vytrhování mohutných kořenů povahových a jest více méně, s malými výjimkami, opisování povrchu, jež bývá víc opatrné než mistrné.

Súčtujeme-li na konec, nedospíváme k výsledkům překvapujícím, které by nápadně obohacovaly náš rozhled po umění v Čechách. Třeba ovšem říci zatím, poněvadž výstava byla ukázková. Utvrzujeme se v přesvědčení, že Josef Mánes byl jediný z těchto portretistů, který byl skutečným mistrem, umělcem-tvůrcem. Jeho portrét paní Taschkové má místo v přední řadě soudobého portrétu evropského. K němu se přiřadí Karel Purkyně a snad i Bohuslav Pinkas, až dojde k výstavě jejich prací a vůbec k české retrospektivní výstavě — definitivní.

Ta pak ovšem nesmí se obmeziti jen na Čechy.

*

Výstava v Obecním domě náleží do druhu výstav obecných (Expositio vulgaris), t. j. není nijak nadobyčejná nebo dokonce representační. Ba o celé řadě obrazů nedá se říci, že jsou uměleckými díly, jako řekne to ctitel přírody o každé rostlině, jíž učený přírodopisec dává epitheton »vulgaris«, t. j. hojně se vyskytující.

V oddíle »Manesově« ucítíme rázem vonný kouř, vycházející z obě zapálené Rodinovi a Maiollovi, Rembrandtovi a van Goghovi. Kdosi jim tu koří a v duchu touží dostoupiti k nim. Tuto touhu cítíme ve vě šině prací sochařských, ve smělých podobiznách Nechlebových i v ol jových skizzách Otakara Nejedlého z Ceylonu a Jižní Indie. A to jso také práce, které nás zastavují, abychom se do nich zadívali, ba tak se jim podivili. Ale je to podiv pořád ještě částečný; neboť plný přinále těm, kdož vyšlapují cesty nové a rozmnožují krásu světa o novou složk

V »Jednotě« tuto svou cestu našel si jediný Frant. Úprka. Pracně hledal, po mnohých nezdarech znovu a znovu ji hledal, až svůj směr naš a jím si chodníček vyšlapal. Není to nijaká monumentální cesta, žádn via Appia; je to slovácký chodníček po lukách a po poli, ale je to cho níček j e h o. Po něm se ubírají postavy jeho, »Požehnaná«, »Poledne »Pokání«, ve své pravdě vroucně a prostě zachycené, kde forma s nitre jest nerozlučná a není mu cizorodou schránkou. Jinak v tomto oddí není příležitosti, aby se člověk d i v i l. Jakž se diviti, když necítím, malíř sám se divil, až se kořil, až vzdychal, až jásal, až tesknil, až meditil? Jakž se diviti, když necítím, že malíř sám zatoužil po vyšším Když cítím, že jeho poměr k přírodě a k umění je málo vážný, a spí lehkovážně buršikózní nebo protivně domýšlivý? A přece jaká rados jaká blaženost, můžeš-li se divit, můžeš-li zbožňovat! Můžeš-li se dá vznášet, unášet od prachu všedního ke kráse nevšední!

»Skupina« má slibné a hybné talenty. Beze strachu odhodlali se v dávat »Umělecký Měsíčník« — čtvrtou uměleckou revue českou! — našli své obecenstvo. Měsíčník stává se sice každým číslem obsažnější, př devším v textu, zvláště v kritice; k vyznačení a vymezení nového směru však ještě nedostali. Vyciťujeme jen, že volné směry se jim protiví, jsou pro směr přísnější, zákonnější. S té stránky snadný je s nimi so hlas; v tom, co chtějí. Obrazová část Měsíčníku má tytéž vlastnosti jak jejich výstava. Zajímá svými architekty (Gočár, Janák), návrhy na b tová zařízení (Vl. Hofman, Jos. Chochol — s jakou důstojnou elegan upravil Chochol velkou zasedací síň staroměstské radnice!), grafik (výborný V. H. Brunner, Fr. Kysela). Za to jejich malířům nerozumí Jest mi, jako bych přišel do společnosti mladých mužů, kterým zpovrchn lost a zfrázovatělost dosavadních zvyků a způsobů vyjadřovacích tak zprotivila, že hovoří spolu chodíce po hlavách. Je to sice nové, ale dloul to ovšem vydržeti nemohou. A také pozorovatel, sebe důvěřivější, dloul to nevydrží. A hovoří oni vážně, ba snaží se hovořit nad míru vážn jsou prý vůbec velice opravdoví, ale srdce mají při tom zamračeně ledov ba zdá se, že srdce vůbec nemají, a mají jen hlavy, po kterých s n ramnou vážností chodí.

*

Hugo Böttinger vystavil v pavillonu »Manesově« 10 let své činnos Možno hned říci: své »Wanderjahre«. Vidíme, kdo si ho v Londýně a P říži podmaňoval a komu se kořil, koho chtěl v duchu dostihnout anel alespoň s ním nebo za ním jít. Známá jména i známé věci. Získal tí mnoho. Svědčí o tom zvláště podobizny, jež bych nazval podobiznami sp lečenskými, a nikoliv intimními, podobiznami five-o'clockovskými, k

jde o celkový zevnější dojem než o hloubku vnitřní, víc o šťastný zá-
yt zevnějšího barevného velkoměstského šiku než o výstih kořenné po-
hy. Proto jeho podobizny mladých žen budou míti mnoho ctitelů. A také
dobizny dětí. Jest však na výstavě několik podobizen, které napovídají
šátek nového období v činnosti Böttingerově: osamostatnění. Je to vedle
dobizny náčelníka hasičů podobizna Fr. Ondřička a Vítězslava Nováka.
o »České kvarteto« teprve ladí, a ještě nehraje. Kdyby už hrálo, museli
chom cítit známé jejich splynutí duší u velikou jednotu vyšší. A to je
druhý břeh, druhého světa, na nějž přeskočiti s břehu pozemského
rtrétistovi jest těžko. *T.*

LITERATURA.

Krásná:

S. Machar: Barbaři; Pohanské plameny; Apoštolové — vesměs básně z let 1907—1911, nákladem Frant. Šimáčka v Praze.

Když v knize »1893—1896« poprvé se objevily historické motivy
tvorbě Macharově, zdálo se to na prvý pohled jakýmsi odklonem od
savadního básníkova směru, zdálo se to zabočením na cesty, protichůdně
vzdalující od dřívější jeho dráhy. Avšak u Machara vždy více roz-
dovala vnitřní náplň ideová než formální stránka, vždy druh látky byl
čím podřadným a nerozhodujícím. Ani v historické poesii nezapřel
char základního svého rysu, jenž znatelně vyznačuje celé jeho dílo
prvých svazků »Confiteora« až k posledním knihám feuilletonů: nepři-
nat život důvěřivě a bez výhrad, nevěřit a nerozohnit se a priori, nýbrž
ve hluboce se zadívat až na dno podstatě věcí, vyhledat nejvlastnější
rv, strhnout klamavou masku. Je zcela lhostejno, podrobuje-li takové
tké a pronikavé analyse vlastní nitro, chce-li v prvých lyrických kni-
ch sama sebe zobrazit jako typ moderního rozvráceného člověka, či
má-li si později světa kolem sebe: ta zvědavá, nelítostná a prudká kri-
nost, jež chce všude pronikat lesklým povrchem do hlubin, zůstává
každé větě prvým účelem a podstatnou charakteristikou. A tak i v hi-
rické poesii byl obrat jen zdánlivý: i zde básník je v podstatě týž
co v předešlých knihách lyriky a kreseb ze současného života, i zde
o profil zračí se stejně ostře a výrazně. Jemu nejsou historičtí lidé
vým materiálem, archaeologickou přítěží, spoustou jmen bez vnitřní
vdy a života: v nich vidí obměnu dnešního člověka, nositele idejí, které
ly šířeny a hlásány se stejnou horoucností a nadšením jako dnes, v nich
dá stejnou krev a stejnou duši jako v lidstvu moderním.

Že Machar od portrétů jednotlivých osob, od nespojených scén, jaké
ly v knize »1893—1896« a později znovu přejaty a rozšířeny v »Gol-
tě«, přešel k velkolepému cyklu »epopeje lidstva«, je zase důkazem
šířeného a rozmnoženého jeho smyslu pro analysu, pro kritické ovlád-

nutí myšlenky i člověka. Soudí-li s počátku sebe, odsuzuje-li žalos
živoření politického našeho zápasu, sklání-li se soucitně k ubitým
stavám ženským, nyní rozšiřuje základnu do nejširších mezi: chce s
diti lidstvo celé, chce vyznačiti jeho věkovitou dráhu od mlhavých
znamů čínských letopisů až k proudům současných dní, chce vystopo
hlavní složky obrovské křivky, jíž se bere kulturní vývoj člověka. Jaké
obrovské zástupy lidstva, veliké, neobsáhlé rozpětí nejprotivnějších, n
vzdálenějších idejí, jaká to nesčetná řada proroků, zápasníků, spasite
mučenníků, jež bylo by nutno zachytiti! Jaké to závratné myšlenky o
čátcích nesmírného vlnění i koncích jeho, o smyslu a zákonech, s ktery
bylo by nutno se súčtovat! Kdo chtěl by tvrditi, že plně obsáhnouti
gantický ten úkol je v moci lidské? Kdo nechtěl by přisvědčiti, že v t
jen zračí se velikost básnického ducha, s jakou relativní silou obsáh
pochopí a vysloví toto největší a nejslavnější drama?

Pevným zrakem přehlíželo historický proud, vysoko vztyčen n
drobné kolotání dne, chce Machar zachytit několik kapitol obrovsk
zápasu, chce sbásnit několik strof mohutné legendy věků. Ale ta »leger
věků« — jak je docela jiná než Hugova a Vrchlického! Oběma byla
storie nepřebranou a nepřebernou pokladnicí, kde leželo zlato a vzá
poklady zašlých epoch, oběma byla historie knihou, kde zaznamenány b
bohatýrské příběhy o velikých lidech a nadlidských činech, oběma b
historie světem zářnějším, větším, básničtějším, nežli je šedý a drol
svět dnešní. V minulých věcích hledali rekovské postavy, veliká ge
bohatství fabulí. Machar však — a to je základní rozdíl mezi historick
poesií jeho a Vrchlického — pokládá tuto příběhovou stránku za mom
podružný: chce soudit, chce vyzdvihnout ideový podklad nad vnější
strost učleněného děje.

Tuto vůdčí myšlenku vystihuje už název cyklu. »Svědomím věl
mají býti souzeni jedinci i celky. »V záři hellenského slunce« a »
z Judey« byly první dva články velikého tohoto cyklu, jehož nové
svazky jsou dalším pokračováním a rozvíjením. Je známo z předešl
obou knih, pod jakým zorným úhlem dívá se Machar na vývoj lidst
jakou kulturní cenu přikládá dvěma velikým dějinným proudům, hell
ství a křesťanství. Tento základní rys, toto přesné, ostré a rozhodné r
lišení světla a tmy provedeno je důsledně i v nových knihách, jež m
ostatně i celou stavbu a výrazové prostředky obdobny s dvěma sbírka
antickými. Ale nutno akcentovat se vším důrazem, že Macharovy n
knihy nejsou tendenční v běžném a znehodnoceném smyslu slova, že n
v nich skutečný dějinný tok násilně vtlačen do úzké formy předem
novených theorií. Nikoli: právě ono dějinné vlnění vyrylo výslednou for
jejíž jasné a nekompromisní zdůvodnění je vysloveno v díle Machar
po drtivé přesvědčivosti praemis. Jako veliké stíny jdou před námi
stupy všech věků, národů a sociálních vrstev, jdou obnažení do nejnit
nějších hlubin a jejich zápasy i potlačené idey, jejich sen i tajný hlod
lestných pochyb zní v plné síle a barvitosti, neutlumený vzdálen
věků a ras.

Nuže, sledujme onen šik nesčetných postav, vycházející z temna
noucího dávnověku a končící prozatím bezejmennou postavou lid

adice české! Rozlévá se širokým proudem, v němž veliké dějinné po-avy, jež dávaly ráz staletím, splývají s neznámými úlomky lidových ass, jež onen ráz vyjadřují. Tma jest jejich úvodem: klassická velikost ynula, středověk se rodí. Rodí se z chaotického přívalu zvuků, rodí se vzteklého řevu bitev a sténání poražených. Dva stíny rvou se o vládu éta, stařecký papež a Němec-císař. A nade vším veliký, černý kříž neli-stně roztahuje ramena a stíní spleť vítězů i poražených, šlapajících i šla-mých. Z jeho stínu vynořují se jednotlivé zjevy papežů, tvrdých, lakot-ých a mstivých, biskupů, světců a mnichů, doprovázených zkrvavenými ostavami knížat a králů, nových šiřitelů náboženství. Úlohy se vystřídaly: vášnivém kázání apoštolů, z něhož v duši zbyla bezejmenná bolest a ská tucha vzdálené blaženosti (srovnej báseň »U Býčí Hlavy« v »Jedu Judey«), přišli franští Karlové, kteří s vítězným gestem posílají pape-i zprávy o stotisíci pobitých Sasů a zbytku pokřtěných. Jméno pa-žů a germánských vládců svaté říše římské vyslovuje se pospolu, ať už blízkost a těsná spojitost značí oddanou službu svaté stolici či zoufalý dor, jímž světský meč chce triumfovat nad mečem duchovním. Ale pa-žský kříž je příliš pevný, než aby neodolal úderům germánským: a při-ází Canossa a na popravišti hyne Konradin. Ano, ve znamení barbarů zvíjí se setba Pavlova, z drsných přírodních lidí, nevyžitých a přes ecku surovou tvrdost dětských, učinil si Řím sluhy nejoddanější a duše jzánicenější.

Ale suverenní moci papežského církevnictví vzniká znenáhla a těžce čekaný nepřítel. Dvě jiskry, v popelu dlouhých staletí pozvolna doutna-cí a těžkým nánosem traktátů i náboženské nádhery nezcela udušené, zhořívají se a jejich prvé plaménky ohlodávají papežský háv. Ani pa-žství samo netuší, že rodí se zhouba, jež podetne kořen a rozloží v ce-ch krev. Hellenství, pohanský svět zazáří bílým plamenem z úlomků za-ovaných soch, z veršů dávných básníků, z linií napodobeného umění. Do murné křesťanské askese zasměje se radost z života, do bázlivého, kostného přikrčení k zemi sebevědomě se vztyčí člověk pevný a ne-roucený. A proti této revoltě románské postupuje revolta jiná od severu: ucené a vášnivé hlasy vyvolávají tuchu světa prvokřesťanského, sní se návratu k původním formám apoštolským, sní se o novém životě na oskách hříšného a protikřesťanského vladaření papežského. A kdežto ive jen jako matný ornament mihlo se jméno české — tak zjevuje se daný sluha kněží Václav, znetvořený pozdními legendami, tak sní blouz-vý Vojtěch v zahradách aventinských, tak beze stop přejde bědný kastrát romír — nyní chápe se Čech dějinného svého poslání v zápase o svobodu všlení, o vítězství ducha. Pevně a vzpřímeně vztyčuje prapor odboje, ústupnou vytrvalostí Husovou, mečem Žižkovým a chmurnými dumami helčického vrývá svou sloku do obrovské písně věků; za dvě stě let vy-ří se jméno jeho znovu, ale to zní už jen hodovní šum Friedricha Falc-ho, monolog kata Mydláře, vítězný jásot dobyvatelů, zahořklý povzdech hnance Komenského. Toť úloha »pohanských plamenů« a »apoštolů«, ť ideová kostra veliké, smělé a pevné stavby Macharovy.

Tak před námi jdou mluvčí věků, tak znějí nám zpovědi jejich. Ano, ovědi: básník v důrazném akcentování ideového základu nerozvíjí fabu-

lačního bohatství, nemaluje fresky, nýbrž charakterisuje monologem, pisem, jedinou scénou. Jdou papeži i králové, světci i lotři, umělci i meslní kamenníci, myslitelé i selská dívčina, jdou a vyznávají se z myš kového svého života. Jakoby básník vyčíhal chvíli, kdy maska spa s tváře hercovy, kdy naučené gesto pozbude vyumělkované nepřirozen a ukáže se nahé, upřímné nitro: tak zpovídají se jeho lidé, ať už v tich zákoutí stranou hluku světského, ať už v tvrdém objetí smrti, ať už v prudším sevření osudu, ale vždy ve chvíli, kdy bolest jejich má stlum sice, ale tím upřímnější přízvuk, kdy cit nefalšovaně hovoří, kdy lze hlédnouti závěr dramatu. A ti lidé nesou ve svých větách netoliko v své vlastní duše, nýbrž i charakteristiku doby, myšlenkového proudu, r Zde záleží největší vítězství nových Macharových knih, v mohutné vnitřní, v pevné charakterisační plastice, v jemném smyslu pro vůni d Snad nikde jinde tak rozhodně Machar se nezbavil čistě formál ohledů, snad nikde jinde tak málo nedbal stránky vnější a všeho, co l náleží, jako zde, v těchto hlubokých zpovědích lidí a věků. Jeho nápoc středověkých annálů má všecku střízlivou jejich suchost, jejich nejedn proud, přerývaný četnými malichernými vsuvkami, primitivnost jejich pravování. Jeho ohlasy lidových popěvků či všelijakých letáků mají rozenou a znamenitě vystiženou svěžest tónů, bestarostnost výrazu, j vtip. Básník ve své snaze, aby jeho obraz velikého zápasu lidstva by nejvěrnější, přidržuje se až úzkostně předloh, nekomolí jich, nezbar svým odlišným nazíráním. Je v těchto knihách mnoho zdrcujících ž na církevního ducha a násilí papežské, ale zde odsuzují chladná fakta storická, nikoli slovo básníkovo. Básník převzal záznam kronikářsk dovedl mu vdechnouti osobitou duši jeho prostředí, dovedl vsaditi člo do jediné možné půdy, aby vyrůstal z nejvlastnějších kořenů. Jak se vítězná a podmaňující síla charakterisační zračí zejména v kresbách známých, každodenních lidí! Kolik je středověkého ducha v omá asketické jeptišky, do krve bičující si tělo, aby bylo hodno přijmouti stického ženicha! Nebo v hořkém stesku domnělé čarodějnice, k smrti souzené! V zpovědi kameníka, jejž trápil zlý duch, a v jiných postav jichž jména neznáme! Těmi papeži a císaři projevuje se písmo hist vnější zvuk jejich vět, zde všemi bezejmennými jeptiškami, rejtl mnichy a sedláčky vnitřní její vlnění, zabarvení slok, kulturní její po.

Jsou to knihy přísné a vážné, hlasy hlubokých a bolestných so věty pevné a tvrdé. Jejich stavba hrdě se vypíná nad literaturu dne, křehké analysy drobných citů, nad prchavé nálady. Jejich jazyk, neozd a přímo puritánsky prostý, pohrdá zdobným ornamentem a jasnou hu slova: chce mluvit svou vnitřní tíhou, přesným důrazem pojmového bo ství. Ale v těch sochách z kamene vře život a proudí krev: ne život dn ne cítění moderních lidí, ale pevný a silný život věků minulých.

V. Martín

Poučná.

Jan Jakubec: Dějiny literatury české od nejstarších dob do probuzení politického. — Rudolf Eucken: Können wir noch Christen sein?

Jakubcovy Dějiny české literatury vycházely jako příloha Naší Doby a byly až po dobu Veleslavínskou samostatně vydány 1910. O tomto samostatném díle psal jsem loni v Naší Době na str. 376 a dalších a poukázal jsem, kde je v Jakubcovi hledat pokrok a záslužu proti badání předchozímu i jaký je postup a základ jeho práce. Přítomná publikace je přetisk prvního dílu, na nějž navázány kapitoly další V.—XI., obsahující české literární dějství od Veleslavína až k letům čtyřicátým století XIX. Jakubec podrobně tu vykládá, jak doznával »věk zlatý«, co literárně znamenal Komenský i exulanti, katolická protireformace i osvícenství, obrození i josefinství, a zase, jak došlo k české romantice novodobé, k slovanské ideji v českém obrození a k napodobě písně lidové; hovoří tu všude s láskou i uznáním, ale také s kritickou rozvahou o těchto literárních hnutích a směrech, o jejich stěžejních i podružných představitelích, snaže se na malé ploše stísniti maximum poznatků vlastních i přejatých. O této Jakubcově druhé části českých literárních dějin platí vše, co jsem pověděl loni, — v stavbě započaté pokračoval Jakubec stejně přesně, důkladně, slovedně, — všecku loňskou soudnou a kriticky vymezenou i omezenou chválu lze po stránce věcné, methodické i formální prostě opakovati. K loňskému referátu možno přičleniti jen stručný appendix, týkající se nové látky, při níž vše ostatní zůstalo týmž.

Proti badání předchozímu do Jakubce vzrostla látka literatury protireformační i obrozenské; pozměnily se i názory. Volfovy práce o exulantech, Pekařovy o poměrech sociálních; Kvačalovy o Komenském a Hanušovy a Krausovy o počátcích obrozenských; korrespondence a nové zprávy o Dobrovském, Hankovi, Šafaříkovi a Čelakovském, — to všechno byl materiál, jenž nově pozměňoval tvářnost literárního dějství. Ideově nové názory zakládal již v letech sedmdesátých Jireček a Rezek: v lidu hledali obrozenský zdroj, protireformace dle nich nepřerušila slovesného vývoje a k literatuře připočetli vše, co česká mysl zpracovala latině i němčině. Masaryk hledal základ obrozenský v navazování na reformaci, Kaizl v myšlenkových proudech evropských a v antagonismu raçy proti cizině. Vlček, zakládaje myšlenkově své dějiny, potvrdil důkazy jednotlivá tato mínění, stavě se pro ně i proti nim obšírným rozborem jednotlivých thesí. Jakubec výrazněji a klidněji mohl tu postupovati, protože spor názorový Vlčkem byl změřen a rozhodován. Proto poměr Jakubcův k těmto otázkám je urovnanější a pohybuje se na půdě bezpečně dané. Ideově leckde se leccos zredukovalo. Pekař na příklad prokázal, že základní dominanta Palackého Dějin je kusá, protože naše dějiny mají hlubší smysl a dosah než antagonism proti Římu a Němcům, — již Gindely mnohé konflikty řešil sociálními vztahy, — Heidler po té stránce Palackého názoru vyhledal methodickou předlohu Heglovského sporu idejí, — Jakubec proto zde všude své výklady doplnil a pozměnil, objektivně rozsuzuje mezi všemi novými tvrzeními.

Tu po většině bylo pořádati mínění cizí. Jakubec dopracoval se vš pilnou a pramennou prací názorů vlastních, bohatě projevených v Lit ratuře české XIX. století, kde podstatné kapitoly obrozenské nově Vlčkových Dějinách zpracoval, hluboce a podrobně pro ně i později p čtení universitní tvoře monografie o Dobrovském, Jungmannovi, Kollárc a Čelakovském. Těmito základními literárně-dějepisnými pracemi zn řena i zhodnocena nově nejdůležitější obrozenská látka, takže se pro so stavný literární dějepis stala Jakubcovi nejdůležitějším pramenem. Odt snášel Jakubec do své nové knihy výsledky a výtěžky zhuštěné, závě svých obšírných a detailně dovozených praemiss, buduje tak na ten č po Vlčkovi nejúplnější synthesu veškerého literárně dějepisného badá o českém osvícenství a romantismu. Na knize je proto zřejmě patrno, k Jakubec nově obraz doby a osobností tvořil, a kde pouze výsledky badá cizího přehlížel, doplňoval a shrnoval. Tak na příklad Čelakovský zřej působí novostí a původností soudů, co již jeho nohsledové určováni Vlčka; literatura slovenská pracována jen na základě Vlčka; Jungma pracován nově, a proto někde příznivěji hodnocen a proti názorům Mas rykovým vtělen přímo do obrozenského řetězce jako základní a směr datný jeho článek, co na příklad jeho Historie literatury zase správně redukována na pouhý odlitek Dobrovského Geschichte; rukopisné podvr vtěleny do českého romantismu, čímž zpřítomněn soudobý jejich rozru a dosah. Tak a jinak představuje se tedy Jakubec nově a pokročile. Bibl grafie na konci hlav i osobností petitem řazená ukazuje, že pročetl k kterou studii novou o všech zjevech, i nejnepatrnějších, tak že podkl literatury vyčerpán na dno a po datum posledního dne.

Co znamenitě u Jakubce vyniká, jsou jeho literární portraity, něk jako z mramoru ladně, čistě a ostře tesané. Dobrovský, Kollár, Palac jsou toho příklady skvělé. Jakubec literárních osobností nerámcuje s širokými rámci doby a myšlenkových období cizích, ale na víc zase ohl se po filiacích českých, po růstu jejich z bezprostředního okolí. Tak Če kovský správně spiat filiačně i s Palackého a Šafaříkovými Počátky, K lárem i Polákem a j. Hanka správně sice redukován proti názorům obi zenským, ale proti upřilišeným barvám temným, třeným v letech posle ních, doceněn a pojat méně vášnivě. I národnostně jitřivá hlediska od žena: úpadek náš za josefinství nevykládán již jen na vrub germanisa nýbrž i naší netečnosti a liknavosti. Jakubec častěji než dotud zvykem vší si jazyka a jeho výrazu; tak na příklad pěkně vyvozuje z výtvarného l rokka i barokko řeči za období jezovitského, vida v bizarní formaci bá období barokních přístaveb chrámů gotických. Mnohé pojmy a dos i obsah jejich vymezuje dle psychologie doby: patriotismus bratrský zna celou obec, odtud i rozkvět všech vrstev a nádech práce všenárodní; p triotism jezovitský znamenal jen péči o šlechtice a vzdělance katolic a široce roztažen i na latinisaci, — odtud úpadek demokratismu, češtir písemnictví a zanedbání lidové. Jakubec prostředkově jest někdy střízli suchý, příliš klidně znamená, nemá výrazového temperamentu, ale jestl kde již sáhne k obrazu, je přilehavý, hutný, vítězí konturou, nedrobní odstínem. O Bohemia docta napsal na příklad krásně a výstižně: »prá toto dílo je lampou, která skla na jednu stranu, právě stranu krásně

(t. j. reformaci), zalepila černou deskou, aby bylo oko plně upoutáno na předměty auktorovy záliby«.

V Jakubcových Dějinách přál bych si leckde většího povzletu, zaujetí, myšlenkové prohloubenosti, leckde i doplňků. U Balbína schází mně na příklad bohatý styk s cizinou, vztah k Weiseovi, jeho Verisimilia, rozbor svéráznych pojmů aesthetických. Celá doba protireformační mohla býti vyložena podrobněji, — bohemica jezovitských divadel, bohemica v Acta eruditorum, život a práce exulantů (na příklad žitavští a mezi nimi Kruppius) a j. jeví jistě zajímavé bohatství zpráv nových. V literatuře obran českých podrobnější rozbor jejích předloh, růstu, buditelské, postupové diplomatičnosti (Hrdlička!) byl by také na místě. Před Thámu mohl býti položen básnířský pokus Schönfeldovský, u Prokopa Šedivého bylo lze zaznamenati překlad Schillerova Die Schaubühne als eine moralische Anstalt betrachtet, jeho pokus o theorii dramatickou, praksi tehdejší protichůdnou: Puchmajerovy Fialky vydal V. Nejedlý 1833, ne Sedláček 1835, staf Jana Nejedlého O lásce k vlasti 1806 vykazuje filiaci s Turnvatrem Jahnem a názory obou herderismus. U Jana Nejedlého chtěl bych vyšetřiti, zda opravdu na jeho karriéru působila frankofobie, jak myslí Arbes ve svých Arabeskách literárních. Jeho prvky romantické zasluhovaly většího rozboru. Joungovo Kvílení noční není snad zváti spiskem obsolentním, — zapříčinilo přírodní romantismus tak, že Angličané i Francouzi v něm hledají základy romantismu filosofického i básnického. U Poláka bylo se zmíniti o překladech z Byrona, u Chmelenského více a podrobněji o jeho kritice hudební, u Picka vyřešiti sklonnost reakční. Někde bylo lze lépe zjevy řaditi a třiditi. Věček pokládá Šnajdra nohsledou Čelakovského, nevím, zda po něm je dále a stále řaditi sem muže, jenž byl téměř šedesát let stár a čtvrstoletí veršoval, když Čelakovský v literaturu vstupoval. Filosofický klácelismus je patrný již v jeho básních, proto s nimi bylo exponovati i jej a přímo uvésti pak v protiváhu proti němu jako moravskou zvláštnost sušilovství. Jablonský mohl býti vyřazen z hnutí Vinařického a Štulcova; příčinou Erbenova přechodu k vědě není snad stereotypně udávat »vyčerpání sil«, ale spíše poukázati na uměleckou jeho kázeň, s níž postřehoval tvůrčí meze v duchu prostonárodním.

Takové a jiné podružné drobnosti napadaly mně, když jsem pročítal Jakubcovu knihu, stupňuje přečasto svůj upřímně nadšený podiv jeho erudici, akribii, rozhledu a jasnému zoru po době i lidech několika století. Jakubec takměř ztrojnásobil svou Geschichte der čechischen Literatur, u Amelanga 1907 vydanou, ale nezmnožil jen mnohosti, nýbrž i jakost své práce. Co v ní připadalo kusým úhrnem, zde je bohatě doloženo, vyloženo, opodstatněno řečí i myšlenkou vědecky přesnou a přísnou, ale jasnou a lahodnou, vědomou každé představy i pojmu. Po té stránce odkazuji čtenáře na svou loňskou chválu Jakubcova postupu, znova jen opakuje, že práce znamená znamenitý úspěch vědecký, jenž je dvojnásobně cenný, protože dosáhl ho auktor při těžkém a úmorném povolání učitelském, nasazuje na něj obětavě všechen čas oprávněného svého oddechu. Prof. Jakubec ohlásil v díle nová vydání Jungmanna, Čelakovského, ohlásil i dokončení svých Dějin do údobí moderního. Ptám se znovu, jako jsem se loni ptal: usnadní tyto práce stěžejního literárního i národního významu

Jakubcovi naše samospráva a uleví mu v úřadě tak, jako stát ulevuje n šim lidem při pracích i podružných? To něco málo, co je v naší moc mělo by býti poskytnuto novému tvůrci našich literárních dějin, jež jso opravdovou zdobou písemnictví a darem opravdu cenným pro širokou obc čtenářů i pro akademický dorost, na nějž v první řadě myslily. Je to dí stojné českých poměrů, jestliže kritik musí znovu takto zahrocovati své referát a opakovati volání, jež poprvé znělo marně? *Albert Pražák.*

Rudolf Eucken: Können wir noch Christen sein? (Ve & Comp., Leipzig 1911.)

Zásadní své otázky nestaví Eucken pro zjevy rozjitřující prá i vrstvy nejširší, popírání historické existence Ježíšovy a případy Jathů a Traubův. Staví ji pro ráz a rozsah odporu nové doby proti křesťanstv jenž namířen je nikoli proti některým částem jeho, nýbrž proti křesťa ství vůbec jako celku a schvátil vrstvy nejširší. V tom velikém zápase jso Drews a Jatho jen episodami.

Na danou otázku odpovídá Eucken kladně. Rýsuje podstatu křesťa ství prvotního, probírá námitky doby nové proti němu a osvětluje je vlastní slabosti, z nichž dokazuje nutnost povznésti život k absolutním životu duševnímu, v němž už je obsaženo náboženství »universální«. O toho je nutno postoupiti k náboženství »karakteristickému«, a to ke kře sťanství jako nejlepšímu. To je nejen v souladu, nýbrž nejlépe vyjadřuj a vyvrcholuje snahy složek doby nové, směřujících nad stav přítomn Křesťanství, jak jeho podstatu vypracovává Eucken, je schopno obnov i vývoje. Ale v žádném nynějším útvaru církevním, nýbrž ve formě nov odpovídající vnitřní nutnosti dobové.

Jeť Euckenovi křesťanství hnutím, směrem, proudem, vzestupný pohybem, jenž u každého jednotlivce musí býti samostatný, jako tomu by valo v dobách křesťanství prvotního, nikoli hotovým systémem. Křesťa ství musí býti původnější, universálnější, aktivnější a mužnější nežli a bývalo. Musí se úžeji přimknouti ke vší lidské činnosti, mocněji pron kati svět, osamostatniti život duševní a povznášeti nad rozdíl osobní – neosobní. — V myšlence vykoupení silněji musí vystoupiti klad, morálk křesťanská musí se vyvíjeti výše, centrum všeho života musí býti úsilně posouváno do nitra. Aktivnost není v rozporu s křesťanstvím, jež vidě i v utrpení činnost. Luther obnovil aktivnost křesťanství vzhledem k nitr duše, doba nová žádá ji i vůči světu. Nesmí se život utvářeti výlučn s jediného bodu, náboženství nesmí se vměšovati, ale byť i byl vliv jeh nepřímý, je nutná stálá souvislost s celým životem, byť nebylo vládkyn musí býti duší všeho života. Vnější fakt žádný není době naší faktem n boženským. Jsou jim jediné zažitky vnitřní, a to ne jednotlivě, nýbr v celku. Proto padá dosavadní stěžejní dogma křesťanské o vtělení boží v Ježíši i všechna dogmata s ním souvisící. Není v křesťanství vě hlavní. Tou je bezprostřední poměr duše k Bohu. Eucken neuznává nábo ženství bez metafysiky. Náboženství immanentní není mu ničím a op tovně popírá možnost, že pouhá historická osobnost Ježíšova vybuduje unese náboženství. Odmítá však dosavadní metafysickou část křesťanstv vtělení boží v Ježíši, poněvadž je době nové nepřijatelná i náboženské Jádro morálky křesťanské zůstává v platnosti přese všechny výtky a útok

otvíť v přesvědčení, že život nejde prostě mimo nás, nýbrž že ho můžeme oměniti ve vlastní čin. Jde o směr, o osvobození člověka od jeho malého , o svobodné rozhodování a povznášení hodnot mravních nade všechny né. Křesťanství světa nevysvětluje, nýbrž tvoří skutečnost novou. Proto důkaz své pravdivosti může podati jen tím, co vykonalo. Světu se neodzuje. Naopak: objímá nepřikřejší protivy života a jsoucna, nově hodnotí lest a utrpení. A hlavně: život překlenuje radostností a láskou. Spravdlnost lidstvu nestačí. Odděluje věc od osoby a člověka hodnotí jen dle ýkonu, kdežto láska, ovšem láska tvůrčí, spojuje věc a duši v působení zájemné a velikost odkrývá i v malém.

Z podstaty křesťanství prvotního, jak ji na začátku knihy stručně stínil, pevně trvá Eucken na křesťanství jako náboženství duševním, i jeho tendenci, opraviti daný svět převahou ducha a osobnosti. Není kto křesťanství v rozporu s touhou po životě lepším. Stejně trvá i na záadním směru morálky křesťanské, na jeho jádru etickém. Jde v něm problém dobra a zla, nikoli o protivu klamavého zdání smyslového bytí pravého. Z pojmu vykoupení ponechává jádro, přesvědčení totiž, život duševní není dílem člověkovým. Vrací se k prvotnímu křesťanství ohlašuje křesťanství za směr, nikoli systém, a to směr samostatný od oby k osobě. Nutna je Euckenovi i církev se samostatným světem myenkovým. Ale musí zastupovati pravdu všeobsáhlou, člověku bezpodmečně nutnou. Ovšem: stará základní pravda křesťanská se přežila nová není ještě vyhraněna. Ale jsme na cestě k ní. Vědomě Eucken ouští od prvokřesťanského a středověkého suverénního ovládání všeho vota náboženstvím, čině je duší životní, nikoli vládkyní, i od staré rmy myšlenky o křesťanství jako náboženství spásy. Oba tyto rysy vtiskl řesťanství zanikající, mdlý, passivní věk starý. Opouští i starý přikrý jem vykoupení a stěžejní dogma dosavadního křesťanství o vtělení žím v Ježíši i dogmata s ním souvisící.

Tohoto křesťanství, jež oproti novodobé náboženskosti volné, naosto subjektivní a měnlivé, je určité a vyhraněné, nelze sloučiti se žádnou rkví. Naprosto ne s katolictvím, které docela vnějškově staví celý život d poručníkování náboženství a život duševní smyslově ztělesnilo v církev svátosti. Ale ani s protestantismem, jehož část konservativní vyniká nad tolicismus jen hlavně životem eticky osobním, část liberální pak, s konervativní naprosto neslučitelná, nevybuduje náboženství na pouhé historické osobnosti Ježíšově. Jako celek prodělává protestantismus nad to žkou krisi poměru státu k církvi (případ Jathův!).

Je zřejmo, v čem Eucken povoluje vývoji. Oproti církvi osamostatnil stát, jednotlivec právem své individuality, i sám život duševní a náoženský, odmítaje prostředníka mezi sebou a Bohem. V tom směru je reformace počátkem, nikoli koncem. Doba nová neodmítá bytí okolního, jak to činilo křesťanství. Přírody podceňovati nelze, ano život duevní musí s ní býti ve stálém styku. Nové umění skvěle demonstruje ednotu ducha a přírody. Změnil se poměr člověka k světu. Člověk a jeho yšlení stal se východiskem hlavního pohybu životního, do nekonečna ompá důvěra v lidskou sílu. Z poznání a přesvědčení, že okolní daný stav

věcí lze změniti, vyrůstá nutný požadavek aktivnější morálky a tím i ak
nějšího náboženství.

Přese všechny tyto vnitřní změny, jež jsou nutným následkem
voje, nežádá dle Euckena odstranění náboženství příkaz pravdy. Ne
útoky na ně samy vzbuzují řadu pochybností. Už snížení nábožen
na pouhou složku kulturní vedle jiných ničí význam jeho vůbec. K
sťanství není v rozporu s novodobou touhou po životě lepším, i d
nová (Spinoza) pokládá svět za projev boží, jako křesťanství. Člo
se ochuzuje, zbavuje-li se poměru k Bohu a omezuje-li se výhradně
sebe sama jako jediný cíl. Ale hlavně a především: útoky na křesťan
ničí duševní život vůbec. Doba nová, činíc duši závislou na přír
snižuje morálku i život duševní a znemožňuje náboženství vůbec. Pr
sama poklesla zatlačivši duši. Má-li duše všechen svůj obsah od sv
je-li jen nádobou a měkkým voskem pro obsah a formování světem, poul
produktem okolí, pak mizí význam osobnosti a karakteru, mizí po
celku duševního k celku světovému i napětí mezi nimi, jež je zdro
vší tvůrčí práce lidské. Snižuje se síla životní, důvěřuje se zařízc
vnějším, není hloubky a rozmachu činnosti opravné na žádném
Zničil by se život, kdyby zmizela samostatnost života duševního.
stala by i řada nerozřešitelných záhad: jak člověk mění to, co při
z venku, a proč jeví zájem o celek, proč cítí zodpovědnost a povin
překonávati zlo? Ani dějiny nemohou přinésti povznesení, neděje-li
v nich vnitřně víc, než co připouští názor o odvislosti duše od ol
Tímto názorem naše doba trpí. Veškera kultura je malicherná při vn
velikosti, cítí se potřeba soustředění i oborů činnosti duševní a nutn
výše zakotviti kulturu, i sociální. Je cítiti silněji a silněji, že slab
a rozpory naší doby nepocházejí z venku, nýbrž že zřídlo jejich je v d
ním životě samém.

Už fakt, že pociťujeme nedostatky doby, že se problémů těchto
peme, že toužíme nad roztříštěnost, je důkazem, že život je povznesen
nedostatky daného stavu. Je už tu mnoho styčných bodů mezi dobou
a křesťanstvím: propukající touha po životě lepším, snaha povznést
nad svět, byť tu i doba nová zdůrazňovala sílu vlastní a křesťan
milost boží, a hlavně stále mocněji pociťovaná potřeba morální ener
osamostatnění práce duševní, zvnitřnění práce povznesením ji nad po
zřetele prospěchové (povinnost!), touha po nezávislosti morálky i
likých, ucelených osobnostech. Je stále zřejmější, že bez povznesení
nad okamžitý stav není vnitřní velikosti, že život možno povznésti je
neodvislostí od určité doby. A to nepřijde z venku, nýbrž jediné
středěním života do nitra. Zkušenost sama dá odpověď na otázku, je-l
možno. Ta ukazuje, že život prýštící z osamostatněné vniternosti uje
cuje, soustřeďuje, povznáší nad čas i prostor, nad rozdíl subjektu i obje
nad činnost pouze vnějškovou, že lidi spojuje, plodí osobnosti a c
aktery, trvající ve svém významu a působení bez ohledu na čas, ž
dokonáním a vyvrcholením života. Člověk spojuje v sobě svět i život
ševní a je věcí jeho rozhodnutí, jeho vůle, v čem život svůj zakotví.
ševnost jeví se jádrem skutečnosti a, třeba nejpozdější, je něčím no
(myšlenka vývojová je i myšlenkou vzestupu!), není závěrem, n

počátkem. Ale osamostatněného života duševního nelze vysvětliti jinak než ko působení celku vesmírného života duševního na člověka. Není výorem člověkovým, nýbrž hnutím celku absolutního života duševního.

Přesvědčením, že duševnost není výsledkem rozvoje lidského průěru, nýbrž jeho přerušením a kontrastem, že v člověku, třeba spoutáno, něco vyššího, ocitáme se na půdě náboženské. Tu jsme již v oblasti náozenství, jež nad svět povznáší, ale se světem udržuje v stálém napětí, směřuje do dálky, nýbrž do hloubky, jež je věcí svobody a osobního rozodnutí a společno všem lidem.

Nikdy není jedno výš a druhé níže, jedno pravé a druhé nepravé. všem významu a moci nabývá náboženství, jehož váha tkví v oceňování překonávání překážek a odporů, ve zdůrazňování nekonečnosti proti emu omezování, jediné ve ztělesnění dějinném. Stýká se takto nejhlubší vod dobový s náboženstvím, jež rovněž vývěrá z problému duševního bezachování. Přímo ze života vzrůstá tedy náboženství »universální«, k je zove Eucken, jež uznává v člověku něco vyššího. Nad náboženství niversální, stále jím však udržujíc styk se životem, vyvíjí se náboženství arakteristické«, jež vstupuje v přímý vztah k tomuto vyššímu v člověku, v osobní poměr k božstvu. Tím vzniká něco nového, přímým osobm stykem s celkem života duševního nachází lidský život duševní onlku a sílu, aby všemu odolal, dostupuje vrcholu vnitřnosti. Činitelem ležitým je tu touha po překonání utrpení a viny, nejdůležitějším však ověku vrozený pud metafysický, touha po bezpodmínečné, neomezené dnotě toho, co člověk prožívá.

Eucken odmítá dosavadní metafysickou část křesťanství, vtělení boží Ježíši, neodmítá však metafysiky vůbec. Naopak. Sám náboženství zaovuje metafysicky, ve vyšším, absolutním, vesmírném životě duševním. edobírá se však pojmu tohoto života spekulativně, nýbrž v životě samém ledá a nalézá projevy, z nichž usuzuje na duševní říši nadsvětnou. Dílo ítomné neobrací své pozornosti k tomuto bodu zvláště, předpokládá veškou práci **Euckenovu** uloženou v dílech jiných. Náboženství vyrůstající životě a jeho jevech a vrcholkem svým dosahující v bytí nadsvětné usí se opět životem ověřiti. Nelze náboženství, ani křesťanství prokáti a ověřiti spekulativně. Jediné to, co vykonalo v životě samém, je ho ověřením. Eucken neopouští půdy křesťanství; dokazuje, že podata jeho, jak on ji pojímá, patří v jeho oblast. Trvá na křesťanství pro ýčné body jeho s nejlepšími a nejhlubšími snahami dobovými. A nelze euznati velikosti této usilovné práce, nelze necítiti mohutné síly náboenství, jež na životě založeno v život se vrací, stavíc zároveň člověka ad vlnobití životní, dobové i místní. Není možno už náboženství jiné, ež to, které člověka současně s životem spíná a jej vysoko nad život povznáší.

J. Z.

PO ŽIVOTĚ NÁBOŽENSKÉM A CÍRKEVNÍ

Náboženství a program i praxe politické strany.

Na sjezdu české strany pokrokové v lednu 1912 byly přijaty hla principy o tom, jaké stanovisko zaujímá strana v otázce náboženské církevní. Mluví se o nich všeobecně hned v úvodních »Vůdčích zásad pokrokové politiky« stručně, obšírněji pak ovšem v odstavci »Progr kulturní a školský«.

Celkové stanovisko strany v této otázce, nebo lépe v tomto komple otázek jest dáno základním nazíráním na život společnosti a národa, j opodstatněno sociologicky nebo filosoficky, a ovšem též opřeno historic

V celkovém nazírání jest asi také dosti značný, ne-li úplný souh u všech vůdčích členů strany. Aspoň theoreticky. Máme v programu v »Hnutí pokrokové směřuje proti náboženskému indifferentismu, který pod historickým názvem liberalismu zahošťuje a jenž do veliké míry vítaným spojencem a pomahačem klerikalismu. Proti tomuto indiffere tismu — také mravně nebezpečnému — žádáme si opravdovost a odva přesvědčení ve věcech náboženských a mravních, vědecky, kriticky z vodněného. Stojíme nejen proti klerikalismu jakožto politickému zneu vání církevního náboženství, nýbrž přejeme si také positivní vývoj a krok náboženský.« . . . »Českou reformací národ náš zahájil novodobý vý ve směru a smyslu pokroku, — směrem tím chceme pokračovati; člově opravdu pokrokovému jména Hus-Chelčický-Komenský-Žižka jsou nej draha, jsou mu živým programem náboženským a mravním.«

Takový je realistický p r o g r a m a pokroková t h e o r i e. Tyto p gramové body byly na sjezdu přijaty nejen bez odporu, ale i bez deba

Odpovídá tomuto programu skutečná p r a x e?

Rozumí se, že strana nedovede svým programem určiti vnitřní ži každého jednotlivého stoupence, nedovede probuditi náboženský ži u všech přívrženců. O to ostatně ani nejde. Strana má na zřeteli pou k náboženství a k církvím jakožto sociologickým faktorům a praktick složkám veřejného života. »Živý program náboženský a mravní«, »po tivní vývoj a pokrok náboženský« — to jsou desideria, jež strana stan pro sebe a pro celek jako program, jejichž uskutečnění však jest s kromou věcí každého stranníka. O tuto soukromou praxi tedy nejde, jde o praxi ve straně a o praxi strany na venek.

Na sjezdu strany nebylo námitek, ani debaty při oněch všeobecný vůdčích zásadách, které jsme ocitovali na začátku. Ale v rozhovoru o v v o j i a v y h l í d k á c h s t r a n y jeden řečník se zabýval programov stanoviskem strany v otázce náboženské, k r i t i c k y, ano ve věci při o d m í t a v ě.

Námět jeho nevzbudil obšírnější debaty. Ale já nepochybuji, že rozboru zasluhoval a vyžadoval. Také nepochybuji, že k dalšímu vyjasn dojíti musí a snad i brzy dojde.

Byl rozhovor o vyhlídkách a možném budoucím rozvoji strany. N poprvé, že v těchto úvahách se vyskytne bod: stanovisko strany v otá

náboženství a církví, a to jako punctum saliens, z ústředních, rozhodujících bodů jeden.

Řečník dovozoval, že strana musí uvažovati o podmínkách svého vzrůstu, svého číselného rozšíření. Strana vzrostla a roste. Ale ne tak rychle a ne tak široce, jak bychom si přáli a jak by mohla růst. Chce-li se více rozrůst, musí se zbavit některé přítěže, která ji zdržuje v rozmachu, poněvadž ji činí nepopulární. Jedním z takových závaží jest stanovisko strany v otázce náboženské. Řečník si bez výhrady váží veškeré positivní i kritické, podnětné práce, kterou v tomto směru vykonal prof. Masaryk, ale v celku a v podstatě vzato jest to všecko jen kus ideologie nepraktické; strana, která chce růst a chce nabýti rozhodujícího vlivu na širší kruhy, musí být praktická a musí setřásti ideologii, která ji činí nepopulární.

Na sjezdu samém nebyl projeven ani souhlas ani nesouhlas s pronesným názorem. Ale není sporu o tom, že nejeden člen strany má mínění podobné nebo přímo totožné. Zvláště mezi praktickými politiky strany, kteří by rádi viděli, aby strana se uplatňovala co nejvíc ve veřejném politickém životě, dobývala posic, získávala mandáty, organisovala massy, leckdo smýšlí stejně: theoreticky cení význam prof. Masaryka pro pokrok v myšlení o náboženství, ale prakticky chová přání, kdyby raději prof. Masaryk tyto své názory nechal privátně pro sebe a nevpravoval jich do strany; nebo kdyby aspoň strana je nechala někde v principielních podkladech, v neviditelných základech, ale neproklamovala jich v programu.

Na druhé straně zase je nesporno, že jest silné jádro stranníků, kteří podněty prof. Masaryka v tomto směru nejen theoreticky uznávají, nýbrž právě pro ně a pro jejich otevřené hlásání stranu cení a strany se drží. A to nejsou jen samí theoretičtí ideologové, nýbrž lidé, kteří nezavírají oči před faktem, že otázka církevní a náboženská náleží mezi životní složky národa, a zvláště českého národa, a kteří hledají nových drah a výrazů, nových formací a výslednic mezi dosavadními nesporně chybnými způsoby řešení, z nichž hlavní jsou církevnictví a klerikalism, liberalism a indifferentnost.

S hlediska praktické, řeknu — bez příhany — mandátové politiky a popularity mají arci pravdu ti, kteří pokusy o řešení otázky náboženské řadí do neplodné ideologie a na ně svádějí část příčin neúspěchu, nezdaru. Ano, jakási náboženskost prof. Masaryka a strany pokrokové jest spolu příčinou nepopulárnosti obou. Strana tu trpí za jednostrannost, zvláštnost svého zakladatele a vůdce.

Do nedávna jen klerikálové potírali prof. Masaryka a stranu pokrokovou pomluvami, že hýbe otázkou náboženskou proti proudu, proti církvi a — v tendenčním, upřímném i neupřímném stotožňování — proti náboženství. Pravím: jen klerikálové, ale netajím si, že při jejich organisaci, rozšířenosti tisku a rozloženém vlivu již toto nepřátelství stačí učiniti osobu a stranu nepopulární, ano nenáviděnou. Zvláště když jest znám překvapující a přec skutečný a ostatně u nás vysvětlitelný fakt, že vliv klerikálních názorů prosakuje do vrstev neklerikálních, všude.

V nejnovější době se přidružily ke klerikálům v této výpravě též strany jiné, jmenovitě svobodomyslná, svou theorií a klerikalismu, která se tak úžasně ujala v jistých kruzích, zvláště liberálních a radikálních. Ve veřejné a zvláště tajné agitaci předvolební mezi nejpřednějšími a nejpádnějšími agitacemi proti straně pokrokové vždycky byl důležitou zbraní argument, že strana jest příliš radikálně protiklerikální, čili protináboženská, a touto zbraní mávali svorně lidé klerikální a liberální jako na důkaz, že pravdu má náš program, když rozpoznává a netají, že liberalism byl a jest do veliké míry vítaným spojencem a pomahačem klerikalismu.

Nepopírám a nepopírá snad nikdo, že by jiné stanovisko k náboženství a církvi ulomilo leckterý hrot proti straně. Snad by přibyl nějaký hlas při volbách, snad by i přirostl některý stranník v organisacích.

Ale toho by si neměl nikdo z nás tajit, že vzrůst v obou směrech by nebyl ani rapidní, ani valný. Nepopírám, že »náboženskost« strany jest jednou z příčin nepopulárnosti, ale právě jen jednou z příčin. Stejně nepopulární jsou a stranu nepopulární činí jiné programové a taktické body. Jmenuji: program jazykový, poměr k Rakousku, poměr k Němcům i Slovanům (zvláště k officielnímu a neofficielnímu Rusku), poměr k dělnictvu, jmenovitě k sociální demokracii, stanovisko strany v otázce ženské, návrhy na řešení otázky školské — kolik zbývá programových bodů, které nejsou odlišné a proto nepopulární?

Chtěla-li by se strana pokroková rozšířit a uplatnit v praktické politice a ve veřejném životě tak, jak by zasluhovala pracovitostí a intelligencí svého členstva, musila by hodně slevit se své programové úrovně a sestoupit o hodně níž a přizpůsobit se náladě doby, nejen v otázce náboženské, nýbrž v celém programu.

Učiní to strana? Může to učinit? Česká strana pokroková byla vždy zásadová — a to jest její nejen chlouba, ale zásluha —. Byla vždy proti korouhvičkovému opportunismu. Kdyby si na tom vědomě nezakládala a na tom netrvala, mohla být dnes stranou ne sice populární, ale stranou, která se víc uplatnila v mandátové politice, v Národní Radě, v jiných důležitých všenárodních institucích.

Vpluje nátlakem praktických politiků strana dnes anebo v budoucnosti do pohodlných vod opportunismu? Nevěřím! Znamenalo by to, že strana sama popírá své raison d'être. Začne aspoň v otázce náboženské a povolí? Nemyslím! Jest přirozeno, že v náboženství stojí stranníci na nejrůznějších stanoviskách osobně, ale v celku nebude asi mnoho rozdílů v názorech o tom, jak důležitým činitelem jest náboženství v našem národním životě a jak potřebno jest všímati si této složky. I ten, kdo sám pro sebe náboženství nemá, cítí, že náboženství mimo něj jest, a ví, že bude, a jest přesvědčen, že řešení otázky náboženské se nedá vyloučit z komplexu všech otázek národních, které nejsou a nebudou jenom otázkami politickými, hospodářskými, jazykovými, nejenom otázkami moci nýbrž zabírají též otázky kulturní a mravní, otázky idejí a — ideologie.

Naše strana právem protestovala proti tak řečené »positivní«, ve skutečnosti neplodné politice, jakmile vyhlásila politiku moci proti politice idejí. Vůdcové strany chápou, že národ právě tak jako

notlivec jest tím zdatnější též po stránce materielní, schopnější k ži-vu, čím více staví do popředí ideální zájmy a statky, že se ochuzuje aterielně též, chudne-li duševně. Starý biblický výrok »ne samým chle-bem živ bude člověk« platí též o národech, a snad dokonce víc o národech, ěvadž národy mají delší a složitější život. V historii české se tato pravda osvědčila positivně i negativně. V dobách husitských národ za-pomněl na hmotný prospěch, na politickou moudrost a chytrost, nedbal na hodnou konstellaci a situaci, postavil se ve službu idee pravdy boží, body, rovnosti, bratrství, ve službu idejí docela nepraktických, nevý-ných, obětoval se pro ideologické zásady, a při tom sebeobětování si lobyl svobody, vážnosti, nabyl vnitřní síly, získal schopnost ku prakti-mu životu též — toto mu bylo přidáno. To je důkaz positivní z historie. egativní: kolem bitvy bělohorské a po ní především šlechta a s ní z části měšťanstvo výlučně pečovaly o blahobyt, o moc stavovskou, o výsady otné a reelní statky, konkretně a prakticky. Těchto výhod neuhájili a tom ztratili svobodu, prohráli právo na vlastní přesvědčení v nejvniter-ších věcech, právo na všecko, co činí život jednotlivce i národa cenným, atým, právo i na ty chráněné a do popředí stavěné hmotné výhody. nfiskace majetku byly důsledkem zrady na pravdě a přesvědčení.

Česká strana pokroková ví, že p o k r o k n á r o d a k m o c i n e n í r o z l i t e l n ý a n e n í m o ž n ý b e z p o k r o k u m r a v n í h o a n á-l ž e n s k é h o. To ji hlavně odlišuje od stran ostatních, víc než od-lky v programu-jazykovém a vlastní stanovisko ke státnímu právu, to odlišuje od historického materialismu sociální demokracie, od státo-vního utopismu, od mělkého liberalismu.

Své stanovisko v otázce církevní a náboženské, ale hlavně církevní, pracovala strana podrobně dosud jen v programu školském. V tom je rno, co chce, kam směřuje a jakými cestami se k tomu chce brát. Ne-dím, že v tomto směru jest řečeno již všecko, ale jest určeno mnoho.

J e d n o j e š t ě z b ý v á: strana dospěje k tomu, že si u j a s n í, c o n í »p o s i t i v n í m v ý v o j e m a p o k r o k e m n á b o ž e n s k ý m«, ž nejen uznává, ale jehož si přímo »p ř e j e« podle »vůdčích zásad po-kové politiky«. Zatím k tomu činí strana nenápadné v n i t ř n í p ř í-j a v y. Mezi takové přípravy počítám r o z k l a d D r a H e r b e n a š k o l e M a s a r y k o v ě a š k o l e G o l l o v ě, vyvolaný prof. Pe-em polemikou proti prof. Vančurovi pro jeho cenění Masarykova yslu českých dějin. Snad tam Dr. Herben nemluví vůbec anebo mluví velmi málo o náboženství, ale již to, jak za souhlasu těch, kdo srdcem ozumem chápou českou historii, přibil Pekařův posměšek »Českého atra«, jak vyzdvihl vůdčí myšlenku Masarykovu o navázání na českou ormaci v dobách národního obrození, již to jsou stavební kameny, ze rých se buduje most k žádoucímu vývoji a pokroku náboženskému. Ta-vých stavebních kamenů bude víc; prozatím na most a do základů. Herbenovi přibudou jiní stavitelé. Kdy bude hotova budova celá? Ne-n, ale tuším, vím, že bude.

7. března 1912. +

ŽENSKÉ HNUTÍ.

Příspěvek k názorům na prostituci. — Výstava a kongres žen v Berlíně Voličky v Kalifornii.

V poslední době vyskytují se v ohledu sexuálním názory, které rážejí svou jednostranností. Je potřeba názory tyto registrovat a zaujm k nim jasné a všestranné stanovisko. Nepovšimnuty mohou zvl v mladé generaci způsobit spíše zmatek nežli správný názor ve věci choulostivé a závažné.

Prostituce byla dosud uznávána za nutnou a byla trpěna aneb nel uznávána a byla potírána. Nový proud snaží se o to přetvořiti ji. C sejmouti s ní pojem nemravnosti, všeho ponižujícího a chce ji povzn Vychází z následujících úvah: Úkol manželky ukládá ženě, aby byla spodyní a milenkou muže, to jest, povinnosti manželky a matky, p nostky domácího hospodářství nesmějí jí ubírati schopnost a vůli, býti n žádoucím předmětem jeho pudu. Tento požadavek zrodil se z mono mického základu křesťanského řádu. S tímto požadavkem století trvají je ve stálém sporu polygamický pud muže, který proto přece se zmenšil. To je důkazem, že je přirozeným a mocným činitelem. Má-li n úprava sexuálních poměrů býti uspokojivá a vyvarovat se všech porů, kterými dnešek trpí, musí vyhovět přirozeným potřebám muže formě společností uznané. Při tom je nespravedlivý požadavek vůči ž aby byla současně manželkou a milenkou, aby dostála dvěma odporují úkolům. Tomuto požadavku děkujeme za to, že není dnes znatelná l nice mezi ženou počestnou a polosvětem. Matka-vychovatelka a kně okamžikového požitku jsou psychologicky nepřeklenutelné. Každá sn o spojení je kompromis. Rozluštění rozporu nestane se snížením úro manželské, ale zvednutím hetérismu z bláta dnešního k výši antické. M želství nechť zůstane netknuto. Nechť nejlepší ženy naleznou v mateř úkol svůj životní. Nechť jsou vysoce ctěny. Ale ty, kterým není dopř nejvyššího úkolu, a které věnují svůj život, aby život mužů zkrás a obohatily, nechť nejsou sociálně vyvrženy. Naučme se zase stýkat s nimi otevřeně a přátelsky. Morální je, kdo základním požadavkům bytosti dostojí v rámci společenského pořádku. Tedy dejme oběma, n želce a hetéře, možnost, aby se vyžily způsobem člověka důstojným. I obou může býti cenným. Nebudou konkurrentky, ale vládkyně na od leném působišti. K matce svých dětí vrátí se muž vždy rád a krát dobé zažitky sexuální nemohou změnit jeho city trvalé.

Takto uvažuje G. Weiss v časopise »Sexualprobleme«. Dr. H. P hoff v tomže listě praví zase toto ze stanoviska národohospodářské Prostitutky nejsou, jak je obvykle míněno, příživníci v národním hos dářství — ony pracují. Jejich činnost je výdělečná, je zdaněna a po toho odpovídá vědecké definici práce. Jejich práce je produktivní j každá jiná činnost, která tvoří kulturní hodnotu. Námitka, že je ně nemravným, nemá s pojmem národohospodářským nic společného. Osta hnus mužského pohlaví, pokud není lží, je opovržení, jaké chová každou sociálně nižší práci, bez níž však nelze býti. Ženy zase měly

e tázati samy sebe, zda se stanoviska vysoké kultury je vydání těla olik horší než vydání duše, jak činí umělci ve svých dílech, kterému děčíme za kulturní a umělecké požitky. Se stanoviska pouze hospoářského nelze dokázat bezcennost činnosti prostituce, neboť kdyby muži ctivě doznali, jaké přechodné i trvalé hodnoty vyvolaly u nich prostiutky, poznali bychom, zač jim děkujeme v umění a kultuře. Je-li prostice skutečně rozkladná, pak je vina toho v nesprávném a pokryteckém ejím cenění. Naši předkové doznali si svůj stav a uznali prostituci za emeslo, které mělo svá práva a povinnosti. My neznáme ani povolání, ni řemeslo, ale vězíme tak v nesprávném chápání, že na př. neznáme ni práci hospodyňskou, která není ceněna ani u berních úřadů. Základem hospodářskému, právnímu a mravnímu pokroku má být pravé poznání cenění skutečnosti a v tomto případě záchrana cti prostitutky měla by ýznam pro postavení ženy a pro mravnost mezi pohlavími.

Tedy opět snaha přeměnit prostitutky na hetéry. Soudím, že prostiutky v pravém smyslu slova — ne jak je zákon vyznačuje, ale povaha ejich jednání, totiž přírodou k prostituci sklonné ženy — hetéry nevymizí a nikdy nevymizely. Skrývaly se pod různými názvy a formacemi. o je však otázka jiná, o které bylo by lze jednati. Ale to není, co dnes e nazývá prostitucí — řemeslný, strojní výkon a svádění za odměnu. Dnešní prostitutka pouliční, kteráž z nouze, k vůli výdělku, číhá na odnapilého muže, aby ho zlákala, aneb dívka zavřená v nevěstinci, to ení hetéra, ani jí nebude, od té neodnáší si muž ani povzbuzení, ani árodku myšlenky. A když pro tuto instituci vystupují muži tak vřele chtěli by její povzneseni proto prý, aby vůbec i tato část žen došla ocenění, dovolávajíce se toho, že ani ženina práce domácí není dosud ceněna, ni zdaněna jako práce prostitutky, tu nelze uvádět mravní zásady, počky a ideály žen, ale odpovídat prostým argumentem, který je také stájícím faktem a měl by býti poznán, vzat v úvahu a oceněn: Je ten muž, terý těží z práce dnešní prostitutky, šťasten, odchází uspokojen, pozbuzen? A cítí se ta prostitutka, není-li omámena alkoholem, svou čiností šťastna, duševně povzbuzena, povznesena? V tom, aby to bylo, jsou řece hlavní kulturní hodnoty dneška. Na kulturní hodnoty odvolávají se isatelé. Na to vše nelze odpovědět kladně a tím je vyřčen ortel nad protitucí, která musí vymizet a vymizí, bude-li povznesena žena i muž, ne stituce. Prostitutka nesnižuje muže, snižuje ho jeho prostituce. Pohlavní ud ztrhuje ho z každé duševní výše, pakli nedovede ho ovládat a neádá-li ve svém poměru k ženě více než těla, nežádá-li citu a duše. A to boji může mu poskytnouti jen bytost duševně i citově s ním spiatá, jemu ozumějící.

V obou uvedených snahách i v jejich řešení vidím snahu po povznení sexuálních vztahů mužů k ženám, ale není tu dosud uvědomění si oho, čeho je k ujasnění a ozdravění poměru mezi mužem a ženou třeba. e to poznávání p s y c h o l o g i e s e x u a l i t y obou. Tomu nedovoloval ázor na nutnost prostituce pro muže ať v jakékoli podobě. Proto dosud ěnována byla péče jen tělesné stránce pohlavnosti a nebylo dbáno o její ztahy duševní.

*

V Berlíně otevřena byla 24. února výstava »Žena v domácnosti a v povolání«. Je to souhrn ženské práce, ženské výkonnosti a organisačních schopností, neboť výstava uspořádána a vedena je výhradně ženami. Orchestry, skládající se z žen a řízené ženami, hrají skladby žen, recitují se a hrají práce žen, prodávají se časopisy ženské. Vše představuje práci a život žen. Výstava dělí se na čtyři hlavní skupiny: žena v domácnosti, v povolání, ve spolcích a osobní i veřejné její zájmy, a na 32 oddílů. Žena v průmyslu, v obchodě, v úřadě, umění, hudbě, literatuře, v sociální péči, v tisku, ošetřovatelky nemocných, zahradnictví, zemědělství, sport, žena německá za hranicemi a cizinka v Německu. Jsou tu vzorné útulky, školní i domácí kuchyně, obydlí a j. Organisace bibliotekářek, obchodních pomocnic, řemeslnic, telefonistek, a jiných stavů, velké firmy oděvnické, tkalcovské se svými stroji a dílnami atd. Vše to zastoupeno je statistikou, názorně a v kinematografech. »Výstava slouží německému hnutí ke cti,« píše o tom původní zpráva »Práva ženy«. »Císař Vilém II. promluvil v Královci 25. srpna 1910 následovně: »Hlavní úkol německých žen není na poli shromažďovacího a spolkového života, ne v dosahování domnělých práv, v nichž se nemůže vyrovnati muži, nýbrž v tiché práci v domě a v rodině.« 23. února 1912 dává uvědomělá německá žena svému císaři odpověď výstavou své práce v domě, v rodině, ale také v povolání soukromém i v veřejném životě pod protektorátem — císařovny.« Čeho německé ženy dosíci chtěly, projádřila nejlépe při zahájení předsedkyně »Svazu německých ženských spolků« Dr. Gertruda Bäumerová: »Ve vítězném množství a mnohostrannosti obklopují nás doklady práce německých žen v domácnosti a v povolání. A nálada této chvíle nechává nás pociťovati tento pestrý svět tisíců a tisíců věcí jako jedinou mohutnou symfonii síly a radostného snažení, jako mohutnou a hrdou píseň života ženy. Ale nám, které jako uvědomělé ženy procházíme těmito místnostmi, nám vypravují více, než jejich veselý a slavnostní projev pouhému návštěvníku prozrazuje. Slova »domácnost a povolání« ve svém spojení hlásají, že velké řady žen hledají nové životní formy, ježto jim vnější hospodářské mocnosti staré zavírají. Ony vypravují o změnách ženina osudu, v nejširších vrstvách, v kterýchžto změnách není vždy žena vítězem, nýbrž často obětí, vypravují o mnoha nerozřešených otázkách, o mnoha nejistých cílech. Aby se tyto otázky promyslily, cíle společné práce vyjasnily, svolal Svaz německých spolků ženských všechna velká sdružení žen k velikému kongresu. Společně jednou chceme se podívati do očí oněm otázkám, jež nám přináší nová doba se změněnými podmínkami životními.«

Není pochyby, mohou-li německé ženy vytvořit výstavu, která dochází uznání, že ženy české učinily by velký krok ku předu na dráze k uznání ženy, kdyby se odhodlaly konečně k provedení toho, co již po více roků občasně bývá opakováno. Výstava české ženy, retrospektivní i moderní, aby znázorněno bylo, čím žena česká v životě národním a kulturním byla, jak pokročila a jakou je dnes, kdy otevírá se jí stále více možnost přispívati k životu národnímu a kulturnímu, vědomě a aktivně, osobně, přímo ne prostřednictvím mužů a synů. Bylo by to krásným úkolem »Svazu ženských spolků českých«, aby takový kulturní podnik českých žen připravoval sbíráním materiálu a zjišťováním všeho, co by k úplnému znázor-

ění života české ženy přispělo, a připojil takto organicky ženu k projektované výstavě všeslovanské.

Leč neměla by výstava taková být jen »symfonií síly a radostného snažení«. K tomu muselo by se družit prohloubení a rozšíření. Musela by podávat nejen to krásné, ideální, ale i předvésti všechnu tíži a starosti, práci a nedostatky ženy, kterým je vydána, aby uhájila existenci. Správně táže se známá pracovnice, Minna Cauerová, zda je život ženy opravdu tak krásným, jak na výstavě se jeví, poskytuje-li tolik krásy a radosti, lásky a dobré mysli? Proč byl by ten boj, zápasy a nářky, k čemu ještě ženského hnutí? Se znalostí všeho zápasu ženina nelze prý jíti výstavou úplnou spokojeností a bezstarostností. Toho musely bychom se u nás vyvarovat. Nejen předvádět u strojů tkacích vyšňořené, přívětivé dívky, ale ženy ustarané a prací sedřené, těhotné, které u nich ve skutečnosti pracují, ne ideální dílny, ale ony dusné, temné místnosti pracovní, jaké ve skutečnosti jsou, ne jen parádní představitelky domáckého průmyslu, ale celé to prostředí, poměry a mzdy domáckých dělnic, zkrátka, vedle toho, co má být, to, co je. Práce ženy je velká a utrpení její ještě větší. Obojí by muselo být patrno. Jen tehdy dosáhla by výstava svůj účel: úctu před snažením žen, jiné myšlení a cítění oproti postavení ženy v domácnosti, v povolání a ve veřejném životě, pochopení u žen pro práci těch, které o to vše usilují. Pak teprve by snad vláda i zástupci lidu přistoupili opravdovému zákonodárnému řešení požadavků žen, které směřují k jedinému: přinésti zápasící ženě z lidu přispění.

*

Jedním z prvních činů žen v Los Angelos v Kalifornii, které nedávno obdržely volební právo, bylo, že povolily prostředky ku zřízení četných veřejných lázní a prádelen. Lázně, aby sloužily zdraví občanstva, prádelny, které zásobeny jsou nejnovějšími pracími stroji, mohou ženy z lidu volně používati. To značí úsporu času, ušetření bytu a zdraví pro obyvatele malých bytů.

ZPRÁVY.

Zprávy knižní a literární.

Der Prozess Ferrer vor der Spanischen Kammer. Rede d republikan. Deputierten M. Alvarez am 29. u. 30. März 1911. Neuer Frank Verlag, 1911. — Dr. Ant. Hobza, Autonomie nábož. svazů v m derním státě. Praha 1910. — Uspomenc na Veleizdajni ki proces. Napisao Kosta Dragosavac, Novi Sad 1911. — Husů odkaz, List pro české náboženské otázky, Velim, 1912. — Inž. J. Kal voda: Záhady spiritismu vědecky osvětleny, za K 1·2 zajímavé zápisky lidového spiritisty otce autorova a pokus osvětlit no lidové spiritistické náboženství. — St. Klíma, České náboženstv Praha 1912, 1 K. — Věk Rozumu, Časopis Volné Myšlenky v Am rice, New York 435 East 86, pro cizinu ročně 1 doll. 25. — Dr. Fr. L skot, O indexech zakázaných knih, Praha, 1911, 80 h. — J. Pigorov, Otázky života, přel. V. Velt, I. za 3 K. (Nakl. dr. Hajn — B. Hartwig, Jaký jest smysl našeho života? Král. Vin hrady, nakl. »Život«, za 30 h. — Lev Borský, Bedř. Nietzsche, V voj jeho filosofie (nakl. dr. Hajn), za 4 K. — Úvod do filosofi napsal Dr. J. Kratochvíl, Olomouc 1917, za 4 K: práce nepřesná, p vážlivě povrchní s hlediska klerikálního. — Jana Amosa Komen ského Spisy sv. XV., Brno 1910, za 8 K a sv. VI. (2) latinský, z 10 K. — K. Lambek, Soulad v Duši. Studie o pěstění duševního ž vota. Přel. Inž. J. Fleischner a dr. Jar. Novák, Praha 1910. — A. Hol day with a Hegelian By Francis Sedlák, London 1911. — Matěj z Janova Regulae Veteris et novi Testamenti. Vydal V Kybal. Svazek III. Inšpruk, 1911. — J. Lenner, Náš systém ško ský. Plzeň 1912. — Dozent Dr. P. Rohrbach, Im Lande Jahwe und Jesu, 2. vyd. 1911. — Prof. P. Deuffen, A. Schopenhauer Sämtliche Werke: bude 14 svazků, vyšly svazek 1. a 2. Po 6 M — Lic. H. Jordan, Geschichte der altchristlichen Lit ratur, 16 Mk., 1911. — Logos, Internat. Zeitschrift f. Philosophie d Kultur. I. svazek nového časopisu za 1910—1911: časopis je výrazem to časového úsilí mnohých myslitelů, osvobodit filosofii od vědeckého pos tivismu a udělat z ní zase nějakou metafysiku hodnot, jak H. Rickert h chtěl. Články jsou od: Windelbanda, Zieglera, Boutrouxa, B. Croce a j. Borjba za Logos je titul spisu Vlad. Erna (1911) sledující p dobný cíl; Ern je představitelem téhož filosofického směru v počasné

Ruku, odvracejícího se od marxismu (materialismu) k idealismu. Sem náží z novějších prací: S. N. Bulgakov, Dva Grada, 2 sv., N. A. Berdjajev, Filosofija svobody; jiný směr je zastoupen N. Losským Vvedenie v filosofiju usilujícím o synthesi realismu a platonismu. — K Krofta, O boji duchovním a trojím lidu P. Chelčického (Četová knihovna, 1911). — J. Kants Werke. Herausg. von E. Cassirer: bude 11 svazků à 7 Mk. — Prof. R. Richter, Einführung in die Philosophie, 2. vyd. ve sbírce »Aus Natur und Geisteswelt« za 1 Mk. 25. — V. Tille, B. Němcová (vyd. Manes, 1911). — Prof. H. Cornelius, Elementargesetze der bildenden Kunst, 2. vyd. 1911, za 7 Mk. — K. Lamprecht, Deutsche Geschichte der jüngsten Vergangenheit und Gegenwart, I. sv. (hospod. a soc. vývoj od let 70—90 min. století), 8 Mk. — Jarníkův Průvodce zátiším Potštýnským a okolím, za 2 K 50 h. — J. Pekař, Kniha o Kosti, kus české historie, II. sv. Praha 1911. — Zeměpisné výzkumy Krasu moravského. Napsal Dr. K. Absolon. (Otisk z »Čas. Turistů«). — Moravský Kras. Sestavili Dr. Absolon a J. Sýkora (illustr.). — Mir. Kaucký, V Horách severní Albanie. Praha 1910. (Otisk »Časop. Turistů«.) — Jar. Čelakovský, O účast právníků a stavů ze zemí českých na kodifikaci občanského práva rakouského (otisk rozprav akad.). 1912. — F. Palackého Korrespondence a zápisky (1816—26), upravil V. J. Nováček, III. — Doz. G. Billeter, Die Anschauungen vom Wesen des Griechentums, 1911, 12 Mk. — G. Künzel und M. Hass, Die politischen Testamente der Hohenzollern, 1911 za 1 Mk 60: dvorský řád kurfiřta Joachima II. Braniborského z 1542—46, polit. závěť Velikého kurfiřta 1667 a Friedrich Wilhelm I. 1722. — Židé na Moravě. Napsal M. Schoenbaum, Olomouc 1912, 201. — H. Bahr, Vídeň, přel. O. Klein, Nakl. J. Pelcl, 1911. — Publikationen des deutsch-čechischen Komitees je název různých zpráv česko-něm. komitétu, pracujícího ve Vídni za vedení prof. H. Herbatscheka k dohodě česko-německé. — Dr. H. Herbatschek, Asdem Bildersaal eines verkannten Kulturvolkes, Wien, 1911: ukázky z Havlíčka, Sv. Čecha, Palackého, Vrchlického, Masaryka, Machara, o Brožíkovi a B. Smetanovi. — R. B. Mácha, Feuilletony a Paběrky 1906—1910. Mor. Ostrava, 1911, za 3 K. — Dr. Car Stillich, Dozent, Der Liberalismus, Eine wissenschaftliche Prüfung seiner Grundsätze und seiner geschichtlichen Entwickelung, 10. — Talent. Praktickému lidoznalství věnovaný měsíčník. Red. N. F. Čapek, Brno, 4 K ročně: po americkém vzoru pokus o praktickou psychologii (fysiognomiku hlavně). — Archiv pro bádání o životě a spisech J. A. Komenského. Red. Dr. J. Kvačala, Brno 10. Seš. 1. — Zora, Glasnik srpske i hrvatske nacionalno-radikalne omladine. Měsíčník, 8 K ročně. Král. Vinohrady, Na Kozačce 7. — Pregled, Časopis za nauku i socialni život, Sarajevo, III. ročník: ročně 10 K. — Bohema Esperantisto, Český Esperantista. Rue pro šíření Esperanta mezi Čechy. Orgán »Svazu českých Esperantistů« v Rakousku. Red. H. K. Bouška. Ročník VI., 1. seš., 4 K (pro

členy sdružených spolků 3 K). — Úřední Věstník okresn
výboru v Ústí n. Orlicí, desetkrát do roka, za 1 K. — Znal
Měsečno pedagogičesko spisanie. Red. D. Našev, v Odrině (Bulh.), r
7 franků. — Rodina. Měsíčník věnovaný otázkám rozhraní mezi dr
a příští generací. Praha-Smíchov, ročně 3 K 20 h. — Archiv für
schichte des Sozialismus u. der Arbeiterbewegu
herausg. von Prof. C. Grünberg I. sv. 1911. — Menšinová re
vychází v Olomouci nákladem Jednoty matičních učitelů a pěstounek
10 K ročně: vyšla posud 4 čísla, dělají slušný dojem, nebylo by nemo
že by se revue vyvinula v orgán toho, oč by usilovat musila cíle věd
a vzdělaná národní rada. — Veřejná knihovna New Yors
Seznam českých knih (s poznámkami biograf.), New York Public Libr
1911. — Naše očne bolesti (trahom). Napisao Dr. Vlad.
lovšek, Zagreb, 1911.

Ještě revise ústavy.

Pan dr. Maade přál si o své Revisi ústavy diskusi a přirozeně odpověděl na můj článek v únorovém čísle Naší Doby. N. Listy, aby odmítly zodpovědnost mladočeské strany za názory v oficiálním měsíčníku publikované, nazvaly první článek kacířským. Druhý článek svůj pan dr. Maade sám už nazývá kacířským a chce snad tím říci, že cítí sám, že celým svým nazíráním na politiku českou i rakouskou nepatří do mladočeské strany.

Dlužno mu přiznati, že to ukazuje už způsobem své polemiky. Polemisuje slušně, přemýšlí o věcech, o nichž píše, a už proto se s jeho odpovědi musím vrátit, přes to, že v hlavní věci ustoupil na celé čáře. Obrátil jsem se proti jeho revisi ne proto, že bych, stejně jako on, necítil řadu ústavních nedostatků, které musejí dospět ku krisi, nýbrž proto, poněvadž p. dr. Maade krisi tu chce vyřídit absolutisticky. Obrátil jsem se proti tendenci jeho článku, která dávala nápravu přiznaně neudržitelných poměrů jedině do ruky »energickému panovníku, který nevázán ústavními přísahami a ohledy na posloupnost trůnu ve vlastní rodině« by hrozící politickou krisi rozřešil škrtnutím péra bez spolupůsobení parlamentu, tedy absolutisticky. Proti všelikému převratu, proti Staatsstreichu obracel se v první řadě můj článek, poněvadž já v takovém rozřešení krise spatřuji katastrofu pro nás i pro celou říši. Onen energický panovník, na kterého pan dr. Maade v prvním svém článku přímo apeloval, ztratil se v druhé stati docela. Pan dr. Maade sice ještě nevěří, že by ústavní změny daly se provést v parlamentě a v jednotlivých sněmech, ale už přece jen upouští od té své jediné instance. A to je pro mne to hlavní: nepopírám, že revise ústavy půjde v Rakousku ztěžka, ale půjde, musí přijít a to jen ústavně. Pan dr. Maade nic se nemusí hanbit nechati těch absolutistických slabostí, má-li odvahu přemýšlet o všech těchto politických problémech, musí mít také odvahu tyto své myšlenky domyslit a neočekávat nějakých zázraků

z boží milosti. Kníže Bismarck se tím nikdy netajil, že jediné první vodítko jeho politiky byl ohled na pruského krále, ale z d vodů jistě zase jen tomuto ohledu podřízených byl proti všem n silným převratům i tenkrát, když parlament mu odpíral součinnos »Podstatou konstituční monarchie,« pravil jednou, »pod kterou ž jeme, je právě spolupůsobení monarchické vůle s přesvědčením op novaného národa. V z á j e m n é d o r o z u m ě n í je nutné, chc me-li své z á k o n y m ě n i t i, jinak propadneme zvůli byrokraci Jsme daleci spěti k absolutní monarchii; považuji tuto vůbec z nemožné zařízení, neboť pak vládne buď byrokrat anebo generál adjutant nebo vůbec někdo, kdo věc nezná. Já považuji za bezpoč mínečně nutné, aby monarchie byla brzděna (temperiert) svobodo tisku, nutností a nezbytností souhlasu ke každé změně zákonnéh status quo, to jest, aby zákonodárná moc byla rozdělena a aby zá stupci lidu a svobodný tisk mohli beze strachu a bez ohledů upozo ňovati krále a jeho vládu na každou pochybenou cestu, jež nastu puje.« Kníže Otto Bismarck byl hodně konservativní politik, a pan dr. Maade si nemusí přát, aby mladočeský konservatism, jeho on, jak se zdá, je přívržencem, šel dál. Každá ústava je dílo lidsk má své chyby; za to však není zjevením na věky, nýbrž dá se za lidmi měnit. Tyto změny se musejí jednou provést i v Rakousk a provedou se v okamžiku, jakmile se najdou lidé, kteří budou m odvahu změny ty skutečně chtít a provést. Kdyby však na všec stranách lidé, kteří nutnost změny ústavy chtějí, očekávali spás s hůry, pak ovšem se k takovým změnám, které potřebujeme m nedostaneme nikdy. V Rakousku jde vše pomaleji, to už snad le v povaze jeho obyvatelstva: až přijde pravý čas, to hnutí se protla dnešním trapnem politickým s energií, která donutí vše k práci činům. Já si právě přeji, aby k tomuto hnutí došlo v zájmu české dost brzy, abychom byli na to připraveni — mittun! — a nečekal až energický... To jsem v prvním článku akcentoval nejsilněji konstatuji prostě, že druhý článek dr. Maadeho na tuto věc sko vůbec nereaguje.

To mi stačí. Mohu nyní se zabývat s námitkami dr. Maadeh proti mé odpovědi. On sice tvrdí, že jsem nedovedl vyvrátit důvod které v kacířském článku svém uvedl, ale zdá se mi, že rozhodnu o tom by ponecháno muselo být rozhodčímu, jako při manévrec rozhoduje generální štáb (a třeba mladočeský). Při tom výslov konstatuji, že se mi nikdy nejednalo a také jsem se nesnažil vyvrát důvody pro r e v i s i ústavy, naopak, přeji si jí jako p. dr. Maad

vidím, že je jí třeba. Jakmile pan dr. Maade zůstane při revisi ústavy, jak to už dělá teď, možno se s ním o lecčems dohodnout, ak uvidí, ale absolutism, oktrojírka není revise a proto p. dr. Maade e na omylu, když tvrdí nyní, že v prvním článku »líčil pouze výody jednotného státu s ústavou vybudovanou na základě všeobecného hlasovacího práva«. To není vybudování a hlasovací právo je de míněno jen jako uklidňovací, uspávací prostředek, až se lidé udou proti absolutismu a oktrojovanému jednotnému státu bouřit. 'an dr. Maade ujišťuje opět, že ten absolutism považuje za přehodný stav, který by se prý po pádu ruského, tureckého a čínského bsolutismu ani u nás neudržel. Zde se právě důkladně a zásadně ozcházíme. Pokrokový člověk si nesmí a nebude přáti absolutism ni na hodinu a co pak se týče těch padlých absolutismů za hranicemi, p. dr. Maade asi sám jistě nevěří tomu, co napsal: ani ruský, ni turecký, ani čínský absolutism nepadl a skoro se zdá, že tam šude chtějí zavést nový a sice takový, který se podobá co nejvíce nomu parlamentarismem přikrytému, který ještě žije — v Rakousku který chceme r e v i s í ú s t a v y dotlouci docela. Při tom ovšem erozbírám rozdíl, který je mezi bojem proti absolutismu a mezi tátními převraty v Rusku, Turecku a Číně a mezi nějakým přeratem v Rakousku a specielně mezi risikem takového státního přeratu pro nás Čechy. Mladoturci slibovali leccos, ukázalo se, že jsou nes poměry v Turecku horší, než byly před revolucí, a co ještě zaýšlí pan Juanšikai — o tom si nedovoluji úsudku.

Pan dr. Maade se rozchází se mnou v názoru o převaze Maďarů minulosti. My jsme tuto převahu nikdy neuznávali, ani před 1867 ni potom: převaha Maďarů existovala jen potud, že se jim podařilo trhnouti na sebe moc, násilím a násilnictvím. Dnes prý už a převaha neexistuje »uskutečněným již pokrokem předlitavských a b l í ž í c í m se pokrokem zalitavských národů, umožněným livem všeobecného hlasovacího práva«. Zde má pan dr. Maade ozdíl v nazírání. On považoval za zdravý základ dualismu převahu Němců zde, převahu Maďarů tam. V Rakousku pokrok neněmeckých národů se uskutečnil b e z hlasovacího práva a stejně v Uhrách, de hlasovací právo do dnešního dne není. Převaha na obou stranách byla tak vylhaná, životní síla neněmeckých a nemaďarských národů už 1867 tak značná, že pokrok těch národů se uskutečnil i proti ásilné převaze a bez hlasovacího práva — ergo ta převaha neexitovala. Kulturní a hospodářská převaha Němců v Rakousku dala y se snad ještě spíše skonstruovat než ta převaha Maďarů. Němci

v Rakousku žijí a žili stejný kulturní život, jako velký národ ně
mecký za hranicemi a přec to všecko nesmí být důvodem pro přiro
zené právo naše, pro oprávněnosti a pro práva naše a ostatních ná
rodů neněmeckých. To přec je obsah a obsah správný celé české po
litiky vůbec. Ale na koho se chtějí odvolávat a spoléhat Maďaři
Jaký byl 1867 kulturní a hospodářský rozdíl mezi Maďary a Slo
váky a Rumuny a Srby? V čem byla ta převaha? A jak byl tent
základ dualismu 1867 zdravý, když se jen a jedině Maďarům dal
možnost kulturně a hospodářsky se vyvíjet a ne také těm ostatním
Nemyslí p. dr. Maade, že kdyby ty nemaďarské národnosti 1867 ne
byly bývaly hozeny Maďarům na pospas, že by to uskutečnění po
kroku bylo vypadalo dnes docela jinak? Nezdá se p. dru Maademu
že by byli zejména Slováci svou souvislostí s námi byli dospěl
alespoň kulturně dál než i sami Maďaři? Já proto tuto převahu ne
uznávám, poněvadž 1867 teprve zákonem byla uměle skonstruo
vána a proto ji nemohu nikdy považovat za zdravý základ státopráv
ního poměru. Však se dnes mstí celá ta národnostní politika uherské
z r. 1867 i s tou převahou. Bylo by dnes třeba takových bojů s ně
kolika rodinami v Uhrách, kdyby ona převaha nebyla uměle vybu
dována? Vždyť ona převaha nebyla ani vydána všem Maďarům
ta převaha prostě udělena Andrássym, Tiszům, Apponyiům a jak s
ta šlechta všecka jmenuje. Ti měli a mají převahu v Uhrách na
všim, co za Litvou žije a tyje, a teď, když ve Vídni se ta převah
stává nepohodlnou, když následky oné převahové politiky se dotýkaj
všech státních záležitostí, volá se na pomoc všeobecné právo hlaso
vací. Ale ti Tiszové, Bánffové a Apponyi nechtějí ani popustit pí
z té své převahy ani na prospěch vlastních lidí maďarských, chtě
svou převahu i nad Maďary podržet. A to máme považovat z
správný podklad dualismu. A co s tou převahou bylo a je u ná
snad p. dru Maademu netřeba vykládat. Kde jsme mohli být m
a kde Rakousko, kdyby ty »zdravé« základy dualismu nebyly! Poda
ří-li se Maďarům ještě jednou, že to všeobecné právo hlasovací zfa
šují na úkor nemaďarských národů, pak se jim dává opět na dlouho
řadu let ta převaha, a pak bude fakticky po dlouhá leta jejich po
stavení nedobytné. To přece vidí i slepý, jako vidět musí, jak vy
hodné je stanovisko Němců i po zavedení všeobecného práva hlaso
vacího, poněvadž se jim při tom pracovalo do ruky. Jen že kulturní
stav národů rakouských a zejména náš tuto převahu Němců ve vo
lebním zákoně silně reguluje. Tomu lze rozumět, jen když se chc

Pan dr. Maade opakuje zas svou formulku jednotného stát

aniž by vysvětlil, jak si provedení představuje. Jednotný stát, jak jej definoval, »že by nejen jednota celního území jako dosud, nýbrž i jednota velkoprůmyslového a velkoobchodního zákonodárství byla zachována a že by nevylučoval nejširší samosprávu a dosti obsáhlou autonomii, ale bez charakteru státní samostatnosti«, — to je definice, nechť mi p. dr. Maade odpustí, nerad užívám ostrých slov — tak konfusní, že ji naprosto není možno sledovat. Ale už na první pohled je ta definice tak nemoderní přes zdánlivou národnostní autonomii a tak kapitalistická, že by se už ani u nás nedala provést. Pan dr. Maade odvolává se nahoře na Čínu. Dr. Yan Sen, původce revoluce, aplikuje socialism na novou ústavu a správu v Číně — ať porovná p. dr. Maade tu svou ústavu pro nové Rakousko jednotné.

Pan dr. Maade správně doznává, že v rámci této polemiky se tak složité problémy, jako je hospodářská závislost té které říše a její podmínky a důsledky, nedají rozřešit a proto i já se zmiňuji jen zcela aforisticky o některých jeho poznámkách, ač by stálo za to dokázat, že mezi blahobytem obyvatelstva, o němž mluví on a hospodářskou neodvislostí Rakousko-Uherska, o které jsem — odpovídaje na některá jeho tvrzení — mluvil já, není tak značný rozdíl, jak si on myslí. Jistě je správné, že obchodní politika naše často se křižuje s obchodní politikou uherskou, poněvadž zprůmyslnění Rakouska pokročilo dále než dotyčné snahy — a horečné — Uher. Ale pan dr. Maade se mýlí, myslí-li, že už jsme pokročili tak daleko, že u nás počasí a úroda nerozhoduje a stejně se mýlí, že je tak snadno agrárníky přehlasovat v ů b e c a že by bylo možno agrárníky přehlasovat v jednotném státě. Německo je daleko víc průmyslovým státem než my a tam rozhodují agrárníci pořád ještě víc než průmyslníci a jistě dr. Maade stejně dobře ví, jaké obtíže jsou v rakouském parlamentě s agrárníky. Pro ty by znamenalo jednotné rozhodování pro celou říši jen posilu — nezbyl by skoro nikdo, kdo by c h t ě l přehlasovat agrárníky, tak ohromná by ta agrární většina přirozeně byla a ten malý vliv, který dosud při obchodních smlouvách průmysl měl, zmizel by jistě docela.

Pan dr. Maade najednou mi dává odpověď na otázku, kterou jsem nepoložil: zdali nám Čechům jednotný stát více prospěje nebo český stát v rámci říše. Tvrdil jsem a tvrdím, že mluviti o jednotném státu je fantasie neuskutečnitelná a zejména jsem se obracel proti zřízení takového jednotného státu cestou absolutistickou, násilnou a pro obé podal jsem své důvody. O českém státě ani v rámci říše jsem nemluvil a prostě proto, poněvadž v této otázce mezi mnou

a p. drem Maadem nebude asi rozdílu v názorech, jsme asi stejn kacíři. Já nevěřím ani v český stát v rámci říše ani v jinaký a prot jsem nikdy o tom neuvažoval, zdali by nám prospěl. Upřímně řečen neznám ani možnosti, která by nám cos podobného mohla opatři a proto nedovedu uvažovat o prospěšnosti toho, co by mohlo pa nastat. To by musely být události tak mimořádné, že by přirozen naši situaci docela změnily a také úvahu o prospěšnosti českéh státu v rámci říše. Česká otázka není jen otázkou českého státu alespoň ne pro mne. Máme stranu, která na tomto stanovisku stoj já k ní nepatřím. Odporoval jsem pouze, když p. dr. Maade def noval českou otázku slovy »je nás málo a chceme-li se udržet, mus nás být víc«. I kdyby nás bylo víc, nebyla by česká otázka otázko jen českého státu, ale musíme mít možnost se udržet a dále klidn vyvíjet, když je nás méně anebo tolik jako dosud a bez českéh státu. Nevím, proč politika ustálenosti by byla novotou, nehled k tomu, že ta ustálenost má být jen možností v n i t ř n í h o vývoj Co se těchto novot týče, při jichž zavádění do evropského kultu ního života jsme si nejednou spálili prsty, nevím, které dr. Maad míní. Kulturní novoty jsme zaváděli my snad jen jednou — hu sitství. Lituje dr. Maade i toho?

Pan dr. Maade pozná, že jsem jeho důvody nikde nezavrhov proto, poněvadž jsou protistátoprávní. Ani mi nenapadne, takovýc protistátoprávních důvodů mám sám v zásobě hezkou řadu. A z důvodu čistě národnostního a politického nemohu přistoupit na t aby němčina nějakým absolutistickým experimentem opanovala i n nějaký čas obory, kde nyní nepanuje a ke všemu, kde nepanuje je proto, poněvadž se nám po skoro osmdesátiletém boji podařilo o toto všebecné panství připravit. Já jsem tvrdil, že v jednotné státě po takovém opanování němčiny bychom se té němčiny už n zbyli, poněvadž by se Němci a Maďaři spojili, rozdělili se o to pa ství a nám menším a ostatním by nepřiznali ničeho. Toto tvrzen opírá se prostě o historii, vždyť to je ona převaha před r. 186 kterou pan dr. Maade uznává za zdravý základ dualismu, což já p píral. Pan dr. Maade tato poučení z historie nepřijímá a říká m že to omyl, Němci a Maďaři by se prý nespojili. Tím spor není v řízen — jen že já mám, jak již řečeno, pro sebe dějiny, pan d Maade jen naději, že se tyto dějiny nebudou opakovat. Ale je pře docela jasné, že Maďaři sami učiní první krok k takovému vyro nání a že Němci za cenu, že nám, Polákům a Slovincům nebud stejně muset nic dát, jako Maďaři nic nepřiznají Slovákům, Srbů

Jugoslávům a Němcům, je přijmou. Pan dr. Maade přec snad jen neříká, že by Maďaři jen tak lehce si dali líbit, kdyby němčina opanovala jejich úřady a školy. Začli by boj a ještě než by k boji došlo, už by se Němci shodli. Jen mimochodem: myslí pan dr. Maade, že by nás vůr, armáda a byrokracie podporovala, kdybychom se honem chtěli pojit my s Maďary proti Němcům? Do posledního puntíku by se istorie z let šedesátých a sedmdesátých opakovala, kdyby se Němci ostali jen na hodinu k »převaze«. Poláci dostanou svou »Sondertellung«, Maďarům se vydají země koruny svatoštěpánské a máme tatus quo ante 1867. Proto jsem řekl, že se mi pranic nestýská o rvačkách ještě s Maďary a proto také trvám na tom, že už s tohoto českého stanoviska — vedle četných jiných — se dualism hájí ím. Mohu to tím více tvrdit, poněvadž celou řadu vad ne dualismu, e vyrovnání s Uhry, zejména hospodářských jasně vidím a také jsem řiznal. Když se pan dr. Maade přeptá, pozná, že všichni v e d o u c í olitikové čeští jsou stejného názoru a pak bude spíše věřiti, že ský politik něco podobného mohl napsat.

Pan dr. Maade píše dále: »Co je to vojenská otázka? Dynastie rovozuje jistou zahraniční politiku. Cíle její jsou správné a prospěšné (i nám Čechům), ačkoliv se způsobem provedení nemůžeme ouhlasiti; mimo to má exekutivu. K tomu slouží branná moc. Nástroj ten musí býti v dvojím smyslu spolehlivý: technicky i politicky. Politickou spolehlivost nazývám nemožnost užiti jeho jiných činitelů než je dynastie, jako představitelka celého státu (v republikách president). Dualism ničí tuto politickou spolehlivost armády. Uherská část buduje pomocí jeho brannou moc podřízenou ím Maďarům, které by oni na svůj vrub mohli použíti k účelům, rospěchu celku odporujícím.« Já prý zaměňuji vojenskou otázku brannými předlohami. Ukazuje se zase, že dr. Maade stojí na anovisku naprosto konservativním, tak konservativním, že si troufám tvrditi, že mezi občanskými stranami českými, až snad na klerikální, nenajde se svými názory žádné útočiště. Tak jak on na ěci ty pohlíží, soudí o nich jen ještě konservativní šlechta, demokratické strany dnes alespoň si přejí, aby »jistou zahraniční politiku« ědělala dynastie s a m a, u nás demokratické strany musí pracovati tomu, aby parlament jako všude jinde i do zahraničné politiky mohl míchat, a když už by se to nedalo provést, aby zastaralá orma našich delegací byla poněkud zmodernisována. Máme ostatně ost případů v rakouské politice, že zahraniční politika, kterou dělala dynastie sama, byla jiná, než jak ji líčí p. dr. Maade — ba možno

říci, že národové rakouští — jednou ten, jednou onen — v posle
ních sedmdesáti letech nebyli toho názoru, že cíle dynastické po
tiky zahraničné byly správné a prospěšné a nejméně mohli jsme
věřit my. Pan dr. Maade nemluví o minulosti: čeští politiko
i v poslednich desíti letech neuznávali, že cíle zahraniční politi
byly správné a prospěšné i nám Čechům. Jen ať si přečte protoko
delegací: řeči dra Kramáře, Eima, Masaryka i Klofáče. (A
nemyslím na poslední aféru srbskou. Anexi uznávali naši politiko
ale s provedením nesouhlasili.) O cílech, správnosti a prospěšnos
nám Čechům zejména trojspolku na př. byly názory u nás zce
rozdílné, také o poměru k Rusku atd. A věří p. dr. Maade, že z
hraniční politika na Balkáně je správná a nám Čechům prospěšn

Stejně hodně konservativní je názor jeho o možnosti a nemo
nosti používání armády a mám za to, že p. dr. Maade je v to
ohledu papežštější než papež, císařštější než císař. Žádný mocn
by se dnes už neodhodlal disponovati armádou zcela na svůj vru
až na cara a sultána, tedy právě v zemích, kde dle dra Maadel
absolutism padl. Zejména panující císař rakouský v tom ohledu ve
si při bosenských aférách 1879 i 1908 lépe, než p. dr. Maade
žádal. Zdali by pan Fallières jen tak beze všeho mohl poslat fra
couzskou armádu, kam by jeho srdci ráčilo, dovoluji si stejně p
chybovati.

Dualism naprosto neničí spolehlivost armády, naopak dualis
jak byl Deákem a Juliem Andrássym st. stipulován, armádu be
všech výhrad vydal mocnáři, dualism stipuloval ony »Herrsche
rechte«, které mocnář tak úzkostlivě hájil (armádní rozkaz chlo
ský a poslední vlastnoruční list hr. Khuenovi!). Maďarské stra
používají obnovování vojenského zákona k pokusům touto spol
hlivostí armády otřásti, ale dosud se koruna všem takovým pokusů
dovedla vzepřít, nepovolujíc ani technických výhod spolehlivost a
mády oslabujících (armádní řeč). Po té stránce se můžeme na k
runu spolehnout. O oněch pokusech maďarských stran jsem mluv
a proto jsem mluvil o branných předlohách. Z posledního člán
mohl pan dr. Maade poznati, jak mi po té stránce křivdí: ačkol
resoluční požadavek maďarský je ústavně víc než lákavý, nemůžen
si přáti právě vzhledem na politiku maďarskou, aby mu bylo vyh
věno. Dr. Maade zaměňuje dualism s politikou n ě k t e r ý c h str
v Uhrách: vládní strana maďarská stojí i nyní zase na stanovisk
koruny. Jak řečeno: strach o spolehlivost armády je zbytečný,
starost možno klidně přenechati koruně.

Také bankovní otázku prý dualism nedovedl řešit. Pan dr. Maade zapomíná na jednu velice závažnou věc: i kdyby bylo pravdou, co tvrdí, že prý Uhři jako rovnoprávný dlužník diktují podmínky věřiteli, Rakousku — a já mám za to, že to pravda není — nesmíme zapomenout, že Uhry nejsou jen dlužníkem finančním, dlužníkem cedulové banky, Uhry jsou také nejlepším, nejpřirozenějším odbytištěm našeho průmyslu a obchodu. Připouštím, že to není odbytiště ideální, že náš průmysl a obchod má s ním značné vízele a trampoty, ale nemáme jiného, dík — z části alespoň — své zahraniční politice, o které pan dr. Maade soudí, že cíle jsou právné a prospěšné.

Řekl jsem, že otázka bosenská je rozřešena, pan dr. Maade to popírá a pokládá dualism za překážku. Pokládám ji za rozřešenu potud, pokud to rozřešení aktuální bylo nutné. Myslí-li pan dr. Maade poslední rozřešení, otázku přivtělení, pak má ovšem pravdu. Ale tak věci dnes nestojí: než dojde k poslední otázce bosenské, dlužno obě země přivésti alespoň do takového kulturního stavu, aby se tamější poměry nelišily tak ukrutně od poměrů v ostatní říši. Že by zemím sloužilo lépe, kdyby samosprávně si mohly vyřizovat své záležitosti, je svatá pravda. Ale dualism za to přec nemůže: zavinil dle dra Maadeho, že má Bosna dva pány, z kterých každý chce něco jiného. Malá mýlka: že má Bosna dva pány, dualism nad zavinil, ale jistě ne to, že každý z nich chce něco jiného. Bosenská otázka by se dnes nedala ani tenkrát řešit, kdyby dualismu nebylo a mám za to, že Bosně ta troška dualismu neuškodí. Kdyby byl jednotný stát, Bosna jako s Uhrami sousedící země by se byla dostala úplně do vod maďarské správy. Snad jí přece pomůže, že se do těch vod nedostala, že společný finanční ministr, který ji spravuje (a to ne následkem dualismu!), není vždy Maďar, že nesídlí v Budapešti a že přec jen i my do ní vidíme. Tím snad se podaří, že ten dualism snese, čímž ovšem není řečeno, že je poměr k říši ideální a že ideální je nynější její správce. Tam se zase dělá čistě dynastická politika a dělají ji lidé, kteří myslí, že je to politika, naučí-li lid volati při oficiálních slavnostech Živio.

Nechci nikde politiku protidynastickou a tudíž ani v Bosně: ale té dynastické politice především nutno dát obsah, odpovídající kulturním a hospodářským zájmům obou zemí a to musejí dělat lidé, kteří těm zemím rozumějí, kteří Bosnu a Hercegovinu znají. To nebyl ani pan Burián a ještě méně to bude dr. Biliński. Pan dr.

Maade se obává, že Bosna nevydrží dlouho poměry v dualismu, i
mám spíše za to, že obě přivtělené země nesnesou podobné správ

O stínech vrhaných velkými událostmi napřed už se hádat n
budu, když jsem se dočetl, jaké ty stíny jsou, na něž pan dr. Maa
myslí. Takových maličkostí, jako jím citované v Saratově, už u n
v Čechách bylo! Čím jsou proti na př. Omladině!? Takové stí
pan dr. Maade rozhodně nadceňuje a může klidně věřit, že otázk
vlašské fakulty není nijakým takovým stínem; pozná to brzy, jen j
hrabě Stürgkh bude potřebovat hlasy vlašských poslanců v par
mentě. To jsou všecko otázky čistě parlamentární a že mohou vznik
vůbec, trvat na denním pořádku vnitřní a částečně zahraniční po
tiky, jest jen důkazem, jak špatně se politika v Rakousku dělá, jak
vládne. Pan dr. Maade ovšem myslí, že by ve Vídni vládli rá
uvědoměle, za určitým cílem a s určitým vědomím a snad i sel
vědomím, třeba rakouským (jak jsem to minule žádal) — kdy
mohli! O tu možnost a mocnost se právě jedná, to je právě umě
politické. Dr. Maade nevěří, že by se revise ústavy mohla prové
ústavně a spoléhá dále na absolutistický převrat. Jako já i on nevě
»že panovník, armáda atd. provedou státní převrat pro nás,« a
dovozuje: až prý převrat bude proveden, nabude platnosti ona rako
ská pravda, že my Češi a dynastie patříme k sobě, že zájmy naš
zájmy dynastie i celé říše jsou totožné, pravda to, kterou cislajt
nism, tato naše část dualismu, dovedl potlačit a tím nás vehnat
tragické situace, že jsme museli ve Vídni často vědomě hlasov
proti svému prospěchu.

Pan dr. Maade zde zaměňuje různá fakta a různé věci. Jel
názor o totožnosti zájmů našich a zájmů dynastie a celé říše má
sebe mnoho pravdy.

Tragičnost situace naší nespočívá v cislajtanismu, v naší čás
dualismu, nýbrž v tom, že v totožnost těchto zájmů dosud věřín
jen my a že ji neuplatňují alespoň viditelně na straně druhé. Tra
gičnost naší situace spočívá však hlavně v tom, že ne dualism anel
jeho část onu pravdu potlačuje, nýbrž že ji potlačuje naše vlast
neupřímnost. Snad pan dr. Maade cítí stejně, ale nechce být tak dale
kacířem: neupřímnost naší politiky rakouské, našeho postave
k Rakousku, ta onu pravdu potlačuje a ta potlačuje také každo
možnost správné politiky naší, ta nás vháněla od jakživa do trag
ckých situací, že jsme často vědomě museli hlasovat proti vlastní
zájmům. Náš poměr k Rakousku je stále neupřímným, poněvadž stů
neupřímností, ba je stále ještě následkem neupřímnosti, se kterou jsm

ustili 1879 politický romantism státoprávní, vstoupili na půdu revidované ústavy a aktivní positivní politiky ve Vídni, aniž jelikož se k této změně své politiky byli přiznali.

To neudělali ani Staročeši, té odvahy neměli ani Mladočeši, ani o jiný. Jakmile se někdo pokusil poukázati k tomutó dědičnému chu české politiky, byl vinen — oficiálně z — rakušáctví.

A to bylo »rakušáctví« ještě jiné než totožnost zájmů s dynastií říší. Snad mi nebude vykládáno za neskromnost, když se zde odvolám na svůj článek v památníku věnovaném T. G. Masarykovi šedesátým narozeninám.[1] Nejasnost našeho poměru k říši a k dynastii, kterou pan dr. Maade asi cítí, ta poškodila a poškozuje celou naši dosavádní a jistě i budoucí politiku, a jelikož není pravděpodobno, že by české strany politické v čas se té neupřímnosti vzdaly, jednomyslným projevem a stejnoměrným pozměněním svých programů, poněvadž tedy tato nejasnost postupem Staročechů zaviněná trvá, prozatím alespoň, dále, byl by pro nás absolutism a absolutisticky provedená změna ústavy ještě horší pohromou, než se na první pohled zdá, poněvadž po provedení té revise nenabude platnosti ona rakouská pravda, jak myslí p. dr. Maade, poněvadž dnes k té rakouské pravdě se nikdo nezná a nikdo ji nechce znát.

Pan dr. Maade se nevzdává svého osudného podceňování, když setrvává při tom, že by převrat pobouřil j e n Maďary, Poláky a Čechoněmce! Jen!

V celé Cislajtanii by se celá bouře odehrávala j e n v novinách. Pan dr. Maade necítí patrně, co takové »jen« znamená, a jak sám o psaní znehodnocuje. Tak neobčansky, nedemokraticky o novinách vyjadřovati u nás nebývalo nikdy zvykem, to bylo předností jen nejvyšších feudalů. Bedřich Veliký tvrdil: »Zeitungen müssen nicht genniert werden«, poněvadž mu bylo lhostejno, co se psalo »jen« v novinách a po něm jen kníže Bismarck ve veřejnosti soudíval velejně povrzlivě (»Was in Zeitungen steht, vergeht bald), ale je známo o něm, jak na noviny dbal a jak jej to, co se psalo, rozčilovalo. Dnes už bouře, které se odbývají »jen« v novinách, nejsou lhostejny a měly by být nejméně lhostejny těm, kteří sami do těch novin — a i měsíčník, revue, jsou novinami — píší. Pan dr. Maade může být ubezpečen, že by státní převrat dávno byl proveden, kdyby ty bouře, »jen« v novinách odbyté, byly lhostejny, jako jemu, těm, kteří by státní převraty chtěli prováděti. Že jsou tu ty osoby, lze prý

1 Str. 204.

jen hádat. Jistě jsou tu, ale schází jim kuráž, a pan dr. Maade
musí hádat, kde jsou. Jen špatně pochopil mou poznámku, že
nejsou jen jeho Apošt. Veličenstva skuteční tajní radové. Ne, j
to lidé bez titulů, neexcelence a nepíšou jen do Vaterlandu! Jen v t
se mýlí, že kdo dovede tak psát, dovede tak i jednat. Nedov

Opakuji: jsem přesvědčen, že k revisi ústavy dojít musí a do
doufám, že cestou ústavní a přeji si, abychom do té doby byli p
ticky na ni připraveni. Ta příprava musí pak spočívat h l a v
v tom, aby si naši lidé odvykli smýšlet tak nemoderně, nedemokrati
a reakcionářsky, jako autor kacířského článku.

...átní rozpočet cislajtánský pro naše hospodářské a kulturní potřeby.

Napsal prof. Jan Koloušek.

(Pokračování.)

III.

...av úřednictva v českých zemích podle státního rozpočtu proti stavu jeho v ostatních korunních zemích

(hlavně proti alpským krajinám a proti Vídni).

Státní správa v zemích koruny české složitější nežli v zemích ostatních.

Země koruny české pro své vyšší kulturní potřeby i pro větší ...okročilost hospodářskou, jakož i vzhledem ke svým neurovnaným ...měrům národnostním vyžadovaly by nepopíratelně většího ná...adu správního i soudního nežli ostatní země cislajtanské s mnohem ...dnoduššími poměry (vyjímaje jedinou Vídeň a Dolní Rakousy).

To se jeví také skutečně na venek dosti zřetelně a nápadně, ... př. u odvolacích nejvyšších úřadů soudních a správních. Nej...tší část jednání a odvolání u nejvyššího soudního dvoru, jakož ...ejvyššího správního soudu a u říšského soudu jde právě ze zemí ...runy české a z nich zase nejvíce z Čech.

U finanční správy z daní přímých nejdůležitější jsou zajisté ...mě výdělkové a daň osobní z příjmů, jako zase z nepřímých berní ...mě z cukru, z piva a líhu. A všecky tyto nepřímé daně převažují ...ávě v zemích českých (kromě daně z líhu). Cukrovary z největší ...sti jsou v našich zemích a pivovarů je v Čechách a na Moravě ...nohem více než polovic. Proto také finanční konceptní úředníci ...ají v českých zemích poměrně mnohem více práce a agendy nežli ...ostatních zemích rakouských (zase ovšem Vídeň vyjímaje).

Potřebujeme jen přirovnati, kolik se vyměřuje a vybírá vý...lkových daní a osobní daně z příjmu v Čechách, na Moravě a ve

Slezsku a kolik v alpských zemích, kterými tu chceme zahrno
Horní Rakousy, Solnohradsko, Tyrolsko s Vorarlberskem, K
tany, Štyrsko, Krajinu a Přímoří. V českých zemích je na r. 1
rozpočteno výdělkových daní a osobní daně z příjmu 66¼ mil.
kdežto v oněch alpských zemích jen 29·527 mil. K, poměr ol
těchto sum je tedy dán čísly 2244 : 1000, kdežto počet obyvatel
dán poměrem 1878 : 1000. (V českých zemích je 35½%, v alpsk
zemích 18·9% obyvatel z celé Cislajtanie.) Je z toho nepopírate
zřejmé, jak práce finančních úřadů přímé daně vyměřujících
v českých zemích na týž počet obyvatel nepoměrně rozsáhlejš
také složitější a nejinak je tomu také při daních nepřímých.

Pro Čechy samy (s 23·7% obyvatel cislajtanských) je su
daní výdělkových a osobní daně z příjmu 46·455 mil. K a tedy por
k těmže daním v zemích alpských je dán 1573 : 1000, kdežto por
obyvatelstva je pouze 1254 : 1000.[1]

Podobně je tomu také při poštovní správě. V Čechách j
příjem z poštovní (telegrafní a telefonní) dopravy na r. 1912 r
počten na 49·993 mil. K, kdežto z alpských zemí, vynikajících k to
ještě tak velikou návštěvou cizinců ze všech koutů světa, jsou
příjmy jen 38·434 mil. K, tedy v obojích zemích poměr oněch příj
proti alpským (zase pro Čechy větší než poměr obyvatel)
1301 : 1000.

Velice živý obchodní a dopravní ruch, zvláště v Čechách, a
ramně rozvětvená síť železných drah, stejným způsobem zamě
návají mnohem intensivněji veškerou správu vnitřní, finan
i soudnictví. Tak všecky poměry jsou v Čechách a v českých zem
daleko rozmanitější a mnohotvárnější, aby se vším právem soud
mohlo, že bude na týž počet obyvatel potřebí mnohem obsáhlejší
aparátu správního a především také nepoměrně více výkonných
nežli v ostatních zemích cislajtanských a nežli také v zemích a
ských. Zvláště při konceptu u všech rozhodujících úřadů bych
to důvodně mohli čekati.

Ale již v tomto ročníku Naší Doby, když pojednáváno b
o hospodářských potřebách českých zemí, bylo patrno, jak nedos
tečně státní rozpočet na ně všude pamatuje a pamatoval tak chat
již v dřívějších dobách. To zajisté je už také neblahou předzvě

[1] Na každého obyvatele připadá v Čechách o 25·4% oněch daní v
než v alpských zemích, kdežto ve všech českých zemích jen o 19½% v
Podobně i výnosem nepřímých daní Čechy vynikají nad jiné země. Osta
poměr ten není podstatně jiný, když i ke všem přímým daním přihlížíme

ani stav úřednictva není pro české země dostatečný a že jeho postavení je chatrnější než v zemích alpských.

Počet úřednictva konceptního ve všech oborech státní správy a úřednictví v českých zemích nedostatečný a nepoměrně menší než v alpských zemích.

U (politické) vnitřní správy je konceptního úřednictva (právníků) v českých zemích podle rozpočtu na r. 1912 808 osob z toho: v Čechách 566, na Moravě 182 a ve Slezsku 60. Proti tomu v celé Cislajtanii je konceptních úředníků politických 2220. Připadalo by tedy ze všeho stavu tohoto úřednictva na české země 36·4%. To by se mohlo zdáti na prvý pohled dosti obstojným stavem, zvláště v Čechách, na které z toho připadá 25½% (při 23·7% obyvatelstva). Hůře je tomu pro Moravu, na kterou jen se dostává 7·2% koceptního úřednictva při 9·2% obyvatelstva.

Ale stav ten není ani pro Čechy snesitelný, tím méně ovšem pro Moravu. Za jedno třeba z vnitřní politické správy vyloučiti Vídeň se všemi centrálními úřady a s magistrátní samosprávou, kde kromě toho je celý štáb státního konceptního úřednictva policejního počtem 120 právníků, tedy mnohem větším, nežli je politického úřednictva v Moravě. Za druhé je vnitřní správa v Haliči, v Bukovině a v Dalmacii nepoměrně jednodušší; a také aspoň na Halič připadá stav úřednictva při politickém konceptu silně podprůměrný, totiž 33 právníků t. j. 23·1%, kdežto obyvatel je 28·1%.

Mnohem nepříznivěji jsou na tom české země, srovnáme-li je zeměmi alpskými. Právníků při politických úřadech v alpských zemích je 560.[1] Měřili-li bychom počtem obyvatel, tedy by mělo býti v českých zemích dle stavu v alpských krajinách nejméně 1042 právníků místo nynějších 308 a to by bylo českým zemím měřeno velmi nespravedlivě, protože je v nich správa velmi složitá a mnohem zdlouhavější. Nejhůře je to na Moravě, kde by dle poměrného počtu obyvatelstva mělo býti nejméně 273 právníků místo nynějších rozpočtených 182 (v Čechách 702 místo 566). — Kdybychom Moravě chtěli měřiti dle počtu obyvatelstva v Tyrolsku a dle stavu tamního policejního konceptu, musilo by býti právníků u moravského po-

[1] A sice v Horních Rakousích 76, v Solnohradsku 33, ve Štyrsku 142, v Korutanech 45, v Krajině 55, v Přímoří 83, v Tyrolsku 126.

litického konceptu 305 místo nynějších 182, te
o 123 více (v Čechách dle toho počtu, jaký je v Tyrolích, by n
silo býti 786 místo nynějších 566, tedy o 220 více).

Ještě více jsou zkráceny české země při zdravotní spr
vě (hygieně), která je podřízena politickým úřadům. Vše
státních lékařů u politických úřadů v Cislajtanii je 567 (dle r
počtu na rok 1912), z nichž v českých zemích je jich pouze 1
(v Čechách 115, na Moravě 41, ve Slezsku 14) čili 30%. V alpský
zemích je těchto lékařů 133 (23·5%). Podle měřítka počtem ol
vatel určovaného mělo by býti v Čechách proti alpský
zemím lékařů 167 (o 52 více), na Moravě 65 (o 24 víc
Podle stavu tyrolského (33 lékařů) mělo by býti léka
v Čechách 206 (o 91 více) a na Moravě 80 (o 39 víc
A přece v Čechách i na Moravě je mnohem větší procento městské
obyvatelstva, které potřebuje mnohem více hygienické péče ne
obyvatelstvo venkovské.

Že skutečně při konceptu politické správy jsou Čechy a osta
české země velice zkráceny, je viděti také z té okolnosti, jak již
kancelářské manipulační službě politických úřadů nemůže se vys
čiti v Čechách s týmž poměrem sil. Kancelářských sil manipulačn
při politických úřadech je v alpských zemích 500, dle poměru ol
vatel by jich tedy mělo býti v Čechách 628; a skutečně je jich t
jen o málo méně rozpočteno, totiž 600. Právě množství mechani
kancelářské práce nedá se v Čechách již tak dobře zdolat přetě
váním sil, jako se to děje napořád při konceptu.

*

Nejinak je tomu při soudnictví. Cislajtanské soudy js
rozděleny na tyto obvody devíti vrchních zemský
soudů: ve Vídni (pro obojí Rakousy a Solnohradsko), ve Št
ském Hradci (pro Štyrsko, Korutany a Krajinu), v Terstu (
Přímoří), v Inšpruku (pro Tyroly s Vorarlberskem), v Praze (
Čechy), v Brně (pro Moravu a Slezsko), v Krakově (pro zápa
Halič), ve Lvově (pro východní Halič s Bukovinou) a v Za
(pro Dalmacii).

Všech soudců v obvodu těchto vrchních zem. soudů je na r. 19
rozpočteno 6929; z toho v obvodu pražském je jich 14
čili jen 21½%, v obvodu brněnském je jich 737 t
pouze asi 10·6%. Dohromady v zemích českých tedy 2229 sou
čili 32·2% soudců na 35½% obyvatelstva, tedy po

soudců je v českých zemích značně podprůměrný proti celé Cislajtanii. A zase se to jeví ještě horší měrou, srovnáváme-li tento stav našich soudců se stavem, jaký je v obvodech vrchních soudů ve Štyrském Hradci, v Terstu a v Inšpruku. V těchto třech obvodech žije pouze 15·2% cislajtanského obyvatelstva a je jim dle rozpočtu 1195 soudců čili přes 17·2% z cislajtanského statu. Podle tohoto stavu a dle počtu obyvatel mělo by býti v obvodu pražském nejméně 1863 soudců (více o 371!) a v obvodu brněnském 928 soudců (více o 191!). A kdyby se měřilo podle stavu soudců v obvodu vrchního zemského soudu v Inšpruku (348 soudců), muselo by býti v obvodu pražském 2170 soudců (více o 678!) a v obvodu brněnském 1080 (více o 343!). Tak ohromně se jeví české země při soudnictví zkráceny.

Také tu již při kancelářských silách u okresních soudů zaměstnaných není rozdíl tak značný. Při všech okresních soudech oněch tří obvodů alpských bylo kancelistů a oficiálů 447, kdežto u okresních soudů v pražském obvodu jest jich 667. Podle počtu obyvatel by jich v Čechách přiměřeně k alpským okresům mělo býti 695, tedy jen o 28 více, což je jistě rozdíl nepatrný. Ukazuje se, že i tu mechanická agenda je tak veliká a nedala se zmoci přetěžováním sil.

*

Při finanční správě podle rozpočtu na rok 1912 bylo konceptních úředníků (právníků) v Cislajtanii 2847; toho v Čechách 652 čili 22·9%, na Moravě 221 čili sotva 7·8% a ve Slezsku 67 čili sotva 2·4%, ve všech českých zemích tedy 940 čili 33% silně pod průměrem obyvatelstva. A přece české země jsou tolik doplatny a dávají tedy nepoměrně více práce finančním úřadům nežli země ostatní. Kdybychom to zase přirovnávali k alpským zemím, kde je u finančních úřadů 582 konceptních sil právnických, tedy přes 20·4% z cislajtanského státu, scházelo by v Čechách podle počtu obyvatel 78 právníků a na Moravě 62 právníků.

Mnohem nepříznivější je to ještě při finanční prokuratuře; ze všeho stavu právníků v Cislajtanii při prokuratuře ustanovených počtem 273 je jich v Čechách jen 46 t. j. 16·8%, na Moravě se Slezskem pouze 18, t. j. 6·6%, tedy v českých zemích jen 23·6% proti 35½% obyvatel. Naopak v alpských zemích na 18·9% obyvatel připadá právníků při fin. prokuratuře 69,

čili 25·3%! Podle stavu v alpských zemích (měřeného počtem o
vatel) mělo by v českých zemích býti asi 130 prá
níků při finanční prokuratuře, tedy počet v
než dvojnásobný.

Že je skutečně práce pro finanční úřady v českých zemích ne
měrně více, to zase náramně dobře vysvítá ze stavu úřednict
berničního, kde účetní a manipulační funkce nedaji se
snadno zmoci ani přetěžováním pracovních sil. Všech berních úř
níků (u okresních soudů, u politických a finančních úřadů všec
je dle rozpočtu na r. 1912 v Cislajtanii celkem 7199; z toho
jich v Čechách 2069, čili přes 28·7%, na Moravě 8
čili přes 11·6%, ve Slezsku 177, čili 2·5%, v český
zemích tedy 42·8%, silně nad cislajtanský pr
měr. Tady je nejpádnější doklad, jak měřítko podle počtu obyva
ani při konceptu nepostačovalo a jak by se už měřením podle po
obyvatel hrozně křivdilo českým zemím. Tím nesnesitelnější js
ovšem křivdy ty, když se na české země ve všech oborech z dal
nedostává ani tolik konceptního úřednictva, co by na ně připad
podle počtu obyvatel.

*

Nejhůře pochodily české země při státních stavbá
(podle rozpočtu ministerstva veřejných prací na r. 1912). Souv
to ovšem již s faktem v dřívějších úvahách zde již vyloženým, že
stavby silniční a vodní se v českých zemích vynakládá nepoměr
nepatrně státních peněz (zejména na Moravě). Ale při stavebn
státních úřadech nejedná se pouze o silnice a vodní stavby, nýl
je tu mnoho technických úkolů jiných, které při nepoměrně lé
vyvinuté technice a při hospodářské síle českých zemí zajisté
vyžadovaly mnohem většího počtu inženýrů nežli v jiných zemí
Zatím je tomu zrovna naopak. České země mají inženýrů nepoměr
méně, nežli by na ně připadalo podle počtu obyvatel.

Ze všech inženýrů ve státní stavební službě v Cislajtanii zamě
naných počtem 865 připadá na Čechy 171, čili sotva 19·8
na Moravu 55, čili sotva 6·4%, tedy na Čechy s M
ravou jen 26·1%, kdežto počet obyvatel je 32·
z Cislajtanie. Na Tyrolsko s Vorarlberskem s 3·8% obyva
připadá více inženýrů než na celou Moravu, totiž 58 státních in
nýrů. Podle toho poměru obyvatel mělo by na Moravě bý
140 inženýrů (víc jak 2½násobný počet) a v Č
chách 361 inženýrů (víc jak dvojnásobný poče

*

Při poštovním ředitelství v Čechách je dle rozpočtu na r. 1912 konceptních (právnických) sil 159, ze všech 632 slajtanských, čili skoro 25·2% a na Moravě je právníků při poštovním ředitelství 47, čili 7·3%. I tu je Morava hluboko pod průměrem slajtanským. Podle počtu právníků při poštovním ředitelství v Tyrolsku, jichž tam je 34, mělo by jich býti na Moravě 82 (o 35 více) a v Čechách 186 (o 27 více). Tedy také tu jsou země české citelně zkráceny (hlavně Morava).

*

Při službě veterinářské (v rozpočtu ministerstva zemědělství) je ve státním rozpočtu 1912 vykazováno 527 zvěrolékařů, z nichž je v českých zemích 175 (v Čechách 116, na Moravě 44, ve Slezsku 15) čili jen 33·2%, kdežto dobytka hovězího je mnohem vyšší procento.

V alpských zemích je zvěrolékařů 166, čili 31½%.

*

V rozpočtu ministerstva obchodu je kromě toho obsažen značný náklad na úřednictvo a mužstvo od státu vydržované při úřadech námořních a pro službu v přístavech a při zdravotní službě námořní; na r. 1912 činí ten náklad 0·685 mil. K, kterého ovšem v korunních zemích mimo moře býti nemůže. Také z toho mají pobřežní země výhodu proti zemím českým.

Při námořních a přístavních úřadech je 23 právníků, 10 plavebních úředníků (kapitánů a jich příručích), 3 lékaři a zvěrolékaři, 4 inženýrů s řadou nižších stavebních a manipulačních zřízenců. — Podobně je celá řada zřízenců v různých přístavech v Přímoří, v Dalmacii a na ostrovech Adriatického moře.

K tomu ještě přistupuje mnohem větší věcný náklad na tuto přístavní a námořní službu (1912 6·262 mil. K). — Největší položka však je vykazována na podporu námořní plavby různým paroplavebním společnostem (rak. Lloydu, Dalmatii, Ragusei, Austroamerikaně atd.) a na podporu stavby lodí s celkovým nákladem státním 20·641 mil. K, proti kteréžto položce je úhradou pouze 0·39 mil. K. Dále na skladiště v Terstu celkový doplatek (po odečtení úhrady) 0·698 mil. K a jiná menší vydání (na př. na námořní observatoř v Terstu atd.).

*

Ze všeho je viděti, že české země, a mezi nimi zvláště Morava, sou v každém oboru státní správy a zvláště při stavu úřednictva konceptního velmi citelně zkracovány a je to zajisté také z části

příčinou oné známé u nás byrokratické těžkopádnosti a liknavo
kterou veškeré obecenstvo i celý život kulturní a hospodářský tr

3. *Hmotné postavení a postupové poměry úřednictva v českých zemích horší, nežli v zemích ostatních, zvláště než v alpských zemí*

Úřednictvo v českých zemích není pouze v nedostatečném po ustanoveno a tím značně více pracemi obtíženo, nýbrž kromě tc jeho poměry hmotné a postupové vůbec jsou mnohem nepříznivě nežli zejména v alpských zemích.

Na dotvrzení toho nám mohou býti přehledy o stavu a rozděl úřednictva konceptního při různých oborech státní správy, jak vykazuje rozpočet na r. 1912:

Při konceptu politické správy v jednotlivých kor ních zemích bylo úřednictvo zařazeno takto do dietních tříd:[1]

Země	v dietní třídě III-V	VI	VII	VIII	IX	X praktikanti	s adjut.	vše
v Dolních Rakousích . .	4	18	21	17	35	33	35	163
v alpských zemích . . .	16	58	80	42	170	94	100	560
v Čechách	6	53	89	30	144	108	136	566
na Moravě	3	17	30	13	53	29	37	182
ve Slezsku	2	6	10	5	17	10	10	60
v Haliči s Bukovinou .	9	41	93	38	178	99	136	594
v Dalmacii	3	9	12	7	31	13	20	95
ve všech zemích	43	202	335	152	628	386	474	2220

[1] Dietní třídy státních úředníků jsou: v I. je ministerský předse v II. jsou ministři a předsedové nejvyšších soudních dvorů a předseda n vyšší státní účtárny; ve III. jsou místodržitelé, předsedové vrchních zc ských soudů, někteří (starší) senátní předsedové nejvyšších s. dvorů a něk sekční chefové v ministerstvech; ve IV. třídě jsou zemští presidenti, mís držitelští místopředsedové, předsedové některých finančních zemských ře telství, sekční chefové v ministerstvech, předsedové některých poštovn ředitelství, předseda víd. policejního ředitelství a j.; v V. třídě jsou hla dvorní radové; v VI. třídě vrchní radové různých odvětví (kro účetních vrchních radů, kteří jsou v VII. třídě jako zase účetní radové v V třídě); v VII. třídě jsou radové; v VIII. třídě vrchní komisaři, finanční místodržitelští sekretáři, okresní soudcové, vrchní inženýři atd.; v IX. tř komisaři, soudcové, inženýři, okresní lékaři atd. a konečně mladší a po zenější úředníci v X. třídě; kdežto XI. třída státních úředníků není již koncept, nýbrž pouze pro nižší manipulační úřednictvo. — Platy roční j v I. třídě 24.000 K; v II. třídě 20.000 K; v III. třídě 16.000 a 18.000 K; IV. třídě 14.000 a 16.000 K; v V. třídě 10.000, 12.000 a 14.000 K; v VI. tř 6400, 7200, 8000, 8800 K; v VII. třídě 4800, 5400, 6200, 6400 K; v VIII. tř 3600, 4000, 4400, 4800 K; v IX. třídě 2800, 3000, 3200, 3400, 3600 K; v

V procentech na jednotlivé dietní třídy by připadalo při politické správě v jednotlivých korunních zemích:

V zemi	v dietní třídě III-V	VI	VII	VIII	IX	X	honorovaných praktikantů
Dolních Rakousích .	2·5	11·—	12·9	10·4	21·5	20·2	21·5
alpských zemích . .	2·8	10·4	14·3	7·5	30·4	16·8	17·8
Čechách	1·—	9·4	15·7	5·3	25·5	19·1	24·—
a Moravě	1·7	9·3	16·5	7·2	29·1	15·9	20·3
e Slezsku	3·3	10·—	16·7	8·3	28·3	16·7	16·7
Haliči s Bukovinou .	1·5	6·9	15·6	6·4	30·—	16·7	22·9
Dalmacii	3·1	9·5	12·6	7·4	32·7	13·7	21·—

Z tohoto přehledu je hned viděti, že je v Čechách procento nejhůře placených politických úředníků daleko nejvyšší, a že zase nejlépe placených je jich tam nejméně (u nejlépe placených kromě Haliče s Bukovinou). Na př. v alpských zemích je adjutovaných praktikantů jen 17·8% (ano ve Slezsku jen 16·7%), kdežto v Čechách je jich plných 24%. V nejnižších dvou stupnicích platů, totiž úředníků v X. dietní třídě a praktikantů s adjutem je v Čechách 43·1%, kdežto ve Slezsku pouze 33⅓% a v alpských zemích 34·6%. — Naproti tomu je v Čechách v VI. dietní až do III. třídy jen 10·4% úředníků politických, kdežto ve Slezsku 13·3% a v alpských zemích 13·2%.

Ve třídách VII. až III. je v Čechách jen 26·1%, kdežto ve Slezsku 30%.

Také u státních lékařů je tomu podobně. Ze 133 lékařů (okresních) v alpských zemích je jich v nejlépe placených třídách (VII. a VI.) 10, čili 7½%, kdežto ze 115 lékařů okresních v Čechách jsou v týchž třídách pouze 4, čili sotva 3½%.[1]

Podobně nepříznivý postup je u konceptu státní policie v Praze proti policejnímu konceptu ve Vídni. Podle rozpočtu na r. 1912/13 bude právníků u policejních ředitelství:

---

třídě 2200, 2400, 2600, 2800 K; v XI. třídě 1600, 1800, 2000 a 2200 K. Různé stupně platů v jednotlivých třídách dosahují se podle stáří služebního v dotyčné třídě. Kromě platů jsou pro každou třídu přiměřené aktivitní přídavky nebo při třídách IV. až I. funkční přídavky, které uváděti není potřebí.

[1] Je třeba vytknouti, jak mizerné jsou postupové poměry u státních lékařů, naprosto nesrovnatelné s právnickými karierami, ba jsou horší nežli u mnohých úřadů obsazených lidmi bez akademického vzdělání.

	v dietních třídách IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	placených praktik.	všech
ve Vídni	1	1	14	32	44	75	35	18	220
v Praze	—	1	4	10	20	23	12	11	81

a tedy v procentech:

	v dietních třídách IV-V	VI	VII	VIII	IX	X	praktikantů
ve Vídni	0·9	6·4	14·5	20·—	34·1	15·9	8·2
v Praze	1·2	4·9	12·4	24·7	28·4	14·8	13·6

Tedy hubeně placených praktikantů je v Praze 13·6% proti pouhým 8·2% ve Vídni a placených praktikantů a koncipistů (v X. třídě) je v Praze 28·4%, ve Vídni však jen 24·1%. Za to až do října 1912 je v Praze v nejlépe placených třídách (od VII. až do V.) pouze 15·4%, kdežto ve Vídni 21·8% a teprve od 1. října 1912 bude v Praze v těchto lepších třídách 18½%, vždy ještě značně méně než ve Vídni.

Od 1. října jsou v Praze systemisována nová 2 místa v VI. dietní třídě a 1 v VI. třídě.

*

Také při soudech nejsou soudcové v českých zemích tak výhodně placeni jako v zemích alpských.

(Zde zase obvody vrchních zemských soudů ve Štyrském Hradci, Inšpruku a Terstu označíme alpskými.)

Soudcové jsou takto rozděleni v dietní třídy:

v obvodu vrchních zemských soudů	v dietních třídách III-V	VI	VII	VIII	IX	auskultantů a praktik.	všech
vídeňského	19	91	232	268	249	260	1119
alpských	19	94	258	233	330	261	1195
pražského	16	120	326	264	411	355	1492
brněnského	10	60	137	150	208	172	737
krakovsk. a lvovsk. .	31	152	473	442	711	358	2167
zaderského	4	20	46	46	68	35	219

V procentech byli tedy soudcové zařazeni v jednotlivých obvodech do dietních tříd:

v obvodu vrchních zemských soudů	v dietních třídách III-V	VI	VII	VIII	IX	auskultantů atd
vídeňského	1·7	8·1	20·7	24·—	22·3	23·2
alpských	1·6	7·9	21·6	19·5	27·6	21·8
pražského	1·1	8·—	21·8	17·7	27·6	23·8
brněnského	1·4	8·1	18·6	20·4	28·1	23·4
krakovsk. a lvovského	1·4	7·—	21·8	20·4	32·9	16·5
zaderského	1·8	9·1	21·—	21·—	31·1	16·—

Zase je u soudů v českých zemích největší procento nejhůře placených soudců: auskultantů a praktikantů (v obvodu pražském 23·8%, v obvodu brněnském 23·4%, kdežto v alpských obvodech jen 21·8% a v Haliči s Bukovinou a v Dalmacii 16½%, resp. 16%!). Soudců v IX. třídě s auskultanty je značně přes polovici v českých zemích (v brněnském obvodu 51½%, v pražském skoro také tolik 51·4%), kdežto v jiných obvodech nedosahují polovičky (ve vídeňském obvodu jen 45½%, v Dalmacii 47·1%, v alpských obvodech a v Haliči s Bukovinou 49·4%). Za to v nejlépe placených třídách (VI. až III.) je v Čechách jen 9·1%, v alpských 9½% a ve vídeňském 9·8%. Zvláště procento dvorních radů je v pražském obvodu nejmenší vůbec ze všech obvodů a že to jde asi na účet soudců české národnosti, ukáže se později.

*

Při finančním konceptu jsou podobně jako v ostatních oborech právníci v českých zemích značně zkráceni nejen co do počtu, nýbrž co do hmotného a společenského postavení.

Konceptní úředníci finanční byli rozděleni v jednotlivých zemích takto do dietních tříd:

V zemích	v dietních třídách							
	IV-V	VI	VII	VIII	IX	X	placení praktik.	všech
v Dolních Rakousích .	7	29	56	90	91	90	64	427
a alpských zemích .	9	40	81	126	123	115	88	582
v Čechách	8	44	81	138	137	137	107	652
na Moravě	2	16	28	46	47	47	35	221
ve Slezsku	1	5	9	14	14	14	10	67
v Haliči s Bukovinou .	10	55	106	174	173	172	133	823
v Dalmacii	2	5	11	16	16	15	10	75

Tedy procentualní poměr jednotlivých tříd je takovýto pro jednotlivé země:

v zemích	v jednotlivých dietních třídách						
	IV-V	VI	VII	VIII	IX	X	placených praktikantů
v Dolních Rakousích . .	1·6	6·8	14·1	21·1	21·3	21·1	15·—
v alpských zemích . . .	1·5	6·9	13·9	21·7	21·1	19·8	15·1
v Čechách	1·2	6·8	12·4	21·2	21·—	21·—	16·4
na Moravě	0·9	7·2	12·7	20·8	21·3	21·3	15·8
ve Slezsku	1·5	7·5	13·4	20·9	20·9	20·9	14·9
v Haliči s Bukovinou . .	1·2	6·7	12·9	21·1	21·—	20·9	16·2
v Dalmacii	2·7	6·7	14·7	21·3	21·3	20·—	13·3

Jako ve všech předešlých oborech státní správy tak i při finan ním konceptu je nejhůře placených úředníků praktikant v Čechách největší procento (16·4%, proti 16·2% v Haliči s Bukovinou, 15% v Dolních Rakousích, 14·9% ve Slezsk a $13^1/_3$ v Dalmacii). —

Ještě hůře je tomu, když přičteme ještě finanční koncipist (v X. třídě). Těchto nejhůře placených úředník v poslední třídě a praktikantů je v Čechác 37·4%, čili skoro tři osminy (v Haliči s Bukovinou a n Moravě 37·1%, v Dolních Rakousích 36·1%, ve Slezsku 35·8% v alpských zemích jen 34·9% a v Dalmacii $33^1/_3$%). (Ve třídác IX., X. a praktikantů je zase v Čechách a na Moravě nejvíce, toti 58·4% proti 56% v alpských a 56·7% ve Slezsku). Na opa v nejlépe placených třídách (od VII. až do IV.) j v Čechách finančních právnických úředníki rozhodně nejméně, totiž jen 20·4% (na Moravě a v Ha liči s Bukovinou 20·8%, v Dolních Rakousích 21½% v alpských zemích 22·3%, ve Slezsku 22·4%, v Dal macii 24%).

U berních úřadů bylo úřednictvo v jednotlivých zemích rozvrženo do dietních tříd:

v zemi	v dietních třídách VIII	IX	X	XI	placených praktikantů	všech
v Dolních Rakousích . .	28	131	157	165	59	540
v alpských zemích . . .	83	391	479	558	134	1645
v Čechách	91	475	593	712	198	2069
na Moravě a ve Slezsku .	41	237	293	382	61	1014
v Haliči s Bukovinou .	69	422	506	566	191	1754
v Dalmacii	9	42	52	53	21	177

Poměrně se dělilo berní úřednictvo do dietních tříd v procentech

v zemi	v dietních třídách VIII	IX	X	XI	placených praktikantů
v Dolních Rakousích . .	5·2	24·2	29·1	30·6	10·9
v alpských zemích . . .	5·1	23·8	29·1	33·9	8·1
v Čechách	4·4	22·9	28·7	34·4	9·6
na Moravě a ve Slezsku .	4·—	23·4	28·9	37·7	6·—
v Haliči s Bukovinou . .	3·9	24·1	28·8	32·3	10·9
v Dalmacii	5·1	23·7	29·4	29·9	11·9

Placených praktikantů je sice u berních úředníků větš procento než v Čechách v Dolních Rakousích, v Haliči s Bukovinou a v Dalmacii, ale za to jistě je v Čechách veliké množství vůbec ne

acených praktikantů, kteří v rozpočtu nejsou uváděni. Za to v nejposlednější třídě (XI.) a placených praktikantů ohromady je zase v Čechách nejvíce, totiž 44% proti 43·7% na Moravě a ve Slezsku, 43·2% v Haliči s Bukovinou, % v alpských zemích, 41·8% v Dalmacii a 41½% Dolních Rakousích).

V nejlépe placených třídách (IX. a VIII.) je erních úředníků v Čechách nejméně (v Čechách 3%, na Moravě a ve Slezsku 27·7%, v Haliči s Bukovinou 28%, Dalmacii 28·8%, v alpských zemích 28·9%, v Dolních akousích 29·4%).

(Pokračování.)

Funkce politických stran ve veřejném život moderních demokracií.

Napsal Dr. Edvard Beneš.

Politika má za úkol upravovati sociální prostředí tak, aby li mohli v něm co nejlépe ukojovati své potřeby a snahy. V rů ných dobách bylo toto upravování prostředí vedeno různě dle toho, j lidé se navzájem oceňovali. Dle toho, jak stoupala či klesala ce lidské osobnosti, upravovalo se i prostředí brzy tak, aby měly z to převážný prospěch jen některé vrstvy státu, brzy zas tak, aby dosta se prospěchu i vrstvám širším a nejširším. Aristokratism jakéhok druhu upravoval prostředí vždy jen pro některé, velmi málo počet vrstvy.

Naproti tomu demokratická politika žádá upravování prostře tak, aby každý jednotlivec mohl co nejlépe ukojovati své p třeby a snahy.

Cíle toho dosahuje demokratism tím, že činí zadost dvěma po mínkám, které jej jako systém charakterisují:

1. demokratism je systém, kde každý má míti možnost projev svou vůli a ukázati tak, jak by se prostředí mělo upravovati;

2. demokratism je systém, kde každý má míti právo přímo pr váděti tuto svou vůli svou spoluprací a upravovati prostředí tak, a to bylo k jeho prospěchu.

V demokratismu mohou tudíž všichni projevovati svou vůli. A v pravém demokratismu také mají míti všichni právo přímo sv vůli uplatňovati, spolupracovati na upravování prostředí, spol spravovati celou společnost. Nemůže a nemá tu býti lidí pa sivních a aktivních, tedy ovládaných a ovládajících.

V pravém demokratismu není tudíž vlády, je jen správa. Pro demokratism nemá býti lidovláda, nýbrž lidospráva (lido

elfgovernement). Lidovláda je jen demokratism nedokonalý, dnešní, přechodný.[1]

V obou těchto věcech, jak při projevování tak i uplatňování vůle lidu hrají politické strany rozhodující úlohu. Ony právě jsou oním orgánem, jenž v demokratickém státě jedině umožňuje obě tyto činnosti, takže ony jsou nutným doplňkem a zároveň podmínkou dnešního demokratismu.

Úkolem všech politických stran jest, aby zastupovaly zájmy určité skupiny občanů a přiváděly je v harmonii se zájmy ostatních skupin ve prospěch dobra a blahobytu všenárodního. Mají se snažiti uváděti v život kollektivní ideje své skupiny s ohledem na všenárodní celek.[2]

Tím, že toto činí, a způsobem, jakým to konají, činí strany právě zadost oněm dvěma nutným podmínkám moderního demokratismu. Zastupováním zájmů s v é skupiny projevují vůli lidu a celého národa, j e ž n e m ů ž e s e v m o d e r n í d e m o k r a c i i p r o j e v i t i j i n a k, n e ž l i t a k t o f r a g m e n t á r n ě p r o s t ř e d n i c t v í m n ě k o l i k a s t r a n; a teprve pak z těchto fragmentárních vůlí je třeba hledati synthesu a harmonii, která by vyjadřovala v jednotlivých otázkách jednotnou vůli celého národa.

Vtělováním s v ý c h kollektivních ideí do společenských institucí strany pak činí zadost i oné druhé podmínce demokratismu, jež žádá, aby lid měl možnost nejen vůli projevit, ale také ji uplatňovat v společenském životě.

Jako totiž se vůle lidu nemůže projevovat jinak nežli prostřednictvím politických stran, t a k t a k é n e m ů ž e s e u p l a t ň o v a t — a zde ta nemožnost z různých důvodů je ještě větší — ve společenských institucích j i n a k, n e ž l i p o m o c í p o l i t i c k ý c h s t r a n.

[1] Slovo d e m o k r a t i s m, jež znamená doslovně v l á d a l i d u, je tedy právným výrazem dnešního stavu, kdy lid prostřednictvím orgánů volených vládne. Ale jedná se právě o odstranění v l á d n u t í a nahrazení jeho s p r a v o v á n í m. Bylo by tudíž třeba pro tuto idei nového názvu. Náš pojem vidospráva dobře by tomu odpovídal. Jinde učiněny jiné pokusy. V podobném smyslu užil E. Fournière slova Sociocratie. (E. Fournière, La Sociocratie, Paris 1911.)

[2] Viz o tom: What is party, by A. H. Morse (Pol. Science Quaterly, 1896). — F. Paulsen, Parteipolitik und Moral, Dresden 1900. — C. Ferrari, I partiti politici, Torino 1909. — A. Prins, De l'Estrit du Gouvernement Démocratique, Bruxelles 1906. — O. Stillich, Die politischen Parteien in Deutschland I., Leipzig 1908. — Jesse Maly, Political Parties in the United States 1846—1861, London 1900, a j. v.

Zkoumáme-li tudíž v tomto smyslu poslání politických stran veřejném životě v moderní demokracii, vidíme, že konají tyto důžité funkce.

A. Jsou nástrojem pro projevování vůle lid

B. Jsou orgánem pro uplatňování této vůle společenských institucích.

A. Jako nástroj pro projevení vůle vykonávají pak tyto speciální funkce:

1. Jsou interpretem jednotlivých fragmentárních vůlí určitý skupin národa a tím zároveň nástrojem pro projevení vůle celé národa.

2. Zpracovávají kollektivní idee jednotlivých skupin v pevné oprávněné přesvědčení.

3. Jsou orgánem, prostřednictvím jehož mohou všecky zájmy energie společenské se projeviti a tím pak i uplatniti.

B. Jako orgán pro uplatňování vůle lidu mají pak politic strany tyto tři zvláštní funkce:

1. Spolupracují při činnosti zákonodárné, vkládajíce svou ví do zákonů ve sněmovnách usnesených.

2. Provádějí přímý nebo nepřímý vliv na řízení a sprav váni institucí společenských mocí výkonnou.

3. Zabraňujíce moci výkonné, aby nezneužívala své moci a n zotročila moc zákonodárnou, činí ve státě demokratickém revolu zbytečnou.

A. *Strany jsou nástrojem pro projevování vůle lidu.*

1. Jsou interpretem jednotlivých fragmen tárních vůlí určitých skupin národa a tím zár veň nástrojem pro projevení vůle i celého národ

Jen jednotlivec s pevně vyhraněnou a přesně vytčenou vůlí mů jednati. Ví, co chce, celá jeho duševní činnost je proniknuta jedino snahou, jediným chtěním, a on tomuto chtění může snadno dát výra činem, jenž přesně odpovídá jeho vůli. Vůle jeho je vedena jeho p třebami a jeho instinkty, ukojení jich pak děje se určitými činnostm jež jsou prostými projevy jeho přesně vyhraněné vůle.

Dav nemůže jednati. Dav nemá přesně vyhraněné vůle. Da skládá se z jedinců, z nichž každý má své speciální potřeby a in stinkty, a proto vůle jejich je vedena různě a může se projeviti v rů ných činech. A i tam, kde potřeby a instinkty jedinců jsou totožn

mohou býti vůle a proto i činy zcela různé, protože každý jednotlivec nachází se v docela různých poměrech, má zcela rozdílný duševní ond a proto i vnější i vnitřní podklad jeho usuzování je rozdílný.

Jde-li nyní o to, aby dav přece mohl jednati, je nutno, aby vyplnil dvě podmínky. Předně musí se v něm vytvořiti jistá jednota, vyhraněnost a přesnost vůle: v ů l e k o l l e k t i v n í. Jen tehdy, když se vytvoří tato jednotná a přesně vyhraněná vůle kollektivní, jako ji vidíme vyhraněnu u jedince, je možno převésti ji v čin. Zájmy a potřeby jednotlivců a z nich plynoucí názory o té nebo oné činnosti musí býti prozkoumány a musí se shledati, v čem jsou totožné, v čem jsou si blízky, a v čem je možno je sloučit v jednotný zájem a názor kollektivní, jenž by dal podklad jednotné kollektivní vůli k činu. Čili jinak řečeno, je nutno o r g a n i s o v a t dav, organisovat jeho zájem, názory a vůli, dát mu tím jistou i n d i v i d u a l i t u a učinit jej tak s p o l e č e n s k ý m o r g a n i s m e m.

Aby však dav byl úplně organisován, je třeba vyplniti ještě druhou podmínku. Jednotlivec může jednati, protože je skutečným jedincem, biologickým individuem, dokonalým celkem biologickým. Dav nemůže býti nikdy takovým biologickým jedincem jako člověk-individuum; jeho kollektivní vůle jest jen abstrakcí určitých prvků z vůlí jednotlivých. Dav, jenž dojde určité kollektivní vůle, stává se tím sice organismem, ale organismem s p o l e č e n s k ý m, t. j. organismem s daleko menší mírou individuality nežli jedinec. Takovýto organism s jistou vyhraněnou vůlí kollektivní může usuzovati, může se shodnouti, ale nejsa individualitou biologickou, nemůže přímo jednati. Vůli svou může provésti jen delegováním, vyvolením si těch jedinců, již vůli jeho vyplní, již jednají.

V tom spočívá druhá podmínka organisace a možnosti jednání u davu: m u s í p ř e n á š e t i s v o u v ů l i n a j e d n o h o n e b o v í c e j e d i n c ů, a b y t i t o v j e h o s m y s l u j i v y p l ň o v a l i. (Proto celý demokratism musí spočívati n a p r i n c i p u z a s t u p i t e l s k é m.)

Vytvořování jednotné kollektivní vůle v určitém davu a vyvolení těch, kdož vůli tu mají převést ve skutek, jest tedy o r g a n i s o v á n í d a v u.

Bez své vnitřní organisace dav nemůže učiniti nic. Je to bezvárná massa, v níž se kolotají jednotlivé zájmy, potřeby, idee a mínění jako atomy prachu v rozvířeném vzduchu. Je to slepý rej zájmů a egoistických snah a instinktů, jež se podobají hlubinám moře, kde každý živočich slepě se řítí za ukojením svých nevnitřnějších potřeb.

Vnitřní organisace vytváří z davu teprve společeský organism, j
může míti trvalý vliv na další vývoj a život společnosti.

Aby v národě a v demokratickém státě mohly vzniknouti p
tické strany, je také třeba organisace davů, jež strany politické sk
dají.[1] Každý jednotlivec má určité zájmy a dle těch tvoří si př
stavy, idee, názory o tom, jak by se mělo prostředí upravovat, a
prospívalo jeho zájmům. Tytéž zájmy, vyskytnuvší se u řady l
(jimž často třeba jediný člověk na totožnost tu ukázal, nebo záj
ty osvětlil a v nich je probudil), sbližují pak tuto řadu lidí, násl
kem zvláštního psychologického processu, v dav. Tento dav, vede
týmiž zájmy a touž ideou, přijme jako celek tuto ideu (nebo
vnitřně různé modifikuje) a vytváří si tak idee kollektivní. Jakm
jde nyní o to, aby idee ty vešly v život, dav ten sám sebou se vnitř
organisuje: z ideí kollektivních vytváří se určitá kollektivní v
k činu a tím dav nabývá už zvláštní tvářnosti: stává se společensk
organismem.[2]

Tyto společenské organismy přecházejí pak nutně samy seb
vnějšími okolnostmi v politické strany, jsou-li vyplněny určité p
mínky: vyvinou-li se totiž tyto organismy ve společnosti s určit
vyspělou sociální strukturou, je-li společnost ta ve stadiu, s jaký
se setkáváme v moderních státech konstitučních, a je-li vedoucí
faktory společnosti té dáno občanům to, čemu říkáme moderní dem
kratické svobody; svoboda přesvědčení, slova, tisku, svoboda shr
mažďovací a sdružovací, jistá práva konstituční a rozhodování vše
občanů v otázkách veřejného života.

Jakmile tyto podmníky tu jsou, tu se massy lidu, celý nár
v určité společenské organismy s kollektivními ideemi a s kollektiv
vůlí vyhraněný, rozvrstvuje sám sebou v politické strany. Tyto sp
lečenské organismy s kollektivní vůlí stanou se prostě tím, že
octnou v dnešním prostředí demokratickém, politickými stranar
moderními.

Jsou to tedy příčiny, abych tak řekl, m e c h a n i c k é a t e c

---

[1] Ohne Organisation ist die Demokratie nicht denkbar. — Eine Klas
die an die Gesellschaft bestimmte Forderungen stellt — bedarf sowohl a
wirtschaftlichem als auf politischem Gebiete der Organisation, a l s d e s e i
z i g e n M i t t e l s z u r E r z e u g u n g e i n e s G e s a m t w i l l e n s. — R. M
c h e l s, Zur Soziologie des Parteiwesens in der Modernen Democratie, Lei
zig, 1911.

[2] Viz knihu: C. F e r r a r i, I partiti politici.

ické, jež si vynucují organisaci davů ve strany politické. Lid davech neorganisovaných prostě jednati nemůže.[1]

Tedy: Změna podmínek životních a sociálního prostředí, o niž siluje politika, je možná jen vnitřní organisací davů. Tato organiace davů vzniká differencováním se dle zájmů a potřeb a z nich pak vytvářením kollektivních ideí a kollektivní vůle; chtějí-li pak tyto lee a vůle býti uplatněny v institucích, musí vytvořit organism z důvodů mechanických a technických), poněvadž jen takový oranism může dáti výraz své kollektivní vůli, voliti si své výkonné rgány a prostřednictvím jich pak jednati. V prostředí demokratickém ento společenský organism přechází pak nutně v stranu politickou. Tím politické strany stávají se ztělesněním vůle jednotlivých skupin národa, jednotlivých vůlí fragmentárních. Vůle celého národa není udíž jednotná, poněvadž ani zájmy nejsou jednotné. Má-li se v některé otázce projevit jednotná vůle národa, musí vzniknouti ynthesí z fragmentárních vůlí všech stran politických.

Tím stává se strana nutnou podmínkou politického života v moderních státech demokratických vůbec. Politicky jednati davy nemohou, leda když se organisují v politické strany. Shromáždění lidu bez stran, t. j. neorganisované, bylo by chaotické, bezmocné, bez cíle a bez konsekventnosti rozhodnutích; nemělo by vyhraněných kollektivních ideí ani kollektivní vůle. Teprve, když v takovém shromáždění, v davu, nebo celé polečnosti se zájmy a potřeby roztřídí a totožné zase spojí, když vytvoří se takto kollektivní idee a kollektivní vůle, a tím pevné organismy, mohou jednotlivé takové skupiny se dohodnout, usnášet, o svých potřebách uvažovat a hledat i rozhodovat o prostředcích, jakými by bylo možno cíle dosáhnout.[2]

A jen tak také je možno, aby zájmy a snahy jedné takové skupiny mohly se postavit vedle zájmů a snah skupiny druhé, aby vzájemně nutnost a potřeba těch nebo oněch se mohla ocenit, aby vzájemný poměr jedněch k druhým a tím oprávněnost jedněch nebo druhých se mohla stanovit a získat tím vzájemná rovnováha mezi

[1] Podobně soudí Paulsen, l. c., v tomtéž smyslu píše Michels, l. c.

[2] Die unorganisierte Masse ist wie der Flugsand, denn der Wind hierhin oder dahin weht. Durch die Bildung fester und dauernden Parteien wird die Menge verhandlungs- oder beschlussfähig. — Paulsen, Parteipolitik und Moral. — Viz také R. Michels, Zur Soziologie des Parteiwesens, kde se praví: Souveräne Massen sind unfähig, auch nur die notwendigsten Beschlüsse auf direktem Wege aus sich selbst heraus vorzunehmen. S. 26.

jednotlivými těmi skupinami. Má-li prospívat celek, je nutno hle dosíci této určité rovnováhy a tohoto vzájemného postavení zájm jedněch proti druhým, dle něhož je jedině možno soudit, jak sil je ve společnosti proud zájmů jedněch a proud zájmů a poti druhých. V dnešní demokratické společnosti, kde stále a stále prostře kem dohodování a uzavírání svobodné smlouvy mizí princip autor a znásilnění jednoho privilegováním druhého, život politický ne jinak vybudovat. Tak také je jedině možno docílit konečně jednot vůle národa v jednotlivých problémech speciálních.

Jsou tudíž politické strany interprety jedn tlivých fragmentárních vůlí, vůlí jednotlivý skupin národa, a zároveň nástrojem pro projeve konečné jednotné vůle národa vůbec.

2. Strany zpracovávají kollektivní idee je notlivých skupin v pevné a oprávněné přesvě čení.

S touto první funkcí politických stran souvisí hned další jej důležitá funkce, kde vidíme, jak úlohy davu, lidu, a politické stra z davu vytvořené, se pojednou zcela obracejí. Davy nejprve svý zájmy působí na vytvoření politické strany; tato pak byvši vyt řena, působí nyní zpětně zase na dav.

Kollektivní idee určité skupiny lidí jsou vesměs výrazem slepý citů, vášní a tužeb společenských skupin a davů. Jednotlivé potře tak, jak jsou pociťovány od jednotlivců, dostávají výraz v bezohl ných, egoistických a jen za ukojením vlastním se ženoucích sn individuelních.

Tento charakter dostávají tyto snahy, i když se sloučí ve sna kollektivní a vytvoří kollektivní idee. Ba, psychologie davů ukazu že jednotlivec, vida, že je podporován řadou jiných, je si jednak t více vědom oprávněnosti svých tužeb, jednak čerpá přímo posily z v kého počtu svých druhů, a nejen síla mravní, ale i vědomí síly sické tu působí, že tím usilovněji jde za ukojením svých snah; j tudíž výslednice takových prvních slepých citů u davů ještě silně nežli by byla u jednotlivců, vzatých individuelně, nedavově.

Týž zjev objevuje se ovšem i u politických stran. Davy vyt řejí si kollektivní idee, slepé, bezohledné, útočné a přímo k cíli doucí; politická strana, jež má být zosobněním kollektivní ideí a kollektivní vůle davů, tyto slepé síly vždy přejím ale zpracovává je. Děje se to tímto procesem:

Politická strana, jsouc nástrojem politického života k provádění určité kollektivní vůle, počne svými orgány pracovati dle potřeb svých příslušníků. Tu však narazí na řadu skupin jiných, podobných, na řadu jiných politických stran. Kollektivní vůle srazí se s kollektivní vůlí jinou. Nastávají vzájemné konflikty, a v těch strany vyhledají jeden z nejdůležitějších svých úkolů: ukazují, v čem jsou ony slepé city jejich členů správným a dobrým výrazem potřeb, v čem jsou oprávněné a musí tudíž dostati ukojení, v čem mají jim ustoupiti zájmy jiné, v čem eventuelně slepé city členů vlastní strany musí modifikovati své nároky a snahy. Krátce: strana slepé city a vášně, touhy a snahy, více z instinktu vzešlé, zpracovává rozumovým uvažováním a myšlením, při němž opravdová politická strana, vědoma si svého úkolu tak, jak jsme ji definovali, musí bráti v úvahu oprávněné touhy a snahy i skupin jiných, a v konečné své úvaze musí bráti zřetel k prospěchu celého národa a celé společnosti.

Druhým podstatným úkolem stran tedy jest z p r a c o v á v á n í s l e p ý c h c i t ů a s n a h j e j i c h č l e n ů r o z u m o v ý m u v a ž o v á n í m a m y š l e n í m.

K jakým cílům nese se tato práce strany? Strana zpracovává city svých stranníků tak, aby z neuvědomělých, slepých a instinktivních tužeb učinila u v ě d o m ě l é p ř e s v ě d č e n í, právně i mravně zdůvodněné. Za tím účelem musí tyto city usoustavnit, utvořit z nich jednotný celek, kde každý cit, každá potřeba a každý požadavek toho kterého člena je postaven na své místo, je oceněn se všech stránek, je stanovena jeho oprávněnost, spravedlnost, nebo přenanost a nesprávnost.

Aby však se to mohlo stát, musí strana dokázat, že její požadavky a potřeby skutečně vycházejí z nutností společenského života, nutností života národního, že odpovídají názorům morálním a právním (ať již morálky a práva ideálního či práva a morálky běžné, právě existující společností přijaté), a že se dají sloučit v určitý celek požadavky skupin ostatních. Krátce, s t r a n a m u s í v y p r a c o v a t t h e o r i i ž i v o t a s p o l e č e n s k é h o, z jejíchž principů by vycházelo, že právě ony požadavky její jsou odůvodněny a oprávněny; musí mít celkový názor na svět, o sestavení a řízení společnosti, něhož by vyplývalo, že právě ty požadavky, jež ona hlásá, z toho systému plynou, a že při tom systém ten správně oceňuje (dle mravních a morálních názorů) i zájmy jiných skupin občanů.

To je to, co nazýváme t h e o r i í a n á z o r y s t r a n y, jež jsou musí býti f i l o s o f i c k ý m p o d k l a d e m p r o g r a m u

každé strany, nemá-li jinak býti i strana pokládána za po
sdružení zájmové, jež s ostatním celkem společnosti a národa nec
mít nic společného a jehož egoism by neopravňoval k tomu, co
a žádaji strany politické. V tom smyslu tedy strana zpracov
slepé city a tužby davů.

Na tom pak se zakládá veškerá její další činnost. Majíc up
ňovati náboženské, národnostní, hospodářské, kulturní a jiné záj
své skupiny, musí se zasazovati o provedení různých opatření v in
tucích a řádech společenských. Jiná strana usiluje o totéž. Nastá
tudíž konflikty zájmů a potřeb. Strana musí tu dokazovati, že
opatření jsou správná.

To činí strany tím, že každou otázku veřejnou důkladně pro
rají, osvětlují a diskutují ve světle svých teorií a s hlediska záj
své skupiny.

Informují tudíž členy své skupiny i celou ostatní společn
o podstatě nejrůznějších otázek veřejných s hlediska svého i sku
protivných.[1]

(Pokračování.

---

[1] Viz také: A. H. Morse, The Place of the Party in the Polit
System. (Annals of the Amer. Academy of the Polit. Science, 1891.)

Polská belletrie za rok 1911.

(Dokončení.)

V kategorii beletrie výlučně psychologické řadím z loň-
ích novinek polských čtyři: Stanisl. Przybyszewského
mierzch«, jímž ukončena poslední románová trilogie nejpopulárnějšího
ysi polského modernisty (»Synowie ziemi«), jenž co nejdříve vyjde
eském překladě a který trpělivě podrobnou methodou analytickou, ale
em mnohem jasnějším, přehlednějším, než na jaký jsme byli uvyklí
starších dílech autorových, líčí citové i duchové osvobození ženy-matky;
ymontova »Marzyciela«, Brzozowského »Sam vśród ludzi« a Danilow-
ho »W miłości i boju«.

Reymont ve »Sníilku« odkloňuje se od románu mass, románu etno-
ficky podbarveného a románu obyčejového, jakým byli »Chłopi«, k ro-
nu jedincovy duše. Autor krok za krokem zevrubně líčí duševní stav
vniterný rozvoj intelligenta, jako železniční úředník nuceného žíti na
padlé staničce, duchově ubíjeného těsným, jednotvárně se projevujícím
olím, ztravovaného nudou a unavovaného bezmyšlenkovitým mecha-
mem úředníckého života. Nejsa a nechtěje býti poslušným strojem,
vydržel, upadl v podivínství, jal se cestovat, stal se na konec defrau-
utem a, když s odcizenými penězi trvale hodlá se uchýliti do ciziny,
ědomí si pojednou, že dosažená rozkoš a draze zakoupený požitek ne-
povídají jeho očekávání, že skutečnost zklamala jeho sny, dozná po-
chného rozčarování i končí sebevraždou. Těžiště románu netkví ovšem
tomto dost všedním ději samém, ale jednak v syté kresbě prostředí,
lnak a hlavně v hluboké malbě duševních processů hrdinových. —
rzozowski, loni záhy zesnulý nadaný modernista i kritik, románem
ám uprostřed lidí«, vydaným už posmrtně, podal první část zamýšleného
letristického cyklu »Dębina« a ve šlépějích Przybyszewského vypra-
je o duševních útrapách jedince, jejž soustavně utlačuje netečnost ne-
ápavé společnosti a jenž není s to osvobodit se z malosti obklopujícího
vnějšku. Román jest vlastně torsem a vyšel bez konečné redakce auto-
vy. — Neutěšený život opuštěnců, vržených osudem na dlažbu cizího
města, sociálních vyděděnců, před nehostinností egoistických lidí uchy-
ících se ve vlastní nitro a vyvinujících se na nedobrovolné samotáře,
puje Danilowski, autor přeložené do češtiny »Vlašťovky« a mno-
hlubších, nepřeložených »Miniowych dni«, v serii povídek, vyšlých
i pod souborným nadpisem »W miłości i boju«. Nejlepší jsou tu obrázky

vězeňské a tragedie rodin po uvězněných nebo zastřelených revoluci
řích. — Volně přiřaďuje se k těmto čtyřem dílům Srokowské
denník samotářův, ironicky nazvaný »Kult těla«. Spojuje ho s nimi a
rova záliba v detailním zachycování nálad i dojmů, jimiž na vníma
duši působí pozorování běžného světa a jakými on sám reaguje na
měrný dav kol sebe. Tady vtírá se však belletristovi do péra jistá, ne
všude maskovaná vynucenost.

Méně než historický, politický i exotický byl loni v Polsce pěsto
román vesnický, to jest látkově čerpaný z prostředí venkovsk
lidového, chlopského, který ještě před několika roky měl v polské lit
tuře více zástupců než kterýkoli jiný obor belletristický. Z novinek
ských opravdovou uměleckou cenu mají pouze tři. Především ovšem v
románová skladba Kaz. Tetmajera »Janosik, Nędza Litmanows
po stránce dějové přímé pokračování dříve vydaného románu »Mar
z Hrubego«. Thema románu jest známo už i v českém původním pís
nictví (z dramatu Mahenova); pojetí polského belletristy od pojetí
ského dramatika liší se hlavně tím, že Tetmajer více lpí na vlastní lidov
titulního hrdiny, na starých horalských tradicích a na typičnosti celkov
ovzduší, kdežto Mahenovi v dramatickém zpracování látky přirozeně
silo se jednati spíše o ideový konflikt. Kresbou lidových povah, hojným
váním místního dialektu, častými vložkami etnografickými a živelnou
mo láskou k předváděnému společenskému okruhu patří nový podtatran
román Tetmajerův v tutéž kategorii, jak ji u nás dostatečně známe z
torových povídkových cyklů »Skalného podhalí«. — Jinak svou vesnic
látku nazírá Josef Weyssenhoff v románovém obraze »Sc
i panna«. Také on uvádí nás na venek, v těsnou blízkost polské vsi a r
venkovský lid, ale kdežto Tetmajerovi šlo v první řadě o mravní, po
hovou, obyčejovou složku lidu samého, Weyssenhof zdůrazňuje v své p
intimní svazek venkovanův s přírodou, jeho denní soužití s obklopu
ho krajinou a hlavně lesem. Les, lov, život zvěře, rozkoš opravdov
lovce: takové jsou ústřední látkové motivy, kol nich seskupuje autor t
jemně cítěných básnických popisů, že to až překvapuje u tvůrce rom
eminentně politických. Dílo celé jest vlastně řadou poetických popisů
rodních a serií roztomile životných postav loveckých, po většině ov
lidových. Tím připomíná Turgeněvovy proslulé »Lovcovy zápis
nebo J. Herbenův »Hostišov. — A třetí belletristickou prací, opíra
se látkou o pozadí vesnické, jest Adama Szymańského pov
»Aksinja«, zajímavá hlavně tím, že přenáší nás na území polské, le
téměř při samé Moskvě a podnes uchránivší si, kolkolem obklopeno živ
velkoruským, svůj původní polský nebo, jak spisovatel říká, lašský
rodní karakter. V prvních partiích povídky, jež ideově jest životní hist
jemné, obětavé, ale nešťastné vesničanky, převládá prvek essayistick
ten teprve v druhé, umělecky lepší části ustupuje belletristickému.
Wandy Grochowské »Dwór i chata« a »Wojtówna«, jakož i W
czyńského »Opiekunowie wdowca« řadí se sem sice volbou látky i
viště, ale jinak jako nasládlé sentimentality pro mladé pensionistky nen
literárního významu.

Nejslaběji representován jest v loňské belletrii polské živel maloměstský, jenž na příklad u nás v Čechách vytvořil si už celou bohatou literaturu a má svou četnou obec autorů. Jednou z příčin jest ovšem fakt, že maloměsto, jako společensko-národní typ, daleko nemá ještě v dnešním Polsku toho významu, jaký připadl mu na západě. Proto také satirism hraje v těch nečetných maloměstských prósách polských roli posud jen družnou a stěžejní váha klade se jimi na konvenční kresbu sousedských typů, nejvýš na kusé načrtnutý rozpor velkoměstsky odchované intelligence s předsudkovostí patriarchálně žijícího maloměšťanstva. V tom směru jsou důsledně držány »Hanka« (od Jelské), povídkově rozvedená historie slibně se rozvíjející dívky, jež marně v svém ukrajinsko-polesjevském ovzduší brání se návalu vševládné místní průměrnosti a, nemajíc potřebné povahové energie, sama upadá na konec v úplnou bezradnost, za druhé pak Něpolomského novellistická črta »W prochu ziemi«, kde zběžně narýsována vniterná rozervanost mladého lékaře, nuceného v malém provinciálním městě haličském poddávat se tradičním zvyklostem svého zanedbaného ústředí.

Původní humoristika, jež dnes vůbec jest slabinou všech slovanských literatur, jest v Polsku representována více než macešsky. Loni vyšlo sice pět novinek humoristicky zabarvených, ale humor sám jest z nich vesměs živlem spíš episodním než vůdčím, a i tak nevymýká se nad běžnou, effektní a uměle vyzdviženou situačnost. Poměrně největší dávku čistšího humoru má povídková sbírka Grzymały-Siedleckého »Galerie mých známých«, inspirovaná po většině na drobných rodinných příhodách, nedorozuměních či tragikomických příhodách předměstského maloměšťanstva krakovského, v čemž navazuje spisovatel na lepší místní tradici Baluckého, »Gąbka« Gawalewiczova opřena jest dějově o vzpomínkách haličského novináře a, kdyby látka nebyla nuceně rozvedena v objemný román, stačila by na effektní humoresku, jako román si sobě však rozvláčně i neživotně. Několik svižnějších jiskřiček humoru dává pět obrázků Romana Wolského (»Szkice z życia kolejarzy«), ale jsou udušeny přílišnou povídavostí vypravovatelského rutiniéra. Ještě vtipnější jest humor v M. Piskorského povídce »Gdy najlepiej pracuje«, kde effektnost sklání se už v opravdovou fraškovitost. A Jaworského »Historie manjakův« jest prosycena víc podivínstvím a bizarností látek než humorem dějů, povah nebo scén.

Přehled nebyl by úplný, kdybych se nezmínil o tvorbě polských autorek, jichž jest dnes sice v Polsku dost, ale jejichž skutečný literární význam po úmrtí Konopnické i Orzeszkowé a po dočasném odvratu Gabr. Zapolské k dramatu jest nevelký. Seriosnější I. Rodziewiczówna přihlásila se loni jen druhým vydáním svých dvou starších románů »Macierz« a »Czahary«, slibně se vyvíjející Żmigrewská knižně publikovala pouze memoirové črty »Z pamiętnika nieboszczki literatki«, a obě nové skladby Rygier-Nalkowské »Narcyza« i »Rówieśnice« mohou býti posuzovány leda jako zábavně tendenční četba polointelligentních dívek měšťanských. Vedle těchto aspoň průměrných děl »Trędowata« Heleny Mniszkówny jest prací vysloveného kompromisu literatury se sensačností nejnižšího vkusu, Emy Jeleńské

»Jubileusz a jiné prósy« jsou směsí feuilletonové causerie i povídk úrovně z nedělních příloh, Włodkówny »Orliňští«, přes to, že vyznamenáni v konkursu časopisu »Bluszcz«, trpí naprostou bezmyšl kovitostí a román »Z dějů duše« od Marceliny Kulikovské snese prostě literárního měřítka.

Na konec pro úplnost nutno jménem citovat práce: Srokows (Epigoni), Bohowityn (Z gruzów), Kostecki (Szlakami bunt Zbierchowski (Pająk), Zmicz (Krvavý klič), Gralews (Ironja šmierci), Andruszewski (Obraz), Urbaňski (Pro katoři), Olechowski (Rzeczy widziane), Jaroszyňski (Do krev, Narodziny dziedzica), Grubiňski (Moc kamenia), Krzy nowski (Galatea) a Paszkowski (Rozbitki).

* * *

Žeň krásné prósy polské za loňský trh jest tudíž na počet knih ve bohatá, ale opravdových literárních činů (až na obory v předu uvede jest v ní poměrně méně než v letech minulých, kdy svá hlavní díla vy vali Sienkiewicz, Prus, Orzeszková, Żeromski, Konopnická i Zapols Belletrie nás dusí — zní dnes fráse Polskem a není zcela frasi...

Ve Lvově, leden 1912. *Václav Dresle*

Nové české dějiny.[1]

Nakladatelství páně Laichterovu musí každý historik býti vděčen za několik jak původních tak přeložených děl. Vděčnost ta zvláště v poslední době se jen musí zvětšiti. Před nedávnem dostali jsme do rukou ve sbírce »Umění a řemesla« nevelikou informativní knížku: »Rukověť české archaeologie«, v níž společnou prací zakladatele s dvěma předními žáky historicko-archaeologické školy, Niederlovou-Buchtelovou a Matiegkovou, podána příručka, jež obšírné, před několika lety vyšedší veliké knize samého zakladatele této školy p. L. Niederleho: »Lidstvo v době předhistorické«, bilancuje nynější stav české archaeologie, jak se tato jeví ve výzkumech školy Niederleho proti škole Píčově. Knize samé lze předem vytýkati přílišnou stručnost a za druhé ne všude ku vytříbenému stilu přiléhající stanovisko. V téže sbírce podán překlad dvou vynikajících děl z oboru dějin umění: Peroutkův Walthersova: Řeckého umění a Wölfflinova klassického umění. V literární příloze »Naší Doby« vyšly 4 knihy pro slavistu důležité: Brücknerovy Dějiny literatury ruské a polské, Volkonského Čtení z ruských dějin kulturních a v poslední době Jakubcovy Dějiny literatury české. Od nejstarších dob do probuzení politického. Dílo v základním pojetí jest totožné s knihou téhož auktora Die čechische Litteratur der Gegenwart vyšlé ve známé sbírce Amelangově, kdež vyšla i kniha Murkova, o níž v tomto časopise referováno, dodávám jen: mohl bych teď, kdy dostala se mi do rukou některá díla podrobnější z oboru, knihou Murkovou probíraného, nebo do oboru toho zasahující, přinésti více oprav, ne vždy rázu podružného, ale v celém duchu i pojetí knihy by ani tyto opravy ničeho nezměnily. Leč vraťme se ku knize Jakubcově, která nevychází z filosofického stanoviska Kettnerova jako kniha Vlčkova, jejíž cenu pozná plně teprve ten, kdo sám se zapracuje v některou dobu, jež v knize Vlčkově probírána. Pozná, že Vlček nepracuje jen na základě pomůcek, on jde přímo k pramenům, abych mluvil slovy Bernheimovými, což pěkně vyslovil v jubilejní vzpomínce ku padesátce Vlčkově Miloslav Hýsek ve feuilletonu Lidových Novin (1911). Opakuji, Kettnerovského pojímání u Jakubce není, kniha jeho psána je klidným, mnohdy až pedantickým (ne v onom koženém smyslu toho slova, nýbrž v lepším smyslu, který má ten název v pojmosloví každého vědeckého pracovníka, že totiž v době, kdy jeho dílo psáno, ničeho se nenajde, o čem by on nevěděl) slohem nebudícím přímo představy a ztotožnění se s dobou probíranou, jak tomu jest u Tainea v »Dějinách literatury anglické« a u tří, vlastně čtyř epigonů olympicky klidného Rankeho, v dějinách politických: Sybela, Treitschkeho, Momsena a Lenze. Kniha Jakubcova jest fakty nabita, abych mluvil slovy Novotného o podobný účel mající knize Tomkově. Jest si jen přáti, aby i »zbý-

1 **Václav Novotný: České dějiny. Dílu I. část 1. Od nejstarších dob do smrti knížete Oldřicha. Laichterův Výbor nejlepších spisů poučných. Kniha XXXVII. Stran XVI + 784, 16 obrazů a 4 přílohy. Cena brož. 11·50 K. 1912.**

vající část celého díla došla ukončení v době co nejkratší«, jak to pra
auktor v předmluvě, aby český čtenář nebyl odkázán na slohově jiskřivo
ale vědecky ne vždy přesně informovanou knihu Novák-Novákovu. Ne
cennější partie tohoto dílu je zase oddíl Jakubcův, v němž dostává se o
šírné sice, ale přece ne dosud zasloužené rehabilitace velmistrovi, Něm
mají pěkný termín: »Altmeister«, slavistiky Josefu Dobrovskému, jeh
nejcitovější portrét napsal Palacký, Spisy III. 418—449, žák jeden z ne
lepších a nejklidnějších — jiný velmistr slavistiky Vatroslav Jagić ve s
Istorii slavjanskoj filologii (100—137). Jen se ještě zmíním o některý
dílech, vyšlých v téže sbírce jako zmíněná Literatura česká XIX. stole
a jako dílo Novotného, jemuž tento referát platí. K povšechným dějiná
hledí kniha Drtinova: Myšlenkový vývoj evropského lidstva a ji v ne
novější době doplňující kniha Krejčího: O filosofii přítomnosti, jen k
pitolou knihy Drtinovy se zabývající kniha Keimova: Řím a křesťanstv
kniha Falckenbergova: Dějiny filosofie od Mikuláše Kusana do naší dob
kniha Janetova: Dějiny vědy politické, které neškodí ani upřímná p
známka u politických traktátů tuším Occamových, že jim Janet sám n
rozumí. Slavista v té sbírce najde především informativní knihu Niede
lovu: Slovanský svět, jíž také lze míti za zlé jen její přílišnou stručno
a knihu Miljukovovu Obrazy z dějin ruské vzdělanosti I.—III.

Český historik najde ve Výboru předem vydání spisů Havlíčkových
pak možno říci úplně klidně monumentální dílo: Českou Politiku, Mas
rykova Havlíčka, k němuž některé opravy podány ve dvou článcích, jed
v Č. Č. H. (1909, 2) a jeden v loňském Přehledu. Články přes svou o
bornost a pravdivost ve výsledcích ničeho podstatnějšího nezmění na ono
subjektivním — ideovém a tedy příliš přímočarém — Dénis (Čechy
Bílé Hoře II.) praví mystickém pojímání Havlíčka. Leccos pro karakt
ristiku doby se najde ve vzpomínkové, můžeme říci, knize Hostinského
Bedřich Smetana a jeho boj za moderní hudbu, pěkně její důležitost v to
ohledu charakterisoval Dénis.

V projektech páně Laichterova nákladu je dílo Slovanstvo,[1] jež za r
dakce prof. Bidla bude jakousi bilancí po různých otázkách v oboru sl
vanského badání. — Byl to snad trochu dlouhý — snad i nesouměrný úv
k referátu o díle, jímž bohemistice má se dostati důležitého hraničníh
pro naši dobu. Dílo Novotného a, abych užil starého obratu, jeho pokr
čovatelů jím bude, byť se ozvaly pochybnosti (Pekař Č. Č. H. 191
XXVII., 125), zda takové dílo jest dnes možno, »kdy badání o dějinách n
šich obracejíc se stále více k vnitřní (ústavní, společenské, hospodářské atd
stránce jejich, ku spolehlivým výsledkům namnoze nedospělo a dospěti n
mohlo« (VI.). Výtku nejlépe vyvrátí slova Novotného: »Vždyť my vlastn
přesně vzato, nekritisujeme toho, co se stalo, nýbrž to, čeho jsme
o faktech dověděli a teprve prostředkem (lépe: prostřednictvím) svý
zpravodajů hledíme se dopátrati pravdy.« (Dopis z 5. XI. 1911.)

V Předmluvě (V—XIV), jež jest jakýmsi kusem vědecké zpově
líčí se vznik, ctižádost auktora napsati sám dílo celé: líčí se i pozdě
ústup od smělé myšlenky. Místy (IX a XIV) jsou i osobní narážk
k nimž si jména sčetlejší čtenář s velikou pravděpodobností doplní sá

[1] Zatím co referát dokončován, kniha Slovanstvo vyšla.

předmluvě také pověděno, proč přítomný svazek je tak rozsáhlý: »Od počátku měl jsem úmysl zpracovati především nejstarší partie co možná odrobně.« »Zde revise byla nejnutnější, ale také nejnesnadnější« (X).

Ve volbě spolupracovníků, která ukázala, že »u nás nikdo není nezkraditelný« (XIV), »neběželo o názory osobní, nýbrž o věc,« neboť: Není-li možno zachovati jednotu formy, aspoň jednotný duch díla jest mno příkazem« (XIII.), a tak zvoleni za pokračovatele pro dobu od mření Lucemburků do nastoupení Habsburků (1437—1526) mladý, ale ikovný člověk« charakterisuje jej Hýbl: prof. Dr. Rud. Urbánek, moský archivář, a auktor veliké práce o biskupu Stanislavu Pavlovském, Dr. Boh. Navrátil probere dobu do vyvrcholení nábožensko-stavovských zápasů a docent Vlast. Kybal dobu nejnovější. Jen tohoto si neovedu představiti v jeho úloze. Ustavičně jej vidím v přípravné době české reformace, z níž podal obsahově i stilově tak krásné práce: Miličův n (Gollův Sborník), Mistr M. z Janova (Č. Č. H. i veliký spis ve spiech Akademie), který také vydává u Wagnera v Inšpruku, vrcholné dílo doby: De regulis veteris et novi testamenti (dosud 3 díly). Že je zaracován i v době novější, dokazují dvě jeho práce z dějin habsbursko-francouzské politiky ku konci XVI. a počátkem XVII. století, a totéž dokazuje i práce Nové methody historické v Novině I., jež slíbena v rozšířeném zvláštním otisku.

Vyšlý svazek se dělí ve dvě knihy: I. Čechy v době předslovanské, —170. II. Od vystoupení Přemyslovců do smrti knížete Oldřicha, 170—37. Přidány 3 exkursy, dodatky a opravy a obšírný, téměř spolehlivý ejstřík. Hlava I. (1—28) jest jakousi filosofií českých dějin; jak už tomu vlo v Kritice Bachmanna (Č. Č. H. IX), i zde béře se Palacký v ochranu roti Bachmannovi, leč periodisace Palackého, neodpovídající stavu bádání, se opravuje. Konstatuje se paralelnost vědecké historiografie a naho probuzení, jež zobrazeno ve třech dílech cizinců, zabývajících se českými dějinami: Murko: Deutsche Einflüsse, Francev: Očerki po istorii Dénis: Čechy po Bílé Hoře I.—II. »Západnictví a fosefinismus bývá nás podceňován« (3), praví Novotný, a snad také přeceňován. Novotný právně zdůrazňuje, že probuzenské navazování na Husa nebylo uvědoměle: mohl dodati k svému tvrzení (5) odkaz na článek Hofmannův: Dobrovský o české reformaci, Spisy I, 170—175, kde zemřelý dokazuje na konkrétních příkladech, vyňatých ze spisů Dobrovského, jeho soud o husitství. V polemice Hanuš-Krausově kloní se k názoru Krausovu (7). Prošed různé periodisace: Pubitschky, jehož se ujímá proti auktorské žárlivosti Palackého, Palackého, Tomka, Bachmanna, sestrojuje učlenění vlastní, dobře odůvodněné: I. doba do nastoupení Karlova (1346). »Tentrát země české začínají dýchati evropským vzduchem« (26). II. doba do 1627, kdy »po odvržení ohledů k nekatolíkům, po uvědomělém organisování rekatolisace se všemi následky odtud plynoucími až do vylidnění země, po zlomení dosavadního vývoje všemu tomu dán obnoveným zřízením zemským roku 1627 nový právní podklad« (25), a doba poslední až k nyčejšku.

Hlava II. (29—53) naznačuje stanovisko auktorovo k archaeologii a ředvádí první národ Bojů. »Nepokládám výsledky archaeologické za tak

bezpečné, aby se jimi positivní výsledky z pramenů historických plyn
mohly třebas jen korrigovati,« »tak daleko po mém mínění archaeol
nedospěje nikdy« (32). »Historie tedy přijímá existenci diluviálního
věka v zemích českých, a věří tak, že od těch dob v osídlení jejich n
stalo přerušení« (31). V literatuře pro toto období mohla býti též za
menána práce Maškova: Čelist Šipecká. Výr. zpr. z. v. reálky v T
1902—1903.

A hned přicházejí četné korrektury Palackého, kterých tento díl
míti asi nejvíce jako v době předslovanské, čehož příčinou je speciál
badání, vydání starých pramenů, jichž Palacký přirozeně použiti nem
korrektury a ne nečetné budou i v době slovanské: pohanské a křesťan
tyto spadají na vrub víře ve výrobky dílny Hankovy a příliš domy
vací, — neřeknu obrazotvorné, je to slovo trochu nevhodné — mohutn
Palackého aesthetika.

Tedy prvá se vymýtá zpráva Liviova o Ambigatovi, králi Biturig
jeho synovcích (Ab urbe condita l. V. c. 34.), jelikož chronologie
u Livia nemůže býti správná a tak »nezbývá než vypravování Liviovo
pro četné vnitřní neshody podezřelé, úplně zamítnouti« (37), za to ale
skytuje kritické badání náhradu, když »dle svědectví starých auktorů
šťuje, že keltičtí Bojové nepřišli k nám teprve ve století 4. př. Kr., n
že země naše spolu s přilehlými krajinami a spolu s dnešním jižním
meckem náleží k nejstarší známé vlasti Keltů v Evropě« (37—38). »V
tech 63—60 př. Kr. Burvista porazil Boje a spojené s nimi Tauridy a z
Boje téměř úplně« (47) a »jejich sídla ne hned, nýbrž později zabí
Markomané, oni Svévové, kteří někdy koncem 2. století př. Kr. spolu
nými příslušníky svého velikého kmene, opustivše svá starší sídla na st
ním Labi, usadili se na půdě někdy keltické v Pomohání, šíříce se ov
ihned dále do Porýní, takže záhy se stali bezprostředními sousedy
ského imperia« (58). »Příchod Markomanů do Čech náleží tedy
pravděpodobněji hned za ukončení výpravy Drusovy, asi k roku 9. neb
před Kr.« (63). K pozn. 2. na str. 72. lze přidati odkaz na feuilleton
zora 1. XII. 1911. o »Moravském Marobudu«, jež snad se spíše bude
diti dle dosud nalezených věcí za válečný tábor Marobudův než předn
kupeckými bohaté hradiště u Stradonic.

Před námi je celé pásmo událostí — tragika příliš život milujíc
Marobuda, dovídáme se o svévském Vannionvi, jehož sousedy byli na
veru oderští Lugiové, na západě Hermunduři a na východě sarma
Jazygové (88).

Hodně pracný je exkurs, chtějící rozjasniti spleť zpráv Ptolem
vých, kterýmž také leccos pevně stanoveno. Vltava je Ptolemaiovi
bem (99), ačkoli »zprávy Ptolemaiovy uspokojivě a s plnou přesností s
kdy budou moci býti vyloženy« (105).

Před námi se v období válek markomanských objevuje postava in
ratora-filosofa v témž světle, v jakém jsme si ji odnesli z pečlivého
kladu jeho Myšlenek (Otázky a názory) a z pracné předmluvy, již k
napsal překladatel jejich Peroutka. »Jeho (Aurelova) filosofie nau
ho jedné věci: Žádná povinnost mu nebyla těžká« (116). »Ani úm
prvorozeného jeho syna, ani výstrahy přátel nedovedly ho zdržeti

dlnání povinnosti« (117); zmínka o sesláblosti Kvádů uzavírá kapitolu III. Markomani a Kvádové (54—145).

Hned na počátku nové (IV.) kapitoly Čechy v době t. zv. stěhování národů Novotný praví: »Vešlo ve zvyk mluviti o stěhování národů a klásti jeho začátek k r. 375. Obojí jest nesprávné. Hnutí samo je starší a nedá se, jako události historické vůbec, připoutati k jedinému roku, kterýž nad to není ani vhodně volen« (146). Na stránce následující čteme zprávu o císaři Valerianovi (270—275), který poraziv ještě 271 roty, uznal již 275 za vhodnější vydati jim Dacii; mohlo býti dodáno, že právě na oslavu vítězství z r. 271 dán mu na mincích titul: »restitutor orbis«. Velmi pravděpodobně dokazuje se, že: »Účastenství Markomanů v bitvě na polích katalaunských je naprosto neprokázané a proto i nepravděpodobné, a tvrzení to odůvodňuje dlouhá poznámka, dle níž »zprávu o tom má o 100 let mladší Jordanes a z něho ji přejavší ještě o 200 let mladší Pavel Diaconus« (153). O několik stran dále čteme o přechodu Markomanů z Čech na jihozápad, »přesídlení nestalo se najednou, nýbrž pozvolna. Když se poprvé jméno Baiuvariů ozývá, znamená to jen, že proces již jest ukončen, že noví příchozí zaujali již nová sídla, jak již samo jejich jméno prozrazuje (srov. Müllenhoff II. 341)« (161—163), a »ve staré vlasti v Čechách mizící Markomany vystřídal aspoň na chvíli jeden germánský kmen Langobardi« (162), jejichž »hledání nových sídel změnilo se v dlouhé bloudění, jehož doby nelze určiti a jehož směr i stanice přesněji zjistiti nikdy se nepodaří« (164). »Když potom (po episodě langobardské) paprsky prvních zpráv ozařují opět jeviště našich dějin, vládnoucím kmenem v Čechách jsou již Slované« (170). Tím končí se kniha první a počíná druhá, sledující dějiny Slovanů do smrti knížete Oldřicha.

Hned na počátku I. hlavy (173—226), pojednávající o vystoupení Čechů a také o Sámovi, přiznává se auktor k jedné ze základních vět historické kritiky: »quae non sunt in actis, non sunt in mundo«, jež tak plně platí z našich o Tomkovi, jehož Dějepis města Prahy připravuje Novotný k II. vydání, a tak je jakýmsi pojítkem suše právnické methody a stilu Tomkova a filosofujícího směru Gollova. V kontroverse »o původu Slovanů mohu ve sporu zaujímati pouze stanovisko pozorovatele, který se přikloní ke straně, jejíž důvody ho více přesvědčují« (177), a přesvědčil jej Niederle se svou theorií zakarpatskou, ku které se kloní, přešed Píče s jeho theorií podunajskou (o obou theoriích viz bilancující článek Niederlův ve Zborniku u Slavu V. Jagića: Pravlast Slovanů a archaeologie, 670—674 incl.).

O tom, že stanovisko Niederlovo našlo více stoupenců, dovolím si podati několik citátů z děl, jež mám po ruce. Murko: Gesch. d. südslav. Litteratur I. 19, praví: »Die Wiege der Slaven in historischer Zeit können wir nicht an der Donau, sondern jenseits der Karpathen im heutigen Russisch-Polen, Galizien und in der Bukowina mit den einliegenden Gebieten suchen.« Ve svých dějinách národu bulharského se mladý tehda ještě K. J. Jireček o slovanské pravlasti nezmiňuje. Cituje jen Drinovovu knihu o Zaseleni balkanskago poloostrova, v posledním svém díle Geschichte der Serben I. 61—62 rozhodl se pro Zakarpatí: »In der westlichen

Hälfte des waldigen Tieflandes in dem grossen Raum zwischen d
pontischen Steppe und der Ostsee wohnten zwei indogermanische Völk
die Litauer und die Slaven.« V neveliké, ale dobře informující kniz
Hrvatska povijest hlásí se k témuž názoru Ferdo Šišič, praví tam: »Ma
pomalo, svakako pet stolječa prije Krista, zauzeše Slaveni onaj bog
srednjoevropskoi kraj, koji se nalazi izmedju Visle, Dnjepra, Karpa
i Baltijskago morja« (I. 5—6). O sídlech na rovině »mezi Vislou, Don
a Dněprem« mluví také Bobrzyński-Bidlo: Přehled dějin polských, 6. Klj
čevskij ve svém Kursu russkoj istorii I. lekcija VII. 115—130 podává
storiografii ruské historie, jak ji hlásaly dva hlavní směry: Schlözerův
Běljajevův, a mluví (121 násl.) »o razseleniju s Dunaja«.

Dočítáme se o rozdělení Slovanů a jich povaze ne ve smyslu Her
rovské romantiky, dle níž sestrojena holubičí povaha, ale v onom smys
Antonova, jak jej naznačil ve spise: Erste Linien eines Versuches üb
der alten Slaven Ursprung, Sitten, Gebräuche, Meinungen und Kenntnis
1783. Vyrostlí v kraji spíše drsném než mírném, od světa oddáleni a jen
neznámí, když však vstupují do dějin, nečiní výjimky z pravidla: »tou
po kořisti jest vlastní každému barbaru« (183), rozchod z původní p
vlasti »třeba klásti již před rok 500 př. Kr. pro všechny Slovany, svě
pro to výsledky jazykozpytné« (191), o datu příchodu do Čech jest těž
souditi; »k prvnímu positivnímu datu dostáváme se až ve století VII. Te
krát však jsou zprávy toho druhu, že nutně předpokládají již delší ex
stenci Slovanů v Čechách, takže j e j i c h v y s t o u p e n í u r č i t ě m
ž e m e k l á s t i d o s t o l e t í VI.« (200), a v blízké době se objevu
Avaři (203), »proti nimž stáli Čechové i za doby podrobení v odboji,
nějž přišel Sámo« (213). Že moci avarské porážka pod hradbami Ca
hradu byla hranicí, to svědčí i Hertzberg: Gesch. d. Byzantiner u. d. os
Reiches, 43—44. Říši Sámově kladou se užší hranice a tvrzení: »Sámo je
osoba historická. Přemysl náleží pověsti. Nelze obojího směšovati. O S
movi máme blízký a hodnověrný pramen, o Přemyslovi pozdní zmate
pověsti. Pro stotožnění není důvodu, a ani tvrzení, že Přemysl i Sámo n
ležejí jedné době (to chce Schreuer a dovozoval již Pubitschka), nemů
ho zachrániti, poněvadž vystoupení Přemyslova datovati nelze« (226),
obrací proti práci Němečkově (program něm. reálky v M. Ostravě, 1906
která Sáma chtěla vyhladiti a zatím ten osud potkává Přemysla a Libu
kteří jsou vlastně pouhá personifikace zaměstnání národního.

Většina jmenného inventáře báječné doby, o níž jedná hlava II. (2
až 284), náleží pouhé tradici lidové, odkudž je převzal Kosmas, Hájek, a
i prvý jest svědek tak vzdálený, že nelze než udělati čáru přes jeho, p
známkou dle vypravování starců označené zprávy, víme odjinud, že to
vlastně klassická — většinou římská mythologie, jež se nám pod on
poznámkou podává: »To jest vůbec způsob Kosmův, že vypravová
třebas jinak zaručené, přednáší formou z cizích vzorů vypůjčenou« (231
Co se tkne jména Čech, nelze upříti víry názoru Sutnarovu ve Zborni
V. Jagića (612), byť by jej odmítal Pata, ale ten jen má přece pouze n
kolik doplňků, které stěží změní pravděpodobnost názoru Sutnarov
obzvláště doplníme-li jej domněnkou Jagićovou A. Sl. Ph. XVII. 58,
»oni lidé obecně Čechy se nazývající, užili toho jména
své specifické označení, když již opravdu vynikli za Sama, j

o svrchu (218—224) aspoň naznačeno« (236). Přehled kontrovers o nejstarší báječnou dobu podán celkem hodně podrobně, obzvláště záhadná Čubuša, jejíž existenci bude lze asi stěží udržet, bude třeba »Jahrhunderte entvölkern«, jak to přejímá v kterémsi článku, jímž obhajuje Pekař problematickou, nejstarší kroniku českou — Kristiana. Jest jen žádoucno, aby se i s druhé strany — Novotného — dostal do rukou pracovníků obraz negace tohoto Kristiana, ačkoliv některým z dat jím držených bude třeba láti místo dat Kosmových. Dobře charakterisováno nové (Karolinské) imperium, jehož význam pro Řím a vlastně jeho působnost na patriarchy římské objasní snad životní dílo Hartmannovo (L. M.), Gesch. Italiens im Mittelalter. Objasnění té doby v lecčems byť ne přímo, ale aspoň odleskem vysvětlí leccos z dosud hodně komplikovaných výkladů pro dobu, kdy Morava přejala vůdčí postavení, v tom právě tkví význam knihy Lapotrovy, že byť s ní nelze a hodně nelze souhlasit o příliš k Slovanům přátelském poměru papežů, přece se nemůžeme ubránit hlubokému dojmu některých míst jeho knihy L'Europe et la Saint Siege à l'epoque Carolinguiene, jež nejsou doložena fakticky, spíše vytušena ryze románskou mohutnosti psychologickou.

Čechové uchovali si vůči mladé říši hodně samostatné postavení, jež podporováno hlavně tím, že mladá odvážná říše se třištila, což bylo štěstí podmaňovaných. Přecházíme k hlavě III. Říše Velkomoravská (285—436), nejdelší a snad i nejdůležitější celého svazku.

Hned na začátku mohl býti přidán přehled dějin staré církevní slovanštiny (altkirchenslavische Sprache užívá se teď). Pěkný přehled celého sporu má Murko G. Ssl. Litter. I. 48—50, praví tam: »Auf jeden Fall hatten sich die Slawenapostel im byzantinischen Reiche irgendeinen Dialekt angeeignet, der auf dem Gebiete der heutigen bulgarischen Dialektengruppe gesprochen wurde«; původ této řeči do užších mezi klade V. J. Jireček v nejnovější shora citované knize: »Ich denke an die oben erwähnten Bistümer, auf byzantinischen Boden zwischen Rhodope und Pindus« (I. 76). Nejkonkrétněji a snad i pravděpodobně stanovil původ církevní slovanštiny předčasně zemřelý V. Oblak v posudku Glagolových Dějin slovanské literatury, v němž se vší rozhodností objasňuje macedonskou theorii a hledá »in einem Dialekt der östlichen Umgebung von Saloniki (z. B. in Sucho), also in der Heimat der Slawenapostel Cyrill und Method« (Ljubljanski Zvon 1898, 306—309). Oblak sám odvolává se později v A. Sl. Ph. (XVIII., 249) na tento článek, který byl posledním jeho projevem o otázce domoviny církevní slovanštiny (Murko: V. Oblak, eine biographische Skizze, 49.). Přejděme politické dějiny Mojmírovy i Rostislavovy, jež podány s přesností a akribii, a zastavme se u doby cyrillomethodějské. Jsou zde dva hlavní směry, Brückner-Hýblův a Novotného-Snopkův; ku každému se hlásí celá řada jmen.

První kámen úrazu je: přišli Konstantin a Methoděj sami, aby propagovali u nás byzantskou politiku, nikým nevoláni — vetřelci, jak chce tomu Brückner, nebo byli povoláni Rostislavem, když tento po reklamání v Římě obrátil se k bouřemi zmítané polovici východní? — Přesná odpověď jest nemožna.

(Dokončení.)

ROZHLEDY.

SLOVENSKO.

Politická bezradnost a její příčiny. — Korupce v Slov. L'ud. Novinách Ondřej Hlinka. — Slováci a všeobecné volební právo.

Život politický na Slovensku je v zmatku a bezmoci od předloňsk voleb. Není to jen z té příčiny, že skončily pro Slováky těžkou porážkou ze sedmi mandátů udrželi jen tři (dr. Blaho, F. Skyčák, P. F. Juriga) ale hlavně tím, že paktováním a předvolebním smlouváním uvolnila všecka disciplina, i tak neveliká, že živly, které byly živým svědon Slováků, svou účastí v paktování — které nad to ještě se ani nezdařilo oslabily svůj vliv a morální váhu, takže neměly síly, postaviti všeobe desorganisaci hráze. A tak jednotlivci zašli až za hranici, kde začíná rupce a zráda.

Kam až oportunita vůči Khuenovi-Hédervárymu zavedla, ukázalo brzo po volbách. Výsledky volební už samy o sobě byly velkou porážk hlavně pro okolnosti, jež je provázely. Vláda, která stála před úlol vzkřísit starou liberální stranu a zdolat a majorisovat stranu neodvisl (Justha i Kossuthisty), před volbami tvářila se ochotnou zabezpečiti S vákům bez boje několik mandátů (mezi jinými i Hodžovi okres senick za pomoc vládním kandidátům proti stranám neodvislosti v jiných slov ských okresech (kterých všech je 56), a protahovala vyjednávání dlouho, až Slováci promeškali potřebný čas k volební agitaci, a pak ná odmítla jakýkoliv kompromis. Tak ztraceny byly čtyři okresy, p i Hodža, a v celé řadě dobrých okresů Slováci vůbec nezasáhli do vo Nezdary tyto způsobily na dlouho depresi, znechucení i nedůvěru, jme vitě když vycházelo na jevo, kam až někteří jednotlivci v kompro sování zašli.

Nejdříve provalila se aféra »Slovenských L'udových Novin« v Pr purku. Týdeník tento, vedle Hodžova »Slov. Týždenníku« nejvlivn politický list, který pod vedením dr. Blaha a red. Ant. Štefánka v Ska byl předním buditelem západního Slovenska a oporou demokratick hnutí mladé generace, zapřel brzo svou minulost. Po návratě Hlink z vězení segedínského dostal se přičiněním dr. Aug. Rátha, Fr. Skyč

samého Hlinky úplně do klerikálních rukou, přesídlil ze Skalice do Prešpurku, aby se vyhnul kontrole, změnil i titul (»L'udové Noviny« »Slovenské L'udové Noviny«) a odřekl se své tradice. Za skalické redakce výborně čelil maďarské lidové straně (»néppárt«, strana klerikální) a jeho slovensky psanému orgánu »Kresťan«, už proto, že »L'ud. Novinám« maďarští »l'udáci« nemohli říkat »luteránský časopis« jako »Slovenskému Týždenníku«. Za koaliční vlády však se »L'ud. Noviny« finančně zakrvácely, neboť byly vydány strašným persekucím, pokutám atd., a tíha závazků a ně spočívala na skalických udržovatelích listu, a přesahovala jich síly. Této situace využil Hlinka, který tehdy ještě uměl zakrývati své záměry, pomocí dr. Rátha založen byl v Prešpurku nakladatelský akc. spolek, který L'. N. převzal, a zde zabezpečili si Hlinkovi lidé většinu. List přeložen do Prešpurku, na redakci dolehla klerikální censura, vliv Blahův oslábl, Štefánek přešel k peštskému »Slovenskému Denníku«, a v časopise, v němž stali se redaktory P. Tománek a dr. Aug. Ráth, nastoupila nová éra.

Už při volbách bylo postavení Slov. L'ud. Novin těžko srovnatelné s slovenským přesvědčením. Jmenovitě placená agitace za vládního kandidáta barona Lévaye v Trenčanské stolici (Čaca), kde Lévay dal rozšířiti tisíce výtisků »Sl. L. Novin«, pišících v jeho prospěch, budila pohoršení, zvláště když redaktor P. Tománek vypravil se do okresu na »korešáčku« za Lévaye. Ale bezradnost a depresse po volbách byla příliš všeobecnou, každý cítil se trochu vinníkem, a tak ke zúčtování se stanoviskem Sl. L'. N. v slovenském veřejném životě nedošlo.

Zatím Sl. L'. Noviny rozeštvaly svou nesnášelivostí slovenskou stranu v Prešpurské stolici, kde dosud v politice místní a stoliční Slováci vykázali značné úspěchy, bez příčiny vyvolaly spory se slovenskou sociální demokracií, vyštvaly jednoho z nejlepších pracovníků prešpurských dr. Ivana Dérera a prováděly drobné osobní msty. Charakteristické je na př., že redaktor P. Tománek osočoval v maďarském církevním listě faráře Nečesálka, že je »pansláv«, a současně ve svých novinách psal o něm, že nemá slovenského přesvědčení, a podněcoval církevníky proti němu z touhy po búrské faře.

Konečně také Hlinka objevil se v pravé své podobně. Spřátelil se s původci černovského vraždění, s maďarskými kněžími Pazúrikem a Smičárem, dal o sobě psáti v maďaronském »Kresťanu« oslavné články; s biskupem Párvym se nejen smířil, ale i jménem církve vystupoval na jeho obranu proti slovenskému tisku, který stavěl skutky biskupovy na pranýř. Když na jednání Hlinkovo bylo upozorněno v Slov. Týždenníku, vrhl se Hlinka a jeho noviny na »pokrokáře, lutheráne, neznabohy«, a hleděl podbalovat náboženské třenice. Bouřil proti posílání slovenských žáků na české školy, neboť prý tam budou obráni o víru, proti loňskému srpnovému sjezdu omladiny moravského a uherského Slovenska v Hodoníně, proti dr. Šrobárovi, red. Štefánkovi atd. V prostředcích nebyl vybíravý. Insinuace, osobní výpady, lež, pomluva, pathetické výklady o katolictví, ohroženém lutheráne, kteří zmocnili se veřejného mínění a nyní prý křičí: »Zabij ho (Hlinku), zabij!« — to vše mělo dosvědčit, že Hlinka trpí pro své náboženské přesvědčení a zatáhnout poleniku na jiné

pole. Nápadné bylo, jak vášnivě v této při angažují se prešpurské Sl. Noviny, způsobem ještě hrubším. Ale brzo se vyjasnilo. Sociálně de kratické »Robotnické Noviny« odhalily záclonu z vnitřního hospodář Sl. L'. Novin, a potvrdily, co se již dávno šeptalo: Slov. L'ud. Nov přijaly z vládních rukou úplatek. Slíbeno jim na rok 10.000 K, a reda první čtvrtletní splátku také skutečně od prešpurského župana přij Ukázalo se, že v aféře zapleten je poslanec Skyčák, redaktor P. Tomá a býv. redaktor dr. Ráth. Rozvinulo se odporné divadlo. Sl. L'ud. Nov které neopovážily se obvinění přímo popřít, začaly pranýřovat každ kdo se aféry dotknul. Redaktor Štefánek, který se nejrázněji zasadil očistu veřejného života, vyhlašován za defraudanta (ježto — prý — odevzdal kdysi předplatek 12 korun), dr. M. Ivanka, bývalý posla který byl pro slovenské polit. přesvědčení odsouzen a pak amnesto nařčen, že dostalo se mu amnestie za »úsluhy vládě«, dr. V. Šrobár hlášen přímo za zrádce, atd. Trapně překvapilo, že kampaně této účas se (proti Štefánkovi) i poslanec P. Juriga.

Vedení nár. slovenské strany zprvu považovalo tento boj za č osobní třenice a Pav. Mudroň vytýkal oběma stranám nesnášelivost a zýval k smíru. Když však ukázalo se, jaké špinavé pozadí má prešpur akce, svolána do T. Sv. Martina na 19. září národní porada, která zabývala i Hlinkovým případem i aférou Sl. L'ud. Novin. Slováci dopo mají jednotnou politickou organisaci, v níž zastoupeny jsou všecky sm Na poradě po dlouhých debatách odsouzeno Hlinkovo štvaní jako ú »který značnou část slovenského národa hrubě uráží a národní jedn a pokojné soužití mezi dvěma vyznáními našeho národa ohrožuje a plodn užitečnou společnou práci v lůně slovenského národa znemožňuje; náro porada tento případ rozhodně zavrhuje a jako korporace, v níž jsou konfese zastoupeny, co nejrozhodněji odsuzuje vůbec každé náboženské štvaní«. Jinak Hlinka po všem svém řádění pardonován za cenu poch ného příslušenství k straně. Slovenský Týždenník, který s příslušným mentářem přinesl zprávu o chystaném Hlinkově vystoupení ze sloven strany, svůj úsudek odvolal, a porada rozhodla, že »i všecky konkl jako by A. Hlinka vystoupil ze slovenské národní, jsou mylné, bezodkla a litování hodné«. Bylo patrno, že takovýto kompromis k ozdravění pom nepřispěje. O tom svědčilo už i novější počínání klerikální. K vyšetř korupční aféry Sl. L'. Novin zvolena zvláštní komise. Na poradě sa dr. Aug. Ráth, býv. redaktor listu, doznal, že obnos od Bartala skute přijal a se s red. P. Tománkem a posl. Skyčákem se oň podělil. Nast otázka, jak naložiti s časopisem a jak učiniti neškodnými lidi v af súčastněné, neboť usvědčená redakce, podporovaná klikou Hlinkov řádí dále. A tu najednou Sl. L'. N. prohlásily, že vlastně národní rada není kompetentní míchati se do záležitosti Sl. L'. Novin, poněv prý existuje zvláštní »slovenská l'udová strana«, jejíž zásluhou je zvol tří nynějších poslanců, a jen této je časopis zodpovědný. — Zvláštní stra takovéto není. Přijala-li slov. strana v dvojích volbách jméno slov. stra lidové, stalo se to pro odlišení od mad. strany lidové, jež tehdy měla Slovensku velmi silný vliv. Tím však slovenský tábor rozdělen nel a pod lidovostí nebylo míněno zklerikalisování strany, spíše naopak p

iknutí zásad mladší generace hlasistické do strany. Byl to tedy jen pokus vyléci se z důsledků martinské porady. Z usnesení porady možno však přece uvésti cenný passus: »Slovenská národní strana stojí na stanovisku křesťanském, nezatracuje žádného směru, pokud tenže stojí v službách národa.« Jinými slovy: Slovenská nár. strana kapituluje tu před hnutím pokrokovým a přiznává mu na Slovensku domácí právo.

Věci tyto, které ukazují slovenské konservativce v pravé podobě, zaměstnávaly slovenskou veřejnost od samého podzimu, a vedle obav o osudy všeobecného volebního práva je to téměř jediná otázka, která zvířila veřejný život politický. Aféra donesla i další škodu: rozkol se slovenskou sociální demokracií. Od podzimu šlo o to, mají-li Slováci podporovat akci Justhovu za všeobecné volební právo. Hodža nevěřil (a nevěří) v opravdovost Justhovy akce, a byl proti součinnosti, sociální demokraté pro součinnost, a došlo proto několikrát k novinářské kontroversi. Když propukla aféra »Sl. L'ud. Novin«, socialisté připočetli to paušálně na vrub celé slovenské nár. strany, vyslovili podezření, že slovenská strana má jistě podobné příčiny nebojovat proti Khuenovi-Héderváryму jako posl. Skyčák, P. Tománek, dr. Ráth, a tu došlo ku srážkám zbytečně hrubým a ostrým se strany Hodže i soc. demokracie, a nastala rozluka, jež podrývá důvěru v jednom i druhém táboru.

Ještě trapnějším zjevem je výsledek šetření martinské komise, jež se měla zabývati úplatkovou historií klerikálů při Sl. L'ud. Novinách: není no vůbec. Komise se nesešla a nerozhodovala. Strana nenašla odvahy provésti operaci na svém těle. Že to vše k ozdravení veřejných poměrů posloužiti nemohlo, je samozřejmé. Vinníci zůstali v redakci a v čele listu, a dnes troufají si slovenské veřejnosti dávati lekce z národního přesvědčení, z politické mravnosti a ve jménu ohroženého náboženství zahajují konfesionální štvaní. Zřetelně a jaksi oficielně projevilo se to na únorovém hlav. shromáždění prešpurského »Nakladatelského spolku«, který je vydavatelem Sl. L'. Novin. Zde se ukázalo, že spolek i časopis jsou úplně ve vleku Hlinkově. Pod jeho předsednictvím uradili se, že je potřebí, aby katolické noviny pro výmluvu neplodného míru nezamhuřovaly oči vůči bezbožným a protikatolickým útokům, a budou tedy v tomto směru »bojovat pod vedením zodpovedného redaktora Ferka Skyčáka, krajinského poslanca, majú byť katolícke, ktorým česť a sláva Božia má byť nadovšetko«.

Boj za slávu boží zahájen byl na celé čáře: Slovenský Týždenník Hodžův vyhlášen byl za nepřítele všech katolíků, slovenská žurnalistika vůbec za luteránskou a bezbožnou, sociální demokraté za ancikristy. »Masaríci, přívrženci náboženského odroňa (= otrapy) a nepriatelia každej cirkve okolo »Slov. Denníka« shromaždení pod vedením luteránského kazatel'a Methoda Bellu v Ružomberku, ktorých slamou vycpanou katolickou kožou je Štefánek, tiež ustavične podkopávajú«. Proti red. Štefánkovi, jemuž nelze vytknout ten zločin, že by byl luteránem, bojují zbraněmi podlými a snaží se ho skandalisovati. Štefánek prý jako redaktor L'ud. Novin (pokud byly v Skalici) zavinil, že mají 42.000 K dluhů (ač je známo, že všecky téměř žalované články psal Hlinka s Ju-

rigou, a že Štefánek s hosp. správou listu neměl vůbec nic společného že prý odpaktoval vládě skalický okres (!) atd. Je jedním z těch — k voří Hlinka — kteří »kazili a ničili tú slávu, ktorú som si ja (Hlink vydobyl v minulosti bez vás, svojou prácou a húževnatosťou«, je pou knoflík, který stiskne klika Masaríka, Rešina (Rašína?), Kudrnáča (atd. atd.

Tón, jaký S. L'. N. do slov. veřejného života uvádějí, je neslýcha neurvalý. Tak nepíše ani maďaronský tisk nejnižšího řádu. Přičiňují tak paralysovat »jed neverecký, jed protikatolický, jed nenávisti pr Církvi Pána Ježiša, sladučkého Spasitel'a nášho«, a »pomalu chysta sa dva tábory, jako na počiatku v borbe anjelov a luciferiánov«. And jsou ovšem skupeni okolo Sl. L'. Novin. »Cirkev katolícku nepotrhali manskí lvi, mohamedánskí medvedi, voltairovskí tigri, nezničia ju ani n luteránské blchy, lžipokrokárské vši a sociáldemokratické ploštice (š nice).«

K takovýmto koncům došel list, který byl kdysi vedle Slovenské Týždenníku nejpřednějším křisitelem národního vědomí a demokrati myšlenky. Má dosud velký vliv jmenovitě na západním Slovensku, a je t nový kurs jeho pro slovenský život velkou ranou, tím spíše, že těžko pomýšlet na paralysování jeho rozkladné činnosti. Odcizil se orgán, kt svou minulostí získal si důvěry slovenského čtenářstva, jíž je nyní tak výmto způsobem zneužíváno. Není naděje, že bude nahrazen jiným, ne z vydávání »Rolnické Čítanky«, časopisu pro hospodářství, samospr i věci politické, v Prešpurku sešlo pro nedostatek přihlášek. Klerikalism v slovenském táboře bude nyní troufalejší a neomalenější, a bude z v nitřního slovenského rozkolu. Lidé rázu Hlinkova budou si tu v zovati své osobní msty. Nebezpečí je ještě i v tom, že v tomto tá najdou přijetí živly — jmenovitě odrodilé kněžstvo — které měly do teplé hnízdo v klerikální straně maďarské (néppárt). Tím se ovš hnutí klerikální mezi Slováky posilní, stane se i národnostně ještě indi rentnějším a nespolehlivým. Dnes, kdy veřejný život v Uhrách stojí p tak dalekosáhlými změnami, kdy otázky demokratisace státu, správy a úsilně domáhají se řešení, je tento rozvrat v slovenském životě osudnější.

Pro všeobecné volební právo se na Slovensku positivně naprosto neděje, celá činnost zde záleží v odmítání programu Justhova, jenž rodnostem nedostačuje. Za to maďarská lidová strana, na Slovensku si angažovaná, rozvinula značnou akci. Pomocí své »Katolické lid. jednot pro niž získala v zimních měsících tisíce členů, značně rozšířila svůj v Přijde-li všeobecné volební právo opravdu, nenajde ji nepřipravenu. slovenskou stranu budou v takovémto případě skokem do tmy... S venský politický život je opravdu rozvrácen a perspektivy jeho jsou radostné.

VEŘEJNÉ HOSPODÁŘSTVÍ.

tátní hospodářství cislajtánské silně pasivní podle účetních úzavěrek; neodpovědnost vlád za nesprávné vylíčení státního hospodaření. — »Prozatímní« zrušení malé loterie. — Loďstvo námořní a vzdušné ve službách válečných; církev pro zbrojení námořní. — Odmítavé stanovisko vlády proti zemské dani z piva.

Po dlouhých letech cislajtánská říšská rada odhodlala se aspoň ve výboru rozpočtovém projednati účetní uzávěrku (od nejvyšší státní účtárny) státního hospodářství za r. 1910. Nejdůležitějšího práva kontroly státních důchodů i vydání si parlament naprosto nevšímal a následkem toho nebylo ani žádného přehledu o výsledcích státního hospodářství, které skutečně bylo žalostně vedeno a končí nesmírným novým dlužením.

Je nám nyní jistě překvapující novinkou, že už od r. 1899, tedy třináctý rok, vězíme po krk v deficitech, ačkoli rozpočty a předkládané uzávěrky mluvily někdy o skvělých přebytcích.

Jak je dlužno souditi jen o těch předstíraných výsledcích naší finanční správy, které na př. ministr financí Korytowski tak skvělými barvami vypravil, že pro r. 1906 nám namluvil přebytek 146¼ milionů K, kdežto podle referenta Dra. Steinwendera v tohoto roku skutečný dosti slušný schodek 17 mil. K? Jakým způsobem bylo možno parlament i všecku veřejnost tak znamenitě odvésti, že místo povážlivého schodku se ukázal lákavý přebytek tak obrovské výše? Že to bylo osudným pro celé státní hospodářství, to nám posléze prokázaly ohromné nároky říšského ministerstva vojenství, jakož válečné námořní správy.

Korytowski, aby mohl vykázati onen přebytek, především zařadil mezi řádné státní příjmy skoro 18 mil. K. umořovacích dluhů (rent) a 8½ milionu K z hotovostí státní pokladny. Vedle toho přes 70 mil. K bylo vypůjčeno na účet investicí, které nebyly však nijakým výnosným uložením státního jmění, nýbrž se jimi obnovovalo pouze to, co bylo nezbytností pro řádné provozování státních podniků; konečně 1 millionů K bylo vypůjčeno na vojenské účely. Jak by se mělo nazvati podobné vykrašlování státního rozpočtu, když z nových dluhů se vykouzlí veliký luzný přebytek, ačkoli ve skutečnosti se na státní vydání příjmů neostávalo? A neměli by finanční ministr i vláda, která toto jeho jednání schválila, býti voláni k zodpovědnosti?

Ale těžko je volati tehdejší vládu k zodpovědnosti, když i nynějším vládám sám parlament dovoluje stejným způsobem přibarvovati rozpočty a účetní uzávěrky. Tak na rok 1910 byl rozpočten pouze nepatrný schodek teprve 6 mil. K. Ale když se k tomu přičte, co bylo nově povoleno výpůjček a vydání z hotovostí státních na řádné účely státní, objeví se obrovský schodek 220 mil. K. A podle účetní státní uzávěrky vzrostl onen rozpočtený schodek o dalších 96 mil. K, tedy do závratné výše 316 mil. K. Nehrozí se těchto výsledků ani parlament ani vláda?

Nové dluhy od r. 1899 až po r. 1910, když se vyloučí z nich nové železniční dluhy a náklady na úpravu valuty, dotoupily výše 1376 mil. K. I když se pak hledí na t. zv. investice

(vodní stavby a j.), — které státní pokladně arci nic nevynesou, l
nová vydání, — zbývá přece ještě téměř 560 mil. K dlu
na pouhé zakrytí schodků v běžném státním hosp
dářství!

*

Konečně se naše finanční správa rozhodla odstraniti nejhorší do
vadní daň, »malou loterii«, nejostudnější to důchod státní. Úbytek má l
hrazen výtěžkem z »třídní loterie«, která aspoň neobrací se na r
chudší z chudých, aby z nich lákala těžce a za hrozných strádání uspoř
poslední groše.

Ale jako skoro všecky naše úpravy finančních břemen, jsou i t
nové předlohy ministra Zaleského předkládány jako opatření p
zatímná. Ale známy jsou ty rakouské prozatímnosti! Trv
mnohé z nich už skoro po staletí. V zásadě se malá loterie sice zruš
ale prozatímně bude trvati dále vedle třídní loterie. Tím se vlastně zav
nová daň a stará se jen zdánlivě zrušuje; finanční správa v dobách tí
bude hleděti obě: starou i novou, stejně udržeti. Tak končívají skoro vše
prozatímnosti u nás.

*

Nedávno byl puštěn náš první dreadnought »Tegettho
do vod Adriatického moře. Drahý to luxus pro naši chudou říši! Č
dreadnoughty naše i s příslušenstvím stojí nás přes 300 millionů K. A t
maličkost ovšem naprosto nestačí, abychom se stali snad námořní m
vůbec. Ve válce námořní loďstvo není nic platným, když nemůže vypl
do volného moře a nemůže se pustit v otevřený boj s nepřítelem. Dáti
zavřít někam do válečného přístavu, to zajisté nemůže býti úkolem
lečného loďstva. Ale abychom k tomu losu nebyli odsouzeni, na to nes
čtyři dreadnoughty, nýbrž bychom jich musili míti nejméně asi dva
nebo ještě více.

Proto naše marina může míti jakýsi význam pouze jako doplněk
mořní moci silnější, na příklad jako pomocník našich spojenců v t
spolku: Německa nebo Italie. Ale Německo je od nás nesnadno po m
přístupno a naše loďstvo by musilo projíti několikerou nepřátelskou pal
(na příklad celým Středozemním mořem, úžinou Gibraltarskou atd.)!

A snad stavíme své námořní loďstvo ku podpoře Italie? Není sp
rozšířeno mínění, že toto loďstvo je mířeno po případě proti Italii?
proti Italii zajisté naše marina nevystačí, ani kdyby byla dvojnásobná!

Zajímavé je, jak čelný rakouský hierarcha, arcibiskup vídeňský a k
dinál církve Nagl, zúčastnil se slavnosti »svěcení Tegetthoffa«. Není
zároveň hrotem proti Italii a jakousi tichou demonstrací pro světské p
ství papežovo? Že církve žehnají zbraním a že schvalují díla války, ač
jejich nauky by je měly vésti spíše proti válce, to již není žádnou novink
ani není nijak nápadným zjevem. — Vždyť římská kurie dovedla pře
nati i svůj zásadní odpor proti modernímu království italskému a nadc
se vlasteneckým nadšením i pro válečnou výpravu do Tripolisu!

Ale nejen námořní válečná moc straší naše poplatnictvo. T
vzduchoplavba je už ve službách vojenských. A na

se potřebí připraviti, že budou zase pohlceny veliké milliony na válečné ...roplany, řiditelné balony a jiné podobné vymoženosti válečného a tech...ického umění.

*

S těmito zvýšenými úkoly a vydáními na válečnou obranu i útok sou...isí ovšem také malá ochota státu k sanaci zemských financí, která již se ...kazovala dávno dříve.

Odtud si je snadno vysvětliti, proč se vláda vyslovila odmítavě proti ...avedení samostatné zemské pivní dávky v Čechách, ačkoli v jiných ze...ích proti ní neměla námitek. Že prý beztoho bude zavedena zvýšená jed...otná státní daň z piva, na které budou míti účast zemské finance až do ...výše, že by asi 4 K z každého hektolitru piva v zemi spotřebovaného ...ipadlo zemským pokladnám. Ale samostatná zemská pivní daň vynesla ...y podle konaných šetření značně více (o několik millionů K ročně), než ...o vláda chce zemím ze státní daně přepustiti. Kde však je už samostatná ...emská pivní daň zavedena, tam nemůže podíl ze státní daně nově upra...ené býti menším, nežli je dosavadní výnos zemské dávky. Proto zdráhání ...lády připustiti zemskou pivní dávku v Čechách je vypočteno na oboha...ení financí státních na úkor bídných financí zemských. —*ek.*

VĚCI SOCIÁLNÍ.

...távka horníků v Anglii skončena. — Stávka horníků ve Francii, Německu, ...Čechách. — Zákon o stavebním právu dědickém. — Změna § 85. a 86. ...ivnostenského řádu. — Pracovní konflikty v Rakousku v roce 1911. — Česko...slov. Odborové Sdružení 1911.

Stávka horníků anglických nabyla rozměrů, jichž ani nej...větší pessimisté netušili. Čtrnáctidenní stávka označována za katastrofu, ...hle — minuly čtyři týdny, minulo šest týdnů a stávka trvá posud v ne...zmenšené síle. Organisace jak zaměstnavatelů, tak zaměstnaných stojí ...proti sobě jako dva giganti, osvědčují, že stojí na výši doby. Moderní ...ento boj, těžší nežli všechny, jež Anglie v minulosti probojovala, nepo...strádá napínavých situací. U zeleného stolu jedná několik zástupců millio...nových mas. »V několika hodinách možno očekávati ukončení stávky, bu...de-li vyjednávání mezi zaměstnavateli a zaměstnanými vedeno dnes ve ...stejném smyslu, jako včera,« oznamuje se úředně 13. března. Milliony ...oddechují s odlevou po této radostné předzvěsti míru, ale naděje jsou ...již následujícího dne zklamány zprávou, že »konference nebudou míti ...žádoucího výsledku, pokud jihowalesští a skotští majitelé dolů budou trvat ...na svém odporu vůči zásadnímu požadavku hornictva, uznání individuelní ...minimální mzdy.« Ve své neústupnosti jsou tito representanti anglického ...exportního uhlí utvrzováni prohlášením neorganisovaných horníků, ...kteří 18. března chtějí nastoupiti práci, nedostane-li se jim podpory ze

stávkových fondů odborových organisací; když pak skutečně nastup
práci, propukají bouře. Vláda, která s počátku snaží se seč jest, aby
cílila dohody, vysílá do stávkového území vojsko. Vůdcové dělnict
mezi nimi Tom Man, kteří napomínají vojáky, by do stávkujících
střídeli, jsou zatýkáni a odsuzováni k těžkým trestům, opatření v An
dávno zapomenuté.

Zároveň však předstupuje vláda 19. března před pa
lament a žádá jej o zákonodárné opatření, aby do pracovních sm
havířů pod zemí pracujících byla zavedena rozumná minimál
mzda, přijímá principielní požadavek stávkujících za svůj, aniž vš
chce stanovit výši této minimální mzdy, jako činí horníci. Kanc
pokladu nepokládá předlohu za ideální, ale vidí v ní dočasnou výpom
prostředek okamžitě působící, který má ráz pokusu. Pokus však ne
volává nadšení ani na pravo ani na levo. Unionisté ústy vůdce své
Bonarda Lawa označují tento vládní prostředek proti panující bídě
nebezpečnější, nežli bídu samu, a postrádají v předloze záruky mi
mální výkonnosti. Dělnická strana pak v ní postrádá určen
výše minimální mzdy. Tuto výši budou pro jednotlivé okr
určovat zvláštní komise, složené stejným počtem ze zástupců zaměst
vatelů a horníků s neutrálním předsedou v čele. Federace horníků ža
však, aby do osnovy bylo pojato ustanovení, že minimální mzda dospělý
horníků obnáší 5 šilinků, mladistvých 2 šilinky. Dělníci povrchoví pak
dají, aby také oni byli do tohoto zákona pojati.

Přes odpor dělnické strany přijímá sněmovna 27. března 213 pr
48 hlasům vládní předlohu, v níž Asquith vidí »první stupeň všech ost
ních kroků, které snad ještě — před čímž nás bůh chraň — budeme mu
podniknouti.«

Asquith bojoval na dvě fronty boj těžký, jako nikdy před tím; »mlu
velmi podrážděně, chvílemi klesl mu hlas, že šeptal a sněmovna posl
chala jej v nejztrnulejším mlčení«. Když domluvil, »naplnily se mu
slzami; chtěl je setřít, ale slzy vytryskly znovu«.

Po přijetí zákona o minimální mzdě dává federace horníků při
svým členům, aby oni rozhodli, stačí-li uzákonění pouhé zásady
stanovení výše minimální mzdy. Konference delegátů dělnictva ponechá
naprostou volnost hlasování, a nedává žádných pokynů. 244.011 hlasů o
vzdáno pro další trvání stávky, 201.013 pro skončení stávky. Je tedy p
další stávku většina, nikoli však dvoutřetinová, jíž je třeba. Pr
doporučuje výkonný výbor federace opětné nastoupení práce, což má b
ještě potvrzeno národní konferencí 6. dubna. Tato konference rozhod
440 proti 125 hlasům, aby práce byla opět zahájena, čí
stávka oficielně ukončena. Angličtí horníci vracejí se do dolů s částečn
pouze úspěchem, se zákonným uznáním minimální mzdy, avšak s úspěch
velikého významu zásadního.

Faktu tomu dostalo se také ve všech listech komentáře. »Neue Fr
Presse« píše před hlasováním anglické sněmovny: »Zítřejší den bu
jednou řaděn mezi nejdůležitější historická data... Smluvní mzda bu
proměněna v zákonnou mzdu státní, jež nemůže klesat, nýbrž pou
stoupat... Návrh vytryskl z okamžité nouze, ale dalekosáhlý bude p

zdéji jeho význam.« V podobném tónu, projadřujícím obavu ze zásady, zde poprvé zákonně vyslovené, nese se většina měšťáckých listů. Ale nechybí ani takových, které v tomto kroku nespatřují zkázy měšťácké společnosti. Na př. »Der oesterreichische Volkswirt«, když nejprve zdůraznil povinnost zákonodárných činitelů, aby ve stávce hornické zakročily, ježto tato není záležitostí, která se týká pouze obou sporných stran, nýbrž nejživotnějších veřejných zájmů, neshledává ve stanovení minimální mzdy žádné novum; tato jest již ve střední Evropě ve velkých bankách dávno zavedena. A banky jsou stejně jako důlní podniky podrobeny těžké konkurenci a otázka nákladů je pro ně stejně životní otázkou jako pro jiné průmyslové podniky.

*

Stávka horníků anglických vrhla své stíny i přes průliv lamanchský. Belgie, kde se odbor hornický posud nezotavil z nedávné dlouhé stávky, byla jedinou zemí západní Evropy, kde anglická stávka nenašla odezvy. Ve Francii vyvoláno mzdové hnutí, jež vyvrcholilo v demonstrační stávce 11. března, a urychlilo parlamentní vyřízení zákona o osmihodinové pracovní době v hornictví, jenž 30. března přijat 453 hlasy proti 59. Pracovní doba počítá se od sjezdu prvního dělníka do dolu až k výjezdu prvního dělníka z dolu. Pro dozorce, inženýry, strojníky, topiče a čeledíny u koní stanovena pracovní doba na devět hodin.

V Německu vypukla stávka nejprve v Poruří, pak i v saských dolech hnědouhelných. Musíme-li při millionové stávce anglické obdivovat nejen disciplinovanost stávkujících, nýbrž i taktnost a nestrannost státních činitelů, vidíme, hlavně co druhého se týče, v Německu pravý opak. Stávku proklamovaly tři svazy: sociálně-demokratický, polský a hirsch-dunkerovský, proti stávce byl svaz křesťanský, který se k ní nepřipojil, a přikázal členům pracovati dále. První starostí státních úřadů pak bylo zaplavit stávkový obvod četnictvem a vojskem, takže již v prvních dnech stávky došlo ke srážkám, kde padali mrtví a ranění. Stávka byla brzy skončena, a dělnictvo vrátilo se jako poražené do šachet. Vae victis! Vítězové neznají velkomyslnosti, mnoho dělníků nepřijato zpět do práce, a dosavadní mzdy sníženy nejen poraženým stávkujícím, nýbrž i stávkokazům. V saské hnědouhelné pánvi stávka posud trvá.

Při této stávce objevila se v Německu opětně třídní nenávist v tak odporné formě, že marně bychom hledali v jiném státě analogie. Na ochranu stávkokazů žádány opětně výjimečné zákony, takže samotna vláda proti těmto snahám musila vystoupit prohlášením, že dosavadní zákonná ustanovení pro tyto účely úplně stačí.

*

Počátkem března počalo hnutí mezi hornictvem i v Čechách. 10. března konány schůze hornictva v Mostě, Duchcově a Chabařovicích, jež vyslovily sympatie anglickému hornictvu a připomněly požadavky podané 9. července 1910. 17. března konána v Trnovanech konference, na níž zastoupeno 96 šachet ze 108 a na níž formulovány požadavky:

1. minimální mzda pro kopáče 5 K za šichtu;
2. pro všechno ostatní dělnictvo 25% zvýšení mzdy;
3. zvýšení deputátního uhlí o 1000 kg ročně;
4. osmihodinová doba pracovní pro dělníky v dolech;
5. příspěvek na činži 8 K měsíčně pro všechny dělníky bez rozdílu
6. poskytování střeliva a nářadí zdarma;
7. zřízení koupelen, kde jich dosud není.

Požadavky tyto podány správám dolů 20. března se lhůtou do 28. bře na. Některé doly nevyčkaly však odpovědi a zahájily stávku. 19. březr stávkovalo v severozápadních Čechách 5000 horníků, 22. března již 900 Ke stávce připojilo se Nýřansko a Kladensko. 23. března došla odpově zaměstnavatelů, obsahující některé ústupky, odmítající však rozhodová o pracovní době, ježto jest tato předmětem jednání parlamentu, stejně jak poskytování střeliva. Na to doporučila společná schůze delegátů v š e c hornických organisací, aby 25. března byla na všech dolech v revíru prá zastavena. Schůze horníků konané 24. března toto rozhodnutí schválil a s t á v k a z a h á j e n a.

Zároveň jednáno o p o m ě r e c h h o r n í k ů v p a r l á m e n t Čeští sociální demokraté u příležitosti projednávání zákona o vyplác mzdy v hornictví podali n á v r h n a z a v e d e n í m i n i m á l n í m z d v h o r n i c t v í. Je přirozeno, že v Rakousku návrh tento mohl míti v znam pouze demonstrační, a že byl zamítnut; přijaty však návrhy na ne méně 14denní výplatu v hotových penězích, bezplatné poskytování sv tiva a pracovního náčiní, čímž jeden požadavek dělnictva splněn, a náv na poskytování třaskavin za nákupní ceny, čímž požadavku dělnict pouze částečně vyhověno.

Jednání bezpečnostních úřadů v obvodu stávkovém podobalo se ví onomu blízkého Německa nežli vzdálené Anglie. Horní úřady však sn žily se usilovně o docílení dohody; 29. března sešel se dohodovací úřa který 2. dubna docílil dohody. Zvýšení mezd obnáší 10 až 12 procent, př davky na činži poskytnuty i svobodným horníkům ve výši poloviční obnosu, jaký se poskytuje ženatým. Deputátní uhlí zvýšeno o 1000 k koupelny se zřídí, nikdo nebude pro stávku propuštěn. Dělnictvo na ty nabídky přistoupilo a s t á v k a v s e v e r n í c h Č e c h á c h s k o n č e n

Téměř současně skončeno hnutí i n a K l a d e n s k u, kde dělnict všeobecným hlasováním 31. března na 41 schůzích rozhodlo 4079 pro 853 hlasům p r o t i s t á v c e.

*

Ústředna pro reformu bytovou zaznamenává pozoruhodný úspě přijetím z á k o n a o s t a v e b n í m p r á v u d ě d i c k é m oběma sn movnami. Zákon týká se pozemků státních, zemských, okresních, obe ních nebo veřejných fondů. Stavebník nabývá za placení nájemného prá stavebního na tomto pozemku na dobu 30 až 80 let. Po vypršení této lhů má majitel pozemku právo koupiti budovu za jednu čtvrtinu současn ceny budovy. Po dobu stavebního práva má majitel domu veškerá prá majitele, služební, prodejní i dědické, a může budovu také hypotekár zatížit. Zákon tento, který činí zbytečným zakupování drahých pozemk

ide míti ve spojení se zákonem o státním fondu bytovém veliký význam
o zřizování lidových bytů. Obcím, které posud nemohly se odhodlati
stavbě lidových bytů, naskytá se zde možnost, aby beze všech obětí
tovou péči zdatně podepřely pronajmutím obecních pozemků.

*

Lidová sněmovna vykonala v předvelikonočním zasedání skutek so-
ální spravedlnosti změniv ši § 85. a 86. živnostenského řádu
postaviv ši dělníka, porušivšího pracovní smlouvu, na roveň zaměstna-
tele, který se dopustí téhož činu. Zaměstnavatel je v tomto případě dle
84. ž. ř. povinen nahraditi dělníkovi mzdu za příslušnou lhůtu výpo-
ední; dělník byl posud v tomto případě nejen povinen ná-
adou škody, nýbrž mohl býti i stíhán a trestán pro pře-
upek. Nedodržení smlouvy zaměstnavatelem je tudíž souzeno
ukromoprávně, týž čin dělníkův soukromoprávně i veřejnoprávně.
. března přijala sněmovna zákon, k němuž dali podnět sociální demo-
até již v předešlém zasedání. § 85. poskytuje nyní zaměstnavateli právo
dati, aby dělník předčasně práci přerušivši navrátil se opětně do práce
o zbývající ještě dobu, a zaměstnavateli nahradil způsobenou škodu.
86. zavazuje majitele živnosti, který by takového dělníka přijal, k ru-
ní s dotyčným dělníkem dřívějšímu zaměstnavateli za škodu, svévolným
stoupením způsobenou. Totéž platí o zaměstnavateli, který by dělníka
edl k porušení smlouvy s jiným zaměstnavatelem uzavřené.

*

Statistický úřad práce podává v 1. čísle »Soziale Rundschau« před-
žnou zprávu o pracovních konfliktech v Rakousku v ro-
1911. Hlášeno bylo 767 konfliktů, zpráva však vztahuje se pouze na
7, poněvadž o 210 nebyly podány bližší zprávy do konce roku. Stávek
lo 544, jimiž bylo postiženo 5461 závodů, zaměstnávajících 140.718 děl-
ků, z nichž stávkovalo 84.052, t. j. 59·7 procenta. Počtem stávek jsou
prvním místě Dolní Rakousy, kde 174 stávek zúčastnilo se 23.533 děl-
ků, načež následují Čechy se 169 stávkami, jimiž byly postiženy 602 zá-
dy s 50.128 dělníky, z nichž stávkovalo 32.027. Tu však nutno připome-
uti, že stávka textilníků na Náchodsku není ještě zpracována, takže de-
nitivní číslice stávkujících bude asi dvojnásobná. Na Moravě zúčastnilo
44 stávek 5.098 dělníků, ve Slezsku 32 stávek 5.079 dělníků, v Haliči
stávek 6.340 dělníků. Neobyčejně vysokou číslici stávkujících vykazuje
ntokráte Přímoří, 12 stávek se 3.719 účastníky, a Dalmacie 4 stávky se
1 účastníky; toť stávka námořníků.

Dle odborů jest na prvém místě textilnictví se 57 stávkami a 24.482
astníky, načež následuje průmysl oděvnický se 53 stávkami a 16.231
astníky, živnost stavební se 98 stávkami a 11.521 účastníky, hornictví se
stávkami a 9.623 účastníky, zpracování kovů se 61 stávkami a 4.307
astníky, zpracování dřeva a kaučuku se 49 stávkami a 3.776 účastníky,
roba strojů se 44 stávkami a 3.592 účastníky, zpracování kamene, hlíny
skla se 41 stávkou a 3.582 účastníky, dopravnictví s 10 stávkami a 2461

účastníky, průmysl potravinářský s 25 stávkami a 2183 účastníky. Os
odbory jsou slaběji zastoupeny.

Na jednu stávku připadá průměrně 155 účastníků. 117 stávek
hromadných, jichž se účastnilo 51.433 dělníků, t. j. 61·2 procenta.
covních dnů ztraceno 1.275.513, z čehož 593.194 připadá na textilnictv

*

V 5. čísle »Odborového sdružení« podává sekretariát Česko
vanského Odb. Sdružení zprávu za rok 1911. Přes tc
rok 1911 je rokem stoupající drahoty, musí jej české hnutí dělnické c
čiti za rok z nejpříznivějších. »Sereďne zklamal r. 1911 ty, kdož od
čekali zamoření samostatného hnutí odborového... Kdežto 30 svazů
nichž zprávy došly, vykazovalo 1. ledna 1911 49.386 členů, stoupl
počet do konce roku na 65.222.« A tu nutno uvážit, že vystoupil cent
svaz dřevodělníků a železničních zřízenců, dále přestali konat svoji
vinnost rakouští strojníci a topiči a perleťáři. »Tolik možno ale již
určitě potvrditi, že pokles nenastal, a když nyní i vídeňská komise
kazuje přírůstek 30.000, toť planou bajkou stává se tvrzení o seslabc
organisací osamostatňovacím procesem českého hnutí odborového.«

ŠKOLA.

Hmotná situace učitelstva v Čechách. — Mimořádná valná hromada dele
ZÚS. — Interní věci organisační. — Činnost zemského sirotčího fondu v
chách.

Za situace pro učitelstvo v království Českém nepříznivější než
jindy svolal Zemský ústřední spolek jednot učitelských mimořádnou va
hromadu delegátů na den 4. dubna do Prahy. Sousední sněmy zer
moravský i slezský povolily učitelstvu drahotní přídavky až do
400 K pro jednotlivce, dolnorakouský sněm provedl úpravu učitelsk
platů pod tíhou stoupajících životních potřeb loni a letos byla správa
delního města Vídně nucena povolit opětně nová zvýšení učitelských p
úpravou přídavků, příbytečného a pod. Dnes již i učitelstvo nejho
těžší a nejchudší rakouské země, Tyrolska, je ve hmotném ohledu pc
veno daleko líp než učitelstvo v Čechách.

Stálá školská komise zasedající od podzimku jako by si s učitelst
hrála. Celé dlouhé měsíce jednala rozvlekle o zásadách příští úpr
V posledních týdnech přistoupila k projednávání paragrafovaného náv
zákona. Podivné to paragrafování, když dosud nebyla stanovena ani v
ani počet služebních přídavků, když neurčena výše přídavků aktivi
funkčních atd. Paragrafovaný návrh zákona je na nejdůležitějších mís
vytečkován. Scházejí číslice. Čeká se na výpočty komise finanční a
dává si na čas.

Vyhlídky na žádoucí smír obou národů v zemi, od něhož učitelstvo eká konečné rozřešení své palčivé otázky hmotné, nejsou valně příznivé. Němečtí zemští poslanci povolili by nové daně zemské s výhradou, že jich ude užito jedině na úhradu učitelských platů, čeští poslanci rádi by však vezli s úpravou učitelských platů i celkovou sanaci zemských financí . v tomto začarovaném kruhu stojí učitelstvo se svojí životní otázkou.

Nespokojenost ozývá se z trpělivějšího učitelského táboru českého, ypukuje však zvlášť prudce v táboře učitelstva německého. České učitelstvo dalo výraz své nespokojenosti z dosavadní akce úpravové resolucí, řijaté na mimořádné valné hromadě delegátů dne 4. t. m. Resolucc ta zní:

»Neustálé odkládání naší nejživotnější na tu dobu otázky, úpravy latů, musí přirozeně působiti na učitelstvo škol národních, které žije nesnesitelných poměrech, dojmem nejtrapnějším. Zejména trpce nese učitelstvo, že permanentní školská komise sněmovní, která tak dlouho již úpravě učitelských platů rokuje, dosud nedospěla ve své práci tak, aby textu návrhu zákona byly vytčeny přesné cifry. Činíme všechny rozhodující činitelé zodpovědny za následky, které by měl v zápětí další odklad řešení této otázky pro naše národní školství a kulturní rozvoj úbec.

Ke členstvu svému pak vznášíme apel, aby v dosavadním, krajně obětavém sebezapírání prozatím klidně vyčkávalo ještě nějaký čas rozřešení olitické situace, se kterou jest otázka úpravy platů nerozlučně spiata, ávisic na dělnosti sněmu království Českého, ale aby také připravovalo e pro všecky případy k dalšímu boji za úpravu a očekávalo případné okyny, které mu budou v čas po usnesení společného permanentního výoru oznámeny, aby mohlo ihned dle nich se zachovati. Vážná doba musí učitelstvo najíti připravené a zdisciplinované, aby svým organisačním vytoupením mohlo působiti na příslušné činitele náležitou vahou.«

České učitelstvo v království však pohříchu není náležitě připravené, disciplinované, aby plnou vahou své silné organisace mohlo působiti na initele, rozhodující o jeho životní otázce. Jednotná silná stavovská organisace je roztržena. Zemský ústřední spolek sdružuje pouze na tři čtvrtiny eského učitelstva, učitelstvo škol měšťanských má svoji zvláštní zemskou rganisaci, rovněž učitelky, a nedávno vstoupil v život Svaz velkopražkého učitelstva.

Mezi těmito čtyřmi organisacemi je boj tajně i často otevřeně vedený, oj, který společné věci málo slouží a respekt z organisace povážlivě selabuje. Každá z výše uvedených organisací hledí z příští úpravy, pokud ožno, nejvíce výhod přinésti svému členstvu. Velkopražské učitelstvo siluje ne-li o zvláštní zákon pro Velkou Prahu, tedy alespoň o vyšší aktivní přídavky dle analogie u státního úřednictva. Venkovské učitelstvo bírá statistiky, vydává brožury dokazujíc, že na venkově je stejně draho, no namnoze dráž než v Praze, a domáhá se aktivních přídavků všude tejně velkých a propaguje tyto své názory v kruzích poselstva agrárního. evraživost učitelstva venkovského k velkopražskému a obráceně je různých stran uměle živena a do krajnosti podpalována. Neslouží to traně ani té, ani oné, škodu z toho vezme celý stav učitelský. V jiných emích rakouských není takových sporů, jdoucích až do krajnosti, jako

v českém učitelstvu z království. Všechny učitelské organisace české, e stují-li již, měly by býti v základních názorech na příští úpravu sv platů shodny a vystupovati alespoň na venek jednotně. Dosavadní vys pování působilo i trapně.

* *
*

Organisace Zemského ústředního spolku v Čechách utrpěla nespo událostmi v Ústřední záložně učitelské, kde byla provedena 45tisícová fraudace, i v pojišťovně »Praze«, kde veřejnost odkryla pusté prov řádění, konané v neprospěch ústavu i jeho pojištěnců, z nichž učitels české tvoří silnou část. Správa ZÚS měla na těchto událostech spoluv nedostatečnou kontrolou v záložně a v pojišťovně stafáží, kterou ochc dělalo při všech akcích vrchního ředitele V. Rašína, bývalého učitel předsedy ZÚS. Viktor Rašín využil organisace ZÚS k tomu, aby se do do banky, aby v ní byl zvolen presidentem, využil organisace k odhla vání nových stanov, jimiž členská práva pojištěnců byla valně okleště a jež prostřednictvím věrných delegátů Rašínovo počínání v bance un ňovaly.

Události vzpomenuté způsobily vážný otřes organisace. Téměř třet okresních jednot učitelských vyslovila správě spolkové nedůvěru a žád namnoze také její odstoupení. Prudké útoky učitelské oposice vyvol obrany vůdců organisace a neméně prudké protiútoky, jichž úkolem b odvésti pozornost organisovaných členů jinam, a zvláště utvrditi vel většinu učitelstva v přesvědčení, že současné projednávání otázky sl ného na zemském sněmu, resp. v permanentní školské komisi, a zdar hoto projednávání je odvislý od nynějšího předsednictva ZÚS, událos v záložně a pojišťovně těžce kompromitovaného.

A tak došlo k dlouhému projednávání interních záležitostí ZÚS důvěrné schůzi delegátů ZÚS, již obviněné předsednictvo samo řídil veřejné valné hromadě předložilo otázku, mají-li k němu zvolení učite delegáti důvěru čili nic. Hlasování bylo dle jmen. Dvě třetiny delega zastupující 425 hlasů, vyslovily se pro důvěru, 103 hlasy byla vyslov otevřeně nedůvěra, 76 nehlasovalo. Předsednictvo ZÚS má tedy potvrz i při neobvyklém hlasování dle jmen, že téměř třetina delegátů mu důvěřuje. Starosta J. Černý nazval oposici silnou a prohlásil, že b vůdcům svědomím. Než ani delegáti, kteří důvěru předsednictvu vyslov nevěří, že dosavadní poměry v ústředí byly uspokojivé. Zvolili kon která má podati řádné prázdninové valné hromadě vhodné návrhy na organisaci spolkovou. Od této reorganisace očekávají žádoucí nápra v hlavě i v údech největší učitelské organisace v království. Organis učitelská bude jen tehdy silnou — jak správně dovozuje člen mladé nerace ve »Volném Listu« — bude-li založena na poctivosti a pravdě. klamu a utajování.

* *
*

Dle zprávy přísedícího zemského výboru p. Karla Adámka přisp zemský sirotčí fond na výchovu a opatření 5184 chudých dětí osiřelý opuštěných a zanedbaných ročním nákladem 618.693 K. Z uvedeného po

e opatřeno 5267 dětí v rodinách nákladem 380.705 K a v ústavech 970 ročním nákladem 238.988 K. Mezi ústavy, jichž péči děti jsou svěřeny, e 100 sirotčinců, útulků, ochranoven a podobných okresních, obecních, církevních, spolkových i soukromých ústavů, v nichž je opatřeno 750 dětí, podporovaných ze sirotčího fondu, úhrnným ročním nákladem 162.676 K, dále 20 ústavů odborných pro děti zanedbané, hluchoněmé, slabomyslné, slepé a choré, kterýmžto ústavům je svěřeno 167 dětí, nákladem 75.311 K. Mimo to fond přispívá na léčení chudých dětí osiřelých a opuštěných zemských jubilejních ústavech v Luži, ve Cvikově, v sanatoriu pro děti uberkulosní, v »Albertinum« v Žamberku. Zemský fond sirotčí umožňuje mimo to praktickou výchovu a vzdělání chudých a nadaných dětí opuštěných udělováním stipendií na návštěvu škol řemeslnických, průmyslových, obchodních, hospodářských ročním obnosem 16.411 K, jímž bylo podděleno 75 žáků uvedených škol. V poslední době byly povoleny na zřízení některých dalších ústavů odborných, jichž dosud postrádáme, bezúročné zápůjčky v celkovém obnosu 610 tisíc K, jež nebyly však dosud vyplaceny. Roční příjem fondu z přebytků spolkových pokladen sirotčích činí asi 617.000 K, roční výdaj přes 62.000 K, takže nelze, dle zprávy, v budoucnosti podpůrnou činnost fondu dále rozšiřovati. Ze 30 tisíc osiřelých, opuštěných a zanedbaných dětí ve věku školou povinném je pouze 5184 dětí, to jest šestina, bohatou zemí podporováno, na 25 tisíc dětí je bez podpory a podpůrná činnost fondu nemůže býti dále rozšiřována. V tom je úžasná bída zemského hospodářství.

LITERATURA.

Krásná:

Josef Holý: Černé moře. 1912. (Vydal Přemysl Plaček v Praze.) — K. V. Řeřábek: Štěstí domova. 1911. (Vilímkova knihovna.) — V. Půlpán: Chudé děti. Povídky o dětech. 1911. (Knihovny »Mladých proudů« svazek V. Nákladem Mladých proudů.) — Roman Hašek: Svatební píseň. 1911. (Vilímkova Humoristická knihovna. Nakladatel Jos R. Vilímek.) — Em. šl. z Lešehradu: Démon a jiné povídky. 1911. (Nakladatel Fr. Švejda v Praze VIII.) — Naše lidová četba: Povídky. Výběr z moravských autorů. Uspořádal prof. dr. Mil. Hýsek. Díl I.–III. Moravská Ostrava 1911. (Nákladem vydavatelského družstva Mor.-slezské revue.)

Mezi básněmi, jež Josef Holý pojal ve svou novou knihu Černé moře, jest jedna, v níž Přemysl připadá si jako omšelý kámen na vrchu hory, »šlehaný pliskavou nudou šklebivých bouří«, jest zmučen »dešťovou třísní člověčích nářků« i vlastní nemohoucností, která neustále žízní po nových vznětech a vášních; jako divoký buvol probíhal lesy a vyvracel kmeny, umrtvoval a mořil své srdce v bahenních slujích, jiskrným čelem narážel v záhady a vždy se mu vrátila žíznivá myšlenka pravdy: i spouští se »na vlny záhrobní černého moře«, čeká, až vítr přerve jeho stvol, s nímž jest spojen se zemí, a zanese jej »v rozumu zoufalé ráje, ve věčné blou-

dění vodami černého moře« (»Píseň Přemyslova«). Když se k této bá
probereme ostatní lyrikou knihy, jest nám, jako by z kraje děsivě trap
tmy konečně prošlehl zákmit poznání a ze směsi zoufalých, dunivých hla
ozval se na krátko srozumitelně slyšitelný hlas; poznáváme básníka, kt
rve se sám se sebou, bije do vlastního nitra a v zoufalém zklamání zří
se bytí. A shledáváme, co ve slokách jiných k tomu poznání přilél
básník se pokládá za trosku zhynulé hvězdy, zapadlé v kalném příko
vzpomíná jásavých přeludů a šílených vášní mládí, přehlíží »stanice duš
své od nebeských světel blaha a zdaru až k hádankám smrti a záhro
pronáší »mrtvého života poslední bohatou tryznu« a umírá bídně, »k
ssedá a hnilobná ústa divými kletbami lásky se pitvorně nesou«. Říci,
lyrika Holého jest krajně pessimistická, je málo. Příšerně černé stíny le
mu na cestu života; potácí se jimi a nezdolá jich. Má k tomu jistě p
činy, nejde mu jistě jen o affektovanost a pathetické gesto. Avšak — n
dovede o tom básnicky přesvědčit. Černé stíny jeho myšlenek a konf
splývají mu v chaos, z něhož nenalezne východu ani on, ani my; vír
jeho křečovitých veršů jsme strženi, nejsme však ani vyvrženi na písč
břeh, ani neutoneme v hlubině: jeho lyrika nemá umělecké ukázněno
Jediný konkretnější moment zachytíme jakožto příčinu rozkáceného ni
a chaotického smýkání: poznání ženy, jež vyvrcholuje v úžasnou, strin
bergovskou nenávist, a to nenávist uvědomělou, neboť označení přísluš
básně »Chvíle světla« sotva jest voleno náhodně: co nejpříkřejší jest s
novisko básníkovo: »Žena problém? Chechtej se, satane milý! - Ničí
bestie principu mužství a síly. - Tajemstvím rození, přírodou zakalená
třísť nese myslivému čelu, - není léku srdci a tělu, - kde se zahnízd
žena«; žena jest nutným zlem, ji nutno uvázati na řetěz jako otrokyni,
povznášet ji v mysli; nezasluhuje oka laskavého, sice »strhne tě v kal
na rumech pudu zemitého - život bys proplakal«; žená má zvěděti, že j
pouhým strojem a bezvýznamnou smětí, »něco, co nemělo býti, - v
v koutě tvého zemského žití«. A podobně ve třetí básni »Úsvitu«, v
Přemysl volá: »Jak ti krev z ramene uplývala, - chably své síly: vadn
tak muži, poddaní ženám, opadají - zchváceni ve volném rozvoji vědomí
Nikdy se proto neoddám ženě.« Avšak i tato troška konkrétnosti zapa
v abstraktnosti, v theorii. Při motivu tom, i ve všech ostatních, měl bás
povinnost usilovati o jasnou formu výrazu pro těžkou myšlenku, která
nenechala v nejistotě, a my na tu povinnost jeho máme právo: jinak js
nuceni zavříti novou knihu jeho lyriky s neporozuměním a nedorozumění

Š t ě s t í d o m o v a, »starodávné reminiscence« V i k t o r a K a m i
J e ř á b k a, jest kniha vzpomínek na autorovo mládí, ztrávené v rodn
domě barokového průčelí s vysokou mansardou a podivnými freskami
východočeském městě. Ve vzpomínkách na mládí, jež odvanulo, »ja
oprchává se stromu květ a později za podzimních vichorů i listí«, j
mnoho kouzla, jež budí pietu, a jakoby ani nečinilo velkých požadav
literárních. Kniha Jeřábkova věru nepodává nic kromobyčejného a neh
valého; průběhem roku, takřka podle kalendáře a ročních počasí, vypr
vuje se o všem, co utkvělo v dětské mysli a po letech se vybavilo, pro
se u všech osob v domě bydlivších a zaznamenává se vše, co pro tic
město svého času bylo událostí. Vlídně se při těch reminiscencích,

vna starodávných, setrvá, nijak však zvláště mysli nezaujmou; leda, že připomeneme, jak tenkráte soudili na venkově o Havlíčkovi, jak se lpělo starých zvyklostech a privilejích, a jak, podle vypravování starších, náhla vznikaly snahy o sociální emancipaci; jinak však není snad jé věci, která by chyběla mládí kterémukoli. Nutno vůbec si uvědomiti, vzpomínky takového rázu mohou nabýti literární hodnoty jen osobnosti známného spisovatele, a že nutně vedou k srovnávání s takovými zjevy, jými jsou Němcová a Jirásek. K oběma, zejména však k Boženě Němé, má spisovatel daleko.

Bylo vydáno několik knih neobsáhlých povídek. Mohli a měli bychom kavati, že to budou kabinetní kousky zhuštěné prósy, na něž bylo vyloženo co nejvíce formálního umění novellistického, humoristického, rávěcího vůbec. Avšak musíme se spokojiti zatím aspoň s tím, nabuje-li přesvědčení, že ne vždy vznikly z pouhého rozmaru či jiné náhodti, která psavost dnešních dní částečně aspoň činí pochopitelnou, nýbrž vznikly z opravdového cítění a neličeného zaujetí. Tak tomu jest nerně při knize povídek Chudé děti, kterou vydal K. Půlpán, jak ne se o tom mohli přesvědčiti již při jeho »Černých obrázcích«. Ze živa chudého, strádajícího dětství zachytil nenápadné, takřka denní příly a kreslí je s plným vědomím jejich sociálního významu a lidské nespravedlnosti, pro kterou trpí nevinní mladí tvorové, v nichž se hlásí ha po životě méně drsném, volnějším a duševnějším. Je viděti, jak mladé bytosti spisovateli přirostly k srdci a jak rád by oblažil ty děti, nemají nebo neznají rodičů a jsou odkázány na lásku (»Petříkův hec«, »Pohádka«) a nelásku cizích lidí (»Věrka«, »Až budu veliký«), o se musí od útlých let lopotiti za kus chleba (»V řepništi«, »Komenti«). Je to kniha, jejíž řádky diktovalo něžné srdce. Naproti tomu man Hašek v knize Svatební píseň cítí se doma v jiné ře, mezi lidmi ku podivu soběstačnými, celkem takovými, jakými jsou o »Cestovatelé«, jejichž problém života jest nesmírně neproblematický: »Jaký to krásný, utěšený a bezstarostný život: ráno vstanete, po lné snídani jdete volně po svém zaměstnání, v poledne s chutí poobědte, po obědě si na chvíli zdřimnete nebo jdete na hodinku do kavárny, te jdete na klidnou procházku, aby vytrávilo, a večer posedíte tři ři hodiny při dobré večeři, výtečném pivě a přátelském rozhovoru. pravdu, čeho si může kdo ještě přáti?«... Haškovi nejde o to, že vě mezi takovými výstavními exempláry zdánlivé lidské spokojenosti u lidé normálnímu pojímání života nesnesitelní a odstrašující; jemu líbí, není jim přísným soudcem, uznává jejich raison d'être a s velikou tí vypravuje všemožné historky o mladém básníkovi, který se stal stným otcem (»Svatební píseň«), o společenské nešikovnosti venkovho professora (»Návštěva«), o zbožňovateli, který neumí veslovat Na vlnách«), o židu Plešnerovi, jemuž komedianti nebo brusiči zai a snědli psa čistokrevné raçy (»Nálada podzimu«), a cokoli ještě. isovatel jest si vědom bezvýznamnosti takových příběhů, ale tak jako jednom místě podává recept pro povídavého literáta, který má vždy íti »hned od Adama«, tak pro bezvýznamnost svých prós podává přímo sovatelskou omluvu: žádná příhoda není prý tak nepatrná, aby se o ní

nedala napsati celá kniha, je potřebí jen trochu dobré vůle a trpěliv čtenářů, sebe menší bezvýznamnou událost lze tak zvěčniti spous stránek. To spisovatel dokázal skutečně a budiž mu přáno; měl by se při tom vystříhati takové nejapnosti, s jakou při tom uklidnění vlastn spisovatelského svědomí poukazuje k německým klassikům, nemluvě ani o dekadentních výtvorech některých moderních prosatérů. Nechť spokojí s tím výsledkem, že jeho kniha se dobře hodí pro zahnání dlo chvíle; literárního významu nemá. — Mnohem vážnější cíl, jako vž sleduje svými povídkami Em. šl. z Lešehradu, zejména povíd Démon, jež dala knize jméno. Již svou »Matildou Ehrhardtov učinil pokus o román a také jeho »Démon« vymyká se z běžného r pouhé povídky. Jde mu o démonický vliv muže na ženu; pohled, kter muž, divadelní umělec (Mahler), utkví porvé na krásné paní Tereze, st se zárodkem katastrofy obou; podlehnou démonické síle, která je k s pudí, když pak (pro těžkou chorobu mužovu) styk paní Tereza přeruš Mahler zabije se za nedlouho vlastní rukou a paní sřítí se do divoké st u osamělého mlýna. Em. šl. z Lešehradu při všech svých knihách h nických projevuje jistě nejlepší vůli; promyslí si, čím by motiv mu se státi, aby nabyl literární hodnoty. I jsou jednotlivosti, které o t úmyslu svědčí. Ale v próse širšího rozsahu nedovede se básník s střediti a svou dobrou vůli upnouti k přímé vývojové linii celku; nedost se pravidelně přes základní konturu, od níž zabíhá k episodickým skok a přerývá jednotnost práce. Nechává v ní mnoho neurčitého, a to i v t co by přece mělo býti těžištěm povídky, v poměru ženy k dvěma muž Což nám, kteří máme býti svědky tak tragického konce, může na příl postačiti, aby po chvíli, která byla již přece kritickou, přerušení s dém nickým Mahlerem motivovalo se takovýmto jednoduchým rozvažován »Ach, rozhodne se rázem... Je slabá passivní bytost, s níž může kdo činiti, co chce... Ale nebude již!... Dokáže, že je jeho lásky hod A pak... onen cizinec... nerozumí mu vlastně (!), bůh ví, co má s v úmyslu... jakým způsobem na ni působí... Snad ji omámil něč Bože!...« Jak v tom máme spatřovati něco démonického, a jak si při staviti, že žena takto mluvící jest vůbec schopna podati se démonické vlivu? Velmi nemístně jsou dále vloženy vlastní pochybnosti o katolick ritu tam, kde nervosní žena hledá s romantickým zanícením uklidn právě v něm; ten střízlivý komentář v dané souvislosti působí ruš třeba byl jinak opravdový a oprávněný. Rovněž tak obšírný popis kojíku, do něhož se paní Tereza po delší době vrátí. Dojmy z cest Italii a po Čechách jsou celkem také mimo dějovou souvislost. Šťastn byl Em. šl. z Lešehradu v kratičké povídce »Láska tety Žofie«, v zachytil bolest resignace citupiné, přírodou macešsky obdařené ženy.

Čilé vydavatelské družstvo Moravsko-slezské revue podjalo se vd ného úkolu, vydávati lacinou literární sbírku Naše lidová čet do jejíhož prvního svazku zařadilo Povídky jakožto výběr z mor ských autorů. Jsou v nich zastoupeni Herben, Mrštíkové, J. Uher, M thoděj Jahn, Jiří Sumín, Josef Večeřa, Kosmák, Merhaut, Antoš Doh Myšlenka jest dobrá a výběr účelný. Nehledě k tomu, že se tak snad propaguje dobrá i velmi dobrá literatura, podnik bude moci snad prosp

terárně historicky. Počínáme si Moravy všímati bedlivěji; z novějších rárních historiků Jan Kabelík a Miloslav Hýsek mají o to nemalou luhu. A kdyby tato snaha nepřinesla výtěžku jiného než přesný výklad om, co v dějinách nové české literatury vykonala Morava, jaký podíl na jejím rozkvětu ona, bude to znamenati mnoho. Půjde ovšem při o otázku, kolik jest v tom podílu moravsky individuálního a pokud el český jest nutno odlišovati od živlu moravského: otázka, při níž le, mimochodem řečeno, třeba náležité opatrnosti a střízlivosti. Jakýsi čh k tomu činí v tomto výběru z moravských autorů horlivý dr. H ý- k, který k němu napsal stručnou informační stať o vývoji poesie a prosy Moravě od počátku novočeské literatury. —*cjč*—

Poučná.

irka přednášek a rozprav z oboru výchovy a lidového vzdělání. — Fr. hol: Benátčana Jakuba Casanovy život a dílo. — Fr. Vymazal: Tisíc vých zrnek. — Pierre Ramus: Francisco Ferrer. Jeho život a jeho dílo. JUDr. Fr. Skála: Odluka církve a státu. — Fr. v. Liszt: Mezinárodní právo. — B. Hartwig: Jaký jest smysl našeho života?

Sbírka přednášek a rozprav z oboru výchovy a lidového vzdělání. Vydává Dědictví Komenského v Praze. Pořádá s. Černý.

Upozorňujeme souborně na čtyři svazečky dobré této sbírky, jež podává populárně psané výklady o otázkách výchovných. Učitelka E. Suvá promlouvá slovy prostými a upřímnými O srdečném poměru mezi movem a školou (Sbírky čís. 10., cena 60 h), shledávajíc, že nevytnou podmínkou zdaru vší školní práce jest, aby mezi školou a rodinou la vzájemná důvěra a vzájemná výpomoc. Ad. Schuster (Návštěva oly obecné a důležitost její pro vzdělání lidu = Sbírky čís. 11., cena h) vykládá, že všeobecná povinnost školní je nutný důsledek kulturního kroku, že proto hřeší se na dětech i úlevami i nesvědomitým využíváním výdělečným pracím a že škola je tak i základem blahobytu jednotlivců řádné správy obcí. J. J—k (O kouření a jeho účincích = Sbírky čís. 12., na 48 h) líčí strašlivé účinky kouření na zdraví děti a domáhá se zámitých opatření proti tomuto předčasnému požitku; data i fakta, jež auktor uvádí, jsou vskutku hrozná. — Ve svazečku 13. je stručný výklad l. Černého O hlavních zásadách dětského zdravotnictví, jichž by mělo dbáti v rodině (cena 48 h), tedy zvláště poučení o stravě, obydlí, zduchu, pohybu, životě, šatu, spánku atd. Upozorňujeme opětně i širší ecenstvo na levnou a praktickou tuto sbírku, jež stejně se hodí pro hůze rodičů s učiteli jako pro propagaci mezi lidem. *K.*

Fr. Khol: Benátčana Jakuba Casanovy život a dílo. tudie. Nákladem Jos. Pelcla v Praze 1911.

Obnovené nakladatelství Pelclovo mimo jiné podniky, jimž nelze přiti jisté originality, založilo i sbírku Knihy života, v níž vychází nový,

úplný překlad pověstných Memoirů Casanovových dle nových zrevidovan vydání. Úvodem k překladu vyšla tato studie Fr. Khola o životě i spis »dobrodruha a lovce štěstí, spisovatele a filosofa, který naplnil skoro předminulé století zvukem svého jména, prošel skoro všemi zeměmi turního světa, seznal skoro všecky jeho požitky a ukončil svůj pohn život v Čechách«. Spisovatel studie — myslím, zbytečně — opět a o se omlouvá, že nechce prací svou glorifikovati památku Casanovovu schvalovati skutky jeho: budou zajisté vždy přemnozí čtenáři, kteří bu se shánětí po Casanovovi jen pro drasticky upřímná a věrná líčení lostných avantur, podaných tu beze vší přetvářky a přece vždy s jis delikátností; ale vlastní význam jeho tkví přece jinde, jak i Khol do vyložil, totiž že přes všecky své slabiny a přes to, že Paměti nejsou končeny, podávají věrný obraz mravních a společenských poměrů v bách, jež předcházely krvavou revoluci francouzskou. Khol ovládl b pečně a jistě rozsáhlou literaturu Casanovskou (patří k ní mimo sta studii Mikovcovu v Lumíru 1860 i několik drobných prací nedávno zv nělého Kampra) a hledí odtud dokázati, že Casanova jako spisovat malíř mravů a dějepisec stojí neobyčejně vysoko nad Casanovou doh druhem, který vždy byl dbalým své cti a i v nesčetných svých dob družstvích choval se k ženám vždy nezištně a bez zámyslů výdělečný Jeho erotismus byl rozhodně nevšední a výjimečný, docela jiného gen než Juanův, jak ukázal nedávno O. Schmitz v pozoruhodné své stu (uveřejněné v překladě v Pelclových Chvilkách čís. 14. a 15.).

Co studii Kholově dodává obzvláštní ceny, je okolnost, že vedle drobného životopisu Casanovova a jmenovitě i vylíčení jeho smutné konce seznamuje nás i s jinými četnými jeho spisy z různých obo vědních, filosofie, historie, náboženství, mathematiky i věd přírodní ovšem i básněmi, romány a polemikami. Mnoho z těchto plodů, většin vůbec tiskem nevydaných, má dnes již cenu jen historickou: za to rozhodně měla býti učiněna přístupnou — aspoň ve výběru — rozsáh jeho korrespondence, zachovaná v pozůstalosti duchcovské, listy ž většinou milostné, i listy mužů činných v životě veřejném a kulturní s nimiž se Casanova na různých místech svého potulného života setk

Rk.

Fr. Vymazal: Tisíc nových zrnek. Brno 1911, nakl datel A. Píša.

Jsou velmi nestejné hodnoty a různého původu tato nová zrnka, j si Vymazal sám sobě věnoval ke svým sedmdesátinám. Mnohé ze zrnek tím Vymazal rozumí »všecko, co zasluhuje, aby bylo pověděno, pamat váno anebo o čem by se mělo přemýšlet« — jsou vybrány z četby, z Montaigne, Goethe, u nás Arne Nováka, Janka, různých článků v Př hledu; jiné konstatují prostě jen nějaké nápadné faktum (na př. zrnko 20 V Indii je prý 150 řečí a písem, nebo 75.: V obou rukopisech Králov dvorském i Zelenohorském, jež obsahují asi 6000 slov, našel Gebauer ví než 1000 prohřešků proti normální staročeské mluvnici); a zas ji pokoušejí se o výklad gramatický (65.: Písmeno ch nazývají mnozí cé-h a je to vlastně ká-há čili chá). Řada zrnek týče se jevů literárních a ji překládání (132.: První své pokusy psal Tomek slohem Tacitovským

učně nepřirozeným. Ani potom neměl nikdy slohu); v jiných — a ty u ovšem pro charakteristiku svého původce nejzajímavější — jsou obženy trefné, často ironicky žíravé posudky (142.: Kdo má u nás podlé břicho, hodí se už za výtečníka do několika týdenníků); konečně kde čteme jen pouhé slovné hříčky. Nelze se diviti, že v spoustě materiálu sebraného ze všech možných disciplin sem tam je leccos nesprávného: k v zrnku 280. špatně vyloženo o úpravě francouzských gymnasií, zrnku 363. neprávem se tvrdí, že nemáme nic přeloženo z Rabelaisa, zrnku 600. docela se ohřívá špatný vtip, že na litomyšlském gymnasiu ždý žák projde a kdo nic neumí, tomu prý se poví napřed, z čeho bude oušen. Snad by přece bývalo dobře, kdyby byl Vymazal užil hustšího itického síta: kvalita zrnek byla by jistě jen získala. *Rk.*

Pierre Ramus: Francisco Ferrer. Jeho život a jeho dílo. Česky ravil Jan Kosa. Praha 1911, nákladem Volné Myšlenky.

Nedávná revise procesu Ferrerova, jež dokázala naprostou jeho nevinu, o níž byl přesvědčen všechen vzdělaný svět mimo kněžstvo a vládu ančelskou, obrátila zase pozornost k nešťastné oběti mstivých klerikálů ančelských, kteří neváhali prolíti krev člověka nevinného jen proto, že jeho osvětové působení stálo v cestě hrabivým jejich plánům. Byly i u nás by, kdy vysloviti jméno Ferrerovo nebylo lze na schůzi veřejné bez bezpečenství, že bude rozpuštěna a řečník vyšetřován ze schvalování ů nezákonných; dnes snad všude konečně proniklo přesvědčení, že rrer byl člověk sice pokrokový, ale spolu loyální, jenž dalek byl všeho archismu a snah podvratných. Kdo chce se poučiti, oč vlastně usiloval aboce vzdělaný tento republikán, a jaké byly jmenovitě jeho snahy o vydování školství racionalistického, tomu můžeme vřele doporučiti nelikou tuto brožuru zpracovanou dle autentických pramenů a zvláště dle kumentárních publikací »Komitétu pro obranu obětí reakce španělské«. menovitě kapitolu o zatčení a kvapném odpravení Ferrera nelze přečísti z pohnutí. *S.*

JUDr. Fr. Skála: Odluka církve a státu. V Praze 1911, nákladem Volné Myšlenky. (Knihovny Havlíčka čís. 4.)

Dle spisů: Hobzova Poměru mezi státem a církví a Zenkerovy Kirche d Staat napsal Skála populární úvahu o časovém thematě, která přizeně v našich poměrech propadla z valné části konfiskaci a mohla ti v plném znění otištěna až po interpelaci na říšské radě. Spisovatel stává thesi, že vřelou tužbou každého opravdu pokrokového člověka zároveň podmínkou šťastnějšího vývoje lidstva je dokonalá odluka kve a státu; nejhroznější doby pro lidstvo byly ty, kdy státní moc ročila církvi, kdežto štěstí člověka i lidstva je tím větší, čím více se ancipuje od církve. Rozumí se — a příklad Francie i Portugalska to se potvrzuje — že církev sama hledí této rozluce všemožně zabrániti zájmu svého měšce, berouc si při tom záminkou sama dogmata náboenská; ale vývoj kultury jde neúprosně v před a neubrání se mu ani kousko, které dosud nejen v liteře zákona, nýbrž ještě více v jeho chu zachovalo si přemnoho z dob konkordátu, ač formálně zrušeného r. 1874. Skála je přesvědčen, že odluka církve od státu je společným

požadavkem všech pokrokvých lidí a že tedy zaň mají bojovati vši pokrokoví poslanci, ať patří straně mladočeské, pokrokové nebo agrá národně-sociální či kterékoli jiné. Netřeba ani zvlášť připomínati, že facto mezi českými politiky je pramalé procento těch, kdož do opra by chtěli se zasaditi energicky za provedení tohoto základního p cipu zdravé budoucnosti státu. *I*

Fr. v. Liszt: Mezinárodní právo. Přeložil Dr. K. Ra V Praze, nákl. J. Otty, Světové knihovny č. 903-4.

O obsahu i rozsahu pojmu mezinárodního práva má u nás p měrný vzdělanec představy jistě velmi mlhavé a je dostatečně známo, i mezi čelnými politiky české delegace je docela nepatrný počet těch, k věnují pozornost otázkám mezinárodním, neboť všecku pozornost ab bují ať právem či neprávem jen problémy vnitřní politiky. Lze proto vítati, že ve Světové knihovně došel uveřejnění aspoň tento přeh z díla proslulého německého kriminalisty, a to dle jeho příspěvku v B meyerově encyklopedii právní vědy z r. 1904, kde Liszt ve formě z štěné, ale přece úplné podal tresť svého velikého spisu o mezinárod právu, vydaného již po páté r. 1907. Překladatel vypustil soupisy lite tury na konci jednotlivých oddílů předlohy, ale za to aspoň v pozná kách doplnil výklady Lisztovy odkazy na nové ustanovení práva m národního, zvl. válečného dle usnesení druhé haagské konference r. 1 Pacifisty naše bude zajímati zvláště poslední část knihy, označená zvem: spory mezi státy a jejich rozhodování (bez použití branné m tedy smírčími soudy); jak známo, právě o této otázce existují prá normy data velmi pozdního a proto namnoze ještě neúplné a nevyjasně Liszt zastává mínění, že »i v dnešním mezinárodním právu zůstává vá nejkrvavějším prostředkem ku povznesení skutečného nebo domněl nároku, ultima ratio k řešení sporů mezinárodních«, kdežto opětně vracející myšlenka o věčném míru zůstala utopií. Nicméně snahy pacifi roztroušených dnes po celém světě, vítá a přičítá jim zvlášť dvojí vděč úlohu: utvořiti stálý soudní dvůr států s fakultativní kompetencí a ko fikovati právo válečné. *F*

B. Hartwig: Jaký jest smysl našeho života? Náklad časopisu Život 1911.

Spisovatel je příslušníkem české emigrace v Rixdorfě u Berlí kdysi mocné a kvetoucí, dnes, bohužel, již poněmčené a pokleslé. V ča pise »Život«, věnovaném obrození náboženskému, uveřejnil kdys ř článků o základním problému našeho žití, jež tuto sebral a doplnil ve for knižní. Je to duch českých bratří, známého theosofa a současníka Kom ského, Böhme, ovšem i duch moderních reformátorů německého žití ná ženského, zvl. Lhotzkého, jenž k nám promlouvá z nepatrné brožu Hartwigovy. Nejen jednotlivec, nýbrž i celé národy trpí prý tímto votem, jenž jest výslednicí známých i neznámých sil a myšlenek, a jel konec zdá se nám nadobro bezesmyslným; takže jen život, který s o sobě jest souladný a stojí v souzvuku s Nekonečnem, život v pra v duchu Kristově, může nám odpověděti k otázce, co jest vůbec smysl

ského byti. Tudíž vnitřní obrození lidstva v duchu Kristovy nauky, úsilí
to, aby každý jednotlivec stal se pravdivým, prostosrdečným a důvě-
ým, skutečným křesťanem, může dodati nové hodnoty životu, jenž tolika
lem jeví se být dnes docela marným a bezútěšným. *T.*

O ŽIVOTĚ NÁBOŽENSKÉM A CÍRKEVNÍM.

Romolo Murri a jeho politický modernism.

Romolo Murri, známý italský katolický kněz-modernista, kterého zájmem sledujeme v jeho boji a vývoji, o kterém jsme již před několika léty zde psali, když jeho jméno výrazněji proniklo na povrch a nad míru, v poslední době zase vzbudil živější zájem a mnoho řečí ve veřejnosti. Čím? Jest zaznamenati nějaký nový, další stupeň v jeho vývoji, nějak dokonce obrat, o jaký u většiny modernistů není nouze? Napsal snad nový, vynikající spis o nových hlediskách?

Nic z toho! Takových věcí by si ostatně všimli jen odborníci, úzký poměrně kruh interesentů, ne veřejnost.

Romolo Murri vzbudil pozornost veřejnosti nejnověji a nejživěji tím, že se zasnoubil. Tuto stránku vývoje katolických modernistů sleduje veřejnost široká se zájmem nejintensivnějším, z pohnutek velmi složitých. V prvním místě mezi těmito pohnutkami snad stojí u »veřejnosti« nejvíce pouhá zvědavost, zbystřená zálibou v jisté pikantnosti, ale jistě není u všech tato čirá zvědavost pohnutkou jedinou. U mnohého modernisty není erotický poměr k ženě nezasluhuje víc než kus pikantní pozornosti. Je u jednotlivých jest něčím mnohem vyšším, mocnějším; bývá to vztah nejen pohlavně erotický, nýbrž více ještě vztah mužně a lidsky ethický, a bývá se tak něčím více, než poměrem muže k ženě: stává se vztahem člověka k člověku, individua k celku, k člověčenstvu, vztahem bytosti časově omezené k budoucnosti. V takovém případě pak jest takový vztah, stupeň jeho ujasnění a důsledného provedení zároveň dosti spolehlivým měřítkem modernosti, nejen v theologii a církevní politice, nýbrž ve světovém názoru a v osobním mravním stanovisku.

Že nás nezajímá pikantně erotická stránka poměru modernistů k ženě, nemusíme ujišťovati. U Murriho beze všeho věříme, že základem a motivem jeho zasnoubení jest víc než erotika (tím neříkáme, že erotiku nízko stavíme). Ale přes to jen referujeme prostě o jeho zasnoubení se slečnou Lindovou, norského původu, ale v Římě usedlou průkopnicí hnutí ženského a mírového.

Když se již o Murrim zmiňujeme, neškodí dotknouti se stručně jeho stanoviska, jak se jeví v posledních projevech, učiněných po naší poslední zmínce o něm před léty.

Nedávno vyšla jeho nová kniha v německém překladu pod názvem »Das christliche Leben zu Beginn des zwanzigsten Jahrhunderts« (Jena, Diederichs, 5 marek), s podtitulem »Die Kämpfe von heute«.

Jen poněkud výstižný referát by zabral příliš mnoho místa, něk prostorů, vyhrazených našim rozhledům. Také by se ostatně spíše h za samostatný článek, než za obsah rozhledů. Zde stačí jenom něk zmínek a všeobecných poznámek.

Kniha znovu ukazuje, co jsme již dříve ocenili při Murrim a co výše stavíme v jeho činnosti: Murri není jen církevní politik nebo matik, nýbrž skutečně mohutná náboženská osobnost, hluboce založ vysoce a ušlechtile mravní. Čisté náboženství a ušlechtilá mravnost zdrojem jeho snah, pohnutkou jeho práce, cílem jeho pokusů. Jest náboženskost a mravnost vědomě katolická. V tom jest její zvláštnos síla, ale též omezenost a jakási slabost. Jeho katolictvím se vysvětlí neměl a sotva bude míti hlubší vliv na moderní formulaci náboženských mravních problémů. V katolicismu není půdy a porozumění pro jeho vrhované reformy. V jeho mezích volá po volnějším vzduchu a jasnější světle v celku marně. Mimokatolický svět, ať protestantský ať nábožen a mravně jinak orientovaný, může chovati a projevovati plnou a vř sympathii k jeho obrodným snahám, ale sám jimi nemůže býti zúrod větší měrou. Protestantský myslitel i volný myslitel by souhlasně vy že Murri zůstává katolickým církevníkem i tam, kde uvádí v pohyb derní síly ducha v protivě k církvi a v kritice na církvi. Protestantské modernismu stojí v popředí a ústředí osoba Ježíšova. Ta však katolické Murrimu není středem ani jako historický problém, ani jako nábožen činitel.

Hlavním problémem Murrimu jest, jak rozvedl na berlínském k gresu pro svobodné křesťanství a náboženský pokrok roku 1910, ol spojená s řešením rozporu mezi náboženskou a občanskou společno hlavně v románských, katolických zemích. To naznačuje již formu jeho přednášky »Církev a demokracie«. V románských zemích dosud církev nevzdala politických privilejí a nároků na absolutnost, officieln jedinečnost své náboženské společnosti. S těmito nároky se dostává sporu demokracie. A výsledkem srážky mezi církví a demokracií jest demokracie bývá vytlačena za hranice pravé míry a přenáší svůj od proti církvi na každé náboženství a chce budovati výlučně na základ světového názoru humanistického a atheistického. Tlakem těchto fa vyvinul se v Italii modernistický proud, který hledá, jak by katolic společnost převedl s pole politické výsadnosti na novou půdu opravd náboženské svobody. A v demokracii se ujasnilo, že materialism nes vzbuditi tolik úcty k zákonu solidarity a bratrství, aby čelila egoismu.

Murri hledá synthesu obou těchto patrných směrů a snah. Dosava řešení, o jaké se pokoušel liberalism a křesťanský socialism (později k sťanská demokracie), mu nestačují. Také historicky se v praxi neosv čila, ani ve Francii, ani v Italii nebo Belgii, kde se o ně zasazovala církev tak demokracie. Křesťanský socialism nesplnil církvi, co si od n slibovala: čekala zvýšení populárnosti a vlivu, přírůstek nových posi ních sil, ale místo toho vzrostlo církvi nebezpečenství změny ve vnitř právním organismu. Proto také příznivé stanovisko Lva XIII. bylo vys dáno přímým nepřátelstvím Pia X.

Bylo zajisté a jest přirozené a vlastní každé demokracii, i křesťanské, c iti všecka historická zařízení a organisace pouze jako relativní a pro-mlivé, hodnotné pouze potud, pokud slouží potřebám ducha a života lid-ho. I církev musí býti takto ceněna jako relativní. Lidský duch roste d svéprávnosti a samosprávy. Roste k samostatnosti též v náboženství, a v náboženství nejdřív a nejvíc. Proto se staví proti absolutním ná-rům církve, proti nátlaku ve věcech víry; ovšem také proti privilegiím, k rá stát dosud církvi zaručuje.

Odtud z požadavku náboženské svobody vyrůstá požadavek rozluky zi státem a církví, ovšem v tom smyslu, že stát sice naprosto nesmí se věšovati do věcí víry, ale musí stvořiti neb umožniti podmínky, ve kte-h by náboženská společnost mohla svobodně se utvořiti a žíti, arci pokud nepříčí zákonům. Jen tak ukáže stát svou laickost spolu s úctou ke svo-lě věřících. To znamená: stát se může a musí starati jen o takové věci, ré zajímají náboženství se stanoviska právního a občanského (správa jění, svoboda kultu), nesmí se vměšovati do církevního zřízení.

Tyto moderní zásady ovšem znamenají smrtelnou ránu církvi, která pokládá za instituci božskou, a následkem toho žádá, aby stát byl jejím strojem.

Politický modernism musí tudíž kriticky osvětliti tyto nároky církve dlem pramenů a ukázati, že tyto nároky nejsou původním principem estanství, nýbrž pozdním výhonkem, který vyrostl ne z původního ene, nýbrž z historických podmínek, který měl význam pro dětský věk ského ducha, ale nevyhovuje v době jeho zralosti.

Politický modernism se nedotýká obsahu církve, ale nevyhybá se dů-dkům, plynoucím z poznání, že církev není účelem sama o sobě, nýbrž tom prostředkem pro život svědomí, že jí člověk může náležeti pouze brovolně, pokud mu prospívá jako pomůcka k rozvoji nejvyšších sil: orocké intuice a tvůrčího enthusiasmu.

Odtud vzplanul boj mezi hierarchií a náboženskostí, při němž se hier-chie instinktivně spolčuje s konservatismem a reakcí, a proto zase všichni kteří bojují o obnovenou náboženskost, jsou vehnáni do tábora demo-acie.

Typicky se vyvinula situace v Italii. Před rokem 1870 byla politická ejnost v Italii výbojná a reformatorní ve směru politiky církevní, při-avovala se rozhodnému boji s Vatikánem. Ale když r. 1870 byl zabrán m, aby se stal sídlem sjednocené země, tu buržoasie jako by se byla za-la svých úspěchů a ochabla, ponechala kongregacím a církvi volnou ku. Vatikán setrval v odporu k politice italské. Tento stav vzájemného pětí a passivního odporu potrval až do r. 1898. Tehdy vzniklo mezi mla-mi katolíky hnutí, volající po účasti v politickém životě, po boji s pro-níky politickými zbraněmi. Vatikán přihlížel se zálibou, ale brzy se oti tomuto směru postavili staří, jmenovitě Jesuité, kteří vymohli, že ku 1902 papež nařídil mladým, aby se připojili k officielnímu stanovisku rkve. Mladí se podrobili, ale neočekávaně nabyli početné převahy a nocnili se vedení. Tu Pius X. rozpustil organisace a zakročil proti mla-m exkommunikacemi. Žádá uznání zásady, že všichni jsou povinni po-šností papežovi ve všem, též v otázkách politických a hospodářských.

Suspendován a exkommunikován byl též Murri, poněvadž se nepod tomuto učení, které prohlásil za kacířské.

Mladé hnutí se dává do ostré kritiky církevní soustavy, pracuje formě náboženského svědomí. Myšlenkově i fakticky přešlo mladé do tábora demokracie. Spatřovalo v demokracii uskutečnění základ nauk a ethických předpisů křesťanství: absolutní důstojnost každého věka a každého lidského svědomí, bratrství místo násilí, neb i pou práva, obecenství všech lidí v boji proti zlému a pro dobro ve stálém kroku k jednotě chtění. Proto není třeba, aby křesťanství potíralo d kracii, která není ničím jiným, než svobodným sdružením těch, kteří u o spravedlnost, o »obnovení« (narážka na Piovo programové heslo stauratio«). Aby se toto obecenství uskutečnilo, musí býti přemožen k kalism, a k tomu musí laický stát přestati s privilegiemi vůči církvi.

Kurie změnila taktiku: aby se uchránila znásilnění se strany s snažila se přivésti co největší počet poslanců pod svůj vliv, a podaří jí to. Mnozí poslanci věří, že když byli zvoleni církevními katolíky, smějí hlasovati pro nic, co by mohlo směřovati proti církvi a kleru.

Italská demokracie byla nesena duchem positivismu, stála na ut ristickém a naturalistickém názoru, bojovala proti náboženství, měla obráceného dogmatismu a trpěla vášnivou nesnášelivostí. Tím odzb vala sama sebe, odsuzovala se k neúčinnosti.

Nyní poznává, že k úspěchu a pokroku jest potřebí ideálních ná a statků. Učí se rozlišovati klerikalism a křesťanství. Učí se chápati kevní otázku jako mravní otázku výchovy vůle.

Sociální demokracie románská zůstává tkvěti v revolučních id devatenáctého století, chtěla ničit staré, a věřila, že nová společnost se vytvoří sama. Přirozeně se obracela proti officielní církvi. Neviděl na poli náboženském nestačí bořit, nýbrž nutno obživovat. Bořit dov církev sama; po tři století opomenula vychovávati náboženské svě k bohatšímu a svobodnějšímu životu, naopak ochuzovala je, seslabo Demokracie sice zahájila veliký pokrok odstraněním násilí v oboru ale nevidí ještě, že náboženskou svobodu nedovrší, dokud nenávidí n ženství, nýbrž přivodí teprve tehdy, když osvobodí náboženské svědom

Bude toto demokracií osvobozené náboženské svědomí ještě pak sťanským a katolickým?

Náboženstvím moderního svědomí bude náboženství, které bude p stavovati duchovní sílu k životu a k pokroku, které bude náboženství sytých a egoistických, nýbrž po spravedlnosti a obnovení toužících náboženství, které nebude zabírati pole vědy a politiky, nýbrž bud jiných polích odkrývati poklady ducha, kterých věda a politika n skytuje.

Murri věří pevně, že tímto náboženstvím může býti křesťanství, stí-li se od středověkých zrůdností; věří, že italský katolicism očiš jest pořád ještě živou a bohatou národní tradicí, silou soustředění a mr sebekázně. Jest jen potřebí obživiti a obnoviti tento katolicism z vnit Neobživí-li se, zanikne a nezbudou než trosky mravnosti.

Neosvědčí-li se katolicism takovouto mocí u polovzdělaných, nemají dosti hloubky, aby postihli jeho idealistickou a ethickou sílu,

žíti dál jako náboženství vybraných duší. Officielní církev bude slábnouti vedle tohoto hnutí.

Toto očištěné náboženství bude vysokou školou idealismu a dobroty, silou světem hýbající, bude schopno žíti v ovzduší svobody, očistí lidi od pověry, pokrytectví, bude sloužiti zájmům pravdy, dobroty a sociálního pokroku. —

To jmenuje Romolo Murri politickým modernismem. Pro nás skoro nepochopitelně. My u nás vidíme politický křesťanský socialism i katolický modernism v jiné podobě. U nás se dnes mnoho mluví o táboře klerikálním a jeho rozvratech a nových formacích. Právě proto jsem jako úvodem k tomu, co brzo bude nutno napsati o našem křesťanském socialismu, poněkud šíře rozvedl několik myšlenek politického modernisty, který o politice skoro nemluví, a kde promluví, tedy naprosto jinak, než naši křesťanští sociálové.

Vybral jsem několik myšlenek Murriho též o boji protiklerikálním a o sociální demokracii se zřetelem na naše poměry a potřeby.

Tato hlediska, vybízející ku přemýšlení a ke srovnávání, rozhodla výběr a obsah této stati a ne — Murriho zasnoubení se slečnou Lundovou.

6. dubna 1912. +

ŽENSKÉ HNUTÍ.

Volební právo žen.

Tři aktuální politické otázky ženské vyvstaly v poslední době u nás. Jest to otázka »Slovanské federace ženské«, kterou vyvolal »Výbor pro volební právo žen« v důsledku jednání německých žen při sjezdu ve Vídni. Události jsou tyto: Ženy polské daly popud k tomu, aby se ve Vídni sešla porada zástupkyní organisací pro volební právo žen všech rakouských národností a vytvořila společnou organisaci. Vídeňský volební výbor byl svolavatelem. V předběžném vyjednávání vyhrazoval si předsednictví a jednací řeč německou. Ostatním zástupkyním národností povoloval jen pozdravy a resoluce v jejich mateřštině. K tomu ženy české nepřistoupily a doufaly, že tak učiní i ostatní ženy slovanské v Rakousku. Proto také nebyly ženy české zastoupeny v deputaci do říšské rady. Protože je však žádoucí, aby v Rakousku šly všechny ženy v dobývání politických práv společně, navrhuje »Výbor pro volební právo žen v Praze« vytvoření »Slovanské federace«, která by snadněji jednati mohla s federací německou v Rakousku.

Dne 17. března sešla se konference tří národností ve Vídni. Výsledek porady byl následující: »Ženy žádají zásadně všeobecné, rovné a přímé aktivní i pasivní volební právo do všech zástupitelstev, leč ponechává se ženám jednotlivých zemí volnost, aby domáhaly se volebního práva do zemského sněmu a do obcí tehdy, jak uznají za vhodno. Organisace pro

volební právo žen rakouských nechť zachovávají postup od jednotlivý politických stran neodvislý, pokrokový, ale nemůže jim býti bráněno, a od případu k případu nepodporovaly jednu stranu. Mimo to usnesla konference jednomyslně, aby podniknuty byly kroky k založení všeobec rakouské organisace pro volební právo žen a zvolila si prozatímní výb jenž by vypracoval základní zásady této organisace a předložil je org nisacím pro volební právo žen v jednotlivých zemích.«

Deputaci, která z této konference vyslána byla k vládě, sdělil mi sterský předseda bar. Stürgkh, že není pochyby o pozoruhodných důvode pro volební právo žen, ale odepřel dáti jménem vlády závažného vyjádře slíbil však, že vláda podrobí požadavky žen vážnému šetření. Mluvil dá o kráse a roztomilosti dam a vzbudil v deputaci velmi nemilé dojmy. Pr jevil nevážnost k ženskému hnutí. V tomto rozhovoru projevila se c situace politických práv žen a v čem spočívá ohrožování — jen v mužíc kteří nevidí v ženě než pohlaví, které je tu pro ně, pro muže. A dok takoví muži zasedají v čele zákonodárných sborů a dokud mají větši dotud budou ženy zápasit.

Na manifestační schůzi, která následovala poradě žen, byla přísluš resoluce přednesena německy, polsky a slovinsky.

V důsledku manifestace utvořila se »Liga mužů pro volební prá žen v Rakousku«, jaké jsou v jiných státech již dávno. V čele rakous ligy má státi Dr. Ofner, Dr. z Dornu, někteří učenci, umělci a spisovate Německé ženy potřebují takové opory, když němečtí politikové jsou t zuřivými odpůrci rovnoprávnosti ženy, jak to projevili v národně-politic komisi při sněmu království Českého při jednání o volební opravě. »Prá ženy« míní, že v českém národě zvláštní ligy mužské třeba nebude. V konné výbory a sjezdy důvěrníků velké většiny stran politických vysloví se pro občanskou rovnoprávnost ženy. Český muž, cítě sám na sobě, j uvědomělého člověka bolí, zlobí a bouří odpírání národnostní a politic rovnoprávnosti, zajisté nebude stejný osud připravovati ženám svého n roda: svým matkám, manželkám, dcerám, sestrám. Není v tom troch zbytečného lichocení mužům? Jsou spravedliví, pokrokoví, přesvědče mezi nimi, ale upřímně řečeno, nesvědčila by i v řadách našich muž všech stran, propagace a opravdové přesvědčení se strany mužů, tako liga mužů v Čechách? Víme, že mnozí z těch důvěrníků, kteří pro občan ské zrovnoprávnění žen horují, činí tak pouze proto, aby nezdáli se nep krokovými, v taji duše nesouhlasíce a v praxi životní nedbajíce na p kazy rovnoprávnosti. Dokud muži a ženy nebudou rovnoprávnost a rovn cennost v denním životě dokumentovat, dotud bude boj těžký a obtížn

*

Druhou aktuální otázkou, českým ženám bližší, je volební opra zemská, na níž mají ženy české svůj přímý zájem. Stanovisko vlády, kte projeveno bylo v národně-politické komisi, bylo ihned ohrožením práv že a vyžadovalo rychlého zakročení. Ženy neztrácely času ohrazováním proti vládnímu návrhu, ale energicky a důtklivě obrátily se k poslancům českým o přispění a zakročení, aby nebyla připuštěna nespravedlivo vůči ženám v době, kdy běží o krok k zdemokratisování volebního řád

lo sněmu království Českého. Oproti názoru vlády, že volební právo souisí s vojenskou povinností a oproti odůvodnění knížete Thuna, že volební právo zemské odvozuje se z volebního řádu do obce, uvádějí ženy svoje mateřství, kterým dávají státu vojáky, a svou práci a veřejné úřady, které zastávají tak jako muži. Mezi českými poslanci jeví se živý zájem a souhlas s požadavky žen, které tlumočil poslanec a referent komise Dr. Edv. Koerner. Souhlas českých lidí byl stupňován odporem Němců. Přes všechno úsilí nedobyto práva pro ženy v celém rozsahu. Zmařeno tuhým odporem Němců a velkostatkářů. Zůstalo při tom, že dosavadní volební právo žen má býti ponecháno v kurii velkostatku, městských a venkovských obcí, ale z nově vytvořené čtvrté všeobecné kurie mají býti vylouceny. Uděleno jim volební právo v Praze a Liberci, kde dosud nevolily, na základě obecního zřízení. Nadobro byly zbaveny volebního práva passivního. Tím vším jsou vrženy o mnoho let zpět a znovu musí býti plýtváno energií na nové dobývání a propagování spravedlivé věci.

Proti názoru vlády na odvislost občanských práv od vojenské povinnosti pořádají ženy moravské protestní schůze.

*

V situaci, jakou utvořilo jednání v národně-politické komisi o opravě zemské, vyvolaly poměry třetí, nejaktuálnější otázku, která je pro ženy nejvýznamnější — kandidaturu ženy pro doplňovací volbu na zemský mandát nymbursko-mladoboleslavský po zemřelém Dru Václavu Škardovi. V kruzích žen i v kruzích politických listů českých uznává se význam toho, aby v této chvíli, kdy požadavky žen jsou zamítány a na dlouho ohroženy stanoviskem vlády, odporem aristokracie, hierarchie a Němců, vše to poraženo bylo faktem — volbou ženy za poslance zemského. »Výbor pro volební právo žen« vstoupil ihned ve vyjednávání s výkonnými výbory stran politických o to, aby kandidována byla žena. Myšlenka dle projevů hlavních listů českých stran sympaticky byla přijata a k jednání jeví se ochota. V kruzích aktivních politiků zarážela pouze zpráva, která proběhla novinami, jakoby »Výbor pro volební právo žen«, zatím co jednal s výkonnými výbory politických stran o meritorní otázku, pojednou prohlásil samostatnou kandidaturu. Takový čin byl by ovšem chybou na správném postupu a mohl by býti pokládán za přerušeni vyjednávání. Byl by ohrožením celé věci se strany žen. Proto byla také v nejbližších dnech zpráva v denních listech odvolána.

Jisto je, že vyjednávání o této věci je choulostivé a vyžaduje dobré úvahy a přípravy. Zdar je odvislým od okolností, jichž kořeny jeví se hlubší a jiné, než nechuť k ženské kandidatuře. Zraky veřejnosti obracejí se v této věci k straně svobodomyslné, protože byla dosud držitelkou mandátu a protože se tvrdí, že její hlasy rozhodnou při volbě. Pokud známo, výkonný výbor strany svobodomyslné je ochoten doporučit místním důvěrníkům ženskou kandidaturu i osobu kandidátky, pakliže jiné strany nepostaví protikandidáta-muže. Souhlasně strana národně-sociální. Česká strana pokroková souhlasí, bude-li kandidátka pokrokovou. Zbývá strana sociálně-demokratická. Rozhodnutí její není dosud známo. »Právo Lidu« přineslo ohrazení proti tomu, aby »Výbor pro volební právo žen« nemluvil jménem žen sociálně-demokratických, které si svoje záležitosti do-

vedou za součinnosti strany vyřídit samy. Při tom označuje »Výbor pr volební právo žen«, v němž zasedá několik jen žen, za nekompetentn k zastupování všech žen. Zpráva ta může býti předzvěstí kandidatur ženské sociálně-demokratické, avšak kandidatura muže byla by vpad nutím ženám do zad. Všechny strany jsou příliš stranickými, než aby při pustily vítězství jedné z nich bez boje. To ohrožuje věc, která by mohl přinésti spravedlnost občanskou ženám, a proto docílí-li se v dnešní si tuaci dohody, bude to dokladem velké pokročilosti stran ze stranickéh egoismu k zájmům všenárodním a všelidským.

*

V době, kdy otázka volebního práva žen do zemského sněmu českéh je u nás tak akutní a hrozí zmenšením práv, na něž ženy svým vystupo váním v politickém životě dobyly oprávněného nároku, totiž kandidaturo žen práva pasivního, o němž je v politických kruzích stále ještě pochy bováno, předchází nám příkladem třetí severský stát — Švédsko. Tan také běží o předlohu na volební právo žen, která byla »rigstagu« podán 2. dubna, ale za zcela jiných poměrů nežli u nás. Švédsko dalo ženán již loni aktivní i passivní volební právo do obcí. Je tu 46 ženských měst ských radních. Při valné schůzi zemského spolku pro volební právo žen sdělovaly svoje zkušenosti ze svého úřadování a dosvědčily to, co na tomt místě již vícekrát bylo napsáno, že, pakliže ženy vykáží se náležitou věcnou znalostí, dosahují cíle svého v obecní správě právě tak dobře jak muži. Každá otázka může zajímati ženy, mají-li zájem pro své město V ženských otázkách, v péči o chudinství a pod. vždy jsou od mužů uzná vány za kompetentnější. Tedy účast a rovnocennost jsou v prvé řadě žá doucí. Majíce práva v obci přecházejí ženy k požadování práv v zemi Dnes mohou se opříti o výrok svého krále, který v trůnní řeči zdůraznil že je spravedlivo, aby volebního práva a volitelnosti dostalo se ženám jak mužům a slíbil, že předloha v tom smyslu bude podána říšské radě. Pr ženy švédské ve sněmovně závažné jsou tři hlavní skupiny. Liberálové kteří na základě poměrného zastoupení zvítězili, podporují práva žen, kon servativci jim silněji než jindy odpírají. Sociální demokraté požadují sic všeobecné rovné právo volební, ale připověděli, že budou podporovat každý návrh na prospěch volebního práva žen.

*

Volební právo žen je dnes heslem všeho ženského hnutí. Nejvíce z zahraničních událostí poutaly pozornost nejkřiklavější, obnovené demon strace anglických suffražettek, které svoje dosavadní útoky zvýšily, bušic kladivy do oken a výkladních skříní. Přenesly demonstrace z veřejnýc budov na soukromý majetek. Proti zatčeným, jichž je na 150, postupuj policejní soud dosti přikře. Ukládá jim dvou- až tříměsíční žalář a nu cenou práci. Týž osud stihl skladatelku Ethel Smyth. Na vůdkyni těchto demonstrací, miss Pankhurstovou, vydán byl zatykač a hlídány jsou všechny přístavy, aby neunikla. Ke zprávám některých listů, zejména ně meckých, které nemohly si odepříti úsměšků, berou ženské časopisy české suffražettky v ochranu. Poukazují, kterak demonstrace anglických žen vyrůstají obdobně jako demonstrace mužů, z ducha lidu, a že nejsou tam

ičím tak zvláštním a nápadným, jak nám se jeví, aniž je lze považovati a projev krajních, dokonce revolučních křídel. Jiný duch je v Anglii a něho vzrůstá i jiný mrav. Nemáme práva býti rozhořčení nad taktikou, ejíž prameny jsou nám cizí. Nemáme ovšem také důvodů následovati příladu, který vzrůstá z poměrů jiných než jsou naše.

Christabel Pankhurstová, marně hledaná vůdkyně tohoto výbuchu, vylala ze svého úkrytu provolání »Rozbitá okna«, v němž hájí poslední ýkon tím, že suffražettkám běží o to, aby vzbudily roztrpčení, aby vládě řipravily nesnesitelné postavení, a konečně, aby vyvolaly ve všech rstvách rozhořčení a snahu ukončiti tyto poměry. Současně politické udáosti však ukázaly, že tato opatření žen nevedla zatím k žádoucímu výledku. Předloha na volební právo žen, tak zvaná »Conciliationsbill«, terá byla kompromisem mezi různými směry stoupenců volebního práva en a dávala právo asi millionu žen, padla v dolní sněmovně při druhém tení 208 proti 222 hlasům. Tento výsledek hlasování všeobecně překvapil. Konservativci potírali předlohu, liberálové jí odporovali, protože jim neyla dosti demokratická. Předseda ministerstva Asquith hlasoval proti ákonu.

*

Jinaký výsledek docílily suffražettky v Číně. Když národní shromáždění váhalo uděliti ženám volební právo, uspořádaly dle vzoru anglických žen výtržnosti, vnikly do sněmovny. Takto přerušené jednání o volebním právu žen skončilo vítězstvím. Většinou uznána politická práva en. Zpráva tato zanechává dojem, že jednáno bylo opravdu lidově, od soby k osobě, přímo, že požadavky neutápějí se ve formálnostech, jichž využívají mocní odpůrci ku potírání nepohodlných návrhů.

*

Ženské hnutí v Rusku prodělává stejný boj jako v ostatních státech. Vzdor tomu, že je tu zápas hnutí ženského stížen všeobecnými neurovnaými poměry, přece nezůstává ve svém vývoji pozadu a vpadá do všeobecného hnutí i se svými požadavky. Ruská liga rovného práva přičinila se, aby členové dumy podali předlohu zákona o volebním právu žen. Důvody této předlohy jsou tyto: Hluboké a základní změny v postavení ženy s ohledu hospodářském, sociálním a kulturním daleko neobrazí se v zákonu, který zůstal za životem. V Rusku projednávají se v zákonodárných nstitucích otázky, dotýkající se bezprostředně zájmu žen. Ženy nejkompetentněji mohly by ukázati směr jejich řešení. Ženy zúčastnily se zápasu za poslaneckou instituci podle mužů. Účastenství jich v zákonodárství mělo by bez popření co nejvýhodnější vliv na všechen průběh jeho, zvláště v oblasti pravých sociálních otázek. Do rozhodování o nich přinesly by ženy mnoho tvořivosti a nadšení. Ženy blahotvorně by působily na luštění otázek národnostních, třídních, a ukázaly by nové cesty v rozhodování o takových vážných otázkách, jako jsou mezinárodní poměr a militarism. Právo samo vykoná výchovný zušlechťující vliv na ženy. Na základě výše uvedeného a zkušeností jiných zemí — končí návrh — navrhu-

jeme státní dumě ruskou ligou ženské rovnoprávnosti vypracovanou zá kladní osnovu o volebním právu žen do státní dumy, aby učinila usnesen o odvolání i pozměnění dotyčných zákonných předpisů.

Osoby ženského pohlaví mají stejná práva jako muži voliti a bý volenu do státní dumy.

Tento návrh zákona podepsalo zatím 40 poslanců a sice: 18 konst tučních demokratů (kadětů), 11 trudoviků (strana práce), 4 pokrokovc 4 divocí, 2 okťabristé a 1 sociální demokrat.

Při dnešních poměrech v Rusku nutno na tuto předlohu pohlíže jako na počátek politické akce v dumě.

ZPRÁVY.

Ve kterých odvětvích výrobních řádí nejvíce tuberkulosa?

Dle nejnovějších výzkumů.

Otázkou touto zabývalo se již mnoho sociálně-politických statistiků. ejnověji podrobil ji významnému studiu berlínský zdravotní rada r. Elben na základě tříletého pozorování výsledků nemocenské pokladny lipské. Některá data z jeho spisku prozrazuje v »Arbeiterschutz« erlínský autor Albin Michel.

Zajímavo je, že na 100 případů úmrtí připadá tuberkulosy nejméně pradlen (7·4), pak u lesníků (9·5), u rolníků a stavebníků, v umělém zahradnictví a v železnictví méně než 20, pak u povozníků, dřevařů a štěrkářů 20—30, pak u lámačů kamene, u koželuhů, kovářů, mlynářů, přadlců, umečníků 30—40, dále u štukatérů, hodinářů, klempířů, truhlářů, malířů, obuvníků, sedlářů, zlatníků a kameníků 40—50. Z pekařů, krejčí, tiskařů a šiček umírá přes 50 procent tuberkulosou a nejvyšší procento úmrtnosti tuberkulosou vyskytuje se u knihařů.

Rozumí se samo, že působí tu do jisté míry okolnost, že lid dává na řemesla posléz uvedená pravidelně hochy slabší, jichž sklon k tuberkulose jest již dán. Přes to však nedá se uvedená statistika podceňovati a měla by býti pokynem rodičům, rozhodujícím o povolání svých dítek.

V nejnovější době povšiml si téže otázky s nevšední důkladností berlínský professor Sommerfeld, vydav na základě svého pozorování brožuru (Die Schwindsucht der Arbeiter, ihre Ursachen, Häufigkeit und Verhütung. Tiskem a nákladem u A. Schlicke & Co. v Berlíně, N.-W. 6.)

Dle Sommerfelda jest nejnebezpečnějším kovový prach, pak organický (z kůží, kožešin, vlny, bavlny, dřeva, tabáku a papíru) a konečně nerostný. Připadá na 1000 případů úmrtí tuberkulosou:

kameníků	899·3	u malířů	551·5
brusičů kovů	739·1	u pozlacovačů	547·8
kožešníků	678·8	u soustružníků kovu	521·2
kloboučníků	664·1	u bednářů	510·0
rytců a ciselérů	621·0	u brusičů skla	500·0
řezbářů	610·8	u sladovníků	470·2
výrobců doutníků	598·4	u pokrývačů	468·8
dělníků v porculánových továrnách	591·0	u kamenotiskařů a litografů	446·2
		u knihtiskařů a sazečů	444·4
		u čalouníků	440·4
knihařů	574·0	u prýmkářů	439·0
mechaniků	571·4	u sedlářů	425·0
klempířů	568·0	u zámečníků	412·8
krejčí	563·4	u sochařů	409·0
obuvníků	563·3	u hostinských	405·6
truhlářů	557·2	u zlatníků	402·9
pekařů	555·0	u zedníků	382·0

u kovářů	377·7	u mosazníků	300
u sklářů	375·0	u řezníků	294
u studnářů	369·4	u studnářů	285
u tesařů	341·6	u kotlářů	279
u tkalců	322·0	u lakýrníků	157

Jak vidno, oba autoři se dosti shodují a navzájem se doplňují.

Zajímavo by bylo věděti, do jaké míry působí tu pokroky živnostenského zdravotnictví, což dalo by se zjistiti srovnáním této statistiky statistikou z let dřívějších.

Máme po ruce data výroční zprávy zemského pojišťovacího ústavu berlínského (pro provádění obligatorního starobního a invalidního pojištění), kdež zaznamenány jsou případy úmrtí nemocí plicní a speciel souchotinami dle let a hlavních skupin živností. Plicní choroby (včet bronchiální katarrh) byly ze 100 případů úmrtí v 35·5 a plicní souch tiny v 18·5 případech příčinou úmrtí, a to:

1. Choroby plicní vůbec:

v povolání	v roce										
	1900	1901	1902	1903	1904	1905	1906	1907	1908	1909	celk
kovodělníků . .	44	34	36	33	33	38	34	36	39	35	35·
dřevní industrie	41	37	47	30	33	38	35	36	29	33	35·
stavební živnosti	41	34	44	30	31	26	32	31	34	32	33·
dopravnictví . .	43	42	36	33	32	32	31	29	27	31	33·
dělník obyčejný	42	44	46	35	32	38	32	39	39	38	38·
celkem . . .	42·2	38	41·8	32·2	32·2	34·4	32·8	34·2	33·4	33·8	35·

Léta poskytují tedy značný pokles.

Zajímavo, že dřevodělníci a kovodělníci podléhají stejně chorobá plicním, čím ovšem není ještě dokázáno, že obraz úřední statistiky té se liší od soukromého pozorování Elbenova a Sommerfeldova.

2. Souchotin připadlo na 100 úmrtí:

v povolání	v roce										
	1900	1901	1902	1903	1904	1905	1906	1907	1908	1909	celk
kovodělníků . .	23	23	19	16	18	22	18	19	23	18	19·
dřevní industrie	28	18	27	13	20	20	22	16	18	18	20·
stavební živnosti	23	23	23	18	14	12	17	16	17	16	17·
dopravnictví . .	17	21	17	15	15	16	13	20	14	19	16·
obyčejný dělník	22	24	22	13	12	20	14	19	21	20	18·
celkem . . .	22·6	21·8	21·6	14·2	15·8	18·0	16·8	18	18·6	18·2	18·

I zde jest příznivý pokles dle let. Poměr úmrtnosti v jednotlivých odvětvích povolání přibližně odpovídá číslicím svrchu uvedeným. Uvážíme-li, že jest tu předmětem pozorování 15.000 případů úmrtí, uznáme, že čísla tato zasluhují plné důvěry. Jest jen litovati, že tu není podrobnější specialisace a že jsme tedy v tomto směru odkázáni na neoficielní údaje Elbenovy a Sommerfeldovy. —*br*—

Branná předloha.

Říše pravděnepodobností« není frásí. Každou chvíli se u nás něco stane, co doma nikoho nepřekvapuje a co v cizině pravidelně vynucuje zvolání: něco podobného je možno jen v Rakousku! Nemusí to být vždy něco špatného nebo hloupého, tu a tam se přece něco přihodí, co podobné zvolání vzbuzuje zejména v Německu, které nám za hranicemi tak rádi dávají za příklad.

V politice však u nás jsou zvláštnosti docela ojedinělé. Mezi ně patří v nejnovější době snaha jistých kruhů, prohlásiti obnovení branného zákona za věc nepolitickou. Už když před půl rokem rozpočtové provisorium jednotný klub český prohlásil za záležitost hospodářskou, lidé vrtěli hlavou — teď — a tentokráte ne jednotný klub — vláda prohlašuje branný zákon za věc nepolitickou a očekává, že parlament této fikci uvěří, to znamená, že se pro vojenské předlohy utvoří ve vídeňské sněmovně dvoutřetinová majorita automaticky a co nejrychleji předlohy schválí.

Dokazovat, že branný zákon je politickou věcí par excellence, zdá se nám zbytečno — branný zákon je věcí jen a jen politickou, poněvadž zásady a meritum zákona se v parlamentě ani měnit nedají. Při hospodářských a sociálně politických předlohách vláda připustí po případě zlepšení anebo i zhoršení vládní osnovy. Při vojenských předlohách vláda sama je vázána: musí vojenské správě osnovu odevzdati schválenu a smí přistoupiti jen na ony změny a návrhy parlamentu, které vojenská správa schválí také. Kdyby parlament osnovu zamítl, bude parlament rozpuštěn, změnil-li by předlohy tak, že by změna byla základní a zásadní, stihne jej jistě stejný osud. Kdyby sněmovna na př. trvala na dosavadním počtu nováčků a zamítla zvýšení kontingentu, rozpouštěcí patent by ani hodinu na sebe nedal čekat. Zkrátka: vojenská předloha musí být přijata tak, jak je. To přece znamená projev důvěry vládě, které se taková předloha povoluje. Okolnost, že se předlohou uvalují ohromná břemena na

všechno obyvatelstvo, že každý parlament tak málo populární usnesení může učinit jen pro vládu jemu blízkou, nechávám stranou. Všude tam, kde se vládne politicky rozumně, vláda pro parlamentární schválení předloh tak důležitých, jakou je na deset let ustanovený branný zákon, připravuje náladu a situaci. Sledujeme-li historii evropských parlamentů, najdeme, že pro povolování vojenských ústav se prováděly nové volby a nejčastěji jmenovala zvláštní ministerstva, kterým uloženo jen provedení této pro celý stát tak důležité předlohy. Také u nás v Rakousku. Baron Bienerth byl by se svým systémem jistě nějaký čas vydržel, kdyby nebyla bývala vojenská předloha dozrála k parlamentárnímu projednávání. Spekulace jeho byla prostička: první lidová sněmovna byla v pátém roce svého mandátu a měla málo chuti schváliti vojenské zákony skoro bezprostředně před novými volbami. Vláda Bienerthova vedle jiných důvodů sáhla k rozpuštění sněmovny, poněvadž se oddávala naději, že parlament nový, mající před sebou šest let nového mandátu, snadněji a rychleji se ku povolení vojenských předloh odhodlá.

Volby nedopadly podle výpočtů barona Bienertha, a jelikož se v první řadě jednalo o ony vojenské zákony, povolán baron Gautsch, jemuž na rozhodujících místech přiznávána schopnost utvořiti nejen náladu, ale i majoritu pro vojenské zákony. Pravděpodobně bylo by se to baronu Gautschovi podařilo — jednoho dne z čista jasna odešel. Dnes ještě se určitě neví, proč. Ale je jisto, že náladu připravoval a jeho řeč o poměrech českých poslanců ku vládě a naopak nebyla ničím, než prvním krokem k upravení tohoto poměru způsobem takovým, aby čeští poslanci — alespoň většina z nich — hlasovati mohli pro vojenské předlohy. Jak řečeno, v nejlepší práci baron Gautsch odešel a jeho nástupce v této činnosti barona Gautsche nepokračoval. Poměr české delegace ku vládě je, abychom užili slova v diplomacii obvyklého, korektní. Opoziční sice, ale korektní. Hrabě Stürgkh doposud neučinil ničeho, aby utvořil v parlamentě onu náladu, která by zajišťovala dvoutřetinovou většinu pro vojenské zákony, to znamená, že poměr české delegace ku vládě není dosud takový, aby se Čechové oné dvoutřetinové většině přidružili, aby ji umožnili, jelikož bez nich vážně s takovou majoritou počítati nelze.

Místo utvoření podobné situace od příchodu Stürgkhova stále se opakuje a propaguje názor, že prý pro vojenskou předlohu náladu a situaci připravovati není třeba, poněvadž vojenské zákony parlament a tudíž i čeští poslanci přijmouti musí, předloha prý není politickou a hrabě Stürgkh prý naprosto hlasy pro ni získávat nebo do-

konce kupovat nebude. Proti povolání barona Gautsche a jeho postupu znamená toto stanovisko nynějšího chefa vlády naprostý obrat. Hrabě Stürgkh sice dosud nikterak se nevyjádřil, zdali je toto skutečně jeho stanovisko, ale z jeho postupu dá se soudit, že ano, poněvadž ministerský předseda skutečně dosud nehnul prstem a tváří se tak, jako by se jeho věc vůbec netýkala.

Nechci o tom mluvit, zdali postup nynější vlády vůbec je podle toho, že by čeští poslanci mohli se dát získat pro vládní většinu, zdali způsob, jak spravovány jsou jednotlivé resorty, takový poměr českých poslanců ku vládě vůbec připouští, a by připustil. Jedná se nyní jen o vojenské zákony a o theorii jich nepolitičnosti.

Že vojenské předlohy vůbec a všude jsou politické povahy, už jsme řekli. Ale i kdybychom ve zvláštních poměrech, v nichž se v Rakousku vždy nalézáme, chtěli na podobnou fikci přistoupit, mohlo by se to státi jen za dvou předpokladů: česká delegace by bývala mohla po případě se postavit na takovou zdánlivou nepolitičnost, kdyby se bývala už od počátku nalézala ve vládní většině, která by už byla provedla zákony a akce jiné před tím, a kdyby i všecky ostatní strany, frakce a národové pohlíželi na vojenské předlohy stejně nepoliticky. Kdyby se hned po volbách baronu Gautschovi bylo podařilo získat české poslance pro vládní většinu, kdyby baron Gautsch byl býval provedl svůj plán parlamentní vlády opřené o pevnou majoritu, pak by česká delegace, jako osvědčená už vládní strana, mohla pohlížet na zákony vojenské i nepoliticky. Mohla si vzpomenout na to, že na vojenské předlohy pohlížela nepoliticky za dob obstrukce a mohla tedy to tím spíše učiniti jako vládní strana. Tento předpoklad však splněn nebyl a nebyl splněn předpoklad druhý: po celá skoro dvě léta v Uhrách je boj o vojenské zákony, poněvadž uherský parlament považuje vojenské zákony za to, čím jsou, za záležitost politickou prvního řádu. Jak toho svého stanoviska využitkuje, nepadá teď na váhu: faktum je, že k vůli těmto předlohám v Uhrách stíhá politická krise krisi a že nikdo ještě dnes neví, jak ty krise tam skončí — alespoň osud, jak nové vlády tak i zákonů samých, je stále ještě dost nejistý. V nejlepším případě však podaří se v Uhrách vynutiti za vojenské zákony volební reformu.

Co však mimo všecko ostatní české delegaci znemožňuje považovat vojenské zákony za záležitost nepolitickou, to jsou zvláštní poměry politické, jaké v rakouském parlamentě teď nastaly a zejména zvláštní poměr náš k stranám německým. Už druhý rok jedná se vážně, pilně a s nevídaným klidem a sebezapřením o docílení česko-

německé dohody. Zejména toto sebezapření je na straně naší. Dříve — za vlády Bienerthovy — dokazovali jsme, že není možno jednati o českoněmeckou dohodu, dokud není u vesla vláda, která českým věcem rozumí, do které máme důvěru, že nebude před, při a po dohodování nadržovat Němcům a která postupovati bude tak, abychom mohli trvale postupovati s ní, to jest, abychom trvale zůstávali u vesla. Tak jen možno rozuměti politice vlivu a moci, která byla hlásána. Hraběti Stürgkhovi bylo sleveno. Proti Bienerthovi postupovali jsme v oposici i obstrukci, poněvadž svým jen německým kabinetem a celou svou jen o Němce opřenou politikou zapíral naši oprávněnost na vliv a moc ve státě. Jeho nynější nástupce má v kabinetě dva Čechy, proto se proti němu nepostupuje a priori nepřátelsky — k ničemu dál neměli jsme a nemáme povinnosti i příčiny. Přes to, že pro českoněmeckou dohodu nejnebezpečnější ministr spravedlnosti v kabinetě hraběte Stürgkha zůstal — což je přirozeno, když víme, že právě hrabě Stürgkh dra Hochenburgra baronu Bienerthovi do kabinetu přivedl — jednalo se o českoněmeckou dohodu dál a jistě jednání daleko pokročilo. Ale jednání to uvázlo, poněvadž chef vlády nechce — anebo nedovede — utvořit náladu, která by dojednání umožnila a zejména se nepokouší o to, aby uvedl situaci ve Vídni v souhlas se situací v Praze. Hrabě Stürgkh jakoby čekal, až se mu hotová dohoda českoněmecká položí k nohám. Vojenské předlohy jistě nemají žádnou spojitost s českoněmeckým vyrovnáním, ale je jisto, že celková situace ve Vídni dotýká se obou záležitostí tak těsně, že se jistá souvislost vyvinouti musela a skutečně se vyvinula. Hrabě Stürgkh potřebuje majoritu pro vojenské předlohy, ale bojí se takovou majoritu utvořit, dokud nebude prý dojednána dohoda v Praze! To je ovšem taktika zvrácená a obrácená a odpovídá jen taktice stran německých. Němci považují připuštění Čechů do vládnoucí majority jakožto cenu za dojednané vyrovnání, při němž právě oni kladou požadavky čím dál tím nesplnitelnější. Místo, aby chef vlády utvořením majority potřebné pro vojenské zákony tuto zbraň vyjednavačům v Praze vzal, staví se na totéž stanovisko a ztěžuje pražské jednání, poněvadž české strany v ničem nemají záruky, že se situace ve Vídni v náš prospěch vážně a pronikavě změní, až se v Praze dohoda zdaří. Nedůvěra v budoucnost vedla už často ke krisím při pražském jednání, nejnověji k vystoupení radikálů z výborů vyrovnávacích. Positivního hrabě Stürgkh pro pražské jednání dosud stejně nic neučinil jako baron Bienerth.

Němci pak se odvděčují hraběti Stürgkhovi tím, že předem jsou ochotni hlasovat pro vojenské předlohy a jsou nejhlasitějšími hlasateli zásady, že vojenské předlohy jsou záležitostí nepolitickou, pro něž dlužno hlasovati bez ohledu na ostatní politickou situaci. To je ovšem stanovisko velice laciné a pohodlné. Němci vládě nedávají to nejmenší, poněvadž sami i s Poláky na dvoutřetinovou většinu nestačí. Utvoří-li se taková většina s Čechy, automaticky ad hoc nic proti tomu milostivě nenamítají, pro další trvání majority té nechtějí učinit pranic. V politice patrně sentimentalita neplatí, Němci prostě sobecky využitkují posice, kterou jim poslední léta a pochybená česká politika za barona Becka hodila do klínu. A v té posici dost farizejsky si hrají na státní stranu bez jakékoliv oběti, zapomínajíce ovšem na vše, co se dělo dřív. Zejména pokud se týče té zásady o nepolitické povaze vojenských předloh, mají krátkou pamět. Není od místa připomenouti zde, jak se dívali na branný zákon nyní platný, když byl sněmovně předložen hrabětem Taaffem, když byli oni v oposici. Tenkrát Němci se dívali na vojenské předlohy vůbec jen se stanoviska politického a jen z důvodů víc než obecně politických odhodlali se hlasovati pro obnovení branného zákona. Tomuto hlasování však předcházela událost, která dokazuje, jak politicky se všech stran na branný zákon pohlíženo. Na podzim 1888, když osnova branného zákona už se projednávala v branném výboru a hrabě Taaffe viděl, že jeho důvody stranu šlechticem Plenerem vedenou nepřimějí, aby pro osnovu hlasovala, hr. Taaffe — tenkrát ještě v plné síle své — našel prostředek jiný: obrátil se na tehdejšího ministra zahraničních záležitostí, hraběte Kálnokyho, který brzo na to odjel do Friedrichsruhe na návštěvu ke knížeti Bismarckovi. Zdali cesta hraběte Kálnokyho k německému kancléři platila jen brannému zákonu rakouskému, ovšem se nedalo zjistit ani tenkrát, tím méně dnes. Ale je jisto, že obrácení Němců v rakouském parlamentě na lepší víru v té věci bylo jednou z příčin, proč hr. Kálnoky do Friedrichsruhe jel a že tam o věci jednáno, bylo oficiósně připuštěno a následky této intervence staly se krátce po tom všemu světu patrny a zjevny a německý politický kronikář o tom vypravuje: »Aby obávaný odpor německých nacionálů proti brannému zákonu byl odvrácen, užito styků, které s nimi udržoval německý velevyslanec princ Reuss. Prostřednictvím barona Chlumeckého a barona Oppenheimera svolána schůzka do vídeňského Grand Hotelu, které se mimo oba již jmenované (tehdy ještě poslance) zúčastnili poslanci dr. Baernreither, dr. Derschatta, dr. Steinwender, dr. Weitlof a rada

německého velevyslanectví hrabě Mons. Při této nezávazné zábavě hrabě Mons poukázal na cenu, kterou Německo přisuzuje schválení rakouského branného zákona, poněvadž poslouží k utužení rakousko-německého spolku. Poslanci dr. Derschatta a dr. Steinwender uznali vysokou důležitost německo-rakouského spolku pro národní uvědomění v Rakousku (rozuměj ovšem německé) a souhlasili tudíž s názorem o pilnosti sesílení armády Rakouska. Poslanec dr. Weitlof, který při této poradě zastupoval Německý klub (nacionální), všelicos namítal. Ústavověrný velkostatek mohl ministra války a dvůr uspokojiti, pokud se týkalo osudu branné předlohy. Chování se německých stran nezůstalo tajemstvím, ony se nerozpakovaly označiti rakousko-německý spolek za důvod změněného názoru svého o branném zákoně.« Toto historické faktum zde vypravované je jistě dostatečným důkazem pro to, že německé strany brannou předlohu považovaly za politicum, ačkoliv nám dnes dokazují, že předloha je nepolitická.

Nebudeme Němcům vyčítat jejich postup, podáváme historické fakty a chceme se z nich učit. Na vládě je, aby se postarala o situaci, která by umožnila hlasovati většině českých poslanců pro vojenské t. zv. státni nezbytnosti. A to není snadné, neboť ukládají se tím lidu břemena finanční, pro něž v státním hospodářství rakouském bez současné úpravy financí není místa. Počítáme s faktem, že většina českých poslanců nebyla by neochotná státi se stranou vládní a nezapíráme, že opposice proti vojenským předlohám z justamentu by znamenala politickou chybu, která by se v budoucnosti jistě vymstila. Nicméně není jen věcí poslanců uvažovati o tom, že také pro stát není lhostejno, pro jeho velmocenské postavení, kdo hlasuje p r o t i schválení zákonného podkladu armády. To je věcí vlády, které uloženo zákon ten na parlamentu vymoci a vláda, která by se vůči českým poslancům, dosud v opposici se nalézajícím, postavila na stanovisko, že se jedná o předlohu nepolitickou, zanedbala by způsobem neodpustitelným svou nejpřednější povinnost. *Č.*

Státní rozpočet cislajtánský pro naše hospodářské a kulturní potřeby.

Napsal prof. Jan Koloušek.

(Pokračování.)

Při státní stavební službě byli inženýři rozděleni v dietní třídy:

v zemi	v dietních třídách V	VI	VII	VIII	IX	X	placených praktikantů	všech
v Dolních Rakousích . .	1	3	20	23	30	24	10	111
v alpských zemích . . .	3	12	37	54	80	47	11	244
v Čechách	1	9	28	33	45	40	15	171
na Moravě	1	2	8	12	18	10	4	55
ve Slezsku	—	1	4	6	11	8	1	31
v Haliči s Bukovinou . .	1	9	31	45	65	46	13	210
v Dalmacii	1	1	5	10	17	7	2	43

V procentech se dělili tedy inženýři v jednotlivých zemích do dietních tříd:

v zemi	v dietních třídách V	VI	VII	VIII	IX	X	placených praktikantů
v Dolních Rakousích . .	0·9	2·7	18·—	20·7	27·—	21·7	9·—
v alpských zemích . . .	1·2	4·9	15·2	22·1	32·8	19·3	4·5
v Čechách	0·6	5·2	16·4	19·3	26·3	23·4	8·8
na Moravě	1·8	3·6	14·6	21·8	32·7	18·2	7·3
ve Slezsku	—	3·2	12 9	19·4	35·5	25·8	3·2
v Haliči s Bukovinou . .	0·5	4·3	14·8	21·4	30·9	11·9	6·2
v Dalmacii	2·3	2·3	11·6	23·3	39·5	16·3	4·7

Zase podle toho přehledu je největší procento praktikantů stavebních v Čechách, jediné Dolní Rakousy vyjímaje; ale z Dolních Rakous tito praktikanti postupují aspoň do velmi výhodné služby u všech ministerských odborů stavebních. — V X. dietní třídě (stavebních adjunktů) a praktikantů, tedy nejbídněji placených inženýrů v Čechách zase

nejvíce, totiž 32¼% (v Dolních Rakousích 30·7%, ve Slezsku 29%, v Haliči s Bukovinou 28·1%, na Moravě 25½%, v alpských zemích jen 23·8% a v Dalmacii 21%)!

*

Při poštovním konceptu (administrativní službě právní) jsou nejhůře postaveni právní úředníci na Moravě. Placených praktikantů je tam přes 25½%, čili přes čtvrtinu všeho úřednictva (v Dolních Rakousích pouze 12½%, čili $^1/_8$!). Poštovních koncipistů a placených praktikantů je na Moravě 44·7% ze všeho právnického úřednictva (v alpských zemích pouze 37·9%). V Čechách zase je nejméně právníků u poštovní správy v nejlépe placených třídách (od VII. až do IV.), totiž jen 17·6% (proti 25½% v alpských zemích!).

*

Ze 116 zvěrolékařů v Čechách je jich v XI. a X. třídě 70 čili 60·3%, kdežto v týchž třídách v alpských zemích je jich pouze 59·2%, za to v nejlépe placených třídách (v VIII. a VII., po případě VI.) je jich v Čechách jen 5 čili 4·3%, kdežto v alpských zemích 10·9% (16 ze 147!).

*

Ať tedy si vybéřeme kterýkoli obor státní správy, vidíme, že v Čechách (po případě také na Moravě) je vždy nejbídněji placeného státního úřednictva daleko největší procento, kdežto nejlépe placených tříd se dostává na Čechy nejméně. Je to jakoby schválností, aby tak pokročilá země byla co nejvíce všude pokořována a ponižována! Ale zajisté není v tom úmyslu schválně urážlivého, ale vysvětluje se to tím, že ústřední správa ve Vídni je nejvíce ovládána Němci z Dolních Rakous a z alpských zemí a ti přirozeně projevují tím svůj užší patriotismus, že přejí právě těm krajinám, z nichž vyšli, a že jejich potřebám také nejlépe rozumějí a hledí jim v plné míře vyhověti. Pro jiné země, zvláště pro Čechy s Moravou, se už pak té blahovůle nedostává; na těchto našich zemích se hledí nejen spořiti, nýbrž i jejich úřednictvu osvědčenému v náležitém odvěkém tahu se nakládá mnohem více práce nežli v jiných zemích.

Zkrácení úřednictva v českých zemích vynikne teprve náležitě, když uvážíme, nejen jak je hubeně placeno, nýbrž když zároveň si uvědomíme při tom jeho nedostatečný počet ve všech oborech státní administrativy.

4. Jaký by měl býti stav úřednictva různých kategorií počtem a platem v českých zemích podle dosavadního jeho stavu v zemích alpských.

Kdybychom českým zemím chtěli měřiti při rozdělení úřednictva pouze podle počtu obyvatelstva, zajisté by se tím náležitě nehovělo jejich potřebám, protože všecky poměry u nás jsou nesporně vyspělejší i složitější nežli v zemích ostatních i také než v zemích alpských. Ale z předešlých úvah vysvítá zřejmě, že na české země z daleka se nedostává ani tolik, kolik by na ně patřilo dle jich počtu obyvatel. A proto stačí, když se prozatím přidržíme tohoto měřítka obyvatel, ačkoli by se jím nevyhovělo tak dobrým způsobem potřebám našich zemí jako jinde.

*

Při politické správě podle počtu obyvatelstva a podle stavu úřednictva v alpských zemích nedostává se v Čechách 136 právníků a na Moravě 91 právník; ano podle tyrolského statu úřednického scházelo by v Čechách 220 právníků a na Moravě 123!

Kdybychom pak ještě přijali stejné zařazení do dietních tříd, musil by se podle stavu v alpských zemích přímo revolučně změniti u politické správy postup úřednictva v Čechách asi takto: Bylo by nutno hned přijati nových 136 absolvovaných právníků. Z těch by dostalo 125 adjutum a kromě toho 11 by z nich musilo býti jmenováno hned koncipisty (v X. třídě). (Po případě by ovšem místa placených praktikantů zaujali praktikanti dosud neplacení.) Pro úředníky, kteří již nyní jsou ve službě, byl by nutný okamžitý postup takový:

Všichni placení praktikanti by se stali koncipisty a kromě toho 29 nejstarších praktikantů by postoupilo za komisary (do IX. třídy);

všichni koncipisti by postoupili za komisary; dále by 53 komisarů musilo se státi sekretáři místodržitelskými (v VIII. třídě) a ještě 15 komisarů by postoupilo hned za hejtmany (v VII.

třídě); všichni místodržitelští sekretáři by po stoupili za hejtmany (do VII. třídy);

34 hejtmanů by musilo býti povýšeno za m stodržitelské rady (v VI. třídě); a konečně by 1 místodržitelských radů postoupilo za dvorn rady.

Kdežto nyní je stav politického úřednictva v Čechách v třídách

v III až v V	v VI	v VII	v VIII	v IX	v X	prakt. s adjute
6	53	89	30	144	108	136

bylo by dle stavu v alpských zemích

v III až v V	v VI	v VII	v VIII	v IX	v X placených prak
20	81	100	53	213	118 125

a dle stavu tyrolského musilo by býti u politické správy v třídác dietních:

v III až V	v VI	v VII	v VIII	v IX	v X	plac. praktikant
19	81	131	62	249	119	125

Musilo by se tedy podle statu tyrolského v Čechách vzíti nových 220 absolvovaných práv níků, z kterých by 125 dostalo hned adjutum a 9 nejzpůsobilejších by se musilo hned jmenovat koncipisty; 24 nejmladších placených prakti kantů stalo by se koncipisty, ostatních 112 by po stoupilo do IX. třídy za komisary; všichni kon cipisti by se stali komisary; 62 komisarů by po stoupilo za sekretáře, ale kromě toho 53 komi sarů nejzpůsobilejších by hned postoupilo za hejtmany (do VII. třídy); všichni sekretáři by po stoupili za hejtmany; 41 hejtmanů by se stalo mí stodržitelskými rady a 13 dosavadních místo držitelských radů by bylo povýšeno na dvorn rady.

Daleko větší ještě by musila býti podle tohoto stavu tyrolského revoluce v postupu politického úřednictva na Moravě.

Dosavadní rozdělení politických úředníků na Moravě do dietních tříd je nyní

v III až v V	v VI	v VII	v VIII	v IX	v X	prakt. s adjutem
3	17	30	13	53	29	37

dle počtu obyvatelstva tyrolského a dle tamního úředního statu mělo by jich býti v třídách:

v III až v V	v VI	v VII	v VIII	v IX	v X	prakt. s adjutem
7	31	51	24	97	46	49

Musilo by tedy moravské místodržitelství přijmouti nových 123 absolvovaných právníků, nichž by dostalo 49 nejmladších (nebo nejméně způsobilých) adjutum jako praktikanti, 46 způsobilejších by se stalo koncipisty a 28 nejzpůsobilejších by hned musilo býti jmenováno za komisary; všichni dosud placení praktikanti i koncipisti by najednou se stali komisary, tak že by ten 3 nejméně způsobilí dosavadní komisaři nepostoupili; 24 komisarů by se stalo sekretáři a nad to 26 komisarů okresními hejtmany; všichni sekretáři byli by povýšeni za hejtmany; 18 hejtmanů by postoupilo za místodržitelské rady a 4 místodržitelští radové by se stali dvorními rady.

*

Podobně by se znamenitě zlepšily poměry soudců v Čechách, kdyby se upravily dle statu a počtu obyvatel v obvodu vrchního zemského soudu v Inšpruku. Podle tohoto statu mělo by býti v Čechách 2170 soudců místo nynějších 1492.

Dosavadní roztřídění soudců v Čechách jest v třídě:

v III a V	v VI	v VII	v VIII	v IX	auskultantů a prakt. plac.
16	120	326	264	411	355

podle počtu obyvatel a stavu soudců v obvodu inšpruckém by jich mělo však býti v třídě:

v III a V	v VI	v VII	v VIII	v IX	auskultantů a prakt. plac.
37	163	467	399	555	549

Musilo by tedy předsednictvo zemského soudu v Praze hned podle toho přijmouti 678 nových absolvovaných právníků (po případě by postoupili neplacení dosud praktikanti), z nichž by hned 129 nejzpůsobilejších musilo býti ustanoveno za soudce (v IX. dietní třídě) a ostatní by vesměs dostali adjuta; všichni placení praktikanti a auskultanti ovšem by se hned stali soudci, tak že by z nynějších soudců nepostoupilo prozatím jen 71 nejmladších, kdežto by 340 ostatních soudců stalo

se okresními soudci (nebo by byli jinak povýšeni do VII třídy, na př. stali by se zástupci státních návladních). 205 okresních soudců by se stalo rady (v VII. třídě); 64 rad by okamžitě postoupilo za vrchní rady a 2 vrchních radů za dvorní rady.

*

Není potřebí dále tato srovnání Čech a Moravy s alpskými zeměmi prováděti rovným způsobem u ostatních oborů státní správy. Podle toho, co bylo už v odstavci 2. a 3. vyloženo, postačí již ukázky dosud uvedené o stavu vniterné politické správy a soudnictví. Jenom ještě pro zvláště nápadné zkrácení Moravy uvedeno zde budiž, jak by se musil změniti stav státních inženýrů při stavebních úřadech kdyby se Moravě měřilo tak jako Tyrolsku s Vorarlberskem podle jejího počtu obyvatel.

Dosud je na Moravě státních inženýrů při stavebních odděleních pouze 55, rozdělených takto v dietní třídy:

v V	v VI	v VII	v VIII	v IX	v X	placených elevů
1	2	8	12	18	10	4

Podle tyrolského stavu by jich mělo býti 140 a měli by takto býti vřazeni v třídy dietní:

v V	v VI	v VII	v VIII	v IX	v X	elevů s adjutem
3	7	19	31	44	31	5

Musilo by se tedy na Moravě přijmouti do státní služby stavební absolvovaných techniků hned 85 (po případě by postoupili dosud neplacení elevové), z nichž by jen pět nejméně způsobilých dostalo pouze adjutum, 31 způsobilejších by se stalo stavebními adjunkty (v X. třídě), 44 ještě způsobilejších by bylo ustanoveno za inženýry (v IX. třídě) a 5 nejzpůsobilejších by hned bylo vrchními inženýry (v VIII. třídě); všichni adjutovaní elevové stavební adjunkti a inženýři okamžitě by se musili státi vrchními inženýry až na 6 nejzpůsobilejších inženýrů, kteří by musili býti hned jmenováni stavebními rady; všichni vrchní inženýři ovšem by postoupili za stavební rady a 7 stavebních radů (tedy všichni dosavadní mimo jednoho) by se stalo vrchními stavebními rady a dosavadní 2 vrchní radové by postoupili za dvorní rady.

*

Zajisté takové náhlé rozmnožení stavu veškerého úřednictva českých zemích by se ani nemohlo najednou provésti pro veliké klady a myslím, že by ho ani nebylo zapotřebí. Když dosavadní áce se vykonala s tím nepatrným stavem úředním, který je dosud nás, zajisté nebylo by potřebí najednou zvyšovati stav politiých konceptních úředníků v Čechách o 220 nových sil, nebo snad jednou ustanoviti nových 678 soudců, ani není nutnosti zvýšiti čet inženýrů na Moravě z nynějších pouhých 55 na 140 jmenoním nových 85. Mohla by se rovnováha docíliti spíše tak, že y se počet úřednictva v alpských zemích přiěřeně snížil a v Čechách a na Moravě zase něco zvýšil. Možná, že by se dala reformovati a zjednodui státní služba vůbec tak, aby se zjednala rovnost mezi zeměmi pskými a našimi, jenom právě ponenáhlým snížením zbytečně vykého statu úřednického tam, kde ho není tolik potřebí. To bylo tno podotknouti, aby nevzniklo snad domnění, že bych zde chtěl jak mluviti pro zvláštní náhlé a nápadné zvyšování státního ednictva v našich zemích, když naopak v obecenstvu převládá míní, možná oprávněné, jakoby toho byrokratismu u nás bylo bezho nadbytek.

*

Také z jednotlivých drobností jiných lze dolíčiti mnohem větší ízeň našich vlád k alpským zemím nežli k Čechám speciálně. k na př. Inšpruk má jen tolik obyvatel co Smíchov a špruk i Linec méně než Žižkov nebo Kr. Vinoady — (Smíchov má 52, Inšpruk 53, Linec 68, Žižkov 72, Vihrady 77 tisíc obyvatel), — a přece aktivitní přídavky úředníkům Inšpruku a Linci se vyměřují tak jako v Praze dle I. třídy akti-y, kdežto v pražských předměstích na Smíchově, v Žižkově a Kr. Vinohradech (aspoň podle rozpočtu na r. 1912 ještě je tomu) dle II. třídy. (V Inšpruku a v Linci 80%, ve Smíchově, Žižvě a Kr. Vinohradech jen 70% aktivity vídeňské a v ostatních ažských předměstích jen 60%, případně 50%.) A přece Kr. Vihrady nebo Smíchov maji mnohem velkoměstštější poměry (dratní) než Inšpruk (se svým částečně již venkovským Wiltenem a ými předměstími k němu přivtělenými) neb i než Linec (se svým edměstím Urfahrem). Kdo by z toho nepoznával dvojí míru, zcela ou pro alpská, a tak málo příznivou pro česká města!

5. *Stav úřednictva v ústředních úřadech státních ve Vídni.*

Poměr českých zemí a hlavně českého národa nebyl by zajis správně vylíčen, kdybychom pouze srovnávali to, co je vynakládán státem na státní úřednictvo v jednotlivých zemích a nepřihlíželi zá roveň také k tomu, co se potřebuje úředníků ve Vídni při ústředn správě. Z toho nákladu ústředního zcela určitě nepřipadá ve pro spěch českých zemí ani z daleka takový podíl, na jaký by měly náro ne snad dle své kulturní váhy a hospodářské důležitosti, nýbrž je podle prostého počtu svého obyvatelstva. Tím méně může býti lh stejný tento státní ústřední náklad nám Čechům, jelikož pro česko národnost z něho vyplývá nejmenší možné procento. Abychom je jediný doklad uvedli: Ve finančním ministerstvu při konceptu j 1 ministr, 6 sekčních chefů, 20 ministeriálních radů, 6 dvorníc radů, 20 sekčních radů, 10 vrchních finančních radů (v VI. dietn třídě) atd. Z tohoto vyššího úřednictva není ani jediný Čec sekčním chefem a pouze dva Češi jsou ministeriálními rad (ze všech 26 ministeriálních a dvorních radů). A to je v min sterstvu, které kdysi s takovým úspěchem spravoval český minis Kaizl a do něhož také povolal aspoň trochu obstojný počet českýc úředníků. Ale ti se nám ponenáhlu z něho vytratili překládáním, p případě i povyšováním do Čech nebo do Moravy a noví za ně ji nepřicházeli. Jak tomu bude na př. v ministerstvu zemské obran kde se o národnostech jistě zásadně nesmí jednati, nebo v min sterstvu železnic nebo v ministerstvu justice, z kterého je skor národnost česká aspoň v nejnovější době přímo vylučována? (Někd ovšem také tak český člověk bývá odstraněn, že z toho sám o sob má značný prospěch: ku př. ministr Trnka se stal ministrem jak Čech, opustiv místo sekčního chefa v ministerstvu železnic; ale m nistrem železničním se nesměl státi, co mu bylo jistě bližší, nýbr dostal méně vlivný obor veřejných prací.)

Vytkneme jen dvojí druh ústředního úřednictva: právnick úřednictvo konceptní a technické úřednictv v ministerstvech a v centrálních úřadech.

Konceptní úřednictvo (právnické), jak je na ro 1912 vykazují staty jednotlivých ministerstev a ústředních úřadů — (vynecháno je však ministerstvo zeměbrany) — jest rozděle takto:

---

[1] Ty ústřední úřady jsou: Kabinetní kancelář, nejvyšší soudní instanc nejvyšší účtárna, kontrola státního dluhu, úřednictvo říšské rady a j.

u nejvyšších úřadů (mimo ministerstva) zařazeni jsou dietních třídách dle systemisovaného statu (bez přidělených úřed-ků):

II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	
4	3	14	121	13	34	25	3	dohromady 217

dále u ministerstva dle systemisovaných statů (bez přiděleného ednictva) v třídách:

	I	II	IV	V	VI	VII	VIII	IX
ministerského předsednictva . .	1	3	3	4	4	5	4	2
ministerstva vnitra	—	1	4	12	9	18	18	6
ministerstva vyučování	—	1	4	10	10	14	16	10
ministerstva finančního	—	1	6	25	30	46	51	71
ministerstva obchodu	—	1	4	17	31	40	35	31
ministerstva železnic	—	1	6	12	15	26	26	28
ministerstva justičního	—	1	2	9	11	8	8	6
ministerstva zemědělství	—	1	3	7	8	13	10	8
ministerstva veřejných prací . .	—	1	1	10	19	22	14	14

všech ministerstev (kromě mi-	I	II	IV	V	VI	VII	VIII	IX
nisterstva zeměbrany)	1	11	33	106	137	192	182	176

dohromady . . 838

A technického úřednictva bylo v jednotlivých tří-ch (bez přidělených sil) dle statu systemisovaného:

	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X
ministerstva financí	—	1	3	12	21	40	14
ministerstva obchodu	—	3	10	19	26	18	5
ministerstva železnic	1	10	61	92	136	103	80
ministerstva zemědělství . . .	—	4	7	7	5	—	—
ministerstva veřejných prací . .	2	15	25	38	51	48	23
těchto pěti ministerstev	3	33	106	168	239	209	122

dohromady . . 880

Je hned viděti, že techniků u těchto pěti minister-ev je více (a to ještě bez četných přidělených úředníků z jed-tlivých zemí), než při všech státních stavebních řadech v jednotlivých zemích.

Ale hlavní věcí je, že toto úřednictvo je zařazeno nepoměrně tně do vyšších platebních tříd než venku. Tak při stavebních úřa-ch v zemích korunních je pouze 9 inženýrů (1%) v V. dietní třídě, ležto u ministerstev jsou ve IV. 3 a v V. 33, dohromady tedy je (čili 4·1%) ve třídě V. a s vyšším ještě platem. V VI. dietní idě je techniků u ministerstev 106 (čili přes 12%), kdežto ve všech mích při státní stavební službě je jich v VI. dietní třídě jen 38 ili 4·4%).

U ústředních úřadů a ministerstev je konceptního úřed nictva (právnického) systemisováno počtem 1055. A z úřed nictva tohoto je v I. a II. dietní třídě 16 čili přes 1½%, ve III. IV. třídě 50, čili přes 4·7% a v V. třídě 225, čili 21·3%. Tedy v nej lépe placených třídách v V. až I. je celkem systemisováno 291 mís čili 27·6% všech míst, kdežto v Čechách a na Moravě pouze asi 1% nebo 1½%. Ale kromě toho je mnoho úředník z nižších tříd ještě ad personam zařazeno tak do tříd vyšších a mnoho jich má nad to značn osobní přídavky, jak toho jsou četné doklady uvedeny v roz počtu. A celá armáda úředníků z jednotlivých zemí je službou při kázána k odborným ministerstvům nebo k jiným ústředním úřadům

U všech soudů prvních instancí a u všech vrchních soudů zem ských v celé Cislajtanii je pouze 99 soudců v V. nebo III. dietní třídě u všech politických úřadů je v těchto třídách (od V. do III.) v cel Cislajtanii pouze 43 úředníků, u finančních zemských ředitelste a u všech finančních prokuratur je také jen 43 úředníků (ve IV a V.). U poštovní správy konečně je 12 úředníků v V. nebo ve IV třídě a u policejních úřadů státních jsou jen 4. Dohromad tedy ve všech korunních zemích při koncept všech možných odborů je pouze 201 úřední ve třídě V. nebo ve třídách lépe placených kdežto u ústředních státních úřadů a minister stev je jich 291! (V Čechách je u politické správy, u poli cejního ředitelství, u finančních úřadů, u finanční prokuratury u finančních úřadů, u všech soudů, u poštovních ředitelství celken jen 34 systemisovaných míst v V. a lépe place ných třídách.)

Kromě toho má výlučné ústřední sídlo své ve Vídni poštovn spořitelna s velikým úřednickým aparátem. Ve Vídni jso dosud nejdůležitější provozní ředitelstva státních drah: c. k. státn ředitelství vídeňské, ředit. severní dráhy Ferdinandovy, rakousko uherské státní společnosti a ředitelství severozápadní dráhy s nespo četným úřednictvem. Dále státní tiskárna, mincovna, ústřední po štovní úřady, patentní úřad atd., nepočítaje v to veliký stav všelikýc úředníků dvorských.

Že se při oněch ústředních úřadech a ministerstvech nejedn snad o žádné maličkosti, je viděti z rozpočteného nákladu v r. 191 na všecka tato centrální zařízení přes 60 mil. K většinou potřebova ných jen na služné ústřednímu úřednictvu (kromě vydání želez

ničních ředitelstev provozovaných, která nejsou samostatně vykazována). Jaký z toho podíl asi připadá na české úřednictvo? Zajisté že je to minimální suma, kterou jako almužnou jen náš národ je odbyt. Je také nesporné, že by se osobní náklady těchto ústředních úřadů daly mnohem snáze zmírniti, nežli náklady státní správy v jednotlivých královstvích a zemích. Tím spíše by se dalo úspory docíliti, jelikož se tu jedná o místa velmi tučně placená a štědře rozdílená, z nichž mnohá zajisté jsou nadbytečná (možná, že jsou mezi nimi také sinekury), ne snad ani, že by oni vysocí úředníci pravidelně příliš málo pracovali, nýbrž protože pro těžkopádné a neúčelné zařízení služby se koná velmi mnoho práce zbytečné. Kromě toho se v ministerstvech, kde je postup bez toho rychlý, stále zřizují nová, znamenitě placená místa extra statum (mimo ustanovený počet) neb ad personam (pro určitou osobu. Za doklad vedle četných jiných lze uvésti na př. konceptní personál při ministerstvu zemědělství pro r. 1912, který je v rozpočtu vykazován takto:

3 sekční chefové,

7 ministeriálních radů, z nichž 1 extra statum,

13 ministeriálních sekretářů, z nichž 3 extra statum a 2 v VI. třídě *ad personam* atd.

K těmto místům extra statum a ad personam není potřebí přičiňovati poznámek, když se ví, jak v ministerstvech není žádnou řídkostí, že úředníci pravidelným postupem již často záhy před čtyřicátým rokem dostihují V. dietní třídy. (Ovšem čeští úředníci mezi tím nejsou.)

6. *České a německé úřednictvo v českých zemích.*

Ze státních rozpočtů je ovšem úplně nemožno zjistiti, kolik z nákladů na státní úřednictvo v českých zemích připadá na úředníky národnosti české nebo německé. Nicméně jisté dohady jsou i tak možné a také skutečně prováděná prakse úřední o tom dává dosti zřetelné poučení.

Ze zemí českých Slezsko má rozhodně velikou převahou úřednictvo rozhodně německé; i když se tam do úřadů dostane Čech, není to valným ziskem pro českou národnost, jelikož se tam česky úřadovati nesmí ani při vnějším styku se stranami. Při tom snad právě protože je úřednictvo slezské německým, jest jeho počet poměrně větší, i jeho postupní poměry jsou mnohem příznivější nežli

v Čechách nebo na Moravě. (Doklady byly proto zejména uveden již při politické a finanční správě v odst. 3.)

Na Moravě do nedávna bylo také státní úřednictvo zdrcujíc převahou národnosti německé. Ještě asi před čtyřmi lety tvrdil n radě říšské německý zástupce brněnský d'Elvert, že namnoze a na 80% všech úředníků na Moravě patří k německé národnosti a t při poměru Čechů k Němcům asi 71% k 29%. Třeba tvrzení to b bylo upřílišené, přece celkem dosud české státní úřednictvo na Mo ravě je ve velmi trapné menšině, zvláště na lépe placených a vlivnýc místech. Napomáhá tomu především ta okolnost, že velká měst moravská jsou dosud skoro ze tří čtvrtin ovládána Němci.

Města nad 10.000 obyvatel s německou vládou mají 72%, kdežt města stejné velikosti s českou vládou mají jen 28% všeho počt lidí bydlících ve všech těch městech.

Na př. sídla všech šesti sborových soudů prvé instance (kraj ských a zemského) jsou: Brno, Jihlava, Znojmo, Olo mouc, Uh. Hradiště a Nový Jičín. Z těch pět má zastup telstva ryze německá a pouze Uh. Hradiště je v rukou českých Z toho Němci si vytvořili jako samozřejmý požadavek, aby soud v těchto městech byly obsazeny převážnou většinou soudci německ národnosti.

A jak vypadá obsazování míst soudcovských a úřednických vůbec v Čechách, pro to dokladů je dosti v denním tisku, abychon se toho nemusili zde již dovolávati.

Kterak krajiny české zřejmě jsou i dle rozpočtu státního zkrace vány proti obvodům německým, pro to pěkný doklad nám podává vyměřené stavy sborových soudů s převahou českého obyvatelstv proti sborovým soudům s převahou německou nebo proti sborovým soudům slezským, kde jsou skoro výhradně ustanovováni soudcov německé národnosti.

Při sborových soudech většinou neb úplně českých v Písku v Táboře, v Chrudimi, v Jičíně a v Českých Budě jovicích jsou systemisována tato místa v dietních třídách:

	V	VI	VII	VIII	IX
	—	17	46	29	4
poměrně	—	17·7%	47·9%	30·2%	4·2%

Při čistě německých sborových soudech nebo převahou němec kých v Chebu, v Liberci, v Mostě a v Litoměřicích jsou systemisována místa:

v třídě	V	VI	VII	VIII	IX
	4	26	31	27	1
poměrně	4·5%	29·2%	34·8%	30·4%	1·1%

a ve Slezsku při sborových soudech v Opavě a v Těšíně
e systemisováno

ve třídě	V	VI	VII	VIII	IX
	2	11	15	11	—
poměrně	4·1%	22·5%	30·6%	42·8%	—

Tu je zase zřetelna ona dvojí míra, podle které v nejlépe
placených třídách (VI. a V.) při českých soudech
převahou) je úředníků jen 17·7%, kdežto při slez-
kých soudech sborových je jich v těchže tří-
dách 26·6% a při (převahou) německých soudech v Če-
ách je jich tam až 33·7%, tedy téměř dvojná-
sobné procento. V V. dietní třídě při oněch uvedených
eských sborových soudech není nikdo, za to v IX. třídě (nejhorší)
e 4·2% soudců, kdežto při slezských soudech nikdo není v IX. třídě.

Jakkoli patrně je postavení úředníků německé národnosti v če-
kých zemích rozhodně výhodnější, nežli úředníků téhož odboru ná-
rodnosti české, přece úřednictvo v českých zemích obojí národnosti
na postavení daleko obtížnější a hmotně nevýhodnější, nežli v alp-
kých zemích, anebo v Dolních Rakousích. Proto také němečtí
ekatelé na úřední místa mnohem raději se hlásí do zemí alpských
nebo do Dolních Rakous a do Čech přirozeně byl až do nedávna skoro
nedostatečný příliv německých uchazečů. Zajisté všichni němečtí
úředníci, kteří si přáli rychlejší kariéry při menší práci a kterým
nezáleželo příliš na tom, v které zemi zrovna budou působiti, nepo-
měrně lépe pochodili, když volili svou úřední dráhu v Tyrolsku nebo
v jiných alpských krajinách, nežli kteří náhodou se rozhodli pro
Čechy nebo pro Moravu. Teprve od několika let organisovala němec-
ká národní rada příliv německých sil také do úřadů v Čechách tím,
že praktikantům nebo špatně placeným úředníkům udělovala přímo
stipendia a tak hleděla dostatečný úřední německý dorost ke státním
úřadům v Čechách přilákati. Zároveň prakse nyní všeobecně prová-
děná, že do německých neb i smíšených obvodů se ustanovují vý-
hradně úředníci německé národnosti, pomohla zase k tomu, že úřed-
níků německé národnosti bude dosti. Na Moravě a ve Slezsku od
akživa však úředníci německé národnosti mají nepopíratelnou
převahu.

(Pokračování.)

O povaze novověké filosofie.

Napsal Frant. Drtina.

Novověká filosofie je obklíčena jednak počátkem velkých kultu
ních hnutí renesance a reformace, jimiž nová doba se zahajuj
začíná tedy XV.—XVI. stol., na druhé straně ohraničuje ji bezpr
střední naše přítomnost. Avšak novověká filosofie není jen tak
zevně ohraničena časově — určení takové bylo by vlastně náhodn
— nýbrž novověká filosofie, pokud ji dnes můžeme přehlédnou
tvoří sama pro sebe zvláštní svérázný, jednotný v sebe uzavře
celek, zajímavý vývojový proces, má svůj vlastní, specifický myšle
kový ráz. Jsou to zvláštní myšlenkové znaky, které určují všechn
její zjevy.

Myšlenkovou povahu nové doby poznáme nejlépe, jestliže sro
náme moderní filosofii s oběma obdobími dřívějšími a jejich fil
sofickým vývojem, tedy s filosofií středověkou a antickou čili řecko

Jak se má filosofie novověká k středověké, p
níž časově bezprostředně následuje? Novověkou filosofii na rozd
od středověké označujeme jako racionalistickou a nat
ralistickou, kdežto filosofie středověká byla supraraci
nalistická a supranaturalistická.

Racionalismem označujeme všeobecně směr myšlenko
nové doby, jenž rozum prohlašuje za nejvyššího, posledního ro
hodčího ve všech theoretických i praktických otázkách. Rozu
sám o sobě jakoby v nejvyšší instanci rozhoduje o pravdě a n
pravdě, dobru a zlu. Středověká filosofie a středověké myšlení n
znaly této rozhodující platnosti, takového primátu rozumu, nýb
stavěly nad rozum autoritu vyšší, kterou bylo Písmo a nadpřiroze
zjevení v něm skryté. Toto mělo rozhodovati ve všech otázkách the
retických i praktických. Z Písma se hledělo odpověděti ke vš

otázkám nejen světa nadpřirozeného se týkajícím, nýbrž i k otázkám světa vezdejšího. Při otázkách vezdejšího světa býval ovšem v potaz brán také Aristoteles, jenž za doby rozkvětu filosofie scholastické nazýván byl »předchůdcem Kristovým v přírodním vědění« (praecursor Christi in naturalibus). Proto z písma snažili se myslitelé středověci vyzkoumati a doložiti, jaký je tvar země naší, je-li to plochá deska, koule nebo válec, a je-li kulatá, zda na spodní její polovině také živé bytosti (protinožci, antipodi) obývají. Z Písma svatého udává se, že země pevně stojí, a slunce kolem ní se otáčí. Dokazuje se to na př. z vypravování o Josuovi, jenž kázal prý slunci státi, nikoli zemi, nebo ze žalmu 93., že »Bůh upevnil celý okrsek zemský, aby se nepohnul«.) Z Písma vysvětluje se, jak vznikli první lidé (stvoření Adama v ráji a Evy ze žebra jeho), jak vznikly organické bytosti vůbec. Nebylo zkrátka žádné otázky ani ve světě přirozeném, k níž odpověď uspokojivá nebyla by se dala nalézti v Písmě nebo Aristotelovi. Proto Písmo bylo kniha knih, a dalo se v něm posléze nalézti vše, čeho si kdo přál. Dobře se proto říkalo: »In hoc libro invenit dogmata quisque sua.«

Naproti tomu moderní filosofie a moderní věda byly r a c i o n a l i s t i c k é. Nespoléhají v žádnou autoritu, důvěřují toliko přirozenému lidskému rozumu a v něm hledají rozhodnutí o všech otázkách nejen theoretických, nýbrž čím dále tím více i o všech otázkách praktických. Čistě imanentní činnost rozumová, postupující buď deduktivně od daných všeobecných samozřejmých pravd, pouček a předpokladů aneb induktivně pozorováním a zkoumáním trpělivým velmi podrobným jednotlivostí a faktů hledající poznatků všeobecných doufá, že nalezne odpověď k otázkám jsoucna se týkajícím. Stavíme tedy především racionalismus t. j. osvícenství novověké filosofie jako důvěru v sílu a dosah lidského poznání rozumového proti supraracionalismu filosofie středověké.[1]

Ovšem ani středověká filosofie v nové době úplně nezanikla, ni dnes supraracionalismus středověký není zcela překonán, udržuje se vlastní životní silou dále, ačkoli s novověkým rázem myšlení je příkrém odporu. Filosofie scholastická čili filosofie sv. Tomáše Akvinského je dnes ještě pramenem filosofického názoru pro jistou řadu novověkého filosofování. Papež Lev XIII. svou encyklikou

[1] Velmi šťastně naznačil rozdíl na prahu nové doby P e t r R a m u s (Pierre de la Ramée), velký odpůrce Aristotelův, slovy: »Nulla auctoritas rationis, sed ratio auctoritatis regina dominaque esse debet.«

z r. 1879 počínající slovy »Aeterni patris . . .« přímo ji prohlás za filosofii církve katolické, nařídil její pěstování a určil, že dalš filosofování ve světě katolickém má se díti směrem Tomistickým Ale je to právě jen zajímavá výjimka, neboť filosofie scholastická tedy supraracionalistická, přešlá na dobu naši ze středověku, neun čuje myšlenkové povahy doby nové v jejím převážném rázu, nýbr naopak udržujíc nauky a theorie ve středověku uznávané, sleduje c spíše apologetický a snaží se právě vývoj novověké filosofie s jejím racionalismem paralysovati a vyvraceti. Jest tedy myšlenkovým hnutím reakčním, namířeným proti vlastní povaze filosofie novo věké, znamená reakci proti ní.

S těmito rozdíly souvisí změna světového názoru. Ve středo věku uznával se pravým názor aristotelsko-ptolemaj ský, v nové době nastoupil na místo jeho názor Koper níkův.

Názor aristotelsko-ptolemajský, nazvaný dle Aristotela v 4. stol. před Kr. a dle astronoma Ptolemaia, který žil v Alexandr v II. stol. po Kr. a napsal veliké dílo astronomické o 13 knihác (Μεγάλη σύνταξις τῆς ἀστρονομίας), byl názor zeměstředn (geocentrický) a nepřímo také člověkostředn (anthropocentrický). Země je středem světa, v něm nehybně tkví, člověk je korunou a pánem tvorstva . . ., k vů člověku je zde svět a země. Celý svět je kolem této země rozlože v soustředných kruzích pevných, na kterých utkvělá jsou tělesa ne beská s nimi se pohybující, dohlednou hranici pak tvoří zevnější koul obemykající všechno — nebe stálic. V těchto soustředných kruzíc pohybují se planety a s nimi také slunce a měsíc. A na této zem která tvoří střed všeho jsoucna, dál se vývoj světa i lidstva. Zem a svět jsou konečny, omezeny v prostoru, ale jsou také konečn v čase. Měly počátek, neboť Bůh všechno stvořil z ničeho, a nastan také konec při posledním soudu. A vše na této zemi a ve vesmír děje se v rámci dvou světodějných událostí, prvotního hřích Adamova, jímž hřešilo lidstvo celé, a vykoupení Kr stova, jímž zase všechno lidstvo dochází spásy.

Základní dogmata církve středověké dají se shrnouti formul »V Adamu lidstvo zhřešilo, v Kristu bylo vykou peno.« Před zrakem středověkého člověka byl rozestřen celý tent svět, byl průhledný v prostoru i čase. Člověk měl poučení o dějinác lidstva od počátku, t. j. od stvoření světa až ke konci, k posledním

soudu. Do nebe stálic bylo viděti každé noci, Bůh byl člověku blízký. Touha po nebi, jež představováno smyslně nad tímto kruhem stálic po způsobu řeckého »Elysia«, a hrůzy z trestů pekelných — peklo kladeno do vnitř země tak hluboko pod povrch, jak vysoko nad zemí klene se obloha — určovaly celé smýšlení středověkého lidstva. Věcí, po kterých by se člověk středověký byl mohl ještě tázati, bylo málo. Ovládl nenáhle názor, že země nemá podobu ploché desky, nýbrž že jest koule, a tu nastala ovšem důležitá otázka, jsou-li p r o t i n o ž c i, a n t i p o d i, t. j. zda spodní polovina koule jest také obydlena dokonce snad lidmi. I o tom hledalo se poučení v písmu. Sv. Augustin píše o tom ve svých knihách »O městě božím« a dovozuje, že není pravděpodobno, že by takoví protinožci byli, neboť celá nauka o vykoupení by se tím prý zviklala, ano Písmo svaté bylo by usvědčeno z nepravdy, což však není možno (»scriptura ista nullo modo mentitur«). Jak by se lidé na spodní polovinu koule dostali z ráje?

Sv. Augustin proto rozhoduje, že spodní polovina země je pokryta vodstvem, a je-li tam přece souše, že neobývají na ní živí tvorové.

V nové době uplatňuje se s l u n c e s t ř e d n ý n á z o r K o p e r n í k ů v. Koperník dokazoval, že země pohybuje se kolem své osy a zároveň kolem slunce. Slunce je ve středu, ale svět je mu stále prostorově konečný, omezený právě nebem stálic. Učení toto bylo vylíčeno ve spise Koperníkově: »O o t á č e n í s e t ě l e s n e b e s k ý c h« (De revolutionibus orbium caelestium). Směrodatné výzkumy Galileiho a domysly Giordana Bruna znamenají úspěšné pokračování myšlenek Koperníkových. Kdežto Galilei celé učení odvodil exaktně, vyvodil z něho Giordano Bruno na počátku nové doby nutné důsledky filosofické a náboženské: Země přestává býti středem světa, člověk přestává býti středem stvoření, vesmír je prostorově nekonečný, není obmezen nebem stálic. Vypáčeny byly hvězdy ze svých pevných sfér, rozbit pevný obal nebe stálic obklíčující všechno, a člověku se otevřel volný rozhled do nekonečného prostoru na množství světů mimo sluneční soustavu naši. Shodnost tohoto nového názoru s mnohými dogmaty katolické církve stala se velmi pochybnou. Proto upálen r. 1600 Giordano Bruno, proto r. 1616 dáno učení Koperníkovo na index; teprve v druhé polovině 18. stol. mizí kniha Koperníkova s indexu, a r. 1822 uznáno za přípustno i se stanoviska katolické církve, že se země otáčí kolem slunce.

Na tomto příkladě názorů světových aristotelsko-ptolemaj-

ského a Koperníkova nejlépe lze znázorniti rozdíl mezi supraracionalismem středověkým a racionalismem moderním.

Druhý rozdíl obou týká se nazírání středověkého a novověkého na smysl a cíl lidského života, což se formuluje názvy supranaturalismus a naturalismus. Středověký názor životní byl supranaturalistický: Člověk ve svém nazírání na smysl lidského života vezdejšího byl ovládán představou o posmrtném životě a nadpřirozeném bytí. Vezdejší přirozený život je nepravé bytí, je toliko zdání, je dobou přípravy k pravému životu nadpřirozenému, věčnému, jenž po tělesné smrti bude následovati. Jen tento život posmrtný je pravý, skutečný život, v něm budou hledány poslední nejvyšší účely pozemského putování, člověk smrtí z bědného vyhnanství vrací se v pravou svou vlast, a dle sv. Jana: »tomu, kdo zůstane věrným až do smrti, dá Bůh korunu života.« Tělesná smrt je novým narozením k životu věčnému. Člověk tedy v životě tomto směřuje nad přírodu (supra naturam), a jeho názor zove se supranaturalismus. A jak má žíti v životě tomto? Středověký názor životní doporučuje každému, aby již zde v těle, v tomto slzavém údolí, pamatoval na svůj pravý život posmrtný, aby připravil se k smrti a nebi, aby odlučoval se ode všeho pozemského, tělesného, smyslného, přirozeného, aby potlačoval v sobě třeba násilně všechny pudy, chtíče, tužby náklonnosti, jež jej poutají k pozemskému bytí a jeho zájmům.

Proto nikoli starověká přirozená dokonalost jako sloučení krásna a dobra, proto nikoli životospráva gymnasticko-musická, ale život svatý (vita sancta, religiosa) dává smysl středověkému životnímu usilování — vede člověka do samoty (poustevnictví), do kláštera (claustrum od claudere = zavírati, tedy místo, kde je člověk od světa uzavřen). Člověk, jenž chce žíti životem křesťansky dokonalým, popírá vezdejší skutečný život, béře na sebe roucho klášterní a v slibech dobrovolné chudoby, poslušnosti a čistoty potlačuje nejmohutnější pudy člověka přirozeného po majetku, osobní samostatnosti a svéprávnosti i touhu po tom, založiti vlastní rodinu a zůstaviti potomstvo jako pokračovatele vlastního svého života.

Středověká filosofie jest tedy supranaturalistická, spatřuje v přírodě jakýsi rub skutečnosti. Příroda je výtvor boží, ale odcizila se Bohu, odpadla od něho a je sama jen neurčitým zpětným poukazem k pravému jsoucnu, které je nad přírodou.

Tento ideál životní úplně se mění v nové době. Onen vytoužený život nadpřirozený a posmrtný život věčný v záhrobí s nebem a peklem

ále více mizí nejen z víry, ale vůbec z vědomí a citu lidského. Člověk oderní od supranaturalismu středověkého obrací se k naturalismu, k byl vyznáván již v antice a filosofii starověké, a stále více pře-ádá názor, že život vezdejší je život skutečný a pravý. Člověk ne-uží již, aby se po smrti dostal do nebe a ušel peklu, nýbrž obnovuje nitru svém lásku k tomuto životu, chce se zde na této zemi uplatniti hou prací, vyvinouti ve zdatnou osobnost a prací svou prospěti také uhým, své rodině, národu a posléze celé společnosti lidského poko-ní. Člověk obnovuje v sobě lásku k přírodě a ži-ot u, odvrhuje ono stařecké roucho, jímž zahalen byl ve středo-ku, chce zase žíti plně, milovati přírodu, jaro, krásu a sílu, jako lná obnost-individualita postaviti se ve službu společnosti, národa, lstva vůbec. Naturalismus je takto doplňován myšlenkou humanitní, již jeden počátek ovšem nalézati musíme v příkazech evangelia lásce k Bohu a bližnímu.

Tak naproti středověké supranaturalistické svatosti jako eálu života staví člověk moderní ideál humanitní a žádá, by každý jednotlivec na této zemi žil a pracoval jako zdatný, schopný ověk ve společnosti, se společností a pro společnost. Ve světle tohoto turalismu v dalším vývoji novodobé filosofie individuali-mus a socialismus se organicky doplňují, znamenajíce jen ě k sobě náležející stránky téhož ideálu humanitního.

Stejný rozdíl jeví se i po stránce theoretického zkou-ání, filosofování a vědecké práce. Především je znamný fakt, že středověk měl velmi malý zájem na tom, aby koumal, co se děje v přírodě. Velmi obdivuhodná myšlenková práce ředověku neměla cílem odhaliti člověku problém dění přírodního přirozeného, nýbrž celou pozornost obracela k otázkám nadpřiro-ným. Proto nebylo přírodních věd za středo-ěku. Za to byla theologie vědou nejvyšší. Víra vznesena nad vědu, filosofie uvedena v područí theologie, čili, jak říkalo, byla služkou theologie (philosophia ancilla theologiae). třevěk snažil se vyzkoumati povahu světa nadzemského, nebe-ského; svět vezdejší a dění přírodní nebudily jeho pozornost a zájem. odle Laktancia zkoumati, kde vzniká řeka Nil, je bláhové, stejně ko podle sv. Augustina uvažovati o fasích měsíce nemůže míti jiný el nežli určiti, kdy připadnou velikonoční svátky. Středověk by rozuměl zkrátka naší drobné práci vědecké, byla by mu mikrologií, uznal by její prospěch a účelnost. Člověk se má vůbec varovati

všeliké zbytečné zvědavosti a všetečnosti. Tertullian prohlásil, že li stvo od příchodu Kristova ztratilo všechnu zvědavost. Bůh skr mnoho věcí před duchovým zrakem lidským, a hloubati o nich nen smyslu, ba může to býti mravním nebezpečím. Člověk středověk chtěl si naproti tomu utvořiti vědu o světě nadpřirozeném a utvoř si ji: nalezeny důkazy o jsoucnosti boží, o povaze a vlastnostech b žích, o jsoucnosti a povaze andělů, dokazována nesmrtelnost lidsk duše, vytvořena nauka o tom, jaké povahy tato duše lidská byla pře prvotním hříchem (člověku bylo možno voliti mezi hříchem a sv tostí), po pádu prvních rodičů nebyl schopen nehřešiti, a po vykou pení nastal návrat v úplnou svatost, jež znamenala nemožnost hřešit Prvotní hřích a Kristovo vykoupení postaveny byly ve středu tét vlastní středověké vědy, o poměru milosti boží a hříšnosti lidsk uvažováno, i o posledním soudu — o tom všem středověk ve sv theologii chce býti náležitě poučen a orientován, chce míti jasn a všechno vědění jiné má mu cenu toliko relativní, pokud má prá nějaký vztah k otázce spásy lidské duše.

Ve světle těchto vyšších ideí byl středověk s dostatek orientová ba vynikal jednotností a soběstačností. Popsali a ocenili jsme světov názor středověký zeměstředný a člověkostředný v jeho důsledcích Ale i na této zemi byl člověk úplně orientován, jak geograficky, ta historicky.

Geografický názor středověkého lidstva objímal je kraje rozlehlé kolem Středozemního moře. Ve středu této země b Jerusalem, místo vykoupení, jak to zřejmě řekl papež Urban II. n synodě v Clermontu slovy: »Jerusalem je střed země, druhý ráj. Dle Caesaria z Heisterbachu byl Kristus ve středu povrchu zem ského ukřižován. Ba i počátek lidstva byl uváděn v souvislost s tím středem povrchu zemského. Nebylo sice možno položiti rajské bydl ště prarodičů do Jerusalema, ale vyskytly se pověsti, jako u Honori z Autunu, že Adam byl pohřben tam, kde byl Kristus ukřižová Zemřel prý ve věku 930 let a byl pohřben na hoře Kalvarii.

Ale stejně měl středověk ucelenou a hotovou theorii histo rickou. Středověké myšlení historické sledovalo zajisté přední cí aby zobrazilo časový vývoj a postup, jímž vykoupení ve světodějné světovém poslání se událo. Historická theorie středověku objíma proto celé dějiny lidstva od Adama až k poslednímu soudu.

Vůdčí ideu, v jejímž světle všechny události minulé byly poj mány, budoucí pak věštěny, podal sv. Augustin vzpomenutou j

tručně naukou o trojím období lidstva, ideou vykoupení podmíněném. Byť člověk obdařen původně svobodnou vůlí a měl schopnost nehřešiti. Prvotním hříchem přišlo na svět zlo, a nastalo období druhé, v němž člověk byl zbaven svobodné vůle, podroben hříchu a nepravosti a nemohl zlu odolati, posléze v období třetím byla mu zjednána opět milost boží, zajištěna svatost, neschopnost hřešiti, a milost ta jest uchovávána dále církví. Člověk stává se opět účastníkem milosti boží, nabývá ztracené svobody, a cílem nejvyšším je mu život svatý, ve kterém hřích nemá místa.

Celé dějiny jsou v tomto světle vývoj království božího na zemi. Dějiny lidského vykoupení byly pravé, skutečné dějiny světové. Království boží existovalo na zemi nejprve v podobě židovství, pak v podobě křesťanství. Kolem vývoje národa vyvoleného druhily se dějiny národů pohanských. Jednotnou filosofii dějin s tohoto stanoviska podal sv. Augustin ve své knize »O městě božím« (De civitate Dei; přeložena do češtiny od Čelakovského). Lidstvo tvoří jakoby jednotný organismus, prožívá své dětství, mládí, mužnost, starobu a rozděluje se na dvě pokolení: jedno těch, k d o ž i j í d l e B o h a, druhé těch, k d o ž i j í d l e č l o v ě k a. Jsou to d v ě m ě s t a: n e b e s k é a p o z e m s k é, duchovní a tělesné, církevní a světské. Zápas obou byl od počátku předznačen. Byl to původně boj mezi archandělem a ďáblem, mezi Adamem a hadem, Abelem a Kainem. Kain, bratrovrah, má nástupce v bratrovrahu Romulovi, jenž je zakladatel Říma, hlavního města říše světské. Celé dějiny jsou vyplněny zápasem dvou těchto světů a dějí se v šesti obdobích, odpovídajících šesti všedním dnům týdne, připomínajících šest dní stvoření světa. V prvním období podle sv. Augustina je zahrnut počátek světa a život v ráji, ve druhém prvotní hřích a vyhnání z ráje, ve třetím potopa světa, zachránění Noemovo, nová smlouva, ve čtvrtém vyvolení židovského národa jako představitele království božího na zemi, v pátém zajetí babylonské a v šestém příchod Kristův a jeho vykoupení. I následovati bude den sedmý, svatá sobota, kdy Kristus přijde v celé slávě své a založí tisíciletou říši na zemi. Měl tedy středověk ucelený názor světový na základě dogmat církevních, pomocí filosofie Aristotelovy.

Naproti tomu v novověké filosofii toto nazírání pozbylo úplně půdy, ba v některých svých útvarech filosofie novověká přímo vystupuje proti nadpřirozenu a je popírá. Všeobecně vylučuje je z oboru svého zkoumání. Svět víry a vědy se od sebe odlišují, věda a víra podstupují známý konflikt. Objevují se tu různé směry přemýšlení,

objevuje se materialismus, jenž klade přírodu hmotnou jak jediné skutečno a popírá duchovost jako samostatné jsoucno, pro hlašuje ji za produkt hmoty. Tím přirozeně popírá také nadpřiro zené vůbec. Anebo ujímá se pantheismus, jenž snaží se pro středkovati mezi atheistickým materialismem právě vzpomenutým ve který ústí z části vědy přírodní, a supranaturalistickým církevním theismem antropomorfickým, věřícím v osobního Boha. Pantheismu prohlašuje přírodu za bytí skutečné, čili Bůh projevuje se v přírod příroda je zjevení Boha, Bůh není nad přírodou, nýbrž v přírodě, j plnost bytí, jak to řekl Laurentius Valla v době renesanční: »C příroda vyvodila a utvořila, může býti jen vznešené a posvátné.« Pří roda je právě totéž anebo aspoň totéž jako Bůh, čili jak to vyjádř Spinoza: »Bůh čili příroda« (Deus sive natura).

(Dokončení.)

Funkce politických stran ve veřejném životě moderních demokracií.

Napsal Dr. Edvard Beneš.

(Pokračování.)

Diskutují o otázkách těch se všech daných stránek jejich a prohlubují diskusi tu tak, že se dotýkají tak nejhlubších problémů společenského života s hlediska svého filosofického názoru na život i názorů stran jiných, chtějíce na prvním místě své stanovisko obhájiti.[1]

Tím konají velikou práci vzdělávací; je možno říci, že největší části vzdělání lidových mass v otázkách života společenského dostalo se jim prostřednictvím stran politických, jejich bojem, jejich získáváním příslušníků, jejich rivalitou.[2]

Tím všeobecná úroveň širokých vrstev lidových stoupá, tím v celku lidé od svého primitivního egoistického nazírání na své potřeby jsou přiváděni k poznání, že protichůdné zájmy potřebují shledů a vyrovnání, že komplikovaný život společenský potřebuje promyšleného a opatrného pracování, dohodování, spravování a řízení v zájmu celku; tím vrstvy utlačované nabývají více sebevědomí o svých právech a důrazně se jich domáhají, tím však také z onoho vědomění komplikovanosti společenského žití boje politické se umírnují, jsou neseny duchem tolerantnějším a dospějí snad jednou toho stupně, že všichni si budou vědomi toho, že společenský život má spočívat na svobodné smlouvě rovných individuelních zájmů a nikoli na síle jedněch, nebo i na autoritě násilného zákona, jenž konec konců potvrzuje dnes přesilu zájmů některých nad zájmy jiných.

Vzdělavací funkce strany je tudíž nesmírně důležitá, nejdůležitější ze všech, jak pro stranu

[1] Morse, l. c.

[2] Woodburn, o. c. str. 205—6.

a její existenci samu, tak pro celek národa budoucí vývoj společenského celku k nový svobodnějším formám života.[1]

Dokonalá informace, diskuse a vzdělávání široký vrstev je nutnou podmínkou k tomu, aby slepé city a touhy jednotliv mohly býti skutečně zpracovány v oprávněné přesvědčení politic a tím aby široké vrstvy lidu mohly být vážným soudcem o tom, odpovídá všeobecnému dobru, k němuž každá strana musí přihlíže

Z této funkce dobře je patrno, jak obor činnosti strany nut vzrůstá. Vzniká z neorganisovaných slepých davů zvláštním procese ale jakmile se stane sama společenským organismem, obrací se zp k těmto davům a činností svou teprve dokonává to dílo vnitřní org nisace, jíž je davům k žití společenskému tolik potřebí.

3. Strana je orgánem, prostřednictvím jeh se mohou všecky zájmy a energie společensk uplatniti.

Je-li podmínkou štěstí jednotlivce, aby se rozvíjely co nejv individuelní schopnosti, a je-li ideálem dnešní společnosti, aby se v uplatňovaly a rozvíjely ku prospěchu celku všecky individue energie, jest to politická strana, která k tomu na prvním mí a v největší míře pracuje.

Není jediného odvětví činnosti společenské, není jediného p činnosti individuelní, do něhož by politická strana ve státu dem kratickém přímo nebo nepřímo nezasahovala. Strana politická p niká a musí pronikat veškeren společenský život.[2]

Důvody toho jsou na snadě. Předně vychází to ze samé podst strany politické. Politická strana jest skupina zájmová, jejíž cíl jest práce pro zájmy stranníků; ale práce ta musí být jednak v h monii se zájmy celku, jednak vždy — i v takovém případě, kde po tické strannictví má ráz jednostrannosti, u stran ryze zájmových v důsledcích činnost strany musí se obraceti na všecky otázky č nosti veřejné, její program, její theorie musí dáti odpověď na všec problémy veřejného života, neboť musí mít za podklad určitý celko názor na život a svět, dle něhož chce společnost upravit a jenž hrnuje přirozeně všecky otázky a problémy veřejného života.

Tím samým, už podstatou strany je dáno, že má luštiti problé všecky, že má a musí k nim zaujmouti určité stanovisko, že je m

[1] Viz, co o vzdělavací činnosti strany říká Ostrogorski, La Dém cratie et l'Organisation des Partis Politiques I. str. 547—8.

[2] Viz Paulsen, l. c.

každém případě pronikati. Nevadí, když se tu strana postaví za čitých okolností na stanovisko negativní nebo vyčkávací, nebo t. zv. stranné (na př. v bojích vědeckých, sporech osobních, otázkách ěleckých, literárních atd.). I zde hraje — byť i nepřímo — poli-ká strana roli velmi důležitou, neboť na př. i jen platonické pod-rování a přízeň, nutné poskytování místa v tisku a p. znamená oluúčast.

Jiná příčina, proč strana musí pronikati, vězí v podstatě moder-ho demokratického režimu. Demokratism jako protiva aristokra-mu je egalitářský. Dává jedincům stejná práva a stejné povinnosti. Istraňuje tudíž i jakékoli rozvrstvení v kasty, třídy, skupiny, a dívá na společnost a národ jako na massu, složenou ze stejných, rovno-ávných, samostatných atomů. Rozkouskovává, morcelluje spo-čnost.

Ale právě tato nekonečná morcellace způsobuje, že v režimu mokratickém musí se lidé sdružovati v silné ochranné celky, orga-smy. Egalitářský demokratism v rozkouskované společnosti staví dno individuum vedle druhého samostatně a jako takové činí je prosto bezmocným.[1] Činí je bezmocným zejména proti institucím olečenským, poněvadž v těch rozhoduje právě dav, počet, nikoli dnotlivec jako v režimu aristokratickém.

Chtějí-li tudíž jedinci projevit svou vůli a získat jí vlivu, chtějí-li t výraz svým snahám, zájmům a potřebám a domoci se jejich uko-ní, mohou to učinit jen davově, jen sdružováním. V demokratismu podstatě nelze provésti nic rozhodnějšího a význačnějšího, dokud nezískalo podpory jistého počtu lidí;[2] tím se nijak nepopírá, že ávě demokratism to je, jenž nejvíce umožňuje silným individuům oniknouti. Ta však musí strhnouti s sebou massy. Tu sdružování tedy naprostou podmínkou uspokojení jakéhokoli zájmu. Proto ždý zájem, každá energie, každá snaha musí projít jistým sdruže-m; a proč právě tímto sdružením je politická strana (i tehdy, když ánlivě by se zdálo, že tomu tak není), bylo právě ukázáno.

Dlužno připomenouti, že ve skutečnosti jisté zájmy jsou ukojo-ny prostřednictvím stran politických i tehdy, když se sdružují v tak . sdruženích nepolitických, na př. sdružení odborová, živnostenská, rtely, společnosti náboženské, vědecké atd. Chtějí-li dosíci něčeho,

[1] Viz Eugène Fournière: L'individu, l'association et l'Etat, Paris, 08. — Ostrogorski, o. c. II., str. 553.

[2] Michels, o. c. str. 26.

co se týče veřejného zájmu, musí to činiti vždy prostřednictv strany politické.

Máme konečně ještě třetí příčinu, proč politické strannic musí pronikati veškeren společenský život: rivalita a úporný politických stran mezi sebou.

Vítězství toho nebo onoho zájmu, triumf té nebo oné strany visí za dnešního režimu demokratického, kde se rozhoduje prin pem majority, téměř výlučně od počtu jedinců, stranou represen vaných. Hledí tudíž každá strana získat jedinců těch co nejvíce.[1] Pr se snaží získat si přízně všech možných druhů lidí se všemi možn zájmy jejich, pokud aspoň trochu zapadají nebo se blíží snah jejím.

Tu se strany přímo předstihují ve vynalézání a umělém vy lávání různých zájmů osobních, jež pak chtějí hájit a dostat tak os ty do svého lůna. Největší boj pak je právě u takového druhu zájm jež jsouce zbaveny skoro úplně charakteru politického, mohou b hájeny od stran několika, nebo jež mají takový charakter, že dají smířiti dobře nebo přímo zapadají do programu několika stran.[2]

V těchto věcech nejlépe je vidět tuto funkci strany, to, jak str jsou nástrojem pro vyvolávání a uplatňování různých skrytých záj ve společnosti. Jakmile se kdekoli a jakkoli projeví nějaký stesk, spokojenost, zlořád, strana tu okamžitě je, aby se ho chopila. A j projevem zájmů jen malé skupiny lidí, strana ta nebo ona nikdy zapomene jim dokazovati, že jen ona je schopna zájmy ty hájiti.

Tu pak může docházeti k zajímavým společenským procesů Když se takový zájem ve společnosti ukáže, nastává první podsta otázka, zdali zájem ten je tak silný, týká se takového počtu lidí a obsahově tak bohatý, že je s to vytvořiti sám vlastní politickou stra Není-li tomu tak, vzniká urputný boj mezi stranami existující o inkorporování zájmů těch v zájmy strany.

Často teprve během těchto bojů se ukáže, že obsah a síla záj onoho je taková, že na vlastní stranu zcela dobře stačí. Takový m kantní příklad tohoto vývoje máme u stran dělnických skoro ve vš státech. Zde také nejlépe vidíme, jak strana zde vytčenou funkci ko někdy intensivně; pomáhá vyvolávati k životu i tak silné zájmy, nejen vytvoří pak vlastní stranu, ale že přímo otřásají později ce strukturou společnosti.

---

[1] Viz Prius, o. c. str. 98 a násl.

[2] Paulsen, o. c. — Morse, l. c.

Je všeobecně známo, že dělnictvo v době svého dětství a nedo-
čilosti dávalo se vésti stranami, jež zájmy jeho směšovaly se zájmy
svými. Bylo tomu tak na počátku demokratického vývoje ve Francii
ve všech téměř jejích revolucích, bylo tomu tak i v Anglii, v letech
šťých v Německu i u nás; v Čechách specielně ještě v letech 60tých
až do r. 1872. Buržoasní strany zápolily o dělnictvo a držely je ve
ých řadách, dokazujíce, že ony jeho zájmy budou stejně dobře
jit. Ale přizvukováním těchto zájmů dělnictvo samo poznává
jejich sílu, i jejich důležitý obsah, až vyděluje se konečně z těchto
ran jako strana samostatná. Ovšem při vzniku strany dělnické
nto moment jen spolupůsobil. Rozhodovala tu ještě řada prvků
ných.

Podobných případů dalo by se uvésti více. Týž proces se v pod-
atě odehrává při rozkladu národnostních stran pod vlivem vzrů-
jící důležitosti zájmů kulturních a hospodářských (dříve jediná,
dnotná a svorná strana národní — později řada stran zejména
spodářsky a kulturně rozvrstvených; u nás v Rakousku a v Čechách,
hrách a j.), u stran náboženských, centralistických, autonomisti-
ch, monarchistických i republikánských. Někde ve větším, jinde
menším měřítku; proces ten pak bývá různě zabarven (u stran
zv. náboženských na př. ze strany klerikálně konservativní se vy-
huje strana klerikálně demokratická nebo křesťansko-sociální —
nás, v Německu, Francii a j.).

Daleko patrnější je tato funkce strany tam, kde, jak již uvedeno,
jmy vyvolané nejsou tak silné, aby mohly samy vytvořit stranu.
ak je funkce ta nejvíce při práci a koná často společnosti služby ne-
enitelné. Vyvolává nové zájmy; staré, které jsou slabé a dosti ne-
platněné, přivádí v život a dává jim vliv. Rozrůzňuje tak život
přivádí do něho nové energie a nové prvky, jež mnohonásobně
isobí na zájmy jiné. Zhodnocuje život mnohých, již dosud byli
nedbáni a dává jak jednotlivcům, tak i celku možnost dokonalého
zvoje.

A tak strana všímá si všeho. Tu zejména t i s k, jenž je hlavním
strojem pro činnost strany vůbec, umožňuje výborně straně tuto
nkci. Ta stará se takto o vše: o nejposlednější otázky hospodářské,
kročuje ve prospěch snah turistických jako abstinentních, okrášlo-
cích jako vzdělávacích, vměšuje se do všech snah očistných jakého-
li druhu, jako má ruce v každé korrupci (korrumpovaní lidé skrý-
jí se totiž za stranu), vynucuje si vliv v otázkách náboženských,
olských a kulturních a jiných a jiných; vtírá se do každého spolku

nejodbornějšího jako všude do snah, projevů a spolků vědecký a všech, jež s politikou mají třeba nejméně co činit.

Je pravda ovšem, že tu není vedena úmyslem, aby jako stra politická konala prostě tuto svou funkci; naopak činí vše pravide z důvodů nejegoističtějších a způsobuje tím vždy současně šk nemalé.[1] Ale dlužno přiznat, že tím vykonává současně důležit svou funkci, že tím nemálo přispívá k vývoji společenskému a s t á s e t a k z á r o v e ň j e d n o u z n e j h y b n ě j š í c h s i l s p l e č e n s k é h o v ý v o j e.[2]

I v této třetí funkci strany vidíme, jak intensivní je její zpě působnost na davy. Nejdříve sama z nich vzniká a vychází; jakm se však stane pevným organismem, dokonává nutnou organisaci da k společenskému žití a konečně sama svou vlastní silou vyvolává ne pomáhá vyvolávati k životu zájmy, jež vytvářejí samy nové stra politické.

*

Nutným důsledkem této funkce strany je také, že žádná změ institucí společenských, hospodářských, politických a jiných v dne demokracii není možná, leč prostřednictvím strany politické.

Každý požadavek po změně určitého stavu vycházel by z ur tých zájmů některé skupiny lidí. Změna ta by se dotkla zárov zájmů lidí, kteří v různých stranách zájem svůj hájí. Z důvodů nahoře vytčených strana musí ke všemu tomu zaujmout stanovis A prospívá-li to té neb oné straně, okamžitě se toho chopí a pro pracuje; a tak každé hnutí, každá změna právních řádů musí pro jen stranou. Bez ní nic nového a převratného, co by mělo jen troc důležitosti, nelze ve veřejném životě společnosti vůbec podniknou

Proti tomuto pronikavému a nic nešetřícímu vlivu politic strany v boji o řády společenské vystupuje dnes s y n d i k a l i s t. zv. r e v o l u č n í. Organisuje dělnictvo odborově a nikoli ja politickou stranu. Staví se proti politice takové, jakou represent každá jiná politická strana se svými dvěma funkcemi (projevován vůle lidu a uplatňováním této vůle). A pracuje všemožně, aby zůs vlivů kterékoli politické strany, i dělnické, ušetřen, ačkoli se sn při tom stejně jako politická strana o změny ve společenských ins

[1] Kapitola o vadách strannictví byla by téměř nekonečná.

[2] Bryce, The American Commonwealth, II. str. 5.

[3] Viz Merkel, Fragmente zur Sozialwissenschaft, Stuttgart, 18 str. 94—5.

mých a právních řádech. Chce tudíž popírati to, co bylo zde právě o politické straně řečeno. A proto se ho zde dotýkáme.

De facto je však syndikalism sám tím, čím je strana politická. Jest politickou stranou zvláštního druhu; koná správně a přesně v určitých vrstvách první její hlavní funkci (projevování vůle lidu), ale druhou podstatnou její funkci (provádění stálé kontroly nad výkonnou mocí a uplatňování svých idei při činnosti zákonodárné), jak uvidíme ještě dále, soustavně konati methodou u ostatních stran obvyklou t. j. parlamentární odpírá a volí si pro tuto funkci methodu revoluční. Je proti parlamentarismu a nahrazuje jej revolucí.

Konaje však v podstatě o b ě funkce strany politické — a zejména i první, v celém jejím rozsahu a tímtéž způsobem jako strany jiné — a jsa mimo to ještě z jiných důvodů sám stranou politickou, nijak těmito svými snahami nevyvrací to, co bylo zde o politickém strannictví řečeno.

B. *Strana je orgánem pro uplatnění vůle lidu.*

1. S t r a n a s p o l u p r a c u j e p ř i č i n n o s t i z á k o n o d á r n é, v k l á d a j í c s v o u v ů l i d o z á k o n ů, v e s n ě m o v n á c h u s n e s e n ý c h.

Politické strany nejsou jen nástrojem pro p r o j e v e n í v ů l e l i d u v režimu demokratickém; jimi a jen jimi, jak již bylo nahoře pověděno, vůle lidu se také dá u p l a t ň o v a t i. Jsou tudíž i orgánem pro u p l a t ň o v á n í v ů l e l i d u.

Toto uplatňování vůle lidu děje se v demokratickém státě konstitučním dvojím způsobem:

a) strany s e ú č a s t n í v p r á c i z á k o n o d á r n é a zasazují se o vydávání zákonů, jež by byly proniknuty jejich duchem;

b) strany stejně se přičiňují, aby jejich vůle bylo dbáno i při provádění a praktickém vykonávání toho, co jejich přičiněním vydané zákony stanovily. V tom smyslu strany k o n t r o l u j í n e b o ř í d í v ý k o n n o u m o c v e s t á t ě.

Bylo řečeno, že ve státě demokratickém každý občan musí 1. míti právo a možnost vůli svou projeviti a 2. právo a možnost ji uplatňovat přímou spoluprací při fungování jednotlivých společenských institucí.

Dle toho zřizuje si dnešní konstituční stát více nebo méně demokratický také instituce dvojího rázu: jedny pro projevení a stanovení vůle lidu — instituce z á k o n o d á r n é, druhé pro provádění této vůle, t. j. zákonů, lidem usnesených, — instituce (orgány) v ý-

konné. Tyto instituce výkonné se starají nejen o dodržení zákonů ale také i o nápravu, kdyby byly eventuelně někde porušeny.

Dle zásad demokratických má tedy veškeren lid projeviti svou vůli a vtěliti ji v zákon. Poněvadž však moderní státy jsou i rozlohou i počtem obyvatelstva tak ohromné, že nelze všechen lid současně shromažďovati, aby vůli svou projevil, zařizuje to moderní stát tak aby se vůle lidu projevila postupně. Davy projeví svou vůli tím, že si zvolí zástupce, jenž stejně smýšlí jako ony, jenž vůli jejich učiní vůlí svou. Malý počet zástupců sejde se pak v instituci sněmovní, jež stane se takto obrazem všech mínění a vůlí fragmentárních ve státě. Zde pak zástupci ti projevují vůli lidu a vtělují ji v zákony, které mají rozhodovati o upravování prostředí ve prospěch jednotlivých zájmů skupinových, vyskytnuvších se v lidu.

Tito zástupcové musí míti tutéž vůli a tytéž zájmy, které mají ony davy, které je zvolily. Avšak při volbě té lidové vrstvy nemohou projevit svou vůli jinak, nežli prostřednictvím politických stran. Proto i tito zástupcové lidu nemohou býti zvoleni jinak, nežli prostřednictvím stran politických.

Tvoří-li tudíž tito zástupci zákony, pracují tu vlastně strany politické. Proto jsou to právě jen strany politické, jež konají činnost zákonodárnou.[1]

Princip zástupitelský a instituce parlamentu, kde zákony buduj jen zástupcové lidu, t. j. politických stran, a nikoli lid všecek, je nutný také z důvodů již výše uvedených. Vůle všeho lidu může se projevovat, jak bylo ukázáno, jen prostřednictvím stran politických. Kdyby tudíž se shromáždil celý národ, aby jednal o zákonech, rozvrstvil by se ve strany.

Tyto davy, jako strany organisované, představující různé zájmy, měly by se o kollektivní vůli národa, t. j. o konečném znění zákona dohodovat, dle toho jednat a rozhodovat. Ale takto jednat a určité činy provádět mohou jen biologičtí jedinci, nikoli davy. Chtěly-li by tudíž strany o konečných opatřeních se dohodnouti a je

1 Proti tomu nijak nesvědčí ani existence některých institucí v pokročilých demokraciích, na př. referendum a zákonodárná iniciativa ve Švýcarsku a Americe. Je pravda, že se tím do jisté míry činnost strany při této funkci omezuje nebo nahrazuje; ale i zde konec konců každý zákon musí projíti rukou stran, v prvním případě předem, v druhém dodatečně. Ze někdy při tom stranníci zavrhnou to, co jejich strana přijala ve sněmu, to nemluví proti stranám, nýbrž ukazuje to na nedostatky principu zastupitelského. — Viz Jesse Macy, Political Parties the U. St. str. 22.

provést, bylo by nutno v důsledcích dojíti v každém případě k principu delegačnímu, zastupitelskému.

Princip zastupitelský si tedy vynucuje podstata demokratismu sama sebou,[1] neboť v něm má rozhodovat a jednat massa, dav, a ta, nejsouc biologickým jedincem, jednati nikdy nemůže. Proto musí si zvoliti ze sebe zástupce. To je tak pravdivé, že i parlamenty jako prvky více méně davové musí se samy rozpadnout na nekonečnou řadu prvků menších a menších (komissí, subkomissí, předsednictev a referentů), až v této morcellaci dojde se konečně k jedinci, jenž pak může jednat a vlastní práci zákonodárnou vykonává.

Z toho všeho je patrno, jak ne národ a lid dává zákony a provádí činnost zákonodárnou vůbec, nýbrž právě strany a stranníci. Není jediného aktu v zákonodárné činnosti, jenž by konec konců neústil v činnosti strany nebo stranníka. Od prvního úkonu, jenž v demokratickém státě cílí k práci zákonodárné, až k činnosti volební, dohodování a znění zákonů, jejich koncipování, debat a bojů o ně — vše to prochází rukama stran a vše umožněno jest jen existencí stran.

Národ v moderní demokracii, jak ji máme dnes, nemůže žádným jiným způsobem projevit svou vůli v zákonech, nežli prostřednictvím politických stran.

2. Strana provádí přímý nebo nepřímý vliv na řízení a spravování institucí společenských od moci výkonné.

Ale zákonodárná moc ve státě demokratickém ani nemůže zákony ty přímo uplatňovat, ježto je společenským tělesem a nikoli jedincem, ani pak není dle názoru o rozdělení moci vhodno, aby sama je uplatňovala. Také nemůže detailně každý nejmenší problém státní správy rozřešit, poněvadž technicky to je nemožné. Podle okolností místních, časových a jiných, naprosto nepředvídaných, je nutno správu vést, nutná opatření činit, různě v daném okamžiku rozhodovat a rychle problémy řešit. Proto je nutno organisovati ve státě moc výkonnou.

Z principů demokratismu plynou pak dva základní požadavky ohledně této organisace: 1. aby mezi ty, kdož stávají se vykonavateli moci výkonné (čili úředníky státu), od stupnice nejnižší až

[1] R. Michels, o. c.

k nejvyšší mohl se dostati každý občan, t. j. dosíci kteréhokoliv úřadu.

2. Aby lid mohl se přesvědčovati a zkoumati, zdali tyto výkonné orgány vykonávají své funkce skutečně tak, jak vůle lidu chtěla a žádala, jak se dle stanovených demokratických norem (ve sněmovnách) projevila; aby tudíž byla možnost jednak s t á l é k o n t r o l y, jednak n á p r a v y, kdyby se tak nedělo.

Těmto všem požadavkům vyhovuje a tudíž možnost k činnosti tohoto druhu dává moderní demokratická konstituce, vybudovaná na zásadách o rozdělení dvou (resp. tří) mocí (zákonodárné, výkonné a soudcovské), principu zastoupení, suverenity lidu, zodpovědnosti ministerské a vlády parlamentárního kabinetu.

Je to zejména instituce zodpovědnosti ministerské, která umožňuje moci zákonodárné stálou kontrolu (a eventuelní nápravu) nad mocí výkonnou. Zákonodárná moc má přímý a nepřímý vliv na nejvyšší orgány moci výkonné, ministry, a tito opět působí dolů na všecky sobě podřízené orgány moci výkonné.

To ovšem je v dokonalé míře jen tam, kde je demokratický konstitucionalism v důsledcích proveden. Kde je zachována zvláštní moc a neodvislost orgánů moci výkonné od moci zákonodárné nebo přímo od lidu, tam kontrola tato je těžší a většinou nepřímá, ale i tu může být značně pronikavá.

Zákonodárná moc tedy kontroluje moc výkonnou. Bylo výše ukázáno na to, v jakém poměru je strana politická k moci zákonodárné v demokratickém státě. Zákonodárná činnost může se prováděti jen prostřednictvím stran; strany pronikají úplně tuto činnost. A pronikají-li strany instituci zákonodárnou ve všem, mají přirozeně jako hlavní její prvky i nejdůležitější součinnost při druhé činnosti moci zákonodárné: při její kontrole moci výkonné.[1]

To plyne logicky nutně z poměru moci zákonodárné k výkonné a z poměru strany k instituci zákonodárné.

S t r a n y t u d í ž n u t n ě z a k r o č u j í d o m o c i v ý k o n n é. K o n t r o l u, j i ž p r o v á d í m o c z á k o n o d á r n á n a d m o c í v ý k o n n o u, l z e p r o v á d ě t i j e n p r o s t ř e d n i c t v í m s t r a n p o l i t i c k ý c h.

V tomto směru činnost strany je různá, dle toho, jaká míra demokratismu ve státě je zavedena, a dle toho, jaký je v tom neb onom státě poměr moci výkonné a zákonodárné. Ve státě velmi de-

[1] Jese Macy, o. c. str. 11.

okratickém moc výkonná je omezena na vykonávání jen usnesení oci zákonodárné a je tudíž zcela omezena. V takovém případě vliv něnu a tudíž strany je veliký, rozhodující; strana vůbec rozhoduje veškeré činnosti moci výkonné a proniká ji až do posledních jejích roků.

Tu strana ovládne celý stát, totiž ta strana, která zastupuje nejtší počet občanů a má ve sněmu většinu delegátů. Ona konec konců zhoduje o postavení všech výkonných orgánů, vyšších i nižších edníků hospodářských, správních, vojenských, vyučovatelských atd. ako proniká veškeren život, když se jedná o vyvolání zájmů určité upiny občanů, tak proniká nyní strana politická každý orgán státní, ždou instituci, každé politické i jakékoli jiné zařízení. Proniká ždou společnost, každé politické i jakékoli jiné zařízení. Proniká m bezohledně a silou nezadržitelnou, takže nic jí nemůže odolat. šude bez ohledu na cokoli uplatňuje své idee a každé společenské řízení přizpůsobuje svým ideám a zájmům své skupiny. Je v tom ranská a důsledná až do posledních extrémů.[1]

Strany druhé, které zůstávají v menšině, omezují se na obranu; tisují a ukazují na to, v čem ona chybuje, v čem nezachovává jmů druhých, v čem škodí celku touto bezohledností, jak je třeba stupovat, aby zájmy všech, státu a celku národního nebyly poškovány; strany ty zároveň kritisují chyby její, excessy a špatnosti jích příslušníků a výkonných orgánů, hledíce ukázati řadě občanů, se mýlili, když obhajobu zájmů svých složili v ruce této strany.

Často se jim to podaří a mocenská síla stran se obrátí. Ty, ž kritisovaly a bránily se, dostanou se k moci. A podstata strantví, jež jednak musí si učinit rozhodnutí o všech problémech, a lyž má možnost, rozhodnutí to převádět ve skutky důsledně a všude, žaduje, aby nyní tyto bývalé opoziční strany šly s touže bezohledstí, rozhodností a nezadržitelností k týmž cílům, k týmž důsledm a k týmž excessům.

Tak strany vyplňují tuto svou funkci střídavě jedna za druhou, stejnou methodou, se stejným úspěchem a se stejnými konci. Ve ěmovnách uplatňují své idee v odhlasování zákonů, pojatých dle ých názorů, ve výkonné moci, v úřadech, vojsku, školách, spolcích, spodářských institucích a jinde provádějí pak tyto zákony tak, jak ny věc chápou, jak jejich zájmům to prospívá.

[1] Bryce, o. c. II., str. 3.

V tomto systému jedna strana (t. zv. party govern ment či party system v Anglii, Kanadě, Australii) ne několik stran sobě blízkých, volnějším poutem spojených, se p stane opravdovým pánem celé společnosti, její názor na stát a život triumfuje.[1] Toto pronikání orgánů společenských prová ovšem strana proto, aby její skupina měla z toho jedině prospěc Proto každé čelné místo, kde se rozhoduje, zaujme ona svým člene každé opatření konáno je tak, aby jejím členům přineslo to zis úřady naplňuje svými lidmi, školy vede v duchu svém a získává tak půdu pro budoucnost, obsazujíc je přívrženci svého názoru; v jenská zřízení staví sobě pod moc, aby i jich mohla k udržení s moci užiti, na kulturní život působí všude ve svých intencích at atd. Dle struktury a poměrů v jednotlivých státech různě se jí ta činnost daří.[2]

Ve státech méně demokratických tato řídící a spravující funk strany je daleko menší. Zde je demokratism omezen dvojím způs bem: jednak vůle lidu ve sněmu, z lidu rovným právem volené není jediným právoplatným zákonodárcem; monarcha má pravidel (často s jiným zákonodárným tělesem) zvláštní práva uznati nel neuznati oprávněnost určitých usnesení lidu. Jednak zákonodár moc, t. j. sněm lidový, nemá těch práv kontrolujících anebo dokon rozhodujících o bytí či nebytí jednotlivých orgánů výkonné mo

Dle toho pak vytvářejí se funkce strany jinak. Její funkce pr jevující vůli lidu zůstává ovšem i tu v podstatě stejná, ačkoli rozs její činnosti zákonodárné bývá omezen v některých oborech (vojsk diplomacie). Ale její funkce řídící a spravující stát a zakročují přímo ve výkonné orgány je malá.

Tu omezuje se strana nikoli na samostatné rozhodování, nýb jen na pouhý vliv, většinou nepřímý. Ve sněmu stra kritisuje moc výkonnou, jež z lidu nevyšla a jež je pravidelně zby kem staré moci absolutní. Ale jen kritisuje. Nemá přímé moci odstranění ministrů a úředníků, nemá přímé moci na dosazování

---

[1] Jesse Macy, o. c. — Týž: Party Organization and Machinery in t United States, London 1905. — Viz také veliké dílo M. Ostrogorski, Démocratie et l'Organisation des Partis Politiques, Paris 1903. — J. Woo burn, Political Parties and Party Problems in the United States, N. Yo 1903.

[2] Viz Lawrence Lowell, Governments and Parties in Continen Europe, Boston 1896, I. II. — J. Macy, Political Parties, str. 13—14. — Tý Party Organization etc, str. 44.

místa do úřadů, škol, vojenských zřízení, hospodářských institucí, nemá také moc p ř í m o pronikati veškeren život a všecky instituce.[1]

Činí to ovšem, jakož vůbec to nutně vychází z její podstaty, ale činí to n e p ř í m o. I v nedokonalých dnešních konstitucích bývají pravidelně ustanovení, kde moc výkonná je bezpodmínečně vázána na rozhodnutí lidového sněmu. Na takovéto příležitosti pak strana čeká. Když okamžik ten nastane, tu diktuje ona své požadavky, jež mají být ukojeny a jež mají uplatňovat její idee a vůli jejích stranníků.

I v tomto méně demokratickém zřízení jest ovšem výkonným orgánům třeba většiny ve sněmu, a tu si opatřují tím, že slibují stranám, že budou vládnouti v jejich intencích, že budou prováděti jejich vůli, budou-li ony ve sněmu jednat tak nebo onak. Zde tedy s t r a n y j s o u v e d e n y s p í š e n e ž v e d o u, zde neuplatňují idee své s a m y prostřednictvím s v ý c h orgánů, nýbrž prostřednictvím orgánů od sebe neodvislých, na které vykonávají jen nepřímý vliv. Uplatňují tedy svou vůli nepřímo. N e v l á d n o u a n e s p r a v u j í s t á t, a l e p r o v á d ě j í v l i v n a v l á d u a s p r á v u s t á t u. Ministři neberou se ze stran a nejsou delegáty stran, jako je tomu v prvém případě. Vlády, t. j. nejvyšší výkonné orgány, nesouvisí úzce se stranami, ve sněmích nejsou vlády stran, nýbrž výkonné orgány stojí nad stranami.[2]

Ale i tu může být vliv stran pronikavý, a přes to, že strana tu pracuje prostředečně, může skutečné řízení a spravování státu prováděti do veliké míry. Takový je systém ve většině států na kontinentě evropském.[3]

A t u ž j e s t t o t ě d y p ř í m o n e b o n e p ř í m o, s t r a n y j s o u v d n e š n í d e m o k r a c i i r o z h o d u j í c í m p r v k e m, j e n ž v e s k u t e č n o s t i ř í d í a s p r a v u j e v e š k e r e n s t á t, v e š k e r y j e h o i n s t i t u c e.

3. S t r a n y z a b r a ň u j í c e m o c i v ý k o n n é, a b y n e z n e u ž í v a l a s v é m o c i a n e z o t r o č i l a m o c z á k o n o d á r n o u, č i n í v e s t á t ě d e m o k r a t i c k é m r e v o l u c i z b y t e č n o u.

Touto svou funkcí kontrolující, řídící a spravující, prokazuje strana modernímu demokratickému státu a společnosti služby neoce-

[1] Jesse Macy, Political Parties, str. 21.

[2] Jesse Macy, tamže str. 22.

[3] Lawrence Lowell, o. c. — Jesse Macy, Party Organization, str. 13.

nitelné: zabraňuje vzniku revoluce a činí jí zby tečnou.

Revoluce vznikaly v minulosti vždy proto, že určité třídy lid nebo jednotlivci zmocnili se vlády, moci zákonodárné i výkonné, a zneužívali ji proti jiným vrstvám lidu. Nad lidem stáli vládcové se svým systémem, jenž je udržoval, a pomoci nebylo jiné, nežli odstranit je revolucí.

Ale revoluce sama pomůže jen na okamžik. Dnes odstraní vládce jednoho a z ní samé vyjde nový, jenž bývá ještě mocnější a bezohlednější. A stejně nepomáhají a nepomáhala určitá ustanovení, dle nichž se na př. různí středověcí vládcové a králové měli říditi, aby nezneužívali moci. Ty různé známé základní zákony a konstituce států středověkých a feudálních nijak nezabránily vzniku a rozvoji absolutismu. A nezabránily by tomu ani konstituce moderní nebo shromáždění zákonodárná,[1] kdyby vedle nich tu nebyla jiná opatření.

Je totiž třeba nějaké stále činné kontroly nad mocí výkonnou. Konstituce a ústavodárné shromáždění stanoví určitá pravidla pro jednání moci výkonné, ale při tom mohou stanoviti vždy jen všeobecné idee a normy, a pro jednání v jednotlivostech je třeba nechati výkonné moci, t. j. vládě, úplnou moc. A tu vláda může své pravomoci a svého postavení využíti proti lidu a postaviti se nad něj a proti němu.

Tu pak nezbývá jiného prostředku k odstranění zlořádů nežli revoluce, když zlořády ty dostoupí příliš vysokého stupně.

Revolucí lid stane se skutečně suverénním a může provésti svou vůli, uplatniti svá přání všude a ve všech důsledcích, provésti generální kontrolu, revisi i nápravu celé správy státní.

Ale revoluce je pro společnost příliš nákladné opatření; vyčerpává, demoralisuje, seslabuje stát. Při tom obětí je úžasně mnoho a úspěch často problematický. A mimo to je to opatření, je to kontrola vlády zase jen pro okamžik.

(Dokončení.)

---

[1] O tom dobře píše Morse: The place of the Party in the Political System. Annals of the Amer. Academy of Polit. Science, 1891.

Sociální musea.

Napsal Josef Tomas.

Výsledkem sociálně politických snah, které v přítomné době hledí čelit nebezpečím, jež ohrožují lidské zdraví a život zvláště v průmyslové práci, jsou sociální musea, která mají svůj bezprostřední původ v sociálně politických odděleních různých výstav. Řádáním výstav, které zprvu obsahovaly pouze výrobky průmyslu, domácího hospodářství a pod., vyvinula se myšlenka poznati člověka, který tyto předměty tvořil a z tohoto poznání vyplynul jiný humánní úkol: hledati prostředky, které by zlepšily životní podmínky dělníka. Tu pak již nestačily pouhé články, statistická data a podobná abstrakta, která vyžadují studia; bylo třeba názorně předvésti vše, co směruje ke zlepšení života dělníka a chudších vrstev vůbec, upoutat pozornost veřejnosti konkrétními doklady a vzbudit v ní zájem pro jich osud.

Průmyslová práce nutí nás míti na mysli dvě okolnosti: 1. že intensivním rozšířením strojové práce stoupá nebezpečí úrazu a 2. že jednak nedostatečně upravené dílny, jednak otravné látky při výrobě používané, vysoká teplota, prach a pod. pozvolna zdraví dělnictva podkopávají a jeho výkonnost snižují.

Nemocenské a úrazové pojišťování není s to, aby vyvážilo škody, které jednotlivcům a tím celé společnosti vznikají z těchto nebezpečí. Individuelní i sociální cena pracovní síly ukládá nám — nehledíme-li zrovna k hospodářskému prospěchu — mravní povinnost pečovati o taková preventivní opatření, která jsou s to předem zabránit úrazům a chránit zdraví jednotlivce před škodlivými vlivy. Zmenšiti počet úrazů má daleko větší význam, nežli materielním odškodněním chrániti před bídou ty, jejichž zdraví jest úrazem poškozeno. Tomuto širšímu úkolu nestačí subjektivní pojišťování, nýbrž je třeba pečovati, aby i při ochablé pozornosti dělníka v kritickém okamžiku bylo mechanicky úrazu zabráněno.

V posledních dvou desetiletích vyvinul se nový obor techn vědy, t. zv. ochranná technika, která vylíčený cíl sle a která je v prvé řadě předmětem studia a péče oněch ústavů, stále četněji vznikají pod názvem sociálních, dělnických a museí. Jejich snahou je šířiti mezi zaměstnavateli rozumění a zájem pro největší ochranu živ a zdraví v průmyslových podnicích a budit v nících vědomí, že jsou zachováním svého zd ví a života povinni nejen sobě, nýbrž i své rod a lidské společnosti.

Důležitost sociálních museí zvláště tam vyniká, kde jde o zvolné podkopávání zdraví dělnictva, totiž o škodlivé vlivy různ látek a prací, na které se ani nemocenské ani úraz pojištění nevztahuje; na př. při úrazu způsobeném výbuc plynů dostane se dělníku nebo jeho rodině materielního odškod je-li však jeho zdraví podkopáno pozvolnou otravou plyny a zkrácen jeho život, tu nemá ani on ani jeho rodina práva na náhr Chystaný zákon pojišťovací slibuje v tomto směru alespoň část zlepšení.

Stoupající nebezpečí strojové práce a důležitost ochranné t niky nejlépe poznáme, všimneme-li si statistiky úrazových pojišť v Rakousku za poslední vyšetřené pětiletí 1902—1906 (viz str. 60

Z těchto tabulek vidíme, jak stoupá počet úrazů i usmr zvláště relativní čísla (na 1000 dělníků) jsou poučná.

O nebezpečí práce v jednotlivých odvětvích průmyslu a ze dělství svědčí dle statistiky úrazové pojišťovny v Praze tato č z nichž první znamená počet úrazů na 1000 dělníků v období 19 1906, druhé (v závorce) v období 1897—1901 a to pouze v Čech 1. zemědělství 30·17 (27·26), 2. dopravnictví a skladiště 24·88 (21· 3. hutě a doly 36·41 (25·41), 4. hornictví 14·23 (12·71), 5. zpraco kovu 15·46 (16·02), 6. strojnictví a pod. 30·67 (25·65), 7. chem průmysl 12·00 (11·48), 8. topení a osvětlení 15·97 (12·17), 9. tex průmysl 5·28 (4·63), 10. zpracování papíru, kůže, gumy 11·86 (9· 11. zpracování dřeva 30·60 (28·36), 12. potraviny 14·17 (11· 13. oděvnictví 3·49 (2·36), 14. stavby 29·65 (27·43), a 15. polygr a divadlo 5·67 (3·85).

---

[1] »Die Ergebnisse der oesterreichischen Unfallstatistik der fünfjäh Beobachtungsperiode 1902—1906.«

V období	Počet dělníků s 300 dny pracovními	Počet úrazů, jichž následek byla				Veškerá mzda v tisících korun	Úrazové zatížení (čisté)
		dočasná neschopnost výdělku	trvalá neschopnost výdělku	smrt	dohromady		
1897—1901	6,164.095	55.458 (9·00)	35.940 (5·83)	3.871 (0·63)	95.269 (15·46)	4,450.232·3	87,481.675
1902—1906	7,011.595	68.412 (9·76)	46.506 (6·63)	4.478 (0·64)	119.396 (17·03)	5,423.487·4	108,132.872

Úrazová pojišťovna v Čechách.[1]

V období	Počet podniků koncem období	Počet dělníků s 300 pracovními dny	Počet úrazů, jichž následek byla				Veškerá mzda v tisících korun	Úrazové zatížení (čisté)	Pojišťovací příspěvky v korunách
			dočasná neschopnost výdělku	trvalá neschopnost výdělku	smrt	dohromady			
1897—1901	142.344	2,222.736	15.774 (7·10)	12.865 (5·79)	1048 (0·47)	29.687 (13·36)	1,465.602·5	30,525.863	24,016.598
1902—1906	191.584	2,440.341	18.559 (7·61)	16.280 (6·67)	1175 (0·48)	36.014 (14·76)	1,729.547·2	34,276.039	30,413.016

[1] Číslice v závorkách znamenají počet případů na každých 1000 dělníků.

Mimo pátou skupinu stoupl počet úrazů ve všech ostatních, souvisí s rozsáhlejším používáním strojů.

Při tom třeba míti na mysli, že trvalá neschopnost k práci uznává teprve, když dvouleté léčení nemělo výsledku, a že pod časnou neschopností výdělku jsou vykázány pouze úrazy, jejichž čení trvalo déle než čtyři týdny. Počet úrazů je tedy ve skutečn daleko větší. Důležitost ochranné techniky a sociálních museí, kt o její rozšíření pečují, je tu patrná.

Avšak úkol sociálních museí je mnohem pronikavější a širší, n zamezovati fysické úrazy; jejich působnost zasahuje do všech slo dnešního života. Většina z nich sleduje tyto dva cíle:

1. ochrannou techniku (objektivní opatření na stroj proti fysickým úrazům) a

2. sociální hygienu, která zahrnuje netoliko zdravo opatření v dílnách, nýbrž pečuje také o zdravé byty a účelnou výž všech tříd lidu.

Tím je dán typ podobných ústavů, od něhož se pouze paříž musée social, jak dále uvidíme, s prospěchem odlišuje. Sbír ochranných přístrojů a jiných opatření, fotografie, grafické obra výklady, přednášky, porady a publikace jsou prostředkem, kter musea svou činnost šíří.

Jak již řečeno, základem všech těchto museí byly sbírky ochr ných přístrojů a sociálně politických oddělení různých výstav. hledíme-li k prvnímu náběhu sociální výstavy v Paříži r. 1867, sl dáváme se se samostatnými skupinami sociálně politickými na vš velkých výstavách: ve Vídni r. 1888, v Paříži r. 1889, v Chic r. 1894, opět v Paříži r. 1900, v Saint Louis r. 1904, v Lutychu r. 19 v Miláně r. 1906, na francouzsko-britské výstavě v Londýně r. 1 a rovněž světová výstava v Brusselu pečovala o oddělení téhož smě Naše dělnická výstava před lety dala šťastný podnět, kterého js nedovedli trvale využitkovati.

Z Francie vyšly soustavné snahy po zvýšené sociálně politi péči, a zdá se, že to bude také tato země, která uspořádá první sa statnou výstavu odbornou, jež by nebyla pouhým přívěskem výs jiných; před dvěma roky zřídilo francouzské ministerstvo obch komisi, která má připraviti projekt mezinárodní dělnické výst v Paříži.

Tentýž cíl měl na mysli president sociálního musea pařížsk Jules Siegfried, když před několika lety pravil: »Zdali by bylo naší republikánské demokracii ke cti, kdyby pozvala všec

árody světa, aby ukázali, co vykonali pro zlepšení hmotného, mravního i sociálního života dělnictva? Nebyla by to opravdová příležitost áti na jevo, jak Francie, která je pokládána příliš často za lehkomyslnou a frivolní, je bohata ušlechtilými podněty, skrytou obětavostí, kde upřímná, nezištná láska závodí s jemným cítěním ve tvorbě ilantropických a sociáních děl, dobročinnosti, obezřetnosti a solidarity?«

Vzorem — a třeba dodati vzorem nedostiženým — všem evropským museím, která pod různými názvy sledují sociálně politickou innost, jest pařížské musée social, založené r. 1895 hrabětem e Chambrun.

Ve Vídni bylo již r. 1890 založeno »Gewerbehygienisches Museum«; dále jsou podobné ústavy: v Haagu (od 1899), v Charlottenburgu u Berlína (od r. 1899), v Mnichově (od 1901), v Budapešti (od r. 1903), v Novém Yorku, Lyonu, Frankfurtu n. M., v Moskvě a Hamburku vedle četných menších.

Abychom poznali program a činnost sociálních musei, všimneme podrobněji alespoň čtyř nejdůležitějších.

»*Gewerbehygienisches Museum*« *ve Vídni.*

»Gewerbehygienisches Huseum« ve Vídni bylo přiozeným doplňkem úřadu pro živnostenskou inspekci a děkuje za vůj vznik nynějšímu dvornímu radovi Dr. Fr. Migerkovi, terý byl r. 1883 jmenován ústředním živnostenským inspektorem. Bohatá sbírka modelů, výkresů a jiných předmětů, sloužících ochraně dělnictva před úrazy, kterou Dr. Migerka za několik let své činnosti ashromáždil, dala podnět ke zřízení samostatné skupiny na jubilejní ýstavě ve Vídni (r. 1888) a k účasti na »všeobecné výstavě pro chranu před úrazy« v Berlíně r. 1889.

Bezprostředně po tomto prvním úspěšném kroku na půdě sociální péče založil dr. Migerka spolek pro zřízení živnostenského hygienického musea, který si obral za úkol přispívati k ochraně dělnictva před ohrožováním zdraví a života v živnostenských závodech, podporovati obdobné snahy a působiti iniciativně i radou při vznikání a šíření všech opatření v oboru péče o dělnictvo.

Museum bylo pak otevřeno počátkem r. 1890 (I. Ebendorferstrasse 6) a po dvacetileté činnosti vyrostlo ve významný, poučný ústav, který obsahuje přes 800 přístrojů, sloužících k ochraně před úrazy.

Vídeňské »Gewerbehygienisches Museum« má tyt
skupiny:

1. ochranná opatření na parních kotlech a motorech,
2. ochranná opatření na transmisích a jejich součástkách,
3. ochranná opatření při zpracování kovů a ve strojnictví,
4. ochranná opatření v dřevařství (při pilách a pod.),
5. ochranná opatření v textilním průmyslu,
6. ochranná opatření při pozemních stavbách,
7. ochranná opatření při výtazích a jeřábech,
8. různá bezpečnostní opatření (ochranná oční skla, bezpečnost
lampy a pod.), —
9. ochranná opatření proti vlivům zdraví ohrožujícím (ochran
přístroje v chemickém průmyslu, vyssávače prachu, respiratory, ve
tilatory, zařízení proti škodlivým plynům, vysoké teplotě, ostrém
světlu, opatření pro první pomoc při úrazech a pod.).

Veškeré předměty jsou opatřeny stručným popisem. Vedle tol
získalo museum od říšského pojišťovacího úřadu v Berlíně sbírku a
700 fotografií různých ochranných opatření a dále má přes 300 v
obrazení dělnických domků, škol, opatroven, nemocnic, lidových láz
továrních kuchyní atd. Sbírky musejní doplňuje knihovna z obo
ochranné techniky, hygieny v živnostech, úrazového pojišťování, st
tistiky a pod. Za zmínku stojí, že téměř veškeré vystavené předmět
jichž cena dnes činí přes 100.000 K, získalo museum darem od ve
kých závodů.

Vedle této činnosti uděluje museum bezplatně odbornou porad
zaměstnavatelům i dělnictvu, pořádá hromadné návštěvy svých sbír
s odborným výkladem a od r. 1895 koná v podzimních a zimních m
sících pro žáky vyšších tříd pokračovacích a jiných odborných šk
přednášky o hygieně v živnostech a ochraně před úrazy.

Působnost musea neomezuje se však pouze na Vídeň, nýbrž ší
se po celé říši pořádáním kočovných výstav, a to s duplikáty přístroj
kterých je přes 200; v Čechách byly tyto výstavy v Praze, Plzni, Č
slavi, Chrudimi, Liberci a Ústí n. Lab.

V roce 1909 navštívilo sbírky 3652 osob, měsíční návštěva kolís
mezi 160 (v červenci) a 602 (v únoru) osobami. Technickému muse
v Praze dostalo se z musejních sbírek vídeňských darem 90 přístroj

Letošním rokem však přestává býti vídeňské »Gewerbehygien
sches Museum« samostatným ústavem a splývá (dle usnesení posled
valné hromady, konané dne 19. ledna t. r.) s technickým museem
které vláda obdařila bohatou dotací pěti millionů korun. Usnese

splynutí stalo se však pouze za přítomnosti 19 členů (ze 347, které spolek měl) a 24 plných mocí. Zdali však toto splynutí přinese sociálně politické činnosti musea prospěch, jest otázka, o jejímž kladném zodpovědění lze míti jisté pochybnosti.

Za zmínku ještě stojí, že ve Vídni brzy poznali, že museum, které především sleduje ochrannou techniku, nestačí sociálně politickým cílům, a proto r. 1900 byl neodvisle od živnostenského hygienického musea založen spolek, který si obral za úkol zřídit samostatné sociální museum. Avšak pro rozervanost politických poměrů a tehdejší nečinnost říšské rady, od níž nebylo lze čekati subvenci, tento spolek nedošel věcného úspěchu; zdá se, že nyní po splynutí musea pro hygienu v živnostech s technickým museem se Vídeň v dohledné době nedomůže na čisté sociální museum.

* * *

V Německu sahají první pokusy o shrnutí a soustavné znázornění sociálně hygienických snah do osmdesátých let předešlého století, kdy výstava zdravotnictví z r. 1883 dala podnět ke zřízení hygienického musea v Berlíně (1886). Pak následoval říšský pojišťující úřad, který r. 1887 založil »sbírku pro ochranu před úrazy«, v níž byly vystaveny ochranné přístroje, vyžádnuté od výrobců, a brzy potom »Zentralstelle für Arbeiterwohlfahrtseinrichtungen« zřídila cennou sbírku, která byla obrazem její činnosti a sloužila jejím účelům.

Nad tyto cenné sice, avšak přece omezené pokusy vynikla r. 1889 všeobecná výstava pro ochranu před úrazy v Berlíně, která dokázala důležitost praeventivních opatření proti úrazu a měla ten následek, že od onoho roku daly některé spolkové vody svými živnostenskými inspektory sbírati materiál a zakládati sbírky.

Když se pak tyto snahy setkaly se sympatickým souhlasem říšského sněmu, byl r. 1900 zařazen do státního rozpočtu značný obnos 53.000 Marek, z něhož mělo býti použito 478.000 Marek na zakoupení pozemku a 90.000 Marek byla první splátka na stavbu budovy k účelům »Stálé výstavy pro péči o dělnictvo« v Charlottenburgu u Berlína.

Dalšími příspěvky vzrostl pak náklad na budovu i s pozemkem na 1.043.000 Marek vedle každoročních příspěvků na správu ústavu. Tak vznikl ústav, který v Německu netoliko soustředí a znázorňuje praeventivní ochranu dělnictva před úrazy, nýbrž slouží také širším

snahám sociálně politickým, pokud sledují zlepšení zdravotních měrů nemajetných vrstev lidu.

Stálá výstava pro péči o dělnictvo v Charlottenburgu.

Se zařízením a činností tohoto ústavu je třeba blíže se seznám Vedle místností výstavních, měřících 1610 čtverečních metrů, a lerie o 818 čtverečních metrech plochy, jsou tu úřadovny spr ústavu, knihovna a přednášková síň se 196 sedadly, určená pro př nášky z oboru sociální politiky. Svou povahou a vnitřní úpravou r tato výstava sbírkou předmětů retrospektivní ceny, jaké vidíme v r seích, nýbrž je to výstava nejnovějších vynálezů k ochraně zdraví p cujícího lidu, výstava plná ruchu a pohybu, oživená hlukem prac cích strojů. Tato výstava, které se dostává předmětů darem, ko i zapůjčením, spojuje stejnou měrou zájmy dělnictva a zaměst vatelů, jako vynálezců a výrobců ochranných přístrojů, kter zvláště je tu dána příležitost, aby své stroje uvedli v širší znám a zjednali jim lacinou reklamu. Tento moment — a to u všech dobných technických sbírek — nelze podceňovati, neboť je zdro účinné podpory, jaké se výstavě zvláště od výrobců ochranných př mětů dostává; a na tento zdroj jsou odkázány všechny podobné úst bez ohledu na prostředky, jaké mají k disposici. Část předmětů pochází od odborových organisací dělnických, které v praeventivn opatřeních proti úrazům vidí zcela správně svůj vlastní zájem.

Výstava obsahuje přístroje a zařízení, která zabraňují úraz slouží k ochraně života a zdraví nebo zlepšení sociálního postav dělnictva, a která vystavovatelé ve svých podnicích zavedli nebo rábějí. Jakmile vyjde na jevo, že vystavené stroje a zařízení jsou p konána novými vynálezy, nebo jestliže se neosvědčila při praktick použití, jsou vystavovatelé povinni na žádost správy je odstranit. pravu předmětů obstarávají vystavovatelé sami svým nákladem, m táž, hnací sílu a místo poskytuje výstavní správa zdarma. Z téc ustanovení nejlépe vysvítá, že správa výstavy, stejně jako to uvidí u jiných ústavů, uznává reklamní povahu výstavy ochranné techni a č k o l i o v š e m, z c e l a p ř i r o z e n ě, t e n t o c í l n e n í s d o v á n, ale z povahy věci vyplývá; je to přirozený důsledek vš výstav a muzeí, jejichž účel je pokrok technické výroby.

Ačkoli myšlenka této výstavy ochranné techniky není nová, přece mnoho nového a samostatného v jejím provedení. S počátku bylo ani katalogu výstavy, nýbrž každý návštěvník dostal desky

zařízené, aby do nich mohl dle svého přání a výběru připevnit zelené lístky s popisem těch strojů, které ho nejvíce zajímaly. Dnes už ovšem je vydán podrobný katalog se stručným popisem strojů a jmény výrobců.

Dle své povahy a účelu rozdělena je výstava na dvě samostatná oddělení, z nichž první je věnováno o c h r a n n é t e c h n i c e, druhé pak s o c i á l n í p é č i v ů b e c.

Hlavní účel p r v n í h o v e l k é h o o d d ě l e n í výstavy je soustředit nejnovější vynálezy technické vědy, které slouží k ochraně dělnictva před úrazy v různých odvětvích průmyslu a znázornit jejich praktický účel i výhody, pokud možno, na strojích, uvedených v pohyb tak, jak pracují v dílnách. Proto jen v těch případech, kde příliš velké rozměry nedovolují vystaviti stroj, volí se model, fotografie nebo kresba. Veškeré vystavené předměty jsou opatřeny krátkými popisy, které jsou jednak upevněny na fotografiích, jednak tištěny do zásoby a dány k disposici návštěvníkům. Aby pak účel jednotlivých strojů a vynálezů byl každému na první pohled jasný, jsou ony části strojové, které slouží k ochraně před fysickými úrazy, natřeny č e r v e n ě, opatření pak, která mají za účel ochranu zdraví dělníkova před pozvolnou zkázou, na př. odvádění škodlivých plynů a prachu, jsou natřena m o d ř e.

Z velkého množství strojů, vybraných ze všech odvětví průmyslu, uvádím alespoň důležitější skupiny dle různých oborů.

(Pokračování.)

Nové české dějiny.

(Dokončení.)

Ale teď: wie es eigentlich gewesen ist? Novotný praví: »Nic více tedy nežádal Rostislav, než aby lidu jeho dostalo se učitele, který by, srozumitelným způsobem vykládaje, dovedl povrchní křesťanství utvrditi« (321). Franko A. Sl. Ph. XXVIII 254 ulpěv na slově učitel tvrdí, že po uplynulém tříletí, v němž vyučeni četní domácí žáci, kteří by dílo vedli dále, odebrali se Konstantin a Methoděj do Benátek, odkudž se chtěli dáti po lodi zavézti domů, čekajíce na tuto loď, byli pozváni poselstvím papežským do Říma, ne však jako missionáři, ale jako političtí vyjednavatelé Byzance. Výklad trochu kombinovaný, leč ne nemožný. Přichází otázka: jaký stupeň hodnosti duchovní měli bratři při příchodu na Moravu, čímž dalo by se souditi na úkoly, jež jim dány. Method byl prý pouhý mnich-laik, praví Snopek, Pastrnek, totéž praví Murko I. 38 (Laienmönch Methodius) a při prvé cestě římské povýšen na biskupa a když se vrátil s žádajícím listem Kocelovým, povýšen »na arcibiskupa Pannonského obnovením někdejší metropole Sremské« (345), vrátil se na Moravu v onu neblahou chvíli, kdy »svržen Rostislav a Svatopluk sám neměl ani moci a také ne chuti, aby nového arcibiskupa nedovolil odvléci do zajetí do Němec« (348). Řekl bych, že spíše neměl chuti — jistě dobře znal Methoděje, jenž nezavíral očí k jeho různým hříchům — a teprve touha Svatoplukova po úplné a všestranné, tedy i církevní samostatnosti, vybavila Methoděje, jenž v zajetí hodně zkusil, z rukou ne příliš Krista hodných následovníků a svých kollegů. Bylo to spíše zakročení papeže, který přes to, že snad se nemohl zbaviti nedůvěry k přichozímu z východu, nesměl trpět, aby parallelně s říší mohutnějící německý klerus dovolil si býti soudcem nad jeho chráněncem, jehož pohana na konec jistě nezůstala lhostejná ani Svatoplukovi.

V době smlouvy forchheimské jest již Methoděj na svobodě a s pomocí papežovou pevně ustanoven ve svém obvodu, čímž papeži dána nadvláda nad územím panonským, nad kterým si osobovali panství hierarchové němečtí. »Za tuto cenu učinil papež jednu koncessi, již přinésti arci nebylo mu za těžko. Odvolal povolení svého předchůdce o užívání slovanské liturgie. Legát Pavel vedle jiných listů nesl také list arcibiskupu Methodiovi, jímž mu užívání slovanské liturgie výslovně bylo zakázáno« (362). Method neposlechl, ale omluvil prý se v Římě, předpokládá Snopek (Konstantin Cyril 52, 78, Bulla Industriae tuae 17, Konstantius-Cyr. u. Methodius 90. a 151).

Svatopluk ujednal s říší jakýsi modus vivendi a tento konečně nastoupil i mezi Svatoplukem a Methodějem. U obou tento modus podmíněn nutným tlakem okolností. Svatopluk nebyl snílek, naopak tvrdý člověk, počítající neúprosně s přítomností bez ohledu na minulost — nedal se másti různými skrupulemi — leč přítomnost ho téměř hnala v náruč velikým činům. Obě polovice říše franské znepokojovány nájezdy Normanů a Svatoplukovi se naskytala příležitost usamostatnit se a rozšířit území. Nebylo ho tajno, že neodvislost církevní na základě srozumitelné liturgie bude mocným lákadlem jazykově blízkých sousedů. A cizí kněžstvo nenávidělo Methoděje, ale také Svatopluka, a bylo nutno je rozdvojit, záminkou byl původ Methodějův a jeho dogmatické pochybnosti vůči stanovisku západnímu — bylo zde filioque: »Kdežto na východě udržel se původní názor, že duch sv. vychází z otce beze změny, v církvi západní již od 5. století ujímá se odchylka ve smyslu Augustinovy nauky o trojici, že vychází z otce i syna. Ano šlo se tak daleko, že podle toho i znění symbolu rozšířeno dodatkem ex patre filioque, jak to několikrát formulováno (ovšem ne formou všeobecně závaznou). Lev III. 809 schválil sice učení, ale výslovně odmítl dodatek, a toto stanovisko drželo se velmi dlouho, posledně na synodě francouzského duchovenstva ve Wormsu 868« (372). Methoděj obviněn z bludu, ale uznán pravověrným, a »za cenu přiznání Svatoplukova pod jeho ochranu (papeže Jana VIII.) povolena 880 slovanská liturgie v plném rozsahu bullou Industriae tuae s jedinou výhradou, že při mši evangelium napřed čteno latinsky a pak teprve slovansky a přicházíme ku sporu o tuto bullu, který nejpodrobněji veden mezi Hýblem a Snopkem, názor Hýblův, že bulla je podvrhem, vyvrací práce E. Caspara: Studium zum Register Johanns VIII. N. A. XXXVI. str. 77 n. Důkladným rozborem rukopisu dokázal (Caspar) nezvratně, že opis vatikánský reprodukuje předlohu — původní registrum — úplně věrně, tak že o authentičnosti bully pochybovati nelze« (375). Ale vyšla práce nová, registruje ji Č. Č. H. 1912 sv. 1., která redukuje vývody Casparovy a ve zprávě Č. Č. H. praví se: »je tedy registrum přece snad jen podvržené«.

Po vyjití práce Casparovy psal prof. Hýbl: »Máte-li přístup k Čes. Čas. H., četl Jste zajisté už o práci Er. Caspara, na niž se mne ptáte, o regestu papeže Jana VIII. Stanovisko, které jsem zaujal ve své rozpravě k listu papeže Jana VIII., zdá se tím býti úplně znemožněno, ale nemohu si pomoci, já i po celém tom článku nemohu se zbaviti svého dojmu a nemohu uvěřiti v pravost listu. Jak se věc skutečně má, co se tehdy vlastně stalo, na tyto otázky bude třeba nyní snad odpověděti jinak, ale že se věc nemá tak, jak si ji představují t. zv. obhájci Metodějovi, o tom jsem i nyní úplně předsvědčen. Čekám ostatně, jaké mínění pronese prof. Novotný ve svých dějinách, vycházejících u Laichtera. On totiž věří v pravost listu nejen z r. 880, nýbrž i z r. 869 a jsem právě žádostiv na jeho důvody« (29. dubna 1911).

Method vrácen Moravě, podřízeno mu veškeré kněžstvo, ale přidán sufragan Wiching, člověk divné povahy, který i Svatoplukovi se odměnil, přešed později na stranu Němců. Leč jsme u jiné sporné otázky: Křesťanství v Čechách a křtu Bořivojova, pro nějž Novotný přibírá domněnku, že přišel z ruky Methodějovy (»značná pravděpodobnost« pro

to, 382). Murko ve své Gesch. d. südsl. Litter. I. 43. praví: »Methodios Missionstätigkeit erstrebte sich auch auf Böhmen, obwohl die Taufe des Herzogs Bořivoj durch ihn zweifelhaft ist, und auf polnisches Gebiet«; připojuji dále tvrzení Novotného: »Nemáme ani nejvzdálenější možnosti i jen domnívati se, že Method někdy vstoupil na českou půdu« (383); křest Bořivojův nelze nijak klásti na ničím neodůvodněný rok 874, spíše hodí se v meziletí 880—885 — dobu od českého vpádu do Němec po smrti Methodějovu, před níž se sestárlý arcibiskup vydává na cestu do Cařihradu. Novotný proti Snopkovi tuto cestu přijímá snad správně, jeho mínění podporuje mínění Murkovo: »Bemerkenswert ist seine Reise nach Konstantinopel, die in seine letzten Lebensjahre fällt« (44), v poznámce 34 k tomu místu praví Murko dále: »Viele Historiker haben diese Reise sonderbar gefunden oder ganz verschwiegen. Bei den damaligen guten Beziehungen zwischen Rom und Byzanz war sie jedoch unbedenklich und scheint sogar mit Wissen des Papstes unternommen worden zu sein (cum, Deo duce, reversus fuebris schrieb Johannes VIII. an ihn 881 X. kalend. Aprilis). Dass Method seinem Vaterlande treu blieb, bewies er auf dem Totenbett, indem er zuerst den Kaiser segnete« (210).

Methoděj zemřel, boje neustály, spíše se přiostřily. »Papež Jan Štěpán V. (VI.) nepochybně zakázal pro Moravu — to třeba zdůrazniti — slovanskou liturgii« (44). »Die betreffende Instruction für eine Gesandschaft an die Slaven kann keine Fälschung sein« (210) praví Murko, třeba jej opravit bezpečnějším zjištěním z Novotného: »List (Štěpánův) zachován toliko v opise z 11. stol. v klášteře Heiligenkreuzském a nelze zapříti, že ze všech listů papežských v otázce slov. liturgie vydaných jest nejpodezřelejší (ani bully Hadrianovy nevyjímaje). Nicméně po Britském nálezu nelze pochybovati, že list takového obsahu skutečně vydán byl.« Proto jistě právem Hýbl (Č. Č. H. 1908, 289) prohlašuje list za pravý (398—399). Povolení liturgie za Jana VIII. jest odůvodněno i tím, že i Římu záleželo na chráněnci tak mocném, jako byl beze sporu Svatopluk, v němž se mohla tušit protiváha vůči císařům německým. Svatopluk nepřítomen a zvůle Wichingova byla bezmezná, žáci Methodějovi uvězněni a prodáni do otroctví do Benátek, kde posly císaře východořímského vykoupeni a do Cařihradu posláni, aby tam ve velikých poctách zapomněli na útrapy západníky způsobené. Na Moravě byl prelát ritu latinskému přející; odkaz Methodějův Římem proklet a Svatopluk účtoval s přítomností, říše franská upadala, vlastně nepotřeboval papeže, spojil se nepotřebuje ho s Arnulfem, jenž mu za to přiznal právo svrchovanosti nad Čechy na schůzce v Omuntesperchu 890, čímž zkrácena domácí knížata česká, snad synové Bořivojovi, jehož úmrtí se přesunuje na rok 888. Zatím Arnulf chtěl, odklidiv zápletky na západě, obeslat Svatopluka do východní marky, kam se sám odebral; Svatopluk nechtěje smlouvati o ústupky jednou získané, nedostavil se a Arnulf činil hrozné přípravy ke vpádu na Moravu. Když k němu došlo, vedle branných zástupů německých účastnili se čtyřtýdenního pustošení Moravy i Maďaři, kteří Arnulfem povoláni na pomoc. I v Bulharsku u knížete Vladimíra hledali Němci spojenectví, Svatopluk zůstal nezkrušen, teprve smrt jej odstranila 894 a brzy po jeho smrti učinili Moravané smír s jeho protivníkem Arnulfem.

Energický nástupce Svatoplukův Mojmír II. právě snahou udržeti jednotnou popudil proti sobě bratra (či bratry) Svatopluka, který bud to prostřednictvím Čech nebo přímo vstoupil ve spojení s Arnulfem, který nařídil po té, aby markrabí Liutpold i Aribo vtrhli na Moravu. Mojmír zůstal nepřemožen. Ale okolní slovanská knížata předstihovala se v důkazech věrnosti císaři (426).

Ještě jednou zableskává církev moravská. Mojmír žádal na papeži obnovení samostatné organisace církevní, která uprchnutím Wichinga k Arnulfovi učiněna odvislou od Němec. Tři biskupové arcib. Jan, biskupové Benedikt a Daniel vysláni spořádati záležitosti moravské. Ale biskopát bavorský s arcibisk. salcburským Theotmarem zaslal papeži ostrý protest proti jeho podnikání.

Přišla snad pomsta, snad ironie osudu. Leč zatím rostlo nebezpečenství maďarské, Mojmír osamostatnělý od říše nabízí spolek proti Maďarům, zprávy umlkají, což jest asi znamení, že spolek a smír i říší uzavírán, 902 vpád maďarský na Moravu vítězně odražen, ale již v roce 906 Morava zničena. »Zní to jako předzvěst budoucnosti, že první rozmach české moci politické, stále ohrožovaný živlem německým, zmařen byl Maďary. To se nezměnilo ani později...« (136).

Morava zmizela. Zůstávají Čechy, jež nebyly vinny na tom, že Morava oslabena a zničena, aspoň přejaly tradici církevní, a výstrahu a pokračovaly ve vývoji. O tom jednají kapitoly další IV. O počátku křesťanství až do míru Boleslavova s Ottou (437—489).

»Krátká vláda Svatoplukova (v Čechách) urychlila větší měrou centralisační process i v Čechách (444), kde obzvláště rod vévodů zlických byl nebezpečný soupeř knížat českých, 905 umírá Spytihněv, za Vratislava poměr Čech k říši tou dobou fakticky přestává býti závažný« (448), umírá 921 Vratislav, manželka Drahomíra přejímá správu země, matka Ludmila vychování syna Václava a správu rozsáhlých vdovských statků, jíž pro něž zavražděna, jak to pěkně znázorňuje monolog nejstarší legendy, 28. září (15) 921, půl roku po smrti synově (456). V Čechách nastupuje Václav, v Německu nová dynastie, která převzala expansivní politiku po své předchůdkyni. Vždy se hledají motivy výpravy Jindřichovy do Čech. V Č. Č. H. 1911 praví o tom Novotný: »Myslím však, že není vůbec třeba nějakých zvláštních motivů hledati, že dostatečného vysvětlení podávají prameny samy. Bezprostředně před výpravou do Čech mluví Widukind o výpravě Jindřichově proti Havolanům čili Stodoranům a proti Glomačům. Ani zde neudává nějaké pohnutky a nikomu nenapadne po ní pátrati. Motivy ležely již v expansivním programu říše, skrytém již v jejím jádře, jemuž právě Jindřich I. hleděl získati plného zvuku. Z území Havolanů a Glomačů do Čech vedla přímá cesta, tytéž motivy, které daly podnět oněm výbojům, rozhodly zde, běželo o to uplatniti nárok říše také na česká území« (279). Václav zavražděn ne z důvodů náboženských nebo politických, ale »u Boleslava rozhodovaly motivy zištné, osobní, nezřízená ctižádost, práhnouci co nejdříve dojíti trůnu ať cestou jakoukoliv«. K tuto bratrovraždu (29. září 929, jak udává Pekař, Nejst. kronika česká 115 a Legenden 255 a zdůvodnil i Bretholz N. A. XXXIV, 667) pomstil se osud tím, že mnohé jeho činy připsány k dobru jeho syna zbož-

ného Boleslava II. Hlava V. o vnitřním stavu země české v 10. letí 490—553 zdůrazňuje proti Pekařově ústavě krajské pra podobnější ústavu hradskou, jejíž opodstatněnost a jak již řečeno v pravděpodobnost uzná každý, kdo považí tehdejší neschůdnost, obtíže spravování větších území, obé nutilo k tvoření správních obvodů co menších. Snad mohlo býti více použito knihy Vackovy Čes. děj. soci a také I. část Wintrových Dějin řemesel a obchodu v Čechách v a XVI. století by byla leckterou poznámkou odůvodnila český život ciální, obzvláště kapitoly I., II. a III. Snad této části týkala se zmín výtka Pekařova (Č. Č. H. 1911, sv. 1.), ale chtějíce přesně dodržeti námitku, nesměli bychom se nikdy pouštět do větších syntetických p Každé dílo musí býti chápáno jako projev doby, prostředí společensk i názorů osobních. Dosud přece platí Taineův Úvod k Dějinám angl literatury. Jest jen litovati, že tato kapitola tak zkrácena.

Obšírně za to podány dějiny Čech za Boleslavů až do opanování P Boleslavem Chrabrým (554—680). Hned na počátku toto oddílu obrac autor proti mínění Palackého, Tomkovu, Kalouskovu i Čelakovsk k nimž přidává se i Balzer, vysvětluje poměr Čech k Německu jen os odvislostí knížete, země prý s tím neměla ničeho společného. Hist ustroju Austryi w zarysie II. vyd. wyd. 122: »Ważniejszą rzeczą była s okoliczność faktyczna, iż poczynając od Karola IV. Luksemburgowie królowie czescy połączyli zarazem w swojej osobie godność cesarską, k do stan rzeczy, z małą przerwą, trwał niespełna przez cale stulecie (13 1439); przezdługi zatem czas stosunek zawisłości Czech do Niemec znalazł praktycznego wyrazu, i przez to szedł w zapomnienie. Stąd tłom sie iż sejm czeski w drugiej połowie w. XV. posiunąc się mógł do wyra uchwały, opartej snać na przywileju z r. 1298, że król czeski jest le kiem państwa niemieckiego tylko jako wielki czešnik i elektor«. Ov poměr Čech k říši tak, jak jej definuje Novotný, byl pro Čechy, a by býval velmi výhodný, kdyby nebyly přišly pozdější doby a s nimi b o trůn. Historik však nezná žádné kdyby, nutno se omeziti na ml fakt shledaných pro jisté tvrzení. Společný nepřítel Čechů i Ně Maďaři byli příčinou smíru a společné obrany napadaných, až kon 955 na bavorském Lechfeldu jihovýchodně od Augsburga (Wallmen Die Ungarnschlacht auf dem Lechfelde Beil. Allg. Ztg. 1907. No. 179—1 poraženi a jiné vojsko (nikoliv prchající) poraženo Boleslavem »n na Moravě, nebo na hranici českomoravské«, jelikož cesta ze Šváb vedla přes Čechy, a annály výslovně zaznamenávají »aliud bellum«. Sp ně vyložil to Büdinger I. 313, Bachmann I. 139, pozn. 1. (563) a »po vítězství r. 955 tlak maďarský (roz. na Moravě) aspoň pon oslábnul« (565). »Říše česká v 10. století sáhala daleko na východ, a vodcem tohoto rozšíření, anebo aspoň nejpodstatnější jeho části již Boleslav I.« (566). Paralelně se sporem o rozsah země jde o rozsah hranic biskupství pražského, v němž jsou hlavně dva sm Pekařův, dovozující, že zakládací listina biskupství pražského je fal 11. století a Kalouskův, jenž definitivně rozřešil některé otázky Č. Č. I. 75; ačkoliv »hlavní these, že Morava k říši Boleslavově nenálež opříti nedovede« (568), i přes veliký rozsah svých držav »Boleslav

latil Otovi vždy za spolehlivého mana« (572), který jistě také dal podnět vyjednávání o založení biskupství pražského, které teprve r. 973, již za lády jeho syna, založeno (587), ale »biskupové pražští přijímali investituru z rukou panovníků německých, říše se svých nároků úplně nezřekla« 589).

Důležitá perioda bojů mezi Slavníkovci a Přemyslovci jest snad nejdojmovějších míst knihy. Tragika rodiny a tragika biskupa z ní vyvolšího jest stínem na obraze Boleslava II. »Vojtěchovo povýšení na biskupa slibovalo záruku shody« (609) a tento požadavek nejvíce podporoval volbu Vojtěchovu, za něhož Morava splývá s dioecesí Pražskou; biskup Vracen, jenž se na Moravě objevuje, jest před tím jen jakýsi mishonářský nebo pomocný biskup (610). Není dobře, aby příliš zodpovědná a zájmy politické spojující místa duchovní zaujímali zelotové, je třeba politiků, kteří dovedou i ohnout se i podlézt, naskytuje se přirovnání Monci do pozdější doby církevních dějin, o níž v krásné knize pojednal Pusta: Pius IV. Bylo velmi přitěžující, že »k Vojtěchovým konfliktům náboženským přistupovaly i difference politické« (645), jež měly býti zárukou shody. Vojtěch jako pozdější exulanti více miluje vlast nebeskou než pozemskou, utíkal do ciziny, kde dosahuje koruny mučednické, »lid získal mučeníka a církev ostatky« — mučeník i mrtev rozdvojoval národy, nad nimiž vládly zpřízněné rodiny vladařské, jež navzájem si usurpují panství, Poláci Čechům za Boleslava Chrabrého, jenž má za protivníka Boleslava III., jehož obhajovací thesí jest vypravování Novotného. Nejlepší vysvětlení a nejstručnější bylo by říci, »že bylo nebezpečno míti za předchůdce oba Boleslavy a za současníky Ottu III. a Boleslava Chrabrého.« Leč usazenec usurpatorův Vladivoj špatně representoval svého patrona. Čechy byly tehdy v dobrých rukách: kníže neustále opilý a biskup málokdy střízlivý...« poznamenává ironicky Novotný (675), Boleslav III. ve vězení teprve 1037 byl vysvobozen smrtí, přeživ oba mladší bratry (Jaromíra i Oldřicha) a přečkav o řadu let i toho, »jenž mu dlouhý zbytek života učinil tak nekonečně bídným...« (Boleslav Chrabrý † 1025) a bylo lze dodati: dočkav se při tom rozbrojů, jež zmítaly říší Chrabrého. »Historie dovede ceniti i plán třebas neprovedený, jen historikovi jest trudno, musí-li mluviti o plánu neprovedeném«. 68, 6.

V Čechách se změny uklidnily. »Morava moci české znovu získaná (1029) vrátila se patrně také k svému staršímu zřízení, bylo-li pod panstvím polským nějak porušeno a správou její z vůle Oldřichovy, ale v poměru dosti samostatném pověřen mladý Břetislav« (725), o jehož duševním nadání a původu tohoto nadání dala by se užíti slova Novotného o původu nadání Arnulfova. V Oldřichem založeném, ale teprve za Břetislava vlastně zřízeném klášteře na Sázavě jest poslední útulek slovanské bohoslužby. Smrtí Oldřichovou končí se první perioda českých dějin a také I. knihy 1. svazek knihy Novotného. *O. J.*

ROZHLEDY.

VĚCI SOCIÁLNÍ.

Sněmovna o poměrech poštovních zřízenců. — Krvavá stávka v rýžovištíc Lenských. — Odborové organisace o poměrech domáckého dělnictva. - Textilní průmyslníci a dělnictvo. — Péče Hradce Králové o kojence. - C. k. všeobecná nemocnice a nemocenské pokladny. — Sjezd nemoc. pc kladen o sociálním pojištění. — Bytová péče v Paříži.

Státní zaměstnanci požívají prý v Rakousku volnosti, jaké v žádném jiném státu. Naprostá svoboda spolčovací a shromažďovací, právo pe tiční, právo volné kritiky, právo politické příslušnosti jsou prý cenné vý hody zřízenců státních v Rakousku oproti jiným státům. Při všech těc právech mají však poněkud »vysoko do žlabu«, lidově řečeno, a ab snad těch práv neužili ke snížení žlabu, mají jim býti služební pragma tikou náležitě přistřižena. Tolik práv mají, tolik výhod — ale v žádném jiném státu nedovolila by si vláda vůči svým zřízencům tak frivolní hr jako v Rakousku. Případ železničních zřízenců je v živé paměti: sněmovn přijala návrh výboru na poskytnutí obnosu 38 millionů korun na zlepšen postavení železničních zřízenců, vláda však prohlásila, že dá jen 21 mil lionů, a skutečně také dala pouze 21 millionů.

Táž hra se stejnými kulisami se právě opakuje. Králíčkem jsou tento kráte zřízenci poštovní. Zpravodaj výboru poslanec Vojta, sám poštmistr, zná bolesti svého stavu, a našel pro jeho požadavky vřelého akcentu, **když** sněmovně doporučoval ku přijetí návrh výboru, jehož pro vedení dle výpočtu vlády by vyžadovalo nákladu asi 8 millionů korun pr 37.000 nezeměpanských poštovních úředníků. Ministr obchodu dr. Roesle prohlásil však ihned, že vláda návrhů podaných výborem neprovede, poně vadž k tomuto účelu poskytne asi 3 miliony korun.

Zpráva korrespondenční kanceláře zaznamenává po ministrově řeč pochvalu; kdo to byl, kdo takto projevoval svůj souhlas, když při hlaso vání návrh výboru přijat byl jednohlasně? Která strana hrála tut odpornou komedii, že hlasovala pro návrh a tleskala ministrovi, kter oznamoval, že návrh tento neuskuteční?

Je to již druhý případ, že vláda otevřeně prohlásila, že ona, vykona vatelka zákonů, neprovede usnesení zákonodárného sboru, že usnesení jeh prostě anulovala, a zákonodárný sbor s vládou touto jedná dále, jako b se nic nebylo stalo. Je to ovšem důkaz naší ústavní lhostejnosti, ale j

to také důkaz stranické demagogie, když strany počitající s úředníky jako cenným volicským materiálem hlasuji a třebas i horují pro požadavky úředníků, zároveň však dokazují vládě, že nebudou ničeho namítat, nebude-li usnesení jejich provedeno.

*

Rubrika: odborové hnutí v Rusku ukončena dle zprávy »Korrespondenzblattu« rozhodnutím zvláštního úřadu pro spolkové záležitosti v Petrohradě, jímž rozpuštěny odborové organisace kovodělníků a tiskařů, poněvadž prý »jejich činnost nabyla takového rázu, že ohrožuje veřejnou bezpečnost a pořádek«. O trudných poměrech dělnických organisací za vlády ruského absolutismu bylo zde již psáno. Trosky organisací, založených ve dnech revoluce, nebyly již s to zasahovat do mzdových poměrů a musily svoji činnost omeziti na výchovu a podporování svých členů. I tuto činnost znemožnila však vláda Kokovcevova.

A několik dnů na to hlásí telegrafické zprávy veliké demonstrace, desítky tisíců po všech průmyslových střediscích Ruska, v Petrohradu, Moskvě, Kyjevě, Charkově, Nikolajevě, Oděse, Rize, Saratově; pronášeno mínění, že Rusko stojí na prahu nové revoluce. Krev 270 zastřelených a 250 poraněných v lénských rýžovnách zlata doplnila míru utrpení ruského národa a zdeptaný lid, probuzený surovou touto ranou, povedá vzdorně čelo. Rusko-anglicko-americká společnost »The Lena Goldfields«, majitelka bohatých rýžovišť zlata, vytěžila dle zprávy »Humanité« za dobu od 1. října 1910 do 7. září 1911 zlata za 1,469.376 liber šterlingů při stavu dělnictva 6375. Poměry dělnictva, mezi nímž je veliké procento vypovězenců, jsou nepříznivé. Toť přirozeno; společnost je zároveň majitelkou všech dopravních prostředků a má monopol na pracovním trhu. Dělnictvo musí se spokojit s každým platem, který téměř všechen musí společnosti zase vrátit, neboť od ní musí kupovat potraviny, bydlit v jejich bytech. Konečně dělnictvo zahájilo stávku. Vůdcové dělnictva zatčeni; když pak stávkující 17. dubna žádali okresního inženýra Tulčinského o propuštění zatčených, počalo vojsko do davu pálit. 270 bylo usmrceno, 250 raněno. Tulčinský zachránil se jen tím, že hned po první salvě vrhl se na zemi.

Toto barbarství, které svým rozsahem nemá sobě rovna, které se mohlo stát právě jen na Sibíři, vyvolalo vzrušení po celém Rusku. Všechny strany mimo krajní pravici podaly v dumě interpelace. Umírněný Gučkov vyčítal, že dav nedopustil se žádných násilností, jež by byly ospravedlnily použití zbraně vojskem. Proti tomu prohlásil ministr Makarov, že stávkové hnutí neprojevovalo se nikterak v pokojném rámci. Politický ráz stávky dokazuje skutečnost, že většina členů stávkového výboru byla již trestána pro politické zločiny; ministr úplně schvaluje jednání veřejných úřadů. Není to překvapující, že vláda schvaluje i takovou hanebnost, kterou odsuzují i listy, jako »Novoje Vremja«.

Ale ruská veřejnost přece není tak zbabělá, jak vláda se domnívá; duma se odvažuje k protestu a žádá zákon o pracovních podmínkách v rýžovnách zlata a platiny, o úpravě pracovní doby, jakož i úrazovém, nemocenském a invalidním pojišťování dělníků v rýžovnách zlata v Sibiři. Dělníci a studující protestují velikými demonstracemi a stávkami,

jimiž je přerušeno mrtvé ticho na Rusi. Možno očekávati, že u
žitosti 1. máje propukne opět hnutí revoluční.

*

Odborové sdružení československé svolalo na 14. dubna konfe
odborových organisací k pojednání o poměrech domáckého
nictva a zaujetí stanoviska k vládní předloze. Tajemník p. Ta
podal zprávu o rozsahu a významu domácké práce v Čechách a poj
pak o vládní předloze. Tato naprosto nedostačuje stanovíc jen všeo
zásady a dotýkajíc se pouze tří odborů. V debatě žádán i naprostý
domácké práce. Resoluce žádá rozšíření platnosti zákonné předloh
všechny odbory. Doporučuje podrobné šetření domácké práce v
aby předveden byl veřejnosti neblahý stav domáckých dělníků. Dále
se zákaz práce v obytných místnostech, náhrada dělníkům za příj
a stroje či pomůcky pracovní, zákaz práce dětí do 14 let.

*

Týden po této konferenci konána v Hradci Králové valná hro
Spolku českých průmyslníků textilních, zaměstná
cích na 30.000 domáckých tkalců. Přirozeně jednáno o stávce tex
níků. Referoval tajemník spolku pan Dr. Preiss, jehož názory
známy z »Národních Listů«. Při vší vážnosti, již k panu dru Prei
chováme, nebo právě pro tuto vážnost zaráží v jeho referátu stesk do
tických úřadů, že během stávky vykonávaly nátlak na průmyslník
prospěch dělnictva, zasahujíce do sporu bez dožádání obou stran;
tomuto postupu politických úřadů bude se průmysl prost vší sentimen
rozhodně bránit, řídě se pouze potřebami průmyslu. Pan dr. Preiss
lával se ve svém referátu Anglie; nezasáhla právě v Anglii v pos
stávce hornické do sporu vláda rozhodným způsobem, a nerozřešil
přímo zákonem?

*

V lednovém čísle bylo zde psáno o berlínské péči o kojence. Jed
městem českým, které se může pochlubit podobným zařízením, je K
dec Králové, jenž dodává zaručeně zdravé mléko pro
jence. Mléko dodává Harrachovský dvůr ve Stěžerách, s nímž obe
ujednánu smlouvu. Pro tento účel jsou krávy zvláště vybrány zvě
kařem, a krmeny zvlášť, aby mléko jejich bylo lehce stravitelné. Po
jení, které je rovněž podrobeno lékařské prohlídce, je mléko upravo
pro kojence ve tři druhy, až do jednoho měsíce, pro děti od 1 do 4
síců, a pak pro děti od 4 do 7 měsíců. Čtvrtý druh je sterilisované
pro nemocné a školní mládež.

Mléko toto prodává se ve zvláštních místnostech v lahvičkách. D
prvního stojí 100 gramů 6 haléřů, druhého 150 gramů 8 haléřů, tř
200 gramů 10 haléřů, čtvrtého 250 gramů 10 haléřů.

V prodejnách konají se pak každou sobotu bezplatné lé
ské porady a prohlídka kojenců.

Mlékárna byla otevřena 1. března 1910, a prodala do 31. pro
112.388 lahví v ceně 17.000 K. Režijní výlohy obnášely 17.580 K, sch
byl kryt městskou subvencí v obnosu 650 K.

*

Nemocenské pokladny pražské jsou ve stálém sporu se všeobecnou nemocnicí. Případem posledním jest vyloučení c. k. všeobecné nemocnice ze dne 20. ledna 1912, již členové nemocenských pokladen jsou vyloučeni z bezplatného ambulantního léčení, ježto toto jest vyhrazeno pouze pro chudé. Přirozeno, že nemocenské pokladny brání proti tomuto rozhodnutí, které znamená veliké zatížení jejich financí. Za tím účelem svolána na 9. dubna představenstva všech nemocenských pokladen pražských, jež rozhodně protestovala proti tomuto ustanovení. Resolucе poukazuje na to, že stát používá nemocnice k účelům učebním dvou universit, je tudíž jeho povinností náležitě ji dotovat, aby nemocnice nemusila se snažit svůj deficit sanovat na účet nemajetných nemocenských pokladen.

*

Na pátém sjezdu rakouských nemocenských pokladen referoval dr. Verkauf o sociálním pojištění. Na slovo vzatý jako znalec sociálního pojišťování podrobil postup vlády v otázce této zasluhující kritice; technicko-pojišťovací sekce ministerstva vnitra jest pravým hrobařem sociálního pojišťování. Aby vyhověla stranám, které pojišťování užívají pouze k politické agitaci, sloučila pojištění samostatných s nesamostatných a trvá na tomto sloučení, při němž bude pojištění 2,000.000 samostatných stát více nežli pojištění 7,300.000 dělníků. Zlepšení může nastati jedině odstraněním sekčního šéfa dra Wolfa.

*

Paříž zahájila 2. dubna velikou akci bytovou, přijavši městské radě návrh Brunetův, aby výpůjčkou bylo získáno 200 miliónů franků pro stavbu levných a zdravých bytů. Z 100 millionů z tohoto obnosu jest určeno na stavbu domů ve vlastní režii města, 50 millionů má být zapůjčeno stavebním družstvům. Bytové poměry se v Paříži od roku 1899, kdy bylo asi 42.000 bytů prázdných, zhoršily tak, že roku 1911 bylo z 933.000 bytů pouze 10.795 prázdných. Domy, obývané chudinou, jsou přeplněny a jsou nezdravé; 80 procent případů úmrtí tuberkulosou událo se v domech, kde již před tím někdo na tuberkulosu zemřel.

Tato bytová akce má nejen zlepšit poměry zdravotní, nýbrž má poskytovat i jaksi prémie na větší počet dětí. Jednou z důležitých příčin depopulace francouzské jsou majitelé domů, kteří nepřijímají do bytu rodin s velkým počtem dětí. Tomu má být částečně těmito obecními domy odpomoženo. Polovice bytů v nich bude vyhrazena rodinám s více než třemi dětmi do šestnácti let věku. Základní nájemné jest určeno pro rodiny se třemi dětmi za byt o čtyřech místnostech 400 franků ročně, o třech místnostech 333 franků, o dvou místnostech 233 franků. Při stoupajícím počtu dětí snižuje se nájemné.

Obec neutrpí tím žádné škody, ježto během 75 let budou tyto domy amortisovány, a budou tvořit nezatížený obecní majetek. *R.*

ŠKOLA.

Vládní předloha nového branného zákona a učitelstvo. — Obsazování
ských míst dle politického přesvědčení. — Svoboda učitelova svěd

V branném výboru říšské rady projednává se vládní návrh r
branného zákona. Návrh ten přiznává učitelstvu veřejných škol obe
a měšťanských, jakož i učitelům veřejných ústavů pro děti slabo
nebo zpustlé a absolventům veřejných nebo právem veřejnosti nad
ústavů učitelských právo jednoročního dobrovolni
Právo to omezuje vládní osnova tím, že vojenská služba může bý
konána jen u zemské obrany.

Podle § 82. branné předlohy mohou býti zařazeni učitelé a absol
kandidáti učitelství v prvních sedmi letech, počínajíc dnem uzá
předlohy, při odvedení po své žádosti do náhradní zálohy, ale s obme
působí-li na ústavech nebo na školách v zemi, kde je nedostatek učit
což v každém případě zjistiti má ministerstvo zemské obrany ve sroz
s ministerstvem vyučování.

Dosud převážná většina učitelstva národních škol využívala v
§ 32. nynějšího zákona, spočívající v právu na osminedělní prázdn
výcvik v náhradní záloze. Výhoda tato měla tu přednost, že pol
vojně učitelstvu na nejmenší míru zkracovala a služební dobu učit
při tom nezmenšovala. Pro tyto výhody velká většina učitelstva nár
škol, pocházející z chudých a nejchudších vrstev společenských, z
se práva na jednoroční dobrovolnictví, které jest již delší dobu učit
přiznáváno.

Původní zpráva ministerstva války k nové osnově branného z
snesla proti ponechání § 32. nynějšího zákona v podstatě tyto důvo

Učitelé národních škol i kandidáti učitelství téměř bezvým
neužívali přiznaného práva na jednoroční službu vojenskou a byli
po svých žádostech zařazováni do náhradní zálohy. Učitelé jsou
vesměs ve vojsku pouze náhradními záložníky. Stav tento neodp
však ani předběžnému vzdělání učitelstva, ani jeho zájmům, an
jenským účelům. Učitelům dostává se jen skrovného vojenského vy
a proto nelze jim dosíci hodností vojenských; všichni konají cviče
jenská jako prostí vojáci. To je však stálým zdrojem nespokoj
a působí zhoubně na kázeň. Často se stává, že učitel nastupuje na c
jako prostý vojín, zatím co jiná osoba z téže obce s předběžným
láním značně menším nastupuje vedle učitele jako záložní poddůs
do jednoho oddělení. Učitele nemůže uspokojiti postavení, jež ve v
zastává. Postavení to není mimo to bez škodlivého vlivu na jeho
čenské postavení v obci, v níž učitel žije v úzkém styku se širší
čanstvem. Také třeba ukázati na to, jak pramálo závidění hodný l
ve válce osud učitele jako prostého vojína.

Tyto důvody a zkušenosti vedly ministerstvo války k tomu, ab
hodu dosavadního branného zákona omezilo časově i místně v u
veních přechodních. Právo jednoročního dobrovolnictví bude však
učitelům a absolventům učitelských ústavů výslovně zajištěno. Uděl

itelům právo jednoročního dobrovolnictví, dostane se jim — dle průvodní právy ministerstva války — pro další působení cenného vyškolení, a oni znají z vlastní zkušenosti cenu tělesného rozvoje svěřené jim mládeže. Mimo to vážnost jejich bude povznesena dosažením vojenských hodností odstraněna bude nespokojenost s postavením, jaké podnes ve vojsku zujímali.

Není sporu, že dosavadní postavení učitelstva národních škol ve vojsku je prabídné. Bylo také jednou z příčin, že společenský kurs učitelů byl dle toho velmi nízký. Učitelstvo žádá plným právem stejné ohodnocení svého stavu s ostatními společenskými stavy s rovnocenným vzděláním. Nebude se ani moci vyhnouti proto také stejným povinnostem s ostatními stavy se středoškolským vzděláním, a k těmto povinnostem náleží za dnešních poměrů i povinnost jednoroční služby vojenské po odchodení. Za dřívějších dob a zvláště po vydání základních říšských zákonů školských, které měly za následek hromadné zřizování nových škol, vadil jednoroční učitelské službě nedostatek učitelů a proto se jim dala výhoda krátké služby prázdninové. Dnes po nedostatku učitelstva národních škol není ani stopy, naopak jsou v Čechách po několikaletém úsporném systému ve školství národním celá sta, ano i tisíce učitelských osob, které rok, dva více let jsou bez míst a i bez naděje na ně. Zemské organisace učitelské měly by se starati o změny ve vládní osnově branného zákona v tom smyslu, aby učitelům ustanoveným zatímně nebo definitivně byl rok jednoroční vojenské služby do služební doby učitelské započítáván, aby zatímným učitelům jednoroční službu nastupujícím bylo zachováno místo, a němž před tím působili a aby učitelé mohli si jednoroční službu vojenskou odsloužiti nejen u zemské obrany, jak vládní osnova branného zákona vytýká, ale i u všech ostatních druhů vojsk.

* *
*

Politické přesvědčení může býti spolurozhodujícím činitelem při obsazování učitelských míst. K tomuto absurdnímu názoru dospěla ve svém pětném vývoji národní strana svobodomyslná. Širší výkonný výbor její dkázal důvěrnickým sborům místních organisací k podrobnému projednání mezi jiným také tyto otázky: »Jak by nejlépe bylo lze bráti zřetel mladým pracovníkům ve straně a kdekoli to možno bez újmy morální odporovati je a fedrovati na místa v praktickém životě? Jak dosáhnouti větší podpory příslušníků, jak vzájemné, hmotné i etické, tak při žádostech ucházení se o místa, na něž mají dle kvalifikace rovné nároky s uchazeči z jiných politických stran?«

Učitelská služba je dle základních státních zákonů říšských v e ř e j n ý m ú ř a d e m, na nějž má právo každý rakouský občan b e z r o z d í l u n á r o d n o s t n í h o, n á b o ž e n s k é h o i p o l i t i c k é h o, má-li jen němu zákonem žádanou kvalifikaci. Veškeré učitelské organisace jsou aprosto shodné v názoru, že politické přesvědčení při obsazování míst rozhodovati nemá, že tu mohou býti rozhodujícími faktory jen celková učitelská služba a kvalifikace. Dle obsazovacích zásad, jež přijalo učitelstvo, zastoupené v zemském ústř. spolku, mohou při úplně rovných uvedených podmínkách rozhodovati také rodinné poměry žadatelů.

Mladočeská strana má dnes ještě v rukou městská zastupitelstva, kt
vysílají do okres. škol. rad, v nichž je dnes těžiště obsazování učitelsk
míst, své zástupce a s nimi rozhodující většiny. Této moci hledí využí
a postřednictvím této moci chce osvěžovat své místní organisace. Nil
politické ideje strany, dávno již vyvětralé, ale moc ve školních úřad
má straně nahánět stoupence z učitelských řad. Není pochyby, že t
lákadlo přivede do strany dost učitelů. Nebudou to však stranníci zau
politickými ideemi strany, nebudou to stranníci s vnitřním, ale líčen
přesvědčením politickým, stranníci, kteří za organisační příspěvky str
budou se hledět skvěle odškodňovat výhodami při obsazování míst na ú
stranníků z jiných politických stran. Obsazování učitelských míst dle p
tického přesvědčení přispěje k naprostému mravnímu rozkladu stra
Politické strany jsou silné ne tak množstvím stranníků, ale vnitřním j
přesvědčením, vřelou zaujatostí a těchto vlastností naverbovaní stran
mladočeské strany, jdoucí za osobním prospěchem a nikoli za politick
ideály mít nebudou. Stanou se hrobaři strany.

Jaká je to morálka politické strany, která vysílá do veřejných úř
své stoupence ne proto, aby tam hájili ideje čisté spravedlnosti, aby
tam řídili obsazovacími zásadami všeobecně platnými a uznávanými,
proto, aby tam podporovali, fedrovali a protežovali své stranníky! Mla
češi měli by si vzít výstražný příklad ze svých předchůdců staročesk
Ti také na konci svého vývoje terorisovali svým vlivem v úřadech školn
Obsaditi nejlepší místo učitelské nejmladším žadatelem, jen byl-li st
pencem strany a prokazoval-li všeliké ty úsluhy jejím předákům, neb
jim nic neobyčejného. A přece to straně zlomilo vaz. Ztratili společensl
důvěru, protože se neřídili na zodpovědných společenských místech
stými ideami práva a spravedlnosti a musili na konec i v těch radnic
zastupitelstvech, okresních školních radách a všude jinde ustou
Mladočechům, na počátku svého vývoje mravně lepším, s větším smysl
pro spravedlnost, s vyšším morálním smyslem pro společenskou zod
vědnost. O Mladočeších je však známo, že se z historie své politické př
chůdkyně ničemu nenaučili. Chtějí-li dnes obsazovat učitelská místa
politického přesvědčení, chtějí-li protežovat a fedrovat své stranníky
zneužívat společenské moci, jíž nabyli, na úkor práva a spravedlnosti,
to jen úkazem, že spějí neodvratně ku svému konci.

* *
*

Právo Lidu z 8. května přineslo úžasný doklad zdivočilosti a z
silosti politické. V obci Chotči na Pardubicku je 12 let správcem jed
třídní školy Adolf Vašák. Slouží již 29 let a koná svůj úřad k úplné s
kojenosti školních úřadů. Jedinou vadou jeho je, že není stoupenc
agrární strany v obci. Před 9 lety neposlechl místního starostu, ne
stavil se k obecním volbám, aby svým hlasem rozhodl agrární vítězs
Od té doby je stíhán agrární mstou nejhoršího zrna. Agrární stra
odňala mu nejprve pole za školou, které měl v užívání. Najatí j
zřízenci zničili mu ve školní zahradě 32 kvetoucích růží. Sepsáno a
nymní udání okresní školní radě, že správce školy vypálil stodolu jedn
rolníka. V agrárním denníku uveřejnili lživou zprávu, že správce jej

dy byl zachvácen šílenstvím, že svoji ženu ohrožoval nožem a že byl vezen do ústavu choromyslných. Zpráva tato byla poslána také okresní lní radě, která vyslala na školu okresního lékaře se školním lékařem. našli učitele klidně ve třídě učícího.

Když tyto věci nepomohly, zosnována v obci stávka školních dětí. ti rozeštvané rodiči sváženy hromadně k okresnímu soudu, aby svědčily ti svému učiteli pro jakousi urážku. Poštvaní sedláci si umínili, že »musí lét učitele motykou si chleba nádenicky vydělávat«. I zabitím bylo iteli vyhrožováno. Školní stávkou, zaranžovanou před nastávajícími cními volbami, má se docílit odstranění učitelovo z obce ještě před lbami. Štvaný správce školy má v obci oporu v obecním výboru a místní lní radě, složené z chalupníkův a domkářů. Ti učitele chrání.

Dosud znalo učitelstvo venkovské pověstnou mstu kněžskou. Učiský spisovatel Josef Šír ji tak výstižně vyličil. Je neuvěřitelné, že mstu o má překonati msta agrární. Potomci husitských sedláků, kteří bojem svobodu svědomí a přesvědčení národ proslavili. Jaký to přišerný raz! Což svoboda svědomí učitelova nemá být respektována? Z kruhů nkovského učitelstva docházejí stížnosti, jak hrubého terroru se dopouští venkově tu a tam strana agrární. Učitelům jsou legitimace strany vnucány a běda, mají-li sílu odepřít svůj vstup tam, kam je vnitřní přesvědčení nenese. Chotečský případ je příšerným dokumentem naší doby, jně jako případ mladočeského obhajování zásady, že se mají učitelská sta obsazovat dle politického přesvědčení.

LITERATURA.

Krásná:

Bojko: Modlitby víry a lásky. 1912. (Slunečnice, Knihovna »Noviny«, ník třetí, svazek druhý. Nákladem Grosmana a Svobody v Praze.) — Josef ejhar: Maloměstská idylla. 1912. (Plačkovy knihovny sv. VI. Vydává Přesl Plaček v Praze.) — Adolf Brabec: Z města. Povídky. 1911. (Nákladem it. Reise na Král. Vyšehradě.) — Bohdan Kaminský: Návštěvou u chorého muže. Causerie z cesty. 1912. (Vilímkova knihovna)

R. Bojko svůj vstup do literatury zahajuje Modlitbami víry lásky; a když je vyslechneme, jsme rázem zbaveni pochybností a av, s jakými obyčejně přistupuje se ke knihám lyrických debutantů: vními těmi verši představuje se básník ne mladistvé odvahy, v níž vá více romantického přání a pochopitelně naivních slibů, ale s odvahou spělosti, která jest skromně přesvědčena, že může žádati o slyšení. A nelame. Verše jeho vyplňují nemnoho stránek, ale ty nutí zastavit se nad nimi přemýšlet. Vnitřní nutnost kázala Bojkovi vysloviti se o nejubších problémech života, zahloubal se nad nimi a pro svou osobu je myslív, formuluje svou konfessi. Člověk, země, bůh, život tvoří její lánky a smysl její vysloven jest s čistotou touhy, která neubíjí vřelosti dšení, se skromností, která chce dobýt vítězství; kořenů života za-

chycuje se básníkova víra a láska, a přece se nese nad ním; mysti
vroucnost zjasňuje se v radost kosmickou, pantheismus nevylučuje v
v neznámou bytost, k níž v úzkosti zdvihámé ruce. Dvě věci zvláště b
vytkl jako význačné pro první verše Bojkovy: z básníka mluví čl
český. A pak: nepoutá pouze hloubkou a vážností myšlenky, nýbrž dov
jí dáti výraz vskutku básnický; pro svou reflexi dovede najíti obraz
jednou v pravdě krásný a vyhne se tak nebezpečnému úskalí, upadn
v kazatelský a moralistní tón. Zejména vroucně krásnou modlitbu d
vzdává za ženu, za ty veliké naše »pracovnice, pro které v boji o chl
pokorně umíráme«, za naše »pokorné otrokyně«, jež přísně zavíráme
světnic a do kuchyň, a za »vznešené královny těla a jeho umdlené, sp
tané zajatkyně«, za »úsměvné bohyně dětí a jich mlčící mučednic
A kolik myšlení a postřehů je uloženo v prostých verších, jimiž velkén
vznešenému bohu děkuje za malé děti! Zdá se, že básník se od nich
trhnouti nemůže, tak drazí mu jsou ti »naši bůžkové«, kteří »horoucí sp
nutí těl, lásky jásavý vzdech svým smíchem a pláčem posvětili«, ti »
bráčci němí, kteří nám na účel našeho života záhadně odvětili«, ti »nah
ženci«, kteří se smíchem jdou za námi a naše obilí radostně žnou, ti »b
doucí lidé, které blíž přivine úsměvný Bůh«; nemůže ani dostatek sl
nalézti, aby vyslovil vřelost svých díků za ta růžová poupata, jež rost
z trní našeho života a v naši světničku pustou jak drobounci ptáčci přil
tají z neznámých dalekých krajin. Z těch slok dýše živelná radost živo
A ta je základem celé knihy Bojkovy, jež jest z nejšťastnějších a n
sympatičtějších lyrických debutů, a na niž ne bez vlivu asi byli Mach
a Březina.

Josef K. Šlejhar jest z nemnohých našich spisovatelů, kt
se vyznačují ostře vyhraněnými individuálními rysy a svou osobitost, sv
ráznost projevují důsledně; jeho životní názor jest ustálen, jeho literár
dílo jest možno posuzovati s určitým zorným úhlem. Nelze tuto význa
nou stránku vytknouti dost důrazně a jí si vážiti; jest důkazem uvěd
mělosti vlastních literárních snah a intencí a vynucuje si uznání a r
spekt jako každá důslednost charakteru; zakřikne nejtišší pochybnos
o pravdivosti a poctivosti jeho názorů. A vysvětluje také, že Šlejhar op
a opět pozvedá hlasu, aby jim zjednal průchod. Také v Maloměstsk
idylle hlásí se k slovu člověk vřelé, nadšené lásky ke všemu přiroz
nému, nefalšovanému, a hněvného soucitu s těmi, kdo ujařmováni js
lidským sobectvím a násilím, ať vychází od jednotlivce, stavu, utkvělé
společenského řádu, či usurpuje si právo ve jménu kultury, vymoženos
technického pokroku, všelikých moderních hesel, která okázale se stk
na vlajkách různých, pravých i nepravých hlasatelů: ve všem tom Šlejh
vidí, tak jako jinde, i v nové knize své útok na neporušenou, čistou p
rozenost člověka, i nyní všeliká civilisace znamená mu odvrat od přírod
v níž jediné hledá určení člověka a jeho štěstí. Není tedy divu, že s novo
knihou nepřistupuje nových rysů. Jednoho však žádám: aby k opětovném
projevu své osobitosti volil a hledal nové prostředky umělecké. O to vša
se spisovatel pokouší pouze v jedné ze svých prós, v »Kyvadle věčnosti
kdežto ostatní, nechť vypravují o kruté sveřeposti, která chudého drotar
okrade o těžce vydělané úspory (»Štědrovečerní nadělení«), o důvodn

kodolibosti obstaravatele pohřbů (»Všechny vás pochovám«), o stíhaném loději a lakotné řeznici (»Hodinky«), nebo o dětmi opuštěném starci, který se stane terčem uličnictví a posměchu (»Servaná střecha«) a utrpení kalcovské rodiny (»Silhueta«), celkem mají význam jen variace motivů, třeba účinné a, zejména v »Silhuetě«, vřelostí citu a trpkostí obžaloby strhující. V »Kyvadle věčnosti« však Šlejhar únavnou jednotvárnost denního života vypisuje, lze říci, sub specie aeternitatis. Od malicherné pomíjejícnosti i od vážných momentů života pozvedá zrak k věčnosti a nalézá útočiště v mystické adoraci toho, co nad pozemskou malostí pne se v odvěkém trvání a neproměnné neochvějnosti, zákonitosti. Kyvadlo na věži nemotorné radnice jest mu věčnosti té symbolem; není mu pouhým mechanismem fysickým, nýbrž tajemně vyzývá jeho duši a klade před ni nepostihlý význam. S chladnou odměřeností a trpělivou pravidelností sleduje každý krok malého života dole v městečku a básník v něm vidí strašné kyvadlo osudu, který se musí naplnit, jeho kyvy bijí na bránu jeho duše a volají k němu hlasy věčnosti, odměřujíce stejně životu jako smrti; zdá se mu, že těmi kyvy nad jeho hlavou vzpínají se nesmírné mystické ruce, nechť se pozastaví nad kteroukoli událostí života svého nešťastného člověka, který jest na své pozemské pouti hnán a zmítán jakousi šílenou osudovou silou, jakoby černá, mystická můra nezvěstně narážela o stěny noční pustiny; slyší ty dunivé kyvy, jichž úžasně vážné memento nestichne ani při jeho smrtelném pádu, když posléze v hypnose svého šílení křečovitě se uchopil okraje okének věže, myslil, že tak se účastní kývání samé věčnosti, musil však vrátit se ve vřavu pozemskosti: mystika vyvrcholí v tragiku, jež tkví ve vědomí nepoměru mezi lidskou malostí a ohromností toho, co určuje neb neurčuje její běh. A jistě tentokráte ze základu této tragiky můžeme vysvětlit, jestliže Šlejhar s hněvem naprostého pessimisty z pozemskosti uniká a pronáší nad ní nelítostný soud. U kteréhokoli zjevu neb osoby malého města prodlí, všude nachází příležitost, aby vyslovil své opovržení a ošklivost. Jeho ubohému člověku jsou na příklad školy jen k tomu, aby přecpávaly učírené smysly a učinily je neschopnými přirozené intuice a silné energie životní, směje se paedagogickým problémům, o nichž učitelé myslí, že musí být uplatněny, aby prý osa světa nevymkla se ze svých stěžejí; dnešní svět sestává vůbec jen z hesel a lži, ze samých šplhavců a prospěchářů, kteří touží jen po kariéře, parádním dekoru a pošetilých cetkách, jež jako vyznamenání udělují jen bláznům a lhářům blázni a lháři; podává celý rejstřík těch, kteří poskvrňují život, jsou tu sami lichváři, modláři, zloději, vrahové duší i těl, frivolní harlekýni, kuplíři a cizoložníci, žrecové civilisace, škol, úřadů, kostelů a »veškerých těch ničemných, zločinných sinekur žití, které slouží k okrádání mozolů práce, všichni ti menší i větší zlosynové, větší i menší lháři a okrádači života, se všemi svými souložnicemi tajnými i veřejnými, legitimními i nelegitimními, honosivými a naparáděnými, vznášejícími se nad všechno příští v závodění svým lřičidlem a svými kokrhely, jež stávají se jejich modlářstvím . . .«; hnusí se mu všeliká procesí svatá i nesvatá, v nichž okázale se ubírají zástupy farizejců, a v nichž prolhané pompéznictví virtuosně si zahrává se svědomím jménem víry, v jejímž dekoru se pohodlně hřeší a tyje, neboť není na tomto světě poctivosti a svědomí, třeba se pod jejich záštitou hlasně vykřikovalo

o rovnosti a bratrství, o dokonalosti a rozvoji sociálních nauk a hodno ethiky a aesthetiky. S nesmírně hořkou ironií Šlejhar pojímá tu idyllu ži vota maloměstského. Avšak: nechť sebe více jsme přesvědčeni o pravdivos jeho rozhorlení i o tom, že k němu ve všech směrech může míti příčin dost, toho nelze zamlčeti, že přísnost jeho upadá v nespravedlivou jedno strannost, neudávajíc se stejným důrazem určitěji, čím vší té špatnosti jes čeliti a jak se nad ni povznésti. Arci chce místo toho všeho život, život silný vroucí a plodný, chce čistou lásku pohlavní, pro kterou dovede najít koli krásných slov, chce nesobeckost a účinnost ve všech vztazích života: avša toho je příliš málo, jeho úžasná negace není vyvážena přiměřeným klade a vydává se v nebezpečenství, že mravní pathos, který šmahem generali suje, může budit dojem ne spravedlivého hněvu, nýbrž prostě misan thropie. V tom vězí umělecké pochybení. A velmi jest sesilováno pochy benou formou. Šlejhar nejen že pro hloubavost své mystiky nenalézá vý razu klidné vyrovnanosti a povznesenosti, zabředaje v únavné, těžkopádn periody, kostrbaté věty a nucená slova, jež místy až trapně jsou na újm nekalenému dojmu, nýbrž jeho kaceřující rozhorlení klesá v hrubou ne vkusnost, jak v povídce první tak v ostatních, již nevysvětlíme natura lismem. Bylo na příklad opravdu třeba sáhati k takovým slovům a obratům jako: »Vy panáci u toho biliáru, co děláte obličeje jako z podešve... a hloupí jste a pitomí jako žoky... však dočkáte se také, až vám všechn díry budou zarůstat a jen na hlavě nebudete mít nic, jako v nich nic ne máte... Aha, ženeš se k pokojské zas ty, židáček si to odbyl, jen běž jakoby tě podpálil, ale nezalkni se při tom...« A podobných míst bylo b lze uvésti řadu. Musí tak psáti Šlejhar, který zejména tam, kde oddá s pozorování přírody, výstižností formální v jejích krásách tone a k nim neodolatelně připoutá? Avšak — jedno i druhé zároveň, to právě jes vlastní Šlejhar.

Také Adolf Brabec podává knihu povídek Z města. Vypravuj o utrápené matce, která dcerušku zanechá ve vídeňském parku, nemohou sebe a dvou dětí pro bezcitnost mužovu uživit (»Opuštěná«); o mlad vdově s hysterickými záchvaty, která hned po smrti svého chotě vilně s žádá jeho intimního přítele (»Tajemné oči«); o umělci, jehož krásno sochu rozbije z pomsty zrazená milenka (»Mramorová socha«); o scho vance, která od starého učitele, jenž se jí od dětství ujal, uteče, protož bránil její lásce, do Vídně, v pravý čas však unikne nástrahám velkoměst a vrátí se s naději v nový život s mužem jiným (»Schovanka«); o dce rušce, kterou pán zavede do hotelu, když jde prosit soucitných lidí o smi lování nad nemocnou matkou (»Dobrodinec«), o herečce, která sentimen tální cit zaplaší hrdou resignací (»Herečka«), o vojenském pohřbu pro stého hulána a bolesti jeho matky z Moravy (»Podzim«), o sběhu lidí nastalém při tonoucím psíku (»Záchrana«), a různé tyto črty zakončen jsou kulturněhistorickým a symbolickým výkladem o královně květi (»Růže«). Spisovatel zná život velkého města, zejména vídeňský a ovšem poznal leccos, co jeho měkkému srdci působí bolest; a má asi za to, ž zpracuje-li tu či onu zkušenost, o jaké věru není nouze a jež nahromadit může kde kdo, v povídku, působí především dojmem skutečnosti. Velmi s v tom mýlí. To, čím jeho povídky pozbývají literární hodnoty, jest práv

odstatek jejich reelnosti, neboť sestavuje je tak, že k faktům, o jakých
é možno dočísti denně třeba v novinách, připojí nějaký příběh smyšlený,
to tak, že tato neskutečnost, vymyšlenost zatemňuje sám fakt. Nedá si
ležeti na tom, aby ve stručných jeho povídkách odůvodněn byl nejen
ždý odstavec, ale každá věta, každé slovo; nechává nezodpověděny nej-
irozenější otázky, jest mu (jako ve »Schovance«) malým nedorozumě-
ím to, co vlastně rozhoduje o všem dalším průběhu děje; a kde chce být
oetickým, jako v pojednání o růžích, vzmůže se jen na pilné slohové
vičení, v němž není aspoň grammatických chyb.

Ve svých cestopisných causeriích N á v š t ě v o u u c h o r é h o m u -
e, jež podává jako výtěžek svého zájezdu do Orientu, hlavně do Cařihradu, představuje se B o h d a n K a m i n s k ý jako turista celkem blahovaný, který neznámé dojmy vnímá s klidem usedlého člověka; nebýt jednoho místa, na němž chápe možnost přání, aby v hodině smrti ještě jednou, jedinkrát zjevila se mu alespoň bledá vzpomínka na čarovný, nevyrovnatelný obraz Cařihradu, a jedné apostrofy moře, málem bychom myslili, že mu krásy přírodní i novost neznámého světa byly vlastně lhostejny. Tomu jistě tak není, Bohdan Kaminský jen chce se vyvarovati obvyklé šablony cestopisných kapitol, která by ráda pověděla něco jak náhle duchaplného a překvapujícího, nedovede však. Kaminský snad by dovedl, avšak nepokouší se o to a místo toho chce se zavděčiti tím, že střízlivé své pozorování, nejednou i poučné, koření všelijakými vtipy a ironickými narážkami, o kterých myslí, že musí tnout do živého. Připomene nám, že revisor, prohlížející pasy, stále se při tom potí, jakoby stál u maturitní zkoušky při čtyřiceti stupních Réaumura; že mu sultán za překlad jediné věty z knihy moderního českého autora přislíbil hory doly a k tomu ještě tři sta nejsličnějších otrokyň, že však, když začal větu čísti, začala mu třásti kolena, což prý při pomyšlení na tři sta nejkrásnějších otrokyň není žádný div; cidič bot na sebe upozorňuje klepáním, což prý jest velmi vtipné, protože cizinec ihned ví, že hoch cídí boty a že tu neprovádá, dejme tomu, piana; vzpomíná, spatřiv zbytky starých opevnění, že tudy kdysi císař **Trojan** přecházel se svým vojskem, když válčil s **Dacií**, při čemž on, spisovatel, ovšem nebyl; což se mu tak líbí, že to konstatuje ještě jednou při zmínce o chrámu moudrosti; nalézáme takovýto passus ze srovnávací geografie: »O Paříži se praví, že jest rájem žen a peklem koní, kteří si tam na makadamu lámou nohy jako preclíky; čtenářům denních listů jest opět známo, že Vinohrady jsou eldorádem sběratelů mosazných klik a prádla na cizích půdách; Cařihrad na jisto byl by rájem pro ty, kdož neradi smekají«; vyvolavač křičí, až mu každé chvíle přeskočí, jako, bohužel, časem děje se zpěváku, jenž svou budoucnost má již za sebou«; dotkne se aféry saské princezny, špatné výslovnosti tenorů a nepomene podotknouti, že si chtěl koupiti pěkný maják ve Fanakiri v Bílém moři, ale nebyl prý na prodej: škoda! Je právě různé pojetí o pravém humoru, nerudovský tento humor Kaminského není. Vůbec Neruda: teprve když poznáme takové cestopisné kapitoly, jaké obsahuje kniha »Návštěvou u chorého muže«, dovedeme ocenit krásu a hloubku cestopisu Nerudova. Ale na něho si Bohdan Kaminský sotva asi vzpomněl; cituje spoň raději několikrát Václava Vratislava z Mitrovic. —*ejč*—

Poučná.

Norman Angell: The great illusion (»Veliká illuse«). — Dr. H. Traub Občanská nauka rakouská se zvláštním zřetelem k poměrům českým. — D Jos. A. Theurer: Úvod do nauky o záření. — Rozhled po stavu průmysl textilního a činnosti spolku (čes. průmyslníků textilních) za r. 1910. – Josef Šmíd: Škola pravopisu pro školy obecné.

Norman Angell: The great illusion (»Veliká illuse«) Posláním bývalého londýnského starosty Stronga »Anglickému kroužk v Praze« a novinářskými zprávami, rozborem, doporučením a kritiko stala se u nás částečně známou kniha »The great illusion«. Chyst se její překlad, aby se její obsah stal přístupným a její myšlenky aby při měly ku přemýšlení.

Knížka se netýká nás přímo, ale zabývá se problémem, který ve svýc důsledcích není bez souvislosti s námi, s naší říší a tudíž i s naším ná rodem. Jako byla kniha doporučena, než vyjde po česku, tak není nemístn aby byla posouzena, než bude vytištěna. I kritika může býti doporučením při nejmenším usnadní vlastní náš jasný úsudek.

Podáváme výtah z kritiky, kterou v březnové North America Review napsal Rear-Admiral A. T. Mahan.

Celkový svůj soud shrnuje Mahan ve slova, že naprosto nesouhlas s Normanem Angellem. Praví, že Norman Angell sám podléhá velké illus když své vývody buduje na názoru, že národy podnikají války ze sobeck vypočítavosti.

Norman Angell vychází ze svého rozpoznání, že jest illusí soudit jako by hospodářský rozmach šel ruku v ruce s rozvojem válečné, vojen ské síly. Tuto Angellovu »illusi« pokládá Mahan za »fakt«. Dokladem pr tuto skutečnost jest mu svrchovanost Velké Britannie, jakožto finanční průmyslové společnosti, kterážto svrchovanost se datuje od bitvy u Tra falgaru, a hospodářský rozmach Německa po roku 1870—71.

Tvrzení Angellovo, že války vznikají z hospodářské sobecké vypo čítavosti, vyvrací Mahan historickými doklady a dokazuje, že většin válek vzniká z národní vášně nebo z pohnutek mravných aneb i nemrav ných, které prý nemají nic společného s výpočty hospodářských výhod Hlavní války posledního půlstoletí povstaly prý z pohnutek podstatn mravních. Mahan nejen nesouhlasí s názorem, že výboj jest jen škodný zdáním, nýbrž staví proti tomu názor opačný, že uspokojení, vznikajíc z velkých národních úspěchů, jest velice solidním faktem. I kdyby prý s připustilo, že národy právě tak jako individua jednají z pohnutek n jednoduchých, ale smíšených, trvá na tom, že ve válce sobecky zájmov výpočty jsou tak řídké, že vyloučení tohoto motivu prý by materielně ne zredukovalo nutnost zbrojení. Ačkoli však národy nezačínají válek ze so bectví, přes to, když válku podniknou, získávají prý jí.

Podáváme doslovný překlad Mahanova závěru:

»Zralá úvaha o válkách posledních šedesáti let a též o příležitostech kdy válka hrozila, ale byla odvrácena, ukáže, že pohnutkou k válce nebyl často — jak Angell soudí — »útok za účelem rozšíření moci a následken toho rozmachu a finančního blahobytu«. Impulsy — jakkoli snad byl

...ně vykládány leckým, nebo snad skutečně byly mylné — povznesly se ... čirý sobecký zájem k citům a přesvědčením, o něž argumenty Velké ... se ani nezavadily. Celá koncepce knihy jest sama illusi, založenou na ...hokém nepochopení lidských činů. Pokládati svět za svět řízený pouze ...eckým zájmem, znamená žíti v neskutečném světě, v ideálním světě, ...světě ovládaném ideou, která jest méně cenná než jsou ideje, které ...tvo trvale chová, — máme-li k němu býti slušně spravedlivi. A s to... hlediska Velká Illuse doznaně posuzuje svět. Málo záleží na tom, ja... důkazy spisovatel podpírá tuto theorii, když konkretní historická ...ta svědčí proti ní.« —

Mahanovo odmítnutí Angellova hospodářského a materiálního vý...lu války není ojedinělé. Zaměstnává se jím mimo jiné též W. L. ...ane v knize »The passing of War« (asi = »konec válek«; ...lacmillana v Londýně, za 6 sh.) s podtitulem »studie o činitelích, kteří ...ují o mír«. Crane klade důraz na nezbytnost ideových a ideálních po...tek ve všem. Není ovšem jako Mahan zastancem nutnosti války; chce, ...lidstvo se sjednotilo ve svrchované vzájemné službě a harmonické ...spráci o blahu člověčenstva.

Za to nalezl Norman Angell vydatného podpůrce svých názorů ...tsu Novikovovi,[1] který před lety vydal francouzsky knihu, nyní ...ženou do angličtiny pod názvem »War and its alleged bene... « (asi = »Válka a její domnělé výhody«) u Heinemanna v Londýně ... sh. 6 d. K anglickému překladu napsal sám Norman Angell po...lalnou předmluvu, v níž soudí, že Novikovovo pojednání obsahuje více ...dů proti válce, než kterákoli jiná kniha. Jako Angell operuje také ...ikov možností a žádoucností součinnosti a ptá se: mohou-li všichni ...vatelé britské říše žíti v přátelském spojenství, proč by nemohli všichni ...vatelé světa následovati jejich příkladu? *Z.*

Dr. H. Traub, Občanská nauka rakouská se zvláš...n zřetelem k poměrům českým. Brno 1911, nakl. A. Píša. Modní a moderní problém občanské výchovy, o němž se u nás počíná ... mluvit a psáti, patrně zas po příkladě Německa, dal vznik také této ...i Traubově, která chce nahraditi v duchu doby české spisy jednak prý ...aralé, jednak jednostranné, neúplné, vadné a zas příliš objemné: Vy...zalovu Nauku o rakouské ústavě (již z r. 1878!), Marzyovu ...ouskou nauku občanskou (1902), Semerádovu Ústavu a správu ... Rakousko-Uherské v soustavném přehledu (1904), konečně Sálův ...ek Co má věděti každý občan (1905). Po úvodě o vzniku i vývoji moc...ství je tu vyloženo o ústavě a správě státní, právech i povinnostech ...ních občanů, institucích výchovných, zřízení církevním a vojenském, ...lnictví, bernictví a celnictví, kultuře hmotné, dopravnictví, péči soci...lní politické; připojen dost objemný rejstřík. Přes všecku snahu auto...ra, již nelze upříti uznání, aby spisek byl při vší stručnosti úplný a ...ný, vloudily se sem tam menší omyly a nedopatření: tak na str. 48 ...ší se jasně školy pomocné od ústavů pro idioty, na str. 51 mluví se ...jakých šestitřídních divčích gymnasiích čistých, tamže se gymna-

[1] Z knihy není jisto, ale zdá se, že autorkou jest Mme de Novikov, ...ná propagátorka idejí mírových.

sium Minervy řadí nesprávně k typu Drtina-Wagner-Bezdíček atd. tyto menší nedostatky vyhoví jistě spisek svému účelu dobře, nebo psán vskutku tak, že ho s prospěchem užije i člověk nižšího vzdělání.

K

Dr. Jos. A. Theurer: Úvod do nauky o záření. S 66 obr V Praze, nákladem Zemského Ústředního spolku jednot učitelských v Českém (bez roku).

Roku 1898 měl auktor, professor báňské akademie příbramské a tovný její rektor, řadu přednášek z oboru optiky pro učitelstvo tamní, pak vydal tiskem nákladem Budče Příbramské. Nepatrný počet výt v nichž přednášky vyšly, záhy byl rozebrán, a ježto poptávky po dílku instruktivním neustávaly, rozhodl se auktor vydati svůj spisek po dr Ale vědecké badání v oboru optiky pokročilo v posledních letech tak leko, že převrátilo naše názory a výklady namnoze až do základů, pr objevila se potřeba, aby na místě prvotních přednášek sepsána byla k úplně nová s programem rozšířeným a opraveným. Tak vznikl Úvo nauky o záření, jejíž částí je optika, úvod omezující se jen na partie sikální, kdežto t. řeč. geometrická optika (nauka o odrazu i lomu s byla vypuštěna z důvodů vnějších i vnitřních, při čemž zároveň hle k tomu, aby kniha stala se přístupnou všem intelligentům, tedy i učitelům.

Nemůže býti úkolem naším, abychom v rámci revue, věnované vš životu kulturnímu, probírali snad odborné a vědecké detaily práce. žeme tuto jen konstatovati, že studium její předpokládá znalost stř školské mathematiky a fysiky, a že probrány přístupně mimo všeliké ú interference, difrakce i polarisace světla, zvlášť také telegrafie bez d a paprsky Röntgenovy.

Rozhled po stavu průmyslu textilního a činnosti spolku (českých myslníků textilních) za rok 1910. V Praze 1911.

Zpráva českého spolku textilního je výmluvným obrazem toho v rozvoji tohoto odvětví průmyslného vykonáno bylo v posledním de letí. Kdežto ještě před deseti lety český bavlnářský průmysl omezov hlavně na průmysl tkalcovství režného i pestrého a na tiskárny ba při čemž přádelny teprve se počínaly probíjeti k silnější existenci, dn stojí před námi organisace mohutná a sebevědomá, jež solidní prací a ratným využitím hesla svůj k svému vydobyla si čestného místa v industrii. Dnes spolurozhoduje český průmysl textilní ve všech otáz celku textilního se týkajících, dnes není možno bez jeho souhlasu a nesouhlasu učinit kroku, dnes toto faktum uznává se nejen soudruhy meckými, nýbrž i samou vládou rakouskou. Leccos není ještě, jak by mělo: ročenka zvlášť trpce si stěžuje, že jsme utrpěli nenahradi ztráty špatnou politikou zahraniční (annexe!), a že se dosud přes vš snahy nepodařilo zříditi vyšší učiliště textilní s českým jazykem vy vacím; nicméně může spolek pohlížeti na svou práci s hrdostí a sel domím docela oprávněným.

Josef Šmíd: Škola pravopisu pro školy obecné. V P 1911. Nové čítanky Jursovy a nové Müllerovy učebnice jazyka čes vyvolaly již řadu podružných spisků a článků o ně se opírajících a u

le rozvádějících. Šmídova příručka podává materiálie pro druhý školní
k, zvláště pro učení pravopisu, lépe řečeno základním jeho elementům,
k pro tento rok jsou předepsány učebnou osnovou. Dobré je, že Šmíd
pustil od starého způsobu ojedinělých vět a větiček bez vzájemné sou-
losti a podává učivo v celcích zaokrouhlených, kratičkých článečcích,
vším vždy jen se zřetelem k tomu jevu pravopisnému, jejž třeba ve škole
rocvičiti. Také pro opakování v rodinách mohla by knížka vykonati svůj
ol, ovšem i pro první učení českému pravopisu osob, které jsou jiného
zyka mateřského. *K.*

O ŽIVOTĚ NÁBOŽENSKÉM A CÍRKEVNÍM.

**ské politické strany církevní. — Máme-li také katolicko-politický moder-
nism? — Případ Heynův v Německu.**

Obšírným referátem o politickém modernismu italského modernisty
mola Murriho připravili jsme si minule ideový podklad a měřítko pro
ičení a posouzení analogických a přece jiných poměrů církevně poli-
kých u nás v Rakousku a zvláště v českém národě.

Jest tu nějaká analogie? Máme v Rakousku, a nejbliže v Čechách,
dobné hnutí, neb aspoň ojedinělé snahy takové, jaké představuje poli-
ký modernism v zemích románských? Pravím v zemích románských, ne
uze v Italii, a mám na mysli především Francii vedle Italie. Francie
dobné hnutí ideové má, neb aspoň měla. Jest tomu arci již dosti dávno,
jsme v těchto rozhledech psali o mnohoslibném rozmachu a nedosti
ávném konci francouzských »Sillonistů«, a od té doby věru o nich není
yšet aspoň v takové míře, aby ozvuk jejich činnosti zalehl na takovou
lku až k nám; ale z podstaty věci a z analogie příbuzných zjevů sou-
me jistě správně, že celé hnutí mrtvo není, i když pod nátlakem nejeví
vota. Pro náš účel ostatně stačí fakt, že hnutí obdobné italskému poli-
kému modernismu bylo též ve Francii, hnutí demokratické a nábo-
nské zároveň, — hnutí, které chtělo býti věrně církevní, ale nesmělo jím
stati, poněvadž církev si toho nepřála, — které chtělo býti reformně,
oderně církevní, ale neuspělo proti duchu a moci církve skutečné.

Románský katolicism tedy vykazuje proud politického modernismu.
) Španělsku arci v tomto směru nelze mnoho říci.) Tu pak jest nesporně
jímavo stopovati, zdali podobné proudy rodí katolicism též jinde, spe-
lně v katolickém Rakousku, v různých rakouských národnostních vět-
ch katolicismu.

Křesťansko-sociální strana založená r. 1892 ve Vídni a
Čechách chtěla svým programem býti stranou lidovou, mluvila o hospo-
řských a sociálních potřebách nejširších vrstev. Svým programem
těla být, a svým složením byla lidovější, demokratičtější, než starší
var katolicko-politických jednot, které podléhaly bezprostředně vlivu

vysokého kleru a vysoké šlechty. Ale moderní, moderně politická a mo derně kulturní nebyla strana křesťansko sociální, ani nebyla církevně re formní. Vždyť vznikla přímo z úmyslů papeže Lva XIII. a z ducha, kter tehdy v Italii zavládl již proti politickému modernismu, ač jej částečn a formálně v sebe absorboval.

Křesťansko-sociální strana lidová byla dobová, mo derní pouze v tom, že chtěla všeobecné hlasovací právo. Ale pokud tent požadavek nebyl jen agitační vějičkou, byl jistě jen promyšleným pro středkem k ovládnutí politického života hlasovacím materiálem mass ne uvědomělých, podléhajících církvi docela nemoderní. Ovocem tohoto čá stečného přizpůsobení časovým požadavkům nebo chytrého pochopení do bových tendencí byly volební úspěchy strany katolického lid r. 1907. Ale hned r. 1908 a ještě více r. 1910 bylo ve straně zaraženo omezeno hnutí lidové, demokratické, pokud v ní bylo. A nové volby r. 191 přivodily reakci též v zevnějším úspěchu. Starší směr konservativní se sílil (strana katolicko-národní), ale to vedlo k hlubšímu roz poru mezi tímto pravým křídlem (Horský, orgán »Nový věk«) a levým křídlem (Myslivec, Jungr, orgán od 1912 »Dvacátý Věk«), rozpor tent vedl k úplné rozluce. Máme nyní dva směry katolické politiky, konserva tivní (»strana křesťansko-sociální«) a demokratičtější (»Li dová strana křesťansko-sociální«).

Odpovídá, blíží se některý z nich ideálům a snahám ušlechtilého po litického modernismu vyššího slohu, jaký jsme poznali v Murrim a v »Sil lonu«?

Upozornili jsme, jak málo »politický« jest Murriho politický mo dernism, má ideje a ideály především mravní, potom kulturní, — poli tický pokrok by měl býti jejich ovocem. Mimo to hlavním obsahem snah jeho jest reforma církve nade všecko v zájmu náboženství; sesílení nábo ženství, zmenšení církevnictví; v církvi více náboženskosti, méně církev nosti a méně politiky.

V tomto základním duchu již jest patrný rozdíl od našich křesťan ských, katolicko-sociálních stran, rozdíl přímo nebetyčný. Především u starší a konservativnější strany křesťansko-sociální není ani nejmenš stopy po nějaké modernosti, ba ani po skutečné sociálnosti. Jest to strana kleru a šlechty. Na tom faktu ničeho nezmění taktika, která o sjezdu 8. a 9. dubna 1912 vedla pořadatelstvo k tomu, že předsednictvo sjezdu bylo většinou laické a že po sjezdu jeden z vedoucích kněží Dr. Kordač z předsednictva strany resignoval. Také nic nemění ten drobný fakt, že vedení strany po Čechách se nevrátilo ke zrušeným r. 1910 komitétům diecesním, jakožto orgánům akčním, nýbrž zvolilo pro jejich novou formu starého rozsahu název »komitéty organisační«. Pokroková veřejnost vy světlovala tento název jakýmsi studem, který se nechce otevřeně přiznati k vyslovenému klerikalismu. I po odstoupení Dra Kordače platí ve straně jeho zásada, že kněžstvo i ve věcech politických jest přímo závislé na biskupech a skrze biskupy na papeži.

Strana křesťansko-sociální tedy není reformní ani moderní, nýbrž autoritářsky církevnická.

Snad tedy »Lidová strana křesťansko-sociální«? Nic dosud nesvědčí tom, že by tato strana chtěla jíti novými cestami. Lidovost sama o sobě stačí na modernost; antisemitism nejnižšího štvavého druhu, zhoršené ještě vydání pověstného antisemitismu vídeňského, může se snad zavděčovati jistým kruhům a v nich určitým zájmům, ale svou drsností a nízkou mravní úrovní již sám maří nároky na modernost. Nemluvíme ani o tom, jak se snáší nenávistný antisemitism s příkazem křesťanské lásky a vůbec s křesťanstvím. U nás, zdá se, dobře se snáší s jistým druhem křesťanství. Vzpomínáme mimovolně, jak s náboženského křesťanského hlediska posuzoval antisemitism anglický publicista W. T. Stead. O sobě pravil, že antisemitou nikdy nebyl a nemohl být právě proto svého náboženství a specielně křesťanství, jíž jako křesťan, který věčně uznati musí, že křesťanství celé souvisí se židovstvím nejen historicky, ale věcně, a dosud ve své bibli žije duchovně z toho, co napsali židé nejen ve Starém, ale v Novém zákoně. Ale kontinentální člověk jest zcela ve svém náboženském a mravním cítění jinak založen. Jmenovitě strana klerikální žije z antisemitismu, živí, v čas i nevčas vždy zas obnovuje rituelní pověru, a tak vychovává své stranníky k nenávisti a nesnášelivosti.

To jsou ovšem jen důsledky a výstřelky. Hlavní naše námitka pod rouškem pokrokovosti a modernosti jest ta, že celý program strany nemá smyslu, ani netuší vyšších a širších hledisk. »Dvacátý Věk«, orgán Lidové strany křesťansko-sociální, není naším »Sillonem« (= »Brázda« — orgán mladých francouzských katolických demokratů); na to je příliš politický v špatném smyslu, příliš nízce »lidový«, tuze málo kulturní, tuze málo náboženský. A muže, který by dovedl do našeho »mladého« katolicismu vésti ducha Murriho modernismu, politiky, náboženskosti, reformy, taktiky, podnětnosti, — takového muže nikde nevidět na obzoru.

Jest leckde rozšířeno mínění, že románský katolicism jest degenerovaný, jest horší než katolicism v jiných katolických zemích. Leccos na tom jest pravdivé; aspoň jistě to, že románský katolicism mass nevzdělaných jest snad ještě pověrčivější, náboženský hlušší, než jinde, ale to snad souvisí příčinně s celkovou kulturní úrovní, se vzdělaností nebo nevzdělaností těchto italských, španělských, z části též francouzských mass. Že to nemá mimorománský katolicism zemí většinou katolických tak vynikajících jednotlivců, jako jest Ital Romolo Murri, tak opravdových snah, jaké představoval francouzský »Sillon«.

* *
*

Zajímavé rozhodnutí v otázce eminentně náboženské a církevní učinilo berlínské rozhodčí kollegium (Spruchkollegium), o jehož prvním případu v případu Jathoově jsme podrobně referovali.

Greifswaldský farář Heyn byl zvolen za faráře na Kaiser-Wilhelm-Gedächtnisskirche v Berlíně. Proti jeho volbě podala část sboru námitky. Protest podepsali také universitní professoři theologie Bernhard Weisz a Reinhold Seeberg. Námitky se opíraly hlavně o ten fakt, že Heyn popírá tělesné vzkříšení Ježíšovo a theologicky neuznává ani tak řečenou

theorii objektivní vise, jíž se vysvětloval vznik učení o zmrtvýchvs
Ježíšově.

Rozhodčí kollegium, jemuž byla záležitost odevzdána, prohlásilo,
důvody protestu formálně nestačí na zrušení volby. Do merita otá
jmenovitě tedy do rozboru názorů Heynových a dogmatu vzkříšení J
šova se kollegium nepustilo.

Rozhodnutí tedy není dogmaticky principielní a positivní. Zdá se,
vrchní církevní rada berlínská, která sebrala a kollegiu předložila mate
průkazný, vědomě nechtěla přivodit rozhodnutí principielní. Ale již i
negativnost rozsudku jest charakteristická a velikého dosahu. Neznam
totiž nic méně než, že vrchní církevní rada nepokládá za nesrovnate
s úřadem faráře v církvi, jestliže zvolený bohoslovec se uchyluje p
statně dogmaticky od církevní konfesse i v článku, který jest v širok
kruzích pokládán za tak důležitý a životný, jako článek o vzkříš
o znovuobživení Ježíšova těla. Že tento náš důsledek z rozhodnutí kolle
a ze stanoviska vrchní církevní rady jest správný, dosvědčuje srovná
asi před deseti lety byl sesazen farář Weingart pro úchylku od církevn
učení v témže bodu, ač nezacházel ani tak daleko jako Heyn, nýbrž
tvrdil, že otázka vzkříšení jest pro víru vedlejší, a zastával theorii
jektivní vise.

Rozhodnutí Spruchkollegia vyvolává rozmanité posudky. Směr
tický a liberální se z něho těší, poněvadž v něm vidí principielní uzn
oprávněnosti různých bohosloveckých směrů v církvi; směr konservati
žádá, aby kompetence rozhodčího kollegia byla rozšířena: aby mu b
dáno právo pátrati věcně po názorech obžalovaného zvláště v takov
základech víry a rozhodovati na jejich základě positivně. Sprostředku
skupina trvá na tom, aby kollegium zůstalo při kompetenci dosud mu
dělené a trvalo jako nestranná, protivy vyrovnávající instance.

Liberální kritická theologie rozlišuje historicky vědeckou otá
o faktu vzkříšení od otázky víry. Historická otázka se týká toho, pol
lze z pramenů zjistiti, jak soudili současníci o vzkříšení, hlavně apos
Pavel, a řešení její došlo k výsledku, že názor o znovuobživení těla
dál než nejstarší svědectví. Otázkou víry jest, zdali Kristus zůstal mrt
či křížem a smrtí prošel k životu. Tuto otázku zodpovídal Heyn s liberá
theologii kladně ve druhé části.

Zajímavé jest stanovisko zmíněných dvou theologů Weisze a Seeber
Oba se čítají ke směrům »positivním«, Seeberg k tak řečenému »mode
positivnímu«. Heyn ve své obraně dokazoval z jejich spisů, že ani jej
názory o vzkříšení se nekryjí s dogmatem v běžném církevním pojím
a výkladu (Weisz na příklad slučuje nanebevstoupení se vzkříšením
I v jiných bodech dogmatických prý činí ústupky historické kritice; jí
příklad ponechávají rozhodnutí o dogmatu o nadpřirozeném početí
žíšově.

Rozhodnutí Spruchkollegia není ještě definitivní úpravou, ale j
krokem k úpravě poměru mezi theologickými směry, a to krokem k rov
právnosti, a proto dlužno je vítati.

7. května 1912. +

ŽENSKÉ HNUTÍ.

Umění žíti. — Příručka pro ženskou otázku.

Pro uznání volného manželství vyslovila se v časopise »Neue Gene-ration« Ph. Dr. Helena Stöckerová. Mnohé její statí z knihy »Die Liebe und die Frauen« uveřejněny byly v překladě v »Ženském Obzoru«, jsou tedy její názory i u nás již dosti známy.

Dr. Stöckerová je stoupenkyní onoho směru v ženském hnutí, který chce reformu poměru muže a ženy po stránce ethické. Její vývody o volném manželství jsou z tohoto stanoviska pozoruhodné.

Poznání a pochopení vzájemných vztahů mezi mužem a ženou považuji za kořen ženské otázky a poznání a pochopení psychologie sexuality, o které nás mohou poučiti jen ženy, které o sobě poctivě a pravdivě promluví, stane se novým polem vědeckého badání, novým odvětvím vědy, které povede k pochopení ženy, k ujasnění vzájemných, nejvnitřnějších vztahů mezi pohlavími a přinese osvětlení i pro dosud nevyzkoumané mnohotvárné fysické utrpení ženy. Proto uvádím hlas ženy, která v mnohých již mnoho pověděla a jejíž slova na tuto cestu vedou.

Dr. Stöckerové zdá se, že nesmíme mluviti dnes o vzestupu pohlavní mravnosti, pozorujeme-li vývoj manželství, manželského zákonodárství a sexuální mravnosti. Vedle výše, plné pohlavní zodpovědnosti, která vyskytuje se dnes u řady vážných lidí, tím patrněji vystupuje prostituce dnešní a s ní spojený hnusný obchod s dívkami a dětmi. Staré kultury, egyptská, arabská i římská, znaly volnost a vývoj práv ženy v ohledu sexuálním i v manželství — volné manželství — ku kterému ještě dnes nedošli, vlivem křesťanské církve. Všechny ty ohnivé protesty mužů i žen, které se u všech národů ozývají proti staré formě manželství, ukazují, že nalézáme se ve vážném hnutí o prohloubení a zlepšení naší sexuální mravnosti. Avšak potřeba reformy vzájemných vztahů mezi mužem a ženou nespočívá toliko ve vnějších formách, jako spíše v nedostatečně vyvinutém vědomí zodpovědnosti a v nedostatečném umění žíti a milovati. Proto je reforma pojmu o manželství nejtěžší a nejzneuznanější snahou mezi četnými úkoly ženského hnutí.

Dr. Stöckerová a její směr přijal definici manželství, jak ji vyznačil Dr. Meyer-Benfey. Hlavní znaky manželství jsou: »vůle k trvání«, k »tělesně-duševnímu společenství«. Podle toho pojem manželství zahrnuje v sobě legitimní manželství i volný svazek (konkubinát). Všechna pouhá přechodná spojení nejsou manželstvím. Je-li manželství dokonalé a trvalé tělesně-duševní společenství, pak jest to tím nejvyšším, čeho možno v životě dosáhnouti. Pak je to však dar osudu, který není odvislým od mravního chtění jednotlivce. Zde platí poznatek, že ctnost je důsledkem štěstí a ne naopak. V tom spočívá však i vysvětlení, proč je tak těžkým úkolem správně posouditi tento nejdůležitější sociální zjev: společenství životní mezi mužem a ženou.

Mluvíme často o manželství, aniž bychom myslili na to, že může býti jen výsledkem mravního úsilí dvou lidí, jichž přirozené rozdíly často při nejlepší vůli zbraňují dosažení harmonie. Proto možno právem říci, že

pravé manželství je darem, je nepochopitelným zázrakem. To však
lučuje součinnosti. Nesmíme čekati, až se tento zázrak dostaví, mu
se snažiti, abychom se stali schopnými k takovému životu, jakého
nalé manželství vyžaduje.

O dosažení takového manželství může usilovati pouze ten, kdo
chází ze světového názoru, že my sami tvoříme svůj osud, že sami mu
životu podati to, čeho od něho žádáme. Takový život je vskutku um
je idealisováním pouhého přírodního dění. Umění žíti vyžaduje ži
odhodlanosti, snahy doplniti neúplnost života.

Pochopujeme-li manželství z této duševní stránky, jeví-li se
vnitřní život obou lidí jako vlastní a podstatný, pak víme také, že o
manželského života nespočívají tolik v zevních formách, více v bytost
rozdílech. Změna, která se udála s člověkem, jenž nabyl tohoto poz
je ta, že láska stala se mu vedle práce důležitou součástí, že vidí cíl s
snažení v kultuře osobnosti a nikoli již ve státě nebo v posmrtném ži
Náš nejvyšší pojem spočívá v nás, v člověku, kterého chceme
ideálům-božstvům přiblížiti. Proto má pro nás takový význam, může
nalézti druha, který svým životem uskutečňuje část těchto idcálů.

Pro to vše, zbraňuje-li se v lásce ženám, které staletým pěstění
větší míře ji produševnily nežli muži, bere se jim mnohem více než
žům. Jejich celá bytost je plně na lásce vybudována, jejich osud mů
naplniti jen láskou a mateřstvím. Nejen proto, že má žena také sm
ale proto, že je ženou, t. j. má srdce.

Ideál harmonicky vyvinuté osobnosti podmiňuje nejen vyšší oce
lásky, ustanovuje také stanovisko vůči životu a jeho prožívání. Těžší
jakékoliv utrpení, tvrdší než těžké ztráty, trpčí než zklamání je prázd
duše, která nastává, nesmí-li člověk prožívati život, jako to žádala
morálka od millionů žen. Proto v pohlavní mravnosti musí se pro
státi směrodatným vědomí, že jen naše vlastní vůle, myšlení, jednání
nás ctíti nebo zneuctiti. Věda zjistila, že v každém člověku jsou že
a mužské vlastnosti smíšeny, že není čistého muže ani ženy po té stra
a tedy i ve vyšším smyslu jsou oba k doplňování sebe určeni. Prot
láska korunou života, že spojuje osobnosti stejnorodé. Z toho plyne
není vůbec t. zv. volné lásky. Ani láska, ani manželství není voln
Obojí je vázanost k druhému člověku, značí spoluzodpovědnost za
štěstí a milujeme a jsme mravní jen potud, pokud dostojíme důsledk
plynoucím z této vázanosti.

Nový pojem sexuality i lásky v nejvyšším smyslu změnil také
stanovisko vůči právnímu stavu manželství. V žádném ohledu moder
vývoje není řešení rozporu mezi právy individua a společnosti tak
tížným, jako v manželství, protože není určováno zevními zákony, al
tryská z nejvnitřnější bytosti lidské. Těžiště klademe na zodpověd
osobní, nikoli na zevní formy. Z tohoto hlediska je nepochopitelno,
stát a společnost chrání prostituci, zatím co pronásleduje osoby, které
trvale ve volném svazku. Jaký nesmysl z toho povstane, ukazuje bavo
soudnictví, kde muž žijící každých čtrnáct dní s jinou ženou ve spol
domácnosti je beztrestným, žije-li ale po více let s jednou ženou vc
propadá trestu.

Proti názorům Dr. Stöckerové namítá se, že muži budou vyhýbati se výšeným povinnostem a budou uhýbati k prostituci, pakli se na roveň ovinnostem legálního manželství postaví povinnosti volného svazku. ale poukazuje se na postavení dětí, vzešlých z konkubinátu. K tomu odvídá Dr. Stöckerová takto: Osobní láska má pro každého zjemnělého iže proto větší přitažlivost, že poskytuje jeho sebevědomí více podnětů. to cesta k dosažení ideálu. Nebude-li dosažen hned, není to důvodem, y se od něho upustilo. Každý ideál dosahuje se jen pozvolným vývojem. by odpomoženo bylo druhé námitce, je třeba, aby upraveny byly právní měry nemanželských matek a dítek, aby od každého otce požadována la zodpovědnost za každé jeho dítě. Při tom ovšem nelze přehlížeti, že velkých městech počet opuštěných manželek rovná se počtu nemanželských žen. Proto, žádá-li se dnes pro ženu plná právní volnost pohybu, obní právní rovnost s mužem, rozhodování o vlastním jmění, volnost od každého vměšování se manželské autority mužovy do způsobu života ženy, adnější rozlučitelnost manželství, je to totéž, čeho žádáme pro volné anželství: plná zodpovědnost vůči dětem i mezi manžely.

Snahy o nalezení nových cest v lásce, manželství a pohlavním životě jsou příznakem zdivočení mravů, nýbrž důkazem, že všude je úsilí novou, lepší mravnost, která by odpovídala nejhlubším potřebám individua i vývoji plemene. Chceme znovu dobýti pojmu posvátnosti svazku mu lidi, jen že posvěcení neprýští tu z výroku kněze, nýbrž z naší nejstnější síly k životu, z nejvnitřnějšího smýšlení srdce.

K těmto vývodům Dr. Stöckerové připojuji jen několik slov o umění . Kdyby pravá láska, pravé manželství, podle podané definice, koruna ota, bylo darem osudu, nepochopitelným zázrakem, kdyby dostalo se dvěma lidem nezaslouženě, bez přičinění jejich, byla by jeho hodnota život nevýznamnou. Byl by to dar bezcenný pro milliony lidí. Je-li konou života — a tvrdím, že je —, pak není možno, aby nebylo výsledkem žení člověka, neb i mnohých generací. Je odměnou zjemnělého člověka, který celou svou konstitucí je uschopněn k produševnění všeho života. Je naší moci ho dosáhnouti, pakli po něm opravdu toužíme. Člověk, který ní zjemnělý, netouží po duševním ideálu, jemu stačí hmotnější a nižší. jemnělý člověk musí se snažit o produševnění všeho svého života proto, je to tak lepší. Nesmí při tom sledovat určitý cíl, na příklad právě jen žení osobního štěstí. Již tím je porušena rovnováha duševní a schopst dosáhnouti produševnělosti. Je to, jak řekl kdysi professor Masaryk, Boha musí každý člověk sám procítit. Něčím podobným je i pochopení vé produševnělosti života i lásky. To nelze se naučit ani vůlí dosáhnut, k tomu člověk musí se stát schopným. Musí nejprve dosáhnouti stavu svslové, citové i duševní volnosti, ve kterém není k ničemu hmotnému pután ani smyslem, ani citem, ani myšlením. Pak je s to pochopit dušnost a pochopí i že je to základ života, k němuž musí se celým životem pracovávat. Tím pochopením ovládne svůj život a určuje na dále svůj d sám. Takový volný člověk pak také nikdy nemůže přijíti do područí ného, ani ho do něho nepřivede, ale může se sejít a jít životem dále že se sobě rovným, volným člověkem. Tehdy je duševně-tělesné společství úplné a čisté, manželství pravé.

*

Výhodnou a praktickou příručku pro pracovníky v ženské otáz vydal právě »Svaz ženských spolků německých« v Berlíně. Jest to protok sjezdu, konaného ve dnech 27. února až 2. března 1912. Obsahuje všech přednesené řeči, které se vztahovaly k současné výstavě »Žena v domá nosti a v povolání«. Řečí bylo celkem 48. Mezi referentkami čteme jmé předních odborných pracovnic v ženském hnutí. Pro nás nejzajímavě byly referáty poslední, které značily pokrok v životě žen, a sice: »O v znamu ženského hnutí pro poměr pohlaví v manželství, ve výchově, veřejné mravnosti« promluvily: Marianne Weberová, Kateřina Schev nová, Anna Papritzová, a »O významu ženského hnuti pro osobní kt turu, pro rodinu a pro sociální život« promluvily: Dr. Gertruda Bäum rová, Dr. Ida Weinelová a Dr. Alice Salomonová. U nás konán byl sje žen československých v roce 1908 a dosud čekáme na protokol sjezd jehož vydání bylo tolikrát přislíbeno.

Pomník Palackému.

Není věru nic přirozenějšího, než že národ český s neutuchající vděčností se chápe každé příležitosti, aby slavil památku Františka Palackého, aby dokazoval a osvědčoval svůj dík, aby ukazoval, jak trvalá a srdečná je jeho památka v srdci všeho lidu českého. František Palacký neobjevil se v době, kdy už celý národ mohl pochopiti, čím mu je a co pro ten svůj lid koná, a to tím méně to mohl poznati, poněvadž Palacký sám nedovedl pro tyto city svého národa pro svou popularitu učiniti pranic a jistě i nechtěl. V době probuzení a obrození národ byl dychtiv své muže všude slyšet, chtěl ta jeho slova a ty rady svých vůdců dostávat v živé řeči. Palacký nechodil do tábory, neřečnil na schůzích, ba stranil se jich. Seděl u svých knih, u svých knihy, u svých Dějin českého národu, anebo v poradách politických a dával rady a pokyny těm, kteří je mezi lid roznášeli. Ale hlavní starostí po celý jeho život byla péče o vzdělání toho českého lidu, o šíření kultury vědomostí a znalostí, péče o to, aby ti, kteří lid vésti budou, byli lidé vzdělaní, aby ta strava, kterou lidu budou podávati, byla dobrá a zdravá. On sám nad všecko své okolí vynikal vzděláním a kulturou, a co jej daleko vyvyšovalo nad všecky jeho vrstevníky třeba stejně vzdělané, bylo vzdělání strávené, byl rozhled, tímto vzděláním stráveným nabytý. Palacký se do politiky pustil, jak to často bývá, ozbrojen jen citem, talentem politickým řečnickým: on si svým vzděláním dříve uvědomil, pro koho táhne do boje a zač, když se odhodlal pracovati pro český národ. Palacký dopsal sice historii českého národa až po svou dobu, ale znal ji podrobna, znal i její filosofii a jeho činnost není než živým pokračováním těch nedopsaných Dějin českého národu. A že národ český v počátcích svého politického a kulturního obrození význam Františka Palackého dovedl rozpoznati a že k němu pak zahořel láskou velikuplnou, to patří už k těm často až zázračným zjevům našeho znovuzrození.

Palacký našemu národu, vším světem odstrkovanému, k mrt
lám zahozenému řekl, čím byl a čím zas musí být, jak si vedl a
si zase musí vésti a není prostě v dějinách lidstva příbuzného úka
že by kniha, vědecká kniha prvního řádu přímo působila v život j
Palackého Dějiny českého národu. Dílo Palackého nezůstalo mrt
literou.

V těchto dnech tomuto svému otci a učiteli národ český odhal
pomník. Už máme s pomníky smůlu, že se nedostávají na ono mí
kam patří. Jako v Římě postavili Garibaldimu pomník na Janicu
aby tohoto tvůrce sjednocené Italie a druhého zakladatele věčn
města bylo vidět z poslední uličky, tak měl pomník Palackého trů
nad Prahou vysoko, tam na Petříně, aby jej v každém okamž
odevšad bylo vidět, až daleko po nivách českých .... Za to smí
si říci, že nebylo potřebí teprve pomníku, aby celý český národ
rozdílu vždy a vždy vděčně Františka Palackého vzpomínal.

* *
*

Palacký-politik tak se vymyká dnešní politice české, svou
vahou, svým postupem a svými názory politickými, že skutečně
dnes jako by patřil mezi národní světce: ne že by jeho názory
zbyly platnosti, jako by pravdy jím hlásané už dnes pravdami neby
ale Palacký sám jako by byl chtěl své politické působení zakon
jako uzavřený celek. Stejně jako Dějiny národu českého vsáhají
po doby novější, stejně jako toto své dílo Palacký nepsal až do
sledních dnů svého života — ovšem z důvodů jiných — také j
politická činnost, i ta literární, přestává mnohem dříve, než j
život a schází jí tedy přechod do našich dnů. Palackého politi
činnost už smrtí jeho přerušena nebyla, on ji přerušil sám mnol
dříve, je jím samým zakončena a neschází jí ani formální ukonč
doslov a závět. Tím Palacký způsobil, že žádná z pozdějších st
politických v Čechách, zejména dnešních, se nemůže právem od
lávat na něho co příslušníka, nebo zakladatele. Jeho činnost politi
náleží všem stejně — jeho vlastní strana už existuje jen v něko
jednotlivcích a okolnost sama ukazuje, že Palacký s dnešní politi
českou nemá souvislostí a spojitostí a že vedle literární a vědo
pozůstalosti jeho jen jeho naučení a zásady všeobecné nám v
platí a jsou drahá, především jeho starost a péče o vzdělání česk
lidu, jako předpoklad všeho politického a národního zdaru a bl
Co však pro všechnu budoucnost zůstane pro nás všechny platn
a vzorným, je způsob a systém politické práce Františka Palack

Palacký vstoupil do politiky, když už poznal dopodrobna dějiny svého lidu a když si uvědomil filosofii těchto dějin a tato pro jeho snahy důležitá poznání hleděl do snah, tužeb a do politické práce uvést, obživit a v ní je uplatnit: dějiny ukazovaly mu, že kulturní stav českého lidu po celá staletí utlačovaný a vědomě snižovaný byl překážkou politického, národního a hospodářského vývoje. Palacký na vzdělání a kulturu kladl největší důraz a váhu (kdykoli jsme zvítězili, dálo se to po každé více převahou ducha nežli mocí fysickou a kdykoli jsme podléhali, tím býval vinen vždy nedostatek duchovní činnosti, mravní statečnosti a odvahy). Z tohoto svého poznání Palacký vyšel a tím se řídil ve všem svém postupu. To vzdělání znamenalo mu také humanitu a rovné právo. Rovnoprávnost stala se také Palackému skoro jediným a výlučným měřítkem a vodítkem pro požadavky české a té rovnoprávnosti se nespustil ani tehdy, když se postavil na stanovisko státoprávní, zásada rovnoprávnosti nikde nepřevyšuje zásady státoprávní. Snad proto tak důrazně akcentoval tuto rovnoprávnost, poněvadž byl zapřisáhlým odpůrcem násilí a tudíž se bál, že by se ta chut k násilí mohla dostavit v okamžiku, kdy by si národ uvědomil svou probuzenou sílu, a kdy by toto uvědomění opřeno bylo o vědomí státoprávní. Palacký chápal (a ze zkušeností z r. 1848 poznal), jak by nám takové furiantství, jak sám říkával, škodilo a proto nevykládal ze státního práva nic víc, než rovné právo. Nikdy také na Rakousku víc než rovné právo nežádal a celý obsah jeho Idey státu rakouského není než volání po Rakousku ku všem svým národům spravedlivém. (Idea, na kteréž rakouský stát budoucně jedině pevně spočívati a prospívati může, jest úplná rovnost a rovnoprávnost všech národů, pod žezlem císaře jeho po celá staletí spojených.) Palackému je tato rovnoprávnost víc než pouhým politickým heslem a programem: je mu pomůckou při politickém a mravním vychovávání českého národa.

Hlavní věcí zůstává mu však jen a jen vzdělání, při každé příležitosti po něm volá, upozorňuje a napomíná, vše, co k ní a pro ni je potřebí, hledí opatřit a zjednat. Má věru práce dost: noviny, Svatobor. Museum, Matice Česká, Musejník, Naučný slovník — to vše zakládá, podporuje, píše do novin, rediguje museum i musejník a ani na divadlo nezapomíná, ačkoliv sám do divadla chodí málo. To vše ukazuje jen, jaký význam pro politický boj, pro politickou existenci Palacký vzdělanosti připisoval, jak pociťoval nedostatek po té stránce u svého lidu a je tudíž přirozeno, že se dostal brzo při všech těchto organisačních pracích do styku se šlechtou, nehledě k tomu, že svým

mladým vývojem a povahou k ní tíhl. Šlechta tenkrát měla i
stránce kulturní dominující postavení, nejen u nás, a měla především
veliký zájem pro vědu a umění vůbec. Snad po té stránce rakousk
tedy vlastně česká šlechta nad všecku aristokracii v střední Evro
vynikala nejvíc, ve Vídni ovšem víc než v Čechách. Zejména uměn
hudba a malířství opanovala v Rakousku docela, o tom životop
Beethovenův, Mozartův a Haydnův je dokladem skvělým. Návrh
a podněty Palackého došly porozumění, šlechta brzy v kulturní
věcech Palackému úplně svěřila vedení, a to šlechta bez rozdílů poli
ckých, tehdy ostatně ještě málo vyhraněných. Vždyť mezi první
podporovateli Palackého podniků vědeckých byl i kníže Carlos Auer
perg! Opatrně Palacký svých styků se šlechtou užíval také pro účel
politické a je vidět, že šlechta Palackému důvěřuje, že jí svým věd
ním imponuje, přes to, že byl liberál a protestant. Svými častý
výklady v těchto kruzích Palacký dovedl přesvědčit šlechtu v Čechác
že je feudalism překonán, a dovedl ji získat pro spolupráci s lide
O stále rostoucím významu a vlivu a zejména o budoucnosti dem
kracie se šlechta ovšem přesvědčit nedala a snad Palacký ani s p
čátku k tomu příliš nepracoval, chtěje šlechtu v každém případě získ
a udržet, snad tu i tam koncesemi kaptivovat. Jemu jednalo
v první řadě o to, aby počet pracovníků politických a kulturních p
český národ zvýšil a rozšířil, aby se mu neztratil ani jedinký, při čem
dobře věděl, jaký vliv v absolutistickém státě šlechta má. To
Palackému ovšem dařilo a podařilo. Šlechta Palackému zůstala věrn
po celý jeho život a po r. 1861 politicky s ním šla a šla ještě hezk
kus cesty, po jeho smrti, s drem Riegrem.

Tento systém Palackého nám vysvětluje, proč on nechtěl poro
umět dělnické otázce, proč se nestaral o prvky socialismu a pr
zavrhoval všeobecné hlasovací právo. Nesmíme to Palackému vyčít
ani tenkrát, když uvážíme, že duch tak universální a jistě upřím
demokratický ve svých úvahách musel dospěti k určitým představá
budoucího vývoje společnosti, právě on, který tak znamenitě vysti
lidová hnutí v českém středověku. Jistě František Palacký měl urči
názor o těch věcech a cítil zejména tíhu a důležitost otázek hosp
dářských v budoucnosti a do dnešního dne jeho výrok má cenu pr
rockého napomenutí. »Zázračnou mocí páry a elektřiny dána pom
rům světovým nová míra, staré hráze mezi zeměmi a národy mize
vždy více, všecky čeledi, všecka plemena pokolení lidského sblíží
se k sobě, dotýkají a otírají se o sebe vzájemně a samožilové každé
rodu náležejí napotom do říše bájek. Tím vzbudila se řevnivo

mezi národy v míře před tím nikdy neznámé a roste již a bude vzrůstati čím dále tím více; kdo nepoběží napotom o závod se sousedy svými, zakrsá a zahyne konečně a neuchranně. I ptám se, má-li právě náš národ, spanilými dary ducha od Boha nad jiné hojněji nadaný, nedbou a nedomyslností vůdců svých straniti a nesúčastniti se v závodu, který jediný může zaručit život jeho do budoucnosti? Čas je, aby povzbudil se znovu národ náš a orientoval se v duchu věku nového; aby povznesl zrak svůj nad úzké meze své otčiny a nepřestávaje býti vlastencem věrným, aby spolu stal se světoobčanem bedlivým a opatrným. Musímeť i my súčastniti se v obchodě světovém a kořistiti pro sebe z pokroku všeobecného . . . .«

Taková slova duch jako Palacký nepronesl jen ve chvilkové náladě, ta svědčí o tom, že Palacký o všech těch věcech přemýšlel a že v duchu svém viděl důležitost a význam otázek hospodářských a sociálních. Než Palacký nechtěl se do problémů těch pouštět z dobrých důvodů: především i jinde, v cizině, problémy ty teprve se probouzely, i jinde politické a národní otázky byly mnohem mohutnější a vlivnější než hospodářské. Vedle toho Palacký věděl, že řešení právě těchto otázek předcházet musí jasnost a určitost v otázkách národních a politických, a že je k onomu řešení především nutna určitá úroveň kulturní. Té v Čechách ještě nebylo a proto chtěl on především opatřit tuto úroveň. Při tom byl Palacký povahou tak poctivý a upřímný, že by se do řešení otázek těchto nebyl pouštěl už proto, poněvadž přece mu byly cizejší a vzdálenější. Celé jeho myšlení bylo dosavad čistě politické a národnostní a zabíralo jej tak úplně, že neměl ani možnosti fysické zabývat se otázkami budoucnosti, které zejména v tehdejším Rakousku byly skutečně hudbou daleké budoucnosti, kde platilo ještě heslo, že sociální otázka u Podmokli přestává. Palacký tedy se snažil, aby český národ klidně a nerušeně se mohl vyvíjet a proto s nejvyšším napětím sledoval vývoj věcí v Rakousku vůbec a pracoval k tomu, aby národu českému v Rakousku byl onen nerušený vývoj umožněn a zabezpečen. Proto vidíme, že Palackého vývoj věcí v Rakousku skoro více zajímá než v Čechách samých, ovšem zase jen v zájmu svého lidu a že o budoucnost Rakouska, o jeho politické obrození se více staral, než o věci české. A tu je přirozeno, že stál po celou tu dobu Havlíčkovi blíž než sám tribun lidu, dr. Rieger. Palacký jako Havlíček chtěli v Rakousku svobodu, poněvadž ji žádali pro nás a poněvadž věděli, že se český národ bez svobodných zařízení ve státě nemůže vyvíjet a vyšinout. Proto byl také František Palacký tak zklamán utvářením věcí v r. 1848, roztrpčen

pražskou revolucí, poněvadž věděl, že události ty zaženou vládu dvůr zpět do náruči reakce a absolutismu a dále, že mu zastraší po slušnou až dosud šlechtu. V té náladě politické o Rakousko ta pečující napsal Palacký známou větu o nutnosti Rakouska a jeh zachování.

Věci ovšem vyvinuly se zcela jinak, než si je Palacký přál. O chtěl Rakousko mocné, jednotné a svobodné a zatím stát pouštěl s do válek, které vesměs nešťastně dopadly, Rakousko morálně a hospo dářsky přivedly na pokraj záhuby, které měly v zápětí revoluce tudíž reakci, absolutism a stálého průvodčího, klerikalism. Konečn objevil se co přirozený skoro následek všech těch katastrof — dualism a zvítězil, poněvadž znamenal jediné východisko z krise, kterou v Vídni nedovedli opanovati. Palacký viděl, jak dualism dává vznika a vynikat maďarskému vlivu, který se může stát postavení českéh národa nebezpečným a v těch dobách Palacký doufal, že tomuto vliv nutno postaviti hráz státoprávní. Ta měla český národ uchránit pře vlivem maďarským a německým. Dokud dualismu nebylo, Palack se státního práva vůbec nedržel, dokud byl jednotný stát, Palack chtěl národní autonomii, aby byla možnost volného rozvoje všec národů. Bystré politické oko Palackého i zde se ukazuje, nepozna vlastně už pravou sílu dualismu, ale prorokoval ji a jakmile by dualism proveden, změnil celé své nazírání politické. Byl do duš zklamán a rozmrzen po druhé. Slabost a věrolomnost rakouskýc Němců, kteří dosud s námi chtěli svobodné a pokrokové Rakousko smír s Čechy a nyní pomocí maďarského vlivu dostavše se k vládě chtěli pokrok všech, rozvoj českého národa násilím potlačit a zne možnit, do duše jej ranila. Zde už nemluví o nutnosti Rakouska, u věří, že se zachováme i bez něho a už se dívá i na náš poměr k Rusk a na Rusko jinak. Politika Františka Palackého po zavedení dualismu zdá se nám dnes mnohem více výslednicí zklamání a trpkostí, ne politických úvah, nehledě k tomu, že se Palacký vždy více politik stranil a vzdaloval (snad také následkem rostoucího stáří). Prot své vůli jistě ale přece jen stal se svou politikou posledních let Pala cký otcem taktiky všech pozdějších radikálních stran českých, otcem státoprávního radikalismu i agitačního. Do dnešního dne tak zvan radikální strany české hlásají, že jsme byli před Rakouskem a ž budeme po něm a do dnešního dne považují míru sympatií pro Rusk za strašáka pro kruhy vídeňské, přehlížejíce ovšem, že dnes car J. V Klofáče nevítá, jak vítal Alexandr našeho Palackého a že v anexčn krisi ani Rusko samé nebylo strašákem ....

Přání Palackého, kterým svou politickou činnost začal a v r. 1876 ončil, do dnešního dne zůstalo nesplněno, aby totiž Rakousko bylo všem svým národům stejně spravedlivé a kulturní a politický vývoj ejně umožňující a usnadňující. Toto jeho přání je vlastně ještě dnes lým programem všech českých stran politických a snad se Rakousko kutečnění těchto snah a tužeb spíše vzdálilo, poněvadž snahy a podavky toho kulturního vývoje jsou dnes daleko vyšší a větší! stejně do posledního okamžiku Palacký nepřestával klást největší raz na vzdělání českého národa a považoval je za první a hlavní edpoklad všeho národního bytí a blaha, jako několik desítiletí před n. Už nás bylo víc než tehdy, kdy do Prahy přišel, už nám řekl, čím me byli, už se na naše vyhubení nemohlo počítat a přec takřka niraje nám vzkazuje: »Minulost má národ náš za sebou skvělou. oba Husova, starší ještě doba, tenkráte předčil český národ vzdělaním duševním všecky ostatní národy Evropy. To děkovati měl arlu IV., avšak nejenom jemu, ale i sobě, že užíval příležitosti ku dělání. Teď potřebí, abychom se vzdělávali a dle dělaného rozumu jednali. A když všichni vlastenci upřímně a pravou vzdělaností pracovati budou, pak nemám strachu o národ náš. n se udrží sám, dokud bude chtít a více než jeho nepřátelé si přejí. aby všickni synové pracovali ve prospěch vlasti rozšiřováním vědy osvěty, to dejž Bůh!«

Tím se s námi František Palacký rozloučil. Slova jeho platiti dou věčně. Také jeho památka u nás. *Č.*

Státní finanční hospodářství rakouské i v dru polovici naší monarchie a povážlivá nebezpe jeho.

Napsal prof. Jan Koloušek.

I.

Skrovnost hmotných prostředků a blahobytu v naší m archii proti sousedním státům západní a střední Evro

Finanční hospodářství jednotlivých zemí nebylo by sprá posuzováno, kdyby se jen prostě srovnávala státní vydání navzá na př. podle počtu obyvatel.

V každém státě je nezbytno vedle toho hleděti ke všem hmotn poměrům obyvatelstva, zvláště k jeho celkové zámožnosti a v dr řadě ještě k vlastnímu jmění státnímu.

Velikost a tíži státních břemen, jak se projevuje vůči obyva stvu, nelze tedy posuzovati z pouhého srovnání sum různých státn vydání — (po případě státních důchodů) — s počtem obyvatelst Takové usuzování, kolik korun nebo franků různých státních vyd připadá na jednoho obyvatele, nebylo by pro velikost státních břem nejen naprosto výstižným, nýbrž svádělo by spíše ke klamným i správným důsledkům.

V jednotlivých zemích jeví se totiž veliká různost hmotn blahobytu a úkojných prostředků jako při jednotlivých soukrom hospodářstvích. Táž suma státního peněžitého vydání na jednotliv obyvatele zcela jinak zatíží poplatníky v zemi chudé nežli v z zámožné nebo bohaté. Je tomu zrovna tak, jako kdyby v domácn se skrovnými celkovými důchody chtěli podobně vydávati jako v dinách oplývajících přebytkem. Přepych — třeba sebe nákladnější nemusí uškoditi boháči, který má dosti prostředků, ale zničí zaj chudáka, kterému nezbude pak ani na ukojování nezbytných živ ních potřeb. Jistá země může se odvážiti snad i na zbytečná vyd

když její obyvatelstvo je v celku i v částech přiměřeně zámožné, ale země chudší se může takovým způsobem zakrvácetí a nezbude jí pak prostředků ani na nejnutnější nezbytnosti existenční.

Naše monarchie ve svém celku jakož i oba její státy: království a země v říšské radě zastoupené i země koruny uherské jsou proti ostatním státům západní a střední Evropy **zeměmi nesporně chudými** a to jak svým přírodním bohatstvím, tak i způsobilostmi a schopnostmi svého obyvatelstva. V našich projevech, — zejména tiskových, — se ovšem tato trapná skutečnost hledí všelijak zatajovati i přikrašlovati. Ano považuje se to částečně za vlasteneckou povinnost býti toho přesvědčení a namlouvati si, že naše soukromé i veřejné hospodářství nepokulhává silně za cizinou. Proto vyličují se mnohdy naše země až tak, jako by byly zvláštními přednostmi nadařeny. Ale rozumnější zajisté bylo by zpytovati své vady i nedostatky, poznati, jak děsivě jsme se opozdili ve všech směrech za obrovsky pokračujícími sousedními zeměmi na západu i na severu, a hleděti pak s největším úsilím dohánětí, v čem jsme se obmeškali.

V těchto úvodních úvahách bude podán především přehled našich hmotných zdrojů jakož i prostředků těžebních a úkojných, jak se jeví proti hlavním zemím v našem sousedství. Pokusíme se vystihnouti sice **co možná stručně, ale přece s dostatečnou úplností**, jaké je naše těžení zemědělské, jaké je naše bohatství horní, jak jsme vyspěli v průmyslu, jak v dopravě po suché zemi i po moři, jaké jsou naše obchodní styky s cizinou i konečně jaká se projevuje naše zámožnost rozdělením důchodů mezi obyvatelstvem:

1. *Zemědělské (i lesní) těžení Rakouska i Uherska proti cizině.*

Oba státy naší monarchie jsou dosud převážně zemědělskými. Cislajtanie sice jest už na přechodu k zemím průmyslovým a obchodním, ale ještě v r. 1900 podle sčítání přes $^3/_5$ osob výdělečně činných bylo v Cislajtanii zaměstnáno při zemědělství a značně přes polovici (52½% skoro) obyvatelstva bylo hlavně jen od zemědělství živo (byli zemědělskými příslušníky).

Můžeme bezpečně tvrditi, že je dosud v Cislajtanii aspoň polovice a v Uhrách dvě třetiny obyvatelstva, a **v celé monarchii** (bez anektovaných zemí!) **tedy jistě asi $^4/_7$ obyvatelstva zemědělskými příslušníky**. Proti tomu v **Německu** je zemědělských příslušníků **sotva $^2/_7$**, **ve Francii** něco přes $^2/_5$, v **Dánsku** něco přes 40%. V ostatních státech západní Evropy

zemědělské obyvatelstvo je už dosti podřízeným zlomkem; ve Velk Britanii jen sotva $^1/_{12}$, v Belgii asi $^1/_6$, v Nizozemí něco přes ^{1} obyvatelstva. Pouze Rusko a Italie z větších států evropských mají ještě poměrně značnější podíl zemědělského obyvatelstva než je ho u nás.

Podle toho bychom mohli souditi, že v naší monarchii bud aspoň zemědělských plodin i dobytka poměrně mnohem více než v ostatních průmyslových a obchodních zemích, že tedy naše obyva telstvo, když se věnuje po výtce ještě zemědělství, bude aspoň mít jistou hojnost rostlinné a masité potravy.

Ale statistická data rostlinného a živočišného těžení to nepro kazuji, jak se o tom přesvědčíme z následujících skutečností:

V průměru let 1906—1909 byla roční čistá úroda všech druh obilí a brambor (při čem 5 q brambor = 1 q obilí čítáme):

	mil. q	mil. obyv.		mil. q	mil. obyv.
v Rusku . . .	460	na 130	v Uhrách . .	116·5	na 20·4
v Německu .	320·3	» 62·4	v Rakousku . .	97·7	» 28·—
ve Francii . .	167·—	na 39·3	v Rakous.-Uh.	214·2	» 48·4

Podle toho připadlo by na jednoho obyvatele obilí a brambo (v obilním ekvivalentu) z domácí čisté úrody:

v Uhrách	571 kg	ve Francii	425 kg
v Německu	513 »	v Rusku	354 »
v Rakousko-Uher. .	443 »	v Rakousku	349 »

Největší podíl obilních plodin a brambor na hlavu z těchto států připadá sice v Uhrách, protože je tam poměrně malá lidnatos a skoro největší procento veškery půdy je věnováno pěstění oněch plodin (v Uhrách se pěstily obilí a brambory na 32·3% veškery půdy [na témž skoro procentu plochy jako v Německu] proti pou hým 16·3% v Rusku, proti 26% v Rakousku a proti 26·8% v Francii). Ale v Uhrách mimo obilí (pšenici, kukuřici, žito, ječme a oves) a brambory ostatní plodiny již málo padají na váhu, kdežto ve Francii se daří mnoho vína (asi dvacateronásobné množství prot Uhrám), jižní a jiné ovoce, veliké množství různých zelenin, jako i obchodních a průmyslových plodin. Německo proti Uhrám vynik pěstěním semen, obchodních plodin, cukrové řepy a zahradnických výrobků všeho druhu. Ale hlavní věcí dále je, že v Německu jen $^2/_7$ obyvatelstva jsou zemědělskými příslušníky, kdežto v Uhrách celé dvě třetiny obyvatelstva přísluší zemědělství.

Za to celá naše monarchie, kterou proti cizině dlužno pova žovati za hospodářskou jednotku, je výtěžkem svých výživných

dm na jednoho obyvatele daleko za Německem a předčí jen ne-rně Francii. (V naší monarchii se při tom věnuje obilí a bram-ám 29·3% veškery půdy, ve Francii jen 26·8%.) Rakousko mo o sobě je na obilí a brambory velmi chudé (hlavní při-ou jsou země alpské, Kras a malý podíl či špatně vzdělávaná orná la na východě).

Jak jinak se jeví bohatým proti tomu *zemědělské* Dánsko — e přece ne tak zemědělské jako naše monarchie; neboť tam jen va $^{5}/_{12}$ obyvatel jsou zemědělskými příslušníky, kdežto v naší narchii $^{4}/_{7}$). — V Dánsku v letech 1906—1909 sklidilo se prů-rně ročně čistě 17¾ mil. q ekvivalentu obilního při počtu oby-el asi 2·6 mil.; tedy na jednoho obyvatele připa-lo v Dánsku 683 kg t. j. o 54% více než v naší narchii (a značně více také než v samých Uhrách). Při tom Dánsku není na obilí a brambory určeno ani celých 26% veškery dy. I ve velmi hustě olidněné Belgii připadalo na jednoho vatele 274 kg obilního ekvivalentu z domácí úrody a to při je-é pouze šestině obyvatelstva příslušejícího k zemědělskému stavu.

Ještě hůře je tomu s výživou masitou pro naši monarchii (i pro ot její státy). Pro výživu masitou nejdůležitější jsou z většího zvířectva jedině hovězí a vepřový dobytek — (koně spíše jsou na adu výživě lidí a ovce pozbyly kromě Velké Britanie, Ruska a čtečně i Francie svého dřívějšího významu). —

Stav dobytka dle nejnovějších sčítání (jichž data jsou uvedena ároveň i s počtem obyvatel v téže době) byl tento v těchto zemích:

v zemi	rok	milionů dobyt. hověz.	vepřov.	obyvatel
v Dánsku	1909	2·244	1·467	2·69
ve Švýcarsku	1906	1·498	0·549	3·52
v Německu	1907	20·631	22·147	62·4
ve Francii	1909	14·298	7·306	39·3
v Uhrách (bez Chorvatska)	1909	6·240	4·790	18·22
v Rakousku	1910	9·160	6·432	28·57
v Rusku	1910	36·529	11·593	135·—
v Belgii	1909	1·857	1·117	7·45
v Italii	1908	6·218	2·508	34·—

t že na 1000 obyvatel připadalo kusů:

	dobytka hověz.	vepřového
v Dánsku	835	546
ve Švýcarsku	426	156
v Německu	331	355
ve Francii	364	184

	dobytka hověz.	vepřového
v Uhrách (bez Chorvatska)	342	263
v Rakousku	321	225
v Rakousko-Uhersku	329	240
v Rusku	271	86
v Belgii	249	150
v Italii	183	74

Z tohoto srovnání je viděti, jak naše převážně ze dělská monarchie trpí nedostatkem masa ovšem i jiných požitků od dobytka) i proti zemím převahou prů slovým a obchodním (proti Švýcarsku, Německu a Francii). tom ještě se často z naší monarchie dobytek (a také ma vyváží. Hůře na tom jsou jen země ještě výlučnějšího země ského rázu, totiž Rusko a Italie. Ano v Belgii nad míru hustě zené je podil kusů dobytka na hlavu lidskou jen asi o 26% sk nější nežli v naší monarchii. Ale schodek ten pro belgické vatelstvo je nesporně mnohem ještě menší, jelikož tam je k lita (váha) dobytka nepoměrně lepší a kromě dosazuje se tam maso intensivním chovem domácího drobného řectva (drůbeže, králíků atd.)

Jak proti tomu je neskonale bohatší Dánsko ne již úplně mědělské! Čítáme-li přibližně 3 kusy vepřového dobytka = 1 k hovězího — (a pokud se týče výnosu masového, je to ještě pro přový dobytek nepříznivě vystiženo) — byl by ekvivalent hově dobytka na 100 obyvatel v Dánsku 1017 kusů, v naší m archii 409 kusů čili v Dánsku připadalo by na k déhо obyvatele skoro 2½krát tolik kusů dobyt co u nás. A zajisté ještě váha jednotlivých kusů je v Dán mnohem větší než u nás, tak že tam snad na hlavu l skou bezmála se vytěží třikrát více masa u nás (přihlíží-li se ještě k intensivnímu chovu drůbeže v Dánsk

Z ostatních výtěžků půdy Rakousko — (ale nikoliv monarchie) — má jakousi přednost ve svém přírodním bohat dříví. Lesní plochy je v Cislajtanii 9¾ mil. ha (asi 32½ veškery plochy) proti necelým 14 mil. ha v Německu (25% celkové plochy) i asi 9 mil. ha v Uhrách (asi 27% povrch Podle úředních odhadů páčí se roční výtěžek dříví v Německu sk na 49 mil. m³, v Rakousku však sotva na 29 m³. Připadalo by t na jednoho obyvatele v Rakousku ročně asi 1 m³, kdežto v Něme jen ¾ m³ dříví. Tento větší podíl ročně asi o ¼ m³ dříví na jedn obyvatele je ovšem při celkových výtěžcích půdy dosti podřízen

...namu a z daleka nemůže býti považován za nějakou náhradu ...ich daleko menších podílů potravin rostlinných a živočišných proti ...mecku.

Ostatně státy evropské kromě Skandinavie a Ruska ...mají dosti dříví, některé země jako Dánsko, Nizozemí a Anglie ...u skoro bezlesé. Ale přes to náš větší poměrný podíl dříví, totiž ...³ ročně na jednoho obyvatele, je pro celkový stav blahobytu dosti ...ávažný. Zcela jinak je tomu ovšem na př. ve Švédsku, kde ...jednoho obyvatele připadá ročního výnosu dříví až ...m³: tam hojnost dříví jistě už je dosti patrnou podporou domácí ...ožnosti. Podobně je tomu v Norsku.

Bohatství nerostné a těžení hornické i hutnické v naší monarchii proti cizině (zejména naproti sousednímu Německu).

Nejdůležitějším bohatstvím z hornického a hutnického těžení ...o uhlí a železo.

Při uhlí rozeznávati dlužno kamenné a hnědé uhlí. Hnědé ...í pro svou menší výhřevnost má nepoměrně skrovnější význam; ...bleme tedy čítati hnědé uhlí asi za polovičku proti uhlí ...emnému.[1]

V dlouhé dosti době dvanácti let od r. 1898—1909 ...vytěženo ekvivalentu kamenného uhlí *t* (podle ...oližné rovnice, že ½ *t* kamenného uhlí = 1 *t* hnědého uhlí) průměrně ročně:

...e Spojených Státech . . .	316·6	v Rakousko-Uhersku . . .	28·2
...e Velké Britanii s Irskem	240·2	v Belgii	23·—
...Německu	146·4	v Rusku	19·1
...e Francii	34·2	světové těžení asi . . .	852·—

Z celého světového výtěžku uhlí připadalo na ...ší monarchii jen asi 3·3% (kdežto na Spojené Státy asi 37·2%, na Velkou Britanii 28·2%, na Německo

[1] Podle německé statistiky bylo v desetiletí 1900—1909 v Německu ...ěženo celkem 1260·8 ml. tun (t) kamenného uhlí v ceně 12.681 mil. M a ...3 mil. t hnědého uhlí v ceně 1301 mil. M. Z toho se najde cena 1 t ...enného uhlí = 10·06 M a cena 1 t hnědého uhlí = 2·45 M. Patrně podle ...y platila 1 t kamenného uhlí více než čtyři tuny hnědého uhlí. Čítáme-li ...hnědé uhlí za poloviču proti kamennému, nadržujeme tím státům, ...é těží poměrně mnoho hnědého uhlí a to je právě v naší monarchii, kde ...nežli dvě třetiny vytěženého uhlí připadají na uhlí hnědé. V Německu ...těženého uhlí bylo jen 29·6% hnědého, ve Francii jest pouze zcela ne...ný zlomek uhlí hnědého.

17·2%, na Francii 4%, na malou Belgii 2·7%, na Ru
2·2% a na všechny ostatní země už jen 5·2%). I
Rakousko-Uherska ještě během doby klesá; roku 1900 připadal
naši monarchii přes 4%, roku 1895 přes 3·8%.

Poměrně na 1 obyvatele bylo vytěženo uhlí ročně (v ob
1898—1909):

ve Velké Britanii . . .	55·54 q	ve Francii	8·73
ve Spojených Státech .	36·81 »	v Rakousko-Uhersku .	6·29
v Belgii	31·94 »	v Rusku	1·55
v Německu	24·50 »		

Z celé monarchie připadalo však na Cislajtanii výt
uhlí přes 85%, na Uhry ani ne celých 15%.

*

Výtěžek železa surového se hlavně řídí těžením uh
(a jen nepatrnější měrou podle bohatství rud; železné rudy se
dopravují k nalezištím uhelným). — V období dvanáctiletém
až 1909 bylo vytěženo železa surového v mil. *t* prům
ročně:

ve Spojených Státech . .	18·90	v Rusku	2·
v Německu	10·08	v Rakousko-Uhersku . .	1·
ve Velké Britanii	9·29	v Belgii	1·
ve Francii	2·94		

(Světové těžení bylo asi 48·90 mil. *t*.)

Podíl naší monarchie na světovém výtěžku surového železa
zrovna skoro tolik co při uhlí, totiž 3·3%.

Ze světového výtěžku připadalo: na Spojené Státy 38
na Německo 20·6%, na Velkou Britanii 19%, na Fr
cii 6%, na Rusko 5·6%, na Rakousko-Uhersko 3
na Belgii 2·5% a na všecky ostatní země 4·3%.

Na jednoho obyvatele činil průměrný roční výtěžek:

ve Spojených Státech . .	220 kg	ve Francii	75 k
ve Velké Britanii	214 »	v Rakousko-Uhersku . .	35
v Německu	169 »	v Rusku	22
v Belgii	167 »		

Množství vyrobené ocele bylo poněkud jinak rozděleno v
měru jedenácti let (1898—1908) rovně v mil. *t*:

ve Spojených Státech . .	15·544	ve Francii	1·9
v Německu	8·686	v Rakousko-Uhersku . . .	1·1
ve Velké Britanii	5·397	v Belgii	0·9
v Rusku	1·959		

(Světová výroba byla průměrně ročně asi 36¼ mil. *t*.)

Na Rakousko-Uhersko tedy připadaly by asi 3% ze světové výroby. (Na Spojené Státy 42·9%, na Německo 23·9%, na Velkou Britanii s Irskem 14·9%, na Rusko a Francii po 5·4%, na Belgii 2½%, na všechny ostatní země asi 2%.)

Tedy průměrně ročně na jednoho obyvatele připadalo by vyrobené oceli:

ve Spojených Státech	182 kg	ve Francii	50 kg
v Německu	146 »	v Rakousko-Uhersku	24 »
v Belgii	128 »	v Rusku	16 »

Z množství v monarchii vytěženého surového železa připadalo asi 28% na Uhry a 72% na Cislajtanii. Nepříznivější byl poměr ještě při výrobě oceli.

*

Zrovna jako jsme to pozorovali při uhlí, podíl naší monarchie na výtěžcích surového železa a oceli se nápadně umenšuje. Tak ve dvanáctiletí 1898—1909 byl výtěžek surového železa v monarchii asi 3·3%, kdežto v r. 1880 byl ještě 4·2%, v r. 1890 3·4%, v r. 1907 jen 3%. (Ovšem v r. 1907 byla všude značná nadvýroba železa, jakou v naší monarchii nikoli.) Podobně při výrobě oceli podíl naší monarchie byl v roku 1880 asi 3¼% světového množství, kdežto v období 1898 až 1908 byl už jen 3% a v r. 1907 klesl na 2·4% (arci v r. 1908 vstoupil opět nad 3%).

*

Jakkoli naše monarchie při těžení uhlí a při výrobě surového železa i oceli zůstává daleko za hlavními průmyslovými zeměmi evropskými i za Spojenými Státy americkými, jest její celkový podíl na světovém výtěžku přece obstojný; obnáší při uhlí a železe bezmála 3%, při oceli 3%. Ale při ostatních horních a hutních produkcích — (kovech zejména) — je podíl ten více než nedostatečný. Připadá na Rakousko-Uhersko v nejnovější době:

Ze světové výroby	mědi asi	1/7% (na Německo skoro 4%)
» »	olova asi	1½% (na Německo asi 15%)
» »	zinku něco přes	1½% (na Německo asi 31%)
» »	cínu skoro	0 (na Německo asi 6% z cizích rud)
» »	zlata sotva	½% (na Německo skoro 0)
» »	stříbra sotva	½% (na Německo asi 2½%)
» »	niklu	0 (na Německo skoro 20%)
» »	platiny	0 atd.

Všechny tyto kovy se musí ovšem k nám z ciziny ve značný množstvích dovážeti. Celkem podílu ze světového výtěžku stá ubývá. Jedině trochu značněji se těží hliník (v Gastýně) a rtu (v Krajině, asi od $^1/_8$—$^1/_6$ z celého světového výtěžku). Mimo ko doluje se v Haliči na petrolej a v Čechách i na Moravě na tuh Ale tím se ovšem nedostatky jiného dolování jen zcela nepatrně da hraditi a zůstává pro monarchii značný deficit velmi potřebný a nezbytných hutnických i hornických výtěžků, za které značné sum jsme nuceni každoročně platit do ciziny.

Zejména také pro zemědělství nám scházejí nejdůležitější hnoj vé soli, kterých má veliký nadbytek sousední Německo. Tak v těžilo Německo v pětiletí 1905—1909 průměrně ročně draselnatých solí (kainitu a jiných solí draselnatých) 58·95 mil. z čeho bylo doma veliká většina spotřebována, průměrně roč 50·37 mil. q. Také jiných podobných hnojiv (jako síranu ammon tého, různých fosforečných výrobků atd.) Německo má v hojnos a vyváží z nich dosti do ciziny. Tím se dobře vysvětlují tamní zv šené výnosy zemědělské a veliké pokroky rolního i lučního těže v Německu vůbec, jelikož Německo pilně zlepšuje své hubené pů umělými hnojivy.

Německo kromě toho přiváží značné množství cizích hnojiv. V tříletí 1908—1910 bylo přivezeno (po srážce vývozu) čistě průměr ročně do Německa: 7·037 mil. q fosforečnanu vápenatého, 6·471 mil. chilského ledku, 0·317 mil. q guana, 0·134 mil. q kostní moučk v úhrnné roční průměrné ceně asi 167 mil. M.

3. *Průmyslová výroba v naší monarchii proti cizině.*

Naše průmyslové těženi musí býti podstatně a rozhodně n patrnější nežli v ostatních státech na západě evropském; neboť j nepoměrně menší podíl obyvatel věnuje se u nás průmyslu. Pod sčítání z r. 1900 bylo ze všech výdělečně činných zaměstnáno p průmyslu — (do čehož již se počítá hornictví i hutnictví) — v Ci lajtanii 23·3% a v Uhrách 13·6%; v celé monarchii pou 19½%. Ovšem od r. 1900 se nepochybně procento průmyslové obyvatelstva zvětšilo, ale v celé monarchii nebude jistě mnoho přes hovati průmyslové obyvatelstvo $^1/_5$ všech výdělečně činných (20% Proti tomu bylo při průmyslu v Dánsku 25·2% (1901), v Francii 31·7% (1906), v Nizozemí 33·7% (1899), v N mecku 40% (1907), v Belgii 41·6% (1900), ve Švýcarsk 44·9% (1900), ve Velké Britanii asi 49% (1901) ze vše

dělečně činných. Je tedy naše monarchie z oněch zemí daleko nejméně průmyslová a platí to nepochybně také o Cislajtanii samé; všem tím více je to pravdou o Uhrách, které jsou v průmyslovém žení úplně odvislý od nás.

Ještě zřetelněji se to vidí, jak mnoho bylo používaných motorů závodech průmyslových a obchodních (mimo dopravu železniční paroplavbu). Tak podle sčítání 1907 bylo v Německu motorů chto s celkovou energií 8·819 mil HP (koňských sil), v Belgii 05 přes 0·900 mil. HP, ve Švýcarsku 1905 0·516 mil. HP, Rakousku 1902 1·646 mil. HP, v Uhrách kolem r. 1900 jen i 0·270 HP.

Podle toho na 1 mil. obyvatel připadalo HP v průmyslu a obodu (s vyloučením dopravy): v Německu něco přes 142 tisíc, Švýcarsku asi 140 tisíc, v Belgii asi 123 tisíc, v Rakouku jen 62 tisíc, v Uhrách 14 tisíc; v Rakousko-Uhersku tisíc.

Tyto okolnosti malého počtu v průmyslu činných lidí a poměrně epatrného podílu činných motorů v průmyslu a obchodu jsou již eklamným znamením malé naší vyspělosti průmyslové.

*

Nejvyvinutější je v naší monarchii (a zvláště v Cislajtanii) průmysl zemědělského původu, totiž cukrovarnictví, pivovarství a lihovarství.

Cukru se vyrobilo v desetiletí 1900/01—1909/10 v mil. q průměrně ročně:

V Německu $18^{3}/_{8}$, v Rakousko-Uhersku $11^{1}/_{18}$, v Rusku 10½, e Francii $7^{15}/_{16}$, v Belgii $2^{1}/_{3}$, v Nizozemí $1^{2}/_{5}$. — Ze světové výroby cukru řepového i třtinového v desetiletí od 1900/01—1909/10 bnášející celkem 128½ mil. q průměrně ročně vyrobilo se tedy v Rakousko-Uhersku 8·6 %, kdežto v Německu 14·3%, na Britskou říši řipadalo 21%, na Spojené Státy 19·3%.

Piva se navařilo v pětiletí 1904/05—1909/10 mil. hl průměrně očně:

V Německu 67¾, ve Velké Britanii asi 55, v Rakousko-Uhersku 22½.

Líhu se vaří průměrně ročně mil. hl asi:

V Rusku 7½, v Německu něco přes 4, ve Francii 2¾, v Rakousko-Uhersku 2½, ve Velké Britanii $2^{1}/_{3}$.

Je viděti, že kromě výroby cukerní, ke které nejvíce přispívají emě české, ani v zeměděl. průmyslu naše výkonnost není význačná.

Z ostatních velmi četných oborů průmyslových ještě dosti značn Cislajtanie vyniká v textilnictví (v kterém je zaměstnán téměř 11% všeho průmyslového personálu i asi 15% všech koňskýc sil motorických). — Jaký je tu poměr našeho státu k ostatním zemí na př. při průmyslu bavlnářském, poznáváme z těchto výkaz o spotřebě bavlny a o množství vřeten v jednotlivých státech:

	spotřeba v mil. bal. 1909/10	vřeten v mil. 1911
ve Velké Britanii	3·054	53·9
ve Spojených Státech	4·707	28·5
v Německu	1·664	10·3
v Rusku	1·433	8·6
ve Francii	0·920	7·2
ve Východní Indii	1·498	6·2
v Rakousku	0·733	4·7
v Italii	0·675	4·2
v Japonsku	1·241	2·1
ve Švýcarsku	—· —	1½
v Belgii	0·198	1⅓

Z tohoto přehledu je viděti, že bavlnářský průmysl u nás j poměrně dosti vyvinutý, ačkoli zdaleka ne tak jako v Německu neb ve Francii nebo ve Švýcarsku, zvláště když se považí, že Cislajtani zásobí svými textilními výrobky zároveň i Uhry.

Proti 337.500 osob v průmyslech textilních zaměstnanýc s motory s celkovou energií 251 tisíc HP v Cislajtanii (1902) byl v Německu (1907) v textilních průmyslech 1,095.000 zaměstnanýc s motory o 886 tisíc HP. Je tedy zaměstnaných textilníků v Ně mecku 3¼krát více a motorických energií přes 3½krát větší množ ství než v Cislajtanii.

K tomu v Uhrách 1899 bylo ještě 13½ tisíce zaměstnanýc s motory sotva 13 tisíc HP při textilním průmyslu. Tedy proti cel monarchii má v tomto průmyslu Německo asi trojnásobný poče zaměstnaných i as $3^1/_3$násobnou motorickou energii.

Nelze v tomto stručném náčrtku porovnávati již všechnu naš průmyslovou výrobu v ostatních odvětvích s průmyslovým těžením jiných západních zemí evropských. Zajisté by se objevila ještě ná padněji naše malá míra činnosti a zvláště také výkonnosti industriální Ale velmi různé a namnoze nestejnorodé podrobnosti by to toli nápadně nedolíčily, jako se to může prokázati z jiných hospodářskýc známek, na př. při různých dopravách a při obchodu zahraničním

(Pokračování.)

O povaze novověké filosofie.

Napsal Frant. Drtina.

(Dokončení.)

Jaký je poměr filosofie novověké a filosofie řecké?

Mezi oběma je přirozeně mnoho styků a podobností. Řecká filosofie počíná zkoumáním jevů přírodních (ionští fysikové: Thales, Anaximandros, Anaximenes, Herakleitos, Diogenes z Apolonie atd.), novověká filosofie zahajuje se významnými výzkumy přírodovědnými bez jakýchkoli předpokladů theologických (Koperník, Galilei, Newton, Bacon atd.) a v přírodních vědách nalézá svou oporu i východiště, ba moderní filosofie tím, že si osvojila znalost a pochopení filosofii řecké, počala řešiti záhady světové a vytvořila methodu zkoumání přírodovědného. Jako pak filosofie starověká od zkoumání vnějšího světa přemýšlením sofistů a Sokratovým postoupila k analyse nitra lidského a vyšetřování povahy a dosahu lidského poznání, tak i ve filosofii novověké po velkolepých metafysických soustavách Descartova dualismu a Spinozova pantheismu nastupuje období noëtické, vrcholící pak v kriticismu Kantově.

Přirozeně však filosofie novověká souhlasí v obou základních znacích, odlišujících ji od středověku, s filosofií řeckou, v onom r a c i o n a l i s m u a n a t u r a l i s m u. To znamená: Filosofie novověká věří v dosah a sílu lidského rozumu (neuznává víry jako principu rozumu nadřízeného) a považuje tento život za pravý, skutečný a zkoumání přírody vezdejší za cíl lidské vědecké práce a filosofického přemýšlení.

A přece racionalismus novověký a racionalismus řecký jsou od sebe podstatně odchylny. Oběma je společné toliko přesvědčení o svéprávnosti, nezávislosti a samostatnosti rozumu. Rozum je jediný princip lidského poznání, není žádné autority, která by byla oprávněna klásti jeho činnosti meze. Ale rozdíl podstatný je v těchto dvou znacích:

a) racionalismus řecký byl vždy anthropomorfický, geocentric a anthropocentrický, země- a člověkostředný, racionalismus řec vztahoval celý vesmír k člověku, spatřoval v člověku svět v malé (mikrokosmos) a aplikoval na celek světový atributy a názory lidsl Jest přirozeno, že to souvisí s kosmologickým názorem aristotelsk ptolemajským. I Řekům byl člověk mírou svého okolí a poslé mírou celého světa. Svět byl i člověku řeckému konečný, a ne stálic tvořilo nepřekročitelnou hranici jeho. Člověku bylo mož dohlednouti se jeho konce a orientovati se dokonale v jeho omezené prostoru. Věda helenská a filosofie řecká byla, jak Chamberlain vyjadřuje, kruh, v jehož středu stál člověk a přehlížel suvereně ce obsah kruhu, na obvodu kruhu toho bylo neznámé x, a člověk domníval, že kruh se sužuje, že obvod splyne posléze se středem, člověk stane se vševědoucím.

Jinak je tomu s člověkem moderním. Jeho racionalismus ne všeobsáhlý, není sebevědomý, zříká se vševědoucnosti. Věda a fil sofie novověká podobají se spíše elipse, v jejímž jednom ohnisl stojí duch lidský, ve druhém pak neznámé x. Každým novým n lezem ohniska se k sobě přibližují, úplně však nikdy nesplyno Elipsa se nepromění v kruh, nikdy nesplyne obvod toho kruhu středem. Elipsa se spíše promění v parabolu — věda lidská nik nedojde cíle vševědoucnosti, v niž doufal starověk stejně jako stř dověk. Vševědoucnost není údělem smrtelného, konečného, časné člověka. Svět je nesmírný, nekonečný, podobá se dle Pascala kruh jehož střed je všude a obvod nikde. Novověkým myšlením zmenši se lidské velikášství, myšlenka lidské vševědoucnosti byla potlače

b) Ale jest ještě druhý podstatný rozdíl racionalismu novov kého a řeckého. Starověk vážil si vědění a práce rozumové jen p ně samy. Jen občané řečtí, o jichž potřeby starali se otroci, mol pracovati vědecky. Práce sama byla jim vyplněním prázd (σχολή). filosofie měla na sobě cosi aristokratického. Stejně a stokratická byla filosofie středověká: Kněžstvo bylo inteligencí te dejší a pěstovalo vědeckou práci i filosofické myšlení. V nové do demokratismus postupuje na všech stranách, věda a filosofie staly přístupnými každému schopnému člověku. Nastává odcírkevnění zlidovění. Vývoj ten pokračuje neustále a nabývá stále většího s ciálního významu. Člověk moderní neváží si práce vědecké a filos fického myšlení jen pro ně samy, neposkytují mu toliko estetic požitek, člověk chce více: Chce z nich vyvoditi praktické důsled pro vlastní svůj život. Mění povrch zeměkoule, zjednává nov

ižší podmínky lidské existence, mění společenské ústrojí, regu-
e životosprávu každého jednotlivce. »Věda je moc« — »Tolik
vedeme, kolik víme« — »Savoir pour prévoir«... to jsou hesla
vé doby. Vědou a filosofií chce člověk moderní upraviti své po-
nské bytí. To souvisí s obnoveným naturalismem, s novou láskou
k životu, radostí z práce. Člověk moderní chce věděti, aby mohl
se okolí ovládati. Proto Bacon dílu svému dává nadpis druhý:
) lidském panování« (De regno hominis). Pracuje se vědecky
přemýšlí se filosoficky, aby člověk zde na této zemi v tomto životě
ném, byť i krátkém, přece významném, cítil se spokojeným a šťast-
ím, aby netoužil výlučně po blaženosti záhrobní a neobával se
ozných pekelných trestů.

Stará věda a aristotelská filosofie hodily se k učeným disputa-
m, které ve středověku dostoupily přímo virtuosní dokonalosti;
novověká věda a filosofie mají na zřeteli vezdejší život, chtějí
tomto životě uplatniti člověka se všemi jeho schopnostmi, překonati
podrobiti si přírodu. Odtud je úspěch, význam a vítězství práce
hnické v novověké kultuře.

Tato ž i v o t n o s t novověké filosofie stále pokračuje až do naší
by. Čím dále, tím více přemýšlí a uvažuje se o poměru theorie
praxe, o poměru odborné práce vědecké a filosofického myšlení
jedné, a praxe životní na druhé straně. Člověk moderní dospívá
zajímavé alternativě mezi vědeckou a filosofickou theorií a životní
axí: buď je činnost praktická důsledkem vědy t. j. theorie (savoir
ur prévoir) aneb jest věda a filosofie důsledkem činnosti praktické
tedy na ní závislá (agir pour savoir).

Celé době nové a její filosofii jde o to mezi oběma těmito činiteli
způsobiti logický vztah. A tak máme v novověkém myšlení na jedné
straně d o g m a t i s m u s v ě d y (soustavy racionalistické a positi-
stické), na druhé straně d o g m a t i s m u s č i n u (jako je filo-
fie pragmatismu a filosofie Bergsonova). Prvnímu jde o to »věděti,
bychom mohli jednati« (la connaissance fait l'action), druhý činí
dění samo závislým na činnosti praktické (l'action fait la connais-
nce). Bergson sám dívá se na vědeckou práci jako na nutnost prak-
ckého působení na věci hmotné a jich poměry ve službách lidského
vota a klade důraz právě na tvůrčí schopnost člověkovu (ve spise
'évolution créatrice).[1]

Tak se v podobě od starověku řeckého podstatně odchylné dle
měněných poměrů doby jak kulturních tak hospodářských doplňují

[1] Abel Rey, La philosophie moderne (Paříž, 1911) na str. 28.

racionalismus a naturalismus a dávají nové době zvláštní, jí vlastní ráz, nejen proti středověku, ale také naproti starověku.

V nové době není již možna ona člověkostřednost, kterou jsme nalezali nejen ve středověku, nýbrž i ve starověku a jež organicky souvisí se světovým názorem aristotelsko-ptolemaiovským: Hvězdy byly vypáčeny ze svých pevných sfér, země byla posunuta ze středu světa a uvedena v pohyb, člověk ztrácí privilegované postavení, uvědomuje si malost, sklíčenost a konečnost svou. Čím více člověk pracuje rozumem, čím větší výzkumy činí, tím větší tajemství jsoucna a světa před ním vystupují. Čím větší jsou lidské nálezy technické, tím více vystupuje před člověkem to, čeho nemůže zmoci. Ale v tomto vědomí je zároveň síla moderního člověka. Člověk lne k tomuto životu, roste v něm chut k práci a radost ze života. Člověk moderní zná nutnost a zákonitost přírodního dění, neočekává pomoci nadpřirozené, nevěří v divy a zázraky — ale neskládá ruce v klín, spoléhá jen na sebe, důvěřuje jen vlastní síle, práce se chápe a z vědomí toho čerpá nadšení a vytrvalost v práci. Přísný mechanismus dění přírodního káže člověku, aby se mu podrobil.

Tak vstupujeme v novou dobu, která vyšedši z kultury starověké a středověké znamená vývoj další. Ve starověku byla filosofie vším a theologie její součást; nebylo ještě mimo filosofii odborných věd. Ve středověku viděli jsme filosofii ve službách theologie, v novém vzniká roztrojení. Máme dnes theologii, jež opírá se o nadpřirozené zjevení uložené v písmech svatých, za druhé filosofii, jejíž normou jedinou je přirozený lidský rozum, a vedle nich vznikají za třetí odborné vědy přírodní a duchovní a utvářejí poměr svůj k filosofii v podobě přátelské nebo nepřátelské.

Byl to epochální přechod ze středověku do doby nové, ze středověku, ve kterém člověk žádné vědy v moderním slova smyslu nepotřeboval, kde sylogistickými dedukcemi všechny otázky z Aristotela a písma dovedl zodpověděti, ve kterém nepředpojaté zkoumání přírody bylo prohlašováno za hřích, kdy kolegium kardinálů a svatá inkvisice byly nejvyššími instancemi a ve své troufalosti zemi chtěly zastaviti povelem svým v jejím pohybu, k té době nové, kdy zavznělo Galileiho nevyslovené a přece myšlené a procítěné, osvobozující »e pur si muove!« (Přece se točí), jako by vzpomínka na dávný Herakleitův výrok o toku všeho jsoucna (Πάντα ῥεῖ). Ano, vše plyne, vše se točí, vše se mění, vyvíjí, zdokonaluje, kráčí k vítěznému pokroku. Ale první podmínkou této práce novověké filosofie a vědy stává se absolutní svoboda, nezávislost myšlení (libertas philoso-

andi). »Nemůže být myšlenek přikázaných a zakázaných.« To jest druhé osvobozující slovo novověkého myšlení.

Svéprávnost jednotlivce, individualismus dlouho připravovaný počíná se uznávat a v obou kulturních hnutích, kterými nová doba se zahajuje, jak v renesanci tak v reformaci se uplatňuje. Renesance (v literatuře nazvaná humanismem) jest obnovení a oživení starověku klasického, jest návrat k jeho naturalismu a racionalismu. Za doby renesance člověk-jednotlivec nabývá významu a váhy sám o sobě, osvobozuje se nenáhle ode všeho vnějšího vlivu a nátlaku, univerzální středověká nadvláda církve poklesá, a vynikající jednotlivci v životě politickém, ve světě vědeckém a uměleckém nabývají rozhodujícího vlivu.

Současně však ve vrstvách lidových vzniká hnutí náboženské, které s renesancí i humanismem je sice s počátku v rozporu, ale později přirozeně s nimi se slučuje a vytvořuje podstatný obsah novověkého názoru světového a životního. Jest to reformace. Podstata její skrývá se původně v lidové reakci proti úpadku církve a života křesťanského, v lidovém úsilí, aby v životě církevním a náboženském nastala náprava v hlavě i v údech, aby ona positivní stránka křesťanství, láska k Bohu a bližnímu přestala býti mrtvou písmenou a stala se skutkem, aby křesťanství, jak to krásně řekl český předchůdce Husův Matěj z Janova, vrátilo se k svým počátkům prostým a zdravým, aby každý člověk dle Chelčického naučil se zachovávati zřízenou lásku k bližnímu svému v srdci svém. Reformace usilovala o to, aby:

1. život náboženský byl obrácen z vnějška dovnitř, aby byl prohlouben a zvroucněn,

2. aby zároveň jednotlivec byl osvobozen od supremacie církevní, aby byl zbaven stálého poručníkování, postaven na nohy vlastní jako člověk vyspělý, jako svéprávná osobnost.

Reformační člověk dí: »Já jsem člověk«. Toto je mu vyšší titul nežli středověké: »Já jsem kněz.«

Tento individualismus spojuje renesanci a podmiňuje vznik moderního člověka. Vývoj individua, zjednání mu platnosti v celku společenském způsobilo moderní kulturu a je dílem renesance stejně jako reformace.

* *
*

S naturalismem novověkým souvisí, že člověk obrací v přemyšlení svém zvýšenou pozornost k přírodě a jejímu dění. Člověk

hledal o přírodě poučení nejprve u starověkých spisovatelů, kdy ztratil důvěru k bibli a Aristotelovi. Vzniká spor Platoniků a Ari stoteliků, Lipsius obnovuje znalost filosofie stoické, Gassendi hlás návrat k epikureismu, Charron, Montaigne odkrývají názory ře ckých skeptiků a budí kritického ducha u myslitelů renesančních.

Když takto nepředpojatému a nezávislému zkoumání byly zjed nány podmínky, obnovena znalost různých pomyslů přírodní filo sofie řecké, vyvinulo se teprve samostatné studium pří rody, které ovšem s počátku nemělo na sobě mnoho původního naopak bylo promíšeno různými živly mystickými a fantastickými K tomu druží se, jak již jsem výše vytkl, moment praktický všechno myšlení a zkoumání přírody má vztah ke skutečnému vez dejšímu životu. Věda přírodní začíná se vyvíjeti a má úkolem tent život zlepšovati, zdokonalovati, oblažovati.

První počátky samostatného zkoumání přírody jsou pod vliven těchto utopií a nadějí. Vlastní vědě přírodní předchází na počátku nové doby vědecká mythologie. Hledá se kámen mudrců perpetuum mobile, voda rajská (aqua paradisi). Je to doba magie astrologie, alchymie, thaumaturgie. Magie chce odkrýti a ovlád nouti tajemné síly přírodní. Faustovo: »Proto jsem se oddal magii je heslem této doby. Faust je člověk renesanční. Astrologi šíří přesvědčení, že jest to vůle boží, aby člověk zkoumal běhy hvěz a jich působení v život lidský. Chce na základě výpočtů o pohybec hvězd předpovídati osudy lidské a z postavení hvězd vypočítávat historická data, dobu, kdy byl stvořen svět, kdy nastane konec jeh a poslední soud. Alchymie hledá nejen zlato a kámen mudrců ale snaží se zapuditi víru v Aristotelovy 4 živly. Theophrastus Bom bastus Paracelsus nalézá posléze součástky hmoty v živlech alchy mických, jimiž jsou mu sůl, rtuť a síra (sal, mercurius, sulphur) Všemi organismy pronikají životní duchové (spiritus animales) i jest možno na ně působiti, v těle udržovati duchy dobré a vyháněl duchy zlé. K tomu sloužily různé tinktury, esence, arcana atd.

Tak vidíme, že po restituci řeckých filosofií přírodních nastou pila mythologie přírodovědná a teprve pak vlastní přírodní vědy filosofie přírodovědecká a methodická soustavná práce. Plní se n náhle sen františkánského mnicha Rogera Bacona z 13. stol., jen důrazně ukazoval k jednostrannosti a neplodnosti vědecké schola stiky i volal po přímém zkoumání přírody metho dou mathematickou.

V době humanismu Petrus Pomponatius jest předěn o významu mathematiky pro studium přírodních jevů a hy své marně usiluje udržeti ve shodě s církevním učením. Mi-láš z Cusy přemýšlí o problému nekonečnosti a záhadu tuto náší s pole mathematického na pole kosmologické. Tuší, že se lá udržeti nauka o omezenosti světa a tím připravuje názor, že ně není ve středu vesmíru. Staví se proti Aristotelovi, popírá o rozeznávání mezi čtyřmi živly pozemskými a pátým nebeským. rdí, že země je právě tak hvězda jako všechny jiné, že je větší měsíc a menší nežli slunce, i dovozuje to z úkazů při zatměních zorovaných. Je-li však země hvězda, musí se stejně jako hvězdy atní také pohybovati. Otáčí se jedenkrát ve 24 hodinách kolem osy, mimo to však zároveň se sluncem a nebem stálic kolem dvou étových pólů. Mnoho přemýšlí o methodě přírodovědné práce. ce, aby čas byl měřen množstvím pravidelně vytékající vody, aby kost vzduchu byla zjišťována přibytkem váhy vlny pevně stla-é, pokouší se také o nalezení zvláštního přístroje k měření hloubky ře.

K němu druží se Lionardo da Vinci, jenž také zemi hlašuje za hvězdu, popírá, že by stála ve středu vesmíru a učí, pohyb je příčinou všeho života. Lionardo da Vinci je stejně od-rcem dosavadního názoru zeměstředného jako předchůdcem me-anismu novověké přírodovědy. Odhadl již správně význam exakt-ho vědění i mathematického výpočtu a nazval mechaniku »rájem d mathematických«. Všechno zkoumání má se dle něho opírati zkušenost. Praví o tom: »Zkušenost dává nám poznávati podivu-dná díla přírody. Ale ovšem klame sebe sama naše pojímání, ekává-li zjevy, kterých příroda vůbec neposkytuje. Musíme při jrozmanitějších okolnostech zkušenost v potaz bráti, abychom do-ali všeobecný zákon. K čemu? Abychom postoupili k dalšímu udiu přírody a činili technické nálezy. Je-li theorie vojevůdcem, st praxe vojskem. Vědecká jistota musí býti přístupna mathema-ckému postupu. Přírodovědci, kteří se přírody nedotazují, jsou - řeknu krátce — jen malé děti. Jen příroda sama je učitelkou enia. Jiné poslouchati, v tom je bláhovost. Lidé se smějí tomu, jenž ději přímo od přírody chce se učiti než ze spisovatelů, kteří ece jsou jen žáci přírody.« I prohlásil Lionardo da Vinci zřetelně: Zdá se mi, že všechno vědění je marné a plno omylů, pokud ne-vchází od smyslné zkušenosti, jež je matkou vší jistoty, která ve ětě existuje.«

Oba myslitelé uvedení jsou předchůdci Koperníkovi. Náz
Koperníků v uvádí nás v novou dobu. Koperník, byť sám neuči
všech důsledků, tušil je přece do značné míry. Svědčí o tom místo z je
klasického díla: »O otáčení se těles nebeských«, kde podává rozhl
po ustrojení světa. Když byl vylíčil, jak na nejvyšším místě je sfé
nebe stálic nepohyblivá, objímající souhrn všehomíra, když vylí
podobu a trvání pohybu planet, shrnuje svůj názor takto: »Uprostř
všech sídlí slunce. Kdož mohl by v tomto velebném chrámu zvoli
jiné, lepší místo pro tuto zářící pochodeň osvětlující všechny oběžni
s jich družicemi? Ne bez důvodu jmenuji slunce světlem světa a du
a myslí všehomíra, stavějíce je do středu planet, jako na stolec kr
lovský, nechávajíce mu vládu nad velkou čeledí nebeských těles
Duch Koperníkův je proniknut názorem o účelném uspořádání svě
ukazujícím k absolutní božské inteligenci. »Má-li budova světa bý
útvar, při němž ruka, noha, oko, hlava, srdce, všechny údy, kaž
pro sebe by byly krásné a spanilé, ale v celku svém by tvořil nestvůru
Kdo tak kreslí, který stavitel takové plány činí? Bůh že by slun
a zemi naši tak byl zařídil? A žádnou jinou úpravou nenalezl jse
tak podivuhodnou souměrnost vesmíru, tak harmonickou souvislo
všech drah jako právě tím, že jsem slunce, jež vede rodinu hvězdn
kolem něho kroužící jako svítilnu postavil do středu velkolepé
chrámu přírody, na trůn, s něhož může osvěcovati všechno.«

Myšlenky Koperníkovy mají dalekosáhlý vliv. Působí na math
matika a fysika Hieronyma Cardana, jenž nekonečný sv
Mikuláše Cusanského představuje si jako nekonečné tajemné jsoucn
a zákonnou souvislost dění přírodního líčí jako soubor tajem
působících sil, jež mohou také působiti na život a osudy lidské. Je
významno, že u Cardana máme naznačen rozdíl mezi lidem, kte
slepě a bezmyšlenkovitě věří v církevní dogmata, a mezi vzdělan
kterým rozum sám o sobě jest nejvyšší autoritou. Tušení panthe
stické zdá se pronikati jeho myšlenkami.

Jako Cardanus se kloní k Mikuláši Cusanskému a jeho nau
o problému nekonečna, tak Bernardus Telesius důsledně
opírá o Koperníka. Telesius chce přírodní vědu vzdělati úplně n
závisle na Aristotelovi a zakládá v Neapoli zvláštní přírodověd
ckou společnost, která se po něm nazývala telesianskou.

Svět celý vysvětluje z hmoty a dvou činných šil, na jejichž vz
jemném působení všechno dění se zakládá. Jest to teplo jako princ
roztahování a studeno jako princip stahování. První pochází

nce, druhé ze země. Úkazy duševního života vysvětluje naturalicky z pneumatu pronikajícího vším jsoucnem.

Hlavním představitelem italské filosofie přírodní je Giordano Bruno. Je snad nejzajímavějším zástupcem těch, kdo stojí rozhraní dvou velikých období v dějinách myšlenkového vývoje stva, pravý filosof renesance. Nestálost a rozháranost jeho vnějch osudů životních zračí se také v nemethodičnosti a fantastičnosti ho spekulace. Vystupuje po celý život důrazně proti scholastické losofii a Aristotelovi, chce stejně jako Faust hlubším způsobem pátrati se pravdy. Vrhá se na magii, ba i známý počítací stroj Raymunda Lulla »Ars magna« snaží se zlepšiti. V přemýšlení svém je Giordano Bruno závislý na Mikuláši Cusánském i jeho učení o nekonečnu a na Telesiovi, který jej pravděpodobně zasvětil do nauky Koperníkovy. Učení jeho je důsledný pantheismus. Po té stránce je předchůdcem Spinozovým. Bůh je mu nekonečné, vše obklopující jsoucno, v němž jsou obsaženy 4 principy Aristotelovy (látka, forma, příčina a účel). Bůh je všechno jsoucno myšlené ve své jednotě totalitě.

Rozdíl mezi Bohem a přírodou je toliko ten, že Bůh jest jednota jako tvořící síla, kdežto svět se jeví rozvojem Boha, projevem, explikací božského jsoucna. Bůh je formující princip utvařující všechno jsoucno. Jsoucno musí býti tedy chápáno jako vývoj Boha. To však není možno tím způsobem, jehož se filosofie dosud držela. Ta byla vázána církevní autoritou a obecně rozšířeným míněním o poměru Boha a světa. Tento poměr byl považován za obdobný poměru mezi umělcem a dílem uměleckým. Mezi Bohem a světem jest však ve skutečnosti vztah vnitřní. Svět není mimo Boha, nýbrž v Bohu, Bůh je tvůrčí síla světem pronikající, jest princip sám světu imanentní; všechny útvary světové jsou vlastně vývoj jeho jsoucna. Svět celý skládá se z monad, v nichž jsou obsaženy prvotní síla a přírodní hmota. Jest tedy povahy duchové a tělesné zároveň. Každá monada je věčná, jest zrcadlem veškerenstva. Monady jsou věcné, toliko jejich vztahy se neustále mění. Tak vznikají a vyvíjejí se postupně různé organismy.

Soustavu Koperníkovu doplňuje: Koperník ještě učil, že svět je konečný, obklíčený nebem stálic. Giordano Bruno činí však dalekosáhlý závěr, že svět je nekonečný, že netvoří omezenou a ohraničenou kouli, nýbrž je v prostoru neomezeném, nekonečném. Hvězdy jsou zřejmě tělesa zemi naší obdobná a snad obydlená. Stálice jsou slunce, a každé z nich je obklopeno planetami. Každá hvězda je živá bytost

mající svou duši a sama zase sídlem jiných bytostí. Věřiti, že ne
více planet, nežli dosud jest známo, není prý o mnoho rozumnější
nežli kdyby někdo mínil, že nelétá více ptáků vzduchem, než kol
jich viděl létati dívaje se ze svého okénka.

Giordano Bruno touží z neladu a nepokoje tohoto života p
kontemplaci a mystickém sjednocení s Bohem (»unio mystica cu
Deo«). V tomto zanícení zbožném dí významně ve své básni: »Sm
slem, rozumem i duchem Tvou zřím nekonečnost, jíž nezměří čísl
nižádné, kde všude střed a nikde obvod není, v Tvém bytí i m
vlastní bytuje.«

Vedle nálezu Koperníkova zdůvodněného dále Tychonem d
Brahe, Keplerem a zvláště Galileim je pomysl g r a v i t a č n í h
z á k o n a N e w t o n o v a myšlenkou velkolepou, dalekosáhlého v
znamu pro filosofický ujednocený názor o světě. Nesmírné množstv
ojedinělých fakt bylo zde redukováno na jediný princip, obory n
prvý pohled sobě zcela cizí, vzdálené uvedeny v příbuzenskou sou
vislost.

* *
*

Celý vývoj novověké filosofie, jejíž povšechnou povahu a prvn
počátky jsme poznali, dál se až po Kanta současně a paralelně dvěm
směry, v Anglii na podkladě e m p i r i s m u, na pevnině na pod
kladě i n t e l e k t u a l i s m u. Zkušenost byla považována u emp
riků novověkých za jediný spolehlivý pramen poznání. Locke pr
hlásil nejprve, že není nic ve vědomí lidském, co by tam nebyl
vstoupilo prostřednictvím smyslů. Všechen obsah lidského poznán
je z této smyslové zkušenosti. Rozum má úkol tuto látku zkušenos
vnitřní nebo vnější shromážděnou logicky tříditi, zpracovávat
i musí postupovati způsobem induktivním, nevycházeti od žádnýc
předpokladů, všeobecných pravd, vrozených ideí, nýbrž nenáhle trp
livým postupem dospívati k vyzkoumání pravdy. Bacon, Lock
Hume, Berkeley jsou hlavní zástupci tohoto směru, jehož výzkum
spokojují se pouhou pravděpodobností.

Naproti tomu na pevnině převládá i n t e l e k t u a l i s m u s
považuje rozum za jediný pramen skutečného poznání a postupuj
způsobem deduktivním dle vzoru poznání mathematického. Rozum
zbaven jsa dogmatické středověké spoutanosti a scholastické poc
řaděnosti úkolům theologickým, je intelektualistům nové doby samo
statným principem poznávacím, jímž jedině může člověk dospě
k poznatkům absolutně jistým, průkazným, všeobecným a nutným

ko mathematika vychází od jistých všeobecných vět, axiomat přísně logickým postupem vyvozuje z nich poznatky podřízené, tak ide prý snad možno ze základních pravd, principů, axiomat vyvoditi echno poznání světa. Jen toto poznání bude bezpečné, jisté, bude ší toho poznání, které poskytuje pouhá zkušenost. Poznání smyvé je podrobeno klamům, omylům, chybám, poznání rozumové však poznání vyšší, má platnost pro všechnu zkušenost, doniká k jádru, dstatě, smyslu všeho jsoucna. Klasičtí zástupci tohoto směru jsou escartes, okkasionalisté, Spinoza, Leibniz.

Intelektualismus je zdroj smělých soustav metafysických nové oby a v osvícenství usiluje o to, aby dokázal hlavní ideje přirozeného j. s rozumem shodného náboženství, jsoucnost boží, nesmrtelnost še a svobodu vůle.

Časově oba směry moderního filosofování jsou rovnoběžné odujíce se vzájemně v tom, že s počátku u obou převládá idea souvislosti v přírodě celé a vysvětlit svět, jeho vznik a podstatu aží se myslitelé obou směrů.

Jde o vysvětlení světa celého. Naproti tomu ve druhém období brací se zřetel myslitelů obou směrů k jednotlivci. Locke, Leibniz činají podrobně zkoumati otázky noëtické.

To jest povšechný ráz filosofie novověké až po Kanta, jenž nažil se oba směry vyrovnati svým kriticismem. Zkušenosti dle něho náleží látka, rozumu náleží forma lidského poznání. ant popřel možnost metafysiky a ukázal, že lidské poznání etýká se jsoucna celého a zrcadlí nám je toliko, jak se nám ví, nikoli jak samo o sobě jest. Kant ukázal dále nemožnost na základě intelektualismu dospěti v oboru jsoucna k pravdě bezpečné, šeobecné a nutné, stejně však nepostačoval mu empirismus pouhou ravděpodobností, a snažil se odvrátiti skepsi, v niž směr tento Humea vyústil, zaujal mezi intelektualismem a empirismem stavisko sprostředkující, ba snažil se ve svém kriticismu podati synesi obou principů.

Funkce politických stran ve veřejném živo moderních demokracií.

Napsal Dr. Edvard Beneš.

(Dokončení.)

Proto společnost musila si opatřiti jiný prostředek, jenž by uči revoluci proti výkonné moci zbytečnou a zavedl její kontrolu na stálo. Z toho, co bylo řečeno o kontrolující, říd a spravující funkci strany, je patrno, že takovým prostře kem velmi vhodným a nanejvýš účinným strana.[1] A nejen tam, kde výkonné orgány jsou přím její součástí (party system), ale i v režimu méně demokratické kde strana má vlastně jen nepřímý vliv na skutečnou vládu nad stojící, na výkonnou moc z lidu nepocházející.[2]

Je ovšem pravda, že se tím revoluce neodstraňují vůbec, nýb jen revoluce proti výkonným mocím, vládám. Naopak strany sam jako representantky určitých tříd národa, mohou proti sobě tam, k jedna se svými zájmy ovládne, vyvolat revoluci. Patrno to nejlé v poměru revolučních stran dělnických k buržoasii. Ale i ty se dr vzdávají své tradice revoluční pod vlivem demokratismu a při mo nosti propagandy strannické. Říkají si sice revoluční, ale programe a cílem jejich není revoluce, násilný obrat, nýbrž úplná změna dn ního systému, docílená třeba povlovným vývojem. Jen v tom poz davku úplné změny dnešních poměrů tkví jejich revolučnost. A

[1] Woodburn o. c. str. 3. The only way we have found to carry free government is by organized, drilled and disciplined parties.

[2] By what devices can the state make sure that gouvernment v always and fully execute its will? The oldest and crudest of these is revo tion. But this although frequently useful, and at times indispensable, always costly. — Revolution, moreover, can never be more than a par remedy for the evil under consideration. — The most effective of the seve devices for accomplishing this end is party. — Morse, The Place of t Party etc., l. c.

ivo na revoluci si přece ponechávají pro ten případ, kdyby snad dy vládnoucí nechtěly připustiti ani vývoj povlovný.

V celku však i ony uznávají, že v režimu parlamentárním systém ntroly stran zcela dobře zabraňuje největším zlořádům a *že tedy rany takto ušetřují státům hluboké pře- aty a revoluce.*

Naproti tomu vystupuje dnes zvláštní strana, jež tuto funkci chce plniti, ba naopak přímo násilnou revoluci prohlašuje za svůj ný cíl. Je to, jak již výše pověděno, *revoluční syndi- lism.*

Nemá-li být existencí revolučního syndikalismu zvráceno to, co lo pověděno nahoře o funkcích stran a důsledném pronikání všeho ota stranou politickou, nutno stanovit poměr tohoto hnutí tranám politickým a určiti, pokud a v čem je samo stranou po- ckou a zdali funkce stran politických skutečně koná.

Revoluční syndikalism sdružuje dělnictvo dle jeho hospodář- ch (a v důsledku i ostatních) zájmů. Je to hnutí ryze *zájmové.* rana socialistická, jež representuje také dělnictvo, je politickou anou právě takovou, jako každá strana jiná. Uplatňuje své llektivní idee prostřednictvím uvedených dvou hlavních funkcí any politické. Provádí tudíž i druhou svou hlavní funkci (zákono- rnou, kontrolující a zabraňující vzniku revoluce) pomocí demokra- kých institucí, t. j. touž methodou parlamentární, jako všecky né strany.

Revoluční syndikalism koná plně a stejnou methodou jen první nkci strany (projevující vůli lidu). Staví se však rozhodně *roti methodě*, užívané při druhé funkci stranami ostatními, ije zároveň proti jednomu prvku politické strany, jenž její pod- tu velmi důrazně určuje: totiž proti vzájemnému dohodování se an o jednotné, kollektivní vůli celého národa.

Socialistická strana jako strana politická, bojujíc pro zájmy děl- cké s ostatními stranami, — v parlamentě se dohoduje a přijímá kony, jež tu a tam prospějí dělnictvu, ale konec konců starou ne- ravedlnost a násilnictví udržují. Touto parlamentní činností strana cialistická nutně musí se korrumpovat a zrazovat zájmy dělnické.[1]

Hnutí, jež chce zájmy dělnické skutečně hájit a uskutečnění ah jejich prosadit, nemůže přistoupit k činnosti parlamentní, ani konodárné, ani kontrolující a stát řídící. A poněvadž idee a snahy

[1] Také ještě z důvodů jiných. Viz o tom Michels, o. c. — Lagar- lle, Socialisme ouvrier, Paris 1911.

určitých skupin společenských dají se za dnešních řádů uplatňov
jen tímto způsobem, touto methodou, musí hnutí, jež proti t
praksi jako bezvýsledné stojí, hledati nějakou jinou methodu, kte
by se svými zájmy zvítězilo. A tato methoda je jedině r e v o l u
Tou jedním rázem chce syndikalism obrátit řády společenské a zav
instituce, v nichž by byly ztělesněny jeho zájmy a idee.

Syndikalism je tudíž hnutí, jež na rozdíl od dělnické strany
litické (socialistické) koná sice také druhou hlavní skupinu jej
funkcí, ale methodou revoluční. V podstatě tedy koná tytéž fun
jako každá jiná strana politická — 1. jest orgánem pro projev
vůle své skupiny; 2. chce uplatňovat idee své skupiny ve společ
ských institucích (ovšem pomocí revoluce); má týž cíl a totéž
slání jako strana jiná: upravování společenského prostředí, a
tvrdí, také ve prospěch celku, i ve prospěch svých stranníků. T
v ostatních směrech, vybudováním svého společenského systému t
oretického a při své činnosti, při práci mezi kruhy sobě určen
a blízkými, při pronikání do společenského života ničím se podsta
neliší od ostatních stran politických.[1]

Jest tedy revoluční syndikalism t o t é ž, c o k a ž d á j i
s t r a n a p o l i t i c k á v moderní demokracii. J e s t v š a k p
l i t i c k o u s t r a n o u s u i g e n e r i s, p o n ě v a d ž d r u h
h l a v n í f u n k c i p o l i t i c k é s t r a n y s i c e v y k o n á v
a l e p r á v ě o n o u m e t h o d o u, p r o t i n í ž č i n n o
o s t a t n í c h s t r a n j e n a m í ř e n a a j e ž ú p l n ě n
g u j e v š e c k y i n s t i t u c e n a š i c h m o d e r n í c h d
m o k r a c i í.

Existence revolučního syndikalismu, přes to tedy, že uplatň
své idee jinou methodou nežli ostatní strany politické, nijak nepop
a nevyvrací to, co bylo nahoře řečeno o funkcích a charakteru p
tických stran v moderních demokraciích.

*

[1] Jinde odborová sdružení jsou více nebo méně odvislá od politick
stran dělnických nebo jiných. Zvláštní, syndikalismu blízké, by se mohlo z
postavení anglického tradeunionismu a jeho poměr k straně politické. V p
statě však je věc táž jako jinde s odborovými sdruženími. Politické str
všecky pronikají do tradeunionismu a on všecky akce uskutečňuje jen jej
prostřednictvím; i tehda, když má své vlastní delegáty v parlamentě. Tra
unionism není tudíž politickou stranou, naopak dává se stranami jinými v
a pronikat. Nejlépe je to vidět i v tom, že tradeunionism nemá theoretick
systému, právě na rozdíl od syndikalismu revolučního; a to právě také d
syndikalismu charakter politické strany.

Z toho všeho, co bylo zde o funkci strany řečeno, vidíme, jak esmírně důležitý orgán je to v životě společnosti moderní a demo-ratické:

Strana stojí ke státu v těsnějším spojení nežli každý jiný faktor eřejného života.[1] Její činnost, její vliv, její snahy pronikají do ejzazších hlubin společenského boje. Ona je organisátorkou vůle du, ona je hýbatelem politického vývoje a pokroku společnosti, ona voří pravidla společenského žití, ona stojí na stráži proti každému ieužití moci orgány veřejnými, ona ušetřuje společnost před hlu-okými otřesy, ona jest pákou a podkladem všeho veřejného života ibec.

Politická strana takto organisuje společenský život v moderních státech demokratických.[2] Sama je nutným produktem moderního demokratismu, ale roveň jeho doplňkem a jeho podmínkou. Že demokratism jako stém společenského života je vůbec možný, že to, co je v něm obsa-no, může se prováděti a uskutečňovati, za to děkuje jen politické raně.

Tím ovšem není řečeno, ani že politická strana je společenský ktor bezvadný, ani že musí pro vždy existenci svou zachovat.

---

[1] A. H. Morse, l. c.

[2] Bryce, o. c. II. str. 5.: The great moving forces in America are the ties.

Sociální musea.

Napsal Josef Tomas.

(Pokračování.)

V předsíni budovy jsou vystaveny přístroje k ochraně zraku pr prachu, plamenům, ostrému světlu a pod., dále pracovní obl pro kovolijce atd. U vchodu do hlavní síně jsou umístěny četné stro a transmisse, jejichž nebezpečné součástky jsou ohrazeny zábradl a mříží; jsou tu jeřáby, výtahy, stroje na obrábění dřeva a ko brusy s vyssavačem prachu, stroje tiskací a k výrobě papíru; d bezpečnostní opatření pro parní kolte (manometry, alarmové a b pečnostní ventily), pro motory různých druhů. pro transmisse a j řáby; různé přístroje, sloužící k zabepečení dopravy na drahách, čet přístroje pro práce v dolech (na př. lampy, které lze otevříti jedi magnetem v místnosti zvlášť k tomu určené, takže výbuchy v dole zaviněné nedbalým otevřením kahance, jsou vyloučeny), přístroje u vané při pracích ve válcovnách, lomech, pivovarech, na stavbách a Sta fotografií a diagramů doplňují tyto sbírky a nahrazují ony stro které pro nedostatek místa nelze vystavit. Zvláště pak chci upozor na skupinu chemického průmyslu, v níž se mezi jiným nalézají čet nádoby k bezpečnému uschování benzinu, výbu ných a hořlavých tekutin a pod.; tyto nádoby jsou opatře rourou dle systému Davyho, která zabraňuje vniknutí plamenu do n doby a tím výbuchu tekutiny. (Vystavuje Fabrik explosionssiche Gefässe v Salzkotten). Zavedením takových bezpečných nádob v n šich obchodech, živnostech a domácnostech zabránilo by se četn neštěstím, která bývají u nás vyvolána nedbalým zacházením s výbu nými tekutinami; užívání jich mělo by býti přímo nařízeno. —

Druhé oddělení této výstavy, které je věnováno různý zdravotním opatřením, má svou povahou důležitost také pro šir mimodělnické kruhy, neboť vedle zdravotnictví v živnostech a dílná všímá si sociální hygieny vůbec. Vedle tohoto svého širší obsahu a všeobecnějšího významu má toto oddělení také tu pro na

alé poměry značnou výhodu, že jeho zřízení nevyžaduje tak roz-
hlých místností ani velkého nákladu, jako oddělení dříve popsané.

Různá opatření sledující ochranu dělníka před škodlivými vlivy
ácе, které pozvolna podkopávají jeho zdraví, postrádají ovšem té
zprostřední názornosti, jakou se vyznačuje oddělení strojů; jeho
znam je však mnohem rozsáhlejší a hlubší, neboť směřuje netoliko
zmírnění úmrtnosti mezi dělnictvem některých oborů průmysło-
ch na př. otravou prachem, jedovatými plyny a vznikem tuberku-
y, nýbrž šíří svůj vliv i do domácnosti dělníkovy a konečně má
el zlepšiti sociální hygienu nemajetných vrstev vůbec.

Hlavní podmínkou hygieny dílen je zajisté čistý vzduch, proto
vní skupina vystavených přístrojů slouží ke zkoušení, odvádění
aženého a přivádění čerstvého vzduchu. Avšak výměnou vzduchu
bylo by ještě zadost učiněno zdravotním opatřením v dílnách, neboť
leko více nežli znečištěný vzduch ohrožuje zdraví dělníků prach,
erý se v některých odvětvích průmyslu vyvinuje. Proto zvláštní
inky zasluhuje skupina, sestavená prof. T. Sommerfeldem, která
ázorňuje v ý z n a m p r a c h u p r o z d r a v í d ě l n í k a. Škodli-
st prachu pro lidské zdraví je různého stupně dle morfologické po-
hy rozličných jeho druhů, jak se jeví mikroskopickým zkoumáním.
ystavka obsahuje v lahvičkách nejdůležitější, v průmysu se vysky-
jící druhy prachu, vedle nich pak jsou mikrofotografické obrazy
ždého druhu, na nichž vidíme, že některý prach je složen z emorf-
ch, méně škodlivých součástek, jiný ze špičatých, ostře zahrocených
ek, jež nebezpečně působí na tkanivo dýchacích orgánů. Na ana-
nických praeparátech a barevných obrazech jsou znázorněny části
ských plic pokrytých vrstvou prachu; plíce uhlíře jsou úplně černé,
ce kovodělníka pak působením škodlivých součástek jsou zbar-
ny červenohnědě a nákaze tuberkulosou snadno jsou přístupny.

Různá hygienická opatření směřují proto k tomu cíli, aby odstra-
a nebo alespoň zmírnila nebezpečí, které vzniká dýchacímu ústrojí
nictva stálým vdechováním prachu a škodlivých plynů. Výstava
sahuje t. zv. respiratory, dýchací to přístroje v podobě přilby, které
ak mají tu nevýhodu, že znesnadňují dýchání a tím mají škodlivý
v na zdraví. Za tím účelem byly hledány jiné prostředky, založené
principu, aby byly škodlivé příměsky vzduchu hned na místě svého
niku zneškodněny nebo odstraněny a tak aby jim byl přístup do
ny zabráněn. Tomuto účelu vyhovují různé přístroje připevněné
strojích, které vzduch prachem, pilinami nebo plyny zkažený
ssávají a rourami odstraňují (na př. při obrábění dřeva, kovu, při

pecích a pod.); jiný velmi jednoduchý přístroj slouží k ničení otra
ných plynů, které vystupují ze železných košů s hořícím koksem, j
se ho užívá k vysoušení staveb a rozehřívání zmrzlé půdy; v naši
městech takové plyny otravují celé okolí.

Zmínil jsem se úmyslně podrobněji o těchto ochranných op
třeních, poněvadž jejich velká důležitost je u nás dosud přezírán

Tím však nejsou ještě vyčerpána všechna zdravotní zařízen
neboť škodlivé látky vnikají do těla netoliko dýchadly, nýbrž také z
živacím ústrojím a kůží. Aby jedovaté látky na rukách zachycené n
přicházely do těla s potravou, aby rodina dělníkova byla chráně
před nákazou, která by se pracovním oblekem mohla do jeho domá
nosti přenésti, dále aby zdraví bylo podporováno čistotou těla, js
ve mnohých továrnách zařízeny zvláštní jídelny, oblékárny a koupeln
jejichž vyobrazení se nalézají na výstavě. Také vzorné pracovní st
znázorňují, jak chránit tělo před zkřivením.

Pojednal jsem dosud o různých opatřeních, která přímo souv
s dílnou a prací dělníka. Sociální zdravotnictví však jde dále, vni
do obydlí dělníkova a hledí zlepšit netoliko jeho bytové poměr
nýbrž i výživu, čímž nepřímo vykonává vliv na ochranu je
zdraví v továrnách. Také tato část výstavy zasluhuje podrobně
zmínky, neboť má rozsáhlý význam pro všechny vrstvy lidu sociál
a hospodářsky slabé.

Výživa středních a chudších vrstev lidových většinou není účel
zařízena, protože se neopírá o znalost výživné ceny potravin. Č
výstavy podává dostatečné poučení v tomto směru a je zároveň n
zornou pomůckou pro přednášky, které se tu konají nejen o výž
nosti, nýbrž též o přípravě jídel. Vylíčit vše, co se podniká v Němec
v příčině poučování lidu o účelném vedení domácího hospodářst
přesahovalo by daleko meze tohoto článku. Mohu zde jen stručně n
značit, že také v tomto směru lze prakticky a bez velkých výloh,
osobní účastí jednotlivců pracovati pro sociální hygienu. Theoretic
třeba sebe přesvědčivější poučování o škodlivosti alkoholu zůstá
bez žádoucího účinku, není-li zároveň vhodné náhrady za alkoholic
nápoje. A tu není lepšího prostředku, nežli poskytnouti dělnict
v každé době dostatečné množství vody, což v továrnách jistě nepůs
obtíží, aby si kdykoli mohlo připravit kávu a jiné teplé nápoje. T
muto účelu vyhovují praktické plynové samovary vyráběné firm
»Dessauer Zentralwerkstatt«, která také vystavuje jednoduché p
stroje k ohřívání jídel do továrny z domova přinesených.

Výsledky sociální péče docílené v oboru bytové politiky, lidového dělání, ochrany dětí a mládeže jsou znázorněny v malém pavillonu alovanými dioramaty dělnických kolonií, fotografiemi a jinými poůckami. Také ústřední spolek pro léčení plicních chorob podává tu ehled své činnosti.

Výstavu pak doplňuje čítárna a knihovna obsahující líteturu ze všech oborů sociální péče, které jsou na výstavě zastoupeny.

Kr. bavorské museum pro péči o dělnictvo v Mnichově.

Rovněž »kr. bavorské museum pro péči o dělnictvo« vzniklo ímo z působnosti úřadu pro živnostenskou inspekci a bylo založeno středním inspektorem Karlem Poellathem r. 1900; od topadu r. 1906 sídlí ve vlastní budově, kterou země postavila.

Jeho činnost záleží v těchto úkolech:

1. podporovati snahy směřující k ochraně dělnictva a sledovati škeré novoty v oboru ochrany před úrazy, hygieny v živnostech, ázky bytů a výživy, dále zlepšení života dělníků;

2. znázorňovati práci na strojích v činnost uvedených a pod. použitím ochranných opatření, zkoumati a prakticky předváděti vé bezpečnostní přístroje;

3. konati přednášky o ochraně dělnictva, hygieně v živnostech pod.;

4. zříditi veřejnou knihovnu.

Ministerstvu kr. domu a zahraniční politiky, jemuž museum lléhá, je vyhrazeno přiděliti ústavu další úkoly a použíti ho k účen podpory řemesel.

Všimněme si, že to je státní bavorský ústav a že na prvním stě stanov má sociální péči v širším smyslu a teprve na druhém rannou techniku.

Musejní sbírky nalézají se ve sklepu (strojovna), v přízemí avní síň, výstava strojů, dílny, fotografická laboratoř, místnost přednášky atd.) a v prvním poschodí (druhá výstavní síň allerií, knihovna a čítárna).

Hlavní skupiny jsou:

A) Ochranná technika:

1. ochrana osob zaměstnaných na stavbách;

2. ochrana před úrazy při parním pohonu;

3. ochrana před úrazy v elektrotechnice;

4. ochranná zařízení v různých odvětvích průmyslu (v textilni, při zpracování papíru, kůže, oděvnictví, čištění, tiskařství);

5. ochranná opatření při zpracování kamene a zemin (v lome cihelnách a pod.);

6. ochranná opatření na motorech a transmissích;

7. ochrana před úrazy v průmyslu železářském a kovodělné

8. ochranná opatření na strojích pro zpracování dřeva;

9. ochranná opatření v průmyslu potravinářském;

10. ochranná opatření na výtazích a jeřábech;

11. hospodářské stroje;

12. ochrana před nebezpečím ohně, výbuchu a zadušení.

B) Hygiena v živnostenských závodech:

1. suroviny a postup při jejich zpracování. Onemocnění;

2. vytápění, osvětlení, větrání a odstraňování prachu;

3. dělnické jídelny, prádelny a koupelny, záchody;

4. zařízení dílen;

5. pracovní obleky a výzbroj;

6. ochranná oční skla a dýchací přístroje;

7. první pomoc při úrazech.

C) Byty a sociální zařízení různého drul

1. dělnické byty;

2. úřady pro zprostředkování práce a pod.;

3. živnostenské a obchodní soudy;

4. zařízení různého druhu.

D) Alkoholismus.

E) Ochrana kojenců.

F) Výživa.

Také mnichovské museum klade značnou váhu na ochran techniku, širší zdravotnictví však při tom nezanedbávajíc.

Pozornosti zasluhuje odborná knihovna pro s obsažnost i účelné rozdělení, z něhož si lze učinit pojem o působn dělnického musea; knihovna zahrnuje tyto obory:

1. technické, živnostenské a sociální časopisy, odborné a úře věstníky;

2. zprávy živnostenských inspektorů, odborových sdruž řemeslnických komor a jiných úřadů, korporací a organisací;

3. ochrana před úrazy. První pomoc při úrazech;

4. zdravotnictví, hygiena v živnostech;

5. dělnické pojišťování, nemocenské, podpůrné a úmrtní pokla sanatoria a všeobecná ochrana dělnictva;

6. byty, výživa, hospodářské poměry, spořitelny;

7. pokračovací a lidové vzdělání. Otázka učňovská;

8. dělnické spolky, sekretariáty, výbory, záležitosti dělnic a ženská otázka;

9. všestranná péče o veřejné blaho. Ochrana dětí;

10. živnosti a průmysl. Musea a výstavy;

11. zprostředkování práce. Živnostenské a obchodní soudy.

Čítárna obsahuje řadu odborných časopisů.

Z výstavních podmínek chci alespoň na to upozornit, že doprava montáž vystavených přístrojů se děje na náklad vystavovatelů, čímž u je rovněž zdůrazněn osobní prospěch výrobků čili reklamní povaha ýstavy tu ovšem není sice účelem, ale vyplývá jako přirozený důledek z povahy věci. Vše ostatní je bezplatné, což ovšem také platí vstupu do musea.

Oddělení alkoholismu obsahuje vedle statistických přeledů (od známého prof. Kraepelina) anatomické praeparáty lidského srdce normálního člověka a pijáka, ledviny a jiné části lidského ela zkažené alkoholem.

Rovněž poučné je oddělení pro kojence, v němž je graficky statisticky znázorněn rozdíl mezi účinky kojení a umělé výživy dětí prokázána velká úmrtnost dětí uměle živených v celé Evropě.

V rozsáhlém oddělení potravin, kterému se velká péče ěnuje, zasluhují zmínky tyto vystavené předměty: grafické znázorění cen nejdůležitějších potravin za posledních deset let, rozbory výživnosti potravin pro lidi různého věku, obrazy jedlých a jedovatých hub, domácích i mořských ryb; skupina různých druhů mléka sýra s označením výživnosti; t. zv. »přenosné kuchyně«, ve kterých dla po několik hodin udrží svou teplotu; vzrůst kávovníku a příprava kávy prosté jedovatého koffeinu; výživnost aje, kakaa, luštěnin atd.

O stoupající oblibě musea a porozumění obecenstva pro jeho nahy svědčí počet návštěv, který r. 1908 stoupl o 46%, totiž 9990 v r. 1907 na 10.591; měsíční průměr činí 1216 osob.

Svou činnost šíří museum hlavně přednáškami a projekcemi brazů, na kočovné výstavy není dosud peněz. Vedle toho uděluje museum rady a pokyny, z nichž bylo — vedle řady menších — 65 obsáhlejších (proti 28 v předchozím roce) a to z těchto oborů: 19 strojích a transmissích, 7 o výtazích, 4 o opatření strojů a motorů, o nebezpečí ohně a výbuchů, 10 o respirátorech, odstraňování prachu, otravě olovem a pod., 5 o potravinách, 6 o bytové otázce a omech pro svobodné, 3 o vynálezech a patentech, 2 o továrních

knihovnách, 2 o dělnickém pojišťování, 1 o zaměstnání mladých dě
níků a 1 o pracovním řádu.

Vidíme, že dělnické museum klade největší váhu na činnos
informativní, kterou se hledí přiblížit svému vzoru — paří
skému musée social. Této jeho snaze nasvědčuje účelně ro
dělená knihovna, která výběrem spisů zasahuje daleko za meze zájm
čistě dělnických zahrnujíc všechny obory sociální péče, a pak písemn
propracování různých themat, která se ovšem řídí poptávkou. Pi
sobnost a význam tohoto musea je mnohem širší, než název a stanov
naznačují.

Sociální museum ve Frankfurtu n. M.

Frankfurtský ústav, nejmladší na evropské půdě, byl po roční
přípravě otevřen 1. ledna 1909. Jeho činnost směřuje především k
zdravotním poměrům v živnostech, liší se však poněkud od podob
ných ústavů jiných; jeho program je:

1. pěstovati styky s průmyslem a živnostmi, vědeckými a techn
ckými autoritami na půdě hygieny v živnostech, zvláště pak se stá
ními a odborovými orgány dozorčími a to s neodvislého a nestran
ného stanoviska;

2. sbírati a systematicky zpracovati všechnu literaturu o hygien
v živnostech, výroční zprávy živnostenských inspektorů domácíc
i cizozemských, dále sbírati popisy, výkresy, fotografie, modely a poc
význačných hygienických zařízení a ochranných opatření v závodech

3. uveřejňovati popisy osvědčených opatření k ochraně pře
nemocemi a úrazy v závodech i výsledky vlastních výzkumů;

4. pracovati zdravotní dobrozdání a plány, hledati vhodné pro
středky pro zaměstnavatele, konstruktéry, vynálezce a úřady z
účasti fysiologického nebo jiného vědeckého ústavu;

5. hledati vhodné cesty a prostředky k bezvadnému výkon
tovární práce se zřetelem na ochranu dělnictva, čímž také zaměst
navatel má býti před škodami a ztrátami chráněn;

6. rozšiřovati znalost živnostenské hygieny odbornými kurs
a přednáškami.

Výsledkem vzpomenuté činnosti je knihovna a dále dosud ne
četná sbírka, rozdělená v tyto hlavní skupiny: 1. hygiena v živnosten
ských závodech, 2. ochranná technika a 3. sociální péče.

O výsledcích působnosti tohoto mladého ústavu nelze si dosu
utvořit úsudek, je však na snadě domněnka, že bude klásti větší váh
na vnitřní práci, než na výstavu ochranné techniky.

Z úkolů, které hned v počátcích vytknul výbor složený ze sociál- politiků a vědeckých pracovníků, budiž uvedeno: výzkumy travě olovem, o mezích výkonnosti a únavě v různých odvětvích myslu dle rozličné doby pracovní, zdravotní poměry v živnostech zpracování barev, poměry velkovýroby kyselin, o škodlivosti chu atd.

Z uvedeného vysvítá, že působnost tohoto ústavu omezuje se vně na zdravotní poměry v průmyslových závodech.

(Pokračování.)

ROZHLEDY.

VEŘEJNÉ HOSPODÁŘSTVÍ.

Přivtělení Bosny a Hercegoviny a uherské státoprávní nároky. — Finar
oběti Rakouska na přivtělené země. — Připojení bosenských drah k c
matským a uherské překážky v tom směru. — Spojení dalmatských d
s rakouskými přes chorvatské Přímoří neprovedeno odporem uherskýr
nedbalostí cislajtanské správy. — Přijetí branné předlohy v Uhrách a
finanční důsledky. — Naše zadlužování do ciziny, obchodní pasivní bila
a zubožený úvěr obou států v monarchii. — Dluhy zemské a jich příč
zejména v Čechách. — Špatné zabezpečení branné moci bez finanční s

Téměř již po čtyřech letech dospívá se teprve k parlamentnímu p
jednávání předloh o přivtělení Bosny a Hercegoviny k naše
mocnářství, a to takovým způsobem, že předlohy cislajtanské říšské radě
dané mají podstatně jiný obsah nežli předlohy pro uherský říšský sn
určené. V uherských předlohách odvolává se vláda uherská na jak
historické právo Uher k Bosně a Hercegovině — (ještě z dob krále Maty
Korvina), — kdežto v rakouských předlohách o tom není nijaké zmín

Věc ta však má svou důležitost zejména pro celé veřejné hos
dářství obou polovin říše. Zabrání Bosny a Hercegoviny před 34 l
nestalo se bez těžkých finančních obětí; vyžadovalo ohromných vyd
na sta, ba tisíce millionů korun. A v těžkých i pohnutých dobách
sedmdesátých a osmdesátých minulého století musili jsme si peníze k to
cíli vypůjčovati na úroky téměř lichvářské. Zlatá renta rakouská b
tehdy prodávána za kurs tak nízký, že dosud z vypůjčeného kapitálu p
time 7½% ročních úroků. Kromě toho po celou třetinu století, co
brané země ty naše monarchie spravuje, musily se na ně stále velké su
doplácet, jelikož jsou zeměmi zcela pasivními. A v roku 1908 prove
naše zahraniční správa tu hloupost, že za jejich přivtělení po tři
letech zaplatila ještě Turecku zcela zadarmo asi 57 mil. K (2½ mil.
reckých liber).

Nuže, všecky tyto veliké finanční náklady daleko více jak ze dv
třetin postihly království a země v říšské radě zastoupené. Naše po
vina říše udělala jistě více než tisíc millionů korun nových dluhů na p
vtělené země, které jsou pro ni zcela neužitečně vyhozeny. A to v
jsme dělali jenom proto, abychom dopomohli Uhrám k jich domnělém
zvetšelému historickému právu, které si osobují na tyto přivtělené zem

Ve výboru poslanecké sněmovny vídeňské byla sice proti tomuto ná-
u uherskému přijata velmi ostrá resoluce. Ale resoluce se pra-
delně přijímají a vlády si jich obyčejně všímají jenom tehdy, když jsou
i vhod. Jinak bývají resoluce jen kouskem zbytečně popsaného papíru,
jso toho je dokladem na př. před lety přijatá resoluce Žáčkova o zřízení
hé české university na Moravě. O té druhé naši universitě pomalu již
hodující politikové češti sami budou zakazovati mluvit.

*

A Uhři dovedli své nároky na Bosnu a Hercegovinu již také nále-
ě za onu třetinu století uplatnit. Z Cislajtanie lze se do anektovaných
ni dostati vůbec jen přes Uhry. Železnice bosenské mají připojení
uze k uherské síti (u bosenského Brodu a u stanice Novi na hranicích
senskochorvatských). Dalmacie, která je vlastně pouhým doplňkem
osny a Hercegoviny a měla by na sta vhodných přístavů pro tyto při-
élené země, nesměla býti dosud ani jedinou drahou
Bosnou spojena. Uhři toho nedovolili.

Již dávno za vlády Koerbrovy bylo sice ujednáno, že bosenské želez-
ce mají býti připojeny k síti dalmatských drah (k přístavům ve Splitu
v Šibeniku), ale ujednání to uherské vlády vždy dosud dovedly na-
osto zmařiti, hlavně také tím, že správou Bosny byli pověřeni od jak-
va maďarští ministři.

Teprve nyní na naléhání samého bosenského sněmu a za vlády mi-
stra Biliňského dospělo se ke vzájemné dohodě o vybudování drah
Bosně a Hercegovině, při čem konečně snad také dojde k připojení na
dalmatskou (spojkou Arzano-Bugojno, která měla býti vysta-
na již za Koerbra).

Ale Uhři byli by špatnými politiky a neznali by dobře slabostí našich
ád, kdyby nedovedli i z této dohody znamenitě těžiti. Pro Rakousko
á význam trať Arzano-Bugojno (přes 100 km) vyžadující ná-
adu asi 30 millionů korun a nejvýše ještě spojení Jajců s Banja-
kou, které by také stálo něco přes 30 mil. K, ale bylo by zrovna tak,
-li více ještě, ve prospěch Uher. Tedy v rakouském zájmu by stačilo
dati na bosenské dráhy nejvýše 60 millionů K.

Ale celý, mezi oběma vládami ujednaný program bosensko-herce-
vských drah bude vyžadovati až 260 mil. K s ročním příspěvkem asi
millionů K až postupně 10 millionů K od obou vlád na to
olečně dávaným. Na to by tedy Rakousko musilo přispívati
si 3¼ mil. K až 6½ mil. K ročně. A přece velká většina těchto
rah bude ve výhradním prospěchu maďarském! Je to zejména: 1. pře-
avěná trať z Doboje do Sarajeva na dráhu s normální šířkou
olejí; dále čtveré nové připojení bosenské sítě železniční na
herské tratě; z Doboje do Šamace (na Sávě), z Dolní Tuzly
o Brčky (na Sávě), z Dolní Tuzly přes Bělinu do Rače
na hranicích srbských, chorvatských a bosenských) a z Nového do
Sihače (u chorvatského Přímoří). Tak draze si musíme od Maďarů
ykupovati jediné pořádné spojení dalmatských drah k bosenským, které
y se v každé jiné zemi rozumělo samo sebou. Ostatně na tomto spojení
á hlavní zájem také společné ministerstvo vojenství, které jinak bývá

všemohoucím, když totiž se nejedná zrovna o Maďary. Spojení přiv
lených zemí s Dalmácií a mořem je jistě strategickým požadavkem prv
řádu!

*

Ale není ještě radno Maďarům věřiti, i když něco dávno několik
slíbili a dali si to dříve pořádně od nás zaplatit. Tak dráhu z Arza
do Bugojna vykoupil již Koerber velikými ústupky a málem by se př
ani letos nebyla dostala do programu stavebního. Ať ji jenom nemusí
vykupovati ještě po třetí nebo po čtvrté!

Že k tomu dosavadní zkušenosti dávají dosti podnětů, dokáže se leh
při jiném současném jednání, totiž o připojení dalmatské sítě ž
lezniční na rakouskou přes chorvatské Přímoří. P
dle vyrovnání rakousko-uherského z r. 1907 zavázaly se obě dvě vlá
že nejdéle *do 10. října 1910* budou krajinské dráhy př
pojeny ke Karlovcům (v Chorvatsku) a *nejdéle do posledního p
since 1911* že vystavena bude trať z Ogulinu — (trať z Ka
lovců do Ogulinu již dávno je hotova) — do Pribudiče (na d
matskochorvatské hranici) a odtud do Knina (v Dalmacii na d
matské státní dráhy). Za to zároveň měla býti vystavena druhá kol
na trati košicko-bohumínské z Jablunkova do Těšína (ve Slezsku

Tedy dnes již by se bylo mohlo jezditi z Krajiny přes chorvats
Přímoří do Dalmacie, kdyby se bylo provedlo vyrovnání rakousko-uhers
z r. 1907. Ale po dnes na všech těch projektovaných tratích, kte
by dohromady činily asi 308 km, se ani nekoplo, ba nevyk
konaly se ani jakékoli nejmenší předběžné práce!

Ale nesmíme tu dávati vinu jenom Maďarům! Ti se zachovali zrov
tak, jako naše všecky rakouské vlády od r. 1907. Neboť z oněch tratí př
pojných v celkové délce 308 km připadalo na Rakousko dosti značn
část 72 km (v Krajině a v Dalmacii), ale ani na rakouské půd
se neprovedly žádné přípravné práce. Pouze let
(v r. 1912 už!) znovu se začalo jednati s uherskou vládou a slíbena by
dvoukolejná trať od Jablunkova přes Těšín až do Bohumín
na uherské dráze košicko-bohumínské a povoleno této dráze používá
bohumínského nádraží (rakouského), aby se snad konečně počalo něc
dělati pro připojení tratí dalmatských k uherským a rakouským. Když t
rakouské vlády dbají o prospěch svých vlastních zájmů, nedivme se,
Maďaři nespěchají pak plniti svých slibů! Proč by měly býti uherš
ministři rakouštější nežli samy vlády cislajtanské?

*

Obě vlády však mají jiné pilnější starosti nežli péči o náležité v
budování železničních a obchodních spojení! Především se jedná o nov
branný zákon a o povolení nových velikých břemen na jeho pr
vedení. V Uhrách si ty starosti už odbyli! Přispěním policie konečn
hrabě Štěpán Tisza zdolal neupřímnou hlomozící opposici Justhov
Košutovu a Apponyiovu, a branné zákony v několika minutá
byly odhlasovány v uherské sněmovně poslanců, kde dříve se ani k jeji
projednávání bývalý min. předseda Khuen-Hedervary po celý r

mohl dostati. O jejich finanční důsledky Uhři si mnoho hlavy nelámou. to jsou úhradou po většině námi zaplacená cla ze životních potřeb, o zbývá doplácetí od obou států, z toho dvě třetiny zaplatíme my Cislajtanii.

Jestliže nicméně Uhři také musí na úhradu zvýšených válečných lání dělati nové dluhy, patrně i tyto vypůjčované peníze politikové ršti shánějí jen v Cislajtanii a v cizině. Při tom si asi myslí jejich dy: naši starosti jest pouze, jak bychom si peníze co nejsnáze vyčili, naši věřitelé ať se pak už sami starají, jak a kdy jim své dluhy atíme!

*

A je jistě na povážence, jak lehkomyslně se dělají dluhy v Cis i Trans naší monarchie. Naše státníky neleká už nikterak, že je náš r jak rakouský tak uherský nejhorší skoro v celé Evropě. Ministra fanci Zaleského nijak neznepokojuje, že naše 4%ní renta klesla již kurs až 88%. To prý je zcela vysvětlitelné, že kapitalisté chtí míti j kapitál zúročený 4½% ročně!

Ale p. ministr Zaleski zapomněl dodati, že takové, — jinde v Evropě možné, — úplně zajištěné úroky 4½% ročně právě u nás umožnil jen svým stálým nemírným dlužením. Italie, která již osm měsíců vede kladnou válku s Tureckem, prodává své 3½%ní renty za kurs 97½%, žto naše 3½%ní renta stojí pouze 77% a 4%ní renta klesla až na . A přece před lety byl italský státní úvěr nepoměrně horší nežli úvěr kouský!

Proti tomuto stálému klesání rakouských (i uherských) státních pa- nepomůže nikterak, když se bude poroučeti spořitelnám, pojišťovnám šem různým bankám, aby kupovaly za své vklady státní renty. Takové kazy nemohou kursu státních půjček pranic prospěti, když ani státní půjčky nelze sehnati z domáciho kapitálu, nýbrž když jsme odkázáni dlužení v cizině.

*

A do ciziny se zadlužujeme strašně. Ukazuje to především stále pa- nější naše obchodní bilance. Náš vývoz je mnohem menší než přívoz cena přivezeného zboží převyšovala cenu zboží do ciziny vyvezeného:

v r.	1907	1908	1909	1910	1911
o mil. K	44·7	142·8	427·5	434·1	777·3

a čtyři měsíce r. 1912 již činí přebytek přívozu nad vývoz 383 mil. K!

Naše monarchie je do ciziny silně zadlužena. Jistě aspoň přes 400 l. K ročně dlužných úroků musíme platiti do ciziny. Tedy za pět let d 1907—1911 včetně) zůstali jsme dlužni přes 2000 mil. K úroků ze ých dluhů v cizině a k tomu ještě nedoplatky za zboží z ciziny přivené činily (pasiva obchodních bilancí) za to pětiletí 1826½ mil. K. Tedy vé zadlužení cizině za ono pětiletí dělalo by mnoho přes 3800 mil. K, ni-li ještě daleko větší. Neboť naše pasivní platební bilance oti cizině je možná ještě vyšší, nežli jak je zde předpokládána, totiž

400 mil. K ročně. Neboť jen tím novým vyšším zadlužením cizině 38 mil. K přibylo by při dnešní úrokové míře 4½% ročně již nových další dlužných úroků 170 mil. K ročně!

Taková čísla smutně zarážejí a měla by zejména pohnouti naši nanční správu k vážným úvahám. Zatím se strojí jenom nová, vysoká bi mena vojenská a dále všechny investice železniční, na vodní cesty a odkazují se rovně na nové dluhy, ač podobná vydání nedají naprosto žád čistý výtěžek pro státní finance.

A při tom ještě všechny země se nutí ke stálému obrovskému, vlas nímu dlužení. Kde by si finance zemské byli mohli sami nějak bez ve kých deficitů aspoň trochu upraviti, tam to bylo přímo za pomoci vl zmařeno. Tak svévolné obstrukci německé na sněmu království Českéh přiskočeno bylo na pomoc se strany vládní, že nebyla ani povolena zemsk pivní dávka, ani nebylo připuštěno zvýšiti zemské přirážky. A přece by samé pivní dávky (zvýšené na 4 K z 1 hl) bylo možno v Čechá vytěžiti téměř 35 mil. K ročně a tím by bylo po zemském deficit a zbylo by ještě něco pro úpravu platů učitelských!

Rozuměj takové státnické politice kdo můžeš! Ale jak je možn aby pro takové vlády se zvednouti mohly i české ruce, když ani nehl díme ke všem příkořím, která se nám schválně skoro dějí v životní zájmech národních? Vždyť ani Němci v Čechách, kdyby rozuměti chtě jen trochu svému hmotnému prospěchu, nemohli by ani chvilku strpě podobného zoufalého hospodaření, které ukládá zemským financím každ roční zvyšování zemského deficitu nejméně o 1 million K následke nových dluhů na uhrazení úroků z nezbytných schodků.

*

Ale také vojenská správa by mohla trochu přemýšleti, zdali to us lovné zbrojení v míru bude co platno, kdyby pro válku skutečně se pa nedostávalo peněz. Co platny byly by milliony vojska, kdyby je nebyl možno ve válce vyzbrojiti a v poli vydržovati pro nedostatek peněz?

A k těmto úvahám přímo ponouká finanční tíseň rakouská. O uhersk ani nemluvme, Uhři svého kapitálu vůbec nemají a jejich zadlužení c ciziny je takové, že by nedostali bez naší pomoci a bez našeho prostředk vání ani haléře vypůjčiti.

Nuže, Rakousko má nyní skoro 13.000 mil. K státního dluhu, na nějž s platí na 520 mil. K ročních úroků. Roční suma státního vydání činí pře 3000 mil. K a vzroste brzy zajisté asi na 3500 mil. K, když se do toh započtou také ta vydání, která se uhrazují dluhy a která by se měla hra diti z běžných příjmů. Tato státní vydání jsou už poměrně (na hlavu větší nežli v bohaté Francii. Jak je chce chudé Rakousko vydržeti? Ne měl by se najíti takový vojenský rozhodující činitel, který by si zopa koval známé rčení, že pro válku je třeba prvně peněz, za druhé peně a za třetí peněz, a který by se spokojil raději s menším počtem vojska které by pak mohlo býti lépe finančně podepřeno? Nebyl by to právě či nejvyššího rakouského vlastenectví? —*ek.*

VĚCI SOCIÁLNÍ.

Služební pragmatika v plenu sněmovny. — Pracovní řád železničních dělníků. — Stávka dopravních dělníků v Londýně. — Tarifní smlouvy v Anglii. — Politické stávky v Uhrách a Belgii. — Ze sociálního hnutí doma i v cizině.

Služební pragmatika státních zřízenců projednána [illegible]i ve výboru dostala se do plena poslanecké sněmovny. Jednání výboru neposkytovalo úřednictvu přílišných záruk, že služební pragmatika nestane se prostředkem ke zotročení jeho, nýbrž tím, čím býti má: [illegible]rvou jeho služebního poměru. Výbor měl občas svobodomyslné zá[illegible]ty, přijímal dodatečné návrhy státním zřízencům příznivé, zamítal [illegible]novení vládní předlohy směřující k tomu, aby úřednictvo bylo zba[illegible]o svých občanských práv. Vláda však s vytrvalostí lepší věci hodnou [illegible]ala na své původní předloze a stávalo se, že výbor této houževnatosti [illegible]ly ustoupil a svoje usnesení revokoval.

Jednání v plenu sněmovny — pro úřednictvo nepříliš slibně — za[illegible]l zpravodaj, mladočeský poslanec Čech, označiv dnešní den za hi[illegible]ický pro státní úřednictvo a služebnictvo. Jednání výboru sledovalo [illegible] cíl vyhověti pokud možno tužbám státních zaměstnanců, při tom [illegible]k neoslabiti kázeň, která ve spořádané státní správě jest nezbytně [illegible]nou, aniž by při tom úřednictvo bylo ujařmeno. Žel, že zpráva refe[illegible]tova ohledu na »spořádanou správu státní« obětovala tužby úřednictva! [illegible]y bychom zajisté velmi rádi zajistili své úředníky tak, aby se mohli [illegible]lně a bez starosti věnovati svému povolání; bohužel však překáží [illegible]utečnění tohoto úmyslu špatný stav státní pokladny. Kdykoli výbor [illegible]nil poněkud náběh, aby se zachoval splendidněji, vždycky upozorňo[illegible]i zástupci vlády, že to není možno z důvodů finančních, a že by tím [illegible]la zjednána nová překážka sankce.« Výbor přizpůsobil se tedy přání [illegible]dy, ale pak jest otázkou, zdali bylo věcí oposičního poslance, aby [illegible]převzal referát. »Očekáváme, že výhody státním zřízencům poskytnuté [illegible]lou popudem k dalšímu napětí všech sil, takže tento pro státní život [illegible]eškeré obyvatelstvo důležitý stav bude i na dále rozvíjeti osvědčenou [illegible]tnost a horlivost v práci a odzbrojí takto četné nepřátele automati[illegible]ho postupu,« prohlásil nikoli zástupce vlády, nýbrž člen opposice, po[illegible]lec Čech.

A přece vláda nebyla spokojena ani se zněním výborem vypraco[illegible]ým ani se zprávou posl. Čecha a ústy ministra vnitra dra Heinolda [illegible]hlásila opětně, že přijetí §§ 31. a 32. (o vykonávání občanských práv) [illegible]v znění vládní předlohy je conditio sine qua non. Vláda jest prý da[illegible]a úmyslu tlumiti veškeru spolkovou činnost úředníků, nemůže se však [illegible]avřiti přesvědčení, že účastenství na spolkovém životě může za jistých [illegible]olností příčiti se úředním povinnostem, které úředník převzal. Týravé [illegible]užívání § 32. po stránce politické nebo dokonce národní je vlády da[illegible]o. Poslanec Forstner však dokázal ihned tajným oběžníkem vídeň[illegible]ho poštovního presidenta, že takový úmysl je vládě bližší nežli ministr [illegible]itra doznává.

V podrobné debatě přijat k paragrafu 1. dodatek poslance Šmer »Politické, konfesionální nebo národnostní důvody nesmějí při usta vování úředníka vykonávati žádný vliv«; dodatek přijat proti votu vl a zpravodaje Čecha.

K § 31. navrhl dr. Ofner dodatek: »Byla-li porušena státoobčan práva úředníkova, má týž právo stížnosti k říšskému soudu.« Doda tento zamítnut, a §§ 31. a 32. přijaty ve znění výborem vypracovan

*

Dělníci železniční bojují po leta za vydání pracovní řádu. Nyní konečně splnila vláda svůj slib a vydala dlouho očekáv pracovní řád. Avšak místo uspokojení ozval se ze řad dělnictva jed svorný výkřik protestu. To, co vláda přinesla, není zlepšení, nýbrž zh šení dnešních poměrů. Rozdělením dělnictva na stálé (to je nejnutn minimum), nestálé a výpomocné má býti do řad dělnictva zanesen svár. Právní postavení dělníků zůstalo stejně nejistým, jakým bylo dos libovůle představených stejně neomezenou. Za to však má býti pracovi řádem na příště znemožněna pasivní resistence. § 18. stanoví, že »děl může býti okamžitě bez výpovědi propuštěn, když plnil přidělené pr a služební výkony úmyslně tak, že tím byla ohrožena bezpečná a pra delná doprava,« »provinil-li se agitacemi a štvanicemi personálu, jsou s to zviklati disciplinu, nebo svádí-li, nebo hledí svésti ostatní (níky nebo zřízence k neposlušnosti ve službě, k činnosti, jež by ohro vala bezpečnou a pravidelnou dopravu, nebo nepořádnému životu, an k nemravnému nebo protizákonnému jednání«.

Pracovní tento řád byl vydán po přání dělnictva, ale bez jeho souč nosti; potřebám jeho pak nejen že nevyhovuje, nýbrž často i odporu Možno očekávati, že dělnictvo železniční se s ním nespokojí a bude se (máhat příslušných změn, což sotva bude provedeno klidným způsobem.

*

23. května byla v Londýně proklamována stávka dopra ních dělníků, do které vstoupilo ihned 120.000 mužů. Za důvod uvádí zaměstnání neorganisovaného dělníka, ve skutečnosti však se scl lovalo ke stávce již dávno, ježto jednotlivými zaměstnavateli nebyla (držována ustanovení kolektivní smlouvy. Vládní šetření o příčiná stávky, prováděné sirem Edvardem Clarkem, konstatovalo sedm sporný bodů, jež vznikly z různého výkladu kolektivní smlouvy; v pěti bode uznává se oprávněnost stížností dělníků. Sprostředkovací činnost vlá setkala se s odporem zaměstnavatelů, kteří jsou z velké části neorganis váni a nechtějí uznati kolektivní smlouvu, již ujednala organisace. S tuace přiostřena tím, že přístavní dělníci jiných anglických přístavů od rají vykládat lodi připluvší z Londýna.

Úsilí vlády nese se za zřízením rozhodčího soudu; dělnictvo vyslov s tím souhlas, zaměstnavatelé však tomu odporují. Pro případ, že by svém odporu setrvali, chce dělnický svaz prohlásiti všeobecnou stáv dopravní. Lloyd George označuje za předpoklad míru v dopravnictví z městnavatelský svaz, který by musil býti dostatečně silný, aby donu všechny zaměstnavatele k zachovávání smlouvy. Totéž platí ovšem o d nictvu.

*

Poslední sociální boje v Anglii, nevídané svými rozměry, dávají za pravdu těm, kdož tvrdí, že tarifní smlouvy neoslabují bojechtivosti a bojeschopnosti proletariátu, nýbrž naopak, že tuto posilují. Individuelní smlouva pracovní je dnes možna pouze v malovýrobě. Ve velkoprůmyslu není možno stanoviti individuelní podmínky pracovní, naopak tyto jsou upravovány kolektivně i tam, kde o kolektivní úpravě jich není ani řeči. Je však v zájmu obou stran, aby úprava ta byla provedena vědomě; výsledek úpravy závisí na poměru sil komscientů, zbrojí tudíž obě strany. Ježto pak doba platnosti kolektivní smlouvy je přesně stanovena, snaží se obě strany k nejbližšímu jednání co nejvíce sesílit. Tato snaha je dnes nejmocnější vábnou silou organisací.

Příkladem je právě Anglie se svými nejdokonalejšími organisacemi a největším počtem kolektivních smluv. Roku 1910 bylo v Anglii v platnosti 1696 kolektivních smluv pro 2,400.000 dělníků. Vedle centrálních smluv, stanovících všeobecné podmínky pro celou zemi, jsou v témže oboru místní smlouvy. Tři centrální smlouvy upravují všeobecné pracovní podmínky asi millionu dělníků; 34 smlouvy zahrnují každá více nežli 10.000 dělníků, 1659 smluv méně než 10.000 dělníků.

Pracovní smlouvy upravují ponejvíce mzdu a dobu pracovní, a obsahují ustanovení o smírčích soudech. Těchto bylo 278. V období 1900 až 1909 vyrovnány jimi 7404 sporné případy, a pouze ve 104 případech došlo k zastavení práce.

*

Ve svém boji o všeobecné právo hlasovací proklamovala uherská sociální demokracie všeobecnou politickou stávku budapešťského dělnictva. Stávka tato svým rozsahem zdaleka nedosáhla stávky dělnictva pražského, ale svým krvavým průběhem předstihla hrůzné dni listopadové r. 1905. V Uhrách vládne Štěpán Tisza. Rytířské činy vysloužil si ve svém tažení proti Slovákům, svým brutálním postupem proti uherské demokracii dokázal, že jeho »silná ruka« nesebla. Neobával-li se před tváří celého světa strhnout klamnou roušku uherského lžiparlamentarismu, tím méně skrupuli cítil, když proti demonstrujícímu dělnictvu užíval osvědčeného prostředku maďarské pacifikace: vojska a četnictva. Jeho zásluhou proměnily se ulice budapešťské na několik dní v jeviště revoluce, kde z převrácených vozů tramwayových, strhané dlažby a parkových laviček zřizovány barikády, o něž sváděny boje mezi demonstranty a vojskem, kde z přeražených plynových kandelábrů plápolaly ohnivé sloupy, kde sedm mrtvých a několik set raněných zůstalo na bojišti.

Několik dní po bojích budapešťských došlo k politické stávce v Belgii. Při nových volbách, od nichž spojené strany pokrokové si slibovaly povalení klerikální majority, nejen že toho nedosaženo, nýbrž výsledkem nevídané korupce a násilí klerikální majorita ještě posílena. Elementární odpor proti umělé klerikální nadvládě projevil se po vyhlášení výsledku voleb velikými demonstracemi a stávkami v průmyslových střediscích Belgie. Zbožná belgická vláda použila stejného prostředku jako maďarská oligarchie: vyslala proti nespokojencům vojsko, jež nešetřilo ani ohněm a olovem. Strana sociálně demokratická sice vydala manifest,

žádající dělnictvo, aby zachovalo klid a zastavilo politické stávky, rozechvění bylo mocnější, než chladná rozvaha a stranická disciplí V Bruselu, Lutychu, Antverpách, Vervieru, Brugách, Charleroi zaháje stávka a krvavě bojováno na ulicích.

*

V živnosti tesařské ujednána nová pracovní smlouva s pl nosti do 1. května 1916. Pracovní doba stanovena na 9 hodin denně. H dinová mzda stoupá u dělníků po vyučení do jednoho roku od 50 h 52 h, po vyučení do dvou let od 55 h do 60 h a u ostatních od 60 h 05 h. — V devíti sklárnách na Teplicku vyloučeno asi ti dělníků, skoro vesměs českých. Dělníky své vyloučily i české sklárny. V Dřínově u Slaného došlo ke stávce zemědělského dělr ctva. Toto žádá pro mužskou čeleď 13 K týdně, pro ženy za obděláv cukrovky 16 K za jeden korec. — V prvních dnech května konaly volby do všeobecné dělnické nemocenské pokladn v Brně. Centralisté usilovali o dobytí této pokladny, v čemž jim pon hala německá radnice brněnská. Zvítězila kandidátní listina českos vanské sociální demokracie, soustředivši na sebe z 11.418 hlasů 67 kdežto centralisté obdrželi pouze 2879, křesťanští sociálové 1073, náro dělníci 627. Brno pokládají centralisté za svoji nejsilnější posici, a p čítali zde na úspěch. — Dnes možno mluvit již jen o troskách ce trálních organisací mezi českým dělnictvem. Železniční zřízen byli poslední odbor centrálně organisovaný. Teprve letos v lednu b založen český svaz, který dnes má již na 7000 členů, kdežto v centrál Právní ochraně bylo před secesí 8300 českých členů. Zůstalo tedy v Práv ochraně posud jen asi půl druhého tisíce Čechů. — O svatodušní svátcích slavili typografové padesátiletí své organisace »Typogr fická beseda«. Spolek byl založen v říjnu 1862 jako spolek po půrný. Brzo však rozšířil svoji činnost; roku 1865 předložil gremiu kni tiskařů jednotný cenník a žádal omezení počtu učňů. Počet členů stou od založení do roku 1911 ze 276 na 3792. Na nemocenských podporá vyplatila »Typografická beseda« 1,266.858 K, na podpoře pohřeb 176.800 K, invalidní 606.043 K, v nezaměstnanosti 714.311 K, cestov 154.427 K, vdovské 213.955 K, sirotčí 170.074 K, na vzdělavací a ji účely 1,407.158 K. Spolkové jmění obnáší 270.422·64 K.

*

Ve Španělsku vypukla na andalusských tratích stávka ž leznič ního personálu, jíž doprava v jižním Španělsku úpl ochromena. — V Německu stoupá hrozivou měrou počet žen v dělečně činných. »Correspondenzblatt« podává statistiku jich základě výsledků sčítání lidu. Zaměstnáno bylo žen:

	r. 1882	1895	190
v zemědělství	2,534.909	2,753.154	4,598.(
v průmyslu incl. hornictví a staveb. živnosti	1,126.976	1,521.118	2,103.(
v obchodu incl. živnost hostinskou	298.110	579.608	931.3
celkem	3,959.995	4,853.880	7,634.3

Válka italskoturecká těžce postihla italské dělníky, pracující Turecku. Po obsazení Rhodu vypověděla turecká vláda italské příslušky z Malé Asie, kde bylo mnoho italských dělníků zaměstnáno, hlavně i stavbě bagdadské dráhy. Italie nemůže tyto své příslušníky zaměstnat i za normálních poměrů, natož dnes, kdy následkem války mnoho závodů musilo zastaviti výrobu. »Vorwärts« tvrdí, že italská vláda rozslala všem svým konsulátům v Německu tajný oběžník, aby hleděly o vypovězence umístit v Německu. Konsuláty pak hledají pro ně místa stávkových obvodech. — Dle statistiky ministerstva prací a sociální péče obnášel ve Francii roku 1911 počet porodů 742.114, počet úmrtí 776.983, takže obyvatelstva ubylo o 34.869 osob. *R.*

ŠKOLA.

Věci školské na říšské radě. — Jednání školského odboru o změně § 55. říšského zákona školského. — Služební zdatnost absolventů pedagogií ve státních úřadech. — Ocenění významu měšťanských škol ve výboru pro státní rozpočet. — Ochabnutí péče obcí o doplňování měšťanských škol čtvrtými ročníky. — Péče Národní Jednoty Pošumavské o školství menšinové.

Říšský zákon školský stanovil v § 55., že nejmenší plat má býti vyměřen tak, »aby učitel a mladší učitel, jsa prost všelikého překážejícího mu zaměstnání vedlejšího, mohl se ze vší síly povolání svému oddávati, učitel pak aby mohl také rodinu svou podle poměrů místních vyživovati; menšího platu nežli takto vyměřeného nemůže žádná obec dávati.« Trnitá, delší než čtyřicetiletá cesta učitelstva všech zemí rakouských, nesoucí se za cílem, aby uvedený paragraf byl ve skutek uveden, je dobře známá, neboť dnes, po téměř 45letém trvání říšského zákona školského, ani v jediné z rakouské zemi nebyla vyplněna litera onoho zákona. Učitelstvo všech rakouských zemí má za sebou dlouhou dobu krutého hmotného strádání, má za sebou téměř půl století honby za vedlejším zaměstnáním při varhanění, obecním písaření, soukromém domácím vyučování a za jinými činnostmi, jimiž musilo výdělek svůj doplňovati, aby stačil na krytí nevyhnutelných potřeb životních. Že při tom vlastní úkol učitelský ve škole nemile trpěl, že další sebevzdělání učitelovo bylo honbou za vedlejším zaměstnáním ponecháváno osudu, že také zdravotní stav učitelstva byl tak nemírně poškozován, je více než jisto.

Touha rakouského učitelstva nese se v posledních letech k tomu, aby jmenovanému § 55. říšského zákona školského byla dána konkretnější podoba. Veškeré učitelstvo rakouské shodlo se na tom, aby platy jeho byly měřovány dle platů státního úřednictva se středoškolským předběžným vzděláním, t. j. dle XI.—VIII. třídy dietní. Měřítko toto je svrchovaně spravedlivěné a uznáváno je theoreticky všemi téměř stranami na sněmech i říšské radě zastoupenými. Úsilí učitelstva proto nese se za tím cílem, aby § 55. ř. zák. škol. byl v tomto duchu konkretně změněn tak, aby zemím

bylo uloženo za povinnost služební poměry svého učitelstva dle norm státního úřednictva upravovati. Jen rakouská vláda vzpírala se do n dávna tomuto požadavku, nechtějíc, z nepochopitelných důvodů, aby zer upravovaly platy svého učitelstva dle normy, jakou ona sama pro s úřednictvo s rovnocenným středoškolským vzděláním zavedla. Je dos v dobré paměti její odpor proti úpravě učitelských platů v Bukovině d dietních tříd státního úřednictva a nedávný její přípis zemskému výbo v Čechách, zakazující téměř budoucí úpravu platů dle oné normy.

Otázkou změny § 55. ř. zák. škol. obíral se v květnových schůzí školský výbor poslanecké sněmovny vídeňské. Posl. Wastian jako zpr vodaj podal k projednání návrh:

»Úprava služného a způsob jeho výplaty buďtež provedeny z konodárstvím zemským podle následujících zásad: Nejmenší plat bu vyměřen tak, aby učitel 1. a 2. třídy, prost všelikého překážejícího n zaměstnání vedlejšího, mohl se ze vší síly oddávati svému povolá učitel 1. třídy pak aby mohl také rodinu svou podle místních okolno vyživovati; menšího platu, nežli takto vyměřeného, nemůže žád obec dávati. Tímto nejmenším platem jsou příjmy státních úřední XI., X., IX. a VIII. hodnostní třídy v činné službě po případě odpočinku pro učitele pensionované.«

Zajímavé bylo opět stanovisko vlády k tomuto návrhu, které objas min. rada Ardelt. Uznal citelné zhoršení hospodářských poměrů, jež p mělo učitelstvo všech zemí ku práci o zlepšení platů. O přáních učitelst aby bylo platem rovno úředníkům XI.—VIII. hodnostní třídy, pravil, není jisto, zdali by rámcový zákon, přání tomu vyhovující, neobmezov až příliš zemské zákonodárství (!). Pochyboval, že by platový systé opírající se těsně o hodnostní třídy, byl v nynější době účelný. Přání u telstva bylo již částečně vyhověno v Tyrolsku, kde platy v šesti měste (jenom?) téměř zcela přesně jsou upraveny dle čtyř nejnižších tříd st ních úředníků. Nová úprava platů vídeňského učitelstva (jen vídeňské proč ne všeho rakouského?) překročila docela hranici, o niž usil učitelstvo, neboť ve Vídni učitelé mají platy i VII. hodnostní třídy. (Ko jest jich?) Vláda nemůže k požadavku učitelskému zaujmouti stanovis z těchto důvodů: 1. Při veliké různosti platových a postupových systé v různých zemích není mechanické vyrovnání platů učitelských bez v šetření nejnovějších statistických dat, týkajících se stupňů platů vše kategorií učitelstva, možné (!). Pro řešení této věci jest nutno vykon potřebná šetření o finanční síle zemí a jejím zajištění. 2. Musí býti ta přesně vyšetřen počet učitelských osob proti počtu obyvatelů v jedn tlivých zemích. Vláda vyžádá si sama od podřízených úřadů statistic materiál a vymezí přesně své stanovisko, až bude zpracován platový p stupný přehled.

Tant de bruit pour une omelette! Tolik hluku je třeba nadělati, to příprav je třeba učiniti, má-li vláda milostivě svoliti, aby země sm upéci svému učitelstvu takovou omelettu, jakou ona svému úřednict připravuje. Učitelstvo rakouské nemůže vidět ve vladním prohlášení jiného, než neupřímnost, nic jiného, než obavy, aby země splněním učit ského požadavku se nevyčerpaly do té míry, aby stát, který na náro

olstvi zemím téměř nic neplati, příjmy ze zemí se nemohl na dále stupňovati dle potřeby, jakou si nový branný zákon a jiné státní nezbytnosti žádají.

Poslanec Glöckel dobře odpověděl vládnímu zástupci na jeho nepřímné prohlášení. Vláda se tváří, jako by šlo o zcela nové požadavky, o něž je třeba konati důkladná šetření statistická. Požadavky učitelstva ou starší třiceti let. O čem se má konati šetření? Práce učitelova je podstatě všude stejná, křivda je v různé odměně, ale vláda shánětí chce prve statistická data. Která data měla vláda po ruce, když dávala pokyn mskému výboru v Bukovině a v Čechách, aby nevyměřovaly platy příliš soko? Rakouské vyučovací správě jest teprv konati šetření o tom, lik učitelů v Rakousku vyučuje a kolik obyvatelů země mají. Jaký to vělý, důkladně informovaný nejvyšší úřad správní, jenž nemá po ruce i čísel základních. Pouhou změnou § 55. se učitelům nepomůže. Mysli-li ak někdo, že touto cestou přece lze dojíti cíle, potom je nutno § 55. určiji vyjádřiti takto:

»Učitel se zkouškou způsobilosti mějž od 4. do dokončeného 9. roku služební plat a aktivní přídavek XI., od 10. do 15. roku stupňovaný plat X., od 16. do dokonaného 22. roku stupňovaný plat IX. a od 23. do dovršeného 35. roku služby stupňovaný plat VIII. třídy hodnostní.«

Poslanec Konečný odůvodnil tento svůj návrh: »Zvýšení zákonného jmu služebního a způsob jeho výplaty budiž upraven zákonodárstvím mským, při čemž nechť platí zásada: ‚Nejmenší plat učitelů se zkoušou způsobilosti rovnej se platu státního úředníka se vzděláním středoolským a maturitou.« Professor Masaryk podporoval tento návrh a vyvdil si, kdyby návrh Konečného byl zamítnut, navrhnutí dodatku k odvci 1. § 55. »... a buďte příjmy učitelů c e l k e m rovny platům státních ředníků, kteří mají rovnocenné vzdělání.«

Školský výbor hlasoval o návrzích na změnu § 55. ř. zák. škol. dne května. Výše citovaný návrh Wastianův, aby učitelé byli platem rovni tním úředníkům XI.—VIII. třídy hodnostní, byl přijat 21 proti 11 hlam, výše uvedený dodatek Glöckelův na zařazení učitelů dle určitých videl 29 proti 12 hlasům. Mimo to schválen návrh poslance Ira, by t platil 50 procent k úhradě nákladu na školy, a to 23 proti 8 hlasům, následující návrh posl. Halbana: »Budiž zvoleno z pěti členů komité, by s výborem finančním podalo za 3 neděle zprávu o finanční možnosti pravy platů učitelských.« Návrh Verstovškův, aby byly státní úděly šířeny na stavby a udržování škol, byl zamítnut 27 proti 7 hlasům, rněž návrh Regerův, aby učitelům nebyly udělovány a odnímány libovolně obecní přídavky, 16 proti 14 hlasům. Návrh posl. Tomáška, aby nistru vyučování bylo vysloveno politování za prohlášení, jež ve schůzi něj učinil min. rada Ardelt, přijat byl za odchodu mladočeských, agrárh a klerikálních českých zástupců 15 proti 12 hlasům. »Národní Listy« kryly chování mladočeských členů pod autonomistickou čepici. Zaouvalo se jim v prohlášení vlády zdůraznění autonomistického stanovka. »Učitelské Noviny« z 5. června provázejí chování autonomistických nů školského výboru touto případnou poznámkou: »V Čechách totiž

páni autonomisté budou platit učitelům i na dále, co budou chtít, vždyc
však méně než platí státním učitelům stát, budou obsazovat místa, j
budou chtít, a tak učitelé zůstanou předmětem domácího obchodu, jeh
výnosem jsou úsluhy a výhody v oborech jiných.«

Není pochyby, že přijetí návrhů na změnu § 55. říš. zák. škol.
smyslu přání učitelských je částečným úspěchem. Přijme-li je plenum
slanecké sněmovny, je ovšem otázkou, uváží-li se, že ke změně říšský
zákonů je třeba většiny dvoutřetinové.

* *
*

Při poradním jednání o služební pragmatice ve výboru pro stá
zřízence oceněn byl v ý z n a m m ě š ť a n s k ý c h š k o l. Jednalo se
totiž o úřednících s absolvovaným pedagogiem a o uznání rovnocenno
čtyř tříd měšťanských s nižší školou střední. Předloha, vládou vypra
vaná, rozděluje státní úředníky na pět kategorií dle přípravného vzdělá
Úředníci s úplně ukončeným středoškolským studiem zařazeni do tří
třetí. Pedagogia byla dosud pokládána za ústavy odborné a neměla prá
ního titulu středoškolského; jen v některých případech přiznávány abs
ventům pedagogií výhody absolventů středoškolských. Resoluci, kte
navrhovala, aby učitelské ústavy byly pokládány za úplné školy střed
doprovodil ministr Heinold prohlášením, že úředníci, kteří absolvov
pedagogia, ve státní službě se velmi dobře osvědčují. Ministr slíbil,
opatření, navržená resolucí, se uskuteční. —

Pro čtvrtou skupinu státního zřízenectva vyžaduje se absolvová
nižší střední školy a složení speciální zkoušky. Poslanec Buřival navr
aby čtyřtřídní měšťanky byly postaveny na roveň nižším školám střední
V rozhovoru o významu měšťanské školy bylo poukazováno na to, že čty
třídní měšťanka, vedená na podkladě a výši moderních požadavků, podá
zaokrouhlený vzdělanostní celek. Je právě pro tuto vlastnost dobře zp
sobilou pro praktický směr ve výkonnosti úředníků čtvrté skupiny. Šk
měšťanské jsou rozšířenější a pro svoji bezplatnost i nemajetným spo
čenským vrstvám přístupnější, než nižší školy střední. Stanou-li se v p
slušných místech i rovnocennou náhradou za nižší školy střední, význ
jejich, vnitřní i sociální, pro nejširší vrstvy lidové se jen povzne
Návrh posl. Buřívala byl přijat za souhlasu zástupce vlády.

Nemůžeme při této příležitosti nevzpomenouti odporu přemnohý
českých obcí ke z ř i z o v á n í č t v r t ý c h r o č n í k ů p ř i n a š i
m ě š ť a n s k ý c h š k o l á c h. Českých obcí, jež čtvrté ročníky, na n
možno dosíci i státní subvence, zřídily, je velmi málo, německých je d
leko více. Sama královská Praha, která dala na »representační dům« p
10 millionů korun, nezřídila dosud ani jediný čtvrtý ročník, aby ukáza
jak podceňuje vzdělání nejširších vrstev svého občanstva. Rovněž veli
obce předměstské, Král. Vinohrady, Žižkov, Smíchov, Nusle, Vršovi
nemají se dosud ke zřízení důležité instituce, z níž by jejich mnohým d
čanům veliký zisk plynul. Školství je u nás stále a stále zřízením neakt
álním a láska k němu ponejvíce neupřímná. Náklad na školství národ
bývá rád nazýván »obětí«. Není pod tímto názvem skryto kus tajné
vnitřního odporu ke kultuře a vzdělání?

*

Národní Jednota Pošumavská vydala zprávu o své činnosti v roce 1911. Péče o školství a lidové vzdělání byla na prvním místě jejího programu. Nevymizeli dosud rodiče, kteří posílají své děti do škol německých a Jednota musila je na jejich národní povinnost upomínat. Jednota stěžuje si na nedostatek menšinových škol na českém jihu a v západočeské pánvi uhelné (v Kamenném Újezdě na příklad 120 českých dětí nemá české školy). Postará-li se Jednota o jednu školu, hlásí se škola hned jiné obce. Obce s německým zastupitelstvem, na příklad v Linech, se odvolávají, povolí-li zemská školní rada zřízení české školy. V Staňkově staví se budova pro školu měšťanskou. Před 2 roky odvráceno v Puclicích zřízení německé školy pro české děti, letos ve Vranově a ve Lichově, jimž povoleny české školy. Na Domažlicku byla povolena expositura školy lhotecké na Stefflich, na Kašperskohorsku v Šimanově. Obec Nezdice vystavěla si krásnou školní budovu. V Prachaticích vzrostl počet dětí navštěvujících českou školu přes 160.

Jednota uděluje subvence pro stavby nových škol a věnuje na to jednu část svých příjmů. Povolila tak větší subvenci pro novou školu v Nové Vsi u Brloha v okresu chvalšinském a letos staví školní budovy v Bedřichově u Štok a v Českém Bernšláku u Jindřichova Hradce. Pro 6 škol opatřila jednota školní potřeby, věnovala značné obnosy na zařízení škol v Kotíkově u Plzně a v Českém Vrbně. Péčí Jednoty zveřejnila se matiční škola v Budějovicích na Lineckém náměstí. V Rudolfově byla zřízena pobočka a staví se tu na náklad obce školní budova. V Dobré Vodě byla vymožena šestá třída postupná a expositura v Suchém Vrbně.

Jednota hradí také tu a tam osobní náklad na učitele. Tak na příklad platí na Českobudějovicku tři učitele obecných škol za zemský výbor. Akce za zřízení českých škol v okresích pošumavských a na Jindřichohradecku jsou Jednotou co nejúčinněji podporovány. Obce Zbuch u Nýřan a Rožnov u Budějovic byly odmítnuty se žádostmi za zřízení českých škol domáhají se škol matičních. V Nýřanech vzrostla škola do té míry, že třeba ji rozděliti dle pohlaví. Neutěšené jsou poměry v Českém Krumlově, kde vinou české menšiny ubylo dětí české škole.

Zpráva Národní Jednoty Pošumavské připomíná, že zemská školní rada nechce zrušiti zbytečné německé školy v Chlumu u Třeboně pro 7 dětí, v Hlávkově u Štok pro 16 školních dětí. Dle své staré prakse je také zruší, pokud na nich bude jediný žák. Jsou známy případy, kdy na německé škole bylo s učitelem jediné dítě (v Heřmanově Městci a j.) a škola byla zrušena jen po dlouhém otálení a s překážkami. Němci jsou příkladem, jak hájí své školské posice do krajnosti. Je v tom kus jejich prozřetelné školské politiky.

Jednota vydala celkem na školství 38.544 K, na vánoční nadílky, jimiž se paralysuje podobná akce německá a jimiž musí býti do jisté míry přízeň málo národně uvědomělých českých rodičů k české škole vykupována, vydáno 32.460 K, na výpravy dětí 841 K. Jednota udělila také chvályhodně 7 stipendií chudým stipendistům, kteří však nikdy nedostojí slibu, že se usadí po ukončených studiích v obcích menšinových.

Důležitým zřízením obranným jsou knihovny. Jednota zřídila jich k posledním správním roce 22 o 1660 svazcích. Mimo to vyměnila

36 knihoven o 3675 a doplnila 6 o 397 svazcích. Majetkem Jednoty je ny 662 knihoven o 102.274 svazcích. Mezi nimi je žákovských 55 o 3962 sva cích. Náklad na časopisy odebírané pro menšinové obce činil 11.383 K, n osvětové potřeby bylo vydáno 72.313 K. Jsou velké ty národní oběti n ohrožené české menšiny, ale nutno je nejen za stávajících poměrů, kd rozvoj menšin není zajištěn příslušným zákonodárstvím, vytrvale nést ale i zvyšovati. Malému národu musí záležet na zachování a na mravní i duchovním povznášení každé národní jednotky.

LITERATURA.

Krásná:

Spisy F. X. Šaldy, svazek první: Život ironický a jiné povídky. V Pra 1912. (Nákladem České grafické akc. společnosti »Unie«.) -- Karel Kam nek: Dies irae a jiné prosy. 1912. (Knihovna Lumíra XVII, redaktor Vikt Dyk, vydal J. Otto.)

F. X. Šalda vydává výbor ze svých spisů a literární veřejnost m povinnost čin ten kvitovat. A chce-li tak učiniti sine ira et studio, můž s dobrým svědomím potvrdit, že F. X. Šalda je v české literatuře zje nevšední. Nevšední svým neochvějným úsilím, s kterým v otázkách umě lecké kritiky a tvorby i ve všem, co s nimi jakkoli souvisí, vytyčova si vždy mety nejvyšší; tím, jak při díle cizím i vlastním uvědomoval podstatu, smysl a cíl opravdového umění, chtěje proniknouti k samý jeho základům; tím, že literatura, umění vždy mu byly a jsou doslov nejdražší a nejvážnější záležitostí života, že byl a jest vždy hotov býti s za vlastní umělecké poznatky a principy, za něž ručí s hrdou mužnost s vášnivým hněvem i radostí, láskou i nezištností; a hlavně: jeho váše pro velikost a krásu je v něm, není dělaná, vyčtená ani předstíraná jak u takových, kteří o velikosti a kráse lomozně mluví, myslí, že jsou jí nejblíž a zatím při každém druhém slově, vybraném a okázalém, vidíš jen sucho konstrukci bez vnitřního tepla; Šalda je prostě svůj — na prstech da by se spočítat ti, o kterých by se to mohlo u nás tvrdit se stejnou opráv něností. Otázka souhlasu či nesouhlasu se Šaldovým »směrem« a lite rárním stanoviskem jest podružnější; hlavní je, že jest individuální, ž veškerá literární činnost Šaldova dala hojnost podnětů k přemýšle o cílech umění, jimiž se zvyšovala úroveň našeho uměleckého nazírán a že si Šalda dovedl vydobýti určité literární posice silou vlastního ducha je v něm mnoho podmanivosti.

Jest si toho jistě vědom. Nejen že výbor svých spisů zahajuje úvod ním slovem, v němž přísně odmítá jakékoli uznání průměrné i podprů měrné literární veřejnosti; zle se odvrací od »zprostituované doby, kte tě dnes vynáší na štít, aby zítra po tobě plila, která běhá dopoledne z něčím a odpoledne za pravým toho opakem a točí se ani ne po větru, nýbr po zápachu, jenž vane hned z prava, hned z leva«, a chce, aby v české

ité, plném zrádnosti, lsti a podlosti, sprostoty, bezradnosti a bezcha-
ternosti (— má v tom, bohužel, mnoho pravdy —), jeho práce těm,
kří pociťují zlobu těchto dní a věří v lepší budoucnost, »stály svou
ouettou na jejich obzoru a pomáhaly tišit a klidniti zmatek jejich
ší a harmonisovati je tím, že odvedou zraky jejich od jevového chaosu
ního empirického dne k velkým skutečnostem lidské duše, k vnitřní
aze a statečnosti.« Nejen to, avšak Šalda vyslovuje také stěžejní
adu, dle níž pojímá básnickou a uměleckou tvorbu. Jsou to slova
thova: »je inkommensurabler und für den Verstand unfaßlicher eine
tische Produktion, desto besser«. Názor ten by se snadno mohl státi
no osudným, kdyby se pojímal s povrchní doslovnosti. A přece se zdají
a Goethova temnějšími nežli skutečně jsou. Šalda je vykládá správně:
jimi říci, že tvorba básnická neznamená práce pojmové, poznání rozumo-
o a vědního, nýbrž intuitivní poznání velikých životních skuteč-
tu. Jenom nevím, je-li při tom nutno tak naprosto, a limine zavrhovati
v. tendenci uměleckého díla a nepřipouštěti studia nějakého přírodního
o společenského prostředí, zamítati popisy hmotného bytu člověka, pozo-
ání sociální a hospodářské, vůbec vše, cokoli jest rázu dokumentárního.
lze připustiti jen pro takové druhy písemnictví, jimž uvedené mo-
ty jsou ultima ratio, pro kterou klesají v pouhou schematickou popis-
t a ulpívají na vnějšku. Avšak intuici nelze pojímati snad ve smyslu
ného odvratu od života a reálnosti; nepochopitelnost a nesouměřitelnost
thova může znamenati jen tolik: básník musí viděti dále než ostatní,
pochopitelným však zůstati nesmí, nýbrž, a to jest věcí jeho umělecké
, musí to nepochopitelné právě svým uměním pochopitelným učinit.
úkol může mu nastati i při prostém lidském životě: chceme tvrditi,
v něm všechno jest jasné? nemůže v největší prostotě býti mnoho zá-
nosti? je reelnost už tím vystižena, pojímá-li se průměrným pozoro-
vatelem ve smyslu daného fakta? I zde jest možna intuice. Zbývá tu
ý ještě zlomek, který musí býti objeven a dopočítán. Jednotlivé složky
nosti vnější jsou v nutné souvislosti se životem vnitřním, a chce-li
básník dostati nad ně, nesmí jich prostě přehlížeti. Činím tu poznámku
k vůli Šaldovi, nýbrž k vůli těm, kdo by zdůrazněním principu Goe-
va mohli býti vedeni k názoru mylnému. Šalda sám přece zcela správně
ví, že celé umění a celá poesie jsou mu jen tam, kde se chápou a cítí
ké skutečnosti lidského života, žádá však, aby se vytvářely v typické
dy lidské.

O svých povídkách Šalda tvrdí, že jsou pokusem vniknouti do ohniska
ké duše a lidského osudu, že jsou pokusy o vnitřní dramata, o dramata
e. Jsou jimi. Vrcholí v niterném rozporu postav, které se vymykají
ežného, řekněme snadno pochopitelného života a jsou přece z něho
ně. Varjan (v »Životě ironickém«), jenž odvrací se od vlastní
y i dítěte, trpí zvláštní přesností pojmovou, která určitě rozlišuje mezi
želstvím a láskou, mezi světem právním a světem nervů a citů, a tato
ostlivost stane se mu osudem; Erna (»Frau Land«) trpí bolestí zápasu
i vlastní tvůrčí uměleckou silou a konvencí, prohlubujíc každou roli
do typičnosti a neustále hledajíc na světě něco, před čím by se mohla
ořit, co jest veliké a krásné a ne klam; prostý fakt návratu do rodných

lesů vzepne se v dramatický moment bolesti nad uprchlým mládím (»Z r pokoření«); groteskní smrt podivínského plukovníka i mravní katastr jeho rodiny chápeme pro potlačovanou bolest neočekávaného odmítn (»Modlosluženík«), tak jako poslední záchvat vysíleného smyslného sta (»Smrt hraběte Kryštofa de Loges«). Všem pak povídkám přibývá d matičnosti vlastní autorovou účastí. Nejsou lehké a bortivé konstruk je na nich zřejmo, jak o nich intensivně pracoval, a to nejen s vnitřn zaujetím, nýbrž i s intellektem, který si uvědomuje netoliko slovo, i barvy, hmat a vůni. Vnějších podrobností dotýkají se celkem let za to však myslí a uvažují o nejtěžších věcech, asi tak jako Ried defin štěstí (»je cosi vznešenějšího než štěstí, totiž velikost, a kdo řekl líkost, řekl již také utrpení; štěstí je stravou chudých srdcem i duchem jako Frau Land, krásná hříšnice a kajícnice, dovede filosofovat o do a síle v životě, lásce a štěstí tak, jako by aforisticky měla zpracovat d thema. Vůbec vyznačuje lidi Šaldovy, že celkem více myslí než jedn intellekt nabývá převahy nad objektivní dramatičností; někdy je přist neme při trochu náhlých psychologických i dějových skocích, při ni lecco zůstává nedopověděno. Vesměs však jsou svědectvím uvědom snahy o vysoké a krásné cíle.

Všechny prósy, obsažené v Kamínkově knize Dies irae, znívají akordem smutku. Nejvíce proniká tam, kde jde o osud umě ckého tvoření (»Dies irae«, »Smutná krása«), ale i když jde o zklam prostých lidí (»Vrátila se ještě«, »Návštěva«, »Jaro«), i v symboli povídce o hořkosti poznání (»Nová pohádka na starý motiv«). Smu Kamínkův jest nevtíravý a projevuje se jemnou, delikátní formou. by však výmluvnější, kdyby neliboval si tak příliš v neurčitostech. M vím-li o snech, nadějích, kráse, nesmím se spokojiti pouhým abstrakt ale vložiti v ně uvědomělost, která je činí oprávněnými, a bolest, smu musí být psychologicky i dějově zdůvodněn, ne pouze konstatován, a se tak dálo výrazy sebe něžnějšími. Trochu více pohledu do života je au rovi potřebí. —cjč—

Poučná.

Slovanstvo. Obraz jeho minulosti a přítomnosti. Za vrchní redakce Dr Bidla a Dr. J. Polívky vydalo nakladatelství Jana Laichtera, Praha 19 — Miloslav Hýsek, Literární Morava v letech 1849—1885. Moravská Ost va, 1911. Nákladem Moravsko-Slezské revue.

Slovanstvo. Obraz jeho minulosti a přítomnosti. vrchní redakce Dr. *J. Bidla* a Dr. *J. Polívky* vydalo nakladatels J. Laichtera, Praha 1912. Cena K 12·50. —

Informační tento sborník, zamýšlený původně jako populární b žurka, »která by objasnila nejširším vrstvám jak dějiny, tak také nyně stav národů slovanských«, stane se jistě mezníkem v rozvoji slovans myšlenky, která přes všechnu propagaci posledních let stále ještě

dá základní podmínky úspěchu: znalosti slovanských věcí, bez níž
ní pokroku vedoucího k uskutečnění velikého cíle vzájemnosti. Česká
ratura díky našim několika pracovníkům jde v této propagační čin-
sti v čele všech literatur slovanských. Nehledíme-li k jiným drobnějším
cím a nevzpomínáme-li na tomto místě záslužné práce »Slovanského
hledu«, je tu z posledních let nedávno vydaný Niederlův »Slovanský
ět«, spis v literatuře slovanské ojedinělý svou věcnou a úzkostlivou
hou o spravedlivý, správný soud — ovšem i »Slovanské starožitnosti«
derlovy, dílo vědecké, mají pro pokrok slovanské vzájemnosti svůj
sný význam — a nyní vychází »Slovanstvo«, obsahující řadu soubor-
h prací, z nichž čtenář dobře si osvojí věcný názor o slovanském ži-
vé v kterémkoli oboru a pochopí snáze cíl, k němuž chtěla dospěti ne-
ti promyšlená myšlenka hnutí novoslovanského, dnes zapomenutého a
liš jednostranně šířeného, aby bylo mohlo zapustiti kořeny v úrodnější
lu, které se vlastně hned na počátku vyhýbalo...

Není pochyby, že nový sborník, k jehož napsání byli redakcí povo-
i přední naši znalci slovanských věcí — ne všichni — vykoná úkol, který
určili ti, kdož dali k němu záslužný podnět. Dostalo se nám díla,
němž najdou důkladného poučení všichni, kteří chtějí doplniti své vě-
nosti o Slovanech, dnes českému intelligentu nezbytné.

Úvodem k »Slovanstvu« položena jest historie Slovanstva, kterou vy-
l Dr. Jaroslav Bidlo. V partiích, v nichž vykládá starší dějiny
ovanstva, je práce jeho nejcennější. Více jen mohlo být napsáno
dějinách slovenských. Sotva však vzbudí souhlas výklad jeho o poli-
kém vývoji českém posledních let. Jak rozuměti na příklad
oru, že strana mladočeská přílivem mladší generace a neúspěchem
stoprávního zápasu nabývala opět svého původního rázu pokrokově-
listického, což dokonáno reorganisací r. 1907? (str. 116). Co značí na
klad internacionalismus »více strojený než skutečný«? (str. 117).
šem mohl autor jen stručně dotknouti se přehledu politických stran
kých, což snad vysvětlí průměrnost novinářského výkladu. Ka-
pola, věnovaná historii Slovanstva, zakončena jest úvahou o myšlence
voslovanské. Konstatuje se tu, že »otázka slovanské vzájemnosti po
ním svém praktickém nezdaru zůstala ležeti ladem«. Ale nelze jen říci,
původně dosti nadějná mezislovanská situace, zhoršená otázkou
nexe, překazila také snahy sbližovací, zahájené pražskými poradami.
tě byla annexe jednou z příčin, ale vlastní příčiny byly hlubší a je-
y se už těmi komickými, ale charakteristickými malichernostmi před
zváním na pražské porady. Historik píšící současné dějiny slovanské
přemýšlející tedy o nich musil by si přiznati, co bylo vlastně příčinou ne-
pěchu: že totiž propagace novoslovanství neopírala se právě o ten zá-
d, který prof. Bidlo požaduje pro novověké sblížení a vzájemnost slo-
nskou: o tu novověkou kulturu a světový názor, lišící se od středově-
ho svým rázem světským (str. 130) — čili, jak to definuje určitěji prof.
asaryk: o ten základní princip pokrokového demokratismu,
z něhož není pomyšlení na sblížení opravdu kulturní. Je možná otázka,
byl-li předčasný úpadek novoslovanství, jinak pojímaného, vnitřní dě-

jinnou nutností — jsou-li slovanští národové hotovi k vzájemnosti tomto základě a nepřišlo-li novoslovanství příliš záhy...

Přítomný stav Slovanstva vylíčen jest několika kapitolami. Dr. A Boháč probírá sídla a území slovanských národů, zjišťuje statisti jejich početní sílu a také poměr obou pohlaví, přirozenou měnu oby telstva, vzdělání a náboženství. Je ovšem těžko pro neúplnost a nepřesn materiálu zjistiti skutečný počet Slovanů, proto autor vyhrazuje si poul přibližnost, která ovšem nebude příliš vzdálená skutečnosti.

Nejcennější prací ve sborníku je stať dra K. Kadlce o státn zřízení a státoprávním postavení slovanských národů. Cenná už proto, v ní máme poprvé přehledný výklad o věci nejméně u nás známé. Při politické roztříštěnosti slovanských národů, z nichž jediný ruský zacho si vlastní státní život, přichází celkový výklad výborného našeho zna slovanských právních dějin nesmírně vhod. Autor probírá dějiny státn života každého národa zvlášť a vykládá dějiny nejnovějšího života ústa ního, vše s hlubokou znalostí politických dějin Slovanstva, ať líčí počá ústavního života v Rusku či politické požadavky rusínské, rozvrat st ního života polského, nebo politické dějiny české, jazyková nařízení, Slováků uherských atd. Vítaný bude obšírný výklad o Bosně a Herce vině, v němž vystihuje se jasně poměr anektovaných zemí k oběma po vicím říše a kritisují se nové ústavní zákony pro Bosnu, jimiž »dost se Bosně a Hercegovině mnohem lepšího státoprávního postavení, než mají království a země na říšské radě zastoupené, ba do jisté míry, než má Chorvatsko-Slavonsko« (str. 322).

Důležitou úlohu v životě slovanských národů mají rozdíly náboženš a církevní. Prof. J. Bidlo vypsal v přehledné stati náboženské a církev poměry národů slovanských a právem upozornil na velikou jejich dů žitost, zejména tam, kde jsou rozpory mezi národem potlačeným a pan jícím. Školství slovanských národů popsal Ant. Jirák a z jeho st vidíme pěkně, jak který národ vyniká svým školstvím a jak je zanedb tam, kde mu není možno starati se o rozvoj a sesílení národnosti účinn politikou školskou, v níž se mu brání úředně i neúředně. Aktuáln školství je v článku Jirákově zcela dobře patrna.

Literatury slovanské probral Dr. J. Máchal. Literární odborn najdou jistě v jeho vylíčení mnoho nedostatků. Zvláště literatura slove ská zachycena jest příliš stručně a neúplně podána jest zejména mode literatura slovenská, jejíž význačný representant není vůbec jmenov (Ivan Krasko) a zapomenuti i Chalúpka a Janko Král. Za to na př. s o moderní literatuře bulharské svědčí o dobré informaci, jako zase líčení literatury polské dobře posloužil Feldman. Přes to také tento přehl vykoná v rámci celého díla své poslání. Čtyři kapitoly věnoval F Táborský výtvarnému umění slovanskému, chtěje jimi up zorniti, že »Slované nejsou umělecky tak chudí, jak často tvrdí«. Slovanské umění obyčejně bývá odkazováno »do poznámk jen tak na doplněk«, a tak nadšený jeho znatel chápe se přílež tosti, vylíčiti nám obraz uměleckého vývoje slovanských národů, tak čas odlišného a tak málo vzájemně se sdružujícího. Autor je znám jako pr pagator slovanského umění u nás a našeho u národů ostatních. Není p

by, že stati touto snahu svoji značně uspíšil. Zajímavou kapitolu na- dr. Z. Nejedlý o slovanské hudbě. Vysvětluje kosmopolitismus by u Slovanů, zejména u západních, proti němuž v starší době domácí umělecky nevystačovaly. Tak hudební poměry měly prvotně cizí, ne- anský ráz, až romantismem i slovanská hudba se osvobodila a nabý- vnější slovanskosti, již dr. Nejedlý zjišťuje. Nový ideál ryze slo- ké národní hudby stvořil Smetana, jenž by měl býti pro všecka slo- ká národní umělecká hnutí vzorem. Dr. Nejedlý přeje si vzájemnosti hudebním životě, aby národ mohl se učit od národu, ale akcentuje po- vek přísné samostatnosti každé větve slovanské. Totéž, co platí ění výtvarném.

Poslední kapitoly věnovány jsou slovanské žurnalistice (J. jret), zajímavý a informativní výčet jmen a čísel, Sokolstvu, ž úkol ve slovanské vzájemnosti pěkně určuje dr. Scheiner jako ní kulturní na základě zdravého rozvoje tělesného k zachování a se- i slovanské rasy, a konečně turistice, kterou dr. V. Černý po- ně líčí jako významného činitele v praktickém uskutečňování ideje emnostní.

V Doslovu redakce konstatuje, že kniha postrádá kapitoly o poměrech odářských, protože snahy redakce opatřiti ji byly bezúspěšné. Postrá- ji opravdu v knize tak významné, ale tím není řečeno, že by bylo lo správné ponechávati poučení tak bohaté na dobu, až článek o ho- ářských poměrech bude získán. Jak redakce vyznává, vedl její spo- u práci duch vědy a pravdy. Jistě třeba uznati tuto snahu ve všech ch, i když v detailech někde není možno souhlasiti a třeba by jiný spořádal knihu jinak, jednotněji. Ale plným právem mohou se sdru- pracovníci pochlubiti spisem, který je i chloubou české literatury a ečným dílem v literatuře slovanské. Podrobná mapa, také samostatně ná, sestavená drem L. Niederlem, velmi jasně znázorňuje slo- ké osídlení v Evropě a doplňuje účelně celé dílo.

Předmluvu ke »Slovanstvu« napsal dr. K. Kramář. Knize je přidán věcný i osobní. *Ferd. Pakosta.*

Miloslav Hýsek: *Literární Morava v letech 1849—1885.* Mo- ská Ostrava, 1911. Nákladem Moravsko-Slezské revue.

Doba moravského separatismu je dávno za námi, a přece duševní Moravy nesplynul docela se životem v Čechách. Vedle rozdílů čistě grafických jsou stále ještě rozdíly povahové, a ty je cítiti v praxi než v theorii. Kdo se obírá českou literaturou na Moravě, naráží vili na sociologické problémy, vyžadující výkladu. A nejsou to jen hové rozdíly, nýbrž ještě častěji poměry vnější, jež způsobily, že j literární na Moravě šel jinými cestami než v Čechách, že se zpra- opožďoval.

Literární historik Moravy nemá úkol příjemný. Jako historik kraje omezeného území národního vůbec, se zúženým úkolem přejímá po- ost všímati si drobností, usilovati o úplnost co největší; takové úsilí nebezpečno kvalitě díla historického. Nad to Morava, ani přírodou Čech příkře neodříznutá, nesnadno zápolila se sousední zemí svou, řenou šťastnějšími podmínkami pro osvětovou práci a velikým, uzna-

ným střediskem. Moravě se nejlepší synové její ztráceli — z dějin l
rární Moravy zmizel na příklad sám Palacký, stejně jako starší děj
literární kratince jen zdobí Komenský. A tak sám pojem literární l
ravy je vratký: Hýsek na příklad, jistě správně, rozhodl se pojmouti v
všechno, co bylo na Moravě napsáno, a to nejen od rodáků moravsk
O mnohé spisovatele markrabství se dělí s královstvím; jednotl
krátce působili tu a zase onde.

Morava literární nemá osobností vskutku velikých: »na Moravě
bylo spisovatelů, jejichž význam je trvalý, nýbrž žili a působili tam l
kteří již dnes buď jsou zapomenuti nebo ozářeni legendárním nimbe
napsal Hýsek v předmluvě svého díla. Pochopil, že Brno ani Olom
nemohly býti důstojnými centry kulturními, jako města malá a převa
německá, bez university a tudíž vědeckého ohniska. A dodejme, vý
kulturní musil se opožďovati v zemi převahou rolnické, s městy dlo
ovládanými Němci a zbavenými nejpotřebnějších škol středních. V
dobu, kdy v Čechách kněžstvo dávno již přestávalo býti hlavním rep
sentantem vzdělanosti, na Moravě vlivem okolností kněžstvo podržo
dlouho převahu a dalo literatuře české ráz úzce katolický. Kd
v Čechách hlavními odběrateli knih byli obyvatelé městští a literat
záhy jejich životu věnovala pozornost, na Moravě jest literatura ovlád
hlavně venkovem. A Morava jest kolébkou českého národopisu.

V tomto prostředí vítězí tendence náboženská, vlastenecká, úplně
snahami ryze uměleckými; umění vykazuje chudou žeň až do let o
desátých. Rok 1848 znamená i literární Moravě mezník, ač přechod z d
předbřeznové jest povlovnější a nenápadnější, než v Čechách. Kon
let sedmdesátých pak nastává sblížení veřejného života moravského s
ským, padají poslední zbytky umělého rozhraničování, současně s
dostným rozkvětem školství moravského. Moderní realismus a natu
lismus nalézají v umění moravském výrazné zástupce, ba některými zj
Čechy předstihují.

Na dobu mezi lety 1849—1885 omezil Hýsek své dějiny literární l
ravy, když viděl, že pro celkové dějiny není dosud připraven mate
Chtěl na své osobnosti pohlédnouti kriticky a byl nucen často budovati
základů; slušnou část článků průpravných, jež uvádí, napsal si sám. St
pramenového studia poznáme v celé objemné knize — Hýsek nevyhnu
ani nevděčnému a pracnému pátrání životopisnému, opravuje trpě
krok za krokem nepřesnosti nebo mezery svých pomůcek. Jeho kn
hemží se daty, až to někdy ruší proud vypravování. Hýsek si uložil,
se vynasnaží poznati všechno o životě i práci svých osobností, aby m
vysloviti soud spolehlivý; má také s m y s l pro životopisný detail, mil
práci i methodu biografickou. Proto jeho dílo, spočívajíc na solidních
kladech, je prosto ukvapeného krasořečnictví, ano někde zdá se až p
střízlivým. Monografický postup autora svedl v některých životopis
k pochopitelnému nadbytku životních rysů, snaha po úplnosti zapl
leckdy stránky jmény málo významnými. Ctihodným mužům, kteří
třeba v jiných oborech osvědčili, jsou přísně připomínány literární hří
z mládí, — autor přítomného díla jistě sotva tušil, jak žertovné násle
může míti žádoucí jinak úplnost.

Svou látku Hýsek rozvrhl v pět rozsáhlých kapitol, jejichž architek-
neztrácí se ani za četnými detaily a vložkami. Autor tohoto díla ne-
il si nic, co vyžaduje pracné námahy: pročítal staré časopisy, aby
charakterisoval dobu, stejně jako vhodně vybíral podrobnosti z dějin
ecných, aby ozřejmil vztah mezi snahami kulturními a politickými.
lavních rysech vyličil snahy literární na Moravě před r. 1848 všímaje
mpatických osobností A. V. Šembery a zvláště filosofujícího M. Klá-
, vedle nich vystupují zapomenuté postavy Vincence Furcha a Leo-
a Hansmanna. Po r. 1848 vůdčími osobami literární Moravy stali se
Sušil a Procházka a jejich epigoni. Sušilovy odborné vědomosti
logické i zásluhy o sbírání národních písní dílo Hýskovo plně uznává,
se však proti přeceňování jeho poesie a proti jednostrannému kato-
mu, jakož i nevraživému poměru stoupenců Sušilových k světské li-
uře naší. Doba nadvlády kněžské v moravském umění znamená léta
ody, vítězství vtíravé, nezjemnělé tendence. V letech šedesátých zasa-
do literatury obratní žurnalisté (Kubíček) a množí se řady mladých
ligentů, pracovníků veřejných. Z dorostu toho nejzajímavější osob-
jest podivínský F. Vymazal, jehož obsáhlá a rozmanitá práce jest
akterisována s obzvláštním zájmem a láskou. Vzrůst středních škol
ých posléze na Moravě způsobuje čilý ruch vědecký, vyznačený kol-
ským vlastenectvím, romantickou zálibou pro dějepis a starožitnictví,
lidové zvláštnosti jazykové, krojové, umělecké. V popředí od let
desátých stojí energická osobnost »moravského papeže« Vincence
dla, muže značných schopností, ale nedostačující erudice vědecké,
vnitřními vlastnostmi neimponujícího. V jeho stínu ztrácí se řada pra-
ků více školených, mezi nimiž je zvláště slezský buditel, odpůrce
pisu A. Vašek, otec Bezručův. Z archeologů moravských evropského
na dosáhl J. Wankel. Skromný, obětavý Fr. Bartoš vyrůstá ve velkou
nost a význam jeho převyšuje blednoucí slávu Brandlovu. Hýsek osla-
v něm znamenitého učitele moravské intelligence, autora vynikají-
učebnic, schopného pracovníka vědeckého, jenž trpěl nepřízní po-
ů, neúnavného sběratele materiálu národopisného. Vedle podivín-
o, mnohostranného V. Praska druží se k moravským buditelům vě-
ým rázovitý J. Kosina, bystrý organisátor kulturní práce olomoucké
tor znamenité knihy vzpomínek »Život starého kantora«, kterou Hýsek
e i nad jeho Olympské hovory.

Literatura kněžská po letech sedmdesátých jest repraesentována čin-
i Vladimíra Šťastného a Kosmáka. Kdežto Šťastný je v díle Hýskově
věcen jako básnický epigon, o Kosmákově talentu docházíme poznání,
nul neukázněnosti. — Po posledním pokusu udržeti umělé rozdíly
olitickém, národnostním cítění Moravy a Čech (smutně pověstná čin-
i novináře V. A. Crhy) ujímá se práce první generace, vyšlá na Mo-
z vyšších škol českých, vychovaná Bartošem, Kosinou a jejich vrstev-
. Mezi nimi značného vlivu docházejí tvůrci t. zv. moravské kritiky
a Čech. Z umělců pak přijímají vlivy vážné literatury ruské Tá-
ký a Herben, kdežto Františka Stránecká zůstává věrna tradičnímu
rání městského člověka na lid. Herben jde za učitelem svým Bar-
m dále — v kronice jeho »Do třetího i čtvrtého pokolení« Hýsek vidí

vrcholný bod moravských snah literárních i ideových v letech o desátých. —

»Literární Morava« Hýskova jest dílo vážné, z nejvážnějších pu kací literárně historických v posledních letech. Je tu podán výsledek t a poctivé práce bystrého, přemítavého autora. Celé dílo je neseno živ zaujetím svého původce, má svou pevnou páteř: nebojí se říci poznat pravdu z přímá. První zpracování rozsáhlého materiálu arci nemohlo b bezvadné. Přáli bychom si na příklad účelnější třídění na menší kapito vůbec jinou úpravu typografickou, aby byl přehled usnadněn (v příto ném vydání orientace byla ztížena i tím, že zapomenuto podati na ko knihy obsah). Charakteristiky, z nichž mnohé s nových hledisk osvětl spisovatele moravské, potřebovaly by ještě výraznějších rysů, syt ších barev. Není také divu, že při žijících spisovatelích autor něk podléhal kouzlu osobního styku a vybočoval ze své přísné objektivity, ne že jindy rozhovořil se šíře, než souměrnost připouštěla. To vše jsou vš nedostatky mizící vedle předností díla. Hýskovou knihou dostává se n cenné pomůcky, jež by zasluhovala, aby brzo vyšla v novém, rozšířen vydání. *K. V*

PO ŽIVOTĚ NÁBOŽENSKÉM A CÍRKEVNÍM

Konfessijní statistika Spojených států. – Eucharistický kongress. – Manž ské právo.

Konfessijní přehled obyvatelstva ve Spojený státech severní Ameriky dává obraz velice pestrý a zvláště pro n obvyklou jednotvárnou uniformitu přímo překvapující. Poslední cens který si všímal také rozvrstvení konfessijního, zjistil, že občanstvo Stá se rozvrhuje neméně než na 215 denominací, z nichž 212 jest protestan ských, 1 římsko-katolická a 2 řecko-katolické (orthodoxní ruská a ortl doxní řecká). Tak referovaly evropské noviny.

Tato statistika má beze vší pochybnosti značné vady. Hned na příkl není přesné zjištění, že existuje ve Spojených státech jediná, jednot církev římsko-katolická. Jest jisto, že vedle officielní většiny katolick která jest v organickém spojení s Římem, existují katolické církve Říma volné. Nejen starokatolická církev, ani ne nějaká protestantská nominace, která se nechce zříci názvu a prestiže církve katolické, to j všeobecné, nýbrž skutečně a vědomě katolická církev, samostatně org nisovaná mimo papežství. Nedávno bylo konstatováno, že takovou římskou katolickou církev mají v Americe dokonce i Poláci, jinak n věrnější vedle Irčanů synové Říma, věrnější v Americe než Italové a Šp nělové.

Zjednodušení, které vykazuje nedávná officielní statistika, vysvě se nejspíše tím, že statistický úřad se přizpůsobil nárokům právě, p pežské církve římsko-katolické, a jako ona neuznává za katolickou žádn

ou církev, než tu, která spatřuje svou hlavu v Římě; katolickou církev, pektive katolické církve mimořímsky organisované pak bezpochyby při- l k řadě těch, které se nazývají apoštolskými, katolickými a podobně řiřaďují se k denominacím protestantským.

Těch jest imponující nebo zarážející počet 213. Mezi nimi jest arci oho takových, jejichž odlišná organisace jest pouze formální, histo- ky, lokálně, jazykově daná. Tak se počítají 23 církve lutherské. Mají jnou konfessi, v celku stejné zřízení a řád, ale jsou organisovány samo- tně, na příklad jako německá, hollandská, švédská, americká církev herská atd.

Bylo napočítáno 12 církví presbyterních, u nichž rozdíly jsou také formální, lokální, historické, jazykové a národní. Tak vlastní presby- ní církev se dělí na dvě mohutné organisace, severní a jižní, a rozdě- lí to nemá jiné oprávněnosti než historickou, datující od sporů a bojů zi severními a jižními státy v otázce otroctví; dále jest reformovaná, é presbyterní, církev německá, hollandská, francouzská a pod., lišící jen a jen původem prvních kolonistů. Totéž platí o baptistech, kteří s to, že se cítí za jedno v úchylce učení o křtu od ostatních prote- ntů, tedy za jedno v základní nauce, přece se třístí na 17 rozmanitých ganisací.

Statistika konfessijní poskytuje pestrý obraz amerického duchovního ividualismu a doklad čilého náboženského života. Snad jest toho indi- dualismu přespříliš. Nám aspoň se tak jistě zdá. Ale tam jest jistě při- zeným důsledkem individuelní svobody.

Vedle více theoretického zájmu o rozmanitost, rozrůstání a splývání otestantských církví máme přirozeně značný zájem též o americký katolicism.

Jest zajímavo, jak různě se udává statistika amerického katolicismu. okrouhlého (ale necelého) sta millionů veškerého obyvatelstva hlásí se katolicismu ve Spojených státech asi 15 millionů vyznavačů.

Tu již předem nutno upozorniti na různý princip statistického počí- ní. Katolicism americký počítá mezi své členstvo všecky po katolicku těné, tedy i děti; protestantism provádí též ve statistice zásadu osobního nství a počítá za své příslušníky pouze ty, kteří se osobním rozhod- tím k členství v církvi přihlásili a jmenovitě se účastní přijímání Ve- če Páně (communicants). Dětí nepočítá, ani dětí rodičů rozhodně cír- lvních, dětí svých členů, dokud se nestanou členy osobní přihláškou a asti v povinnostech a právech členských, ani dětí svých vlastních. Ne- dních škol nevede mezi členstvem, nýbrž zvlášť.

Toto různé počítání dává již předem katolické církvi statistický nad- k nad ostatními církvemi.

V našich katolických novinách letos zase po uveřejnění statistických t se objevily články, velebící rozmach a vzrůst katolicismu ve Spo- ných státech. Jmenování amerických kardinálů, za které sám president peži poděkoval, dává katolickým časopisům příležitost mluviti o vzmá- jícím se vlivu katolického náboženství ve veřejném životě. Přestup esidentovy švakrové a některých jiných osob jest jim toho illustrací dokladem.

Zajímalo nás (více než z pouhé zvědavosti) informovati se o sku tečném stavu věcí z pramenů dobře zpravených a spolehlivých, ameri ckých a podáváme z nich některá fakta a poznámky a reflexe.

Američtí katolíci jsou daleko střízlivější a skromnější v líčení sku tečného stavu své církve ve Spojených státech. Podle nich číselný postu a vlivový vzestup katolicismu není tak rapidní a nápadný, jak by s zdálo podle našich domácích honosných zpráv.

Zdá se, že naše klerikální noviny přebarvují a přepínají, snad i přím falšují fakta a čísla, při nejmenším zatajují jiná fakta a čísla, která jso nutna ke srovnání, aby tím byl získán pravý obraz.

Mají při tom asi pochopitelný úmysl naznačiti našim, od církve hodn odcizeným katolíkům, že jinde si církve katolické více váží nejen sami ka tolíci, nýbrž i nekatolíci se před ní sklánějí. Chtějí říci: podívejte se n svobodné Američany; ti vědí a cení, čím naše církev jest; vezměte s z nich příklad! Při tom počítají s tou skutečností, že ani tisícátý česk katolík i nekatolík nebude, ani nemůže kontrolovati jejich tvrzení n místě samém anebo z místních pramenů, zvláště když jejich zprávy bý vají podepřeny statistickými číslicemi.

Dali jsme si s tím práci. Výsledek potvrdil naše tušení nad očekávání

Prohlašujeme, že prameny naše jsou katolické, ne zednářské neb protestantské. Jsou to katolické časopisy »Catholic Truth« a »Excelsior« a katolický biskup Mc Faul.

Podle nich bylo sečítáno nebo přesně odhadnuto, že na 15 milionů katolíků ve Spojených státech připadá ročně 142.000 narození (tolik n příklad r. 1910); napočítalo se za rok 38.000 přístupů, jednak od jiných církví, jednak z těch, kteří před tím nebyli v souvislosti se žádnou církví. Tyto dvě položky dohromady dají přírůstek 180.000 duší. Ve sku tečnosti však podle statistiky přibylo katolicismu za ten rok jen 115.000 duší. Ta znamená přímou ztrátu 65.000 duší za rok. To znamená, že an všichni církevní katolíci nedávají své děti křtít a nepřipojují je k církvi V Americe by to nebylo nic divného. V Americe nejen baptisté odkládaj vědomě křest až do dospělosti, až si ho člověk sám vyžádá, nýbrž i pro testanti nebaptisté nespěchají se křtem, ve mnohých případech vůbec ne dávají malé děti křtít, aniž to jest — jako by u nás bylo (v Berlíně n příklad se tak počítá) — znamením necírkevnosti nebo nenáboženskosti

Ale přímá ztráta 65.000 není jediná. Počítá se, že v oné době přibyl do Spojených států přistěhováním ročně 440.000 katolíků. Tento poče jest naprosto ztracen, takže faktický úbytek za jediný rok 1910 se odha duje na 505.000 duší.

Skutečnost a správnost tohoto odhadování a počítání potvrzuje roz vaha celková na širší basi založená. Biskup Mc Faul vypočítal, že kdy se vezme dohromady ohromný počet katolického přistěhovalectva a při rozený vzrůst katolického obyvatelstva narozením, měly by Spojené stát míti dnes katolického obyvatelstva na 40 milionů. Ve skutečnosti maj 15 milionů. Musí tedy katolická církev registrovati ztrátu 25 milionů duší.

Časopis »Excelsior« k tomu dodává, že americký katolicism ztrác nejen počtem, ale také kvalitou, což jest arci fakt ještě příznačnější, a

nak ještě nebezpečnější. Kdyby ustalo přistěhovalectví (což arci jest předpoklad neskutečný; Spojené státy dosud potřebují immigrantů a budou jich ještě dlouho potřebovat, ale činí stále přísnější opatření proti nežádoucí immigraci a omezují přistěhovalectví), kdyby ustal příliv přistěhovalců, v několika desetiletích prý by bylo cítiti úbytek katolického obyvatelstva frappantně.

Vysvětlujeme ještě jednou, že našimi prameny jsou americké katolické časopisy a autority, prameny nejen pro číslová fakta, ale i pro reflexe k nim připojované. —

Vedle křesťanských náboženství vykazuje konfessijní statistika Spojených států značný počet Židů. V Americe vůbec jest Židů 1,894.409 na rozdíl evropským 9,942.226, — tedy asi tolik, kolik jest jich v Rakousko-Uhersku; v Novém Yorku samém počítá se Židů na 1,062.000, což činí 28 procenta veškerého obyvatelstva. V relativním množství, v poměru k celkovému počtu obyvatelstva má více Židů jen Varšava 33·3 procenta, Odessa 33·7 procenta, Lodž 47·5 procenta a Jerusalem 55 procent. Absolutně má New York vůbec největší počet Židů pohromadě; teprve po něm následuje Varšava s 204.000, Budapešť s 186.077 (23 procent), Vídeň s 146.926 (8·5 procenta), Londýn 144.300, Oděssa 138.935; Berlín má již pod 100.000 (98.893, 4·85 procenta), stejně Chicago 80.000, Soluň 75.000, Paříž 70.000, Cařihrad 65.000, Amsterdam 59.000, Jerusalem 53.000, Kišiněv 50.000.

Z asijských náboženství nejvíc jest rozšířen ve Spojených státech buddhism ritu čínského, částečně konfucianism a nemnoho náboženství islámská.

*

Ve Vídni se připravuje světový eucharistický kongres v imposantním měřítku.

Co znamenají eucharistické kongressy a jakého jsou rázu, vypsali jsme obšírně a vzebrali jsme asi přede dvěma nebo třemi lety, tuším při kongressu londýnském. Nyní tedy pouze zmínku o něm, poněvadž se nás blízkostí svou bezprostředněji dotýká víc než kongressy předchozí.

Nepochybujeme, že vídeňský eucharistický kongress vynikne nade všecky dřívější ohromností, leskem, okázalostí, účastí. Katolická církev všecky dovede dáti svým veřejným manifestacím mohutnou zevnější pompu a ohromující rozsah. V Rakousku si dá záležeti zvláště, a bude to moci dokázati, poněvadž podmínky v Rakousku a specielně ve Vídni jsou takovým demonstracím nad obyčej příznivy. Jest přirozeno, že si katolická církev dala záležeti, aby její eucharistický kongress na příklad v Londýně byl co možná imposantní; chtěla z přirozeného pudu ukázati a dokázati, že i v protestantské zemi může rozvinout okázalost moci, disciplinovanosti, počtu. Zmařilo se jí tam sice veřejné processí, které bývá nejnápadnější částí programu, ale jinak zdar byl úplný.

Ve Vídni bude sice jiná pohnutka k rozvinutí co největší okázalosti, ale ta touha po imposantnosti bude stejná, možná větší. Církev bude chtíti, ne dokázala, demonstrovala ad oculos, že Rakousko jest katolické, nejkatoličtější, že Vídeň zůstává střediskem rakouského křesťanského sociálního a náboženstvím Vídeňáků že jest Luegrův fidélní katolicism.

Podmínky k rozvinutí zevnějšího lesku nebyly pro kongress nik
tak příznivy, jako ve Vídni a snad nikde jinde ani nebudou, ani by
mohly býti. Nikde jinde by v čele komitétů nestály arcivévodkyně. Žá
jiné město by samo nepostavilo na ulice tolik zvědavých diváků, a žá
jiná říše by nedodala tolik poutníků. Z těchto arci mnozí pojedou do r
dence, aby zahlédli císaře a členy císařského domu, ale zástupce papež
(bude jim bezpochyby osvědčený, oblíbený, obratný Vanutelli) se bude
šiti nemenší pozornosti.

Ohlas příprav ke kongressu zaléhá již i do odlehlých částí naší ř
až k nám do Čech, do Prahy, kde byla předběžná slavnostní schůze s a
biskupem a šlechtou. To jsou slibné začátky agitace pro zdar kongres

Poněkud pikantního zabarvení dodává přípravám zaručená zpráva,
značnou část statisícových nákladů uhradí bohatí bankéři židovští věno
ními, za která se jim dostane nobilitace, povýšení do stavu šlechtické
»Pikantní« zabarvení pravíme proto, že jednou z organických známek
kouského katolického církevnictví vůbec jest silný antisemitism.
kouský křesťanskosociální antisemitism však se zastavuje před semitsk
velmoži zlata. O Luegrovi se vypravuje, že mu osobně bylo velikým po
šením, mohl-li prokázati nějakou službu Židovi, zvláště chudému,
důkaz, že jeho antisemitism není slepý, raçový a bezvýjimečný. Že a
semitism křesťansko-sociální není antisemitism proti semitským peněz
jest s dostatek známo. Úhrada kongresových nákladů z peněz židovsk
bankéřů jest příznačná pro obě strany: pro rakouské klerikály i pro
kouské Židy. Mimo to prý se několik žen těchto bohatých, již nobil
vaných anebo na nobilitaci čekajících bankéřů dalo pokřtít, aby mo
zasedat v čestných komitétech vedle vysoké šlechty pod protektorát
Výsostí.

* *
*

V Rakousku se bojuje o reformu manželského prá
zvláště ve směru umožnění rozvodu a nového manželství pro manžely ka
lické nebo katolicky oddané.

Jest rakouskou zvláštností, že naše justice spíš uzná v takovém
padě sňatek v cizině uzavřený, než schválí sňatek vlastních občanů do
uzavřený.

Nedávno nejvyšší soudní dvůr uznal platnost nového manželství
vedeného muže, před tím katolicky s katoličkou uzavřeného, když te
muž vystoupil ze státního svazku rakouského občanství, adopcí zís
státní občanství uherské, aniž se z Rakouska vystěhoval, v Uhrách si
mohl zrušení svého prvního manželství a vstoupil v nové se ženou, kt
také jen ad hoc nabyla uherského občanství.

Druhý případ podobný byl stejně příznivě rozhodnut, když nové m
želství byla uzavřeno v Americe.

Není rakouskou zvláštností, že cizí občané mají u nás více voln
než vlastní, a že se schválí a uzná sňatek v cizině uzavřený, který do
uzavřen nikdy by nebyl sankcionován naší justicí?

Novinami proběhla zpráva, které si málokdo asi všiml v této sou
slosti. V Ostravě byl policií sebrán sešlý muž, který si umělým, schválí

…ssem zjednal na noc a snad na několik nocí přístřeší na policii a ve …ní, poněvadž neměl na nocleh a na živobytí. Tento sešlý, tělesně i du…ně schátralý muž byl bývalý kněz Vlašánek, který se oženil, stal se …ngelickým učitelem, ale jehož manželství bylo soudně prohlášeno za …konkubinát; jako člověk v konkubinátě žijící byl úředně zbaven svého …jného učitelského postavení, jinde se neuchytil, až docela sešel. Škoda, …že si nemohl státi se občanem cizího státu, aby v Rakousku měl více práv!

5. června 1912. +

ŽENSKÉ HNUTÍ.

…arolina Světlá a Jan Neruda. — Ženské kandidatury. — 12. květen. — Svaz katolických žen. — Mírové hnutí.

Nepopíratelně významná literární publikace vyšla vlastním nákladem …Otty pod názvem »Karolina Světlá ve stycích s Janem …rudou«. Jsou to zbytky, úryvky korrespondence, pokud se uchovaly …opisech k Sofii Podlipské. O příčinách k uveřejnění této korrespon…ce píše v úvodním slově pí. A. Čermáková-Sluková, v jejíž …rou nalézají se tyto dopisy, které měly býti po smrti Sofie Podlipské …leny, že s mnohých stran dostalo se jí dokladů, že události z let šede…ch jsou ještě v dobré paměti, jenže přecházejí zvěsti o nich s pokolení …pokolení s nesprávnými doplňky a omyly. To ji konečně přimělo, že se …odlala po dlouhém boji otisknouti část korrespondence, dosud v taji …vané. Vydavatelce šlo o to, aby se mohl každý o čistotě vztahů Světlé …elikému básníkovi přesvědčiti, a proto, když viděla, že vznikaly do…nky, omyly a pochybné závěry, nevyvrací je, ale pro uvarování dal…ích nemilých zmatků podává veřejnosti korrespondenci z r. 1862 úplnou, …dalece se zachovala.

Odhalením roušky z vnitřního života dvou velkých lidí bylo vykonáno …ohem více než jen očištění jejich památky. Vydání těchto vzácných …umentů má kromě významu literárního vyšší ještě význam lidský. …u to doklady vysokého lidství. Dopisy dvou velkých duší, svědčící o vy…sé jich úrovni. Dva umělci nahlédli do nejhlubších tajů svých duší, …ději sourodost, poznali, jak vysoko by se dovedli vzájemnou oporou po…nést. Jsou to doklady ducha, jak jeví se ve vzájemném působení du…ně stejně vyspělého muže a ženy. Stojíme před nimi užaslí a nestačí…e chápat všechny ty jiskry, které zasršely z jejich styku. Jen se se…li, duše jejich se střetly a blesk, který hned po tom vyšlehl z tohoto …kání, ukázal zázračnost styku obou prvků lidských ve výšinách života.

Posudek literárního díla nepatřil by do této hlídky, ale patří sem po…zati na význam, který má nejužší vztah k ženské otázce. Jako vidím …em sebe všude, že základ a úkol člověka tkví v duševním světě, v pro…ševnění života, tak je mně kořenem ženské otázky, t. j. života ženy …štění, zopravdovění vzájemného poměru muže a ženy, který může býti

nalezen jen povznesením duše, produševněním života nejprve vlastn
a pak v důsledku toho i všeho ostatního. Z tohoto hlediska praví n
korrespondence mezi oběma našimi velkými literárními miláčky mno
Úkol, který ukládá referentství »Ženské hlídky«, je mně v tomto příp
nanejvýše radostný, neboť pro hledisko shora uvedené skýtá duševní
měna myšlenek a vztahů obou umělců krásný příklad. Úkol můj je tím
lejší, že korrespondence se zachovalo tolik, že není třeba obhajovati a
světlovati poměr obou vzácných lidí, ale lze říci: I kdyby bylo vše pr
dou, co nízká pomlouvačná veřejnost klevetila, vysoká kultura obou b
taková, že nemohli jednat nečestně a nesprávně v žádném případě a
měli volnost a právo jednati, jak za dobré uznali. Toť je to jediné
dostučinění pro oba. To je, co je ideálem nové ženy. Taková čestnos
opravdovost, že může býti jen sobě samé zodpovědnou.

Světlou a Nerudu nemůže potřísniti kal nízké pomluvy. Ne pr
že zachovala Světlá zevní poctivost, manželskou věrnost a že odtrhla
od Nerudy, ale že styk s Nerudou byl tak pravdivý, poctivý i teh
kdyby byla Světlá přetrhala své stávající svazky a šla s Nerudou dal
životem.

Duše obou si hned porozuměly, ale rozdělily je poměry, které ko
nily ne v tom, že Světlá byla již provdána, ale v její bytosti. Bylo v
mnoho, co by byla musela překonat, násilně přemoci, aby mohla jíti
svou duší. Jsouc vychována v nejpřísnějších tradicích vážené měšťan
rodiny, dovedla nalézt sebe duševně, dovedla si zachovat duševní sa
statnost a život, ale jen v mezích konvence. Nedovedla překročit hran
její, neboť tím by byla schvácena nejprve sama.

Uvědomila si jasně svůj stav, změřila své síly, ustoupila a skryla
v sobě samé.

Kdyby se byla rozhodla opačně, byla by šla za svým rozhodnu
stejně otevřeně jako nedovedla kompromisovat. Uvážívši, rozhodla
setrvati ve svých povinnostech a poměrech a stala se Nerudovi oddan
přítelkyní.

Kdyby byl svět kolem ní dovedl pochopiti duševní přátelské vzt
obou, kdyby byl Neruda směl navštěvovati domácnost Světlé otevře
bylo by mohlo vzejíti mnoho krásy pro svět i z jejich přátelství. To
bylo možno pro překážky vnější i vnitřní a proto museli násilně r
trhnout, co patřilo k sobě — své duše, jistě na jich vlastní škodu.

Po přečtení celé korrespondence zůstává dojem něčeho neukon
ného, jakési nespravedlnosti osudu, nesplaceného dluhu, který musí kd
vyrovnati. Jako bychom nedosnili krásný sen. Zavíráme znovu oči, a
chom si jej zakončili sami i ve bdění. Zdá se nemožným, aby Neruda
Světlá se již neměli sejít a vytvořit ještě větší krásy, než jaké již vytrys
z jejich letmého setkání, aby svět neobdařili těmi poklady, jimiž by
byli chtěli »obdařit z vděčnosti, že jim života popřál«, aby se neusk
tečnilo, co Neruda tak jasně vyjádřil, když napsal: »Bože, ženo, co
mohlo z Tebe býti, kdybys neměla tuto falešnou, urputnou stydlivost,
by se nezrodilo v duchu Tvém, kdybys jinému dopřála, by jej zúrodn
Jako by měla Světlá žíti dál, v jiném prostředí, aby dovedla sebe o
oprostit a vzít si pak od života, co jí přináleželo a navrátit životu, co

ala. Takovýto krásný sen stává se skutkem v životě, vtěluje-li se v naše ály a snahy budoucnosti. Ta ženská duše v nás musí jíti dál než sla Světlá, aby se zcela oprostila a našla sebe, člověka — ženu.

*

Značným úspěchem ženského hnutí je fakt, že politické strany po-ily v doplňovací volbě zemské na mladoboleslavsku a v Nymburce nské kandidátky, a sice: strana národní svobodomyslná a ná-dně-sociální za pomoci strany státoprávně pokrokové paní Boženu Ví-vou-Kunětickou, spisovatelku v Českém Brodě, a strana sociálně-demo-atická za podpory české strany pokrokové slečnu Karlu Machovou, dlaktorku v Praze. Ženy vynaložily mnoho úsilí na to, aby strany okrese interesované soustředily své hlasy na společnou kandidátku. es to setrvala strana sociálně-demokratická na svém stanovisku, které dy důsledně hájí, že nelze jí jíti se stranami měšťáckými společně, což volalo vlastní kandidaturu ženskou. Nebylo lze ubrániti se samostatnému ndidátu mužskému p. J. Matouškovi, jehož kandidatura je kandidaturou rostenskou a tím se stávala ženské věci dosti nebezpečnou. Počet hlasů evzdaných při první volbě pro kandidátky-ženy je radostný a naplňuje druhé volbě nejlepšími nadějemi pro ženskou věc. Paní Božena Viková-nětická obdržela 850 hlasů, slč. Karla Machová 415 a pan starosta atoušek 769. Je to krásné uznání ženské schopnosti, když z 2034 voličů, ři se k volbě dostavili, 1265 rozhodne se dáti svůj hlas a s ním právo zastupování okresu, země, národa do rukou ženy. Úspěch ten je vý-amný pro disciplinu v řadách sociální demokracie a je tím význam-jší pro vrstvy měšťácké, neboť zde je jedině výsledkem práce žen ných, důsledkem energického vystoupení kandidátky, spolupráce jed-tlivců-mužů a pochopení voličstva.

*

Dle usnesení mezinárodní konference socialistických žen, konané příležitosti loňského sjezdu v Kodani, pořádají socialistické strany ech zemí každoročně v určitý den manifestace za politickou vnoprávnost žen, zejména za dobytí volebního práva ženám. skoslovanská sociální demokracie loni poprve zvolila k těmto manife-acím dne 19. března, letos 12. května.

V Praze a po venkově konaly se četné velké schůze. Letošní mani-stace byly provázeny zvýšeným zájmem, neboť ženy jsou rozhodně na stupu. U nás jako jinde. Zájem, který vyvolala zákonodárná akce za olební právo žen ve Švédsku, stupňován byl jednáním o volební re-rmě zemské i ženskými kandidaturami při doplňovací volbě zemské. přirozeno, že právě v sociální demokracii, která soustřeďuje velký očet žen, je zájem vyšší než v jiných kruzích. Na manifestaci v Praze omluvila redaktorka »Ženského Listu« Karla Machová, poslanec Němec delegátka »Výboru pro volební právo žen« Marie Tůmová. Poslední ečnice vybízela k společnému postupu žen bez rozdílu politické přísluš-osti a společenského postavení. Na tento projev bylo oběma předcho-mi řečníky s určitostí odpověděno, že strana a ženy sociálně-demokra-cké nemohou z příčin třídního boje a i zcela rozdílného nazírání na coly ženy jíti touže cestou.

*

O letnicích uskutečnil se dávno připravovaný »nový důležitý organ sační útvar katolický«: »Svaz českých katolických spolk ženských«.

K ustavení jeho vybízelo již loni provolání, podepsané za zařizují výbor předními representanty šlechty a činiteli klerikálními. Poukazova se tu na snahy celé legie stoupenců t. zv. moderního pokroku, které cí k rozvratu společnosti, vybudované na základech křesťanského řádu svět vého. Za heslem tím prý se kryje tendence, odstraniti nejsvětější statk duševní. »Co po devatenáct století budovala a pěstila kultura křesťansk co přivedlo lidstvo k dnešnímu rozkvětu kulturnímu a hospodářskému má prý se odhoditi jako přežité, má ustoupiti t. zv. modernímu pokrok vybudovanému na theoriích buď odvážných předbojovníků rozvratu, bu bláhových snilků.« Nelze neupozornit aspoň na některé zásadní nespráv nosti. Společnost, vybudována na základech křesťanského řádu světově došla tam, kde jsme dnes a dnešní průměrný stav nelze nazvati ku turním a hospodářským rozkvětem. Proto ty krise a nespokojenos a proto, že do toho stavu došlo lidstvo, provázeno jsouc t. zv. kulturo křesťanskou, proto ji odhazuje a hledá cesty lepší. Již ten pojem ku tury je pochybený. Kultura, to jest projev duševního postupu a vyspělos duševního života. Proto křesťanskou kulturou mohlo býti nazýváno t co bylo prožíváno a projeveno životem. Ale dnes již ničeho takové v katolické společnosti není a byla to právě postupující kultura, kte nám ukázala rozdíl křesťanství a katolicismu, zánik katolicismu a ktera se dnešní život odchyluje. Tedy »křesťanská« kultura vykonala již svi úkol a musí ustoupit novějšímu projevu ducha, kultuře pravdivější. – »A příboj ten zachvátil i ženu — praví dále provolání — vyrval ji z vznešeného místa, na něž ji postavila křesťanská společnost... která chu raví a trpí, že odcizila se jí žena. Uzdravit a obnovit ji, upevnit v kře sťanských základech, znamená postaviti ženu na místo jejího určení. Žen strážkyně a ochrankyně čistoty krbu rodinného, matka a vychovatelk dítek, pomocnice, přítelkyně, rádkyně mužova a když nebylo jí popřá míti krbu rodinného, žena samostatně dle zásad katolických se vyživujíc žena v službách milosrdenství a křesťanské lásky k bližnímu, žena nos telka pravé křesťanské kultury, šedrovatelka vznešeného dobra a krásna toť ideál ženy. Pracovati k dosažení tohoto ideálu jest první povinnos těch, kdož chtějí zachovati křesťanskou společnost«...

Aby tento ideál ženy byl uskutečněn a společnost zachována, m Svaz: »ve všech oborech ženského hnutí hájiti a prováděti zásady kato lické, zakládati a podporovati kulturní, hospodářské a sociální zařízen a organisace (nepolitické), které stojí na základech katolických, zakl dati spolky a organisace (nepolit.) katolických žen, napomáhati charit podporovati katolický tisk a literaturu, pěstovati umění, vědu a ušlech tilou zábavu — vůbec domáhati se zastoupení ve veřejných (nepolit. institucích kulturních a národohospodářských, cestami zákonnými prac vati k uplatnění katolických zásad ve všech oborech života veřejného Svaz má spojovati všechny spolky ženské, všecky odbory, organisac i jednotlivé ženy. Sekretariát »Zemské katolické rady« vroucně žádal du chovenstvo, aby všechny spolky a ženy ve své farnosti upozornilo n

a důtklivě je vyzvalo k přihlášeni se za člena. Proto již před valnou
zi mohlo býti učiněno 12.000 přihlášek.
V naší veřejnosti málo si všímáme těchto věcí, jako bychom násilím
rali oči, abychom neviděli. A přece jest tu jediná cesta, aby náš »Svaz
kých spolků českých« usilovně rozvířil vzdělávací, osvětnou činnost
našem venkově a mezi mládeží. To jest pravým úkolem »Svazu«, aby
nisoval a řídil činnost svých činitelů, spolků a žen pracovnic a aby
lnital pomoc a součinnost mužů.

*

Nejdůležitější události poslední doby v ženském spolkovém životě
řízení mírového odboru při »Svazu českých spolků ženských«,
ž vedení svěřeno do rukou osvědčené propagátorky idei sbratření
ru, paní Pavly Moudré. O programu práce tohoto odboru není dosud
veřejnosti ničeho známo. Leč přivtělení jeho ke »Svazu« dává samo
up práce ten, že všechny spolky sdružené ve »Svazu« budou mírovou
po celých Čechách prováděti. Pěkně v tom ohledu počíná si »Zemská
nisace pokrokových žen na Moravě«, která již dávno mírovou akci
lala vedení paní Jindř. Wurmové, dlouholeté pracovnice pro mírové
i. Organisace zřizuje počátkem června, pomocí svých sdružení, mí-
dny po celé Moravě. Budou přednášeti J. Wurmová z Brna, L.
ečná z Brna, Pavla Moudrá z Neveklova, J. Hanáková z Holešova,
Janalíková z Bystřice p. Host., A. Trávníčková z Přerova a uč.
rumpholz v Olomouci. Účelem této akce přednáškové jest, aby pod-
a cíle mírového hnutí byly i na Moravě objasněny všude.

ZPRÁVY.

Zprávy knižní a literární.

Handwörterbuch der Naturwissenschaften. Hera
gegeben von Prof. Dr. E. Korschelt — Marburg, (Zoologie), Prof.
G. Linck — Jena, (Mineralogie und Geologie), Prof. Dr. Oltmanns
Freiburg, (Botanik), Prof. Dr. K. Schaum — Leipzig, (Chemie), Pr
Dr. H. Th. Simon — Göttingen, (Physik), Prof. Dr. M. Verworn
Bonn, (Physiologie) und Dr. E. Teichmann, Frankfurt a. M., (Hau
redaktion). Slovník bude asi v 80 sešitech à 2·50 mk. — Svante Arrhen
(Direktor der Abteilung f. physikal. Chemie des Nobelinstituts der A
demie der Wissenschaften in Stockholm), Das Schicksal der Pl
neten. Leipzig, 1911. 1·50 mk. — Prof. W. Schallmayer, Vererbu
und Auslese in ihrer soziologischen und politisch
Bedeutung, 2. vyd., 1911. — Die Volksvertretung v. Prof.
Tezner, Manz, Vídeň 1912, za 16 K: část rakouského státního prá
napřed se podává státovědecký výklad o zastoupení a suverenitě lidu po
různých theorií, následuje historie konstituce v Rakousku-Uhersku,
nečně organisace říšské rady, panské sněmovny a sněmů. — Organ
sace socialistických živnostníků, její vznik, snal
a požadavky. Nákladem časopisu »Živnostník«, Praha-II., Palacké
11. — R. Maršan, Dějiny policejní organisace rakousk
Zeměpanská organisace policejní v l. 1749—1780. V Praze 1911. — Díl I
Policejní soustava autonomní Vídně ve středověku se zřetelem na střed
věkou policejní soustavu městskou vůbec. V Praze 1910. — Lily Bra
Memoiren einer Sozialistin, 1911. — Die Entwicklu
des Wahlrechts in Frankreich seit 1789 von Dr. Adolf Tecke
burg, Privatdozenten in Bern, 1911, za 11 mk. — M. Gruševskij, Ku
turno-nacionalnyj ruch na Ukraini v XVI—XVII vi
Lvov, 1912. — Korrespondence a zápisky Jana Helcelet
Vydal Jan Kabelík. Prameny dějin moravských. Vydává Historická k
mise při Matici Moravské. I. V Brně 1910. Nákladem Historické kom
při Matici Moravské. Stran LXXV + 661. Za 15 K. — M. S. Eucke
dorf, Realität und Gesetzlichkeit im Geschlecht
leben, Leipzig, 1911. — Freiherr v. Falkenhausen (General der Infa
terie z. D.), Der große Krieg der Jetzzeit. Eine Studie üb
Bewegung und Kampf der Massenheere des 20. Jahrhunderts. Aufl. Berl
1911, za 8 mk. — Archiv für die Geschichte des Soziali

is und der Arbeiterbewegung. Herausgegeben von Dr. rl Grünberg, Professor der politischen Ökonomie an der Universität en. Leipzig. 12 mk. ročně. — Prof. J. Pierstorff, Der moderne ittelstand. 1911, za 1 mk. — Karl Brugmann (Prof. f. indo-man. Sprachwiss. an der Univ. Leipzig) und Berthold Delbrück (Prof. Sanskrit u. vergl. Sprachkunde an der Univ. Jena), Grundriß der rgleichenden Grammatik der indogermanischen rachen. Kurzgefaßte Darstellung der Geschichte des Altindischen, iranischen (Awestischen und Altpersischen), Altarmenischen, Alt-echischen, Albanesischen, Lateinischen, Oskisch-Umbrischen, Alt-chen, Gotischen, Althochdeutschen, Litauischen und Altkirchenslawi-en. Straßburg, Karl J. Trübner. — Le Monde, encyklopédie men-elle illustrée anthologie des revues de tous les pays: vychází od 1. června; dplatné mimo Francii ročně 35 franků. — The united states ca-log. Third Edition. 1912: tento katalog obsahuje seznam tisků od 5: stojí 36 dollarů. — Veda, dvoměsečník za znanost in kulturo. d. A. Kramer, J. Prijatelj, M. Rostohar, B. Vošnjak, 8 K ročně, tiskne v Gorici. — Oesterr. Zeitschrift für Eisenbahnrecht, en, Perles, ročně 20 K. — Krematorium, věstník Krematoria, olku pro spalování mrtvých. Vychází každého 5. dne v měsíci. Před-tné: pro členy Krematoria celoročně kor. 1·20, pro nečleny 2 K. Re-ce a administrace: Praha-Vinohrady.

Nemocnost a úmrtnost personálu c. k. stát drah. Personál k. státních drah dělí se již od r. 1889 pro účely úrazového a nemocen-ho pojištění na 6 skupin. Do jaké míry jest personál železniční v jed-livých skupinách těch zastoupen, podává následující tabulka, spočíva-jí právě jako údaje další na statistických datech 7letého pozorování. Veškerého personálu jest průměrem:

kancelářského	5·14%
strojního	6·73%
vlakového	9·98%
staničního	29·46%
traťového	38·12%
dílenského	10·57%

Ze 100 zřízenců c. k. stát. drah, kteří jsou až na úřednictvo vesměs ny nemocenské pokladny, onemocní ročně 71·75. Nemoc jednoho člena á 18·9 dnů a na jednoho člena připadá 13·6 nemocenských dnů. Uvá-ne-li, že dle statistiky rakouských nemocenských pokladen za léta 0—1899 procento onemocnění činí 47·1 a že na jednoho člena připadá 8·39 nemocenských dnů, vidíme, že nemocnost personálu c. k. st. drah poměrně vysoká.

Nejhorší poměry jsou v obvodech ředitelství:

v Inomostí	101	— 17 dnů
v Terstu	99	— 15 »
v Linci	80	— 16 »
ve Vídni	76	— 15·7 dne
v Běláku	73·9	— 14·4 »

Nepříznivější v obvodu ředitelství
stanislavovského . . 43·48 — 6·7 dne[1]

Vezmeme-li v úvahu též onemocnění ambulantní, která v předešlých číslech zahrnuta nejsou, posune se poněkud uvedená řada, a to následovně. Na 100 členů nemocenské pokladny připadá onemocnění vůbec

1. v Krakově[2]	181·72	7. v Inomostí	136·3
2. v Terstu	181·44	8. v Běláku	134·6
3. ve Lvově	176·72	9. v Praze	123·1
4. ve Vídni	167·17	10. v Linci	123·1
5. v Stanislavi	153·34	11. v Plzni	113·3
6. v Černovcích	147·37	12. v Olomouci	98·2

Jak vidno, jsou poměry v zemích sudetských příznivější, než v zemích polských, v Terstu a ve Vídni. To nedá se vždy vysvětliti klimatickými poměry. Rozhoduje tu namnoze i správní praxe, svědomitost personálu a jiné.

Zajímavo jest povšimnouti si nemocenských poměrů v jednotlivých kategoriích personálu.

Na 100 členů připadá onemocnění nejvíce v kategorii personálu
dílenského . . . . . 112·37
pak v kategorii personálu:
strojového . . . . . 89·40
vlakového . . . . . 77·02
staničního . . . . . 74·89
traťového . . . . . 57·56
kancelářského . . . . . 41·94

Ovšem nejedná se ve všech kategoriích o nemoci stejné tíže. Nejdéle trvá jedno onemocnění zřízence:

kancelářského	24·7 dne
vlakového	20·4 »
traťového	19·5 »
dílenského	17·9 »
staničního	17·5 »

Tento obraz je zároveň svědkem, že personál čtyř prvních kategorií hlásí se nemocným jen v případech vážných, pro což jest rozhodný jednak jeho vyspělá intelligence, jednak to, že ztrácí v době nemoci ve dlejší příjmy nebo mzdu vůbec.

Častá onemocnění personálu dílenského mohou býti zaviněna i tou okolností, že v řadách jeho se přihází množství nepatrných úrazů, jež k onemocnění delšímu nenutkají.

Z toho důvodu, že délka nemoci závisí namnoze na hospodářských poměrech onemocnělého, hlavně na tom, zda nemocný ztrácí nemocí n příjmu, není pro zdravotnické poměry v jednotlivých kategoriích zřízeneckých významno, kolik nemocenských dnů na jednotlivou kategorii připadá. Než pro zajímavost uvedeme přece jen řadu, tuto otázku osvětlující

[1] Hans Becker: Erkrankungs- und Sterblichkeitsverhältnisse der Bediensteten der k. k. öst. Stb. Wien 1905.

[2] t. j. v obvodu ředitelství c. k. st. drah v . . . . . .

Na 100 členů personálu připadá nemocenských dnů

dílenského	20·3
strojového	17·3
vlakového	15·7
staničního	13·1
traťového	11·2
kancelářského	10·4

Z 1000 zřízenců c. k. státních drah jest průměrně denně 37·2 ve stavu mocenském. Nejméně ve Stanislavi 18·4%, nejvíce v Inomostí 46·8%, k v Linci 44·4%, ve Vídni 43·4%, v Terstu 42·4%, ve Lvově 40·2%, Běláku 39·6%, v Plzni 37·7%, v Praze 34·9%, v Krakově 33·6%, Olomouci 30% a v Černovcích 26·2%. Z personálu různých kategorií kazuje největší denní stav nemocenský personál:

kancelářský	67·3%
vlakový	56·0%
strojový	55·8%
traťový	53·5%
dílenský	49·8%
staniční	47·9%,

ly řada čistě obdobná s řadou vyjadřující délku jedné nemoci v různých větvích služebních.

Ze všech onemocnění personálu železničního připadá:

na nemoci infekční	14·09%
na nemoci orgánů zaživacích	15·14%
na nemoci krve	11·97%
na nemoci dýchacích orgánů	9·42%
na poranění (i mimo službu)	8·84%
na nemoci nervové	3·90%
na nemoci oční	1·59%
na nemoci údů pohybovacích	1·32%

Z nemocí infekčních jsou nejčastějšími chřipka, střídavá horečka, berkulosa a zápal plic.

Na 10.000 zřízenců připadá 52·37 nemocných tuberkulosou, a 20·4 rtí na tuto nemoc.

Ze všech případů úmrtí personálu c. k. státních drah bylo 28·6% turkulosou. To ovšem neznačí, že by v řadách personálu železničního turkulosa nepoměrně řádila, nýbrž spíše že ostatní nemoci pravidelně býji vyléčeny, nebo se v tuberkulosu zrodí. (Personál drah badenských kazuje 74·4% onemocnění tuberkulosou. Ze 100 zemřelých tohoto personálu umírá 24·5 tuberkulosou.)

Nejvíce řádí tuberkulosa mezi personálem:

	na 1000 zřízenců každé skupiny
dílenským	120·02
kancelářským	85·77
staničním	60·32
strojovým	44·30
vlakovým	34·89
traťovým	28·97

Personál tedy, který jest zaměstnán více na vzduchu, podléhá této n moci méně, než personál, pracující v uzavřených dílnách a kancelářích.

Na tuberkulosu umírá z 10.000 personálu skupiny:

kancelářské	37·6
staniční	26·6
dílenské	24·7
vlakové	21·7
strojové	18·7
traťové	12·1

Posunutí úmrtnosti vůči nemocnosti vysvětlíme si úvahou, že v těc skupinách, kde je více osob definitivních, připadá úmrtnost do činn služby a tedy se vykazuje, tam však, kde je většina provisorních, kteří p 20, 40 nebo 52 nedělích nemoci bývají propouštěni, spadá nemocnost mim činnou službu a vymyká se již statistické evidenci.

Nejvíce onemocnění tuberkulosou jest vobvodu ředitelství:

Terst	110·4	Krakov	52
Černovice	80·5	Vídeň	44
Lvov	75·5	Inomostí	42
Praha	61·1	Olomouc	41
Linec	56·5	Bělák	36
Stanislav	55·5	Plzeň	29

Nemoci zažívacích orgánů vyskytují se nejvíce u personálu dílenskéh

Skoro 25% tohoto personálu onemocní v roce nemocemi těmito. Per sonálu strojového onemocní na orgány zažívací 21%, vlakového 18%, sta ničního 16%, traťového 11% a kancelářského 8·4%.

Venerické a syfilitické nemoci participují 0·39% všech onemocněn rheumatismus akutní 10·09%, chronický 1·34% a pakostnice 0·34%.

Rheumatismus řádí nejvíce v obvodu ředitelství Inomostí (19·16%) nejméně ve Stanislavi (5·14%). Nejvíce vyskytuje se u personálu dílen ského a strojového, nejméně u traťového a kancelářského.

Nervová onemocnění participují na celkové morbiditě 3·9% a vysky tují se u personálu:

kancelářského	v 2·43%	staničního	v 3·47%
strojového	v 4·23%	traťového	v 2·29%
vlakového	v 3·25%	dílenského	v 5·83%

Úmrtnost personálu c. k. státních drah není značná a časem stále s ještě lepší. Zemřelo z 1000 zřízenců:

v roce 1897	7·7	v roce 1904	6·
v roce 1898	6·9	v roce 1905	6·
v roce 1899	6·6	v roce 1906	6·
v roce 1900	6·7	v roce 1907	5·
v roce 1901	7·7	v roce 1908	6·
v roce 1902	7·7	v roce 1909	5·
v roce 1903	6·8		

Uvážíme-li, že úmrtnost bavorského personálu železničního činí 1·08% rakouských nemocenských pokladen 0·86%, úmrtnost hutníků 0·96%, hor níků 0·663%, rakouských soukromých drah 1·16%, přesvědčíme se o správ nosti svrchu uvedené these. Z příznivé číslice úmrtnostní nebuď však do

váno, že ji působí zaměstnání samo. Z velké části souvisí s tou okol-, že k c. k. státním drahám jest přijímán personál jen po vykonané votní prohlídce, a tedy jenom personál vybraný. Ovšem faktum ubý- úmrtnosti postupem času přes to, že povždy předcházela přijetí ke lékařská prohlídka, nasvědčuje přece jenom jakémusi pokroku ve votnictví, kterýž zjev však není jen drahám vlastní, nýbrž vysky- se a jest konstatován u výrobních odvětvích všech.

Největší mortalita jest v těchto odvětvích, kdež umírá z 1000 zřízenců :

v kancelářském	10·14
v staničním	7·90
v dílenském	7·48
ve vlakovém	7·11
v traťovém	6·27
ve strojovém	5·96

Vysoká úmrtnost vůbec jest v přímém poměru k vysoké úmrtnosti berkulosu, jak přesvědčiti se lze srovnáním tabulky právě uvedené ulkou uvedenou shora. Personál kancelářský pojímá do svých řad o poloinvalidů ze služby výkonné. Odtud jeho vysoká úmrtnost. Jest velikým nepochopením účelu, přidělovati, jak se napořád děje, nvalidy ke službě kancelářské, kdež práce v uzavřených místnostech i na takové osoby příliš zhoubně. Pokládali bychom za daleko vhod- přesazovati poloinvalidy, pokud jimi jsou osoby dokonalých smy- ch orgánů (ač s požadavkem dokonalého zraku se tropí namnoze dová komedie), na místa strážníků tratí, zvláště tratí lesnatých. Ne- tek odbornosti by nemusil tvořiti překážku. Myslíme, že každý kon- r, ba i každý dílenský by za krátko mohl zastávati povinnosti stráž- trati. A že by rád místo podobné přijal, zvláště když by se mu il dosavadní postup, nepochybujeme. Vždyť by jedině tímto způso- mohl si prodloužiti nebo zachovati život. V zájmu tomto rád by ně oželel ztrátu vedlejších příjmů, jež ostatně ztrácí, i když je usta- ke službě kancelářské.

Sem třeba obrátiti zrak! Co je platno vysílati zřízence dílenské do orii pro plicní choroby, když se správa drah nedovede postarati umné umístění jejich po jejich návratu? Plýtvá se penězi, pošle-li ustružník na 3 měsíce do Allandu[1] a po svém návratu umístí se v soustružně. Za rok se jeho nemoc vrací. Co je platno, posílati do Píšťan a po jeho návratu ponechati jej na stroji?

Obrovský podnik, jakým jsou c. k. st. dráhy, mohl by v oboru zdra- ctví vykazovati velké pokroky. Mohl by přesazováním do horských ných pásem a změnou služebního odvětví zachraňovati lidem svým v.

Ovšem musila by tu učiniti jakýsi ústupek byrokracie a myšlenková t úřednictva a lékařů. Uznáváme, že by přemístění strojníka k službě é nebo přesazení jeho z Prahy na Č. Kubici dalo úředníku i lékaři

[1] Ústav pro plicní choroby v Dolních Rakousích, kamž ročně 30 zří- c. k. st. drah se posílá.

poněkud psaní. Ale nestojí za tuto práci lidský život? A nevyplatilo b to dokonce správě samé?

Není pro správu výhodnějším zaměstnati poloinvalidu, který p částečně svůj úkol plní, než platiti po 30—50 let jeho vdově pensi?

Ovšem zřízenectvo samo musilo by rovněž osvědčiti porozumění věc. Musilo by ukázati ochotu, v zájmu svého zdraví dáti se přes do jiných stanic a k jiným odvětvím služebním, v poslednějším sm musilo by odhoditi kastovnické předsudky o důstojnosti toho neb on povolání.

Musilo by míti opravdovou vůli sloužiti a ne snad jen snahu opěti nastoupením služby prodloužiti si nemocenský rok nebo nabýti tučné zové renty. Tedy i zde bylo by třeba osvědčiti více sociální mravn Vedle tuberkulosy zaviňují úmrtnost nejvíce zápal plic, tyfus, část chřipka, růže a malarie.

V celku vyskytuje se nejvyšší úmrtnost v řadách personálu:

kancelářského	10·142‰
staničního	7·903‰
dílenského	7·489‰
vlakového	7·116‰
trafového	6·269‰
strojového	5·960‰

Poměrně malá úmrtnost personálu strojového souvisí s tím, že zenci této kategorie, jíž se služební doba počítá 1½násobně, odchá v mladém věku do výslužby, takže předmětem statistického pozorov zůstávají namnoze jen osoby lepších hodnot věkových a tedy m úmrtnosti podrobených.

Celkem jsou statistické údaje z oboru nemocenského pojištění d ač jsou zbudovány na velmi přesných záznamech a tedy velmi věroho pro cílevědomou úpravu personálních poměrů u drah málo zužitková

Kéž by několik slov, jež jsme tu uvedli, dalo rozhodujícím kruh aspoň podnět k uvažování. —*a*—

Nová politika.

etní zasedání říšské rady je skončeno, vojenské předlohy uzákoněny pomocí majority českých poslanců, zakončena opoziční apitola české politiky a vším tím, co se stalo a co se v nejbližší době táti má, zdá se, že vůbec v rakouské a české politice nynější doba ude v historii označena jako mezník. Tím, co se stalo, netřeba se ám už zabývati: řekli jsme v úvaze o vojenských předlohách, že ychom považovali za chybu politickou, kdyby většina českých poanců nehlasovala pro ně. Ta chyba se nestala, stala se jiná, které sme se chtěli a měli vyhnout, přáli jsme si, aby mezi dosavadním posičním postavením českých poslanců a přestoupením do vládního ábora byl utvořen logický přechod, žádný ničím neodůvodněný skok. ěděli jsme, že vládě záleží na tom, aby ve většině pro vojenské předhy Čechové byli, a to nejen pro hlasy samé. Tentokráte se hlasy taly a vážily zároveň a vládě velmi na tom záleželo, aby Čechové estáli jediní vedle sociálních demokratů, zásadně antimilitaristických. roto jsme si přáli, aby vláda ukázala nejen nám, nýbrž celému světu, ak jí na tom záleží, aby zástupcové českého národa stáli v táboře ran státních. Vymoci na vládě takové všem zjevné přiznání poládali jsme za přední úkol české politiky, chtěli jsme, aby vláda jakým způsobem umožnila hlasovati většině českých poslanců pro jenské požadavky. To se nestalo, majorita českých poslanců nepoebovala, jak se zdá, tohoto zlatého mostu a je si patrně jista, že oličstvo tomuto postupu porozumí. Je to chyba dle našeho názoru, yba právě k vůli tomu voličstvu, jeho politické soudnosti a vychoání. Že to chyba je, uznáno ostatně i v kruzích poslanců českých nezbývá, než konstatovati oboje.

Co se při této příležitosti čekalo, co se státi muselo, se stalo: dnotný klub právě před rokem zbudovaný se rozešel, poslanci nádně sociální a neodvislí, kteří bez onoho důkazu, jak vládě na nam postupu záleží, neschvalovali taktiku tří stran, tvořících majo-

ritu, z jednotného klubu vystoupili. Tyto tři strany zůstaly sice
jménem jednotného klubu pohromadě, ale onen jednotný klub, kt
za voleb loňských vyhlašován za jedinou spásnou myšlenku,
jediný možný a mocný a úspěchy zajišťující prostředek taktický,
neexistuje.

Konstatujeme to zde s jistým zadostučiněním, ne se škodolibo
poněvadž jsme nemožnost, nelogičnost jednotného klubu viděli p
dem, hned tenkrát, když obě strany, mladočeská a národně sociá
jej připravovaly, slovem a tiskem. Než rok s rokem se sešel, ukáz
se, že jsme měli pravdu a i to se splnilo, že ten čas spolubytí pon
českých stran jen zhoršil. Předvídali jsme — a to nebylo o volebn
kartelu mladočesko-národněsociálním ještě ani potuchy (srpen 191
— že není možno, aby strana národněsociální zůstala v klubu, k
majorita jeho se rozhodne pro politiku vládní a přiznáváme se, že t
naše proroctví nám předáci strany národněsociální svým tehdejš
vystupováním valně usnadňovali. I poslanec Choc i poslanec Klo
tvrdili stále, že jednotný klub český zakládají jen pro boj proti vl
a že ihned z něho odejdou, jakmile by majorita tohoto klubu cht
onen boj zastavit.

Možná dost, že by se radikálním poslancům odchod z jednotné
klubu byl stížil, kdyby se bylo vedení podařilo přiměti vládu k ono
projevení, o němž jsme se nahoře zmínili, ale na konec by byli náro
sociálové z jednotného klubu odešli přec. Ale jak řečeno, pon
českých stran, zejména při volbách 1911 kartelovaných, tak se zhor
že mladočeši i agrárníci odchod národních sociálů viděli rádi,
k němu pracovali. Vystoupení opositčních poslanců stalo se skutk
za takových okolností, že na konec nevypadalo jako krok logick
politický, z něhož by byli poslanci do vládního tábora přestupuj
ve Vídni těžili politicky, nýbrž jako následek nesnesitelných na d
třenic a sporů osobních. Zcela tak jsme věci předvídali, žádajíce p
utvořením jednotného klubu více loyálnosti, méně jednotnosti.

Je přirozeno, že v rozchodu jednotného klubu nevidíme politick
katastrofu. Nebyli jsme nikdy přáteli mechanického a neorganické
združování, prázdného svornostaření a proto jsme v trvanlivost j
notného klubu nikdy nevěřili, ani tenkrát, když se povrchním lid
zdálo, že kartelem volebním strany mladočeské a národněsociá
hlavní překážky trvanlivosti jednotné organisace všech českých
slanců jsou překonány. Proto se díváme na rozbití jednotného klu
docela klidně a považujeme je dokonce za daných okolností za mom
v nynější situaci dost příznivý. Vší veřejnosti je nyní jasno, že t

lluse z české politiky musí být vyloučena a že pro účelné a prospěšné edení věcí ve Vídni je nutno hledati forem nových. Snad je doba pro uto práci tím vhodnější, jelikož jsme se, jak se zdá, octli před oním nezníkem ve vnitřní politice, v době, kdy definitivně bude rozhodnuto o příštím jejím směru. Skončena je, jak jsme řekli, oposiční erioda majority českých poslanců a splní-li se různá očekávání, bude oto ukončení oposice trvalé a definitivní. Jedná se o skončení dohovacích porad českoněmeckých, má se za to, že k dohodě té dojde — nitřní politika rakouská po docílené dohodě českoněmecké bude, jak káme, jiná, než byla dosud.

*

Politika ta bude ovšem taková, jak ji budou čeští a němečtí poanci chtít a po českoněmecké dohodě v Čechách bude takové ohody třeba pro politiku ve Vídni. Ta politika po docílené dohodě ude tak nová, tak nezvyklá, že už tou svou nezvyklostí bude působit všechny strany. My jsme si ovšem přáli směr té politiky poznati ive, zajištění alespoň jsme žádali, že ten směr vnitřní politiky ude pak skutečně takový, jak si jej budeme přáti a proto jsme dozovali, že by bylo lépe docílenou dohodu s Němci odevzdati vládě Němci smluvené, která by podávala záruky, že povede politiku pravém duchu těchto dohod a tak, jak ji pak budeme potřebovat jen snad j e n my, ale t a k é my.

Bylo nám dokazováno, že taktika ta není správnou, že prý nutno iv p r o v é s t i d o h o d u, to ostatní prý přijde přirozeně a autoticky samo. Připusťme na okamžik, že tyto důkazy jsou správny, koliv, jak řečeno, těm přirozenostem a té automatičnosti a sebejmosti ve vnitřní politice rakouské už jsme dávno přestali věřit. V každém případě vnitřní politika rakouská, nebude-li na příště řízna předem, s ohledy a s hlediska českoněmeckých sporů, bude jiná ž dosud a proto snad bude dobře, když i na české straně všecky avadní svazy a svazky byly uvolněny, stejně jako se uvolňují na saně německé. Také v národním svazu německém v posledních ech parlamentárního zasedání radikální frakce se s vládními silami a následkem toho jest, že zejména alpští Němci, kteří ji mezi sebou daleko méně radikálních živlů než Němci z Čech, se určitě organisují zvláště a že pracují k tomu, a Nationalverband na příště byl jen jaksi mechanickým svazem kbů, který by se radil o možnosti stálého postupu, jehož usnesení b však jednotlivé kluby nevázalo. Snad bude dobře, když vůči no-

vým poměrům budou jednotlivé strany české státi vedle sebe, al
bylo možno je organisovat nově pro novou politiku

Ovšem zase je v první řadě potřebí loyálnosti na všech straná
a snad se dá nyní spíše docíliti, když už se ukázalo, že jednotnos
docíliti nelze. Zdali výpočty vládního jednotného klubu nynějšíl
jsou správny, se teprve ukáže. Nemáme valné víry, jak už jsme řek
a ukazuje se všelicos, co nasvědčuje, že ony samozřejmosti vypada
ve skutečnosti poněkud jinak. Jen se parlament rozešel na prázdni
a ve vládních novinách objevují se co den zprávy, které ujišťují,
nynější vláda zůstane a na podzim zase se objeví v parlamentě. K
runa je tak spokojena se stavem věcí, že na změnu vlády nelze p
mýšlet. Není třeba věřit tomuto dělání nálady, zejména dokud česk
německá dohoda není provedena. Ale kombinace vládě blízkých nov
mají do sebe jednu pravděpodobnost: proč by mocnář propouš
vládu, která mu hravě opatřila vojenské zákony a která byla v úřa
když splněno nejtoužebnější přání jeho, českoněmecký smír? Je lh
stejno, že vláda nebude mít podílu na tomto úspěchu, který je doc
skoro výhradnou zásluhou knížete Thuna: zodpovědným chef
správy je přece jen ministrpresident a ministerstvo.

A zde jsou právě naše pochybnosti: že by nynější vláda dove
dělat onu novou politiku, dovedla jít tím z brusu novým a neob
klým směrem, že by to dovedl především dr. Hochenburger, to
lze těžce věřit, ani ministr vyučování by se nezměnil a kdyby jej p
vlekl kníže Thun ještě jednou na sokolský slet. Vůči nezměně
vládě dala by se politika českých stran těžce měnit, leč že by č
českých poslanců si přála politiku vládní za každou cenu; ale to
věříme, poněvadž už první kroky do vládní většiny, hlasování
rozpočtové provisorium v prosinci 1911 a pro vojenské předlohy i
vládních klubech českých způsobovaly těžké potíže.

Také upřímně vládní politika česká byla by novum, od dob sta
českých alespoň a české kluby vládní i té politice by musely tep
přivyknouti, musely by pro ni zjednat patřičné ústředí a z toh
stanoviska pokládali bychom za pochybené a dokonce osudné, kd
vládní klub budoucí strany, které z bývalého jednotného klubu ode
prostě přenechal svému osudu, jsa přesvědčen, že ta vládní polit
nepotřebuje opory a podpory; ani ve Vídni ani doma. Pokl
bychom za povážlivé takové víc než sebevědomé jednání vládn
klubu už v zájmu vládní politiky samé, která nám všem přec
sloužit. Podobný postup znamenal by násilné přímo organisov
české oposice proti české politice vládní, znamenal by organisov

opposice i proti českým ministrům, kteří přec mají být v kabinetě silni a vlivni.

Je dost času prozatím, ale je jisto, už dnes, že pro novou politiku po provedeném českoněmeckém vyrovnání nutno české poselstvo připravovat. Pro tuto přípravu je s prospěchem, že se poslanci v čas rozestoupili v tábory dva. Proto není příčiny nad rozpadnutím jednotného klubu naříkat. Je jasněji u nás.

* *
*

Ještě jednou revise ústavy. Pan dr. K. Maade v posledním čísle České Revue vrací se ještě jednou k této polemice. Ve věci samé věru není už co řici: to, co jsem nejvíce potíral v prvním článku dra Maadeho, že totiž mluví pro absolutism a absolutistickou změnu ústavy, pomocí panovníka nevázaného korunovačními přísahami a ohledy na posloupnost trůnu ve vlastní rodině, autor článku nyni prohlašuje za nedorozumění, zaviněné prý jeho »spisovatelskou neobratností« a doznává, že je »nováčkem v psaní politických článků«. Upřimnost tato odzbrojuje do té míry, že přestávám na pouhém konstatování, že jsem se ani o píď nepřiblížil k stanovisku dra Maadeho. Konstatuje to ostatně sám, když píše, že já ještě doufám, že k revisi ústavy dojde cestou zákonitou, kdežto on již nedoufá. To ale neznamená, jak se p. dr. Maade domnívá, že my oba pokládáme státní p ř e v r a t za možný. Poněvadž doufám v r e v i s i ú s t a v y cestou zákonitou (a n e v p ř e v r a t!), věřím také v ni. Proto je jaké mýlka, když pan dr. Maade myslí, že líčil pouze věci tak, jak s o u a nazval je pravým jménem. Věci tak nejsou. Tomu začátečnictví v psaní politických článků připisuji také to, co pan dr. Maade níže (str. 585) o formě nějakého budoucího absolutismu »ve fraku« proto mi odpustí zevrubnou odpověď na otázku, co by se potom stalo. Kdyby celý český národ smýšlel tak jako pan dr. Maade, nestalo by se nic. *Č.*

Státní finanční hospodářství rakouské i v druhé polovici naší monarchie a povážlivá nebezpečí jeho.

Napsal prof. Jan Koloušek.

(Pokračování.)

4. *Vnitrozemská doprava (železniční, poštovní, telegrafní a telefonní) v naší monarchii proti ostatním zemím.*

Jak mnoho jsme pozadu při ukojování svých hmotných potřeb za ostatní západní Evropou, toho dokladem nejpádnějším může být intensita dopravy.

Především je k tomu vhodné srovnati železné dráhy, na kterých lze nejlépe ukázati naši značně menší vyspělost národohospodářskou.

Koncem r. 1909 byly délky a kapitál investovaný v důležitějších železných drahách (vyňaty jsou dráhy úzkokolejné, jakož i jiné nepatrnější železnice):

	délka	z toho tratí s dvojí kol.	kapitál invest. v mil. fr.
ve Velké Britanii s Irskem	37.300	55·7%	32.400
v Německu	57.400	37·9%	21.600
ve Francii	40.100	43·—%	18.000
v Rusku (1907)	62.700	22·2%	16.900
v Rakousko-Uhersku . .	39.600	11·1%	12.100
ve Spojených Státech . .	376.000	?	87.000

Vozba po těchto drahách za r. 1909 je znázorněna:

	lokomotiv	vozů osobních	vozů nákladních	dopravených os. na 1 km	tun na km
		v tisících		v milionech	
ve Velké Britanii s Irskem	22·8	53·—	786·—	—	—
v Německu	25·8	53·4	536·1	31.500	45.600
v Rusku	18·8	19·5	432·9	18.900	53.700
ve Francii	12·—	28·9	338·2	16.000	20.900
v Rakousko-Uhersku	9·9	20·2	226·4	11.200	21.500
ve Spojených Stát. .	56·4	45·1	2116·8	48.900	366.500

Hospodářské výtěžky těchto drah za r. 1909 byly:

	hrubý příjem	vyd. provozovací	přebytek	kap. inv. se zúrokoval
	v milionech fr.			
Německu	3240	2352	888	4·12%
Velké Britanii s Irskem	2967	1890	1077	3·33%
Rusku	2177	1767	410	2·42%
Francii	1710	990	720	4·—%
Rakousko-Uhersku . . .	1437	1037	400	3·3 %
Spojených Státech . . .	13829	11395	2434	2·8 %

Z těchto dat o železnicích je viděti, že z uvedených zemí naše dráhy jsou poměrně nejhůře vypraveny. Při dosti značném stavebním kapitálu celkovém mají nepatrné procento dvoukolejných tratí (jen poloviční co v Rusku, ani ne třetinu toho podílu co v Německu, něco málo přes čtvrtinu co ve Francii a sotva pětinu co ve Velké Britanii). Podobně je patrný nedostatek lokomotiv, osobních vozů a zvláště vozů nákladních. Také vozba, — osobní i jmenná, —je dosti slabá. Celkovou dopravou zboží celá monarchie se trochu předčí Francii, ale nesmí se při tom zapomínati, že ve Francii veliké množství masivního a laciného zboží se dopravuje po vnitrozemských vodních cestách (po splavných řekách a průplavech) a že také dosti patrná část vnitrozemní dopravy bývá přebírána pobřežní dopravou námořní. Podobně k dopravě zboží v Německu jsou velmi výhodné a živé vodní cesty, kterých v naší monarchii vůbec skoro není (kromě malého kusu Labe a dosti nepatrné a málo významné plavby po Dunaji). Přes to jsou výkony drah v Německu při dopravě osobní asi $2^5/_6$krát silnější a při dopravě zboží $2^1/_8$krát značnější nežli v Rakousko-Uhersku.

*

Pro obchodní, hospodářský a kulturní ruch dále jsou velmi dobrým ukazovatelem pošty, telegrafy a telefony. Jak v tom směru je rozvinuta tato doprava všelikých zpráv, poznáváme z přehledů statistických za r. 1909 po případě 1910, při čemž se omezujeme pouze na zásilky pošty listové (pořadí dle počtu dopisních zásilek bylo voleno):

V zemi	počet dopisových zásilek v mil.	počet obyv.	příjmy z pošt	vydání telegrafů a telefonu	přebytek
			v milionech franků		
Spojen. Státech .	12 668	91	992	1075	—·83
Německu	6.334	$64^1/_2$	1078	804	274
Velké Brit. s Brit. .	5.159	$45^1/_4$	611	521	90
Francii	3.252	$39^1/_3$	202	296	106
Rakousku	1.623	$28^1/_3$	200	171	29

V zemi	počet dopisových zásilek v mil.	počet obyv.	příjmy z pošt	vydání telegrafů a telefon	přebyte
			v milionech korun		
v Uhrách	599	$20^3/_4$	91	58	33
[v Rakousko-Uhersku	2.222	$49^1/_{12}$	291	229	62]
v Rusku	1.257	135	439	228	211
v Italii	1.132	$34^1/_3$	126	83	43
v Belgii	704	7·4	51	49	2
v Nizozemí	517	$5^5/_6$	35	36	1
ve Švýcarsku . . .	402	$3^3/_4$	66	63	3
v Dánsku	163	2·7	32	31	1

Na jednoho obyvatele připadalo podle toho jedna dopisových zásilek, jednak ročního vydání v francích:

	zásilek	fr.		zásilek	fr.
ve Spojených Státech . . .	139	11·8	v Dánsku	61	11·5
ve Velké Britanii s Irskem	114	11·5	v Rakousku	57	6·0
ve Švýcarsku	107	16·8	v Uhrách	29	2·8
v Německu	98	12·5	[v Rakousko-Uher. .	45	4·6]
v Belgii	95	6·6	v Italii	33	2·4
v Nizozemí	89	6·2	v Rusku	9	1·7
ve Francii	83	7·7			

Z tohoto sestavení výsledků je viděti, jak celá monarchi a zvláště Uhry zůstávají daleko za ostatními západoevropskými zeměmi při dopravě poštovní.

Není tomu jinak ani při telegrafech ani při telefonech. V jednotlivých zemích uvedených podle dat uveřejněných v r. 1910 v Bernu bylo (srovnáno dle počtu depeší):

V zemi	délka spojení v tisících km	délka drátů	přístrojů tisíců	depeší milionů
ve Velké Britanii	93·1	801·6	49·4	89·11
ve Francii	177·5	653·1	21·6	60·64
v Německu	258·5	1749·1	51·4	54·10
v Rusku	191·8	669·9	7·8	30·20
v Rakousku	44·4	222 1	9·9	19·84
v Uhrách	24·7	139·8	7·1	10·90
[v Rakousko-Uhersku	69 1	361·9	17·—	30·74]
v Italii	51·4	255·2	13·1	16·37
v Belgii	7·6	41·4	2·6	7·74
v Nizozemí	7·3	35·1	2·2	6·33
ve Švýcarsku	7·4	47·7	2·4	5·13
ve Švédsku	10·—	32·—	1·2	3·95
v Norsku	20·—	67·8	2·9	3·38
v Dánsku	3·6	12·2	9·4	3·06

Na 100 obyvatel připadalo tedy depeší

e Velké Britanii s Irskem	193	v Německu	84
e Francii	154	ve Švédsku	73
Norsku	144	v Rakousku	70
e Švýcarsku	137	v Uhrách	53
Dánsku	113	[v Rakousko-Uhersku	63]
Belgii	105	v Italii	48
Nizozemí	88	v Rusku	22

Z 80 stanic jiskrové telegrafie v Evropě známých (1910) bylo ich po 18 ve Velké Britanii a v Italii, 15 v Německu, 10 ve Francii, v Norsku a jen 2 v Rakousko-Uhersku.

Pro telefony budiž uvedena tato data (sestavená dle počtu hovorů):

	hovoren tisíc	hovorů v milionech
v Německu	883·3	1519·4
ve Velké Britanii s Irskem	587·7	685·1
v Rusku	113·6	431·—
ve Švédsku	163·7	313·7
ve Francii	201·1	236·9
v Rakousku	81·7	184·2
v Uhrách	44·6	126·4
[v Rakousko-Uhersku	126·3	310·6]
v Italii	51·—	166·6
v Dánsku	80·4	149·4
v Norsku	53·2	115·3
v Nizozemí	48·8	93·2
v Belgii	38·—	90·2
ve Švýcarsku	69·9	45·6

Na 100 obyvatel připadalo tedy telefonických hovorů:

e Švédsku	5770	v Belgii	1210
Dánsku	5530	v Rakousku	650
Norsku	4900	v Uhrách	610
Německu	2360	[v Rakousko-Uhersku	630]
Nizozemí	1600	ve Francii	600
e Velké Britanii s Irskem	1450	v Italii	490
e Švýcarsku	1240	v Rusku	320

5. *Doprava námořní v Rakousku a v monarchii proti cizině.*

Jakkoli ve všech odvětvích dopravy vnitrozemské — (zvláště ické v dopravě vodní) — zůstáváme daleko za zeměmi západoevropskými, přece ještě při dopravě námořní naše opozdilost je epoměrně citelnější.

Ukazuje nám to především světový přehled obchodního námořního loďstva.

Při tom počítáme nosnost plachetních lodí námořních vesmě tak že ji redukujeme na nosnost parolodí v poměru, aby 4 tuny pl chetní = 1 tuně parolodní; neboť v tom poměru nejméně parolod překonávají lodě plachetní. Ostatně plachetního loďstva stále i abs lutně ubývá a je ho zvláště málo u nás i v jiných zemích, které s svou plavbu námořní opatřovaly zejména až v novější době.

Obchodní loďstvo jednotlivých zemí vykazovalo koncem r. 190 (u Ruska, Norska a Španělska koncem r. 1908, v Italii koncer r. 1907) v tisících tun netto (přepočítaných vesměs n parolodě dle udaného poměru; u Spojených Států a Japon ska se rozumějí tuny brutto):

ve Velké Britanii s Irskem	10.600	v Nizozemí	47
[v Britickém imperiu	11.720]	v Dánsku	45
ve Spojených Státech	2.800	ve Španělsku	43
v Německu	2.480	v Rakousku	35
v Japonsku	1.300	v Řecku	33
v Norsku	1.040	v Belgii	18
ve Francii	970	v Brasilii	13
v Rusku s Finskem	660	v Uhrách	11
v Italii	650	v Argentině	8
ve Švédsku	625	v Portugalsku	8

[v Rakousko-Uhersku něco přes 460 tisíc].

Je tedy Rakousko svým obchodním loďstvem pořadím na místě třináctém a Uhry až na místě sedmnáctém, celá monar chie na místě jedenáctém.

Námořní obchodní loďstvo celé naší monarchie nečiní ani 4% veškerého loďstva Britické říše a zdaleka ne ani pětinu loďstva Ně meckého.

K horším výsledkům ještě dospějeme, když srovnáváme data nákladů lodních, které vepluly a vypluly v přístavech jednotlivých zemí.

Veplulo a vyplulo v tisících tun na lodích námořních (obchod pobřežní nepočítaje):

		z toho pod dom. vlajkou			z toho pod dom. vlajkou
ve Velké Britanii s Irskem	133.300	59·8%	v Belgii	28.600	12·6%
ve Spojených Stát.	77.300	22·4%	v Rusku s Fin.	28.100	16·3%
ve Francii	56.700	23·8%	v Nizozemí	27.700	37·—%
v Německu	44.600	49·1%	ve Švédsku	20.200	50·4%
v Japonsku	39.700	48·6%	v Dánsku	16.300	55·—%
v Italii	33.600	23·3%	v Norsku	9.000	56·5%
			v Rakousku	7.200	68·9%

Nepoměrně větší obchod námořní nežli Rakousko (s 7200 isic tun, z čehož 68·9% bylo obstaráno pod domácí vlajkou) měly ště kromě toho tyto země v Evropě: Španělsko a Portualsko, které jdou v pořadí hned po Italii, pak Recko, ze zemí imoevropských Brasilie, Argentina, Chile, Uruguay Mexiko, jakož i mnohé kolonie britické (Kanada, ustralie, a Východní Indie). O těchto zemích však ení zcela přesných dat i nebyly tedy v hořejším přehledu určitými isly uvedeny.

Při Rakousku je nápadným vysoké procento nákladů lodních od domácí vlajkou. Vysvětluje se to nepoměrně velikými subvenmi, které stát vyplácí domácím loďařským společnostem. V rozočtu na r. 1912 je věnováno od státu subvencí a podpor námořním lavebním společnostem přes $22^6/_8$ mil. K, tak že na každou unu po rakouských lodích na moři vezenou přilácí stát ze svých pokladen celých 4·70 K! Zdali správným podobné plýtvání státními penězi, které plynou z těžých daní (na př. z daně ze soli nebo z petroleje nebo z denní poavy ve velkých městech atd.) na drahý luxus naší vlastní opravy námořní, stojí zajisté za uváženou. To je zároveň důstojým doplňkem naší zbědované železniční politiky, kde na zúrokování átních železničních dluhů musí se každoročně z výnosu daní doplácti přes 100 mil. K, které nejsou výtěžkem provozu uhrazeny.

Doplňkem velmi poučným pro význam naší zámořské plavby ou data o množství námořních nákladů určených do ciziny a přiých z ciziny v jednotlivých evropských přístavech:

V zahraničním obchodu (s vyloučením plavby tuzemské) vyulo a veplulo zboží v milionech tun (v r. 1909, po případě 1908):

Antverpách	23·8	v Southamptonu	8·4	v Boulogne	4·8
Hamburku	22·4	v Cherbourgu	8·1	v Bilbau	4·3
Londýně	20·2	na Maltě	8·1	v Barceloně	4·2
Rotterdamu	18·1	v Pireu	7·8	v Dunquerque	4·1
Marseilleu	15·8	v Havreu	7·7	v Bordeaux	4·—
Cardiffu	14·7	v Neapoli	7·1	v Amsterodamu	3·9
Liverpolu	14·3	v Hullu	6·5	v Newportu	3·7
Cařihradě	14·—	v Kodani	6·3	ve Rjece	3·7
Lisaboně	14·3	v Bremách			
Newcastleu	12·6	s Bremerhav.	5·5		
Funchalu	12·5	v Terstu	5·3		
Gibraltaru	9·2	v Glasgowě	5·1		
Janově	9·—				

Je tedy Terst mezi evropskými přístavy na místě třiadvacátém a Rjeka až na místě dvaatřicátém.

6. *Zahraniční obchod rakousko-uherský.*

Nejvíce se naše monarchie opozdila proti jiným — (i zcela malým) — zemím na západě Evropy svým zahraničním obchodem.

Spočítáme-li cenu dovozu z ciziny a vývozu do ciziny — čili jak krátce budeme říkati — cenu obvozu, jeví se nám v milionech franků:

	průměrný roční obvoz v desetiletí 1901—1910	průměrný roční obvoz v desetiletí 1891—1900	vzrůst v procen proti předešlém desetiletí
ve Velké Brit. s Irskem	21.454	15.761	36·2%
v Německu	16.171	9.981	62·—%
ve Spojených Státech .	14.148	9.123	55·1%
ve Francii	10.155	7.709	31·7%
v Nizozemí [1]	9.531	6.077	56·8%
v Belgii	5.547	3.360	65·1%
v Rakousko-Uhersku .	4.653	3.980	16·9%
v Rusku	4.634	3.219	44·—%
v Italii	4.032	2.345	71·9%
ve Švýcarsku	2.367	1.652	44·3%
v Dánsku	1.244	779	59·8%

Jsme silně pozadu v zahraničním obchodě nejen za veliký státy Velkou Britanií, Německem, Spojenými Státy severoamerickými a Francií, nýbrž také za malými zeměmi za Nizozemím a Belgií a jen nepatrně předstihujeme Rusko a Italii. Malé státy kolonií: Švýcarsko a Dánsko mají poměrně proti naší monarchii zahraniční obchod ohromný. Ale zvláště je nápadno, že náš zahraniční obchod, ačkoli byl již v minulosti dosti slabý a málo vyvinutý, přece velmi málo vzrostá, daleko nejméně ze všech nahoře uvedených zemí. V naší monarchii stoupla cena obvozu z desetiletí 1891—1900 do 1901—1910 pouze o 16·9%, kdežto ve Francii o 31·7%, ve Velké Britanii s Irskem — ačkoliv tam byl zahraniční obchod obrovský — o 36%, ve Švýcarsku o 43%, v Rusku o 44%, ve Spojených Státech o 55·1%, v Nizozemí o 56·8%, v Dánsku o 59·8%, v Německu o 62%, v Belgii o 65·1% a v Italii dokonce o 72%! Tady neplatí již pouze rčení, že kdo nepokračuje, je nazpátek, nýbrž vidí se, že i pomalý pokrok se jeví znatelně citelný

[1] Průměr pouze devítiletý od 1901—1909, protože data z r. 1910 ještě nejsou známa.

pozdním. Belgie, která byla cenou svého obvozu dosti silně za ámi v desetiletí 1891—1900 — (náš obvoz měl tehdy cenu asi 18½% vyšší) — předstihla nás v období 1901—1910 již o 19·2%.

Ale ještě jinak je vývoj našeho zahraničního obchodu velmi pozáživý. Přívoz z ciziny vzrostl totiž nepoměrně ice než vývoz do ciziny, takže v posledním desetiletí cena přívozu celkem převýšila cenu vývozu. (Cena dovozu do Rakousko-Uherska z ciziny vzrostla za desetiletí o 22·9%, kdežto cena vývozu se zvětšila pouze o 11·4%.) Naše monarchie přešla nyní od zemí, které vykazují aktivní obchodní bilanci, mezi země s passivní bilancí obchodní. Nebylo by to nijak povážlivým zjevem, kdyby naše monarchie byla zemí věřitelskou; neboť tím by se právě vyjadřovala poplatnost ciziny vůči nám. Ale ro nás, kteří jsme silně do ciziny zadluženi a kteří jsme dříve dlužné roky platili hlavně vývozem domácího zboží do ciziny, znamená assivní obchodní bilance, že se stále silněji zadlužujeme. Kromě lužných úroků, které nedovedeme svými přebytky za vyvezené zboží hraditi, přirůstá nám ještě více dluhů z cizozemského zboží neuhraného vývozem. Ovšem jsou možné i jiné úhrady dlužných povinností do ciziny nežli vyvezeným zbožím, ale pro naše zadlužení byl řebytek vývozu přece jen nejhlavnější položkou úhradní.

Passivní bilance sama o sobě není nijakou horobou národohospodářskou. Naopak země, které ají mnoho pohledávek v cizině a které při tom ještě mnoho si vydělávají svým zahraničným sprostředkováním obchodu, dostávají tak d ciziny povinné platy ve formě zboží. Ale my jsme zemí dlužickou a hospodářsky slabou a cizině silně poplatnou a tedy musíme i své úroky dlužné i jiné povinnosti uhrazovati především vývozem boží. Poslední dobou však nové státní dluhy jak cislajtánské tak herské patrně nemohly se rozprodati pouze věřitelům na domácím rhu i dostaly se nové i staré státní dluhopisy rakouské i uherské ve elikých sumách do ciziny. Za tyto nové dluhy přišla pak z ciziny hrada nikoli jen přímo v hotových penězích, nýbrž z velké části lavně ve zboží a tím se tedy vysvětluje nynější passivita naší zaraniční obchodní bilance.

Tedy nám passivní naše bilance tato ukazuje zřetelně dosti pozáživou naši chorobu; není sama sice neduhem, ale jest jeho uritým znamením (symptomem), že dosavadní svou chudobu a platnost si ještě přitužujeme děláním velmi povážlivých dluhů nových, kterými se podrobujeme k těžké poplatnosti cizím státům.

To je tím povážlivější, že zároveň stoupla úroková míra našich v
půjček a že náš úvěr je jedním z nejhorších v Evropě.

Pro srovnání, jak kde vzrostl od desetiletí 1891—1900 d
1901—1910 vývoz i přívoz v jednotlivých státech, uvádíme procer
tuální přírůstky jejich, jakož i jaké jsou průměrné roční obchodn
bilance. Poznačujeme při tom aktivní bilanci znaménkem + (t. j
vývoz větší než přívoz) a bilanci passivní znaménkem — (t. j. vývo
menší nežli přívoz):

v zemi	bilance zahran. obchodu mil. fr. 1891—1900	1901—1910	Vzrůst od desetiletí předešlého přívozu	vývozu
ve Velké Britanii s Irskem	— 3667	— 3988	31·—%	44·4%
v Německu	— 1268	— 1687	58·8 »	66·2 »
ve Spojených Státech . .	+ 1312	+ 2332	51·3 »	57·9 »
ve Francii	— 632	— 382	26·3 »	38·1 »
v Nizozemí	— 547	— 963	58·4 »	55·—»
v Belgii	— 262	— 669	71·6 »	57·5 »
v Rakousko-Uhersku . .	+ 176	— 22	22·9 »	11·4 »
v Rusku	+ 335	+ 908	29·2 »	56·—»
v Italii	— 176	— 664	86·3 »	55·2 »
ve Švýcarsku	— 270	— 389	43·4 »	43·1 »
v Dánsku	— 139	— 165	53·6 »	68·4 »

Pro náš přívoz z ciziny je sice přírůstek už dosti nápadně nej
menším — (jen Francie, Rusko a Velká Britanie se nám v tom směr
poněkud přibližují; než i ve Francii je přece vzrůst ten znatelně
větší než u nás), — ale daleko hůře se opozdujeme při vývozu. Pří
růstek ceny našeho vývozu za desetiletí 1901—1910 proti desetilet
předešlému je pouze 11·4% a za Francií, kde po nás cena vývozu
nejméně vzrostla, ociťujeme se již hojně pozadu; přírůstek
ceny vývozu ve Francii byl 3½násobný než u nás
Ve Švýcarsku a ve Velké Britanii je procen
tuální vzrůst ceny vývozu skoro čtyřnásobný
v Italii i v Nizozemí a v Rusku skoro patero
násobný, v Belgii a ve Spojených Státech ví
jak pateronásobný, konečně v Německu a v Dán
sku šesteronásobný. Tedy stejným způsobem
i země průmyslové i státy zemědělské překo
návají nás nepoměrně svými pokroky v zahra
ničním obchodu, zvláště svým vývojem exportu
— Našli bychom sice jeden stát, ve kterém zahraniční obchod ještě
hůře se rozvíjel než u nás, je to Španělsko. Ale tento soudruh
v nezdaru nám zajisté bude malou útěchou, zvláště když povážíme,

že Španělsko mezitím pozbylo skoro všech kolonií ke sklonku minulého století a tím jeho zahraniční obchod podstatně byl ochromen. Ve Španělsku byla cena přívozu v desetiletí 1901—1910 průměrně ročně asi 964 mil. frs. a cena vývozu 900 mil. frs., kdežto v desetiletí 1891—1900 byla průměrná roční cena přívozu 875 mil. frs. a vývozu 849 mil. frs. Přibylo tam tedy v desetiletí 1901—1910 proti předešlému ceny přívozu jen o 10·2% a ceny vývozu o 6%, ceny celého obvozu 8·1%.[1])

Jakousi zajímavost měly by také ceny zahraničního obvozu měřené počtem obyvatel. Bylo totiž přibližně:

	obyvatel v milionech		prům. roční cena obvozu	v mil. fr.
	1895	1905	1891—1900	1901—1910
e Velké Britanii . . .	39½	43½	15.761	21.454
Německu	52⅜	60¾	9.981	16.171
e Spojených Státech .	69	84	9.123	14.148
e Francii	38⅔	39¼	7.709	10.155
Nizozemí	5	5½	6.077	9.531
Belgii	6⅜	7⅛	3.360	5.547
Rakousko-Uhersku .	45	49½	3.980	4.653
Rusku	110	130	3.219	4.634
Italii	31¼	33½	2.345	4.032
e Švýcarsku	3⅛	3½	1.652	2.367
Dánsku	2¼	2⅝	779	1.244
e Španělsku	18	19	1.724	1.864

Připadalo by tedy na jednoho obyvatele ceny obvozu zahraničního ve francích průměrně ročně:

	1891—1900	1901—1910
v Nizozemí	1210	1730
v Belgii	527	779
ve Švýcarsku	529	676
ve Velké Britanii s Irskem	399	493
v Dánsku	346	487
v Německu	191	266
ve Francii	199	259
ve Spojených Státech	132	169
v Italii	75	120
ve Španělsku	96	98
v Rakousko-Uhersku	88	94
v Rusku	29	36

[1] Ve Španělsku k tomu ještě od r. 1902 nebyla počítána do obvozu na drahých kovů, kdežto dříve se do něho počítala. V ostatních zemích cena drahých kovů nepočítala ani do přívozu ani do vývozu.

Na tato poměrná čísla nelze klásti sice přílišný důraz, nicmér vystihují dosti zřetelně naši obchodní zapozdilost i naši poměrno chudobu. V tom směru i Španělsko nás trochu předčí i zůstává z námi pouze Rusko. Než Rusko je sice velmi chudý stát, ale je p tom ohromnou državou, tvořící svět pro sebe a mohlo by si sam dosti dobře postačiti bez cizí výpomoci. My však jsme ve střed Evropy na rozhraní dvou světových civilisací: západní převážně prů myslové a východní silně zemědělské. Neuzavíráme se ani příl proti cizině — (naše ochranná cla nejsou příliš vysoká) — a přec náš podíl na světovém obchodu je tak žalostně nepatrný, že je Rusko zůstává za námi. — Rusko se při tom uvědoměle aspoň uzavír cizině svými vysokými, namnoze prohibitivními cly a může tak d jisté míry bez obavy činiti, protože je náramně rozlehlou, souvislo říší, v které se daří plodiny skoro všech různých klimatů. (Rusko na př. vypěstuje dnes také velkou část spotřebované bavlny i jiný vláken jihozemských [juty], které se do ostatních evropských stát přivážejí za veliké ceny z jiných dílů světa.)

Také pro naše pokroky je osudný ten fakt, že v období 18ç až 1900 Italie poměrnou cenou svého zahraničního obchodu byla dos značně za námi, kdežto v období 1901—1910 nás už velmi nápadn předstihla. Že ani tu nerozhodují zámořské osady ani výhodná p loha u moře, je nejlépe patrno z příkladu Švýcarska, kde cena obvoz na hlavu je nepoměrně větší nežli v naší monarchii (jest víc ne sedmeronásobná). Švýcarsko přece nemá kolonií a od moře je r všecky strany dosti daleko vzdáleno. Poměrně tak veliký obvoz Švý carska vysvětluje se z části arci tím, že je to země turistická. A naše monarchie má přece také podobné přírodní krásy i dosti vyv nutou turistiku — (také pro svou hojnost světových lázeňských míst), — ale schází jí podobná obchodní, průmyslová i vůbec hosp dářská čilost, jaká je domovem ve Švýcarsku.

7. *Celkový stav blahobytný v naší monarchii a státní jmění obc polovin říše.*

Z předešlých rozborů je už nepochybně zřejmo, že jak Cisla tanie tak zejména Uhry jsou proti ostatním státům evropským z měmi zcela nezámožnými ano i chudými. Jejich zemědělství ned vede již ani zjednati dostatečně hojně potravy pro veškeré obyv telstvo: V Rakousko-Uhersku připadá z domácí úrody n jednoho obyvatele ročně asi o 70 kg obilí (obilního ekvivalentu méně nežli činí podíl z domácí úrody na je

oho obyvatele v Německu. Podobně i hůře snad je tomu
i potravě masité. V Rakousko-Uhersku je na 1000
byvatel asi o 40 kusů hovězího dobytka (jeho
kvivalentu totiž, kde počítáme 3 vepře = 1 kusu hov. dobytka) —
něně nežli v Německu; a průměrná váha kusů je jistě
Německu značně větší. A toho všeho dociluje se v Ně-
ecku při počtu zemědělských příslušníků *po-
ěrně aspoň dvojnásob menším než u nás.* (V naší monarchii je
mědělských příslušníků jistě přes $^4/_7$ obyvatelstva, kdežto v Ně-
ecku přísluší k zemědělství sotva $^2/_7$ obyvatelstva.)[1]

Jestliže do Německa při té poměrné hojnosti domácích potravin
viáží se ještě mnoho obilí, masa, másla, vajec a jiných všelikých
žitků, a jestliže naše monarchie při své obmezené zásobě plodin
masa ještě z toho dovede pravidelně vyvážeti, svědčí tato okolnost
ma jen tím více o naší nezámožnosti a veliké skrovnosti živobytí
eho obyvatelstva.

Ale tím hůře je tomu ve všech ostatních oborech těžení. Naše
irodní bohatství uhlí, železa i jiných kovů a hornin, jakož i jejich
žení bylo by zhola nepostačitelné pro státy pokročilejší. Jestliže
lí poměrně jen málo přivážíme a jestliže ještě i něco železa vy-
žíme, vysvětluje se to pouze nedostatečným rozvojem našeho prů-
vslu. Již ten fakt to hrozně osvětluje, že v Německu při
ýrobě průmyslové je upotřebeno strojových
řízení s počtem koňských sil 4½krát větším
ežli v celé naší monarchii! Kromě toho Německo má
jnost jiných velmi důležitých kovů a nerostných hnojiv, jako
iku, olova, niklu, cínu, mědi, draselnatých a fosforečnatých solí,
erých se nám buď zcela nedostává, nebo kterých máme jen v tak
rovném množství, že je musíme také při našem nepatrném těžení
ůmyslovém hojně přivážeti z ciziny.

A nejhůře jsme se opozdili v dopravě i v obchodu. Ocítáme se
tom směru i za státy zcela schudlými, za jaký se považuje na př.
anělsko se svým nečetným a znuzeným obyvatelstvem.

A tím hůře je, že také státní naše hospodářství nemůže se vy-
zati žádným výnosným jměním. Jediný vydatnější majetek
ítní jsou státní železné dráhy v Cislajtanii i v Uhrách. Ale
áhy ty jsou passivní; v Cislajtanii se musí krýti stálé

[1] Hustota zemědělských příslušníků je v Rakousko-Uhersku asi 45
1 km² (celková hustota asi 79 lidí na 1 km²); v Německu je hustota země-
ských příslušníků pouze 34 na 1 km² (celková hustota 120 lidí na 1 km²).

deficity z nich, přesahující až sto milionů ročně. A podobně je ton v Uhrách. Kromě drah státy naší monarchie nemají už jiného v nosného jmění, které by stálo za zmínku. Státní doly jsou totiž p dobně nevýnosné jako státní dráhy a musilo býti v jednotlivých s těžení zastaveno neb aspoň se značně omezilo (na př. v Příbrami Také jiné podniky státní (pošta, státní tiskárny, mincovny atd neposkytují značnějších výtěžků; při poště se vykazuje sice jaký skrovný čistý výtěžek, ale nepočítá se při tom, jak veliké kapitá jsou v tomto dopravním ústavě investovány a jaké se ještě inv stovati musí.

Zcela jiná situace je v Německu ve všech jednotlivý státech. Prusko má čistého výtěžku ze svých drah od 450 a 500 mil. M ročně a z ostatního jmění (ze státních polností, les dolů, bankovních ústavů a jiných závodů) přes 125 mil. M. Při to veškeré státní dluhy se páčí na 10.000 mil. M a připočítáme-li k tom ještě asi 3000 mil. M jako podíl pruský z německého říšského dluh činilo by zatížení státním dluhem pruským 13.000 mil. M. Na tent dluh jsou nutny úroky roční něco přes 420 mil M, tak že čistý výnosem státního jmění se uhradí nejen všechny dlužné úroky z státních dluhů, nýbrž zbývá nad to veliký přebytek na hrazení správ ních vydání asi přes 150 mil. M ročně. A stejně příznivá ano přízn vější je situace finanční také v ostatních státech německých.

V naší monarchii vzrostly státní — (i jiné veřejné) — dluh do závratné výše a nejsou jich úroky kryty leč jen z nepatrné čás čistým výnosem státního jmění. **Veškeré státní dluhy** cislajtánsk činí skoro 13.000 mil. K s ročním břemenem úrokovým přes 520 mil. l a státní dluhy uherské se páčí přes 7000 mil. K s ročním úrokový břemenem 280 mil. K. Tedy státní dluhy monarchie vyžadují ročn již přes 800 mil. K úroků, což je roční zatížení na hlavu asi 16 K Při veliké chudobě našeho obyvatelstva je to tím více na považenou jelikož státní vydání nejsou již v rovnováze se státními příjmy a nov zatížení státních rozpočtů se nemohou hraditi jinak než novým státními dluhy.

Ale o tom je potřebí již v samostatné další úvaze promluvit

(Pokračování.)

Sociální musea.

Napsal Josef Tomas.

(Dokončení.)

Sociální museum v Paříži.

Ústavy, o kterých dosud bylo jednáno, plní jen z části úkoly sociálních musei, neboť sledujíce především ochrannou techniku nemohou vyvinouti činnost tak všestrannou, jako vlastní sociální musea; svou povahou se k nim však přímo řadí.

První samostatné museum sociální v pravém významu toho slova bylo zřízeno v Paříži a je dosud svými finančními prostředky i hlubokou a pronikavou činností ve všech směrech sociální práce, zvláště iniciativní, vzorem všem podobným ústavům, které v jiných zemích evropských pod stejným nebo podobným jménem byly zřízeny. Na rozdíl od nich neomezuje svou působnost pouze na určitý kraj nebo zemi, nýbrž studuje do kořene všechny sociální zjevy doma i v cizině a pracuje k vybudování sociálního zákonodárství. Jeho cíle nejlépe poznáme ze stručného nástinu jeho činnosti.

Po velkém úspěchu, jakého na světové výstavě pařížské r. 1889 dosáhlo oddělení sociální politiky, vyskytla se myšlenka, aby veškeré sbírky byly zachovány a již 17. února 1890 ustavila se za tím účelem společnost s názvem »Musée d'économie sociale«. Avšak teprve roku 1894 podařilo se této společnosti přenésti sbírky z různých skladišť do šesti malých pokojů poskytnutých státem v galerii Vaucanson a zřídit tu museum, kterému byla zaručena státní subvence 10.000 franků.

Současně s touto akcí, která se ucházela o státní podporu, ale byla na ní věnoval bývalý člen parlamentu a sociolog Arabě de Chambrun své jmění v částce 2,000.000 franků založení sociálního musea (Musée social du Comte de Chambrun), kterému výnosem ministerstva obchodu ze dne 1. srpna r. 1894 byla přiznána — což se ve Francii jen výjimečně stává — povaha podniku veřejně užitečného.

Toto sociální museum pařížské, které zahájilo svou činnos v březnu r. 1895, liší se podstatně od ústavů dříve vylíčených; ne klade váhy na ochrannou techniku, těžisko jeho činnosti je zcela jinde

Je mnoho lidí, kteří se snaží podniknouti nějakou sociální akci založiti ústav, působiti iniciativně v zákonodárných sborech nebo jakýmkoli jiným způsobem přispěti ke zlepšení sociálních poměrů ve svém okolí. Avšak schází jim zkušenost, prameny, studia, krátce osvědčená technika, která by jim umožnila zamýšlené dílo úspěšně provést. Cit je jim pouhou pohnutkou činu, k jehož uskutečnění však je třeba znalosti věci, zvláště pak, zdali a s jakým výsledkem byly podobné úkoly jinde provedeny. Sociální práce není věcí pouhého citu, musí se podřídit principům vědy a methodě, má-li dosíci žádoucích cílů.

Úkol sociálního musea pařížského tedy je: přispěti těm, kdo potřebují nestranných a spolehlivých informací, dáti jim poučení návrhy stanov, statistiku, potřebnou látku a opatřiti podobné pomůcky; dáti jim nikoli doktrinářský, nýbrž technický návod založený na faktech a přesných pozorováních, krátce býti jim spolehlivým vůdcem, ne však působit na směr jejich rozhodnutí.

Z těchto všeobecných principů byl konstruován program musea jehož hlavní body jsou:

1. zřídit stálou výstavu sociální politiky,
2. založit knihovnu a čítárnu zdarma přístupné,
3. poskytovati všem interessentům poučení v oboru sociální činnosti,
4. udíleť technickou poradu o zamýšlených pracích, o stavu jiných podobných podniků již existujících a o důsledcích, jež z poznaných zkušeností vyplývají,
5. pořádat přednášky, kursy a výklady, jež slouží k vysvětlení vystavených předmětů a popularisovati sociální politiku;
6. podnikati studijní cesty a pořádati ankety ve Francii i v cizině,
7. vydávati zprávy o pracích společnosti sociálního musea o předmětech, jež byly nashromážděny;
8. udíleti ceny a medaile za pozoruhodné práce a vypisovati soutěže na určité předměty.

Z uvedeného programu vysvítá, že úkol musea je dvojí: jednak sbírati přesné informace, jednak rozdíleti je těm, kdo jich potřebují.

V prvém směru dosahuje museum svého cíle studiem knih časopisů a zpráv úřadů práce z celého světa; dále prostřednictvím

svých dopisovatelů roztroušených po všech kulturních zemích a konečně svými odborně vzdělanými úředníky, kteří za účelem studia sociálního života jsou vysíláni do ciziny a to i do vzdálených zemí jako do Ameriky a Australie.

K rozšiřování výsledků práce musejní a k informaci obecenstva slouží především knihovna, která má více než 23.000 svazků a ročně 6000—7000 čtenářů. Čisté a vkusně upravené místnosti přímo zvou ke studiu. V prvé místnosti je čítárna s velkým stolem uprostřed, na němž jsou rozloženy četné sociální revue v různých řečech. Podél stěn jsou skříně s knihami, vše k volné disposici čtenářstva. Vedlejší místnost knihovny, mnohem větší, je určena ke klidnému studiu. Dokonalé studium různých otázek je usnadněno tím způsobem, že v jednotlivých svazcích knihovny jsou shrnuta veškerá pojednání, která určitý předmět vyčerpávají.

Přímý styk s obecenstvem udržuje museum dále dvěma časopisy, z nichž jeden je věnován současné kronice musea, ve druhém pak vycházejí různá pojednání. Vedle toho pořádá museum četné přednášky; zvláště však zmínky zasluhuje jeho poradní činnost, kterou se nasbírané zkušenosti přenášejí přímo do života k informaci těch, kdo by nedovedli prameny vyhledat. Tato vnitřní agenda, kterou pro její značný význam zvláště zdůrazňuji a podrobněji proberu, zabírá tři čtvrtiny musejního života a každým rokem se rozšiřuje na nové obory. V r. 1907 bylo písemně projednáno 3500 různých předmětů vedle nesčetných porad ústních; již toto číslo svědčí o značné převaze sociálního musea pařížského nad podobnými ústavy v jiných zemích.

Studium odborných otázek a poradní práce jsou svěřeny odborům musea, jichž je nyní sedm a které soustřeďují vědecké pracovníky právnické, národohospodářské a sociální; součinnosti těchto odborníků děkuje museum za svůj vědecký význam.

Jsou to:

1. odbor pro hygienu ve městech a na venkově;
2. odbor zemědělský;
3. odbor pro dělnická a kooperativní sdružení;
4. odbor pro sociální pojišťování;
5. odbor pro spolky zaměstnavatelů;
6. odbor právnický;
7. odbor studijní (pro vysílání odborníků do ciziny a pořádání odborných anket).

Výsledky své práce ukládají jednotlivé odbory do musejního archivu, který svou obsažností a organisací nemá sobě rovného; jeho svazky jsou základem studia pro všechny, kdo se o jakoukoli část sociální otázky zajímají.

Z povahy musea vyplývá, že hlavní jeho zřetel je obrácen na poměry dělnictva; jeho úkol je: sledovati a studovati veškerá prohlášení dělnictva, jeho organisaci, jeho poměr k zaměstnavatelům jakož i různá rozhodnutí, která směřují k úpravě tohoto vzájemného poměru. Zvláště sem náleží: sledovati všechny zjevy sociálního života (mzdové spory, stávky a pod.) a zaznamenávati jejich příčiny, průběh i výsledky. Tyto studie ukládají se pak: 1. do svazků, které se vztahují na všeobecné otázky, jejichž vývoj nikdy není ukončen; doplňují se denně články z novin a revuí; 2. do specielních svazků (stávky, sjezdy, dělnické zákonodárství).

Tato nasbíraná látka nebyla by však úplná, kdyby neobsahovala také doklady o průmyslu, způsobu práce, o stavu a krisích v různých jeho odvětvích atd. a to ve Francii i v cizině. Podrobné studie, založené na zprávách denního tisku a revuálních článcích, tvoří tu tak úplný celek, že lze na jejich základu psáti monografie.

Stálý styk musea s dělnictvem i průmyslníky a účast na všech kongresech francouzských i mezinárodních umožňuje mu stálý přehled o současných reformách a snahách, o poměru kapitálu a práce, o odborových organisacích a ochranném zákonodárství dělnickém.

Stejně jako odbor pro zájmy dělnictva průmyslového postupuje odbor zemědělský. Studuje vše, co směřuje ke zlepšení materielního i mravního života zemědělského dělnictva, družstevnictví, úvěr, pojišťování, preventivní ochranu, odborné vzdělání a pod. Pramenem jsou tu opět odborné články denního tisku i revuí, stanovy, výroční zprávy spolkové atd. Takovým způsobem nasbíral tento odbor již přes 1200 svazků, které slouží k informaci obecenstva o právnických a technických otázkách, pojišťování proti krupobití a požáru, o prodejních a spotřebních družstvech (pekařských, mlékařských, cukrovarnických, společných sklepech a pod.), o zemědělském úvěru, různých pokladnách, o vedení hospodářství, dělnických bytech a pod. Odbor obesílá všechny sjezdy, účastní se při zakládání různých družstev a je ve stálém styku s komisemi parlamentu i s ministerstvem orby.

Sociálnímu pojišťování je věnován další odbor musea a soustředí veškeré snahy tohoto směru; je ve spojení s pojišťovnami všech druhů ve Francii i s příslušnou sekcí ministerstva

práce. Z jeho podnětu vzniká Fédération Nationale de la Mutualité Française, jejíž duši nyní odbor je; působil dále k utvoření Fédération Internationale de la Mutualité a stal se vědeckým i technickým orgánem této nové instituce.

Bylo již řečeno, že sociální museum pařížské vysílá do všech zemí své odborně vzdělané úředníky, kteří na místě studují různé sociální zjevy a instituce, postupujíce při tom přísně vědecky a úplně nestranně. Výsledky jejich prací tvoří pak podklad přednášek a publikací a slouží k obohacení musejního archivu. Tyto studie konají se formou anket a missí.

Ankety sledují vždy určitý zjev sociální (sjezdy, stávky atd.), k jehož studiu je vysílán odborník musea, aby na místě zanamenával jeho původ, průběh a karakteristické známky. Misse jsou širší povahy a záleží v tom, že delegát musea prodlí delší dobu některé zemi, aby tu studoval sociální poměry a napsal o nich jednu nebo několik specielních monografií. Takové misse byly již netoliko po celé Evropě, nýbrž i ve Spojených Státech, v jižní Africe a Australii.

Vedle toho má sociální museum pařížské v cizině své stálé opisovatele, kteří mu podávají zprávy o sociálním hnutí své země, o vzniku nových institucí a o sociálním zákonodárství; dále sbírají potřebné informace na dotazy, které musea docházejí a rozmnožují jeho knihovnu odbornými publikacemi, které v jejich zemi vycházejí. Počet těchto dopisovatelů roste s agendou musea; v přítomné době jsou v Anglii, Argentině, Australii, Belgii, Brasilii, Bulharsku, Čile, Italii, Hollandsku, Německu, Rakousku, Rumunsku, Rusku, Řecku, Spojených Státech, Španělsku, Švýcarsku a Turecku.

Každý rok pořádá sociální museum dvě řady přednášek, které po svoji naprostou nestrannost mají povahu dokumentární, výchovnou a praktickou; na jedněch podávají delegáti musea zprávy o svých studiích v cizině, na druhých pak přednášejí členové odborů o různých otázkách sociálního významu.

Publikační činnost musea je čtverého druhu: 1. vydává měsíční věstník o své běžné činnosti, 2. vydává periodické monografie různých oborů sociální politiky, 3. vydává sbírku objemnějších prací a 4. vydává »tracty«, které jsou doplňkem poradní činnosti a v nichž jsou jasně a stručně shrnuty praktické pokyny k zakládání různých sociálních institucí.

Podrobnější zmínky zasluhují archiv a knihovna, v nichž jso uloženy výsledky rozsáhlých prací musea a které zároveň slouží k in formaci obecenstva.

Potřeba archivu přirozeně vznikla, když jednotlivé odbor nashromáždily bohatou látku o všech předmětech svého studia. Byl to výstřižky z denních listů a revuí, publikace, korrespondenc i vlastní práce, které tvořily důležitou pomůcku pro studium různýc otázek a které bylo třeba soustředit a systematicky srovnat. Za účel lem přehlednosti byly jednotlivé svazky, z nichž každý je věnová určité otázce, srovnány dle abecedního pořádku a opatřeny souhlas nými čísly (od 1—101), jakých bylo použito při těchže předmětec v knihovním seznamu, takže čtenář, který studuje na př. úrazov pojišťování zapsané v seznamu knihovny pod číslem 2, nalezn v archivu látku k téže otázce pod stejným číslem. Jelikož je pal látka vyčerpávající určitou otázku spojena v jediném svazku, lze s na prvý pohled utvořit přehledný obraz o jejím postupném vývoj a zároveň posoudit, co zbývá ještě vykonat. Jaký to rozdíl prot našim odborným knihovnám, ve kterých čtenář s námahou shledáv prameny a mnoho času promarní pročítáním látky, která nemá pr něho ceny!

Archiv sociálního musea pařížského, čítající již na 800 svazků je rozdělen v tyto hlavní skupiny: a) Práce. — b) Pojišťování c) Podpůrná činnost. — d) Sociální organisace. — e) Zemědělství — f) Politika, správa, politická ekonomie, finančnictví.

Knihovna obsahuje knihy, brožury, časopisy a různé jin doklady pojednávající o otázkách ekonomických a sociálních. O vzrů stu knihovny a jejím používání svědčí tyto číslice: V prvním roc svého trvání (1896) byla navštívena 991 čtenáři, kteří použili 269 svazků, měla 9178 svazků a 70 časopisů. V poslední době pak vy kazuje ročně na 7000 čtenářů, kteří používají asi 14.000 svazků a obsahuje asi 23.000 svazků vedle 380 časopisů. Knihovna zaujímá dvě místnosti, z nichž první slouží k četbě časopisů francouzských i cizích a časových publikací z oboru sociální politiky, druhá pak je studovna svazků a knih. Dva lístkové seznamy usnadňují hledání 1. abecední dle autorů a 2. metodický dle látky. Knihovna je zdarma přístupna ve všední dny od 9 do 12 a od 2 do 6 hodin Čistota a úpravnost opravdu překvapí českého návštěvníka, zvyklého zvláště pražským knihovnám. Jen šatny nebo věšáků pro odložené klobouky jsem nikde neviděl.

Správu ústavu vede ředitelství, veškerá činnost však se soustředí v sekretariátu. Jeho práce jsou rozděleny mezi tři oddělení: první přijímá všechnu korrespondenci, přiděluje ji jednotlivým odborům a odpovídá na běžné dotazy písemné i ústní; druhé oddělení, kterému přísluší dávati různá vysvětlení, opatřuje ústavu informace a prostředky ke studiu různých otázek, sleduje současný život sociální a vyžaduje si doklady se všech stran k rozmnožení archivu; třetí oddělení sekretariátu pak obírá se dotazy, jejichž zodpovědění vyžaduje podrobnějšího studia a je za tím účelem ve stálém styku s různými odbory musea. Odpovědi, které pracuji tyto odbory, tvoří pak základ důležitých studií a pomůcku sociálního zákonodárství.

Z tohoto stručného vylíčení lze si učiniti představu o bohaté činnosti sociálního musea pařížského, jejíž výsledky nemají jen místní význam pro Francii, nýbrž slouží všemu lidstvu a mají dále přímý vliv na vznik podobných ústavů i v cizině. Velkomyslností zakladatele hraběte de Chambrun plyne museu ze kmenového jmění roční důchod kol 120.000 franků a ústav sídlí ve svém vlastním domu. Vedle toho založil hrabě de Chambrun nadace, z jejichž výnosu uděluji se ceny za soutěžné práce, věnoval ceny pro zemědělské syndikáty a ustanovil starobní pense pro nejzasloužilejší dělníky průmyslové a zemědělské.

Humanní cíl sociálního musea pařížského, které je výsledkem iniciativního ducha francouzského, vystihl při zahajovací slavnosti ve své řeči Jules Simon: »Vaše dílo bude slávou Francie: neboť zonáte dílo národní. Zároveň pak bude štěstím lidstva: neboť je těch národních děl, která zároveň patří lidstvu. Budete prospe-ovati a všichni národové po vás budou těžiti z vašich úspěchů... / Paříži, která je hlavním městem světa, budou tři pomníky: Ná-od ní knihovna, na jejíž dveře budeme moci napsati: »Z d e e v z d ě l á v á m e«; museum Louvre, na jehož dvéře na-íšeme: »z d e o b d i v u j e m e« a naše museum, pro něž navrhuji ápis: »z d e s e u č í m e l á s c e!«

Třeba znova zdůraznit, že sociální museum pařížské je přísně eutrální, nedogmatisuje, nýbrž podává informace a ukazuje cestu; e střediskem sociálně politických snah a sociálního zákonodárství. eho vliv uplatnil se při organisaci sociálně-politických skupin na ůzných výstavách. Konečně bylo pařížské museum vzorem při za-izování podobných ústavů v Novém Yorku, Londýně, ve Štokholmu, Budapešti a jinde.

Otázky, jimiž se sociální museum pařížské zabývá, jsou všem národům společny a dobývají se do zákonodárných sborů všech zemí, jejich řešení podléhá sice místním vlivům, ale celkem směřuje vždy k témuž cíli.

Tato mezinárodní povaha sociálních museí ovšem vyžaduje, aby byly podobné ústavy zřizovány ve všech zemích a udržovaly spolu styk v zájmu organisace práce a metodického postupu.

* *
*

Shrnuji stručně: rozpětím průmyslu, rozšířením strojní výroby, vzrůstem velkých měst a všeobecným stížením životních podmínek vzrůstá nebezpečí lidskému životu a zdraví; z příčin hospodářských, sociálních, kulturních i zdravotních je třeba pečovati zvýšenou měrou, aby zdraví každého jednotlivce bylo zachováno v zájmu jeho vlastním, ve prospěch jeho rodiny i celku. V přítomné době vznikají pod různými názvy ústavy, jež hledí svésti rozptýlené snahy ochranné a sociálně politické do dráhy promyšleného postupu a jež se věnují oněm specielním úkolům, které se pojí k postavení, potřebám a požadavkům sociálně slabších tříd.

Nejdůležitější z těchto ústavů je sociální museum pařížské a to zvláště pro svou intensivní činnost studijní a poradní, která se vztahuje na zajímavé zjevy sociálního života všech zemí. Po příkladu tohoto ústavu vzniklo sociální museum ve Frankfurtu n. M., jehož činnost se teprve rozvinuje. Jednostrannější a užší působnost, omezenou hlavně na ochrannou techniku a hygienu v průmyslových závodech, mají dělnické museum v Mnichově a bývalé živnostenské museum ve Vídni, které nedávno splynulo s tamním technickým museem. Vedle toho je ještě několik podobných ústavů v Evropě.

Můj článek sleduje účel poukázati na tyto snahy v cizině, uvésti za příklad několik typů sociálních museí a dáti podnět k akci, jejímž cílem by bylo založit podobný sociální ústav český.

Náš národní vývoj bral se dosud směrem příliš jednostranným, omezoval se na politický a hospodářský zápas, který vyčerpával naše síly; v sociálním vývoji zůstali jsme však za ostatními národy kulturními.

Po stránce čistě lidské stačí vědomí, že to je prostě mravní povinnost pečovati, aby individuální i sociální cena pracovní síly přiměřenou ochranou byla zachována celku; v našich poměrech pak přistupuje ten důležitý moment, že zlepšením životních podmínek ne-

majetných tříd zvýší se sociální, hospodářská i kulturní hodnota lku.

Počátek prohloubenější péče sociálně politické byl dán po vzoru kterých měst v cizině zřízením sociální komise při obci pražské. však neujasněný poměr k pražské samosprávě a snad také jiné nestatky seslabily její význam.

Je proto třeba vybudovati pevnou a samostatnou organisaci sociální péče na promyšleném programu, který by zahrnoval všechny ožky národního života. A tento úkol náleží sociálnímu ústavu.

Celkem nezáleží na názvu, užívám však úmyslně slov sociální ústav, poněvadž lépe odpovídá činnosti moderní instituce, iž úkol je pracovati k pokroku lidstva.

Chci stručně nastínit program sociálního ústavu českého přiměřený našim poměrům a podotýkám, že nechce dogmatisovat, nýbrž u býti pouhým podnětem.

Sociální ústav český by zahrnoval:

1. ochrannou techniku, totiž objektivní opatření na ojích proti fysickým úrazům v průmyslu a živnostech,

2. sociální hygienu a všeobecnou péči sociální; sem náleží širší snahy sociálně politické, zvláště pak ony, jež směřují ke zlepšení zdravotních poměrů nemajetných vrstev lidu:

a) hygiena v průmyslových závodech a dílnách se zřetelem na výrobní látky a ochranu před jejich škodlivými vlivy, zařízení dílen, první pomoc při úrazech;

b) různá zdravotní a sociální zařízení se zřetelem na dělnictvo, jako dělnické domky a byty, otázka zprostředkování práce, nezaměstnanost, sociální pojišťování, úrazová statistika a důsledky z ní plynoucí, živnostenské a obchodní soudy, živnostenská inspekce;

c) všeobecné zdravotnictví a širší péče sociální: boj proti tuberkulose, boj proti alkoholismu, boj proti prostituci, ochrana kojenců, přehled péče o výchovu zanedbané mládeže, bydlení nemajetných vrstev lidu, pokračovací a lidové vzdělání, židovská otázka, sociální zákonodárství.

Na druhý z uvedených bodů kladu větší váhu a to jednak pro jeho širší rozsah, který se neomezuje na určitou třídu, jednak pak z toho důvodu, že k jeho zařízení není třeba takových nákladů jako k uspořádání výstavy strojů; finanční stránka pak rozhoduje u nás ve

všech projektech. Vedle toho pak je o podobnou skupinu postará v technickém museu.

Prostředky, jimiž sociální ústav má pracovati k svým cílů jsou: sbírky modelů ochranných přístrojů, fotografie, grafické obraz statistika, výklady, přednášky, systematické kursy a pod.

Sem patří dále jako nejdůležitější bod studijní a poradní či nost, totiž sbírati zprávy o pokrocích sociálně politické péče don i v cizině, studovati časové otázky, návrhy a osnovy sociálního z konodárství, zakročovati iniciativně, kdekoli se toho objeví potřeb a přispívati informacemi v oboru sociální činnosti na základě z skaných zkušeností těm, kdo jich potřebují.

K dosažení uvedených cílů je třeba, aby sociální ústav naváz styky s podobnými ústavy v cizině, se státními, zemskými a odbo nými orgány, se svazem českých měst a okresů, se zaměstnavate a dělnictvem, s technickými, zdravotními a sociálně politickými o borníky, s odbornými ústavy a spolky doma i v cizině. Sociál ústav zvláště může míti vliv na sociální politiku komunální, ob to, který je u nás úplně zanedbán.

Extensivní činnost sociálního ústavu zahrnuje dále pořádá přednášek a soustavných kursů dle vzoru lidový universit, s nimiž velmi snadno může udržeti spojení, a konečn ankety a diskusse o časových otázkách.

Publikační činnost může býti z počátku omezena n zprávy v denním tisku a články v revuích, později může býti vydá ván věstník a delší práce.

Pomůckami ústavu by byly archiv a knihovna, k nim by časem přistoupila veřejná čítárna. Základ archivu by tvořil písemné práce a studie, které by se doplňovaly zprávami domácíh i zahraničního tisku z různých oborů a dále výsledky činnosti růz ných spolků, které sledují příbuzné tendence (na př. spolku pro ne mocné plicními chorobami, družstev pro stavbu rodinných domků levných bytů atd.). Knihovna, která by se vzájemně doplňoval s archivem, by obsahovala časopisy a díla ze všech oborů sociálr péče, ovšem že za nynějších poměrů více děl cizojazyčných ne českých. Čítárna by sloužila obecenstvu k četbě časopisů a zá roveň ke studiu.

Přirozeným doplňkem sociálního ústavu byly by veřejně pří stupné sbírky rozdělené na různé skupiny; jsou to na př. v zdravotnictví modely nemocných částí těla, vzorky potravin s dia gramy o výživnosti, dále fotografie a plány rodinných domků a bytů

bytku, různé statistické a diagramatické tabulky atd.; ve výstavě hranné techniky pak stroje s ochranným zařízením, modely a pod.

Interní činnost sociálního ústavu by závisela na účasti vědeckých ruhů, hlavně professorů vysokých škol a jiných odborníků. Na administrativní práce stačí s počátku 1—2 síly úřednické. Dále by měl ústav své dopisovatele na venkově a dle možnosti i v cizině; rovněž by se svými delegáty súčastnil mezinárodních sjezdů.

Po stránce formální lze doporučit organisaci spolkovou v čele s předními autoritami vědeckými. Členy by byli jednotlivci, spolky a obce. Dostávalo by se jim výhod dle poměrů buď bezplatným nebo levným přístupem k přednáškám a do sbírek a dále snížením cen ústavních publikací.

Finanční prostředky by plynuly jednak z pravidelných příspěvků členských, jednak z darů peněžních ústavů a obcí konečně ze zemské a státní subvence. Lze právem doufati, že by se sociálnímu museu (stejně jako jiným veřejně prospěšným ústavům) dostalo značného příspěvku nebo místností od obce pražské a to tím více, jelikož by sbírky po případě později mohly přejíti v její majetek.

Předmětů do sbírek a knih by se ústavu dostávalo koupí, výměnou, darem nebo zapůjčením. Výsledky činnosti různých spolků, které mají příbuzné snahy a které by v sociálním ústavu měly výhodnou oporu, jsou tu nevyčerpatelným zdrojem.

Konečně je třeba poukázati, že činnost sociálního ústavu nekolliduje se žádnou jinou institucí, což zvláště platí o technickém museu, jehož účel je podporovati a podněcovati technické, hospodářské a průmyslové studium. Pouze jeho sociálně politická skupina, která v programu jeho působnosti uvedena na posledním místě, odpovídá části stálé výstavě ochranné techniky, jež by právě z tohoto důvodu, jak jsem již z předu uvedl, mohla u sociálního ústavu odpadnout. Je těžisko činnosti obou těchto institucí a jejich cíle jsou zcela rozdílny, je zřejmo.

Založení českého sociálního ústavu a šíření vědomostí, které byly částinu jeho činnosti uvedeny, je odůvodněno mezi jiným také soucasnou péčí, kterou osnova nového trestního zákona věnuje ochraně zdraví a života dělnictva.

V reformním návrhu trestního zákona, který vypracovalo ministerstvo spravedlnosti, nalézá se totiž také sociálně politicky důležitý oddíl v příčině opomenutí předepsaných opatření ochranných. Se stanoviska ochrany dělnictva má zvláštní význam § 429. návrhu,

podle něhož už abstraktní ohrožení dělníka tím, že bylo opomenu učiniti předepsaná bezpečnostní opatření, kvalifikováno jest jal přestupek, který se stíhá soudně vazbou až do šesti neděl nebo pen žitou pokutou až do 500 korun. Oproti tomuto ustanovení stc z platného práva § 74. živnost. řádu, podle něhož jest majitel živnos povinen učiniti všechna ona opatření, která jsou nutna na ochrai života a zdraví dělníků. Podle § 133. *d*) živnost. řádu stanovei je na přestupek tohoto ustanovení peněžitá pokuta od 20 do 1000 a jenom za okolností zcela přitěžujících může býti podle § 135. ži nost. řádu uznáno také na trest vězení. Z platných trestních ustan vení lze proti § 429. návrhu ministerstva spravedlnosti postavi § 431. trestního zákona, kterého však se používá v praxi jenom v př padech konkretního ohrožení života a zdraví dělnictva. V tom paragrafu stanoví se trest vězení od 3 dnů do 3 měsíců nebo peněži pokuta od 10 do 1000 K. Obdobné ustanovení jako § 240. všeo báňského zákona.

Působnost sociálního ústavu má však býti daleko rozsáhlej a vztahovati se také na ochranu lidského zdraví mimo dílny a dá v těch případech, kterých pro jejich povahu do zákonných ustanovei nelze pojmouti. Je to právě iniciativní činnost sociálně politick jejíž vývoj stále pokračuje.

Není obav, že by u nás nebylo dosti porozumění a prostředk k založení sociálního ústavu; byl by přirozeným doplňkem organisac našeho národního života a družil by se k analogickým institucín které v oboru politickém, vzdělavacím a hospodářském již máme universitní extense, osvětový svaz, národní rada a hospodářský ústa při české akademii věd a umění jsou praecedenčními případy tét národní organisace.

Sociální ústav český má na základě vědeckých vymoženost přispěti k promyšlenému řešení sociálních problémů a usilovat o zlepšení života tříd hospodářsky a společensky slabších; má dál býti studijním a informačním střediskem, z něhož by vycházel podněty k sociálně politickým reformám za ideálem spravedlnost lásky a míru.

Karel Sladkovský roku 1849.

Podává Dr. H. Traub.

Karel Sladkovský, dokončiv studia právnická v letech 1846—1848 v ovzduší vídeňském, stržen byl záhy po svém příchodu do rahy, z jara r. 1848, do víru probouzejícího se života politického, oho krásného, teplého, zázračného roku, kdy byl co člověk to bratr,« k praví krásně Neruda nad hrobem Sladkovského (Nár. Listy ze e 14. března 1880). Za krátko vidíme Sladkovského, tehdy 25letého, nestudenta, mezi studenty pražskými jako předního mluvčího a mocníka jejich tužeb a stesků. V měsíci červnu účastnil se pouličch bojů Svatodušního týdne, v nichž hrál s jinými vůdčí úlohu. yslán byv s poselstvím města Prahy jako zástupce studentstva do dně, aby pracoval k odvolání nenáviděných dvou hlavních činitelů spolupůvodců bouří svatodušních: generála knížete Windischgrätze hraběte Lva Thuna, setrval ve Vídni, ježto se necítil v Praze, kde dil Windischgrätz vojenskou vyšetřující komisí, bezpečným, a to n více, že na něho vydán dokonce zatykač. Teprve na podzim, po nové revoluci vídeňské (6. října) a po potlačeném vyšetřování ažském, vrátil se Sladkovský do svého rodiště nad Vltavou a nazal tu styky s přáteli radikály — ostatně již za pobytu svého ve dni byl spolupracovníkem Liblínského »Praž. Večerního Listu« — vstoupil s nimi do Slovanské Lípy. Vlivem Bakuninovým, jehož jméno nebylo v Praze od Slovanského sjezdu neznámo, jakož i četných misarů z ciziny do Prahy vyslaných, jali se někteří stoupenci strany dikálněděmokratické — můžeme-li i po uveřejnění programového nku z péra Sabinova mluviti o určité straně politické[1] — s počátku ku 1849 připravovati násilný převrat, aby bylo zabráněno stůj co ij obávané reakci, kterou připravoval ministerský předseda kníže lix Schwarzenberk se svým svakem Windischgrätzem.

[1] Srov. články Sabinovy v Praž. Več. Listě, 1848, č. 98, 99, 102, 105.

Spiknutí, do něhož byl zasvěcen také Sladkovský — pod
některých zpráv byl prý dokonce vyhlédnut za člena připr.
vované prozatímní vlády[1] — bylo však úřadům prozrazeno ud.
vači i vlastní neopatrností a tak úřadové z čista jasna v no
na 10. května 1849 zatkli několik zasvěcenců, mezi nimi tal
Sladkovského. Z rána byl vyhlášen nad Prahou stav obležení a d
sazena opět vojenská vyšetřující komise. Sladkovského vyšetřují
vazba protáhla se až do 19. srpna 1851,[2] kdy byl společně s jiný
druhy, jako s Vočochem, Kalousem Josefem, Kalousem Frant., B
ránkem, Tučkem, Mužíkem, Husákem, Důrasem, Krásným, Brejch
a Neumannem odsouzen pro zločin velezrády a to s několika prvý
k smrti provazem, kterýžto výměr byl mu proměněn na 20letý těžl
žalář.[3] Za svého žalařování v Praze upadl Sladkovský po dvakrá
v nebezpečnou chorobu, která se dokonce pokoušela o jeho duch
ale šťastně z ní vyvázl. Brzy po vyhlášení rozsudku odvezen byl Sla
kovský s některými druhy svými — jiní odsouzenci dopraveni
Kufsteinu v Tyrolích, jiní na Munkáč, ještě jiní do Komárna —
kasemat pevnosti olomoucké, odkud vyšel s posledními amnestovaný
13. května 1857[4] na svobodu.

Karel Sladkovský, jeden z otců a zakladatelů národní stra
svobodomyslné — stálť u kolébky strany r. 1874 a zvolen první
její předsedou — náleží bez odporu k mužům, kteří si zasloužili z
vrubného ocenění. Zdá se mi, že mánům Sladkovského nebyl dale
ještě splacen povinný dluh, neboť nemůže stačiti ani uspokojovati
co dosud bylo vykonáno. Vždyť kromě H e l l e r o v a »Výboru z po
tických řečí a úvah Dr. K. Sladkovského«, který je opatřen krátký
životopisem, a »S l a v n o s t n í c h ř e č i Dr. K. S l a d k o v s k
h o«, vyd. vlastním ještě nákladem r. 1878, nemáme o Sladkovské
významu ve straně i v národě podnes náležitého obrazu. To, co v
pravuje Ferdinand S c h u l z v Osvětě 1880, je jenom malým p
spěvkem k ocenění tohoto »tribuna lidu«. Proto je nám tím vítanější
Sladkovského list z doby pobytu jeho olomouckého — pohříchu
datovaný[5] — pravá ta konfese Sladkovského, která dává bezprostřed

[1] Viz anonymovy vzpomínky »Desátý máj 1849« v Barákové Svobo
1869, jakož i Argusa v Nár. Listech, 1909 č. 34.

[2] U S. Hellera čteme datum nesprávné: 20. srpna 1850.

[3] Pražské Noviny, 1851 č. 196.

[4] Praž. Noviny, 1857 č. 116.

[5] List ovšem není datován vůbec, leč ze dvou zmínek, k nimž je
poukázáno na příslušném místě, lze souditi, že zpověď Sladkovského poch
z r. 1853.

nahlédnouti do nitra mladistvého nadšence a trpitele a skytá zároveň nad jiné cenný bez odporu příspěvek pro poznání osobnosti jeho celého hnutí roku 1849. Jako vzácný dokument otiskujeme proto celý list[1] v plném znění se všemi zvláštnostmi jazykovými i s vulgárnostmi co nejpřesněji. Zpověď Sladkovského,[2] psaná rodičům do Prahy, zní takto:

Moji nejmilejší!

Popišu Vám nyní v krátce cestu, která vede ze Sirkové (nyní Helantrichovy) ulice na Hradčana a z Hradčan do Holomúckých kasemat; dříve však také něco o p i k l e c h, jakýmiž si člověk tuto cestu dlestit a připravovat může.

Pamatujete se snad ještě, že jsem na několik měsíců před tou mou návštěvou p. policejního komissara s p. poručíkem po půl-

[1] List ten společně s jinými dokumenty Sladkovského chová v piet vlastní bratr jeho p. Dr. Em. Trmal z Toušic na Král. Vinohradech, jemuž ké na tomto místě vyslovujeme znova díky za vzácnou jeho ochotu a skavost.

[2] Zmínku o tomto listě, nalezeném v pozůstalosti K. Sladkovského, ni již Ferd. Schulz v článku svém »Karel Sladkovský« v Osvětě, 1880 . 366, kterou k vůli úplnosti a srovnání zároveň citujeme. Píše: V jeho adkovského) pozůstalosti nalezl se list, psaný už ze žaláře olomúckého, yž nemaje tehdy ani nejmenší naděje (?), že by své rodiče na tomto světě ještě kdy spatřil, v j a k é s i g e n e r á l n í z p o v ě d i vyložil před nimi celý průběh svého jednání a svých osudův. Tento list i jinak p l n z a j í m a v o s t i p o p o z n á n í n e j v n i t ř n ě j š í m y s l i S l a d k o v s k é h o, má velikou důležitost v osudném jeho odsouzení na smrt (?).

Co Sladkovský před čtvrtstoletím jaksi na rozloučenou v tomto životě matce (snad rodičům?) o těch věcech sdělil, o t o m v y š e d p a k z k o u t k u ž a l á ř n í c h z a c h o v á v a l i k n e j d ů v ě r n ě j š í m p ř á t e l ů m s v ý m věčné mlčení, s nímž odešel i do hrobu. Opět skvělý důkaz jeho vysoké šlechetnosti, která nevyhledávala pomsty ani nad těmi, kdož jej vyvádí na popraviště (?!). Pouze syn svým rodičům odhalil roušku, za kterouž více nadějný život jeho rázem byl sklácen do zoufalosti hrobové; muž a přítel nevykonal spravedlivého trestu ani nad těmi, kdož jeho osobě tak těžce ublížili, a nevydal jich ani veřejnému opovržení. Teprve nyní dověděli jsme se z onoho důvěrného listu rodinného, že Sladkovský se stal oběti ošemetného udavačství, nejnešlechetnější denunciace dvou lidí, kteří posud jsou na živě, a kteří právě oním mrzkým skutkem, spáchaným nad někdejším svým přítelem, zahájili svou od té doby už nepřetržitou veřejnou i tajnou nepřátelskou činnost proti celému národu českému ve všech oborech jeho duševní snahy a jeho veřejného života (roz. Ed. Bruna a Fr. Klutschak, o nichž bude ještě řeč).

noci[1] se všemožně vynasnažoval, bych jim tu radost zkazil najíti mne doma. Měl jsem dobré příčiny k předzvídání oné návštěvy. Jednu z těchto příčin jsem Vám již tenkráte sdělil, totiž že jsem si ve svatodušních svátcích roku 1848 získal příliš mnoho příznivců, než aby na mne při první vhodné příležitosti mohli zapomenout.[2] O druhé příčině jsem tenkráte nemohl a nechtěl mluviti, nyní ji můžete také zvědět. Byla tenkráte taková doba, že bych i bez vší další jistoty pouze svým rozumem byl lehce mohl soudit, že nepřátelé císařů a králů se budou vší silou nasazovat, vésti rozhodnou ránu.[3] Bylo vůbec o mně známo, že já nejsem hájitelem Božských milostí, i věděl jsem také, že jakmile se bude mět něco dít, dojde zpráva o tom také mne. Co potom dělat? Odepřít své spoluoučinkování? To bych byl zapíral svaté svoje přesvědčení a toho jsem nikdy nebyl schopen. Naopak jsem měl tehda již jakési vnitřní tušení, že čas vítězné pravdy ještě nepřišel. Vlastní pud, sílen myšlenkou na Vás, mne pobádal k prozřetelnosti. Chtěl jsem tehdy z Prahy pryč,[4] někam, kde bych té věci pro kterou jsem byl roznícen, mohl přece také být prospěšným, a kde by spolurámě těch, jenž po mě snad přede všemi pásli, mne nemohl zastihnout, chtěl jsem do P a ř í ž e. Všecku hrdost své mysle jsem k dosáhnutí tohoto cíle vší silou potlačoval, žebraje u cizích lidí o několik zlatých na cestu (!); bylo však marné, škole, jenžto na mne čekala, jsem nemohl nikterak ujit. Když as čtrnáct dní před mým zatknutím pan ctihodný purkmistr pražský[5] si mne nechal zavolat nabízeje se, že mi něco půjčí na cestu do Paříže, radil mi také spolu (?), abych raději zůstal v Praze, abych šel k Drovi Helfertovi,[6] ten že my vymůže, abych byl promován a udělal své štěstí v Rakousku. To bylo tehdy tolik, jako já ti půjčím, ale nerad; než to by mne tenkrát bylo dělalo málo starostí, rad neb nerad byl by mě musel peníze dát kdyby tenkrát již věc nebyla stála jinak. Navzdor všemu vyhýbán

---

[1] Rozuměj zatčení Sladkovského, které se stalo ve 2 hodiny s půlnoc na 10. květen (srov. Mor. Noviny, 1849, č. 109).

[2] Sladkovský byl zapleten činně v bouře Svatodušní, vyvázl však šťastn jedině proto, že z rozkazu panovníkova bylo vyšetřování zastaveno a po tlačeno.

[3] Přípravy k mezinárodnímu spiknutí, usilující o převrat státní, lz sledovati od r. 1848; nitky sbíhaly se v rukou Bakuninových.

[4] Věc dosud o Sladkovském neznámá.

[5] Purkmistrem pražským byl tehdy dr. Waňka.

[6] Dr. Alex. Helfert, dříve poslanec v ústavodárném parlamentě vídeňsk kroměřížském, jmenován byl krátce před tím státním podsekretářem v min sterstvu vyučování.

tiž jsem tenkrát již nebyl svým pánem. Asi den dříve[1] byl ke mně vyslán Jirgl,[2] jehož dle jména také budete ít, abych se vyjádřil, co chci dělat, vypukne-li boj mezi minulým kem a budoucností,[3] jenž prý se, co já jsem bez toho již věděl, po é západní Evropě započne.[4] Čemu jsem tehdy chtěl všemožně pře- jít, to se stalo, byl jsem tázán a byl bych ve svých vlastních očích zdál nejmizernější chlap, kdybych byl jinak řek', než jsem si my- l. Odpověděl jsem, že, kdykoliv jen dost malá naděje na prospěch vitne, dostojím svému svědomí. Co mně na to vypravoval, nebylo nic nového, poněvadž jsem dříve nechodil se zavázanýma očima ulicích, po kavárnách a po redakcích.[5] Vyminil jsem si však, m-li o tom co vědět, aby o mé spoluvědomosti mimo něho žád- nu se nic neřeklo,[6] a jenom, když o mně kdekoliv bude řeč, aby on za to ručil, že já proti té věci nebudu; jmenovitě jsem si zapo- ěl, aby p. Dor Bruna[7] o mé spoluvědomosti něčeho zvěděl, i zrá- jsem vůbec z toho, aby se mu něco o té věci řeklo. Já znal jeho telství s Klučákem[8] a Waltrem,[9] a to nejsou lidé, kteří by blaho jiného postarali dříve, než za to dostanu úpis a hypotheku olik a tolik ročních výhod pro sebe samé. To se mi také všecko

[1] Zdá se, že se tu Sladkovský sám zmýlil, neboť nezdá se pravděbným, že teprve tehdy, koncem měsíce dubna, byl Sladkovský zasvěcen oho, co se připravovalo. Srov. v té věci vypravování Argusovo (Nár. , 1909 č. 62), jenž sděluje, že Sladkovský se měl zmocniti s lidem pod- kým Vyšehradu.

[2] František Jirgl či Girgl, kandidát professury roku 1848 a později plující učitel na gymnasiu v Písku, byl jedním z hlavních účastníků t. ř. ového spiknutí.

[3] Snahy strany radikálně-demokratické nesly se k tomu, aby se zame- chystané vládou reakci.

[4] V obšírném pojednání, které chystám již pro tisk, bude náležitě po- ká no k tomu, že skutečně návodem Bakuninovým šlo o spiknutí a po- stí mezinárodní, do něhož bylo pojato Německo i Francie.

[5] To vytýká Frič ve svých Pamětech stejně jako všichni ostatní, že svěcenci, zvláště mezi studentstvem německým, konali přípravy své veřejně ěili při otevřených dveřích. Redakce, které mohl míti Sladkovský na y byly tyto: Arnoldovy »Občanské Noviny«, Liblínského »Praž. Več. ist a Vávrovy »Noviny Lípy Slovanské«.

[6] Bylo vůbec, jak Frič poznamenává, žádáno, aby se rozmluvy konaly dy nezi čtyřma očima a toliko ústně, ale opatrnosti této nedbáno hrubě.

[7] Dr. Ed. Bruna, tehdy docent na pražské universitě a supplující učitel a gymnasiu novoměstském, byl předsedou studentského výboru.

[8] Míněn tu Frant. Klutschak, redaktor Haasovy »Bohemia«.

[9] Dr. K. Walther, známý tehdy advokát pražský, byl stranník německý.

přislíbilo[1] a od té chvíle by to byla z mé strany bývala podlo
z Prahy kamkoliv odejíti; zůstal jsem tehdy v místě, řka p. pur
mistru, že má pravdu, že mohu své štěstí udělat v Rakousku! a čel
jsem, ať již přijde jak přijde. Bohužel moje výstraha strany D
Bruny nebyla naplat. Bruna měl několik set študentských peněz a tě
bylo zapotřebí.[2] Vrazili tedy na něho a když je nemohli od ně
dostati sami, umínili si, že já je mám od něho vyškrabat.[3] Pří
žitost k tomu, aby se totiž nezdálo, že navzdor slibu Bruno
co o tom neb o mně řekli, zavdal jeden deputovaný z právě tehd
rozpuštěné drážďanské komory.[4] Tento musil jít k Brunovi, kte
muž plány demokracie sdělil a pak od něho žádal, aby mu dal pří
žitost mluvit se mnou.[5] Bruna přišel ráno v sobotu před mým z
tknutím ke mně s novinou, že prý nějaký saský deputovaný mu
a to sdělil a že chce mluvit také se mnou. Já jsem se Brunovi sta
dlouho, jako bych o všem ani za mák nevěděl, on ale mi pak k
nečně ještě také řek', že již dříve také mu od Jirgla bylo všec
sděleno. Zamrzel jsem se, ale co platno; ostatně jsem nikdy nel
proti Brunovi snad proto, že bych ho byl držel za špatného, nýb
jen proto, že jsem ho znal co nade všecku míru slabého, k sneše
takové věci zcela neschopného člověka, který ostatně měl v srdci sv
to samé přesvědčení, co já, a který by při dost malém prospěchu n
věci byl sám bez všeho domlouvání k ní přistoupil, a tudíž jsem
dále před ním se nepřetvařoval, vida že to bez toho bylo marné
doufaje, že síla jeho tehdejšími událostmi se utvrdila. Jak jsem pře
zvídal, saský deputovaný chtěl mít študentské peníze a já měl Bru

---

[1] Zdá se však, že Bruna byl již tehdy také zasvěcen, třebas o t
snad Jirgl ani nevěděl.

[2] Věc, o kterou tu běží, má se v krátkosti takto: Počátkem roku 1
puštěna akademická legie a peníze sebrané jí na výzbroj odevzdány stude
skému výboru v opatrování. Peníze ty chovali Bruna, L. Aull, F. Fleisch
Fr. Girgl, V. P. Kleinert a Al. Krása. Kdežto všichni až na Brunu pen
které jim byly svěřeny, vydali na účely revoluční propagandy, s Brunou b
potíže, »až vymáhání složené sumy od posledního z nich nemístnou zaji
avšak námi nezaviněnou hrozbou mělo v zápětí předčasné prozrazení naš
záměrů« (Frič »Paměti«, IV. 167).

[3] Verse tato odporuje všem sdělením, které o této věci máme.

[4] V prvních dnech měsíce května přibyl do Prahy Karel August Röck
vyslanec Bakuninův z Drážďan, jenž byl členem komory poslanecké, kr
před tím rozpuštěné. Röckel měl uspíšiti přípravy a působiti k jednotné
vystoupení.

[5] Frič vypravuje, že Röckel Brunovi pohrozil násilím, nevydá-li pe
těch.

vydání jich popohánět. Mně se to však od jakživa přičilo, někoho o něčeho nutit, a když Bruna na mou otázku odpověděl, že on ty eníze nemůže dát, že je ale v študentském výboru dá někomu jinému uschování, aby jsme je pak tak mohli dostat,[1] odpověděl jsem, že já o tom dále nechci ničeho vědět, a chce-li je takovým způsobem ruce revolučního výboru přivést, to že musí o tom s někým jiným ojednat. Rozešli jsme se, kdežto Bruna dříve ještě svatě sliboval, e se od něho nikdo nic nedoví. Avšak já se v něm nemýlil. Zrovna e středu odpůldne před mým zatknutím přiběhne ke mně Jirgl nářkem, že prý Bruna musil něco říci své holce[2] a ta holka zas rglové sestře a matce, že prý má býti revoluce a aby tedy Jirgla epouštěly z domu, aby se do ničeho nevplet'. Omáčka již tehdy byla adělaná, teď jen scházelo ještě pochytat telata, kterýchžto maso se ní mělo dusit a mezi těmito telaty jsem byl již také chtě nechtě já! Honba[3] počla ještě tu samou noc a ráno již jsem byl v kurníku. dyž jsem se (s) Vámi onu noc loučil, myslel jsem ještě, že vláda týká jen tak na slepo,[4] byl jsem ale na všecko připraven a spal jsem noc ještě velmi dobře na slámě a pod hůní v robotárně až do hodin z rána. Pan správce se přišel potom podivat na lososa a sdělil i, že je Praha v obležení.[5] Očekával jsem stanné právo, když ale inul den a dva dni, ptal jsem se znovu pana správce, jenž chodil ždý den se na mne dívat a ten mi řekl, že tu ještě nejsem ve své avé residenci a že prý se byt můj teprva »ammeubliruje«. Tak jsem usel v tom mém na kvap zřízeném stánku v robotárně čekat až do . máje, zaháněje si dlouhou chvíli dílem skákáním přes postel a na ůl. dílem také později čtením několika kněh, jež p. správce byl tak skav mi na moje požádání doslati, dílem, také někdy krátkou roz-luvou s robotárními trestanci, jenž časem pod mým oknem záchody dili. Jednou také jeden nářkem zvolal: Můj Božinku, když pak asi

---

[1] Peníze ty však Bruna nevydal a odevzdány později k rozhodnutí zem. esidia akademickému čtenářskému spolku. (Srov. Slavíka: Stručný dějepis ad. čtenář. spolku, 9.)

[2] Bruna byl tehdy zasnouben. Frič obviňuje Brunu, že po domluvě Klutschakem odjel k místodržiteli a vyzpovídal se »ze všeho, co věděl«; v tom se s Fričem shoduje úplně Röckel (Sachsens Erhebung).

[3] Zatýkání počalo v noci na 10. květen.

[4] Téže noci zatčeni jsou kromě Sladkovského Frič, Sabina, Gauč, Fr. vliček, J. Řehoř, Arbeiter, Wagner, Dvořák, Šrůtek, Soumar.

[5] Prozatímní velící generál hr. Khevenhüller-Metsch vyhlásil po dohodě se správcem gubernia bar. Mecsérym nad Prahou a okolím stav obležení, který potrval až do r. 1853.

budeme vysvobozeni, snad již přijdou brzy ti republikáni na pomo
Já mu odpověděl, že republikáni již jsou tam, že ale zas musejí počk
na Blánické rytíře a až ti přijdou, že se budou stavět samé arbei
hausy; k čemuž, jak se zdálo, on neměl mnoho chutě a odešel.

V sobotu dne 27. máje přišla zpráva, že už meuble na mne č
kají, a odpoledne ve dvě hodiny přišel čestný průvod, uvésti m
v pravé sídlo demokratických výtečníků. Šli jsme, šest vojáků tot
a já ve prostřed s feldveblem po straně okolo Toskánského palá
když jsem si (v)zpomněl na laskavou paní Erbrovou,[1] jenž mi j
dříve přála špinhauz, pak skrz hrad, kdežto na druhém dvoře Jiříko
kobyla, když jsme k ní přicházeli, se mi zdála, že kroutí zadkem
přivítanou, a konečně do »hotelu« pro nás ameublírovaného. Kd
jsem do něho vcházel, pojímal mne jakýsi nelibý cit, poněvadž jse
tam tu krajinu již co kluk, když jsem tam někdy chodíval k bratro
Venzlovi,[2] nemohl dobře vystát, jako bych již tehdáž byl měl jaké
tušení budoucnosti, než co dělat, meuble už tam byly, tak jsem ta
musil také. Vstoupna do konklave, pro mne přichystaného, nebyl jse
pro tajuplné temno, jenž tam panovalo, nějakou chvíli (s to) ničel
viděti, myslil jsem si tedy, že větším dílem pro první okamžení z
střeli opony, aby mně nepřešly oči bleskem těch skvostných meub
a posedl jsem na chvíli, arci v strachu, abych nic neposkvrnil, 1
první předmět, jenž mi přišel pod nohy. Přečkaje tak několik minu
roztáhly se mi poněkud oči, a teď jsem držel hlídku všech tě
meublů, jež tam pro mne tři neděle snášeli. Zpozoroval jsem, že sedí
na posteli, na níž ležely dvě pokrývky, jenž na první pohled a ohm
tání se mi zdály velmi hrubé a škrablavé, avšak vzpomněl jsem si,
budou větším dílem zrobené z drahých pozůstatků Svatojirské kobil
a tudy jsem si jich hned vážil jak náležitě. Před oknem jsem uzř
velmi uměle a něžně skládanou záclonu, poněvadž ten den slunce
počínalo velmi dotíravě a v oknech byly těžké železné mříže, čemu
jsem hned pochopil, že je to skrz ty vzácné meuble, aby mi je žádn
neodnes'. Tak jsem ten den ještě trochu popocházel, až byla oupl
tma, což se tam již okolo pěti hodin stalo a z čehož jsem poznal,

[1] Paní K. Erbrová byla podle laskavé informace, poskytnuté mi p.
Trmalem, ode dávna dobrou přítelkyní rodiny Sladkovských; poněvadž vš
byla manželkou vysoce postaveného důstojníka v ústřední kanceláři toská
ského panství, zazlívala Sladkovskému jeho politickou činnost i přesta
proto také k Sladkovským docházeti.

[2] Otec Sladkovského, jenž se oženil s ovdovělou paní Trmalovou, m
z prvního manželství též syna Václava, jenž se dal dobrovolně k vojsku
zemřel v letech padesátých jako poddůstojník.

ještě v žádné geografii nestojí, že Sv. Jirský klášter stojí v slunci docela jinak než ostatní Praha a pak jsem šel touto vzácnou vědou obohacen, abych neřek' stížen, spat.

Druhý den as v 7 hodin ráno přišlo služebnictvo vymetat a vůbec uklizet, což nebyla žádná malá práce, neb se jich tam okolo mne točilo asi deset a každý měl plné ruce. Vstana chtěl jsem si pootevřít okno, poznal jsem však hned chybu svou, neb jsem si to hned mohl pomyslit, že pro ty drahé meuble bude všestranné opatrnosti zapotřebí; okna byla ze všech stran hezky zahřebíkována; to mne trochu zamrzelo a vzpomněl jsem si, že je to přece pravda, že boháči mají mnoho trampot s opatrováním svých drahých věci a pokladů. Obrátil jsem se k snídani, jenž byla na stole již přichystaná, nemohl jsem ale nikterak rozeznat, co to bylo vlastně za essenci. Připadala mi na mysl omáčka z vypařených anžinovaných spodků, jenž trochu pustily, ale zapudil jsem hned tak sprostý nápad a těšil jsem se, že se můj žaludek časem lépe seznámí se Sv. Jirskými pochoutkami. Zatím tedy, než se to stane, budu povídat dále.

Asi dva dni na to přišel p. profous v parádě, že mám přijít k p. hejtmanovi.[1] Zapále si cigaro šel jsem s ním. Rozmyslil jsem si již všestranně, jak se budu chovat. Protest proti bezprávnímu zatknutí, protest proti příslušnosti vojenského soudu,[2] to vše, jsem dobře věděl, by byla marná komedie, neb takové protesty jen platějí, když má člověk klacek v ruce, ne však když ho má na zádech. Usnesl jsem se tehdy na tom, že budu jednat podle jednání p. auditora; a poněvadž on byl zdvořilý, byl jsem já také. On mi začal vyprávět podle známé noty, že všecko vědí a že jich pranic není tajné. Já si myslel, dobře dobře, kosici, kdybyste všecko věděli, nebyli byste čekali tři neděle s povídačkou, neřekl jsem ale než jen že mne těší, když všecko vědí, tedy že bude krátký proces. Na to mi začal p. auditor povídat o jakémsi tajném výboru z výboru Slovanské Lípy,[3] v němž prý já byl hlavou, o jakémsi mém srozumění s Drem Zimmrem[4] a s Fri-

[1] Míněn tím setník-auditor Franz, jenž konal hlavní výslechy obviněných.

[2] Proti nepříslušnosti resp. nezákonnosti vojenského soudu ozval se veřejně toliko Karel Havlíček (Nár. Noviny, 1849 č. 114).

[3] Slovanská Lípa byla úřady od počátku obviňována, že »zamýšlí eine Allgemeine Schilderhebung« (Nár. Noviny, 1849 č. 96).

[4] JUDr. Karel Zimmer, bývalý poslanec frankfurtský, obviněn jsa pro poluúčast mezi studenty německými sdruženými v Markomannii, byl v Berlíně počátkem března 1850 zatknut a dodán voj. soudu na Hradčany, kde byl 5. února 1853 odsouzen.

čem,[1] z čehož jsem konečně nahlédl, že opravdu věděl všecko, jen t ne, o čem já jsem věděl. Šel jsem tedy po čtvrthodinnovém výslech zas do svého ameublírovaného pokojíka nazpátek a kouřil jsem s trochu z vyššího tonu po cestě, poněvadž o Jirglovi a o Brunovi[2] ne byla žádná řeč. Přijda domů kouřil jsem zas a chodil jsem po pokoj a když jsem dostal strach, že bych ty moje meuble tuze zakouři tak jsem vylez' na okno a kouřil hořejším dílem z okna ven, neb p auditor byl tak laskav na mou žádost ty hořejší díly nechat roz bednit. Jak jsem tak kouřil, ucítil jsem, že nedaleko vedle mne tak někdo kouří a ten vedle mne také ucitil, že blízko u něho někdo kouří Jak jsme to tak oba pocítili, tak jsme náhodou jeden po druhém za kašlali a v tom kašli nám vyjelo každému několik slov, z nichžt můj soused zvěděl, že já jsem Sladkovský a já, že on je právník Breier.[3] Na to jsme zakašlali ještě jednou a porozuměli jsm v tom oba dva, že můžeme podle abecedy klepat na zeď pro ukrácen chvíle. A od té doby jsme potom bez přestání pilně zdělávali zeď a přivedli jsme to tak daleko v krátkém času, že se mi huba už zdál na polo zbytečná, jmenovitě v ten pád, kdyby ten náš nový způsob rozprávky se zalíbil ještě také panu auditorovi, neb mimo něho a Breiera jsem bez toho neměl s kým mluvit. Ale pan auditor se nedal tak brzo vidět. Konečně asi ve čtyrech nedělích po mém prvním výslechu se otevrou dvéře a hle! p. auditor s celým vojenským soudem v největší parádě. Já byl na rozpacích, jak ty pány všecky slušně uctím najednou, nemaje než jednu stolici, která větším dílem z úcty pro zbytky po sv. Jiříku ještě od té doby, co on svou zadnicí po ní třel, nebyla mytá, a na kterou já sám proto ani si netroufal sedat, abych tu neobyčejnou špínu nesetřel. Já si nemyslil jinak, než že slavná komisse již zaslechla o našem novém způsobu mluvení bez hubytrhání a že mne bude vyzývat, bych sepsal nějaké důkladné pojednání o tomto světu nepochopitelném vynálezu, avšak chyba lávky. P. auditor mi začal vypravovat, že prý všelijací páni se namáhají mluvit spolu těmi hořejšími díly okna, jež na mou žádost dal

[1] Frič, jeden z hlavních osnovatelů a účastníků příprav revolučních, byl zatčen téže noci jako Sladkovský.

[2] V prvních dnech, kdy vojenský soud počal svou činnost, byl předvolán k soudu Bruna s L. Aullem, jednatelem student. výboru, ale po dlouhém výslechu propuštěni na svobodu, neboť »kde nic, tu nic« (srov. Več. List Nár. Novin, 1849 č. 23).

[3] Studující Vilém Breyer, recte Bayer, rodem z Náchoda, odsouzen byl 31. prosince 1850 pro zločin účastenství ve velezrádě k 10letému těžkému žaláři.

evřít; a poněvadž prý při takovém způsobu hovoření musejí krky
ze napínat, tak prý by snadno z toho mohli dostat zapálení křtánu
eb jiný neduh, tedy že prý se zas musí zahřebíkovat, a poněvadž
ý na chodbě, na které jsme se dosud každodenně půl hodiny pro-
házeli, těm pánům padaly lecjakés papírky olůvkem popsané z kapsy,
e prý není víc radno, abysme chodili na procházku, aby snad při
n nějaký důležitý spis naší smyslivosti nepřišel v ztrátu. Tak
oudré prozřetelnosti jsem nemohl, toť se rozumí, nic namítnout,
nechaje si zas zabednit okno, nechodil jsem víc na procházku, za-
raje se od té doby pouze klepáním na zdi. Za krátký čas potom
ij soused Breier se vystěhoval a na jeho místo vtáhl jistý pan
h m e l a,[1] bratranec Kusmillerovic Máry od Černého koníčka,
erý ihned také počal se mnou pilně klepat na zeď. Za čas jeho pano-
ní vedle mne pozvala si mne slavná komisse na začátek měsíce
ři 1849 po druhé na několik slovíček. Tu jsem se dozvěděl, že pan
r Bruna měl tu čest pohovořit si s p. auditorem[2] a tu že prý mu
ělil, že on mne uveď (k) nějakému ctihodnému panu deputova-
mu z Drážďan, s kterým prý jsme měli všelijakou řeč o zvelebení
nějších společenských poměrů. Ten ctihodný p. deputovaný prý
j také o nějaké rozprávce s nějakým saským panem auditorem[3]
vyjádřil, že měl to potěšení se mnou v Praze si pohovořit.[4] Mne
všecko těšilo, co jsem slyšel; věda však z jistého pramene, že p.
J r g l ještě pořád vyučoval gymnasiální mládež rakouskou,[5] soudil
m docela dobře, že Bruna p. auditorovi nesvěřil ještě všecko, co
n věděl, a tak jsem podle toho zařídil svou řeč, že odcházeje pak
k sv. Jiříku kouřil jsem sice cigaro trochu povážlivěji, než po
ním výslechu, avšak přece ještě v tom mínění, že nafoukám trochu

---

[1] Jedním z druhů Fričových, z t. ř. českomoravského bratrstva, byl
studující techniky Antonín C h m e l a, který byl počátkem měsíce července
r. 849 dodán na Hradčany k vyšetřující vazbě (Praž. Več. List, 1849 č. 165).

[2] Dne 19. a 20. května 1849 předvolán k vojenskému soudu dr. Bruna,
předseda student. výboru, k dlouhému výslechu, trvajícímu od 9. hod. ranní
do 1½ hod. odpolední (Neue Zeit, 1849 č. 137).

[3] Röckel byl vojen. soudem drážďanským, jemuž byl 9. května dodán,
vyšetřován, zvláště pak za přítomnosti appellačního rady Kocha z Prahy, jenž
snažil vypátrati styky Drážďanských s Pražskými.

[4] Röckel (Sachsens Erhebung) sám vypravuje, že úlohou Kochovou bylo
vykati přiznání, která by sloužila k odsouzení druhů pražských.

[5] Frant. Xaver Girgl, supplující učitel na gymnasiu píseckém, byl tam
2. ledna 1850 cestou do školy zatčen a dopraven k vojenskému soudu do
Prahy (Union, 1850 č. 54).

toho dýmu slavné komissi do očí. Přijda domů klepal jsem s Chm
celé půldne, jako by hořelo a vskutku nezbývalo nám víc mnoho
k tomu; neb za dva dni asi na to začal se p. profous divit, že to vá
s těch zdí náhle mizí a ještě den potom stěhoval se p. Chmela z n
sousedství a nedal mi ani s pánem Bohem, tak že nevím, čím j
ho asi urazil. Dříve jednou jsme si slíbili, že kdo z nás přijde
ven, navštíví příbuzné a přátele druhého; nevím, jestli držel sl
neb jak jsem četl v novinách, on se šťastně vyplet' z labyrintu
Jiříka a je prý nyní někde u husarů nebo hulánů kaprálem.[1]

(Pokračování.)

---

1 Na Chmelu došla řada již 7. ledna 1851, ale podařilo se mu šťa
se vysekat, tak že byl »z nedostatku právních důkazů« propuštěn na
bodu, ale hned odveden z trestu k vojsku.

Družstva konsumní v osnově nového zákona družstevního.

Napsal Dr. Lev Winter.

I.

Třída dělnická je zkracována jako výroba, nikoli jako spotřebitel. Jako před četníkem jsou si všichni lidé rovni jako konsumenti před prodavačem, jen když platí. Železný zákon mzdový, jenž za nešních poměrů za vlády nabídky a poptávky určuje mzdu, jest ento: že průměrná mzda redukuje se vždy na nutnou výživu, jíž jest bytečně v jistém národě třeba k zachování existence a k zachování odu. Nutný důsledek tohoto zákona jest, že mzda ihned klesne, jak- ile spolky konsumní sníží cenu nutné výživy. Jediným prostředkem odstranění tohoto krutého a železného zákona jest učiniti třídu ělnickou podnikatelem.«

Taková byla v podstatě odpověď, kterou dal Ferdinand Lassalle střednímu výboru dělnickému na otázku, jak zachovati se k agitaci chultze-Delitzsche ve prospěch spolků konsumnich.[1]

Autoritou Lassallovou rozšířil a vžil se názor tento mezi stou- nci Lassallovými tak, že když došlo ke spojení jejich s t. zv. Eisen- iskou stranou sociálně-demokratickou, tato přes prudký odpor arxův i Engelsův nedovedla zabrániti přijetí odstavce do nového ogramu spojené strany, dle něhož otázka sociální má býti řešena izováním socialistických společností výrobních za státní pomoci za demokratického dozoru pracujícího lidu.[2]

Přes to praxe vyvíjela se zcela opačně. Po vzoru anglickém v Německu dělnictvo vytvořilo z družstev konsumních přirozený dklad hospodářské své organisace. Také v Čechách, třeba tu dlouho ž zkušenosti z »Oulů« vývoj zdržovaly, v době nejnovější šíří se

[1] Offenes Antwortschreiben an das Zentral-Komitee zur Berufung eines gemeinen Deutschen Arbeiter-Kongresses zu Leipzig. V Blumově vy- ní spisů Lassallových sv. I. str. 14 nn.

[2] Bebel: Aus meinem Leben sv. II. str. 320 a 332.

v dělnictvu opět důvěra ke spolkům konsumním. Roku 1909 by jich v Čechách již 370, na Moravě 286 a ve Slezsku 107.

Česká Dělnická družstva hospodářská utvořila se roku 190 Ústřední svaz československých družstev hospodářských se sídle v Praze, který ve třetím roce své činnosti soustřeďoval již — ved družstev jiného rázu — na 150 družstev spotřebních se 40.000 čle a s roční tržbou 13 milionů korun. Svaz má zvláštni sekretariát vydává ve značném nákladu dva řízené časopisy »Družstevník« »Průkopník«. Pro společný nákup zboží, jehož tato družstva sp třební spotřebují, založena byla v Praze velkonákupní společno Jaroš a spol., která již ve druhém roce svého trvání vykazuje tržl převyšující půldruhého milionu korun.

Tento utěšený rozvoj družstev spotřebnich vyvolal pochopitel odpůrce. Význam konsumního družstevnictví spočívá ve společné nákupu ve velkém a v účasti všeho členstva na tomto společném n kupu. Družstevnictví spotřební snaží se uvésti spotřebitele v přín styk s výrobcem; tím aspoň z části stává se zbytečnou sprostře kovatelská činnost obchodníka, jehož výdělek jest takto omezová Obchodníci jsou proto přirozenými odpůrci konsumních spolků jejich rozvoje. Jsouce pak součástí tříd vládnoucích, obchodníci sna se mobilisovati zákonodárství i správu proti spotřebním družstvů dělnickým, jako organisaci třídy, vyloučené z účasti na státní mo Tento konsumním spolkům nepřátelský proud mezi obchodnictve jest nejpatrnější v Německu a v Rakousku.

Svazy družstevní podávají o této soustavné a obsáhlé činno odpůrců dělnického družstevnictví zprávy nad jiné zajímavé.[1] zprávy ty nejsou nikterak přehnány, dokazuje důvodová zpráv kterou vláda rakouská doprovází osnovu nového zákona o společe stvech výrobních a hospodářských, podanou sněmovně poslanec pod číslem 823 příloh zasedání XXI. Na straně 169. nn. této zprá jest obsažen rejstřík přání, jež byla z kruhův obchodnických vlá předložena: zákon by měl podrobiti spolky konsumní předpisů řádu živnostenského; zákon by měl zakázati spolkům konsumn prodej na úvěr; zákon by měl určiti nejmenší výši ceny podílu čle ského a nařídíti plné jeho splacení při přístupu člena do spolk zákon by měl zakázati členům představenstva přijímání odměny vykonávání funkce, měl by zakázati udílení remunerace člen

[1] Viz na př. Ročenku ústředního svazu československých družstev r. 1910 str. 11 a nn., jakož i spis »Der Zentralverband deutscher Konsu vereine im Jahre 1909« str. 214 nn.

edstavenstva dle výše čistého zisku, a rozdělování dividendy dle še nákupu; zákon by měl vyloučiti některé předměty z prodeje nsumu na př. látky, obleky atd.; zákon by měl vyloučiti ze členství konsumním spolku osoby právnické, jakož i určité vrstvy obyvastva.[1] A nejradikálnější z odpůrců konsumních spolků nezastavují ani před krajním požadavkem: konsumní spolky budtež vůbec kázány.

Jak patrno, jest to hezky obšírná listina požadavků, která tatně nečiní nikterak nároků na úplnost.

Při slabosti vlády ve státě tak rozháraném, jakým jest Rakou-o, není ani divu, že vláda úzkostlivě všímá si přání vrstev, na jeiž spolučinnost a pomoc jest odkázána. A to tím spíše, když provené přání jest namířeno proti zájmům dělnictva, s jehož politickou mocí vláda počítati nemůže. Zejména od té doby, co zvláštního znamu v Rakousku nabyla strana křesťansko-sociální, která souředuje také valnou část malého obchodnictva vídeňského, tísněného jedné straně organisacemi spotřebitelů, na druhé straně velkochodem, jest u nás slyšeti neustále o reformě zákona družstevního. evolají však po »reformě« té družstva a jejich členové, nýbrž odrci družstev. Reforma zákona družstevního rozumí se tedy všeecně změna zákona družstevního ve smyslu družstvům nepříznivém.

S toho hlediska nutno také posuzovati osnovu vládní o 180 paragrafech, kterou vláda po obsáhlých přípravách a anketách předkládá orům zákonodárným.

II.

Bylo by neloyální, kdybychom nedoznali, že osnova obsahuje du ustanovení, která jsou i pro družstva spotřební velice v ý h o d n a. Sem patří soubor ustanovení, která mají z a r u č i t i p o á d e k a ř á d n o u s p r á v u v družstvech. Družstva mají býti rvána z absolutní moci jednotlivcovy nebo z moci jednotlivé roy, v níž leckdy byla, představenstvo musí býti aspoň dvoučlenné členové představenstva nesmějí býti příbuzní. Aby se pak neupevla příliš moc představenstva, omezuje se jeho funkční doba maximálně na pět let, a zavádí se povinně rada dozorčí. To jsou jistě tanovení dobrá, ale pro ně nebylo třeba nového zákona. To vše obře spravované spolky konsumní zavedly samy již dávno ve svých anových.

[1] Míněni jsou tím zejména úředníci různých kategorií, jak vyžadoval té národně-sociální poslanec p. Slavíček na schůzi národně-sociálních obodníků dle zprávy »Práva Lidu« ze dne 14. listopadu 1912.

Druhá skupina prospěšných ustanovení týká se finančního posílení družstva. Osnova dovoluje vyloučení výpovědi členství po první tři roky členství, správně předpokládajíc, že družstvo musí čítati s určitým závodním kapitálem delší dobu. Avšak ani dnešní zákon nevylučuje takového opatření; a celá řada družstev starších má podobné ustanovení ve svých stanovách. Teprve novější praxe rejstříkových soudů v Čechách a vrchního zemského soudu nepřipouští — dle našeho názoru neprávem — takového ustanovení do stanov družstev nově zakládaných. Tedy ani pro tuto opravu nebylo zapotřebí změny zákona, jako spíše návratu nynější praxe ke správné praxi dřívější.

Jiné prospěšné ustanovení, dle něhož má býti umožněn přechod družstva z ručení neobmezeného k ručení obmezenému, aniž bude třeba likvidace, nemá pro družstva spotřební významu, poněvadž družstva dělnická zakládají se vesměs na principu ručení obmezeného.

Jistý význam mají i pro družstva spotřební ona ustanovení, jež mají za účel zachrániti družstvo před předčasným zánikem, a ustanovení týkající se řízení konkursního.

Mnohé družstvo dostane se do peněžní tísně, mnohdy dovolává se marně mimořádné pomoci členstva, které ztratilo důvěru v možnost další existence družstva, zmalomyslní a odvrátí se od družstva. Osnova umožňuje záchranu takového družstva tím, že dovoluje naříditi členům příplatky k podílům závodním až do trojnásobné výše původního podílu závodního. Ovšem jsou ustanovení ta pro družstvo dělnické významu více theoretického. Neboť ztratí-li členové důvěru ke družstvu, neuposlechnou ani výzvy ke složení příplatků k závodním podílům. Poněvadž pak prostředky donucovací naproti členům, po většině nemajetným, nesetkaly by se s úspěchem, nepadá tato záchrana existence družstev pro družstva dělnická valně na váhu.

Podobně se to má s ustanoveními, týkajícími se konkursu družstva. Vyhlášení konkursu na družstvo způsobí nyní obyčejně anarchii a spoustu útrat soudních jak členům družstva, tak i věřitelům. Osnova zavádí do řízení konkursního pořádek a úsporu. Avšak i tato ustanovení nemají přílišného významu pro družstva dělnická, jejichž členy jsou po většině lidé nemajetní, kteří svou nemajetností jsou kryti před zhoubnými následky dnešní anarchie.

To jest v podstatě vše, co jest možno v osnově vítati. Jak patrno,

mnohé již dnes v dělnických družstvech zavedeno; ostatní pak spíše význam pro družstva jiná, nežli pro družstva dělnická.

III.

Zcela jinak má se to však s onou části osnovy, která jest namí- proti družstvům, zejména pak proti družstvům spotřebním. Z celé osnovy přímo vyzírá snaha, o m e z i t i j e j i c h p ů s o b- t v e v š e c h s m ě r e c h, v m í s t n í m, o s o b n í m č e n é m.

Osnova nedovoluje založiti konsumní spolek kdekoliv. Konsumní stvo smí býti založeno jenom v takovém místě, kde se k němu ásilo aspoň 50 členův; jde-li o místo s více nežli 20.000 obyvatel, ýti konsumní družstvo založeno jenom s 200 členy. Dnes málo- spolek konsumní jest úplně oddělen od ostatního světa družního; velká většina jich jest členem některého svazu družstev- Svazům družstevním záleží ovšem na tom, aby měly členy silné, a schopné. Proto samy svazy mnohdy zabraňují založení družkonsumního, když nevidí předem známku jeho zdárného rozvoje. Avšak je mylný názor, že zdatnost konsumního družstva závisí adně anebo snad i převážně na množství členstva. Mnohem itější nežli množství členstva jest hospodářské postavení člena jeho uvědomění družstevní. Padesát kovodělníků plně zaměstch po celý rok má na příklad pro družstvo spotřební daleko význam nežli sto dělníků textilních, zaměstnaných jenom po roku —. předpokládajíc, že zanesou do družstva spotřebního ou kvotu svého výdělku. Avšak naopak padesát dělníků textilšpatně placených, ale obstarávajících celou svoji spotřebu ve u konsumním, má pro něj mnohem větší význam nežli sto kovoků, kteří by — ač jsou členy družstva — obstarávali nákup družstvo.

Už z toho je patrno, kterak počet členů jest velice nespolehlipomůckou pro posuzování zdatnosti družstva spotřebního. o pak plyne, že stanovení minimálního počtu členů pro družstva st jednak zbytečno, poněvadž svazy družstevní samy starají se řešení otázky, možno-li v tom kterém místě založiti družstvo ební, jednak bezúčelno, poněvadž nezaručuje zdatného družstva. Nebezpečnější jest však pro družstva spotřební další ustanoosnovy, že družstva ta n e s m ě j í m í t i v ů b e c z á v o d ů o č n ý c h, a ž e p r o d e j n y s m ě j í z ř i z o v a t i v ý- d n ě v e s v é m s í d l e a n e b o v n e j b l i ž š í m o k o l í

jeho, kteréž ustanovení bylo by jistě velice přísně vykládáno vzh
dem k celkovému duchu vanoucímu z osnovy.

Řekli jsme již shora, že význam družstevnictví spotřební
spočívá v nákupu ve velkém. Jest na první pohled jasno, že nakup
vati lze ve velkém jenom tenkrát, když možno počítati s velký
odběrem. S velkým odběrem jest však možno počítati pouze tenkr
rozprostírá-li se činnost družstva na větší obvod. Kdyby osno
vládní byla v tomto směru uskutečněna, mohlo by býti založe
družstvo spotřební, jež by mohlo nakupovati ve velkém, asi v desí
patnácti větších městech v celých Čechách. Všechna ostatní družst
spotřební byla by odsouzena k — hokynářství, jak to správ
nazval posl. Modráček na protestní schůzi družstevní, konané v Pra
dne 26. prosince 1911. Hokynářské krámy chce vládní osnova n
dělat z prodejen družstevních velkých celků. A to v době, kdy
celé Evropě rozprostírá se mohutná síť organisací spotřebitelských
které jedině schopny jsou čeliti organisacím výrobců nejenom
prospěch svého členstva, nýbrž ve prospěch všeho obyvatelstva.

Není nejmenší pochybnosti, že tato snaha vládnoucích kru
nedá se dnes vůbec uskutečniti. Ale už prostá skutečnost, že sna
ta došla výrazu v osnově zákona, svědčí dostatečně o duchu, ja
z osnovy vane. Hokynářství — toť heslo rakouské politiky hosp
dářské!

Ve směru osobním nesmí družstvo spotřební vstoupiti
styk s kýmkoliv. Za člena může býti přijat pouze ten, kdo může z
platiti v hotovosti aspoň jednu desetinu ceny závo
ního podílu při vstupu do družstva, zbytek pak v určitý
předem stanovených lhůtách. A jenom členům smí dru
stvo spotřební prodávati, nečlenům pouze ve velké
a i to jenom tenkrát, jest-li nebezpečí, že by se zboží zkazilo, ane
že by družstvo jinak utrpělo značnou ztrátu. K cíli kontroly m
se členové při nákupu vždy legitimovati. Osnova vypracovala cel
síť trestů proti prodavačům, kteří by prodali nečlenům; proti neč
nům, kteří u družstva spotřebního neoprávněně kupují; proti členů
kteří zakoupené zboží prodávají nečlenům po živnostensku, ane
kteří postoupí svoji legitimaci nečlenovi.

Družstvům spotřebním ustanovení ta valně neuškodí, poněva
po většině mají je beztak už nyní zavedena, zejména z důvodů dai
vých. Ale ustanovení trestní mohou býti stálým zdrojem šikán, zvlá
tam, kde trestní právomoc budou vykonávati magistráty.

Ve směru osobním daleko více omezena jsou osnovou osta

družstva, jejichž existence je přímo znemožňována. Ale pojednání těchto Družstvech přesahuje rámec této úvahy.

Ve směru věcném nevylučuje sice osnova z obchodování družstev spotřebních žádný druh zboží; ale omezuje aspoň formou přijímání úsporných vkladů od členstva, a tím opatřování si levného a pevného kapitálu provozovacího. Družstvo spotřební smí totiž přijímati vklady pouze na běžný účet, což je forma aspoň dosud u členstva družstev značně neobvyklá.

IV.

Jiná skupina ustanovení osnovy přímo otřásá existencí družstev konsumních. Jsou to ustanovení směřující dle udání k ochraně menšiny v družstvu. Už dnes je možno pozorovati v praxi, kterak soudy rejstříkové konstruovaly si názor, že členstvo družstva potřebuje ochrany proti přemoci správy družstva. Tento názor vyvrcholil v osnově v ochraně menšiny.

Myšlenka, že menšina má býti chráněna, jest ovšem správna, a jest také ve velké části družstev spotřebních stanovami chráněna. Avšak ochrana menšiny má přirozenou hranici — v potřebě celku. Tuto hranici osnova daleko překračuje, a z ochrany menšiny vytváří tyranii menšiny. Nejenom, že dává menšině právo na zastoupení ve tříčlenné radě dozorčí; právo na požadavek, aby byla svolána valná hromada s určitým denním pořádkem; právo na uplatňování nároků družstva proti představenstvu i proti vůli většiny valné hromady. Osnova dává každému jednotlivému členovi právo, aby žaloval na zmatečnosti jistých usnesení valné hromady, když na valné hromadě proti němu protokolárně protestoval.

Toto ustanovení jest schopno celý vývoj družstva úplně ochromiti. Není zajisté přepiata obava, že odpůrci hnutí družstevního nasadí do družstva lidi s úkolem, aby rušili práci v družstvu. Tito lidé budou protokolárně protestovat proti každému usnesení, a zavletou družstvo do spousty rozvláčných processů. I kdyby podání žaloby nemělo účinku odkládacího, rozmyslí si správa družstva prováděti usnesení, proti kterému byla podána žaloba. Což když by spor dopadl v neprospěch družstva? A i když družstvo ve sporu zvítězí, kdo mu nahradí útraty, když žalobu podají lidé nemajetní, na nichž útraty družstva jsou nedobytny, jimž však vedení sporu bylo umožněno těmi, kteří je do družstva poslali?

Některé důvodné obavy proti této »ochraně menšiny« byly pro-neseny již při anketě, která byla pořádána roku 1908 v ministerstvu práv.

V.

Jako při všech novějších osnovách vládních tak i při osnově zákona družstevního jest zcela patrna snaha omeziti samo-správu družstev.

Družstva až dosud vyvíjela se zcela samostatně: celkem dobře. Nyní je na ně sesílán byrokratický duch svatý. Největší právomoc jest udělována v osnově soudu rejstříkovému. Soudu rejstříkovému přísluší nejenom zápis společenstva, nýbrž stálý dozor nad ním, právo pokutovati představenstvo i dozorčí radu, ba dokonce i právo rozpustiti družstvo, když výbor jedná proti stanovám, anebo když zájmy věřitelů družstva jsou ohroženy. Přes jisté kautely, kterými osnova toto právo poněkud omezuje, pokládáme je za velice nebezpečné v obou případech. Otázka, jednal-li výbor proti stanovám čili nic, může býti často sporna, vyplývajíc z různého výkladu stanov. Otázka druhá pak, jsou-li jednáním družstva ohroženy zájmy věřitelů, předpokládá tak podrobnou znalost poměrův obchodních vůbec a poměrův obchodních dotyčného družstva zvlášť, že pokládáme soud rejstříkový vůbec za neschopný, aby otázku takovou spolehlivě rozřešil. Založiti pak existenci družstva s nímž často spojeny jsou existence mnoha set členův a jiných osob na tak vratkém podkladě, jakým jest uvážení soudu rejstříkového jest velice nebezpečno.

Dle osnovy nemá však do vnitřního života družstev zasahovati pouze soud rejstříkový, nýbrž i finanční prokuratura i úřady správní, jež mohou v určitých případech činnost družstva vůbec zastavit.

Bude musit být družstvo hodně silné, aby sneslo všechno toto poručníkování úřadů, které bude vyžadovat množství úředníkův a značného nákladu, a snadno se zvrhne v šikanování rozvíjejících se družstev. —

Z uvedeného vyplývá, že prospěšná ustanovení osnovy mizí naproti ustanovením, nebezpečným pro rozvoj družstev. Nebezpečným zejména proto, že budou prováděna se zřejmým úmyslem zdržovati vývoj družstevnictví dělnického. Jest proto pochopitelno, že družstva už dnes protestují proti osnově nového zákona, a že slibují napnouti všechny síly, aby osnova nestala se zákonem.

ROZHLEDY.

VEŘEJNÉ HOSPODÁŘSTVÍ.

olnost lidového parlamentu vůči ohromnému zatěžování poplatnictva; ný vzrůst státních vydání. — Náklady branné reformy a k doplnění výje a válečného loďstva. — Ostatní budoucí náklady státní: na zvýšení ného státním zřízencům, na vodní stavby, na vypravení státních drah a lnění jich sítě, na sanace autonomních financí, na sociální pojištění atd. ledek toho pokles cen státních papírů. — Panská sněmovna proti dlue. — Zmařené vyjednávání o bosenských drahách následkem nepovolnosti rské. — Zamýšlená půjčka obce Pražské ve Francii, nesmyslné lichvářské minky její. — Nezbytnost vydávati komunální dluhopisy zemské banky $4^1/_2$%-ní.

Říšská rada skončila 5. července své letní zasedání, zajisté o s u d n é naše hospodářské síly a velmi nevesclé pro poplatníky. Lidový parlament vyniká hroznou povolností proti nesmyslným požadavkům a zarážející netečností k úžasným břemenům, která se na poplatnictvo valí se všech stran. A činí to všecky velké strany v něm bez rozdílu, ze strachu, aby na sebe popudily rozhodující kruhy. Co by se asi neodvážil na svou zodpovědnost podniknouti nejčiřejší absolutismus, k tomu s nepochopitelnou ochotou a lehkostí se propůjčuje zastupitelstvo občanstva, zvolené na základě všeobecného práva hlasovacího.

Naše státní vydání bylo již před pěti lety příliš vysoké; bylo rozpočtio na r. 1907 státních vydání 1891 mil. K, tedy asi 68 K ročně na každého obyvatele. Ale na r. 1912 vzrostla vydání ta již na 3050 mil. K (s dočnými úvěry) a obnášejí více než 106 K ročně na každého obyvatele. jsou takové nároky státní správy na poplatnictvo, že by jistě zasluhovaly náležité pozornosti také u t. zv. rozhodujících kruhů. Zajisté i ostatní vydání veřejná (zemská, okresní, obecní a jiná) obnášejí více než 50 K na každého obyvatele a tedy veškerá veřejná vydání lze páčiti nejméně na 160 K pro každého obyvatele. Počítáme-li v rodině šest členů, což zajisté není příliš mnoho, plynulo by tu státních a jiných veřejných vydání na každou rodinu průměrně 960 K, a snad již 1000 K ročně.

A tento šílený postup veřejných vydání a břemen není zdaleka u konce a není zcela dobře vystižen státními rozpočty. Vedle běžných vydání se nazuje mnoho potřeb vojenských a investicí novými dluhy a do rozpočtu řádného přijdou z toho pouze úroky z těchto dluhů. Tak je tomu při základech na vojsko a válečné námořnictví, tak je tomu také při inve-

sticích na státní železnice, na zařízení telefonů, na stavbu místních dr
na vodní cesty, na podpory nouzové atd.

*

B r a n n á r e f o r m a, kterou zavedena byla dvouletá činná vojens
služba, má v zápětí zároveň neobyčejné zvýšení počtu odvedených nováč
a stavu vojska v míru. Téměř půl millionu vojáků bude v míru ve zbr
v naší monarchii (dohromady totiž v řadovém vojsku a v obou zem
branách rakouské a uherské) a celý válečný stav bude brzy přes 2 m
liony vycvičených vojáků. Zajisté budeme dosti pořádně vyzbrojeni,
nicméně zdaleka ne tak, jako Rusko, Německo a Francie.

Ale za jakou cenu? Sotva byly předlohy o branné reformě přija
zvýšilo se vydání pro naši polovici na r. 1912 o 64 mil. K. (Svědkem
to je svob. p. Plener v řeči své v panské sněmovně 3. července.)
r. 1913 není sice ještě společný rozpočet hotov, ale obrysy jeho již p
nikly na veřejnost. Nad požadavky pro r. 1912 zvýší se o 46 mil.
k tomu dále přistoupí 2·8 mil. K pro přesluhující poddůstojníky, 4 mil.
pro větší pense (vojenské), 12 mil. K následkem vyšších cen za nyně
všeobecné drahoty, tedy celkem skoro 65 mil. K. Ovšem společné minist
stvo mluví jen o 45 mil. K, ale počítá při tom, že se příjem z cel zv
o 20 mil. K. Cla totiž jsou určena na úhradu společných vydání monarc

*

Ale tím nejsou vyčerpána všechna vyšší břemena podle přijatých
jenských předloh. Ministerstvo války potřebuje kromě toho ke zvýšené
stavu vojska ještě také lepší výzbroj. Zejména se musí pořídit nové ho
nice, musí se doplniti a vypraviti a rozmnožiti dělostřelectvo, musí se
říditi a vypraviti vojenské vzducholodi. Na to se bude požadovati pro př
léta jen nepatrná suma 275 mil. K (t. j. dvě stě sedmdesát pět mil. K)
újmy dalších požadavků v následujících letech, až se ukáže, že se s t
sumami nevystačilo. Již tento požadavek, který se uhradí dluhem při
nějších nízkých kursech státních půjček, p o h l t í d a l š í c h a s i 13 m
l i o n ů K n a ú r o c í c h.

K tomu přibudou ohromná vydání na obludy námořní, zvané d r e
n o u g h t y, rovně uhrazované novými dluhy. Dále se budou požadov
veliké sumy na odbytné poddůstojníkům, kteří budou přesluhovati. Po
nových zákonů nebudou totiž všichni odvedení branci po dvou letech či
služby propuštěni, nýbrž nejlepší z nich, kteří povýší za poddůstojní
budou nuceni sloužiti tři roky (jakož i mužstvo, odvedené k jízdě, a
mořníci budou sloužiti až čtyři léta). Aby se nemusili nejlepší branci
stati tříletou službou, hodlá vojenská správa přilákati hmotnými výhod
mnohé poddůstojníky k několikaletému přesluhování. Chce totiž přeslu
jícím vypláceti značné odbytné kromě jiných výhod dosavadních, že t
vysloužilí poddůstojníci bývají ustanovováni za veřejné zřízence. Po
se, že to odbytné během doby dostoupí asi 30 mil. K ročně, nebude-li s
ještě vyšší.

A kde jsou ještě jiné neodbytné nové požadavky? S l u ž e b n í p r
g m a t i k a pohltí sama obrovské milliony, jelikož běží o četné des
tisícovky státních zřízenců. Vždyť jen naprosto nedostatečná půlletní

moc pro státní úředníky a železniční personál vyžádala si letos skoro millionů K.

Dále jsou vodní cesty s celkovým nákladem — ovšem rozděleným na kolik let —, asi 400 mil. K, což bude vyžadovati ročních úroků nejméně mil. K. Na železnice bylo usneseno pro příští rok investovati 140 mil. K. Jsou to vydání skutečně nezbytná, kterými jedině se může dociliti podného výnosu státních drah, ale jsou to nicméně vydání, jež zatíží tní rozpočet již beztoho ohromný do nesnesitelna.

A kde je dále sanace zemských financí, které zápasí už s obrovskými kodky a které ještě musí najíti prostředky pro nové neodbytné své potby (na př. na úpravu platů učitelských)? Kde je sociální pojišťování, státní pokladnu zatíží aspoň 100 mil. K ročně, až bude náležitě vylováno? A kde jsou všecky zanedbávané zájmy kulturní, školské a hodářské, jež budou vyžadovati nových velikých vydání?

Nelze si ani pomysliti, jak na to by mohly stačiti síly beztoho už tíženého poplatnictva našeho. Jaké nové dávky, jaká zvyšování daní ou moci postačiti tomuto záhubně rostoucímu vydávání státních peněz? ré nové zdroje bude lze nalézti, abychom se neoctli na pokraji neodtného státního úpadku?

Věřitelé naši to již vyciťují a uzavírají své kapsy našim finančním nistrům. Naše 4%ní renty, které na počátku minulého měsíce klesly 88%, upadaly ještě více a dospěly až ke kursu 86%, a to v době, kdy i na obzoru žádná větší státní půjčka, a kdy žijeme v úplném klidu.

Je zajímavo, že se renty hned značně zotavily, když 3. července e n e r promluvil v panské sněmovně svou řeč a důtklivě napomínal ni správu, aby čelila dalším požadavkům, směřujícím ke zvyšování nich vydání a zejména varoval, aby se nedělaly nové dluhy. Majitelé nich úpisů se právě hrozí dalšího klesání jich kursů, kdyby se octly é státní půjčky na peněžním trhu, a proto je raději prodávají hned ni. Když se jim tedy ukázala naděje, že stát ustane s vydáváním nových ček, přestaly asi také hromadné prodeje státních dluhopisů.

Ovšem členům panské sněmovny se snadno mluví o umírnění vzrůstu státních vydáních. Sami však by povolovali na tak zvané státní netnosti, mezi kterými je v první řadě armáda, každý sebe přepiatější adavek správy vojenské a válečného loďstva. V tom směru se nejen pakují vůči žádným obětem, nýbrž velmi hlasitě sami se ozývají a klivě dokazují veřejnosti, že nesmíme se vzdávati svého velmocenského stavení. Neohlížejí se nikterak, že toto domnělé velmocenské postavení st právě uvedlo a stále ještě uvádí do nejhorší finanční bídy.

Pro ně jsou právě zbytečnostmi vydání kulturní a hospodářské; pro neexistuje sociální bída veřejných zřízenců. Ale nemají ani zřetele na platnictvo a žádají na uhrazení nových těžkých břemen vojenských ni- výpůjčky, nýbrž nové daně. Ovšem výpůjčkami se bída finanční jiš nenapravuje, naopak se zvyšuje a přiostřuje. Než, když je už nutno ráděti nové daně, nemá se jejich výtěžek proplýtvati na fantom velmoského postavení, na zdání síly a moci, které by se okamžitě rozplynulo, jenom by došlo k opravdovému hroznému měření sil, poněvadž by nám

selhalo, co je nejpodstatnější v takovém osudném utkání; nedostávalo se nám hmotných prostředků ani bychom neměli dostatečného úvěru.

Jaké projekty daňové se chystají a jaké jsou jejich vyhlídky, o t promluvíme až příště.

*

Zdálo se, že jsme se v Rakousku za správy společného ministra liňského konečně přiblížili k uskutečnění dávných spravedlivých tužeb požadavků, aby dalmatské dráhy připojeny byly k bosenskohercegovsk Ale v tom byl klam, není z toho prozatím nic a to zase na diktát ďarský, kterému se Biliňski podvoliti musil.

Ujednání o bosenských drahách bylo smluveno mezi oběma vláda rakouskou a uherskou, hlavně na prospěch maďarský, jak to tu bylo v čeno v červnu. Ale k úmluvám těm musil přivoliti také bosenský sn jelikož asi čtvrtinu nákladů by musil z toho hraditi. Než bosenské zastu telstvo nebylo spokojeno s výběrem linií a zejména ne s pořadem jich budování. Tím přišel bosenský sněm v rozpor s maďarskými požadav linií, na kterých Cislajtánii záleží, se to ovšem netýkalo, ale M ďaři nebyli jinak ochotni povoliti. Poněvadž v Bosně nechtěli se diktát uherské vlády podvoliti, musil cislajtánský občan, ale při tom spole ministr, odročiti nepovolný sněm a tento nepovolný sněm bude asi roce své existence neslavně pohřben; bude rozpuštěn. Tím ovšem c plán bosenských drah byl prozatím zároveň pochován. Tak nově se jevují blahodárné účinky našeho spřežení s uherským státem a vidí jaký užitek nám přináší přivtělení Bosny a co máme za prospěchy z rovských kapitálů, které jsme pro Bosnu a Hercegovinu proplýtvali!

*

Obraťme svou pozornost také jednou domů ke své nejútulnější mácnosti, nejužší domovině, k naší zlaté Praze, která právě ještě proz dozvuky úchvatných slavností sokolských. Zaskvěli jsme se před cizi svou tělesnou vzornou výchovou, aspoň to platí plným právem o č národa, který je organisován ve svazu sokolském. A těch slavných sok ských dní súčastnil se nejen slovanský svět, nýbrž i spřátelená cizina, př. Francouzi, Angličané i Američané.

A město Praha, či jeho městská rada si pospíšila také hmotně z hoto uznání ciziny těžiti. Chtěla ideální přátelské styky českofrancouz zpečetit také na poli hospodářském, pokud by nadšení z utuženého čes francouzského přátelství nevyprchalo.

Překvapení přišlo z čista jasna a bylo jistě ohromné. Praha ch si zabezpečiti obrovské kapitály — (jednalo se nebo jednati se mo o 50 mill. K), — na své různé potřeby z Francie. Leč jak si je ch přivábiti a za jakých podmínek?

Než na ty podmínky už se raději neptejme, abychom se nemusili té duše zastydět. Ano, nutno to říci zcela otevřeně a co možná hlas Přišel k nám z Francie lichvář, nepokrytý lichvář a požá úroky krvavé, požádal je za podmínek, které nechceme ani pravým j nem pojmenovati, aby se nezdálo, že mluvíme hrubě a že snad i ná váme. Ale je se co diviti, že takové podmínky se mohly a směly jen p

loviti vůči královskému městu Praze, které může činiti nárok na nej-ětši spolehlivost jako dlužník.

Opravdu ostudné je, že se podmínky ty od městské rady přijaly, že e chtěly prosaditi co možná tajně a urychlené a že slavný sbor obecních taršich byl by je přijal, kdyby náhodou se byl dostavil dostatečný počet becních starších do dvou schůzí po sobě nakvap svolaných. Jenom náhodě e co děkovati, že této ostudy, ale zároveň hospodářské pohromy byla Praha ušetřena.

Nuže, na dotvrzení, jaká to byla nabídka půjčky a jaké byly její pod-ínky? Půjčka je 25 mil. K = 26¼ mil. frs. 4½%ní splatná annuitami 50 letech za p ř i p o č i t a c í k u r s 92%! Ale ten kurs není přesný, bec by musila platit nejméně za 2½ měsíce úroky, než by dostala půjčku otově vyplacenou; tyto předčasně placené úroky činily by nejméně 1% nominalního obnosu. K tomu se pojí další náklady (na tisk dluhopisů, a ztrátu úroků z annuit, na výplatní provisi ¹/₈% pro banky, na kance-ářské práce se slosováním atd.). Tedy by skutečně vyplacený kurs půjčky yl sotva 90%!

Ale Praha se měla dále zavázati ke hrozným dalším podmínkám, že ude totiž platit všecky daně a dávky uvalené na cizozemské veřejné pa-íry ve Francii, které jsou úžasně veliké a páčí se t é m ě ř n a ½% o č n ě z d o s u d n e s p l a c e n é h o k a p i t á l u, k t e r ý b y v e r a n c i i o b í h a l. Možno na určito vypočisti, že by toto břemeno dě-lo nejméně přibližně průměrně ročně asi ²/₅% z nominalní sumy půjčky. edy z 25 mil. K ²/₅% činí ročně 100.000 K a kapitalisuje-li se tento důchod o 50 let trvající při úrokování 4½% ročně, byly by to celé 2 miliony K. edy by se tím kursovní suma skutečně obci vyplacená (skutečných 90% si) 22½ mil. K redukovala asi na 20½ mil. K. To by znamenalo kurs kutečně na půjčku 4½%ní vyplacený sotva 82%.

Kurs 4½%ní půjčky 82% annuitami v padesáti letech splatné zna-ená, když se přepočítá na faktické úrokování (opravdu vyplaceného apitálu), *že by se výpůjčka úrokovala 5·8% ročně a to po dobu celých adesáti let.* Ovšem vymiňovala si obec pražská konversi po r. 1924. Ale im by se úroky snížily jen nepatrně. Kdyby se až podařilo půjčku 4½%ní nikrát konvertovati a l p a r i na 4%ní, což je nepravděpodobné, sní-ily by se tím úroky jen o jedinou devítinu své výše a tedy by klesly ak jen na 5¹/₉% asi. Tu by také po celou následující dobu osmatřiceti et platila Praha úroky nad obyčej vysoké a sice ročně 1¹/₉% vyšší, nežli y byla obvyklá míra 4%, za kterou by si pak (v r. 1924) Praha mohla ydlužit. — Není potřebi dokládati, že takový závazek je nade vše po-yšlení lichvářský.

Zúrokování 4½%nímu při faktickém čistém kursu 82%, jak byl ypočítán, b y l b y p ř i m ě ř e n ý k u r s 4%n í c h ú p i s ů *o něco menší* eč 75½%. Nyni se prodávají komunální dlužní úpisy zemské banky rál. českého po 90¾%. Dejme tomu, že by zemská banka je nemohla ozprodati leč jen za kurs 88%; vyzískala by přece při stejných úrocích 5·8%), které Praha chce dávati 88—75½% = 12½% z nominální ůjčky, čili mohla by si podržeti celou jednu osminu půjčky, t e d y

z 25 milionů byl by její zisk $3^1/_8$ mil. K. Zdali pak je možné si mysliti, aby se za bankovní prostředkování tolik musilo platit?

Ale obec pražská celou tu půjčku vůbec hned nepotřebuje. Proč tedy nesečká, až nebudou na peněžním trhu tak vysoké úroky? A když musí se platit už vysoké úroky, proč se ty úroky maskují nízkým kursem emisním? Když platím vysoké úroky, budu je platit jen z nominální sumy abych je mohl zmírniti, až úroková míra klesne. Kdybych byl nucen platit úroky 6%ní, uzavru také půjčku nominelně 6%ní a když úroková míra klesne na 4%, mohu snížiti úroky o 2%; kdežto když udělám půjčku 4%ní za kurs asi 73½% (co by znamenalo faktické úrokování 6%ní) nebudu moci úroky vůbec zmírnit, a to po dobu 50 let.

*

Bude nejvýše na čase, aby zemský sněm povolil zemské bance (a totéž platí o hypoteční bance) — vydávati dluhopisy 4½%ní, po případě snad i 5%ní, kdyby úroková míra přiměřeně stoupala. Ovšem jen na tu dobu co by úroková míra byla tak vysoká. — Vůbec by se volba úrokové míry pro dílčí dlužní úpisy měla ponechati na uvážení odborným znalcům bankovním podle fakticky platné úrokové míry, tak aby se cena dluhopisů co nejvíce blížila nominalnímu obnosu. (Viz k tomu rozhledy tyto z únorového čísla!) —*ek.*

VĚCI SOCIÁLNÍ.

Služební pragmatika v poslanecké sněmovně přijata. — XXII. sjezd jednoty okresních nemocenských pokladen. — Situace na pracovním trhu v Německu — Mzdové hnutí u nás i v cizině.

Služební pragmatika státních zřízenců přijata poslaneckou sněmovnou ve znění, vypracovaném výborem. Opravní návrhy skoro šmahem zamítány, stejně jako nevzato zřetele na ohrazení se vlády proti jednotlivým bodům. Napětí, v jakém služební pragmatika projednávána ve dnech, kdy vláda diktovala si termín, do kdy musí být předloha branného zákona beze změny přijata, nepřipouštělo zabíhat do podrobností. Pokusy opozičních stran v tomto směru potlačovány, vláda pak ne usilovala vážně, aby svoje stanovisko prosadila, snažíc se jen, aby předloha byla již projednána a přikročeno k jednání o branném zákonu. Odpor proti změnám výborem provedeným ponechává si vláda až do příštího jednání, neboť ví, že panská sněmovna osnovy ve znění vypracovaném sněmovnou poslaneckou nepřijme, nýbrž provede v ní změny vládou žádané a vrátí sněmovně poslanecké k novému projednávání. V tom bude teprve svedena rozhodná bitva. Bude-li totiž vůbec svedena, nebyl-li odpor vládních stran proti příkrostem osnovy pouze zdánlivým, ut aliquid fecisse videatur, neustoupí-li s poukazem na marnost boje proti panské sněmovně a vládě.

*

XXII. sjezd Jednoty okresních nemocenských pokladen byl protestem proti benevolenci správních úřadů, s jakou pod

...ji třištění nemocenského pojišťování, povolujíce zakládání závodních, ...čenstevních a registrovaných nemocenských pokladen i tam, kde pro ...ádání těchto pokladen není nijakého důvodu a namnoze bez slyšení ...ocnických hromad. Dále protestováno proti praksi výkladu § 13. zákona ...emocenském pojišťování, dle něhož má člen pokladny po dobu 6 týdnů ...opuštění práce nárok na pokladniční dávky. Nyní však rozmáhá se ...ese, dle niž jsou pokladny nuceny platit příspěvky i za takové bývalé ...y, kteří třebas půl roku po opuštění práce jsou přijati do nemocnice ...do ústavu choromyslných; úřední posudky lékařské, na základě jichž ...příspěvky pokladen vymáhány, bývají vystavovány často, aniž lékař ...ocného viděl.

Sjezd protestoval dále proti průtahům v projednávání zákona o soci...m pojišťování, žádá za zrušení okresních úřadoven, s veškerou roz...ností ohražuje se pak proti nim jako nositelkám nemocenského poji...ání, protože tyto okresní úřadovny povedou jenom ke zpožďování ...ění nároků pojištěnců, nemajíce nejmenšího prospěchu ani praktické ...s. Dále žádáno oddělení pojištění samostatných od pojištění nesamo...ných.

Ohledně tohoto požadavku projevila vláda ústy sekčního šéfa Wolfa ...sedání výboru pro sociální pojišťování ochotu vyhověti částečně přání ...nictva, uznávajíc, že by toto mohlo býti poškozeno spojením risika; ...158. chce ustanoviti, že mají býti zvláště pozorovány finanční účinky ...štění pro dělnictvo i pro osoby samostatné.

*

Situace na pracovním trhu v Německu se v prvním ...rtletí t. r. oproti témuž období roku 1911 zlepšila. Dle statistiky »Ar...smarkt« připadalo na 100 volných míst nabídek:

	roku 1911		
	mužských	ženských	celkem
v lednu	183·21	83·6	140·10
v únoru	172·83	79·21	129·88
v březnu	131·25	76·09	108·78
	roku 1912		
v lednu	175·5	88·9	141·0
v únoru	154·5	82·9	126·6
v březnu	128·1	81·2	109·9

Ženských pracovních sil je sice více k disposici nežli roku minulého, a nabídka mužských pracovních sil značně klesla jednak mírnou zimou, která umožňovala práci v živnosti stavební, avšak i lepší zaměstnaností p...myslu, zvláště kovodělného a textilního. V zemědělství naopak byl ...bytek sil.

*

V e vagonce v Kopřivnici trvá stávka se silným zabar...ním nacionálním. Stávku vede české dělnictvo autonomně organisované, ...necký ředitel pak přivezl si z Německa několik set stávkokazů, jež prý z žádnou cenu nepropustí. Závod má státní zakázky, bude zajímavo po-

zorovat, jak zachová se stát rakouský proti stávkokazům, příslušník říše, která systematicky rakouské řádné příslušníky vypovídá. —

V hostinské živnosti v Praze uzavřena byla kolektiv smlouva, zahrnující 5379 zaměstnaných (z toho 2953 žen). Smlo tato stanoví, že za mzdu ručí a ji vyplácí zaměstnavatel, že pomocnic není povinno kupovati zaměstnavateli dary nebo jakékoliv předměty, třebné ku provozování živnosti. Minimální mzda obnáší 1 K, vrchní níci kaváreństí mají však volnost v ujednání mzdy. Smlouva obsahuje ustanovení o bytu a stravě, jakož i jednotlivých kategoriích zaměstnar Je vypověditelna vždy 1. ledna na čtyři měsíce. —

Zbytek železničních zřízenců, kteří zůstali v centrál Právní Ochraně, přerušil styky s československou stranou sociálněde kratickou a vstoupil do nové strany sociálnědemokratické. Chybělo-li n aby myšlenka centralisace byla v českém dělnictvu železničním doraže bylo to právě toto rozhodnutí. —

Spor společenstevních nemocenských poklad policejního obvodu pražského se správními úřady o sazbu základní m pro vyměřování poplatků a podpor rozhodnut byl ministerstvem ve p spěch pokladen, že denní mzda, stanovená pražským magistrátem pro o pražskou, platí i v ostatních soudních okresech, na které se působnost kladny vztahuje.

*

Stávka přístavních dělníků v Londýně rozšířila 10. června na celou Anglii, když zaměstnavatelé odmítli jedn o novou kolektivní smlouvu, ačkoli stávkující byli ochotni nastoupiti p i s neorganisovanými a organisace dělnická nabízela peněžitou záruku eventuelní odškodnění, vzniklé z porušení kolektivní smlouvy dělnictv Stávka není prováděna tak jednotně jako stávka horníků, hlavně z t důvodu, že námořníci, jichž je ve Svazu dopravních zřízenců asi 60.(odmítli připojiti se ke stávce. —

Stávka zřízenců pouličních drah v Lisaboně nal při neupravených posud poměrech v mladé republice rázu politickéh byla s to ohroziti vládu. Při demonstraci stávkujících došlo k pouliční boji. Ministerský předseda se domníval dokonce, že v Oportu bylo ol veno spiknutí, souvisící se stávkou, jehož účelem byl státní přev Proto se vláda nešťastně vmísila do stávky násilným zakročením p stávkujícím, které v myslích zanechalo jen roztrpčení proti republikán vládě. — Stávka v lenských rýžovnách zlata skončila spl ním hlavních požadavků dělnictva; zvýšení mzdy povoleno pouze s hradou, že nebude obnášeti více nežli 300.000 rublů ročně. Avšak ani ještě nebudou mzdy v žádném poměru k vyplácené dividendě. Dle sdě »Ruského Slova« obnášely mzdy v poslední bilanci vykázané 3,360 rublů, kdežto vyplacené dividendy 4,233.000 rublů. F

ŠKOLA.

ři tisíce nezaměstnaných učitelův a učitelek v Čechách. — Protest učitelských nezaměstnanců. — Bídné vnější školské poměry v Čechách. — Návrhy částečnou úpravu učitelských platů v království. — Celková pasivita učitelstva k projednávanému zákonu o služném. — Kritika návrhu Svazem pražských spolků. — Ústřední Matice Školská v uplynulém správním roce.

Přes tři tisíce absolvovaných mladých učitelův a učitelek je toho času Čechách bez míst, bez zaměstnání, bez výživy. To jsou konce několikatého tuhého systému úsporného v národním školství, to jsou výsledky zasného finančního rozvratu zemských financí, k němuž dosud vláda tak činně přihlížela. Zpozoruje-li se nezaměstnanost v kruzích dělnických, tu arají se všechny sociálně citlivější orgány obecní, zemské, říšské, aby odstranily. Tisíce mladých učitelských kandidátův a kandidátek jsou ž rok, dva, ba i tři bez stálých míst, by i-li tak šťastni, že dostali tu a tam měsíc nebo na déle místo k vypomáhání za 2korunovou denní mzdu, ou koncem školního roku propuštěni, a nezbývá jim nic jiného než ujíti v chudobných rodinách trpký chléb životní ostatním mladším bratřím sestrám. Časem přijde některý nebo některá z nezaměstnaných intelientů na zoufalou myšlenku dosáhnouti místa prostřednictvím novinářského inserátu. Nejrozšířenější český denník přinesl 27. května annonci: Chudý učitel, na sebe odkázaný, čekající 1½ roku na místo, prosí o vyování. Ct. nabídky pod zn. »Výkřik zoufalství« do adm. t. l.« Úžasný ýkřik školské bídy! Uslyší se na místech povolaných? Uslyší zeměměstnavatelka následující protest abiturientův a abiturientek pedagogií propuštěných výpomocných učitelův i učitelek, jejž uveřejnil 27. června gán mladých »Volný List«.

»V těžké chvíli, v zoufalé situaci povznášíme hlasu svého k celé české eřejnosti a zvláště k zemským poslancům království českého, aby uvážili, jakém postavení se nacházíme a zmírnili v čas a tedy co nejrychleji rký náš osud! Nepřicházíme co prosebníci! Jsme synové a dcery této mě, již netušili při volbě svého povolání, že budou vydáni po svém absolvování bídě a hladu, že se pro ně nenajde míst.

Protestujeme proti bezpráví na nás páchanému, protestujeme nejen ménem svým, ale i jménem svých rodičů a sourozenců, jimž se děje tím eliká hmotná škoda! Protestujeme vzhledem k své budoucnosti, jež je nto stavem ohrožena! Protestujeme s ohledem na zanedbané české kolství, jež trpí nesmírně tímto abnormálním stavem ve školství.

Řady hladovějících mladých učitelů a učitelek rostou do tisíců, v české eřejnosti však klid. Česká politika pohlíží na otázku naši jako na přítěž. rotestujeme proti této lhostejnosti, s jakou se na naší straně přihlíží úpadku země, s nímž i naše otázka je spojena.«

A široká veřejnost je hluchá k tomuto charakteristickému projevu. Četli jsme, že by byl zaznamenán, nebo dokonce že by naň bylo reagováno. A zoufalí mladí jako by věděli, že se nikdo neozve, nadepsali si před rotest hořká slova Bezručova: »Časem někdo k nebi vzlykne, — pomoci e nedovolá.«

Při tom jsou i vnější poměry pro rozvoj školství velmi nepříznivé. Loni sebrali a vydali učitelé školního okresu píseckého »Školsko-kulturní obrázky«. V nich najdeme informace o všech školách tohoto okresu. Při 13 škol měly by se opatřit nové budovy. Sám Písek, který by měl být vzorem, měl 6 tříd v najatých budovách, rozumí se nevhodných. 69 tříd na okrese je celkem umístěno nevhodně. Přeplněných tříd je 20 a v jedné z nich je dokonce 119 dětí. I veliké školy v Písku nemají potřebných kabinetů, sborovny pro učitele jsou výjimkami. V obcích se vybírá stálý školní plat, školní potřeby se nedávají ani dětem nejchudším; jsou i případy, že si děti musí nosit do školy inkoust, neb si naň platit. Bytové poměry učitelů jsou namnoze hrozné. Učitelé musí bydlit i v cizích obcích a několik kilometrů do školy docházet.

Takto vypadá české školství národní téměř ve všech školských okresech. O mladoboleslavském referoval na okresní poradě učitelské Pilát. Třetina školních budov je tu vlhká, mnohé jsou prolezlé houbou. Milovice a Debř mají podlahy pod úrovní silnice, Mečeříž o 1 metr. V Kropáč. Vrutici je přístup do školy v době náledí životu nebezpečný. Nátěr chodeb se neobnovuje namnoze ani za 16 i 20 let. V podlahách jsou i 2 cm štěrbiny, hřeby v nich vyčnívající způsobují dětská poranění. Jsou to třídy, které dle zákonitých předpisů stačí dle krychlového obsahu na 20, 25, 30 dětí a jsou přecpány počtem dětí více než dvojnásobným. Plných 55 procent tříd je na Mladoboleslavsku dle vzduchu, který má na 1 žáka připadati, přeplněno. Na žáka v Debři připadá pouze 34, v Malé Lhotě 40, v Semčicích a v Březně 43, v Mečeříži 46 procent potřebného vzduchu. Záchody namnoze nevyhovují, ano přímo odstrašují. Tu a tam je záchod i pro několik tříd. Školní lavice vyhovují pouze v 9 školách, v 10 jsou nevhodné, v 8 nepřiměřené, ve 4 nedostatečné. Učitelé se starají o nápravu, ale snahy jejich narážejí u samosprávných orgánů na odpor. Žádosti o nápravu opakují se každoročně, ale bezvýsledně. Mnohým obcím je dosud i nejhorší škola dosti dobrá. Zde se vyskytá otázka: Co dělají okresní školní úřady, aby těmto bídným poměrům ve školství učinily konec?

Že při těchto poměrech zdravotní poměry žactva jsou nepříznivé, rozumí se samo sebou. V Mladé Boleslavi ustanovili si dva školní lékaře před 6 roky. Jeden z nich, dr. Semerád, vydal tiskem šestou zprávu o činnosti své i svého kollegy. Celkový tělesný vývoj byl tu u 65% hochů a 77% děvčat dobrý, u 27% hochů a 15% děvčat prostřední, u 8% hochů i děvčat špatný. Onemocnění byla shledána u 29% hochů a u 30% děvčat. Mnoho dětí trpí sníženou ostrostí zrakovou, kýlou, nedokrevností a lišejem. I v mladoboleslavských školách jsou případy, že se na př. v jedné třídě nedostává už na 80 metrů lavic. Školní lékař pojímá svůj úkol vážně a přináší ve své zprávě pro poučenou i data z drážďanské zdravotnické výstavy loňské, aby ukázal, co vše se v tomto směru podniká. Také ne které jiné obce české stanovily si svoje školské lékaře, ale žel, že tato potřebná instituce bývá pojímána polovičatě, mimořádně a neúplně.

*

V posledních dnech usmála se na učitelstvo v Čechách jiskérka naděje, že aspoň v posledním čtvrtstoletí letošního roku mu bude pomožen

sem zase jenom částečně a příštipkářsky, jak to v Čechách ani jinak lze očekávati. Národnostní vyrovnání je na dobré cestě, sněm má býti tomto měsíci na několik dní svolán a předseda školské komise poslanec gler podal ve společné poradě zástupců finanční a školské komise o ní vrhy, jak učitelstvu ještě letos a rychle pomoci.

Zatímním učitelům bez zkoušky způsobilosti má se zvýšit plat o 200 K, timně ustanoveným učitelům II. třídy o 400 K, definitivním učitelům třídy se službou 3 až 10letou o 400—800 K; definitivním učitelům tř. se službou 5 až 31letou i delší o 200 a 800 K, zatímním katechetům 00, definitivním se službou 2—31letou i delší o 200 až 1000 K.

Provisorní síly na měšťanských školách dostaly by o 200, zatímní odrní učitelé definitivně ustanovení na obecných školách o 200—1000 K, finitivní se službou 3—31letou i delší o 200—1200 K, zatímní katecheti 400, zatímní ustanovení definitivně na obecných školách o 400—1200 K, finitivní katecheti na měšťankách se službou 2—31letou i delší o 450 1450 K. Mimo to navrhoval posl. Legler zvýšení remunerace za zastuvání z 720 na 1000 K na obecných a ze 1200 na 1400 K na měšťanských olách. Celkem by tato částečná úprava si vyžádala ročně 11,425.000 K. celku by byla provedena takto část usnesení školské komise, týkající základního služného a trienálek. Funkční, aktivní, starobní přídavky ly by upraveny až později. Hlavní úhradu na tuto úpravu by poskytla ovu zavedená a na 4 K z 1 *hl* zvýšená zemská dávka z piva, která by platila již od srpna t. r., kdežto učitelé by dostali přidáno až od října.

Učitelstvo v celku málo kritisuje návrhy zákona na úpravu svého poavení, jak je formuluje školská komise a její subkomitét. Tato apathie věci je vždy neznanou a může se učitelstvu zle vymstíti. Státní úředtvo při akcích, týkajících se zlepšování svého postavení, počíná si dako agilněji a kritičtěji a proto bývají jeho úspěchy pronikavější. Jak ě se stará jen v poslední době o otázku svého časového postupu, sluní pragmatiky?

Čileji počíná si »Svaz učitelských spolků a sdružení Velké Prahy, jož valná hromada podrobila návrh zákona o platech dne 6. července onikavé kritice a srovnáním se základními požadavky svými. Ve veném prohlášení uznává, že za podstatné zlepšení učitelova postavení kládá zavedení trienálek, 35leté služby, definitivní služby ad personam, ož i ustanovení, že i v zatímním postavení dostane se učitelům stejných tů s definitivními.

Vytýká však právem, že základní plat učitelstva obecných škol staený na 1600 K se během celé dlouhé služební doby nestupňuje, ale uze doplňuje trienálkami 200korunovými. Tím by měl učitel obecné školy 200 K na základním příjmu méně než státní úředník s 1—3 třídami školy ěšťanské nebo střední (kategorie E), o 400—600 méně než úředník ouhou nižší střední školou nebo IV. třídou měšťanky (kat. D) a o 400 1000 K méně než úředník s úplným středoškolským vzděláním (kat. C) stejné služební době, s nímž učitel obecné školy má rovnocenné vzdělání. Učitel I. tř. v Praze měl by dle návrhu na celkových příjmech tolik, dnes, po případě i méně, neboť dosáhl by IX. tř. hodnostní o 7 let poji než úředník kat. C a do VIII. tř., které týž úředník dosáhne 23. slu-

žebním rokem, učitel by vůbec nepostoupil. Mimo to nezaručuje náv zákona učitelstvu ani takové aktivní přídavky jako těmto úředníkům. Sv pokládá to právem za velké znehodnocení učitelského vzdělání, školsk práce a svého stavu.

Svaz pokládá dále za kruté, že staří definitivní učitelé obecných šk kteří za dnešních poměrů velice pozdě postupují na zatímní místa na m šťankách, mají býti své definitivy po pět let bez dokonalého a dnešním z konem zaručeného zabezpečení svého i svých rodin pro případ neschopnos ke službě, úmrtí, disciplinování nebo zrušení zastávaného zatímního mís zbaveni.

Projev vytýká dále, že v době, kdy zatímní služba úřednictva se om zuje na 3—4 roky, ponechává se učitelstvu taková služba pětiletá, kte se mimo to ještě zvyšuje tím, že se do pětiletí nepočítá zatímní služ před zkouškou způsobilosti. Tím se oddaluje učiteli možnost, aby získ stavovskou samostatnost a občanskou svobodu. Učitel měšťanské šk byl by nejméně 13 let z celkové služby ustanoven zatímně. Počítají-li katechetovi do doby, potřebné k nabytí trienálek a osobního přídavku i lé studijní, tím více bylo by třeba, aby se učitelům započítala i služba v konaná před zkouškou způsobilosti.

Svaz prohlašuje důsledně, že pokládá jedině takovou úpravu za d stojnou svého stavu, která učitele ve služebních požitcích postaví do jed řady s úřednictvem, prokazujícím úplné středoškolské vzdělání, zkoušk způsobilosti a eventuelně další zkoušku odbornou.

*

Ústřední Matice Školská posunula letos svoji výroční valnou hroma za 31. správní rok až k samotným prázdninám. Odstupující zasloužilý st rosta Fr. Kneidl srovnal ve svém proslovu poměry Matice s německý Schulvereinem. Posledně jmenovaný spolek měl v posledním správním ro 1,120.000 K příjmů, t. j. o 161.000 K víc než roku předchozího, příjm jeho v letošním roce zvýšily se opětně již o 56 tisíc K a mimo to m k disposici Roseggerovu sbírku, na kterou bylo splaceno hotově 2,450.422 Matice proti tomu přijala v roce 1911 pouze 1,007.837 K, t. j. o 290.224 méně než roku předešlého. Vydala však v uplynulém správním ro 1,156.272 K, tak že schodek její činil v tomto roce 148.435 K. Schodek ten je dvakrát tak velký, jako byl největší schodek z roku 1898. Účetní r 1911 byl nejnepříznivějším rokem života matičního. Matici dostalo se le mnohých značných odkazů, z nichž největší v obnosu 600.000 K byl dra Heřmana Janovského.

Ze škol Maticí vydržovaných ubyla 1 a přibylo 5 nových opatrov ubyly 2 a zřízeny 4 nové školy obecné. V posledním školním roce vydržu Matice 68 opatroven o 91 odděleních, 80 obecných škol o 181 třídách, 2 m šťanské školy o 6 ročnících, 1 reálné gymnasium o 5 třídách a prům slovou dívčí školu v Prachaticích o 1 třídě. Celkem vydržuje Matice 1 ústavů o 284 třídách a 15.010 žácích. Proti loňsku přibylo 7 ústa o 7 třídách s 1000 žáky. Mimo to podporovala Matice 46 škol, o 6 víc, n roku minulého. Překážky se zřizováním škol v území zněmčeném js stále těžší a přemáhání jich velice pracné a zdlouhavé. Schulverein zří z fondu Roseggrova 5 nových školních budov a 19 z nich nazval »hra

ha«. V celém Rakousku má německý spolek jen 145 škol, o 7 méně než ice. Za to mohou býti ovšem lépe vypraveny a učitelstvo jejich je již lelší dobu postaveno úplně na roveň státním úřednikům. Ve školách eckého školského spolku je vyučováno na 7000 českých dítek.

Neutěšené finanční poměry matiční musí vésti ke stupňované naší bvnosti, pokud otázka menšinových škol nebude dobrým zákonem menvým rozřešena. Němci jsou nám příkladem v obětavosti. Hájí svou i, pokud v ní je třeba jenom jedno dítě, jako tomu bylo v Heřmanově ici i jinde. Heslem malého národa musí být, aby ani jediná jeho nái jednotka se neztrácela postupující expansivní činností germanisační, ěště desettisíce našich dětí propadají.

LITERATURA.

Krásná:

Karásek ze Lvovic: Posvátné ohně. Novelly. 1911. (Spisů Jiřího ska ze Lvovic svazek XV. Moderní bibliotéka, ročník X., svazek 3. Re- e Ph. Dr. M. H. Hillar.) — Jaroslav Pasovský: Kniha královská. aze 1912. (Hajnův výběr románů a povídek XI.) — Václav Jiskra: lka. Povídky a humoresky. (Ottova Laciná knihovna národní čís. 239.) — v literární almanach. Uspořádal Ant. Macek. 1912. — Adolf Bra- Penize a jiné básně. 1912. (Nakladatelství Ant. Richtra v Kamenici n. Lipou.)

V první novelle ze svých Posvátných ohňů vypravuje Jiří ásek, že don Inigo Perez de Orosco od chvíle, kdy krásná židovka nda Alquadesová, vedená na smrt, utkvěla na něm pohledem, na- a důvěrný, určitý vztah mezi sebou a jím, i straní se veřejnosti, vy- dá se a na usmířenou věnuje dar Madonně v Santě Marii del Blanca, , zhotovené ze všech rodinných šperků; avšak na všech drahých ka- ch, jež vybírá, nalézá paprsky Genendiných zraků, a když zděšen ří v komnatu a vrhne se na kolena k modlitbě, tu v třesoucích se ech a stínech plaménků svěc vznese se před ním Genenda ve fantas- rickém záření, »ve všem lesku své krásy, v bledé, perleťové průsvit- svého nahého těla«; i soustřeďuje se »v pohyby přeludného dívčího vpíjí se v rhytmus jejích údů, v záchvěvy jejích boků«; chimaerické udí v něm zběsilé záchvaty a »žízeň svého srdce hasí v tomto klamu rného styku s milenkou, jíž nebylo«; i vstoupí do kláštera, aby unikl pečnému přízraku, a na radu kněze horlivě se kaje; avšak kouzlo ndino přešlo v jednu světici, kterou kdysi líbávala, když se ovala marnou láskou k němu, a když jednou před půlnocí vyjde ze své cely a vplíží se do chrámu, aby světici navlékl prsten své v s prosbou o odpuštění hříchu, s úžasem vidí, že místo sochy hledí o oči Genenda; kahanec vypadne mu z rukou, pavučinové roucho vzejme se plamenem a přízrak Genendin sevře jej ve svůj pla- ý okruh: »s nejprudším paroxysmem don Inigo dával se prožehovati

plameny, necítě bolesti... směšoval se a slučoval se svou milenkou, r
zaťaty zuby. Tiskl ji na ňadra, co se pronikala navzájem jich těl
Don Inigo klesl do plamenů jako do svatebního lože.« Ve »Smrti S
mině« sestárlá, uvadlá Salome, která kdysi nahostí mladého těla
hlcovala mužství za mužstvím«, nemohouc nyni ve své uvadlosti při
tati k sobě krásného hocha, lovce gazel Séhona, jednou v jeho c
náhle spustí šat a vztyčí se před ním nahá a počne před ním tančiti
»s chřípěmi chvějícími se chtivostí« hltá každý pohyb jejího těla, k
však se nad rozestřeným nachýlí, odvrátí se od ní, poznav, jak je sest
a nalíčená; »jako kondor byl by se vrhl dychtivě na mrtvolu; hnus s
zmocnil«; a v noci na jeho prahu na stříbrné míse leží darem sťatá h
Salomina. »Večeře svaté Kláry« vypravuje o Františkovi z Assisi, j
převrat okouzlil krásnou šestnáctiletou Kláru tak, že vstoupí z l
k němu do kláštera a po čtyřicíti letech s Františkem setká se zase; p
ji do Santa Maria degli Angeli, kde se zaslíbila bohu, »tu že by m
ve jménu božím spolu povečeřeti«; když však Klára spatří zestárl
shrbeného muže, tu »stín nosu spadající ke rtům, vpadlé, prohlubujíc
tváře, zsinalá pleť, to vše působilo dojmem oživené mrtvoly«, cítí, že
stárla také a pak již nikdy netoužila ho spatřiti a nikdy již nevstá
v noci, by tiskla polibky na nohy Ukřižovaného, jejž líbal František.
se vypravuje »Legenda o kouzelníku Šimonovi«, který mimo jiné
se vznese do nesmírné výšky, aby při jeho pádu mohly zástupy volat
pravý bůh jest ten, jejž káže Petr, a »Růže svatého Šebestiána« líčí s
která světce stihne proto, že byl jat láskou ke křesťanské Lucině, k
touží »přitisknouti k srdci mrtvolu jinocha, jenž se s ní spojil v je
lásce, v lásce k Ukřižovanému«.

Mezi těmito legendami Jiřího Karáska ze Lvovic jsou dvě místa,
mohou býti pokládána za vysvětlení, proč k takovým motivům sahá
jimi chce. První jest v legendě o Šimonovi: když se vznesl do výš
cítil prý, že jediné vysvobození je v tom, opouštíme-li a zanecháme-
sebou vše, co nás dosud obklopovalo; sám býti, sám — v samotě,
není ničeho, to jediné vykupuje; jen tak lze uniknouti vší marnosti
cotě světa, všem vášním a zklamáním, neboť »zde nahoře není ži
a smrti; zde není hranic, není věku, zde jest jediné: samota«. Dru
pak místem míním otázku, kterou autor činí, když dona Iniga počíná
chvacovati vášeň k mrtvé ženě: »Nepřináší mu tato zničená a přece
tajemně žijící schránka bytosti neznámé dívky mocnějšího, prudšího
vota, než mu dosud dával skutečný život?« V tom právě libuje si
Karásek: s hrdostí, kterou pokládá za aristokratickou, od všeho oko
odloučit a náhradu za skutečný život hledati v neskutečnosti. Ale ž
této náhrady není u něho elegická ani sentimentální a resignující,
pathologická. Odvracuje se od skutečnosti proto, že mu tak káže vy
nost, o níž říci, že přináší nudu a blaseovanost, je málo. Potřebuje
lého dráždidla, mrskání usnulých nervů a zaschlých smyslů, narkosy.
to opravdu životní a básnickou potřebou? Tolik jest jisto, že nejbo
a nejtřpytnější barvy své palety Jiří Karásek má po ruce
tam, kde prostý pomysl vsugeruje si ve skutečný fakt a zapomenu
vysněnosti a vymyšlenosti rozpoutává orgiastické vášně a smyslné k

lusí cítit krev slepující vlasy, musí viděti rozbodané čelo a bělost lící udnouti ranami; musí míti kol sebe studené přítmí, plížit se za přízračými stíny, musí ovzduší kol sebe naplniti mrtvolným puchem a skřeky ři dotyku neživého, utýraného, umučeného těla. Roucho legendy jest ouze vnějším obalem, pláštíkem, zalíbení v katolickém zkamenělém převchu a tajuplnosti jen vnějším prostředkem: pathologičnost jest při ech motivech rozhodující. Bylo by zvrácené chtít legendy Karáskovy ovnávati s legendami Gottfrieda Kellera. Ale nelze od Karáska jen tak ola odkázati k Wildeovi; Wilde je výminečný zjev, pro jehož vysvětlení ou dokumenty z jeho života, u Jiřího Karáska jich není. U jeho legend usím se zastavit s otázkou, jde-li tu o více než o nucenou absurdní ázalost. I s tou posvátností.

Kniha královská, jak několik svých povídek nazval Jaroslav Pasovský, vznikla z dojmů starozákonného vypravování biblického. Autor by rád upoutal případy těžkými, dusnými, hlavně erotickými, nichž jeden (»Milosrdí sabbátu«) zvrhá se v sodomskou perversi. Mo-y takové vyžadují značného umění formálního: u Jaroslava Pasovského stává zatím při dobré vůli. V jeho biblických motivech není charakteri-ckého orientálního koloritu ani věštecké záhadnosti ani osudovosti, ne-len bychom mohli velmi snadno si mysliti v prostředí jiném, snaha ozdobnou květnatou dikci nese příliš patrné známky pouhé imitace, přes kolik doslovných citátů hebrejských. Je v tom jistě velmi málo orientál-ého, když pastýř velebě krásu své Támar, musí v parenthesi užiti pře-odníku: »Tvoje bílé paže (— dotýkaje se jich, chvěji se —) jsou ě — —«, když se tak banálně vzdychá jako: »Plynuly dny a týdny za-ěcené lásce a štěstí — ach, tak krátkému!« (»Hudebníci královi«), když báb svěřujíc noci svou tlumenou vášeň, prohodí tak strojeně: »Růže zkoší v mém srdci se proměnily v jedovaté květy omamných vůní« Z knihy válek Jahvových«), nebo když políbení mají vůni rozkvetlých v a žár roztaveného zlata jako kde jinde. Nejednou platí o dikci těchto ós: méně bylo by více.

Povídky, jež Václav Jiskra podává ve své knize Zrcádka, tějí asi hlavně pobavit, po vzoru Hejdově, Ostenově, Štechově. Čerpají denního života, většinou městského, a tuze si dávají záležeti na tom, v nerozčilily a vůbec nenutily o něčem myslet. Proto nebylo třeba ani ho, aby spisovatel své lidičky dopravoval někam až do Ameriky nebo Ja-ska, všecko se to zcela dobře může odehrát na české půdě. A nebylo ba zpracovat zrovna každý nápad: u Václava Jiskry jsou některé po-ky, které svědčí nejen o bystrém pozorovateli, ale i dovedném vyprá-ři; platí to zejména o povídce »Pantáta Jetelíček« a »Kouzlo«; za více ových milerádi bychom dali takové povídání jako »To bylo v první a čas«, »Lásky čas« i jiné.

Pravdu má Ant. Macek, který uspořádal Ottův literární al-nach, když, uvažuje o kulturní práci českého nakladatele, klade důraz to, že nakladatel stojí v nejužším styku s literaturou a že toho fakta mí přehlížeti ani literární historie. U nás to platí více než jinde; neboť květ dnešní literatury české nedá se mysleti bez součinnosti, podnika-ti a obětavosti nakladatelské. Tato kapitola z našich dějin kulturních

jest jedna z nejsvětlejších a není ovšem pochybnosti, že nakladatelst
Ottovo v ní povždy bude zaujímati místo nejčestnější. Jeho význam je ta
nesporný, že by se málem nevidělo ani nutným vydávati zvláštní almanac
za účely propagačními. Ale je dobře, že byl vydán: jednak se jím podáv
část materiálu pro onu kapitolu, která nebude smět chyběti v literárníc
dějinách, jednak generaci mladší připomene rozdíl mezi dneškem a tím
jak bývalo. Ostatně část textová i vyobrazení samy o sobě jsou záslužn
obsahujíce cenné příspěvky od vynikajících spisovatelů a ukázky uměn
výtvarného. Velmi vhodně pořadatel učinil, že otiskl dopisy Julia Zeyer
Karolině Světlé, upozorniv tak nejen na opravdu vzácný dokument lite
rární, který velice přispívá k poznání obou, jednak na význam vydávání
korrespondence vynikajících spisovatelů sám, jemuž se dnes počala vě
novati chvályhodná péče. Povšimnutí zasluhují úvahy Josefa Thomayera
jest k užitku seznati, jak vynikající učenec pohlíží na př. na českou politiku
názor jeho není ovšem růžový, ale jistě mu dáme za pravdu, když poukazuj
k tomu, že ač jsme finančně nepoměrně silnější nežli dříve, pro politicko
roztříštěnost český národ nemá v říši toho významu, jakého by zasluhova
protože nedovedl svého zesílení přiměřeně využitkovati, a když dává pol
tikům, stojícím v popředí, radu, aby nedbali jen toho, »aby české kaps
více a více se plnily, ale také, aby povaha českého lidu sílila a se zušlech
ťovala.« Dosti skepticky Thomayer soudí o populárních přednáškách vě
deckých; očekává od nich celkem málo užitku, protože prý posluchači vě
deckých přednášek nestanou se šmahem vzdělanci, neboť vyšší vzdělá
prý předpokládá jistý stupeň nadání nebo schopností, jenž není každém
dán, a této nepopiratelné pravdy si naše doba prý nevšímá. Ano; ale l
tvrditi, že by tak bylo u všech těch, kteří plní přednáškové síně a trpěliv
přicházejí opět a opět? A není právě věcí přednášejícího, aby výklady s
učinil přiměřené duševnímu niveau posluchačů? Ne každý to ovšem d
vede, věc není tak snadná. Je proto velkým omylem tvrditi, jak se činív
že vědecká činnost popularisační je pohodlná, naopak, přibývá jí nesna
nosti tím, že při naprostém ovládání vědecké látky musí usilovati o pi
stupnou formu; pohodlné je zavříti se do laboratoře nebo semináře, se
nout ke stolu a o nic více se nestarat. I věda musí sloužiti také život
bude tak moci tím více, čím bedlivěji bude si při tom všímati psycholog
neučených i nevzdělaných a nedá se odstrašiti ojedinělými a počáteční
nezdary.

Adolf Brabec vydal sešitek veršů Peníze a jiné básn
Jest jich celkem dvanáct a nelze říci, že by se jimi projevovala něj
zvláštní fysiognomie básnická. Adolf Brabec klne zlatu, protože »b
peněz lze též život žíti«, a přivedl je na svět satan, pak vypravuje o S
lome, celkem tak, jak ji dobře známe z dramatu Wildeova, předvádí Hu
před císaře v postoji trochu mnohomluvném, symbolicky srovnává bídu
vota s jízdou na saních, jež přepadnou vlci, a vlastní bolest s osudem m
lého ptáka, »jemuž osud zlomil křídel sílu a bílou blanou pokryl zrak«,
šťasten, že může chvíli dumat »po jihočesku«, poznav »i v myslivně
štěstí bydlet může, jen zdráv být — slyšet šťastný jásot dětský«, vzpomí
mládí, vypravuje pravděnepodobný případ z říše chrysantém, a nejednou
nesrozumitelný, jako ve »Slovenské písni«: »Kousek té duše ze Slov

ca ..., srdce mi chtělo krvácet, - zpívat tu píseň krásná ženská, - lehko nelze obracet« (?), nebo ve »Finale«, v němž po všem tom praví: »Jen mnat chci, jak tichá dřímá země, - skrýt v žluté listy bolest krvavou - tříc jeseň, když jde oddaně a jemně - vzít s sebou vše, co budí duši chu- you ...« (?). Formální stránka je velmi ledabylá. Nezaviňuje to mimo né přílišný chvat spisovatelský? —*cjč*—

Poučná.

chtela K. a Niederle L.: Rukověť české archeologie. — Josef Müller: snování učiva z jazyka vyučovacího s průvodcem počátečného vyučování luvnici a pravopisu. — Illustrovaný průvodce po Slovensku. S ma- u Slovenska a Tater. Uspořádal František Bílý. — Vác. Procházka: Po- ení o zkouškách dospělosti a způsobilosti učitelské pro školy obecné a šťanské a o státních zkouškách, které učitel konati může. — Lad. Ho- rák: Počátkové dějepisu návodného na škole národní.

Buchtela K. a *Niederle L.*, Rukověť české archeologie. aha 1910. J. Laichter. Umění a řemesla č. 5. Cena K 2·50. —

Dva roky po vydání Píčova »Přehledu české archeologie« (1908) šla tato příručka, která shrnuje hlavní názory, jimiž liší se t. zv. škola iversitní od Píčova pojetí českého vývoje praehistorického. Určena tomu, aby podala obraz dnešního stavu českomoravské archeologie ravdu jako rukověť vyhovuje, jsouc napsána způsobem jasným a pře- edně uspořádána, i liší se takto prospěšně od nepřehledné poněkud práce čovy. — Spisovatelé, nezdržujíce se popisem českého palaeolithu, který valiou svou je předmětem hlavně výzkumných methods přírodovědeckých, li v počáteční kapitole hned mladší dobu kamennou, u nás význačně za- oupenou, dokazujíce četnými doklady, že neolith u nás skutečně exi- oval, časově jsa rozdělen ve tři různé stupně vývojové. V kapitole době přechodní, kterou se končí neolith a kterou u nás vyznačuje ty- ká keramika a zejména nejstarší naše hradiště (Šárka, Hrádek u Čá- ví), dokazuje se proti theorii Píčově, že země české byly té doby hustě vděny a že domácí obyvatelstvo rozmnožovalo se stále lidem novým, inými ovšem vlivy. Příchod kovů počíná se bronzem, který u nás vý- ně je zastoupen několika charakteristickými fásemi kulturními: dobou ětickou, knovízskou, bylanskou. Ale současně vystupují v Čechách stopy yvatelstva jiného, které se projevuje zejména v jihočeských a západo- ských mohylách, a v tak zv. kostrových hrobech latènských (gallských) na severu a východě v polích popelnicových (žárových hrobech rázu lu- žského, slezského a plátenického). Tu možno mluviti bezpečně už o pří- odu prvních Slovanů do Čech. Autoři podávají přehledné schéma če- ských kultur v této době, jak se místně projevují a charakterisují jejich tický ráz. V I. století po Kr. rozšiřují se u nás už vlivy římské, v nichž postihnout také dvojí období vývojové, starší kulturu pičhorskou (do- hchovskou) a mladší třebickou. Století VI. a VII. vyznačuje se kulturou

merovejskou (pohřebiště u Podbaby), která časově předchází před úpa kovou dobou hrobů žárových, jimiž končí také čistě slovanský způsob ž rového pohřbívání a nastupují pak už hroby kostrové podle ritu křesťa ského. Tu končí se také český vývoj praehistorický a počíná historick doba knížecí (od konce IX. století), nazývaná někdy také hradištní, jej původ třeba klásti krátce před počátek doby historické.

Líčení Buchtelovo a Niederlovo, z nichž prvý zpracoval zejména čás jednající o polích popelnicových a kulturách dalších (od kap. VI.), d plněno jest výkladem Dr. J. Matiegky o tělesném rázu praehistor ckého obyvatelstva českého, z něhož vysvítá, že v době nejstarší dolich cefalie převládala, která postupem času měnila se v brachycefalii. Typ lebečných v českém materiálu je ovšem řada. Na základě dlouholebéh šetření dochází autor k výsledku, že Slované vystoupili sice jako lid značn smíšený, ale typicky dlouholebí, světlé komplexe a vysokého vzrůstu – jak známo, prof. Píč a starší badatelé zastávali názor zcela opačný.

Knihu účelně doplňuje 25 tabulek, kde se výrazně znázorňují hlavn typy praehistorického a anthropologického materiálu všech popsa ných dob.

Literární orientaci usnadňují přehled hlavní literatury, podan v úvodě, a poznámky u příslušných kapitol. Kniha, podávající výsledk nejnovějšího badání praehistorického, je dnes nejlepší českou příručko která prospěje výborně každému, kdo si chce zjednati první informac o české praehistorii a i odborníkům poslouží, shrnujíc přehledně dneš stav českého výzkumu archaelogického. *Ferd. Pakosta.*

Josef Müller, Osnování učiva z jazyka vyučovacíh s průvodcem počátečního vyučování mluvnici a pravo pisu. V Praze, nákladem Zem. Ústř. spolku jednot učitelských.

Spisek, určený výslovně odborníkům, podává rozvrh učiva z prvouky mluvnice, pravopisu a slohu pro pětitřídní obecné školy pražské se zře telem k čítankám Jursovým a cvičebnicím Müllerovým. Podnětem k vy dání knížky, která chce hověti dle slov předmluvy především účelu prakt ckému a propagačnímu a výběrem učiva hledí přihlížeti k prostředí dě pražských i jejich důševnímu životu, bylo jednání v páté zemské konfe renci českého učitelstva, kde stanoveny obecné zásady vyučovací pro nov osnovy učiva, a jednání v pražské okresní konferenci z r. 1909, kde pro jednávány tyto zásady se zřetelem k poměrům pražským. Význam spisk oceniti může přirozeně jen školský praktik po delším užívání. *Kd.*

Illustrovaný průvodce po Slovensku. S mapou Slo venska a Tater. Uspořádal František Bílý. Nakladatelství Emila Šolce.

Vydavatelstvo Slovenské čítanky, jež podává povšechný historick kulturní a geografický obraz uherského Slovenska, mělo šťastnou my šlenku, že z celé čítanky vydalo pro potřebu turistů o sobě ještě tři články Krátký popis Tater a informace pro turisty od Radúze Magurina, Lázeň ské miesta na Slovensku od Dra. Vavra Šrobára a Stanislava Klímy člán Vlakem přes Slovensko. Praktický a informativní účel všude náležitě zdů razněn a ve formě co nejstručnější pověděno vskutku jen tolik, co potř buje vědět český turista, odkázaný dosud na průvodce v jazyku německé

ch polském. Proto vedle pokynů a výkladů geografických a místních vsuta z historie jen nejnutnější poučení, citovány místy i ukázky lidové oesie a odlišeny i tiskem partie méně důležité od cennějších. Vedle značého počtu obrázků, bohužel, ne vždy dost velkých, připojeny na konec apka cestovní a mapa národopisná (dle sčítání lidu z r. 1900). Formát pisu je praktický, cena (2 K) vskutku mírná. *G.*

Vác. Procházka: Poučení o zkouškách dospělosti i způobilosti pro školy obecné a měšťanské a o státních kouškách, které učitel konati může. Čtvrté vydání (bez r.).

Knížka inspektora Procházky je výbornou a praktickou příručkou ěm, kdož jako řádní žáci či externisté mají se podrobiti různým zkouám učitelským: existuje zajisté právě o nich tolik již předpisů, často letitých a do sebe zasahujících, že ani v kruzích odborných není o deailech jejich dost jasno. Je tu podáno především poučení o maturitních kouškách učitelských pro externisty a externistky (zvláště i absolventky ivčích lycií), o zkouškách externistek-pěstounek i industriálek, o zkoušch způsobilosti pro školy obecné i měšťanské, konečně o rozmanitých kouškách speciálních (z němčiny, hospodářství, hudby, vyučování slepců d.), na konec probrány i předpisy zkušební pro tělocvik, zpěv a těsnopis školách středních. Všude přihlíženo až k posledním výnosům i úpravám jmenovitě vždy udána v úplnosti i literatura, z níž třeba ke zkoušce se ipraviti. Spisovatel má na mysli sice patrně poměry a požadavky pražské kušební komise, jejíž je členem; ale přes to dojista mutatis mutandis ho svědomité a cenné pokyny přijdou vhod i kandidátům u jiných kušebních komisí. *Kd.*

Lad. Horák: Počátkové dějepisu návodného na škole árodní. V Praze 1911.

Vedle a proti Ed. Štorchovi je to hlavně Lad. Horák, který usiluje nás o nápravu učení dějepisného na školách obecných jsa přesvědčen, »všecko to, v čem spatřujeme pedagogickou potenci i vzdělatelnost dějesu, ztroskotává o úskalí nedostatečné methody; po té ztrácne opozdil dějepis nejdále za ostatními realiemi«. Horák možnost nápravy vidí n v tom, že také dějepis postaví se na princip induktivní methody, která osvědčila tak plodnou v jiných disciplinách, že dále bude podáván dětem skutku názorně a v organické souvislosti se skutečným životem a okolím. tom duchu chce právem slučovati dějinná data singulární s jejich kulrním pozadím a sociologickým prostředím: mýlí se ovšem jen v tom, že tato »Typisace dějepisných singulárů«, jak učeně formuluje »svůj« reormní směr, bylo něco nového v naší literatuře methodické: známe zaté tak málo starší naši literaturu methodickou (zvláště v první polovici oletí 19.), že musíme býti vždy nanejvýše opatrni ve svých historických značováních. Jinak autor i dobře vyložil o theoretickém význam dějepisu učebné osnově i podal dobré ukázky z vyučovací praxe, jež budou dosta jen vítány v kruzích odborných. *Kd.*

PO ŽIVOTĚ NÁBOŽENSKÉM A CÍRKEVNÍM

Marjavité. — Theologické fakulty a theologická věda.

O Marjavitech v Ruském Polsku rozhlašovaly počátkem letoš ního roku mnohé noviny polské, ruské, ale i rakouské, německé, ano tak švýcarské a francouzské, že celé toto protiřímské hnutí stojí před finanč ním bankrotem, který jest jen přirozeným důsledkem mravního a náboženského rozvratu. Psalo se, že v jistých kruzích této náboženské společnost se rozmáhá náboženské šílenství. Zběsněné ženy prý chtěly křižovati bi skupa Kowalského. Marjavitské spořitelny prý jsou nuceny zastavit platy, celé jejich sociální podniky prý se nepodařily a rozpadnou se k ve liké škodě všech zúčastněných.

Zprávy v nejrůznějších časopisech byly tak souhlasné, že jejich spo lečný původ byl očitě patrný. Ano nebylo neoprávněno usuzovati na vě domou nepřátelskou tendenci. Pozdější authentické zprávy a opravy pro kázaly, že šlo většinou o čiré výmysly neb o přepínání a překrucován málo významných fakt. Všecko bylo rozhozeno do veřejnosti patrně z tím účelem, aby marjavitské hnutí bylo diskreditováno a jmenovitě uči něno podezřelým ruské vládě. Zdá se tudíž, že zdrojem tendenčních zprá byly oficiální nebo polooficiální, církvi sloužící kruhy římskokatolické. Zá minkou a jediným prý podkladem pro ně byla skutečnost, že na několik málo místech některé poštvané ženy se pokoušely rušiti společnou boho službu, a že se proti nim musili marjavité dovolávati policejního za kročení.

Vlastní účel zpráv do veřejnosti hozených se nezdařil: ruská vlád zákonem z 12. května 1912 povolila marjavitům jakožto církevnímu celk státní uznání. (Dosud byly státem uznány jenom jednotlivé lokální mar javitské sbory, obce). I když se vezme v počet ta nesporná skutečnost, ž u ruské vlády po jistých zkušenostech proráží tendence seslabovati ofi ciální církev římskokatolickou, tož přece zase při stejně jasných úmyslech ruské vlády nepodporovati rozkol jakéhokoli druhu, nýbrž spíše jej ome zovati a potírati, sluší přiznati, že rozšíření státního uznání se stran vládního Ruska jest svědectvím o pořádku v nové církvi.

O finančních podnicích církve podává zprávu orgán »Wiadomości ma ryawickie« z 30. ledna a v následujících číslech: její spořitelny a záložn měly výroční valnou schůzi ve Zgierzi u Lodže a předložily jí své knih a ostatní výkazy, které byly spolu s pokladnami revidovány ruským stát ním kontrolorem a shledány v úplném pořádku.

O celkovém stavu marjavitské církve poučuje kalendář na rok 191 Podle něho má církev 3 biskupy, 28 duchovních a 4 jáhny. Duchovní prác se koná v 96 sborech, a to ve 52 nových kostelích a 126 kaplích. Fa jest 53, a v nich jsou nejen byty pro kněží, ale též místnosti pro škol a sociální podniky. Sesterské domy, které vychovávají ženské pracovnic ku pomoci v duchovní správě, k sociální, dobročinné, nemocniční, školn službě a činnosti, jsou tři.

Zvláštností marjavitské církve jest rozvětvená práce sociální; tou s řadí tato nová společnost mezi moderní podniky církví, které mají poroz

umění pro sociální potřeby lidu a vidí souvislost mezi bídou hmotnou a mravní, jakož i souvislost mezi povznesením hmotným a mravním.

Marjavité věnují značnou péči školství, čehož jest arci veliká potřeba právě v těch krajích: vydržují 29 obecných škol elementárních a 49 škol typu Fröbelova. Pro lidi dospělé a škole odrostlé mají 2 kursy pro analfabety, 6 knihoven a čítáren. Přímo sociální dílo konají »lidové domy« (9) s lacinými byty pro chudé. Hospodářské podniky ve vlastním smyslu jsou spořitelny a záložny počtem 9. Kromě toho organisují práci a učí práci v 21 dílnách ženských (pro ruční práce), mají 9 tkalcoven, 5 zahradnictví, 4 knihvazačství, dále tiskárnu (v Lodži), pletárnu košů, kovárnu, obuvnictví, 4 pekárny, 2 řeznictví, pletárnu slaměného zboží, 4 dílny truhlářské, 5 zámečnictví, 11 konsumních skladů.

Do téže kategorie sociálních potřebností, jen do vyššího řádu, náleží sanatorium, 3 ambulance, lékárna, lidová kuchyně, 2 asyly pro starce. Rozumí se, že ani polní hospodářství nemohlo ujíti pozornosti vedoucích lidí: tak mají v 15 osadách vzorná hospodářství s moderními stroji a na moderních principech. V tomto důležitém směru se pracuje dál: nakupují velkostatky, které parcelují a přidělují novým drobným osadníkům.

Tato hospodářskosociální činnost jest dobrým tahem, jenž zabezpečí trvání církve pro budoucnost, ovšem s předpokladem poctivosti a rozumné podnikavosti. Zmocní-li se této činnosti nezřízená spekulace, jako u amerického proroka Dowieho, nebo vnikne-li nepoctivost, může býti právě tato stránka příčinou pádu. Tato modernost marjavitů jest těžkou obžalobou starších církví, které ve své konservativnosti zameškaly nové nutné způsoby práce.

Co vadí marjavitům, jest nedostatek duchovenstva; tím trpí šíření a missie, na nové podniky duchovní extense není pomyšlení, ani dosavadní nelze dobře opatřiti. Půda pro marjavitism by na mnohých místech byla, ale není organisátorů. Jednou z příčin duchovenského nedostatku jest přísné měřítko a velké požadavky, kladené na kandidáty: církev váže své duchovní starým, nezměněným slibem františkánským a k tomu prakticky požaduje askési moderní abstinence nejpřísnější observance, zdrželivost nejen od alkoholu a nikotinu, ale též od masité stravy.

* *
*

Nedávná volba rektora na naší universitě pražské, při které turnus pravidelně se vracející měl letos přiřknouti hodnost rektorskou zástupci fakulty theologické, rozvířila zas otázku o členství theologických fakult ve svazku university, posud ovšem arci jen ve studentstvu. Studentstvo různých odstínů pokrokového, radikálního, sociálního směru protestovalo proti volbě theologa rektorem. Protest takový byl učiněn již jednou, před čtyřmi roky, r. 1909 nebo 1908, kdy podobně jako letos střídání fakult mělo v čelo university vynésti rektora z fakulty theologické. Tehdy uvádělo studentstvo za důvod proti theologickému rektorátu památku historického data: před 500 lety byl rektorem pražského vysokého učení Jan Hus, a byl to jeho druhý, významnější rektorát v krátké době po prvním, na universitě vybojované nebo vrácené českému národu. Pokrokové studentstvo prohlásilo, že by bylo jaksi zneuctěním památky

Husovy, když by v jubilejním roce jeho rektorátu měl býti rektorem pražského vysokého učení zástupce katolické theologické fakulty a katolické církve, která Husa odsoudila a proklela.

Letos nebylo takovéhoto historického důvodu, a studentstvo ho ani nehledalo ani tentokráte nepředstíralo: prostě protestovalo proti pravidelné volbě theologa rektorem; theologická fakulta prý není vědecká a do university nepatří. Volitelé rektora z různých fakult většinou hlasů rozhodli, že se má de facto upustiti od dosavadního pravidelného střídání, a zvolili rektorem professora jiné, »světské« fakulty. Zdali tak učinili pod jakýmsi nátlakem se strany studentstva nebo samovolně a z vlastní souhlasné nálady a přesvědčení, není známo. Rozhodně tak neučinili b e z souhlasného názoru a proti přesvědčení. Snad ovšem u nich spolurozhodoval důvod dříve již uváděný, že čistě mechanický turnus podle fakult není spravedlivý; theologická fakulta má nepatrný počet professorů naproti fakultě zvláště filosofické, ale i medicinské. Theologičtí professoři by se tudíž dostali k rektorátu každý několikrát dříve a několikrát bezpečněji, než professoři ostatních fakult. Ale nesporno jest, že rozhodovalo stanovisko v otázce vědeckosti nebo nevědeckosti theologické fakulty.

Pro studentstvo jest příznačno, že se jeho značná, a to čilejší část takto energicky exponuje proti theologické fakultě. Myslím, že dobře rozumím psychologii tohoto protestu a psychologii protestujících studentů: nejde o vědeckost, ale uplatňuje se tu protiklerikální, proticírkevní a z části též protináboženské stanovisko jednotlivců a některých skupin ve studentstvu.

Výtky nevědeckosti chytily se katolické časopisy. »Čech« 23. června odkazuje na Berlín, kde za rektora navržen senátem theolog, a ptá se »mladých pánů«: Či snad také berlínská universita není dosti vědecká? K tomu poznamenal »Čas« 28. června: »ovšem ‚Čech' má pravdu, že berlínská universita jest vědecká, jest i její theologická fakulta, — protože není katolická«.

Opravdu v protestantské cizině jest stanovisko k theologickým fakultám značně jiné než v katolickém Rakousku.

Nevím, jak přijme některý mluvčí studentstva neb určité studentské skupiny názor »Času«. Ale »Čas« se dotkl pravé stránky celé otázky, pokud odlišuje řešení věci v cizině od pokusů řešení u nás.

Ozývá se také v Německu tu a tam hlas proti theologické fakultě, ale především zcela ojediněle, mnohem řidčeji, a pak, když se ozve, tedy s jiným odůvodněním. Řekne se snad, jako u nás, že theologická fakulta odchovává lidi pro církev pouze; jak tedy stát přijde k tomu, aby ji vydržoval? Ale tento důvod není pevný, poněvadž státní školy nejsou k tomu, aby připravovaly pracovníky pouze zase pro stát, nýbrž pro všecky potřeby, též soukromé.

Namítá se v Německu tu a tam, že si církev, vlastně konservativní její část chce osobovati někdy vliv na obsazování theologických professur ne výhradně podle měřítka vědecké způsobilosti, nýbrž podle stanoviska v otázkách větší nebo volnější orthodoxie, ale to nečiní fakulty; fakulty se řídí při svých návrzích věcnými důvody kvalifikace; v Badensku pak vláda ústy ministra Böhma prohlásila nedávno ve sněmu, že nemůže vy-

ěti přáním, která k tomu se nesou, aby i katolické theologické stolice
y obsazovány muži, kteří složili protimodernistickou přísahu (tedy
nili a na sebe vzali závazek protivědecký). Kdyby vláda povolovala
omto směru, dospělo by se prý ponenáhlu k tomu, že by theologické fa-
kty musily býti zrušeny, a pak by kněžstvo bylo vychováváno jen v cír-
ních seminářích, které se vymykají přísnému státnímu dozoru a nemají
ku s ostatními fakulttami a s vědeckým životem.

V Badensku tedy stát hájí volnost badání a vědeckost na theologických
ultách i katolických. Obava, kterou bádenský ministr vyslovil, že by
ulty vydané zcela vlivu církve, vlivu nevědeckému a protivědeckému,
em klesly svým významem tak, až by musily býti zrušeny, tato obava
mohla uvésti naše protiklerikální radikály na cestu, po které
se dospělo k odstranění theologie z universit: nechat theologické fa-
ty vědecky zakrnět a ztrnout, až by se vyloučily samy. Jenže u nás by
byl experiment nebezpečný: nemáme naprosto žádné záruky, ba ani
né známky toho, že by sebe horší fakulta theologická byla vyloučena
niversity.

Současně vyslovil se bádenský ministr též o protestantských theolo-
kých fakultách: i tam se ozvalo přání, obsazovati professury podle theo-
ických směrů; naproti tomu stojí vláda na stanovisku naprosto odmí-
ém, na stanovisku vědy nezávislé na církvi, a proti každému opačnému
usu by vyslovila energické »ne!«.

Tak vláda v Badensku.

V Hessensku jsou poměry ještě zajímavější. Ve sněmu (komoře)
al nějaký konservativní kníže, aby theologická fakulta v Gieszen, která
vysloveně kritická, liberální, byla též obsazována profesory směru
servativního, »positivního«. A tu zástupce protestantské církve, kon-
ře, Flöring, naprosto odmítl tento požadavek. Trvá na tom, aby fa-
ta sama navrhovala své doplnění. Fakulta a věda na ní musí být na-
sto volná. Toho žádá zájem rovnoprávnosti fakulty theologické s ostat-
ní. Církev nechce semináře, nýbrž ústav pro vědeckou práci. Jedno-
mný požadavek jedné skupiny církevní znamená porušení osvědčené
tice. Jest prý eminentně církevním zájmem, aby při obsazování theo-
ických stolic rozhodovala výlučně vědecká hlediska; žádá prý toho
dit theologie a kredit protestantismu, aby věda theologická byla svo-
ná. Škodí se nejen fakultám, ale i vědě i samému protestantismu, když
a a vědeckost má ustoupiti církevně politickým hlediskům. Víc víry
ravdu evangelia, a víc víry v moc vědecké práce.

Duch této řeči Flöringovy není sic všeobecný, ale není také ojedinělý.

Jaké stanovisko zaujímají universitní kruhy mimotheologické v Ně-
ku, o tom máme authentický dokument v dobrozdání, jež o včlenění
logických fakult do svazku universit podali r e k t o ř i p r u s k ý c h
n i v e r s i t: »Nechť si je dnes velmi rozšířeno mínění, že bohosloví
že býti vypuštěno z rámce universitního beze značné škody, my v tom
žeme viděti jen politováníhodný omyl. Bohoslovecké fakulty jsou na-
k nutným výsledkem státoprávního a dějinného vývoje našich universit
roto nutnou součástkou jejich organismu. Organisace veškeré vědecké
ce, která by chtěla zkoumání křesťanství z pramenů vyloučiti ze svého

plánu učebního a ze svého zkoumání, nebyla by vědeckou, nýbrž byla strannickou, a tudíž škodlivou. Nikdo se nesmí odvolávati pro přípustn takové výluky na jisté fakulty americké. Tam byl jiný vývoj historic a státoprávní. Roztříštěnost vyznání znemožňuje namnoze bohosloveck fakultu; ale zároveň značí ztráta méně, protože Amerika nemá děj U nás je tomu jinak, a upuštění od bohosloveckých fakult by se rovn u nás otevřenému přiznání k podstatně úchylnému názoru světovému historickému.«

Rozhoduje tedy konec konců vědeckost fakulty. Nedávný požada kurie, aby profesoři bohoslovi a uchazeči o profesury složili protimod nistickou přísahu, otřásla ještě víc virou ve volnost a vědeckost fak katolických. Chápeme, že studenti protestují, rozumíme jejich náladě, kt arci plyne víc z protiklerikálního a proticírkevního směru; ale nevěříme že by se u nás dospělo touto cestou k podstatné změně. Obava, vyslov ministrem bádenským, není platná: myslím, že i u nás jest znáti mezi tolickými bohoslovci, který vystudoval na universitní fakultě, a který vzdělán pouze v biskupském semináři. Nebylo by hůř, když by fakult bylo? Stačí říci, že jest to čistě věcí církve, po které nikomu nic není? S tak smýšleti a mluviti u nás člověk pokrokový, nejpokrokovější, protikle kální? U nás, kde kněz má dosud takový vliv! A bude míti ještě dloul Že má a bude mít, může neviděti nebo popírati jen umíněný radikali nebo doktrinářství. Zní paradoxně, ale obsahuje pravdu: u nás musí necírkevnímu, protiklerikálnímu, pokrokovému člověku záležeti na t jaké bude mít katolická církev kněží, jak vzdělané, jak vychova V otázce pak výchovy a vzdělání kněžstva není nesnadno rozhodno mezi fakultou sebe slabší a seminářem sebe lepším.

Nemáme za zlé studentstvu, když protestuje, ale vydatnější by b žádat reformy. A to by nebylo o nic méně reelní, než volati po vyloučí theologické fakulty ze svazku university.

5. července 1912.

ŽENSKÉ HNUTÍ.

Úvaha po zvolení ženy-poslancem. — Některé myšlenky o výstavě »Pol žena«. — Výstavka slovenského vyšívání. — Žena v »Sokolstvu«.

Paní Božena Viková-Kunětická zvolena byla zemským p slancem v druhé volbě 1160 hlasy. Tím není ještě vše skončeno a z se, že pravý a politický zápas bude teprve sveden o uznání jejího mandá o vstup do sněmovny. Leč fakt jejího zvolení je radostný. Šťastný výsle volby připisuje se seskupení různých příznivých okolností, mezi jiný nevraživosti stran politických, které chtěly stranu svobodomyslnou p nutit podporou kandidátky k odkrytí pravých úmyslů, dále oposici p místnímu kandidátu, starostovi panu Matouškovi, a soupeřstvím dv měst Mladé Boleslavě a Nymburka. Kdyby jen tyto okolnosti přivoč

olení kandidátky-ženy, bylo by to chatrné vítězství a nestálo by na žád-
m podkladě. Důvody zvolení ženy poslancem musejí býti jiné, mají-li
ti cenné a nejsou-li, musíme všichni k tomu pracovati, aby nastaly.

Zvolení ženy v Čechách je samo o sobě velkým kulturním činem.
echy jsou třetí zemí v Evropě, kde rovnost ženy s mužem uznána byla
utkem a dosah toho pro budoucnost je ohromný. Naplňuje radostným
asem, že se to stalo právě v Čechách, hledíme-li na to zrakem minulosti
šeho národa, který vždy uplatňoval zdravý demokratismus, rovnost, a
zrakem moderního politika, který nevidí souvislost duševní mezi minu-
stí a budoucností, nepostřehuje jednotnou myšlenku, která probíhá dě-
nami, a duševní vývoj národů. Který činitel byl tak mocný, že uskuteč-
lo se u nás něco, co v nastalých okolnostech jevilo se zdánlivě nemož-
ým, a co naplňovalo každé česky cítící srdce tesknou obavou před nízkou,
ustou volební demagogií, jaká se tak často projevuje a u nás vítězívá.
do zvítězil tentokrát?

V jiném okrese, pevně sorganisovaném, politicky sjednoceném, nerozš-
štěném, by prý kandidatura ženy nebyla možná. Proč tedy politická
ztříštěnost přivodila, že se většina hlasů soustředila na ženu? Byla to
lhodlanost a sebevědomí paní kandidátky, která vzala dobytí mandátu
ám za věc své osobní cti a neustoupila v rozhodné chvíli; bylo to hou-
evnaté úsilí žen, které s veškerou energií a schopností zasadily se o zí-
ání voličů; byla to disciplina stranická, která se podřídila povelu svých
ýkonných vedení, či vědomí národní povinnosti a duch opozice vůči
ládním kruhům? Jisto je, že působila moc myšlenky, že zvítězila idea.
le proč u nás a proč ne u našich spoluobyvatelů tohoto království, proč
ůsobila v okrese politicky roztříštěném a nepůsobila by v okrese politicky
mknutém a spořádaném?

Jistě paní Kunětická ztrhovala svými temperamentními řečmi, kte-
ými plně projevila se síla její individuality a schopnosti. První naši po-
tičtí zástupci jen na tom základě bývali voleni. Rovněž ženy všech tá-
orů stály každá na svém místě a obětavě pracovaly. I strany přičinily
vůj díl k vítězství myšlenky, zejména jednotlivci-muži. Nebyly sice tento-
rát proneseny politické řeči o situaci v zemi a říši, ale celá volba byla
olitickým protestem proti nespravedlivosti vládních kruhů, byla mani-
estem českého demokratismu a českého ducha To vše spolupůsobilo
vorně a možno připustit, že situace v okrese hodně podporovala, aby se
vše mohlo uplatnit. Ale byla právě jen podporou. Hlavní věc tu již byla
ta promluvila, protože nebyla semknuta a byla uvolněna: zdravý, ne-
kalený český rozum, který nechápal, proč by nevolil schopnou ženu, když
e hlásila o zastupování jeho zájmů. Duch českého člověka, oproštěn a
čištěn ode všech předsudků u mnohých promluvil. A význam toho je pro
alší vývoj národní ohromný. Je tu záruka dalšího trvání a postupu. Ve
nech sletových koloval novinami výrok Tyršův »Svět tam se hne, kam
e síla napře«. Nejen síla fysická, ale i duševní. A malé Čechy duševní a
ravní silou opřely myšlenku, která pohne celým světem. Tak stává se idea
kutkem, vtěluje se v život, ztělesňuje se lidmi, jimi roste a sílí. Paní Ku-
ětická přivodila toto uskutečnění, protože byla schopna to učinit a za po-
oci všech spolučinitelů dovedla pohnout myslemi svých voličů.

*

Ve dnech sletu sokolského, kdy Praha hostila sta a sta příslušník všech slovanských kmenů, kromě haličských a poznaňských Poláků, o hodlaly se ženy české odvážného podniku, uspořádaly spolu se ženami po skými všech tří říší výstavu »Polská žena«, aby, jak samy pravil přes veškeré nesváry národnostní a politické, které všude způsobují horko půdu, podaly si ruku k vzájemnému sblížení a navázaly pro budoucno slovanskou styčné body, aby započaly prováděti vzájemnost slovansko poznáváním se. Není to výstava, jako byly obě předešlé, srbská a bu harská, výstava ženy z lidu, ženy, která je se svou prací, životem, zvyk představitelkou národní svéráznosti. Ústřední spolek českých žen si v tknul tuto ženu všech slovanských kmenů nám přiblížiti. Ona horká půd národnostní i politická zabránila tomu u ženy polské. Polka intelligentn moderní i šlechtična, projevuje porozumění pro ženu z lidu, vždyť o ni s stará, poučuje ji, povznáší její úroveň duševní i sociální, chrání udržuje národ, ale byly to správy musejní, které nespojily se s ženami, nevydaly svých pokladů, aby mohlo se ukázat, z čeho vzrostla dnešní žen polská, co jí předcházelo. Proto vidíme na výstavě národopis zastoupen je tím, co bylo možno soukromou cestou, přímo od lidu získati. Ani žen v jejím pravém, nejobětavějším působišti, v národním přesvědčení, p vzbuzování, horování, nemůžeme míti plně zobrazenu. Byla by to žen revoluční, a to nesmí býti v zájmu veřejného pořádku a bezpečnosti stát O tom všem bude mluviti a souditi teprve volná budoucnost. Můžeme za to plně obdivovati ženě a její působnosti ve školství, ve vychovatelstv v literatuře, v umění, v uměleckém průmyslu, kde šlechtična stojí věrně rovně vedle ženy občanské i ženy z lidu. Úcta k polské šlechtičně je ná poněkud cizí. My nemáme šlechty, která by cítila česky, pro nás pracoval s námi a za nás stála a zápasila. Je to snad součást naší politické ub hosti v říšských kruzích. Ale zde doma toho necítíme a je nám zcela dobi při vědomí, že národ jsme my a sami sebe vedeme a představujeme. Na demokratismus, projeví-li se, je pravý.

Výstava polská byla velice připravovaná a oslavovaná předem. Je b hatá a budí úctu jak k práci polské ženy vůbec, tak k práci výstavního k mitétu. Přes to zdá se, že výstavky jihoslovanské byly pro sblížení, p znání, pro navázání kulturních styků významnější. Bylo tam více citu, ví vzájemnosti svérázné národní, zde oběma kmenům společný vliv kultu západní přivodil styk rozumový, uznání a úctu, ale kromě několika jedn tlivců a jich osobních přátelských styků není citového vzruchu všeob ného. To, co vidíme zde, obdivujeme, to, co bylo tam, měli jsme rádi.

Také ve volbě výstavních místností jako by zračil se význam vše tří výstavních podniků. Ve výšinách ideální vzájemnosti vzrostla v stavka srbská a byla umístěna vysoko ve vzdušných místnostech v »L cerně«, vysoko nad Prahou dnešní, s výhledem na kamenný obraz její h storie. Podobně i bulharská výstavka udržela se ve vyšších sférách duše ních i v místnostech u »Nováků«. Okolnosti ji provázející nebyly již srdečné city, které vyvolala osobní účast vědecky pracujících a srbsky c tících účastníků výpravy. Z Bulharska provázeli výstavu úředníci. Za polská žena byla přivezena ženami, soudobými, a byla uvítána oficielně všemi poctami ve středu dnešní Prahy, právě tak, jako je dnes život je

náš prohnut novodobou kulturou. Nemůžeme se jí vyhnout, právě tak ko se rozšíří i na slovanský jih a východ, ale ovládnuvše ji, musíme do vložit naše slovanské prvky, to je naším úkolem právě tak jako Srbek, ulharek a polských žen, a proto musíme ty prvky učit se poznávati a je platňovati, abychom byli ochráněni před blaseovaností, která se u nás bezpečně šíří, zejména mezi mládeží. A ještě jednu myšlenku uvádím. e dnech sletu slovanských kmenů v Praze nebylo možno, aby vlastenecké cítění polských hostů z království nebylo dotčeno. Byla to národní žeň, která nedovolila polským dámám z výstavního komitétu, aby zúčastly se zjevně slavností sletových a tím projevily své nazírání. Taková žeň musí nám býti příkladem. Proto nazvala jsem čin Ústředního spolku ských žen v této době odvážným. Ale právě v těch dnech mohly dámy Polska nabýti naučení a odnésti si domů vědomí, že je rozdíl mezi národem a vládou. Národ polský i ruský, rusínský i český stojí a stál by atrsky vedle sebe. Utlačitelem je vždy jen aristokratism a duševní tma.

*

V síních Umělecko-průmyslového musea vystavena byla v tomto měsíci sbírka slovenského vyšívání sl. Madleny Wanklové. Není to nahodilá snůška krásných výšivek lidových. Jsou to předměty vybrané, nejstarobylejší, nejkrásnější, nejcennější co do vzorů, techniky i malebnosti. Vzácná sbírka, protože každý kus jest vybrán odbornou znalkyní, každá věc má svou uměleckou a starožitnickou cenu. V tom očívá cena sbírky. Protože všechny předměty jsou vybrané, bylo možno shlédnouti do uměleckého tvoření žen slovanských a shlédnouti výši jeho starobylost vyšívání i pletení krajek. Nevím, lze-li říci, že nejkrásnější jsou konce šatek a dýnka veleckých čepců, které se skvějí krásou vzorů, krvitostí mosaiky, sladěností barev a při tom jsou zdobeny nejstarobylejší krajkou, pracovanou »na krosieňkách«, či je-li krásnější vyšívání lanžutské, vyzdobené krajkami, o jichž vzniku není pamětníků, zlaté a stříbrné, mosaikou zdobené čepce, úžasně krásně barvité vzory z okolí Sěredu, Bošáce, Lubině, Brezové atd.

Vše tu mluví o duševním životě, o uměleckém cítění, o schopnostech, učnosti, vynalézavosti žen slovenských a chápeme, že na tyto věci nelze dívat jako na vzácné ruční práce, ale že nutno porozumět duchu té orby, jeho kořenu a vývoji. Naše dávné ženy nevyšívaly jen proto, aby zdobily si oděv. Nejstarší výšivky obsahují vždy symbol, svědčící bohopoctě slovanské, o kultu náboženském, kterým uctívány síly a zjevy přírodní. Tradicí dochovaly se jako základní vzory, které však také podlehly vývoji. Ve sbírce slečny Wanklové nalézají se mnohé takové vzory základní: skřítek, kohoutek, svastika, muří noha a mnohé jiné.

Také v ohledu techniky chová sbírka několik vzácných dokladů starobylosti. Je to práce »na krosieňkách«, která upadá dnes v zapomenutí. Na dvou tyčkách jest napiata osnova, která se prsty splétá od prostředka, tak, že se na obou koncích tvoří krajkovina. Takové pletení nazváno bylo v staroegyptských hrobech z doby Ptolomaeovy a učenci dlouho nedovedli rozluštit záhadu techniky, až nalezena byla u Slověnek, Rusek a v Chorvatsku mezi lidem.

*

Žena v »Sokole« účastní se zdatně, jak počtem tak i výkonnost Slety sokolské, které jsou mezníky v rozvoji Sokolstva i přehlídkami ná rodní zdatnosti a síly tělesné, zdrojem obnovovaného nadšení a vzpruh také ukazují vzrůst ženské účasti. Po prvé zúčastnily se ženy veřejnéh sletového cvičení při IV. sletu v roce 1901 v počtu 867, letos cvičil 5500 žen. Úkol ženy v »Sokole« je týž jako úkol muže, cvičiti tělo, sebe kázeň a kázeň národní. Postavení ženy se stále lepši. Usilujíc o rovno snaží se dosíci i rovnocennosti. Spolu s tím zápasem objasňuje se úk a cíl účasti ženské v Sokolstvu. S počátku bylo nutno překonávati přec sudky vůči ženskému tělocviku vůbec. Bylo dlouho považováno cvičen těla, oblékání se v cvičební kroj za neslušné a nedůstojné ženy. Přechodei těch předsudků byl hledán tělocvik přiměřený ženskému organismu, al stále to byl duch mužský, který ovládal cvičební obory, a vedl ženy. Te prve v poslední době uplatňují se i ženy. A v tom je pravý účel jejic účasti a vykáže jim v budoucnosti pravé místo a pravý vzájemný pomě mužů a žen v »Sokole«. Jakmile ženy ovládly techniky cvičení, mohly d nich vnésti svoje prvky a vytvořily neb zdokonalily svá ženská cvičen samy. Tím vyšinuly se na roveň svým bratřím. Jest nyní na nich, ab samostatně pokračovaly, aby do svých cvičení přibíraly prvky jiných slo vanských kmenů, které měly příležitost poznati při nynějším sletu a vy tvořily tak cviky v duchu národním a slovanském.

Sokolstvo má velký význam i pro ženy a jich zrovnoprávnění. Duc rovnosti, bratrství, pravý demokratismus, který vládne v Sokolstvu, pře pravuje prakticky půdu rovnosti ženy. V »Sokole« je uskutečněna. Pi tom mile působí oslovování žen muži názvem »sestřičko«, čímž vysloven je něžná družnost a oslovením »vy«, kterým projevena úcta, aniž by svá dělo tykání k důvěrnostem.

ZPRÁVY.

Ideový pomník autorovi »Emila«.

Na letošek připadlo dvousté výročí narozenin J. J. Rousseau-a. Různým ůsobem byla tato památka oslavována. Mezi způsoby nejpřiměřenější nejvýznamnější počítám založení »L'Institut J. J. Rousseau pour les ences de l'Education« (Ústav J. J. Rousseaua pro vědy výchovné) v Že- vě. V říjnu letošního roku bude tento ústav otevřen pod vedením pro- sora Pierre Bovet-a.

Zdá se, že institut se může státi mezinárodní ústřednou paedagogické dy. Bude totiž nejen skutečnou a praktickou školou, která chce podávati kům kursy vyučovací, ale zároveň též vědeckým ústavem, který hodlá nati studia theoretická v oboru paedagogiky a ve všem, co souvisí se votem, s vývojem, s duší dítěte. Principem výchovy a studia o výchově de, že výchova dítěte má se díti zvnitřku a ne z venčí, má záležeti ni- li v zevnějším tlaku se strany učitelovy na žáka, nýbrž v činnosti sa- ého žáka, v činnosti, která jest výslednicí vnitřních pohnutek. Cílem vy- ovatelovým bude: poznati tyto pohnutky, které určují činnost, a pak uvésti v pohyb tím, že se dítě postaví do vhodných podmínek.

K theoretickému studiu otázek výchovných a s výchovou souvi- ich sdružují se v Institutu Rousseau-ově přední představitelé paedago- ky, filosofie, psychologie, mediciny ze všech zemí, bez rozdílu filoso- kých směrů nebo jiných rozdílů. Jmenujeme některé: ze Švýcar Fritschi, ditel »Pestalozziana«, Zoelinger, redaktor Revue d'hygiène scolaire Curychu, prof. abbé Devaud z Frýburku, prof. Dubois z Bernu, F. W. rster; mezi anglickými členy jest známý Sir William Ramsay, z Němců ský W. Ostwald, jenenský W. Rein, mnichovský Kerchensteiner, za- adatel »Arbeitschule«, Karl Groos; z Francouzů Buisson a Payot, Bou- oux a Compayré, Charles Wagner; Ernest Solvay v Bruselu, rektor mní university Dr. Demoor a Decroly, odborníci v otázkách péče o za- dbanou mládež, van Biervliet, ředitel belgického »l'Institut national de édologie«, z Ameriky Stanley Hall, president Clarkské university. Od- rníkům toto nejsou pouhá jména, nýbrž vtělené programy a zároveň ž výsledky moderních snah výchovných.

Když byl pracován program institutu, vyslovovali někteří pochy
nosti zdali jest přiměřeno dáti v čelo ústavu jméno Rousseau-a, kte
přece byl cizí positivní methodě a vědě, o které se ústav má opírati. A
novoty, které propagoval Rousseau svým Emilem, ve vychovatelství ved
k moderním názorům plynoucím z vědy biologické, psychologické, socio
gické. Rousseau především razil cestu základnímu zákonu, že není m
slitelna paedagogická věda, která se nezakládá na podrobné znalosti děts
duše.

Mezi pomníky J. J. Rousseau-a bude ženevský institut pro výchov
vědy nejtrvalejším a nejúčelnějším. č—

Přestávka v dohodování.

Žádné práci, žádnému jednání přestávky nebývají na prospěch a proto jen neradi jsme slyšeli, že vyjednavači o českoněmeckou dohodu koncem července tak byli unaveni, že nastati musela přestávka v jednání. Než v otázce dohody českoněmecké rádi jsme optimisty a chceme věřit, že tato přestávka zdaru dohody neuškodí. Chceme to věřit přes to, že právě před samým ukončením porad do veřejnosti vnikly zprávy, které musely všechny upřímné přátele dohody naplniti dost vážnými obavami. Naposled jednáno o úpravě jazykových poměrů při úřadech pražských a poštovních v Čechách, při tomto jednání nebylo možno přes všestrannou snahu nalézti formulky obě strany uspokojující, a proto vzato jinak pochopitelné stanovení vyjednavačů za záminku odročiti pokračování v poradách na obu podzimní.

Kam až dosavadní jednání dospělo, jaká se dosud stala usnesení, v čem docíleno dohody, je dosud tajemstvím. Dodržují je vyjednavači čeští i němečtí. Věcně se toto tajení dosavadního průběhu a výsledku jednání jen těžce dalo odůvodnit — je přec jisto, že na žádné straně vyjednavači neočekávají, že by dotyčná veřejnost chválila nějaká příkoří nebo násilnosti a jistě podobných nepřípustných obětí žádná strana nepřinesla, už proto, že při klidném jednání, i upřímné vůli a snaze k dohodě podobných obětí není třeba. Co česká nebo německá veřejnost nesnesla už teď, nesnese ani později, co ji má uspokojit později, uspokojí ji jistě už dnes. Než z důvodů formálních dosavadní zamlčování se všeobecně toleruje, opětný důkaz, že snaha k dohodě a potřeba smíru se na obou stranách pociťuje v nejširších vrstvách. Dosud všecko je ujednáno takřka en petit comité, a vyjednavači sami se svými usneseními musejí projít, jako peklem a očistcem do ráje. Je tudíž formálně nemožno oznamovat výsledky dříve široké veřejnosti než sborům povolaným a povolaným k definitivnímu usnášení.

Přece však některé zjevy z posledních dnů poradních vzbudily ve veřejnosti dohodě přející jisté znepokojení, poněvadž chování

se vlády zdá se víc než divné. Modus procedendi při dosavadním celém jednání neodpovídal zcela oprávněným požadavkům českým a vynesl našim vyjednavačům výtku nepřipravenosti. Ta výtka platila asi hlavně okolnosti, že čeští vyjednavatelé nevstoupili do jednání s pevně ustáleným a právoplatně ustanoveným programem máme za to, že část poslanců, na jednání přímo nezúčastněných, ale ke konečnému usnášení v plenu přirozeně povolaných, ještě dnes neví, jedná-li se na základě staré dvojjazyčnosti anebo jednojazyčnosti a do jaké míry. A snad ani všem vyjednavačům při samém jednání není jasno v této hlavní a zásadní otázce. Dr. Koerner ovšem jednojazyčnost, na kterou na př. dr. Kramář přistupoval teprve později a opatrně, zastával odjakživa. Jistě ona výtka neplatila kvalifikaci k jednání, jen ta zásadní připravenost a jasnost scházela a tím právě onen modus procedendi nám nebyl vždy prospěšným. Němci přišli do jednání s určitými požadavky a teprve nyní naši zástupci se ohlíželi a radili o tom, co se Němcům má povolit a co za to žádat. Pamatujeme se, že tento způsob jednání nám svého času stejně ne prospěl, když se jednalo o zřízení české university: naši vyjednavači stáli na stanovisku utrakvisace university, kdežto Němci ihned chtěli jednojazyčnost obou škol vysokých a tím nás donucovali a skutečně donutili (ovšem že v náš prospěch) k ustupování, ale za tyto ústupky jsme ničeho nezískali. Ale konečně při tak zevrubném a podrobném jednání se i nedostatky takového postupu dají hojit a jistě meritorní značnější škody z toho nevzejdou. Co nás hlavně neuspokojuje při celém jednání, je postup vlády, který, jak se zdá, je pravou příčinou, proč se v červenci jednání dostalo na písčinu: v otázce jazykové úpravy vůbec, u pošt zvláště vysoká vláda asi sama neví, kam se postavit a v otázce té jest státní správa nejnepřipravenější, jakoby vůbec nebyla čekala, že se jednání pošty dotkne, jakoby byla čekala, že čeští vyjednavači se i na dále spokojí s dosavadním stavem věcí u úřadů, které snad mají s obecenstvem nejvíce styků. A tím — i kdyby nebyla chtěla — vláda posílila zbytečně stanovisko a postavení Němců, čímž přirozeně se jednání nepoměrně ztížilo. Je známo, že praxe pošt v Rakousku je založena na nějakých zažloutlých dekretech z dávného minulého století, že na tato ustanovení světlo moderní správy veřejné a zejména jazykového práva ještě nikdy ne zasvitlo. Ten stav věcí, úplně německé a centralistické zřízení naších pošt bylo jaksi skrytou državou Němců — proto ten povyk, když dr. Fiedler co ministr obchodu se pokoušel některé nejkřiklavější ostudy jazykové u pošt v Čechách odklizovat a odtud pokaždé

povyk, když žádáme, ani ne tak z důvodů politických nebo jazykových, nýbrž čistě hospodářských, samostatný pobočný úřad poštovní přítelny v Praze. Najednou a ke všemu na konci jednání dr. Fedler v poradách začal o poštách — zástupcové vlády nebyli schopni zujmout stanoviska a Němci těchto rozpaků vlády využili ovšem pro sebe a nechtěli v otázce poštovní připustiti žádné závažné změny stavadního stavu. K takovému odporu by se jistě nebyli odhodlali zejména když už se zdálo a všeobecně očekávalo, že dohoda ještě letě bude dojednána — kdyby jim nejistota vlády právě v této věci nebyla dodala odvahy. Z tohoto postupu vlády, vlastně z této nicitivity její mohou mít jen Němci prospěch, poněvadž — a to už děje — budou dokazovat, že svým stanoviskem vlastně zachrání nerušené provozování poštovnictví. Přičí-li se požadavky české skutečně tomuto nerušenému provozování, musela přec vláda v první řadě prohlásiti, co a jak a nepřenechávati poštovnictví Němcům jako nějakou politickou a národnostní državu. Nejen že se, jak už jsme řekli, takovým jednáním modus procedendi posunuje náš neprospěch, on vyvolává obavu, že vláda, alespoň nynější, nebude provádět dohodu tak, jak bude ujednána, anebo, že alespoň bude praxi hledět všelikými obtížemi různé změny, dojednané v náš prospěch, zmenšovati. Jaké následky by pak pro celou dohodu a pro všecko smýšlení v Čechách takový postup vlády, po případě poštovní správy (sekční chef a generální ředitel poštovní Wagner-Jauregg!) musel, netřeba teprve dokládat. Vždyť jsme právě nyní viděli, jak se Němci ihned odvolali na známý výnos sekčního chefa a tehdejšího správce ministerstva obchodu, dr. Mataji, v němž čeština v některých případech označována jako přípustná! Je jistě dovoleno pochybovat o tom, že byrokracie, která před málo lety dovedla přesvědčiti nového tenkrát ministrpresidenta bar. Bienertha, který jistě chtěl vyvolat boje s českými poslanci, o samospasitelnosti německé ve všem oboru poštovní správy, tak beze všeho se podrobí pražským usnesením.

Jak řečeno, kdybychom i chtěli věřiti, že vyjednavatelé naši dějí zázraky při poradách těch, obavy vzbuzené tímto postupem vlády tím se nedají zahnati docela. Nám netřeba teprve zvlášť pozdvzovat k tomu, že naše obavy jsou jen následkem a výsledkem upřímné snahy po konečné dohodě s Němci, přáli jsme si jí vždy a za každé situace, třeba že ne za každou cenu. Ale právě poněvadž víme, že na obou stranách zdrcující většina si nyní dohodu přeje, nechceme aby nešikovným postupem vlády se staly chyby později ne-

napravitelné, chyby, které za nedlouho by zničiti mohly výsledek t
obtížného jednání a právě dobré oné nálady. Přejeme si, aby za
čatá a tak utěšeně pokročilá práce vyjednávací byla tentokráte sl
tečně dokonána a vyslovené zde některé z našich obav mají přisp
jen všestranné opatrnosti. Nám pořád víc a víc se zdá, že se s
vyrovnání s Němci po stránce jazykové dodělati má čím dřív t
lépe, ale že provádění té dohody se má odevzdati vládě, která bu
zárukou, že to, co v Praze bylo ujednáno, bude provádět vždy či
v duchu d o h o d y, v duchu oné klidné a smírné nálady dohodov
u obou národů v Čechách, která jedině významné dílo toto umožn
až dosud a umožní až do posledního zakončení po nynější přestáv

Č.

tátní finanční hospodářství rakouské i v druhé olovici naší monarchie a povážlivá nebezpečí jeho.

Napsal prof. Jan Koloušek

(Pokračování.)

II.

řekotný vzrůst státního hospodářství v Cislajtanii proti statním státům. Těžké zdanění chudiny v Rakousku. Zneužívání státního úvěru a selhávání jeho.

Státní vydání rakouská a jich vývoj hlavně v nynějším století.

V r. 1867 před rozdělením monarchie ve dva samostatné státy člo celé Rakousko-Uhersko ročního vydání 846·8 mil K. v tom ještě bylo zahrnuto 38·2 mil. K válečné náhrady Prusku a i 29·6 mil. K na stavbu nových železnic. Odečteme-li tyto položky, tehdejší době arci zcela mimořádné, zbývalo by 779 mil. K všech dných státních vydání pro celou monarchii! — V následujícím roku 308 Cislajtanie sama měla jen 478½ mil. K ročních příjmů.

Jak důkladně se to změnilo za 44 let od těch dob! Jak titěrnými ví se tehdejší výdaje státní proti nynějším! — Podle prozatímního ozpočtu říšskou radou přijatého v červenci 1912 budou státní vy- ní cislajtanská obnášeti celkem asi 3050 mil. K (béře-li se zřetel potřebné jejich doplnění vzhledem ke zvýšenému společnému ozpočtu celé monarchie). — Tedy v době 44 let vzrostla státní vy- ní cislajtanská na sumu 6·4násobnou.

Tento vzrůst našeho státního hospodářství je úplně bezpříkladný. rovnejme jen s tím francouzský státní rozpočet. Ke lonku vlády Napoleona III. činila francouzská státní vydání oo mil. frs, kdežto přijatý rozpočet pro rok 1912 vykazuje rouhle vydání asi 3500 mil. frs. Vzrostla tedy francouzská státní vydání pouze o 67% za touž dobu, co cisjtanská se zvýšila na sumu téměř $6^1/_2$-násobnou.

Ovšem k francouzskému rozpočtu dlužno přičísti ještě vedlejší ro počtová vydání (budget annexé) na železnice a jiný majet státní. Ale i s tím vším nepřesahuje francouzský budget mnoho pì 4000 mil. frs a tedy se sotva zdvojnásobil proti d bám za Napoleona III. Kromě toho ve Francii státní moc mnohem širší ve svém rozsahu nežli u nás; tam není tak finančně (ležitých autonomních hospodářství, jakými jsou u nás jednotlivá k lovství a země. Ve Francii stát na př. vydržuje sám obecné i ji školství, pokud náklad na ně se uhrazuje z veřejných prostředl

Nejpovážlivějším je při tom, že tento úžasný vzrůst státní vydání připadá hlavně až do posledního desetiletí (od r. 1902), vlastně nejvíce do posledního pětileti (od r. 1907). Uvidí se sestavíme-li státní vydání, počínaje rokem 1882. Podle rozpočtů b státní rakouská vydání v milionech korun (zlomky milionů js opomíjeny):

roku	1882	1895	1898	1902	1907	1911	19
milionů K	1025	1330	1498	1715	1891	2882	30

V poměrných číslech znázorněn bude tento vzrůst:

roku	1882	1895	1898	1902	1907	1911	19
	1000	1298	1462	1673	1845	2811	29

Za 30 let (1882—1912) se státní vydání tém ztrojnásobila. Ale tento úžasný vzrůst urychlil se právě v n novější době. V třinácti prvých letech (1882—1895) stoupala vyd ještě dosti mírně, celkem jen o 29·8%;[1] kdežto v dvaceti prvých let (1882—1902) vzrostla vydání o 67·3% (za sedm let 1895—19 o 29%, tedy téměř o tolik procent, co v předešlých třinácti). V p sledním desetiletí (1902—1912) činil vzrůst stá ních vydání 77·8%, o mnoho procent více nežli celých předešlých dvacet let a *v posledním pětil byl vzrůst úžasný*: *61·3%*. Tedy v tomto pětiletí (1907—1912) p bylo státních ročních vydání 1159 mil. K, o mnoho více, nežli či celý státní rozpočet v r. 1882.

Naše státní vydání přibližně přes 3300 mil. frs ročně zůstáv již nepatrně za francouzskými 3500 mil. frs.

Na hlavu připadá pak v Rakousku asi 113 s státních výdajů, kdežto ve Francii pouze a *88* frs. Ovšem bylo by nutno k francouzskému rozpočtu připoč ještě výdaje na státní dráhy francouzské, ale i s tím by podíl státn

[1] V téže době však francouzská státní vydání vzrostla pouze o 1/ a ve Velké Britanii s Irskem jen o 7%.

vydání francouzských činil pouze něco málo přes 100 frs na hlavu, edy o několik frs ročně méně, nežli v Cislajtanii. K tomu ještě dlužno u nás přičísti obrovská vydání zemská, okresní, obecní a na jiné samosprávné účely, která ve Francii jsou nepoměrně skrovnější, nežli u nás. — Tak se všemi vydáními departementů, arrondissementů a jiných korporací (kromě obcí) byla všechna veřejná vydání ve Francii na r. 1912 4.498 mil. frs rozpočtena; což je pouze 114 frs na hlavu.

V Anglii na r. 1912/13 veškera potřeba státní je rozpočtena otva na 187 mil. £ = 4488 mil K, což činí asi jen 96 K na hlavu.

A jak bychom se chtěli rovnati ve státních vydáních s Francií nebo Anglií, když jsme proti nim o tolik chudší? Za vlády Napoleona III. byl francouzský rozpočet státní značně více než čtyřnásobný proti cislajtanskému; dnes se oba rozpočty skoro sobě rovnají.

Cislajtanský státní rozpočet je kromě toho velmi neupřímně sestavován. Četná a veliká jeho vydání se v něm ani neobjevují neb spoň ne v plném svém dosahu. Tak na př. všechna veliká vydání na výzbroj vojska, na stavbu válečných lodí, na úpravu vodních toků, a zbudování drah, které jistě nebudou dávati žádného čistého výnosu, na doplnění telefonní a telegrafní sítě a podobná jiná kryjí se novými výpůjčkami a do rozpočtů se nejvýše zařazují úroky z těchto výpůjček. Ale všechna tato t. zv. mimořádná vydání nejsou nijak mimořádnými, nýbrž opakují se pravidelně a pouze to by mohlo býti při nich mimořádným, že požadavky ty stále jen rostou. Tedy opravdu upřímně sestavený rozpočet musil by udávati vydání ještě nepoměrně vyšší. Že se tak upřímně nerozpočítává, pro to je víc než dostatečným vysvětlením a důvodem, aby se zakryly obrovské deficity, které hrozí tlačiti a rozrušiti všechno naše hospodářství veřejné.

Nevyličují se tím zde nijak snad pesimisticky naše finance. Nepopiratelná fakta sama dosti zřetelně mluví:

Od r. 1901 do r. 1912 bylo vydáno (dle Plenerovy řeči panské sněmovně 3. července 1912) celkem 1746 mil. K nových ent rakouských, nepočítaje v to všechny železniční luhy, které byly buď převzaty od soukromých společností, nebo které byly nově vydány na uhrazení koupě nebo stavby státních drah. To znamená tedy, že průměrný roční schodek státního hospodářství za těchto 11 let činil přes 158 mil. K. Také na r. 1912 Plener odhadoval státní schodek na 112—118 mil. K. V tom ještě nejsou však ob-

sažena zcela bezpečná překročení rozpočtů od společného ministerstv vojenství, jakož i jiná jen na čas odložená nezbytná vydání.

Jak se mnoho hodlá ještě hřešiti na úvěr, je viděti z různýc plánů pro nejbližší budoucnost. Ministerstvo vojenství bude žádat na doplnění dělostřelectva, na houfnice, na vzdúcholodi a jinou vý zbroj prozatím asi 275 mil. K; na stavbu válečných lodí se potřebuj také několik stovek mil. K, — ale pevné číslo se ještě úplně nezná Na regulace vodních toků a na vodní dráhy nepostačí snad an 400 mil. K. Obrovských investicí bude potřebí na řádné opatřen a vypravení státních drah. Ale bude nutno kromě toho vystavěti tak celou síť vedlejších drah, které stát musí garantovati, nebo na kter přímo musí sehnati stavební kapitál a dráhy ty budou po většině be výtěžku nebo přímo pasivními i svým provozem.

Celkem se tu jedná o kapitály přesahující daleko tisíc milionů K a to pro nejbližší doby. Pouze úroky z těchto nových dluhů budo vyžadovati ročních vydání na 60 i více mil. K. K tomu na zlepšen postavení státních zřízenců — a patrně i důstojníků — bude potřeb ohromných sum (jistě silně přes 100 mil. K ročně). Brannou refor mou zvýší se vydání na společné záležitosti v monarchii pouze pr r. 1913 o 65 mil. K, i další stupňování výdajů těch je nepochybné Sociální pojišťování bude od státu vymáhati jistě přes 100 mil. K ročně, — dojde-li ovšem vůbec k němu. — Podobně také financ zemské a jiné samosprávné jsou v úplném rozkladu a stát jim nějak vypomoci musí. Neučiní-li tak v čas, budou pozdější nutné obět mnohem horší a těžší.

Není tedy naděje, že by se vydání státní dala nějak zmenšiti ba ani nelze doufati, že by se jejich přílišně rychlý vzrůst dal jen po někud zastaviti. Ženeme se jakoby po nakloněné ploše, vydání narů stají přímo jako záhubné laviny. Jaký toho bude konec, těžko lz přehlédnouti. Je skutečně obava, aby z toho nebyl naprostý úpadel státní a všech ostatních veřejných hospodářství. Jak to zhoubně pů sobí na úvěr, je viděti z toho, že státní, zemské a jiné komunáln úpisy vůbec nelze odbýti.

2. *Příčiny rostoucích vydání státních.*

Že výdaje státní v Rakousku tolik vzrostly, pro to jsou velm mnohé příčiny a důvody.

Především byla dříve státní péče o hmotné a kulturní zájm obyvatelstva příliš chatrná a zhola nedostatečná. Jenom některé do

dy nám to důkladně ozřejmí: Z pošty, telegrafů, telefonů a z po-vní spořitelny bylo ročních příjmů rozpočteno:

v roku	1867	1895	1912
mil. K	5·6	85	přes 200

Tedy za 45 let jsou tyto příjmy skoro 36násobné.

Vydání na dráhy hlavně státní (ministerstvo železnic) obnášely:

v roku	1892	1907	1912
milionů K	144	304	762

Tedy za dvacet let (1892—1912) vydání na železnice vzrostlo sumu 5·3-násobnou a za pět let posledních (1907—1912) na mu 2½násobnou, což se vysvětluje převzetím největších soukro-ch drah ve vlastnictví státní (na př. severní dráhy Ferdinandovy, ské severní dráhy, dráhy státní společnosti, severozápadní dráhy, ech těch v posledním pětiletí). —

Jiná příčina vězí ve všeobecném zdražení životních potřeb. Stát n zejména je nucen platiti dráže veškery četné služby, kterých třebuje: platy státních zřízenců se zvýšily, mzdy stouply a také né potřeby skoro vesměs se zdražily.

Ale vysvětlení to nestačí však pro samo poslední pětiletí, kdy kem úkoly státní příliš nevzrostly, ani se nezvýšily platy státních izenců. Neboť vyloučíme-li, co stát vydává na státní dráhy (vy-ní ministerstva železnic), ze sum státního rozpočtu, objeví se nám sledující rozvoj státního hospodářství od r. 1907:

Vydání ministerstva železnic bylo:

v r.	1907	1911	1912
mil. K	304	750	762

oti tomu všeho vydání státního bylo:

v r.	1907	1911	1912
mil. K	1891	2882	3050
poměrně	1000	1524	1613

Tedy rozpočteno bylo vydání bez ministerstva železnic:

v r.	1907	1911	1912
mil. K	1587	2132	2388
poměrně	1000	1344	1505

Nebéřeme-li tedy zřetel na silně zvětšená vydání železniční a *vyloučíme-li je ze státního rozpočtu*, pozorujeme, že *státní rozpočet státní vzrostl za pět let o 50½% za poslední rok o celých 12%*. A při tom nejsou v rozpočtu r. 1912 obsažena vydání na výzbroj vojenskou, ani na stavbu vá-ných lodí — (to hradí se novými dluhy).

Lépe se již vysvětluje narůstání státních vydání jednak zvýš nými nároky společné vlády, jednak úžasně stoupajícím státní dluhem. Právě pro r. 1912 činí zvýšené požadavky jenom u ministe stva vojenství a zemské obrany, pokud je kryje Rakousko, asi 70 m korun. Na nový dluh přibylo 11 mil. K vydání, v čem nejsou obs ženy mimořádné úvěry, které se kryjí z přebytků a hotovostí státní pokladen.

Jinak ve všech oborech státní správy požadavky stále se stu ňují. Jednotlivé země, zvláště české, byly vládami zcela macešs odbyty, i naléhají tedy, aby dřívější opomenutí byla napravena. A tím bývá vzbuzena žárlivost také těch zemí, které dříve byly lé opatřeny (země alpské) a země ty činí nároky na podobné zvýše státních vydání, jako ony země, dosud zanedbávané. Podobně kd koli některý národ, jehož kulturní a hospodářské potřeby dosud n byly řádně opatřeny, vymůže si po dlouhém boji napravení někt rých starých křivd, ozvou se hned privilegovaní národové, aby se ji dostalo podobného nadělení.

Když na př. zřídí se nějaká nová, nejvýše už potřebná šk česká, Němci v Čechách nebo na Moravě žádají hned podobný úst pro sebe, třeba by jich už měli nadbytek. — Když se chce koneč upraviti nějaký vodní tok v českých zemích, dostaví se hned zástup zemí alpských s podobným požadavkem, ačkoli se tam dosud na sta by vodní spotřebovalo nepoměrně více nežli u nás atd.

Velmi mnoho pro vzrůst státních vydání přičiňuje také způs hospodaření se státními podniky, jakož i přílišné zbyrokratisová a scentralisování veřejné správy. Naše státní dráhy na př. mají n poměrně větší vydání na týž výkon, nežli státní dráhy pruské a n mecké vůbec.

Pro rok 1912 je na státní dráhy rakouské rozpočteno mimo n klad na státní železniční dluhy a mimo státní příspěvky garantov ným drahám asi 720 milionů korun, začež obnáší celkový d pravní výkon 5.860 milionů kilometrů vozových. (Vozový kilometrem rozumí se výkon: železniční vůz dopraviti na vzdálenc 1 km.) Patrně tu jeden vozový kilometr by stál 12·3 h (haléře). N německých drahách však bylo v r. 1909 vykonáno 26.612 milio vozových kilometrů, a celkové vydání na to bylo 2007 mil. M, te na 1 vozový km 7·54 pfeniku, asi $8^5/_6$ h. K d y b y s e b y l o v y d l o v N ě m e c k u n a k a ž d ý v o z o v ý k i l o m e t r s t e j jako v R a k o u s k u, b y l b y t a m p ř e b y t e k p r o v o z

bnášející 836 mil. M proměnil ve značný deficit
si 114 mil. M.

Ovšem naše dráhy jsou tak nerozumně spravovány, že vedle
zemních ředitelství (teritoriálních) jsou ve Vídni ještě ředitelství
ývalých soukromých drah (severní dráhy Ferdinandovy, rakousko-
herské státní společnosti a severozápadní dráhy) a k tomu v Praze
editelství České severní dráhy. Na př. do Prahy ústí dráhy podlé-
ající čtyřem různým ředitelstvím (pražskému, spol.
átní, severozápadní a české severní dráhy), pro něž by přirozeně
sti bylo ředitelství jediného, ovšem jen do takové vzdálenosti od
mé Prahy, aby tím přehled provozu se příliš neztěžoval.

Že tento smíšený systém různých ředitelství zcela nesoustavně
řízených byl vůbec zaveden i zachován, vysvětluje se jednak národ-
ními nároky rakouských Němců, aby procento zřízenců německé ná-
odnosti bylo nejen neztenčeno, nýbrž ještě vzrostlo, jednak jsou
m vinny požadavky obce vídeňské, aby se všecka správa scentrali-
ovala v hlavním a sídelním městě.[1] Ale tato nesoustavnost a při-
šné scentralisování správy železniční mstí se právě nedostatečným
zmateným výkonem dopravním. Naše dráhy potřebují z těch příčin
nohem více zřízenců, které stát musí pak velmi hubeně platit, a
jich dopravní výkon je pak mnohem nedokonalejší nežli v soused-
m Německu. Pro přílišný náklad provozovací a z nemístného spo-
ní na druhé straně nebylo ani pořízeno s dostatek provozovacího
rku, jak to bylo již v předešlých úvahách prokázáno, ani ne-
lo postaráno o náležité vybudování drah (počtu kolejí, staničních
řízení, skladišť a jiných budov atd.). Tím všecka naše železniční
prava vázne a její provozovací náklady tím více jen rostou.

Podobné přehmaty se dějí také v celé ostatní správě veřejné,
k státní tak i samosprávné (autonomní). Všecko úřední jednání
ává náramně těžkopádným a je spojeno se zbytečnými náklady.
tát trpí přebytkem úřednictva, kterému se nicméně ukládá příliš
noho po většině zbytečné práce; přílišný byrokratism tedy zdra-
uje, ale i zhoršuje všecku státní správu. A k tomu se pojí četné
různé nedostatky celé samosprávy, jakož i časté rozpory mezi spr-

[1] Pro Vídeň byla vystavěna »Vídeňská městská dráha« (»Wiener
adtbahn«), aby se Vídeň vyrovnala Berlínu, který má ovšem zcela jiné
opravní potřeby. Tato luxusní dráha s provozovací délkou pouhých 37·9 km
kazuje roční provozovací schodek od $1^5/_8$ až do $1^7/_8$ mil. K. S ročními
oky jejího ohromného kapitálu stavebního, na něž stát přispívá největší
sti, obnáší státní roční schodek z této dráhy $11^1/_4$ mil. K.

vou státní a samosprávou, které podmiňují další nové náklady veřejné, ale zároveň celá administrativa stává se tak složitější, nejistější a také se podstatně zhoršuje.

Nejvíce rostou ovšem vydání společná na vojsko a na námořní loďstvo.

Na společné záležitosti monarchie bylo rozpočteno pro celou monarchii:

v r.	1899	1911	1912
asi	330	540	620 mil. K

(Čísla ta jsou vesměs neurčitá, jelikož různými mimořádnými výdaji, dodatečnými úvěry a překročením povolených vydání se výsledky rozpočtů každého roku valně mění.) — Za třináct let se tato vydání zvýšila o 88%!

Na rakouskou zemskou obranu vedle toho bylo povoleno v rozpočtu na rok 1899 50·5 mil. K, na rok 1911 97·1 mil. K, tedy za 12 let o 92% více! Nyní však po rozmnožení počtu nováčků vydání ta vzrostou ještě nepoměrně proti předešlým letům.

Na státní dluhy cislajtanské bylo úroků rozpočteno:

v roce	1909	1910	1911	1912
mil. K	355·9	406·2	450 (asi)	460 (asi)

Vzrůst těchto vydání za tři leta asi o 104 mil. K a snad o více je zajisté ohromující, i když béřeme zřetel na nové dluhy železniční které v nich jsou obsaženy.

3. *Státní vydání cislajtanská proti ostatním hlavním zemím (velmocím) evropským.*

Také v jiných čelných státech pozoruje se veliký vzrůst státních vydání, zejména v Německu a v největším jeho státě v Prusku. K pruskému rozpočtu připočítáváme (podle poměru obyvatel) asi 61·9% rozpočtu německé říše. (Při tom nutno vyloučiti z vydání říšských, co se z nich přikazuje jednotlivým státům z různých říšských důchodů.)

Podle toho připadalo by společně všech státních a říšských vydání na Prusko (řádných i mimořádných):

v roku[1]	1882	1895	1910
mil. M.	1360	2422	5246
poměrnými čísly	1000	1781	3857

[1] Rok budgetní tam počíná 1. dubnem a končí 31. březnem roku následujícího.

Patrně státní vydání pruská vzrůstala nepoměrně rychleji ještě nežli v Cislajtanii. Ale Prusko má proti tomu ohromné zdroje příjmů e svých různých státních podniků a ze svého nahromaděného státního jmění: Veškery státní řádné příjmy pruské (bez říšských příjmů) činily podle rozpočtu na r. 1910—11 3504 mil. M a z toho a pruské státní dráhy připadalo 1994½ mil. M (skoro 57%) a na státní důchody ze státního jmění 593 mil. M (čili téměř 17%). Tedy bez mála tři čtvrtiny státních příjmů pruských jde na účet státních podniků nebo státního jmění a obrovským jejich vzrůstem je zároveň podmíněn vzrůst všech ostatních vydání. Jen něco přes 26% státních vydání hradí se jinak nežli výnosem ze státního jmění a ze státních podniků — (tedy hlavně daněmi a správními poplatky). —

Jak zcela jiné a výhodnější je pak hospodaření státní v Prusku proti Cislajtanii, poznáme, když se súčtují úhrady na vojenskou a námořní moc i na zahraniční záležitosti podle rozpočtů cislajtanských a německých: V Rakousku-Uhersku bývá užito na krytí společných záležitostí výnosu cel a zároveň činil nad to v r. 1911 podíl cislajtanský, cly neuhrazený, asi 234½ mil. K. V tom ovšem nejsou obsaženy veliké nové náklady branné reformy ani nebyly do toho zahrnuty mimořádné výlohy na výzbroj pozemní i námořskou kryté novými výpůjčkami. Proti tomu byl čistý výnos drah (provozovací bez ohledu a úrokování železničních dluhů) rozpočten asi na 90 mil. K, čistý výnos státních lesů, statků (i náboženskému fondu patřících), ze státních dolů, továren a z jiných podniků (ze státní tiskárny, z mincovny, mincovních úřadů atd.) byl rozpočten asi na 13 mil. K. Dále byl čistý výnos pošty, telegrafu a telefonu a poštovní spořitelny preliminován asi na 22 mil. K, a podíl na zisku Rakousko-Uherské banky činil sotva 1 mil K. Tyto všecky podnikatelské čisté výtěžky a výnosy rakouského státního jmění páčily se tedy asi na 130 mil. K. Tím se krylo vydání na společné záležitosti monarchie (v podstatě na zahraniční záležitosti a společnou moc) až na sumu 105 mil. K, k čemu přistupovalo by neuhrazené vydání na zemskou obranu cislajtanskou asi 6 mil. K.

Tak tedy po srážce cel, po úhradě všech výdělkových a výnosových výtěžků, plynoucích ze státních podniků a ze státního jmění, bývalo v Cislajtanii r. 1911 hraditi na zahraniční záležitosti a na armádní moc asi 200 mil. K čistých vydání kromě ostatních mimořádných nákladů a kromě vydání způsobených brannou reformou.

Proti tomu byla situace v Prusku takováto:

Na r. 1910—11 bylo v říšském německém rozpočtu zařazeno čistých vydání v mil. M:

na zahraniční záležitosti asi	19
na vojsko	786
na námořnictvo	330
dohromady	1135
od čehož odečtemež:	
čistý výnos cel	69
čistý výnos pošt, telegr. a telefonů	69
čistý výnos říšských drah, říšské tiskárny a z říšské banky	37

zbývalo by tedy hraditi nekrytého schodku z těchto říšských záležitostí podobných společným záležitostem v Rakousku-Uhersku asi 402 mil. M.

Z toho počítejme na Prusko 61·9% (podle poměru obyvatel), tedy asi 253 mil. M.

Prusko však mělo na r. 1910—11 rozpočteno čistého přebytku ze státních drah 449·7 mil. M a z ostatních státních podniků a ze státního jmění 119·4 mil. M, tedy dohromady 569 mil. M. Odečteme-li od toho, co by Prusko musilo doplácet na společné záležitosti podle způsobu cislajtanského, zbývalo by mu nicméně ještě 316 mil. M ročního přebytku na ukrytí všech vlastních státních vydání. Tím by téměř zaplatilo všechny povinné úroky ze svých státních dluhů až na nepatrný zlomek asi 18 mil. M ročně. (Úroky ze státních dluhů pruských činily dle rozpočtu na r. 1910—11 asi 340 mil. M.) Tak velice příznivě jeví se finanční situace pruská proti rakouské.

Rakousko mělo totiž před uzákoněním branné reformy r. 1911 po srážce všeho čistého výnosu cel a výtěžků ze státního jmění a ze státních podniků ročního čistého vydání na společné záležitosti (na zahraniční věci a na brannou moc společnou i vlastní zeměbranu) asi 200 mil. K, což po přijetí branné reformy a všech nutných doplňcích na zbrojení nyní se zvýší ještě snad až na 300 mil. K ročně. K tomu se pojí nutné úroky ze státních dluhů roční sumou 460 mil. K (po odečtení uherského příspěvku). Tedy celkové čisté vydání na společné záležitosti a na úroky státních dluhů v Rakousku, pokud není uhrazeno cly a výtěžky ze státního

ění a podnikání, činilo by ročně 660 až snad
mil. K ročně.

Proti tomu Prusko po srážce cel a výtěžků
státního (a říšského) jmění a podnikání mělo
čního čistého vydání na tytéž záležitosti a
úroky státních dluhů i s podílem (61·9%) na
ocích říšských dluhů jen sotva 133 mil. M ročně
asi 156 mil. K).

Připadalo by tedy v Rakousku na tyto potřeby čistých
im způsobem neuhrazených vydání vojen-
ých i na dluhy na každého obyvatele 23 K až
měř 27 K ročně, kdežto v Prusku jen sotva 4 K
čně na každého obyvatele. Při tom je obyvatelstvo
Prusku nepoměrně zámožnější nežli v Rakousku.

Proti Německu a Rakousku státy v západní Evropě, totiž
ancie a Sjednocené království (Velká Britanie
rskem), nemají značnějšího jmění státního a také státní podni-
i se tam omezuje na nejnutnější nejmenší míru. (V Anglii pouze
ta, telegraf a v nejnovější době i telefon jsou státními, ve Francii
kromě toho ještě něco státních lesů a dosti málo státních drah.)
to také státní vydání anglická a francouzská zejména nevzrůstají
úžasným způsobem jako u nás nebo v Německu.

Podle rozpočtů byla státní vydání ve Francii:

v roku	1882	1895	1912
mil. frs	3040	3380	3500

Ovšem, jak už bylo řečeno, jest ještě v novější době zvláštní roz-
et státního jmění francouzského (hlavně státních lesů a drah)
dget annexé«, který v dřívějších dobách (1882, 1895) byl
ažen v celkovém státním rozpočtu. K tomu přistupují rozpočty
artementů a arrondissementů, pokud pro ně francouzské sně-
ny povolují samosprávné přirážky k daním přímým (t. zv. »cen-
es additionels«). V době posledních deseti let všecka tato vydání
movnami povolovaná rostla takto:

oku	1903	1908	1912	1913
frs	3528	3910	4498	4665 (návrh)
ěrnými čísly	1000	1108	1276	1322

(Dokončení.)

O nadlepšovacích fondech král. české zemsk pojišťovny starobní.

Zemský pojišťovací fond císaře Františka J sefa I. (Král. česká zemská pojišťovna st robní v Praze u Montagů), u něhož může si kaž obyvatel anebo příslušník království Českého zakoupiti zcela libov nými vklady doživotní důchod splatný ve stáří (od dokonaného 5 [u žen 50.] roku počínaje) nebo při nastalé kdykoli nezpůsobilos k obvyklému zaměstnání, jest povahou svého zařízení vlastně jed z dobročinných ústavů zemských. V čem spočívá jeho lidumilnos

U této zemské pojišťovny neplatí pojištěnci ni haléře na správ ústavu, kteráž hrazena jest z úroků základního kapitálu sněmem kr lovství Českého ve výši 1,000.000 K věnovaného. Veškera zištno jest u ústavu vyloučena. Docílí-li se nějakého výtěžku, má se l dle stanov užiti výhradně ve prospěch pojištěnců tím, že se jeji renty nebo pojistné vklady zvýší.

Ale co vyznačuje král. českou zemskou pojišťovnu starob v první řadě jako dobročinný ústav zemský, jsou její bohaté nadle šovací (bonifikační) fondy. Až dosud jsou zřízeny tři fondy tol druhu.

V první řadě jest tu nadlepšovací fond všeobecn všeobecný proto, poněvadž jeho dobrodiní a výhod mohou bý účastni všichni pojištěnci bez rozdílu povolání. Na základě usnese sněmu království českého ze dne 16. února 1895 byl penízem 60.000 věnovaným ze správního fondu položen k němu základ, který úrol a dalšími příděly z neupotřebených zbytků úrokových fondu zákla ního a správního stále vzrůstá a i v budoucnosti poroste. Dne 31. července 1912 dostoupil již výše K 214.608 K 15 h. Z něho zv šují se důchody nemajetných osob aspoň pět roků u král. české zems pojišťovny starobní pojištěných, které staly se k svému obvyklé

ovolání trvale nezpůsobilými před dokonaným rokem 55. (ženy – 50.). Chce-li takový předčasný invalida dosíci nadlepšení renty, ředloží vysvědčení vydané veřejným lékařem (na př. zeměpanským, bvodním, městským a pod.) a kromě toho vysvědčení obce pobytu majetkových a rodinných poměrech. Jsou-li tímto způsobem prozány podmínky stanovené pro účast na nadlepšovacím fondě všebecném (t. j. nezpůsobilost k obvyklému zaměstnání pojištěného a ho nemajetnost), zvýší zemský výbor království Českého k návrhu editelství Zemského pojišťovacího fondu přiměřeně rentu. Nadlepení takové jest dar, kterého — byl-li jednou povolen — dostává se ojištěnci bez dalšího až do smrti a jehož jiná pojišťovna dáti nemůže, poněvadž nemá k disposici takových fondů bonifikačních. Až osud byly zvětšeny renty 67 pojištěným, což vyžadovalo nákladu 8.697 K.

Bonifikace činila v jednotlivých případech 54—300% zakouného důchodu.

Pro příslušníky stavu živnostenského byl zřízen v roce 1907 dotace 500.000 K, kterou věnoval sněm království Českého e prospěch živnostníků postižených následky živelních pohrom let 1903 a 1904, k návrhu zemské komise živnostenské schválému zemským výborem zvláštní bonifikační fond živnostenský. Podle usnesení zemského výboru má základní kapitál 500.000 K býti zachován pro věčné časy k účelům bonifikačním toliko jeho úrokového výnosu, který činí tou dobou 20.000 K ročně, má se užiti k nadlepšování důchodů nemajetných řemeslníků eb obchodníků, kteří si získali aspoň 12 K roční renty buď vklady lastními neb od společenstva, po případě kohokoli jiného danými. Původně bylo stanoveno, že teprve od 65. roku může ucházeti se živnostník o nadlepšení. Příčinou pro stanovení meze tak vysoké byly s obavy, by úrokový výnos fondu nebyl v brzku vyčerpán. Ale vnostníci nejevili vůbec porozumění pro výhody fondu a tak zůstávaly jeho úroky po delší dobu penězi skoro úplně ladem ležícími. roto zemský výbor království Českého výnosem ze dne 29. září 910 č. 75990 snížil mez věkovou na rok 60., po případě — prokáže-li žadatel nezpůsobilost k práci před touto dobou — na rok 5. Dle dalšího výnosu zemského výboru ze dne 30. prosince 1910 124769 mohou také manželky živnostníků, které se s manžely ojistily — a to buď každý zvlášť anebo pojištěním sdruženým, při ěmž důchod po smrti jednoho z manželů přechází na pozůstalého, — cházeti se o příplatky z bonifikačního fondu živnostenského. To

vše způsobilo, že počíná jeviti se živější zájem o fond mezi živno
níky, který — jak pevně lze doufati — již neutuchne. Až dos
byly renty z fondu toho zvýšeny 377 žadatelům (z toho 17 ženám
což vyžadovalo přispěvku 72.346 K z fondu živnostenského.

Nadlepšení dosavadní činilo v každém případě 100%. Získán
byl tedy živnostníku důchod ročních K 12, 20, 40, 80..., dostá
se mu z bonifikačního fondu živnostenského každoročního příplatl
K 12, 20, 40, 80... Zřízením fondu toho staly se podmínky po
štění pro příslušníky stavu živnostenského dvojnásob výhodnějš
Každým sebe menším vkladem zakupuje si vlastně řemeslník an
obchodník byť sebe mladší dvojnásobný důchod, jednak ten, kte
plyne z důchodových tabulek zemské pojišťovny starobní a jenž p
veliké výhodnosti těchto tabulek již sám o sobě je značný, ale vec
toho do jisté míry i nárok na příplatek až 100%ní z fondu živnoste
ského. Starším živnostníkům skýtá fond ten výbornou příležito
k výhodnému uložení úspor z dob síly a energie životní. Kdež
ve spořitelně úrokuje se vklad toliko 4%, může živnostník docíl
za pomoci fondu bonifikačního úroků při nejmenším o 3% vyšší
při čemž kapitál po jeho smrti v neztenčené výši bude vydán děc
cům. To vytušila mnohá živnostenská společenstva a zřizují po ro
umu § 115. a n. živnost řádu u král. české zemské pojišťovny st
robní z části společenstevního jmění starobní fondy, čímž docílu
při nejmenším 7%ního zúročení pro staré, podpory potřeb
členy, ač věnovaný kapitál zůstává zachován v neztenčené výši p
věčné časy svému účelu. Okamžitého skoro až 30%ního zúroče
docílí se za pomoci bonifikačního fondu živnostenského, nemá-li sl
žený peníz býti po úmrtí pojištěncově vrácen, nýbrž má-li býti v
čerpán, ztráven vyšší rentou (t. j. pojištění bez výhrady vrácení
Takovýmto způsobem zakoupili především mnohé spořitelny a r
kteří ušlechtilí jednotlivci s obětmi k výši renty nepoměrně malý
celé řadě nuzných řemeslníků slušné doživotní podpory a ušetř
jich nedůstojného rok co rok se opakujícího dožebrávání
podpor ze jmění společenstva na jednotlivých členech výboru.

Nadlepšovací fond živnostenský skýtá dále zejména mladší g
neraci příležitost, by si pravidelnými vklady, byť sebe menšími (j
od 2 K počínaje), zakoupila na stáří nebo pro dobu nezpůsobilo
k výdělku doživotní důchody dosti značné. Tak by si mohl doživot
důchod ročních 240 K za pomoci nadlepšovacího fondu živnoste
ského zakoupiti od 60. roku

25		11	tedy měsíčními	necelé	1·—
30	živnostník pravidel-	15	vklady po K		1·25
35	nými ročními vklady	21		necelých	2·—
39	po K	28			2·34
43		38			3·17

Jak namnoze utratí se koruna způsobem bezúčelným, ba i škodlivým! Uložením jejím u král. české zemské pojišťovny starobní dalo by se naproti tomu docíliti výsledků tak značných. Proto mnohá živnostenská společenstva oceňujíce nemalý význam a dosah úspor byť i haléřových na stáří zavedla u členů střádanky; jeden z výboru vždy po určité době střádanky otvírá a obsah jich odvádí na pojištění toho kterého člena. Zvlášť pěkných výsledků dá se docíliti pro učně, u nichž haléřové úspory přinesou stonásobné ovoce zejména, byl-li již učňovi v odměnu za dobrý prospěch ve škole složen základ k pojištění od výboru živnost. školy pokračovací, společenstva nebo kohokoli třetího. Starobní fondy, které uložila živnostenská společenstva u král. české zemské pojišťovny starobní, aby z pomoci fondu živnostenského zakoupeny byly ihned splatné renty pro jich sestárlé a podpory potřebné členy, dostoupily již výše 7.835 K. Poněvadž uloženy jsou s výhradou, by po úmrtí pojištěného člena na jeho místo mohl nastoupiti jiný člen, zůstane podstata fondů zachována pro věčné časy svému účelu a pouze z úroků jejich náležně zvýšených o příplatky z fondu živnostenského tvoří se renty pro podporované členy. Užijí-li i ostatní živnostenská společenstva svých kapitálů kmenových do milionů jdoucích aspoň z části tímto způsobem, dá se mnoho dobrého vykonati pro staré mistry, na něž těstěna se v životě neusmála. K témuž účelu věnovaly spořitelny (celkem 17) peníz 27.950 K, někteří jednotlivci pak 21.748 K. Živnostníků starých, kteří ze svého přilepšili si na pojištění, jest celkem 28, složili úhrnem 18.754 K. Ze samosprávných korporací toliko 9 ocenilo výhody bonifikačního fondu, zakoupivše větším dílem několika schudlým řemeslníkům z obvodu své působnosti dožitní důchody.

Nadlepšovací fond živnostenský skýtá také výbornou příležitost našim živnostníkům, pokud jsou otci rodin, aby obětmi nevelikými zabezpečili svým dětem klidnější a bezstarostnější život ve stáří nebo době nastalé snad nezpůsobilosti k výdělku. Jak mnozí ze synů živnostníků převezmou živnost po otci, dcery provdají se za živnostníky! A tu může pečlivý otec dětem svým vklady byť i jen dvoukorunovými, které právě, že ukládány jsou v útlém věku pojištěného,

zjednávají důchod nemalý, položiti pevný základ k starobnímu ji opatření, na němž mohou děti, až povyrostou a stanou se samosta nými, dále budovati daleko lehčeji a s menšími obětmi, než měly-li l teprve v pokročilém věku počíti. Tak může starostlivý otec již j diným vkladem 7 K zakoupiti svému synku nebo dcerušce doživot roční důchod 12 K a splniti podmínku stanovenou pro účast i fondě živnostenském. Nedá se popříti, že důchody těmito nepat nými obětmi od otce pro dítky zakoupené, od nich vlastními vkla zvětšené a zvýšené až o 100% z nadlepšovacího fondu, byly by v taným příjmem ať už pro syna — ustaraného řemeslníka, jemuž n dostalo se údělem za namáhavou práci životní bezstarostného stáí ať již pro dceru provdanou za nemajetného živnostníka, který z těžkých poměrů životních stěží uhradí z výtěžku práce běžné výda na četnou rodinu.

A tak mohl by se nadlepšovací fond živnostenský — řádn jsa pochopen, oceněn a využitkován — státi zdrojem dobr diní netoliko pro generaci živnostenskou s pole činnosti již odstupu jící, nýbrž i pro generaci ještě nyní s plnou energií životní pracují a pro její dorost.

Dle obdoby bonifikačního fondu živnostenského tvoří se u krá české zemské pojišťovny starobní také pro stav malých zemědělc a čeledě zvláštní fond nadlepšovací. Rozhodlť sněm království Č ského ve schůzi ze dne 8. října 1907, že zemské podpory, kte z každoroční dotace dostávají spořitelní a záložní spolky dle sou stavy Raiffeisenovy na pokladnu a obchodní knihy, nemusejí j jako dříve vraceti zemskému fondu, jakmile reservní fond spolkov dosáhl výše závodních podílů spolkových, nýbrž že mají složiti u král. české zemské pojišťovny starobní. Tyto vrácené subvence z řizovací mají dohromady utvořiti »Bonifikační fond zemědělský p starobní pojišťování malých zemědělců a čeledě v království Českém S počátku užije se subvencí těch jako základních vkladů po 5 neb 10 K k pojištění členů nebo vkladatelů jednotlivých Raiffeisenel aby tito byvše tímto způsobem prakticky upozorněni na výhody krá české zemské pojišťovny starobní, co nejvíce jich využitkovali tí že k danému základu podle možnosti si přikládajíce, stanou se jedno rentisty Zemského pojišťovacího fondu. Úmrtím pojištěných člen nebo vkladatelů jednotlivých Kampeliček uživších zařizovací sub vence k pojištění uvolní se vklady za ně ze subvence dané a utvo fond jistinný — to jest právě svrchu dotčený bonifikační fond z mědělský —, z jehož úrokového výnosu nadlepšovati se budou st

bní renty oněch malých zemědělců, kteří jsou nejméně 65 roků
ří a zabezpečili si vlastními vklady u Zemského pojišťova-
ho fondu císaře Františka Josefa I. aspoň 12 K ročního důchodu,
k, aby jim aspoň 24 koruny mohly býti vypláceny ročně a doži-
otně. Nadlepšovací fond zemědělský činí tou dobou sice teprve
. 1.179·46, ale dostoupí v budoucnosti značné výše 800.000 K,
kže i on bude moci právě tak jako nadlepšovací fond živnostenský
áti se pramenem četných dobrodiní pro příslušníky stavu malých
lníků a čeledě. *Frant. Rödling.*

Plinius Mladší, nový autor školní na našich gymnasiích.

Napsal Dr. Lad. Brtnický.

Máme starověkému autoru, jenž nám zanechal 10 knih své korre spondence a bombastickou chvalořeč o císaři Trajanovi gratulovati, že částečnou změnou učebného plánu zaveden byl d našich gymnasií a že jeho jméno budoucně se stane tak známý a běžným jako jméno Ciceronovo, Vergiliovo, Horatiovo? Skor bychom mohli o tom pochybovati. Je známo, jak autory ve školác čtené stíhá kletba sevšednění. Sám lord Byron, když mu hora Soract v Italii připomněla verše Horatiovy, cítí při té vzpomínce nechuť je to vzpomínka na školské pedantství a nudu. (Child Harold IV 75.) Ale spisovatelé nemohou za nudné pedantství praeceptorů. Sna také nejsou všichni praeceptoři nudni, snad rozumná myšlenka citová emoce, uložená do knih před dvěma tisíciletími, suggeruje s čtoucímu septimánovi a rozmnoží něčím jeho duševní život.

Každým pádem je Gajus Plinius Secundus osob zajímavá a kdo pročetl celou tu jeho korrespondenci, nalezl v n dílem zajímavý obraz společenského života z doby Trajanovy, díle mohl vrhnouti pohled do rozmanitého vnitřního života člověka by strého a sympathického.

Chci nastíniti dojem z této četby; snad moje řádky přispějí tak trochu k oživení četby školní.

*

Ačkoliv Plinia dělí půldruhého století od Cicerona, spatřujem že měl přes různost doby a politických poměrů stejné cíle a ideál jako onen bystrý a elegantní řečník z posledních decennií republiky výmluvnost řečnickou, veřejný život, působení advokátské, zastávat úřadů. Řečnická výmluvnost je ode dávna hlavním cílem výchov a pěstuje se tou měrou, že se zvrhla v šablonovitou mnohomluvnos která zkazila i vkus literární. Už Ovidius, básník tak bohaté fantasi

onal svého času touto nemocí přílišného retorismu: ne snaha pěkně, přímně vyjádřiti nějakou myšlenku vede jeho péro, nýbrž pravidlo, kupiti podle každé myšlenky celou řadu důvodů, příkladů, přirov-ní. Řečníci u soudu plýtvali řečí a časem ještě hůře a s hrůzou eme u Plinia, že on sám proslovil jednou řeč sedm hodin trvající. jednom dopise protestuje proti tomu, aby se při soudech omezovala ůta řečníkům poskytovaná, vždyť prý soudcové po skončené řeči adno poznají, co v ní bylo zbytečného, ale naopak, kdyby chtěli celem zabrániti další řeči, nemohou věděti, zdali řečník nechtěl po-děti ještě něco podstatného a důležitého. Patrně život ještě nkráte nevštípil lidem do srdce pravdu, že t i m e i s m o n e y. inius má pro řečnickou rozvláčnost také důvod Goethovského: Wer vieles bringt, wird Manchem etwas bringen«. »Některá místa zalíbí mladým lidem (jako zajímavá líčení), jiná, vážná místa ým; pro každého řeč má přinésti něco« (VI. 5). »Má býti bohatá, jná, ne střízlivá, suchá; o věci má pojednati se všech stran, poně-dž se neví, co koho dojme.« Naproti tomu sice také jednou po-děno, že se má užívati míry při řeči (II. 5, 13), ale patrně byla Pliniova »míra« hodně objemna. Sloh chce míti květnatý, ozdo-ný výrazy obraznými, přenesenými, které jiní neprávem zavrhují X. 26).

Nekonečně dlouhé řeči před soudem měly tenkráte své ochotné ecenstvo. Plinius libuje si, že jeho sedmihodinová řeč byla s napě-n poslouchána, že lidé se při ní tísnili, až na jednom mladíku byla tlačenici roztrhána toga; ale horlivý posluchač, nevšímaje si toho, l v pouhé tunice a naslouchal dále výmluvným slovům oblíbeného ečníka.

Tyto hojné a dlouhé řeči nesloužily jen okamžité potřebě. Byly tom autorem znova přehlíženy, opravovány, recitovány před obe-stvem literárním, posílány k posouzení a opravení nepřítomným átelům a uveřejňovány. Byl to druh literatury patrně dosti oblíbený. v těch Pliniových řečech příval slov daleko přesahoval cenu my-nek, uhodneme snadno ze zachované jeho chvalořeči o císaři Tra-novi.

Řečnická činnost a snaha souvisí s jeho literárními aspiracemi bec. Studium a literární zaměstnání jej láká, jeví se mu něčím lásným a blaživým. Ví sice dobře, že theoretickému životu se od-ti bylo by proti povinnosti; jeho práce a snaha náleží také společ-skému životu, prospěchu bližních, kterým různým způsobem po-há: ale srdce jeho jest nejblaženější, když v zátiší venkova, na

některé ze svých klidných a krásných vill může tráviti mezi svazky knih a cvičiti své péro. Vychází do lesa na lov, ale nemá s sebou jen zbraň a nářadí lovecké, nýbrž i zápisník. Neobdaří-li jej svou přízní lovecká Diana, snad to nahradí Minerva. Ostatně i při této kvalifikaci svátečního lovce podařilo se mu jednou uloviti tři krásné kance a chlubí se tím v dopise k Tacitovi jako věcí dosti neočekávanou. Život ve ville je někdy tak vyplněn literárními pracemi, že spíše lze mluviti o »práci venkovského pobytu« než o »rozkoších jeho« (IX. 10).

Co napsal, chce také vydati na veřejnost (»jest jisto, že se něco musí vydati«) a může mluviti o jistém úspěchu literárním. Vždyť i v Lugdunu (Lyoně) knihkupci prodávají jeho spisy. Vydati něco jest mu něco významného, cítí zodpovědnost toho a proto knihu nehotovou, »nevykvašenou« (musteus liber) posílá napřed přátelům žádaje o jich úsudek, o »přiložení pilníku«. Sám svým přátelům (na př. Tacitovi) podobné služby prokazuje. Tedy svědomitosti mu při té práci literární upříti nemůžeme, třeba jeho vkus se nám jeví pochybným.

Obsah všech jeho spisů, tak pilně pracovaných a vydávaných, byl rozmanitý. V první řadě to byly soudní řeči nebo jiná proslovení. Tak chystá k vydání slavnostní řeč, kterou pronesl při založení veřejné knihovny v městě Comu, svém rodišti. Rodičům nadaného syna, předčasně zemřelého, posílá pro útěchu chvalořeč o zahynulém. Ale Plinius psal také básně a vydal sbírku jich pod názvem *hendecasyllabi*. To, co z nich sám cituje a co praví o poesii vůbec, je rozhodně poblouzení vkusu a degradace poesie. Jeho verše zrodily se z dlouhé chvíle. Nehledě k řecké tragedii jakési, kterou napsal ve svém 14. roce, začal básniti po prvé, když nepříznivým větrem byl dlouho zdržen na ostrově Ikarii. Byly to tenkráte elegie, které z dlouhé chvíle povstaly. Později začal psáti své »jedenáctislabičné verše«, když jednou za horka poledního nemohl usnouti. Vzpomněl si, že i vážný Cicero v slabé chvíli psal milostné verše — o svém otroku Tironovi (tedy výraz lásky homosexuelní!) a umínil si jej nápodobiti. Při tom zachovával zvláštní zásadu, od Catula vyslovenou: »básník má býti cudným, ale básně jeho nemusí býti cudné, ba čím jsou necudnější, tím více se líbí.« Od nejhrubších slov a výrazů (verba nuda) zdržela jej ne zásada a přesvědčení, ale přirozená ostýchavost (IV. 14). Na jiném místě praví — jistě rozumněji — že svými verši chtěl vysloviti prostě své různé nálady. Ale hlavně — tak tvrdí sám — chce, aby jeho básně byly

pokládány za h ř í č k y a ž e r t y. Oddával se jim v prázdné chvíli, psal je na cestě, v lázni, u oběda. Někteří lidé mu tuto nevážnou činnost literární vyčítali jako málo důstojnou. Proti nim se hájí Plinius zákonem lidské povahy (»homo sum«), která potřebuje po přísném napětí nějaké zábavy, a příkladem mnohých vážných senatorů, kteří nepokládali za nehodné, podobným žertům se oddávati. Každým způsobem byla to divná poesie, která potřebovala — omluvy. I méně přísných posuzovatelů našly h e n d e c a s y l l a b i dosti obliby, rozšířily se a byly i do řečtiny překládány. A při tom Plinius mi netušil, že tóny p r a v é poesie zaznívají z některých upřímných stránek jeho dopisů, kde líčí klidné zátiší venkovské villy, duševní mír, shromáždění myšlenek ke studiu po prázdných roztržitostech velkoměstského života, nebo kde vyslovuje touhu po takovém zátiší. »Ó, pravdivý, čistý život! Ó, prázdeň sladká a čestná a skoro krásnější než všecka zaměstnání! Ó moře, ó břehy, vy pravé sídlo Mus a ústraní! Jak mnohé myšlenky, jak mnohá slova rodí se z vašeho vnuknutí!« (I. a). »Co dělá Comum, tobě i mně tak milé? Co ta překrásná villa za městem? Co sloupení, naplněné stálým jarem? Co ten stinný platan? Co vodojem, plný zelených poupat? Co jezero, pod ním dole rozprostřené?« (I. 3).

Plinius pomýšlel také na sepisování díla dějepisného; patrně jej povzbuzoval příklad slavné práce Tacitovy. Uvažoval bedlivě o způsobu, o povinnostech dějepiscových, ale nedospěl ani tak daleko, aby se byl rozhodl, o které době bude psáti.

Učenost, studium a literární zaměstnání jest mu něco krásného a čestného. Jak hloupou, prázdnou zábavou jsou proti tomu hry v cirku, kterým se lidé s takovou vášnivostí oddávají! (IX. 6). Jak mu těší, že jméno jeho je známo jako jméno učeného člověka a literáta a že je vyslovováno spolu se jménem Tacita, jeho staršího přítele! A studia jsou mu i útěchou v bolestech. Když nemoci a smrt v jeho rodině skličují ho zármutkem, utíká se ke studiím, »jako jediné útěše v bolesti« (ad unicum doloris levamentum studia confugi, VIII. 19). To je vlastnost, která nám jej činí velmi sympathickým.

Jako sám miloval literaturu, tak povzbuzuje k literární práci i jiné. Najdeme v jednom dopise jeho návod, jak se má mladý člověk cvičiti v řečníka: třeba předně překládati řeči z jazyka řeckého, pak čísti a memorovati vynikající příklady řečí, pak dle jejich vzorů podobné skládati; konečně pro cvik a pro zábavu také skládati verše. Jiné povzbuzuje ke skládání veršů, velebí básníky, zmiňuje se o chvalitaných pracích jejich, nebo žádá, aby mu své básně poslali. Zemře-

iým spisovatelům věnuje vřelou upomínku a Caniniovi dává látk k básnickému zpracování.[1]

Z Pliniových dopisů vidíme, že literatura v tehdejší společnos měla pevnou půdu. Existovali nejen čtenáři, ale také obecenstv posluchačů, které se scházelo k veřejným recitacím básník a spisovatelů. »Velikou hojnost básníků přinesl tento rok.[2] Skoro p celý měsíc duben nebylo jediného dne bez recitace.« Plinius neje sám své spisy recitoval, aby dle úsudku posluchačů buď zřejmě vyslo veného nebo bezděčně projevovaného něco v nich opravil, ale pilu navštěvoval také recitace jiných, ba často se v Římě zdržel déle přemohl svou touhu po venkově, jestliže někdo známý ohlásil svo přištĺ recitaci. Všichni lidé nebývali tak horlivými a vděčnými po sluchači. Někteří, pozváni byvše, scházeli se váhavě, čekali venku dávali si přinášeti ze sálu zprávy, zda recitátor již začal, zda už pře četl předmluvu, zdali rozbalil už velikou část knihy. Nad takovým počínáním Plinius vyslovuje nelibost a třeba (jak snadno uhodneme mezi tou recitovanou literaturou bylo mnoho věcí prázdných, po kládal pilnou návštěvu recitací za společenskou povinnost. »Cítím úctu a obdiv ke všem, kteří ve studiích něco pracují« (VI. 17.).

Vyšší duševní život získával také přítomností některých ře ckých filosofů v Římě. Plinius píše s nadšením o Eufratovi, vážném

[1] Je to historie o krotkém delfínu, prý docela pravdivá. U afrického města Hippo byla mořská laguna, ve kteréž se mládež koupávala a provo zovala závody plavecké. K jednomu hochu přiblížil se ve vodě delfín, laš koval kolem něho, přilákal jej na svůj hřbet a vozil jej po moři. Delfín tal zkrotl, že denně se připojoval ke koupající se mládeži, ba dal se vylákat na břeh, slunil se mezi hochy, až uschnuv příliš, zase se odvaloval do vody Byla to podívaná, ku které se scházelo denně celé město. Římský prokonsu chtěl zázračnému zvířeti prokázati zvláštní poctu a dal na ně vyliti drahou vonnou mast. Zvíře polekané uprchlo a vrátilo se až po několika dnech ochablé a »smutné«; teprve během delší doby nabylo dřívější čilosti a hra vosti. Delfín byl tak sensační událostí, že i úředníci města bavili se celé dny podívanou, kterou jim skytal. Zanedbávali tak svůj úřad a působili prý do konce i finanční škodu městu. Odtud se zrodila myšlenka, neblahé to zvíře zabiti. Bylo to tajně provedeno a básník Caninius (— tak končí Pliniův do pis —) ať s náležitým žalozpěvem a okrasami učiní z toho báseň.

[2] Který — marně bychom pátrali, neboť Pliniovy dopisy, na rozdíl oc Ciceronových, nejsou datovány.

[3] Z listu VI. 15. dovídáme se o komické příhodě při jedné recitaci Básník Passenus Paullus předčítá své verše. V předmluvě apostrofuje svého přítele Priska frasí: »Vybízíš mne, Prisku . . . .« Priskus byl osobně přítomen a přerušil ho poznámkou: »Vždyť já tě nevybízím«. Dojem recitace tím značně utrpěl.

toikovi vysoké postavy, s dlouhým vlasem a vousem. Vynikal nejen heoretickou učeností, ale i líbezností svých krásných výkladů ušlechtilostí povahy. Jeho řeči poslouchati je pravou radostí, škoda, že je k tomu pro samé prosaické úřední povinnosti tak málo času! I. 10). Pro filosofy Plinius byl schopen i vážné oběti. Když stoik Artemidorus byl vypovězen císařem Domitianem z města, Plinius nebál se na předměstí ho navštěvovati a poskytovati mu peněžité podpory ve finančních nesnázích. To bylo za hrůzovlády Domitianovy tím povážlivější, ježto Plinius tenkráte zastával státní úřad (praeturu).

Přes veliký význam, jaký měly pro Plinia studie a literatura, nejsou úvahy o nich hlavním obsahem jeho dopisů. Hojnější jsou zmínky o společenských, osobních, přátelských stycích. Tyto vybízejí nás k úsudku o poměru dopisovatelově k lidem. Bije do očí jeho laskavost, vlídnost, humanita. Jeho osvědčování soustrasti a poskytování útěchy jsou výmluvné a vřelé. Roztomilé obraty, jimiž se projevuje společenská zdvořilost a přátelská náklonnost, jsou u něho velmi hojné a jeví se v nich stylistická vybroušenost latiny. A nejsou to jen zdvořilá a milá slova, jimiž se jeho vlídnost a přátelství prozrazují: čteme také o skutcích ochoty a laskavosti. Slibuje se přímluva lidem, kteří se ucházejí o nějaký úřad, píší se vřelá doporučení, opatřuje se k prosbě přítelově důstojný manžel pro jeho neteř nebo domácí učitel pro dorůstajícího hocha. Ten učitel (— věc charakteristická pro mravní povahu té doby —) jest doporučován také pro svou c u d n o s t, což prý jest velice důležité, »ježto hoch, který má býti vyučován, jest krásný a potřebuje nejen učitele, ale i strážce« (III. 3).[1] Opatřování záležitostí přátelských stojí ho někdy dosti času, ale nestěžuje si na to. »Žádná studia nemají toho významu, aby se zanedbávaly povinnosti k přátelům« (VIII. 9). Laskavost a lidumilnost jeho projevují se i hmotnou obětí. Krajanovi z města Coma (pro své krajany měl zvláštní sympathii) dává darem kapitál 500.000 sestercií (60.000 K), aby doplnil jeho jmění na census rytířského stavu, Quintilianovi slibuje věno pro jeho dceru, dceři zemřelého přítele Calvině, která taktéž obdržela od něho věno, odpouští po smrti otcově dluh, kterým dědictví její bylo zatíženo. Corellia, sestra muže od Plinia velice váženého, vysloví přání, koupiti nějaký statek u jezera Comského: Plinius prodává jí ochotně pozemky, které tam

[1] Také starořímský jeden nápis náhrobní chválí cudnost zemřelého učitele a právě z této chvály uhodneme, že ta ctnost nebyla všeobecná a neužívání mládeže se strany učitelů neřesti dosti rozšířenou!

zdědil, značně pod cenou, za 700.000 sestercií (140.000 K) a ne přijímá ceny 900.000, které ona sama nabízí. Jeho pratchán byl tín znepokojen a nemohl to pochopiti. V záležitostech obchodních j více než coulantní. Když se jednou neurodilo víno na vinicích, kter pronajal, slevuje dobrovolně nájemcům z umluvené ceny: menšín $^1/_{10}$, větším nájemcům $^1/_8$ a kromě toho poskytuje ještě větší slev těm, kteří nájemné hned předem zaplatili. Tato ochota jej stál mnoho peněz, ale těšilo ho, že věc sama i důmyslný, spravedlivý způ sob provedení slevy byly v celém kraji chváleny. Kde dostal se d sporu z příčin právně majetkových, jedná tak velikomyslně a taktně že ani protivník nemůže mu odepříti uznání.

O životě rodinném jsou v listech Pliniových zprávy poměrn skrovné. Jeho druhá manželka Calpurnia byla o mnoho mladší zamilovala se — jak Plinius tetě její píše — do řečnické a literárn slávy svého manžela. Řečnil-li před soudem, dávala si po zvláštníc poslech přinášeti zprávy o jeho úspěchu, a když veřejně recitova sedávala skryta za oponou, aby slyšela pochvalu, jakou recitac vzbudí. Ba i ty jeho hendekasyllaby zpívala za průvodu kythary »A tomu jí nenaučil žádný učitel, nýbrž láska, která je nejlepšín učitelem.« O její povaze vydává Plinius její tetě, která sňatek spro středkovala, nejlepší svědectví. Poněvadž žili s manželkou stále po hromadě, nebylo příležitosti, aby si dopisovali. Jestliže jednou přec prodlévali na různých místech, vyjadřuje list Pliniův výmluvným slovy jeho touhu: chce, aby mu psala denně, ba několikrát denně, jd každodenně v obvyklou hodinu do její komnaty, jakoby nevěděl, ž jí tam není, a vrací se smuten. Čte opětně její dopisy a zapomín na svou touhu jen mezi přáteli a ve svém zaměstnání na fort »Z toho posuď, jaký je můj život, když mám odpočinek jen v prác a útěchu v trápení a péči.« Z pozdějších osudů Calpurnie dovídám se, že z mladistvé nezkušenosti, nevědouc, čeho se má vystříhati v tě hotenství, způsobila si předčasný porod a upadla v nebezpečno chorobu, z níž se však přece uzdravila.

Obraz velmi humaního, citového člověka staví se nám pře oči, uvážíme-li Pliniovo chování se k otrokům. Jim ponechával dobro volně právo nabývati majetku a odkazovati jej svým soudruhům v domě (»neboť otrokům jest dům pánův jakoby nějakým státe a obcí«). Propouští je snadno na svobodu a raduje se, když jeh pratchán a jiní tak činí: »vždyť se tím přidává vlasti občanů« (V 32). Nemoc a smrt otroků jej znepokojuje a dojímá až k slzám, odmítá stanovisko těch lidí, kterým smrt otrokova neznamená ni

ice, než materielní ztrátu. »Snad jsou (ti, kteří se tak na věc dí-ají) velikými mudrci, — ale l i d m i nejsou« (VIII. 16). A jako dsky se choval sám ke svým otrokům a propuštěncům (kteří zůstá-ají jako klienti v jisté odvislosti od bývalého pána), tak se přimlouvá u jiného za propuštěnce, který svou lehkovážností proti svému atronu se provinil. »A zároveň tě vybízím pro budoucí časy, abys yl shovívavým k chybám svých lidí, i kdyby se nikdo za ně ne-řimlouval« (IX. 24). O svou starou chůvu postaral se vděčně; jejen jí daroval stateček, ale pečoval také o to, aby byl dobře spra-ován a výnos jeho co největší. Jeho laskavost a vlídnost zahrnuje šechny lidi vůbec a je podstatnou známkou jeho povahy. Odtud jeho úsudek o lidech je velmi optimistický. Málo kdy mluví o urči-ých osobách nepříznivě, mnoho je míst, kde jednotlivce chválí v su-erlativech nebo vyslovuje radostné nadšení z mladých, nadaných nužů a jejich dobrých snah. Poněvadž dopisy jeho byly uveřejňo-ány,[1] všimli si mnozí čtenáři tohoto příliš laskavého optimismu a ytýkali jej za chybu. Ale Plinius nedává se tou výtkou másti (VII. 8). Shovívavost k lidem a jejich vadám vede jej v životě k jisté-u kompromissu. Maje sám lepší vkus morální a esthetický, nevy-ýbá se společnosti, jejížto chování je někdy nevkusné, jejížto zá-avy jsou triviální a sprosté, a klidně ji snáší. »Stěžuješ si ve svém stě, jak se ti zhnusila skvělá hostina, protože při ní obcházeli olem stolů šaškové, trpaslíci a oplzlí šprýmaři. Nechceš sleviti něco té zamračené přísnosti? Já u svého stola nemám nic takového, le klidně snáším lidi, kteří to mívají. Kolik lidí, myslíš, uráží se ako nejapnými a obtížnými věcmi tím, co mne a tebe poutá a imá? Jak mnoho jest lidí, kteří se chystají k odchodu, když při-eden k hostině předčítatel, hudebník s lyrou nebo herec, nebo se-vají při tom s nemenší omrzelostí, než s jakou jsi ty vydržel ony — ak pravíš — p ř í š e r n o s t i? Buďme shovívavi k zábavám ji-ých, aby se našim zábavám dostalo shovívavosti« (IX. 17). Tak Plinius velice vzdálen povahy těch přísných, neúprosných stoiků, teří v oné době rozmařilosti a oplzlé zhýralosti representují v Římě dskou moudrost a ctnost.

Jeho dobročinnost projevuje se nejen přátelskými službami dnotlivcům, nýbrž i způsobem veřejným. Velikou zásluhu získal o své rodiště Comum založením veřejné knihovny a školy. Na kolu uvolil se platit jednu třetinu nákladu, dvě třetiny měli platiti

[1] Byly také psány již s ú m y s l e m, že budou uveřejněny.

otcové studujících mladíků. Tak měli mladí, vědychtiví jeho krajan
býti zbaveni nutnosti, chodit na studia až do Milána. Učitele pr
tuto školu měl vybrati v Římě Tacitus ze zástupu těch učenýc
lidí, kteří jeho společnost stále vyhledávali. Jinde čteme o věnová
sochy do chrámu nebo obnovení chrámku bohyně Cerery, který stá
na jeho statcích. Byla to poutnická kaple, kam 13. září putovali lid
se všech stran, aby si pomocí slibů vymodlili předměty svých přán
nebo obětováním poděkovali za vyslyšené modlitby.

Co znamenalo pro Plinia náboženství a víra v bohy? ptáme s
při těchto zprávách. Patrně ne mnoho. Ty dary a oběti peněžní n
obnovení svatyně jsou pouze formalitou a čteme-li někde v dopis
jeho výraz: »prosím bohy, aby . . .« jest to sotva více než obvykl
fráse řečnická. S vlastním duševním životem jeho ti bohové nikt
rak nesouvisí. S druhé strany má v jeho mysli tehdejší pověra, vír
ve sny a zázračné zjevení dosti místa, třeba je poměrně střízlivějšír
a skeptičtějším než mnozí jeho vrstevníci. Suetonius mu píše (I. 18)
že by rád odložil soudní stání, ku kterému se chystá, poněvadž nějak
sen jej od toho zrazuje, a Plinius ve své odpovědi docela vážně o t
věci diskutuje. Ale příhoda, kterou při tom sám o sobě vypravuj
jest dokladem, že u něho v podobném případě rozumný jakýsi instink
měl větší moc než neblahý, odstrašující sen. Celý dopis jeden (VI
27) je věnován otázce: »jsou nějaké nadpřirozené zjevy, mají svo
vlastní podobu a božskou podstatu, či jsou to jen výplody naš
bázně?« Uvádí příklady, o kterých slyšel a četl, a žádá od svéh
přítele poučení. Sám kloní se spíše k víře v takové zjevy a jeden pří
klad vypravuje jako věc, o níž se sám přesvědčil. V minulých letec
se jednomu jeho propuštěnci zdálo, že v noci přišel k němu někd
a ostříhal jeho vlasy. A ráno ležely prý ostříhané vlasy na podušc
Dodatkem a pomocí výkladu dosti strojeného spatřuje v tom úkaz
proroctví příhod, které následovaly.[1]

Posuzujeme-li tuto náchylnost k pověře, nesmíme zapomenou
na povahu duševního života celé té doby. Spisy lidí učených a nada
ných, Suetonia i Plutarcha, ukazují, že nic nebylo tenkráte lide
tak obvyklé, se způsobem myšlení tak srostlé, jako spatřovati v
všem vliv vyšších mocností, věštecká znamení, pokyny boží. Křesťar
ství, pokud v sobě obsahovalo vypravování o věcech zázračných
nadpřirozených, je úplně dítětem své doby. Možná, že t a t o stránk
nového náboženství palestinského byla t e h d e j š í m u lidstvu dalek

[1] Srov. ještě dopis V. 5.

významnější a zajímavější, než ten mocný citový impuls k lásce, ve kterém pro nás leží největší kulturní cena křesťanství.

V morálních snahách a názorech Pliniových má veliký význam touha po slávě a nesmrtelnosti: »Nic mne tak nepobízí jako láska a touha po trvalé slávě, věc to nejvíce důstojná člověka, menovitě toho, který, nejsa sobě vědom žádné viny, nemusí se báti vzpomínky příštího pokolení« (V. 8). A jinde (IX. 3) uvažuje: »Buď člověk má mysliti na nesmrtelnost nebo na smrtelnost,« tudíž konati věci, které jsou hodny chvály potomstva, nebo nepachtiti se zbytečně malichernými starostmi a oddati se blaženému klidu. Touha po slávě vyslovena někdy způsobem až ješitným. V listě VII. 3 projevena velmi důtklivá žádost k Tacitovi, aby ve svých dějinách zvěčnil Pliniovu svědomitost a neohroženost, jakou projevil v zlých dobách Domitianovy hrůzovlády. Na štěstí končí dopis rozumnými slovy: »Avšak nežádám, abys ve svém vypravování přeháněl. Neboť dějepisec nemá překročiti hranice pravdy a čestnému mu pravdivé vypravování postačí.« A ještě více usmíří nás s touto přílišnou žízní po slávě výrok: »Sláva musí přijíti sama, nesmíme ji za ni honiti, a jestliže náhodou nepřijde, proto není slávyhodný čin méně krásným« (I. 8.).

Přes trochu affektace jeví se v listech Pliniových dosti upřímného citu. Patrna jest jeho láska k přírodě. Má smysl předně pro zvláštnosti přírodní, jako jsou půvabné prameny řeky Clitumna, obklopené svatyněmi, nebo jezero Vadimonské (lago di Bassano) s plovoucími po něm ostrovy, vytvořenými bohatými skupinami bahyblivých vodních rostlin; tato kuriosita vyrovná prý se leckterému divu přírodnímu, za nímž lidé putují do Řecka, do Egypta, do Asie. Ale příroda vůbec jej těší a láká, cítí její klid proti pustému hluku městského života, a dva ty známé dopisy, ve kterých podrobně líčí své villy (II. 17. V. 6), prozrazují také jasně radost ze stromů, hor, moře.

Zvláštní ráz a zajímavost má desátá kniha Pliniovy korrespondence. Naproti devíti předchozím, které psány jsou většinou se snahou, aby se v nich povědělo něco zajímavého pěknou formou, jsou tu stručné dopisy úředního rázu, které Plinius, císařský legát, posílal z maloasijské provincie Bithynie císaři Trajanovi, a k nim připojené odpovědi císařovy. Uctivě znějí dopisy legátovy a třeba latina neznala vykání, cítíme v oslovení »domine« a v těch zmínkách o císařově moudrosti, dobročinnosti, zásluhách o říši dosti již vyvinutou etiketu. Císař odpovídá stručně — uhodneme skoro z té struč-

nosti, jak měl naspěch a jak mnoho jiných listů musel ještě diktov svým sekretářům; tón jeho je přátelský, oslovuje svého legá »můj drahý Secunde« a věcným obsahem jsou to listy prozrazuj bystrého, rozšafného a praktického ducha. Pak je zajímavo stopova jaká byla agenda římského místodržitele v té daleké provincii. M síme věděti, že Bithynie (na březích Bosporu a Černého moře) by provincií »císařskou«, ne senátu římského. Formálně byl císař sá jejím místodržitelem a dával se tam zastupovati »legátem s nc konsulskou«. Buďto z tohoto poměru nebo z nesamostatnosti Plinio povahy vyplývá, že neodvažuje se sám rozhodovati o záležitoste dosti nepatrných, referuje o nich do Říma a čeká na odpov císařovu, která při tehdejší váhavé komunikaci mohla dojíti za několik týdnů. Tu se vyskytují takové dotazy: Nalezen že mezi vojáky jsou zařaděni neprávem někteří otroci; co se s ni má státi? Nalezeny před lety pohozené děti, někdo se ji zmocnil a vychoval je v domě svém jako otroky. Po lete se dokázalo, že jsou z rodu lidí svobodných. Mají býti hn propuštěni na svobodu, či má ten, kdo je dosud živil, právo, al se mu napřed nahradily útraty? Lidé, odsouzení k dlouholeté nuce práci trestanecké, ocitli se, neznámo jak, mezi obecními otrok jichžto postavení je čestnější a snadnější. Někteří v tom sta sestárli. Co s nimi dle práva počíti? — Není-li to proti sakrálním právu, aby se přenesl chrám na jiné místo? aby se vykopaly hrol a mrtvoly na přání příbuzných přenesly jinam? Bylo by užitečno p komunikaci obchodní, aby se jezero u Nikomedeje kanálem spoji s mořem; ovšem musí se napřed ohledati, není-li poměr teré takový, aby celé jezero nevyteklo do moře. Má se to podniknout A řada dotazů, které se týkají stavebních podniků v různých městec Má se zříditi tu vodovod, tam chrám, onde lázně, divadlo? Byzantš občané posilají každoročně poselství do Říma, aby přineslo pozdr císaři. To stojí obec mnoho peněz; nemá se od toho upustiti? (An odpovídá císař.)

Nejzajímavější z těch záležitostí, které Pliniovi působily ro paky, byly ž a l o b y na k ř e s ť a n y. »Nebyl jsem nikdy p takovém vyšetřování a nevím, má-li to býti trestáno, jestliže jedn byl někdo křesťanem, či stává-li se to beztrestným, jestliže to pop a dosvědčí obětí našim bohům, že křesťanem není.« Ze zprávy viděti, že křesťanů bylo v Bithynii mnoho; mezi obojím pohlavím všemi stavy a lidmi každého věku, po městech i na vesnicích by rozšířena ta »převrácená a přemrštěná pověra«. Naléhání a hrozl

mského legáta nezůstaly bez účinku; mnozí odřekli se křesťanství, bílali na důkaz toho Kristu (což prý žádný křesťan nikdy neudělá) chrámy bohů, dříve opuštěné, zase se plnily a přinášeny v nich běti. Je viděti, že dějiny křesťanství nevykazují jen horlivé vyznaače a mučedníky; větší byly davy těch, kteří nepřátelskému nátlaku volili. Z listů Pliniových také uhodneme, proč se římským úřdikům zdálo křesťanství věcí nedovolenou a trestuhodnou: v jejich čích nebylo to jen jiné náboženství, ale byly to t a j n é s p o l k y. římský stát však nezná práva volného spolčování a zakazuje spolky řísně. Císař Trajan nechce ani, aby se zřídilo v Nikomedii hasičské ružstvo, ačkoliv při hrozném požáru v tom městě ukázala se úplná ezradnost a netečnost při hašení! (X. 43).

O křesťanech rozhoduje císař poměrně mírně: Nebudiž po nich tráno; jsou-li udáni od někoho, ať jsou předvoláni před soud a odknou se křesťanství. Dotvrdí-li to skutkem, obětujíce »našim hům«, buď jim za toto pokání dána úplná milost. Ale k a n o n y mi m u udání nebudiž přihlíženo; »to je věc, která vede k špatným sledkům a nehodí se do mého panování« (X. 98).

O životě Pliniově po jeho pobytu v Bithynii není nikde žádných práv. Snad zemřel v této provincii nebo brzy po návratu z ní a tak nedočkal toho, co se mu zdálo být u jiných lidí krásnou dráhou votní: věnovati se, pokud je tělo silno, veřejnému životu a v stáří ležeti sám sobě. Snad by byl v klidném zátiší u svého milého jezera mského nebo na své krásné ville v etrurských Apenninách nalezl se chvíle ke studiím a literární práci — ale nebylo mu toho popřáno.

Karel Sladkovský roku 1849.

Podává Dr. H. Traub.
(Pokračování.)

A nyní začíná nejsmutnější díl mé pohádky. Za krátký čas toti asi na konci listopadu 1849, přišlo stěhování také na mne z No. 8. přišel jsem do No. 6. s jak se patří žaopatřeným oknem a h lubníkem před ním, a potom po obou stranách vedle mne prázdné kva týry, aby mne nemohl nikdo z mých myšlenek vytrhovat. Brzy na t když jsem se tam přistěhoval, dostal jsem příležitost zaslat Vám prv své psaníčko. To mne tenkrát stálo mnoho trampot! Neměli jsm tehdy ještě povoleno pálit večer světlo, já však jsem od jedné ord nance dostával pokradmo svíčky; ten večer tedy, když jsem pro V těch několik řádek olůvkem chtěl napsat, navěsil jsem na okno všeck ty hůně a poslanky, kterými mne sv. Jiří v No. 6 podělil, položil jse polštář ze slámy před dvéře, aby tam skulinou světlo nelekalo strá níka, a otevřel jsem tu kapličku, která byla v pažbě u dveří a nám jak před časy již jeptiškám sloužila za tajný kancelář, postavil jsem ta svíčku a začal jsem psát. Nenapsal jsem ale ani jednu stránku, z klepalo se na dvéře a p. Ratz[1] se ozval, že mám shasnout, p. oberlieut nant prý naproti vidí záři z mého pokoje. Já nečekal, až domluv i zhas' jsem hned, aby nebylo vidět, co jsem právě robil, kdyby sna otevřel. Šel jsem spat. Zrovna v jednu hodinu po půl noci jsem probudil a začal jsem manévr znova. Napsal jsem zas asi stránk tu se najednou někdo žene k mým dveřím. Já hned zas zhas' a st hoval jsem se horem pádem do postele. Pak jsem teprv zpozorova že to byl jeden z profousů, jenž měl tu noc inspekci. Konečně jse si přivstal ráno v 5 hodin na to a dotrh' jsem ještě ostatní dvě strá ky. — Tenkráte ještě pořád J i r g l nebyl nahoře[2] a já proto toho m nění, že se mi nedostanou na kůži. Tak prošlo pořád v stejném z kolik neděl, až najednou as na začátek dubnu můj špehoun přišel s n

[1] Ratz byl profousem vězeňským.

[2] Dodán do Prahy, jak už shora poznamenáno, 28. ledna 1850.

inou, že v numeře 2. je nový pán, ňáký prej gardista se zrzavými sil-
ými vousy. Já ty zrzavé vousy měl pořád na mysli a tedy jsem hned
vítal v nich p. Jirgla, který to také skutečně byl.[1] Já se ho nechal tá-
at, jak se dostal v ochranu sv. Jiříka, on mi odpověděl něco temného,
prý nemůže udávat jinak, než Frič a jiní před ním řekli. Brzy na
zrovna o velkonoce 1850 mně přinesl Ratz zprávu, že mám vykázáno
fl. k. m. na týden a to jsem měl konec kreditu u všech ordonanci;
ádný už mi nechtěl převziti ministerstvo zevnitřních záležitostí,
přišel Trmal, který se mnou špatně pochodil. V měsíci červenci
850 již nescházelo mnoho, tak bych byl vyšetřující komissi uklouz'.
pustila se mi zlatá žíla tak silně, že krev ode mne každodenně po
lbě odcházela, poněvadž byla nedůstatkem kysliku tak špatná, že
tělo nemohlo potřebovat. Byl u mne lékař a když odešel, tak řekl.
už je to zbytečné ke mně chodit, aby mne raděj' hned zavezli do
emocnice.[2] Profous tedy také hned přišel, abych se oblíkal; musel
mě vést a ještě podnes nevím, jak jsem do té nemocnice přišel, neb
lou cestu bylo mi před očima všecko černo a profous mne musil
éci. Sotva jsem tam hodinu poležel, přiběh' již zas profous celý po-
ešený, abych se hned zas oblékal, že pan auditor mne ve špitále ne-
ce mít, že musí doktor chodit ke mně. Dobrá duše ten p. auditor,
kou on měl o mne starost. Že jsem ale tu hodinu jen byl v pokoji
otevřeným oknem, vyjasnilo se mi hned před očima a nazpátek
em šel již při dobrém vědomí. Na to přišla doktorů komisse ke
ně, okna se zotvíraly a od generálního kommanda přišel rozkaz,
ych denně chodil dvakrát po hodině na procházku, konečně jsem se
s stěhoval z Nr. 6. do 24. na tu chodbu, co je kuchyně, kdežto jsem
ž neměl to prkno před okny; ale na dva lokte od okna vysokou zeď
pod oknem z celého domu záchody. Z louže do bláta, ale zůstal
em tam. Slyšel jsem tam alespoň lidský hlas. Vedle mne byla celá
ířka děvčátek, které policajtům nechtěly zadarmo být po vůli;
proto byly poslány na hrad, aby je páni auditorové naučili, co je
za zvíře policajt a co je to za hřích této pravé ruce jeho Veličnosti
na odpor stavět a je dráždit. Ty tam nadělaly celý den křiku, až
lidé na mariánských hradbách zastavovali, nevědouce, co se to děje.
idíte z toho, že se mi dostávalo i společnosti krásného pohlaví.
lednu pak roku 1851 přišel T r m a l[3] a na místo těch holčiček pan

[1] Divné dosti, že Sladkovský nevěděl dříve o přítomnosti Jirglově až dubnu.

[2] Toť první choroba Sladkovského, která ho stihla r. 1850.

[3] Václav Trmal, příbuzný rodiny Sladkovských, byl r. 1849 jako vy-užilý poddůstojník přidělen profousovi Ratzovi do Svatojirského kláštera.

V á v r a.[1] Tu jsem se pak dozvěděl zas trochu, jak věci stojí, a z
čalo se mně již něco určitého zdát o Holomouci, ale ještě to neby
jisté. Na začátek února konečně zaklepalo se na mé dvéře a Ra
se ozval: »Packen Sie ein, Sie kommen auf die offene Flanke N
36.« Brzy na to jsem se již procházel v Nr. 36, okna dokořán otevř
ná, žádné mříže a žádné prkno a vyhlídka do zahrady.[2] Víte, co
znamená žádné mříže a žádné prkno? Nevíte, to se nedá také slov
vyřknout, ani štětkou namalovat, ten cit, který v oněch čtyre
slovech je obsažen. Naproti mně svět prkny zabedněn a okno dokoř
otevřené, naproti mně říše tmy a já v říši světla, naproti mně pek
a já v nebi! Čtrnáct dní to trvalo, než jsem tomu přivyk', a než
zas zbývalo času, vzpomenout si na to, že jsem ještě pořád u Jiří
a že tam naproti mně jsou lidé, s kterými snad brzo povandruju
Munkáče aneb do Holomouce.[3] Začal jsem zas telegrafovat,
skrz zeď, nýbrž přes zahradu bílým šátkem a zvěděl jsem konečn
že J i r g l j i ž s e d a l v y m a č k a t j a k o c i t r o n.[4] Tak přiš
po 18 měsících třetí výslech na začátek dubnu 1851 a v tom jse
se dozvěděl, že pan auditor již ví všecko, co Bruna a Jirgl o mně v
děli,[5] nedělal jsem tedy žádné dlouhé ceremonie a »podepsal« jse
jako Stadion r. 1848.[6] Brzo nato jsem psal Manimu, který přišel n
horu, mezi anglickým nápisem jedné knihy, kterou jsem si žádal, r
kolik latinských slov, totiž: »examen habui et condemnabor, praepa
matrem.« Myslím, že tu cedulku dostal, neb jsem ho viděl, kd
odcházel dole po chodbě s ňákou cedulkou v ruce, v nížto se mi zdá

---

[1] Dne 31. prosince 1850 odveden k vyšetřující komisi hradčans
Vincenc Vávra-Haštalský, bývalý redaktor »Novin Lípy Slovanské« a d
Slov. Lípy.

[2] Vojenský soud ponechával těm, jichž výslech byl u konce a o jeji
vině nabyl jasné představy, více volnosti.

[3] První odsouzenci byli rozvezeni již počátkem roku 1851, kdy Sladk
ského osud nebyl ještě rozhodnut. První část odsouzených studentů z čes
morav. bratrstva a z Markomanie byla dopravena počátkem února do H
márna, na Munkáč odvedeni druzí teprve v měsíci květnu.

[4] Lze těžko rozhodnouti, neukřivdil-li tu Sladkovský Jirglovi, tře
mimoděk, bona fide. Aspoň všechny zprávy bez rozdílu národnosti od r
ných jiných účastníků tohoto hnutí shodují se v úsudku svém, že prof. J
byl muž bezúhonný, veskrze charakterní, hodný vší úcty a vážnosti.

[5] Možná dosti, a je to pravděpodobné, že v neprospěch Sladkovsk
vypovídali spíše jiní, než právě Bruna i Jirgl.

[6] Sladkovský měl tu na mysli známý výjev, kterak hr. Stadion j
nejv. purkrabí pražský donucen r. 1848 podepsati druhou petici pražsk
k níž vydána odpověď ve formě známého kabinetního listu z 8. dubna.

že čte.[1] Od té doby jsem zas žil den ke dni stejně až do 12. máje, myslím, kdežto se mnou začal hráti podivný, mně až posud ne docela pochopitelný stav, nejhroznější a nejukrutnější to okamžení z mého celého života.[2] Než však o tom začnu, musím Vám dříve jednu událost z mého žalářního života popsat, jež se mi přihodila již v roku 1850 v lednu ještě před mou první nemocí v Nro. 6. a kterou jsem proto vynechal, poněvadž v této události jsou obsažené nejblaženější chvíle mého celého života, tak že Vám chci tuto nejjasnější a onu nejtemnější stránku mých případností u sv. Jiříka povídat po sobě.

Snadno si pomyslíte, jakými myšlenkami jsem se mimo toho, když jsem s někým klepal, povždy zanášel. K čemu jsem venku od počátku léta 1848 pro stálou rozčilenost neměl nikdy docela chladné krve a dosti pokojné mysle, k tomu jsem měl nyní času dost, jmenovitě co jsem přišel, jako na ostrov, do čísla 6. Rozmýšlel jsem všestranně, co byl vlastně cíl mého celého jednání od roku 1848, byl-li rozumný, a v čem asi má základ svůj všecka ta vášnivá protivnost, která se ze strany odporné proti nám nasazovala.

Bylo to zrovna po novém roce 1850, když jsem ve dne v noci takové rozjímání pohroužen, okolo sebe nic jiného neviděl a neslyšel, než co se týkalo těchto myšlenek. Tu se ve mě, co dříve jen v temném jakémsi citu mou povahou vládlo, objasnilo a rozžalo se světlý obraz rozumu a důsledného náhledu. Neznámá mně posud jasnost myšlenek a důkazů se ve mně probudila, řada se vyvíjela za řady a celá velkolepá budova té pravdy, pro kterou jsem trpěl, se znášela před blaženým mým zrakem. Nejblaženější to byly dni celého mého života, ačkoliv ve vězení. Netušenou posud blažeností jsem si okračoval na úzké prostoře a celý svět se na mne usmíval. Nemohl jsem pochopit, jak jen by mohl (kdo) takovým myšlenkám, v nichž jsem se měnila v ráj, na odpor se stavěti. Nebylo jinak, než že posud žádný tuto svatou pravdu tak jasně nepojal a tehdy také jiným tak jasně nepředložil; kdo mne uslyší, nebude moci odporovat, tak jako poctivý, jenž větru a bouřce vzdoroval, paprskům slunečním odolati by to nebyl. Ani ten nejkrutější odpůrce reformy, ani Windischgrätz, ani Schwarzenberg ani Thun,[3] nebude moci jen chvilinku být na roz-

[1] Sladkovský se nemýlil, jak jsem zvěděl od p. dr. Trmala. Na lístku stálo prý slova: Condemnabor, praepara matrem in eam rem.

[2] Druhá Sladkovského choroba, duševní.

[3] Windischgrätz, polní maršálek, kníže Felix Schwarzenberk, předseda, ministerstva, Lev hrabě Thun, ministr kultu a vyučování, byli nositeli reakce, jak se později soustředila v osobě Bachově.

pacích! Pryč tehdy se všim prodléváním, to by byl hřích na celém li
ském pokolení, jenž se ustavičně marně tře a svírá; vší mocí musí
na to bít, sdělit svou soustavu dále a jinak to právě by nešlo, než kdy
se obrátím přímo na některého ministra, tedy na Thuna, jenž se mi v
svatodušních dnech chlubil, že je lepší vlastenec než já; budiž tomu
Má vlast je celá zem a celé lidské pokolení můj národ! Po dlouhém
tedy dobývání jsem dostal od komisse na tři dni psací nástroj k tom
oučeli, že sepíšu pro ministra Thuna neodolatelný článek o původ
nynější bídy v lidské společnosti a ukážu, vycházeje z nynějšího sku
tečného stavu věcí, jak se dá zatočit v jinou cestu u blahu člověčenstv
a to vše ne na základě smyslivosti, nýbrž chladného, praktickéh
rozumu! Oušklebky p. auditora se mne docela netkly, za krátký ča
jsem si myslil, budeme i my dva bratři! Napsal jsem, jak jen ve třec
dnech bylo možná, as v pěti arších stručně vše, co bylo hlavního
v hlavních rozborech společenských a odevzdal jsem to slavné komis
k zaslání ministrovi Thunovi. On (totiž auditor) se zas šklebil, avša
nechme ho, za krátký čas se bude hýbat telegraf, že mám přijít d
Vídně!

Co tomu říkáte? Že jsem tenkrát byl blázen! Máte pravdu, a
proč? Že jsem snad nějaký libý sen své smyslivosti držel za rozum
Nikoliv, já byl blázen proto, že jsem si dal nabulíkovat, že ti lidé, jen
novotářům pořád vytýkají fantazii a idealismus, že tito lidé chtě
rozum; já byl blázen, že jsem tomu dříve neuvěřil, že oni to slov
»fantazie« užívají jen za pláštíček, aby ním mohli dusit rozum;
byl konečně také blázen proto, že jsem se domýšlel, že mám tu mo
svými důvody všecko překonat, co snad jen Bůh sám může, ostatn
ale nyní ještě při chladné krvi po dvou letech[1] všecky ty rady, kte
jsem tenkrát sepsal a zastával, jsou pro mne svatou pravdou, kte
zvítězit musí i také tím krokem, který jsem já tehdy stopoval, n
změnilo se ve mně nic, nežli že jsem nyní přišel k náhledu, že se
změna nebude dít pouhým rozumováním, nýbrž zevnitřní nutností, t
jak se to již v Angličanech patrně jeví.

P. auditor si tenkrát arci myslel, že při té příležitosti dostan
nějaký dokument proti mně, ale to jsem já si vše dobře rozložil
věděl jsem, že jestli mi nepřijde z jiné stránky na kůži, ten člán
mu ji neodkryje; on potřeboval fakta a tam byly jen pouhé myšlenk
Od toho času pak jsem alespoň zpozoroval, že se ke mně choval s ně

[1] Z této poznámky, jakož i z pozdější, která následuje, lze souditi, list Sladkovského byl psán r. 1853, a nikoliv, jak za to má p. dr. Trm o rok později.

větší ochotou, než dříve; když mne navštívil, tak jako i ve výslechách, při každé příležitosti se mnou začal rozprávku o sociálních poměrech, čemž jsem já nikoliv neváhal proslovit zřejmě své mínění, nedbaje na to, že snad bylo také možná, že on tím způsobem mne chtěl přivést k povídání; neb za moje náhledy jsem nebyl nikomu propadl ostatně jsem mu neřek' ani chlup; také musím podotknout, že on těch našich rozprávek nikdy nic nedal v protokol, co by bylo bezohledného bývalo zbytečné, poněvadž měl můj vlastnoruční článek o mém nitřním přesvědčení.

Když pak ten telegraf tu zprávu, že mám přijít do Vídně, nepřinášel, zvyk' jsem si konečně zabírat se ve svých myšlenkách bez ohledu na všecky ministry ve světě a tak jsem byl, jak jsem již dřív vypravoval, v samém filozofování živ, až do máje roku 1851; poněvadž jsem ale již v dubnu asi onoho roku zpozoroval, že tím stálým spekulováním sám u sebe bez sdělení se živé duši bych mohl skutečně ještě přijít v blouznivý stav mysle, předevzal jsem si ustát od toho na čas a obírat se linguistikou. Mani[1] se bude pamatovat, že jsem jednou si žádal anglickou důkladnou gramatiku. Myslil jsem si, až snad přijdu ven, že mne angličina bude živit. tedy všecko důkladně a přede vším. jak se patří, vyzkoumat vlastnost anglických hlásek a spoluzvuček, co učitelové posud si nedali velkou práci alespoň pokud ustanovit. A hleďme, netrvalo dlouho, pracoval jsem již zas na tom, vyzkoumat původ každé hlásky a spoluzvučky a co je vlastně mezi nimi za rozdíl, a byl jsem tehdy zas v nejtužší filozofii. V tom mně tehdy Mani poslal knihu, nazvanou, myslím: »Enzyklopaedie der Wissenschaften« s velmi vábnými pojednáními o historii filosofie, o Bohu, o náboženství vůbec a o náboženství křesťanském. Dlouho jsem váhal, ale konečně jsem nemohl odolat, pustil jsem se do toho a hltal jsem to hladovou dychtivostí. Ten den před sv. Janem, byl jsem s tak přes dvě třetiny té knihy, jsem začal pozorovat, že na cokoliv jsem právě myslil, to jsem najednou také viděl jako černou hrudkou stře nakreslené na zdi. Šel jsem si lehnout a když jsem (se) ráno probudil, byl jsem již v ouplném delirium. Pamatoval jsem se docela dobře, kde jsem a na celý můj život. nemohl jsem ale žádnou mocí ze sebe setřást tu myšlenku, že jsem umřel a že tam ležím v jakési hrobce; říkal jsem si to nahlas, že jsem neumřel, ale nic platno, ono mi to nešlo nikterak z mysle, a začly se mi najednou po zdi naproti mně tak živě a v takovém pořádku malovat obrazy o povstání světa a

[1] Rozuměj nevlastní bratr Sladkovského, p. dr. Emanuel Trmal rytíř Toušic.

lidského plemene, že jsem chtě nechtě na to zůstal koukat jako na po stel přikovaný. Myslil jsem si pořád, že je to má smyslivost, která m ukazuje na zdi, co jsem nosil v mozku, ale všecken boj byl marný; kam jsem se podíval naposled, tam byly figury, můj celý pokojík byl čer nými figurami pomalován, zdě i podlaha, jako to asi bývalo v pokojíku Dra Fausta. Před profosy a ordonancema jsem nedal toho nejmenšího na sobě znát, nemohl jsem se také zbavit té myšlenky, že oni vzal podobu těch bývalých ordonancí jen na sebe, aby mne mýlili, a že jsou to zatím duchové; zdaliž zlí nebo dobří, o to jsem se ještě ne staral, to přišlo později. Tak jsem ležel v stálém zimničním stavu a s takovými myšlenkami o boji, myslím, docela bez jídla až do ne děle. Přišel ke mně lieutenant, co je mi; já řek', že nic, a on tedy po ručil, aby mne nechali, a šel pryč. V neděli ráno jsem vstal a pro cházel jsem se chvíli mezi mými astronomickými čarami a také p nich. To mne již zatím opanovala zas myšlenka, že je celý život jen hádanka, a já tedy pracoval v potu tváře své, bych vynalezl to slovo které nynější soustavou světa je vypodobněno. Tím jsem se tahal až do 2 hodin odpůldne. Tu se mi najednou zdálo, jako by se daleko ši roko v povětří strhl náramný posměch. To mi zasadilo poslední ránu hned jsem si to vyložil, že jsou okolo mne samí duchové, jenž se mi smějou, že chci vyzpytovat věc člověku nevyzpytatelnou; přistoupil k oknu, tu se mi zdálo všecko jako v jiném světě, náhodou se kouknul také z čísla 3. jistý Preis[1] z okna, a v tom, co mne usmí vaje se pozdravil, zmizel, a na jeho místě seděl jako na zadních nohách v tom okně bílý medvěd. Já šel poděšen od okna pryč, přesvědčen, že jsem v pekle, protože jsem chtěl odhalit věčné tajno. V tom se otevrou dvéře a Ratz vešel s neznámým pánem, docela černě oble čeným. On se mi uváděl co Dr. Hacker,[2] ale já věděl dobře, že je to jeden z předních pánů pekelné říše. Na otázku, co mi schází, odpo věděl jsem, že nic, načež on odešel dokládaje, aby ho dal Ratz za volat později, až budu chtít. Já si myslil u sebe, že se jeho pomoc budu chránit. Malou chvíli na to přišel Ratz zas, jenž mi již také platil za nějakého nižšího čerta. Já nečekal, co bude chtít, nýbrž začal jsem sám, aby mně pověděl pravdu, že mám mnoho příčin domýšlet se, že jsem v pekle, že tedy nechci být stranu toho déle v nejistotě

[1] Z těch, po nichž bylo z vojenského soudu pátráno pro styky s M. Ba kuninem, byl též absolvovaný právník Karel Preis, který na útěku z Prahy byl dopaden v Zemuni dne 26. ledna 1851 a odevzdán k vyšetřující komisi na Hradčany.

[2] Dr. Hacker L. byl vrchním vězeňským lékařem.

Ratzovi se to ňák nelíbilo být čertem; začervenal se, omlouvaje se, že mi snad ničím neubližil, tak abych ho držel za čerta a měl mne v tomu, abych se šel z toho vyrazit na procházku. Já vyjdu z pokoje, a vidím, jak vojáci tam na stráži mají na zádech neb na prsou, jak jsem kterého spatřil, velké plamenné znaky; u dveří ku schodoum mi přijdou oberlieutenantovy ženštiny vstříc v černém oděvu. Aha, to jsou furie, jsem si pomyslil; přijdu dolů do průjezdu, tam stálo plno vojáků, všichni se na mne ostře dívali a šeptali si polohlasitě: To je ten Sladkovský, už ho tu máme; na ulici všude všickni lidé si počítali ke mně tím samým způsobem a k nevystání umrlčí smrad mně pěl pořád do nosu. Šel jsem tedy zas domů, ouplně přesvědčen, že jsem v pekle a všecka ta podoba, kterou to peklo mělo s Prahou, to byl pekelný mam a klam. Vejda do svého pokojíka klekl jsem si na kamen na zem, začal jsem si, ačkoliv ne tuze, aby mne to tak nebolelo, rvát vlasy a křičet, že jsem se prohřešil proti Bohu. Ratz přišel a když byla slova marná, popad' mne ještě s jedním vojákem a položil mne na postel. Tam jsem potom ležel časem docela, časem na polo bez sebe, pořád v těch myšlenkách, že mám okolo sebe samé čerty, ale už ne co mrtvý, nýbrž co umírající jsem si přicházel, na jehož duši už hejno čertů čeká. Kdykoliv jsem trochu přišel k sobě, dyšel jsem pořád čerty okolo sebe, jak si již na mne brousili. Tak as ve dvě hodiny ráno jsem styd' po celém těle až k hlavě, celý jsem se třevěněl a čekal jsem každou chvíli, že docela uhasnu.' Strach, jakého jsem po celý život nezkusil, mne pojímal a modlil jsem se bez přestání: Otče náš! a Zdráva's Maria, jen aby mne po smrti čerti nedostali do pazourů. Otče náš jsem se modlíval také jindy, ale Zdráva's Maria jen proto, aby mne čerti nevzali. Jestli pak taková modlitba by mne byla vysvobodila z drápů ďábelských, pochybuju, avšak má hodina tenkrát ještě neuhodila; as ve tři hodiny se zas vrátil a život ve mně navracel, ale mého blouznění ještě nebyl konec. Myšlenka, že jsem v jiném světě, měla ještě všecku svou sílu a vzala mému nynějšímu tělesnému stavu přiměřený oděv na sebe. To ráno jenkrát v pondělí mi bylo totiž tělesně velmi dobře; všecko se tehdy obrátilo na dobrou stranu. Medvěd už nebyl v okně, stromy a několik nepatrných kvítí v zahradě se leskly v nadpozemské záři, káva měla neobyčejně lahodnou chut po tak dlouhém postu a všecko se na mne usmívalo. Už jsem nebyl v pekle, byl jsem v nějakém přednebí, měl jsem však ještě zkoušku k přestání. Vlezlo mi totiž do kotrby, že život náš je pouhá komedie, kdežto hlupáci berou všecko za pravdu; chytří ale dobře vědí, že je to vše jen hra. Protože jsem tedy konečně

tuto svatou pravdu nahlíd', přišel jsem v přednebí, a teď se jen potře bovalo ještě ukázat, jak budu provádět svou roli na základě této nov pravdy. Okolo mne byly samé nadpozemské bytosti a ty se budo stavět jako moji bývalí známí na zemi; já to všecko vím, ale musír se stavět, jako bych to nevěděl a hrát s nimi tak, jak oni budou dáva ton, ze štegreifu divadlo; když to dobře provedu, takže na sobě ni nedám znát, že vím, že je to pouhá hra, tak přijdu docela do nebe

První osoba, která ke mně ráno přišla, byl pan oberlieutenan v županu; on mne těšil a radil, abych nechal těch kněh být a mys svou obveselil. Já jsem mu odpovídal docela vážně, ale nemohl jsem s udržet usmáti se trochu, poněvadž jsem dobře věděl, kolik bilo, a ž on není p. oberlieutenant, třeba měl na sobě jeho župan. On mi da ruku a odešel. Já se ještě chvilku sám pro sebe smál a myslil jsem si jak ty mne nenapálíš. V tom mě to ale jako blesk zarazilo; hlupák j jeden, co pak jsem se měl smát, já mezek, to je krásná hra, když s tomu herec směje! Půjde-li to tak pořád, tak budu brzo zas z před nebí venku, ale ještě není všecko zkaženo, teď jen pozor, až to přijd dál; byl jsem rád, že jsem se ještě včas upamatoval a vštípil jsem s to pevně v palici, že musím dát pozor, abych se neprozradil, že mán za ušima. Okolo devíti hodin přišel Ratz a přiváděl mi společníka, tá zaje se, jestli ho znám. Já jsem tu postavu sice znal co bývalého redaktora Večerního Listu L i b l í n s k é h o[1] a řek' jsem tedy jenom že se mi z d á,[2] že je to Liblínský, ale já věděl dobře, proč říkám, ž se mi zdá; kdybych byl řek', že j e[3] to Liblínský, to by byla bývala ta největší hloupost, poněvadž to byl ňáký nadpozemský duch v po stavě Liblínského a říci, že to není Liblínský, nebo že ho neznám to by bylo zas bývalo makavé, že tím chci říci, že vím dobře, že j to jen jeho postava a že ona osoba je duch. Tedy sami nahlídnete jak chytře jsem mluvil, řka, že se mi zdá, tím jsem měl dvéře na vš strany otevřené; ta postava Liblínského se arci divila, že tak obo jetně mluvím, ale to musela dělat, toť se rozumělo, aby mne přivedla na rozpaky; avšak marně, já se nedal chytit. Šli jsme na procházku tu jsem se držel pořád dobře v taktu; ta představa Liblínského otví rala na mne pořád víc a více oči, ale já se nedal přivést z konceptu Šli jsme domů a na rozkaz p. auditora prý, povídala ta postava Ratzova, se nám vykázal nejveselejší pokojík v celém domě, totiž

[1] Počátkem února 1851 dovezen byl až z Raštattu do Prahy Knedl hans-Liblínský, bývalý redaktor Medauova Praž. Več. Listu.

[2] Podtrženo Sladkovským.

[3] Podtrženo Sladkovským.

číslo 9. Na večer jsme koukali z okna a rozprávěli s našimi sousedy; já jim tam dělal veselou chvíli vypravováním, jak jsem se zbláznil a jak jsem viděl to(ho) medvěda v Preisovém okně; všichni se smáli až strach a já měl radost, že jsem se tak dobře bavil a že jsem se ničím neprozradil, že dobře vím, že jsou to sami duchové, kteří se mnou hrajou divadlo. Šel jsem spokojeně spat. As o půlnoci jsem se probudil a tu jsem zas až do rána viděl hojnost obrazů, z kterýchžto jsem se dozvěděl, že Liblínský svatý duch a Ratz Bůh otec a že já (netroufal jsem si to sice ani pomyslit, ale přec to tak bylo) jsem jejich syn, kterého nyní z přednebí chtějí uvésti do nebe a tedy v té přednební zkoušce podporujou a chránějí. To jsem si tedy dobře pamatoval, a když jsme šli druhý den na procházku, dával jsem si dobrý pozor, abych Ratzovi a Liblínskému dal všude přední krok a když jsme si sedli, abych je nechal sednout dřív, jak se na pokorného syna sluší a patří, ale toť se rozumí, vždycky jen dobrým způsobem, ne snad aby oni viděli, že vím, kdo jsou. Než bohužel ještě ten samý den v outerý odpůldne se list zase obrátil. Napadlo mi, že chci být synem božím, já, syn lže; a v tom se mi pojednou celý můj život vznášel před očima co ustavičná lež, a mezi tím jmenovitě vynikalo, že jsem auditorovi, který nyní v mých očích byl vyšší nějaký soudce z nadpozemské říše, přislíbil, že nebudu nadužívat žádné svobody, kterou mi udělí a že na vzdor tomu slibu jsem Trmala upotřebil k tajnému dopisování. Právě v tom, co jsem si to všecko myslil, zdálo se mi, že Liblínský, který koukal z okna, něco promluvil; nepamatuji se víc dobře co, z čeho jsem dozajista soudil, že on všecky moje myšlenky, které jsem právě měl, zná a že vůbec ví, co se ve mně děje: já se ho ptal, co to řek' a on se obrátil, jak se mi zdálo, s tak ousměšným obličejem, že jsem ihned si pomyslil, že se raduje z mých vnitřních muk; teď jsem víc nebyl jistý, je-li vskutku dobrý neb zlý duch. Avšak ouzkost má byla tehdy tak náramná, že jsem mu vše, co se ve mně dálo, pověděl, i také, že ho držím za vyššího ducha, který zná mé myšlenky, a prosil jsem ho, aby mně poradil, c o m á m d ě l a t, a b y c h s v é m u s v ě d o m í u l e h č i l. On mi odpíral, že nemůže vědět, co já si myslím, a těšil mne jen, abych takové věci pustil z mysle.

(Dokončení.)

ROZHLEDY.

VEŘEJNÉ HOSPODÁŘSTVÍ.

Nemožnost dělati stále jen nové dluhy státní — Schodky státních rozpočtů nutno hraditi novými daněmi. — Možnost většího výtěžku lepším rozvržením starých daní. — Malý pravděpodobný výtěžek z daní nových. — Jak umíněnost rakouských finančních ministrů poškodila zemské finance, zejména české. — Francouzská půjčka Praze a půjčka rak. úv. pozemkového ústavu. — Dlužení do ciziny a pražská půjčka; cynismus našich kapitalistů. — Absolutismus vojenské správy.

Zbědovaný stav rakouských státních i vůbec všech veřejných financí mohl býti u nás napravován dosud jen takovými prostředky, které zlo ještě zhoršovaly, totiž děláním nových dluhů. A ovšem následky se dostavily velmi rychle, že náš úvěr selhal skoro už nadobro. Ani stát, ani země, ani obec nemohou dostati výpůjčky jinak, leč když se podvolí k podmínkám tvrdým, skoro lichvářským. Zajisté takovým způsobem nelze zadržeti ustavičné klesání ceny státních i veřejných papírů a nijaké umělé prostředky nemohou v tom směru pomoci.

Že bude nutno již jednou obrátiti a začíti s lepším hospodařením zejména u státu, to lze snadno prokázati. Podle zprávy rozpočtového výboru byly státní deficity rakouské

v r. 1908	1909	1910
mil. K 189	292¼	237

Jaký byl schodek za r. 1911, není ještě vyšetřeno, ale na r. 1912 bude schodek nejméně 120 mil. K a jistě nebyl menší deficit ani v r. 1911. Tedy za pětiletí 1908—1912 nedostávalo by se státní pokladně téměř 1000 mil. K na ukrytí běžných vydání. A k tomu přibudou nové úvěry válečné (na stavbu lodí, na pořízení nové výzbroje, na provedení branné reformy atd.), — velké investice na vodní cesty, na doplnění sítě železniční a na vypravení státních drah (vystavení druhých kolejí, opatření vozidel, rozšíření stanic), kterým schází skoro vše, čeho je potřebí k intensivnímu provozu; na zdokonalení ostatních státních podniků (pošty, telefonů, státních dolů a j.), jakož i na vybudování vysokých škol a jiných vyučovacích ústavů atd.

Je to nepřehledná řada nových dluhů, jelikož nelze všecky tyto potřeby uhraditi z řádných příjmů státních, když se jich ani nedostává na

krytí běžných vydání. A tato běžná vydání porostou ustavičně. Nové dluhy vyžadují nových vydání na úroky; zvýšená branná moc a její zdokonalení neobejde se bez velikých stálých nových požadavků vojenské správy; státní zřízenci domáhají a musí se domoci zlepšeného postavení a vyššího služného; dělnictvo i samostatné nižší třídy výrobní čekají již netrpělivě na sociální pojištění, které státu způsobí těžké nové výdaje; a konečně na všecky dosud špatně opatřené kulturní a národohospodářské zájmy zrovna tak neodkladně bude nutno lépe než dosud pamatovati.

A jak teprve je hrozný stav financí zemských, kde nanmoze třetina neb aspoň čtvrtina běžné potřeby se musí krýti novými dluhy! Kdyby se provedlo vyrovnání českoněmecké v Čechách, musila by se hned na krytí dosavadních dluhů krátkodobých a záloh, které jsou úrokovány nesmyslně vysokými procenty, učiniti zemská výpůjčka asi 100 mil. K.

Ovšem nemohou se stále jen dělati dluhy na úhradu tak obrovských veřejných deficitů. Nezbude tedy než hledati nové stálé důchody a těch bude lze nabýti jen zvýšením daní starých a zavedením daní nových.

Ale i v tom směru je dobrá rada drahá; vždyť naše břemena daňová jsou beztoho už veliká a skoro nesnesitelná.

Jisté zlepšení státních důchodů bylo by lze provésti také v mezích dosavadních berních zákonů. Naše osobní daň z příjmů dává směšně nízké výnosy. Na r. 1912 je rozpočtena pouze na 84 mil. K. Jak nepatrná je to suma, poznáme nejlépe, když ji srovnáme s důchodovou daní (t. zv. »income tax«) Velké Britanie s Irskem, kde její výnos za rok 1911—12 byl téměř 45 mil. liber šterl. = skoro 1080 mil. K. U nás vynesla by podle rozpočtu na r. 1912 daň ta na hlavu asi 2·90 K, kdežto ve Velké Britanii by na hlavu připadlo přes 23½ K. *Tedy výnos daně té v Anglii byl, na každého obyvatele počítaje, osmkrát vyšší.* Při tom sazba daně té počíná u nás již ročním důchodem 1200 K, kdežto v Anglii ji nikdo neplatí do 160 £ = 3840 K důchodu ročně. Patrně u nás neujde dani té žádný chudák, ale jistě nepostihuje spravedlivě a pořádně lidi bohatší.

I jinde by stát mohl vyzískati mnohem větší výtěžky daňové, kdyby se odhodlal zrušiti na př. privilegia bohatých feudálních pánů. U nás mají lihovary, po většině velkostatkářské, přidělený kontingent lihu, který podléhá nižší dani, ale konsumenti zaplatí vyšší daň, jelikož kontingent lihovarům povolený pro spotřebu nestačí. Jelikož kontingent činí pro Rakousko bezmála 1 mil. hl lihu a sleva daně z 1 hl činí 20 K, dostává se zbytečně majitelům lihovarů — především velkostatkářům, — ročně od spotřebitelů, prostřednictvím finančních úřadů skoro 20 mil. K darem. A kromě toho se ještě »hospodářským« (t. j. velkostatkářským) lihovarům vyplácí přímo ze státní pokladny roční »bonifikace« 7½ mil. K! Ovšem se to děje pod záminkou, že se tím podporuje zemědělství. Fakticky se dělají presenty velkostatkářům.

Tedy na jediném lihu by mohl stát při nynější sazbě daňové získati přes 27 mil. K ročně. To nyní arci nelze provésti, jelikož líh je zdaněn po dohodě s Uhrami a Uhři trvají na kontingentu, — tam feudální šlechta je všemohoucí, — podle rakouskouherského vyrovnání až do r. 1917.

*

Nové důchody daňové by se daly najíti zdaněním lihovin a také jsou již k tomu podány předlohy. Ale zvýšených výnosů těch bude potřeba především k úpravě financí zemských. Zvláště vyšší daň z piva je už nej většími zeměmi projektována (v Čechách) nebo už částečně připadla zemím (na Moravě, ve Slezsku, v Dol. Rakousích a v Haliči). Také nej větší část zvýšené daně kořaleční musí býti přidělena zemím. Tedy z těchto nejvýnosnějších zdrojů pro stát již velmi málo vybude.

Zajímavé je stopovati, jak rakouská finanční správa si v tom směru vedla, jak stejně poškozovala finance státní i zemské, i jak je vlastně vinna nynějším finančním zemským rozvratem v Čechách.

Když za ministra financí Böhm-Bawerka zemský sněm český jednohlasně přijal osnovu zemské pivní dávky 2 K na jeden hl piva, ministr Böhm-B. odepřel tuto osnovu předložiti k sankci a chtěl Čechám povoliti pouze dávku 1·3 K na 1 hl. Ostatní vyšší zdanění piva vyhrazoval výhradně pro státní finance. Po dlouhém smlouvání ministerstvo financí tehdy svolilo pouze k zemské dávce 1·7 K na 1 hl a to jen na omezenou dobu. Stát pak sám daně z piva nezvýšil.

Dávka 1·7 K z 1 hl byla čirým berním nesmyslem; ve skutečnosti cena piva byla zdražena o 2 h na 1 l, protože to v drobném jinak nešlo. Tedy konsumenti zaplatili skutečně plné 2 K z 1 hl, ano i více, ale země dostala nicméně jen 1·7 K. A to pro pouhý justament dočasného ministerstva financí, kterému se podvolil celý sněm, ačkoli jeho rozhodnutí o dávce 2 K bylo jednohlasně přijato jak od Čechů tak od Němců. Nyní již bez jakýchkoli námitek se předložily zákony zemské k sankci, které ustanovily zemskou dávku na 4 K z 1 hl!

Že kromě toho zemská dávka z piva byla povolena Čechám jen na několik let, umožnilo zhoubnou obstrukci německou na sněmě a každoroční ztrátu nejméně asi 17 mil. K ročně pro zemské finance české (při dávce 2 K původně usnesené). Bez této osudné chyby byly by zemské finance české dosud ve snesitelném stavu.

*

Z ostatních daní by mohla býti velmi výnosnou kromě daně důchodové (osobní daně z příjmu) ještě daň dědická. Ve Francii vynáší daň z dědictví ročně od 300 až do 320 mil. frs., v Anglii asi 25 mil. liber šterl. = asi 600 mil. K. Ovšem tak vysoké sazbě daně té, aby stoupala až přes 35% z dědických podílů, jako ve Francii, nebo až přes 20% jako v Anglii (při vysokých podílech a vzdáleném stupni příbuzenském), se naše sněmovny neodhodlají. Také zámožnost naše je proti anglické a francouzské velmi skrovná i nedá se tedy čekati z úpravy daně té příliš značné zlepšení pro státní finance.

Jiné nové projekty daňové jsou pouhým příštipkářstvím. Tak na př. daň na vysoké dividendy, daň z tantiem při akciových podnicích, daň z automobilů, úprava daně rentové, zvýšení daní bursovních, daní na sázky (totalisateurů) atd. Vydatnější byly by ovšem monopoly na sirky a monopol petrolejový. Ale proti takovému zdražování nejnutnějších potřeb chudého obyvatelstva je velmi vydatný a oprávněný odpor. Jednotlivé daně uvedené byly by sice zcela oprávněny, ale v našich poměrech lze z nich čekati jen velmi skrovný čistý výtěžek.

*

Stálé dlužení státní i ostatních veřejných hospodářství projevuje již své velmi povážlivé důsledky: Především úvěr pro všechny i nejspolehlivější dlužníky se neobyčejně zdražil a ztížil. Pocítil to nejen stát, ale i obce a také všichni soukromníci, pokud jsou nuceni podnikati na úvěr. Tak na př. i úvěr hypotekární se neobyčejně zdražil.

Již v červencových úvahách byla řeč o zamýšlené půjčce města Prahy ve Francii (25 mil. K 4½% prozatím, která by se byla rozmnožila až na 50 mil. K během dvou let). Půjčka ta se nemohla uskutečniti pro strašně vysoké úroky a těžké podmínky, k nimž by se byla pražská obec musila zavázati.

Byl zde učiněn návrh, jak by si obec pražská mohla zjednati lacinější úvěr, kdyby si totiž vymohla půjčku na 4½%ní (nové) dluhopisy Zemské banky. Praha má svou spořitelnu a ta má právo vydávati komunální úpisy se sirotčí jistotou. Není pochyby, že by na př. 4¾%ní dluhopisy pražské spořitelny se prodaly jistě, nad paritní cenu. (A kdyby se o nezdařilo při úpisech 4¾%ních, jistě by tomu tak bylo při úpisech 5%ních!) Proč k tomu tedy Praha neužije svého ústavu?

To by mělo ještě tu výhodu, že by se mohla půjčka učiniti po menších částech, vydáváním menších obnosů v dluhopisech a že by se tím trh peněžní nijak neznepokojoval. Není naprosto obavy, že by 5%ní dluhopisy se sirotčí jistotou nešly na odbyt. Kupovali by je všichni místo jiných papírů se sirotčí jistotou nízko úrokovaných (místo státních úpisů, místo hypotekárních komunálních úpisů atd., které na př. mají po většině nominální úrokování 4% ročně).

*

Za to obec pražská (vlastně městská rada) učinila něco jiného: Vypůjčila si od »rak. úvěrního ústavu pozemkového« (österr. Bodenkreditanstalt), ústavu čistě německého (s částečně francouzským kapitálem) 10 mil. K na 4¾% za kurs 90½% na 50 let. Do 10 let nemůže se obec půjčka ta konvertovati. Je sice tato půjčka značně lepší nežli byla francouzská půjčka 25—50 mil. K na 4½%, jelikož všecky daně a poplatky hradí rak. úv. ústav pozemkový sám. Ale i tato půjčka je velmi nevýhodná a rozhodně se neměla tak uzavříti. Jediné na ní je dobré, že se pouze uzavřela na 10 mil. K a nikoli hned na 25 nebo 50 mil. K.

Podle daného kursu by se tato půjčka úrokovala celkem 5·4% ročně! Kdyby se byly vydaly komunální dluhopisy 4¾%ní od pražské spořitelny, šly by všecky ostatní výlohy a ztráty na kursu (jistě velmi nepatrné) hradily půjčku nejvýše asi na 5% nebo snad něco málo nad to. Tím by se ušetřilo každoročně 40.000 K na úrocích a kromě toho by tím byl získal něco sám pražský obecní úvěrní ústav. Takovým úkolům by odborníci u pražské obecní spořitelny snad nerozuměli? Jistě že dobře rozumějí, že městská rada měla asi své soukromé důvody, pro které dala přednost nevýhodné půjčce rak. úvěrního ústavu pozemkového!

*

Ti lidé a ústavy (na př. Česká průmysl. banka a její patroni), kteří chtěli Praze vnutiti tak lichvářskou půjčku francouzskou, omlouvají své

jednání tím, že prý by se k nám dostal aspoň cizí kapitál. Jakoby kapitá
nebyl mezinárodní a nešel všude tam, kde se mu nabízí veliký a úpln
zajištěný výtěžek! Když se odhodláme platit do ciziny roční úroky o 1%
vyšší, nežli jaké bychom platili věřitelům domácím, a když tyto tak vy
soké a jisté úroky chceme platit po padesát let, dá se již pochopiti, ž
půjčku z ciziny dostaneme! Ale právě tyto tak neobyčejně vysoké úrok
vnukají cizině neznalé našich poměrů podezření i nedůvěru! Tím se naš
úvěrní styky s cizinou neposilují, nýbrž naopak poškozují. Cizinci s
řeknou: »kdo chce platit takové lichvářské úroky, zajisté není dosti spolehl
vým dlužníkem, — sice by se podobným závazkům nepodvolil«. A ted
výpůjčky za těch podmínek by našemu úvěru v cizině špatně posloužily

Ale jak by k tomu přišlo město Praha a jeho poplatníci, aby mě
našim kapitalistům pomáhati k nabytí úvěru v cizině, jako to žádal ná
čelný kapitalistický žurnál »Národní Listy«? Praha si měla vypůjčiti zby
tečný (aspoň pro okamžik), — veliký kapitál 50 mil. K a platiti z něh
ročně nejméně o půl millionu korun více úroků a to po padesát let, ab
prý se ulevilo nedostatku kapitalistů domácích. Když pak takové zby
tečné hrozné nové břemeno veřejné mínění odmítlo, odvažují se tito z
stanci kapitalismu tvrditi, že vypočítávání procent při výpůjčce je pr
»kramařením«! Jaký je v tom c y n i s m u s! Když poplatníci pražští od
mítnou hrozný, úplně zbytečný závazek ½ millionu korun ročně, kter
znamená krvavé platy a obecní dávky vymáhané od lidí nejchudších, nazv
se to kramařením. Když někdo se nedá odříti od bezohledných kapitalist
je malicherným kramářem!

A považme jen, že by z pražské půjčky 50 mil. K ve Francii prodal
dostával francouzský stát sám n a r o č n í c h d a n í c h c e l ý c h ¼ mi
k o r u n! Jaká to zbytečnost a zároveň se tím ukazuje, že ve Francii
těžko a snad vyloučeno pro nás vůbec hledati úvěr, když tam stát t
tvrdě cizozemské půjčky zdaňuje. A ještě se tam chystají daně nové.

*

Ale bylo by také malicherným počínáni, kdyby Praha nebo jiné v
řejné korporace naše hleděly odpomoci stíženému úvěru našemu (ra
kouskému vůbec) uzavíráním půjček v cizině. Cizina již sama je nuce
nám úvěr poskytovati a dělá to ve velikém rozsahu a za podmínek jis
lepších, nežli na př. byly nabízeny městu Praze.

Dokladem pro to mohou býti naše stále pasivnější obchodní bilanc
Za čtyři léta 1908—1911 obnášelo pasivum našeho vývozu proti přívo
1782 mil. K čili průměrně ročně asi 445 mil. K; ale v letošním roce z
p r v n í p ů l l e t í je již pasivum 541 mil. K. Toto pasivum za půll
1912 je skoro o 200 mil. K vyšší než loni! Za čtyři a půl roku zůsta
jsme v cizině dlužni 2323 mil. K za zboží jen a co jsme zůstali dluž
na nezaplacených úrocích (od obou států rak. a uherského) do cizi
v té době, činilo jistě nejméně 1700 mil. K. Tedy za tato čtyři a p
léta nám cizina byla nucena uvěřiti nejméně 4000 mil. K! Jaký to o
rovský úvěr a jak malicherné bylo by počínání chtíti tuto potřebu úvě
zmírniti umístěním pražské půjčky, prozatím jen 25 mil. K ve Franci

*

U nás ministr vojenství dovede vždy vládnouti absolutně proti veškerým protestům vlád obou polovici říše i proti společnému ministerstvu. Vojenská správa myslí, že potřebí je nových ocelových děl a žádala na to okamžitý úvěr asi 270 mil. K. Vlády v naší monarchii požadavek ten prozatím odstavily až do r. 1915 a úvěr nepovolily. Ale ministr vojenství si ho povolil sám. Objednal prý u Škodovky potřebná děla, jako před několika lety se objednaly bez povolení od »Stabilimento technico« v Terstu nové bitevní lodě. A tomu se u nás přezdívá slovem »parlamentarismus«.

—*ck.*

VĚCI SOCIÁLNÍ.

Pražská obchodní komora o drahotě bytové. — »Bezkučnici« v Sofii. — Mezinárodní sjezd hornický. — Přijetí anglického zákona o sociálním pojištění. — Ze sociálního hnutí doma i v cizině.

Vyzvána zemským výborem provedla Obchodní a živnostenská komora šetření o příčinách drahoty. Zpráva její svědčí o vážnosti, s jakou se této práce podjala. Podáme výtah ze stati o drahotě bytové. O drahotě bytové nutno mluviti tam, kde cena bytu přesahuje čtvrtinu až pětinu příjmů nájemníkových. Na základě statistiky osob podléhajících osobní dani z příjmů dokazuje zpráva komory, že Praha a její velká předměstí jsou postižena drahotou bytovou. Roku 1908 bylo tu ze 15.610 bytů 89.638 t. j. 77·5% bytů malých s činží do 600 korun, a 25.972 t. j. 22·5% bytů velkých s vyšším nájemným nežli 600 korun.

Osobní daň z příjmů nad 1200 K byla předepsána 61.075 osobám, mezi nichž 42.903 mělo příjem do 3000 K, 18.172 pak větší; 54.535 držitelů bytů mělo příjem nezdanitelný. Osob s příjmem nad 3000 K, jež mohou platit byt dražší nežli 600korunový, je pouze 15·8%, drahých bytů však 22·5%, takže na 84·2% osob s přijmy malými připadá pouze 77·5% malých bytů, nedostává se tudíž 6·7% malých bytů.

Vedle všeobecných příčin zdražování bytů — vzrůst velkoměst, pozemkovou rentu — poukazuje zpráva na specielně rakouské a české příčiny. Takovou příčinou je značné zdanění domovního majetku (ve Vratislavi roku 1900—1901 2,448.935 marek, v Praze a předměstích asi 17 milionů korun), jehož účinky jsou ještě zvyšovány zemskými a obecními přirážkami, které se ihned a úplně přesunují na nájemníky.

Prostředky odpomoci v kompetenci země jsou nezvyšování zemských přirážek a podpora bytových družstev, vybudováním zemského fondu bytového, který by poskytoval přímý úvěr do druhé hypotéky družstevních domů. Vydatnější činnost mohou však rozvinouti obce převáděním pozemků na periferii obce do svého vlastnictví, aby ve svém obvodu mohly regulovat ceny pozemků, odstupňováním přirážek k činžovní dani, poskytováním daňových úlev domům s malými byty, osvobozujíce je od přirážek buď vůbec nebo na určitý počet let. Obce mohou

však pomáhat i přímo poskytujíce hotový kapitál nebo záruku druhýc hypoték a pod.

Pražská obchodní komora naznačila cesty; výstraha před zvyšování zemských přirážek je včasná v době, kdy na všech stranách hledají s nové zdroje příjmů pro zemské finance. Na soustavu přirážkovou jak jednu z příčin zdražování bytů poukázal také dr. Joachim n V. sjezdu českých měst v Ml. Boleslavi a žádal reformu zákonc dárství, jež by obcím poskytlo samostatných zdrojů příjmů.

*

Svépomocnou akci zahájili »bezkučnici« v Sofii. Když obec nevy hověla jejich žádosti, aby jim poskytla pozemků, na nichž by si sami zř dili domky, obsadili dle zprávy »Práva Lidu« tyto pozemky bez svole obecního a zřídili si na nich provisorní chýše, asi hodně primitivní. Pc licie a hasiči jim však 26. července tyto příbytky zabavili, při čemž doš ke krvavé bitce, v níž bylo asi 20 raněných a mnoho zatčených.

*

Mezinárodní sjezd hornický, konaný počátkem červen v Amsterodamě, protestoval proti válce; prostředkem zameziti ji úprava uhelné těžby světové tak, že by každá válka byla znemožně pouhým zastavením těžby uhelné. To předpokládá však přesnou znalo světové produkce, aby pak dělnictvo mohlo znemožnit ukládání zásol proto uloženo sekretářům jednotlivých zemí, aby do konce roku 1912 p daly mezinárodnímu sekretariátu přesné zprávy o těžbě a možné je úpravě.

Sjezd znovu zdůraznil starý požadavek dělnických inspektorů, dě nictvem volených a státem placených, kteří by měly právo kontrolova doly, kdykoli chtějí nebo kdykoli jsou dělnictvem vyzváni. Proti pož davku sestátnění dolů vyslovili se jedině Poláci z Německa, poněva jsou v Prusku pod výjimečnými zákony a poměry jejich by se zhoršil kdyby pruský stát se stal jejich zaměstnavatelem.

*

Když anglický zákon o sociálním pojišťování m nabýt platnosti, byla proti němu zahájena velká agitace mezi neuv domělým dělnictvem, hlavně mezi čeledí, jíž namlouváno, že násle kem zákona bude jí snížena mzda. Přístavní dělnictvo, o jehož nevysp losti svědčí nešťastná stávka, zahájilo proti zákonu stávku. Vůdcové dě nictva musili vynaložit všechny síly na poučení dělníků, že bojují pr svým zájmům. Účinně zasáhl také kancléř pokladu Lloyd George, jednal se o jeho dílo. Na schůzi ve Woodwordu odsoudil pobuřovatele, kt patrně myslí, že zákony se dělají, aby chránily jejich majetek, jejich v sady, jejich sport a aby udržovaly třídu dělnickou v poslušnosti. Dem kracie tím svůj úkol v Anglii ještě nesplnila; musí osvoboditi zemi, kte do té chvíle byla spoutána okovy feudalismu. V tomto díle je zákon p jišťovací pouze počátkem.

*

Stávka ve vagonce v Kopřivnici trvá již čtvrtý měs na situaci nezměnili ničeho ani říšskoněmečtí stávkokazové, kteří sot

naji nejlepší kvalifikaci, ani stranické jednání úřadů, podporujících všemožně správu továrni, ani hrozby ředitelovy, že stávkující musí se vystěhovat ze závodních bytů, ani uskutečnění těchto hrozeb, když za četnické asistence byli násilně vystěhováni dělníci, kteří skoro po celý lidský věk v továrně pracovali. 1500 stávkujících stojí neochvějně na bojišti. — Výluka sklářského dělnictva na Teplicku skončila po sedmitýdenním boji úspěchem dělnictva, které docílilo zvýšení mzdy až 15%, uznání organisace a továrních výborů a jiných ústupků rázu administrativního.

S částečným pouze úspěchem skončila stávka rukavičkářů Praze, která byla zahájena, protože při vyjednáváni o novou pracovní smlouvu (stará končila 30. května) nebylo možno docíliti dohody. Dělnictvo žádalo zvýšení platu o 3 až 4 haléře na páru rukavic, 1. srpna byla však na pražské radnici podepsána pracovní smlouva, poskytující zvýšení o 18 haléřů ihned, od 1. ledna 1913 pak další zvýšení o 6 hal., dežto o ostatních sporných otázkách bude se jednati později.

V odboru kovářském v Praze ujednána pracovní smlouva, stanovící normální pracovní dobu 9½hodinovou, osmidenní výpověď, mzdu od 22 do 34 K týdně, při čemž nerozhoduje stáří, nýbrž dovednost dělníkova, práce ke stravě a bytu se zrušuje, spory rozhoduje smírčí soud. Smlouva jest uzavřena na dobu jednoho roku, a prodlužuje se automaticky na další rok, nebude-li měsíc před uplynutím vypověděna.

Volby do dělnického výboru pražského ředitelství státních drah, první to volby po založení autonomního svazu, přinesly docela nové seskupení stran. Posud měla dvě skupiny Právní ochrana, dvě Zemská jednota. Nyní ztratila Právní ochrana obě: skupiny dělenské dobyl autonomní svaz, skupiny vrchní stavby Zemská jednota, která uhájila také obě dosavadní. Centralisté dohráli svoji úlohu i mezi železničními zřízenci. Autonomní svaz může býti se svým prvním vystoupením spokojen, neboť i ve skupině vrchní stavby získal tolik hlasů, že možno soudit, že vítězství zemské jednoty v této skupině je pouze efemérní.

Škodovy závody v Plzni jsou přímo holubníkem, fluktuace dělnictva je horentní. Při stavu dělnictva asi 7000 osob bylo loňského roku přijato přes 5000 a vystoupilo přes 4000 dělníků, zjev, který jest nápadný vrchnímu řediteli závodu. Za dnešního kursu ve Škodovce odcházejí starší dělníci, jakmile se jim naskytne jinde práce. Plzeňská »Nová doba« věduje, že se konala porada šéfů oddělení, v níž jednáno o písemném nadnutí zaměstnání všem dělníkům, svého času po výluce a pro účast na nuti odborovém propuštěným.

V Brně vypukla výluka textilních dělníků ve 45 závodech, zaměstnávajících 14.000 dělníků pro stávku u firmy Brück a Engelsmann.

Organisace tabákového dělnictva dokazuje výsledky tabákové režie, že zkrácení pracovní doby neprospívá pouze dělnictvu, nýbrž zaměstnavateli. Roku 1906 a 1910 byla pracovní doba zkrácena, a přece výkonnost továren stoupla.

roku	zaměstnáno bylo	příjmy tabákové režie celkem	na 1 zaměstnance	čistý zisk celkem	na 1 zaměst
1901	41.364 osob	220,076.106 K	5.320·47 K	132,758.109 K	480·73
1906	41.445 osob	245,743.947 K	5.920·91 K	157,972.765 K	777·64
1910	40.339 osob	287,384.930 K	7.124·24 K	176,856.832 K	708·13

*

Stávka přístavních dělníků v Anglii skončila porážk stávkujících. Svaz rejdařů, znaje finanční slabost organisace dělnické povzbuzen nejednotností stávkujících, již od počátků odpíral vytrva všemu úsilí jak stávkujících, tak i vlády o docílení dohody. »Všech kategorie dělnictva musí ihned prohlásiti ochotu, že nastoupí práci, an kladly jakékoli podmínky, pouze v důvěře v ujištění, dané zaměstnavate že tito vyšetří kterékoli stížnosti předložené jim buď samotnými dělník nebo zástupci odborových organisací;« toť řeč strany jisté svým vítězstvín strany vědoucí, že spojencem jejím jest hlad, že odpůrci nemají do ús Bouřlivé výbuchy hněvu a odpověď na tuto cynickou mluvu moderní Brennů byly potlačeny policií — »25 osob bylo dopraveno do nemocnic praví suše telegram k. k. — ale za týden na to nastupují stávkující p výzvě stávkového komitétu opět práci.

V tutéž dobu stávkováno i v přístavech francouz ských. Námořníci stanovili na sjezdu v Saint Malo svoje požadavk žádající zvýšení mzdy, která po celých dvanáct let zůstala nezměněn Ke stávce námořníků připojili se i lodní důstojníci a přístavní dělníc V Dunkerque stávka z rozkazu ústředního stávkového komitétu skončen aby ostatní přístavy mohly býti tím vydatněji podporovány.

Rovněž na americkém pobřeží Atlantického oceán stávkují dělníci Morganova paroplavebního trustu, v počtu asi 30.00

V Curychu provedena 12. července 24hodinová generální stávk malířů a zámečníků. Po stávce zahájena persekuce, četně dělníků zatčen cizozemci vypovídáni. Proti tomuto postupu úřadů a proti protiústavním použití vojska ostře protestováno. Atmosféra v Curychu je dusná jak pře bouří. Také v curyšských stávkách je Německo dodavatelem stávkokaz

Výluka kovodělníků v Hanoveru trvá posud. Pouz křesťanští sociálové nastoupili práci.

Generální rada dělnické strany v Belgii chystá v nejbližší dol šestitýdenní generální stávku politickou za dobytí všeobecnéh rovného a tajného práva hlasovacího.

Berlínský svaz dřevodělníků zjistil dotazníky, že odbo dřevodělný vykazuje největší úrazovost, větší než hornictv roku 1904/5 utrpělo 57·24% všech dřevodělníků u obráběcích strojů úraz

Bosenské dělnictvo konalo 29. června v Sarajevě šestý sjez odborových organisací, na němž bylo zastoupeno 17 svazů, čít jících 5539 členů, o 529 méně nežli roku minulého. Ačkoli počet čle klesl, stouply přece příjmy organisací z 103.543·12 K na 110.657·27 K; v dání obnášela 90.500·15 K, z čehož 48 procent připadá na podpory. Org nisace jsou persekvovány, zvláště železniční zřízenci pro železniční stávk Sjezd jednal o chystaném úrazovém pojištění, a žádá stejné zastoupe dělníků a podnikatelů ve správě, zahrnutí cizinců do zákona a odškodn ve výši 75% výdělku. *R.*

ŠKOLA.

Činnost moravského Ústředního spolku. — Dědictví Komenského. — Jednota dobrovolnictví učitelské dle nového branného zákona. — Drahotní přídavek učitelstvu v Čechách a jeho rozdělení.

Moravský Ústřední spolek učitelský končí letos třetí období obnoveného organisačního života. Kdežto v Čechách v posledním dvanáctiletí rozštěpilo se učitelstvo národních škol v řadu samostatných skupin organisovaných dle různých zájmů — reorganisovala se Jednota učitelstva měšťanských škol a stala se povolaným mluvčím svého členstva, sdružily se velkopražské jednoty v samostatný Svaz, osamostatnila se zemská Jednota učitelek, od níž zase odštěpily se v samostatnou organisaci učitelky industriální a učitelky mateřských škol, Ústřední spolek moravský — ačkoli organisovalo se vedle něho částečně učitelstvo měšťanských škol i samostatné jednotě — dovedl si dosud zachovat v celku prestiž jediného mluvčího moravského učitelstva národních škol všech kategorií.

Moravský Ústř. spolek sdružuje v 58 okresních jednotách 6061 členů, z organisovaného učitelstva v zemském spolku je dosud 1488. Spolek nezapomíná na požadavek akademického vzdělání učitelstva, v němž vidí záruku veškeré činnosti učitelovy a při všech příležitostech jej důrazně propaguje. Spolek ujal se výchovy učitelek, která jako v jiných zemích je dosud ponechána soukromým ústavům klerikálním. Pokrokové dívčí pedagogium v Přerově má za sebou šťastně přežitou dobu počátečního vývoje a zvláště proti obu zloby byrokraticko-klerikální a moravské učitelstvo očekává od veřejnosti, že je nenechá padnouti. Na prázdninových universitních kursech — letos jsou pořádány opětně v Brně — má moravské učitelstvo každoroční příležitost posilovati se pro svoje osvětové úkoly z nejlepší studnice vědy. Zcela jinak je vzdělavatelský ruch v moravském učitelstvu — pořádají se kursy pro industriálky, prázdninové i celoroční kursy všeobecně vzdělavací a odborné — hodně živý. Také prostřednictvím cestovních stipendií, jež každoročně udílí, moravský ústřední spolek podporuje učitelské vzdělání.

Spolek má řadu důvodů proti definitivě okresních školních inspektorů, vystupuje pro jejich náležité hmotné opatření a žádá, aby byli samostatnými referenty okr. školních rad a podpisovali akty školské společně s předsedy okr. šk. rad. Vydávání Veškerých spisů Jana Amose Komenského zůstane povždy chloubou ušlechtilosti snah moravského učitelstva a dospělo již ke čtvrtému objemnému svazku. Mimo to vydává spolek archiv pro badání o životě a spisech Komenského (dosud vyšly dva sešity) a v Žákovské knižnici dobré spisy pro mládež.

Po stránce hmotného zaopatření učitelstva podařilo se spolku v nepříznivých dobách letošního roku vymoci od sněmu aspoň drahotní přídavek a vymoci od sněmu, aby uložil stálému vyrovnávacímu výboru vypracování předlohy na řádnou úpravu, jež by od ledna vstoupila v platnost. Moravské učitelstvo trvá na jednotném služném jak pro učitele tak i pro učitelky čtyř posledních tříd úřednických platů, na 35leté služební době a na rozřešení otázky bytové. Zásluhou spolku vyšetřují se životní poměry učitelské. Říšský soud rozhodl, že honorátní volební právo do obcí nepatří jen řídícím, ale také všem učitelům I. třídy. Akce spolku o reaktivování

učitele Lauba zůstala bezvýsledná, ač v jiném případu učitel Pečinka, kter vystoupil z církve a prohlásil se bez konfese, do pense dán nebyl a učí dál

Brněnská Učitelská záložna je v počátcích svého rozvoje a pro sou časnou drahotu peněz byla nucena zvýšiti úvěr o ½ procenta. Pensijn spolek učitelský udílí ročně 2000 K vánočních podpor všeobecných, 2000 K studijních a 1000 K lázeňských stipendií. Jmění jeho dostupuje výše tř čtvrtin millionu korun. Dobře prospívá učitelská kolonie na Rábu, samo statný Učitelský dům v Luhačovicích, Družstvo knihtiskárny v Zábřeh a Učitelské knihkupectví v Uh. Hradišti.

Jmění moravského Ústř. spolku čítá 59.730 K a vzrostlo v poslední roce o 7500 K. Letošní valný sjezd byl konán ve dnech 19.—21. červenc v Boskovicích. Vedle revise roční činnosti spolkové bylo na něm jednán o pozemštění mateřského školství a prof. dr. Drtina přednášel o kulturní poslání českého národa.

*

Dědictví Komenského, vydavatelské družstvo československého učitel stva, uveřejnilo výroční zprávu za dvacátý rok svého trvání. Ač neblah hmotná situace učitelstva působila nepříznivě na finanční rozmach spol kový, přece vydavatelská činnost družstva se nezastavila. Bylo ji třeb pouze omezit. Sedmdesát tisíc korun ročních nedoplatků je dokladem na jiné pádným nejenom toho, v jaké bídě učitelstvo zemí českých vězí, al i vysokého stupně obětavosti učitelského stavu, který při bídě hmotn nezapomíná na svůj duševní chléb vezdejší!

Spolek vydává Pedagogické Rozhledy, měsíční revue v 750 výtiscích za pouhých 6 K ročního předplatného. Poslední XXV. roční její byl rozšířen o rubriku »Vyučování rukodělné«, již vede prof. Čáda Česká Mysl při omezeném kruhu odběratelstva je vydávána již druh rok nákladem Dědictví Komenského, a přináší ve zvláštní příloze Schopen hauerovu »Objektivaci vůle«.

Ostatně rozvíjí se vydavatelská činnost spolková v několika edicích V Příležitostných spisech vzdělavacích vydány byl Národní honičky československé, sbírka to hybných her dětských, ktero sebral a uspořádal lounský učitel Vlad. Švácha. V jubilejním roce Rousseau ově přišlo vhod dokončení překladu věčně nabádavého aktualního Emila ve vzorném kritickém vydání. Obšírnou studii k tomuto vydání napsa Jos. Novák, který spis přeložil s R. Brejchou a M. Svobodou. V Knihov ně pedagogických klasiků připraven k vydání 1. svazek Tol stého »Článků pedagogických« v překladu J. Mauera a K. Velemínského V Encyklopedické knihovně tiskne Dědictví Komenského III. díl Kádnerových »Dějin pedagogiky«, obsahující vývoj pedagogik německé od Pestalozziho. Mimo to tiskne tu také II. díl Úlehlových Ději mathematiky. Ve sbírce »Dítě« vyšel Duševní vývoj od I. Kinga v pře kladu O. Chlupově, ve Výtazích z klasiků pro potřebu pedagog vydán Hall, péčí prof. J. Šústala, v Časových otázkách a roz pravách pedagogických oceněn význam prof. Drtiny u příle žitosti jeho padesátých narozenin.

Spolek vydává také Spisy pro mládež, a tu připravil dět Erbenovu pohádku Zlatovláska v krásné umělecké výpravě A. Scheine

rově. Připravuje tu pohádku B. Němcové O dvanácti měsíčkách s obrázky A. Kašparovými, uspořádal druhé vydání Karafiátových Broučků, těšících se při Preissigově výzdobě stálé oblibě nejmladšího čtenářstva a připravuje k jubileu Alšovu zvláštní publikaci z péra F. Žákavcova. Novou publikací bude »Ročenka pedagogická a školská«, pro niž připravuje se materiál a jež se má státi orientační, nezbytnou pomůckou pro každého českého učitele, informující stručně a věcně o školství i pedagogické literatuře. Dědictví ukončilo vydaným VI. dílem Stručný slovník pedagogický a koná přípravy k vydávání velkého sborníku filosoficko-pedagogického.

Po vnější stránce vzrostlo členstvo Děd. Komenského na 3426 členů, z nichž učitelů je 2802, učitelek 199, profesorů 71, inspektorů 20, korporací 334.

* * *

Nový branný zákon říšský přijatý oběma říšskými sněmovnami přináší, jak na tomto místě bylo již uvedeno, podstatné změny ve vojenské povinnosti učitelů. Známý paragraf 32. bývalého zákona, který učitelům v činné službě zaručoval zařazení do doplňovací zálohy, se cvičením vojenským o prázdninách, bude po sedmileté době přechodní zrušen, a všichni učitelé, kteří budou odvedeni, budou sloužiti po této době u vojska, resp. u zemské obrany, jako jednoroční dobrovolníci na státní útraty a to ve zvláštních učitelských odděleních. Sedmiletá přechodní doba je však platna pouze pro země, v nichž je nedostatek učitelstva. Takovými zeměmi jsou v Cislajtanii Kraňsko, Gorice, Gradiška, Istra, Tyrolsko, Bukovina a Dalmacie, v Translajtanii pak Charvatsko se Slavonií a potom Bosna s Hercegovinou. V Čechách, kde je touto dobou na 3000 učitelských osob bez míst a rovněž tak na Moravě, ve Slezsku, v D. Rakousích a j. přechodná ustanovení § 82. nemají platnosti a učitelé musí tu již od letošního roku nastupovati vojenskou službu jako jednoroční dobrovolníci.

Ministr zemské obrany von Georgi ve speciální debatě o návrhu přijaté branné předlohy měl 24. června delší výklad, při čemž se také dotknul otázky jednoroční dobrovolnické vojenské služby učitelů. Jednoroční dobrovolnická služba učitelů je — dle jeho slov — výsledkem snah o získávání vyučovatelských sil pro tělesnou výchovu mládeže. Uvolněním dráhy učitelům k dosažení důstojnické hodnosti ve vojsku povznese se jednak jejich společenské postavení, jednak nabudou příležitosti k obeznámení se se zřízením vojenským. Učitelé budou tvořiti ve vojsku zvláštní oddělení jednoročních dobrovolníků. Učitelští dobrovolníci budou sloužiti pouze u zemské obrany. Vyučovací plán bude po dorozumění s ministerstvem vyučování tak zařízen, aby pedagogický interess, žádající, aby učitel byl instruktorem svých žáků ve směru tělesného vychování, byl v popředí. Mnohá zřízení při tělesné výchově mládeže dají se spojiti snadno s cennými částmi vojenského výcviku.

Všeobecný závazek k jednoroční dobrovolnické službě stal se téměř všeobecným požadavkem učitelským, protože dosavadní postavení učitelstva ve vojsku bylo učitelskému stavu nepřiměřené. Freie Schul-Zeitung

z 20. července vyslovuje přirozenou obavu, aby zavedením zvláštnic učitelských oddělení nezavádělo se jednoroční dobrovolnictví nižšího řádu

* * *

Učitelstvo národních škol v Čechách je na počátku letošních prázdni hluboce roztrpčeno a rozrušeno. Finanční výbor zemského sněmu přija návrhy na zavedení nových zemských dávek, které vynésti mají zem přes 40 milionů K. Veřejnost česká je toho názoru, že vše to pohlti na stávající úprava učitelských platů a zatím uvedený výbor prohlašuje že ze všeho toho má se dáti na úpravu těch platů pouhých 8 až 10 mil Permanentní školská komise přijímá návrh odpovědi finanční komisi, v ní se sděluje, že vykázaný obnos nestačí ani na minimální návrh úpravy zpracovaný zemským výborem, natož na maximální návrh ze strany posla necké, vyžadující 30 millionů. Školská komise držela se střední cesty : úprava dle jejích zásad vyžadovala by 18—24 millionů K.

V polovině července se rozhlašuje, že akce dohodová je na dobr cestě, věří se ve svolání sněmu, který má odhlasovati nové dávky a udělit učitelstvu drahotní přídavek asi 3 mil. K v posledním čtvrtletí občanskéh roku s podmínkou, že zvýšená dávka z piva na 4 K z 1 hl piva má být vybírána od 1. srpna. Ve školské komisi přijímá se návrh na rozdělen onoho drahotního přídavku, návrh tak složitý, nespravedlivý a nezásadní že učitelstvo na novo roztrpčuje. Největši podíl z toho třímillionovéh obnosu mají si odnést svobodní katecheti. Není snad v Cislajtanii země kde by se tak okatě stranilo učitelům náboženství jako v zemi Husově Ve většině rakouských zemí není pro katechety zvláštnich výhod, an v zákonech dolnorakouských, o nichž rozhodují klerikální křesťanští soci álové, jsme nečetli, že mají ve školské službě na národních školách kate cheti zvláštní výsady. V Čechách má býti přijat návrh zákona, který kate chety po stránce hmotné neobyčejně vyvyšuje. Hned po prvním vstupu do školní služby zvyšuje se jim služné, po dvouleté službě dokonce o dvě trienálky, kterých světská učitelská osoba nabude v nejlepším případě až v 9. roce celkové služby. Za 4 léta seminárních laciných studií (minis terstvo vyučování platí na jednotlivé semináře kněžské ročními obnosy i 76tisícovými) mají býti katecheti proti světskému učitelstvu, které se vzdělává po 4 léta na nižších středních školách nebo měšťankách a na 4letých pedagogiích, namnoze však také na úplných středních školách s maturitou a mimo to na zvláštních jednoročních kursech při pedago giích, — nikoli o 3—4, ale o celých 6—7 let služebních ve výhodě. Mimo to katecheti nebudou znáti nynější bídu mladého učitelského dorostu po více let vůbec nezaměstnaného, nepoznají dlouholeté učitelské proviso rium, a nepoznají minimální učitelský plat v tříleté službě před zkouškou způsobilosti. Nejvyšší přídavek nejstarších učitelů obecných škol se služ bou 25—35letou stanovila školská komise na 200 K, u svobodných kate chetů na 250, na měšťankách u odborných učitelů nejvýš 300, ale u kate chetů měšťanských škol na 362·50 K. Neznáme příkladu, že by drahotní přídavek, který má přispěti hlavně nejvíce postiženým rodinám — na Moravě byl letos rozdělen dle rodinných poměrů, — byl tak křiklavě a

espravedlivě rozdělen. Za éry aklerikálního mladočeství, rozhodujícího na sněmu s malým i velkým agrarismem, je ovšem všecko možné. Ke konci srpence dohodovací akce opět uvázla a odložena byla na podzim. Naděje učitelstva v Čechách i na ten podivně vyměřený drahotní přídavek v posledním čtvrtletí tohoto roku opět pohasla, a učitelstvo odsouzeno nadále píti z hořkého kalichu utrpení, jejž mu bohatá země již po tolik desítiletí k pití podává.

Jan Velický poukazuje v Učitelských Novinách ze 14. srpna na zemský výbor král. Českého, který má dle Zemského zřízení stejnou pravomoc v záležitostech finančních jako sněm, zejména pokud jde o zatímní opatření po dobu nedělnosti sněmu a vybízí učitelstvo, aby žádalo zemský výbor o stejnou péči, jakou projevil při nedělnosti sněmu o zemské úřednictvo a zřízenectvo, jimž platy i při nedělnosti upravil. Sněmovní strany mají zmocniti své zástupce v zemském výboru ku zvýšení zemských přirážek o 20 procent, čímž se získá obnos 16 mil. K na zatímní úpravu základních učitelských platů a trienálek. Snese-li pasivní Halič 80% přirážky, snesou aktivní Čechy přirážky 75%. Vláda nebude moci odepříti toto zvýšení, stane-li se za souhlasu německých stran sněmovních a vykne-li se, že je ho třeba výhradně na pomoc k vybavení učitelstva z hrozivé finanční tísně. Mohl-li zemský výbor i při nedělnosti sněmu pomoci zemskému úřednictvu a zřízenectvu, může pomoci také učitelstvu, o něž je mu uložena péče. Jde tu jen o dobrou vůli. Té však k učitelstvu nikdy mnoho nebylo.

LITERATURA.

Krásná:

Jiří Mahen: Díže. Poznámky a fantasie. Sto prós. VII. svazek Plačkovy knihovny. Vydává Přemysl Plaček, Praha. — Fráňa Šrámek: Osyka. Povídky. Slunečnice, knihovna Noviny,' ročník III. svazek první. Nákladem Grosmana a Svobody v Praze 1912. — Karel Leger: Dvě povídky. Nákladem českého Čtenáře v Praze 1912. — K. M. Čapek: Patero třetí. Tři novely o Vondrejcovi. Konteska Fina. Debut. Knihovna Lumíra sv. 18. Nákladem J. Otty v Praze.

Ke svým prósám přidal Jiří Mahen hned dvě předmluvy, třeba o první říká, že je »místo předmluvy«, kdežto názvem druhé se obrací přímo k čtenáři, »než ho pustí do zahrady«. A titul knihy vykládá ve třetí próse »Díže«. Nemusil ani těchto tří prós psáti a vykládati v nich obšírně o nové své publikaci, jejím rázu a svých úmyslech: podobné poznámky jsou časté i v dalším obsahu. A konečně celé dosavadní dílo Mahenovo by bylo možno nazvati díži. Od počátku v něm všecko vře, kypí a zraje, od počátku zápasí se světem i se sebou. Hlavně se sebou, svým nitrem, svým srdcem i mozkem. V první předmluvě mluví tu o předehře k »Egmontu«; je to snad náhodné, ale charakteristické: k této epoše v tvorbě velikého básníka se Mahen hlásí každým svým slovem a nápadem. Je prý

to »tíže jeho dvaceti osmi let, nutné dozrávání člověka«, při čemž auto »uťal by si raději ruku, než by pracoval s přejatými již, osvědčenými a při jemnými pojmy«. Zde prý nepodává »ani sensací ani nějakého salto mor tale, ani čisté poesie, ani pouhé prósy«, nýbrž napsal »svoje poznámky i margine svého života« a čtenář »se nemusí ani snažit, aby jim porozuměl« Jest si tedy mladý básník vědom úskalí, na něž naráží jeho umění: po známky nejsou ještě umění, a čtenář jim nemusí rozumět, i když se o t snaží. U Mahena to bylo patrno dosud téměř při každé knížce. Rozbíha se za velkými problémy a při tom nebyl hotov sám se sebou. Míval chvíle v nichž úplně podlehl náladě, její hudbě i barvám, a dovedl ji zachytiti v žhavou či roztouženou svou lyriku; jindy zase jedním pohledem pronik všechnu pathologii překrveného nebo degenerovaného mladého mozku do malé scény, do jediné otázky vložil bolestná bodnutí jeho horečkovýc záchvatů. Ale nejčastěji kolísal mezi těmito póly, jejichž vzdálenost pře klenoval mnohomluvností. I mnohomluvnost bývá různá: Mahenova mno homluvnost jest následek potřeby říci všechno a vypovídati se až na dno V něm jistě jako v jeho díži se stále ještě něco děje, a Mahen ví, že j básník, spisovatel. Vzpomíná na své lásky, na ženy dospělé a moudré, s ni miž se sešel, na bujné žabky, jejichž copánky jen zadýchly na mžik k něm při potkání svou vůní; četl o Prometheovi, Napoleonovi, Donu Juanovi slyšel Beethovena, byl v divadle a zná tam určité figurky; toulal se ven kovem, zpíval slovácké písničky, znal snad některého sebevraha, byl n honě či se zastavil v začazené hospůdce: při každém kroku se mu naskyt námět k úvaze, při každém kroku měl nějaký dojem. A Mahen poctivě s registruje tyto úvahy a dojmy. Črtá je kvapně, na rychlo — pro sebe Ne pro čtenáře. A pokud nemyslí na čtenáře, v jeho mnohomluvnosti jes umělecký slib, naděje, že se výborně podaří chléb z jeho díže. Ale jakmil vleče tuto díži na ulici, jakmile do ní dává, i co tam nepatří, anekdoty kopie bible, mělké nápady a nemožné obrazy, jakmile se nestará o těst v ní — pak je tu nedostatek umělecké kázně. A Mahen potřebuje práv disciplíny. Napíše bez rozmyslu na př. větu, že díže »sedla si chudinka n bobeček, a to tak skroušeně, jako když stará panna si řekla, ženich že u nepřijde«, a nepozná, že je to nevkus, jemuž by se u jiného udiveně za smál. A že je to nevkus tím větší, že »Díži« vydal autor »Janošíka«. N samém začátku literární tvorby mladého autora by Díže mohla být cha osem, z něhož se zrodí hvězda; u Mahena jest jen trochu příspěvken k jeho poznání a mnohem více osudným omylem.

I Fráňa Šrámek jest duše zmítaná stálým steskem po čemsi ne určitém a při tom jaksi již resignovaně výbojná. Je z Mahenovy generace Také na něho všecko působí, zejména žena. Také on se často ponoří d úvah a bolestného smíchu. Ale umělecky již je při všem kvasu vyhraněný Již nezápasí o poznání, co chce v literatuře, nýbrž ví už, kam jít, a zápa jeho se týká pouze prostředků cesty. Píše drobné povídky, často autobio grafické, ne pro ty všední příběhy o marných láskách, jež mladým hochům do ruky vtiskují ostrý nůž, — jež mladé muže přesvědčily již, že výsled nicí vždy je nuda, jež mladým dívkám a ženám stále se zdají hodny žá dosti a jež neušetří své jedovaté otravy ani sestárlé faráře, kteří je žil jen ve snu; píše je, aby v nich maloval prchavé dojmy zběžnou rukou

le jistě a neodolatelně. Šrámek je náladový impressionista, ale na jeho yze malířské nadání měl vliv jeho život. Stále se v něm hlásí cítění sociní a zahořklý pessimismus, s kterým se se životem smířil; to podalovává jeho nálady i tam, kde chtějí býti hodně dovádivé a bezstarostně eselé. Šrámek je z českých básníků, kteří mají velmi jemný smysl pro udbu slova a věty; co napíše, přímo zpívá, obrazy, jichž užije, jsou při eškeré plastičnosti jako jen nadechnuté: pod jeho rukou se hmota odmotňuje, a již to je znamení pravého básníka.

Dvě povídky Legerovy jsou staršího data a zajímavě ukazují, ak starší generace při veškerém odporu k mladé literatuře mimovolně odléhá jejím vlivům. První Legerova povídka kreslí rub slávy, největší, aká může býti údělem českého člověka; druhá se chce pohroužiti do lubin moderní otrávené mladé duše, té, kterou líčí Mahen i Šrámek. Ale aký je tu rozdíl! Starší generace neprožila těchto stavů a proto její poobný pokus není životný, nýbrž pouze literární. Šrámek není na rozpaich při žádné osobě ani scéně, protože všechny vyrostly z jeho života; eger vybéře si osobu nebo vymyslí scénu, a již se dopustil chyby: to ení okruh jeho života. A podobně je i s provedením. Nikde se nedovede yprostit ze zajetí tradice, pod jejímž vlivem rostl, začal psát a nabyl svého terárního významu. Nerozliší nutné od rušivě zbytečného, organicky neouvislého; nerozezná, co je psychologicky zajímavé a co nemožné; nealezne nikdy přiléhavý výraz; upadne z nápodobení umění raffinovaého v plochost belletrie pro lid. A k tomu si leckdy vypomůže pouhou kizzou, již zřejmě nedokreslil.

Jinak se na moderní umění dívá K. M. Čapek. Umělecký pražský ivot našich dnů mu dal látku již k novelám sbírky »Nové patero«, na iž knížkou »Patero třetí« navazuje; jeho hrdina Vondrejc se svými přáeli i nepřáteli v nejrůznějších situacích jsou přímo fotografie skutečosti, ač se autor proti podobným domněnkám brání způsobem, jenž někdy lokonce přímo jakoby k nim sám vybízel. Čapek je realista, jenž studuje kreslí život podrobně v jeho drsnostech a zlozvucích. Ale zároveň má klon k bizarnostem, jímž tyto zlozvuky vyhledává, a stupňuje je ještě omposicí a stylem svých prací. Uměleckých a literárních snah dneška apek nemiluje; jejich hlasatelé a nositelé jsou v jeho vylíčení komické igurky, které o sobě mnoho myslí a mnoho o svých záměrech mluví, jež tojí při všem zdánlivém přátelství žárlivě proti sobě a milují noční výtřednosti. Čapek líčí prostředí, v němž žijí: realistický jeho smysl mu lodal hojně věrně odpozorovaných detailů, ale ty autor nakupil tak, že od jejich chmurnou tíží zaniká každá možnost důvěry v umělecký ideál. Ať je to hlavní hrdina Ant. Vondrejc, jenž před jinými leckdy ustupuje lo pozadí, a to nejen před umělci, jako v prvním obrázku (Ant. Vondrejc Upanišádě), nýbrž i před hašteřivými ženami (Svatba Ant. Vondrejce), i ať jsou tyto figury ze světa výtvarnického nebo literárního: Čapek ako by nevěřil v možnost opravdového nadšení a horečných hodin, kdy e rodí velká díla, nebo v existenci hlav problémem nových idejí a forem fascinovaných, stále jen karrikuje a kreslí-li dle skutečnosti, jest jednostranný sbíraje pouze momenty volající po sesměšnění. Svou obrazovornost ani zde příliš nenamáhá, nýbrž si vypomůže spoustou cizích slov

a učeným výkladem z dějin, které bizarně působí jen v rámci jeho hi storie. Při tom však je svůj, ať jest způsob jeho podání a jeho styl sku tečně svérázný nebo pouhá manýra, a již ta okolnost budí respekt. Nepíš obyčejných zamilovaných historií, nevyhledal si reka podle moderní ša blony, nekoketuje se vzrušenými gesty, nýbrž snaží se v poctivé snaze vy tvořiti cosi nového volbou látky, jejím pojetím i zpracováním. Je v jeh novelách mnoho drsnosti a neuhlazenosti, ale je v nich zároveň život, za chycený pevnou a jistou rukou, viděný bystrým okem, které se pátrav rozhlíží, hodně postřehne a dovede si vybrat objekt, vhodný pro autorů cíl. A tak není cena nové knihy Čapkovy ta, jaké by si přál: není t věrný obraz dnešní pražské společnosti literární, nýbrž je charakteristick pro poměr dvou generací, které stojí proti sobě, nechápají se, ale chtěj na sebe míti určitý názor, i když bude nesprávný. —*vh*—

Poučná.

Národní pohádky. Za školní četbu vybral Jan Satranský. Výkladem do provází Jiří Polívka. Vydal J. Otto v Praze 1911. — Frant. Náprstek Dítě a jeho život. V Praze 1911. Nákladem Dědictví Komenského. — Vla dimír Novák: Studentské koleje a internáty; jich význam výchovný. Brn 1912. Nákladem časopisu »Příroda a škola« v Mor. Ostravě. — N. I. Pirc gov, Otázky života. Deník starého lékaře. S předmluvou MUDra Jana Se meráda. Přeložil V. Veit. Nákladem dra Ant. Hajna v Praze 1911

Národní pohádky. Za školní četbu vybral Jan Satran ský. Výkladem doprovází Jiří Polívka. Vydal J. Otto v Praze 1911

Dvě věci charakterisují tuto »novou« sbírku našich lidových po hádek. Především vybrány jsou zkušenou rukou znalce a učitele z ně kolika sbírek starších a novějších, nejvíce z B. Němcové, Mikšíčka Kuldy (po 10—12), méně již z Erbena a Kubína (5—6), konečně p jedné ukázce podáno z Hoškových Ukázek podřečí polnického a Tillec vých Povídek sebraných na Valašsku r. 1888. Tím se vysvětlí, že vedl pohádek velmi známých, ba populárních, vedle skvostů lidového podán zaznamenaných třebas v změněné formě (na př. Tří zlatých vlasů Děda Vševěda, Zlatovlásky, Silného kováře atd.) jsou tu pro potřebu školn otištěny i pohádky málo známé a proto tím zajímavější. Pokud v nic objevují se výrazy nezvyklé a neznámé, vyloženy v stručném slovníčk ke konci knížky.

Druhou zvláštností spisku, vydaného v známé České knihovně zá bavy a poučení péčí Ústředního spolku českých professorů, je dosti ob šírný a instruktivní, třebas místy málo soustředěný výklad prof. Jiřih Polívky, dobrého znalce lidovědy: O českých pohádkách, jenž zařazet k závěru spisku, ač je vlastně jeho úvodem. Od počátku 19. stol., spe ciálně od proslulého vydání německých pohádek bratří Grimmů v r. 181 vyvinula se ponenáhlu obsáhlá literatura pohádková jako zvláštní odd lidovědy, mající již své problémy i více méně positivní výsledky badán

ež pomáhá »řešiti důležité záhady o vývoji lidstva, o poměrech vzdělanosti v pradávných dobách člověčenstva, ze kterých nemáme žádných památek písemných«. Nejvíce badatele zajímá přirozeně otázka, jak vyložiti okolnost často víc než nápadnou, že týž sujet pohádkový s většími menšími změnami vypravuje se u různých národů, v různých zemích, různých dobách. Jsou pohádky — české i jiné —, jež obsahem svým celice úzce souvisí s povídkami, které byly básnicky zpracovány v klasickém starověku (u Homéra, Herodota, Ovidia, Apuleia a j.), jsou iné, jež se vyskytují u různých národů indoevropských a jež proto vnucují samy sebou domněnku, že jsou dědictvím z pradávné společné pravlasti plemene indoevropského; ale jsou i — ne právě řídké — doklady ho, že stejné skoro pohádky mají i národové kmenů docela cizích, a i nevzdělaných divochů asijských a afrických. Je zřejmo, že tu nevystačíme výkladem dlouho oblíbeným a opětně dokazovaným, jakoby pravlastí všech pohádek a takořka nevyčerpatelnou jich studnicí byla ndie, odkudž prý se pohádky šířily i překlady i kázáními misionářů. roto vidí se v pohádkách pravidelně přežitky z pradávných předhistorických stadií primitivních, zbytky společných idejí a názorů nekulturního dstva, jakási nepsaná a netištěná primitivní poesie a rudimentární výory fantasie umělecké, které dlouho a dlouho byly lidu tím, čím je vzdělanějším vrstvám literatura psaná. Proto také dnes, jak dobře ukaje Polívka, je docela přirozeno a pochopitelno, že čím více proniká sk, noviny, laciná beletrie do lidu, tím více mizí pohádka, spolu čím ice se čte, tím méně se pěstuje samorostlé umění vypravovatelské. oba národních pohádek minula a ježto přece pro věk dětský přes všecky esnáze a upřílišené obavy pedagogů jsou stravou potřebnou, ba nenaraditelnou, třeba nyní již pohádky šířiti cestou umělou a zanášeti je ět do lidu tiskem, jenž tu tedy i konservuje i propaguje mizící lidové odání.

Na konec krátké své monografie Polívka podává kritický přehled ských sbírek pohádek, opíraje se zvlášť o známé dílo Tilleovo (České hádky do r. 1848). Je pochopitelno, že starším vydavatelům nešlo ibec o to, aby takořka s fotografickou přesností zachytili obsah i formu hádky, nýbrž že bez rozpaků sami zasahovali do lidového podání, že hádky měnili, doplňovali, kombinovali, jak vidíme zcela zřejmě i na rbenovi i Němcové i Kuldovi i Mikšíčkovi i celé řadě menších, jež tu stručně probírají. Teprv od let devadesátých proniklo přesvědčení, i tady je nutno zapisovati a reprodukovati docela věrně a přesně se emi zvláštnostmi dialektickými: odtud vznikají cenné sbírky pohádek braných v určité oblasti jazykové (zvláště Hoškem, Tillem a Kubím), z nichž může právem čerpati i gramatik českého jazyka. Zůstane sluhou této sbírky Satranského i Polívky, že naší studující mládeži oreticky i prakticky předvedla ve vybraných ukázkách oba protichůdné ěry našich sběratelů pohádek v XIX. stol. a ukázala tak přesně, co jímavých otázek tají se v studiu těchto výtvorů lidových. *Dk.*

Frant. Náprstek: Dítě a jeho život. V Praze 1911, nákladem ědictví Komenského. Cena 70 h.

Brožura, vyšlá jako 14. svazek Přednášek a rozprav z oboru vý chovy a lidového vzdělání, obsahuje zcela zřetelně odlišené dva oddíly V prvém ukazuje autor, jaké místo ve vývoji lidské kultury mají jed notliví činitelé výchovní, tedy zdraví rodiče, mravné ovzduší rodinnéh života, vzorný poměr rodičů, ovšem i dobře upravené školství národní v druhé části se vykládá o tom, že dnešní výchova vycházeti chce o samé duše dítěte, a že tedy třeba znáti její podstatu i vývoj. Proto Ná prstek stručně, ale výstižně kreslí duši dítěte, a to dítěte dobrého, ne zkaženého, v duchu Rousseauově idealisovaného a leckde i překresleného Výklad se končí několika dobrými poznámkami o dětských hrách i za městnáních. Podle všech známek spojeny tu v jediný celek dvě před nášky vskutku promluvené, jež pro vzletný, místy dokonce poetický slol a zajímavý obsah i ve formě knižní vyplní dojista svůj úkol. Přál bychom si jen, aby byl autor v líčení dětské duše šel více do hloubk a mluvil konkrétněji; za to docela dobře mohla býti zkrácena část prvá v níž se rozvádí leccos, co s vlastním thematem souvisí přece jen dalek volněji. Do sbírky uvedené hodí se dílko dobře. *Kd.*

Vladimír Novák: Studentské koleje a internáty jich význam výchovný. Brno 1912 nákladem časopisu »Pří roda a škola« v Mor. Ostravě.

Bylo také u nás již dost a dost psáno i mluveno o tom, že školstv naše pravidelně plní jen část svého určení potud, že opatřuje sice žactv žádoucí vědomosti, ale nestará se při tom buď vůbec buď jen nedosta tečně o jeho výchovu mravní, sílení vůle a upevnění charakteru. Nejná padněji jeví se vada přílišného intelektualismu naší školy na stupni vy sokém, kde mimo přednášení a krátké styky professorů se žáky v cvi čeních a pracích laboratorních jinak není pravidelně o nějakém půso bení vzájemném vůbec ani řeči. Auktor, známý professor brněnské tech niky, který z vlastních studií poznal rozdíly vysokoškolské praxe u ná a v cizině, je horlivým a přesvědčeným stoupencem myšlenky, že třeb také u nás propagovati všecky instituce výchovné, jimiž jinde se re guluje a vytváří život studentský daleko plnější a sytější, než je tom u nás, kde je dosud pravidlem isolace jednotlivcova neb nepatrnýc skupin studentstva.

Vyloživ proto úvodem o vzniku a vývoji universit jakožto konglo merátu kolejí žákovských i misterských, ukazuje, jak v tom smyslu jso zřízeny některé theologické alumnáty neb konvikty starší i novější, ja vypraveny t. řeč. akademické mensy v cizině i u nás, dále německ ústavy bratrské, zvl. proslulý Rauhes Haus v Hornu a Hamburku špandavský Johannes Stift. Podrobně se probírají dále známé venkovsk ústavy výchovné (Landerziehungsheime, écoles nouvelles) v Angli Francii i Německu, k nimž způsobem dosti vnějším přiřadil auktor n kolik pensionátů a internátů českých a moravských. Jádro spisu obí se světoznámými residencemi a kolejemi vysokých škol anglických, sko ských a dánských, jež Novák líčí z autopsie s patrným zanícením, op a opět doplňuje své živé líčení vybranými obrázky staveb vnitřního z řízení, scén ze života studentského atd. Svým místem upozorňuje i r instituci neobyčejného významu sociálního, londýnské settlement

nichž chudí studenti pracují o osvětovém i mravním vzdělání okolního idu. Vrátiv se konečně zase k poměrům našim, probírá zřízení pražkých kolejí Hlávkových i plánu Akademického domu a podává na konec odrobný a promyšlený návrh, jak dle těchto zkušeností našich i cizích něly by býti organisovány příští koleje Kaunicovy v Brně, jejichž výbor yslal proto auktora v loňských prázdninách na studijní cesty do ciziny. Novák je pro system pavilonový s oddělenou budovou spolkovou a interátní, po případě i se zvláštním pavilonem pro šerm a tělocvik, velkým álem debatním, ovšem i hřištěm. Studenti bydlili by jednotlivě v pojících, jež sami by si upravili a vyzdobili dle vlastní chuti; ve vedení ternátu mohli by docela dobře účastniti se činně vedle správního výboru.

Prof. Novák sám dobře konstatuje, že jeho návrhy jsou zatím jen ny a že realisace jich předpokládá především hojné prostředky peněžní, něž je také v Čechách a na Moravě nouze. V jedné věci s ním souhlati bude každý znalec poměrů školských u nás, že nutno již konečně ěco podniknouti, aby se čelilo známým vadám a nedostatkům vysokokolského studia u nás, o němž tu auktor pověděl místy našim studentům odně perné pravdy. *Kd.*

N. I. Pirogov, Otázky života. Deník starého lékaře. S předluvou MUDra Jana Semeráda. Přeložil V. Veit. Nákladem dra Ant. lajna v Praze 1911.

Nakladatelství dra Antonína Hajna vydalo u příležitosti stých narotnin velikého lékaře a paedagoga ruského Pirogova překlad zajímavého nníku jeho. Pirogov zasluhuje, aby byl i u nás v širších kruzích znám: to jedna z těch osobností, které ušlechtilostí a velikolepým dílem žitním staly se ozdobou vyvíjejícího se Ruska. Proslavil se jako jeden největších chirurgů své doby i jako spolutvůrce paedagogiky ruské. nohostrannost ducha jeho byla podivuhodná. Takřka přímo z krymského bojiště, kde tisíci zraněným mírnil bolest, přešel k theoretické i praktické nnosti školské. Proslulá jeho úvaha filosoficko-paedagogická Otázky vota právem byla nazvána prvním samostatným slovem paedagogického yšlení ruského. Bývalý professor anatomické chirurgie byl ustanoven rátorem (předsedou zemské školní rady a dozorcem university) ve dvou vodech jihoruských a svými rozumnými reformami zajistil si vděčnost lého Ruska. Za reakce byl však odstraněn a donucen k předčasnému odčinku. Tu psal sedmdesátiletý učenec své denníkové úvahy a dal jim ět, jistě charakteristicky, jméno dřívějšího slavného článku svého — ázkou života bylo tomuto geniálnímu pracovniku vše, čím se obíral. niha obsahuje i částečný životopis Pirogovův, vypisující vývoj vážného icha jeho v prvních 30 letech. Lékařství zamiloval si Pirogov od dětství studoval je od 14 let na universitě; sotva stal se plnoletým, byl již prossorem chirurgie v Děrptu, krátce na to v Petrohradě. Lékaře a přídovědce kniha přirozeně zaujme nejvíce. Jsou tu vzpomínky na ráz univrsit začátkem 19. století v Rusku, Německu, ve Francii, kde Pirogov udoval. Dílo oživují portréty četných osobností, přátel Pirogovových, no učitelů, slavných chirurgů německých Rusta, Diffenbacha, Graefa, ngenbecka a francouzských Velpeaua, Lisfranca a j. A především vy-

stupuje život v německém Děrptě, tehdy nejproslulejší universitě rusk Skromný autor nevynáší svou vědeckou práci a přece cítíte, jaké př vraty způsobovala v lékařství; vždyť začal působiti v době, kdy anat mický výcvik byl nepatrný a kdy ani chirurgie nebudovala na přesný znalostech anatomických. Příšerný je pohled do zákulisí petrohradsk nemocnice vojenské, kterou Pirogov byl nucen reformovati.

Je-li autor knihy v první řadě lékařem, zajímá nás ovšem také jak člověk. Ba kouzlo Otázek života tkví právě v tom, že podobná díla léka nepíší. Větší část deníku jest vyplněna totiž filosofickými úvahami o p vodu života, o náboženství, o věcech veřejných. Pirogov začínal psáti svo knihu s tím úmyslem, aby si formuloval vlastní názor světový. Otázk života nejsou dílem knižního člověka, nýbrž ducha hluboce a samostatn reflektujícího. »Samojedem« nazval se žertovnou hříčkou slovní Pirogo případně: člověkem, který se sžírá úvahami o sobě. Snad ztratily časem psychofysické kapitoly deníku na novosti i uspokojivosti, snad n přijmeme zvláštní názory osvíceného konservativce o věcech náboženských a sociálních, jako osobní dokument z desetiletí dávno minulých hluboc nás upoutají. Těm, kdož se obírají moderní naturfilosofií, Pirogov bud zejména příkladem silného ducha, který neutonul v materialismu, věřícíh ducha, jenž svým způsobem provedl v sobě smír vědy a náboženství. Vzdě lanec vůbec se zájmem sleduje tu svéráznou filosofii vyrůstající ze život naplněného myšlením přírodovědeckým: problém hmoty, seskupení a oživení atomů jest znovu a znovu osvěcován Pirogovem, jenž vedle Descartova cogito, ergo sum staví svou přírodovědeckou formuli: cítím, ted jsem.

Náboženskému vývoji Pirogovovu jest věnováno mnoho místa. Ví v božskost Kristovu stala se mu filosofickou nutností; přes to, že neby církevně věřícím, přijímal státní církev za něco závazného (nepřipoušt přestupů), dějinným vývojem ověřeného. Ale při tom vědomě žádal o státní církve svobodu svému vědeckému přesvědčení. Největší obtíží stát církve jest prý neupadati do upřílišeného konservativismu ani pokroko vosti, dbáti ne tak víry, jako náboženství; v nitru vzdělance pak přir zeným a oprávněným vývojem nastane dvojstrannost, »složité účtování Takto Pirogov formuloval výsledky náboženského přemýšlení svého: »N snažím-li se odejíti z lůna státní církve, nevystupuji-li proti ní, proka zuji-li jí veškerou úctu, slovem nedotýkám-li se n á b o ž e n s t v í náro ního a státního, ke kterému počítám sebe i svoji rodinu, co komu z leží na mé i n d i v i d u á l n í v í ř e, z které nebudu klásti účty zde (str. 190).

Zavraždění Alexandra II. dalo Pirogovu podnět, aby se rozepsal o př činách nespokojenosti ruské. Stavěl se proti idealisaci sedláků a prc tomu, aby půda a samospráva selská byla pokládána za všelék poměr vesnických. Ač monarchista konservativního zabarvení, bystře postř hoval, jak v Rusku vládní kruhy zapomínaly na důležitou součást stá nického umění: získávati dorůstající intelligenci, nedrážditi ji maliche nými represaliemi k slepému odporu. V Rusku podle mínění Pirogovo měli vůbec daleko od vývoje ze stádnosti k opravdové individualisaci.

Ani v deníku svém Pirogov nezapřel jemného paedagoga. Úvahy o kultuře pozornosti (sebe sama uváděl za příklad nevypěstěné pozornosti), o dresuře dětí v cizím jazyku druží se jako mimochodem k odstavcům o ethice lékařské práce a lásce k zvířatům. Všude týž silný, ironikavý duch, pozoruhodný i v bludech svých. »Otázky života« jsou skutku knihou života, výsledkem tuhé a vážné práce životní.

Pěkný a svědomitý překlad V. Veitův získal by na ceně, kdyby místy nepulpival upřílišeně na ruských vazbách a slovech. V češtině na př. sotva již zní přirozeně přechodníková vazba »neštěstí úplně nás zničivši«, »trám vrazivši do okna« a p. Neříkáme, že student jest »zoufalým« odborníkem, nýbrž »zuřivým« odborníkem, že jídlo na stole bylo »slavné«, nýbrž »znamenité«, že výraz tváře byl »bezrozumný«, nýbrž »bezduchý«, že »věc je v principu«, nýbrž že »jde o princip«, že »nadpisy se zraku jeho slily«, nýbrž »splynuly«, že jisté zjevy jsou »nespravedlivé a protizákonné«, nýbrž »nesprávné a nepřípustné«. Slovo »sovremennyj« má místo u Pirogova význam »moderní«, kdežto překladatel mechanicky tuhoči je slovem »současný«; »nělépij« překládáno »nechezký, ošklivý« místo »hloupý« (na př. vtip); říkáme přírodopis, nikoli přírodní historie, původní« rolnictvo a nikoliv »živelní«, chemická vlastnost, chemičnost, nikoliv chemism a p. Novota překladatelova, přepisovati ruské *l* s t. zv. měkkým znakem čárkovaným *l*, sotva se ujme; není ani vždy správna.

K. V.

O ŽIVOTĚ NÁBOŽENSKÉM A CÍRKEVNÍM.

Přípravy na rok 1915. — Kongres Volné myšlenky v Mnichově. — Čechové a eucharistický kongres vídeňský.

»Spolek pro zbudování Husova pomníku v Praze« uvál již dosti dlouhou dobu příčinu k odůvodněným kritickým myšlenkám a právě souhlasným a pochvalným. Dával k nim příčinu některými osobními, které v něm rozhodují, a některými fakty, která projevují ducha, který v něm vládne. A dává k nim příčinu znova.

Když r. 1903 při kladení základního kamene předseda spolku proluvil svou pověstnou řeč, ve které smiřoval budoucí pomník Husův, pomník české slávy, svobody, českého ducha s dosavadním památníkem ského ponížení, potupy a poroby, památníkem ducha protičeského, který ji na Staroměstském náměstí, řeč, ve které zapíral to, co Husa učinilo významným pro Čechy a pro lidstvo, a co český národ učinilo slavným platným v lidstvu, tu se obracel odpor a rozhořčení těch, kdo chápali sah této tendence, skoro výlučně proti řečníkově osobě, u níž takové zory konečně ani příliš nepřekvapovaly. Myslilo se, že tu nemluví předla Spolku pro zbudování Husova pomníku oficielně za spolek, nýbrž ponáší své soukromé mínění osoba, která náhodou také jest předsedou mníkového spolku.

Tato část veřejnosti se patrně mýlila. Dnes se ukazuje, že buďto již r. 1903 tehdejší předseda vyjadřoval smýšlení spolkového výboru, nebo že od té doby jeho názory tehdy osobní pronikly do výboru celého a staly se jeho programem.

Dokladem toho jest provolání, kterým se výbor spolkového pomníku obrací letos k národu se žádostí o příspěvky. Praví se v něm: »V posledních letech chystají se Čechové na slavnost významnou, na oslavu Mistra Jana Husa. Přesvědčivě dokázal professor českých dějin na universitě, dr. Josef Kalousek, že se dělí úkol ctitelů Husovy památky na vyzkoumání díla Husova, z části již práci hotovou, a na šíření správných vědomostí o Husovi mezi lidem. Není pak třeba, aby národ český dělil se v přátele a nepřátele Mistra Jana Husa, a aby strany ty se navzájem potíraly. Nedrásejme staré rány již zacelené. Svorným postupem všech Čechů upřímných, bez rozdílu hledisk stavovských, družme se za krátkou již dobu k těm, kdož v celém světě vzdělaném uctí památku Husovu, jeho význam v dějinách českých i jeho význam v celém vývoji lidstva evropského. Uctíme památku Husovu vedle literárních prací o něm viditelným pomníkem jeho činnosti, aby hlásal na věky věků, že Čechové všichni konečně shodli se na projevu úcty k Čechovi Mistrovi Husovi důstojnou sochou v zlaté slovanské Praze.«

Duch tohoto provolání nutí k odporu. Především svou bezmyšlenkovou frásovitostí, ze které se připletly rozdíly hledisk »stavovských«. Kde a kdy pro všecko na světě třídili se Čechové pro Husa a proti Husovi podle hledisk stavovských? Jak by se podle nich vůbec mohli třídit? Jediný stav by mohl pisatel mínit: stav kněžský naproti laikům, ale na ten jistě nemyslil. Provolání to psal patrně člověk, který je zvyklý na politické schůzi bezmyšlenkovitě házet prázdnými slovy. Ale takovému se nesvěřuje sestavit provolání spolku pro zbudování pomníku největšímu Čechovi!

Horší jsou vnitřní rozpory. Není-li to také vyčtenou a mechanicky opakovanou frází, že v celém vzdělaném světě se najdou lidé, kteří uctí památku Husovu, jeho význam v dějinách českých i jeho význam v celém vývoji lidstva evropského, pak pisatel přece ví, v čem záleží důležitost Husova. Ale tu by musil také domyslit, že toho Husa, kterého doporučí k uctívání českému národu spolek, nezná a neuctí nikdo ze vzdělaného světa. Nikdo ve vzdělaném světě se neskloní před Husem, kterého chce spolek upravit tak, aby byl přijatelný katolické církvi a jejím klerikálům.

Nejhorší pak je tendence celého provolání, ve které se patrně jeví též duch celého spolku.

Výzva nedělit se »v přátele a nepřátele Mistra Jana Husa«, »nedrásat staré rány již zacelené«, »shodnout se na projevu úcty k Čechovi Mistrovi Husovi« neznamená nic menšího než zapírat Husa, jakým byl ve skutečnosti a jakým se má jevit naší přítomnosti. Znamená zamlčovati právě to, co tvoří význam Husův v dějinách českých i jeho význam v celém vývoji evropského lidstva. Hus se vepsal do dějin českého národa a lidstva vůbec svým odporem proti bezmezné a násilnické autoritě středověké církve. Jeho význam jest náboženško mravní. Pro nás dnešní

Čechy, právě tak jako pro Čechy a lidstvo patnáctého století má životodárnou důležitost Husovo »kacířství«. Udělati z Husa historický zjev příznatelný všem dnešním Čechům, znamená snížit Husa, zbavit ho jeho síly a působivosti, znamená zrazovati pravého a celého Husa a zaprodávati jej klerikálům.

Je smutno člověku, když vidí takovéto přípravy na významný rok 1915. Mnoho dobrých lidí čekalo, že půltisíciletí památky Husovy přinese Husovu národu podnět k zamyšlení, k nové reformě mravně náboženské, k pokroku ve směru Husových snah, k uvědomění našeho zásadního i praktického poměru k Římu, a zatím jsme čím dále tím neklamnější svědky toho, jak Husova památka v národě vybledá. I výroční oslavy upadají, rozhodně počtem a rozsahem, ale zdá se, že slábnou též obsahem i významem. V posledních letech bývalo při nich slýchati hlasy, které dříve, přede dvěma desetiletími nebyly obvyklé. Jest tragické, že k tomuto ochuzení přednášek o Husovi přispěli nejvíc příslušníci strany, která dříve byla nazývána husitskou a zdobila se husitským vlastenectvím a vlastenským demokratismem, strana svobodomyslná. Od jejích příslušníků vycházely na oslavách Husových obrany církve, tvrzení, že dnes není důvodů mluviti proticírkevně, poněvadž prý církev katolická po Husovi provedla snad všecky požadavky a reformy, které zvedl a hlásal Hus. Svobodomyslný liberalism hasil kostnický plamen. Jestliže dnes klerikální strany a noviny činí přípravy na rok 1915 pod heslem: »oslavovati Husa vlastence« a vyhýbati se všemu, co nás dělí na Husovy přátele a nepřátele, musí býti zjištěno, že svobodomyslný liberalism spolu s radikálním nacionalismem k tomu položily pevné základy. To už nebyl a není jen aklerikalism (neužil jsem dosud nikdy tohoto dnes oblíbeného a rozšířeného názvu, pokládám jej za nevýstižný a za oprávněný jen ironicky), to byla a jest přímá práce pro zájmy nejklerikálnější. Ano, klerikálům kvete pšenice na poli zpracovaném liberalismem a bohužel též zúrodněném jistými výstřelky nacionalismu a radikalismu.

Čím jest Hus dnes většině Čechů neklerikálních, tedy svobodomyslných a radikálních?

Přímo v posudku o Husovi Aloise Jiráska napsal v rozšířeném deníku vzdělaný kritik a dramatický autor »moderní«: »Všecken ten morální a duševní svět Husa a husitismu, ta »svatá pravda«, o níž se stále mluví, kterýž by se, bohudík, theologicky vykládala, to mravokárecké zaujetí a ty příkazy evangelické chudoby a prostoty, zkrátka všecko to náboženské reakční hnutí českého středověku, jež v Husovi dostalo duševní výraz a v husitismu výraz politicko-válečný, jest nám, jako vždy nám bylo, cizí, vzdálené, vychladlé, mrtvé. Cítíme dnes jen, co národního v tomto hnutí zní, a tu také, kdy na Čecha se vrhá cizí svět, ozvaly se v nás sympathie a náš poměr k střední postavě se proteplil.«

Básník má míti intuitivní porozumění pro vnitřní velikost duší osobností a pochopení pro ideový význam a obsah velkých historických hnutí. Tento básník ho jistě nemá, když v historickém Husovi neobjeví víc než mravokárecké zaujetí, — to mravokárecké zaujetí, a ty příkazy evangelické chudoby a prostoty, zkrátka všecko to reakční hnutí nábo-

ženské českého středověku, a proto není posvěceným básníkem on a není jím ani žádný jiný, a proto nám ještě nikdo z našich básníků nenapsal ještě našeho, pravého »Husa« ani pravého »Emigranta« neb »Exulanta« ani pravého »Valdštýna« takového, aby opravdu znamenal něco jako ideové obohacení české duše a české literatury.

Ke znehodnocení Husa přispíval nejprve český praktický politik, jemu po bok se postavil český básník, a teď začíná oba podpírat český historik: lituje, že české kacířství husitské vyloučilo Čechy z dobrodiní středověké renaissance a umění, a pokládá reformaci za reakci.

Tak se divně připravuje český národ na rok 1915. Skutečnou práci konají snad jen klerikálové, ve svých intencích protiobrodných, protipokrokových, protičeských. Český liberalism a radikalism a nacionalism postaví na Staroměstském náměstí monumentální památník české obojakosti, nedůslednosti, nemyslivosti, opatrnictví. Český básník půjde mimo Husa a pohrdne jím pro jeho středověký háv. Český historik specialisací popíše každý kámen, kroj, všecko kolem Husa, ale ústřední osobu nepochopí, nepronikne. Co bude mít z roku 1915 český národ, když má takové vůdce a mluvčí?

Obavy se zmocňují každého, kdo by si přál míti český národ vnitřně silný a veliký. Časopis »Volná myšlenka«, jehož 4. sešit mám před sebou, když toto již bylo dopsáno, soudí, že nad provoláním spolku pro zbudování pomníku Husova »třeba se zamysliti; ba více: nutno nad ním žasnouti«. Myslí, že nestačí vyzkoumati dílo Husovo a šířiti správné vědomosti o Husovi mezi lidem. Má za to, že »bylo úlohou ctitelů Husových také pracovati o to, aby vůdčí ideje Husovy se v našem národě uplatnily a aby Čech přinesl v oslavu velikého muže toho povahu a smýšlení jemu podobné. O tom se, vy, pánové, nezmiňujete. — Patrně chcete provést r. 1915 takovou oslavu Husovu, aby s ní byli spokojeni i vaši spolčenci na Hradčanech a na farách. Pravíte, že nemají se drásati staré rány. Kdo je drásá? Proč nesnesou klerikálové, vaši duševní a povahoví bližení pravdu o Husovi? Proč nechtějí, aby se poukázalo na jeho hlavní význam význam nábožensko-historický, proč chtějí viděti v Husovi pouze pěstitele českého jazyka a vlastence? Skreslují Husa, a vy jim svým provoláním pomáháte. Zakladatel »Vlasti« páter Škrdle oznámil, že třeba se obrátiti k Národní Radě, aby slavnosti Husovy nezabočily na pole náboženské. Žádost ještě ani podána nebyla, a pan Dr. Podlipný, předseda Národní Rady a Spolku pro zbudování Husova pomníku, vychází žádosti vstříc dříve, než byla podána. Provolání je zradou Husa. Tento se má r. 1915 spokojiti nějakou knihou a pomníkem. A už dost, basta. Jak patrno, páni se nestydí a připravují k r. 1915 národní skandál.«

Časopis »Hus« vzpomíná, jak »před krátkou dobou Machar předpovídal million, jenž do r. 1915 v slavné paměti Husovy oslavu obrátí se zády k Římu, ale letos 16. června v »Času« ustupuje. A páterům kvete pšenice. Budou krásné žně. Blíží se rok 1915, pět set roků bude tomu, kdy český karakter dal raději život, než by ustoupil od poznané pravdy — teď vane vítr od — —ště, a čeští lvové na radnicích, potvůrky, otočily se pěkně čelem k Římu, a patres conscripti na radnicích jsou aklerikálové

pan prof. Pekař bohdá napíše knihu, kde dokáže, jakým neštěstím byl vlastně takový Hus národu, z něhož vyšel.«

Je hořko z toho všeho, a smutno pro budoucnost. Bude opravdu tak? Národ český již nejednou propásl příležitost vhodnou k účtování se svou minulostí a s Římem. Bude se r. 1915 prostě opakovat týž tragický zjev? Většina českých liberálů, radikálů, nacionalistů, vůbec vlastenců chce jakési moderní analogon toho, po čem toužila kdys obojaká, nedůsledná část stoupenců Husových, která se domáhala uznání se strany Říma. Jenom ne se rozpadnout s Římem! My nejsme kacíři! My se odříkáme kacířství odříkáme se i Husa, pokud bludný, středověký zatemnělý nebožák byl kacířem. Chceme jednotu v národě a jednotu v církvi. Nedělit se! Nerásat staré rány! Chceme být uznáni za pravé syny církve. Dejte nám kompaktáta, připusťte nám nějakou maličkost, dovolte nám trochu koketování neškodného se jménem Husovým, súčastněte se bez rozdílu sami též naši nezávadné národní slavnosti při odhalení pomníku Husova, a my zůstaneme věrnými syny a zastanci své matky církve! — Mravní utrakvism XX. století, rozpoltění české duše! — Uznání se strany Říma bylo pro český husitism poduškou nečinnosti, obojetnosti, mravní nezpečnosti a pařeništěm hniloby.

Jsme arci jisti, že takovéto znehodnocování Husa neprojde bez protestu. Protesty takové se již ozvaly, a hlas jejich ještě sesílí. Čekáme na určito, že se s jiných stran stane víc pro oslavu památky Husovy v pravém duchu. Ale co pomohou protesty? Analogie v menším měřítku: r. 1898 zazněl silný protest proti oficielní oslavě při kladení základního kamene k pomníku Františka Palackého, ovšem bez účinku, a r. 1912 již nikdo ani neprotestoval proti oficielní slavnosti jeho odhalení veřejně; ti jinak smýšlející se spokojili dodatečnou kritikou toho, ce se stalo a co se státi musilo, poněvadž slavnost měly v ruku naše oficielní kruhy vládající politiku, samosprávu, vědu (akademii, museum, universitu). Jen část amerických Čechů demonstrovala proti příliš všeobecné účasti při odhalení pomníku, tak všeobecně všenárodní, že při ní nechyběl, nýbrž naopak velice viditelně v popředí stál a neobyčejné pozornosti a skoro podlízavé úctě se těšil fialový a bílý hábit a zlatý kříž kanovníků a opatů, že při ní klerikální předák vzdal hold Palackému jménem katolické strany.

Pokročíme-li takto ještě dál v tendencích Spolku pro zbudování Husova pomníku, snad se dočkáme, že spolek, který r. 1903 při kladení základního kamene dal svým předsedou apostrofovati marianský sloup na Staroměstském náměstí, poněvadž Hus byl věrným ctitelem »matičky Boží«, k odhalení pomníku r. 1915 pozve kardinála, primasa nerozděleného, českého národa, aby zahájil neb uzavřel slavnost aktem církve, jíhož synem Hus přece jen zůstal celkovým svým středověkým dogmatickým názorem, až na tu nešťastnou tvrdohlavost, která ovšem jemu nešťastnému musí být odpuštěna vzhledem k tomu, že má jinak zásluhy o pravopis a snad i o Kutnohorský dekret.

Ironisuji, ale hořkne mi v hrdle. Ani jsem netušil, že se mi nahrne tolik výtek, když jsem začínal tuto zprávu, mínil jsem napsati pouze

několik stručných poznámek. A byl bych rád, kdyby tímto bylo řečeno a vyčerpáno již všecko.

Není ještě pozdě. Nemá-li slavnost odhalení pomníku Husova býti jenom stkvělou, ale ideově bezvýznamnou událostí denní, nutno pro ni pracovati positivně v duchu idejí Husových. Nedá-li se snad již mnoho změnit na duchu této budoucí oslavy r. 1915, — vždyť to nebude jediný způsob oslavy. (Šalounův pomník samostatně také bude mluvit, a to jinak než výbor spolku pro jeho zbudování.) Ale jsou ještě jiné způsoby, jimiž český národ musí uctíti půltisíciletí Husovy činnosti v národě a lidstvu. Jest u nás mnoho lidí, kteří trpí tou liberální obojakostí, římským tichošlápstvím. Jest jich víc než se tuší. Chybí jim dohoda, organisace, součinnost. Rozumí se, že neovládnou ani spolek pomníkový ani akademii, ani museum, ani nezakoupí nejvlivnější listy. Ale což, aby utvořili výbor ku přípravám na rok 1915? Což aby se hlásili dobrovolníci, neoficielní pracovníci, upřímní ctitelé Husovi, — do roku 1915 lze ještě vykonati mnoho! Kdo má být organisačním centrem? Což aby prozatím »Naše Doba« přijímala předběžné přihlášky a jako formální středisko pak svolala poradu přihlášených? Nedohodl jsem se o tom s redakcí, ale nepochybuji, že redaktor uzná potřebu positivní práce v tomto směru, a doufám, že by neodepřel součinnosti.

Není ještě pozdě, ale čas jest už svrchovaný.

*

»Volná Myšlenka« slibovala, že na rok 1915 svolá do Prahy svůj světový kongres. Letos bude míti svůj sjezd v Mnichově ve dnech od 31. srpna do 3. září.

Hlavními body programu letošního kongresu bude »Problém odluky církve do státu ve státech civilisovaných« a »Volná myšlenka a výchova«.

*

Nepřímou přípravou na rok 1915 bude také účast českých katolíků na eucharistickém kongresu vídeňském. Jest to sbírání, organisování, praeparování mass. A účast z Čech a Moravy bude jistě značná. Zdali pak také z těch, kteří pojedou do Vídně z Čech lze nadělat přátel Husových? Národ Husův bude sloužit Husovým nepřátelům. Víc než kterýkoli jiný trpěl český národ od Říma, ale čeští katolíci nemají tolik uvědomění, jako chorvatští, aby odepřeli účast.

7. srpna 1912. +

ŽENSKÉ HNUTÍ.

Od dítěte k ženě.

Rozpor mezi výší civilisace a mravní zvrhlostí je tak veliký, že ozdravění lidstva potřebuje mravní nápravy. Proto nejvyšším kulturním úkolem dnešní doby jest povznesení sexuálních poměrů. Tento problém člověka je nejtěžším, protože řešiti ho mohou jen lidé duševn

zrali a udatni. Takoví se zřídka rodí, jiní musejí býti vychovávání v tom směru. O tom problému pojednává MUDr. Emanuela L. M. Mayerová ve spise »Od dítěte k ženě« (17—19000 nákl. Strecker a Schröder, Stuttgart 1912). Se vzácnou odvahou a s ušlechtilou otevřeností lékařky, která jedině umožňuje vážné pojednávání o choulostivém předmětě — choulostivost tu neznačí nemístnou pruderii, ale možnost nepochopení — řeší palčivé otázky života žen, ty nejpalčivější, o nichž se nejméně dosud jedná, a dochází ke konečnému závěru, jak jsem jej již často různě formulovala a který mně znovu potvrzuje svým dílem, že pro štěstí ženy a pro nového člověka nutno produševniti všechen život i sexuální.

Jak daleko jsme tohoto stupně lidského vývoje vzdáleni, poznáváme nejvíce, vidíme-li kolem sebe mravní skleslost, stoupající nezodpovědnost i pokrytectví. Hledáme opravdovost, pravdu, ale těžce pochopujeme, že vše to, co si přejeme, co očekáváme, musí nejprve v nás samých býti uskutečněno. Teprve potom smíme totéž požadovat od jiných. Vše, oč dnes usilujeme, je stále jen šťastný, dokonalý člověk budoucnosti, my docházíme svými zkušenostmi a poznatky stále jen k prahu jeho, ale stále tvoříme základ budoucích a jim podáváme ruku, sdělujeme-li s nimi své tužby a poznatky. Vyznačujeme jim cesty. Podobný cit a duch ovládal spisovatelku, když psala své dílo. Již první slova motta svědčí o tom, že je si vědoma obtíží i významu jeho: »Jest noc ve světě a potrvá ještě dlouho, než se rozední . . .«, ale ví, že den se dostaví a proto musela napsat své trpké poselství, třeba svět toho nemiluje. Nemohla jinak, musela sdělit hluboké bolestné přesvědčení člověka-ženy-lékaře, které se stalo hlasem vědomí.

Toto poznání a přesvědčení musela formulovat ve výzvu k boji proti sexuelně hynoucímu lidstvu, k napomenutí zbloudilé ženskosti, k ujasnění, poučení a ochraně dcer našich! Jsou to vřelá slova, vytrysklá ze soucitu a vyslaná touhou poučit, povzbudit a pomoci.

Autorka vložila do celé řady praktických i ideových pokynů pro život ženy ideál ženskosti. Vyslovila, jaký by měl být typ ženy, jakou náš lidstvo potřebuje, která dovede muže mravně povznést, pakliže muž má snahu vůli žít pravdivě a produševněně a která povede k vyššímu stupni i toho muže, který sám nechce neb nedovede stoupati, neboť bude se od něho odvracet. Nevyslovuje tu naučené, zděděné tradiční názory a přece navazuje na ženu včerejší, zbavuje ji rozporů, učí ji chápat sebe, překlenuje propast vzniklou mezi ní a ženou novou, kterou vytvořilo radikální ženské hnutí a přece je radikálnější ve svých požadavcích než nejradikálnější feministky, protože je opravdová a přirozená a řeší méně zásady, více život sám, jehož poznala s dostatek ve své lékařské praksi jako žena a matka. Autorka s vysokým pochopením pojednává o všech otázkách dnešní ženy, nalézá řešení, které odpovídá téměř každé ženě, které potvrzuje snahy a touhy tisíců žen.

Velikou odvahu zdůrazňuji zejména v tom, že v dnešní době materialismu a nepochopení pro snahy duševního života neobává se objasnit přící duši lidskou, že dovedla proti materialismu, ba nihilismu několika větami vyjádřit světový názor náboženský, vlastní každému inteligentu,

jedině možný a odpovídající chápání ženy. To je, čeho si v knize Maye rové velice vážím. Ona pojala život, jak je v duši ženy a pochopila, ž podkladem všeho života je život duševní, názor na život, a z toho ž vzrůstá pochopení pro všechen ostatní život, zejména pro poměr muž a ženy, který je kořenem ženské otázky. Názor nového člověka, pochoper duševní podstaty všeho života je novým náboženstvím, jest to odpově k otázce po příčině a účelu života a to vše, co vyslovila jsem již na tomt místě, potvrzuje mně a ještě příměji vyslovuje kniha Mayerové.

Kniha je všestranná, protože k lékařským zkušenostem druží se i po chopení pro citový a duševní život ženy, k lékaři těla druží se tu neroz lučně lékař duše s vědomím, že tělesný neduh mívá svého předchůdc v duši. Psychologem ženy může být zase jen žena anebo mravně vysok stojící muž. Celý spis je pojat naprosto správně a pravdivě na základ toho, že člověk nežije jen tělem a rozumem, ale i citem a duší. Po pře čtení odkládáme knihu poučení a utvrzení, u laika nedostavuje se vědomí že je kniha pro něj příliš učená, že se mu k pochopení nedostává vědo mostí. Je to opět jedna přednost ženské práce před prací suchou, mužskou

Z obsahu knihy uvádím některé věci, které pojednávají o potřeb produševniti sexuální život, což je úkolem ženy, která má být k tom vychovávána. Důvodem je klesání zdravotního stavu, který je skvrno jinak vysoké kultury. Příčiny toho stavu jsou mnohé, především mravn zvrhlost dneška. Autorka zabývá se jednou z příčin, zvrácenou výchovo žen. »Žena jest tělesní i duševní základ národa, v bytosti její spočívá roz sudek o blahu či zkáze lidstva — výchova ženy měla by být nejpřed nějším, protože nejdůležitějším činem národa.« Pro milliony žen je dous výchova násilím, útlakem, daleko vzdálena vytvářeti silné, sebevědom osobnosti.

Ženy úzce spiaté s prameny žití vcházejí do života neuvědomělé nepoučené ani o tom nejvážnějším kroku, který podnikají, o manželství mateřství, aniž znají dosah jeho, své povinnosti a práva a všechna ne bezpečí. V tom směru vládne v naší společnosti nepochopitelná lehko myslnost. V boj o dosažení nápravy je postavena žena a z toho boje vy růstá ženská otázka. Zabývati se její oprávněností je bezpodstatno, je t nutné období ve vývoji lidstva jako každé jiné a je lhostejno, jsou-li pří činou sociálně-hospodářské poměry či vnitřní potřeba. Odpověď a rozře šení dá jedině výchova žen. Program této výchovy je prostý: společensk i občanské povznesení ženy, zrovnocenění, udržení a zušlechtění zdrav ženskosti za každou cenu, podpora a umožnění přirozeného povolání žen na základě zvýšeného vzdělání, úplné lidské volnosti, volného sebeurčení největší péče a výchova dívčí mládeže se stálým zřetelem k povolání ženy včasné a důkladné poučení o otázkách života a plození, o manželstv a jeho úkolech, o mateřství a životě manželky. Z tohoto programu a z po znatků lékařky vzrostla kniha.

Nevědomost, bezprávnost, bezradnost, beznadějnost, vykořistění omyly výchovy a života jsou příčiny vzrůstajícího úpadku ženství a rassy Prostředkování vědění, poučení o právech, vyzbrojení k boji, pokyny o sebevýchově, ze zdravotnictví, povzbuzení k odvaze, k radosti ze život a k vážnému jeho pochopení, racionelnímu využití, jsou pokusy o nápravu

tohoto hlediska stávají se požadavky povinnosti. Podrobněji zabývá se niha výchovou dívky jak je dnes, jejími důsledky a kterak ji nutno naraviti. Rozhodné důvody mravní uvádí pro opravdovou úplnou koedukaci. ýchovu nutno počít již před narozením. Vše rozrušující změkčilé, malicherné, citlivůstkářské, úzké a šablonovité nutno nahradit volnější, rozumnější výchovnou prací. Novorozené jest již člověkem. To uvědomění řeuje celý další postup výchovy. Rozumí se, že autorka-lékařka zabývá otázkou kojení, pojednává o výchově na zdravém vzduchu, o tělocviku, bleku, samostatnosti, svépomoci, rozvoji těla, ducha, odvahy, snášení bosti až k obětí, kterou zejména zdůrazňuje pro budoucí matky. Že mnohé ny bývají zdeptány tělesně i duševně, vysvětluje se tím, že nedovedou vládati se a překonávat lítost i bolest. Naučí-li se dívka odříkání, pochopí odpuštění, bude silné vůle a dovede se i podřídit nepřekonatelným přeážkám, které ji nezlomí.

Otázku, co po skončené povinnosti školní, řeší autorka shodně s žitními potřebami dnešních žen — volbou povolání.

»S otázkou povolání ženy ocitáme se chtěj nechtěj uprostřed ženské ázky a s ní v boji.« Nelze ji minouti, neboť s ní je spojena každá žena, telektuálně z vnitřní potřeby, hospodářsky z nutného výdělku, společensky a sociálně všechny ženy. Vznikla z vnitřní a zevní potřeby žen, rávala po staletí v nesčetných jednotlivých ženách a nežli byla vyslovena, žila v milionech žen. Vzrůst její děje se ve zmatku a ujasňování. ůžeme očekávati, že příští století bude stoletím ženy ujasněné, zralé, lechtilé. O tom usuzovat bude budoucnost. Nám jedno je jasno, že východiskem nebude povaha druhu, ne ženskosti, ale osobnost. Proto musí t prvním úkolem výchovy plné vyvinutí mravní osobnosti. Zabývajíc při této příležitosti předsudky proti duševní schopnosti žen vyslovuje jímavá slova, která dotvrzují její jasný a ustálený názor o účelu života: Psychologicky zajímavou je podivuhodná směs posudků, kritik, hodnocení, vysvětlivek, zásadových výroků atd. od mužů všech směrů o ženě. l zbožnění a uctívání bytosti ženy až k hrozivým hlubinám lidské nízkosti a zvrácenosti jsou tu všechny stupně zastoupeny; snad není druhé ležitosti, která by poskytovala takový výhled a v tak ostrých obrysech psychologický vývoj od původního pudového až k mravně zušlechtěnému muži.« To ukázat dívce, o tom ji poučit je nejvlastnějším úkolem věci výchovy a jádrem celé knihy.

Je naší povinností vychovat dívky k povolání. Při volbě nutno vzít úvahu všechny okolnosti, zdraví, povahu, vlohy i výdaje. Přes to nejvlastnějším a většinou zvoleným povoláním bude manželství a mateřství. Šak jen v nejřídčích případech lze šťastně sloučit povolání a mateřství. němu musejí být dívky obzvláště pečlivě vychovány. Při tom výchova povolání bude vždy jen na prospěch ženě i rodině. K výchově rodinné jdůležitější je poučení dívky o životě sexuelním. O tom všem rozepisuje spisovatelka přesvědčivě a dokazuje, kterak jen duševně povznesená na je podmínkou štěstí v manželství. Ta myšlenka vyzvednuta je v polnání o výchově dívky v době dospívání, o umění vychovávat mysl a pohu dívky k pevné vůli, kráse, lásce, prostotě, pravdě, přímosti, k tomu, y životním pravidlem stala se jí stálá touha po postupu. Nezapomíná tu

ani výchovy k sociální práci, odsuzuje sentimentální rodinnou literatu
a ovšem nemravnou četbu a velice varuje před špatným přátelstvím.

Pojednáváním o dívčí výchově i další stati ukazují samy k tom
co by bylo pravou ženskostí, přes to zabývá se otázkou tou přímo. V če
spočívá ženskost nemůže vyslovit muž, jemuž je žena brzy hádanko
brzy tajemstvím. Čistá mravně povznesená žena bývá často nepochope
a jen povrchně pozorována dle osobního založení mužů. Jisto je, že id
ály mužů prozrazují vždy jen povahu mužů, že však ani ženy nejsou jed
povahy.

Hrubému, smyslnému muži bude žena vždy jen »ženskou«. Prod
ševnělému, mravnímu muži bude jeho nejhlubší bytost doplňující bytost
Nejvnitřnější podstatou ženy bude vždy jen individuelní projev. P
osobní štěstí nejdůležitější je praktický projev ženskosti a ten pociťujen
všude v životě. Pojem toho přesahuje hranice přirozenosti a zasahuje d
náboženskosti, do oblastí tušeného, nejasného, ale prožívaného. Děje
tu jako u všech vyšších pojmů, obdivujeme je, ale marně se snažíme o jic
definici a to je snad to největší v pojmu ženství jako v pojmu krás
harmonie.

»Potřebujeme pravé ženy, které si žádají mužů, ne samečků a kte
neposilují muže v jeho mdlobě a pudovosti, nýbrž žádají velké zkoušk
síly vůle.« Tím by byl stručně vysloven obsah druhé části knihy, pojedn
vající o bezprostřední výchově a přípravě pro povolání ženy. První
krokem je potřeba sexuelního poučení. Způsobem, jakým spisovatelk
o tom píše, dává příklad, jak to provésti a zbavuje vychovatele rozpak
o formu. Zásady a úvody o uplatnění vnitřní bytosti ženy jsou tu krásn
protože vysoce pravdivé, zejména názor o účelu sexuelního života. Stoj
me-li před tajemstvím zrození člověka, tím bolestněji dotýká se ná
zbloudilá sexualita, která zapomněla účel a pozvedla prostředek za cí
tak že člověka nejvyšší schopnost stala se jeho ponížením. Pohlaví
síla člověka je sloučena s jeho bytostí, intelektem, duševní schopnost
se všemi pudy. Všechny vlastnosti a snahy kotví v té síle, ne však v jejíc
projevech a vycházejí z rozdílu obou pohlaví. Je tedy omylem domněnk
že pud ten rovná se potřebě jídla, pití a důsledky toho omylu jsou strašn
Jídlo a pití jsou potřeby k udržení jednotlivce, kdežto onen pud slouž
k udržení rodu a není-li řízen, ničí jednotlivce. Žena je mnohem mén
sexuelně založena než muž. Rozdíl obou je podivný ve svém působen
Odlučuje a slučuje oba k nejkrásnější harmonii a jimi vysloveny jsou nej
krásnější myšlenky.

Jako lidé jsou stejni, jako rodové bytosti a pohlaví naprosto roz
dílni. To ukazuje tělo a z toho plynoucí povaha. Muž jest síla
energie, odvaha, vášnivé pociťování, přezírající malichernosti, chce pa
novat, je často rozdvojen láskou a pudem. Jeho bytost očišťuj
se jen ovládání pudu a tam, kde se toho dosud nenaučil, je blou
dícím a potřebuje mravní opory a zušlechťující moci vlivu. Žena je pa
sivní síla, mocné vůle, oddaná a obětavá, kde miluje. Intuice její (tuši
chápání) převyšuje význam dedukce mužovy; mateřství a vlastní úk
činí ji všeobsahující. Kde muž je činným jen jedním orgánem své bytost

um žena působí celou duší. Takto utvoření a o sobě vzájemně uvědomělí dé mohou vytvořiti pravé produšev nělé manželství.

Pojem manželství vůbec je vysoký a krásný u spisovatelky. Dnešní manželství je plodem úpadku, který přivoděn byl vášní mužovou, jeho epoutaností, jest milionkrát prostituované, vnitřně nezdravé, oloupené jeho vnitřní mravní, vyšší povahu, snížené k mlčky trpěnému přístavu ro pohlavní nevázanost. Zdravé, pravé manželství jest vážný svazek pro ivot, nerozlučný svazek duší a těl, ne však jen těl, sloučení mravních ásad a cílů, doplnění dvou zdokonalení schopných lidí k obšťastňující jedotě. Podařené manželství jest něčím velkým, osvobozujícím. Je tu třeba sky, ne však zamilovanosti. Manželství je boj, potřebuje celé, ušlechtilé li. Je nebezpečno považovati každého dospělého člověka za schopného manželství, k němuž v první řadě patří duševní schopnost manželská. e na to nebývá dbáno, je původem mnohých neshod a neštěstí. Má to t svazek dvou stejně cenných, pravdivých, vyspělých lidí bez duševní sociální podřízenosti, se stejnými vklady, povinnostmi i právy. Proto jdůležitější je vyjasnění o významu ženy pro manželství, o jejím postaní a úkolu. Duševně vysoce stojící, uvědomělá a připravená žena bude chranitelkou manželství, muže a uvede je na správnou cestu z dnešní ahnělosti.

Podmínkou šťastného manželství je volba manželů. Něco, o čem sud málo bývá dívkám mluveno. Obvykle nemají znalost mužů, ani sti předpokladů, požadavků a pevného hlediska, aby dovedly voliti sobě uha pro život a otce svých dětí. Je tu nedostatek znalosti již od dětství stovaný, není družnosti a probouzející se pud svádí teprve obě pohlaví hromady, bývá zaměněn s láskou a z toho plyne mnoho zla. Normální, ědomělá, k silné vůli vychovaná dívka, která se volně a přirozeně ká s druhým pohlavím, nepadne tomu pudu za oběť. Nelze tu uváděti echny příklady, kterými se zabývá spisovatelka, všechnu tu mravní i tění zkázu prostituce, alkoholismu atd. Žádá, aby to vše, co proniká ešní nahnilou společnost, bylo dívkám známo a klade přísný požadavek kařské prohlídky před manželstvím. Nad lásku nutno postavit povinnost vůči životu nelze dbáti na malicherné ohledy. Také v ohledu duševním tno dívkám ukázat osvědčenou pravdu, že pouhá sexualita nepřivodí ojení bytostí, neboť k duši nevede pohlavní cesta. V tom spočívá i náženské založení ženy, která napomáhá dnes k vítězství dobra a mravsti, jež vždy vítězily ve všech dobách dějinných a jeví se jako důsledná, jnotná podmínka postupu a cíl lidstva.

Nejcennější částí knihy je pojednání o pohlavním životě v manželi. Kde je vyloučena duševnost a osobnost, tam nabývá vrchu pudový ot, který stal se nynějším povšechným stavem. Tak stává se prostředek em a porušuje účel manželství, staví se do služby osobě, porušuje možst štěstí, souladu a vede k rozvratu. Žena většinou neznalá zákonů přírody bývá do manželství zasvěcována mužem, který má zvrácené pojmy sexualním životě. Dokud to bude, nelze doufat v nápravu. Mravní nády ženy jsou tu porušeny, zdraví ohroženo, potomstvo v zárodku poškozeno. Tisíce rozporů drásá její nitro, cítí, že je zneužívána, čest její špána, úcta a láska k manželu mizí, zklamání plní její duši a kde nena-

lezne silnou mravní vůli vybřednout z těch poměrů, hyne předčasně, a
by poznala příčiny toho všeho. Vzdá-li se, hyne opět mravně, neb
usmrtí v sobě to vyšší, cit a úctu. Proto nutno pracovat všemi sila
k uvědomění ženy a proti strašné manželské povinnosti (debitum). N
kdo nezaručuje ženě pravou míru sexuelního života v manželství a o
ji pravidlem sama nezná. Průměrný muž zná jen své žádosti, které js
často stupňovány k rafinovanosti a jeho pud přestal být občasným a přir
zeným. To znamená pro ženu ne mlčet, nýbrž vědět a povstat. Vědět mu
co jest povinností a právem a musí mít sílu vzepřít se zneužití. Od že
musí takto vzejít náprava. Pro oba je jen jedna morálka, že manželst
má za cíl plození a jen to ospravedlňuje styk pohlaví. Vše, co je pro
tomuto účelu, je zneužití. Každé ospravedlňování je pokrytectví. Pře
stírání o nepřekonatelnosti pudu je lží, jejímiž n
sledky trpí celé lidstvo. Pohlavní zdrželivost j
možna bez poškození zdraví právě tak, jako přestáv
žena po oplodnění žíti pohlavně.

Muž, který je ve svém pudu tak rozdílně utvořen než mravně vysol
stojící žena, zřídka dovede pochopit duši ženy. To je propast mezi oběm
kterou může překlenout jen mravně povznesený a očištěný muž a k tom
ho musí přivést žena s vypěstěnou a uvědomělou osobností.

Vzhledem k propagovanému neomalthusianismu vyjadřuje se spisov
telka stejně otevřeně, jako jsou důsledky poctivého uvažování neúprosn
Zamezování potomstva je nepřirozené, žena však nesmí být nucena, ab
byla bytostí pro chov lidstva. Jako je zamezování potomstva nemravn
tak je nezodpovědné stálé plození. Odmítání dítek z pohodlí, ješitnost
skrbličnosti a pod. je stejně nesprávné, jako bezmezné hovění pudu. Je
diným východiskem čestným, mravným, láskyplným a účinným j
zdrželivost.

S některými praktickými pokyny pro manželský život končí tent
oddíl knihy požadavkem, aby dívky znaly pohlavní povahu muže, nevy
volávaly jeho pudovost koketováním, oděvem, chováním ani mazlením s
ale byly opravdové, přímé a dle potřeby pomahající a léčící mravní vůl
nikdy nevyhovující a slabošské. Kde jde o čest ženy, tam nutno vytrva
i pod důsledkem rozchodu. To platí zejména o době, kdy žena vyžaduj
ošetření a klidu. Je barbarské, co děje se v takových dobách ženě příkoi
a spisovatelka nazývá jednání mnohých mužů přímo bestialitou.

V třetím oddílu ukazuje, kterak i samostatná žena může dojít plnéh
rozvoje i štěstí ve svém povolání právě proto, že není jen pohlavím
rodovou bytostí, ale osobností. Jsou tisíce žen, které dávají individuelním
životu přednost před životem rodinným a vytvářejí cenné kulturní hodnoty
ale je povinností společnosti pracovat k tomu, aby ty, které cítí povolán
manželky a matky, ho mohly dosahovat a nebylo jim v tom bráněno zá
konnými ustanoveními a hospodářskými neb sociálními poměry.

ZPRÁVY.

Národnostní poměry u c. k. st. drah. C. k. st. dráhy spravují stavu v roce 1910:

a) vlastních drah státních	13.282	km
b) drah soukromých na účet státu . .	705	»
c) drah soukromých na účet majitelů .	5.158	»
Celkem . . .	19.145	km

Z těchto tratí nalézá se v krajích:

českých	5914 =	31%
smíšených	708 =	3·7%
německých	6272 =	32·5%
polských a rusínských	4927 =	25·6%
jihoslovanských	1358 =	7·2%
	19.179[1] =	100%

Řádné příjmy vlastních drah státních činily v roce 1910 754,060.000 K. oho připadá na příjem z dopravy 677,684.000 K. Na jeden km připadá iměrně 56.594 K příjmů; činí tedy příjem z českých tratí přes),000.000 K. Příjmy soukromých drah v českých krajích ležících a stem spravovaných činily v roce 1910 9,599.462 K, což jest na km oo K. Český národ platí za dovoz osob a zboží c. k. st. drahám ročně s ¼ miliardy K. Každý by předpokládal, že národu, který takřka třetu veškerých příjmů c. k. st. drah opatřuje a v jehož oblasti leží 31% tí c. k. st. drah, bude míti ve správě drah také náležité zastoupení. mu však zdaleka není tak, jak svědčí tato tabulka, podávající stav čeho úřednictva při železničních úřadech ve Vídni:

V následujícím úřadě	jest celkem úředníků	z nich Čechů	mělo by býti Čechů	schází jich tedy
ministerstvo železnic	532	29	165	136
tarifní úřad	270	18	83	65
ústřední vozový úřad	137	7	42	35
generální inspekce	45	6	14	8

			mělo by býti dle délky tratí %	počet	schází
ředitelství společ. st. dráhy	737	93	74	545	452
ředitelství sev. z. dráhy	634	55	70	443	388
ředitelství severní dráhy	1103	43	70	772	279

kem nám tedy schází jenom ve Vídni 1813 úředníků, což, počítáme-li ní příjem jedince 4000 K, činí celkovou ztrátu 7,000.000 K ročně.

—*a*—

[1] Vpočteno 34 km nově otevřených tratí.

Stáří osob výdělečně činných. Dle právě uveřejněného sčítá německé říše z r. 1907 bylo z osob invalidnímu pojištění podélhající

v stáří od	všech osob	pouze mužů	v stáří od	všech osob	pouze mužů
16—18 let	10%	—[1]	40—50 »	14·0%	22·5%
18—20 »	10·1%	—[1]	50—60 »	8·5%	12·7%
20—25 »	18·6%	—[1]	60—70 »	3·2%	5·27%
25—30 »	14·4%	23·7%	70 a více	0·4%	0·64%
30—40 »	20·8%	35·1%			
				100%	100%

Tabulka tato podává zároveň obraz věkových stupnic osob výdělkov činných a platí zajisté v plné míře i pro poměry v zemích českých.

br

Hlášení úrazů u c. k. st. drah. V řadách železničního personálu s hlášení úrazů rozmohlo měrou tak povážlivou, že vrhá takřka stín na cel ústav úrazového pojištění personálu tohoto.

Vizmež jen na základě dat úrazové pojišťovny rakouských dra vzestup úrazů

V roce	hlášených	odškodněných	% odškod.
1897	7.541	2.467	28·88
1898	9.616	2.729	28·38
1899	11.495	3.448	30·00
1900	12.606	3.525	27·96
1901	13.801	4.039	29·27
1902	14.749	4.139	28·06
1903	15.464	4.089	26·64
1904	17.281	4.000	23·15
1905	18.304	4.237	23·15
1906	21.121	4.676	22·14
1907	25.755	5.478	21·27
1908	30.899	6.079	19·67
1897—1908	199.632	48.906	24·49

Kdežto tedy do roku 1903 bylo odškodněných úrazů v poměru k hlášeným nad průměr našich 12 let (24·49%), bylo jich v letech dalších procento daleko nižší. To vysvitne jasněji z této tabulky. Na 10.000 pojištěných zřízenců připadlo úrazů

V roce	hlášených	odškodněných
1897	480	138·15
1898	506	143·20
1899	553	165·26
1900	587	164·20
1901	612	178·84
1902	681	190·64
1903	708	187·80
1904	781	180·20
1905	816	186·90
1906	899	197·30
1907	999	211·90
1908	1135	223·30

[1] Nezjištěno.

V prvním sloupci jest tedy tendence v jiném poměru vzestupná než druhém.

Příčiny vzrůstu úrazů jsou velmi různé povahy.

Jsou to jednak dokonalejší organisace hlášení, za druhé vzrůst zřízenectva — dle zásady větší pravděpodobnosti z více jednotek, — za třeti prodloužení pracovní doby a konečně zvýšení výkonnosti téhož počtu zřízenců při stejné pracovní době, kromě momentů jiných, povahy morální širš. sl. smyslu.

Nás zajímá především příčina prvá, t. j. organisace hlášení.

Úrazový zákon sám hleděl zameziti přílišné hlášení úrazů malicherných a **předvídané** zvýšení správních nákladů. Proto uložil podnikateli povinnost hlásiti jen úrazy, jež měly v zápětí ztrátu způsobilosti nejméně 3 dnů (§ 29. úr. zákona).

Leč jednak zákonné ručení podnikatelovo v případě nedbání této povinnosti, jednak některými křiklavými případy dotvrzovaný názor lékařů, že i nejnepatrnější zranění může přivoditi dříve či později trvalou ztrátu výdělečné schopnosti, konečně stále rostoucí uvědomování si výhod úrazových důchodů v nejširších vrstvách dělnických, jimž byly důkladnou oporou vzmáhající se organisace odborové, to vše způsobilo, že záhy již, zejména k. k. státních drah zejména již v roce 1903, zaváděla se praxe, hlásiti úraz každý, tedy i když vůbec nezavdal příčiny k přerušení práce.

Než i potom vyskytnuvší se případy ručení dráhy za nehlášení úrazů pobádaly k stále větší snaze podniku, aby příslušné orgány co nejvíce dohlédl a poučoval, až vyvrcholila snaha ta, pokud šlo o zřízence c. k. st. drah, v nařízení ministerstva železnic z r. 1906, dle něhož přiřkl se železničnímu lékaři za každý ohlášený úraz, jako odměna za zvýšenou práci, honorář 2 K.

Ač jsme daleci toho, abychom viděli v této instituci zjev o sobě pozitivní, přece musíme se pozastaviti nad jeho důsledky, jež působí nejen na správní výdaje tím, že rozšiřují agendu úrazovou a požadují rozmnožení sil nejen v ústředí vídeňském a při ředitelstvích, nýbrž i ve nižších stanicích (známo na př., že v topírně nuselské a v dílnách lounských jest vyřizováním úrazových věcí zaměstnána celá úřední síla).

Povrchní pohled na shora uvedenou tabulku poučí nás o účinku tohoto opatření. Dnes u c. k. st. drah hlásí se úrazy o závod.

Železniční zřízenec jde k lékaři, lékař shledá nepatrné škrábnutí na ruce a ihned rozvíří se celý aparát správní. Lékař ohlásí diagnosu na předtištěném formuláři stanici a přiloží účtenku, stanice sepíše úrazové oznámení ve 4 exemplářích, ev. ještě protokol o výpovědech »zraněného« a svědků, 2 exemplář zašle na ředitelství st. drah a 2 na okresní hejtmanství. Ředitelství a hejtmanství zase úřadují, byť pouze úrazová oznámení doplňovala, zanesla do svých knih a odeslala úrazovně železniční.

Jsou nemálo řídké případy, že jediný zřízenec přihlásí do roka 5 úrazů.

A což teprve práce s výšetřením úrazů spojená, kterou provádí úrazová ve Vídni! Sta tisíce správních výloh zatíží tak dráhy a hlavně státní dráhy, jež účastní se na úrazovně železniční 80% pojištěnců.

Pokusil jsem se kdysi řešiti finanční škody, jež působí ručení podnik za zamlčený úraz, na výkazech pražského ředitelství.[1] Vyňal jsem z počt hlášených úrazů umělou konstrukcí momenty působící vyšší hlášení z dí vodů morálních a intelektuelních tím, že jsem vypočetl normální vzrů hlášených úrazů, působený vzrůstem personálu, pracovní doby a vykonan práce.

A tu dospěl jsem k výsledku, že za předpokladu, že v roce 1907, kd tedy působil zmíněný výnos o odškodnění lékařů v plné míře, byly hlášen úrazy všechny, musilo býti u zmíněného ředitelství v r. 1902 1854, r. 190 1627, r. 1904 1130, r. 1905 1154 a r. 1906 792 úrazů zamlčeno.

A na tento obrovský počet zamlčených úrazů připadly pouze 2 př pady ručení dráhy za neohlášení úrazu, z nichž jenom jeden měl za násl dek odsouzení podniku.

Nezdá se, že dostala se instituce hlášení úrazů do úskalí, jemuž m železničníci uvykli jsme říkati resistence?

Dráhy vydaly přísné výnosy o hlášení úrazů a zřízenci (hlavně lékaři jsou jich poslušni tak dokonale, že uvádějí celý stav ad absurdum. Ja si přáli. Mají nyní službu »dle předpisů«. *br*

---

[1] Článek můj v Časopise českých úředníků žel. roč. 1908 č. 21 a nás

Příspěvky k povahopisu české politiky.

A. O. Zeithammer, jeden z předáků staročeské strany, vydal před krátkým časem první díl spisu svého o pokusech vyrovnání s Čechy.[1] Dějiny těchto pokusů jsou jistě známy a přec zasluhuje Zeithammer v každém ohledu díky a uznání české veřejnosti, že ve vysokém stáří svém se k práci té odhodlal. Spisek jeho je plný osobních detailů málo známých a zajímavých, dvojnásobně cenných už proto, že nám je vypravuje muž, který při všech těch akcích byl přítomen a na nich zúčastněn. Zeithammer, dnes už dávno na odpočinku, není nikterak strannicky zaujat a na jeho práci je vidět, že chtěl přispěti pouze k tomu, aby politické dějiny české o tak důležitých dobách naší politiky obdržely dokument očitého svědka a spolučinitele. Zeithammer co bývalý učitel, žurnalista a vůdčí politik pro podobné nedostatky politické historie má plné porozumění a spis jeho při chudosti naší politické literatury vůbec, o pohnutých dobách státoprávního odporu zvláště, tím více nabude důležitosti už proto, poněvadž memoirový ráz jeho je tím cennější, že ani Palacký ani Rieger nezanechali politických dějin a zápisků ze svých dob.

Zeithammera snad přes to, že na dnešní politické příběhy se dívá už jen s trpností politického pozorovatele, přece jen tu a tam zabolela změna názorů o státoprávní politice české, která zejména v posledních letech v české veřejnosti nastala. Tato trpkost nesvedla jej sice nikterak k polemice nebo dokonce k přibarvování vypravovaných příběhů, ale zdá se, že přec je sebou jednou z pohnutek, které jej k vydání těchto příspěvků k dějinám přiměly. Praví sám: »Vlastních úsudků příběhů úmyslně pokud možná jsem se zdržel, jen v závěrečné části tohoto prvního dílu dovolil jsem si jako svědek a vícerosobný účastník oné doby vysloviti se o kritice oněch historiků a publicistů, kteří tehdejší postup a chování české strany národní a

[1] Zur Geschichte der böhmischen Ausgleichsversuche (1865—1871) I. Theil. Von Belcredi zu Hohenwart. Mitgeteilt von A. O. Zeithammer, Mitglied des Herrenhauses des Reichsrates. Prag 1912.

šlechty, ba celého českého národa příkře odmítavě líčili jako epoch státoprávního blouznění.« V tomto doslovu pak prof. Zeithamm poukazuje k tomu, jak celý národ s tehdejším postupem staročeský poslanců a šlechty souhlasil, jakou zachovával disciplinu a jak tud nejsou ani Staročeši ani feudální šlechta vinníky, když se mlu o neúspěších. Vinu mají tedy poslanci všichni bez rozdílu a nár celý. Státoprávní boj je dávno zastaven a není tudíž třeba obnovi spor, kdo je pravým vinníkem, když prof. Zeithammer sám výslov nikoho neviní a neosvobozuje. Peccatur intra muros et extra. I v to má prof. Zeithammer pravdu, když praví, že ona doba byla českém národu dobou vážných a těžkých bojů za právo a získání pevné půd právní po dlouhé řadě politických experimentů, sobě odporujících n řízení a prohlášení, po trapných zkušenostech, které učiněny po ob slání říšské rady na počátku let šedesátých, po dlouhé řadě zklamá a oklamání, pronásledování a porušování práva. Prof. Zeithamm připouští, že by mužové tehdy vedoucí byli jistě byli postupova jinak, kdyby byli měli zkušenosti generací pozdějších.

A přec — nic naplat: jeho knížka se svými novými příspěvk k dějinám onoho boje znovu nám uvádí, že na ty boje za vysokým cíli jsme byli naprosto nepřipraveni, že ony cíle naprosto neodp vídaly poměrům našim, že se nerozumělo celé situaci a proto nel plně souhlasiti s autorem, když svůj povzdech končí výtkou, že události tehdejší nedají posuzovati s hlediska nynějšího lepšího p znání, nýbrž že musí být posuzovány z onoho ústředí, nálady a p chopení oné doby a jako výsledek stále postupujícího vývoje. To dnešní lepší poznání tehdejšího ústředí politického je to právě, kte nutí i ty, kteří s tehdejšími cíli souhlasí a dnes ještě po nich baž k odsouzení tehdejšího postupu, nehledě k těm, kteří si »stále postu pující vývoj« věcí českých v oné době představují jinak.

Čím vyšší byly cíle, za nimiž se boje ony nesly, tím větší byl zodpovědnost bojujících, a tím nutnější byla povinnost uvědomělos a připravenosti k těmto bojům. Dnes vidíme — a z cenné knížk Zeithammerovy o značný stupeň jasněji — jak málo dovedli tehdej jednatelé posouditi tehdejší situaci politickou, zahraniční i vnitřn a jak málo se zabývali přísným šetřením stavu vnitřních věcí če ských, politické, kulturní a zejména hospodářské síly našeho národ Jsou v boji tom okamžiky dnes nám přímo nevysvětlitelné, které s dají omluviti jen a jedině vlivem feudální šlechty na národní p slance. Jen tím, že šlechtičtí vůdcové, vychovaní v ústředí nám n

sto cizím, kteří mimo stavovské a politické neměli s námi
lečných zájmů, boj a všecky akce vedli, dá se vysvětlit ono na-
sté podceňování všech reálních předpokladů. To, co chtěla státo-
ávním bojem získat šlechta, nemuselo se starat o kulturní a hospo-
řský stav našeho lidu a jeho budoucnost, pro ony cíle stačila exi-
nce českého národa, jeho početní síla. O tuto čistě fysickou a po-
ní existenci opřena platnost bývalých zákonů, ústav, zřízení a
sah, a vymáháno obnovení toho všeho. Není snad náhodou, že
k a ř, zvyklý počítat se všemi složkami a s koeficienty, nejreál-
jšími, při sledování tohoto politického boje mluvil o fajfce tabáku.
zhodující šlechtičtí činitelé neměli skoro nijaké účasti na vývoji
kého národa, v oněch dobách tak pracném — anebo jen docela
rovné a ojedinělé, účastnice se jen akcí čistě politických, a to jen
rlamentárních aneb okázalých, jak měli mít pak možností a schop-
stí k úvahám o rozměru a dosahu tohoto vývoje našeho lidu a jeho
doucnosti? A jak měli dále uvažovati o tom, jaké potřeby tento
vinutý národ bude mít, a bude-li státní zřízení, jehož se domáhali
i, těmto novým, zvýšeným a rozmnoženým potřebám národa plně
hovovat? Tak přímo hypnotický byl vliv oné šlechty na národní
slance a politiky, že lidé tak vysoce kulturní, jako František Pa-
ký, se dali do té míry fascinovati, že pracovali k zřízení státního
raru, jehož rozhodující národ neměl ani dostatečný počet středních
l, o universitě a vysokých školách vůbec nemluvě. Že by to bylo
zřízení českého státu všechno přišlo, nemůže přec platit za
luvu a výmluvu. Ale co platil oněm šlechticům kulturní stav? Co
znamenala universita? Vždyť někteří z nich se mohli odvolávat
mu, že studovali na pražské universitě německé a přec se stali
rými Čechy, alespoň dle svého názoru. Jak málo této feudální
htě záleželo na vlastním národě, vidíme přec nejlépe z toho, jak
tomu národu chovala později, když se státoprávní boj prohrál,
ž se vstoupilo na »půdu platné ústavy« a počala skutečná práce
povznesení vlastního národa. Tu šlechtičtí vůdcové přenechali
šku práci milostivě lidem z národa, sami se obmezujíce na vy-
politické funkce, a jak se konečně postavili proti požadavkům
o ířených politických práv — proti všeobecnému hlasovacímu
u ti, kteří svého času spravedlivé volební řády prohlašovali za
ivní otázku Čech (str. 24), toho všichni jsme ještě pamětlivi a vi-
zase zřetelněji než kdy dříve dnes, kdy v první řadě šlechta
ce svoliti k spravedlivým řádům volebním do sněmu, i když by
zykové spory českoněmecké urovnaly.

A teprve stav hospodářský. Byli jsme tehdy v prvních začát hospodářského vývoje, český velkoobchodník nebo továrník byl ř kým zjevem, byli jsme hospodářsky naprosto ovládáni Němci, i če zemědělství bylo jimi takřka spachtováno a ve Vídni jsme vyjed vali o český stát, hlavním cílem byl drahý, nesmírně komplikova aparát správní a zákonodárný, nejvyšší snahou a touhou korunova To jistě prof. Zeithammer nesmí ironicky nazývat »Besserwisse když se nyní hrozíme, že tenkrát i v ústředí oněch dob se na t elementární předpoklady státni existence nebral ohled. Na ka stránce jeho knížky shledáváme se s doklady této lehkomyslnosti, kterou za vedení Jindřicha z Clam-Martiniců český národ s ne danou od té doby jednomyslností se pachtil za cíli, jichž splnění nebyl se ctí vydržel čtvrt roku.

Dá-li se pro tento postup nalézti nějaká omluva, pak je to neméně úžasná krátkozrakost druhého kompaciscenta, vídeň vlády. Dnes nevěříme svým očím, co ministři, jako Belcredi a tocki, nabízeli, kam až se ztrácela ta dobrá vůle usmířiti český ná a snaha sjednotiti Rakousko, po r. 1866 na kraj záhuby se dostav Zeithammer vypravuje na základě poznámek knížete Jiřího z L kowicz o poradě Potockiho se šlechtou, že tento zástupce vl hleděl vypátrat názory přítomných, ale sám se nevytasil se žádn jasným názorem, a dr. Rieger své ženě o Potockim píše: »Poto má dobré úmysle, ale schází mu potřebná znalost poměrů, nemá vahy a pevného programu«!

Nelze se diviti, když se našim vyjednavačům z oné doby v tala hazardnost. Ve svém státoprávním radikalismu Clam a Rie stáli na svém, žádali splnění státoprávních požadavků až po ko novaci a nikdy nepřemýšleli o tom, zdali to, co se z Vídně nabíz by českému lidu a jeho vývoji prozatím neposloužilo mnohem ví lépe. Kde jsme už dnes mohli být, kdyby naši lidé byli přistoupili návrhy Belcrediho a Potockiho! Ale jak řečeno: k takové úvaze jména šlechta nemohla a nechtěla dospěti, poněvadž jí scházelo rozumění pro skutečné potřeby l i d u českého, a poněvadž se rozumělo, jak vysoký politický význam má kulturní a hospodář stav národa, jeho kulturní a hospodářská síla. Škoda, že se vedo šlechtičtí vůdcové nedožili dnešních dnů, kdy jeden z jejich děd jedná opět jednou o vyrovnání ne už se státem, ale s Němci: jak ohraničování okresů musí opatrně přihlížet k hospodářským i k turním otázkám a poměrům, jak jsou tyto často důležitější,

ecky politické nutnosti a snahy. Ale dožil se těch dnů pamětník
ný, Zeithammer sám, a poznává při politické své vyspělosti jistě
es, jak ohromné chyby tenkrát páchány. A i to vědomí posilňuje
ho spisek, že chyby ty staly se jen a jedině proto, poněvadž národní
slanci čeští stáli výlučně pod velením a vlivem hraběte Clama a
ho přátel, jichž stavovské snahy se kryly s namnoze fantastickým
jetím špatně stráveného historismu. Mimo to páni z historické
echty psychologicky znamenitě dovedli využitkovat náladu českého
lu, pracovali vzdorem, pýchou a korunovačními klenoty. Jak málo
lo při všem tom a opětném jednání dbáno o pravé potřeby lidu,
jlépe vidět z toho, jak nepoměrně malou úlohu hrála při něm na
iklad — jazyková otázka, která, jakmile státoprávní boj přestal,
mentární silou zaplavila všecku politiku, a to nejen českou, ale
kouskou vůbec. A pro tu šlechta přes to, že jak Staročeši tak i po-
ěji Mladočeši ji opírali o důvody i státoprávní, měla v aktivní po-
ice porozumění daleko menší, a nejpřesvědčenější státoprávní ka-
liři z dob starších nám při řešení jazykových otázek a sporů zasa-
vali rány hluboké, do samého státoprávního masa sáhající (Schön-
rn!). V jednání až do Hohenwarta jednalo se stále jen a jen o če-
ho kancléře a kompetence sněmu i tehdy, když vyrovnáním
Uhry nejdůležitější tyto kompetence nezvratně už sněmům byly
aty, odevzdány říšské radě a dokonce i delegacím. Žasneme dnes,
yž vidíme, jak naši státoprávní snilkové po vyrovnání s Maďary
nevšímali pořád ještě hospodářských otázek, a přes to, že Uhry
mu jednání našemu sloužily za vzor, trvali na dřívějších nejas-
stech a neurčitostech. A zas při jednání před příchodem hraběte
Hohenwarta a za jeho vlády setkáváme se s osudným hazardováním.
yní, pánové, mluví k vám sám císař v důvěře a důvěrně. Neodjíž-
te, aniž byste se poradili s mou vládou a s ní se dohodli. Víte, že
u na říšské radě strany, které oprávněnost státoprávního stano-
ka uznávají, důtklivě vás žádám, vstupte do říšské rady, dohod-
te se s nimi a budete mít většinu. Na mně a mém souhlasu nebude
sázet, abyste obdrželi, co je přípustné a spravedlivé; ale toho si,
pánové, buďte vědomi: oktroyovati nemohu a nebudu
nikdy více. To vám říká váš císař, ne vláda.« Tato slova císař
František Josef I. řekl deputaci českého sněmu, která r. 1870 mu
předávala adresu. Zeithammer jako jediný ještě žijící člen této
deputace nám potvrzuje, že když ne do slova, tož ve smyslu správně
toto výrok Gustav Eim r. 1885 citoval. Co chtěli páni tenkrát ještě
slyšet, než že císař nebude oktroyovati? Že nemůže, když pracně

sotva provedené vyrovnání s Uhry předpokládalo ústavní živ
v Rakousku?

Vždyť i ten Beust, který jistě nebyl přítelem českého národa
zejména jeho státoprávních snah, byl ochoten brzo po svém nasto
pení k dohodě. »Co žádáte nejdůležitějšího za smír?« tázal se d
Riegra,[1] když bez vědomí ministrpresidenta knížete Auersper
přijel za císařem do Prahy. »Je to známo a opětně ve svých prohl
šeních jsme to řekli: Zcela nevyhnutelným zdá se nám nejužší sp
jení a autonomie Čech a Moravy,« řekl dr. Rieger — »a« vpadl n
do řeči Palacký, »společná samostatná jurisdikce v tomto spoje
začež bychom říši povolili nutné koncese.«

»Co tu žádáte,« zvolal Beust, »je vydáním víc než dvou millio
Němců! To je návrh beznadějný, beznadějný z nejrůznějších d
vodů.« »My však nemůžeme zpět,« prohlásil Rieger, »my nemůže
ustoupiti; kdybychom tak učinili, národ by nás opustil a hledal ji
vůdce.«

»Setrvati na nemožném znamená v politice sebevraždu,« mí
Beust, »můžete dosáhnouti tří věcí: přiměřenou autonomii, kor
novaci a patřičné zastoupení v korunní radě. To je jistě dost k v
voji práv, vašemu národu příslušných.« »Toho názoru nejsme,« ře
Rieger. »Pak snad vyvoláte v Rakousku nebezpečí, snad dokonce n
štěstí, ale svých plánů neuskutečníte . . .«

Než — dnes asi už není zapotřebí dokazovat, že postup české
vedení tenkrát nebyl šťastný. Propásli jsme pokusy Beustovy, n
rozuměli jsme situaci za Potockiho a opakovali jsme chyby své
Hohenwarta, třebaže při tomto posledním pokusu o státoprávní v
rovnání česká posice už byla daleko nepříznivější, poněvadž se
věcí celým svým vlivem vložili Maďaři, Andrássy. Není ani dost má
pochybnosti, že císař byl po všechnu dobu ochoten k velkým ústu
kům — vždyť se nejednalo o žádné demokratické koncese, vžd
v čele stála lidu cizí feudální šlechta česká! A že domácím odpůrců
našim, Němcům, už bylo úzko, je právě vidět ze sukkursu, který ji
téměř v posledním okamžiku poskytli Maďaři. Kapitola Hohenwa
tova v knize prof. Zeithammera ještě není vypsána. Bude jistě stej
zajímavé jeho líčení jako ve svazku prvním a přidá nám jistě n
vých příspěvků k dějinám zajímavé oné doby.

Ale ani historie éry Hohenwartovy nás nepřesvědčí, že se je
nalo tenkrát jen a hlavně o pevnou právní půdu českého národa, j

[1] »Werden und Wirken des Bürgerministeriums« von F. Schütz, s
138 a d.

rof. Zeithammer myslí, poněvadž z celého způsobu tehdejšího jed-
ání je vidět, že těm právním základům n á r o d a, lidu, nevěnován
náležitý zřetel. Víme to také z paměti ministra orby v kabinetu Ho-
enwartově, prof. Schaeffleho, který jako tehdy modernější, jisté
le demokratičtější sociální politik se při své naprosté sympatii pro
eského požadavky na státoprávní akci díval dost skepticky. Úlohu,
terou v celé té době hrála šlechta, posuzujeme dnes už dávno jinak,
ež v dobách státoprávního zápalu, který v lidu nebyl vlastně ničím
iným, než formou odporu a rozhořčení nad pokořováním, urážením
odpíráním veškerých jeho práv. Jakmile státoprávní boj zastaven,
e bez vlivu tétéž šlechty, šlechtičtí vůdcové ve svém zápalu pro
eskou věci valně ochabli a schladli, celá jejich energie od r. 1879 vě-
ována snaze, uvésti českou politiku na půdu konservativní až kleri-
ální politiky, na půdu platné ústavy, která se dle výroku jednoho
nich přes všechna státoprávní ohražování »vžila«.

Roku 1879 vstoupili poslanci čeští do poslanecké i panské sně-
ovny, přes to, že hrabě Taaffe ničím se nezavázal, nic neslíbil a nic
edal, jak to konstatoval Dr. Sladkovský Mladočechům, Dr. Rieger
Staročechům. Dr. Rieger dokonce oznamuje svému klubu průběh
ednání s novou vládou konstatoval, že bylo »jednáno o způsobu,
imž by v y z n a č e n o bylo státoprávní postavení království Če-
kého. V t o m k u s e n e d o s a ž e n o v š a k p o s u d s h o d y.«
Podáno tedy známé státoprávní ohražení, které tudíž znamená po-
ední státoprávní projev. Je dost příznačné, že dr. Habietinek, mi-
istr spravedlnosti v kabinetu fundamentálek, státoprávní prohlášení,
odané knížetem Karlem Schwarzenbergem v panské sněmovně (da-
ko krotší než podané v poslanecké), n e p o d e p s a l. Bylo-li třeba
ůkazů, jak nelidová politika to byla, kterou šlechtičtí vůdcové na-
m lidem sugerovali a vnucovali, pak ten důkaz byl prováděn a pro-
eden od prvního dne vstupu do říšské rady. Najednou se pracovalo
nejpilnějších požadavcích národa, vesměs nestátoprávních, v první
adě požadavků stálo zřízení české university, kterou ostatně
r. Sladkovský při první své návštěvě u hr. Taaffea energicky ur-
oval.

Dnes líčení boje tehdejšího už nevzbuzuje nadšení let šedesátých
sedmdesátých a přec jsme prof. Zeithammerovi vděčni za každý
ový detail k těmto dějinám. Vždy víc a více poznáváme, jak zá-
adní a základní chyby politiky dnešní mají svůj původ a vznik
oněch dobách, jak všeliká romantičnost, z jejíž náruči česká poli-
ka do dnešního dne se nedovedla docela vymanit, je dědictvím oněch

bojů. Dnes přec už jen převládá mínění a přesvědčení, že český národ musí dělati politiku demokratickou — mladočeští členové státoprávního klubu v r. 1879 vstupovali do říšské rady, majíce už uloženo od valného sjezdu strany, pracovati k tomu, »aby v duchu spravedlnosti a rovnosti změněny byly volební řády na základě všeobecného práva hlasovacího« — a všecky odchylky oficiální politiky české od této stěžejné zásady, pod nimiž tak trpíme, jsou vždy jen do valné míry přímé a nepřímé následky směrů dřívějších. A skutečně se zdá, že česká politika nedostane se na pravou a správnou cestu dříve, než až správně odhadnuty a oceněny budou události a boje jimž věnována zajímavá knížka prof. A. O. Zeithammera. Odhad a ocenění spravedlivé neubéře jistě ani dost málo zásluh tehdejším vůdcům a pracovníkům, ale správné úsudky takové znemožní nepříznivé vlivy chyb tehdejších na aktuální politiku dnešní. *Č.*

tátní finanční hospodářství rakouské i v druhé olovici naší monarchie a povážlivá nebezpečí jeho.

Napsal prof. Jan Koloušek.

(Dokončení.)

S tátní (a jiná veřejná) vydání francouzská tedy za posledních 10 let vzrostla jen o 3·2% (proti 77·8%nímu vzrůstu cislajtanskému) a za posledních pět let o 19·3% (proti 61·3%nímu zvětšení slajtanskému)! Při tom i ve Francii byla v posledních letech postátněna veliká dráha západní (Chemin de fer de l'ouest). Těmi výdaji jsou však kryty zároveň potřeby, které u nás připadají na účet rozpočtů zemských a okresních. Celkové zatížení veřejnými výdaji na jednoho obyvatele je ve Francii mnohem menší nežli v Rakousku.

Zajisté rozpočet francouzský vykazuje v r. 1912 na úroky státních dluhů přes 900 mil. frs, na vojsko domácí, koloniální i na výboroj válečnou 920 mil. frs a na válečné loďstvo 423 mil. frs. Tedy měř plná polovice všech státních (a departementálních) vydání francouzských připadá na tyto zcela neproduktivní účely. — Francie ovšem takový luxus při svém bohatství může snadněji dovoliti, nežli Rakousko.

Ve Velké Británii s Irskem byly státní rozpočty na roky budgetní (počínající 1. dubnem):

roku	1882	1895	1902	(1903)	1911	1912
mil. £	86	92	161	(151)	179	187 (návrh)

rok 1903 přidán, jelikož to byl normální rozpočet v míru, kdežto rozpočtu 1902/03 jsou ještě válečná vydání následkem událostí jihoafrických).

Poměrnými čísly jeví se vzrůst státních vydání anglických:

roku	1882	1895	1902	(1903)	1911	1912
	1000	1070	1872	(1756)	2081	2174

Státní rozpočty anglické vzrůstají ovšem dosti silně, hlavně následkem zbrojení a stavby válečných lodí, ale zároveň i pro zvýšenou

péči sociální (starobní renty, sociální pojišťování atd.). Nicméně v posledních deseti letech vzrostla rozpočtová anglická státní vydání jen o 16%, a pokud hledíme k normálním letům v míru, za devět posledních let (1903—1912) pouze o 23·8%. [Ovšem konečný rozpočet na rok 1912/13 i s dodatečnými lodními úvěry bude ještě o něco vyšší. Při počtu obyvatel asi 46½ mil. připadaly by na každého obyvatele asi 4 £ nebo 96 K státních vydání vesjednoceném království. Ovšem v Anglii jsou kromě tol velká vydání samosprávná (local government) vedle státních, a sotva poměrně větší než v Rakousku. — Vydání na vojsko a n mořní loďstvo stouplo v Anglii nyní na 77½ mil. liber šterl. (= =1860 mil. K). V r. 1894/5 nečinila vydání ta ještě ani 40 mi liber (= 960 mil. K).

Ke konci uvedena buďte ještě státní vydání v Rusku a v Itali — Na rok 1912 bylo v Rusku rozpočteno státních vydání vše (řádných i mimořádných) 2835 mil. rublů, což při počtu asi 160 mi obyvatel vydalo by na každou duši 17¾ ruble ročně (= 45 K).

Italský rozpočet na rok 1912/13 (rozpočtový rok jak v Německu nebo ve Velké Britanii s Irskem počíná 1. dubnem) vykazuje státních vydání 2567 mil. lir; tedy při počtu 34½ mil. li asi 74½ liry na každého obyvatele (sotva 71 K) ročně.

Patrně má Rakousko poměrně největší státní vydání — (podle počtu obyvatelstva měřeno). V Prusku sice při padá (i s podílem říšským) ještě vyšší vydání státní než v Rakousku asi 131 M (= 154 K) na hlavu. Ale z toho vydání by připadlo n státní podniky (na vlastní pruské i s podílem říšských), které jso velmi výnosné, ročního příspěvku na každého obyvatele přes 62 M čímž se roční vydání pro ostatní státní potřeby snižuje pod 69 M (asi na 81 K). Odečteme-li v Rakousku provozovací vydání drah jiných státních podniků v rozpočtené sumě asi 33 K na hlavu, zbývá nicméně ostatních vydání asi 73 K na každého obyvatele, jen o má menší než v Prusku. To však je vyváženo našimi velkými vydáním zemskými, která u nás velmi mnoho úkolů přejímají, jež jsou f nančně hrazeny státem v Prusku. Tak na př. zemský rozpočet mo ravský vykazuje asi 20 K vydání na každého obyvatele. Proti tom jsou rozpočty provinciálních hospodářství v Prusku zcela nepatrn a ještě z valné části se uhrazují státními úděly, tak že jsou do jist míry obsaženy již ve státních rozpočtech. Proto ani v Prusku tat

veřejná vydání (u nás státní a zemská) nedosahují vydání rakouských.

Podle rozpočtů na rok 1912 (po případě na rok 1912/13, tam totiž, kde se rozpočtový rok počíná 1. dubnem) připadalo by ročního státního vydání na každého obyvatele:

v Rakousku	106 K
ve Francii sotva	100 »[1]
ve Sjednoceném království	96 »
v Italii	71 »
v Rusku	45 »

Nezámožné Rakousko vydává tedy na své veřejné potřeby poměrně nejvíce a zajisté musí také veřejná břemena u nás nejvíce tížiti. —

4. *Daňové výnosy a daňové obtížení v Rakousku.*

Poněvadž státní jmění a státní podniky v Rakousku dávají pouze nepatrné výtěžky, které zdaleka nestačí ani na krytí dlužných úroků ze základních (investovaných) kapitálů věnovaných na ony podniky, musí se většina vydání státních krýti čistým výtěžkem daní. Tento čistý výtěžek byl v posledních letech v milionech korun:

V roku	ze státních daní přímých	ze státních daní nepřímých bez cel	dohromady
1902	290	609	899
1907	335	738	1073
1908	346	779	1125
1910	367	826	1193

K tomu ještě přibyl výnos cel v r. 1910 na 171 mil. korun (a v r. 1908 na 149 mil. K). Celkové státní zatížení daňové (čistý výnos po srážce bezprostředních výloh a restitucí) činilo tedy v r. 1908 asi 1274 mil. K a v roce 1910 asi 1364 mil. K; stouplo tedy za dvě léta, ve kterých se sazba daní nezvýšila, něco přes 7%. Od těch dob vzrostlo břemeno daňové hlavně zvýšeným dovozem potravin clu podléhajících a zvýšením ceny tabákových výrobků jistě v nemalém značněji. Celkem však výtěžky daní daleko nerostou tak rychle, jako přibývá státních vydání.

Výnos státních daní přímých nutno však doplniti ještě daněmi samosprávnými. Kromě osobní daně z příjmů podléhají všecky ostatní přímé daně samosprávným přirážkám. Tyto samosprávné přirážky násobí ještě značněji státní břemeno daňové. Možno

[1] Ve Francii připočítáváme i »budget annexé«.

odhadovati průměrné zdanění s různými přirážkami (zemskými, okresními, obecními, školními, kostelními, obchodních komor atd.) nejméně asi na 2½násobné té výše, jaká se jevi ve výsledcích státního zdanění. Tím by všecky veřejné daně přímé dosáhly sumy jistě značně přes 800 mil. K, i když hledíme k tomu, že osobní daň z příjmů samosprávným přirážkám nepodléhá. Připadá tedy daňového břemene přímého v Rakousku jistě přes 28 K na hlavu.

Z daní přímých nejtěžší daní je ovšem domovní daň z bytného (čili, jak obecně se zove, činžovní).

Ve velikých městech je sazba daně té přímo zdrcující. Obnáší totiž sazba státní daně až 19½% z hrubého nájemného.[1]

Samosprávné přirážky činí k ní nejméně asi 150% předepsané daně přímé (bez ohledu na státní slevu jedné osminy), tak že celá daň by činila nejméně asi 52½% hrubého nájemného. Ano v jednotlivých městech ještě značně bývá vyšší.

Daň ta ovšem nepostihne pravidelně vlastníka domu, nýbrž přesune se na nájemníky, kteří v domě bydlí. Že majitelé domů sami činžovní daně neplatí, dá se snadno prokázati. Pravidelně totiž kapitál v činžovních domech uložený nese nejen obvyklé úroky (hypotekární), nýbrž při tom cena domů ještě po většině rychle a značně vzrůstá. Aspoň je tomu nepochybně tak v městech s přibývajícím obyvatelstvem. Proto je domovní daň činžovní sice dle způsobu svého ukládání přímou daní (vyměřovanou z důchodu vlastníkova), ale ve skutečnosti je to daň spotřební, kterou musí zaplatiti ti, kteří v cizím domě bydlí, vyšším nájemným. Je tomu zrovna tak, jako při jiném spotřebním zboží, které je zdaněno (při cukru, lihovinách nebo soli), že daň zaplatí spotřebitel vyšší prodejní cenou zboží kupovaného.

Jak rychle daň ta roste, vidí se z úředních výkazů o dani činžovní (podle rozpočtu předloženého říšské radě na r. 1912):

v roku	výnos daně v mil. K	výnos daně v poměr. číslech
1900	59·694	1000
1902	67·758	1135
1904	73·285	1228
1906	78·207	1310
1908	84·274	1412
1910	91·757	1537

[1] Z hrubého nájemného je dovoleno totiž sraziti 15% a ze zbytku se vyměří daň 26⅔% a slevuje se z daně osmina.

Za deset let vzrostla tedy daň činžovní o 53·7%! Zvyšované přirážky samosprávné k ní vypisované pomáhají také při téže státní sazbě daně státní daňový výtěžek dále stupňovati. Majitelé domů obyčejně vyšší přirážky obecní (nebo jiné samosprávné) dobudou si od svých nájemníků vyšším bytným a z toho pak ovšem je také později vyměřována vyšší daň a tím opět navzájem výtěžek autonomních přirážek vzrůstá.

Jak daň činžovní krutě postihuje chudé rodiny, nejlépe nám znázorní nějaký číselný příklad. Dejme tomu, že jistá rodina sedmičlenná (otec, matka a pět dítek) má ročního důchodu 1600 K. Pro takovou rodinu je průměrně nájemné za byt ve větším městě sotva menší — (spíše větší) — než 400 K. Takový byt bývá při tom nedostatečný a stěží i zřídka kdy vyhovuje nejprimitivnějším zdravotním požadavkům. Z toho bytného však nejméně polovina připadá na činžovní daň a samosprávné přirážky k ní. Tedy celých 200 K ročně zaplatí taková chudá rodina na pouhé dani činžovní. A při tom se ještě skoro ve všech městech vybírá zvláštní obecní činžovní daň (činžovní haléře) z bytného; obyčejně to bývá 3 až 6 haléřů z každé koruny nájemného, což by činilo 12 až 24 korun další samostatné obecní daně bytové.

Také jiné přímé daně se přesunují. Na př. výdělková daň se obráží ve vyšší ceně všech živnostenských výrobků; daň pozemková aspoň se může někdy přesunouti na cenu zemědělských plodin i živočišných potravin atd. Ale tyto podíly daní nejsou už nikdy zdaleka tolik tísnivé, jako tomu bývá u daní a přirážek domovních.

Podobně osudně bývá břemeno daňové rozděleno daněmi nepřímými, že postihne především nezámožné obyvatelstvo. U nás jsou zvláště těžké daně spotřební na nejnezbytnější úkoje chudiny mířené. Jsou to zejména: daň ze soli s čistým výtěžkem ročním přes 30 mil. K — (která každého chudáka postihuje přímo vyšší sazbou než boháče, elikož chudí pravidelně více musí soliti); — daň z petroleje s výnosem přes 24 mil. K ročně od chudšího obyvatelstva placená; daň z cukru s ročním výnosem 150 mil. K; daň z masa asi 18 mil. K ročně; daně celní (na obilí, kávu, čaj a jiné požitky obecně užívané) jistě přes 100 mil. K ročně. Všecky tyto daně postihující denní spotřebu nejchudších vrstev vynášely státu ročně asi 330 mil. K (r. 1910 tu brán za základ), čili asi 11½ K na hlavu. Ale nad to zvláště citlivé je zdražení potravin v tak zvaných městech uzavřených následkem potravní daně (na chléb, obilí, vejce, máslo, maso

atd., ano i na uhlí), která státu vynáší pachtovného sice jen 6 mil. K ročně, která však se stupňuje obecními přirážkami a značnými výlohami výběrčími. Zajisté není mnoho čítáno, když se odhaduje zdanění touto potravní daní pro ona uzavřená města průměrně na pět až 6 korun z hlavy ročně. Kromě své absolutní velikosti je daň ta hrozným obtěžováním obecenstva a věru celkem nepatrný výtěžek její pro stát by mohl býti bezpečně oželen vůči všem obtížím a hrozným sociálním křivdám, které daň ta způsobuje.

Možno tedy tvrditi, že průměrné zatížení oněmi spotřebními daněmi na nejnutnější a nezbytné životní potřeby obnáší při velkoměstském obyvatelstvu nejméně 17 K na hlavu ročně. Pro rodinu sedmičlennou, jak jsme ji dříve předpokládali, s příjmem ročních 1600 K znamenalo by to roční obtížení 120 K asi. K tomu zatížení daní domovní a přesunutými daněmi přímými (zdražením všech výrobků a potravin) asi 220 až 230 K. Tedy takováto sedmičlenná rodina s 1600 K ročně je nucena zaplatit z toho tak skrovného důchodu státu a jiným veřejným hospodářstvím asi 350 K berní, tedy téměř 22% z ročního důchodu tak nedostatečně vyměřeného bývá stráveno berněmi, které vším právem lze tvrditi, že vyssávají chudinu.

Než to není zdaleka obtížením celým. Aby podobná rodina jen tolik procent daní platila, nesměl by žádný její člen ani píti lihovin ani by nesměl kouřiti, ani by nesměl uzavírati žádných právních nebo jiných jednání, která jsou podrobena poplatkům nebo povinnosti kolkové, nebo která vyžadují zakročení veřejné moci. Také by nesměl žádný člen její nikdy se zúčastniti hry v malé loterii. Ale takových rodin vůbec snad není. Ať si soudí kdo o spotřebních zvycích dani podrobených (o pití piva, kořalky a lihovin jakož i o kouření atd.) jakkoli přísně, tolik je jisto, že daně na tyto zvyky spotřební ukládané především zase postihují chudinu nejtíže a že se tím břemeno daňové na každou hlavu a tedy na každou i chudou rodinu považlivě stupňuje.

Tak výnos státní daně kořaleční byl v r. 1910 97 mil. K, z ostatních vedlejších dávek na líh a lihoviny asi 2 až 3 mil. K, výnos daně pivní blízko 80 mil. K a čistý výnos z monopolu tabákového je rozpočten na r. 1912 203 mil. K (následkem zvýšených cen mnohem výše než v r. 1910). Tedy z tabáku a lihovin těží stát ročně jistě přes

380 mil. K, čili od 13 až do 14 K na hlavu. Patrně tedy rodina (sedmičlenná), v které by byla průměrná spotřeba těchto požitků, byla by dále ještě zdaněna 90—100 K ročně. Tím tedy celkové daňové zatížení rodiny, jež by nedovedla se odříci oněch pochybných požitků a která by jim hověla jen průměrným dílem, stouplo by až na 450 korun ročně, čili z důchodu 1600 K zdanění by činilo 28% asi. (K tomu by ovšem přibyly četné dávky obecní a jiné samoprávné, pokud stíhají všeobecnou spotřebu.)

Ale týž stát, kterému tak dobře se podařilo zdaniti chudé a nezámožné obyvatelstvo, nedovedl zároveň nikterak podobně potíhnouti lidi zámožnější a bohaté. Jediné daně, které se nedají tak snadno přesunouti na spotřebu, totiž daň osobní důchodová (u nás volaná nepřesně »z příjmů«) a daň dědická, které by hlavně nejvíce přinesly od lidí bohatých, jsou u nás velmi málo výnosnými.

Daň osobní z příjmů vynesla za r. 1910 v Rakousku jen 5½ mil. K (tříletý průměr 1908—1910 dal by výnos jen 77 mil. K), — a daň dědická dala výtěžek sotva 28½ mil. K. Jak úžasný byl proti tomu výtěžek těchto daní ve Velké Britanii s Irskem. Podle výkazů britských dala »income tax« (daň důchodová přibližně podobná naší osobní dani z příjmů) za rozpočtový rok 1911/12 výnos 44·8 mil. £ = 1075 mil. K a daň dědická za týž rok vynesla 5·4 mil. £ = 610 mil. K. **Byl tedy výnos osobní důchodové daně ve Velké Britanii víc jak 12½násobný, daně dědické asi 21½násobný nežli v Rakousku.** Shromady obojí daň (důchodová i dědická) daly v Rakousku roční výtěžek 114 mil. K (za r. 1910), kdežto ve Velké Britanii s Irskem 70·2 mil. £ = 1685 mil. K (za rozpočtový rok 1911—12),[1] **tedy celkem výtěžek asi 14¾násobný než v Rakousku.**

Na hlavu připadalo by osobní daně důchodové a daně dědické shromady: v Rakousku pouze 4 K, ve Velké Britanii s Irskem přes 36½ K.

Tedy ve Velké Britanii je výtěžek těchto daní u každého obyvatele víc jak devateronásobný proti Rakousku. To svědčí ovšem jednak o úžasném průměrném bohatství anglického občanstva proti rakouskému, jednak ovšem

[1] Data z rozpočtového roku 1910—11, která by se lépe časově shodovala s rakouskými, nebylo lze uvésti, jelikož příjmy toho roku nebyly pravelné následkem nepovoleného rozpočtu na r. 1909—10 a proto také následkem velkých nedoplatků, které byly vyrovnány teprve v r. 1910—11.

také o větší daňové morálce a o lepším postihování bohatších li berními orgány.

U nás ovšem žádný chudý nebo málo zámožný poplatník ned vede ujíti pořádnému vyměření daní přímých, za to se jim znam nitě dovedou vyhnouti lidé velmi zámožní a bohatí. Důchody a jmě chudých jsou u nás všem velmi dobře patrny, nikoli však stejn měrou důchody a jmění lidí velmi zámožných a bohatých.

Nad to počíná sazba daňová u »income tax« teprve celk vým ročním důchodem nad 160 liber šterlinků = 3840 K, kdež u nás osobní daň z příjmů se platí již při důchodu nad 1200 K ročr — V Anglii malá dědictví vůbec daně dědické jsou prosta, u nás musí ze sebe menší pozůstalosti platiti daň plnou sazbou. Tí ještě ostřeji vyniká rozdíl bohatství anglického proti naší chudol jakož i ta skutečnost, že daň důchodovou i daň dědickou zapla v Anglii opravdu především lidé bohatí neb aspoň zámožnější, c se u nás nijak tvrditi nedá. (Také v Prusku osobní da důchodová vynesla asi čtyřnásob více než u nás;[1] tam arci sazba daně té počíná již od 900 M ročně = 1058 K. Ale v Německu není zdaleka tolik tíživých daní nepřímý jako u nás v Rakousku.)

Že naše berní spravedlnost má namnoze ještě zcela fe dální měřítko, pro to lze mnoho dokladů uvésti. K osobní da z příjmů přispěl majetek pozemkový (tedy především majetek velk statkářský) pouze jedinou třináctinou ($^1/_{13}$) čili z celkové výtěžku daně té nepřipadalo ani celých 7 mil. K (6½ mil. K) roč na důchod všech zemědělců. Ovšem menší zemědělci zdaňují se dos přísně, nikoli tou měrou však zemědělci zámožní a velkostatkáři Na velkostatek z jeho důchodů pozemkových (zemědělských a le ních) připadá jen zcela mizivý zlomek z celkového výtěžku osob daně z příjmů.

Za to však velkostatek přijímá od státu veliký roční dar přín z kapes poplatnictva placený. — T. zv. »hospodářským lihovarům dostává se mimo veliké jiné výhody, že je jim totiž přidělen konti gent lihový, podléhající nižší dani o 20 K z 1 hl, ještě zvláštní daru, bonifikací státních 7½ mil. K ročně, které se přímo platí vlas níkům velkostatkářských lihovarů z výnosu daně kořaleční. Jed se tu jen skoro o lihovary velkostatkářské; neboť v Čechách průmě ná výměra vlastních pozemků k jednomu hospodářskému lihova

[1] Ovšem v Prusku bylo 40 mil. lidí proti 28½ mil. v Rakousku. I každého obyvatele připadal výnos daně v Prusku trojnásobně větší než u ná

patřících činila asi 450 ha (asi 2300 měřic) a v Haliči přes 610 ha (3150 měřic asi). Sem tam sice také některý společenský rolnický lihovar má přidělený kontingent, ale proti velkostatkářským lihovarům je to pouze mizivý podíl (v novější době ostatně již zřídka kdy se podaří pro takové společenské rolnické lihovary vymoci příslušný kontingent). —

Velkostatkáři tedy v lihovém kontingentu, z něhož platí mnohem nižší daň a v bonifikacích, přímo ze státní pokladny placených, dostávají ročně od státu na 20 millionů K. Nahrazuje se jim vrchovatě, co odvedli státní pokladně dohromady na dani pozemkové a na osobní dani z příjmů. Patrně zbylo v Rakousku velmi mnoho ze středověkého nadpráví feudálním pánům, kteří nejen že fakticky (třeba ne formálně) jsou prosti daní, nýbrž nad to berou ještě značné důchody ze státní pokladny. Podobná »L i e b e s g a b e« byla také velkostatku dávána až do nejnovější doby v Německu, ale byla přece nyní aspoň zrušena. Doufejme, že i u nás stát stejně se rozhodne po vzoru německém odstraniti tyto přežitky feudalismu, které ho stojí do roka tolik obětí.

5. *Uhrazování státních deficitů novými dluhy státními.*

Jakkoli státní daně v Rakousku již tak hrozně utlačují chudinu, jakkoli se všude tolik spoří na kulturních vydáních, i tam se krbli, kde by nutno bylo vydávati na státní podniky těžební, nebo na povznesení obecného blahobytu, nepostačily nicméně pravidelné státní důchody přímo šílenému rozběhu státních vydání. To platilo zejména již od r. 1899 až do r. 1910. Ale tento nedostatek státních důchodů je zvláště citelným teprve po r. 1910, v kterém státní příjmy podle rozpočtu povolené vynesly 2681 mil. K, jimiž se má čeliti vydáním nejméně asi 3100 mil. K v r. 1912 (s bezpečnými překročeními rozpočtů). Lze tu očekávati vydání za dvě léta o 15·6% větší nežli byly příjmy, které jen pomalu rostou. Tedy schodky po roce 1910 budou jistě stále větší, a nezbude než čeliti jim novými těžkými a výnosnými daněmi.

Jaké byly výsledky státního hospodaření až do r. 1910? O tom podává přehled zpráva rozpočtového výboru sněmovny poslanecké (v r. 1912) následující obraz: V š e c h n y d e f i c i t y s t á t n í d r. 1899—1910 p o o d e č t e n í v š e c h p l a t ů a v ý l o h n a p r a v e n í m ě n y, p o s t á t n ě n í s o u k r o m ý c h d r a h a n a p l á c e n í d l u h ů č i n i l y d o h r o m a d y 1375¾ m i l. K, č i l i r ů m ě r n ě r o č n ě a s i 112 m i l. K.

Z těchto deficitů sice šlo na účet různých t. zv. »investicí« a 717 mil. K, ale při tom nejednalo se o investice, které by se státní p kladně snad nějak vyplácely, nýbrž naopak o díla, jichž provozová a udržování vyžaduje spíše dosti mnoho nových státních vydání. T zejména platí o nových vodních stavbách neb o stavbách alpský tratí a nevýnosných lokálních drah. Ale ani mnohé postátněné drá neuhrazují všecky náklady kapitálové, které na ně mimo rozpoč byly učiněny, nejsou opravdu výnosným majetkem státu. V to smyslu by se zajisté také ještě značná část státních železničních dluh a dluhů státem garantovaných musila připočísti k oněm 1376 mil. K které na uhrazení deficitů musily se krýti novými výpůjčkami. K z placení skutečných schodků budgetních bylo ovšem nutno vyda mnohem větší sumy státních dluhopisů, protože se prodávaly znač pod nominální výší.

Mnohem hůře se však jeví ještě tyto výsledky státního hosp daření, když se obmezíme na posledních pět let pozorované perio (1906—1910).

Podle státních uzavírek rozpočtových byly vykazovány takové výsledky v mil K:

v r. 1906	přebytek	119·9
v r. 1907	»	44·5
v r. 1908	»	14·5
v r. 1909	schodek	87·9
v r. 1910	»	5·9

V odporu s tím však zjistil rozpočtový výbor následují výsledky v mil. K:

v r. 1906	schodek	skutečný	celého	státního	hospodaření[1]	17
v r. 1907	»	»	»	»	»	107
v r. 1908	»	»	»	»	»	189
v r. 1909	»	»	»	»	»	292
v r. 1910	»	»	»	»	»	237

Tedy státní schodky za těch pět let (od 1906—1910) dohromad činily 942⅓ mil. K, proti předstíraným přebytkům v úhrnné sum asi 84²/₃ mil. K. Byla tedy situace státního hospodaření předstírán asi o 1027 mil. K za pět let příznivěji, nežli jakou skutečně byl Vlády totiž vydávaly nové veliké půjčky, zhoršovaly stav státní

[1] Tyto schodky se vypočetly podle stavu státních pokladen po súč vání výsledků státem spravovaného jmění a když od státních vydání by odečteny výlohy na úpravu měny a na postátněné dráhy a když se zárov bral zřetel k výtěžkům nově vydaných dluhů.

mění a zmenšovaly hotovosti státních pokladen, a tím místo průměrného každoročního schodku 188½ mil. K v onom pětileti obcvoval se roční přebytek průměrně skoro 17 mil. K. Tím ovšem e dělala nálada a připravovala se půda k novým velikým vydáním, ejména na pozemní vojsko a na válečné loďstvo! Ale lze takové poínání zváti správným, nebylo to klamáním samé říšské rady a všeho akouského poplatnictva?

Jaké budou však schodky r. 1911 a r. 1912? O tom je prozatím ežko dělati předpovědi. Na r. 1909 bylo státních vydání povoleno ozpočtem 2406½ mil. K. — (Skutečně bylo vydáno podle rozpočtu 883⅔ mil. K, mimo rozpočet pak 197¼ mil. K; skutečných příjmů podle povoleného rozpočtu bylo 2609·4 mil. K.) — Na r. 1912 e dosud povoleno rozpočtem kolem 3050 mil. K, tedy rozpočtená ydání jsou povolena o 643½ mil. K větší, než r. 1909 (celkem ětší o 26¾% za tři léta)! A přece skutečný deficit za rok 1909 toupl až na 292·2 mil. K. Z toho se dá již přibližně asi souditi, jak hromný nás asi čeká skutečný deficit na r. 1912.

Taková je tedy situace státního hospodaření. Říšská rada povouje stále nová veliká vydání; na př. sluší poukázati na sama společná ojenská vydání, která vzrostou v době čtyř let (do r. 1912) nejméně 200 mil. K ročně, při čem nejsou vyloučena další nečekaná překvaení. Ale na úhradu se nijak nepomýšlí; dosud se tak dělo stálým lužením.

Ale je tato cesta úhrady, třeba velmi povážlivá, stále ještě olná? Uvidíme, že nikoli. Úvěr selhává a jistě musí selhati na dobro, akmile by se stát odvážil na trh s velikými novými půjčkami. Ale de sebrati potřebné peníze? O to se prozatím nestarají ani vlády i zástupci lidu, žije se, jak se říká, z ruky do úst jen; jak bude ále, to nestojí za přemýšlení!

A to jsou jen prozatím státní finance, kterým se až do této doby elmi dobře vedlo; kdo však pamatuje na ostatní potíže všech různých financí samosprávných, které stiženy jsou smrtelnými chorobami již od desetiletí ano i déle? Ale o tom nutno promluviti v samoatné úvaze.

Státní úvěr pak selhává, jak se to poznalo na jaře letošního roku. nanční správa vyžadovala na sesílení pokladničních hotovostí, — vlastně na hrazení běžného neukrytého schodku), — asi 200 mil. K na nové investice by se byla potřebovala také suma podobná. Ale našli se věřitelé, kteří by byli chtěli celých 400 mil. K uvěřiti, koli v čele skupiny bankovní byla sama státní poštovní spořitelna.

Stát se musil spokojiti asi s poloviční sumou za podmínek tak těž
kých, že náš úvěr se jevil chatrnějším, nežli kteréhokoli jiného vě
šího státu evropského. Ani Turecko, zmítané smrtelnými záchvat
válečnými i revolučními, nemá úvěru horšího, nežli jakého požív
Rakousko na trhu světovém.

Koncem července tohoto roku byly totiž ceny státních půjče
čelných států evropských na bursách západoevropských (v Londýn
v Paříži a v Berlíně):

3%ních	francouzských	asi 92%
2½%	» anglických	» 74¼%
4%	» německých	» 100%
3½%	» »	» 94%
3½%	» italských	» 96½%
4½%	» ruských	» 99½%
4%	» tureckých	» 90%
4%	» korunové renty rakouské	« 87%

Podle toho byla by skutečná úroková míra

francouzských rent	3·26%
anglických konsolů	3·37%
italských konsolů	3·63%
německých konsolů (4%ních)	4%
německých konsolů (3½%ních)	3·89%
tureckých půjček	4·44%
ruských rent	4·52%
rakouských rent	4·60%

Kdyby ovšem Rakousko chtělo uzavříti sebe menší půjčku, z
jisté by kursy našich rent mnohem níže klesly a kdo ví, zdali a z
jakých podmínek dala by se veliká rakouská státní půjčka ny
umístiti.

Letošní dosti skromná emise rakouské 4%ní korunové rent
byla rozprodána za kurs 90¾%. Ale když se při letním zasedání del
gací zdálo, že se budou požadovati další úvěry, klesly renty rakousk
hned o 2% (až pod kurs 86%); jakmile však se panská sn
movna vyslovila proti jakémukoli dlužení, hned se ceny zlepši
skoro tak rychle, jak před tím klesly. Tím dala burs
zřetelně na jevo, že odmítá jakoukoli i seb
menší půjčku a že rakouský úvěr už nadobr
je zatím poškozen a novou půjčku bylo b
možno odbyti jen za nejtěžších, skoro lichvá
ských podmínek.

Než situace státního hospodaření je taková, že se bez nových státních dluhů v dosti brzké době neobejdeme. Tím ovšem také bude nutno podvoliti se vysokým úrokům, které se budou požadovati. Když se však vysoké úroky již platit musí, ať se nezakrývají zdánlivě nízkým procentem nominálním ovšem při nízkých kursech emisních! Možno že rakouský stát bude musit pro nové své dluhy povoliti úrok až 5% ročně a snad i vyšší. Ale tím je dán příkaz vydávati renty 5%ní neb i výše nominálně zúrokované, — kdyby skutečně procento bylo vyšší, — a nezakrývati vysoké úroky nízkým nominálním procentem. Při rentě 5%ní, která se prodá za paritní cenu, je úrok týž jako při rentě 4%ní, prodané za kurs 80%, ale za to by byl dluh při rentě 5%ní o celou pětinu menší, než při rentě 4%ní. Kdyby se za takových okolností vydala renta 4%ní, ztratila by se možnost zmenšiti úroky v budoucnosti, až by později skutečně klesla úroková míra na 4%.

Kdyby se totiž vydalo 100 mil. K 5%ní renty v ceně 100%, byl by výtěžek týž, jako při 125 mil. K 4%ní renty za kurs 80%. Úroky z obou dluhů byly by také stejné (5 mil. K ročně). Ale při rentě 5%ní, kdyby později úroková míra klesla na 4%, mohlo by se uspořiti konversí 1 mil. K ročních úroků (pozdějším vydáním 4%ní renty za kurs 100%, místo renty 5%). Proti tomu by renta 4%ní musila zůstati dále v plné sumě 125 mil. K a stále by se z ní platilo 5 mil. K úroků.

Takový je význam půjček nízkým nominálním procentem úrokovaných a prodávaných ovšem za nízký kurs.

Emil Reich.

Napsal dr. Em. Rádl.

Uveřejňuji tři dopisy Em. Reicha, anglického historika; pře dešlu však několik slov o jeho názorech.

JUDr. Emil Reich (1854—1910), Maďar, studoval v Buda pešti a ve Vídni hlavně historii; ale knižní dějepisectví jej neuspo kojilo a proto se rozhodl, když mu bylo 30 let, nabýti cestování živého názoru o činitelích, kteří dějiny způsobují; chlubí se ve svém hlavním spise, že prostudoval in loco na dvacet různých kultur. Poby zvláště pět let ve Spojených státech a čtyři léta ve Francii, nače se usadil v Anglii, kde přednášel o historii na universitách v Ox fordě, Cambridgi a v Londýně a psal o historických, společenských a filosofických otázkách. Byl velmi plodným spisovatelem. Napsa m. j. »History of Civilisation«, »Hungarian Literature«, »Women through the Ages«, »Foundation of Modern Europe«, »Success among Nations«, »Plato as an Introduction to modern Life« »Nights with the Gods«, »Principal Chapters from the Great Philo sophers«, »The Failure of the Higher Criticism of the Bible«, »Ge neral History of Western Nations« a j. Byl neodvislým a zámožným mužem; Anglie užila jeho služeb v diplomatickém jednání s Vene zuelou.[1]

Četl jsem ze jmenovaných spisů poslední, jednající o »všeobec ných dějinách západních národů« od počátku historických dob d dneška. Spis jest torsem; vyšla jen (1908) část jednající o staro věku; r. 1910 Reich zemřel. Mezinárodnost autorova vystupuje hned na první stránce knihy; první díl tohoto anglického spisu má ma ďarské věnování (Hazámnak = domovině), druhý díl jest francouz skými slovy věnován choti Reichově, rozené Pařížance. O kon krétním obsahu jeho díla nemám svého úsudku, ale cíl jeho a methoda kterou Reich odůvodňuje v úvodu, jsou pozoruhodny, velice se vzdalujíce od obvyklých názorů na dějepis. S dnešním dějepisectvím

[1] Nevím jak; uvádím tato data dle anglického nekrologu.

Reich jest nespokojen; píší se prý jen dějiny jednotlivých států, období, událostí, není však všeobecných dějin v tom smyslu, jako jest všeobecná anatomie, chemie, srovnávací jazykozpyt, všeobecná právověda atd. Pravda, píší se prý »všeobecné dějiny«, ale to jsou jen mechanické aggregáty dějepisu římského, řeckého, indického, perského atd. Jako však asijská gramatika není jen mechanickým seřazením mluvnice sanskritské, perské, řecké atd., nýbrž jest vědou o pravidlech všem těmto jazykům společných, tak musí býti i všeobecný dějepis vědou vskutku všeobecnou, musí vyhledávati všeobecné činitele, ve které lze běh věcí lidských rozanalysovati. Takovým dílem má býti spis Reichův. Jsouc však vědou složitější než mathematika, fysika, přírodopis, historie není ani vědou o theorémech (jakou jest mathematika) ani o zákonech (fysika) ani o pozorování jednotlivin a o jejich třídění (biologie), nýbrž dějepis jest vědou o psychologických korrelacích. Úkolem dějepiscovým jest totiž vyhledávati duševní pohnutky, které způsobily události historické; pohnutky, pro které francouzská revoluce vznikla právě ve Francii (a nikde jinde) a právě ku konci osmnáctého století (a nikdy jindy). Každodenní pozorování nás aspoň přesvědčuje o tom, že historické události jsou způsobovány jednáním lidí, podmíněným jejich charakterem a jejich vůlí; i musí historik jednati o skutečných lidech, o jejich cílech a methodách a o tom, jak z kollise jejich snah události vyplývají. Dnešní historikové prý právě tuto psychologickou motivaci událostí zanedbávají, držíce se křečovitě jen materiálu, který jim podávají psané dokumenty, lecjak jej přestavujíce a přestavujíce. Pro pravého historika však má platiti pravý opak známé zásady: pro něho platí quod est in mundo, non est in actis.

Nauka o vzájemném působení (o korrelaci) praví pak tolik: každý jednotlivec působí na své okolí a podléhá jeho vlivu; nebyl by tím, čím jest, kdyby nebylo jeho okolí a byl by jiný v jiném ovzduší. Důstojný Angličan se změní v Americe v nervosního, přepjatého, výmluvného Yankee; náklonnost k hudbě a filosofování mají jen němečtí Němci; žádný americký Němec ji neprojevil atd. Tak psychologické prostředí tvoří lidi, tvoří i ducha národa a jest jimo zase utvářeno velikými muži, které národ zplodí. Ani není pravda, že dějiny jsou dějinami heroů, ani zase nejsou velcí mužové pouhým mechanickým následkem své doby, nýbrž požadavky doby i velcí mužové jsou dvě veličiny, které se někdy shodnou, jindy neshodnou; jsou doby, kdy i mužové malé síly mnoho svedou, jindy

žádná geniálnost na zdolání překážek nestačí. Dějinné události vti skují národům, pro které jsou osudem, svůj zvláštní ráz. Z národ vznikají velcí mužové, kteří mohou býti svéráznými osobnostm třebas byli se svým okolím duševně spřízněni; a tyto osobnosti pů sobí zase na národ, formujíce také jeho dějinný charakter. Národ vůbec nejsou ničím stálým, nejsou neproměnnou substancí, nýbr jsou processem; národové n e j s o u, nýbrž s e t v o ř í (nations ar not — they are becoming). Není anatomicky daných neproměnnýc plemen mezi evropskými národy — tvrdí Reich; co plemenní theore tikové za tělesné rozdíly mezi Angličany a Francouzi, mezi Žid a Nežidy atp. uvádívají, jest jen důsledkem duševní konstituce lid konstituce, která jest proměnlivá, závisíc právě na vlivech okol Charakter formuje tvář. Důkazem jest, že jesuité, ač pocháze od nejrozmanitějších národů, tvoří psychologicky i zevnějškem jed notný typ — jsou prý to jacís Židé uměle vyrobení mocí ducha Ignác z Loyoly.

Historické činitele Reich rozděluje v statické a dynamické. Pří kladem statického faktora jest rodina, jejíž duch jest konservativn t. j. každá její porucha jest pro ni úrazem; za příklad dynamickéh činitele slouží armáda, pro kterou zase klid jest zhoubný a jíž jes pohyb právě účelem. Podle okolností však týž činitel může býti brz statičtější, brzo dynamičtější. Hlavními činiteli historickými jsou 1. činitelé g e o p o l i t i č t í, t. j. takoví, kteří vyplývají ze vztah země k jejímu okolí (tedy na př. ostrov svojí zeměpisnou poloho podmiňuje zvláštní dějiny, podobně země přímořská, obklopená ho rami, nechráněná, sousedící s mocným státem atd.), 2. p o m ě m u ž e k ž e n ě (monogamie, polygamie, rodinná výchova nebo pen sionáty atd.), 3. p r o d u k c e a r o z d ě l e n í b o h a t s t v í 4. o s o b n o s t i (Mojžíš, Caesar, Bismarck), 5. i d e á l y (lásk k vlasti). Ostatní činitele, kteří bývají uváděni, Reich má za odvo zené; tak náboženství, vědu, politickou organisaci atd.

Dnešní dějepisectví, pěstované na vysokých školách, Reich velm prudce napadá, ba jeho spis jest skoro stálou jeho odmítavou kri tikou. Falešné jest prý rozdělování historie podle materiálu aneb podle času (na dějepisce starověku, doby nejnovější, Švédska, Rusk atp.); pravé rozdělení historie má se říditi racionálním vztahem jed notlivých oborů k všeobecnému dějepisu (tedy na př. historie rodiny hospodářství, obchodu, dějiny národních zábav atp.). Dnešní dějepi sectví jest jen knižní; neumí se prý emancipovati od filologie a hi storií jest prý mu »kritické« (t. j. filologické) studium »pramenů

kdo se v tom vyzná, už jest historikem. A tak prý může se pětadva-
etiletý mladík odvážiti napsat stejně historii Napoleona, jako hi-
torii hry v domino a jako historii sluhů Napoleonových, jen když
ná prameny. Co však může takový mladíček vědět o skutečném
ivotě Napoleonově, odkud vezme schopnosti rozumět všem těm
ozmanitým vlivům, které se střetly v životě Evropy za Napoleona,
livům mazaných diplomatů, úspěchů vojenských, vlivům mass lido-
ých atd. atd.? Co má taková historie Napoleona sestavená z pramenů
e skutečným Napoleonem? Jen tato historie na vysokých školách
pěstovaná přinesla nesmyslné problémy, tak rozčiluje se Reich, zdali
yl kdy vůbec Homér, Lykurgos, Mojžíš, neboť zdravý rozum ne-
věří, že velké události se sběhly bez velkých lidí; jen ta historie
mohla prý konstruovat dějiny jako prý hříčku náhod a tvrditi na
ř., že moderního Německa by nebylo, kdyby se byl jednou náhodou
nerozstonal jakýs poslanec (Bismarckova politická karriéra prý totiž
ačala tím, že se stal náhradníkem tohoto poslance a nebýti toho,
nebylo by historického Bismarcka ani Německa).

Kdo se chce vžíti do ženoucích sil minulosti, ten musí, dle Reicha,
napřed se vynasnažit, aby rozuměl dnešku. Kdo rozumí dnešnímu
mění, pochopí nejlépe ducha řeckých dějin; právník bude míti
mysl pro zřízení římská; velcí žurnalisté a praktičtí politikové mají
ro dějepisectví větší schopnosti než archiváři. Dějepisec má sháněti
kušenosti o životě dnešním a proto hlavně mnoho cestovati a studo-
ati dnešní národy a lidi. Proto také Reich ve svých dějinách široce
žívá analogisování starých dob s dnešními poměry, srovnává spar-
ínské zřízení s mnišskými řády, Anglii s Foenicii atp.[1]

Reich byl polemik. Potírání officiální historie zaujímá nej-
ětší část jeho spisu, což jest dílu na úkor; historikové pochopitelně
ou málo nadšeni výkladem, ve kterém se o nich mluví jen s po-
něchem, ale — a to jest horší — ani čtenář se polemikou toho druhu
enadchne. Co je nám konečně po chybách professorských? Čtenář
ádá positivní obsah, klidné vypravování a prakticky provedený
ůkaz, že vskutku jsou zásady Reichovy lepší než zásady jiných
istoriků. Ale Reich klidně vypravovati nedovede; pořád se mu
ero do péra útoky a posměchy z německých historiků. Nehledě

[1] Kdo zná Masarykovu kritiku moderního dějepisectví, vzpomněl si už
tě při čtení tohoto referátu, jak se Reichův názor o historii podobá Masary-
ovu. V konkretním provedení jest však mnoho rozdílů; Reichovi schází
láště ethické hodnocení minulosti; od Masaryka se liší také svým sklonem
ěkdy příliš zřetelným) k žurnalistickému způsobu líčení.

k tomu však, obsahuje spis Reichův pro myslivého čtenáře plnič podnětů a duchaplností, které náležitým způsobem jsouce do děje z sazeny a zbaveny jsouce své paradoxnosti, byly by jistě velmi plodn Uvedu některé z nápadů Reichových. Národové historicky význam mají málo folkloru. Dějiny lidstva jsou dějinami europaeisac Evropa jest pro moderní svět tím, čím bývalo Řecko pro star o národech mimo Evropu nelze psáti dějin, nýbrž jen biografii. C zinci měli pro svou psychologickou odlišnost velký význam v děj nách národů. Evropští národové se liší hlavně svými středními tř dami; bylo by třeba konkrétně studovat, jaký smysl má slovo obča (middle-classman, Bürger) u různých národů. Katolické řády d chovní jsou státy nižšího druhu. Na Češích jest také viděti, ja se tatáž psychologická nálada udržuje po věky: na Bílé Hoře ztrati samostatnost v jakémsi nesmyslném boji, ve kterém nešlo o žádn velké ideály; dosud pak žijí Čechové v polovičatosti, neboť ani nezmohou na řádnou revoluci, ani nechtějí uznati důsledné porážk Plemenní theoretikové rozeznávají Evropany dle tělesných znaků důležitější by bylo všímati si timbru hlasového, rhytmu a spádu řeč která souvisí s charakterem.

Originálnost Reichova a jeho podivuhodná sečtělost — a tak stinné stránky jeho spisování vynikají v jeho dopisech zřetelně. List jsou psány po německu; přeložil jsem je, nezměniv jinak jejic rázu. Čtenář zajisté porozumí některým jednostrannostem Reich vým (na př. o Anglii) cum grano salis; vzpomene si, že mezi čtyřm očima píše jinak než pro veřejnost a jistě i toho si všimne, že n která tvrzení Reichova jsou proto tak jednostranná, že se jimi m jasně formulovati názor opačný než byl, dle Reichova úsudku, názo můj. Aby si čtenář nemyslel, že si snad Reich na Anglii stěžuj připomínám, že se mu tam vedlo dobře (v nekrologu stojí, že b zámožný a jako literát vážený).

Zajímalo mne dopisování s tímto mužem, velice vzdáleným toh způsobu nazírání na vědu, ve kterém jsem sám vyrostl; a třebas b bylo v úsudcích Reichových málo takových, které bych si troufa podepsat bez rozmyšlení a bez výhrad, rád jsem je četl; teprv stykem s takovýmito muži člověk nabude plastického pojmu, co je věda a co vše jí ještě býti může. Pro mne dopisy Reichovy jsou tí zajímavější, že nejsou jediným dokumentem, který mám, o živé vření, ukrytém pod tuhou korou dnešní vědy. I čtenář se může na nimi zamyslit a uvažovati o Angličanech, o Darwinovi, o učencích o maďarské vědě, tak málo podobné vědě naší, i o jiných věcech.

*

I. 16. I. 1910.

Velectěný pane,

dovolte neznámému, aby Vám poděkoval za váš dobrý spis. Pečlivě jsem jej pročetl a rád bych Vám sdělil svůj názor o tom, quid liquidi sit in re Darwiniana.

Myslím totiž, že dílo Darwinovo, jeho vnitřní duch, může býti nejlépe konstatován od toho, kdo zná Anglii a Angličany důkladně a vlastního názoru. Skoro dvacet let žiji tu, učím jiné i sebe. Znám dějiny Anglie důkladně (— jsem dějepiscem a vydal jsem mezi jiným největší atlas pro anglické dějiny r. 1903 —). Znám zemi i její lid vertikálně i horizontálně, jejich ducha i jejich mysl.

Darwinovo dílo není nic jiného než způsob myšlení anglického middle-class člověka přenesený do přírodopisu. Tento middle-class člověk (jen člověk bylo by lépe řici) miluje pouze ‚factsquoddicitas', t. j. prostá, m a t e r i á l n í fakta. Zavrhuje všechny idey jako prý nejisté a nepraktické; jest tak pln závisti nikdy neutuchající, že nikdy neuzná zásluh a každý úspěch druhého má za ‚fluke', t. j. za náhodu. Věci života (politika, obchod atd.) jsou beze všeho systému, ony »muddle through«, dostanou se k úspěchu a nevědí jak [sie tölpeln so in den Erfolg hinein]. Britská říše, učil Seeley, byla vybudována v absentmindedness, v bezmyšlenkovité roztržitosti. Docela jako příroda podle Darwina! Docela tak jako Darwin píše a soudí, docela přejně jedná každý middle-class Angličan. Takový jest jeho famósní »home' [domov]. Vskutku není v Anglii vůbec home; jsou domy, ale žádný domov. Hoši se posílají v 7—8 letech z domu, čímž už samým sobě se dům zjednotvární (— odtud smutná jednotvárnost v Anglii, mládež jest daleko v public schools —); v domě pak každý je pro sebe (— odtud ohromný počet neprovdaných starších dívek. které většinou zůstávají proto svobodny, protože se nikdo o ně nestará —); nikdo nikomu netyká, přátelé nepřijdou *nikdy* do domu, leda při ceremoniálních příležitostech.

Ale nic není Angličanovi jistějšího než »fakt«, že jest jen v Anglii home, neboť maje m a t e r i á l n í zjev domova, t. j. dům sobě stojící, věří, že má vnitřní i vnější dům.

Docela stejně Darwin. Poněvadž kompiloval mnoho materiálních fakt, jest přesvědčen, že se vestěhoval do pravého domova navdy.

Stejně projevuje Lamarckova theorie energii ženoucí se systematicky ku předu a vlastní tehdejším Francouzům (když ještě byli les hommes; teď jsou des omelettes).

Mně se Darwin nikdy nelíbil. Žil jsem dlouhá léta ve Franci a v Americe a mnoho let na pevnině a uveřejnil jsem konečně po tři cetileté práci předchozí svoje »General History of Western Nations (Part I. Antiquity 3 Vols. Macmillan 1908), jejichž prvních 97 stra jest věnováno methodologii dějepisectví a kde píši inter alia o Dar winovi, qua užití darwinovských zásad na historiografii. Odmítá je docela. Ovšem zamítám také Eduarda Meyera, Willamowitze a .. [nečitelno]. Proto Litter. Zentralblatt ... [nečitelno], že moje knih nestojí ani za papír ... [nečitelno]. Známť já professorskou paká [Gesindel]. Svobodný muž jako já jest jim trnem v oku. Vaše po známky o nich, ač jsou ovšem diplomatické, tvrdí totéž.

Jednoho muže jste zanedbal, a to jest Michelis. [Starokatolick spisovatel, platonik.] Odpusťte mi poznámku, že se Michelis »nepro listuje«. To byla opravdu profundní hlava. Tak jeho princip, že jes studovati vzrůst člověkem počínaje a nejnižšími bytostmi konče Jeho »Plato« jest výborný. Také bych si byl osobně přál, abyste vě noval Aristotelovi více pozornosti ... [nečitelno]; ten jest opravd veliký. Lewes jej začal studovati se 101 předsudkem a pracoval příli rychle. Pro něho byl ... [nečitelno] Comte bohem. Auberts a Wim mer projevují na příliš mnoha místech spisu περι ξωων, že docel neznali příslušných fakt. Vždyť jest třeba pořád se vraceti k Řekům I jejich vady jsou nabádavé.

Bydlíte v krásné Praze — v zlata Praha — bydlil jsem tam dv roky, jako hoch.

Pozdrav atd.

II.

24. I. 1910.

Velectěný pane doktore!

Nelekejte se, nechci Vás dokonce bombardovati dopisy. Ale v dím předem, že nebudu moci nějaký čas odpověděti na Váš mil dopis, nemaje kdy, a tak pospíchám odpověděti hned.

Ne, já nedám mnoho na Darwina. Protože nejsem biologen nechci si ani osobovati t. zv. odborný úsudek. Ale jsem si vědom že jsem prošel přísným cvikem rozumovým, ukázněným zkušenos a studiem knih, a četl jsem mnoho v Aristotelovi. Opakuji Vám ctěný pane doktore, Darwin jest docela, čím jsou Angličané vůbec čistě vnějšný, formalistický, »fact ridden«, bez ideí, duch, který pro blémů, ležících v hloubce, nejen neřeší, ale ani nevidí. Angličanov stačí říci: Řekové byli v třetím, druhém a prvním století př. K decimováni malarií, a odtud jejich úpadek. To zní positivně, jasně

rochu překvapuje. Má to však chybu, že to není správné. Takové est všechno u Darwina. Kontroloval jsem pečlivě, jak vykládá cizo- asnictví kukaček. Jaká povrchnost! Jaký zcela nedostatečný vý- lad! Ale Darwin jest plný toho, čemu zde říkají titbits, malé věcičky e zašpičatělými formami, které se lehce vejdou do kapsy, jakési to ilulky faktů pro podporování líného vědeckého trávení.

Angličan tak jedná všude. Na venek vypadá jeho říše podobná iši římské; v pravdě však obsahuje pouze černochy a podobná in- eriorní plemena. Jen v německé říši jest víc bělochů než v celé říši itské. Hollanďané mají relativně větší říši; ano i Portugalci. Ale ávě čistě kvantitativní rozlohou jest britická říše »the largest em- ire the world has ever seen!« Tableau! Nikdy Angličané nepře- nohli velký bílý národ; a jednotlivé bitvy vyhráli jen tehdy, jestliže e protivník bil najednou se 3—4 jinými mocnostmi. Římané nikdy epovolili; ani po 16 letech samých porážek (druhá punská válka). podobném případě (1775—1782) Angličané ustoupili už po třech tech a ztratili tak nejvelikolepější kolonie, americké.

Ale na venek nemůže býti nic imposantnějšího než britský im- erialismus.

Já jsem tu nikdy nikoho nenašel, kdo by měl ducha, a absolutně ikoho, kdo by měl geniálnost. Mohu říci, že sotva kdo jest tu lépe beznámen anebo s četnějšími lidmi všeho druhu se sejde než já. očet mých spisů anglických jest 24; mých čtení na universitách a nde přes deset tisíc; počet mých článků ve všech velkých listech, očínaje »Times«, legiony. Vím, co mluvím.

Angličané mají jednu schopnost: umějí imponovat. Jsou ždycky na safe side. Takové kramářství zuřivé po materiálu (ma- rialienwütige Tatsachenkrämerei) jest vždy ve výhodě, že vypadá ležitě vykrmené a solidní. Proto se jim tu líbil Max Müller. Ten už nikdy neměl ani jednu myšlenku. Uchytil se tu kdy Lessing? ikdy. Jediný německý básník, který se tu líbí, jest Heine, protože st velmi jasný. O Rückertovi nikdy neslyšeli. Všechno anglické yšlení jest jako hra na piano bez pedálu; anebo dokonce hra na ano dnes pravou rukou, zejtra levou. Prosit.

Abyste, ctěný pane, z tohoto všeho nevyčetl nějakou podrážděl- st proti Anglii! Mně se tu vede velmi dobře a jsem na mnohých ranách u vážnosti. Ale pravda jest pravda; a nedám si malovati raky na vrbě.

Dovoluji si poslati Vám zároveň delší článek »sur les écarts du nie«, který jsem nedávno napsal pro jednu francouzskou revui.

jehož pointa by Vás jako biologa mohla zajímati. Francouzská revi neměla však najednou odvahy článek uveřejniti. Snad by bylo l uveřejnitî jej někde německy. — Budete-li psáti o renaissanci, p jednejte p o d r o b n ě o Leonardovi. Všechny jeho studie vyšly te tiskem.

Pozdrav atd.

III.

9. IX. 1910.

Vážený pane doktore!

Právě jsem obdržel Váš obšírný a laskavý dopis a spěchám za poděkovati.

Posuzuje moji polemickou attitudu nezapomínejte na jednu vě Nikdy jsem nechtěl přijmouti professury a jsem tedy zcela pros tichošlápství takových lidí, kteří professuru přijali anebo v ní vidě dokonce nejvyšší splnění své ctižádosti. Znám professory, jak z je jich spisů, tak osobně, a vím, že pronásledují nejnemilosrdněji kaž dého, kdo napadne jejich stavovského ducha (Corpsgeist). Ernesti Reiske; Dubois Reymond-Dühring; Alb. v. Haller-Lessing; Klotz Lessing; Hegelovci-Schopenhauer; Ritschl-Nietzsche; Rhode, Wil lamowitz-Nietzsche; Helmholtz-Mayer (Mayer o zachování energie atd., atd., atd.

V této válce není pardonu. A také ho nedávám. Jsem svobodný neodvislý muž, který si svých důchodů sám vydobyl. Slitování tichošlápství ve věcech pravdy neznám, nechci znát. Jsem syner Lessingovým. —

Smím-li si dovoliti jedinou poznámku o Vás: bylo by pro Vá s největším prospěchem, kdybyste byl také nezávislý. Kdo žije v ko terii, musí její duševní způsoby více nebo méně přijmouti. To vadí Kdybyste byl svoboden, objasnil byste doopravdy korrelace a proved službu přvořadou. Jak věci stojí, provedete s nesmírným namáháním — nicotnost. T u t o psychologii znám. Kdyby byl býval Iherin volný a kdyby byl cestoval, byl by nás dovedl v římském právu mno hem dál. Anebo jest to náhoda, že praví heroové myšlenky, Aristo teles, Plato, Archimedes, Hippokrates, Strabo, Kopernik, G. Bruno Descartes, Pascal, Spinoza, Leibniz, Lessing, Schopenhauer — všichni veskrze byli svobodní muži? Proti t é psychologii brání s professorství docela marně. Veličiny professorské (Newton, Kan atd.) se nekonečně přeceňují. Kdyby byl Newton hned, jak formu loval ideu gravitační, směle odvodil závěr, že délka zemského prů měru, ve kterou tehdy (1667) věřili, jest nesprávná, kdyby ji by

měle vypočetl, jak jest možno, z gravitační formulky, tak že by mu pozdější měření Picorelovo bylo dalo za pravdu, tehdy a jen tehdy by byl býval Newton prvotřídním myslitelem. Kdo četl Kepplera, Bulialda, ten si myslí o Newtonovi velmi málo. Mluvím, znaje tuto věc dobře.

Ve všech spisech professorských jest příliš mnoho kontrapunktu a příliš málo hudby. A jak se někdo stane professorem, zkontrapunktuje se; to jest nevyhnutelné. Vy jako biolog přece nahlédnete, že každé milieu zanechá stopy svého působení. Kdyby Masaryk nebyl professorem, byl by hrubiánem (katzengrob), jako jsem já.

Schopenhauer má docela pravdu: přidávám se k tomu, naše professorství jest jen odrůdou kněžství katolické církve, s celou jeho hutí po pronásledování jiných, s nesnášelivostí, s exklusivním duchem stavovským. Kdybych já chtěl v nějakém kostele sloužiti mši, katolický farář by nezuřil víc, než když se opováží někdo, kdo není professorem, psáti o nějaké odborné vědě. Je to pořád stejná historie. — Nikdy jsem si nesliboval mnoho čtenářů. O předměty, kterých já jednám, nezajímá se professor, poněvadž spočívají na zkušenosti a ne na učenosti, a nezajímají laika, protože jsou mu příliš technické. Ale moje doba přijde. Zde v Anglii a v Paříži přišla. O každém slově, které tu řeknu a napíši, se v tisku jedná. Nous allons attendre . . .

S pozdravem atd.

Karel Sladkovský roku 1849.

Podává Dr. H. Traub.

(Dokončení)

Já však se nedal svést ze svého přesvědčení a poněvadž on mi ne dával žádné rady, tak jsem mu řekl sám, že nahlížím, že ne mohu všecky své lže jinak napravit, než když se dám hlásit k p. audi torovi a veřejně před komissí se[1] udám za toho nej hanebnějšího lháře a odkreju všecky své lže. Te mi to Liblínský teprva začal vymlouvat, ale to mně bylo jen důkazem že on je zlý duch, poněvadž chtěl, abych setrval ve lži a nedal se n pokání. On neříkal dále nic, a já druhý den na to ráno šel k panu audi torovi. Když jsem přišel na ulici, zas všecko na mě koukalo a kdy jsme přišli do hradu,[2] vyskytl se najednou přede mnou p. oberlieute nant a já ho slyšel hlasitě křičet: »To je ten Sladkovský, ten hanebník koukejte se všichni na něj!«

Tu celou cestu jsem byl pevně přesvědčen, že jdu k posled nímu soudu a že tehdy moje lže budou před celým člověčenstvem veřejně hlásané. Můj výslech tenkrát byla jediná stálá potupa a hana sebe samého, co hanebného lháře, žádal jsem, aby mne zavřeli co divokou bestii na vždy d nějaké klece a v tom odkrývání mých lží jsem uvrhl Trmala v to ne štěstí.[3] Auditor však měl přec alespoň tolik studu, že sám ze m nic nevytahoval; nýbrž nechal mne domluvit, diktoval, co jsem sá řekl, do protokolu, ale ještě všecko mnohem mírněj', než já to mlu

[1] Za slovem »se« čteme ještě: »odkryju a«, ale slova tato jsou pře tržena vlastní rukou Sladkovského.

[2] V královském hradě zasedal vojenský soud.

[3] Jako příbuzný Sladkovského ulehčoval mu Trmal, pokud jen moh Sladkovský vyzradil však v deliriu na něho všecko, i byl nešťastný Trm též vězněn a na konec odsouzen. Jak mi vypravoval p. dr. Trmal z Touši nemohl si Sladkovský až do své smrti odpustiti, že uvalil dobráka Trma do neštěstí, ačkoli se tak stalo za těchto více než zvláštních okolností.

vil, a poslal mne hned do špitálu. Bylo arci dosť hanebné, že vůbec s bláznem zaváděl protokol. Kdyby se mě však byl vyptával, byl bych tenkrát zajisté neušetřil ani otce ani matku, neb jsem byl pevně přesvědčen, že on, auditor, bez toho vše ví a že se jedná jen o to, ukázat, že se nestydím všecky své lže ouplně odkrýti. Ve špitálu jsem přestál ještě celý týden horoucího pekla. Na zdi, na stropu jsem viděl pořád táhnout všecky známé osoby co duchy, všecky na mě přísně koukaly a ze všech stran jsem slyšel smích a pekelné chechtání. Všichni ostatní lidé prošli při soudu, jen já byl nejhorší a tedy na věky zatracen. Ďábel, jenž se mi vydával za Dra Hackra, nedal na sebe čekat. Předepsal mi nějakou mixturu, po které jsem s náramným namáháním a hrozným pálením v krku (se) dávil. Nový důkaz, že jsem byl v rukou pekelných. Honilo mne to z postele ven, modlit se kleče a třesa se zimou. Avšak, jak v pekle psáno jest, uprostřed modlitby jsem se splet' a nemoh' jsem dál; můj vnitřní hlas mi vzdor všemu namahání pořád říkal, že nevěřím, ani že Kristus byl Bůh, ani že jeho matka byla panna, a že to vše teď jen v strachu před peklem do sebe nutím, abych ošidil Pána Boha. »Budou se modlit a modlitba jejich bude nový hřích«, to mi znělo pořád v uších. Tedy se nebudu modlit. Ale sotva jsem vlez' do postele, už mi to zas říkalo: »Tak Ty chceš tedy Pánu Bohu dělat vzdory. Ty se nechceš modlit, ty duše ztracená« a hned jsem byl zas venku na kolenách a zas z posteli a tak pořád, až zas jednou kleče jsem se překotil a zdřevěnil, takže mojí hlídači již měli za jisté, že jsem v posledních tazích, a již o těch několik hadrů, které jsem měl s sebou, se dělili. Ale já je slyšel a neudělal jsem jim tu radost, nýbrž asi za půl hodiny jsem se počal zas hýbat. Když jsem chtěl potom zas z postele, nechtěla mne stráž, jenž u mne stála, pustit, ale já přece vylez' a klek' si u postele. Konečně ale jsem si předevzal, že budu tomu hlasu, jenž mne mal z postele k modlení, vzdorovat a to sice nejvíce proto, že mne aké honil v noci, a já se bál, že by mne v noci čert mohl lehčej chňapout, než ve dne, protože jsem přece ještě docela nevěřil, že jsem v pekle. Ze začátku mne to stálo velký boj a když jsem začal dřímat, měl jsem zas takové bezbožné sny, že jsem syn boží atd., ale konečně jsem se přemoh', že jsem spal trochu pokojněji v noci, ve dne však jsem se ještě ráno, v poledne a na večer dlouhý čas modlil kleče všecky ty modlitby, které jsem brebentil co kluk, nemohl jsem si ale vic pro celý svět vzpomenout na »Anjel strážce« a »Zdráva's Krávno«, co mě velmi hryzalo. Když mne tam tehdy navštívil auditor, ádal jsem hned, ačkoliv jsem si myslil, že toho nejsem hoden, aby

přišel kněz. Ten mne navštívil, ale neuměl »Anjel Páně« ani »Zdrá-va's královno« po česku ani desatero. Šel tedy zas a poslal mi knihu Od těch dob pak to ubíralo pořád tím víc, čím víc jsem dostával chu k jídlu a na svatodušní svátky jsem byl již zas v Nro 9. u Jiříka, ale n s Liblínským, nýbrž s Orgelmeistrem.[1] Tu se právě pamatuju že jsem na něco zapomněl, co venku v městě dělalo povyky.[2] V outer totiž před tím, než jsem přišel do špitálu, šel jsem s Liblínským a Ratzem ráno na procházku, tam do těch příkopů pod hrad a popadl mne tam ta zimnice, neb co jsem to měl, tak že jsem tam ležel docel bez sebe na strážnici od rána od 10 až do večera do 4 hodin, kdežt jsem přišel k sobě a šel domů. Při tom Vám musím říci, že všecky tyto moje mdloby byly jakési polosny, v kterých jsem se pořád po týkal s čerty, ačkoliv jsem dobře všecko slyšel a viděl, co se skutečn okolo mne dílo, což jsem všecko držel za pekelný klam.

Tu tedy máte, ale jen co možná nejzběžněj a povrchně, popsan ta muka, která jsem přestál; kdybych měl vypravovat obšírně, byl by toho hodná kniha, a já na to nemyslím tuze rád; je-li kde nějak peklo, hroznější si už nemohu představit, nežli to, co mi tenkrát mů mozek maloval. Nejhorší ale snad ze všeho byla ta ustavičná nejistota ten stálý boj myšlenek ve mne, totiž: umřel's — neumřel's; jsi v pekl — ne, vždyť je to Praha. Jsi blázen — nejsem, vždyť se na všecko dobře pamatuju. Slyšel jsem, po městě běhala pověst, že jsem před komissí pad' na kolena a prosil; kdyby tomu tak bylo, byl bych to také napsal; všecko, co se týká mé duševní zmalátnělosti v tom stavu jsem věrně udala ničehož snad z falešné pýchy ne smlčel, neb já tu celou událost považuju za dobré ponaučení, ž má pevnost mysle, na kterou jsem si povždy mnoho zakládal, také m svých mezí ne-li při dobrém, alespoň při zmateném rozumu a dost n tom, že můj mozek není pevný proti takovému zmatku; na to jsem s dřív nikdy nepomyslil. Jak jsem do toho všeho se zaplet', posud m není zcela pochopitelné. Byl jsem po celý čas svého uvěznění dobr mysle, tak že vskutku nemohu říci, že by to bylo pocházelo ze skl čeného ducha; hlavní příčina se mi zdá, že jsem od své první nemoc

---

[1] Právník Dominik Orglmeister, hledaný zatykačem, dostavil se d Prahy k soudu dobrovolně 22. října 1850 a teprve 18. března 1854 odsouze k 12letému žaláři, zmírněnému na 8leté těžké vězení.

[2] Zpráva o tom stavu Sladkovského dostala se také do novin.

[3] Liblínský vyseděl ve vyšetřovací vazbě až do r. 1854, kdy byl 8. ledn s Vávrou a Preisem odsouzen k 5letému trestu hradební práce.

roku 1850 neměl pražádný otvor zlaté žíly a že se mi tehdy krev razila do hlavy; stálé přemýšlení, málo čistého povětří a tak dlouhá samota oučinkovaly spolu.

Když jsem zas přišel k Jiřiku s Orgelmeistrem dohromady, poslal mi auditor hned druhý den ještě dva společníky, totiž Františka Havlička[1] a pátera Krásného,[2] abysme mohli hrát whist. Do kněh jsem se dlouhý čas nesměl podívat, hned mi hučelo v hlavě a filozofování se bojím ještě posud, tak jako pořád ještě nemohu vytrvale ani co jiného študovat. Za několik neděl jsem byl zas volán ke komissi a předvedli mi Trmala. Bylo by bývalo marné, své bláznivé udání odvolat, neb již bylo potvrzené jinými rozumnými doznáními; auditor však vyšel se mnou ven a dal mi na to sám bez jiného dotírání slovo a ruku, že to s Trmalem udělá tak, aby mu to nebylo na škodu, a myslím, že v tom slovu svému dostál, neb kdyby byl chtěl, nepotřeboval čekat na jeho vyznání a mohl ho dát prohánět ulicí; ale jak ten rozsudek jeho zní, není to vlastně nic.[3] Arci byl tak dlouho zavřen, ale já za to nemohu; tolik mne snad znáte, že sem při obyčejném rozumu raděj za jiného něco sám snesl, než abych ho uvedl do neštěstí. Mani mně píše, že on posud nemůže pochopit, jak k tomu přišel. Jestli vědy neví, že já jsem původce jeho neštěstí, tak mu to neříkejte a prosím Vás, udělejte pro něho, co možného, vždyť má otcovo jméno. Asi posledního července mne zavolali zas ke komissi a tu jich tam sedělo celé kolo, do kterého jsem já vstoupil, poslouchaje ty pány přísahat, že prý budou soudit nade mnou spravedlivě bez záští a jak v komedie ještě dále znějí[4] a konečně 19. srpna mi na dvoře u Jiřika dobubnovali, jako premiantovi na gymnasium a čtli mi, že Jeho Majestát mi dal milost na dvacet let do pevnosti.[5] 19. září ráno ve tři ho-

[1] František Havliček, zatčený v noci z 9. května 1849, byl po čase propuštěn na svobodu, ježto se mu nemohlo nic dokázati, ale 31. prosince 1850 uvězněn na novo, byl však na konec, 8. ledna 1854, osvobozen »pro nedostatek právních důkazů«. S Karlem Havlíčkem Borovským neměl nic společného.

[2] P. Ondřej Krásný, kaplan tehdy v Kostelci n. L., byl pro účast svou v tisutské hospodářské jednotě, která byla ve spojení s hnutím pražským, dne 17. září 1850 zatčen a dodán k vyšetřujícímu soudu do Prahy.

[3] Rozsudek nad Trmalem nepodařilo se mi z novin zjistiti; zdá se, že nebyl vůbec publikován.

[4] Toť procedura t. ř. válečného práva.

[5] Dne 19. srpna 1851 vyřknut ortel nad Sladkovským, Fr. Vochočem, Jos. Kalousem, Františkem Kalousem, Frant. Beránkem, Janem Tučkem,

diny již jsme stáli v císařských růženečkách mezi houfem vojáků zas na Jiříkovém dvoře, a když nám přečtli, že každého zastřelejí kdo bude utíkat, mašírovali jsme na železnou dráhu a ten lustrei do Holomouce nastal.[1] Viděli jsme při odjezdu z bašty bílé šátky vát, myslel jsem si, že jste Vy to tam. Magyaři, kteří nás sem vedli byli velmi vlídní.[2] Když jsme šli tady[3] po osmi hodinách na veče městem, řinčejíce řetězi, vybýhalo to za každým rohem jako stíny podívat se na nás, a přijdouce konečně na náš dvůr zde, přečetli naše jména[4] a strčili nás do díry; pouta nám sundali teprva druhý den a od těch dob tu žijeme, jak, to dílem již víte, dílem, doufám, že se sami přijdete na to podívat.

Velice mne těšilo, milý bratře, že se chystáš přijít sem co nejdřív;[5] že jsem já sám posud k tomu nevybízel, má svou příčinu v tom, že já nemám tak důležitých příčin volati sem někoho, jako moji druzí spoluvězňové, kteří jsou hospodáři a otcové rodin;[6] když pojedete ke mně, nebude to z jiné příčiny, než učinit mi radost Vaší láskou, a k tomu se nemůže a nemá vybízet. Nemohl jsi mi však udělat větší radost, nežli jsem pocítil závěrkou Tvého psaní, že si přeješ přijít co nejdříve. Obtížnostě při tom nejsou pražádné strany zdejšího komanda a když sem přijdeš, můžeš tu se mnou celý ten čas, co zde pobydeš, být živ na ouplně arrestantské noze, totiž snídat obědvat, večeřet i spat s námi. Dej mi dřív jistě vědět, který den přijedeš a já Ti pošlu naproti ordonanci, aby Tě sem zavedla; první noc budeš spát u profousa, ráno se ohlásíš u platzkomanda a pak můžeš spát se mnou.[7] Musíš ale vyjíždět ranním vlakem, abys ne přišel sem v půlnoci, co by profousa stálo celou noc. Profousovi se

---

Frant. Mužíkem, P. Ant. Husákem, Frant. Důrasem, P. Ondř. Krásným, Jos. Brejchou, Václ. Neumannem.

[1] Do Olomouce odvezeni zároveň se Sladkovským 19. září 1851 Důras, Jos. Kalous, Fr. Kalous, Beránek, Mužík, Tuček. R. 1853 přibyli k nim Gauč, Sabina, Gustav Straka a poslední, r. 1855, MUDr. K. Zimmer.

[2] Je známo, že Maďaři-vojáci, kteří byli v garnisoně v Praze, přáli celému hnutí r. 1849.

[3] Rozuměj po Olomouci.

[4] Srov. poznámku vyšší, kde jsou naznačena jména spoludruhů Sladkovského.

[5] Dr. Trmal navštívil Sladkovského roku 1854, jak se dosud dobře pamatuje.

[6] Sladkovský měl tu na mysli rolníky a hospodáře z okolí Slanéhc z nichž někteří, jako Beránek, Mužík, Důras měli 4—7 dítek.

[7] Celkem se v této věci shodují zprávy ze všech míst (Munkáč, Kc márno, Olomouc, Kufstein), že s odsouzenci bylo nakládáno humanně.

dají 3 fl. k. m., jak to posud se dálo, a on je pak všestranně k službám. Těšilo mne také srdečně, že Mařenka[1] by tak ráda sem přišla; než bude lepši, když sem přijde v letě s naší drahou matkou; to mně však také pište dřív, profos zde má prázdný pokoj a nepřijde-li do těch dob nějaký nový tlup arrestantů,[2] dalo by se snad zařídit, abyste mohly také tady bydlet. Vůbec, kdokoliv sem budete chtít jet, dejte mi dřív o tom vědět, který den přijedete, abych Vám mohl poslat ordonanci naproti. On bude stát u průchodu z dráhy do města a na otázku, zdaliž je z Exklarisských kasáren, dovede Vás sem. Někdy letě snad by také otec mohl podniknout výlet z Prahy, nebudu eprv říkat, že radost má by byla při setkání se s kýmkoliv z Vás ždy stejná. Zpráva, milý bratře, že máš již Šumavského,[3] je mi velmi itaná, děkuji Ti vroucně, že na mne tak bedlivě pamatuješ. Na druhý ýden se u Vás staví na cestě sem Mužíkův bratr;[4] po tom bys ho ohl poslat. V psaní na pana Meergans[5] ho budu žádat, mohl-li by být tak dobrý, poslat mi pod výminku největší opatrnosti na několik měsíců Jungmannův »Slovník«; uvolí-li se, tak bys ho mohl ak zas Ty přivést (s) sebou, až sem pojedeš. Máš-li tu Arnoldovu luvnici,[6] tak ji můžeš poslat, ale kupovat ji nepotřebuješ.

Co se týče majora Franze,[7] tak si můžete již z postavení je- pomyslit, co v něm vězí za ducha. Jako každý jiný v jeho postavení á pořád slitování v ústech, v srdci ale panuje nade všecko ohled na ebe samého. Tolik alespoň musím říci, že, když mne již viděl se smrtí eb s bludností v zápasu, se alespoň poněkud dal pohnout k ulehčení ých muk a jen proto jsem dal matku prosit, aby se u něho v mém néně poděkovala, abych ty zdvořilosti, které ke mně vždy zachovával,

[1] Ani sestra ani rodiče Sladkovského nepřišli za ním do Olomouce, žto otec koupil tehda — jak se mnou sdělil p. dr. Trmal — mlýn v Praze, nž vyžadoval mnoho oprav a stálé přítomnosti.

[2] Skutečně ještě r. 1853 dodáni tam Karel Sabina, Vilém Gauč a G. raka a konečně r. 1855 přibyl do Olomouce poslední z odsouzenců pražých, totiž dr. Zimmer, který tam byl dopraven z Munkáče.

[3] Rozuměj Šumavského slovník, který p. dr. Trmal pro něho koupil odeslal do Olomouce.

[4] Bratr spolutrpitele Sladkovského, rolníka Fr. Mužíka z Knovíze.

[5] Karel Meergans býval po dlouhá léta domácím učitelem u Sladkových, tak že je přirozeno, že Sladkovský se naň v listě svém obrací s žádostí o knihy.

[6] Míněna mluvnice Emanuela Arnolda, které však dr. Trmal neměl a proto ji bratrovi neposlal.

[7] Setnik auditor Franz byl r. 1851 za svou horlivost úřední povýšen majora.

odměnil stejnou mírou.[1] Hlavní vděk mně udělal tím, že držel slovo stranu Trmala. Před odjezdem z Prahy mne ještě navštívil, sám od sebe přisliboval, že, cokoliv kdy bude v jeho moci, vždy rád udělá a pravil, že se všemožně o to zasazoval, bych přišel do Kufsteinu,[2] že ale nebyl v stavu to prosadit, šel však potom ještě jednou sám skrz to k arcibiskupovi, větším dílem bez výsledku. Ten biskup,[3] s kterým jsem ani nikdy nemluvil, mi nechal sám po Krásném a po Husákovi[4] vzkázat, abych žádal přijít do Kufsteinu, že prý on sám bude o tom mluvit s arcibiskupem, který prý již také kdysi při tabuli o mně mluvil, že jsem (se) dal jen dychtěním po blahu lidstva na falešnou cestu svést atd. Ostatně je mi to již jedno, jen že bych byl na Kufsteinu alespoň mezi samým lidem, který nepřišel slepě[5] do svého nynějšího stavu a tehdy ho umí snášet, co zde s mnohými ten pád není.[6] Je to vskutku v neštěstí ještě to největší neštěstí, když člověk neví, neb alespoň nechce vědět, jak k tomu přišel a tedy, jako kluk ve škole, pořád laje na jiného, že ho k tomu sveď.[7] To je komedie k prasknutí, když takový sedlák, který si chtěl revoluci pomoc' od činže neb dluhů, neb který si chtěl jen trochu vypustit na svém bývalém pánovi a tupiteli.[8] aneb který dokonce jen v ožralém

---

[1] Z posledních dosud žijících pamětníků, p. Theodor Polack ve Vídni, jenž jako člen Markomanie byl dne 31. prosince 1850 odsouzen k 12letému těžkému žaláři, sděluje naproti tomu se mnou, že auditor Franz »zdál se býti velmi příjemným, kladl otázky laskavě a přívětivě; když však diktoval do protokolu, ukázal přísnější a ostřejší daleko pojetí všeho, co se mu podařilo z nás vytáhnouti.«

[2] Do Kufsteinu odvezeni oba níže jmenovaní kněží, P. Krásný a P. Husák, z bratrstva českomoravského Mráček a Polland a 8 německých studujících.

[3] Míněn tu biskup českobudějovický P. Jan Valerián Jirsík, který se ujal zvláště obou zúčastněných kněží.

[4] P. Ant. Husák, kaplan v Kvílicích, zatčen byl pro účast v řisutské jednotě teprve 1. března 1851 a odsouzen společně s Krásným a Sladkovským. Krásný dostal 12letý žalář, Husák dokonce 15letý.

[5] Kufsteinští, o nichž je svrchu řeč, byli veskrze studenti kromě obou dotčených kaplanův, a z nich zajisté leckterý byl sveden nebo přemluven, aby se účastnil revolučních příprav.

[6] Pochopitelno, že hospodáři a otcové rodin nesli tíže osud svůj, protože si byli víc vědomi své zodpovědnosti k rodině.

[7] Mnozí z nich se vymlouvali, ať právem nebo neprávem, že byli studenty svedeni, že nevěděli ani, o čem se na schůzích bude rokovati a kam to vše směřuje.

[8] Pravda je, že Řisutští chystali se k útoku na blízký zámek zlonický, ale chtěli prý se tam toliko zmocniti zbraně.

stavu se mezi rebelanty vplet', když pak takový člověk místo toho, co doufal, se vidí v kleci; to potom nebyl on, který chtěl rebelírovat, Bůh zachraň; študenti ho k tomu svedli, a on klacek je 50 let, má šedivé vousy a daleko široko ve svém okresu největší rozum, jen tehdá chybil, když se dal svést osmnáctiletým študentíkem.[1] Já si nepřeju nic, než zdraví, a to především ne tělesné, nýbrž na duchu, jak dalece jedno od druhého se dá loučit; dokud mám zdravý rozum, tak dlouho mi nebude v kasematech zle. Co se týká toho doktorátu, milý bratře, tak si mně dobře nerozuměl.[2] Že umění linguistické není, jako občanský zákon, obmezené na Rakousko, to leží na jevu; arci to nesmí být »biflování slovíček«, jak jsi mi psal; vždyť snad víš, že já biflování ještě nikdy a nikomu nevychvaloval; avšak leží v rozličnosti jazyku lidského snad největší díl ještě tajného nás života minulosti i budoucnosti a ten ve světlo uvést, jest snažení linguistiky: Než nepotřebujem tak daleko, ptám se Tě jen, není to pro mne štěstí, přijdu-li dnes neb zejtra ven, že porozumím také Angličanu?[3] Každého nemusí zrovna rebelanství vyhánět z Rakouska,[4] kdo ale chce ven z něho, nechce-li co dítě se dát jiným vodit alespoň nějaký čas, musí umět také jinak mluvit než německy. Když jsem tehdy řekl, že linguistika stojí nad občanským zákonem, měl jsem tuto mysl a především svůj vlastní osud v očích. Že pro Tebe v Rakousku doktorát je základem života, to mi nenapadlo upírat, přál jsem Ti jenom, aby Ti byl k většímu prospěchu než mně[5] a těšil jsem se z toho, že mimo toho také pěstuješ něco,[6] co Ti také, kdyby

[1] Mezi odsouzenými byli opravdu lidé letití, jako Václav Neumann, jemuž bylo 51 let; pak ovšem to vypadalo na pohled divně, když se tito dospělí mužové vymlouvali, že byli zlákáni nezralými studenty, ale byla to pohříchu namnoze pravda.

[2] Tato zmínka vztahuje se podle sdělení p. dr. Trmala k listu jím do Olomouce zaslanému, v němž projevil naději, že bratr bude amnestován, a ježto měl Sladkovský již veškeré zkoušky odbyté, že bude pak moci snadno promovovati a státi se advokátem.

[3] Sladkovský, jako mnozí jiní, které stihl týž osud, naučil se ve vězení anglicky a od svých soudruhů maďarských též maďarsky.

[4] Sladkovský měl nepochybně na mysli akci, kterou především z Komárna Fr. Kavalír společně s Fričem fedrovali, domáhajíce se u svých rodičů, aby jim vymohli amnestii aspoň potud, aby se mohli vystěhovati za oceán. Mezi těmi, kteří to opravdu učinili, když se octli po letech na svobodě, byl také Krásný.

[5] Sladkovský dokončil studia svá doktorátem r. 1866, kdežto dr. Trmal promovoval již r. 1855.

[6] Dr. Trmal naznačil v listě svém, že mimo obligátní předměty právnické čte též rozličné německé a francouzské knihy obsahu politického filosofického.

zejtra Rakousko zmizelo, zůstane prospěšným a co je teď takřka jediná kotvice, kterou se jedenkráte ještě pokojného přístavu uchytit doufám. Ostatně o tom promluvíme, až sem přijdeš, snad by jsi si to mohl nařídit na velkonoce?.

S těmito listy obdržíš také dvě psaní od mého soudruha V o c h o č e;[1] buď tak dobrý, zapečeť je a dej je na poštu; než k Vám přijde Mužík, přijdou snad k Vám ňáké odpovědě na ně, ty mu pak dejte (s) sebou. Vůbec Vás žádám, abyste Mužíkova bratra přijal co upřímného člověka a jednoho z těch, kteří nás srdečně litujou. Ty odpovědě na Vochočovy psaní přijdou pod adresou našeho otce, jedno bude z Vídně a jedno z Čimelic; můžete ho otevřít a uvnitř bude okolo pásek, na němž bude stát: »Für Franz Vochoč«, aby se nestala žádná mýlka.

Psaní na p. Meerganse pošlu po Mužíkovým bratru, neb mám teď co dělat s těmi ostatními a v tom chci trochu zřetelněj sepsat svoje nynější smýšlení v porovnání s dřívějším;[2] nechci ho tedy psát na kvap, abyste, poněvadž ho budete také číst, z něho vyjmuli, co já sám nyní o svém tehdejším počínání držím. Pozdravujte ode mne srdečně V í t k a;[3] těší mne, že mu šibenice, s které jsem spad',[4] nezošklivila mou památku. Co se týká těch zpráv od vás stranu amnestie,[5] vyřiďte p. dru K r a u s o v i[6] ode mne p o r u č e n í a díky za podíl, který se mnou bere. Ostatně je mi to jedno, když to jinak není, budeme čekat do korunovace,[7] která, jak zde pořád slyšíme, ale nechceme věřit, prý bude zde v máji. Profous nám pořád přináší noviny, brzy, že připravujou arcibiskupský palác, brzy že již kasárna

---

[1] Frant. Vochoč, jeden z organisátorův odbojného hnutí, dopraven byl ve vojenských šatech 31. prosince 1850 k vyšetřujícímu soudu, který nad ním společně se Sladkovským vynesl rozsudek smrti provazem, jenž pak byl proměněn cestou milosti v 16letý těžký žalář.

[2] Úmyslu tohoto však Sladkovský neprovedl, jak jsem zvěděl od p. dr. Trmala.

[3] Fr. Vítek byl dobrý známý jeho a dotazoval se v rodině po něm, co asi píše z kasemat olomouckých.

[4] Sladkovský byl, jak známo, odsouzen k smrti provazem, ale dána mu stejně jako jiným milost. Ortel smrti nebyl vůbec proveden.

[5] Zprávy o amnestii proskakovaly v novinách neustále od r. 1851; první amnestováni byli však teprve za příčinou zasnoubení mladistvého císaře Františka Josefa r. 1854.

[6] Dr. Vilém Kraus, jeden z repealistů z r. 1849, byl přítelem Sladkovského. Zemřel r. 1866.

[7] Z korunovace ovšem nebylo nic, a tak musel Sladkovský s posledními několika přáteli vysedět v žaláři až do r. 1857.

aproti nám vyprázdňujou pro komonstvo atd. Ještě jednou těším se a Tebe, bratře, jako dítě; hnedle budou tři léta, co jsme spolu podlně nepohovořili, tedy vyplň brzy slib svůj. Co dělá Rennrovic Lojsa?[1] Až bude doktorem, ať se přijde ukázat Holomoucké niversitě.[2] Nyní Vás všecky srdečně pozdravuji a líbám a žádám, by jste také pozdravili všecky známé, kteří o mé pozdravení dbají. Bohem, Váš upřímný Karel.

---

[1] Alois Renner byl mladší bratr Václava Rennera, obchodníka dřívím Podskalí, za něhož se sestra Sladkovského Josefina provdala.

[2] Olomoucká universita byla zrušena r. 1855 mimo fakultu theologickou, r. 1871 (nikoli 1873, jak mylně vytištěno v Slovníku Ottově) zavřen též ústav medicinsko-chirurgický.

ROZHLEDY.

VEŘEJNÉ HOSPODÁŘSTVÍ.

Mladočeši a čeští agrárníci pro branné předlohy a pro všechny přílišné vo jenské požadavky. — Vojenská správa považuje dosud povolené požadavk za zhola nedostatečné. — Pro zotavení rakouského úvěru marné jsou ro počtové úspory vůči válečným obětem. — Zlepšení železničních příjmů ne stačí na ukrytí jiných schodků. — Eucharistický kongres a upravení kongruy jmění církve katolické v Rakousku.

Nebývalo to zvykem českých stran — předešlé skutečně vládní stran nevyjímaje —, ani jednotlivých českých poslanců, aby se zasazovali o zvý šené požadavky vojenské správy otevřeně a bez výhrady, také před voliči. V tom směru jsme jistě pokročili. Když se pro něco v říšské rad hlasuje, nuto zajisté to také před voliči důsledně hájiti a nikol zbaběle odmítati za to odpovědnost.

Tedy tak aspoň formálně správně jednají nyní Mladočeši i agrárníci že se nelekají zodpovědnosti za nové branné předlohy ani za úžasné zvy šování vojenských břemen. Poslanec dr. Rašín i vůdce agrárníků Udržal měli odvahu říci to svým voličům zcela nepokrytě a otevřeně

Než odůvodnění toho postupu se stanoviska českého, ano i se stano viska rakouského bylo zcela neupřímné i nesprávné. Pro vojenské před lohy naši čeští poslanci hlasovali nikoli že by toho vymáhal obecný pro spěch říše nebo snad až i prospěch české národnosti, nýbrž prostě proto že si toho přejí rozhodující kruhy a že lidoví zástupci měli odůvodněný či neodůvodněný strach, aby tyto vlivné činitele si nepohněvali a je svým odporem na sebe nepopudili. Nanejvýše mohli v tom směru předstírati nepřímý prospěch český, že totiž nebude nijaké příčiny, pro kterou by se lekali snad ve Vídni účastenství českých lidí ve vládě. Na to měli zamí řeno asi také vynikající poslanci agrární (Žďárský a Udržal), když z českých lidí jediní podepsali provolání na sbírky pro »národní« válečné vzdušné loďstvo rakouské.

*

Ale praví lidoví zástupci by měli znáti a zároveň i neohroženě říci pravdu celou: Nespočívá síla říše kterékoli pouze v tom, že se vyrekrutuje silná armáda i že se hledí za každou cenu a za těžké oběti narobiti válečných zbraní a válečného loďstva; nýbrž musí tu býti také prostředky takovou armádu i to veliké a mocné loďstvo, když toho by se ukázala nezbytná potřeba, také vydržeti, aby se současně s tím neuvalila hospodářská záhuba na veškeré občanstvo.

A zdali pak máme v Rakousku tak znamenitý hmotný blahobyt, abychom vydrželi podobně velkou vojenskou pozemní i námořní moc jako Ně-

mecko, Francie nebo Velká Britanie s Irskem? — Ovšem státní vydání u nás jsou už tak vysoká, ano ještě daleko vyšší, na každého jednotlivce, jako v oněch bohatých a zámožných říších; za to ovšem prostředky naše jsou skrovné ano přímo nuzné. V tom směru je naše zbrojení zjevem velmi povážlivým i chorobným, a zakrývati toho se nesluší na poslance ani vládní, neřku-li na zástupce celkem nezámožného lidu našeho.

A vojenské naší správě je i tohoto zbrojení příliš málo. Nedávno ozval se známý vysloužilý rakouský diplomat v »Neue Freie Presse«, že to loďstvo, které nyní se u nás buduje nákladem 312 millionů korun, kterých bude ještě mnohem více vydáno, — bude zhola nedostatečným, i že by to bylo marným vyhazováním ano mrháním státních peněz, kdybychom se s takovým loďstvem válečným chtěli spokojiti. Nutno vybudovati nejméně takovou námořní moc, která by překonala aspoň válečné loďstvo italské! A tu musí prý se rakouští občané odhodlati k obětem novým, musí prý se napnouti ještě více naše poplatní síla, musí se také spořiti na všech stranách jiných, jen abychom si nastavěli co nejvíce velikých »dreadnoughtů«. —

Taková je logika našich diplomatů. A s tohoto stanoviska je také dobře vysvětlitelna. Když lidovým zástupcům nezdají se oběti dosavadní na ozbrojený mír přílišnými, proč by se nežádaly další nové prostředky? Že je státních vydání u nás již téměř 120 K (i se zakrytými náklady, uhrazovanými novými dluhy) ročně na každou duši, že u nás je nejhorší státní úvěr, že pro hrozná veřejná břemena se u nás životní příšerně zdražuje, to, zdá se, neznepokojuje ani zástupce lidu. Proč by si takovými starostmi lámal hlavu takový vysloužilý diplomat, kterému je rozhodující armáda na papíře a pro kterého není otázky ani pochybnosti, zdali se ta armáda bude moci postaviti skutečně do pole a zdali budou dostatečné hmotné prostředky, aby ji bylo možno delší dobu vydržeti v poli pohromadě?

Náš finanční ministr rytíř Zaleski pozoruje sice také, že naše státní renty jsou povážlivě nízko ceněny na trhu světovém, ale to prý nás nepotřebuje nikterak znepokojovati (viz úvodník »Neue Freie Presse« 11. srpna t. r.). Není prý žádné příčiny k pessimismu, naše státní hospodářství musí konečně jen ustati s děláním nových dluhů a bude hned státním rentám pomoženo. V tom směru doporučuje jednak naprostou spořivost ve státním hospodářství, jednak nutno hledati nové berní příjmy na uhradu rostoucích vydání.

Je však ochoten náš finanční ministr prosaditi svou spořivost také vůči vojenské správě? A byl-li by k tomu ochoten, bude v tom směru míti také který rakouský finanční ministr dosti vydatného vlivu, aby nové dluhy na válečnou pohotovost zažehnal? A zdali pak nynější ministr financí by měl dosti ochoty a moci u svých krajanů Poláků, aby se vzdali investicí na vodní dráhy haličské, které jistě státu nepřinesou výtěžku, výbrž způsobí jen hojnost nových vydání? Proč tedy žádá uskrovnění jinde, když nemůže zaručiti, že se bude spořiti také tam, kde by to nejvíc vydalo? Málo jsou platny jakékoli úspory, když se najednou budou požadovati mnohonásobné sumy, nežli které se uskřípnou tam, kde se dá vůbec těžko uskrovňovati!

A je ochoten který rakouský finanční ministr požadovati vyšší nové daně, zejména od těch, kteří by je dovedli nejlépe platiti, totiž od nejbo-

hatších poplatníků? Odvážil by se který finanční ministr na daňová privilegia feudálních pánů, jak se o nich v těchto úvahách stala zmínka? Nemají naopak naši finanční ministři největší chut na vydatné daně nepřímé na daně ze všeobecné spotřeby mas, kde se poplatnost více měří podle počtu hlav nežli podle zámožnosti? Tyto otázky si laskavý čtenář asi sám už zodpoví!

*

Nechceme však jenom ukazovati na samý rub našich státních financí, také se dají zjistiti některé potěšitelnější zjevy. Výtěžky státního provozu železničního se totiž patrně zlepšují. Naše železniční ministerstvo nedávno uveřejnilo výkazy státních příjmů a vydání ze železnic za poslední tři leta (1909—1911), které obsahují:

	v roku	1909	1910	1911
řádných příjmů	mill. K	549	754	806½
řádných vydání	» »	456	572½	590½
přebytku provozovacího	» »	69	154	186½
na provoz státního doplatku	» »	115⅝	95⅓	58

A k tomu dále stouply příjmy z drah státních za I. půlletí 1912 téměř o 27 mill. K proti témuž půlletí v r. 1911. Tedy vývoj železničních příjmů je v poslední době velmi příznivý. Arci docíleno bylo toho také značným zvýšením železničních sazeb.

Roku 1909 nebyly ve státních příjmech ani vydáních zahrnuty ještě dráhy postátněné státní společnosti a severozápadní. S těmi jeví se doplněné výsledky takto:

	v r.	1909	1910	1911
řádné příjmy	mill. K	698	754	806½
řádné vydání	» »	567¾	572½	590½
přebytek provozovací	» »	106½	154	186½
doplatek na státní provoz	» »	127	95⅓	58

Podle tohoto vývoje nebyla by ani daleka doba, kdy by stát nepotřeboval již na své dráhy připláceti, ano mohlo by se očekávati, že ještě jedenkráte by vynášely dráhy nad zúrokování investovaných kapitálů ještě čistý výtěžek, jako je tomu ode dávna již v sousedním Prusku. Než nesmí se zapomínati, že u nás jsou jednak železniční zřízenci velmi špatně placeni i že si sotva dlouho takovou nuznou mzdu dají líbiti, jednak že je všechen provozovací kapitál rakouských státních drah zhola nedostatečný, i že bude potřebí velmi mnoho nových investicí. Ale investice ty mohou nicméně přispěti jak ke zvýšení státních příjmů, tak i zároveň ke zmírnění provozovacích nákladů.

Nicméně i vůči zlepšené hospodářské situaci státních drah nemůže býti úsudek o našich financích valně příznivější. Těch 37 mill. K menšího státního doplatku za poslední rok na provoz drah dávno bylo už stráveno mnohými překročeními rozpočtu. K tomu roste nebezpečí, že tímto příznivějším vývojem poroste jenom chut na nové požadavky nekulturní i neproduktivní. Svého času pochlubil se finanční ministr Korytowski velikým přebytkem, který byl nad to zcela klamným, — neboť toto roku nebylo již přebytku, nýbrž byl naopak deficit, — a hned na to následovalo objednání bitevních lodí úplně bez povolení rozpočtového. Historie ta, zdá se, že se

hodlá opakovati objednáním nových ocelových děl, které ani delegace nepovolily, a proti kterým se vyslovily aspoň prozatím všecky tři naše vlády (společná, rakouská i uherská).

*

Také jiným směrem se ukazují černé stíny, které budou míti své nepříznivé důsledky rovně pro veřejná hospodářství. Katolická církev si uspořádala na posílení svých věrných letos eucharistický kongres ve Vídni, k němuž všecku mravní i hmotnou podporu přislíbily jak stát tak i jednotlivé země i obce (Vídeň a mnohé obce v Dolních Rakousích). Neváží sice příliš mnoho státní a jiná veřejná vydání za tím účelem; — běží při tom více o morální podporu; — ale nepřímé následky jsou horší. Není zde vhodné místo pouštěti se do kritiky okázalých slavností katolické církve, které namnoze matou náboženské cítění obecného zfanatisovaného lidu. Ale pro stát nicméně to již projevilo své důsledky.

Žádá se nové upravení kongruy. Platy katolickému duchovenstvu se mají podstatně zvýšiti. Vůči tomu by mělo se přece veřejné mínění směleji ozvati. Je možno, že jednotliví duchovní mají dosti skrovné a snad i nedostatečné platy. Ale na to tu není pouze stát a veřejná moc vůbec, aby takovým nedostatkům musilo se z peněz poplatnictva vždy dopomáhati. Již před deseti lety bylo jmění katolické církve v Cislajtanii odhadováno přes 1000 mill. K a od té doby vzrostl majetek ten zajisté velmi značně. Proč by tedy církev sama k velikému i nákladnému rozpočtu státnímu na duchovenstvo ze svých hojných prostředků nepřispěla?

Proč mají míti jednotliví preláti roční důchody až do millionů korun přijící, když přece je tu evangelický příkaz chudoby? Kdyby církev katolická chtěla, mohla by u nás zajisté odpomoci všemu nedostatku některých chudších duchovních a ještě by zbylo dosti na pompu církevních hodnostářů. Ovšem by se snad musil někde omeziti přílišný počet řeholních a jiných duchovních, kteří lidstvu neprokazují jiné služby, než že trvají na rozjímáních a modlitbách. Také by církev ušetřila svých sil, kdyby jim nedopouštěla uplatňovati se v politické agitaci. *ek.*

VĚCI SOCIÁLNÍ.

Sprostředkování práce v r. 1910. — Zpráva české úřadovny Všeobecného pensijního ústavu pro zřízence. — Ze sociálního hnutí doma a v cizině.

Zpráva statistického úřadu ministerstva obchodu o sprostředkování práce v roce 1910 zahrnuje 882 sprostředkovatelen, z nichž 6 je zemských, okresních a obecních, 39 společenstevních, 143 spolkových dělnických, 6 zaměstnavatelských spolků, 15 je spravováno zvláštními spolky sprostředkovacími a 36 různými organisacemi, 348 je stravoven a 3 koncesovaných ústavů pro sprostředkování práce.

Na Čechy jich připadá 335, Moravu 62, Slezsko 33, Dolní Rakousy 9. Štyrsko 97, Horní Rakousy 96.

Uprázdněných míst bylo hlášeno 725.885, na něž se hlásilo 797.11[1] nezaměstnaných; sprostředkováno bylo 527.987 míst. Jako vždy bylo mužských uchazečů nepoměrně více nežli míst, na 370.274 míst 453.966 uchazečů, jichž usazeno 282.143, kdežto ženských míst je více nežli uchazeček na 325.955 míst pouze 313.231 uchazeček, jichž umístěno 232.672; ostatek připadá na učně.

Dle povolání připadá na

	míst	uchazečů	sprostředkování
zemědělství	63.858	62.330	41.249
průmysl a hornictví	350.461	427.239	285.117
obchod a dopravu	31.819	39.129	12.715
svobodná povolání	5.991	6.897	3.681
domácnost	244.100	231.602	172.653

*

Zemská úřadovna I »Všeobecného pensijního ústavu pro zřízence« vykazuje koncem července 1912 30.101 člena, z toho 21.961 pojištěnců; r. 1911 předepsáno bylo na premiích 4,078.173 K, r. 1912 do konce července 2,761.809 K, od počátku trvání ústavu 13,471.407 K. Vyplaceno bylo na odbytném 221.040 K, na ročních rentách invalidních 5310 K, vdovských 1710 K a vychovávacích příspěvcích 1830 K. Správní přebytek r. 1911 obnášel 286.797·63 K. V ukládání kapitálu věnuje ústav pozornost také akci bytové, uložil asi 120.000 K v hypotečních zápůjčkách pro stavby bytových družstev.

*

Úsilí brněnského místodržitelství a živnostenského inspektorátu, aby hrozící boj v textilním průmyslu brněnském byl odvrácen, zůstalo marno. 10. srpna zdálo se již, že nalezen byl podklad, na němž možno docíliti dohody, když ujednáno bylo zvýšení mzdy o 5 až 30 procent dle jednotlivých kategorií; stávkující dělnictvo nastoupilo 12. a 13. srpna práci. Avšak tu stalo se něco neuvěřitelného: centrální organisace textilníků, aby snížila význam organisace autonomní, jež tyto podmínky ujednala, doporučila dle zprávy »Práva Lidu« na schůzi 12. srpna svým členům, aby se dle pokynů separatistických vůdců a řečníků neřídili, načež »svolalo předsednictvo továrnického svazu důvěrnou poradu svých členů, na níž byla podávána zpráva o průběhu a usneseních schůze centralistů v Dělnickém domě. V důsledcích tohoto jednání zakázal dnes (13. srpna) ráno továrník Weinberger dělnickému výboru svého závodu jakýkoli styk s naší (autonomní) odborovou organisací. Zakázal dále informování našich důvěrníků mimo továrnu a o dalším jednání nechtěl už ani mluvit.

Po sdělení této zprávy zastavilo veškeré dělnictvo práci a továrnu korporativně opustilo. Na to odebral se Weinberger k sousední firmě Brück a Engelsmann, kde sdělil, že dělnictvo u něho práci zastavilo, a žádal majitele továrny, aby se dle toho zařídil. Ředitel závodu prohlásil po té zástupcům dělnictva, že podmínky, ujednané na místodržitelství, respektovat nebude, zejména pokud se týče zvýšení mzdy, které firma sama s dělnictvem ujednala. Následkem toho zastavena byla práce i v této továrně.

Jakmile se roznesla zpráva o tomto věrolomném jednání továrníků, astavena byl práce také v továrnách Brüx a Russo a odpoledne došlo pak zastavení práce a zahájení stávky ve všech ostatních brněnských textilních továrnách.« »Cestou separatismu dělnictvo svých požadavků dociliti emůže!... Všichni do řad Unie textilního dělnictva v Rakousku!« volají entralisté v letáku ve stávce vydaném, jenž dokazuje, že novou stávku yvolali jen, aby lovili v kalných vodách. Cosi podobného udělali před lety plzeňské Škodovce, a zabili tam dělnické hnutí na několik desetiletí. Jový doklad, že Vídeň se z historie ničemu nenaučila a ničeho nezapoměla.

Některé firmy, stojící mimo kartel, se s dělnictvem po desetidenní ávce dohodly, v ostatních továrnách stávka trvala až do 7. září, kdy řijat byl zprostředkující návrh živnostenského inspektora na zvýšení ezd o 6 až 25 procent. 9. září pak zahájena opět práce ve všech továrách, načež zahájeno jednání o podrobných podmínkách míru. —

Stávka ve vagonce v Kopřivnici, zahájená 9. května, poid trvá. Část dělnictva odešla k regulačním pracím, část se odebrala za raci do Čech. Správa závodu dala stávce nacionální zabarvení, že prý se utonomně organisované dělnictvo spojilo s obecním zastupitelstvem kořivnickým a z důvodů nacionálních táhnou společně proti nám úmyslně a přátelsky.« S německými stávkokazy nabyla špatných zkušeností, 90 náníků, získaných v Bukovině, odepřelo dělat stávkokaze a odcestovalo. vláštním oběžníkem ze 13. srpna apeluje továrna na veškeré zaměstnatele, aby ji podporovali, aby nemusila stávkujícím ustoupit, neboť »to bylo našim pokořením a posílením separatistického pražského vedení stávkujících dělníků«.

Firma popírá sice autentičnost tohoto dopisu, ale jisto jest, že veškero jí úsilí o zlomení stávky je marno. —

Nebezpečí slabých organisací projevilo se opětně ve stávce obuvníků v Litomyšli, kde národní sociálové použili znovu taktiky, jíž mili stávku v Chrudimi: nemajíce k tomu oprávnění, prohlásí stávku skončenu a komandují svoje příslušníky do práce. Třebas jich bylo ílo, stačí tento malý počet k podlomení stávky. »Osvěta Lidu« píše průběhu stávky: Národněsociální »tajemník Červinka přijel do Litošle a zde podařilo se mu zverbovat 33 stávkokazů v řadách národněciálního a indiferentního dělnictva, kteří v pátek, dne 16. t. m. (srpna) provolávání hanby stávkokazům se strany seciálnědemokratické nastoupili práci.... Zvláštností této stávky jest, že neběží tu o rozpory mzdové, brž smluvní; firmě jde o to, aby smlouvu, kterou uzavřela s dělnictvem, nemusila zachovávat. Je smutné, že právě národněsociální strana ypůjčila se německožidovské firmě k tomu, aby podařilo se kolektivní louvu zničiti.«

Strana národněsociální slavila právě jubileum svého patnáctiletého tání. Jeden z jejích zakladatelů vystavil ji při této příležitosti špatné vysědčení: »Obchod s hloupostí lidskou veden byl ve velkém a je zcela přiznáno, že za těchto poměrů vedlo se zle dělnictvu. Byly zde sice odborné organisace. Ty však sotva sehnaly peněz, potřebných na podporu nů v nezaměstnání a v nemoci. V případu stávek byly bez fondů a děl-

nictvo bylo vháněno do práce a stávkokazectví prováděno ve velkém. I i z tohoto zločinu na dělnictvu a jeho zájmech učiněn obchod, a to, s počátku děláno bylo z nedostatku, konáno později ze zisku.« —

Počátkem srpna uveden v život kartel přádelen bavlny, r presentující asi 85 procent výroby. Výroba má býti kontingentována, stej i domácí odbyt. Kartel uzavřen s pětiletou platností. Nekartelované po niky se zavázaly, že budou zachovávati ustanovení smlouvy. —

Svaz českých kovodělníků slavil 18. srpna jubileum své dvacetiletého trvání. Založen roku 1892, sloučil se r. 1904 s rakouský svazem, z něhož 26. prosince 1908 zase vystoupil; se 6724 členů konce roku 1909 stoupl počet členů do 1912 na více nežli 16.000. Jmění je roku 1909 obnášelo 74.450·16 K, roku 1911 již 169.827·29 K, při čer úspěšně provedl několik velkých hnutí mzdových. —

Odborové organisace v Německu vykazují za rok 19 2,421.405 členů proti 2,128.703 z roku 1910, z nichž bylo 191.332 že Příjmy jejich obnášely 72,086.957 marek, vydání 60,025.080 marek, z čeh na stávkové podpory připadá 17,303.000 marek, na jiné podpory 20,414.0 marek. —

Odborové organisace ve Francii vykazují za rok 19 600.000 členů. —

Dle zprávy moskevského svazu továrníků zúčastnilo v období leden až květen 613.000 ruských dělníků různých stávek, kdež za celý rok 1911 pouze 103.000. Z důvodů hospodářských stávkovalo pou asi 100.000, ostatní z důvodů politických. Při hospodářských stávká ztraceno 1,200.000 pracovních dnů a 1,800.000 rublů mzdy. Mnoho stáv bylo by dle této zprávy možno mnohem rychleji skončiti, mnoha bylo možno předejíti, kdyby dělníci měli možnost vybudovati si řádné odboro organisace, se kterými by pak bylo možno jednati jako s legálními zástup dělnictva. Brutální potlačování organisací správou státní zaviňuje anarch v dělnickém táboře, která škodí jak dělníkům, tak i zaměstnavatelům. Ale ruská vláda zná jen jedny organisace: černosotěnské. Nyní zřizu zvláštní černosotěnskou organisaci železniční, která by každé hnutí žele ničních zřízenců předem znemožnila. *R.*

ŠKOLA.

Učitelské sjezdy prázdninové: Svazu slovanského učitelstva rakouského v Kr kově. — Svazu německých spolků učit. v Dornbirnu.

Svaz slovanského učitelstva v Rakousku založe v roce 1908 nenašel si dosud pravý obor své činnosti. Dosavadní léta je trvání byla dobou více živoření než intensivní činnosti. Úkolem jeho hmotné i duševní povznesení slovanského učitelstva v Rakousku a k t muto úkolu byly učiněny při dosavadním vývoji pouhé náběhy.

Ve Svazu je sdruženo dosud 10 zemských organisací učitelských, z nichž 3 z Čech, 3 z Moravy, 1 ze Slezska, 2 z Haliče a 1 z jižních krajů slovanských. Dle národnosti je z nich převážná většina, t. j. 7 československých, 1 polská, 1 ukrajinská a 1 slovinská. Nově přistupuje ke Svazu početně ovšem velmi malý Spolek českých učitelů v Dol. Rakousích a spolek charvatských učitelů z Istry. V celku je ve Svazu sdruženo bez posledně uvedených dvou spolků 27.728 učitelů.

Výborové schůze svazové byly konány ve Vídni. Společné solidární vystupování Svazu s německým Lehrerbundem se osvědčilo a mělo nepopiratelný vliv na jednání školského výboru říšské rady o změně § 55. říšského zákona školského v tom smyslu, aby byl dán tomuto paragrafu konkrétnější smysl a aby v něm byly určitě vyjádřeny úpravy platů rakouského učitelstva dle posledních čtyř dietních tříd úředních a požadavek přispívání státu 50 procenty na úpravu platu rakouského učitelstva. O jednáních ve školském výboru říšské rady jsme svého času referovali a na valné schůzi svazových delegátů konané 23. července v Krakově podával o tomto jednání zprávu posl. Konečný. Záležitost změny citovaného paragrafu má býti projednávána na počátku podzimního zasedání říšské rady.

Jednáno o změnách základních zákonů říšských z roku 1869. Uloženo v přijaté resoluci všem zemským organisacím ve Svazu zastoupeným, aby předložily výboru určitě formulované návrhy na změnu oněch zákonů. Delegace říšské rady bude požádána, aby bděla pečlivě nad tím, aby základní říšské zákony byly všemi příslušnými úřady řádně plněny a aby zejména duch jejich nebyl cestou administrativy v duchu zpátečnickém porušován.

V dalších resolucích přijatých po příslušných referátech zdůrazněn byl požadavek vzdělávání učitelstva na reformovaných středních školách a na akademických paedagogiích při školách vysokých a protestováno bylo proti všem snahám o jakoukoli reformu nynějších pedagogií, zvláště o reformu směrem zpátečnickým. Vysloven požadavek o náležité vybudování školství všech slovanských národů od škol národních po vysoké. Svaz vyslovil se opětně proti definitivě okresních školních inspektorů; žádal, aby inspektoři byli vybíráni z osob pedagogicky důkladně vzdělaných a znalých z vlastní činnosti praxe na školách národních, aby byly vypisovány konkursy na uprázdněná místa inspektorská, na základě jichž by okresní školní rady sestavovaly terna a zemská školní rada aby ze sestavených teren inspektory jmenovala. Na základě neblahých zkušeností s definitivními inspektory v Haliči vyslovil Svaz přání, aby definitiva haličských okresních školních inspektorů byla zrušena a aby i tito inspektoři byli zatímními. V další resoluci tlumočen požadavek všeho učitelstva po náležitém zastoupení stavu učitelského ve všech školních úřadech, a to volenými zástupci, a vysloveno přání, aby do všech školních úřadů a zvláště do zemských školních rad a ministerstva vyučování byli povoláváni za referenty osvědčení školští odborníci, znalí z vlastní prakse všech kategorií škol, a aby i na místa vicepresidentů zemských školních úřadů, jež sou dosud po většině privilegiem právníků, byli povoláváni školští odborníci. Konečně vznesen apel na říšské poslance v tom smyslu, aby se přičinili o brzké ukončení jednání o změně § 55. ř. z. školského, jakož i o usku-

tečnění ostatních návrhů, schválených k lepšímu zabezpečení hmotného postavení učitelského.

*

Také Svaz rakouských německých spolků učitelských měl v červenci ve vorarlberském Dornbirnu současně s Freie Schule svůj sjezd, aby na něm zaujal stanovisko k různým politicko-školským a stavovským aktualitám. Při jednání o hmotném zabezpečení učitelstva bylo si stěžováno do jednání jak vlády tak kruhů poslaneckých na říšské radě i v zemských sněmovnách a ukazováno nepokrytě, že pravou příčinou neupravování učitelských platů není nic jiného, než nedostatek vážné vůle učitelstvu pomoci. V resoluci v této příčině přijaté zdůrazněn byl apel na vládu a zákonodárné sbory, aby učitelské platy upravily ve smyslu § 55. ř. z. školského.

Druhou palčivou aktualitou byl návrh liberálního (!) poslance dra. Steinwendera na snížení povinné školní docházky, na němž se usnesly již některé zemské sněmy (korutanský a j.). V řečech k tomuto thematu pronesených bylo právem zdůrazněno, že v ochraně říšského zákona školského třeba spatřovati základní podmínku veškeré svobodomyslné politiky rakouské. Resoluce jednomyslně přijatá je určitá, věcná a rozhodná. Zní: »Německé učitelstvo rakouské pokládá za svou národní i vlasteneckou povinnost, aby se postavilo se vší rozhodností proti t. zv. »školské reformě«, na níž se usnesl zemský sněm vévodství korutanského na podnět poslance dra. Steinwendera. V zamýšleném zkrácení školní docházky z 8 na 6 let třeba spatřovati největší nebezpečí pro duševní i hospodářský rozvoj našeho národa. Poslední dva roky školní jsou právě nejcennějšími pro výchovu a vyučování, protože vnímavost žáků je v této době nejsilnější. Odpadnou-li tato léta, ztratí se čas ku prohloubení a upevnění vědomostí v učebných předmětech prakticky nejvýznamnějších, a tak se stane, že německý národ bude těžce poškozen při hospodářské soutěži s národy, kteří se k takovému smutnému snížení všeobecného vzdělání nikdy neodhodlají. Užívání dvanáctiletých, tělesně nevyspělých dětí k těžkým pracím nebylo by jen ukrutností, ale působilo by také ničivě na rozmnožení a šíření německého kmene v Rakousku nejen tím, že by se zvýšila hmotná konkurence, ale také tím, že by se tím přispělo ku zvýšení úmrtnosti. Steinwenderovy návrhy školské jsou proto těžkým národním i hospodářským nebezpečím pro náš národ.

Nebezpečí toto zvyšovalo by se přirozeně značně, kdyby byly uskutečněny ostatní návrhy, t. j. kdyby se měšťanské školy omezily nebo docela zrušily, kdyby bylo zavedeno vyučování polodenní na školách venkovských, kdyby byly četné třídy a školy zrušeny a tím počet žactva na jednotlivé třídy rozmnožen. Naše škola byla by tím stlačena na nejnižší niveau.

Čtyřleté pokračovací vyučování, poslancem dr. Steinwenderem zavedené, nemůže býti náhradou uvedeného zkrácení školní docházky. Vyučování toto bylo by omezeno pouze na několik týdenních hodin vyučovacích a stalo by se pro nepřekonatelné místní obtíže a pro nemožnost donucovacího provádění téměř všeobecně pouze nařízením papírovým.

Učitelstvo vyslovuje se s tímtéž důrazem proti reformám učitelského vzdělání ve smyslu Steinwenderově. Učitelstvo může viděti pokrok ve

svém předběžném vyškolení pouze v rozšířeném a vědecky nejintensivnějším prohloubení svého vzdělání, ale nikdy ve vzdělávání v praktických znalostech hospodářských. Zvláštní vzdělávání učitelů pro města a venkov třeba učitelstvem co nejrozhodněji zamítnouti, protože při dnešní hospodářské soutěži potřebuje rolnický stav právě tolik všeobecného vzdělání jako obyvatelstvo měst.

Německé učitelstvo je ochotno spolupůsobiti co nejochotněji při reformách dnešní národní školy, které mohou vyučování školní zlepšiti a vydatnější prospěch zajistiti. Zlepšení takové však vyžaduje úplné obnovení nezkrácené povinné osmileté docházky školní, jak byla v říšském zákoně školském z roku 1869 vytčena. Jedině reformu v tomto smyslu může pokládati za pokrokovou.

Steinwenderovy navrhované změny jsou v nejhorším stupni zpátečnické a pro náš národ zkázonosné. My, němečtí učitelé, je odmítáme a litujeme co nejhlouběji, že právě ze svobodomyslného německého tábora ozval se hlas po zhoršení národní školy, jaký byl dosud jen programovým bodem ultramontánů.

Německé učitelstvo rakouské očekává od každého svobodomyslného poslance bez rozdílu stran, že bude pokládati za svou národní povinnost, aby stál učitelstvu po boku v boji proti dalšímu snižování školní docházky, která byla již školní novellou z r. 1883 značně okleštěna.«

LITERATURA.

Krásná:

F. X. Svoboda: V našem vzduchu. Spisů svazek XV. V Praze 1912. (Nakladatel J. R. Vilímek.) — Ladislav Aladin: Jsem dítě bolesti. Básně. V Praze 1911. (Nákladem vlastním. V komissi u Českého lidového knihkupectví Springerova.) — Karel Štědrý: Komedie lásky. 1912. (Plačkovy knihovny svazek IX) — Václav Hlaváček: Melodie mládí. V Praze 1912. (Nákladem vlastním.) — Josef Kálal: Rolničky. V Praze 1911. (Nakladatelské družstvo Máje.)

Verše, jež s názvem V našem vzduchu jako další svazek svých sebraných spisů vydal F. X. Svoboda, vznikly v letech 1882 až 1908. Hledíme-li na tuto dobu dnes, jistě ji můžeme pokládati za jednu z nejvýznamnějších period svého vývoje kulturního a národního; jest to v základě doba, v níž vřelý nationalismus skřiživ se s prvky moderních idejí razil cestu k sebevědomému, kritickému individualismu a na tom základě rostl rozhodný pokrok. Čekali bychom, že z básní, jež vznikaly za tak dlouhé, pohnuté a plodné doby, zřejmě mluviti bude toto nepředpojaté vědomí, že budou ohlasem a komentářem epochy, kterou básník mohl sledovati ve všem rušném průběhu, bohatém nadějemi i zklamáním, odvahou i pochybnostmi. Není tomu tak. Básnická kniha Svobodova není symfonií, jejíž vůdčí věta by byla projevem vítězné radosti a hrdé,

národní mužnosti, jíž bylo dopřáno stanouti o značnou metu výš, nýbrž jest v podstatě knihou nečasového romantismu, který přes svou naivnost (v dobrém smyslu slova) a nepopíratelnou lásku k rodnému kraji a vlasti budí dojem opožděnosti. Celé té době mohlo by se dáti v čelo motto jediné, verš Nerudův: »Jak lvové bijem o mříže a jsme zde v kleci jatí«, z něhož mluví síla, nepodajná výbojnost, touha po činu: F. X. Svoboda však jako jednotlivé oddíly knihy označuje mdle symbolickými slovy »Bez vyhlídky«, »Sny a modlitby«, »Ranní červánky« nebo je uvádí sentimentálním mottem »Vystoupili jsme na rodný chlum. Všude jen mlhy byly«, tak utkvívá celkem v pessimismu, měkkém a elegickém, s jakým na historické epochy hleděl Třebízský. Vidí ve vlasti jen tmu a strašný klid; když se nad černými chlumy zvedá měsíc, zdá se mu divnou lebkou, jakoby z hrobové tmy podíval se do Čech kostlivec; nad Prahou leží šedá mlha, do níž černé věže trčí jako špičaté hřeby; Čechy zdají se mu domovem invalidů, v němž stárneme a žijeme starým snům a chabě překládáme stydlé ruce. Zdá se, že trochu starovlastenecky chápal i vnikání moderních živlů do českého života, obávaje se, že ti, kteří vydávají se za apoštoly, jsou draci, jež nutno povraždit, »abychom českou duši svou, - princeznu věky zakletou - z drápů zhoubné síly - vysvobodili«, za to však když jeho lesník někde na Skalce stane na ostrohu (»by mnich ho neshléd'«). při pohledu do kraje jižních Čech nutně vzpomíná si na Husa a na Žižku, a když básník u zámeckého parku cizáckého pána spatří zdravého českého hocha, tu na něm pozoruje: »Zrak jeho zplál, jak rozžal by jej osud. - Snad v hochovi tom u cizácké pýchy - se Žižkův oheň rozněcoval dosud.« Emancipuje se sice z takového romantismu v závěrečné básni »Blaník«, v níž apeluje na vlastní sílu a udatnost, tak jako v »České romanci« i »Domácí zpovědi« velebí procitlou píseň národní a její význam pro český život, chce kráčeti ve šlépějích buditelů a nechybí vůbec v jeho básních projevů odhodlání, povzbuzení sebe sama a víry v lepší příští — jeden celý cyklus nadepsán jest »Věřící srdce« —, ale vše to pohybuje se ve vyježdených kolejích a takřka vykázanou cestou, a hlavně nepodává svědectví o prožití těžkých vnitřních zápasů účastněného českého člověka. Místo síly ideje převládá hebká náladovost, která ráda přechází v tušení čehosi velkého, v historickou vzpomínku a sociální postřehy. Literárnímu historikovi by se byl básník zavděčil, kdyby k jednotlivým básním byl poznamenal datum vzniku; bylo by tak spíše snad možno vysvětliti si opakování leckterého motivu, které jinak při nevelké invenci a obrazotvornosti působí jen monotonně.

S divným asi pocitem Ladislav Aladin vydával první knihu svých básní Jsem dítě bolesti... Je přesvědčen, že bude pokládána za podivnou, ba přímo směšnou, že nebude míti úspěchu u davu, ale sám ji pokládá za nevšední a originální. Aby své básně obhájil aspoň před soudci povolanými, napsal k nim obšírnou předmluvu. V ní ujišťuje, že kniha jeho básní jest »věrným obrazem duševního processu, prožitého nespokojenou, životem a jeho zákony a mravy zmučenou duší, hledající pravdu«, že vyličuje cestu, kterou autor kráčel, »než vymanil se ze všech vlivů života i hmoty«, ale zejména prohlašuje, že nejsilnější projev života vidí v tom, aby člověk — nežil, aby totiž nežil života hmoty a těla, kdežto

život duše »musí býti vyžit až do nejvyšších extasí a vznětů«, neboť bolest a radost duše může býti nezávislá na pocitech těla a musí se z vlivů a přání těla vyprostiti úplně. Autor prý dal se proudem zcela novým, vlastním, šel prý cestou, kterou před ním nešel dosud snad nikdo, a ta novost spočívá v tom: zavrhl život, kde dílo je krásné a velké, život však zůstává malým a slabým, a vytvořil si »zákon«, že oboje, život i dílo musí býti veliké a čisté, stejné a pravdivé; »jen malý či lépe řečeno slabý umělec dovede krásně tvořit a špatně žít... velká, silná duše musí krásně tvořit i krásně žít: teprve pak nabývá její dílo ceny«. Pak autor trochu hubuje na dnešní literaturu, která nemá uměleckých individualit a jde jen za úspěchem davu, na kritiku, která prý většinou posuzuje dílo dle osobních vztahů k autorovi a s ohledem na čtenáře mělké a všední, a zamítá realismus v literatuře, který prý způsobil, že fantasie a talent se přežily a za jediného umělce se pokládá jen ten, kdo dovede dobře fotografovati skutečnost. Posléze pak nový básník prohlašuje, že duši své dal mluviti tak, jak skutečně cítí, »— však vychoval jsem ji tak, aby c í t i l a s k u t e č n ě tak, jak druzí jen i m a g i n á r n ě s n í — —«. Kráte řečeno: hlásí se k slovu novoromantik s jistou nuancí reálnosti, jež spočívati má v tom, co právě uvedeno, že duše musí být pro pocity a představy jaksi zpracována. Reálnost dost nejasně nebo nepřesně vyjádřená, ale smysl její jest ten, že autor by chtěl básnicky vyslovit jen to, co skutečně prožil: což ovšem dávno není novum, neznamená dráhy ani proudu nového, a při čemž naprosto problematickým zůstává autorův zákon, dle něhož pouhá imaginárnost čehokoli velkého a krásného, byť se vsuggerovala ve skutečnost sebe víc, eo ipso už má znamenati také veliký a krásný skutečný život — ne, bolestné tragiky spočívající v rozporu mezi životem skutečným a touženým nikdy nebude možno obejíti pouhým katechetickým rozkazem. Nicméně, po tak důrazné konfessi, jsme ovšem duchtivi seznati, co tedy autor prožil, v čem jeho život a dílo se kryjí, a hlavně v čem vidí velikost a krásu života. Najdeme báseň »V agonii«: v ní básníkovo tělo odumírajíc podléhá duchu, »přemožena jest hmota, strhující duši násilně k zemi - a zakrývající svými černými křídly půvaby vznešené čistoty... dokončena jest kniha života mého patřícího hmotě; - svázána v těžké kovové desky, v něž vryt jest znak její, — tělo; - uzavřena bílou pečetí, v niž vtisknut jest znak vítězství — Kristus«. V básni »Tělo mé bledé — — —« povzbuzuje tělo, aby se nebálo Boha, nýbrž jen smrti, hrobu a červů, neboť těm patří celé, ti je zničí, schvátí a stráví, prolezou maso, vypijí mozek, vyssají srdce. V básni »Můj zločin v chrámě« vyznává lásku Kristovi, jehož kamenné tělo líbá »horce, nedočkavě«, z jeho ran a utrpení ssaje sílu, neboť Kristus trpěl jen krátký čas, básník však trpí celý život. Proto když hledajícímu »Život a Pravdu« vstoupí do cesty žena, s odporem ji odkopne: vidí v ní jen obludu, jejíž bělostná prsa jsou pro něho jen dvěma kupkami černé a odporné hlíny, její údy jsou pro něho jen shnilé a hnusné, oči kalužemi bláta, vlas cáry vlajícími z hadrů, jest mu nestvůrou, příšerou, démonem smyslných vášní, po kterém plije, neboť »po nových zápasech volám, po nových vítězstvích toužím«; proto vztekle peskuje své vášně (»Mým vášním«), pro něž nemá výrazu jiného než: vychrtlí psi, krvelační vlci, odporné hyeny, úkladní tygři.

páchnoucí tchoři, hnusné krysy, temní upíři, syčiví hroznýši, draví orli, supi a jestřábi, kteří se rvou o jeho tělo a jež on musí zničit a zdrtit. A při tom doufá, že vzplane mu ohnivé slunce, »z tajemství Neznáma přece že Světlo mi v duši mou skane« (»To v nitru mojim [!] — — —«). Takových dostává se nám odpovědí k dychtivé otázce. Verše takové může psáti jen ten, kdo nejen nemá ponětí o tom, co znamená žít, ale kdo život přímo przní. K čistotě není potřebí udusit smysly a ve všem životním spatřovati hnus, to je morální zvrácenost; v askesi a líbání dřeva nebo kamene není život duše, je to obyčejně potměšilé modlosluţebnictví lidí bez duše, v němž nikdo nenajde velikosti a krásy; chtít ubít tělo a nechat žíti jen duši tak, jak si to představuje autor, je prostě nesmysl. Autor daleko překonal »Krůpěje světla« Oldřicha Novotného; nebylo toho třeba.

»Dialogy K o m e d i e l á s k y jsou vesměs krvavě tragické,« poznamenává K a r e l Š t ě d r ý v doslovu své knihy. To poznati měl vlastně přenechati nám samým a tvrditi to o všech nemůže ani on sám. Čteme-li na př. dialog »Jus primae noctis«, v němž středověký šlechtic v panském saloně se starožitným nábytkem rozmlouvá se svým moderním potomkem, mladým hrabětem o tom, jak ve stavu šlechtickém bývalo dříve a jak je nyní, nepřekvapí ani údiv starého aristokrata, který nedovede pochopit velkého sociálního převratu v poměru mezi šlechtou a poddanými, ani jeho neznalost Schopenhauera a Wildeho (konstatovaná ne právě vhodně), nýbrž konec hovoru: že starý šlechtic po každé užil svého práva jus primae noctis, jenom jednou učinil výjimku, a tou byla — jeho žena. Je zřejmo, že celý ten dialog jest psán především proto, aby se uplatnil tento vtip. Podobně v dialogu »Zkouška«, v němž durdivý výjev mezi mužem a vdanou ženou v mládeneckém pokoji aranžován jest jen proto, aby se mohl na konec citovati Catulle Mendés. Krvavou tragikou nevyznačuje se vůbec žádný z dialogů. Ale nepopírám, že autor dobře pochopil smysl i účel charakteristické ironie Schnitzlerovy a že s obratnou schopnosti jde za tímto svým vzorem; sotva se mýlím, že jim jest Schnitzler spíše než Jonathan Swift, jehož se autor dovolává. Pokouší se vytvořit účinnou satiru, k níž dávají podnět především zvrácenosti v poměru mezi mužem a ženou, v lásce i manželství, v nichž se skrývá lež, neupřímnost i nevážnost v pojímání obapolného poměru, který ne vždy bývá láskou, se vší malicherností a ješitností, jichž jsou schopni muž i žena, a činí tak autor vždy s dialektickou lehkostí, která jako by ani nechtěla sestoupiti hloub; vytvořil několik erotických šarvátek, při nichž vyhrají obě strany, ne vždy bez násilných obratů, jimiž rozjetému dialogu dá se v rozhodné chvíli směr k vypočtenému cíli (»Pomsta«, »Jmeniny«, »Rozvážná žena«). Jedno nebezpečí autorovi při tom hrozí: aby neupadl v triviálnost; jeho »Manželská sonata« v některých částech nemá k tomu daleko; jest na příklad třeba k tomu, aby se vytkla ženská líbivost, sahati zrovna k Ibsenově Noře a učiniti z ní prázdnou fintilku, které jsou nové šaty vším? Není Ibsenovo drama o p r a v d u krvavě tragické a myslí autor, že svou ironickou persifláží dodá případu tragičnosti více?

Ani tak malá knížečka, jako jsou M e l o d i e m l á d í, na jejíchž čtyřiadvaceti stránkách V á c l a v H l a v á č e k otiskuje několik svých básní, neobejde se bez předmluvy; chce prý autor zobraziti své mládí či

spíše »kus svého mládí« a proto, jako touhy a radost ze života, není prý jeho »kniha« dosud ještě vyhraněna. Má pravdu, a mohl tedy míti strpení; knížka je příliš drobná a nijak zvláště výrazná, aby mohla míti význam takový, jaký napovídá vábivý titul. Nechme své schopnosti (a ty autor má) uzrát a prohloubit.

Josef Kálal nazval své Rolničky verši humoristickými. Jeho humor tkví v nezmarné radosti ze života, z přírody. Nic není s to, aby mu zkazilo dobrou náladu, těší jej jarní a letní krása právě tak, jako podzim a zima, nad nimiž básníci pravidelně naříkají a sesmutní. Kálal nezná sentimentálnosti ani unylosti, jeho verše se čtou jako mluva zdravým kypícího, spokojeného člověka. Kniha tato jeví jistý pokrok proti autorově knize dřívější »Hřbitovní cestou«, je také formálně vyspělejší, ne ovšem vesměs; nejednou (»Nebyly opatřené«, »Až tehdy srpen tu«) se příliš hlásí k slovu homo rusticus. —*ejč*—

Poučná.

Carl Jatho: Fröhlicher Glaube. Ein Andachtsbüchlein. Köln, Neubner 1911. — V. J. Dušek: O základech umělecké výchovy v moderní škole. V Praze 1911, nákladem Dědictví Komenského.

Carl Jatho: Fröhlicher Glaube. Ein Andachtsbüchlein. Köln, Neubner 1911.

Jatho má za sebou život veliké a úspěšné práce. Za jeho procesu tisícové zvedali pro něho svůj hlas a sami soudcové uznali jeho plodné působení, zvláště v kruzích odcizených nejen církvi, nýbrž i náboženství. Stojí už na té výši životní (je šedesátník), s níž chápeme význam světel a stínů, vrcholků a údolí v osudech lidských. Jeho práce jako duchovního, jeho publikace, byť nemnohé, i jeho proces ukazují muže duševní vyspělosti a sebekázně. Jeho sbírka náboženských rozjímání a úvah »Fröhlicher Glaube« je jeho credem. Je výrazem víry, jež, jak už titul naznačuje, stala se autorovi pramenem čisté radosti ze života a lidí. Vítězství světla nade tmou, lásky nad záštím, svobody nad otroctvím, víra ve vůli a schopnosti člověkovy, ve vítězství dobra a pravdy a ve vítězství lásky především jsou tu tóny převládajícími. Zdroj a základ všeho jsoucna a bytí, věčné dění, věčný pohyb a ruch a nekonečný vývoj je Jathovi pravdou, dobrem a především láskou samou. Ať už názor jeho označíme pantheismem či panentheismem (theistou není), je hlavním jeho znakem víra v pravdu, dobro a především lásku jako obsah a vlastnosti prazdroje a prapříčiny všech věcí a všeho bytí, nikoli v pouhou nutnost a zákonitost. Jatho usiluje o osobní vztah k takto pojatému základu všeho jsoucna a přesvědčení jeho bliží se tímto úsilím theismu. (Důkaz, že upřímná myšlení náboženská v jádru svém se sbližují, ano stýkají, a že názvy theismus, pantheismus, panentheismus označují jen různý ráz myšlení náboženského, nikoli odlišné cíle.) Rozdíl ovšem je: Jathův základ

a zdroj všeho bytí uplatňuje a vždy uplatní pravdu, dobro a lásku vnitřní nutností, nikoli vůlí. Oddejme se mu dětinně, ponese nás k výši, ale nikoli z otcovské, nekonečné lásky a dobroty k naši osobnosti, nýbrž z lásky a dobroty, jež je zákonem, jež nutně musí pojati i nás, jako stvoření všechno, ve své působení, jež nemá zvláštního porozumění pro naši odlišnost, pro naše jedinečné zápasy a touhy, nýbrž jako veliká, majestátní vlna pozvedne k výši vše, co moci a síle její se oddá.

Bůh Jathův je věčné dění, věčný pohyb a ruch, nekonečný vývoj, rozsévač a símě v jednom, věčná síla ve věčné látce, nevtěsnaný v prostor a čas, duše světa, jež proniká všechny jeho projevy, dobré i zlé, nekonečná, soucitná, výkupná láska. Mezi ním a světem není rozdílů v podstatě, je pouze různotvárnost a svéráznost síly a formy. Tak Jatho vyplňuje a určuje svůj pojem Boha, pojem při vší bohatosti a vznešenosti — objímat svět hmoty i ducha — matný, poskytující jedinou možnost poměru k sobě, vplynutí a oddání se. Výsledním náboženským pocitem je také Jathovi vědomí, že neseni jsme proudem věčného dění. Do svého pojmu Boha vkládá Jatho vrcholné dobro: Bůh je mu láska sama. Ze samého pojmu dění nevyložíme však nikdy dobra a lásky. Můžeť pouhé dění samo sobě býti cílem. Vyvolává-li námitky představa Boha ve směru osobnosti, vysoko nad osobnost lidskou, daleko větší námitky staví se proti víře, že věčné dění je láska sama. Víra, duševní stav člověkův, vyvolaný a vyplněný poměrem jeho k Bohu, projevující se prociťováním všeho velikého v jeho velikosti, ponořováním se ve vznešené, porozuměním světu a životu, radostí nad vítězstvím sil vyšších nad nižšími v člověku i kol něho, rodí se dle Jatha tam, kde v člověku stýká se dění dvojí: vnitřní a vnější. Shoduje se tu Jatho s jinými mysliteli náboženskými (na př. se Sabatierem), nechává však, vzhledem k svým předpokladům, otevřenou otázku, proč Bůh, věčné dění samo, sám věčný pohyb a ruch, dvojí se ve vědomí člověkově v dění vnější a vnitřní, proč člověk pociťuje a uvědomuje si rozdíl mezi tímto dvojím děním, jaký je poměr obojího dění a proč z jejich styku rodí se vrcholný duševní akt člověkův. Je přece člověk Jathovi dítkem světla, dítkem božím, nejdokonalejším, nejvyšším a posledním zjevením božství ve všemmíru, jenž nerodí se z hříchu, nýbrž vznik svůj děkuje nejsvětější slavnosti životní a v hrudi svojí nese štěstí, světlo a radost. Při tom není vnější dění Jathovi přese vše úsilí, srovnati myšlení a cítění náboženské s výsledky moderní vědy, hádankou rozluštěnou, nýbrž plno zázraků. Zázrakem jsou i jemu vrcholky růstu duševního a hlubiny životní, kde všechna hnutí původ svůj berou, kde začátky dění halí se v závoj tajemství. Zázrakem je mu život sám a největším suverénní genius, bořící a trpící, jehož nikdy nemá lidstvo s výše strhovati a jehož uctívání samo je náboženstvím.

Ceny názorů náboženských nelze však měřiti v prvé řadě jich myšlenkovou přesností, nýbrž jejich hodnotou životní. Poměr člověka k člověku, diktovaný názory náboženskými, je jediným ověřením a měřítkem poměru člověkova k Bohu. V tom směru je Jatho veliký a nedostatky jeho náboženské spekulace mizí před vznešeností jeho morálky z jeho náboženství vyvěrající, za níž stojí všechen jeho život. Liberální theologie německá nehájila také jeho theologických názorů, nýbrž žádala úctu a

znání jeho povaze a jeho činnosti. Knížka Jathova je plna vroucího, radostného smyslu pro život lidský po všech jeho stránkách, pro všechna jeho světla i stíny, radosti i žaly, pro všechno lidské utrpení, pro všechnu krásu přírodní i umělé, nanejvýš pak pro velkost lidského ducha, pro duchy tvůrčí a vůdčí. Největší hodnotou životní, největším šlechtictvím člověkovým je Jathovi láska, jež je mu vrcholem krásy a vývoje lidského. Je jedinou cestou ku poznání Boha, jediným osvědčením lásky k němu. Jediná láska, jež všechno trpělivě snáší a všemu věří, všechno vykoná a mosty klene nad propastmi, jichž by nevzklenula žádná moc a žádný genij, jež nenávidí utrpení, silná je a ničeho se neleká, jediná láska je nesmrtelná, kdežto vše jednotlivé pomíjí a vplývá ve věčný proud dění. Ježíšovo přikázání lásky, na němž všecken zákon záleží i proroci, zdůrazňuje takto Jatho svými slovy a plní celým svým životem. Vedle výtek, že na př. jeho pojem Boha je nekřesťanský, že názor jeho o vrozené dobrotě a dokonalosti člověkově příčí se učení církevnímu i křesťanství samému, zle vytýkán byl Jathovi jeho názor na Ježíše. A přece jasna jsou slova Ježíše samého (Mat. 7., 21.) o těch, kdo mu říkají »Pane, Pane,« a o těch, kdo činí vůli Otce jeho, kterýž v nebesích jest.

Jathovi není Ježíš Bohem a důsledně není mu také absolutní normou v náboženství, neřekl mu posledního slova o Bohu a našem poměru k němu. Dovolává se podobenství o kupci a perle na důkaz, že Ježíš nepostavil se jako prostředník mezi Boha a hříšníka. Ani pro víru, ani pro život lidský nevybudoval systému a na všech polích životních vzorem nám býti nemůže. Jsouť širá pole činnosti duševní a mravní, která mu byla cizí, zatím co nás dotýkají se významně a neodbytně. Lidstvo ve své práci kulturní nastoupilo nové dráhy, jichž cena a potíže byly mu neznámy. Zbožnění Ježíše stížilo a stěžuje jeho chápání. Byl církví povýšen na trůn božský, odkudž však vládnouti musí dle vůle a zájmů jejích. Jeho božství zatlačilo v pozadí velikého člověka, jenž kdysi z Nazaretu vyšel, přímý a otevřený, smělý a mírný, i v rozhorlení vznešený, i v boji ušlechtilý a prozářený teplou srdečností a spravedlivostí lásky, s vírou v pochodeň ve vlastní hrudi, obětoval se pro bratry obtížené a klopotou znavené, dům otcovský velkodušně otevřel i dětem pobloudilým a synům ztraceným, až v temné noci na kříži zhaslo jeho zářné oko... Jako odmítá Jatho Ježíšovo božství, tak odmítá víru v tělesné z mrtvých vstání jeho, o něž Pavel opřel všechnu víru v Ježíše. V nás-li Ježíš z mrtvých nevstal, praví Jatho, je mrtev, a povstal-li z mrtvých v naší duši a v našem srdci, žije on a žíti budeme i my. Jen pak uskuteční se říše boží, vláda pravdy, dobroty a krásy, lásky a svobody v srdcích lidských, vítězství světla nade tmou, síly nad slabostí, samostatnosti nade vší nedospělostí a nezralostí.

Jatho staví se proti stěžejním dogmatům o Ježíši, jako se stejně proti nim staví na př. Eucken, a proti mylnému pojímání Ježíše jako nejvyššího životního vzoru pro všechny doby, poměry i lidi. Mylný a nenáboženský názor ten však Jatho mylně potírá. Neboť každý důkaz, že Ježíš nemůže býti absolutním vzorem životním, přenáší význam Ježíšův na pole nepravé, svou negativností ho snižuje a svědčí, jak neplně bylo pochopeno, co Ježíš vykonal: postavil člověka tváří v tvář Bohu. Ještě choulostivější dá se mi Jathův sklon, chápati Ježíše symbolicky jako život sám a lásku

samu, jako věčně se prýštící a dmoucí potřebu tvořiti, jež lidské zbožšťu a božské zlidšťuje, jako svatý pud po svobodě a vykoupení, jenž přeho nocuje pomíjitelné ve věčné a trvalé. Touhle stezičkou už totiž křesťanst šlo a došlo k — dogmatům. Katolictví se svým uctíváním sošek, obráz a pod. jasně dokazuje, kam v náboženství vede právě symbolismus. Pře obrazená pravda, idea mizí totiž pomalu v parádní theoretickou zbrojni a pro praksi, pro náboženský život sám zbývá jen symbol.

Význam díla Ježíšova chápe však Jatho životně a plodně a ve sho s nejlepšími mysliteli o Ježíši. Ježíš očistil dle něho náboženství od om zených národních nadějí a plánů, ukázal lidstvu, že ďábel belzebubem v mítán býti nemůže, že nemůže totiž býti zapuzováno zášť násilím, nev domost soucitným opovrhováním, faleš zbožnou lstí. Dal lidskou ví v hodnotu lidské duše, radostnost milosrdné lásky, svobodnou volno přesvědčení. Rozjasněná modrá obloha nebeská klenula se mu jako střec nad stanem zemským, kde mělo se to hemžiti bezpočetným národem brat a sester. Snaha v před je jeho dědictvím. Neklidní jsou jeho přáteli, sytý je nebe zavřeno. Komu v duši plá jen jiskřička ohně, jejž on kdesi zemi zanítil, co živ cítí, oproti věčnému životu povinnost tvořiti, jedna pátrati a hledati. Člověk silný, sílu přijímající a sílu plodící, to je vznešen cíl dějin, jejž Ježíš v duchu viděl, byť v obraze časově a místně omezené Jeho říše boží nepřinese žádné zřízení sebe lépe uspořádané, žádné uče sebe bystřeji promyšlené. Hledati jí musí každý sám, je plodem, výtěžke práce osobní. V lidském srdci vzklenul Ježíš zářivé nebe nové. Tam spl vají nebe a země a pozdravují se jako přátelé, kteří se smířili v prav a lásce. Hlubiny i výšiny, celý nekonečný svět a jeden nekonečný Bů vše odpočívá a činnost svoji rozvíjí v tiché komnatě duše lidské.

Toto pojetí Ježíše a jeho díla je samo už odsouzením tradice a církv jež místo ochránkyněmi náboženských sil staly se jejich brzdami a d siteli, ale je jediné plodné a úrodné pro dobu naši i věky příští.

Můžeme pochybovati v základech pantheismu, o poslání jeho náb ženském pro lidstvo v celku, o mnohých názorech Jathových. O jedno však nad knížkou Jathovou pochybovati nemožno: že byl to krásný živo jenž v podzimu svém dýchá takovou vůní lásky a dobroty a v šíř i d rozestírá jas a záři, radost a smír, teplo životní síly a odvahy. A povžd zůstane přece jenom krásný a dobrý život sám nejlepší odpovědí na ne těžší otázku člověkovu: Jak žíti? *Jan Zachoval.*

V. J. Dušek: O základech umělecké výchovy v m derní škole. V Praze 1911, nákladem Dědictví Komenského.

Spisek, poslední větší práce předčasně zvěčnělého českého pedagog historika a dialektologa, nechce snad snésti dohromady to, co je každém přístupno, a nechce býti kompilací všeho, co již napsáno v posledníc letech o této modní a moderní otázce, nýbrž podává jen několik kapit o umění, přírodě a jich esthetickém vnímání, k nimž auktor, duše umělec cítící, došel vlastním přemítáním a dlouholetými praktickými zkušenostm v českých školách středních. Dušek — ovšem docela právem — klad umění za rovnocennou složku mravní kultury člověka vedle náboženst a názoru na svět (vědy) a rozumí proto uměleckou výchovou vůb zušlechtění smyslu mládeže pro krásno a zároveň praktický výcvik v něm

tedy vedle stránky receptivní, na niž se neprávem také u nás redukovalo přečasto celé hnutí, klade důraz i na spontání, třebas jen rudimentární umělecké tvoření. Neméně správně vykládá, že vedle tvárného krásna nesmí býti zanedbávána ani hudba ani slovné krásno (poesie), pro něž, jak ukazuje doklady z dětského života, má dítě od počátku živý smysl, ani konečně esthetické vnímání krás přírodních, jichž výchovné ceny nelze vůbec ničím nahraditi.

Po stránce methodické hlavní věci jest, aby se na cit a vkus dítěte působilo co možná bezprostředně a nikoli výkladem zbarveným sklonmostí a chutí vykladatelovou. Neučiti se vskutku divat na obraz, poslouchat hudební skladbu, čísti báseň, aby pozorovatel, posluchač nebo čtenář pochopil obsah, smysl či ducha uměleckého díla, toť přirozený úkol umělecké výchovy, jež proto nesmí snad, jak se leckdy navrhuje, hrazena býti nějakou soustavnou a abstraktní theorií umění a jeho dějinami. Rozumí se, že Dušek opět a opět zdůrazňuje, že i v umělecké výchově třeba přimknouti se k umění národnímu a akcentovati vlastenecký moment; vedle toho — a to je nejzajímavější novum jeho knížky — je mu umělecká výchova spolu cestou, jak zušlechtiti a rozvinouti vášně, tento nedoceněný, ba často přímo zavrhovaný moment výchovný. »Vzbuditi jistý stupeň vášně pro poesii, divadlo, hudbu, malířství, sochařství, architekturu atd. a vzbuzený jednou udržovati na přiměřené výši, bylo by velmi záslužno.« Konečně v umělecké výchově dle Duška důležitou úlohu hraje náležité porozumění uměleckému pathosu, kterým se dílo umělecké třebas nejrealističtěji provedené liší od holé skutečnosti a dochází vyššího poučení.

Jedné věci nutno litovati, že nebylo auktorovi dopřáno, aby byl podal praktické ukázky didaktické, jak velenesnadnou a obtížnou otázku umělecké výchovy v praksi v tomto smyslu třeba řešiti. Mělť k tomu všecky podmínky zdaru: mysl zanícenou pro umění, znalost dětské duše, obratnost pedagogickou, vědomosti odborné. *Kd.*

PO ŽIVOTĚ NÁBOŽENSKÉM A CÍRKEVNÍM.

»Armáda spásy« a její generál.

William Booth, generál »Armády Spásy«, zemřel. Generál největší, nejmocnější, nejvítěznější armády na světě.

Snad bylo potřebí právě ničeho menšího než jeho smrti, abychom si uvědomili, čím byl tento v pravdě veliký muž, čím byl on a co znamená dílo jím začaté a rozvinuté, daleko, daleko za meze jeho vlastního, anglického národa, bez nadsázky: pro všecky díly světa, pro mnohé národy.

U nás a na nás jako národ neměla »Armáda Spásy« vlivu. Před několika lety začala svou missii v severní, německé části Čech, a dosud snad má kus svého sociálního díla ve Warnsdorfě nebo Rumburku a snažná jinde též, ale dál do Čech a do českého národa nepronikla. Vím

ovšem, že v řadách jejích vojáků v Anglii, ve Spojených státech a v Au stralii jsou také naši krajané, ale jen jako jednotlivci, kteří silněji poc lehli účinkům cizího prostředí. Čekal jsem arci a posud čekám, že s někdy některý z nich vrátí a ve Vídni, v Praze, v Moravské Ostravě v severočeské uhelné pánvi začne soustavnou a intensivnější práci v rámc Armády Spásy. Dosud k tomu nedošlo. Snad jednou z hlavních příčin jes naše specielně rakouská náboženská nesvoboda. Dílo Armády Spásy jes často přímo a vždycky nepřímo obžalobou stávajících církv a plamennou výčitkou, že tyto církve, namnoze mocné a bohaté, nekonaj svých povinností při všech svých členech, a jmenovitě na členech za nedbaných, opuštěných, chudých a vyděděných; připomínkou, že církv nedovedou, ba ani nechtějí zužitkovati možností daných k povznesen náboženskému, mravnímu a hmotnému svých příslušníků, i oněch, kteř třeba odcizení, přece jsou bratřími těch, s nimiž nesou společné jmén křesťanů a rodiny boží; zahanbující výtkou, že církve netěží dost ani z svého pokladu náboženského, neobracejí náboženství k povznesení lid ani nemluvě o nedostatku praktického křesťanství bratrské lásky. Tako vouto obžalobu by nesnesla církev u nás všemocná. Proto snad hlavn nezakořenilo se dílo Armády Spásy v Rakousku.

Naše česká veřejnost zná Armádu Spásy většinou jen z naho dilých popisů hlavně po stránce zevnějšího jevu, který pro člověk odlišně založeného není vždy vábivým, ano bývá leckdy odpudivý Jen vzácnou výjimkou jsem četl tu a tam sympathickou zmínku v časo pisech politických a vůbec všeobecných. Naprosto souhlasně o ní refero valy pouze náboženské časopisy českých methodistů; spravedlivě kritick ji hodnotily orgány ostatních českých evangelíků. Mezi Čechy mimo vlas kteří znají Armádu Spásy z vlastního názoru (ovšem také často jenom p stránce viditelných a slyšitelných okázalostí), v Americe mezi českým katolíky a svobodomyslnými jest název »salviši« (zkomolenina z anglického jména Salvation Army, čte se salvéšn army) bez výjimky přezdívkou sou značnou s náboženskými přemrštěnci a výstředníky.

Kdo navštívil třeba jen zběžně kterékoli velké anglické město, jmeno vitě Londýn a jeho Hyde Park nebo některou živější křižovatku uli hlavně v sobotu večer anebo v neděli, tomu se bez výjimky vnutí do po zornosti Armáda Spásy svými pouličními agitačními pobožnostmi, svým bubny a zpěvy, laickými řečmi, uniformami mužův i žen, sbírkami na kůž bubnu nebo do pokladniček, svými barevnými a světelnými nápisy, jimi označuje své bohoslužebné a sociálně dobročinné místnosti, svými hluč nými průvody, v nichž pouličně upozorněné massy vede do svých »táborů« Ostatně již i v hlučných severoevropských přístavech a velkých městech není Armáda ničím neobvyklým.

Dojmy, jimiž tyto pouliční výstupy působí na českou duši, jsou nej rozmanitější, od posměchu až k hlubokému rozechvění a obdivu.

Nebyl jsem nikdy obdivovatelem zevnějších method, jichž Armád užívá, aby na sebe upozornila, aby přilákala a zpracovala posluchače. Ne míním těmi »methodami« jenom pozouny, bubny a činelly, které se nej víc vtírají do sluchu; — ty jsou jistě každé české duši sebe více nábo ženské příliš bouřlivými, hlučnými, křiklavými, poněvadž vědomě neslouž

sthetickým dojmům, jakým slouží neb aspoň chtějí sloužit v našich katolických kostelích.

»Methodami«, které se dosti nešetrně dotýkají české náboženské uše, míním hlavně jejich methodistické zpracovávání jednotlivých duší určitým, stále stejným, skoro šablonovitým způsobem měřujícím ku probuzení vědomí hříchu, k pokání veřejnému. Míním veřejná »svědectví«, jimiž »obrácení« vypravovali shromážděným posluhačům v »táboře«, na ulici, kdekoli, svůj minulý život, špatný a bezbožný před obrácením, a změnu způsobenou přijetím Spasitele. Zdálo se mi to nejemným obnažováním duše před cizími.

Brzy a snadno však jsem se přesvědčil, že bubny a činelly nejsou podstatou a hlavní věcí v díle Armády Spásy, nýbrž její obrovské, sebezbětavé, sebezapíravé dílo mezi vyděděnci lidské společnosti, ve spodině usedlině lidstva, v oněch londýnských a vůbec velkoměstských »slumsech«, pro něž naše česká řeč snad ani nemá výrazu dosti výstižného, který by shrnoval všecko: nouzi bytovou s nedostatkem světla a vzduchu, bídu hladovou a nestřídmost nezřízenou, degeneraci tělesnou a degradaci mravní, alkoholism a zločinnost, nezaměstnanost nezaviněnou a štítivost ku práci, utrpení dětí, které rostou ve zločinec, zkrátka existenci, která není ještě nebo není již ani lidská, v oněch »slums«, pro něž naše slovo »ohlo« jest ještě příliš jemné.

Tu pak jsem pochopil, že bubny a činelly jsou nejen k tomu, aby mimotem vzbudily pozornost mysli otupených bídou a zločinem a alkoholem, ale také k tomu, aby do duší zlenivělých blahobytem a apathických lhostejností vřezaly břeskně aspoň záblesk vědomí o povinnosti, kterou má společnost ke svým vyděděným členům; aby zakřikly do duší v tělech nacených, že vedle nich hladoví lidé, ženy, děti hynou, zatím co ve Westendu bohatém, v lázních a divadlech se utrácejí statisíce a milliony na luxus; aby zatřásly svědomím církevníků s sebou spokojených a upozornily je, že nejsou bez viny na mravním úpadku a degeneraci svých bratří a sester.

Poznal jsem, že bizarní útočná methoda a bezohledné zpracovávání jednotlivých duší jest zrovna jediným poněkud účinným prostředkem, jímž se proraziti vzdornou vrstvu otupělosti morální i fysické při lidech, kteří se uvázli v bahně špatnosti, že musí býti jaksi magneticky fascinováni, uchváceni a skoro napolo proti své vlastní vůli vytrženi a vytaženi na výsluní lidství.

Původcem a tvůrcem tohoto širokého a účinného nábožensky sociálního díla jest William Booth, zakladatel, organisátor a první generál Armády Spásy.

Methoda a methodism vojáků a důstojníků z Armády mne vždycky upoutával svou nejemností, ale kdykoli jsem měl příležitost slyšeti generála samého, nikdy jsem nezameškal. Slyšel jsem ho mluviti na obrovských shromážděních v různých zemích a živě ho vidím, jak při řeči přechází dlouhými kroky po řečništi, mluví k posluchačstvu jaksi stranou přes rameno, prostě, přesvědčivě, s vnitřní silou opravdovosti, chvílemi se zastaví, pohledí upřeně někomu do očí, zdůrazní slovo svým kostnatým prstem, potřese svou dlouhou, sněhobílou bradou, a mluví dál plasticky,

s množstvím vhodných, často drastických, vždycky dobře volených ill
strací, skoro pokaždé k jedinému bodu a cíli: probuzení osobního živo
z Boha, z boží moci, osvobození člověka ze spárů zla, povznesení duš
Jeho řeč rozechvívala a uchvacovala silou utajené bouře. Jako mluv
k lidem, tak v modlitbě hovořil s Bohem, vroucně, bouřlivě, zhuštěně, z
k jedinému cíli: k dokázání moci boží, k působení božského ducha.

Důstojníci a vojáci leckdy přepínali a mimovolně karrikovali metho
svého generála do bizarrnosti, ale jeho osobní dojem zůstane nezapom
nutelným. Jeho ženy, která měla ohromný vliv na směr jeho života, kte
spolupůsobila, že se po krátké době zřekl kazatelství v církvi metho
stické, poněvadž nestačilo šíři, energii jeho ducha a rozmachu jeho na
šení, — jeho ženy jsem neznal; říkají o ní, že byla spolutvůrkyní jeho dí
Neznám jeho syna, Bramwella Bootha, který jest druhým gen
rálem Armády, ale slýchal jsem jeho dceru, bývalou »maršálku« Armá
(nevím, jakou »hodnost« zaujímá nyní), Mrs. Booth-Clifford,
z jejího způsobu soudě věřím, že Mrs. Booth, generálova manželka, by
ženou kongeniální svému muži, a věřím, že v synovi bude působiti du
a schopnost obou k nezadržitelnému postupu Armády v její blahodár
činnosti.

Willam Booth není zakladatel nového náboženství ani tvůrce zvlášt
sekty. Nechtěl jím být. Nepočítal svou Armádu do silného počtu různý
anglických nonkonformistů. Když jednou při slavnostní návštěvě králo
nině v kathedrále svatopavelské anglikánská církev jako pořadatelka p
slala Armádě k rozdělení jistý počet vstupenek na vyhrazené místo ja
všem jiným nonkonformistickým církvím, Armáda je vrátila, ale přiš
a súčastnila se slavnosti, když byla pozvána přímo, zkrátka, když
k ní státní církev chovala jako k sobě rovné nebo ne jako ke zvlášt
církvi. Hrdost i skromnost diktovala Armádě takovéto stanovisko.

Booth nezaložil nové sekty. Byl církevnicky pokračovatel
aneb obnovitelem původního, třeba řekněme extrémního, methodismu
vypěstoval, nebo vyhnal jeho způsoby na vrchol: žádná ospalá kostel
slavnostnost a posvátnost a posvěcenost, nýbrž život, čilost v písních, hudb
v kázání; přímý útok na duši skrze nervy rozechvěné ovzduším.

Ale to mu bylo jenom prostředkem k vyššímu cíli. Toho prostředk
užil jakožto nejvhodnějšího v prostředí anglickém. Jeho nástroj byl n
laděn tak, aby vzbudil ozvuk právě v anglické duši. Jinde by byl be
vší pochyby volil nástroje jiné. Hlavním mu bylo uskutečnění n
boženství lásky a křesťanství činu. Prostředkem jen, a
nezbytným prostředkem světová organisace práce mezi nejchu
šími a nejnešťastnějšími. Poznal, že církev křesťanská se v
prazdňuje a ochuzuje, když zanedbává sociální strá
ku své práce.

Pramenem jeho činnosti byl vroucí cit lásky k lidstvu trp
címu, ať vinně nebo nevinně, vědomí sociální a individuel
zodpovědnosti; vodítkem v provedení této činnosti byl rozu
praktický a pomůckou neobyčejný organisátorský talent.

Přátelé Boothovi dosvědčují, o čem on sám byl upřímně přesvědč
a čím se netajil, že ve většině směrů lidského ducha a schopností b

o c e l a o b y č e j n ý č l o v ě k. Ani jeho výmluvnost nebyla nějak ženiální. Jeho theologické, filosofické, všeobecné vzdělání bylo docela r ů m ě r n é. Ohromná byla jeho iniciativnost a energie, jeho zanícenost o sociální dobro lidstva. Tajemstvím a k l í č e m k této zvláštní, nadobyčejné síle bylo u Bootha beze vší pochyby j e h o n á b o ž e n s t v í. Sám cítil a doznával, že síla ženoucí k takovým podnikům a vytrvávající, stačující k takovým výsledkům není jeho vlastní, nýbrž boží. Dovedl vážiti čas a místo, kdy a kde se mu ji dostalo, v okamžiku jeho osobního obrácení k Bohu. A tak naučil též své lidi a naváděl své posluchače: nemocí vlastní, ne mocí lidskou; potřebujeme všichni pomoci a síly boží; bez božího přispění nevymaní se člověk z hlubin zla, ze spárů hříchu; zůstává jen při dobrých předsevzetích a klamavých, tím více seslabujících pokusech; jen boží duch může degenerovaného člověka učiniti celým, novým, pravým člověkem. Sám na sobě zakusil osvobozující, posilující moci boží a teď hlásal »spasení« — salvationism — lidstvu, nauku, že každý sebekleslejší člověk může býti »spasen«, to jest osvobozen z vězení zla, povznesen, »přenesen do království božího«, oblažen duchovně a hmotně; k a ž d ý č l o v ě k — Booth byl nezničitelným o p t i m i s t o u a u n i v e r s a l i s t o u. Při svém optimismu byl svrchovaně p r a k t i c k ý duch, který nikdy nestavěl zámků v povětří, nepouštěl se do nepodložených experimentů. Směřoval na celek, jeho duch se obracel k národům a obepínal lidstvo, ale začal s omezením na pověstný okrsek londýnské chudoby a bídy. Neměl kostelů — kázal na ulici; neměl prostředků k rozmnožení sociálních oprav — uchýlil se do prázdného krámu, do sklepa; neměl pomocníků — zužitkoval každého »obráceného«, upotřebil jeho sebe rovnějších darů ku práci širší, a tak si vytvořil d i s c i p l i n o v a n o u a r m á d u« bojovníků proti nejhoršímu nepříteli, proti degradaci mravní.

Armádě Spásy není příživníků a cizopasníků, jací v církvích jen přijímají nebo dělají, jako by přijímali duchovní potravu, a bývají často těžcí. V Armádě je k a ž d ý pracovníkem: ať kazatelem, missionářem, sdělkem o svých osobních zkušenostech duše, ať sběratelem, navštěvovatelem, vyhledavatelem potřebných, ať třeba jen tluče na veliký buben a nezi řečí a modlitbou jiných provolává zanícené a vytržené »Hallehujah!« Amen!« »God bless you!«, ale každý pomáhá, hledá, pracuje, buduje.

Vytýkali Boothovi, že lichotí osobní ješitnosti jednotlivců, když nechá , třeba jen podprůměrně schopné, veřejně mluvit a tiskne jim špatné náboženské verše ve svém ústředním orgánu »Warcry« (»Válečný pokřik« bo »heslo«). Generálovi jistě ani na mysl nevstoupilo, aby hověl malichernosti osobní, nýbrž nechal každého konati, co dovedl, třeba to nebylo dokonalé, jen když to, co dělal, bylo upřímně míněno a sloužilo celkovému podnikání v rámci Armády. I ty mnohému posluchači přímo trapné verše jednotlivých »obrácených« a ony o sobě slabé písně byly výronem principu: umožnit každému, opravdu každému práci, přitáhnout, přikovat každého k dílu.

D í l o A r m á d y s p á s y o b e p í n á z e m ě k o u l i, a dnes není odchybovačů o tom, že Armáda vykonala obrovské dílo f i l a n t h r o p i c k é, které znamená p o v z n e s e n í set tisíců, z l e p š e n í jejich mravnosti, probuzení jejich lidství, v y s v o b o z e n í z pauperismu,

degradace, alkoholismu, z neřesti, osvobození mužův a žen, záchranu t
síců dětí tím, že byly včas vytrženy z nezbytné jinak dráhy zločinnosti.

Také není sporu a pochybností o tom, že nástrojem tohoto mravníh
povznesení a sociálního zlepšení bylo a jest náboženství, náboženst
třeba jednostranně chápané, šablonovitě a ne pro každého přijatelně p
dávané, ale náboženství upřímně a hluboce prožité a sociálně účinné. Sna
methodism Armády někdy zaměňoval vzrušení nervů s vanutím a působení
ducha božího, snad mnozí se odrazili právě tím, mnohdy skoro příšerný
magnetismem methodistického zpracování duší, ale pro statisíce to a je
právě to byla a jest forma jedině účinná.

Do tohoto díla křesťanského všelidského bratrství a bratrského mil
srdenství a účinné lásky k bližnímu William Both vložil sílu svého duch
a pro ně opravdu hýbal světem. Nepodařilo se mu arci odstranit mravn
a hmotnou bídu všude — toto dílo jest nad síly jediné generace —, a
vykonal víc, než kterýkoli jiný muž současnosti za 50 let. Není přepínání
nazvati jej největším apoštolem lidskosti na rozhraní 19. a 20. století.

Vnucuje se srovnání s hrabětem Tolstým. Tolstoj má tak
»církev« ve všech národech, měl sociální sympathie s lidmi vyděděným
propadlými špatnosti. Chápal také náboženství jako prostředek mravníh
a sociálního osvobození a povznesení. Hřímal také proti přepychu boh
tých, proti jejich zhýralosti a nebratrské necitelnosti. Ale jest ohromn
rozdíl mezi Tolstým a Boothem. Nevím, jest-li to rozdíl mezi prakt
ckým Angličanem a mystickým Slovanem. Ale je to rozdíl mezi theor
tikem a praktikem. Tolstoj kritisoval náboženství, církve, společnost, a
na kritice v celku ulpěl; co učinil sám ve svém částečném oproštění o
pout luxu, jmění, lenosti bohatých, ve svém romantickém návratu k mu
žictví, to vše má ráz extravagantního experimentu. A »škola« Tolstého p
světě rozhozená zůstala v theoretické kritice a romantickém experiment
Booth nekritisoval evangelia, ale vybral si z nich příkaz lásky, spraved
nosti, milosrdenství a prováděl toto náboženství. Nehorlil tolik proti v
střednostem společnosti a apathiím církví, a kde horlil slovy velmi př
krými, zároveň ukázal otevřené dvéře k účinné nápravě.

Rozdíl v duchu působnosti a úspěchu životního díla Boothova a díl
Tolstého se zrcadlí v obou rodinách těchto apoštolů. Hrabě Tolst
se stal mužíkem, sám oral, halenu nosil, asketicky žil, mluvil a psal pr
rovnost a sociální spravedlnost, proti luxu a bohatství, a hraběnka Tolst
monopolisovala vydavatelské právo na spisy Tolstého, brala statisícov
honoráře, celá rodina žila dál v luxu a na výši svého stavu. Booth neje
sám byl a zůstal sebezapíravým, obětavým, nezištným, vyčerpávajícím s
prostým pracovníkem apoštolské jednoduchosti, nýbrž vdechl své rodin
svého ducha, vychoval ze svých dětí stejnorodé pracovníky, ze své žen
kongeniální pomocnici. Nebo snad je klíč k rozdílu u obou mužů prá
v různosti žen? Pomohla snad Mrs. Boothová svému muži, že se stal tím
čím byl, a učinila hraběnka Tolstá svého muže bezvlivným ve vlastní ro
dině? Snad je tomu tak! Ale rozdíl tu je při stejných vznešených cílech

Booth jest jedním z největších dobrodinců lidstva
Jeho katafalk navštívilo na 130.000 lidí. Německý císař, královna vdov
Alexandra, král Edvard, královna Mary, americký vyslanec ozdobili rake

světinami, zájem v jeho nemoci a zármutek po jeho smrti byl větší a širší, než v podobných případech u panovníků. Čeká se, že Westminster Abbey nebo Svatopavelská kathedrála nabídne jeho rodině pro něj hrob mezi největšími syny anglického národa. Zatím a snad definitivně bude pochován v bezprostřední blízkosti nejchudší čtvrti, bez náhrobků a nápisů, hřbitova Abney Park.

Druhým generálem Armády spásy jest jeho syn Bramwell Booth, který byl již po léta činným v organisačním díle a má porozumění pro potřeby týchž vrstev, jimž otec věnoval své síly, a má schopnost pro další rozdělení práce v témž smyslu.

Nechť stojí kdo nábožensky a církevně kdekoli, každý musí míti úctu a sympathii pro záslužné dílo nezištné snahy o povznesení lidstva.

2. září 1912. +

ŽENSKÉ HNUTÍ.

Marie Baškircevá.

Mezi knihami, které jsou uváděny v literatuře jako knihy žen, významné místo zaujímá »Deník Marie Baškircevové«. Je tu zachycen život bohaté Rusky, bohaté dívčí duše, která usiluje o žití.

Marie Baškircevá tráví většinu svého krátkého života v Paříži, Nizze a v ostatních nejkrásnějších evropských místech, přístupných bohatým. Dojmy různých míst tvoří výrazné pozadí života, projeveného v »Deníku«. Všestranné nadání hrdinky-autorky hraničí na genialitu, neboť dovede vše, co chce. Je si toho vědoma. Její vůle je silná, její ctižádost neobyčejná, je upřímná, opravdová, při tom má všechny vlastnosti ženy. Její okolí zhýčkané šlechty je oddáno jen světskému blahobytu. Její duše zápasila s pojmy oněch kruhů a vnitřní bytost její poskytuje obraz rozpoltění. Od 12 let zachytila ve svém deníku svoje sny, radosti, žaly a celou svoji bídu až do svého skonu ve 24. roku. O vydání »Deníku« rozhodla se sama. Píše o tom v předmluvě: »Proč vlastně lháti a přetvařovati se?... umru-li mladá, mám úmysl, dáti uveřejniti svůj deník, jenž nemůže býti nezajímavý... Vždyť dávno jsem již psala svůj deník, aniž by mi připadlo, abych byla čtena, a teď, právě proto, že doufám býti čtena, jsem svrchovaně upřímná... Což ale umru-li náhle, zachvácena nemocí! Nad ani nebudu věděti, že mi hrozí nebezpečí; budou mi je tajiti, a po mé smrti prohrabou mé zásuvky; naleznou můj deník, rodina má jej zničí, až jej pročte, a brzy nezůstane po mně nic, — nic — nic! To jest, čeho jsem se vždycky nejvíce děsila. Žíti, míti tak mnohé touhy, trpěti, zakati, zápasiti a na konec zapomenutí — zapomenutí, jako bych nikdy nebyla žila. I když nežiji dosti, abych byla slavná, přec bude zajímati deník můj naturalisty; jest vždycky život ženy tak zvláštní, že dne na den, bez přetvářky, jako by nikdo v celém světě neměl nikdy o ní čísti a

přec zas s úmyslem, aby se o ní četlo. Jsem pevně přesvědčena, že mn shledá svět sympatickou — a já řekla vše, vše, vše. Jinak, k čemu by t bylo? Ostatně, dobře poznáte, že jsem řekla všecko —.«

To psáno bylo v Paříži 1. května 1884 a 31. října téhož roku zemřel Marie Baškircevá souchotinami. Rodina vydala její deník.

Po 24 letech následuje tomuto vydání dodatek k deníku »Nouvea journal inédit« Collection Vérité, Paris, édition de »La Revue«. Při t příležitosti projevil známý nepřítel Slovanů a všeho slovanského, Ma Nordau, své nazírání povýšeného muže-člověka, které nelze přijmouti. V feuilletonu »Neue Freie Presse« ostře a bezohledně vytýká rodině Baškir cevých, že v bezmezné slabosti a nemístném obdivu pro své zhýčkan děcko vydala jeho deník, a nazývá dekadenty těch dnů všechny, zejmén Huysmanse a Barrèsa, kteří nadšeně přijali ten projev vnitřního život vysoce nadané, nepochopené a rozpoltěné ženy. Její sláva je prý dokonc z oněch zjevů, které charakterisují hysterii davů, propukající na sklonk předešlého století. Kdo nečte deník s dekadentním zrakem, nalezne v něm ne pramen duševní útěchy a radosti, ale nesnesitelně prosté, dětinsk samolibé výlevy zhýčkaného děcka, jemuž zbožňující je okolí namluvil že je jediným, nevyrovnatelným, nadzemským tvorem. Malá Ruska byl ubohá, omezená, plochá duše. Měla bujnou, ale omezenou představivos a usýchající srdce. Měla zevní čistotu, spíše čistotnost, ale znepokojujíc sklonnosti ke všem špatnostem. Četla mnoho, bez výběru, ale byla hluboc nevědomá. Mluvila drze o všem a ničemu nerozuměla. Vemluvila s v poetisující sentimentalitu a touhu lásky, ale nemilovala nic a nikoh než sebe... zkrátka byla kuklou budoucí Heddy Gablerovy a tato příbuz nost činí ji snad dekadentům tak drahou. Podobně vidí pisatel oněch řádk v »Dodatku« obraz duševní bídy, ubohého osamoceného dítěte, které be vedení bloudí, které bez dozoru a nevarováno přenecháno je svým cho robným sklonnostem a pečlivě pěstuje své zhoubné pudy, jež žádná laskav ruka neřídí. Tím osvětluje spisovatel vlastně celé neštěstí Marie Baškir cevé, jíž se stal takovým nepříznivcem a poráží svou svrchu projeveno zlobu. V tom jediném bodu se jeho soud snad stýká s pravdou, že chyběl hrdince »Deníku« vedení, ne však, aby ji odvrátilo od špatných sklon ností, ale aby jí bylo nápomocno k vyvinutí dobrých vlastností, kterýc tolik v ní bylo skryto. Neboť zatím co bloudila za slávou, bohatstvím a to nula v samolibosti — v pravdě hledala duši.

Česky vyšel »Deník« v Ottově Světové Knihovně. Přeložila je Marie Gebauerová. Již její jméno je zárukou, že nejde o bezcenné díl V předmluvě píše K. B. Mádl, že »Kniha, jako je tato, nemá býti rozeb rána a rozkládána. A. Theuriet opatřil ji vřelou básní jako předmluvo a učinil tak dobře: vyjádřil prostě vytržení poety nad vzácným pohledem do dívčí duše. Gladstone nazval tento »Journal« »knihou svého druhu je dinou«... Psychologové nalézají v ní neocenitelný dokument lidskéh vnitra a Laura Marholmová poznává v Marii Baškircevé všechnu váše a také rozpoltěnost moderní ženy. To všechno v »Deníku«, který si za ložila dvanáctiletá žabka a skončila čtyřiadvacetiletá divka. Myslím, ž taková kniha nemá býti vysvětlována, má býti čtena.« —

Profesor K. B. Mádl vyznačuje povahu Baškircevé tímto: »Tyto děje jsou vlastně stále a stále nesmírná žízeň po životu, rozžhavená vášeň vyplnit tento život činem, který by platil ve světě. Vyvolán rozechvělou touhou a na svět přiveden zrovna zuřivou energií, měl zároveň hasiti palcivou žízeň ctižádosti, aby ten, kdo jej vykonal, byl obdivován, ne proto, čím jej rod učinil a co mu šťastné okolnosti bez přispění přinesly, nýbrž proto, že jej provedl osobní mocí a silou, jež jeho nadání přivedly k nejvyššímu projevu potence. A přece Marie Baškircevá při všem tomto mužném a mužském puzení zůstává ženou v každém záchvěvu duše a těla. Nic ženského není jí cizí. Má svoji koketnost, zálibnost, marnivou rozkoš ze svého krásného zjevu a radost z módních šatů; je plna rozmarů a náhlých náladových přechodů a skoků; má svoji touhu po lásce a svoje zamilování; má své vysoké ideály o muži, jenž by byl hoden, aby ona s ním splynula.« Při tom prostupuje její život stále »ohromný hlad vědění a práce. Výsledky dosaženými překvapuje druhé, ale neuspokojuje sebe, neboť není sportem, co koná.« »Postavila celý svůj život vnitřní a umělecký na základ pravdy... Pravda, čirá, upřímná, bezohledná a hlavně bezprostřední, ale vnitrností duchovní uchopená a prostoupená, je jí vším: heslem, mediem i cílem... pro psychologa, žádostivého čísti v duši lidské a poznávati její nejtajnější úkryty, otevírá se na konci knihy opravdu otázka budoucnosti takového života, života ženy a nadání přec jen nevyplněných, dívky nenasycené a neuspokojené. Má snad pravdu paní Marholmová, vycítíje-li na dně všech Marií zaznamenaných prožití, setkání, vášnivostí a ctižádostí až chorobné míry, čirou ženskost, zraněnou kdysi a rozjitřenou, nesplněné milování, nedožité splynutí s mužem?« —

Nenazvala bych ten život rozpoltěním moderní ženy, spíše jeví se jako přechod od ženy staré k ženě nové. V krátké stati nelze rozebírati všestranně ten krátký, mnohostranný a bohatý život, ale lze nalézti základní tón, tu první a hlavní příčinu celého utrpení, veškeré té duševní bídy, z které nemohla se tato mladá dívči bytost vyprostit, která nenalezla klidu a neúnavně usilovala o poznání a východisko ze svého neznámého, neujasněného a bolestivého stavu, jehož příčiny hledala mimo sebe. Byla si vědoma svých schopností a pěstovala je, ale nešla dále do hloubky, neučinila toho kroku, který by ji byl uvedl na cestu duševní samostatnosti, vnitřního uvolnění, zvnitřnění. K tomu jí chybělo vedení, výchova a porozumění. Její okolí ji nechápalo a ona nedovedla je naučit tomu, čeho potřebovala — výchovu duše. Rozpoltěnost spočívala v tom, že nedovedla se zbaviti privilegií dámy, předností t. zv. krásného, nevyzpytatelného ženství a nemohla překonati vše zdravé, krásné, samostatné, jí vlastní, co v ní bylo obsaženo, protože cítila cenu toho. To je, co v sobě miluje, oč se boji a co ji nutí psát deník. Avšak nedovede to vyslovit a proto ukládá celou svou bytost v zápisky s tajnou tuchou, že budoucnost ji pochopí. Byl to náběh k vyvinutí samostatné osobnosti. Neobyčejně bohaté vlohy, které zůstaly nepochopeny a nevychovány, samy si hledaly cestu k projádření se, a staly se jí proto zdrojem utrpení, zatím co mohly být pramenem nejvyššího štěstí a krásy. Byla si jich vědoma a hledajíc pravdu nedovedla jich jinak projádřiti, ale učinila vše, co bylo tehdy v její moci. Neoprostila se ještě od zvyků a názorů své vrstvy a to ji překáželo i při volnosti.

kterou jí zaručovalo její bohatství. Vášnivá a nadšená pro vše krásné, nepochopovala duševní souvislost, jednotnou podstatu všeho. Byla dobrá, ale spozdilá, svým okolím zanedbaná duševně, obklopená lidmi ospalými, kteří viděli jen světskou blaženost, nikdy vyšší snahy. Jim byla blouznilkou, která může si dovoliti výstřednosti blouznění, cítili její duševní převahu a podrobovali se. Tím vším její snahy a vůli podlamovali. Trpěla nesmírně, nedovedla se vyjádřit, sebe pochopit. Nedošla sebepoznání, ani uvědomění si své duše. Nedosáhla vnitřní volnosti, snad právě pro svou zevní volnost, kterou jí poskytovalo bohatství a společenské postavení, jež ji vnitřně poutalo. Nepoznala štěsti produševnělého života a přece to jen bylo její jedinou touhou. Ve společnostech byla osamocenou. »Deník« byl jí prostředkem, aby se duše její projevila, nadbytek energie vybouřil; právě tak, jako cestování, oblékání, zpěv, spisování a malování, i ta nepodařená láska. Řekla bych duše nedokončená a tím zmučená, a proto jí bylo tak strašno odejít a nezanechat po sobě nic — nic. Nebylo tu nevyžitého ženství, spíše neprobuzené, nevyžité duše. To, co tak silně trysklo z bytosti Elisabeth Barett-Browningové.

Max Nordau končí svůj feuilleton takto: Pro její časnou smrt nechť jsou ubohé Marii Baškircevé prominuty její pošetilosti, svévolnosti, nadutost, bezduchost a pustota srdce. Ale čím mohou její příbuzní omluviti, že tyto ošklivosti předvádějí světu? — Tu bych řekla: Vysvětlí to tím, že ukážou světu a společnosti, čím hřeší na dívčí duši svým systémem výchovy a žití, který znemožňuje rovný vzrůst a pravý život.

JAMES FITZMAURICE-KELLY

DĚJINY ŠPANĚLSKÉ LITERATURY

DO KONCE XVIII. STOLETÍ.

PŘELOŽILA
ZDENKA FOUSTKOVÁ.

S PŘISPĚNÍM
DR. J. BOROVIČKY.

V PRAZE.
NÁKLADEM JANA LAICHTERA.
1912.

Tiskem Edvarda Leschingra v Praze.

OBSAH.

Kap. I. *Úvod.* — Zpěvy baskické. — Stříbrný věk latiny: Seneca, Lucanus, Martialis, Quintilianus. — Literatura křesťanská. — Musulmanský výboj. Duševní obrození u Židů. Domnělý vliv arabský v literatuře. Aljamía. — Rozklad latiny. První památky lidové řeči. Trovadores, juglares a cantares de gesta. — Styky mezi literaturou francouzskou a kastilskou 1

Kap. II. *Období anonymní* (1150—1220). — Posvátné divadlo. — Epopej. — Básně původu francouzského nebo provençalského, lyrika . . 21

Kap. III. *Doba Alfonse Učeného a jeho syna Sancha IV.* (1220—1330). — Gonzalo de Berceo. Libro de Alexandre. Poema de Fernán González. — Vývoj prosy. Pojednání didaktická, historická a právnická. — Alfons Učený. — Příklad Alfonsův. Infant Fadrique. Král Sancho. Gran Conquista de Ultramar. Překlady. — První román kastilský: El Cavallero Cifar 29

Kap. IV. *Období didaktické* (1301—1418). — Literatura aljamíada. — Juan Ruiz. — Infant Manuel. — Yañez. Sem Tob. Pedro Beraguč. — Pedro Lopez de Ayala 37

Kap. V. *Doba Jana II.* (1418—1454). — Enrique de Villena. — Básnictví. Cancionero de Baena. Škola galická. Škola italská. Danza de la Muerte. Santillana. Uvedení znělky do Španěl. Mena. Dom Pedro. — Prosa. Kroniky. Cestopisy a spisy dobrodružné. Satira a román filosofický: Martínez de Toledo a Alfonso de la Torre 46

Kap. VI. *Doba Jindřicha IV. a králů katolických* (1454—1516). — Španělští básníci v Neapoli. — Satiry. — Álvarez Gato. Gómez Manrique: Pokusy o drama posvátné a světské. Jorge Manrique. — Prosaikové. — Knihtisk ve Španělích. Romance. — Učení básníci: Urrea. Cota. Encina: divadlo. — Román. — Celestina 56

Kap. VII. *Doba Karla V.* (1516—1555). — Renaissance ve Španělích. — Divadlo španělské v Italii, v Portugalích. — Vítězství školy italské a opposice proti ní. — Prosaikové. Dějiny. Rytířské romány. Román pikareskní. Mystikové 75

Kap. VIII. *Doba Filipa II.* (1555—1598). — Vývoj národního divadla. — Básnictví lyrické. — Básnictví epické. Mistři mystiky. — Montemór a román pastýřský. — Dějiny 93

Kap. IX. *Doba Lopeho de Vega* (1598—1621). — Cervantes — Lope de Vega. — Román pikareskní a španělsko-maurský. — Básníci epičtí. — Současní prosaikové 117

Kap. X. *Doba Filipa IV. a Karla II.* (1621—1700). — Góngora; culteranismo. — Quevedo; conteptismo. — Dramatičtí spisovatelé. Calderón. — Vážná prosa. — Gracián 150

Kap. XI. *Burbonské období* (1700—1808). — Móda francouzská. Akademie. Luzánova Poética a jeho stoupenci. — Národní reformátoři. Feijóo a Sarmiento. Román. Isla. — Vliv francouzský. — Národní divadlo. — Věda 177

PŘIPOMENUTÍ.

Příručka Fitzmaurice-Kellyho, která dobře informuje o nejnovějším stavu badání literární historie španělské, vyšla — jako 5. svazek sbírky: Short Histories of the Literatures of the World, London — roku 1898. O její ceně, která — jak se vyjadřuje autor — spočívá především v přesnosti detailů, svědčí, že po třech letech byla přeložena do španělštiny; překlad pořídil Adolfo Bonilla y San Martín a úvod k němu napsal sám Marcelino Menéndez y Pelayo. Francouzské vydání z roku 1904 (překlad obstaral Henry D. Davray) prohlásil autor za nové přepracování a proto položeno za základ tomuto překladu; další vydání anglická jsou pouhé přetisky z r. 1898.

V poslední partii je vynecháno několik malých a nevynikajících jmen. O XIX. a XX. stol. bude časem podán svazek od jiného španělského autora.

Za pomoc ve španělských věcech děkuji p. Dr. J. Borovičkovi. *Z. F.*

KAPITOLA PRVNÍ.

Úvod.

Nejstarší památky literatury kastilské sahají alespoň do XII. století, a přičítalo se jim, ne bez pravděpodobnosti, stáří ještě větší. Co platí o Španělech, platí také o jejich literatuře: národní osobitost cítění je emfatická, téměř násilná. Literatura francouzská je zajisté jemnější a skvělejší, anglická vznešenější a pestřejší, ale pro převládající vlastnosti původnosti, síly a pravdivosti není kastilská předstižena žádnou jinou. Za tuto původnost částečně děkuje Španělsko své zeměpisné poloze, která je osamotnila od ostatní pevniny. Lze je považovat mezi moderními národy za jediného dědice nejlepších tradicí středověku, a tento svazek ukáže, že Evropa, jak řekl Brunetière, je povinna Španělsku za to, co ještě zbývá z rytířského a romantického cítění.

Baskové, kterým bylo snášet nesčíslné útoky — zejména úsměšek Rabelaisův a ironii Cervantesovu — jsou považováni podle některých za představitele kmenů věku kamenného, kteří obývali východ, severovýchod a jih Španělska. Tato myšlenka je založena hlavně na tom, že všechna jména v pravdě baskická, která znamenají ostré nástroje, jsou odvozena od slova aitz (křemen). Ať je tomu jakkoliv, Baskové nemohou se vykázat žádnou literární historií v pravém slova smyslu. Leloaren Cantua (Zpěv Lelo) byl přijat jako současná hymna, napsaná na oslavu vítězství Basků nad Augustem. Tvrdí se, že její refrain: Lelo je vzdálená reminiscence arabské formule: Lâ ilâh la Allâh. Jisto je, že datum složení není starší než XVI. století.

Druhá písemnost téhož druhu je Altabiskarko Cantua. (Zpěv altabiskarský.) Altabiskar je pahorek blízko Roncevalu, kde prý Baskové porazili Karla Velikého, a Zpěv připomíná toto vítězství. Je složen v rythmu cizím metrice baskické a obsahuje jména jako Roland a Karloman, která dokazují určitě jeho francouzský původ. Nicméně, protože byl všeobecně přijat jakožto autentický, je nutno opravovat fakta, která se ho týkají. Původně napsán francouzsky (kolem 1833) Františkem Evženem Garayem de Monglave, byl přeložen dosti chatrně do baskičiny jistým Ludvíkem Duhaldem, rodákem z Speletského, tehdy studujícím v Paříži. Slavný Altabiskarko Cantua je tedy jenom prostá mystifikace, ale je zajímavý, ježto lze nalézt jeho ozvěnu v díle jednoho z největších básníků francouzských:

Když drsný horal, který v chýši z větví žil,
se domů vážný, klidný vrátil se svým psem,
na čelo zlíbal ženu pravě: Šťasten jsem.
Pak šel a roh a luk si oplách v prameni;
a kosti hrdin bělaly se v kamení.

Tyto verše na počátky Aymerillota jsou jenom rýmovaný převod ossianovské mystifikace Garaye de Monglave, jemuž se podařilo ošiditi důvěřivost mnohých čtenářů, kritičtějších než Victor Hugo.

Jestliže vítězové roncevalští nesložili nijakého vítězného zpěvu, přemožení dvě nebo tři století později učinili nesmrtelnou svou porážku v Písni o Rolandovi, která připisuje pohromu Saracénům a zmiňuje se o Bascích jen mimochodem. Na počátku XII. století byl vložen zlomek této francouzské epopeje do latinské kroniky, přičítané arcibiskupu Turpinovi, historické osobnosti, která seděla asi tři sta let před vznikem falešné kroniky na stolci remešském. Pět prvních kapitol této smyšlené historie bylo prý napsáno podle Gastona Parise španělským mnichem z kláštera v Santiagu de Compostela, nebo podle Andrése Bella Dalmasem, francouzským biskupem z Irie. Ať je tomu jakkoliv, bylo by příjemno pomyslit —, ačkoli nesnadno věřit —, že byl Lžiturpin využitkován po Ariostovi a Bernim moderními Basky jako Josém Marií Goizcuetou, který s dokonalou poctivostí »obnovil« píseň složenou o nějakých dvacet let dříve.

Je tedy zjištěno, že nejstarší baskický zpěv není starý ani čtyři sta let. Jediný geniální Bask, Pero López de Ayala, zastkví se v literatuře XIV. století a k tomu píše ještě kastilsky —, stojí sám, osamocený od své rasy. Nejstarší baskická kniha, vhodně nazvaná Linguae vasconum primitiae je sbírka dosti slabých veršů (básní náboženských a milostných) Bernarda Dechepara, faráře v Saint-Michelu, blízko Saint-Jean-Pied-de-Port. Je data novějšího (1545). Pedro de Axúlar je první Bask, který podává důkaz jakési původnosti ve svém jazyce, a — což je charakteristické — náměty jsou náboženské. Jakkoliv žil v Sare (Basses-Pyrenées), byl Španěl z Navarry a kvetl ve století XVII. (1643.) Hrstka Basků podružné důležitosti —, na příklad bajkář Samaniego — vystupují v literatuře kastilské. Ale je třeba hledat hvězdy baskické v jiných oborech, v hrdinných osobnostech jako svatém Ignáci z Loyoly a jeho žáku Františku Xaverském. Nechají-li se stranou didaktická a náboženská díla, většinou přeložená, je literatura baskická především ústní a má jenom podle jména souvislost s historií literatury španělské. Uzavřen do úzkých hranic zeměpisných jazyk baskický nicméně prospívá a udržuje se na obou svazích Pyrenejí proti sousedům na pohled neudolatelným. Ale jeho životnost převyšuje jeho rozplozující síly: žije dál, avšak nerozvíjí se. Ať byl jakýkoliv kdysi vliv baskičiny na kastilštinu — a tento vliv nebyl nikdy veliký — zastavil se nyní, když kastilština denně baskičinu doplňuje, ba i vypuzuje. Nájezdníci španělští —, Iberové, Celtové, Foeničané, Řekové, Karthaginci, Alano-Vandalové, Svévové, Gotové a Arabové — zanechali jenom nezávažné stopy na převládající formě kastilštiny.

První počátky literatury ve Španělích se kladou do dob vývoje římského. V koloniích jako Pax Augusta, Caesar Augusta a Emerita Augusta (Badajoz, Zaragoza a Merida) sňatky vojáků římských se španělskými ženami zvětšil se římský vliv. Od jednoho konce Španělska ke druhému bylo vidět dulcissimum spectaculum, jak by řekl svatý Augustýn, děti španělské učící se latině; a každá škola utvořila nové středisko vážnosti pro vítěze. Se svými zákony vnutili svůj jazyk přemoženým národům, kteří zase zaplavili hlavní město světa literárního a politiky latinské. Zdatnost ducha španělského oživuje stříbrný věk latiny. Augustus dal na starost svému španělskému propuštěnci, Gaiu Juliu Hyginovi, správu bibliotéky palatinské. Literární schopnosti španělské potvrzují svoji moc neobyčejnou učeností Seneky staršího, velikolepou rhetorikou a prudkými barvami Seneky filosofa, deklamační výmluvností a kovovou hudbou Lukianovou, drzým humorem a brutálním cynismem Martialovým a osvícenou soudností a moudrými zásadami Quintilianovými.

Všichni tito spisovatelé prozrazují v zárodku charakteristické prvky síly a slabosti, jež se rozvinou potom ve vývoji literatury španělské, a jejich vliv v literatuře vyrovnal se vlivu ve veřejných záležitostech vynikajícím postavením jejich krajanů. Španěl Balbus byl první barbar, který dosáhl konsulátu; jeho synovec a jmenovec byl první barbar, jemuž se dostalo cti triumfu. Španěl Trajan byl první barbar zvolený za císaře, první císař, který pošinul až k Tigridu východní hranice říše, a jediný císař, jehož popel směl být chován v obvodu města. Vítězství přemožených bylo dovršeno, když se stal pánem světa Španěl Hadrian, tak jemný v umění a literatuře, původce slavných veršů:

Animula vagula blandula,
Hospes comesque corporis,
Quae nunc abibis in loca,
Pallidula rigida nudula,
nec, ut soles, dabis jocos?

Gibbon prohlašuje, že nejšťastnější perioda v historii je ta, »jež uplynula od smrti Domitianovy do nastoupení Commodova«; a dbáme-li andaluského původu Marka Aurela více než jeho římského zrození, mohou se Španělé vychloubat s omluvitelnou pýchou, že z osmdesáti let, co trval tento zlatý věk, šedesát jich uplynulo pod žezlem caesarů španělských.

Přece však, až na některé individuelní výjimky, španělská výslovnost latiny urážela citlivý sluch. Cicero sesměšňoval přízvuk — pingue quiddam sonantibus atque peregrinum — i nejvzdělanějších Kordovanů, kteří přicházeli do Říma; Martial, uchýliv se do Bilbily, chvěl se při myšlence užívat některých místních výrazů; a Quintilian, purista přísnější než pravý Říman, vytýkal vetření se provincialismů své rodné země do běžné mluvy hlavního města. Jazykové nesprávnosti se vyskytovaly v Římě, kde se čekají nejméně. Je přirozeno, že se Catullus vysmíval Arriovi pro jeho nedbalost k dyšným hláskám a s ještě větší oprávněností dobíral si Hadriana pro jeho

španělské chybování. Novotářství mělo vrch. Století, jež odděluje Tita Livia od Tacita staví na odiv rozdíly slohu nevysvětlitelné snadnou theorií o různosti letory, a dvě století, jež dělí Tacita od sv. Augustýna, jsou vyznačena ještě nápadnějším rozvojem. Gaston Boissier upozorňuje: tak, jako při pádu těles roste rychlost se vzdáleností, tak i literární dekadence se stupňují s časem; máme zde toho příklad.

Setkáváme se ve Španělsku s tím, co se dálo v Italii a v Africe. Sermo urbanus postupoval své místo sermo plebeius. Španělští vojáci pochopili osudné tajemství císařství: věděli, že bylo možno dělat císaře jinde než v Římě. Ne méně osudné bylo odhalení, že je možno mluvit latinsky bez zřetele ku vzorům římským. Přísnost forem klassických se zmenšovala, a síla příkladů církevních vzrůstala. Církevní latina IV. století stkví se především ve verších křesťanského básníka, Španěla Prudentia. Jím trvají klassické rythmy — jako přežitky: tradice verše římského ochabuje, a ačkoli nemá rýmovaných slok, velmi se kloní k rýmu v hymnu ad Galli cantum a jiných dílech. Po celou nejvznešenější dobu poesie latinské udržel se primitivní rytmický system — přízvučný a nikoli časoměrný — versus saturnius vojáků, námořníků a lidí neučených; a tato lidová metrika měla přežíti svou uhlazenou sokyni. Je pochybno, že časoměrná prosodie, přinesená z Řecka duchy zjemnělými kdy kvetla mimo kruh literátů z povolání. Jisto je, že vnucená pravidla, závisící na síle samohlásek a poloze souhlásek, postupně byla vytlačena méně přísnými zákony o kvantitě slabik, kde přízvuk a kladení přízvuku jsou hlavními činiteli.

Při pádu říše stalo se Španělsko kořistí půlnočních barbarů, kteří vládli jen násilím a málo splynuli s obyvateli. Zdá se, že je Španělsko Gotům zavázáno jen za zaslepení a zkázu. Ani kniha, ani nápis gotského původu se nám nedochoval. Gongorské listy, přičítané králi Sisebutovi, nejsou od něho, a Gotové rozhojnili jenom o několik slov španělský slovník. Porážka způsobená Roderichovi Tarikem a Musou otevřela Španělsko vpádu arabskému. Národní cit nebyl ještě probuzen, a lid španělský díval se na Witizu a Rodericha tak, jako Italie a Afrika si vážila Totily a Galimara. Duchovenstvo zůstalo nepřátelské panovníkům, kteří se nazývali reges Visigothorum a kteří jmenovali své milce na stolce neexistující, avšak nadané tučnými obročími: jediný Got zaujímal zároveň dva stolce, když Toledo jakoby náhradou bylo obětí řevnění dvou biskupů gotských. Vysílení přílišnými trestními zákony uvítali Židé arabské nájezdníky jako své blízké příbuzné a přešli s pohanskými otroky do řad vítězů. Nejbojovnější Španělé se prý shromáždili kolem Pelagia v Covadonze u Ovieda, kde se hájili proti Berberu 'Alkamahovi a arcibiskupu odpadlíku donu Oppasovi. »Důvěřujíce síle svých hor,« praví Gibbon, »tito horalé poslední podlehli zbraním římským a první svrhli jho arabské.« Kdežto na svazích asturských se rodil a rozvíjel duch španělský v křečích, obyvatelé jihu méně odvážní smířili se se svou porážkou. Ti, kdož přijali islam, upadli do opovržení pode jménem muladiové; největší část obyvatelstva, jež přijalo vládu svých pánů, ale neosvojilo si jejich nábožen-

ství, bylo nazváno muzarabové, tak jako za rekonquisty Maurové zbylí v křesťanských provinciích byli označeni jako mudéjarové.

Literární tradice Seneků, Lukiana, Pomponia Mely a Columelly vzaly na se zabarvení církevní v rukou Gaia Vettia Aquilina Juvenka, jehož překlad evangelií podával hexametr vergilský s jistou drsností. Někteří menší básníci jsou dochováni v Inscriptiones Hispaniae Christianae od Emila Hübnera. Mezi učenci církevními je Hosius z Kordovy, rádce Konstantinův, bojovník za orthodoxii athanasijskou, předsedající biskup na koncilu nikejském, jemuž se přičítá, že do nikejského vyznání víry vložil článek: Genitum, non factum, consubstantialem Patri. Ještě více vyniká svatý Damasus, první ze španělských papežů, jenž ukázal všechnu horlivost své rasy pronásleduje kacířství a bera v ochranu řeholnictví. Jeho nasládlá výmluvnost, jíž si zasloužil příjmení auriscalpius matronarum, je zapomenuta, ale zaslouží jakési pozornosti pro svůj talent epigrafický a pro účast, kterou měl na rozhodnutí sv. Jeronýma překládat bibli.

Potom přichází Prudentius s onou zálibou v hrůze, jež zvěstuje školu umění Spagnolettova, ale k jeho síle a jeho přísnosti pojí tón sladší a jemnější. Zároveň křesťan, Říman a Španěl, Prudentius rád si připomíná felix Tarraco, a chvěje se pýchou, že Zaragoza po Římu a Karthagu dala své matce církvi nejvíce mučenníků. Jakkoli byl křesťan, duch imperia se v něm rozněcuje při myšlence na nesčíslné kmeny spojené v jediný národ, a pro něho je občan římský tak povznesen nad barbara, jako člověk nad zvíře. Priscillianus a Latrocinius, první mučenníci, obětovaní křesťanstvím státní moci, byli oba jemného vzdělání. Vzpomínáme Orosia, protože byl žák svatého Augustýna, přítel svatého Jeronýma a první, jenž vypsal historii světa v díle, jehož užil Dante. V něm se rovněž spojila s vřelostí místního cítění vášnivá láska k věškeré říši. Hrdý a věrný Španěl zaznamenává zápasy, jež podnikli jeho otcové za svobodu, a kladl jméno Numantie hned po jméně metropole světa, Římu. Jeho křesťanské srdce se obměkčuje pro barbary, kteří obracejí své smutné oči k světlu. Chladný, přísný a cynický, stranický Orosius oživuje se při vzpomínce na Caesara a se i rozehřeje, pomýšleje, že on, občan slavného města, podrobuje svět pravomoci římské; této nesmírné jednotě různých ras, které všechny mluví jedinou řečí a všechny uznávají všeobecný zákon, dává nové jméno Romania.

Lucinianus, biskup karthagenský a dopisovatel svatého Řehoře Velikého, vzbuzuje rovněž jakýsi zájem; ale postava hrdější a stkvělejší je svatý Isidor ze Sevilly: beatus et lumen noster Isidorus. Málo se vyznamenává svou původností v prose, a latinské verše, jež se mu přičítají, jsou pochybné pravosti; nicméně jeho vědění encyklopedické je překvapující a dává mu místo vedle Cassiodora, Boethia a Martiana Capelly, mezi největšími vzdělanci a učiteli západu. Zbývá nám jméno sv. Braulia, ježto vydal posmrtné spisy svého učitele Isidora a složil hymnu na národního svatého Millána. Svatý Eugen byl realistický pěvec svého věku a svatý Valerius, aniž byl psal verše, měl všechny dary poesie. Z cizinců zdomácnělých jako Uher svatý

Martin z Dumi, arcibiskup bražský, přicházeli domů oslavit Španělsko. Španělé, jako Claudius, biskup turinský, sv. Prudentius, biskup troyeský, nesli za hranice dobrou pověst své země, první díly, které dokazují, že tradice Senekova stále se udržuje, a druhý jako úřední kronikář karolinského dvora. Ještě nadanější byl Theodolphus, španělský biskup v Orléansu, slavný při dvoře Karla Velikého jako literát a básník. Je málo pravděpodobno, že se kdy zapomene na jeho jméno, neboť jeho jásavá hymna: Gloria, laus et honor se zpívá na Květnou neděli po celém světě. A sotva méně vynikající jsou ti, kdož složili latinsko-gotské hymny sebrané v Breviarium Gothicum od Františka Lorenzany a Hymnodia Hispanica od Faustina Arévala.

To stačí, aby se ukázalo, že po čas nadvlády Gotů ve Španělsku byla literatura pěstována — ne však Goty — s výsledky, které nebyly převýšeny v ostatních zemích západních. Beze vší pochyby ve Španělsku jako jinde úzkostlivá učenost a nevzdělaná hrubost vzrůstaly vedle sebe. Po přistání Tarikově nastala přestávka jednoho století, již přerušuje toliko Epitoma Imperatorum, kronika anonymního Kordovana, kterého dosti odvážně hledali v Isidorovi z Bejy. Duševní obrození se projevuje nikoliv u Španělů nebo Arabů, nýbrž u Židů kordovských a toledských. Zbožné duše myslily, že duchovní odcházejí do Paříže studovat svobodná umění, kdežto se v Toledě — nepamětném ohništi magie, kde prý ďábel chytil svůj stín — učili černokněžnictví a zapomínali na mravouku. Ozvěnu této víry nacházíme v Bataille des sept arts od Rutebeufa a v Morgante maggiore od Pulciho. Pověst Kordovy překročila Rýn a dostala se až do kláštera Hroswithy, jeptišky, která psala latinské komedie. Díla Židů a Arabů španělských zasluhovala by být zkoumána zvlášť. Mezi těmito spisovateli se setkáváme s velkým básníkem a filosofem, židem Ibn Gébirolem nebo Avicébronem (zemřel 1070?), jejž Duns Scotus uznává za svého učitele a s Judah ben Samuelem Levitou (nar. 1086), jehož oslavuje Heine ve svém Romanzeru:

Rein und wahrhaft, sonder Makel
war sein Lied, wie seine Seele.

Všimneme-li si jeho oblíbeného způsobu končit hebrejskou sloku veršem v jazyce románském, musí býti Judah ben Samuel Levita pokládán za prvního z veršovců, kteří se pokusili v metrice španělské. Zmíníme se jen o arabském básníku původu španělského, Ibn Hasmovi, který založil básnickou školu poesie mysticko-milostné.

Ale Židé a Arabové španělští vyznamenali se především ve filosofii. Mezi nimi třeba připomenout Ibn Bâjjaha nebo Avempace (zemřel 1138), který byl odpůrcem Al-Gazâliho a jeho mysticko-skeptické methody; a Abu Bakra ibu al-Tufaila (1116—1185), autora novoplatonského a pantheistického románu nazvaného Risalat Haiy ibn Yakzân, v němž chce ukázat, že pravda náboženská a filosofická jsou dvě formy téže věci. Má tomu zajisté tak býti. Mohammad ibn Ahmad ibn Rochd (1126—1198), lépe známý pod jménem Averroes, učil nauce o přirozenosti a všeobecné jednotě lidské intelligence, vysvět-

uje individuální nerovnosti fantastickou theorií o stupních chápání. Ačkoli byl Arab, Averroes byl více ctěn Židy a křesťany než lidmi svého vlastního kmene, a trvalost jeho pověsti je dokázána tím, že ho Columbus cituje o tři století později, a že se vyučovalo jeho naukám na universitě padovské i za času Lutherova.

Ještě vznešenější jméno je »španělský Ariosto«, Mojžíš ben Maimon nebo Maimonides (1135—1204), největší z evropských Židů a takořka duchovní otec Alberta Velikého a svatého Tomáše Aquinského. Narodiv se v Kordově, Maimonides šel do Kahýry, kde se stal velkým rabínem a lékařem Saladinovým, když byl odmítl podobné místo u Richarda Lvího Srdce. Je pochybno, zda zůstal Maimonides upřímně a hluboce Židem; v každém případě je jisto, že se přidržel nějaký čas mohamedánství. Judah Samuel ben Levita je typ žida mystického; Maimonides, v mnohém ohledu předchůdce Spinozův, je typ žida racionalistického. Řízný epigram praví, že »přefilosoval Talmud a ztalmudoval filosofii«. Jeho kritické schopnosti ho vedly k zavržení legend Haggadah, v nichž vypravují rabíni, že se lev bojí zpěvu kohoutího, že salamandr zháší oheň a jiné dětinskosti. Ve svém Jadha-Hazakah (Silná ruka) hledí Maimonides očistiti Talmud od těchto charakteristických výkladů (pilpulim) a učinit z něho průvodce praktickým životem. Odtud usiluje o racionalistický výklad Písma. Přímé spojení s Bohem, zázraky, prorocké dary nejsou tak popřeny, jako spíše se rozplývají v niveč symbolickým výkladem, nekonečně jemným a vynalézavým. Rabínové afričtí a španělští přijali s učelivostí tato nová poučení a za života Maimonidova byl jeho úspěch naprostý. Někteří z jeho pokračovatelů vyhnali až do krajnosti obezřelý racionalismus svého učitele a přivodili takto nevyhnutelnou reakci Kabaly a k ní příslušejících výstředností. Tato reakce byla způsobena jiným Španělem, mystikem katalánským Bonasturcem de Portas či Mojžíšem ben Nahmanem (1195—1270), a poměr mezi těmito dvěma vůdci je vyjádřen rabínskou legendou, podle níž duše obou pošla z hlavy Adamovy, Maimonidova z levého závitku mozku, který představuje přísnost soudnosti, duše Mojžíše ben Nahmana z pravého, jenž symbolisuje něžnost a milosrdnost.

Existuje-li vůbec domnělý vliv arabský na literaturu španělskou, nelze to srovnat s vlivem španělských Židů, kteří mohou býti pyšni na to, že Judah ben Samuel Levita byl jedním z učitelů Dantových. Judah zaujal místo mezi nesmrtelnými světa, a žádný Arab není hoden rozvázat provázek jeho sandálů; avšak může se velmi dobře stát, že člověk prostřední hodnoty, podporovaný štěstím a příležitostí, zaujme vůdčí místo v literární revoluci. Tak tomu nebylo ve Španělsku. Nesčetní básníci španělsko-arabští, ve známost uvedení prací Schackovou, nejsou jen pro nás místy nepochopitelní; jejich básně byly hádankami pro většinu Arabů, jejich současníků, kteří nevyhnutelně neznali jazyk ve skutečnosti mrtvý, jímž byl technický slovník arabského verše. Poněvadž jejich vlastní krajané nedospěli k tomu, aby pochopili tyto básníky, bylo by překvapující, že by jejich strojené umělosti byly vnikly do kastilštiny. Nelze lehce připustit, že to, co dnes mate nej-

lepší znalce arabštiny, bylo by před sedmi sty nebo tisíci lety jasno potulnému pěvci. Nicméně některé osobnosti — bezpochyby vlivem Josého Antonia Condeho (1766—1820) — stále věří, že metrika kastilské romance, prosté básně lyricko-výpravné v dvojitých souzvučných oktosylabech, je odvozena od vzorů arabských. Tato theorie vyslovená předně Huetem, biskupem v Avranches, je tak neudržitelná jako theorie, jež přičítala provençalské rythmy arabským pěvcům. Neméně pochybná je myšlenka, že celá assonanční soustava je výmyslem Arabů. Nejen že assonance jsou společné všem jazykům románským, ale jsou již v hymnách latinských, složených několik století před zrozením Mohamedovým a tedy dlouho před tím, než který Arab vkročil do Evropy. Je rovněž příznačné, že ani jeden znalec arabštiny nevěří legendě o »arabském vlivu«, a přece nejsou více než jiní odborníci nakloněni ubrati vážnosti svému předmětu.

Po přísné pravdě je tento arabský mythus jenom ošklivý sen, můra zaviněná špatně strávenou četbou Tisíce a jedné noci. Vlivem Gallandovým, Cardonnovým a Herbelotovým rozšířilo se mínění, že Arabové byli velkou tvůrčí silou v oboru fikce. Uštědřit jim otcovství španělských romancí a provençalských trobas je jenom rozmar obrazotvornosti. Tato theorie obsahuje v sobě, že Španělé měli dlouho vzácný zájem o duchovní stránku života arabského, avšak tato domněnka není oprávněná, pozorujeme-li fakta. Vyjma nahodilá místa, jako ono v Crónica general, jež se týká vzetí Valencie, historikové kastilští většinou neznají své arabské soky. Na druhé straně je druh romances fronterizos, (jako ona, která je složena o ztrátě Alhamy, jež jsou založeny na legendách arabských,) a aspoň jedna z těchto ballad, ballada o Abenámarovi, může býti dílem Maura znajícího španělsky. Ale to jsou jen ojedinělé případy, výjimečné jediné v tom, co se týká pramene jejich předmětu, a formou neliší se od dvou tisíc jiných ballad, jež v sobě uzavírají romanceros. Domněnka Chateaubriandova a Abela Huga, že maurské romance vděčí za svůj původ básníkům arabským, víra Victora Huga v arabskou Iliadu a v gotskou Iliadu romancí je holá fantasie. Abychom nalezli pravděpodobný příklad skutečného napodobení, je třeba sestoupit do XV. století, do doby, kdy učený markýz ze Santillany se pokouší odhodlaně o metriku arabských sajal, pokus, s nímž závodí anonymní fragment Cancionero de Linares. Rovněž je možno, podle Menéndeze y Pelayo, že forma těchto veršů pochází od veršů lyrických, galicko-portugalských. V každém případě jsou to jen veršovnické odvážnosti, podobné pokusům, jimž se oddali dnešních dnů v Anglii, aby obnovili rondeau a balladu, umělci jako Austin Dobson, Edmund Gosse, William Ernest Henley a Andrew Lang. Při pouhých těchto dvou moderních příkladech v historii poesie kastilské a proti všem ostatním svědectvím nelze věřit, že by si prostí kočovní rýmovači intuitivně byli osvojili rythmy, jichž složitost zaráží nejlepší znalce. Tímto se však neříká, že lidová poesie arabská neměla vlivu na lidové písně španělské, jako jsou coplas, z nichž některé jsou prý jen překladem arabských čtyřverší; v každém případě máme se zde zabývat jen for-

mální literaturou, o níž by se sotva mohlo tvrdit, že k ní patří improvisované a starobylé coplas.

Je třeba ostatně hledat jinde opravdový arabský vliv: v podobenstvích, mravních naučeních a orientálních maximách původem ze sanskrtu. Josef Bédier dokazuje s důvtipností a učeností velmi velikou, že většina bajek není původu orientálského. Ať je tomu jakkoliv, bezprostřední arabský původ sbírky jako Disciplina clericalis od Petra Alfonsa (částečně zařazená pod titulem Fables of Alfonce od Caxtona 1484 do Book of the subtyl Historyes and Fables of Esope) je tak jistý, jako arabský pramen podobenství od Juana Manuela nebo naučení Rabbiho Sema Toba. Až potud, a tak jako Evropa má Španělsko dluh u Arabů; ale i zde je Arab jen prostředníkem přejímaje historii Kalilah a Dimnah ze sanskrtu překladem pehlvi a předávaje ji přes Španělsko ostatní Evropě. Nesmí se zapomenout, že Španělé zakuklení pod arabskými jmény měli svůj podíl na tomto díle interpretace.

Je nesnadno určit, pokud se mluvilo ve Španělsku arabsky. Vlastenci chtěli by nás přesvědčit, že Arabové ničím nepřispěli k základům všeobecné vzdělanosti, a že Španělé půjčili více, než si sami vydlužili; je snadno v tomto směru nadsazovati. Je třeba připustit, že arabština byla módou, ačkoli tato móda byla menší, než bychom se domnívali podle svědectví Pavla Alvara z Kordovy, který ve svém Indiculus luminosus, dile z X. století, vyčítá svým krajanům, že zanedbávají svůj starý jazyk pro umělosti hebrejské a arabské. Ethnický vliv Arabů je zřejmý dosud v Granadě a jiných městech jižních. Sňatky mezi osobami různých ras, směřující sesílit převahu jazyka dobyvatel, byly časté hned od začátku, když Egilona, vdova po Roderichovi, se provdala (podle legendy) za Abd-al-Azize, syna Musova, vítěze nad svým manželem. Alfons z Leonu oženil se s dcerou toledského emira a Alfons VI. kastilský vzal si za ženu dceru emira sevillského. »Manželství, jež se znelíbilo Bohu« sestry Alfonse V. s jakýms Arabem (podle některých s Al-Mansurem) bylo oslaveno v proslulé romanci inspirované Obecnou kronikou.

Takovéto sňatky musily vést k rozšíření jazyka arabského. Avšak nejsme odkázáni na domněnky. Setkáváme se od r. 804 s arabskými slovy v úředních listinách; v jistých místech upadala latina v zapomenutí, jak soudíme z faktu, že v IX. století biskup sevillský uznal za nutné přeložit bibli do arabštiny pro potřebu muzarabů; a uveřejnění arabského překladu kanonických dekretů podává důkaz ještě pádnější. Z toho plyne, že i členové duchovenstva četli arabsky snadněji než latinsky. Židovští básníci, jako Avicébron a Judah ben Samuel Levita užívali někdy se zálibou arabštiny místo hebrejštiny; a je téměř jisto, že výpravné básně arabských rawi pozměnily stavbu hebrejského verše. Svatý Eulogius sesiluje svědectví Pavla Alvara z Kordovy tvrdě, že někteří křesťané — uvádí jménem mučedníka Izáka — mluvili dokonale arabsky. A tato horlivost nebyla nesporně způsobena úředním nátlakem. Naopak, kalif zapověděl Židům a španělským křesťanům učit se arabsky. A móda také tak hned nezmizela; i když bylo panství

arabské vyvráceno, zůstala arabština jazykem oblíbeným. Alvar Fáñez, pravá ruka Cidova, podpisuje se arabskými písmenami. Křesťanský dînâr, arabský tvarem a nápisem, je vynalezen, aby potřel popularitu dînâru almoravidského, a v XIII. století razí se ještě španělské peníze, mající na rubu značky arabské. Tato pozorování se vztahují na střed a jih země.

Avšak přece drsná latina severu zůstala téměř nedotčena. Mluvili jí všude četní křesťané i sami Španělé, kteří se utekli do africké provincie Tingitany. Je třeba vyloučiti mnoho z nářků Pavla Alvara; želí času, jejž ztratili Španělé učíce se arabsky a hebrejsky, tak jako naříká Avicébron nad tím, že Židé užívali arabštiny a jazyka románského: jedna část mluví idumejsky (románsky), druhá mluví jazykem Kedaru (arabsky). Vystoupil-li příliv arabský velmi vysoko, nebyl odliv méně silný. Arabové napodobili víc a více ústroj, zbraně a mravy Španělů, a Arabové, kteří mluvili kastilsky — moros latinados — rozmnožili se přehojně. Někteří spisovatelé arabští — na příklad Ibn Hazm — byli synové a vnukové Španělů a neznali jazyka svých otců. Když arcibiskup Raymond založil krátce po 1130 své Collegium Překladatelů v Toledě, kde Dominicus Gundisalvi pracoval společně s konvertitou Abrahamem ben Davidem (Johanes Hispalensis), zachování arabštiny zdálo se zajištěno. Jak se podobalo, byla předem učiněna veškerá možná opatření proti omylům tak velikým jako Jindřicha ze Seyne a Michala Isselta, kteří později získali smutnou nesmrtelnost, první, protože mluvil o rabínu Talmudu, druhý, protože si představoval, že Koran byl zákonodárce. V té době přicházelo mnoho cizích učenců do Toleda, aby tam korunovali svá studia. Byl tam na příklad Angličan Robertus Retinensis, který, dřív než byl jmenován arcijáhnem v Pampeluně, pracoval společně s Heřmanem Dalmatem na překladě koranu pro Petra Podivuhodného, opata z Cluny; jiný Angličan Daniel z Morleye konal tam svá studia mathematická za času Richarda Lvího Srdce; Gerard z Kremony psal o medicině, astronomii a filosofii. Michal Scot se tu zasvěcoval do nauk Averroesových, jimž měl učit ve Francii a v Italii; Španěl, dominikánský mnich Ramón Martí (? 1230— ? 1286) byl první, jenž sestavil arabský slovník, a všeobecné obrození arabštiny mohlo se očekávat za křížových výprav. Ale nebylo z toho nic. Proud se seslaboval. Roku 1311—1312 doporučoval koncil, jemuž předsedal papež Kliment V., založení stolic arabštiny v Salamance, Bologni, Paříži a Oxfordě. Vyjma v Bologni nenásledovali této rady. Jazyk arabský měl ve Španělsku týž osud jako arabská filosofie. V zemi, kde byla kdysi arabština jazykem úředním, užívalo se jí méně a méně.

Pomineme-li velmi značnou skupinu technických výrazů, nejvzácnější literární odkaz, učiněný přemoženými Araby, je abeceda. Užívali jí píšíce kastilsky a nazývali přepis aljamía (adjami — cizí), což bylo arabské jméno pro špatnou latinu, jíž mluvili muzarabové. Užívalo se jí z počátku v zákonných dokumentech a v jejím praktickém užití se pokračovalo po dobu rekonquisty, neboť kromě tajuplnosti doporučovala se také proto, že jistá posvátnost byla přisuzována arab-

skému písmu. Nejzajímavější věcí při tom je, že aljamiado mělo vlastní literaturu, ačkoli dosti přirozeně byla si tato literatura vzala za vzor literaturu španělskou. Jejím nejlepším plodem je Poema de Yúçuf, které je jako první verše La Alabanza de Mahoma, složené o mnoho let později, podrobeno metrice starých básní španělských (poesias de clerecía). Rovněž aragonský Maur Muhamed Rabadán napsal svou cyklickou báseň v oktosylabech španělských a u jeho nástupců setkáváme se s hendekasylaby, které jsou zjevným napodobením charakteristického metra galického (de gaita gallega). Textos aljamiados mají náměty čerpané z pramenů západních. Poema de Alexandre dle francouzského; Historia de los amores de Paris e Viana podle provençalského; Doncella de Arcayona spočívá na španělské básni Apollonio; v Cancioneru Baenově je zcela prostě Mahomat-el-Xartosse pod svým turbanem básník španělský, a v napodobivé tradici pokračoval jakýs anonymní uprchlík tunisský, jenž — zdá se — rozhodně zná divadlo a básně Lopeho de Vega.

Je nadsázkou, tvrdí-li se, že se severní Španělé na svém pochodu k jihu setkali s četnými původci pokročilejší kultury a civilisace, jejichž mluvě obecné nerozuměli, a kteří se modlili ke Kristu jazykem Mohamedovým. Vyskytly-li se takové případy, byly to velmi vzácné výjimky. Latina potrvala ve Španělsku jako řečtina, syrština a kopština v jiných provinciích kalifátu; a ve škole založené v Kordově opatem Spera-in-Deo Titus Livius, Cicero, Virgilius a Quintilian četli se horlivě. Viděli jsme, že bylo nutno přeložiti bibli do arabštiny; také arabština byla na tolik zapomenuta, že Petr Podivuhodný byl nucen pro potřebu duchovenstva dát přeložit koran, jak jsme byli řekli (Angličan Robertus Retinensis). Je třeba také pamatovat, že odrůda románštiny, jež konečně nabyla vrchu ve Španělsku, nebyla dialektem severním: jazyk muzarabů slavil vítězství nad arabštinou na jihu a ve středu. Štěstí válečné bylo by mohlo přinést jiný výsledek; a tu, abych tedy užil slavné věty Gibbonovy, vyučovalo by se nyní na školách salamanských koranu, a s kazatelen dokazovala by se obřezanému lidu svatost a pravost zjevení Mohamedova. Ale náhoda tomu chtěla, že byla arabština zatlačena, a řeč latinská, románská přežila ve svých hlavních odrůdách nářečí kastilského, galického a asturského (bable).

Galská latina se již rozvětvila na langue d'oïl a langue d'oc, ačkoliv se těchto výrazů neužívalo před koncem XIII. století. Dvě stě let před porážkou Roderichovou zaplavila horda španělská jihozápadní Francii až k Adouru a vnutila jí jazyk, jejž latina téměř cele vytlačila a který se udržel jedině v provinciích baskických a v Navaře. Ve století VIII. byl tento baskický vpád pomstěn. Soustředivše se na severu, Španělé opustili násilně východní provincie, jež byly tehdy zabrány Roussillonskými; tito rozšiřujíce se na jih až k Valencii a na východ až na ostrovy baleárské dali východnímu Španělsku novou řeč. Odvozená od provençalštiny rozdělí se katalánština na plá catalá a lemosí: na jazyk lidový a literární. Vidal de Besalú nazývá svoje provençalské nářečí limosina nebo lemosí, a jména vypůjčeného

z jeho lidového pojednání: Dreita Maneira de trobar užívalo se z počátku jenom o provençalštině literární; avšak nekonečné zmatky pocházejí z toho faktu, že, jakmile Katalánci počali skládat, rovněž se řeklo, že jejich básně byly psány v lengua lemosina.

Nářečí galické, sousedící s portugalštinou, jakkoli prosté prvku nasálního, zavedeného do portugalštiny Burgunďany, je pokládáno od některých za nejstarší formu jazyka románského na poloostrově. Bylo při nejmenším první, jež se dočkalo svého plného rozvoje a vedeno jsouc snad provençalštinou, nabylo dávno před kastilštinou ohebnosti nutné k výkonům metrickým, takže básníci dvora kastilského sami došli k tomu, aby užívali galičtiny, jež je velmi dobře zastoupena v Cantigas de Santa Maria od Alfonse Učeného a v Cancionero od Baeny. Klesnuvši nyní na pouhý dialekt galičtina zachovává umělé zdání života úsilím vlasteneckých básníků; avšak její literární vliv není velký, a znamenitější spisovatelé, jako Pardová Bazánová, hledají přirozeně širší obecenstvo a píší kastilštinou. Rovněž bable je dialekt málo významný, ačkoliv básník značného půvabu, Teodoro Cuesta (1829—1895) napsal verše, jimž jeho upřímní přátelé nedají snadno upadnout v zapomenutí. Roztřídění ostatních odrůd — andaluštiny, aragonštiny a leonštiny — přísluší filologii. Naproti katalánštině a galičtině tato nářečí nepřidala nic důležitého k celku literatury španělské. Co se provedlo ve Francii a v Italii, k tomu došlo také ve Španělsku. Částečně z důvodů politických, částečně silou vyšší kultury jazyk středu jediný přemohl své soupeře. Tak, jako si Francie vypůjčila svou mluvu od Paříže a île de France, tak jako Florencie vévodí nad Italií, právě tak Kastilie diktuje svůj jazyk celému Španělsku. Vládnoucí typ mluvy španělské je kastilština, která, jsouc její nejmužnější formou, přežila své sestry a rozprostírá se nyní s bezvýznamnými odchylkami po celém Španělsku a vně Španělska na západ až k Limě a Valparaisu, na východ až na ostrovy Filipinské; krátce, »od Číny až k Peru«. A kastilština moderní liší se málo od kastilštiny nejstarších psaných památek.

První narážka na různé odrůdy románštiny se vyskytá v životě svatého Mummolina, který nastoupil po svatém Eligiovi jako biskup noyonský r. 659. Zpráva o španělském rázu mluvy románské sahá do r. 734, ale pravost dokumentu je pochybná. Náhlý rozklad latiny ve Španělsku lze pozorovat v závěti biskupa Odoara (747). Přísaha Strassburská, nejstarší z památek jazyka románského, patří do roku 842, a v ediktu z r. 844 Karel Lysý připomíná jako cosi zvláštního »obvyklý jazyk« (usitato vocabulo) Španělův. Avšak žádný rukopis španělský není data tak dávného (844), a také není památky tak staré jako Carta di Capua (906) v italštině. British Museum je majetníkem kodexu pocházejícího z kláštera Santo Domingo de Silos, na jehož okraj připsal jakýs současník místní domácí výrazy asi pro čtyři sta latinských slov; avšak tento rukopis není starší než z XI. století. Fuero de Avilés datovaný 1155 (jenž je psán v bablu a ne v kastilštině) byl dlouho pokládán za nejstarší příklad španělštiny a je to dosud obecné mínění. Fernández-Guerra y Orbe míní, že fuero

je padělek následujícího století (1274); avšak Baist připouštěje zcela možnost padělků, uvádí důvody paleografické, aby položil rukopis do doby o mnoho pozdější než 1158.

Záleží dosti málo na tom, rozhodnout tyto otázky data a pravosti, neboť zákonné dokumenty jsou jenom hromadou kostí literatury. Dvanácté století udává přibližně datum literatury kastilské. Ačkoli ani jeden literární existující dokument nesahá tak daleko, Misterio de los Reyes Magos a skupina cantarů nazvaná Poema del Cid nemohou patřit době o mnoho vzdálenější, a nejspíše jsou to trosky literárního ztroskotání. Je málo pravděpodobno, že dvě nejstarší skladby ve verších kastilských jsou právě ony dvě, jež se nám dochovaly, a stavba díla Poema je příliš pevná na první pokus. Není pochyby, byly kratší zpěvy starší, inspirované hrdinstvími Cidovými, tak jako byly cantares o Bernardovi del Carpio a infantech z Lary, jež se nám byly zachovaly v částech Crónica general, psaných souzvučnou prosou.

Důvtipná theorie míní, že epická báseň je jen směsí kantilen nebo krátkých lyrických básní. Je to nanejvýš jen zbožné mínění. Soudíme-li analogicky dle ostatních literatur, zdá se, že verš vždy předchází prosu (tak jako člověk cítí předem než rozumuje), a že báseň epická předchází všude formu lyrickou — s možnou výjimkou hymnů. Poema del Cid na příklad neukazuje nižádnou stopu původu lyrického. O četných balladách o Cidovi, jež jsou dochovány, je pravděpodobnější, že jsou zbytky básně epické, nežli že báseň epická je slátaninou sebraných ballad, aniž víme proč, kdy, kde, ni jak, ni kým. Avšak theorie kantilen je bezcenná, neboť, protože neexistuje nižádná kantilena, je sotva možno o ní nabýti takto důkaz, aby se podepřela theorie svůdná, ale málo přesvědčující.

Hrdinné činy v bitvách poskytují první námět písní a první pěvci těchto hrdinných činů — gesta — náleželi asi k družině náčelníkově. Zpívali, aby dodali svým druhům odvahy na cestu, a úspěch nájezdu byl připomínán jakýmsi válečným zpěvem, jako je zpěv Dinase Vawra. Brzy se oddělili bojovníci a pěvci od sebe naprosto: rozloučení se uskutečnilo v době, jež dělí Iliadu od Odysseje. Achilles sám zpívá o slávě hrdin; v Odysseji objevuje se ἀοιδός, a po něm přichází rhapsod. Ve Španělsku jako jinde vyvinou se dvě třídy umělců. Trovadores jsou všeobecně skladatelé; juglares sou jen výkonní umělci — pěvci, přednášeči, herci a kejklíři. Typ takovéhoto umělce nižšího druhu byl učiněn nesmrtelným Anatolem Francem: je to le Jongleur de Notre Dame, v němž je krásně zpracován El Tumbeor. Avšak mezi trovadory a juglary nebylo nijakého přísného rozlišení: výkony své navzájem zaměňovali. Předešedše Wagnera o osm nebo devět století někteří trovadoři skládali zároveň verše i hudbu, a byl-li to obzvláštní talent, autor textu i hudby předváděl je sám před posluchačem.

Menších rozdílů bylo hojně. Byli juglares neboli herci-pěvci, remedadores neboli herci, cazurros neboli němí, kteří měli za úkol činnost špatně určenou, podobající se úlohám obratného figu-

ranta. Někteří nadanější juglarové podávali někdy původní díla trovador, obět neúspěchu, spokojil se přednášením veršů svých šťast nějších soupeřů; a nahodile povznesl se remedador na stupeň ju glara. Byli juglares de boca (přednášející) a juglares de péñola (provozující hudbu). Příležitostně přednášel trovado své vlastní ballady. Alfonso Álvarez de Villasandino ve stol. XV. v Se ville je toho příklad. Juglar zkracoval nebo prodlužoval originál aby se přizpůsobil obecenstvu, jež ho poslouchalo. Podřizoval slov hudbě, krátce shrnuje nebo přidávaje, aby je upravil pro lidový nápěv Aby usnadnil námahu své paměti, utíkal se k onomu opakování epithe a rčení, jež je společné veškeré primitivní poesii. Nejobyčejnější sdru žení bylo, že juglar de boca zpíval verše trovadorovy kdežto juglar de péñola je doprovázel na nějakém prostém ná stroji a remedador předváděl vypravování hrou.

V celém světě jsou dějiny počátků literatury stejné. Řecký aoidos dosáhne důležitého místa v domě. Sedě na povýšeném křesle vykládaném stříbrem, ochraňuje manželku a vyráží hosty Agamemnona svého ochránce a přítele. Tak zpíval Femos před nápadníky Penelo pinými. Ale nebylo tomu vždycky tak. Benley nám pověděl, že »chu dák Homér neměl za těchto prostinkých okolností a dob nikdy ctižádostivé myšlenky« získat zájem lidského pokolení a dosáhnou věčné pověsti; a že »složil řadu zpěvů a rhapsodií, které sám zpíva za malinký výdělek nebo podíl při hostině ve svátek nebo ve dnech veselí«. Tato velikost a tento úpadek se projevil ve Španělsku jako jinde. Těmto prvním pěvcům jako Demodokovi v Odysseji a sen nachii Fergusa Mac Ivora stačil pohár vína. Dat nos del vino si non tenedes dinneros (dejte nám vína, nemáte-li peněz), praví juglar, který zpívá o hrdinných činech Cidových. Gonzalo de Berceo, první spisovatel kastilský, jehož jméno se nám dochovalo, je zároveň první, jenž užívá slova trovador ve svých Loores de Nuestra Señora. Ve svém Sancto Domingo de Silos doka zuje vzájemné zaměňování svých zaměstnání, nazývaje se sám jugla rem světcovým a dokazuje, že jeho zpěv »bude stát zajisté, jak vě řím, za sklenici dobrého vína«:

Bien valdra, commo creo, un vaso de bon vino.

Ačkoli je Berceo kazatel a trubadúr hrdý na své dvojí poslání, žádá svou odměnu beze stínu falešné hanby.

Se vzrůstající oblíbeností mizela skromnost. Jako tolik jiných ohýbal se i trovador pod tíhou blahobytu. Zhýčkaný králi a šlechtici dělal okolky se svou cenou a mzdou. V zemi tak bohaté jako Francie dostávalo se mu darem koní, zámků a panství; v chudém Španělsku spokojoval se s oděvy, nábytkem a ozdobami — muchos paños e sillas e guarnimientos nobres. Bylo mu lichoceno, byl hýčkán, pečlivě ničen neblahou blahovolností svých ochránců. Alfons II. aragonský, Alfons Učený, Diviš portugalský byli královští trovado res. Hrát si na trovadora stalo se brzy tradicí rodinnou v jistých velkých domech. Condestable Álvaro de Luna psal verše napodobuje

svého strýce dona Pedra, arcibiskupa toledského. Slavný markýz de Santillana je obklopen soupeři svého rodu: jeho děd Pedro González de Mendoza, jeho otec, admirál Diego Furtado de Mendoza, básník pikareskní, hrdý, hrubý a duchaplný; jeho strýc Pedro Vélez de Guevara, jenž psal se stejným mistrovstvím a stejnou lhostejností ducha. plnou písničku i nábožnou píseň. Dům Santillanův je »celný dům. s mnohými veselými druhy«; avšak vyjma úspěch ve všem předsta vuje jeho příklad převládající mrav.

V této pěkné společnosti množí se vlohy t r o v a d o r o v y. Čekalo se od umělce, aby hrál na několik nástrojů, aby jeho zásoba veršovaných vypravování byla nevyčerpatelná, a aby měl Vergila v malíčku. Byly zakládány školy, kde se kandidáti vyučovali t r o b a r a f a z e r dle zásad klasických, a jejich rod se tak rozmohl, že t r o v a d o r a j u g l a r ovládali kraj. Velcí i malí, mladí i staří, urození i nevolníci, všichni tvořili verše nebo jim naslouchali, jak prohlašuje Vidal de Besalú, potulný trovador. Ačkoli mnohem pozdější, je snad pravivá Poggiova anekdota, že jakýs ubožák upoután příběhem, jejž mu vypravovali, platil přednášeči, aby oddaloval den ode dne katastrofu děje, takže vyčerpav všechny své prostředky byl ovšem nucen vyslechnouti konec v slzách.

Cháska trubadúrská stala se konečně hlízou tak škůdnou, jako se jí později stalo plemeno potulných rytířů, a její sítě byly ještě šířeji rozepiaty. Alfons II. Aragonský otvírá cestu provençalskou balladou, ujišťuje, že »ani sníh, ani led, ani léto, nýbrž Bůh a láska jsou refrainem mé písně«:

> Mas al meu chan neus ni glatz
> nom notz ni m'ajuda ni estatz
> ni res for Deus et amors.

Málo lidí mělo naději státi se rytíři, avšak lidé všeho druhu a obou pohlaví mohli opěvovat boha a lásku — což také činili. K císařům a knížatům lze připojit skromnější postavy Bercea ve Španělsku a — abychom uvedli extrém — j o c u l a t o r a D o m i n i, nadšeného blázna Jacopona da Todi v Italii. Při svém putování do dalekých zemí přibíral si j u g l a r k ruce j u g l a r e s u, primitivní herečku, o níž se děje zmínka v L i b r o d e A p o l l o n i o a jež je hanobena jako bezectná v S i e t e P a r t i d a s Alfonse Učeného. Při dvoře Jana II. ve století XV. výstřední dvorský básník Garcí Ferrandes Jerena vzal si za manželku j u g l a r e s u a žil pak, aby želel následků toho v C a n c i o n e r u Baenově. V severní Evropě kvetla třída veselých kleriků zvaných goliardé (podle mytického papeže Goliáše), kteří počítali mezi své učitele Catulla, Horacia a Ovidia a své anakreontské verše mísili s rouháním — jako v C o n f e s s i o G o l i a e, mylně připisovaném Walteru Mapovi. V C a n t e r b u r y T a l e s projevuje Chaucer názor o pověsti tohoto bratrstva:

> Byl žonglérem, goliardem potulným,
> to hotový byl hřích a neřest jen.

Typ, ne-li jméno těchto lidí, žil na Poloostrově. Byl vydán zákon zapovídající vysvěcování juglarů a v portugalském Cancioneiru vatikánském Estevam da Guarda vysmívá se juglarovi, který, přijav řeholi v naději na prebendu, jíž se mu nikdy nedostalo, byl svěcením vázán neprovozovat znovu své zaměstnání. Ve skutečnosti je největším goliardem literární historie Juan Ruiz, arcikněz hitský.

Štěstí trovadorův a juglarův nemohlo potrvat. První z cizích trovadorů který přišel do Španělska, Gaskoněc Marcabru, jedná s Alfonsem VII. (1126—1158) téměř jako se sobě rovným. Raimbaut de Vaquieiras (1158—1219) nedělá v jedné z nejstarších ukázek španělské poesie (s dobře znatelnou přichutí galickou) menší nároky; a Vidal de Besalú při dvoře Alfonse VIII. (1158—1214) je přítomen uctívání juglarovu:

Unas novas vos vuelh comtar
qu'auzi dir a un joglar
en la cort del pus savi rei
qu'anc fos de nenguna lei.

(Chci vám vyprávět verše, jež slyšel jsem přednášet juglarem na dvoře nejmoudřejšího krále, jakého kdy spatřila říše.)

Byl to opravdový zlatý věk. Stopadesát let po Alfonsu VII. Alfons Učený, sám trovador, řadí junglary a jejich pomocníky — los que son juglares e los remedadores — mezi luzu městskou a dává otcům, kteří sami nejsou juglary, právo vydědit syna, jenž se věnuje tomuto povolání proti vůli otcově.

Cizímu pěvci dostávalo se peněz, španělský byl odbýván s opovržením. Villasandino, trovador galický, již uvedený, byl šťasten, že přednášel své vlastní skladby v Seville, přiznávaje se dobrosrdečně, že jako prostý juglar pracoval za chléb a víno — labro por pan e vino. V posledním období toto umění provozovali slepci, kteří zpívali u vrat kostelních a na náměstích, spojujíce se starými balladami své vlastní všednosti. Tento úpadek hmotného blahobytu tvůrců měl zhoubné zpětné působení na literaturu. Krásný cantar byl napsán člověkem nadaným, ale chudým: prodal své provozovací právo, to jest, naučil balladě přednášeče, kteří mu zaplatili penězi nebo nápojem, když ji uměli nazpamět. Tu pak zpěv šel krajem, aniž se k němu pojilo jméno skladatelovo. Je jasno, že cantar, který stal se velmi oblíbeným a byl po léta četnými rty opakován, byl vydán v nebezpečenství, že podstoupí změny tak základní, že za několik generací může se originál tak velice přeměnit, že se ve skutečnosti úplně ztratí. Takový byl vskutku osud velké spousty původních zpěvů španělských.

Je jisto, že byly cantary o Bernardu del Carpio, Fernánu Gonzálezovi a infantech z Lary. Co se týče infantů z Lary, je věc zjištěna mistrovským badáním Menéndeze Pidala. Assonance původních zpěvů jsou nám zachovány kronikami, a nikdo z těch, kdož se vyznají v zásadách skladby španělské prosy, (z níž jsou assonance vyloučeny s krajní přísností) nedovede si představit, že by uměl Španěl

napsat stránku souzvuků ve chvíli, kdy k tomu není soustředěn. Dva cantary na Cida jsou dochovány jako zlomky a vděčí svému bytí šťastné náhodě — že byly zaznamenány písemně. Jistě tu asi byly jako ve Francii jiné skladby téhož druhu, třeba že jejich počet nebyl přílišný. Ve Španělsku ustoupil cantar de gesta pravidelné kronice, která připouští větší přesnost podrobností, a romanci s prudší živostí a větší malebností. V těchto dvou formách potrval cantar de gesta dlouho. Vrátíme se k němu později.

Tato kapitola může se ukončit několika slovy o vztazích mezi literaturou francouzskou a kastilskou. Vlastenci jsou ochotni přehánět: tak Amador de los Ríos a hrabě de Puymaigre. Nic není lépe zjištěno, než módní obliba francouzštiny v stoletích VII. až XIV., dokud nebyla uznána převaha Dantova, Boccacciova a Petrarkova. Frydrych Barbarossa psal prý italsky, ale jeho synovec Frydrych II. zůstal věrný provençalským vzorům ve svých verších italských: Lodi della donna amata. Marco Polo, Brunetto Latini a Mandevilla užívali francouzštiny z týchž důvodů, pro něž se Gibbon málem rozhodl psát své dějiny francouzsky. Tato nálada ducha měla vrch všude a napodobování vzorů francouzských je pravidlem.

Záměna způsobů gallských za gotské ve Španělsku ve stol. XI. přála rozmachu toho, co započali francouzští dobrodružníci, kteří se zúčastnili rekonquisty. Francouzští žongléři šli za nimi, aby naučili Španěly umění skládat chanson de geste. Samotný výraz — cantar de gesta — poukazuje na francouzský pramen. Jako původem souvisí Báseň o Cidovi snad s Rolandem, tak je nesporně Misterio de los Reyes Magos výhonek liturgie clunyjské. Nejstarší zmínka, jež se stala o Cidovi v latinské kronice almerijské, spojuje národního hrdinu s Olivierem a Rolandem způsobem význačným. Je jasno, že historie obou francouzských paladinů byla ve Španělsku již běžná. Jiný francouzský vliv je patrný v Básni o Fernánu Gonzálezovi, kde autor, čině narážku na porážku Karla Velikého u Roncevalu želí, že nebyla bitva srážkou s Maury, v níž by je byl mohl Bernard del Carpio na kusy rozsekat.

Přítomnost francouzských žonglérů a provençalských trubadúrů na Poloostrově je dále potvrzena nevývratnými důkazy.[1] Trvá se obyčejně mnoho na tom, že se vyskytali Francouzové ve velmi velikém počtu mezi poutníky, kteří navštěvovali oltář sv. Jakuba v Kompostele v Galicii, a uvádí se, že první, kdo složil zprávu o této zbožné cestě byl Aimeric Picaud, Parthen de ay-le-Vieux, který poznamenává málo roztomile, že »když Baskové jedí, pokládali byste je za prasata, a když mluví, za psy«. To bylo ve století XII., když Angličan William Wey

[1] Viz: Los Trovadores en España, Barcelona, 1889 od Manuela Milá y Fontanals; od téhož: Resenya histórica y crítica dels antichs poetas catalans v III. díle jeho Obras completas, Barcelona 1890; pozoruhodný úvod Henryho R. Langa k dílu: Das Liederbuch des Königs Denis von Portugal, Halle, 1874, a příspěvek Karoliny Michaëlisové de Vasconcellos v Grundriss der romanischen Philologie Strassburg, 1897.

(který byl fellow etonský a později, zdá se, augustýnský mnich kláštera edyngdonského ve Wiltshiru) psal svůj Itinerary (1456). Avšak, ačkoli se toto putování uvádí jako pobožnost obzvláště francouzská ve Francesille (? 1602) Lopeho de Vega, není jisto, že by počet francouzských poutníků byl vysoko překročil počet ostatních národností; a i kdyby tomu bylo tak, nevysvětlilo by to francouzskou literární převahu, neboť tato převaha nemohla by se přičítat průchodu zástupu nevzdělaných pocestných, toužících jediné po spáse své duše a návratu domů. Je spíše přirozeným výsledkem stálého se stěhování duchovenstva v průvodu biskupů a knížat francouzských, francouzských mnichů, přivábených poklady španělských klášterů, pánů, kavalírů a šlechticů francouzských, kteří měli účast na křížových výpravách, a které provázeli žongléři, herci a kejklíři.

Ať se vykládá jakýmkoliv způsobem, vliv Francie na Španělsko je hluboký a trvalý. Pozorujeme, že Španěl, domácí nebo zdomácnělý, dává cítit nad tím svou mrzutost. Rodrigo z Toleda, arcibiskup strany clunyjské, ohražuje se proti španělským juglarům, kteří oslavují vítězství Karla Velikého ve Španělsku; a Alfons Učený posmívá se také těmto vybájeným triumfům, protože císař »dobyl nanejvýše nějakou maličkost v Kantabrii«. Z jednoho místa v Obecné kronice možno dokazovat, že jisti žongléři francouzští konali svá recitační představení, zřejmě před posluchačstvem vybraným ze vzdělaných patricijů. Toto vyvolává zajímavou otázku. Považuje se za přirozené, že kdesi ve Španělsku (v Navaře nebo horní Aragonii) byly skládány básně truvéry nebo trubadúry v jazyce smíšeném. Nejslavnější z učenců španělských, Menéndez y Pelayo, je nakloněn věřit, že básně toho druhu mohly existovat ve Španělsku, jako existovaly v Italii. Je to možno, ale nalezena nebyla ještě žadná. V Entrée de Spagne autor oznamuje, že vyjma podvrženou kroniku Turpinovu jsou jeho hlavní autority

dous bons clerges, Çan-Gras et Gauteron,
Çan de Navaire et Gauter d'Aragon.

Jean de Navarre a Gautier d'Aragon mohou býti dva kněží, kteří skutečně žili, ale možná, že také žili jen v představě autorově. Je zajímavo zjistit, že naproti typickým chansons de geste má Entrée de Spagne dva rozličné druhy rythmu (alexandrin a verš dvanáctislabičný) jako v Poema del Cid, a že jazyk má jistou exotickou vůni. Bylo by však opovážlivé odvážit se jít dále než sem.

Avšak nemá-li Španělsko jako Italie původních básní v přechodním jazyce, jsou v četných prvotních textech stopy svědčící o vlivu francouzském a provençalském. Dvě z nejstarších lyrických básní kastilských, Razon feita d'Amor a Disputa del Alma jsou přejaty z francouzského, Libre de Apollonio obsahuje některé provençalismy a Vida de la Santa Maria Egipciacqua je tak úplně zgallicisována, že Milá y Fontanals, dokonalý učenec a upřímný Španěl, byl — a ne bez příčiny — sveden, pokládat ji za jeden z oněch přechodných plodů, které se marně hledají. Chtěje pohaniti Pera da

Ponte, starého trovadora svého otce, Alfons Učený dobírá si jeho nevědomost a jeho neschopnost skládat v duchu provençalském: Vos non trovades como proençal. Alfonsovy Cantigas jsou otevřeně provençalské rozmanitostí svých veršů. Synovec Alfonsův Diviš, král portugalský, přiznává se v portugalském Cancioneiru vatikánském ku své touze napsat milostný zpěv ve způsobu provençalském:

Quer'eu en, maneyra de proençal,
fazer agora um cantar d'amor.

Provençalský vliv byl převážný v Kataluni, v Galicii a v Portugalsku. Daleko slabší byl v Kastilii, kde severní trubadúři učinili pro epickou poesii, co činili Provençalové pro poesii lyrickou na východě a na západě.

Vliv francouzský, všemocný v Portugalsku, je silný rovněž ve Španělsku; a byla-li nějaká sbírka španělských písní tak stará jako portugalský Cancioneiro vatikánský, shledalo by se snad, že celkem mimo co do formy cizí vliv v jedné zemi nebyl leč o několik stupňů méně význačný než ve druhé. Pedramigo de Sevilha, básník andaluský, napsal pastýřskou píseň, která zdá se být napodobením francouzského originálu, a Juan Lopez de Ulhoa složil cantar d'amigo, který připomíná starou chanson de femme ve francouzštině; avšak oba tito básníci jako Alfons Učený psali v galičtině. Je nesnadno věřit, že by mohla kastilština podat záhy četné příklady tohoto druhu. Jestliže předně existovaly, je téměř neuvěřitelno, že by nijaká tradice nebyla se o nich dochovala. Potom myšlenka sama o sobě je pravděnepodobná, neboť jazyk kastilský nebyl ještě dosti ohebný k tomuto užití. A nad to byl v Kastilii od počátku opačný proud. Vyjma cizí stopy, zjevné v prvních recensích historie o Bernardu del Carpio (který je pokládán za synovce Karla Velikého), je ton romancí Francouzům nepřátelský, a přirozeně toto nepřátelství časem vzrůstalo. Obzvláště Cid je protifrancouzský. Uvrhuje krále francouzského do žaláře, vyvrací s potupou trůn krále francouzského v Saint-Pierru. Povaha francouzských žen stává se předmětem výsměchu. Skladatel vyzdvihuje, že nevěrná manželka Garcí Fernándeze je Francouzka, a když se objeví v romanci matka Sancha Garcíe, rovněž Francouzka, obdaří ji milencem Arabem. To jsou slabosti prostého člověka ve všech zemích; vyrovnává staré účty hanobě čest ženy, matky, dcer nebo sester nepřítelových; a ve středověkém Španělsku nese břímě obecných ostud Francouzka.

Při zkoumání původní poesie španělské sluší se činit závěry jenom s velkou obezřetností. Poema del Cid a Chanson de Roland patří k témuž druhu a jsou mezi nimi body nejvnitřnější podobnosti. Ale nemohlo by se tvrdit, že podobnost okolností zahrnuje nutně přímé napodobení. Bojující biskup v Básni je toho příkladem. Jeho přítomnost na bojišti může býti a byla beze sporu historickou událostí, dosti obecnou ve dnech, kdy vojenští preláti rádi útočili v čele svých vojů; a kronikář mohl být svědkem hrdinství, o němž vypravuje. Je-li tomu tak, španělský juglar nepotřeboval napodobit

episodu Chanson de Roland. Možno je, že slyšel Píseň, a je to i pravděpodobno; možno také připustit, že použil konvenční kostry Písně, tak jak ji nalezl, a že si někdy vypůjčil epitheton. Ale není zcela dokázáno, že zašel dále. A nad to, kdyby Báseň prozradila více stop vlivu francouzského, měli bychom uvážit, že tato báseň, ačkoli z počtu nejstarších, jež se zachovaly, nepředstavuje epickou poesii národní v prvním období jejího rozvoje, a že opis, který se nám dochoval, je poměrně nedávný a že asi doznal značné přepracování.

Měli bychom si také připomenout, že jsou velmi staré stopy zpětného působení na literaturu francouzskou; jsou, pravda, méně četné, ale jsou prokázané. Ve Fragmentu de la vie de sainte Foy d'Agen, který se přičítá XI. století, je vypůjčení španělského námětu otevřeně přiznáno:

Canczon audi, q'es bella'n tresca,
Que fo de razo espanesca.

Bylo připomenuto, že Mainet, francouzská zlomkovitá epopeje z XII. století, snad pochází od španělského cantaru de gesta, jehož zbytky se najdou v souzvučné prose Obecné kroniky (kap. VI., VII. a VIII.). Dlužno poznamenat, že v Cléomadèsu (Adenet le Roi) a od něho odvozeném Méliacinu (Girard z Amiensu) vidíme dřevěného koně, jejž dobře znají čtenáři Dona Quijota, jak poletuje mezi planetami. Původem z Orientu přejde tato historie k Řekům, kteří ji předali Arabům, a s těmito se dostane do Španělska. A ve Španělsku vypůjčí si ji Adenet le Roi, aby ji přinesl západu.

Jak ukázal Gaston Paris ve skvělé studii, je námět epické básně, nazvané Anséis de Carthage, ještě bezprostředněji a význačněji španělský. Chronologie je puštěna do větru podle zvyku epických básníků. Fabule je tato: Karel Veliký zanechal ve Španělsku krále, který zneuctil dceru jednoho z jeho baronů, a baron, chtěje se pomstiti, poštve proti němu arabské hordy. Žádný námět nemůže být zřejměji španělský. Tato epopeje je jen neobratné přepracování legendy, týkající se Rodericha, Cavy a hraběte Juliána, s náhradou Karthaga za Karthagenu. Později napodobí Hernaut de Belaunde některé episody z Básně o Fernánu Gonzálezovi. Tímto snad se vyčerpává výčet výpůjček se strany francouzské, a je zjevno, že v tomto období je literární dluh Španělska a Francie rovně rozdělen. Jako ostatní Evropa, přijímá Španělsko mnoho a dává velmi málo; avšak v průběhu století se postavení změnilo. Saint-Amant, Théophile, Sorel, Racan, oba Corneillové, Desmarets, d'Ouville, Gillet de la Tessonnerie, Boisrobert, Rotrou, Cyrano de Bergerac, Tristan, Scarron, Molière, Quinault a Le Sage — abych uvedl namátkou jen některá známější jména, — kloní vážky ve prospěch Španělska. A nevyčerpatelné divadlo španělské, z jehož bohatství i Francouzové vypůjčovali, je jen zlomek literatury, jíž se zabýváme.

KAPITOLA II.

Období anonymní (1150-1220).

Prvotní literatura španělská jako literatura všech zemí, kde můžeme pozorovat počátek a rozvoj písemnictví, je náboženská a epická. Tato prvotní díla jsou všeobecně vyznačena duchem poesie lidové nebo neuvědomělé, s jakýmsi sotva znatelným dotekem osobního rázu, a je často libovolno, připisuje-li se to či ono dílo tomu či onomu spisovateli. Nedostává se nám údajů, jež by nám dovolily zjistit nejstarší literární dílo psané kastilštinou. Judah ben Samuel Levita a Raimbaut de Vaqueiras užívají některých španělských veršů ve svých básních, avšak činí tak jen z rozmaru. Je dochováno Misterio de los Reyes Magos (Mysterium o svatých Třech králích), které snad bylo představováno v kathedrále toledské na počátku XII. století, a jehož liturgický pramen nás opravňuje, abychom je považovali za jednu z prvních památek kastilské literatury. Měl-li pravdu Lidforss, klada je do století XI., byla by tato hra jednou z nejstarších, které byly napsány v jazyce moderním. Amador de los Ríos posunuje její datum ještě dále. Tyto domněnky jsou pravděpodobně přehnané. V rukopise, v němž se dochovalo, přichází Misterio za výkladem na nářky Jeremiášovy, jež napsal kanovník auxerský Gilibertus Universalis (zemřel 1134). Toto malé posvátné drama bylo objeveno koncem XVIII. století Filipem Fernándezem Vallejem (arcibiskupem v Santiagu de Compostella od 1798 do 1800), který je určil jako dramatickou scénu, jež se měla hrát o svátku Zjevení Páně, a pokládal je za odvozené od nějakého latinského originálu. Tyto dvě domněnky byly uznány za správné.

Dramatické básnictví křesťanské je inspirace církevní, a v celé Evropě jsou první hry jen laickým převodem vzorů studovaných ve svatyni. Samotná mše, služby boží na Květnou neděli a Velký pátek jsou trosky velmi složitého posvátného dramatu. Španělské Misterio pochází z jednoho z officií, kterých se užívalo v Limogesu, Rouenu, Neversu, Compiègnu a Orléansu, spolu s legendou o Třech králích vzhledem k námětu, a latinská officia jsou částečně dramatickou interpretací zbožných ústních tradic, částečně rozhojněním apokryfního Protoevangelia Jacobis Minoris a Historie de Nativitate Mariae et de Infantia Salvatoris.[1] Tyto francouzsko-

[1] Joannes Karl Thilo, Codex apocryphus Novi Testamenti. Lipsiae, 1833. Str. 161—254, 388—393.

latinské liturgické hry, uvedené zde v pravděpodobném pořádku svého složení v průběhu XI. a XII. století, dostaly se do Španělska s benediktýny z Cluny, a právě tak jako každá původní recense je zdokonalení toho, co bezprostředně předcházelo, tak i mysterium španělské dopouští nový rozvoj. V dramatě limogeském není děje, dialog se skládá z liturgických frází rozdělených mezi osoby; v officiu rouenském je rozmnožen počet osob, a o Herodovi, ačkoli nevystupuje, děje se zmínka. V recensi následující shledáváme se s pastýři. Z Misteria zbývá jenom zlomek, asi stopadesát veršů, končící se tam, kde se rabíni ptají svých posvátných knih, jak odpovědět Herodovi v příčině »proroctví, která hlásal Jeremiáš«. Jeho původ je určen tím, že obsahuje právě tři verše Vergilovy (Aeneis, VIII., 112—114), vsunuté tím, kdo upravil ritus orléanský. Králové jsou uvedeni jménem a jedna řeč je přednášena Kašparem: důležité body, které pomáhají stanovit datum složení díla. V Bedovi nalézáme místo, kde je Melichar označován jako senex et canus, Baltazar fuscus, integre barbatus; Kašpar juvenis imberbis, ale zdá se, že je toto místo vloženo později. Jména tří králů vyskytují se i v pověstné mosaice u Sv. Apollináře della Città v Raveně, jež pochází z VI. století; a rovněž zde přidání jmen pravděpodobně vzniklo jenom z dodatečné zbožné úvahy. Má-li pravdu Hartmann, tvrdě, že tradiční jména magů nebyla běžná, leč až po domnělém odhalení jejich ostatků v Miláně 1158, nemohlo by být datum Misteria položeno leč ke konci XII. století. Ale v tomto bodě nemáme nijaké jistoty.

Jakkoli se nám Misterio zachovalo ve stavu zlomkovém, dosti zbývá, abychom ukázali, že španělský autor zdokonalil své vzory. Dramatickému ději dává novou sílu, oživuje dialogy a dodává představení životnějšího ovzduší. Vedeni hvězdou, tři králové přicházejí napřed odděleně, potom všichni tři. Oslavují zrození Krista, jemuž se chtějí poklonit po třináctidenním putování. Potkávajíce Heroda sdělí mu své poslání; Herodes zapřísahá své abades (rabíny), své rádce a věštce, aby hloubali v mystických knihách a řekli mu, je-li výpověď magů pravdivá. Dramatická síla slov vyměněných mezi Herodem a jeho rabíny předčí vše, s čím se můžeme shledati v officiích francouzsko-latinských, a týž pokrok pozorujeme ve stavbě a spádu děje. Setkáváme se tu i se stopou kritického ducha, což jest novinkou ve starých mysteriích. První a třetí mag chtěl by vidět druhou noc zázračné znamení hvězdy, a druhý mag chtěl by je pozorovat ještě po tři noci. Tento zlomek, psaný verši šesti-, osmi- a dvanáctislabičnými, tvoří základ španělského divadla, a odtud pochází »jas a vůně rozkvetlých a hvězdnatých autos,« jež uchvacovala Shelleyho. Jakkoliv závažné a ctihodné je Misterio, svobodnější způsob, jakým se jedná s liturgií, jeho šťastné spojení realismu a zbožnosti, a jeho živost děje jsou rovněž dokladem proti jeho domnělému stáří. Je pořád ještě staré, přijmeme-li závěr, že bylo napsáno dvacet let před Poema del Cid, to jest asi okolo 1120.

Tato epická báseň, důstojný protějšek k Písni o Rolandovi, je první velká památka literatury španělské. Tak jako Misterio, za-

chovalo se nám i Poema del Cid kusé a znetvořené. Počátek jeho je ztracen; jedna strana uprostřed, obsahující padesát veršů, před veršem 2337, nevíme, kam se poděla; jiná stránka schází po verši 3307, jak byl první na to ukázal Menéndez Pidal; a konec byl pooprav en neobratnýma rukama. Báseň je nám známa jen v jediném rukopise, který je ze XIV. století:[1] datum jeho je přesně určeno. Dobu složení musíme položit, jak se domníváme, asi do prostřed století XII. (kolem 1140), přibližně padesát let po smrti Cidově. Poema del Cid stojí tak na polou cestě mezi Písní o Rolandovi a Nibelungami. Ve své nynější formě je výsledkem nesčetných předělávání, která znamenají tolik, co přepracování. Skladatel jeho je neznám. Per Abbat, uvedený na konci, jako Turoldus v Písni, je přepisovatel nespolehlivého opisu. Assonancí se hrubě nedbá, věty jsou vynechávány anebo přemístěny z jednoho verše do druhého, časem splývají dva verše v jeden. Převládající metrum je alexandrinské, napodobené pravděpodobně z latinské kroniky, která poprvé připomíná hrdinu jeho lidovým jménem:

Ipse Rodericus, Mio Cid semper vocatus,
De quo cantatur, quod ab hostibus haud superatus.

Pravidelné metriky je velmi málo dbáno. Některé verše mají dvacet slabik, jiné jenom deset, a ježto většina těchto nepravidelností pochází z nedbalosti opisovačovy, naše vděčnost k Peru Abbatovi je smíšena s lítostí, kterou zakoušíme tam, kde se objevuje jeho nepořádná methoda. Avšak jemu vděčíme za zachování tohoto cantaru de gesta, tak jako vděčíme za jeho uveřejnění Tomáši Antoniovi Sánchezovi 1779, více než půl století před tím, než byla vytištěna jaká chanson de geste.

Poema má dvojí námět: hrdinné činy Cidovy ve vyhnanství a sňatek jeho dvou dcer s infanty z Carrionu. Legendární Cid značně se liší od Cida historického. Skeptikové příliš rozhodní popřeli jeho existenci; avšak Cervantes se svým vrozeným smyslem vystihuje pravdu v Donu Quijotovi (I. díl, kap. XLIX). Cid byl nepochybně skutečná osoba; jsou-li ovšem hrdinné činy, jež se mu přičítají, pravdivé, je jiná otázka. Ironie se ho často dovolává pro sebe. Námezdný žoldnéř emirů zaragozských je přetvořen v příkladného vlastence; plenitel kostelů stává se květem pravověrnosti; zatvrzelý voják je nám představován jako typ prvního milovníka; on, vtělení španělské národnosti, je především znám pod svým arabským názvem (sidi = pán). Nebyl bez chyb; ale je dobře připomenout si, že činy, které uvádějí proti němu, pocházejí od nepřátelských historiků arabských, a že je nutno posuzovat ho měřítkem jeho doby. Jeho nepřátelé, třeba že mu všichni zlořečí, prohlašují ho za »zázrak ze zázraků božích a dobyvatele korouhví«. Ruy Díaz de Bivar — abychom ho nazvali pravým jménem, — byl čímsi jiným než lupičem, jehož hrdinné činy oslnily národní obrazo-

[1] Rukopis R 200 v Biblioteca Nacional nemá ceny, protože je kopií kodexu ze XIV. století, pořízenou v Burgosu v říjnu 1596 Juanem Luisem de Ulibarri.

tvornost: představuje jednotu a nadvládu Kastilie nad Leonem. Dokázal na příklad, téměř proti vší pravděpodobnosti, že Španělé byli s to zápasit proti Maurům. Po jeho smrti ve Valencii 1099 stala se jeho památka národním vlastnictvím, zkrásněným lidovou básnickou obrazotvorností. V temné době, která se prostírá od pohromy u Alarcosu (1194) až do slavného vítězství u Las Navas de Tolosa (1212), byl oslavován Cid Campeador jako hrdina, který nikdy nezoufal nad svou vlastí.

Čteme-li Poema del Cid, připadá nám na mysl Garin de Loherain, a především Píseň o Rolandovi. Cid je vymalován lidštějšími barvami než Roland. Propouští své zajatce bez výkupného a dává jim dokonce peníze, aby se mohli vrátit domů. V Chansonu boří Karel Veliký idoly v mešitách, křtí násilně sto tisíc Saracenů a vraždí vzpouzející se; v Poema spravuje Cid dobytou provincii s takovou laskavostí, že Maurové po jeho odchodu pláčou a modlí se, aby vykonal šťastně cestu. V obou případech je zakročení zázračného prvku téměř podobné. Archanděl Gabriel se zjeví Karlu Velikému; zjeví se rovněž Cidovi. Francouzský arcibiskup Turpin zahajuje bitvu v Písni; francouzský biskup Jeronym vede útok v Básni. Roland a Ruy Díaz jsou sproštěni viny a jsou povzbuzeni za stejným účelem: arcibiskup je curunez, biskup je coronado. Toto jsou jenom podrobnosti, které poukazujíce na to, že francouzská chanson de geste mohla mít nějaký vnější a formální vliv, nedokazují však přímého napodobení. Námět a duch Básně je podstatně španělský, a vezme-li se v úvahu, že juglar užívá epické konvenční formule, je jeho dílo velké svou prostotou, svou silou, svou prudkostí a svým vzletem. Ať jedná o Cidově horlivé věrnosti ve vyhnanství, nebo o jeho přijetí na milost nevděčným králem, ať oslavuje pád hraběte barcelonského nebo vzdání se Valencie, ať zpívá o svatbách Elvířině a Solině s infanty z Carrionu, či o touze Cida, který prahne po tom, aby se mu dostalo zadostiučinění od jeho podlých zeťů, je básník opravdu inspirován a sebou jist.

Jednota pojetí a jazyka nedovoluje předpokládat, že je Poema dílem několika různých rukou, a rozvážné rozdělení díla v oddělené cantary dokazuje, že na něm pracoval jediný duch. První část se končí sňatkem dcer hrdinových; druhá potupou infantů z Carrionu a prohlášením, že králové španělští pošli z rodu Cidova. Dary básníkovy přicházejí nejlépe k platnosti, když vypravuje o některých válečných činech, na příklad na pověstném místě, kde líčí, jak Cid učinil útok na Alcocer. Je to dílo originálního genia, který, vypůjčil-li si něco, dovedl si to přivlastnit, tím, že to zpracoval osobním způsobem. Je mrzuté, že zaniklo jeho jméno; avšak svědectví čerpaná z podrobné znalosti díla nám dovolují dojít k pravděpodobnému závěru. Domněnka, že byl básník Astuřan, může být pominuta. Je třeba poznamenat, že vypravuje s místopisnou přesností o nejpodrobnějších výpravách Cidových v krajích Castejónu a Alcoceru; podává podrobný popis hlavní episody — potupení dcer Cidových v lesích corpesských, blíže Berlangy; — čtyři hlavní cesty v Básni jsou přeplněny nekonečnými po-

drobnostmi od Moliny až k San Estebanu de Gormaz, kdežto se stávají nejasnými a zmatenými, když se dochází k Burgosu a Valencii. Z krajiny kolem Zaragozy nezná juglar téměř ničeho. Pravděnejpodobnější domněnka je, že neznámý skladatel tohoto primitivního veledíla byl původem z údolí Arbuyuelo, a toto domnění je podporováno autoritou Menéndeze Pidala. Ať je tomu jakkoliv, je obzvláštním svědectvím zdatnosti tohoto básníka, že vnutil lidstvu, aby přijalo na místě historického Cida dítě jeho obrazotvornosti. Tento pak zachoval se v různých formách v Cidu Corneillově, v Legendě věků Viktora Huga, v Poemes barbares Leconta de Lisle a v Trofejích Josého Marie de Heredia.

Nedávný objev uvedl v známost zlomky ztraceného cantaru de gesta, který, podle Gastona Parise, mohl být složen dřív než samotné Poema del Cid; byl by v každém případě vysokého stáří. Tento cantar se vztahuje na příběh více nebo méně historický, který se sběhl asi koncem desátého století: na smrt sedmi synů Gonzala Gustioze, pána de Salas v kraji larském. Těchto sedm mládců padlo prý na Campu de Almenar v boji proti Gálibovi, náměstku Al-Mansurovu, jenž se vyskytá pod jménem Galve v Básni o Cidovi. Lidová verse této tragické episody dává jim zahynout zradou jejich strýce Ruye Velázqueze, který se takto mstí za potupu učiněnou své manželce, Doně Lambře, v den jejich svatby. Toť námět zkrášlený juglarem, který vypráví, jak Gonzalo Gustioz byl již vydán Al-Mansurovi zrádcem Ruyem Velázquezem. Když byl Gustioz v zajetí, byly poslány hlavy jeho synů a Nuña Salida, jejich vychovatele, Al-Mansurovi: ukázali je otci, který, bera je jednu po druhé do rukou, dával jim své poslední sbohem. Gustioz byl navštíven v žaláři sestrou Al-Mansurovou, a má s ní syna, jenž je pokřtěn na jméno Mudarra González: Mudarra nalezne svého otce a pomstí se na zrádci svého strýce a jeho lidí. Gesta de los Infantes de Lara, — která není snad první cantar, zaznamenavší tuto temnou legendu, — byla složena ve XII. století, ale měla osud většiny epických básní španělských a může být uhodnuta jenom z několika míst souzvučné prosy v Obecné kronice. Zavraždění infantů a jeho následky tvoří námět cantaru, jejž význačným způsobem rozvinul juglar nebo juglaři, kteří ho složili asi koncem XIII. století. Tato druhá gesta v infantech z Lary je vložena do nové Obecné kroniky, sepsané za vlády Alfonse XI. a ukončené 21. ledna 1344, a rovněž v přepracování třetí Obecné kroniky, která počíná ve století XV. Menéndezu Pidalovi podařilo se s podivuhodnou trpělivostí a dovedností znovu sestrojit asi tři sta veršů původního cantaru v jejich prvotní formě. V tomto nalezeném zlomku, hlavně v naříkání Gonzala Gustioze, jsou verše, které vyjadřují s vzácnou silou a podivuhodnou básnickou krásou hluboké a divoké hnutí mysli barbarské doby. Zde, jako v Básni o Cidovi jsou rysy společné mistrovským dílům francouzské epopeje; avšak gesta o infantech z Lary je dílo podstatně původní a národní, jež nehledě k jeho velké vnitřní hodnotě dovolilo Menéndezu Pidalovi dokázat předně, že život epické kastilské

poesie byl daleko delší, než jak se dosud za to mělo, a za druhé, že nejstarší romance pocházejí téměř nepochybně ze ztracených cantarů de gesta.

Ještě fantastičtější než v Poema del Cid je osobnost Ruye Díaze, jak ji podává anonymní skladatel Cronica rimada (Rýmované kroniky událostí španělských od smrti krále Pelagia do Ferdinanda Velikého, a nad to zvláště dobrodružství Cidových). Skladba, jež má tento obsáhlý nápis, a jež se nazývá také Cantar de Rodrigo, skládá se z 1125 veršů,[1] jimž předchází zlomek prosy neurčitě souzvučné. Cid vystupuje teprve po odchylkách a vypravování o Mirovi a Bernardovi, biskupech z Palencie a bezpochyby krajanech skladatelových. Není to již, jako v Básni, lidový hrdina, zidealisovaný podle »historické pověsti: je to postava smyšlená a polobáječná. Ve dvanácti letech zabije Goméza Gormaze — podivné spojení jména rodového se jménem zámku, patřícího Cidovi. Dcera po mrtvém si ho žádá, pojme ji za manželku, porazí Maury a vede armádu krále Ferdinanda před brány Paříže, zvítěziv na pochodu nad hrabětem savojským. Legendy se kupí jedna na druhou, a báseň, jejíž konec je ztracen, je přerušena na místě, kde žádá papež, aby se mu dostalo jednoročního příměří. Král Ferdinand, jednaje dle rady Cidovy, rád prodlouží toto příměří na dobu dvanácti let.

Je nesnadno říci, je-li Cantar de Rodrigo, tak jak se zachoval v rukopise z XV. století, dílo jediného spisovatele, nebo je-li to spojení několika kusů, vyšlých z různých rukou. Temnost jazyka, která se pokládala za archaismus, vyplývá asi z chyb rukopisu, (ačkoli tyto chyby byly nejspíše zvětšeny z doslechu). Dozy má za to, že byl Cantar de Rodrigo tvořen zároveň se starými romancemi. Daleko více se zamlouvá domněnka Gastona Parise, který tvrdí, že je založen na předcházejících cantarech de gesta, a že to, co je společno Rodrigovi a romancím, vykládá se tím, že povstaly z týchž pramenů. Verše jsou šestnáctislabičné, a každé poloverší tvoří jednoduchý verš romance. Zde je znamení mladšího data, potvrzené i jinými příznaky: napodobení Básně, dobrá znalost heraldických emblemů; předtucha metriky »duchovních básní«; Cidova přeměna v lenního barona. Jiná svědectví ukazují, že Rodrigo, sestavený snad ve XIII. století, byl asi předělán ve století XIV. a XV. vlasteneckým skladatelem, který spojil původní zlomky a převedl je na assonanci a—o. Ať je tomu jakkoliv, zbývá ještě pěkný zlomek původní skladby, a Rodrigo je zajímavý jako pramen četných romancí o Cidovi, které nám dal ve velmi úplné sbírce výtečný učenec, paní Karolina Michaelisová de Vasconcellos. Rodrigo, daleko slabší než Poema, zaujímá s ním literární místo jakožto zbytek, představující ztracenou školu cantarů de gesta.

Tři anonymní básně, jichž data jsou dosti neurčitá, totiž Libro de Apollonio, Vida de Santa Maria Egipciacqua a Li-

[1] Menéndez Pidal upozorňuje, že některé z těchto domnělých veršů (na př. 235—248, 312—313) jsou prostě prosa. (La leyenda de los Infantes de Lara, Madrid 1896, p. 22.)

bro dels tres Reys dorient byly nalezeny v rukopise eskuriálském Pedrem Josém Pidalem a byly jím poprvé vydány 1844. Historie Apolloniova, domnělý překlad řeckého románu, se dostala do literatury evropské spisem Gesta Romanorum. Existuje rovněž v dánštině a islandštině a je dobře známa anglickým čtenářům Pericles e. Neznámý Španěl, nepochybně původem z Aragonie, který spořádal toto dílo ve XIII. století, vypráví živě a jasně historii Apolloniovu, načrtávaje již v Tarsianě typ Preciosy, hrdinky Cervantesovy Gitanilly a Weberovy opery. Na neštěstí konečné morální úvahy o marnosti života kazí celkový dojem. Čtyřřádkové sloky jednorýmové o čtrnácti slabikách jsou důkazy původu francouzského nebo provençalského. Tato prosodická novota, užitá při více než šesti stech slokách, je pokládana samotným skladatelem za jeho hlavní odlišnost, a vzývá Boha a svatou Pannu, aby mu ukázali cestu, jak vykonat toto nové mistrovství (nueva maestría). Neví se určitě, zavedl-li tuto novinku, avšak jeho prosba byla vyslyšena lépe, než se odvážil doufat. Novota měla bezprostřední úspěch a pod jménem cuaderna via zůstala v módě asi po dvě století.

Vida de Santa Maria Egipciacqua (Život sv. Marie Egyptské) je nejspíše nejstarší příklad devítislabičného verše v kastilštině. Je vypůjčen z díla Vie de Sainte Marie l'Egyptienne, připisovaného, bez velkého oprávnění — biskupu lincolnskému Robertu Grossetestovi (? 1175—1253), jehož Carmina Anglo-Normannica obsahují tento francouzský kus. Španělský překlad sleduje přesně francouzský vzor; avšak metrika je ovládána nápadně na první pokus. Jak se stává i při jiných dílech této doby, titul krátkého díla Libro dels tres Reyes dorient (Kniha o Třech Východních Králích) klame. Příchod tří králů je odbyt na padesáti prvních verších; ostatek povídá o útěku do Egypta, o zázraku vykonaném na malomocném dítěti zlodějově a o ztotožnění tohoto s kajícím lotrem na Kalvárii. Původní dílo nebylo ještě nalezeno; ježto jsou však verše devítislabičné, zdá se, že poukazují k prameni francouzskému nebo provençalskému.

V Disputa del Alma y el Cuerpo (Spor duše a těla) kterýžto námět se dostal do středověké literatury převodem latinských veršů, nazvaných Rixa animi et corporis, znamená se návrat k alexandrinu, třebaže s některými změnami v prosodické míře. Takto na některých místech se pozoruje snaha následovat bezprostřední vzor, báseň anglo-normanskou v devítislabičných, sdružených rýmech a přičítanou mylně Walteru Mapovi. Zároveň při Disputě lze se zmínit o díle Debate del Aqua y el Vino (Hádka vody a vína), a o první básni kastilské, opravdu lyrické, Razón feita d'Amor (Milostná píseň). Tato báseň, sepsaná devítislabičnými verši, má za námět schůzku milenců, jich rozhovor, vzájemné vyznání a jejich rozloučení. Debate a Razón, nalezené Hauréauem a vydané 1887 Alfredem Morel-Fatiem, jsou asi jistě od téhož skladatele; v každém případě svádí to k stotožňování spisovatele s Lopem de Moros (asi původem z Navarry či Aragonu), o němž se děje zmínka v posledním

verši: Lupus me fecit de Moros; ale jak se zdá, Lope de Moros je jen jméno opisovatelovo. Ať byl autorem kdokoliv, francouzské, provençalské nebo portugalské pastýřské písně byly mu zřejmě dobře známy. Jemnost jeho cítění, jeho pečlivá úprava, jeho vědomý, lyrický účin dávají tušit umělce, jenž znal své řemeslo, básníka příliš osobního, než aby se spokojil rýmovaným říkáním. Přetvořil to, co si osvojil, přivlastnil si to úplně, a obdařil Kastilii novou methodou psaní. Předstihl velice svou dobu. Jazyk nedosáhl dosud své ohebnosti; lidový vkus byl nepřátelský; lyrismus španělský kvetl jenom v Galicii a nemohl být rychle přesazen někam jinam. Přes to pokus ten je oprávněn, neboť ukončuje anonymní dobu dílem, nad nímž mimo Báseň o Cidovi nestojí žádné.

KAPITOLA III.

Doba Alfonse Učeného a jeho syna Sancha
(1220—1300).

Zamítne-li se domněnka, že je Lope de Moros skladatel básně Razón feita d'Amor, první básník kastilský, jehož jméno se nám zachovalo, je Gonzalo de Berceo (? 1180— ? 1246), světský kněz při benediktinském klášteře svatého Millána de Cogolla v diecési kalahorské. Víme o něm jenom něco málo. V r. 1221 byl diakonem a jeho jméno se vyskytá v různých dokumentech mezi r. 1237—1246. V posledním a asi nejlepším svém díle, Vida de Sancta Oria virgen, mluví o sobě jako o starci; zmiňuje se o svém rodišti, Berceu, ve své Historia del Señor San Millán de la Cogolla a ve Vida de Sancto Domingo de Silos. Jiné náměty jeho spisů jsou Pobožnost Mše svaté, Mučednictví sv. Vavřince, Chvalozpěvy na Pannu Marii, Viditelná znamení, jež předcházejí poslední soud, Zázraky Panny Marie a Nářky Panny nad utrpením Syna. Tři hymny na Svatého Ducha, na Pannu a na Boha Otce jsou pochybné pravosti. K většině vydání Berceových je připojena báseň k jeho chvále, přičítaná neznámému spisovateli ze XIV. století: věří se, že tato báseň pošla od Tomáše Antonia Sáncheze, prvního vydavatele úplných děl Berceových. Dvě stě let po své smrti byl Berceo nejspíše zapomenut, a markýz ze Santillany ve stol. XV. ho zřejmě neznal. Přece však uveřejnil Ambrosio Gómez některé jeho verše v Moisén Segundo (1653.)

Berceo psal jazykem lidovým, nejsa — jak vyznává — dosti učený v latině, což mu nebrání mít velké požadavky. Znamená svědomitě rozdíl mezi svými dictados (básněmi) a cantary (písněmi) obyčejného juglara, a hájí svá práva jako básník, protože užíval jména cuaderna via, tak jak se najde v Libro de Apolonio. Nejsou-li dosažené výsledky slavné, zajisté nikterak nepostrádá vytrvalosti; jeho práce je přec jen příliš značná, neboť nám zanechal více než třináct tisíc veršů. Puymaigre shledává, že parafrase Berceovy v Sacrificio de la Misa (sloka 250—266) jsou bledé po boku Dantových: nic jistějšího, avšak srovnání není rovnocenné, neboť velký florentský básník zdědil pevnou literární tradici, jež naprosto scházela prostému kastilskému rýmovači. Berceo je tísněn svým nedostatkem obrazotvornosti, chyběním předloh, omezeným významem svých námětů a pobožnou úzkostlivostí, jež mu brání, aby rozšířil rámec svých

legend. Nicméně spojil vroucnost s prostotou a jeho podrobné rozvádění všedních theologických propovědí je ozařováno náhlým záblesk em mystické inspirace, jíž nedosáhl žádný spisovatel jeho země a jeho doby. Nebyl velký básník, a nebyl by jím nikdy mohl být, ale založil školu: byl předchůdcem Luise de Léon a svaté Terezy. Byl průkopník na poli španělské náboženské pastýřské písně, a jako ho jedině vedl jeho nešlechtěný instinkt, tak je chybou jeho nezkušenost, ale má kouzlo prostoty.

Tvrdilo se, že Berceo vzal své zázraky tak, jak je nalezl v Miracles de la sainte Vierge francouzského truvéra, Gautiera de Coinci, převora ve Vie-sur-Aisne (1179—1236). Otázka nemůže být rozhodnuta tak prostě. Je jisto, že Alfons Učený znal dílo Gautierovo, neboť se zmiňuje o kodexu soissonském jako o »un livre plein de miracles« (knize plné zázraků)

En Seixons, ond' un liuro á todo cheo De miragres.

Berceo jistě asi také četl knihu Francouzovu. Z dvacetipěti legend o Panně Marii, vyprávěných Berceem, najde se jich osmnáct v Gautierovi, jenž jich vypravuje padesátpět. To by nebylo rozhodující, neboť oba spisovatelé byli by mohli čerpat ze společných pramenů na příklad ze Speculum historiale od Vincenta z Beauvais a z Liber de miraculis Sanctae Dei Genitricis od Pothona z Prüfflingů. Přece však jsou mezi Gautierem a Berceem shody v myšlence i výrazu, jež nemohou být náhodné, a dlužno poznamenat, že v mnohých případech, kdy Gautier vymyslí podrobnost, Berceo ji uvádí. Dělal to jako všichni, vypůjčuje si z francouzštiny, a v Duelo que hizo la Virgen Maria (Nářky Mariiny) vyznává prostosrdečně převahu severního pramene.

Přece však bylo by nespravedlivo vidět v něm jenom obyčejného plagiátora. Sedm z jeho legend má původ odjinud než z Gautiera, a Berceo zhušťuje obratně vypravování svého předchůdce. Přese svou obvyklou výmluvnost vypráví ve 108 verších legendu o svatém Ildefonsovi, kdežto Gautier jich na to potřebuje 1350; týž Gautier popisuje také zázrak Theofilův v 2090 verších, kdežto se Berceo spokojuje s 657. Berceo vítězí nad převorem z Vie-sur-Aisne svou schopností výběru, svým pudem vybrat to, co je podstatné, svou střízlivostí tónu, svým věcným zřením a prudší pohyblivostí děje. Dovede vždycky zužitkovat sebe menších příležitostí, jako když nalezne neobyčejnou píseň v osmislabičném rýmovaném verši s obtížným refrainem: Eya velar! v Duelo que hizo la Virgen Maria (sloka 178—190). Na neštěstí většina vydavatelů Berceových svým spořádáním textu skryla vlastně čtenáři tuto tak vzácnou báseň.

V deseti tisících verších Libro de Alexandre jsou vypracovány poprvé v kastilštině historie trojská a dobrodružné příhody macedonského dobyvatele, tak, jak se o nich mluví v Alexandreidě Gautiera z Lillu a v překladech Lamberta Pošetilého z Châteaudunu a Alexandra de Bernai. Učencům se zdálo, že pozorují v textu stopy dialektu leónského, a bylo-li tomu tak, přičítání tohoto díla

Berceovi bylo by nepřijatelné; přece však nese báseň jeho jméno v rukopise nalezeném Baistem, a Juan Lorenzo — natural de Astorga — uvedený na konci, je pouhý opisovač. Poema de Fernán González od neznámého mnicha ze San Pedra de Arlanza nemohla vzniknout před r. 1250. Je to snůška oněch epických legend na Fernána Gonzáleze, které se ostatně ztratily, napsaná ve formě maestria de clerecia. S hlediska literární historie klade se tedy důležitá váha na španělskou báseň, jejíž stopy prý se našly v severních Pyrenejích v Hernantu de Belaunde.

O básnictví již řečeno dosti. Kastilská prosa vyvíjí se souběžně. Jedna z jejích prvních ukázek je didaktické pojednání Diez Mandamientos, složení pro zpovědníky navarským mnichem na počátku XIII. století. Pak přijdou Anales Toledanos ve dvou různých částech (třetí vznikla mnohem později); byly skládány mezi 1220—1250. Rodrigo Jiménez de Rada, arcibiskup toledský (1170—1247), napsal latinsky Historia Gothica, počínající vpádem Gotův a jdoucí až do r. 1243. Počato na rozkaz svatého Ferdinanda, krále kastilského, bylo toto dílo v stručném přehledu přeloženo do kastilštiny s názvem Estoria de los Godos snad samotným Jiménezem de Rada, ač je to málo pravděpodobno. V téže době, v r. 1241, bylo sepsáno Fuero de Juzgo (Forum Judicum), které je kastilským převodem gotského zákonníka v podstatě římského původu, a bylo dáno svatým Ferdinandem (1200—1252) Španělům usedlým v Kordově a ostatních jižních městech po rekonquistě. Ačkoli je domněnka, že měl Alfons účast na překladu, jehož význam je spíše filologický, literární zájem o toto dílo je příliš malý, než abychom se zde zastavili. Dvě vzácné ukázky staré prosy jsou listy, které Alexandr umíraje napsal své matce: ta okolnost, že byly náhodou nalezeny v rukopise opsaném od Juana Lorenza, vedla k tomu, že byly vytištěny na konci Libro de Alexandre. Jsou přeloženy z arabské sbírky mravních naučení od Hunaina ibn Ishâka al-'Ibâdí; první najdeme v Bonium (nazvaném podle tak řečeného skladatele, báječného krále perského); druhý v překladu Secretum Secretorum, zvaném Poridat de las Poridades. Co se týče skladatele a přesného data těchto kompilací, jakož i Libro de los doce Sabios, jež jedná o výchově knížat, a byla snad sepsána na rozkaz svatého Ferdinanda či jeho syna, jsme odkázáni na domněnky.

Tato díla jsou jen předběžné pokusy, a kastilská prosa nabude své trvalé formy teprve z rukou krále Alfonse Učeného (1220 až 1284), který nastoupil po otci 1252. Na Alfonse, zbaveného své ctižádostivé naděje nést titul císařský, vedoucího válku s papeži, svými bratry, dětmi a svým národem, nedívali se lépe po smrti než za života. Mariana shrnuje soud lidu do tacitovské věty: Dumque coelum considerat observatque astra, terram amisit. Ze všech potupných báchorek, které padají na jeho účet, nejznámější věta, jež se mu připisuje, je: »Kdyby se mě byl Bůh tázal na radu, tvoře svět, byl by svět stvořil jinak, nežli je.« Tento výmysl je od Petra IV. Obřadného, a předvídal-li účinek toho, pak byl geniální lhář. Na štěstí

nic nemůže Alfonse zbavit práva, že byl považován za zdroj veškerého intellektuálního života španělského. Politické pohromy nikdy nezmenšovaly žár jeho badání. Jako Bacon vyznal se ve všech oborech vědění: v astronomii, hudbě, filosofii, právu církevním a právu občanském, a nutil násilně své poddané na tyto málo obvyklé cesty. Sepsati katalog jeho vědeckých podniků a pořídit seznam jeho židovských a arabských spolupracovníků, byla by pro bibliografa perná práce. Tablas Alfonsies a Libros del Saber de Astronomia (Knihy o vědě hvězdářské) obsahují četné puntičkářské opravy soustavy Ptolemaiovy, kterou učený panovník zdá se, pokládá v základě za pochybenou; avšak zájem, který nám nyní skýtají tyto kompilace je ten, že vedly jazyk kastilský v duchu přesnosti a jasnosti.

Tytéž hodnoty pozorujeme v encyklopedických pojednáních jako je Septenario,[1] které psal Alfons za života otcova, a v praktických návodech jako jsou Juegos de Açedreç, Dados y Tablas (Hry v šachy, kostky a vrhcáby.) Neúnavná horlivost králova ohromila obrazotvornost jeho současníků, a potomstvo zvětšilo toto ohromení tím, že přidělilo tomuto panovníku, jehož vytrvalost byla věru zázračná, četná anonymní díla. Libro de Alexandre, pojednání o honbě, apokryfní listy Alexandrovy, Lapidario a Espéculo, překlady Bible a Kalily a Dimny, Talmudu i Koranu, byly přičteny k jeho činnosti. Některá z těchto děl jistě nejsou od něho, jiná přísluší pozdější době. Nad to Ticknor připisuje Alfonsovi dvě práce, obě nazvané Tesoro. Ve skutečnosti je jedna z nich prosaickým překladem Li Livres dou Trésor Brunetta Latiniho, které přeložili chirurg Alonso de Paredes a Pero (či Pascual) Gómez, sekretář při dvoře Sancha, syna a nástupce Alfonsova. Druhý Tesoro, čtyřicet osm sloků s předmluvou v prose, je padělek vymyšlený ve stol. XV., nejspíše od někoho z družiny Alonse Carilla, arcibiskupa toledského.

Na konci rukopisného překladu Jiméneze de Rada připsal anonymní pokračovatel Alfonsovi slavnou romanci: Io sali de la mi tiera (Opustil jsem svou zemi); rytmus a kladení přízvuku těchto veršů dokazuje, že jsou od veršovníka z XV. století a připisovat je králi jest podvod. Někteří přijali za autentický Libro de Querellas (Kniha žalob), jenž je předveden dvěma krásnými stancemi věnovanými Diegu Sarmientovi, »bratru, příteli a věrnému vasalovi« toho, »jemuž nohy líbali králové, toho, o jehož almužnu a milost žebronily královny«. Osmiřádkové sloky o dvanácti slabikách, jež tvoří každou stanci, byly vymyšleny teprve o století později, a jsou padělky zhotovené Josém Pellicerem (XVII. stol.), který chtěl zalichotit svému ochránci.

Dílo v pravdě veliké je zákonník, zvaný podle počtu svých dílů Las Siete Partidas. Zdá se, že byl tento název dán dílu teprve sto let po jeho sepsání (1265), avšak je nutno poznamenat, že je tato

[1] Tak se nazývá, protože obsahuje sedm předmětů vědění, trivio (gramatiku, logiku a rhétoriku) a quadrivio (musiku, astrologii, fysiku a metafysiku).

myšlenka obsažena ve jmeně Septenario, a že skladatelé, připisujíce bezpochyby číslu sedm tajemnou moc, do únavy uvádějí předcházející podobné případy: sedm dní týdne, sedm kovů, sedm umění, sedm let služeb Jakubových, sedm hubených let egyptských, sedmiramenný svícen, sedm svátostí atd. Tento rys je charakteristický pro dobu. Siete Partidas, jejichž předmluvy či rozdělení tvoří dosti neobratné akrostichon slova Alfonso, naprosto se nepodobají moderní sbírce zákonů. Jejich prvotní účel byl spojit různé soustavy zákonů v království užívaných, a Alfonsovi se to podařilo tak dobře, že veškeré španělské zákonodárství pochází od Siete Partidas, jež jsou ještě v platnosti do jisté míry ve Floridě a Louisianě. Avšak plán předstihl brzy praktický účel na počátku zamýšlený a šíří se v rozpravách o všeobecných zásadách a nekonečných podrobnostech provádění.

Sancho Panza, místodržitel v Baratarii, nemohl by udílet lepší rady, než jaké jsou obsaženy v Siete Partidas, a jichž samotný název vynucuje úsměv. »Co vyznáváje musí se člověk rdít, a co ne; proč nemá žádný mnich studovat práva a fysiku; proč se musí král zdržet nízkého mluvení; proč má král jísti a píti střídmě; proč se mají královské děti učit být čistotné; jak psáti závěť, aniž by svědek zvěděl o obsahu.« Četba tohoto zákonníku není jen poučná a zajímavá; Siete Partidas povznášejí se až k výmluvnosti, jde-li o obec, o povinnost vladařskou, poměr mocnářův k národu a o vzájemnou odvislost církve a státu. Jediný člověk nemohl sám sebrat zákonník takové rozsáhlosti a velikosti, a zdá se dokázáno, že na něm pracovali Jacome Ruíz a Fernán Martínez; avšak Alfons je nejvyšší rozum, který řídí i předpisuje, a kdybychom mohli, věřili bychom rádi, že on sám zrevidoval text a dal mu jeho slovní formu.

Crónica nebo Estoria d'Espanna, složená v letech 1260 až 1268, a Grande e general Estoria (Veliká a obecná historie), započatá r. 1270, byly inspirovány Alfonsem. První, čerpajíc poněkud z pramenů východních, sahá od zabrání Evropy syny Jafetovými do smrti svatého Ferdinanda; druhá, líčíc události dávných věků, jako je válka trojská, jde od stvoření světa do časů apoštolských. Rodrigo Jiménez de Rada a Lucas de Tuy jsou tu bezprostředními autoritami, a svědectví jejich jsou doplněna odkazy, které sahají od cantarů de gesta až k Pliniovi. To, že skladatel přijal takové bajky, jako křižovou výpravu Mohamedovu do Kordovy, ukazuje naprostou neznalost Musulmanů a jejich historie. Naproti tomu jsou uváděny arabské prameny ve vypravování o hrdinných činech Cidových: »tak pravi Abenferax ve své arabštině, odkudž je tato historie vzata«. Sloh míst vypůjčených z arabštiny je slabší než ostatní text; to se asi vysvětlí hypothesou, že jsou Estorias jako Siete Partidas kompilace vyšlé z různých rukou, a tuto myšlenku najdeme potvrzenou tím, že prolog v Estoria d'Espanna je jen překlad předmluvy Jiméneze de Rada. Egidio de Zamora, Jofre de Loaysa, Martín de Córdoba, Garcí Fernández de Toledo a Suero Pérez, biskup toledský, jsou jména těch, které uvádí tradice za spolupracovníky Alfonsovy, a ačkoli přičítat jim spolupracovnictví je asi výmysl fantasie, ukazuje

to, že již od počátku se nevěřilo, že jsou tyto historie dílem jediného spisovatele. Alfons vystihl účinnost spojených snah: pojal hlavní plán a vtiskl asi celku svou osobní pečeť.

Ale o jeho historickém díle může se mluvit jen s velkou výhradou. Učenci měli až dosud za to, že úplný text mají ve vydání Floriána de Ocampo, vyšlém v Zamoře r. 1541, ale Menéndez Pidal dokázal, že je to omyl. To, co se může nazývati Primera crónica general (První obecná kronika), nikdy nebylo vydáno, a ačkoliv materiálie jsou v Eskurialu, znovu sestrojit text bylo by krajně nesnadné. Věci mají se asi takto: nejprve byla z původního textu odvozena Crónica abreviada (Zkrácená kronika) od Juana Manuela; za druhé eklektický text Kroniky datované dnem 21. ledna 1344; za třetí text zastoupený ve čtverém různém znění, který se ztratil, a jedno toto znění bylo Ocampovi předlohou pro jeho zamorské vydání (1541). Zřejmo tedy, že máme Kroniku Alfonsovu jen ze čtvrté ruky. Ale nemáme zatím nic lepšího.

Památka veliké důležitosti jsou jeho Cantigas de Santa Maria (Chvalozpěvy na Pannu Marii) počtem asi čtyři sta dvacet, psané a uvedené v hudbu k chvále Panny Marie. Tyto zpěvy byly nedávno vydány po šesti stech létech čekání péčí markýze de Valmar. Nepatří vlastně kastilské literatuře, protože jsou psány v galičtině, ale je nutno se jimi obírat, chceme-li si utvořit správnou představu o obratnosti Alfonsově. Přirozeně se vynořuje otázka: proč psal král kastilský své verše v galičtině, když složil svůj zákonník kastilsky? Důvod je ten, odpovídá se, že král byl umělec.[1] Možná, že byl vychován v Galicii, mínění o tom se různí. Pravý důvod jeho volby byla větší vyvinutost galičtiny, která co do ohebnosti a půvabu předčila kastilštinu, takže mohla snést srovnání s provençalštinou.

Je dosti pravděpodobno, že Alfons psal provençalské verše, avšak obě díla v této řeči, která nesou jeho jméno, jsou nepravá, a jedno bylo složeno Natem de Mons a druhé Riquierem. V každém případě složitým rytmům Chvalozpěvů zřejmě se naučil ve škole provençalské; jejich rozmanitost je překvapující. Jsou tam verše o čtyřech, pěti, osmi a jedenácti slabikách; jsou tam lidové coplas dosti podobné moderním seguidillám a dokonce i verše sedmnáctislabičné. Alfons věnuje pět slok akrostichu na jméno Maria; nadužívá refrainu, aby dosáhl účinku litanie nebo aby docílil hotové melodie, a pět set let před tím, nežli milenec Mathildin šel do Gotting, předešel král nápad Canningův v Anti-Jacobinu, rozděluje slovo, aby zakončil nesnadný rým. Jsou to snad dětinskosti, ale jsou příznačné pro školu a dobu. Šest set let před tím, než John Davidson napsal svou Balladu o jeptišce, podal Alfons dvě krásné obměny této slavné historie. Prosper Mérimée ve své Illské Venuši a Heine v Božích ve vyhnanství zpracovali legendu o soše a prstenu. Alfons je předešel

[1] Alfons však, zdá se, udělal několik pokusů v kastilštině. Zachoval se nám toho doklad v písni: Senhora por amor dios v Canzoniere od Collocci-Brancutiho (č. 471).

a sepsal toto vypravování ve verších pozoruhodné krásy, plných tajemství a hrůzy. Co potřebuje, bere si z Vincence de Beauvais, Gautiera de Coinci a Bercea, a všední hagiologie se přeměňuje pod jeho prsty v souladné a ušlechtilé věty. Nebyl básníkem svrchované dokonalosti, přece však zastiňuje většinu svých předchůdců a otevírá cestu těm, kdož přijdou po něm. Měl mozek obří a srdce dětské, a toto spojení osudné pro státníka bylo pro básníka spasné. Je zajímavo upozornit na jeho svědomitou skladbu i ve verších tak prudkých jako jsou ty, které se najdou v Cancioneiru vatikánském (č. 61 – 79). Nicméně jeho jméno bude žít pro jiné vlastnosti nežli pouhou obratnost. Jeho nadšení, jeho upřímnost a jeho prostota mu zaručují zvláštní místo.

Příkladu jeho práce v duchovních oborech tak veliké bylo následováno. Je pochybno, zda měl účast na překladu díla Kalila a Dimna. Španělský překlad této sbírky bájek a vypravování nejspíše z doby starší, před nastoupením Alfonsovým, pochází přímo z arabštiny, z jazyka, do něhož dílo bylo přeloženo od 'Abda Allaha Ibn al-Mukaffy (754—775) dle překladu pehlvi nyní ztraceného a pořízeného Barzoyehem ze sanskrtského originálu. Originál také zmizel, ačkoliv v podstatě se zachoval v Pančatantře, a z ní pocházejí varianty, s nimiž se shledáme v četných literaturách evropských. Datum španělského překladu je pravděpodobně rok 1251, a záliba v něm je dokázána tím, že Raymond de Béziers ho použil pro svůj latinský překlad (1313). Avšak dle všeho zdání slavný doctor illuminatus Raymond Lull (1229—1315) neužil ho ve svém kalalánském románě obsaženém v Libre de Maravelles (Kniha zázraků) kolem r. 1286. Bratr Alfonsův Fadrique uvedl v širší známost příběh o Sindibadovi ve svém Libro de los engannos et los asayamientos de las mugeres (Kniha o podvádění a o nevěře ženské), jejíž datum se stanoví na rok 1253, a jež je také přeložena z arabského překladu ztraceného sanskrtského originálu.

V překládání se pokračovalo při dvoře syna Alfonsova Sancha IV. (zemřel r. 1295), pro kterého přeložili — jak již bylo řečeno — Paredes a Gómez Tesoro (Poklad) Brunetta Latiniho. Tomuto období náleží sto šest kapitol Lucidáře (Lucidario), které začíná otázkou: »Která byla první věc na nebi a na zemi?« a končí úvahami o zvycích zvířat a bělosti černošských zubů. Gran Conquista de Ultramar (Veliký výboj zámoří) je přepracování historie původně vypravované Vilémem z Tyru (zemřel r. 1184), smíšené s jinými báječnými prvky, vypůjčenými snad z francouzštiny a jistě z provençalštiny, která takto poprvé vejde ve styk s kastilskou prosou. Provençalský zlomek Písně o Antiochovi (Chanson d'Antioche) je zpracování originálu složeného Řehořem z Bechady, a Gaston Paris dokázal, že ho španělský skladatel užil. Mělo se za to, že překladatel byl sám král Sancho; domněnka pravdě nejpodobnější je, že bylo dílo započato na rozkaz jeho ku konci jeho vlády a bylo dokončeno teprve po jeho smrti.

K těmto dílům lze přiřaditi Libro de los buenos Proverbios (Knihu dobrých přísloví), přeloženou dle znění Hunaina ibn Ishâk al-'Ibâdího, Bonium čili Bocados de oro (Zlatá sousta) převzaté ze sbírky Abul Waffâ Mubashir ibn Fâtika, z něhož část byla přeložena do angličtiny lordem Riversem a vytištěna v Dictes and sayings of the Philosophers (Výroky a rčení filosofova) od Caxtona, a Flores de Filosofia (Květy filosofie), třicet osm kapitol mravních naučení přičítaných různým myslitelům. Je nemožno přesně stanovit prameny a data těchto děl; podle vší pravděpodobnosti byla sebrána za vlády Sancha, který se snažil, jako jeho otec, uvést svůj národ do intellektuálního proudu doby. Z nedostatku mistrovských děl národních podal jim cizí vzory; sám pak dal příklad svými Castigos e Documentos (Napomeutí a vybídnutí), devadesáti kapitolami určenými k výchově svého syna. V tomto díle podává král důkaz důvtipnosti a zdravého smyslu, a rozmnožuje praktické rady slohem, který skutečně tvoří nejpevnější základ slávy Sanchovy.

Na samém konci jeho vlády bylo užito děl Castigos e Documentos a Flores de Filosofia v díle El Cavallero Cifar (Rytíř Cifar) neznámým spisovatelem, snad duchovním z Toleda, jehož znalost cizích vzorů jako románů bretaňských, lais Marie de France a básní Chrétiena de Troie dokazuje, že příklad Alfonse Učeného přinesl své ovoce. Ticknor a Gayangos, aniž by studovali knihu, považovali ji za napodobení knihy Amadis de Gaula, a vyjma tu okolnost, že je datována o dvě století později než v době složení, je tato odvážná domněnka více pravdivá, než by se dalo čekat. Ve skutečnosti je však El Cavallero Cifar rytířský román, a i více: v povahách Cifarově nebo Roboánově a jich společníka ribalda načrtává spisovatel typ potulného rytíře a picara, předstihuje oba druhy fikce — rytířský a pikareskní — jimiž se pak Španělsko vyznačilo. Četl Cervantes dobrodružství Roboána a jeho panoše, tak štědrého na přísloví? Kdyby byla odpověď na tuto otázku kladná, mohli bychom tuto dvojici pokládat za původní hrubou skizzu Dona Quijota a Sancha Panzy, a tehdy, jak poznamenal Wagner, bylo by nesnadno přecenit literární vliv Cavallero Cifar. V každém případě poutá se k němu velká historická důležitost, neboť je to první španělské dílo, jež lze nazvat skutečným románem.

KAPITOLA IV.

Období didaktické (1301—1418).

Je třeba učinit jen kratičkou zmínku o básni nazvané Vida de San Ildefonso (Život svatého Idelfonsa), napsané nejspíše kolem r. 1302—1303, kdy byl zaveden svátek světcův koncilem peñafielským. Spisovatel prohlašuje, že držel kdysi obročí ubedské a že již uvedl v rým historii o Magdaléně. Nemáme o něm jiné zprávy a také ani po ní nepátráme, neboť báseň tohoto obročníka — suché vypravování o více než tisíci verších — je jen bezbarvý pokus ve způsobu Berceově. Proverbios en rima de sabio Salomón, rey de Israel (Rýmovaná přísloví moudrého Šalamouna, krále israelského) je sbírka mravních úvah o marnosti života, rovněž poněkud ve způsobu Berceově. Nejstarší rukopis uvádí jako spisovatele Pera Gómeze, syna Juana Fernándeze. Někteří chtějí v něm vidět Pera (nebo Pascuala) Gómeze, který pomáhal překládat Tesoro Brunetta Latiniho; druzí poznávají v něm Péra Lopeze de Ayala. Ať je tomu jakkoliv, měl dar satirického pozorování a schopnost výrazu, což mu prospělo k tomu, aby dobře využitkoval svou znalost lidí a věcí lidských.

Neúplné dílo nazvané Poema de José nebo Historia de Yúçuf (Historie o Josefovi, Hadiç de Yúçuf) vzbuzuje větší zájem. Tento typický příklad literatury nazvané aljamiada pochází, zdá se, od aragonského Maura ze XIV. století. Na tři sta veršů, z nichž se skládá toto dílo, je napsáno metrem, které uvedl Berceo ve známost, a nám se dochovalo ve dvou rukopisech velmi poškozených; zvláštnost, kterou představuje, je užívání arabských písmen pro fonetickou transkripci kastilštiny. Byl nalezen značný počet skladeb tohoto druhu: mezi všemi je tato Historia de Yúçuf nejlepší a nejstarší. Podává historii Josefovu v Egyptě, nikoli dle vypravování ve Starém Zákoně, nýbrž přizpůsobenou jedenácté suře Koranu, s četnými dekorativními podrobnostmi, vypůjčenými z tradic rozšířených u Židů a Arabů. Podobná historie, a zvláště psal-li ji Maur, byla by zjevně příznivou příležitostí zavést literární formy Orientu. Avšak nenajdeme tu nic takového a skladatel Básně o Josefovi snaží se, jak nejlépe umí, učelivě předvést cuaderna via básníků kastilských. Marně bychom tu hledali stopy onoho »arabského vlivu«, jejž někteří, jak myslili, nalézali všude.

Přece však snadno připustíme, že JUAN RUIZ, arcikněz v Hitě u Guadalajary, znal trochu arabsky. Je to nejdůležitější spisovatel v prvních počátcích kastilské literatury. Datum jeho narození a smrti

je neznámo. Jeden verš v jeho Libro de buon amor (Kniha o dobré lásce, sloka 1510) nás vede k domněnce, že se jako Cervantes narodil v Alcalá de Henares; ale Guadalajara se ho dožaduje, a jistý Francisco de Torres podává zprávu, že žil ještě r. 1415. Toto datum naprosto se neshoduje s nespornými fakty, jež víme o kariéře Ruizově. Poznámka na konci díla Cantiga de los Clérigos de Talavera (Zpěv o kněžích talaverských) nás poučuje, že »toto je kniha arcikněze hitského, kterou psal jsa uvězněn na rozkaz kardinála Dona Gila, arcibiskupa toledského«. Nuže, Gil Albornos seděl na stolci arcibiskupském od r. 1337 do r. 1357, a od r. 1351 byl jiný kněz, Pedro Fernández, arciknězem v Hitě. Bezpečně žil Juan Ruiz ještě 1351, ježto nám říká, že ukončil svůj druhý cantar de ciegos (zpěv o slepcích) dne 23. července tohoto roku, a to jest poslední datum, které máme o tomto geniu, tak neštěstím stíhaném a tak veselém. Zdá se, že se asi narodil ke konci XIII. století, a že bezpochyby zemřel pod závorou, dříve než byl jeho nástupce jmenován. Soudě dle jeho spisů, Ruiz byl kněz, který se odlišoval svým nepravidelným životem i v době, kdy neukázněné existence nebyly výjimkou, a třináct let, jež ztrávil ve vězení, svědčí, že to byl Goliard nejhoršího druhu. Jakkoli vydává sám proti sobě svědectví s podivuhodnou upřímností, snažili se někteří kritikové zidealisovat tohoto kněze, líčíce jej jako pomazaného Boanerga. Nikdy nebyla pronesena groteskněji travestie, slepější neporozumění činů a člověka.

Je neužitečno předpokládat, že by nebyl tento arcikněz pohoršlivý a zvrhlý hříšník. Dokládá po pravdě, že poskytl »popudy k dobrému chování, přísné předpisy o spasení, jež by byly přístupny lidu, a určené k tomu, aby jej chránily před úskoky, jichž se někteří dopouštějí sledujíce nerozumné lásky«. Cituje vhodně znění Písem, jež se hodí k jeho cíli: Intellectum tibi dabo, et instruam te in via hac, qua gradieris. Přechází drze od Davida k Šalamounovi, jehož přísloví cituje: Initium sapientiae timor Domini. Dovolává se svatého Jana, Joba, Catona, svatého Řehoře, a Dekretalií jakožto ručitelů za čistotu svých snah. Ale o něco dále odhaluje se na místě, které opomíjí se ve vykleštěných vydáních. »Protože tedy je lidské hřešiti, ať si kdo vyvolí jakékoliv cesty lásky (k čemuž já neradím), najde je zde popsané« a tak dále, s podrobnostmi nikterak povznášejícími. Překládá volně milostné básně Ovidiovy, a čteme vypravování o nešťastném boji arciknězově s láskou a současně parodii na liturgii v procesí »kněží a laiků, mnichů a jeptišek, dueň a potulných zpěváků, kteří pozdravují příchod lásky do Toleda«. Pokusit se představit Ruize jako úctyhodnou osobnost je zřejmě nesmyslné.

Mnoho z jeho spisů se ztratilo, ale tisíc sedm set slok, které zbývají, stačí zajistit mu nejvyšší pověst. Juan Ruiz přináší osobní tón do kastilské literatury. Je často velmi nesnadno stanovit data a rozpoznat díla kněží, říci, že od Bercea je tato báseň a nikoli ona, prohlásit s jistotou, že tento zlomek byl složen Alfonsem a onen Sanchem. Při Ruizovi není tomu tak: známku jeho osobnosti lze poznat na každém verši. Odkojen starými tradicemi zůstává věren způsobu mester de

clerecía, ale zachází s ním podle svého a dodává mu nové ohebnosti, rozmanitosti, spádu a hudebnosti až dosud neznámé. Ba činí ještě více. Ve své předmluvě v prose ujišťuje, že se snažil především podat příklady prosodie, rytmu a komposice (dar algunos leçion, e muestra de versificar, e rrimar, e de trobar.) Musil být mistr a průkopník: takový byl sklon jeho přirozeného genia. Měl kulturu daleko rozsáhlejší než jeho předchůdcové. To, co oni věděli, věděl i on a i více: spojoval s tím mocný instinkt umělce, jenž ho pudil posuzovat své předchůdce s nenucenosti člověka, který se cítí mistrem. Tak jeho pověstný popis stanu lásky je nezvratně vnuknut popisem stanu Alexandrova z Libro de Alexandre, a jeho episoda o Doně Endrině je zušlechtěná parafrase z Libro de Amore (Kniha o lásce) (díla přičítaného — asi bez velkých podkladů — avernskému mnichu z XII. stol., který se skrýval pod jménem Pamfilla Mauriliana). Ruiz brakoval bez výčitek svědomí bajky a průpovědi francouzské jako Bataille de Karesme et de Charnage (Bitva Masopustu a Postu); vypůjčoval z Petra Alfonsa, z Engannos (Podvody) Fadrikových, snad z Lulla a Juana Manuela. A měl tisíckrát pravdu; rozuměl, že prosté a jen suché vypravování málo je důležité, a že forma je téměř všecko.

Jakkoliv veliké bylo jeho vzdělaní, nebylo by mu pomohlo bez jeho hrdého temperamentu a obratnosti, s jakou ho užíval. Ještě větší byla jeho znalost lidí a spodin života, zájem, který choval pro věci zvláštní i všední, jeho pozorování mravů a především jeho dary lyrické Měl příjmení španělský Petronius, ale přes povrchní podobnost je to omyl. Daleko více pravdy je v přirovnání, jež učinil Ticknor mezi Ruizem a Chaucerem. Jako Chaucer měl Ruiz opravdovou vášeň pro život a nevyčerpatelnou veselost ducha, což oživovalo jeho popisování lidské komedie. Jako Chaucera strhuje ho jeho dobrodružná zvědavost k tomu, že vylomí závory svého vězení a obdaří svou zemi novými rytmy, jako verši dvanáctislabičnými, jichž jeden příklad nalezne se v jeho verších Santa Maria del Vado, a kuse, jenž následuje. Jeho čtyři cánticas de serrana (horské písně) předcházejí o století seranillas a vaqueiras (písně horské a pastýřské) Santillanovy a jsou právem příčinou, že je posuzován jako první z velkých lyrických básníků kastilských. Jako Chaucer vypravoval také svou »ženskou legendu«, ale jeho verse je osobní, a epithet, jimiž Chaucer označil své hrdinky, stěží se může užít na hrdinky Ruizovy. Nesnaží se idealisovat život, nýbrž popisovat ho a tlumočí v něm všední tělesnost se zlomyslnou radostí. Ruiz kreslí své Židovky, maurské tanečnice, kuplířku Trotaconventos, její manýrované zákazníky, nevázané jeptišky, velké dámy a snědé venkovské dívky s nemilosrdnou přesností Velázquezovou.

Upravení Ruizových veršů, nespořádané jako jeho život, dává slabě tušit konstrukci pikareskního románu, za jehož nejstarší příklad může býti jaksi jeho dílo považováno. Ruiz ve Španělsku první odhalil vzácnou hodnotu formy autobiografické. S burleskními parodiemi na hymny a staré cantary de gesta, s parafrasemi obou Ovidiů,

pravého a falešného, s příslovími a lidovými popěvky, s versemi orientálských bajek, jak se čtou v knihách nebo slyší z úst Arabů, mísí se vypravování o životě skladatelově, bohaté úsměšky, jež si činí sám ze sebe, oplývající odchylkami, dokonalé ve výraze a zlomyslně poučující svým mravním závěrem, jenž ohlašuje bezprostřední upadnutí v staré chyby. Jako básník, skladatel románů, ironický pozorovatel a zkušený parodista měl Ruiz smysl pro sloh a umění; a s touto vrozenou vlohou pro výběr spojoval velkou schopnost pro dramatickou tvorbu. Odtud stálost jeho typů. Vyhladovělý panoš z Lazarilla z Tormesu je přímý potomek Ruizova Dona Furóna, jenž zachovává přísně půst, nemá-li, co by jedl, a dvojice milenců Melón de la Huerta a Endrina de Calatayud vystupují pod jmény Kalixta a Melibeje v Celestině. Konečně může být Ruizova pověst zasloužena jeho bajkami, jichž ironická fantasie, duch a hravý humor jako by pocházely od nějakého starodávného Lafontaina, drsnějšího a mužnějšího.

Současník Juana Ruize byl infant JUAN MANUEL (1282—1348), vnuk svatého Ferdinanda a synovec Alfonse Učeného. Ve dvanácti létech sloužil na hranicích murcijských proti Maurům; pak byl majordomem Ferdinanda IV., po jehož smrti (1312) se stal vladařem. Břitká kritika Marianova proti »tomu, jenž se narodil, jak se zdá, jenom aby podryl stát«, hodí se tak dokonale na Juana Manuela, že se jí naň užívá všeobecně. Ale Mariana měl na mušce jiného Dona Juana (který nebyl Manuel), strýce krále-dítěte Alfonse XI. Po době vladařství následovala řada válek, nesvárů a vzpour, jež uvrhly v nepřátelství krále a bývalého vladaře. Ani jeden ani druhý neuchoval si záští, a Juan Manuel byl účasten rozhodného vítězství Saladova a poznal snad »vzneseného kavalíra« Chaucerova při dobývání Algecirasu. Padesát let bojů vyplnilo by život většiny mužů, ale Juan Manuel měl zakořeněnou lásku k literatuře, a jako mnoho jiných členů své rodiny podává důkaz, že je pravdivé staré kastilské přísloví: »Kopí nikdy neotupilo péro, ani péro kopí.«

Juan Manuel dovedl ocenit pravou hodnotu svého díla. Předvídal, že jeho knihy budou často opisovány, a že z toho vzejdou chyby. Připravil tedy autorisované vydání, jemuž předeslal bibliografickou předmluvu. Končí svůj úvod tímto upozorněním: »Prosím ty, kdož budou číst kteroukoliv z knih, jež jsem napsal, aby mne nehanili pro to, co tam najdou špatně napsáno, dokud neviděli tento svazek, který jsem sám upravil.« Tato starost zdála se přílišná. Ve skutečnosti však byla nedostatečná, neboť jediný exemplář, který odkázal klášteru peñafielskému, se ztratil. Nemáme již jeho Libro de la Caballería (Kniha o rytířství), jeho Libro de los Engeños (Kniha o válečných nástrojích), jeho Libro de Cantares (Kniha zpěvů), jeho Reglas como se debe trobar (Pravidla, jak se mají skládat básně) a jeho Libro de los Sabios (Kniha mudrců). Ztrátu Libro de Cantares těžko lze oželet, tím líže, že existovala v Peñafielu ještě za času Gonzala Argota de Molina (? 1549—? 1598), jenž se jí chystal uveřejnit. Čtyřverší o čtyřech, osmi, jedenácti, dvanácti a čtrnácti slabikách a upravení osmislabičné redondilly, která se

najde v Hraběti Lucanoru (Enxemplo XVI.), dokazuje, že Juan Manuel byl žák galických forem. Má se za to, že jeho sbírka básní obsahovala politické satiry, a že měla jistý vliv na dvorské básníky za vlády Jana II.

Jenom mimochodem možno se zmínit o pojednání o honbě, jakým je Libro de la Caza (Kniha o honbě). Kroniky Juana Manuela jsou prosté výtahy Alfonsovy Kroniky. Libro del Caballero et del Escudero (Kniha o rytíři a panoši) v padesáti jedné kapitole, z nichž schází jich třináct, má za vzor Libre del Orde de Cavallería (Kniha o řádu rytířském) Raymonda Lulla. Poustevník, který se vzdal bitev, učí ctižádostivého panoše ctnostem rytířství a posílá ho na dvůr, odkudž se sám vrátil »s mnohým bohatstvím a poctami«. Otázky počínají a poustevník rozmlouvá tu o přirozenosti andělů, ráji, pekle, nebi, živlech, umění dávat otázky, podstatě planet, moři, zemi a všem, co se v nich nalézá: o ptácích, rybách, rostlinách, stromech, skalách a kovech. Tratado sobre las Armas (Pojednání o znacích), který jest jakousi pamětí o rodu spisovatelově, obsahuje mocný popis smrti ochránce Juana Manuelova, krále Sancha, jenž odešel do věčnosti stižen prokletím svého otce.

Juan Manuel následuje příkladu Sanchova připravoval pro svého syna, hocha devítiletého, velmi důvtipných dvacet šest kapitol Castigos (Napomenutí), které se někdy nazývají Libro infinido, nedokončená kniha; ale přerušuje se, aby napsal za mnicha Juana Alfonse pojednání o přátelství, jež nazve Las Maneras de Amor (Způsoby lásky). Jeho vlastnosti se projevují skvěleji v Knize o stavech (Libro de los Estados), kterou nazýváme také Libro del Infante (Kniha o Infantu), v níž, jak se zdálo, viděli ztracenou Knihu mudrců (Libro de los Sabios). Po příkladě Lullovy Blanquerny je vyhnána didaktická allegorie až do krajnosti ve stopadesáti kapitolách, které popisují vychování Johase, syna pohana Morovana, jistým Turinem; tento pak, neschopný zadost učinit zvědavosti svého žáka, volá si na pomoc pověstného kazatele Julia. Na konec otec, syn i vychovatel jsou pokřtěni. Podle Gayangose Johas je asi Juan Manuel, Morovan jeho otec Manuel, a Turin López de Ayala, děd příštího kancléře; Julio představuje svatého Dominika, který byl ve skutečnosti mrtev před narozením otce Juana Manuela. Toto filosofické líčení, analogické místy s hebrejským románem napsaným ve XIII. století Abrahamem Abenem Hasdaiem, slouží spisovateli k tomu, aby vyložil své myšlenky o všech druzích otázek, a můžeme v něm spatřovat ne bez oprávněnosti jakýsi poznámkový sešit hltavého čtenáře, jenž měl péči o formu.

Mistrovské dílo Juana Manuela je Conde Lucanor (Hrabě Lucanor) zvané rovněž Libro de Patronio (Kniha o Patroniovi) a Libro de los Enxemplos (Kniha příkladů); skládá se ze čtyř částí, z nichž první je rozdělena na padesát jednu kapitolu. Jako Decameron a jako Canterbury Tales podává nám Conde Lucanor zdomácnělý druh orientálského příměru, jenom že vyslovenějším způsobem. Obvyklé »mravní naučení« je přísně zachováváno, a každá

kapitola první části (ostatní části jsou spíše nedokončené poznámky) končí se oním prohlášením, že »když uslyšel Don Juan tento příklad, uznal jej za znamenitý, poručil ho zařadit do této knihy a připojil tyto verše«; pochybné verše, které jsou jen výtah kapitoly v prose. Conde Lucanor tištěný poprvé r. 1575 Argotem de Molina je ve španělštině rovnocenný Tisíci a jedné noci, s Patroniem na místě Šeherezadině a hrabětem Lucanorem (zjevně Juanem Manuelem samotným) na místě kalifově. Boccaccio použil téhož vzoru v Italii, ale Juan Manuel ho předešel o šest let, neboť Conde Lucanor byl napsán r. 1342. Obratnost vyprávěcí je tam znamenitější a prostota námětu je vyrovnána prostotou výrazu. Příběh o otci a synovi (Enxemplo II.), o děkanu ze Santiaga a kouzelníku toledském (Enxemplo XI.), o Ferrantovi Gonzálezovi a Nuñovi Láynezovi (Enxemplo XVI.) jsou malá mistrovská díla, a posléz uvedený je rovněž vzorem dramatické exposice.

Tak jako byl Juan Ruiz novotář v poesii kastilské, byl Juan Manuel novotář v prose kastilské. Schází mu široký duch, bezstarostná veselost a přirozený humor arciknězův, ale má týž dar ironie vyhnané až k sarkasmu a není méně neústupný ve vyhledávání případného slova. Nikdy nezapomíná, že byl vladařem v Kastilii, že se stýkal s králi a královnami jako se sobě rovnými, zbavoval trůnu emiry, pokořoval barony a vedl své sbory k útoku. Zdrželivost nikdy ho neopouští, a jeho vážný vlastenecký duch dodává jeho historiím jakési břitkosti. Zdá se, že zdědil po Alfonsovi s jinými vznešenými tradicemi způsob zacházet s úslovím a zachovávaje jeho jasnost a důstojnost uhlazuje, brousí a činí je ohebné. Jím nabývá kastilská prosa nové pružnosti a přesnosti, a náměty jeho povídek jsou takové, že se ani geniální dramaturgové nestyděli si je vypůjčit. U něho (Enxemplo XXXV.) se najde originál Zkrocené zlé ženy, ačkoli ji Shakespeare našel jinde. Od něho béře Calderon název jednoho kusu: Conde Lucanor; béře od něho i více, neboť pověstné podobenství v prvním aktě La vida es sueño (Život je sen) je přizpůsobeno desátému enxemplu Juana Manuela. Conde Lucanor je ve skutečnosti jednou z nejpodivuhodnějších knih vůbec, a každá jeho nová četba činí citelnější ztrátu básní, které — rádi věříme — by zařadily skladatele mezi básníky té řady, již zaujímá mezi prosaiky.

Poema de Alfonso Onceno (Báseň o Alfonsu XI.) byla nalezena v Granadě r. 1573 Diegem Hurtadem de Mendoza; výtah, který vytiskl Argote de Molina patnáct let později, vzbuzuje domněnku, že byl jeho skladatelem Alfons XI. Text uveřejněný poprvé 1864 podle jediného rukopisu, který máme, na neštěstí neúplného, odhaluje jméno (strofa 1841) skladatelovo: RODRIGO YÁNEZ nebo Yannes. Třeba poznamenat, že — jak sám říká — převedl do jazyka kastilského proroctví Merlínovo:

Já Rodrigo Yannes jsem je poznamenal v jazyce kastilském.

Všechno svědčí, že byl Galičan, a pokastilštiv své jméno Rodrigo Eannes přeložil galický text. Jak byli poznamenali znamenití

učenci, četné technické chyby Básně zmizely v překladu do galič-
iny; a nad to, četné narážky na Merlína ukazují vyslovenou příbuz-
nost s bretaňskými legendami, jež se méně často vyskytaly ve Špa-
nělsku než v Galicii a Portugalsku. Poema de Alfonso Onceno
(Báseň o Alfonsu XI.) je poslední z nejstarších epických kastil-
ských básní; je to labutí zpěv bojovníka oslavujícího bitvy, v nichž
se bil, připomínající jméno druhů, kteří stáli v první řadě, a podro-
bujícího se konvencím cantaru de gesta. Pozorujeme zde také
přetvoření těžkopádného alexandrinu ve dva verše osmislabičné. Váňez
je dobrý příklad spisovatele třetího řádu, ochotníka, který nezačíná
převrat, ale, zdá se, jej dovršuje. Jeho soustava osmislabičných veršů
se střídavými rýmy je jednotvárná, a inspirace se dostaví u něho jen
zřídka kdy, avšak razí cestu metrice romance.

Neznáme nijaké přesné zprávy o rabínu SEMU TOBOVI z Carrionu,
prvním Židu, který psal v jazyce kastilském. Věnování Petru Ukrut-
nému, který vládl od r. 1350—1369, stanoví přibližně datum jeho
díla, a obsahuje v sobě, že s ostatními své rasy byl oblíbencem to-
hoto krále, jemuž se poněkud na cti utrhá. Proverbios morales,
(Mravní přísloví) Sema Toba, napsaná na počátku vlády Petrovy, tvoří
586 čtyřverší o verších sedmislabičných a jsou více než jen proso-
dická novinka. Jeho sbírka maxim, vypůjčených nejvíce z Bible a
arabských pramenů, je první příklad veršovaného epigramu v kastil-
štině, a právě z ní jsou odvozena přísloví Santillanova, který chválí
rabína, že napsal »velmi dobré věci«, a přisuzuje mu název »velký
trovador«. U Santillany jsou maximy španělské, evropské; u Sema
Toba jsou židovské, orientálské. Mravní naučení je tam přehnaně vy-
zdviženo, kdežto stručnost myšlenky a krajní střídmost slova vede
k nejasnosti; proti těmto chybám třeba postavit vysokou cenu jeho
učení, jeho odvážné figury, jeho šťastná epitheta a přísnou melan-
cholii, které dovršují vítězství spisovatelovo ve zdomácnění nového
druhu básnického.

Snažili se dokázat, že byl Sem Tob skladatel jiných tří kusů:
Tratado de la Doctrina (Pojednání o křesťanském učení), Re-
velación de un Ermitaño (Odhalení poustevníkovo) a Danza de
la Muerte (Tanec smrti). První, katechismus v osmislabičných tercinách
s posledním veršem čtyřslabičným, byl napsán Pedrem de Berague a
nepřináší jiné pozoruhodnosti než svůj rythmus, jímž napodobil rime
couée. Sem Tob byl již mrtev, když se znovuzpracoval námět díla
Rixa Animi et Corporis anonymně v Revelación de un
Ermitaño, kde vystupují duše v podobě ptáků líbezných, po pří-
padě ohyzdných. Třetí verš této didaktické básně udává r. 1382 jako
datum, což potvrzuje užitá metrika (octava de arte mayor) a stopy
italského vkusu. Co se týče Tance smrti, nemůže se oprávněně
přiřknout rabínu Semu Tobu: jak uvidíme později, patří XV. století.

Spisovatel, který představuje ve svém dlouhém životě skoro
všechny fase literárního vývoje své doby, je kancléř PERO LÓPEZ
DE AYALA (1332—1407), jehož dráha je opravdový feudální román.
Za Alfonse XI. stal se oblíbencem Petra Ukrutného, kterého opustil

ve vhodné chvíli. Mluví o odpadnutí svého otce i svém slovy vikáře z Braye: »Viděli, že se donu Petrovi věci nedaří, rozhodli se tedy opustit jej bez naděje na návrat.« Ayala sloužil Petru Ukrutnému, Jindřichu II., Janu I. a Jindřichu III. se ziskem pro svůj měšec a bez zjevné zrady. Věrnost, jež by se neshodovala s jeho zájmy, zdála se mu věcí planou; přece však získal své peníze i statky v boji. Rád stál po boku silnějšího, ale štěstí mu bylo nevěrné, když jej uvrhl Černý Princ do zajetí v Nájeře (1367), a když byl uvězněn u Aljubarroty (1385). Patnáct měsíců, které ztrávil v železné kleci ve hradě oviedském po této druhé porážce, poskytlo mu volný čas ku psaní, a on nebyl člověk, který by nechal minout příležitost, aniž by ji využil. Věřili bychom rádi s Ticknorem, že jedna část spisu Rimado de Palacio (Dvorské verše) byla napsána Ayalou v čase jeho zajetí v Anglii; domněnka svádí, ale je nesnadno pokládat ji za správnou. Můžeme přibližně stanovit různé doby, kdy byly skládány Dvorské rýmy. V první části básně narážka na schisma, které nastalo za pontifikátu Urbana VI., vede nutně k datu 1378 nebo létům následujícím; zpráva o smrti Hernána Péreze de Ayala, otce spisovatelova, nás odkazuje k r. 1385 nebo o něco pozdějšímu, a zmínka, že schisma trvalo dvacetpět let, stanoví datum skladby na r. 1403. Tato fakta jsou domněnce Ticknorově spíše na závadu. Nad to, ačkoli byl Ayala vyslancem ve Francii v létech 1379—1380 a v 1395—1396, ještě nebylo dokázáno, že kdy překročil la Manche.

Santillana, mluvě o verších Ayalových (byl jeho příbuzný), dává jim název Las maneras del Palacio (Dvorské způsoby). Rozšířenější název Rimado de Palacio, který byl přidán básni bez vůle skladatelovy, dává nám málo přesnou představu jeho úmyslů (které nebyly jen rýmovat básně o dvoru) a námětu (kterým jest úpadek jeho doby). Jeho zraky se prostírají přes dvůr a dvořeníny: bičuje celou společnost; co bylo pro Ruize potěšením, je pro kancléře bolestí. Ruiz má přirozenou náklonnost pro kněze lehkých mravů; Ayala je mrská řemeny namočenými ve vitriolu. Pro jednoho je život fraškou, pro druhého tragedií. Kde nalézá první látku k šprýmům, tam hoří druhý rozhořčením spravedlivého. Žíravost Ayalova je nestranná, všeobecná. Dvořany, ministry, biskupy, právníky a kupce všechny tepe a usvědčuje je z podplácení, svatokupectví a vyděračství a věší na šibenici jako syny Belialovy. Jeho věcí byla politika a velmi dobře se v ní vyznal. Jako Ruiz, přibíjí se sám na pranýř, aby dodal důrazu účinku svých básní. Nemá slitování se svou vírou v předtuchy, sny a pošetilosti; přiznává, že je utiskovatel chudých, křivopřísežník, zhýralec a syn zatracení.

Ale báseň není cele věnována kárání. V její 705. sloce končí Ayala to, co nazývá svým kázáním vyznávaje, že je psal »jsa hořce zachvácen mnohými křivdami a bolem«, a v 904 následujících slokách, zdá se, že nalezl jakési zmírnění. Ve dvou zachovaných rukopisech — Campo Alange a Escorial — následuje toto ohromné postscriptum, aniž by byla zřejmě porušena souvislost, avšak liší se jak formou tak podstatou od toho, co předchází. Samotného metra cuaderna

via je užito pro verše satirické a autobiografické; konečné hymny a zpěvy jsou prosodické pokusy — ozvěny metriky galické a provençalské, sedmislabičné redondillas, pokusy o znovuvzkříšení alexandrinu, výsledky, za které děkuje Ayala Ruizovi. Ve svém sedmdesátém třetím roce dokončoval Ayala své Dvorské rýmy. Bylo příliš pozdě, aby si osvojil nové methody, a ačkoli v Cancioneru Baenově odpovídá vyzvání Sánchezе Talavery pravidelnými osmiřádkovými slokami, vrací se k metru cuaderna via ve své parafrasi Joba svatého Řehoře.

Prosa Ayalova je aspoň tak pozoruhodná jako jeho verše. Pojednání o lovu se sokolem, bohaté na vzácné výrazy, ukazuje různost jeho vkusu, a jeho překlad Boccacciovy knihy De casibus virorum illustrium staví jej pod vítězný vliv Italie. Narážka na Amadise (Rimado de Palacio, sloka 162.) — o kterémžto rytířském románě děje se tu poprvé ve Španělsku zmínka — podává důkaz, že byl obeznámen Ayala také s jinými novými vzory. Boetia a Isidora překládal pro ukrácení chvile; zlomek Tita Livia, přeložený na rozkaz králův, dává mu možnost nahlédnout do methody historické. Cronica Alfonsova a výtah, který učinil Juan Manuel z díla svého strýce, byly již napsány, kronika Maura Rasise, jinak zvaného Abu Bakr Ahmad ibn Mohamed ibn Musa, byla přeložena z arabštiny; letopisy Alfonse XI. a jeho tří bezprostředních předchůdců byly sebrány kýmsi neznámým, snad Fernánem Sánchezem de Tovar nebo Juanem Múñezem de Villaizán. Ve svých Kronikách kastilských králů (Cronicas de los Reyes de Castilla) vypravuje Ayala způsobem kritičtějším o vládě Petra Ukrutného, Jindřicha II., Jana I. a Jindřicha III. Rozbírá svědectví a zjišťuje pravdu svou osobní znalostí událostí. Svůj způsob podání vypůjčuje si u Livia, vkládaje rozhovory, které, nejsou-li přesným převodem toho, co bylo opravdu řečeno, jsou dramatickou exposicí pohnutek, které určují osobnosti. Vypravuje o intrikách, které zplodil jeho vychytralý mozek, o vítězstvích, kterých se súčastnil, o bitvách, ve kterých prohrával. Jeho přirozená přísnost, jeho znalost lidí a záležitostí vyvarují ho vůbec před svody stranictví. Je pravda, že se Ayala pokusil omluvit věrolomnost nepřátel Petra Ukrutného, ale je to snad jediný případ nepoctivosti, s níž se shledáváme na jeho stránkách. Co se ostatního týče, má vzácnou intuici podstatné podrobnosti, hlubokou znalost v uhádnutí charakterů, výjimečnou dovednost připravovat okamžik pathosu a katastrofy, dar pitoreskního rčení, které mu umožňuje načrtnout věrný obraz v několika širokých tazích. Je to státník, který má genia a píše historii významných osobností s otevřeností Pepysou; Prosper Mérimée to poznal a dovedl z něho těžit, když tvořil postavu Petra Ukrutného pro čtenáře XIX. století.

KAPITOLA V.

Doba Jana II. (1419—1454).

Ayalovy básně, které svědčí o opravdovém úsilí uměleckém, se odlišují od lidových romancí, jak je můžeme tušit pod nátěrem, kterým je opatřilo XVI. století. Žádná z ballad, které se nám zachovaly, nepatří době Ayalově. Z tisíce devíti set romancí vytištěných v Obecné sbírce romancí (Romancero general) od Augustýna Durána je jich poměrně málo, které jsou z doby starší před r. 1402, kdy Antonio de Nebrija zkoumal jejich složení ve svém Umění kastilského jazyka (Arte de la lengua castellana). Nicméně možno říci, že romance byly dosti četné a takové životní síly, že dovedly zatlačit cantares de gesta, které musily rovněž podstoupiti boj proti kronikám a letopisům. Tyto kroniky pojednávaly o týchž epických thematech s větší podrobností a přesností, dodávajíce tak náměty těch romancí, jimiž se budeme zabývati později. Musíme dříve studovati novou školu, která se utvořila napodobením cizích vzorů a přišla v budoucnosti do mody.

Mezi těmito novotáři je vnuk Jindřicha II., slavný ENRIQUE DE VILLENA (1384—1434), jemuž potomstvo udělilo markyzát, který neměl za života[1] Všeobecně se mu přičítá řada coplas, které prý napsal jako velmistr řádu calatravského, když byly slaveny v Zaragoze slavnosti na počest korunování Ferdinanda I. Aragonského (1414). Přičítání je klamné, neboť tyto coplas byly skládány v katalánštině neznámým básníkem. První známé dílo Villenovo jest Arte de trobar (Umění básnické), napsané téhož roku (1414) pro konsistoř Veselé Vědy v Barceloně. Z tohoto pojednání zbývá jediný zlomek, kde Villena ukazuje puntičkářskou znalost děl prvních trovadorů, nepovídá však nic o všeobecných zásadách. Na počátku r. 1417 následovaly Trabajos de Hércules (Práce Herkulovy), psané napřed katalánsky a přeložené do kastilštiny o několik měsíců později. Tato nudná allegorie, přetížená břemenem nevhodných odkazů na Aristotela, Aulla Gellia a svatého Jeronýma, nesvědčí ani o prostotě ani o fantasii, a násilný slovosled, který zde vidíme, ukazuje na neblahé studium latinských textů. Roku 1423 napsal Villena dvacet kapitol

[1] Přesně řečeno, měl by se tento spisovatel nazývat Enrique de Aragón, ale tu byl by zaměňován se svým současníkem infantem Enriquem de Aragón, i je dáti přednost tomu, aby mu bylo ponecháno jeho jméno Enrique de Villena. Markýzem nebyl a neměl tohoto titulu nikdy.

nazvaných: Arte cisoria (Umění kuchařské), epikurejskou příručku královské tabule, soubor rad a receptů vykládaných nudným slohem od pedanta a labužníka v jedné osobě. Ještě bizarnější je rozprava o zlém zraku: Libro de Aojamiento (Kniha o uhranutí) s vypsáním tří ochranných způsobů, které doporučuje Avicena a jiní. Překlady z Cicerona, které Villena pořídil, jsou ztraceny, avšak jeden překlad z Danta, o němž se myslelo, že rovněž zmizel, byl nedávno nalezen Mariem Schiffem. Tři studie o malomocenství, o útěše a o verších osmého žalmu jsou bez ceny. Villena se chlubí, že byl ve Španělsku první — byl snad první vůbec — jenž přeložil celou Aeneidu; avšak dobyl velmi malého úspěchu svými parodiemi latinského jazykového svérázu a se svými půvaby tažného koně v cirku. Nikdo z jeho vrstevníků neměl tak rozšířenou pověst pro své vědomosti encyklopaedické a všestranné nadání; platil takto po celý život za čarodějníka, a velká byla po jeho smrti radost, když Lope de Barrientos, později biskup segovijský, vydal plamenům část knihovny Villenovy, ponechav zbytek k své osobní potřebě. Santillana a Juan de Mena tvrdí, že Villena skládal verše kastilské a z Baeny dá se také tak soudit. Je možno, je to i pravděpodobno, že je psal, ale jediné verše kastilské, které se mu Pellicerem přičítají a které mají za námět práce Herkulovy, jsou padělek poměrně nový. Nemůžeme si zapírat: Villenova díla nestojí na výši jeho pověsti. Nicméně, vezmeme-li v úvahu jeho překlady Vergila a Danta, oblibu, s níž rozšiřoval cizí spisovatele, jak vítal nové myšlenky, a vážnost, jíž se dostalo vzdělání za jeho povznesené postavení, pochopíme lépe důvody pověsti, jež se vnucovala všem jeho následovníkům tak rozdílným, jako byl Lope de Vega, Quevedo, Ruiz de Alarcón, Rojas Zorilla a Hartzenbusch.

Právě době Villenově můžeme přičísti dvě poněkud opožděné ukázky školy encyklopedické. Je to Libro de los Gatos (Kniha o kočkách) přeložená z Narrationes (Vypravování) anglického mnicha Odona z Cheritonu (zemř. r. 1247), a Suma de Enxemplos od Klementa Sáncheze de Vercial, arcijáhna valderaského (nar. 1370). Ku třem stům devadesáti pěti příkladům Sumy již známým (častěji nazývané Libro de los Enxemplos, kniha příkladů) připojil se později sedmdesát jeden jiný, nalezený 1878 Morel-Fatiem. Sánchezova sbírka podává široce důkaz toho, co dalo tušit jediné Libro de los Estados (Kniha o stavech) Juana Manuela: proniknutí legendy o Buddhovi do Španělska, která přizpůsobena byla jakýmsi křesťanským mnichem ze sanskrtského (Lalita-Vistara) — legendy rozšířené po celém světě pode jménem románu o Barlamu a Josafatovi.

Avšak nejzajímavější výtvory tohoto období patří spíše oblasti verše než prosy. Cancionero de Baena, takto nazvaný podle jména anthologa Juana Alfonse de Baena, spadá asi do let 1445 a obsahuje práci šedesáti veršovníků. Někteří z nich žili před vládou Jana II., takže sbírka obsahuje zároveň díla starých básníků i novotářů, těch, kdož podrželi galickou tradici, i těch, kdož si osvojili

italské způsoby. Galická škola je zastoupena Alfonsem Álvarezem de Villasandino nebo de Illescas (? 1340—?1428), který byl neomalená a rozvláčná osobnost, ale časem býval dotčen inspirací a stále mistrovsky ovládal svou techniku; vychloubavým renegátem Garcíem Ferrándesem de Jerena, jehož básně spadají do let 1365—1400; arcijáhnem z Toru, obratným humoristou za panování Jana I. (1379 až 1390); strýcem Santillanovým, Pedrem Vélezem de Guevara (zemřel ? 1420) a Juanem Rodríguezem de la Cámara, jehož jméno je neodlučitelné od jména MACÍASOVA (O Namorado.)

Je snadno špatně soudit o schopnostech Macíasových, neboť pět kusů ve sborníku Baenově a šestnáct jiných — neúplných a pochybné pravosti — je vše, co zbývá z jeho děl. Žije jako typ neúchylně věrného milence a legendové okolnosti, za nichž našel smrt, dostaly se do kastilské literatury. Dle nejobecnějšího podání byl zabit žárlivým manželem, který ho slyšel zpívat o lásce ve vězení arjonillském; přece však, protože připomíná tato verse nápadným způsobem verše Macíarovy, Ai! Sennora en quen fiança, je možno, že básník bezděčně zplodil svůj vlastní mythus. Příběh konce Macíasova nesčíslněkrát uváděný zajistil mu nesmrtelnost, které by se mu nedostalo za jeho verše: roznítil lidovou obrazotvornost, inspiroval kus Lopeho de Vega Porfiar hasta morir a poskytl Larovi námět k jeho románu El Doncel de Don Enrique el Doliente (Páže dona Enrique Nemocného). Je nesnadno přesně stanovit dobu, kdy Macías žil; říká se neurčitě, že zemřel před r. 1439, ale Rennert je nakloněn přesunout datum jeho smrti na konec XIV. století.

Kolem této doby narodila se osobnost, jejíž pamět vyvolává vzpomínky skoro rovněž romantické. Je to JUAN RODRÍGUEZ DE LA CÁMARA (nazvaný také RODRÍGUEZ DEL PADRÓN dle jeho rodiště), jenž v Cancioneru Baenově vystupuje s jedinou skladbou. Jeho básnická zásoba je spíše skromná, neboť sestává ze dvaceti malých lyrických kusů roztroušených v jeho polorytířském románě El siervo libre de Amor (Volný otrok lásky), ve sbírce Stúñigově, Herberaye des Essarts, Dvorské knihovně madridské a British Musea. Končí-li stará galická škola Rodríguezem de la Cámara, je jaksi kmotrem nového genru, neboť podle Rennerta právě on předešel ostatní básníky španělské spojiv své jméno s romancí. Domněnky, které ho činí milencem Johany, ženy Jindřicha IV., nebo Isabely, ženy Jana II., nejsou pravděpodobny; nicméně byl asi opravdu zapleten do některých nebezpečných příběhů lásky. Pamatujme, že byl vypověděn a že se stal později františkánem. Mimo Fuego del divino rayo (Oheň svatého paprsku), — jeho nejlepší kus, za nějž děkujeme jeho obrácení — jsou všechny jeho verše povahy erotické. Mluví také o svých milostných dobrodružstvích ve třech románech v prose: v El Triunfo de las Donas (Vítězství žen), La Cadira del Honor (Stolice cti) a onom El siervo libre del Amor (? 1439), které můžeme čísti i dnes s rozkoší. Avšak Rodríguez de la Cámara je především zajímavý jako poslední představitel školy galické.

Mimo Ayalu, který vystupuje ve sbírce toliko s jedinou básní, je nejstarší z veršovníků sebraných Baenou pravděpodobně Pero Ferrús, který je spojujícím členem soustavy galické a italské; připomínáme si ho především pro narážku učiněnou na Amadise ve slokách věnovaných Ayalovi. Čtyři básníci seskupení Baenou oznamují italský vpád do Španělska, a je zcela přirozeno, že první a nejlepší z nich byl původu italského: jmenoval se Francisco Imperial a byl syn klenotníka z Janova, usedlého v Seville. Jak ukazuje jeho první báseň, Imperial četl arabsky a anglicky: snad četl v originále Zpověď milencovu (Confessio amantis) od Johna Gowera, první anglické dílo, jemuž se dostalo cti, že bylo přeloženo na Poloostrově, protože přeloženo bylo do portugalštiny Robertem Paynem, kanovníkem lisabonským, a (na počátku XV. stol.) do španělštiny Juanem Cuencou, původem z Huete. Ať je tomu jakkoliv, Imperial cituje anglické obraty a napodobuje francouzské verše; avšak to jsou jen maličkosti, a Španělsko mu především děkuje za překlad Danta, který pořídil s věrností tak šťastnou, že mu vynesl titul básníka — na rozdíl od deçidora nebo trovadora — přisouzený mu Santillanou, jenž mu také uděluje »vavřín těchto krajů západních«. Třináct básní Ruye Páeze de Ribera, naplněných smutkem tělesných útrap a nouze, spojuje skladatele s novou soustavou zavedenou Imperialem a nutí vzpomínat poněkud na tón Villonův. Báseň v pravdě pamětihodná je elegie, kterou složil Ferrant Sánchez Talavera u příležitosti smrti admirála Ruye Diaze de Mendoza, a která dává tušit smuteční pochod, slavnostní hudbu i jisté slovní nálezy vznešených Coplas Jorgea Manriqua. Rozhořčené bičování, kterým Gonzalo Martínez de Medina nešetří vida zkaženost své doby, je skládáno rovněž po způsobu Dantově. V osmdesáti skladbách prozrazuje se Baena, tajemník Jana II., jako napodobitel nezvedenosti Villasandinovy. Tento prostřední veršovník (který nebyl žid, jak se o něm mylně soudilo) neupadl v zapomenutí jen proto, že složil sbírku, která svědčí o vítězství jeho literárních nepřátel.

Soudě dle stavby veršů psal anonymní skladatel Danza de la Muerte (Tanec smrti) v první polovici patnáctého století. Tento umrlčí tanec (právě jako německý Totentanz) byl považován za imitaci francouzského originálu až dosud neznámého: dle nynějšího stavu badání je nejstarší versí legendy, jež se nám dochovala. Jakkoli je forma zdánlivě dramatická, není Danza opravdovým dramatem. Smrt vyzývá smrtelníky ku svým příšerným slavnostem, nutíc je účastnit se jejího tance. Třicet tři oběti, — papež, císař, kardinál, král a tak dále (střídavě vždy duchovní a laik) — odpovídají na pozvání řadou osmislabičných veršů, které jsou záhy předstiženy zvučnou hudbou Menovou, přece však jsou pokrokem nad versos de arte mayor, kteréž spatřovali v Ruizově Libro de buon amor.[1]

[1] Viz Ferdinand Wolf, Studien, str. 413 násl. Viz rovněž Morel-Fatio, L'Arte Mayor et l'hendécasyllabe (Romania, svaz. XXXIII., 1894), a Foulché-Delbosc, Etude sur le Labirinto de Juan de Mena (Revue hispanique, svazek IX., 1902).

Básník knihy Danza de la Muerte byl znalec morbidní allegorie: přece však nepodařilo se mu prorazit, neboť v XVI. stol., když Katalánec Pere Miguel Carbonell skládal svůj tanec smrti, odhodil kastilskou versi a přidržel se verse francouzské od Jeana de Limoges, kancléře pařížského.

Básník půvabnější než kterýkoli z těch, kdož jsou zastoupeni v Cancioneru Baenově, je obratný politik Iñigo López de Mendoza MARKÝZ DE SANTILLANA (1398—1458), rodák rabína Sema Toba. Baena vyloučil markýze ze své anthologie, a markýz, dělaje přehlídku básníků své doby, nezná Baenu: jsou to snad známky marnivosti na jedné a opovržení na druhé straně. V pozoruhodném dopise kondestablovi portugalskému jeví se Santillana jako libý prosaik; nedosahuje-li vysokého slohu ve svém pompésním díle Lamentaçion en Propheçia de la destruyçion de España (Nářek a proroctví o zkáze Španělska), ukazuje jeho sbírka »přísloví, která si vykládaly stařeny při krbu« (refranes que diçen las viejas tras el huego) intelligentní zvídavost folkloristickou. Jeho Centiloquio, které se skládá ze sta rýmovaných přísloví, spořádaných do čtrnácti kapitol, je půvabně napsáno a obratně rozčleněno; upomínky na Danta a Boccaccia jsou v jeho Comedieta de Ponza,[1] jejíž název, nehledě k tomu, že jsou dialogy přiděleny různým osobám, často přivodil, že byla pokládána mylně za dílo dramatické. Mnohem dramatičtější je v pravdě Diálogo de Bias contra Fortuna (Biantův rozhovor proti Štěstěně), který zavdal příležitost k naučné diskusi o přednostech filosofického ducha v protivenství. Konečně možno se zmínit o díle Doctrinal de Privados (Zrcadlo milců), filipice proti Álvarovi de Luna, v němž usvědčuje Santillana svého protivníka z všelikého druhu nepravosti. Jeho Votos del Pavón (Pávova přání), napodobené nesporně podle Voeux du Paon od Jakuba de Longuyon, se ztratily.

Santillana nebyl původní duch: byl umělec obdařený mimořádnými schopnostmi napodobovacími. Uchvacuje méně tím, co řekne, než tím, jak to řekne, a je jeden ze vzácných básníků, které netrápila učenost. Je pravda, že nebyl učený v tom smyslu slova, jak ho užívali jeho současníci, neboť neznal ani latinsky, ani řecky; studoval však Danta a Boccaccia, Viléma de Lorris, Jana de Meung, Viléma de Machault, Otona de Granson a Aléna Chartiera, a měl z nich užitek. Byl daleko více než intelligentní ozvěna, neboť pracoval a lopotil se tak dlouho, až dosáhl osobního způsobu.

Věřil beze vší pochyby, že jeho čtyřicet dva sonety — fechos al itálico modo (napsané po způsobu italském) — jak říká pyšně, nejlépe mu zjednají nárok na slávu; pravda je, že udomácnil ve Španělsku znělku, děle se s Aragoncem Juanem de Villalpando o čest být prvním tvůrcem znělek před dobou Boscánovou.[2] Tyto sonety

[1] Ponza, ostrov u Gaety, kde 1426 Janovští dobyli vítězství nad Alfonsem V. Aragonským. Odtud název: »malá hra.«

[2] Naproti tomu ukazuje Morel-Fatio, že jsou znělky Villalpandovy pravděpodobně pozdější než Santillanovy.

všední myšlenky a strojeného výrazu jsou jenom historická zvláštnost. Santillana nejlépe ukazuje svou podstatu v tomto lehkém druhu básnění. Půvab, veselost a jemnost jeho deçires, serranillas a vaqueiras nemůže být překonána. Vypůjčuje-li si z básníků provençálských, nemá ničeho z jejich umělosti a svým citem oživuje základní emoce, které neobratní spisovatelé do únavy opakovali v nešťastných pastýřských básních. Prvotiny těchto pastýřských plodů jsou od Santillany, a jeho ballady uchovaly si veškerou jejich svěžest. Tam, kde přestává Santillana napodobit, stává se nenapodobitelný.

V této době byl dvorským básníkem JUAN DE MENA (1411 až 1456), známý mezi svou generací jako »kníže kastilských básníků«. O půldruhého století později nazývá jej Cervantes »velkým básníkem kordovským«. Mena má všechny vlastnosti školy kordovské, tuhý lesk svého předka Luciana a záhadnou strojenost svého nástupce Góngory. Cesty, které podnikl ve svém mládí do Italie, zkazily ho, neboť se pak rozhodl podniknout odstrašující úkol poitalštit španělskou prosu. Omylem přičtla se mu Crónica Jana II., která je vzorem dobré prosy; komentář vlastní básně la Coronación (Korunování), který Mena sepsal, a výtah, který pořídil z Italicovy Ilias latina, obojí má sloh tak hanebný, že stěží najde se něco horšího v celé kastilské literatuře. Prostota je mu vulgárností a vyhání svou soustavu do krajnosti: užívá nemožných vazeb, zneužívá slovosledu a přidává do svého slovníku nesmyslné latinismy. Tyto chyby nejsou tak těžké v jeho verších, ačkoli se vyskytují i v nich. Někteří mají za to, že byl skladatelem politické satiry nazvané: Coplas de la Panadera (Pekařčiny sloky); ale Mena nemá ani lehkosti slohu, ani jiskřivého ducha předpokládané pekařky.

Abychom si učinili přesnou představu o Menovi, je třeba studovat El Laberinto de Fortuna (? 1444, Bludiště Štěstěny), známější pod jménem Las Trezientas (Tři sta slok), těžkopádnou allegorii, jejíž první název — jedině autentický — naznačuje úmyslnou nejasnost. Druhý, rozšířenější, vysvětluje se pravděpodobně tím, že báseň zaujímá téměř tři sta slok, a toto jméno Trezientas, jak právě dokázal Foulché-Delbosc v učené studii, dalo příležitost k podivným domněnkám. Staré rukopisy mají jen 297 slok, k nimž byly připojeny ještě tři, aby báseň odpovídala přesně svému obecnému názvu. A ještě více: podle staré tradice, uvedené ve známost spisovatelem komentáře, připisovaného Hernánu Núñezovi, král Jan II., sám básník, rozkázal prý Menovi, aby složil šedesát pět dodatečných slok tak, aby na každý den v roce připadla jedna; básník zemřel prý dříve, než dokončil svůj úkol, odkázav nám toliko dvacet čtyři doplňující sloky. Zkoumání Foulché-Delboscova dokazují, že tyto dvacet čtyři sloky nejsou od Meny, byť i býval dvořanem; se třemi jinými, o nichž již na počátku byla řeč, tvoří část neodvislé zlomkové básně, napsané kýmsi neznámým, jenž přísně odsuzuje královu slabost.

V Bludišti přenáší Bellonin vůz, tažený draky, básníka do paláce Štěstěny, a tam počíná nevyhnutelné napodobení Danta s celým příslušenstvím sedmi planetárních kruhů, mohutnou vidinou mi-

nulosti, přítomnosti a budoucnosti. Bludiště, dílo učeného básníka, který sám sebe béře příliš vážně, tvoří nudný celek; ačkoli však přece umění Menovo nedosahuje toho, aby ztělesnilo jeho pomysly, ačkoli se zaplétá do všelikých vtipných nápadů, dostihuje časem velké výše. Vzlet jeho obrazotvornosti, mramorová krása jeho účinů, nepopěrná dokonalost jeho slohu a vřelé vlastenectví, které inspiruje jeho nejlepší místa, stačí vysvětlit jeho slavnou pověst. Mena, opravdový básník letorou, vynikající, ba i podivuhodný časem, je zatížen příliš velikou věrností k estetickým zásadám, které mu přivodily jistou pohromu. Jsa nadán svědomitostí, úzkostlivostí a ctižádostí byl by vykonal mnohem více, kdyby byl chtěl mnohem méně.

Nejvíce vidíme vliv Menův v Coplas del contempto del mundo (Sloky o pohrdání světem) onoho pitoreskního DOMA PEDRA, condestabla portugalského a krále aragonského (1429—1466), jemuž byl adresován Santillanův proslulý dopis. Vyhnán ze své země r. 1449 pro politické pohromy ztrávil condestable ve Španělsku téměř osm let, za nichž získal dokonalou znalost kastilštiny. Ve svých Písních oslavuje královský básník rozčarování životem s jistou zdrželivostí a vznešenou melancholií. Jeho Satyra de felice e infelice vida (Satira o šťastném a nešťastném životě), allegorie prosou i veršem, byla neprávem pro svůj název pokládána za satiru. Právě tak lehkovážně byla jeho Tragedia de la insigne Reyna doña Ysabel (Tragedie o znamenité královně Doně Izabele) zařazena mezi tragedie. První z těchto děl je nápodoba díla Siervo libre de Amor od Rodrígueze de la Cámara; druhá, vzniklá z reminiscencí na Joba, Boethia a Boccaccia, je osobní nářek ve formě dialogu a bez nejmenší stopy po snaze dramatické. V prose má condestable některé chyby Menovy; ve verši má většinu jeho dobrých vlastností. Jeho myšlenky jsou vznešené, jazyk čistý a — věc historicky zajímavá — je první Portugalec, který zaujímá vynikající místo v dějinách literatury španělské.

V tomto čase rozvíjí se kastilská prosa dále podle vzorů daných Ayalou. Anonymní Crónica Jana II., pravděpodobně sebraná Álvarem Garcíou de Santa María a neznámými spisovateli, je výborné dílo úřední historiografie. V Kronice o donu Álvarovi de Luna (Crónica de Don Álvaro de Luna), díle obratného obhájce, který podřizuje své vlohy službám svého stranictví, najdeme vášnivé krasořečnění vysoké hodnoty. Poslední velká scéna, poprava condestablova, je vypravována na slavném místě s prostotou plnou umění. Nikdo nikdy nebyl tak dobrý ani tak velký jako Álvaro de Luna, jak je vylíčen ve své kronice, a přece je přesvědčení neznámého vypravovatele vyjádřeno silou a výmluvností, která nám téměř vnucuje podobiznu nepochopeného hrdiny jako pravdivou.

Nyní není o tom sporů, že Kronika o Cidovi (Crónica del Cid) (vydaná poprvé r. 1512 Juanem Lópezem de Velorado, opatem cardeňským) je založena na spise Estoria d'Espanna (Historie Španělska) Alfonse Učeného. Nepochází však z něho přímo, jsouc ze začátku vypůjčena z neobratného přepracování Historie

nazvané Crónica de Castilla, pořízeného na rozkaz Alfonse XI. Odchylky od původní verse možno rozdělit na tři třídy: poruchy textové, příliš dlouhé doklady z romancí a změny přivozené vkládáním lidových legend pozdějšího data. Kronika o Cidovi, cenná, protože obsahuje nejstarší verse četných tradic, které se rozšiřovaly sbírkami romancí (romanceros), má historickou cenu jen velmi relativní.

FERNÁN PÉREZ DE GUZMÁN (? 1376—? 1458), synovec Ayalův a strýc Santillanův, psal verše podle staré galické mody i také užíval nové methody školy italské; ale jeho skromné plody básníka zanikají před jeho skvělými činy historika. Je spisovatel díla nazvaného Mar de Historias (Moře historií), ve třech dílech. V prvním zabývá se císaři a králi, od Alexandra do Artuše, od Karla Velikého do Bohumíra z Bouillonu; v druhém jedná o svatých a učencích, jejich životech a knihách, které složili; oba tyto oddíly jsou jenom upraveny podle francouzské verse Mare Historiarum od Quidona delle Collone. Třetí část, známá pod názvem Generaciones y Semblanzas (Rody a podobnosti), je původní dílo Péreze de Guzmán. Cizí kritikové ho srovnávali s Plutarchem a Saint-Simonem; ačkoli je toto srovnání odvážné, můžeme je přijmout; říká se stále o Pérezu de Guzmán, že je mistr v portretování, a jest jím také skutečně. Zkoumejme namátkou některé postavy jeho galerie: je tu Enrique de Villena, tlustý, malý a plavý, hltoun, chlipník, stále v oblacích, neobratný v praktickém počínání a od přirozenosti lstný; Núñez de Guzmán, prostopášný, ohromně silný, hlasu drsného, bodrý a povykovačný; král Jindřich se zasmušilým pohledem, hořký v řeči, samotář a melancholik; Kateřina Lancasterská, vysoká, krasavice karmínové pleti, velká pijačka vína a na konec paralytička; condestable López Dávalos, krasavec, svůdný, veselý, pomilování hodný, bojovný a chytrý, ale — neboť bohové nás obdařili některými chybami, aby z nás udělali lidi — lstivý a oddaný astrologii. Podobizen tohoto druhu je u Péreze Guzmána hojně: osoba je zachycena, jak jedná, v plné životnosti, bez přílišného nanášení barvy, ale tak, že nechybí nic podstatného, a když byl spisovatel domluvil, nezbývá již nic jiného připojit. Dovede nenávidět a dává to znát, když se to týká dvořanů, neboť zakoušel pro povýšence veškeré opovržení Saint-Simonovo. Avšak historie potvrdila skutečnou spravedlivost jeho soudů, protože umělec v něm vždycky vítězil nad straníkem. Ku svým darům pozorování a rozumu, ku svému vědění pojí Pérez de Guzmán dokonalé mistrovství kastilské prosy rázné a jasné.

Vida y Hazañas de gran Tamerlán (Život a velké činy velkého Tamerlána), vyšlé poprvé r. 1582, je osobní zajímavé vypravování. V tomto díle vypravuje RUY GONZÁLEZ DE CLAVIJO († 1412) o cestě, kterou konal od r. 1403 do 1406 krajinou, jež se táhne »od Samarkandu, města hedbáví, k Libanonu, zemi cedrů«, a dále. Clavijo podává zprávu o svých bludných pochodech mezi kmeny Tamerlánovými, v níž zvláštním způsobem mísí se důvěřivost a skepse; přece však není jeho svědectví méně věrohodné než své-

dectví Marka Pola, a jeho vypravování je lépe spořádáno než Benátčanovo. Vypravování o dobrodružstvích, jinak zajímavé, je Crónica del Conde de Buelna, Don Pero Niño (Kronika o hraběti de Buelna, donu Peru Niñovi), 1375—1446, od GUTIERRA DÍAZE GÁMEZE, přítele a praporečníka Pera Niña. Nynější podtitul, jediné autentický — El Victorial (Vítěz) — prozrazuje, že má spisovatel úmysl představit svého pána jako hrdinu nesčetných triumfů na zemi i na moři. Díaz Gámez, zvídavý a sčetlý, dovolává se Knihy o Alexandrovi, okrašluje své stránky narážkami literárními nebo na místní kolorit, vplétá technické výrazy francouzské: sanglieres, mestrieres, cursieres, destrieres. Možno, že přespříliš velebí svého vůdce, ale dává nám skvělé postřehy o bytosti pošetilé a chvástavé, a dosahuje veliké a povýšené výmluvnosti ve svých rytířských hanopisech, z nichž jeden si vypůjčil — aniž by ho byl mnoho zlepšil — Cervantes ve svém proslulém rozhovoru o učenosti a zbraních, jejž pronáší Don Quichote.

Třetí kniha téhož druhu, nazvaná Andanças e Viajes (Cesty a putování), byla napsána sevillským rytířem PEREM TAFUREM (zemř. 1460?), který sloužil ve výpravě r. 1431—1432 pod praporem velmistra řádu calatravského, Luise de Guzmán, a opustil r. 1435 Španělsko, aby vykonal onu cestu kolem světa, o níž zůstavil vypravování rozkošně prostinké. Čtenáři XX. století ani se nebudou příliš zajímat o velké osobnosti — papeže, císaře, krále cyperského a tak mnoho jiných — jimž měl Pero Tafur čest býti představen; zájem historický je jinde: v osobnosti spisovatele samého, jeho samovolných úvahách, jeho zvědavosti, která ho hnala, že na svých výzkumných cestách přišel až do údolí Ebronu, půvabného místa, kde dle veselého a roztomilého cestovatele »prý se najdou hroby Adama a Evy.« Tato věta je půvabná: tušíme nejasně příchod kritického ducha, který se má na pozoru před přílišným tvrzením.

Vyhledávání dobrodružství projevilo se různým způsobem. Zatím co se připravoval Pero Tafur na svoji cestu, hemžili se potulní rytíři po celém Španělsku, a pro toho, kdo chce něco zvěděti o jejich činech, bylo na štěstí napsáno vypravování o nejnesmyslnějším a největším turnaji, který kdy byl, Libro del Paso honroso (Kniha o čestném přechodu), očitým svědkem, Perem Rodríguezem de Lena. Notář Lena nám vypravuje, jak se démon rytířství zmocnil Suera de Quiñones, který chtěl se sprostit závazku nosit každý čtvrtek železný řetěz na počest své paní, a nenašel lepší prostředek, než že se nabídl zároveň s jinými devíti rytíři hájit mostu svatého Marka, v Órbigu, proti paladinům evropským. Klání, které trvalo od 10. července do 9. srpna 1434, je popsáno úplně prostě Lenou, jenž považuje šest set jednotlivých srážek za nejpřirozenější věc na světě; avšak jeho upřímné vypravování je zajímavé jako doklad, a svědčí — což již tušit dává Froissart —, že rytířské romány nebyly příliš vzdáleny skutečnosti.

V XV. století rytířský román ve Španělsku je již zdomácnělý; budeme moci lépe vypátrat, jak se tam dostal, až dojdeme k nejlep-

šímu příkladu toho druhu, Amadísu de Gaula. Zatím stačí říci, že se pravděpodobně asi ztratila první španělská verse Amadise a že rozdíl mezi letopisy (přetíženými nemožnými bájemi) a rytířským vypravováním je co nejmenší. Je tak malý, že většina jich jako: Florisel de Niquea, Amadís de Grecia a Rogel de Grecia, má ráz historický a jmenuje se crónicas, kdežto takové kompilace, jako Crónica del Rey don Rodrigo (Kronika o králi donu Rodrigovi), od Pedra del Coral, jsou pouhé rytířské smyšlenky. Ztracený Amadís je tu připomenut jen pro vliv, který asi měl na svoji dobu, vliv, jehož skutečné projevy jsou snad pošetilé činy Suera de Quiñones, právě jako vzdálené hřmění ve vážných kapitolách Diaze Gámeze ohlašuje snad blízkou literární bouři.

Kdežto se při dvoře a v palácích četl Amadís de Gaula, současní spisovatelé těžili z různých pramenů. ALFONSO MARTÍNEZ DE TOLEDO (? 1398—?1470), arcikněz talaverský a kaplan Jana II., je spisovatel díla, napsaného r. 1438 »bez křtu, které ponese jméno Arcipreste de Talavera (Arcikněz talaverský) všude, kde bude čteno«. Potomstvo rozhodlo jinak, neboť kniha je všeobecně známa pod jménem Reprobación del Amor mundano čili El corbacho (Zavržení světské lásky čili Havran). Tento název vzbudil myšlenku o napodobení Boccaccia, ale podobnost mezi oběma díly, Corbacho a Corbaccio, je zcela povrchní. Mimo to, že se narodil pravděpodobně v Toledě, že konal svá studia v Salamance, že byl usazen v Aragoně až asi do r. 1420, a konečně že dosáhl hodností již řečených, víme o životě Martínezově jen málo. Počíná kárat slabosti obou pohlaví, ale zanechává brzy tohoto všeobecného odsuzování a oddává se řadě útoků na ženy. Uhodlo by se, že četl arcikněze hitského, i kdyby se jím dvakráte nedokládal: nemá ďábelské uhlazenosti Ruizovy, ale soupeří s ním co do zlomyslného ducha, bezbožné parodie, zlých snah, a je bohatší na sarkasmy, pořekadla a přísloví. Bohatost jeho popudlivého talentu přispěla aspoň jedním místem neznámému skladateli Celestiny; a i dnes, přes svůj nedostatek schopnosti rozeznávací, přes svou brutálnost, svou dikci časem temnou budí šlehající satiry Martínezovy zájem jak ostrý, tak výjimečný.

Bakalář ALFONSO DE LA TORRE (kolem r. 1461) vrací se k didaktickému způsobu Boethiovu ve svém spise Visión deleitable de la Filosofía y artes liberales (Rozkošné zjevení filosofie a svobodných umění), pojednání složeném pro výchovu knížete z Viany. Podle názvu podává nám bakalář román filosofický a allegorický; ve skutečnosti však je jeho dílo středověká encyklopedie. Nemohli bychom je věru doporučit jako zajímavou četbu, avšak je cenné pro ty, kdož se zabývají kastilskou prosou XV. století Bylo by příliš přísné odsoudit toto dílo jako nedůležité a spisovatele jako nesympatického, neboť je učený, obratný a duchaplný, nad to jeho forma je široká a mocná.

KAPITOLA VI.

Období Jindřicha IV. a králů katolických (1454—1516).

Literární hnutí, které se projevilo za kralování Jana II., trvalo dále mimo Španělsko v básnících družiny Alfonse V. Aragonského, krále, který dobyl Neapole r. 1443 a stal se ochráncem učenců, jako byl Jiří Trapezuntský a Eneas Sylvius, pozdější papež Pius II. Je třeba poznamenat, že ve svém italském prostředí psali tito básníci spíše kastilštinou než katalánštinou, svým rodným jazykem. Jejich díla najdou se v Cancionero general (Obecném zpěvníku) Hernanda del Castillo (1511), v Cancionero de obras de burlas provocantes á risa (Zpěvníku žertovných prací, ponoukajících ku smíchu) (1519), v Cancionero de Stúñiga (Zpěvníku Stúñigově), tak nazvaném, protože dvě první básně sbírky jsou od Lopeho de Stúñiga, bratrance onoho Suera de Quiñones, který hájil Paso honroso. Tradice dvorské poesie trvá Stúñigou, jehož verše jsou znamenité dokonalosti. Juan de Tabia, Juan de Andújar a Fernando de la Torre patří ke škole rytířského hedonismu. Na druhé straně je syn katův, Juan z Valladolidu, který se oddal za svého potulného života hrubým polemikám s Antónem de Montoro, Gómezem Manriquem a jeho bratrem, hrabětem de Paredes. Jméno Pera Torrellase těší se větší známosti; Coplas de las calidades de las donas (Sloky o ženských vlastnostech) tohoto spisovatele vyvolaly četné odpovědi a opačná mínění; ve skutečnosti jsou jen ubohá a osobivá satira, oplývající prudkými nadávkami a neomalenostmi proti ženám. Nejlepší a nejplodnější básník skupiny neapolské je CARVAJAL nebo CARVAJALES, který nám zůstavil dvě nejstarší romance, známé jménem spisovatelovým, a který se rovněž pokusil ve verši italském. Carvajal má opravdový lyrický vzlet a liší se nad to bojovným rázem, který tvoří protivu bezvýraznému básnění jeho současníků.

Podle starého pravidla, které tvrdí, že velký básník vyvolá četné básníky malé, pocházejí nesčetní rýmovníci od Meny. Příliš slavné Coplas del Provincial (Sloky provinciálovy), napsané mezi 1465—1474, pocházejí nesporně od Coplas de la Panadera. Je to politická satira a zároveň krutý hanopis proti některým jednotlivcům; je stále jadrná, časem duchaplná a krutá, prudké pomlouvání, jehož výraz dosahuje místy šťastné jedovatosti: její necudná zloba

byla by téměř s to omluvit snahy, které byly učiněny, aby ji zničily. Byla připisována Rodrigu Cotovi, Antónu de Montoro, Alfonsu Fernándezovi de Palencia, Hernandu del Pulgar a Diegovi de Acuña, ale nedošlo se k pevnému úsudku. Z nich kloní se vážky pravděpodobnosti k Rodrigu Cotovi, přece však má snad pravdu rukopis historické akademie madridské, připisuje-li tento spisek skupině utrhačů.

Dílo téhož druhu Coplas de Mingo Revulgo (Sloky Minga Revulga), složené v třiceti dvou osmislabičných slokách, má větší cenu. Přičítalo se také Cotovi, a s menším oprávněním i Menovi. Sarmiento míní, že Mingo Revulgo je od Hernanda del Pulgar, který napsal pracný komentář, ale opírá se toliko o předpoklad, že »nikdo jiný leč spisovatel nemohl podat o sobě tak jasný výklad«. Dva pastýři, Mingo Revulgo a Gil Aribato, zastupující nižší a vyšší třídu, rozmlouvají o zlořádech společenských. Gil Aribato kárá lid, jehož neřesti odpovídají zkaženosti ve vyšších vrstvách; Mingo Revulgo tvrdí, že prostopášnému králi je třeba činit výtku za zkázu státu, a rozhovor končí chválou zlatého středocestí měšťanstva. Tón Minga Revulga je umírněnější než tón Provincialu. Útoky proti soudobým zlům jsou všeobecnější, zdrželivější a proto nesmiřitelnější, a celkový ráz je nekonečně vážnější a povznesenější. Mingo Revulgo, složený v dramatické formě, ale bez dramatického jednání, předchází eklogy Juana del Encina, avšak hlavní důležitost tohoto díla spočívá v tom, že je první skutečnou lidovou satirou.

Mezi básníky tohoto období zaujímá zvláštní místo pokřtěný žid ANTÓN DE MONTORO, el Ropero (Záplatář, 1404—?1480). Tento nestálý spisovatel spojil umění veršovnické s uměním krejčovským, a jeho protivníci vzpínajíce se pod jeho opovážlivými útoky často mu vmetli ve tvář nízké jeho řemeslo. Mimo ten případ, kdy Montoro mužně zastává se věci své rasy, pronásledované a vražděné ukrutným obyvatelstvem, ztroskotává jinak ve své vážné snaze. Jeho pikareskní verše, zvláště ty, jež jsou adresovány Juanu de Valladolid, jsou plny divé veselosti, jež nás baví skoro tolik, jako bavila Santillanu, ale je lépe číst jeho dílo ve výtahu, a nikoliv celé. Je v podezření z účastenství na básni Coplas del Provincial, a předpokládá se, že je zodpovědný za dva nejpohoršlivější kusy ve zpěvníku Cancionero de obras de burlas provocantes á risa. Jsou to Pleito del Manto (Spor o šátek) a jedna komedie tak necudná, že se neodvažujeme uvést ji pod pravým jménem. Tento kus, jehož autorem prý je Fray Bugeo Montesino, paroduje necudným způsobem Menovy Trezientas. V básních Montorových jsou časté upomínky na Juana Ruize, a je jen spravedlivo, uzná-li se přese všechnu nízkou necudnost jeho šibalský vzlet a jeho obratná technika.

Lepší spisovatel a lepší charakter byl JUAN ÁLVAREZ GATO (? 1433—1496), madridský rytíř, o němž řekl Gómez Manrique, že »mluvil perly a stříbro«. Jeho milostné básně svědčí o vznešenosti citů a uhlazenosti výrazu daleko nad úroveň jeho doby. Jeho posvátné básně, jimiž si krátil stáří, postrádají posvěcení; ale i zde dokonalá forma chrání před zapomenutím jeho villancicos (venkovské písně),

a dává mu místo mezi nejlepšími předchůdci Encinovými. Jeho přítel Hernán Mejía napodobí Pera Torrellase v satiře na ženské slabosti, jejíž žertovná fantasie a zlomyslný duch předstihuje vzor.

GÓMEZ MANRIQUE, pán na Villazopeque (1412—? 1491), z rodiny slavné v letopisech Španělska, vynikl v politice jako jeden z vůdců povstání šlechty proti Jindřichovi IV., a v literatuře jako básník opravdové ceny. V allegorických kusech, jako Batalla de amores (Boj lásek), paroduje galický vzor a zároveň odpovídá portugalsky jistému donu Álvarovi, snad Álvarovi de Brito, který se účastnil práce na Cancioneiru Resendově. Druží se tedy ke škole italské, kde ho jeho strýc Santillana předešel; jeho pokusy v tomto druhu básnění zahrnují přizpůsobené mravní úvahy Sema Toba, didaktické básně po způsobě Menově a coplas na Juana de Valladolid, v nichž se měří bez úspěchu s drsným krejčím Montorem. Gómez Manrique naprosto nemá nadání pro humor, a jeho záliba ve formě zmenšuje jeho ráznost, ale rytířská jemnost a vznešená laskavost inspirují jeho odpověď na nadávky Torrellasovy. Není nikde pathetičtější než ve svých elegiích na Garcilasa de la Vega; a ve verších adresovaných své ženě, Juaně de Mendoza, mluví Gómez Manrique o pomíjejícnosti bytí a ostnu smrti s palčivou silou.

Avšak většího vlivu dosáhl na jiném poli literárním. Prvotní drama trvalo ve Španělsku dlouho po redakci hry Misterio de los Reyes Magos: máme toho nepřímý důkaz ve sbírkách zákonů a kronikách. Pro východ Poloostrova je to dokázáno zároveň z napodobení Seneky, zřejmého v kusech některých spisovatelů katalánských, jako jsou Antoni Vilaregut a Domingo Mascó, a z díla ze XIV. století, Representació de la Asumpció de madona Santa Maria (Představení Nanebevzetí Panny Marie), z něhož pochází Misterio de Elche (Elchské mysterium), které se ještě hraje v tomto městě 14. a 15. srpna každého roku. Nelze oprávněně připustit naprostou nezávislost zvyků katalánských a kastilských: nicméně třeba přiznati, že příklady kastilského divadla scházejí. Representatión del Nacimiento de Nuestro Señor (Představení Narození Pána Našeho), první, které předchází po Misterio de los Reyes Magos, je liturgické drama, hrané v klášteře Calabazanos, jehož představenou byla sestra Gómeze Manriqua. Skládá se z dvaceti slok osmislabičných, přednášených Pannou Marií, svatým Josefem, svatým Gabrielem, svatým Michalem, svatým Rafaelem, andělem a třemi pastýři, a všechno končí ukolébavkou. Ještě prostší skladby je pozdější kus o Umučení, kde vystupuje Panna Maria, svatý Jan a svatá Magdaléna, která však se neúčastní rozmluvy. Estribillo čili refrain, který uzavírá každou sloku, ukazuje, že byl tento kus určen ku zpěvu, to jest, že verše byly recitovány jednotným tónem nebo recitativem, což byla obvyklá podmínka představení pod širým nebem. Tyto prvotní pokusy náboženského dramatu mají veškeren zájem věcí nových, a jejich historický význam je překonán jen jediným kusem světským, napsaným Gómezem Manriquem na narození Alfonse, bratra Jindřicha IV., v němž

infantka Isabella hrála roli jedné Musy. Jediné nutno si pamatovat, že Gómez Manrique tušil posvátné i světské živly španělského divadla.

Jeho pověst byla nespravedlivě zastíněna pověstí, které dobyl jeho synovec JORGE MANRIQUE, pán na Belmonteju (1440—1478), výtečný bojovník a stranník královny Izabely. Zahynul ve srážce pod hradbami Garci-Muñozu, a jediné dílo učinilo ho hodna slávy. Jeho verše najdou se především sebrané v Cancionero general (Obecném zpěvníku) a některé vyskytají se rovněž ve Zpěvnících sevilském a toledském. Jeho humor je prostřední a jeho satirické verše na švagrovou jsou téměř sprosté. Ve skládání milostných akrostych a jiných cvičeních téhož druhu ukazuje jen prostou obratnost v umělém slohu své doby.

Čtyřicet slok nazvaných: Coplas de Jorge Manrique por la muerte de su padre (Sloky Jorgea Manriqua na smrt otcovu) získaly spisovateli nesmrtelnost, která přečkavši všechny rozmary vkusu zdá se býti pojištěna jako Cervantesova. Byla vyslovena myšlenka, že elegie Jorgea Manriqua není původní, a že básník asi znal více nebo méně určitě báseň Abn'l-Baká Sálih ar-Rundiho o úpadku moci moslemínů ve Španělsku.[1] Nesporně přeložil Juan Valera básníka arabského způsobem tak důmyslným, že podobnost zdá se velmi zřejmá; ale jako od Bible až po naše časy ve všech literaturách vyskytují se vznešené, stále opakované výroky o smrti, a poněvadž není dokázáno, že Jorge Manrique uměl číst arabsky, není možno tuto domněnku vážně upevnit.

V tomto jediném díle ukazuje se Jorge Manrique jako geniální básník, mistr lyrické orchestrace. Báseň začíná volným taktem, slavnostním nářkem na marnost velkých věcí a na křehkost života; potom v tonině molové moduluje odevzdané přijetí tajemného osudu a končí hrdou symfonií, v níž jako by se ozývaly harfy a hlasy serafské. Stavba je dokonalosti téměř nesrovnatelné, a stěží v jediné sloce mohla by nalézti nejpřísnější kritika chybu. Camoens pokoušel se napodobit tuto báseň; Montemôr a Silvestre ji vykládali, Lope de Vega prohlásil, že by měla být napsána zlatým písmem; byla přeložena do latiny a od století XVI. uvedena v hudbu Venegasem de Henestrosa. Dostalo se jí takto šťastného osudu, jenž potrval až na naše časy, kdy jí krásný Longfellowův překlad získal tisíce obdivovatelův.

Co se zachovalo z básní za vlády Jindřicha IV., zdá se vedle tohoto mistrovského díla matné a slabé. Avšak jsme zavázáni zmínit se o PERU GUILLÉNOVI DE SEGOVIA (1413—1474), který vystupuje pod ochranou Álvara de Luna, Santillanovou a Menovou dostal se do služeb arcibiskupa alchymisty Carilla a prohlásil se za žáka Gómeze Manriqua. Jeho nejdůležitější dílo je veršovaný překlad sedmi žalmů o pokání: tento pokus uvést biblický živel do literatury španělské je jeden z nejstarších. Shledáme se tu s jistým osobním způsobem, který jest velmi vzdálen překladů v prose, jako je přesný překlad

[1] Viz: Jean-Baptiste André Grangeret de Lagrange: Anthologie arabe, Paříž 1828, str. 141—149.

Bible, pořízený před tím (1422—1433) rabínem Mojžíšem Arragelem de Quadalajara.

Prosu zastupuje Vita beata (Blažený život), kteroužto knihu složil Juan de Lucena (zemř. ?1493) v roce 1463. Psal kastilštinou chvalitebně čistou, avšak jeho námět pochází z knihy Dialogus de felicitate vitae (Dialog o šťastném životě) od Bartoloměje Fazzia. Jako Fazzio věnuje originál Alfonsu VI. aragonskému, Lucena věnuje svůj překlad Jindřichu V. Po způsobu Ciceronově uvádí na jeviště Santillanu, Menu a Alfonse de Cartagena (1384—1456), biskupa burgoského (decus prelatorum), a tyto velké osobnosti rokují ve svém pomyslném rozhovoru o otázce štěstí pozemského a dospívají k onomu pessimistickému závěru, že štěstí není, nebo k bolestné alternativě, že je nedosažitelné. Lucena nepřidává ničeho k myšlenkám svých předchůdců o tomto otřepaném thematě; ale jeho jemnost dodává jeho všeobecným výrokům půvabu.

Lucena stojí slohem daleko výše než Segovan DIEGO ENRÍQUEZ DEL CASTILLO (zemř. 1470), kaplan a důvěrný rádce Jindřicha IV., jehož úřední Kroniku sestavil v duchu čisté nestrannosti. Nicméně mámo právo věřit, že byl po králově smrti rukopis přehlédnut. Tato historie, přetížená osloveními a rozhovory, je psána s pompésní přesností, s jemnými úskoky, jedná-li se o zvučné dvojsmyslnosti, které nemohou tak urazit ani vladaře obezřetného historika, ani vůdce vítězného povstání. Jiná kronika za tohoto kralování je přičítána ALFONSOVI FERNÁNDEZOVI DE PALENCIA (1423 – 1492), o jehož jméně jsem se již zmínil při Coplas del Provincial. Není dokázáno, že napsal jiná historická díla než svá Gesta Hispaniensia, nelítostný obraz zkaženosti doby: kastilská kronika, která platí za jeho dílo, je špatný překlad jeho Gest. Zamotaná souvětí této kastilské kroniky, někdy celé kapitoly dlouhá, jsou velmi vzdálena svěžího slohu Palenciova v allegorickém líčení bitvy vedené vlky a psy: Batalla campal entre los lobos y los perros (Bitva mezi vlky a psy) a v jeho mužném proslovení Perfección del triunfo militar (o dokonalosti vojenského triumfu), díle, ve kterém oslavuje své krajany, jež staví do řady nejlepších bojovníků Evropy. Nejtěžší chyba Palenciova je jeho snaha zlatinisovat svou skladbu jako ve svých převodech Plutarcha a Josefa; to však mu nebrání psát v šťastné chvíli s uchvacující silou. Cronica de hechos del condestable Miguel Lucas de Iranzo (Kronika o činech kondestabla Miguela Lucase de Iranzo), která byla přičítána Juanu de Olid, Diegu Gómezovi nebo Petru de Escavias, je pozoruhodná především svými prostými, přirozenými a malebnými odchylkami o společenském životě španělském.

V roce, kdy nastoupili katoličtí králové Ferdinand a Isabella (1474), bylo zavedeno ve Španělsku knihtiskařství. Ticknor praví, že k tomu došlo r. 1468, a připojuje, že »naprosto netřeba míti o tom pochyby.« Na neštěstí kniha, na níž zakládá svou domněnku, má chybné datum. Les Trobes en lahors de la Verge Maria (Písně ku chvále Panny Marie), první svazek vytištěný ve Špa-

nělsku, je sbírka zbožných veršů, napsaných v nářečí valenckém od čtyřiceti čtyř básníků, většinou Katalánců. Francisco de Castelví, Francisco Barceló, Pedro de Civillar a anonymní rýmovník (hum Castellá sens nom) psali kastilsky. Od roku 1474 znásobily se tiskařské lisy, a překlady cizích mistrů jsou postupně tištěny, třebaže výsledky tohoto zobecnění nejsou bezprostředně vidět.

Zde je na místě pojednat o básnickém druhu, který hraje velkou roli v literární historii Španělska: promluvíme o romancích skládaných neznámými básníky, kterými pohrdali jejich učení soupeři. Nikdo nemyslil, že by byly tyto lidové výplody hodny přepsání v nákladné rukopisy, a třebaže nám jich několik zachovalo ústní podání, většina byla zachována příležitým vynálezem tisku. Co se týče jména těchto skladeb, podotkněme, že názvu romanz nebo romance, který byl s počátku omezen na díla psaná v jazyce země, bylo užito v tomto smyslu prvním známým trubadúrem hrabětem Vilémem de Poitiers. Ve století XII. nabylo slovo ve Španělsku nového významu; užívá se ho s takovou platností jako slova cantar a nakonec vypudí tento název. Pozvolna nabývá romance svého nynějšího smyslu, a rozumí se jí kratší nebo delší báseň o verších šestnáctislabičných se stejnou assonancí od začátku až do konce. Je třeba na tom trvati, neboť zvyk rozdělovat verše romancí a tisknout tak na každou řádku jen jeden poloverš vzbudil chybnou představu básně, kde jsou dva a dva verše souzvučné. Jiný omyl, který byl kdysi obecný, je ještě dosti hojný mimo Španělsko. Neříkalo se toliko, že romanceros jsou nejbohatším pramenem básnických ballad na světě, tvrdilo se kdysi také, že obsahují nejstarší příklady kastilské poesie. Protože toto tvrzení se čas od času znovu objevuje, poznamenejme, že je prosto všeho podkladu. Je pravda, že cantar nebyl nikdy zapomenut a že jeho trvání vysvětluje částečně trvání assonance ve Španělsku dlouho potom, kdy jí ostatní Evropa již neužívala. Je rovněž pravda, že markýz ze Santillany mluví ve svém historickém listě (o něco dříve než 1450) k Donu Pedrovi, kondestablovi portugalskému, pohrdlivě o těch, kteří »proti všemu řádu, pravidlu a rytmu vynašli romance a cantary, kterými se kochají lidé nízcí a sprostí«; a z této věty může se vyvodit existence četných romancí staršího data. Avšak žádná ukázka prvotní doby se nezachovala: ani jedna ze zachovaných romancí nesahá za XV. století, dobu samého Santillany.

Četné Cancioneros (zpěvníky), skládané od doby Baenovy až po vyjití Romancero general (Obecného romancera), jehož první část byla tištěna r. 1600, pak s přídavky 1604—1614, druhá část r. 1605, obsahují mnoho podivuhodných romancí složených většinou od dvorských rýmovníků. Obsahují málo příkladů toho, co by se mohlo právem pojmenovat staré a lidové písně. R. 1550 uveřejnil Alonso de Fuentes Libro de los cuarenta cantos de diversas y peregrinas historias (Kniha čtyřiceti zpěvů o rozličných a cizích událostech); sbírka Lorenza de Sepúlveda vyšla následujícího roku. Oba tvrdí, že předvádějí právě tak »drsnost« jako »tón a metriku« starých romancí; avšak tyto básně, rovněž jako

básně vydané Escobarem v Romancero del Cid 1612 (Romanceru Cidově), byly skládány buď učenými muži, jako byl záhadný přítel Sepúlvedův, onen Caballero Cesáreo (císařský rytíř) — snad Pedro de Mejía, jenž byl při dvoře Karla V. — který nacházel své náměty v kronikách a napodobil, jak nejlépe dovedl, starý způsob, buď jinými skladateli, kteří vedli si v lidové poesii španělské s takovou svobodnou inspirací, jakou ukázal Burns vzhledem k venkovským písním skotským. Jsou to obratné výmysly, avšak opožděné a nemají hrdinného širokého dechu, jenž tolik karakterisuje romance staré školy.

Nejstarší tři romance, mající jméno skladatelovo, jsou od Rodrígueze de la Cámara (asi 1440). Brzy za nimi přijdou dvě jiné, z nichž jedna — Retraída está la reina (V ústraní je královna) — byla složena roku 1442: tyto dvě jsou dílo Carvajala (či Carvajalesa), španělského básníka, který žil v Neapoli při dvoře Alfonse V. Zřejmě nemůžeme určit tak přesně datum anonymních romancí, které hojně se vyskytají v zpěvnících.[1] Nejstarší ze známých romancí je prý Alburquerque, Alburquerque (1430), vytištěná Asenjem Barbierim: možná, že jsou ještě nějaké starší, ale nemožno je zjistit pro změny, kterých se jim dostalo. Jsou-li některé — což je silně pochybné — je třeba hledat je ve dvou antverpských vydáních (jedno nedatované, druhé z r. 1550) Cancionero de Romances (Cancionera romancí), uveřejněných Martínem Nuciem, a v Silva de Romances (Sbírce romancí) od Estebana de Nájera, vytištěném r. 1550. Většina veršů romancerů — znovu opakujeme — které naprosto nejsou staré národní písně středověké, byla napsána jemnými umělci, kteří žili sto nebo dvě stě let později. Co se týká autentických starých romancí, které nás tu jediné zajímají, postačí stručně přehlédnouti výsledky, k nimž došli Durán, Wolf, Hofmann, Milá y Fontanals, Menéndez y Pelayo a Ramón Menéndez Pidal; a snad nebude zbytečné poznamenat, že v dolejších odstavcích slovo »starý«, užívané o romancích, nevztahuje se k době starší než XV. století.

Romance vztahující se na osobnosti nebo události historické dělí se na osm oddílů, podle svých námětů.

1. Wolf přijal za staré šest romancí o králi Roderichovi a ztrátě Španělska. Nicméně všech šest je založeno na Crónica del rey Don Rodrigo (Kronice krále Dona Rodriga) od Pedra del Corral, napsané asi r. 1443, a všechny jsou ze XVI. století. Nicméně dvě básně z této skupiny dočkaly se šťastného osudu: věta z romance Después que el rey Don Rodrigo (Když král don Rodrigo), uvedená v Donu Quijotovi, je známá po celém světě, a Las huestes de don Rodrigo (Vojska dona Rodriga) je zastoupeno dvěma verši ve Ztracené bitvě (Orientales) Viktora Huga:

> Včera byly hrady mé, města nádherná . . .
> Běda! z říše své nic už nemám dnes.

[1] Některé romance byly nedávno sebrány u východních židů; viz Revue des Études juives, svazek XXXII. a XXXIII., a Revue hispanique, sv. X.

2. Jedna ze čtyřiceti šesti romancí na Bernarda del Carpio, která platila dlouho za starou, vyskytá se poprvé v Rosa española (Španělské růži) od Timonedy (1573), a doba složení jistě není starší než toto datum. Tři jiné romance, na něž se kdysi dívali jako na staré, jsou jenom metrické upravení Obecné kroniky. Jsou to: Cuando Bernaldo le supo (Když Bernaldo to zvěděl), Andados treinta y seis años (V třiceti šesti letech) a En gran pesar y tristeza (Ve velkém hoři a smutku). Z této skupiny zbývá jedině Con cartas y mensajeros (S listy a posly), velmi hezký příklad svého druhu.

3. Nejslavnější z romancí na Fernána Gonzálece a jeho nástupce je snad Juramento llevan hecho (Přísahu přísahali), ale neshledáváme se s ní před r. 1604; dokonalost slohu prozrazuje umělecký původ a nic neodporuje tomu, že je od Lopeho de Vega, který cituje z ní verše ve své La libertad de Castilla (Svobodě Kastilie). Uchvacující romance na García Fernándeze a jeho cizoložnou ženu — Castilla estaba muy triste (Kastilie byla velmi smutná), byla Duránem pokládána za starou: ve skutečnosti je to báseň ze XVI. století, složená od »císařského rytíře«, o němž již byla zmínka. Jediné romance tohoto kruhu opravdu staré jsou obdivuhodné romance: Castellanos y leoneses (Kastilští a leonští), odvozená, jak byl ukázal Menéndez Pidal, z druhé Obecné kroniky z r. 1344, která rovněž je založena na jednom ztraceném cantaru de gesta; pěkná ukázka, která počíná slovy Buen Conde Fernán González (Dobrý hrabě F. G.), pocházející asi z onoho ztraceného cantaru; a některé osamocené verše — Por palacios del rey (Po palácích královských) — které tvoří část písně dosud lidové v Asturii pod názvem La Peregrina (Poutnice).[1]

4. O chmurné legendě infantů lárských jednal velmi starý cantar de gesta; druhý cantar složený mezi kompilací Obecné kroniky Alfonse Učeného a kompilací druhé Obecné kroniky z r. 1344; snad i třetí pozdější cantar (po roce 1344). Z druhé z těchto cantarů de gesta je odvozena většina romancí vztahujících se k infantům. Mezi těmito připouští Wolf Quién es aquel caballero (Kdo je onen rytíř?) a Cansandos de pelar (Unaveni bojem), ale tyto dvě strhující básně jsou také od neznámého »císařského rytíře«. Tento kruh je na štěstí dosti bohatý, aby se bez nich obešel, neboť obsahuje hrdé staré romance, jako je A Calatrava la vieja (Starou Calatravu), její přepracování Ay Dios, que buen caballero (Ach Bože, jako dobrý rytíř), které se pokládá za padělek třetího cantaru, o němž byla výše zmínka. Ya se salen de Castilla (Již táhnou z Kastilie), odvozená z druhého cantaru; ohnivá Pártese el moro Alicante (Odchází maur Alicante); ukázka — Sacóme de la prision (Vytrhl mě z vězení) — která byla

[1] Romance počíná větou: En la Ciudad de León (V městě Leónu); ale starý zlomek začíná teprve na deváté řádce: Por los palacios del rey.

zajisté přepracována v rukopise ze XVI. stol., v němž se nachází; a slavná romance A cazar va don Rodrigo (Na lov jde d. R.) tak mocně přetvořená ve třicáté Orientále:

Don Rodrigo v lese honí,
bez meče a bez brnění.
Je den letní, k poledni...

5. Menéndez Pidal dokázal, že skladatelé Obecné kroniky užili nejen Básně o Cidovi, nýbrž i pozdější recense, která od verše 1251 do konce se jistě citelně liší od Básně; Obecná kronika z r. 1344 chová v sobě některé zlomky Cantaru de gesta o rozdělení království krále Ferdinanda Velikého a jedno místo jiného cantaru o obléhání Zamory. Tyto tři cantary a Rýmovaná kronika jsou prameny nejstarších romancí, vztahujících se k Cidovi. Ze dvou set pěti, které oslavují národního hrdinu, připouští jich Wolf čtyřicet jako úctyhodně starých, ale ve skutečnosti sotva tucet sahá do XV. století. Většina mezi nejznámějšími je nepopíratelně nová: Afuera, afuera, Rodrigo (Pryč, pryč, Rodrigo), příliš duchaplná na lidového básníka; Ese buen Diego Lainez (Onen dobrý Diego Lainez), po níž není ani stopy před Rosa española 1573 (Růží španělskou) od Timonedy; snad i rázná romance En las almenas de Toro (Na cimbuřích Toru), kterou Milá y Fontanals pokládal za umělou báseň ze XVI. století. Třeba že všechno svědčí o nemožnosti Duránova tvrzení, že Por el val de las Estacas (Údolím Estacas) zachovala se v rukopise ze XVI. století, je pokládána přece za starou. Ostatně není pochyby o stáří romancí Hélo, hélo por do viene (Běda, bože, kudy přichází), která počíná větou, jež se mnohem později stala obecným výrokem; Doliente estaba, doliente (Trpěl, trpěl); Riberas de Duero arriba (Podél břehů Duera); Junto al muro de Zamora (U zdi Zamory); Rey Don Sancho, Rey Don Sancho (Král Don Sancho); Por aquel postigo viejo (Onou zadní starou branou); Ya cabalga Diego Ordóñez (Již jede D. L.), jež celý svět zná skoro nazpamět; čarokrásná Cabalga Diego Lainez a tři básně, které pocházejíce ze ztraceného textu v těsném vztahu k Rýmované kronice jednají o témž námětu: jsou to Cada dia amanece (Každý den svítá); En Burgos está el buen rey (V Burgosu je dobrý král) a Dia era de los reyos (Byl den králů).

6. Romance, které se zabývají různými episodami historie španělské, jsou méně zajímavé. Yo salí de la mi tierra (Odešel jsem ze své země), tak často přičítaná Alfonsu Učenému, vyskytuje se teprve r. 1454, asi dvě století po smrti králově: nicméně je to velmi staré datum na romanci. Datum romance Miraba de Campo Viejo (Díval se z Campo Viejo) možno stanoviti neurčitě podle narážky, kterou obsahuje, na smrt Pedra, bratra Alfonse V. aragonského při obléhání Neapole 1438: má se za to, že byla složena několik málo let po této události. Taktéž z námětu básně La triste reina de Nápoles (Smutná královna Neapolská) se vyrozumívá, že existovala tato báseň před listopadem 1495: pravděpodobně také této

době se připsat Válame Nuestra Señora (Buď zdráva, Naše Paní), dle podání psaná r. 1526, a Ay, ay, ay! qué fuertes penas (Ó, jak těžké tresty), pokládaná buď za lidové upravení romance od Ambrosia Montesinosa, buď za vzor, jehož se tento mnich přidržel. El viejo rey don Alfonso je dílo obratného napodobitele, jakým byl »císařský rytíř«.

7. Důvtipný Milá y Fontanals poznamenává, že většina romancí, vztahujících se na Petra Ukrutného, nemohla býti zpívána veřejně, protože byla králi nepříznivá. Jedinou výjimkou byla by Entre las gentes se dice (Mezi lidem se říká), která je lidová a snad stará. Co se týče ostatních, jsou to učené a nové výmysly, založené na kronice Lopéze de Ayala.

8. Mezi pozoruhodnými a četnými romances fronterizos (pohraničními, hraničářskými romancemi), které odpovídají anglickým border ballads, snažili se odkázat romanci Cercada tiene á Baeça (Obléhá Baezu) až k roku 1368. Určení tak přesné je velmi podezřelé: zdá se, že báseň připomíná obléhání Baezy, které se událo 1407, a že byla napsána o půl století později. Nejstarší romance této lákavé skupiny jsou, zdá se: De Granada partió el moro (Z Granady vyšel Maur), složená nějaký čas po květnu 1424, Alora, la bien cercada (Alora, dobře obklíčená), která klade se do doby o něco pozdější, než bylo obléhání Alory r. 1436, Allá, en Granada la rica (Tam v bohaté Granadě), více méně současná s bitvou u Los Alporchones (1452), v písni oslavovanou, a báseň velmi často citovaná — Jugando estaba el rey moro (Hrál král maurský) — o níž se soudí, že byla složena asi tak r. 1460 nebo o něco později. Je sotva nutno upozornit, že musí býti tyto chronologické domněnky přijaty nanejvýše střízlivě. Paseábase el rey moro (Procházel se král maurský), kde se oplakává vzetí Alhamy (28. února 1452), byla označena jako předloha pověstné romance: De Antequera partió el moro (Z Antequery vyšel Maur). Milá y Fontanals pokládá tuto za starší z obou romancí, ale není nemožno, že jedna i druhá patří do počátku XVI. století. Nicméně zcela neobyčejný zájem byl by býval vzbuzen o romanci Paseábase el rey moro, kdyby byl Pérez de Hita řekl pravdu prohlašuje, že pochází tato báseň z arabského originálu. Totéž platí o romanci přičítané (alespoň částečně) Mauru znajícímu latinsky (moro latinado): Abenámar, Abenámar; francouzský čtenář shledá se s některými jejími verši (pravda dosti politováníhodně přeloženými) v Dobrodružství posledního Abenceraka od Chateaubrianda.

Mimo báseň De Mérida sale el Palmero (Z Meridy vychází poutník), která je, zdá se, španělského původu z dávné doby, pocházejí romance okruhu karolinského z Obecné kroniky, a Kronika se zakládá na cantaru de gesta, napodobeném podle francouzského originálu. Nejstarší příklady jsou: Media noche era por filo (Byla právě půlnoc); Del Soldán de Babilonia (O sultánu Babylonském); Nuño Vero, Nuño Vero; pak dosti odpuzující

báseň Estábase la condesa (Byla hraběnka); Tan clara hace la luna (Tak jasný byl měsíc), čerpaná z Chanson de Saisnes; její protějšek Vámonos, dice Gayferos (Pojďme, praví Gayferos), a čtyři zpěvy na počest bitvy u Roncevalů: Domingo era de Ramos (Neděle byla květná) a En Paris está doña Alda (V Paříži je paní Alda), rovněž jako Por la matanza va el viejo (Na vraždu jde stařec) a Mala la visteis, franceses (Zlou jste ji shledali, Francouzi). Francouzský originál těchto básní je zřejmý, ale jejich sloh zdá se spíše lidový.

V cyklu bretoňském jsou jenom tři staré romance: Nunca fuera caballero (Nikdy nebyl rytíř), citovaná Donem Quijotem na počest hospodských dívek, které mu posloužily treskami a černým chlebem; Ferido está don Tristán (Raněn je don Tristan), vzdálená ozvěna dojemné legendy, a Tres hijuelas había el rey (Tři dcerušky měl král), varianta historie Lancelotovy, jíž se dokládá jako staré humanista Antonio de Nebrija, který se narodil před polovicí XV. století. Národ vsakoval do sebe tyto historie oněch udatných rytířů, jichž poloostrovní představitelé jsou Amadisové a Palmerinové.

Je nesnadné dohadnouti se data četných romancí, které jednají o námětu buď rytířském nebo smyšleném. Běží o náměty, jež náležejí většinou literatuře mezinárodní, a jichž příchod do Španělska nedovedeme určit. Prozatím se označují jako nejstarší příklady této třídy: Hélo, hélo por do viene, jež se podobá poněkud romanci již uvedené v kruhu karolinském; De Mérida sale el Palmero; Malas mañas habeis, tio (Zlé dovednosti máte, strýče), patrně vzpomínka na křižácké výpravy; A cazar va el caballero (Na lov jde rytíř), jediná nebo skoro jediná ukázka, kde vystupují víly; A caza iban, á caza (Na lov šli, na lov), jež se ústním podáním dostala do nejstarších letáků (pliegos sueltos). Konečně půvabná romance Yo era mora Morayma (Byla jsem maurka Morayma), zdánlivě volná verse arabské písně a tím obdobná romanci Paseábase el rey moro, a Abenámar, Abenámar, a oné zvláštní romanci na Cida — Hélo, hélo por do viene, — jež obsahuje zaklínání Valencie, které odpovídá jednomu z arabštiny přeloženému místu v Obecné kronice. Tak tedy končí výčet slavných romancí obzvláště zajímavým příkladem básnického druhu, jenž dosáhl ve Španělsku svého nejvyššího rozvoje a až podnes tam zůstal ve starodávné modě.

Pokus přizpůsobit nábožnému básnění lyrické formy, jako je romance, najde se ve Zpěvníku (? 1482) františkána Fraye Íñiga de Mendoza, na kterého vzpomínáme spíše pro tuto odvážnou novotu než pro jeho Vita Christi por coplas (Život Kristův ve slokách), kde mnich ukazuje, že je žákem Menovým a Gómeze Manriqua. Právě jsme mluvili o velmi rozšířené romanci — Ay, ay, ay! qué furtes penas — jež nese jméno jiného františkána, AMBROSIA MONTESINOSA, sardinského biskupa a oblíbeného básníka královny Izabely. Jeho dílem Visitación de Nuestra Se-

ñora (Navštívení Naší Paní) a písněmi přizpůsobenými lidovým nápěvům (které zachoval Asenjo Barbieri v Cancionero musical de los siglos XV y XVI, — Hudebním zpěvníku XV. a XVI. století) zavane ve Španělsku italský realismus Jacoponiho da Todi. Tato nutnost přizpůsobit se melodii, spojená se spisovatelovou velkou zálibou pro skutečnost, vyvolává účiny dosti drsné; ale Montesinos se někdy vyjadřuje s uhlazenou prostotou a, jak upozorňuje Menéndez y Pelayo, je první, kdož uvedl do lidového básnictví mysticismus.

Nemáme místa zkoumat dosti nerovnocenné spisovatele různých esparsas, decires a requestas. Nesmíme však pominout jméno JUANA DE PADILLA (1468—?1522), přezděného el Cartujano (Kartusián), kterého neskromný obdivovatel nazval »španělským Homérem«. Ve svém Retablo de la Vida de Cristo (Oltář života Kristova) podává ve verších život Spasitelův po způsobu Juvencově, a v důležitější básni: Los doce Triunfos de los doce Apóstoles (Dvanáct vítězství dvanácti apoštolů) snaží se spojit Dantovu přísnost s půvabem Petrarkovým. Padilla často nemístně krasořeční, dovoluje si slovesných rozmarů a přechází od velké výmluvnosti přímo k domáckému tónu; na svých nejlepších stránkách — je to jeho cesta peklem a očistcem v průvodu svatého Pavla — vyniká hloubkou svého vidění, pojetím záhrobních hrůz a mocným popisem útrap odsouzenců. Allegorickou formu rovněž najdeme v Inferno del Amor (Peklo lásky) od GARCÍHO SÁNCHEZE DE BADAJOZ (?1450—?1511), který zemřel jako blázen. Jeho postavy: Macíasova, Rodríqueze de la Cámara, Santillanova a Jorgea Manriqua, okouzlených láskou, velmi byly době po chuti, a jiná ještě starší báseň s názvem velice podobným: Sepulcro de Amor (Hrob lásky) zjednala pověst jistému (?Fernandu de) Guevarovi (snad otci slavného Antonia de Guevara), jehož roztroušené básně svědčí o jízlivém duchu. Ostatně Sánchez de Badajoz za mnohé děkuje svému odvážnému humoru a snadnému způsobu, jímž ovládá lidové formy.

Spíše strojený než původní spisovatel následující generace je PEDRO MANUEL DE URREA (1486—?1530). Protože jeho Peregrinación á Jerusalem (Putování do Jerusalema) nebylo nalezeno, nelze ani s jistotou povědět, je-li napsáno ve verších, nechceme-li se vydat v šanc podobnému omylu, jako když se předpokládalo, že Penitencia de Amor (Pykání za lásku, 1514) byla báseň. Zásluhou Foulché-Delbosca, jenž našel exemplář této knihy a znovu ji otiskl, víme nyní, že Penitencia de amor je prosaická napodoba slavné Celestiny, o níž budeme mluvit později. Fiestas de Amor (Slavnosti lásky), jež přeložil Urrea z Petrarky, málo vábí. Nicméně jeho Cancionero (1513) dává nahlédnout v talent obratný a nestálý: Urrea užívá podivuhodně decimy, jeho villancicos jsou půvabné a jemné, a pozměna, které podrobil stanci Jorgea Manriqua, připouští nový melodický účin. Je typ aristokrata literáta, jenž se upřímně bouří při myšlence, že v tomto čase tisku bude čten »ve sklepích a kuchyních«, a zdá se, že jeho díla uveřejnila matka. Ať je tomu jakkoliv, má osvícený instinkt pravého literáta, neboť jeho ver-

šovaná verse prvního aktu Celestiny je pokus, v němž předstihl způsoby, které brzo pak se staly obvyklými. Urrea nebyl však jediný své doby, kdo psal dramatické verše.

Jistý pokrok v tomto směru byl již učiněn jeho starším vrstevníkem RODRIGEM COTOU DE MAGUAQUE (asi 1490), na víru obráceným židem, jenž pobuřoval lůzu k hromadnému vraždění svých starých souvěrců, a jejž jsme jmenovali jindy, při Coplas del Provincial a Mingo Revulgo, kterážto díla mu byla často připisována tak jako začátek Celestiny. Burleskní svatební píseň, nalezená Foulché-Delboscem, je jistě pravá, ale tento antisemitský žid zajistil si pověst předně svým Diálogo entre el Amor y un viejo (Rozhovor mezi Amorem a starcem), vytištěným poprvé v Obecném zpěvníku (1511). Oba rozmlouvající hovoří o ceně milostné vášně, až se stařec podrobí přemlouvání bůžka, jenž se pak vysměje zamilovanému bělohlavci. Dialog je neobyčejně dramatický co do formy a ducha, děj je jasný a spádný, verše mají výborný sloh. Nicméně je sotva pravděpodobno, že básník určil svůj kus k provozování; alespoň nikdo nemyslí, že se tak stalo.

Jak jsme již ukázali, Gómez Manrique první mezi novějšími spisovateli, jichž jména se nám zachovala, psal pro divadlo; ale kroniky z XV. století zmiňují se o divadlech, jež lze rozdělit na entremeses (výraz, který tehdy označoval tance a turnaje provázené sbory), a na momos, zábavy povahy spíše literární, slavené o vánocích a velikonocích. Gómez Manrique dovedl tento druh kusů k dokonalosti, avšak JUAN DEL ENCINA (1469—?1533) jde ještě dále a získá si název »patriarchy španělského divadla«. Pohoršlivý kus Pleito del manto povídá, že byl Encina synem Pera Torrellase; podle jiného pramene bylo jeho pravé jméno Juan de Tamayo: tato domněnka je naprosto mylná a Encinovo zlořečení Torrellasovi oslabuje pravdivost i domněnky prvé. Po odbytých studiích na universitě salamancké účastnil se Encina obléhání Granady, oslavil kapitulaci tohoto města ve svém Triunfo de Fama (Vítězství Slávy) a v říjnu 1492 přešel do služeb druhého vévody z Alby. R. 1498 vydá se na cestu do Italie, a r. 1502 shledáme se s ním v Římě jako s milcem Alexandra VI., onoho politováníhodného španělského papeže. Vrátil se nepochybně r. 1509 do Malagy nastoupit světský kanonikát; mnohem později byl vysvěcen na kněze a sloužil svou prvou mši v Jerusalemě 1519, a byl konečně jmenován převorem kláštera leonského. Má se za to, že zemřel v Salamance.

Encina, jenž počal psát od svého patnáctého roku, zanechal více než sto sedmdesát básní, které složil dříve, než mu bylo dvacet pět let. Asi osmdesát z nich, upravených spisovatelem pro hudbu, je zařazeno do Hudebního zpěvníku Asenja Barbieriho. Jeho zpěvy, třebaže časem pokažené zženštilou strojeností, mají vzácný půvab zbožnosti. Jeho Arte de trobar (Umění básnické) z r. 1496 vykládá myšlenky, které již byli rozšířili Provençálové v Leyes d'amors (Zákony lásky, 1324) Guilhema Moliniera; pověst Encinova nespočívá však na jeho poetice: spočívá na jeho eklogách, z nichž první byly

hrány před jeho příznivci v Albě de Tormes patrně r. 1492. Jeho dramatických kusů je čtrnáct a byly jistě hrány. Ticknor tvrdí, že sedmý a osmý je ve skutečnosti jen jediný kus »s přestávkou«, třebaže je skladatel »ve své prostotě« oddělil. Není třeba nic přepínat, ani prostotu Encinovu. Jeho sedmá ekloga byla hrána r. 1494, osmá 1495: »přestávka« byla by trvala rok, což by bylo příliš mnoho. Encinovy eklogy představují ve formě dramatické prosté náměty s dějem neumělým sice, ale rozličným; jsou vesměs složeny při svátečních příležitostech, buď na námět posvátný, buď světský. Egloga de Fileno (Ekloga o Filenovi) dramatisuje lásku pastýřovu k Lefiře a končí sebevraždou; tato myšlenka je vnuknuta Celestinou; Plácida y Vitoriano (Placida a Viktorián), obsahující dva pokusy sebevraždy a choulostivý výjev, uvádí na scénu Venuši a Merkura. Aucto del Repelón (Hra o rvačce) představuje dobrodružství dvou pastýřů na tržišti, Johana Paramáse a Piernicurta, kdežto Cristino y Febea (Krystýn a Febea) líčí větami, jež připomínají Cotův Diálogo, mrzký pád domnělého poustevníka. Tyto prosté náměty jsou obratně zpracovány, a veršování je — obzvláště v Placidě a Viktoriánu — čisté a uhlazené. Encina vypracoval přísně liturgické drama až k jeho vrcholu, a jeho mladší současník, spisovatel rovněž nadaný, Lucas Fernández, učinil jen malý pokrok ve svém Auto de la Pasión (Hra o Umučení) z r. 1514. Na tom posvátné drama téměř přestává; teprve o století později byla využita božská mysteria a životy svatých. Jak ukazuje Cotarelo y Mori, spočívá Encinova sláva v tom, že byl podněcovatel hnutí, jež vyvrcholilo v Calderonových autos.

Překlad Amadíse de Gaula je velmi důležitý v jiném směru. Základ Amadise je odvozen pravděpodobně z bretaňských románů, a mělo se za to, že se příběh dostal na Poloostrov s francouzskými a anglickými rytíři z armády Jindřicha Trastamarského a Černého Prince. Všechno však nasvědčuje, že se sem dostal dříve, neboť portugalský překlad (dnes ztracený) se přičítá dosti pravděpodobně Johamovi de Lobeira (1261—1325), který v Canzoniere Colocciho-Brancutiho (č. 230) užívá téže ritornely, kterou zpívá Oriana v Amadisu. Vypravování bylo dobře známo Lopézovi de Ayala a pěti jiným básníkům, kteří se vyskytují ve sbírce Baenově: četli je snad buď v portugalštině, buď v nějakém starém španělském upravení. Neměli text, jejž máme teď my, neboť ten je dílem GARCÍE RODRÍGUEZE DE MONTALVO (asi r. 1500), který přiznává, že tři čtvrtiny jeho knihy jsou jen přepracování: závěr, horší než ostatní části, je, zdá se, od něho. Datum uveřejnění tohoto díla je nejisté: nejstarší vydání nyní známé je zaragozské z r. 1508, ale snad není první.

Vše, co se týká Amadise, a většina podrobností jeho příběhu uvádí do rozpaků. Amadis z Gallie je britský rytíř, Gallie značí zde zemi Gallů, »Bristoya« a »Vindilisora« označují Bristol a Windsor. Chronologie není méně překvapující, neboť příběh se děje »několik let po utrpení Vykupitele našeho«. Vypravování má za obsah lásku Amadisovu k Orianě, dceři Lisuarta, krále bretaňského. Neuvěřitelné čáry a tajemná

kouzla, bitvy s obry a nadpřirozená zakročení tvoří síť intrik, až je konečně věrnost odměněna a Amadis šťasten. Lazebník Dona Quijota zařadiv tuto knihu mezi »nejlepší svého druhu« zachránil ji před obětí zápalnou, a potomstvo potvrdilo tento úsudek. Amadis je jeden ze vzácných rytířských románů, které by měly být čteny. Jeho sloh je vynikající, třebaže se historie zdlouhavě táhne; dobrodružství jsou zajímavá, zázračné je obratně uspořádáno a vypravování chytře řízeno. Romány, které přišly po Amadisovi, jsou většinou ubohá jeho přepínání: obrové jsou v nich obrovitější, obludy obludnější.

Montalvo ztroskotal, když se ve svých Sergas de Esplandián (Činy Esplandiánovy, 1510) podjal pokračování v Amadisovi. Následovala pak pokračování, jedno nudnější než druhé, ačkoli se nám dostane v padesáti letech třináct (podle jiného počtu čtrnáct) Amadisů. Nejzajímavější z Amadisových soků je Palmerín de Inglaterra (Palmerin z Anglie), přičítaný Portugalci Moraesovi, což však bylo vážně uvedeno v pochybnost až teprve, když 1828—1829 byl nalezen kastilský překlad, jehož úvodní akrostichon, zdá se, že označuje jako pravého spisovatele Luise Hurtada (?1530—?1579), později kaplana obce toledské. Třebaže to bylo všeobecně přijato na základě autority Gayangosovy, musíme se zříci tohoto nově určeného spisovatele. Bez pochyby je první vydání Palmerína de Inglaterra v kastilštině (1547—1548) starší než první vydání, které jest známo v portugalštině (1567), avšak jiné úvahy tomu odporují: autentické věnování románu kněžně Marii (sestře Jana III. portugalského), napsané Moraesem r. 1544, spisovatelova záliba pro Portugalce, jeho chladnost k Španělsku, episoda, kde se vyskytají tři francouzské dámy, jež jistě Moraes znal, když byl přidělen od r. 1540 do 1543 portugalskému vyslanectví v Paříži. Ostatně ze srovnání obou textů plyne, že kastilská verse obsahuje četné nesprávné obraty a blíží se lusitanským tvarům, které zaviňují tolik nesmyslů v místech naprosto jasných ve versi portugalské. Konečně, protože byl Hurtado sotva sedmnáctiletý, když vyšla kastilská verse, byl by ji psal patnácti- nebo šestnáctiletý. To nelze připustit, a napříště musí být Palmerin znovu připsán Francisku de Moraes Cabral (?1500—1572), nazvanému o Palmeirim podle hrdiny jeho slavné knihy. Vskutku patří dílo historii literatury portugalské, ale zdá se, že bylo ve Španělsku přijato za vlastní, poněvadž farář Dona Quijota chtěl je opatrovati »jako věc jedinečnou ve schránce podobné oné, jakou byl Alexandr nalezl mezi kořistí Dareovou, a určené k tomu, aby chránila díla Homérova«. Chraňme se vidět v tom jen burleskní přepínání. Burke doznal ve sněmovně poslanců, že ztrávil mnoho času četbou Palmerina, a rovněž Johnson ztratil celé léto nad knihou Felixmarte de Hircania od Melchora Ortegy de Úbeda. Tento druh nudných spisů stal se tak lidový, že Hierónymo Sempere užil ve spise Caballería celestial del pie de la Rosa fragante (Pěší nebeské rytířstvo Hořící růže, 1554) rytířských formulek k náboženské allegorii, představuje Krista jako Rytíře Lvího, Satana jako Rytíře Hadího, svatého Jana Křtitele jako Rytíře Pouště a dvanáct apoštolů jako dvanáct

rytířů stolového kola. Příklad tohoto zbožného a neobratného parodisty byl následován Jaimem de Alcalá v jeho Caballería cristiana (Křesťanské rytířstvo 1570)] a anonymním spisovatelem knihy Caballero de la clara estrella (Rytířstvo jasné hvězdy, 1580).

Z tohoto druhu děl je Amadís de Gaula nejlepší a ve své prvotní formě je nejstarším jejich příkladem. I když se přidržíme nynějšího textu a pomineme Historia del Cavallero Cifar, kde je živel didaktický tak značný, že ji můžeme považovat za plod konce XIII. století, vzácné jsou opravdové rytířské romány data staršího než Amadis. Mezi těmito výjimkami vyskýtá se svazek, o němž spolupracoval Katalánec Joannot Martorell a Johan de Gralla nebo Galba, a jmenuje se Tirant lo Blanch (Tirant Bílý). V kastilském překladě (1511) této knihy odkryl v knihách si libující farář Dona Quijota »poklad radosti a zdroj veselosti«, jejíž spisovatelé, dodává záhadně, »by zasloužili až do smrti galeje, že vyrobili takové pitomosti«. Jsou ještě jiná stará rytířská vypravování: Baladro del sabio Merlín (Výkřik moudrého Merlína, 1498), přeložené od Zarziho z italského textu; La historia de los nobles caualleros Oliveros de Castilla y Artús de Algarbe (Historie o vznešených rytířích Oliverech z Kastilie a Artušovi z Algarbe 1499), a Tristán de Leonís (1501), obě přeložené z francouzského originálu. Jsou to knihopisné zvláštnosti, cenné vzácnosti, ale je to mrtvá literatura, kdežto Amadís de Gaula má dosud čtenáře, kteří jej cení neméně než svatého Ignáce a svatou Terezu.

Ze starší verse Amadise pochází Cárcel de Amor (Žalář lásky, 1492) od DIEGA FERNÁNDEZE DE SAN PEDRO, skladatele některých erotických veršů v Cancionero de obras de burlas provocantes á risa. Láska Leriana a Laureoly je prostoupena četnými allegoriemi a celou rytířskou okázalostí; stavba je slabá, sloh je však pestrý, vybraný a vznešený. Kniha, která končí chvalozpěvem na ženy, »jež nás obdarovávají ctnostmi božskými neméně než ctnostmi základními«, byla odsouzena inkvisicí. Avšak nic nevadilo jejímu úspěchu; byla často znovu tištěna a překladem (?1540) Lorda Bernerse získala historické důležitosti pro ty, kdož v ní chtějí spatřovat příchod úmyslné strojenosti do prosy anglické.

Cárcel de Amor, který byl složen krátce po r. 1465, končí tklivou scénou sebevraždy, kterou si vypůjčili četní spisovatelé. Snad s prvním toho příkladem shledáme se v díle, na něž již byla učiněna často narážka: ve slavné Comedia de Calisto y Melibea (Komedie o Kalixtovi a Melibeji), nazvané později Tragicomedia de Calisto y Melibea (Tragikomedie o Kalixtovi a Melibeji), všeobecněji známé jménem Celestina (název užívaný v Italii od r. 1519, který se brzy rozšířil po celé západní Evropě). Knihopisná historie tohoto díla je nejasná. Dílo obsahuje šestnáct jednání ve dvou nejstarších známých vydáních, burgoském, tištěném 1499, a sevillském 1501.[1] Argumentace Foulché-Delbosca, jehož studia jsou směrodatná

[1] Známe jenom jediný exemplář každého z těchto vydání. Exemplář jiného vydání o šestnácti jednáních (Sevilla, 1500) byl v soukromé sbírce; aspoň se tak říkalo.

pro tuto spornou otázku, pokouší se dokázat, že bylo vydání starší než burgoské, a je to velice pravděpodobné. Pozdější otisky než vydání z r. 1501 mají dvacet jedno jednání, vyjma tři otisky, jež jich mají dvacet dvě. Tento poslední přídavek považován za podvržený: o pravosti pěti aktů, připojených k šestnácti prvním (Foulché-Delbosc první vyslovil o ní podezření a popřel ji), vede se čilý spor. Stejně různá mínění jsou o datu skladby: podle jedněch byla Celestina napsána devět let před vzdáním se Granady (1492), podle druhých byla složena kratičkou dobu před touto událostí; podle jiných konečně o sedm let později. Ani o spisovateli není shoda. Vydání z r. 1501 obsahuje úvodní anonymní list, který přičítá neurčitě první a nejdelší scénu »starému spisovateli«, jejž nejmenuje; skladatel tohoto dopisu prohlašuje se za pisatele patnácti ostatních jednání, a podle akrosticha, nepochybně od vydavatele Alonsa de Proaza, je tento spisovatel bakalář FERNANDO DE ROJAS z osady Pueblo de Montalbán v provincii toledské. Bakalář tohoto jména, židovského původu, svědčil před inkvisicí toledskou r. 1517—1518, a r. 1525—1526 jistý Álvaro de Montalbán, pronásledovaný pro židovství, prohlásil, že je otcem »Leonory Álvarezové, ženy bakaláře Rojase, jenž složil Melibeu«. Podle Tejady de los Reyes, který žil o století později, byl tento Rojas sudím v Talaveře de la Reina, kde zemřel, neznámo kdy. Úvodní list jednadvacetiaktového vydání je přepracován a prohlašuje, že »starým spisovatelem« je Juan de Mena nebo Rodrigo Cota.

Zcela opačné závěry byly také učiněny z těchto drobných faktů. Tvrzení listu přičítajícího první akt Menovi nebo Cotovi bylo jednomyslně zavrženo. Tvrzení vydavatele Proazy mělo větší štěstí. Menéndez y Pelayo a mnoho jiných míní, že Rojas napsal dvacet jeden akt, obsažený ve většině vydání. Foulché-Delbosc naproti tomu věří, 1. že šestnáct původních aktů vyšlo z téže ruky, 2. že jejich spisovatel je neznámý, a 3. že tento spisovatel nemá účasti na pozdějších přídavcích. Co se týče věty prvé, všichni jsou nyní za jedno; vzhledem ke druhé, byla domněnka kdysi Rojasovi příznivá citelně oslabena nálezem dokladů svědčících, že by byl musil Rojas napsat toto mistrovské dílo, když mu bylo sotva dvacet let; při větě třetí nemůžeme neuznat, že jsou skladatelovy změny často nešťastné. Nové objevy povedou snad k rozřešením méně nejistým.

Jsou-li tyto problémy nejasné, je naproti tomu zápletka Comedie prostá: Kalixto, odmrštěný Melibeou, uchýlí se k sprostředkovatelce Celestině, jež svede milence. Usmíření nedá na sebe dlouho čekat. Celestina je usmrcena Kalixtovými služebníky, Kalixto umírá náhodou, a Melibea se zavraždí před očima vlastního otce, jemuž platí její poslední sbohem, vnuknuté kusem Cárcel de Amor, jak jsme již byli řekli. Celestina pochází z Ruizovy Trota-conventos; Kalixto a Melibea z Melóna a Endriny od téhož Ruize. Rovněž z Martíneze de Toledo něco bylo vypůjčeno. Přes všechny tyto dluhy je Celestina jedinečné a původní mistrovské dílo, v němž přechází spisovatel z prostředí přeplněného nemožnými bytostmi v neuvěřitelných postaveních v přímý styk s hlubokými a živoucími vášněmi.

Spisovatel, Rojas nebo někdo jiný, pracuje svědomitě a za jiným cílem, než zaopatřit si kratochvíli v hodině zahálky. Bez velkosti v epizodě, bez obzvláštní obratnosti ve stavbě je spoután pedantismem své doby. Ale je spravedlivo přiznat, že je tento pedantismus především vidět v částech připojených k původním šestnácti aktům, v přídavcích, v nichž snad není súčasten. Co do uměleckých účinů a pádnosti věty předstihuje všechny své současníky. Třebaže načrtává neurčitě komický typ, jímž se pak stal gracioso Lopeho de Vega, má málo vloh pro humor, kdežto jeho pesimistický realismus je nade vši chválu. Snaží se podat objektivní a neosobní popis života, a daří se mu to, ježto jej spojuje s tajemným účinem chmurné obrazotvornosti. Jeho osobnosti nejsou ani byzantští císařové ani kornevalské královny; obírá se vášněmi obyčejných mužů a žen, úzkostmi milenců, piklemi stařecké nečesti, prodejností a tlacháním zákeřníků a nestydatostí kurtizán. A právě proto strhla jeho kniha hned v prvním okamžiku, měla nesčetná vydání, bylo v ní pokračováno Felicianem de Silva (? 1534), jehož »rozum nerozumu« okouzloval Dona Quijota, a Gasparem Gómezem de Toledo (1537.) Byla napodobována bez přestávky skoro celé století — mezi jinými i Sanchem Muñonem, jehož Tragicomedia de Lisandro y Roselia (Tragikomedie o Lisandrovi a Roselii, 1542) je výjimečně obratná; o století později užil jí Lope de Vega ve své Dorotei (1632); měla patrný vliv na rodící se anglické drama zásluhou anonymního překladu, pořízeného o něco dříve než 1530, a který snad něco znamenal v pojetí nesmrtelných milenců Romea a Julie. Celestina je mistrovské dílo v každém směru; a byla-li, jak se má za to, složena mladým Rojasem, stáli bychom tu před pronikavým úspěchem židovského genia.

Mezi r. 1508 a 1512 byl složen anonymní román Cuestión de Amor (Otázka lásky), polohistorický, polospolečenský, v němž vystupují současníci pod vypůjčenými jmény. Croce na příklad objevil, že Belisena je Bona Sforza, pozdější královna polská. Část úspěchu tohoto díla jistě připadá zvědavosti, jakou vzbuzuje sensační román; avšak jeho popis španělské společnosti v Italii je i zajímavý, a výborný sloh došel uznání Juana Valdése, kritika mezi všemi nejpřísnějšího.

V tomto čase je historie zastoupena dílem Historia de los Reyes Católicos (Dějiny katolických králů) od antisemity ANDRÉSE BERNÁLDEZE (zemř. 1513), faráře v Los Palacios u Sevilly; vypráví duchaplně a prostě o vítězstvích panovníků a přichází do nadšení líče výboje svého přítele Kolumba. Důležitější je HERNANDO DEL PULGAR (1435—?1492), jehož Claros varones de Castilla (Slavní mužové kastilští) mají za vzor ztracené dílo Georgese de la Vernade, tajemníka Karla VII. francouzského. Pulgarova Cronica de los Reyes Católicos je úřední historiografické dílo, pochlebné a stranické. Přece však i přes tyto chyby jsme uchváceni půvabem vypravování, které napodobuje Péreze de Guzmán; a Pulgar ustupuje jen tomuto mistru v malbě osobností a mistrovství kastilské prosy. Třeba rozeznávat jej od jiného Hernanda (Péreze) del Pulgar

(1451—1531), jenž na rozkaz Karla V. hlásal pověst »velkého vůdce« Gonzalva z Kordovy.

Slavné jméno Kryštofa Kolumba (?1451—1506) je nerozlučné s katolickými králi, kteří uvedli v úžas i své nepřátele nevděčností, jakou projevili vůči tomu, kdo jim dal nový svět. Blouznivý dobrodruh, jenž myslil, že vidí do budoucna a je prorokem, psal listy pozoruhodné praktickým smyslem, ač jistě zakrytým v apokalyptických větách. Přes nesprávnou a podivínskou skladbu je jeho výmluvnost překvapující na cizince. Nesmíme však zařadit takový zázrak, jako byl Kolumbus, podle jeho rodiště. Tento Ital byl snad nejupřímnějším Španělem, a jeho genius, který se dal do služeb kastilské královny, staví ho po bok slavným mužům Španělska.

KAPITOLA VII.

Doba Karla V. (1516—1555.)

Poslední léta panování katolických králů byla dobou překladů, a šíření cizích vzorů bylo shora mocně podporováno. Král Ferdinand byl žák Vidala de Noya; královna Izabela studovala s Beatricí Galindovou, zvanou La Latina; Juan Luis Vives podává zprávu, že jejich dcera Johana Šílená oslovovala nizozemské vyslance latinskými řečmi s patra, a učenost Kateřiny Aragonské došla uznání Erasmova. Od jednoho konce Španělska na druhý kázali italští učenci evangelium renaissance. Bratří Geraldinové (Antonio a Alessandro) vychovávali královské děti. Lombarďan Pedro Mártir de Anghiera se chlubí, že u jeho nohou sedali grandové kastilští, Sicilián Lucio Marineo měl na universitě v Salamance stolici latiny, a rovněž v Salamance Portugalec Arias Barbosa získal si pověst prvního hellenisty Poloostrova. I Španělé byli zachváceni horečkou cizí kultury: Lucía de Medrano a Juana de Contreras měly před studenty přednášky o latinských básnících doby Augustovy. Francisca de Nebrija zastupovala svého otce ANTONIA DE NEBRIJA (1444—1522), největšího španělského humanistu, spisovatele děl Introductiones latinae (Uvedení do latiny 1481), Gramática castellana (Kastilská gramatika 1492), slovníku latinsko-španělského (1492) a španělsko-latinského (1495). Na nové universitě v Alcalá de Henares, založené 1508 slavným kardinálem Franciskem Ximénezem de Cisneros (1436—1517), vykládal Nebrija své zásady. R. 1490 uveřejnil Palencia Vocabulario universal en latín y en romance (Všeobecný slovník jazyka latinského a románského), ale Nebrijovo dílo ho zastínilo a vyneslo svému skladateli pověst ne menší, než měl Scaliger a Casaubon.

První řecký text Nového Zákona byl vytištěn v Alcalá de Henares r. 1515, ale vyšel teprve 1522 současně, kdy vyšly ostatní svazky polyglotní bible. Při tomto slavném vydání byl hebrejský a chaldejský text přehlednut pokřtěnými Židy Alfonsem de Alcalá, Alfonsem de Zamora a Pablem Coronellem, řecký text pak Nebrijou, Juanem de Vergara, Demetriem Ducasem a Hernánem Núñezem de Guzmán. Klasické překlady se množily. Plutarcha (1491) a Josefa (1492) přeložil Palencia; Sallustia (1493) Francisco Vidal de Noya; Caesarovy Zápisky (1498) mladý Diego López de Toledo, Plauta (1515) Francisco López de Villalobos, jednu z Juvenálových satir (1515) Jerónimo

Fernández de Villegas, převor v Cuevasrubias; Zlatého osla Apulejova (1513) Diego López de Cartegena, arcijáhen sevillský. Juan de Vergara se obíral dílem Aristotelovým, kdežto jeho bratr Francisco dal Španělům první řeckou gramatiku a překládal Heliodora. Italští profesoři postarali se již o to, aby se nevěnovalo tolik činnosti výhradně starým. Pedro Fernández de Villegas, arcijáhen burgoský, přeložil r. 1515 Dantovo Peklo, Francisco de Madrid Petrarkovo De remedibus utriusque fortunae (1505) a Antonio Obregón jeho Trionfi (1512), zasloužilý anonym Decamerone (1496), a Boccacciův Filocolo vyšel asi r. 1510 ve zkráceném vydání, Flores a Blancaflor, od Juana de Flores.

Vtrhli-li Italové do Španělska, odešly zástupy Španělů do Italie. Již Dante přibil na pranýř příslovečnou lakotu Katalánců (l'avara povertà di Catalogna). Boccaccio posuzoval s opovržením Kastilce: semi barbari et efferati homines (polobarbaři a zdivočelí lidé). Lorenzo Valla, hlava italských učenců při neapolském dvoře Alfonse V., prohlašoval, že krajané královi jsou nevzdělanci (a studiis humanitatis abhorrentes). Benedetto Gareth z Barcelony (? 1450— ? 1514) oddal se novému proudu, vzdal se mateřského jazyka a psal průměrné Rime v italštině (1506), přijav italské jméno Chariteo. Jistý Jusquin Dascanio je zastoupen pololatinským zpěvem v Hudebním zpěvníku (č. 68) Asenja Barbieriho. Bertomeu Genti z Valencie a Kastilec Juan de Tapia užívali italštiny v Obecném zpěvníku z r. 1520, a Gentilovi se to zdařilo do té míry, že jeho znělky (osmnáct) byly přijaty jako Tansillovy téměř všemi vydavateli tohoto spisovatele.

Španělský žid JUDAS ABARBANEL (? 1460— ? 1520), jejž nazývají Španělé Hebrejským Lvem (León Hebreo), vzbuzuje výjimečný zájem. Jeho Dialoghi de Amore (1535), zvláštní plod semitského a novoplatonského mysticismu, jenž okouzloval Abarbanelovy současníky neméně než Cervantesa, dochovaly se nám pozdně v italštině. Nicméně, ačkoli byly ukončeny o něco později než r. 1505, pochází jejich cizí forma odtud, že byl spisovatel jako jeho souvěrci vypuzen ze Španělska r. 1492. Je stěží pravděpodobno, že by Abarbanel mohl získat za třináct let takového mistrovství v italštině, ačkoli věru je text pokažen některými španělskými idiotismy: pravděpodobně byl originál napsán v kastilštině, jazyce, který byl spisovateli velmi obvyklý, když dlel při dvoře španělském. Je možno, že Bembo a Castiglione četli jeho dílo v rukopise a že inspirovali určitá místa v knihách Gli Asolani a Il Cortegiano. V každém případě byl náramně v oblibě, jak vidíme ve zmínce Montaignově: »Mé paže miluje a lásce rozumí; čtěte mu Hebrejského Lva a Ticina.« Abarbanelovo dílo bylo přeloženo do španělštiny, francouzštiny a latiny, mělo vliv na mystiky jako Luise de León a Malóna de Chaide, na básníky, jako Camoense a Herreru; bylo ve velké přízni u augustýnského mnicha Cristóbala de Fonseca a jesuity Nieremberga, a účinek jeho učení je patrný na díle Discurso de la Hermosura y el Amor (Rozhovor o kráse

a lásce) z r. 1652 od Bernardina de Rebolledo. Proto se o něm děje zmínka v dějinách španělské literatury.

Ale i Italie povolila tomuto vpádu. Španělští papežové jako Kalixt III. a Alexander VI. přispěli, aby přišla španělština do mody. Neapolský básník Luigi Tansillo prohlašuje se za Španěla cítěním (spagnuolo d'affezione). Je sotva pravděpodobno, že našla epická Historia Parthenopea (1516) od Sevillana Alfonse Hernándeze četné čtenáře mezi obdivovateli Velkého Vůdce, Gonzalva z Kordovy, o jehož hrdinných činech vypravuje; ale zaslouží, aby se o ní mluvilo jako o španělské knize vydané v Římě a jako o nápodobě Menova Laberintu. Španěl, s nímž se asi setkal Encina, BARTOLOMÉ DE TORRES NAHARRO (zemř. ? 1530) z Torresu u Badajozu, seznámil Italy se španělským divadlem. Něco málo, co o něm víme, pochodí z latinského dopisu na začátku jeho děl, který napsal jistý »Mesinerius I. Barberius Aurelianensis«, jinak zvaný Messinier Barbier z Orleansu, Jocemu Bademu. Neznáme data jeho narození ani smrti. Zdá se, že byl vojákem, pak chycen alžírskými piráty a po vykoupení vstoupil do řádu. Byl prý milec Lva X., ale jediný základ této domněnky je, že byl nazván dilectus filius v jednom papežském privilegiu. Není důkazu na oporu legendy, dle níž byl vypuzen z Říma pro satiry, jež skládal proti papežskému dvoru, a zemřel ve svrchované chudobě. Ví se, že mezi r. 1513 a 1517 napsal Psalmo (Žalm) na počest vítězství dobytého Španěly na Benátčanech u Notty r. 1513, a nepřístojné Concilio de los Galanes y Cortesanos de Roma invocado por Cupido (Schůze milovníků a dvořanů římských, svolaná Cupidem). Mimo to složil asi kolem této doby nářek na smrt vévody de Nájera, některé romance, první ze svých Lamentaciones de Amor (Nářky lásky) a svou Comedia Tinellaria. Vstoupil do služby Fabrizia Colonny v Neapoli, kde byly vydány jeho dramatické kusy r. 1517 pod názvem Propaladia s věnováním Franciscu Dávalosovi, markýzi z Pescary, španělskému choti Vittorie Colonny. Má se za to, že se vrátil do Španělska, kde zemřel asi 1530.

Jeho přítel Barbier nás upozorňuje, že Torres Naharro, ačkoliv byl způsobilý psáti své kusy latinsky, pojal úmysl psáti je kastilštinou, aby byl »první, jenž psal v jazyce lidovém«. To by znamenalo, že Torres Naharro neznal Encinu, jejž však napodobí ve svém Diálogo del Nacimiento (Rozhovor o narození), napsaném asi r. 1512 až 1513. Buďsi tomu jakkoliv, Torres Naharro rozvinuje své drama směleji než jeho předchůdce. Dělí své kusy na pět aktů podle předpisu Horaciova a nazývá tyto akty jornadas, »poněvadž jsou tak velice podobny zastávkám«. Takový je jeho výklad: snad měl na mysli — jak se domníval Ticknor — journées francouzských mysterií. Osob nesmělo býti ani méně než šest, ani více než dvanáct. Spisovatel se omlouvá, že jich uvádí ve své Tinellaria na scénu dvacet, a udává za důvod, že toho námět vyžadoval; rovněž se omlouvá, že užívá italských slov, což je ústupek »místu, kde, a osobám, před nimiž se kusy představovaly«. Konečně dělí drama na dvě velké třídy: comé-

dia á noticia, jež jedná o událostech skutečně spatřených a zaznamenaných, a comedia á fantasia, která jedná o příbězích neskutečných, předstíraných, jež se zdají pravdivy a mohly by i býti pravdivy, ale ve skutečnosti jimi nejsou.

Torres Naharro může býti pokládán za prvního mistra comedia á fantasia. Pouští se do allegorického dramatu svým Trofeo (Trofej), jež připomíná hrdinné činy, vykonané v Africe a Indii Manoelem Portugalským; uvádí na jeviště Apollina a Pověst; pokouší se o rytířské drama svou Serafinou, Aquilanou a Himeneou, kdežto v Jacintě a Soldadesce (Vojáci) snaží se o komedii mravů. Každý kus počíná proslovem (introyto), v němž se dovolává shovívavosti a pozornosti obecenstva; pak je stručně podána zápletka, a děj počíná.

Nedostatky divadelního umění Torrese Naharra jsou dosti zjevné, mezi jinými jeho snaha obrátit svou komedii ve frašku, jeho sklon k výstřednosti a nedostatek vkusu, ježto hromadil na jevišti (jako v Tinellarii) půl tuctu osob, z nichž všechny najednou žvanily právě tolikéž jazyky. Jeho verše, nazvané Lamentaciones de Amor (Nářky lásky), jsou jenom bystrá cvičení starého způsobu; jeho satirické popěvky o duchovenstvu jsou prostě útoky proti obecnému životu v Římě; jeho zbožné zpěvy nejsou ani lepší ani horší než zpěvy jeho současníků; jeho znělky — dvě z nich v italštině, jedna v latině smíšené s italštinou — jsou pouhé zvláštnosti. Nicméně má jeho dílo skutečnou cenu a rovněž historický význam. Italský vliv, který známenáme, netýká se formy, jež je skoro čistě španělská; jeho osmislabičné verše nepostrádají ani lahodnosti ani spádu, jeho dialog je vybraný, duchaplný a vhodný, jeho povahy dobře odpozorované a postavené v patřičné světlo. Torres Naharro je první španělský dramaturg, který uvádí skutečné osoby a tvoří na prknech charaktery; první, kdo zpracoval dramatický námět, dobře promyslil zápletku, propletl děj episodami a dovedl vypočítat účinky vzhledem k posluchačům. Slovem vyznal se ve scéně, ve svých pramenech i v tom, čeho bylo z nich třeba užít. Na svou dobu vyznal se v ní dokonce příliš dobře. Od r. 1520 do r. 1545 byla Propaladia otištěna pětkrát ve Španělsku, kde měla vliv na Bartolomého Palaua, Jaima de Huete či samotného Micaela de Carvajal či Castilleja; ale stěží lze připustit, že je jeho vliv omezenější, než by se bylo čekalo, snad pro hmotnou nedostatečnost španělského divadla. Třeba jít až k nejlepším kusům Lopeho de Vega, abychom našli kus rovnocenný s jeho Himeneou, jež má za obsah lásku Himeneovu k Febeji, jejíž bratr zakročuje »z důvodů cti«.

Jazyk kastilský razil si cestu v Portugalsku jako v Italii. Portugalec GIL VICENTE (1470—? 1536) napsal čtyřicet dva kusy, z nichž dva jsou psány cele v kastilštině a osmnáct ve směsi kastilsko-portugalské, což spisovatel sám sesměšňuje jménem aravia ve svém Auto das Fadas (Hra o čarodějnicích). Důležito je poznamenat, že první dramatický pokus Gila Vicenta Monologo da Visitaçao (Monolog o Navštívení), je psán v kastilštině a že byl skutečně hrán dne

8. června 1502. Mimo kostel je to snad první představení dramatického kusu v Portugalsku. Prostota tónu, uhlazenost způsobu Gila Vicenta upomíná na Encinu: napodobení je nesporně vědomé. Napodobení Encinových eklog je ještě patrnější v Auto pastoril castelhano (Kastilská pastýřská hra) a v Auto dos Reis Magos (Hra o třech svatých králích) od Gila Vicenta, jež připomínají Encinovo šťastné spojení prvku náboženského a světského. Encinův vliv je patrný rovněž v Auto da Sibilla Cassandra (Hra o věštkyni Kasandře), v níž se dvoří Šalamoun Kasandře, neteři Abrahamově, Mojžíšově a Izaiášově. V Amadísovi de Gaula a Domu Duardosovi znamenáme značný pokrok ve skladbě a dokonalém provedení; a v Auto da Fé (Hra o víře) dokazuje Vicente svou neodvislost duchaplností a fantasií, jež jsou mu vlastní. Zde překonává vzor, podávaje námět tak skvěle, že o půldruhé století později Calderón uznal za vhodné vypůjčiti si od Portugalce myšlenku jeho auto nazvaného El Lirio y la Azucena (Lilie a laluje); přece však zakladatel portugalského divadla není dramatický v tom smyslu jako Torres Naharro. Děj u něho je řídký, pozorování konvenční, a je spíše básnický než tvůrčí. Jeho dramatické básně jsou však podivuhodně krásné, pojaté tónem mystického lyrismu, jemuž se nepřiblížil žádný z jeho španělských předchůdců. Neví se, byl-li Gil Vicente kdy hrán ve Španělsku, ale je také jisto, že působil na Lopeho de Vega a Calderóna, jako sám byl nesporně žákem Encinovým.

Jeden z těch, kdo urychlili bezprostředněji vývoj španělského písemnictví, byl Katalánec Boscá, jejž lépe je nazývati pokastilštělým jménem BOSCÁN ALMOGAVER (? 1490—1542). Boscán narodil se v Barceloně, sloužil jako voják v Italii a r. 1519 vrátil se do Španělska; jak nám ukazuje druhá Garcilasova ekloga, byl učitelem Fernanda Álvareze de Toledo, všeobecně známého pode jménem vévoda z Alby. První Boscánovy verše jsou úplně ve starém způsobu; až teprve roku 1526, krátce před skončením výchovy svého žáka, osmělí se pokusit o osmislabičný verš italský. Jeho rozhodnutí stalo se zásluhou vyslance benátského Ondřeje Navagiera, dokonalého dvořenína, o němž si učiníme špatný obraz podle jeho Viaggio fatto in Spagna (Cesta Španělskem). Když byl Navagiero r. 1526 v Granadě, seznámil se s Boscánem, jenž zanechal písemnou zprávu o jejich rozmluvě: »Když jsem s ním hovořil o duchových věcech a literárních otázkách, a především o rozdílech mnohých jazyků, otázal se mne, proč se nepokusím v kastilštině o znělky a jiné básnické útvary, jichž užívají dobří italští spisovatelé; a nemluvil takto ke mně jenom mimochodem, prosil mne, abych se věnoval tomuto pokusu. Několik dní na to vydal jsem se na zpáteční cestu domů; když jsem za dlouhé a pusté cesty přemítal o různých věcech, nejednou přišlo mi na mysl to, o čem mi říkal Navagiero; i počal jsem tedy skládat tento druh veršů. Na počátku zakoušel jsem jisté nesnáze pro jejich umělou stránku a četné zvláštnosti, jimiž se liší od našich. Ale když se mi potom zdálo, že se mé pokusy počínají dařit, — snad pro lásku k tomu, co je cele naše — počal jsem v nich pomalu míti zalíbení.«

Toto místo je klasické. Ticknor právem poznamenává, že žádný cizinec nikdy nepůsobil na národní literaturu hlouběji a tak na ráz jako Navagiero, a že tak máme přímou zprávu — snad jedinou v literárních dějinách — o zahájení revoluce ne-li nejslavnějším, tedy prvním jejím podněcovatelem. Konečně jsme dostihli bod, kde se cesty dělí, a Boscán jeví se jako vůdce do zaslíbené země. Třeba poznamenat, že se Boscán přiznává k svému dluhu u Italů, třebaže připouští totožnost osmislabičného italského verše s metrem, jehož užívá Auzías March.

Před Boscánem již Francisco Imperial, Juan de Villalpando a Santillana básnili po vlašském způsobu, ale hodina jim nebyla příznivá, a Boscán je právem považován za zahajitele hnutí. Jeho básnické nadání nebylo velmi bohaté a měl nevýhodu, že psal v kastilštině a nikoli svým mateřským jazykem; ale když viděl, že nabývá kastilština převahy, osvojil si ji s onou vytrvalou houževnatostí, jež mu dovolila podniknout bez pomoci úkol ctižádostivější. Nezdá se, že se snažil zjednat si žáky, a jeho úsilí nebylo tak šťastné, jak myslil. Kastilská prosa Boscánova je podivuhodná, ale třeba přiznat, že zvláště prosa se mu dařila. Herrera mu vyčítá, že se obléká do vzácného roucha Petrarkova a že zůstal přes to, co mohl vykonati, »cizincem ve svém jazyce«. Je cosi pravdivého v této výtce. Ve verších jsou Boscánovy chyby velmi patrny: jeho drsnost, jeho neobratná stavba, málo jemný sluch, váhání, špatné provedení. Boscán nevystupuje v historii ani jako původní duch, ani jako skvělý umělec: zaujímá místo původce, náhodného mistra, jenž bez přemlouvání, jediné silou podmínky a příkladu přivedl národ k tomu, že opustil vyšlapané stezky a připustil moc a půvab exotických forem. To samo o sobě dává nárok ne-li na nesmrtelnost, aspoň na vzpomínku.

Boscánovo nadání projevilo se různým způsobem. Jeho přítel Garcilaso de la Vega poslal mu první vydání Cortegiana, vytištěné r. 1528 v Benátkách. Tato kniha, nejlepší, »která kdy byla napsána o způsobech«, podle Johnsona, byla přeložena Boscánem na žádost Garcilasovu; překlad je podivuhodný, ačkoli Boscán pokládal umění překladatelské za práci, která sluší »lidem méně nadaným«. Bylo to jediné dílo, jež uveřejnil (1534), neboť jeho básně vyšly (1543) péčí jeho ovdovělé ženy. V dopise Diegovi Hurtadovi de Mendoza dosahuje Boscán se šťastným výsledkem, který je tak vzácný v jeho dílech, tónu uhlazené prostoty Horaciovy; konečně přeložil jeden kus Euripidův, který nebyl nikdy vytištěn, ačkoli měl Boscán k tomu povolení. Zdá se téměř, že si byl vědom meze svých sil, takže cítil potřebu spíše napodobit, než pracovat dle přímého vzoru. Bylo-li tomu tak, dovedl si vybírat, a měl moc sebekritiky, což se málokdy najde v jeho verších. Jeho první pokusy ve starých metrech kastilských ukazují, že se oddal své vlastní duševní síle, a tu je veršovník naprosto všední, jenž nemá, co by vyzpíval, ani velký půvab slova. Ale od té doby, co se Boscán uchýlil k básníkům cinquecenta, je skvělým, novým zjevem: nezkrotný dobrodružník, inspirovaný nadšením a vydávající se na plavbu do neznámých zemí.

Jeho Hero y Leandro (Hero a Leander) je založen na Musaeovi, a je charakteristické pro Boscána, že rozředil tři sta Musaeových hexametrů na skoro tři tisíce hendekasylabů. Flamini ukázal, že se Boscán těsně přidržuje Tassovy Favoly, zůstává však dalek mnohostrannosti a půvabu svého vzoru. Osvojí si italský blankvers — versi sciolti — takořka násilím, ale podrobuje málokdy tento rozměr své vůli, a jeho jednotvárný přízvuk a mechanická kadence stávají se časem nesnesitelny. Příliš často mizí zdání inspirace, a spisovatel upadá do lenivé prosy přetínané pravidelnými seky. Značně lepší je Octava Rima, allegorie představující Dvůr Lásky a Dvůr Žárlivosti a historii vyslanectva, jež posílá Dvůr Lásky ke dvěma hezkým barcelonským zbůjnícím. Ticknor prohlašuje tuto báseň za dílo »nejpůvabnější a nejpůvodnější z Boscánových prací«, a první z těchto hodnot je nepopíratelná. Co se týče původnosti, třeba jistého omezení. Velká část Octava Rima je pouhý doslovný překlad Bembových Stanzí, a tento překlad počíná zřejmě od prvé řádky. Nel' odorato e lucido Oriente mění se u španělského básníka v obrat: En el lumbroso y fértil Oriente (Ve žhavém a úrodném Orientě) a napodobitel vkládá ještě do své mosaiky zlomky z Claudiána, Petrarky a Ariosta. Tento převod je proveden se značnou obratností, téměř s mistrovstvím. Tyto výpůjčky nikterak nezmenšují Boscána, neboť nebyl velkým duchem — ani nedělal na to nárok — jenž by měl povědět původní věci. Nežádá nic, nevyhledává potlesku, dělá pokusy skromně a v tichosti, nikdy neuveřejní své verše a zpívá pouze sobě pro radost. Nadán ctižádostí umělce, ale nemaje schopnosti, dosáhl Boscán krásnějšího místa, než o jakém se odvážil sníti: vynikl jako představitel nové básnické dynastie a je vítězným vůdcem nezdolatelného předvoje.

Co se týče místa, je v řadě první, co se však týče významu, tu ho nemůžeme srovnávat s jeho mladým druhem GARCILASEM DE LA VEGA (1503—1536), nositelem jména slavného v kronikách a básnictví španělském. Garcilaso, vnuk Péreze de Guzmán, vstoupil v osmnácti letech do královské gardy, pomáhal potlačovat povstání měst (comuneros), a přes to, že se jeho bratr spojil s povstalci, dostalo se Garcilasovi přízně Karla V. U Pavie osvědčil svou velkou srdnatost. Upadl na chvíli v nemilost, poněvadž podporoval tajné manželství, jež uzavřel jeho synovec s dvorní slečnou císařovninou; byl vypovědět na dunajském ostrůvku — Danubio, río divino (Dunaj, božská řeka), praví — a složil tam jednu ze svých nejlepších básní. Jeho zajetí netrvalo však dlouho, a potom válčil čas od času před Tunisem nebo byl poslán jako vyslanec do Italie a Španělska a svá poslední léta ztrávil ve službě místokrále Pedra de Toledo, markýze de Villafranca, otce vévody z Alby. Na výpravě provencké byla zadržena španělská armáda hrstkou lučištníků, která se zavřela ve tvrzi Muy mezi Draguignanem a Fréjusem. Poslední španělský Caesar jmenoval svého oblíbence, nejodvážnějšího ze svých důstojníků a nejslavnějšího z básníků španělských, aby velel tlupě, jež měla učiniti útok. S jistou bezstarostnou zálibností svlékl si Garcilaso helmu a brnění, aby byl poznán armádou,

jež ho pozorovala, a řídil útok osobně. Byl mezi prvními, kdož pro razili průlom, kde padl smrtelně zraněn do náruči Jerómimovi d Urrea (potomnímu překladateli Ariosta) a svému důvěrnému přítel markýzi de Lombay, který je především znám pod jménem svat František Borgia. Byl pohřben mezi svými předky v Toledě, kde je jak poznamenává sám Gongora, každý kámen města jeho pomníkem

Jeho vznešený původ, nadšená odvaha, hrdá statnost, osobn kouzlo, předčasná smrt — všechno se pojí k básnickým darům a čin z něho hrdinu legendy a národní modlu. V Garcilasovi jsou zosobněn všechny vlohy a všechny vděky. Zemřel ve třiceti třech letech. Evrop nosila po něm smutek, a Boscán přiznal svůj dluh u skvělého básníka vojáka. Třebaže byl Boscán spokojen svými metrickými pokusy, vy znává, že by nebyl vytrval bez »povzbuzování Garcilasa, jehož roz hodnutí — nejen pro mě, ale i pro všechny ostatní — musí bý konečné. Chvále mé snahy, dávaje mi nejjistější svědectví svého sou hlasu tím, že šel za mým příkladem, přiměl mě, že jsem se celý za světil svému úkolu.« Boscán a Garcilaso nebyli smrtí odloučeni Vdova po Boscánovi, Anna Girónova de Rebolledo, uveřejnila r. 154 verše svého manžela a zařadila básně Garcilasovy do čtvrté knih své sbírky.

Garcilaso je především básník plný rafinovanosti, distinkce a kul tury. Co dovedl Boscán jen z polovice, uměl Garcilaso dokonale, a jeh vlohy jsou obsáhlejší a hlubší.[1] V Neapoli pronikl ho opravdový duch re naissance, a co do formy a podstaty je nesporně z největších přívrženc italské mody básníků španělských; byl přítel Bembův a Tansillův onen nazýval jej »nejmilovanějším a nejoblíbenějším ze Španělů, kteř přišli do Italie«. Garcilaso a Tansillo byli v důvěrném styku, a vliv který měli vzájemně na sebe, projevuje se v dílech obou. Tyto italsk styky, zdá se, že byly prvním prvkem literární výchovy Garcilasovy Jeho pokusy v metrice kastilské jsou podružné důležitosti: jeho nej lepší snahy berou na sebe exotické formy a sotva nadsazujeme, řekne me-li, že byl v základě básník neapolský.

Celek jeho tvorby není obsáhlý: několik drobných villancicos tři eklogy, dvě elegie, jeden list, pět básní ve slohu svrchovan pracném a třicet osm znělek podle vzoru Petrarkova. Jeho dílo byl v kastilštině bez předchůdce. Auzías March nepochybně uhodil n podobný tón v katalánštině, a Garcilaso, který, jak se zdá, všechn četl, napodobí časem svého předchůdce. Jeho dar paměti je pozoru hodný. Tak první jeho ekloga je zřejmě inspirována Tansillem; druh je jen verse určitých míst Jacoba Sannazara, kdežto v páté a nejdo konalejší z jeho básní — la Flor de Gnido (Knidský květ) — poda řilo se mu podivuhodně přizpůsobit kastilštině sloh Bernarda Tassa Flamini ukazuje, že si vypůjčoval i z Danta a Petrarky, a na každ stránce, již napsal Garcilaso, poznáváme uhlazenost žáka Horaciova

[1] Latinské sloky Garcilasovy jsou otištěny v Opera Antonia Thylesia pp. 128-129, Neapol 1762. Jiné latinské jeho verše uveřejnili P. Savji-Lope E. Mele a Bonilla y San Martín v Revista Crítica v červenci 1897, červn a září 1898, červenci a srpnu 1899.

V provedení je Garcilaso téměř bez chyby. Všeobecně se proti němu namítá, že se vzdává své osobnosti a přetvořuje se v podivuhodnou ozvěnu zastaralého pseudoklasicismu. A tato kritika podobá se pravdě.

Je nepopěrné, že umělkářství Garcilasovu chybí síla, a že jeho věčná sladkost unavuje. Byl by zamítl výtku, že je jen básník strojený, tvrzením, že básnictví, jsouc uměním, je podstaty strojené. Jeho největší slávou bylo, že byl umělec napodobivý. Napodobuje cizí vzory projevil jaksi svou původnost a obohatil tak Španělsko novou básnickou řečí a řadou prosodických forem. Bez něho byl by Boscán ztroskotal ve svém záměru tak, jako Santillana ztroskotal před Boscánem. Ku své technické dokonalosti pojil Garcilaso básnickou letoru příliš nudně jemnou pro všednosti života. Jak nám povídá ve své třetí ekloze, žil »užívaje tu meče, tu péra« (Tomando ora la espada, ora la pluma).

Nikdy však neslyšíme třeskot zbraní ve verších skvělého vojáka. Jeho ovzduší není ovzduší bitev; je to kouzelná mlha Arkadie, jež nikdy nebyla a nikdy nemohla býti v tomto všedním světě.

Jeho verše jsou snad nepřirozené; máme-li je však odsouditi z toho důvodu, musíme zavrhnouti i celou pastýřskou školu, onu konvenční formu, do níž bylo zamilováno celé XVI. století. Když přijímá Garcilaso jméno Salicio a pod jménem Nemoroso nám představuje Boscána (nebo Antonia de Fonseca podle Herrery), béře formuli tak, jak ji nalézá, a převádí ji, jak jen to geniální člověk dovede. Vracel se vědomě k přírodě, ne však ke skutečným jevům přírody, jaká jest, nýbrž k smyšlené přírodě, idealisované v nyvou krásu. Vyhledával účiny nejsladší harmonie a vyjadřoval ve svém verši mystický novoplatonismus, morbidezzu »lásky v abstraktnu«, zkrásněné půvabem, citlivostí a vzdušnou hudbou.

Čas a jednomyslnost rozhodnou mnohou otázku. V tom, co se týče básnictví kastilského, musí býti přijat jako rozhodný výrok národů o jazyce kastilském. Garcilaso snad není svrchovaný básník: Španělé jsou za jedno pokládajíce jej za jednoho ze svých nejdokonalejších básníků. Hodlaje znovu předvést téměř nenapodobitelné účiny vergilské eklogy Garcilaso dospívá k cíli s obratností podivuhodnou. I jiní dosti se přibližují Mantovanu; ale on jediný vzbuzuje dojem melancholického a snivého kouzla Vergilova. Co tušil Boscán jako možné, o co se pokoušel spíše s dobrou vůlí než se štěstím, podařilo se Garcilasovi s úspěchem rozhodným a bezprostředním. Zdomácnil znělku, rozšířil rámec písně, vytvořil ódu; stavba jeho veršů sedmi- a jedenáctislabičných je tak podivuhodná, že historikové jí okouzlení zapomněli na prvenství Bernarda Tassa, jenž odkryl prameny liry. Časem propustí nějaký obrat italský nebo francouzský, a není vždy prost puntičkářství své doby; avšak naprostá dokonalost není z tohoto světa, a nemůžeme jí žádat od toho, kdo psal ve volných hodinách, urvaných drsnému životu na bojišti, a kdo zemřel ve třiceti třech letech pln oslňujících slibů. Je marno přemýšlet o tom, čím mohl Garcilaso být. Přežil jako kníže poitalštěných básníků, jako uznaný mistr formy cinquecenta. Cervantes a Lope de Vega, kteří

zřídka kdy se shodovali, jsou za jedno prohlašujíce ho za prvníh z kastilských básníků. S mírnou výhradou byl jejich úsudek potvrzen a ještě dnes má tento paladin s měkkým hlasem nepopíratelný vli na národní literaturu.

„Jeden z prvních žáků této školy byl Portugalec FRANCISCO DE SÁ DE MIRANDA (1495—1558). Z asi dvou set kusů, jež najdem ve vydání Karoliny Michaelisové de Vasconcellos, jsou asi sedm desát dva napsány v kastilštině. Ve svých básních, složených pře r. 1532, Fabula de Mondego (Bajka o Mondegovi), Canҫao Virgem (Zpěv na Pannu) a ekloze Aleixo přijímá Sá de Miranda starý sloh. Následující díla jako Nemoroso (Lesnatý), četné znělk a tři elegie, skládané v letech 1552 až 1555, jsou přímá napodoben Boscána a Garcilasa, jež spisovatel zbožňuje. Sá de Miranda zaujím místo mezi šesti nejlepšími portugalskými básníky. Ţřebaže cizinec vyniká v kastilštině svou přesnou formou, upřímností citů a opravdo vou láskou k přírodní kráse, již dovede vyjádřit uměleckou formou.

Jiný stoupenec italské školy je voják GUTIERRE DE CETINA (? 1518— ? 1572). Slouže v letech 1542 a 1547 v Italii a Německu získal si pomoc a přátelství příznivců umění, jako byl kníže d'Ascol a Diego Hurtado de Mendoza; avšak povolání vojenské málo mu byl po chuti, i uchýlil se do svého rodného kraje, do Sevilly, odkud odešel asi r. 1547 do Mexika. Pěstoval prý dramatickou formu, avšak ani jeden jeho kus se nezachoval, leda že by snad byl v některé americké knihovně. Cetina dovedl podivuhodně obměňovat své rýmy jež mají dokonalou techniku. Jeho obyčejný námět je arkadská láska krása Amarilidina, žalostná vášeň pastýře Silvia a hoře nymfy Flor pro Menalku. Zpracovává své náměty prostě, a střízlivost jeho pří vlastků je chvályhodná, třebaže pohoršovala slohovou přeplněnos Herrerovu. Tato střízlivost je však vyvážena strojeností, jež hranič téměř se slabostí. Nicméně vyniká ve své znělce, které užívá s mi strovstvím znamenitějším než Garcilaso, a pojí k němu hravý půva málo obvyklý v této manýrní škole.

FERNANDO DE ACUÑA (? 1500— ? 1580) proslavil se svým překladem allegorické básně Oliviera de la Marche: Le Chevalier deliberé (Smělý rytíř), kterou si tolik oblíbil Karel V. Král prý pro svou zálibu překládal sám tuto francouzskou báseň do španělské prosy a poručil prý Acuñovi, aby z ní učinil básnický převod. Dvořan Van Male zpravuje nás, že část básně Caballero determinado je založena na prosaickém překladě císařově, a vnucuje takto mínění, že Acuña i jeho pán mají se dělit o čest přičítanou veršov níku. Tato historie je sotva pravděpodobná, neboť císař se nikdy ne naučil dobře mluvit kastilsky, a je nesnadno věřit, že by tedy kastil štiny byl dovedl užívat způsobem literárně skvělým. Caballero determinado, který je dobrým příkladem quintillas, byl brzy jednomyslně oceněn; spisovatel však nehledal jiného triumfu na této dráze.[1] Obětoval nové modě a napodobil až k parodii Garcilasovu

[1] Chevalier deliberé byl přeložen také Jeronimem de Urrea r. 1555

liru, cviče se na pastýřských šalmajích a chtěje dosáhnouti vážnosti Homerovy ve své básni o volných verších, nazvané Contienda de Ayax Telamonio y de Ulises (Spor Ajanta Telamonovce s Odysseem). Čtyři zpěvy Boiardova Orlando innamorato (Zamilovaný Roland), přeložené do kastilštiny, byly přijaty v Italii s pochvalou; avšak nejlepší Acuñovy plody jsou jeho znělky. Jedna z nich obsahuje verš často citovaný:

Un Monarca, un Imperio, y una Espada.
(Jeden vládce, jedna říše, jeden meč.)

Tato zbožná snaha po jednotě byla by snad splněna, kdyby se Španělsko mohlo pochlubit četnými osobnostmi tak moudrými a tak dokonalými, jako byl Fernando de Acuña.

Mohutnější osobnost je slavný DIEGO HURTADO DE MENDOZA (1503—1575), z nejvznešenějších postav literární a politické historie Španělska. Studoval na universitě salamancké maje v úmyslu vstoupit do stavu duchovního, dal však přednost životu činnějšímu a našel příležitost učinit zadost své chuti ve válkách italských. Ještě velmi mlád, byl vyslán r. 1537 jako mimořádný vyslanec do Anglie, aby tam uzavřel dva královské sňatky: Jindřicha VIII. s vévodkyní milánskou, Dorotou dánskou, neteří Karla V., a sňatek dcery Jindřicha VIII., princezny Marie Tudorovny, s Ludvíkem, princem portugalským. Když se poslání nepodařilo, ztrávil Mendoza rok 1538 ve Flandrech; rok na to odešel do Benátek, kde zůstal jako vyslanec až do r. 1547, kdy se stal plnomocným vyslancem u papeže Julia III., s nímž jednal tak kavalírsky, jako měla Jeho Svatost zvyk jednat se svými vlastními kaplany. Zastupoval již Karla V. na koncilu tridentském, kde jasně vyložil církevním otcům, že jest jim jíti přímou cestou, již jim Španělsko vytklo. V Benátkách byl ochráncem Aldovy tiskárny a oddal se studiu klasickému. Jediný mezi několika Španěly, zběhlými v arabském jazyku, byl Mendoza pozoruhodným sběratelem. Obrátil na rub klášter na hoře Athosu, aby tam nalezl řecké rukopisy, a dostal je od sultána Solimana Skvělého, a dal přepsat pro svou knihovnu (nyní v Eskuriálu) téměř celou řeckou sbírku Bessarionovu. První vydání řeckého textu Josefa Flavia (1544) bylo vytištěno podle opisů Mendozy, jehož jméno nikdy nebude zapomenuto v letopisech španělské vzdělanosti. R. 1554 vrátil se do Španělska, a nastoupení Filipa II. učinilo konec jeho diplomatické dráze.

Jeho zlomyslný a zchytralý duch razí si volně cestu v redondillas, jež okouzlovaly takového soudce, jako byl Lope de Vega, a jeho skutečná síla spočívá ve způsobu, jímž ovládá tyto formy. Avšak jeho dlouhý pobyt v Italii a jeho intellektuální zvídavost vždy bdělá zavedly ho na neštěstí k pokusu o novou metriku. Tibullus, Horacius, Ovidius, Vergilius, Homer, Pindar a Anakreón vstupují po dobrém nebo po zlém do služby Mendozovy v jeho listech, ve Fabula de Adonis (Bajka o Adonisovi) a Hipómenes y Atalanta (Hipomenes a Atalanta). A nestkví se nejvíce v těchto pseudoklasických cvičeních: časem se odvažuje ukončit své hendekasylaby ostrým slovem (palabra aguda). Avšak duchaplnost jeho humoru zahlazuje

všechny technické chyby jeho burleskních básní, které jsou plny rozpustilé a zlomyslné veselosti, velmi vzácné u státníka. Cítil-li však básník, jenž vynikl ve staré modě, povinnost složit čtyřicet znělek ve slohu italském, jaké kouzlo asi měla tato novota! Ve sporu obou těchto typů poesie byla autorita Mendozova rozhodující, ježto přilnul k cizímu typu a zajistil mu tím vítězství.

Spisovatel, jenž nejurputněji vzdoroval italskému vpádu, byl CRISTÓBAL DE CASTILLEJO (1490—1556), po třicet let tajemník Ferdinanda, krále českého. Velkou část života ztrávil v Italii, dovedl však chránit svého národního ducha před cizími vládnoucími vlivy. Jestliže přece poněkud ustoupil, tedy nanejvýše tím, že přijal mythologickou výpravu svých současníků, než i tu mohl se dovolávat úctyhodných kastilských předchůdců. Co se však týká formy, je krutě nesmiřitelný. Boscán je jeho odstrašujícím příkladem:

El mismo confesará
Que no sabe donde va.
(»Sám přizná, že neví, kam jde«.)

O této otázce měl Castillejo ustálené mínění a vysmívá se odpadlíkům, kteří, jak se mu zdá, zahalují chudobu svých myšlenek do hledaných okras. Jeho názorům o této soustavě se snad nedostává určitosti, avšak nijaká nepřesnost nedovede zmenšit důmyslnost jeho kousavosti. Náměty, o nichž jedná, jsou dokonale přizpůsobeny formě villancicos; není-li neslušný — jako je v El sermón de Amores (Řeč lásek) — silně se vyznačují jeho verše pěknou veselostí a vtipem shovívavě jízlivým, jež dovede dle potřeby změnit v nenávistný výpad nebo oddanou vážnost. Kdyby byl Castillejo žil ve Španělích, byl by snad býval italské převaze vážnou překážkou. Jeho sarkasmy a výsměšky přišly příliš pozdě, a starý vlastenec zemřel, jak žil, jako skvělý, zatvrzelý a bezvýznamný konservativec. Přes svou porážku nalézá Castillejo stále obdivovatele; zalíbil se Chapelainovi, byl napodoben Sarrasinem, Bertautem a Voiturem; a zaslouží si svůj úspěch, neboť tento opravdový básník skvěle zastupuje básnickou školu, jež má příchuť španělské půdy a jež tři století ovládající moda nedovedla zničit.

V jedné ze svých nejjedovatějších znělek přibíjí Castillejo na pranýř básníka nazvaného Luis de Haro jako literárního jakobína. Na neštěstí nemáme Harovy pokusy v italském slohu, a jeho verše v Cancionero Nájerově jsou všední výkony po starém způsobu kastilském. Básník více podle vkusu Castillejova byl ANTONIO DE VILLEGAS (zemř. asi 1551), jehož Inventario (Inventář) obsahuje mimo unavující parafrase historie o Pyramovi a Thisbe skvělé verše společenské a několik vážnějších pokusů ve formě décimas, pozoruhodných důstojnou uhlazeností a pronikavostí. Místodržitel v Baze, FRANCISCO DE CASTILLA, současník Villegasův, soupeří s ním ve snaze dodat nové životnosti starým rytmům; ale jeho Práctica de las virtudes (Prakse ctností, 1518) a jeho Teórica de virtudes (Theorie ctností, 1547), ušlechtilé slohem i myšlenkami, získaly jenom pomíjející oblibu a jsou nyní nespravedlivě zapomenuty.

Syn João Rodriquese, lékaře Jana III. portugalského, GREGORIO SILVESTRE RODRÍGUEZ DE MESA (1520—1569), skládal podle pravidel obou škol. Silvestre, jenž, zdá se, nikdy neužíval svého příjmení, zemřel jako varhaník a kapelník při kathedrále granadské. Počal mladickým obdivem ke Garcímu Sánchezovi de Badajoz a Torresovi Naharrovi a ovládal obratně rodondillu. Jistý Pedro de Cáceres y Espinosa ve svém Discurso (Rozmluva), který předchází Silvestrova Obras (Díla, 1582), upozorňuje, že ve Visita de Amor (Návštěva lásky) spisovatel »napodobil Cristóbala de Castillejo mluvě nepěkně o italském upravování«, že však pěstoval novinky z toho důvodu, že byly v oblibě. Je jisto, že je Silvestre svůdný jak v jedné tak i v druhé methodě, že jeho uhlazenost nikdy nezastiňuje jeho prostotu a že podává důkaz o výjimečné dokonalosti v technice obou způsobů. Jeho přeměna je poslední, o které tu mluvíme. Metrika, kterou byl Silvestre nevděčně opustil, byla chválena a dokonce jí i užívali uznaní přívrženci italských způsobů jako Cervantes a Lope de Vega, a najdeme ještě v moderní literatuře šťastné výkony ve starých formách. Avšak methody italské se příliš hluboko zakořenily, aby mohly být napříště překonány.

V prose nebylo obdobné revoluce, alespoň zdaleka nebyla tak prudká. Columellova tradice byla obnovena chráněncem Cisnerosovým, obročníkem (beneficiado) talaverským, GABRIELEM ALONSEM DE HERRERA (zemřel ? 1534) v jeho Obra de Agricultura (Dílo o zemědělství, 1513), kde jedná o technických předmětech s bohatou znalostí věci a darem jasného vykládání, jež mu vyneslo pochvalu učené Evropy. Dlouho potom, koncem vlády Karla V., našel Herrera nástupce v Andrésovi de Laguna (1499—1560), jenž si získal velkou pověst jako lékař v Metách a jehož památka spočívá v komentáři k Dioskoridovi (1555), který don Quijote velmi cení. Laguna v něm shrnul ne bez uhlazenosti botanické vědomosti své doby.

Starého didaktického způsobu užíval JUAN LÓPEZ DE VIVERO PALACIOS RUBIOS (? 1450— ? 1525), jehož Tratado del esfuerzo bélico heróico (Pojednání o hrdinné válečné odvaze), pseudofilosofická studie o původu a povaze válečné odvahy, je napsán jasně a svěže. Větší talent má FRANCISCO LÓPEZ DE VILLALOBOS (1473—1549), pokřtěný žid, přidělený k císařskému domu jako lékař, který vedl čilé odborné spory s Rodríguezem, otcem Silvestrovým. Před r. 1515 přeložil Lopez de Villalobos Plautova Amphitruona a r. 1524 přičinil poznámky k prvním knihám Pliniovým takovým způsobem, že na sebe přivolal hromy Hernána Núñeze. Jeho verše v Cancionero Nájerově jsou prostřední ceny, horší než rýmy (v arte mayor) jeho spisu Sumario de Medicina (Soubor lékařství, 1498), který Ticknor neznal, třebaže se zmiňuje o Trecientas Preguntas (Tři sta otázek, 1546) od Alfonsa Lópeze de Corelas a Quatrocientas respuestas (Čtyři sta odpovědí, 1543) od Luise Escobara, jež jsou odvozeny ze Sumaria. Avšak nejlepší dílo duchaplného lékaře je jeho Tratado de las Tres Grandes (Traktát o třech velikostech, 1543), to jest o výmluvnosti, duchu

protivy a smíchu, kde se jeho přátelský humor, hravá fantasie a zlo myslné pozorování projevují po milé stránce.

Letora ráznější jeví se ve spisech FERNANDA PÉREZE DE OLIVA (1492—1530), jenž učil nejprvé na universitě pařížské, pak byl rektorem na salamancké universitě a jenž se honosí tím, že proše tři tisíce mil hledaje vědu. Jeho zlomkovitý Diálogo de la Dignidad del Hombre (Dialog o lidské důstojnosti), který byl napsán aby dokázal, že má kastilština stejnou cenu jako latina jakožto pro středek vyjádřit transcendentní rozhovor vedený mezi Aureliem, Antoniem a Dinarkem, je dobrý příklad chladné, ciceronské a odměřené prosy, a pokračování tohoto díla od Francisca Cervantesa de Salazara z r. 1543 je v témže slohu; avšak nadvláda církevní latiny byla příliš dobře zajištěna, aby mohla být zvrácena první ranou.

Proslulost Olivova je jen místního významu. Úřední kronikář Karla V., Astuřan ANTONIO DE GUEVARA (zemř. 1545), františkánský mnich, jenž se stal biskupem v Cádizu a později v Mondoňedu, získal si evropskou pověst. Jeho Marco Aurelio con el Reloj de Príncipes (Marcus Aurelius neboli orloj knížat, 1529), didaktický román s hrdinou Markem Aureliem byl složen, aby povzbudil spisovatelova ochránce k napodobení ctností nejučenějšího muže starověku. Na neštěstí vydával Guevara svůj Horloge des Princes (Orloj knížat) za autentickou historii předstíraje, že je to překlad florenckého rukopisu, který neexistoval. Byl usvědčen nepřáteli tak různými, jako dvorním bláznem Francesillem de Zúñiga a profesorem sorijským Pedrem de Palma, jichž Cartas Censorias (Censorské listy ? 1540) odhalily zlomyslně tento podvod. Avšak tyto kritiky byly spočátku omezeny na Poloostrov: překlady Guevarova díla byly nesčetné. Francouzská verse Reného Berthauta vyšla r. 1551 pod názvem Livre dorée de Marc-Aurèle (Zlatá kniha Marc-Aureliova), a lord Berners učinil ji známu v Anglii o tři léta později.[1] Libro Aureo prošel světem. Guevara je upřímnější ve své Década de los Césares (Deset císařů, 1539), třebaže tam vkládá málo svědomitě vlastní výmysly, což dělá také ve svých Epistolas familiares (Důvěrné listy, 1539), z nichž první kniha byla přeložena do francouzštiny Gutterym r. 1556. Otřepaná místa jsou hojná v těchto listech, které, třebaže by se ještě tak nejspíše daly číst z Guevarových děl, jsou nudné pro hromadění příkladů spolu nesouvisících; staly se však tak oblíbené, že se jim říkalo Lettres dorées, aby se označila jejich vzácná cena. Montaigne pravil, že »ti, kdož je nazvali zlatými, soudili o nich jinak než on«; ale měl opravdový obdiv pro spisovatele, z něhož si vypůjčuje místa s nenuceností, ve které ho ani Brântome nepředstihl. Guevarovi byla přičítána jistá nepřímá zodpovědnost za strojenost, jíž byla později stižena anglická prosa, a je nesporno, že ho Angličané mnoho četli v překladu Northově; ale protože nadužívání antithese je tak staré jako svět — nebo alespoň jako Plato — a ježto se tyto literární nemoci stále vracejí, nezdá se

[1] Libro Aureo byla přeložena do arménštiny Kaprielem Hamuzasbianem v Benátkách r. 1738, dvě století po uveřejnění originálu.

příliš nutno přičísti jich obnovení na úkor nového spisovatele. Nechme stranou tyto sporné domněnky a zjistěme Guevarův velmi skutečný vliv, který měly dva jeho spisy z 1539, podivuhodného roku (annus mirabilis) Guevarova: Menosprecio de Corte y Alabanza de Aldea (Pohrdání dvorem a chvála venkova) a Aviso de privados (Rada milcům). Louis Clément upozorňuje, že byly napodobeny Jeanem de Taille v Courtisan retiré (Dvořan v ústraní, 1574), důležité básni v historii francouzské satiry.

Rychle pomiňme literární nároky Pedra de Mejía (1502—1552), jehož Historia Imperial y Cesárea (Historie imperatorů a caesarů 1547) je jenom dobrá životopisná kompilace císařů římských od Césara do Maximiliána, a nároky Floriána de Ocampo (1499 až 1555), kanovníka zamorského, který vzav za východisko potopu nemohl přirozeně dovésti práci: Libro de grandezas y cosas memorables de España (Kniha o velkých a pamětihodných věcech španělských, 1544) dál než k době římské. Co do formy nelze nic vytýkat dílu Comentarios de la guerra de Alemania (Poznámky o válce německé, 1548) Luise de Ávila y Zúñiga (zemř. 1560?), které jest svědectvím pozorovatele pronikavého, ale stranického. V základě je suchá kritika Karla V. o této knize správná: »Má hrdinství nevyrovnají se hrdinstvím Alexandrovým, ale ... jemu se nedostalo štěstí mít životopisce, jako je můj.« Ať je tomu jakkoliv, zalíbení Ávilovo v Karlovi nekazí jeho uhlazený a pevný sloh. Dobytí Ameriky zplodilo řadu historických vypravování. Gonzalo Fernández de Oviedo y Valdés (1478—1557), jenž byl tajemníkem Gonzalva z Kordovy, podává úřední líčení událostí Nového Světa ve své Historia general y natural de Indias (Všeobecná a přírodní historie Indií, 1552); hledisko vyšší zaujal biskup chiapský, BARTOLOMÉ DE LAS CASAS (1476—1566), jehož výmluvná obhajoba ve prospěch domorodců Ameriky nazývá se: Brevíssima relación de la destrucción de Indias (Kratičká zpráva o zkáze Indií, 1552), avšak historie zde ustupuje polemice. Jeho Historia de las Indias (Historie Indií), dílo pojaté v duchu širším, nebyla vydána do r. 1875—1876. Slavný HERNANDO CORTÉS (1485—1554) El Conquistador (Dobyvatel) byl muž činu, jehož úřední zprávy o záležitostech mexických jsou obratně složeny a rázně psány. Nalezl chvalořečníka ve svém kaplanovi, Franciscu Lópezovi de Gómara (? 1510—1560?), jehož zajímavá Conquista de Méjico (Dobytí Mexika, 1553) je naprostá chvála jeho pána, kterého povyšuje v neprospěch jeho společných druhů v dobrodružství. BERNAL DÍAZ DEL CASTILLO (asi 1568) tvoří k tomu pravý opak. Jeho Historia verdadera de la conquista de la Nueva España (Pravdivá historie o dobytí Nového Španělska), uveřejněná poprvé r. 1632, je skvělý příklad vojenského rozhorlení. Otevřete ji namátkou a padnete na takovýto protest: »Kronikář Gómara ve své historii praví zde právě opak toho, co se skutečně stalo. Kdokoli ho čte, pozná, že píše dobře a že, kdyby byl dobře zpraven, mohl by podat svoje fakta přesně, ale takto jsou to jen lži.« Zřejmá čestnost a prostota

starého vojáka, jenž se účastnil stodevatenácti potyček a nemohl usnout leč ve zbroji, je krajně přesvědčující. Za našich dnů byla této knize vrácena vážnost potomkem conquistadorů, Josém Marií de Heredia, jehož francouzský překlad je opravdu pozoruhodný.

Báječná vypravování, která přicházela o Západní Indii, vzbuzovala v lidu zálibu pro bajky a divy. Páez de Ribera připojil k Amadisovi de Gaula šestou knihu pod názvem Florisando (1510). Feliciano de Silva, jenž měl dar výmyslu a cit pro lidovost, napsal knihu sedmou, devátou, desátou a jedenáctou: Lisuarte de Grecia (1510), Amadís de Grecia (1530), Florisel de Niquea (1532) a Rogel de Grecia (1536–1551). Byl by jistě přidal osmou, kdyby nebyl býval předstižen druhým Lisuartem (1526) od Juana Díaze. Připouští se všeobecně, že se řada končí třináctou knihou, jež stála v knihovně Montaignově, Silves de la Selva, (1546) od Pedra de Luján, spisovatele knihy Leandro el Bel (Krásný Leander, 1563), pokračování Lepolema (1521), který jako Don Quijote prý byl přeložen z arabštiny. Lepolemo je bez rozdílu přičítán Alonsovi de Salazar a Juanovi Molinovi; životopiscům a učencům sluší rozhodnout tuto otázku autorství — zajímavou pro faráře z Dona Quijota, jenž odsoudil tento svazek pod jeho jiným názvem: El caballero de la Cruz (Rytíř kříže).

Současně s Amadisem byla uveřejněna řada knih, jež počíná Palmerinem de Oliva (1511), kterého několik latinských veršů v prvním vydání přičítá neznámé ženě z Augustobrigy; může však rovněž být dílem Francisca Vázqueze de Ciudad Rodrigo, jak se praví v druhé knize této řady: Primaleón (1512). Je rovněž možno, že byl napsán Palmerin de Oliva a Primaleón uvedenou neznámou spisovatelkou, — dcerou truhlářovou, podle Francisca Delicada, — a že Vázquez obě knihy opravil.[1] Neznámý spisovatel rozvíjí vypravování v Crónica del muy valiente Platir (Kronika o velesilném Platirovi, 1533), kdežto Moraesův Palmerin de Inglaterra (1547—1548), o němž jsme již mluvili (str. 70) uzavírá kruh. To jsou jenom některé příklady mezi četnými výstřednostmi, bláznovství to se však rozšířilo do té míry, že Karel V., třebaže se podivoval knize Jerónima Fernándeze: Don Belianís de Grecia (1547), byl nucen chránit Nový Svět proti vpádu knih tohoto druhu. Tato metla trvala až do r. 1602, kdy Juan de Silva uveřejnil Policisne de Boecia. Jakkoliv se nám tyto rytířské romány zdají bezcenné, je jisto, že většinou staly se velmi vzácným svědectvím nadšení, jež vyvolávaly.

Kdežto tyto rytířské romány a pokračování Celestiny se množily, počal nový literární útvar pikareskním románem La vida de Lazarillo de Tormes (Život Lazarilla z Tormesu), jehož přičítání Diegovi Hurtadovi de Mendoza bylo spravedlivě zamítnuto

[1] Všeobecně se říká, že je Don Polindo (1626) pokračováním Primaleóna. Don Polindo, často slučovaný s Polendem, italským románem Pietra Laura, uveřejněným v Benátkách 1566, nepatří však do řady Palmerínů: viz pozoruhodnou studii Purserovu, Palmerin of England, Dublin a Londýn, 1904.

Morel-Fatiem. Spisovatel, datum a místo uveřejnění tohoto díla jsou nejisté. První známá vydání vyšla v Alcalá de Henares, Burgosu a Antverpách, všechna tři r. 1554. Bylo jistě ještě dřívější vydání, jež však nebylo dosud nalezeno. Tato kniha je vlastní životopis Lázara, jenž líčí, co zkusil jako průvodce slepce, pak jako sluha různých osob, zejména lakomého kněze, hladového rytíře a prodavače odpustků; loučíme se s ním »na vrcholku Štěstěny«, když zastává královské místo — oficio real — veřejného vyvolavače města Toleda. Zdá se, že je Lazarillo de Tormes v jiných částech ne tak dílo původní jako spíše skvělé přepracování běžných ústních vypravování. Takto však přežil své soupeře, neboť je tak zábavný a tak půvabný jako ve chvíli svého uveřejnění. Stvořil typ komické epopeje v prose, a jeho chladná stručnost, jeho ostrý cynismus a příkrý vtip přinesly pěkné ovoce. Zavedl modu, která se pak šířila v jiných zemích a měl štěstí vyvolat mistrovské dramatické dílo, protože Gerbrand Bredero z něho čerpal látku pro nejlepší z holandských komedií: De Spaanche Brabander Jerolimo. Špatné pokračování vyšlo beze jména spisovatelova v Antverpách r. 1555, a jiné nudné od Juana de Mena, který si vzal na mušku inquisici, bylo vydáno 1620 v Paříži; ale mladý dareba musil se dočkati Alemána a Quevedy, aby našel šťastné napodobitele.

Abychom nalezli jiné příklady dobré prosy, je třeba nechat zábavných knih a obrátit se k mysticismu, z jehož prvních představitelů je apoštol Andalusie, velebný JUAN DE ÁVILA (1502—1569), který studoval na universitě v Alcalá a proslavil se svým hlásáním evangelia v Granadě, Kordově a Seville. Nepatrná příhoda mu zabránila odplout do Ameriky s biskupem Tlaxcalským, a jeho nevhodná horlivost mu vynesla, že byl uvězněn inquisicí. Jeho Epistolario espiritual (Duchovní listář) ukazuje, jak se může náboženské posvěcení spojit s praktickým smyslem, s důvtipem a nejvzácnější dobrotou. Dlouhé usilovné kázání nevzdělaným rybářům zachránilo Juana de Ávila před asijskou slohovou přeplněností Guevarovou, a třebaže byla jeho duše zaměstnána zájmy vyššími než literárními, stal se mistrem v umění přizpůsobit nejprostší jazyk nejvznešenějším námětům.

V oboru opačném vyznamenává se JUAN DE VALDÉS (narodil se v Cuence, zemřel r. 1541), při dvoře Karla V. a podezřelý z heterodoxie v očích většiny dobrých Španělů; tak jako jeho bratr Alfonso, jenž sdílel tytéž názory, setrval ve službách císařových, a proto není třeba věřit historce vypravované Franciskem de Encina, podle níž Valdés považoval za nutno opustit Španělsko pro své názory. Jeho první dílo Diálogo de Mercurio y Carón (Rozhovor o Merkuriovi a Charonovi), napsané snad za spolupracovnictví bratrova, je důmyslná bajka po způsobu Lukianově, s reminiscencemi na kus od Gila Vicenta. Oplývajíc politickými a náboženskými narážkami, plnými zloby a sesměšňující zlořády v církvi a státu, je jedním z nejpěknějších děl v prose, jež zplodila tato doba. Slohem s ním soupeří Boscánův překlad Cortegiana, ale Valdés předčí Boscána obratnou stavbou svých souvětí, malebností a umírněností svých epithet a růzností svých

kadencí. Jenom Cervantes mohl by ho v jistých bodech předčit, ale Cervantes je spisovatel velmi nestejnoměrný, kdežto Valdés je vždy úzkostlivý a bdělý. Rovněž Valdés měl by býti počítán ne-li naprosto za prvního, alespoň mezi první mistry kastilské prosy.

Že nebylo jedno z jeho nejznámějších děl Ciento y diez Consideraciones divinas (Sto deset božských úvah) vytištěno nikdy celé v originále, je vskutku podivno.[1] Bylo však přeloženo do italštiny a angličtiny (1638) a líbilo se velice básníku Jiřímu Herbertovi, který doporučuje »Signora Johna Valdessa« jako »opravdového sluhu božího«, »neznámého ve vlastní zemi« a povolaného, »aby kvetl v této zemi světla a evangelia, mezi vyvolenými Boha«. Ráz této knihy vysvětluje, že nevyšla v kastilštině, a půvab, který měla pro Herberta, pochází spíše z jejího oddaného asketismu než z jejího unitářského ducha. Valdés, quaker své doby, vděčí mnoho za svou nedávnou oblíbenost Wiffenovi, který slyšel poprvé mluvit jakéhos spoluvěrce o Consideraciones jako o »starém díle Španěla, jenž zastával podstatně zásady Jiřího Foxa«. Ať jsou tu jakékoliv chyby, je to logický výklad vznešeného mysticismu a zároveň i mocná studie psychologická. Originál knihy Alfabeto cristano (Křesťanská abeceda) rovněž se ztratil; ale nicméně je toto dílo zajímavo, ať již pro nic jiného než že spojuje Valdésa s jeho půvabnou žačkou Giulií Gonzagovou a snad Vittorií Colonnou. Mluvit o jiných náboženských spisech Salterio (Žaltář), zlomkovitých překladech listů Pavlových a ostatním není zde na místě.

V oboru jiném a méně nebezpečném vděčíme Valdésovi za zajímavý Diálogo de la Lengua (Rozhovor o jazyce), složený v letech 1535—1536, ale tištěný poprvé 1737. O třináct let starší než Défense et Illustracion de la langue française (Obrana a vysvětlení jazyka francouzského) od Du Bellaye je Diálogo spíše výraz individuálního mínění nežli projev strany. Doporučuje vystříhat se archaismů, rozvážně rozmnožovati poklad slovní a především zavrhnout strojenost. Jako památka literární kritiky je toto dílo důležitější než rozhovor, který vedou v knihovně Dona Quijota farář a lazebník. Téměř ve všech případech schválilo potomstvo osobní soud Valdésa, jenž je nejstarším španělským kritikem a jedním z nejlepších. Nespokojil se toliko s prostým zaznamenáním dojmu: vede svůj dialog s mimořádnou obratností dramatickou. Dvořanská půvabnost dvou Italů, Marcia a Coriolana, vojenské způsoby Pachecovy (nebo Torresovy), neúnavná důvtipnost, hrdý vtip a pohrdavý klid samotného Valdésa, to vše je podáno s vzácným štěstím. Poprvé v kastilské prose nalézáme spisovatele, který je naprostým mistrem ve svém umění, získav si vlastnosti, jež dává styk s různou společností. Svou přirozenou silou a svým dokonalým provedením předstihuje Valdés prosaiky vlády Karla V., ba i později je nesnadno nalézti někoho mu rovného.

---

[1] Böhmer vydal třicet devět kapitol v Traditos (Bonn, 1880); o šedesáté páté srv. Menéndez y Pelayo, Historia de los Heterodoxos Españoles, Madrid, 1880, sv. II., str. 375.

KAPITOLA VIII.

Doba Filipa II. (1555—1598).

Ve Španělsku jako jinde zuřil staletý spor mezi klasicismem a romantismem. Jako se básníci stavěli po bok Boscánovi a Garcilasovi nebo po bok Castillejovi, tak i spisovatelé dramatičtí prohlašovali se pro uso antiguo nebo pro uso nuevo. Straníci starého zvyku skládali svou naději do překladů v prose. Viděli jsme, že Villalobos překládal (? 1514) Plautova Amphitruona; Pérez de Oliva znova zpracoval toto dílo (1525) a podal překlad Euripidovy Hekuby a Sofoklovy Elektry (1528). Na straně těchto spisovatelů, jichž snahy byly podporovány učenou školou, která skládala latinské komedie, byli nástupci Encinovi a Lucase Fernándeze. HERNÁN LÓPEZ DE YANGUAS (? 1480— ? 1550), jehož básnická verse knihy Bocados de oro stala se známa pod názvem Bocadillos de oro (1518), je snad první, kdo napsal opravdové auto ve své Farsa sacramental en coplas (Posvátná hra v slokách, 1520), a složil ve Farsa del mundo (Světská hra, 1524) nejčistší z allegorických dramat. Josefina (? 1540) od MICAELA DE CARVAJAL vykládá po způsobu klasickém historii o Josefovi a jeho bratřích; spisovatel v ní kreslí obratně povahy, a jeho dialog je živý; připomínáme si však hlavně, že rozdělil kus na čtyři jednání. Talent jinak plodný byl kněz DIEGO SÁNCHEZ DE BADAJOZ (zemř. ? 1548?), jehož dvacet osm moralit, frašek a dramatických allegorií vyšlo pod názvem Recopilación en metro (Sbírka básní, 1554); toto dílo dokazuje, že jeho spisovatel znal divadlo Gila Vicenta, ačkoli obhroublosti v jeho díle (neřku-li nestoudnosti) jsou zcela jeho vlastní. Toto prostinké umění dojímá toliko pro účiny inspirované svou nepěstovanou silou a svou zcela prostou vírou. V tomto druhu, kde jsou posvátné náměty zpracovávány ne bez neodvislosti, učinili pokusy Orozco, Palau, Pedraza, Juan Jaime Ferrus a jiní, které sotva známe, a neznámí, jichž devadesát kusů, dlouho pohřbených v Madridě, bylo konečně vytištěno péčí Rouanetovou. Zříkáme se soudu o Vascovi Díazovi Tancovi de Fregenal, protože jeho vydané spisy nelze téměř nalézt; tak je tomu i s Vidrianou od Jaima de Huete, s Radianou od Agustína Ortize a s Tideou od Francisca de las Natas — tří spisovatelů, které počítáme k žákům Torrese Naharra. Veselý zpátečník Cristóbal de Castillejo napsal frašku Costanza, z níž známe jenom výtahy pozoruhodné jak svou neslušností tak svým výborným provedením: i jeho pokládáme za příslušníka školy Naharrovy.

Preteo y Tibaldo (Preteo a Tibaldo, 1553), počaté Pere
Álvarezem de Ayllón a dokončené Luisem Hurtadem, který dodělal ro
něž Las Cortes de la Muerte (Sněm smrti, 1557) od Micaela d
Carvajal, je suchopárná pastýřská hra; Tragedia Policiana (154
Hra o Policianě), prosaická napodoba Celestiny od Sebastian
Fernándeze, je často přičítána Hurtadovi, o němž můžeme říci, že s
ničeho nedotkl, aby to nezkazil. Četní dramatičtí spisovatelé této dob
jsou dnes jenom pouhá jména: četná dramata úplně se ztratila –
vestigia nulla. R. 1548 žádali kortesové valladolidští, aby byl
zamezeno tištění nemravných komedií. Toto cudné přání bylo v
slyšeno. Mnoho kusů bylo potlačeno; ostatní, které unikly zkáze, z
chovaly se jenom v jediném exempláři; ale přes tyto překážky p
zvolna vyvíjelo se národní dramatické umění.

Encinovy eklogy byly představovány před nečetnými aristo
kratickými diváky; dosti nepřístojné kusy Sebastiána de Orozco byl
hrány v klášteře toledském. Musíme však hledati jinde prvního lid
vého dramatického spisovatele, a Lope de Vega nám ho ukazuje
»Komedie počíná u Ruedy, kterého mnoho ještě dnes žijících li
slyšelo.« Zlatotepec LOPE DE RUEDA (? 1510— ? 1565) narodil s
v Seville. Přidal se k tlupě herců, jež cestovala od města k měst
později však stal se z něho dokonce autor de comedias — t.
byl zároveň hercem, ředitelem a spisovatelem. Aspoň jeden z jeh
pasos byl prý napsán r. 1546, ale o jeho jméně děje se zmínka popr
r. 1554, když hrál v Benaventu před pozdějším Filipem II. před jeh
cestou do Anglie. R. 1558 je v Segovii, roku následujícího v Sevill
r. 1561 přijde do Toleda a Madridu, odkudž odejde do Valenci
Ve Valencii zůstal dosti dlouho, tak že se mohl důvěrněji seznám
s Timonedou. Dne 21. března 1565 učinil závět, a neslyšíme j
o něm po tomto datu, které je asi přibližně datum smrti. O jeh
soukromém životě ví se jen málo, čehož snad ani není nutno příl
litovat. Zdá se, že byl dvakráte ženat, a první jeho žena — jugl
resa zvaná Mariana — stala se milenkou vévody de Medinaceli, n
jehož vykonavatele závěti v letech 1554—1557 dorážel manžel, kter
se dožadoval odškodného. Představovali bychom si, že Rueda jako vě
šina jeho soudruhů vedl málo pořádný život, ale dva důvody tom
odporují. Svědkové při křtu jeho dcery 1564 zastávali vážené úřad
a nejslavnější z jeho obdivovatelů prohlašuje, že byl pohřben v ka
thedrále kordovské — což ukazuje asi na jistou ctihodnost. Ačkoli t
archiv kapituly nepotvrzuje, je možno, že není nic nepřesného v tvrzen
Cervantesa, který, když byl promluvil s nadšením o hře Ruedově
popisuje hmotné podmínky scény: »Za časů tohoto slavného španělské
ho herce veškera výprava autora de comedias byla uložena v pytl
Skládala se asi ze čtyř beraních usní, bílých a vroubených zlaceno
koží, čtyř brad a paruk a čtyř pastýřských holí. Hry byly jaké
eklogy, promlouvané mezi dvěma nebo třemi pastýři a jednou pa
stýřkou .... Nebylo osobností, jež by vystupovaly anebo se zdál
vystupovat ze středu země zpod divadla: samotné divadlo skládal
se ze čtyř lavic, přes které bylo položeno několik prken. Nebylo vidě

sestupovat s nebe oblaky nesoucí anděly nebo duše. Pozadí tvořila stará pokrývka, napiatá na dvou provazech, za níž stáli hudebníci, kteří zpívali některé staré romance bez průvodu kytary.«

Tento popis je dostatečně přesný, ačkoli úřední listiny zachované v Seville dokazují, že Cervantes nevědomě zkresluje některé podrobnosti, což nepřekvapuje u člověka, který vypravuje vzpomínky padesát let staré. Místo v Crónica de los hechos del Condestable Miguel Lucas de Iranzo (Kronika o činech kondestabla Miguela Lucase de Iranzo) dokazuje, že se herečky objevovaly na jevišti ve starých momos a entremeses. Ale Španělé sdíleli s Araby názor, že ženy mají zůstat doma. Že byl Rueda první, kdo se zařídil na náměstí, vysvětluje, že dával hrát ženské úlohy mladým hochům. Rueda první ve Španělsku počal hrát divadlo za bílého dne. V jeho Eufemii sluha Vallejo přímo vybízí obecenstvo: »Vy, kdož posloucháte, jděte obědvat, pak se sem vraťte, chcete-li vidět, jak bude hlava sražena zrádci a člověk poctivý propuštěn na svobodu.« Od té doby stalo se divadlo národním zřízením.

Rueda je často nazýván el excelente poeta, a máme příklady jeho veršů v Prendas de Amor (Zástavy lásky) a Diálogo sobre la Invención de las Calzas (Rozmluva o vynálezu nohavic). Farsa del Sordo (Hra o hluchém) vložená Fuensantou del Valle do vydání děl Ruedových, je pravděpodobně od kohosi jiného. Cervantes chválí Ruedovy versos pastoriles (pastýřské verše), nemáme však nijaké ukázky těchto veršů než Prendas de Amor a zlomek citovaný samotným Cervantesem v Los Baños de Argel (Alžírské lázně). Rueda nepřežil jako básník, nýbrž jako patriarcha španělského divadla. Na svůj čas a postavení byl velmi vzdělán a dosti četl. Lope de Vega naznačuje, že Rueda četl Theokrita; je to možné. Zřejmější jsou reminiscence na Plauta v paso, které Moratín nazývá El Rufián cobarde (Zbabělý ničema): Miles gloriosus je přímý předek vychloubače Sigüenzy. Mělo se za to, že pro svůj výběr italských námětů šel Rueda za příkladem Torrese Naharra: jeho dluh vůči Italům je mnohem přímější. Eufemia tkví v Decameronu, a námět je totožný s Cymbelinou. Armelina pochází z Attilie od Antonia Francesca Ranieriho a z Servigiale od Giovaniho Marie Cecchiho. Los Engañados (Oklamaní) je napodobení Gl' Ingannati, díla složeného r. 1531 jedním nebo několika Intronati, členy jakési literární akademie v Sieně; a Medora je verse Zingary od Gigia Arthenia Giancarliho[1]

[1] Na tyto prameny ukázal L. A. Stiefel (Zeitschrift für romanische Philologie, sv. XV., str 183—216 a str. 318—343).

Giancarli, III. 16.	Rueda, Escena III.
FALISCO. — Padrone, o che la imaginatione m'inganna, o pur quella é la vostra Madonna Angelica.	FALISCO. — Señor, la vista ó la imaginación me engaña ó es aquella vuestra muy querida Angélica.
CASSANDRO. — Sarebbe gran cosa che la imaginacione inganasse me anchora, perch'io voleva dirloti, etc.	CASANDRO. — Gran cosa seria si la imaginacion no te engañase. antes yo te lo queria decir, etc.

Ani ve svých verších ani ve svých italských napodobách neodhaluje se Rueda doopravdy. Historické důležitosti dosáhl tím, že vymyslil paso, dramatickou mezihru, jež spočívá na nějaké prosté epizodě: hádka mezi Torubiem a jeho ženou Águedou o prodejní ceně oliv dosud nezasazených; pozvání k obědu, jež bylo učiněno Xáquimovi, studentu bez haléře. Nejlepší Ruedova díla jsou obsažena v Deleitoso Compendio (Zábavná příručka, 1567) a v Registro de Representantes (Rejstřík herců, 1570), které obě vydal jeho přítel Timoneda. V jeho dlouhých kusech je účinek méně veselý; Coloquio de Camila (Rozhovor o Kamile) a Coloquio de Timbria (Rozhovor o Timbrii) jsou prodloužené pasos, zmateně rozvinuté a beze vší úměrnosti. Ale i zde najdeme živý postřeh divadelních hodnot, kdežto výstřednost námětu je zvýšena bodavým dialogem a ráznými úslovími. Archaická vůně, čistota a mohutnost Ruedovy prosy přispívá k tomu, že věříme, že četl s prospěchem Celestinu. Lista se odvažuje na tolik rouhati, kolik si dobrý Španěl může dovolit, zařaďuje Ruedu do téže řady jako Cervantesa; je však nepopěrno, že mu Cervantes za leccos vděčí. Nicméně, ať je jakkoli vábivá tato věta, ať je jakkoli svůdný jeho duch realismu a jeho snadná invence, hlavní zásluha Ruedova spočívá v tom, že položil první kámen opravdoveho španělského divadla a že jeho dramatická soustava stala se hlavním činitelem v intelektuální historii svého národa.

Měl soupeře a napodobitele: Sebestiana de Orozco (asi 1550), který zdramatisoval velmi volným způsobem episody pojaté do evangelia svatého Jana a svatého Matouše; Juana de Pedraza, jehož Danza de la Muerte (1551) je pravé auto; konečně několik spisovatelů jako Andrése de Prado a Diega de Negueruela, kteří jsou zastoupeni jeden kusem: Farsa llamada Cornelia (Fraška zvaná Cornelia), druhý Farsa llamada Ardamisa. Spisovatel hry Comedia de Sepúlveda, založené na Nigromante od Ariosta a Gli Inganni od Secchiho (které byly přičítány Lorenzu de Sepúlveda, sběrateli romancí, vydaných v Antverpách 1551), byl přívrženec směru italského po způsobu Ruedově; podobné vlohy najdeme u Luise de Miranda, jehož Comedia Pródiga (O marnotratném), vytištěná r. 1554, ale napsaná o nějakých deset let dříve, pochází z Figliuol Prodigo od Cecchiho. Volný napodobitel je Alonso de la Vega (zemř. 1566), rovněž herec-spisovatel, jehož Tolomea předchází Ruedovu Medoru, kdežto jeho Duquesa de la Rosa (Vévodkyně de la Rosa) dává Ruedovi myšlenku pro jeho Catalán Valeroso (Statečný Katalánec). Od Pedra Navarra (či Naharra), kterého řadí Cervantes bezprostředně za Ruedu, zbývá jenom La Marquesa de Saluzia llamada Griselda (Makýzka de Saluzia, zvaná Griselda), veršované drama o čtyřech jednáních, které se zachovalo v pozdním vydání (1603), jehož jediný exemplář byl nedávno nalezen. Florisea (1551) od Francisca de Avendaño dávno byla by zapomenuta, kdyby nebyla prvním příkladem španělského kusu, rozděleného ve tři jednání, kterážto ustálená zvyklost se ujala, a jejíž platnosti se dovolávali pozdější básníci, jako Artieda, Virués a Cervantes.

Přeceňovali historickou důležitost JUANA DE TIMONEDA (asi 1586), přičítajíce mu výmysl entremésu. Je pravda, že užívá tohoto názvu o svém pasu nazvaném: Un Ciego, un Mozo, y un Pobre (Slepec, hoch a chuďas), ale v tomto směru byl předstižen Andrésem de Prado a Orozkem. Timoneda vždy byl jen pečlivým a časem šťastným napodobitelem. Název jeho hry Menecmos dostatečně ukazuje, že je kus vypůjčen od Plauta; jeho Cornelia je založena na Ariostově Nigromanti, Aurelia je inspirována Torresem Naharrem, oblíbená Oveja perdida (Ztracená ovečka) je moralita na podobenství o ztracené ovci bez nejmenší známky původního zpracování, a při každém kroku shledáváme se v Timonedově díle se vzpomínkami na Ruedu, jehož pasos tiskl. Jeho Patrañuelo (Mluvka, 1576), sbírka dvaceti vypravování z tradice nebo upravených podle nových spisovatelů jako Alonsa de la Vega, je dobře míněná snaha vyhovět poptávce vyvolané Lazarillem de Tormes. Pracoval-li Timoneda ve všech oborech, není nespravedlivo se domnívat, že zaujímaje vedle literárního i hledisko obchodní, byl veden jak touhou zaopatřit svým odběratelům novinky tak i svým bystrým a zvídavým duchem. V každém případě, ačkoli nebyl osobitý, jeho bezstarostná živost zcela jinak se zamlouvá než nudné žerty Andrése de Prado a jeho druhů.

Pacheco poznamenává, že Juan de Malara (1525—1571), učitel na škole v Seville, složil »četné tragedie«, buď v latině, buď v kastilštině; a Cueva ve svém Ejemplar poético (Básnický vzor) udává jejich hyperbolický počet:

En el teatro mil tragedias puso.

Že by jeden spisovatel, třebas i samotný Lope de Vega, kdy byl »uvedl tisíc tragedií na prkna«, je neuvěřitelno; ale podle všeobecného souhlasu byla plodnost Malarova zázračná. Žádný z jeho kusů se nám nezachoval, a můžeme se jedině domnívat podle poznámky samotného spisovatele, že napsal tragedii nazvanou Absalón a drama Locusta (1548). Nutno-li, můžeme uznat jeho pověst básnickou podle chvály lidu; neboť co nám zůstalo z jeho nápodob Vergila a překladů Martiala, jsou jen technické výkony. Pro nás je předně zastoupen svou Filosofía vulgar (Lidová moudrost, 1568), výborem ze šesti tisíc přísloví sebraných Hernánem Núñezem de Guzmán (1555), který tak pokračoval v díle započatém Santillanou. Současník Blasco de Garay pokusil se již dokázat, jaké byly prostředky jazyka, otisknuv ve svých Cartas en Refranes (Listy v příslovích, 1545) tři dopisy veskrze složené z příslovečných vět, a Libro de Refranes (Kniha přísloví, 1549) od Pedra Vallese je pokus v témže směru. Za našich dnů bylo odhaleno nesmírné bohatství kastilských přísloví v Refranero general (Obecný sborník přísloví) od Scarbiho a v německém díle: Altspanische Sprichwörter od Hallera. Ale žádná novější ani úplnější sbírka nezatlačila komentář Malarův.

Jeho žák JUAN DE LA CUEVA DE GAROZA (? 1550 – ? 1609) značně ho předstihl. Praví se, že miloval Felipu de la Paz (kterou

oslavoval pod jménem Felicia), že ztrávil několik let (1572—1577 v Americe, byl na Kanárských ostrovech a byl vášnivě zamilován d Brígidy Lucíe de Belmonte, jejíž smrt hluboce ho pohnula. Vše to j nejisté. Viaje de Sannio (Cesta Sanniova, 1585) a špatnou sbírko ballad, které uveřejnil v deseti knihách nazvaných Coro febeo d Romances historiales (Febský sbor historických romancí, 1587 nebudeme se zde zdržovat. Psal pro divadlo od r. 1579 nebo i dříve a jeho dramatická díla vyšla v letech 1584 – 1588. Zavrhl příkla Senekův jako neumělecký a unavující (cansada cosa); naléhal n dramatické spisovatele španělské, aby se zřekli abstrakcí a zpracová vali náměty národní bez ohledu na pověry řecké nebo latinské. Udá losti, osobnosti, zápletka a situace ať se rozvíjejí bez ohledu na »jed notnosti«. A Cueva uvedl své učení ve skutek. Nevěda, že Carvaja přišel před ním, byl pyšný, že zmenšil počet jednání na čtyři obohatil drama zavedením množství forem metrických, až dosud n divadle neznámých. Co nazývá ingeniosa fábula de Espaň – duchaplná španělská báje — je uvedeno v dramatický děj v jeh Siete Infantes de Lara (Sedm infantů z Lary) a jeho Cerc de Zamora (Obléhání Zamory), jichž náměty jsou vypůjčeny z ro mancí, které polovice jeho posluchačstva znala nazpamět. Zatím vša složil již r. 1524 Bartolomé Palau kus na národní thema, Historia d la Gloriosa Santa Orosia (Historie slavné svaté Orosie); byl to vša pokus osamocený a neplodný, kdežto novota Cuevova byla úmysln snaha nově přetvořit drama a oživit je. Poslání Cuevovo se ostatn neomezilo jen na naznačení, jaké dramatické možnosti skrývají zpěv a legendy hrdinsko-lidové. Jeho Saco de Roma (Plenění Říma) vy kořisťuje historickou událost a dramatisuje úspěchy dobyté v Italii pr Karla V. v letech 1527—1530, kdežto El Infamador (Utrhač dává tušit pozdější comedia de capa y espada a podává nán ve zhýralci Leucinovi první nástin typu, který se pak stal nesmrteln pode jménem Dona Juana.

Je pravda, že byl Cueva často méně šťasten v praksi ne v theorii, že některé jeho osoby jsou nakloněny vyjadřovat se příli povzneseným tónem, že improvisuje ve spěchu, a že se po případ chápe prvního rozuzlení bez ohledu na to, je-li pravděpodobné. Al jeho nabubřelý sloh je znamení doby a soudíc podle jeho epopej La Conquista de la Bética (Dobytí Andalusie, 1603) poda důkaz střízlivosti ve svých dílech. Jak se zdá, byl Cueva pyšný n svou vrtkavost a díval se na Lopeho de Vega s rozhořčenou závist staršího, jehož obliba se již přežila. Avšak chyby jeho povahy a jeh díla málo znamenají proti službě, kterou prokázal divadlu svou od vážnou iniciativou.

Galický dominikán Jerónimo Bermúdez (? 1533 – 1589) s omlouvá, že napsal v kastilštině Nise lastimosa (Ubohá Nisa) kterou vydal 1577 pode jménem Antonio de Sylva. Bermúdez jenom upravil Inés de Castro (Anežka de Castro) od portugalského bás níka Antonia Ferreiry (1528 – 1569). Ačkoli tento bezvadný kus m místa veliké krásy po způsobu Senekově, jeho nedbalá stavba čin

jej nezpůsobilým pro scénu. Vše, co je na něm dobrého, je od Ferreiry, a pokračování, jež připojil Bermúdez, Nise laureada (Ověnčená Nisa) je jenom slátanina nesouvislých výstředností.

Velitel ANDRÉS REY DE ARTIEDA (1549—1613) se prý narodil ve Valencii a nepochybně tam i zemřel; nicméně Lope de Vega, který byl nějaký čas jeho přítelem, mluví o něm jako o rodáku zaragoském. Artieda ve třínácti letech slavný jako básník, pak advokát, konečně skvělý voják, byl třikráte zraněn u Lepanta, a ukázal svou svrchovanou udatnost v Nizozemí, kde uprostřed zimy přeplaval pod deštěm nepřátelských střel Emži, maje meč v zubech. Přičítají se mu kusy nazvané Amadís de Gaula, El principe vicioso (Nešťastný kníže) a Los Encantos de Merlín (Kouzla Merlinova); ale jediné drama, které se nám od něho zachovalo, Los Amantes (Milenci, 1581), je první scénické upravení historie, které se pak znovu chopili Tirso de Molina, Montalbán a Hartzenbusch. Artieda má tutéž nejistou techniku jako Cueva; ale jeho dramatický instinkt, jeho pathos a jemnost byly jeho přednosti. I on byl ve své době novotář; jeho odpor k methodám Lopeho učinil ho neoblíbeným a odsoudil ho k nezaslouženému zapomenutí, nad nímž projevuje své rozhořčení v Discursos, Epístolas y Epigramas (1605) vydaných pod jménem Artemidoro.

Jeho spolubojovník u Lepanta a ve Flandřích, valencký velitel CRISTÓBAL DE VIRUÉS (1550—1610) pokusil se o epickou báseň ve své Historia del Monserate (Historie monseratská, 1587) vydávaje se tak v nezdar volbou svého námětu: útok a vražda spáchaná poustevníkem Juanem Garínem na dceři hraběte barcelonského, vrahovo putování do Říma a zázračné zmrtvýchvstání jeho oběti. Dramatické vlohy projevuje Virués ve svých Obras trágicas y líricas (Tragická a lyrická díla, 1609). Na neštěstí měl jisté vědomosti a zneužil jich ve své Semíramis, podivné směsi puntičkářství a hrůzy. Atila Furioso (Zuřivý Atila), kde jsou vraždy četnější než při srážce předvoje, je nejpošetilejší karikatura literární romantiky. Jak se zdá, domnívá se spisovatel, že neslušnost je podstatou komedie, a jediný způsob vzbudit strach že je hromadit vraždy. Toť stará chyba Španělska, že vždycky přehání; a Virués lituje toho pravděpodobně, neboť v Elisa Dido vrací se k tradicím Senekovým. V epické básni jako na příklad La cruel Casandra (Krutá Kasandra) vymýšlí bez soudnosti, je skvělý na každé stránce, a přece nemůžeme od něho čísti deset stránek za sebou. Jeho nevkusná lehkost v tvoření chtěla potlesk stůj co stůj, a svými neustálými snahami překvapit a ohromit dopracoval se ponuré jednotvárnosti. Nicméně, ztroskotal-li Virués, osmělilo jeho přepínání jiné spisovatele, takže hledali dokonalejší prostředky, a ačkoli jeho přímý vliv na divadlo nebyl veliký, projevy jeho ducha zůstaly zajímavé.

Návrat k starému typu pozoruje se u Joaquína Romera de Cepeda (kolem 1588), jehož Selvajia (O divých mužích) je dramatické upravení Celestiny s episodami vypůjčenými z rytířských románů. Není snadno zařadit dílo Aragonce LUPERCIA LEONARDA DE AR-

GENSOLA (1559—1613), kterého obdivoval Cervantes nejen proto, že jeho dramata »okouzlovala a ohromovala všechny, kdož je poslouchali«, nýbrž i z toho prostinkého důvodu, že tři jeho kusy »vynesly více peněz než třicet nejlepších, které byly dávány od té chvíle, kdy povstaly«. Jakkoli je málo příjemno věřit, že je tato poznámka namířena proti Lopemu de Vega, musíme se domnívat, že byla oblibenost Argensolova nesmírná; byla však také pomíjející. Filis se ztratila, a když Lopez de Sedano vydal Isabelu a Alexandru ve svém Parnaso español (Španělský Parnas, 1772), veliké bylo zklamání těch, jichž naděje byly vzbuzeny úsudkem vysloveným v Donu Quijotovi.

Alejandra je nepřetržitá řada krveprolití, a Isabela není o mnoho lepší, ježto devět hlavních postav je na konec povražděno. Omluvou Argensolovou je, že mu bylo dvacet let v době, kdy páchal tyto hrůzy; ostatně odhaluje již svůj lyrický dar, který mu později vynesl nikterak přílišný titul »španělský Horatius«. Úsudek Cervantesův byl odvolán jeho současníky a potomstvem. Špatně se přizpůsobiv své porážce jako spisovatel dramatický, Argensola pomstil se r. 1597 žádaje od krále, aby zákaz divadla, vydaný prozatímně pro smrt královny piemontské, byl ponechán v trvalé platnosti. Jak vidíme, jsou způsoby literátů stejné vždy a všude.

Literáti způsobní či nezpůsobní zůstavili nám jen málo podrobností týkajících se duchovního MIGUELA SÁNCHEZE. Ač ho přezvali el divino — božský — nedovedli vystihnout toto označení. Cervantes a Lope de Vega zmiňují se o něm při Miguelovi Cejudovi, nedovedeme však znovu sestavit jeho životopis podle těchto matných pochval. Datum jeho narození je neznámo. Někteří říkají, že zemřel v Placencii 1609; rozhodně již nebyl na živu, když byla vytištěna kniha Laurel de Apolo (Vavřín Apolinův, 1630) od Lopeho. Psal již r. 1593, kdy vyšla jeho slavná romance — Oyd, señor don Gayferos (Slyšte, pane done Gayferose) — uvedená v Donu Quijotovi. Canción á Cristo crucificado (Píseň na Krista ukřižovaného), dokonalý příklad mystických veršů, vyšla ve Flores de Poetas Ilustres (Květy slavných básníkův) od Espinosy (1605), a příznačnou nedbalostí je tato canción trvale přičítána Luisovi de León. Sánchez byl víc než sladký pěvec, byl i zkušený dramatický spisovatel, ačkoliv jeho síla v tomto směru byla uznána teprve nedávno. Výklad toho je na snadě: předešel svou dobu. Pevná stavba a logické rozvíjení se jeho dramatu pozorujeme v jeho dvou divadelních kusech, jež se nám dochovaly: La Guarda cuidadosa (Bdělá stráž) a především La Isla bárbara (Barbarský ostrov), kde marně hledáme zvláštnost, kterou mu Lope de Vega přičítá: — že totiž klame své posluchače, říkaje jim pravdu. Jeho vybrané umění nehodilo se pro velké diváctvo a nebyl dosti plodný, aby byl slavný. Nad to nebyly jeho kusy sebrány a sláva jeho nástupců zastínila jeho vlastní slávu. Prostě to, že Sánchez předstihl až do jisté míry soustavu Lopeho, má značnou historickou důležitost, jak byl poukázal Baist a jak to dokazuje Rennert.

Škola založená Boscánem a Garcilasem měla žáky v Portugalsku a rozdělila se na dva španělské směry, které měly středisko v Seville a Salamance. BALTASAR DEL ALCÁZAR (1530—1606), který sloužil pod velením markýze de Santa Cruz, tohoto smělého, odvážného námořníka, patří k směru sevillskému. Jeho veselá musa nerada se propůjčuje umělým citům a libuje si v kousavých epigramech, odvážných žertech, veselých romancích a ukázkách důmyslnosti, jako je znělka na znělku, která často byla napodobována. DIEGO GIRÓN (1590), nástupce Malarův, je vřelý přívrženec směru italského, který může činit nárok na srovnání s Garcilasem pro převod Corydona a Tirsa, na opakování Girolama Bossa a opičení se po Senekovi. Jeho verše, které všechny se téměř ztrácejí v poznámkách, jež přičinil Herrera do svého vydání Garcilasa, zasluhují, aby byly lépe známy.

Největší básník skupiny sevillské je nesporně FERNANDO DE HERRERA (? 1534—1597), který složil chválu na Sira Tomáše Mora (1592), historii hlavních událostí světových až do doby Karla V. a jiná prosaická díla, která se ztratila. Většina jeho veršů (1582 až 1619) je věnována Leonoře de Milá, hraběnce de Gelves, ženě Álvara Colóna de Portugal (zemř. 1581), který byl sám básníkem. Ježto byl Herrera duchovní, je to považlivá situace, a mínění se různí, jsou-li jeho básně milostné platonické čili nic. Je to obdobný případ jako Laury a Petrarky, Cataliny de Atayde a Camoense. Všichni dobří Sevillané tvrdí, že Herrera jako vůdce španělských petrarkovců skládal své znělky na dámu svých myšlenek z pouhého napodobení mistra. Zastřena jménem Eliodora je Leonor Herrerova obloha a zároveň luz, estrella, sol (světlo, hvězda, slunce); a většina těchto milostných básní je opravdu bez vášně, ba dokonce chladná. Všechny elegie nejsou však naplněny strojeností. Opravdové vzrušení propuká jinde, jako ve slavném verši:

Ya pasó mi dolor, ya sé qué es vida
(Již minula bolest, již vím, co je život.)

Pro metafysickou jemnost básníkovu není možný rozhodný soud o opravdovosti jeho citů. Snad pouhý postoj naznačil Antoine de Latour, když mluvil o »nevinné nemravnosti« Herrerově.

Skutečný Herrera ukazuje se teprve v ódě na Dona Juana de Austria, když se vzbouřili Maurové v pohoří alpujarrském, v elegii na smrt Šebestiána Portugalského u Alcacer Quivir a v básni na vítězství u Lepanta. V těchto třech velkých vlasteneckých skladbách dosahuje výraznosti a krásy zcela mimořádné. Slaví triumf věrných se zápalem hebrejského proroka, s důstojností, pocházející od biblických kadencí; a s přízvukem hlubokého pohnutí oplakává porážku křesťanství, kde »zbraně válečné zahynuly«. Prostota a lyrická stkvělost staví ho do prvé řady básníků jeho země: odtud i jeho jméno el divino.

Ač měl Herrera jinou letoru než Garcilaso, přece může být pokládán za dědice neúplné slávy svého předchůdce. Dvě z jeho nejkrásnějších znělek — jedna na Karla V., druhá na Dona Juana de Austria — jsou lepší než nejlepší verše Garcilasovy. Herrera přejímá

tradici svého předchůdce, zdokonaluje formu a dodává jí hlubší tón vznešenosti. Se svou umdlenou sladkostí je to voják, který by mohl být knězem, a kněz, který by svou marciální hudbou mohl být vojákem. Přece však zůstává Herrera neochvějně věrný mladému básníku. Pro něho je jen jeden vzor, jediný příklad následování hodný: »V našem Španělsku«, prohlašuje, »je Garcilaso první, nade všechno srovnání.« V tomto duchu na radu Puerta Carrera, zetě básníkova, podporován také celou skupinou sevillskou: Franciskem de Medina (nar. 1544), Diegem Girónem, Franciskem Pachekem a Cristóbalem Mosquerou de Figueroa (nar. 1553) podjal se Herrera svého komentáře Anotaciones á las obras de Garcilaso de la Vega (Poznámky k dílům Garcilasa de la Vega, 1588). Vydání tohoto díla bylo příčinou nejmrzutějších sporů literární historie španělské.

Tři léta před tím byla vydána Garcilasova díla učencem Franciskem Sánchezem (1523—1601), který, jsa rodem z las Brozas v Estremaduře, byl obyčejně nazýván El Brocense. Příliš nedůtklivý obdivovatel básníkův, Jerónimo de los Cobos, vytkl Sánchezovi, že si vypůjčoval ze svého spisovatele na základě podobných míst. Straníci Sánchezovi pochopili komentář Herrerův jako vyzvání a nedali se nikterak utišiti tím, že Herrera nikde neuvádí jméno Sánchezovo. Bylo již až dost, že estremadurský puntičkář pletl se do vydávání kastilského básníka, že však pouhý Andalusan opakoval urážku, bylo nesnesitelné. Kastilský rod se pozdvihl jako jeden muž, a Herrera byl mrskán hordou hrubých vlastenců. Poměrně dvorný odpůrce Juan Fernández de Velazco, hrabě de Haro a syn kondestabla španělského, napsal pod pseudonymem Prete Jacopín svá Observationes (Pozorovaní) a sklidil nadšený potlesk, protože řekl, že Herrera je osel ve lví kůži. Je skličující znamenat, že neslušnosti Harovy, znovu a znovu opisované v rukopisech, byly vydány za našich dnů (1870), kdežto komentář Herrerův nebyl dosud znovu otištěn. Dokazuje však, že spisovatel byl dobře zpravený kritik tak jako nejlepší lyrik své školy. Cervantes ho znal nazpamět, neboť jeho věnování Dona Quijota vévodovi de Béjar je složeno týmiž výrazy jako předmluva Medinova a list Herrerův markýzovi de Ayamonte, takže četli-li takto nesčetní čtenáři místo z Anotaciones, aniž by o tom věděli, dosáhl tím Herrera prosaik nesmrtelnosti v zastoupení Cervantesově.

Harovy útoky vyjadřovaly beze vší pochyby cítění skupiny salamancké, jejíž nejvíc vynikající básník je augustinský mnich LUIS PONCE DE LÉON (1527—1591), rodem z Belmonte de Cuenca. Jmenován profesorem v Salamance 1561, byl přiveden k tomu, aby rozebral cenu překladu Septuaginta a židovských rukopisů. Sokové rozšířili legendu, že byl židovského původu, a že spolčoval se s profesory hebrejštiny Martínem Martínezem de Cantalapiedra a Juanem Grajalem, aby se vykládalo Písmo Svaté podle rabínské tradice. Mezi jeho protivníky byl León de Castro, který přednášel řečtinu. Tehdy byly vedeny veřejné hádky, kde podle profesorského zvyku nebyl hostem vlídný mrav. Co bylo na počátku jen vášnivou hádkou mezi učiteli řečtiny a hebrejštiny, stalo se brzy velmi vážným sporem.

Luis de León vyhrožoval, že dá veřejně spálit Castrovo pojednání o Izaiášovi. Castro pod nátlakem soků svého protivníka udal ho inkvisici. Při výslechu se ukázalo, že Fray Luis přeložil do kastilštiny Píseň Šalomounovu, což byla těžká vina v očích svatého Officia, které zapovídalo rozšiřování Bible, ať celé či některé její části, v jazyce moderním; nad to — stížnost vážnější — obžalovali ho, že pochyboval o autoritě Vulgaty. V březnu 1572 byl Luis de León zatčen a zůstal ve vězení po více než čtyři léta, za nichž byl zahrnován žalobami, které ho měly zahubit a zároveň znemožnit jeho přítele Benita Ariase Montana. Přes úsilí dominikánů, řízené Bartolomějem de Medina, byl Fray Luis propuštěn na svobodu 7. prosince 1576. Je trapno říci, že jeden jeho pronásledovatel byl jiný kněz řádu augustinského, Diego de Zúñiga, který po něm nastoupil stolici.

S Luisem de León jednalo se tvrdě; je si však třeba připomenouti, že snášelivost je ctnost moderní, zrozená z lhostejnosti a strachu. V šestnáctém století domnívaly se ještě prosté duše, že možno změnit theoretické myšlenky násilně: Španělé uvěznili Luise de León; Kalvín dal upálit předchůdce Harveyova, Španěla Michala Serveta. Luis de León byl souzen tribunálem, který si sám vybral, tribunálem, jímž hrozil Castrovi, a výsledek mu dal za pravdu. Ex forti dulcedo. Přirozená lidská ušlechtilost projevila se v prvních slovech, která prý pronesl, když znovu počal přednášeti v Salamance: »Pravili jsme hindy . . . .« Byl na novo pronásledován r. 1582 a znovu porazil své nepřátele. Když se stal hlavním vikářem v Kastilii a provinciálem svého řádu, dostal rozkaz, zajisté proti své vůli, aby vydal všechny své spisy. Zemřel deset dní po svém jmenování.

Ve vězení napsal své pojednání, snad největší ze španělských mystických děl: Los nombres de Cristo (Jména Kristova, 1583 až 1585), řadu rozprav podle Platona o výkladu symbolických výrazů jako Skála, Pastýř, Ruka Páně, Ženich, Kníže míru. Výklad je ve formě dialogu, ve kterém Marcelo, Sabino a Julián zkoumají theologická mysteria v předmětu obsažená. Nebudeme se zde obírat theologií rozprav Fraye Luise ani jeho učeností, ačkoli by bylo zajímavé porovnat helénsko-alexandrinský vliv v napodobení Listů ke Korintským od sv. Klementa. Ale jeho výmluvnost a čistota výrazu staví ho do řady nejdokonalejších mistrů kastilské prosy. Tytéž vlastnosti najdeme v jeho posmrtném díle Exposición del Libro de Job (Výklad knihy Jobovy), složeném na přání přítelkyně svaté Terezy, sestry Anny de Jesús, a v jeho komentovaném překladě Písně Šalomounovy, v níž vidí emblematickou eklogu, kterou třeba vykládati jako básnické proroctví božského sňatku Církve s Kristem. Také velice se cení jeho Perfecta Casada (Dokonalá manželka, 1583), pravděpodobně inspirovanou knihou De Christianâ Feminâ od Juana Luise Vivese a napsanou pro Marii Varelu Orosiovou. Je to jedinečně skvělá parafrase třiceti jedné kapitoly Knihy přísloví, pravidla chování pro svrchovaně vzornou manželku, a tento zákonník mohou čísti s potěšením i ti, kdož pokládají mnišské poučování za spátečnické.

Luis de León, velký v prose, není menší ve svých verších. Se svatým Janem z Kříže stojí v čele lyricko-mystických básníků Španělska. Přece však sám přičítal svým básním tak malou cenu, že za jejich dochování vděčíme jen tomu, že je později sebral pro ukrácení volných chvil Kordovského biskupa; nebyly vytištěny dříve než r. 1631, když je vydal Quevedo jako protějšek culteranismu. Ze tří knih, které tvoří, dvě obsahují překlady Vergilia, Horatia, Tibulla, Euripida a Pindara a zlomky žalmů, knihy Jobovy a Pangue Lingua od sv. Tomáše Akvinského. Pokusil jsem se, praví Fray Luis mluvě o svých posvátných překladech, jak jsem dovedl, napodobit jejich prostý originál a starobylou vůni, plnou sladkosti a velebnosti, jak se mi zdá.« A podařilo se mu dát těmto jejich původní posvěcení, jako oněm bezvadnou formu. Ale vše to jsou jen inspirované nápodoby, a původního básníka třeba hledat v první knize. V Profecia del Tajo (Proroctví o Taju) Luis de León dává zaznívat struně vlastenecké, dodávaje svým veršům prudkost, kterou přičítá maurským nájezdníkům, a byť se ještě přidržoval vzoru Horatiova, zpracování a melodie je osobní. Oda Al Apartamiento (Odloučení) je příklad rozjímavé nálady básníkovy, a zde jako v ódě A Salinas pozorujeme onu důstojnou a jasnou prostotu, kterou najdeme později u Wordswortha. Luis de León nevládne bohatou metrikou; jeho duchovní stav zmenšuje počet dovolených námětů; jeho k věrnost tradici a pohrdání slávou byly mu rovněž překážkou; přece však i v mezích, jež jsou mu vytčeny, je velký jako každý jiný největší básník, jímž se může Španělsko chlubit.

Když Quevedo r. 1631 vydal verše Luise de León, uveřejnil i drobný svazeček veršů FRANCISCA DE LA TORRE (? 1534 až ? 1594). Byl to pravděpodobně omyl v určení autora. Quevedo tvrdí, že našel básně »šťastnou náhodou a pro převelikou slávu Španělska« v knihkupeckém krámě, kde mu je velmi lacino prodali. Zdá se, že je viděl Portugalec Juan de Almeida, Senhor de Couto de Avintes, krátce po smrti Torreho, že dostal dovolení vytisknout je, a že úřední povolení bylo podepsáno Ercillou y Zúñiga (zemř. 1594). Z neznámého důvodu ztroskotal plán Almeidův, a když roku 1629 Quevedo našel rukopis, byl již Torre zapomenut. Quevedo rozřešil věc pouze dle svého zdání a prohlásil svým čtenářům, že verše, které jim podává, byly složeny bakalářem Franciskem de la Torre, o němž se děje zmínka v Boscánově Octava Rima.

Ticknor tvrdí, že nebylo ve chvíli uveřejnění těchto veršů a rovněž ani dlouho potom pochyby o autentičnosti autorství, a připojuje, že první pochyby měl Luis José Velázquez, který znovu tiskna knihu r. 1753 vyslovil domněnku, že jsou básně od Queveda. Není to tak zcela přesné. Omyl Quevedův byl odhalen Manuelem de Faria y Sousa (1590—1649) v komentáři k Lusovcům (1639). Že udělal Quevedo z člověka bez diplomu bakaláře, je maličkost, že však udělal svého spisovatele staršího o více než půl století, daleko vážnější věc, a Faria y Sousa vzal si za úkol jasně mu to vyložit. Mrzutost Quevedova jistě se zvětšila, když se dověděl, že Torre znal Lopeho

de Vega, jenž by ho byl mohl přesně poučiti; avšak Lope a Quevedo nebyli v této době spolu tak za dobře, aby se stýkali, prý k vůli rozbroji zaviněnému jednáním žáka Lopeho, Péreze de Montalbán.

Quevedo se nesnažil shodnout s Lopem; Lope viděl omyl, usmál se a veřejně nic neřekl. Faria y Sousa ocitl se uprostřed událostí a vesele z nich těžil. Poprvé ve svém životě oněměl Quevedo před nepřítelem. Vidíme tedy, že byla otázka autorství přetřásána dlouho před tím, než Velázquez vyslovil svou theorii, která ještě našla přízeň Lópeze de Sedano a četných cizích kritiků, mezi nimi i Ticknora.

Za oněch málo faktů, jež známe o Torrovi, vděčíme Aurelianu Fernández-Guerrovi y Orbe. Původem z Torrelaguny dal se zapsat na universitě v Alcalá r. 1556, vzplanul láskou pro »přísnou Filidu« (Filis rigurosa), kterou pak opěvá, sloužil v Italii a vrátiv se našel svou krasavici provdanou za bohatého toledského starce; ze zoufalství vstoupil do řádu. Alespoň toto vypravuje historie. Torrova prostota tvoří protivu k poněkud chladnému lesku Quevedovu. Většina jeho znělek je přeložena z italštiny. Tak když Benedetto Varchi píše: Questa è, Tirsi, quel fonte in cui solea, Torre překládá: Esta es, Tirsi, la fuente do solia, a když Giovanni Batista Amalteo oslavuje La viva neve e le vermiglie rosa, Španěl zpívá La blanca nieve y la purpúrea rosa. Říkalo se, že fantastické vytržení milencovo v době Alžbětině bylo dokonale vyjádřeno v osmdesáté prvé básni Spenserových Amoretti. Snad není nic zvlášť alžbětinského v této básni, protože dvacátá třetí znělka Torrova shoduje se s ní verš za veršem a téměř slovo za slovem. Nesporně obě básně pocházejí ze společného italského pramene.

Takovéto příklady jsou četné a pomáhají určit autorství. Nikdo v Evropě nebyl původnější než Quevedo, nikdo méně nakloněn hledat útočiště v Italii. Domnívat se, že se snažil opravit culteranismo překládaje podle italského, nebo podezřívat, že chtěl vědomě vydávat za díla původní napodobeniny od člověka, který — ex hypothesi — zemřel dříve, než jeho vzory byly vytvořeny, znamenalo by věřit, že byl Quevedo šibal velmi málo obratný. Tento závěr nedá se hájit. Torre si zaslouží veškeru úctu za věrné převody tak jako za básně původní, dvorné, něžné a snivé. Volil náměty prosté a přírodní, odpoutaný břečtan, ptáka-zpěváčka oloupeného o svou družku, poraněnou laň a půvaby jara, a způsob, jímž o nich píše, je jemný a vkusný. V perspektivě literární historie jeví se Torre jako druhý Garcilaso se schopností osobního zření.

Básník patřící ke škole salamancké je přítel Torreho, FRANCISCO DE FIGUEROA (1536—? 1620), který se narodil v Alcalá de Henares, a kterého předvádí Cervantes ve své Galateji pod jménem Tirsi. V dílech obou básníků je nápadná stejnorodost tónu: Arnošt Mérimée řekl, že kritik, který se neleká paradoxu, mohl by hájit jejich totožnost. Přece však podle Farie y Sousa Lope de Vega znal jednoho a patrně Cervantes druhého. Uvádí se, že Figueroa sloužil v Italii, studoval v Bologni, Římě, Sieně, snad v Neapoli, a že někteří Italové (nepochybně ti, kdož ho staví vedle Petrarky) ho nazývají el

divino. Vrátiv se do Alcalá oženil se r. 1575, a r. 1597 shledáme se s ním, jak cestuje s vévodou de Terranova po Nizozemí. Vrátiv se zase do Španělska ponenáhlu přestával pěstovat básnictví a oddal se studiím »vhodnějším pro jeho věk«. Na smrtelném loži vzpomněl si na příklad Vergilův a nařídil, aby byly všechny jeho básně spáleny. Které unikly zkáze, byly vydány roku 1626 v Lisaboně historikem Luisem Tribaldosem de Toledo, jenž vypráví oněch několik dat, která o spisovateli víme.

Podle svědectví Juana Vergozy se zdá, že Figueroa mnoho veršoval v italštině. Stopy těchto mladických pokusů jsou nám zachovány v elegii na Juana de Mendoza y Luna, kde jeden verš španělský a dva italské tvoří trojverší. Podivuhodný je onen sonet, který byl napsán na smrt mladého (el Mozo) Garcilasa de la Vega, padlého v boji jako jeho slavný otec. Figueroa kloní se k básnictví pastýřskému; zpívá o sladkém odpočinku, obtížné slávě lásky, úzkostech Tirsových, vášni Filenově a nevděčné (ingrata) Filidě. V mnohém se podobá Torremu, ale jeho talent je původnější, sklon melancholičtější a výraz dokonalejší. Není tím řečeno, že by byl mezi prvními básníky španělskými, kdybychom měli také jeho všechny básně. Ať je tomu jakkoliv, zasluhuje obzvláštní chvály, poněvadž si první dokonale osvojil blankvers, jehož taje unikly Boscánovi a Garcilasovi; vystříhá se nebezpečenství assonancí, střídá jednotvárnost časomíry a přízvuku a obměňuje obratně cesuru rozrůzňuje rytmus a dosahuje harmonií, které se nepodařily žádnému z jeho předchůdců. Úplně si podrobil nejhroznější kastilské metrum a verso suelto zdomácnil jeho vlivem jako znělka.

Mimo Torreho a Figuerou studovali i jiní spisovatelé hojně vzory italské. Epická báseň po způsobu Ariostově je nejasně podána ve dvanácti zpěvech knihy Primera Parte de la Angélica, kterou vydal 1586 LUIS BARAHONA DE SOTO (? 1535—1595) z Luceny (provincie kordovská). Lope de Vega chválí ve svém Laurel de Apolo (Apolonův vavřín) »podivuhodného doktora, který vypravoval historii o Medoře«, a všichni současníci i s Hurtadem de Mendoza přidali se ku sboru těch, jimž se kniha líbila. Farář prohlížející knihovnu Dona Quijota zjihne při pohledu na knihu Barahonovu, již nazývá jejím obecnějším názvem Lágrimas de Angélica (Slzy Anděličiny): »Sám bych ronil slzy, kdyby byla spálena taková kniha, neboť spisovatel je nejlepší z básníků nejen ve Španělsku, nýbrž v celém světě.« Zde, jako jindy, je Cervantes kritik příliš shovívavý. Angélica, která má za úkol pokračovat v historii Zuřivého Rolanda (kterážto historie je sama pokračování Zamilovaného Rolanda), bledne vedle svého vzoru. Pokračování Angéliky nebylo dokončeno, ale jeho zlomky a některé verše básně nazvané Los Principios del Mundo (Počátky světa) najdeme ve vzácných Diálogos de la Montería (Rozhovory o lovu), které jsou pravděpodobně od Barahony de Soto, jak dokázal Rodríguez Marín. Veliké epopeje jsou vzácné ve všech literaturách a Barahona nenapsal velkou epopeji;

ale jeho lyrické básně, především pak jeho překlady z Ovidia, jsou plny půvabu a zpěvnosti.

Epická báseň působila svým kouzlem také na Kordovana JUANA RUFA GUTIÉRREZE (? 1530—? 1600), jehož Austriada (1584) má za hrdinu Dona Juana de Austria a obsahuje některé dobré popisné sloky; obrazotvornost Rufova nemá však volnosti rozvinout se svobodně v prostředí současných událostí, a dílo, které by mohlo být užitečnou kronikou, je přetvořeno v nudnou báseň o dvacetičtyřech zpěvech. Z těchto je prvních osmnáct — jak dokázal Foulché-Delbosc — jen rýmovaným překladem Mendozova díla Guerra de Granada (Granadská válka), které asi Rufo četl v rukopise. V jeho Apotegmas (Průpovědi, 1596) jeví se vlohy k duchaplné zlomyslnosti. Epická historie o císaři Carlos Famoso (Karel Slavný) byla asi čtena alespoň jejím spisovatelem LUISEM DE ZAPATA (1532 až ? 1599). Cervantes, který v ní si liboval, znal asi dobře jejích padesát zpěvů a čtyřicet tisíc veršů; toť více, než bychom mohli říci o některém z čtenářů, kteří přišli po něm. Zapata promarnil třináct let skládáním této básně a byl svědkem jejího neúspěchu; nedal se však odstrašit a — třebas se to zdá neuvěřitelné — žil dále, týraje Horatia nade všechno očekávání. Je také jedním příkladem člověka, který se minul s povoláním. Zapata znal fakta, o nichž mluvil, měl trochu historického ducha a přece se nespokojil jenom historií a prosou: vskutku máme od něho svazek rozmanitostí, kde četné činy a četná pozorování jsou zaznamenána s vášnivostí plnou ducha.

Araucana od ALONSA DE ERCILLA Y ZÚÑIGA (1533 až 1594) více se blíží opravdové epické básni. Spisovatel byl přítomen jako královské páže sňatku Filipa II. s Marií Tudorovnou v kathedrále winchesterské. Odplul do Jižní Ameriky, r. 1555 bojoval proti Araucanům a velice se vyznamenal ve výpravě chilské; avšak spor s důstojníkem Juanem de Pineda rychle ukončil jeho skvělou dráhu. Oba byli odsouzeni k smrti a vstoupili na popraviště (březen 1558); v poslední chvíli byl rozsudek změněn: Pineda stal se augustinským mnichem: Ercilla byl uvězněn, propustili ho však na čas, aby se účastnil bitvy u Quiapa (v prosinci 1558). R. 1562 vrátil se do Evropy přinášeje prvních patnáct zpěvů své básně, psaných na útržcích papíru a pergamenu při ohni táborů. První kniha, která byla v Americe vytištěna — poučuje nás García Icazbalceta — byla Breve y compendiosa Doctrina cristiana (Krátká příručka křesťanského učení, 1539) od Juana Zumárragy. Ale první dílo opravdové ceny, které bylo složeno v jedné z amerických pevnin, byla Ercillova Araucana. Báseň byla vydána v Madridě 1569, a pokračování — celkem 37 zpěvů — následovala 1578 a 1589—1590. Ze záští proti bezpráví, jak se Ercilla domníval, utrpěného od svého jenerála Garcíe Hurtada de Mendoza téměř se o něm nezmiňuje. Povýšen za rytíře svatojakubského (1571) byl Ercilla jmenován úředním literárním censorem; viděl, že se nesplní jeho ctižádost stát se státním tajemníkem, a zemřel jako dvořan v nadějích zklamaný.

Jeho dílo je vynikající báseň o chilském povstání; není to však báseň epická ani duchem ani rozvrhem, ani formou ani účinkem. Ve své předmluvě k Henriadě Voltaire dokonce chválí Araucanu, čině takto její název hojně známý, a právem velebí pozoruhodný rozhovor, který Ercilla vkládá do úst starému vůdci Colocolovi. Právě v tomto druhu řečnické výmluvnosti se Ercilla stkví. Jeho technika je dobrá, inspirace podivuhodná, výraz vymyká se vážným výtkám, a přece se nepodařilo jeho dílu jako celku činit dojem. Vzpomínáme si na ojedinělé verše, tu a tam sloku, není v něm však ani jedné dokonale pojaté episody, a celkový dojem neuspokojuje. Ve skutečnosti měl Ercilla povahu řečnickou a ne básnickou. Ve svých horších chvílích rozmlouvá v rýmovaných větách; ve svých lepších chvílích vypravuje poetickou historii: dovede uchopit situaci za pravý konec, má smysl pro malebnost a historik předčí v něm básníka. Jsa si neurčitě vědom, co mu schází, snaží se to napravit mythologickými odchylkami, viděním Belony, nadpřirozeným věštěním vítězství a vložkami na obranu Didoninu před nestoudným žvaněním Vergilovým. Ale protože tajemství epické básně nespočívá v užívání zázračných prvků, jeho pokus ztroskotal. První část Ercillova díla zůstala nejlepší: zajímá dosud svou bojovnou a vzácnou výmluvností jako obraz barbarského heroismu umělce v ottava rima, který byl také bdělý pozorovatel a velkomyslný nepřítel.

Chilský básník Pedro de Oña ve svém ohromném, ale nedokončeném díle Arauco domado (Zkrocený Arauk, 1596) pokusil se napravit Ercillovo bezpráví vůči veliteli, a o rok později Diego de Santistéban y Orosio (nar. 1577) připojil k Araucaně čtvrtý a pátý díl (1597). Ani jedno ani druhé dílo nemá básnické hodnoty, a jako veršovaná historie je slabší než Elegías de Varones ilustres de Indias (Elegie na slavné indické muže) od kněze Juana de Castellanos (? 1510— ? 1590), který ve svém mládí sloužil v Americe a který zrýmoval své vzpomínky s pečlivostí chvályhodnou spíše u kronikáře než u básníka.

Jestliže po těchto nezdařených pracích se obrátíme k dílům nepopěrné krásy, na prvním místě je slavná znělka Á Cristo crucificado (Kristu ukřižovanému), která byla přičítána svatému Ignáci z Loyoly, svatému Františku Xaverskému, Pedru de los Reyes a andělské matce SVATÉ TEREZE DE JESÚS, jejíž pravé jméno je Teresa de Cepeda y Ahumada (1515—1582). Žádná z těchto domněnek není dokázána, a báseň No me mueve, mi Dios, para quererte musí býti považována za anonymní. Avšak pro její vřelost a posvěcení musíme myslit na světici se srdcem zaníceným. Svatá Tereza není jen slavnou postavou v letopisech náboženské myšlenky: je opravdový zázrak genia, z největších žen, které třímaly péro, a stojí mezi nejdokonalejšími mistry jazyka. Macaulay poznamenává v slavné studii, že protestantství nezískalo ani píď půdy od polovice XVI. století. Svatý Ignác z Loyoly a svatá Tereza jsou život a mozek katolické reakce. Jeden je velký vůdce strany; druhá patří lidstvu.

O jejím životě se všemi podrobnostmi můžeme se dočíst ve skvělém líčení paní Cunninghamové Grahamové. Zde stačí říci, že v sedmi létech šla hledat mučennictví, že začala svou literární činnost rytířským románem, a že v šestnácti létech složila slib v karmelitském klášteře svého rodného města Ávily. Duševní vyprahlost ji skličila, sestárla předčasně nemocí; nic však nemohlo zdolat její přirozenou energii a od roku 1558 až do dne své smrti šla od vítězství k vítězství nedbajíc bolesti, zloby, nízkosti a pronásledování, v pravdě zázrak odvahy a zbožnosti.

Prostota a jasnost jsou význačné vlastnosti svaté Terezy, a ptáme se, jak dospěla k svému slohu. Jistě ne četbou rozvláčných prós o Amadisovi. Jerónimo Gracián chtěl zdokonalit a uhladit souvětí světice, jichž rukopisy byly na štěstí svěřeny Luisovi de León, který je dal r. 1588 vytisknout. Sám mistr mysticismu a literatury pochopil pravdu, kterou básník Crashaw později vyslovil: že psala spíše jazykem nebeským než jazykem španělským.

Hlavní dílo svaté Terezy je Castillo interior (Vnitřní tvrz), o němž Fray Luis napsal: »Ať se z něho nic nevypustí, leč co Tereza sama vypustila, a toho je málo.« Doporučuje je také čtenářům právě: »Na mnohých místech se mi zdá, že neslyším ani lidský hlas; nepochybuji ani, že Duch Svatý mluví z ní na četných stránkách.«. Se vší svou vznešeností, uneseným viděním nebeských věcí, širými rozlety do intellektualních jasů střídá svatá Tereza podivuhodně svůj způsob a zabarvuje ho a přetvořuje podle námětů. Důvěrná, laskavá a mateřská ve svých listech, nadšená ve svých Conceptos del amor de Dios (Pojetí lásky božské), se stejnou obratností jedná o malichernostech našeho nízkého života i — jak se vyjádřil Luis de León — »o nejvyšší a nejvznešenější filosofii, která kdy byla sněna« i v jejích nejkratších větách září planoucí duše té, která byla zrozena, aby vládla, a která vše řídila takovým způsobem, že nešťastný nuncius ji prohlásil za neklidnou, neposlušnou, vynalézající nová učení zakuklená do zbožnosti a pohrdající předpisy, které zapovídají ženám učit.

Svatá Tereza vyučovala, protože cítila toho potřebu. Všechno, co psala, bylo napsáno proti vůli, na rozkaz těch, kdož byli jejími představenými. Nikdy nebyla by pochopila, proč potřebují být světu známy spisovatelky jejího pohlaví; a kdyby byla pochopila, jen by se byla usmála. Neboť byla vznešená původem i letorou, de sangre limpia, jak říkala s jistým uspokojením, které dokazuje, že klášterní kázeň nedovedla již potlačit její přirozenou pýchu a zmenšit její veselou povahu. Vždy si připomínala, že pochází ze znamenité kastilské rodiny, o čemž svědčí rozkošná archaická vůně jejích spisů. Boscán a Garcilaso dovedli míti vliv na dvořany a učené básníky; byli však bezmocni u sestry Terezy de Jesús.

Jako vynikala sv. Tereza ve věcech duchových, tak měla i smysl pro potřeby všedního života. Joris Karl Huysmans v knize Cestou poznamenává ústy abbého Gévresina, že dokonalá rovnováha zdravého rozumu je příznakem opravdového mystika. Bloudi mohou se domnívat,

že je svatá Tereza fanatička, jež nevychází z úzkostí a nadšení. Právě ona píše v Camino de Perfección (Cesta dokonalosti): »Chtěla bych, aby moje dcery nebyly nebo nezdály se ženami, ať v čemkoliv, nýbrž řádnými muži.« Právě ona tvrdí, že netřeba dbát na zjevení; nazývá obvyklý život v klášteřích v této době postranní cestou, kudy se člověk spíše dostane do pekla. Prohlašuje: »Kdyby se mne ptali rodiče na radu, raději by provdali své dcery za nejhorší muže, nebo by je sami doma ostříhali.« Její postavení v duchovním životě je jedinečné tak jako její postavení v literární historii. Je jisto, že její »drahé knihy« neměly pro ni významu, že se dívala na literaturu jako na nicotnost, a měla i právo dívat se na ni takto. Ale svět — intellektuální část světa — má také svá práva posuzovat ji. Vzpomínáme na soud Crashawův. Jeremy Taylor cituje světici v kázání promluveném při otevření Irského parlamentu (8. května 1661). Katolické Španělsko klade v Eskuriálu její rukopis vlastního života vedle vzácné stránky sv. Augustina. Agnostická škola anglická řadí ji (ústy Froudovými) vedle Cervantesa.

Extatický doktor Juan de Yépez y Álvarez, slavně známý jako SAN JUAN DE LA CRUZ (1542—1591) je v jistém smyslu z žáků sv. Terezy, kterou poznal krátce po jejím vstupu do řádu Karmelitek roku 1563. Zanícen nadšením jeptiščiným, učinil pro mužské kláštery to, co ona učinila pro kláštery ženské. Jeho mysticismus dosahuje snad nejvyššího výrazu v posmrtných Obras espirituales (Díla duchovní, 1618). Někdy je jeho prosa krajně jasná a silná; jindy zas vzlétá k výšinám, kam ho stěží můžeme následovat. Tvrdí s mystiky všech časů, od Plotina až k Swedenborgovi, že rozjímáním může se člověk spojit s bohem. To jsou věci nesnadno pochopitelné: také nehodilo by se pokusit se o kritiku spisovatele, jehož podstatné učení zůstává tajemstvím pro většinu lidí. Přece však ve verších svatého Jana z Kříže spíše pochopíme smysl než v jeho prosaickém výkladu a jeho andělská hudebnost vyjadřuje s výjimečnou silou vřelost jeho duchové lásky.

Svatý Jan z Kříže dal se zřejmě proniknout mystickou podstatou Šalomounovy písně a zavedl nové a nekonečné harmonie do své obnovy starobylého rázu. Vše, co mu můžeme vytknout, je, že dlí až na samých hranicích jasnosti, v šeru, kde vnímáme hudbu místo smyslu, kde jsou slova jenom matné symboly myšlenek, jež nelze vyjádřit, uchvácení, jež nelze vyslovit, a jež jsou příliš jemná, než aby mohla být obyčejnými slovy napsána. O tři století později měl svatý Jan z Kříže velmi znamenitého žáka: vliv španělského mystika jeví se v krásných ódách, vydaných Coventrym Patmorem, pod názvem The Unknown Eros (Neznámý Eros).

Dominikánský mnich, jehož příjmení bylo Sarriá, kterého však nazýváme podle jeho rodiště LUIS DE GRANADA (? 1504—1588), je obyčejně počítán k spisovatelům mystickým, ačkoli je mnohem méně rozjímavý než svatý Jan z Kříže a didaktičtější, asketičtější i praktičtější než on. Jsa synem pradleny kláštera granadského, byl vychován péčí hraběte de Tendilla, složil sliby r. 1525 a posléze stal se přítelem

Juana de Ávila, arcibiskupa Carranzy a svaté Terezy. Jeho první dílo byl překlad knihy Následování Krista, vydaný r. 1538; v létech 1552—1554 vyšlo jeho Libro de la Oración y Meditación (Kniha modlitby a zbožné úvahy). Všude byla známá jeho Guía de Pecadores (Průvodce hříšníků, 1567), z níž činí Régnier oblíbenou četbu Macettovu a kterou Gorgibus doporučuje Célii v Sganarellovi:

I Vůdce Hříšníků je kniha výborná:
Tu dovíte se hned, jak člověk žíti má.

Na neštěstí byly jeho Libro de la Oración y Meditación a výtah z Guía dány na index r. 1559 na popud kladiva heretiků, Melchora Cana, pověstného theologa na koncilu tridentském. Text byl změněn a knihy znovu otištěny ve zlepšené formě; ale nespravedlivé podezření z osvícenství již Granadovi zůstalo, a v posledních létech života, když dokončoval Introducción del Símbolo de la Fé (Uvedení do vyznání víry, 1582), způsobil si nepříjemnost, potvrzuje s neprozřetelnou prostotou pravost falešných znamení portugalské jeptišky, sestry Marie de la Visitación. Historie, podle které byl Granada pronásledován inkvisicí a musel proto prchnout do Lisabonu, je vymyšlena.

Luis de Granada našel záhy v Anglii překladatele ve Francisovi Meresovi, jehož Palladis Tamia obsahuje první zmínku o »sladkých znělkách« (sugared sonnets) Shakespearových. Angličtí čtenáři patrně nevěděli, že Granada kázal na počest krveprolití Bartolomějské noci, při čemž nazval s pochvalou Karla IX. »francouzským Heraklem«. Nechme však těchto neblahých polemik. Granadovy knihy jsou dosud velmi mnoho čteny. Jeho prostota, učenost a vřelost jsou podivuhodny, a za čtyřicet let, které rozdělil mezi zpovědnici a kazatelnu, nabyl vzácné znalosti lidských slabostí a mistrné výmluvnosti. Není řečník ve špatném slova smyslu, ačkoli nese stopy výchovy, které se mu dostalo. Můžeme mu vytýkat jeho opakování se, jeho zneužívání řečnické antithese, mechanický spád věty, společný těm, kdož mluví k davu. Ale ve svých dobrých stránkách je vzácně dokonalý, a mírnost jeho povahy je tak nesmírná v jeho slovech, že jeho didaktismus nabývá předsvědčivosti, vykládá-li i nejbizarnější myšlenky, když na příklad prohlašuje, že učenost zmenšuje zbožnost.

Tato nedůvěra ve světskou literaturu je ještě význačnější u augustinského mnicha PEDRA MALÓNA DE CHAIDE (1530 až ? 1596), který srovnává »rozpustilé knihy lásky« od Boscána, Garcilasa a Montemôra právě tak jako »smyšlené vypravování a lži« rytířských románů s nožem v ruce bláznově. Vlastní prakse však odporuje jeho theoriím, neboť souvětí jeho Conversión de la Magdalena (Magdalenino obrácení se na víru, 1588), napsané pro Beatrici Cerdánovou, prozrazují napodobení vzorů, které slovy nenáviděl. Malón de Chaide, spíše asketa než mystik, nemá patricijské lehkosti, příjemného vtipu Juana de Ávila, Granady a Luise de León, ale jeho přísné učení a jeho nádherné barvy vynesly mu trvalou známost. Jeho podivuhodné parafrase Šalomounovy písně mají mnoho z posvěcení

svatého Jana z Kříže, aniž by měly jeho nevyrovnatelné zanícení. Lepš představitel čistého mysticismu je estremadurský františkán JUAN DE LOS ANGELES (asi r. 1595), jehož Triumphos del amor de Dios (Vítězství božské lásky, 1590) jsou psychologická studie napsaná pod vlivem severních myslitelů, neméně pozoruhodná pro krásu výrazu než pro svou vášnivou hlubokost. Pro tyto dvě vlastnosti, které rovněž pozorujeme v jeho Diálogos de la Conquista del espiritual y secreto Reino (Dialog o dobytí duchového a tajemného království, 1595), zastínil Fray Juan mnicha svého řádu, DIEGA DE ESTELLA (1524—1578), jehož Meditaciones devotísimas del Amor de Dios (Přezbožné úvahy o božské lásce, 1578) vyznačují se nicméně vřelou výmluvností, která zaujala a uchvátila sv. Františka Salesského.

Jistý mystický dech pozorujeme také v některých kastilských verších skvělého humanisty BENITA ARIASE MONTANA (1526 – 1598), který obětoval učenosti a theologii dary, jež jsou obyčejně údělem básníků. Jeho díla z těchto dvou oborů nás zajímají méně než velká prostota a mocná inspirace jeho zpěvů, nepřístupných širšímu čtenářstvu a znehodnocených literárními historiky, ale které najdeme ve Floresta de rimas antiguas (Kytice starých veršů) od Böhla de Faber. Montano uzavírá řadu mystiků a asketů španělských. Je nesnadno přesně odhadnout jejich počet; ale je-li pravda, že Nicolás Antonio uvádí aspoň tři tisíce mystických děl, nepřekvapuje, že jich většina už není čtena.

Kdežto se vzdělanému čtenářstvu zalíbilo v mysticismu, vábilo prostý lid pastýřské básnictví, které jako rytířský román přišlo podle všeobecného mínění do Španěl z Portugalska. Poitalštěný Španěl Jacopo Sannazaro vytvořil první příklad tohoto druhu ve své knize Arcadia (1502), a první jeho žák byl Portugalec Bernardim de Ribeiro (? 1486 až ? 1524), jehož Menina e moço přenesla na Polostrov pastýřskou báseň v prose. Ribeirova kniha, která vzala svůj název od prvních tří slov textu, byla vytištěna až r. 1554; ale nesporně byla vzorem první kastilské pastýřské básni v prose, Siete libros de la Diana (Šest Dianiných knih). Vděčíme za toto dílo Portugalci JORGOVI DE MONTEMOR (zemř. 1561), jehož jméno bylo změněno v kastilský tvar Montemayor. Není nic divného, že Portugalec užívá kastilštiny; již jsme se zmínili o jménech: Dom Pedro de Portugal, Gil Vicente, Sá de Miranda a Silvestre mezi jmény básníků kastilských; lyrické básně Camoensovy (? 1525—1580) a Austriada (1678) od Jerónima de Corte-real (? 1540—1593) udržují tradici, která sahá od Cancioneiro Garcie de Resende (1516), v němž dvacet devět básníků dává přednost kastilštině před vlastním jazykem. Do Diany jsou vloženy v portugalštině dvě básně a některá místa, vyslovená Dantem a Duartou; ostatek Montemôrova díla je v kastilštině. Kastilštiny užil rovněž v Exposición moral (Mravní výklad, 1548) devadesáti šesti žalmů, v Obras (1554), které byly dány na index, v Cancioneros (1558) a při překladu Auzíase Marche (? 1560). Jako datum Diany stanoví se obyčejně r. 1542. Přece však pro narážku — kterou

obsahuje Canto de Orpheo — na vdovství infantky Juany musíme položinout dobu uveřejnění o mnoho později pravděpodobně do r. 1558 nebo 1559.

O životě Montemôrově víme jen málo. Byl hudebníkem při dvoře španělském 1548, doprovázel do Lisabonu infantku Juanu na svatbu s Domem Joãem, 1554 se vrátil a byl prý také v Anglii a Nizozemsku v družině Filipa II. První vydání Obras, Segundo Cancionero a Segundo Cancionero espiritual (Druhý duchovní zpěvník) byly určitě vydány v Antverpách. R. 1561 byl zavražděn, bezpochyby pro nějakou milostnou historii. Nejasné známky sklonu k pastýřské tvorbě shledáme v jeho rytířském románě Florisel de Niquea, v němž Florisel miluje pastýřku Silvii. V Menina e moço předvádí Ribeiro dámu svého srdce pod jménem Aonia, a Montemôr ho napodobí s Dianou, která prý byla jakási Ana. Mlčelivý Sepúlveda neprozrazuje nám rodinné jméno básníkovy vyvolené dívky, nýbrž prostě prohlašuje, že ji Filip III. a královna viděli roku 1603 ve Valderasu.

Všechny pastýřské romány jsou si navzájem podobny, a Montemôrovi se nepodařilo uniknout nebezpečenství suchopárnosti. Aby zmírnil tuto jednotvárnost, vypůjčuje si od Sannazara čarodějnici, jejíž kouzelný odvar dělá divy. Tato kouzelnice je pro spisovatele tak pohodlná, jako je nudná pro čtenáře, který zvolá s farářem z Dona Quijota: »Všechno, co souvisí s moudrou Felicií a očarovanou vodou, ať se z ní odstraní.« O něco dále zavrhuje tento odvážný muž verše, prokazuje čest knize pro její prosu, a protože je první ve svém oboru, Montemôr přijímá obvyklý způsob podání, a tak se vyjadřují jeho pastýři — Sireno, Silvano a ostatní — jako velice výmluvní vévodové; ale jeho sloh je přesný a příjemný ve své umělosti. Diana byla v nesmírné oblibě. Mělo se za to, snad mylně, že samotný Shakespeare založil svou hru The two Gentlemen of Verona na příběhu o pastýřce Felismeně, který četl v rukopise Bartoloměje Younga, jehož výborný překlad, ačkoli byl vytištěn teprve 1598, byl dokončen již 1583. Jediné je jisto, že Filip Sidney byl knihou okouzlen a že z ní veršem přeložil některé části, tak jako že z ní později čerpali Sarrasin a Desportes.

Montemôr sliboval pokračování, které nikdy nevyšlo; když však oblíbenost stále trvala, vydavatelé vytiskli nová vydání, do nichž vložili příběh o Abindarráezovi a Jarifé, který Villegas vřadil do svého Inventario, jehož privilegium k tisku je z roku 1551. Doktor salamanský, Alonso Pérez, podlehl pokušení a napsal pokračování, ale jeho druhá Diana (1564) je svrchovaně mdlá přes zvláštní domýšlivost spisovatelovu, že souhrn jeho díla byl »napodoben nebo zkraden podle nejlepších latinských a italských spisovatelů«. Pérez tvrdí, že byl přítel Montemôrův, ale protože nemá jiné přednosti, je dobře, že se ztratila jeho třetí Diana, »která nebyla připojena, aby nevznikl příliš tlustý svazek«. Téhož roku 1564 vydal Gaspar Gil Polo († zemř. 1591) knihu Diana enamorada (Zamilovaná Diana), která, praví Cervantes, »měla by býti střežena, jako by

ji napsal Apollo«; poklona učiněná na ohromení čtenářů, kteří si nevšimnou slovní hříčky. Vysoká cena Polovy knihy byla všeobecně uznána, především, jak poznamenává Rennert, Jerónimem de Texeda, jehož Diana (1627) je drzý plagiát, který do jisté míry ošálil Ticknora. Z nejvýstřednějších pastýřských skladeb veršovaných je Diez Libros de Fortuna de Amor (Deset knih o osudech lásky, 1573) od sardinského vojáka Antonia Lo Frasso, který spolu s Avellanedou a skladatelem knihy Pícara Justina (Darebačka Justina) sdílí čest, že vzbudil vášeň Cervantesovu. To je jediná jeho sláva, avšak přece Pedro de Pineda byl natolik obmezený, že znovu v XVIII. stol. otiskl Fortuna de Amor (Osud lásky). Umělost dosáhla svého plného rozpětí v Pastor de Filida (Filidin pastýř, 1582) od Luise Gálveze de Montalvo, který osobami Siralva, Silvana a Tirsiho představuje sebe, Silvestra a Figuerou. Protože všichni vynikající spisovatelé pokládali za povinnost pokusit se o pastýřskou skladbu, bylo by neužitečno sestavit seznam románů, které jsou jenom planou ozvěnou Montemôra. Pastoralia se udržela jednak proto, že nebylo téměř nic, co by se postavilo proti nim, jednak proto, že lidé činu nacházeli zalíbení v literárním idealismu. Ale jejich neskutečnost neodvratně přivodila jejich zánik, když Alemán a ostatní se vrhli na pikareskní obor. Nicméně, jak dokazuje Amor con vista (1625) od Juana Enríqueze de Zúñiga, a Pastores del Betis (Andaluští pastýři, 1633) od Gonzala de Saavedra, potrvaly v módě až do první polovice XVII. století. Když časem podívaná na zamilované pastýře, hrající na své šalmaje pohanské nápěvy, pohoršovala lidi pravověrné, Fray Bartolomé Ponce vydal svou zbožnou parodii Clara Diana á lo divino (Jasná Diana na božský způsob, 1599) v témže duchu vzdělávacím, který ponukl Sebastiána de Córdoba (1577) k travestii děl Boscánových a Garcilasových à lo divino, transladadas en materias cristianas (v křesťanském převodu).

Didaktickou prosu pěstoval úřední kronikář JERÓNIMO DE ZURITA (1512—1580), skladatel Anales de la Corona de Aragón (Letopisy koruny Aragonské), šest svazků in folio, které byly vydány v letech 1562—1580 a končí smrtí Ferdinanda katolického. Zurita, nejsa literárním umělcem ani historickým portretistou, zajímá se méně o lidské činy než o události ústavní. Když mu bylo povoleno, aby pracoval v archivu koruny aragonské, stal se tak prvním ze španělských historiků, kteří sbírali původní listiny, prvním, jenž doplnil prameny studiem cizozemských listin, prvním, jenž pochopil, že cesty velmi napomáhají vědeckým výzkumům. Schází mu vzrušení, sympathie a malebnost; přece však nemůže tím klesnout vážnost jeho díla, ježto předstihl všechny své předchůdce přesností a rozvrhem svého plánu. Ať čteme cokoliv, je třeba číst i Zurilovy Anales. R. 1580 dostalo se jeho současníku AMBROSIOVI DE MORALES (1513—1591), synovci Péreze de Oliva, úkolu pokračovat v kronice Floriána de Ocampo; autorisovaný zlomek díla, jejž sestavil po desíti letech práce, spojuje v sobě jasné vypravování s přirozeným kritickým duchem,

takže se můžeme domnívat, že by byl šťastným soupeřem Zuritovým, kdyby býval k tomu měl dříve příležitost.

Jako básník patří Hurtado de Mendoza do doby Karla V. Jeho mistrovství v prose je zjevno v Guerra de Granada (Granadská válka), která byla vydána v Lisaboně (1627), tedy až po jeho smrti, vydavatelem básní Figuerových, Luisem Tribaldosem de Toledo. V červnu 1568 vznikl spor mezi Mendozou a mladým jakýmsi dvořanem, Diegem de Leiva. Starý státník — bylo mu šedesát čtyři léta — odzbrojil Leivu a vyhodil z okna dýku svého soupeře. Tento zločin urážky veličenstva (hádka se odehrála v královském paláci v Madridě) vynesl Mendozovi granadské vyhnanství, kde napsal svou historii maurského povstání (1568—1571) v Alpujarrách a rondských horách.

Mendoza psal pro svou radost, bez úmyslu didaktického nebo polemického. Jeho přímá řeč o válce a úloha, kterou tu hrály přední osobnosti, jež milovat neměl nejmenšího důvodu, přivodily opožděné vydání jeho díla. Ačkoli psal pro svou zábavu, má vlastnosti velkého historika — učenost, nestrannost, dar vyprávěcí, stručnost, duševní pronikavost, pochopení, dramatickou perspektivu a výmluvnost. Způsob, jakým se dívá na situaci, je vždy spravedlivý, a ačkoli prozrazuje časem lehkověrnost své doby, jeho přesnost v podrobnostech je překvapující. Jeho sloh má do sebe cosi zvláštního. Přijmeme-li domněnku za jistotu, ukázal již v burleskním dopise Felicianu de Silva, s jakou dokonalostí uměl napodobit sloh tohoto výtečníka. V Guerra de Granada opakuje odvážný čin za vážnějším účelem. Uhlazená rhétorika Sallustiova je napodobována často se vzácnou věrností. Béře si rovněž za vzor Tacita a otrocky napodobí místo, kde Germanicus nalézá nepohřbená těla legií Varových, ve vypravování o Arcosu a jeho vojsku u Calalínu. Není to ani plagiát ani neuvědoměná vzpomínka; je to úmyslná snaha spisovatele odchovaného vzory antickými, který zná dobrou prosu, a pokouší se dát svému jazyku temný lesk latiny. Bylo by upřílišené říkat, že se to Mendozovi podařilo dokonale, ale přece neztroskotal úplně, a kromě několika latinských vazeb Guerra de Granada zůstane nejen skvělou a malebnou skladbou, ale i mistrovským příkladem kastilské prosy, snad bez posledního přehlédnutí spisovatelova. Mendoza asi není velký historik; jako spisovatel je neobyčejně veliký.

Ve zcela jiném rázu než politickém byla pěstována historie vědeckým spisovatelem, kterého dlužno zařaditi mezi literáty. Jesuitský misionář JOSÉ DE ACOSTA (? 1539—1599) je spisovatel díla Historia natural y moral de las Indias (Přírodní a mravní historie Indií, 1590), opravdové snůšky faktů pozorovaných po dobu sedmnácti let, jež ztrávil na Novém Světě; dílo to šťastnými závěry všeobecnými uneslo samého Humboldta. V druhém, posmrtném vydání knihy Aritmética practica y especulativa (Praktická i spekulativní aritmetika, 1598) od mathematika JUANA PÉREZE DE MOYA (? 1513—? 1596) je v dialogické formě obrana oblíbených studií spisovatelových, které nám ho představují jako velmi chytrého dialektika, obratného ve vykládání theorií. Profesor humanitních studií

v Zaragoze, překladatel Cicerona, Terentia a Lukiana, PEDRO SIMÓN ABRIL (? 1530— ? 1590) spojuje intelektuální jemnost se šťastným vyjadřováním v Lógica (1587) a Apuntamientos (Poznámky, 1589.) Avšak tito dva spisovatelé, — je zajisté třeba to přiznat, — nejsou postavy stojící v popředí.

Vůči představitelům abstraktní myšlenky je historik španělské literatury v dosti obtížném postavení. Mimo několik slavných výjimek, které jdou od Platona k Schopenhauerovi, velcí mistři spekulativních myšlenek ve všech zemích pohrdali literárním okrašlováním, a toto zhrdání formou můžeme pozorovati ve Španělsku jako všude jinde. Nad to, pokud se týče tohoto svazku, nutno si uvědomit, že nejvíce vynikající španělští myslitelé — Juan Luis Vives, Gómez Pereira, Sebastián Fox Morcillo, Francisco Sánchez a Francisco Suárez — psali latinsky. Ale mezi těmi, kdož užívali jazyka mateřského, dlužno jmenovat fysika JUANA DE DIOS HUARTE (? 1520—1590), který ve Examen de ingenios para la ciencias (Zkoumání vloh pro vědy, 1575), vykládá vztah psychologie a fysiologie s neodvislostí plnou odvahy a dialektikou, která přiměla Lessinga, že přeložil toto dílo. Jistá proslulost poutá se k svazku nazvanému Nueva filosofía de la naturaleza del hombre (Nová filosofie přirozenosti lidské, 1587), pozoruhodnému pro obratný rozbor a dar chladné ironie, které by byly úžasné, kdyby dílo skutečně bylo od mladé OLIVY SABUCOVÉ DE NANTES (1562— ? 1590), jejíž jméno stojí na titulu. Ale nové objevy, zdá se, bezpečně dokazují, že byla kniha napsána otcem mladé dívky, bakalářem Miguelem Sabukem y Álvarez. Je-li tomu tak, přednosti zůstávají, ale zázrakem mizejí, a to, co jsme pokládali za téměř jedinečný příklad filosofického slibu u ženy, je jenom pronikavé pojednání muže již zralého.

KAPITOLA IX.

Doba Lopeho de Vega (1598—1621).

Roku 1598, kdy zemřel Filip II., vyšla zároveň první kniha Lopeho de Vega, a toto datum stanoví konec období, které vidělo tolik různých snah. Vstupujeme do doby hrdinné. Italský vliv slavil naprosté vítězství, rytířský román dospěl konce své dráhy, mysticismus a básnictví pastýřské našly své výrazové prostředky a byly radostně přijaty. Nejdůležitější ze všech událostí bylo zřízení jeviště v Madridě, Teatro de La Cruz (1579) a Teatro del Principe (1582). Víme, že byla divadla zřízena také ve Valencii, Seville, Zaragoze a snad Granadě. Slavný Alberto Nazeri de Ganassa a jeho italští herci obeznámili Španělsko s uměním hereckým. Od té doby každou provincií procházeli komedianti, jak to vypravuje ve Viage entretenido (Zábavná cesta, 1603) Agustín de Rojas Villandrando (? 1577 – ? 1612), který rozeznává s poněkud ironickou přesností devět stupňů tohoto povolání.

Byl to bululú, potulný komediant, který chodil sám od vesnice k vesnici přednášeje krátké kousky před malým posluchačstvem, o jehož shromáždění se staral kostelník, bradýř a farář, kteří pidiendo limosma en un sombrero (prosíce o almužnu do klobouku) sbírali tulákovi peníze na skývu chleba a talíř polévky. Když dva komedianti chodili společně, jako sám Solano a jeho spoluhráč Ríos, tvořili ñaque, ale vystupovali jen za dne v prostých entremeses. Poněkud vyšší stupeň byla cangarilla, složená ze tří či čtyř herců, kteří dávali Oveja perdida od Timonedy nebo nějaký malý kus, v němž mladý hoch hrál ženskou úlohu. Teprve po r. 1587 objevily se herečky na prknech. Pět mužů a jedna žena tvořilo carambaleo, které se utábořilo ve stodolách a hrálo za naturální mzdu, jako bochník chleba, hrozny vína, hlávky kapusty; v důležitějších vesnicích žádali vyšší cenu: šest maravedí, kus klobásy, vřeteno lnu atd. Ačkoli Rojas Villandrando ujišťuje, že by býval pavouk unesl zavazadla carambalea, herci byli způsobilí představovat buď pravidelný obyčejný kus, buď dvě autos, nebo čtyři entremeses. Mnohem větší nároky měla garnacha se svými šesti muži, svou »primadonnou« a mladým hochem, který hrál naivní úlohy. Čtyřmi velikými kusy, třemi autos a třemi entremeses týden okouzlovala tlupa celou vesnici. Rozsáhlejší repertoir mohlo provádět sedm mužů, dvě ženy a mladíček, z nichž se skládala bojiganga; jezdili koňmo od města k městu.

Pak přišla na řadu farándula a po ní již vážená compañía šestnácti herců se čtrnácti statisty, která dovedla hrát padesát kusů kdykoliv ihned. Nepochybně k takovéto tlupě patřil Naharro z Toleda, skladatel kusu La marquesa de Saluzia, llamada Griselda, slavný v úlohách chvastavých vojáků a první ze španělských divadelních »ředitelů«. »Obohatil také divadelní příkrasy a nahradil pytel na obleky bednami a kufry. Zařídil to tak, že muzikanti, kteří až do té doby zpívali za oponou, byli nyní v místnosti. Zrušil falešné vousy, které komedianti až dosud nosili, a nakázal, aby herci hráli bez přestrojení, vyjma role starců, nebo ty, které vyžadovaly změnu vzhledu. Zavedl dekorace, mraky, hřmění, blesky, souboje a bitky, avšak nedosáhl tím dokonalosti našich dnů.«

Takové svědectví vydává o Naharrovi nejslavnější osobnost kastilské literatury. MIGUEL DE CERVANTES SAAVEDRA (1547 až 1616) v právní listině, podepsané v Madridě dne 18. prosince 1580, sám udává, že se narodil v Alcalá de Henares: to ukončuje dlouhý spor o jeho rodišti. Byl původu čistě kastilského, jeho solar ležel v Cervantosu u Reinosy: spojitost s Galicií nesahá nad XIV. století. Jméno jeho rodiny pochází, jak se zdá, od zámku San Cervantes u Toleda, nazvaného dle křesťanského mučenníka svatého Servanda. Přídomek de Saavedra není uveden na titulu prvního díla našeho spisovatele (Galatea). Avšak Cervantes užívá ho v žádosti, adresované papeži Řehoři XIII. a Filipu II. (v říjnu 1578); a protože jméno Cervantes bylo dosti rozšířené, rozlišoval tento přídomek spisovatele od jeho současných jmenovců. Byl druhý syn Rodriga de Cervantes de Saavedra a Leonory de Cortinas, a nikoliv jejich nejmladší syn, jak se myslilo až do nedávna. O jeho matce nejsou známy podrobnosti; jakkoliv byl sdílný její nesmrtelný syn, nikde se o ní nezmiňuje a nepřizpůsobuje se španělskému zvyku připojovat k svému vlastnímu také jméno rodiny matčiny. Otec měl titul licenciáta. Zdá se, že patřil mezi velmi prosté ranhojiče. Hluchota nedovolila mu, aby dosáhl ve svém zaměstnání skvělého úspěchu, a zůstal stále chud.

Neznáme datum narození Cervantesova. Byl pokřtěn v kostele Santa María Mayor v Alcalá de Henares v neděli dne 9. října 1547. Kanovník plasenský Tomás González tvrdil, že nalezl jméno Cervantesovo v registrech university salamancké, což nikdy nebylo znovu zjištěno. Nuzný ranhojič hledal svoje pacienty město od města, a jeho rodina ho doprovázela: setkáme se s nimi ve Valladolidu brzy po roce 1550, v Madridě kolem r. 1561, v Seville r. 1564. Je tedy málo pravděpodobné, že se dal Cervantes zapsat na universitu. Jeho vzdělání bylo spíše nepatrné, a puntičkáři se mu vysmívali, že byl bez diplomu. Záhy však pojal literární ctižádost. Foulché-Delbosc nalezl znělku, která nese jméno Cervantesovo, a je věnována Izabele z Valois, třetí ženě Filipa II. Složení její spadalo by mezi léta 1560—1569, a je-li určení znělky správné, byla by nejstarší jeho dílo, které se nám zachovalo. O Cervantesovi zmiňuje se r. 1569 učitel madridské školy Juan López de Hoyos, jenž mluví o něm, jako o svém »drahém a velmi milém žáku«; někteří z toho soudí, že byl výpomocným učitelem

na koleji Hoyosově. U příležitosti smrti Izabely z Valois byl ponejprv tištěn. Hoyos tehdy vydal svazek nazvaný: Historia y Relación verdadera de la enfermedad, felicísimo tránsito y suntuosas exequias fúnebres de la serenísima Reina de España, Doña Isabel de Valois (Pravdivá historie a zpráva o nemoci, přešťastném zesnutí a nádherných smutečních slavnostech nejjasnější královny španělské, 1569). Cervantes má tu epitaf ve formě znělky, pět redondillas e elegii o sto devadesáti devíti verších, jež je adresována kardinálu Diegovi de Espinosa, jménem školy. Tyto ubohé kusy byly uveřejněny prostě proto, že je složil Cervantes; sám snad je nikdy neviděl tištěné. Má se za to, že se dopustil jako Hurtado de Mendoza urážky veličenstva; ale je to jen domněnka právě tak jako historie jeho lásky s dvorní slečnou. Je jisto, že dne 15. září 1569 bylo vydáno soudní nařízení proti jistému Miguelovi de Cervantes, který byl odsouzen k ztrátě pravé ruky, protože v blízkosti dvora poranil Antonia de Sigura. Nic nedokazuje, že vinník byl náš Cervantes, ale byl-li to on, uprchl z dosahu soudu. Vstoupil do služeb nuncia Giulia Acquavivy, a všeobecně se má za to, že opustil Madrid kolem r. 1568 (nebo na začátku r. 1569) v družině tohoto legáta. Jisto je, že v Římě byl v prosinci 1569, a že byl po nějaký čas komořím Acquavivovým.

Zřeknuv se tohoto místa vstoupil r. 1570 do setniny vedené Diegem de Urbina, velitelem při slavném pěším pluku Miguela de Moncada, jenž tehdy sloužil pod Markem Antoniem Colonnou; jeho synu Ascaniovi, opatu u svaté Žofie, byla věnována Galatea o patnáct let později. R. 1571 bojoval Cervantes u Lepanta, kde dostal dvě kulky do prsou, a kde mu zmrzačili levou ruku: »pro převelikou slávu pravice«, říkával s omluvitelnou pýchou. Jeho časté narážky na účast, kterou měl na tomto vítězství, jako by naznačovaly, že víc si zakládal na přezdívce »mrzák od Lepanta«, kterou si sám dával, než na tom, že napsal Dona Quijota. Súčastnil se bojů u Navarina, Korfu, Tunisu, Gulety, a vždycky držel se čestně. Vrátil se do Italie, kde si bezpochyby osvojil vlašskou řeč, neboť stopy italských idiotismů nejsou v jeho dílech řídké. Z Neapole, kde dle admirála Juriena de la Gravière Cervantes již zastával malé místo obecního úřadu, vyplul v září 1575 do Španěl s doporučovacími listy Dona Juana de Austria a místokrále neapolského. Dne 26. září jeho loď Sol byla přepadena berberskými piráty a po statečném odporu byl Cervantes a většina těch, kdož byli na palubě, odvezeni jako zajatci do Alžíru. Cervantes tu zůstal pět let jako otrok, píše divadelní kusy, nekul-li právě plány k útěku, a snažil se zorganisovat všeobecné pozdvižení křesťanů. Jako nejnebezpečnější, protože nejhrdinnější mezi všemi, stal se vůdcem spiklenců, a po několika neúspěšných pokusech byl střežen jako rukojmí pro bezpečnost města. Za osvobození, o něž jeho rodina marně se snažila, děkuje neočekávané okolnosti. Misionář Juan Gil nabídl pět set dukátů zlata jako výkupné za šlechtice jménem Jerónimo Palafox. Obnos nestačil, aby vykoupil člověka postavení Palafoxova, ale stačil, aby osvobodil Cervantese, který byl již na

palubě galeje deyovy, jež měla odplout do Cařihradu. V Madridu se s ním shledáváme dne 18. prosince 1580. Často opakoval, že sloužil v Portugalích a na Azorech, ale je to pochybné. Zdá se, že vykonal jakési malé poslání v Oranu. Konečně kolem r. 1582 nebo 1583 trvale se usadil ve Španělích, a od té doby patří literatuře.

Kusy, jež psal v Alžíru, se ztratily, ale dvě znělky z této doby (1577), věnované Rufinovi de Chamberí, se dochovaly. Krásný, rýmovaný dopis státnímu sekretáři Mateovi Vázquezovi pochází také z tohoto období. První stopy Cervantesovy ve Španělích jsou chvalořečné znělky v Romanceru (1583) od Pedra de Padilla a Austríadě (1584) od Rufa Gutiérreze. Padilla v Jardín espiritual (Duchovní zahrada) opětuje Cervantesovi poklonu, klada ho mezi nejslavnější básníky kastilské. Říkalo se, že Cervantes byl v Montachesu r. 1584: není na to důkazů, ale v prosinci tohoto roku vzal si Catalinu de Palacios Salazar y Vosmediano, rodem z Esquiviasu, mladší o osmnáct let. Galateu prý psal na podporu svého dvoření. Je to možné, neboť privilegium k tisku je datováno z 22. února 1584, ačkoliv kniha byla vydána až na jaře 1585. Nemanželská dcera Cervantesova Isabel de Saavedra narodila se asi rok po tomto manželství; budeme ještě o ní mluvit. Obírejme se nyní první částí Galateje, nedokončeného pastýřského románu o šesti knihách, za nějž Cervantes dostal od knihkupce Blase de Robles tisíc tři sta třicet šest realů,[1] kterážto suma se skrovným věnem jeho ženy mu umožnila zařídit vlastní domácnost. Jako finanční podnik měla Galatea neúspěch. Byla znovu tištěna za života spisovatelova jednou v Lisaboně 1590, a podruhé v Paříži 1611. Ani jedno ani druhé vydání nevyneslo mu peněz, ale přes to tato kniha přispěla udělat ho známým.

Plul po větru lidového vkusu a není možno ho z toho kárat. Učením o umění pro umění nikdy se netrápil. Jeho péro bylo jediným prostředkem, jak získat živobytí, a musil se líbit, aby na ně vydělal. Později v Donu Quijotovi praví spisovatel: »Chci mít zisk, neboť bez něho sláva neplatí ani za haléř.« Od doby Montemôrovy byly pastýřské skladby v oblibě, a Cervantes jako Gálvez de Montalvo a tolik jiných šel s proudem. V pozdějším věku ještě, když psal Coloquio de Perros (Rozhovor psů), prohlásil ústy moudrého Berganzy, že všechna pastýřská díla jsou »marné smyšlenky, prosté vší pravdy, složené pro zábavu zahalečů«; ale je otázka, zda Cervantes kdy ztratil chuť k pastorale, i když jeho smysl pro humor nutil jej uznat slabost tohoto konvenčního oboru. Je jisto, že měl zvláštní něžnost pro Galateu. Zachová ji, když hází do ohně knihovnu Dona Quijota, vychvaluje její vynalézavé vlastnosti a povzbuzuje holiče, aby čekal na pokračování, které již v samém textu předvídáme. Tento slib znovu se opakuje ve Věnování jeho divadla (1616), v předmluvě k druhé části Dona Quijota (1615) a ve věnovacím listu ke kusu Persiles y Sigismunda, podepsaném spisovatelem na smrtelné posteli dne 19. dubna 1616. Pětkrát v třiceti jednom roce slibuje Cervantes

[1] Real (= 34 maravedí) = čtvrt pesety = necelých 25 h.

druhou část Galateje. Je zřejmo, že měl dobré mínění o první části, a že jeho slabost pro tento druh byla nenapravitelná.

Jeho pokus v pastýřském básnictví přetrval především pro velké jméno spisovatelovo. Pastýřská díla málo se liší ve svých podstatných částech, a tento druh skládání poskytuje Cervantesovi jen málo příležitosti, aby uplatnil svého humoristického ducha. Hazlitt vyznává, že bez ustání odkládal četbu Galateje a Persilesa, a vykládá tyto průtahy takto: »Jsem naprosto přesvědčen, že četba těchto děl nedala by mně větší mínění o spisovateli Dona Quijota, a možná také, že snad v jistých chvílích dokonce i menší.« Hazlitt měl dobrý instinkt. Cervantes zatěžuje jeviště neskutečnými osobami: Elicio a Erastro švitoří o své lásce ke Galateji na březích Taja; Miremio miluje Silverii, Leonarda nyje pro Salercia, Lenio je uchvácen půvaby Gelasiinými. V Galateji se najdou nedostatky, které Hazlitt přísně vytýká Arcadii od Sira Philipa Sidneye: antithese, metafysické temnosti, soustavné prokládání textu duchaplnostmi, učeností, otevřeností, moudrostí spisovatelovou, a jeho věčná nesrovnalost. Ale dopouští-li se Cervantes těchto chyb, dopouští se jich úmyslně a v dobrém sdružení. Do čtvrté knihy vkládá o kráse vložku, kterou si vypůjčuje z Abarbanelových Dialoghi. Jako Sannazaro na začátek své Arcadie umisťuje Ergasta a Selvaggia, tak i Cervantes kladl v popředí Erastra a Elicia; a když Vlach předvádí Carmosinu Bonifaciu pode jménem Amaranta, Španěl nazývá Galateou Catalinu de Palacios Salazar nebo jinou ženu. Konečně myšlenka Canto de Calíope, v němž spisovatel velebí celé sbory současných básníků, je vypůjčena přímo z Canto del Turia z Diany od Gila Pola.

Rozvláčnost, strojenost, okázalost, jednotvárnost a výstřednost jsou stálé nedostatky pastýřských děl XVI. století, a Galatea není jich prosta. Avšak přes všechny tyto vady není bez imaginace a fantasie, a její květná rhétorika je dobrý příklad umělé prosy. Snad kromě díla Persiles y Sigismunda Cervantes nikdy nepsal s vědomějším úsilím po dokonalosti a s přísného hlediska slohu důmyslná Galatea snese srovnání s Donem Quijotem, ovšem mimo jeho nejkrásnější místa. Nepodařilo se jí však upoutat čtenáře, a Cervantes se vrátil k básnictví. Jeho verše, vložené do Jardín Espiritual od Pedra de Padilla a do Cancioneru od Lópeze Maldonada, ukazují blahovůli a lásku k literatuře. V obou těchto svazcích Cervantes mohl číst kusy od zázračného mladíka Lopeho de Vega, kterého již chválil s devadesáti devíti jinými básníky v Canto de Calíope. Sotva asi předvídal, že tento jinoch stane se jeho sokem, ba i víc. Roku 1587 složil znělky pro Padillovy Grandezas y excelencias de la Virgen (Velikost a sláva Panny Marie) a pro Filosofía cortesana (Dvorská filosofie) od Alonsa de Barros. Veršovat bylo jeho koníčkem, a r. 1588, když lékař Francisco Díaz uveřejnil pojednání o nemocech ledvin, neúnavný veršovec napsal znělku při této zvláštní příležitosti.

Avšak ačkoliv pěstoval verše s touž horlivostí, jako Don Quijote potulné rytířství, uznal, že člověk nežije toliko ze znělek, a pustil

se na divadlo. Měl šťastné přesvědčení, že je geniálním dramatickým spisovatelem. Jeho současníci tvrdili opak, a potomstvo podrželo tento soud. Jak sám praví, napsal v tomto období dvacet třicet kusů, ale známe jen tituly některých z nich: La Gran Turquesca, Jerusalén, La Batalla Naval (slož. asi 1584), Amaranta a El Bosque amoroso (1586), Arsinda a La Confusa (1587). La Batalla Naval (Námořní bitva) vztahuje se bezpochyby na bitvu u Lepanta, kteréhožto námětu se Cervantes nikdy nevzdal; Arsinda byla známa ještě r. 1673, kdy Juan de Matos Fragoso mluví o ní jako o slavném kuse La Corsaria Catalana; a náš spisovatel sám považoval kus La Confusa za »dobrý mezi nejlepšími«. Tato spokojenost se sebou samým je lidská a zábavná, ačkoliv bychom si přáli lepší záruku než Bardolphovu.

Dvě dramata tohoto období: El Trato de Argel (Život v Alžíru) a La Numancia byly vytištěny knihkupcem Antoniem Sanchou r. 1784. Předmětem prvního díla je život křesťanských otroků v Alžíru: vidíme tu vášeň, kterou Maurka Zara pociťuje pro zajatce Aurelia, jenž je zamilován do Silvie. Je nutno předpokládat, že Cervantes měl dobré mínění o tomto námětu, protože ho užil asi po třiceti letech v El Amante liberal (Štědrý milenec), ale divadelní kus je bez ceny. Lev, ďábel, abstrakce jako Nutnost a Vhodnost, jež uvádí na scénu, jsou ubohým útočištěm k podivuhodnému. Situace jsou tvořeny bez ohledu na pravděpodobnost, a veršování je ledabylé. Jako Veronese tak i Cervantes rád se spodoboval ve svých dílech, a v Trato de Argel pečuje o to, aby vězeň Saavedra přednášel jeho tirádu. Kus nemá nijaké dramatické ceny: jeho jediný význam je v tom, že podává svým rodákům živý obraz vytrpěných zkoušek s více méně didaktickým úmyslem.

O kuse, který nám dává lepší představu o nadání Cervantesově, pronesl Shelley tento velkodušný soud: »Četl jsem Numancii, a jakmile jsem s námahou prošel podivnou pošetilostí prvního jednání, byl jsem ponenáhlu vysoce okouzlován a na konec nanejvýš zaujat silou, s jakou autor dovede v nás vzbudit soucit a obdiv, v kteréžto vlastnosti, pokud vím, nikým nebyl předstižen. V tomto kuse, přiznávám, není poesie opravdu hodná tohoto jména, ale mistrovství jazyka a soulad veršování jsou dosti veliké, aby mohly být přijaty za poesii.« A netoliko Shelley sdílí tento obdiv. Možno připomenout přiznání Goethovo k Humboldtovi: »Právě jsem přečetl Numancii s velkou rozkoší.« Po osmi letech však svěřil Riemerovi pozměněný úsudek. Bouřlivá škola německých romantiků zanotovala sbor zuřivých chvalozpěvů. Friedrich von Schlegel překonal sám sebe, mluvě o této tragedii jako »božské«, a August von Schlegel, nespokojen prohlášením Numancie za mistrovské dílo dramatické, chtěl by nás také přesvědčit, že je mistrovským dílem básnickým vůbec.

Numancie je bez nadsázek z nejlepších kusů Cervantesových. Velkolepý předmět jeho je obležení a dobytí Numancie Scipionem Africkým po čtrnácti letech odporu. Na straně Římanů bylo osmdesát tisíc mužů, Španělů byly jen čtyři tisíce, a v městě nenalezli vítězové

ani živou bytost. S výjevy hrdinství spojuje Cervantes vášnivou historii ásky Morandra a Lyry; jsou tu místa a episody vzácné dokonalosti, ale nejsou vázány základní skladbou a vybavují špatný účinek portrétu malovaného za různého osvětlení. Abstrakce plní jeviště: Válka, Nemoc, Hlad, Španělsko, Řeka Duero. Nicméně řeči v Numancii nebyly předstiženy žádným dramatickým spisem Cervantesovým, výstup Marquina a mrtvoly má hrozný účinek. Ticknor tvrdí, »že není nic tak vznešeného v zaklínání Fausta od Marlowa«. Ještě ohromnější je druhé ocenění Ticknorovo: »Ani sám Shakespeare nevynutí z nás tak zvláštní soucit s krvavou hlavou, která proti vůli vyskočí na Macbethův stůl, aby zodpověděla otázku viny, tak jako nám ho dává poznat Cervantes pro trpící duši, která byla povolána zpět do života, aby teď podruhé vytrpěla strasti smrti«. Je nerozumné srovnávat zvučné věty Cervantesovy s velebnou výmluvností Marlowovou. Ještě méně moudré je stavět proti jímavému melodramatu jednu z nejmohutnějších tragedií světa. Jeho velká scéna má význam jako umělé okrášlení, jako výmluvná okrasa nebo jako bravurní výkon. Je však snížena na toto místo, neboť nikam nevede, a není k ničemu. Dramatičtější je řeč, kterou pronáší Scipio, když Viriato, poslední obyvatel Numancie, vrhá se s věže, a přece je to také místo, které by mohlo být oddě-leno ze souvislosti. Zájem Numancie není po pravdě dramatický, a její verše snadno strhují k upřílišeným chválám, jako tomu bylo u Shelleye. Hra je především zbožným a vášnivým výrazem vlastenectví: tak o ní soudil Fichte, když se jí inspiroval pro Reden an die deutsche Nation, a proto ji mají rodáci spisovatelovi ve vysoké vážnosti, a nedožadují se pro ni významu, jejž objevili cizinci příliš dobře smýšlející. Lope de Vega a Calderón zaujímají ještě scénu, kterou Cervantes, žák Viruésův, ztratil před třemi stoletími: oba žijí, jeden jako dramatik stokrát silnější, druhý jako básník nekonečně větší. Přece však jako přízraku vyvolanému Marquinem dostalo se Cervantesovi na čas vzkříšení. Když Palafox hájil Zaragozu proti Monceyovi, Mortierovi a Lannesovi, byla hrána v obleženém městě Numancie, aby viděli tehdejší Španělé, že jejich otcové dovedli zemřít pro svobodu. Představení rozpoutalo nadšení; maršálové Napoleonovi byli okamžitě odraženi, a roznícené verše Cervantesovy přispěly k úspěchu. Nikdy za svého života nedosáhl Cervantes podobného vítězství; nijaké po smrti nemohlo ho lépe uspokojit.

Cervantes sice tvrdí, že jeho kusy byly oblíbeny, ale možná, že sám si vymyslil tento klam. Jeho zuřiví obdivovatelé soudí, že asi ustoupil Lopemu de Vega, tomuto »divu přírody«: je to jen planý výmysl. Cervantes ztroskotal ve svém spisovatelském řemesle tak dokonale, že r. 1587 opustil madridské divadlo, aby hledal postavení v Seville: Lope byl tehdy teprve začátečník pětadvacetiletý, velmi ještě dalek drcující převahy, kterou mu potom přiznali. R. 1587 zabýval se Cervantes zásobováním obilí pod Diegem de Valdivia s platem dvanácti realů denně. V lednu 1588 stává se dodavatelem nepřemožitelné armády, ale měsíc na to je sesazen a vypovězen pro přílišnou horlivost. V červnu je mu služba vrácena, a v říjnu je upozorněn, aby

si vedl mírněji. V květnu 1590 žádá za uprázdněné místo ve španělské Americe. Avšak nezřekl se úplně literatury. R. 1591 píše romanci pro Flor de varios y nuevos romances od Andrése de Villalba, a příštího roku uzavřel s ředitelem sevillského divadla Rodrigem Osoriem smlouvu, na základě které mu má dodat šest komedií po padesáti dukátech, jež mu však měly být vyplaceny, leč uzná-li on, Osorio, že kusy jsou »z nejlepších ve Španělsku«. Neznáme výsledek této smlouvy, bezpochyby proto, že téhož dne, kdy byla podepsána (19. září 1592), Cervantes byl v Castru del Río odsouzen do vězení, neboť bez dovolení jednal při prodeji obilí. V létě 1593 je v úřadech v Seville, Villagarcíi a jinde, a 1594 byl poslán do Granady. Příštího roku získává první cenu — tři stříbrné lžíce — při literárním zápase, pořádaném v Zaragoze dominikány ku cti svatého Hyacintha. Jeho znělka na slavného jenerála Santu Cruz je vytištěna v Comentario en breve compendio de disciplina militar (Krátký výklad o vojenském řádu, 1596) od Cristóbala Mosquery de Figueroa; a jeho satirická kousavá znělka o vstupu Mediny Sidonie do Cadizu, již vypleněného a vyklizeného od Essexe, je téhož data.

R. 1597 byl Cervantes v Seville v době smrti Hererovy a napsal znělku na pamět velkého básníka andaluského. Téhož roku v září byl uvězněn pro veliké nepořádky v účtech: svěřil hotové peníze jakémusi Simonovi Freiremu de Lima, který s nimi zmizel. Byv v prosinci propuštěn, byl Cervantes úplně zbaven úřadu, a nikdy již neoctl se ve veřejných službách. Znovu uvězněn r. 1598 a znovu propuštěn, ztratil, jak se zdá, všechnu naději a všechnu vážnost, a vedl ubožák v Seville bídný život. R. 1598 složil dvě znělky, a quintillas na smrt Filipa II. Po čtyřech letech mlčení přišla neodvratná znělka v druhém vydání (1602) Draconteje Lopeho de Vega. Je jisto, že po celou tu dobu Cervantes písařil v nějakém bídném obydlí, ale mimo jeho věřitele všichni zapomněli jeho jméno. R. 1601 byla podána o něm úřední zpráva; r. 1602, zdá se, že byl ještě jednou uvržen do vězení; r. 1603 byla na něho vydána obsílka finanční správy, jíž vymáhali na něm obnos, který zůstal dlužen ještě po sedmi letech. Musil se dostavit do Valladolidu, aby předložil důvody na omluvu; protože nemohl splatit ani nejmenší částku, bylo mu s dluhem poshověno. Ale jeho cesta nebyla marná: nalezl vydavatele pro Dona Quijota. Privilegium je z 26. září 1604, a v lednu 1605 byla kniha prodávána v krámě Francisca de Robles, královského knihkupce. Alonzo de Cervantes, snad příbuzný spisovatelův, věnoval kdysi Álvarovi de Stúñiga, druhému vévodovi de Béjar, svůj výklad na Manriquovy coplas. Cervantes následoval tohoto příkladu věnováním sedmému vévodovi de Béjar, jež složil, jak jsme již řekli, z vět vypůjčených z Herrery a Mediny.

Je nesnadno zjistit, kdy byl Don Quijote napsán. Jistě po r. 1591, neboť hned na začátku činí narážku na dílo Pastor de Iberia od Bernarda de la Vega, uveřejněné tohoto roku. Legenda, dle které bylo toto dílo počato za pobytu ve vězení v Argamasille

de Alba, zakládá se toliko na větě v proslovu, jež líčí knihu jako »plod zkostnatělý, suchý a bizarní, . . . jaký možno počíti jen v žaláři«. To však je třeba jen obrazně řečeno. Není však nikterak dokázáno, že spisovatel byl kdy uvězněn v Argamasille, ačkoliv tradice zde stanovila určité místo, přízemní sklepení v Casa de Medrano. Ale beze sporu je Argamasilla město Dona Quijota. Žertovné verše na konci knihy naznačují přesně tuto »jistou vesnici v Manche, jíž nikterak nemám chut připomínat jménem«.

Quevedo dosvědčuje, že byl tento fakt přijat současníky, a topografie, zdá se, shoduje se úplně. Rukopis prošel četnýma rukama, nežli se dostal k tiskaři Cuestovi: proto mohla se o něm učinit zmínka dvakrát před jeho uveřejněním. Spisovatel knihy Píca ra Justina klade Dona Quijota vedle Celestiny, Lazarilla de Tormes a Guzmána de Alfarache. Avšak privilegium Justiny je z 22. srpna 1604. Také péro daleko slavnější o něm píše: v soukromém listě psaném dne 14 srpna 1604 neznámému doktoru poznamenává Lope de Vega, že žádný nový básník »není tak špatný, jako Cervantes, nikdo tak bláhový, aby chválil Dona Quijota«. Vrátíme se brzy k této poznámce často uváděné.

O knize se patrně hovořilo, a ne vždy s pochvalou, několik měsíců před tím, než byla vytištěna; a kritikové mohli opět jednou poznat, že jich mínění nic neplatí u obecenstva, které se dále baví proti pravidlům a dogmatům. Don Quijote zvítězil, a již v červenci 1605 chystalo se ve Valencii páté vydání. Cervantes vykládá otevřeně svůj záměr: »Zmenšit vážnost a oblibu, kterou požívají rytířské romány ve světě a mezi prostým lidem«. Avšak toto vlastní jeho vyznání bylo zamítnuto. Defoe tvrdil, že Don Quijote je satira proti Medinovi Sidoniovi; Landor chválil ho jako »nejobratnější útok, který kdy byl veden proti kultu Panny Marie«, a pracně se pokoušeli dokázat, že Sancho Pansa je karikatura Pedra Franquezy, a celé dílo burleskní parodií časové politiky.

Cervantes byl nešťasten za svého života, ale jeho nehody nekončily jeho smrtí. Utvořil se kmen směšných obdivovatelů, kteří, dávajíce si název »cervantofilové«, přeměnili geniálního člověka v modlu. Mistr ve výmyslu, nevyrovnatelný humorista, znalec ironického pozorování, tvůrce sotva menší než Shakespeare, to vše nestačí těmto fanatikům. Musí vidět ve svém bohu básníka, filosofa, myslitele, politického reformátora, dokonalého učence, puristu jazyka a — což překvapuje nejvíce — asketu v soukromém životě. Jaká to pošetilost! Celá knihovna by se vyplnila díly, věnovanými Cervantesovi jako znalci lékařství, zákonů, námořnictví, zeměpisu atd. Jako Shakespeare i Cervantes zvláště se zajímá o duševní poruchy, a ve Španělsku jako v Anglii četní šílenci jim věnovali hojnou pozornost. Musíme přijmout Cervantesa, jaký byl: umělec lepší v praksi než v theorii, veliký svými schopnostmi přirozenými spíše než vlastnostmi získanými. Jeho vědění je nepatrné, jeho rozumování je bezcenné, jeho hloubání všední. Někde v krátkých místech projevuje se jako nejvznešenější mistr kastilské řeči, jasný, přímý a silný; ale brzy ho to unaví, a snadno upadne do italských

obratů a do vět přetížených neužitečnými vztahy. Cervantes neobstojí jako dokonalý prosaik, obratný v epithetu, třebas že nikdo ho nepředstihl, když chtěl; a také nepůsobí čistě rozumově. Je nesmrtelný pro svou tvůrčí sílu, pro zdroje svojí obrazivosti a pro bezmezné sympatie. Odtud lidská a světová povaha jeho díla; odtud záře jeho staleté proslulosti.

Je jisto, že nemyslil zbudovat pomník tak pevný, a že nechápal celý dosah svého díla: Goethe nás učí, že je třeba tvůrci ukázat smysl toho, co stvořil. Současné narážky, pokradmé útoky proti nepřátelům jsou pro nás rovněž tajemstvím, třebaže zabavují pracné chvíle vykladatelů. Romány rytířské mají osud loňského sněhu: Don Quijote trvá stále. Cervantes hodlal s počátku napsat krátkou komickou historii, ale plán jeho díla vzrůstal pod jeho rukou, až obsáhl celou lidskou komedii. Také on sám byl, pokud je to člověku možno, z téže krve, jako Don Quijote. Znal nazpamět své potulné rytíře, a Amadíse de Gaula považoval za »knihu jistě nejlépe pojatou ze všech toho druhu«. Přece však divoký vlastenec obvinil ho, že spolupůsobil na zkáze vlasti, a vydali ho opovržení, jako »kata a sekyru španělské cti«. Byron opakoval tuto směšnou výtku; v pravdě však rytířská pošetilost již minula, když náš spisovatel vytrhl proti ní v boj: urychlil jen její konec, to je nesporné. Po uveřejnění Dona Quijota nepsaly se již rytířské romány, a toliko jediný Caballero del Febo (1617—1623) byl otištěn. A příčina toho je velmi prostá. Nikoliv proto, že dílo Cervantesovo bylo ničivé a on sám že byl obratným umělcem travestií; podával však něco lepšího, nežli bral, a ukázal se nejenom ve Španělsku, ale celému světu jako velký tvůrce, jako neodolatelný humorista.

Smysl jeho hlavního díla přetřásal se do nedohledna a důvtipní kritikové zbudovali o tom velké theorie. Je nemožno věřit, že Cervantes pomýšlel napsat allegorii lidského života. Předvádí rytíře z Manchy jako knížete dvornosti, vlídného, statečného a moudrého v každém ohledu, mimo nevýznamný bod, že prohlašuje za neplatný čas a prostor a mění vzhled světa, a tomuto hrdinovi dává za druha Sancha, egoistu, obezřelého a praktického v obyčejných okolnostech. To jsou věčné typy. Ale bylo by upřílišené tvrdit, že v těchto dvou postavách je úmysl vědomě symbolický nebo esoterický. Cervantes dal se inspirovat jediné úmyslem uměleckým, z něhož pak tvoří osoby a obveseluje přemírou důmyslné fantasie, přeháněním povah, bohatstvím episod a příhod a duchem satirickým. Skládá svou mosaiku ze všeho, co upoutává jeho fantasii. Vkládá do ní někdy typickou znělku; připojuje vzpomínky z Afriky, darebácké výjevy, jimž byl přítomen za svého bludného života jako výběrce daní, italské zápletky dle Bandella, jízlivé vtipy na Lopeho de Vega, poklad dobrodružství a zkušenosti, schopnost k výsměchu jednotlivcům i celku. Nijaký div, že svět přijal Dona Quijota s nadšením. Nebylo dosud nic, co by se mu podobalo, a nebylo od té doby nic, co by ho zastínilo. Končí epochu a začíná novou. Notuje de profundis středověkého románu a odkrývá cestu novým generacím, a patří zároveň věkům minulým

i věkům příštím. Na místě, kde se cesty rozbíhají, stojí Don Quijote a ovládá celý obor fikce. Potomstvo přijímá jej jako zázrak humoristické obrazotvornosti, hlubokého pozorování a výmyslu nad vše přirovnání. Přestává být pouhým místním majetkem, ačkoli nic nemůže zbavit Španělsko slávy, že jej zplodilo. Cervantes zaujímá místo vedle Homéra a Shakespeara jako člověk všech věků a všech zemí: Don Quijote jako Iliada a Hamlet patří světové literatuře, a pro všechny národy stal se věčnou hostinou ducha.

Hlavní dílo Cervantesovo bylo ihned přijato příznivě. Bylo znovu tištěno ve Španělích a Portugalích, a r. 1607 v Bruselu vyšel patisk. César Oudin vsunul vypravování Curioso impertinente do druhého vydání Silva Curiosa (1608) od Julia Iñigueze de Medrano, jež je z velké části kompilací z Alivio de Caminantes od Timonedy; Nicolas Baudoin rovněž uveřejnil Curieux francouzsky (1608), a francouzské upravení příběhu o Marcelle vyšlo péčí jakéhosi anonyma (1609). Také v Anglii byl veliký úspěch. Don Quijote byl přeložen 1612, a na rytíře de la Mancha činí se narážka v různých dramatech (George Wilkins, Thomas Middleton, Ben Jonson, Cyril Tourneur, Nathaniel Field, Fletcher) i v Shakespearovi, přijmeme-li tradici o ztraceném kuse.

Nicméně však Cervantes odmlčel se na osm let, nepočítáme-li příležitostné verše. Připisoval se mu popis slavností pořádaných pro lorda Nottinghama, anglického vyslance, a křtu budoucího Filipa IV.; ale zdá se, že skutečným původcem popisu je Antonio Herrera. Věrohodné zprávy, které máme z té doby o Cervantesovi, jsou podivné. Shledáváme se s ním v předběžné vazbě pro obvinění, že ví víc, než chce povědět, o náhlé smrti Gaspara de Ezpeleta z r. 1605. Legenda činí z Ezpelety milence nevlastní dcery Cervantesovy, Izabely de Saavedra: ihned přijde na mysl »věc cti«, a příhody bylo využito různými spisovateli. Ze zvláštního pojetí své povinnosti uveřejnili zbožňující životopisci koncepty procesu v okleštěné formě, potlačivše prohlášení jednoho svědka, že Isabel de Saavedra byla veřejně a obecně známa jako milenka Portugalce jménem Simón Méndez. Toto prohlášení je třeba lživé, ale jak se dalo předvídat, jeho potlačení mělo neblahé následky. Mlčení životopisců Cervantesovi mnoho ukřivdilo a dalo vznik pověstem o jeho vině. Nedávno proces byl konečně vytištěn celý: četba ta málo vzdělává, ale plyne z ní, že Cervantes nic nevěděl o konci Ezpeletově. Četné románové domněnky byly sestrojeny na Izabelin účet: udělali z ní dceru »portugalské dámy vysoce postavené«, podporující svého starého otce. To je celé předivo nepravd; skutečnost je zcela všední; je nyní zjištěno, že matka této Izabely se jmenovala Ana Franca de Rojas, že to byla chudá žena provdaná za Alonze Rodrigueze, a že dcera její, která r. 1605 nedovedla ani číst ani psát, byla zaměstnána jako výpomocná služka u sestry Cervantesovy, Magdaleny de Sotomayor, v srpnu 1599. Odtud přešla do domu svého otce, a soudí se dokonce, že za jeho života byla dvakrát provdána. Příliš vynalézaví cervantofilové vypodobnili nám ji tak pitoreskně

a fantasticky, že je nutno povědět zde skrovnou pravdu a odstranit groteskní obraz Cervantesa přestrojeného za svatouška.

Možno-li věřit Gayangosovi, znamenitému učenci a jako ostatní lidstvo nadšenému obdivovateli Cervantesa, důkazy o potulném jeho živobytí v tomto období podávají Memorias de Valladolid (Valladolidské paměti), v nichž jakýsi Cervantes vystupuje jako denní host v hernách. Ačkoli náš spisovatel žil ve Valladolidu v době, o níž mluví Memorias, stal se pokus oslabit víru v tuto historii pod záminkou, že je anonymní, a že asi jde o jistého Miguela de Cervantes z Alcázaru de San Juan. Pověst ta je snad falešná, ale dva důvody, které se uváděly proti tomu, jsou slabé. Memorias jsou od Tomáše Pinheira de Vega, a vážení učenci myslí, že křestní list tohoto jmenovce není autentický. Ať Cervantes jakkoliv užíval svého času, velmi málo z něho věnoval literatuře. Ve čtyřech letech (1605—1608) sepsal jen tři znělky: na jakéhos poustevníka, na hraběte ze Saldaña a chvastouna, který se stal žebrákem. Poslední znělka přičítá se někdy Quevedovi. Jak živil Cervantes v tomto období svou rodinu? Doufáme, že jeho žena a dcera nemusily jako r. 1603 vydělávat svůj chléb šitím pro dům markýze de Villafranca. Nedá se nic říci o náčrtcích a třech entremeses sebraných Aureliánem Fernández-Guerrou a Adolfem de Castro. Jejich autentičnost je pochybná, ačkoliv M. Asensio y Toledo kloní se k mínění, že Coloquio entre Sillenia y Selanio (Rozhovor mezi S. a S.) je zlomek slíbené Galateje. V dubnu 1609 vstoupil Cervantes do nového bratrstva Velebné Svátosti Oltářní, založeného Frayem Alonsem de la Purificatión, a příštího roku napsal znělku na pamět Diega Hurtada de Mendoza. R. 1611 stal se členem společnosti Academia Selvaje, zřízené Franciskem de Silva, na nějž později zpíval chvály ve Viaje del Parnaso (Cesta na Parnas), a chystal onu jedinečnou směs skutečnosti a pomyslu, nejvzácnějšího humoru a nejneobyčejnější zkušenosti, svých dvanáct Novelas exemplares (Poučné novely), jejichž privilegium je z 8. srpna 1612, a které vyšly 1613. Dostal za toto dílo 1600 realů a dvacet čtyři výtisky.

Tyto novelly byly psány v dlouhých přestávkách, jak se možno přesvědčiti. V Donu Quijotovi ponejprv mluví se o Rinconetovi a Cortadillovi, darebácké historce neobyčejně skvělé a zajímavé. S ní setkáváme se pak v novellách. Jiná z těchto povídek, Coloquio de los perros, je malé veledílo: Monipodio, správce školy zlodějů, jeho zbožný druh Ganchuelo, který nikdy nekrade ve čtvrtek, opilá Pipota, která vrávorá rozsvěcujíc pamětní svíčku, ti všichni jsou triumfy v portrétním umění. Sám Sancho Panza není duchaplnější než pes Berganza, který koná přehlídku svých četných pánů a provází je poznámkami více méně lichotivými. Podání dvou picaros, Campuzana a Estefanie de Caicedo v El casamiento engañoso (Podvodný sňatek) je dokonalé umění, a fantastický popis manie v Licenciado Vidriera v ničem neustupuje Donu Quijotovi. Podobnost je tak nápadná, že někteří mají za to, že skleněný licenciát je první náčrtek Rytíře z Manchy, ale pozorný čtenář přijde na to, že příběh o licenciátovi byl vymyšlen, dříve než byl Don

Quijote vytištěn. R. 1814 zařadil Agustín García Arrieta La Tía fingida (Domnělá teta) mezi romány Cervantesovy, a v úplnější formě je nyní zařazena do všech vydání. Nalezení rukopisu je pozdějšího data (1788), přičítán byl Cervantesovi ještě později a zakládá se to jediné na vnitřním přesvědčení, které se neopírá o žádný doklad; přece však rádi bychom věřili, že napsal tento podivuhodný příběh. Nejjistější znamení jeho úspěchu je nám dáno hodnotou a počtem jeho severních napodobitelů. Přes opačné tvrzení není jeho Gitanilla (Cikánka) původního pojetí, neboť jeho cikánská Preciosa pochází z Tarsiany v Libro de Apollonio. Z této Cervantesovy postavy a vypravování nazvaného La Fuerza de la Sangre (Hlas krve) pochází Spanish Gipsie od Middletona. A od Cervantesa vypůjčuje si Weber svou Preciosu, od Cervantesa převzal Hugo Esmeraldu. Fletcher, který již použil Dona Quijota pro Knight of the burning Pestle a pro Coxcomb, najde pramen své Love's Pilgrimage v Las dos Doncellas (Dvě dívky); béře rovněž z El Casamiento engañoso námět pro Rule a Wife and Have a Wife; z Amante liberal vypůjčuje svou komedii A very Woman or The Prince of Tarent, ze Señora Cornelia (Slečna Kornelie) vypůjčuje Chances (Náhody), jako mnohem později založí Bickerstaffe The Padlock na El Celoso Estremeño (Estramadurský žárlivec). Z La Fuerza de la Sangre vznikla The Queen of Corinth od Fletchera, The Spanish Gipsie od Middletona a Rowleye. Jako se Fielding pyšně přiznal k svému dluhu vůči Cervantesovi, tak i Sir Walter Scott vyznal, že Novelas tohoto spisovatele předem ho inspirovaly k ctižádosti vyniknout v románě.

Jako básník pokouší nyní Cervantes svůj osud. Jeho Viaje del Parnaso (1614), pracovaná podle Viaggio in Parnasso (1582) od Cesara Caporaliho, je jen rýmované vypočítávání současných básníků. Cervantesův genius je spíše tvůrčí než kritický, a verš není dobrým vyjadřovacím prostředkem pro jeho ironii. Ačkoli má jeho Viaje četné zajímavé osobní znaky, zvrhá se v plochou chválu, neboť, odvažuje-li se Cervantes útoku, nedovede ho učinit s plnou silou. Snad si předsevzal odstranit špatné básníky tak jako odstranil špatné romanopisce. Byl v tom však ten rozdíl, že byl sice podivuhodný v prose, avšak ne tak ve verši. V užívání první zbraně je zkušený, v druhé jen zručný ochotník. Na štěstí připojuje doušku v prose, kde najdeme jeho nejlepší způsob slohu. Není v tom nic překvapujícího: Apollinův dopis je datován dne 22. července 1614; dva dny před tím diktoval Sancho Panza slavný list své ženě Tereze. Mistr se v něm vzpamatoval. Pokračování Dona Quijota, slibované v předmluvě k Novelas, bylo v proudu. Zpozdilo se však, zatím co Cervantes dokončoval burleskní znělku, jež měla vyjíti v Neapoli ve Varias aplicaciones (Různé lekce) od Diega de Rosell y Fuenllana, a skládal čtyřverší pro Barria Angula a stance na počest svaté Terezy.

Kromě toho úspěch Novel přivedl ho k novým pokusům divadelním. Když žádný ředitel nechtěl číst jeho kusy, vytiskl 1615

Ocho Comedias y ocho Entremeses nuevos. Kromě kusu Pedro de Urdemalas, jenž je psán skvěle, jsou tyto hry nezdařené, a napodobí-li spisovatel Lopeho de Vega, jako v Laberinto de Amor a zvláště v La Casa de los Celos (Dům žárlivosti), nezdar je zarážející. Je to jen přirozené, neboť v Pedrovi de Urdemalas spisovatel zlomyslně útočí na svého vítězného soupeře. Ale Cervantes věřil ve své comedias jako věřil ve své entremeses, jež tvořil dle Lopeho de Rueda. Tyto entremeses jsou živé a vtipné frašky, zajímavé i samy o sobě, i protože jsou realistické obrazy lidového života, živě zachycené. Někdy věrnost malby až tísní, na příklad v kuse El Viejo celoso (Starý žárlivec), nad nímž Grillparzer vyřkl ortel, že je to nejnestoudnější hra, již zaznamenávají letopisy divadla; to však Starému žárlivci nebrání, aby inspiroval Massingrovo The Fatal Dowry (Massinger použil také Los Baños de Argel v The Renegado). Jiný jeho kus, La Cueva de Salamanca (Jeskyně salamancká), dala myšlenku německé frašce Der Bettelstudent a pro El Dragoncillo Calderónovi, který rovněž zdramatisoval Dona Quijota, dnes pro nás ztraceného. Tři entremeses, nazvané Los Habladores (Mluvkové), La Cárcel de Sevilla (Sevillské vězení) a El Hospital de los Podridos (Nemocnice líných), jsou připojeny k sedmé části divadla Lopeho de Vega (1617). Lope prostě zamítá své autorství, a přičítají-li se správně Cervantesovi, měly by se připojit k Ocho Entremeses na důkaz, že tvůrce Dona Quijota dovedl porazit Quiñonese de Benavente na vlastním poli. Zmiňme se jen mimochodem o podobnosti Mluvků s kusem Gert Westphaler od Holberga, dramatického spisovatele dánského.

Zatím co Cervantes psal padesátou devátou kapitolu druhého dílu Dona Quijota, dověděl se, že v Tarragoně vyšlo r. 1614 podvržené pokračování pod jménem Alonsa Fernándeze de Avellaneda. To dalo vznik zatrpklým polemikám. Dle nejisté domněnky Cervantesovy předpokládá se, že Avellaneda je pseudonym. Zpovědník králův Aliaga byl v podezření, že takto se pomstil, protože byl přezván Sancho Panza. Tato nesmyslná theorie se vyvrátí poukazem na to, že Avellaneda činí ze Sancha postavu ještě urážlivější a ještě hrubější než Cervantes. Také Lope de Vega byl obviněn, že je Avellaneda, a jediný podklad obvinění je ten, že v listě psaném o deset let dříve mluvil s pohrdáním o Donu Quijotovi. Osobní styky mezi oběma spisovateli nebyly srdečné. Cervantes v předmluvě k Donu Quijotovi dělal si smích z Lopeho, snižoval ho jako dramatického spisovatele a projevil své nepřátelství mnoha jinými způsoby. Lope, jist svým vysokým postavením v literatuře, neodpověděl a r. 1612 v jiném soukromém listě mluví o Cervantesovi s blahovůlí. »Cervantofilové« nedají si bránit ve své zatvrzelosti. Tvrdí předně, že vnější forma knihy Avellanedovy je napodobení Dona Quijota, a že úmyslem spisovatelovým bylo »vydávat za pravou druhou apokryfní část«; zastávají mínění, že Avellaneda »směle se pokusil zničit dílo Cervantesovo«. Tyto dvě domněnky vzájemně se vyvracejí: jedna ne-

zbytně musí být falešná. Tak předem se praví, že kniha Avellanedova je bez ceny, a potom, že byla napsána Lopem, který je po Cervantesovi největší postava španělské literatury. Lope měl žárlivé nepřátele, ale nikdo z jeho současníků nemluví o tomto obvinění, a nemáme nyní nijaký důkaz, který by je mohl podepřít. Vskutku také tato myšlenka, pronesená Máinezem, se již nedrží. Také zcela bezcenné je, přičítá-li se dílo Avellanedovo Juanu Blancovi de Paz, Bartoloměji Leonardovi de Argensola, spisovateli díla Picara Justina, Ruizovi de Alarcón, Gasparu Schöppemu, Tirsovi de Molina, Alonsu Fernándezovi a Luisu de Granada (který zemřel skoro třicet let před tím). Menéndez y Pelayo pronáší domněnku, že Avellaneda byl snad jakýsi Aragonec Alfonso Lamberto, a neznámost tohoto spisovatele činí předpoklad pravděpodobnějším. Kdyby Avellaneda byl býval nějakou významnou osobností, byl by ho jistě Cervantes odhalil, který zajisté nebyl zbabělec. Zcela nedávno Groussac pokusil se ztotožnit Avellanedu s Valenčanem Juanem Martím, spisovatelem podvrženého pokračování Guzmán de Alfarache, které bylo vydáno pod pseudonymem Mateo Luján de Sayavedra. Konečně — vrchol nesmyslů — byla pronesena domněnka, že Avellaneda je pseudonym samotného Cervantesa, ale dosud jsme nerozluštili a snad nikdy nerozluštíme tuto hádanku.

Avellanedovi děkujeme za knihu zábavnou, hrubou a cynickou, která se dosud tiskne. Náš dluh vůči němu se neomezuje však jen na to. Ačkoliv nikterak neměl takového úmyslu, přičinil se o uveřejnění opravdové druhé části Dona Quijota. Mohlo se pochybovat, že Cervantes kdy napíše toto pokračování. Zdálo se, že sám vyzve někoho jiného, aby se o to pokusil. Po devět let nedal o tom nejmenší známky. Avellaneda napsal své pokračování o vlastní vůli, maje na zřeteli peněžitý prospěch. Jeho nestoudná předmluva, psaná tónem zcela jiným nežli text, vznikla z hněvu, když viděl, že se mu béře chléb od úst, neboť opravdové pokračování bylo ohlášeno o jedenáct měsíců dřív v předmluvě k Novelám. Kdyby toto zaskočení a tyto hrubé nestydatosti nebyly řaly Cervantesa do živého, pravděpodobně by se druhý Don Quijote byl dočkal osudu druhé Galateje, slibované po více než třicet let, ale nikdy nevydané. Spěšné zakončení druhé části je pod obvyklou úrovní spisovatelovou, rovněž jako jeho prudké výroky vůči Avellanedovi a jeho přání, aby spatřil knihu svého soupeře »uvrženou do nejhlubšího pekla«. Ale tento přílišný spěch je jeho jedinou vadou, kterou ostatně nalezneme jen ve čtrnácti posledních kapitolách. Padesát osm prvních kapitol tvoří mistrovské dílo téměř bezvadné. Ačkoliv Goethe a Lamb jsou opačného mínění, druhá část předčí první co do mohutnosti a ceny. Parodie rytířských románů nevystupuje zde již tak naléhavě, zájem je obsáhlejší, rozmanitost episod větší, duch jemněji humoristický, nové povahy jsou přesvědčivější, tón zdvořilejší a jistější. První část byla jen pokus, jemuž samotný Cervantes věřil toliko z polovice; ve druhém projevuje jistotu uznaného mistra, jenž věří svým záměrům a své oblíbenosti. Jeho dráha končila se tak vítězným vzestupem. Měl na mysli

jiná díla: kus, jenž se měl nazývat: El Engaño á los ojos (Klam zraku), Semanas del jardín (Týdny v zahradě), Famoso Bernardo (Slavný Bernard) a věčné pokračování Galateje. Zbyla z toho pouhá jména. Tři poslední díla jsou slíbena v předmluvě k Los Trabajos de Persiles y Sigismunda (Utrpení Persilese a Sigismundy, 1617), pohrobnímu dílu, »které se odvažuje soupeři s Heliodorem«, a mělo být knihou »nejlépe nebo nejhůře kdy psanou naší řečí«. Toto dílo způsobů a zřetelů ctižádostivých nedovedlo zaujmou svými dobrodružstvími a svými nápady; obsahuje však nejpathetičtější místo, které kdy Cervantes napsal: vznešené věnování svému ochránci hraběti de Lemos, podepsané dne 19. dubna 1616. Trápen posledním záchvatem vodnatelnosti vesele uvádí začátek romance, kterou nám znovu nalezl Foulché-Delbosc:

Puesto ya el pié en el estribo.

»S nohou již v třemeni« — s těmito slovy, s úsměvem čelí osudu a připravuje se na poslední pout do údolí stínu. Zemřel dne 23. dubna téhož dne jako Shakespeare, ovšem počítáno dle dvou různých kalendářů; byl pohřben v klášteře trinitářském v ulici Cantaranas. Tam odpočívá; historie přenesení jeho ostatků do ulice Humilladero je nesprávná.

V Montesquieuových Perských Listech Rica mluvě o Španělích praví, »že jediná jejich kniha, která je dobrá, ukazuje směšnost všech ostatních«. Chce-li tím říci, že Don Quijote je jedinou španělskou knihou, která se těšila stále oblibě celého světa, vyjádřil pravdu půvabným způsobem. Celestina, Amadís de Gaula a Guzmán de Alfarache byly všeobecně čteny ve své době; Don Quijote bude čten stále. Spisovatel, který je zároveň národní a světový, je nejvyšší sláva literární, a Cervantes je takový spisovatel. Nebyl velký ani jako básník ani jako dramatický spisovatel ani jako kritik. Přes svou tvorbu mnohých svazků je vir unius libri, nebo jeho nesmírná proslulost plyne z Dona Quijota, mistrovského díla jemuž není rovno. Přece však, i kdyby napsal toliko své Novelas, zaujal by místo mezi největšími romanopisci Španělska.

Ještě za svého života byl Cervantes zastíněn LOPEM FÉLIXEM DE VEGA CARPIO (1562—1635), z něhož obsáhlé, rozmanité a stkvělé dary duševní učinily, jak přiznává jeho sok, »div přírody«. Byl opravdu divem od samého dětství. V pěti letech žvatlal ve verších a protože nedovedl psát, dával kus své snídaně spolužákům, aby mu psali verše jež jim diktoval. Rodina jeho pocházela z provincie santanderské; jeho otec Félix de Vega a jeho matka Francisca Fernándezová byli původem z Carrieda. Lope narodil se v Madridě dne 25. listopadu 1562 a stal se brzy pravým divem theatinské kolleje. Měl nadání ke všemu; jako dítě plnil své sešity verši, zpíval, tancoval a vládl mečem jako starý šermíř. Jeho otec, zaměstnáním vyšivač, zdá se, a básník jistě hodnoty, zemřel záhy, a Lope rozhodl se ihned shlédnout svět. Se svým druhem Hernandem Muñozem utekl ze školy. Došli až do Astorgy, odkudž se vrátili do Segovie; tu, protože byli bez peněz, pokusili se

prodat řetěz klenotníkovi, který tuše v tom nějaký špatný kousek, upozornil na ně místní spravedlnost. Mladí uprchlíci byli domů přivedeni policií, tak aspoň vypravuje legenda, a vše to je možno u dítěte tak předčasně vyvinutého. R. 1572 přeložil Lope ve verších Claudianovu báseň De Raptu Proserpinae a pokusil se i v divadle. Nejstarší jeho kus, který se nám dochoval, El verdadero amante (Opravdový milenec), psaný v třinácti letech, je s jistými opravami vydán ve XIV. svazku jeho děl (1620). Nicolás de los Ríos, z nejlepších herců své doby, s hrdostí jej později hrál; a jistě svědčí o překvapujícím dramatickém nadání.

Chronologie mládí Lopeho je nesnadná. V básnickém listě psaném Luisovi de Haro tvrdí, že bojoval u ostrova Terceiry proti Portugalcům: »v třetím svém lustru« (en tres lustros de mi edad primera). Ticknor všemožně usiluje smířit toto tvrzení s fakty, což je nemožné. R. 1577 bylo Lopemu patnáct let, a výprava na Azory byla r. 1583. Nejpřípustnější výklad je, že Lope byl ve svém čtvrtém lustru, ale že místo cuatro, které nešlo do rozměru, napsal tres. Je třeba zároveň poznamenat, že Lope projevuje jistou samolibost vzhledem k svému věku. Tak praví, že byl zcela mlád v době Armády, kdežto ve skutečnosti bylo mu dvacet šest let; tak praví, že napsal Dragonteu v časném mládí, kdežto ve skutečnosti bylo mu třicet let. Tato dětinská marnivost byla příčinou četných zmatků. Obecně se připouští, že Lope po svém návratu z Azor vstoupil do služeb Jerónima Manriqua de Lara, biskupa ávilského, který ho poslal do Alcalá de Henares; ačkoli jeho jméno rovněž jako jméno Tirsa de Molina nevyskytuje se v seznamech této university, praví — v předmluvě ke kusům nazvaným la Arcadia a El desconfiado (Nedůvěřivý) — že tam studoval; pravděpodobně kolem r. 1577 tam vstoupil. Soudilo se, že milostná pletka, vypravovaná v Doroteji, zabránila mu vstoupit v Alcalá do řádu; že v letech 1584—1585 stal se soukromým tajemníkem vévody z Alby; že r. 1586 pro čestnou záležitost s jakýmsi šlechticem pochybné pověsti (un hidalgo entre dos luces) byl vypovězen do Valencie, a odtud pak prý šel do Lizabonu, aby vstoupil do Nepřemožitelné Armády. Musíme se rozloučit s těmito legendami. Víme nyní, že Dorotea je pseudonym Eleny Osoriové, dcery divadelního ředitele Jerónima Velázqueze, a že Lope ji pravděpodobně neznal před r. 1582—1583; r. 1583 byl soukromým tajemníkem markýze de las Navas. Když se o něm Cervantes zmiňuje r. 1585 v Galateji, požíval již jako básník jakési vážnosti; r. 1586 nebyl vypovězen pro souboj, nýbrž r. 1588 pro příčinu mnohem vážnější: rozšiřování oplzlých hanopisů proti své bývalé milence Eleně Osoriové. Dne 7. února 1588 byl vypovězen z Kastilie na dvě léta a z Madridu na osm. Uchýlil se do Valencie a psal tu divadelní kusy, ale po dvou měsících vrátil se do hlavního města a unesl Izabelu de Ampuero Urbina y Cortinas, dceru náčelníka hlasatelů Filipa II. Přestoupením soudního rozsudku, jímž byl vypovězen, upadl Lope v trest smrti. Dne 10. května 1588 oženil se s Izabelou de Urbina per procurationem, uprchl do Lizabonu a vstoupil na válečný

koráb Armády San Juan. Někteří pochybovači za našich časů kladli si otázku, zda se Lope skutečně zúčastnil této slavné výpravy: tvrdí to sám ve věnování k Querer la propia desdicha (Milovat vlastní neštěstí), v dílech La Filomena a Corona trágica (Tragická koruna). Toto tvrzení, které nebylo uvedeno v pochybnost nijakým současníkem, může být považováno za pravdivé.

Vedl si statečně v bitvách v úžině La Manche a jako ucpávek pušky užíval svých veršů na Filidu (jiný pseudonym Eleny Osoriové). Jeho bratr byl prý zabit po jeho boku v bitvě mezi San Juanem a osmi hollandskými koráby. Ale nijaké neštěstí nemohlo oslabit jeho statečnost nebo zadržet jeho pero. Když zbytek Armády vrátil se do Cadizu, vystoupil Lope na pevninu s největší částí básně, která měla být pokračováním Zuřivého Rolanda, Hermosura de Angélica (Sličnost Anděličina), jedenácti tisíci veršů psaných mezi bouří a bojem. Angélica, vydaná poprvé r. 1602, zůstává daleko za epickou ušlechtilostí a ironickou fantasií Ariostovou. Ani jako pokračování není pokus ten šťastný. Jeho bohatost ve výmyslech, nesčetné episody a rozvláčné odchylky málo přispěly k zajímavosti. Avšak verš je obzvlášť výrazný, a spisovatel zachází tu s vlastními jmény s obratností zcela Miltonskou.

Po návratu do Španělska usadil se Lope ve Valencii, kde asi poznal dramatické spisovatele Francisca Tárregu (? 1550— ? 1617), Gaspara de Aguilar (? 1568— ? 1624), Carlose Boyla Vivese de Canesmas (? 1560—1621) a Guilléna de Castro, o nichž budeme brzy mluvit. Asi v této době složil velikou část veršů vložených do sbírky Pedra de Moncayo Flor de Varios Romances (1589). Kolem r. 1590 opustí Valencii a vstoupí v Albě de Tormes do služby Antonia Álvareze de Beamonte, pátého vévody z Alby. Ztrávil tu pět let, napsal tu svůj pastýřský román Arcadia, který vyšel r. 1598. Ticknor myslí, že tento román byl napsán skoro bezprostředně po Galateji Cervantesově (1585), ale asi tomu tak není, neboť Arcadia zmiňuje se o smrti Santy Cruze (1588) a vypravuje o láskách vévody z Alby v letech 1589—1590. Arcadia, v níž Lope vystupuje pod jménem Belardo a vévoda z Alby pod jménem Anfriso, nechce být malbou života a současných mravů; je však za to nesnesitelně rozvláčná. Nicméně předčí o mnoho díla téhož druhu svými živými popisy, půvabnými verši a bohatou a latinisovanou básnickou prosou, které Lope užíval s takovým uměním, jak to ukazuje v ovládání prostšího slohu Doroteje. Patnáct vydání ještě za života spisovatelova dosvědčuje oblíbenost této pastorály. Zdá se, že současně Lope dál pěstoval divadlo, neboť zlomkovitý opis jeho kusu El favor agradecido (Vyslyšená přízeň) je datován v Albě de Tormes dne 29. října 1593. Jeho žena zemřela 22. dubna 1595. Vdovec se brzy utěšil: vrátil se do Madridu, kde pro své pletky s jistou Antonií Trillovou de Armenta byl soudně stíhán (1596) a r. 1597 počíná jeho poměr s Camilou Lucindovou (Micaela de Luján), již tolik oslavoval. Dne 3. května 1598 oženil se s Juanou de Guardo, dcerou bohatého ma-

dridského uzenáře, což mu vyneslo několik ostrých epigramů. Ale básník, jak uvidíme, nezměnil svého chování.

První báseň velkého rozpětí, tištěná se jménem Lopovým na titulu, byla asi Dragontea (1598), epopej o deseti zpěvích o poslední výpravě Francise Drakea. Vytýkalo se Lopemu, že nevidí Drakea anglickými a protestantskými skly. Lope byl však Španěl, vlastenec a katolík, jejž Drake pronásledoval v úžině, a bylo by podivné, kdyby Dragontea byla něčím jiným, než čím ve skutečnosti je: zuřivou hanou draka babylonského, jehož loupežení sužovalo Španělsko po třicet let. Národní duch, jenž inspiruje Dragonteu, je opravdu podivuhodný; neodčinitelnou chybou básně je přílišná emfase a nadužívání allegorie. Jako vlastenecký hanopis splnila svůj účel, a když roku 1602 byla znovu otištěna, složil Cervantes znělku na její chválu.

Lope psal Dragonteu v době, kdy patřil k dvořanstvu markýze de Malpica; odtud přešel jako tajemník k šlechtici-literátu markýzovi de Sarriá, známějšímu pod titulem hraběte de Lemos, ochránce Cervantesova. R. 1599 složil Lope zbožnou a půvabnou báseň San Isidro na počest patrona madridského. Tato báseň psaná v quintillas stala se oblíbenou pro svůj námět i provedení, a tak Lope znovu dosáhl úspěchu, kterého před tím se domohl v prose Arcadii. Od této chvíle stal se oblíbencem široké veřejnosti. Dvě stě znělek Lopeho Rimas bylo uveřejněno r. 1602, když byla znovu dotištěna Angélica. Obsahují dobrou část nejupřímnějšího díla spisovatelova, díla obratného a často znamenitého umění. Znělka veliké krásy Na hrob Teodory Urbinové svedla Ticknora k zábavnému omylu. Uvádí z ní verš o »nebeské podobnosti mé Belisy«, poznamenává, že toto jméno je anagram Izabely, první ženy Lopeho, a prohlašuje, že znělka je nářek pro tchyni básníkovu. Latinský epitaf, který následuje, obsahuje verš:

Exactis nondum complevit mensibus annum,

jenž naznačuje, že domnělá tchyně zemřela v prvém roce svého věku. Tato znělka vztahuje se zřejmě na dceru básníkovu, a jako vždy, když Lope vyjadřoval opravdu ze srdce svoje otecké city, je oživena vášnivou něhou.

Do r. 1604 patří pět knih v prose Peregrino en su patria (Poutník ve vlasti), romantické vypravování dobrodružství Pánfilových, částečně prožitých, částečně smyšlených; dílo zajímavé především čtyřmi autos, které obsahuje, a bibliografickým seznamem dvou set devadesáti divadelních kusů, spisovatelem již napsaných. Jeho nenasytná ctižádostivost ho vedla k tomu, že soupeřil s Ariostem v Angélice; ve dvaceti zpěvích svého Jerusalén conquistada neváhá postavit se Tassovi. Jerusalén, složený 1605, zůstal nevydán až do r. 1609, a na titulním listě je jméno spisovatelovo doplněno slovy: Familiar del santo Oficio de la Inquisición (Důvěrník svatého Oficia Inkvisice). Je to báseň historicko-výpravná slohu hladkého a přetíženého latinými příkrasami, nazvaná svým tvůrcem »tragická epopeje«. R. 1612 vyšly Čtyři samomluvy Lopeho

de Vega Carpio: jeho zármutek a slzy, když klečel před křížem a prosil za odpuštění hříchů. K těmto třem řadám redondillas s komentáři v prose pojí se ještě tři, a těchto sedm řad bylo vydáno r. 1626 pod průhledným anagramem: Grauiel Padecopeo. Pastores de Belén (Betlémští pastýři, 1612), posvátná pastorála svrchované prostoty a půvabu — tak španělská, jako Španělsko samo — obsahuje nejjemnější báseň napsanou v kastilštině: ukolébavku, kterou zpívá Panna Maria božskému dítku.

Lope žil životem galantně rozmařilým a zkalil poslední léta své druhé ženy pletkami s Micaelou de Luján, která mu darovala syna velmi nadaného, Lopeho Félixe, a dceru Marcelu, jejíž podivuhodné verše, psané po jejím vstupu do trinitářského kláštera bosáků (1621), hlásají příbuzenství s velkým básníkem. Věčný hříšník Lope byl spíše slabý než špatný: jeho vzácné duchové dary, sláva bez soupeřství, neodolatelná letora, svůdnická schopnost a královská postava způsobovaly, že podléhal pokušení. Uprostřed nesčetných pošetilostí a poklesků zachoval si dojemnou víru v neviditelné, a jeho zbožnost byla vždy horoucí. Jak jsme řekli, od 1609 byl důvěrníkem inkvisice. — Téhož roku vstoupil do bratrstva služebníků Nejsvětější Svátosti; 1610 dal se do jiného zbožného spolku; 1611 stal se členem třetího řádu svatého Františka. Po smrti (1612) svého synáčka — Carlose Félixe, kterého tak vášnivě miloval — a manželky (13. srpna 1613) vzrostla jeho náboženská náklonnost a dal se vysvětit na kněze (1614).

Bylo to od něho rozhodnutí neočekávané a málo rozumné. Ticknor mluví o »Lopem, který nebyl již v tom věku, aby byl hříčkou svých vášní«, ale na neštěstí nezná historie Lopeho tohoto dne. Jsa důvěrníkem inkvisice psal Lope milostné dopisy pro vévodu de Sessa, člověka prostopášných mravů, a po svém vysvěcení na kněze pokračoval v tomto smutném řemesle až do chvíle, kdy mu zpovědník pohrozil, že mu odepře rozhřešení. Básník se konečně vzdal další dohazovačské služby u svého pána, ale tento nával ctnosti dlouho nepotrval. Jeho jméno otevřeně se pojilo s ostudou. Cervantes zapomínaje na své zálety s Anou de Rojas, vysmíval se veřejně »ustavičnému a ctnostnému zaměstnání« nehodného kněze a později Gongora pro pletky Lopeho s Martou de Nevares Santoyo, ženou Roqueho Hernándeze de Ayala, dráždil velkého muže jedovatou znělkou, která šla z ruky do ruky. Bylo by kruté zdržovat se při tak kormutlivé episodě jeho mrzkých lásek. Kdož by chtěli studovati hanbu vzneseného ducha, najdou poučení v Últimos Amores de Lope de Vega Carpio, čtyřiceti osmi listech, jež vydal José Ibero Ribas y Canfranc. Budou-li soudit podle morálky doby, budou shovívaví pro zázrak neukázněného genia, podobného starému Dumasovi, který se mu mezi moderními nejvíce přibližuje veselostí, různotvárností a silou.

Zbožnost a láska nezarazily Lopeho péro. Jeho Triunfo de la Fé en el Japón (Vítězství víry v Japonsku, 1618) je zajímavý příklad historické prosy, vznešené, zbožné a uhlazené, již tehdy pěstoval. Na počest Isidora, prohlášeného za blahoslaveného, pak za sva-

ého, předsedal Lope básnickému zápasu r. 1620 a 1622, jsa přítomen vítězství svého nemanželského syna Lopeho Félixe del Carpio y Luján, jsa literárním kmotrem mladého Calderóna, a pod jménem Tomé de Burguillos přednášel nenapodobitelné verše, jež měly přeskvělý úspěch. Snad nikdy nebyl Lope šťastnější než při této příležitosti, kdy přednášel vlastní verše před davy. Jeho vznešená osoba, nenucenost a dvorný půvab vynesly mu přízeň veškerého posluchačstva. Až dosud byl většinou jenom čten: nyní, jakmile byl viděn a slyšen, ovládl bez odporu kastilskou literaturu.

Filomena obsahuje básnickou obranu vlastní osoby (slavíka) proti Pedru de Torres Rámila (drozdu), který naň učinil prudký útok ve své Spongia (Houba, 1617), kterou známe jen z výtahů obsažených v Expostulatio Spongiae (Stížnost houby, 1618), sepsaném od Francisca Lópeze de Aguilar Coutiño pod pseudonymem Julius Columbarius. Nehledě k polemice, hlavní zájem o Filomenu spočívá v krátkém dvorském příběhu v prose, Las Fortunas de Diana (Dianiny osudy), který spisovatel opakoval ve trojím vypravování: La Desdicha por la Honra (Neštěstí pro čest), La prudente Venganza (Chytrá pomsta) a Guzmán el Bravo (Statečný Guzmán), připojených k Circe, básni ve třech zpěvích o dobrodružstvích Odysseových. Pět zpěvů Triunfos divinos (Božská vítězství, 1625) jsou zbožné výkony po způsobu Petrarkově se čtyřiceti čtyřmi znělkami jako přídavkem. Rovněž Corona trágica (Tragická koruna, 1627), náboženská epopeje s hrdinkou Marií Stuartovnou, skládá se z pěti zpěvů. Vytýkali Lopemu, že udělal z královny Alžběty Jezabel a Athalii, a že považoval Marii Stuartovnu za katolickou mučednici. Tato kritika obsahuje v sobě podivnou zmatenost. Lope přirozeně přijal katolické hledisko, a kromě toho musil utišiti staré záští, neboť »kde jsou koráby Španělska?« byla otázka, která silně znepokojovala všechny dobré Španěly. Věnována papeži Urbanu VIII. báseň vynesla spisovateli kříž sv. Jana a titul doktora theologie. Laurel de Apolo (1620), nudná chvála asi tří set básníků, je pozoruhodná jak tím, co opominul, tak i pochlebováním, jehož nešetří při osobách bezvýznamných. Dorotea, kus utvořený podle vzoru Celestiny, bylo Lopeho oblíbené dílo. Je vzácná nejen svým prostým a půvabným slohem, opraveným a uhlazeným třicet let po prvním složení, ale i jako zpověď, kterou činí spisovatel sám o sobě. Rimas del Licenciado Tomé de Burguillos (1634) končí se hrdinsko-komickou básní La Gatomaquia (Gatomachie — Kočičí bitva), skvělá parodie italských epických básní, tak bohatých vtipem a veselostí, že se jimi nikdy neunavíme.

Dlouhá a velkolepá dráha Lopeho de Vega blížila se ke konci. Několik neúspěchů na divadle a úpadek jeho obliby zasmušil mu poslední léta. Smrt jeho skvělého syna, Lopeho Félixe, který se r. 1634 v Západní Indii utopil, hluboce ho dojala. Krátce na to útěk jeho nemanželské dcery Antonie Clary de Nevares s dvorským záletníkem zasadil mu osudnou ránu. Upadl do hluboké melancholie a snažil se vykoupit své poklesky bičováním, takže zdi jeho pokoje bývaly po-

třísněny krví. Nicméně psal až do konce. Jeho poslední básně, znělka a El Siglo de Oro (Zlatý věk) byly složeny dne 23. srpna 1635. O čtyři dni později Lope zemřel. Celý Madrid kráčel za jeho rakví, a dlouhý průvod uhnul s přímé cesty, jen aby šel kolem oken kláštera, kde jeho dcera, sestra Marcela de San Félix, byla jeptiškou. Sto padesát tři španělští básníci oplakávali Phénixe ve Fama póstuma (Posmrtná sláva, 1636) od Péreze de Montablán, a v Benátkách padesát Italů vydalo své nářky pod názvem Essequie poetiche (Pohřební slavnost za básníka, 1636). Byl pochován v Madridě v kostele sv. Šebestiána; ale nepochopitelnou nedbalostí neznáme přesně místo, kde po životě tak naplněném slávou a bouřemi poslední sen spí zázrak své doby, konečně uklidněný.

Lope se pokusil ve všech oborech: básni epické, pastýřské, dobrodružném románě, básni výpravné a historické, nesčetných eklogách, listech veršovaných, nehledě ke krátkým vypravováním a povídkám a veršům, psaným při všeliké příležitosti. Jeho soukromé listy, objemné, plné vtipu, zlomyslnosti a troufalých anekdot, jsou právě tak skvělé a zábavné jako málo vzdělávací. Časem se tvrdí, že Lope úmyslně opakoval díla Cervantesova, a na důkaz toho se upozorňuje, že Doroteou napodobil Galateu, dílem Laurel de Apolo pak Viaje de Parnaso. Předně nedá se v literatuře mluvit o výlučných »oborech působnosti«; a potom je tento domnělý důvod málo přesný. Galatea je pastýřský román, Dorotea jím není: tato byla vydána 1585, ona 1632. Dále Viaje vyšla 1614 a Laurel de Apolo 1630, a přímý vzor obou je Canto del Turia od Gila Pola. Rovněž bylo by stejným právem možno předpokládat — to jest, byl by to vrchol nerozumu — že Persiles y Sigismunda je napodoba Peregrino en su patria (Poutník ve vlasti). Pravda je, že Lope následoval všech těch, kdož v kterémkoli druhu s úspěchem zavedli novoty: Heliodora, Petrarku, Ariosta, Tassa. Přímý úspěch druhého vyvolal u něho potřebu vyrovnat se, a nesnadnost opakovat dílo byla mu novou pobídkou. Byl vždy hotov zdvihnout rukavici. Nezaleknul se, že ho Baltasar del Alcázar a Diego de Mendoza Barros předešli, i on psal Znělku na znělku, vloživ ji do Niña de Plata (Stříbrná dívka). Příliš často dával se strhnout k siláckým kouskům: psát více než kdokoli, psát rychleji než kdokoli; velký básník si zakládal na dobytí neblahých vítězství.

Zkrácený výčet Lopeho literárních činů, jak byl uveden, stačil by na jeho proslulost; nevysvětlil by však onu neuvěřitelnou popularitu, která přivodila uveřejnění kreda (potlačené 1647 toledskou inkvisicí), jež počíná takto: »Věřím v Lopeho de Vega, všemohoucího básníka nebe i země.« Až potud dosáhli jsme jenom prahu jeho chrámu. Jeho jedinečná pověst vznikla tím, že dovršil pro Španělsko, co dovršil Shakespeare pro Anglii. Gómez Manrique, Encina, Gil Vicente a Lucas Fernández počali tápajíce v tmách; vliv Torrese Naharra v mezích svých přispěl aspoň k rozšíření obzoru španělského divadla: Rueda a Timoneda učinili drama přístupné lidu, znovu oživivše snad svými pasos a entremeses juegos de escarnios (posměšné

hry), které Alfons Učený zakázal; Artieda, Virués, Lupercio Leonardo de Argensola a Cervantes podvolili se planým předpisům, které poslední z těchto spisovatelů chtěl vnutit literární diktaturou. Cueva a Miguel Sánchez jediní tušili methody, které později Lope rozvinul v nové umění na okouzlení lidstva. A Lopemu se to podařilo nad vše přání. Aniž by jedinkráte vzal na se vzezření filosofa nebo pedanta, spíše vysmívaje se na vlastní útraty, zpovídá se ve své Arte Nuevo de hacer Comedias en este tiempo (Nové umění skládati hry v této době, 1609). V theorii přijímá pseudoaristotelské ideje renaissanční pro drama; ve skutečnosti je zavrhuje, pravě, že jich platící obecenstvo naprosto nechce. Přes to, co vzalo v tomto přiznání na sebe podobu omluvy, je ve skutečnosti jen oprávněný výbuch pýchy. Lopeho úkol byl, přetrhnout tísnící pouta svých předchůdců a obohatit svou zemi svým vlastním dramatem. Učinil více: vlastním úsilím obdařil ji celou dramatickou literaturou. Spousta jeho plodů nabývá báječných rozměrů: 1603 měl již napsáno dvě stě třicet kusů; 1609 byl jich počet čtyři sta osmdesát tři; 1620 přiznává jich devět set; 1624 sáhá číslo do tisíce sedmdesáti, a 1632 vzrostl celek na patnáct set. Podle Péreze Montablána veškerý soubor — bez entremeses — prý obsahoval tisíc osm set kusů a více než čtyři sta autos. Čtyři sta sedmdesát kusů a padesát autos se zachovalo; je však možno, že četné kusy, které se pokládají za ztracené, jsou zachovány pod jménem jiných dramatických spisovatelů. Kdybychom přijali všechny tyto číslice za skutečné, znamenalo by to, že Lope napsal víc, než všichni spisovatelé Alžbětiny doby dohromady. Nic nepřekvapuje, že se Charles Fox ulekl, když jeho synovec lord Holland mluvil o dvaceti milionech veršů Lopeho. Přece však Lope dovedl tak velice spojovat lehkost tvorby s dokonalostí, že ti, kdož dovedou dosti španělsky, aby ho mohli číst, nepocítí nikdy ani na okamžik nudy po celý život.

Ve svém Table-Talk protestuje Hazlitt proti povídačkám, podle nichž prý Lope napsal jeden kus před obědem, a skutečně ty historky nespočívají na pevném základě. Nicméně však napsal prý stokrát celý kus za dvacet čtyři hodiny a dopouští se proto chyb, jež se nedají při spěchu vyloučiti. Ale nikoli jako mistra umělecké podrobnosti kladou Lopeho jeho krajané, jediní spravedliví svědkové v té věci, vedle Cervantesa. Je především a vždy tvůrčí genius. Přizpůsobuje lidové básnictví dramatickým účinům, nahrazuje abstrakce charaktery, a vyjadřuje, zkrátka, genia národa. Je pravda, že dramatický instinkt převyšuje jeho literární provedení, že se vytrvale blíží k dokonalé výrazové formě, aniž k ní kdy zcela dospívá. Nicméně žije jako tvůrce původní formy. Nikdo z jeho nástupců nemohl se uchýlit z cesty, již ukázal; nikdo z nich nevynašel základní obměny Lopeho methody. Tirso de Molina ho časem předstihl silou koncepce, a Ruiz de Alarcón nad ním zvítězil co do mravního významu; ale Tirso i Alarcón rozvinuli jen nauku vyjádřenou mistrem v El Castigo sin Venganza (Trest bez pomsty), učení pravdivosti, realismu a věrnosti zvykům doby. Lope se zmocnil dobrých prvků svých

předchůdců, ale jeho dluh vůči nim je malý. Byl by našel svou cestu i bez nich. Bez Lopeho neměli bychom však ani Tirsa ani Calderóna: je jejich vznešený otec ve všem.

Podle rychlosti, s jakou tvořil, můžeme považovat velkou část jeho díla za improvisovanou; ale i v tomto případě stojí v první řadě mezi improvisátory a zasluhuje, abychom ho uznali za jakousi »odpoutanou přírodní sílu«. Vymýšlel v ohromných rozměrech, vynalézal s lehkostí, mocí a přesvědčením, které je zdrcující pro většinu těch, kdož ho následovali, a jeho veselá obratnost zůstala podivuhodně svěží ještě po třech stoletích. Jeho dary nikdy ho nenechávají na holičkách, ať pracuje o historické tragedii, bohatýrské legendě, obrazu ze života šibalského či o zápletkové komedii a komedii mravů — comedia de capa y espada. Tato »komedie s pláštěm a mečem« je téměř právě tak jeho výmyslem, jako postava gracioso neboli komická osoba, jako enredo (zápletka) neboli zamotaná intrika, jako význam ženy v jeho nejlepších dílech. Až dosud hrála žena úlohu podružnou, náhodnou, zábavnou v entremesu, sentimentální v kuse delším. Lope, velmi sběhlý v dvornosti a zkušený pozorovatel, postavil ženu do jejího pravého rámce, jako samotný prvek dramatického motivu. Jak jsme řekli, uznával abstraktně platnost klasických method; ale jeho přirozený pud měl vrch. Nedovedl být napodobitelem, leč tehdy — podle vlastních slov — když napodobil činy lidí a představoval mravy doby. Připouštěl pravidla, jichž se ve skutečnosti naprosto nedržel, neboť věděl, že účel divadla je chytit posluchačstvo, zajímat, překvapovat, dojímat. Lope neměl co povědět před prázdným sálem: věděl, že kus, který netáhne diváky — pro účel spisovatelův — je kus špatný. Možno jej i čísti s nekonečným potěšením, přece však zřídka se pokusil psát dramata pro knihovny. Pohnutí v ději byl jeho cíl, a dospívá k němu s jistotou, která ho staví mezi nejslavnější božstva scény.

Je nesnadno říci, kdy byl obecenstvem přijat Lopeho dramatický genius; rok 1580 zdá se pravděpodobným datem. Naprosto se nestaral o vydávání svých kusů, ačkoli El Perseguido (Pronásledovaný) vyšel r. 1603 v Lisaboně v tajném vydání. Osm svazků jeho divadelních kusů bylo vytištěno (1604—1617), dřív než se rozhodl autorisovat jeden z nich, který se nazýval »Devátá část« (1617); po vydání »Dvacáté části« (1625) již netiskl dramatických kusů, ačkoli je tvořil hojněji než kdy jindy. Nyní máme jenom zlomek jeho divadla: nicméně právem se domníváme, že je dostatečně zastoupen oněmi díly, která se nám zachovala. A jak tu plně vládne svými prostředky výrazovými! Žádný španělský dramatický spisovatel neovládl dialog způsobem silnějším a přirozenějším, nikdo neukázal neklamnější takt, jistější důvěru ve vlastní zdroje! Lope se nikdy nepokusil másti obecenstvo nudným akrostichem. Ať je jakkoli složitá jeho zápletka (a velmi rád zavádí ještě druhou zápletku, jakmile se k tomu nahodí příležitost), vyloží ji od počátku svým zřejmým řešením; a nikdo by nedovedl uhodnout, jakých prostředků užije, aby

došel svého rozuzlení. Až do poslední minuty povzbuzuje a oživuje zájem jeho nakažlivá veselost a bdělá invence.

Nelze předpokládat, že neměl chyby prýštící z jeho lehkého tvoření. Když naň doráželi ředitelé divadel, kteří u něho neustále objednávali nové kusy, začínal psát komedii nevěda, jaký bude děj, a vymýšlel trojnásobnou zápletku zarážející složitostí. Přes svoji obratnost nedovedl vždy vyváznouti z nepředvídaných okolností. Přece však dlužno říci, že jsou takové případy u něho řídké: mnohokrát ho zachránil jeho dramatický instinkt tam, kde by jiní méně nadaní byli podlehli. Byl by veliký omyl považovat Lopeho jenom za zázračného vyrabitele »kusů dobře napsaných«. Byl básník a dokonalý mistr ve veršování; dovedl stvořit živou osobu; budoval umělé své kusy a dobře věděl, čeho se může a čeho se nemůže dopustit na scéně. Stačily mu jako Dumasovi »čtyři podstavce, čtyři prkna, dva herci a jedna vášeň«, a bylo-li třeba, povznesl na výši každé situace. V jediné scéně, v celém jednání čteme ho překvapeni a uchvácení silou, pravdivostí a jistotou, kterou projevuje. Přece však našli neoblomní kritikové nedbalosti v některých jeho posledních aktech. Jako se beze vší pochyby přihází všem dramatickým spisovatelům, ochabuje časem dřív, než spadne opona, ale také právě ve svých posledních jednáních dosahuje časem největší velikosti.

Že myslil spíše na jednoho posluchače než na deset čtenářů, stává se zjevno po trochu důslednějším studiu jeho kusů. Lope neměl theorií o slohu, a prostá krása výrazu není jeho hlavním předmětem; a proto v některých okamžicích jeho zázračná obratnost stává se unavující. Ale především třeba ho posuzovat se stanoviska historického; jeho dílo má být srovnáváno s tím, co předcházelo, a ne s tím, co následovalo. Tirso de Molina, Calderón a Moreto jsou květy rostliny zasazené Lopem. Lope chápe se frašky, jak ji byli zanechali Diego Sánchez de Badajoz a Rueda, a jeho jiskřivý a lidský vzlet dovedl v ní přetvořit hrubý a drsný smích. Dědic chladné středověké morality oživoval ji dechem zbožné představivosti, jak o tom svědčí klenot mezi autý: La Siega (Žeň). Nově upravil beztvárný soubor vražed, které Virués považoval za tragedii, a vzbudil účiny strachu a hrůzy uměním cele osobním, se vkusem, svědomitostí a rozkošnou svěžestí před ním neznámou. A můžeme říci, že comedia de capa y espada v definitivní formě vymyslil jeho mozek; neboť byl-li si Cueva matně vědom její základní myšlenky, dal jí Lope formu a život.

Ani částečně není možno rozbírat ohromnou divadelní tvorbu, kterou Lope odkázal světu. Mezi jeho nejlepší tragedie počítá se El Castigo sin Venganza (Trest bez pomsty), dramatické zpracování odsouzení k smrti (vévoda Ferrarský odsuzuje k smrti svou ženu a krvesmilného syna). Mezi historickými dramaty, v nichž je nevyčerpatelný, žádné nepředčí El mejor Alcalde el Rey (Král, nejlepší soudce) s Elvírou, vzornou španělskou hrdinkou, lenním pánem Tellem a králem-ochráncem svého lidu, který klade spravedlnost na prvé místo, — typ charakterních kusů, velmi se zamlouvající aristokratické demokracii

španělské. Jiný chmurný námět, zakládající se na témže citu monarchickém, je podán v La Estrella de Sevilla (Sevillská Hvězda), jejíž stručný obsah je dosti krátký, abych ho mohl uvésti. Král Sancho Statečný (el Bravo) miluje sestru Busta Tavery, Estrellu (Hvězdu), zasnoubenou Sanchovi Ortizovi de las Roelas. Když se králi nepodaří získat Busta pro své záměry, podplatí otrokyni, vnikne do pokoje Estrellina, kde ho najde Busto a vyzve ho na souboj, z něhož na konec vyvázne zdráv a bez pohromy. Otrokyně, přiznavši se k svému úkolu ve spiknutí, je zabita bratrem nevinné hrdinky. Tu král se ustanoví na Bustově smrti; povolá Sancha Ortize, nařídí mu zabít jistého zločince, vinného pro urážku krále, a nabídne mu ochranu před následky. Sancho zmaří tuto ochranu, důvěřuje královskému slovu, a žádá jenom za odměnu od pána, aby mu dal ruku jedné dámy, kterou nebude jmenovat. Král souhlasí a svěří Sanchovi Ortizovi list se jménem odsouzencovým. Po úzkostném rozjímání se sebou samým Sancho Ortiz se rozhodne vyplnit svou povinnost ke králi, zabije Busta, zamítne vysvobodit se a je odsouzen k smrti. Konečně král Sancho mu odpouští, pozná, jaký podíl měl na vraždě a snaží se o sňatek mezi Sanchem Ortizem a Estrellou. Milenci odmítnou a opona padá při rozhodnutí Estrellině, že půjde do kláštera.

Stručně vypravována podobá se tato historie stu jiných: ale v rukou Lopeho chvěje se životem, pohnutím a vzrušením. Jeho dialog je kvapný, vhodně přizpůsobený, a přesvědčuje o slepé vášni králově, neporušitelné cti Bustově, ideálním lenním pánu Sanchovi Ortizovi, o síle a jemnosti Estrellině. Lope je první a nejlepší mistr španělského dialogu; méně silný, ale jemnější než Tirso; méně krasořečný a méně lyrický, ale přirozenější než Calderón. Užívání metrické formy v dramatě zůstalo téměř takové, jak je byl stanovil, ačkoli se mu žádný z jeho nástupců nevyrovná v rozmanitosti meter: décimas pro nářky, romance pro exposici, lira pro hrdinnou deklamaci, znělka pro vyznačení zastávky, redondilla pro milostná místa. Jeho veselost, lehkost slohu a hojnost prostředků pozorujeme v La Dama melindrosa (Upejpavá paní), nejlepším kuse s pláštěm a mečem, který jen Lope dovedl napsat. Příklad způsobu, jak zpracovati chmurný námět, podává Dineros son Calidad (Peníze něco znamenají), kde užití sochy krále Neapolského, mluvící k Octaviovi, blíží se podivuhodně výstupu, v němž Tirso oživuje sochu komendadorovu proti donu Juanu.

Není snadno rozhodnout, vzal-li Tirso tuto myšlenku od Lopeho čili nic: je-li však od něho, není Tirso horší než jeho soudruzi. Od jakživa shledávali dramatičtí spisovatelé všech národností výhodu v tom, že si vypůjčovali od Lopeho — ostatně velmi oprávněně. Podle tradice vykořistil ho prý hojně Hardy, ale marně hledáme stopy tohoto zužitkování v Hardyho kusech, jež byly vytištěny: naopak, najdeme tam Hlas krve a Krásnou Egyptanku, což dokazuje, že tento špatný dramatický spisovatel četl překlad Cervantesových Novelas, vydaných (1615) Rossetem a Audiguierem. Kromě použití kusu El mayor imposible (Vrch nemožností) v La folle gageure (Pošetilá milovnice sázek) od Boisroberta je jisto, že slušný počet kusů

Rotrouových je založen na Lopeho dramatech: jeho Heureux Naufrage (Šťastné ztroskotání) pochází pravděpodobně z El Naufragio prodigioso (Zázračné ztroskotání) a zcela určitě jsou jeho hry Bague d'oubli (Prsten zapomnění), Laure persécutée (Pronásledovaná Laura), jeho Hereuse Constance (Šťastná Constance) Saint Genest, jež Sainte-Beuve tolik obdivoval, odvozeny kusů La sortija del Olvido (Čarodějka Olvidská), Laura perseguida, El Poder vencido (Poražená moc) a Lo verdadero fingido (Domnělá pravda). D'Ouville v Morts Vivants (Mrtví živí), v Aimer sans savoir (Nevědomé milování), v Absent chez soi (Doma nepřítomný), Montfleury v École des jaloux (Škola žárlivců), Cyrano de Bergerac v Pédant joué (Oklamaný punčkář) — pocházející z El Robo de Elena (Únos Heleny) — vyčořistili Lopeho pro francouzské obecenstvo. Corneillův Don Sanche d'Aragon má mnoho z Palacio confuso (Zmatek v paláci); Suite du Menteur (Družina lhářova) má ještě víc z Amar sin saber a quien (Milovat a nevědět koho); a má se i za to, že jsou jakés neurčité vztahy mezi kusem Horace a El honrado Hermano (Ctný bratr). Co se týče Molièra, zřejmě četl Los Melindres de Belisa (Upejpavost Belisina), dřív než napsal své Les femmes savantes (Učené ženy); École des maris (Škola manželů) je podivuhodné spojení kusu La discreta enamorada (Tajně zamilovaná) a El mayor imposible; École des femmes (Škola žen) pochodí od La Niña boba (Pošetilé děvče) a El Acero de Madrid (Madridská ocel); El Acero de Madrid je také poněkud vzorem kusu Médicin malgré lui (Lékař proti své vůli); a snad Tartuffe není tak zcela cizí kusu El perro del Hortelano (Zahradníkův pes). Rádi bychom se s Kleinem domnívali, že Shakespeare znal Castelvines y Monteses (Kastelviny a Montesy) před napsáním Romea a Julie, ale je to možno? Rozhodně však Shirley četl kus Don Lope de Cardona dřív, než složil Joung Admiral, a budeme-li hledati praneny divadla doby anglické Restaurace, bude pravděpodobně Lope stát po boku Calderónově, Moretově a Rojase Zorrilly jako vzor anglických napodobitelů. Jeho poslední důležité vítězství byl Le Sage, jehož Don Félix de Mendoce má pramenem dílo Guardar y Guardarse (Chránit a chránit se).

Nicméně sláva Lopeho jako Burnsova bude vždy jen místní. Cervantes přes svůj národní ráz přísluší lidstvu, Lope de Vega je vtělené Španělsko. Jeho veselost, svižnost, plodnost a realismus jsou ve své síle význačně španělské; jeho nedbalá forma, nadšení, neúměrnost, touha líbit se stůj co stůj, jsou rovněž ve své slabosti vlastnosti význačně španělské. Schází mu všeobecný rys Shakespearův, neboť se obrací především k své době a ne ke všem dobám. Je pravda, že se Shakespeare tyčí nade všechny literatury; ale není to planá pochvala, řekne-li se, že mu Lope stojí hodně blízko. Moderní drama mělo dva veliké tvůrce: Shakespeara a Lopeho, z nichž každý vyčerpal genia své země se svrchovaností, která nemá předchůdce. A oba přišli do období, kdy byli zastíněni. I Lopeho generace, kterou

svou obrazotvorností ohromil, opanoval a okouzlil, obrátila se brzy k ctění Calderóna. Koncem XVIII. století znalo Španělsko Lopeho především v úpravě Cándida Marie Triguerosa; nezískal ani romantickým hnutím vedeným Schlegelem a Tieckem. Pro ně vtělila se jako pro Goetha španělská literatura do Cervantesa a Calderóna. Lopeho děl byla strašná spousta, byla zřídka vydávána, nebyla překládána; to vše nezjednalo mu čtenářů. V rukou Dionisia Solíse byl Lope přetvořen v klasika. Teprve péčí Agustína Durána ve Španělsku a Grillparzera znovu ožil Lope ve své původní formě, a v skromnější míře podporovali toto hnutí lord Holland, John Rutter Chorley a George Henry Lewes. Přítomná snaha znamená asi nahradit slepé zbožňování zanedbáváním neméně nesmyslným. Přece však zasluhuje Lope slávu, které si dobyl a kterou ztratil, aby ji znovu získal, a která dnes roste den ode dne. Neboť odkázal-li nám jen něco málo opravdového umění, — jako Los Pastores de Belén (Betlémští pastýři) — svět mu vděčí za novou formu a nový dramatický výraz. Není jen veliký tvůrce v romantickém dramatě, výjimečný virtuos; je cosi více: typický představitel své rasy, zakladatel velikého intellektuálního hnutí. Cervantesův genius byl universální a jedinečný, Lopeho byl jedinečný a národní. Oba jsou nesmrtelní: ale ačkoli se to zdá paradoxní, druhý Cervantes byl by pravděpodobnějším zázrakem než druhý Lope de Vega.

Rok po vydání Lopeho Arcadie (1598) byla pikareskní tradice Lazarilla de Tormes obnovena MATEEM ALEMÁNEM (1548—? 1609) v Primera Parte de Guzmán de Alfarache. Tento název byl zavržen čtenářstvem, které k veliké nelibosti spisovatelově důsledně knihu nazývalo Pícaro. Víme jen málo o životě Alemánově, leda že obdržel svůj bakalářský diplom v Séville r. 1565. Má se za to, že byl v Italii snad jako voják; zastával úřad při státním pokladu r. 1568 a o dvacet let později odešel z královské služby právě tak chudý, jako tam byl přišel. Tak jako Cervantes byl pronásledován (1594) pro nesprávné účty. Roku 1607 vystěhoval se do Ameriky, a jedno místo v jeho spise Ortografia Castellana, vydaném v Mexiku r. 1609, ukazuje, jak se zdá, že byl tiskařem. Hojnost episod a mravní úvahy, které obsahuje Guzmán de Alfarache, vyvolaly úspěch knihy. Dvacet šest vydání, tvořících celkem asi padesát tisíc výtisků, prý vyšlo šest let po uveřejnění. Ať tak či onak, r. 1604 vyšlo šestnáct vydání. Ani samotný Don Quijote nebyl v takové oblibě, a Guzmán nebyl méně známý v cizině. Roku 1623 byl podivuhodně přeložen do angličtiny Jamesem Mabbem a při této příležitosti napsal Ben Johnson verše na oslavu »španělského Protea«. Mabbův překlad byl vydán téhož roku co Shakespearův First Folio, na němž také pracoval Johnson; a je zajímavo poznamenat, že, kdežto již Pícaro dosáhl svého čtvrtého vydání (1656), třetí vydání First Folio bylo vytištěno teprve 1664.

Ctnostné úvahy a kázání, které nás tolik unavují, jako unavovaly Le Sagea, byly velmi po chuti Benu Johnsonovi a jeho nástupcům

Dobrodružství Guzmána, hospodského podomka, zloděje v Madridě, vojáka v Janově a šprýmaře v Římě, jsou vyprávěna s jistou nestoudností, ale »mravní úmysl« se neustále vtírá, třebaže je to v odporu s vlastním dějem, a vedlejší vypravování Dorida a Clorinie i Osmína a Darajy — způsob napodobený Cervantesem v Donu Quijotovi — jsou zbytečné a nezajímavé odchylky. Obliba knihy svedla málo úzkostlivého napodobitele. Zatím co se Alemán zaměstnával psaním své zbožné knihy Vida de San Antonio de Padua (1604) nebo snad svými zlomkovými překlady Horáce, bylo vydáno podvržené pokračování Guzmána (? 1602) jakýmsi právníkem z Valencie, Juanem Martím, který přijal pseudonym Mateo Luján de Sayavedra. Martímu se podařilo spatřiti rukopis druhé části již Alemánem upravené a tím je jeho jednání podlejší než Avellanedovo. Klid, který zachoval Alemán při této vyzývavé drzosti, liší se příznivě od Cervantesovy prudkosti. Ve skutečné Druhé části uznává s dobrým humorem »veliké vědomosti« svého soka, »jeho čilého ducha, hluboký soud i jeho příjemné vtipy« a připojuje, že »jeho řeči od začátku až do konce jsou takových vlastností a povahy, že vzbuzují mou závist, a byl bych pyšný, kdyby byly mé«. Když byl Alemán takto svého soka vehnal do úzkých, uvádí mezi svými osobami jakéhos Sayavedru, který se chce vydávat za Sevillana, »ale všechno, co vypravoval, byly jen lži, neboť byl z Valencie a jeho jméno z dobrých důvodů neprozradím«. Přece však je Juan Martí náležitě odhalen a pojmenován ve čtvrté kapitole druhé knihy. Jeho bratr Sayavedra, který vystupuje jako Guzmánův pomocník až do chvíle, kdy skončí sebevraždou, je vymyšlen, jen aby obstarával rozptýlení a poučení. Ačkoli stojí Guzmán de Alfarache co do humoru a zžíravého pozorování níž než Lazarillo de Tormes, je přece lehce a dobře psanou studií dobrodružného života, zajímavou a zábavnou přes svou blahojímavou rozvláčnost. Měl vždycky vřelé obdivovatele. Beaumont a Fletcher ho užili v The Little French Lawyer. Kritikové tak rozdílní, jako Chapelain a Lessing, svorně ho pokládají za nejlepší pikareskní román.

To nelze říci o díle Pícara Justina (1605) toledského lékaře FRANCISCA LÓPEZE DE ÚBEDA. Dlouho připouštěné stotožňování tohoto spisovatele s leonským dominikánem Andrésem Pérezem, autorem spisu Vida de San Raymondo de Peñaforte (1601) a dvou svazků kázání (1622), nespočívá na nijakém základě. Pícara Justina zrála dlouho, neboť její spisovatel uznal, že ji nutno »rozšířit po uveřejnění obdivovaného díla o šibalu Guzmánovi«, jehož si Justina na konec vzala. Kniha má známou pověst, že je oplzlá; avšak je nesnadno říci, jak k ní přišla, neboť není necudnější, než pikareskní romány všeobecně bývají. López de Úbeda nemá vtipu ani invence; jeho sloh je znešvařen puntičkářstvím, slovní výstředností a málo přirozenými slovosledy. Ale jeho rozmarný slovník a bizarní provincialismy mu dodávají jisté filologické důležitosti, kterou vysvětluje znovuotiskování tohoto kalného vypravování. López de Úbeda předstihl bezvýznamný Cervantesův objev versos de cabo roto

a dle rozkaceného útoku ve Viaje al Parnaso se zdá, že se Cervantes popudil, protože ho předešel druh, který snad četl Dona Quijota v rukopise.

Pokus téhož druhu, ale šťastnější, byl učiněn knihou Relaciones de la vida del Escudero Marcos de Obregón (Vypravování o životě panoše Marcosa de Obregón, 1618) od VICENTA MARTÍNEZE ESPINELA (1550—1624), který studoval v Salamance, odkudž byl r. 1572 na čas vypuzen. Roku 1574 stal se námořníkem, pak odešel do Sevilly, kde vedl pohoršlivý život, r. 1578 odplul do Italie, odebral se pak do Nizozemí, vrátil se do Španělska asi r. 1584 a (před 4. květnem) 1587 vstoupil do řádu. Roku 1591 byl Espinel jmenován almužníkem nemocnice v Rondě; zůstal v Madridě spokojuje se příjmy svého tučného obročí, a konečně, když se musil z donucení usadit v Rondě, vyvolalo jeho nezřízené chování stížnost některých městských úřadův (1597). R. 1597 byl zbaven svého druhého obročí; ale štěstí mu ještě přálo. Byl dobrý hudebník a prý vynálezce páté struny na kytaře; a r. 1599 obdržel tento špatný kněz místo almužníka a ředitele kruchty u biskupa v Placencii.

Espinelovy Diversas Rimas (1591) jsou vzorné výkony plné vervy; obsahují překlady Horácia, které v XVIII. století daly podnět plamenným hádkám mezi Iriartem a Lópezem de Sedano. Nicméně je známější dílem Marcos de Obregón. Voltaire měl za to, že je Gil Blas jenom překlad španělské knihy, jež byla přeložena do francouzštiny již v roce svého uveřejnění; jediná přesná opora tohoto svérázného mínění je, že si Le Sage vypůjčuje episody od Espinela jako od mnohých jiných. Dílo je svého druhu vynikající, jasně psané, plné důvtipných nápadů, duchaplných pozorování a prosto dlouhých odchylek, jež vadí Guzmánu de Alfarache. Celkem: Espinel věděl, jak sestrojit vypravování a jak je rozvíjet, takže ho dosud čteme s potěšením.

Pikareskní román jistě poskytl látku knize la Vrai Histoire de Francion od Charlese Sorela a Scarronovu Roman comique. Rovněž Almahide od slečny de Scudéri a Zaide od paní Lafayettové pocházejí od historického španělsko-maurského románu, který vynalezl oblíbenec Voitureův GINÉS PÉREZ DE HITA z Murcie (asi 1604), jenž sloužil proti Maurům v horách alpujarraských. Jeho Guerras civiles de Granada byly vydány ve dvou částech (1595 a 1604). Spisovatel předstírá, že přeložil arabské dílo jakéhosi Ibn Hamina, ale tento údaj je vyvrácen tím, že se tam dovolává autority španělských kronikářů jako rozhodující, a tím, že názor spisovatelův je zřejmě křesťanský. Historický prospěch díla Péreze de Hila je nepatrný, ale skutečná cena spočívá v obraze, líčícím život v Granadě v posledních týdnech, které předcházely kapitulaci. Výzvy na souboj, souboje, intriky, vraždy, klání, zábavy a slavnosti, zatím co je nepřítel před branami: takové jsou náměty vypravování, které je psáno s půvabem a vkusem neobyčejným. Archaeologové se spojují se znalci arabské historie, aby kritisovali jednotlivé body Péreze de Hila, a historikové se pohoršují jeho opovrhováním skutečnými událostmi.

Přece však většině čtenářů zdá se maurštější nežli sami Maurové, a jeho živé líčení velké hroutící se civilisace je jímavější, nežli kterékoli z těch, jež může poskytnouti celá hromada literárních kronik. Jeho sloh je lepší v prvé části nežli v pokračování, kde mu vadí znalost událostí, jichž se súčastnil; nicméně vždycky zajímá a kouzlo jeho slohu je trvalé. Walter Scott prý prohlásil, že kdyby byl znal dříve Guerras civiles de Granada, byl by vyvolil Španělsko za rámec jednoho ze svých románů. Ať je to pravda čili nic, nemůžeme pochybovat, že Sir Walter četl s rozkoší skvělé dílo svého předchůdce v oboru historického románu.

Romancero general (vyd. v Madridě r. 1600 a 1605) se často označuje jako sbírka starých ballad. Tento výraz »starých«, vztahující se k romancím, jak jsme již řekli, má význam zcela relativní. Ale i ve svém nejužším smyslu může se toto slovo nesnadno vztahovat na básně v Romancero general, které se z velké části skládá z prací básníků novějších. Jiná slavná sbírka, nazvaná Flores de Poetas ilustres de España (1605), byla vydána Pedrem de Espinosa: obsahuje ukázky z Camoense, Liñána de Riaza, Barahony de Soto, Lopeho de Vega, Góngory, Queveda, Salase Barbadilla a jiných veršovníků menší důležitosti. Plody druhořadých básníků jako Lópeze Maldonada byly vydávány v příliš velkém počtu; přece však ukazuje cancionero od téhož Maldonada (1586) sloučení obratnosti a prostoty, která ho odlišuje od davu hojných rýmovníků, jichž vzorem je Pedro de Padilla (? 1530—1586). Zpěvy nábožné, jak prosté tak vznešené, najdeme ve sbírkách Juana Lópeze de Úbeda i Francisca de Ocaña, o nichž se můžeme poučiti z jejich vlastních cancioneros (1588 a 1604). Nejdůležitější z těchto zbožných zpěváků byl JOSÉ DE VALDIVIELSO (? 1560—1636), skladatel dlouhé básně, nazvané Vida, Excelencias y Muerte del Gloriosísimo Patriarca San José (1607); ale ani podle této nudné epopeje ani podle dvanácti krásných autos nesmíme Valdivielsa posuzovat. Jeho lyrické dary, které si pro sladkost a prostotu nezadají ani s dary Lopeho, jsou patrnější v jeho Romancero espiritual (1612), kde jeho romance na Pannu Marii a jeho villancicos na Narození Páně podávají tutéž směs důvěrnosti a oddané zbožnosti, kterou najdeme později v Noble Numbers od Herricka.

Básníci José de Villaviciosa, Juan de Arjona, Diego de Ojeda a Bernardo de Valbuena těšili se jenom omezené a místní slávě. Zcela jinak je tomu s prosaikem slavným ANTONIEM PÉREZEM (1540 až 1611), státním tajemníkem Filipa II. Byl to svrchovaně nadaný spisovatel listů. Ať se pokouší o korespondenci galantní, lichotit vznešeným pánům či postrašit nepřítele narážkami a poštíváním, jeho věta je vždy vzor vyjadřování přesného a plného vervy. Jeho Relaciones (Zprávy ? 1598), které spojují s důstojností státníka vychytralou obratnost právníka, jsou neseny vážnějším tónem. Ale v každém ohledu zajímá Pérez šťastnou novostí své myšlenky, stručností svých aforismů a neustálým odhalováním vlastní nízkosti. Často mu byl přičítán jistý vliv na vývoj slohu précieux ve Francii; je to málo pravděpodobno,

je však možno, že znamená něco pro listovní sloh francouzský XVII. století.

Největší ze všech historiků španělských, JUAN DE MARIANA (1537—1623), vynikl již na universitě v Alcalá de Henares, vzbudil pozornost Diega Láineze, generála jesuitů, a vstoupil do tohoto řádu. Ve čtyřiadvaceti letech byl profesorem theologie v jesuitské koleji v Římě, odkudž odešel na Sicilii, pak do Paříže. R. 1574 vrátil se do Španělska a usadil se v Toledě, v domě Tovaryšstva Ježíšova. Bylo mu uloženo vyšetřit obžaloby vznesené proti Ariasu Montanovi, jehož Polyglottní bible vyšla v letech 1569 až 1572 v Antverpách. Montano byl obžalován, že přetvořil hebrejský text, a většina jesuitů ho pokládala za vinna. Mariana se vyslovil po vyšetřování a zkoumání, které trvalo přes dvě léta, ve prospěch Montanův. Jeho pojednání De Rege et Regis Institutione (O králi a vzdělání králově) vyšlo r. 1599 bez úředního svolení. Ze Španělska nezdvihla se proti knize ani jediná námitka, ale její VI. kapitola, ve které pravil, že je za jistých okolností dovoleno zabít krále, vzbudila v cizině prudký odpor. Později mělo se za to, že, kdyby nebyl Mariana napsal r. 1599 tyto stránky, nebyl by 1610 zabil Ravaillac Jindřicha IV., a Marianova kniha byla veřejně v Paříži katem spálena. Nebudeme se obírati oněmi sedmi latinskými pojednáními, vydanými r. 1609 v Kolíně nad Rýnem; přece však se o nich zmíníme, neboť dvě mezi nimi — jedno o nesmrtelnosti, druhé o zákonné měně — přivodila spisovatelovo uvěznění.

Marianovo hlavní dílo je jeho Historia de España, napsaná — jak praví —, aby poučil Evropu, co Španělsko vykonalo. Maje na zřeteli cizí čtenářstvo napsal svých prvních dvacet knih latinsky (1592) a r. 1609 připojil k nim dalších deset v témže jazyce. Pak rozpomenuv se na svou zemi stal se ze šťastného vnuknutí svým vlastním překladatelem. Jeho kastilský překlad (1601—1608—1617—1623) vlastně vytvořil nové dílo, neboť Mariana vydávaje postupně své edice vynechával, rozmnožoval a opravoval podle toho, jak se mu zdálo vhodno. Výsledek vší této péče byl vzor historické prosy. Mariana není příliš úzkostlivý ve svých methodách práce a jeho pohrdání písmenkářskou přesností vysvítá z jeho odpovědi Luperciovi Leonardu de Argensola, který ukázal na omyl v podrobnosti: »Nikdy jsem nechtěl pověřiti do podrobnosti každý fakt ve španělské historii; kdybych to musil dělat, nikdy bych nebyl hotov.« Odpověď charakterisuje člověka a jeho soustavu. Neznepokojuje se odborným pátráním, přijímá legendu, může-li tak učinit na dobré svědomí, a vkládá do úst svých osob hovory po způsobu Tita Livia. Jeho dílo potrvalo ne jako přesná kronika, nýbrž jako skvělý literární výkon. Jeho vědění uspoří mu snadno příliš hrubé omyly; jeho nestrannost a vlastenectví jdou ruku v ruce a jeho postavy jsou nakresleny pevně a velkými rysy; jeho sloh s lehkým přídechem archaismu je velmi důstojný. »Nejpozoruhodnější spojení pittoreskní kroniky a střízlivé a vážné historie, které nám dal svět.« Těmito slovy vyjadřuje Ticknor svůj soud, a chvála ta není nadměrná.

Na poli orthodoxním byl strašný polemik PEDRO DE RIVADENEYRA (1527—1611) z Tovaryšstva Ježíšova. Sir Francis Hastings označuje těmito slovy účel díla, vydaného jesuitou o Reformaci v Anglii, »Aby vzbudil nenávist k naší zemi, vydal Rivadeneyra, nestoudný mnich, ve španělštině velmi ošklivé pojednání o schismatě.« Ti, kdož nenacházejí zalíbení v zastaralých sporech, potěší se vznešenou výmluvností knihy El Príncipe cristiano (Křesťanský kníže, 1599), kde Rivadeneyra soupeří ne bez úspěchu s Macchiavellim. To byla také ctižádost JUANA MÁRQUEZE (1564—1621), jehož Gobernador cristiano (Křesťanský vladař, 1612) je příklad vynikajícího slohu a poklad zralých myšlenek, které však by nemohl přijmout obyčejný politik nějaké jiné země.

KAPITOLA X.

Doba Filipa IV. a Karla II. (1621—1700).

Vláda Filipa IV. slibuje od počátku, že bude z nejkrásnějších období španělské historie. V Madridě ve druhé čtvrtině XVII. století je španělský dvůr v lesku, který předstihuje a překonává snad dvůr krále Slunce. Jsme příliš nakloněni představovat si Filipa, jak nám ho podává Velázquez »na kordovském oři, tomto pyšném králi koní, zvířeti pro krále nejdůstojnějším« a připomínat si chválu, kterou William Cavendish, první vévoda z Newcastlu, nešetří o jeho krasojezdeckém nadání: »Zesnulý španělský král nejen že miloval koně a rozuměl jim, nýbrž byl i rozhodně nejlepším jezdcem Španělska«. Nebyl však jediné nadšen pro honbu. Neustále pečoval o umění a literaturu. Když byl Velázquez ve věku dvaceti let ještě neznámý, tušil král jeho genia a učinil ho dvorským malířem. Jmenoval jím také Alfonse Cana, kanovníka granadského, a když se kapitula proti tomu ohrazovala, že prý umělec umí málo latinsky a ještě méně řecky, měl na to Filip odpověď, která dělá čest jeho vkusu a duchu: »Jediným tahem péra mohu udělat na tucty kanovníků, jako jste vy, ale Alfonso Cano je zázrak boží«. Když byl učitel Velázquezův, podivínský Herrera, obžalován pro vyrábění falešných peněz, král zakročil a pravil: »Vzpomeňte si na jeho svatou Hermenegildu.« Hudba krále okouzlovala, a komedie v Buen Retiro byly v květu jako whitehallské masques. Dvorany královské byly plny geniálních mužů. Lope de Vega byl na vrcholu své slávy. Vélez de Guevara byl královským komořím; Góngora, dvorský kaplan, nenáviděný, záviděný a obdivovaný, byl obávaným vůdcem výbojné básnické školy; jeho žák Villamediana šířil strach svými vražednými epigramy a ranami svého nevraživého jazyka; starý Mariana představoval nejlepší tradici španělské historie; mladší Argensola byl úředním kronikářem Aragonska, Tirso de Molina, Ruiz de Alarcón a Rojas Zorilla naplňovali divadla svými plody; satirik Quevedo stal se právě královským tajemníkem; Calderón dobyl si slávou královy přízně.

V minulé kapitole jsme mluvili o dramatickém spisovateli Luperciovi Leonardu de Argensola. Jeho bratr BARTOLOMÉ LEONARDO DE ARGENSOLA (1562—1631) stal se knězem, a vlivem vévody Villahermosy stal se správcem města, jehož jméno nesl jeho pán. La Conquista de las Islas Molucas (Dobytí moluckých

ostrovů, 1609), napsaná na žádost hraběte de Lemos, nesvědčí o kritických snahách, ale její tkáň legend prostých, romantických i sentimentálních je zahalena v nové kouzlo uhlazeného a pečlivého spisovatelova vypravování. Roku 1611 doprovázel se svým bratrem hraběte do Neapole, vzbudiv tím hněv Cervantesův, — jak vidíme z jednoho místa ve Viaje al Parnaso — který se domníval, že sám bude v družině místokrálově. Toto zklamání bylo přirozené, přece však se musíme těšiti z Lemosova rozhodnutí, neboť Cervantesova cesta do Neapole byla by nás snad stála Novelas a jisté by nás připravila o druhou část Dona Quijota. Ostatně Argensolové, kteří byli italského původu, byli lépe než Cervantes připraveni na italské záležitosti. Bartolomé udělal si přátele na všech stranách v Neapoli a Římě. Roku 1613 nastoupil po bratrovi jako historiograf Aragonska a r. 1615 vydal pokračování díla Zuritova Anales de Aragón, které vypráví události let 1516—1520 s podrobnou úzkostlivostí, která na konec unavuje přese všechny půvabnosti, jež historik rozvíjí. Rimas obou bratří, vydané po jich smrti 1634 synem Luperciovým, Gabrielem Leonardem de Albión, dostaly schválení Lopeho de Vega, který prohlásil, že spisovatelé »přišli z Aragonie, aby opravili mezi našimi básníky kastilský jazyk, který trpěl novými strašnými úslovími, způsobilejšími zmásti spíše než zkrášliti«.

To je jenom nadsázka skutečnosti, vzniklá z Lopeho odporu ke gongorismu ve všech jeho formách. Horác byl mistr, jehož si Argensolové vzali za vzor a jejich překlad ódy Beatus ille a satiry Ibam forte via sacra jsou vzor. Klassická přesnost jejich slohu tvoří podivnou protivu k novotám jejich doby. Lupercio, zcela zabraný do politiky, historie a divadla, mohl zasvětiti poesii jen řídké chvíle, a většina jeho veršů byla po jeho smrti zničena; však jakkoli nedokonale je zastoupen, jemnost ducha, čistota výrazu a uhlazená forma jeho lyrických kusů dává mu právo býti mezi kastilskými básníky druhého řádu. Co se týká Bartoloměje, má tytéž přirozené vlastnosti jako jeho bratr, ale jeho základ je pevnější. Tvrdý a dogmatický duch, modloslužebník Terenciův, mající slepou úctu pro konvenci, byl považován za praporečníka protigongorovců. Příliš zatvrzelý doktrinář, než aby vyhledával popularitu, spokojil se s potleskem literární skupiny a neměl opravdového vlivu na svou dobu. Přece však jeho předpisy nebyly bez zásluhy, a jeho umění, vždy pečlivé, dosahuje tu a tam opravdové výšky.

Letorou tak jako výchovou nebyl správce Villahermosy způsobilý závoditi s mužným geniem, jako byl LUIS DE ARGOTE Y GÓNGORA (1561 – 1627), dokonalý vůdce útočného hnutí. Syn corregidora kordovského přijal jméno matčino. V patnácti letech odešel do Salamanky studovat práva s úmyslem pokračovat v povolání svého otce; ale jeho studia nebyla nikdy vážná, a ačkoli dostal diplom bakaláře, zasvětil největší část svého času šermu a tanci. Již r. 1585, kdy přijal nižší svěcení, zmiňuje se o něm Cervantes jako o »vzácném geniu, jaký není druhý« — raro ingenio sin segundo — a ačkoli byly tyto Cervantesovy poklony učiněny příliš slepě, než aby

měly význam, zmínka ta v sobě obsahuje, že se alespoň uznávalo to, co Góngora sliboval. Máme jen něco málo podrobností o jeho počátcích; nejasná je jeho milostná záležitost s dámou z Valencie, Luisou de Cardona, která skončila vstupem do kláštera v Toledě. Jsou to pravděpodobně povídačky: jak se zdá, měl Góngora jen jedinou různici se svými představenými, když mu roku 1589 vyčítali, že se málo soustřeďuje při službách božích a že se účastnil býčích zápasů. Jeho básnická pověst, podporovaná matčiným příbuzenstvím s vévodským domem Almodóvarů, vynesla Góngorovi (krátce před r. 1589) kanovnictví kordovské; tento lehký přírůstek prostředků dovoloval mu navštěvovat hlavní město, kde byl pozdravován jako krasoduch a skvělý básník. Až potud zůstala jeho pověst místní, ale když byly ve sbírce Espinosově Flores de poetas ilustres vydány některé jeho verše, získal si celé Španělsko. Roku 1606 nebo snad i dříve byl Góngora vysvěcen na kněze. Když milec vévoda z Lermy upadl v nemilost, Góngora se přidal k Sandovalovi, který mu udělil malou prebendu v Toledě. Když se stal královským kaplanem, rozšířil se kroužek jeho přátel, a jeho literární vliv taktéž vzrostl. Hrubě přehnaná historie dává mu zemřít jako bláznu. Roku 1626 měl mozkový záchvat a ztratil paměť. Rok postonával a zemřel raněn mrtvicí dne 24. května 1627 v Kordově. Byl pochován v kathedrále, v kapli svatého Bartoloměje.

Důkazem toho, že psal Góngora pro divadlo, jsou kusy, které se nám zachovaly (čtyři kusy, počítají-li se i zlomky). Byl-li kdy Góngora hrán, je pochybno, rozhodně však neměl dramatických darů. Byl tak podivně bezstarostný o to, co napsal, že se ani nepostaral, aby si opatřil opis, a poznámka, kterou učinil za své poslední nemoci, ukazuje, že byl málo spokojen svou uměleckou tvorbou: »Sotva že jsem počal trochu rozumět prvním písmenům své abecedy, Bůh mne povolal k sobě: staniž se vůle Jeho.« Jeho básně, které kolovaly v rukopise, doznaly takových změn, že často spisovatel nepoznal již své verše, když se k němu vrátily; a bez úslužné, zbožné úcty Juana Lópeze de Vicuña, který snad přehání důležitost své úlohy, Góngora býval by pro nás dlouho jen stín velkého jména. Vicuña prý ztrávil dvacet let sbíráním básní, které vydal téhož roku, kdy básník zemřel, pod okázalým názvem: Veršovaná díla španělského Homéra. Jiné vydání vyšlo 1633 péčí Gonzala de Hozes y Córdoba. Ale Góngora může být čten jenom ve vydání uveřejněném zcela nedávno Foulchém-Delboscem podle textů sebraných Antoniem Chacónem, pánem z Polvaranky, podrobených poslednímu přehlédnutí básníkovu a věnovaných pak Olivaresovi. Máme takto dvacet tři tisíce veršů v jich původní formě, jejich authentičnost je nesporná a zájem o ně je zvětšen tím, že každý ze čtyřset dvaceti kusů sbírky má datum svého složení. Od r. 1580 až 1626, to jest od časného mládí až krátce před smrt, můžeme sledovati rok za rokem vývoj a rozvoj velkého básníka. Zajisté málo básníků této doby může být studováno za podobných podmínek.

Góngora, věrný zachovávatel literární tradice a uctivý napodobitel Herrerův, počal ódou. Třebaže je jeho tón vznešenější a jeho provádění svědomitější, podobají se jeho prvé pokusy pokusům jeho současníků. Dalek ukazovat rozmarnou nějakou původnost propadá spíš výtce přílišného zbožňování svých mistrů: přejímá od nich vše: myšlenku, způsob práce, formu i přikrasy. Dobrý příklad jeho prvního způsobu tvoření je Óda na Nepřemožitelnou Armádu. Ze všech žáků Herrerových Góngora se mu nejvíce blíží lyrickou melodií, technickou obratností, ušlechtilostí a jemností výrazu. Již zde vidíme nejasnou známku vlastností, jimž potom spisovatel podlehl. Góngora dává v sobě tušit mistra žertu a sarkasmu. Krasořečnost a pathos rozvinuté Herrerou jsou hnány ještě dále mladým básníkem kordovským, který k nim připojuje osobní zálibu pro hledané vtipné nápady a výstřední metafory. Ale Góngora málo se trápil intellektuální kontradikcí: jeho přeměny patří mezi nejúplnější, jež zná historie. Odřekl se vznešenosti ódy a přísná kázeň naučila ho tomu, že vynikl krásnou prostotou, půvabnými obrazy, dvorným duchem. Jaká protiva na příklad mezi nadšenou důstojností jeho Ódy na Nepřemožitelnou Armádu (Oda al armamento de Felipe II. contra Inglaterra) a rozkošnou fantasií Amor puesto en razón (Láska v rozumu).

Co do jemnosti představivosti a skvělých účinků byl Góngora zřídka předstižen; avšak tyto prosté a lehké práce mu nepřinesly pověsti, kterou očekával. Předstíral, že opovrhuje oblíbeností, a prohlašoval, že nechce »dělat něco, co by bylo pro všechny«, ale nikdo se víc než on nesnažil o pochvalu. Neokouzloval-li své čtenářstvo, mohl je překvapovat a ohromovat, a rozhodl tedy založit školu, které se říkalo culteranismo,[1] strojenost, která sáhala aspoň až k zpozdilým nerozumům Feliciana de Silva, jež okouzlovaly pošetilost Dona Quijota. Neví se přesně, kdy počal provádět tuto novou uměleckou formu, zdá se však velmi možno, že byl předstižen mladým vojákem, LUISEM DE CARRILLO Y SOTOMAYOR (1583—1610), jehož posmrtné verše byly vydány 1611. Carrillo sloužil v Italii, kde dal na se působit kouzlu Giovanniho Battisty Marina, tehdy v plné slávě, ačkoliv jeho Adone (1623) byl dosud nevydán; a snad právě Carrillovy Obras obsahují zřejmě první známky nové mody. Četné Carrillovy básně jsou hodny chvály pro svou slovní hudbu, a jeho eklogy především se liší prostotou citu a výrazu. Ale nevzbudily pozornost: Carrillo byl spokojen, konal-li dobře to, co Lope konal lépe, a opravdové zásluhy básníka-vojáka, jenž zemřel mlád, byly zapomenuty generací, které stačilo dvojí vydání jeho děl.

Přece však se má za to, že právě Carrillova Znělka na trpělivost jeho žárlivé naděje vzbudila u Góngory možnosti revoluce. Když mluví Carrillo o »hrdém moři, jež omývá slepé čelo hluché oblohy«, je to nevkusná fráze, jež ničeho nezískává přehnaným slovosledem. Ale přišlo se na to, že takovéto nápady byly v kastil-

[1] Dle Lopeho de Vega byl výraz ten vynalezen Jiménezem Patónem, vychovatelem Villamedianovým.

ském básnictví novinkou, a Góngora, který již ve sbírce Espinosově ukázal snahu po strojenosti, rozhodl o rozšíření novoty. Málo otázek bylo více projednáváno a málo otázkám se méně rozumělo než gongorismu. Kritik tak vážný jako K. Hillebrand pronesl tento podivný soud: »italští a němečtí maristé nebyli jediní napodobitelé španělských gongorovců: euphuismus anglický za doby Shakespeareovy pochází také od španělského culteranismu.« Neradi obviňujeme Hillebranda, že psal nesmysly, ale toto zde není jim příliš daleko. Lillyho Euphues byl vydán 1579, kdy Góngora ještě studoval v Salamance, a Shakespeare zemřel nějakých dvanáct let dříve, než byl vytištěn jediný verš z posledních Góngorových básní. Španělští učenci zavrhují veškeru souvislost s euphuismem. Nepřipouštějí, že Guevarovy překlady, pořízené Northem nebo lordem Bernersem (1534—1537), vyvolaly účinky, které se jim přičítají, a odůvodněně mají za to, že gongorismus je jen místní forma nemoci, která vládla v celé Evropě. Ať je tomu tak či onak, nemohlo býti mezi anglickým euphuismem a španělským gongorismem jiného vztahu, než že oba byly společného italského původu. Tak je tomu i ve Francii. Gustave Lanson ukázal, že Saint-Amant a Théophile nevzali z Góngory nic než název svých Solitudes. Malherbe a Voiture, jak dokázal týž učenec, přeložili jeden nebo dva kusy Góngorových letrillas, a od něho vypůjčuje si Scarron nejlepší část své burleskní ódy: Léandre et Héro. Rozhodně však není žádného důkazu o opravdovém vlivu gongorismu na francouzskou strojenou školu (école précieuse).

Ve svých počátcích pochodí gongorismus přímo od marinismu, rozšiřovaného ve Španělsku básněmi Carrillovými, ačkoli musíme přiznati, že i Marinovy výstřednosti blednou vedle Góngorových. V tom není skutečně nic překvapujícího, neboť Marinovy nápady (concetti) jsou, abychom tak řekli, přirozené, kdežto Góngorovy jsou nejčastěji pouhou strojeností. Zřekl se dobrovolně prostoty a oddal se umělým antithesám a přehnaným metaforám, násilným, převráceným slovosledům, po způsobu Villenově a Menově. Kdežto se jiní básníci obrátili k prostému lidu, chtěl on bavit lidi vzdělané: los cultos. Odtud jméno culteranismo. Sluší také říci, že byl Góngora kárán pro mnohé chyby, jichž se nedopouštěl. Zvláště Ticknor ztrácí hlavu pokaždé, když se zmiňuje o básníkově jméně, a vysazuje ho směšnosti podávaje doslovný překlad jeho nejsmělejších odvážností. Tímto způsobem vybírá místo Soledades (Samoty) a předvádí Góngoru slavícího chvály »mladé dívky tak krásné, že svýma dvěma slunci by zpražila Norsko a vybílila Ethiopii svýma oběma rukama«. Žádný básník by asi neobstál při zkoušce překladu tak úmyslně suchého. Přece však, když jsme byli uznali všechny jeho zásluhy, je jistě třeba se shodnout na tom, že Góngora vyniká v zastírání toho, co chce vlastně říci. Nicméně jeho nejhorší chyby byly jedněmi velebeny jako krása, a měl žáky, kteří prohlašovali s Fabricem Le Sageovým, že byl jejich učitel »největší duch, kterého kdy Španělsko zplodilo«. Spisovatel mezi všemi nejslavnější přiznal záhy své obrácení: Cervantes se prohlásil za obdivovatele Polifema, který je snad nej-

nesnadnější Góngorovo dílo. Ale culteranismus nezvítězil bez boje. Roku 1613 Pedro de Valencia, z nejlepších učenců španělských, první zahájil boj vytýkaje gongorismy v Soledades a Polifemo. A věru čteme-li Góngorovy výtvory, příliš často myslíme na poznámku Fabriceovu o znělce, které Gil Blas nemohl porozumět: »právě ona zatemnělost dodává jí veškeru cenu.« Po Valenciově protestu následoval Juan Martínez de Jáuregui, jehož předmluva k vlastnímu svazku Rimas (1618) je projev proti oněm básním, »které obsahují jen zkrášlené slovo a jsou přízraky bez těla a duše«. Jáuregui vrací se k útoku ve svém Discurso poético (1624), který je formální obžaloba proti veškerému hnutí gongorskému. Toto pojednání zasluhuje být studováno neméně pro zdravé nauky, které vykládá, než pro podivuhodný sloh spisovatele, jehož dvorný tón je výjimka mezi polemiky doby. Jáuregui je mluvčí skupiny sevilské a Manuel Faria y Sousa mluví jménem Portugalska. Básnická theorie Manuela Fariy y Sousa je z nejprostších: je jen jeden velký básník na světě a jeho jméno je Camoens. Přetvoří Lusovce v matnou allegorii, kde Mars zastupuje svatého Petra a Adamastor Mahomeda; prohlašuje, že Tasso je všední, otřepaný, nehodný zmínky, ubohý věděním a nápady; v souhlasu se svými zásadami vyčítá Góngorovi, že není allegorický, a ohrazuje se, že postavit ho do stejné řady jako Camoense znamená »srovnávat Marsya s Apolinem, mouchu s orlem«.

Strašnějšího odpůrce našli gongorovci v Lopem de Vega, který sám rovněž je viněn z temnosti a strojenosti. Bouhours ve své Manière de bien penser dans les ouvrages d'esprit (1687) vypravuje, že biskup belleyský, Jean-Pierre-Camus, setkav se s Lopem v Madridě tázal se ho na význam jedné z jeho znělek. Se svým obvyklým dobrým humorem Lope naslouchal a »když pak byl svou znělku zas a zas četl, přiznal upřímně, že jí sám nerozumí«. Bylo mu asi odporné vystupovati proti Góngorovi, pro kterého měl živou účast: »Je to muž, kterého musím ctít a milovat, s pokorou od něho přijímaje to, co mohu pochopit, a s úctou se podivuje tomu, co nemohu pochopit.« Nicméně víc miloval pravdu (tak, jak jí rozuměl), než miloval Sokrata. »Dovedete udělat básníka culto ve dvaceti čtyřech hodinách: několik zvrácených slovosledů, čtyři formulky, šest latinských slov nebo nadšených frází — a věc je hotova,« píše ve své Respuesta (Odpověď); a za tímto přímým projevem následuje hned burleskní znělka.

Góngora málo dal na Fariu y Sousa a ostatní: pásl se na Lopem jako na své kořisti pronásleduje ho stále bdělým záštím. Je cosi dojemného v pokusech, které dělal diktátor, aby obměkčil svého kata. Ve svých knihách zdvojnásobuje zdvořilosti a pochlebování na Góngoru; věnuje Góngorovi svůj spis Amor secreto: píše Góngorovi dopis, aby zažehnal nedorozumění, zaviněné jistým Mendozou; opakuje svým přátelům nápady Góngorovy; osobně koná o Góngorovi přednášky v literárních spolcích, a není-li Góngora právě vůči němu očitě hrubý, podává o tom zprávu vévodovi de Sessa jako o vítězství. Přese všechny tyto přívětivosti nepodařilo se Lopemu

zjednati si přízeň svého nepřítele, který se na něho vším právem díval jako na hlavní překážku úspěchu culteranismu. Boj byl veden s neobyčejnou krutostí, bezstarostný Lope nechával se každý okamžik překvapit. »Odstraň těch devatenáct věží ze svého znaku« rýmoval Góngora vysmívaje se Lopeho posedlosti po šlechtictví. Jeho milostné pletky s Martou de Nevares Santoyo byly předmětem šlehavých hanopisů. Jedno místo ve Filomeně zmiňuje se o historii Persea a Andromedy s pochlebnou narážkou na básníka, jehož Lope nejmenuje, aby nezpůsobil mrzutost. Exemplář Filomeny, který patřil Góngorovi, ještě existuje s touto vlastnoruční poznámkou na okraji: »Mluvíš-li o sobě, Lopillo, tak jsi idiot bez chytrosti a úsudku.« Přece však si Lope dále nevšímá těchto hrubostí, a když Góngora zemře, složí velmi skvělý sonet na oslavu »bétické labutě«, k níž se jeho láska nikdy nezměnila.

Góngora žil dosti dlouho, aby si uvědomil svůj úspěch. Tirso de Molina a ještě více Calderón s velkým počtem mladých dramatických spisovatelů ukazují ve svých kusech vliv culteranismu; Jáuregui, zapomínaje svých vlastních zásad, přijal novou módu. Samotný Lope de Vega ve svých posledních spisech povolil časem strojenosti. Quevedo počal uváděje Epiktetův aforismus: Scholasticum esse animal, quod ab omnibus irridetur, který volně překládá: »Tvor culto je výsměch celého světa.« Ale teď byla řada na tvoru vzdělaném, aby se smál, když viděl, jak se Quevedo oddává conceptismu, strojenosti účinku neméně neblahého než Góngora. V téže době se prohlásili nadšení bojovníci pro mistra kordovského jako José Pellicer de Salas y Tovar a Martín de Angulo y Pulgar; García de Salcedo Coronel vydal v letech 1636—1646 ohromné výklady, které jsou snad temnější, než text jejich spisovatele, a později v dalekém Peru Juan de Espinoza Medrano, správce v Cuzcu, napsal Apologético en favor de Don Luis de Góngora, Príncipe de los Poetas líricos de España (Obrana Dona Luise de Góngora, knížete lyrických básníků španělských, 1694). Později, jak nás o tom poučuje Vera Tassis y Villarroel (či ten, kdo byl životopiscem Salazara y Torres), přišla doba, kdy v jesuitských školách ve dnech školních slavností přednášeli žáci Soledades a Polifema. Úspěch se změnil ve vítězství.

Španělsko potřebovalo celé století, aby se sprostilo gongorského jedu, a gongorismus stal se nyní v samotném Španělsku synonymem všeho, co je literárně špatné. Beze vší pochyby byl vliv Góngorův nekonečně zhoubný. Jeho umělých transposicí chopili se příliš snadno lidé, kteří neviděli nic, než co bije do očí, jeho odvážné činy byly opakovány spisovateli, kteří neměli ničeho z jeho výkonných vloh. Podobnému osudu propadl také Paul Verlaine, který s radostí věřil, že on a Góngora byli literárně blízce spřízněni, a který s jistou pýchou užívá za motto svých básní verše španělského básníka. Je a vždy bylo snadno určiti Góngorovy chyby, přece však musíme si přiznati sympathii pro jeho tažení. Cervantes a Lope de Vega jsou si tak nepodobni, jak jen dva lidé mohou býti, ale svým spěšným způsobem

tvoření a lhostejností k dokonalé formě jsou rodní bratří. Žalostná lehkost a užívání otřepaných vět stále opakovaných bez rozlišení je nejčastější chyba nejlepších španělských děl. Góngora zosobňuje reakci proti tomuto směru. Nebyla to snad jen touha státi se známým, která rozhodla, že vstoupil ve stopy Carrillovy. Jak dokazují první spisy, měl methodu vážnější a umělecké svědomí čistší než jeho spolubojovníci. Žádné nedbalosti není viděti v jeho básních z mládí skládaných, když jeho neznámost neznala osmělení. Je spravedlivo věřit, že později nebyla jeho ctižádost jen sobecká, a že se snažil obnoviti či spíše rozšířiti básnický sloh své země.

Cíl, který si Góngora vytkl, byl skvělý. Nepodařilo-li se mu ho dosáhnout dokonale, bylo to částečně tím, že nahrazoval příliš často myšlenky slovy, a také proto, že jeho žáci přetvořili jeho theorie, jako Chivers přetvořil Poea. Pravděpodobně, tak jak to mnoho velkých spisovatelů dělalo, měl radost, překvapil-li filistra a popletl-li měšťáka; ale jeho úmysly přesahovaly takové choutky — a třebaže se mu nepodařilo vštípiti své nauky způsobem trvalým, jeho úsilí nebylo marné. Měl-li později nějaký španělský spisovatel úzkostlivé starosti umělecké, snažil-li se vyhnouti všednosti, vyjádřiti vznešené myšlenky krásnými výrazy, byl za to — třeba nevědomě — díkem zavázán Góngorovi, který zůstavil kastilský jazyk bohatší, než jej nalezl. Zapomnělo se na jeho Soledades a Polifemo, ale četná slova a obraty, pro které byl spisovatel kárán, jsou nyní v trvalém užívání. Nehledě ke culteranismu klade se Góngora mezi nejlepší lyriky své země. Cascales, který byl zároveň jeho přítel i protivník, řekl, že byli dva Góngorové, jeden anděl světla a druhý anděl temnot; poznámka je potud pravdiva, pokud vyjadřuje to, že ho jeho vznešený tón neopustil za žádných okolností. Góngora prvního způsobu je mnohem lepší, ale ve svých poblouzeních nebo svých zmatcích zůstává vždy velkým, převelkým umělcem.

Z jeho žáků nikdo není známější než Juan de Tassis y Peralta, druhý HRABĚ DE VILLAMEDIANA (1580—1622), jehož rodina byla původem z Bergama. Jeho praděd sloužil pod Karlem V., jeho děd byl první svého rodu, jenž se usídlil ve Španělsku, kde se sňatkem spřízznil se slavnou rodinou de Acuña; jeho otec Juan de Tassis y Acuña byl vyslancem v Paříži a mimořádným poslem v Londýně. Villamediana měl za učitele dva vynikající literáty: Bartoloměje Jiméneze Patóna (napsal Mercurius Trismegistus, 1621) a Luise Tribaldose de Toledo, který vydal poesie Figueroovy a Guerra de Granada od Hurtada de Mendoza. Opustiv Salamanku Villamediana se připoutal k domu královskému a r. 1601 vzal si za manželku Annu de Mendoza y de la Cerda, která byla přímý potomek markýze de Santillana. Získal si pověst hráče, a pohoršení, které způsobil vyhrav jednou třicet tisíc zlatých dukátů, bylo takové, že ho vypudili r. 1608 ode dvora. Připojil se k armádě italské, r. 1617 vrátil se do Španělska a ihned počal pěstovati satiru a epigram. Dvorští milci — Lerma, Osuna, Uceda, Rodrigo Calderón — byli jeho zvlášť oblíbenou obětí. Vypuzen podruhé r. 1618 znovu se 1621 vrátil jako ko-

moří královny Izabely Bourbonské, dcery Jindřicha IV. Na prosbu královninu napsal Villamediana La Gloria de Niquea, v níž panovnici hrála úlohu: kus byl hrán dne 15. května r. 1622 za přítomnosti lorda Bristola. Je-li legenda pravdiva, bylo toto představení příčinou spisovatelovy smrti. Na počátku druhého jednání způsobila převržená lampa v divadle oheň, a Villamediana, uchopiv královnu do náruči vynesl ji z plamenů. Zlí jazykové prohlásili ho za původce požáru a připojili, že byl královnin milenec. Také se vypravuje, že Filip IV., přistoupiv jednoho dne po špičkách za královnu zakryl rukama oči své ženy. »Buďte rozumný, hrabě« řekla prý tato, odsoudíc tak mimoděk hraběte Villamedianu. Ale toto vypravování je trochu příliš známé. Najdeme je již v Dames Galantes od Brantôma před narozením Filipa IV., a sáha až k vládě Chilperichově v VI. století. Nicméně Villamediana vyjadřoval otevřeně, dokonce drze, svůj obdiv pro královnu. V jednom turnaji objevil se celý pokrytý stříbrnými penízky (reales), s tímto heslem »Mis amores son reales« (Má láska je královská). Zpovědník Baltazara de Zúñiga, strýce Olivaresova, varoval Villamedianu, že je život jeho v nebezpečenství, ale hrabě se tomu jen smál. A přece nebyl to žert, neboť za několik měsíců se mu podařilo udělat si tolik nepřátel, kolik si jich jiní neudělají za celý život. Dne 21. srpna r. 1622, když vystupoval z vozu, byl zasažen ranou meče a s výkřikem klesl mrtev k zemi. Povídalo se, že byl vrah propuštěn na svobodu a odměněn. Byla-li, jak se věřilo, vražda provedena na popud králův, měl Filip IV. v sedmnácti letech více ráznosti, než jí projevil později.

Villamediana měl některé vlastnosti Góngorovy: jeho odvahu, vervu a strojenost. Ve Fábula de Faetón jako ve Fábula de la Fénix předstihují jeho výstřednosti a slovní kejkle mistra: ryby stávají se »plovoucími ptáky modravého obydlí«; voda je »tekutá potrava«, čas »hlodá sochy a stravuje mramor«; větným zvrácením a hrou slov snaží se být culto jak jen možno. Je však spravedlivo říci, že, chce-li, dovede býti také prostý a přímý jako Góngora ve svých počátcích: tato prostota je podivuhodná ve znělce, kterou mu přičítáme, na zamýšlený sňatek infanty Doňi Marie s princem walesským. Tato znělka jistě spíše vyjadřuje opravdové city Góngory a jeho okolí vzhledem k Anglii, anglickému milenci a jeho družině než Gloria de Niquea.

Obras póstumas divinas y humanas (Posmrtná díla duchovní i světská, 1641) od HORTENSIA FÉLIXE PARAVICINA Y ARTEAGA (1580—1633) nejsou méně fantastická než výstřednosti Villamedianovy; »Božský Hortensio«, jak ho nazývá Lope de Vega, byl dvorským kazatelem a uchvacoval své posluchačstvo kázáním ve slohu »vzdělaném«. Jeho verše přehánějí Góngorovy chyby a jsou pokaženy příliš pochlebnými poklonami mistra, před nímž prý Arteaga zůstává němý podivem.[1]

---

[1] Paravicino, jehož básně byly vydány pod jeho druhým jménem Arteaga, přispěl mocně úspěchu gongorismu a učinil víc než druzí, aby uvedl

JUAN MARTÍNEZ DE JÁUREGUI (1583—1641) ze Sevilly pořídil překlad Tassovy Aminty (1607), který Cervantes prohlásil za nejlepší z překladů, který kdy byl učiněn. Také zde jako v jeho původních básních je sloh Jáureguiho čistý a zjemnělý, jak můžeme čekati od spisovatele Discurso poético contra el hablar culto y oscuro (Básnická rozprava proti »vzdělanému« a temnému mluvení, 1624), namířeného proti Góngorovi; nicméně v jeho Orfeo (1624) kolísá jeho věrnost a ve svém překladě Farsalia je tak příliš góngorovcem, jak to jen možno. Jáuregui, který se trochu podobá Dantemu Gabrielu Rossettimu, zajímal se také o malování, a sporné místo v předmluvě k Novelas prý praví, že maloval portrét Cervantesův.

ESTEBAN MANUEL VILLEGAS (1589—1669), původem z Matute, prozrazuje básnickou letoru v Eróticas ó Amatorias (Písně erotické či milostné, 1617). Na titulním listě čteme slova Sicut sol matutinus a vypínavé heslo Me surgente, quid istac? — narážku na Lopeho de Vega a jiné moderní básníky. Nápodoby Anakreonta a Catulla překvapují obratností, a psal-li je, jak říká, ve čtrnácti letech, jsou tyto »sladké zpěvy a líbezné rozkoše« zázračně předčasné. Ale Villegas je z největších zklamání kastilské literatury. Roku 1626 se oženil, uchýlil se do provincie, kde provozoval zaměstnání právnické, a později, r. 1659 upadl do sítí inkvisice logroňské, která ho vypověděla do Santa Maria de Ribarredonda, že vedl lehkovážné řeči o věcech víry. Nemohli o něm dokázati nic příliš závažného. Přece však byl zabaven jeden exemplář jeho satirických veršů.

FRANCISCO DE RIOJA (? 1586—1659), kanovník sevilský a královský knihovník, psal znělky a silvas. Dvě básně A las Ruinas de Itálica (Na zříceniny italské) a Epístola moral á Fabio (Mravní list Fabiovi) zjednaly mu velikou vážnost, ale později bylo dokázáno, že je napsali jiní spisovatelé. Tím pozbyl Rioja zvláštní důležitosti, nicméně však vykonával na svou dobu veliký vliv.

Segovský básník Alonso de Ledesma Buitrago (1552—1623) je všeobecně pokládán za zakladatele školy conceptismu, s jejími metafysickými vtipnými nápady (concepto), filosofickými paradoxy a mravními průpovídkami, podobnými průpovídkám nějakého poněkud poblouzeného Seneky. Conceptismus nebyl menší zlo než culteranismus, ale zlo méně nakažlivé. Toto hrálo si se slovy, ono s myšlenkami. Bizarní slovník stačil, aby byl člověk culto, conceptista musil mít zdání vědy a filosofie. Za vůdců tak prostředních jako Ledesma a Bonilla (byli-li opravdovými původci) nebyla by nová záliba daleko došla, ale rozdmychovala ducha výstředností, a jako culteranismus zachvátil Góngoru, tak conceptismus upoutal FRANCISKA GÓMEZE DE QUEVEDO Y VILLEGAS (1580—1645). Jako Lope de

---

culteranismo do módy. Ve svých kázáních, verších a kuse nazvaném Gridonia, ó Cielo de Amor vengado (Nebe pomstěné lásky) neustále šířil zlo, které zachvátilo spisovatele také velmi vzdálené.

Vega a Calderón byl i Quevedo z provincie santanderské. Jeho rodina honosila se heslem »Já jsem ten, jenž zadržel (el que vedó) maurský vpád«, jež je slovní hříčkou. Jeho otec, který předčasně zemřel, i matka zastávali místa u dvora. Quevedo studoval v Alcalá de Henares v letech 1596 a následujících theologii, práva, francouzštinu, latinu, řečtinu, arabštinu a hebrejštinu; ujišťují, že studoval medicinu a bezpečně nenáviděl Sangreda, jako Flaubert nenáviděl Homaise. Bylo mu sotva dvacet pět let, když mu Justus Lipsius přisoudil název μέγα κῦδος Ιβήρων (velká sláva Španělů), a brzy stal se předmětem všech rozhovorů v Madridě. Podivné historky se o něm vypravovaly: že v Alcalá zabil nějakého muže; že raději prohnal kapitánu Rodríguezovi tělem meč, než by mu ustoupil; že zabil uprchlého panthera; že odzbrojil slavného učitele šermu Luise Pacheca de Narváez. Tento čin je doslova pravdivý a velmi neobyčejný, uvážíme-li Quevedovy fysické vady. Jeho odpověď Valeriu Vicenciovi v Su Espada por Santiago (Svůj meč pro sv. Jakuba) je velmi dobře známá: »Praví, že kulhám a že nevidím. Velice bych lhal, kdybych to popíral; můj zrak a moje chůze by tomu odporovaly.«

Přese svou krátkozrakost a kulhavost byl vždy velmi hotov užít svého kordu. Na Zelený čtvrtek r. 1611 byl přítomen hádce mezi mužem a ženou v kostele Svatého Martina. Zakročil, spor byl veden venku dále, čepele byly skříženy a Quevedův protivník padl smrtelně zraněn. Protože obět byla urozená, Quevedo, aby unikl možným důsledkům, odebral se na Sicilii. Vrátil se r. 1612 na své statky v Torre de Juan Abad, brzy se mu však znechutil život v provincii a podařilo se mu, že mu bylo svěřeno diplomatické poslání v Ženevě, Miláně, Benátkách a Římě. Když byl Osuna jmenován místokrálem v Neapoli, stal se Quevedo ministrem financí a ukázal se schopným správcem. Roku 1618 zapletl se do španělského spiknutí, jež tvoří námět Otwayovy tragedie: Venice Preserved, a přestrojen za žebráka unikl najatým vrahům. Toto dobrodružství ukončilo jeho politickou dráhu, neboť jeho povýšení v hodnost tajemníka Filipa IV. bylo čistě pro jméno.

O několik let později účastnil se zuřivé hádky. Svatá Tereza byla r. 1622 prohlášena za svatou a na spojené naléhání Karmelitánů a Jesuitů byla prohlášena se svatým Jakubem za spolupatronku Španělska. Papežská bulla (1627) rozdělila zemi na dva tábory. Quevedo, který byl rytíř řádu svatého Jakuba, pustil se v zápas, háje svatého Jakuba. Jedni ho považovali za hanebného pokrytce, druzí ho slavili jako »velitele zápasu«, jako »Praporečníka Apoštolova«. Zahrnul takovou hanou papeže, krále, Olivarese, řeholníky a druhou polovici laiků, jež byla opačného mínění, že byla bulla (1630) odvolána. Vítězství stálo ho rok vyhnanství, a když mu Olivares nabídl vyslanectví v Janově, zamítl je. Jeho umlknutí nedalo se koupiti. Po svém nepříjemném manželství s Esperanzou de Mendoza vedl výpravu proti královské milostnici, jež se chvěla pod mstivými ranami satirikovými. Olivares přišel na řadu v prosinci 1639; král našel jednoho dne pod talířem verše zapřísahající ho, aby ustal od výstředností a vyhnal své neschopné ministry. Padlo podezření na Quevedu, snad oprávněné, že

napsal tyto verše; byl stažen z lůžka a poloobličený přiveden do kláštera sv. Marka v Leonu. Tam zůstal čtyři léta uvězněn v cele ležící pod hladinou řeky, a když z ní po pádu Olivaresově byl propuštěn, bylo jeho zdraví zničeno. Přece však neztratil svoji někdejší vervu, jak o tom podává důkaz odpověď knězi, který ho vybízel, aby vyrovnal hudební výlohy svého pohřbu: »Naprosto ne, ať je zaplatí ti, kdož to budou poslouchat.«

Jako prosaik počal životopisem svatého Tomáše de Villanueva (1620) a skončil životopisem sv. Pavla (1644). Přes svou literární cenu ztratily tyto knihy jako ostatní morální díla spisovatelova dnes mnoho na zajímavosti. Política de Dios (Božská politika, 1626) je zjevná obhajoba absolutismu: Quevedo tu vlastně vykládá slabost španělské správy, jako je mu Marco Bruto (1644) záminkou povědět, co soudí o současné politice. Učená a hluboká tato pojednání projevují péči, kterou měl Quevedo o budoucnost své země, a jedno místo z jeho šedesátého osmého sonetu předpovídá osud španělských kolonií.

Ale ačkoli byl Quevedo opravdový státník a nejen literát zabývající se politikou, přece hlavní zajímavost jeho pojednání v prose spočívá v jejich conceptismu — prázdném epigramu, pompésním paradoxu, násilné antithese, hledané a strojené myšlence při každé příležitosti. Nemělo proň významu vydávat Torreho a Luise de León jako protest proti gongorismu, neboť sám ve svých vážných spisech tvořil jednu strojenost za druhou.

Je třeba jinde hledat prostého a opravdového Queveda. Jeho pikareskní Historia de la vida del Buscón, lépe známá pod názvem El Gran Tacaño (Velký šibal), ačkoli nebyla do 1626 vydána, byla jistě napsána krátce po r. 1608. Pablo, syn lazebníkův a lehké žínky, jde s boňatým soudruhem do Alcalá, kde se vyznamená všemi možnými ničemnostmi. Je potom členem zlodějské bandy, nato zajat, stane se po řadě falešným mrzákem, hercem, rváčem a konečně — unaviv spisovatele — vystěhuje se do Ameriky. Žádné úsilí vytvořit charakter, nic z mravokárného tónu Alemánova: co obsahuje kniha zábavného, pochodí z výmyslu bezcitných příběhů a ze zcela hrubého popisu zločinnosti líčené osoby. Sarkasmy, krutá hrubost, umění a nestoudná verva Buscónova činí z tohoto vypravování knihu z nejdovednějších a nejhrubších na světě. Sueños (Sny, 1627) nejsou méně charakteristické pro misantropický humor Quevedův. Těchto fantastických Snů je skutečně počtem pět, ačkoli většina vydání obsahuje jich sedm i osm. Infierno enmendado (Očištěné peklo) není vidění, ale spíše pokračování díla Política de Dios; La Casa de Locos (Dům bláznů) je od přítele Quevedova, Lorenza van der Hammen, a Fortuna con seso (Štěstí s rozumem), posmrtné dílo (1650), nebylo napsáno před 1635. Quevedo sám označuje Sueño de la Muerte (Sen o smrti) jako pátou a poslední část řady: byl napsán 1621, a ostatní datují se z r. 1617. Cynismus dodává Quevedovu dílu osobní příchuti, a svým darem zlomyslného pozorování téměř soupeří s Cervantesem. Jeho zemřelí básníci jsou odsouzeni k tomu, že musí poslouchat po celou věčnost své verše, lékaři a vrahové na konci své

životní dráhy se bratří a pod. Sueños se nám na neštěstí docho
valy v okleštěné formě, ale jejich ostrý vtip hlodá neméně než žíra
vina.

Quevedovy vážné básně trpí conceptismem, jenž seslabuj
i jeho hledanou prósu; jeho humor, znalost životní bídy, jeho mi
strovství jazyka zdají se předností v lehkých verších. Měl přehnano
pověst nestoudnosti; pravda je, že mu četní prostopášní i boha
bojní spisovatelé udělili otcovství vlastních neslušností. Zahrnut zárove
přílišnou chválou i přílišnou potupou pokusil se Quevedo v četnýc
druzích. Mohl býti velký jako básník nebo jako filosof, jako kriti
nebo jako satirik, jako theolog nebo jako státník. Chtěje bý
vším tím zároveň, musil za to pykat. Nikdy úplně neztroskotal a je
zřídka kdy dosáhl opravdového úspěchu, a většina jeho spisů byl
zanedbána pro jejich místní a efemérní zájem. Přece však zaslouž
býti ctěn jako nejdokonalejší Španěl své doby, jako rázný minist
ve zkaženém věku a jako skvělý spisovatel, kterému jeho nenávis
všednosti byla konečně přičtena za nepříjemnou novotu. Jeho četn
nevydané lyrické básně by jenom nepochybně zvětšily naši znalos
slabostí Góngorových a Montalbánových. Nicméně dva dramatické kus
ohlášené Menéndezem y Pelayo — Cómo ha de ser el privad
(Jaký má být milec) a Pero Vázquez de Escamilla — moho
odkrýt novou stránku tohoto těkavého ducha.

Jako dramatický spisovatel je Quevedo méně slavný než Valen
čan GUILLÉN DE CASTRO Y BELLVÍS (1569—1631), který by
velitelem pobřežní stráže a zjednal si pověst spisovatelovu, dřív ne
byl r. 1603 jmenován správcem Sejanským (v Neapolsku). Vrátiv s
do Španělska usadil se trvale v Madridě, kde vlivem Lopeho de Veg
byl příznivě přijat divadelními řediteli. Jeho proslulost se zakládá n
kuse Mocedades del Cid (Mládí Cidovo, ? 1599), dramatickém
převodu národní tradice po nejlepším způsobu Lopeho. Ve hře Ca
strově se předpokládá, že Ximena, dcera Lozanova, miluje Rodrig
Když Lozano padne rukou Rodrigovou, octne se její láska v rozpor
s povinnou láskou dítěte. Rodrigova vítězství nad Maury vykoupí téměř
jeho zločin, a když se rozšíří lichá pověst, že je mrtev, Ximena vyzn
svou lásku k němu, a vlastenectví se spojí s citem, aby přivedlo dra
matické rozuzlení. Corneille zpracovav Castrův kus s volností svéh
nekonečně většího ducha založil francouzskou dramatickou školu; al
všechny jeho změny nejsou zlepšení. Omezuje trvání děje, rozmnožuj
a podtrhává nesnadnost situace. Zásluha Corneilleova je v tom, ž
učinil lidu přístupný zájem o drama a vložil do úst svým osobán
velkolepou výmluvnost, vedle níž španělská prostota bledne. Ačkol
Castro nenapsal mistrovské dílo, přispěl k tomu, že jedno mistrovsk
dílo bylo stvořeno, založené na původním pojetí, a některé z nejvíc
obdivovaných tirád Corneilleových jsou jen skvělé překlady. Podivno
Španělsko téměř zapomnělo na Castra, když ho Francie objevila.

Méně známý jako dramatický spisovatel než jako skladatel ro
mancí je starý voják LUIS VÉLEZ DE GUEVARA (1579—1644), jen
sloužil v Italii, Alžíru a Středozemním moři proti Turkům, nežli s

vrátil r. 1605 do Španělska. Podle udání svého syna napsal čtyři sta divadelních kusů a tato lehkost literárního tvoření činila ho dlouho obávaným sokem Lopeho. Asi osmdesát dramat se zachovalo a většina z nich má historický námět. Kus Más pesa el Rey que la Sangre (Více platí král nežli krev) je zcela podivuhodný: stará kastilská tradice o věrnosti ke králi byla zřídka kdy podána s větší silou a malebností. Hra El Pleito que tuvo el Diablo con el Cura de Madrilejos (Spor, který vedl ďábel s farářem z M.) je společné dílo tří spisovatelů (Guevara, Rojas Zorrilla a Mira de Amescua). Guevara dodává kusu, v němž se jedná o nedokonalém křtu a posednutí ďáblem, příšerný ráz. Inkvisice zakázala provozování této hry.

Dnes, ač setkáme se s Guevarovými kusy sem tam v moderním přepracování, zajímá nás hlavně pro dílo El Diablo Cojuelo (Kulhavý ďábel), kde najdeme záznamy studenta, který osvobodiv kulhavého ďábla zavřeného v lahvi smí pak s ním letět a pozorovat pozemský život. Le Sage ve svém Kulhavém ďáblu velice zlepšil toto původní pojetí; nicméně originál Guevarův je plný humoru a sloh je malebný a výrazný.

Přímý napodobitel Lopeho de Vega byl »doktor« JUAN PÉREZ DE MONTALBÁN (1602—1638), kněz sdružení Svatého Petra. Montalbán (jehož divadelní kusy byly vydány 1635—1638) měl schopnost zmocnit se situace a vycítit dramatické možnosti lidového příběhu: ukazuje to v kuse Como amante y como honrada (Jako milenka a jako žena počestná) a ve svých Amantes de Teruel (Milenci teruelští), těchto věčných typech věrnosti.

Životní dráha TIRSA DE MOLINA (1571—1658) byla hrubě zkreslena spisovateli, jichž důkazy jsou nahrazeny fantasií. Narodil se asi v Madridě (jmenoval se vlastně Gabriel Téllez) a 1601 vstoupil do řádu milosrdných. Ztrávil mnoho let ve zpovědnici, kde mohl dobře studovat křehkost a zkaženost lidskou. Jedno jeho dílo ukazuje na pobyt v Galicii; pravděpodobně také žil Tirso v Seville a navštívil ostrov Svatého Dominika; 1618 shledáme se s ním v Toledě a r. 1626 v Salamance. R. 1626 byl jmenován comendadorem trujillským, což dokazuje, že zaujímal vysoké postavení ve svém řádě. R. 1632 stal se úředním kronikářem svého řádu a 1634 byl jmenován definidor general Kastilie a jeho jméno pak se vyskytá v hodnosti posuzovatele knih. Zemřel dne 21. března 1643; byl tehdy knězem v Sorii a měl pověst kazatele, jenž vede život klidný a ctnostný, tedy opak toho, co o něm vymyslila nezdravá fantasie: psali o něm, že vedl život velmi pohoršlivý a že jako starý hříšník stal se konečně knězem.[1]

První Tirsova vytištěná kniha je Cigarrales de Toledo (Toledské Cigarrales, 1621 nebo 1624), nazvaná tak podle místního jména označujícího letní venkovské sídlo zřízené jako sady. Dílo je sbírka vypravování a veršů, které jakoby byly vypravovány po pět svátečních dní, jež následovaly po sňatku. Ve skutečnosti Tirso ohlašuje příběhů a básní na dvacet dní, ale při pátém vypravování ustane

[1] Cotarelo y Mori vyvrátil všecky tyto bajky.

a slíbí druhou část, jež však nikdy nevyšla. Vliv Boccaccia je od začátku až do konce velmi patrný — a vyjma trochu gongorismu — mohla by povídka Los tres Maridos burlados (Tři posměchu došlí manželé) platit za půvabné upravení Decameronu.

Jeho divadlo, velmi neúplně vydané (část I. 1627, II., IV. 1635, III. 1634), nedovoluje přesné studium. Kus Condenado por desconfiado (Odsouzenec z nedůvěry) charakterisuje velmi dobře Tirsův způsob. Podstatou tohoto kusu, složeného s krajní obratností a hlubokými znalostmi theologickými, je starý spor mezi svobodnou vůlí a předurčením, a kdyby byl Tirso napsal jen tento kus, již byl by zaujal místo mezi největšími dramatickými spisovateli španělskými.

Ale kus, který získal Tirsovi nesmrtelnost, je Burlador de Sevilla y Convidado de Piedra (Svůdce sevilský a kamenný host), vytištěný poprvé v Barceloně 1630. Přes jakési spory o autorství hry můžeme přece jen Tirsa pokládat za tvůrce Dona Juana. Není potřeba analysovat kus, který Mozart učinil známým celému světu, a překlad není možný dle nynějšího španělského textu. Ani nevíme, zda opravdu existoval historický Don Juan v Placencii nebo v Seville, neboť folkloristé našli podobný příběh i v zemi tak vzdálené od Španělska, jako je Island. Postavy, jež vytvořili (1659) Dorimond, (1660) Villiers, (1665) Molière a Thomas Corneille, jsou jen mdlé odlesky španělského hrdiny, který přes Shadwella (1678) přešel až k Byronovi, Josému Zorrillovi, Barbeyovi d'Aurevilly a Flaubertovi. Žádnému z těchto spisovatelů nepodařilo se stejně vystihnout patricijskou důstojnost, pekelnou a bezbožnou nebojácnost originálu. Ten, kdo stvořil světový typ, vnutil světu jednu postavu, přečkal všechny nápodoby, vykonal slovy to, co Mozart vyjádřil hudbou, ten musí býti zařazen mezi velké tvůrce všech časů.

Tirso de Molina, který vynikal v tragických a ponurých kusech nebo v historickém dramatě (na př. La Prudencia en la Muger — Ženská moudrost), byl také mistr v lehké komedii. Podal o tom důkaz v kuse El Vergonzoso en Palacio (Ostýchavý v paláci), kde ostýchavý Mireno u dvora je popsán s uchvacující a sympatickou jemností, rovněž jako ve frašce Don Gil con Calzas Verdes (Don Gil se zelenými spodky), kde Juanino chování vůči Elvíře a Donu Gilovi je příklad oné veselé důvtipnosti, která okouzluje a překvapuje čtenáře, a kterou najdeme v komickém triu ve Villana de Vallecas (Sousedka z V.) nebo v Marta la piadosa (M. soucitná). Osud chtěl, že byl Tirso zapomenut od obecenstva a přijat za vzor lidmi prostředními, kteří ho vykořisťovali. Jeho poměrná neznámost je nevysvětlitelná, neboť je nesnadno nalézti v dějinách některé literatury vlohy tak rozmanité, jako byly jeho. Schází-li Tirsovi pruderie, má naproti tomu obrazivost, vášeň, smysl pro skutečnost, zmocněný lidským soucitem, a znalost dramatického účinu. Vytváří charaktery, a jeho ženy, snad méně vznešené, odpovídají skutečnosti víc než ženy Lopeho ve svém prostém citu a svůdné nenucenosti. Časem holduje gongorismu, jako když v El Amor y la Amistad (Láska a přátelství) vykládá o »pyšné odvaze sněhu, pyramidě diamantů«. Je to

však jen výjimka, a nepřátelství, které osvědčil vůči culteranismu, talo Góngoru do živého.

Překvapí při předčasné zralosti španělského ducha, že nezačal psát dříve (1606 nebo 1608). Psal v přestávkách, ve chvílích, které ukradl svému zaměstnání; a počal-li pozdě, skončil trochu brzy. Přes to měl 1621 napsáno tři sta kusů, a tento počet dosáhl konečně čtyř set, z nichž se nám osmdesát zachovalo. Jinými slovy: Čtyři pětiny jeho divadelních kusů zmizely a ztráta je veliká pro ty, kdož rádi by studovali každou stránku jeho génia. Ale dosti jich zbývá, aby ospravedlnily jeho význačné místo v literatuře, a jeho pověst roste den ode dne. Víme, že Montfleury, Scarron, divadlo londýnské (Shirley) brali látku z děl Tirsových a další zkoumání nepochybně ukáže, že mnozí jiní dramatičtí spisovatelé před i po Calderónovi svobodně užívali bohatství Tirsa de Molina.

ANTONIO MIRA DE AMESCUA (? 1578—1636), rodák z Cádizu, vynikal v hrách posvátných, v nichž ovšem byl zastíněn úspěchy Calderónovými, i v komediích světských. Je opravdový básník, mistr bohaté a silné mluvy a měl ve značné míře vynalézavou obrazotvornost, jež vždy uchvacovala španělské obecenstvo; tím stal se pro mnohé předchůdcem a vzorem.

Velice původní nadání najdeme u JUANA RUIZE DE ALARCÓN (? 1581—1639), jehož otec byl správcem dolů v Tlachu v Mexiku. Roku 1600 opustil Ruiz Alarcón Ameriku, aby studoval práva v Salamance. R. 1608 znovu odplul do Nového Světa v naději, že se mu dostane stolice na universitě; ale tělesná vada (kulhal), která mu působila po celý život kruté vysmívání, zmařila jeho plány, i vrátil se 1611 znovu do Španělska. Jeho první kus: El semejante de sí mismo (Sám sobě podoben), založený jako Tirsova Celosa de sí misma (Žárlivá sama na sebe) na Cervantesově Curioso impertinente (Všetečný zvědavec), neměl velký úspěch, ale vynesl známost, závist a nenávist spisovateli, který byl velmi nakloněn dělat útoky na jiné, sám jsa velmi zranitelný. Když se hrál jeho Antecristo (kterého použil Voltaire pro Mohameda), banda posměváčků přerušila představení vystřikujíc na obecenstvo trubičkami olej a zapalujíc v hledišti prskavky. Přece však ženy naplňovaly sál, když nesla komedie jeho jméno, a ony byly jeho štěstí, neboť dosáhly toho, že jeho kus Siempre ayuda la Verdad (Pravda vždy pomůže), napsaný nejspíše za spolupracovnictví Tirsova, byl r. 1623 dáván u dvora. O tři léta později byl jmenován členem Indické Rady. Sbírky jeho kusů byly vydány r. 1628 a 1634.

Ruiz Alarcón nebyl nikdy oblíben v tom smyslu jako Lope de Vega a Calderón; přece však měl chvíle úspěchu, a žádný španělský dramatický spisovatel nečte se lépe. Srovnáváme-li ho s jeho soupeři, byl neplodný, neboť počet jeho kusů je toliko třicet, počítáme-li i kusy, které jsou mu přičítány. Lope stojí nad ním invencí a vzrušením, Tirso silou a veselostí, Calderón poesií a půvabem. Ruiz Alarcón není tak silně národní jako oni, a tak význačná osobitost jeho ducha, extrañeza, která tolik ohromovala Montalbána, je téměř

příčinou, že je ceněn více v cizině než ve Španělích. Na francouzskou komedii (Menteur, Lhář) měl vliv jeho kus La Verdad sospechosa (čili El mentiroso — Podezřelá pravda). García lhal po celý svůj život; lhal svému otci, přátelům, své nevěstě, sám se obelhával a vlastní záměry ničil svými smyšlenkami. Byl by řekl pravdu, kdyby byl mohl, ale to právě je opak jeho přirozenosti. Proč se trápit pro pravdu, když lež nenuceně plyne z úst? Jeho otec Beltrán chápal, že se lakomec raduje ze svého zlata, že vražda ukojí pomstu, že je piják šťasten ve svém opojení, ale náruživost synova ho překonávala. Starý vznešený otec neměl umělcovy duše a nedovedl pochopit, že García lže pro radost ze lhaní a proti vlastnímu svému zájmu. Od začátku do konce kusu Ruiz de Alarcón ani jednou se nezmýlí, a vtipná veselost, s jakou potvrzuje staré poučení, že poctivost je nejlepší dovednost, vyrovnává se mistrovskému způsobu, s jakým kreslí své osoby. Vážně se snaží, aby byl mravoučný, a přece nikdy neklesne až ke kázání a nepřetvořuje dramatického spisovatele ve vychovatele.

Jsou větší španělští dramatičtí spisovatelé než Ruiz de Alarcón, ale dílo žádného z nich není tak trvalé dokonalosti. Kdežto v kusech Las Paredes oyen (Stěny mají uši) a El Examen de Maridos (Zkouška manželů) obnovuje skvělý úspěch kusu La Verdad sospechosa, podává podivuhodné příklady kusů národnějších: El Tejedor de Segovia (Tkadlec segovský) a Ganar Amigos (Získat si přátele), jehož jakousi ozvěnu najdeme v Hernanim Victora Huga. Neplodnost, jíž se vysmívali současníci Ruize de Alarcón, je vyvážena rovnoměrností v provedení. Lope a Calderón psali kusy lepší i mnoho horších: ani jeden Alarcónův verš není ho nedůstojný. Kdežto se jeho sokové spokojovali skládat svá díla z patra, zůstával on v ústraní, aniž by se dal do závodění o pochvaly a peníze, a pracoval s takovou svědomitostí, že jeho díla přežila. Vyznamenává se především schopností stvořit charaktery a svými vysokými mravními snahami; má i jiné zásluhy, rovněž vzácné: jeho veršování je mimořádně dokonale provedeno a jeho dialog plný ducha a vzletu, beze všeho gongorismu, znamená vítězství dobrého jazyka nad výstředními vlivy, které přiváděly na scestí spisovatele snad větších schopností. Jeho vkus je opravdu téměř dokonalý a dodává mu oné klidné důstojnosti, svéráznosti a vzácné rovnováhy, která ho sotva staví níž, nýbrž spíše stranou od dvou či tří nejlepších španělských dramatických spisovatelů.

Je-li v nadání jako v střízlivé dramatické práci Ruize de Alarcón jakýsi exotický prvek, je españolismo kraje neoddělitelně spojený s geniem PEDRA CALDERÓNA DE LA BARCA HENAO DE LA BARREDA Y RIANO (1600—1681), nejlepšího představitele Španělů XVII. století. Jeho otec byl tajemník Pokladu, a z této strany byl Calderón původu santanderského, jako Santilana, Lope a Quevedo; měl flámskou krev po matce, která se dovolávala původu z rodu de Mons (Hainaut). Byl vychován v jezovitské koleji v Madridě, a životopisci prohlašují, že studoval v Salamance právo občanské a kano-

nické. Ačkoli se má za to, že napsal ve třinácti letech kus El Carro del Cielo (Nebeský vůz), jeho první vážné pokusy vznikly při literární soutěži, vypsané na počest svatého Izidora r. 1620 a 1622. Při druhé slavnosti (1622) dostal třetí cenu, a laskavý Lope de Vega ho pochválil, že »dobyl ve svém útlém věku vavřínů, které čas obyčejně přiděluje hlavám bělovlasým«. Jeho životopisec Vera Tassis tvrdí, že sloužil v Miláně a ve Flandřích v letech 1625—1635, ale je to asi omyl v datu, neboť r. 1629 najdeme ho v Madridě, an pronásleduje s mečem v ruce herce Pedra de Villegas, který, když byl zrádně dýkou probodl bratra Calderónova, hledal útulek ve svatyni kostela Trinitářů. Gongorský kazatel Paravicino dělal veřejné narážky na tento čin; Calderón odpověděl výsměchem o »kázání z Berberie«, a byl uvězněn pro urážku kněžského roucha. Pellicer připomíná jiný podobný výstup r. 1640, kdy spisovatel tasil za zkoušky meč a zvítězil. To jsou příjemné příhody v životní dráze jednotvárně úctyhodné. Uchvátiv r. 1636 dvůr prostřední mezihrou Los Tres Mayores Prodigios (Tři největší zázraky), stal se Calderón rytířem řádu Svatého Jakuba; 1640 sloužil s jinými členy řádu proti vzbouřeným Kataláncům, dokončiv prý ve spěchu práci Certamen de Amor y Celos (Zápas lásky a žárlivosti), aby se mohl súčastnit tažení. R. 1641 byl poslán ve vojenském poslání do Madridu; dostával z položky na dělostřelectvo třicet zlatých korun měsíčního platu, r. 1651 stal se knězem, r. 1653 kaplanem kaple Reyes Nuevos v Toledě; 1663 čestným kaplanem Filipa IV., když vstoupil do bratrství Svatého Petra, jež ho vyvolilo za svého představeného (1666). Podle Calderóna samotného měl, vstupuje do řádu, úmysl vzdáti se psaní světských kusů a dokonce i posvátných. Ať je tomu jakkoliv, ustoupil přísným rozkazům královým a 1680, rok před svou smrtí, oslavil ještě divadlem manželství Karla II. s Marií Luisou Burbonskou. »Zemřel zpívaje, jako prý labuť umírá,« napsal Solís Alonsovi Carnerovi. Když ho překvapila smrt, skládal auto (které dokončil Melchor Fernández de León): konec důstojný života vznešeného a šťastného.

Prosaické spisy Calderónovy nejsou příliš obsáhlé ani příliš důležité. Přičítá se mu officiální popis (napsaný pod jménem jeho soudruha: Lorenzo Ramírez de Prado) vjezdu druhé ženy Filipa IV. do Madridu. Zajímavější je jistě pojednání o důstojnosti malířství (vytištěné 1781). »Malířství, praví Calderón, je umění všech umění a vévodí nad ostatními užívajíc jich za služebníky.« Projevil tu obdivuhodnou schopnost ocenit umělecká díla.

Byl velký umělec, který protkával své kusy krásnými vzory lyriky. První tištěný kus, jenž nese Calderónovo jméno, je El Astrólogo fingido (Domnělý hvězdář, 1632), originál Domnělého hvězdáře (Astrologue feint) od Thomase Corneillea; od r. 1636 vycházela vydání jeho dramat, za něž nebyl zodpovědný, a která podávala je tak špatně — jak říkal podle Góngory — že nemohl sama sebe poznat. Ačkoli dal 1676 do tisku sbírku svých autos, byl tak lhostejný ke svým světským kusům, že si nikdy nedal práci sebrat je. Na štěstí musil r. 1680 sestaviti seznam svých dramat pro vévodu

de Veragua, potomka Kryštofa Kolumba, a podle tohoto dokladu uveřejnil Vera Tassis posmrtné vydání. Celkem máme asi sto dvacet kusů, osmdesát autos a dvacet entremeses, jácaras a jiných kusů méně cenného druhu.

Calderón šťastný za života byl šťastný i po smrti; neboť ačkoli nebyl nikdy tak oblíbený jako Lope de Vega, trvala jeho obliba mnohem déle. Od Lopeho smrti do konce XVIII. století ovládal Calderón španělské divadlo, a ačkoli byl později dočasně zastíněn, nadšení německých romantiků vrátilo mu v XIX. století prvenství. Víc než většina vynikajících lidí trpěl nerozumností svých obdivovatelů. Friedrich von Schlegel prohlašuje, že »u tohoto velkého a božského mistra hádanka života není toliko vyjádřena, ale rozřešena«. Takto předstihl Schlegel P. Verlaina stavě Calderóna nad Shakespearea, který prý jenom vykládá problém života nepodávaje jeho rozřešení. Jakub I. řekl jednou: »Nevím proč, ale zdá se mi, že to je obyčejný případ Španěla chvástat se.« To byl také případ německých romantiků, kteří pokládali lyričnost za scénické podání. A nebyli sami ve svém nadšení. Shelley měl v rukou Calderónova dramata, četl je s »úžasem a nevyrovnatelnou rozkoší«, a jak praví, pokusil se »zahalit jejich dokonalé a oslňující formy v šedou rouško svých slov«.

Šedá rouška velkého pantheistického básníka rozmnožuje snad krásu veršů, která opájela mozky klidnější než byl Shelleyův. Goethe byl jí pohnut až k slzám, a ačkoli na konec pochopil ono velké zlo, kterým bylo neprozřetelné modlaření Calderónovi, nikdy nepřestal se obdivovat jedinému španělskému básníku, kterého opravdu znal. Za velkou část slávy vděčí spisovatel svým překladatelům, a také tomu, že neměl dlouho soupeře. I v XVIII. století, kdy Lope de Vega a Tirso de Molina byli téměř zapomenuti, El mayor monstruo los celos (Největší ohavnost žárlivost) a jiná dramata Calderónova byla ve Španělsku častěji hrána než nyní. Pro ostatní Evropu stal se vtělením Španělska. Čtenáři nemohli tušit (a z nedostatku přístupných vydání se nemohli dovědět), že Calderón, jakkoli je velký, zůstává dalek svěžesti, síly a vynalézavosti Lopeho, tvůrčí mohutnosti a širokého pojetí Tirsova. Španělé právem ho nekladou na prvé místo mezi své dramatické polobohy. Je příliš skvělý, než aby byl považován za prostého žáka Lopeho de Vega, neboť dosahuje metafysických výšek, k nimž se Lope nikdy nepovznesl; nicméně jako dramatický spisovatel jenom pěstil sémě, které Lope rozhodil.

Je pouhá pravda a je to i znamení dobrého úsudku, že se nikdy nesnažil zavádět novoty. Napsal Apología de la Comedia (Obrana komedie), která se ztratila, ale zdá se, že neměl svých samostatných theorií o umění dramatickém. Calderón pracoval po způsobu Lopeho, vypůjčuje si jeho myšlenky, jeho osoby, jeho stavbu; v návalech lenivosti neváhal vkládat do svých kusů celé scény vzaté od svých předchůdců. Kromě Tirsa de Molina možno poukázat na zajímavou podobnost mezi kusem El Mágico prodigioso (Divotvorný kouzelník) od Calderóna a El Esclava del Demonio (Otrok ďáblův) od Miry de Amescua. Zdá se taky, že Calderón použil Corneilleova

dramatu Héraclius (1647) v kusc En esta vida todo es verdad y todo es mentira (V tomto životě vše je pravda a vše je lež, 1664), ale není to jisté, neboť obě hry mají společný pramen: La Rueda de la Fortuna (Kolo osudu) od Míry de Amescua.

Když se Calderón pokouší stvořit charakter, téměř vždy ztroskotá, a podařilo-li se mu to náhodou, jako v El Alcade de Zalamea (Soudí zalamejský), je to jen proto, že v tomto případě skvěle poopravil náčrtek Lopeho. Goethe odhalil jeho slabiny, když poznamenal, že Calderónovy charaktery jsou si podobny jako olovění vojáčci ulití v témže kadlubu; u dramatického spisovatele je to velká chyba, a jeho stálé lyrické odchylky dosvědčují, že neznal jich význam. Přes jeho překvapující technickou obratnost Lope a Tirso ho předstihují silou, nenuceností a pravdivostí; ale nikdo se mu nevyrovná ve velkolepých kusech lyrických, jaké dává na příklad pronášet Justině v El Mágico prodigioso (Divotvorný kouzelník).

Taková místa mají větší účinek při čtení než při poslouchání, a Calderón si dal mnoho péče, aby dodal svým kusům lidovějšího zájmu. Nachází ho v těchto třech význačných citech: osobní věrnosti ke králi, naprosté oddanosti církvi a smyslu pro čest. Ve štěstí i v neštěstí Španělsko zůstalo věrné těmto třem zásadám, které způsobily jeho velikost a pád. Calderón, oblíbenec Filipa IV., básník výhradně dvorský, stává se mluvčím celého národa, když zbožní krále v El príncipe constante (Pevný kníže), v La Banda y la Flor (Stužka a květina), v Guárdate de la Agua mansa (Střez se tiché vody) a ve dvaceti jiných kusech. Ticknor mluví o »patolízalství Calderónově vzhledem k mocným«; pravda, ale nikoli k mocným vůbec. Ticknor zapomíná na sociální podmínky obsažené v názvu kusu Rojase Zorrilly: Del rey abajo ninguno (Pod králem nikdo jiný). Šlechta vyššího stavu, zaujímajíc vysoká úřední postavení, zbavená však skutečné moci, platila mnohem méně, než si cizinec může představit, v zemi, kde polovina lidí byla urozená, a kde úcta obrácená k osobě krále, Pomazaného Páně, se přetvořila v jakýsi druh vášně, již možno srovnat s nejfantastičtějším přeháněním rytířských románů. A rovněž tak bylo tomu s církví. Církev, která inspirovala sedm století boj proti Maurům, která zplodila takové zázraky jako svatou Terezii a sv. Jana z Kříže, která učinila přítrž a oddálila od Pyrenejí vnikající vlnu reformace, byla nevyhnutelně pokládána za jedinou mravní autoritu, jediné možné náboženské ohnisko a zjevný symbol všeobecné jednoty za vedení Španělska.

Věc cti — pomstu vykonávanou manžely, otci a bratry, když ženy byly zapleteny do kompromitujících situací — daleko tíže si vysvětlíme nebo aspoň ospravedlníme; je to zde zvrácení rytířského ideálu, velmi přijatelné pro muže, kteří cenili život méně než jejich sousedé. Calderón nám podává v kuse El Pintor de su Deshonra (Malíř své pohany) slavný příklad způsobu, jakým zpracoval episodu tohoto druhu. Podobných motivů užil Lope de Vega a Tirso de Molina, oba kněží a již stařičtí; ale u Calderóna účinek je mocnější a od r. 1683 jeho »nemravnost« byla přísně posuzována pro pochvalné

uznání Manuela de Guerra y Ribera. Zde, jako v mnohých jiných případech, spokojuje se tím, že sleduje a přijímá ustálenou konvenci. Jeho hrdinové nemají nic ze vznešené žárlivosti Othelovy; chladnokrevně vraždí své oběti, jako by tím byli povinni své sebelásce čestného muže, který se dostal do nemožného postavení. Calderón zpracovává týž námět v kuse A secreto Agravio secreta Venganza (Za tajnou urážku tajný trest) a El Médico de su Honra (Lékař své cti), ale čtenář je zřídka kdy pohnut, neboť básník sám je zřídka kdy nadchnut opravdovým vzrušením, a skládá rozvážně své divadlo jako velkolepé literární cvičení.

Jeho duch se skví především v autos sacramentales, zvláštní španělské dramatické formě. Slova auto užívalo se s počátku pro kusy všeho druhu; pak se označení omezilo a auto stalo se náboženským kusem podobným středověkým mysteriím: nejstarší je nejspíše Auto de San Martinho od Gila Vicenta. Konečně auto sacramental znamená zdramatisované předvedení Tajemství o Svaté Eucharistii, které bylo hráno pod širým nebem na den Božího Těla. Ačkoli Farsa sacramental od Lópeze de Yanguas se nejmenuje auto, je nejstarší příklad tohoto druhu. Antonín de Brunel, průvodce na cestách mladého Holanďana Franse van Aerssen a skladatel cestopisu, který se téměř vždy přičítá Fransovi, zanechal popis takovéhoto představení, kterému byl přítomen (1655), když byl Calderón v plném lesku svého nadání. Nejsvětější svátost oltářní byla nesena městem a za ní šel zástup dvořanů s panovníkem v čele a lidu s umělými obry a papírovými obludami — tarascas — nesenými před průvodem, který muzikanti a tanečníci vedli až ke kathedrále. Odpoledne bylo auto hráno na náměstí před králem, který seděl pod baldachýnem, před panstvem, které obsadilo balkony, a před lidem, který naplnil náměstí. Rozdíl mezi auto sacramental a comedia devota nebo comedia de santos je přesný. Skutečné auto nemá jiný podružný děj ani světské osoby: jeho jediný předmět je Tajemství Eucharistie předvedené allegorickými osobami.

V auto není Calderónovi rovno. Lope, který v tolikerém ho předčí, je mnohem méně šťasten než on ve svých pokusech o posvátné kúsy. Tento druh dramatu, mohli bychom říci, zdá se stvořen jen pro velkou slávu Calderónovu. Osoby jeho comedias devotas i jeho světských kusů nesnaží se leč býti zosobněním pomsty, lásky, pýchy, milosrdenství a j. Jeho světské hry jsou pokaženy přílišnou strojeností, a přes vytrvalé úsilí graciosa nedostatkem humoru, chybami, které stávají se vlastnostmi dobrými v autos, kde abstrakce jsou vyjádřeny nejvznešenější poesií, kde věci nadpozemské jsou uvedeny na zemi a kde jemnosti doktrinářské jsou zkrášleny se zázračnou důmyslností. Tvrdí-li se, že je Calderón nesrovnatelně veliký ve svých autos — hlavně v El divino Orfeo (Božský Orfeus), — vyjadřuje se tím zároveň jistá slabost jeho dramat světských. Jednotvárnost a umělost jeho posvátných kusů mohly by platit za chyby lpící na druhu, kdyby to nebyly dvě charakteristické známky celého jeho divadla. A výklad, že jeho časté skládání auta nakazilo jeho způsob

psaní vůbec, není dostatečným, neboť nejenom že jeho světské kusy jsou četnější než autos, ale po většině jsou dříve psané než autos, které mají jedinou chybu: nedostává se jim totiž dramatického zájmu, a obracejí se ke vkusu tak místnímu a tak dočasnému, že tento druh vymizel ve Španělsku tak naprosto jako masque v Anglii. Přece však pomíjivé záliby, které vytvořily Comus na severu a Cena de Baltasar (Kvas Baltasarův) na jihu, jsou ospravedlněny pro všechny ty, kdož milují velkou poesii. Autos potrvaly na scéně až do 1765, ale jejich vysoká inspirace zmizela s Calderónem, který může být bezmála doslovně považován za jejich tvůrce.

Lope de Vega je největší z dramatických spisovatelů španělských; Calderón je mezi těmi, kteří se mu velice blíží. Lope je vtělením ducha národního; Calderón vyjadřuje ducha doby. Je skrz na skrz Španěl, ale Španěl XVII. století, — dvořan se snahou po culteranismu, odpůrce pikareskních protiv, které dodávají tolik rozmanitosti divadlu Lopeho a Tirsa de Molina. Jeho tlumočení života je tak velice idealisované, že jeho divadlo je jen jakýmsi jednotvárným zbožněním jeho století. Jeho postavy nezobrazují muže a ženy jako spíše allegorické typy mužů a žen, tak jak je pojímal v tichu své knihovny. Calderón nekreslil skutečný život, neboť pokládal skutečnost za sprostou a nečistou. Místo života podává skvělou nádheru abstraktních hnutí, kde vždy zůstane pocit nesmělé neupřímnosti. Jeho přirozený sklon okolnostmi vzrostl. Nesmíme zapomenout, že bylo-li pro člověka štěstím stát se oblíbencem královým, bylo pro umělce pohromou, když musil skládat comedias palaciegas (palácové hry) — jalová a blýskavá divadla, kde dramatický spisovatel musil psát s ohledem na scenování snižuje se takto na úroveň lepšího strojníka.

Calderón zaujímá postavení mezi největšími dramatickými spisovateli španělskými, protože je největší španělský básník, který se uchýlil k dramatické formě. Vypracování jeho nejlepších míst je tak úchvatné, že Fitz Gerald prohlásil, že řeč Izabelina v El Alcalde de Zalamea (Sudí Zalamejský) je »důstojna řecké Antigony«. Kdyby se byl Calderón stále udržel na této úrovni, byl by počítán mezi nejmocnější mistry všech časů a všech zemí. Jeho rasa, víra, letora a zvláštní prostředí zabránily mu stát se básníkem světovým; jeho vznešenost, zbožná lyričnost a dekorativní fantasie stačily postavit ho do prvé řady básníků národních. Nebyl však tolik národní, aby se cizinci nesnažili ho vykořistit. Tak námětů Calderónových z Francouzů užili d'Ouville, Thomas Corneille, Hauteroche, Quinault, Molière, Scarron, Tristan, Le Sage, z Angličanů Dryden, Killigrew, hrabě Bristol, Wycherley a jiní.

Kusy odvozené z Calderóna měly i tehdy úspěch, když španělský spisovatel jen napodobil své předchůdce (Tirso de Molina, Lope de Vega). Ale netřeba hromadit důkazy o oblíbenosti tak nápadně známé a tak rozšířené, že o ní nemůžeme pochybovat. Poznamenejme jen na konec, že jen základních myšlenek Calderónových dramat možno užít; a to ještě jen velmi omezeně, neboť jeho náměty nedají se zbavit národního charakteru, a ve svých lepších chvílích má osobní přízvuk,

který zastrašuje napodobitele. Byl příliš chválen, nesporně: střezme se z odporu k tomuto velebení zmenšovat ho. Zůstane tím, čím byl: vznešený katolický básník, tak jak básnictví a katolictví chápali Španělé XVII. století; velký duch silného místního zabarvení, který projevil své přirozené vlohy a mistrovství scénického umění ve formách výlučně místních.

Calderónem hrdě končí hrdinný věk španělského dramatu. Calderón přežil svého toledského současníka FRANCISKA DE ROJAS ZORRILLA (1590—?1660). Tento dvorský básník, jmenovaný 1645 comendadorem řádu sv. Jakuba, patří ku škole Calderónově, třebaže ještě dále než mistr stupňuje přehánění citu monarchického a požadavky cti. Nejslavnější Zorrillovo divadelní drama je Del Rey abajo ninguno (Mimo krále nikdo), kde nehledě k reminiscencím na díla Lopeho de Vega, Tirsa de Molina a Véleze de Guevara prozrazuje spisovatel talent plný síly. Ve hře jde o pojem cti a úcty ke králi. Sloh Rojase Zorrilly je časem pokažen culteranismem, hlavně v Los Encantos de Medea (Medeina kouzla), ale je to zřejmě jen ústupek oblibě chvíle. Jeho dialog je plný nestrojenosti a vtipu a obratného složení. Byl pramenem divadla francouzského (M. Corneille, Scarron, Boisrobert, Rotrou).

AGUSTÍN MORETO Y CAVANA (1618—1669), nadaný jemným a vycvičeným vkusem, psal dramata zápletková, jichž obliba neustoupila před kusy Lopeho. Jeho vlohy invenční nejsou vynikající, ale obratnost použít děl svých předchůdců je neobyčejná. Tímto způsobem složil svůj kus Hasta el fin nadie es dichoso (Před smrtí nikdo není šťasten) a El Bruto de Babilonia (Surovec Babylonský) dle Guilléna de Castro. Nescházela mu však proto ještě ani původnost ani duch. Trampa adelante (Podvodník) svědčí o tom. Ale z intelligentní lenosti raději přepracovával a zdokonaloval díla již hotová. A spravedlivě řečeno: dařilo se mu to dokonale. Hlavně tak činil s díly Lopeho: z různých prvků vzešel celek podivuhodného umění a vkusu. Zápletka je provedena s dokonalou jemností, dialog jiskří vtipem a veselostí, osoby jsou rozkošně pravdivé. Podobný úspěch není náhodného účinku. V kuse El lindo Don Diego (Sladký Don Diego) Moreto vytvořil typ neodolatelného a přesvědčeného hejska, a způsob, jakým vykládá marnivou hloupost Dona Diega, jenž se ožení se služkou, kterou pokládá za kněžnu, činí z hry mistrovské dílo komedie.

V jemnosti vkusu, s jakým se zmocňuje situace chytře žertovné, je Moreto téměř bez soka a v širším rámci frašky jsou jeho graciosos podivuhodně pravdiví a samorostle vtipní. Jeho historické kusy jsou zájmu méně všeobecného, ačkoli El Ricohombre de Alcalá (Šlechtic z A.) založený na kuse od Lopeho de Vega (nebo Tirsa de Molina) je živý obraz národního hrdiny Petra Ukrutného. Ke konci života oddal se Moreto skládání her zvaných comedia devota: jeho San Francisco de Sena je téměř výstředně zbožný, především ve scénách, kdy dává v sázku své oči, ztratí je, stane se slepcem a učiniv pokání znovu nabude zraku. Moreto nemá nadání pro

posvátnou hru, ale svým prvým způsobem psaní, který je dobrý, zvítězil v celém Španělsku jako mistr lehké komedie. Th. Corneille, John Crowne a snad i Ludwig Holberg doznali jeho vlivu.

Mezi Calderónovy žáky patří Antonio Coello, Álvaro Cubillo de Aragón, Portugalec Juan de Matos Fragoso, Fernando de Zárate y Castronovo, bratři Diego a José de Figueroa y Córdoba, Juan Bautista Diamante, Juan Claudio de la Hoz y Mota. Byli to však jen pouzí napodobitelé.

Poslední, kdo snad zasluhuje chvály mezi spisovateli období klassického, je ANTONIO DE SOLÍS Y RIVADENEIRA (1610—1686), který r. 1627 začal hrou Amor y Obligación (Láska a povinnost). V pozdějších letech byl tajemníkem Filipa IV., na to tajemníkem mladé královny-vdovy a konečně se mu dostalo výnosného místa kronikáře indického. Jako Rojas Zorrilla náležel ke škole Calderónově. Má tutéž snahu po strojenosti, totéž umělé přehánění v zápletce, tutéž jednotvárnost charakterních typů, týž sklon k dramatu výpravnému; schází mu však jímavá síla Rojase de Zorrilla a také snivý půvab, jemná něžnost, lyrické nadání a opojivá obrazotvornost Calderónova. Solís není individuální talent: jako si vypůjčuje Calderónovu methodu, tak si vypůjčuje poněkud i základní myšlenky nebo typy od Lopeho de Vega, Góngory a Moreta. Nicméně ačkoli není tvůrčí duch ani pozoruhodný básník, je intelligentní pracovník, půvabný tvůrce veršů, obratný, duchaplný, jak to vidíme v Amor al uso (Láska dle mody), kus známý ve Francii pod jménem Amour à la mode, jak jej upravili Scarron a Thomas Corneille.

Od svého vstoupení do řádu (1667) přestal Solís psát — i autos — pro divadlo. Později získal si novou pověst jako prosaik, neboť jeho proslulost je založena na Historia de la Conquista de Méjico (Historie o dobytí Mejika, 1684). I když srovnáváme Solíse s Marianou, je jeho historická práce výborná a je zajímavo konstatovati, že přes stopy culteranismu ve verších je jeho prosa čistá, ačkoli je jeho líbeznost časem nudná.

Jiný prosaický spisovatel, jehož dílo Expedición de los Catalanes y Aragoneses contra Turcos y Griegos (Výprava Kataláncův a Aragonců proti Turkům a Řekům, 1623) chválí Gibbon, je FRANCISCO DE MONCADA, hrabě de Osona (1585—1635). Vypravuje o dobrodružných válečnících, kteří bojovali pro císaře Andronika Paleologa pod praporem Rogera de Flor, slavného »syna ďáblova«. Moncada se opírá hlavně o slavnou katalánskou kroniku Ramóna Muntanera: forma ukazuje zřejmě, že spisovatel četl v rukopise Mendozovu Guerra de Granada. Jako podivuhodný stylista jeví se DIEGO DE SAAVEDRA FAJARDO (1574—1648) ve spise Idea de un príncipe político cristiano (Vzor křesťanského knížete, 1640). Ani nejmenší stopy culteranismu nenajdeme v jeho dílech, což se vysvětlí tím, že žil dlouho mimo Španělsko. Portugalec FRANCISCO MANOEL DE MELLO (1611—1666) oddává se gongorismu i conceptismu zároveň v Historia de los Movimientos, Sepa-

ración y Guerra de Cataluña (Dějiny povstání, odtržení a války katalánské, 1645). Považován je za klassika druhu Quevedova.

R. 1630 nejspíše bylo napsáno Centón epistolario (Sbírka dopisů), složené ze sta pěti dopisů přičítaných bakaláři Fernandu Gómezovi de Cibdareal, lékaři na dvoře Jana II. Kritika však dokázala, že první vydání španělské (1499) bylo vlastně vytištěno a složeno v Italii. Postupem času bylo Centón epistolario zbaveno veškeré historické ceny, naprosto nejsouc onou cennou památkou z XV. století, jak se věřilo, a zůstává jenom příkladem podařené mystifikace a upozorněním učencům pozdějších věků.

Z učených spisovatelů zasluhuje zmínku JUSEPE ANTONIO GONZÁLEZ DE SALAS (1588—1654), přítel Quevedův; napsal Nueva Idea de la Tragedia (1633), knihu bohatou duchaplnými myšlenkami, ale pokaženou matnou fraseologií.

Prosa naproti tomu zachovala si čistotu a živost. Nejvyšší literární vlastnosti vyznačují díla mnohostranného ALONSA JERÓNIMA DE SALAS BARBADILLO (? 1580—1635), jehož El Necio bien afortunado (Šťastný pošetilec) bylo přeloženo do angličiny, a jehož La ingeniosa Elena (Důmyslná Helena) do francouzštiny přeložená měla vliv na Scarronovy Pokrytce a Molièreova Tartufa. Ale jeho nejlepší dílo El curioso y sabio Alejandro (Zvědavý a moudrý Alexandr, 1634), sršící bystrým vtipem, je mimo Španělsko téměř neznámé.

ALONSO DE CASTILLO SOLÓRZANO (? 1589—1650) napsal Aventuras del Bachiller Trapaza (Příhody bakaláře Trapazy, 1634) a jich pokračování La Garduña de Sevilla (Kuna sevilská). Jiných jeho spisů použil Le Sage v Gil Blasovi.

Málo knih bylo tak nespravedlivě zapomenuto jako Guía y Aviso de Forasteros (Vůdce a upozornění cizincům, 1635) od ANTONIA LINÁNA Y VERDUGO, podivuhodného spisovatele, pronikavého pozorovatele a důmyslného malíře mravů. Židovský důstojník ANTONIO ENRÍQUEZ GÓMEZ přežil až dodnes svým pikareskním románem El Siglo Pitagorico y Vida de Don Gregorio Guadana (Pytagorský věk a život Dona Gregoria Guadany), jehož bylo také použito v Gil Blasovi. V téže době vyšly Novelas exemplares y amorosas (Poučné a milostné novely) MARIE DE ZAYAS Y SOTOMAYOR, jež poskytla také některé prvky Molièreově Škole žen. Básník opravdu nadaný a obratný napodobitel Cervantesův, spisovatel knihy Academias del Jardín (Zahradní akademie, 1630), je kněz SALVADOR JACINTO POLO. Jistého úspěchu dobyl GONZALO CÉSPEDES Y MENESES svými Historias curiosas y exemplares (Zajímavé a poučné příběhy). Všichni tito spisovatelé doznali vlivu culteranismu.

Aragonský jesuita BALTASAR GRACIÁN Y MORALES (1601 až 1658) měl talent i vliv a obliba jeho je nám dosvědčena četnými vydáními a překlady. V samotném XIX. století tvrdil Schopenhauer, že Criticón bylo »z nejlepších knih světa« a projevil svůj podiv překladem knihy Oráculo manual (Příruční orákulum). Gracián

opovrhoval popularitou; některá z jeho vypravování pravděpodobně vzala zkázu, většina však byla uveřejněna jinými buď pod pseudonymem nebo anonymně.

Počal knihou El Héroe (Hrdina, 1630), idealisovanou postavou hrdiny, pak psal oslavně o Ferdinandu katolickém a rhétorské pojednání; vše to svědčí ne sice vždy o původnosti, přece však o velké učenosti a dobrém vkusu. Tři části Criticónu, které vyšly 1651, 1653 a 1657, odpovídají »jaru dětství, létu mládí a podzimu dospělosti«. V této alegorii trosečník Critilo setká se s divochem Andreniem, jenž se posléze naučí španělsky a odhalí duši svou Critilovi, kterého následuje do Španělska, kde rozmlouvá s allegorickými i skutečnými osobami o všelikých otázkách filosofických. Předpokládá se, že překlad tohoto díla uveřejněný r. 1681 P. Rycautem dal inspiraci k Pátkovi, druhu Robinsona Crusoé. Podobně velký básník a kritik Coleridge soudil, že Defoe nalezl zárodek svého románu v Cervantesově knize Persiles y Sigismunda: avšak podobnosti tyto jsou příliš jemné a málo pravděpodobné.

Je známo, že byl Gracián veřejně pokárán, na klíč uzavřen o vodě a chlebě v cele, zbaven pera, inkoustu a papíru, protože vydal Criticón bez dovolení představených. Ne však celkový ráz jeho knih, nýbrž hřích neposlušnosti tolik pohoršil jeho spolubratry; ale právě tento ráz vysvětluje nadšení Schopenhauerovo, neboť onen Španěl je neméně misogyn než Němec, hořký a nenapravitelný nespokojenec. Gracián, abych užil jeho výrazu, »vystavuje na odiv své neštěstí jako vítězství« ve větách, jichž pracná obratnost, která na počátku překvapuje, na konec znudí. Je nesnadno věřit, že jeho poměr k životu byl něco jiného než póza, ale je to póza plná důstojnosti a Gracián drží se důmyslně svého evangelia pessimismu. Jeho Oráculo manual y Arte de prudencia (1647), v němž shrnuje své učení ve formě maxim, našlo četné obdivovatele. Úvahy jsou vždy pronikavé a zdá se někdy, že předstihují La Rochefoucalda, nepochybně proto, že oba čerpali z týchž pramenů; přece však, ačkoli duch i základ je téměř u obou týž, Gracián nikdy nedostihuje úsečné dokonalosti francouzského moralisty. Nespokojuje se vyjádřit svůj soud jen jedním způsobem: připojuje k němu, abych tak řekl, jakási postscripta, která zplošují maximu. Kritika Johna Morleye, že »některé jeho aforismy uhlazeně vyjadřují všednost«, není příliš přísná. Přece však nutno se domnívat, že Gracián stál nad svým dílem. Je obezřelý a jemný pozorovatel, a často jasný a svěží, jak jen lze. Na neštěstí chtěl oslnit svými duchaplnostmi, svou učeností a hloubkou: chtěl dodat svým slovům více významu, než jaký snesla, chtěl býti paradoxní, aby nebyl všední. To jest původnost stůj co stůj.

Nikdo nesporně nikdy nepsal pečlivěji a poctivěji; a ačkoli se obdivoval Góngorovi, nikdo neměl většího opovržení pro gongorismus a jeho plody. Nicméně, ačkoli se mu podařilo vyhnouti se temné mluvě, těžce se prohřešil temností myšlenky a pykal za to. Nyní je téměř zapomenut a samotní učenci připomínají ho jako vůdce zbloudilých konceptistů.

Sestra MARÍA DE JESÚS DE ÁGREDA (1602—1665) (vlastním jménem María Coronel y Arana) víc než svým posmrtným dílem Mística Ciudad de Dios (Mystické Město Boží, 1670) proslula korrespondencí s Filipem IV., plnou životního žáru. Tato korrespondence, počínajíc r. 1643, potrvala dvacet dvě léta, a je pozoruhodná zdravým posuzováním veřejných záležitostí a zbožností, která se v ní jeví. Společným zájmem, jenž sblížil krále se sestrou Marií de Jesús, bylo na počátku učení o Neposkvrněném Početí, které by oba rádi byli uzřeli jako článek víry; později přišla na přetřes zahraniční a vnitřní politika, a je zajisté patrno, že jeptiška měla velmi mužnou povahu; snaží se Filipa posílit, vdechnout mu trochu svojí ráznosti, aby »byl králem« a »konal svou povinnost«. Jeptiščiny rady vyzněly hluše, a když zemřela, nebylo ve Španělsku nikoho, jenž by chápal, že je země v posledním tažení a že brzy nebude již mít významu ani v literatuře ani v umění ani v politice.

Po dobu chatrné vlády Karla II. jediný duchovní dosáhl pověsti, která ostatně je větší mimo Španělsko než v něm samém. MIGUEL DE MOLINOS (1627—1697), zakladatel kvietismu, vydal r. 1675 v Římě po italsku svého slavného Duchovního vůdce. Ani překlad tohoto díla nebyl populárním ve Španělsku, neboť žádný španělský překlad nebyl nikdy vydán. Stačí poznamenat jako příznačnou známku vlády Karla II., že zatím co dílo Španělovo rozdělilo na dvě strany nejskvělejší společnost evropskou, nikdo ve Španělsku netušil o existenci této knihy.

KAPITOLA XI.

Burbonské období (1700—1808).

Jakkoli chudé jsou letopisy krásné literatury za vlády Karla II., přece někteří napsali znamenitá díla: v historii Gaspar Ibáñez de Segovia Peralta y Mendoza, markýz de Mondéjar (1628—1704), v bibliografii Nicolás Antonio (1617—1684), v právnictví Francisco Ramos del Manzano (1605—1683) a v mathematice Antonio Hugo de Omerique, jemuž schopnost analytická zjednala prý uznání samotného Newtona. Ale teprve až po podepsání utrechtské smlouvy r. 1713 znovu se literatura poněkud vzpamatovala. Jako většina Francouzů té doby nový panovník Filip V., vnuk Ludvíka XIV., hlásal centralisaci učenosti. Jeho hlavní podpora byl onen markýz de Villena, dobře známý čtenářům Saint-Simona, který vypravuje o své půtce s Alberonim: »Chytil svou hůlku a již dopadala hustě rána za ranou na uši kardinálovy. Nazýval jej čtverákem, ničemou a malým nestoudníkem, který zasluhuje, aby byl spráskán.« Nicméně Saint-Simon sám uznával vzácné vlastnosti Villenovy. »Mnoho věděl a byl po celý život ve styku s většinou učenců v různých evropských zemích... Byl to muž dobrý, mírný, čestný a rozumný... zkrátka čest, poctivost, síla a ctnost sama.« R. 1711 byla založena Biblioteca nacional, r. 1714 byla otevřena Španělská akademie (Real Academia de la Lengua) s Villenou jako ředitelem. Jediný dobrý slovník vydaný od doby Nebrijovy byl Tesoro de la Lengua castellana (Poklad jazyka kastilského, 1611) od Sebastiána de Covarrubias y Horosco: pobídnuta Villenou vydala akademie šest foliových svazků slovníka, všeobecně nazývaného: Diccionario de Autoridades (1726—1739). Dnes jsme příliš náchylni vytýkati jeho chyby; přece však byl zajisté lepší než kterýkoliv tehdejší slovník v Evropě a dokonce o tolik znamenitější než potřeby jeho doby, že byl později zkrácen na ubohý svazeček (1780).

Založení Historické akademie r. 1738 za ředitelství Agustína de Montiano y Luyando je jiná známka francouzského vlivu, který zachvátil také Anglii a Německo. Ale ačkoli je francouzská národnost španělského krále činitelem, na nějž nesmíme zapomenout, jest jeho účast v literární revoluci doby často přeháněna. Je dokázáno, že byla francouzská literatura ve Španělsku pěstována i vykořisťována dlouho před příchodem francouzského panovníka, a k představení Corneilleova Cinny a Racineovy Ifigenie došlo spíše vlivem paní des Ursins než královým.

Španělští básníci této doby byli důkladným způsobem studováni Leopoldem Augustem de Cueto (později markýzem de Valmar) v jeho Historia crítica de la poesía castellana en el siglo XVIII. (Kritické dějiny kastilské poesie v XVIII. stol.). Jich počet můžeme si představit podle této podrobnosti: více než stopadesát se jich zúčastnilo básnické soutěže na počest svatého Ludvíka z Gonzagy a svatého Stanislava Kostky r. 1671.

Nad ně všechny, které by bylo zbytečno jmény uvádět, tyčí se postava IGNACIA DE LUZÁN CLARAMUNT DE SUELVES Y GURREA (1702—1754), který sídlil po osmnáct let v Neapoli, kde prý byl žákem Giovanniho Battisty Vica. Na svou dobu byl Luzán velmi učený. Byl zběhlý v jazyce řeckém i latinském; italština byla téměř jeho rodným jazykem; studoval Descartesa a pořídil výtah z Port-Royalského Pojednání o logice; uměl německy a seznámiv se snad v Paříži, kde dlel od 1747—1750 jako tajemník vyslanectva, se Ztraceným rájem, objevil Španělům Miltona vybranými, do prosy přeloženými místy. Jeho verše původní i přeložené jsou bezvýznamné. Jeho překlad Préjugé à la mode (Předsudek dle mody) od Nivellea de la Chaussée ukazuje jeho zálibu ve francouzských methodách, a Luzán přeložil toto dílo, nemaje ponětí, že tím porušil učení hlásané ve čtyřech knihách své Poética (1737), které jsou přepracování sedmi Ragionamenti sopra la Poesia (Úvahy o básnictví), jež připravil r. 1728 pro Akademii v Palermě. Poética si béře za úkol »podrobiti španělský verš pravidlům, která mají vrch mezi vzdělanými národy«, a třebaže se inspiroval italskými názory (L. Muratori, V. Gravina a G. Crescimbeni), nejsou jeho theorie příliš vzdáleny theorií Boileauových, Rapinových a Le Bossuových. Ježto posmrtné otištění Poetiky (1789) ukazuje, že jeho protinárodní směr zmohutněl, zdá se pravděpodobno, že se názory Luzánovy stávaly postupem času víc a více francouzské; ale pochybovat o tom možno, neboť jeho žák Eugenio de Llaguno y Amírola, který dokončil posmrtné otištění a přeložil Racineovu Athalii (1754), je v podezření, že opravil text, tak jako upravil Crónica del Conde de Buelna od Díaze Gámeze.

Luzánova kritika je vždy pronikavá a v celku správná. Pro něho je Lope de Vega duch překvapující síly a rozmanitosti a Calderón mistr vzácné hudebnosti. Po této snášelivé předmluvě však bez ostychu vyložil jejich nejzjevnější chyby, a jeho útoky na gongorismus jsou velmi vtipné. Ale jak podivné theorie! Luzán má za to, že básnictví sleduje týž cíl jako mravní filosofie; že je Homér jen didaktický básník vysvětlující způsobem lidu přístupným politické a pomyslné pravdy; že raison d'être epopeje je poučovat vladaře a vojevůdce; že doba, v níž se rozvíjí děj nějakého kusu, musí přesně odpovídati času, jehož třeba na sehrání tohoto kusu. Nicméně přes veškeru svou logiku pro opravdovou lásku k básnictví nedbal abstrakních svých pravidel, a ačkoli sám sobě ustavičně odporuje, má jeho kniha cenu literární i historickou zároveň. Poética psaná slohem čistým a úmyslně uměřeným, obsahující četné parallely s cizími literaturami, byla projevem,

jenž povzbudil Španělsko, aby vstoupilo do téže řady jako akademická Evropa, a romantické Španělsko se rozhodlo uposlechnout přes odpor, který nezapomněli vzbudit představitelé národní tradice.

V té době bylo založeno společnou prací několika literátů Diario de los Literatos de España (Deník španělských spisovatelů, 1737). Mezi spolupracovníky, kteří patřili téměř všichni k opozici, našel Luzán spojence v osobě doktora církevního práva JOSÉHO GERARDA DE HERVÁS Y COBO DE LA TORRE († 1742), spisovatele knihy Sátira contra los malos Escritores de su tiempo (Satira proti špatným spisovatelům své doby). Hervás, který přijal pseudonym Jorge Pitillas a Don Hugo Herrera de Jaspedós, psal směle, s kritickým smyslem, snadností a půvabem, takže jeho básně se vryly v paměť lidu, a ještě dnes je velká část jeho veršů Španělům tak dobře známa jako Angličanům verše Popeovy. Jeho bezprostřední vzor byl Boileau, kterého upravuje s velkou obratností, aniž by ho jmenoval. Ačkoli Hervás nečinil zjevnou propagandu, prospěly jeho epigramy snad víc než některé formální pojednání k rozšíření nového učení.

Vážnější reformátor byl benediktin BENITO JERÓNIMO FEIJÓO Y MONTENEGRO (1675—1764), jehož Teatro crítico (Kritické divadlo, 1726—1729) a Cartas eruditas y curiosas (Učené a zajímavé listy, 1742—1760) měly veliký úspěch. Jeho sloh hemžící se gallicismy a jeho neomylnictví je nesympatické, nicméně ačkoli ho jeho obdivovatelé téměř sesměšnili nazývajíce ho »španělským Voltairem«, jeho intellektuální zvídavost, jeho jasná intelligence a obezřelý skepticismus staví ho mezi nejdůležitější spisovatele doby. Šťastný příklad obratnosti, jak vyvracel paradoxní náhledy, najdeme v jeho odsouzení spisu Jeana Jacquese Rousseaua Rozprava o vědách a uměních. Nepřátelé, které mu způsobily jeho nevraživé spisy, rozšiřovali pověst, že je heretik: ve skutečnosti byla jeho pravověrnost tak málo sporná jako služby, které prokázal své zemi. Za věc Feijóovu, jež byla věcí vědění, bojoval Galičan Pedro José García y Balboa, lépe známý pod benediktinským jménem MARTÍN SARMIENTO (1695—1772). Jeho učenost je stejná jako Feijóova, a jeho činorodost soupeří s rozmanitostí jeho badání. Jeho nestranná revise citelně zlepšila Feijóovo Teatro crítico; jako botanik zasloužil si Linnéův podiv: přece však, ačkoli velmi ctěn mimo Španělsko, obával se kritiky krajanů a nevydal svá díla. Za své postavení v literatuře vděčí posmrtné knize: Memorias para la historia de la poesía y poetas españoles (Paměti k dějinám básnictví a básníků španělských, 1776), která je pozoruhodná jemností úsudků a tvoří východisko všech následujících studií o tomto předmětě. Neméně užitečná byla díla GREGORIA MAYÁNSE Y SISCAR (1699—1681), prvního životopisce Cervantesova a také prvního, jenž vytiskl Dialogo de la lengua Juana de Valdés. Jeho Retórica (1757) je příliš obsáhlá pro moderní čtenáře, ale soustava její je znamenitá, učenost výjimečná, a je to ještě kromě toho zajímavý výbor nejlepších prosaiků španělského jazyka. Velká část Mayánsových spisů je dnes zastaralá, ale

Mayáns má závidění hodnou pověst průkopníka, a jeho Orígenes de la Lengua castellana (Počátky kastilského jazyka, 1737) skýtají četné příklady šťastné divinace.

Mezi Luzánovými žáky v Academia del Buen Gusto (1749 až 1751) se jmenují zejména BLAS ANTONIO NASARRE Y FÉRRUZ (1689—1751), plodný polygraf, který otiskl Avellanedova Dona Quijota, protože ho považoval za lepší, než druhý díl Cervantesův, nepřátelský kritik Lopeho de Vega AGUSTÍN MONTIANO Y LUYANDO (1697—1765), autor dvou ubohých akademických tragedií: Virginia a Ataulfo, a skladatel knihy Orígines de la Poesía castellana (Počátky kastilského básnictví, 1749), LUIS JOSÉ VELÁZQUEZ DE VELASCO (1722—1772).

Některé dobré účinky nové kritiky najdeme v dílech jezovity JOSÉHO FRANCISKA DE ISLA (1703—1781), který počav Vítězným mládím (La Juventud triunfante, 1727) na počest kanonisace svatého Ludvíka z Gonzagy podal důkaz komické zlomyslnosti ve svém Triunfo del Amor y de la Lealtad (Vítězství lásky a věrnosti, 1746). Pampelunské slavnosti na počest nastoupení Ferdinanda VI. jsou tam popsány tak pochlebným způsobem, že se Islovi dostalo úředních díků Rady a Kapitoly; někteří členové těchto dvou shromáždění osvědčili dokonce svou vděčnost dary. Ježto Baskové mívají těžkopádné žerty, až po dvou měsících vysloveno bylo podezření, že Triunfo neboli Día Grande de Navarra (Velký den Navarry) je potměšilá parodie obřadů i všech těch, kdož se jich zúčastnili. Isla, aniž se dal zmásti, ujistil své oběti o své naprosté poctivosti. Ale tito dali volný průchod svému opozdilému rozhořčení a žertovný jezovita — který popíral svůj vtipný nápad až do smrti — musil Pampelunu opustit. Zatvrzelý mystifikátor přeměnil se v modního kazatele; ale jeho smysl pro komiku provázel ho na kazatelnu i užíval ho na útraty svého posluchačstva. Jak jsme viděli, vnesl Paravicino gongorismus do posvátného slohu a jeho žáci reprodukovali »Sybiliny křeče bez její inspirace«. Ponenáhlu stávalo se takto kázání pouhým šprýmem a asi v polovici XVIII. století poskytovalo prostě příležitost pro hrubé profanace, které se líbily jistým zbožným nevzdělancům. Našlo se posluchačstvo, jež chválilo kněze, který se odvážil mluvit »o božském Adonisovi Kristu, zamilovaném do oné jedinečné Psyché Marie«. Biskupové svými pastýřskými listy, mnichové jako Feijóo svými Cartas eruditas i laikové jako Mayáns svým Orador cristiano (Křesťanský řečník, 1733) usilovali marně o nápravu těchto zlozvyků. Ale kde ztroskotá napomínání, zvítězí satira. Šest svazků in quarto posmrtných řečí Islových (1792) ukazuje, že počal povolovati modě, z níž ho jeho zdravý rozum brzy zachránil. A tím také zachránil i jiné.

Jeho Historia del famoso Predicador Fray Gerundio de Campazas, alias Zotes (Příběh o slavném kazateli bratru Gerundiovi de Campazas, jinak Zotesovi, 1758) vydaná pod jménem jeho přítele Francisca Lobóna de Salazar snaží se býti pro kazatelnu tím, čím byl Don Quijote pro rytířské výstřednosti. Je to příběh mla-

dého venkovana Gerundia, nadaného přirozenou výmluvností, jež přivodí, že vstoupí do řádu a nabude velké úcty. Místo kázání, které rozhodne o Gerundiově povolání, je typické: »Hoří! hoří! Dům je v plamenil Domus mea, domus orationis vocabitur! Kostelníku, rozezvuč zvony! in cymbalis bene sonantibus! Tak to jest!« Isla nezvětšoval svou burleskní parodii rhetorickým uměním a jeho kniha nemá ani dobrého slohu. Přece však, ačkoli se vypravování protahuje, oplývá emfatickým humorem, který je při prvém čtení téměř neodolatelný. Druhá část, patrně vydaná 1768, je zbytečná. První vyvolala divoký spor, při němž také řádové kněžstvo házelo blátem na jesuity, a výsledek byl, že Svaté Officium r. 1760 svazek zabavilo a zabránilo veškeré diskussi pro i proti dílu. Přece však výsměch vykonal své dílo, ježto byly tajně zachovány exempláře, takže, když byl spisovatel vyhnán se svým řádem r. 1767 ze Španělska, Fray Gerundio a jiní takoví se káli. Příběh o bratru Gerundiovi můžeme považovat za poslední pikareskní román.

R. 1787 vyšel Islův (pod pseudonymem) posmrtný překlad Gil Blase pod klamnou záminkou »vrátit knihu své zemi a svému původnímu jazyku«, a žert tento byl pojat vážně. Samotný Voltaire ve Století Ludvíka XIV. hájil s počátku mínění, že Le Sage plagoval španělský originál. Někteří důvěřící Španělé Voltaireovi uvěřili — a přec je postava Gila Blase čistě francouzská. Tento poslední vtip se Islovi tedy podařil.

Vliv francouzské tradice je patrný u NICOLÁSE FERNÁNDEZE DE MORATÍN (1737—1780), jehož Hormesinda (1770), dramatický pokus po způsobu Racineově, příliš vysoko ceněný jeho literárními přáteli, byl obecenstvem zavržen. Jeho rozpravy v prose skládají se z kritik Lopeho de Vega a Calderóna a z pochval na odměřeného Luzána. Tyto práce jsou zapomenuty, ale vzpomínáme na Moratína přes to, že se chtěl pofrancouzštit, jako na dobrého vlastence pro jeho Fiesta de Toros en Madrid (Slavnost býčích zápasů v Madridě), báseň napsanou v quintillas plných vzletu a složenou podle vzoru Lopeho a až podnes ve Španělsku známou.

Zcestovalý přítel Moratínův JOSÉ DE CADALSO Y VÁZQUEZ (1741—1782) vrátil se do Španělska bez předsudků; byl povahy jemné a podmanivé. Jeho básně dokazují hluboké studium Queveda a Villegase. Roku 1771 založil školu salamanckou. Přeložil kusy ze Ztraceného ráje, napsal Noches lúgubres (Truchlivé noci), Cartas marruecas (Listy marocké) po vzoru Montesquieuově a tragedii Don Sancho García, jíž přenesl do Španělska pravidla francouzského klassického dramatu.

Tragedie Cadalsova tvoří podivnou protivu s Raquel (1778) jeho přítele VICENTA ANTONIA GARCÍE DE LA HUERTA Y MUÑOZ (1734—1787), jemuž hoře, zdá se, porušilo rozum. Ačkoli neschvaluje Corneillea a Racinea, Huerta zachovává přesně trojí jednotu. V každém jiném ohledu — námětu, citu monarchickém a veršování — ukazuje Raquel prostě návrat ku starým vzorům. Huertovy dobré úmysly byly lepší, než dopadly v Theatro español,

patnáctisvazkové sbírce dramatických kusů, upravené bez vkusu a znalosti. Toto vydání (1785—1786) zavleklo jej do sporu, který mu zkrátil život.

Jeden z jeho nepřátel byl FÉLIX MARÍA DE SAMANIEGO (1745—1801), Bask, jehož francouzské vychování způsobilo, že se díval na Lopeho de Vega a jeho nástupce, jako se Voltaire díval na Shakespearea. Ačkoli Huerta prohrál věc pro svoje krajnosti, pravé vítězství Samaniegovo tkvělo jinde než v oboru kritiky. Jeho Fábulas (1781 – 1794) jsou sice po většině nápodoby nebo překlady Phaedra, La Fontainea a Gaye, avšak jsou téměř nejlepší práce svého druhu — prosté, jasné a výrazné. Dřív než byly Fábulas vytištěny, měl Samaniego soupeře TOMÁSE DE IRIARTE Y OROPESA (1750 – 1791), který počal překládat prosou Molièrea a Voltairea a kterému se dostalo od Metastasia poklony za jeho studenou báseň: La Música (1780). Následujícího roku vydal Iriarte své Fábulas literarias postaviv veršovanou bajku do služeb toho, co pokládal za skutečnou literární nauku. Ze svých kusů byl především pyšný na El Señorito mimado (Zhýčkaný panáček, 1788) a La Señorita mal criada (Nezvedená slečna), přece však tento zkažený mladý muž a tato mladá špatně vychovaná dívka byli zapomenuti, poněkud nespravedlivě, kdežto vtip a dokonalé provedení bajek získalo spisovateli velikou pověst. Na neštěstí pro sebe i pro nás zhudlařil nejlepší část svého krátkého života tím, že vedl polemiky proti divokým spisovatelům, jako byl Juan Baptista Pablo Forner (1756 – 1797), spisovatel veršovaného útoku proti Iriartemu, nazvaného El Asno erudito (Učený osel), který je z nejjedovatějších knížeček, které kdy byly napsány. Ve svých Exequias de la lengua castellana, posmrtném díle, podává Forner důkaz velikého vzdělání a historického smyslu, což mohlo prokázati neocenitelné služby jeho zemi; nemá však vkusu, příliš staví na odiv svou učenost a vyplýtvává své vlohy v nevraživých polemikách, které dnes tvoří zároveň s odpovědmi, jež vyvolaly, nejbezcennější četbu, jakou si jen lze představiti.

S radostí přecházíme od těchto popudlivých osobností ke GASPARU MELCHOROVI DE JOVE-LLANOS (1744—1811), který vychován pro církev, obrátil se na práva, byl jmenován ve dvaceti čtyřech letech úředníkem v Seville, pak r. 1778 v Madridě, a stal se členem Rady řádové r. 1780. Za pádu Cabarrúsova r. 1790 byl vypověděn do Asturie a r. 1797 stal se ministrem spravedlnosti. Vtěluje v sobě vše, co bylo nejlepší v liberalismu jeho doby, byl stejně nenáviděn zpátečníky i straníky revoluce. Přísný moralista snažil se učiniti přítrž milostným pletkám královniným s Godoyem; zášť Godoyova přinutila ho, že musil se r. 1798 vzdáti úřadu. V letech 1801—1808 dlel na Baleárách; když se vrátil, bylo Španělsko pod jhem Francie. Přičítá se velká cena jeho prosaickým spisům — dílům didaktickým, politickým, hospodářským — jichž forma (přes gallicismy, kterých ku konci jeho životní dráhy ubývá) velmi souvisí s praktickým účelem, jejž sledoval, a dosahuje dokonce i oprav-

dové dokonalosti v Defensa de la Junta Central (Obrana ústřední junty, 1810). Jove-Llanos zajímá rovněž s hlediska ryze literárního, svými verši a vlivem na skupinu básníků salamanckých. Jeho kus El Delincuente honrado (Čestný zločinec, 1774), doktrinářská these po vzoru Diderotova Levobočka, ukazuje značné mistrovství dramatického účinku, a jeho filantropie sentimentální, ale upřímná, působila na obecenstvo ve Španělsku i mimo ně, takže pokládalo spisovatele za opravdového skladatele dramatického. Ačkoli nebyl velký umělec, dovedl přece příležitostně dát zaznít čisté básnické notě, jako v onom listě vévodovi de Veragua, který dle všeobecného mínění nejlépe vyjadřuje klidnou důstojnost jeho povahy.

Jeho politický vliv, vznešené myšlenky, učenost a moudré rady byly stále k službám JUANA MELÉNDEZE VALDÉSE (1754 až 1817), nejdůležitějšího básníka salamancké školy. Oddav se erotickému básnictví Meléndez pomýšlel vstoupit do řádu; jako básník pastýřský obrátil se k filosofii na radu Jove-Llanosovu; nešťasten v domácnosti, nespokojen svým profesorským místem v Salamance, pustil se do politiky a vlivem svého přítele ujal se úředního místa. Pádem Jove-Llanosovým byl stržen s sebou; ale Meléndez byl korouhvička, která se při nejmenším vánku otáčí. Na počátku francouzského vpádu psal vřelé básně, volaje do zbraně své spoluobčany, ale na konec přijal místo v samozvanecké správě; nízce pochleboval Josefu Bonapartovi (pro lid Pepemu Botellasovi), kterému přísahal navždy lásku, a pak pozdravil s vlasteneckým nadšením španělskou restauraci. Konečně zmizel, sám znechucen svou hanbou, a zemřel ve vyhnanství v Montpellieru.

Jeho přirozená náklonnost směřovala k pastýřské básni, jak dokazují jeho prvé básně, tvořené podle Garcilasa a Torreho. Přijal liberalismus, jako by byl přijal absolutismus, kdyby býval byl právě v modě. »Obra soy tuya« — jsem tvé dílo, psal Jove-Llanosovi. Tím byl v literatuře jako v politice. Ustavičně podléhal posledním dojmům; nemělť charakteru a proto nade vším, co vykonal, vznáší se jakýsi stín posy, nedostatek upřímnosti. Přece však jako jeho krajan Lukán ukazuje Meléndez onu pravdu, že stvoření ničemné může býti opravdovým básníkem. Nenajdeme-li v něm ani mravnosti ani myšlenky, přece nesmíme neuznat, že má představivost, smysl pro harmonii a pro malebnost v přírodě mnohem vyššího stupně než ostatní současní španělští básníci. Meléndezovy vlastnosti projevují se zvláště v napodobení slavných Basia (Polibky) Jana II., Los Besos de Amor (Polibky lásky), dvaceti tří ód, o nichž Foulché-Delbosc řekl ne bez oprávnění, že jsou »z mistrovských děl anakreontského básnictví španělského«. U srovnání se svými soudruhy salamancké školy jeví se Meléndez téměř jako obr. Je právě tak obrem, jako oni trpaslíky; měl však jasnou jiskru genia, kdežto ostatní měli jen vlohy.

Jeho jediným opravdovým neúspěchem byl kus Las Bodas de Camacho (Svatební veselí C.), třebaže jsou tam příjemné selankovité kusy, ačkoli špatně umístěné. Musíme mu býti vděčni, že se uchopil národního námětu, ale jeho náklonnosti se odnášely k dramatu francouzskému. Luzánovým žákům zdálo se snazší odsou-

diti stará mistrovská díla než napsati nová. Když r. 1765 došel řediteleEl Pensadoru, Josého Clavija y Fajardo (1730—1806) — jehož dobrodružství s Luisou Caronovou, sestrou Beaumarchaisovou, zavdalo Goethovi námět jeho prvé knihy — zákaz provozovat autos, doufali stoupenci Luzánovi, že se jim dostane pochopení. Nedali pozor, že je ještě jeden dramatický spisovatel, RAMÓN DE LA CRUZ Y CANO (1731—1794), který vyhovuje lidovému vkusu. Bylo konvenčně ustáleno, že tragedie mají představovat nešťastné příhody vysokých osobností, komedie že mají jednat o citech a slabostech střední třídy. Cruz, vládní úředník, maje dosti času, aby složil víc než tři sta kusů, stal se jaksi dramatickým spisovatelem chudiny. Mohl s nimi snadno sympatisovati, neboť, ačkoli měl mocné ochránce a jeho kusy měly úspěch, vždy se mu nedostávalo peněz a konečně zemřel v takové nouzi, že jeho žena neměla ani z čeho zaplatit pohřeb. Když byl započal napodobením a převody z francouzštiny, obrátil se k životu, jenž ho obklopoval, a podával ho v krátkých fraškách nazvaných sainetes — vývoj starých pasos a entremeses. V proslovu desetisvazkového vydání svých sainetes (1786—1791) prohlašuje Cruz svou vlastní zásluhu velmi případnou větou: »Pravda diktuje a já píšu.« Jeho veselost, šťastné nápady a sarkasmy dodávají jemné živosti drobným předváděným příhodám. Mohl zůstat — jak byl započal — okázalým doktrinářem, kázajícím víru v »jednoty« a pronášeje plochosti, jež byly jediné pokládány za hodné kothurnů. Vyvolil však nejlepší stránku podávaje, co viděl, znal a čemu rozuměl, a bavil své obecenstvo po třicet let, odkázav světu tisíc příležitostí k smíchu. Psal s bezstarostným a nakažlivým humorem, s komickým con brio, jež předčí Labichea: a přes malou ctižádostivost, kterou měl Cruz, jsme lépe poučeni o životě doby kusem El Prado por la Noche (Prado v noci) a Las Tertulias de Madrid (Madridské večerní společnosti) než hromadou vážných kronik. Jak bylo tisíckráte opakováno, je Cruz Goyou divadla.

Jiný nadaný spisovatel JUAN IGNACIO GONZÁLEZ DEL CASTILLO (1763—1800) započal tragedií, ale obrátil se k druhu komickému, v němž vynikají jeho Los Majos Envidiosos (Závistiví šviháci) a El Cortejo substituto (Zástupce-milenec).

Ve vyšším genru získal si zaslouženou pověst LEANDRO ANTONIO EULOGIO MELITÓN FERNÁNDEZ DE MORATÍN (1760 až 1828), syn spisovatele Hormesindy. Prostému zlatnickému učenníku dostalo se r. 1779 a 1782 dvakráte druhé ceny od Akademie. Jeho snem bylo nejprve vstoupit do řádu, ale, ačkoli r. 1789 přijal tonsuru a následujícího roku obdržel obročí zároveň s pensí, jež mu měla být až do r. 1816 vyplácena, vzdal se záhy své církevní dráhy. Vlivem Jove-Llanosovým byl již r. 1787 jmenován tajemníkem vyslanectva v Paříži. Cesty do Anglie, Nizozemska, Německa a Italie doplnily jeho vzdělání a zabezpečily mu místo úředního překladatele, které se smrti Samaniegovou uprázdnilo. Stačí zmínit se o jeho prosaickém překladě (1798) Hamleta, kusu, který každou scénou byl ve sporu s jeho akademickými theoriemi. Jeho ideálem byl Molière, kte-

rého rovněž překládal. Jeho vlastní díla jsou plna bystrého a nelítostného pozorování a původního vzletu. El Sí de las Niñas (»Ano« děvčátek) založilo pevně jeho pověst pravděpodobností postav, půvabnou prostotou a umělým dialogem.

Jeho štěstí, jež se zdálo zajištěné, bylo zvráceno francouzským vpádem. Dvořil se vždy mocným jako Godoy; byl vždy bázlivý, i v literárních půtkách, když se neměl čeho obávat mimo rány pérem; v přítomnosti cizí zbraně se třásl. Neodvažuje se vyslovit ani pro ani proti své zemi, prchl a skryl se ve Vitorii, později přijal místo královského knihovníka u Josefa Bonaparta a v hodině převratu utekl se do Peñíscoly. Tyto události popletly mu hlavu, alespoň na nějaký čas. Uchýlil se do Italie, aby unikl vymyšleným vrahům, a na konec se ubytoval ve Francii, kde se cítil v úkrytu před oněmi spiklenci — přízraky. Jeho dílo bylo dokončeno. El Sí de las Niñas stačí přesvědčit čtenáře, že měl opravdovou sílu. Byl by vynikl v každé společnosti: v historii doby, kdy žil, zaujímá vynikající místo. Byl to literát po každé stránce vyzbrojený: básník půvabné jemnosti, satirický mallř, mistr dialogu sevřeného, živého a vybraného — ba i příliš vybraného, než aby byl přirozený. Jazyk jeho prosaických komedií El Café a El Sí de las Niñas nelze ani dost vynachváliti. Kdyby byl Moratín nenapsal pro divadlo nic, byla by mu jeho Derrota de los Pedantes (Porážka puntičkářů, 1789) získala pověst prvního prosaického spisovatele své doby a z nejlepších, které nám dala historie Španělska.

Skláněl-li se Moratín ochotně před silným, byl bez slitování k slabým. Povaha Eleuteria Crispína de Andorra v El Café je podoba — ve věrném provedení — LUCIANA FRANCISKA COMELLY (1715 až 1812), tehdy zlidovělého dramatického spisovatele nízkého společenského stupně. Rozhořčen útočnými narážkami na svou ženu a rodinu nebožák se s počátku dovolával zakročení censorův, ale tito dali za pravdu Moratínovi. Comella snažil se tedy pomstíti se svému útočníku v El violeto universal (Sprostý poloučenec), ale titíž censorové potlačili veškeru narážku na velkého muže. Některé ze sto třiceti kusů Comellových došly úspěchu i v cizině; když Moratín útočil na jeho slávu, jeho obliba se prudce zmenšovala a Comella upadl v nouzi. Jednoho dne, když ho Asenjo Barbieri, ředitel divadla de la Cruz a otec dnes žijícího učence, přišel z milosrdenství vybídnout, aby napsal La batalla de Arapiles (Boj u A.), nešťastník, který dlouho nejedl, vešel do laciné veřejné kuchyně a snědl tam tolik uzených sleďů, že brzy na to zemřel. Ubožák neměl nadání a psal, jen aby se uživil: méně špatné z jeho sainetes stojí nekonečně pod prostředními kusy Ramóna de la Cruz nebo Gonzáleze del Castillo, a již si naň nevzpomeneme leda pro muka, jaká musil vytrpět. Když vyslovujeme Comellovo jméno, myslíme maně i na Moratína: kat a obět jsou pro příští časy neoddělitelně spojeni a není to malý trest pro silnějšího.

Jesuitovi LORENZOVI HERVÁSOVI Y PANDURO (1735—1809) přísluší (podle Maxe Müllera) čest »jednoho z nejskvělejších nálezů v dějinách jazykovědy«, a může býti pokládán za otce srovnávací filologie,

avšak jeho Catálogo de las lenguas de las naciones conocidas (Katalog jazyků známých národů, 1800—1805) obrací se spíše k linguistovi než k milovníku literatury. Přece však není v tomto speciálním oboru jména skvělejšího. Jiný učenec, jesuita JUAN FRANCISCO MASDEU (1744—1817) vyprávěl jasným a studeným způsobem složitou historii ve své Historia crítica de España (1783 až 1807); dosud se k němu obracíme ve speciálních případech, ve zvláštních podrobnostech, ale cena jeho díla je zmenšena skepticismem stranickosti, příznačne pro XVIII. století. V tomto ohledu představuje Masdeu svou dobu tak dobře, jako žádný ze španělských spisovatelů.

Opravy: Na str. 3, 5: m. Lukianos čti Lucanus; str. 42: Yañez; str. 48: Macías; str. 54: Andanças y Viajes; str. 59: Abu; str. 87: redondilla; str. 114: Zurita; str. 146: Hita a j.

BIBLIOGRAFIE.

Díla povšechná.

Baist (Gottfried). Die spanische Literatur. (Grundriss der romanischen Philologie, II. Band, 2. Abteilung.) Strassburg, 1897.

Becker (Philipp August). Geschichte der spanischen Literatur. Strassburg, 1904.

Beer (Rudolf). Spanische Literaturgeschichte. Leipzig, 1903. 2. sv. Sammlung Goeschen, 167 a 168.

Blanco García (Francisco). La Literatura española en el siglo XIX. Madrid, 1891—1894. 3 sv.

Butler Clarke (Henry). Spanish Literature: an elementary handbook. London, 1893.

Cappelletti (Licurgo). Letteratura Spagnola. Milano, 1882.

Chasles (Philarète). La France, l'Espagne et l'Italie au XVIIe siècle. Paris, 1877.

Clarus (Ludwig) = [pseudonym: Wilhelm Volk]. Darstellung der spanischen Literatur im Mittelalter. Mainz, 1846. 2 sv.

Cueto (Leopoldo Augusto de), markýz z Valmaru. Historia crítica de la poesía castellana en el siglo XVIII. Madrid, 1893. 3 sv.

Dierks (Gustav). Das moderne Geistesleben Spaniens. Leipzig, 1883.

Farinelli (Artur). Spanien und die spanische Literatur im Lichte der deutschen Kritik und Poesie. Berlin, 1892.

Farinelli (Arthur). Deutschlands und Spaniens literarische Beziehungen. Zeitschrift für vergleichende Litteraturgeschichte. Weimar, 1895, sv. VIII., sešit 4—5, str. 318—407.

Fernández Espino (José). Curso histórico-crítico de la literatura española. Sevilla, 1871, (nedokončené).

Fernández y González (Francisco). Historia de la crítica literaria en España desde Luzán hasta nuestros días. Madrid, 1893.

Hubbard (Gustave). Histoire de la littérature contemporaine en Espagne. Paris, 1876.

Lista y Aragón (Alberto). Lecciones de literatura española. Madrid, 1836.

Lista y Aragón (Alberto). Ensayos literarios y críticos. Sevilla, 1844. 2 sv.

Loise (Ferdinand). Histoire de la poésie espagnole. (Otisk z XX. svazku Mémoires couronnés et autres Mémoires, vydaných královskou akademií belgickou.) Bruxelles, 1868.

Menéndez y Pelayo (Marcelino). Historia de las ideas estéticas en España. Madrid, 1883 a násl.

Morel-Fatio (Alfred). Études sur l'Espagne. Paris, 1888—1904. 3 sv.

Morel-Fatio (Alfred). L'Espagne au XVIe et au XVIIe siécle. Heilbronn, 1878.

Piñeyro (Enrique). El romanticismo en España. Paris, 1904.

Puymaigre (Hrabě Théodore J. de). La cour littéraire de don Juan II., roi de Castille. Paris, 1893. 2 sv.

Puymaigre (Hrabě Théodore J. de). Les vieux auteurs castillans. Paris-Metz, 1861—1862. 2 sv., II. vydání (nedokončené), 1889 až 1890, 2. sv.

Revue Hispanique. Sborník věnovaný studiu jazyků, literatur a dějin zemí kastilských, katalánských a portugalských, vydávaný Foulché-Delboscem. Paříž, 1894 a násl.
Rios (José Amador de los). Historia crítica de la literatura española. Madrid, 1861—1865, 7 sv.
Rousselot (Paul). Les mystiques espagnols. Paris, 1867.
Schneider (Adam). Spaniens Anteil an der deutschen Literatur des 16. und 17. Jahrhunderts. Strassburg, 1898.
Sempere y Guarinos (Juan). Ensayo de una biblioteca española de los mejores escritores del reynado de Carlos III. Madrid, 1785—1789, 6 sv.
Ticknor (George). History of Spanish Literature. Boston, 1849. 3 sv., 6. vyd. Boston, 1888, 3 sv. Do němčiny přeloženo N. H. Juliusem. Lipsko 1852, 2 sv. a přídavek, s poznámkami F. J. Wolfa. Lipsko, 1867. Španělský překlad: P. de Gayangos a E. de Vedia. Madrid, 1851—1856. 4 sv.
Underhill (John Carret), Spanish Literature in the England of the Tudors. New York—London, 1899.
Wolf (Ferdinand Josef). Studien zur Geschichte der spanischen und portugiesischen Nationalliteratur. Berlin, 1859.

Dějiny divadla.

Bahlsen (Leo). Spanische Quellen der dramatischen Literatur, besonders Englands zu Shakespeares Zeit. Zeitschrift für vergleichende Literaturgeschichte. Berlin (1893), sv. VI, str. 151—159.
Cañete (Manuel). Teatro español del siglo XVI. Madrid, 1885.
Creizenach (Wilhelm). Geschichte des neueren Dramas. Halle a. S., 1893 a násl.
Damas-Hinard (Josef Stanislav Albert). Discours sur l'histoire et l'esprit du théatre espagnol. Paris, 1847.
Cassier (Alfred). Le Théâtre espagnol. Paris, 1898.
Huszár (Guillaume). P. Corneille et le théâtre espagnol. Paris, 1903.
Klein (Julius Leopold). Geschichte des Dramas. Das spanische Drama. Leipzig, 1871—1875, sv. VIII—XI.
Lionnet (Henri). Le Théâtre en Spagne. Paris, 1897.
Martinenche (Ernest). La comedia espagnole en France, de Hardy à Racine. Paris, 1900.
Morel-Fatio (Alfred). La »Comedia« espagnole du XVIIe siècle. Paris, 1885.
Pérez Pastor (Cristóbal). Nuevos datos acerca del histrionismo español en los siglos XVI y XVII. Madrid, 1901.
Sánchez Arjona (José). Noticias referentes á los anales del teatro en Sevilla desde Lope de Rueda hasta fines del siglo XVII. Sevilla, 1898.
Schack (Adolf Friedrich von). Geschichte der dramatischen Literatur und Kunst in Spanien. Berlin, 1845—1846, 2 sv.; Nachträge, atd. Frankfurt a. M., 1854. Španělský překlad: E. Mier. Madrid, 1885—1887, 2 sv.
Schaeffer (Adolf). Geschichte des spanischen Nationaldramas. Leipzig, 1890, 2 sv.
Stiefel (Arthur Ludwig). Die Nachahmung spanischer Komödien in England unter den ersten Stuarts v Romanische Forschungen, Erlangen (1890), sv. V., str. 193—220.
Viel-Castel (Louis de). Essai sur le théâtre espagnol. Paris, 1882, 2 svazky.
Yxart (José). El arte escénico en España. Barcelona, 1894—1896, 2 svazky.

Sbírky textů

Biblioteca de autores españoles, desde la formación del lenguaje hasta nuestros dias. Madrid, 1846—80, 71 sv. (Ukončené vydání.)

Biblioteca Hispanica, vyd. R. Foulché-Delbosc. Barcelona-Madrid, 1900 a násl.

Colección de libros españoles raros y curiosos. Madrid, 1871—1896, 24 sv.

Colección de los mejores autores españoles. Paris, Baudry, 1845—1872. 60 sv. (Ukončené vyd.)

Colección de poetas españoles, vyd. Ramón Fernández (pseudonym Pedro Estala). Madrid, 1789—1820, 20 sv.

Libros de antaño. Madrid, 1872—1898, 15 sv.

Sociedad de bibliófilos andaluces (Texty společností vydané.) Sevilla, 1868—1901, 42 sv.

Sociedad de bibliófilos españoles. (Texty společností vydané.) Madrid, 1886—1899, 40 sv.

Výbory.

Barra (Eduardo de la). Literatura arcáica. Valparaiso. [1868.]

Böhl de Faber (Juan Nicolas). Floresta de rimas antiguas castellanas. Hamburg, 1825. 3 sv.

Ford (J. D. M.) A spanish Anthology. A collection of lyrics from the thirteenth century down to the present time. New York, 1901.

Gorra (Egidio). Lingua e letteratura spagnuola delle origini. Milano, 1898.

Lang (Henry R.). Cancioneiro Gallego-Castellhano. The extant Galician poems of the Gallego-Castilian lyric school (1340—1450). New York—London, 1902.

Lemcke (Ludwig Gustav). Handbuch der spanischen Literatur. Leipzig, 1855—1856. 3 sv.

López de Sedano (Juan Josef). Parnaso español: colección de poesias escogidas de los más celebres poetas castellanos. Madrid, 1768—1778. 9 sv.

Menéndez y Pelayo (Marcelino). Antologia de poetas liricos castellanos desde la formación del idioma hasta nuestros dias. Madrid, 1890 a násl. (Učené úvody ke každému svazku tvoří úplnou historii španělské poesie.)

Novo y Colson (Pedro de). Autores dramáticos contemporáneos y joyas del teatro español del siglo XIX (s předmluvou A. Canóvase del Castillo). Madrid, 1881, 2 sv.

Quintana (Manuel José). Poesias selectas castellanas desde el tiempo de Juan de Mena hasta nuestros dias. (Nové opravené a rozmnožené vydání.) Madrid, 1830. 4 sv.

Valera (Juan). Florilegio de poesías castellanas del siglo XIX. Madrid, 1901 a násl.

REJSTŘÍK.

A.

Abarbanel (Judas), 76.
Abu'l Wafa Mubashir ibn Fâtik, 36.
Acosta (José de), 115.
Acuña (Fernando de), 84.
Ágreda viz Maria de-Jesús de Ágreda.
Akademie španělská, 177.
Alabanza de Mahoma, La, 11.
Alarcón viz Ruiz de Alarcón.
Alcázar (Baltasar del), 100.
Alemán (Mateo), 145.
Alexandre, Libro de, 30.
Alfons X. Učený, 31.
Altabiskarko Cantua, 1.
Álvarez Gato, 57.
Amadís de Gaula, 69.
Amadís de Grecia, 90.
Amore (Libro de), 39.
Anales Toledanos, 31.
Ángeles (Juan de los), 112.
Apollonio (Libro de), 26.
Arcayona (Doncella de), 11.
Argensola viz Leonardo de Argensola.
Argote y Góngora (Luis), 151.
Arias Montano (Benito), 112.
Ávila (Juan de), 91.

B.

Barahona de Soto (Luis), 106.
Berceo (Gonzalo de), 28.
Bernáldez (Andrés), 73.
Bocados de oro, 36.
Boscán Almogaver, 79.
Buenos Proverbios (Libro de los), 36.

C.

Cadalso y Vázquez (José de), 181.
Calderón de la Barca, 166.
Calisto y Melibea (Comedia de) viz Celestina.
Cancioneiro general (od Garcíe Resendeho), 58.
Cancioneiro portuguez da Vaticana, 35.
Cancionero de Baena, 47.
Cancionero de Stúñiga, 56.
Cancionero de obras de burlas provocantes á risa, 56.
Cancionero general (od Hernanda del Castillo), 56.
Carrillo y Sotomayor (Luis de), 1
Carvajal, 56.
Carvajal (Micael de), 93.
Castilla (Crónica de), 45.
Castillejo (Cristóbal de), 86.
Castillo Solórzano (Alonso de), 1
Castro y Bellvís (Guillén de), 162.
Celestina (la), 71.
Centón Epistolario, 174.
Cepeda y Ahumada (Tereza) viz T reza.
Cervantes Saavedra (Miguel de), 1
Cespedes y Meneses (Gonzalo de 174.
Cetina (Gutierre de), 84.
Cid (Poema del), 23.
Cifar (El Cavallero), 36.
Comella (Luciano Francisco), 185.
Cortés (Hernando de), 89.
Cota de Maguaque (Rodrigo de), 6
Crónica general, 9.
Cruz (San Juan de la), 110.
Cruz y Cano (Ramón de la), 184.
Cueva de la Caroza (Juan de), 9

D

Danza de la muerte, 49.
Debate del Aqua y el Vino 27.
Diaz del Castillo (Bernal), 89.
Diaz Gámez (Gutierre), 54.
Diez mandamientos (Los) 31.
Disputa del alma y el cuerpo, 27.
Doce Sabios (Libro de los) 31.

E.

Encina (Juan del), 68.
Enríquez del Castillo (Diego), 60.
Enríquez Gómez (Antonio), 174.
Epitome imperatorum, 6.
Ercilla y Zúñiga, 107.
Estella (Diego de), 112.

F.

Feijóo y Montenegro (Benito Jerónimo), 179.
Fernández de León (Melchor), 183.
Fernández de Moratín (Leandro), 184.
Fernández de Moratín (Nicolas), 181.

Fernández de Palencia (Alfonso), 60.
Fernández de San Pedro (Diego), 71.
Fernández y González (Manuel) 17.
Fernán González (Poema de), 31.
Figueroa y Córdoba (José de), 105.
Flores de Filosofía, 36.
Flores de poetas ilustres de España, 147.
Florisel de Niquea, 90.
Forner (Juan B. Pablo), 182.
Fuero Juzgo, 31.

G.

García de la Huerta y Munoz, 181.
Gatos (Libro de los), 47.
Girón (Diego), 100.
Godos (Estoria de los), 31.
Gómez de Quevedo y Villegas, 159.
González de Clavijo (Ruy), 53.
Gonzáles del Castillo (Juan Ignacio), 184.
Gonzáles de Salas (Jusepe Antonio), 174.
Gracián y Morales (Baltasar), 174.
Granada (Luis de), 110.
Gran Conquista de Ultramar, 35.
Guevara (Antonio de), 88.
Guevara (Luis de), 162.
Guillén de Segovia (Pero), 59.

H.

Herrera (Fernando de), 100.
Herrera (Gabriel Alonso de), 87.
Hervás y Cobo de la Torre (José Gerardo de), 179.
Hervás y Panduro (Lorenzo), 185.
Huarte (Juan de Dios), 116.
Humain Ibn Ishâk al-Ibadi, 31.
Hurtado de Mendoza (Diego), 85.

I.

Iranzo (Crónica de hechos del Condestable Miguel Lucas de), 60.
Iriarte de Oropesa (Tomás de, 182.
Isla (José Francisco de), 180.

J.

Jáuregui viz Martinez de Jáuregui.
Jiménez de Urrea (Pedro Manuel), 67.
José (Poema de). Viz Yúçuf.
Jove-Llanos (Gaspar Melchor de), 182.
Juan Manuel (Infant), 40.

L.

Lapidario (El), 32.
Lara (Cantar de los infantes de), 25.
Lazarillo de Tormes (La vida de), 90.
Leonarda Cantua, 1.
Leonardo de Argensola (Lupercio) 99.
Leonardo de Argensola (Bartolomé), 150.
Linguae Vasconum primitiae, 2.
Liñán y Verdugo (Antonio), 174.
López de Ayala (Pero), 43.
López de Úbeda (Francisco), 145.
López de Villalobos (Francisco), 87.
López de Vivero Palacios Rubios (Juan), 87.
López de Yanguas (Hernán), 93.
Lucidario (El), 35.
Luna (Crónica de don Alvaro de), 52.
Luzán Claramunt de Suelves y Gurrea (Ignacio), 178.

M.

Macías, o namorado, 48.
Magos (Misterio de los Reyes), 21.
Maimonides, 7.
Malón de Chaide (Pedro), 111.
Manrique (Gómez), 58.
Manrique (Jorge), 59.
María de Jesús de Ágreda (Sestra), 176.
Márquez (Juan) 149.
Martínez de Jáuregui (Juan), 159.
Martínez de Toledo (Alfonso), 55.
Martínez Espinel (Vicente), 146.
Masdeu (Juan Francisco), 186.
Mayáns y Siscar (Gregorio), 179.
Meléndez Valdés (Juan), 183.
Mena (Juan de), 51.
Mingo Revulgo (Coplas de), 57.
Mira de Amescua (Antonio), 165.
Molinos (Miguel de), 176.
Moncada (Francisco de), 173.
Montalbán (Juan). Viz Pérez de Montalbán.
Montemôr (Jorge), 112.
Montesinos (Ambrosio), 66.
Montiano y Luyando (Augustín), 180.
Montoro (Antón de), 57.
Morales (Ambrosio de), 114.
Moreto y Cavana (Agustín), 172.

N.

Nasarre y Ferrúz (Blas Antonio), 180.
Nebrija (Antonio de), 75.

P.

Padilla (Juan de), 67.
Palmerín de Inglaterra (Moraes Cabral.), 70.
Palmerín de Olíva, 90.
Panadera (Coplas de la), 51.
Paravicino y Arteaga (Hortensio Félix), 158.
París y Viana (Historia de los amores de), 11.
Partidas (Las siete), 32.
Pedro (Dom), kondestable portugalský, 52.
Pérez (Antonio), 147.
Pérez de Guzmán (Fernán), 53.
Pérez de Hita (Ginés), 146.
Pérez de Montalbán (Juan), 163.
Pérez de Moya (Juan), 115.
Pérez de Oliva (Fernándo), 88.
Platir (Crónica del muy valiente), 90.
Polo (Salvador Jacinto), 174.
Ponce de León (Luis), 102.
Poridat de las Poridades, 31.
Primaleón, 90.
Proverbio en rimo del sabio Salomón, rey de Israel, 37.
Provincial (Coplas del), 56.
Pulgar (Hernando del), 73.

Q.

Querellas (Libro de las), 32.

R.

Razón feita d'Amor, 27.
Revelación de un Ermitaño, 43.
Rey de Artieda (Andrés), 99.
Rioja (Francisco de), 159.
Rivadeneyra (Pedro de), 149.
Rixa animi et corporis, 27.
Rodrigo (Cantar de), 26.
Rodríguez de la Cámara (Juan), 48.
Rodríguez de Montalvo (García), 69.
Rogel de Grecia, 90.
Rojas (Fernando de), 72.
Rojas Zorilla (Francisco de), 172.
Romancero general, 147.
Romance, 62.
Rueda (Lope de), 94.
Rufo Gutiérrez (Juan), 107.
Ruiz (Juan), arcikněz z Hity, 37.
Ruiz de Alarcón y Mendoza (Juan) 165.

S.

Saavedra Fajardo (Diego de), 173
Sá de Mirando (Francisco de), 8[illegible]
Sabuková de Nantes (Oliva), 116
Salas Barbadillo (Alonso Jerónimo de), 174.
Samaniego (Félix Maria de), 182.
Sancho IV., 35.
Sánchez (Miguel), 100.
Sánchez de Badajoz (Diego), 93.
Sánchez de Badajoz (García), 67.
Santillana (Markýz de), 50.
Sarmiento (Martín), 179.
Secretum Secretorum. Vid Poridat de las Poridades
Sem Tob (Rabi), 43.
Silvestre Rodríguez de Mesa (Gregorio), 87.
Solís y Rivadeneyra (Antonio de) 173.

T.

Tafur (Pero), 54.
Tereza (de Jesús, svatá), 108.
Tesoro (El), 32.
Timoneda (Juan de), 97.
Tirso de Molina (Gabriel Téllez), 163.
Torre (Alfonso de la), 55.
Torres (Francisco de), 104.
Torres Naharro (Bartolomé de), 77.
Tratado de la Doctrina, 43.
Tres Reys dorient (Libre dels), 27.

V.

Valdés (Juan de), 91.
Valdivielso (José de), 147.
Vega (Garcilaso de la), 81.
Vega Carpio (Lope Félix de), 132.
Velázquez de Velasco (Luis José), 180.
Vélez de Guevara (Luis), 162.
Villamediana (Hrabě de), 157.
Villegas (Antonio de), 86.
Villegas (Esteban Manuel de), 150.
Villena (Enríque de), 46.

Y.

Yáñez (Rodrigo), 42.
Yúçuf (Poema de), 37.

Z.

Zapata (Luis de), 107.
Zayas y Sotomayor (Maria de), 17[illegible]
Zurita (Jerónimo de), 114.

REJSTŘÍK JMENNÝ.

Sestavil Alois Jakubec.

(Zkrácenina p. při čísle značí = poznámka; pouhá čísla udávají jména v textu

Strany tohoto rejstříku, jenž byl dělán zároveň pro exemplář úplné, lze snadno převésti na paginaci přílohy Naší Doby. Čísla od 1—200 platí také pro I. část; od 201—400 jsou v příloze označeny II, 1—200; od 401—580 pak III, 1—180, na př. č. 361 převede se na stránkování v příloze jako II, 161; č. 425 je III, 25 atd.)

Abrahamíi 361 p.
Adámek Kar. 239 p., 359 p.
Adámek K. V. 381 p., 425 p.
Adelf 279, 279 p.
Adelfons 253.
Adelung 392, 393, 399, 433.
Agricola J. 135 p.
Agricola Rud. 245.
Alan z Ryselu 62.
Albert 537 p., 558 p.
Albertan 191.
Albertus Bohemus 18.
Albín (Vrchbělský) 253.
Albrecht z Kaměnka 275, 276 p.
Alsted 331, 337, 338, 347 p.
Alvarus 306.
Ambrozius (Ambrózi) 364 p.
Ammonius Alexanderský 227 p.
Anakreon 429, 459 p., 531, 540, 560.
Andreae 333, 337, 345 p.
Annenkov 85 p., 170 p., 171 p., 172 p.
Aquensis viz Vodňanský.
Aquilinas viz Vorličný.
Arbes 567 p.
Ardelt 558 p.
Ariosto 243, 423, 443.
Aristofanes 447.
Arndt 480, 483.
von Arnim Achim 455.
Arnold 239 p.
Artemisius viz Černobýl.
Aubry z Besançonu 31.
Augusta **213—216**, 221, 227, **228**, 266, 269, 273 p., 281, 283.
Augustinus Dr. (Olomoucký = Käsenbrot) 208, **208** p., 223, **239**, 240 p., 243, 244.
sv. Augustin 78, 80, 112, 123, 129, 210, 415, 526.
Autrata 102 p.
Aventin 250.
Avianus 253.
Axlar 360 p.
Bacon Verulamský 337, 338.
Bačkovský 450 p., 492 p., 537 p., 538 p.
Bahyl (Theodorus ab Hybla) 364 p.
Bachman 17 p., 40 p., 181 p., 199 p.
Bajza **391**, 400 p., **431**.
Bakalář Adam 204.
Bakalář Martin 204 p.
Balbín Boh. 35, 76 p., 84, 186 p., 194 p., 222 p., 239 p., 248 p., 289 p., 305 p., **349—351**, 352, 353 p., 354 p., 358, 364, 378, 385, 386, 403, **404**, 405.
Balbus Jeronym **238**, 240 p.
Bantkie 186 p.
Barnard 347 p.
Barner 360 p.
Bartocha 200 p.
Bartolomaeides 259 p., 434.
Bartoš Písař, 212, **219—221**, 222 p., 223 p., 226, 556.
Bartošek z Drahynic (Drahonic) **157**, 158 p.
Basedow 370, 479.
Bathus 336.
Batka 55 p.
Baudnik 347 p.
Baum 18 p., 189 p., 251 p., 265 p., 467 p.
Bavorovský **262—263**, 265 p., 359, 360 p.
Bayer 343 p., 344 p.
Bayle 337.
de Beausorbe Izák 135 p.
Becker 136 p.
Beckovský 352—353.
Beisswänger 347 p.
Bél 357, 363, **364**.
Benedikt Vavř. Nudožerský 292 p., **307**, 307 p., 333, 343 p., 363.
Benedikti Jan (Blahoslav) **447**, 480, 482, 487, 498.

Benešovský (Philonomus) **306—307**, 307 p., 343 p.
Bénoit de Sainte More 101.
Bentkowski 499.
Beránek 343 p.
Beranger 542.
Berg 466 p.
Berger Dr. 311 p.
Berger Ant. L. 343 p.
Bergmann 537 p.
Berchtold hr. 473.
Berka hr. z Dubé 226 p.
Berlička (Scipio) **286**, 355.
Bernard 477 p.
Berni 423.
Bernolák **391**, 400 p., 406, 407, 431. 477, 495, 496, 497, 497 p.
Beroaldo 231 p.
Beza 270, 315.
Bezděka 253 p.
von Bezold 159 p.
Bibliander 316.
Bidlo (vesměs v pozn.) 137, 208, 266, 273, 297. 305, 344.
Bidpaj 253, 542.
Bílejovský B. 111 p., 135 p., **222—223**, 223 p., 226, 276, 390.
Bílek 216 p., **228**, 229 p., 273 p.
Bílovský 360 p.
Bílý (v pozn.) 77, 190, 343, **357**, **493**, 516, 537. 538.
Birck Sixtus (Betuleius) 295 p.
Birsch-Pfeifferová 570.
Biskupec Mikuláš 161, 162.
Bláha 366 p.
Blaho 493 p.
Blahoslav Jan 207 p., 213, 216, 216 p., 228, 228 p., 229 p., 266, **267—272**, 273, 274 (a p. na str. 272—274), 275, 281, 282, 283, 284, 284 p., 285, 287 p., 304, 307, 307 p., 331, 334, 338, 343 p., 346 p., 351, 355. 356 p.
Blahoslav viz Benedikti Jan.
Blair 507, 508.
Blass (Sabina Kar.) 414 p.
Blokša 493 p.
Blumauer 423.
Boccaccio 193, 229, 230, 236, 443.
Bodin Eliáš 335.
Bodin Jan 302, 306 p.
Bodjanský 503, 506 p.
Bodmer 373.
Bodo 365 p.
Böhringer 76 p., 136 p.
Bohutienský 493 p.
Bolelucký 21 p.
Boileau 433.
Bolte 233 p.
Bolzano 384, **519—520**, 537 p., 541, 543, 544.
sv. Bonaventura 18, 50, 78, 79, 80, 191.
de Bonnechose Boisnormand 76 p.
Bonnechose Emil 134 p., 136 p.
Bopp 504.
Borbonius z Borbenheima **312**, 326 p.
Born 372, 373, **380**, 383, 385, 403.
Borovský 346 p.
Bosák Kliment 209, 281, 287 p.
z Boskovic Marta 208 p.
Bouterwek 482.
Bowring 465, 466 p., 487, 510, 533, 537 p.
Božan 365 p.
Bradáč 443 p.
Bráf 451 p.
Brandl V. (vesměs v pozn.) 65, 66, 190, 216, 318, 346, 400, 450, 467, 543, 558.
Bran(d)t Šeb. 232, 253.
Breitinger 373.
Brentano Klemens 455, 456.
Březan **309—310**, 311 p.
z Březové Vavřinec **105**, 106, 135 p., 150, **156**, 157 p., 158 p., 198, 266.
Brikcí z Zlicka **254—255**, 256, 300 p.
Brlić 466 p.
Brodziński Kaz. 466 p., 532.
Brož (Brosius) **278—279**, 279 p.
Brtvín z Ploskovic **303**, 306 p.
Brückner (vesměs v pozn.) 4, 7, 9, 10, 22, 48, 56, 61, 98, 102, 108, 232.
Brügel 347 p.
Brunnfels 133 p.
Bruntálský z Vrbna 264, 312 p.
Brus viz Prus.
Bucer 214.
Büdinger 466 p.
Budovec z Budova 40 p., **315—316**, 317, 318 p., 319, 324, 340.
z Bünau hr. 375.
Buoc 434 p.
Burckhardt 239 p.
Burdach 91 p., 240 p.
Bürger 418, 422, 425 p., 438, 446, 456, 462, 522, 525, 551, 558 p.
Burley Walter 111.
Busbek 302, 303, 314 p.
Bydžovský (Kezelius) Jiří 327 p.
Bydžovský Marek z Florentina **308**, 308 p.
Bydžovský Pavel (Smetana) 133 p., 153 p., **223**, 223 p., 226, 255, 276.
Byron 443, 484, 490, 549 p., 550, 557.

Caepola (Cibulka) 275.
Caesar Julius 246, 567.

Camerarius 297, 311 p.
Campanella 337, 338, 345 p.
Campanus 251 p.
Campanus Jan Vodňanský **293—294**, 294 p., 308.
Campe 418.
P. Candidus a S. Theresia 353 p.
Capito viz Kapita Jan.
z Capuy Jan 253.
Carolides z Karlsperka **293**, 294 p.
de Cassolis Jacobus 80.
Castallus 270.
Castelli 566.
Cato Dionysius 60, 258.
Catullus 546.
Celtes **238—239**, 239 p.
Cerroni 386.
Cibulka viz Caepola.
Cicero 234, 237, 246, 249, 251 p., 253, 567.
Claudianus 62.
Codicillus z Tulechova 308, 308 p.
Cochlaeus 135 p.
Colebrok 449.
Collinus (Kolín) Matouš z Chotěřiny **257—258**, 259 p.
Comenius viz Komenský.
Comestor (Komestor) 104 p., 105.
Compayré 347 p.
Cornova 239 p., 240 p., 326 p., 327 p., **379—380**.
Corregetti 354 p.
Creighton 136 p.
Creizenach 56 p.
Creutzer 492.
Criegern von 347 p.
Culman 295 p.
Curtius Rufus 31.
Cuvier 474.
Cvrček 207 p., 228 p., 267 p., 272 p.
Cypriani Arn. Šal. 364 p.
Cyprianus 244.
sv. Cyrill **6—9**, 21 p., 50, 222, 496, 504.
Czerwenka 135 p.
Czesaný 414 p.

Čáda 346 p., 542 p., 543 p.
Čapek Fr. M. 289 p.
Čapek Jan 141, 148, 150.
Čech 450 p., 493 p., 516 p.
z Čechtic Bohuslav 149 p.
Čelakovský Fr. Lad. 190 p., 196 p., 455, 476, 487, 493 p., 500, 503, 505, 511, **517—536**, 537 p. a 538 p., 539, 540, 541, 544, 545, 547, 549 p., 550, 555, 563, 575 p.
Čelakovský Jar. (v pozn.) 65, 66, 85, 107, 178, 198, 248, 249, 255, 300, 326.
Čelakovský Lad. 299 p., 477 p.
Čenský 444 p., 538 p., 549 p.
Čermák Boh. 575 p.
Čerňanský Jan 365 p.
Čerňanský Sam. 434 p.
Černín z Chudenic **330—331**, 331 p.
Černínová **330**, 331 p.
Černobyl (Artemisius) 212, **303**, 306 p.
Černý Fr. 137 p., 144 p., 178 p., 230 p., 260 p.
Černý Jan (Niger) 207 p., 208, **295—296**, 297 p.
Černý Jan (Nigranus) 228, **266**, 266 p., 267, 268, 272 p.
Černý Jos. 346 p.
Černý J. M. 48 p., 441 p.
Černý Kar. J. 85 p., 98 p., 330 p., 467 p.
Červenka Jan 283.
Červenka Matěj (Erythraeus) 228, **266**, 266 p., 267 p.
Červinková-Riegrová 450 p., 537 p.
Češka **253**, 288.
Čihula 211 p., 216 p., 273 p.
Čulkov 452, 468 p.
Čupr 85 p., 305 p.

Dačický z Heslova 105 p., **289—290**, 311.
z Dalberka Jan 250.
Dalimil 4, 17, **34—39**, 41, 42, 61, 87, 88, 96, p., 97, 154, 190, 198, 199, 245, 320, 416, 453, 567.
Damascen Marek 360 p.
Dankovský **494** p., 495 p.
Dante 233, 234, 245, 483, 485.
Dastich 85 p.
Dasypodius-Raufuss 306 p.
David Augšpurský 78, **79**.
Dědeček 299 p.
Dedekind 232.
Demian 434 p.
Demuth 190 p.
Denis (v pozn.) 136, 172, 186, 208, 211, 213 (v textu), 216, 264, 279, 326, 374, 516, 537.
von Diemeringen Otto 105.
Dlabač 56 p., 386.
Dobiáš 144 p.
Dobner 10, 13 p., 41 p., 68 p., 221 p., 226 p., 353 p., 372, **376—377**, 380, 381 p., 383, 385, 386, 389, 396, 403.
Dobřenský 292 p.
Dobrovský 9, 10, 13 p., 17 p., 21 p., 40 p., 41 p., 49 p., 60 p., 69 p., 91 p., 106 p., 111 p., 144, 144 p., 171 p., 183 p., 184 p., 186 p., 193 p., 194 p., 197 p., 198 p., 199 p., 204 p., 217,

218 p., 223 p., 231 p., 251 p., 254 p., 305 p., 306 p., 307 p., 311 p., 351, 355, 357, 371, 372, 380, 381, 381 p., 382—**400**, 400 p., 406, 407, 409, 417, 423, 427, 440, 441, 445, 447, 448, 451, 452, 453, 454, 455, 455 p., 456, 457, 458, 462, **463**, 464, 465, 467 p., 468 p., 469, 470, 475, 476, 482, 498, 499, 500, 501, 503, 504, 506 p., 507, 508, 509, 510, 512, 513.
Dolanský 29 p., 50 p., 468 p.
Dolenský 289 p., 292 p.
Doležal Aug. 432.
Doležal Pavel **357**, 365 p.
Donath 259 p.
Donatus 306.
Đorđević 494 p.
Doubravský Racek 238, 240 p., 248 p., 308.
Doucha 547, 558 p.
Drabík 342, 343 p., 344 p., 346 p.
Drachovský 356 p.
Drnovský z Drnovic 189.
Drtina 344 p., 346 p.
Dubčanský z Habrovan **214**, 216 p.
z Dubé Ondřej 107.
Dubniczay 361 p., 363.
Dubravius (Jan Skála) 89, 193 p., **256**, 294, 352.
Dudík 218 p.
Dumas A. 575 p.
Dundr 226 p., 327 p.
Durdík Jos. 85 p.
Durdík Petr 346 p.
Dury (Dureus) 340.
Durych 13 p., 383, 385, 386, **395**—**396**, 399, 415, 499.
Dušek 274 p., 356 p.
Dvořák Max 312 p.
Dvořák Rud. 516 p.
Dvorský Fr. (v pozn.) 183, 219, 223, 226, 242, 260, 289, 297, 318, 331, 346, 353.

Eber 301.
Eberhard 469.
Ebert 508, 570.
Effreim 275.
Eichendorff 456.
Eilhard von Oberge 99, 100 p.
d'Elvert 239 p., 256 p.
Emler (v pozn.) 16, 41, 66, 68, 76, 222, 300, 441, 558.
Eneáš Boleslavský 275.
Engelschalk 113.
Erasmus Rotterdamský 210, 221, 227 p., 232, 237, 238, 249, 251 p., 258, 263, 265 p., 270, 416.
Erben 48 p., 85 p., 124 p., 126 p., 127, 133 p., 197 p., 212 p., 221 p., 222 p., 231 p., 255 p., 314 p., 511, 541, 544, 547, **549**—**557**, 558 p., 568.
Ertl 314 p., 320 p.
Erythraeus, Erythracus viz Červenka.
von Eschenbach Ulrich 26, 31, 34 p.
Esop 61, 191, 192, 193, p., 217, 231, 253, 419, 543 p.
Eusebius 246, 303, 306 p.

Fejfalik Jul. (v pozn.) 29, 30, 44, 48, 49, 57, 60, 89, 90, 91, 94, 95, 96, 98, 100, 149, 155, 193, 199, 466, 467.
Felinus (Kocourek) 326 p.
Fenelon 426, 428, 431.
Ferus viz Plachý Jiří.
Ferus Jan 265 p.
Fesl 384, 519, 537 p.
Ficinus Marsilius 210.
Fiedler 274 p.
Fichte 490, 507.
Filípek 542 p., 567 p., 572 p., **580**, 580 p.
Fischer 265 p.
Fischer Jan (Piscator) 331.
Flaccius Illyrský (Vlašić) 268, 274 p.
Flajšhans (v pozn.) 13, 16, 17, 18, 19, 20, 22, 23, 24, 29, 60, 69, 90, 106, 114, 133, 134, 135, 136, 137, 144, 152, 172, 306, 400, 468.
Flaška Smil z Pardubic 57, 86—**89**, 90 p., 107, 193, 248, 256, 545.
Flathe 76 p.
Flavius 220, 246, 258, 419.
Flemming 364.
de Florian Jean 426.
Fouqué de la Motte 456, 573.
Foustka 347 p.
Frà Pipino 105.
Francesconi 466 p.
Francev (v pozn.) 295, 399, 400, 455, 506, 537, 538.
Francke 363.
Frank 57 p., 89 p.
Franko 494 p.
Franta (Šumavský) 229 p., 539.
František, probošt Pražský 41, 388.
Frauenlob (Heinrich von Misnaere) 93, 148 p.
Freher 375.
Freiligrath 542.
Frič J. V. 568 p.
Friedrich, theolog německ. 8 p.
Friedrich G. 18 p., 119 p., 468 p.
Fries 481, 483.
von Friberg Heinrich 26, 99, 100 p.
Frozín **357**—**358**, 358 p., 403.

Pryčaj 416—417, 421 p., 425 p.
Fulda 393.
Füllehorn 414.
Funke 469.
Furch 547—548, 549 p.
Fürst 374 p.

Gabler 481.
Gallaš 425 p.
Gautier de Châtillon (Gualter) 31, 32, 33, 34 p.
Gavlovič Hugolin 365, 366 p.
Gebauer (vesměs v pozn.) 2, 20, 48, 50, 55, 60, 65, 66, 68, 85, 87, 89, 90, 91, 100, 106, 109, 137, 145, 192, 193, 230, 255, 274, 467, 468, 494, 575.
Gelger 239 p.
Gelenius Sušický 298, 299 p.
Gelenius Zikm. viz Hrubý z Jelení.
Gellert 434 p.
Gentz 456.
Gergijević 303.
Gerhard Pav. 364.
Gerlach, Gerlacus viz Jarloch.
Geßner 418, 426, 427, 452, 495, 522, 539, 543 p.
Gibbon 508.
Giftschiltz 416.
Gilferding 111 p.
Gillet 136 p.
Gindely (v pozn.) 171, 208, 211, 229, 267, 272, 274, 327, 343, 344, 346, 353.
Gladich 328.
Glatz 479.
Gleim 422, 442.
Glücklich 266 p., 318 p.
Goethe 374, 399, 424, 439, 456, 462, 464, 479, 482, 483, 490, 509, 521, 522, 523, 527, 535, 542, 549 p., 552, 566, 577, 580.
Goetz 8 p.
Gogić 503.
Goll (v pozn.) 40, 77, 108, 111, 142, 153, 157, 158, 160, 171, 172, 173, 178, 182, 186, 207, 208, 211, 224, 229, 266, 273, 274, 292, 311, 318, 450, 467, 516.
Görres 492.
Gottfried Strassburský 26, 99, 100 p.
Gottsched 370, 373, 408, 433.
Gozzi de Urbeveteri 65.
Gray 438.
Greč 470, 499.
Greff 254, 254 p.
Grégr Jul. 467 p.
Gresset 429.
Griesbach 399.
Grigorovič Iv. 503, 506 p.
Grillparzer 565, 566.
Grim Jos. 251 p.
Grimm Jak. 399, 504, 555.
Grimm Wilh. 456.
Grotius 340.
Grunskij 12 p.
Grynaeus 315.
Gualter Castellionský viz Gautier.
Gumpold 15.
z Günterodu Abraham 304, 306 p.
Gutenberg 217, 218 p.
Gwagnin 304.
Gzel 270.

von Haardt 135 p.
Haan 365 p.
Haase 265 p.
Haasz 516 p.
Haberveší (Haberwaschel) 327 p.
Hagemann 409.
Hájek Jan z Hodětína 140, 142 p.
Hájek Tadeáš z Hájku 296—297, 297 p., 298, 298 p., 305 p.
Hájek Vác. z Libočan 4, 35, 104 p., 105 p., 198 p., 221, 224—226, 227 p., 255, 256, 263, 294, 302, 309, 311 p., 349, 351, 352, 353, 354 p., 355, 376, 389, 411, 413, 453, 456, 457, 460, 462, 470, 560, 561, 569.
Hajniš Fr. 580.
z Halberstadtu Konrad 88, 90 p.
Hálek Vlastimil 538 p.
Haller 418.
Hammerschmidt Jan Flor. 354 p.
Hamuljak 506 p.
Hamršmid Jos. 181 p.
Hanka 17, 18, 40 p., 49 p., 55 p., 57 p., 69 p., 91 p., 99 p., 100 p., 104 p., 133 p., 155 p., 178 p., 194 p., 217, 218 p., 248 p., 366 p., 393, 394, 399, 451—455, 455 p., 457, 458, 459, 461, 462, 463, 464, 465, 466 p., 467, 468 p., 475, 482, 493 p., 500, 501, 504, 506 p., 513, 524, 526, 533, 535, 540.
Hanke z Hankensteina 299 p., 404—405, 406.
Hanuš Ig. J. (v pozn.) 55, 62, 85, 144, 181, 190, 191, 194, 198, 218, 231, 239, 251, 280, 287, 289, 297, 298, 318, 357, 359, 362, 400, 537; 556 (text).
Hanuš Jos. (v pozn.) 85, 104, 305, 353, 374, 381, 400, 450, 455, 466, 468, 506, 542.
Harant Jan Jiří 314 p., 325, 327 p.
Harant Krištof z Polžic 313—314, 314 p., 325, 331, 556.
Hartman Adam 326.
Hartmann Mor. 466 p., 577.

Haškovec Pr. 178 p.
Hattala (v pozn.) 33, 85, 274, 467, 468.
Hätzlerová Klára 193, 194 p.
Haupt 466 p.
Hay Leop., 371, 384, 418.
Havlíček 327 p., 520, 536, 538 p., 548, 569, 572.
Havlík 29 p., 30 p., 34 p., 45 p., 59 p., 60 p.
Hegel 515.
Heidler 516 p.
Hek Fr. Vl. 428.
Helbing von Hirzenfeld 374 p.
Helfert 136 p., 137 p., 374 p., 466 p., 537 p.
Helic Luk. 275.
Hensler K. S. 409.
Herain J. 226 p.
Herben 231 p., 289 p., 318 p., 425 p.
Herder 5, 347, p., 374, 395, 436, 439, 441, 456, 457. 459, 460, 481, 482, 483, 484, 485, 487, 489, 490, 499, 507, 508, 515, 520, 522, 523, 524, 525, 526, 534, 535, 552.
Herkel Jan 494 p.
Herloš (Herloszsohn) **573**, 574.
Hervieux L. 61 p.
Herwegh Jiř. 542.
Herzog (= Vladyka) 548 p., 549 p.
Hilarius Litoměřický 172 p., **179—180**, 181 p., 182. 220, 242, 244.
Hněvkovský **423—424**, 425 p., 442, 448, 449, 568 p.
Hobbes 368.
Hobl Ant. 542 p.
Hodějovský st. z Hodějova **256—257**, 258, 259 p.
z Hodic Jiří 317.
Hoffmeister 265 p.
Hoffmeister H. 347 p.
Höfler K. 134 p., 136 p., 153 p., 199 p., 221 p., 505.
Höhm J. 558 p.
Hoch K. 160 p.
z Holešova Jan 21 p.
Holík 327 p.
Holko 434 p.
Holkot Robert 78. 80.
Hollý **495—497**, 497 p., 545, 547.
Hölty 521.
Holubář 200.
Homer 234, 246. 257, 426, 429, 460, 461, 494 p., 495, 568 p.
Horacius 15, 236. 246, 271, 422, 428, 429, 443, 495. 567.
Horký J. E. 184 p.
Hormayer 399, 463, 476, 508.
Horn Uffo 565.
Hornek 39.
Hórnik Mich. 494 p.
Horný 306 p., 397.
z Hořovic Beneš **105**, 158 p.
Hosius 291, 304, 306 p., 416.
Hostinský O. (v pozn.) 22, 273, 282, 287, 293, 450, 467, 538.
Houdek V. 292 p.
Houwald Chr. 565.
Hradil 274 p.
Hraše 327 p., 366 p.
Hrazděra 346 p.
Hrdlička 405, 432.
Hříb 425 p., 560.
Hromádko 425 p., **428**, 429, 446, 451, 475.
Hrubý H. (v pozn.) 137, 152, 171, 178, 265, 276, 356.
Hrubý z Jelení Řehoř 50, 237, 239 p., **249**, 250, 251 p.
Hrubý z Jelení Zikmund 250, **251**, 252 p., 267.
Hruškovič 364.
Huber z Risenpachu **297**, 298, 298 p., 304, 306 p., 416.
Hugo a Scto Victore 78, 80. 86 p., 191.
Hujer 106 p.
Humboldt V. 482, 504, 509.
Hume 370.
Hurdálek 371, 541.
Hus 75, 76, 77 p., **112—138**, 140, 142, 143, 144 p., 145, 146, 147, 148, 149, 150, 152 p., 153, 154, 160, 161, 162, 163, 165, 168, 169. 171 p., 172 p., 174, 176, 182, 187, 190, 210, 211 p., 217. 218, 222, 223, 224, 239, 248, 254, 271, 280, 281, 290, 304, 320, 346 p., 359, 366, 392. 421, 453, 475, 514, 515, 518, 520, 542, 547, 548. 556.
Húska Jan z Uh. Brodu 252.
Húska Martin (Loquis) 151, 158.
von Hutten Ulrich 135 p., 210.
z Hvězdy Jan viz Marek J. J.
Hýbl Fr. 6 p., 7 p.
Hýbl Jan 414 p., **428**, 430 p.
Hylmar 172 p.
Hýsek 425 p., 567 p.

Chalupka Jan 564, 567 p.
Chalupný 442 p., 451 p.
Chanovský 354 p.
Chateaubriand 438, 461, 462, 481, 482.
Chaucer Geoffrey 86, 90.
Chelčický **160—173**, 174, 176, 177, 180, 181, 190, 192, 202, 204, 207, 212, 218, 221, 254, 278. 281, 304, 346 p., 359, 387, 518.

Cheraskov 423.
Chládek Jiljí 371.
von Chlumecky 318 p.
Chmela 343 p., 539, 543 p., 549, 563.
Chmelenský 531—532, 538 p., 547.
Chodounský K. 477 p.
Chocholoušek 574—575, 575 p.
Chrastina Jan 434 p.
Chrétien de Troies 26.
z Chrudimě Vác. M. 252 p.
Chudoba Fr. 274 p.
Chytil A. 159 p.
Chytil K. 287 p., 579 p.

Ibl 425 p.
Iffland 409, 570.
Immermann 542.
Institoris Henrik 171 p., 208, 208 p., 223.
Institoris Mošovský (Mossótcy) 431.
Ireneus 303.
Izborský viz Marek Ant.

Jablonský-Figulus 345 p.
Jablonský (Tupý) 544—545, 549 p., 568.
Jacob Eug. 180 p.
Jacobi 481, 507.
Jafet 84, 171 p., 207 p., 272 p., 311, 311 p., 319, 328.
Jäger 471.
Jagić 2 p., 7 p., 9, 11 p., 12 p., 12, 104 p., 170 p., 171 p., 399, 400, 467, 506 p.
Jahn Fried. Lud. 440, 448, 480, 508.
Jakobaei J. 326 p.
Jakobei Pav. 364 p.
Jakoubek ze Stříbra 113, 118, 121, 131, 149, 151, 152 p., 153 p., 154, 160, 162, 163, 169, 171 p., 173 p., 174, 175, 176, 223, 281.
Jakubec Jan (v pozn.) 136, 274, 374, 400, 407, 421, 425, 429, 430, 442, 445, 450, 477, 492, 493, 537, 538.
sv. Jan Zlatoústý 244, 248 p., 251 p.
Jandová Žof. (= Čelakovský) 537 p.
Jandyt Vác. 357 p.
Janet Pav. 76 p.
z Janova Matěj 73, 74—76, 77 p., 83, 111, 112, 117, 133 p., 139, 144 p., 153 p., 160, 163, 164, 169, 176, 221.
Jarloch (Gerlach, Gerlacus) 16.
Jaroslav panoše 183.
Jastrebov 160 p., 169, 171 p., 173 p., 273 p.
Jedlička B. 48 p., 274 p.
Jedlička Fr. 104 p.
Jelínek Ed. 549 p.
Jelínek Jan 346 p.
Jelínková-Doubková 425 p.
Jenik z Bratřic 421, 421 p.
z Jenštejna Jan 83, 234.
Jeroným M. Pražský 76, 118, 119, 122, 130, 132, 135 p., 137 p., 138 p., 154, 224 p., 280, 320.
Jeronym Pražský (Silván) 138 p.
Jeřábek Mir. 40 p.
Jesen Pav. 275.
Jestřabský Val. Ber. 359 p.
Jestřebský Jan 281.
Ješín 39, 40 p., 66 p., 320, 416.
Jevina (Viktorin a St. Cruce) 226 p., 376.
Ježek Jan 425 p.
Jirák A. 346 p.
Jirásek Al. 184 p., 575 p.
Jireček Herm. (v pozn.) 14, 16, 65, 66, 107, 108, 137, 190, 198, 240, 248, 249, 255, 276, 326, 467, 468, 516.
Jireček J. (vesměs v pozn.) 20, 23 (v textu), 39, 40, 45, 46, 48, 60, 76, 77, 85, 89, 91, 95, 96, 100, 102, 104, 106, 137, 144, 153, 171, 172, 173, 178, 182, 183, 191, 194, 199, 208, 211, 212, 216, 219, 222, 223, 224, 226, 227, 229, 249, 254, 255, 259, 265, 266, 272, 273, 274, 276, 279, 280, 287, 289, 292, 293, 294, 295, 297, 298, 300, 305, 306, 307, 308, 311, 312, 314, 318, 320, 326, 327, 330, 331, 343, 353, 356, 358, 359, 429, 450, 455, 467, 468, 500 a 505 (v textu), 505, 506, 556 (v textu).
Jireček K. 314 p., 318 p., 450 p., 506 p.
Jiroušek Tom. 575 p.
Jordan J. P. 76 p., 466 p., 542.
Jordan Max 181 p., 183 p.
Jorgy N. 186 p.
Josquin (de Près) 273 p.
Jungmann Ant. 463, 472.
Jungmann Jos. 85 p., 98 p., 171 p., 181 p., 183 p., 186 p., 190 p., 191 p., 218 p., 219 p., 228 p., 231 p., 248 p., 253 p., 272 p., 273 p., 274 p., 305 p., 308 p., 312 p., 330 p., 354 p., 427, 428, 433, 435—441, 441 p., 442, 443, 444, 445, 445 p., 446, 447, 448, 449, 450 p., 452, 453, 454, 455, 456, 464, 469, 470, 471, 472, 473, 475, 476, 477, 477 p., 482, 483, 489, 493 p., 494 p., 498, 499, 501, 504, 507, 508, 510, 511, 513, 515, 517, 518, 519, 523, 536, 545, 548, 577.
Jungmann Josef Josefovič 445.
Jurek Fr. Vlast. 298 p.

Kabátník Mart. 203, **204**, 259.
Kabelík 494 p., 543 p., 549 p.
Kadlec 107 p.
Kadlinský **348**, 422.
Kádner 493 p.
Kachník 346 p.
Kakš 430 p.
Kálal 494 p.
Kalaš J. 111 p.
Kalef 273 p., 311 p.
z Kalenice Oldřich 182, 183 p.
Kalina Jos. Jar. **557—558**, 558 p.
Kalina Tom. 181 p.
z Kaliště Vác. 304.
Kalousek (vesměs v pozn.) 11, 22, 111, 142, 184, 223, 242. 306, 318, 366, 381, 421, 450, 467.
Kamarýt Fr. 538 p.
Kamarýt Jos. Vlast. 520, 521, **522**, 525, **526**, 532, 538 p., 544, 545, 549 p., 575 p.
Kamenický viz Vacek Fr. Jar.
Kameníček 242 p., 312 p., 318 p.
Kampelík 494 p.
Kamper Jar. 538 p., 568 p.
Kániš Petr 151, 158.
Kanne 492.
kanovník Vyšehradský 16.
Kant 374, 384, 471, 481, 507, 515.
Kantor Jan Starý 286.
Kapita Jan (Capito) 275, 276 p.
Kapper Sieg. 466 p.
Kapras 344 p., 346 p.
Karadžič Vuk Štefanovič 452, 500, 524, 532.
Karafiát Jan 137 p., 274 p.
Karamzin 460, 462.
Karásek Jos. 170 p., 171 p., 311 p., 493 p.
Karel IV. (»Vlastní životopis«) 67.
Karchesius (Kraus z Krausenthalu) 294 (oprava).
Karion Jan 221, 222 p., 301.
Karpiński 423.
Karskij 106 p.
Kassiodorus 303.
Kašpar L. B. 229 p., 327 p., 344 p.
Kato 88, 180, 333, 343 p.
Kebrle V. 48 p.
Keller L. 347 p.
Kerrl Th. 347 p.
Khull Ferd. 100 p.
Kiesewetter 471.
Kinský hr. Fr. Jos. 381, **404**.
Kišfaludi 534.
Klácel **541—542**, 543 p., 547.
Klaudian Mik. 223 p., 297 p.
Kleist Ew. Chr. 442.
Klejch (Kleych) Vác. 287 p., **363**.
Klen Rozkochaný 69.
Klicman 23 p., 76 p., 77 p., 137 p., 153 p.
Klicpera Ivan 567 p.
Klicpera V. Kl. 539, 543 p., 549, **560—564**, 566, 567 p., 568, 569, 572, 579.
Klika J. 346 p.
Klopstock 417, 422, 424, 439, 446, 448, 456, 457, 486, 543, 549 p.
Kluge 471.
Kniaźnin 423.
Knieschek J. 55 p., 91 p., 100 p.
Kníže Fr. Max. 452.
Kocián 549 p.
Kocín z Kocinétu 300, **302—303**, 305 p., 306 p.
Kočí Fr. 549 p.
Kočubinskij 493 p.
Kolár J. J. 568 p.
Kolář Martin 148 p., 152 p.
z Koldína Kristián **299—300**, 300 p.
z Kolína Štěpán 113, 114.
Kollár Jan 138, 292 p., 364, 396, 428, 429, 445, 447, 455, 472, 476, 477, **478—492**, 492 p.—495 p. 495, 496, 497, 498, 499, 503, 506 p., 511, 516, 517, 519, 521, 525, 531, 534, 536, 539, 541, 543, 545, 546, 556, 571, 574, 578.
Komarek 411.
Komenský (Comenius) 60, 207 p., 272, 276, 285, 307 p., 323, 326, 326 p., 327 p., **331—343**, 343 p.—348 p., 351, 357, 357 p., 362, 365 p., 367, 387, 401, 429, 432, 493 p., 513, 540.
Komínková 134 p.
Konáč z Hodištkova (Finitor) 158 p., 230, **252**, **253**, **254**, 254 p., 256, 301, 306 p., 422.
Konečný Matouš **319**, 320 p.
Koniáš **361—362**, 362 p., 365 p., 415.
Konrád K. 21 p., 22 p., 23; 95 p., 137 p., 273 p., 287 p., 365 p.
Konstanc Jiří **354—355**, 356, 356 p.
Konstantinovič z Ostrovice 303.
Köpl K. 289 p.
Kopitar 9, 18 p., 398, 399, 451, 452, 465, 467 p., 475, 496, 500, 503.
Kopp z Raumenthalu 298 p.
Köppen 399.
Koráb Jul. 218 p.
Koranda Vác. ml. 179, 181 p., **182**, 183, 208.
Koranda Vác. st. 141, 150, 159.
Kořeček 145.
Kořínek Fr. B. 558 p.
Kořínek Jan 354 p.
Kořínek J. 34 p., 343 p., 466 p.

Körner Th. 456.
Korvín, kazatel lut. 265 p.
Kosmas 3, 4 p., 13, **15—16**, 21 p., 22 p., 35, 36, 39, 40 p., 41, 388, 459, 557.
Košut A. 178 p., 287 p.
Košut Benj. 171 p.
Kotík Ant. 421 p.
Kotzebue 409, 464, 519, 543 p., 561, 565, 570.
Kouba J. 231 p.
Koubek 568.
Kouble Jos. 473.
Kovář Fm. 493 p.
Kozelský Mik. (Kozel) 155 p.
Kozílk Jan 199 p.
Kozmaneclus (Kocmánek) Vác. **330**, 331 p.
Koželuha J. 346 p.
Krabice z Veltmile 22 p., **67**, 68 p., 388.
Král Jos. (vesměs v pozn.) 240, 256, 258, 273, 293, 294, 305, 307 308, 425, 450, 451, 467, 558.
Král Jos. Mirovít 428.
Kramář J. 251 p.
Kramérius Matěj Vác. 306 p., 314 p., 405, 413, **417—420**, 421 p., 422, 426, 428.
Kramérius Vác. Rod. 428.
Krasicki Hynek 423, 429.
Krásnohorská 572 p.
Krasonický Vavř. (Lorek) **205—206**, 209, 212 p., **213**, 227.
Kraus A. (v pozn.) 4, 5, 21, 22, 26, 31, 34, 87, 90, 96, 98, 100, 374, 467, 537.
Krbec Jos. 306 p.
Krecar A. 477 p., 549 p.
Krejčí Aug. 344 p.
Krejčí F. V. 538 p.
Krejčí Jan, geolog 299 p.
Krejčí Jan 543 p.
Kristian 3, 4, 4 p., **10**, 389.
Křižko Pav. 493 p.
Krman Daniel 361 p., **363—364**.
Krocinovský (Krocín) 326 p.
Krofta K. (v pozn.) 119, 153, 160, 172, 173, 178, 318.
Krüger 408.
Kruger (Crugerius) 194 p., **353** p.
Krummel L. 136 p., 137 p.
Krušinka písař 158 p.
Křišťan z Prachatic 113, **150**, 152 p., 153 p., 159, 160, 196, 197, 295.
Kříž z Telče 90 p., **191**.
Kubín 567 p.
Kučera J. 346 p.
Kuh 466 p.
Kühnel Joh. 347 p.
Kucharski 466 p.
Kukuljević 506 p.
Kumpenberg 357.
Kunwaldský Jakub 285.
Kuthen ze Šprinsberka 222 p., **223—224**, 224 p., 225, 226, 256, 301.
Kybal 77 p., 153 p.
Kynský Dominik **429**, 430 p., 435 p.
Kyrmezer 279, 279 p., **294**, 295 p.
Kytler 60 p.
Kvačala 344 p., 345 p., 346 p., 347 p.
Květ Fr. B. 196 p., 344 p.
Kwaysser Marie 556 p.

Lacina V. 85 p.
Ladecký 414 p.
Lafontaine 541.
Lachmann 457.
Lamanský 345 p., 467 p.
Lambecius 349.
Lamennais 543.
Lamprecht 31.
Lang 54 p.
Langer 528, **539—541**, 542 p., 550.
Langland 91 p.
Lasický (Lasicius) 327 p.
Laský 269.
Laurie Sim. 347 p.
Lauterbeck 302.
Lavrov 506 p.
Lebeda z Bedrštorfa 311 p.
Leger L. 466 p.
Legipont Oliver 376.
Legis-Glückselig 400 p., 455 p.
Lehner 14 p.
Lechler 135 p., 136 p., 137 p.
Leibniz 347 p., 375.
Leiser 326 p.
Leist 62 p.
Lenau 424.
Lenfant 135 p.
Lenz 134 p., 136 p., 137 p., 172 p., 173 p., 346 p.
Lepař 252 p.
Lessing 374, 429, 481, 534, 536.
Leška 399.
Letošník 468 p., 558 p.
Levstik 466 p.
Levštén 44.
Levý 295 p.
Lewenklau z Amelbeurnu 303.
Liberda **363**, 364 p.
Lichnovský st. z Voštic 354 p.
Linda 457, **462—463**, 468 p., 573.
Linde 399, 470, 477, 477 p.
Lindner 347 p.
Linné 299 p.
Lippert 3.

Lisický 477 p.
z Litomyšle Mikuláš 113.
z Lobkovic Hasištejnský Bohuslav 194 p., 196, **236—238**, 239, 239 p., 240 p., 242, **244**, 251 p., 380, 545.
z Lobkovic Jan 227 p., 416.
z Lobkovic Hasištejnský Jan **194—196**, 259.
z Lobkovic Popel Jan **263**, 265 p.
Locke 404.
Loderecker 305.
Lomnický z Budče 54, 285, **287—289**, 289 p., 419, 420, 422.
Lorek viz Krasonický.
Loriš 61 p., 98 p., 100 p., 102 p.
Loserth 68 p., 112 p., 129, 136 p.
Lucian Samosatský 246, 252, 427, 429, 436.
Luden 447, 481, 508, 509.
Ludewig 375.
Lukáš **205—207**, 209, **212—213**, 215, 227, 266, 269, 281, 282, 283.
Lupáč Martin 181, 203.
Lupáč Prok. z Hlaváčova 89, 90 p., 96 p., 194 p., 248 p., **301**, 305 p., 351.
Luther 117, 131, 134 p., **210**, 211, **212**, 213, 214, 218, 221, 222 p., 223, 244, 257, 261, 267, 269, 270, 282 p., 325. 364, 366.
Lützov hr. 347 p.

Macchiavelli 246.
Maciejowski 503, 506 p.
Macpherson 458, 460.
Máčaj 361 p.
Magnus Albert 79.
Mach Sionský 227.
Mácha 487, 535, 568, 568 p.
Macháček 545, **566—567**, 567 p., 568 p.
Máchal J. (v pozn.) 55, 56, 230, 231, 295, 414, 425, 450, 455, 468, 537 (v textu), 558 p., 567, 572, 575.
Machar 538 p.
de Machaut 53.
Machek 464.
Makušev 467 p.
Maleček 196 p.
Malý 537 p., 558 p.
Mandevill **105**, 190, 258, 419.
Mantuan Plzeňský 60.
Marek Ant. **444—445**, 445 p., 454, 455, 464, **470—471**, 473, 476, 477, 477 p., 532.
Marek J. J. 568, **572—573**, 575 p.
Mareš Boh. 134 p., 135 p., 137 p.
Mareš Fr. (v pozn.) 89, 119, 191, 199, 289, 311, 354. 516.
Marignola **67**, 68 p.
Marini de Gratianopoli 183, 185, 186 p.
Markalous 318 p.
Marko Polo **105**, 106 p.
Markovič 365 p.
Marmontel 445 p.
Martial 534, 535.
Martinides 360 p.
Martinius z Dražova 135 p., **322—323**, 326 p., 340, 344 p.
Martinus Polonus (Bohemus) 104.
Masaryk T. G. (v pozn.) 137, 346, 467, 468, 493, 506, 516.
Mascov 375.
Mašát 86 p.
Mašek Ign. 297 p., 468 p.
Mathesius 261, 264 p.
Matković 314 p.
Matthioli **296**, 297, 299 p.
Matthisson 521.
Mattuška 549 p.
Matzner 306 p.
Megander 289 p.
Meinert 39, 40 p., 373 (oprava), 426.
Meißner Alfr. 577.
Meißner Aug. Gott. **370**, 374 p., 435.
Meißner Balt. 365 p.
Melanchthon 214, 221, 257, 258, 267, 337, 366.
Melantrich 226, 227 p., 263, 300.
Melezínek 408.
Melichar 248 p.
von Memmingen 135 p.
Menčík F. (v pozn.) 19, 29, 34, 44, 45, 46, 56, 69, 76, 77, 85, 98, 136, 148, 149, 156, 231, 254, 259, 294, 297, 327, 331, 493, 537.
Menken 375.
Mesić 503, 506 p.
Metelka 226 p., 346 p.
sv. Methoděj **6—9**, 21 p., 50, 222, 496, 504.
Meyer 56 p.
Mickiewicz 485, 490, 548, 551, 557.
Michaelis 383, 395, 399.
Michalec 283.
Miklosić 9, 133 p., 331 p.
Miklošič 503.
Mikovec (v pozn.) 134, 149, 226. 231, 254, 289, 290.
Milchsack 56 p.
Milíč z Kroměříže 59, **71—73**, 74, 75, 76 p., 77 p., 77. 78, 82, 83, 111, 114, 116, 117, 118, 152, 223.
Miltner 312 p.
Milton 432, 438, 461.
Mířínský V. **280, 281**, 287 p.
Miruše 212.
Mitis 240 p.

z Mladenovic Petr **131**, 135 p., 137 p., 150, 156.
mnich Sázavský 16.
Mone 56 p.
Monroe 347 p.
Monse **379**, 380, 381 p., 386, 406.
z Montagnone Jeremias 88.
Montanus 345 p.
Montesquieu 370, 381, 422, 479.
Morávek 364 p.
Morus 237.
Mourek (v pozn.) 39, 69, 91, 100, 282, 516.
Mouřenín Litomyšlský 292 p., **294**, 295 p.
Mrazík 346 p.
Muczkowski 186 p.
Mueldener 34 p.
Müller Ant. 525.
Müller Jos. 68 p.
Müller Jos. Th. (v pozn.) 171, 211, 229, 274, 282, 326, 343, 344, 364.
Müller W. 347 p.
Müllner Ad. 565.
Münster Seb. 259, 260.
Murko (v pozn.) 102, 230, 450, 457, 494, 506, 537.
Musäus 414.
Muséus 546.
Mušicki 495.

Náchodský Štěp. Fr. 360 p.
Naubertová 414.
Nauseus Blancicampianus 265 p.
Neander 77 p.
Nebe 347 p.
Nebeský V. (v pozn.) 2, 29, 30, 34, 44, 55, 57, 94, 99, 104, 155, 183, 194, 216, 230, 466, 467.
Nedoma 136 p.
Nehring 30 p., 108 p., 400 p.
Nejedlý Jan 194 p., 305 p., 343 p., 373, 392, 413, 424, 425 p., **426—427**, 428, 429, 429 p., 433, 452, 472, 475, 511, 523, 533, 537 p.
Nejedlý Vojtěch **424**, 425 p., 426, 431, 436, 449.
Nejedlý Zd. (v pozn.) 22, 23, 27, 55, 56, 95, 108, 137, 148, 149, 153, 155, 178, 180, 182, 183, 208, 219, 223, 315, 468, 542.
Někrasov 466 p.
Němcová 553.
Němec z Žatce 150.
Němeček 421 p.
Neplach 36, 67, 68 p., 69.
Neruda 554, 558 p.
Nestor 556.
von Neuenstadt Heinrich 62 p., 102 p.
Niederle L. 506 p.
Niemczewicz 399, 464.
Nietsch 360 p.
Nosidlo z Oeblic 327 p.
Nostiz hr. 377, 381, 382, 383.
Notker Balbulus **20**, 22.
Nováček (v pozn.) 158, 224, 252, 312, 450, 516.
Novák Arne (v pozn.) 232, 239, 280, 421, 425, 516, 537, 549, 558, 575, 579, 580.
Novák J. V. (v pozn.) 41, 48, 60, 251, 265, 267, 274, 289, 305, 307, 320, 343, 344, 345, 346, 347, 357, 359, 537.
Novák K. 136 p., 137 p., 144 p., 148 p.
Novalis 455.
Novikov 111 p.
Novotný Fr. z Luže 144 p.
Novotný J. 134 p.
Novotný V. (v pozn.) 17, 41, 77, 119, 127, 134, 135, 137, 152, 172.
Nožička z Votína **276—277**, 279 p.

Oblak 9.
z Occamu Vilém 70.
Odoricus de Foro Julii 105.
Oefele 395.
Oken 481.
Opatrný 467 p.
Opfermann 497 p.
Optát z Telče 212, 270, 274 p.
Orlík 267, **272**.
Ort 40 p.
Oščádal 468 p.
Osovský Smil 300, **312**, 312 p., 330.
Ossian 446, 456, 457, 458, 460, 461, 462, 481, 523.
Otakar (Otaker) 21 p.
Ott 306 p.
z Ottersdorfu Ambrož 226, 306 p.
z Ottersdorfu Sixt 104 p., **226—227** a **227** p., 256, 263, 306 p.
Ovidius 444 495, 496, 546.

Pachta 22 p.
Pakosta 48 p.
Palacký 3, (v pozn.) 4, 12, 16, 40, 49, 65, 66, 68, 76, 77 85, 95, 96, 105, 134, 135, 136, 138, 144, 149, 155, 158, 171, 172, 178, 181, 182, 183, 184, 186, 190, 197, 199, 208, 222, 224, 226, 231, 242, 248, 297, 311 318, 344, 389 (text); 400 p., 443, 445, **446—450**, 450 p., 465, 466 p., 467 p., 468 p., 475, 482,

493 p., 494 p., 495, 498, 501, 503, 504, 506 p., **507—516**, 519, 521, 532, 535, 550, 557, **564**, 567 p., 574.
z Pálče Štěpán 113, 114, 115, 116, 121, 122, 129, 130, 131.
Palkovič 391, 429, **432—434**, 475, 477, 479.
Pal'mov 183 p., 207 p.,
Pammrová 346 p.
Paprocký z Hlohol **291**, 292 p., 303, **308—309**, 311 p., 354 p.
Pareus 340.
Paroubek 366 p.
Pastrnek (v pozn.) 7, 11, 34, 400, 477, 493.
Patera Ad. 12; (v pozn.) 18, 19, 20, 23, 24, 33, 44. 45, 48, 49, 50, 55, 56, 60, 61, 62, 68, 79, 89, 95, 98, 104, 134, 144, 155, 171, 183. 186, 218, 344, 345, 346, 399 (v textu), 400, 467, 468.
Patrčka 428.
Paul Jean 482, 486.
Paušle 299 p.
Payne (Engliš) 140, 150, 151, 154, 163.
Pavlovský 184, 264, 309.
Pečka z Radostic 291, 292 p.
Pečírka Jos. 48 p.. 556.
Pedálová (Marie Antonie) 532, 575 p.
Peisker 3 p.
Pekař (v pozn.) 3, 10, 11, 49, 137, 331, 450, 516.
Pelcl Fr. M. (Pelzel) 41 p., 66 p., 228 p., 239 p., 305 p., 314 p., 353 p., 358 p., 359 p., **337—379**, 380, 381 p., 383, 385, 386, 388, 392, 394, 403, 404, 406, 420, 426, 470, 560, 563.
z Pelhřimova Mikuláš **150**, 153 p., 158. 161, 163.
Pelikán 48 p.
Percy 525.
Peřinová 347 p.
z Pernštejna Lud. 292 p.
z Pernštejna Vilém **241—242**, 253.
Pertz 399.
Perwolf 102 p., 108 p.
Pestalozzi 346 p., 347 p., 404.
Pešek J. 56 p., 538 p., 542 p., 543 p., 549 p., 567 p.
Pešek (Peschek) Krist. **363**, 364 p.
Pešina z Čechorodu 349, **351—352**, 353 p., 354 p., 355, 358, 364, 403.
Peška 300 p.
Petrarka 64, 229, 233, 234, 236, 249, 251 p., 253, 259 p., 443, 481, 482, 483, 534.
Petráš sv. pán **372**, 380.
Petrović 466 p.
Petrovskij 98 p.
Petrus Lombardus 116.
Petruševič 467 p.
Pez 375.
Pfauser 274 p.
Pflug Pr. z Rabštejna 235, 246.
Phaedrus 61.
Phaëton viz Žalanský.
Philadelphus Zámrský **264**, 265 p., 286.
Philomathes Vác. 270, 274 p.
Philonomus viz Benešovský Mat.
Picek **532**, 538 p., 568 p.
Píč J. L. 579 p.
Pichl 538 p.
Pindar 429, 438.
Pinvička 39 p., 191.
Písecký Jiří M. 222 p.
Písecký Vác. 239 p., 240 p., 249, **250**, 251, 252 p.
Pišely 306 p., 397.
Piter (Pitter) 311 p., **376**.
Plácel z Elbinku **304**, 306 p.
Plaček 17 p.
Plachý Jiří (Ferus) **329—330**, 330 p., 350.
Plachý Ondř. 432.
Plachý Šimon z Třebnice 312 p.
Plánek 532.
Plato 238, 246, 253, 507.
Plautus 246, 293, 294.
Pleier 99, 100 p.
Plinius 246, 295.
Plutarch 303.
z Plzně Prokop 150, 159.
z Poděbrad Hynek **193**, 194 p.
Podlaha (v pozn.) 181, 279, 331, 354, 362, 549 p.
Poggio Bracciolini 137 p., 234. 253.
Pogodin 501, 503, 506 p.
Pohl **357**, 390, 417.
Pokorný 318 p.
Polák A. 199 p.
Polák M. Zd. 428, **442—443**, 443 p., 444 p., 448, 521, 532.
Polan z Polansdorfu 315, 319.
Pölitz 469.
Polívka J. (v pozn.) 29, 60. 87, 98, 102, 104, 230, 467, 493, 506.
Poniatowská Krist. 335, 344 p.
de Ponte Ludvík 355.
Pope 427, 433, 438.
Poppe 474.
Pospíchal 354 p.
Potocki 499.
Poustevník Matěj 211—212.
Prač 452.
Prasek 240 p.. 381 p.
Prášek (v pozn.) 106, 204, 259, 314, 374.

Prefát z Vlkanova 259, 416.
Presl Jan Svat. 472—478, 477 p., 482.
Presl Kar. Boř. 473, 477 p.
Přešern 532.
z Přibramě Jan 77 p., 146, 150, 151, 152, 153 p., 156, 159, 172 p., 174, 175, 223.
Procházka Ant. 425 p.
Procházka Fr. P. (v pozn.) 40, 68, 76, 135, 239, 240, 248, 253, 259, 265, 298; (v textu) 371, 376, 383, 385—386, 415, 416, 419, 420, 421 p.
Procházka Vlad. Jos. 299 p.
Prokop, písař Novoměst., 198, 199 p.
Prokop, písař Staroměstský, 199 p.
Prokop Veliký 159.
Propertius 236, 546.
Prostějovský Matěj 191.
»Protiva mistr« 165, 172 p., 173 p.
Prudentius 61.
Prus (Brus) 262.
Prusík Fr. (v pozn.) 34, 69, 98, 104, 226, 466, 468.
Prusík Boř. 45 p.
Pryl 346 p.
Przedak 374 p.
Pseudokallisthenes 31, 101.
Pubička 372, 507, 512.
Pufendorf 375.
Puchmajer 393, 399, 422—423, 424, 424 p., 425, 425 p., 426, 427, 429, 432, 436, 441, 442, 473, 531.
z Puchova Zikm. 260, 263.
Puklice ze Vstruh 199 p., 557.
Pulkava 4, 67, 68, 157, 158 p., 416.
Purkyně 343 p., 472, 474, 477 p., 532.
Puškin 490.
Pyrker 495, 545.

Quick 347 p.
Quidemonský Cyrill 253.
Quido z Columny 101.
Quis 537 p., 538 p., 558 p.

Ráb 558 p.
z Rabštejna Jan 180, 181 p., 235.
Račín 360 p.
Raimund Ferd. 571.
Rajská 536.
Rakowiecki 463, 499.
Raňkův Vojtěch 69, 73—74, 75, 77 p., 83.
z Ranzova Jindř. 297, 416.
Ratke 337.
Raumer 347 p.
Raupach 570.
Raušar 538 p.
Rautenkranc (Routovský) 424 p., 425 p., 525.
Raymann 540, 567 p.
Razes 196.
Reber 347 p.
Regal 549 p.
Reginon 15.
Řehnický (Vančura) 208 p.
sv. Řehoř 78, 79, 123.
Řehoř, Bratr, 202, 203, 204.
Řehořovský 306 p.
Reinmar von Zweter 26.
Rej z Naglowic 291.
Rejzek 353 p.
Rendl z Aušavy 247, 248 p.
Řešel 265 p., 304—305, 306 p.
Řešetka 366 p.
Rettigová 575 p.
Řezek (v pozn.) 216, 219, 222, 223, 224, 226, 265, 289, 290, 330, 353, 354, 366.
Řezenský Berthold 79.
Řezníček Jos. 568 p.
Rhesa 526.
Ribay 171 p., 391, 399, 432.
Riedl 466 p.
Rieger Boh. 374 p., 407 p., 516 p.
Rieger Fr. L. (slovník) 353 p., 359 p., 556, 578 p.
Riegger Ant. J. 353 p., 378, 381.
Richard a Sto Victore 78, 80, 86 p.
Richard, zv. Fitz-Ralph 111.
Riss 227 p., 289., 326 p.
Ritter z Rittersberka 400 p., 525, 526.
Robert 347 p.
Robertson 508.
Rodovský Bavor ml. z Hustiřan 298, 299 p.
Roh (Cornu, Horn) 212, 213, 214, 215, 282, 282 p., 283, 287 p.
Rokycana 149, 154, 158, 169, 170, 174—178, 179, 181, 182, 190, 202, 203, 220, 281, 322, 359.
Rosa 356, 357, 357 p., 358, 403, 405, 417, 425 p.
Rosacius Hořovský 327 p.
de Rossi 399.
Rott 39 p.
Rottek 508.
Roudnický 279 p.
Rousseau 346 p., 374, 395, 404, 438, 462, 479, 481, 484, 485, 520.
Royko 135 p., 371, 416.
Rozenplut 286.
Rozum 251 p., 252 p., 305 p., 306 p., 314 p.
z Rožmberka Jošt 180, 181 p., 182, 186.
z Rožmberka Petr 65, 237, 288, 310, 318 p.
z Rožmitálu Zd. Lev 220, 242, 242 p.

Rožnay **429**, 430 p., 452, 479.
Rubeš **579—580**, 580 p.
Ruda 297 p.
Rulík 406, 420.
Rumjancov 399.
Rvačovský **263—264**, 265 p.
Ryba 493 p.
Rybička (v pozn.) 194, 224, 239, 248, 256, 287, 297, 300, 305, 306, 327, 353, 421, 425, 429, 430, 477, 538, 542.
Rypáček 312 p., 444 p.
Rypl 314 p.
Ryšánek 86 p.
z Ryžemberka Jindřich 311 p.

Sabina (Blass) 414 p., 425 p., 443 p.
Saint-Pierre 404.
Salaba 199 p., 311 p.
Salicetti 196.
Salomon, opat svatohavelský, 17.
Salzmann 479.
Samm 343 p.
Sandel 225, 226 p.
Sauer 400 p.
Scipio viz Berlička.
Scott Walter 523, 533, 563, 574.
Sedláček Aug. (v pozn.) 85, 108, 184, 197, 200, 311.
Sedláček Vojt. Jos. 425 p., **473**, 474, 475, 477 p., 531, 537 p., 572.
Sedlák 356 p.
Seelmann 90 p.
Seibt **370**, 373, 382, 435.
Seidel 314 p.
Sekanina Fr. 580 p.
Semerad E. 567 p.
Semian 434.
Semler 375.
Seneka 180, 181 p., 191, 253.
Servius 251 p.
Seydler 290 p.
Seyfarth 347 p.
Severín z Kapí Hory 218.
Shakespeare 410, 444, 456, 463.
Schaller 379.
Schefer 544.
Scheinpflug 549 p.
Schenk 558 p.
Scherer Jiří 360 p.
Schikaneder 409.
Schiller Fried. 410, 439, 444, 447, 456, 462, 463, 464, 474, 482, 483, 507, 566.
Schiller Ot. 153 p.
Schindler 537 p.
Schlegl A. W. (i Fried.) 455, 456, 460, 482.
Schleinitz 354 p.
Schlözer 395, 399, 441.
Schmid K. A. 347 p.
Schmidt Wal. E. 273 p.
von Schônbeck Brûn 32, 34 p.
Schorbach 106 p.
Schreurer 3 p.
Schröder 409.
Schubert 218 p.
Schulz (v pozn.) 171, 172, 314, 345, 425, 441, 442, 538.
Schwenckfeld 214.
Schwoy 379.
Seiler 416.
Siemieński 466 p.
Sienkiewicz K. 523.
Sigehêr 26, 31.
Sicher 346 p.
Silván Jan viz Jeronym Pražský.
Skála ze Zhoře 289 p., 291, **324—325**, 327 p., 329.
Skalický 223 p.
Skalský 273 p.
Skopec 273 p., 279 p., 292 p., 421 p.
Skorina 218 p.
Slaměník 347 p.
ze Slaného Václav 199 p.
Slavata Vilém **327—329**, 330, 330 p.
Slavík F. A. (v pozn.) 184, 272, 274, 312, 318, 346.
Slavík V. O. 549 p.
Smetánka (v pozn.) 20, 34, 50, 109, 163, 170, 171, 172.
Smíšek 100 p.
Smoleř 466 p., 537 p.
Smolík 153 p., 189 p., 197 p., 297 p.
Smrtník 361 p.
Snegirevъ 400 p.
Sobek z Kornic 210, 211 p., 213, **221**, 222 p., 301.
Soběstianskij 506 p.
Sobotka 421 p.
Sobolevskij 11 p.
Sokolov 466 p.
Sokolowski 15 p.
Soldát 346 p.
Solín viz Josquin.
Sommer 137 p.
Sonnenfels 369, 371, 373, 377.
Sopoušek 280.
Soukup Jan 86 p.
Soukup Rud. 85 p.
Spanenberg 214, 265 p.
Spee 348.
Spener 363.
Speranskij 104 p., 506 p.
Spielmann 347 p.
Spiess Bedř. Vil. 230 p., 232 p., 306 p., 414 p.
Spieß Krist. Heinr. 413.

Spina 218 p., 232 p.
Spindler K. 563.
Spinoza 479.
Srb 516 p.
Srezněvskij 155 p., 532.
Srnec z Varvažova **305**, 306 p., 397.
Ssent-Kereszty 434 p.
ze Stačlu paní 482.
Stach 343 p., **416—417**, 421 p.
Staněk 197 p.
Stankovský 414 p.
Stanojević 494 p.
Stárek 85 p.
Starkenbacher 196 p.
Stein 136 p.
Steinbach z Kraulchsteina 371, 380.
Steinhöwel 230, 231 p., 231, 232, 253.
ze Steinsberga ryt. Gnolfinger 372, 411.
Stejskal 85 p.
Stephanie ml. 409.
Stepling 380, 382.
Sternberg hr. Fr. 381, **509**, 512.
Sternberg hr. Jáchym 381.
Sternberg hr. Kašpar 197 p., 297 p., 299 p., **509**, 512.
Straka 86 p., 558 p.
Stránênský **263**, 265 p.
Stránský 111 p., 222, **323—324**, 326 p., 329, 350, 379.
Strejc Jiří 275, 276 p., 285.
Strejček 196 p., 290 p., 425 p., 451 p., 542 p.
Středovský **354** p., 403.
Streyc Daniel (Vetterus, Fetter) 347 p., 348 p.
Strnad Ant. 380.
Strnad Jos. 312 p.
Studnička 153 p., 197 p.
Stuna 411, 412.
Sturm 302.
Suda 222 p.
ze Sudetu Matyáš Jan 308, 308 p.
Suchenwirth 44 p.
von Sunburg Friedrich 26.
Surowiecki 499, 500.
Sušil **546—547**, 548, 549 p., 555.
Sutnar 558 p.
Sybel 466 p.
Sychra 430 p., 538 p.
Sylván 283.
Sylvius Aeneas (Pius II.) 135 p., 146, **157**, 158 p., 174, 178, 179, 180, 199, 220, **235**, 240 p., 241, 252, 256, 301, 361.
Svátek 289 p., 359 p., 374 p.
Světecký 354 p.
Svoboda A. 346 p.
Svoboda J., 279 p.
Svoboda Milan 134 p., 173 p.
Svoboda V. A. 194 p., **463—464**, 466 p., 545, 568 p.
van Swieten 371.
Szuklewicz 537 p.
Szymanowski 422.

Šafařík P. J. 20 p., 29 p., 34 p., 50 p., 55 p., 171 p., 172 p., 253 p., 267 p., 272 p., 274 p., 311 p., 396, 443, 445, **446—450**, 450 p., 461, 465, 466 p., 472, 474, 476, 480, 481, 482, 487, 493 p., 494 p., 495, **497—505**, 505 p., 506 p., 508, 511, 513, 519, 521, 533, 541, 561.
Šafařík Vojt. 450 p.
Šafránek 306 p., 374 p., 542 p., 549 p.
Šalda 538 p., 572 p.
Šanti J. J. 568 p.
Šašek 184.
Šašklewič 466 p.
Šedivý **412—413**, 423.
Šembera (v pozn.) 55, 100, 133, 144, 190, 467, 468.
Šeršnik 386.
Šimák (v pozn.) 158, 186, 212, 219, 221, 222, 223, 226.
Šimek Fr. 346 p.
Šimek Fr. 106 p., 425 p.
Šimek Jos. 353 p.
Šimek Max. 390.
Šindel 196 p., 197 p., 235.
Šír 495 p.
Šiškov 399, 466 p.
Škroup Fr. 452, 532, 538 p.
Šlechta Jan ze Všehrd **238**, 239 p., 240 p., 243, 250, 251 p., 252 p.
Šlerka 364 p.
Šlik z Holiče 241.
Šmaha 274 p., 276 p., 343 p., 344 p., 345 p., 493 p.
Šmídek 425 p., 494 p., 578 p.
Šnajdr **531**, 532, 538 p., 561.
Šolc 493 p., 558 p.
Šolta 366 p.
Špaček 346 p.
Špork 365 p.
Šramko 434 p.
Šrepel 494 p.
Šťastný 425 p.
Štědrý 226 p.
Štefan 267, **275**, 276 p.
Štěkna Jan 114.
Štelcar Želetavský 265 p., 279.
Štěpánek Jan Nep. **559—560**, 561, 567 p., 579.
Štěpnička 449.
Šteyer (Štýr) **354—356**, 356 p., 361.
Štítný 29, 33, 69, 74, 75, **77—85**, 86,

88, 94, 109, 111, 117, 123, 162, 168, 191, 200, 304, 556.
Štorch 344 p.
Štulc 145 p., 441 p., 544, **548**, 549 p.
Štúr 487.
Šturm Adam 268, 283.
Šturm Václav **277—278**, 279 p., 281, 350.
Štyrsa 283.
Štván Maxm. 411.
Šubert 414 p., 567 p.
Šujan 558 p.
Šusta 119 p., 199 p.
ze Švamberka 209.

Tablic 391, 429, **432—433**, 499.
Táborita Jan (Vilímek) 227.
Táborský Fr. 558 p.
Táborský Chrysostom X. Ign. 360 p.
Táborský Jan z Klokotské Hory **280**, 281, 285, 286.
Tadra F. (v pozn.) 25, 26, 63, 76, 77, 105, 108, 111, 180, 200, 240, 287.
Tamáši 361 p.
Tandler 411.
Tanhûser 26.
Tanner Jan 353 p., 354 p.
Tanner Matěj 360 p.
Tas Černohorský z Boskovic 186, 189, 190 p., 235, 255.
Tasso 243, 443, 494 p.
Tassoni 423.
Taulow ryt. z Rosenthalu 376.
Teige 40 p., 227 p., 249 p., 305 p.
Terentius 15, 258, 293.
Tesák Mošovský 294, 295 p.
Tesánek 380.
Tetzel 184.
Teuber 414 p.
Thám K. H. 193 p., 343 p., **392**, **404—405**, 409, 410, 417.
Thám Vác. 405, **410—411**, 412, 422, 423, 560, 568.
Theokrit 427, 429, 495.
Thomson 442.
Thun hr. J. M. 465, 466 p.
Thurn Matyáš 328.
Thurzo Stan. 256.
Tieck 455, 458.
Tieftrunk (v pozn.) 85, 216, 227, 287, 327, 516.
Tille (v pozn.) 4, 98, 104, 133, 192, 231, 558.
Tischer Fr. 311 p., 330 p., 331 p.
Tischer Fr. ml. 330 p., 331 p., 381 p.
Tischer J. 135 p.
z Tišnova Martin 240 p.
Tobolka (v pozn.) 181, 186, 199, 218, 354, 441.
Toischer 34 p.
Tolstoj 169, 171 p., 346 p.
Toman 142, 149 p., 197 p.
sv. Tomáš Aquinský 24, 81.
Tomášek 452.
Tomek (v pozn.) 16, 26, 42, 43, 46, 58, 63, 76, 77, 85, 136, 138, 142, 158, 248, 249 (v textu), 312, 343, 374, 468, (v textu:) 475, 516, 556.
Tomíček 490, 539.
Tomsa Fr. Boh. 575 p.
Tomsa Fr. Jan 373, **392**, 393, **420**.
Tonner 327 p., 353 p.
Törring 409.
Touc 346 p.
Toužil 558 p.
Tovačovský z Cimburka **186—189**, 190 p., 200, 244.
Třanovský **364**, 365 p.
Třebovský Fr. (= Klácel Mat.) 542.
Tritheim von Spanheim 250.
Trnka **494** p. 511.
Tromlitz 563.
Truhlář Ant. (v pozn.) 231, 232, 239, 240, 251, 252, 253, 254, 258, 266, 272, 274, 294, 305, 306, 327, 331, 353, 543, 568.
Truhlář Jos. (v pozn.) 19, 20, 40, 45, 50, 55, 56, 57, 79, 85, 95, 98, 100, 125 (v textu); 133, 134, 136, 137, 149, 153, 172, 178, 181, 182, 183, 193, 197, 209, 219, 239, 240, 248, 251, 252, 254, 273, 282, 357, 467.
Tůma 34 p.
Tupý viz Jablonský.
Turinský Fr. 511, 545, **564—566**, 567 p.
Turinský Mořic 567 p.
Turnovský 414 p., 572 p., 580 p.
Túšek 235.
Tutilo 20.
Tyl 535, 538 p., 542 p., 544, **568—572**, 572 p., 579.
Tyrtaios 429, 495.
Twinger von Königshofen 105.

Uberýn **277**, 279 p.
Uhland 577.
Uhlíř 549 p.
Ungar 193 p., 218 p., 353 p., 371, 377, 380, 383, 386, 396.
Utitz 537 p.

Vacek Fr. 4 p.
Vacek Fr. Jar. (Kamenický) **531**, 532, 538 p., 544.
Václav II., něm. minnesinger, 26, 458.
Valdo (Valdez, Valduz) 139.

Valečovský (Vaněk) 175, 178 p., 203, 220.
Vančura (v pozn.) 40, 208, 320, 3. 467, 537.
Váša C. 208 p.
Váša Pav. 451 p., 538 p.
Vasek 467 p.
Vavák 366 p., 420—421, 421 p.
Vávra 306 p.
van der Velde 445, 563.
Velenský z Mulchova 210, 211 p.
Veleslavín 69, 158 p., 194, 209, 222 p., 248 p., 252 p., 276, 287, 297, 300—305, 305 p., 306 p., 351, 355, 387, 416, 420, 426, 436.
Vepřek Dan. 312 p.
Veselský 290 p.
Veselý 360 p.
Vestonie 545.
Vetešník 445 p.
Viklef (Wiclef a j.) 111—112, 114, 115, 116, 117, 120, 121, 122, 126, 129, 130, 132, 137 p., 139, 147, 150, 151, 152, 154, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 172 p., 173 p., 182.
Viktorin 497 p.
Villani 538 p.
Vinařický 153 p., 218 p., 240 p., 495 p., 495, 497, 532, 543 p., 544, 545—546, 549 p., 568 p.
Vincencius 16, 24.
Vinohorský 85 p., 305 p.
z Vinoře Adam 416.
Virga 279, 279 p.
Virgilius 15, 31, 236, 237, 246, 251 p., 443, 495, 545.
Víták 346 p.
Vives 337, 346 p., 347 p.
V(l)ček, Vlčkovský) J(an) 558 p., 568 p.
Vlček Jar. (v pozn.) 2, 76, 85, 90, 135, 137, 138, 153, 158, 171, 172, 186, 190, 191, 194, 197, 199, 208, 216, 222, 239, 240, 248, 254, 265, 287, 320, 358, 360, 362, 364, 366, 374, 400, 407, 414, 425, 430, 434, 442, 444, 450, 467, 477, 493, 494, 497, 506, 516, 542, 549, 567, 572, 578, 580.
Vlček Václav z Čenova 197.
Voborník 493 p.
Vocel 45 p., 89 p., 104 p., 193 p., 287 p., 531, 568 p., 576—578, 578 p., 579 p.
Vodička Jan 309.
Vodička Th. 85 p.
Vodňanský (Aquensis) 208—209, 223.
Vodňanský z Uračova 319, 320 p.
Vodník 399.
Vohylevič 466 p.
Voigt G. 229 p.
Voigt Mik. Ad. 218 p., 239 p., 240 p., 306 p., 344 p., 373, 377, 379, 380, 381, 384, 385, 396, 400 p., 403.
Vojáček Vác. 566 p.
Volf 292 p., 308 p., 326 p., 327 p., 364 p.
Volný Jiří (i Lukáš a Václav) 368, 366 p., 454.
Voltaire 370, 374, 448, 479.
Vondrák (v pozn.) 7, 11, 12, 13, 22, 45, 49, 100, 494.
de Voragine Jacobus 27, 48, 50.
Vorličný Jan (Aquilinus) 285.
Vorličný Pavel (Aquilinus) 60, 288.
Vostokov 11, 499, 504, 506 p.
Vratislav z Mitrovic (Turček) 312—313, 314 p., 315, 378, 404.
Vraz St. 466 p., 526, 532.
Vrbenský 326 p., 327 p.
Vrchlický 493 p., 538 p., 558 p., 579 p.
Vrťátko (v pozn.) 102, 104, 106, 218, 226, 292, 400, 441, 455, 466.
ze Všehrd Viktorin Kornel 89, 237, 238, 243—248, 249, 251 p., 252, 300, 386, 453, 513.
Vusín 357.
Vydra 197 p., 353 p., 417, 428, 439.
Východil 549 p.

Wachler 499.
Wächter 462.
Wackernagel 282 p., 513.
Waldau (Jaroš) 366 p.
Waldhauser 23, 59, 71, 72, 77 p., 78, 116, 117.
Walther Anglický 61 p.
Wark A. 537 p.
Weidmann 409, 410.
Weiss 374 p.
Weisze 212, 213, 282, 282 p.
Weitenweber 477 p.
Wenig 305 p.
Wenzel 231 p.
Wenzig 85 p., 89, 91, 487, 537 p.
Werner Zach. 565.
Wernher 26.
Werunsky 66 p.
Weyrauch 331 p.
Wieland 370, 427, 482, 540.
Willmotte 56 p.
Winter Zikm. (v pozn.) 149, 208, 211, 216, 259, 264, 276, 279, 287, 297, 299, 305, 306, 308.
Wirth 56 p.
Wolf Fr. Aug. 457.
Wolfi Fr. 542.

Wolkan (v pozn.) 76, 91, 240, 282, 283, 287, 292.
Woltmann 467 p.
Workman 136 p.
Wotke 374 p.
Wratislav A. H. 136 p., 184 p., 466 p.
Wujek z Wągrovce 265 p.
Wurzbach (lexikon) 381 p.
Wyssenher 97.

Xenofon 304, 306 p., 419.

Young 426.

Zahradník Isidor 200, 218 p.
Zahradník Vinc. **541**, 542, 542 p., 543 p.
Zachar 299 p.
Zákrejs 466 p., 468 p., 558 p., 575 p.
Zalužanský **297—298**, 299 p.
Zámrský viz Philadelphus.
Zarncke 45 p.
Zatočil 560.
Závěta ze Závětic 312 p.
Záviš **92—93**, 94 p., 567.
Zázvorka Lipenský 285.
Zejlef 532.
Zelený V. (v pozn.) 421, 450, 455, 477, 493, 558.
Zelený V. V. 353 p.
Zeman 196 p.
Zíbrt Č. (v pozn.) 2, 3, 7, 16, 17, 40, 41, 42, 106, 135, 137, 142, 144, 153, 170, 178, 192, 208, 219, 226, 231, 232, 233, 251, 254, 264, 265, 289, 292, 293, 295, 297, 299, 300, 306, 307, 315, 326, 327, 348, 353, 358, 359, 366, 421, 450, 506.
Ziegelbauer 376.
Ziegler F. V. 409.
Ziegler Jos. L. 343 p., **428—429**, 430 p., 442, 443, 531.
Zikmund 252 p.
Zima 411.
Zimmermann 251 p.
Zítek 226 p., 538 p.
Zitte 76 p., 135 p., 137 p.
Zlobický 106 p.
ze Znojma Stanislav 113, 114, 115, 116, 121, 122, 129, 130.
Zoubek 223 p., 306 p., 343 p., 344 p., 345 p., 347 p.
Zubatý 109 p.
Zucker 184 p.
Zukal 354 p.

Žák Fr. 353 p.
Žák Vincenc **494** p., 511.
Žakavec 306 p.
Žalanský (Phačton) 135 p., **319—320**.
z Žernovce Řehoř 265 p.
z Žerotína Karel st. 300, **315—318**, 319, 332, 333.
z Žerotína Kateřina **330**, 331 p.
Žídek **185—186**, 196, 289 p.
Žilka 133 p., 134 p.
Žinžifov 466 p.
ze Žitavy Petr 41.
Žižka z Trocnova **140—142**, 147, 148, 149 p., 151, 154, 157, 158, 159, 174, 224, 241, 322, 366, 411, 421, 423, 547.

AP
52
N35
roč.19

Naše doba

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY